БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
„ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

БЪЛГАРСКИ ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК

ТОМ VII

СЛ̀ОВО – ТЕР̀ЯСВАМ

ОТГОВОРЕН РЕДАКТОР:
ТОДОР АТ. ТОДОРОВ

РЕДАКТОРИ:
МАРИЯ РАЧЕВА, ТОДОР АТ. ТОДОРОВ

АВТОРИ:
ВАСИЛ АНАСТАСОВ, ХРИСТИНА ДЕЙКОВА,
ЛИЛЯНА ДИМИТРОВА-ТОДОРОВА, УТЕ ДУКОВА,
ДИМИТРИНА МИХАЙЛОВА, МИРА НАЧЕВА, МАРИЯ РАЧЕВА,
ГЕОРГИ РИКОВ, ТОДОР АТ. ТОДОРОВ

СОФИЯ • 2010

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО
„Проф. МАРИН ДРИНОВ“

Рецензенти: СТЕФАНА ДИМИТРОВА, ЕЛКА МИРЧЕВА

Речниковите статии са изработени от ВАСИЛ АНАСТАСОВ (**спаала̀рски – спора̀вам се, стаболѐц, ста̀га – стеблю̀, стру̀вам – стръ̀чка, съдеро̀сам, съдрю̀свам – сърч**[2]), ХРИСТИНА ДЕЙКОВА (**спю̀соб, справедлѝв, спрѐга**[1] **– спрѐжник, спря̀га**[1] **– спря̀гам**[3]**, срѐми се, срѝнъ, сръ̀мен, стрѐма**[2] **– стремя̀ се, стрий – стрѝща, строп, стря̀ха – стуглица, студѐнт – стъблю̀, стълб – стълп**), ЛИЛЯНА ДИМИТРОВА-ТОДОРОВА (**слуз – соя̀к, стърча̀ – сугарѐ**), УТЕ ДУКОВА (**став – ста̀вям**), ДИМИТРИНА МИХАЙЛОВА (**стъ̀рва – стъ̀рхав, суглу̀мин – су̀пя се, су̀ча**[3]**, сушоа̀р, су̀юл, сую̀ш, сфадѐм – съдѐр, съдеро̀свам, съдѝрам**), МИРА НАЧЕВА (**сло̀во – служѝнка**), МАРИЯ РАЧЕВА (**сърча̀**[1]**– ся̀я, тва**[1] **– теря̀свам**), ГЕОРГИ РИКОВ (**спюя̀вам, спра̀ма, спрема̀ – спротѝ, спря̀мо – срем, срѐтвам – срик, срок – сръгда̀вам се, срън, сря̀да, страна̀ – стрѐма**[1]**, стрѝща, стрѝжа, строг – строй, строполя̀вам, строя̀, студ, студенѐц, стъгда̀ – стъкло̀, стън – стъ̀пвам**), ТОДОР АТ. ТОДОРОВ (**стег**[1] **– стра̀льо, сур**[1] **– су̀ча**[2]**, су̀чке – су̀шлак, су̀шгъм – суъ̀ршка, суя̀к**[1] **– су̀як, т**[1] **– та̀яни**).

Всички речникови статии са обсъдени на заседания. Речниковите статии за думите **спаала̀рски – спюря̀вам се, спрема̀ – спротѝ, спря̀мо – срем, срѐтвам – срик, срок – сръгда̀вам се, срън, сря̀да, став – ста̀вям, страна̀ – стрѐма**[1]**, стрѝща, стрѝжа, строг – строй, строя̀, стру̀вам – стръ̀чка, студ, студенѐц, стъгда̀ – стъкло̀, стъ̀па, стъ̀пвам** са обсъдени под научното ръководство на акад. ИВАН ДУРИДАНОВ.

Речниковите статии за думите от **слъ̀нцогер** до **соя̀к**, от **съдеро̀сам** до **ся̀я** и от **тва**[1] до **теря̀свам** са редактирани от МАРИЯ РАЧЕВА, а речниковите статии за думите от **слю̀во** до **слъ̀нце**, от **спаала̀рски** до **съдѐр** и от **т**[1] до **та̀яни**, както и „Библиография III" – от ТОДОР АТ. ТОДОРОВ.

ISBN 978-954-322-353-4 (т. VII)

На светлата памет
на академик ВЛАДИМИР ГЕОРГИЕВ (1908–1986)
по случай 100-годишнината от рождението му

ПРЕДГОВОР

Настоящият VII том на „Български етимологичен речник“, посветен на акад. Владимир Георгиев по случай 100-годишнината от рождението му, е изработен според принципите, изложени в предговора към първия том и в специална *Инструкция за съставяне на „Български етимологичен речник“* от 1977 г., написана от Тодор Ат. Тодоров по поръка на акад. Владимир Георгиев.

Авторите благодарят сърдечно на колегите си от Секцията за българска диалектология и лингвистична география, Секцията за българска лексикология и лексикография и Секцията за история на българския език за великодушно предоставената им възможност да работят с лексикалните картотеки на тези секции.

За попълване на словника бяха използвани ръкописни бележки от личния архив на покойния проф. Роже Бернар, любезно предоставени от съпругата му на отговорния редактор. Ще припомня, че приживе проф. Бернар активно сътрудничеше в продължение на тридесетина години на авторите на „Български етимологичен речник“.

В тома е включена „Библиография III“, съставена от Христина Дейкова.

В периода след публикуването на VI том на „Български етимологичен речник“ авторите претърпяха две невъзвратимо тежки загуби – починаха двама от участниците в изработването на том VII, както и на томове IV, V, VI: проф. д.ф.н. Георги Риков (през 2002 г.) и акад. Иван Дуриданов (през 2005 г.). Мир на праха им!

София, май 2008 г.

Отговорен редактор:
Тодор Ат. Тодоров

БИБЛИОГРАФИЯ III*

Съставила Христина Дейкова

ААСЈЕ – Архив за арбанаску старину, језик и етнологију. Београд.

Абаев, В.И. К семантике славянского *woriti*. – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 41–42.

Азарх, Ю. Слова типа *грохот, лепет* в русском языке. – Древнерусский язык. Лексикология и словообразование. Москва, 1975, 260–272.

АИР – Архив на „Идиографски речник на българския език“ във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“.

Алексова, В. Етимологични дублети в румънския език. – СъпЕз 17/5, 1992, 21–30.

– Критерии за установяване на българските книжовни елементи в румънската лексика. – СъпЕз 17/4, 1992, 22–31.

Ангелов–Вакарелски, Трем – Ангелов, Б., Хр. Вакарелски, Трем на българската народна историческа епика от Момчил и Крали Марка до Караджата и Хаджи Димитър. София, 1939.

Андрейчин, Л. Едно интересно запитване по телефона за думата *некар*. – БЕз 19/6, 1969, 568–569.

– Нужно ли е прилагателното *отомански* в нашия език? – БЕз 17/6, 1967, 558–559.

Аникин, А. Е. К семантическому анализу некоторых славянских слов. – Этимология 1982, Москва, 1985, 65–82.

– Несколько южнославянско-восточнобалтийских лексических сопоставлений (болг. *брузя, мàря, мèдя, медỳн*). – Балк. езикозн. 35/1–2, 1992, 73–76.

– Славянская лексика на неславянском фоне (8–20). – Этимология 2000–2002, Москва, 2003, 109–116.

– Славянская лексика на неславянском фоне. Этимологические заметки (1–7). – Этимология 1997–1999, Москва, 2000, 6–12.

---

* „Библиография III“ е продължение на „Библиография I“ (в т. I) и „Библиография II“ (в т. IV) на „Български етимологичен речник“ и съдържа нови и невключени досега по-стари публикации, както и нововъведени съкращения.

Аникин, МБСС – Аникин, А. Е. Этимология и балтославянское лексическое сравнение в праславянской лексикографии. Материалы для балтославянского словаря. 1– (*а- –*go-). Новосибирск, 1998–.

Аникин, ЭСРДС – Аникин, А. Е. Этимологический словарь русских диалектов Сибири. Заимствования из уральских, алтайских и палеоазиатских языков. Новосибирск, 1997.

Аргиров – Аргиров, С. Към българските тайни езици. Брацговски мещровски (дюлгерски) и чалгъджийски таен език (вж. Библиография I).

Армянов, Г. Българският жаргон. София, 1995.

Армянов, Речник – Армянов, Г. Речник на българския жаргон. София, 1993, 2001².

Арнаудов, М. Студии върху българските обреди и легенди. – СпБАН 4/3, 1912, 1–122 = Арнаудов, Студии (вж. Библиография II).

Асенова, Балк. езикознание – Асенова, П. Балканско езикознание. Основи на балканския езиков съюз. София, 1989; В. Търново, 2002².

Асенова, П. Две диалектни думи от БЕР (*ескѐс/искѐс, истина̀р*). – БЕз 35/4, 1985, 356–359.

– Някои проблеми на етимологията на общобалканската лексика. – SlawSpr 6, 1984, 5–15.

Балан, Бълг. записи – Теодоров-Балан, А. Български записи с език, книжнина и общество. Волни приноси за българска просвета и култура. Избор. Език. София, 1956.

Балкански, Т. Замечания, касающиеся некоторых болгарских этнографических названий. – Балк. езикозн. 31/3–4, 1988, 165–173.

– Имя собственное *Палуко*. – Балк. езикозн. 32/1, 1989, 71–72.

– Языковые свидетельства об исторических контактах между болгарами и словаками. – Балк. езикозн. 33/1–2, 1990, 55–69.

Банков, Д. Една екзотична етимология: *галати*. – СъпЕз 22/4, 1997, 96.

Банчева, М. За феномена „Мисленик“. – ЕзЛит 51/5–6, 1996, 170–173.

Барболова, З. Имена за съдове в българските диалекти. София, 1999.

– Особености на българския говор в с. Червеноармейское (Кубей), Болградски район, Одеска област в Украйна. Одеса, 1999.

Барболова, З., В. Колесник. Говорът на българите в с. Кирнички, Бесарабия. Одеса, 1998.

Белетич, М. Към произхода на бълг. диал. *му̀няк* 'срамежлив, стеснителен човек; мълчаливец; глупак'. – БЕз 51/4, 2004, 67–73.

– Отново за словообразувателния елемент *-то-* (върху материал предимно от сърбохърватските диалекти). – БЕз 49/1, 2001–2002, 114–119.

БЕнцР² – Български енциклопедичен речник (75000 статии от познанието. По идея и с редакциите на Иван Габеров.). Второ преработено и допълнено издание. А–Я. Велико Търново, 1999–2000.

Бернар, Бълг. изсл. – Бернар, Р. Българистични изследвания (вж. Библиография II).

Бернар, Р. Бележки върху ударението на съществителните имена от среден род с множествено число на *-а*. – ИИБЕз 23, 1979, 5–31.

Бернекер, Э. Старославянские vьсе, vьсо. – РФВ 48, 1902, 219–233.

Бернштейн, Разыскания 1948 – Бернштейн, С. Б. Разыскания в области болгарской исторической диалектологии (вж. Библиография I).

Бешевлиев, В. Латинските местни имена. – ИАИ 19, 1955, 288.

Биржакова, Е. Е., Л. А. Войнова, Л. Л. Кутина. Очерки по исторической лексикологии русского языка XVIII века. Языковые контакты и заимствования. Ленинград, 1972.

Бјелетић, Исковрнути глаголи – Бјелетић, М. Исковрнути глаголи. Типови експресивних превербалних форманата (на српском и хрватском језичком материјалу). Београд, 2006.

Бјелетић, М. Духовна култура Словена у светлу етимологије: јсл. *(х)ала*. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 75–82.

– Експресивна средства у творби српскохрватских глагола (на материјалу говора југоисточне Србије). – НССВД 22/2, 1994, 265–271.

– Из експресивне префиксације: *кочоперити се*. – Јужфил 56/1–2, 2000, 109–124.

– Из фольклорно-мифологической лексики (*блаза* и *блазна*). – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 12–22.

– Јужнословенска лексика у балканском контексту. Лексичка породица именице *хала*. – Balcanica Bgr. 34, 2003, 143–155.

– К изучению праслав. **verg-/*verz-*. – Этимология 2000–2002, Москва, 2003, 28–38.

– О неким експресивним глаголским префиксима. – Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката. Зборник реферата са научног скупа (Нишка Бања, 17–20.6.1992). Ниш, 1994, 351–358 (*ко-, ка-, ча-, че-, чо-, ше-* и др.).

– Прилог проучавању псл. **ver-*. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 35–45.

– Прилог проучавању псл. **vęz-*. – Исслед. Варбот 2006, 40–50.

– *Таворити*. – НЈ 33/1–2, 1999, 119–126.

– Терминологија крвног сродства у српскохрватском језику. – Јужфил 50, 1994, 199–207.

Бјелетић, М., Ј. Влајић–Поповић. Имплицитна и експлицитна семантичка објашњења у етимолошком речнику (на примеру *Етимолошког речника српског језика*). – Зб. Слав. 63, 2003, 29–43.

Богдановић, Н. Говори Бучума и Белог Потока. – СДЗб 25, 1979, 1–178.

Божков, Р. Димитровградският (царибродският) говор. – ТБД 12, 1984.

Борисова, Д. За произхода и значенията на бълг. *харч, арч, хардж,* срхр. *харч, арч, харач, арач* (и на производни от тях). – Словенска етимологија данас 2007, 41–49.

– Семантични проблеми при етимологизуването на бълг. *тру̀дна* 'бременна' и срхр. *трудна* '(за жена) бременна'. – Юбилеен славистичен

сборник. Сборник с доклади от Международната славистична конференция по повод десетгодишния юбилей на специалност Славянска филология в Югозападния университет „Неофит Рилски“, Благоевград 03.–05.12.2004 г. Благоевград, 2005, 207–212.
– Срхр. *гȁгрица* – заемка от румънски или дума с домашен произход. – Проучв. Заимов 2005, 256–259.

Бояджиев, Т. Характеристика на говорите. – Сб. Странджа, 432–444.

Брандт, Р. О сильных и слабых формах. – РФВ 14, 1885, 338–346.

Брейдак, А. К вопросу о латгало-палеобалканских языковых связях. – Балк. езикозн. 37/1–2, 1994–1995, 129–130.

БТР 1976 – Български тълковен речник. Трето издание. София, 1976 (вж. Библиография I).

Буга, К. Славяно-балтийские этимологии. – РФВ 73/2, 1915, 335–343.
– Славяно-балтийские этимологии (окончание). – РФВ 75/1–2, 1916, 141–156.

Буджишевска, В. Из българо-румънските лексикални връзки. – СъпЕз 14/3, 1989, 36–38.

Булаховский, Соч. – Булаховский, Л. А. Избранные труды в пяти томах. 1–5. Киев, 1975–1983.

Булич, С. К. Рец. за: А. А. Погодинъ. Слѣды корней-основъ въ славянскихъ языкахъ. Варшава. 1903. 8°, VIII+312 стр. – ИОРЯС 10/2, 1905, 420–439.
– Рец. за: Evald Lidén, „Ein baltisch-slavisches Anlautsgesetz“ (Göteborg, Wettergren och Kerber. 1899, отд. оттиск из Göteborgs Högskolas Ersskrift. IV, стр. 31). – ИОРЯС 4, 1899, 1496–1499.

Бурмов, Ал. Народни умотворения от с. Бяла черкова (Търновско). – СбНУ 38, 1930, 1–192 + IX.

Буюклиев, Ив. Из историята на една турска заемка в българския език. – БЕз 13/1, 1963, 54–56 (*мушабàк*).

Бълг. преглед = БПр Ром (вж. Библиография I).

Бълг. реч – Българска реч. Популярно списание за езикова култура. 1–. София, 1995–.

Вайан, А. Славянское название селезенки. – ВЯ 9/6, 1960, 66–67.

Вакарелски, Етнография – Вакарелски, Хр. Етнография на България. София, 1977[2].

Валчакова, П. Рус.-цслав. [illegible]. – Исслед. Варбот 2006, 51–53.

Варбот, Ж. Ж. Вариантность суффиксальной структуры в однокоренных славянских именах и реконструкция праславянского лексического фонда. – ВЯ 1976, 6, 33–49.
– Индоевропейские и праславянские архаизмы в славянских нерегулярных преобразованиях. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 45–49.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. I. – Этимология 1971, Мoква, 1973, 3–19.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных

основ и отглагольных имен. IV (*tipati, *piščati II и *piščalь II, *vьrati и *varati, *sokorъ и *sočiti III). – Этимология 1974, Москва, 1976, 32–43.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. V (*pručiti и *prǫčь; *sьrtati; *ružiti, *ružь и *rǫžь; *sojiti; *(sъ)klenь и *(sъ)klenъ). – Этимология 1975, Москва, 1977, 29–41.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. VI (*vъrkočь, *vъrčati, *vъrkati/*vьrkati и *vьrka/ *vьrca; *piskъ/ *piska; *ščeka, *gološčekъ/*gološčeka и *čekati, *čeka). – Этимология 1976, Москва, 1978, 31–42.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. VII (*pъrkati (sę), *pъrpati и *(po)parъ/*para; *ščigati, *ščьgnǫti, *ščigolь(je). – Этимология 1977, Москва, 1979, 21–32.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. VIII (*vъrcati, *sęčati, *plęgti, *kužati и *kuža, *mъrx-/*mьrx- и *myrěti, *plixati). – Этимология 1978, Москва, 1980, 19–31.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. IX (*zoriti/*zariti; *obsogъ и *obsožiti; *syknǫti; *rъvъnь и *ruja; *guzlo). – Этимология 1980, Москва, 1982, 30–36.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. X (*(s)kripati, *skripъ и др.; *sǫdoma и *sǫdomiti; *žьrxъ). – Этимология 1981, Москва, 1983, 16–23.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. XI (*lybnǫti, *těr(')ati, *tьpati, *vьrskati, *męsnǫti). – Этимология 1982, Москва, 1985, 24–33.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. XII (*(s)kъrbati и *kъrban'ь, *kъrbačь; *pъlkati; *plęsti и *priplętь; *sujь; *tružiti). – Этимология 1983, Москва, 1985, 31–41.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. XIII (*bariti sę и *baruxati, *barušiti; *kyrkati; *str(')apa и *str'apiti, *str'apati). – Этимология 1985, Москва, 1988, 21–27.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. XIV (*čьlxati и *kъlpati, *kъltati; *(x)rapati, *(x)rapnǫti и *(x)rapъ; *ruta и *rutina;*pist(v)ati (sę), -iti (sę); *posъkalь; *piskati II; *plojьma (/-ьba). – Этимология 1986–1987, Москва, 1989, 55–63.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. XV (*ręg(a)ti sę; *pъrg(a)ti; *galiti и *želъ, *želti; *piskati). – Этимология 2000–2002, Москва, 2003, 23–28.
– К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. XVI (*rysnǫti, *kręžiti/*kręžati, *obrěxъ, *skočiti/*ščekati). – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 22–25.

– К реконструкции и этимологии праслав. **podъbъ(jь)*. – ОЛА, Матер. и исслед. 1991–1993, Москва, 1996, 283–287.
– К славянским обозначениям изобилия и тучности. – Слово и культура. Памяти Н. И. Толстого. 1. Москва, 1998, 34–38.
– К типологии взаимодействия этимологических гнезд. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 57–62.
– К этимологии др.-русск.-цслав. *вазнь* 'счастье, удача'. – Sb. Večerka 2008, 221–224.
– К этимологии некоторых славянских прилагательных со значением 'быстрый' I (праслав. **skorъjь*, **porkъjь*). – Этимология 1988–1990, Москва, 1992, 44–49.
– К этимологии праслав. **laskati*. – ОЛА, Матер. и исслед. 1994–1996, Москва, 2000, 194–196.
– К этимологии праслав. **město*. – Словенска етимологија данас 2007, 57–65.
– К этимологии праслав. **žerti, žьrǫ* 'жертвовать'. – Сравнительно-историческое и общее языкознание. Сборник статей в честь 80-летия В. А. Кочергиной. Москва, 2004, 80–83.
– К этимологии праславянского названия инея. – Этимология 1997–1999, Москва, 2000, 12–16.
– К этимологии славянских прилагательных со значением 'быстрый' II (прилагательные с корнем **vъ/ьrk-*; рус. *сверкать*). – Этимология 1991–1993, Москва, 1994, 53–57.
– К этимологии славянских прилагательных со значением 'быстрый' III. Типы первичной мотивации. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 35–46.
– Морфологические преобразования в слав. **stati* и их лексические последствия. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 407–412.
– Морфо-семантическое поле лексемы в этимологическом словаре и возможности его реконструкции. – Изв. АН, СЛЯ 54/4, 1995, 60–65.
– Народная этимология в истории языка и в научной этимологии. – Слав. языкозн. 2003, 49–62.
– Об этимологии глагола *стараться*. – Филологический сборник (к 100-летию со дня рождения академика В. В. Виноградова). Моква, 1995, 77–82.
– Об этимологии праслав. **pěsьvati*. – Slavia 62/2, 1994, 135–139.
– О возможностях реконструкции этимологического гнезда на семантических основаниях. – Этимология 1984, Москва, 1986, 33–40 (*бòрки, борѝчка (са)* и др.).
– О первичной мотивации праслав. **kъrma*. – Сб. Толстой 1999, 134–135.
– О семантике и этимологии звукоподражательных глаголов в праславянском языке. – Слав. языкозн. 1988, 66–78.
– О славянском родстве праславянского глагола **skočiti*.– Славяноведение, 2000, 4, 22–24.

– Праславянские вариантные глагольные основы с корнем **ny-*. – Сб. Бернштейн 1995, 54–58.
– Русские диалектные дополнения к праславянским реконструкциям и этимологиям. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 205—208.
– Связи значений и семантическая реконструкция. – WSlJb 38, 1992, 234–241.
– Слав. **vad-* 'приучать; привычка, приучение'. – Этимология, Москва, 1963, 213–216.
– Славянские представления о скорости в свете этимологии. – Слав. языкозн. 1998, 115–123.
– Славянские этимологии (слав. **ръvati* и ст.-рус. *повоно*; ст.-слав., др.-рус. *(и)спыти*; ст.-слав. **лѣподдрькъ**). – SlStJ, 1987, 439–443.
– Этимологические гнезда и лексико-семантические поля в диахронии и синхронии. – Слав. языкозн. 2008, 84–95.
– Этимологические заметки (праслав. **torkati/*tъrkati, *čerbti, *pъlkati*). – Јужфил LVI/1–2 (Посвећено Павлу Ивићу), 2000, 171–175.

В а р б о т, Праслав. морфонология – В а р б о т, Ж. Ж. Праславянская морфонология, словообразование и этимология. Москва, 1984.

В а ч е в а -Х о т е в а , М., Сл. К е р е м и д ч и е в а . Говорът на село Зарово, Солунско. София, 2000.

В е л е в а , М. За периодизацията в развитието на българските народни носии. – ИЕИМ 15, 1974, 5–53.

В е л ч е в а , Б. Български думи от гр. *kava* 'тръстика'. – Бълг. реч 2/1, 1996, 27.
– Дамаскините от XVII век и началото на новобългарския книжовен език. – Старобългаристика 25/4, 2001, 64–81.
– Два езиковедски термина в новобълг. дамаскини от XVII в. – Бълг. реч 3/1–2, 1997, 43 (*произносен*).
– Езикът на Църколежкия апостол. – Църкол. ап. 33–81 (**хилїада**, **шьпьтъкъ**, **прѣходьць** 'лодка', **прѣходьница** 'мома', **съкрьстьница**, **ковачь**; слав. имена на месеците; **прѣлѣть** 'връстник', **скврѣпомаслина** 'дива маслина' и др.).
– За езика на българската книжнина от XV до XVIII в. – Културното развитие на балканските народи XV–XX в. София, 1985 [= Studia Balcanica 18], 142–151.
– За езика на стб. разказ „Чудото с българина“. – Стб. лит. 28–29, 1994, 70–74 (**цѣпанъін** 'корав', **лѣсьць**, **рожаньць** 'лък', **оузрѣти с голоусь**, **кривда**, **въпреки** 'напреки' и др.).
– Значението на румънския език за историята на някои български думи. – Етнолингвистични проблеми на балканските народи. София, 2000, 59–65.
– Как са пеели птиците? – Бълг. реч 2/2, 1996, 6 (стб. **щьбьтати**).
– Как са се поздравявали древните българи. – Бълг. реч 1/1, 1995, 21–22.
– Книжовно и народно в българските книги от XVI век. – Българският XVI век. София, 1996, 427–443 (**маисторь**, **керамиди**, **воздогань**, **хрьбет** 'гръб', **язовь** 'язовец', **шивац и шевац** 'шивач', **зоуница** 'пояс', **пипер**, **копил**,

букак, **тикы**, **пизма**, *загарин*, **гдоуна** 'дюла', **грътлан**, **бѣлѣжати**, *кръмнѣга* 'колиба', **дари** (съюз), **доуминикъ**, *ето*, **забалити**, **карати за матере** 'псувам', **коупьчица** 'жена на търговец', **надѣнѧти**, **неотлипомь**, *огрѣвалище*, *околище*, *падам* 'нощувам', **падало** 'стан', **присов**, **прѣлѣновати** *с* **стѫпица** 'капан', **тьльць**, **спастрити и съкѫтати** 'приготвя за погребение', *ход* и др.).
– Късната българска глаголица. – КМСт 12, 1999, 87–152 (**мастить**, ЛИ *Масталъ*; **вечѣрька**).
– Новооткрит лекарственик, писан с глаголица. – Стб. лит. 25–26, 1991, 95–98 (**трѫдъ** 'хемороиди?', **чѫверика** и др.).
– Някои стари български думи за 'любов' и 'секс'. – Бълг. реч 1/4, 1995, 16–18.
– От **мати** до *майка* и един словообразувателен модел. – КМСт 14, 2001, 239–242.
– Показателни местоименни форми в българските говори (обща типологическа характеристика). – ИИБЕз 20, 1971, 227–239.
– Ранният славянски превод на Житието на Мария Египетска. – Старобългаристика 20/3, 1996, 30–54 (**аеръ** и **иеръ** 'въздух', *хоудогъ*, **изгребь** 'кълчища', **канисъкъ** 'кошница', **небогъ** 'бедняк', **пръстище** 'дреха', **прилѣпъ** 'секс', **платьць** 'половинка' и др.).
– Славянската дума **чловѣкъ**. – Лексикографията и лексикологията в съвременния свят. Материали от IV национална конференция с международно участие на Българското лексикографско дружество в чест на проф. Кристалина Чолакова, София, 21–22 октомври 2006. Велико Търново, 2007, 83–86.
– Старите български ръкописи и техният език. София, 1983.
– Старият български книжовен език и речникът на Найден Геров. – Сб. Геров 2002, 37–40.
– Старобълг. *водоважда* 'водопровод'. – БЕз 51/4, 2004, 48–49.
– Старобълг. **платьць** 'половинка'. – Бълг. реч 1/4, 1995, 18.
Велчева, Б., А. Бояджиев. Езикът на Григорий Цамблак. Наблюдения върху Житие на Стефан Дечански. – Българският XV век. Изд. на Народна библиотека „Кирил и Методий“, 1993, 259–265 [за думите *сърабинъ*, *сърабьнѣти*, *сърасльство*, *съчѧщанинъ*, *сълогна*, *сътъчьнѣвати*, *распоущати*, *житиельство*, **навѣтъ**, **навѣтьникъ**, *вьинствинъ*, **низвегнатъ**, **крои**, **огница**, **играти** 'танцувам', **въоуввити**, *оурада*, **побѣдьникъ** 'победител', **крѣтати**, **камара** 'свод, арка', *ламбада*, *рѫчька* 'свод, арка', **потъ** 'усилие' (**троуды и поты**) и др.].
Велчева, Б., А. Даскалова. Из старото българско словно богатство. – Бълг. реч 1/2, 1995, 29–30.
Велчева, Б., К. Костов. Книга Естир и нейният славянски превод. – Старобългаристика 26/1, 2002, 73–92.
Велчева, Б., Т. Бояджиев. Една стара дума за змия. – Stud. Rusek 2000, 227–231 (**напрътъка** 'усойница').

В и д о е с к и , Б. Говорот и топонимијата на кичевските села од Тајмишката група. – МЈ 9/1–2, 1958, 17–65.

В и к т о р о в а , К. Сложните думи с първа съставна част *мини*. – БЕз 25/1, 1975, 65–67.

В и т ч а к , К. Т. Скифский язык: опыт описания. – ВЯ 1992, 5, 50–59.

В л а н ч - П о п о в и ч , Я. К реконструкции третьего праславянского омонима **kosa* 'aggregatio erosionis fluminis; promontorium'. – Этимология 2000–2002, Москва, 2003, 52–61.

– Срхр. *испо̀стити : испа́штати* – граматичен или етимологичен дублет? (още веднъж за гръцкия произход на сръб. *па̀тити*, бълг. *па̀тя*). – БЕз 51/4, 2004, 83–88.

– С.-хорв. диал. *бор, борина* 'долина': реликт или инновация? – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 26–36.

В л а ј и ћ - П о п о в и ћ , Глаголи ударања – В л а ј и ћ - П о п о в и ћ , Ј. Историјска семантика глагола ударања у српском језику. Преко етимологије до модела семасиолошког речника [Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 21]. Београд, 2002.

В л а ј и ћ - П о п о в и ћ , Ј. Да ли је псл. **vьrtъ* „hortus“ (ипак) домаћа реч? – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 493–501.

– Да ли се иза наводног хунгаризма крије псл. (дијал.) **buиrъ/*buиrъ/*buиrъ?* – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 413–426.

– Један семантички помак код експресивних и ономатопејских глагола: 'ударати' > 'јести'. – НССВД 21/2, 1993, 125–132.

– Лексичка породица *батати/ботати/бутати* „ударати и сл.“ – деривација, семантика, етимологија. – Јужфил 61, 2005, 57–93.

– Не(пре)позната континуанта псл. **pъtati (*pytati)* на словенском југу. – RoczSl 54, 2004, 23–35.

– Од изолованог хапакса до новог елемента у постојећем систему. – Исслед. Варбот 2006, 69–76.

– Од сумњиве потврде до прихватљиве етимологије. – СЈ 3/1–2, 1998, 57–63.

– Псл. **kotiti/*katati* и **kotъ/*katъ* – трагови *-a-* вокализма на словенском југу. – Словенска етимологија данас 2007, 67–81.

– Редак дијалекатски глагол из југоисточне Србије: *сневйрам се* и сл. – НЈ 33/1–2, 1999, 112–118.

– Семантика као критеријум у формирању етимолошког гнезда. – Prasłowiańszczyzna 1998, 255–267 (*ко̀свам, чѐсвам*).

– Семантика у решавању једног етимолошког проблема. – НССВД 22/2, 1994, 185–191 (*лу̏зна, лу̏знем, лю̀зна, лу̏зам се*).

– Some Slavic Etymologies Reconsidered – Formal and Semantic Guidelines. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 191–199.

В л а х о в , К. *Упче* ~ *Родопи* ~ Μερόπη. – Этимология 1976, Москва, 1978, 66–72.

В о д е н и ч а р о в , П. Езиково взаимодействие в един таен говор (говора на слепците-просяци от село Добърско, Разложко). – СъпЕз 13/2, 1988, 23–26.

Войников, П. Тарикатско-български речник. – РР 4/2, 1930–1931, 67–76.

Вучковић, М. О пореклу арготизма *лизгам* 'пити'. – Словенска етимологија данас 2007, 83–91.

Въгленов, М. За името на една новост в женската мода (*минижуп*). – БЕз 17/4, 1967, 36–370.

– За името *найлон*. – БЕз 15/2, 1965, 17–178.

– Няколко редки и старинни думи. – РР 16/3–4, 1942–1943, 126–129.

Гавлова, Е. Названия калужницы (Caltha palustris) в славянских языках. – Исслед. Варбот 2006, 85–102.

Георгиев, Вл. Възникване на палаталните съгласни *к'* и *г'* от *ш'т'*, *ж'д'* в югозападни български говори. – БЕз 32/5, 1982, 398–404.

– Още един пример за промяна *(t)ort* > *(t)rat* и *(t)rot* в българския език. – БЕз 33/5, 1983, 399–400.

Георгиева, Б. Някои елементи на украса в традиционното народно жилище. – ИЕИМ 15, 1974, 16–190.

Георгиева, Ел. За ударението на думата *политика*. – БЕз 16/2, 1966, 16–169.

Георгиева, Нар. митология[2] – Георгиева, Ив. Народна митология. Второ преработено и допълнено издание. София, 1993.

Голомб, Зб. Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско). – MJ 13–14/1–2, 1962–1963, 173–276.

Горячева, Т. В. К этимологии и семантике восточнославянских метеорологических и астрономических терминов. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 27–35 (**luna*, праслав. **čirъ*, русск. *церь*, укр. диал. *зачи́рвило*).

– К изучению славянской метеорологической терминологии. – Этимология 1984, Москва, 1986, 43–49.

– Этимологические заметки. – Этимология 1978, Москва, 1980, 107–112 (*пи́кнам, пич, ръми*).

– Этимологические заметки (*моло́нить, закри́на, перевя́ть, сертуха́, *sivati, мять*). – Этимология 1981, Москва, 1983, 66–71.

– Этимологические заметки. – Этимология 1986–1987, Москва, 1989, 153–159 (*рида вода*).

ГСБМ – Гiстарычны слоўнiк беларускай мовы. Вып. 1–. Ред. А. И. Жураўскi et alii. Мiнск, 1982–.

ГСЈКњ. – Годишњак за српски језик и књижевност. Ниш [продължение на ЗбФФН = Зборник радова Филозофског факултета у Нишу].

ГСУ–ФКНФ – Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Факултет по класически и нови филологии = ГСУ–ФЗФ (вж. Библиография I).

ДА = Архив БДР (вж. Библиография II).

Даскалова, А. За една стара българска дума. – БЕз 51/4, 2004, 50–52 (лѧкчина < лѧгъчина).

– Към българската историческа лексикология. – КМСт 14, 2001, 59–64 (*завор, закло̀п, засо̀вница, засо̀в*).

Д а с к а л о в а , А., Б. В е л ч е в а . Из историята на българската роднинска терминология. – Старобългаристика 6/4, 1982, 69–78.

Д е г т я р е в , В. И. Семантическая реконструкция грамматической категории числа в праславянском языке. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 106–116.

Д е й к о в а , Хр. – Вариантность одного греческого заимствования в болгарском языке. – Балк. езикозн. 45/2, 2006, 303–306 (*гагара̀шка, гарага̀шка, гарга̀шка, карака̀ска, карака̀шка, кърկъра̀цка* и др.).

– За възможностите на ономасиологичния подход на изследване. Произход на среднобългарския хапакс [illegible]. – Проучв. Заимов 2005, 157–163.

– За някои български и чешки диалектни названия на щъркела, отразяващи народните представи за птиците. – Юбилеен славистичен сборник. Сборник с доклади от Международната славистична конференция по повод десетгодишния юбилей на специалност Славянска филология в Югозападния университет „Неофит Рилски“, Благоевград 03.–05.12.2004 г. Благоевград, 2005, 185–195 (*хаджѝя, аджѝ баба̀, аджѝ бубулѐзници* и др.).

– За някои български названия на птици, възникнали в балканска езикова среда. – Stud. Balc. Boh-Slov. 6/2, 2006, 1091–1099 (*кондупа̀ш, пендопа̀шка* и др.).

– За произхода на някои чешки названия на птици. – Трудове ПУПХ 46/1, А, 2008, 454–464 (стчеш. *drlicě*, чеш. диал. *kotrla, kotulka, trpělka* и др.).

– Към „Albanian Etymological Dictionary“ на Вл. Орел I. (или за ролята на диалектната лексика при етимологизуване на заемки в условия на езиков контакт). – Stud. etym. Brun. 6, 2009, 77–86.

– Към въпроса за гръцките заемки в българския език – произход на няколко диалектни думи. – СъпЕз 26/2, 2001, 118–120 (*стрѐма, стрѐма ме, стрема̀чка*).

– Към етимологията на диалектните думи *му̀тало (му̀тъло), му̀тим, му̀тка, му̀ткам*. – БЕз 47/6, 1997–1998, 51–52.

– Към историческата типология на славянските езици в областта на лексиката (названия на птици в българския и чешкия език). – Сб. Станишева 2008, 155–172 (*папу̀няк, пу̀павец, пу̀палец, пу̀панец* и др.).

– Към праславянските названия на птици: **varnъ, *varnā, *gā(j)varnъ, *gālъ (?), gālā, *gālъkā, gālicā*. – Словенска етимологија данас 2007, 107–121.

– Към произхода на чешките народни орнитоними *mrázek, holomrázek*. – Юбилеен сборник с текстове, посветени на Владимир Пенчев, председател на Бохемия клуб. Изд. „Стигмати“, 2007, 128–135.

– Към славянските названия на птиците – Sitta europaea (ономасиологично-етимологичен етюд). – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 235–245 (*бръглеж, зида̀рка* и др.).

– Ономасиологични и словообразувателни сходства и различия между български и чешки названия на птици. Дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. София, 2006, 418 стр. (ръкопис).
– Относно етимологизуването на една омонимна двойка в „Български етимологичен речник“: *мърля̀к*[1] и *мърля̀к*[2]. – БЕз 48/1, 1999–2000, 44–46.
– Прилагане на комплексен историко-типологически подход при ономасиологичния аспект на изследване на българските и чешките названия на птици. – Славистиката в началото на XXI век. Традиции и очаквания. Доклади от Шестите национални славистични четения, проведени в София, 26 и 27.04.2002 г. в Софийски университет „Св. Кл. Охридски“. София, 2003, 293–303 (*дѐтел, дя̀тел; жъ̀лна, жѐлна, жъ̀лвъ; кълва̀ч, клю̀кавец, клюводръ̀вец* и др.).
– Проблеми на семантичната мотивация при народните названия на птици. – Сб. Геров 2002, 292–299 (*со̀йка, со̀керица, са̀керица, осо̀йка, усо̀йка; дери̇̀гъзица* и др.).
– Проблеми при производните в етимологична статия от гнездови тип (върху материал от „Български етимологичен речник“). – БЕз 51/4, 2004, 74–78.
– Семантична мотивация и средства за номинация при славянските названия на птици. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 391–401 (*щи̇̀глец*).

Дечев, Д. Хемус и Родопи. Принос към старата география на България. – ГСУ–ИФФ 21/10, 1925, 1–36.

Джокич, М. Р. Континуанти на праславянския суфикс **-ynji* в сърбохърватската народна ботаническа терминология. – БЕз 51/4, 2004, 101–108.

Димитрова-Тодорова, Л. Балканские заимствования в болгарских наречиях. – Балк. езикозн. 33/3–4, 1990, 141–146 (*митиличенце; мито̀ва; мънгуди; мънъсѝп; огечнѐл; огул-оту; о̀джере, хужарѐ, хужерѐ; одѝхна; оду̀н, одунджѝя; оду̀т, о̀душ; о̀ск; озлащисам се; ойгу̀е, ойгу̀я; ойлѝя, уйлѝя, хуйлѝя; ойма̀, уйма̀, оймалъ̀но, уймалѝя; о̀киболе*).
– Балканские заимствования в болгарском языке. – Балк. езикозн. 32/1, 1989, 73–76 (*мит, митѝт; мѝте*[1]; *мѝте*[2]; *мистурѝя, мищурѝя; мишо̀вина; миятѝк; мълѝн; мънгълъ̀в; мънджѐк, мънджѐк'; мъ̀ндреле, мъ̀ндру; мъньѐр; мъну̀ш*).
– Бащините и фамилните имена у българите. – в. „Аз-буки“ IV, бр. 19 (159), 11–17 май 1994 г., с. 13.
– Болгарское *ствол* и его производные в диалектных названиях растения болиголов (Conium maculatum). – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 49–50.
– Българските народни названия на планетата Венера. – в. „Аз-буки“ IV, бр. 47 (187), 23–29 ноември 1994 г., с. 11.
– Българският топоним *Дро̀нца* и неговите славянски съответствия. – Сб. Леков 1997, 333–334.
– Бълг. диал. *соп* ’чучур’ и сродни думи. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 57–63.

– Връзката на собствените имена в България с религията. – Chrześciańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich. Białystok, 2003, 633–641.
– Възникване на паралелни топоними в България. – Metodologia badań onomastycznych. Olsztyn, 2003, 274–280.
– Гибридные топонимы в болгарской топонимической системе, возникшие в условиях болгарско-турецкого билингвизма. – FOCr 12–13, 2003–2004, 115–120.
– Два примера аналогичных фонетических изменений в болгарской топонимии. – Балк. езикозн. 36/2, 1993, 149–151.
– Една българска диалектна дума: произход, варианти. – Stud. etym. Brun. 6, 2009, 87–92 (*хаят, аят, ас, ас, фаят* и др.).
– Етимологичен анализ на няколко български думи от общославянски произход. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 173–175 (*смикове, смѝква, смивки, смѝквица*).
– Етимологични бележки на няколко български диалектни думи. – Изсл. Георгиев 1993, 182–186 (*мит, мѝто, нàмито, размѝтено; мѝтокос; мѝтим се, митирѐя се*).
– Етимологични етюди. – БЕз 41/5, 1991, 452–455 (*мѝткам се; оглашѐн; одвѐбижеще; оддзвѝрувам се; оддзѝрувам; одъпвам се, одъпнам се, одъпнувам се, одъпна; ожѐ се; ожъгвам, жъгвам, жъгам; озлобѝва, озлобѐва, озлобѝ, ознобѝ, злоби-знобѝ; окѐр*).
– Етимология на собствените имена. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 385–388.
– Към етимологията на селищното име *Дрàлфа*. – Името в паметта на езика. Сборник в памет на професор Борис Симеонов. София, 2008, 71–74.
– Към етимологията на селищното име *Опакà*. – Onomastica 38, 1993, 73–79.
– Междудиалектна лексикална интерференция в топонимията на Поповско в условията на диглосия. – Onomastyka u progu nowego wieku. Białystok, 2006, 362–367.
– Местните имена в Поповско. София, 2006.
– Местните имена в процеса на езиковата комуникация (Въз основа на материал от Поповско). София, 2009.
– Местните имена в ситуация на диглосия (въз основа на материал от Поповско). – Rozprawy slawistyczne. Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych. Lublin, 1993, 147–154.
– Метафорични названия в българската оронимия. – FOCr 10, 2001, 59–66.
– Морфологична адаптация на местните имена в резултат на билингвизъм (въз основа на материал от Поповско). – Проблеми на социолингвистиката 4, Социолингвистика и комуникация, София, 1995, 51–54.
– Мястото на флората в българската топонимия. – Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze. Kraków, 2007, 429–438.
– Названия на хотели и ресторанти в София. – Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze. Bydgoszcz, 2000, 133–143.

– Названията на растението Helianthus annuus в българския език. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 351–364.
– Народната етимология в топонимията. – Onomastyka literacka. Olsztyn, 1993, 311–317.
– Некоторые балканские заимствования в болгарских наречиях. – Балк. езикозн. 44/1–2, 2005, 157–159 (*фал, фандък, фа̀фъ, фашка̀н, фъшкън*).
– Некоторые турецкие и арабские заимствования в болгарском языке. – Балк. езикозн. 43/2–3, 2003–2004, 259–260 (*фа̀йка, файшѐ, фак*).
– Някои български топоними като свидетелство за древните етнически отношения на Балканите. – Onomastické práce 4, Praha, 2000, 70–74.
– Някои народни етимологии в топонимията на Поповско. – Попово в миналото. 50 години музей в Попово. История, археология, етнология, демография, лингвистика, фолклористика. (Доклади и съобщения от научна конференция, проведена на 7 юни 2007 г.), т. 5, Разград, 2008, 463–469.
– Ономастиката в България. – Słowiańska onomastyka. Encyklopedia. Warszawa–Kraków. T. I, 2002, стр. 20–22, 48–50, 72–73, 89–90, 142–144, 175–176, 199–201, 240–242, 280–283; т. II, 2003, стр. 77–81, 165–171, 209–212, 262–263, 323–327, 357–360, 395–397, 424–426, 457–461, 496–498, 524–526, 547–548, 587–591.
– Оронимията в България. – Toponimia i oronimia. Kraków, 2001, 299–306.
– Османо-турецкие и греческие заимствования в болгарской топонимии. – Die Südosteuropawissenschaften im neuen Jahrhundert. Wiesbaden, 2000, 17–22.
– Относно номинацията при една група хороними (въз основа на материал от Поповско). – Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej. Szczecin, 1988, 299–304.
– Отражение на диалектите в топонимията. – Onomastyka i dialektologia. Warszawa, 1997, 65–71.
– Поселищни етнично-езикови отношения в Поповско през вековете. – Попово в миналото. Етнокултурни и демографски процеси (XV–XX век). Попово, 1999, 42–47.
– Предложни и следложни хибридни топоними, възникнали в условията на българско-турски билингвизъм. – Nazewnictwo na pograniczach. Uniwersytet Szczeciński. Rozprawy i studia. T. (DCLX) 586, Szczeciń, 2005, 273–277.
– Проблеми при етимологизуване на старинни топоними. – Словенска етимологија данас 2007, 123–131 (*Гърчи̇ново*).
– Произход на една рядка диалектна дума, градиво за топоними. – Проучв. Заимов 2005, 65–66 (*коледи̇я*).
– Произход на диалектната дума *песмѐт* и на нейния фонетичен вариант *писмѐт*. – Бълг. реч 5/4, 1999, 37.
– Произход на диалектни думи, свързани с болестта епилепсия. – Сб. Пернишка 2006, 306–309.

– Произход на няколко български фитоними. – Изслед. Варбот 2006, 127–131 (*слъзница, далачна трева, далак оту, жълтина, алтънче; смохтило, смохтилу, смухтило, смухилка, смухтика; смухльива билка*).
– Произход на няколко диалектни думи в българския език. – ЕзЛит 46/3, 1991, 58–61 (*мла̀дуж; мъкло̀; оглуви; огро̀йе; огръ̀е; огръ̀йе; огръ̀лье; одуфи; окекя̀свам; окѝхнувам; оклакана̀*).
– Произход на няколко народни названия на растения. – БЕз 41/4, 1991, 340–343 (*вла̀хци; мишчѐ; младил; мла̀длика; ого̀йка; ого̀рес; огорник; огурец; одра̀ки, о̀драки, одръка; пѐтлови мънди̇ня; пѐтльови мънди̇ня*).
– Различни откъм произход лични имена в българската топонимия. – Antroponimia słowiańska. Warszawa, 1997, 107–113.
– Структурни типове еднокоренни български ойконими в съпоставка със западнославянски ойконими (Принос към славянския ономастичен атлас). – СлавФил 22, 138–145; БЕз 47/1, 1997–1998, 55–60.
– Структурни типове съставни български ойконими в съпоставка със западнославянски ойконими (Принос към славянския ономастичен атлас). – БЕз 50/2–3, 2003, 48–55.
– Структурные типы составных топонимов турецкого происхождения в Поповском регионе. – Балк. езикозн. 47/1, 2008, 49–54.
– Топонимични калки и полукалки в условия на билингвизъм. – Acta onomastica 40, 1999 (2000), 27–30.
– Топонимията на Поповско през погледа на Карел Шкорпил. – Acta onomastica 47, 2006, 158–167.
– Християнски елементи от старогръцки, староеврейски и латински произход в антропонимичната система на Поповско според данни от данъчни регистри от XVI и XVII в. – Acta Universitatis Lodziensis – Folia linguistica 27, 1993, 51–58.

Димитрова-Тодорова, Л., М. Рачева. Произход на диалектните форми *късветен, късветна, късветно*. – БЕз 53–54/1, 1993–1994, 51.

Димов, Д. За турската заемка ʼбозалък'. – БЕз 45/4, 1995, 332–333.

Добрев, Ив. Из българската историческа лексикология. – БЕз 33/2, 1983, 136–141 (*ръся*, стб. ѩѥ, *капия, ами, желбаба*, стб. господда).
– Старинни народни думи. София, 1987.

Добрев, Ив. К. Източни собствени имена в българския език (1–9). – Проуч. Заимов 2005, 67–78.
– К одной из турецких этимологий оронима *Балкан*. – Балк. езикозн. 32/3–4, 1989, 227–232.
– Разпространение и употреба на названието *Балкан* в някои от тюркските езици. – Јужфил 55, 1999, 105–113.
– *Шавар* – стара тюркска основа на български названия. – Зб. Лингв. 39/2, 1996, 159–164.

Добрева, А. Лексема *пей* в современном болгарском языке. – Балк. езикозн. 36/2, 1993, 153–157.

– Редко встречающиеся иранские слова в болгарских говорах. – Балк. езикозн. 32/3–4, 1989, 223–226.

Добрева, А., Т. Балкански. Прозвищните ойконими *Зангочево* и прозвищните катойконими *зангочи*. – Оном. и етнолингв. простр. 1, 1996, 231–236 (*зангòч* 'клисар').

Добруски, В. Материали по археологията на България. – СбНУ 11, 1894, 68–102.

Дуйчев, Ив. Еще о славяноболгарских древностях IX-го века. – Byzsl 12, 1951, 75–93.

– Славяни и първобългари. – ИИБИ 1–2, 1951, 190–216.

– Славяно-болгарские древности IX-го века. – Byzsl 11/1, 1950, 6–31.

Дуков, Л. [Традиционна материална култура. 2. Поминъци] Земеделие, животновъдство. – Сб. Добруджа, 25–48, 67–82.

Дукова, У. Бълг. диал. *рѐлав* и *хърлàв* 'болнав'. – БЕз 40/3, 1990, 227–228.

– Две български диалектни заемки от албански: *пилегòрка, пиликатник*. – БЕз 41/6, 1991, 539.

Дуриданов, Ив. Акад. Владимир Георгиев и българската ономастика (1908–1986). – СПБО 3 (Ономасти и ономастични изследвания в България), 1996, 69–76.

– Акад. Стефан Младенов и българската ономастика. – СПБО 3 (Ономасти и ономастични изследвания в България), 1996, 39–45.

– Българско-руски паралели [бълг. *прàха* – рус. *пороха*; бълг. *прàша* – рус. *пороша*]. – БЕз 41/5, 1991, 450–451.

– За една старинна дума в български говор: *недоветен, недоветни*. – ЕзЛит 44/5, 1989, 39–40.

– Заселването на славяните в Тракия по данните на топонимията. – БЕз 43–44/5–6, 1993–1994, 415–417.

– Към етимологията на бълг. *лумкам, лумна, лумвам*. – БЕз 45/3, 1995, 225–227.

– Към етимологията на бълг. *лъч*. – PF 44, 1999 (Festschrift für Janusz Siatkowski), 139–144.

– Към тълкуването на названието *Ключ* – византийско ΚΛΕΙΔΙΟΝ – СПБО 5, 2002, 275–278.

– Местните имена в Рилската грамота на цар Иван Шишман. – Onomastické práce 4 (Sborník rozprav k sedmdesátým narozeninám univ. prof. PhDr. Ivana Lutterera, CSc), Praha, 2000, 77–83.

– Най-старите славянски заемки в румънския език. – ГСУ–ФСФ 80–81/2, 1987, 5–13.

– От *Антон* до *Въто* (към субстратната антропонимия в български). – Acta onomastica 11 (Věnováno 100. výročí narození PhDr. Jana Svobody, DrSc.), 1999, 33–35.

– Отново за името *Кабиле*. – БЕз 43–44/1, 1993–1994, 40–45.

– Пеласгские топонимы на территории древней Фракии. – Этимология 1997–1999 (К семидесятилетию Олега Николаевича Трубачева), Москва, 2000, 39–44.
– Произход на слав. *kobyla* и на тракийското селищно име Καβύλη. – СлСб 1988, 195–207.
– Топоними. – Сб. Пирински край. 2 (Н–Я). Благоевград, 1999 (2000), 335–341.
– Тракийски и дакийски. – Изсл. Георгиев 1993, 9–25.
– Фракийские этимологии. – Сб. Топоров 1998, 86–89.
Дуриданов, Ив., М. Младенов. Дистрибуция на балканизмите в българските диалекти. – SFPS 25, 1989, 93–125.
Дурново, Н. Описание говора деревни Парфенок, Рузского у. Московской губ. (Продолжение). – РФВ 46, 1900, 129–151.
Дурново, Очерк – Дурново, Очерк истории русского языка. Москва, 1924.
Дыбо, Слав. акцентология – Дыбо, В. А. Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском. Москва, 1981.
Егоров, ЭтСлЧув = Егоров (вж. Библиография I).
Ерен, Х. Турските заемки в българския език и местните турски говори. – БЕз 24/5, 1974, 409–414 (*брантѝя, ваданлъ̀к, балтѝя, боа̀з* и др.).
ЕРСЈ – Етимолошки речник српског језика. Св. 1–. Уред. Ал. Лома. Београд, 2003–.
ЕРСЈ, ОСв – Етимолошки речник српског језика. Огледна свеска. Београд, 1998.
ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. Гол. ред. О. С. Мельничук. Т. 1–. Київ, 1982–.
Етнография – Етнография на България. Т. 1–3. София, 1980–1985.
Живков, Т. Ив. Българската коледарска благословия. – ИЕИМ 15, 1974, 55–88.
Журавлев, А. Ф. За един славяно-осетински фразеологичен паралел. – БЕз 51/4, 2004, 46–47.
– Заметки на полях „Этимологического словаря славянских языков“. II. – Исслед. Варбот 2006, 140–147.
– Из наблюдений над славяно-иранскими семантическими параллелями (slavo-ossetica). – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 86–108.
– К етимологии слав. **skorь*. – Этимология 1981, Москва, 1983, 38–44.
– К етимологии слав. **vorbъ* 'птица Passer, воробей'. – Этимология 1978, Москва 1980, 52–58.
– По поводу *истины*. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 443–455.
– Слав. **jьskra*. Рус. *искрометный*. – Этимология 1986–1987, Москва, 1989, 79–81.

Журавлев, В. К. О внутренних причинах появления фонетических дублетов. – Этимология 1967, Москва, 1969, 110–118.

Заимов, Именник – Заимов, Й. Български именник. София, 1988, 1994 (фотокопие).

Заимов, Й. Болгарские этногенетические проблемы в свете болгарских географических названий в Греции (болгарское культурное наследство в Греции). – Славянские культуры и Балканы 2, 1978, 280–283.

– Български географски имена на *-ишт-* от праславянско **-itj*. – Geografia nazewnicza. Kraków, 1982, 157–167.

– Български етимологии (2). – Slawische Wortstudien 1975, 165–177.

– Български местни имена от Средна и Южна Гърция. – PF 32, 1985, 439–446.

– Българските водни имена като извор за етногенезиса на българския народ. – Hydronimia słowiańska. Kraków, 1989, 115–118.

– Данни на българските географски имена от Южна Гърция за българския език от 6 до 9 в. – БЕз 33/2, 1983, 108–116.

– Епентетично *л* в Супрасълския сборник. – Проучвания върху Супрасълския сборник. София, 1980, 170–202.

– Из болгарской исторической лексикологии (к лексике праславянского языка). – ZSl 24/1, 1979, 156–162.

– Към проучването на българските географски имена в Гърция. – Językowe studia bałkanistyczne 1, 1987, 137–156.

– Местните имена около с. Българене. – За произхода на географските имена в Ловешки окръг. Ловеч, 1986, 73–132.

– Наблюдение на имената на големите реки в източния край на Балканския полуостров. – СлавФил 15, 1978, 361–364.

– Най-старите заселища на българските славяни в балканските земи. – Етногенезис и културно наследство на българския народ. София, 1971, 51–56.

– Нови български географски имена от Гърция. – СлСб 1985, 113–119.

– Нови български патронимични имена от типа „Добриница“. – Втори международен конгрес по българистика. Доклади 5. Диалектология и ономастика. София, 1988, 218–226.

– Нови български патронимични имена с наст. *-ишт-* от праславянско **-itj-*. – Slawistyczne studia językoznawcze, 1987, 483–489.

– Новые болгарские географические названия в Албании. – ABS 17, 1986, 353–367; 18, 1987.

– Новые вероятные фракийские географические названия в болгарских землях. – Actes du II congrès international de thracologie (Bucarest, 4–10 septembre 1976). 3. Bucureşti, 1980, 193–197.

– Още веднъж за епентетично *л'* в български език. – Старобългаристика 7/1, 1983, 111–116.

– Произход и значение на селищното име *Чѐрвен*. – Средновековният *Червен*. I. София, 1985, 10–12.

– Славянские этимологии. – IJSLP 22, 1976, 111–121 (*скъ́свам се* и др.).
– Этимологические исследования в области болгарского языка. – Славянская историческая и этимологическая лексикография (1970–1980 г.): Итоги и перспективы. Москва, 1986, 180–192.
– Этногенезис болгарского народа по данным болгарской топонимии. – Перспективы развития славянской ономастики. Москва, 1980, 45–48.
– Рец. за: Стефан Илчев, Речник на личните и фамилни имена у българите. С., БАН, 1969. – Onomastica 17, 1972, 268–284.
– Рец. за: Ценен принос към старобългарската лексикология. Ангел Давидов, Речник на езика на „Беседа против богомилите“ от презвитер Козма. – ЕзЛит 33/3, 1978, 70–71.
– Рец. за: Ценен принос към старобългарското словно богатство. „Речник-индекс на Презвитер Козма“ от Ангел Давидов. С., БАН, 1976. – СпБАН 23/6, 1977, 90–94.
– Рец. за: D. Vujičić, Hydronimi (imena voda) u lijevom slivu Drine. Sarajevo, 1982, p. 227. – БЕз 33/5, 1983, 458–466.
– Рец. за: J. Udolph, Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen. Ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat der Slaven. Mit 119 Karten. Beiträge zur Namenforschung. Beiheft 17. Heidelberg, 1979, p. 640. – Балк. езикозн. 26/4, 1983, 69–74.

Зб. Слав. – Зборник Матице српске за славистику (до 1984 г. – Зборник за славистику). 1–. Нови сад, 1970–.

Зеленин, Д. К. Этимологические заметки IV. К этимологии русских слов: *чередить, душка, коекъ, лыва, комната, сыворотка, шестъ* и некоторых других. – ИОРЯС 8/4, 1903, 256–269.

Зеленина, Э. И. Из болгарской пчеловодческой терминологии. – СлавБалкЯз 1984, 98–109.

Змеев, Р. Лодкостроенето в Тутракан. – ИЕИМ 15, 1974, 239–267.

Иванов, В. В. История славянских и балканских названий металлов. Москва, 1983.
– Из этимологических наблюдений над балтийской лексикой. – ZSl 19/2, 1974, 190–200.

Иванов, В. В., В. Н. Топоров. Балтийская мифология в свете сравнительно-исторических реконструкций индоевропейских древностей. – ZSl 19/2, 1974, 144–157.
– К истокам славянской социальной терминологии (семантическая сфера общественной организации, власти, управления и основных функций). – СлавБалкЯз 1984, 87–98.
– К реконструкции праславянского текста. – Слав. языкозн. 1963, 88–158.

Иванов, Г. п. Народни песни от Шуменско. – СбНУ 42, 1936, 1–328.

Иванов, Д. Народни земеделски названия от с. Енина, Казанлъшко. – БЕз 8/2, 1958, 167–173.

Иванов, Й. Н. Произход на мървашката терминология. – БЕз 21/4, 1971, 329–343.

Иванов, Й. Произход на цар Самуиловия род. – Сб. Златарски, 55–62.

Иванов, Труды – Иванов, В. В. Труды по этимологии индоевропейских и древнепереднеазиатских языков. 1–2. Москва, 2007–2008.

Иванова, К. За формата на две нови заемки в българския език. – БЕз 28/1, 1978, 67–68 (*минимализирам, оптимизирам* и др.).

– Неуместна употреба на думата *сценарий*. – БЕз 25/2, 1975, 145–146.

Иванова, Р. Обредните песни при приготвяне на сватбения хляб (засевки). – ИЕИМ 15, 1974, 113–132.

Иванчев, Приноси – Иванчев, Св. Приноси в българското и славянското езикознание. София, 1978.

Иванчев, Св. За някои форми на показателните местоимения в българския език. – ИИБЕз 8, 1962, 401–408.

Изв. АН, СЛЯ – Известия Академии наук, Серия литературы и языка = Изв. АН СССР, ОЛЯ (вж. Библиография I).

Из истории русских слов – Аникин, А. Е., И. И. Челышева, И. А. Корнилаева, О. Младенова, М. С. Мушинская, А. А. Пичхадзе, А. М. Сабенина, А. А. Уткин. Из истории русских слов. Словарь-пособие. Москва, 1993.

Изсл. Георгиев 1993 – Лингвистични и етнолингвистични изследвания в памет на акад. Вл. Георгиев 1908–1986. София, 1993.

Илиев, А. Т. Растенията от българско фолклорно гледище. – СпБАН 18 (10), 1919, 93–180.

– Растителното царство в народната поезия, обичаите, обредите и поверията на българите. – СбНУ 7, 1892, 311–412.

Илиевски, П. Хр. Семантички развој слов. *зглоб, рамо, слога*, во споредба со некои и.-е. корадикали и синоними. – Реферати на македонските слависти за XIV-от меѓународен славистички конгрес во Охрид, 10–16 септември 2008 година. Скопје, 2008, 141–153.

Ильинский, Г. А. Славянские этимологии. – РФВ 69/1, 1913, 12–23 (*реша, струп, свобода, хърт* и др.); 73/2, 1915, 281–308 (*скот* и др.).

Иречек, История болгар 1878 – Иречек, К. Исторія болгаръ. Сочиненіе профессора Пражскаго университета Д-ра Конст. Іос. Иречка. Переводъ заслуж. проф. Новоросс. универс. Ф. К. Вруна и В. Н. Палаузова, магистранта того-же университета. Изданіе душеприкащиковъ Болгарина В. Е. Априлова, исправленное и дополненное прибавленіями самого автора и снабженное историческою картою. Одесса, 1878.

Иречек, К. Християнският елемент в топографическата номенклатура на Балканските земи. – ПСп 55–56, 1898, 223–252.

Исслед. Варбот 2006. – Ad fontes Verborum. Исследования по этимологии и исторической семантике. К 70-летию Жанны Жановны Варбот. Москва, 2006.

ИсслСлавДиал – Исследования по славянской диалектологии. 1–. Москва, 1992–.

Йовчева, М., Л. Тасева. Тьлѡ – една забравена лексема от старобългарския книжовен език. – Бълг. реч 13/2, 2007, 52–62.

Йорданова, Л. За народните сурвачки в България. – ИЕИМ 11, 1968, 265–302.

Йорданова, Л. Две нови думи от английски произход в нашия речник – *круиз* и *сонг-опера*. – БЕз 26/6, 1976, 496–497.

Јашар-Настева, О. Албански зборови во македонските тајни јазици. – МЈ 4/3, 1953, 60–64; 4/5–6, 1953, 132–139.

– Македонските калки од турскиот јазик. – МЈ 13–14/1–2, 1962–1963, 109–172.

Кабасанов, Ст. По-особени причастни и деепричастни форми в родопските говори. – ИИБЕз 8, 1962, 285–288.

Калужская, И. А. Две балканские этимологии (к вопросу о палеобалканских истоках некоторых румыно-албанских лексических параллелей). – Этимология 1997–1999, Москва, 2000, 62–70.

– Палеобалканские реликты в современных балканских языках (К проблеме румыно-албанских лексических параллелей). Москва, 2001.

Карастойчева, Бълг. млад. говор – Карастойчева, Цв. Българският младежки говор. София, 1988.

Карастойчева, Цв. О диалектном в арго. – Балк. езикозн. 44/1–2, 2005, 161–174.

Каровски, Л. Зборови од Тиквешко. – МЈ 2/3–4, 1951, 90–93.

Керемидчиев, Г. Народният певец дядо Вичо Бончев. София, 1954.

Керемидчиева, Сл. Говорът на Ропката. (Родопска граматика). София, 1993.

– Диалектните словообразувателни варианти на лексемите *камък*, *кремък*, *пламък* и *ремък* в светлината на най-новите данни на лингвистичната география. – БЕз 35/2, 1985, 104–109.

– Копривщица – история и език. София, 2007.

Китанова, М. Говори. – Сб. Сакар, 460–468.

– За значението на диалектната дума *бутурница/бутърница*. – ЕзЛит 41/3–4, 1996, 147–148.

Киш, Раст. свет – Киш, М. Дијалектната лексика од областа на растителниот свет. Скопје, 1996.

Клепикова, Г. П. К вопросу об изучении балкано-карпатской терминологии горного пастушества. – ОЛА, Матер. и исслед. 1972, Москва, 1974, 182–201.

– К проблеме изучения греческих заимствований в языке новоболгарских дамаскинов XVII–XVIII веков. – СлавБалкЯз 1999, 203–222.

– Пастушеская терминология в двух македонских говорах зон Охрида и Велеса. – ИсслСлавДиал 10 (Терминологическая лексика материальной и духовной культуры балканских славян), 2004, 38–91.

– Семо-ономасиологический аспект в исследовании некоторых лексических групп (на материале карпато-украинских диалектов). – ОЛА, Матер. и исслед. 1975, Москва, 1977, 162–187.

– Славяно-румынские параллели в сфере энтомологической лексики (названия 'кузнечика'). – Сб. Топоров 1998, 202–211.

Клепикова, Пастуш. термин. – Клепикова, Г. П. Славянская пастушеская терминология. Москва, 1974.

Климов, Г. А. Дополнение к заметке „Картвельское *otxo- ‘четыре’ ~ индоевропейское *ok'to-.“ – Этимология 1981, Москва, 1983, 157–158.

– Картвельское *otxo- ‘четыре’ ~ индоевропейское *ok'to-. – Этимология 1975, Москва, 1977, 162–163.

КМСт – Кирило-Методиевски студии. Кн. 1–. София, 1984–.

Ковачев – Тотевски, РТрГ – Ковачев, Ст., Т. Тотевски. Речник на троянския говор. Троян, 1998.

Ковачев, ЧЕРЛИ – Ковачев, Н. Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия. Велико Търново, 1995.

Колева, Кр. Фамилното име *Заимов*. – Проучв. Заимов 2005, 83–85.

Колева-Златева, Ж. За редупликацията като словообразувателен начин. – Проучв. Заимов 2005, 264–272.

– К этимологии славянских названий муравьев, восходящих к псл. **morv*-, и их индоевропейских соответствий. – Балк. езикозн. 43/2–3, 2003–2004, 269–284.

Конески, Историја – Конески, Бл. Историја на македонскиот јазик. Скопје, 1965.

Костов, К. Един случай на вторично съчетание *тръm* – *mърm* от първоначална сричка *ра* между съгласни в някои български диалекти. – БЕз 10/1, 1960, 51–54.

– Няколко пояснителни бележки за произхода на немските заемки *ланга* ’вид краставица’ и *шлифер* ’дълга връхна дреха’ в българската професионална терминология. – БЕз 51/4, 2004, 79–82.

Кочев, Ив. Характеристика на говорите. – Сб. Пирински край, 625–647.

Кочева, Ем. Дамаскинско-книжовни лексикални паралели. – Сб. Пернишка 2006, 625–647.

Кралик, Л. Българското диал. *корница* ’плитка на момиче’. – БЕз 45/4, 1995, 326–328.

– Из словацкой диалектной лексики: deethnonymica. – Исслед. Варбот 2006, 161–168.

Кретов, А. А. *Медвежата, верблюжата, цыплята* и *свинья*: славянские этимологии. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 95–100.

Кръстанова, К. Ролята на тлаката в обществения живот на българското село от средата на XIX до средата на XX в. – ИЕИМ 15, 1974, 133–149.

Кулишић, Ш. Српски митолошки речник. Београд, 1970.

Куркина, Л. В. Диалектная структура праславянского языка по данным южнославянской лексики [Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Dela 38]. Ljubljana, 1992.

– Етимологични бележки (по материали от „Български етимологичен речник“). – БЕз 51/4, 2004, 41–45.

– Ещё раз к этимологии рус. *рамснье*. – Этимология 1997–1999, Москва, 2000, 77–87.

– Заметки по болгарской этимологии (*вòрбъ, кòпра се, раскр̥̀ства се, тȍвлѐм, трѐта, штинѐц, шл'акам, шю̀дравый*). – Этимология 1978, Москва, 1980, 38–43.
– Значение данных староболгарской письменности для реконструкции и этимологизации праславянского лексического фонда. – Старобългаристика 8/2, 1984, 3–13.
– Изоглоссные связи южнославянской лексики. II. – Этимология 1976, Москва, 1978, 17–31.
– К реконструкции динамики диалектных отношений на карте праславянского языка (по материалам лексики земледелия). – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 153—159.
– К реконструкции состава праславянского лексического фонда словенского языка. – Этимология 1984, Москва, 1986, 107–115.
– К реконструкции этимологических связей основ с дифтонгом на -*u̯*. – Этимология 1971, Москва, 1973, 58–79.
– К реконструкции этимологических связей слав. **myliti (sę)* „обманывать, вводить в заблуждение“. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 115–125.
– К реконструкции этимологических связей слав. **čajati*. – Словенска етимологија данас 2007, 255–264.
– К этимологии болгарских диалектизмов. – Сб. Бернштейн 1995, 59–71.
– К этимологии русск. *ёрить/ерить*. – Исслед. Варбот 2006, 179–185.
– К этимологии слав. **voržiti*. – Јужфил 56/1–2, 2000, 561–567.
– Лексические архаизмы родопского диалекта (*вардỳне, жѐлдѐ ме, конàдѐм, лỳпка, парчѐсва / парчѐса, партлѐвѐм са, пòтара, хòу̯пка / ȍл'пка, нащерва са, почилен, въжек, пригозинка, красат*). – Этимология 1980, Москва, 1982, 16–29.
– Понятие границы в системе пространственных представлений древних славян. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 127–136.
– Слав. **plęsati*. – Славяноведение 1996/1, 7–14.
– Славянские термины земледелия в контексте индоевропейских связей. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 153–162.
– Славянские этимологии. – ОЛА, Матер. и исслед. 1979, Москва, 1981, 331–337.
– Славянские этимологии. – Этимология 1971, Москва, 1973, 87–92.
– Славянские этимологии. – Этимология 1978, Москва, 1980, 32–37.
– Славянские этимологии. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 46–57 (словен. *stŕsniti (se)*, чеш., слвц. *paratiti*, польск. *storzyć*).
– Славянские этимологии (**skovorda*, **pačьkati*). – Этимология 1988–1990, Москва, 1992, 57–62.
– Этимологические заметки. – Этимология 1974, Москва, 1976, 44–59.
– Этимологические заметки по славянской лексике. – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 108–117 (слав. *-*šelpati*, **šalъjь*).
– Этимологические заметки. Праслав. **mъrdati*; чеш. *mrskati*; русск. *мырить*. – ОЛА, Матер. и исслед. 1972, Москва, 1974, 215–223.

– Южнославянские этимологии (**kujati/*kaviti* и **kъvati/*kyvati; *mug-/*mъž-; *plesmo, *ob-pletъ; *pǫkati, *pǫčiti/*pęčiti; *kujъ/*kuja; *tulъ, *tylъ, tvelъ*). – Этимология 1982, Москва, 1985, 13–24.

Кушевски, М. Делчевски градски говор. – МЈ 9/1–2, 1958, 67–108.

Легурска–Китанова, Тематичен речник – Легурска, П., М. Китанова. Тематичен речник на термините на народния календар. София, 2008.

Леков, Ив. Праславянските глаголни форми и отраженията им в днешните славянски езици. – СпБАН 50/24, 1934, 1–196.

– Рец. за: Václav Machek: Recherches dans le domaine du lexique baltoslave. – Slavia 13, 1934–1935, 408–416.

Лома, А. „Два врана гаврана“. Corvus corax у словенској епици – компаративни поглед. – Кодови словенских култура 8, Београд, 2003, 109–132.

– Два српска дијалекатска архаизма на балтословенском плану: *тренсла* (и сл.) „Prunus padus“, *тремесла* „дијафрагма“. – Словенска етимологија данас 2007, 307–323.

– Незабелязан досега апелативен рефлекс на праслав. **glazъ* в южнославянските езици. – БЕз 51/4, 2004, 5–10.

– Одна славяно-иранская изоглосса в области словосложения ст.-слав. **врътъпъ**: н.-перс. *girdāb*. – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 117–123.

– О једном источносрбијанско-западнобугарском дијалектизму (срп. дијал. *ивора*, буг. дијал. *ивер* и сл.). – ГСЈ Кн. 20/8, 2006, 229–233.

– Откуде Ниш? – Ниш и Византија. Зборник радова I. Ниш, 2003, 15–21.

– Перинтеграција *об-* > *б-* као етимолошки проблем. – Јужфил 56/1–2 (Посвећено Павлу Ивићу), 2000, 601–623.

– „Петлић“, „палидрвце“ или „оплодитељ“? – Кодови словенских култура 4 (Делови тела), Београд, 1999, 131–144.

– Прасл. **gospodь bogъ*. – Исслед. Варбот 2006, 186–192.

– Прасл. **mǫžь*. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 195–199.

– Прасл. **xalǫga* < др.-греч. *φάλαγγ-* и скифский переход *f* > *x*. – Этимология 1997–1999, Москва, 2000, 87–96.

– Рефлекси групе *-н(ь)н-* у српској топонимији. – НЈ 33/1–2, 1999, 99–111.

– Skytische Lehnwörter im Slavischen. Versuch einer Problemstellung. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 333–350.

Лучыц-Федарэц, І. І. Да пытання аб мараўска-беларускіх лексічных паралелях. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 229–234.

Львов, А. С. Из лексикологических наблюдений. – Этимология 1977, Москва, 1979, 60–65.

– Об учете вспомагательных приемов при этимологизировании. – Этимология 1967, Москва, 1969, 180–191.

Ляпунов, Б. М. Этимологический словарь русского языка А. Г. Преображенского. – ИОРЯС 30, 1925 (1926), 1–22 (*дъжд, книга, крамѐла, крило, лѣсъ* 'silva', *мляко, пчела* и др.).

Маленко, Д. Зборови од Охрид. – MJ 2/6, 1951, 142–144.

Маликов, Я. Циганско-български речник. София, 1992.

Манчек, В. За развоя на анафоричното местоимение в български. – БЕз 45/3, 1995, 232–235.

Маринов, В. Сарашкият занаят в България. Историко-етнографско изследване. София, 1982.

Марковић, Речник 1/2 – Марковић, М. Речник народног говора у Црној Реци. – СДЗб 32, 1986, 245–500; СДЗб 39, 1993, 149–398.

Мароевич, Р. Заметки по историческому словообразованию. (5. Славянские антропонимы типа *Томашь*; 6. Ст.-слав. **папежь**; 7. Славянская форма топонима *Парижь*). – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 100–105.

– К реконструкции праславянской системы посессивных категорий и посессивных производных. – Этимология 1986–1987, Москва, 1989, 121–139.

Мартынаў, В. У. Ложная декомпозиция в славянском словообразовании. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 157–162.

Мартынов, В. В. Праславянская и балтославянская суффиксальная деривация имен. Минск, 1973.

– Славянские анаграммы. – Этимология 1997–1999, Москва, 2000, 102–106.

– Язык в пространстве и времени. Москва, 1983.

МДАБЯ СЛ – Малый диалектологический атлас балканских языков. Серия лексическая. I. Лексика духовной культуры. Ред. А. Н. Соболев. München, 2005. II. Человек. Семья. Ред. А. Н. Соболев. München, 2006.

Меракова, Е. Умалителността в родопските говори. Смолян, 2002.

Меркулова, В. А. Русские этимологии IV (*велидовать, заядь, наройный, истучиться, сугат, воронец*). – Этимология 1978, Москва, 1980, 94–106.

– Украинские этимологии. II (*мерщій, регнути, прятати, смотолока, гобо́ўдиц'а*). – Этимология 1974, Москва, 1976, 60–76.

Меркулова, Очерки – Меркулова, В. А., Очерки по русской народной номенклатуре растений (вж. Библиография I).

Миккола, I. Объяснения некоторых славянских слов. I. О6 имени славянъ. 2. Господь. 3. Лодья и другие слова. 4. О некоторых названиях из области водяной фауны. – РФВ 48, 1902, 270–280.

Милев, Братков, Николов = РЧДБЕ 1964 – Милев, Ал., Братков, Й., Николов, Б. Речник на чуждите думи в българския език. София, 1964.

Минчева, А. Архаична употреба на думата **кръстъ** в старобългарския превод на Римския патерик. – КМСт 14, 2001, 45–53.

Мирчев, Историческа граматика[3,4] – Мирчев, К. Историческа граматика на българския език. София, 1978[3], 1987[4].

Мирчев, К. Глаголните форми *бе* и *беше* в развоя на българския език. – МПр 12/1, 1940, 63–79.

– Към разчитането на българския текст в Даниловия четириезичник. – МПр 12/3, 1940, 36–42.
– От *мити* до *майка*. – БЕз 7/3, 1957, 262–265.
– Стари и нови iterativa в източно-македонските говори. – СпБАН 50/24, 1934, 197–222.

Михайлова, Г. [Традиционна материална култура. Тъкани и облекло] Облекло. – Сб. Капанци 131–164.

Михайлова, Д. Антонимията в българската ономастика. – БЕз 40/1, 1990, 48–70.
– Българска топонимия. – Нов живот 1, 1988, 14–16.
– Диалектни названия на растението Tanagetum: *обрътиче, обръника, оборчлива билка, вратига, вратлика, свъртика*. – БЕз 44–44/2, 1993–1994, 107–109.
– Из старинната топонимия на Ботевградска околия. – БЕз 39/6, 1989, 520–523.
– Обща характеристика на имената в Ловешки окръг (произход, значение, старинни типове). – За произхода на географските имена в Ловешки окръг. Ловеч, 1986, 167–173.
– Проблеми на ономастичната етимология. – БЕз 48/1, 1999–2000, 52–56.
– Романски следи в ономастиката на Северозападна България. – SlawSpr 11, 1987, 83–88.
– Статус и функция на онимите в българските народни гатанки. – БЕз 40/3, 1990, 231–236.
– Турски извори за историята на български селища и за техните имена. – Родопи 2, 1989, 12–17.

МКСО 4 – Четврто заседание на меѓународната комисија за словенска ономастика. Скопје, 1971.

Младенов, БГР – Младенов, М. Сл. Българските говори в Румъния. София, 1993.

Младенов, Трудове – Младенов, М. Сл. Диалектология. Балканистика. Етнолингвистика. София, 2008.

Младенов, История 1979 – Младенов, Ст. История на българския език. Превод и редакция на проф. д-р Иван Дуриданов от немското издание през 1929. София, 1979.

Младенов, М. Сл. За българската дума *армаг*?! – БЕз 41/5, 1991, 464–465.
– Космическите полети и нови думи. – БЕз 17/5, 1967, 484–485 (*лунана̀вт, прилуняване, приводни се, приводняване, космолёт, космодрум, космовѝзия*).
– Лексикални белоруско-български паралели. – СъпЕз 4/2, 1979, 66–70.
– „Общеславянский лингвистический атлас“. – EtBalk 17/4, 1981, 144–148.
– Характеристика на говорите. – Сб. Добруджа 396–431.
– Характеристика на диалекта. – Сб. Софийски край 281–298.
– Характеристика на капанския говор. – Сб. Капанци 311–338.

Младенов, М. Сл., О. Младенова. Една лексико-семантична успоредица в балканските езици. – Изсл. Георгиев 1993, 91–96.
– Происхождение румынского слова *coleț, cocleț* 'нітченка, ремиза'. – Балк. езикозн. 27/3, 1984, 55–58.
Младенов, Ст. Из говорното богатство на северните Родопи и Малко-Търновско. – РР 15/5, 1941–1942, 189–195.
– Как не бива да се говори и пише български (1. Още се ширят всякакви чуждински "генерации"). – РР 16, 1942–1943, 33-40.
– Как не бива да се говори и пише български (23. Наречие "съюзъ" прочее, а не "прочие"). – РР 9/4, 1935, 187–192.
– Etymologisches aus einer Kurzgefassten Geschichte der bulgarischen Sprache. – СпБАН 43 (21), 1930, 93–128.
Младенова, Балк. астроними – Младенова, Д. Звездното небе над нас. Етнолингвистично изследване на балканските народни астроними. София, 2006.
Младенова, Д. Етнолингвистично изследване на българските названия за калинка-малинка (Coccinella septempunctata) в балканска и славянска перспектива. – Етнографски проблеми на народната духовна култура. 3. София, 1994, 195–286.
– Контаминацията в светлината на ареалната лингвистика. – БЕз 51/4, 2004, 95–100.
Младенова, О. Болгарские этимологии: *гỳдя, гвàждем, сéём*. – Slavia 59/3, 1990, 278–279.
– Болгары и русские: как мы (не) понимаем друг друга. – Сб. Бернштейн 2002, 37–39 (*ярък привърженик*).
– Заметки по новогреческой этимологии. – Балк. езикозн. 29/2, 1986, 7–18.
– Из болгарского диалектного словообразования I. (*-оштина, -ишт*). – RoczSl 48/1, 1992, 78–82.
– Из болгарской диалектной лексики. I (*ỏскърнёв, ỏскърнев, ръ̀скарно, чвàрки, сврàчвам се, сврàчан; да се зàшна, зàшнувам, зàшвам се; мужденик, пѝща, пѝсек пѝска*). – Этимология 1986–1987, Москва, 1989, 85–90.
– Из болгарской диалектной лексики. III (8–12). – Этимология 1987–1990, Москва, 1991, 49–51.
– Из болгарской диалектной лексики. IV (13–15). – Этимология 1991–1993, Москва, 1994, 62–65 (*синцѝ, тàлам, стрèми*).
– Из българската диалектна лексика. II (6. *набакрàчвам са, балагỳвам, забъкàтвам се, избъкàтвам*; 7. *кỳчка*). – БЕз 41/4, 1991, 343–344.
– Из лексических балканизмов болгарских диалектов. II (7–10). – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 87–90.
– Наблюдения върху лексиката на дамаскините. – БЕз 51/4, 2004, 15–21.
– Наблюдения върху наследниците на праславянските спрежения с основа на *-i-* и *-i-/-ě-* в съвременния български език. – БЕз 41/3, 1991, 220–225.

– *Отцепвам, разтрогвам*. Два случая на народна етимология. – ЕзЛит 45/3, 1990, 76–77.
– Поява и семантичен развой на думата *самоинициатива*. – Бълг. реч 9/3, 2003, 36–39.
– Родопски етимологии. Гръцки заемки. – ЕзЛит 46/6, 1991, 134–137.
– Семантические аспекты этимологического анализа балканской лексики. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 271–274.
– Славянские этимологии: др.-болг. подражати; болг. *запрàша*, *отпрàша*. – Slavia 61/2, 1992, 187–188.
– Рец. за: И. Захаров. Занятная этимология. – в. „Московские новости“, 05.03.1994.
– Рец. за: Ch. Tzitzilis. Griechische Lehnwörter im Türkischen (mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte) [Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung, 33. Wien Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1987.] 202 стр. – СъпЕз 13/2, 1988, 79–82.

Моисеенко, В. Е. Из истории богемизмов *železnice* и *vlak* в некоторых славянских литературных языках. – Slavia 58/3, 1989, 290–296.

Мокиенко, В. М. Принципы этимологического анализа фразеологии. – Сб. Толстой 1993, 346–353.

Москов, М. Булгарские и древнетюркские этнонимы с соответствиями в монгольских и тюркских языках. – Балк. езикозн. 38/1, 1996, 31–44.
– Към българския етимологичен речник. – БЕз 39/2, 1989, 138–140 (*гъмза*); 39/5, 1989, 454–458 (*ламба, утайка, тиня*); 45/4, 1995, 316–321 (*бага, багаив; банго, бангея, бангия, бенгелов*).
– Особена общославянска префиксна система и нейното отражение в сърбохърватски език. – Зб. Линг. 8, 1965, 67–73.
– Произход на лексикалния балканизъм *копел*, *копил*. – БЕз 43–44/1, 1993–1994, 35–40.
– Родопски топоними от турски произход. – БЕз 28/4, 1978, 336–344.
– Старинна префиксна система в славянските езици (История и теория на проблема). – ГСУ–ФСФ 75/1, 1985, 40–111.
– Тюркское (булгарское или куманское) происхождение карпато-балканского скотоводческого термина *урда*. – Балк. езикозн. 37/1–2, 1994–1995, 139–153.

Мошинский, Л. Готские этимологии Копитара 1836 г. в сопоставлении со взглядами современных этимологов. – Этимология 1997–1999, Москва, 2000, 115–123.
– Современные лингвистические методы реконструкции праславянских верований. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 9–20.

МПр – Македонски преглед. 14–. София, 1991– (вж. МПр в Библиография I).

Мурдаров, Вл. За правилния изговор на думата *наркотѝк*. – БЕз 23/1–2, 1973, 130–131.
– За правилността на три спортни термина (*сабльор, кануист, каякар*). – БЕз 28/6, 1978, 527–528.

Мутафчиев, П. Произходът на Асеновци. – МПр 4/4, 1928, 1–42 (*Русс*).

Национ. език в условията на чужди влияния и глобализация – Националният език в условията на чужди влияния и глобализация. Научна конференция, посветена на 125-годишнината от рождението на акад. Стефан Младенов (София 28–29 юни 2005). Доклади. София, 2006.

НБОРБ – Народностна и битова общност на родопските българи. София, 1969.

Непокупный, А. П. Лингво- и зоогеорафические замечания к взаимосвязи балт. *gulbis* и слав. *кълрь*. – Baltistica 2, 1966, 81–87.

Николова, М. Още към етимологията на *кук, кỳкер*. – БЕз 41/1, 1991, 43–44.

– Предславянска топонимия от Видинско. – БЕз 41/2, 1991, 128–131 (*Арчар, Балей, Варгулѝя, Делѐйна, Плакỳдър*).

Никончук, М. В., О. М. Никончук. Семантичне обгрунтовання етимології слова *череда*. – Сб. Толстой 1993, 379–389.

Новиков, Л. А. Антонимия в русском языке. (Семантический анализ противоположности в лексике). Москва, 1973.

НовРуссЭтим 1 = НРЭ 1 – Аникин, А. А., А. В. Дыбо, О. Младенова, А. А. Пичхадзе, А. М. Сабенина, А. А. Уткин, И. А. Корнилаева, М. С. Мушинская и Т. В. Невская). Новое в русской этимологии I. Москва, 2003.

НПЗП – Народни песни от Западните покрайнини. София, 1959.

НПРК – Народни песни от родопския край. София, 1970.

НПРО – Народни песни от Разградски окръг. София, 1977.

НПСИБ – Народни песни от Североизточна България. Т. I, София, 1962, т. II, София, 1973.

НПСР – Народни песни от Средните Родопи. София, 1973.

НПСС – Стоин, В. Народни песни от Самоков и Самоковско (вж. Библиография II).

НПССБ – Стоин, В. Народни песни от Средна северна България (вж. Библиография II).

НПТВ – Стоин, В. Народни песни от Тимок до Вита (вж. Библиография II).

НПЮЗБ – Народни песни от Югозападна България. Пирински край. Т. I, София, 1967, т. II, София, 1994.

НССВД – Научни састанак слависта у Вукове дане. Београд.

Обнорский, С. П. Рец. за: Karl H. Meyer, Historische Grammatik der russischen Sprache. I. Einleitung, Laut-, Formen- und Akzent- lehre. Bonn, F. Cohen, 1923. XII + 246, 8°. – ИОРЯС 30, 1925 (1926), 470–489.

Одинцов, Г. Ф. К истории русских военных терминов *пушка, тюфякъ, пищаль, винтовка*. – Этимология 1978, Москва, 1980, 113–133.

ОЛА, Матер. и исслед. – Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования 1972–. Москва, 1974–.

Ономастично и етнолингв. простр. – Ономастично и етнолингвистично пространство на езика. 1–. Велико Търново, 1996–.

Орачев, Ат. Морското бойно майсторство на славяни и прабългари (края на VI – началото на IX век). – Старобългаристика 6/2, 1982, 101–109.
Орел, В. Э. Балканские этимологии. – Этимология 1986–1987, Москва, 1989, 220–227.
– Балканские этимологии. – ZfSl 6, 1985, 911–916.
– Балканские этимологии: алб. *buzë, shakë, grykë, yshtë*. – Балк. езикозн. 27/4, 1984, 49–55.
– Балканские этимологии: алб. *dhunë, ka, shpreh, udhë*. – Балк. езикозн. 28/4, 1985, 51–56.
– Балканские этимологии 2–4. – СлавБалкЯз 1983, 210–215.
– Балканские этимологии. 1. Слав. **осьгъ*. – Античная балканистика, Москва, 1980, 46–47.
– Балканские этимологии. 5. Южнослав. **sarъ*. – ОЛА, Матер. и исслед. 1980, Москва, 1982, 290–293.
– Балканские этимологии 110–112. – Балк. езикозн. 29/4, 1986, 67–71.
– К гипотезе о фракийских реликтах в болгарской аппелятивной лексике. – Этимология 1980, Москва, 1982, 56–64.
– Лексика неславянских языков Балкан как источник праславянской реконструкции. Славянские заимствования в албанский и восточнороманский. – Этимология 1984, Москва, 1986, 181–186.
– На полях албанского этимологического словаря. – Этимология 1997–1999, Москва, 2000, 129–137.
– О некоторых славянских и индоевропейских названиях деревьев. – Этимология 1985, Москва, 1988, 27–38.
– Праславянские и восточнославянские этимологии. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 64–69 (слав. **mirъ*, слав. **paxъ*, рус. *парень*).
– Слав. **jьzokъ*. – ОЛА, Матер. и исслед. 1978, Москва, 1980, 338–342.
– Слав. **mogyla*. – ОЛА, Матер. и исслед. 1981, Москва, 1984, 301–306.
– Слав. **udъ*. – Этимология 1977, Москва, 1979, 55–59.
– Этимологические эскизы. – Исслед. Варбот 2006, 265–271.
Орьол, Вл. Няколко албански заемки в български. – БЕз 35/5, 1985, 494–496 (*кец, кецко, кокошка, кеч, кеп*).
Осипова, М. А. Русские этимологии (праславянские суффиксальные девербативы). – Slavia 59/4, 1990, 350–355.
Островский, Б. Праслав. **svętъ* (семантический анализ некоторых славянских лексем). – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 162–173.
Павлова, Р. Болгарско-русские и русско-болгарские языковые связи. София, 1979.
– Некоторые проблемы изучения языковых взаимодействий болгар и русских X–XIV вв. – СлавФил 17, 1983, 33–44.
Панайотов, В. Занякои омотематични лексеми в словашките и българските говори. – СъпЕз 23/3–4, 1998, 7–19.
Парашкевов, Б. Декомпозицията като похват при заемането на немски сложни думи. – СъпЕз 24/1, 1999, 26–33.

– Етимологичен и лексико-семантичен речник на немските словесни елементи в българския език. – ГСУ–ФКНФ 97–98, 2008, 111–164.
– За названията на различните видове *вурст*. – БЕз 47/3, 1997–1998, 48–52.
– Из лексиката на град Русе. – БЕз 51/4, 2004, 32–40.
– Лексикологичната категория ономатонимия. – СъпЕз 27/2, 2002, 43–55.
– Модел за гнездово етимологично представяне на германизмите в български. – БЕз 52/4, 2005, 37–45.
– Мултиплициране на грешките. – Бълг. реч 8/2, 2002, 28–34.
– Немски абревиатури в българския език. – БЕз 31/1, 1981, 63–65.
– Няколко случая на лексикална редеривация в българския език. – БЕз 45/5–6, 1995, 433–436.
– Няколко случая на хетеросемия в балканските езици. – СъпЕз 18/1, 1993, 25–30.
– Словообразувателни парадигми при интернационализмите. – СъпЕз 15/4–5, 1990, 248–252.
– Чуждите думи в българската лексикография. – Национ. език в условията на чужди влияния и глобализация, 2006, 252–258.
– Etymologia interrupta. – Сб. Пернишка 2006, 297–302.
– Рец. за: L. Hadrovics, Ungarische Elemente im Serbokroatischen, Budapest, Akadémiai kiadóó, 1985. 592 стр. – СъпЕз 13/2, 1988, 75–79.

Парашкевов, Етим. дублети (речник) – Парашкевов, Б. Етимологични дублети в българския език. Енциклопедичен речник на думи и имена с единно лексикално първоначало (А–Я). София, 2008.

Парашкевов, Немски елементи – Парашкевов, Б. Немски елементи в говора на банатските българи. София, 2007.

Пашов, П. Глаголи с местоименни корени в българския език. – ГСУ–ФФ 59/2, 1965, 467–488.

Пенчев, Й. За думите *тоест* и *сиреч*. – БЕз 17/5, 1967, 492–493.

Петканов, Ив. Руски соболь в романските езици. – Изсл. Романски 133–135.

Петковски, Р. К. Некои карактеристични зборови од охридскиот говор (Крај). – MJ 2/3–4, 1951, 89–90.

Петлева, И. П. О семантических истоках слов со значением 'скупой' в русском языке. – Этимология 1970, Москва, 1972, 207–216.
– Этимологические заметки по славянской лексике. VI. – Этимология 1975, 42–51 (*рéя се, прàжа, варзул'ка* и др.).
– Этимологические заметки по славянской лексике. XIX. К этимологии слав. **stьrvo*. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 57–64.
– Этимологические заметки по славянской лексике. XX (рус. диал. *корсный, корсать*; болг. диал. *ошчер*; рус. диал. *ощать*). – Этимология 1997–1999, Москва, 2000, 137–142.
– Этимологические заметки по славянской лексике. XXI (праслав. **poskonь, *sokolъ*). – Этимология 2000–2002, Москва, 2003, 16–23.

– Этимологические заметки по славянской лексике. XXII. Славянские лексемы с *d-*, *t-*, *b-* в анлауте, восходящие к **rojiti*//**rějati*). – Исслед. Варбот 2006, 284–290.
– Этимологические заметки по славянской лексике. XXIII. – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 173–177.
Петров, П. А. За движимите колиби на овчарите в България. – ИЕИМ 15, 1974, 151–166.
Петрович, Сн. За произхода на два турцизма: сръб. *бенг* 'бенка', *болме* 'тънка стена, преграда' и техните паралели в балканските езици. – БЕз 51/4, 2004, 89–94.
Петровић, Сн. Дијалекти у контакту – порекло и фонетски лик шест турцизама из јужне Србије. – Јужфил 56/3–4, 2000, 803–812.
– *Ни абера нема*. – НЈ 33/1–2, 90–98.
– Путеви лексичког позајмљивања на Балкану. Позајмљенице из албанског у српском призренском говору. – Balcanica Bgr. 34, 2004, 157–172.
– Раздвајање хомонима: словенско-балканска прожимања. – Словенска етимологија данас 2007, 349–359.
– Турцизми у етимолошком речнику српскохрватског језика. – Зб. Линг. 40/1, 1997, 117–124.
Пиронков, А. Замяна на руските думи в езика ни с български. – РР 2/5, 1929, 245–249.
Погодин = Погодин, Следы – Погодин, А. Следы корней-основ в славянских языках. Варшава, 1903.
Погодин, А. Вопрос о происхождении имени Русь. – Сб. Златарски, 269–275.
– Несколько этимологий. – РФВ 32, 1894, 123–125 (*поле*, *блато*); 270–275 (*връха*, *врах*, *вѣлю*, *коб*, *кост* и др.).
– Несколько этимологий. – РФВ 33, 1895, 328–330 (слав. ѩꙁа, слав. рыка, кольць, копиникъ, ꙁасѣкъ или сѫсѣкъ, слав. стадо, потьпѣга).
– [Библиография и критика] Обзор филологических журналов за 1894 год. – РФВ 33, 1895, 331–342.
Поповски, А. Реканскиот говор. – МЈ 10/1–2, 1959, 107–154.
Потебня, Этим. зам. – Потебня, А. К истории звуков русского языка. Этимологические заметки. Варшава, 1880–1883.
Проглас – Проглас. Филологическо списание. 1–. Велико Търново, 1992–.
Проучв. Заимов 2005 – Езиковедски проучвания в памет на проф. Й. Заимов (1921–1987). Материали от Националната научна конференция в памет на проф. д.ф.н. Й. Заимов по случай 80-годишнината от рождението му (София, 3–4 декември 2001 г.). София, 2005.
Пухалев, Г., Сл. Керемидчиева, И. Генев-Пухалева. Казано по каменски. Етнолингвистично изследване на кв. Каменица – Велинград. София, 2008.
Пятаева, Н. В. Опыт динамического описания синонимичных этимологических гнезд **em-* и **ber-* 'брать, взять' в истории русского языка. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 140–147.

Р а й н х а р т, Й. Древнерусское **коуѧигъ** ‘шафер, дружка’: заимствование из протобулгарского языка. – Исслед. Варбот 2006, 307–317.

Р а ч е в а, Заемки от арабски – Р а ч е в а, М. Д. Заемки от арабски произход в български език. Проблеми на етимологичното проучване. Дисертация. София, 1984, 358 стр. (ръкопис).

Р а ч е в а, М. Бълг. диал. *тръвна* ’вид пчелен кошер’ с варианти и сродни названия в съседни езици. – Stud. etym. Brun. 6, 2009, 281–287.

– Една непроучена вероятна българска заемка в староруски език. – Stud. Rusek 2000, 139–142.

– Еще раз „О зеленом коне“. – Этимология 2000–2002, Москва, 2004, 80–109.

– Еще раз о сербохорв. *алити* ’баловать’ и его славянских соответствиях. – Балк. езикозн. 36/2, 1993, 165–166.

– За българското диалектно участие в един балто-славянски етимологичен феномен. – Диалектология и лингвистична география. София, 1999, 281–290.

– За названието на една обувка, което някога е било название на кораб. – Бълг. реч 1/2, 1995, 24–26 (*калевра*).

– За неясната диалектна дума *ламбàда*[2]. – БЕз 43–44/5–6, 1993–1994, 49–50.

– За продълженията на праслав. **trizь* и праслав. **tryzna* в южнославянските езици. – Исслед. Варбот 2006, 318–328.

– За произхода на глагола *плъпвам*. – БЕз 45/1–2, 1995, 72–74.

– За произхода на диалектното цветообозначение *сурỳсн* ’сив, бозав’. – БЕз 45/4, 1995, 325–326.

– Имало ли е „копринени свраки“? – Бълг. реч 2/1, 1996, 25–26.

– К вопросу о семантических аспектах этимологического анализа – в плане дискуссии. – Балк. езикозн. 37/3–4, 1994–1995, 153–156.

– К изучению одного редкого османизма в болгарском языке. – Балк. езикозн. 38/1, 1996, 49–50 (*джурàт*).

– К историко-этимологическому изучению названия *вампира* в болгарском и сербохорватском языках. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 84–95.

– К продолжениям праславянской основы **ѭп-* < **ѭрп-* и **ѭп-/*ѩп-/*їп-* в болгарском языке. – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 180–196.

– Към етимологичното проучване на ранните културни заемки в български език: бълг. диал. *срàка, срайка* ’вид дреха’, *срàка, сврàка* ’вид украса на дреха’ и производни; стб. срачица, сракы ’(долна) риза’, срака/ сракъ (?) ’дреха’ – СпБАН 109/4, 1996, 36–40.

– Към етимологията на *пор* ’Mustela putorius’. – Изсл. Георгиев 1993, 171–175.

– Към праславянското наследство в български език. *Сѐпам (се), сѐпвам (се), сѐпна (се)*; диал. *сѝпам (са), сѝпна (са), сап*; диал. *сàпам*; диал. *сѝпвам се, сѝпка се*. – ЕзЛит 47/4, 1992, 67–71.

– Към проблема за семантичната имплицитност в етимологичното проучване – следи от изчезнали думи в български език. – БЕз 46/1, 1996, 13–23.
– Към проблематиката на семантичната имплицитност. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 163–178.
– Към реликтовите праславянски цветоозначения в българския език. – БЕз 43–44/5–6, 1993–1994, 496–499.
– Към характеристиката на регресивното словообразуване в българския език. – Актуални проблеми на българското словообразуване. София, 1999, 281–290.
– Лексика из книги „Видрица“ в историко-этимологическом аспекте. – Этимология 1988–1990, 1992, 70–77.
– Лексика от репресивната традиция в историко-етимологичното проучване на българския речник. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 431–439.
– Об одном редком древнеболгарском слове и его продолжении в болгарских диалектах. – Балк. езикозн. 38/3, 1996, 269–271 [*рѣти (си)*].
– Отново към проблематиката на реликтовите праславянски цветоозначения в българския език. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 323–336.
– Отражение старых этнических и языковых контактов на Балканах в болгарских и сербохорватских диалектных названиях некрещенного ребенка. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 275–280 (*кỳшльо, гỳшльо* и др.).
– Проблемы праславянской реконструкции при этимологизации и стратификации древнейших тюркизмов в южнославянских языках. – Балк. езикозн. 37/3–4, 1994–1995, 185–190.
– Семантични проблеми на българските цветоозначения от праславянски и индоевропейски произход в контекста на техните славянски съответствия. – СлавФил 23, 49–61.
РДТГ – П а в л е в, М. Речник на думи турски и гръцки в езика български. Букурещ, 1855.
Речник на символите – Ш е в а л и е , Ж., А. Г е е р б р а н т. Речник на символите. Митове, сънища, обичаи, ритуали, форми, фигури, цветове, числа и др. Т. 1–2. София, 1995–1997.
Р и к о в , Г. Т. Бълг. диал. *клѝнкам* и праслав. **klypāti, klypājǫ*. – БЕз 41/2, 1991, 44–45.
– Бълг. диал. *мр̥̀хтѝм* 'мълча, сърдя се'. – БЕз 42/6, 1992, 489–490.
– Бълг. диал. *мръждòри*, сръб. диал. *мрждорити* и рус. диал. *морозга́*. – БЕз 39/5, 1989, 453.
– Бълг. диал. *мръ̀цкам* 'топя нещо във вода или друга течност' (Самоковско) и *мра̀ка* 'ниско водно място' (Граово), сръб. диал. *мрждорити* и рус. диал. *морозга́*. – БЕз 39/2, 1989, 144–146.
– Бълг. диал. *отпа̀гам* (Смолско, Пирдопско) и праслав. **pāziti, *pāžǫ*. – БЕз 40/2, 1990, 144–145.
– Бълг. диал. *свинтя̀* и *свѝтнем*. – БЕз 42/4, 1992, 293.
– Ие. **promo-* в славянските езици: бълг. диал. *спрома* и дол.луж. *promje, spromje, pospromje*. – БЕз 42/1, 1992, 42.

– Основа и флексия в индоевропейската и праславянската глаголна система. – СъпЕз 6/3–5, 1981, 14–18.
– Праслав. **gāliti sę* '(за небе) изяснява се, разведрява се', стгр. γελεῖν λάμπειν ἀνθεῖν (Hesych.) и пр. – БЕз 41/3, 1991, 225–227.
– Праслав. **gręsti*, **gręda*, диал. **grędnąti*, **grędną*, стирл. *-greinn* и сродните им форми. – БЕз 41/6, 1991, 536–538.
– Праслав. **lātiti, *lātāti*. – Сб. Леков 1997, 325–327.
– Праслав. **palěti (*palti), *palją* (> стб. **полѣти, полѭ**), стисл. *flór*, хол. *flouw*, *vlouw* и пр. – БЕз 39/4, 1989, 345–347.
– Следи от индоевропейските перфектни формации в славянските езици. – БЕз 43–44/1, 1993–1994, 1–8.
– Этимологические заметки. – Этимология 1982, Москва, 1985, 148–151.
– Germano–slavica. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 351–356.
РМЈ – Речник на македонскиот јазик, 1–3 (вж. Библиография I).
РНП – Родопски народни песни. Отбор и ред. Ан. Примовски и Н. Примовски. София, 1968.
РС = Р о д о п. с б. – Родопски сборник. 1–6. София, 1965–1987.
РСГВ – Речник српских говора Војводине. 1–3–. Београд, 2000, 2002, 2003–.
Р у с е к, Е. Болг., серб. *тишма*, хорв. *tišma*, блр. *цiжма*, польск. *ciżba* 'Gedränge'. – Этимология 2000–2002, Москва, 2003, 40–52.
Р у с е к, Й. Из историята на думите със значение 'бръз' в българския език. – Старобългаристика 13/4, 1989, 33–42 (ѩдръ, скоръ, **бръзъ, быстръ**, спѣшьнъ).
– Из историята на някои наименования за 'обувки, обуща' в българския език. – КМСт 14, 2001, 231–238 (са**погъ**, *обуща, обувка*, **обѹща**, *навуща*, **обѹтѣль**, *чревис, чревик, ботуши*, **калигы**, *папуци, папучи*).
– Из историята на няколко български думи. – Сб. Давидов 2004, 223–232.
– Названия полдника в славянских языках. – Балк. езикозн. 44/1–2, 2005, 183–194.
Р у с и н о в, Р. Бележка за прилагателното *агресивен*. – БЕз 47/3, 1997–1998, 82.
– Не всяко словно разнообразие е признак на богата реч. – БЕз 37/4, 1987, 334–335.
РЧДБЕ 1964 = М и л е в, Б р а т к о в, Н и к о л о в (вж.).
РЧДБЕ 1982 – Ф и л и п о в а - Б а й р о в а, М., С. Б о я д ж и е в, Ел. М а ш а л о в а, К. К о с т о в. Речник на чуждите думи в българския език. София, 1982.
С а д н и к, Л. К проблеме этимологическо-грамматических связей. — Этимология 1968, Москва, 1971, 3–10.
Сб. Бернщтейн 1995 – Dialectologia slavica. Сборник к 85-летию С. Б. Бернштейна. Москва, 1995.
Сб. Бернщтейн 2002 – Филологический сборник памяти профессора Самуила Борисовича Бернштейна. Москва, 2002.
Сб. Геров 2002 – Найден Геров в историята на българската наука и култура (Материали от Националната конференция с международно участие, 13–15 ноември 2000, София). София, 2002.

Сб. Давидов 2004 – Сборник в чест на проф. д-р Ангел Давидов. Материали от Международна научна конференция. Велико Търново, 13–14 декември 2002 г. Велико Търново, 2004.
Сб. Доклади Шумен 1982 – Сб. Доклади. Юбилейна научна сесия, посветена на 1300-годишнината на Българската държава и 10-годишнината на ВПИ, 20–22 октомври 1981. Езикознание. Шумен, 1982.
Сб. Капанци – Капанци. Бит и култура на старото българско население в североизточна България. Етнографски и езикови проучвания. София, 1985.
Сб. Кънчев 2005 – Сборник „La lengua y su naturaleza dinámica. Homenaje a Ivan Kanchev en su 70 aniversario / Езикът и неговата динамична природа." Юбилеен сборник по случай 70-годишнината на Иван Кънчев. София, 2005.
Сб. Леков 1997 – Общност и многообразие на славянските езици. Сборник в чест на проф. Иван Леков. София, 1997.
Сб. Перниш ка 2006 – Светът на речника. Светът в речника. Юбилеен сборник, посветен на 70-годишнината на чл.-кор. д.ф.н. Емилия Пернишка. Велико Търново, 2006.
Сб. Пирински край – Пирински край. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София, 1980.
Сб. Пловдивски край – Пловдивски край. Етнографски и езикови проувания. София, 1986.
Сб. Родопи – Родопи. Традиционна народна духовна и социалнонормативна култура. София, 1994.
Сб. Стойков 1974 = Изсл. Стойков (вж. Библиография II).
Сб. Странджа – Странджа. Материална и духовна култура. София, 1996.
Сб. Сакар – Сакар. Етнографски, фолклорни и езиковедски изследвания. София, 2002.
Сб. Софийски край – Софийски край. Етнографски и езикови проучвания. София, 1993.
Сб. Станишева 2008 – В търсене на смисъла и инварианта. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Дина С. Станишева. София, 2008.
Сб. Толстая 1999 – Славянские этюды. Сборник к юбилею С. М. Толстой. Москва, 1999.
Сб. Толстой 1993 – Philologia slavica. К 70-летию академика Н. И. Толстого. Москва, 1993.
Сб. Топоров 1998 – ΠΟΛΥΤΡΟΠΟΝ. К 70-летию В. Н. Топорова. Москва, 1998.
СДЗб = SDZb – Српски дијалектолошки зборник. Гл. уредник П. Ивић. Књига 1–. Београд, 1905–.
Селимски, Етюди ЛИ – Селимски, Л. Етюди по българска антропонимия. Лични имена. Велико Търново, 2006.
Селимски, Л. Българската диалектна дума *штӱ̀фа* 'дъно, цепка, копчелък'. – Въпроси на етнографията и фолклористиката. София, 1980, 176–178.

– Български субстантивни форми за множествено число по руски модел. I. Мъжки форми с морф *-и* вместо *-ове*. – ЕзЛит 30/4, 1975, 51–57.
– Българското *позӳча* 'заема' – полско-украинска заемка. Към въпроса за полските заемки в българския език. – Języki i tradycje Słowian [PNUŚ № 2095]. Red. E. Tokarz. Katowice, 2003, 227–236.
– Бълг. *хӣля се*, пол. *chylić się* и сродни. – Wokół archeologii słów i ich funkcjonowania. Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Bańkowskiemu. Red. S. Podobiński i M. Lesz-Duk. Częstochowa, 2001, 197–201.
– Градиво към речника на българските фамилни имена и прякори. – Българистични проучвания 9. Актуални проблеми на българистиката и славистиката. Осма международна научна сесия, Велико Търново, август 2002. Велико Търново, 2003, 43–54.
– Две български местни названия от турски произход. – Onomastica 40, 1995, 57–59.
– Етимологични поправки, уточнения и допълнения. – Национ. език в условията на чужди влияния и глобализация, 2006, 40–46 (*ашево, ашчия, дятешки, изглинѐя, итѝ, корабѐр, куркѝнь, кързя, каракчия, лаѝта, миманс, му*[1], *музаля се, мулещи, нам*[1], *напѐлек, начелѝмя, нащѐ, ний*[2], *нѝчим, папѝзаш*).
– За идентификацията на три думи. – ЕзЛит 47/4, 1992, 289–292 (*гурбѝ, къмбѐли, лумѝвам се*).
– За няколко лични и фамилни имена от румънски произход. – Проучв. Заимов 2005, 94–100.
– За потеклото на формално-смисловото противопоставяне *душѝ – дѝши*. – БЕз 38/6, 1988, 503–505.
– За произхода и строежа на думата *проглас*. – Проглас 1/1 1992, 88–90.
– За произхода на някои фамилни имена на *-ѐсков, -ѝков, -ѝев, -ѝков, -ѝцов*. – Сб. Давидов 2004, 292–297.
– За произхода на четири български думи. – ЕзЛит 46/6, 1991, 119–124 (*вѝзъл, вѝтума, гай, сбрѝя*).
– За словообразувателния строеж на стб. тръжьць (Към въпроса за словообразувателно-семантичната функция на суфикса *-ьць*). – Старобългаристика 13/4, 1989, 43–46.
– Значението на полската наука за изучаването на речника и словообразуването на българския език. – Трудове ВТУКМ, Фил. фак. 26/2, 1989–1990, Велико Търново, 1992, 39–68.
– Значението на родопските говори за възстановяването на праславянския речник. – RoczSl 50/1, 1996, 31–44.
– Из българската еортонимия: катол. *Пепеляна сряда* и *Куков ден*. – Nadzieje i zagrożenia. Slawistyka i komparatystyka u progu nowego tysiąclecia. Red. J. Zarek [PNUŚ № 2047]. Katowice, 2002, 414–422.
– Из историята на наставката *-ьск-* в българския език. Прилагателни имена на *-ьск-* в текстове от XVII–XVIII век. Част 1 (Увод, Формален анализ). – Трудове ВТУКМ 18/2, 1983, София, 159–186.

– Из южнославянските окциденталии в българската католишка книжнина от XIX век. – Słownictwo bułgarskie [ZNUJ, Prace Językoznawcze 95]. Kraków, 1991, 115–121.
– Калки и калкиране в българския език. – Słowotwórstwo a inne sposoby nominacji. Materiały z 4 konferencji Komisji Słowotwórstwa przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów. Katowice 27–29 września 2000 r. Red. Kr. Kleszczowa, L. Selimski. Katowice, 2000, 123–131.
– Към балканската идиоматика: *от игла до конец*. – Палеобалканистика и старобългаристика. Първи есенни четения „Професор Иван Гълъбов“. Велико Търново, 1995, 223–237.
– Към въпроса за румънския елемент в българската антропонимия. – Етнолингвистични проблеми на балканските народи. Сборник с доклади от кръгла маса, проведена на 3–4 юли, 1995 г. в София. София, 2000, 66–73.
– Към обяснението на някои формално-родови промени на съществителни имена в българския език. – Język wobec przemian kultury [PNUŚ № 1617]. Red. E. Tokarz. Katowice, 1997, 125–132.
– Моравизъм ли е старобългарското **анѣвъ**? – Старобългаристика 1/3, 1977, 76–77.
– Морфемни промени в началото на няколко думи в българския език. – Stud. Mańczak 1995, 163–166 (*здрачи, троня, труня, спуза, тулище*).
– О некоторых морфонологических альтернациях в словообразовании болгарского языка в сопоставлении с другими славянскими языками. – Wortbildung: interaktiv im Sprachsystem – interdisziplinär als Forschungsgegenstand. Materialen der 3. Konferenz der Kommission für slawische Wortbildung beim Internationalen Slawistenkomitee Innsbruck, 28.9.–1.10.1999. Hrsg. Ingeborg Ohnheiser. Innsbruck, 2000, 59–68.
– О некоторых румынских личных именах в болгарской антропонимии. – Отговорността пред езика. Сборник, посветен на 70-годишнините на проф. Петър Пашов, на проф. д-р Тодор Бояджиев, чл.-кор. на БАН, и на 30-годишнината на Шуменския университет. Шумен, 2001, 209–213.
– Петнадесет фамилни имена от чужд произход. – СПБО 7 (посветен на годишнината от смъртта на проф. Николай Ковачев – материали от национална кръгла маса и национална дискусия), 2005, 133–141.
– Префикси *о-*, *про-* и *съ-* с градационна функция. – Проглас 2/3, 1993, 84–89.
– Прилагателни имена с наставки *-ив-*, *-лив-*, *-чив-* в белоруския и българския език. – СъпЕз 4/2, 1979, 70–80.
– Прилагателните имена *небесен* и *небески* в българския език и в другите славянски езици. – SlawSpr 20, 1990, 43–51.
– Прилагателното *небѐски* в банатския говор и у българските католици не е архаизъм, а нововъведение. – БЕз 51/4, 2004, 59–63.
– Семантично диференцирани двойни форми прилагателни с наставка *-ин* в български език. – RoczSl 36/1, 1975, 41–46.

– Ударението на звателната форма *царю*. Към въпроса за черковнославянските заемки. – Сб. Мирчев 1979, 324–328.
– Формы множественного числа болгарских имен существительных по русской модели. Формы мужского рода с финалью *-ки*, *-ги*, *-хи* вместо *-ци*, *-зи*, *-си*. – БолгРус 3/2, 1976, 23–27.
– Християнските имена у българските католици. Katowice, 1999.
– Элементы русского языка в словообразовательно-семантической системе болгарского языка. – Neue Wege der slavistischen Wortbildungsforschung. 2. Tagung der Internationalen Kommission für slavische Wortbildung, Magdeburg, 9.–11.10.97. R. Belentschikow (Hrsg.). Frankfurt am Main, 1999, 307–319.
– *Юнашко доверие*. – БЕз 26/6, 1976, 490–492 (препечатано в Христоматия по езикова култура, София, 1980, 286–289).

Селимски, Фамилни имена – Селимски, Л. Фамилни имена от Северозападна България. Влашки елемент. Katowice, 2006.

Селищев, Очерки – Селищев, А. М. Очерки по македонской диалектологии (вж. Библиография I).

Сикимић, Б. Невестинска имена: од хипокористика до пејоратива. – СЈ 3/1–2, 1998, 29–55.
– Птица *богомољица*. – НЈ 33/1–2, 1999, 76–89.

Симеонов, Б. Ямболска историческа ономастика II. *Каргуна* (Произход, структура и значение). – БЕз 43–44/1, 1993–1994, 46–47.

Скэрлэтою, Е. Южнославянская земледельческая лексика и ее распределение на балканском ареале (*мотыга; соха; рало; плуг*). – RomSl 21, 1983, 47–63.

СЈ – Студије српске и словенске. Серија I. Српски језик. 1–. Београд, 1996–.

СлавБалкЯз 1975 – Славянское и балканское языкознание. Проблемы интерференции и языковых контактов. Отв. ред. Г.П. Клепикова. Москва, 1975.

СлавБалкЯз 1984 – Славянское и балканское языкознание. Язык в этнокультурном аспекте. Отв. ред. Э. И. Зеленина, В. В. Усачева, Т. В. Цивьян. Москва, 1984.

СлавБалкЯз 1993 – Славянское и балканское языкознание: (Структура малых фольклорных текстов). Москва, 1993.

СлавБалкЯз 1999 – Славянское и балканское языкознание. Проблемы лексикологии и семантики слово в контексте культуры. Ред. вып. Г. К. Венедиктов. Москва, 1999.

Слав. древности – Славянские древности. Этнолингвистический словарь в 5-и томах под ред. Н. И. Толстого. 1–4–. Москва, 1995–2009–.

Слав. и балк. языкозн. = СлавБалкЯз (вж. Библиография II).

Славский, Ф. Праслав. **pokojь*. История и этимология. – Этимология 1997–1999, Москва 2000, 153–157.

СлавФил 22–24 – Славянска филология. Т. 22, 23, 24. Доклади и статии за XII (Краков), XIII (Любляна), XIV (Охрид) международен конгрес на славистите. София, 1998, 2003, 2008–.

Слав. языкозн. – Славянское языкознание. Доклады российской делегации к X (София), XI (Братислава), XII (Краков), XIII (Любляна), XIV (Охрид) Международному съезду славистов. Москва, 1988, 1993, 1998, 2003, 2008– (вж. Слав. языкозн. в Библиография II).

Славяноведение – до 1992 г. „Советское славяноведение“ = Сов. слав. (вж. Библиография II).

Словенска етимологиjа данас 2007 — Словенска етимологиjа данас. Зборник симпозиjума одржаног од 5. до 7. септембра 2006. године. Београд, 2007.

СлСб 1985 – Славистичен сборник. Посвещава се на IX международен конгрес по славистика в Киев, 1983. София, 1985.

СлСб 1988 — Славистичен сборник (По случай X Международен конгрес на славистите в София). София, 1988.

Смирнов – Смирнов, Н. А. Западное влияние на русский язык в Петровскую эпоху (вж. Библиография II).

Сной, М. Этимологические мелочи 6–7. – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 220–222.

Соболев, А. Н. Балканская лексика в ареальном и ареально-типологическом освещении. – ВЯ, 2001, 2, 59–93.

– Опыт исследования тюркизмов в балканских диалектах (I)/(II). – ZBalk 40/1, 2004, 61–91; 40/2, 2004, 206–229.

– Славянские заимствования в балканских диалектах. 1. Северная Албания. – ИсслСлавДиал 10 (Терминологическая лексика материальной и духовной культуры балканских славян), 2004, 22–33.

Соболев, А. Н., Дж. Юллы. [Приложение]. Северотоскские славизмы. – ИсслСлавДиал 10 (Терминологическая лексика материальной и духовной культуры балканских славян), 2004, 34–37.

Соболевский, А. Греко-славянские этюды 10.–12. – РФВ 10, 1883, 163–166.

– Новый труд по славянском склонении. По поводу книги O. Hujer. Slovanská deklinace jmenná. – РФВ 66/3–4, 1911, 397–401.

– Следы литовского влияния на славянские языки. – РФВ 14, 1885, 297–300.

Соболевский, Лекции – Соболевский, А. И. Лекции по истории русского языка. Москва, 1907.

СПБО – Състояние и проблеми на българската ономастика. 1–. Велико Търново, 1990–.

Спространов, Е. По говора на град Охрид. – СбНУ 18, 1901, 524–544.

СРЯ 11–17 вв. – Словарь русского языка 11–17 вв. Ред. С. Г. Бахударов. Москва, 1975.

ССРЛЯ – Словарь современного русского литературного языка. 1–17. Москва–Ленинград, 1948–1965.

ССтУМ – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. 1–2. Ред. Л. Л. Гумецька, І. М. Керницький. Київ, 1977–1978.

С т а м а т о с к и , Тр. Од лексиката на тетовскиот говор. – МЈ 10/1–2, 1959, 79–106.

Стб. лит. – Старобългарска литература. 1–. София, 1971–.

С т е ф о в а , Л. Един ранен пример за прехода *'у > и* в български. – Старобългаристика 19/3, 1995, 73–77 (*люска > лиска*).

– Една дума из областта на пчеларството: *вощина*. – БЕз 43–44/1, 1993–1994, 52–56.

– За две гръцки думи в Шестоднева на Йоан Екзарх. – КМСт 14, 2001, 266–269 (*фока* 'тюлен', *фалена* 'кит').

– Из лексиката на Екзарховия Шестоднев. – БЕз 40/2, 1990, 136–139 (1. нога, ѕаножие, подъножие; пазоуха; 2. синь; 3. стьколъ/ стькление; конние, 4. тоулъ).

– Из лексиката на Екзарховия Шестоднев. – БЕз 42/2, 1992, 113–116 (врѣтеннще, подъвон, рабынь, ралие).

– Из лексиката на Екзарховия Шестоднев: авиань, агла, агнадие. – БЕз 39/3, 1989, 217–221.

– Из лексиката на Йоан Екзарх. – БЕз 39/1, 1989, 55–59 (трава/трѣва, сѣно, ѕлие, ѕлакъ, быль/былие и др.).

– Из лексиката на Йоан Екзарх. – За думите и речниците. Лексикографски и лексиколожки четения '98. Материали от Първата национална конференция по лексикография и лексикология, посветена на 100-годишнината от рождението на българския лексикограф и преводач Стефан Илчев. София, 19–20 октомври 1998 г. София, 2000, 366–372 (думи с корен *масл-*).

– Из лексиката на Йоан Екзарх: 1. рѣвьльникъ; 2. крѫчина. – Лексиколожки и лексикографски проучвания. Втора национална младежка школа по езикознание 1983. Посвещава се на 160-та годишнина от рождението на Найден Геров. София, 1983, 188–197.

– Имена на народи в Шестоднева на Йоан Екзарх. – БЕз 41/5, 1991, 437–445.

– Необичайни глаголни префикси в Райковския дамаскин. – БЕз 51/4, 2004, 53–58.

– Речник на Солунската легенда по пет преписа. – Старобългаристика 23/2, 1999, 53–77.

– Ѳоуинко, варнные, варнко. – БЕз 46/1, 1996, 51–58.

– Стб. гвоѕдь, прѫгъ, стрѣкало. – БЕз 42/5, 1992, 385–387.

– Стб. *лоѕа* и семантично свързани с нея думи в Шестоднева на Йоан Екзарх. – БЕз 35/2, 1985, 115–121.

– Стб. ѫпольникъ (оупольникъ). – БЕз 46/5, 1996, 36–40.

– Стб. ядро, чрѣпина, прѫгъ. – БЕз 43–44/4, 1993–1994, 338–343.

С т о и л о в , А. Земеделска и животновъдна лексика от говорите по Средна Струма с народно тълкуване. Благоевград, 2000.

С т о и л о в , А. П. Български, аромънски и албански фолклор (под редакцията на Антон П. Стоилов. – СбНУ 36, 1926, 169.

Стойков, Избр. трудове – Стойков, Ст. Избрани езиковедски трудове. София, 2008.

Стойков, Ст. За произхода на съчетанието „през куп за грош“. – ЕзЛит 15/1, 1960, 59–60.

– Образуване на бъдеще време (футурум) в съвременния български език. – Изсл. Романски 239–257.

Стойчев, Българска митология – Българска митология. Енциклопедичен речник. Състав. А. Стойчев. София, 1994.

Стоянов–Кодов, Опис 3 – Стоянов, М., Хр. Кодов, Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека, III (вж. Библиография I).

Стоянова, Е. За произхода на фолклорния фразеологизъм *тилилейско горие*. – СъпЕз 23/3–4, 1998, 114–120.

Супрун, А. Е. Белорусская этимология и межславянские лексические соответствия. – ZSl 24/1, 1979, 137–142.

Табакова, Д. Българският глагол *вървя̀*, срхр. *врвјети* и словен. *vrvéti* в етимологичния речник на Петър Скок. – СъпЕз 23/3–4, 1998, 104–107.

– Срхр. *čiriš* в етимологичния речник на Петър Скок, бълг. *кири̇̀ш, чири̇̀ш*. – СъпЕз 23/3–4, 1998, 108–111.

Темков, С. Зборови од Тиквешко. – MJ 2/8, 1951, 189–192; 2/9–10, 1951, 236–238.

Теодоров-Балан, А. Творници *при-* и *пре-* (Лексиколожки оглед). – БЕз 3/2, 1953, 138–146.

Тодоров, Етим. етюди – Тодоров, Т. Ат. Етимологични етюди. Произход на български думи. София, 1994.

Тодоров, Старобълг. анаф. местоим. – Тодоров, Т. Ат. Старобългарското анафорично местоимение и неговите новобългарски застъпници. Произход на формите. София, 2002.

Тодоров, Т. Анг. Една ликийско-славянска изоглоса: лик. *heledi* – стб. [illegible]. – Проучв. Заимов 2005, 288–289.

Тодоров, Т. Ат. Балкански заемки в български говори. – Сб. Кънчев 2005, 240–244 [*пер, сла̀ксоъм, (с)танади̇̀с(у)вам, транту̀вам* и др.].

– Бележки по едни критични бележки. – БЕз 42/3, 1992, 205–211.

– Болгарские диалектные слова греческого происхождения: *мила̀т, малад, милод, мълтѐска*. – Балк. езикозн. 31/3–4, 1988, 147–149.

– *брънъ* 'лоша миризма' – старобългарска дума, запазена в говора на с. Бракница, Поповско. – Попово в миналото. 3. Етнокултурни и демографски процеси (XV–XX век). Доклади и съобщения от научна конференция, проведена в Попово на 9 юни 1999 година. Попово, 1999, 48–49.

– Българската диалектна дума *нахи̇̀чам* (*нъ*[h]*и̇̀чъм*) 'пълня дреха с памук' – с неясен произход? – БЕз 49/2, 2001–2002, 97–98.

– Български етимологии. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 489–492 (*му̀няк; пенчѐ; тархос, та̀рхус, та̀рос, та̀рус* и др.).

– Български етимологии. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 379–383 (*изтелёгвам, телёгвам, разтрòпан, сахòрям, сахòря, тулùстър, турбънàча*).
– Българското диалектно *траля̀ се* (*тралę̀ се*) 'залисвам се, мотая се с някаква трудна работа' – славянска дума или гръцка заемка? – СпБАН 115/2, 2002, 46–48.
– Бълг. диал. *синерùсвам се* 'надпреварвам се, съревновавам се (с някого)' – турска заемка? – БЕз 50/1, 2003, 92–93.
– Възникване на диалектните български думи *сорнàк, сурнàк, сурòка, сутрѝщвам, сутрушчùло*. – БЕз 43–44/1, 1993–1994, 47–49.
– Възникване на някои новобългарски диалектни третолични местоименни форми. – ЕзЛит 46/4, 1991, 46–51.
– Две диалектни български думи от етимологичното гнездо на *стръмен*: *стъ̀ран* (и *стъ̀рен*) 'стръмен', *стèлма* 'отвесна стръмнина като скала над река'. – БЕз 43–44/3, 1993–1994, 202–204.
– Диалектни български думи от турски произход: *куламà, кулъмà, коламà, кормушки, кузулѝк*. – БЕз 42/5, 1992, 388–389.
– Диалектният български глагол *хùтам* 'бързам': произход, сродни думи, семантични паралели. – БЕз 45/4, 1995, 321–325.
– Една българска диалектна дума от гръцки произход: *пенпèре*. – СПБО 7 (Посветен на годишнината от смъртта на проф. Николай Ковачев), 2005, 282–284.
– Една българска диалектна дума от румънски произход: *пъй*. – СъпЕз 29/3, 2004, 37–39.
– Етимологията на една диалектна българска дума в светлината на диалектоложките данни. – Българският език през ХХ век. София, 2001, 277–279 (*бренъ̀*).
– Неорганична гласна *ъ̀* на мястото на *а* в родопски български думи, заети от турски. – БЕз 47/4, 1997–1998, 40–46 (*мъ̀ксус, тъ̀вла, бъ̀ре, бъ̀рек, тъ̀влем*).
– Новогръцко посредничество на две лексикални заемки в български. – БЕз 50/1, 2003, 91–92 (*сиàрам, сирùк*).
– Някои действителни или мними гръцки заемки в български говор. – Диалектология и лингвистична география. София, 1999, 130–139 (*сѝрвам, сѝрна, сѝрнувам, сѝрнам* и др.).
– Някои методологични проблеми при етимологизуване на българска лексика от славянски и неславянски произход. – БЕз 50/4, 2003, 80–88.
– Относительно происхождения болгарского орнитонима *синигер* 'птица Parus'. – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 239–243.
– Относно произхода на българската дума *пор* 'животно Mustella putorius'. – ЕзЛит 47/4, 1992, 71–74.
– Относно произхода на български думи и някои принципи на етимологичното проучване. – Сб. Станишева 2008, 355–362 (*кòткам, цъкля се, коркулѝк*).

- Относно произхода на българските глаголи *отмаля̀вам* (в св.в. *отмалѐя*), *премаля̀вам* (в св.в. *премалѐя*) и на други форми. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 127–136.
- Относно произхода на българския глагол *подсто̀рвам* 'подбуждам, подстрекавам' (в св.в. *подсто̀ря*) и на диалектните български глаголи *наста̀рам* (в св.в. *на̀стора*), *нъсто̀рьоъм* (в св.в. *нъсто̀ръ*) с подобни и други значения. – RoczSl 54, 2004, 115–120.
- Относно произхода на глаголните форми *плъпна, плъпвам*. – БЕз 51/2–3, 2004, 230–233.
- Относно произхода на две диалектни български думи: *пачилен, плима̀т* (и *плимат*). – БЕз 49/1, 2001–2002, 102–103.
- Относно произхода на няколко български диалектни думи. – БЕз 50/4, 2003, 94–96 (*на̀кина; пѐя; по̀ранька, по̀рънька, по̀ринка* 'одеве' и др.).
- Относно произхода на няколко диалектни български думи. – БЕз 51/1, 2004, 90 (*сурсу̀нь, сумсунь, сунсунь, сынсу̀нь*).
- Относно произхода на няколко думи, тълкувани в речника на Найден Геров. – Сб. Геров 2002, 89–91 (*са̀жби, така̀з, усада*).
- Относно произхода на *су̀рва, Су̀рва, сурва̀кам, су̀рвака, Су̀рваки* и на други производни от *су̀рва*. – БЕз 43–44/4, 1993–1994, 342–347.
- Относно произхода на *ходѣвъ* 'вид обувка', бълг. диал. *о̀лево, о̀люво, о̀леви, о̀люва, олюва̀, олювъ̀* и на съответствията им в други славянски езици. – БЕз 39/2, 1989, 141–144.
- Проблемите на заетата лексика в славянските етимологични речници. – СлавФил 22, 1998, 123–128.
- Произход на българските диалектни винителни и общи косвени падежни форми *ню̀ва, нюма, нюм, ню̀май, ну̀ма, нум, ню̀му* 'нея'. – Изсл. Георгиев 1993, 176–181.
- Произход на глаголите *ко̀фче (ме), ко̀шче (го), ско̀шче (ме), скохтѝ*. – БЕз 45/1–2, 1995, 70–72.
- Произход на диалектната българска дума *ка̀матен* 'красив, хубав' и някои методологични етимологични проблеми. – Проучв. Заимов 2005, 290–293.
- Произход на диалектната българска дума *стиклива* '(за почва) илова, която съдържа много хума и е сбита'. – Сб. Пернишка 2006, 303–305.
- Произход на диалектната дума *върнс* 'вали'. – БЕз 48/2, 1999–2000, 48–50.
- Произход на диалектната дума *месѝца* 'част от каруца'. – ЕзЛит 43/5, 1988, 126–127.
- Произход на диалектната дума *пърдина* 'снежна пряспа'. – БЕз 52/3, 2005, 123–125.
- Произход на диалектните български думи *стѐпцвам, стѐпцам, стѐпсовам се* и др. – БЕз 50/2–3, 2003, 74–75.
- Произход на думата *на̀ян* от поемата на Кирил Христов „Чеда на Балкана“. – БЕз 47/6, 1997–1998, 50–51.

– Произход на думите *досѝщ, досѝщка, досѝш, досѝшка, досъщ*. – БЕз 45/3, 1995, 228–232.
– Произход на една диалектна българска дума: *изпàвам*. – Бълг. реч 12/2–3, 2006, 270–271.
– Произход на новобългарските диалектни третолични местоименни форми *и, йи, й* 'ги'. – БЕз 39/6, 1989, 524–526.
– Произход на новобълг. *сѝтрин, сѝтрина*, диал. *сѝтро, сѝтре, сѝтра, сѝтром* и на други форми. – БЕз 43–44/5–6, 1993–1994, 493–496.
– Произход на някои новобългарски диалектни третолични местоименни форми. – ЕзЛит 46/1, 1991, 85–91.
– Произход на няколко български диалектни думи: *изпàвам, тòркам, тортòсвам се, трàсенина, трàсеница*. – Словенска етимологија данас 2007, 403–408.
– Произход на няколко диалектни българскидуми. – БЕз 47/2, 1997–1998, 41 (*кордòсник, лухѝса, лахѝса, лаѝса, отòз, òтоз*).
– Произход на няколко диалектни български думи. – Изследвания по фразеология, лексикология и лексикография. В памет на проф. дфн Кети Анкова-Ничева. София, 2008, 261–264 [*кàскътъ, миннèт, настѝвам (св. в. нàстуя), насѝвам, пачèта, рос*].
– Произход на старобългарските анафорични форми за именителен и винителен падеж м.р. ед. ч. и техни новобългарски застъпници. – ЕзЛит 46/3, 1991, 93–96.
– Произход на старобългарските анафорични форми за мн. и двойств. число и техни преки новобългарски застъпници. – БЕз 41/5, 1991, 455–464; 41/6, 1991, 540–548.
– Произход на три български диалектни думи: *навàксвам* (св. в. *навàксам*), *сачèсва, сбасàри се* (*збасàри се*). – Stud. etym. Brun. 6, 2009, 337–340.
– Произход на фразеологизма *тантèла мàрка съм* 'нямам никакви пари, съвсем съм закъсал'. – БЕз 46/5, 1996, 64–65.
– Происхождение болгарского диалектного слова *мухтѝр* 'человек тяжелым характером'. – Балк. езикозн. 38/2, 1996, 195–196.
– Системно-структурен диахронен метод за изследване произхода на формите на старобългарското анафорично местоимение и на неговите новобългарски застъпници. – БЕз 40/3, 1990, 206–214.
– Славянские тимологии. Бълг. *топòря(се),топòрчимсе*, рус. *топóриться, топорѝться, натопóриться, топóрщить(ся), топыриться(ся)*, чеш. *to-poři(ti)*, други форми и варианти. – Исслед. Варбот 2006, 355–362.
– Славянски произход на две диалектни български думи: *гамòтя, гамòс-вам*. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 123–126.
– Славянского ли происхождения болг. диал. *тòвлêм* 'откармливать'? – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 281–284.
– Стб. **юго, нюго, юга** и техните новобългарски застъпници. Произход на формите. – БЕз 41/1, 1991, 30–38.

– Стб. **ѥмѹ**, **нѣмѹ**, новобълг. *му, нѐму* (и техни диалектни варианти). Възникване на формите. – БЕз 40/6, 1990, 499–502.
– Сърбохърватски заемки в български говори: *табàрка, тàслица*. – БЕз 48/6, 1999–2000, 45–46.
– Третолични местоименни форми в български език за вин.п. ж.р. ед.ч. и за мн.ч. с *г-*, *-г-* под влияние на *го, нѐго* и на техни варианти. – БЕз 41/3, 1991, 232–238.
– Три диалектни български думи от гръцки произход. – Актуални проблеми на балканското езикознание. Аспекти на изследването на общобалканската лексика. Доклади от Международна научна конференция, София, 30.09.–01.10.2002 г. Велико Търново, 2003, 40–44 (първи тираж) или 52–56 (втори тираж) (*пийнѝ, предспцàл, протогасѐ*).
– Три турски заемки в български: *сапорсỳз(ин), сет, склем*. – БЕз 51/1, 2004, 87–89.
– Три турски заемки в български говори: *пенчѐ, теслиджѐ* (и *теследжѐ*), *тòзуруво*. – БЕз 48/4–5, 1999–2000, 139–140.
– Рец. за: Хр. Дзидзилис. Фонетични проблеми при етимологизуване на гръцките заемки в българския език. София, БАН, 1990, 188 стр. – СъпЕз 17/4, 1992, 62–65.
– Рец. за: Etymologický slovník jazyka staroslověnského. Úvod, zkratky. *A – blagъ* (hl. red. E. Havlová). Praha, Akademia, 1989. 64 p. – СъпЕз 17/2, 1992, 78–80.
– Рец. за: Th. Henninger. Animal Names in Bulgarian. Balkan versus Slavonic in the Nineteenth Century. Praha, Nakladatelství Euroslavica, 1995. 146 p. [Slavistické monografie, Řada lingvistická 1]. – СъпЕз 22/1, 1997, 106–109.

Толстая, С. М. *Играть* и *гулять*: семантический параллелизм. – Этимология 1997–1999, Москва, 2000, 164–171.
– О семантике каритивности (слав. *prěsnъ* и его парадигматические партнеры). – Исслед. Варбот 2006, 363–380.
– Почему слепой не видит? (к этимологии слав. **slěp-*). – Словенска етимологија данас 2007, 409–419.

Толстой, Н. И. Несколько болгарско-русских лексических соответствий. – Сб. Бернштейн 1995, 36–39.

Топоров, В. Н. Др.-инд. *prathamá-*: к реконструкции одного из вариантов индоевропейской концепции „первого“. – Stud. Erhart 2001, 165–174.
– Из индоевропейской этимологии. VI (1–2). – Этимология 1997–1999, Москва, 2000, 172–185.
– Из наблюдений над этимологией слов мифологического характера. – Этимология 1967, Москва, 1969, 11–21.
– К этимологии др.-инд. *kram-* 'шагать, ступать'. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 147–165.
– О некоторых аспектах реконструкции в сравнительно-историческом исследовании балтийских языков. – Baltistica 15/2, 1979, 95–110.

– Прусский язык. 1–5 (A–L). Москва, 1975–1990.
– Этимологические заметки. – Исслед. Варбот 2006, 381–416.

Топоров, Исслед. – Топоров, В. Н. Исследования по этимологии и семантике. В 3 томах. 1–2–. Москва, 2005–2006–.

Тотоманова, А. За произхода на формите *змия* и *зъмя* в българския език. – ЕзЛит 51/3–4, 1996, 144–146.

Тривунац, М. Немачки утицаји у нашем језику. Београд, 1937.

Трубачев, О. Н. Две литовских этимологии на индоевропейском фоне: 1. *sáugoti, saugùs*; 2. *ȕmas, ūmà*. – Baltistica 16/2, 1980, 117–119.
– Древние славяне на Дунае (южный фланг). Лингвистические наблюдения. – Слав. языкозн. 1993.
– Древние славяне на Дунае. Южный фланг (лингвистические наблюдения). – II. Paleoslavica. V. Cambridge - Massachusetts, 1997.
– Из лексических комментариев к поискам прародины славян. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 17–22.
– К этимологии названия Швейцарии (*Helvetii, Helvetia ~ Schwyz, Schweiz*). – Этимология 2000–2002, Москва, 2003, 5–8.
– К этимологии некоторых древнейших славянских терминов родства (ие. **ĝenə-*, слав. *rodъ, plemę, *obьtjo-*). – ВЯ 6/2, 1957, 86–95.
– Рец. за: Etymologický slovník slovanskýh jazyků. Slova gramatická a zájmena. Svazek 1. Předložky. Koncové partikule. Tento svazek sestavil F. Kopečný. Praha, 1973. – Этимология 1974, Москва, 1976, 175–177.
– Slavica Danubiana continuata. Продолжение разысканий о древних славянах на Дунае. Белград, 1996.

Трубачев, Рем. терм. = Трубачев, Ремесл. терминология – Трубачев, О. Н. Ремесленная терминология в славянских языках (вж. Библиография I).

Трубачев, Слав. назв. дом. животных – Трубачев, О. Н. Происхождение названий домашних животных в славянских языках. Этимологические исследования (вж. Библиография I).

Трубачев, Труды – Трубачев, О. Н. Труды по этимологии. Слово. История. Культура. 1–4. Москва, 2004–2009.

Трубачев, Этногенез – Трубачев, О. Н. Этногенез и культура древнейших славян. Москва, 2002.

Трубецкой, Н. О некоторых остатках исчезнувших грамматических категорий в общеславянском праязыке. – Slavia 1, 1922–1923, 12–21 (слав. *nevěsta, mogǫ, mȍžešь*, русск. *хочешь, хотите* и др.).
– Старославянское скврьна. – Сб. Златарски, 481–483.

Тюрк. иссл. 1970 = Тюркологические исследования 1970 – Тюркологические исследования. Сборник статей, посвященный 80-летию академика Константина Кузьмича Юдахина. Фрунзе, 1970.

Узунова, Е. Характеристика на някои специализирани групи лексика в бележките на българските книжовници от XV–XVII век. – КМСт 14, 2001, 243–253 (*ȁспра, грош*, дра 'мерна единица', *капа, кило, кръчма, мушаба, ока, папучи, растег, трапезария, халище, харч/харчлък, шапка, шиник* и др.).

Улуханов, И. С. О языке древней Руси. Москва, 1972.

Усачева, В. В. Материалы для словаря славянских названий рыб. II (семейство Cyprinidae). – Этимология 1973, Москва, 1975, 65–94; III. – Этимология 1974, Москва, 1976, 81–116; V. – Этимология 1977, Москва, 1979, 66–87; VI (семейство Cyprinidae). – Этимология 1978, Москва, 1980, 70–93; VII (семейство Лососевые). – СлавБалкЯз 1984, 200–270.

– Польские диалекты карпатского ареала и „Карпатский диалектологический атлас“. – СлавБалкЯз 1975, 236–244.

Усачева, Слав. ихтиолог. терм. – Усачева, В. В. Славянская ихтиологическая терминология. Принципы и способы номинации. Обратный словарь. Москва, 2003.

Филипова-Байрова, М. Към въпроса за произхода на думата *сурва* и обичая да се сурвака на Нова година. – БЕз 15/6, 1965, 515–519.

– Принос към проучванията на балканските езикови връзки. Рец. за: Оливера Јашар-Настева – Македонските калки от турскиот јазик, сп. Македонски јазик, год. XIII–XIV, кн. 1–2, Скопје, 1962/1963. – БЕз 14/6, 1964, 558–559.

Фурлан, М. Слав. **šętati* и **šemetati*, **šematati* и т.д. – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 243–255.

Хавлова, Е. Этимологические заметки к болгарским омонимам. – Rapports, corraports, communications tchécoslovaques pour le VIe congrès de l'Association internationale d'études du Sud-Est européen. Praha, 1989, 237–246.

Херей-Шиманска, Кр. Старобългарско кощага. – Старобългаристика 4, 1980, 75–78.

Херей-Шиманьска, К. Славянское **gonositi (sę)*. – Этимология 2000–2002, Москва, 2003, 62–64.

Холиолчев, Хр. Старобългарско мати, бълг. диалектно *мати, матер* и общобългарско *майка*. – Бълг. реч 13/2, 2007, 146–149.

Хубшмид, И. Дославянские и дороманские этимологии. – Этимология 1967, Москва, 1969, 236–251.

Хэмп, Э. П. И.-е. **ment-* 'мешать, перемешивать, взбалтывать'. – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 169–170.

– Читая „Этимологический словарь славянских языков“. Вып. 17, 18 (**mazati*, **maslo*; Расширения **medъ*: **medovarъ*, **medo-*). – Этимология 1994–1996, Москва, 1997, 73–74.

Цейтлин, Р. М. О древнеболгарских существительном ѥдинакъ и суффиксе -акъ со значением лица. (К проблеме восстановления утраченного). – КМСт 14, 2001, 54–58.

– Сравнительная лексикология славянских языков X/XI–XIV/XVвв. Москва, 1996.

Цибранска, М. За лексикалните русизми в Зайковския требник от първата половина на XIV век. – КМСт 14, 2001, 136–145.

Цойнска, Р. Мировъзрение – мироглед – светоглед. – БЕз 20/4, 1970, 363–365.

Цонев, Опис 1 – Цонев, Б. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. I (вж. Библиография I).

Цонев, Опис 2 – Цонев, Б. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. II (вж. Библиография I).

Църкол. ап. – Богдановић, Д., Б. Велчева, А. Наумов. Болгарский апостол XIII века. Рукопись Дечани – Црколез 2. [Balcanica III]. CIBAL. София, 1986.

Цыхун, Г. Арэальныя аспекты семантычнай рэканструкцыі. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 201–207.

– Да этымалогіі „каляровых" назваў (*Беларусь* і падобныя). – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 101–106.

Чалъков, М. Един славянски семантичен архаизъм. – БЕз 18/2–3, 1968, 207–210 (праслав. **děti/dějati, *praviti*).

Чернаев, П. Яснец. Речник на говора на с. Руховци, Еленско. София, 2002.

Черниш, Т. До питання про характер семантичної структури псл. **kypěti*: реконструкція на підставі прямих відповідників. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 107–112.

Черных, ИЭС – Черных, П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка. 1–2. Москва, 1993.

Чолева-Димитрова, А. Антропонимичната реконструкция в микротопонимията. – БЕз 45/1–2, 1995, 59–64.

– За някои старинни географски имена. – БЕз, 37/6, 1987, 465–471.

– За произхода на селищното име *Ви̏дрица*. – Бълг. реч 6/1–2, 2000, 46–48.

– Имената на махалите в град София през XVI–XVIII век. – СПБО 6, 2002, 176–195.

– Имената на селища, включени към български околии до 1919 г. и по Ньойския договор останали извън нашата граница. – Македонски преглед 23/4, 2000, 67–90.

– Ойконимите в турски документи от XV–XVI в. – БЕз, 41/6, 1991, 579–583.

– Относно произхода на селищното име *Егълница*. – БЕз 45/3, 1995, 236–237.

– Произход и значение на селищните имена от Санданско. – Македонски преглед 25/2, 2002, 87–108.

– Селищни имена от Югозападна България. Изследване. Речник. София, 2002.

– Селищните имена в България (наблюдения върху структурните модели). – Сб. Геров 2002, 274–282.

– Селищните имена в Радомирско. – Бълг. реч 6/1–2, 2000, 51–55.

– Старинните лични имена в микротопонимията. – Старобългаристика 24/2, 2000, 97–111.

Чолева-Димитрова, А., Мл. Чомонев. Още едно българско селищно име от Кешанско, Южна Тракия. – БЕз, 38/2, 1988, 120–124.

Шапкарев, К. А. Градиво за български речник. Изд. къща „Аура", 2001.

Ш а п о ш н и к о в , А. К. Праславянское лексическое гнездо с нерегулярными чередованиями производящей основы: **юrp-*, **ťьrp-*, **trup-*. – Словенска етимологија данас 2007, 431–435.

– Производные праславянского глагола **kyti*. – Исслед. Варбот 2006, 432–444.

Ш а х м а т о в , А. А. К истории звуков русского языка. (Продолжение) – II. Первое и второе полногласие. III. Сочетания с краткими плавными. IV. Замена долгих плавных слоговыми и третье полногласие. – ИОРЯС 7/2, 1902, 303–382.

Ш у л г а ч , В. П. За етимологията на две български диалектни думи. – Проглас 1995, 4, 76–77 (*клипуӱх, дӱнда*).

Ш у л ь г а ч , В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Частина I. Київ, 2008.

– Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції). Київ, 1998.

Ш у с т е р - Ш е в ц , Г. Правомерно ли разделение праслав. **krinica/*krynica* 'колодец, источник' и **krin(ica)*, **kryn(ъka)* 'сосуд'. – Этимология 2003–2005, Москва, 2007, 323–327.

Э к к е р т , Р. Бортническая терминология славян, содержащая дериваты корня **laz-* 'лазить'. – Сб. Толстой 1993, 226–237.

Э н д з е л и н = Э н д з е л и н , СБЭт (вж. Библиография II).

Э н д з е л и н , I. Исследования в области кашубского языка. – РФВ 49, 1903, 67–104.

– О судьбе носовых звуков в латышском языке. Этимологические мелочи. – ИОРЯС 15/2, 1910, 188–221.

Э н д з е л и н , Лтш. предл. = Э н д з е л и н , Лат. предлоги – Э н д з е л и н , И. Латышские предлоги. 1–2. Юрьев (Тарту)/Дорпат, 1905–1906.

Этнолингв. исслед. 1993 – Этнолингвистические исследования. Етнические контакты и языковые изменения. Москва, 1993.

Я в а ш е в , А. Ив. Принос към българската народна ботаническа медицина. – СбНУ 21, 1905, 1–62.

Я к о б с о н , Р. О. Роль лингвистических показаний в сравнительной мифологии. – VII Международный конгрес антропологических и етнографических наук, 5. Москва, 1970.

Я к у б о в и ч , М. Типы первичной мотивации слов со значением 'хороший' и 'плохой' в славянских языках. – Исслед. Варбот 2006, 458–466.

– Физиологические мотивации в названиях эмоций. – Этимология 2000–2002, Москва, 2003, 187–193.

Я н и ш к о в а , Ил. Бележки към бълг. диал. *илѣ*. – БЕз 51/4, 2004, 64–66.

Я н ы ш к о в а , И. Заметки по поводу слав. **sosna*. – Балк. езикозн. 43/2–3, 2003–2004, 307–314.

– Избыточное (неэтимологическое) *ne-*. – Словенска етимологија данас 2007, 221–228.

– Названия рябины в славянских языках. – Исслед. Варбот 2006, 467–478.

ABS — Acta Baltico-Slavica. 1–. Białystok, 1964–1971; Warszawa–Wrocław–Kraków–Gdańsk, 1971–.

Acta onomastica – Acta onomastica. 1–. Praha, 1959–.

ActaOrHung — Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.

Album Kern — Album Kern. Opstellen, geschreven ter eere van Dr. K. Kern. Leiden, 1903.

Aleksova, V. Éléments communs dans la terminologie nuptiale bulgare et roumaine: bulg. *окрон, укрон* / roum. *uncrop, oncrop, încrop*. – Балк. езикозн. 44/1–2, 2005, 21–27.

– Éléments communs dans la terminologie nuptiale bulgare et roumaine: bulg. *погъзе́й* / roum. *pocînzéu*. – Балк. езикозн. 39/3–4, 1997–1998, 159–164.

– Un cas interessant d'influence du bulgare sur le parler de la population d'expression roumaine dans la region de Pleven. – Балк. езикозн. 45/1, 2006, 13–18.

Alexieva, A. Sofronij Vračanski – traducteur du „Θεατρον πολιτικόν". – EtBalk 15/1, 1979, 63–85.

Analecta Indoeur. Safarewicz 1995 – Analecta Indoeuropaea Cracoviensia Ioannis Safarewicz memoriae dicata. Cracoviae Universitas MCMXCV. Kraków, 1995.

Anastasov, V. Problèmes de la pénétration des verbes d'origine grecque dans les langues balkaniques. – Балк. езикозн. 32/3–4, 1989, 199–202.

Andriotis, Archaismen – Andriotis, Lexikon der Archaismen – Andriotis, N. Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten. Wien, 1974.

Anz. Wien. Akad. – Anzeiger der Wiener Akademie der Wissenschaften.

AÖAW – Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse. Wien.

Arumaa, P. Von der Eigenart des Ablauts und der Diathese im Baltischen. – ZfslPh 26/1, 1957, 118–149.

Asenova, P. Le grec en Bulgarie. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 179–191.

Asenova, P., U. Dukova. „Ipse ego". Moyens linguistiques de son expression balkanique I; II; III. – Балк. езикозн. 44/1–2, 2005, 29–37; 45/2, 2006, 203–209; 45/3, 2006, 339–346.

Avram, A. Despre sensurile lui *mîzgă* și originea lui *a mîzgui*. – SCL 39/3, 1988, 257–259.

Babik, Zb. Z pradziejów słowiańskich czasowników prefiksalnych. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 59–67.

Bachmannová, J. Podkrkonošský slovník. Praha, 1998.

Balcanica Bgr. – Balcanica. Annuaire de l'Institut des études balkaniques. Acad. Serbe des sciences et des arts. 1–. Beograd, 1970–.

Balkan Studies – Balkan Studies. A Biannual Publication of the Institut for Balkan Studies. 1–. Thessaloniki, 1960–.

Baltistica – Baltistica. Baltų kalbų tyrinėjima (Studies in Baltic Linguistics). Vilnius, 1965–.

Bańkowski, ESJP – Bańkowski, A. Etymologiczny słownik języka polskiego. 1, 2–. Warszawa, 2000–.

Bartholomae, Chr. Arica IX. – IF 8, 1898, 229–254.
Basanavičius, J., Ad. Srba. Über die Sprachverwandtschaft der alten Thraker und heutigen Litauer. Lietuvių, Tauta, 3, 1925.
Bechtel, Lex. – **B**echtel, Lexilogus (вж. Библиография II).
Bednarczuk, L. *Wajdelota*. – JP 76/4–5, 1996, 264–273 (*вещ, вещая, вѣщица*).
Beiträge POLYSLAV 2. – Beiträge der Europäischen Slavistischen Linguistik (POLYSLAV). Band 2. Hrsg. K. Böttger, M. Giger, B. Wiemer. München, 1999 [Die Welt der Slaven, Sammelbände/Сборники. 4.]
Bělíček, P. The Eteo-Albanians in Prehistory: their Tribal Identity, Religion and Dialects. – Балк. езикозн. 32/2, 1989, 123–130.
Bernard, R. Bulgare *щур* 'fou, extravagant, stupide'. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 193–197.
– Etude de quelques mots bulgares dialectaux. – Балк. езикозн. 32/3–4, 1989, 169–177.
– *Мàнго*, l'un des noms bulgares du Tsigane. – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 31–40.
– Observations à propos du slave *колиба* (koliba) et des formes issues du grec καλύβη 'cabane, hutte'. – Балк. езикозн. 36/1, 1993, 25–33.
– Observations sur le *n* résultant d'un phénomène de fausse coupure en bulgare. – RESl 64/3, 1992, 527–538.
Berneker, E. Altpreußischen. – KZ 57, 1930, 248–250.
– Etymologisches. – IF 9, 1898, 360–364.
– Kyrills Übersetzungskunst. – IF 31, 1912–1913, 399–412.
– Neue slavistische Zeitschriften. – AslPh 38, 1923, 261–275.
Beševliev, V. Amlaidina und Sippe. – Балк. езикозн. 3/2, 1961, 67–70.
– Die Herkunft des Stadtnamens **въдынь**. – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 43–44.
– Zur Lesung der Personennamen in den protobulgarischen Gedenkschriften. – Балк. езикозн. 15/2, 1971, 47–48.
– ΚΕΝΔΡΙΣΟΣ. – Балк. езикозн. 33/3–4, 1990, 135–136.
Bezlaj, F. Pozabljene besede (sloven. "sovatna"; sloven. "smet"). – SlRev 10, 1957, 172–178.
Bezlaj, Spisi – **B**ezlaj, F. Zbrani jezikoslovni spisi. 1–2. Ur. M. Furlan. Ljubljana, 2003.
Bezzenberger, A. Pontifex und Imperator. – KZ 42, 1908, 86–87.
Birken-Selverman, G. Zur lexikalischen Schichtung der Bezeichnungen einiger Pflanzen und uhrer Teile im Sikuloalbanischen von Piana degli Albanesi. – ZBalk 26/1, 1990, 10–23.
Birnbaum, H. The Original Homeland of the Slavs and the Problem of Early Slavic Linguistic Contacts. – JIES 1, 1973, 407–421.
Bjeletić, M. O poreklu nekih reči iz istočne Srbije. – Зб. Линг. 34/2, 1991, 159–169 (*мѐлица, мѐлца, врах, жегъл, жѐгла, жѐглò*).
– Praslovenska leksika u etimološkom rečniku srpskohrvatskog jezika. – Prasłowiańszczyzna 1998, 239–247.

– Turcizmi u srpskohrvatskoj terminologiji srodstva. – Јужфил 51, 1995, 203–221.

Bjeletić, M., J. Vlajić-Popović. On Serbo-Croation Verb *gegati se* 'to stagger'. – Балк. езикозн. 36/2, 1993, 93–99.

Blanár, V. Porovnávanie lexiky slovanských jazykov z diachrónneho hľadiska. Bratislava, 1993.

Blažek, V. Albanian *(h)yll* 'star'. – Балк. езикозн. 45/3, 2006, 347–352.

– Keltové – Germáni – Slované. Lingvistické svědectví o kontinuitě a diskontinuitě osídlení střední Evropy. – Čeština univ. a spec. 2, 9–30.

– K typologii pojmenování „člověka“ v indoevropských jazycích (v nostratickém kontextu). – Slavia 59, 1990, 262–270.

– Numerals. Brno, 1999.

– Lexica Anatolica II. . – Балк. езикозн. 44/3, 2005, 207–213.

– Lexica Anatolica: Hieroglyphic Luwian Contribution to the Indo-European lexicon. . – Балк. езикозн. 43/1, 2003–2004, 3–11.

– New Solutions in Slavic Etymology. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 357–364.

– Old Prussian bird names. – Colloquium Pruthenicum Secundum. Ed. W. Smoczyński. Kraków, 1998, 7–23.

– Slavic-**ezero* vs. **ozero*. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 243–257.

– Slavic-Tocharian isoglosses. – LgB 4, 1995, 233–238.

– Slovanská ornithonyma ve světle vnějšího srovnání. – RoczSl 55, 2005, 51–72.

– Рец. за: Jiří Rejzek, Český etymologický slovník. Praha, Leda 2001, 752 s. – Slavia 71/2, 2002, 196–204.

Boček, V. K staročeským názvům pro Anthriscus cerefolium. – Sb. Večerka 2008, 65–70.

Bolocan, Gh. Observații cu privire la viitor în limba română și în bulgară. – RomSl 14, 1967, 199–207.

Bopp, Vergl. Gr. – Bopp, Fr. Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Armenischen, Griechischen, Lateinischen, Litauischen, Altslavischen, Gotischen und Deutschen. 1–3. 1868–1871[3].

Boretzky–Igla, WRDE – Boretzky, N., B. Igla. Wörterbuch Romani-Deutsch-Englisch für den südosteuropäischen Raum. Mit einer Grammatik der Dialektvarianten. Wiesbaden, 1994.

Boretzky, N. Zur Entlehnung von Funktionswörtern im Romani. – Балк. езикозн. 38/2, 1996, 111–125.

Boretzky, Türk. Einfl. – Boretzky, N. Der türkische Einfluss auf das Albanische. Teil 1. Wiesbaden, 1975.

Boretzky, WbAlbTurz – Boretzky, N. Der türkische Einfluss auf das Albanische. Teil 2. Wörterbuch der albanischen Turzismen [Albanische Forschungen 12]. Wiesbaden, 1976.

Bornträger, E. W. Die slavischen Lehnwörter im Neugriechischen. Forschungsstand – Probleme – Perspektiven. – ZBalk 25/1, 1989, 8–25.

Boryś, Czakawskie studia leksykalne – Boryś, W. Czakawskie studia leksykalne. Dziedzictwo prasłowiańskie w słownictwie czakawskim. Warszawa, 1999.

Boryś, Prefiksacja – **Boryś**, Prefiksacja imenna – **Boryś**, W. Prefiksacja imenna w językach słowiańskich. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1975.
Boryś, SEJP – **Boryś**, W. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 2005.
Boryś, W. Etymologie polskie. – JP 71/1, 1991, 110–115 (4. dial. *spólek*, kasz. *spolk*, *špòl* 'szufla do wylewania wody z lodzi'); JP 72/1, 1992, 25–29 (8. dial. *jaszczeć*, 9. dial. *mersić*, 10. dial. *rzega*); JP 72/2–3, 1992, 163–168 (11. dial. *pomucha*, 12. dial. *wisny, wiśny, wichny*); JP 72/4–5, 1992, 280–282 (13. dial. *siać* 'świecić', kasz. *sëjac* 'palać ciepłem').
– „Kaszubskie *trat*" [dopisek]. – JP 73/4–5, 1993, 273.
– Kultura muzyczna dawnych Słowian w świetle słownictwa. — Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 83–94.
– Przyczynki do rekonstrukcji zasięgów wyrazów prasłowiańskich. – RoczSl 45/1, 1985, 21–27.
– Srpskohrvatsko *sapi* (pl.) i negovi slovenski i indoevropski ekvivalenti. – Јужфил 44, 1988, 17–27.
– Z gwarowego słownictwa małopolskiego: *wrodzić się* 'brzydzić się'. – JP 69/1, 1989, 38–43 (*вредя*).
– Студије из српско-хрватске и словенске етимологије. – Јужфил 47, 1991, 69–82.
Boryś, W., **J. Vlajić-Popović**. Iz reliktne leksike praslovenskog porekla u srpsko-hrvatskim dijalektima (III). – Зб Линг. 32/1, 17–19.
Boyadzhiev, D. A Practical Approach to English Etymology. – Stud. Duridanov 1999, 51–58.
Breidaks, A. Concerning the Parallels between Baltic and Ancient Balkan Languages. – Балк. езикозн. 33/1–2, 1990, 43–53.
– The Pronominal Inflexion of Plural Genitive *-ūs* in the Deep Subdialects of Latgale. Indo-European Source. – Балк. езикозн. 38/3, 1996, 217–220.
Brückner, A. Die germanischen Elemente im Gemeinslavischen. – AfslPh 42, 1929, 125–146.
– Die lituslavische Spracheinheit. – KZ 46, 1914, 217–239.
– Nowy Słownik Porównawczy języków słowiańskich. „Slavisches etymologisches Wörterbuch von Dr. Erich Berneker" (Heidelberg 1908–9). – PF 7/1, 1909–1911, 150–180.
– Polonica. – AfslPh 24, 1902, 182–205.
– Slavisches *ch*-. – KZ 51, 1923, 221–242.
– Wzory etymologji i krytyki źródłowej. II. – Slavia 5, 1926–1927, 417–438.
– Рец. за: Reallexikon der indogermanischen Alterthumskunde Grundzüge einer Kultur- und Völkergeschichte Alteuropas von O. Schrader. Strassburg, Trübner 1901. XL und 1048 S. gr. 8⁰. – AfslPh 23, 1901, 622–629.
– Рец. за: Trautmann Reinhold. Baltisch-Slavisches Wörterbuch. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht. 1923. VIII u. 382 SS. [Göttinger Sammlung indogermanischer Grammatiken und Wörterbücher]. – ZslPh 4, 1927, 212–218.

B r u g m a n n , K. Etymologische Miszellen. – IF 16, 1904, 491–509.
– Etymologisches. – IF 1, 1892, 171–177.
– Griechische und lateinische Etymologien. – IF 28, 1911, 354–379.
– Lateinisch *cedo* und *arcesso, incesso*. – IF 13, 1902–1903, 84–94.
– Wortgeschichtliche Miszellen. – IF 30, 1912, 371–382.
– Zur griechischen und lateinischen Etymologie und Stammbildungslehre. – IF 11, 1900, 266–299.

B u d z i s z e w s k a , Słownik bałkanizmów – B u d z i s z e w s k a , SłBałk – B u d z i s z e w s k a , W. Słownik bałkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej. Warszawa, 1983.

B u d z i s z e w s k a , W. Bulg. *bigor* ''poröser Kalkstein'' und altgriech. *Begorritis*, See in Mazedonien. – Балк. езикозн. 34/1–2, 1991, 57–58.
– Die slavischen Entlehnungen bei den Griechen in Bulgarien. – Балк. езикозн. 34/1–2, 1991, 51–55.
– Die Wiederspiegelung der Kultur der Slawen in den slawischen Lehnwörtern in neugriechischen Dialekten. – Балк. езикозн. 33/3–4, 1990, 119–126.
– Slaw. *pysk* in den balkanischen Sprachen. – Балк. езикозн. 36/1, 1993, 35–37.
– Z polskiego ginącego słownictwa gwarowego (*molązgiewka, molązgać się; dziwożona*). – JP 70/5, 1990, 204–208 (*му̀ля се, ому̀ли се, сму̀ля, ди̂ва=самоди̂ва*).

B u d z i s z e w s k a , Zapożyczenia greckie – B u d z i s z e w s k a , Zapoż. gr. – B u d z i s z e w s k a , W. Zapożyczenia greckie w historii języka bułgarskiego. Warszawa, 1969.

B u d z i s z e w s k a , Zapożyczenia słowiańskie – B u d z i s z e w s k a , Zapoż. słow. – B u d z i s z e w s k a , W. Zapożyczenia słowiańskie w dialektach nowogreckich. Warszawa, 1991.

B u l a t , Kr. Beiträge zur slavischen Bedeutungslehre. – AfslPh 37, 1920, 93–116, 460–491.

C h i v u , Ch. Cuvinte de origine italiană într-un manuscris românesc din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. – SCL 34/4, 1983, 341–346.

C h o l i o l č e v , Bulg. Phytonyme – C h o l i o l č e v , Chr. Onomasiologische und derivative Struktur der bulgarischen Phytonyme (Beitrag zur bulgarischen volkstümlichen Phytonymie). Wien, 1990.

C h o l i o l č e v , Chr. Bulgarische Heteronyme für Bruder der Ehefrau (Schwager) und Ehefrau des Bruders der Ehefrau (Schwägerin). – Балк. езикозн. 45/2, 2006, 211–222.
– Gnoseologie und Etymologie. Über die Zusammenhänge zwischen Erkenntnis, Benennung und Wortgeschichte. – SlawSpr 6, 1984, 17–24.

C i e n k o w s k i , W. Teoria etymologii ludowej. Warszawa, 1972.

C i e ś l i k o w a , A. Prasłowiańskie wyrazy złożone a nazwy własne – struktura i semantyka. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 95–99.

C l a u s o n – C l a u s o n , G. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish. Oxford, 1972.

CLI – Compendium linguarum Iranicarum. Schmitt Rüdiger (herausg.). Wiesbaden, 1989.

Collitz, H. Dr. Wilh. Thomsen, Der Ursprung des russischen Staates. Vom Verfasser durch geschene deutsche Bearbeitung von Dr. L. Bornemann. Gotha, F.A. Perthes. 1879. 8⁰. (VIII, 156 Seiten). – AfslPh 4, 1880, 656–663.

Couvreur, W. B-Tocharische Etymologien. – AO 18, 1950, 126–130.

Cvetko-Orešnik, V. K metodologiji preučevanja baltoslovansko-indoiranskih odnosov. 1. Ljubljana, 1998.

Česká slavistika 1998 – Česká slavistika. České přednášky pro XII. Mezinárodní sjezd slavistů, Krakov 27. 8. – 2. 9. 1998. Praha, 1998 [Slavia 67/1–2, 1998].

Čeština univ. a spec. – Čeština – univerzalia a specifika. Sborník konference ve Šlapanicích u Brna 17.–18. 11. 1998. Brno, 1999. Čeština – univerzalia a specifika. 2–. Sborník konference ve Šlapanicích u Brna 17. –19. 11. 1999. Brno, 2000–.

Čoleva-Dimitrova, A. De nouveau sur l'origine et le sens de l'oikonyme *Pernik*. – Балк. езикозн. 41/1, 2001, 93–96.

Čop, B. Beiträge zur indogermanischen Wortforschung I. – KZ 74, 1956, 225–232.

Čop, Dekl. – Čop, B. Die indogermanische Deklination im Lichte der indouralischen vergleichenden Grammatik [Razred za filološke in literarne vede. Dela SAZU 31. Ljubljana]. 1975.

Čop, Indouralica 1 – Čop, B. Indouralica 1 [Razred za filološke in literarne vede. Dela SAZU 30/1. Ljubljana]. 1974.

Çabej, E. Studime rreth etimologjisë së gjuhës shqipe XII. – Stud. fil. 18(1)/1, 1964, 61–98.

– Studime rreth etimologjisë së gjuhës shqipe XVIII. – Stud. fil. 19(2)/3, 1965, 41–84.

– Studime rreth etimologjisë së gjuhës shqipe XX. – Stud. fil. 20(3)/1, 1966, 3–58.

Çabej, Stud. etym. 1982 – Çabej, E. Studime etimologjike në fushë të shqipes 1. Tiranë, 1982.

Dancheva, M. On the Origin of Some Verb Inflections in Old Indo-European Languages. – Балк. езикозн. 31/3–4, 1988, 135–145.

Darden, B. J. On the Slavic Reflexes of Indo-European **pr*. – GL 18/1, 10–13.

Davidov, A. Betrachtungen über die Lexik des Simeonov Sbornik aus dem Jahre 1073. – Stud. Duridanov 1999, 59–66.

Dejkova, Chr. Kompozita v ornitologickém názvosloví bulharštiny a češtiny. Substantivní kompozita sledu S–K–V (I.). – Varia IX. Zborník materiálov z IX. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok, 1.–3. december 1999). Bratislava, 2002, 223–230.

– K původu některých českých názvů střízlíka. – Bohemistyka 7/3, Opole, 2007, 181–189.

– Pojmenování ptáků v češtině. – Přednášky ze XL. jubilejního ročníku LŠSS (věnováno mladým bohemistům). Brno, 2007, 50–65.

Dejkova, Hr. L'origine de trois ornithonymes bulgares du parler de Novo selo, région de Vidin. – Балк. езикозн. 43/2–3, 2003–2004, 135–143 (*бъмбурѝка, дзивгàш, кантарѝка*).

Delbrück, Vgl. Synt. – **Delbrück**, **B.** Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen 1–3. Strassburg, 1893–1900 [= **Brugmann**, **K.** Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen 3–5].

Deny, Grammaire – **Deny**, J. Grammaire de la langue turque (dialecte osmanli). Paris, 1921.

Deny, Principes – **Deny**, J. Principes de grammaire turque ("Turk" de Turquie). Paris, 1955.

Deroy, L. L'emprunt linguistique. Paris, 1956.

Dimitrova-Todorova, L. Das bulgarische Personennamensystem. – Andrea Brendler, Silvia Brendler, Europäische Personennamensysteme: Ein Handbuch von Abasisch bis Zentralladinisch. Hamburg, 2007, 109–118.

– Die Eigennamen in der bulgarischen Literatur und Folklore. – Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences, Uppsala, 19–24 August 2002, I. Uppsala, 2005, 423–430.

– Die Personennamen in der bulgarischen Toponymie. – Onomastik. Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung, Trier, 12.–17. April 1993, IV, Personennamen und Ortsnamen. Tübingen, 1999, 64–68.

– Die Siedlungsgeschichte einer Region in Nordostbulgarien im Licht der Onomastik und Archäologie. – Österreichische Namenforschung 29 (2001)/1–2, Klagenfurt, 2002, 65–71.

– Erhaltung altertümlicher Formen in Ortsnamen. – Studia onomastica et Indogermanica. Graz, 1995, 35–43.

– Lexikalische Entlehnungen türkischen, arabischen und persischen Ursprungs in der bulgarischen Toponymie. – Actes del XX Congreso International de Ciencias Onomàsticas, Santiago de Compostela, 20–25 de setembro de 1999, II. A. Coruña, 2002, 1389–1393.

– Methodologie der Ortsnamenforschung eines sprachlich und dialektal gemischten Gebiets in Bulgarien. – Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences, Aberdeen, August 4–11, 1996, 2. Aberdeen, 1998, 85–89.

– Semantische Typen deappellativischer Oikonyme in Bulgarien. – Atti del XXII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche, Pisa, 28 agosto–4 settembre 2005. Pisa, 2007, 447–455.

– Sur le caractère linguistique hunnique de certains mots et toponymes de la région de Popovo. – Балк. езикозн. 36/1, 1993, 39–40 (*бьолю̀к, смишѐн, пича̀н* и др.).

– Sur l'étymologie de quelques mots d'emprunt roumains en bulgare. – The Romance Balkans 2008, 83–88 (*сокъчѐл, сорѝч, стя̀ва, сука̀чыца, фало̀с, фа̀ша* и др.).

Dobrev, Iv. Nordtürkische Etymologien des Oronyms *Balkan*. – Балк. езикозн. 34/3–4, 1991, 49–55.

Dobreva, A. Les iranismes dans la langue bulgare. – Балк. езикозн. 35/3–4, 1992, 145–153 (*Баздарджийка, галгун, грех, пандиз, юва̀*).

Doerfer – **Doerfer**, **G.** Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen. 1–4. Wiesbaden, 1963–1975.

D o l o b k o , **M.** Der sekundäre *v*-Vorschlag im Russischen[1]. – ZfslPh 3, 1926, 87–144.

D o r o s z e w s k i , W. Kryteria słowotwórcze w etymologii. – **PJ** 1953, 5, 13–9; 1954, 2, 11–16; 1954, 3, 1–8.

– Monografie słowotwórcze. **III.** Formacje z elementem *-r-* w części sufiksalnej. – **PF** 15/2, 1931.

D r i m b a , V. Presupuse influenţe turcice în Româna comună. – SCL 31, 1980, 73–79.

DRom – Dacoromania (вж. Библиография II).

DS – Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü. 1–12. Ankara, 1963–1982.

D u r i d a n o v , **Iv.** Altbulgarisch **оутрось/оутросъ**. – Festschrift für Wolfgang Gasemann. 1. Beiträge zur Bulgaristik. Neuried, 1986, 63–66.

– Altbulgarisch **пекон**, altrussisch **пеконка**. – „Tgolí chole Mêstró". Gedenkschrift für R. Olesch [= Slavistische Forschungen 60]. Köln–Wien, 1990, 139–142.

– Beitrag zur alten Toponymie des mittleren Strymon. – Thracia 13 (Sklave, Stob), Studia in memoriam V. Velkov, Serdicae, 2000, 79–83.

– Beitrag zur pelasgischen Toponymie. – Балк. езикозн. 40/1, 1999–2000, 3–11.

– Brygische Spuren im thrakischen Sprachgebiet. – Orpheus 3, 1993, 199–209.

– Bulgarian *бъдни (вечер), бъдник* Again. – Балк. езикозн. 36/2, 1993, 101–104.

– Der Flußname „'Εβρος" und die thrakische Lautgeschichte. – Studies in Greek Linguistics. Proceedings of the Department of Linguistics, Aristotle University of Thessaloniki. Thessaloniki, 1996, 53–58.

– Die ältesten slawischen Entlehnungen im Rumänischen. – Балк. езикозн. 34/1–2, 1991, 3–19.

– Die älteste vorslawische Schicht der Ostbalkanhydronymie. – Hydronimia Słowiańska. **II.** Materiały z międzynarodowej konferencji hydronimicznej, Mogilany, 20–24 IX 1994. Pod red. K. Rymuta. Kraków, 1996, 79–84.

– Die angeblichen thrakischen und illyrischen Flussnamen in der Ukraine. – Studia Celtica et Indogermanica. Festschrift für Wolfgang Meid zum 70. Geburtstag. Hrsg. von Peter Anreiter und Erzsébet Jerem. Budapest, 1999, 101–107.

– Die Beziehungen des Baltischen zu den alten Balkansprachen. – Indogermanisch, Slawisch und Baltisch. Materialien des vom 21.–22. September 1989 in Jena in Zusammenarbeit mit der Indogermanischen Gesellschaft durchgeführten Kolloquiums. Hrsg. von Bernd Barschelt, Maria Kozianka, Karin Weber (= Slavistische Beiträge, Bd. 285). München, 1992, 13–20.

– Die Flußnamen in den Vitae des heiligen Ivan Rilski. – Res Slavica. Festschrift für Hans Rothe zum 65. Geburtstag. Hrsg. von P. Thiergen und L. Udolph, unter Mitarbeit von W. Potthoff. Paderborn–München–Wien–Zürich, 1994, 371–377.

– Die Integration des vorslawischen Toponymie in das Ostbalkanslawische. XV. Internationaler Kongress für Namenforschung. Resümées der Vorträge und Mitteilungen. Leipzig, 13.–17. August 1984, 48–49.

– Die Integrierung der vorslavischen Oronymie ins Bulgarische. – Österreichische Namenforschung 27/1–2, 1999, Klagenfurt, 25–28.

– Die Mythologie der Thraker im Lichte der Sprache. – Sprache und Kultur der Indogermanen. Akten der X. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, Innsbrick, 22. –28. September 1996, Hrsg. von Wolfgang Meid. Innsbruck, 1998, 561–579.
– Die scheinbaren Kentum-Elemente im Slawischen und Baltischen. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 199–209.
– Ein Substratname in Serbien: *Stig*. – Јужфил, LVI/1–2 (Посвећену Павлу Ивићу), 2000, 407–409.
– Generative Phonologie versus historische Phonetik und diachronische Phonologie. – Societas Linguistica Europaea. Annual Meeting, Leiden, 31. August – 1–2. September. Abstracts, 1995.
– Germanisch **Kaukalanda*. – Analecta Indoeuropaea Cracoviensia 2/1. Kuryłowicz Memorial Volume. Ed. by W. Smoczyński. Cracow, 1995, 513–515.
– I nomi del cavallo nella lingua trace. – V Symposium Internazionale di Tracologia. La civiltà dei Traci traduzioni classiche e ricerche archeologische moderne, Spoleto, 26-28. XI. 1987. Roma, 1989, 48–52.
– Keltische Sprachspuren in Thrakien und Mösien. – Zeitschrifr für celtische Philologie 49–50, 1997, 130–142
– Kollektiva auf *-ar* aus Pflanzenbezeichnungen in der serbisch-kroatischen und bulgarischen Toponymie. – Четврто заседание на меѓународната комисија за словенска ономастика. Скопје, 1971, 77–78.
– Les noms du cheval dans la langue thrace. – Балк. езикозн. 34/3–4, 1991, 33–37.
– Lexical Meaning from Synchronic and Diachronic Point of View. – Current Advances in Semantic Theory. Ed. by M. Stamenov [Current Issues in Linguistic Theory 73]. Amsterdam–Philadelphia, 1992, 439–443.
– Nochmals zum Namen *Plъvdivъ, Plovdiv*. – Балк. езикозн. 32/1, 1989, 19–22.
– Noms de lieux d'origine roumaine dans la région de Nicopole. – Raporturi lingvistice, literare și culturale româno-bulgare. [Universitatea din București, Facultatea de limbi și literaturi străine. Catedra de limbi slave]. București, 1986, 231–235.
– Noms géographiques d'origine thrace ou dace. – Pulpudeva. Semaines philippopolitaines de l'histoire et de la culture thrace 6, Plovdiv, 10–22. octobre 1986. Sofia, 1993, 56–58.
– Probleme der Balkanismen in der bulgarischen Etymologie. – Akten des Internationalen Kongresses „Balkanlinguistik: Synchronie und Diachronie" 30. X. – 1. XI. 1997. Herausgegeben von Chr. Tzitzilis und Char. Symeōnidis. Thessaloniki, 2000, 83–87.
– Probleme der Substratanthroponymie im Südslawischen. – Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung – Trier, 12.–17. April 1993. II. Namensysteme im interkulturellen Vergleich. Tübingen, 2000, 241–245.

– Probleme der thrakischen Sprache III. – Балк. езикозн. 32/2, 1989, 83–112.
– *Pulpudeva, Plovdiv, Plovdin*. – Балк. езикозн. 29/4, 1986, 25–34.
– Russisch *Tmutorokan'* – bulgarisch *Tutrakan*. – Ars Philologica. Festschrift für Baldur Panzer zum 65. Geburtstag. Hrsg. Karsten Grünberg und Wilfried Potthoff. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien, 1999, 155–158.
– Slaw. **Perunъ* – balt. **Perkūnas* – heth. *Peruna*? Das Ende eines Mythos. – Балк. езикозн. 40/2, 1999–2000, 93–107.
– Slawisch-byzantinische Sprachbeziehungen im Bereiche der Toponymie. – Acta onomastica 35 (Věnováno k 100. výročí narození univ. prof. PhDr. Vladimíra Šmilauera, DrSc., zakladatele moderní české onomastiky), 1995, 57–60.
– Sprachspuren der deutschen Bergleute „Sassen" in der Toponymie des Balkans als Quelle für die Siedlungsgeschichte. – Ortsnamen und Siedlungsgeschichte. Akten des Symposiums in Wien vom 28.–30. September 2000. Herausgegeben von Peter Ernst, Isolde Hausner u.a. Heidelberg, 2002, 261–267.
– The Indo-European Basis of the Bulgarian Language. – India and Bulgaria. Cultural relationship. New Delhi, 1992, 112–119.
– Thrak. *deva, diva*. – Stud. Mihailov 1995, 169–173.
– Thrakisch *Βιζύη, Βιζώνη (Βιζών)*. – Балк. езикозн. 33/3–4, 1990, 137–140.
– Thrakisch – Dakisch – Pelasgisch. – Studia onomastica et Indogermanica. Festschrift für Fritz Lochner von Hüttenbach zum 65. Geburtstag. Hrsg. von Michaela Ofitsch und Chr. Zinko [Arbeiten aus der Abteilung „Vergleichende Sprachwissenschaft" Graz, 9]. Graz, 1995, 45–57.
– Thrakische und dakische Namen. – Namenforschung / Names Studies / Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik. 1. Berlin–New York, 1995, 820–840.
– Zum baltoslav. **verp-*. – Baltistica 4/1, 1968, 55–58.
– Zum Problem des Spätthrakischen: thrak. *deva, diva*. – Orpheus 4, 1994, 49–54.
– Zum slaw. **trǫtiti* und Zubehör. – ABS 17, 1986, 99–101.
– Zur Bestimmung der ältesten slavischen Entlehnungen im Albanischen. – Acten des Internationalen albanologischen Kolloquiums Innsbruck 1972 zum Gedächtnis an Norbert Jokl [Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft 41]. Innsbruck, 1977, 688–696.
– Zur Deutung der Flussnamen *Marisia – Mureş, Marica, Someş, Alutus – Olt, Dānuvius – Dunăre*. – Балк. езикозн. 38/3, 1996, 221–224.
– Zur Deutung des Gottesnamens *Silenos* – Πιτύη. – Изследвания в чест на Иван Маразов. София, 2002, 216–218.
– Zur Deutung von bulg. *šubrak, šubraka*. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 69–71.
– Zur Etymologie von bulg. *rъkojka, rъkovka*. – Балк. езикозн. 38/2, 1996, 127–128.
– Zur Etymologie von bulg. *srъst*. – Балк. езикозн. 36/1, 1993, 43–44.

– Zur Frage der Chronologie der Balkanismen. – Балк. езикозн. 41/1, 2001, 3–12.
– Zur Frage der Lautverschiebung im Thrakischen. – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 57–64.
– Zur kurländische Toponymie. – Baltistica 31/2, 1996, 227–229.
– Zur Mythologie der Thraker. – Балк. езикозн. 39/3–4, 1997–1998, 105–108.
– Zur Rekonstruktion des Urslawischen. – Rekonstruktion und relative Chronologie. Akten der VIII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft – Leiden, 31. August – 4. September 1987. Innsbruck, 1992, 179–181.
– Рец. за: B. Sokolova. Die albanische Mundart von Mandrica. Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin. Balkanologische Veröffentlichungen, Bd. 6. Berlin 1983. – Балк. езикозн. 34/1–2, 1991, 75–76.
– Рец. за: Wörterbuch der vergleichenden Bezeichnungslehre (Onomasiologie) begründet und herausgegeben von Johannes Schröpfer. Band I. Heidelberg 1979. Ausgabe A. Carl Winter Universitätsverlag. Lieferung 1/2, 1979; Lieferung 3/4, 1981; Lieferung 5/6, herausgegeben von Johannes Schröpfer unter Mitarbeit von Anton Hönig, 1989; Lieferung 7/8, herausgegeben von Johannes Schröpfer unter Mitarbeit von Anton Hönig, 1989. CXVI + 514 Seiten. – Балк. езикозн. 35/1–2, 1992, 91–93.

Durnovo, N. Le traitement de **sk* dans les langues slaves. – RESl 6, 1926, 216–223.

Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002 – Dzieje Słowian w świetle leksyki. Pamięci profesora Franciszka Sławskiego. Pod redakcją J. Ruska, W. Borysia, L. Bednarczuka. Kraków, 2002.

Eckert, R. Die balto-slawischen Wortentspechungen. – ZSl 22/5, 1977, 579–590.
– Urslaw. **ob-u-ti* versus urbalt. **au-ti* (zum Verhältnis präfigierter und nichtpräfigierter Bildungen von der Wurzel idg. **-ou-/*-eu-*). – Исслед. Варбот 2006, 447–457.
– Zu den Namen für weibliche mytologische Wesen auf *-yn'i* im Slawischen. – ZSl 22/1, 1977, 44–52.
– Zur Deutung einiger alttschechischer Wörter aus dem Bereich der Waldimkerei. – Slavia 59/4, 1990, 397–406 (*лѐствица, бръ̀твя*).
– Zur Etymologie von russ. *улица* 'Straße, Gasse'. – ZSl 35/3, 1990, 418–423 (*ѝлица, ѝлей*).

Eichler, E. Onomastik und Lexikologie. – ZSl 22/1, 1977, 60–66.

Eichner, H. Zur hethitischen Etymologie (1. *išṭark-* und *išṭarnink-*; 2. *ark-*; 3. *šešd-*). – Investig. Kronasser 1982, 16–28.

Encyclopedia of IE culture – Encyclopedia of Indo-European culture. Edd. J. Mallory, P. Adams. D. Q. London–Chicago, 1997.

Endzelin, J. Le. *nãkt* : li. *nókti* : got. *nēh*, und der Wechsel von *ē* und *ā*. – KZ 62, 1935, 23–28.
– Slav. **pěšь* 'zu Fuß' und lit. *pésčias* dass. – ZfslPh 13, 1936, 76–80.

Eren = Eren, TDES – Eren, H. Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. Ankara, 1999[2].
Eren, H. Etymologische Beiträge. I. – Балк. езикозн. 42/1, 2002, 37–43.
– Etymologische Beiträge (Fortsetzung). – Балк. езикозн. 46/1, 2007, 63–71.
– Herkunft der bulgarischen Verben *окладйсвам*, *окламйсам*, *окалдòсувам са*. – Балк. езикозн. 40/3, 1999–2000, 291–293.
– Herkunft der Wörter *дженгерйен* und *джингерлия*. – Балк. езикозн. 43/1, 2003–2004, 65–67.
– Über die Herkunft des Wortes *брава* 'Türschloß'. – Балк. езикозн. 42/1, 2002, 47.
– Zur Herkunft des bulgarischen Mundartwortes *дàрма*. – Балк. езикозн. 41/2, 2001, 137–138.
Eren, H., TDAYB – Eren, H. Anadolu Ağızlarında Rumca, Islâvca ve Arapça Kelimeler. – Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten. Ankara, 1960.
Erhart, A. Indoevropské kořeny struktury *mei* a jejih zastoupení ve slovanských jazycích. – Příspěvky ke slov. filologii 1999, 30–33.
– Odkud máme jméno? – Slavia 67/3, 1998, 289–294.
Erhart, Indoevropské jazyky – Erhart, A. Indoevropské jazyky. Srovnávací fonologie a morfologie. Praha, 1982.
Erhart, Nominalflexion – Erhart, A. Die indogermanische Nominalflexion und ihre Genese [Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 73]. Innsbruck, 1993.
Erhart, Verbalsystem – Erhart, A. Das indoeuropäische Verbalsystem. Brno, 1989.
ESJSt – Etymologický slovník jazyka staroslověnského. 1–. Praha, 1989–.
EtBalk – EtudBalk (вж. Библиография II)
EtWbUng – Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. 1–2. Hrsg. L. Benkő. Budapest, 1993–1994.
Eulenburg, K. Zur Vokalkontraktion in ionisch-attischen Dialekt. – IF 15, 1903–1904, 129–211.
Fähnrich – Sardshweladse – Fähnrich & Sardshweladse. Etymologisches Wörterbuch der Kartwel-Sprachen. Leiden–New York–Köln, 1995.
Falk, K.-O., Apis = Falk (вж. Библиография I).
Festschrift Boretzky 2001 – Igla, B., Th. Stolz (eds.), „Was ich noch sagen wollte…“ A Multilingual Festschrift for Norbert Boretzky on the Occasion of his 65th Birthday. Berlin, 2001.
Festschrift Knobloch 1985 = FS Knobloch – Sprachwissenschaftliche Forschungen. Festschrift für Johann Knobloch. Zum 65. Geburtstag am 5. Januar 1984, dargebracht von Freunden und Kollegen. Innsbruck, 1985.
Festschrift Szulc 1999 – Vielhalt der Sprachen. Festschrift A. Szulc. Hrsg. M. Kłańska, P. Wiesinger. Wien, 1999.
Festschrift Trost 1999 – Festschrift für Klaus Trost. Regensburg, 1999.
Feuillet, J. Grammaire comparée et typologie linguistique. – Балк. езикозн. 37/1–2, 1994–1995, 37–48.

– L'apport balkanique au bulgare au début du XIXe siècle. – Балк. езикозн. 44/3, 2005, 223–246.
– Les formes impersonnelles du verbe. – Балк. езикозн. 36/2, 1993, 105–115.
– Quelques problèmes de phonologie diachronique slave. – Stud. Duridanov 1999, 67–74.
– Remarques complementaires sur le système verbal Indo-Européen. – Балк. езикозн. 33/1–2, 1990, 5–10.
– Sur la genèse des catégories verbales indo-européennes. – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 7–14.
Fick, A. Allerlei. – KZ 20, 1872, 353–369.
– Hesychglossen VII. – KZ 44, 1911, 336–353.
– Miscellen. – KZ 19, 1870, 78–80.
FOCr – Folia onomastica Croatica. 1–. Zagreb, 1992–.
FOr = Folia Orientalia. 1–. Kraków, 1959–.
Fortunatov, F. Phonetische Bemerkungen, veranlasst durch Miklosich's Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. – AfslPh 12, 1890, 95–103.
– Zur vergleichenden Betonungslehre der lituslavischen Sprachen. – AfslPh 4, 1880, 575–589.
Fraenkel, E. Beiträge zur baltischen Wortforshung. – KZ 69, 1951, 76–94.
– Graeca-Latina. – Glotta 4, 1913, 22–49.
– Griechisches, Lateinisches und Baltisch-Slavisches. – IF 40, 1922, 81–100.
– Lituanica. – IF 49, 1931, 203–220.
– Lituanica. 1. Vertauschung der Steigerungsgrade im Litauischen. 2. Instrumental der Erscheinungsform mit Bezug auf einen die Subjekts- oder Objektsfunktion erfüllenden partitiven Genetiv im Baltischen. – LF 49, 1931, 52–58.
– Lituanica. 3. Etymologica. – LF 49, 1931, 203–220.
– Miscellen. – KZ 42, 1908, 234–241.
– Morphologisches und Etymologishes. – LP 4, 1953, 85–108.
– Zum baltischen und slavischen Verbum. – ZfslPh 20/2, 1950, 236–320.
– Zur Behandlung der slavischen Lehnwörter im ostlitauischen Dialekte von Twerecz (Tverečius). – IF 53, 1935, 123–134.
– Рец. за: Machek Václav. Recherches dans le domaine du lexique balto-slave. Brünn, Knihkup. A. Píša. (in Komm) 1934. 96 S. 8^0^. 15 Kč. (Opera Fac. Philos. Univ. Masarykianae Brunensis 37). – IF 54, 1936, 281–283.
– Рец. за:. Hjelmslev Louis. Etudes baltiques. Kopenhagen, Levin & Munksgaard 1932, XII, 272 S. 10 Kr. – IF 53, 1935, 73–77.
FUF – Finnisch-ugrische Forschungen, Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde, hsgb. E. N. Setälä und K. Krohn. Helsingfors – Leipzig, 1901–.
Furlan, M. Besedna družina kot metoda etimološkega raziskovanja slovanskega leksikalnega fonda. – Словенска етимологија данас 2007, 421–430.
– Interna in eksterna rekonstrukcija v slovanski etimologiji. – SlRev 56/2, 2008, 3–16.

– O slovenskih parih tipa *kost : koščica* ali o nastanku razmerja *-st-* : *-šč-i-* (K identifikaciji zgodnjepraslovanske akrostatične deklinacije ijevskih samostalnikov). – Jezikoslovni zapiski 14/1, 2008, 7–27.
– Praslovansko **ovьsь* (m.) : **ovьsa* (f.). – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 163–171.
– Yet Another Slavic-Anatolian Parallel. On Slavic **turíti*, *túrišь* and Hittite *tu-u-ri-*. – Балк. езикозн. 45/3, 2006, 377–385.
Galton, H. Syllabic Synharmonism revisited. – Балк. езикозн. 37/1–2, 1994–1995, 49–54.
Gard, P. Histoire de l'accentuation slave. I. Paris, 1976.
Gaster, M. Chrestomatie Română. Leipzig–București, 1891.
Georgiev, Vl. Morphologische Untersuchungen II. Die Entstehung der ältesten indoeuropäischen Velbalsuffixe. — Балк. езикозн. 22/2, 1979, 5–22.
Germanica – Germanica. Jahrbuch für deutschlandkundliche Studien. 1–. Sofia, 1993–.
GL – General Linguistics. Vol. 1–. University Park/London, 1961–.
Gluhak – Gluhak, A. Hrvatski etimološki rječnik. Zagreb, 1993.
Gočeva, Zl. Les épithètes du Cavalier thrace. – Балк. езикозн. 35/3–4, 1992, 155–180.
– Neue thrakische Namen und Epithete. – Балк. езикозн. 32/2, 1989, 113–117.
Gołąb, Zb. The Origins of the Slavs. A Linguist's View. Columbus–Ohio, 1992.
Götze–Pedersen, Muršili – Pedersen, Muršili – Albrecht Götze und Holger Pedersen, Muršilis Sprachlähmung, ein hethitischer Text. Kopenhagen, 1934 [Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Histor.-filol. Medelelser, Bd. 21, N 1].
Grannes, A. Les „fragments de français" dans la prose épistolaire de l'écrivain bulgare Ivan Vazov. – Балк. езикозн. 38/2, 1996, 129–137.
Grannes–Rå Hauge–Süleymanoğlu – Grannes, A., K. Rå Hauge, H. Süleymanoğlu. A Dictionary of Turkisms in Bulgarian. Oslo, 2002.
Gregor, F. Novšie údaje k dejinám slovenských názvov mesiacov. – SlovReč 54/4, 1989, 215–223.
Grimm, Gesch. d. d. Spr. – Grimm, J. Geschichte der deutschen Sprache. 2. Auflage. Leipzig, 1853.
Grünenthal, O. Die Übersetzungstechnik der altkirchenslavischen Evangelienübersetzung. – AslPh 32, 1911, 290.
– Etymologisches. – ZfslPh 13, 1936, 342–343 [slav. *пѣтьсь*, russ. *пгиц(ь)*].
Güntert, H. Ar. *mušti-* "Faust" und die Hexe *Mūš*. – KZ 45, 1913, 193–204.
– Der arische Weltkönig und Heiland. Halle, 1923.
– Kalypso. Bedeutungsgeschichtliche Untersuchungen auf dem Gebiet der indogermanischen Sprachen. Halle, 1919.
Güntert, Über Reimwortbildungen – Güntert, H. Über Reimwortbildungen im Arischen und Altgriechischen. Heidelberg, 1914.
Gutschmidt, K. Archaismen und Regionalismen aus der Zeit der bulgarischen Wiedergeburt. – ZSl 26/5, 1981, 630–636.
Gyllin, R. Bulgariska, svenska och engelska fågelnamn. Uppsala, 2006.

Habovštiak, D. Názvy *borovica a sosna* zo slovakistického i slavistického aspektu. – SlovReč 55/3, 1990, 150–155.
Hamp, E. A Few Words of Delight. – Јужфил 61, 2005, 11–14.
– Albanais *shkrap*, aroumain *şkrac*. – Балк. езикозн. 35/1–2, 1992, 67.
– *Gúmno* 'threshing-floor, area'. – Stud. Duridanov 1999, 75–76.
– Indo-European and Balto-Slavic 'Sheep'. – JIES 12, 1984, 192.
– Lithuanian *pa-* and *pō-* again. – Baltistica 4/2, 1968, 255–257.
– On Slavic Etymological Dictionaries. – Јужфил 60, 2004, 7–9.
– Slavic *soxá*. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 97–98.
– Slavic *stryjь* 'Father's Brother'. – GL 18/1, 1–9.
– **Плъп'днкъ > Плъвднкъ**. – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 75–76.
Hartmann, F. Italische Sprachen und lateinische Grammatik. – Glotta 4, 1913, 359–381.
Hauptová, Z. *Komoň*. – LF 115, Supplementum II, 1992, 43–46.
Havlová, E. Benennungen des Keulen-Bärlapps in den slavischen Sprachen. – SPFFBU A 46, 1998, 27–38.
– Cín a olovo. – LF, Folia philologica, Supplementum II: Palaeobohemica Immanueli Michálek septuagenario oblata, 1992, 47–53.
– Česká zoologická terminologie od praslovanštiny do dneška. – Sb. Němec 2005 123–127 (*жу̀жал, жу̀жел* и под.).
– České slovo *ocas* a jeho sémantický vývoj. – NŘ 75, 1992, 31–41.
– Etymologické poznámky k makedonským homonymům. – Slavia 63, 1994, 236–238.
– Etymologie a praslovanské reálie. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 121–124.
– Homonyma v etymologických slovnících. – Čeština univ. a spec. 1999, 107–116.
– Homonyma v staroslověnštině. – SPFFBU A 45, 1997, 31–39.
– K homonymům v bulharštině. – StudBalkBhslov 3, 1987, 242–249.
– K makedonským homonymům. – Македонско-чешка научна конференција. Скопие, 1998, 103–110.
– K publikovaným a nepublikovaným pracím Ant. Matzenauera. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 11–29.
– K sémantickému vývoji slov. *věkъ*. – Slavia 61 (Philologia Slavica in honorem Francisci Venceslai Mareš septuagenarii), 1992, 467–472.
– Lat. *saeculum* und urkelt. **saitlo-*. – SPFFBU, A 44, 1996, 5–8.
– Názvy plavuně v jihoslovanských jazycích. – StudBalkBhslov 4, 1995, 89–94.
– Několik poznámek ke staroslověnským kalkům. – Příspěvky ke slov. filologii 1999, 34–38.
– O čem svědčí stsl. *navěždenie*. – Sb. Večerka 2008, 103–108.
– Poznámky k českým názvům rostlin. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 99–103.
– Slovanská etymologie a homonymie. – Slavia 63, 1994, 141–148.
– Slovotvorná charakteristika českých názvů brouků. – Acta onomastica 36, 1995, 72–76.
– Staroslověnské **пѣвьнъ** a **пнсьнъ**. – Slavia 70/3–4, 2001, 353–356.

– Úloha rekonstrukce v etymologii a etymologie v rekonstrukci. – Sb. Šlosar 1995, 249–255.
– Z materálů Etymologického slovníku slovanských jazyků. *obadъ/ovadъ, oblava, ocúditi*. – Slavia 66, 1997, 447–454.
– Zu einigen Lehnbedeutungen in den slavischen Sprachen. – Wort und Name im deutsch-slavischen Sprachkontakt. Ernst Eichler von seinen Schülern und Freunden. Weimar–Wien, 1997, 175–179.
– Рец. за: О. Н. Трубачев (red.), Ж. Ж. Варбот, А. А. Калашников, Л. В. Куркина, И. П. Петлева, Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. Sv. 25. (**neroditi – *novotьnъ(jь)*) a 26. (**novoukъ(jь) – *obgorditi*). Moskva, vzd. Nauka, 1999, 238 s. a 237 s. – Slavia 71/1, 2002, 55–58.
– Рец. за: V. Vinja, Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva. – Slavia 63, 1994, 82–84.
– Рец. за: Ž. Ž. Varbot, Praslavjanskaja morfonologija, slovoobrazovanije i etimologija. – SPFFBU, A 36, 1988, 175–177.
Havlová, E., A. Mátl, H. Plevačová, P. Valčáková. Z materálů Etymologického slovníku slovanských jazyků: *nakъlja, naprasnъ, narandža, natь*. – Slavia 63, 1994, 149–157.
Havlová, E., Fr. Kopečný, H. Plevačová, Ž. Šarapatková, Vl. Šaur. Z materálů Etymologického slovníku slovanských jazyků I. – Slavia 59/3, 1990, 271–277 (праслав. **netopyrjь* и др).
Havlová, E., I. Janyšková, Fr. Kopečný, H. Plevačová, V. Polák, P. Valčáková. Z materálů *Etymologického slovníku slovanských jazyků*. – Slavia 66, 1997, 71–79 [*metyja/netyja, négla, nekleč, neret(o), nerti/noriti, niněra*].
Havlová, E., P. Valčáková. Z materálů Etymologického slovníku slovanských jazyků: *očagъ/odžak, oga, ogarъ, oger/ajgir, ohme, ochechule*. – Slavia 70/2, 2001, 203–208.
Havlová, E., Ž. Šarapatková. Z materálů Etymologického slovníku slovanských jazyků II. – Slavia 60, 1991, 316–320 (праслав. ** ова, *odrъ*).
Hendriksen, H. Etymologien. – IF 56, 1938, 21–28.
Henninger, Animal Names – Henninger, Th. Animal Names in Bulgarian. Balkan versus Slavonic in the Nineteenth Century. Praha, 1995 [Slavistické monografie, Řada lingvistická, 1].
Henninger, Th. Balkanische Lexik im Schrifttum der bulgarischen Wiedergeburt. – Slavische Sprachen und Literaturen 15, Neuried, 1987, 278–279.
Herej-Szymańska, K. Bułgarskie *tor*. – RoczSl 37, 1976, 65–68.
– Czasowniki ze znaczeniem 'umierać' w gwarach bułgarskich. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 389–396.
– Kaszubskie *trat*. – JP 73/4–5, 1993, 271–273.
– Serbsko-chorwackie *voštiti* i podobne czasowniki oznaczające bicie. – SFPS 32, 1995, 161–164.
– Słowiańskie dźwiękonaśladowcze **gra-*. – Исслед. Варбот 2006, 115–126.
– Słowiańskie **ganobiti, *gonobiti, *gъnobiti*. – SFPS 31, 1993, 127–132.

– Słowiańskie *golъ – rozwój semantyczny. – RoczSl 50, 1990, 63–66.
– Z czym Słowianie kojarzą umieranie. – Problemy Współczesnej Tanatologii. Medycyna – Antropologia kultury – Humanistyka. 5. Wrocław, 2001, 305–310.
– Z dziedzictwa indoeuropejskiego w słowiańskiej terminologii anatomicznej. — Stud. etym. Brun. 1, 2000, 177–181.

Hinze, Deutsche Lehnwörter im Pomoranischen – Hinze, Fr. Wörterbuch und Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Pomoranischen (Kaschubischen). Berlin, 1965.

Hinze, Fr. Slawische Lehn- und Reliktwörter im vorpommersch-mechlen-burgischen Raum. – ZSl 35/2, 1990, 249–254.
– Zur Unterschätzung der Onomatopöie in der slavischen Etymologie. – ZSl 34/1, 1989, 110–113.

Hirt, H. Miszellen. – IF 21, 1907, 162–174.

Hladká, Z. Přenesená pojmenování rostlin v českých dialektech. Brno, 2000.

Holthausen, F. Bemerkungen zu Vasmers Russischem etymologischen Wörterbuch. – ZfslPh 22/1, 1953–1954, 145–149.
– Etymologisches. – KZ 69, 1951, 165–171.

Holub–Lyer – Holub, J., St. Lyer. Stručný etymologický slovník jazyka českého (вж. Библиография II).

Holzer, G. Baltisch-slavische Lexik in den Lautungen von 600 n. Chr. (Entwurf einer Rekonstruktion). – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 287–294.
– Die Einheitlichkeit des Slavischen um 600 n. Chr. und ihr Zerfall. – WSlJb 41, 1995, 55–89.
– Entlehnungen aus einer bisher unbekannten indogermanischen Sprache im Urslavischen und Urbaltischen [Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte Bd. 521]. Wien, 1989.
– Urslavisch und Baltisch. – WSlJb 44, 1998, 27–56.
– Urslavisch *zvon- 'Hund'. – WSlJb 37, 1991, 141–149.
– Zur Auswertung von Toponymen antiken Ursprungs für die kroatische Lautgeschichte. – FOCr 8, 1999, 81–96.
– Zur Rekonstruktion urslavischer Lautungen. – Prasłowiańszczyzna 1998, 57–72.

Homolková, M. K staročeskému slovu *žizn*. – Slavia 70/3–4, 2001, 357–360.
– Slovotvorný morfém *proti*- z pohledu diachronního. – SaS 58/2, 1997, 96–104.

Horn – Horn, P. Grundriss der neupersischen Etymologie. Strassburg, 1893.

HPSl, Ling. Reihe 6 – Aufbau, Entwicklung und Struktur des Wortschatzes in den europäischen Sprachen. Motive, Tendenzen, Strömungen und ihre Folgen. Beiträge zum lexikologischen Symposion in Heidelberg vom 7. bis 10. oktober 1991. – Heidelberger Publikationen zur Slavistik A. Linguistische Reihe. Band 6. Hrsg. B. Panzer. Sonderdruck, 1993.

HSSJ – Historický slovník slovenského jazyka. 1–7. Ved. red. M. Majtán. Bratislava, 1991–2008.

Hübschmann, Pers. Stud. – Hübschmann, H. Persische Studien. Straßburg, 1895.

Hubschmid, Mediterrane Substrate – Hubschmid, J. Mediterrane Substrate, mit besonderer Berücksichtigung des Baskischen und der west-östlichen Sprachbeziehungen. Bern, 1960.

Hujer, O. K výkladu některých slov. – LF 46, 1919, 181–189 (*sъbožьje, sъčęstьje*).
- Příspěvky gramatické a etymologické. – LF 35, 1908, 214–222.
- Рец. за: Alfred Senn: Germanische Lehnwortstudien. Heidelberg, C. Winter, 1925. Str. 64. – LF 54, 1927, 291–294.
- Рец. за: Josef Janko: O pravěku slovanském. – LF 40, 1913, 300–305.
- Рец. за: Lubor Niederle: Život starých Slovanů. – Aleksander Brückner. Mitologja słowiańska. – LF 47, 1920, 116–119.
- Рец. за: Зборник лингвистичких и филолошких расправа. А. Белићу о четрдесетгодишњици његова научног рада, посвећују његови пријатељи и ученици. Издање „Млада Србија" – Београд 1937. XXIII (3), 472 str. vel. 80. – LF 66, 1939, 449–459.

Hüttl-Worth, G. Foreign words in Russian. A historical sketch, 1550–1800. Los Angelos, 1963.

Hyrkkänen – Hyrkkänen, Seefahrt- und Fischereiterminologie – Hyrkkänen, J. Seefahrt- und Fischereiterminologie nicht-slawischen Ursprungs im bulgarischen Schwarzmeergebiet. Helsinki, 1980.

IBS – Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft. Vorträge und kleinere Schriften. Innsbruck.

IIJ – Indo-Iranian Journal. 1–. The Hague, 1957–.

Iljinskij, G. Der Reflex des indogermanischen Diphthongs *ēu* im Urslavischen. – AfslPh 29, 1907, 481–497.
- Zur slavischen Wortbildung. – AslPh 24, 1902, 224–228.

Investig. Kronasser 1982 – Investigationes philologicae et comparativae. Gedenkschrift für H. Kronasser. Wiesbaden, 1982.

Iordan, I. Note de lexicologie Românească. – SCL 30/1, 1979, 91–99.

ISS – Indiana Slavic Studies. 1–. Indiana University Bloomington, 1956–.

Ivanics, M. Anmerkungen zur Etymologie *hajdú* 'Heiduck'. – ActaOrHung 48/3, 1995, 391–403.

Ivšićev zbornik – Zbornik u čast Stjepana Ivšića. Zagreb, 1963.

Jachimowicz, E. Zur Identifizierung turksprachiger Etyma in Slawischen. – SlawSpr 6, 1984, 25–29 (*шàтра, чадър*).

Jacobsohn, H. Die Präposition *πρός*. – KZ 42, 1908, 277–286.
- Σκυθικά. – KZ 54, 1927, 254–286.

Jagić, Leben der Wz. – Jagić, V. Das Leben der Wurzel *dhē-* in den slavischen Sprachen. Zagreb, 1871.

Jagić, V. Bibliographischer Bericht (mit V. Oblak, M. Rešetar et alli.). – AfslPh 18, 1896, 261–310.

– Dem Herrn Franz von Miklosich zum 20. November 1883. – Slawo-deutsches und Slawo-italienisches von Hugo Schuchardt. Gratz 1885. kl.-fol. 140. – AfslPh 8, 1885, 312–325.
– Einige Bemerkungen zum 23[a] Kapitel des Pavlovschen Nomokanons betreffs der Ausdrücke Ῥουσάλια – **роусалькы**. – AfslPh 30, 1909, 626–629.
– *Pljačka – пљачка, пљачкати*, griech. *πλακώνω*. – AfslPh 1, 1875, 159.
– Russische Rechtsalterthümer. Рец. за: a) Обзоръ исторіи русскаго права проф. М. Ф. Владимірскаго-Буданова. Изданіе второе. СПетербургъ – Кіевъ 1888. - в) Русскія юридическія древности. Томъ первый. Территорія и населеніе. В. Сергѣевича. – AfslPh 13, 1891, 285–300.
– Zur slavischen Wortbildung von Gr. Iljinskij Zusatz. – AslPh 24, 1902, 228–229.
– Рец. за: A. Brückner, Cywilizacja i język. Warszawa 1901, kl. -8⁰. – AfslPh 23, 1901, 535–540.
Jakobson, R. O. Slavic Languages (A Condensed Survey). New York, 1955².
Jakubowicz, M. Czy *straszliwy* też się boi? – JP 72/4–5, 1992, 283–285.
– Dzieje Słowian w świetle rekonstruowanej leksyki prasłowiańskej. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 125–131.
– Indogermanische Etymologien in einem Wörterbuch der semantischen Parallelen. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 209–215.
– Motywacja semantyczna przymiotników określających kondycję fizyczną (silny : słaby; gruby : chudy) w językach słowiańskich. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 403–416.
– Motywacje semantyczne przymiotników oceniających negatywnie wygląd zewnętrzny. – Словенска етимологија данас 2007, 209–219.
– O rozwoju semantycznym w kilku psł. rodzinach wyrazowych rozpoczynających się na literę *ch*-. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 119–126.
Janáček, K. Nové etymologie. – Slavia 24/1, 1955, 1–3.
Janakieva, Sv. Die Etymologien des thrakischen Hydronyms Ἕβρος. – Балк. езикозн. 45/3, 2006, 387–394.
Janko, J. Рец.: Neue Beiträge zur Frage der germanisch-slavischen Wort- und Sachentlehnungen. – Slavia 9, 1930–1931, 342–353.
Janyšková, I. Církevněslovanské **рогъıль**. – Sb. Večerka 2008, 107–110.
– Etymologicko-onomaziologická analýza slovanských názvů dřevin. – Česká slavistika 1998, 39–48.
– K názvům jmelí ve slovanských jazycích. – Sb. Němec 2005, 151–159 (*имел, имела, клейник* и др.).
– Machkova *Česká a slovenská jména rostlin* po čtyřiceti letech (poznámky a doplňky). – Slavia 63/4, 1994, 403–408.
– Pojmenování modřínu ve slovanských jazycích. – SPFFBU A 36, 1988, 103–110.
– Poznámky k staroslověnskému *pivo*. – Slavia 70/3–4, 2001, 361–363.
– Semantische Benennungsmotive des Weißdornes in den slavischen Sprachen. – SPFFBU A 44, 1996, 29–34.

– Zu den Baumnamen in den slavischen Sprachen. – HPSl, Ling. Reihe 6, 116–125.
– Берёза в языке и жизни славян. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 133–138.
– Отражение жизни и представлений славян в названиях можжевельника. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 57–66.
– Рец. за: Ludwika Wajda-Adamczykowa, Polskie nazwy drzew. Prace Językoznawcze 121, Wrocław, Zakład Narodowy im. ossolińskich, 1989, 109 s. – Slavia 66, 1997, 100–102.

Jasanoff, Stative and Middle – Jasanoff, J. H. Stative and Middle in Indo-European. Innsbruck, 1978.

JIES – The Journal of Indo-European Studies. 1–. Washington, 1973–.

Jireček, Const. Zum Namen *Plovdin* oder *Plovdiv*. – AfslPh 16, 1894, 596–600.

Johansson, K. F. Anlautendes indogerman. *b*-. – KZ 36, 1899, 342–390.
– Arische Beiträge. – IF 14, 1903, 265–339.
– Etymologische Beiträge. – KZ 30, 1888, 428–452.

Jokl, N. Beiträge zur albanischen Grammatik. – IF 37, 1916–1917, 90–122.
– Zum Erbwortschatz des Albanischen. – IF 43, 1925, 47–64.
– Über „Etymologische Anarchie" und ihre Bekämpfung. – IF 27, 1910, 297–324.
– Zur Geschichte des alb. Diphthongs -ua-, -ue-. – IF 49, 1931, 274–300.

JSL – Journal of Slavic Linguistics. 1–. Bloomington, 1993–.

Jungmann, SČN – Jungmann, Sl. č.-něm. – Jungmann, Slovník česko-německý. 1–5. Praha, 1989–1990.

Junker–Alavi, WPD – Junker, H., B. Alavi. Wörterbuch persisch-deutsch. Leipzig, 1977[3].

Kalima, J. Zur slavischen Etymologie. 4. russ. *zabeda*, *zab'oda*. – ZfslPh 21, 1952, 94–99.

Karaliūnas, S. LIE. *stragùs* = SL. **strogъ*. – Baltistica 4/2, 1968, 259–267.

Karlíková, H. Co může deprefixace nabídnout etymologii. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 137–141.
– Hněv ve staročeském lexiku. – Sb. Němec 2005, 161–165 (*нăгъл* и др.).
– K etymologickému významu slov. – Čeština univ. a spec. 2, 31–35.
– K Machkovu pojetí expresivních výrazů. – Slavia 63/4, 1994, 397–402.
– K názvům některých dřevěných nádob ve slovanskýh jazycích. – Festschrift Trost 1999, 119–122.
– K pojmenování a původu platidel ve staroslověnštině. – Slavia 70/3–4, 2001, 365–371.
– K substantivu *okřín*. – Příspěvky ke slov. filologii 1999, 42–44.
– K významu stsl. substantiva *kovanije*. – Slavia 63, 1994, 177–179.
– Lexikalische Verflechtung von psychischen und atmosphärischen Erscheinungen. – Исслед. Варбот 2006, 150–160.
– Lexikální vyjádření škodolibosti v evropském areálu. – Словенска етимологија данас 2007, 241–245.

– Reflexe dávných obyčejů v slovanském lexiku (k vývoji pojmu *oběť*). – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 139–143.
– Stsl. *ochlędanije* a jeho vztah k psl. kořenům s iniciálním **chl-*. – SPFFBU A 44, 1996, 35–38.
– Typy a původ sémantických změn výrazů pro pojmenování citových stavů a jejich projevů ve slovanských jazycích. – Česká slavistika 1998, 49–56.
– Úloha principu sémantických paralel v etymologickém výzkumu. – Slavia 77, 2008, 85–92.

Karlíková, H., V. Blažek. Arabic Borrowings in Slavic. – Sb. Večerka 2008, 121–132.

Kiparsky = Kiparsky, Die gemeinslav. Lehnwörter (вж. Библиография I).

Kiparsky, V. Das Mammut. – ZslPh 26, 1957, 296–300.

Kirste, J. Kleine Mittheilungen. *Mlěko*. – AslPh 12, 1890, 307–309.

Klajn, I. Uticaji engelskog jezika u italijanskom. Beograd, 1971.

Klimov, EtDKL – Klimov, G. A. Etymological Dictionary of the Kartvelian Languages. Berlin, New York, 1998.

Kloferová, St. Areálová lingvistika, etymologie a *šťastné dřevo*. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 277–282.

Kluge–Götze – Kluge, F., A. Götze. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 16. Auflage. Berlin, 1953.

Kluge–Seebold[24] – Kluge, F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 24., durchgesehene und erweiterte Auflage. Bearbeitet von E. Seebold. Berlin, 2002.

Knauer, F. Der russische Nationalname und die indogermanische Urheimat. – IF 31, 1912–1913, 67–88.

Knobloch, J. Die kulturhistorische Bedeutsamkeit von italien. *zio* 'Onkel'. – Stud. Duridanov 1999, 77–79.
– Poln. *kuternoga* 'Krummlein' und das Rätsel der Sphinx. – ZslPh 41/1, 1980, 194–195.
– Was bedeutet der Volksname der Tschechen eigentlich? – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 227–228.

Knutsson, Die germ. Lehnwörter – Knutsson, GL – Knutsson, Lw. (вж. Библиография I).

Ködderitzsch, R. Die idg. Wurzel **ĝen(h₁)-* 'erzeugen' im Thrakischen. – Балк. езикозн. 37/1–2, 1994–1995, 57–59.
– Gedanken zur Ethnogenese der Albaner (aus sprachlicher Sicht). – Балк. езикозн. 31/3–4, 1988, 105–116.
– Thrak. **buros* 'Mann'. – Stud. Duridanov 1999, 81–84.

Kolari, V. Lat. *frāxinus* a slovanská jména pro Hedera helix: čes. *břečťan*, sch. *bršljan* atd. a pro Euonymus: čes. *brslen*, rus. *bereskle*t atd. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 51–56.

Koleva, Kr. Some Additional Facts about the Dictionary of Balkanisms in the Dialects of Kostur Region. – Балк. езикозн. 36/1, 1993, 45–47.

Koneski, B., B. Vidoeski, O. Jašar-Nasteva. Distribution des balkanismes en macédonien. – Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 517–524.

Kopečný, Fr. Slavistický příspěvek k problému t. zv. elementární příbuznosti. – Изсл. Младенов 363–387.

– Zu den Bedingungen einer etymologischen Rekonstruktion. – ZSl 24/1, 1979, 71–76.

Kořínek, J. M. Die čechoslovakische Sprachwissenschaft (in den Jahren) 1928–1932. Teil 1; 2. – ZfslPh 12, 1935, 391–414; 13, 1936, 384–418.

– Odkud je slovanské *aščerъ*? – LF 67, 1940, 284–290.

– K čes. *hezký*. – LF 58, 1931, 149–157, 278–287.

– K původu koncovky dat. sg.-kmenů v slovanštině. – LF 64, 1937, 438–442.

– K původu slov. *pьsъ*. – LF 58, 1931, 427–436.

– Příspěvek k slovanské etymologii. – LF 65, 1938, 440–445.

– Slov. *nevěsta*. – LF 57, 1930, 8–18.

Koseska, Bułg. słown. meteorol. – Koseska, V. Bułgarskie słownictwo meteorologiczne na tle ogólnosłowiańskim. Wrocław, 1972.

Kostov, K. Bemerkungen zu „Faktographie" und Theorie in einer vergleichenden Grammatik der Balkansprachen. – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 77–82.

– Bulgarisch veraltet *ставам невидим, невиден* 'verschwinden' und griechisch *ἀφανής, ἄφαντος γίγνομαι (γίνομαι)* 'dasselbe'. – Балк. езикозн. 38/3, 1996, 225–229.

– Ein Fachwort aus der Handwerkssprache der Schuhmacher: bulgarisch *алц, а̀лец*, deutsch *Alz* und sein italienischer Ursprung. – Балк. езикозн. 44/3, 2005, 251–253.

– Gedanken über die Präposition **на** als analytischer Ausdruck des Objektsdativs in mittelbulgarischen Schriftdenkmälern. – Stud. Duridanov 1999, 85–94.

– Gedanken über die „syntaktischen Etymologien" in der altbulgarischen Sprache. – Балк. езикозн. 36/2, 1993, 117–123.

– Noch einmal zur Etymologie der Wörter *па̀пин, па̀пиня* 'Dummkopf' in bulgarischen Mundarten. – Балк. езикозн. 45/1, 2006, 65–70.

– Zum Übergang des steigenden Diphthongs *ja>e* vor nachfolgender Silbe mit dem hellen Vokal *i* im Romani von Sliven. – Балк. езикозн. 44/1–2, 2005, 65–69.

– Zur Determination der entlehnten *a*-stämmigen Maskulina in der Zigeunersprache Bulgariens. – Балк. езикозн. 32/2, 1989, 119–122.

– Zur phonetischen und morphologischen Charakteristik der Wörter *kham* 'Sonne' und *khamì* 'Schwanger' im Romani von Sliven. – Балк. езикозн. 45/3, 2006, 411–415.

Kovačec, A. Descrierea istroromânei actuale. Bucureşti, 1971.

Kovatschev, N. Die Widerspiegelung des Eigennamens *German* in der bulgarischen Toponymie und Anthroponymie. – Stud. Duridanov 1999, 95–101.

Králik, L'. K otázke praslov. **bystrъ, *bъrzъ* 'čistý' a ich derivátov. – SlavSlov 32/1, 1997, 18–23.

– Urslavisch **gъrdъ* und seine baltischen Parallelen. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 305–310.

Kreja, B. Formacje na -*iče* w kaszubszczyźnie i w innych językach słowiańskich (Typ kasz. *malěńičė, bulvovíčė,* slc. *mal'eńičie, dubičie* itd.). – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 277–290.

– Wątpliwości i rozważania z zakresu kultury języka. 2. Wyrazy *negliż*, *negliżować* i ich znaczenie. – JP 67/1–2, 1987, 43–45.

Kretschmer, Einleitung – Kretschmer, P. Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache. Göttingen, 1896.

Kretschmer, P. Die slavische Vertretung von indogerman. *o*. – AfslPh 27, 1905, 229–240.

– Indogermanische accent- und lautstudien. – KZ 31, 1889, 325–472.

– Makedon. ἄλιζα. Das Femininum von ἥρως. Κύδαθον. – Glotta 15, 1926, 305–308.

Krogmann, W. Idg. **peisqo-*, **pisqo- (-i-)*, m., "Fisch". – KZ 62, 1935, 267–269.

Kronasser, H. Etymologie der hethitischen Sprache 1. Wiesbaden, 1966.

Kronsteiner, O. Etymologie: Suche nach der Ursprache oder Dokumentation nationaler Eigenständigkeit? – SlawSpr 6, 1984, 31–44.

Kuhn, A. *Sibja, jus*. – KZ 4, 1855, 370–375.

Kuhn Festschr. – Festschrift Kuhn 1916 (вж. Библиография I).

Kuryłowicz, Idg. gr. 2 – Kuryłowicz, J. Indogermanische Grammatik 2. Heidelberg, 1968.

Kurz, J. K české Kulbakinově mluvnici jazyka staroslověnského. – LF 56, 1929, 112–123.

– Nochmals abulg. *otrěšiti*. – ZfslPh 19, 1947, 389.

Lalčev, Dr. Etymology of the Ancient Mountain Name *Pělister* (*Perister*) in Prespa (Macedonia). – Балк. езикозн. 33/3–4, 1990, 111–117.

Laliková, T. O staršej slovenskej príbuzenskej terminológii. – SlovReč 54/2, 1989, 88–96.

– Významová stavba slova *nevesta* v staršej slovenčine. – SlovReč 51/4, 1986, 219–225.

Laltschev, Dr. Neue Sprachzeugnisse der Substrattoponymie für die ethnische Translokation der brygischen/phrygischen Stämme im vorzeitlichen Makedonien, Thrakien und Kleinasien. – Stud. Duridanov 1999, 103–112.

L'Anthropologie. 1–. Paris, 1890–.

Lehmann – Lehmann, W. P. A Gothic Etymological Dictionary. Leiden, 1986.

Lehr-Spławiński, Gram. pol. – Lehr-Spławiński, T. Gramatyka polabska. Lwów, 1929.

Leszczyński, Z. Przysłowiowe nowotwory rymowe. – JP 76/4–5, 1996, 328–336.

Lětopis ISL – Lětopis Instituta za serbski ludospyt. Rjad A. Budyšin, 1952–.

Lewicki, Źródła arab. – T. Lewicki, Folia Orientalia 8 (t. 2/1); 14 (t. 2/2) – Lewicki, T. et alli. Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny. 1–4. Wrocław ect., 1956–1988.

Lewis – Pedersen, Celtic grammar – Lewis, H., H. Pedersen. A Concise Comparative Celtic Grammar. Göttingen, 1989.

Lewy, E. Preußisches. – IF 32, 1913, 160–179.

LgB = Ling. Balt. = Linguistica Baltica. International Journal of Baltic Linguistics. 1–. Warszawa/Kraków, 1992–.

L'Hermitte, R. Quelques traits généraux de l'emprunt dans les langues slaves. – RESl 52/4, 1979, 459–466.

Lidén, Arm. Studien = **Lidén**, Armen. Stud. – **Lidén**, E. Armenische Studien. [GHÅ, Bd. 12, Nr. 2]. Göteborg, 1906.

Likaj, E. Über zwei Wortstrukturen im Albanischen. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 215–218.

LIV – Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen. Hrsg. von H. Rix et al. Wiesbaden, 1998.

Loewenthal, J. Etymologien. – ZfslPh 6, 1929, 374–375.

Loma, A. Dalje od reči. Rekonstrukcija prajezičkih spojeva kao perspektiva slovenske i indoevropske etimologije. – Јужфил 51, 1995, 31–58.

– Neue Substratnamen aus Dacia Mediterranea. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 219–240.

– Scytho-Slavica (III). Ursl. **xomǫrъ*. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 161–170.

– Zur „skythischen" Etymologie des alttürkischen Titels *tarqan, tarχan*. – Stud. Stachowski 2005, 231–237.

Löpelmann – **Löpelmann**, M. Etymologisches Wörterbuch der baskischen Sprache. 1–2. Berlin, 1968.

Lottner, C. Ausnahmen der ersten lautverschiebung. – KZ 11, 1862, 161–205.

Lunt, H.G. Old Church Slavonic Grammar. 'S-Gravenhage, 1959[2].

Machek, V. Die slawischen und baltischen Entsprechungen der lateinischen Intensivverba auf *-tāre* und *-sāre*. – ZSl 25/1, 1980, 53–61.

– Hittito-Slavica. – AO 17/2, 1949, 131–141.

– Les verbes slaves en *-chati*. – LP 4, 1953, 111–136.

– Nochmals zu der Ausdrucksweise „seines Todes sterben". – ZfslPh 7, 1930, 377–379.

– Slavische Verba mit suffixalem *sk*. – SlRev 10, 1957, 67–80.

– Slavisch *ot-*, baltisch *at-*. – ZSl 1, 1956, 3–10.

– Slovanské jméno piva *olъ*. – Slavia 8, 1929–1930, 209–217.

– Verbes slaves pour désigner les cinq sens. – SPFFBU A 4/3, 1955, 22–35.

– Zum Wortschatz des Litauischen. – ZfslPh 28, 1960, 159–164.

– Рец. за: Aleksander Brückner: Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków. Krakowska Spółka wydawnicza, 1927. Str. XIV+806. Subskr. cena 310 Kč. – LF 55, 1928, 141–152.

Malec, M. O imionach i nazwiskach w Polsce. Tradicja i współczesność. Kraków, 1996.

– Prasłowiańskie **slav-* w słowiańskiej onomastyce. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 171–175.

Malenínská, J. K obsahově-sémantické rekonstrukci zaniklých apelativ *hrochot* a *kyta* a jejich využití v toponymii. – NŘ 80/1, 1997, 26–33.

Mańczak, W. Le développement phonétique irrégulier dû á la fréquence en hittite. – Stud. Duridanov 1999, 121–131.

– Nieregularny rozwój fonetyczny sprowodowany frekwencją w słowniku Bańkowskiego. – PNUŚ PJ 26, 2001, 153–158.

– Przedhistoryczne migracje Słowian w świetle słownictwa. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 177–181.

– Relations de parenté entre langues Indo-Européennes. – Балк. езикозн. 33/1–2, 1990, 11–21.

– Staropolskie *puł* 'pół'. – JP 76/4–5, 1996, 285–288 (*пла̀днє, полунȍщ*).

Mangiulea, M. Împrumuturi de origine românească în limba bulgară. – RomSl 27, 1989, 159–176.

– Împrumuturi lexicale româneşti în limba bulgară literară. Bucureşti, 2000.

Mann, IECD – Mann, St. E. An Indo-European Comparative Dictionary. Hamburg, 1984–1987.

Marioţeanu, M. C. Dicţionar aromân (macedo-vlah) DOARO. A–D. Bucureşti, 1997.

Marvan, J. České stupňování. München, 1986.

Marvan, J., Em. Michálek, I. Němec. Ze staročeského slovníku. – LF 84 (9)/1, 1961, 23–35.

Matuszewski, J. Słowiański tydzień. Łódź, 1978.

Matzenauer, A. Beiträge zur Kunde der altpreußischen Sprache. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 31–51; Stud. etym. Brun. 3, 2006, 207–249.

– Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu. – LF 7, 1880, 1–48, 161–224; 11, 1884, 161–193, 321–354; 12, 1885, 161–194, 321–352; 14, 1887, 81–98, 161–193, 401–417; 16, 1889, 161–188; 17, 1890, 161–200.

Mayer, A. Zum germanischen und slavischen Milchnamen. – KZ 73, 1956, 235–237.

Mayer, H. E. Albano-Slavic. An Immediate Post-PIE Prototype. – Балк. езикозн. 46/2–3, 2007, 139–140.

– Early Pivotal Albano-Slavic Shared Innovations. – Балк. езикозн. 43/1, 2003–2004, 41–44.

Mayrhofer, EWAIA – Mayrhofer, M. Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen. 1–3. Heidelberg, 1992–2001.

Mayrhofer, KEWAI – Mayrhofer, M. Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. 1–4. Heidelberg, 1956–1980.

Mayrhofer, Studien – Mayrhofer, M. Studien zur idg. Grundsprache 4. Wien, 1952.

Meid, W. Archäologie und Sprachwissenschaft (=IBS 43). Innsbruck, 1989.

– Das Problem von Indogermanisch (=IBS 44). Innsbruck, 1989.

Meillet, A. Etymologies. – IF 5, 1895, 328–334.

– Les formes nominales en slave. – RESl 3, 1923, 193–204.

Meillet, Esquisse arm. – Meillet, A. Esquisse d'une grammaire comparée de l'armenien classique. Vienne, 1903.

Meillet, Esquisse lat. – Meillet, A. Esquisse d'une histoire de la langue latine. Paris, 1928.

Melchert, CunLuvLex – Melchert, H. Graig. Cuneiform Luvian Lexicon. Chapell Hill, 1993.
Menges, K. H. Das Problem der „gelehrten Volksetymologie". Einige slawische und altaische Etymologien. – SlawSpr 6, 1984, 45–76.
– Рец. за: Šipova, E.N., Slovar' tjurkizmov v russkom jazyke. Alma-Ata, 1976. – ZslPh 41/2, 1980, 421–425.
Meringer, R. Beiträge zur Geschichte der indogermanischen Deklination. Wien, 1991.
Merlingen, W. Idg. x^1. – Sprache 4, 1958, 39–73.
Meyer, G. Etymologisches aus den Balkansprachen. – IF 6, 1896, 104–123.
Meyer, K. H. Рец. за: Trager George L. The old church slavonic Kiev fragment, its accents and their relation to modern slavonic accentuation. Language Monographs publ. by the Linguistic Society of America, nr. XIII, march 1933. Philadelphia. 28 S. gr. 8⁰. $ 0,50. – IF 52, 1934, 85–86.
Mezger, F. Zu einigen idg. *g*- und *l*-Bildungen. 1. Lit. *viengungis* < **viengulis* (?). „Mensch, der allein steht, keine Familie hat, Junggeselle". 2. Germanische -*k*-*l*-Bildungen. 3. Die Bedeutung des Elements *g*. 4. Zur Bildung von ae. *þéowen, þéowincel* neben ahd. *huoniklin*. 5. *l*-Bildungen. – KZ 72, 1955, 97–118.
Mihăescu, H. Influenţa grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea. Bucureşti, 1966.
Mihail, Z. Etimologia în perspectivă etnolingvistică [Etymologica 6]. Bucureşti, 2000.
Mihăilă, G. Cele mai vechi atestări în Româna comună. – SCL 31, 1980, 67–71.
– Împrumuturi vechi slave în română comună. – SCL 34/1, 1983, 43–53.
Mikkola, Joos. J. Slavica. – IF 6, 1896, 349–352.
Miklosich, F. Die slavischen Monatsnamen. Wien, 1867.
Miklosich, Mda – Miklosich, F. Abhandlungen über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas 7–8. DAW, Wien.
Mladenov, M. De la terminologie agricole bulgare. Des termes bulgares généraux et régionaux. – Балк. езикозн. 36/1, 1993, 9–23.
Mladenova, Grapes and Wine – Mladenova, O. Grapes and Wine in the Balkans. An Ethno-Linguistic Study [Balkanologische Veröffentlichungen, Band 32. Fachbereich Neuere Fremdsprachliche Philologien der Freien Universität Berlin]. Wiesbaden, 1998.
Mladenova, O. Bulgarian *легома* and *легоми*. – Балк. езикозн. 45/1, 2006, 97–112.
– A Case of Folk-Etymology in Bulgarian: *прислам чвам се; прикалам исвам се*. – Балк. езикозн. 36/1, 1993, 49–55.
– Benennungen der Gabel in den Balkansprachen. – Mitteilungen des bulgarischen Forschungsinstitutes in Österreich 11, 1998, 53–66.
– Honey vs. Grapes: Two Competing Products. – ISS 7, 1994, 146–155.
– Honour and Shame in Reverend Minčo Kănčev's „Видрица". An Ethno-linguistic Study. – Балк. езикозн. 38/2, 1996, 153–160.

– Neuter Designations of Humans and Norms of Social Interaction in the Balkans. – Anthropological Linguistics 43/1, 2001, 18–53.
– On onomatopeic and expressive words in contact languages. – Balkan-Archiv (Neue Folge) 16, 1991, 295–301.
– On the Prefix *tă-/to-* in Romanian. – ZBalk 29/1, 1993, 12–15.
– Riddle Coding and Lexical Motivation. — Balkanlinguistik. Synchronie und Diachronie. [Linguistische Abteilung der Philosophischen Fakultät der Aristoteles-Universität Thessaloniki]. Eds. Chr. Tzitzilis, Ch. Symeonidis. Thessaloniki, 2000, 167–174.
– Slavo-Romanica. – SCL 48/1–4, 1997, 255–261 (за производните от прасл. **dvorъ*, рум. *crintă, lujer, rostocuță*).
– Über die Vertreter des vulgarlateinischen schidia 'Splitter, Holzspan' in den Balkansprachen. — Mitteilungen des Bulgarischen Forschungsinstitutes in Österreich 10/1, 1988, 39–46.
Molè, M. Iranian Notes. – LPosn 1, 1949, 244–251.
Mollova, M. Sur quelques turcismes à *d-, e-, ž-* en bulgare. – Јужфил 42, 1986, 147–161.
– Sur quelques turcismes en bulgare. – Јужфил 44, 1988, 29–44.
Molnár – Molnár, N. The Calques of Greek Origin in the Most Ancient Old Slavic Gospel Texts. Budapest, 1985.
Moraru, A. Note lexicale şi etimologice. – SCL 34/4, 1983, 347–351.
Moszyński, K. O początkach i pochodzeniu wyrazów *pług* i *płużyca*. – JP 36/1, 1956, 1–6.
Moszyński, L. Czy staro-cerkiewno-słowiański *brakъ* był rzeczewiście dziedzictwem prasłowiańskim? – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 79–90.
– Kierunki zmian semantycznych prasłowiańskich apelatywów określających przedchrześcijańskich czarowników. – Сб. Толстой 1993, 102–105 (**balьji*, **čarodějь*, **kъldunъ*, **prorokъ*, **rodjanica*, **velesъ*, **vila*, **vlъchvъ*, **vračь*, **vorg-*).
– Problem autorstwa staro-cerkiewno-słowiańskiego przekładu tzw. „proroków mniejszych" w świetle leksyki. – Slavia 70/4–5, 2001, 405–415.
– *Słonecznik* 'obiekt pogańskiego kultu' – archaizm, neosemantyzm czy neologizm Szymona Budnego? – JP 76/4—5, 1996, 274–280.
Moutsos, D. Animalia Balcanica. – ZBalk 25/2, 1989, 154–166.
– Middle Greek *πατερίτζα* and Slavic *paterica*. – ZBalk 21/1, 1985, 62–79.
Načeva-Marvanová, M. On the Origin and the Development of the European Verb 'habere'. – Балк. езикозн. 45/2, 2006, 247–256.
Nalepa, J. Słowiańszczyzna północno-zachodnia. Podstawy jedności i jej rozpad. Poznań, 1968.
– Ze studiów nad hydronimią Polski i Połabia: *Poprad*. – JP 76/4–5, 1996, 289–298.
Němec, I. Dosud neznámý stč. zool. termín *plh*. – LF 107, 1984, 121–123.
– Etymologická hodnota kontextové spojitelnosti u lexikálních responzí. – Slavia 70/3–4, 2001, 417–420.

– K hypostasování v etymologii. – WSlJb 37, 1991, 167–173.
– K lexikálnímu významu předložky a jeho popisu. – SlavSlov 30, 1995, 146–151.
– K vzniku slovenských hanlivých pojmenování *bagáž*, *banda* a *zberba*. – SlovReč 52/6, 1987, 357–361.
– Lexikální význam ve světle teorie Pražské školy. – SaS 57, 1996, 218–225.
– Nejstarší české názvy kostela. Profesoru Jaroslavu Kadlecovi k osmdesátinám. – Slavia 61/1, 1992, 61–65 (*храм, църква*).
– Staročeský příspěvek k výkladu slovanského adverbia *poslě*. – LF 85 (10)/2, 1962, 330–333.
– Vztah k přírodě ve světle středověké slovní zásoby. – Slavia 62, 1993, 241–247.
Němec, I., J. Horálek a kol. Dědictví řeči. Praha, 1986.
Němec, I., M. Homolková. Srovnávací studium sémantických modelů a lexikografický popis. – Česká slavistika 1998, 93–98.
Németh, M. Remarks on the etymology of Hung. *hajdú* 'herdsman' and Tkc. *haydamak* 'brigand'. – Stud. Stachowski 2005, 297–309.
Nestorescu, V. Cercetări etimologice [Etymologica 3]. București, 1999.
– Chei. Grohot. – LbR 39/1, 1990, 37–40.
– Contacte lingvistice interbalcanice. Elemente românești în limba bulgară [Etymologica 12]. București, 2002.
– Etimologii. – LbR 34/3, 1985, 221–222.
– Etimologii. – SCL 39/2, 1988, 171–172.
– Formații onomatopeice românești sau împrumuturi? – LbR 33/5, 1984, 414–415.
– Împrumuturi românești în limba bulgară – LbR 39/5–6, 1990, 419–422.
– Note etimologice. – SCL 34/4, 1983, 359–361.
– Un élément original dans les textes slavo-roumains: *vare*. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 241–243.
Niedermann, M. Etymologische Forschungen. – IF 15, 1903–1904, 104–121.
– Zur indogermanischen Wortforschung. – IF 37, 1916–1917, 145–155.
Nilsson, T. Baltic Evidence Disproving the Alleged Balkan Slavic Tukicism *iz* 'from' → *iz* 'through'. – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 53–55.
Nitsch, C. Nature et chronologie de la seconde palatalisation en slave commun. – RESl 6/1–2, 1926, 42–53.
Novaković, St. Поша јањичарска – Poša jańičarska. – AfslPh 28, 1906, 158–159.
Nowak, P. *Bogactwo* i *ubóstwo* – próba opisu semantycznego. – JP 73/3, 1993, 173–180.
Olesch, R. Die christliche Terminologie im Dravänopolabischen. (Nach Quellen des 17. und 18. Jahrhunderts). – ZslPh 39/1, 1976, 10–31.
Ondrejková, R. O pôvode názvu *Cigán* (*cigáň*) a o význame jeho derivátov. — SlovReč 56/5–6, 1991, 323–327.
Ondruš, Š. České a slovenské deriváty indoeurópsko-praslovanského slovesa *keuH-* : *čuti* 'pozerať, pozorovať'. – Sb. Němec 2005, 277–280.

– K etymologickému výkladu indoeurópskych pomenovaní strachu. – JČ 10, 1959, 7–20.
– Meno rieky Poprad je slovansko-slovenské. – SlovReč 50/1, 1985, 102–109.
– Nad Etymologickým slovníkom jazyka českého a slovenského. – JČ 9, 1958, 144–162.
– Preklad staroslovienskych slov *sǫprǫga* a *lěcha* do slovenčiny. – SlovReč 50/6, 1985, 324–332.
– *Rača, Vrača > Brača, Vrakuňa* a *vrkoč*. – SlovReč 55/1, 1990, 26–34.
– Sémantika, genéza a fundujúca funkcia slovanských slovies *šetati – šętati – šatati*. – Slavia 50, 1981, 248–270.
– Slovanské *tělo* a grécke *sōma*. – Slavia 45, 1976, 245–251.

Orel, AlbEtD – Orel, Vl. Albanian Etymological Dictionary. Brill, Leden, Boston, Köln, 1998.

Orel, Vl. Slavic **ryba* 'fish'. – JSL 3/1, 1995, 164–169.
– Slavic **mǫdo* 'testicle'. – JSL 4/1, 1996, 154–158.
– 'Freedom' in Slavic. – JSL 5/1, 1997, 144–149.

Orpheus – Orpheus. Journal of Indo-European and Thracian Studies. 1–. Sofia, 1990–.

Orr, R. Filling in the Gaps — The Reflexes of IE **ag-* in Slavic. Gaps in the IE Lexicon in Slavic. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 311–316.

Orzechowska, H. Orzeczeniowe formacje odsłowne w językach południowosłowiańskich. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1966.

Osman-Zavera, M. Raporturi lingvistice româno-bulgare. Cuvinte de origine română în graiurile bulgare. București, 2002.

Osten-Sacken, W. v. d. Die Ausbreitungstendenzen der Abstrakta auf lit. *-estis, -astis*, lett. *-ests, -asts, -estība, -astība*. – IF 28, 1911, 407–424.
– Ergänzungen zu Doritsch „Gebrauch der altbulgarischen Adverbia". – AfslPh 32, 1911, 117–130.
– Etymologien. – IF 24, 1909, 238–248.
– Zu den Artikeln *gadъ, gud'ǫ, gydъ, hana* in Bernekers „Slavischem Etymologischem Wörterbuch". – KZ 44. 1911, 153–159.

Osthoff, H. Griechische und lateinische Wortdeutung (Erste Reihe). – IF 5, 1895, 275–324.

Ostrowski, B. *Płośna* 'stopa' – gwarowy archaizm leksikalny? – JP 71/3–5, 1991, 239–242 (*плёсня*).
– Prasłowiańska deklinacja – **ī*-tematowa w świetle danych innych języków indoeuropejskich. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 95–103.

Oštir, Beitr. – Oštir, K. Beiträge zur alarodischen Sprachwissenschaft (вж. Библиография II).

Oštir, K. Slavische Wortdeutungen. – AfslPh 36, 1916, 441–445 (*стряха, чедо, рано*).

Otrębski, IF – Otrębski, Indogermanische Forschungen – Otrębski, J. Studja indoeuropeistyczne/Indogermanische Forschungen. Wilno, 1939.

Otrębski, J. Lateinische und griechische Wortdeutungen. – KZ 66, 1939, 241–249.
– *Rusь*. – LP 8, 1960, 219–227.

– Słow. *nevěsta*. – PF 11, 1927, 284–289.
– Z badań nad słownictwem słowiańskim. – Сб. Балан, 329–333.
Otrębski, J. Słowianie – Otrębski, J. Słowianie. Rozwiązanie odwiecznej zagadki ich nazw. Poznań, 1917.
Otten, F. Russ. *flejt* 'Flöte'? – ZslPh 41/1, 1980, 64.
– Russ. *guljat'* 'spazierengehen, müßiggehen'. – ZslPh 49/1, 1989, 122–127.
– Zu russ. *конверт*. – ZslPh 56/1, 1997, 118–155 (*пакет*, *шал*).
– Zur Datierung einiger Fremdwörter bei Peter d. Gr. bis zur Reise der großen Ambassade im Jahre 1697/98. – ZslPh 42/1, 1981, 23–58.
Paideia – Paideia. Rivista letteraria di informazione bibliografica. 1–. Genova, 1946–.
Palaeobulgarica = Старобългаристика (вж. Библиография II).
Palkovič, K. O slovenských názvoch mesiacov. – Peciarov zborník. Red. J. Ružička. [Jazykovedné štúdie 12]. Bratislava, 1974, 241–246.
Panzer, B. Etymologie und Derivation: Abgrenzungsprobleme. – SlawSpr 6, 1984, 83–95.
Paraschkewow, B. Österreichisches Wortgut in der bulgarischen Gegenwartssprache. – Stud. Duridanov 1999, 133–139.
– Wörter und Namen gleicher Herkunft und Struktur. Lexikon etymologischer Dubletten im Deutschen. Berlin–New York, 2004.
Paraškevov, B. Bairisch-österreichisches im heutigen Bulgarisch. – Germanica 8, 2001, 65–74.
– Gemeinsames und Differierendes bei bulg. *шкаф* und serbokroat. *škaf*. – Балк. езикозн. 37/1–2, 1994–1995, 61–64.
– Griech. πετροσέλινον in bulgarischen Mundarten. – Балк. езикозн. 45/3, 2006, 447–450.
– Spuren von lat. *ligusticum*/*levisticum* in den Sprachen Ost- und Südosteuropas. – Балк. езикозн. 43/2–3, 2003–2004, 195–200.
– Versuch einer Interpretation der Personennamen *Vladimir* und *Vladislav*. – Балк. езикозн. 40/2, 1999–2000, 133–140.
– Wortkürzung bei der Entlehnung deutscher Komposita. – Балк. езикозн. 38/2, 1996, 161–164.
– Zum slawischen Kognaten von germ. **kut(t)il*- 'titillatio'. – Orpheus 8, 1998, 87–89.
Pauly Lexicon – Der kleine Pauly Lexicon der Antike in fünf Bänden. München, 1979.
Pavlović, M. Les termes de la vie pastorale en Illyricum. – Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 787–788.
Pedersen, H. Das indogermanische *s* im Slavischen. – IF 5, 1895, 33–87.
– Das Präsensinfix *n*. – IF 2, 1893, 285–332.
– Die Gutturale im Albanesischen. – KZ 36, 1899 (1900), 277–340.
– Neues und Nachträgliches. I. Exegetische und syntaktische Fragen (s. 129). – II. Gelegentliche Bemerkungen zur Lautgeschichte und Wortgeschichte (s. 173). – KZ 40, 1907, 129–217.

– R-n-stämme. – KZ 32, 1891, 240–272.
– Zum slavischen *z*. – IF 26, 1909, 292–294.

Pedersen, Muršili, вж. **Götze – Pedersen**, Muršili.

Peisker – Peisker, J. Die älteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen (вж. Библиография I).

Pelikán, J. Příspěvky k výkladu slov. – LF 45, 1918, 19–23, 88–92, 173–178 (*соба*).

Persson, P. Über den demonstrativen Pronominalstamm *no- ne-* und Verwandtes. – IF 2, 1893, 199–260.
– Zur lateinischen und griechischen Wortforschung. 1. Lat. *arma*. 2. Lat. *desertus*. 3. Gr. *εὐνή*. 4. Lat. *littera*. 5. Lat. *rorarii*. 6. Lat. *vorsus versus*. 7. Lat. *vestīgium, vestibulum*. – KZ 48, 1917, 121–136

Perwolf, J. Slavische Völkernamen. – AfslPh 8, 1885, 1–35.

Petersson, H. Beiträge zur armenischen Wortkunde. – KZ 47, 1916, 240–291.
– Beiträge zur lateinischen Etymologie. 1. *arx* und Verw. Fortsetzung: 2. *pānus*. 3. *cumerus*. – Glotta 7, 1916, 320; 8, 1916, 70–77.
– Studien über slav. *ch*. – AfslPh 35, 1914, 355–379.

Pfeifer, EtWD – **Pfeifer**, W. et alli. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. 1–3. Berlin, 1989.

Pfuhl – Pfuhl, K. B. Lausitzisch-wendisches Wörterbuch. Bautzen, 1866.

Picoche, DEtF – **Picoche**, J. Dictionnaire étymologique du français. Paris, 1990.

Pisani, V. Ai. *mlecchāḥ*, pāli *milakkha*. – IF 57, 56–58.
– Armenische Studien I. Zur armenischen Etymologie. – KZ 68, 1944, 157–177.
– Rom und die Balten. – Baltistica 4/1, 1968, 7–21.

Plevačová, H. K rodině psl. *odolěnъ*. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 267–269.

PNUŚ PJ – Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Prace Językoznawcze. Katowice.

Pokrovskij, M. Beiträge zur lateinischen Etymologie und Stammbildungslehre. – KZ 35, 1899, 226–253.
– Zur Etymologie vor russ. *zabór*. – ZslPh 9, 1932, 102–104.

Popowska-Taborska, H. *Cassubiana* w Słowniku etymologicznym Franciszka Sławskiego. – JP 66, 1986, 186–193.
– Kaszubskie interjekcje wyrażające zdziwienie, zniecierpliwienie, gniew. – Сб. Толстой 1993, 389–393.
– Wczesne dzieje języków łużickich w świetle leksyki. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 335–339.
– Z dziejów kaszubskijej leksykografii (najwcześniejsze dociekania etymologiczne). – JP 76/4–5, 1996, 254–257.
– Z problematyki badawczej nawiązań leksykalnych (na materiale kaszubsko-południowo słowiańskim). – RoczSl 36, 1975, 3–16.

Popowska-Taborska, Leksyka kaszubska – **Popowska-Taborska**, H. Leksyka kaszubska na tle słowiańskim. Warszawa, 1996.

Poppe, N. Russisch *lačuga* 'Hütte'. – ZslPh 38, 1975, 111–114.

Potebnja, A. Ueber einige Erscheinungsarten des slavischen Palatalismus. – AfslPh 3, 1879, 358–381.

PPP – Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. Ed. Pavle Popović. Beograd.

Prasłowiańszczyzna 1998 – Prasłowiańszczyzna i jej rozpad. Pod red. Jerzego Ruska i Wiesława Borysia. Warszawa, 1998.

Preinerstorfer, R. Braucht man ein makedonisches etymologisches Wörterbuch? – SlawSpr 6, 1984, 97–103.

Pritsak, O. Bolgarische Etymologien I–III (I. d.-bg. сасъıгъ; II. d.-bg. тѣмага; III. d.-bg. кѹрилъ, кортѣлъкъ ~ кѹртѣлъкъ). – UAJb 29, 1957, 200–214.

Prusík, Fr. Slavische Miscellen. 1. Asl. *chlakŭ, chlastŭ*, gr. *ὁλκός*, lat. *sulcus*, ags. *sulh*. 2. Das Imperativsuffix *-dhi* im Balto-slavischen. 3. Slav. *něstěja; istěja* - *vid-*. 4. Slav. *nevěsta*. — Heterosyllabisches e-u̯ = lit.-slav. *ev*. – KZ 33, 1895, 157–162.

Przybylska, R. *Super*. – JP 75/2, 1995, 104–107.

Přikrylová, M. Staroslověnská posesívní adjektiva na *-jь, -ьjь*. – Slavia 70/3–4, 2001, 429–438.

Příspěvky ke slov. filologii 1999 – Příspěvky ke slovanské filologii. Ed. B. Skalka. Brno, 1999.

Puhvel, HEtD – Puhvel, J. Hittite Etymological Dictionary. 1–2, 3, 4. Berlin–New York–Amsterdam, 1984, 1991, 1997.

Qvonje, J. I. Lettisch „iz" – bulgarisch „iz". – Балк. езикозн. 32/1, 1989, 31–37.

– Präposition Plus Genitiv/Dativ in den Balkansprachen. – Балк. езикозн. 34/1–2, 1991, 29–39.

Račeva, M. Balkanische Sprachbeziehungen, wiederspiegelt in einer bulgarischen Dämonenbezeichnung. – Балк. езикозн. 40/2, 1999–2000, 151–158.

– Balkanische Sprachbeziehungen, wiederspiegelt in einer bulgarischen Farbbezeichnung. – Akten des Internationalen Kongresses „Balkanlinguistik: Synchronie und Diachronie" 30. X. – 1. XI. 1997. Herausgegeben von Chr. Tzitzilis und Char. Symeōnidis. Thessaloniki, 2000, 189–192.

– Ein bislang nicht untersuchtes griechisches Lehnwort in den bulgarischen Mundarten: *трѝцам* 'reiben, scheuern'. – Балк. езикозн. 42/2, 2002, 159–161.

– Noch einiges über das südslawische Wort *брава* 'Türschloss' und über seinen Balkankontext. – Балк. езикозн. 42/1, 2002, 51–53.

– On the Morphological Adaptation of an Uninvestigated Modern Greek Loan-Word in Bulgarian Dialects. – Балк. езикозн. 36/1, 1993, 58–59 [*сис(т)*].

– Über den Ursprung des bulg. *тюрма* 'Gefängnis' und Varianten. – Балк. езикозн. 41/1, 2001, 87–92.

– Zu den bulgarisch-rumänischen lexikalischen Wechselbeziehungen: bulg. *пàлав* 'weiß'. – Балк. езикозн. 39/3–4, 1997–1998, 165–168.

– Zu einigen nichtuntersuchten Bedeutungen des Appelativs *балкàн* im Bulgarischen. – Балк. езикозн. 38/2, 1996, 165–167.

– Zur historisch-etymologischen Untersuchung der türkischen Farbebezeichnung *mor*. – Stud. Turc. Crac. 5, 1998, 209–215.

– Zur Untersuchung der umstrittenen türkischen Farbbezeichnung *sur (сур)* im Bulgarischen. – Stud. Stachowski 2005, 353–364.

– Рец. за: Christos Tzitzilis, Griechische Lehnwörter im Türkischen. Wien 1987. – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 91–97.

– Рец. за: Hasan Eren, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. Ankara, 1999. 512 s. – Балк. езикозн. 41/2, 2001, 155–159.

– Рец. за: Stanislaw Stachowski, Historisches Wörterbuch der Bildungen auf -cı//-ıcı im Osmanisch-Türkischen. Jagiellonian University Press. Kraków 1966. 200 S. – Балк. езикозн. 39/1–2, 1997–1998, 91–92.

– Рец. за: Валери Стоянов. Bulgaro-turcica 4. Кумано-печенежки антропоними в България през XV век. Bulgaro-turcica 3–4. София 2000, с. 179–319. – Балк. езикозн. 42/1, 2002, 69–77.

– Рец. за: Людвиг Селимски, Християнските имена у българските католици. Katowice, 1999, 203 с. – Балк. езикозн. 41/3, 2001, 239–242.

Radloff = **Radloff**, Wb (вж. Библиография I).

Rammelmeyer, M. Njemački leksički kalk i tvorba riječi u srpskohrvatskom jeziku. – НССВД 1976, 291–304.

Räsänen = **Räsänen**, EtWb (вж. Библиография II).

Raynova, D., Chr. Georgiev. Words Denoting Psychic Activity in Balkan Languages. – Балк. езикозн. 32/3–4, 1989, 203–221.

Reinhart, J. Altrussisch *юта* 'Papagei'. – ZslPh 60/2, 1995–1996, 343–349.

– Ein weiterer Bohemismus in den tschechisch-kirchenslavischen Homilien Gregors des Großen: *snětь* 'folia'. – Slavia 70/3–4, 2001, 439–446.

– Russisch *крыса* 'Ratte'. – ZSl 35/2, 1990, 246–248 (*плъх, пога̀нец, пога̀неск*).

– Vier alttschechische Etymologien. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 105–115.

Reiter, N. Balkansprachliche Vertretungen von dtsch. *nur*. – Балк. езикозн. 39/1–2, 1997–1998, 45–54.

– Die deutschen Lehnübersetzungen im Tschechischen. Berlin, 1953.

Rejzek – **Rejzek**, **J.** Český etymologický slovník. Praha, 2001.

Rejzek, **J.** Česká slova na *-trč* (*kostrč, kotrč, chatrč*). – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 329–332.

– Čtyři česko-slovinské lexikální izoglosy. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 259–265.

– K etymologii psl. **korenь*. – Slavia 69/3, 2000, 345–347.

– K významu prefixu *pa-* v praslovanštině. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 337–343.

Renfrew, **C.** Archaeology and Language. The Puzzle of Indo-European Origins. London, 1987.

Rikov, G. T. Cuneiform Luwian *(i)yašḫa-* 'to trust(?)' and Hittite *ḫa(i)-* 'to believe, to regard as true'. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 245–248.

– Etymologies. – Балк. езикозн. 27/1, 1984, 63–65.

– Greek ῥώμη, ῥῶσις and Sanskrit *sā́ra*. – Glotta 66/1–2, 1988, 124–125.

– Hittite Etymologies I (1–3). – Балк. езикозн. 24/3, 1981, 79–83.

– Hittite Etymologies II (4–8). – Балк. езикозн. 25/2, 1982, 21–26.

– Hittite *haliya-* 'to kneel, genuflect', Gk. ὠλένη 'elbow' and Their Congeners. – Балк. езикозн. 45/3, 2006, 329–337.

– Hittite *(i)yanna-*, Tocharian B *yanem̥* and the Indo-European nasal infix presents of the type *CRenh$_x$-*. – Orpheus 7, 1997, 9–36.
– Hittite *marmarr(a)-* and Latin *mare*. – СъпЕз 18/3–4, 1993, 29–32.
– Hittite *walla-* and Old Irish *-follnathar*. – Orpheus 15, 2005, 11–12.
– Latin *carinō, carināre* and Latvian *karinât*, Old Bulgarian *koriti, ukorъ*. – Балк. езикозн. 38/2, 1996, 175–176.
– Lithuanian *pažė́l* and Old Irish *galar*, Hittite *kallar*. – LgB 1, 1992, 213–216.
– Luwian *za-/zi-* 'this'. – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 85–86.
– Notes on Hittite and Luwian Grammar. – Балк. езикозн. 25/3, 1982, 21–38.
– Old Bulgarian **радити, нерадити** and **нероднти**. – Palaeobulgarica 13/3, 1989, 39–41.
– On Cuneiform Luwian *dahušiya-*, Old Irish *tó* and Slavic **tušiti*. – RoczSl 53, 2003, 5–8.
– On Cun. Luw. *(i)yašḫa-* and Hittite *ḫa(i)-*. An Addendum. – Балк. езикозн. 38/1, 1996, 45.
– On Lithuanian *galė́ti, galiù* and Its Congeners. – LgB 4, 1995, 131–134.
– On the Reconstruction of the Indo-European Verb System. – СъпЕз 14/4, 1989, 37–44.
– Palaic *bānnu* and Lithuanian *penė́ti, penù*. – Ponto-Baltica 6, 1995, 49–51.
– The Elean 3rd Plural Optative Forms *γνοῖαν* and *ἐπιθεῖαν*. – Балк. езикозн. 36/2, 1993, 125–128.
– Two Etymologies. – Балк. езикозн. 25/1, 1982, 81–82.
Rodič, N. Slavon serbe **шпильмань**. – RESl 52/4, 1979, 499–500.
Rohlfs, Gräzität – **Rohlfs**, G. Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität. Halle, 1930.
Rozprawy Łódź – Rozprawy Komisji Językowej. Łódzkie Towarzystwo Naukowe. 1–. Łódź, 1954–.
Rozprawy Wrocław – Rozprawy Komisji Językowej. Wrocławskie Towarzystwo Naukowe. 1–. Wrocław, 1959–.
Rozwadowski, J. Slavisch *pizda* 'cunnus, vulva'. – IF 5, 1895, 353–354.
Rudnicki, M. Prasłowiańszczyzna – Lechia – Polska. 1–2. Poznań, 1959–1961.
Rudolf, R. Die Bayernmission und die deutschen Lehnwörter in der slovakischen Kirchenterminologie. – ZfslPh 18, 1942, 257–283.
Rusek, J. Aspekt słowotwórczy w dyskusjach nad zróżnicowaniem języka prasłowiańskiego w ujęciu Franciszka Sławskiego i jego uczniów. – Prasłowiańszczyzna 1998, 343–347.
– Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich. Warszawa, 1996.
– Nazwy dla 'piękny' w językach słowiańskich. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 137–143.
– Z historii kilku terminów chrześcijańskich. Na materiale języka bułgarskiego. – SlawSpr 9, 1985, 79–92.
– Z historii nazwy **bidło* w języku bułgarskim. – Stud. z dial. pol. i słow. 1992, 201–204.

Rusek, J., M. Račeva. Starobułgarskie *jarigъ/arigъ* 'σάκκος, worek' – wczesna pożyczka turecka. – RoczSl 47/1, 1991, 69–96.

Rusek, Studia – **Rusek, J.** Studia z historii słownictwa bułgarskiego. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź, 1984.

Rusek, Zb. O najnowszych zapożyczeniach leksykalnich w języku bułgarskim. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 441–449.

Rymut, Sł. nazwisk – **Rymut**, K. Słownik nazwisk współcześniej Polsce używanych. 1–10. Kraków, 1992–1994.

Sala, M. Limbi în contact: rom. *sută*. – SCL 36/5, 1985, 450–451.

Savchev, RDAV – Savchev, S. Rromanu-Dasikanu-Anglikanu vak. Ромско-българско-английски речник. Romany-Bulgarian-English Dictionary. Sofia, 2004.

Sb. Němec 2005 – Verba et historia. Igoru Němcovi k 80. narozeninám. Ed. P. Nejedlý, M. Vajdlová. Praha, 2005.

Sb. Šlosar 1995 – Pocta Dušanu Šlosarovi. Sborník k 65. narozeninám (ed. P. Karlík, J. Pleskalová, Z. Risínová). Boskovice, 1995.

Sb. Večerka 2008 — Varia Slavica. Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večerky. Ed. I. Janyšková, H. Karlíková. Praha, 2008.

Scatton, E. Syllabic – [r] and vowel / [r] Sequences in Some Southwest Bulgarian Dialects I. – Балк. езикозн. 36/1, 1993, 59–64.

Scărlătoiu, E. Împrumuturi vechi sudslave în dialectul meglenoromân. – RomSl 24, 1986, 89–117; 27, 1989, 177–205; 28, 1990, 155–180.

- Lexicul agricol sud-slav. II: *săpăliga, cîrligul, aratrul, plugul*. Denumirile părților componente. – RomSl 22, 1984, 265–278.
- Relații lingvistice ale aromânilor cu slavii de sud. București, 1980.

Schaller, H. W. Das altpreussische und seine Bedeutung für die Bewertung der Baltoslawischen Sprachgemeinschaft. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 249–254.

- Der Beitrag der mittel- und westeuropäischen Sprachwissenschaft zur Erforschung der bulgarischen Sprache Ende des XIX./Anfang des XX. Jahrhunderts. – Балк. езикозн. 34/1–2, 1991, 59–680.
- Der Beitrag der russischen Sprachwissenschaft zur Erforschung der bulgarischen Sprache Ende des XIX./Anfang des XX. Jhds. – Балк. езикозн. 32/1, 1989, 39–49.
- Die Schriftsysteme der Balkansprachen: Entwicklung und System. – Балк. езикозн. 33/1–2, 1990, 27–41.
- Zur Entwicklung der Lexik des heutigen Albanischen. – Балк. езикозн. 37/1–2, 1994–1995, 65–71.
- Zur Frage der syntagmatischen und phraseologischen Verwendung türkischer Lehnwörter im Bulgarischen. – Балк. езикозн. 36/2, 1993, 129–135.

Scheftelowitz, J. Das Schicksal der indogermanischen Lautgruppe *zg*. – IF 33, 1913–1914, 133–169.

Schick, I. Besonderheiten im lexikalischen System der Balkansprachen. – Балк. езикозн. 37/3–4, 1994–1995, 161–173.

– Osmanisch-türkische Reflexionen im Balkanslawischen unter besonderer Berücksichtigung der Phraseologie und Lexikologie. – Балк. езикозн. 35/1–2, 1992, 59–66.
Schmid, W. P. Zu lit. *laĩvas*, lett. *laiva* "Boot". – Stud. Duridanov 1999, 153–158.
Schmidt, J. Ueber metathesis von nasalen und die flexion vocalisch aus lautender wurzeln im griechischen. – KZ 23, 1877, 266–302.
– Was beweist das *e* der europäischen sprachen für die annahme einer einheitlichen europäischen grundsprache. – KZ 23, 1877, 333–375.
– Zwei arische *a*-laute und die palatalen. – KZ 25, 1879, 1–179.
Schmidt, K. H. Etymologie und semantische Parallele. – Stud. Erhart 2001, 135–143.
– Grundlagen und Methoden der historischen Sprachvergleichung. – Perspektiven der Linguistik I. Stuttgart, 1973, 105–133.
– Zur Entwicklung indogermanischer Partizipien im Keltischen. – Балк. езикозн. 31/1–2, 1988, 25–29.
– Zur keltischen Onomastik der iberischen Halbinsel. – Балк. езикозн. 37/1–2, 1994–1995, 87–92.
– Zur relativen Chronologie des Genetivs Singular der *o*-Stämme im Baltischen und Slavischen. – Stud. Duridanov 1999, 159–167.
Schmidt, M. E. Albanesische Etymologien. – KZ 50, 1922, 234–247.
Schmitt, R. Zu Weiterungen rund um den Namen iran. **Š(iy)ātibara*. – Stud. Duridanov 1999, 169–172.
Schrader, O. Über Bezeichnungen der Heiratsverwandtschaft bei den idg. Völkern. – IF 17, 1904/1905, 11–36.
Schrijver, PIE Laryngeals – Schrijver, P. The Reflexes of the Proto-Indo-European Laryngeals in Latin. Leiden Studies in Indo-European, 2. Series. Amsterdam–Atlanta, 1991.
Schröder, E. Studien zu den deutschen Münznamen. I. Scherf. – KZ 48, 1918, 141–150.
Schubert, G. Etymologische Besonderheiten der slawischen Farbbezeichnungen. – SlawSpr 6, 1984, 105–123.
Schulz–Basler – Schulz, H., O. Basler. Deutsches Fremdwörterbuch. Straßburg u. Berlin, 1913–.
Schulze, W. Ahd. *suagur*. – KZ 40, 1907, 400–418.
– Indogermanische *āi*-wurzeln. – KZ 27, 1885, 420–429.
– Lit. *ů́das*. – KZ 43, 1910, 41.
– Sl. *овьнъ : овьца*. – KZ 42, 1908, 286.
– Vom Stammeln. – KZ 50, 1922, 129.
Schumann, K. Zur Typologie und Gliederung der Lehnprägungen. – ZslPh 32, 1965, 61–90.
Schuster-Šewc, H. Łužicka terminologia weselna na tle słowiańskim. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 351–356.
– Modelierung semantischer Prozesse und Etymologie. – Slawische Wortstudien 1975, 12–19.

– Überlegungen zur Genese des urslawischen **ch*. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 23–25.

Schuster-Šewc, Wb. – Schuster-Šewc (вж. Библиография II).

Schütz, J. Die Namen altserbischer Bergbaukundiger. – Балк. езикозн. 38/2, 1996, 177–184.

– Gospod, Gott 'der Herr'. – ZslPh 49/1, 1989, 117–121.

– Methodisches zu einem neuen Wörterbuch (čeljadъ, čeljustъ, člověkъ). – ZslPh 42/1, 1981, 14–19.

Schwarz, E. Zur Chronologie der slavischen Liquidenumstellung in den deutsch-slavischen Berührungsgebieten. – ZslPh 4, 1927, 361–369.

– Рец. за: Adolf Stender-Petersen, Slavisch-germanische Lehnwortkunde. Studien über die ältesten germanischen Lehnwörter im Slavischen in sprach- und kulturgeschichtlicher Beleuchtung. (Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets Samhälles Handlingar, Fjärde Földjen Bd. 31. Nr. 4.) Göteborg, Wettergren & Kerber, 1927. XXIV + 573 S. 80. – AfslPh 42, 1929.

Schwentner, E. Russisch *samúr* "Wildeber". – ZslPh 26, 1957, 172–173.

Schwyzer, E. Griechische Interjektionen und griechische Buchstabennamen auf -*α*. – KZ 58, 1931, 170–205.

Schwyzer, Gr. Gr. – Schwyzer, E. Griechische Grammatik. 1–3. München 1953–1966 (1. Band, München, 1968[4]).

Scriban, DLR – Scriban, A. Dicționarul limbii române. Jași, 1939.

Scurtu, V. Termenii de înrudire – Scurtu (вж. Библиография I).

Sędzik, Wł. Bałtosłowiańskie nazwy narzędzi. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 187–190.

Selimski, L. Nazwa rodziny w językach słowiańskich. – Śląsk w badaniach językoznawczych: badanie pogranicza językowo-kulturowego polsko-czeskiego. III. Rodzina: język – tradycja – tożsamość. Red. I. Nowakowska-Kempna. Katowice, 1997, 11–16.

– O kilku terminach chrześcijańskich w gwarze Bułgarów w Banacie. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 451–456 (*небе́ск'и, пуруде́н'* и др.).

– Polskie *cieśla* i *cieślica*. – JP 72/1, 1992, 30–32.

– Z imion chrześcijańskich katolików bułgarskich: Vakin. – W kręgu kultury Słowian. Red. E. Tokarz [PNUŚ, nr 1811]. Katowice, 1999, 245–248.

– Z prasłowiańskiego dziedzictwa leksykalnego w bułgarskich gwarach ludowych. – Prasłowiańszczyzna 1998, 231–237 (*чя̀хна, умъ̀т, смѝга, кърття, сутрѝщвам, тръття, тъ́ртя* и др.).

Setälä, E. N. Berührungen zwischen dem Finnischen und Baltischen. – AfslPh 16, 1894, 26–281.

SEtK – Boryś, W., H. Popowska-Taborska, Słownik etymologiczny kaszubszczyzny. 1–5. Warszawa, 1994–2006.

SFPS – Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej. Warszawa, 1956–.

Shields, K. Speculations about the Early Indo-European Genitive-Ablative and Dative-Locative. – Балк. езикозн. 34/1–2, 1991, 21–27.

Siebs, Th. Anlautstudien. – KZ 37, 1900, 277–324.
Sikimić, B. Etimologija i male folklorne forme [Biblioteka južnoslovenskog filologa. Nova serija, knj. 11]. Beograd, 1996.
Simeonov, B. *Pirgovo*, *Pirgos*, *Pirgica* und *Pirgulja*. Herkunft, Struktur und Bedeutung. – Балк. езикозн. 30/4, 1987, 257–258.
Skalka, B. Csl. *korъšakъ* 'jestřáb'. – Slavia 64, 1995, 281–284.
– Csl. **мъшьмъ / мъшьмь** '(špinavý) zisk' a b. dial. *мъшéлник*. – Příspěvky ke slov. filologii 1999, 74–80.
– Problematika etymologizování slangových a argotických výrazů. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 271–276.
– Stsl *sętъ/sęti* semper provocans. – Stud. Erhart 2001, 144–148.
Skardžius, ŽD = Skardžius, Žod. Dar. – Skardžius, P. Lietuvių kalbos žodžių daryba. Vilnius, 1941.
Skok, P. Einige Worterklärungen. – AfslPh 35, 1914, 337–348 (*барзав, сбанéц*).
– Einige Worterklärungen. II. – AfslPh 37, 1920, 81–92.
– Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg) (Schluß). – AfslPh 33, 1912, 338–375.
– Zum Balkanlatein I; III; IV. – ZfromPh 48, 1928, 398–413; 50, 1930, 484–532; 54, 1934, 175–215, 424–499.
– Zur Chronologie der Palatalisierung von *c g qu gu* vor *e i y ĭ* im Balkanlatein. – ZfromPh 46, 1926, 385–410.
Sköld, LG — Sköld, H. Linguistic Gleanings [LUÅ N. F. Avd. 1, Bd. 19, Nr. 5]. Lund, 1923.
Slavova, M. Nochmals über den Vornamen *Christo*. – Балк. езикозн. 36/2, 1993, 137–142.
SlavSlov – Slavica Slovaca. 1–. Bratislava, 1966–.
Slawische Wortstudien 1975 – Slawische Wortstudien. Sammelband des internationalen Symposiums zur etymologischen und historischen Erforschung des slawischen Wortschatzes, Leipzig, 11.–13. 10. 1972. Bautzen, 1975.
SlawSpr = SlavSpr (вж. Библиография II).
Sławski, Fr. Archaizm czy sekundarna innowacja (Metodyczne uwagy o bułg. *čer* 'czarny', sch. i bułg. dial. *vet* 'stary'). – Stud. Mańczak 1995, 153.
– Bułgarskie dialektyczne *желая*. – Stud. Rusek 2000, 183–184.
– Gdzie bursztynowy *świerzop*. – JP 78/5, 1998, 329–336.
– Jeszcze o bułgarskim przymiotniku *крех* i czasowniku *креяа*. – Изсл. Георгиев 1993, 169–170.
– Jeszcze o etymologii (na jubileusz Ewy Hawlowej). – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 13–15.
– *Matka, mać, macica, macierz, maciora, mama*. – JP 78/1–2, 1998, 6–15.
– *Miły, miłość*. – JP 80/1–2, 2000, 1–9.
– Nad szóstym tomem *Słownika etymologicznego języka polskiego*. – Symbolae slavisticae. Dedykowane Pani Profesor Hannie Popowskiej-Taborskiej (pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko). Warszawa, 1996, 273–279.

– „O pochodzeniu i praojczyźne Słowian" Tadeuszy Lehra-Spławińskiego po pięćdziesięciu latach. – Prasłowiańszczyzna 1998, 17–20.
– Polskie *mniemać*. – Stud. Stachowski 2000, 183–184.
– Prasłowiańskie *gniew* (uwagi metodyczne). – Сб. Толстой 1993, 399–400.
– Prasłowiańskie **mengti* 'wspominać, pamiętać, mentionem facere, commemorare, meminisse'. – Јужфил 56/3–4, 2000 (2001), 1033–1034.
– Prasłowiańskie **nagъ*, polskie *nagi*. – JP 81/1–2, 2001, 2.
– Prasłowiańskie dialektyczne *glizda*. – Stud. z dial. pol. i słow. 1992, 207–208.
– Prasłowiańskie przymiotniki niemotywowane. – Studia z językoznawstwa słowiańskiego. Pod red. F. Sławskiego i H. Mieczkowskiej. Kraków, 1995, 201–203.
– Psł. *gojь*. Z zagadnień rekonstrukcji. Uwagy metodyczne. – Collectanea Slavica. In honorem Henrici Leeming [Prace Komisji Słowianoznawstwa nr 50]. Kraków, 1996, 211–212.
– Psł. *mьrznǫti*, pol. *marznąć*, stpol. też *marznieć*. – Słowianie Wschodni. Między językiem a kulturą. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wiesławowi Witkowskiemu w 70. rocznicę urodzin. Red. A. Bolek, A. Falowski, B. Zinkiewicz-Tomanek. Kraków, 1997, 149–150.
– Рец.: Polonica w Słowniku etymologicznym języka rosyjskiego Maksa Vasmera, cz. I, II, III. – JP 34/2, 1954, 133–136; 36/1, 1956, 70–73; 38/3, 1958, 228–230.

Sławski, SPs – Sławski, Słown. prasł. = Sławski, SPS (вж. Библиография II).

SłPol 16 w. – Słownik polszczyzny 16 wieku. Red. S. Bak et alli. Wrocław, 1966– .

SłStp – Słownik staropolski. 1–. Red. S. Urbańczyk. Warszawa–Wrocław, 1953–.

Słuszkiewicz, E. *Smok*. – JP 38/3, 1958, 211–214.

Smidt, J. Zwei arische *a*-laute und die palatalen. – KZ 25, 1879, 1–179.

Smoczyński, SEJL – Smoczyński, W. Słownik etymologiczny języka litewskiego. Wilno, 2007.

Smoczyński, W. Aksl. *sęrь* als etymologischen Entsprechung zu lat. *sonit*. – Stud. Rusek 2000, 185–187.
– Argument laryngalistyczny w etymologii bałto-słowiańskiej. – Stud. Erhart 2001, 149–155 (scs. *sěti, sějǫ, sito, sytŭ, šiti, šijǫ*).
– Kilka zrównań słowiańsko-litewskich. – Slavia 63/4, 1994, 503–512.
– Slawisches aus baltischer Sicht. Zur Stammbildung des slawischen infigierten Präsens. – SlawSpr 6, 1984, 133–143.
– Slaw. *ovadъ* und lit. *úodas*. – Stud. z dial. pol. i słow. 1992, 209–212.
– Uwagi laryngalistyczne do niektórych wyrazów słowiańskich i litewskich. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 191–198.

Snoj – Snoj, M. Slovenski etimološki slovar. Ljubljana, 1997, 2003[2].

Sochová, Z. Lašská slovní zásoba (jihovýchodní okraj západolašské oblasti). Praha, 2001.

Solmsen, F. Das pronomen *enos, onos* in den indogermanischen sprachen. – KZ 31, 1889, 472–479.
– Etymologien. – KZ 35, 1899, 463–484.
– Zur griechischen Wortforschung. – IF 31, 1912–1913, 448–506.
– Zwei verdunkelte Zusammensetzungen mit *ἀν* = *ἀνα*. – IF 13, 1902–1903, 132–142.

– Рец. за: Tore Torbiörnsson, Die gemeinslavische Liquidametathese. I. Upsala Universitets ersskrift 1902. Filosofi, sprekvetenskap och historiska vetenskaper. 1. Upsala, Akademiska bokhandeln (C. I. Lundström). 108. S. 8^0. – AfslPh 24, 1902, 568–579.

Solmsen, Untersuchungen = Solmsen, Unters. gr. Lautl = Solmsen, Gr. Laut- u. Verslehre – Solmsen, F. Untersuchungen zur griechischen Laut- und Verslehre. Straßburg, 1901.

Solta, Farbenbezeichnungen – Solta, G. R. Zum expressiven Charakter der indogermanischen Farbenbezeichnungen. – AÖAW 87, 40–52.

Sowa, W. Grupy spółgłoskowe w porównaniu grecko-słowiańskim. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 365–375.

SPAN Kr. – Sprawozdania z Posiedzeń Komisji PAN – Oddział w Krakowie. Kraków.

Specht, F. Abg. *otrěšiti*. – ZfslPh 19, 1947, 127–128.

– Die Flexion der n-Stämme im Baltisch-Slavischen und Verwandtes. – KZ 59, 1939, 213–298.

– Griechische Miszellen. – KZ 66, 1939, 197–221.

– Sprachliches zur Urheimat der Indogermanen. – KZ 66, 1939, 1–74.

Specht, Idg. Dekl. = Specht (вж. Библиография I).

Stachowski, Fonetyka zapoż. – Stachowski, St. Fonetyka zapożyczeń osmańsko-tureckich w języku serbsko-chorwackim. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1973.

Stachowski, K. *Wampir* na rozdrożach. Etymologia wyrazu *upiór* — *wampir* w językach słowiańskich. – RoczSl 55, 2005, 73–92.

Stachowski, M. Das Ethnonym *Zigeuner*, sein slawisch-türkischer Hintergrund und ungarisch *szegény* 'arm'. – Stud. Etym. Crac. 7, 2002, 159–169.

– The Origin of the European Word for Sabre. – Stud. Etym. Crac. 9, 2004, 133–141.

Stachowski, St. Slawizmy rumuńskie w Słowniku łac.-rum.-węg. zwanym *Lexiconem Marsilianum* (1687–1700). – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 463–475.

– Türkische Lehnwörter im serbischen Dialekt von Pirot [PJ 111]. Kraków, 1992.

Stachowski, Stud. arab. = St. Stachowski, Folia Orientalia – Stachowski, St. Studien über die arabischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen (вж. Библиография II).

Stachowski, Wb. neupers. – Stachowski, St. Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü//Wörterbuch der neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen. Istanbul, 1998.

Stalmaszczyk, P., K. T. Witczak. Celto-Slavic language connections: New evidence for Celtic lexical influance upon Protoslavic. – LgB 4, 1995, 225–232.

Steinhauser, W. Rügen und die Rugier. – ZfslPh 16, 1939, 1–16.

– Slawisches in Wienerischen. Wien, 1962.

Stępniak-Minczewa, W. Z terminologii chrześcijańskiej: *монах* czy *калугер*? (*mnich* czy *zakonnik*?). – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 477–481.

Stieber, Z. Etymologisches. – ZfslPh 9, 1932, 381–383.

Stud. Balc. Boh-Slov. – Studia Balcanica Bohemo-Slovaca = StudBalkBhslov (вж. Библиография II).

Stud. balt. – StudBalt – Studi Baltici, diretti da G. Devoto. Roma, 1931–.

Stud. Beševliev 1978 – Studia in honorem Veselini Beševliev. София, 1978.

Stud. Duridanov 1999 – Archiv für bulgarische Philologie. 3. Studia Linguistica in honorem Ivani Duridanov. Sofia, 1999.

Stud. Erhart 2001 – Grammaticus. Studia linguistica Adolfo Erharto quinque et septuagenario oblata. Ed. O. Šefčík, B. Vykypěl. Brno, 2001.

Stud. etym. Brun. – Studia etymologica Brunensia. Ed. I. Janyšková, H. Karlíková. 1–. Praha, 2000–.

Stud. Etym. Crac. – Studia Etymologica Cracovensia. Condidit et Moderatur M. Stachowski. 1–. Kraków, 1996–.

Stud. Mańczak 1995 – Munus Amicitiae. Studia linguistica in honorem Witoldi Mańczak septuagenarii. Ed. A. Bochnakowa et S. Widłak [Universitas Iagellonica Ser. Varia CCCLVI, Cracoviae 1995].

Stud. Mihailov 1995 – Studia in honorem Georgi Mihailov. Sofia, 1995.

Stud. Rusek 2000 – Съкровище словесьное: Studia slawistyczne ofiarowane profesorowi Jerzemu Ruskowi na 70. urodziny. Red. W. Stępniak–Minczewa, W. Boryś. Kraków, 2000.

Stud. Stachowski 2000 – Studia linguistica in honorem Stanislai Stachowski. Pod. red. E. Mańczak-Wohlfeld. Kraków, 2000.

Stud. Stachowski 2005 – Stud. Turc. Crac. 10. Turcs and non-Turcs. Studies on the history of linguistic and cultural contacts. Special issue presented to professor Stanisław Stachowski on his seventy fifth birthday. Ed. by E. Siemieniec-Gołaś and M. Pomorska. Kraków, 2005.

Stud. Tegnér – Studier tillegnade Esaias Tegnér den 13. Januari 1918. Lund, 1918.

Stud. Turc. Crac. – Studia Turcologica Cracoviensia. Ed. by St. Stachowski. 1–. Cracow, 1995–.

Stud. z dial. pol. i słow. 1992 – Studia z dialektologii polskiej i słowiańskiej. Seria „Język na Pograniczach", 4. Red. W. Boryś, W. Sędzik. Warszawa, 1992.

Suciu, E. Imprumuturi din turcă prin condensare lexico-semantică. – SCL 34/4, 1983, 336–340.

– Note etimologice la unele împrumuturi din limba turcă (III). – SCL 38/2, 1987, 142–144.

– Note etimologice privitoare la unele împrumuturi din limba turcă (III). – LbR 33/1, 1984, 18–20.

Svane – Svane, G. Slawische Lehnwörter im Albanischen. – Acta Jutlandica 68. Humanistische Reihe 67. Aarhus, 1992.

Sychta, SGK – Sychta, B. Slownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej. I–VII. Wrocław, 1967–1976.

Symeonidis, Ch. Zum Namen der Bulgaren. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 255–261.

Szemerényi – Szemerényi, O. Principles of etymological research in the Indo-European languages (вж. Библиография I).

Szemerényi, O. Greek γάλα and the Indo-European term for „milk" with an excursus on Avestan *xšvid*-. – KZ 75, 1958, 170–190.

Szymański, Derywacja – Szymański, T. Derywacja (вж. Библиография II).
Szymański, T. Język prasłowiański w ujęciu Franciszka Sławskiego. – Prasłowiańszczyzna 1998, 337–341.
– Ze studiów nad słownictwem miasta Ruse w pierwszej połowie XIX wieku. – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 483–487.
Šarapatková, Ž. Církevněslovanské *sakъ*. – Изслед. Върбот 2006, 445–446.
– Dvě staroslověnské výpůjčky z řečtiny. – Slavia 63/4, 1994, 435–440.
– K sémantickému vývoji substantiva *mnich*. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 121–122.
– Lidová etymologie a výklad praslovanského lexika. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 361–366.
– Poznámka k hebraizmům v staroslověnských biblických textech. – Sb. Večerka 2008, 185–188.
– Poznámky k sémantice několik staroslověnských slov. – Stud. etym. Brun. 2, 2003, 209–214.
– Sémantický rozbor staroslověnského *plěnъ* a *gověti*. – Slavia 70/3–4, 2001, 495–498.
– Stsl. prefixy *prědъ*- a *pro*- s významem 'před'. – Slavia 60, 1991, 284–286.
Šaur, Vl. Bulharské *št, žd* < **tj*, **dj*. – Slavia 54/2, 1985, 128–140.
– České náslovné *j*. Opava, 1994.
– Chronologie slovanských prejotací. – Slavia 60, 1991, 287–299.
– *J* před zadními vokály v staroslověnštině. – Slavia 57, 1988, 250–263.
– K etymologii některých slov na *ne*-. – SPFFBU, A 24, 1976, 33–37.
– K původu adj. *razlatyj*. – Slavia 57/4, 1983, 403–405.
– K původu názvů světových stran. – Slavia 54/1, 1985, 49–52.
– K původu některých jerů v sousedství sonant. – Slavia 59, 1990, 1–10.
– K slovesu *sěsti/seděti*– Stud. etym. Brun. 3, 2006, 367–369.
– Které názvy měsíců jsou již praslovanské? – Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 183–186.
– Měla staroslověnština vokalické délky? – Slavia 59, 1990, 1–10.
– Praslovanské *jь*- nebo *i*-? – Slavia 60, 1991, 122–133.
– Prejotované a postjotované krátké *i*. – Slavia 59, 1990, 1–10.
– Původ *o*- ve východoslovanském *olen'~ ozero*. – Slavia 55, 1986, 378–383.
– Slezské etymologie. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 247–251.
– Slovanská etymologie a chronologie praslovanských prejotací. – Česká slavistika 1998, 11–17.
– Zu den balkanischen Namen einiger Vögel. – Балк. езикозн. 37/1–2, 1994–1995, 115–119.
Šimek, SSČ – Šimek, F. Slovníček staré češtiny. Praha, 1947.
Šivic-Dular, A. Kontrakcija v slovanskich jezikih. – SlRev 46/1–2, 1998, 5–43.
– Tipologija tvorbe in semantike v poimenovanjih za čas v slovanskih jezikih. – Словенска етимологија данас 2007, 437–450.
Škarić, Đ. Die serbokroatischen Adjektiva *osoran, osovan, usovan*. – ZfslPh 13, 1936, 346–351.

Šmilauer, Vodopis – **Š**milauer, V. Vodopis starého Slovenska. Praha–Bratislava, 1932.

Šmilauer, V. Příručka slovanské toponomastiky. 1–2. Praha, 1963–1964.

Štrekelj, K. Beiträge zur slavischen Fremdwörterkunde. II. – AfslPh 14, 1892, 512–555.

Šuman, H. Etymologische Erklärungsversuche. – AfslPh 30, 1909, 293–301 (mit Zusätzen von V. Jagić) (*amo, běda, bojim se, brlog, činiti, člověk, drkol, glavnja, il, koleno, komizgati, kos, okom, nobeden, otrąbi, poj-, rakuka, rěs, trpotec, vrba* и др.).

Şăineanu, L. Dicționar român-german. București, 1889.

Tazbir, J. Staropolskie nazwy łapówek. – JP 75/1, 1995, 42–46 (*pokłon, posuł/posuła, korupcyja, jurgelt, łapówka* и др.)

Terras, V. Slavische Etymologien. – ZfslPh 19, 1947, 120–123 (slav. *polje, stogъ*, russ. *колосники* и др.).

– Zur Geschichte des slavischen *y*. – ZfslPh 19, 1947, 118–120.

Thavoris, Loan-words – **T**havoris, A. Greek Loan-words in Bulgarian. – Balkan Studies 20, 1979, 19–53.

Theißen, U. Was hat das Liebstöckel mit der Liebe zu tun? Das „Maggikraut" (Levisticum officinale Koch) und seine Bezeichnungen in slawischen Sprachen, vor allem im Bulgarischen. – Балк. езикозн. 46/2–3, 2007, 203–215.

– Zur Bezeichnung und Benennungsmotivation des Tatarenahorns im Bulgarischen und seiner Verwandten in anderen slawischen Sprachen. – Балк. езикозн. 43/1, 2003–2004, 45–54.

Theodoridis, D. Türkeitürkisch *piştov*. – ZBalk 15, 1979, 202–207.

The Romance Balkans 2008 – The Romance Balkans. Collection of Papers Presented at the International Conference The Romance Balkans, 4–6 November 2006. Belgrad, 2008.

Thomsen, Geschichte – **T**homsen, V. Geschichte der Sprachwissenschaft bis zum Ausgang des 19. Jhdts. Halle, 1927.

Thumb, A. Alt- und neugriechische Miszellen. – IF 14, 1903, 343–362.

Thurneysen, R. A Grammar of Old Irish. Dublin, 1946.

TIES – Tocharian and Indo-European Studies. 1–. Reykjavík, 1987–.

Todorov, T. At. Bulgarische Wörter einheimischen (slawischen) oder fremdsprachigen Ursprungs? Einige Beispiele. – Балк. езикозн. 41/1, 2001, 71–76 (*тършу̀вам, навратя̀вам, навратя̀свам*).

– Deux mots d'emprunt grecs en bulgare: *су̀вросам* et *су̀росам*. – Балк. езикозн. 41/2, 2001, 135–136.

– Deux mots d'emprunt grecs imaginaires en bulgare: *мла̀мос, вла̀мос*. – Балк. езикозн. 32/3–4, 1989, 179–184.

– Le couple corrélatif rhodopéen *тарло̀* (*тарла̀*) 'champ; jachère' – *то̀рлѐм* 'jachèrer' sous un aspect étymologique. – Балк. езикозн. 47/1, 2008, 35–37.

– L'origine d'un mot roumain: *taifét* (*taefet, taĭfet*). – Балк. езикозн. 37/1–2, 1994–1995, 121–123.

– L'origine de deux mots dialectaux bulgares: *суврѐт, суфрѐт*. – Балк. езикозн. 36/1, 1993, 71.
– L'origine des mots bulgares dialectaux *нър, нърша се, нършам се*. – RESl 60/2, 1988, 427–431.
– L'origine du mot dialectal bulgare *мàшла* 'femme bavarde, cancanière'. – Балк. езикозн. 38/1, 1996, 47–48.
– L'origine du mot dialectal bulgare *траул* 'bouillie de sesame cuit et moulu'. – Балк. езикозн. 46/2–3, 2007, 217–218.
– L'origine du mot roumain *teáucă*. – Балк. езикозн. 37/3–4, 1994–1995, 223–226.
– Mots bulgares empruntés aux langues balkaniques voisines. – Балк. езикозн. 45/2, 2006, 275–278 (*морỳга; певердѐ, пельвердѐ, пелевердѐ; пѐкля; прегỳмен*).
– Mots d'emprunt turcs en bulgare: *затумурỳчен, талекàт, таликàт, таут, таутлỳ*. – Stud. Stachowski 2005, 465–471.
– Quelques observations sur l'origine du mot dialectal bulgare *сингурѝл(е)* 'vaurien'. – Балк. езикозн. 44/1–2, 2005, 127–128.
– Trois mots d'emprunt grecs en bulgare. – Балк. езикозн. 42/2, 2002, 187–190 (*пийнѝ, предепцàл, протогасѐ*).
– Trois mots d'emprunt roumains dans les parlers bulgares: *корнѝца, пъй, трантỳвам*. – The Romance Balkans 2008, 89–94.
– Zur Etymologie des bulg. *таратòр* 'eine Art kalte Suppe'. – Балк. езикозн. 40/2, 1999–2000, 185–187.

Trautmann, R. Die litauischen Adverbia auf *-ai* und die slavischen Adverbia auf *-ě*. – KZ 49, 1920, 251–252.
– Gotisch *mag* und slavisch *mogą*. – KZ 46, 1914, 180–183.
– Über die Behandlung der Anlautsgruppe *spr-* im Urslavischen. – KZ 50, 1922, 66–68.

Treimer, K. Vorläufige sprachwissenschaftliche fernöstlicher Einflüsse. – WSlJb 13 (1966).

Triandaphyllidis, M. A. Eine zigeunerisch-griechische Geheimsprache. – KZ 52, 1924, 1–42.

Trummer, M. Bemerkungen zur arealen Einbettung und typologischen Charakteristik der Balkansprachen. – Балк. езикозн. 38/3, 1996, 259–261.
– Zur slavisch-balkanischen Lautinterferenz: Jakavisches im Rumänischen und Albanischen. – Балк. езикозн. 38/2, 1996, 185–191.
– Zur Wechselwirkung von Konsonantismus und Vokalismus am Balkan: Akkommodation (Palatalisierung und Velarisierung) und Reduktion. – Балк. езикозн. 36/1, 1993, 73–78.

Tzitzilis, Chr. Die Ableitungen des griechischen κᾶλον 'Holz' in den Balkansprachen. – Балк. езикозн. 36/3, 1993, 263–269.
– Die türkischen Elemente im Neugriechischen verglichen mit den türkischen Elementen in anderen Balkansprachen. – ZBalk 33/1, 1997, 101–112.

– Griechisch, ein wenig bekanntes Mitglied des Balkansprachbundes. – Балк. езикозн. 39/1–2, 1997–1998, 17–27.
– Lexikalische Balkanismen in der Mundart im Hochland von Pierien (ein Beitrag zur diachronischen Kontaktlinguistik). – Балк. езикозн. 44/1–2, 2005, 129–142.
– Methodische Bemerkungen zu den Lehnübertragungen in den Balkansprachen. – Балк. езикозн. 41/1, 2001, 41–53.
– Mittelgriechische Lehnwörter im Romanes. – Festschrift Boretzky 2001, 328–340.
– "Prefixation Folk-Etymology" in Bulgarian Words of Greek Origin. – Balkan Studies 1984, 593–598.
– Romani or Armenian Loans? A Case of „Contact Ambiguity". – Балк. езикозн. 45/2, 2006, 279–289.
– Secondary Dental and Velar Enlargements in Ancient Greek Dialects (Based on Evidence from Modern Greek Dialects and Greek Loanwords in other Languages). – Балк. езикозн. 45/3, 2006, 477–486.
– Zu den griechisch-türkischen Sprachbeziehungen. – Балк. езикозн. 32/3–4, 1989, 185–197.
– Zur Problematik der griechischen Lehnwörter im Albanischen. – ZBalk 33/2, 1997, 200–214.

Tzitzilis, Griech. Lehnwörter im Türk. – Tzitzilis, Chr. Griechische Lehnwörter im Türkischen (mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte) [Österreichische Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, Schriften der Balkan-kommission, Ling. Abt. 33]. Wien, 1987.

Uhlenbeck, C. C. Die Behandlung des indg. *s* im Slavischen. – AfslPh 16, 1894, 368–384.
– Etymologische Miscellen. – AfslPh 17, 1895, 629 (*сврака, собака*).

Uhlenbeck, Got. Wb. – Uhlenbeck, C. Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der gotischen Sprache. Amsterdam, 1896.

Ullmann, St. Semantik und Etymologie. – Etymologie. Hrsg. R. Schmitt. Darmstadt, 1977, 421–450.

Urbańczyk, S. Dodatek do „Kaszubskiego *trat*". – JP 73/4–5, 1993, 273–274.
– *Giemzić* i *giemza*. – JP 73/4–5, 1993, 269–270.

Urbutis, V. Lie. *lyñs*. – Baltistica 2, 1966, 91–93.

Vaillant, A. Notule. *Solunŭ, Sărună* „Salonique". – RESl 7, 1927, 268.
– Vieux-prussien *enkopts* „enterré". – Baltistica 4/2, 1968, 253.

Valčáková, P. K etymologii stsl. *korьcь* 'dutá míra'. – Sb. Večerka 2008, 217–220.
– K významu stsl. **пльнне** 'proud, tok ap.'. – Slavia 70/3–4, 2001, 505–506.
– Názvy koření ve slovanských jazycích. – Česká slavistika 1998, 73–80.
– Některé názvy koření ve slovanských jazycích: *rozmarýn, šalvěj*. – Stud. etym. Brun. 3, 2006, 399–406.
– Reálie v moravsko-panonských legendách. – Příspěvky ke slov. filologii 1999, 81–94.
– Sémantická motivace některých názvů pečiva ve slovanských jazycích. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 261–265.
– Slovanské *krъvь*. – Slavia 63/4, 1994, 425–429.

van Wijk, Geschichte – van Wijk, N. Geschichte der altkirchenslavischen Sprache. Berlin–Leipzig, 1931.
van Wijk, N. Abg. *inъ, jedьnъ, otъnǫdь*. – IF 30, 1912, 382–388.
Vasmer, M. Altgermanische Lehnwörter im Slavischen. – ZfslPh 9, 1932, 367–370.
– Beiträge zur slavischen Altertumskunde. XIV. Germanisches und Ungermanisches bei den Südslaven. – ZfslPh 13, 1936, 329–337.
– Beiträge zur slavischen Grammatik (1. Meillet's urslavisches Sibilantendissimilationsgesetz). – ZfslPh 2, 1925, 54–58.
– Etymologisches (12. urslav. *socha*. 13. aksl. *chǫdogъ*. 14. russ. dial. *кабарда* 'Fischotter'). – ZfslPh 4, 1927, 144, 376, 412.
– Gibt es bulgarische Einflüsse in den ukrainischen Karpatenmundarten? – ZfslPh 17, 1941, 48–51 (ukr. *бáлта, бéрдо, чи́тавий, дóйка, копил, копилец* и др.).
– Nachtrag zu den albanesischen Etymologien. – KZ 50, 1922, 247–248.
– Neugriech. μπριόλουγους. – ZfslPh 17, 1941, 122.
– Studien über die germanisch-slavischen Beziehungen (1. Gibt es slavische Lehnwörter im Gotischen?). – ZfslPh 4, 1927, 359–361 (slav. **platъ*, **plęsati* 'tanzen' и др.).
Večerka, R. a kol. K pramenům slov. Uvedení do etymologie. Praha, 2006.
Velčeva, B. Language Interference and Universal Constraints (Nasalization and Denasalization in Bulgarian and Greek). – Балк. езикозн. 35/3–4, 1992, 115–118.
– Old Bulgarian **хлꙙдъ** 'dry branches of a tree' – Балк. езикозн. 38/2, 1996, 193–194.
– Sprachgeschichte und Etymologie. – SlawSpr 6, 1984, 145–149.
Vendryes, J. Lexique étymologique de l'irlandais ancien. A–D, M–U. Paris, 1959–1996–.
Vinja, V. Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva. 1–2. Split, 1986.
– Jadranske etimologije. 1–. Zagreb, 1998–.
Vlahov, K. Ursprung und Bedeutung der Namen Δοῦναξ (*Dunaca*), *Rila* und *Plovdiv*. – EtBalk 16/1, 1980, 120–128.
Vlajić-Popović, J. On the etymology of scr. *лу̑па̄р*. Idioglossy or alloglossy. – Балк. езикозн. 41/1, 2001, 77–85.
– The ways of suffering in the Balkans: *patior* and πάσχω interwined. – Balcanica Bgr. 34, 2004, 119–142 (*пáтя*).
Voous, K.H. Atlas van de Europese Vogels. Amsterdam–Brussel, 1960.
Vykypěl, B. Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích. Etymologie jako pomocná věda historická. Brno, 2004.
– Zur dravänopolabischen Sozialterminologie. – Beiträge POLYSLAV 2, 286–294.
– Zur Etymologie von deutsch *Graf*. – Stud. etym. Brun. 1, 2000, 253–259.
– Zwei Bemerkungen zur germanischen Sozialterminologie. – SPFFBU A 46, 1998, 39–43.
Wackernagel–Debrunner, Aind. Gr. – Wackernagel, J., A. Debrunner. Altindische Grammatik. 1–4. Göttingen, 1930.
Walde, A. Die verbindungen zweier dentale und tönendes *z* im Indogermanischen. – KZ 34, 1897, 461–536.

Walde–Hofmann – Walde, A. Lateinisches etymologisches Wörterbuch. 3., 4., 5. Aufl. von J. B. Hofmann. Heidelberg, 1938–1954[3], 1965[4], 1972[5] (срв. Библиография I).

Watkins, C. Indo-European Roots. The American Heritage. Dictionary of the English Language. Boston (etc.), 1969.

Watkins, Idg.Gr. – Watkins, C. Indogermanische Grammatik 3/1 (Formenlehre). Geschichte der indogermanischen Verbalflexion. Heidelberg, 1969.

Weber, A. III. Miscellen. – KZ 5, 1856, 232–235.

Weigand, G. Samosch und Theissdialekte. – JIRSpr 6, 1899, 1–85.

Wichmann, Tschuw. LW – Wichmann, Y. Die tschuwassischen Lehnwörter in den permischen Sprachen. Helsingfors, 1903 [= MSFO 21].

Witczak, K. T. New Findings in Thracian Etymology III–IV. – Балк. езикозн. 38/1, 1996, 3–8.

– The Dacian Name for 'Nettle'. – Балк. езикозн. 44/3, 2005, 333–346.

Witkowski, T. Urslav. **tep-* 'warm, wärmen o.ä.?' – ZSl 22/1, 1977, 56–59.

Wojtyła-Świerzowska, M. On some *centum* elements in Slavic: Proto-Slavic **gordъ* (:**zordъ*). – LgB 4, 1995, 239–245.

– Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka. I. Formacje tematyczne. Warszawa, 1992.

– Prasłowiańskie nomen agentis. Wrocław, 1974.

Wołosz, R. Wyrazy węgierskie w języku polskim. – Stud. Slavica 35/3–4, 1989.

Wood, F. A. How are Words Related? – IF 18, 1905–1906, 1–49.

– Rime-words and Rime-ideas. – IF 22, 1907–1908, 131–171.

Wronicz, J. O etymologii *otrąb* i zjawisku reinterpretacji. – JP 70/1–2, 1990, 46–52 (*трйци*).

Ylli, Xh. Das slawische Lehngut im Albanischen. 1. Lehnwörter. München, 1997.

– Zur Erforschung der slawischen Lehnwörter im Albanischen. – Балк. езикозн. 36/2, 1993, 143–148.

Zaimov, J. Altertümliche bulgarische ethnonymische Orts- und Flurnamen in den Balkanländern. – Балк. езикозн. 23/1, 1980, 27–32.

– Au sujet de l'héritage linguistique bulgare dans la langue dacoroumaine. – Балк. езикозн. 27/2, 1984, 63–66.

– Beitrag zur Forschung der bulgarischen geographischen Namen in Griechenland. – ZBalk 11/1, 1975, 105–115.

– Bulgarische geographische Namen als Quellen der bulgarischen Sprachgeschichte. – Балк. езикозн. 23/2, 1980, 13–18.

– Contribution au dictionnaire du vieux-bulgare. – RESl 60/2, 1988, 325–332.

– Couches ethniques dans l'hydronymie bulgare. – Балк. езикозн. 25/2, 1982, 19–20.

– Die slavische Herkunft des Namens des bulgarischen Herrschers *Tervel* (702 – 718/719). – Serta slavica in memoriam Aloisii Schaus. München, 1971, 757–761.

– Ethnogenetische Probleme bei den bulgarischen Ortsnamen (patronymische Einwohnernamen und adjektivische Namen auf *-jь*). – ZBalk 7/1–2, 1971, 179–190.

– L'onomastique balkanique et son traitement en bulgare. – Балк. езикозн. 27/4, 1984, 17–19.
– Notes étymologiques sur quelques noms géographiques bulgares. – Stud. Beševliev 1978, 72–78.
– Relation chronologique entre la deuxième palatalisation vieux-bulgare et la métathèse liquide à la lumière des noms géographiques bulgares en Grèce du Sud. – Actes du XIe Congrès intern. des sciences onomastiques. II. София, 1975, 459–465.
Zajda, Al. O wyrazie *wiodro* w języku polskim i w innych językach słowiańskich. – JP 73/4–5, 1993, 261–268.
Zaręba, A. Nazwy barw w dialektach i historii języka polskiego. Wrocław, 1954.
Zb. Miklošič 1992 – Miklošičev zbornik. Mednarodni simpozij v Ljubljani od 26. do 28. junija 1991. Obdobja 13. Uredili J. Toporišič, T. Logar, F. Jakopin. Ljubljana, 1992.
Ziesemer, W. Preussisches Wörterbuch. 1–2. Hildesheim–New York, 1975.
ZNUJ – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków.
Zschr.Ind.Ir. – ZIndIr – Zeitschrift für Indologie und Iranistik, 6 Bde. Leipzig, 1922–.
Zubatý, J. ABSQUE – USQUE. – LF 30, 1903, 1–11, 81–88.
– Baltische Miszellen. – IF 3, 1894, 119–145.
– Die altindische tenuis aspirata palatalis. – KZ 31, 1889, 9–22.
– Miscellen. – KZ 31, 1889, 51–61.
– Nali, nali-t'. – LF 37, 1910, 217–228.
– Slavische Etymologien. – AfslPh 16, 1894, 385–425.
– Slavisch *pasti*. – AfslPh 13, 1891, 478–480.
– Slov. *pьjanъ* a jiné tvary podobné. – LF 28, 1901, 24–35, 115–121, 278–286, 359–365.
– Süd- und westslavisch *modrъ* „blau". – AfslPh 13, 1891, 418–433.
– Zu ai. *krmiš*, lat. *vermis* usw. – IF 6, 1896, 155–156.
Zupitza, E. *Trņt* und *tņnt*. – KZ 36, 1899, 54–74.
– Wortdeutungen. – KZ 35, 1899, 265–271.

Ανδριώτης, Ν. Ρ. Τά ἑλληνικά στοιχεία τής βουλγαρικής γλώσσης. – ΑΘΘΣ 17, 1952, 33–100.
ΑΘΘΣ – Αρχείον Θρακικού λαογραφικού καί γλωσσικού θησαορού.
Γεωργίου, Χρ. Τό γλοσσικό ιδίωμα Γέρμα Καστοριάς. Θεσσαλονίκη, 1962.
Δημητράκου – Δημητράκου, Δ. Νέον λεξικόν ορθογραφικόν και ερμηνεγτικον ολης της Ελληνικής Γλώσσης. Αθήναι, 1959.
Δημητράκου, Μέγα λεξικόν = Δημητράκου, Δ. Β. Μέγα λεξικόν όλης της, Ελληνικής γλώσσης. I – XV. Αθήναι, 1953–1964.
Μπόγκα – Μπόγκα, Ε. Τά γλωσσηκά ίδιώματα της Ηπείρου. I–II. Ἰωάννινα, 1964–1966.

сло̀во 'дума', 'буква' (Геров) 'език, говор, реч' (Вазов), 'публично изказване', църк. 'проповед', мн. ч. **слова̀**, остар. **словеса̀**; **Словото** 'Евангелието' (1878, Временни правила за устройството на съдебната част в България), **словя̀** съб. (Геров), **сло̀у** 'буква' (Елена; Бяла черква; Черна, Караманкьой, Северна Добруджа), **слуво̀** 'буква' (Банат; Котел), **слуво** също (Дряново; Елена), **слува** мн. ч. 'букви' (Бяла черква), **слуо** 'слово, буква' (Оряховица), **слъво̀** 'буква' (Казанлък), **слъва̀** мн. ч. 'букви; почерк' (Енина, Казанлъшко); стб. **слово**, род. п. **словесе** 'дума; реч' (във всички паметници) с широка семантика: 'име, название (Супр.), 'едно от имената на сина Божи' (Остром.), 'проповед, беседа' (Супр., Слепч. ап., Григорий Назиански, 11 в.), 'учение, наука' (Супр., Слепч. ап., Син. пс., Мак. листи, Житие на Кирил), 'вест, известие' (Сав., Слепч. ап., Охр. листи), 'закон, заповед' (Григорий Назиански, 11 в.), 'обет, обещание' (Супр., Син. пс., Болонски пс.), 'словесно произведение, текст, книга' (Слепч. ап., Мак. листи), 'Светото писание; цитат от него' (Супр., Син. пс., Клоц.), 'букви' (Житие на Кирил), название на буквата **с** в старобългарската азбука', 'повод, причина' (Сав., Клоц., Слепч. ап., Житие на Кирил), 'сметка, брой' (Слепч. ап.), 'разум' (Зогр. листи), 'значение, смисъл' (Супр., Клоц., Григорий Назиански, 11 в.), 'дар слово' (Житие на Кирил, Григорий Назиански 11 в.), 'способ; образ; същност' (Супр., Слепч. ап., Мак. листи, Охрид. листи), 'вещ, дело' (Зогр., Мар., Слепч. ап., Мак. листи, Охрид. листи), **словесникъ** (Григорий Назиански, 11 в.), **словесьнъ** 'словесен; речев' (Супр., Житие на Кирил), 'проповеден' (Зогр., Мар., Сав., Остром.), 'многословен, красноречив' (Житие на Методий), 'умен, разумен' (Син. пс., Житие на Методий), 'духовен' (Супр., Син. пс., Син. тр., Слепч. ап., Охрид. листи), **словолюбьць** 'учен, любител на науката, на литературата' (Супр.), **словолюбенъ** (Ман. хр.), **словопьрѣние** (Слепч. ап.), **безсловесьнъ** (Ман. хр.). – Произв.: *сло̀вен* 'лексикален', *словѐсен* 'който се проявява с думи, реч', 'който умее да говори' (Геров), *словесен* (1806, Софроний Врачански), *словѐсие* 'звание на учен човек'(Геров), *словесие* (1859, Бълг. книжици; П. Р. Славейков), *словѐсне* нареч. (1904, П. Р. Славейков), *словеснѐйший* (Геров), *словеснейши* (1835, Н. Хилендарец), 'който може да говори хубаво' (1875, Знание), *словесний* (1835, Н. Хилендарец), *словесник* 'книжовник' (1918, Н. Райнов), *словѐсно* воен. остар. 'нестроево теоретично обучение в казармата' (Й. Йовков), рядко 'с думи' (1842, Любословие), *словѐсност*, *словесност* (1835, Н. Хилендарец), *словка* 'сричка' (Банат), *сло̀вник* спец. 'азбучен списък на думите в речник', *словник* (1871, Читалище), *словница* 'речник; граматика' (Архив Геров), *сло̀вом* (вж.), *словцѐ* умал. (1851, И. АндреевБогоров); *безсло̀вен*, *безсловѐсен* 'който няма дарба и не може да говори' (Геров), *безсловесен* 'неговорещ' (1853, С. Доброплодни), *безсловѐсност* (Геров); *досло̀вно*; *насло̀в* 'име, заглавие' (Г. С. Раковски), *насловие* 'заглавие' (19311932, РР 5, 54); *надсло̀в* (1875, Летоструй), *надсло̀вен*; *посло̀вица*, *посло̀вички* мн. ч. (Банско), *посло̀вичен*, *посло̀вичност*; *съсло̀вие*; *усло̀вие*; *слобо̀дрство* книж. 'спор, препирня', *словоназначение* (1871, Читалище), *словоизлия̀ние*, *словоизменѐние* спец. 'граматична промяна на дума'

(БТР), *словолѝвница* 'буквoлеярница' (Ст. Младенов, ЕтР 591), *словолител* 'буквoлеяр' (1874, С. С. Бобчев), *словолѝтник* книж. остар. също (Ал. Константинов), *словолитница* 'буквoлеярница' (1872, Свобода), *словолюбец* (1902, България), *словолюбив* (1871, Б. Горанов), *словолюбие* (1850, Мирозрение), *словонарѐдба* грам. остар., *словообразува̀телен* спец. 'който служи за образуване на думи и форми', *словообразу̀ване* спец. 'образуване на думи и форми', *словоотделителен* 'знак за отделяне на думи' (1865, Ив. Момчилов), *словоохотлѝв*, *словоохотлѝвост*, *словоохотничество* 'словоохотливост' (1902, България), *словописание* (1845, Й. Стоянович), *словописец* (1853, С. Доброплодни), *словоплетение* 'стихотворство' (1873, Ф. Велев), *словопрение* 'словесна борба, спор' (1874, С. С. Бобчев), *словопроведник*' (1873, Ф. Велев), *словопроизведение* 'словообразуване' (1847, Ив. Момчилов), *словопроизводител* 'езиковед' (1875, Читалище), *словопроизводство* (1863, Гайда), *словоразположение* 'синтаксис' (1865, Ив. Момчилов), *словорѐд*, *словорядител* 'печатар; словослагател' (1872, Летоструй), *словорядителие* печат. 'набиране' (1872, Летоструй), *словослагател* (1863, Гайда), *словослагание* 'набиране на текст' (1872, Читалище), *словослага̀тел* (1872, Свобода), *словослага̀телка*, *словослага̀телски*, *словослагателство* (1871, Читалище), *словосло̀в* 'много учен човек, философ; мъдрец' (Геров), *словослов* 'прякор на лице' (Разложко), *словосъкратение*, *словосъкратяване* (1865, Ив. Момчилов), *словосъчинение* 'синтаксис' (1873, С. Радулов), *словосъчета̀ние*, *словосъчинѐние* остар. 'словесно съчинение' (БТР), *словосъчинение* 'синтаксис' (1853, С. Доброплодни), *словосъчинителен* (1875, Читалище), *словотво̀рство*, *словотитла* 'знак, тире' (1847, Ив. Момчилов), *словотълкувател* (1896, Надежда), *словоударение* (1875, Читалище); *благословя̀*, *благосла̀вям*, *благословѝя*, *богосло̀в*, *богосло̀вие*, *богосло̀вски*, *богосло̀вен*, *голосло̀вие*, *естественословен* (1959, Г. С. Раковски), *звездословен* (1867, Кратко тълкуване на Евангелието от Матея), *звукословен* (1960, Б. Ангелов), *здравосло̀вен*, *здравесловен* (1873, Книжица за народа), *здравосло̀вност*, *злосло̀вен*, *злосло̀вие*, *злосло̀вя*, *игрословен* (П. П. Славейков), *игросло̀вие*, *игросло̀вица* 'каламбур', *именослов* в текст: *в богатия именослов на Рила планина* (1955, Вечерни новини), *месецослов* (вж.), *предисло̀вие*, *послесло̀в*, *послесло̀вие*, *родосло̀вие*, *родосло̀вен*, *скверносло̀вен*, *славосло̀вие* книж. *славосло̀вя* книж. *часослов* 'часовник' (1842, К. Фотинов), *часословник* (1845, К. Фотинов), *червеносло̀в* 'книга, в която има писани думи с червено мастило' (Геров). – Срхр. *сло̏во*, род. п. *слова* 'буква; дума; реч', словен. *slovȏ*, род. п. *slovésa* 'прошка', *slóvo*, род. п. *slóva* 'буква, слово', рус. *сло́во* 'дума', мн. ч. *слова́*, остар. *словеса́*, (само в ед. ч.) 'език, реч; мнение, решение; обещание, уверение; фраза, изказване, реч; (остар.) литературно произведение', струс. *слово*, род. п. *словесе*, белорус. *сло́во*, укр. *сло́во*, чеш. *slovo* 'дума', словаш. *slovo* 'дума', пол. *słowo* 'дума', горлуж. *słowo* също, долнолуж. *słowo* също, полаб. *slüvü*, мн. ч. *slüvesa*. – Прасл. **slava*, род. п. **slavese* (*es-* основа). Свързано чрез редуване със **sluti*, **slavą* (вж. *-сло̀вя*) и със **slāvā* (вж. *сла̀ва*). – Сродно с лит. диал. *šlãvė* 'чест, слава', *šlãvinti* 'славя, почитам', латв. *slava*, *slave* 'мълва,

репутация; похвала, слава', стинд. *śráva-ḥ* 'слава, похвала; зов, уважение', авест. *sravah-, sravō* 'дума, реч', гр. *κλέος* 'слава; дума'. Ие. *k̂leu-/*k̂lou-:*k̂lū-*, където ие. *-ou-* > праслав. *-ov-* (пред гласен звук). Вж. **Miklosich**, **EtWb** 309, Преображенский 2, 328–329, под *слыть*), **Vasmer**, **REW** 2, 662, Ст. Младенов, ЕтР 591, **St. Mladenov**, **Balkan Archiv** 4, 1928, 181–184, **Machek** 557, **Holub–Kopečný** 338, **Fr. Kopečný**, Zákl. všeslov. slov. zásoba, Praha, 1981, 330–331, **Brückner**, **SEJP** 501, Skok 3, 288–289 (под *sluti*), **Trautmann** 307–308, **Fraenkel**, **Balt.** Spr. 107, **Rozwadowski**, **RS** 1, 102, **A. Meillet**, **RESl** 6, 1926, 168, **Études** étym. 356, **Boisacq** 467–469. Според Skok, цит. съч., **slava* е праславянско-иранска лексема. Според **E. Benveniste**, **Essays R. Jakobson** 1967, 1, 199–201, стб. **слово** 'дума' не може да бъде наследено от индоевропейски, нито пък да е заемка, защото специфичното значение, придобито в ирански, се повтаря само в славянските езици, като калкира в религиозния език на ранните славяни авест. *sravah-* 'дума'. Някои от производните на *слòво* са заемки или калки, напр. *дословно* е заето от рус. *дослóвно*, за което вж. Б. Цонев, Сб. Медведев, 1922, 42; *сквернослòвен, сквернослòвие* са заети съответно от рус. *сквернослóвный, сквернослóвие*, вж. Б. Цонев, ПСп, 64, 254; *съслòвие* е от рус *сослóвие*, което Преображенский 2, 36, смята за превод от гр. *σύγκλητος*, а **Vasmer**, **REW** 2, 701, сближава с гр. *σύλλογος* (вж. още В. В. Виноградов, Этимология 1966, 133). За бълг. *часослов* вж. Г. К. Венедиктов, Этимология 1966, 81–89. – Заето в рум. *slóvă*, 'буква; азбука; писмо, почерк; четмо, наука' (**Rosetti**, **Influența** 45), рум. молд. *slovésnic* 'оратор' (17 в.) (C. **Lacea**, **JIRSpr** 5, 1898, 133), *predoslóvie* 'предисловие', (C. **Lacea**, **JIRSpr** 5, 1898, 126, **Mihăilă** 148, **Rosetti**, **Influența**, 45), алб. *sllobë* 'слово' (Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/8,12).

слòвом нареч. 'с думи, със слово' (1835, Н. Хилендарец; БТР); стб. **словомь** (Зогр., Мар., Асем., Сав.; Азб. молитва). – Образувана по *о*-склонение форма за творителен падеж **словомь**, която според Преображенский 2, 329–330, е под влияние на **дѣломь** в съчет. **дѣломь и словомь** (Асем. и Сав. напр. запазват и **словесьмь**).

слòвъм 'лапам, ям лакомо' (Троян; Патрешко, Троянско). – Неясно. Може би от звукоподражателен произход. Срв. други глаголи с подобна семантика и образуване, като *лỳфкам* 'лапам, ям по много ядене; не постя' (вж.), *лỳфвам си* 'хапвам си' (вж. *лỳфкам*).

слòвя 'заловя, съединя' (Копривец, Беленско), **словà се** 'съединя се' (Марково, Шуменско), **слòвам, слòвна** '(при тъкане) съединявам със совалката' (Ново село, Бели Осъм, Троянско), **словим се** 'събирам се' (Градево, мах. Реката, Благоевградско), **слòвкам** '(при тъкане) съединявам със совалката' (Бели Осъм, Троянско), **слòвя се** 'заловя се, хвана се' (Чирпанско), **словя се** 'хвана се; съединя се' (1872, Ц. Гинчев; Дропла, Шуменско), **слововам** 'съединявам' (Марково, Шуменско), **слововам се** 'съединявам се' (Марково, Шуменско), **слòвувам** 'хващам здраво' (Самоков). – Производно от *ловя̀* (вж.). Срв. *слà вям*.

-сло̀вя, -словя̀ в *просло̀вя* 'продумам; прочета' (Геров), *усло̀вя* 'уговоря', *благословя̀, благословя̀вам* (Геров), *благосо̀вувам* също (Панчев; Дебърско), *бледосло̀вя* 'бръщолевя' (Геров), *игрословя, празносло̀вя* (Геров), *прекосло̀вим* 'възразявам; препирам се' (Трънско), *прекосло̀вя* 'говоря на инат' (Геров), *скверносло̀вя, скверносло̀вя* 'казвам неприлични думи' (Геров), *славосло̀вя, злосло̀вя* (Геров); стб. **слоути, словѫ** 'назовавам се' (Супр.), **словити** (Ман. хр.), **прословити с** (Ман. хр.), **благословити** (Ман. хр.), **блдословьць** (Ман. хр.), **длъгословити** (Ман. хр.), **ѕлословити** (Добрейшево ев.), **праздьнословие** (Ман. хр.). – Произв.: *благослове̇н* 'благоприличен' (Геров), *благослове̇ние* (Геров), *благослови̇я, благосло̀вка* 'благосло̀вия' (Геров), *благосло̀вник* 'коледар, който произнася благословиите' (Панчев; Варненско), *бледосло̀вене* 'бръщолевене' (Геров), *бледосло̀вец* 'който бръщолеви' (Панчев), *богосло̀в* 'теолог' (Геров), *богосло̀вие, богосло̀вски, естествословец* (1860, Д. В. Попов), *звукословие* 'фонетика' (1947), *злосло̀вие* (1845, И. Стоянович; Геров), *игросло̀вие* (Вазов), *празносло̀вие* (Геров), *скверносло̀вие, сквърнословие* (Геров), *славосло̀вие* (Геров), *усло̀вен, усло̀вие, усло̀вност*. – Срхр. *слути, словем* 'славя се', словен. *slúti, slovem/slújem* 'славя се', струс. **слути, слову, словити, словлю**, чеш. *slouti, sluji* 'известен съм; наричам се', стчеш. *slúti, slovu* също, словаш. *slu , slujem*. – Праслав. **sluti, slavǫ*, свързано чрез редуване със **slāvā* (вж. *сла̀ва*) и **slava* (вж. *сло̀во*). – Сродно с латв. *sluvêt* 'славя се', *slũt* 'ставам известен', ствисном. *hlût* 'гръмък', гр. *κλέω* 'славя', *κλέομαι* 'славя се', лат. *clueō, cluēre* 'наричам се', *inclutus* 'знаменит', арм. *lu* 'известен', *lur* 'известие, слушане', ирл. *clunim* 'чувам', стинд. *śrutáh* 'знаменит, чут', авест. *srūti-* 'съобщение'. – Ие. **k̑leu-/*k̑lou-/*k̑lōu-*. – Вж. **M**iklosich, **E**tWb 309, Ст. Младенов, ЕтР 591, Преображенский 2, 328–329, Vasmer, **REW** 2, 662, **M**achek 557, **H**olub—**K**opečný 338, **B**rückner, S**EJP** 505, Skok 3, 288—289, **T**rautmann 307—308, **P**edersen, **K**elt. **G**ram. 2, 495, **U**hlenbeck, Aind. Wb. 315. – Заето в рум. *a blagoslovi* 'благословя' (**M**ihăilă 146).

слог¹ 'граница между две ниви, синор, межда', 'малка стръмнина, бряг' (Смолско, Пирдопско), 'граничен камък' (Кръвеник, Белица, Севлиевско), 'чертата между два имота' (Галата, Тетевенско; Беброво, Еленско), 'мярка за земя, равна на една четвърт от уврат' (Геров). – Произв.: *слогова* определение на горска почва в м. Дебел слог (Еница, Белослатинско), *сложи̇ща* мн. ч. същ. 'межди' (Доброславци, Софийско; Горна и Долна Василица, Ихтиманско), прен. 'имот' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *пря̀слог* 'през слога, през баира' (Сухиндол, Великотърновско), *пря̀слуг, пря̀суг* (Дълбоки дол, Троянско); МИ: *Слогово* при с. Орехово, Смолянско, *Големия слог* при с. Душанци, Пирдопско, *Дебел слог* при с. Енина, Казанлъшко. – Срхр. *сло̏г* 'межда', словен. *slȍg* също. – Южнослав. праслав. **sъlagъ*, произв. от от праслав. **lagъ* (вж. *лог¹*), срещащо се с предст. **sъ-* само в южнославянските езици. – Срв. с други представки от същия произход още срхр. *пȁрлог* 'изоставено лозе', словен. *prelog* също, рус. *перело́г* 'оставена без обработка земя', чеш. *poloha* 'място, положение', *příloh* 'поле от края; угар', пол. *odłóg* 'угар', а също и бълг. *влог, зало̀г, нало̀г, по̀лог*

и др. Вж. *слàгам, слòжа,* а също и *лежà, лàгам, лèгна*. Срв. също *слог²* и *слог³*. – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 591, Skok 2, 279–281 под *leći*). – Заето в рум. *slog* 'речна кривина' (Цонев, История 2, 43), тур. *lok* 'малка нива' (Tietze 21, Х. Мемова-Сюлейманова, СъпЕз 6/3–5, 1981, 126).

слог² книж. 'сричка' (1847, Ив. Момчилов), 'стил' в съчет. *прост слог, домашен слог, тяжелый слог* (1853, С. Доброплодни), 'стих' (1870, П. Р. Славейков), 'стихосложение' (1859, Бълг. книжици); стб. **сълогъ** 'съединение, слияние', 'съчетание' (Йоан Екзарх, Шестоднев), 'слово' (Григорий Назиански 11 в.). – Произв.: *слогов* 'сричков' (1875, Читалище), слогоотделение (1865, Ив. Момчилов), слогоотделителен (1865, Ив. Момчилов), *слогоударение* (1857, П. Р. Славейков), *слогочислителен* 'който е със силабическо стихосложение' (1874, Д. Войников). – Срхр. *слôг* 'сричка; стил', словен. *slóg* 'стил', рус. *слог* 'сричка; стил', струс. **сълогъ** 'съединение, слияние; съчетание, слово; съчинение; особеност, отличие' (чеш. *sloh* 'съчетание' е новозаето през 19 в. от рус. *слог*, вж. Machek 555, Holub–Kopečný 338). – Книжовна калка още в старобългарски от гр. *συλλαβή*, което е от гр. *συν-* (съотв. *συλ-* пред *λ*) 'с' и *λαμβάνειν* 'вземам, хващам; слагам'. – Срв. *слог¹, слог³, слòга*.

слог³ 'сговор, съгласие' (Геров; Й. Йовков), прил. 'разбран, с добър характер' (Габрово), **слòга** същ. 'сговор, съгласие' (Геров; Софийско, Трънско, Гоцеделчевско), 'разбирателство' (Зелени град, Трънско; Руждене, Драмско; Граховско), 'среща между родителите на момата и ергена' (Банат), 'заседание, съвещание; заседание на общинския съвет' (Банат), 'тих, сговорчив човек' (Радуил, Ихтиманско; Елена), прил. неизм. 'послушен, покорен' (Геров; Габрово), 'разбран' (Бобошево), **слога** 'съгласно, дружно' (Благоевград), в съчетания *слòга са* 'в разбирателство са' (Неделково, Грашица, обл. Пиянец, Кюстендилско), *пòрва слòга* в текст: *Деверум са ублàгали: кой щи пàдни пòрва слòга, удвèчери дур ду петлù* (Илинден, Гоцеделчевско), *добра слога* наздравица по сватбите (Валовищко). – Произв.: *неслòга* 'несговор', прил. 'несговорен' (Архив Геров). – Срхр. *слога* 'съгласие, единство', словен. *slôga* 'съгласие'. – Южнослав. праслав. **sъlagъ, *sъlagā,* от един произход със *слог¹* (вж.) и *слог²* (вж.).

слога гл. само в нар. пес.: *...каде е, Радо, вашено село – дали нах заник, или нах изник?/ Рада го слога, че е нах заник.* (Широка Лъка, Девинско) със знач. 'слъга, излъга'. – С предст. *с-* от *лòжа* 'лъжа' (вж. *лòжа²*) (мин. св. вр. *лòгах*) с диалектно изясняване на стб. **ъ** в *о*. Еднакво със *слъжа* (вж. *лъжа*).

слòгава се, слòгавям се, слогавя̀вам се 'парализирам се, схващам се' (Бобошево), **слогавѝ се** 'осакати се' (Кадийца, Благоевградско), **слогавим се** 'осакатя се' (Бобошево), **слогàвувам се** 'ставам сакат, недъгав' (Кюстендилско). – Произв.: *слогàвен* 'схванат; с парализирани крайници' (Крива Паланка; Архив П. Цончев). – Произв. от *лòгав* 'схванат, парализиран, сакат' (вж.). Срв. *слòгна се* 'превивам се, сгъвам се' (вж.). Срв. още пол. *łogawy* 'куц, изкривен

(за кон и човек)', срхр. *у̀лози*, род. п. *у̀ло̄га̄* 'подагра', хърв. *vulogi* също, словен. *ulôgi* мн. ч. също. Срв. Sławski 5, 143—145, Skok 2, 282—283 (под *lȅći*).

слога̀р диал. 'който отива при кума да го уговаря' (Геров), **слога̀рь** също (Първомай). – Произв.: *слога̀рска* в МИ *Слога̀рска* махала в Кюстендилско краище. – От *слуга̀р* 'един от сватбарите' (вж.) с хиперкоректно *о* вм. *у*, което може да е под влияние на *слог*[1], *сло̀га* (вж.).

сло̀гна, сло̀гнувам 'спадам, намалявам; оставям внимателно на земята' (Родопите), **сло̀гна се** 'превивам се, сгъвам се' (1870, Ил. Блъсков), 'навеждам се; снишавам се' (Шумен; Тотлебен, Плевенско), **слогвам се** 'скривам се наведен' (Шумен). – Произв.: *сло̀гнат* 'наведен' (Шумен). – С предст. *с-* от основа *лог-*. Срв. *слог*[1], *сло̀гва се*, а с друга отгласна степен *лѐгна, лѐгнувам, ля̀гам*.

сло̀гом само в текст: ... *нека са живи бра̀танци, онѝ че сло̀гом да дела̀* (Бояна, Софийско). – Неясно.

слогувам 'слугувам' (1853, Високи умни хитрости Бертолдови). – С хиперкоректно *о* вм. *у* от *слугу̀вам* (вж.), както в *слога̀р*, (вж.).

слоѐва се 'залоява се' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), **слоеня съ** 'хващам лой (за ядене)' (Ново село, Видинско), **слуйева са** 'втвърдява се (за восък, мазнина)' (Давидково, Смолянско). – Производни от *лой* (вж.). Вж. Ст. Младенов, ЕтР 591. Срв. *слой*.

сло̀жа 'туря, поставя', в съчетания *сло̀жа трапѐза, сло̀жа клѐтва* 'закълна се' (Брезница, Санданско), *сло̀жа слу̀жба* 'правя служба на светец' (Караманкьой, Северна Добруджа), **сло̀жва** 'слага трапеза' (Охрид, Струга, Кукуш), **сло̀жим** 'нагласявам, угаждам; съгласявам' (Трънско), **сло̀жêм** 'служа, бдя' (Велинград), 'черпя, поднасям питие' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско), **сло̀жа се** 'наведа се, спусна се ниско (и за слънце)' (Ботевградско), **сло̀жам се** 'падам тежко болен на легло' (Велес), 'погаждам се' (Банат), **сложѝ се** 'полегна, легна' (Голямо Бучино, Софийско), **сло̀жи се** 'наклони се' (Кожинци, Трънско), **сло̀жила се** '(за жена) която е родила' (Кесарево, Горнооряховско), **сло̀жим се** 'легна; седна; снишa се, наведа се' (Доброславци, Софийско; Говедарци, Самоковско), **сло̀жуям се** 'падам тежко болен на легло' (Велес). – Произв.: *сло̀жение* книж. остар. 'телосложение' (П. Р. Славейков), *сло̀жба* 'черпня' (Доганхисар, Дедеагачко). – Рус. *сложи́ть, сложу́* 'сложа; основа̀, създам; прегъна, сгъна', стрvarус. **сълѡжити, сълѡжѫ** също, белорус. *злажы́ць* 'сложа; съчиня (песен)'. – Праслав. **sъlažiti, *sъlažą*, производно с предст. **sъ-* от **ložiti* (вж. *ло̀жа*[1]). Срв. *сла̀гам*.

сло̀жен[1] 'полегат, нисък' (Геров), 'равен' (Бели Осъм, Троянско), '(за място, път) равен, нисък' (Галата, Тетевенско; Ихтиманско; Смолско, Пирдопско; Елешница, Разложко; Долно Левски, Панагюрско; Родопите; Долно Кобилье, Кюстендилско; Гоцеделчевско), 'малко полегат, слабо наведен; нестръмен' (Чавдар, Пирдопско; Парил, Кочан, Гърмен, Гоцеделчевско; Кюстендилско;

РРОДД), 'широк, просторен; хубав' (Смолянско; Ардинско; Хвойна, Павелско, Асеновградско; Върбина, Равнища, Маданско), **сло̀жан** 'полегат, слабо наклонен' (Тешово, Гоцеделчевско), **сло̀жьен** също (Скребатно, Гоцеделчевско), **сло̀жин** 'нисък' (Банат), **сложън** 'нестръмен' (Трънско), **сло̀жна** '(за земя) леснообработваема' (централни балкански говори), **сложна** определение на почва (Дълга Лука, Трънско), **сло̀жно** '(за място) наклонено' (Галата, Тетевенско; Софийско; Ботевградско; Родопите), в съчетания *сложни крила* 'килимен мотив' (Чипровци), *сложно място* 'полегат склон' (Илинден, Гоцеделчевско), *сло̀жно хо̀ро* 'тежко и бавно хоро' (Илинден, Гоцеделчевско). – Произв. от *сло̀жа* (вж.). Срв. *сло̀гна, сло̀гнувам, сло̀жа.* За *сложна* като определение на почва Ив. Странски 3, 362, допуска, че се отнася за терасирана почва (срв. *слог*[1]).

сло̀жен[2] 'послушен, покорен' (Геров; Лом; Казичене, Софийско) 'сговорен, добър' (Геров), 'спокоен, тих, добър' (Ихтиманско; Шумен), **сло̀жни** 'сговорчив, разбран' (Елена), **сло̀жни** 'които живеят добре, разбират се' (Софийско), в пословици *Сло̀жни калугѐре среда и пѐток мръсат* (Щип), *Сло̀жни калу̀гьере и в пѐток рѝба ѝдеет* (Дебърско; Кичевско), **сло̀жън** 'съгласен, единодушен' (Трънско), 'разбран, вежлив' (Ново село, Видинско). – Произв.: *сло̀жно* нареч. 'тихо' (Ихтиманско). – Произв. от *слог*[3] (вж.) и *сло̀га* (вж.).

сло̀жен[3] 'съставен' (1851, И. Андреев-Богоров), 'хубав' (Брусен, Тетевенско), 'красив, напет' (Тръстеник, Плевенско), в съчетания *сло̀жен радика̀л* хим. (1872, С. Д. Веженов), *сло̀жен съю̀з* грам., *сло̀жна ду̀ма, сло̀жна лѝхва* (1868, Хр. Г. Данов), *сло̀жна дроб* матем. (1892, К. Кърджиев), *сло̀жно число̀, сло̀жно изречѐние, сло̀жно съществѝтелно, сло̀жно тя̀ло* (1871, Читалище), *добрѐ сло̀жен* (за телосложение) (1882, Наука). – Произв.: *сложение* 'телосложение' (1863, Гайда), аритм. 'събиране' (1872), 'състав' (1870, Читалище), *химическо сложение* 'химическо съединение' (1872, Й. Груев), *физическо сложение* 'телосложение' (1843, Ив. Богоев); *сложножябрени* 'разред риби' (1869, Д. Вутев), *сложнослитен* 'сложносъставен' (1873, С. Радулов), *сложноцветни растения* (БотР). – Произв. от *сло̀жа* (вж.). Срв. *слог*[2].

слой 'пласт; обществена категория, класа', 'земен пласт, който се слага върху каменна почва, за да се сади върху него' (Смолянско). – Произв.: *сло̀ец* умал., *сло̀йче* умал.; *наслоѐние, насло̀йка, наслоя̀ се, наслоя̀вам се; просло̀йка*. – Срхр. *сло̏ј*, род. п. *сло̏ја* 'пласт, слой', словен. *slȍj* 'пласт почва; залеж; кална локва', рус. *слой* 'пласт', укр. *слій*, род. п. *слоя̀* 'влакно', чеш. *sloj* 'пласт почва; залеж; слой', словаш. *sloj* също, пол. *słój* 'жилки в дървесина'. – Праслав. **sъlajъ* с първоначално знач. 'нещо излято'. Вж. *слѝя, слѐя,* а също и *лой, лѐя, лѝя*. Вж. Berneker, SEW 1, 729, Преображенский 2, 323, Vasmer, REW 2, 663, Skok 2, 310 (под *lȉti*), Ст. Младенов, ЕтР 591. Trautmann 309, Ernout—Meillet 3, 939, и Machek 555, предлагат друга реконструкция (която Vasmer, цит. съч., счита за по-малко вероятна), като възстановяват

праслав. **slojь*, сродно с лит. *šlājos* ж. мн. ч. 'шейна', *šliẽti, šliejù* 'подпирам, подслонявам', латв. *sleja* 'резка, черта', *sliet, sleju | slienu* 'опирам се, подпирам се', стпрус. *slayan* 'шина на шейна', стсакс. *hlinôn* 'прислонявам', ирл. *clóin* 'полегат, наведен', гр. *κλῑ́νω* 'прислонявам', лат. *clino, clinare* 'наклонявам', стинд. *śráyati* 'допира, прислания', авест. *srayatē* 'прислонява се', които са от ие. **klei-* (срв. в български сродните *слон, -слоня, клон, клоня̀*). Според **Machek**, цит. съч., *sloj* е поствербално образуване от фактитивни глаголи, като рус. *слойть* 'полагам пласт', *прослáивать* 'преминавам на слоеве'. – Заето в рум. *sloi* 'ледена висулка' (**G.Weigand**, JIRSpr 3, 1896, 326), 'голямо парче лед; пласт, слой' (**Mihăilă** 98).

слом[1] 'нещо начупено, надробено на късове' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'повалени от буря дървета' (Смолян), 'който е смазан от бой' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'епидемия' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Срхр. *сло̑м*, род. п. *сло̀ма* 'счупване, пречупване; провал, поражение', словен. *slom* също, рус. *слом* 'събаряне; място на пречупеното', укр. *злом* също, белорус. *злом* 'разрушаване', чеш. *zlom* 'пролом', пол. *złom* 'прелом; уред металолом; откъснат клон или скала'. – Праслав. **sъlamъ*, поствербално образуване от праслав. **sъlamiti, *sъlamją* (срв. бълг. *сломя̀*). Срв. *лом, ломя̀*. Вж. **Ст. Младенов**, ЕтР 591.

слом[2] 'нива, засята с предварително начертаване на насевници' (Сърница, Хасковско). – Може би еднакво със **слом**[1] (вж.) с развитие на значението 'нещо начупено, надробено, накъсано' > 'нещо разделено (напр. чрез разчертаване)'.

сломя̀вам, сломя̀ 'счупвам, разбивам', **сломя̀вам се, сломя̀ се** 'омеквам, скашквам се' (Шуменско), **сломя̀вам се** 'бивам сломен' (Геров), **сломѝ** 'превия, прекърша' (Пирдоп), **сло̀мя** 'счупя, сваля' (Дюверну), **сломя** 'победя' (Новоселец, Новозагорско), **сло̀ма** 'счупя' (Житуша, Софийско), **слома** 'строша' (П. Р. Славейков; Лъкатник, Суходол, Софийско; Самоков), 'счупя' (Ботевград; Правец; Пирдоп; Самоков; Доспей, Софийско; Копривщица; Петково, Ардинско), **сло̀мвам** 'строшавам; (прен.) смазвам от бой' (Родопите), **сло̀мвам са** 'изморявам се много от тежка работа' (Добралък, Асеновградско; Лилково, Пловдивско; Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Ягодина, Девинско), **сло̀мим** 'счупя' (Ярлово, Самоковско; Банско), **сломи се** 'отхвърли се; победи се' (Трънско), **сломля̀ше** мин. несв. 'счупваше' (Гоз, Брезнишко), **соломя** 'строша' (Прилепско); стб. **съломити, сломлѭ, сломлюн** (Зогр., Мар., Супр., Син. пс.). – Срхр. *сло̀мити, сло̀мӣм* 'сломя, счупя; разбия', словен. *slómiti, slomim* също, рус. *сломи́ть* 'сломя', укр. *зломи́ти* също, чеш. *zlomiti, zlomím* 'счупя', чеш. остар. *slomiti, slomím* също, словаш. *zlomi, zlomím* 'счупя, съкруша'. – Праслав. **sъlamiti, *sъlamją*. Вж. *ломя̀*. Вж. **Ст. Младенов**, ЕтР 591.

слон[1] 'подслон, заслон, сайвант; покрив върху подпори, навес' (Тотлебен, Плевенско; Троян; Градище, Севлиевско; Ъглен, Луковитско; Панагюрско;

Ихтиманско; Годешево, Благоевградско), 'покрита кошара за овце, добитък' (Драгана, Хлевене, Слатина, Ловешко; Острец, Патрешко, Бели Осъм, Троянско; Агатово, Дебелцово, Градище, Кръвеник, Севлиевско; Габровско), 'част от кошара, където живеят овцете' (Слатина, Ловешко), 'кошара' (Слащица, Тетевенско; Бойница, Кулско), 'агнетата от една кошара, докато не са пуснати с майките си на паша' (Геров; Тетовско), 'сушина' (1891, Ив. Докторов), 'покрито пространство пред къща' (Сб. Добруджа 1974, 128), 'запален огън пред отвор на пещ, когато се пече хлябът' (Наречен, Забърдо, Асеновградско; Долно Луково, Ивайловградско; Кръстополе, Ксантийско), **слонь** 'заслон, сушина; кошара за овце в полето' (Троян; Острец, Бели Осъм, Чифлик, Троянско), 'пруст' (Елховско; Харманлийско), **слонья** ж. 'предна закрита част на къща' (Крушово, Ямболско), **сло̀ньове** 'сушина за добитък' (Микре, Ловешко; Чифлик, Троянско), **слоновци** също (мах. Музга, Гъбене, Севлиевско), **сло̀нища** мн. ч. 'кошара за овце' (Кърналово, Петричко). – Произв.: *летен слон* 'лятна открита кошара' (Градище, Севлиевско); *сло̀нчина, сло̀нчинка* 'стреха до стена или плет за сушене или за добитък' (Тетевен). – Словен. *slóna* 'заслон'. – Праслав. **slanъ, *slanā*, поствербали от праслав. **slaniti* (вж. *-слоня̀*). Срв. също *клон* (вж.), *клоня̀* (вж.). Възможна е връзка със *слон*[2]. – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 591, R. Bernard, Балк. езикозн. 4, 1962, 87. – Заето в рум. *slon* 'сушина' (Цонев, История 2, 66), 'кошара' (M. Sl. Mladenov, LbR 18, 1969, 163–166).

слон[2] 'най-голямото сухоземно животно, Elephas'. – Произв.: *слоница, сло̀нов, сло̀ново дърво* 'раст. Phytelephas macrocarpa' (БотР 512), *сло̀ново ухо* 'раст. Begonia amabilis' (БотР), *слоновий* (1806, Софроний Врачански, Неделник), *сло̀нски, сло̀нче* умал. – Срхр. *сло̏н*, род. п. *сло̀на* 'слон', словен. *slȍn* род. п. *slôna* също, рус. *слон*, род. п. *слона́* също, струс. **слонъ** също, белорус. *слон*, род. п. *слана́* също, чеш. *slon*, род. п. *slona*, словаш. *slon* също, пол. *słoń*, род. п. *słonia* също, горлуж. *słóń* също, доллуж. *słon* също. – Праслав. **slonъ*. За произхода на праслав. **slonъ* няма единно становище. Machek 556, го счита за неясно. Според R. Jakobson 2, 1971, 643, това е една от най-загадъчните общославянски думи. Като традиционна се разглежда предложената от Брандт, РФВ 65, 415, Преображенский 2, 324, Brückner, SEJP 500, Ст. Младенов, ЕтР 591, връзка с праслав. **slaniti* (вж. *-слоня̀*), според която **slonъ* е изкуствено книжно производно от него, като се цитират и твърдения от средновековната литература (напр. от рус. Физиолог или чеш. Řada zvířat, че слонът не може сам да си сгъне краката и да легне на земята, а спи прав, като се опира, прислонява до някое дърво, или че когато и да срещне човек, винаги склаця глава пред него). В подкрепа на това предположение се явява възможността за връзка с лит. *šlapis* 'слон', *šlajus* също, които могат да се свържат с лит. *šliẽtis* 'опирам се' (вж. Соболевский, РФВ 65, 409–415). Vasmer, REW 2, 663–664, и Holub–Kopečný 338, считат обаче посочената връзка за неясна. Според Vasmer, цит. съч., славяните са имали твърде малка възможност да наблюдават начина на живот на това екзотично живот-

но, поради което отношението към праслав. **slaniti* носи народноетимологичен характер. Skok 3, 286–287, обаче подчертава, че въпреки липсата на пряко съжителстване славяните имат свои названия за слона. Фонетично възможно е също така предположението за старо заимстване от тюркските езици, срв. осман. *a(r)slan* 'лъв', тур. *arslan* също, *aslan* също, разпространени още в татарски, азербайджански, балкарски, кримскотатарски и др. Срв. среднодунавското бълг. *Οσλάν(ν)ας ὁ βαγατούρ* (надпис на сюютлийска колона; цитиран по Bang, WZKM 13, 111 и сл., и Vasmer, REW 2, 663–664), както и заетите в срхр. *арслан* 'лъв', *орослан* също, и рус. ЛИ *Руслан*. – Вж. Radloff, Wb. 1, 546, Štrekelj, DAW 50–59, Vasmer, цит. съч., Живая старина 17, 141–149, Kretschmer, Anz. Wien. Akad. 88, 1951, 310 и сл., 89, 1953, 191 и сл., А. Погодин, ИОРЯС 18, 1, 29. За отпадането на начална гласна *а-* от тюркск. *arslan* Vasmer, цит. съч., прави сравнения с рус. *лачýга, лóшадь, лафá*; за прехода на значението сравнява със слав. *верблюд* (срв. още Kiparsky, Die gemeinslav. Lehnwörter 213, В. Кипарский, ВЯ 1956, 5, 137). Друго предположение отнася праслав. **slonъ* към праслав. **slo(p)-nь* (срв. стпол. *słopień* 'стъпало; подложка', пол. *słapać* 'шлапам'), което се смята за сродно с гр. *ἐλέφας*, род. п. *ἐλέφαντος* 'слон' (вж. Ильинский, ИОРЯС 23, 2, 196, K. Oštir, Slavia 6, 1–17, RESl 8, 1928, 98, Brückner, SEJP 500, Machek 556, Holub–Kopečný 338, Holub–Lyer 442). R. Jakobson, IJSLP I/2, 1959, 271, Jakobson 2, 1971, 643, търси възможно сближение на праслав. **slanъ* с тохар. *klon*.

слон[3] само в съчет.: *Да фàни слон хлябъ* 'да хване червена коричка хлябът' (Габрово, Ксантийско). – Неясно. Може би във връзка със *слон*[1] (вж.) със знач. 'запален огън пред отвор на пещ, където се пече хлябът', което е разпространено в същата околия (Ксантийско).

слòнгам са 'люлея се на хоризонтална греда с опора в средата' (Малък Девесил, Крумовградско). – С предст. *с-* от **лòнгам се*, което може би е от итал. *longa, longarina* 'напречна греда', но пътят на проникване е неясен. Срв. чеш. диал. *longa, longo* 'хоризонтално стъпало на кола; дълъг хоризонтален прът, свързващ осите на конска кола', словаш. *longo* също, пол. *łągiew* също, унг. *lógo* също (срв. Machek 339, където обаче се предполага посредничеството на нем. *Langwage* 'дълъг хоризонтален прът, свързващ осите на конска кола').

слòндерка 'ледена висулка на стряха' (Добралък, Асеновградско). – Неясно. Може би във връзка със *слòнгам са* 'люлея се на хоризонтална греда с опора в средата' (вж.).

слонце 'слънце' (Джурково, Асеновградско; Малък Девесил, Крумовградско), **слȍнце** също (Ситово, Пловдивско; Чепеларе; Богутево, Асеновградско; Смолянско; Беден, Чавдарица, Триград, Девинско; Петково, Ардинско; Егрек, Крумовградско; Витина, Маданско; Буково, Осиково, Илинден, Гоцеделчевско), **слòнцье** също (Кремен, Смолянско), **слȍнцье** също (Смолянско; Долни Рудозем, Мъглица, Маданско; Беден, Девинско).

– Произв.: *сло̀нцсно* членувана форма 'времето, когато и най-ниските части на планината са огрени от слънцето' (Бостина, Смолянско), *слончице* умал., *сло̀нчьоглет* 'слънчоглед' (Арда, Смолянско). – От *слънце* (вж.), с диалектно изясняване на стб. **ъ** в *о*, *о̀*.

слоньѐсва 'попарва, осланява' (Забърдо, Смолянско). – От диал. *сланьѐсва* (регистрирано в Смолянско) = *слания̀сва*, произв. от *слана̀* (вж.); със стесняване на *а* в *о*.

-слоня̀, -слоня̀вам, -сла̀нявам, -слания̀вам само в префигирани форми: *възслоня̀, възслоня̀вам, възсла̀ням* 'подпирам нещо в горния му край' (Геров); *дослоня̀, дослоня̀вам, досла̀ням* 'допирам нещо едно до друго' (Геров); *заслоня̀, заслоня̀вям, засла̀ням* 'затулям, закривам на завет' (Геров; БТР); *наслоня̀, наслоня̀вам, насла̀ням* 'опирам' (Геров), *наслоня̀ се, наслоня̀вам се, насла̀ням се* 'опирам се, облягам се' (Геров); *ослоня̀, ослоня̀вам, осла̀ням* 'опирам, подпирам, облягам' (Геров), *ослоня̀ се, осла̀ням се* 'опирам се, облягам се; възлагам надежда на някого'; *отслоня̀ се* 'отстраня се от нещо, на което съм се подпрял' (Геров); *подслоня̀, подслоня̀вам, подсла̀ням* (Геров); *прислоня̀, прислоня̀вям, присла̀ням* 'прилепвам до нещо, за да го скрия' (Геров; БТР), *прислоня̀ се, прислоня̀вям се, присла̀ням се* 'прилепвам се, за да се скрия' (Геров); постверба̀ли: *засло̀н* 'място, запазено от вятър и дъжд; планинска колиба', *за̀слон* (Панчев); *насло̀н* 'покрив, стряха' (Геров), *на̀слон* също (Геров); *послонь* 'кошара с покрив в полето' (Каменица, Кюстендилско), *по̀слона* 'преддверие на долен етаж; дълъг коридор, който води от главния вход до стаите за живеене на същия етаж' (Асеновградско; Лилково, Пловдивско), 'подслон' (Чокманово, Смолянско), 'салон, постлан с плочи, цимент или трамбован с пръст (Лилково, Пловдивско); *подсло̀н, по̀дслон; подслон* 'нужник' (Странджа), *по̀дслона* 'обширен навес на къща' (Яворово, Добралък, Асеновградско), *подсло̀на, подсло̀нец* умал. (Геров); *прадсло̀н* 'колиба, покрита само от едната страна (на четири дървета)' (Корово, Велинградско); *присло̀н*. – Срхр. *-сло̀нити, -сло̀ни̑м* в *засло̀нити* 'засланям', *насло̀нити (се)* 'опирам (се)', *осло̀нити (се)* също, *присло̀нити* 'притварям, облягам', словен. *slonīti, sloním* 'заслонявам', рус. *-слони́ть, -слоню́* в *заслони́ть* 'скрия, заслоня', *прислони́ть* 'опра, подпра', *отслони́ть* 'отдръпна', укр. *слони́ти* 'съшивам две половини на панталони, гащи', белорус. *слоні́ць* 'закрия', чеш. *sloniti, slonim* 'закривам', стчеш. *slánětí sě* 'опирам се; осланям се', словаш. *sloni , slonim* 'засенчвам, скривам', пол. *słonić* също, горлуж. *-słoni* в *zasłonić* 'закрия, скрия'. – Праслав. **slaniti*, итератив **slāněti*. – Може би във връзка с лит. *šliēti, šliējù,* 'прислонявам', латв. *sliet, sleju (slienu)* също, или с латв. *slenêt, slēju* 'бия, удрям', *slánīt* също. За последните форми срв. A. Vaillant, Grammaire comparée. 249, 278, 425–426, който предполага съществуването на друга праславянска основа – **slen-* – и съответно на форма **slenqti*, от която праслав. **sloniti* (а също и **kloniti*) биха били каузативи. В подкрепа на А. Вайан срв. Ж. Ж. Варбот, Этимология 1972, 42–44. Ernout–Meillet 3, 925, и Vasmer, REW 2, 664, считат тези връзки за съмнителни. Срв. още стсакс. *hlinôn* 'прислоня се, опра се', гр.

κλίνω 'скланям, прислонявам', лат. *clīnō, clīnāre* 'наклонявам, огъвам', стинд. *śráyatē* 'присланям се', авест. *srāyati* 'присланям; слагам'. – Ие. **kel-* в нулева степен със стара интензивна наставка *-on-*, съответствуваща на хет. *-ann-*. – Според **Machek** 556, праслав. **sl-an-* (у него **sl-on-*) е така стабилно, че позволява образуването на итератив чрез удължаване на *a* в *ā*. Според **Skok** 3, 287, обаче, който възстановява форманта *-n-* в балтославянски (срв. латв. *sliêt, slienu* 'прислоня'), праслав. *-o-* в **sloniti* остава неясно. Срв. **Miklosich**, EtWb 308, **Holub—Kopečný** 338, **Brückner**, **SEJP** 500, **R. Bernard**, Балк. езикозн. 4, 1962, 87, **Uhlenbeck**, Aind. Wb. 319. – Срв. *слон¹*.

слопа̀ 'ивица сланина' в текст: *От ребрата* (на прасето) *вадим слопите, маслото; От гърба, от врата назад се режат слопи, две – лява и дясна.* (Трънчовица, Никополско). – От *снопа̀* с подобни значения (вж. под *сноп*) със замяна на *н* с *л*.

сло̀пав '(за човек) който не се кара, добър' (Ръждавица, Кюстендилско). – Неясно.

слопи 'част от кола' (Брезнишко, Трънско, Царибродско). – От *слъп* (вж.) с изясняване на стб. **ъ** в *о*. Вж. *стълб*.

сло̀та 'лошо време; фъртуна, виелица' (Геров), 'лошо, мокро време' (Ранковце, Страцин, Кумановско), 'буря, дъжд или сняг заедно' (Лерин), **слота̀** 'лошо време, буря' (Доброславци, Софийско), 'студен дребен дъжд, размесен със сняг' (Ново село, Видинско). – Произв.: *сло̀тица* диал. 'виелица, дъжд, лапавица' (РРОДД). – Срхр. *сло̏та* 'лапавица; мокро', словен. *slota* също, рус. диал. *сло́та* 'киша, лапавица', укр. *сло́та, слота́, сльота́* 'мокър сняг; есенно лошо време', белорус. *сло́та, слата́* също, чеш. *slota*, също, словаш. *slota* също, пол. *slota* също. – Праслав. **slatā*. – Сродно с лит. *šáltas* 'студен', *šaltis* 'мраз, студ', *šálti* 'мръзна', латв. *salts* 'студен', нем. *Schloße* 'градушка', срвиснем. *slōʒe* ж. също, *slōʒ* м. (<от ствиснем. **slōʒa*), срдолнем. *slōten* също, норв. *slatr* ср. също, *sletta* ж. също, англ. *sleet* също, ирл. *lathach* 'тиня', гр. *λάταξ*, род. п. *λάταγος* 'капка, остатък от вино', авест. *sarəta-* 'студен', новоперс. *serd* също, осет. *sald* 'студ'. – Ие. **kleu-/*klo(u)-* 'валя, тека, заливам', по-точно от разширено ие. **klok-ta* или **klop-ta* (вж. **Petersson**, Lunds Univers. Årsskrift. 1, Indogerm. Jb. 7, 115) (срв. бълг. *слана̀*). Вж. **Miklosich**, EtWb 308, **Преображенский** 2, 324–325, **Ст. Младенов**, ЕтР 591, **Vasmer**, **REW** 2, 664, **Machek** 556, **Holub—Kopečný** 338, **Holub—Lyer** 442, **Brückner**, **SEJP** 509, **Skok** 3, 287, **Trautmann** 298, **Osten—Sacken** 194, **Kluge** 659, **Torp** 535, **Pokorny** 551. — Заето в рум. *slota* 'силен дъжд; дъжд, примесен със сняг' (Молдавия, **XVII** в.) (**C. Lacea**, **JIR**Spr. 5, 1898, 133), *sloátă* 'влажно, студено време' (**H. Dumke**, **JIR**Spr. 19—20, 1913, 104, **Цонев**, История 2, 25), 'лапавица' (**Rosetti**, Influenţa 37, 44, **Mihăilă** 105), арум. *sloátă* (**Rosetti**, Istoria 3, 59).

сло̀там 'лутам се; скитам' (Кумановско), **слотѐва се** 'безделнича' (Делчево, Македония). – Произв.: *сло̀тник* 'човек, който ходи много; скитник' (Падеш,

Благоевградско), *слотнѝк* 'безделник' (Делчево, Македония). – Вероятно по форми като *слутѐвам* > *слотѐвам* със свръхстарателно вторично *о* в неударено положение. Срв. *слỳтам се, слутѐвям се* 'лутам се' (Кюстендилско), *слутѐвам* се 'ходя нагоре-надолу да търся нещо', *слутнѝк* 'скитник' (Кюстендилско). Вж. *лỳтам.*

слоч 'саламура от сирене' (Дебърско). – Произв.: *слочка* 'вода от извара' (Хаджиевци, Реканско). – Поствербал от *слòча* (вж.), което е от *лòча* (вж.), *лòкам* (вж.). Семантично срв. производните от тях *лòчка*[4] 'каша за куче', *лòчка*[3] 'трапчинка, дето сипват суроватка за храна на кучетата'. Значенията на *слоч, слочка и лòчка*[4] са свързани с използването на този вид хранителна течност за храна на животните.

слòча гл. само в изреч.: *Додс си кравъ йздоè и дрѐбнъ тѐлцъ да слòча...* (Широка лъка, Девинско) със знач. 'да събера'. – Произв. от вариант на *лъча* (вж.) с *ò* на мястото на стб. **ѫ.**

слòчанец 'зелен орех' (в говора на мияци в Дебърско). – Неясно.

слу 'съзнание, самообладание, разсъдък, памет' в изречения: *Кът фля̀зуф при тяф, гачи л ми съ зѐ слуът; нѝщу ни мужòф дъ кàжъ. Зѐъ му слуът нъ чиля̀къ.* (Казанлък). – Вероятно еднакво със *слух*[1] 'звук, глас' (вж.).

слỳбник 'годежар; годежар който пръв известява на сватбата, че момъкът идва за невестата' (Скребатно, Гърмен, Огняново, Гоцеделчевско), мн. ч. **слỳбници** 'годежници' (Лезгар, Малгарско; Балдево, Обидим, Нова Ловча, Гърмен, Осиково, Скребатно, Господинци, Гоцеделчевско). – Произв.: *слубница* 'годежарка' (Пишманкьой, Дервент, Дедеагачко; Булгаркьой, Малгарско; Карамаслии, Бабаескийско). –От *снỳбник* също (вж.) с промяна *н > л.*

слỳвам 'пристягам' (Малко Търново; Чирпанско), **слỳва** 'схвана' (Малко Търново; Чирпанско), **слувя са** 'заловя се , хвана се' (преселници в Новопазарско от с. Гьобел – Мала Азия; Бейдаут, Караманкьой, Северна Добруджа; Чирпанско). – От *словя̀вам, словя̀* (вж.) с *о* вм. *у* в неударено положение и с премет на ударението.

слувници 'главежници' (Ясна поляна, Бургаско). – Може би от *слỳмник* (вж.) (за промяната срв. *стомни > стовни*).

слугà 'прислужник', 'ратай' (Ихтиманско; Кърналово, Петричко), 'служба на светец с гощавка' (Геров), 'понуда' (Геров; Радилово, Пещерско), 'черпня' (Банско), 'мярка за вино, ракия, равна на количеството, което може да изпие човек' (Геров), 'готвач на сватба' (Ъглен, Луковитско), **слугъ̀** 'прислужник; ратай' (Банат), **слỳга** 'слуга' (Геров; Батановци, Суходол, Връбница, Софийско; Ковачевци, Самоковско; преселници в Новопазарско от с. Гьобел – Мала Азия), 'ратай' (Нова Черна, Тутраканско; Геров), 'слугуване' (Геров), 'служба на светец с ядене и пиене' (Геров; Кюстендилско), 'курбан в определен ден всяка година' (Падеш, Благоевградско), 'гощавка' (Раковец, Радомирско;

Падеш, Благоевградско), 'задължение, отплата' (Желязково, Бургаско), 'мярка за вино, ракия' (Раковец, Радомирско; Валовищко), 'понуда' (Геров), **слуга** 'служба' (Тресанче, Дебърско), 'гощавка' (Каменица, Софийско); стб. **слоуга** 'слуга, служител' (Сав., Клоц., Супр., Слепч. ап.), 'помощник на палача' (Зогр., Мар., Супр.), 'член на дружина' (Супр.). – Произв.: *слугѝня, слугьѝня* (Долно Драглище, Годлево, Разложко; Трънско), *слугѝньс* 'слугиня' (Лилково, Пловдивско; Джурково, Ивайловградско; Бостина, Писаница, Хасовица, Смолянско), *слугѝна* (Великотърновско; Ихтиманско; Кърналово, Петричко; Гълъбово, Пловдивско), *слугѝнка* умал., *слугѝнски, слугѝнство, слугѝнчица* умал., *слугѝца* (Казанлък), *слу̀гов* (Връбница, Софийско; 1871, Г. Кръстевич). – Срхр. *слу́га*, мн. ч. *слу̏гē* 'слуга', словен. *slúga* също, рус. *слуга́* също, струс. **слѹга** също, белорус. *слуга́* също, укр. *слуга́* също, чеш. *sluha* също, чеш. диал. *slouha* също, стчеш. *slúha* също, словаш. *sluha* също, пол. *sługa* също, кашуб. *slëga* също. – Праслав. **slugā*. – Сродно с лит. *slaugà* 'слуга; услуга; помощ', стирл. *sluag* 'група, отряд от хора', *teglach* 'фамилия, домочадие' (от **tego-slougo-s*), кимр. *llu* 'войска', *teulu* 'семейство', гал. *Catu-slugi*. – Вж. **J.** Zubatý, **A**sl**P**h 15, 479, **IF** Anz. 4, 143, **T**rautmann 269, **P**edersenn, **K**elt. **G**r. 1, 84, Буга, РФВ 66, 248 и сл., 75, 145 и сл., Миккола, РФВ 49, 270–280, **A. M**eillet, **É**tudes étym. 258, **L.W**ald, Балк. езикозн. 6, 1963, 193. Според Šachmatov, **A**f**S**l**P**h 33, 92, **S. F**eist, **W**S 6, 45, Миккола, цит. съч., **T.L**ehr-Spławiński, **R**ocz**S**l 18, 1956, 6 (допуска се като най-вероятно още и от **H**olub–**K**opečný 339, и **M**achek 517), праслав. **slugā* е прастара заемка от келт. **slōga*, което според Vasmer, REW 2, 664–665, е неприемливо. Според **M**iklosich 309, Ст. Младенов, ЕтР 591–592, ГСУ–ИФФ 13–14, 1920, 113–114, освен с посочените келтски форми е свързано и с лат. *cliens (clucus)* 'клиент', ирл. *clunim* 'слушам', корнуел. *clenas* 'слух', гр. *κλέος* 'слава' и др., като се съотнася към ие. **klou-* 'слушам' (срв. *слу̀шам, слух, сло̀во, -словя̀)*. Срещу това възразяват **B**rückner, **SEJP** 502 (който предлага връзка с ие. **sleu-*/**slou-* 'притежавам', срв. при един от предложените варианти за етимологията на *славя̀нин*), Преображенский 2, 326, и Vasmer, цит. съч. (който се основава на съществуването на групата *sl-* не само в славянските, но и в балтийските и келтските форми). **Š.O**ndruš, Sborník filoz. fakulty 10, 1958, 79–92, смята думата за славянска, като приема връзката с ие. **kleu-* 'слушам', предлагайки и ново развитие, свързано с ие. **sel-* 'движа се, тека'. Според Skok 3, 287–288, литовското съответствие *slaugà* доказва сигурно, че праслав. **slugā* е исконно абстрактно съществително. Срв. още **M**achek 557–558, **H**olub–**K**opečný 337, **A.V**aillant, **RE**Sl 37, 1–4, 1960, 166. – Заето в рум. *slúgă* 'слуга' (Цонев, История 2, 59, **R**osetti, **I**nfluența 42, **M**ihăilă, 136), в унг. *szolga* 'слуга' (Цонев, История 2, 168, **K**niezsa 1/1, 508).

слу̀га ж. 'серозно-кървава течност, която изтича от матката след раждане, Lochia' (Пловдив; Архив П. Цончев). – От *слу̀за* 'бяла гнойна течност от матката след раждане' (вж.) вероятно поради контаминация с *луга̀*[1] (вж.). Срв. *луга̀*[2] 'слуз в червата' и *лу̀за* 'слуз'.

слу̀гам 'черпя' (Църварица, обл. Пиянец, Кюстендилско), **слу̀гам се** 'служа' (Прилеп). – Произв. от *слуга̀* (вж.). Срв. същите значения при *слу̀жа* (вж.).

слуга̀р м. нж. 'слуга' (Велико Търново; Драгоево, Преславско; Новопазарско – в говора на преселници от с. Гьобел в Мала Азия; Трънково, Старозагорско; Дере-Махле, Казълагачко; Хасковско), диал. 'сват от момковата страна, който служи на момините сватове' (Геров), 'момък, който прави всичко по време на годежа' (Козичино, Поморийско), 'пазач в легация или консулство' (Нови Пазар), **слуга̀ри** мн. ч. 'близки на годениците, които прислужват на сватбената гощавка' (в български говори в Бесарабия), 'момците, близки на младоженеца' (Шумен), 'помагачи на сватба' (Сб. Добруджа 1974, 237), **слугар** 'слуга' (Свиленград; Башкьой, Северна Добруджа), 'който прислужва някому' (Талашманлий, Каваклийско; Първомай), в текст: *Слугар им беше Божа майка* (Пет могили, Новозагорско), **слуга̀рь** 'сватбар' (1879, Ил. Блъсков), 'сватбар, помагащ в домакинската работа' (Ценович, Силистренско), **слугаре** мн. ч. 'сватбари' (1879, Ил. Блъсков), **слугарин** 'слуга' (1855, Речник на думи турски и гръцки в езика български; Илия-Блъсково, Шуменско). – Произв.: *слугарѝя* 'слугиня' (Радуй, Брезнишко; Крапец, Ярджиловци, Пернишко), *слуга̀рка* 'сватбарка от страна на момата' (Неново, Равна, Провадийско), 'мома, която помага на сватба от страна на момъка' (Шумен; Илия-Блъсково, Шуменско), 'сватбарка, която помага в домашната работа' (Ценович, Силистренско), 'шаферка' (Шуменско), 'бавачка' (1874, Ив. Богоров); *слуга̀рски* 'слугински' (Геров), рядко 'угоднически, сервилен' (Ст. Михайловски), *слугарство* 'слугуване' (1871, Читалище). – Произв. от *слуга̀* (вж.), с наст. *-ар*. – Срв. *слога̀р*.

слу̀гник 'мъж, който отива да иска момата' (Бургаско), 'сватовник' (Зърнево, Драмско; Гоцеделчевско), мн. ч. **слу̀гници** 'сватовници, пратени да искат момата' (Гоцеделчевско), 'сватбари шетачи, изметчии' (Сб. Добруджа 1974, 274, 278). – Произв.: *слу̀гница* 'сватовница, която отива да иска момата' (Бургаско). – От основа *слуг-* (вж. *слуга̀*) с деятелна наст. *-ник*. Срв. със същата наставка и с подобни значения *слу̀бник, слу̀мник, слю̀бник*.

слугня̀ в израз.: *Всичко иска слугня̀, за да се работи* (Тотлебен, Плевенско) с вероятно значение 'слугуване'. – Отглаголно производно от *слу̀гам* (вж.), подобно на *шетня̀* от *шѐтам*. Възможно е да е и от *слугувня̀* (вж. под *слугу̀вам*) с изпадане на *-ув-*.

слуговѐш м. 'шетня, шетане' (Тръстеник, Плевенско), **слугувеш** също (Ленково, Никополско). – Еднакво със **слуговѐж*, произв. от *слугу̀вам*, *слуго̀вам* (вж.), с наст. *-еж*, както при *годѐж* от *годя̀*, *падѐж* от *па̀дам*.

слугой само в текст: *Мори, попой ми, слуго мой, попой ми, на тази, слугой, мори търпеза* (Гоцеделчевско). – Може би от съчетанието *слуго мой* с изпадане на сричка.

слу̀гом нареч. 'като служи, кога служи' (Геров), **слугум** също (Ковачевци, Самоковско), в съчет. *слугом служи* също (Ковачевци, Самоковско), *слугум служи* (Самоков). – Етимологична фигура от *слугà* (вж.), *слу̀жа* (вж.). Срв. *вѝком вѝка*.

слугу̀вам 'служа като слуга; шетам в къщи' (Геров; Тръстеник, Плевенско), 'прислужвам' (Банат), **слуго̀вам** 'сервирам, слагам' (Новопазарско – в говора на преселници от с. Гьобел в Мала Азия), **слуговам** 'слугувам' (1879, Д. Манчов; Горни Лозен, Софийско), **слугу̀ъм** 'слугувам; уча се; отдавам се на някоя страст, порок' (Еленско), **слугуем** 'слугувам' (Ярджиловци, Пернишко); стб. **слоугovати, слоугоує** 'служа; уважавам' (Супр.). – Произв.: *слугу̀вана* '(за земя) обработена' (Попина, Силистренско), *слугувач* 'слуга' (1855, Речник на думи турски и гръцки в езика български), *слу̀гувник* диал. 'сватбар, който прислужва на гостите' (РРОДД), *слугувнѝк* също (Ленково, Никополско), 'сродник на младоженците' (Махалата, Плевенско), *слугувнѝ* 'слугуване' (Тетевен), 'шетане' (Тръстеник, Плевенско; РРОДД); *дослу̀гувам*; *заслу̀га* 'постъпка, която предизвиква почит, признание; гощавка вечерта преди обичая служба' (Геров), *заслугу̀вам* 'почвам да слугувам' (Геров); *изслугу̀вам* (Геров); *наслугу̀вам се* (Геров); *послу̀га* 'услуга; човек, който слугува' (Геров), *по̀слуга* също (Геров), *послуга* само в текст: *Младите невести отиват на прошка у кума, като носят послуга и месал* с предположено от Геров значение 'някакъв наряд' (Геров), *послугу̀вам* (Геров); *прислу̀га* (Геров). – Словен. *slugováti, slugūjem* 'слугувам', укр. *слугува́ти, слугу́ю*, чеш. *-sluhovat* в *dosluhovat, nasluhovat, obsluhovat, odsluhovat (se), posluhovat, přesluhovat, zasluhovat* и др., словаш. *sluhova* също, пол. *slugiwać* също. – Праслав. **slugavāti, *slugują*, отименно образуване от **slugā* (вж. *слугà*). – Вторична промяна на глаголната наставка от праслав. **-avāti* > стб. **-ова-ти, -оува-ти** > нбълг. *-ува-м*. За *-увам* вж. К. Мирчев, Историческа граматика[2] 186, срв. *купу̀вам* < първоначално стбълг. **коупювати.**

слугуря̀свъм съ 'лягам да почивам, отпускам се', св.в., **слугуря̀съм съ** (Еленско). – Вероятно свързано с основа *лог-* (вж. *лог*[1], *лог*[2]) и образувано с наставка *-ур-*.

слудний 'следен' само в изреч.: *Самый отговор му е слудний* (1865, Г. С. Раковски). – От *слудуя* 'следвам, уча' (вж.), срв. *слѐден*.

слудничав само в текст: *Попъ Стою бѣше ислудничавъ, и пиянецъ...* (1901, И. И. Блъсков) с вероятно значение 'налудничав, буен', **слудничево** само в текст: *...Казалъ Діогенъ на едно момче, което было слудничево: „Юноше! тебе баща ти піянъ та е посялъ“* (1870, сп. Училище). – От *сулу̀дничав, су̀лудничав, сълу̀дничав* (вж.), с изпадане на *-у-, -ъ-*, произв. от *луд* (вж.).

слудуя 'следвам, уча' (1911; Архив Геров). – От *следуя* (вж. под *слѐдвам*) с *у* вм. *е* вероятно под влияние на близкото по значение, но от чужд произход *студуя* (срв. *студѐнт*). Срв. *слудний* 'следен'.

слу̀жа[1] 'заемам, изпълнявам някаква длъжност, служба; извършвам църковна служба; отбивам военната си служба', 'слугувам, слушам' (Геров), 'имам служба, празник' (Геров), 'черпя гости с вино, ракия или сладко' (Зап.; Копривщица, Ботевград; Смолско, Пирдопско; Ситово, Пловдивско; Манастир, Асеновградско; Гела, Стойките, Широка лъка, Девинско; Чепеларе; Момчиловци, Смолянско; Чипровци; Малко Търново; Ахтопол; Чирпанско, Гюмюрджинско; Дервент, Дедеагачко; Дебърско, Валовищко), 'правя' (Неново, Провадийско), 'оказвам услуга' (Банат), **служа се** 'черпя се с някого' (Геров), **служа си** 'употребявам, използвам', **служа̀** 'черпя' (Трънско), **служа** 'слугувам, работя като ратай' (Столник, Драготинци, Пролеша, Батановци, Софийско; Самоков; Ярлово, Ковачевци, Говедарци, Самоковско; Дяково, Дупнишко; Разложко; Копривщица, Клисура; Войнягово, Карловско), 'прислужвам' (Гайтаниково, Гоцеделчевско; Бистрица, Дупнишко), 'правя обредна служба' (Долни Пасарел, Софийско; Друган, Радомирско; Чучулигово, Марино поле, Петричко; Зайчар, Прилеп; Чирпанско; Башкьой, Северна Добруджа), 'гощавам' (Антимово, Тутраканско; Долно Райково, Смолянско; Кралев дол, Пернишко; Бараково, Благоевградско; Баня, Разложко; Габрово, Ксантийско; Становец, Новопазарско; Орехово, Асеновградско), 'шетам' (Слатина, Софийско; Павелско, Асеновградско; Грамада, Благоевградско), **служа̀вам** 'гощавам, шетам' (Софийско, Малкотърновско), 'черпя с вино или ракия' (Чешнегирово, Поповица, Пловдивско; Трънско; Странджа), **служам** (Архив Л. Каравелов), **слу̀же** 'черпя' (Банско), **служевам** 'гощавам; обслужвам' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **слу̀жё̀м** 'черпя, поднасям питие' (Момчиловци, Соколовци, Смолянско; Габрово, Ксантийско), **слу̀жим** 'слугувам' (Самоков), 'отбивам военната си служба' (Самоков, Брезник; Софийско), 'правя домашна служба, обред' (Кюстендилско), 'отслужвам църковен обред (водосвет, маслосвет)' (Самоков), 'черпя, обслужвам' (Софийско, Кюстендилско; Самоков; Рельово, Самоковско; Царибродско), '(за куче) стоя изправен на задните си крака' (Софийско), **служѝм** 'черпя с вино, ракия' (Чепеларе; Стойките, Девинско), **слу̀жи се** 'прави се служба на светец' (Брезник), **слу̀жиме си** 'правим водосвет на домашен празник в къщи' (Софийско), **служу̀вум** 'черпя' (Кукуш), **служувам** 'черпя с вино' (Бараково, Благоевградско); стб. **слоужити, слоужѫ** 'служа, прислужвам' (Сав., Супр.), 'извършвам, занимавам се с нещо' (Супр., Слепч. ап.), 'намирам се на служба' (Зогр., Мар., Житие на Методий, Слепч. ап.), 'извършвам служба' (Зогр., Мар., Асем., Остром., Слепч. ап.), 'извършвам богослужение' (Слепч. ап.), 'жертвам' (Слепч. ап.), **слоужение** 'служене, служба' (Супр., Слепч ап.), 'действие' (Слепч. ап.), 'култ, богослужение' (Слепч ап., Супр.), 'служба, длъжност' (Слепч. ап., Житие на Кирил), **слоужитель** 'служител; слуга' (Слепч. ап.), **слоужительница** 'дяконица' (Слепч. ап., Супр.), **слоужьнникъ** 'служебен' (Григорий Назиански 11 в.), **послоужити** (Ман. хр.), **свѧщенослоужитель** (Ман. хр.). – Произв.: *служа̀ечи* 'служейки' (Панчев; Суходол, Софийско), *служател* 'служител' (1881, Наука), *служа̀ч* 'който пълни и подава чашите' (Кюстендилско краище), *слу̀жач* също (Прилепско), *служѐечким* сег. действ. прич. 'служейки' (ра-

йон Каменица, Кюстендилско), *служена* в съчет. *служена девойка* (Бобища, Костурско), *служѐр* 'помагач, прислужник' (Смолянско), *служинка* 'слугиня' (Цацаровци, Трънско), *служѝтел* 'слуга' (Геров; Ракита, Брезнишко), *служител* 'слуга, наемник' (1835, Н. Рилски), 'божи служител' (Софийско), *служѝтелка, служѝтелски, служителство, служительница* 'прислужница' (1857, С. Зефиров), *служкѝня* (Н. Бончев, П. Р. Славейков), *служкиня* (1840, Неофит Рилски), *служкѝнен* 'слугински' (Дювернуа), *служкѝнин* също (Дювернуа), *слу̀жник* диал. 'служител' (1856, Цариградски вестник; РРОДД), *служнѝк* 'слуга' (Геров), *служник* 'дякон' (1855, Речник на думи турски и гръцки в езика български), *служнѝца* 'слугиня' (Геров); *дослу̀жа, дослу̀жвам* 'свършвам службата', 'почерпвам, наливам на всички' (Геров), *дослу̀жвам се* 'свършвам вино и др.' (Геров); *заслу̀жа, заслужа̀вам, заслу̀га; заслу̀жа, заслужа̀вам* и *заслу̀жвам* 'придобивам, печеля' (Банат), *заслу̀жа, заслу̀жвам, заслу̀жювам* 'почвам да черпя (вино, ракия)' (Геров); *изслу̀жа, изслу̀жвам* 'служа до край; прекарвам на служба, прослужвам; спечелвам със служене' (Геров; БТР), 'почерпвам всичките' (Геров), 'отбивам военната си служба' (Доброславци, Софийско), *изслу̀жувам* също (Самоков); *наслу̀жа се, наслу̀жвам се* 'служа доста, до насита' (Геров); *обслу̀жа, обслу̀жвам; отслу̀жа, отслу̀жвам* 'извършвам черковна служба', 'правя служба на светец, на бога' (Панчев), 'отбивам военната си служба'; *послу̀жа, послу̀жвам, послу̀жювам* 'черпя, почерпвам с вино, ракия; служа кратко време; свършвам си работата с нещо' (Геров), *послужѐвник* 'поднос, табла за черпене' (Геров), *послужо̀вник* също (Геров); *преслу̀жа, преслу̀жвам, преслу̀жювам* 'обслужа поред всички' (Геров); *прислу̀жа, прислу̀жвам, прислуга, прислу̀жник, прислу̀жница; прослу̀жа, прослу̀жвам; услу̀жа, услу̀жвам, услуга, услужлѝв, услужлѝвост; богослужѐние, богослужѝтел*. – Срхр. *слу̀жити, слу̀жӣм* 'служа', словен. *slúžiti, slúžim* също, рус. *служѝть, служу̀* също, укр. *служѝти* също, белорус. *служы́ць* също, чеш. *sloužit, sloužím* също, словаш. *slúžiť, slúžim* също, пол. *służyć* също, горлуж. *słužić* също, доллуж. *słužiś* също. – Праслав. **služiti*, произв. от **slugā* (вж. *слуга̀, слу̀га*). – Сродно с лит. *slaugýti, slaugaũ* 'грижа се за болен; помагам'. Вж. **M**iklosich, EtWb 308, Преображенский 2, 325, Ст. Младенов, ЕтР 591, Vasmer, **REW** 2, 664–665, **M**achek 557, **H**olub–**K**opečný 339, **H**olub–**L**yer 442, Skok 3, 287–288, **B**rückner, S**EJP** 502, **T**rautmann 268. – Заето в рум. *a sluji* 'слугувам' (**W**. **D**omaschke, **JIR**Spr 21–25, 1919, 159, *slujnițǎ* 'слугиня' (**W**. **D**omaschke, цит. съч.), *a posluji* 'послужа' (**M**. Auerbach, JIRSpr 19–20, 1913, 244, Цонев, История 2, 27).

слу̀жа² 'поставям' (Копривщица). – Вероятно еднакво със *слу̀жа¹* (вж.) с развитие на значението 'черпя' > 'поставям трапеза' > 'поставям'.

служавка 'прислужница' (1856, Многострадална Геновева). – Произв. от *служа̀вам* (вж. под *слу̀жа*) с наставка *-ка*. Или от срхр. *слу̀жа̄вка* 'слугиня, прислужница'.

služа̀нка книж. остар. 'слугиня, прислужница' (1857, С. Радулов, П. Кисимов; РРОДД; Габрешевци, Кюстендилско; Кюстендилско крайще),

служа̀нькье мн. ч. (Габрешевци, Кюстендилско), **служянка** също (1857, С. Радулов, Й. Ненов). – Вероятно заето в книжовния език през Възраждането от рус. *служáнка* 'прислужница', произв. от рус. *служи́ть, служý* 'служа, прислужвам' (вж. *слу̀жа*[1]).

служа̀щ 'държавен или обществен служител на постоянна работа', 'работещ' (Чифлик, Троянско), **служащ** 'служител' (1872, Свобода), **слу̀жащьий** също (Суворово, в Украйна). – От рус. *слýжащий* 'чиновник', рус. остар. *служáщий* също, произв. от рус. *служи́ть, служý* (вж. *слу̀жа*[1]).

слу̀жба 'постоянна работа в учреждение или предприятие; длъжност; извършване на чужда работа срещу заплащане; част от дирекция в учреждение или предприятие; военна или трудова повинност; църковно богослужение', 'молитва в църква, когато се извършва тайнството на Светата Евхаристия' (Геров), 'слугуване' (Геров), 'работа, тегоба' (Заселе, Връбница, Софийско; Ракита, Брезнишко; Ленково, Никополско), 'шетня, домашна работа' (П. Р. Славейков; Голямо Бучино, Обрадовци, Софийско; Кърналово, Чучулигово, Петричко; Ярлово, Самоковско), 'жертвоприношение' (Горно Тлъмино, Босилеградско), 'курбан' (ЮЗ), 'нов оброк (при нещастие, пожар, наводнение или болест)' (Зап.), 'семейно честване на светец (Геров; Граово, Софийско; Кюстендилско краище; Банат), 'религиозен празник' (Ленково, Никополско), 'религиозен обичай' (Брезнишко; Марино поле, Петричко; Трявна), 'празник на дадена фамилия на определени църковни празници' (Тръстеник, Плевенско; Башкьой, Северна Добруджа), 'обредна трапеза' (Средна Западна България), 'голям общоселски празник като събор' (Кюстендилско), 'гостба в чест на някой светец' (Софийско; Архив Геров, вж. Е. Машалова-Начева, ИИБЕз 14, 1967, 179), 'гощавка, черпня' (Суходол, Елешница, Връбница, Железница, Софийско; Друган, Радомирско; Бараково, Благоевградско; Баня, Разложко; Копривщица; Войнягово, Карловско; Чирпанско; Церовец, Русенско; Антимово, Тутраканско), 'пиене, питиета' (Петково, Смолянско); стб. **слоужьба** 'грижа, обслужване' (Сав., Супр.), 'служене' (Супр., Клоц., Житие на Кирил), 'прислуга, слуги' (Супр.), 'услуга' (Зогр., Мар., Остром., Супр.), 'помощ' (Слепч. ап.), 'средство' (Григорий Назиански 11 в.), 'служба' (Син. пс., Супр., Слепч. ап.), 'богослужение' (Асем., Остром., Супр., Слепч. ап.), 'обет, жертва' (Киев. листи), **слоужьбьнъ** (Слепч. ап.), **слоужьбьникъ** 'дякон' (Син. тр.). – Произв.: *службаре* мн. ч. 'поканени на домашно богослужение' (Пиянец, Кюстендилско), *службари* мн. ч. диал. (ДА), *службарльe* мн. ч. 'участници в домашен религиозен обред' (Кюстендилско краище), *служба̀ница* рядко остар. 'жена, която прави услуги на някого' (Л. Каравелов; РРОДД), *служѐбен, служѐбна ду̀ма* 'помощна дума в граматиката' (1873, С. Радулов), *служѐбник* 'книга с молитви за църковна служба', *служебница* 'слугиня' (1854, Хр. Йоанович), *слу̀жбица* умал. (Геров), *слу̀жбичка* умал. (Геров); *службого̀нец, службого̀нски, службого̀нство*; *богослужѐбен*. – Срхр. *слу̀жба* 'служба; богослужение', словен. *slûžba*, рус. *слýжба* 'служене; длъжност; учреждение; богослужение; военна повинност', само мн. ч. 'стопански помещения в къща-

та или в двора', струс. **слоужьба** 'служене; богослужение', укр. *слýжба* 'служба', белорус. *слýжба* също, чеш. *služba* също, словаш. *služba* също, пол. *služba* също, горлуж. *služba*. – Праслав. **služьbā*, с наст. *-*ьbā* от основа **slug*-. Вж. *слугà, слугýвам*, срв. *слýжа*. – Заето в рум. *slújbă* 'служба' (**H.** **T**halmann, **JIR**Spr 1897, 92, **M**ihăilă 146, StSlav 12, 1966, 264).

службàш презр. 'служещ, който много държи на службата си', 'държавен служител; чиновник' (1868, Дунавска зора; Ново село, Видинско; Чифлик, Троянско; Банат; Дюверну\а), 'прислужник в кметството' (Костандово, Ракитово, Велинградско; Родопите), **службàше** мн. ч. (Видин), **службàшь** (1871, П. Р. Славейков). – Произв.: *службàшки* прил. – Вероятно от рум. *slujbáş*. – Наставката -*аш* (вж. Цонев, История 2, 177) е от унг. -*ás* и е проникнала с посредничеството на румънски или сръбски (напр. в *службàш, кочиàш, гайдàш* и др.). Срв. Б. Парашкевов, СъпЕз 13/2, 1988, 76. **R**osetti, **I**nfluenţa 50, не приема, че рум. -*aş* е от унгарски. Според S. **P**uşcariu, **JIR**Spr 8, 1902, думи с -*аш* (като наставка за nomina agentis) в български са заемани нерядко в румънски. Той предполага, че -*aş* е от славянски произход и че неговата продуктивност се е повишавала може би и под влияние на заемането на унгарски думи на -*ás* (вж. **K.** **L**öwe, **JIR**Spr 17–18, 1911, 21–22, срв. **M**ihăilă 136). За образуването на деятелни имена от м. р. в родопските говори на -*аш* срв. Ив. Кочев, М. Тетовска-Троева, СлСб 1973, 261. Р. Русинов, БЕз 16, 1966, 354, приема, че е от румънски, но допуска също така да е образувано и на българска почва.

служетнѝца 'мома, която налива виното' (Губислав, Софийско). – Произв. от *служевам* 'гощавам, обслужвам', *служàвам* също, които са от *слýжа* (вж. *слýжа*[1]). Срв. за образуването *стоя̀тен, впрегàтен* и др.

служѝнка 'слугиня' (Трънско). – От *слýжа* (вж.) или образувано по срхр. умал. *служѝнче* 'слугинче'.

слуз 'лигаво полутечно вещество по кожата на някои животни или растения; лигавина, слиз', 'чорба, сок' (1855, РДТГ), 'течност, която се отделя от някои лигавици, Mucus' (Габрово), 'лигавина, която се изхвърля заедно с изпражненията при диария' (Тетевен), 'лигаво вещество, което се отделя от дебелото черво при Enterocolitis' (П. Цончев), 'бяло течение при кравите' (Беброво, Еленско), 'нещо лигаво, пихтиесто' (Кръвеник, Севлиевско), **слуза** 'бяла гнойна течност от матката на родилка след раждане; гъста лепкава течност по зърната на гърдите на родилката; секрет от дебелото черво' (Й. Груев), **слюз** 'лигавина (1871, Читалище), 'сперма' (Банско); стб. **слоүзъ** 'сок, мъзга; лига' (Супр.). – Произв.: *слýзав* 'изцапан, мокър от слуз', *слузавый* в съчет. *слузавый ток* 'лигаво течение от родилка' (Й. Груев), *слýзен* 'който съдържа слуз', *слýзест* 'който изпуска слуз; подобен на слуз', *слузй* 'пуща лигава течност, слуз (за женски рогат добитък, когато дойде време да се тели или се е отелил наскоро)' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско), *слюзни* в съчет. *слюзниципи (на кожата)* (1875, Читалище), *слюзяст* 'слу-

зест' (1875, Ив. Богоров). – Срхр. *слу̑з* 'лигаво вещество', словен. *slûz* също, рус. *слуз* 'замръзнала корица лед върху нещо; тънък слой лед', струс. *слѣзъ* 'слуз, мокрота', пол. *śluz* 'слуз'. – Праслав. **sluzъ, *sljuzъ*. – От ие. корен **slou-/ *sleu-* (според Ст. Младенов, ЕтР 592, и от **klu-*). Meillet, Études étym. 265, Ст. Младенов, цит. съч., Pedersen, IF 26, 293, и др. сравняват с лат. *cluo, -ere* 'очиствам', *cloaca* 'канализационна тръба', гр. *κλύζω* (**κλύδιω*) 'мия, чистя; (за вълна̀) плискам', *κλύδων* 'прибой', *κλύσμα, κλυσμός* мед. 'промиване', гот. *hlūtrs* 'чист', англосакс. *hlūttor* също, ствиснем. *hlūttar* 'чист', нем. *lauter* 'прозрачен, чист', лит. *šlúoti, šlúoju* 'мета' и пр. Срв. и **Machek** 555, под *sliz*. **Trautmann** 306–307, **Ernout—Meillet** 3, 909–942, Буга, РФВ 6, 331, Skok 3, 290, и др. предполагат родство с лит. *šliūžės* ж., мн. ч. 'следа от шейна', *šliužaĩ* м., мн. ч. 'кънки', *šliaũžti, šliaužiù* 'пързалям се', *šliuõžti, šliuožiù* също, латв. *služa* 'коловоз, бразда', *služât, -āju* '(за крака) влача; плъзгам се', *sluzns* 'ниско разположен', *slâugzna* 'замръзнала снежна кора', нем. диал. *slûche* 'върви, влачейки краката си', хол. *sluiken* 'промъквам се крадешком', срвиснем. *slûch* 'маркуч; змийска кожа'. Ст. Младенов, ЕтР 590, под *сли̇̀на*, **Brückner**, **SEJP** 532, Schuster-Šewc 17, 1315, под *sliznuś (se)*, сравняват със *сли̇̀на* 'слюнка' (вж.) = *слю̀на* (вж.), което е неприемливо. Ст. Младенов, ЕтР 590, сравнява със *сли̇̀мак* 'гол охлюв', както и със *слю̀да* (вж.) (вж. Ст. Младенов, ЕтР 593), което също е неприемливо. Неприемлива е и връзката със *слиз* (вж.) и *сли̇̀зък* (вж.), която приемат Miklosich, EtWb 308, Brückner, цит. съч., Machek, цит. съч., Ст. Младенов, ЕтР 592, Skok, цит. съч., 3, 290, Schuster-Šewc, цит. съч. Преображенский 2, 326–327, 299–300, под *склѝзок*, се съмнява в тази връзка, но не я отхвърля. **Brückner**, цит. съч., сравнява и със *слъза̀* (вж.), което е неубедително. – Вж. и **Holub—Kopečný** 337, **V. Machek**, Slavia 16, 189, Vasmer, REW 2, 665–666. – Според **Miklosich**, цит. съч., и Skok, цит. съч., заето в рум. *solz = solţ* 'люспа', което не е сигурно. – Срв. *лу̀за*.

слу̀звам се, слу̀зна се, слу̀знувам се 'подхлъзвам се, смъквам се, плъзгам се по нещо' (Геров), **слу̀згам са** 'пързалям се' (Попово, Чешнегирово, Пловдивско). – Произв.: *слузгав* 'хлъзгав, покрит със слуз' (1883, М. Бракалов). – Произв. съответно от *лу̀звам се* (вж. под *лу̀згам¹*). Ст. Младенов, ЕтР 592, погрешно поставя *слу̀звам се, слу̀зна се* в едно гнездо със *слуз* (вж.) и свързва със *сли̇̀звам се, сли̇̀згав*.

слу̀ка 'случай, сгода', **слука** 'случай, възможност' (1873, Й. Груев), 'късмет' (Банско), в съчет. *на слу̀ка* 'както се случи, както падне; ловен поздрав; на добър успех', *наслу̀ка* нареч. нар. 'както се случи, без обмисляне, както падне; без план и без увереност в успеха', *наслу̀ки* нареч. нар. също. – Поствербал от *слу̀ча* (вж.). Срв. *сполу̀ка* от *сполу̀ча*. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 592. – Срв. *лу̀ча²*, *слу̀чай*.

слула̀свам (слула̀свъм) 'успявам' (Кръвеник, Севлиевско) само в ТБД 5, 40. – Погрешно набрано вместо *скула̀свъм = скола̀свам* (вж.). Думата е подкрепена с примера: *Скула̀свът и зѐмът дърва̀тъ* (и е при думи с начално *ск-*).

слу̀мвам се '(за зеле) омеквам, скашквам се' (Родопите). – От **сло̀мвам се* също = *сломя̀ се* (вж.), *сломя̀вам се* (вж.), с *у* вместо *о* под ударение в говора, за което срв. *слун* вместо *слон*, *нус* вместо *нос*.

слу̀мник 'придумник, сватовник' (Сив кладенец, Ивайловградско), 'годежар, сватовник' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'годежник' (Дервент, Дедеагачко), **слю̀мник** 'човек, който е изпратен да сгодява млади; годежар' (Странджа), **слу̀мница** 'годежарка' (Сив кладенец, Ивайловградско; Чопкьой, Узункюприйско), **слу̀мницъ** 'годежарка, сватовница' (Съчанли, Гюмюрджинско), **слю̀мница** 'жена, която е изпратена да уговаря годеж между млади; годежар' (Странджа), **слу̀мници** 'сватовници' (Илинден, Гоцеделчевско; Бряговец, Крумовградско), **слумни̇̀ци** 'годежници' (Булгаркьой, Кешанско). – От *слу̀бник* 'сватовник, годежар' (вж.), *слю̀бник* също (вж.), с асимилация *б – н > м – н*.

слун 'двор' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От *слон* 'заслон' (вж.) с *у* вместо *о* под ударение, както в *нус* от *нос*, *нуж* от *нож*.

слуна̀рь 'ледена висулка' (Туховища, Гоцеделчевско), **слуна̀ре** мн. ч. 'ледени висулки на стряха' (Теплен, Гоцеделчевско), **слуняр** 'ледена висулка на стряха' (Абланица, Благоевградско). – Произв.: *слуна̀рче* 'ледена висулка на стряха' (Теплен, Гоцеделчевско). – От *сулна̀р* (вж. *сулина̀р*) с метатеза *-ул- > -лу-*.

слу̀нькя 'плюнка' (Банско), **слунькя** 'слюнка' (Разложко). – От *слю̀нка* (вж.) с депалатализация на *л*.

слу̀ням се ирон. 'скитам се безцелно' (Доброславци, Софийско; Долна Врабча, Пернишко), 'лутам се' (Софийско; Якимово, Монтанско; Долна Мелна, Трънско), 'ходя бавно и наведен, като че търся нещо' (Трънско), диал. 'ходя свит, слягам се' (Ст. Ц. Даскалов, Кр. Григоров, Мих. Георгиев), **слуням се** 'скитам се без цел' (Драгоман, Софийско; Ярловци, Трънско; Ружинци, Белоградчишко), **слу̀ням са** 'запилявам се по ъглите на необитавани места в дома или постройките в двора, търсейки нещо' (Милчина лъка, Кулско), **слу̀ньем съ** 'скитам безцелно, скиторя' (Ново село, Видинско), **слу̀ня** 'лута се, скита' (Кумановско), **слю̀нем** 'скитам без намерение, без посока' (Ново село, Видинско). – Произв.: *слу̀неж* 'скитане, скитосване' (Ново село, Видинско), *слу̀нча* 'глупак' (Годечко), *слу̀нчо* също (Доброславци, Софийско), *слунчо* 'глупав, разсеян човек' (Драгоман), *слу̀ньо* диал. 'мекушав човек, мухльо' (Ст. Ц. Даскалов), *слу̀няв* 'смахнат' (Лом), *слуня̀сал* 'занесен, замаян' (Берковица); *заслу̀ньвам се* пренебр. 'заскитвам се' (Доброславци, Софийско). – Произв. от *лу̀ням* (вж.).

слу̀пвам, слу̀пя, слу̀пям, слу̀пкам 'удрям нещо и го смачквам' (Геров). – Произв.: *слу̀пин* прил. 'счупен, стар; (за пара) пукнат' в израз *слу̀пин пита̀к ни да̀въм* (Войнягово, Карловско); *послу̀пя* 'удрям съд о нещо, от което се свива, изкривява' (Геров). – Произв. от *лу̀пам¹* (вж.).

слупя 'схлупя' (1872, Й. Груев), **слу̀пил се** 'прегънал се' (Прилеп). – Произв.: *слупен* 'схлупен' (1882), *слупѐтина* диал. 'схлупена къща' (Мих. Георгиев), *слу̀пка* 'малък кръгъл дървен съд с похлупак за сол' (Бориково, Могилица, Смолянско). – Диалектен вариант на *схлу̀пя* (вж.).

слус 'завиване на свят от удар в носа' в израз: *Като те удàри у нусà, стàне ти тѐмно – нѝе му кàзваме слу̀с.* (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Вероятно поствербал от **слу̀сна* 'блъсна, ударя, тресна, плесна', произв. от *лу̀сна* 'блъсна' (вж. *лу̀скам²* и *лу̀снеш*). За образуването срв. *блъс* от *блъскам*, *тряс* от *тря̀сна*, *хлас* от *хлàсна*.

слу̀снувàм се 'намалявам си обема при завиране' в изречения: *Тенджурата е препънена со спàнакь, ма кату зàври, ке остàне на половѝна – ке се слу̀сне. Полѐх коприѝвите с врѐла вòда и се слуснàа.* (Банско). – Вероятно произв. от *лу̀сна* 'блъсна, ударя, тресна' (вж. *лу̀скам²* и *лу̀снеш*), като за семантиката срв. *сбѝя се* '(за ядене) намаля си обема', произв. от *бѝя* (вж.).

слу̀там 'шетам' (Монтанско; 1870, Кр. Пишурка), **слутам се** също (1870, Кр. Пишурка), **слу̀там се** 'ходя като замаян' (Царибродско), 'шетам' (Монтанско), 'скитам се, лутам се' (Брезнишко, Кюстендилско), 'скитам се, без да правя нещо' (Бърложница, Софийско), **слутѐвам се** 'търся' (Еремия, Пиянец, Кюстендилско; Дупница), 'въртя се, суетя се, търся' (Падеш, Благоевградско), 'мотая се' (Самоков), **слутѐвям се** 'лутам се' (Кюстендилско), **слутѝням се** 'обърквам се' (Ковачица, Ломско), **слутявам се** 'ходя нагоре-надолу да търся нещо' (Геров). – Произв.: *слутник* 'човек, който се скита безцелно' (Рила), *слутнѝк* 'безделник' (Голяма Фуча, Дупнишко), 'скитник' (Кюстендилско; Лом), *слу̀тняк* 'скитник' (Софийско). – Произв. от *лу̀там (се)* (вж.), вж. М. Москов, ЕзЛит 19, 1964, 2, 53.

слутѝ същ. мн. ч. с вероятно знач. 'снежни виелици' в нар. пес.: *По сѝчко сѐло я лежà / сѝте ме слутѝ забѝват / слутѝщи и снеговѐте.* (Гниляне, Софийско). – Произв.: *слутѝщи* мн. ч. с вероятно знач. 'виелици' (Гниляне, Софийско). – С редукция *о > у* от **слотѝ*, форма за мн. ч. от *слотà* 'буря, виелица, фъртуна' (вж. *слòта*).

слутѝм, вж. *слухтя̀¹*.

слу̀тим (съ) 'шегувам се; лудувам, правя се на луд' (Ново село, Видинско). – От рум. диал. *a sluti* – книж. *a sluţi* 'кривя се, кевря се'. Вж. М. Младенов, ТБД 6, 170.

слутуря̀сувам са 'катурвам се' (Тешово, Гоцеделчевско). – Неясно. Експресивно образуване, срв. *буторя̀свам* и *бутуря̀свам* 'бутам, тласкам силно; катурвам нещо с трясък'. Възможно е да е във връзка със *слу̀там се* (вж. *слу̀там*).

слух¹ 'едно от петте сетива, чрез което разпознаваме шум, тишина, говор, музика; нещо, което се мълви в обществото; мълва', 'слухово възприятие'

(1853, в. Гайда), 'звук, глас' в нар. пес.: *Стоян свири, Пенка пее;/ Слух на вредом се разнася.* (1858, М. Л. Софиянец), в съчет. *по слух* 'от слушане'; стб. **слоухъ** 'сетиво за слушане; мълва' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.). – Произв.: *слуха̀р* спец. 'телеграфист, който по щракането на апарата разбира какво се предава; човек, който има добър музикален слух', жарг. 'музикант, който не познава нотите и свири само по слух; доносник, подслушвач', *слуха̀рка* 'телеграфистка, която по тракането на апарата разбира какво се предава', *слуха̀ря* жарг. 'слушам, подслушвам', *слу̀хов* 'който се отнася до слух', *слуховен* 'слухов' (1882), *слу̀хом* 'от (чрез) слушане' в израз *слу̀хом го зная* 'чул съм да го казват' (Геров), *слухом* 'на глас' в съчет. *слухом приказва* (1871, Г. Кръстевич), в изреч. *Верният обаче слухом поп Петър.* (1876, Нова България); *слухонемота* 'глухонемота' (1875). – Срхр. *слу̑х*, словен. *slûh*, рус. *слух*, укр. *слух*, струс. **слоухъ**, чеш. *sluch*, словаш. *sluch*, пол. *słuch*, горлуж. *słuch*, долнолуж. *słuch*. – Праслав. **sluxъ* (според **Machek** 559, и **Skok** 3, 288, поствербал от **slušāti*, вж. *слу̀шам*). – Ие. **klou-s-*. Сродно с авест. *sraōša*- м. 'слух, послушание', англосакс. *hléor* ср. 'буза; лице', стисл. *hlýr* ср. 'буза' (**hleuza-*), стирл. *cluas* 'ухо', кимр. *klūst* 'ухо', стсакс. *hlust* 'слух, ухо, слушане', лит. *klausà* 'слух; музикален слух'. Свързано чрез редуване на коренната гласна със стисл. *hør* ср. 'подслушване' *(*hluza-)* = чеш. *slech* 'слух' < праслав. **slъxъ*. – Вж. **Miklosich**, EtWb 309, **Преображенский** 2, 327–328, **Pedersen**, IF 5, 36, **Holthausen**, Altwnord. EtWb 120, Altengl. Et.Wb. 162, **Trautmann** 308, **Holub–Kopečný** 340, **Fraenkel**, LEW 266, **Pokorny** 606–607, **Brückner**, SEJP 501–502, **Machek** 559, под *slyšeti*, **Vasmer**, REW 2, 666, **M. Vasmer**, ZfslPh 2, 57, **Ст. Младенов**, ЕтР 592, **Skok** 3, 288, **Schuster-Šewc** 17, 1309. – Срв. *слу̀шам*.

слух² 'слепите очи на човек, Regio temperalis' (П. Цончев), **слу̀хове** мн. ч. 'слепите очи' в текст: *За главоболие налагат слуховете с нишадър и сол.* (Панчев). – С промяна *ф* > *х* и с изпадане на неударено *-о-*, *-у-* от **солу̀ф*, **сулу̀ф*, 'сноп коса на слепоочията пред ухото', диалектни варианти на *зулу̀ф* (вж.). Срв. срхр. *со̀луф* 'кичур коса край ухото' (**Škaljić** 569), вариант на *зу̀луф* (от тур. *zülüf*, отдето е и бълг. *зулу̀ф*). – Срв. *золу̀в*, *скалу̀фѐ*, *склуви*, *склу̀фи*, *сколу̀ба*, *сколу̀ди*, *сколу̀ф*, *скулу̀в*, *скулу̀ф*, *скълу̀фе*.

слух³ 'силен удар по главата, последван от падане в несвяст' в израз *слух му забѝ* (Самоковско). – Еднакво със *слух²* (вж.) или от *солу̀к* 'дъх' с изпадане на неударено *о*.

слухтя̀¹ 'слушам внимателно и с очакване; ослушвам се; стоя нащрек; внимавам', 'слушам напрегнато' (Кесарево, Горнооряховско), 'дебна, следя някого' (Лозенец, Ямболско), 'слушам, послушен съм' (1874, Летоструй), **слухтѝм** 'подслушвам' (Софийско), **слухту̀вам** 'слухтя' (Ботевградско), **слутѝм** 'ослушвам се, чакам нещо' (Трънско), **слуту̀вам** 'наострям слух, слушам внимателно и с очакване' (Етрополе), **слухтѣ̀** 'слушам с особено внимание, ослушвам се; стоя буден, пазя, бодърствувам' (Геров). – Произв.: *заслухтя̀*, *заслухтя̀вам* 'започвам да слухтя, да се ослушвам'; *наслухтя̀ (се)* 'слухтя доста' (Геров);

послухтя̀ 'слухтя малко нещо, късо време'. – Експресивен итеративен глагол, произв. от *слух¹* (вж.), срв. *дъхтя̀*. Срв. *слу̀шам*. Формата *слутѝм* е от *слухтѝм* с изпадане на *-х-*, а формата *слуту̀вам* е от *слухту̀вам* с изпадане на *-х-*. Срв. T. Szymański, Derywacja 91.

слухтя̀² '(за уморено добиче) дишам тежко' (Кесарево, Горнооряховско). – От *слух¹* 'звук, глас', тъй като при дишане и особено когато дишането е тежко, се издава звук. За образуването срв. *дъхтя̀*, *пъхтя̀*.

слу̀ча, **слу̀чвам** 'намирам някъде, заварвам; успявам, постигам, улучвам, сполучвам', **случа** 'улучвам, уцелвам' (1876, Нова България, Летоструй), **слу̀чам** 'случвам, улучвам' (П. Р. Славейков), **слу̀чвам се** 'намирам се някъде' (Геров), **случа са** (1806, Софроний Врачански), **слу̀чва се**, **слу̀чи се** безл. 'става, бива, среща се – независимо от нашата воля', **случа̀вам** 'сварвам, намирам; случвам' (Шумен), **случа̀ва се** диал., 'случва се' **случевам са** 'случвам се' (1879, К. Смирнов), **случовам ся** 'случвам се' (1874, Д. Манчов), **случувам ся** също (1911, Н. Геров), **случу̀въм сь**, **слу̀чим сь** 'намирам се някъде, бивам случайно' (Ново село, Видинско), **случявам се** (1863, в. Гайда), **случявам ся** (1857, Цариградски вестник), **случам ся** (Й. Груев), **слу̀чы се** 'срещне се, стане' (Банат), **слю̀чъ** 'заваря, намеря някого нейде' (Герен, Благоевградско; Ботевградско), **слю̀ча са** 'случайно се намеря някъде; догодя се' (Ботевградско); стб. **сълоучати сѧ**, **сълоучаѭ сѧ** 'случвам се' (Супр.), **сълоучити (сѧ)**, **сълоучѫ (сѧ)** 'случа (се)' (Супр.). – Произв.: *случ* рядко 'случка' в нар. приказка: *Още по пъто измислило какво да казва: че ка̀зва на̀опако слу̀човете, що му се случѝха по пъто.* (Обрадовци, Софийско), *случаем* 'случващ се' (1856, Цариградски вестник), *случваното* 'случващото се' (1881, Хр. Арнаудов), *случѐвна* прил. 'случайно' (Гоцеделчевско), *случен* 'сполучлив' (1865, Н. Михайловски), 'случил се' (1875, П. Кисимов), 'случващ се' (1855, Цариградски вестник), *слу̀чен* рядко 'сполучлив, уместен' (Н. Михайловски), в съчет. *слу̀чен сезо̀н* 'времето, когато животните се разгонват' (Слатина, Ловешко), *случение* 'случка, събитие' (П. Берон), в съчет. *военно случение* 'в случай на война' (1871, Г. Кръстевич), *случено* 'което се е случило' (1851, И. Андреев-Богоров), *слученото* 'случилото се' (1857, Й. Ненов), *случившето* 'случилото се' (1894, Свобода), *случивши се* 'случилото се' (1875, Знание), *случѝтелно* в съчет. *случѝтелно спомагателство* (1835, Н. Хилендарец), *слу̀чка* 'нещо станало (обикновено, без да се надяваме); дребно събитие', жарг. 'полов акт', *случка* 'събитие' (1846, Български орел), 'случай' (1852, П. Р. Славейков), в съчетания *на случка* 'случайно' (Кюстендилско), *по случка* също (1883, Марица), *случлѝв* 'верен, точен, сполучлив' (Дювернуа); *послу̀ча* 'случа за малко време' (Геров). – Срхр. *слу́чити се*, *слу̂чӣ се*, рус. *случи́ться*, *случу́сь*. – Праслав. **sъlučiti (sę)*, **sъlučą (sę)*, префигирана форма от **lučiti (sę)* (вж. *лу̀ча²*). Праслав. **sъlučiti (sę)* трябва да се отдели от срвиснем. *gelücke* 'щастие', нем. *Glück* също, швед. *lycka* също, въпреки A. Matzenauer, LF 9, 220–221, вж. Vasmer, REW 2, 667. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 592, Skok 2, 324, под *lúčiti*. – Срв. *слу̀ка*, *слу̀чай*.

слу̀чай 'възможност, време или място за някаква работа, условие за нещо; слука; пример, явление; непредвидено нещо; случайност', в съчет. *по слу̀чай* 'във връзка с нещо, поради', **случа̀й** 'възможност' (Кондорби, Костурско), **случай** 'произшествие' (1872, Читалище), 'възможност' (1856, Цариградски вестник), **случей** (1870, Читалище), **случяй** (1851, Ив. Андреев-Богоров), **слу̀чаи** мн. ч., **случае** мн. ч. (1879); стб. **сълоүчаи** 'случай, случайност' (Супр.). – Произв.: *случа̀ен* 'станал, явил се, възникнал, без да го очакваме или предвиждаме, без да зависи от предварително позната причина; неволен, несъзнателен', в съчет. *случа̀ен чове̏к* 'неизвестен или непредвиждан за възложената му работа', *случа̀йно* 'неочаквано, непредвидено; неволно, без умисъл', *случа̀йност* 'нещо станало случайно; случайно явление, случай'. – Срхр. *слу̏ча̄ј*, словен. *slučȃj*, рус. *слу́чай*, укр. *случа́й*. – Праслав. **sъlučājь*. – Вж. V a s m e r, REW 3, 667. Срв. M i k l o s i c h, EtWb 175, Ст. М л а д е н о в, ЕтР 592, S k o k 2, 324–325, под *lúčiti*. – Според S n o j 1997, 583, словенската форма е чрез сръб., хърв. *slȕčāj* от рус. *слу́чай*. – Срв. *лу̀ча*[2], *слу̀ка*, *слу̀ча*.

слу̀шам 'възприемам с уши, със слух; чувам; разбирам се от дума и съвет, покорявам се, мирувам; изпълнявам нечии нареждания, воля', 'шетам, работя в къщи; изпълнявам нечии нареждания' (Софийско), 'шетам' (Замфир, Ломско), 'работя, слугувам, помагам, изпълнявам нечии заповеди, задоволявам някого с работата си' (Трънско; Софийско), 'върша къщна работа; слугувам' (Витановци, Пернишко; Ботевградско; Ракита, Брезнишко; Своге; Болградско), 'подреждам' (Ловешко), 'прислужвам' (Брезнишко), **слу̀ше̑** в нар. пес.: *Тодорка ма̀йка ни слу̀ше̑./ Та ста̀на, та си ути̇̀де̑.* (Смолянско), **слу̀шна** (еднократно умал. от *слу̀шам*) (Геров; Радовене, Врачанско), в послов. *Една̀ш прогдо̀ри, дваш слу̀шни* (Прилеп), **слу̀шам се** 'слугувам си сам' (Геров), **слушам се** 'чувам се' (1876, Нова България), **слу̀шам са, слу̀шна са** 'чувам се; обслужвам се, гледам се, живея без чужда помощ; в добри отношения съм, в съгласие съм' (Радовене, Врачанско), **слуша са** 'чува се' (Драгуш, Петричко), **слушам са** 'чувам се' (1872, Свобода), **слу̀шам си** 'шетам, работя у дома' (Монтана), **слу̀ша** '(за дреха) прилича, отива' (Геров), **слушевам** диал. 'слушам', **слу̀шем** 'възприемам с уши, чувам; послушен съм, подчинявам се; обръщам внимание, поддавам се на слухове' (Банат), **слушим** 'прислужвам' (Гайтаниново, Гоцеделчевско), **слу̀шъм** 'чувам; внимавам да чуя и разбера всичко' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'послушен съм, подчинявам се на дадени ми съвети; шетам по време на сватба' (Ново село, Видинско), **слу̀ше̑д го̣ йе** гл. безл. 'слуша се, чува се' (Златоград, Маданско); стб. **слоүшати, слоүшаѭ** 'слушам' (Зогр., Мар., Асем., Сав., Супр.), **послоүшати** (Ман. хр.), **прѣслоүшати** (Ман. хр.). – Произв.: *слуша̀лка* 'лекарски уред за преслушване гърдите, белия дроб или сърцето; част от телефонен апарат, която се държи до ухото; прибор за слушане радио без високоговорител', жарг. 'ухо; милиционер, полицай, таен агент', в съчет. *голя̀ма(та) слуша̀лка* 'тоалетна чиния', *слушане* 'слугуване' (Павелско, Асеновградско), *слушанѐ* 'съвет' (Суходол, Софийско), *слуша̀тел* 'който слуша сказка, лекция, разговор, музика и под.; радиослушател; някога-

шен нередовен студент, записал се без съответно образование', *слуша̀телка* 'жена, която присъствува и слуша сказка, лекция и под.; радиослушателка', 'слушалка; ухо, слухов орган' (Певец, Търговищко), *слуша̀телство* 'слушане', *слуша̀телски* 'който се отнася до слушател', *слушательов* 'слушателски' (1874, Д. Войников), *слуша̀ч* 'човек, който помага обслужването по време на сватба' (Ново село, Видинско), 'послушно дете' (Църварица, Кюстендилско), *слушач* м. таен говор 'ухо', 'слушател' (1874, Ив. А. Богоров), *слушащец* 'слушащ' (1873, С. С. Бобчев), *слушающ* 'слушащ' (1873, Периодическо списание), *слушаящий* също (1873, С. Радулов), *слушен* 'послушен' (Й. Груев), *слушене* 'слух' (1869, Д. Мутев), *слушител* 'слушател' (1884, З. Стоянов), *слу̀шкам* (умал. от *слу̀шам*), *слушлѝв* 'послушен' (Смолско, Пирдопско; Трънчовица, Никополско; Боженци, Габровско; Силистренско; Черешница, Костурско; Банско), *слушлѝу* 'послушен' (Бяла черква), *слу̀шна* прил. 'послушна' (Сухо, Висока, Солунско), *слу̀шник* 'годежник' (Дервент, Дедеагачко; Родопите), *слу̀шничка* прил. ж. 'послушна' (Силистренско; Саламаново, Шуменско); *вслу̀шам се, вслу̀швам се* 'напрягам слух, мъча се да доловя със слуха си; вземам поука, възприемам', *вслу̀шувам се* също (Геров); *дослу̀шам, дослу̀швам* 'слушам докрай', *дослу̀шувам* също (Геров); *заслу̀шам, заслу̀швам* 'започвам да слушам', *заслу̀шам се, заслу̀швам се* 'започвам внимателно и съсредоточено да слушам; увличам се в слушане'; *изслу̀шам, изслу̀швам* 'слушам докрай; слушам всички или мнозина; слушам много или всичко; (нар.) изслугувам'; *наслу̀швам* 'следя със слух; вслушвам се', *наслу̀шам се, наслу̀швам се* 'слушам много, до насита'; *непослу̀шен* 'който не слуша, който не мирува', *непослу̀шник* също, *непослу̀шница, непослу̀шничав* 'непослушен' (Панчев), *неслушлѝв* 'непослушен' (Панчев), *нипуслу̀шин* също (Банат); *ослу̀шам се, ослу̀швам се* 'напрягам слуха си да чуя, да доловя нещо'; *послу̀шам, послу̀швам* 'слушам малко, кратко време; внимавам, за да разбера нещо; слушам, покорявам се в определен случай, изпълнявам даден съвет', *послуша̀ние* 'постъпка, проява на послушен', *послу̀шен* 'който слуша, който се покорява и изпълнява чужди съвети или заповеди', *по̀слушин* и *послу̀шин* 'послушен' (Банат), *послушлѝв* също (Геров), *послу̀шник* 'прислужник в манастир, който се готви да стане монах (калугер)', *послу̀шница* 'жена, която прислужва в манастир и се готви за монахиня (калугерка)', *послу̀шно* нареч. 'покорно, смирено', *послу̀шност* 'покорност', *по̀слух* 'приемане на съвет от някого' в нар. приказка: *Галената щерка ничто не хващала; ни работа, ни послух.* (Геров), в съчет. *на по̀слух да си* 'да пазиш, да слушаш, да бдиш' (Геров), *послуха* 'слушател' в текст: *Всякой лъх послуха си има* (Геров); *подслу̀шам, подслу̀швам* 'слушам тайно някого, без да бъда забелязан; (воен.) слушам с апарат дали минават неприятелски самолети', *подслу̀шувам* също (Самоков), *подслу̀шам се, подслу̀швам се, подслушва̀ч* 'човек, който обича да подслушва; (воен.) апарат, с който се долавя шум от чужд самолет', *подслушва̀чка* 'жена, която обича да подслушва'; *преслу̀шам, преслу̀швам* 'изпитвам някого (ученик); преставам да слушам' (Геров), 'изследвам с ухо или слушалка белия дроб и сърцето на болен',

преслу̀шам се, преслу̀швам се 'преглеждам се от лекар с ухо или слушалка', *преслушàние* ср. остар. 'неподчинение' (Ив. Вазов); *прислу̀шам, прислу̀швам* 'подслушвам; изследвам с ухо или слушалка белия дроб и сърцето на някого', *прислу̀шам се, прислу̀швам се*; *прослу̀шам, прослу̀швам* 'започвам отново да чувам; слушам внимателно от начало до край, изслушвам; слушам внимателно музикално произведение или изпълнители, за да оценя, преценя'; *разслу̀шам, разслу̀швам* 'различавам какво се говори или вика' (Геров); *услу̀швъм се, ѐслушъ съ* 'ослушвам се' (Съчанли, Гюмюрджинско), *услу̀шувам се* 'вслушвам се' (Самоков), *услу̀шувам си* 'ошетвам си в къщи' (Софийско); *добропослушлив* (Оглашения Теодора Студита от 18 в.), *законопослушен* (1950, в. Отечествен фронт), *рàдиослушàтел*. – Срхр. *слу̏шати, слу̏ша̄м* 'слушам', словен. *slúšati, slúšam* 'слушам', рус. *слу́шать, слу́шаю, слу́шаться, слу́шаюсь* 'слушам, подчинявам се', струс. **слꙋшати**, укр. *слу́хати, слу́хаю* 'слушам', белорус. *слу́хаць, слу́хаю* 'слушам', чеш. *slušeti, slušim* 'прилягам, приличам, подхождам', *slušeti se, sluší se* 'подобава, прилично е', *po-slouchati, po-slouchám* 'слушам', стчеш. *slušěti, slušěju*, словаш. *slušat', slušim* 'приличам, подхождам, прилягам; (остар.) принадлежа', *slúchat', slúcham* 'слушам', пол. *słuchać, słucham* 'слушам', стпол. *słuszać, słuszam* 'послушен съм', горлуж. *słušeć* 'принадлежа', *słuchać, słucham* 'слушам', доллуж. *słuchaś, słucham* 'слушам', *słušaś, slušam* 'принадлежа'. – Праслав. **slušāti, *slušāją* (от **sluxěti*), **sluxāti, *slūxāją*, срв. праслав. **sluxъ* (вж. *слух*[1]). – Сродно с лит. *klausýti, klausaũ* 'слушам; подчинявам се', стпрус. *klausiton* 'чуя', *klausēmai* 'слушаме', ствиснем. *hlosên* 'слушам', стинд. *śrṓṣati* 'чува'. С друга отгласна степен са: лит. *paklùsti, paklūstù* 'слушам', *paklusnùs* 'послушен', стинд. *śruṣṭís* ж. 'сговорчивост, услужливост, доверие', стсакс. *hlust* ж. 'слух, ухо', ирл. *cloor* 'чувам' *(*klusôr)*, тохар. *klyos-* 'чувам'. – Ие. **k̑lou-s-/ *k̑leu-s-*. – Вж. **M**iklosich, EtWb 309, Преображенский 2, 327–328, **B**rückner, S**EJP** 501–502, **T**rautmann 308, **H**olub–**K**opečný 340, Ст. Младенов, ЕтР 592, **P**okorny 606–607, Vasmer, REW 2, 667, **F**raenkel, LEW 266, Vaillant, **G**rammaire comparée 169, 389, **M**achek 559, Skok 3, 288, Schuster-Šewc 17, 1309. Срв. *слѝшам, слух*[1], *слух*[2], *слухтѝ*[1], *слухтѝ*[2]. – Формата *дослу̀шам* е заета в рум. *a dosluşi, a desluşi* (**M**ihăilă 209).

слу̀щам 'бързо обирам плодове с шумата, при което се чува шум' (Лъжница, Гоцеделчевско), **слу̀щвам** 'бързо набирам плодове с шумата или тревата, при което се чува шум' (Лещен, Скребатно, Гоцеделчевско), **слу̀штьęм** 'бързо набирам плодове с шумата' (Корница, Гоцеделчевско), **слу̀шьтęм** 'бързо набирам плодове с шумата или листата, при което се чува шум' (Кремене, Смолянско). – Произв. от *лу̀щам* (вж.) и варианти.

слу̀щиха таен кошковски говор в израз *слу̀щиха ма* 'обслужиха ме' (Илинден, Гоцеделчевско; Й. Н. Иванов, Трудове ПУПХ 17, 1979, 5, 52), **слу̀щихъ** таен дръндарски говор в израз *слу̀щихъ ма* 'черпиха ме' (Илинден, Гоцеделчевско) само в СбНУ 15, 257. – Може би от първонач. **слу̀жтих*, експресивно образуване с наст. *-т-* от *слу̀жа* със значение 'черпя' (вж.) (срв. *шумтѝ* от *шумѝ*, *лъхтѝ* от *лъхам* и др.), с обеззвучаване *ж > ш* пред беззвучно *т*.

слъб 'клон' (Лешниковци, Трънско), 'клон на дърво' (Литаково, Ботевградско). – Произв.: *слъбѐц* 'дървена част от конска кола' (Плана, Софийско), 'право дърво, дебело 20–30 см, на което се заковават дъски, за да се направи ограда' (СЗ), *слъбец* 'плоско дърво, изкривено полегато на предния колесар на кола' (СЗ), 'кол, стълб' (Геров), *слъбци* мн. ч. 'колове' (Геров), *слъ̀бци* мн. ч. 'приспособление за закрепване на канатите на кола' (Богданов дол, Пернишко), 'дървета, върху които се закрепя билото на покрива на къща' (Зап), *слъбца* 'клони' (Провадийско); *седмослъб* 'със седем клона' (Софийско). – От *стлъб* (вж.), диалектен вариант на *стълб* (вж.), с опростяване *стл* > *сл*. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 592. – Срв. *слъба*, *слъп*.

слъ̀ба 'дървена стълба' (Доганица, Босилеградско), 'стълба' (Ябланица; Брусен, Тетевенско; Долна Баня, Ихтиманско; Самоков; Кюстендилско крайще; Драгойчинци, Кюстендилско; Сухо, Висока, Солунско), 'подвижна дървена стълба; стълбище пред къща' (Ихтиманско; Варвара, Пазарджишко), **слъба** 'стълба' (Горно Врабци, Трънско), **сл̥ба** 'стълба' (Витановци, Пернишко), **съ̀лба** 'подвижна дървена стълба; стълбище пред къща' (Ихтиманско; Варвара, Пазарджишко), **съ̀ба** също (Ихтиманско; Варвара, Пазарджишко), **слъбѐ** 'стълбичка' (Самоков), **слъбе** (Л. Каравелов). – Произв.: *слъбѐнце* умал., *слъ̀бица* 'стълбичка' (Монтанско), *слъ̀пка* 'стълба' (Сухо, Висока, Солунско); МИ *Слъ̀бица* при Дълги дол, Монтанско. – От *стлъ̀ба*, диалектен вариант на *стълба* (вж.) (срв. стб. **стлъба**), с опростяване *стл* > *сл*. Формата *сълба* е от *слъба* с метатеза, а формата *съба* е от *сълба* с изпадане на твърдо (билабиално) *л* пред *б*. – Срв. *слъб*, *слъп*.

слъва̀ мн. ч. 'букви', вж. *сло̀во*.

слъвѝна ж. 'чеп, канелка на каца' (Ново село, Видинско). – От рум. диал. *slăvină* също, което според DLR 10/4 1046, е от срхр. *славина* с непосочено значение. Срв. у Skok 3, 280, под *slav*, срхр. *славина* 'сорт грозде и лозе за вино', с несигурна етимология. Бълг. *слъвѝна* може да е заето и направо от сърбохърватски.

слъвца мн. ч. 'клони' в нар. пес.: *Люлки весим, весим, гечтим./Люлките съ на двс слъвца./слъвцата съ яворови.* (Генерал-Колево, Провадийско), само в НПСБ 2, 15, 831. – От *слъбца* (вж. *слъб*) с *-в-* вероятно по *дръвца̀*.

слъд предл. 'след' (Войнягово, Карловско; Гюмюрджинско), **слъдь** 'след' (Динево, Хасковско), **сльъд** 'след' (Трънково, Старозагорско). – Формата *слъд* е получена със затвърдяване *-ль* > *-л-* от *сльъд*, което е диалектен вариант в неударена позиция на *след* (вж.).

слъ̀за, вж. *сълза̀*.

слъ̀звам, слъ̀зна, слъ̀знувам 'с плъзгане смъквам нещо надолу', **слъ̀звам се, слъ̀зна се, слъ̀знувам се** 'подхлъзвам се' (Геров), **слъ̀згам са** 'плъзвам се, пързулвам се' (Мезек, Свиленградско). – Произв.: *слъ̀згав* 'който е гладък или

мазен отгоре, плъзгав' (Геров), *слъзганица* 'пързалка' (Любимец, Хасковско). – Произв. от *лъзвам (се)*, *лъзна (се)*, *лъзгам (се)* (вж.).

слъзница диал. 'раст. жълтина, алтънче, Chrysosplenium alternifolium' само в БотР 512. – От първонач. **сльъзница*, диалектен вариант на **слезница*, произв. от *слез* 'далак' (вж.), със затвърдяване *-ль-* > *-л-*, както в *слъд* (вж.). Срв. *слъзънта̀*. Растението е наречено така, защото лекува болен далак. Срв. другите му названия *далачна трева* и *далак оту*. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Исслед. Варбот 2006, 127–128.

слъзънта̀[1] ж. 'далак' (Ново село, Видинско). – От *слезента̀*, членувана форма от *слѐзен* (вж.), с включване на определителния член за ж. р. *-та* като част от думата (в съвременния новоселски говор няма определителен член за ж. р. *-та*, за м. р. *-ът*, за ср. р. *-то*, за мн. ч. *-те*); с промяна *е* > *ъ* в неударено положение в говора. По образуване като *зълънта̀*, *кисълта̀* в същия говор. За тези форми вж. М. Младенов, ТБД 6, 49.

слъзънта̀[2] ж. 'сладост' в изреч.: *Са̀мо ти ра̀збра слъзънту̀ нъ то̀й мѐсо.* (Ново село, Видинско), само в ТБД 6, 279. – Неясно. Връзката със *слъзънта̀*[1] (вж.) се натъква на семантични трудности.

слъ̀йшъм 'прочиствам кладенец от нанос' (Ново село, Видинско). – От рум. *a sleí* 'изчерпвам, изпразвам; пресушавам' (вж. М. Младенов, ТБД 6, 170), с *е* > *ъ* в неударено положение в говора. За завършека *-ишам* в говора вж. М. Младенов, ТБД 6, 83–84.

слъ̀кам 'насъсквам куче' в пример: *Немо̀й го слъка̀.* (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Вероятно звукоподраж. Срв. *съкам*. Срв. *лйк, лйк, лйк* за примамване на птици.

слъко̀мница и **сълко̀мница** 'слънчоглед' (Кирсова, Молдавия). – Вероятно от първонач. **слънко̀вница*, произв. от **слъ̀нко* (вж. ЛИ *Слъ̀нко* под *слън-це*), с асимилация *-нк-* > *-кк-* > *-к-* и с промяна *-вн-* > *-мн-*, както в *грѝмна* от *грѝвна*, *ра̀мно* от *ра̀вно*. Формата *сълко̀мница* е с метатеза *слъ-* > *сзл-*. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 2, 2003, 353–354.

слъмурля̀в 'който е поръсен със слама; рус' (Троянско). – Експресивно произв. от *сла̀ма* (вж.), с редукция *а* > *ъ* в неударена позиция.

слънгльод 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Косово, Асеновградско). – От първонач. **слънкогльод*, образувано от **слъ̀нко* (вж. под *слъко̀мница*) и диал. *гльо̀дам* = *глѐдам* (вж.), с изпадане на неударено *о* и с асимилация *к – г* > *г– г* > *г*. Възможно е и от стара форма **слън* от праслав. **sъlnь*, **sъlnъ* (вж. *слънце*). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 2, 2003, 356.

слънго̀свам 'слъгвам' (Стара Загора). – От *лъго̀свам* (вж. *лъжа*) с епентетично *-н-*, за което срв. *лънго̀тя*, *слъ̀нджувам*.

слъ̀нджувам 'слъгвам' (Сухо, Висока, Солунско). – От първонач. **слъжу-вам*, диалектен вариант на *слъжа* (вж. *лъжа*), с епентетично *-н-* и с африкатизация *ж* > *дж* в говора. За епентетичното *-н-* срв. *лънго̀тя*, *слънго̀свам*.

слѝнка 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Невестино, Карнобатско). – Произв. от стара форма **слън* от праслав. **sъlnь*, ** sъlnъ* (вж. *слѝнце*). – Срв. *слѝнуфка*.

слънов 'слонов' (1862, Ел. Мутева). – Произв. от *слон* (вж.) с ъ вм. *о* по модела на рус. *сон* – бълг. *сън*, рус. *звон* – бълг. *звън*; създадено изкуствено от Ел. Мутева. Или от рус. прил. *слонóв*, където неударено *о* се произнася в руски като *а*, което на българска почва се редуцира в ъ.

слѝнуфка 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Жеравна, Котленско), **слѝнъўка** също (Долна Студена, Беленско). – От първоначално **слѝновка*, което е от един произход със *слѝнка* (вж.).

слѝнца в съчет. *слѝнца мàйкя* 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Банат). – Алегроформа от *слѝнцева* в съчет. *слѝнцева* м*àйкя* също, в същия говор, произв. от *слѝнце* (вж.). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 2, 2003, 358.

слѝнце 'небесно тяло, което денем свети и топли; слънчева светлина и топлина; (прен.) нещо много светло и радостно; (книж.) постоянно небесно тяло със своя светлина; звезда', диал. 'слънчоглед', 'вид украса на части от женско облекло' (Тарфа, Чаталджанско), в съчетания *слѝнце на плàдне* 'везба по дебела кърпа за глава' (Басарбово, Русенско), 'везба по сокай' (Габровско), *зàиде слѝнце* 'залез' (Ваклиново, Гоцеделчевско), *зàник слѝнце* 'залез', *зàход слѝнце* 'залез' (Скребатно, Гоцеделчевско), *заход слѝнце* 'залез' (Лещен, Гоцеделчевско), *пръ̀евал слѝнце* 'залез' (Вълчан дол, Смолянско), **слънце** 'название на орнаментна фигура при бродерия' (ЮЗ), 'фигура от тесто върху обреден хляб' (Литаково, Ботевградско), в съчет. *зàник слънце* 'залез' (Лъджа, Смолянско), *зàод слънце* 'залез' (Зап.), *ѝзник слънце* 'изгрев' (Лъджа, Смолянско), **слънци** ср. диал. 'слънце', 'слънчоглед' (Дервент, Дедеагачко), в съчет. *зàйду-слѝнци* 'време на залез' (Чешнегирово, Пловдивско), **слънц** ср. 'слънце' (Банат), **слънцà** мн. ч. 'вид украса на части от женско облекло' (Тарфа, Чаталджанско), **слѝнцье** (Давидково, Касъка, Любча, Смолянско; Върбина, Маданско), **слàнце** ср. 'слънце' (Кочан, Црънча, Осина, Гоцеделчевско; Пазарджишко; Змеица, Ягодина, Девинско; Селча, Смолянско), **слòнце** диал. 'слънце' (Панчев), **слòнцьȩ** 'слънце' (Кремене, Смолянско), в съчет. *зàник слòнцьȩ* 'залез' (Кремене, Смолянско), *ѝзник слòнцьȩ* 'изгрев' (Кремене, Смолянско), **слȍнце** 'слънце' (Върбово, Бориково, Бостина, Момчиловци, Райково, Долно Фатово, Елховец, Полковник-Серафимово, Смолянско; Петково, Ардинско; Вълкосел, Гоцеделчевско; Беден, Девинско), в съчетания *зàник слȍнце* 'залез' (Момчиловци, Долно Фатово, Смолянско), *ѝзник слȍнце* 'изгрев' (Момчиловци, Бориково, Смолянско), *нàгрев слȍнце* 'времето, когато и най-ниските части на планината са огрени от слънцето' (Родопите), *ȏбир-слȍнце* 'времето около залез слънце' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *прȅвал слȍнце* 'залез' (Бориково, Смолянско), **слȍнцьȩ** 'слънце' (Върбово, Брезе, Ждребово, Могилица, Смолянско; Долни Рудозем, Мъглица, Маданско), в съчетания *зàньȩк слȍнцьȩ* 'залез' (Могилица, Смолянско), *ѝзник слȍнцьȩ*

'изгрев' (Брезе, Софийско), *на̀грьев сло̀нцьҫ* 'времето, когато и най-ниските части на планината са огрени от слънцето' (Могилица, Смолянско), *пр"ёвал сло̀нцьҫ* 'залез' (Брезе, Смолянско), **сля̀нце** ср. 'слънце' (Бачково, Асеновградско), **сълнце** (Дювернуа), **сълнце** 'слънце' (1858, М. Л. Софиянец), **сънце** (Бобошево; Велес; Софийско; Пауново, Веринско, Бодрово, Поповци, Ихтиманско; Ихтиман), **сънцъ** ср. 'слънце' (Ново село, Видинско), в съчет. *сънцъ съ ра̀джъ* 'слънцето изгрява' (Ново село, Видинско), **со̀нце** (Битоля, Прилеп; Прилепско); стб. **слъньце** 'слънце' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Клоц., Сав., Супр.), **слъньчьнъ** прил. 'слънчев' (Супр.), **слъньчьнын** също (Супр.). – Произв.: *слънечен* 'слънчев' (1861, Й. Груев), *сълнечен* диал. 'слънчев', *солнечний* (1851, А. Хилендарец), *слъ̀нца* (вж.), *слънца̀сам* 'получа слънчев удар, слънчасам' (Банат), *слъ̀нцев* 'слънчев' (Геров), *слъ̀нцева ма̀йкя* 'раст. слънчоглед' (Банат), *слънценце* умал. (Гюмюрджинско), *слънцов* остар. 'слънчев' (Дювернуа), *слъ̀нцув* прил. (Войнягово, Карловско), *сънцо̀вяк* 'слънчоглед' (Тешово, Гоцеделчевско), *слънчав* (1874, И. Н. Гюзелев), *слънчан* 'слънчев' (1847, Ем. Васкидович), *сълнчаный* 'слънчев' (1872, З. Петров и Й. Наумов), *слънчанце* (Долен, Гоцеделчевско), *слънча̀сам, слънча̀свам*, нар. *слънча̀сувам* 'припадам при продължително стоене на силно слънце; получавам слънчев удар', *слънча̀свам* 'заболявам от препичане на слънце; (прен.) напивам се' (Казанлък), *слънча̀ле се* в пример: *слънча̀ле се цел дън* (Кумановско), *слънча̀соъм* 'получавам слънчев удар' (Троянско; Тихомирово, Старозагорско), *слънчя̀сувам* също (Самоков), *слъ̀нчаўка* 'слънчоглед' (Черковна, Провадийско), *слънче* 'слънце' (1860, Захар. Княжески), *слонче* 'малко слънце' (Прилеп), *слъ̀нчев* 'който изхожда от слънцето; (за време) когато няма облаци и мъгла, ясен; огрян доста от слънцето, с южно изложение', 'слънчогледов' (Силистренско), в съчетания *слъ̀нчев удар* 'припадък поради нахлула в главата кръв при дълго стоене на силно слънце, слънчасване', *слъ̀нчев часо̀вник* 'прост уред за познаване часовете по сянката', *сончев* остар. 'слънчев' (Дювернуа), *слъ̀нчева* в съчетания *слъ̀нчева ба̀ня* 'припичане по голо на слънце', *слъ̀нчева любо̀вница* 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Бериево, Севлиевско), *слъ̀нчева ма̀йка* 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Беброво, Еленско; Преслав; Градище, Севлиевско; Трънчовица, Никополско), *слъ̀нчева млѐчка* 'раст. Euphorbia helioscopia', *слъ̀нчева роси̇ца* 'раст. росянка, Drosera rotundifolia', *слъ̀нчева сестра̀* 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Геров), *слънчевен* (1860, Д. В. Попов), *слънчевий* (1876, Летоструй), *слънчевица* 'слънчоглед' (1869, Д. Мутев), *слъ̀нчевка* 'слънчоглед' (Копривец, Беленско; Гарван, Силистренско), *слънчѐвка* 'слънчоглед' (Силистренско; Шумен; Върбица, Преславско), *слъ̀нчево* в съчетания *слъ̀нчево ма̀сло* 'слънчогледово масло, олио' (Копривец, Беленско), *слъ̀нчево о̀ко* 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Бобища, Загоричане, Костурско), *слънчен* 'слънчев' (1847, Ем. Васкидович), *слъ̀нченце* умал. (Гумощник, Троянско), *слънчетѝя* събир. 'слънца' (Софийско), 'децата на слънцето' в нар. приказка (Красава, Брезнишко), *слънчец* диал. умал., *слъ̀нчико* ср. 'слънце' (Стояново, Ловешко), *слънчѝло* диал. 'място, огряно от слънце' (П. Р. Славейков), *слънчило* 'част от покрива на къща' (1877, П. Р.

Славейков), *слънчице* умал., в съчет. *дя̀до слънчице и ба̀ба месечѝнка* 'слънце и месец в детски говор в миналото' (Геров), *сло̀нчице* 'слънчице' (Родопите), *слъ̀нчичко* (Долна Вереница, Монтанско), *Слъ̀нчо* название на слънцето като олицетворен образ в песни и приказки, *слънчо* м. (Опака, Поповско; Гецово, Разградско; Горни Богров, Софийско), *слъ̀нчов* диал. 'слънчев' (Геров), *слънчов* (1860, Т. Шишков), в съчет. *слънчов млечок* диал. 'раст. воловодец, Orobanche', *слънчова росица* 'вид растение' (1883–1884, сп. Наука), *слъ̀нчова* в съчетания *слъ̀нчова либо̀вница* 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Геров; Патрешко, Бели Осъм, Троянско; Бериево, Севлиевско; Габрово), *слъ̀нчова ма̀йка* диал. 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Геров; Градище, Севлиевско), *слъ̀нчова сестра̀* диал. 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Геров), *слъ̀нчоъ* в съчет. *слъ̀нчоъ любо̀вницъ* остар. 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Троян), *слънчовен* 'слънчев' (1858, Х. Пашов), *слънчо̀вец* 'слънчоглед' (Светлен, Поповско), *слънчовий* 'слънчев' (1843, Ив. Богоев), *слънчовина̀* диал. 'греене от слънцето; мястото, където слънцето грее' (Геров), *слънчовка* 'слънчоглед' (Поповско, Разградско; Горичане, Балчишко), *слъ̀нчовка* диал. 'слънчоглед' (Й. Йовков; Кръшно, Поповско; Пленимир, Генерал-Тошево, Бабук, Силистренско; Котел; Гостилица, Дряновско; Горнооряховско), *слънчо̀вка* 'слънчоглед' (Бериево, Севлиевско; Момино, Варненско; Раданово, Великотърновско; Полски Тръмбеш; Попина, Силистренско), *слънчовник* 'чадър' (1875, Ив. Богоров), *слънчовница* 'слънчоглед' (Кирютня, в Молдавия; Геров; Л. Каравелов), *слъ̀нчово* в съчет. *слъ̀нчово око̀* диал. 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Геров), *слъ̀нчово о̀ко* също (Бобища, Загоричане, Костурско), *слънчо̀к* 'слънчоглед' (Градище, Севлиевско), *слънчув* 'слънчев' (1860, Зах. Княжески), *слъ̀нчува* 'слънчоглед' (Твардица, Молдавия), в съчет. *слъ̀нчува любо̀вница* също (Ловеч), *слъ̀нчува майка* също (Кайнарджа, Върбица, Преславско), *слъ̀нчувъ* в съчет. *слъ̀нчувъ ма̀йка* 'слънчоглед' (Велико Търново; Лясковец; Троян), *слъ̀нчуа* в съчет. *слъ̀нчуа ма̀йка* 'слънчоглед' (Кюлевча, Марково, Шуменско), *слъ̀нчуў* 'слънчев' (Алваново, Певец, Търговищко; Мерданя, Великотърновско), *слъ̀нчуўа* 'слънчоглед' (Твардица, Молдавия), *сленчива* също (Олшанка, Украйна), *слъ̀нчувина* ж. (Троян, Елена), *слъ̀нчувка* 'слънчоглед' (Беброво, Еленско), *слъ̀нчуўка* също (Певец, Търговищко; Кочово, Преславско; Мерданя, Великотърновско), *слънчу̀ка* също (Медово, Добричко), *слъ̀нчувка* също (Църква, Добричко; Алваново, Търговищко; Троян; Стърмен, Беленско), *слънчувкъ* също (Бракница, Поповско; Еленско), *слънчу̀кка* също (Лясково, Смолянско; Миндя, Великотърновско), *слънчъвка* също (Горна Арда, Смолянско), *слъ̀нчувца* ж. също (Кирютня, в Молдавия), *слънчум* в нар. пес.: *Яку тебе яз надвара,/ ще ти зема слънчум сестра,/ слънчум сестра Янгелика* (Болградско), *слъ̀нчъва* в съчет. *слъ̀нчъва любо̀вница* 'слънчоглед' (Троян, Елена), *слънчъў ден* 'работен ден на полето' (Троян, Елена), *слъ̀нчца* 'лятна шапка за слънце' (Разградско), *слънчънце* ср. умал. (Плетена, Гоцеделчевско), *слънчюв* 'слънчев' (1860, Зах. Княжески); *заслъ̀нча*, *заслъ̀нчам*, *заслъ̀нчвам* 'затулям да не се види нещо, правя сянка, засланям' (Геров); *ослъ̀нчи са* '(за време) стане слънчево' (Рашково, Ботевградско); *послънча̀сам*, *по-*

слънча̀свам 'слънчасвам малко', *послъ̀нча се* 'попека се на слънце' (Куманово); *прослъ̀нче са, прослъ̀нчва са* 'отново се показва слънцето между облаците' (Яворово, Асеновградско); *слънгльод* 'слънчоглед' (Косово, Асеновградско) (вж.), *слънцеглед* (вж.), *слънцоглѐд* (вж.), *санцо̀гарац* (вж.), *слънцо̀гер* (вж.), *слънцоглед* (вж.), *слънцу̀гер* (вж.), *сонцоглед* диал. 'слънчоглед', *слънчевглед* (вж.), *слънчоглѐд* (вж.), *слънчоглѐц* (вж.), *слънчо̀гльец* (вж.), *слънчувглѐт* (вж.), *слънчьиглѐт* (вж.), *сънчоглет* (вж.), *сансо̏гальец* и *сансо̀глец*, *сансо̀гъльец*, *сансо̀гле*, *сансу̀глец* (вж. под *сансо̏гальец*), *самсо̀гъл* (вж.), *цънцогльо̏т* 'слънчоглед' (вж.), *ченчюглѐт* също (вж.), *чунчуглѐт* (вж.), *ченчо̀глес* 'слънчоглед' (вж.), *слънчо̀гер* (вж.), *слънчо̀гъльец* (вж. под *слънчоглѐц*), *слънцогрев* (вж.), *слънцелик* 'раст. шумкавче, Pulicaria dysentherica', 'слънчоглед' (1883–1884, Наука), *слънцопоказател* 'слънчев часовник' (1847, Ем. Васкидович), *слънцестояние* (1847, Ем. Васкидович), *слънцестоятелен* (1843, Ив. Богоев), *слънчугрѐйник* (Лясково, Смолянско), *слъ̀нчевден* 'трудоден в някогашни трудово-кооперативни земеделски стопанства' (Тракиец, Хасковско), *слънчелик* диал. 'раст. шумкавче, Pulicaria dysentherica', *слънчупу̀лю* 'слънчоглед' (Бачково); *въртѝ-слънце* диал. 'слънчоглед', *за̀й-слънце* 'залез' (Велес), *за̀йди-слънце* 'залез' (Воден), *зъ̀дсънцъ* в съчет. *нъ зъ̀дсънцъ* 'на мръкване, привечер' (Ново село, Видинско), *за̀оцънце* 'залез' (Доброславци, Софийско), *наза̀оцънце* 'привечер, на залез слънце' (Доброславци, Софийско); ЛИ: *Слъ̀нко* (според Илчев Р 455, от по-стара форма на *Слъ̀нчо*), *Слъ̀нчо*, *Слънчеза̀р* (Стара Загора); ФИ: *Слъ̀нков* (Котел), *Слъ̀нчев* (Видин, Котел, Шумен). – Срхр. *су̑нце*, словен. *sȏlnce*, *sǫ́nce*, рус. *со́лнце*, струс. **сълньце**, укр. *со́нце*, белорус. *со́нца*, чеш. *slunce*, *slunko*, словаш. *slnce*, *slnko*, пол. *słońce*, *słonko*, стпол. до 16 в. *sluńce*, кашуб. *sł́ońce*, *słãnce*, *słińce*, *słuńce*, *slunce*, *slujnce*, горлуж. *słónco*, доллуж. *słyńco*. – Праслав. **sъlnьce*, **sъlnьka*, умалителни от **sъlnь*, **sъlnъ*, **sъlna*, от което са и стб. **бесльньнъ** 'без слънце' (Супр.), срхр. диал. *су̑новра̄т* 'раст. нарцис', словен. *sȍln* 'блясък в очите', *solnovrât* 'раст. слънчоглед', *slanóvrat* също, рус. *по́солонь* нареч. 'по слънцето, от изток на запад', *солнове́ртъ* 'слънчев обрат', *солноворо́т* също, *подсо́лнух* 'раст. слънчоглед', чеш. *slunovrat* 'слънчев кръговрат', пол. събир. *słonie* 'слънца', *posłoń* 'страната на слънцето'. Срв. и бълг. диал. *слънгльод* 'слънчоглед' (Родопите). Образуване, аналогично на *сърцѐ* (вж.). – Сродно с лит. *sáulė* 'слънце', латв. *saũle*, стпрус. *saule*, стинд. *svar-* ср., вед. *súvar*, род. п. *sū́ras* ср. 'слънце, светлина, небе', *sū́ras*, *sū́ryas* 'слънце', авест. *hvarə*, род. п. *xvəŋg* ср. 'слънце, слънчева светлина', гот. *sauil* 'слънце', кимр. *haul*, лат. *sōl* ср. (фр. *soleil*, итал. *sole*), гр. *ἥλιος*, хомер. *ἠέλιος*, дор. *ἀέλιος*, алб. *hyll*, *yll* 'звезда', гот. *sunnô* ж., ствиснем *sunna* 'слънце', нем. *Sonne*, англ. *sun*. – Ие. **sul-* : **sūl-*: **sáuel-* : **sun-* и т.н., разширения на ие. **su-* : **sū-* : **sáu-* и т. н. – Славянската основа **sъln-* се обяснява с това, че в индоевропейски е имало две стари основи – на *-l* и *-n*, които в славянски са били съединени: **sъ-l-n-*. – Вж. Miklosich, EtWb 334, Преображенский 2, 352–353, Fraenkel, KZ 63, 168, Trautmann 251, Machek 558, Brückner, SEJP 500, Ст. Младенов, ЕтР 592, Pokorny 881, Vasmer, REW 2, 415, 690, Skok 3, 361–362, Schuster-Šewc 17, 1305.

слънцогер 'раст. слънчоглед' (Болярово, Елховско), **слънцòгер** също (Долно Дряново, Ореше, Гоцеделчевско; Каменец, Момчилградско), **слънцòгерь** също (Скребатно, Гоцеделчевско), **слънцỳгер** също (Осиково, Гоцеделчевско), **сланцòгерь** също (Абланица, Благоевградско; Скребатно, Гоцеделчевско). – Може би деформиран диалектен облик от *слънцогрев* 'слънчоглед' (вж.), със завършек, повлиян от съществителни на *-гер*, като *бабỳгер, лалỳгер, лесỳгер, цънцугер*. Вж. Л. Д и м и т р о в а - Т о д о р о в а, Stud. etym. Brun. 2, 2003, 357–358. – Срв. *слънчòгер, санцòгарац, цънцòгер, цанцòгер, цанцòгар, цанцòнгар, ченчьòгьерец*.

слънцоглед диал. 'раст. слънчоглед', **слънцоглѐд** също (Гевгели, Кукуш, Гумендже), **слънцуглѐд** също (Елешница, Разложко; Любимец, Свиленградско; Узунджово, Хасковско), **слънцугльѐд** също (Ахряне, Смолянско), **слънцоглед** също (Воден, Елховско), **слънцòглед** също (Воден, Елховско), **сонцоглед** диал. също, **сòнцоглед** също (Прилеп), **слънциглед** също (Болярово, Елховско). – Сложна дума, съставена от *слънце* (вж.) и *глед* (вж.). Вж. Л. Д и м и т р о в а - Т о д о р о в а, Stud. etym. Brun. 2, 2003, 357–358. – Срв. *слънчоглѐд, слънцòгер, слъцогрев, слънчòгер, санцòгарац, цлънцоглѐд, цънцоглѐд, цънцуглѐд, цънцоглььд*. Срв. и срхр. диал. *сунцеглёд* и *сунцȍглед* 'раст. слънчоглед'. Формите *сòнцоглед* и *сонцоглед* (вж. под *сòнце*) са съставени от *сòнце* (вж.) и *глед* (вж.).

слънцогрев 'слънчоглед' (Долновардарско). – Сложна дума, съставена от *слънце* (вж.) и *грев*, поствербал от *грѐя* (вж.). Вж. Л. Д и м и т р о в а - Т о д о р о в а, Stud. etym. Brun. 2, 2003, 357–358. За втората съставка срв. *ѝзгрев, òгрев*. – Срв. *слънцегрѐецо, слънчогрѐйка, слънчогрѐйник, , слънчогрѐец*.

слънчòгер 'раст. слънчоглед' (Кочан, Теплен, Гоцеделчевско), **слънчòгьер** също (Ваклиново, Гоцеделчевско), **слънчьòгер** също (Боголин, Туховища, Църнча, Гоцеделчевско), **сланчòгер** също (Осина, Гоцеделчевско), **сланчѐгер** също (Вълкосел, Гоцеделчевско), **слънчòгюрь** също (Барутин, Пещерско), **сланчòнгерь** също (Годешево, Благоевградско). – Произв.: *слънчòгърьец* 'слънчоглед' (Кутела, Смолянско). – Може би преиначено от първонач. **слънчòгрей* със завършек, повлиян от съществителни на *-гер*, като *бабỳгер, лалỳгер, лесỳгер, цънцỳгер*, както в *слънцòгер*. За образуването срв. *слънцогрев*. Би могло обаче да се предположи, че тези думи са получени с дисимилация *л – л > л – р* от **слънчòгел*. Вж. Л. Д и м и т р о в а - Т о д о р о в а, Stud. etym. Brun. 2, 2003, 356. – Срв. *слънчогрѐйник, слънчогрѐецо, ченчьòгерец*.

слънчоглѐд 'маслодайно растение с жълти цветове, Helianthus annuus; (прен.) човек, който винаги угодничи на силните и изменя политическите си убеждения; (жарг.) специална полицейска палка, с която се ръководи движението или се спират нарушители', 'олио' (Неново, Провадийско), **слънчоглед** (1872, Н. Бончев), в съчет. *грудков слънчоглед* 'раст. земна ябълка, Helianthus tuberosus', *див слънчоглед* 'раст. Doronicum; раст. Doronicum cordifolium', 'раст. Inula helenium' (Костуринци, Трънско), **слънчуглѐдь** 'раст. Helianthus

annuus' (Чавдарци, Девинско), **слънчуглъѐд** също (Козаново, Наречен, Мулдава, Асеновградско; Чепеларе; Славеино, Смолянско; Ситово, Пловдивско), **слънчо̀глед** също (Александрово, Казанлъшко), **слънчюглед** също (Беден, Ягодина, Девинско; Бангчан, Горноселци, Гоцеделчевско; Момчиловци, Смолянско), **слънчоглъо̀д** също (Лилково, Пловдивско), **слънчуглъод** също (Лещен, Гоцеделчевско), **слънчюглъод** също (Осиково, Смолянско), **слънчогля̀д** също (Геров), **слънчогляд** също (Златоград), **слънчуглад** също (Петково, Ардинско), **слънчьиглѐд** (Покрован, Ивайловградско), **слънчьоглѐд** също (Триград, Девинско), **сланчоглѐд** също (Плетена, Гоцеделчевско), **сланчоглѐд** също (Хасовица, Смолянско; Бачево, Горно Драглище, Долно Драглище, Разложко), **сланчо̀глъет** също (Средногорци, Маданско), **сланчуглед** в съчет. *диф сланчуглед* 'раст. Doronicum cordifolium' (Трънско), **сланчуглѐд** 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Писаница, Бостина, Смолянско), **сланчуглъед** също (Змеица, Девинско), **сланчоглъод** също (Кожаре, Смолянско), **сланчуглъод** също (Горно Дряново, Гоцеделчевско), **сланчьоглъод** също (Буйново, Ждребово, Смолянско), **слнчоглѐд** също (Витановци, Пернишко; Стакевци, Белоградчишко; Ботевградско), **сло̀нчьоглед** също (Смолянско), **слъенчуглъед** също (Селча, Смолянско; Горни Юруци, Крумовградско), **слъенчуглъѐд** също (Горни Юруци, Крумовградско), **слъенчуглъѐд** също (Селча, Смолянско), **слъенчуглъо̀д** също (Малка Арда, Ардинско), **слѐнчевглѐд** 'слънчоглед' (Съчанли, Гюмюрджинско), **слѐнчувглѐд** също (Доспат), **слѐнчувглѐд** също (Скребатно, Огняново, Гоцеделчевско), **слѐнчювглед** също (Габрово, Ксантийско), **слѐнчювглъед** също (Доспат), **слѐнчувглъод** също (Доспат; Лещен, Гоцеделчевско), **сънчоглѐд** 'слънчоглед' (Долна Рикса, Монтанско; Ихтиманско; Банско; Бабяк, Годлево, Горно Драглище, Разложко), **сѐнчоглед** също (Бабяк, Годлево, Горно Драглище, Разложко; Долна Рикса, Монтанско; Ихтиманско; Дойран; Тиквеш), **сънчоглъѐд** също (Лъджа, Смолянско), **сънчуглъед** също (Любча, Смолянско; Филипово, Разложко), **санчоглѐд** също (Тръстеник, Плевенско), **сънчо̀лед** също (Велес, Дойран, Тиквеш), **сънчолѐд** също (Тръстеник, Плевенско), **соунчоглед** диал. също, **сунчоглѐд** също (Доброславци, Софийско). – Произв.: *слънчогледен* в съчет. *слънчогледен млечок* 'раст. Euphorbia helioscopia', *слънчуглѐдина* 'стъбло на слънчоглед' (Ганчовец, Дряновско), *слънчоглѐдище* 'нива със слънчоглед' (Белица, Тревненско; Ганчовец, Дряновско; Севлиевско; Слатина, Ловешко), *слънчоглѐдка* 'раст. Gentiana lutea' (Габровско), *слънчогледна* в съчет. *слънчогледна млечка* 'раст. Euphorbia helioscopia', *слънчогледница* в съчет. *слънчогледница млечка* 'раст. Euphorbia helioscopia', *слънчоглѐдов* 'добит от растението слънчоглед', *слънчоглѐдьън* прил. 'слънчогледов' (Троян, Елена), *слънчуглѐдуў* също (Троян, Елена); СелИ: *Слънчоглед* в Хасковско. – Сложна дума, съставена от *слънчо* (вж. *слѐнце*) и *глед* (вж.). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 2, 2003, 354–355. Тя е сравнително нова (слънчогледът е пренесен у нас от Русия през миналия век от наши градинари като цвете) и е развила голям брой диалектни облици. В някои диалектни форми втората съставка е с *-о̀-* или *-ьо̀-* от стб. ѫ в говорите. Втората съставка във формата *слън-*

чогля̀д е с вторично *-я-* по други думи, като *мя̀там – мѐтна, кря̀кам – крѐкна*. Срв. *гльъдам* в Родопите, *гла̀дам* в Бобошево. За образуването и семантиката срв. *слънчупу̀лю* 'слънчоглед', срхр. диал. *сунцеглѐд* също, *сунцо̀глед* също, тур. *günebakan* също. – Срв. *самсо̀гъл, сансо̀глец, санцо̀гарац, сланчонгерь, слънцо̀гер, слънцоглѐд, слънцогрев, слънчо̀гер, слънчоглѐц, слънчо̀глъец, слънчогрѐецо, слънчугрѐйник, цънцогльо̀д, ченчо̀глес, чьѐнчо̀галѐц, ченчюглед, чунчуглѐд*.

слънчоглѐц 'раст. слънчоглед' (Виево, Смолянско), **слънчо̀глъец** също (Александрово, Ловешко), **слънчо̀глъец** също (Петров дол, Мaданско), **слънчо̀гъльец** също (Виево, Смолянско), **сенчо̀гелец** също (Пловдивци, Мaданско). – Сложна дума, възникнала вероятно по **слънчоглѐдци*, форма за мн. ч. от **слънцоглѐдец* (срв. *па̀лци* от *па̀лец*), с фонетично опростяване *дц* > *ц*. За втория компонент *-глѐдец* срв. диал. название за слънчоглед *джунджуглѐдец*, което е с африкатизация *ч* > *дж* от **чунчуглѐдец*, произв. от *чунчуглѐд* (вж. *чунчоглѐд*). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 2, 2003, 356. За завършека срв. *сансо̀глец, ченчо̀глец*.

слънчогрѐецо 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Гега, Петричко), **слънчогря̀ец** също (Добърско, Разложко), **слънчогрѐйка** също (Боголин, Гоцеделчевско), **слънчогрѐйник** също (Лясково, Смолянско.) – Сложни думи, съставени от *сл̀ънчо* (вж. *сл̀ънце*) и от основа в глагола *грѐя* (вж.). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 2, 2003, 358.

слънчупу̀лю 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Бачково). – Сложна дума, съставена от *сл̀ънчо* (вж. *сл̀ънце*) и *пу̀лю* < *пу̀льо* 'който гледа слънцето' (вж. *пу̀ля се*[1]). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 2, 2003, 358.

слъп диал. 'клон на дърво', 'стълб, дирек' (Ихтиманско), 'отвесна подпора в рало' (Кюстендилско), 'част от рало' (Шишковци, Кюстендилско), **сл̥п** 'стебло' (Доброславци, Софийско), 'клон на дърво' (Типченица, Ботевградско), **слп** също (Смолско, Пирдопско; Реяновци, Трънско), **сѐлп** 'дебел кол' (вж.), **сѐльп** 'талпа; стълб' (вж.), **слъпе** съб. ср. р. 'клони' (Буново, Пирдопско; Л. Каравелов), **сл̀ъпе** мн. ч. 'клони' (Челопечене, Софийско; Пирдопско), **слпе** мн. ч. 'клони' (Врачеш, Ботевградско), **сл̀ъпи** мн. ч. 'клони' (Житен, Софийско), **слъпѝ** мн. ч. 'клони' (Кюлевча, Шуменско), **сл̀ъпье** 'клони' (Брезье, Софийско). – Произв.: *слъпа̀к* м. 'купчина от хубаво прилепнали наредени дърва' (Ново село, Видинско), *сл̥̀пари* 'клонаци' (Трънско), *слъпѐц* 'клон; климия на кола' (Косача, Радомирско), 'част от колата (колчета, които поддържат ритлите)' (Спанчевци, Берковско), 'част от колесник на волска кола' (Сапарево, Дупнишко), *слапѐц* 'странична подпора на канат на кола' (Кюстендилско), *слъпци* 'колове, които подпират канатите на каруца' (Божурище, Софийско), *слъпци* 'дървета, пъхнати в дървото, съединяващо двете колела, и заковани до стените на каруцата' (Драгомирово, Пернишко), 'странични подпори на канат на кола' (Кюстендилско), 'климии на кола' (Кочериново, Ресилово, Дупнишко; Драгомирово, Пернишко), *слъпъц* 'страничните високи колове на колата' (Беренде, Годечко; Бръложница, Раяновци, Софийско;

Филиповци, Трънско; Горно Тлъмино, Босилиградско), *слъпило* прич. с вероятно знач. 'пуснало клони' в текст: *Дървò я̀ворово / корен е пỳстило / дур до бяло мòре / слъпе е слъпило* (Пирдопско), *слъпка* ж. 'клон' (Панчев), *слъпки* мн. ч. 'клони' (Ломско), *слъ̀пче* 'малък стълб' (Кършалево, Кюстендилско), *слъпък* 'клон' (Радово, Трънско); МИ: *Слъп* при Дива Слатина, Монтанско. – От *стлъп* (вж.) с опростяване *стл* > *сл*. – Срв. *слъб, слъба*.

слъс прил. 'тлъст' (Съчанли, Гюмюрджинско), **слъ̀ста** в съчет. *слъ̀ста мàнжъ* 'тлъсто ястие' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От *тлъст* (вж.) с асимилация *т – с* > *с – с* и с изпадане на крайно *-т* във формата за м. р., както в *мос* от *мост*.

слъскà ж. 'далак' (Кюстендилско). – С обеззвучаване *з* > *с* пред *к* от **сльъзкà*, диалектен фонетичен облик на *слезкà*, което е от *слѐзка* (вж.) с отмет на ударението.

слъстѐн прил. диал. 'сплъстен, немит' (Ст. Ц. Даскалов). – От *сплъстѐн* (вж. *плъст*) с опростяване *спл-* > *сл-*.

слът 'след' (Войнягово, Карловско), в съчет. *нà слът* в текст: *Ей де ми йди къдънъ, / нà слът къдънъ къдънчи...* (Войнягово, Карловско), **слъдь** предл. 'след' (Динево, Хасковско). – От *слъд* (вж. *след*) и с обеззвучаване на краесловно *д* в *т*.

слъхàсвам, слъхàсам 'наблюдавам, следя внимателно' (Еленско) в изречения: *Слъхàсвъм кой йди уддòлу, Тя съдѐ слъхàсвъ дъ вѝди и дъ чуй нѐщу*. – Произв. от *лахàсвам, лахàсам* 'гледам да намеря или да купя' (вж.), с редукция на неударено *а* в *ъ*.

слъч 'солена вода, приготвена за овцете' (Кичевско). – Произв.: *слъчка* 'солената вода от туршията или сиренето' (Дебърско). – Във връзка със *слоч* (вж.).

сльепанàк 'плодове-близнаци, слети в едно плодове' (Върбина, Мадански), **сльъпанàк** също (Ерма река, Маданско), **сльепнàк** 'плодове-близнаци' (Лъджа, Смолянско), **сльепнàци** също (Ахряне, Смолянско). – Произв. от *слепя̀, слѐпна* (вж. *лепя̀*).

сльѐпкам 'удрям някому плесница' (Любча, Смолянско). – Произв. от *лѐпкам* 'удрям плесница' (вж. под *лепя̀*).

сльòхвъм, сльòхъм 'върша нещо небрежно, как да е' (Еленско). – Произв.: *сльòхън* прил. '(за човек) който е с небрежна външност; който е извършен или обработен небрежно' (Еленско), *сльòхъну* нареч. 'небрежно' (Еленско). – Може би във връзка с *льòхман* 'непохватен, несръчен човек, небрежен към външността си човек' (вж.) в същия говор.

сльъзъ̀ 'жлеза, обикновено лимфатична' (Еленско), 'подутина в слабините' (Бракница, Поповско), 'подуване на някоя жила, например в слабините

горе на крака' (Острец, Троянско). – Произв.: *сльъздсъм съ, сльъздсвъм съ* 'имам оток, подутина от жлеза' (Еленско). – Диалектен фонетичен облик на *слеза̀* (вж.).

слю̀бник 'човек, изпратен да сгодява млади, годежар' (Гоцеделчевско; Ахтопол; Малкотърновско; Странджа), **слю̀бници** 'годежници' (Лезгар, Малгарско). – Вариант на *слу̀бник* също (вж.).

слю̀вам се, слю̀я се 'смъквам се, разсипвам се, падам' в изречения: *Дзыдъ ми се й слюл, Брегъ се слюва уд удъта.* (Банат). – От първонач. **схлу̀вам се*, **схлу̀я се*, произв. от *хлу̀я*, с изпадане на *-х-* и с палатализация *-лу-* > *-лю-*. Срв. *изхлу̀я се, изхлу̀вам се* 'свличам се, смъквам се', *изсу̀ля се, изсу̀лвам се* 'измъквам се, изхлъзвам се'.

слю̀да 'полупрозрачен стъкловиден минерал, който лесно се цепи на тънки плочи и лъщи в други камъни', *слюда* 'минерал на гранита' (1869, Д. Мутев). – Произв.: *слю̀ден* 'направен от слюда', *слю̀дест* 'който съдържа много слюда', *слюдист* в съчет. *слюдист сланец* 'вид материя' (1875, Знание). – Вероятно от рус. *слюда́* също, срв. и рус. диал. *слудья* също. Думата се среща и в следните славянски езици: срхр. *сљу̀да*, словен. *sljúda*, чеш. *slída*, словаш. *sľúda, slieda* (последното заето вероятно от чешки). Според Holub – Kopečný 337, Machek 554, и Bezlaj 3, 262, сърбохърватската, словенската и чешката дума са заети от руски. Рус. *слюда́* е с неясна етимология. Преображенский 2, 332, и Ст. Младенов, ЕтР 593, предполагат родство с рус. диал. *слуда* 'стръмен бряг на река', като според Преображенский, пак там, *слу-* в *слю-* е под влияние на често употребяваното *слюна*. Petersson, BSl 63, отнася към *слюда́* и рус. диал. *слю́да* 'този, който оставя следи с краката си по пода'. Miklosich, EtWb 341, сравнява с чеш. диал. *šleta* 'шиста', което обаче е от долнем. *schleet*, вж. Преображенский 2, 332. Vasmer, REW 2, 668, сравнява *слюда́* с рус. *слуд* 'ливада, която се залива от пролетни наводнения', както и със *слуз, слюз* диал. 'замръзнала корица лед върху ледена повърхност', *слю́за* 'плачльо'. Ст. Младенов, ЕтР 593, предполага и вероятна връзка със *слуз* (вж.), *слиз*[1] (вж.).

слюдя̀вам, слюдя̀ диал. 'очовечавам, възпитавам; обличам, издокарвам спретнато' (Й. Груев), **слюдя̀вам се, слюдя̀ се** диал. 'натъкмявам се, обличам се като за пред хора', 'очовечавам се, възпитавам се' (Й. Груев), **слюдя̀вам се** 'събирам се с хора' (1873, Летоструй), **слюдя** '(за хора) обединя, събера' (1880, Й. Груев). – Произв.: *слюден* 'събран на група' (1873, Книжица за народа), 'който се разбира с хората' (1881, Й. Груев), *слю̀ден* прил. 'кротък, хрисим' (Корово, Костандово, Райково, Велинградско), *слюдѐн* 'натъкмен, спретнат' (Й. Груев). – Произв. от *лю̀де, лю̀ди* (вж.).

слюма̀к диал. 'охлюв, Helix' (Геров), **слюмак** диал. също (Ц. Гинчев). – От *слима̀к* (вж. БЕР 6, 878, дето погрешно е дадена Геровска форма *сли̇мак*) с лабиализация *-и-* > *-ю-*. Според J. Zaimov, ZSl 5/2, 1960, 195, от *слюна̀к* също (вж.). – Срв. *слиня̀к, слюня̀к, сми̇лек.*

слю̀ми са 'изхрачва се' (Долен, Гоцеделчевско). – От *слю̀ни (са)* (вж. *слю̀на*), с промяна *-н-* > *-м-* вероятно под влияние на *слю̀мка* вместо *слю̀нка*.

слю̀мка 'слюнка, Salivatio' (Габрово, Велико Търново), **слюмка** 'слюнка' (1863, Гайда). – Произв.: *слюмкав* 'слузест' (1870, В. Ст. Берон). – От *слю̀нка* (вж. *слю̀на*) с дисимилация *-нк-* > *-мк-*. За промяната срв. *плю̀мка* вместо *плю̀нка*.

слю̀на 'течност, която се отделя от жлези в устата и спомага да се сдъвква и смила в стомаха храната, Salivatio; плюнка' (П. Цончев, Геров). – Произв.: *слю̀нав* прил., *слю̀ница* умал., *слю̀нка* 'течност, която се отделя от жлези в устата и спомага да се сдъвква и смила в стомаха храната, Salivatio; плюнка', *слю̀нька* в съчет. *мѝсурьс слю̀нька* 'мръсна слюнка, храчка' (Църнча, Гоцеделчевско), *слунькя* 'плюнка' (Разложко), *слу̀нькя* също (Банско), *слю̀нча* 'мокря със слюнка; плюнча', *слю̀нчъ* 'наквасвам с плюнка' (Бракница, Поповско), *слю̀нча се* 'мокря се със слюнка' (Градище, Севлиевско), *слю̀нче* 'лигавче' (Габрово, Ксантийско), *слю̀нчен* в съчет. *слю̀нчени жлезѝ* 'които отделят слюнка', *слю̀нчица* 'мехурче, което се получава при дълго месене на тесто' (Бериево, Севлиевско), *слю̀ня* 'мокря със слюнка', *слю̀не* 'плюнча, намокрям с плюнка' (Странджа), *слю̀ни* гл. 3 л. ед. ч. 'хленчи, плаче тихо' (Лъкавица, Асеновградско); ***наслю̀ня, наслюня̀вам*** 'наплюнчвам', ***наслю̀ня, наслю̀нвам*** 'наслюнчвам' (Панчев), ***наслю̀новам*** 'наплюнчвам' (Странджа), ***насу̀новам*** '(за мухи) наплюввам, снасям яйца върху месо' (Странджа), ***наслю̀нча, наслю̀нчвам*** 'наплюнча'. – Рус. *слюна́* 'слюнка, Salivatio', белорус. *слю́на* също. – Праслав. **sljunā*. От един и същ произход със *слѝна* (вж.). Miklosich, EtWb 307, и E. Berneker, IF 10, 163, извеждат от **spljuna* от **spljŭ, *pljŭ* (вж. *плю̀я*) и го свързват с гр. *σπτύω, πτύω*, което не приема Преображенский 2, 332. Брандт, РФВ 23, 298—299, обяснява с контаминация на **slinā* с **pl'ųją*. Според Brückner, SEJP 532, под *śluz*, *слѝна, слю̀на* и *слуз* са от един корен, като *sli-* и *slu-* постоянно се менят. – Вж. и Miklosich, EtWb 307, Преображенский 2, 332, Ст. Младенов, ЕтР 593, Machek 555 под *slina*, Brückner, SEJP 531, под *ślina*, 532 под *śluz*, Vasmer, REW 2, 668, Bezlaj 3, 261.

слюна̀к, слюня̀к 'охлюв, Helix' (Геров). – Произв. от *слю̀на* (вж.). – Вж. J. Zaimov, ZSl 5/2, 1960, 195. – Срв. *слиня̀к, слима̀к, слюма̀к, смѝлек*.

слю̀нем 'скитам без намерение, без посока' (Ново село, Видинско), вж. *слу̀ням се*.

слюпо̀к 'голям, сляп щирей' (Наречен). – От *сльспо̀к* (вж. *сляп*) с лабиализация *-льс-* > *-лю-*.

слютим се 'ядосам се' (Брезнишко). – Произв. от диал. *лю̀тим се* = книж. *лю̀тя се* също (вж. *лют*).

слю̀ча 'заваря, намеря някого някъде' (Герен, Търговищко; Ботевградско), **слю̀ча се** 'случайно се намеря някъде' (Ботевградско). – От *слу̀ча се* (вж. *лу̀ча*[2]) с вторично смекчаване на *л*, както в *пльо̀ча* вместо *пло̀ча*.

слявам 'слизам' (1857, Българска гъсла), **сля̀вам** също (Чучулигово, Петричко; Кайнарджа, Северна Добруджа), 'слизам от високо място, слизам от влак или кола' (Суворово, в Украйна), **сля̀във** 'слизам, отивам' (Дервент, Дедеагачко). – От първонач. **сля̀гувам*, диал. вариант на *сля̀гвам* (вж. *сля̀гна*), с изпаднало -*г*- в интервокална позиция, както в *излѐвам* (вж.) от *излѐгувам* или *изля̀вам* (вж.) от *изля̀гувам*.

сля̀гна 'сляза' (Гоце Делчев; Руждене, Драмско), **сля̀гам** 'слизам' (Каменово, Кубратско; Еленско; Долно Спанчево, Петричко; Сушица, Горнооряховско; Бяла Черква; Канлъ Буджак, Северна Добруджа), **слягам** също (1852, П. Р. Славейков), **сля̀гвам** също (Еленско; Хотница, Великотърновско). – Произв.: *слял* 'слязъл' (Българи, Царевско; Джигурово, Санданско; Марково, Пловдивско). – От един произход със *сля̀за* (вж.), със старинно редуване *г : з*, както в *изля̀за, излѐзна – излѐгам, излѐгна, улѐза, улѐзна – уля̀га, уля̀гам*.

сля̀да 'следа, диря' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *слядно* в съчет. *слядно хоро* 'ходено, кротко хоро' (Тракия), *сля̀дно* в съчетания *сля̀дно дро* 'тежко и бавно хоро в 5/16 или в 2/4 такт, при което няма скачане и което се играе на Великден' (Съчанли, Гюмюрджинско), *сля̀дно хо̀ро* също (Неделино, Маданско), *сля̀дно хоро̀* също (Ивайловградско; Черничево, Крумовградско), *сльѐдно* в съчет. *сльѐдно хо̀ро* също (Петров дол, Маданско), *сльѐдно* в съчет. *сльѐдно хоро̀* също (Девисилица, Крумовградско), *слядувам* 'следвам' (1857, в. Дневница), *слядуям* 'следвам' в нар. пес.: *Вурви, Нявяно, напряз, / аз ща та слядуям.* (Гоцеделчевско), *слядующе* (1857, Цариградски вестник). – Еднакво със *следа̀* (вж.) с диал. *я* или *ѐ* от стб. **ѣ**. – Срв. *слѐден*.

сля̀ем 'готвя боб, леща с лук' (Ново село, Видинско). – Произв.: *сля̀сн* в съчет. *сля̀сн фъсу̀л* 'гостба от гъст боб с лук' (Ново село, Видинско), *слясно* 'слято' (1844, Ан. Н. Хаджогло). – Вероятно диалектна форма на *слѐя* 'събирам, обединявам, свързвам в едно', произв. от *лѐя* (вж.), срв. *ля̀ем* 'имам диария', диалектна форма на *лѐя* (вж.).

сляз[1] 'раст. камиляк, Malva vulgaris' (Бели Осъм, Троянско; Бериево, Севлиевско; Русаля, Великотърновско), 'раст. жиловляк' (Баничан, Гоцеделчевско), 'раст. Malva silvestris' (Вишовград, Великотърновско; Хвойна, Асеновградско), в съчетания *горски сляз* 'раст. Althaea officinalis' (Свищов), *див сляз* също (Свищов). – Произв.: *слязов* прил. (1869, Д. Мутев). – Еднакво със *слез*[2] (вж.) с диал. *я* от стб. **ѣ**.

сляз[2] 'стръмен път' (Ряхово, Русенско). – Поствербал от *сля̀за* (вж.).

сля̀за, сля̀зам, сля̀звам, вж. *лѐзя*.

сляк 'епидемия, мор по добитъка', вж. *слек*[1].

сля̀ме 'основна греда на къщата' (Теплен, Гоцеделчевско). – Еднакво със *слѐме* (вж.).

сляноха 'слязоха' в нар. пес.: *Я гльодай, майчо, я гльодай колко йовчари сляноха.* (Косово, Асеновградско). – Форма за 3 л. мн. ч. мин. св. вр. от *слягна* (вж.) с асимилация *г – н* > *н – н* и опростяване *н – н* > *н*.

сляп 'лишен от зрение, който нищо не вижда; (прен.) който действува без размисъл и трезвен разум; безразсъден, заслепен; (прен.) неграмотен', **сля̀пи** 'сляп' (Ахряне, Смолянско), **слеп** 'сляп' (Зап), прен. 'невнимателен' (Костурско), **сльеп** 'сляп' (Бръщен, Гоцеделчевско), **слѐп** 'който не вижда' (Банат; Смолянско; Ленково, Никополско; Родопите), **слепи** 'сляп' (1852, П. Р. Славейков; Костенец), **слепий** 'сляп' (1852, П. Р. Славейков; Ихтиманско), **слѐпий** 'сляп' (Олшанка, в Украйна); стб. **слѣпъ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), **слѣпъи** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), **слѣпота** (Син. тр.), **слѣпьць** 'слепец' (Зогр., Мар., Асем., Сав.), **ослѣпити, ослѣплѭ, ослѣплени** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Супр., Ман. хр.), **ослѣплꙗти (сѧ)**, **ослѣплꙗѭ (сѧ)**, (Супр.), **ослѣпнѫти, ослѣпнѫ,** (Син. тр., Супр.), **ослѣплѥниѥ** (Супр.), **ослѣнѫти** (Супр.), **слѣпоокъ** (Ман. хр.). – Произв.: *сля̀п кла̀денец* 'кладенец, който е изоставен, хванал тиня' (Върбица, Преславско), *сляп кла̀денц* 'пресъхнал, изоставен геран' (Шумен), *сляп кла̀дьънец* 'кладенец без кофа' (Кочово, Преславско), *сляп кош* спец. 'рибарски прибор за преграждане на малка рекичка', 'вид кош за ловене на риба' (Геров), 'рибарски кош от върбови пръчки само отпред с едно гърло' (Махалата, Плевенско; Горни Лом, Белоградчишко; Сребърна, Силистренско; Дарец, Кърджалийско), *сляп мендѝл* диал. 'престилка за стари хора на ситни оранжеви и черни ивици', *сляп пия̀н* 'пиян човек, който не вижда къде стъпва' (Шумен), *сляп триѐнь* 'изхабен трион' (Шумен), *сляп цѝрей* 'цирей, който е на дълбоко и няма връх' (Горнооряховско, Еленско), *сляп цѝръ* 'голям сляп цирей' (Долно Луково, Ивайловградско), *сляп чѝрей* също (Геров), *сляп чир* също (Камилски дол, Ивайловградско), *сля̀па* в *сля̀па ба̀ба* 'игра, при която едно дете с вързани очи гони останалите', *слялпа-баба* 'игра' (1863, Гайда), *сля̀па баба не вѝжда* 'игра, при която някой със завързани очи трябва да хване друг от играчите' (Жеравна, Котелско), *сля̀па ду̀пка* 'дихателна тръба; криво гърло' (Гоцеделчевско), *сля̀па кобѝла* 'детска игра, при която група или отделни играчи се подлагат да бъдат възседнати от няколко души' (Трявна), *сля̀па ко̀тка* 'детска игра за момичета, при която завързват на едно момиче очите и го наричат „сляпа котка"' (Копривщица; Ясъюг, Гюмюрджинско; Геров), *сля̀па ку̀кла* 'пещена лопата с току-що изваден хляб на нея, която на сватба се носи из къщните стаи от две жени, хванали я за двата края, като задната жена е с привързани очи' (Шумен), 'вид кравайче от тесто' (Дивдядово, Шуменско), *сля̀пата ку̀кла* 'вид тестено изделие, което се меси от моми в събота сутрин рано на сватба' (Новопазарско), *сля̀па ма̀чка* 'игра сляпа баба или сляпа котка' (Геров), *сляпа мишка* 'къртица' (1852, П. Р. Славейков), *сля̀па събота* нар. 'време, когато някой (колеблив) реши да се ожени', *сля̀пата събота* също (Еленско), *сляпа улица* 'улица без изход' (1881, Хр. Арнаудов), *сляпата* 'слепешката' (1871, Д. П. Войников), *кьо̀рава и сля̀па* 'безотговорна работа' (Еленско), *сльъпата нидельъ* 'време, когато някой се

влюби и реши да се ожени' (Котел), *сля̀пи* в *сля̀пи очѝ* 'слепоочие' (Неново, Провадийско), *сля̀пи чьѝр* 'сляп цирей' (Ахряне, Смолянско), *сля̀по* в *мъничко о̀ще сля̀по* '(за дете) едва проходило' (Неново, Провадийско), *сля̀по и ку̀цо* 'всички до един, даже и беззпомощните' (Шумен), *сля̀по и сака̀то* 'всички, дори и неспособните' (Еленско), *сля̀по гърло* 'дихателна тръба' (Парил, Гоцеделчевско), *сля̀пото гърло* също (Козарско, Равногор, Пещерско), *сля̀по го̀рлу* също (Горно Дряново, Гоцеделчевско), *сляпо ко̀ло с о̀ртома* 'вид игра, при която се завързват очите на един играч, който с пипане и слушане трябва да отгатне имената на играчите или какво правят те, след като ги гони и хваща' (Хр. Вакарелски, Етнография), *сляпо кубе* 'кубе без прозорци' (1879, Неофит Рилски), *сля̀по ку̀чанце* 'попово прасе' (Медово, Добричко), *сля̀по ку̀че* 'гризач, подобен на къртица или плъх, със съвсем малки очи, живеещ под земята, Spalax typhlus' (Габрово; Еленско; Градище, Севлиевско; Русаля, Мерданя, Великотърновско; Манастирца, Поповско), 'къртица' (Певец, Търговищко), 'насекомо попово прасе, коноцишица, Gryllotalpa vulgaris' (Геров; Габрово), 'кърт; таралеж; пор' (Русаля, Великотърновско), 'вид жаба, която вечер издава особен монотонен звук' (Банско), *сля̀пу ку̀чинци* 'кърт' (Суворово, в Украйна), *сля̀по око̀* 'място между веждата и горния край на окото', 'празното пространство от едната страна на яйцето' (Козаново, Асеновградско), *сляпо петно* 'част от окото' (1874, И. Н. Гюзелев), *сля̀по пѝле* 'животно вечерно пиле, прилеп, Vespertilio murinus' (Странджа; Габрово, Ксантийско; Илинден, Гоцеделчевско; Геров), *сля̀по смо̀че* 'вид влечуго слепок, слепоок, Anguis fragilis' (Геров), *сля̀по червò* 'малък задънен израстък в корема при съединението на тънките черва с дебелото, право черво, Rectum', *сляпо чръво* 'апендикс' (1867, Начална книга за анатомия и физиология), *сля̀пу чиря̀ву* 'дебело черво' (Габрово, Ксантийско), *сля̀пу чиря̀у* също (Лясково, Асеновградско), *сляпу щѝче* 'прилеп' (Неново, Провадийско), *слеп за̀ец* 'детска игра, при която един е с вързани очи и се мъчи да хване другите' (Ихтиманско), *слеп кош* 'кошче за ловене на риба' (Бойница, Кулско), *слеп-кош* 'особен уред, с който ловят риба в плитките води и реки' (СЗ), *сльеп чьир* 'цирей, който е на дълбоко и няма връх' (Брьщен, Гоцеделчевско), *слѐпа ба̀ба* 'детска игра' (Софийско), *слѐпа ду̀пка* 'дихателно гърло' (Каменица, Велинградско), 'дихателна тръба' (Разлог; Буково, Гоцеделчевско), *слѐпа ко̀шка* 'слюда' (Родопите), *слѐпа-слепѝца* в израз: *Ако̀ си нѐма-немѝца, та не си слѐпа-слепѝца* (Баба, Брезнишко), *слѐпи зо̀ри* 'ранни зори, много рано сутрин' (Демирхисарско), *слѐпи маж* 'раст. винче, Anchusa officinalis' (Костенец), *слепий маж* 'раст. винче, паче гнездо, Anchusa officinalis' (Костенец; Ихтиманско), *слепи очи* 'слепоочия' (1860, Т. Шишков), *слѐпи очѝ* 'място между веждата и горния край на ухото', *слѐпи о̀чи* 'две места от двете страни на главата' (Геров), *слѐпите о̀чи* 'слепоочие' (Падеж, Благоевградско), *слепи редо̀ви* 'коси редове в лозе' (Тиквешко), *слепи риби* 'ястие от праз' (Тиквешко), *крѝво-слѐпо* 'криво-ляво (върви някак работата)' (Костурско), *слепо̀то* 'детска игра' (Градище, Севлиевско), *слепо влаче* 'мрежа като сак за ловене на риба в Охридското езеро' (Пан-

чев), *слѐпо гъ̀рло* 'дихателна тръба' (Долен, Гоцеделчевско), *слепо го̂рло* също (Ракитово, Велинградско; Батак, Пещерско), *слѐпу го̀рло* също (Буйново, Смолянско), *слепо коло* 'детска игра' (Прилеп), *слѐпо ку̀че* 'гризач, подобен на къртица, който рови земята и яде картофи' (Ихтиманско; Брусен, Тетевенско), 'вид насекомо, Grillotalpa vulgaris' (Папрадища, Велешко), *слѐпо о̀ко* 'слепоочие' (Ихтиманско), *слепо̀ око̀* също (Тръстеник, Плевенско), *слепо̀йту уко̀* също (Банат), *слѐпо пѝле* 'прилеп' (Баклиново, Гоцеделчевско), *сльѐпо пѝльє* също (Зърнево, Драмско), *слѐпо червѐ* 'дихателна тръба' (Баклиново, Гоцеделчевско), *слепу чурево* 'дебело черво' (Смолян), *сльѐпо чурѐво* също (Левочево, Смолянско), *сле̂п мишо̀к* 'игра за момичета' (Банско), *сле̂па ба̀ба* 'детска игра' (Широка лъка, Смолянско), *сле̂пъ ду̀пкъ* 'дихателна тръба' (Разлог), *сле̂па ко̀шка* 'вид детска игра на сляпа баба' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско), *сле̂пи учѝ* 'слепоочие' (Алваново, Певец, Търговищко), *сле̂по го̂рло* 'дихателна тръба' (Буйново, Смолянско), *сле̂по пѝле* 'прилеп' (Габрово, Ксантийско), *сльѐпо пѝльє* също (Бостина, Писаница, Смолянско), *сльѐпо пьѝле* също (Върбина, Маданско), *сле̂пу чурѐву* 'дебело черво' (Смолян); *слѐпав* 'сляп' (Ботевградско), *слепа̀к* 'гъсталак, непроходима ниска гора с храсти' (Смолско, Пирдопско) (вж. *слепа̀к*[2]), 'прилеп' (Илинден, Гоцеделчевско) (вж. *слепа̀к*[1]), *слепачка* 'сляпа жена' (Струга, Охрид), *слѐпачка* също (Прилеп), *слепа̀чка* също (Дювернуа), *слепейкьум* 'слепешком' (Прилеп), *слепенѝчкум* нареч. 'слепешком' (Кондорби, Костурско), *слепѐц* 'сляп човек' (вж. *слепѐц*[1]), 'човек с телесен недостатък, който се прехранва с просия; просяк; (прен.) беден човек, бедняк' (Банат), 'човек, който не разбира правилно нещата' (Ново село, Троянско), 'страничен стрък, изникнал по-късно покрай основния стрък на царевицата' (СЗ), *слепъ̀ц* 'сляп човек' (Брезнишко), *слепечкьй* 'слепешком' (Гурмазово, Софийско), *слепешка̀та* 'слепешком' (Лом), *слипишка̀та* също (Чешнегирово, Асеновградско), *слепешки* също (1874, Летоструй), *слепешкѝм* също (Лом), *слепешко̀м* нар. 'сляпо, на вяра' (Зап), *слепѐя* 'губя зрение, ставам сляп', *слепеиш* с вероятно знач. 'заслепиш, измамиш, заблудиш' в текст: *Не си я окосил (ливадата), море мажу, не, ами си я остригол, му рекла, зер ти мене сакаш да ме слепеиш и кье ми велиш я окосиф* (Прилеп), *слепѝгер* 'вид смок, сляп' (Рибарица, Тетевенско), *слепѝло* в нар. пес.: *Лѝбе ле, лѝбе Стоя̀не / не да̀вай двѐста и трѝста / за Самодѝвско игрѝще/ и за ергѐнско слепѝло/ за та̀я ку̀рва Боя̀на* (Цар-Петрово, Кулско), *слепѝсува̀м* 'заслепявам, измамвам' (Банско), *слепитро̀к* 'вид неотровна змия, Anguis fragilis' (вж.), *слепѝца* 'която не вижда' (Смоличино, Кюстендилско; Баба, Брезнишко), в текст: *Ако си няма-немѝца / та не си сляпа-слепица* (Вардун, Търговищко; Опака), *слепкѝня* 'сляпа жена' (П. Цончев), *слепку̀вам* 'стоя в тъмно' (Банско), *сльъпку̀въм съ* 'измъчвам се от взиране в тъмнина или поради слабо зрение' (Еленско), *слепок* (1866, Дунав), *слепо̀к* 'подобно на змия лъскаво влечуго от рода на гущерите с тъпа опашка, Anguis fragilis', 'смок, който яде змии' (Стрелча, Панагюрско; Галата, Тетевенско), 'змия, която вижда само в петък и събота, Anguis fragilis' (Дервент, Дедеагач-

ко), 'гол охлюв' (Ваклиново, Гоцеделчевско), 'сиви насекоми, без очи, които изяждат жилките на лозе' (Тотлебен, Плевенско), 'подобно на къртиците животно, което рови под земята и изсушава лука и цвеклото' (Слатина, Ловешко; Махалата, Плевенско), 'гнездо от дълбоки болезнени циреи, обикновено по врата, Carbunculus', 'сляп цирей, Abscesus subcotaneus, Carbunculus', 'вид болест – оток' (Стрелча, Панагюрско), 'неразтворена още млада гъбичка' (Лещен, Гоцеделчевско), *слепо̀к* 'голям, сляп цирей' (Петково, Ардинско), *слêпо̀к* също (Долно Райково, Смолянско), *слепуо̀к* също (Момарско, Долна Арда, Долно Райково, Смолянско), *сльспо̀к* също (Маданско; Смолянско; Асеновградско; Девинско, Пловдивско; Златоградско), 'змия' (Розово, Пещерско), 'прилеп' (Буйново, Вълчан дол, Смолянско), *сльспо̀к* 'голям сляп цирей' (Горна Арда, Кремене, Смолянско), *сльспок* също (Ерма река, Маданско; Лъджа, Горно Райково, Кожаре, Ждребово, Буйново, Смолянско; Ситово, Пловдивско), *сльипо̀к* също (Барутин, Доспатско; Боянско, Асеновградско), *сльъпо̀к* 'змия с къса опашка, слепок' (Кръвеник, Севлиевско), 'сляпо куче; влечуго от рода на змиите с тъпа опашка' (Еленско; Мерданя, Великотърновско), ирон. 'човек, който не е наблюдателен и не забелязва' (Еленско), 'голям сляп цирей' (Лъки, Тешово, Гоцеделчевско; Кръвеник, Севлиевско), *сляпо̀к* 'глупав човек; вид влечуго от рода на змиите' (Сухиндол), 'голям, сляп цирей' (Добростан, Асеновградско; Буково, Гоцеделчевско), *сляпост* 'слепота' (1882, Наука), *слепоствувам* (1883, П. Р. Славейков), *слепота̀* 'качество на сляп, липса на зрение; (прен.) липса на трезвен разсъдък; заслепление', в съчетания *ко̀коша слепота̀* 'недостатък на зрението; слабо виждане привечер след залез слънце', *кокошѝня слепота̀* също (Радуил, Ихтиманско), *слепота* (1806, Софроний Врачански), в съчет. *кокоша слепота* 'раст. мишакиня, Stellaria media' (Л. Каравелов), 'раст. Anagallis arvensis', *слêпота* (Битоля), *слепотѝя* укорно 'слепота' (Костурско), *слепо̀тия* също (Прилеп), *слепото̀к* 'вид гущер без крака, враг на змиите' (обл. Пиянец, Кюстендилско; Цапарево, Санданско), *слепуток* 'слепок' (Багренци, Кюстендилско; Скребатно, Гоцеделчевско), *сльспуто̀к* 'голям цирей' (Жълтуша, Ардинско), *слепотствувам* 'да остана сляп за нещо' (1883, П. Р. Славейков), *слепоча̀* (Сталийска махала, Ломско), *слепо̀че* 'кърмаче, дете, което още суче' (Горно Дряново, Гоцеделчевско), *слепо̀чка* 'укорно название за жена, която не внимава в работата си' (Съчанли, Гюмюрджинско), *слепствовам* 'сляп съм' (Дювернуа), *слепу̀там се* 'ходя насам-нататък като слепец' (Годеч; Бързожница, Софийско), 'ходя бавно, без определена цел, като сляп' (Трънско), 'ходя безцелно' (Годеч), 'суетя се' (Главановци, Трънско), *слêпчо* 'сляп човек; слепец' (Бабук, Силистренско; Друмохар, Пиянец, Кюстендилско; Дупнишко), оскърбителен епитет (Бобошево), *слêпчьо* (Тетевенско), *сляпчо* 'слепец' (1847, Български орел), 'сляп, крив' (Дювернуа), *слепчу̀вам* 'напрягам очите си, въпреки че не виждам' (Луковит), *сляпу̀чишче* 'цирей без връх, Furunculus' (Охрид), *сля̀пушичче* 'прилеп' (Неново, Провадийско); *заслепѐя, заслепя̀вам* 'ставам като сляп', *заслепя̀, заслепя̀вам* 'правя някого да не вижда; (прен.) лишавам от правилно схващане, от

разум', *заслепѐние* 'липса на възможност за обективна преценка поради страст, гняв и пр.' (по рус. *ослепле́ние*), *заслеплѐние* също (от рус.), *заслепулъ̀* 'омагьосам за любов с прилеп'; *наслепо* нареч. '(за кърпа) която е вързана на възел' (Тетовско); *ослепѐя, ослепя̀вам* 'ставам сляп', *ослепя̀, ослепя̀вам* 'причинявам слепота, повреждам зрение; правя някого сляп', *ослепѐник* 'слепец' (Геров), *ослепѐница* 'сляпа жена' (Геров), *ослепѝтелен* 'който е много ярък', *ослепѝтелност* 'качество на ослепителен'; *послепѐя, послепя̀вам* 'ослепявам' (Геров), *послепя̀* 'ослепя малко' (Геров); *слепѝгъш* 'вид неотровна змия, Anguis fragilis' (Враца), *слепигъ̀ш* също (Геров) (вж.), *слепокуче* 'насекомо, което живее в боклуци и сметища' (Кичевско), *слеполѐлек* 'прилеп' (Шумен), *слепулѝлекь* също (Банат), *слепулы̀лекь* също (Банат), *слепулиляк* 'прилеп' (Шумен), *слепо̀к* 'сляп; вид змия, Anguis fragilis; животно сляпо куче, Spalax typhlus; сляп цирей' (Геров), *слепо̀чен* 'който се отнася до слепите очи', *слепоочен* (1875, Ив. Богоров), *слепо̀чие* книж. 'слепи очи, сляпо око', *слепо̀чна* в съчет. *слепо̀чна кост* 'костта при слепите очи, Os temporale', *слепо̀чник* книж. 'слепоочие', *слепороден* 'който е роден сляп' (1865, Н. Михайловски), *слепородѐн* прил. 'сляп от рождение', *сляпороден* 'сляп по рождение' (1840, Н. Рилски), *слепорожден* също (1875, Знание), *слеп-о̀чи* в пословица *Ба̀рам на̀заем от дя̀волот, или слеп-о̀чи, от куц-но̀зи* (Морихово); ФИ *Слѐпов* и *Сля̀пов* (Панагюрище), *Сля̀повски* (Елховец, Кокалич, Маданско). – Срхр. *слȉјеп, слȇп, слȋп*, *словен.* *slȇp*, рус. *слеп, слепо́й*, струс. **слѣпъ**, укр. *сліпи́й*, белорус. *сляпы́*, чеш. *slepý*, словаш. *slepý*, пол. *ślepy*, кашуб. *slepi*, полаб. *slepě̆*, горлуж. *ślepy*, доллуж. *slěpy*. – Праслав. **slěpъ-jь*, което е с аблаут в инхоатива **slьpnąti*, **slьpną* (стб. **осльпнѫти**, стчеш. *osl'núti* 'ослепея', чеш. *oslnouti* също, пол. *olśnąć*, *olśnić* също). Според Meillet, MSL 14, 204, 353, Études étym. 173, 227–228, образуването на **осльпнѫти** се отнася за времето, когато дифтонгът *oi* в славянски още не е бил опростен. Според Vasmer, REW 2, 660, наличието на аблаут гарантира изконнославянски произход, вж. и Trautmann 268. Miklosich, EtWb 307, Преображенский 2, 331, Schmidt, Vok. 2, 73, и Ст. Младенов, ЕтР 592–593, смятат думата за сродна с лит. *slė̃pti, slepiù, slė́piaũ* 'скривам', *slaptà* 'тайник, скривалище', латв. *slēpt, slepēt* 'скривам' (приемано с резерви от Vasmer, пак там), от които Ст. Младенов, пак там, реконструира ие. кор. **slēp-*, което според него всъщност е **sloi-* с разширение **p*. Ст. Младенов, пак там, предполага, че ие. **slep-* би могло да е от *(s)klep-* в множество думи за 'укривам... крада', като гр. *κλέπτω̃*, гот. *hlifan*, гр. *κλώπς* 'крадец', слав. *заклопити* 'затварям'. Според Vaillant, Grammaire comparée 1, 303, би могло да е свързано с лит. *slepiù* 'крия', но по-скоро е заемка от герм., стисл. *slàpr* 'заспал човек' (гот. *slēpan* 'спя'). Vasmer, REW 2, 660, не приема връзката с гот. *hleibjan* 'грижа се за някого', която правят Uhlenbeck, PBB 30, 291, и Feist 262. K. Janáček, Slavia 24, 1, и Machek 554, сближават с лит. *žlibti, žlimbù* 'ослепявам', *žlìbas* 'който вижда слабо', *žlė̃bti, žlebiù* 'виждам слабо', което Трубачев смята за невярно, вж. Фасмер–Трубачев 3, 670. Топоров, Этим. иссл. 1, 1960, 11–12, обяснява **slěpъ* от **sloip- : *slīp-*, което

произлиза от ие. **lejp-* 'намазвам', откъдето е и лат. *lippus* 'късоглед, недовиждащ, който е с възпалени очи'. Обаче не е изключена възможността степента на редукция **slьp-* да не отразява редуването *oj- : ĭ,* а да е произлязла вторично в условията на глаголните форми на *-nǫti,* както смята Vaillant, Изсл. Младенов 285, и както приема Трубачев, вж. Фасмер–Трубачев 3, 670. Skok 3, 285, предполага, че би било възможно *slěpь* да произлиза от ие. корен **sel-* 'пълзя', който се намира в лит. *selė́ti* 'пълзя' = санскр. *tsárati* също, арм. *solim* също, стирл. *selige* 'костенурка'. Според Skok този корен би могъл да бъде разширен у славяните с формант *p : *selp-*, тъй като за такова разширение няма потвърждение в другите индоевропейски езици. Ако е така, смята Skok, то *ě* е в резултат на закона за ликвидната метатеза, за което също няма възможност у северните славяни, срв. рус. *слепо́й*, укр. *сліпи́й*. M. Pavlović, Naš život 4/2, 291–296, сравнява с лит. *šelpiù, šelpti* 'помагам', ствисием. *helfan*, което семантично е невероятно. – Вж. Miklosich, EtWb 307, Vondrák, SlGr 1, 361, Преображенский 2, 331, Trautmann 268, Holub–Kopečný 337, Brückner, SEJP 531, Machek 554, Ст. Младенов, ЕтР 592–593, Vasmer, REW 2, 660, SP 1, 45, Skok 3, 284–285, Фасмер–Трубачев 3, 670, Polański, SEJDP 726, Schuster-Šewc 17, 1312, Bezlaj 3, 259.

сля̀тал 'долетял отгоре' (Потур, Северна Добруджа). – Прич. от **сля̀там* 'долитам отгоре', произв. от *ля̀там* (вж.).

сляф[1], член. **сля̀вът** 'стоманено длето със заоблено острие за издълбаване главини на колела на каруци' (Троянско; Брусен, Тетевенско), **слеф** 'вид коларски инструмент – извито като сърп длето за почистване главините на колите' (Телиш, Плевенско); србълг. **слѣфь** в текст: **малки. ѹ8ковѣ .г҃. длѣта .к҃. слѣфь .а҃. стр8говѣ .г҃.**, в приписка към псалтир от 16 в., сръбска редакция (Стоянов-Кодов, Опис 3, 10). – Може би еднакво със *сляф*[2] (вж.), което е от *силя̀х* 'оръжие' (вж., от тур. *silâh* 'оръжие; пушка; оръдие, средство'). Срв. обаче *слифт* 'вид бъчварски инструмент', тур. *lifti* 'длето'.

сляф[2] 'кожен пояс с няколко прегради, в които се слагат паласка, кремък, огниво и прахан' (Градище, Севлиевско). – От *силя̀ф*, диалектен звуков облик на *силя̀х* (вж.), с изпадане на неударено *-и-*.

сма гл. 1 л. мн. ч. 'сме' (Койнаре, Белослатинско). – Диалектен вариант на *сме* (вж.).

сма̀ам 'набия набързо' (Тихомирово, Старозагорско). – Произв.: *смаан* прил. 'смахнат, жалък, мизерен' (Долна баня, Ихтиманско), *сма̀ан* прил. 'жалък, мизерен, непредставителен' (Доброславци, Софийско), 'смачкан, неспретнат' (Ленково, Никополско; Тръстеник, Плевенско), *сма̀ана* 'ненормална' (Момин брод, Ломско). – Произв. от *ма̀ам* 'бия' (вж.).

смаандѝсувам 'намирам недостатъци' (Софийско), **смандѝсвам** 'завиждам, ревнувам, омаловажавам, намирам недостатъци' (Доброславци, Софийско), **смаанѝсвам** 'намирам недостатъци' (Искрец, Софийско). – Произв. от

маанà = *маханà* (вж.). Формата *смаандйсувам* е по думи от турски произход на *-дйсвам*, като *назлъндйсвам* и др.

смàга диал. 'мътен тънък пласт върху нещо' (И. Бурин), 'ципа върху течност' (Тетевенско), 'бяла плесен по повърхността на влажно или гнило дърво, развалени мазнини, туршия и пр.; скреж' (Радовене, Врачанско), 'жабуняк' (Банат), 'особена грозота на лицето след продължителна болест или вследствие на тайни грижи и тревоги; нещо като тъмна сянка, която покрива лицето' (Тетевенско), 'придобито оцветяване, петно по лицето на бременна жена, Chloasma uterinum' (Ловеч). – Срхр. *смäга* 'страстно, силно желание, което така обхваща човек, че му чернее, тъмнее пред очите', словен. *smága* 'мургава кожа', рус. *смáга* 'жар, пламък, сухота в устата; жажда; сажди, слой сажди, оседнал пушек', стрyс. члав. **смага** 'огън', укр. *смáга* 'сухота на устните; жажда', белорус. *смáга* също, чеш. *smaha* 'жар, зной, изгаряне', *smáha* също, пол. *smaga* 'сухота в устата', горлуж. *smaha* 'загар (от слънцето)', доллуж. *smaga* 'изгаряне; изорана нива, угар' (с друга степен на коренната гласна доллуж. *smogoŕ* 'торф'). – Праслав. **smāgā*, поствербал от гл. **smāgāti, *smāžiti*, от което са срхр. *смàгнути, смà гнēм* 'потъмнея, почернея (от слънце)', словен. *smágniti, smagnẹ̑m* 'измъчвам се от тъга', чеш. *smahnouti* 'суша се, съхна', *smažiti* 'пържа, пека; пека се, почернявам (на слънце)', словаш. *smažit'* също, пол. *smażyć* 'суша, пържа', горлуж. *smahnyć* 'суша', доллуж. *smagnuś* също. Понататъшният произход на думата не е ясен. Vasmer, REW 2, 669, свързва с близките по звучене и семантика думи с друга степен на коренната гласна: гр. *σμύχω* страд. аор. *ἐσμύγην* 'изгарям с бавен огън', англосакс. *smocian, smēocan* 'пуша, димя', *smoca* 'дим', англ. *smoke* 'димя', нововиснем. баварско *smiechen* 'тлея', нем. *schmauchen* 'димя, пуша', арм. *muχ*, род. п. *mχoy* 'дим', ирл. *múch* също, от ие. **smeugh- / *smeug-*. Според Vasmer, пак там, възможно е вокализмът на славянските думи да е бил рано подложен на влияние от слав. *pražiti* 'суша, запържвам', *pragnąti* 'измъчвам се, жадувам' (срв. пол. *prażyć, pragnąć* и т. н.), но както сам приема Vasmer, за това предположение пречат формите със степен *-o-* на коренната гласна. Vasmer сравнява с рус. *смýглый* 'мургав' и *смя́гнуть* '(за устни) пресъхвам'. V. Machek, ZfslPh 23, 1954, 119, специално сближава с нем. *schmachten* 'измъчвам се'. Loewenthal, AslPh 33, 97–98, свързва със стнорд. *mór* 'степ' < прагерм. *mōhaz*, от ие. **smōghos*, което е невероятно. Gray, AJPh 49, 343, свързва със средноирл. *maigre*, а F. Ramovš, ČSJKZ 2, 63–71, със санскр. *sámā* 'горещо лятно време', ствиснем. *sumar*, нем. *Sommer* 'лято'. И двете схващания са невероятни. Brückner, SEJP, 502–503, свързва с лит. *smõgis* 'удар' от *smagiù*, *smõgti* 'удрям', което също е невероятно. Peterson, LUÅ 5, 1915, 171, IF 3, 216–217, поставя заедно рус. чсл. **смагъ** 'тъмен, мургав; сив, пепелив' и рус. *смýглый*, като реконструира ие. корен **smeųā-, *smaų-* 'горя' от неразширения корен **sem-* 'горя'. Според Bezlaj 3, 268–269, може да се реконструира ие. *sm-āg(*h)-* въз основа на лит. *smogóti* 'суша (се)'. За бълг. *смàга* и за стб. **смагъ** (Симеонов сб. от 1073 г.) като продължение на праслав. цветоозначение **smāgъ* със съответствия

в други славянски езици вж. М. Рачева, II Международен конгрес по българистика. Доклади 2. София 1987, 166. – Вж. Miklosich, EtWb 309, Преображенский 2, 333, Brückner, SEJP 502–503, Vasmer, REW 2, 669–670, 677, Pokorny 971, Фасмер–Трубачев 3, 683, Machek 559, V. Machek, ZfslPh 23, 1954, 119, Skok 3, 290–291, Schuster-Šewc 17, 1317, Bezlaj 3, 268–269. У Miklosich, EtWb 309, е даден като български префигираният глагол *насмага се* в пример *насмага се листе* 'листата почервеняват'. – Срв. *смъга*. Срв. още *смỳга, смỳгава, смỳгьов*.

смàгам 'смогвам' (Шумен), **смàгъм** 'успявам' (Еленско). – Итератив от *смòгна, смòгвам*, произв. от *мòга* (вж.), срв. *насмàлям* от *насмолà*, *навàдам* от *навòдя* и др.

смадѝата смадѐшко клетва за израз на недоволство от нещо (Тръстеник, Плевенско), само в БДиал 6, 225. – Производни от *смъдѝ* (вж.) със значение 'горя, паря', запазено в негови съответствия в някои славянски езици. Формите са с хиперкоректно *а*. За семантиката срв. клетвите *Òгън да те горѝ! Да го жѐгнат дя̀волите!* Срв. от същия произход *засмàдувàм*, тълкувано като 'укорявам', *òсмада са, осмъ̀двам се* 'отивам по дяволите', *осмадѝя* 'пожар; голямо нещастие'.

смадлѝв прил. укорит. 'мързелив' (Тръстеник, Плевенско). – Вероятно от един произход с *мъ̀ден* 'бавен' (вж.), *мỳдя* (вж.). Би могло да бъде обаче и произв. от **смадѝ = смъдѝ* (вж.), срв. от същия произход *засмàдник* 'негодник', *смадѝата смадѐшко*.

смàдрит се с вероятно знач. 'помъдрее' само в МПр 1, 1925, 4, 77, в текст: *Àрниот тàтко, шчо го љубит сѝна му, го мъ̀чит, за да се смàдрит* (Охрид). – Еднакво със *смъ̀дря се*, произв. от *мъ̀дър* (вж.), с диал. *а* от *ѫ*.

смаевам 'учудвам, сливам' (1874, И. Богоров), **смаевам са** 'учудвам се' (1875, И. Богоров), **смàювам** 'учудвам' (Геров). – Варианти на *смàйвам* (вж. **мàя*[2]).

смàзвам[1]**, смàжа** 'притискам или удрям нещо, та изгубва предишния си вид; сплесквам, смачквам, обезформявам; съсипвам, разнебитвам; убивам, умъртвявам чрез силен натиск, удар, газене; премазвам; (прен.) съсипвам, сломявам, унищожавам', **смàзвам** 'натискам силно' (Искрец, Софийско), '(за яйце) счупвам' (Вишовград, Великотърновско), **смàзвам се, смàжа се** 'смачквам се, сплесквам се; бивам смазан', 'отпадам от болест' (Паскалево, Добричко), **смàзва се** '(за туршия) омеква' (Жеравна, Котленско), **смàзувам** 'смазвам, смачквам, сплесквам' (Самоков; Софийско; Чирпанско), **смàзуем, смàжем** 'унищожавам, изтощавам от яд, умирам дори' (Станьовци, Брезнишко). – Произв.: *смàзан* 'сплескан, смачкан, пребит; (прен.) съсипан, победен; потиснат от умора, от някакво тежко, мъчително преживяване или неприятност, съкрушен', *смàзану* в израз *смàзану му е* 'отпаднал е, не се чувствува добре' (Градище, Севлиевско). – Произв. от *мàзвам* (вж.), *мàжа* (вж.).

сма̀звам², сма̀жа 'намазвам със смазка', **сма̀звам се, сма̀жа се** 'намазвам се със смазка'. – От рус. *сма́зать* 'смажа, намажа'. Формата *сма̀жа* в това значение е възникнала на българска почва по *сма̀жа¹* (вж.). Възможно е обаче да е произв. от *ма̀звам* (вж.), *ма̀жа* (вж.).

сма̀зка 'масло или грес за машини, пушки и др.'. – От рус. *сма́зка* също.

смазни̇̀л се прич. с вероятно значение 'измъкнал се; изплъзнал се', само в СбНУ 49, 437, 594, в текстове: *По̀път се смазни̇̀л, дра̀снул, та ни̇̀кьикъв не се виде̇̀л.* (Красава, Брезнишко), *Ца̀рската че̇̀рка, като̀ не зна̇̀ела кьиквеу си̇̀лу и̇̀ма ти̇̀я пръстен, да̀ла га. Евре̇̀инът се смазни̇̀л не̇̀куде.* (Гърло, Брезнишко). – Вероятно произв. от *ма̀зня се* (вж. *ма̀зна*).

смазо̀чен 'който служи за смазка или за намазване', **сма̀зучну** също 'смазочно масло' (Олшанка, в Украйна). – Заето от рус. *сма́зочный* 'който служи за смазка'.

смайна̀рам 'свивам, свалям платна' (Созопол). – Чрез нгр. *μαϊνάρω* от венец. гл. *mainar*, ит. *ammainare*, с бълг. представка *с-* и наст. *-ам*. Вж. А. Спасова, БЕз 14, 1964, 399, Hyrkkänen, Seefahrt- und Fischereiterminologie 84.

смакѐла ж. само в ПСп 39, 1892, 394, 'птица сойка, Garrulus glandarius' (Кукуш). – Неясно. Може би във връзка с нгр. *μάκελλα* 'мотика' поради формата на опашката или във връзка с *макели̇̀я* 'цапаница с кръв, мазнина и под.', което е от нгр. дим. *μακελειό* 'кланица', поради оцветяването на долния край на корема във виненочервено.

смакльо̀ 'занесен, смахнат човек' (Ръждавица, Кюстендилско). – Акцентен вариант на *сма̀кльо* 'развлечен, размъкнат човек' (вж. *мъ̀кна¹*). – Срв. *сма̀кьо, смакни̇̀т*.

смакни̇̀т 'който е занесен, смахнат' (Ръждавица, Кюстендилско). – Произв. от *сма̀кнем се* 'смъквам се, свличам се' (Кюстендилско) (вж. *мъ̀кна¹*). – Срв. *сма̀кльо* (под *мъ̀кна¹*), *смакльо̀, сма̀кьо*.

смакногащ диал. 'раст. жълт кантарион, Hypericum', вж. *смъкнога̀щ*.

смакуль 'висок, прегърбен, недомаслен човек' (Тетовско). – Произв. от *макул* 'добър, скромен', което е еднакво с *мъку̀ль* 'свит, срамежлив човек' (вж.).

сма̀кьо м. 'човек, който ходи неспретнат, неугледен' (Ихтиманско). – Еднакво със *сма̀кльо* (вж. под *мъ̀кна¹*) с диал. *-ль-* > *-й-*. – Срв. *смакльо̀, смакни̇̀т, сма̀лю*.

смал нареч. диал. 'без малко, едва ли' (Й. Груев, Елин Пелин; 1874, Летоструй), в съчет. *смал душа* в нар. пес.: *Ми издихна Шарца добра коня, / и смал душа Марку проговори:* ... (Русенско), **смаль** (1873, Й. Груев). – Произв.: *смалне* нареч. 'почти, без малко' (Ардинско, Смолянско), *смалня̀* с вероятно значение 'почти' само в ПСп 8, 1884, 124, в текст: ... *дявола имал, смалня̀,*

равна сила с бога, защото бог се допитвал до него за млого работи. (Панагюрище). – Образувано с предлог *с* от *мал*[1] (вж.). За образуването срв. сродните наречия в стчеш. *zmala*, пол. *omal*, белорус. *ама́ль*. За образуването на формата *смалне* срв. срхр. *мало не*, словен. *malone*, струс. *мала не*.

смалта 'двоен натриевокобалтов силикат (кобалтово стъкло)', 'кобалт' (1875, в. Знание), **смалто** 'глеч, непрозрачно стъкло' (1873, Книжница за народа; 1880, Й. Груев). – Произв.: *смалтосаный* в съчет. *смалтосаный фаянсъ* (1880, Й. Груев). – Формата *смалта* е чрез рус. *сма́льта* също или нем. *Smalte* също, от итал. *smalto* 'емайл'; *смалто* е чрез нгр. *σμάλτο* от итал. *smalto* също. – Заето и в срхр. *смалта*, *смалто* (Skok 3, 291). – Срв. *смалтин*.

смалтин 'вид минерал, съединение на кобалт с арсен'. – От рус. *смальти́н* също. – Срв. *смалта*.

смаля̀вам, смаля̀ 'правя нещо да стане по-малко; намалявам', **смалѐва** 'спада' (Смолянско), **смаля̀вам се, смаля̀ се** 'ставам по-малък; намалявам се', **сма̀лям са** също (Враца, Лом, Дупница), **сма̀лювам се** 'намалявам, смалявам се' (Самоков). – Произв.: *смалене* 'намаление' (1874, Ив. Богоров), *смаление* също (1876, Стара планина), *смалителен* 'умалителен' (1859, Хр. Ваклидов). – Произв. от *мал*[1] (вж.).

смама̀н само в ДА 'останалите след жътва житни стъбла, с които постилат на добитъка в обора' (Царино, Крумовградско). – Вероятно погрешно записано вместо *сама̀н* или с асимилаторно вмъкване на *м* от *сама̀н*, което е от тур. *saman* 'слама, плява'. – Срв. *саманлък*.

смаму̀лвам 'смачквам, сгъвам без ред' (Момчиловци, Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Широколъшки район; Средногорци, Върбина, Равнища, Маданско), **смаму̀ля** 'смачкам' (Геров). – Произв.: *смамуленка* прил. с вероятно знач. 'смачканичка' в нар. пес.: *Стара майка млогу знае, / и познава бело лице, ... / морни коси нарошени, махрамица смамуленка.* (в рупски говори; СбНУ 4, 3, 26). – Произв. от *маму̀л* 'пашкул на копринена буба; царевичен кочан' (вж.). С първоначално знач. 'нещо свито, увито като пашкул'. Според Szymański, Derywacja 110, вероятно свързано с *ма̀мя* (вж.) с някакви преносни значения, или е от звукоподражателна основа в *мамо̀ля* (вж.), което е невероятно. Ст. Младенов, ЕтР 593, дава думата без етимология.

сма̀мя диал. 'примамя, привикам при себе си', '(за кокошки) пъдя, гоня' (Русаля, Великотърновско), **сма̀ма** '(за кокошки) свиквам' (Ботевградско), **сма̀мим** 'събирам овце на куп' (Бръложница, Софийско). – Произв. от *ма̀мя* (вж.).

сма̀нвам, сма̀на 'порязвам, сека' (Костурско; Вощарани, Леринско; Воден), **сма̀нвам се, сма̀на се** 'порязвам се' (Кондорби, Костурско). – С изпадане на *-х-* от *сма̀хна*, произв. от *ма̀хна* (вж. *ма̀хам*). Формата *сма̀нвам* е от *сма̀хнувам* (вж. *ма̀хам*) с изпадане на *-х-* и на неударено *-у-*.

смангала с вероятно знач. 'колела на каруца' в гатанка за кола: *Четири смангала тичат, два кангала ги водят* (Габровско), само в СбНУ 26, 300. – Неясно. Срв. *мангале* 'вид игра' (вж.), което е от турски диалектен вариант на *mankala* 'дъска с полукръгли вдлъбнатини в нея, употребявана за игра с камъчета', а то от арабски.

смандало̀сам в текстове: *Допра̀ти ма го̀рната цари̇ца до до̀лната, да ми дадье ка̀ндалото и ма̀ндалото, да си скандало̀са, смандало̀са и па да си го за̀неса* (поискване чужди стан за тъкане) (Тетевен; Брестовица, Зелениково, Пловдивско; Пирдоп), *На̀ноо, дѐй ми скандало̀то да скандало̀сам, да смандало̀сам – сѐ ке ти̇ го до̀неса* (кантара) (Банско), вж. *мандало̀свам*.

смандѝсвам, вж. *смаандѝсувам*.

смандъ̀рсам 'скъсвам дрехи' (Станьовци, Брезнишко), **смандъ̀рсуйем** '(за дрехи, обуща) скъсам' (Трън). – Произв. от *мандъ̀рсам* 'нося, тегля нещо насам-натам; бия' (вж.), със семантичен развой 'тегля нещо насам-натам' > 'раздърпвам' > 'скъсвам'.

сма̀нкям 'смутолевя' (Ихтиманско). – Еднакво със **смъ̀нкям*, произв. от *мъ̀нкям* 'говоря неразбрано и неясно, смутолевям' (вж. *мъ̀нкам*), с *а* по думи в говора със закономерно *а* на мястото на стб. **ъ**, като *да̀ска, ка̀сно* и др.

смара̀гд книж. 'тъмнозелен скъпоценен камък; изумруд', **смарагд** (1833, К. Огнянович); стб. **ꙁмарагдъ** (Супр.). – Произв.: *смара̀гдов* 'направен със смарагд; присъщ на смарагд', *смара̀гдовозелен*; ЛИ: *Смара̀гд, Смара̀гда* (Старозагорско), *Сма̀ра*, съкрат. от *Смара̀гда, Смари, Смаро*, съкрат. от *Смарагд, Смарона* (Пловдив) [от *Смар(а)* и *-она*], *Смара̀ди* (Пещера), *Смара̀йда* (Русе), *Смара̀йди* (Стара Загора), *Смара̀йдица* (Русе), *Смара̀йдуца* (Русе), *Смара̀нда* (Каварна), *Смара̀ндьо* (Русе) (според Ст. Илчев, 455, видоизменени форми от *Смара̀гда*). – От нгр. дим. *σμαράγδι*, в катаревуса *σμαράγδιον*, от стгр. *σμάραγδος*, с обеззвучаване *зм* > *см* на българска почва. – Вж. Ἀνδριώτης 233, М. Фасмер, Греко-славянские этюды, Сб. ОРЯС 12, 1908, 234, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 157, Дзидзилис, Фонетични проблеми 58–59. Ст. Младенов, Чужд. 384, сравнява със стинд. *marak(a)ta-m*. – Заето и в срхр. *смарагд, змарагд, измарагд* (Skok 3, 291), рум. *smarágd, smaráld, smaránd, zmarágd* (DLR 10/4, 1104).

смара̀йда ж. 'разхайтен човек' (Долно Драглище, Разложко), **смъра̀йда** 'нечиста, вонлива жена' (Кукуш). – Форма за ж. р. от **смарайд*, което е с метатеза от първонач. **смрад-яй* 'смрадлив човек' > **смардяй* > **смаряйд* и с преход *ря* > *ра*, произв. от *смрад* (вж.) и *-ай*, както рус. *негодя̀й*, или по гл. *смърдя̀* (вж.), вж. Й. Заимов, Slawische Wortstudien 1975, 175.

сма̀рам таен зидарски говор 'открадна' в текст: *Оддѐва смара̀ тàа перуша̀та* – отде открадна тая кокошка? (Смолско, Пирдопско). – Произв. от *ма̀рам* 'крада' (вж.).

смарид 'малка люспеста рибка, Spicara smaris Hexuosa, с удължено тяло, с кафеникав до тъмен гръб, със зеленикав оттенък, мътнобял корем, дълга 18–20 см', **смарѝда** (Софроний, Езопови басни). – От нгр. *σμαρίδα* също, и *σμαρίς, -ίδος* също, с промяна *σμ (зм)* > *см* на българска езикова почва. – Вж. П. Скорчев, БЕз 2, 1956, 161, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 157, СлСб 1973, 282, Дзидзилис, Фонетични проблеми 58, 59. – Срв. *змарѝд, марѝда*.

смарладѝсвам, смарладѝсувам 'приготвям по поръчка' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско; Златоград; Момчилградско; Ксантийско), **смарладѝсвам** 'излъгвам' (Копривщица), **смарладисам** 'поръчам да се направи' (1872, в. Свобода). – От основата на мин. св. вр. *ısmarladı-* на тур. гл. *ısmarlamak* 'поръчвам; правя поръчка', с изпадане на начално *ı* на българска езикова почва, и с наставка *-ис-* от аористната основа в гръцки. – Срв. РРОДД 465. – Заето и в срхр. *смарлàисати, смарлàјисати* също (Skok 3, 291), погрешно изведено от Škaljić 568, от тур. *smarlamak* вместо от *ısmarlamak*. – Срв. *смарламà, смармỳкам*.

смарламà и **смарламồ** ж. 'поръчка' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско; Златоград; Момчилградско, Ксантийско), **смарламà** 'смачкано нещо, сбутано, объркано' (Сливен), **смарлама** 'негодник, човек второ качество' (Косово, Новопазарско), в текстове: ... *както изборитѣ на 11 того, така и поздравителнитѣ депеши сѫ смарлама работа, които нѣмат нищо общо съ волята и чувствата на народа. Днесь е епохата на смарламитѣ. Не ще ми бъде добрѣ да стане и едно смарлама помирение съ Руссия.* (1894, в. Свобода), **смърлъмъ** (вж.). – Произв.: *смарламòсвам* 'смачквам, обърквам' (Сливен). – От тур. *ısmarlama* 'поръчка; поръчан, по поръчка'. Вероятно значенията 'смачкано нещо, сбутано, объркано' и 'негодник, второ качество човек' са възникнали под влияние на глагола *смъ̀рлям* 'притъпявам остър предмет с удар' и производните му [вж. *-мъ̀рля(м)*] или под влияние на глагола *мъ̀рлям* 'мърся, цапам; върша лошо някаква работа' (вж.). Срв. и срхр. *смарлаисати* 'подреждам как да е някаква работа', което според Skok 3, 291, е контаминация от *смарлàисати* 'поръчвам' (от същия произход с бълг. *смарламà*) и *смрљити*. – Заето и в срхр. *смàрлама* 'поръчка', *смāрлāма* също (Skok 3, 291), което погрешно е изведено от Škaljić 568, от тур. *smarlama* (вм. *ısmarlama*). – Срв. *смарладѝсвам, смармỳкам*.

смарлуша се 'свия се' (1895, в. Надежда). – Произв. от *мърлỳка* 'омърлушеност' (вж.), със свръхстарателно *-а-*.

смармарица само в СбНУ 30, 75, в гат. за кофар: *Смармарица кочица, сама царю дом държи* (Панагюрище). – Неясно. Може би във връзка с *мармаръ̀к* 'каква да е част от всякакъв уред' (вж.).

смармỳкам таен кошковски говор само у Й. Н. Иванов, Трудове ПУПХ 17, 1979/ 5, 52, със знач. 'направя' в изреч.: *Да смармỳкам мàлко бỳтиш* 'да

направя (свърша) малко работа' (Куманич, Драмско; Илинден, Гоцеделчевско). В същия извор на с. 38 е представена разширена семантика на думата в примери: *Смармѝках ѝнзи кочѝко* – намерих онзи човек; *Смармѝка ли лѝсто на вѝхра си* – написа ли писмо на жена си; *Смармѝках едѝн бѝтеш* 'завърших една работа'. – Според Й. Н. Иванов, Трудове ПУПХ 17, 1979/5, 52, с префикс *с-* от *мармѝкам* 'работя', обаче в същия извор на с. 38, под *мармѝкам* 'работя' авторът не обяснява думата. Може би с изпадане на *-а-* в неударена позиция, с асимилация *р – л > р – р* и с опростяване *р – р > р* от първонач. **смарламѝкам*, образувано на българска езикова почва от *смарламà* (вж.) с експресивната наст. *-укам*, със следния семантичен развой: 'приготвям нещо по поръчка' > 'извършвам, свършвам, изработвам нещо'. Вероятно *мармѝкам* е образувано вторично от *смармѝкам*, схванато като префигирана форма. – Срв. *смарладѝсам*.

смаро̀дина 'раст. френско грозде, Ribes rumbrum' (Кирсаново, Молдавия). – От рус. *сморо́дина* също.

смарчела само у Ст. Стойкова, Български народни гатанки 298, със знач. 'очи, ноздри, уста' в гат.: ... *под зарцала смарчела, под смарчела сура ламя*... (Грудовско; Дебър и Дебърско). – Форма за мн. ч. от **смарчило* 'ноздра; нещо, което смърка', произв. от *смъ̀рчам* (вж.), с *е* вместо *и* в неударена позиция и с *а* от стб. **ъ** в говора. За наст. *-ило* към глаголна основа срв. *багрѝло, бодѝло, точѝло, хвърчѝло* и др. Би могло да бъде мн. ч. от **смарчало* със същото значение, за наставката срв. *бучàло, клинчàло, ручàло*.

сма̀рям 'затоплям малко вода' (Гълъбово, Пловдивско). – Произв.: *посма̀рювам* 'слабо затоплям, загрявам вода или друга течност' (Странджа). – Произв. от *ма̀ра*[7] 'държа на слънце' (вж.).

смастѐвам са 'намазвам се' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Произв. от *мастя̀* 'багря, боядисвам' (вж.).

сма̀тено прил. само в СбНУ 4, 3, 94, с вероятно знач. '(за време) мрачно' като антоним на 'ясен' в пример: *Во седмио ден на мѐсец Август ако е врѐмето тука йесно, тука да подвърнуа, во Марта врѐмето ке бидит дърчао (върнежливо) сма̀тено*. (Прилеп). – Произв.: *сматници* мн. ч., само в НПСБ 2, 831, със знач. 'съсирени места по тялото' (Сев). – Мин. страд. прич. от вариант на *смътя̀* 'размътя' (вж. *мъ̀тя*), с диал. *а* на мястото на ъ, стб. **ѫ**.

сма̀трям диал. 'виждам, забелязвам', 'зачитам някого; турям в сметка' (Енина, Казанлъшко), 'гледам, внимавам' (П. Р. Славейков), 'смятам, мисля' (Ив. Вазов), 'надзиравам, наглеждам, внимавам' (Котел), 'наблюдавам, гледам' (Еленско), **смо̀тра** св.в. също (Еленско), **сматрям** 'смятам, считам' в текст: *Кога бере душа (болният), запалват восчена свещ, или кандило, което „сматрят" за голям грях*... (Охрид, Кукуш, Струга), 'гледам' (ЮЗ), **сматра** 'уважава' (Ярловци, Трънско; Г. С. Раковски), **сматрям се** 'считам се' в текст: ... *парите, които момите получат от двомесечната жетварска работа, сма-*

трят се нихна собственост, с които правят си дрехи. (ЮЗ), **сматрам** (1868, в. Дунавска зора), **сматрам ся** (1876, в. Нова България; 1865, Г. С. Раковски), **сма̀трем** 'правя проверка за установяване на болест в половата област на някого' (Странджа), **сма̀трьъм** 'зачитам някого; турям в сметка' (Енина, Казанлъшко); стб. **съматрати, съматрıаѭ** 'гледам, наблюдавам' (Син. тр., Клоц., Супр.), **съматрати** 'гледам, наблюдавам' (Син. тр., Клоц., Супр.), **разсъматрѣти** (Ман. хр.). – Произв.: *сматракал* 'внимателен човек' (Горно Броди, Сярско; Пловдив), *сматрало* (Г. С. Раковски), *сматраящ* (1859, Г. С. Раковски), *сма̀трен* прил. 'смислен, внимателен, съобразителен' (Тетевен), *сма̀троша* 'гледачка' (Страцин, Кумановско), *сматряющ ся* (1856, Цариградски вестник); *несма̀трен* 'неразсъдлив, небрежен' (Тетевен); *разсматра* 'разгледам' (Г. С. Раковски); ФИ: *Сматракалев* (Горно Броди, Сярско; Пловдив) (Ст. Илчев, ИИБЕз 11, 1964, 446). – С друга отгласна степен на коренната гласна в *смо̀тря* (вж. *мо̀тря*). – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 593. – Според Б. Симеонов, БЕз 14, 1964, 511, формите у Г. С. Раковски *сматра, сматраем, сматрало* и *разсматра* са сръбски заемки от срхр. *сма̑трям* 'смятам, считам'.

сма̀тьквам, сма̀тькам 'примамвам, събирам пчели' (Корово, Велинградско). – Произв. от *ма̀тка* 'пчела' (вж.).

смафигули мн. ч. в нар. песен: *Ела, сънъо, от горица, / донеси му сън в торбица, / сън в торбица, меки круши, / меки круши и смафигули.* (Сатовча, Гоцеделчевско). – Неясно.

сма̀хвам, сма̀хна 'давам знак с глава, кимам' (Гугутка, Ивайловградско), 'махам, давам знак с ръка' (Странджа), диал. 'прилигчам', **сма̀хам** 'давам знак с глава, кимам' (Осина, Гоцеделчевско; Мулдава, Асеновградско), **смаха̀ ма** 'учуди ме' (Копривщица), **сма̀хвам се, сма̀хна се** 'съсипвам се, изнемощявам; побърквам се, ставам смахнат', **сма̀хна се** диал. 'отслабна, изнемощея' (Т. Г. Влайков), **сма̀хва ми, сма̀хна ми** 'хрумва ми нещо неразумно, налудничаво' (Еленско), **сма̀хнувам** 'правя знак с ръка, глава, поглед' (Смолянско; Гугутка, Ивайловградско), **сма̀ккам** 'кимам с глава' (Червен, Асеновградско), **сма̀хувам** 'давам знак' (Новопазарско; Черничево, Крумовградско), **сма̀ънем се** 'оглупея, побърквам се' (Вердикал, Софийско). – Произв.: *сма̀ан* прил. 'жалък, мизерен, непредставителен' (Доброславци, Софийско), *сма̀йън* 'смахнат' (Неново, Провадийско), *сма̀хнат* 'ненормален, побъркан', *сма̀хнатѐц* 'налудничав човек' (Банско), *сма̀фнат* 'смахнат' (Дебърско), *сма̀ънат* 'побъркан, ненормален' (Вердикал, Софийско; Страхилово, Свищовско). – Произв. от *ма̀хам, ма̀хна* (вж.).

смахму̀зям, смахму̀звам, смахму̀зя 'удрям кон с шпори' (Еленско), **смахмузя** 'пришпоря кон' (1884, З. Стоянов). – Произв. от *махму̀з* 'шпора' (вж.).

сма̀цам 'смачкам, стрия' (Банат). – Произв. от *ма̀цам*[2] (вж.).

смачи се, смачит се 'додее' (Прилеп, Битолско). – Фонетичен вариант на *смъчи се* 'домъчнява, дотяга' (вж. *мъча*[1]).

сма̀чквам, сма̀чкам 'с мачкане разваля̀м вида на нещо, направям го негладко или сбито, слегнало, безформено', 'смажа, размажа, разбия' (Тръстеник, Плевенско; Ихтиманско), '(за плат) нагъвам при шиене на шевна машина' (Габрово, Ксантийско), **сма̀чкъм, сма̀чкувъм** 'смачквам' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *сма̀чкан* прил. 'без строен и приличен вид, неугледен', прил. 'несръчен' (Еленско), в съчет. *сма̀чкан крато̀х* 'пюре от картофи' (Солища, Смолянско), *сма̀чкани* в съчет. *сма̀чкани ко̀мбаре* 'пюре от картофи' (Бачево, Разложко), *сма̀чкани компи̇̀ре* също (Осина, Гоцеделчевско), *сма̀чкани кумпи̇̀рье* също (Доспат), *сма̀чкано* в съчет. *сма̀чкано пате̇̀то* също (Могилица, Смолянско), *смачкано пате̇̀то* също (Търън, Смолянско), *сма̀чкано пьсте̇̀ту* също (Сивино, Смолянско), *сма̀чкънье* в съчет. *сма̀чкънье пъта̀тье* също (Барутин, Пещерско), *смачканя̀к* разг. 'външно или умствено смачкан човек'. – Произв. от *ма̀чкам*[1] (вж.).

сма̀чна прил. '(за котка) бременна' (Горно Тлъмино, Милевци, Босилеградско; Ръждавица, Кюстендилско; Говедарци, Самоковско; Доброславци, Софийско). – Произв. от *ма̀ца*[1] 'котка' (вж.).

смаяк 'раст. сама китка, омаяк, Aconitum cammarum' само в БотР 88. – Вероятно погрешно набрано вместо *омаяк* (вж. под *ма̀я*[2]). Вж. и *смояк*.

сме[1] гл. за 1 л. мн. ч. сег. вр. от *съм*, **сми** мест. 'сме' (П. Р. Славейков, Л. Каравелов, Банат), **смо** също (Вълчедръм; Ломско; Брезнишко); стб. **ѥсмъ**. – Срхр. *јесмо, смо*, словен. *smo*, струс. **ѥсмы, ѥсмо, ѥсмь**, чеш. нар. *sme, zme*, ряд. диал. *seme*, стчеш. *jsme, jsmy*, словаш. *sme*, словаш. диал. *jesme*, пол. *jesteśmy*, диал. *jezdeźmy*, остар. и диал. *sąsmy, sąśmy, sąmy*, стпол. *jesmy*, кашуб. *jesmē*, полаб. *jismə, jismoi*. – Праслав. **jesmъ*. – Сродно със стлит. *ēsme, ēsame*, стинд. *smaḥ, smas*, гр. дор. *ἐσμές / ἡμές*, гр. атин. *ἐσμέν*, у Хераклит *εἰμέν*, тохар. *nasamäs*, лат. *sumus*, гот. *sijum*, стпрус. *asmai*, стирл. *ammi*, стисл. *erom*, армен. *emkh*, англосакс. *sind*. – Ие. **(e)s-m-*. Вж. Fr. Kopečný, Slavia 42/2, 1973, 135–148, Pokorny 340–341, ESSJ 2, 106, ESJSt 5, 1995, 283 и сл. Според Вл. Георгиев, ИИБЕз 19, 1970, 649, формата *сме* е по-ново явление, тя възниква поради преразлагане в синтагмата на стб. **мꙑ (і)ѥсмъ** > *ние сме*. – Срв. *сне, сни*.

сме[2] същ. 'смях; подигравка, присмех' (Ново село, Видинско; Ружинци, Белоградчишко), в съчет. *сме̇ у ко̀р* 'за присмех' (Ново село, Видинско). – С изпадане на *-х-* от *смех*, фонетичен диалектен вариант на *смях* (вж.). – Срв. *сме̇а, смей*.

смѐа ж. 'смях' (Прилеп), записано у Панчев 294 *сме̇́ха*, но записано *сме́а* в пример *Сме́ата на́ страна*, **смѐи** мн. ч. 'смехове' в текст: *И тоа се раду̀ало от сме̇ите, що слу̀шало от дру̀зите луѓе*. (Прилеп). – С изпадане на *-х-* от първонач. **сме̄ха*, диалектен вариант на *смех* = *смях* (вж.), или по *сме̄хи*, форма за мн. ч. – Срв. *смей, сме̂й, сме*[2].

смѐвам само в СбНУ 47, 50, в нар. пес.: *Мàле ле, да са прувалѝш / мàле ле, да са прусѐнниш, ... дету си ля̀ба трепала, ти си брашнòту смѐвала* (преселници в Новопазарско от Гьобел – Мала Азия). – Неясно.

смедà 'топъл раздробен хляб, полят с разтопено масло, със сол и червен пипер' (Старцево, Златоградско). – Фонетичен вариант на *смедàл* също (вж.) или фонетичен и акцентен вариант на *смьѝда* (вж.). – Срв. *змигàль, семидал, смегал, смегдàл, смьедàрь, смигдàл, смидàл, смидàр, семѝд, симѝд, смингàль, сминдàль*.

смедерѐвка 'сорт грозде, димят, наричано в Силистренско семѐндра' (Добруджа). – От срхр. *Смѐдерѐвка* 'сорт грозде', което е по топонима *Смѐдерево*, за етимологията на което вж. Skok 3, 291. Срв. другото название на същия сорт грозде в Силистренско – *семѐндра* – и турското название *Semendra* за *Смѐдерево*. Срв. и женско прякорно име *Смедерѐвка* (Мракетинци, Трънско).

смеждили с вероятно знач. 'събрали се, опрели се един о друг' само в СбНУ 35, 369, 131, в нар. пес.: *Че съ ги тий зъровили, / мумата пудер черквъ-тъ / я момку нъпреш черквъть; / чи тий две лози пустели / и прес черквътъ смеждили*... (Шуменско), **смиждили** вероятно със същото знач. в нар. пес.: ... *и две лузи изникнъли / и съ приз буку смиждили / и хубъву грозди рудили*... (Шумен). – Форми за мн. ч. на минали действителни причастия от префигирана форма на *мѐждя* (вж. *междà*). – Произв.: *смѐжден* прил. 'който е поставен успоредно с друг' (Ал. Константинов, Ил. Блъсков). – Срв. *смѐжен*.

смѐжен 'съседен, близък, който се опира о друг' (Геров), **смежен** (1873, И. Гюзелев, Н. Михайловски). – Произв.: *смѐжност* диал. 'съседство, близост' (БТР). – Според Б. Цонев, ПСп 64, 255, Сб. Медведев, 1922, 45, А. Пиронков, РР 1928-29 / 2, 248, от рус. *смѐжный*. Според Ст. Младенов, ЕтР 593, *смѐжен* е вместо *съ/мѐжд-ен, с/мѐжд-ен* 'съседен, с обща межда'. – Срв. *смеждили*.

смезровам се с вероятно знач. 'сгъстявам се' само у К. Смирнов, Землеописание, 1879, в текст: ... *нъ колко то повече се отдалѣчава отъ изворъ тъ, толкова повече течение то ѝ става по-слабо, защото повърхнина та на лавата скоро истинова, и се смезрова*, ... – Вероятно произв. от *мездрà*[1] 'мас' (вж.) с опростяване на съгласковата група *-здр-* в *-зр-*.

смей 'смях' (Пирот), в съчет. *на смей* 'на смях' (Станьовци, Брезнишко), **смѐй** 'смях; подигравка, присмех' (Банат), в израз *ме ѝ смѐй* 'иска ми се да се смея, надува ме смях' (Банат). – Произв.: *смеюрльѝв* 'който се смее лесно' (Пирот). – От *смех = смях* (вж.) с промяна *-х > -й*, за която срв. *òрей* вместо *òрех*, *страй* вместо *страх*. – Срв. *сме*[2], *смѐа*.

смейка 'нечакано нещастие, нечакана несполука в работата' (Прилеп; Панчев). – От *смѐкя* (вж.) с антиципация на мекостта. – Срв. *смѐча, сметà*[2].

смѐкнува са '(за време) позатопля се' (Илинден, Гоцеделчевско). – Произв. от *мѐкна* (вж.) (вж. под *мѐквам*)

смекчѝтелен 'който смекчава'. – Произв. от *смекча̀* (вж. *мек*).

смѐкье ср. 'мръсотия' (Кремен, Обидим, Разложко). – От първонач. **смѐтье*, събир. от *смет* (вж.), с промяна *ть* > *кь*.

смѐкя 'нечакано нещастие, нечакана несполука в работата' (Прилеп; Панчев), в благословия: *Некоя смѐкя на душма̀ните / ум и разум на Рися̀ните.* (Галичани, Прилепско). – От срхр. *смећа* 'раздор, безредие, свада и т. н.' (Skok 2, 412 под *мѐсти*) със субституция срхр. *ћ* > бълг. *кь*, както в *мекя̀ва*, *мѐкява* от срхр. *мѐћава*, за които вж. Т о д о р о в , Етим. етюди 108–114. Срв. от същия произход *смѐча* и *смѐйка*, *смета̀*[2].

смел[1] 'който не се бои, мъжествен, решителен; безстрашен, храбър; юначен; (прен.) който не се смущава, не се стеснява; (книж.) който излиза извън границите на приетото, дързък', **смелий** (1873, В. Друмев); чслав. **смѣлъ**. – Произв.: *смелѐц* 'смел човек; храбрец, юнак', *смѣлив* 'смел' (1857, Цариградски вестник), *смѣлно* 'смело' (1847, Ем. Васкидович), *смѐличък, смѐло* нареч. 'без страх', *смѐлост* (вж.), *смелчав* 'смел' (1876, П. Кисимов), *смелчавый* (1876, П. Кисимов), *смелчавост* 'смелост' (1875, П. Кисимов), *смелча̀га* 'храбрец, юнак'; *несмѐл* 'който не проявява смелост, нерешителен; в който не се изразява, не се проявява смелост', *несмѐло* нареч.; *осмеля̀ се, осмеля̀вам се* 'добивам смелост да извърша нещо, посмявам, решавам се, дръзвам'; ЛИ: *Смелетин* (Прилеп), ФИ: *Смя̀лов* (Казанлък). – Вероятно от рус. *смел* = *смѐлый* (вж. Б. Ц о н е в , ПСп 64, 254), или от черковнославянски. – Срв. срхр. *смѐо, смйо*, словен. *smẹ̑l, smẹ́la*, рус. *смел, смѐлый*, укр. *смілий*, белорус. *смѐлы*, чеш. *smělý*, словаш. *smelý*, пол. *śmiały* (от праслав. **smělъ*, прич. от гл. **sъměti*, **sъmějǫ*, вж. *смѐя*). Срв. V a s m e r , REW 2, 673. Според Ст. М л а д е н о в , ЕтР 596, бълг. *смел* е мин. действ. прич. от *смѐя* (вж.), като го сравнява с форми в други славянски езици.

смел[2] 'тревисто растение, със сока на което се кваси прясно мляко' (Мулдава, Асеновградско), 'раст. хмел, Humulus lupulus' (Говедарци, Самоковско). – От *хмел* (вж.) с рядка промяна *хм-* > *см-*.

смел[3] 'помел, премел' (Прилеп). – Прич. от диалектен вариант на *смета̀* (вж. *мета̀*). Срв. *помѐл* от *помета̀*.

смѐлна 'смеля набързо' (Панагюрско). – Еднокр. гл. към *смѐлвам*, вж. *мѐля*.

смѐлост 'качество или постъпка на смел; безстрашие, храброст, дързост'. – Произв.: *смелостно* 'смело' (1870, Ал. Кръстевич). – От рус. *смѐлость*. Вж. Б. Ц о н е в , ПСп 64, 254.

смелча̀к разг. 'смел човек, храбрец'. – От рус. *смельча̀к* разг. 'смелчага, храбрец'.

смен диал. 'раст. смин, Antenaria dioica', 'вид растение' (Тръница, Провадийско), **смень** 'жълто полско цвете, използувано с обредна цел за вплитане във венеца на булката' (Олшанка, в Украйна). – Произв.: *сменовинка* 'раст. Antenaria dioica' (Генерал-Колево, Провадийско), *сменува* прил. в нар. пес.: *Алена китка шъ зъмна, / Алена й калафирена, / сменува и златорува.* (Саламаново, Шуменско). – Фонетичен диалектен вариант на *смин* (вж.) или *шмен* (вж.). – Срв. *смил, шмин, чимен, сминд, смѝнду, смѝндух.*

смѐна 'замяна' (Ихтиманско; Кърналово, Петричко), 'работници или пазачи, които се заместват един друг' (Ихтиманско), 'млад човек, който отменя стария в работата' (Горни Юруци, Крумовградско). – Произв.: *смѐнка* (вж. *смѐнка*[2]). – Фонетичен диалектен вариант на *смя̀на* 'замяна' (вж.), вж. *меня̀.*

смѐнка[1] 'изрязана долна част на заклано прасе' (Банско; ДА), **смѐнка** 'коремната част от сланина' (Банско; СбНУ 48, 523). – От *усмѐнка* 'тлъстата част от корема на свиня; кървавица' (вж. *усма̀*), *осмѐнка* 'коремна част на прасе с най-тънка мас', *осмя̀нка* също (вж.), с изпадане на *у* или *о*, схванато като предлог.

смѐнка[2] 'смяна' (Костурско). – Произв. от *смѐна* (вж.).

сменливолистно в съчет. *сменливолистно алтънче* 'раст. жълтак, Chrysosplenium alternifolium'. – Калка от лат. *alternifolium.*

сменни в съчет. *сменни кавали*, с вероятно значение 'сладкогласни, медени кавали' само в СбНУ 25, 26, в нар. пес.: *Юткъна гьрдан ют шийъ, / тъ купи мама, тъ купи: / двънайси вакли шилитъ, / гега и сменни кавали.* (Свиленград). – Вероятно от първоначален текст в песента *с гега и с менни кавали*, където първият предлог *с* е отпаднал, а вторият се е слял с думата *менни*, която е с изпадане на неударено *-е-* и с асимилация *д – н* > *н – н* от *мѐдени*, мн. ч. от *мѐден* (вж. *мед*[1]). Съчетанието *мѐден кава̀л* е често употребявана метафора със значение 'сладкогласен кавал'.

смер прил. 'чер, чернолик' (Дойран). – От *есмѐр* също (вж.) (от тур. *esmer* 'мургав') или направо от тур. *esmer* с изпадане на *е-* на българска езикова почва.

смеремѐтя диал. 'струпам набързо' (А. Каралийчев). – Еднакво със *смеремѐтя* със знач. 'подреждам' (вж. под *меремѐт*).

смерѝка 'раст. хвойна, Juniperus communis depressa' (Говедарци, Самоковско), 'раст. смрика' (Геров). – От *смрѝка* (вж.) с епентетично *е*, както и в сродни думи: укр. *смерѐка, смерѐк*, пол. диал. *smerek*. Срв. и хърв. *smirika*. – Срв. *смерлика, смирѝка, смрѐка, смърч.*

смерѝсвам, смерѝсам 'ставам причина да се вмирише нещо' (Костурско), **смерѝсва** 'вмирисва' (Ени кьой, Узункюприйско), **смерѝсвам се** 'вмирисвам се' (Костурско), **смерѝсам са** '(за мазнина) гранясам' (Дебращица, Пазарджишко). – Произв. от *мерѝсам* (вж. под *мирѝсам*).

смерлика 'раст. смърчец, Juniperus communis' (Л. Каравелов; Д. Леков и др., Речник на билки и растения). – От *смерика* (вж.) с епентетично *л* по имена на растения, като *бодлѝка, смрàдлика*. – Срв. *смрѐка, смрѝка, смърч*.

смѐрна 'скромна, малка' в нар. пес.: *Да я нàцървиш, мòри Мѐндо, / смѐрната ỳста* (Папрадища, Велешко). – Вероятно от срхр. *смѐрна, смјѐрна* 'скромна; смирена, кротка'. Срв. сродното горлуж. *zmĕrny* 'скромен, малък', изведено от Pfuhl 1022, от *mĕra*. – Срв. *смѐрно*.

смѐрно 'послушно' (Мраморец, Охридско). – Вероятно заемка от срхр. *смѐрно, смјѐрно* 'кротко, смирено'. – Срв. *смѐрна*.

смѐрнъли се гл. мн. ч. с вероятно знач. 'мернали се' в нар. пес.: *Чи станъ Стуян, утиди / нъ съмудивску клàдьънчи. / Сведи съ удъ дъ пис, / три му съ сенки смѐрнъли.* (Налбант, Северна Добруджа). – Произв. от *мѐрна се = мя̀рна се* (вж. под *мя̀ркам*).

смерулѝсва ми се 'мярка ми се' (Странджа) само в БДиал 1, 139, в текст: *Ня̀що ми се смерулѝса ф нъва трънка, ма гъче бѐше заек.* – Може би във връзка с *мерулѝя* 'омара в слънчев летен ден' (вж.).

смерч 'стихиен вятър, ураган', 'вихрушка' (1879, К. Смирнов), **смерчи** мн. ч. 'маси от пàра, които се набират в долните пластове на атмосферата' (1874, И. Н. Гюзелев). – От рус. *смерч* 'ураган'.

смѐрям, смѐря диал. 'поглеждам втренчено' (П. Ю. Тодоров), 'прицелвам се' (Пенчо Славейков), **смѐря** 'намеря' (Геров), **смѐрвам** диал. 'вземам под внимание, съобразявам се, вразумявам се' (Ст. Ц. Даскалов), **смѐрвам** 'размервам' (Смолян), **смѐрвам са** 'съобразявам' (Смолян), **смѐрим** 'улуча целта' (Милчина лъка, Кулско), **смѐрит се** гл. 3 л. ед. ч. само в СбНУ 10, 3, 207, в текст: *Вѐлейкьи тàка дѐтето, кьe трѐщат друзитѐ деца да бѐгаат, за да не ѝ удрит, и кьe фърлит со тòпката на кòе дете кьe му се смѐрит, за да го ỳдрит.* (Прилеп), **смѐрна** рядко 'посоча с очи' (Пенчо Славейков). – Произв. от *мѐря* (вж.).

смѐсвам, смѐся 'меся, разбърквам две или повече неща в едно; прибавям, присъединявам едно нещо към друго; (прен., разг.) погрешно мисля или вземам едно нещо за друго или някого за другиго, бъркам', **смѐсвам се, смѐся се** 'разбърквам се; съединявам се с някого или с нещо', **смѐсям** 'взимам участие, присъединявам се в някоя работа' (Шуменско), **смѐсям са** 'присъединявам се, бъркам се' (Шумен; Мадара, Шуменско). – Произв.: *смес* 'вещество, получено от механическо смесване на две или повече различни вещества, при което всяко от тях запазва характерните си свойства; (прен.) съвкупност от различни, разнородни неща, събрани заедно; семена от различни растения, смесени заедно', 'рожба от кръстосване на две породи животни' (Неделино, Маданско; Забърдо, Смолянско), *смесь* 'валеж на дъжд и град едновременно' (Чокманово, Смолянско), *смяс* в съчет. *смяс брàшно* 'смес от пшенично и ръжено брашно' (Козаново, Асеновградско), *смѐсен* в съчет. *смѐсен вя̀тър*

'вятър, който идва през зимата откъм с. Лозен, но често мени посоката си' (Малко градище, Свиленградско), *смесена* в съчет. *смесена детелина* 'раст. Trifolium hybridum', *смѐсена* в съчетания *смѐсена кѝтка* (Кръвеник, Севлиевско), *смѐсена солчѝца* 'шарена сол' (Вишовград, Павликенско), *смѐсена соль* също (Жеравна, Котленско), *смѐсьено* в съчет. *смѐсьено брашно* 'брашно-смес от пшеница, ръж и царевица' (Кочан, Гоцеделчевско), *смѐсено* 'смес от ръж, царевица, пшеница и др.' (Солища, Смолянско), *смьѐсено* 'смес от пшеница и ръж, брашно' (Забърдо, Смолянско), *смѐси* ср. 'водослив на две реки' (Кесарево, Горнооряховско; Брусен, Тетевенско; Ботевград), *смьѐси* 'място, дето се сливат две или повече реки в едно общо корито' (Тетевен), *смѐсица* 'различни, разнородни неща, събрани на едно място', *смѐска* 'смес от пшеница и ръж, брашно' (Разлог), *смьѐска* също (Неделино, Маданско), *смѐсна* в съчет. *смѐсна кѝтка* 'пъстра китка' (Дряновец, Разградско; Бесарабово, Мечка, Русенско; Побит камък, Разградско; Войнягово, Карловско), диал. 'вид китчест градински карамфил; раст. железница, млада булка, Dianthus barbatus', *смѐсни* в съчет. *смѐсни вѐнци* (Чипровци), *смѐсник* 'смесено брашно' (обл. Тиквеш), *смѐсно* в съчет. *смѐсно жѝто* (Рибарица, Етрополско), *смѐсцъ* 'смес от пшеница, ръж' (Солища, Смолянско); МИ: *Смѐсите* при Доктор-Йосифово, Охрид, Портитовци, Монтанско; Габаре, Рогозен, Белослатинско; Дългоделци, Сливовик, Ломско; Зла река, Ново село, Острец, Съево, Черни Осъм, Чифлика, Троянско). – Произв. от *мѐся* (вж.).

смет ж. 'дребни отпадъци, прах, трохи, нечистотии, които се смитат с метла; непотребни и подхвърлени отпадъци в помещение, в двор или на улица, боклук; тор; място, където се изхвърлят отпадъци, бунище; (прен., презр.) нещо, лишено от всяка ценност, нищожество', **сметь** 'мръсотия' (Козарско, Равногор, Пещерско), **смьѐта** ж. също (Црънча, Гоцеделчевско), **смитѝ** ж. също (Долен, Гоцеделчевско), **смѐти** събир. 'мръсотия (най-общо)' (Бачево, Горно Драглище, Долно Драглище, Елешница, Разложко; Розово, Пещерско; Банско), **смѐти** 'боклуци' (Пловдивско, Смолянско), в израз *Стôпил ê на смѐти* 'тръгнал е по лош път' (Смолянско), **сметы̀** мн. ч. 'смет, боклук; бунище, торище' (Банат), **смити** 'боклуци' (Банат), **сметуве** събир. 'мръсотия' (Глогинка, Поповско), **смитувѐ** мн. ч. 'боклуци, отпадъци' (Лазарци, Еленско; Елена). – Произв.: *смитѐц* само в СбНУ 47, 491, вероятно умал. от *смет* в нар. пес.: *Гàнчу си стàду мàмеши/ пукрай Гàнкинтъ ўракничкъ / Гàнкъ си смитѐц свъ̀ргъши/ Гàнчу нъ Гàнкъ дỳмъши*... (Кривня, Разградско), *смитилка* в нар. пес.: *То не е било за продаване,/ за продаване, за купуване,/ ами е било грозна плашилка,/ грозна плашилка, стара смитилка.* (Стойките, Девинско), *сметище* (1881, Св. Н. Миларов; 1872, в. Свобода), *смѐтище* диал. 'смет; място, дето изхвърлят и трупат смет; купище, бунище' (Геров), *сметѝще* също (Софийско; Геров), *смитѝшлек* пренебр. 'нищожен човек' (Смолско, Пирдопско) (от *сметѝще* с първонач. знач. 'човек, който ходи по сметищата'), *смѐтлик* диал. 'място за смет, бунище' (Геров), *сметлѝк* 'боклук, смет' (Горни Лозен, Софийско), 'бунище' (Нови хан, Елинпелинско; Бариево, Софийско; Липен,

Пали-лула, Монтанско), *сметлищàрка* 'прилепчива краста, гнойни пъпчици по децата, жабица, Impetigo contagiosa' (Софийско), *сметлищàрняк* 'лопатка за боклук' (Доброславци, Софийско), *смѐтлище* диал. 'неизринат още тор в обора' (Геров), 'бунище' (Геров), *сметлѝще* 'боклук' (Доброславци, Софийско; Перник; Босилиград; Кюстендилско), 'бунище' (Кожинци, Трънско; Витановци, Пернишко; Суходол, Софийско), 'място за боклук' (Искрец, Софийско), 'смет от къщата' (Падеж, Благоевградско), *сметльѝще* 'бунище' (Самоков), *сметник* 'съд за събиране на смет' (Кралево, Хасковско), 'лопатка за боклук' (1860, Т. Шишков), *смѐтник* диал. 'бунище', *сметнѝк* 'лопатка за смет' (Шумнене, Тетевенско; Правец, Ботевградско; Кюстендилско), 'място, където се хвърля сметта' (СЗ; Камено поле, Белослатинско; Шумнене, Тетевенско), 'бунище' (Геров), диал. 'съд, в който събират и изхвърлят смет', *смитнѝк* с вероятно знач. 'боклук; лопатка за смет' в нар. пес.: *Ф събутъ ѝ рану станълъ / равни двурови примелъ / смитнѝк нъ пътъ исфърли*... (Йовковци, Еленско), *сметнѝца* 'лопатка за смет' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), *сметници* у Странски 1, 343, в съчет. *осенски сметници* название на белезникава на цвят почва (Девене, Врачанско), *сметова* в съчет. *обикновена сметова плесен* 'раст. плесен, Mucor mucedo' (БотР), *смитувина* събир. 'сбирщина' (Котел), *сметòвище* диал. 'смет' (Геров), *сметоѝще* 'смет, нечистотия' (Благоевград); *сметопровòд, сметопровòдни* в съчет. *сметопровòдни тръбѝ, сметосъбирàчен, сметосъбирàчка* 'кола, в която се товари и се извозва извън града смет', *сметочистàч* 'който товари и извозва извън града смет; боклукчия'; МИ: *Сметлѝко* в Липен, Пали-лула, Монтанско. – Срхр. *смѐт* 'боклук', словен. *smȇt* 'отпадък', събир. *smȅtje, smetjê,* рус. диал. *смѐтье* ср. 'плява', укр. *смиття́* ср. 'боклук', белорус. *смéцце* също, чеш. *smetí, smet'* също, словаш. *smet'* също, пол. *śmieć* 'отпадък', *śmiecie* също, горлуж. *smjeće* също. – Праслав. **sъmetь*, събир. **sъmetьje*, произв. от **sъmesti* < **mesti* (вж. *метà*). – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 593, Brückner, SEJP 532, Vasmer, REW 2, 673, Skok 2, 411 под *mèsti*, Schuster-Šewc 17, 1319, Bezlaj 3, 270. Срв. и сродното лит. *atmatà, ãtmata* 'отпадък', *ìšmata, ìšmota* 'измет, изметено нещо', което е от основа **met-* в *mèsti, metù*. – Заето в рум. *smete* (Skok 2, 411 под *mèsti*), унг. *szemet* 'смет' (Цонев, История 2, 166). – Срв. *сметà¹, смѐкье*.

смѐта 'влечение към грях, душевна съблазън' (Геров). – Поствербал от *сметà²* (вж.), със семантичен развой 'преча, объркам някого' > 'довеждам някого до грешки, карам някого да греши, вкарвам някого в грях'.

сметà¹, смѝтам 'с метене събирам нещо на куп, премитам; открадвам, отнасям (нещо)', **смѝтам** 'бия' (гребенски говор в Силистренско), 'лъжа' (Румянцево, Луковитско), **смѝта** 3 л. ед. ч. в изрази: *смѝта от четѝрите кьошѐта* 'лъже, говори измислици' (Тетевенско), *смѝта ròса* 'бяга презглава' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), **смѐта** 'измета, премета' (Ихтиманско), **смѐтъ, смя̀ъм** 'смитам' (Съчанли, Гюмюрджинско), **сметà, смѝщем** 'събирам с метене, смитам' (Банат); стб. **съместн, съметѫ** 'смета' (Супр.). – Произв.: *сме-*

тѝлка 'крадец' (Смолянско). – Произв. от *метà* (вж.), диал. *мèта*. За семантиката на *сметѝлка* срв. *забърсвам* 'крада'.

сметà², смѝтам 'преча, смущавам; обърквам, заплитам' (Геров), **смèтам** 'преча' (Полетинци, Кюстендилско), **смѝтам** 'преча някому, спъвам, затруднявам го' (Ботевград; Смолско, Пирдопско; Долна Рикса, Монтанско; Арзан, Брезнишко; Малорад, Врачанско; Стакевци, Ружинци, Белоградчишко; Трънско; Милчина лъка, Цар-Петрово, Кулско; Кула; Долна баня, Ихтиманско), **смѝщем (се)** 'смущавам (се), изкушавам (се)' (Банат), 'боря се, закачам се' в текст: *Дицàта се смѝщет на ỳлцата*. (Банат); стб. **съмастн, съматѧ** 'внасям смут, водя до безредици, до безпорядък' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Клоц., Сав., Супр.), **съмастн сѧ, съматѧ сѧ** 'смущавам се, обърквам се' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Клоц., Сав., Супр.), **съматенне** 'смут; безпорядък, объркване' (Син. пс., Супр.). – Произв.: *сметаньòсува* (Дупнишко), *сметѐж* (вж. *сметѐж¹*, *сметѐж²*), *смèтен* (вж. *смèтен²*) 'объркан, сащисан' (Трудовец, Ботевградско), 'смахнат, налудничав човек' (Банско), 'глупав, непохватен' (Самоков), 'замаян, залисан, халосан' (Велес), *сметѐн* 'объркан, смаян; смахнат, луд, безумен' (Банат), *сметенак* диал. 'вид килим (2.70 на 2 м), който няма строго определено предназначение', *сметенѝк* 'смотан, глупав, негоден за сериозна работа човек, простак, некадърник' (Самоков), 'човек, който не може да се справя с работата си, неуреден, смотан, възглупав или несръчен; свредел, среден по широчина между наплатник и шишлекар – вид свредел' (Ботевград), 'несъобразителен, несръчен и глупав мъж; свредел със средна големина без определено предназначение (за разлика от наплатнѝк, шишлекàр)' (Смолско, Пирдопско), 'сплетник, клюкар' (Геров), 'катър, мъска' (Стубел, Монтанско), 'хермафродит' (Годечко), *сметенѝца* 'несъобразителна, несръчна и глупава жена' (Смолско, Пирдопско), 'клюкарка, сплетница' (Геров), *сметенѝя* диал. 'смут, бъркотия' (Мих. Георгиев) (срв. *сметѐние, смятѐние*), *смèтено* нареч. 'объркано' (Софийско; Искрец, Софийско; Станьовци, Брезнишко), *смèтено* 'объркано нещо, нередно, което не става' (Бърложница, Софийско), *сметенòсам* само в СбНУ 31, 340 'говоря умишлено непоследователно, ту за едно, ту за съвсем друго, за да бъркам и да укривам от другите нещо, което зная, но без да ме уловят в лъжа; послъгвам' (Тетевен), *сметеньѐ* ср. 'сплетни, клюки, думи, пущани за омраза' (Геров), *сметенà* 'сплетник, клюкар' (Геров), *сметенàк* 'човек, който е неспособен, неумел' (Доброславци, Софийско), 'смес от разнородни материи; непоследователен човек' (Софийско), 'размесен, объркан' (Пипèрков чифлѝк, Полèто, Кюстендилско), 'смахнат, налудничав човек' (Банско), *сметинѐк* 'объркан човек' (Трън), *сметинàк* също (Трън), *сметѝням се, смèтнем се* 'обърквам се, смущавам се' (Кюстендилско), *сметиньòсам* 'обърквам; преча някому, смущавам' (вж.), *сметиньòсам са, сметиньòсвам са* 'тичам объркан, уплашен и не мога да си намеря място; разкарвам се безцелно и объркано; (прен.) обърквам се, смущавам се' (Радовене, Врачанско), *сметкан* 'объркан, заплетен' (вж.), *сметонàк* 'човек, който е неспособен, неумел' (Тръстеник, Плевенско), *сметянье* с вероятно значение 'смесване, обърква-

не' в текст: *Латинытѣ..., произлѣзли от смѣтяньсто на пришелцытѣ Пеласгы съ предишнитѣ жители на странатa, Сиканытѣ и Сикулытѣ...* (1873, Н. Михайловски), *смятенѝк* диал. 'несръчен, неуреден, мързелив човек' (Ил. Блъсков), *смятенѝца* диал. 'несръчна жена', *сметник* пренебр. 'несръчен, несъобразителен човек' (Долна баня, Ихтиманско); *нàсмет* (вж.), *насметà (се)* (вж. *насметà¹*), *нàсмета* (вж. *насметà¹*), *насметѐм (се)* (вж. *насметà¹*), *насмѐтка* (вж.), *насмѝтам* (вж. *насмѝтам¹*); *пусмитàнчъм съ* 'стоя на едно място и гледам като уплашен' (Кръвеник, Севлиевско). – Срхр. *смѐтати, смѐ̑та̄м* 'преча, бъркам, смущавам', *смѐтати се, смѐ̑та̄м се* 'смущавам се', словен. *zmẹ́sti*, рус. църк. *смята́ти, смясти́* 'смущавам, довеждам до смут, омотавам', чеш. *zmásti (se), zmatu (se)* 'обърквам (се); смутя (се)', словаш. *zmiasť (sa), zmätiem (sa), zmätú (sa)* 'смутя (се); забъркам (се)'. – Праслав. **sъmęsti, *sъ-mętą, *sъ-mętāti, *sъ-mętāją*, произв. от **męsti, *mętą,* откъдето са стб. **мѧсти, мѧтѫ** 'разбърквам, смущавам', срхр. *мѐсти, мѐ̑те̄м* 'бия масло', *мѐсти се* 'обърквам се', словен. *mẹ́sti, mẹ́tem* 'преча', чеш. *másti, matu* 'преча, смущавам', словаш. *miasť, mätiem.* – Срв. *смѐта, сметàна, смѐйка, смѐкя, смѐча.* Думите *сметà, смѝтам* 'преча някому, забърквам, заплитам, смущавам' и производните *сметѐн* 'объркан, смаян; смахнат, луд, безумен', *сметенѝк* 'несъобразителен, несръчен и глупав мъж' и *сметенѝца* 'несъобразителна, несръчна и глупава жена' са тълкувани неправилно в БЕР 3, 764, като производни от *метà* (вж.). Срв. *недомѐтнат* 'глупав, ненормален', произв. от *метà, мѐтна* 'преча, обърквам', вж. *смѐткан.* Думата неправилно е тълкувана в БЕР 3, 450, като произв. от *мàтам* (вж.). – Заето в рум. *a sminti, smintésc* 'подлудявам, вземам ума, побърквам' (DLR 10/4, 1982, 1117– 1118).

сметàна 'маслен пласт като кожа отгоре на варено мляко; каймак', **смьетàна** 'каймак на мляко' (Петров дол, Маданско), **смѐтана** също (Батанци, Бориново, Буйново, Мъглища, Маданско; Смолян; Кремене, Търън, Смолянско; Мезек, Свиленградско; Старцево, Златоградско; Тихомир, Крумовградско; Осина, Гоцеделчевско; Съчанли, Гюмюрджинско), **смѐ̄тана** също (Райково, Смолянско; Пловдивци, Маданско; Сивино, Смолянско; Долен Рудозем, Маданско), **смьѐтана** също (Доспат; Сърница, Хасковско; Неделино, Шаренка, Маданско; Горни Юруци, Крумовградско; Жълтуша, Ардинско; Златоград), **смьѐ̄тана** също (Бориково, Влахово, Смолянско), **смѐтан** 'каймак на мляко' (Средногорци, Маданско), **смѐтано** също (Малък Девесил, Крумовградско), **смѐтена** също (Егрек, Крумовградско), **смѐтьена** също (Витина, Маданско), **смѐ̄тьена** също (Елховец, Чепинци, Смолянско), 'мазен слой над ястие' (Елховец, Смолянско), **смѐтене** 'каймак на мляко' (Царино, Крумовградско), **смѐ̄тьено** 'мазен слой над ястие' (Долен Рудозем, Маданско), **смѐтяна** 'каймак на мляко' (Стрижба, Крумовградско), **сминтàна** също (Панчев). – Произв.: *сметàнен* 'който е от сметана', *сметàнест* 'който е с много сметана', *сметàница* умал. (Геров), *сметанка* умал. (Пирдоп), *сметàнка* умал. (Геров), *сметàнов* 'който е от сметана'; *засметàня (се), засметàням (се)* 'покривам се отгоре като със сметана' (Велико Търново), *засметàнва се* 'среща

се в много голям брой, на гъсто' (Доброславци, Софийско); *сметаненокисел*, *сметанообрàзен*, *вана-сметанозрейка* 'вана, в която се подквасва и зрее сметаната'; МИ: *Сметàнково* при Бели Осъм, Троянско. – Хърв. диал. *smȅtana*, остар. *smetena*, словен. *smę̑tana*, диал. *smetána*, *smę̑tena*, рус. *смета́на*, укр. *смета́на*, белорус. *смята́на* (*смета́нка*), чеш. *smetana*, словаш. *smotana*, пол. *śmietana*, стпол. 15 в. *śmiotana*, пол. диал. *śmiotana*, *śmiedana*, *smiętana*, кашуб. *smjotana*, полаб. *såmăronă*, горлуж. *smjetana*, доллуж. *zmjatana*, диал. *zḿetana*, *zmȅtana*, *smjatana*. – Праслав. **sъmetānā* / **sъmetenā*, което вероятно е с дисимилация на *ę* в *e* пред следващото -*n*- от първонач. **sъmętānā* / **sъmętenā*, което е субстативирано прич. от ж. р. от гл. **sъmętāti*, **sъmętājǫ*, **sъmęsti*, **sъmętǫ*, (вж. *сметà²*). – Вж. Miklosich, EtWb 189, под *ment*-, Berneker, SEW 2, 44, Trautmann 181–182, Machek 560, Skok 2, 413–414, Bezlaj 3, 270. Срв. Sławski, Słown. prasł. 1, 132. Machek 560 смята, че **sъ*- е от ие. **su* 'добре' и предава значение 'даващ да се смесва, да се разбива добре'. Machek, пак там, приема за заети от славянски срнем. *Schmant* '(кисела) сметана' и по-новото нем. *Schmetten* (късна заемка от чешки), както и лит. *smetonà* (вж. Kluge 641, Miklosich, EtWb 189, Berneker, SEW 2, 44, Pokorny 732). Според Vasmer, REW 2, 672, срнем. *Schmant* трябва да се отдели от славянските думи, тъй като срдолнем. *smant* и нововиснем. *Schmant* са представени в Лотарингия, Трир и Люксембург. Много автори извеждат **sъmetānā* от форми, родствени с бълг. *мя̀там*, праслав. **sъ-mětāti*, вж. Преображенский 2, 335–336, KZ 48, 214–215, J. Rozwadowski, JP 1, 38–39, Vasmer, REW 2, 672, Schuster-Šewc 17, 1321, което е неприемливо, като се има предвид ранната заемка в румънски *smîntî́nă* 'сметана', истрорум. *smîntîră* също, както и словен. от 18 в. *ſmęténa* и пол. диал. *smiétana*, вж. Miklosich, пак там, Berneker, пак там, Trautmann, пак там, Tiktin 3, 1447. Формите с *ȇ* са под влияние на форми, като *измѐтам*, *намѐтам*, *умѐта* в същите говори, в които *ȇ* е на мястото на стб. ѣ, праслав. *ě*. — Заето в рум. *smîntî́nă* 'сметана, каймак; цветът, най-хубавото' (Rosetti, Influenţa 41, 66, G. Weigand, JIRSpr 16, 1910, 228, Mihăilă 61). Според G. Weigand, пак там, преходът -*an*- > -*în*- свидетелствува за ранното заемане на думата. Заето и в тур. *matan* (Tietze 28).

сметàрка 'циганка, която врачува' (Долно Левски, Панагюрско). – Произв. от *смет* (вж.) с вероятен семантичен развой 'жена, която се рови из боклуците, която събира боклуци' > 'циганка' или произв. от *смя̀там* 'мисля, предполагам' (вж.). Възможно е обаче да е и произв. от *сметà²*, *смѝтам* 'обърквам, заплитам' (вж.). Срв. *смѝташ ги едни* 'объркваш ги едни'.

сметѐж¹ диал. 'сбирщина, нищо и никакви неща' (Геров), **сметежь** в текст: *Нъ само да ся чете,...,да ся глъта всичкый сметежь, съ който сѫ натрупаны полицытѣ по книжарницы, ...,– то е по-лоше и отъ просто-то хабение врѣме*, ...(1880, Й. Груев). – Вероятно произв. от *сметà¹* (вж.).

сметѐж² 'сплетни, клюки, думи, пущани за омраза' (Геров), 'омраза' (Копривщица). – Произв. от *сметà²* 'обърквам, заплитам' (вж.). За значението

'клюки' срв. *сплетнѝ*, произв. от *плета̀* (вж.). За значенията 'сплетни, клюки, думи, пущани за омраза' и 'омраза' срв. диал. *омразу̀вам* 'създавам сплетни'.

смѐтен[1] прич. 'събран с метене, преметен', вж. *смета̀*[1].

смѐтен[2] '(за човек или човешка постъпка) забъркан, глупав, смотан' (и с други значения), вж. *смета̀*[2].

смѐтен[3] прил. 'който се отнася до сметки', вж. *смя̀там*.

смѐтене ср. диал. 'лятна буря на Охридското езеро' (Панчев). – Произв. от *смета̀*[2] (вж.).

сметѐние книж. остар. 'смущение, тревога, паника' (Н. Михайловски), **смятѐние** също (Ст. Загорчинов, Н. Михайловски). – От рус. *смяте́ние* 'смут, объркване, паника', вж. РРОДД 468.

сметиньо̀свам[1], **сметиньо̀сам** 'събирам, прибирам' в пример: *Каквò тòлко сметиньòсва по градѐжа, като нѐма боклу̀к?*, 'гоня, разкарвам' в пример: *Оти сметиньòсваш така̀ добѝтака* (Радовене, Врачанско) само в БДиал 9, 323. – Произв. от *смѐтен*[1], а то от *смета̀*[1] (вж.).

сметиньо̀свам[2], **сметиньо̀сам** 'обърквам; преча някому' (Радовене, Врачанско), 'смущавам' в изреч.: *Сметиньòсват ма, та не мòа си глѐдам ра̀бота!* (Радовене, Врачанско). – Образувано с експресивна наст. *-*ьосам* от *сметѝням* (се) (вж. *смета̀*[2]).

смѐтка, вж. *смя̀там*.

сметкан 'забъркан, заплетен' (Панчев), с вероятно знач. 'объркан' в съчет. *сметкани конци* (Самоковско). – От първонач. **смѐткам* 'разбъркам, заплитам', произв. от *мѐткам* (вж.). Думата *мѐткам* е неправилно записана със знач. 'разбърквам, разтрошавам' вм. 'разбърквам, разрошвам' (вж. Г е р о в 3, 61) и е тълкувана погрешно като произв. от *мѐтам* = *мя̀там* (вж.). Всъщност тя е произв. от **мета̀* < стб. **мѧтѫ, мѧсти** 'разбърквам, смущавам' (Клоц., Супр.), от което е и *смета̀*[2] (вж.).

смѐча 'пречка, несполука, нечакано нещастие' (Трънско), 'сбърканост, пречка' в текстовете: *Да ти не е ни у срѐчу, ни у смѐчу. Голему̀ смѐчу ми на̀прави...* (Станьовци, Брезнишко), с вероятно знач. 'буря, хала, виелица; нещастие' в нар. песни: *Тога̀й си йе девòйкя окна̀ла: – Пу̀ста смѐчо, пу̀ста да оста̀неш,/ що ме смѐте по ба̀щини двòри*! (Връбница, Софийско), *Проговòри гизда̀ва девòйкя: / – Пу̀ста смѐчо, пу̀ста останѐла,/ що ме смѐте на ба̀щини двòри?* (Суходол, Софийско). – От срхр. *смећа* 'пречка, спънка, препятствие; раздор, безредие, смут, свада; тъга, мъка и т. н.' (S k o k 2, 412, под *мѐсти*) със субституция срхр. *ћ* > бълг. *ч*, за което срв. бълг. *мечàва* от срхр. *мѐћава* (вж. Т о д о р о в , Етим. етюди 108–114). За семантиката срв. срхр. *мѐћава* 'виелица; (прен.) нещастие'. Срв. от същия произход *смейка* и *смѐкя, смета̀*[2].

смѐчам 'свличам, смъквам' (Брусен, Тетевенско). – Вероятно контаминация от *смѐтвам, смѐтна* 'свалям, снимам' (вж. *мя̀там*) и *смѝчам* 'смъквам' (вж. *-мѝчам*).

смѐчкам 'смачкам с газене' (Кърналово, Петричко), **смѐчкувам** 'смачкам със стискане' (Кърналово, Петричко), **смечку̀вам** '(за дреха) смачкам' (Кърналово, Петричко).– Произв.: *смѐчкан* прил. 'направен на пюре' (Корово, Велинградско), *смѐчкани* 'пюре от картофи' (Годлево, Разложко), в съчет. *смѐчкани комбъри* също (Разлог), *смѐчкъни* в съчет. *смѐчкъни ко̀мби* също (Горно Драглище, Разложко). – От *сгмѐчкам*, произв. от *гмѐчкам* (вж. *гмѐча*), с фонетично опростяване *-гм-* > *-м-*. Срв. обаче и срхр. *смѐчити, смѐчӣм* 'смачкам, направя да омекне; (за глина) омеся', произв. от *мѐк* = бълг. *мек* (вж.). Би могло да бъде и от контаминация на *смекча̀* 'правя мек' (вж. *мек*) и *сма̀чкам* 'правя нещо сбито, безформено; смазвам' (вж. *ма̀чкам*[1]).

смѐшам 'смесвам' (Геров), **смѐшвам, смѐша** 'смеся' (Долна Митрополия, Тръстеник, Плевенско; Геров), **смешвам са** 'смесвам се' (1876, в. Нова България), **смешам са** 'смесвам се' (1872, в. Свобода), **смешам ся** (1849, Н. Геров), **смешавам (ся)** 'смесвам' (1870, сп. Читалище; 1833, Хр. Павлович), **смешивам** 'смесвам' (1871, Г. Кръстевич); стб. **съмѣшати сѧ** (Ман. хр.), **смѣшати сѧ** (Ман. хр.). – Произв.: *смешав* с вероятно значение 'смесвайки' в текст: *После смѣшав тыя четыри родове (злато – б. а.) направил кадилница и продава я на една церква...* (1833, Хр. Павлович), *смешаваеми* в съчет. *смешаваеми вещи* 'смесвани' (1833, Хр. Павлович), *смешание* 'смесване' (1880, Й. Груев), *смешано* 'смесено' (1873, С. Радулов), *смешателство* с вероятно знач. 'вмешателство' в текст: *Недостойното ти поведение, твоето свѣтотатственно смѣшателство въ нищо непричастнитѣ тѣбъ дружественни работи...* (1895, в. Надежда), *смешвеет се* 'смесва се' в гатанка за жълтък и белтък в яйце: *Кадиино вино / войводова ракия / в една бъчва лежеет / никак не се смешвеет.* (Охрид), *смешѐние* (вж.). – Срхр. *сме́шати (се), смѐшам (се), смије̏шати (се)* 'смеся (се)', рус. *смеша́ть(ся)* 'смеся (се); разбъркам (се); сбъркам (се)', *сме́шивать(ся)* 'смесвам (се); разбърквам (се)', чеш. разг. *směšovati* 'смесвам', словаш. *zmiešat' sa* 'смесвам се', пол. *zmieszać* 'смеся, примеся, размеся', *zmieszać się* 'смеся се; (прен.) 'забъркам се, смутя се'. – Праслав. **s(ъ)-měšāti (sę), *s(ъ)-měšą (sę)*, произв. от **měšāti, měšą* (вж. *мѐшам*). — Срв. *смешѐние*.

смешѐние остар. 'смесване; нещо смесено, та объркано, бърканица, смесица' (Иван Вазов), **смешение** 'смесване' (1871, сп. Читалище). – От стб. **съмѣшенїе, смѣшенїе** (вж. *смѐшам*).

смещай само в ИЕИМ 7, 183, в текст: *Комарник служи за смещай каца: у йедной са се черном мути млеко, по три или више служе за смещай сирутке („сироватке"), а по две за сир* (ЮЗ). – Заето от срхр. *смѐштāј, смје̏штāј* 'поместване, настаняване, наместване; устройство на нещо'.

смѐя 'не се боя да сторя нещо, осмелявам се, дръзвам', **смѐ̀я** 'осмелявам се' (Банат), **смѐем** 'имам смелост да сторя нещо' (Софийско), **смѐйем** (Копривщица; Пирот); стб. **съмѣти, съмѣѭ** 'осмелявам се, рискувам' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав., Супр., Зогр. листи). – Произв.: *смеив* остар. 'безстрашен, смел'; *посмѐя, посмя̀вам* 'осмелявам се дръзвам'. – Срхр. *смјѐти, смѝјѐм*, диал. *смѐт, смѐм, смѝти, смӣм*, словен. *smẹ́jem, smẹ́t*, струс. **съмѣти, съмѣю**, рус. *сметь, смѐю*, укр. *смíти, смíю*, белорус. *смець, смѐю*, чеш. *směti, smíti, smím*, словаш. *smieť, smiem*, пол. *śmieć, śmiem*, горлуж. *směć, smém*, долнлуж. *směś, směju, smějom*. – Праслав. **sъměti, *sъměją* (според Machek 560, деноминатив, произлязъл от форма за ж. р. **sъměja < *su-moi-jā*, в която първи елемент е *su* 'хубаво, добре'), или от форма за м. р. **sъmějь*. Думата няма сигурна етимология. Според Čop, SlRev, 1954, 5–7, 233–234, **sъměti* е от **sŭmē-* 'стремя се към нещо, отправям се към нещо' > 'смея, желая да достигна', сродно с лит. *sùmdyti, sùmdau*, кимр. *chwyfio* 'movere', ирл. *do-sennaim* 'гоня, преследвам'. Bezlaj 3, 270–271, приема тази етимология като най-вероятна. Vasmer, REW 2, 673, предполага, че праслав. **sъměti* вероятно е сродно с гот. *mōþs*, род. п. *mōdis* 'гняв', ствиснем. *muot* 'дух, гняв' (аналогично стб. **спѣти**, ствиснем. *spuot* 'успех, бързина'), нем. *Mut* 'смелост', гр. *μῶσθαι* 'стремя се', *μαίομαι* 1 л. ед. ч. 'стремя се', лат. *mōs*, род. п. *mōris* 'воля, обичай, нрав', *μῆνις* 'гняв'. – Вж. Berneker, SEW 2, 47, Fick 1, 507, KZ 22, 377, Schmidt, KZ 37, 45, Walde–Hofmann 2, 114–115, Torp 322, Uhlenbeck, Got. Wb. 113, Brückner, SEJP 532, Pokorny 704—706, Skok 3, 293, Schuster-Šewc 17, 1318. Според Vasmer, пак там, по-малко приемливо е сравнението с ие. **mē-* 'меря', въпреки Berneker, пак там, и N. van Wijk, ZfslPh 13, 88. Според Meillet, Études étym. 43, **sъměti* е отименно произв. от **sъměja*, което той свързва със стинд. *çímī* 'старание, стремеж, действеност', *çámati* 'труди се, работи', гр. *κάμνω* 'трудя се', *κομίζω* 'грижа се, обезпечавам'. Против това са Berneker, цит. съч., и Walde–Hofman, цит. съч. Вж. още Miklosich, EtWb 310, Fraenkel, Lexis 2, 1951, 184, Ст. Младенов, ЕтР 9, 596, Holub–Kopečný 341, Machek 560.

смѐя се 'издавам смях, кискам се; присмивам се, подигравам се; (прен. разг.) не искам да знам, отнасям се с пренебрежение', 'усмѝхвам се' (Костурско), в съчет. *смѐя се под му̀стак* разг. 'усмихвам се едва забележимо', **смѐа се** 'смея се ниско' (Разлог), **смейъ се** 'издавам смях, кискам се; присмивам се, подигравам се' (Банат), **смѐ̀йъ се** 'издавам смях; присмивам се, подигравам се някому' (Съчанли, Гюмюрджинско), **смѐем се** 'смея се' (Козаново, Асеновградско), 'смея се; шегувам се' (Батановци, Пернишко), **смѐйем се** 'смея се високо' (Лилково, Пловдивско), **смѐйęм са** 'смея се с висок глас' (Попско, Крумовградско; Наречен), **смѐям са** 'смея се с висок глас' (Долно Луково, Ивайловградско), **смейвам са** (1865, Н. Михайловски), **смѝм съ** 'смея се' (Неново, Провадийско), **смьѐ̀м са** 'смея се високо' (Върбина, Маданско), **смя̀м съ** 'смея се' (Еленско; Великотърновско); стб. **смѣꙗти сѧ** 'смея се' (Зогр., Мар., Супр.), **смѣꙗти сѧ** също (Зогр., Мар., Супр., Ман. хр.), **смиꙗти сѧ, смѣѭ сѧ** 'смея

се' (Зогр., Мар., Супр.), **въсмиꙗти сѧ, въсмьѭ сѧ** 'смея се' (Зогр., Мар., Асем., Сав., Син. пс., Супр.), **ꙁасмиꙗти сѧ** (Ман. хр.), **посмиꙗти сѧ, посмьѭ сѧ** (Син. пс., Син. тр., Супр.), **просмиꙗти сѧ, просмьѭ сѧ** 'започвам да се смея; смея се' (Супр.), **оусмиꙗти сѧ, оусмьѭ сѧ** 'подигравам се' (Супр., Ман. хр.). – Произв.: *смеешка̀та* нареч. 'със смях', *смеешката* също (1881, Св. Н. Миларов), *смеешко̀м* нареч. 'със смях', *смеешком* също (1870, Кр. Пишурка), *смеещец се* 'смеейки се' (Ст. Заимов), *смѐйливи* с вероятно знач. 'засмени' в нар. песен: *и ти е бѐло лѝцето / и ти са уста думливи / думливи, още смейливи* (Чепеларе), *смѐя* 'смях' в пословица *Сѐ смѐит, ама смѐята низ нос ке му ѝзлазит* (Прилеп) (само в СбНУ 4, 3, 242), *смея̀чка* 'смях, шега' (Костурско; Геров), *смеяшка̀та* 'със смях' (Геров), *смеяшкѝм* 'със смях' (Геров), *смеяшко̀м* 'със смях' (Геров); *васмел са* 'засмял се, усмихнал се' (Смолянско); *засмѐя, засмѐвам* 'разсмивам някого' (Костурско), *засмѐя, засмѝвам* също (Геров), *засмѐя, засмя̀вам, засмѐйвам* също (Геров), *засмѐя се, засмѝвам се* 'с усмивка, със смях изразявам чувство на радост, доволство, веселие и т. н.', в съчет. *засмѐя се до ушѝ* 'извънредно много се зарадвам', *за̀смея се* 'усмихна се' (Ихтиманско), *за̀смейъ се, зъсмя̀въм се* 'засмивам се' (Съчанли, Гюмюрджинско), *засмѐен* прил. 'засмян' (Костурско), *засмѐян* 'усмихнат' (Ихтиманско, Самоков), *засмя̀н* прил. 'който се е засмял', в съ-чет. *засмя̀н ергѐн* 'раст. теменужка, Viola tricolor' (Геров), *засмѝвка* 'усмивка' (Геров); *изсмѐя се, изсмѝвам се* 'избухвам в кратък смях, присмивам се явно', *изсмя̀вам се* също (Геров), *исмъѐм сѫ, исмъйу̀въм сѫ* 'засмивам се гласно; присмивам се' (Ново село, Видинско); *насмѐя се* (вж.), *насмѐем се* (вж.), *насмѐйем* 'засмея' (Грахово поле), *насмеим се* 'засмея се' (Охрид, Прилеп), *насмѐювам се* (вж.), *насмѐвам се* (вж.), *насмѐвям се* (вж.), *насмѐвна се* (вж.), *нъсмѐвум съ* 'засмивам се' (Кукуш), *насмѝвам се* 'смея се' (Ракита, Брезнишко), 'усмихвам се' (Бистрица, Чеканец, Софийско; Горна Василица, Ихтиманско; Чепеларе) (вж.), *насмийѐ* 'посмея се' (Олшанка, в Украйна) (вж.), *насмѝйна се* (вж.), *нъсмя̀въм съ* 'присмивам се' (Дервент, Дедеагачко), *насмеа̀л* (се) 'засмял (се)' (Прилеп; Граховско; Кюстендилско краище; Устово, Смолянско; Гърло, Брезнишко), *на̀смеа* същ. 'присмех' (Прилеп) (девербатив от *насмѐя се*, вж. или негов диалектен вариант), нареч. 'на смях' (Прилеп) [лексикализирано съчет. *на смѐа* (от *на* и *смѐа*, вариант на *смѐя*)], *насмѐя* нареч. 'на шега' (Костурско) (лексикализирано съчет. *на смѐя*, от *на* и *смѐя*), *на̀смев* 'усмивка' (вж., където е обяснено от *на̀смех*[1], но по-вероятно е да бъде поствербал от *насмѐя*, както *ѝзгрев* от *изгрѐя* и т. н.), *насменжѝе* 'присмехулник; човек, който с умисъл върши пакост' (вж.), *насмеян* 'осмиван' (Панчев), *насмѐян* 'усмихнат' (вж. *насмѐя се*), 'весел, засмян' (Кокаляне, Софийско), *насмѐан* 'усмихнат' (вж. *насмѐя се*), *насмея̀н* 'весел, засмян' (Кралев дол, Пернишко), *насмѝвка* 'усмивка' (вж.); *надсмѐя се, надсмѝвам се* 'смея се над някого, подигравам се, осмивам някого'; *осмѐя, осмѝвам* 'подхвърлям някого на пренебрежителна насмешка, подигравам; иронизирам', *осмѐйвам* 'смея се някому за нещо, присмивам се' (Геров), *осмива̀ч* 'който осмива някого, нещо, присмехулник' (Геров), *осмива̀чка* 'която осмива някого, нещо' (Геров); *посмѐя се, посмѝвам се, посмя̀вам се* 'подсмивам се; смея се малко,

кратко време' (Геров), *посмѐя се, посмѐвам се* 'смея се от време на време' (Костурско); *подсмѐя се, подсмѝвам се* 'смея се тихо, усмихвам се; присмивам се' (Геров), *подсмѐем се* 'присмея се' (Кюстендилско), *подсмѝвка се* (Страцин, Кумановско), *подсмѝв* 'подсмиване, подсмех' (Панчев), *подсмѝв* 'подигравка' (Банско; Долни чифлик, Чупрене, Белоградчишко), *подсмѝвки* 'подсмивания' (Панчев), *подсмивӱлкя* 'жена, която обича да се присмива' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *пòдсмивци* 'подсмивания' (Малешевско); *пресмѐйъ се, пресмѐвам се* 'подигравам се, присмивам се' (Банат); *присмѐя се, присмѝвам се* 'смея се на някого, подигравам се с някого', *присмѐйвам се* също (Геров), *прѝсмив* 'присмех, насмешка' (Геров), *присмивàч* 'присмехулник' (Геров), *присмивàчка* 'която обича да се присмива' (Геров), *присмѝвка* 'присмех' (Геров), *присмѝвник* 'присмехулник, шегобиец' (Геров), *присмѝвница* 'шегобийка' (Геров); *просмѐя се* 'започна да се смея' (Трънско); *разсмѐя, разсмѝвам* 'предизвиквам, възбуждам смях у някого', *разсмѐя се, разсмѝвам се* 'изведнъж започвам силно да се смея', *разсмя̀вам се* също (Геров), *ръсмѐвум съ* 'разсмивам се' (Кукуш), *разсмѐян* 'който разсмива, весел' (Панчев), *расмѐн* 'който се усмихва, усмихнат; който се смее, засмян' (Банат), *расмѐт* също (Банат), *разсмивàч* 'който разсмива някого', *разсмивàчка* 'която разсмива някого'; *усмѝвка* 'леко обтягане мускулите на лицето, на устните и очите, с което се изразява някакво радостно преживяване', *усмя̀н* 'засмян' (Жеравна, Котленско). – Срхр. *смѐјати се, смѐјём се, смѐјем се, смӣјати се, смӣјем се, смӣјати се, смијѐн се*, словен. *smejàti se, sméjem se* и *smejím se*, остар. *smijáti se, sméjem se*, струс. **смѣꙗти сѧ, смѣю сѧ**, рус. *смея́ться, смею́сь*, укр. *смiя́тися, смiю́ся*, белорус. *смяя́цца, смяю́ся*, стчеш. *smieti sě, směji se*, чеш. *smáti se, směji se*, словаш. *smiat' sa, smejem sa*, пол. *śmiać się, śmieję się*, горлуж. *smjeć so, směju so, smĕwać so* итер., доллуж. *smjaś se, smėju se, smĕwas se* итер. – Праслав. **smijāti sę* (< **smьjāti sę*), **směją sę*. – Сродно с латв. *smiêt, smeju, smêju* 'смея се, шегувам се, подигравам се', *smaidît* 'усмихвам се', *smīdinât* 'предизвиквам усмивка, разсмивам', *smĩnêt* 'усмихвам се', стинд. *smáyatē*, по-ново *smáyati* 'усмихва се', *smḗras* 'усмихващ се', *smitas* също, хомер. *φιλο-μμειδής* 'който се усмихва с желание, лесно', гр. *μειδάω, μειδιάω* 'усмихвам се', сраигл. *smilen* 'усмихвам се', англ. *(to)smile* 'смея се', тохар. *A smimām* 'усмихващ се', лат. *mīrus* 'смешен, странен, чудноват', *co-smis* 'радостен, весел'. – Ие. **smei̯-, *smii̯-*. Според Преображенский 2, 343, вокализмът в стб. **смиѭ сѧ** се обяснява както в **ꙁьѭ, лиѭ** и т.н. – Вж. Miklosich, EtWb 311, Преображенский 2, 342–343, Trautmann 270–271, Meillet, MSL 9, 137–141, Uhlenbeck, Aind.Wb. 352, PBB 26, 570, Pedersen, IF 5, 41, Torp 529, Vasmer, REW 2, 674, Ст. Младенов, ЕтР 596. Brückner, SEJP 532, Pokorny 967, Holub-Kopečný 340, Machek 559–560, Frisk 2, 194, Vondrák, SlGr 1, 352, Vaillant, Grammaire comparée 3, 291–292, Skok 3, 292, Schuster-Šewc 17, 1319, Bezlaj 3, 269–270. – Срв. *смъйѐм съ, смях.*

сми¹ мест. 'сме' (П. Р. Славейков, Л. Каравелов; Банат). – Фонетичен диалектен вариант на *сме¹* (вж.).

сми² същ. учен. говор. 'смисъл' (София). – Съкратено от *смѝсъл* (вж. *мѝсъл*).

смѝвка 'помия от измити съдове' (Боголин, Буково, Гайтанииново, Господинци, Делчево, Лъжница, Лъки, Илинден, Корница, Ляски, Нова Ловча, Огняново, Осиково, Парил, Гоцеделчевско; Ситово, Пловдивско), 'мръсотия (най-общо)' (Скребатно, Гоцеделчевско), **смѝвки** също (Вълкосел, Гоцеделчевско), **смѝвкьи** 'помия от измити съдове' (Годешево, Благоевградско), **смъ̀ивки** мн. ч. също (Слащен, Благоевградско). – Произв. от *смѝя, смѝвам* (вж. *мѝя*). – Срв. *сму̀фкьи*.

смивки мн. ч. 'чужди коси, които се вплитат в женска прическа при недостиг на коса' (Горна Малина, Софийско) само в сб. Софийски край 93. – Вероятно с метатеза от *смѝкви*, мн. ч. от *смѝква* 'добре усукана връв, която опасва колело на чекрък; тънка кълчищна връв' (вж. **смик*). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 1, 2000, 174.

смига̀л 'ядене, приготвено от хлебни хапки, които се пържат в мас' (Доброплодно, Варненско), **смигал** 'стрит хляб, залят с краве масло' (Созопол), **смига̀ль** 'топъл раздробен хляб, полят с претопено масло, сол и червен пипер' (Гугутка, Драбишна, Ивайловградско; Бряговец, Крумовградско), **смѝгаль** също (Черничево, Крумовградско), **смегал** 'къс от топла питка със сол и олио' (Светлен, Поповско). – От *смигда̀л* (вж.) с опростяване *-гд-* > *-г-*, за което срв. *змига̀ль*. – Срв. и *семида̀л, смеда̀л, смеда̀, смьеда̀рь, смигда̀л, смида̀л, смида̀р, смеда̀, семѝд, симѝд, сминга̀ль, сминда̀ль*.

смигда̀л 'вид попара – обредно ястие, приготвено за родилка' (Караджалово, Пловдивско), 'надробен, изпържен хляб' (Първомай), 'късове хляб, полети с масло' (Асеновград; Мулдава, Асеновградско), 'ястие от изпържени късчета хляб, след това задушени с вода и масло' (Хасково), **смѝгдал** 'пържен хляб на залъци' (Катуница, Асеновградско), **смигдал** 'хляб, запържен с масло' (Тополово, Асеновградско), **смигда̀ль** 'нарязан на залъци хляб и опържен с малко сирене' (Хасково), 'надробен и опържен хляб' (Ябълково, Хасковско), 'натрошен хляб, изпържен с мас' (Нова Надежда, Хасковско), 'пържени късчета хляб' (Сталево, Първомайско), 'надробен корав хляб със солена вода, сирене и масло, който се задушава' (Козаново, Асеновградско), 'вид попара от парчета прясна пита, наръсена с топла вода и зехтин или друга мазнина, след което натрошена и смесена със сирене или късчета месо' (Драгойново, Пловдивско), 'късчета хляб, полети с масло; понуда за родилка' (Първомай), **смигдаль** 'пържени солени хапки хляб' (Динево, Хасковско), **смегда̀л** 'изпържени хапки хляб в масло и залети с разбъркани яйца' (Хасково). – От нгр. *σεμιγδάλι* 'фино пшенично брашно, грис', в катаревуса *σεμιδάλιον*, умал. от *σεμίδαλις*, с *-γ-* под влияние на *ἀμύγδαλο*. Вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 29, 157, под *смида̀л*. – Срв. *змига̀ль, смегал, смеда̀л, смьеда̀рь, смеда̀, семида̀л, семѝд, симѝд, смига̀л, смида̀л, смида̀р, сминга̀ль, сминда̀ль*.

сми̏да само в нар. песни: …*па се фа̀на у хоро̀то, / у хоро̀то мо̀ма Ми̏лка, / та я строши̏, та я сломи̏ / като̀ сми̏да палами̏да, / като̀ вѐтър бу̏йно жи̏то* (Сухиндол; ПСп, 1887, 21–22, 557, СбНУ 43, 502), *Не ся хванах у женити, / нель ся хванах у момити, / у момити до Петрунка, / та я скършихъ, та я сломих / като смида паламида, като вятър буйно жито, / като Турчя кокощицъ, / а каурин вакло ягня* (Геров). – Неясно.

смида̀л 'всяко раздробено нещо' (Нова Надежда, Хасковско), 'късове хляб, полети с масло; гощавка, когато се роди дете; пита, понуда' (Геров), 'топъл раздробен хляб, полят с претопено масло, със сол и червен пипер' (Бачково; Брезе, Смолянско), **сми̏дал** 'погача, пита, понуда' (Смолянско; Геров), **смидал** диал. 'натрошена царевична пита, полята със зехтин и поръсена със захар, раздавана след раждане', **смидаль** диал. 'питка, намазана с мед, омесена веднага след раждането', **сми̏даль** 'топъл ръздробен хляб, полят с претопено масло със сол и червен пипер' (Орешец, Асеновградско), **смида̀ль** 'попара със солена вода, сирене и масло' (Вълчан дол, Смолянско), 'топъл раздробен хляб, полят с претопено масло, сол и червен пипер' (Ардинско, Асеновградско, Велинградско, Девинско, Маданско, Гоцеделчевско, Смолянско), 'вид ядене от хляб, олио и захар – смесени' (Турян, Смолянско), 'угощение за здравето на новородено дете три дни след раждането му, на което се яде квасен хляб, полят с пържено масло' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'угощение с пита, полята с масло, дадено от родилката в дома ѝ три дни след раждане; угощение на жени, чиито мъже са овчари, което става всяка година на 27 октомври по случай оплодяването на овцете' (Родопите), прен. 'раждане' (Смолянско), 'сладка пита, пържена с растително масло, която се раздава на третия ден след раждане на дете' (Кърджали), **смьида̀ль** 'топъл раздробен хляб, полят с претопено масло, поръсен със сол и червен пипер' (Чепинци, Смолянско), **смеда̀л** 'надробен корав хляб със солена вода, сирене и масло, който се задушава' (Неделино, Маданско), 'топъл раздробен хляб, полят с претопено масло, поръсен със сол и червен пипер' (Слащен, Благоевградско), **смęда̀ль** също (Върбово, Смолянско; Долно Луково, Ивайловградско), **смьęда̀л** също (Петров дол, Маданско), 'надробен корав хляб с вода, сирене, масло и сол, който се задушава' (Неделино, Маданско), **смьęда̀ль** 'топъл раздробен хляб, полят с претопено масло и поръсен с червен пипер' (Наречен; Ерма река, Маданско); МИ: *Смида̀лево* в Бориново, Маданско (от РИ *Смида̀лев,* от прякор, който е от *смида̀л* 'надробен и изпържен хляб' в говора, вж. Г. Христов, Маданско 299). – От нгр. *σεμιδάλι* 'първокачествено брашно'. Според М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 157, от нгр. *σεμιγδάλι* 'пшенично брашно', в катаревуса *σεμιδάλιον,* умал. от *σεμίδαλις* с -*γ*- под влияние на *ἀμύγδαλο*. – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 594, Дзидзилис, Фонетични проблеми 69. – Срв. *змига̀ль, смеда̀л, смеда̀, смьеда̀рь, семида̀л, семи̏д, сими̏д, смига̀л, смигда̀л, смида̀р, сминга̀ль, sминда̀ль.*

смида̀р 'надробен корав хляб със сирене, вода и масло' (Девесилица, Малък Девесил, Царино, Крумовградско), **смида̀рь** 'топъл раздробен хляб, по-

лят с претопено масло, поръсен със сол и червен пипер' (Ахряне, Бориково, Елховец, Смолянско; Витина, Маданско; Стрижба, Крумовградско), **смьидàр** 'попара от хляб, сирене, масло, топла вода' (Смолянско), **смьęдàрь** 'топъл раздробен хляб, полят с претопено масло, поръсен със сол и червен пипер' (Върбина, Маданско; Буково, Малка Арда, Сивино, Смолянско), **смитàрь** също (Средногорци, Маданско). – От *смидàл* (вж.) с промяна *-л* > *-р*. Формата *смьęдàрь* е от *смьидàр* с мекост на *р* и с хиперкоректно *ę*. – Срв. *змигàль, смедàл, смедà, семидàл, семѝд, симѝд, смигàл, смигдàл, смингàль, сминдàль.*

смиджаркам диал. 'мигам' (ДА). – Експресивно образуване от *смѝжа* (вж. *мижà*) с *ж* > *дж* в говора, срв. диал. *мѝджав* вместо *мѝжав*. – Срв. *смѝжнувам, смѝжьем, смѝжуръ, смижрени.*

смѝжнувам 'премрежват ми се очите, гледам с полузатворени очи' (Буково, Гоцеделчевско), **смѝжьем** 'не виждам добре, недовиждам' (Батанци, Бориново, Маданско), вж. *мижà*. – Срв. *смиджаркам, смѝжуръ.*

смѝжрени '(за очи) които мигат, премигват' (Странджа) само в РР 1942 – 43, 146. – С изпадане на неударено *-о-* или *-у-* от първонач. **смѝжорени* или **смѝжурени*, причастни форми за мн. ч. съответно от **смѝжоря* (с премет на ударението от **смижòря*, произв. от *мижòря* 'мижа', вж.) или от **смѝжуря* (с премет на ударението от **смижỳря*, произв. от *мижỳря* 'мижа', вж.). – Срв. *смиджаркам, смѝжнувам, смѝжуръ.*

смѝжуръ 'свия се, изсъхна, увяхна' (Кулско, Видинско, Белоградчишко). – Неясно.

***смик**, засвидетелствувано с форма за мн. ч. **смикове** 'ивици от бяла аба, обшизани с бели мъниста и копчета, които се окачват към невестинското сукно в областта на рамената и висят свободно надолу по гърба' (Софийско) само в сб. Софийски край 124. – Произв.: *смѝква* ж. 'добре усукана връв, която опасва колело на чекрък' (Долен, Момчилградско; Смилянски район; Маданско; Рудозем; Старцево, Маданско), 'канап за тютюн' (Драгойново, Първомайско), 'тънка кълчищна връв' (Костенковци, Габровско), 'тънък кожен ремък за шиене на амуниция' (Смолян), *смиква* 'лък, дървен уред за почистване семената на памук' (Драгойново, Пловдивско), *смѝквица* 'дебел усукан конец, загладен с восък, с който се шият обувки' (Маданско; Долен, Момчилградско; Смолянско), 'добре усукана връв, която опасва колело на чекрък' (Смолянско; Елховец, Смолянско; Рудозем; Старцево, Средногорци, Маданско), **смивки** мн. ч. 'чужди коси, които се сплитат към естествените коси' (вж.). – Срхр. *смик* 'тласък, бутане, блъскане', словен. *smȋk* 'дърпане, тласък', рус. диал. *смык* 'лък с жица (тетиво), която се опасва около ос на вретено за бързото му въртене назад и напред; лък на музикални и струнни инструменти с опънати конски косми; малка греда със зъби, част от брана' (Даль 4, 240), укр. *смик* 'ремък за водене на ловджийски кучета; лък; дърпане', чеш. *smyk* 'влак, примитивно средство за влачене; плъзгане, боксуване; пътека в планина, по

която свличат трупи', словаш. *smyk* 'брана; боксуване; плазица на шейна', пол. *smyk* 'лък; дълъг прът, на който виси ведро (на кладенец); ремък, камш, пояс', горлуж. *smyk* 'дърпане; тласък', доллуж. *smyk* също. – Праслав. **smykъ*, поствербал от **smykāti*, **smykājǫ*, откъдето са стб. **смыкати сѧ, смыкаѭ (сѧ)** 'пълзя, влача се' (Супр.), записано и **смикати сѧ** (Супр.), словен. *smíkati se* 'плъзгам се, провирам се, шмугвам се, промъквам се' (срв. *mîkati* 'дърпам'), струс. **смыкатися** 'пълзя', рус. *смы́кать*, *смыкну́ть* 'дърпам, тегля; (за лен) скубя', укр. *сми́кати* също, белорус. *смы́каць* също, чеш. *smýkati, smyknouti* 'плъзгам, влача', словаш. *smýkať* 'плъзгам, влача; шмугна се', пол. *smykać* 'влача по земята; скубя дребни плодове, като боровинки, френско грозде и др.; (за конец) дърпам, тегля', *smykać się* 'пълзя, влача се по земята', *smyknąć* 'измъкна се, избягам незабелязано', горлуж. *smykać* 'влача', доллуж. *smykaś* също. От същия произход, но с друга отгласна степен е и праслав. **smukāti*. Праслав. **smykāti*, **smyknǫti* и *smukāti* са сродни с лит. *smùkti, smunkù* 'пълзя, спускам се с пълзене', *smaũkti, smaukiù* 'дърпам, свличам, тегля', итер. *smaukýti* също, латв. *šmukt, šmuku* 'плъзгам се', англосакс. *smúgan* 'пъхна се', стисл. *smjúga* също, *smuga* 'тясно отверстие', срвиснем. *smiegen* 'притискам' (вж. Vasmer, REW 1, 678–679, Pokorny 744–745), които са от ие. **(s)meuk-*, от праформа **(s) meugh-*. Без *s-mobile* са праслав. **mykāti*, **myknǫti* със съответствия в другите славянски езици. Срв. срхр. *смŷк* 'спускане със ски', *сму́кнути* 'нахвърля се, връхлетя' (Skok 3, 296). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 1, 2000, 173–175. – Срв. *ми́кна* (вж. *-ми́чам*), *мичени́ца* 'тояга, пръчка, изтеглена на струг', *ми́чаница* 'дървена или желязна клечка от вътрешната страна на ярем', *ми́чкам* '(за фина домашна тъкан) преда много тънко', *ми́чкан* 'тънък', *сми́чам*. Срв. Bezlaj 3, 277–278. – Срв. *смъ́кна* (под *мъ́кна*[1]).

смил 'растение из песъчливи места с космати листа и жълтооранжеви цветове; жълт смил, Helichrysum (Gnaphalium arenarium; раст. бял смин, Antennaria dioica', 'раст. бял смил, смин, жълт смил, Gnaphalium dioicum' (Разложко), 'раст. селим, русалия, Levisticum officinale; раст. вратига, Chrysanthemum vulgare (=Chrysanthemum tanacetum = Tanacetum vulgare)', 'жълта земя' (обл. Тиквеш), **смиль** м. билка, с която лекуват болни от apoplexia' (Кюстендилско), 'раст. смил' (Самоков; Дупнишко; Бобошево; Долно Осеново, Благоевградско; обл. Каменица, Кюстендилско; Банско; Кожинци, Трънско; Дебърско; Леринско; Черешница, Костурско), в израз *От трандàфиль сми́ль стàна* 'от много здрав (червен) болен (жълт) стана' (Костурско), **смила** диал. 'раст. смил, Helichrysum arenarium'. – Произв.: *бял смил* 'раст. алпийска звезда, Gnaphalium', 'раст. смил, Gnaphalium dioicum (= Antennaria dioica)' (Геров), *жълт смил* 'раст. смил, смин, Helichrysum arenarium (Геров), *смилек* 'вид растение' в нар. пес.: *...една откос трава детелина, / друга откос смилек, бел босилек...* (Ярлово, Самоковско), *сми́лена* в съчет. *сми́лена кѝтка* (Голям извор, Тетевенско), *смилена* в съчет. *смилена китка* (Равно, Кубратско; Върбщ, Румъния), *сми́леник* 'следобедно тържество преди деня на сватбата' (Самоводене, Великотърновско), *сми́лено* прил. в съчет. *сми́лено пòле* (Одринско),

смѝлец умал. 'малко смил' (Геров), *смилѝца* 'име на място с жълта земя' (обл. Тиквеш), *смилка* диал. 'дърво кайсия, зарзала, Prunus armeniaca', *смѝлки* мн. ч. 'кайсии' (Кюлевча, Шуменско), *смилкьо̀в* 'смилов, смилен' (Панчев), *смилна* 'смилена' в съчет. *смилна китка* (Лакатник, Бистрица, Софийско; Новосел, Пловдивско; Шеремет, Новоселско), *смѝлно* прил. в съчет. *смѝлно езѐро* 'езеро, покрито със смил' (Ватеш, обл.Тиквеш), *смѝлов* 'който е от смил', *смилова* прил. ж. в съчет. *китка смилова* (Самоков), *смилòва* в съчет. *смилòва кѝтка* (Кочани), *смильов* прил. в съчет. *смильов бел босильок* (Бели Искър, Самоковско), *смильова* прил. в съчет. *кьитка смильова* (Широка лъка, Смолянско; Щипско), *смильòва* в съчет. *кѝтка смильòва* (Миравци, Гевгелийско), *смилчец* диал. 'раст. смил, Helichrysum arenarium', *смѝльок* 'раст. смил' (Бобошево), *смѝля* (прил. от *смил*) в нар. пес.: *Смѝля мома̀ смѝль по гòра бра̀ла / бердòм, бердòм гòра замр̀кнала* (Кюстендилско), *смилян* 'китка' (Ресилово, Дупнишко), *смѝлян* прил. в текст: *Я че се напра̀йм на смѝлян венъц, ти че ме туриш на̀ главу...* (Горни Лом, Белоградчишко), *смиляно* нареч. в израз: *смиляно цъфтеше* (Чучулигово, Петричко); *смил китка* (Чучулигово, Петричко), *смил-оту* 'раст. млечок, Euphorbia cyparissias', *смил трава* диал. 'раст. смил, Gnaphalium dioicum', *смил трева* 'раст. бял смил, Antennaria dioica; раст. жълт смил, Helichrysum arenarium' (Геров); ЛИ *Смил* (Велико Търново, Копривщица, Казанлък, Стара Загора, Битолско), *Смѝла*, *Смилана*, в Поменик на Лешочкия манастир св. Атанасия (Македония) от 19 в. (Цонев, Опис 2, 510), *Смѝле* (югозападна форма на *Смил*), *Смѝлен, Смилѐна* (Разложко, Шуменско), *Смилец* – име на бълг. цар (1292 – 1295), *Смѝлка* ж. (Поповско; Славяново, Плевенско), *Смѝлко, Смѝло* (Габровско), *Смѝльо* (Ботевградско), *Смѝля* ж. (Трънско), *Смилян* (Кюстендилско), *Смиля̀н* (Дупница; Падеж, Благоевградско; Велико Търново; Плевен), *Смиля̀на* (Патриарх- Евтимово, Асеновградско), *Смиля̀нка* (Първомай) (някои от имената биха могли да бъдат производни от *смѝла* 'коприна' (вж.); ФИ: *Смѝлев, Смѝлевски, Смиленов, Смѝлков* (Гоцеделчевско; Кромидово, Петричко), *Смѝлов* (Велико Търново; Трявна; Долна Липница, Павликенско), *Смѝловски, Смѝльов* (Ботевградско), *Смиля̀нов* (Пещера); МИ: *Смилева долина* при Цариброд (днес Димитровград), *Смилева скала* при Голямо Белово, Пазарджишко, *Смилево*, с. в Битолско, *Смилево градище* при Ветрен, Пазарджишко, *Смиленова чешма* при Илия, Кюстендилско, *Смиленов кладенец* при Мало Конаре, Пловдивско, *Смиленово* при Стоилово, Малкотърновско, *Смилец* в Герлово, *Смѝлец*, с. в Панагюрско, с. в Силистренско, *Смѝловене* при Стрелча, Панагюрско, при Копривщица, *Смѝловец* при Попинци, Панагюрско, при Здравковец, Козирог, Габровско, *Смѝлови парца̀ле* при Стрелча, Панагюрско, *Смилов трап* при Лисичарка, Мичковци, Габровско, *Смѝловци*, мах. при Гъбене, Габровско; с. в Прилепско, *Смильовец* до Перник, до Плевен, *Смѝльов рът* при Боженица, Ботевградско, *Смѝльовото* при Бончовци, Габровско, *Смиля̀ нѝва* при Върбяни, Дебърско, *Смиля̀ яма* в Охридско, *Смилянин дол* при Добри дол, Кюстендилско, *Смиляница* при Кадровица, Кюстендилско, *Смиля̀ница* в Чипровци. – Срхр. *смѝљ* 'раст.

Helichrysum arenarium', *смѝљје* също, диал. *цмиљ* също, хърв. *cmȉlj* също, чак. *cmȉj* също, словен. *smȋlj* 'раст. Helichrysum arenarium; Helichrysum angustifolium', укр. *чмíл, чмéл, чмíр* също, чеш. *smil* (според Machek 560, от южнославянски, където думата е с неясен произход). – Праслав. диал. (южнослав.) прил. **smiljь*. – Сродно с лит. *smailė* 'игла', *smaĩlas* 'остър', *smailús* също (О. Н. Трубачев, Серболужицкий сборник, с. 166, свързва и с лит. *smìlius* 'показалец'), латв. *smaile* 'остър край на нещо', *smeĩls* 'остър, шилест', *smaĩls* също. – От ие. **smei̯lio-s* 'който има остри листа' от **smei̯lo-s* 'остър'. Растението е наречено така вероятно поради заострените му листа. Вж. Bezlaj 3, 271. Трубачев, пак там, свързва същия адектив с горлуж. *mil* 'раст. воден шип, стрела, стрелник, иглеста трева, Sagittaria', доллуж. *wódna mil* 'раст. воден шип, стрела, Sagittaria; раст. шилник, воден жиловлек, жабина лъжичка, Alisma plantago aquatica'. Трубачев свързва и с белорус. *міла* 'раст. шавар, тръстика', *міліца* също. Ст. Младенов, ЕтР 594, предпазливо предполага родство с гр. *smẽma, smḗlē* 'маз, мехлем', нем. *schmieren* 'мажа', арм. *mic* 'тиня', от ие. корен **smēi-* 'мажа, трия', което е неубедително. Той сравнява и със *смола̀* (вж.). – Вж. Miklosich, EtWb 311, Tiktin 1426, Pokorny 968, Štrekelj, AslPh 27, 42, Machek 560, Jména rostlin 240, Skok 3, 292, Schuster-Šewc 12, 909. – Срв. *смин, смѝндул, смѝндух, шмен, шмин, чюмѐн*.

смѝла 'свила, коприна' (Банско). – Произв.: *смѝлен* 'свилен' (Галата, Тетевенско), *смѝл(ий)* прил. в нар. пес.: *Дай ми, Боже, игла от мерджана/ да навяза смиляго юргана/ да покриям себе и юнака, / да си видам юнак како спиет!* (Геров), **смѝлни** мн. ч. 'свилени' в съчет. *смѝлни по̀ли* (Банско), **смиля̀н** 'свилен' (Гайтаниново, Гоцеделчевско). – От *свѝла* (вж.) с *м* вм. *в* вероятно под влияние на *смил* (вж.).

смила̀ 'борова смола' (Дебращица, Пазарджишко) само в ДА. – Вероятно погрешно записано вместо *смола̀* (вж.).

смѝлек диал. 'охлюв, Helix', **смилек** 'охлюв, Helix pomatio' (Зарово, Солунско). – С метатеза *л – м* > *м – л* от по-старо **слимек* = *слима̀к* (вж.), с наст. *-ек* по други названия на охлюва, като *пѝжек* (вж. под *пѝжаль*), *плу̀жек* (вж. под *плу̀жък*), *плъ̀жек* (вж. под *плъж*), *пу̀жек* (вж. под *пуж*). Вж. J. Zaimov, ZfSl 5/2, 1960, 195.

смилѐло в израз: *смилѐло го ѝе* гл. безл. 'болно е, смазало го е' (Славейно, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско). – Според Л. В. Куркина (по Т. В. Горячева, Этимология 1986-1987, М., 1989, 156), сродно със словен. *miljȃva* 'горящи въглени, жар' и с рус. диал. *засмилéть* 'запаля се, пламна; зачервя се; (прен.) пламна от страст', от ие. **(s)mil-*, което е апофоничен вариант на ие. **smel-* 'бавно горя, тлея'. Сродно със *смола̀* (вж.). По-малко вероятно е да е диалектен вариант на *смлѐло го ѝе*, където *смлѐло* е мин. св. прич. от *смѐля* (вж. *мѐля*) с преносно развитие на значението. Срв. *ще те смѐля* 'ще те смажа от бой'.

смилѐнски прил. в нар. пес.: *Пък ти ми, тетьо, сѐбери/ мои смилѐнски ножкове,/ …и гюмюшлю̀но пищѐле* (Соколовци, Смолянско). – Вероятно прилагателно от СелИ *Смиля̀н* (вж.). – Срв. *смиля̀нски.*

смиленъ с вероятно значение 'милостива' само в СбНУ 25, 107, в нар. пес.: *Нъли й мамъ ружденъ, тя си й смиленъ,/ нъ Бручичи съ смилилъ* (Габровско). – С редукция на неударено *а* > *ъ* от първонач. **смилена*, прич. от *смиля̀ (се), смиля̀вам се* (вж. *мѝлвам*). Думата е употребена в такава форма вероятно под влияние на *рождена* (в текста *руждень*). – Срв. *смѝлни.*

смѝлни прил. в съчет. *смѝлни кава̀ли* в нар. пес.: *…обзе смѝлни кава̀ле, / закачѝ тѐнка калъ̀чка.* (Хасковско), **смилни** в съчет. *смилни кавали* в нар. пес.: *Купи си любе на тебе / тебе си чифте пищови, / тебе си смилни кавали…* (Конушко). – Вероятно произв. от *смиля̀ (се)* 'жаля' (вж. *мѝлвам*), с вероятно значение 'жални кавали, кавали, които смиляват, умиляват (слушателите)'. – Срв. *смиленъ.*

смил се 'развалил се' (Долна Митрополия, Плевенско). – Мин. св. прич. от *смѝя се* (вж. *мѝя*) с развой на значението 'свличам се, смъквам се с миене' > 'размеквам се, скашквам се' > 'развалям се'.

смиля̀вам '(за брашно) смилам' (Неново, Провадийско), вж. *мѐля.*

Смиля̀н, с. в Смолянско, в което е било седалището на Смоленската епископия в Родопите до 1662 г. – От *Исмиля̀н*, османски запис на името, който е възникнал на турска езикова почва от по-старо *Смѐлен* (от етнонима *смѐлени, смѐляни*) с протетично *и-* и с *-и-* вместо *-о-* по закона за вокалната хармония, а от *Исмиля̀н* е получена формата *Смиля̀н* на българска езикова почва. Вж. Саламбашев, Смолянско 27, 159.

смиля̀нски в съчет. *смиля̀нски васу̀ль* 'вид фасул' (Върбина, Маданско). – Вероятно прилагателно от СелИ *Смиля̀н* (вж.). – Срв. *смилѐнски.*

смин 'дребно планинско мъхнато растение с класовидни бели, розови или жълти съцветия, Gnaphalium; самодивско жито', 'раст. смил, жълт смил, Helichrysum arenarium (= Gnaphalium arenarium' (БотР), 'раст. безсмъртниче, Xeranthemum annuum' (БотР), 'раст. бял ясмин, бял сминдух, Jasminum officinale' (БотР), 'раст. жълт ясмин, сминдух, Jasminum fruticans' (БотР), 'цвете с жълти цветчета, което цъфти почти целогодишно' (Неново, Провадийско; Добруджа; Шумен; Горски Долен Тръмбеш, Горнооряховско). – Произв.: *бял смин* 'раст. смил, Antennaria dioica = Gnaphalium dioica', 'раст. див ясмин, филче, Philadelphus coronaria' (Чирпан), *смѝн китка* (Радомирци, Луковитско), *смина* в нар. пес.: *Да си сее жълта смина / жълта смина и червена.* (Лиляк, Търговищко) (стара вин. пад. форма), *смѝнена* прил. в съчет. *смѝнена кѝтка* 'китка от цветето смин' (Добруджа; Шипково, Троянско; Веселиново, Шуменско), *смѝнсник* 'сватбен венец' (Разградско), 'невестинска китка от смин' (Топчии, Разградско), 'момински платнен венец, върху който са зашити мъниста и монети в геометрични орнаменти' (Разградско, Поповско), диал. 'момински ве-

нец от кори или клонки от липа, увити обикновено с цветна прежда и украсени допълнително с мъниста', *сминеник* 'momински венец' (Писанец, Русенско; Садина, Поповско), 'стар наниз от жълтици' (Хотница, Великотърновско), *сми̏нец* умал. 'малко смин' (Геров), *сминкец* диал. 'раст. Helichrysum arenarium' (БотР 513), *сми̏нов* прил., *сминова* в съчет. *китка сминова* (Каспичан; Никола-Козлево, Новопазарско; Невски, Поповско; Шумен; Великотърновско), *сминòвна* в съчет. *китка сминòвна* (Шоп-Тараклия, Бесарабия), *сминув* прил. (Лясковец; Черна, Сев. Добруджа), *сми̏нува* в съчет. *ки̏тка сми̏нува* (Лазарци, Еленско), *сми̏нуўкъ* 'вид цвете' (Нови Пазар), *сминчец* 'раст. смил, Helichrysum arenarium', *сми̏нчиц* 'горска момина сълза' (Мердания, Великотърновско), *сми̏нънъ* в съчет. *ки̏тка сми̏нънъ* (Бяла Черква, Великотърновско), *сми̏ньова* в съчет. *ки̏тка сми̏ньова* (Радомирци, Луковитско; Захари-Стояново, Беленско; Гложене, Тетевенско; Колиби Кръста, Луковитско), *сми̏ньъни* в съчет. *ки̏тки сми̏ньъни* (Бяла Черква, Великотърновско), *сми̏нюва* в съчет. *ки̏тка сми̏нюва* (Видраре, Тетевенско); ЛИ: *Смин* (Котел), *Сми̏на* (Казанлък; Елхово, Казанлъшко; Русе), *Сми̏нка* (Тетевенско, Шумен), ФИ: *Сми̏нов* (Котел), МИ: *Смин*, с. в Каварненско, *Сми̏на* при Съево, Троянско, *Сми̏н дерѐ* при Пърличево, Берковско, *Сми̏нерът* при Ново село, Троянско (от **сми̏нер* 'място, където расте смин', вж. Н. Ковачев, Троянско 210). – Вероятно в названието *смин* са се преплели няколко думи с различен произход. *Смин* със значения 'раст. Jasminum officinale' и 'Jasminum fruticans' може да бъде от *ясми̏н* (вж.) (от лат. Jasminum) с изпадане на начално *я-*; със значения раст. 'Helichrysum arenarium (= Gnaphalium arenarium)' и 'раст. Xeranthemum annuum' е вероятно чрез тур. *simin* 'сребърен; (за нещо бяло, чисто) подобен на сребро' от персийски. Растението може да е наречено така поради характерния си цвят: растението Helichrysum arenarium е сребристосиво окосмено, а растението Xeranthemum annuum е с беловълнесто стъбло. Формата *смин* е получена с изпадане на първото *-и-* в неударена позиция. Според М. Моллова, БЕз 27/2, 1977, 146, *смин*, както и другите названия на раст. Helichrysum arenarium *шмен* и *шмин*, „са варианти на *чимен* в турски": тур. *çemen* 'чубрица; раст. кимион, Carum carvi; подправка от семената на кимион, червен пипер и чесън; чим' (срв. и *çemen otu* 'раст. сминдух, гръцко сено, гръцки сминдух, Trigonella foenum graecum'), тур. *çimen* 'чим; саморасла морава', балканотатар. *шъмен / шмен* 'чим'. Турските и балканотатарските думи са от перс. *čemen* 'градина с хубава зелена трева; чим; раст. Cuminum cyminum'. Тур. *çemen* и *çimen* са заети и в срхр. *чѐмен, чи̏мен, ћи̏мен, ши̏мен* със същото значение (Škaljić 170). Моллова, пак там, сравнява за редуването *ш-/ с- / ч-* думите *шинджир/ синджир/ зинджир/ джурджур* и предполага, че конкретизацията на значението в българските *шмен/ шмин/ смин* вероятно ще да е станала на българска почва. Срв. рус. диал. *цмин* 'раст. Heliobrysum arenarium' и *желтый цмин* също (Даль 4, 575) (< укр. ?), укр. *цмíн, цми̏н* успоредно с *чмéл, чми̏л, чми̏р* (Bezlaj 3, 271). Според Skok 3, 292, бълг. *смин* е от *смил* (вж.) с *н* вместо *л*. Ст. Младенов, ЕтР 594, и Bezlaj 3, 271, под *smȋlj*, също свързват *смин* със *смил*. – Срв. рум. *siminóc* 'раст. смил',

диал. *siminóg, seminóc, siminíc, seminíc, siminíc, semeníc* (DLR 10, ч. 3, 924, Skok 3, 292, под *smílj*). – Срв. *сминд, сминдà, смѝндол, смѝнду, смѝндул, смѝндуф, смѝндух, сминдòдуф, свѝндух, шмен, шмин*.

сминг̀аль 'топъл раздробен хляб, полят с масло, поръсен със сол, червен пипер' (Камилски дол, Ивайловградско). – От *сминдàль* (вж.) с промяна *-нд-* > *-нг-*. – Срв. *змигàль, смедàл, смедà, смигàл, смигдàл, смидàл, смидàр, смьедàрь, смьйда, семѝд, семидал, симѝд*.

сминд 'раст. копър, морач, резене, Foeniculum capillaceum (=Foeniculum officinale = Foeniculum vulgare)'. – Произв.: *смѝндув* прил. в нар. песен: *За нѐйна кѝтка смѝндува/ смѝндува и каранвилова* (Садина, Поповско). – От *смѝнду* също (вж.), схванато като членувана форма за ср. р. от *смѝндо* с редукция *о* > *у*. – Срв. *смин, сминдà, смѝндол, смѝндул, смѝндух, смѝндуф, свѝндух, сминдòдуф*.

сминдà ж. 'раст. сминдух' (Ружинци, Белоградчишко). – Форма за ж. р., образувана по формата за м. р. *сминд* (вж.). – Срв. *смин, смѝнду, смѝндол, смѝндул, смѝндуф, смѝндух, свѝндух, сминдòдуф*.

сминдàль 'топъл хляб на парчета, полят с масло, поръсен със сол и червен пипер' (Божиново, Мааданско; Ореше, Гоцеделчевско), **сминдаль** 'надробен хляб със захар и масло' (Славейно, Смолянско). – От *смигдàль* (вж.) с асимилация *-гд-* > *-нд-*. – Срв. *змигàль, смедàл, смедà, смигàл, смигдàл, смидàл, смидàр, смьедàрь, смьйда, семѝд, семидал, симѝд, сминг̀аль*.

сминделѐво прил. в нар. пес.: *Тодоро, габровко,/сминделин девойко / селò с бегало / село сминделѐво / сàмо с остàло/ Тодора габровка...* (Радуил, Ихтиманско). – Неясно. – Срв. *сминделин*.

сминделин в нар. пес.: *Тодоро габровко / сминделин девойко, ...* (Радуил, Ихтиманско). – Неясно. – Срв. *сминделѐво*.

смѝндол 'растение за подправка' (Портитовци, Монтанско), 'растение, подобно на чубрица, с високо стъбло и по-друга миризма' (Милчина лъка, Кулско), **смѝндоǎ** също (Тръстеник, Плевенско), **сминдола** 'чубрица' (Смолча, Годечко). – От *сминд* (вж.) с наст. *-ол*, за която срв. фитонимите *грахòл, върбол-ика*. Възможно е обаче да е от *смѝндул* (вж.) с хиперкоректно *о*. Формата *смѝндоǎ* е с *ǎ* от твърдо *л* в говора. – Срв. *смин, сминдà, смѝнду, смѝндуф, сминдòдуф*.

смѝнду 'раст. сминдух, Trigonella coerulea' (Берковско), **сминду** 'раст копър, морач, резене, Foeniculum officinale (= Foeniculum capillaceum)' (БотР 166, 513). – От *смѝндух* (вж.) с изпадане на крайно *х*, често срещано фонетично явление в диалектите. Според БотР, 513, думата е от турски произход. – Срв. *смин, сминд, сминдà, смѝндул, сминдòдуф*.

смѝндул 'миризливо градинско растение за подправка, сминдух' (Т. Г. Влайков; Смолско, Пирдопско), 'раст. овчарска мерудия, Trigonella foenum graecum' (Габаре, Белослатинско), 'подобно на чубрица растение с високо стъбло и по-друга миризма' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'вид подправка за ядене' (Царевец, Врачанско; Ленково, Трънчовица, Никополско; Свищов; Долна Митрополия, Плевенско; Ружинци, Белоградчишко), 'шарена сол' (Монтана), **сминдул** 'диво растение с много приятна миризма' (Панчев), **сминдуль** също (СЗ). – От *сминд* (вж.) с наст. *-ул*, за която срв. фитонимите *глав-ул, рес-ул-я, глав-ул-як, грах-ул-ец*. Според М. Младенов, ТБД 2, 62, от *смѝндух* (вж.) с промяна *х > л*. – Срв. *смин, сминдà, смѝнду, смѝндол, смѝндух, симндòдуф, свѝндух*.

смѝндух 'миризливо градинско растение, употребявано за подправка на ястия, Trigonella foenum graecum' (Радовене, Врачанско; Троян; Ново село, Патрешко, Троянско; Самоков; Ботевградско), **сминдух** 'раст. Thymus Rochelianus' (Овчарово, Добричко), 'раст. мащерка, бабина душица, Thymus sp. diversa; раст. телчец, Trigonella = Trigonella besseriana; раст. жълт ясмин, Jasminum fruticans', **сминдỳх** 'раст. Trigonella besseriana' (Ловеч), **свѝндух** м. 'растение с хубав аромат – за подправка на ястия' (Кюстендилско), **смѝндуф** 'подправка за ястия' (Бели Осъм, Троянско). – Произв.: *бял сминдух* 'бял ясмин, Jasminum officinale', *гръцки сминдух* 'раст. гръцко сено, Trigonella foenum graecum'. – Сложна дума, съставена от *смин* (вж.) и *дух* (вж), с втора съставка *дух* заради силния специфичен аромат. За образуването и семантиката срв. *вонтодỳх* 'човек с лош дъх'. Формата *свѝндух* е от *смѝндух* с *-в-* вместо *-м-* вероятно поради преосмисляне със *свин* (вж.). Формата *смѝндуф* е от *смѝндух* с промяна *х > ф*, както в *бяф* вместо *бях*, *граф* вместо *грах*, *глѐдаф* вместо *глѐдах* и др. Формата *смѝндуф* е заета в рум. *schinduf* 'подобно на кимион растение, което се слага в ракия' (Цонев, История 2, 46). – Срв. *сминдà, смѝндол, смѝнду, смѝндул, сминдòдуф*.

смѝне са гл. несв. '(за плод) изсуши се; (за човек) стане много слаб' (Тръстеник, Плевенско), вероятно със същото знач. в нар. пес.: *Рàдо ле, Рàдке ле,/ щò си съ, Рàдо, смѝнала,/ Рàдо ле, Рàдке ле/ като ѝгодиф ливàда.* (Сухиндол; Севлиевско). – Вероятно със стягане *-ий- > -и-* от първонач. **смѝйне се*, което е форма за 3 л. ед. ч. от гл. *смѝйна се* (< *смѝя се*, вж. *мѝя*), с развой на значението 'свличам се с миене, скапвам се' > 'намалявам се' > 'свивам се'. Възможно е обаче да е произв. от *мѝна* (вж. *минàвам*), срв. *помѝна* 'разваля, похабя нещо', *премѝна* прен. '(за плод, цвете) презрявам, прецъфтявам; преставам да съм в сила'. Когато прецъфти, цветето изсъхва. Би могло да се мисли и за основа *мин-* в *мѝнен* (вж.) със значение 'ставам малък'.

сминѝлуй прил. в нар. пес.: *Сиди мумà в градѝнчицъ/ … да си вий ду три кѝтки,/ дур три кѝтки сминѝлуй* (Добричко). – Вероятно с изпадане на *-в-* в интервокална позиция, с редукция на неударено *-о-* в *-у-* и със стягане *-уи- > -уй-* от **сминѝлови*, форма за мн. ч., от по-ранно **сминдѝлови*, което е с пре-

мет на ударението от прил. **смѝндолови* (произв. от *смѝндол*, вж.), или от прил. **смѝндулови* (произв. от *смѝндул*, вж.); с вокална асимилация *и – о* > *и – и* или *и – у* > *и – и* и с консонантна асимилация *н – д* > *н – н*, с опростяване *-нн-* > *-н-*.

сминòдуф 'растение, което се поставя в туршия за добиване на мирис' (Момино, Варненско). – Еднакво по произход със *смѝндуф* (вж. *смѝндух*), с епентетично *о*, или сложна дума, съставена от *смин* (вж.) и *дух* (вж.), със съединителна гласна *-о-*, с промяна *х* > *ф*. – Срв. *смин, сминд, сминдà, смѝнду, смѝндол, смѝндул, смѝндух, свѝндух*.

сминỳвам 'разменям' (Шумен), вж. *меня̀*.

смиòн 'риба змиорка, Gobitis fossilis' (Геров), 'вид риба' (Малък чардак, Пловдивско). – Произв.: *смиòнка* 'риба змиорка, Gobitis fossilis' (Геров), *смиòнче* също (Геров). – Форма за м. р. от *смиòнка*, което е от *змиòнка* (вж. *змия̀*), с промяна *з-* > *с-* или *зм-* > *см-* може би под влияние на ЛИ *Смиòн* = *Симеòн*. За образуването срв. названията на същата риба *виòнка*, *вѝонец*, както и *виòл, виòлка*.

смирàлдика с вероятно значение 'раст. смрадлика, Rhus cotinus' в текст: *Ше го оплетѐш, ше набѝеш кàзват му смирàлдика и после ше го оплетѐш с лòзи* (Марково, Шуменско, Диал. арх.). – От *смрàдлика* (вж. *смрад*) с епентетично *-и-* и с метатеза *д – л* > *л – д*. – Срв. *смирàлника, смрàзлика*.

смирàлника 'вид растение в гора' (Марковча, Шуменско), **смирàльника** 'раст. смрадлика' (Неново, Провадийско), **смирàльник** 'вид дърво, листата на което се използват за заздравяване на рани' (Неново, Провадийско). – Произв.: *смирàлничев* прил. (Марковча, Шуменско). – Фонетичен вариант на *смирàлдика* (вж.). Формата *смирàльник* е вторично възникнала като форма за м. р. от *смирàльника*. – Срв. *смрàдлика*.

смирдар 'раст. алпийска роза, алпийски трандафил, балканска роза, Rhododendron myrtifolium' (БотР 318, 323, 513). – От рум. *smirdár* 'раст. рододендрон; червена боровинка'. За етимологията на румънската дума вж. DLR 10/ч. 4, 1121.

смѝре 'приготвя, стъкмя' в текст: *Смирѝйме Мàнка-фного нѐшчо й даваме.* (Банско; СбНУ, 48, 357), **смѝре се, смѝрувàм се** 'приготовлявам се' в текстове: *Ти смирѝ лѐ се вѐке да вървѝш на пàкь? Смирѐте се пò-скòро, òти ние се сме смирѝли за планинàта* (Банско). – Вероятно във връзка с *мѐря* (вж.): от първонач. **смерѐ* с редукция *е* > *и* и премет на ударението, срв. примерите в текстовете, в които никога ударението не пада върху първата сричка. От *смѝре* вторично би могло да е възникнало *мѝре* 'приготвям, стягам' в същия говор, което е представено като неясно в БЕР 4, 121 (поставено не на азбучно място). Би могло обаче *мѝре* да е първонач. форма, от която *смѝре (се), смѝрувàм се* е производно. Срв. и *примѝре* със същото значение в същия говор. Срв. от съ-

щия произход *омѐрам* 'готвя се да направя нещо, да взема нещо' (Брезнишко), 'наредя, нагласа' (Банско), *омѐрѝвам* 'приготвя, нагласям' (Банско).

смири̇ка 'вид дърво' (Гайтаниново, Гоцеделчевско). – От *смри̇ка* (вж.) с епентетично *и*. – Срв. *смрѐка, смерлика, смърч*.

смири̇сам 'пусна миризма навсякъде, подмириша силно, изпълня с благоухание, размириша' (Геров), **смири̇свам се** диал. 'вмирисвам се', **смири̇сва са** '(за орех) гранясва' (Дебращица, Пазарджишко), **смирисал** 3 л. ед. ч. 'помирисал' (Прилеп), **смири̇ша** '(за месо) мириша' (Неново, Провадийско). – Произв. от *мири̇сам* (вж.).

сми̇рна[1] църк. 'миртово дърво, Myrtus communis; смола от миртово дърво', 'раст. смрика, Juniperus communis' (Габровско), **смирна** 'балзамно дърво, миро, Balsamodendron myrrha', остар. 'благовонен тамян', 'благовонно масло' (Н. Михайловски), 'вид доброкачествен тамян' (Ив. Вазов), **сми̇рно** остар. 'благовонно масло' (Н. Михайловски), 'вид доброкачествен тамян' (Ив. Вазов), **смирно** 'смирново дърво, Balsamodendron myrrha', **змирна** 'тамян' (1871, сп. Читалище); стб. **ꙃмирна** (Супр.), **ꙃмирьна** (Супр.), **ꙃмрьна** (Син. пс., Клоц., Супр.), **ꙃмирьно** 'смирна, мирта; миро' (Асем., Сав., Остромирово ев., Добрейшово ев.), **ꙃмирьнъ** прил. (Сав., Асем.), **ꙃмрьнынъ** прил. (Зогр., Мар.), **ꙃмрънынъ** прил. (Зогр., Мар.), **ꙃмирьскъ** прил. (Асем., Супр.), **ꙃмирьскыи** прил. (Асем., Супр.). – Произв.: *смирново* в *смирново дърво* 'балзамово дърво, Balsamodendron myrrha'; ЛИ: *Сми̇рна* (Дупница); ФИ: *Сми̇рнов* (Кюстендил, Варна, Пловдив), *Смирнѐв* (Дряново), *Сми̇рненски;* МИ: *Сми̇рна* = гр. *Изми̇р*, *Сми̇рненски*, квартал на Габрово, с. в Ломско, с. в Русенско, *Сми̇рненци*, с. в Харманлийско. – От нгр. *σμύρνα* 'благовонно масло от миртово дърво', което е от стгр. *σμύρον* също. – Вж. Miklosich, EtWb 311, Р. Брандт, РФВ 25, 221, Vasmer, ИОРЯС 12, 2, 234, Гр.-сл. эт. 187, REW 2, 457, 2, 674, под *змирна, смирна*, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 157. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 594. Според Vasmer, REW 2, 674, формата *сми̇рна* е с книжовно произношение, а формата *зми̇рна* отразява средногръцко и новогръцко произношение. Според Дзидзилис, Фонетични проблеми 58, 59, фирмата *сми̇рна* е с промяна *σμ (ζμ) > см* на българска езикова почва. – Заето и в рум. *smírnă* 'тамян, смирна' (Rosetti, Influenţa 45), срхр. *сми̏рна* 'тамян'. – Срв. *изми̇рно*, *измирна*.

сми̇рна[2] диал. 'риба моруна, murena'. – От нгр. *σμύραινα*, което е от стгр. *μύραινα*. – Вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 156.

смиря̀вам, смиря̀ 'въздействам върху някого да стане смирен, кротък, укротявам някого', **смиря̀вам се, смиря̀ се** 'ставам кротък, послушен, успокоявам се; не се гордея, преставам да се гордея', **смирявам** 'забранявам да се карат' (Софийско), **смиря̀ се** 'помиря се' (Шумен), **смира̀ се** 'успокоя се, укротя се' (Суходол, Софийско), **сми̇рам** 'укротявам' (Прилеп), **сми̇рвам (се)** 'смирявам (се)', св. в. **сми̇ра (се)** (Черешница, Костурско), **сми̇рувам** 'сми-

рявам, правя някого мирен' (Самоков), **смирит** 3 л. ед. ч. 'смири, умилостиви' (Църско, Битолско), **смирѫ** 'умиря, уталожа' (Банат). – Произв.: *сми́рен* 'тих, кротък' (Геров), *смирѐн* 'покорен, скромен; който не се гордее', *смирен* прил. 'срамежлив, свенлив, кротък' (Бобошево), *смирѐна* 'кротка, скромна', *смирна* 'смирена' (Прилеп), *смирѐние* 'скромност, кротост, покорност', *сми́рно* нареч. 'мирно, тихо, кротко' (Геров), *смирѐност* 'смирение'; *усмиря̀ (се), усмиря̀вам (се)* 'укротявам (се), обуздавам (се), успокоявам (се)', *усмирѐние* остар.'усмиряване' (срв. рус. *усмирéние*), *усмири́тел* 'човек, който усмирява' (срв. рус. *усмири́тель*), *усмири́телен* 'който усмирява', *усмири́телка* 'жена, която усмирява', *усмири́телна* в съчет. *усмири́телна ри́за* 'дреха с много дълги ръкави, с която се облича буйстващ душевно болен', *усмири́телство; смиреномъдър, смиреномъдрено, смиреномъдрие.* – Срхр. *сми́рити* 'усмиря, успокоя, укротя', *смири́вати* 'усмирявам, успокоявам', *смири́вати се* 'успокоявам се, улегвам', рус. *смири́ть* 'смиря, успокоя', *смири́ться* 'примиря се, покоря се; свикна (с нещо)', *смиря́ть* 'смирявам', *смиря́ться* 'примирявам се', укр. *смирні́ти* 'усмирявам, успокоявам', чеш. *smířiti (se)* 'помиря (се), сдобря (се), спогодя (се); примиря се; укротя (се)', *smířovati* 'помирявам се', словаш. *zmierniť* '(за напрежение) отслабя; смекча; намаля', *zmieriť (sa)* 'усмирявам (се); сдобрявам (се)', *zmierovať* също, пол. *śmierzyć*, *śmierzać* 'усмирявам, успокоявам, укротявам; смекчавам', *smirzyć się* остар. 'сдобря се с някого', горлуж. *změrować* (so) 'успокоявам (се), усмирявам (се)', долнлуж. *smyril ie (změril je)* 'примирен е'. – Вероятно думата е резултат от смесване още на праславянска почва на праслав. **sъměriti*, произв. от **měriti* (вж. *мѐря*) [срв. стб. **съмѣрити (сѧ)**, **съмѣрѭ (сѧ)** 'смирявам' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр.), **съмѣрѣти (сѧ)** също (Зогр., Мар., Асем., Син. пс.), **съмѣрıати (сѧ)**, **съмѣрıаѭ (сѧ)** също (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав.), **съмѣрьнъ** 'смирен, скромен, кротък, покорен' (Син. пс., Клоц., Супр.), **съмѣрьнъıи** също (Син. пс., Клоц., Супр.), **съмѣрению** 'смирение' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), **съмѣрью** 'скромно, покорно' (Супр.)] и праслав. **sъmiriti (sę)*, **sъmirěti (sę)*, произв. от **miriti* (вж. *миря̀*) [срв. стб. **съмирити (сѧ)**, **съмирѭ (сѧ)** 'сдобрявам (се), помирявам (се)' (Зогр., Клоц., Супр.), **съмирѣти** 'помирявам, сдобрявам' (Зогр., Асем., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), **съмирıати (сѧ)**, **съмирıаѭ (сѧ)** 'помиря се' (Зогр., Асем., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), **съмирение** 'помирение, мир' (Клоц., Сав.), **съмирıание** също (Клоц., Сав.)]. В БЕР 4, 120, са представени *смиря̀, смиря̀вам (смирѐн)* като производни от *миря̀* (вж.), без да се свързват с *мѐря* (вж.). Според Vasmer, REW 2, 137, *смирѐн* е от стб. **съмѣренъ** 'смирен, покорен, скромен' (Супр.) < **съмѣрити** (вж. *мѐря*), а е сближено с *мир* (вж.) по народна етимология. Според Преображенский 2, 336, *смирѐн* е от *мир* (вж.), а стб. **съмѣрьнъ** е от *мя̀ра* (вж.). – Вж. и Miklosich, EtWb 195, Matzenauer, LF 11, 169–170, Skok 2, 427–428, под *mȉo*, 436 под *mjȇra*, Schuster-Šewc 12, 898–899, под *měr*. – Заето в рум. *a smerí* 'смирявам', *sméren* поет. 'смирен, покорен, благочестив', *smérin* също, *smérnic* 'смирен, скромен, набожен' (K. Löwe, JIRSpr 17–18, 1911, 46).

смѝсалка 'раст. жълт кантарион, Hypericum' (Раяновци, Белоградчишко) само в БДиал 7, 182. – Може би произв. от *смѝсам* 'смесвам' (вж.). Растението вероятно е наречено така поради това, че на стъблото има много цветчета. За семантиката срв. *смесна китка* (едно от названията на растението 'брадат карамфил, Dianthus barbatus'), чието стъбло е също с няколко цветчета за разлика от друг вид карамфил с по едно цветче на стъбло. Срв. обаче и *смисън* 'тъмнобагрен, с есенни цветове' (вж. под *смѝсам*).

смѝсам 'смесвам' (Бабук, Силистренско). – Произв.: *смѝсани* прил. в съчет. *смѝсани тòрби* 'ситно нашарени' (Смолянско), *смисън* прил. 'тъмнобагрен, с есенни цветове, без нищо пролетно и ярко' (Чепеларе), *смѝсън* в съчет. *смѝсън мендѝл* диал. 'престилка за стари хора на ситни оранжеви и черни ивици'. – Итератив от *смѐся, смѐсвам* (вж.) с *-и-* вместо *-е-* в префигирани форми, както напр. в *измѝтам* от *метà*, *изпѝчам* от *пекà*, *нарѝчам* от *рекà*. – Срв. *смѝсалка*.

смѝсла са 'заякна, разхубавея' само в ДА в текстове: *Глѐдъш го тъкòвъ слàбо, ъмъ то ще съ смѝсли. Кво грознò бѐше, ъмъ сьгà съ смислѝло.* (Кулско). – Вероятно във връзка със *смѝсля се* (вж. *смѝсля*), с вероятен семантичен развой 'осъзная се' > 'идвам на себе си, оправям се, възстановявам старото си състояние' > 'закрепна' > 'разхубавя се'. За семантиката срв. значенията на израза *идвам на себе си* 'съзнанието ми се връща' и 'възстановявам старото си състояние след боледуване или отслабване'.

смѝсля 'помисля' (Охрид), 'подсетя' (Прилеп), **смѝсля си** 'спомня си' (Панагюрище; Каравелово, Новопазарско), **смислѝвам са, смѝсля се** 'обмислям, размислям' (Костурско), **смислям се** 'осъзнавам се' (Веригово, Карловско), **смѝсла се** 'помисля; спомня си, сетя се; осъзная се' (Банат), **смислѐвам** диал. 'мисля, смятам, обмислям' (Св. Миларов), **смислѝвам се** в нар. пес.: ...*и за тѐбя се смислѝват, кулàде ле, тѐбя пѝим, свитѝ Гѐрге, кулàде ле,/ юд бòга ви мнòга зрàви*... (преселници в Новопазарско от с. Гьобел, Мала Азия). – Произв. от *мѝсля* (вж.).

смѝцам 'бързо бера плодове с шумата и листата' (Вълкосел, Гоцеделчевско); стб. **смыцати** 'свалям, смъквам'. – Срхр. *смѝцати, смѝчēм* 'свалям, смъквам; сменям', словен. *smícati, smîcam* 'свличам шумата от клон, свалям', *zmýcetі, zmýcím, zmýcet, zmýcím, zmícit, zmícím* '(за дреха) свалям, смъквам'. – Праслав. **sъmycāti*, фонетичен вариант на **sъmykāti*, произв. от **mykāti* (вж. *-мѝчам*). – Срв. *смѝчам, смъквам*.

смѝчак 'раст. жълт кантарион, Hypericum' (Смядово), само в БДиал 7, 182. – Вероятно произв. от *смѝчам* 'свалям, смъквам' (вж.). За семантиката срв. названията на същото растение *смакногащ* и срхр. *смȁкнеж*, което вероятно е произв. от *смàкнути, смàкнēм* 'смъквам', оставено без етимология у Skok 3, 291. Растението може би е наречено така поради диуретичното му действие, което предизвиква често смъкване на гащите.

смѝчам 'свалям, смъквам' (Брусен, Тетевенско; Бяла Черква; Габровско; Катунец, Ловешко; Троянско; Кесарево, Горнооряховско; Стражица; Шумен; Сливенско; Чепино; Ново село, Видинско; П. Ю. Тодоров), 'прекарвам с кола, пренасям или влача нещо из нанадолнище' (Еленско), **смѝчам се** 'смъквам се' (Габрово; П. Ю. Тодоров), **смѝчем са** 'свличам се' (Шумен), **смѝчьем** 'бързо набирам плодове с шумата или тревата, при което се чува шум' (Витина, Маданско; Чепинци, Смолянско). – Произв.: *смичàлу* ср. 'пълзящ дълъг бурен с бели цветчета, който лепне по дрехите' (Стрижба, Крумовградско). – Произв. от *-мѝчам* (вж.). – Срв. *мѝкна, мѝчаница, мичснѝца, мѝчкам, смик, смѝцам, смъквам*.

смѝчок 'ечемик на окото' (Ваташа, обл. Тиквеш), 'пъпка, ечемик в окото, Hordeolum' (П. Цончев). – Може би от първонач. **ечмѝчок* (срв. диал. *ечмѝчка* 'пъпка ечемик на око') с изпадане на начално *е* и с дисимилация *ч – ч > с – ч*.

смишлѝвам, смѝшлям диал. 'мисля, помислям, припомням' (1869, Хр. Г. Данов, К. Величков, П. Р. Славейков), **смишлявам се** 'мисля си' (1859, Хр. Йоановић), **смишлѐвам** в нар. пес.: *Агà йдеш на меснà, да не смишлѐваш Милтàна.* (Банско). – Произв.: *смишление* 'мисъл' (1835, Н. Хилендарец); стб. **съмꙑслити, съмꙑшлѭ** (Зогр., Мар., Асем., Сав., Супр., Ман. хр.), **съмꙑшлѣти, съмꙑшлѣѭ** (Клоц.) – Срхр. *смѝслити, смѝслӣм* и *смѝшљати, смѝшљам* 'замислям, обмислям; измислям; намислям', рус. *смы́слить* разг. 'разбирам, отбирам, зная', остар. *смышля́ть, смышля́ю* 'замислям', църк. 'помислям, разсъждавам, разбирам, мисля', чеш. *smysliti, smyslím* 'намисля, реша; измисля', *smýšleti, smyšlím* 'мисля, обмислям нещо за някого; имам мнение за някого', пол. *zmyślić, zmyślę* 'измисля си, съчиня (измислица)', *zmyślać, zmyślam* 'измислям (си), съчинявам, скроявам, лъжа'. – Праслав. **sъmysliti, *sъmyšljǫ, *sъmyšlěti, *sъmyšlějǫ*, произв. от **mysliti, *myšljǫ* (вж. *мѝсля*).

смѝщем[1] 'смитам', вж. *сметà*[1].

смѝщем[2] 'смущавам, изкушавам', вж. *сметà*[2].

смѝщем се[1] 'смущавам се, изкушавам се; боря се, закачам се' (Банат), вж. *сметà*[2].

смѝщем се[2] 'шегувам се, присмивам се' (Банат). – Може би във връзка със *смѐя се* (вж.), но образуването е неясно.

смлàтим 'убия, съсека' (Трънско), 'счукам, ступам нещо набързо' (Вердикал, Софийско). – Произв. от *млàтим* (вж. *млàтя*).

смлàчвам, смлàча 'топля, докато стане хладък' (Черешница, Костурско), **смлàчвам се, смлàча се** 'топля се, като съм завит с нещо; (за вода) ставам хладък' (Черешница, Костурско), **смлàчим** 'стоплям' (Ново село, Видинско). – Произв. от *млàча (се)* (вж.).

смлàщвам (са) '(за храна) сдъвквам (се) чрез мляскане', св. в. **смлàща (са)** (Радовене, Врачанско). – Произв. от *млàща* (вж. *млàщя, млàскам*). – Срв. *смльòждим*.

смлѐчкувам, смлѐчкам 'смачквам' (Кюстендилско). – От един произход със *смля̀чувам* 'смачквам, притискам' (вж. *мля̀чи съ*).

смѫ̀стуем, смѫ̀стим 'смазвам, обрулвам' (Комщица, Годечко). – Произв. от *мѫ̀стим* 'бруля плодове' (вж. *млъ̀стим*).

смлъкна са 'умълча се' (1847, в. Български орел), **смлъкнувам са** 'смълчавам се' (1880, И. Богоров). – Произв. от *млъкна* (вж. *мълча̀*).

смльо̀ждим 'смачкам' само в СбНУ 19, 17 (Видин). – Неясно. – Срв. *смля̀скам, смла̀ща (са), смла̀щя*.

смля̀х са 'изморих се' (Козичино, Поморийско). – Мин. св. вр. от *смѐля се* (вж. *мѐля*) с преносно значение. За семантиката срв. *сма̀зан съм* 'съсипан съм от умора'.

смо̀глило се в нар. пес.: *Кѝниса мо̀ме на̀ вода. / Стѐмнило ми се, смо̀глило.* (Папрадища, Велешко). – Мин. действ. прич. от **смо̀гли се* 'замъгли се, затъмни се', произв. от *мо̀гли се*, еднакво с *мо̀гли се* 'замъглява се' (вж. *мъгла̀*).

смок[1] 'най-голямата змия по нашите земи, Coluber', 'дълга неотровна змия' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'змия стрелец, Elaphis quadrillimatus' (Геров), 'вид змия, Elaphis quaterradius' (Стара Загора; Геров), 'вид неотровна змия, Anguis fragilis' (Прилеп), 'вид змия, Elaphe longissima' (Кортен, Новозагорско), 'голяма сухоземна жаба, шарена като змия' (Сърница, Велинградско), 'раст. ливадна метличина, Centaurea jacea' (Горно трапе, Троянско), **смо̀ки** мн. ч. 'колани за препасване на кон' (мах. Развалаци, Еленско), **смо̀кове** мн. ч., **смо̀ка** бройна форма, **смо̀куве** 'везба по пола на риза' (Топчии, Разградско), **смо̀кувете** 'дребни стилизирани животински фигурки, включени в шевична ивица на ръба на пола или ръкави' (Разградско), **смо̀ци** мн. ч. 'вид змии' (Нисово, Русенско), 'колани за препасване на кон' (Башкьой, Караманкьой, Конгас, Северна Добруджа; Добричко; Болградско; Вардун, Търговищко; Бургаско; преселници от Тракийско в Избул, Новопазарско; преселници от Православен, Чирпанско, във Волов, Шуменско), 'баница с орехи и захар; баница с тиква, прилична на смок, понеже се увива' (Лещен, Гоцеделчевско). – Произв.: *вдлъбнаточелен смок* 'вид змия, Malpolon monspessulanus', *ивичест смок* 'вид змия, Elaphe quatuorlineata', *пъстър смок* 'вид змия, Elaphe quatuorlineata sauromates', *червенопетнист смок* 'вид змия, Elaphe situla', *смок мишкар* 'вид змия, Elaphe longissima', *смоклѐ* 'малък смок' (Трънчовица, Никополско), *смо̀ков* прил. (Банско; Дупляк, Врачанско; Чепеларе; Славотин, Монтанско), *смоков* в съчет. *смоков хляб* 'раст. змиярник, змийско грозде, Arum maculatum' (БотР 107, 514), *смо̀че* 'малък смок', в съчет. *сля̀по смо̀че* 'слепок, слепоок, Anguis fragilis' (Геров), *смоче* умал. диал. 'колан за препасване на кон' в нар. пес.: ... *препаса го с пъстро смоче, коладе ле,/ възсѐдна го добър юнак, коладе ле!* (СбНУ 57, 67), *смочѐ* 'гайтанче, с което се сплитат коси' (Добруджа), 'гердан, плетен от ситни мъниста' (Борован, Врачанско), *смочета* мн. ч. 'висулки от сребърни верижки с орнаментирани ажурно листообразни сребърни плочки накрая'

(Великотърновско), 'вид висулки над ушите' (Габровско), *смочѐта* диал. 'златарски накити за глава', *смо̀чец* умал. 'малък смок', *смочи̇̀ло* 'място, където се събират смокове' (Сухиндол), *смучи̇̀ца* 'голяма змия' (Пирот); МИ: *Смо̀кова мо̀гила* при Бъта, Панагюрско, *Смо̀ковото* при Думнищите, Габровско, *Смо̀ча ду̀пка* при Грудово, Проход, Елховско, *Смо̀чата ду̀пка* при Петрич, Средногорец, Пирдопско, *Смо̀чан*, с. в Ловешко; Пр: *Смо̀ко* (Кюстендил), ФИ: *Смо̀ков* (Кюстендил; Добрич; Девня, Варненско; Плевен). – Срхр. *смо̑к* 'дракон, змей', *сму̑к* също, словен. *smȏk* 'дракон', рус. *смок* 'змей (в приказки)', струс. **смъкъ** 'дракон', рус. чслав. **смокъ** 'змия', белорус. *смок, цмок* 'дракон (в приказки)', чеш. диал. *smok, cmok, tmok, zmok* 'крилат змей, дракон', словаш. *zmok, zmak, čmoch* също, пол. *smok* също, кашуб. *smok* 'змей', полаб. *snok* 'змия'. – Праслав. **smakъ*. – Според Ст. Младенов, ЕтР 594, от ие. корен **smok-* покрай **smuk-/*smŏuk-* в *мъкна се* (вж.). Според **Miklosich**, EtWb 311, и Ст. Младенов, пак там, сродно с лит. *smãkas* 'змей', което обаче вероятно е от славянски, както приемат Преображенский 2, 337, и **Brückner**, **FW** 134. Според **Holub** – **Kopečný** 437, **Machek** 717, Ст. Младенов, ЕтР 594, Skok 3, 296, от **sъmъkъ*, което е свързано със стб. **смыкати сѧ** 'пълзя', бълг. *сми̇̀чам* (вж. *-ми̇̀чам*), като сравняват семантично с лат. *serpens* 'змия', от гл. *serpo* 'пълзя'. Тази етимология не обяснява вокализма -о-. Според **Brückner**, **SEJP** 503, **smokъ* с първоначално знач. 'смучещ' (срв. у нас народните поверия, че смокът суче мляко от крави, срв. израза *смучи като смок*) е във връзка с пол. *smoktać, smochtać, smoknąć* (вж. *смо̀кам*). Słuszkiewicz, **JP** 38, 1958, 211–212, отнася това сближаване към народната етимология и източник на слав. **smokъ* вижда в германски, като сравнява с англосакс. *snaka*, англ. *snake* 'змия', с промяна *sn- > sm-*. Според **Machek** 717, в чешки обликът със *z* вместо със *s* е вероятно под влияние на думата *zmije*. – Вж. и Vasmer, REW 2, 674, Skok 3, 296, Фасмер-Трубачев 3, 689, **Bezlaj** 3, 272. – Заето в унг. *zomok* остар. 'змия' (**Kniezsa** I/1, 572–573).

смок[2] 'дълго странично дърво на тъкачен стан' (Банат; Нови хан, Елинпелинско; Луковитско), 'хоризонтална странична свързваща греда на стан' (Кюстендилско), 'дебело дялано четвъртито дърво в стана' (СЗ), 'дълго странично дърво на разбой' (Ботевград), 'греда в мазе' (Бракница, Поповско), диал. 'носеща греда, поставена по дължината на постройката върху гредореда на последния етаж', 'дървена дебела греда, която се слага в основата на къща, над мазето' (Кесарево, Горнооряховско), 'главна подпорна греда при строеж' (Дряновец, Разградско; Аспарухово, Провадийско), 'главна хоризонтална подпорна греда в паянтова къща' (Боженци, Габровско), 'хоризонтално поставен стълб, на който се опира горният етаж' (Долна Оряховица, Горнооряховско), 'основна напречна греда при покривна конструкция' (Дебращица, Пазарджишко), 'дърво на тавана, на което се слагат важни документи, бележки и др.' (Брестово, Ловешко), диал. 'дебело и дълго дърво, предназначено за строеж на мостове', **смо̀кове** мн. ч. 'двете главни подпори на стан, между които е поставено предното кросно' (Благоевградско), 'най-дългите странич-

ни дървени части на домашен тъкачен стан' (Царевец, Врачанско; Смърдан, Видинско), диал. 'дебели и дълги дървета, от които се правят солидни мостове за коли и животни', **смо̀ци** мн. ч. диал. също. – Произв.: *смока̀к* 'право и високо дърво' (Банско). – Вероятно метафорично название от *смок¹* (вж.) поради прилика по форма, както приемат М. Въгленов, ИИБЕз 19, 1970, 366, и Ст. Стойков, ИЕИМ 6, 1963, 315–316. Според Трубачев, Рем. терм. 128, от праслав. **sъ-mъkъ*, а то от гл. **sъ-mъk(nǫ)ti* 'съединявам здраво' (> рус. *сомкну́ть*). Етимологията на Трубачев обаче не обяснява вокализма *-о-* в бълг. *смок*. Според Трубачев, пак там, тъждествено или близко праславянско име лежи в основата на чеш. диал. *somik* 'напречна греда', рус. диал. *сомо́к* 'сглоб на покрив' (**sъ-mъkъ*), като отбелязва, че **Machek** 464, дава съвършено погрешно тълкуване на тези думи. За етимологията на рус. *сомо́к* (от **съ-мъкъ*) вж. Vasmer, **REW** 2, 694.

смок³ 'насолено месо' само у **Miklosich**, **EtWb** 311, без да се сочи извор, и след него Преображенский 2, 337, Skok 3, 293, **Bezlaj** 3, 272, но не се открива в български лексикографски източници и архивни материали. Думата е с неуточнена етимология. **Miklosich**, цит. съч., свързва със срхр. *смо̂к* 'подправка, сос; сало и лой, разтопени като сос; млечно произведение; масло, сирене и яйца като прибавка към друго ядене', словен. *smȏk* 'добавка, прибавка; гъст бульон; сос (при печене на месо)', укр. *смок* също. **Miklosich**, пак там, сравнява и с пол. *smoktać* 'мляскам с език, смуча' и с други думи. Skok 3, 293, сравнява със срхр. *смач, смаж* 'апетит'. **Bezlaj** 3, 272, предполага, че не е изключено да е от първонач. **sъ-mokъ* от **sъ- močiti*.

смо̀кам 'смуча' (Витановци, Пернишко; Говедарци, Самоковско; Самоков; Кюстендилско). – Произв.: *изсмо̀кувам* 'изсмуквам' (Говедарци, Самоковско); *насмо̀кувам се, насмо̀кам се* 'напивам се' (Кюстендилско). – Звукоподраж. Срв. рус. *смокта́ть, смокчу́* 'смуча, суча, изсмуквам', рус. диал. *смокота́ть* също, укр. *смокта́ти, смокчу́* 'смуча, пия жадно', белорус. *смакта́ць, смо́каць* 'изсмуквам мозък от костите със звук; смуча', пол. *smoktać, smoczę* 'мляскам', *smoknąć, smoknę* също. Срв. и словен. *cmokáti* 'издавам звуци с език', пол. *cmokać, cmoknąć* също. Срв. Преображенский 2, 336–337, **Brückner**, **SEJP** 503-504, под *smok*, 166, под *cmok*, Vasmer, REW 2, 674–675, **Bezlaj** 3, 272, под *smȏk* **II**. — Срв. *сму̀кам, сму̀ча, смо̀цам*.

смо̀ква остар. 'смокиново дърво, Ficus carica' (Й. Йовков), 'плодът на смокиновото дърво' (в. Знание), 'смокиня' (Странджа; Кюстендилско; Софийско; Дупнишко; Пернишко; Самоков; Разложко; Банско; Гоцеделчевско; Радомирско; Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Маданско; Ивайловградско; Девинско; Пещерско; Кърджали; Велес; Костурско; Плевня, Драмско; Щип; Куфалово, Солунско; Църско, Битолско; Воден; Долновардарско; Дервент, Дедеагачко; Съчанли, Гюмюрджинско), в съчетания *ара̀бска смо̀ква* 'раст. лопатки, Opuntia vulgaris' (Геров), 'раст. Opuntia coccinelifera' (Воден), *фрѐнска смо̀ква* 'раст. арабски език, Opuntia vulgaris' (Ресен), **смо̀кфа** 'смокиня' (Благо-

евград), **смокка** 'раст. Opuntia vulgaris' (БотР, 222), **смо̀кьвьи** мн. ч. 'смокини' (Ятрос, Визенско), **смоквы** мн. ч. 'смокини' (1854, Хр. Йоанович); стб. **смокъи**, **смокы**, **смокъвє** 'смокиня' (Син. тр., Слепч., Супр.), **смокви** (Супр.), **смокъвє** 'смокиня' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Супр.), **смокъвиние** 'дърво смокиня и група от смокинови дървета' (Син. пс.), **смокъвинъ** и **смокъвиньи** прил. 'смокинов' (Супр.), **смокъвьнъ** и **смокъвьньи** 'смокинов' (Супр.), **смоковьнъ** и **смоковьньи** 'смокинов' (Супр.), **смокъвьница** 'дърво смокиня' (Зогр., Мар., Асем., Супр., Сав.), **смоковьница** 'смокиня' (Зогр., Мар., Асем., Остромирово ев., Супр.), **смокъвьничьнъ**, **смокъвьничьньи** 'смокинов' (Мар.), **смоковьничьнъ**, **смоковьничьньи** 'смокинов' (Мар.), **смокъвьничьскъ** 'смокинов' (Зогр.), **смоковьничьскыи** също (Зогр.), **смокъвьна**, **смоковьна** 'смокиня' (Сав.). – Произв.: *смоквен* 'смокинен' (1872, З. Петров и Й. Наумов; 1879, К. Смирнов), *смоквенна* прил. (1872, З. Петров и Й. Наумов), *смоквина* в съчет. *смоквина билка* 'раст. миризливка, богородиче, Calamintha officinalis', *смо̀квица* умал. 'кореннще на смокини' (Кукуш), *смо̀квичка* умал., *смокѝня* 'храст или дребно дърво със заоблени длановидни листа и месест плод, Ficus carica; плодът на това дърво', 'раст. Pulmonaria officinalis' (Стара река, Сливенско), в съчетания *инджѝрка смокѝня* 'смокиня, чийто плод се употребява за лекуване на циреи' (Сухиндол), *каучукова смо̀киня* 'раст. Ficus carica' (БотР 166), *смокѝна* 'смокиня' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *смокина* (Юпер, Кубратско), в съчетания *голяма смокина* 'раст. Ficus carica', *дива смокина* 'смокиня, Ficus carica', *малка смокина* също, *обикновена смокина* също, *смукьѝна* ж. 'плод смокиня' (Банат), *смокьѝнья* 'смокиня' (Пирот), *смокѝн* в текст: *Дя̀цата пра̀ви стуйъ̀т. Той им дъдѐ смокѝн и пу йдин кула̀к.* (Ясъюг, Гюмюрджинско), *смукѝн* м. 'плод смокиня' (Суворово, в Украйна), *смокѝни* мн. ч. 'неразвити, безформени зелени сливи' (Ракитово, Велинградско), 'сушено грозде' (Шумен), *смокѝнево* прил. ср. в нар. пес.: *Истѐкло ми тънко̀ дръфцѐ, / тънко̀ дръфцѐ дафѝняво, / дафѝняво, смокѝнево* (Стежарово, Свищовско), *смокѝнен* прил., *смокѝнка* умал. (Килифарево, Великотърновско), *смукѝнките* 'везба по ръкав на женска риза' (Топчии, Разградско), *смокѝнов* прил., *смукѝньък* м. 'круша със сладки плодове', *смоковѝна* 'кореннще на смокиня' (Странджа), *смоковица* 'раст. Ficus carica', *смоко̀вница* старин. 'смокиново дърво, раст. Ficus, Ficus carica' (К. Константинов, П. Бобев), *смоковничен* 'смокинов' (1873, Й. Груев; 1840, Н. Рилски), *смоковничны* в съчет. *смоковничны листа* (1873, Й. Груев), *смокволистна* в съчет. *смокволистна куча лобода* 'раст. Chenopodium ficifolium'; МИ: *Смо̀ква* при Ходжово, Валовищко, *Смо̀квата* при Просеник, Сярско, *Смо̀квите* и *Смо̀квичката* при Кешишлък, Валовищко, *Смо̀квата* при Кремене, Смолянско, *Смоква* в Албания (Селищев, Слав. нас. в Алб. 202), *Смокѝната* при Гавраилово, Сливенско, *Смокѝнята* при Смиловец, Панагюрско, *Смокѝните* при Стубел, Монтанско, при Замфирово, Берковско, *Смокѝнча* при Голяма Рибна, Троянско. – Срхр. *смо̏ква*, словен. *smȏkva, smȏkev, cmȏkva*, рус. *смо́ква*, струс. *смокы*, белорус. *смо́ква*, чеш. *smokva*, словаш. остар. *smokva* 'ягода', пол. *smokwa*, *smokiew*, горлуж. *smokwa*, доллуж. *smokwa*. – Праслав. **smaky*, род. п.

smakъve*. – Според **Kiparský 222, **Vasmer**, **REW** 2, 674, **Schuster-Šewc** 17, 1321—1322, чешката и лужишките форми са неологизми. Според **Bezlaj** 3, 273, западнославянските форми и вероятно източнославянските са заети от южнославянски. По-стари автори, за които вж. у **Vasmer**, **REW** 2, 674, смятат, че е заемка от гот. *smakka* 'смокиня' или от **smakkô*, букв. 'вкусен плод'. Според **Vasmer**, пак там, славянската дума по-скоро е заета от балканогермански (от Седмоградско), едва ли чрез тракo-илирийско посредничество, както смятат **Kiparský**, пак там, и **Skok** 3, 294. Според **Skok** гот. *smakka* и славянските думи са възникнали независимо една от друга. **Grimm**, **Gesch. d. d. Spr.** 428, и **Иллич-Свитыч**, Этим. иссл. 2, 1962, 71–75, извеждат гот. *smakka* от славянски, а според **Oštir**, **Beitr.** 12, и готската, и славянските думи са заети от някакъв кавказки език. **Иллич-Свитыч**, пак там, смята, че праслав. **smaky*, у автора **smoky* (от праслав. **makъ*, у автора **mokъ*) е с първоначално знач. 'течна, сочна маса', с което думата е била известна на славяните още от 4 в. от н. е. преди придвижването им от Карпатите. По-късно по време на колонизацията на Балканския полуостров думата получава и значението на южния плод смокиня, засвидетелствувано в старобългарските паметници от X–XI в. Според същия автор названието на дървото в бълг. *смокѝна, смокѝня*, стб. **смоквьница** и др. са вторични образувания. Бълг. *смокѝня* е с наст. *-иня*, стб. **-ьнь**, **-ьница**, за която срв. други названия на плодове и животни, като *брекѝня, глогѝня*. **Machek** 561, под *smokvoň*, смята, че *smokva* е съкратено от *s[a]mo[ni]kva*. – Вж. и **Miklosich**, **EtWb** 311, **Преображенский** 2, 336, **Holub–Kopečný** 341, **Machek** 561, **Ст. Младенов**, ЕтР 594, **Vasmer REW** 2, 674, **Ст. Романски**, СбВерк 561, **Фасмер–Трубачев** 3, 689–690, **Skok** 3, 293—294, **Schuster-Šewc** 17, 1321—1322, **Bezlaj** 3, 272—273. – Заето в рум. *smochin* 'смокиня (дърво)', *smochină* 'смокиня (плод)' (**Цонев**, История 2, 49, **G. Haneş**, **LbR** 16/1, 1967, 52).

смо̀квам 'бързо набирам плодове с шумата, при което се чува шум' (Елховец, Смолянско), **смо̀квам** 'смъквам, свалям' (Чепеларе), **смо̀кнувам, смо̀кна** 'бързо набирам плодове с шумата или тревата, при което се чува шум' (Годешево, Слащен, Благоевградско). – Вариант на *смъ̀квам, смъ̀кна, смъ̀кнувам* с диал. *о̀* на мястото на ъ от стб. **ъ**. Срв. *мо̀кнам* 'скубя' под *мъ̀кна*[1]. Срв. и *смѝцам, смѝчьем, смъ̀кна*.

смо̀кви таен зидарски говор 'бой, биене' (Ковачевица, Гоцеделчевско) само в БДиал 7, 224. – Вероятно метафорично название от *смо̀кове*, мн. ч. от *смок* 'главна подпорна греда при строеж, тъкачен стан и др.' (вж. *смок*[2]), с изпадане на неударено *-о-* и с редукция на *-е* > *-и* в неударена позиция. Срв. семантично метафоричните названия за бой *дърво̀, лобу̀т* 'тояга', *пръ̀чка, со̀па, тоя̀га*.

смокви 'чужди коси, които се сплитат към естествените коси' (Софийско) само в Сб. Софийски край 92. – Вероятно погрешно набрано вместо *смикви*, мн. ч. от *смѝква* (вж. **смик*). Срв. в същия сборник *смивки* 'чужди коси, които се сплитат към естествените коси'.

смо̀кинг м. 'вид късо черно мъжко палто с копринена подплата на реверите', шивашки професионален говор 'фин вълнен плат с голяма трайност, подобен на сукното'. – От англ. *smoking (jacket)* също, букв. 'дреха за пушене; сако, с което се пуши', което е от *smoking*, сег. действ. прич. от *smoke* 'пуша'. – Вж. Ст. Младенов, Чужд. 384, Н. Намеранов, БДиал 1, 226, 334, Др. Лалчев, БЕз 27/1, 1977, 68.

смокѝня, вж. *смо̀ква*.

смокѝш 'неподквасило се мляко' (Ракитово, Пазарджишко). – От *самокѝш* също (вж.) с изпадане на неударено *-а-*. За промяната срв. *смора̀сник* от *самора̀сник*.

смола̀ 'гъст лепкав сок, който изтича от някои дървета и се втвърдява в стъкловидно вещество; боров катран; дзифт, асфалт', **смо̀ла** 'борова смола' (Костурско; Баничан, Господинци, Горно и Долно Дряново, Горно Драглище, Гайтаниново, Лещен, Скребатно, Кочан, Гоцеделчевско; Бабяк, Елешница, Осеново, Разложко; Мезек, Свиленградско); стб. **смольна** 'която е от смола' (Йоан Екзарх), **смольно** 'което е от смола' (Йоан Екзарх). – Произв.: *бяла смола* 'смола от боров сок, който се суши на огън' (1872, С. Д. Веженов), *вонеща смола* 'раст. котешка трева, Ferula assa foetida', *чѐрна смола* 'катран' (1872, С. Д. Веженов), *смола̀р* диал. 'който произвежда катран', *смоларство* 'произвеждане на катран', *смолевица* 'вид почва' (Локорско, Софийско), *смолен* прил. (1874, И. Н. Гюзелев), *смолени̍к* 'борово или елово младо дърво, отсечено или обелено за мъзга' (Бабяк, Разложко; Нова махала, Велинградско; Кочан, Гоцеделчевско), 'борово дърво, напоено със смола' (Банско), *смо̀лест* прил., *смолеста* 'вид почва' (Църква, Пернишко; Курило, Софийско), *смолико* 'название на почва' (Горни Лозен, Софийско), *смоли̍ст* 'облян със смола; черен и лъскав като смола', *смолица* 'название на почва' (Бистрилица, Берковско; Крамолин, Севлиевско), 'черна наносна почва' (Севлиевско), *смо̀лна* в съчет. *смо̀лна во̀да* 'пот на тежко болен човек' (Самоковско), *смолний* прил. (1877, в. Зорница), *смо̀лник* 'вид земя, която се лепи много, като смола' (Неготин), 'черна влажна земя' (обл. Тиквеш), *смолник* 'название на почва' (Видрица, Брезнишко), 'черна лепкава плодородна земя' (обл. Тиквеш), *смо̀лница* 'вид лепкава почва' (Ново село, Видинско), *смолни̍ца* 'черно-червена на цвят глина – иловина' (Воднянци, Белоградчишко; Пчина, Кумановско; Годечко), нар. 'глинеста почва' (Ст. Ц. Даскалов, Н. Тихолов), *смолни̍ца* и *смони̍ца* 'глинеста почва' (Пирот), *смолница* 'глинеста жилава земя' (Новозагорско; Старозагорско; Казанлъшко; Софийско; Брезнишко; Годечко; Перник; Видинско; Кулско; Берковско; Севлиевско; Врачанско; Ломско; Монтанско; Оряховско), 'мръсна, леплива земя, която не пропуща вода' (Поречe), *смолни̍чав* нар. '(за земя) глинеста отдолу, та задържа влага', *смолнича̀в* диал. също, *смолничава* определение на почва (Лом; Враца; Белоградчишко; Софийско; Плевенско; Врачанско), в съчет. *смолничава земя* (Войници, Ломско; Гривица, Плевенско), *смолничак* 'название на почва' (Ботево, Ломско), *смолови̍т* прил. 'кой-

то дава смола' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *смолòсам, смолòсвам* диал. 'смоля, напоявам със смола' (Охрид, Прилеп; Геров), *смоля̀* 'намазвам или натопявам нещо в смола, насмолявам', *смоля̀в* 'намазан, нацапан със смола', *смолява* в съчет. *смолява земя* (Врабча, Трънско), *смоляно*, прил. ср. р. (1873, Ф. Велев; 1874, И. Н. Гюзелев), *смолясвание* 'лустро' в текст: *Копал (вид смола) се използва за смолясвание* (1872, С. Д. Веженов), *смоляст* прил. (1876, в. Дунав); *досмоля̀* 'насмоля всичко докрай' (Геров); *засмоля̀, засмоля̀вам* 'замазвам със смола' (Геров), *зàсмоля, засмòльвам* 'правя тесни каналчета по кора на бор, за да се стича смола в специални гърнета' (Смолян; Момчиловци, Смолянско; Павелско, Асеновградско; Широколъшки район), *засмỳли* в текст: .... *в чѐрна ги смолà зъсмỳли...* (преселници в Новопазарско от с. Гьобел – в Мала Азия); *насмоля̀, насмоля̀вам* 'намазвам нещо със смола', *насмоля̀ се, насмоля̀вам се* 'бивам насмолен' (Геров); *посмоля̀* 'намажа със смола' (Геров); МИ: *Смол*, с. в Гевгелийско, *Смолани*, с. в Прилепско, *Смòлевец* при Козирог, Габровско, при Сухиндол, в Павликенско, *Смòлевица*, колиби при Видраре, Тетевенско, *Смолевица* при Ботевград, *Смòлево* при Якоруда, Разложко, *Смолени*, с. в Охридско, *Смоленик* и *Смолика* в Южна Албания (Селищев, Слав. нас. в Алб. 231), *Смолени̇ца* при Велковци, Лисичарка, Шипчени, Габровско, *Смòлешката пътѐка* в Чавдар, Пирдопско, *Смòлешката рекà* в Бенковски и Средногорец, Пирдопско, *Смòлешко крàище* при Каменица, Пирдопско, *Смоли*, р., приток на р. Вардар при Гевгели, *Σμόλη*, с. в Кукушко, *Σμόλια*, с. в Тесалия (Vasmer, Die Slaven 97), *Σμολιανά*, с. в Етолия, *Smolika* в Епир, *Смолѝца*, р. при Коевци, Севлиевско, р. при Крамолин, Севлиевско, *Σμολίτσας*, р. в Янина, *Смолицата* при Татаре, Никополско, *Смолѝчано*, с. в Кюстендилско, *Смолѝчане*, мах. при Рашка Грацица, Кюстендилско, *Смолни връх* при Горна Сушица, Благоевградско, *Смолник*, с. в Дебърско, *Смолника* при Летница, Ловешко, *Смòлница* при Крамолин, Севлиевско, Видин, Монтанско, Добричко, Софийско, Ерден, Монтанско, *Смолнѝцата* при Бойчиновци, Клисурица, Лехчево, Монтанско, *Смолници* при Горубляне, Софийско, *Смолниче* при Гниляне, Софийско, *Смòлско*, с. в Пирдопско, *Смòлца* в Крамолин, Севлиевско, *Смòлча*, с. в Годечко, с. в Царибродско, дн. Димитровградско, *Смольѐвица* при Песачница, Берковско, *Смольовец* при Кунино, Радовене, Врачанско, *Смòльово* при Каракьой, Драмско, старото име на с. Методиево в Шуменско, *Смòлян* (вж.), *Смоля̀ница* при Чипровци, *Смоля̀новци*, с. в Монтанско, *Смоля̀новска бàра*, *Смоля̀новска рекà* в Монтанско, *Смолянци*, с. в Берковско, *Смоля̀нски път* в Славотин, Монтанско; ЛИ: *Смолàн, Смолѐн, Смолѐнко, Смòлка, Смòля, Смоля̀н*, **Смолѧнъ** във Влахобълг. грамоти (срв. стеръб. ЛИ **Смолѧнъ**), *Смоля̀на;* ФИ: *Смòлев* в Грудовско, *Смòленов*, *Смоленски, Смолички, Смòлянов* (Плевен, Оряхово), *Смолников, Смолнѝцки, Смòлов* (Златарица, Еленско), *Смòлцев* (Пловдив). – Срхр. *смòла*, диал. *цмóла*, словен. *smóla*, рус. *смолá, смоль* ж., струс. *смола*, укр. *смолá*, белорус. *смалá* и *смоль* ж., чеш. *smůla*, *smola*, стчеш. *smola*, словаш. *smola*, пол. *smoła*, полаб. *smöla* 'смола; ад, пъкъл', горлуж. *smoła*, доллуж. *smoła*. – Праслав. **smalā* 'смола', диал. **smalь* 'смола; ад,

пъкъл'. Приема се, че от същия произход с друга степен на коренната гласна е праслав. **smāliti*, откъдето са рус. диал. *смáлить* 'паля, горя', пол. *smalić*, горлуж. *smalić*, доллуж. *smališ*. – Сродно с лит. *smela* 'тлее', *smelà* 'смола', *smilkti, smilkstù* 'леко дими', *smilkýti, smilkaũ* 'кадя с благовония', латв. *smeļi* мн. ч. 'смолисти дървета за горене' (лит. *smalà* 'смола', латв. диал. *smala* също, са заети от славянски, вж. **E**rnout-**M**eillet 3, 953, 959), долнем. *smelen* 'горя дълго и с пушек', срангл. *smolder* 'дим', срирл. *smál, smól, smúal* 'огън, жар, пепел'. Потебня, Этим. зам. 3, 105, и Ст. Младенов, ЕтР 594, допускат сближаване и с гр. *μέλδω*, нем. *schmelzen* 'разтопявам', което Преображенский 2, 337, не приема. – Ие. **(s)mol- / *(s)mel-*. – Вж. **M**iklosich, **E**tWb 309, Преображенский 2, 337, **H**olub—**K**opečný 342, **B**rückner, **S**EJP 503, **M**achek 563, **F**raenkel, **L**EW 839, 842—843, **P**okorny 969, Ст. Младенов, ЕтР 594, Vasmer, **R**EW 2, 675, Skok 3, 294, Schuster-Šewc 17, 1322, **P**olański, **S**EJDP 735, **B**ezlaj 3, 273. – Заето в рум. *smoálă* 'катран, дзифт' (**R**osetti, **I**nfluenţa 44, **M**ihăilă 56), срв. произв. *a smolí, smolésc* 'намазвам с катран', арум. *smólă* (**R**osetti, **I**storia 3, 68), алб. *smollë* (Svane 122).

смòлав и **смолàв, смулàв** прил. 'бавен в работата, ленив', напр. в текст: *Му е мъка дъ съ зъмърде, смулàви люга се* (Черешница, Костурско). – Във връзка с *мулàвя се* 'мая се, навъртам се' (вж.) или във връзка с арум. *mólav* 'отпуснат човек, ленив'. Срв. и *мòльов* 'отпуснат, ленив'.

смòлен[1] 'сяден от молци'. – От *смолѝ, смòльвам* '(за молец) прояждам тъкани' (вж. *мòли*). – Срв. *молѝсвам*.

смòлен[2] 'възлест, с много възли' (Горно Драглище, Разложко), **смолèна** в съчет. *смолèна прèжа* 'възлеста прежда' (Елешница, Разложко). – Неясно. Може би прил. от *смолà* (вж.), поради прилика на възлите с капчиците втвърдена смола по дърветата.

смòлец 'молец' (Добърско, Разложко). – От *молèц* (вж.) със *с-* вероятно под влияние на префигирания глагол от същия произход *смолѝ, смòльвам* '(за молец) прояждам тъкани' (вж. *мòли*).

смòльвам (**см**[у]**òльвам**), **смòльням** (**см**[у]**òльням**) 'бързо набирам плодове с шумата или тревата, при което се чува шум' (Горно Дряново, Гоцеделчевско). – Вероятно във връзка със *смỳля* (вж.).

Смòлян геогр. название на град в Средни Родопи, старо име на с. Смилян, Смолянско. – Наречено на древния *Смòлян*, сегашното с. Смѝлян, Смолянско (вж.), което е по названието *смòляни* на старо славянско племе, обитавало Родопите и Македония. Вж. А. Саламбашев, Смолянско 159.

смòляни название на славянско племе, обитавало области в Родопите и Македония, **смолене** също (1869, М. Дринов, 1872, Й. Груев), **смолены** название на славянско племе, населявало област на границата между Тракия и Македония по р. Места (1873, Т. Шишков). – Вероятно във връзка със *смолà*

(вж.). Най-рано е засвидетелствувано названието *Σμολεάνους* през 9 в. в хан-Пресиановия надпис от Филипи. Срв. Ив. Дуриданов, ЕзЛит 41/2, 1987, 17.

смомарлѝсам се 'умиря се' (Карловско) само в ДА. – Неясно.

смо̀мник диал. 'сватовник'. – Вместо *сно̀бник* също (вж. *снобя̀*), преоформено под влияние на *мома̀* (вж.), *момя̀* 'тъкмя мома за женене' (вж.). Вж. Ст. Младенов, ЕтР 594.

смора̀сникь 'саморасло растение, саморасляк' (Кремене, Смолянско). – С изпадане на неударено *-а-* и с мекост на *-к* от *самора̀сник* също (вж. *самора̀с*). – Срв. *смо̀рсник*.

смо̀рсник 'саморасло растение' (Ягодина, Девинско). – С изпадане на неударени две гласни от първонач. **само̀расник*, акцентен вариант на *самора̀сник* (вж. *самора̀с*).

смо̏рч 'варовит камък, бигор' (Левочево, Устово, Смолянско), **сморчекъ** с вероятно знач. 'гъба Morchella', обяснено с текст: *Чюканътъ му с късъ, а качюлката длъгнеста и набръчкана; цвѣтътъ му червеникавъ.* (1869, Д. Мутев). – Произв.: *смо̏рчкул* 'вид вкусна гъба' (Смолянско, Асеновградско); МИ: *Смо̏рча*, букова гора на каменист рът при Устово, Смолянско (от *смо̏рч* 'варовит камък' в говора, вж. А. Саламбашев, Смолянско 159). – Сърх. *смрчак* 'гъба Morchella', словен. *smrček* 'гъба Morchella conica, Morchella esculenta', диал. *čmŕček* също, *čmrčeč* също, *čmrčič* също, *hrček* също, рус. *сморчо́к* 'гъба Morchella esculenta; (прен.) слаб сбръчкан човек', укр. *сморч* 'гъба Morchella', *сморж* също, диал. *сморг* също, *сморшчок* също, *сморжок* също, белорус. *сморж* също, *смаржок* също, чеш. *smrž* също, диал. *smrk* също, *smrha* също, словаш. *smŕž* също, диал. *smrha* също, *smrček* също, пол. *smarz* също, *smardz* също, диал. *smarżdż* също, *smarżek* също, *smorža* също, горлуж. *smorž* също, доллуж. *smarž* също, *smaržł* също, *smaržel* също, *smargula* също, *smerž* също. – Праслав. **smьrčь, *smъrčь*, умал. **smьrčьkъ, *smъrčьkъ,* от **smurk-i̯o*, което Vasmer, REW 2, 678, Schuster-Šewc 17, 1323—1324, и Т. Шимански, БЕз 34/4, 1984, 351–352, свързват със **smъrkāti* (вж. *смъ̀ркам*), като предполагат първонач. знач. 'слузеста гъба'. Някои от славянските думи са от праслав. **smьržь, *smъržь*, умал. **smьržьkъ, *smъržьkъ,* от **smurg-is.* Според Преображенский 2, 339, думата е с неясна етимология. Той отбелязва, че руската дума по народна етимология се обяснява чрез *сморщи́ть* 'сбръчкам', от един произход с *мръ̀щя се* (вж.), поради набръчкания вид на шапката на гъбата, което семантично е възможно, обаче фонетично е невероятно. Miklosich, EtWb 310, с резерви предполага връзка със стслав. *смѫкъ* 'tubus', поради формата на стъблото на гъбата. Приемливо е схващането на Machek 562, и Skok 3, 294, че думата е сродна със ствиснем. *morhila, morhel, morhe,* нем. *Morchel*, откъдето е научно лат. *Morchella*, срв. и фр. *morille* също, фр. диал. *murigulo.* Machek и Skok, цит. съч., предполагат прединдоевропейски произход. Bezlaj 3, 274–275, поради късния срвиснем. вариант на думата *maurache,*

mauroche и поради тъмния цвят на шапката на гъбата предполага връзка с лат. *Maurus* 'мавър', като за семантиката сравнява със словенския фитоним *túrek* 'раст. Leccinum aurautiacum', като приема предположението на **Pfeifer**, **EtWD** 1126, че немската дума вероятно е заета от романски. – Вж. и **Преображенский** 2, 339, **Holub-Kopečný** 342, **Brückner**, **SEJP** 503, **Kluge** 488, **Vasmer**, **REW** 2, 678, **Т. Шимански**, БЕз 34/4, 1984, 351–352. Според **Шимански**, цит. съч., първичното название на гъбата е било пренесено на 'варовит камък' поради приликата между порестата повърхност на камъка и гъбата. – Заето в рум. *zbîrciog* 'гъба Morchella esculenta', с промяна *sm-* > *zb-* поради свързването с *a zbîrci* 'runzeln' (**Skok** 3, 294), унг. *szömörcsök* 'гъба Morchella conica' (**Т. Шимански**, БЕз 34/4, 1984, 351—352). – Срв. *смръчка, смръчкула, мръчкуль, мо̀рчкуль, мо̀рчкулс*.

смо̀скюва са, смо̀ске са 'втвърдява се' (Костандово, Ракитово, Велинградско). – Произв.: *смо̀скен, смо̀стен* '(за хляб) възсуров, недопечен' (Костандово, Ракитово, Велинградско). – Вероятно от един произход с *мъскам* 'удрям, бия' (вж.). Срв. *намъ̀скам* 'набия, наблъскам'. Срв. семантично *сбит* '(за хляб) който е недопечен'.

смота̀вам[1], смота̀я 'навивам с мотаене; намотавам; забърквам, заплитам някого', вж. *мота̀я*.

смота̀вам[2], смута̀вам, смо̀там таен кошковски говор 'убивам' (Илинден, Гоцеделчевско). – Вероятно еднакво със *смо̀там* 'набия някого, бия някого; съборя на земята' (вж. *мо̀там, мота̀я*). Срв. обаче гр. *μόθος* 'бойно безредие, боен разгар'.

смотам таен майсторски говор 'побегна' (Шлегово, Кратовско; Кривопаланско), таен майсторски говор 'вземам' (Кривопаланско). – Еднакво със *смо̀там* 'събирам нещо у себе си, прибирам, откраднвам' (вж. *мота̀я*), или от срхр. *мо̀та̄м се* 'бягам; лутам се; крада и т. н.'. Срв. *смуту̀вам* 'крада'.

смо̀тан 'развлечен, неспретнат' (Разлог; Сталево, Първомайско), 'заплетен, объркан; несръчен, тутав' (Смолско, Пирдопско), 'несъобразителен' (Искрец, Софийско). – Прич. от *смота̀я, смо̀там* (вж. *мота̀я*).

смотолѐвям, смотолѐвя 'казвам нещо неясно, полуразбрано, объркано; смънквам'. – Произв.: *смотолѐвен* прил. '(за думи, реч) полуразбран, неясен, объркан', *смотолѐвено* нареч. 'неразбрано'. – Произв. от *мотолѐвя* 'говоря неясно, неразбрано' (вж. *мотоля̀вим*). – Срв. *смуталѐвя, смутолѐвям, смутула̀вам, смутулѐвям, смутоля̀сува̀м*.

смотра ж. 'преглед на войските' (1868, в. Дунавска зора), **смотръ** също (1857, в. Българска дневница), **смо̀тру** в текст: *че да идем у Тѝрско на смо̀тру / със на̀шите ру̀ски юнаци.* (Баба, Трънско), **смотрове** мн. ч. (1883, сп. Наука). – От срхр. *смо̏тра* 'парад, преглед на войските, обзор'. Формата *смо̀тру* е винителна падежна форма. – Срв. *смо̀тър*.

смотрѝтел книж. остар. 'надзирател, пазач' (З. Стоянов, П. Р. Славейков). – От рус. *смотри́тель* 'надзирател'. Срв. РРОДД 467.

смотря̀вам, смо̀тря диал. 'съглеждам, забелязвам', **смотрѐвам, смо̀тра** 'гледам внимателно; обмислям' (Радовене, Врачанско), **смотря̀вам се, смо̀тря се** диал. 'постъпвам прилично, въздържам се от глупости; опомням се', **смо̀тра** прен. 'мисля, считам, смятам' (Радовене, Врачанско), 'забележа' (Ботевградско), **смо̀тра са** 'оглеждам се; вглеждам се; внимавам; (прен.) съобразявам се, вземам нещо предвид; обмислям' (Радовене, Врачанско), **смотревам** 'гледам, наблюдавам' остар. (1870, Кр. Пишурка), **смотрѐвам са** 'гледам да не направя нещо неприлично' (Ботевградско), **смо̀трим** 'разбирам, мисля' (Доброславци, Софийско), **смо̀трям** 'виждам, разглеждам' (Ломско); стб. **съмотрити, съмотрѭ, съмотриꙗти** 'гледам, наблюдавам; вземам под внимание' (Зогр, Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Супр.), **съмотрѣти, съмотрꙗѭ, съмотрꙗѭщи** 'гледам, наблюдавам' (Син. пс., Клоц., Супр.), **съмотритель** (Ман. хр.), **съмотрѣние** 'обмисляне' (Син. тр., Клоц., Супр.), **разсъмотрити** (Ман. хр.), **расъмотрити, расъмотрѭ** 'наблюдавам, надзиравам; вземам под внимание' (Син. пс., Супр.), **звѣздосъмотритель** (Ман. хр.). – Произв.: *смотреливо* (вж. *мо̀тря*), *смотреливость* в текст: *Внимателность или смотреливость и умѣренность* (1871, сп. Читалище), *смо̀трен* диал. 'разумен, благовъзпитан', *смотрител* 'надзирател' (1871, П. Р. Славейков), *несмотрѐн* 'невнимателен' (Видин; Панчев), 'лошо възпитан' (Светиниколско), *несмотрено* в текст: *несмотрено свет светува* (Цонев, История 1, 85). – Срхр. *смо̀трити, смо̏трӣм* 'съгледам, забележа', словен. *smótriti* 'гледам, пазя', рус. *смотре́ть, смотрю́* 'гледам', струс. *съмотрѣти* също, укр. *смотрі́ти, смотрю́* също, пол. остар. *smotrzyć* 'събирам'. – Праслав. **sъmotriti, *sъmotrjǫ* , произв. от **motriti, *motrjǫ* (вж. *мо̀тря*). – Срв. *сма̀трям*.

смо̀тър книж. остар. 'преглед на войските' (Ив. Вазов, Ст. Заимов). – От рус. *смотр* 'преглед' или от чслав. *смотръ*. Вж. А. Пиронков, РР 1928–1929/2, 248, Ст. Младенов, ЕтР 594. Срв. РРОДД 467. – Срв. *смотра*.

смо̀фтам 'смуча' (Банско), **смо̀фтъ** 'смуча' (Дервент, Дедеагачко), **смо̀хтам** 'смуча' (Райково, Смолянско; Банско), **смо̏хтам** 'смуча; (прен.) бозая' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), **смо̏хнам** 'смуча' (Смолян), **смо̀хта** 'смуча, изсмуквам' (Момчиловци, Смолянско). – От първоначално **смо̀ктам, *смо̀ктя*, което е от основа *смок-* в *смо̀кам* (вж.), с диалектна промяна *-кт-* > *-фт-* > *-хт-*, както в диал. *ла̀фти, ла̀хти* от *ла̀кти*, *но̀фти, но̀хти* от *но̀кти*, *до̀фтор, до̀хтор* от *до̀ктор* и т. н. Вж. Szymański, Derywacja 92. – Срв. *сму̀фта, смухтя̀, смъхтя*.

смохтило, смохтилу 'раст. жълта какула, медак, Salvia glutinosa' (Баня, Чепино; БотР 214, 270). – Произв. от *смо̀хтам* 'смуча' (вж. *смо̀фтам*). Растението е наречено така или поради това, че изсушените му листа се пушат като тютюн против заболяването астма, или поради това, че растението е медоносно и се смуче от пчелите. Срв. семантично названието на същото растение *смухти̇ка*, както и фитонимите *смукалец, смука̀лник*. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Изслед. Варбот 2006, 128–130. Срв. и *смухилка*.

смо̀цам 'ходя с широка нова или намокрена дреха, като че ли се влача, дори издавам разтегнат шум' в текст: *Тѐ ти га озго̀ре смо̀ца, смо̀ца* (Станьовци, Брезнишко) само в ДА. – Звукоподраж., образувано с наст. *-ц-ам*, както в *брѐцам, смърцам, цвърцам, фѝрцам* и др. – Срв. *сму̀цам*.

смояк 'раст. сама-китка, омаяк, Aconitum cammarum' само в БотР 514. – Погрешно набрано вместо *смаяк* също (срв. в БотР 88, под Aconitum cammarum правилната форма *смаяк*), произв. от *сма̀я* (вж. *ма̀я*²). Срв. *омаяк*, название на същото растение, произв. от *ома̀я* (вж. *ма̀я*²). – Срв. *омяк*.

смоя̀сам (са), смоя̀свам (са) 'правя да плесеняса нещо; плесенясвам; изяждат ме молци' (Радовене, Врачанско). – С промяна *-ль-* > *-й-* от *смоля̀сам (са)*, което е произв. от *моля̀сам* (вж. *моля̀свам*).

смрад 'неприятен, противен дъх, лоша миризма, воня; (спец.) размити във вода кучешки екскременти за щавене на кожи', 'човешки изпражнения' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'човешки екскремент, Faeces' (Кюстендилско); стб. **смрадъ** 'зловоние' (Супр.), **смрадьнъ** прил. 'зловонен' (Супр.), **смраднѧи** прил. също (Супр.), **ꙁлосмраднъ** (Ман. хр.), **ꙁлосмрадьнъ** 'вонещ' (Патр. Евтимий), **ꙁлосмрадїє** 'воня, смрад' (Патр. Евтимий). – Произв.: *смрадел* 'миризма' (1855, РДТГ), *смърдѐлика* 'раст. плюскач, Colutea arborescens' (Геров; БотР 514), *смра̀ден* 'който издава смрад; (прен.) гнусен, отвратителен', *смра̀дин* прил. 'който има неприятна миризма, смрадлив; нечист, изцапан; неприличен' (Банат), *смрадний* (1806, Софроний Врачански), *смръдика* 'раст. птичи дрян, Ligustrum vulgare', *смрадлек* 'раст. смрадлика, Rhus cotinus', *смра̀длека* също (Ново село, Троянско), *смрадлеч* също, *смра̀длика* 'дребен храст с яйцевидни листа и жълта дървесина, Rhus cotinus (= Cotinus coggygria)', 'раст. тетре, Rhus coriaria' (БотР 262), 'дърво песъкиня, гроздена череша, Prunus padus' (Самоков), 'раст. плюскач, Colutea arborescens', 'раст. тетра, Rhus cotinus', 'раст. офика, самодивско дърво, Pirus aucuparia (= Sorbus aucuparia)' (Ботевградско, Софийско), 'раст. кучи дрян, Ligustrum vulgare' (Цариброд, днес Димитровград), 'раст. мукина, скоруша, Sorbus aria' (Цариброд, днес Димитровград; Бояна), диал. 'раст. бучиниш' (Ст. Илчев, ръкопис), *смрадлѝка* 'раст. смрадлика, Rhus cotinus' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Момино, Варненско; Бериево, Севлиевско), *смръдлика* (вж.), *смръдлика* 'дърво оскруша, Pirus domestica' (Бояна, Софийско), 'дърво мукиня, Pirus aria (= Sorbus aria), *смръдлѝка* 'дърво оскруша, Sorbus aucuparia' (Геров), *смра̀дликав* 'който е от смрадлика' (1855, РДТГ), *смрадлѝков* също, *смрадликова* прил. 'която е от смрадлика' (1860, Добри В. Попов), 'определение на почва' (Еница, Белослатинско), *смра̀дликово* прил. ср. р. '(за цвят) оранжево' (Вресово, Айтоско; Аспарухово, Провадийско), *смра̀дличъво* 'вид кожа, която хамутчиите вадят със смрадлика от овча кожа' (Кривня, Разградско), *смра̀дляк* диал. 'раст. смрадлика, Rhus cotinus' (Геров), *смрадля̀к* също, *смраду̀ль* 'вмирисана туршия' (Годечко); МИ: *Смра̀дликата* при Громшин, Монтанско, при Бериево, Върбовка, Градище, Севлиевско, при Болчовци, Панагюрско, *Смард-*

лѝката при Герман, Валовищко, *Смрàдликите* при Владимирово, Монтанско, *Смрàдликов алчàк* при Средногорец, Пирдопско, *Смрадлѝкова поя̀на* при Бели брег, Монтанско, *Смрàдликова чукàра* при Средногорец, Пирдопско, *Смрàдличе* при Стубел, Монтанско, *Голѐмо Смрадлѝче* при Стубел, Монтанско, *Мàло Смрадлѝче* при Стубел, Монтанско, *Смрàдлишкия рът* при Бели Осъм, Троянско, *Смрàдлишкия трап* при Бели Осъм, Троянско, *Смрàдляка* при Войници, Дондуково, Дългошевци, Ломско, *Смрьдлика* в Албания (Селищев, Слав. нас. 203). – Срхр. *смрâд,* чак. *smrôd*, словен. *smrâd*, рус. *смóрод*, *смрад* (заето от стб.), укр. *смóрід*, белорус. *смóрод*, чеш. *smrad*, словаш. *smrad*, пол. *smród*, горлуж. *smród*, доллуж. *smrod*. – Праслав. **smardъ*, с друга степен на коренната гласна в **smьrděti* (вж. *смърдя̀*). Срв. лит. *smàrdas* 'зловоние, смрад', *smardùs* 'смраден, вонящ', латв. *smãrds* 'мирис', *smarda* 'мирис, апетит, желание', нем. диал. *smári* 'мръсен', *smárte* 'мръсотия', гот. *smarna* 'кал', гр. *μορύσσω* 'правя нещо черно, покривам със сажди'. – Ие. **smor-d-*, вариант на **smer-d-*. Според Ив. Добрев, БЕз 27/3, 1977, 205–208, *смрад* е от един произход със стб. **смрьдъ** 'селяк'. – Вж. Miklosich, EtWb 310, Преображенский 2, 334–335, Holub—Kopečný 342, Brückner, SEJP 532, под *śmierdzieć*, Ст. Младенов, ЕтР 594, Trautmann 271, Fraenkel, LEW 848, Pokorny 970, Frisk 2, 751, Machek 562–563, Vasmer, REW 2, 671, Skok 3, 294–295, Schuster-Šewc 17, 1322–1323, Bezlaj 3, 274. – Според Б. Цонев, Слав. глас 1/1, 1902, 27, Сб. Медведев, 1922, 39, *смрад* е от руски или е българско диалектно. – Срв. *смърдлика*.

смрàждам кожарски термин 'потапям изкиснати и изпрани, обезкосмени кожи в топъл разтвор от кучешки изпражнения и кокоши курешки' (Троянско). – Произв. от *смрад* (вж.).

смрàзлика 'раст. смрадлика, Rhus cotinus' (Габровско). – От *смрàдлика* (вж.) с промяна *-дл-* > *-зл-*, за която срв. *злàбка* (вж.) от *длàбка*, *злетò* (вж.) от *длетò*.

смракнувàтна прил. с вероятно знач. 'настъпваща, тъмна' в текст: *Из растаiлацитѣ са слуша чюрликаньето отъ славея, който радостливо посрѣща смракнувàтната нощь.* (1880, И. Богоров). – Произв. от **смръкнува (се)* 'пада мрак, настъпва нощ', произв. от *мръкнува (се)* също (вж. *мръква*). Срв. *смръкнуванис* остар. 'смрачаване', *мръкнуване* 'вечерен здрач'.

смрачѐва се 'заоблачава се' (Тихомир, Крумовградско), **смарчѐва се** 'мръква се' (Ракитово, Велинградско), **смрàчи се** 'става тъмно' (Смолянско), **смрачѝня се** 'стъмнява се' (Ракита, Брезнишко), **смрачиня̀ва се** 'стъмва се' (Гърло, Брезнишко), **смрàчуйе се** 'мръква се' (Трънско), **смрчѝ** 'стана мрачно' (Карналово, Петричко). – Произв. от *мрачà* 'потъмнявам' (вж.). Формата *смарчѐва се* е с метатеза от *смрачѐва се*.

смрачѝна ж. 'мрак, тъмнина' (Доганхисар, Дедеагачко). – Образувано с предлог *с-* от *мрачѝна* 'тъмнина' (вж.). За образуването срв. *смракò* 'вечерен здрач'.

смрачѝ са 'не порасна никак' в пример: *Пипѐръ съ смрачѝ.* (Тръстеник, Плевенско) само в БДиал 5, 226. – Произв. от *мърчà* 'замрачавам; заличавам написаното; тъмнея' (вж.). Срв. семантично *мърчѐя* 'линея', произв. от *мърчà* (вж.).

смрàчка 'кокиче' (Царино, Крумовградско, ДА), **смрàчинче** 'някакво растение' (арх. материали от Ст. Илчев). – Неясно.

смрѐзгавѐва са гл. безл. 'здрачава се' (Смолянско; Чепеларе, Манастир, Проглед, Зорница, Богутево, Асеновградско). – Произв. от *мрѐзгав* (вж.).

смрѐка 'раст. хвойна, Juniperus communis' (Брезе, Софийско; Свогенско; Кукуш; Гевгели; Ресен; Струга; Охрид; Прилеп; Воден; Лерин; Дебър), **смрека** диал. 'елха, Abies' (СбНУ 1, 1, 269), **смрѝка** 'вид дребнорасла хвойна с полегнало стъбло и възтъпи листа, Juniperus communis' (Преколница, Кюстендилско; Самоков; Бояна, Вердикал, Софийско; Благоевград; Кадиица, Падеж, Благоевградско; Враняк, Врачанско; Трънско; Бобошево; Дупнишко; Великотърновско), 'раст. лиственица, Larix europaea' (БотР 194). – Произв.: *ниска смрика* 'раст. ниска хвойна, планинска хвойна, Juniperus nana' (Брезе, Софийско), *обикновена смрика* 'раст. хвойна, Juniperus communis', *планѝнска смрѝка* 'раст. ниска хвойна, планинска хвойна, Juniperus nana', 'раст. хвойна, Juniperus communis', *червѐна смрѝка* 'вид хвойна с кафяво-червени и по-едри плодове, Juniperus oxicedrus', *смрѐкав* прил. 'който е от смрека', *смрѝкав* 'който е от смрика', *смрекина* прил. в съчет. *смрекина пенюшка* 'пън от смрика' (Охрид, Струга, Кукуш), *смреков* 'който е от смрека' (Геров), *смрекòв* прил. (Куманово), *смрѝков* прил. 'който е от смрика', *смрекои* прил. диал. в нар. пес.: *Набраф пръке смрекои,/ та е сплетоф кошуля,* ... (Сб. Бр. Миладинови 370), *смрековѝна* 'гора от смрика' (Малотино, Кумановско), *смрикàр* диал. 'птица, която живее в храстите на смриките' (Цв. Ангелов), *смрикар* 'човек, който събира смрика за гориво' (Самоков), *смрикàч* съб. 'място, където има много хвойнови храсти' (Преколница, Кюстендилско), *смрикàш* 'раст. хвойна, Juniperus communis' (Забел, Кожинци, Трънско), *смрѝките* мн. ч. название на иглолистна гора (Говедарци, Самоковско); МИ: *Смрикàро* при Горановци, Кюстендилско, *Смрѝча* при Ръждавица, Кюстендилско; ФИ: *Смрикаров* (Самоков). – Срхр. *смрѐка* 'хвойна', диал. *смрêка* също, *смреква* също, *смрȇква* също, *смрȋка* също, *смрȋква* също, *смрк* също, *смрка* също, *шмрȋка* също, *смриок* също, *смрек* 'смърч', *смрȇк* също, хърв. *smraka* 'смърч', диал. *smrika* 'червена ела', словен. *smréka* 'червена ела', рус. *смерéка*, укр. *смерéка* 'смърч', *смерéк* 'раст. Picea abies', чеш. *smrk* 'смърч', диал. *smrek* също, словаш. *smrek* също, пол. *smrek* 'бяла ела; хвойна', *smerek* също, *smereka* също, *świerk* също, горлуж. *šmrěka* 'бяла ела', *šmrěk* също, *šmrjók* също, доллуж. *šmŕok* 'бяла ела', *smŕok* също, *šmrjok* също, *škrjok* също, остар. *šmrjeka* 'бор'. – Праслав. **smerkā*, **smerkъ*, **smьrkъ*, което е със спорен произход. B r u g m a n n, Grundriss 1, 741, и П р е о б р а ж е н с к и й 2, 335, смятат думата за сродна с арм. *mair* 'кедър; ела; пиния', *mairi* 'хвойнова гора; кедрова гора', което предполага ие. **smerk-*

/**smṛk-* и което не приема L i d é n , IF 18, 493. **Č**o p , **I**ndouralica 1, 44, също изхожда от ие. **smer-* 'иглолистна гора', като сравнява с угрофин. **marǒ-* 'храсти, горички'. С т. М л а д е н о в , ЕтР 595, извежда от ие. **smer-* 'мажа; нещо смолисто', като сравнява с лит. *smarsas* 'мазнина', арм. *marχ*, род. п. *marχi* 'смолист бор', гр. *μύρομαι* 'мажа', *μύρον* 'миризлива течност миро', гот. *smairthr* 'мазнина', стсканд. *smjör* 'масло', англ. *smear* 'мажа', нем. *shmieren* 'намазвам' и др. Т р у б а ч е в , Этимология 1965, 32, предполага, че е от иран. **sarva, *sarma, *sarmaka* и под., като сравнява с перс. *sarv* 'хвойна'. **M**a c h e k 562, свързва с гр. *σμῖλαξ* 'тис' и предполага прединдоевропейски произход. Според него гърците пренесли значението върху тиса поради приликата на смърча, хвойната и тиса. Прединдоевропейски произход приема и S k o k 3, 295. Той предполага като възможна връзката със срхр. *омо̀рика*, бълг. *молика* (вж.), *морика* (вж.), рум. *molid* 'смърч', алб. *molikë*, но не е ясно каква е, което приема и **B**e z l a j 3, 276. Според S c h u s t e r - Š e w c 19, под *šmrěk*, 1462—1463, **L**ětopis **I**SL A19(1972) 1, 165, би могло да се търси стара звукоподражателна основа (праслав. **svьrčati*), което е неприемливо. Г о р я е в 331, неправилно свързва с рус. *хмара*, *хмурить*. За родство с праслав. **smьrděti* (вж. *смъ̀рдя̀*) и за първоначално знач. 'дърво, изпускащо мирис' мисли **C**h a r p e n t i e r , Glotta 9, 56. – Вж. **M**i k l o s i c h , EtWb 310, **B**r u g m a n n , Grundriss 1, 741, П р е о б р а ж е н с к и й 2, 335. **H**olub–**K**opečný 342, **B**r ü c k n e r , **SEJP** 537, **M**a c h e k 562, V a s m e r , **REW** 2, 672, S ł a w s k i , **JP** 36, 73, О . Н . Т р у б а ч е в , Этимология 1965, 32, S k o k 3, 295, S c h u s t e r - Š e w c 19, 1462—1463, **L**ětopis **I**SL A19(1972), 1, 165, **B**e z l a j 3, 276. – Вероятно формата *смрика* е заемка от сърбохърватски. – Срв. *смерика*, *смерлика*, *смърч*.

смрѐнва ми са 'премрежва ми се' (Равногор, Пещерско). – Произв. от *мрѐним* 'гледам със спуснати клепачи' (вж.).

смрѐньвам, смрѐнювам 'леко запържвам' (Славеино, Смолянско). – Вероятно във връзка с *мрѐнѐм* '(за очи) потъмнявам' (вж.), с *мря̀нка* 'перде на око' (вж.), *мрьѐнка* 'гъбички, които покриват престояло прясно мляко, вино' (вж. *мрѐнка*), срхр. *мрѐна* 'перде на око; кожичка', словен. *mréna* 'кожичка, тънка ципа'.

смрѐстѐва са гл. безл. 'здрачава се' (Ситово, Пловдивско), **смрестя̀ва се** 'здрачава се' (Яворово, Смолянско). – Вероятно произв. от *мрѐсък* 'здрач' (вж.), новообразуване. – Срв. *мрѐзгав*, *мря̀згав*.

смреч 'множество от гъсто натрупани насекоми, животни или хора; паплач' (БТР), 'много неща, които образуват нещо като мрежа (звезди, риба и пр.)' (Ъглен, Луковитско), 'навалица, купчина, стадо, паплач' (Айтос), събир. 'множество' (Шумен), 'гъмжило' (1857, Ил. Блъсков), 'сбирщина, боклук; навалица, паплач' (Геров), **смрѐч** ж. и м. 'много дребни неща; множество' (Радовене, Врачанско). – Поствербално образуване от **смрѐчи са*, произв. от *мрѐчи са* 'смрачава се, тъмнее поради облаци' (вж.), тъй като множество от гъсто струпани насекоми, животни и хора отдалеч тъмнее. Срв. семантично

мрачѝло 'голям орляк от птици или рой пчели, които затъмняват', *мрачалò* 'гъмжило от хора'. За образуването срв. *смръч* 'вечерен здрач'.

смрѝйка ж. 'нисък балкански бор' (Калофер, Карловско) в пример: *Кошовете половината са със смрѝйка* само в ДА. – Неясно. Срв. *смрѐка, смрѝка*.

смрòчен прил. 'смръщен' (гребенски говор в Силистренско) само в ТБД 5, 138. – Може би контаминация от *смръ̀щен*, прич. от *смръ̀щя се* (вж. *мръ̀щя се*), и **сгрòчен*, произв. от *грòча се* '(за време) развалям се', срв. и *нагрòча се* 'намръщя се'. Би могло да бъде и погрешно записано вместо *смрàчен*, произв. от *мрàчен* 'нерадостен, навъсен' (вж.).

смръдлика 'раст. смрадлика, Rhus cotinus' (Ябълково, Грудовско; Шуменско; Търговищко), 'раст. плюскач, Colutea arborescens' (Петрич). – С премет на ударението от *смръдлѝка* 'дърво оскруша, Sorbus aucuparia' (вж. *смрад*), което е от *смрадлѝка* 'раст. смрадлика, Rhus cotinus' (вж. *смрад*), с редукция *а* > *ъ* в неударена позиция. Би могло да бъде и произв. от *смърдя̀* (вж.). – Срв. *смърдлѝка*.

смръзнàва се '(за мазнина, восък) изстива, втвърдява се' (Белица, Разложко), **смръ̀знова са** също (Дорково, Пазарджишко), **смръ̀знува са** също (Парил, Гоцеделчевско; Кремен, Разложко). – Диалектни варианти на *смръ̀зна се* (вж. *мръ̀зна*), стб. **съмрьзнѫти сѧ, съмрьзнѫ сѧ** 'замръзна' (Супр.).

смръ̀ква се, смръ̀кне се 'мръква се, настава мрак' (1846, в. Български орел), **смръ̀кна са, смръкѝнье са** 'мръква се, става тъмно' (Ново село, Видинско), **смръкѝня се** също (Монтанско, Плевенско). – Произв.: *смръкване* 'смрачаване' (1881, Св. Н. Миларов), *смръкваније* също (1884, Хр. Ботев), *смръквеније* 'смрачаване' (1876, в. Нова България), *смръкнуваније* също (1884, Хр. Ботев), *смръ̀кнато* в съчет. *смръ̀кнато врѐмье* 'вечерен здрач' (Мезек, Свиленградско). – Произв. от *мръ̀ква се* (вж.).

смръ̀кна[1] 'поема през носа си', вж. *смъ̀ркам*.

смръ̀кна[2] 'погледна някого със страшен, унищожителен поглед' (Хасково), вж. *мръ̀хна*. – Срв. *мръхтя̀*[1].

смръ̀кна се диал. 'измършавея, отслабна' (Т. Г. Влайков, Ив. Кирилов), **смръ̀кновам се** 'отслабвам, загубвам свежест' (Странджа), **смр̀кна (са)** 'губя свежестта, цвета и пълнотата на лицето си, та стана мършав и блед' (Тетевен), 'отслабна' (Кулско, Видинско, Белоградчишко). – Произв.: *смръкнати* мн. ч. в текст: *Представете си едно живо същество черно, съ ... страни смръкнати, а кокалчетата испод опашката на очите им много испъкнали* (1872, сп. Читалище); *посмръ̀кнавам* 'отслабвам телесно, обикновено след болест' (Габрово). – Еднакво със *смръ̀кна се* 'настана мрак' (вж. *смръ̀ква се*), с преносна употреба.

смръч 'вечерен здрач' (Обидим, Разложко) само в ДА. – Поствербал от *смърчѝ се*, *смръчѝ се* 'мръкне се', произв. от *мърчà* (вж.).

смръча̀свам '(за новородено бебе) разболявам се от гости по мрак' (Паталеница, Пазарджишко). – Произв. от *мрача̀свам* '(за малко дете) разболявам се, когато съм изнесен навън вечер по мрак' (вж. *мрак*), с редукция на неударено *а* в *ъ*.

смръ̀чка 'гъба пумпалка, Morchella esculenta'. – Произв.: *смръчкула* 'гъба пумпалка, Morchella esculenta', в съчет. *звънчевидна смръчкула* 'гъба Morchella hibrida', *островърха смръчкула* 'гъба Morchella conica'. – Еднакво по произход със *смо̀рч* (вж.). Срв. *мръчкула* 'гъба Morchella esculenta', което е с изпадане на начално *с-* от *смръчкула*, за което вж. Т. Шимански, БЕз, 34/4, 1984, 351–352. Срв. и *мръчкуль, мо̀рчкуль, мо̀рчкуле, смо̂рчкул* (под *смо̀рч*).

смря̀зан 'съшит' (Слатина, Ловешко). – Прич. от *смрѐжа* 'чрез кръстосан шев запълням дупка на плат и др.; закърпвам' (вж. *мрѐжа*[2]), по причастия като *отря̀зан* от *отрѐжа*, *беля̀зан* от *белѐжа*.

смӯам 'смушкам някого с нещо' (Вердикал, Софийско). – Произв. от *мӯам* 'мушкам' (вж. *мӯам*[1]).

смӯга 'пътека през неожънатата нива или ливада, направена от минаване на нещо, което е повалило стъблата' (Острец, Троянско), 'пътека в ливада' (Кръвеник, Севлиевско), 'следа, диря от стъпки през нива, ливада и пр.' (Смолско, Пирдопско), 'следа, диря на човек или животно по росна трева' (Странджа), 'следа от дивеч' (Малкотърновско), 'следа, оставена от змия или от предмет, който се влачи' (Козичино, Поморийско), 'специфична миризма на жив дивеч – следа' (Малкотърновско), **смӯги** мн. ч. 'ивици в пасища' (Габровско). – Произв.: *смӯгел* 'следа, диря; клюка, интрига' (Смолско, Пирдопско), *смӯглест* '(за човек) тънък и висок' (Дебърско, Сб. Милетич, 1912, 154; П. Цончев), *смуглю* 'човек тънък, та висок' (Дебърско). – Словен. *smúga* 'черта, линия', рус. *смýга* 'тъмно петно; ивица земя', укр. *смýга* 'черта, ивица земя', чеш. *smuha* 'черна ивица', диал. *smůh* също, *smouha*, *smužka* 'пасище, целина', *šmouha*, *šmuha* 'черта, ивица земя', словаш. *smuha*, *šmúha* също, пол. *smuga* 'черта, линия, бразда; теснина, тясна ивица; тънък лъч; следа (от камшик, тояга)', кашуб. *smug* 'бразда, ивица', горлуж. *smuha* 'линия, черта; ивица', доллуж. *smuga* 'бразда, ивица; път на коса; следа (от камшик, тояга); широка ивица; широка бразда'. – Праслав. **smugā, *smugъ* 'ивица, черта, линия'. – Ие. **(s)meug-/ *(s)meuk-* в стб. **мъкнѫти** (вж. *мъ̀кна*), **смъкати сѧ** (вж. *-мӣчам*, *смӣчам*). – Вж. R. Bernard, RESl 40, 1964, 26–35, Р. Бернар, Бълг. изсл. 341, Л. В. Куркина, Этимология 1972, 64–68. Zubatý, AslPh 16, 413, Torp 531–532, Ernout–Meillet 3, 954, Holthausen, WA 267, Преображенский 2, 340, сравняват с латв. *smaugs* 'тънък, строен', лит. *sùsmauga* 'свиване, стесняване', *smáugti* 'задуша, сподавя; подтисна' (вж. *смӯгъл*), стисл. *smuga* 'вдлъбнатина, пролука', *smoga* също, *smjūga* 'притискам се', *smeygja* 'притискам, обтягам', срвиснем. *sich smougen* 'притискам се; свивам се', срдолнем. *smuk* 'гъвкав, еластичен'. Torp, цит. съч., Holthausen, цит. съч., и Преображенский, цит. съч., свързват с гр. *μυχός* 'ъгъл', в което се съмнява Vasmer, REW 2, 677.

Miklosich, EtWb 311, и **Schuster-Šewc** 17, 1325, свързват със *смѫ̀га* (вж.) и *смѝгъл* (вж.) и извеждат от ие. кор. **(s)meugh-*. **Р. Бернар**, цит. съч., не изключва възможността *смѝга* да е от ие. кор. **(s)meugh-*, за което срв. **Pokorny** 745. **Куркина**, пос. съч., предполага и връзка с праслав. корени **mug-/ *muz-/ *muzg-* в словен. *múga* 'линия, черта', бълг. *мѝзам²* 'смъквам листа; очуквам зърна', бълг. диал. *мѝзга се* 'плъзга се', бълг. диал. *мѝжгам се* 'плъзгам се, пързалям се' (с вторично *ж* от *з*). Срв. още **Trautmann** 189, 271, под *munkō* и *smunkō*, **Fraenkel**, **LEW** 841, **Brückner**, **SEJP** 504, **Machek** 562, **Kluge** 665, под *schmiegen*, **Й. Заимов**, Геогр. имена с *-jь* 160, **Bezlaj** 3, 278. Според **Р. Бернар**, цит. съч., сродно със *смугна* (вж.), *шмѝгвам се* (вж.), *шмѝкам се* (вж.).

смѝгав '(за хляб) тестен' (Костандово, Велинградско). – Може би от един произход със *смѝга* (вж.) или погрешно записано от **смѝзгав*, произв. от *мѝзга* 'лепкава почва' (вж. *мѝзга¹*). За семантиката срв. *клѝсав* '(за хляб) тестен' и '(за земя, глина) лепкав'.

смѝгава '(за овца) черно-бяла' (Църнча, Гоцеделчевско), **смѝгьов** 'с неопределен цвят' (Банско), **смѝгяв** също (Банско). – Може би произв. от *смѝга* (вж.), със семантичен развой 'който е на ивици, на раета' > 'черно-бял' > 'с неопределен цвят'. За значението срв. рус. *смýга* 'тъмно петно', чеш. *smuha* 'черна ивица'.

смѝглест¹ 'чиято кожа на лицето е с по-тъмен, мургав цвят', вж. *смѝгъл*.

смѝглест² 'тънък, та висок', вж. *смѝга*.

смѝглявит безл. гл. таен зидарски говор 'студено е' (СбНУ 16 и 17, 1, 857). – Произв. от *мѝгла* 'мъгла' (вж.). Срв. *мѝгля се* '(за време) заоблачава се, замъглява се'. – Срв. *смѝгявит*.

смугна 'пъхна бързо' (1863, в. Гайда; 1877, П. Р. Славейков). – Вариант на *шмѝгна (се)* (вж.). – Срв. *шмѝкам се*.

смѝгъл книж. 'мургав, възчерен' (Н. Райнов), в съчет. *смугло-бледно лице* (1894, Гр. Пърличев), **смугли** мн. ч. 'мургави' (1871, Г. Кръстевич). – Произв.: *смѝглест* 'чиято кожа на лицето е с по-тъмен, мургав цвят' (Дебър), *смѝгльов* прил. 'не напълно черен, черничък' (Кърналово, Петричко). – Вероятно книжовните форми *смѝгъл*, *смугло*, *смугли* са заемки от рус. *смýглый* също. Би могло да се предположи обаче независимо развитие както за книжовните, така и за диалектните форми, т. е. че са точни съответствия на рус. *смýглый* 'мургав' (срв. и рус. *смя́глый* 'мургав; тъмен, черен', струс. **смѧглъ** и **смаглъ** също), укр. *смуглúй* също, *смуглявый* също, *смуглястый* също (срв. и *смаглявый* също, *смаглюватый* също), чеш. *smuhlý* 'мургав', словаш. остар. *smuhlý* също (**Machek** 562, предполага, че чешката форма е заета от руски, а словашката – от чешки). **Machek**, пак там, извежда праслав. изходна форма **smǫglъ*. Изхождайки от рус. *смя́глый*, **Р. Брандт**, РФВ 12/24, 1890, 181, **E. Zupitza**, GG, 166, и **J. M. Kořínek**, **LF** 61, 48, реконструират **smǫg-: *smęg-*,

които са с различни степени на коренната гласна. Miklosich, EtWb 311, и Преображенский 2, 340, сравняват със *смàга* (вж.), като предполагат редуване на гласни, както в рус. *хмýра: хмáра*. Смята се за сродно с латв. *smàugti, smáugju* 'притискам, душа', англосакс. *sméocan* 'димя', срвнснем. *smouch* 'дим', англосакс. *smoca* м. р. 'дим', англ. *to smoke* 'димя, пуша', гр. *σμύχω*, аор. страд. *ἐσμύγην* 'варя; пържа на бавен огън', арм. *mux*, род. п. *mxoy* 'дим', стирл. *múch* 'дим', срв. Torp 531, Zupitza, GG 166, Loewenthal 15, Petersson, Ar.Arm. St. 44—45, Vasmer, REW 2, 677, Pokorny 971. Schuster-Šewc 17, 1325 и др. свързват със *смýга* (вж.).

смỳгявит гл. безл. таен зидарски говор 'студено е' (СбНУ 16 и 17, 1, 857). – От *смỳглявит* (вж.) с диал. *-ль-* > *-й-*.

смỳджав диал. 'неясен', **смуджав** 'намръщен' (Глоговица, Трънско), **смỳжав** прил. 'навъсен' (Мошино, Пернишко). – Може би във връзка с *мỳджем* 'мижа' (вж.), *мỳжа* 'мижа' (вж.).

смỳдим 'смъдя' (Ново село, Видинско), 'обгарям' (Трънско), **смỳди мъ** 'причинява сърбеж или парлива болка' (Ново село, Видинско). – Произв.: *смỳджав* '(за лице) като опърлено' (Трънско), *смỳдено* в съчет. *смỳдено прасè* 'пърлено прасе' (Трънско); *осмудено* 'опърлено' (Трънско). – Диал. вариант на *смъдя̀* (вж.) с рефлекс *у* от стб. **ѫ**. Възможно е обаче да е заемка от срхр. *сму̑дӣм* 'опърлям, обгарям'.

смуèци мн. ч. 'вид червеи' (Хасково; СбНУ 38, 12). – От първонач. **смульèци*, мн. ч. от **смульèц* = *смулèц* 'дъждовен червей' (вж.), с *-ль-* > *-й-* и дейотация *-йе-* > *-е-*.

смỳжгам се 'спущам се; мушвам се; гмуркам се' (Желязково, Бургаско), **смỳжгам са** 'плъзвам се' (Чавдарица, Девинско). – Произв. от *мỳжгам се* 'плъзгам се, пързалям се' (вж.).

смуждя̀вам се 'топя се, посървам, смалявам се' (Сливен), **смỳждя се** 'отслабна, побледнея' (Сливен). – Произв.: *смуждèн* прич. 'изсъхнал, стопен' (Сливен). – Неясно. Може би във връзка с *мъждѝ* 'свети слабо' (вж.), със замяна на задната гласна *-ъ-* с лабиална *-у-* под влияние на лабиалната съгласна *-м-*. За семантиката срв. струс. **мждивыи, мъждивыи** 'мъчителен, изтощителен', както и израза *какво си свèтнал* 'какво си посърнал'. Срв. *мажда* 'вид болест'. – Срв. *мỳджем*.

смỳзнем се 'плъзна се' в нар. прик.: *Свети Пèтар побегнàл коку што мòже, смузнàл се нис скалѝте и сè се смажàл* (Кюстендилско). – Св. в. от *смузàлям се* 'пързалям се, плъзгам се' в същия говор (вж. *музàля се*). Би могло да бъде и от първонач. **смлỳзна се*, произв. от *млỳзна се* 'стрелна се' (вж.). Срв. и *млъзгам, мълзè са, измỳзнем се*.

смук междум., в израз *Ук, та смук* (подигравка на този, който на някое весело събиране само мълчи и пие.) (Дупнишко; само в СбНУ 11, 159). – Пър-

вoначално междум. или образувано по основа *смук-* в гл. *смỳкам*, *смỳкна* (вж. *смỳча*). Срв. В. Бакалова, БЕз 25/6, 1975, 533.

смукà ж. 'пречка, нещо, което препречва пътя' (Долен, Гоцеделчевско). – Неясно.

смулàкам 'набързо бера плодове' (Бракница, Поповско). – Произв. от *смỳля* (вж.) с експресивна наст. *-àк-ам*. Вж. T. Szymański, Derywacja 79.

смулѐц 'дъждовен червей, Lumbricus terrestris' (ПСп 39, 1892, 396). – С редукция *-о-* > *-у-* в неударена позиция от първонач. **смолѐц* 'молец' = *смòлец* (вж.). – Срв. *смуѐци*.

смỳля 'обирам листа с ръка, като ги свличам по дължината на стъблото; ограбвам' (Еленско), 'късам бързо плодове или листа; късам плодове заедно с листата, като не държа сметка за повреждането на клона' (Златарица, Еленско; Мерданя, Великотърновско); диал. 'шмуля' (Й. Йовков), диал. 'ям бързо плодове или листа, ям плодовете заедно с листата', **смỳлêм** 'бързо, с шум бера плодове или трева' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско). – Произв.: *насмỳля* 'набера плод с все шума' (Кесарево, Горнооряховско), *насмỳльвам* 'бързо набирам плодове с шумата или трева, при което се чува шум' (Славеино, Смолянско; Асеновградско; Ардинско), *насмỳлем* 'бера набързо плодове, обикновено, когато крада' (Шумен). – Произв. от **мỳля*, *мỳлям*[1] 'бера прибързано количество плодове от дърво; (за плодове) дъвча, ям' (вж.). Срв. W. Budziszewska, JP 70/5, 1990, 204–208. – Срв. *смòльвам*, *смулàкам*, *шмỳля*.

смỳнга ж. 'игра с тояги' (Хрищени, Старозагорско). – Неясно.

смунь[1] 'отделен хляб, самун' (Бешенов, Банат), **смỳне** мн. ч. 'самуни' (Банат). – Произв.: *смỳнчи* ср. 'самунче' (Винга, Банат). – С изпадане на неударено *у* от *сумỳнь* също (вж.) в същия говор.

смунь[2] 'вид игра, играна от голяма група момчета, при която се правят две черти в средата на улицата на разстояние от около 4–5 м една от друга, като едната черта се нарича „къщиче на пупѝка", а другата „смунь"' [*пупѝка* (*пупѝкъ*) е със знач. 'обло дърво (или малък дървен конус), поставено на определена черта, което при игра се замерва с тояга'] (Банат; СбНУ 51, 261). – Неясно. Може би във връзка със *смунь*[1] (вж.).

смунѝ се 3 л. ед. ч. мин. св. вр. 'скапя се' (Витановци, Пернишко), **смуньòсам** в клетва: *Цр̀ната мỳня да те фане, та да те смуньòса* (Дупнишко), **смунѝсан** прил. 'убит от умора' (Бобошево). – Във връзка с *мунѝви се* '(за време) започва да се разваля' (вж.), *мỳня*[3] 'болест, от която човек започва да вехне и отслабва' (вж.).

смурджѐва се 'смръква се, смрачава се' (Банат). – Произв.: *смурджѐвань* и *смурджѐвань* 'смрачаване' (Банат). – Във връзка с *мург* 'тъмен, черен' (вж.), *мỳрга* 'сумрак' (вж.).

смỳрен диал. 'навъсен, намръщен' (Чудомир). – Рус. *смýрый* 'тъмносив; мрачен, намръщен', *смур* също, чеш. диал. *smura* 'мрак', *šmura* 'облак, мрак', кашуб. *smura* 'мъгла'. – Праслав. **smurьnъ(jь)*, произв. от **smurъ*, **smurā*. Срв. срхр. *сŷморāн* '(за човек, време) намръщен'. Ст. Младенов, ЕтР 595, под *смуртя̀ се*, сравнява с *мурàва* (вж. *мурàва¹*) и възстановява ие. корен **(s)mour-*. Ие. корен **smour-* предполага и Skok 3, 360. Miklosich, EtWb 311, Zupitza BB 25, 101, Walde—Pokorny 2, 223, Ст. Младенов, цит. съч., Machek 201, Skok, цит. съч., свързват с гр. *ἀμαυρός* 'тъмен', *μαυρός* 'тъмен, черен'. – Сродно с праслав. **xmurъ(jь)*, **xmurā*, **xmurьnъjь*: рус. *хмýрый* 'суров, мрачен, намръщен; сив', *хмýра* '(за човек, време) мрачен', диал. *хмур* 'дребен дъжд', струс. **хмѹрныи** 'облачен', рус. диал. *хмурнóй* 'облачен, мрачен, навъсен', укр. *хмýрий = хмурний* 'облачен, мрачен', белорус. *хмýрны* също, диал. *хмýрний* 'мрачен, намръщен; облачен', чеш. *chmura* 'облак, мъгла', рядко *chmoura* също, *chmour* 'тъмен прах', *chmúra* 'облак', *chmurný* 'мрачен', словаш. *chmúrny* също, пол. *chmura* 'облак', *chmurny* 'облачен, мрачен', горлуж. *khmura* 'облак', *khmurny* 'облачен, мрачен', доллуж. *chmura* 'облак'. За редуването *s : x* срв. Pedersen, IF 5, 66, 68. – Вж. и Berneker 1, 391, Преображенский 2, 340, Brückner, SEJP 180, Holub–Kopečný 140, Machek 201, Vasmer, REW 2, 677, под *смýрый*, 177, под *мýрый*, 320, под *пáсмурный*, 251–252, под *хмýра*, Sławski 1, 71, Bezlaj 2, 207, Schuster-Šewc 6, 387—388, под *chmurić (so)*, ЭССЯ 8, 43–45. – Срв. *мỳрен*, *мỳри се*, *мурка*, *-мỳртя*, *смуртя̀ се*.

смурмолѐчкам 'смачкам' (Брегово, Първомайско). – Може би експресивно образуване във връзка с *мỳря* 'мачкам дреха' (вж.). За образуването срв. *бурболѐчкам*, *гъргалѐчкам*.

смуртя̀ се диал. 'навъся се'. – Произв.: *смỳртен* 'намръщен, начумерен' (Д. Талев; Щип; Прилеп). – Произв. от *-мỳртя* (вж.), засвидетелствано в произв. *намỳртя се* 'намръщя се'. Според T. Szymański, Derywacja 91, експресивно образуване с наст. *-тя* от **смуря се*, което е от основа *смур-* в *смỳрен* (вж.). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 595, Vasmer, REW 2, 677–678, под *смýрый*. – Срв. *мỳри се*, *мурка*.

смут 'бъркотия; бунт, размирица; (прен.) душевно колебание, несигурност, забърканост, смущение'. – От рус. *смут* 'бунт, размирица, метеж', вж. Б. Цонев, Сб. Медведев 1922, 42. Сродно със стб. **съмѫтъ** 'безредие, смут', срхр. *смŷта* 'снежна буря', словен. *smǫ́ta* също, рус. *смýта* 'бунт, размирица, метеж' (< праслав. **sъmǫtъ/ *sъ-mǫtā*, поствербал от **sъ-mǫt-iti)* (вж. *смутя̀*). Според К. Мирчев, Историческа граматика 1978, 102, *смут* е от стб. **смѫтъ**. – Срв. *смỳтен*, *смущàвам*, *мътя*, *мътен*, *метѐж*.

смутàвам, смòтъ 'намотавам; изяждам нещо набързо и докрай' (Съчанли, Гюмюрджинско), **смутàвам** 'убивам' (Илинден, Гоцеделчевско), **смутàам**, **смутàя** 'сгъвам, прибирам дреха, завивка и пр.; навивам' (Еленско), **смутàам съ, смутàя съ** 'свивам се и лягам' (Еленско). – Произв.: *смутàна* 'извадената от мотовилката прежда' (Гугутка, Ивайловградско). – Варианти на *смотàвам¹* (вж.).

смуталѐвя 'затуля, прикрия' (1888, в. Свобода), **смутолѐвям, смутолѐвя** 'говоря нещо набързо и неясно' (Габрово), **смутулàвẹм** 'изговарям нещо неразбрано, смънквам; налапвам нещо лакомо, заграбвам нещо, без да го поставям в ред, задигам' (Странджа), **смутулѐвям** 'говоря неясно и смутено' (Кръвеник, Севлиевско), **смутоля̀сувàм** 'върша нещо небрежно' (Банско). – Произв.: *смутолѐвица* рядко 'бъркотия' (П. К. Яворов). – Диалектни варианти на *смотолѐвям* (вж.).

смỳтен '(за време) в което има обществени смутове; размирен', **смутен** (1873, Н. Михайловски), **смутно** нареч. (1884, Хр. Ботев). – Произв.: *смỳтност*. – От рус. *смýтный* 'метежен, смутен; безпокоен, тревожен; смътен, неясен'. Вж. Б. Парашкевов, Етим. дублети 69. Сродно с укр. *смýтний*, чеш. *smutný* 'тъжен, унил, печален', словаш. *smutny* също (< праслав. **sъ-mǫt-ьnъ*, вж. *смут*). Срв. Machek 563. – Срв. *смутя̀*, *мъ̀тен*.

смỳток 'мътек, запъртък' (Панчев), вж. *мъ̀тя*. – Срв. *мутòк, мутъ̀к, съмъ̀тòк*.

смỳтря (се) 'вглеждам (се), съзирам' (Воднянци, Белоградчишко). – От *смòтря (се)* също (вж.) с диалектно *у* под ударение на мястото на *о*.

смутỳвам таен кошковски говор 'крада' (Гайтаниново, Гоцеделчевско; Старчища, Драмско). – С редукция на неударено *о* в *у* от **смотỳвам*, акцентен вариант на *смòтувам* 'смотавам; потулвам' (вж.), произв. от *мотàя* (вж.). Срв. *смотàвам* 'опитвам да скрия нещо; открадвам', диал. *смòтам* също. Срв. Й. Н. Иванов, Трудове ПУПХ 17/1979, 5, 52.

смутỳням се 'бавя се, разтакавам се, мотая се' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Произв.: *смутỳня* 'развлечен, небрежен към външността си човек' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско) (посвербал), *смутỳняв* 'бавен, пипкав, смотан, развлечен' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – От **смотỳням се* с редукция *о > у*, което е от основата в *смотàя се*, *смòтан* (вж. *мотàя*).

смутутòрям, **смутутòря** (в БДиал 7, 134, записано **смутутòр'ъм, смутутòр'ъ**) 'повалям някого в борба бързо и енергично; извършвам енергично работа' (Еленско). – От първонач. **смотутòрям* или **смототòрям*, експресивно образуване от *смòтам* 'набивам някого, събарям на земята; правя нещо набързо' (вж. *мотàя*), с редукция на неударено *-о-* в *-у-*.

смỳфкьи мн. ч. 'вода, в която са измити съдове с храна; помия' (Банат; ТБД 4, 219), **смỳфки** мн. ч. също (Винга, Банат; СбНУ 51, 185). – От първонач. **смỳвкьи*, **смỳвки*, произв. от **смỳя = смѝя* (вж. *мѝя*), а то от *мỳя* 'мия' (вж.), с обеззвучаване *-в- > -ф-* пред *-к-*. Срв. *смѝвка* 'помия'.

смỳфта 'смуча' (Нова Надежда, Хасковско). – Произв.: *ѝссмуфтя* 'изсмуча' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От първоначално **смуктя*, което е от основа *смук-* в *смỳкам* (вж.), с диалектна промяна *-кт- > -фт-*, както в *лàфти*

от *ла̀кти*, *но̀фти* от *но̀кти* и т. н. Вж. Т. Szymański, Derywacja 92. Срв. *смо̀фтам*, *смо̀хтам*, *смухтя̀*, *смъхтя*.

смуфта̀лка укорно название за човек, който се суети около нещо и смущава останалите (Съчанли, Гюмюрджинско). – Може би от първонач. **смухта̀лка*, произв. от *мухта̀* 'пъхтя' (вж.), с промяна *-хт-* > *-фт-* и със семантичен развой 'който пъхти около нещо, с което смущава околните' > 'който с пъхтене се суети около нещо и смущава околните' > 'който се суети около нещо и смущава околните'.

смухилка диал. 'раст. жълта какула, медак, Salvia glutinosa' само в БотР 514 (в БотР 270, под латинското име Salvia glutinosa е отбелязано раст. *смухтика*, вж.). – Вероятно погрешно набрано от **смухтилка*, произв. от *смухти̇̀ло* също (вж.), което е от *смухтя̀* 'смуча' (вж.). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Исслед. Варбот 2006, 128–130.

смухла̀вям са, смухла̀я са 'мушвам се, минавам незабелязано; втурвам се' (Еленско). – Експресивно образуване от основа *мух-* в *му̀хам*, *му̀хвам* 'мушвам, блъскам' (вж.).

смухльи̇̀ва в съчет. *смухльи̇̀ва би̇̀лка* 'раст. жиловлек, Plantago major' (Ситово, Пловдивско; ДА). – Вероятно от първонач. **смукл(ь)и̇̀ва* 'която смуче, изсмуква', произв. от *сму̀кам* (вж. *сму̀ча*), с рядка промяна *-к-* > *-х-*; или от **смухтл(ь)и̇̀ва*, произв. от *смухтя̀* 'смуча' (вж.). Срв. *смуклив* 'смучащ', *смукливи* 'разред насекоми'. Билката може да бъде наречена така, защото листата ѝ лекуват гнойни рани чрез изсмукване на гнойта. За семантиката срв. други названия на растения от същия произход, като *смукалец* и *смука̀лник* (вж. *сму̀кам*). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Исслед. Варбот 2006, 128–130. – Срв. *смухилка*, *смухти̇̀ка*, *смухти̇̀ло*.

смухна̀ се '(за зеле) смачка се, спадна на дъното на кацата' (Самоковско). – Произв. от *му̀хам*, *му̀хвам* 'мушкам; блъсвам; втъквам' (вж.). – За образуването и семантиката срв. сродното *сму̀шва са* '(за дреха, превръзка) смъква се, свлича се', произв. от *му̀ша* 'бода; вкарвам, пъхам' (вж.).

смухти̇̀ка 'раст. жълта какула, бабух, медак, Salvia glutinosa' (Широка лъка, Смолянско; БотР 270). – Произв. от *смухтя̀* 'смуча' (вж.). Срв. семантично названията на същото растение *смохтило*, *смухти̇̀ло*, както и фитонимите *смукалец*, *смука̀лник* (под *сму̀ча*). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Исслед. Варбот 2006, 130. Срв. и *смухилка*.

смухти̇̀ло 'раст. 'жълта какула, медак, Salvia glutinosa' (Велинград, Велинградско; ДА). – Произв. от *смухтя̀* 'смуча' (вж.) или от *смохтило* също (вж.), с редукция *-о-* > *-у-* в неударена позиция. Растението е наречено така поради това, че изсушените му листа се пушат като тютюн против заболяването астма или поради това, че растението е медоносно и се смуче от пчелите. Срв. за семантиката названията на същото растение *смохтило*, *смухти̇̀ка*, *смухилка*, както и фитонимите *смукалец*, *смука̀лник* (под *сму̀ча*). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Исслед. Варбот 2006, 130.

смухтя̀ 'смуча, пия вино до напиване' (Странджа). – Произв.: *смухта̀лка* 'дървено приспособление на шийката на шишенце за пиене на малко ракия' (Драбишна, Ивайловградско); *посмухта̀вам* 'смуча по малко' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), *позасмухта̀вам* 'почвам да смуча по малко, почвам да бозая' (Смолянско, Ардинско). – От първонач. **смуктя̀*, което е от основа *смук-* в *сму̀кам* (вж.), с диалектна дисимилация *-кт* > *-хт-*, като в *ла̀хти* от *ла̀кти*, *до̀хтор* от *до̀ктор* и др. Вж. Т. Szymański, Derywacja 92. – Срв. *смо̀фтам*, *смо̀хтам*, *сму̀фта*, *смъхтя*.

сму̀цам 'влача си краката' (Мошино, Пернишко), 'шумно влача краката си по земята' (Трънско). – Звукоподраж., образувано с наст. *-ц-ам*, както в *брѐцам*, *смъ̀рцам*, *цвъ̀рцам* и др. – Срв. *смо̀цам*.

сму̀ча 'поемам течност, сок с плътно долепени уста или с тръба, корени и др.; изтеглям течност, дим, въздух, прах; (разг.) пия жадно, пиянствувам', св. в. **сму̀кна**, **сму̀чи** '(за помещение, прозорец, отвор) лъха хлад', **смуча се** 'всмуквам се' (1873, Книжница за народа), **смучи се** (1884, Ил. Блъсков), **сму̀кам** 'смуча' (Кърналово, Пернишко), **сму̀квам** 'смуча поединично', **сму̀квам се** '(за вода) всмуквам се' (Слатина, Ловешко), **сму̀кна съ** 'отслабна на лице, вдлъбна страните си' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), **сму̀кнувам** '(за течност) смуквам; поемам с уста въздух, та се чува звук' (Самоков). – Произв.: *смукален* 'смукателен' (1874, Летоструй), *смукалец* 'част от корен на растение' (1884, С. Д. Веженов), 'раст. медуница, пчеляк, Melittis melissophylum' (Брезе, Софийско), 'раст. кошутина' (Своге нско), *смука̀лка* 'уред с тръба за поемане на течности', *смукалка* 'приспособление на устата на насекоми, с което смучат влага от растенията' (1869, Д. Мутев), 'дълга цев, в горния край разширена като фуния, за вадене на вино' (1872, Й. Груев), 'помпа за изсмукване на мляко от гърдата на кърмачка; сифон' (1872, Й. Груев), *смукалки* мн. ч. 'дребни тръбички, смукателни съдове в червата' (1874, Летоструй), 'пъпки на гърди' (Й. Груев), *смука̀лник* 'раст. кукуряк, Helleborus odorus' (Ловешко), *смука̀ло* 'дървено приспособление на шийката на шишенце за пиене на малко ракия' (Елховец, Смолянско), 'уред с тръба за поемане на течности; орган у някои животни, с който поемат храната си', *смукало* 'уред за издигане вода нагоре чрез смукане или налягане, а и по двата начина' (1874, И. Н. Гюзелев), *смука̀лце* 'хоботче на пчела за смукане на сок' (Махалата, Плевенско), с вероятно знач. 'нещо за пиене' в текст: *Зна̀ем гьи нѝе тѝя, що ми дръ̀нкаш да отко̀пчеш смука̀лце. Бѐдният си отишъл, а кръчма̀рът пришъл да то̀чи вино* ... (Красава, Брезнишко; СбНУ 49, 365), *смука̀тел* 'уред за механично изтегляне на течност, въздух и под.; част от помпа' (Слатина, Ловешко), *смука̀телен* в съчет. *смука̀телен клапан* (Слатина, Ловешко), *смука̀телна* в съчет. *смука̀телна тръба̀* 'тръба за всмукване на зърно' (Градище, Севлиевско), *смукателни* в съчет. *смукателни съдове* 'дребни тръбички в червата' (1875, в. Знание), *смука̀ч* разг. пренебр. 'който обича да пие много, пияница', прен. презр. 'експлоататор, кожодер', 'вид помпа на автомобил', *смуклив* 'смучащ' (1869, Д. Мутев), *смукливи* 'разред насекоми' (1869, Д. Мутев); *всму̀ча*, *всму̀чам* 'поемам течност чрез смучене; попивам' (Геров), *всму̀кна*, *всму̀квам*, *всму̀к-*

нувам 'поемам течност чрез смучене; попивам' (Геров), *всмукàтелен* 'който всмуква'; *досмỳча* 'изсмуквам до край нещо смукано', *досмỳквам, досмỳкувам* 'изсмуквам докрай нещо смукано' (Геров); *засмỳча, засмỳчам* 'започвам да смуча' (Геров), *засмỳквам* 'започвам да смуча' (Геров); *изсмỳча, изсмỳчам, изсмỳчвам* 'смуча до край; похабявам здравето, правя някой да заболее; експлоатирам', *изсмỳкна, изсмỳквам* 'смуча до край; похабявам здравето, правя някой да заболее; експлоатирам' (Геров), в израз *изсмỳквам из пръстите си* 'измислям, съчинявам нещо невярно или нехудожествено'; *насмỳча* 'набирам нещо чрез смукане' (Геров), *насмỳча се* 'напия се' (Шумен; Клисурица, Монтанско), *насмỳквам, насмỳкувам* 'със смукане набирам нещо' (Геров), *насмỳквам се* 'смуча до насита; (разг.) напивам се'; *осмỳча, осмỳчам* 'поемам със смукане нещо; изсмуквам, изцеждам' (Геров), *осмỳча се, осмỳчам се* 'бивам осмукан', *осмỳквам* 'поемам със смукане нещо; изсмуквам, изцеждам' (Геров), *осмокỳля* 'жаба' (вж. *осмокỳльо*); *посмỳча* 'смукна малко, кратко време' (Геров), *посмỳкна* 'смукна нещо малко' (Геров); *просмỳча* 'поема в себе си, пропия се с нещо', *просмỳча се* 'мина през порите на нещо', *просмỳквам* 'поемам в себе си, попивам с нещо', *просмỳквам се* 'минавам през порите на нещо; поемам в себе си, попивам се с нещо', *просмукана* в съчет. *просмуканата пръст* 'название на почва' (Широково, Беленско); *смукало-църкало* 'уред за издигане на водата нагоре чрез изсмукване или налягане, а и по двата начина' (1874, И. Н. Гюзелев); *землесмукач* (1961, в. Работническо дело), *земесмукачен* (1961, в. Работническо дело), *земесмукачка* (1964, Г. Й. Покровски и др.), *потосмукàч, прахосмукàчка*; *смучи-зайче* диал. 'вид растение' (само в СбНУ 21, 2, 61). – Вероятно звукоподраж. За алтернацията *к:ч* в завършека на основата при *смỳча* срв. звукоподражателните *лòкам: лòча, смъркам: смърчам*. Срв. Szymański, Derywacja 20, Ст. Младенов, ЕтР 595. – Заето в рум. *a smucí*, *smucésc* 'изтръгвам, изтеглям, изскубвам' (Rosetti, Influenţa 42), *smuncesc*, *smucesc* 'смуча' (Цонев, История 2, 139). – Срв. *смòкам, смòцам, смук*.

смỳчни се гл. в израз *смỳчни ми се* 'стана ми мъчно, тежко в корема' (Трънско). – Форма за мин. св. вр. от **смỳчи се*, диалектна форма на *смъчи се* (вж. *мъча*), с диал. *у* на мястото на ъ стб. **ѫ**.

смỳшквам 'смушвам', св. в. **смỳшкам**. – Произв. от *мỳшкам* (вж. *мỳша*).

смушòв прил. 'агнешки, направен от кожа на новородено агне' (Олшанка, в Украйна). – Побългарено от рус. *смушóвый* 'който се отнася за обработена овча кожа', произв. от *смух* 'обработена овча кожа'.

смỳшък 'овча вълна' (Олшанка, в Украйна). – От рус. *смýшек* 'кожа от новородено агне'.

смущàвам 'предизвиквам смут; нарушавам, преча' (1863, в. Гайда), **смущàвам се** 'не съм спокоен, тревожа се, разсейвам се', **смутя̀** 'предизвикам смут; наруша; попреча', **смутя** (1875, П. Кисимов), **смутя̀ се** 'стана неспокоен, разтревожа се, разсея се', **смутя се** (1840, Н. Рилски), **смỳта се** 'силно се уп-

лаша' (Банат), **смутя̀вам** книж. 'смущавам' (1856, Цариградски вестник, 1878, Н. Бончев), **смутявам са** 'смущавам се' (1873, С. С. Бобчев), **смутвам** 'смущавам' (1858, М. Л. Софиянец). – Произв.: *смущающ* 'смущаващ' (1881, сп. Наука), *смѝщен* 'смутен' (1853, С. Радулов), *смѝщени* мн. ч. 'смутени' (1871, Г. Кръстевич), *смущенна* (1854, Хр. Йованович), *смущѐнно* '(за море) развълнувано' (1853, С. Радулов), *смутѐн* 'силно развълнуван, разтревожен, изплашен', *смѝтин* прил. 'силно уплашен' (Банат), *смѝтно* 'уплашено' (Банат), *смѝтна* 'уплашена' (Банат), *смѝтен* 'размирен' (вж.), *смутение* 'смущение' (1872, Историята на Геновева, превод), *смущѐние* 'предизвикване на смут; стеснение, безпокойство' (по рус. *смущéние* също), *смущенье* (1871, сп. Училище), *смощяние* в текст: *Молямъ тайно, да бъде това писмо от Г-жа, за да не стане смощяніе...* (1911, Н. Геров), *смутѐност* 'състояние на смутен', *смутѝтел* 'който предизвиква смут' (по рус. *смути́тель*), *смутител* 'кавгаджия' (1866, П. Р. Славейков), *смутѝтелка* 'която предизвиква смут', *смутителен* 'размирен' (1868, в. Дунавска зора), *смутлив* в съчет. *смутливи приключения* (1876, в. Нова България), *смутня̀* 'размирица, смут' (1866, П. Р. Славейков), *смутни* 'смутове' (1873, Т. Шишков); *посмутя̀, посмуща̀вам* 'смутя за кратко време' (Геров). – Възникнали по рус. *смуща́ть* 'смущавам, объркवам', св. в. *смути́ть* 'смутя, объркам', чслав. **смѫщати, смѫтити**, а те от стб. **съмѫщати, съмѫщаѭ** 'смущавам (се), обърквам (се)', св. в. **съмѫтити, съмѫщѫ** (Супр. и др.), сродни със срхр. *смŷтӣм* 'смутя, разбъркам, размътя', *сму́тити се, сму́тӣм се* 'смутя се', словаш. *smútiť* 'тъгувам, жаля', от праслав. **sъ-mǫtiti*, образувано с представка **sъ-* и **mǫtiti* (вж. *мъ̀тя*), което е каузатив към **męsti* (вж. под *метѐж*). – Срв. Miklosich, EtWb 189, Преображенский 2, 340, **H**olub–**K**opečný 312, 342, **B**rückner, S**EJP** 328, Ст. Младенов, ЕтР 595, **M**achek 563, под *smutný*, Vasmer, **REW** 2, 678, под *смути́ть, сму́та*, Skok 2, 414, под *mèsti*. – Заето в рум. *zmunti (se)* 'вие ми се свят' (**E**. **P**etrovici, Actes Ier Congrès 207). – Срв. *смут, смѝтен, мъ̀тен, метѐж*.

смѝщра (са) 'скрия (се), прикрия (се); открадна (се); смушкам (се)' (Радовене, Врачанско). – Произв. от *мѝщра (са)* 'крия (се); завирам (се); разбутвам (се), сбутвам (се)' в същия говор, което е от първонач. **мѝшора (са)* = *мѝшорѐ се* 'увирам се, мушкам се' (Банско), произв. от *мѝша (се)* (вж. *мѝша*), с епентеза на неударено *-т-* между *ш* и *р*, за която срв. разг. *щрапнѐл* вместо *шрапнѐл*, срв. още *страм* вместо *срам*.

смъ̀га ж. 'тъмни, черникави петна по лицето при бременност или големи грижи' (Кулско, Видинско, Белоградчишко). – Произв.: *смъгяв* 'неопределен цвят' (Банско). – Вероятно във връзка със *смѝга* (вж.), би могло да бъде с друга отгласна степен. Срв. и *смѫ̀га, смъгнавам*.

смъгнавам, смъгна 'отслабвам от болест или от грижи' (Габрово). – Вероятно във връзка със *смъ̀га* (вж.) с първонач. знач. 'чернея, потъмнявам' > 'чернея, потъмнявам (от болест, грижа)' > 'отслабвам (от болест, грижа)'. Срв. и *смѫ̀га, смѝглест, смуглъо* (под *смѝга*).

смъгърѝсвам, смъгърѝсам, 'унищожавам, похабявам нещо; излъгвам' (Еленско). – Произв. от *магарѝсам* 'замърсявам, цапам' (вж. *магарѝсам*[2]), с редукция на неударени *а* в *ъ*.

смъдѝ 'боли, причинява неприятно чувство' (Казанлък), 'има особен дразнеж или лека парлива болка по тялото' (Мерданя, Великотърновско), **смъди** с вероятно знач. 'гори; предизвиква болка' в текстове: ... *нам какво го палиха, смъдиха, от Йоргаки прекрстиха го на Богданчо* (1863, в. Гайда), *Нам какво ги клели, палили, смъдили, поповити...* (1863, в. Гайда), *Ходихме, палихме, смъдихме по цяло Загоре...* (1901, Р. И. Блъсков), **смъдѝ ме** 'причинява особен тъп дразнеж или лека парлива болка по тялото', **смъдѝ ме** 'сърби ме, смъди ме' (Банат), **смъ̀дя** 'правя, струвам, върша нещо си' в текст: *Правиха, смъдиха и дотам го докараха.* (БТР), **смъ̀дя** 'струвам, правя нещо' (Ряховците, Севлиевско), **смъ̀да**, **смъ̀дна** 'сърбя, дразня с тръпнене; предизвиквам сърбеж, тръпнене' (Радовене, Врачанско), **смъдна** 'засегна' (1876, в. Стара планина), **смъ̀дне ме, смъ̀два ме, смъ̀днува ме** 'смъди ме кратко и поединично' (Геров), **смадѝ** 'има особено дразнене по тялото' (Ленково, Никополско), **смадѝ**, **сма̀дне** 'има особен дразнеж по тялото или лека парлива болка' (Ихтиманско; Тръстеник, Плевенско), **смадѝ ме** 'усещам парлива болка' (Благоевград), **сма̀дне ме** диал. 'причинява парлива болка', **смудѝ мъ** 'причинява сърбеж или парлива болка' (Ново село, Видинско). – Произв. *смъдѐж* 'смъдене, сърбеж, Pruritus, Prurigo' (Габрово), *смъ̀ден* м. 'горък, нещастник' (Малко Търново), 'горкият, нещастният' (Странджа); *засмъ̀ди го* 'нещо лошо е направил' в израз *Напра̀ви го, че го засмъ̀ди.* (Плевенско), *засмъдя̀, засмъдя̀вам* 'засърбявам, жегвам', *засмадя̀вам* диал. 'укорявам', *засма̀дувам* 'укорявам' (вж.), *засма̀дува̀м* също (Разложко), *засма̀дка* 'негодница' (вж.), *засма̀дник* 'негодник' (вж.), *засма̀дница* 'негодница' (вж.); *о̀смада са*, *осмъ̀двам са* 'отивам по дяволите' (Радовене, Врачанско), в израз: 'Да са осмъ̀ди! Да се не види макар! По дяволите!' (Радовене, Врачанско), *осмадѝя* 'пожар' (Геров), диал. 'голямо нещастие' (СбНУ 31, 312); *посмъдѝ ме, посмъ̀два ме* 'леко ме дразни с парене'. – Срхр. *сму̏дити* 'обгарям леко, изгарям, пламтя, опърлям', словен. *smodíti* 'изгарям, обгарям, прегарям', чеш. *smuditi* 'изгарям, обгарям', диал. *smouditi* 'обгарям', словаш. *smúdi' (sa)* 'изгарям (се), прегарям (се)', пол. диал. *smądzić* '(за месо) опушва; боли', горлуж. *smudźiś (so)* 'опърлям, обгарям', долнолуж. *smuźiś* 'опърлям, загарям'. – Праслав. **smǫditi*, което е вероятно от поранно **svǫditi*, сродно с праслав. **vędnǫti* 'съхна, вехна' (вж. *вѐхна*), стб. **присвѧнѫти** 'изсъхвам, изгарям, увяхвам'. Сродно със ствиснем. *swintan* 'чезна, съхна', нем. *schwinden* също, *verschwenden* 'пилея, правя да изчезне', англосакс. *swindan* 'съхна, чезна'. – Ие. **su̯endh-*. Според Ст. Младенов, ЕтР 596, *sv-* > *sm-* е вероятно по регресивна асимилация, а според Bezlaj 3, 272, вариантът със *sm-* би могъл да е резултат от влияние на **smola*, **smaliti* или **smogorъ*, **smaga*. – Вж. Miklosich, EtWb 329, Holub-Kopečný 342, Pokorny 1047, Brückner, SEJP 527, Machek 561, R. Bernard, Балк. езикозн. 4, 1962, 85–86, Р. Бернар, Бълг. изсл. 265–266, Skok 3, 295–296, Schuster-Šewc 17, 1324,

Bezlaj 3, 272. Според Р. Бернар, цит. съч., първоначалното знач. се е изгубило в български език при думата *смъдя̀*, а се е запазило в някои диалектни производни. Според Бернар един нюанс разделя *смъдя̀* от неговия синоним *сърбя̀*: *смъдя̀* подсказва в по-голяма степен мисълта за остра, пареща болка, предизвикана от нещо, подобно на изгаряне. Произв. *смъ̀ден* е с развитие на значението 'горя, паря' > 'правя нещастен', по-точно 'горѐн' > 'измъчен чрез горене, нещастен', срв. срхр. *смудити* 'обгарям, горя, пърля; измъчвам, обсипвам с обиди' > 'правя нещастен'. Срв. и *го̀ръ̀к* 'нещастен', което е във връзка с *горя̀*. Произв. *засмъ̀дувъ̀м* е със семантичен развой 'горя, изгарям, бележа с нагорещено желязо' > 'слагам позорен печат, критикувам' > 'укорявам', а значението 'негодник' на *засмъ̀дник* е от първонач. знач. 'човек за изгаряне; човек за белязане с нагорещено желязо', вж. по-подробно Р. Бернар, цит. съч. За семантиката на *засмъ̀дувъ̀м* и *засмъ̀дник* вж. Р. Бернар, цит. съч. Срв. Szymański, Derywacja 115. – Срв. *смадйата смадѐшко*.

смъдлъмъ 'висококачествен суджук' (Беброво, Еленско). – Неясно.

смъдо̀к 'бяла риба, белевица, Lucioperca sandra' (Геров), 'вид риба' (Габрово; ДА), **смадок** 'бяла риба (едра)' (БТР), представено у Bezlaj 3, 277, като 'риба Lucioperca lucioperca'. – Вероятно от основата на гл. *смъдѝ* (вж.), срв. срхр. *сму̂ђ* 'риба Perca lucioperca (sandra)' (Вук), *смуду̂т* 'морска риба, която не е светла, Perca lucioperca Labrax lupus' (суф. -*ут* < -*ǫt*-, вж. Skok 3, 295), словен. диал. *smȗč* 'риба Lucioperca sandra', *smȏj* също, *smug* също, които Bezlaj 3, 277, извежда от праслав. диал. **smǫd'ь*, **smǫdǫrъ/ь*, **smǫdъkъ* (**smugъ*, **smučь*), за което предпазливо предполага, че е произв. от **smǫditi* (вж. *смъдѝ*) заради цвета, което е приемано с резерви и от Skok 3, 295, под *сму̂дити*. Bezlaj, пак там, сравнява с рус. *сму́глый*. Той смята, че както при рус. *суда́к* 'вид риба' (вж. Vasmer, REW 3, 39), укр. *суда́к*, пол. *sandacz* може да се мисли за праевропейски произход. Bezlaj, цит. съч., приема, че не е изключено родство със *сом* 'Silurus', което за българската дума е фонетически невероятно. Според М. Рачева, II Международен конгрес по българистика. Доклади 2. София 1987, 167, предположението за идентичност на основата **smąd*- в *смъдо̀к* и съответствия с праслав. **smąditi* > бълг. *смъдя̀* и т. н. е неубедително и изказаните от Skok, цит. съч., резерви са оправдани. Смята, че **smąd* - в бълг. *смъдо̀к* и съответствия има първоначално знач. 'тъмен' и може да бъде обяснено като резултат от вторична назализация на ие. **meu*-, *meuә*-, *mȗ*- 'нечист', т.е. като сродно с англосакс. *smut*, англ. *smudge* 'петно', срв. за подобна вторична назализация в тълкуването на източнослав. *smuglъ* < **smąglъ* 'тъмен' във връзка с праслав. **smāglъ* 'тъмен'. – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 596, под *смѫ́двамъ*.

смъдряванье 'вид обред, изпълняван от младоженците, които стоят прави и не говорят нищо' (1859, Г. С. Раковски). – Произв. от *смъдря се* 'мъдря се' (вж. *мъ̀дър*').

смъйѐм същ 'смея се; подигравам се' (Ново село, Видинско), **смъйѐ мъ** 'подиграва ме' (Ново село, Видинско). – От *смейѐм се*, акцентен вариант на *смѐйем се* (вж. *смѐя се*), с неударено *е* > ъ в говора.

смъкав прил. 'размъкнат' (Мошино, Пернишко). – Произв. от диал. *смъкам* 'свалям нещо с дърпане, свличам, снемам', произв. от *мъкна*[1] (вж.).

смъквам 'бързо набирам плодове с шумата или тревата' (Долно Луково, Бургаско). – Еднакво със *смъквам* 'свалям нещо с дърпане', произв. от *мъкна*[1] (вж.). – Срв. *смѝцам*, *смѝчам*.

смъкльо 'раздърпан, небрежен към външността си човек' (Драговита, Царибродско, днес Димитровградско; Красава, Брезнишко), **смъкля** 'човек с развлечени дрехи' (Годечко), 'раздърпан, небрежен към външността си човек' (Драговита, Царибродско, днес Димитровградско), 'смъкнат, развлечен' в текст: ... *а мой смъкля ощ га нѐма, ух!* (Гоз, Брезнишко), 'грозен човек' (Филиповци, Пернишко). – Произв. от *смъкна*, *смъквам* (вж. *мъкна*[1]). – Срв. *сма̀кльо*.

смъкнога̀щ 'раст. звъника, жълт кантарион, Hypericum' (Тетевен), **смъкногащ** диал. 'раст. жълт кантарион, Hypericum; Hypericim perforatum' (БотР 184), 'раст. крилата звъника, Hypericum tetrapterum' (Зелениката, Тетевенско). – Сложна дума, образувана от *смъкна*, произв. от *мъкна*[1] (вж.), и *га̀щи* (вж.). Вероятно растението е наречено така поради диуретичното му действие и е по модел названия от типа *капико̀с*. За образуването срв. *смакнѝчешѝркьо* 'човек (дете), който ходи със смъкнати панталони'. За семантиката на втората съставка срв. други названия на растения: *га̀щички* 'раст. кандилка; раст. ралица', *гащниче* 'раст. печурка', *петлюви гащи* 'раст. клинавче; раст. нокът'. Срв. и сръб. *смакнеж* 'раст. Hypericum perforatum'.

смъму̀зя се 'свия се, смаля се' (Кулско, Видинско, Белоградчишко; ДА). – Произв.: *смъму̀зен* прил. 'свит, сбърчен, смален' (Кулско, Видинско, Белоградчишко; ДА). – С редукция *-а-* > *-ъ-* в неударена позиция от *смахму̀зя* (вж.) със семантичен развой 'удрям кон с шпори' > 'свия се при удар с шпори' > 'свия се'. За семантиката срв. варианта *сма̄музвам*, *сма̄муза* 'нанасям побой; смачквам (хартия или дреха)' под *махму̀з* 'шпора' (вж.).

смъндъ̀рсувам 'скъсвам бързо дрехи, обуща' (Радуил, Ихтиманско). – Произв. от **мъндъ̀рсувам*, вариант на *мандъ̀рсам* 'движа насам-натам, клатя, люлея; бия' (вж.).

смънкюва се 'смалява се' (Софийско) в текст: *Месо̀то се варѝло, варѝло, та се смънкя̀ло.* (само в ДА). – С метатеза от *смъкнюва се*, форма за 3 л. ед. ч. от *смъкнювам (се)* = *смъкнувам (се)* 'събличам се, смъквам се, отслабвам', произв. от *мъкна* (вж. *мъкна*[1]); или образувано от основа *мънк-* в *мънка* 'малко момиче' (вж. *мънка*[2]), *мънкьскь* 'малък' (вж.) и т.н.

смъра̀нда ж. 'развратна жена' (Мерданя, Великотърновско) само в ДА. – Неясно. Може би погрешно записано вместо *смъра̀йда* 'разхайтен човек; нечиста, вонлива жена' (вж. *смара̀йда*).

смъ̀рголь 'сопол' (Костурско), **смъргѝль** също (Костур; Козарско, Пещерско). – Произв.: *смъргѝлька* ж. 'сополивка' (Костурско), *смъргѝлько* м. 'сополивко' (Костурско), *смъргулѝв* прил. 'сополив' (Козарско, Пещерско), *смъргуля̀в* прил. с вероятно знач. 'сополив' в нар. пес.: *Мо̀мче малечкѝво / мо̀мче смъргуля̀во.* (Баница, Леринско). – От първонач. **смъ̀рколь* = **смъркѝль*, варианти на *смъ̀ркуль* 'ледена висулка', *смо̀ркул* 'сопол' (вж. *смъркам*).

смъ̀ргя ж. с вероятно значение 'смрад, воня' в текст за ада: ... *шчо̀ кя бѝдит сѐкаква мъ̀ка ... жѐдос нетѝвната, гнъсо̀тиа и смъ̀ргя непретъ̀рпена* ... (Охрид). – Вероятно от първонач. **смъ̀рдя* 'смрад', поствербал от *смърдя̀* (вж.), с диал. *-дь-* > *-гь-*. За промяната *-дь-* > *-гь-* срв. *смргя* от **смрдя* 'мирише лошо' (под *смърдя̀*).

смъ̀рдам с вероятно знач. 'помръдна' в текст: *Едно ке смъ̀рдаше со некой пърс или рака или нога, и сенѝщето ке се сто̀реше дев о̀д неа.* (Прилеп; СбНУ 3, 156). – Произв. от *мъ̀рдам* (вж.).

смърдлѝка 'раст. офика, Sorbus aucuparia = (Pirus aucuparia)' (Бояна, Софийско), 'раст. плюскач, Colutea arborescens' (Загоричане, Бобища, Македония). – От *смрълдѝка, смрълдика* също (вж. *смрад*), с метатеза.

смърдо̀свам 'заблуждавам, лъжа' (Чудомир, Разградско, ДА). – От първонач. **смардо̀свам*, произв. от *мардо̀свам* 'мамя, лъжа' (вж.), с редукция *-а-* > *-ъ-* в неударена позиция.

смърдя̀ 'издавам лош дъх, воня, миришa лошо', св. в. **смръ̀дна**, **смърдя̀ се** 'вмирисвам се, започвам да мириша' (Геров), **смъ̀рда** 'воня, смърдя' (Костурско), **смъ̀рда се** 'вмириса се' (Костурско), **смърдѣ̀** 'издавам смрад, смърдя' (Банат), **смрадя̀** '(за плевел) замърсявам посеви, нива' (Тотлебен, Плевенско), **смр̀да** 'изпускам лоша задушлива и остра воня' (Тетевен), **смрдѝ** 'мирише лошо' (Витановци, Пернишко; Падеж, Благоевградско; Бобошево), **смрдѝм** 'издавам неприятна миризма, воня' (Милчина лъка, Кулско), **смъ̀рдуа се** 'вмириса се' в текст: *Тя яйце не се смъ̀рдуа за цѐлата година.* (Прилеп), **смъ̀рдум** 'воня' (Кукуш), **смргя** 'смърдя' (Тетовско); стб. **смрьдѣти, смрьждѫ** 'изпускам зловоние' (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Супр.). – Произв.: *смърда̀н* 'растение ранилист из буренливи места и храсталаци, покрито с гъсти власинки, Stachys germanica = (Stachys)' (Софийско), *смъ̀рдеа* ж. с вероятно знач. 'воня' в текст: ... *що и ден денеска таа смъ̀рдеа я има кай калайджѝйте, кога да калайлисуаат садои.* (Прилеп) (от първонач. *смъ̀рдева* с изпадане на *-в-* в интервокална позиция), *смърдѐви* същ. мн. ч. в текст: ... *яс сум учѐна о̀кулу мѐне да ѝмам сурѝя о̀вци, зато̀а не мо̀жем ни ѐден са̀ат да присѐдам во тѝя смърдѐви, шо съ по тамо̀шните сока̀ци*... (Крушоради, Леринско), *смърдѐж* 'смрад, смърдене', *смрдьеш* 'смърдене, лошо мирисане; смърдел' (Тетевен), *смъ̀рдел* м. 'остра, неприятна миризма; (прен.) човек, който е неприятен на някого' (Ленково, Никополско; Геров), *смр̀дей* 'остра, неприятна миризма, смрад' (Тръстеник,

Плевенско), *смърдѐла* ж. 'нечиста жена, неуредна домакиня' (Сухиндол), в нар. пес.: *Що не пѝе вѝно и ракѝя и не пу̀ши смърдѐла туту̀ня...* (Василовци, Ломско), *смърделѝв* 'мързелив, ленив' (Церово, Леринско), *смърдѐлика* 'раст. плюскач, Colutea arborescens' (Струга), *смърдѐлкя* ж. (Долна Рикса, Монтанско; СбНУ 41, 238), *смръдѐлщина* 'смрадлива, нечиста жена' (Геров), *смърдѐлщина* също (Лом, Видин), *смърден* прил. 'миризлив' (Прилеп), *смърденко* зват. п. шег. ирон. 'лук' само в текст: *Помѝнало вѝното покра̀й лу̀ко и му рѐкло: „добро̀ утро, смърденко"*. (Прилеп; СбНУ 3, 135), *смърдѐчка* 'раст. Boletus bovinus' (Геров), *смърдечка* 'гъба червенушка, Boletus edulis; срамна гъба, Phallus impudicus' (БотР 114), в съчет. *дяволска смърдечка* 'дяволска гъба, Boletus satans', *ядлива смърдечка* 'гъба манатарка, Boletus edulis', *смърдечков* в съчет. *смърдечкова гъба* 'гъба червенушка, Boletus edulis', *смърдешка* 'раст. плюскач, Colutea arborescens; дърво офика, Sorbus aucuparia', *смърдика* 'раст. плюскач, Colutea arborescens; раст. Ligustrum vulgare' (Вишан, Царибродско, днес Димитровградско), 'дърво офика, Pirus aucuparia' (Бояна, Софийско), *смъ̀рдла* диал. 'детска болест, която покрива тялото с рани и корички', 'ленива и нечиста жена, която вони' (Трънско), *смръдла* 'детска кожна болест, руса̀' (Станьовци, Брезнишко), *смръдлѐ* ср. 'пор' (Бродилово, Малкотърновско), *смрдлец* 'растение със силен мирис' (Кичевско), *смрадлѝв* 'който силно смърди; (прен.) мързелив', *смрадльѝв* прил. 'който смърди, вмирисан; (прен.) мързелив' (Самоков; Леска, Кюстендилско), *смрадлѝва* в съчет. *смрадлѝва трева̀* 'раст. мърша, вонеща лобода, Chenopodium vulvaria' (Геров; Присово, Великотърновско; Велико Търново), *смрадливо* в съчет. *смрадливо дърво* 'дърво офика, самодивско дърво, Sorbus aucuparia' (БотР 514), 'дърво офика, Pirus aucuparia' (БотР 237), *смръдлѝво* в съчет. *смръдлѝво дърво̀* също, 'дърво калина, скоруша, Sorbus aucuparia' (Геров), *смрадлѝвост* 'качество на смрадлив', *смръдлѝв* 'воняц; мързелив' (Геров), *смръдльѝв* прил. 'който е със силна неприятна миризма' (обл. Каменица, Кюстендилско), *смръдлѝва* в съчет. *смръдлѝва трева̀* 'раст. мърша, Chenopodium vulvaria' (Панчев), *смръдлива* в съчет. *смръдлива дрипавка* 'Crepis foetida' (превод от лат.), *смръдльива* 'миризлива' (Самоков), в съчет. *смръдльива врана* 'синя гарга' (Кюстендилско), *смръдлѝво* в съчет. *смръдлѝво дърво̀* 'дърво оскруша, калина, Sorbus aucuparia и неговият плод' (Геров), *смърдлив,* в съчет. *смърдлив въртипоп* 'раст. мъжка лай-кучка, Anthemis cotula', *смърдлѝв* 'който силно смърди, вони; (прен.) мързелив, ленив' (Костурско; Леринско), *смърдлѝвъ* в съчет. *смърдлѝвъ тръвъ* 'раст. струпейниче, Chenopodium vulvaria' (Великотърновско), *смърдливо* в съчет. *смърдливо дърво* 'офика, Sorbus aucuparia', *смрдлѝв* 'който е с неприятна миризма' (Ръждавица, Кюстендилско), *смрдлив* таен зидарски говор 'кромид' (Шлегово, Кратовско), *смрдльѝв* 'мързелив' (Самоков), *смрдльив* таен зидарски говор 'нужник' (Кривопаланско), *смрдлѝка* 'вид билка' (Падеж, Благоевградско), *смрдлия* 'който мирише' (ЮЗ), *смрадльо̀* м. 'смръдльо; мързелан' (Самоков), *смръдльо̀* в текст: *И мома̀та, видѐла, не видѐла, па си рекла̀: „Нѐчем го тога̀ва смръдльо̀те!"*, *па си зема̀ла говеда̀ро и*

се венча̀ли. (Долно Уйно, Кюстендилско), *смр̥̀дльо* 'мързеливец' (Страцин, Кумановско), *смрдля* таен зидарски говор 'лук, кромид' (Кривопаланско), *смръдна* 'миризлива' (1871, сп. Читалище), *смръдня̀* 'смрад, лоша миризма' (Самоков), *смр̥дня̀* 'лоша миризма, смрад, воня' (Кюстендилско), *смъ̀рдул* 'мързелив човек' (Банат), *смърду̀лка* 'пор' (Загоричане, Костурско), *смърду̀-лька* също (Куфалово, Солунско), *смъ̀рдушка* 'раст. зайча стъпка, Geum urbanum' (Велес), *смръдушка* също (Геров), *смърдушка* в съчет. *смърдушка карамфил* 'раст. Geum urbanum', *смърдъш* м. 'смрад, воня; (прен.) мързел' (Банат), *смърдъщ* прил. 'смърдящ, смраден; много мързелив' (Банат); *всмърдя̀ се, всмърдя̀вам се* 'започвам силно да воня' (Геров); *досмърдѝ, досмърдя̀ва* 'завонява нещо' (Геров); *засмърдя̀, засмърдя̀вам* 'завонявам' (Геров), *засмъ̀р-да, засмъ̀рдвам* 'започвам да смърдя' (Костурско), *засмъ̀рдвам се* 'завонявам' (Костурско), *засмърдя̀л* 'завонял' (Геров); *изсмърдя̀ се, изсмърдя̀вам се* 'преставам да смърдя' (Геров); *насмърдя̀ва* 'смърди по малко, понякога' (Геров); *осмрадѝл* 'замирисал' (Редина, Софийско); *посмърдя̀* 'да смърдя малко, кратко време' (Геров), *посмрадѐн* прил. 'който има много пъпки по тялото' (Банат); *пузасмъ̀рдувум* 'позавонявам' (Кукуш); *разсмърдя̀ се, разсмърдя̀вам се* 'развоня се', *ръсмъ̀рдувум* 'развонявам' (Кукуш); *усмърдя̀, усмърдя̀вам* 'умирисвам' (Геров), *усмърдя̀ се, усмърдя̀вам се* 'ставам вонящ; завонявам' (Геров), *усмърдъ̀, усмърдѐвам* 'правя нещо да стане смрадливо' (Банат), *усмърдъ̀ се, усмърдѐвам се* 'ставам смраден' (Банат), *усмъ̀рдувум* 'овонявам' (Кукуш), *усмрдѝ се, усмрдда се* (Кумановско); *смърдовра̀нка* 'птица синековица, Coracias garula' (Геров), *смърдоглавец* диал. в нар. пес.: *Тога зборвит жаба кречанога: „Витосай се, раче осмокраче, айд от тука, дълго мустакинче! За мнука ми смърдоглавци, дали ми сѐ како тебе!"* (Братя Миладинови, БНП 21), *смърдо̀-гъзец* прен. 'название на лук' (Охрид; Геров); МИ: *Smîrda* в обл. Крайова, ок. Т. Жиу и Т. Северин, обл. Букурещ, ок. Т. Мъгуреле (Rosetti, Influenţa 57), *Смърда̀н* при Мадан, в Монтанско, във Видинско, *Смърдан* в Годечко, *Смърда̀на* при Ковачица, Станево, Горни и Долни Цибър, Ломско, *Смръда̀нче* в Мадан, Монтанско, *Смръдѐвите лѐкви* при Лесковец, Берковско, *Смръдѐлата ба̀ра* при Каменна Рикса, Монтанско, *Смръдѐлио кла̀денец* при Бистрилица, Берковско, *Смръдѐлите лѐкви* при Бистрилица, Берковско, *Смърдѐлия гера̀н* при Славотин, Монтанско, Сливовик, Ломско, *Смръдѐлия дол* при Доктор-Йосифово, Монтанско, *Смърдѐлия кла̀денец* при Киселево, Ломско, *Смърдѐлка* при Дреновец и Чорлево, Ломско, *Смръдѐл кла̀денец* при Долно Озирово, Стояново, Берковско, *Смъ̀рдело* при Райковци,Валовишко, *Смръдѐлото кла̀денче* при Винище, Монтанско, *Смръ̀делчец* при Белица, Разложко, *Смърделя̀н* при Георги-Дамяново, Монтанско, Гаганица, Берковско, *Смърделя̀н кла̀денъц* при Меляне, Монтанско, *Смърдѐш* в Сухиндол, Костурско, *Смърдещѐц* при Мирково, Пирдопско, *Smărdeşteţ* в Румъния (Цонев, История 2, 35), *Смръдещец* при Turnu-Severin в Румъния (E. Petrovici, Балк. езикозн. 3/2, 1961, 96, 99), *Смърдичѐц*, мах. към с. Слатина, Ловешко, *Смър-дишкият рът* при Бели Осъм, Троянско, *Смръ̀для* при Лесковец, Берковско,

при Долно Церовене, Ломско, *Смърдовчѐц* при Дългоделци, Ломско; ФИ: *Смардѐлев* (Дъбравите, Пазарджишко; Велинград), *Смърдѝлов*, разновидност на *Смардѐлев* (Дъбравите, Пазарджишко). – Срхр. *смрдјети*, *смрдим*, словен. *smrdéti*, *smrdím*, струс. **смьрдѣти**, рус. *смердéть*, *смержý*, укр. *смердíти*, *смерджý*, белорус. *смярдзéць*, *смярджý*, чеш. *smrděti*, *smrdím*, словаш. *smrdieť*, *smrdím*, пол. *śmierdzieć*, *śmierdzę*, кашуб. *sḿerʒec*, *sḿerʒi*, полаб. *smardě* 3 л. ед. ч., горлуж. *smjerdźeć*, *smjerdźu*, *smjerdźić*, *smjerdźu*, долнлуж. *smjeŕeś*, *smjeŕim*, *smjeŕiś*, *smjeŕim*. – Праслав. **smьrděti*, **smьrdją*, с друга степен на коренната гласна в **smardъ* (вж. *смрад*). – Сродно с лит. *smirdėti*, *smirdžiu*, латв. *smirdêt* 'воня', *smirsti*, *smirstu*, *smirdau* 'започвам да воня, вмирисвам се', лат. *merda* 'кал, нечистотия'. Тук Torp 527, отнася и англосакс. *smeortan* 'боледувам', ствисонем. *smerza* ж. р., *smerzo* м. р. 'болка', обаче срв. Ernout-Meillet 709. – Ие. **smer-d-*. – Вж. **M**iklosich, EtWb 310, Преображенский 2, 334–335, Specht, KZ 62, 215, **B**rückner, S**EJP** 532, **H**olub–**K**opečný 342, **T**rautmann 271, **F**raenkel, **LEW** 848, Ст. Младенов, ЕтР 595, Vasmer, REW 2, 671, **M**achek 561–562, Walde–**H**ofmann 2, 74, **P**okorny 970, **F**risk 2, 751, Skok 3, 294–295, **P**olański, S**EJDP** 5, 733, Schuster-Šewc 17, 1320—1321, **B**ezlaj 3, 275. – Формите с *-а-* като *смрадя̀*, *смрадлѝв*, *смрадльо̀*, *осмрадѝл* и *посмра̀ден* са вероятно под влияние на *смрад* (вж.). – Заето в рум. *smîrdar* 'раст. Rododendron' (Цонев, История 2, 49).

смързва се 'смразява се, изстудява се' (Грамада, Кулско), **смързва са** '(за ядене) изстива, замръзва мазнината му' (Еленско), **смързнем** 'замръзна, много изстина' (Трънско). – Еднакво със *смръзва се*, 3 л. ед. ч. от *смръзна се* (вж. *мръзна*), с *-ър-* вместо *-ръ-* в говорите.

смърк[1] 'помпа за вода' (Винга, Банат). – От рум. *smîrc*, което според DLR 10/4, 1125, е от стб. **смрькъ**. Срв. Skok 3, 406, под *šmrkalj*.

смърк[2] 'дърво смърч, Picea excelsa' (БотР 514). – Вероятно погрешно набрано вместо *смърч* (вж.), тъй като под латинското име Picea excelsa в БотР 234, е записано *смърч*, а няма форма *смърк*.

смърка с вероятно значение 'вечер, мръкване' в нар. пес.: *Като е смърка смърчѝло / те го на чѐрга турна̀ли / па са ми два̀та сгълчѐли / пра̀во го у тех занѐли / във ба̀щино му дво̀рове.* (Добродан, Троянско). – Поствербално образуване от **смъркне се* 'свечери се, настане мрак', което е с метатеза от **смръкне се*, вж. *мръква (се)*. Срв. *мъ̀рка* 'вечер' (вж. *мърк*). Срв. укр. *смерк* 'мръкване'. – Срв. *смъркѝня са*, *смъркоса се*.

смъркам, смръкна 'поемам през носа си, подсмърчам; (разг.) пия, пиянствам', 'сърбам ястие с шум' (Патaленица, Пазарджишко), **смъркам**, **смъркна** 'изпивам нещо наведнъж' (Кондорби, Костурско), 'смърчам, подсмърчам' (Костурско), **смърквам** 'поемам през носа си', **смъркум** 'подсмърчам' (Кукуш), **смр̥кам** 'подсмърчам, поемам с носа си' (Доброславци, Софийско; Канарево, Куманско), **смр̥кам**, **смр̥кна** 'подсмърчам, поемам с носа си; смъркам;

пия шумно; смуча бонбон' (Тръстеник, Плевенско), **смръкна** диал. 'изпия, погълна' (П. Р. Славейков), **смръквам** 'смъркам поединично, поглъвам', **смръкна се** '(за вода) пое се, погълна се' (1877, П. Р. Славейков), **смръкнувам** 'поглъщам' (1868, П. Р. Славейков); чслав. *смръкати*, *смръкаѭ* 'поемам с носа си', *смръкъ* 'сопол'. – Произв.: *смъркавица* 'болест, която започва с хрема и слаба кашлица' (1875, И. Богоров), *смъркàвица* 'кихавица, хрема, Rhinitis, Coryza' (П. Цончев), *смъркалàн* 'сополанко' (Орешец, Асеновградско), *смъркàле* мн. ч. 'ледени висулки' (Бачково, Асеновградско; Иваново, Хасковско), *смръкало* 'уред, с който се вади вода от кладенци' (1872, Й. Груев), *смъркалца* 'ноздри' в гатанка: ... *под очилца смъркалца / под смъркалца копанка*... (Горно Броди, Сярско), *смр̀каньє* 'мляскане' (Тръстеник, Плевенско), *смъркàч* разг. 'пияница, смукач', 'дървена запушалка за шишета с дупчица, през която се пие' (Твърдица), *смъркуль* 'ледена висулка' (Искра, Първомайско), *смо̀ркул* 'сопол' (Костандово, Велинградско); *засмъркам*, *засмърквам*, *засмръквам*, *засмръкувам* 'започвам да смъркам' (Геров); *изсмъркам*, *изсмръквам*, *изсмръкувам* разг. 'със смъркане приемам всичко, много; смъркам или пия до край', *изсмъркам се*, *изсмръквам се* 'изсеквам се; бивам изсмъркан' (Геров), *исмръкна* 'смръквам' (Долновардарско); *насмъркам се*, *насмърквам се* 'насмуквам се, напивам се' (Панчев), *насмърквам се* 'поемам нещо през носа' (Странджа); *осмърквам* 'със смъркане приемам всичко, много' (Геров); *посмръкна, посмъркам* 'смъркам от време на време; смъркам нещо малко' (Геров); *подсмръкна*, *подсмъркам*, *подсмъркнувам* 'смъркам от време на време; стоя някъде без работа и гледам' (Геров), *подсмъркӯлкя* (у Панчев 257, *подсмъркӯлка),* определение на жаба в пример: *Там нашàл жàбу потцмръкӯлкю* (Чипровци); ФИ: *Смъркàлев* (Илчев, Р 456), *Смърков* (Гълъбово, Старозагорско; Пловдив). – Срхр. диал. *смркати* 'помпам', словен. *smŕkati* 'подсмърчам', *smŕkniti* 'подсмърчам; секна се', струс. *смъркати* 'смъркам', рус. *сморкáть* 'секна се', *сморкáться* също, укр. *сморкáти* също, белорус. *смаркáць* 'чистя сополив нос', чеш. *smrkati* 'секна се', словаш. *smrkat'* 'изсекна се', пол. *smarkać* 'секна се', горлуж. *smorkać* също, доллуж. *smarkaś* също. – Праслав. **smъrkāti*, **smъrkāją*. – Сродно с лит. *smùrgas*, *smùrglis* 'сопол', *smurkšinti* 'замърсявам', латв. *smurga* 'мръсотия', *smur̃gul'i* мн. ч. 'сополи', новоперс. *morg* 'сополи'. – Според Ст. Младенов, ЕтР 595, от ие. звукоподраж. корен **smer-*. Според Zupitza, GG 137, думата е сродна с нововисннем. *Schmirgel* 'тютюнева утайка в мундщука на лула или слузеста утайка в тръбата на духов инструмент', обаче според Kluge–Götze 531, *Schmirgel* е сродно с нововиснем. *schmieren* 'мърся', което приема и Vasmer, REW 2, 676. Според Преображенский 2, 338, *смъркам* е звукоподраж. Според Machek 562, думата е във връзка с лат. *mucus* 'сополи', което е неубедително. – Вж. и Miklosich, EtWb 310, Holub–Kopečný 342, Brückner, SEJP 503, Trautmann 272, Fraenkel, LEW 850, Vasmer, REW 2, 675-676, Korsch, IJ 1, 74, Schmidt, KZ 32, 384, Skok 3, 406, под *šmrkalj*, Schuster-Šewc 17, 1323, Bezlaj 3, 276. – Заето в рум. *smărcăesc* 'смъркам' (Цонев, История 2, 89). – Срв. *смърчам*, *смърцам*, *шмъркам*.

смъркѝня са ’смръква се’ (Видин). – Произв.: *смъркиня̀не* в съчет. *у смъркиня̀не* ’по мръкване’ (Кадънче, Кърджалийско; Видин). – Произв. от *мъркѝня се* ’мръква се’ (вж.). – Срв. *смъ̀ркоса се, смърчѐва се, смъ̀рчува се.*

смъ̀ркоса се безл. гл. таен зидарски говор ’мръкне се, стъмни се’ (СбНУ 16 и 17, 1, 857). – Възникнало по **смъ̀рква се = смръ̀ква се* ’настава мрак’ (вж. *мръ̀ква се*) от основа *мърк-* в *мъркѝна се* (вж.) и *смъркѝня са* (вж.); или произв. от *мърк* (вж.).

смърламъ̀ ’поръчка’ (Шумен), **смърлъма̀** с вероятно знач. ’негодник’ в нар. пес.: *Снощу ут селу излягль/ кърнубашкътъ кихъя̀,/ кихъя̀, селскъ смърлъма̀,/ тя си ис селу викъши: / – Чувъйти, малу й гуляму*... (Хаджилари, Сев. Добруджа; СбНУ 35, 228), **смърлъмъ̀** прич. ’нещо направено по поръчка’ (Кесарево, Горнооряховско), ’(за стока) поръчка’ (Енина, Казанлъшко), с вероятно знач. ’негодник’ в нар. пес.: *З Дѝмо са ма̀йка ка̀раше,/*... *„Бре стѝга хо̀ди Дѝмо льо,/ на го̀рни, до̀лни седя̀нки,/ блѝзо при Йо̀ва не ся̀дай,/ Йо̀ва си ѝма либо̀вник,/ су̀баша сѐлска смърлъмъ̀“*. (Снежина, Дивдядово, Шуменско). – От *смарлама̀* ’поръчка’ (вж.) с редукция на неударено *а* в *ъ* и с крайно *ъ* под влияние на думи с генерализирана стара винителна форма.

смъ̀рля разг. ’смачкам’ (Г. Краев). – От един произход със *смъ̀рлям, смъ̀рла* ’притъпявам остър предмет с удар’, *смъ̀рлен* ’обелен, ожулен’, вж. под *-мъ̀рля(м)*.

смъ̀рни прил. мн. ч. в нар. пес.: *Кон ти цвили ясни му гласе/ ... юбиздѝ гу желтъ юздъ/ милнъ сеетръ, прифърли му смъ̀рни смоци/ да съ качи добър юнак*... (Ермени кьой; само в СбБАН 1913/6, 118). – Неясно.

смърсо̀лувам ’наторявам слабо’ (Банско). – Вероятно произв. от *мърсѝ* ’ръми, роси, ръси’ с развитие на значението ’ръся слабо тор’ > ’наторявам слабо’. Неправилно представено в БЕР 4, 418, като произв. от *мърсо̀л*[1] ’сопол’ (вж.).

смърся̀, смърся̀вам рядко ’измърсявам, осквернявам’ (Ив. Вазов, З. Стоянов), **смърся̀ се, смърся̀вам се** нар. ’хапвам от нещо за пръв път и в малко количество’ (Чудомир), ’облажавам се’ (Ил. Блъсков), ’преставам да постя’ (Шумен; Котел; Копривщица; Новопазарско; Сеново, Разградско; Гарваново, Хасковско; Кесарево, Горнооряховско), **смърся̀ъм са** ’вкусвам нещо за първи път’ (Казанлък; Мердана, Великотърновско), **смрсим** ’(за конци) заплитам’ (Трън), **смр̀суйем** ’разбърквам’ (Витановци, Пернишко), **смръсим** ’оплитам конци, та мъчно се работи’ (Бръложница, Софийско), **смръся̀** ’объркам, разбъркам’ (Кадийца, Благоевградско), **смръся са** ’лизвам с пръст’ (Банско). – Произв.: *смъ̀рци* мн. ч. ’прояждане блажно след пости; хапване от нещо по малко’ (Марково, Варненско). – Произв. от *мърся̀* (вж.).

смърт ’свършек, прекратяване на живота; умиране; начин, по който умира някой; въображаем скелет, който взема душите; (прен.) нещо крайно ом-

разно; (диал.) погребение', 'умрял човек, труп; смъртник' (Певец, Търговищко; гребенски говор в Силистренско), **смърта** ж. р. в нар. пес.: *Пу̀ста смърта, пу̀ста била/, ми те гра̀бна, ми те зѐде...* (Охрид), **смъртъ̀** ж. 'труп' (Неново, Провадийско), **смартъ̀** ж. 'погребение' (Ленково, Никополско), **смарттъ̀** в израз *когато на тарколи смарттъ̀...* (Тешово, Гоцеделчевско), **смрт** 'смърт' (Правешка Лъкавица, Ботевградско), **смр̥тъ̀** м. само членув. 'погребение и церемониите около него' (Тръстеник, Плевенско), **смрът** диал. 'смърт', **смерть** 'смърт' (1840, Н. Рилски), **смêрт** 'смърт' (Олшанка, в Украйна), **смрък** ж. 'свършек, прекратяване на живота' (Банат), **съмѐрт** 'умиране' (Съчанли, Гюмюрджинско), **смъ̀рти** мн. ч. (Беброво, Еленско; Осмар, Преславско; Шумен; Бейдаут, Сев. Добруджа), **смъртувѐ** мн. ч. (Велико Търново); стб. **съмрьть** 'смърт' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), **съмрътъ** (Ман. хр.), **съмрьтьнъ** 'смъртен' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), **съмрьтьнын** също (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), **съмрътнъ** (Ман. хр.), **съмрьтоносьнъ** (Супр.) (според **K.** Schumann 56, калка от гр. *θανατηφόρος*), **съмрътоносьнъ** (Супр., Ман. хр.), **съмрътоносьнын** (Супр.), **горкосъмрътнъ** (Ман. хр.), **ꙃлосъмрътнъ** (Ман. хр.). – Произв.: *смъ̀ртав* в съчет. *Смъ̀ртави ду̀ши* в текст: *След празника Архангел Микаил, на сутринта наречено Смъ̀ртави ду̀ши, ходили цялото село сутрин на гробища с попа и псячките.* (Тръничовица, Никополско), *смъ̀ртен* същ. 'човек' (Ив. Вазов), *смъ̀ртен* прил. 'който е обречен на смърт; чието съществуване завършва със смърт; който е свързан със смърт, с умиране; който причинява смърт; (прен.) страшен, опасен', в съчет.: *смъ̀ртен грях* 'тежко и непростимо прегрешение', *смъ̀ртен о̀дър* 'място, дето умира болен', *смъ̀ртен скок* книж. 'опасен акробатичен номер, салтомортале' (калка от лат.), *смъ̀ртен час* 'времето, когато някой умира', *смрътний* (1846, в. Български орел), *смартен* в съчет. *смартен час* (Прилеп), *смертенъ* (1845, Йоан Стоянович), *смертный* (1806, Софроний Врачански), *смъ̀ртни* мн. ч. с вероятно знач. 'мъртви' в нар. пес.: *живи ни съ събрахти,/ но смъртни шъ съ сбьърсти/ с Ирмийъ лудъ гидийъ.* (Габровско), *смѐрти* в съчет. *смѐрти ду̀ши* 'празник преди Димитровден, на който се ходи на гробища' (Тръничовица, Никополско), *смърти̇́ло* диал. 'смърт' (Ц. Церковски), *смрътнѐшки* прил. в нар. пес.: *По̀пуви, вий граматѝци / ма̀хнити книги смрътнѐшки/ зѐмити книги винча̀лни* (преселници в Новопазарско от с. Гьобел в Мала Азия), *смъ̀ртник* 'умрял и още непогребан човек', *смъртни̇́к* 'умрял човек' (Хирево, Севлиевско), *смръ̀тник* 'мъртвец' (Бяла Черква), *смр̥̀тник* също (Тръстеник, Плевенско; Милчина лъка, Кулско), *смр̥тни̇́к* също (Бързина, Раховско), *смъ̀ртнин* 'умрял, смъртник' (Нова Черна, Тутраканско), *смъ̀ртнина* ж. в нар. пес.: *Оти ми я, сину, не доведе,/ не доведе за млада робиня?/ Куга, сину, на мома гробнина / тугай, сину, на тебе смъртнина!* (Чупетлово, Самоковско), *смъртнина* 'смърт, умиране, умирачка' (Самоковско), *смъртничи* в нар. пес.: – *Сив сукол, мамо, – смъртничи/ два звъница, мамо, – плачове,* ... (Благоево, Разградско), *смъртнишки* мн. ч. прил. 'които се отнасят до смърт', *смръ̀тно* в израз *смръ̀тно ми̇́ е* 'отвратително ми е, мно-

го неприятно' (Банско), *смъртност* книж. 'брой, количество на умиранията от някоя болест или в дадено общество, време, място, възраст', *смертност* (1860, Захарий Княжески), *смр̥̀тняк* 'смъртник' (Койнаре, Белослатинско); *безсмъртен* 'който остава завинаги в съзнанието на хората; вечен', *безсмъртие* 'в религиозните представи вечен задгробен живот; вечна слава в памет на живите', *безсмъртниче* 'раст. невехниче, Xeranthemum anuum', *безсмъртност*; *до̀смърт* 'до умиране' (Геров); *осмъртя̀*, *осмъртвам*, *осмъртя̀вам* 'причинявам смъртта на някого или нещо; убивам', *осмъртува̀м* 'пребивам с бой' (Банско); *посмъртен* прил. '(за съчинение) публикуван след смъртта на автора; даден, признат, възникнал след смъртта на лицето, до което се отнася; (за застраховка, пари) които се дават на близките на вложителя след неговата смърт', *по̀смъртче* и *посмъ̀ртче* 'дете, родено след смъртта на баща си' (Геров), *посмърче* 'дете, родено след друго, което е умряло' (Софийско), *посмр̥̀че* 'дете, родено след смъртта на баща си' (Кюстендилско); *предсмъртен* 'който се отнася до времето или състоянието наскоро преди смъртта'; *усмъртим* 'умъртвя' (Трънско, Софийско), *усмр̥̀тим*, *усмр̥̀тувам* 'умъртвявам' (Кюстендилско), *усмъртьвам* също (Яврово, Асеновградско), *усмъртъ са, усмъртя̀вам са* 'убивам се' (Войнягово, Карловско), *усмо̀ртювам са* 'усещам убийствена умора, преуморен съм' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско); *смъртоно̀сен* 'който причинява смърт', *смрътоносен*, *смертоно̀сен* (1840, Неофит Рилски), *смертоносно* нареч. (1855, Цариградски вестник), *смъртовестителен* (1868, М. Петров), *смъртовиден* 'смъртен' (1876, в. Стара планина), *смъртослов* 'некролог' (1868, в. Дунавска зора), *смъртоубийство* (1873, Н. Михайловски), *смертоубийство* (1851, А. Хилендарец); *скоросмъртница* разг. шег. 'люта, силна ракия'. – Срхр. *смрт*, 15 в. *са̀мрт*, диал. *семарт*, *семрт*, словен. *smrt*, рус. *смерть*, струс. **съмьрть**, укр. *смерть*, белорус. *смерць*, чеш. *smrt*, словаш. *smrť*, пол. *śmierć*, горлуж. *smjerć*, доллуж. *smjerś*. – Праслав. **sъmьrtь* 'добра, естествена (ненасилствена) смърт', вероятно съставено от **sъ-* (от ие. **su-* 'добър, благ' в стинд. *su-* 'хубав, благ') и **mьrtь* (от ие. **mr̥ti-* в лит. *mir̃tis*, род. п. *mir̃čio* м., *mirtìs*, род. п. *mirtiẽs* ж. 'смърт', латв. *mir̃te* 'смърт', стинд. *mr̥tìs* 'смърт', лат. *mors*, род. п. *mortis* също, гот. *maúrþr* 'убийство', нем. *Mord* 'умъртвяване, убийство'). Праслав. **sъ-* е свързвано от M a c h e k, ZslPh 7, 378, V a s m e r, REW 2, 672, приемано и от други автори, със **svo-* (вж. *свой*), срв. изразите: *умря от смъртта си*, нем. *seinen Tod sterben*, фр. *mourir de sa bonne mort*, рус. *умере́ть свое́й сме́ртью* и т.н. Според M e i l l e t, BSL 21, 138–139, *смърт* е поствербал от стб. гл. от св. в. **съмрѣти** 'умра' и е изместила балтослав. **mr̃ti*. Т р у б а ч е в, ЭССЯ. Проспект. Пробные статьи, Москва, АН СССР, 1963, приема, че **sъ-* е от лат. *com* и сравнява с лат. *commorior* (*commortuus sum*), което не е убедително. – Вж. и T r a u t m a n n 187, Ст. М л а д е н о в, ЕтР 596, **H**olub–**K**opečný 294, **M**achek 562, **B**rückner, S**EJP** 532, **P**okorny 735, **M**ayrhofer 2, 674, Vasmer, **REW** 2, 672, И. Э н д з е л и н, LP 3, 1951, E. **D**ickenmann, RS 21, 138, В. В. И в а н о в–В. Н. Т о п о р о в, Слав. языкозн. 1963, 145, S k o k 3, 466, под *mrijèti*, S c h u s t e r - Š e w c 17, 1320, **B**ezlaj

3, 277. Формите *смерть* и *смѐрт* (и производни от тях) са заети от черковнославянски или от руски. – Срв. *мор*, *мра*, *мърт*, *мъртъв*.

смъртѐлен книж. остар. 'смъртоносен' (в. Знание; Ив. Кирилов), **смъртелен** 'смъртоносен' (1875, в. Знание), **смъртѐлно** нареч. 'смъртоносно' (Ив. Кирилов), **смертелна** (1876, Периодическо списание). – Побългарено от рус. *смерте́льный* 'смъртен, смъртоносен'.

смъртукàро прил. ср.р. в съчет. *смъртукàро йайца* 'запъртък' (Куфалово, Солунско) само в БЕз 27/6, 1977, 484. – Може би във връзка със *смърт* (вж.), поради това, че запъртъкът е развалено яйце, от което не може да се измъти пиле.

смъ̀рцам 'хленча, продължително тихо плача' (Попско, Крумовградско; Нова Ловча, Гоцеделчевско), **смо̀рцам**, **смо̀рцна** 'гълтам шумно; подсмърчам' (Райково, Смолянско), 'поемам през носа си, смъркам' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Широколъшки район), 'сърбам ястие с шум' (Търън, Смолянско), **смрцам** 'смъркам' (Пирот); чслав. **смрьцати**, **смрьцаю** 'пропускам вода, всмуквам'. – Произв.: *смърцала* 'ноздри' в гат.: *Честа, честа горица, под горица полица, под полица вит гайтан, под вит гайтан зърцала, под зърцала смърцала, под смърцала спастра, под спастра прясна погача.* (Грамада, Благоевградско; Дебър); *насмъ̀рцвам се* '(за плат) попивам, приемам вода' (Странджа). – Словен. *smrcati*, *smrcam* 'смуча', струс. **смьрцати**, **смьрцаю** (Срезневский 3, 447). – Праслав. **smъrcāti*, което е във връзка със *смъ̀ркам* (вж.), *смъ̀рчам* (вж.). Според **B**ezlaj 3, 274, праслав. **smъrcāti* е итератив от **smъrkāti*. Според **T**. Szymański, Derywacja 47, звукоподраж. За редуването *к : ц* срв. *мъкам* - *мъцам*, *клйкам* - *клйцам*.

смърч 'високопланинско иглолистно дърво от рода на елата с увиснали шишарки; Picea excelsa', диал. 'смрика', **смръч** 'иглолистен храст' (Бели Осъм, Троянско), диал. 'раст. хвойна, Juniperus communis', **смърча** 'раст. червена ела, Picea excelsa' (Радуил, Ихтиманско; Костенец; Самоковско; Разложко), **смърчя** диал. също (БотР 234), **смръчи** мн. ч. 'раст. хвойна, Juniperus communis' (БотР 190); стб. **смрьчь**, **смрѣчь**, **смрьчина** 'хвойна, Juniperus' (Григоровичев паримейник). – Произв.: *смърчец* 'раст. хвойна, Juniperus communis' (Л. Каравелов), *смърчо̀* ср. р. 'название на поляна, заета от непроходими смърчови храсти' (Говедарци, Самоковско), *смърчов* прил. 'който се отнася до смърч', *смърчова* в съчет. *смърчова папрат* 'раст. Aspidum dryopteris (= Hephrodium dryopteris)', *смърчо̀вина*; МИ *Смо̀рчуви падалà* при Устово, квартал на Смолян. – Срхр. *смрч* 'хвойна', *смрча* също, *смреч*, чак. *smrìč*, словен. събир. *smrêčje* 'смърчове', рус. *смерч* 'кедър', струс. **смьрчь** също, рус. члав. **смрьчь** 'кедър', **смрѣчь** 'кедър', **смрѣчие** ср. р., **смрѣча** също, чеш. диал. *smrč* 'смърч'. Срв. и словаш. *smrečina*, пол. *śmierczyna*. – Праслав. **smьrčь*, **smerčь*, което е от един произход със **smerkā* (вж. *смрѐка*). – Срв. *смерйка*, *смерлика*.

смърча 'смажа, размажа' в пример: *Ей сига ша та смърча* (Кесарево, Горнооряховско; РР 14, 99). – Вероятно произв. от *мърчà* 'замрачавам, правя тъмен', *мърчѝ* 'тъмнее' (вж.), *мърчѝ ми* '(за глава) боли ме' (вж.), с първоначално знач. 'ще направя да се стъмни пред очите'. За семантиката срв. *притъмнѝ ми (причернѝ ми) пред очите от удар*. Срв. и срхр. *мрчити* 'черня; цапам; (прен.) убивам, унищожавам'.

смъ̀рчам 'поемам с носа си; подсмърчам' (Кръвеник, Севлиевско), **смр̥̀ча** 'подсмърчам, поемам с носа си; смъркам; пия шумно; смуча бонбон' (Тръстеник, Плевенско), **смръчам** остар. 'смъркам'. – Произв.: *смърчекь* 'помпа за вода' (Банат), *смърчко* 'нос' в гатанка: *Имам една яма / под ямата гора / во горaта диви овци и диви кози / до горaта рамница / край рамницата гайтана, / край гайтана два кладенци / до кладенците смръчко / до смръчка пенджери.* (Ресен); *посмъ̀рчам* 'смъркам от време на време; смъркам нещо малко' (Геров); *подсмъ̀рчам* 'смъркам от време на време; вдишвам шумно и силно въздух през пълен нос; плача без глас, като само силно и шумно вдишвам; (разг.) гледам отстрани нещо, което ми се иска', *подсмр̥̀чам* също (Тръстеник, Плевенско). – Словен. *smŕčati* 'хъркам; вдишвам нещо силно с носа си', чеш. *smrčeti* 'охкам, пъшкам', горлуж. *smorčeć* 'секна се; хъркам'. – Праслав. **smъrčāti*, от по-ранно **smъrkjāti, *smъrkją*, което е от един произход със **smъrkāti* (вж. *смъ̀ркам*). Срв. Schuster-Šewc 17, 1322, Bezlaj 3, 274. – Срв. *смъ̀рцам*, *шмъ̀ркам*.

смърчѐва се 'свечерява се' (Бръщен, Гоцеделчевско), **смъ̀рчува се** 'смрачава се' (Банско). – Произв.: *смърчѝло* с вероятно знач. 'стъмнило, мръкнало' в нар. пес.: *Като е смърка смърчѝло / те го на чѐрга турнàли / па са ми двàта згълчѐли, / прàво го у тех занѐли, / във бàщино му двòрове.* (Добродан, Троянско; НПССБ 780). – Еднакво със *смрачàва се* (вж. под *мрачà*) и със *смарчѐва се* (вж. под *мърчà*).

смъ̀рчколь 'вид гъба' (Розово, Пещерско). – Еднакво по произход със *смо̀рч* (вж.), *смръчка* (вж.), *смръчкула* (вж.). – Срв. *мръ̀чкуль*, *мо̀рчкуль* и *мо̀рчкуле*.

смъстѐвам 'клеветя, лъжа, че някой е сторил нещо лошо' (Влахово, Смолянско). – Произв. от *мъстѝ* 'отмъщавам' (вж.).

смъ̀тен прил. 'неясен за разбиране, за долавяне със сетивата', **смъ̀тно** нареч. 'неясно, мъгливо'. – Произв. от *мъ̀тя* (вж.). Срв. Мирчев, Историческа граматика[3] 102. – Срв. *смътен*.

смътен 'смутен, размирен' (1870, Ил. Блъсков, 1859, Й. Груев), **смътено** 'смутено' (1881, Св. Н. Миларов). – Еднакво със *смỳтен* (вж.). Според Парашкевов, Етим. дублети 69, бълг. *смỳтен* и *смъ̀тен* са по рус. *смỳтный* 'метежен, смутен; безпокоен, тревожен; смътен, неясен' съответно с побългарен и със запазен вокализъм (ъ, у). – Срв. *смътѝ*, *смътнѝ*.

смътня̀ 'размирица, раздор' (Й. Груев, Геров). – Произв. от *смътя̀* (вж.). Според Парашкевов, Етим. дублети 69, еднакво със *смутня̀* (вж. *смутя̀)* със старинно редуване **ѫ** : **оу**, както в *гнъсен - гну̀сен, скъден - ску̀ден*, или с различно застъпване на стб. **ѫ** в съвременните български говори. – Вж. и *смътвам, смътя̀вам*. – Срв. *смътен, смỳтен, смътен*.

смътъ̀чвам са 'ставам на какавида' (Сухиндол). – От един произход с *мътя се* '(за буби, пчели) люпя се' (вж. *мътя*).

смътя̀, смътя̀вам диал. 'смущавам, вълнувам' (Й. Груев), **смътъ, смътя̀вам** 'смутя, смущавам, ядосвам' (Геров), **смътъ ся** 'смутя се' (1870, Кр. Пишурка), **смътя̀вам ся** 'смущавям се' (Геров), **смътвам** диал. 'смущавам' (Ив. Вазов). – Произв.: *смътен* (вж.), *смътня̀* (вж.); *посмътя̀* 'посмутя' (Геров). – Произв. от *мътя* 'развълнувам' (вж.) или еднакво със *смутя̀* (вж.), със старинно редуване **ѫ** : **оу**, както в *гнъсен – гну̀сен, скъден – ску̀ден*. Би могло да се предположи и побългаряване на рус. *смути́ть* (вж. *смуща̀вам*). – Срв. *смътен, смътня̀*.

смъхтя 'смуча, изсмуквам' (Енина, Казанлъшко), **смъхти** 'суче от празно виме' (Кесарево, Горнооряховско). – Звукоподраж., от първонач. **смъктя*, което е от основа *смък-*, с диалектна дисимилация *-кт-* > *-хт-*, както в *ла̀хти* от *ла̀кти*, *нòхти* от *нòкти* и т.н. Вж. Т. Szymański, Derywacja 92. Срв. обаче рус. *смокта́ть, смокчу́* 'смуча, изсмуквам', диал. *смокота́ть* също, укр. *смокта́ти, смокчу́* 'смуча, пия жадно', белорус. *смокта́ць* 'изтеглям мозък от кост със звук', пол. *smoktać* 'мляскам с устни', *smoknąć* също, които са вероятно звукоподражателни. – Срв. *смòфтам, смòхтам, сму̀фта, смухтя̀*.

смъци̇̀ням 'смъквам; (пren.) открадвам' (Брезнишко), в посл. *Кòлку пòвече и̇ма, тòлку пòвече смъци̇̀ня*. (Софийско). – Диалектен вариант на *смакѝням* (вж. *мъкна¹*), с *ц* по аналогия с опозиции като *клѝкам : клѝцам*.

смъ̀чам се диал. 'смъквам се' (З. Стоянов), **смъ̀ча се** 'смъква се' (Соколово, Балчишко), **смъчѝнам** диал. 'смъквам', **смъчѝням съ** 'смъквам се' (Панагюрско), **смачѝням** 'свалям нещо с дърпане' (Ихтиманско), **смачѝням се** 'свличам се, падам; премествам се да живея от селище, което е на по-високо, в селище, което е на по-ниско' (Ихтиманско). – От основа в стб. **мѫчати** (вж. *мъкна¹*).

смъ̀чило ѝ се прич. с вероятно знач. 'станало ѝ тежко, домъчняло ѝ' в текст: *Еднуш на момѝчкава ѝе се смъчило и та̀ ѝе вѐлит на ма̀йка си: „А мори майко! òдам къде òдам, едно пѝле свѐ ми пѐйт": „Мъртоф мъш кьс зѐмиш"*, ... (Охрид). – Мин. деятелно прич. от *смъчи се* 'домъчнява, дотяга' (вж. *мъча¹*). Срв. израза *стъжни ми се* 'стана ми мъчно, стана ми тежко'.

смъщя 'ударя' в текст: *Тилѐту смъщи кра̀вата да му пу̀сти мля̀ку, кату̀ запòчни да су̀чи*. (Бериево, Севлиевско). – От първонач. **смлъщя*, което е от **смлъскам*, произв. от *млъскам* 'удрям, бия' (вж.), образувано по опозиции *мля̀скам - мля̀щя, смла̀скам - смла̀щя*. За промяната *-лъ-* > *-ъ-* срв. *мъ̀скам* 'удрям, бия' вместо *млъ̀скам* също. – Срв. *млъщѐм*.

смъя̀ли се прич. тълкувано със знач. 'заудряли се', с по-вероятно знач. 'сбили се' в нар. пес.: *Па съ нъ нѝвъ скърàли/ ъс тисли̇̀ съ смъя̀ли/ тъ съ двàтъ зъклàли.* (Войнягово, Карловско; СбНУ 46, 2, 213). – С редукция *а* > *ъ* в неударена позиция от първонач. *смахàли се*, мин. деят. прич. мн. ч. от *смàхам* 'набия набързо' (вж. *смàхам* и *смàам*), с промяна -*х*- > -*й*-, за която срв. *смàйън* < *смàхън* < *смàхан* 'смахнат' (вж. *смàхам*), *òрей* < *òрех*.

смьѐтка 'това, което се откача от мотовилката' (Русаля, Великотърновско). – Произв. от *смѐтвам* 'свалям, снемам' (вж. *мя̀там*).

смьѝда 'топъл раздробен хляб, полят с претопено масло и поръсен със сол и червен пипер' (Жълтуша, Ардинско). – Диалектен фонетичен вариант на *смьидàл* = **смьйдаль*, *смѝдаль* (вж. *смидàл*). – Срв. *смедà*. Срв. още *змигàль, смегал, смегдàл, смедàл, смедà, смьедàрь, семидàл, смигàл, смигдàл, смидàр*.

смьòдуф 'вид подправка за ядене' (Момино, Варненско). – Фонетичен диалектен вариант на *смѝндуф* също (вж. *смѝндух*), с промяна *н – д* > *д – д* > *д*. – Срв. *сминдòдуф*.

смяй 'смях' (Чешнегирово, Асеновградско). – От *смях* (вж.) с диалектна промяна *х* > *й*, за която срв. *òрей* вместо *òрех*. – Срв. *смей*.

смя̀сна прил. в съчет. *смя̀сна кѝтка* 'пъстра китка' (Дамяново, Севлиевско; Топчии, Разградско; Садина, Поповско; Слатина, Никополско; Добричко; Чирпанско), *смясно* прил. в съчет. *смясно цвете* в нар. пес.: *Най ме, мамо, проводила,/ да набера смясно цвете / смясно цвете мащеринка.* (Болград, Бесарабия). – Еднакво със *смѐсна* (вж. *смѐсвам*) с диал. *я* от стб. **ѣ**.

смя̀там, смѐтна 'боравя с числа; решавам; мисля, размислям; предполагам, допускам; възнамерявам, кроя; имам някого за нещо, разчитам', 'изчислявам, мисля, тъкмя; излъгвам' (Казанлък), **смѐтам, смѐтна** 'боравя с числа; мисля, размислям; възнамерявам' (Костурско; Кондорби, Костурско; Тръстеник, Плевенско; Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Самоков); стб. **смѣтати** (Ман. хр.). – Произв.: *сметàлка* и *сметàло* 'уред за събиране (и изваждане) на големи числа, който се състои от няколко реда топки, нанизани по десет', *смя̀тане* 'боравене с числа; зачитане; мислене, размисляне; учебен предмет, в който се борави с числа – събиране, изваждане, умножение, деление', *сметание* 'смятане' (1876, Летоструй), *сметàнье* ср. 'учебен предмет аритметика' (Самоков), *сметàнка* 'учебник по смятане за долните класове', *сметàч* 'който умее да смята, който борави със сметки', *сметàчен* 'с който се смята', *сметàчка* 'която умее да смята, която борави със сметки; (остар.) сметало', *сметачка* 'аритметика' (1867, Хр. Г. Данов), 'сметало' (1871, Летоструй), 'механична машина за смятане' (1937, Сп. Фетваджиев), *сметàчна* в съчетания *сметàчна лѝния* 'линия, с която бързо и точно се извършват аритметични и алгебрични действия', *сметàчна машѝна* 'машина, с която бързо и точно се събира и изважда, умножава и дели', *сметачній* 'с който се смята' (1874, И. А. Богоров), *сметачница* 'аритметика' (1874, И. А. Богоров), *сметван* 'смятан' (1851, И. Богоров),

сметванье 'сметка, смятане' (1855, РДТГ), *смѐтен* 'който се отнася до изчисление на сметки' (вж. *смѐтен²*), *смѐтка* 'смятане, изчисление; аритметична или алгебрична задача; записани (в тефтер) задължения; партида в търговска или банкова книга; (прен.) неуредени отношения, вземане-даване; разноски, отговорност; подробно изложение за нещо; отчет; полза, изгода, облага от някоя работа; пестеливост; мисъл, разсъдливост', 'разсъждаване, обмисляне' (Ново село, Видинско), *смя̀тка* 'сметка' (Клисура), в съчет. *на нѝва смя̀тка* 'отново, пак, повторно' (Слатина, Ловешко), *смѐткаджия* разг. 'който винаги си прави сметка, та не могат да го излъжат; който прекалено пести, скъперник', 'който продава с изгода; човек, който умее да прави добри и бързи сметки' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *смѐткъджия* 'пресметлив човек; скъперник' (Троянско), *смѐткаджийка* ж., *смѐткаджийски* прил. 'присъщ на сметкаджия', нареч. 'със сметка', *смѣткарски* с вер. знач. 'със сметка' в текст: *Ето това статукво, и тъй смѣткарски прилагано, упражни турската власть и при броежа на населението въ Македония прѣзъ май 1905 г.* (1909, Летоструй), *сметкач* 'който прави сметки, който пресмята' (Е. Белами, 1892), *сметлив* също (1865, Н. Михайловски), *сметливост* (1862, Д. Тошкович), *смѐтна* 'която се отнася до сметки', в съчет. *сметна книга* (1892, Е. Белами), *смѐтна пала̀та* 'учреждение, дето проверяват държавните разходи и издават платежни заповеди', *сметница* 'аритметика' (1862, Хр. Г. Данов), *смѐтчица* умал.; *засмя̀там* 'почна да смятам'; *несмѐтен* 'който не може да се пресметне, да се изчисли; неизброим'; *посмя̀там* 'смятам известно кратко време'; *пресмя̀там*, *пресмѐтна*, *пресмѐтвам* 'правя сметка; изчислявам, преброявам; обмислям', *пресмѝтам* също (Геров), *пресметлѝв* 'който върши всичко със сметка, с умисъл', *пресметлѝвост* 'качество на пресметлив'; *сметково̀ден* 'който се отнася до сметководство', *сметководѝтел* 'счетоводител', *сметково̀дство* 'счетоводство', *сметкора̀зписка* 'разписка за сума, платена на частно лице', *проектосмѐтна* в съчет. *проектосмѐтна документа̀ция*. – Срв. рус. *смéтить* 'сметна, отброя; отбележа'. – Праслав. **sъmětiti*, произв. от **mětiti*, от което са: стбълг. **мѣта** 'цел, граница', **замѣта** 'бележка', срхр. *замијѐтити*, *примѐтити*, *примијѐтити* и *примећѝвати* 'забелязвам', словен. остар. *smet* 'вид данък; име на землище', рус. *мéтить* 'целя, меря се, примервам се; бележа, отбелязвам, поставям знак', *мéта* 'цел', *замéтить* 'забележа някого', *примéтить* също, *смéта* 'сметка, изчисление', *смéтный* 'бюджетен', укр. *мі́тити* 'меря се, целя', укр. *мéціць* също, *мéта* 'знак, белег; бенка'. Според Bezlaj 3, 270, и Machek 360, вероятно тук спада и чеш. *meslo* 'дял от поле', което обаче не е сигурно. Сродно със стинд. *mātiṣ* 'мяра, мярка, правилно познание', *abhimātiṣ* 'преследване, покушение', авест. *māta-* 'измерен', лат. *mētior*, *mētīrī* 'меря, измервам', гр. *μῆτις* 'съвет, замисъл, съобразителност', *μητιάομαι* 'измислям', *μητιάω* 'вземам решение'. – Вж. **B**erneker, SEW 2, 54, **T**rautmann 179, Walde–**H**ofmann 2, 81–82, **B**oisacq 635–636, Vasmer, REW 2, 126, Skok 2, 423, **B**ezlaj 3, 270, под **smet* I. – От ие. кор. **mē-* 'меря'. – По-малко убедителна е връзката с гот. *maitan* 'режа, сека, дялам', стсканд. *meita* 'режа', ствиснем.

meiʒan също, *mejʒil* 'резец, длето', нем. *meißeln* 'дълбая', *Meißel* 'длето', която приемат Miklosich, EtWb 196, Ст. Младенов, ЕтР 596. Ст. Младенов, пак там, свързва и с лит. *mẽtas* 'кол', *maidīt* 'поставям колове', стинд. *mēthi-s* и *mēdhi-s, mēthī и mēdhī* 'стълб (като белег)', ирл. *methos* 'пограничен стълб'. – Заето в рум. *smet* 'смятане' (Цонев, История 2, 110). – Срв. *мя̀ра.*

смятѐние книж. остар. 'смущение, тревога, паника' (Ст. Загорчинов, Н. Михайловски), **сметѐние** също (Н. Михайловски), **сметение** 'смут, метеж' (1865, Н. Михайловски; 1873, Т. Шишков). – От рус. *смяте́ние* също. Вж. РРОДД 468. По-малко вероятно е да е онаследена бълг. дума от стб. **сътѧтанне** (срв. диал. *сметенѝя* под *сметà*[2]), поради книжовната ѝ употреба. – Срв. *смѐтене.*

смях 'внезапно гласово избухване като израз на силна радост, придружено от движение на лицевите мускули; подигравка, присмех; нещо смешно, смехория, смешка', **смех** 'гласово избухване като израз на радост; смехория, смешка' (Зап.), **смѐх** 'смях' (Чепеларе); стб. **смѣхъ** (Син. тр., Супр.), **смѣханиѥ** (Ман. хр.), **смѣхотворьць** (Ман. хр.). – Произв.: *смехец*, умал. от *смях* (1870, сп. Читалище), *смехишкàта* 'смеешком' (1852, П. Р. Славейков; Геров), *смехишкùм* нареч. 'смеейки се' (Геров), *смехишкòм* 'смеейки се' (1892, Е. Белами; 1870, П. Р. Славейков; Геров), *смѐхкьор* в израз *на смѐхкьор* 'на инат' (Попско, Крумовградско; ДА), *смехлив* 'шеговит' (1853, С. Доброплодни; 1850, А. Никопит), *смеховùт* прил. 'хумористичен, смешен, смехотворен', *смеховни* прил. мн. ч. в съчет. *смеховни избухвания* (1875, сп. Читалище), *смехорùя* 'нещо, което предизвиква смях, смешка', *смехория* (1872, сп. Читалище), *смехорнùк* диал. 'човек, който прави смях на околните; смехотворец', *смеòря се* 'кикотя се' (ЮЗ), *смехота* в текст: *То бѣше една смехота да гледа чьловѣкъ назначени самозвани прѣдставители от ничтожны людие за разны мѣста.* (1864, Г. С. Раковски), *смехотен* 'смешен' (1864, М. Петров; 1837, Р. Попович), *смехòтно* нареч. (1837, Р. Попович), *смехулка* 'речна чайка, Larus ridibundus', *смехурия* 'нещо, което предизвиква смях' (1885, сп. Латинка), *смеурùи* мн. ч. 'смехории' (Долно Драглище, Разложко) (от *смехурùи* с изпадане на интервокално *-х-*), *смехурийка* (1871, Летоструй), *смехурлùв* прил. 'който се смее продължително и който се разсмива при най-малък повод' (Тетевен), *смешà* 'възбуждам някого да се смее; разсмивам, хокам, мъмря някого, карам се някому' (БТР), *смѐшен* 'който възбужда смях; хумористичен', 'весел' (Кюстендилско), *смѐшен* прил. 'смешен' (Съчанли, Гюмюрджинско), *смѐшин* 'който възбужда смях, смешен' (Банат), *смешѐнье* ср. 'разсмиване' (Геров), *смеши* 'мъмри' в нар. приказка: *На вечертà, ка се завръна̀ло момчето от ора̀нье, улàзи у къщи и гледа постакùята на вратата завръльсна, а оно вана̀ло да я смеши: „Постакùйо, òти днèска не ми донèсе леп?"* (Софийско; СбНУ 7, 3. 183), *смѐши* 'усмива' (Връбница, Софийско), *смѐши* с вероятно знач. 'мъмри' в нар. приказка: *Ка си дошѐл мъжò ю, зел да смѐши жената, та си òти го не сретнàла, а ба̀ба му вана̀ла да се кàра със нèго, да му дума сѐкико.* (Софийско), *смешилка* в съчет. *гъба смешилка* 'раст. Phallus impudicus' (БотР 232),

смешѝлник 'който прави смях, смешник' (Геров), *смешѝлница* 'смешница' (Геров), *смѐшим* 'укорявам някого за нередности, за да го направя смешен' (Бръложница, Софийско), 'карам се на някого, укорявам го (по-стар на по-млад)' (Брезнишко), *смѐшим се* 'излагам се на присмех' (Пирот), *смѐшка* 'весел, смеховит разказ или шега; смехория, виц', в съчет. *на смѐшка* нареч. 'на шега' (Кюстендилско; Горна Любата, Босилеградско), *на смѐшку* 'на шега' (Бабица, Брезнишко), в съчет. *ударам смѐшки* 'засмивам се; присмивам се' (Кюстендилско), *смѐшкаджия* 'който обича да разсмива, да прави смешки, шеги' (Кадица, Благоевградско), *смешкàр* 'човек, който прави смях' (Банско), *смѐшла* диал. 'смешница', *смешлив* 'хумористичен' (1863, в. Гайда), *смешлѝв* диал. 'който обича да се смее, често се смее; весел', *смешльѝв* също (Кюстендилско), *смешлива* 'весела, усмихната' (1857, С. Зафиров), *смешлѝвец* 'който често се смее', *смешлѝкав* прил. 'който разсмива, комичен' (Смолско, Пирдопско), *смѐшльо* 'смешник, шут' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *смьѐшльо* също (Тетевенско), *смѐшна* 'смехория, смешка' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *смешнѝк* 'който умее и обича да прави смях и шеги; шегобиец, комик, смехотворец; който се прави на смешен, та разсмива околните; шут', *смѐшник* 'въображаем орган на смеха' (гребенски говор в Силистренско), *смешнѝца* 'която прави смях', *смешничко*, *смѐшно* нареч. 'със смях, до смях'; *досмешàва ме*, *досмешѐе ме* безл., *досмешà ме* 'става ми смешно; ще ми да се засмея'; *зàсмехътъ* нареч. 'за смях' (Хасково); *засмешà, засмешàвам* 'разсмивам' (Геров), *засмихка* 'усмивка' (1875, Н. Михайловски); *насмя̀х* нареч. 'само за смях, не наистина, на шега' (Геров) (лексикализирано съчет. *на смя̀х*), *нàсмех* 'подбив, присмех' (вж. *нàсмех*[1]), *нàсмех* 'на шега' (вж. *нàсмех*[2]), *насмѐх* нареч. 'на шега' (Златоград, Неделино, Старцево, Маданско; Влахово, Кутела, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско), нареч. 'напук, на инат' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Широколъшки район), *насмѐна се, насмѐхвам се* 'усмихна се' (вж.), *насмѐхкѐр* нареч. 'напук, на инат' (Доспат), *насмѐхнат* 'усмихнат' (вж. *насмѐхвам* се), *насмехчѝс* 'човек, който с умисъл върши пакост; присмехулник' (вж.), *насмѝхна се* 'подсмихна се' (Благоевградско), *насмѝхна се, насмѝхвам се* 'усмихна се, леко се усмихвам' (вж.), *насмихна (се)* 'усмихна (се)' (Долновардарско), *насмѝйна се* 'усмихна се' (вж.), *насмѝйнал се* прич. 'усмихнал се' (Доброславци, Софийско), *насмѝхнат* прил. 'усмихнат' (Вердикал, Софийско), *насмешà* (вж.), *насмешàвам* (вж.), *нàсмешен* 'засмян' (Кюстендилско), *насмѐшка* ж. (вж.), *насмешка* нареч. 'на смях' (Маслово, Софийско) (лексикализирано съчет. *на смѐшка*), *насмешлѝв* 'който съдържа, изразява насмешка; леко подигравателен' (от рус.), *насмешлѝво* нареч. 'с присмех', *насмешлѝвост* 'качество или проява на насмешлив'; *пòсмех* 'смях, подигравка' (Ракитово, Велинградско), *посмѐша* 'посрамване, присмех' (Красава, Брезнишко; Радово, Трънско), 'присмех, смях' (Трънско), *посмѐша, посмѐшам* 'да посрамя' (Трънско), *посмѐшище* 'човек, с когото се подиграват, който е станал за смях на другите', в съчет. *за посмѐшище* 'за подигравка', *посмѐшка* 'присмех, смях' (Геров); *пòдсме* 'за смях' (Старо Нагорично, Кума-

новско), *пòдсмеха* нареч. 'за подигравка, за смях' (Славеино, Смолянско), *пòдсмих* 'присмех' (Геров), *пòдсмях* също (Геров), *подсмѝхна се, подсмѝхвам се* 'подсмивам се; усмихвам се леко' (Панчев), *подсмѝйнувам се* 'подсмихвам се, усмихвам се иронично' (Самоков); *прѝсмех* 'насмешка, подигравка' (вж.), *прѝсмеха* и *присмèха* 'присмех' (Геров); *разсмешà, разсмешàвам* 'разсмея' (Геров); *ỳсмех* поет. 'усмивка' (П. Славейков, Д. Дебелянов), *усмѝхна се, усмѝхвам се* 'засмивам се леко и без глас', *усмѝхнувам се* 'засмивам се леко без глас' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *усмѝхвания* мн. ч. 'усмивки' (Ив. Вазов), *усмѝхка* 'усмивка' (Геров), *усмѝхнат* 'който се е усмихнал, засмял', *усмѝхнато* нареч. 'засмяно'; *смехотворен* (1853, С. Доброплодни), *смехотвòрен* 'смеховит, хумористичен' (от члав. или рус.), *смехотворец* (1865, Н. Михайловски), *смехотвòрец* 'който умее да разказва или върши весели, смеховити работи; хуморист, смешник', *смехотвòрство* 'възбуждане, създаване смях и веселост'; ФИ: *Смя̀хов* (Батак), Пр: *Смѐшний* (1853, Сливен). – Срхр. *смѝјех*, *смех*, диал. *smīh*, словен. *smẹ̑h*, диал. *smèh* и *sméj*, рус. *смех*, струс. **смѣхъ**, укр. *смìх*, белорус. *смех*, чеш. *smích*, словаш. *smiech*, пол. *śmiech*, поморански *śmeχ* и *śmèχ*, горлуж. *směch*, доллуж. *směch*. – Праслав. **směхъ*, nomen actionis от ие. **smoį-so-s* (от типа на праслав. **galsъ*, вж. *глас*, от ие. **gal-so*), от основа **smeį-* (вж. *смѐя се*). Формите с *-и-* в основата в *усмѝхвам се* и др. са резултат от стара отгласна степен. – Вж. Miklosich, EtWb 311, Преображенский 2, 342–343, Holub–Kopečný 340, Pedersen, IF 5, 41, Pokorny 967, O. Hujer, LF 55, 360, Machek 559–560, Brückner, SEJP 532, Ст. Младенов, ЕтР 596, Vasmer, REW 2, 673. Skok 3, 292, Schuster-Šewc 17, 1319, Bezlaj 3, 269. – Срв. *сме*[2], *смѐа, смъйѐм съ, смей, смяй.*

сна 'съпруга на син, снаха' (Ново село, Видинско). – С контракция от *снаà* също (вж. *снахà*).

снабдя̀вам, снабдя̀ 'доставям, набавям', **снабдя̀вам се, снабдя̀ се** 'набавям си, сдобивам се'. – Произв.: *снабдѐн* прил. 'на който е доставено нужното; който има нужните части, органи и под.', *снабдѐност, снабдѝтел* 'лице, което се грижи за снабдяване на предприятие и др. с всичко необходимо, доставчик', *снъбнѝтел* също (вж.), *снабдѝтелен* прил. 'който е предназначен да снабдява'; *водоснабдя̀ване, електроснабдя̀ване, зеленчукоснабдя̀ване*. – От рус. *снабдѝть* 'снабдя', откъдето според Skok 1, 561, под *bdjěti*, е и срхр. *снàбдјети*. По-малко приемливо е мнението на Ст. Младенов, ЕтР 597, че е направо от стб. **сънабъдѣти, сънабъждѫ** 'бдя, наблюдавам' (Супр., Син. пс.) (срв. *бдя*), откъдето е рус. *снабдѝть*, за което вж. Vasmer, REW 2, 679.

снàби 3 л. ед. ч. несв. 'уговаря годеж' (ЮЗ). – Произв.: *снàбник* 'посредник при женитба' (ЮЗ), *снабница* '(за жена) сгойница' (ЮЗ). – От един произход със *снобя̀* (вж.) с рефлекс стб. **ѫ** (праслав. *ą*) > *а* в някои югозападни говори. Вж. Н. Кандева-Радева, ЕзЛит 23/3, 1977, 63. – Срв. *снòвник, снỳбник, слỳбник.*

снабѝвам се 'скитам се без цел, без посока, без работа' (Бобошево), 'обикалям, лутам се' (Самоков). – От *снебѝвам се* също (вж.) с диал. *-на-* = *-не-* (срв. ESSJ 2, 441), т. е. с неударено *-а-* вместо *-е-*.

снàва 'снаха' (Степанце, Арбанашко, Кумановско). – От *снàха* (вж. *снахà*) с промяна *-х-* > *-в-*.

снаведе се с вероятно знач. 'прегъне се, наклони се' в нар. пес.: *Снаведе се дете Дукадинче, / полутѝна на зѐмю паднàла!* (Бохова, Трънско). – Произв. от *наведà се*, произв. от *ведà* (вж.).

снагà 'човешко тяло, Corpus', в съчет. *планѝнска снагà* 'планинска верига', **снагъ̀** 'кръст на човек; тяло' (Тръстеник, Плевенско; Ленково, Никополско), 'човешко тяло, стан' (Банат), **сньгъ̀** 'кръст, тяло' (Стърмен, Беленско; Щръклъово, Русенско; Врабево, Ловешко), 'дълги цели парчета, от които се кроят гащи' (Бели Осъм, Троянско), **снàга** 'кръст, тяло' (Оброчище, Добричко; Зап; Болярово, Хасковско; Чепино; Щип; Съчанли, Гюмюрджинско; Церово, Леринско; Костурско); чслав. снага 'усилие, стремеж'. – Произв.: *снагàвица* 'разпространен оток в подкожния пласт, Anasarca' (П. Цончев), *снàгести* прил. мн. ч. с вероятно знач. 'които са по-едри' в текст: *Там съ пò-баш те женѝ, по-снàгести* (Трънчовица, Никополско), *снагѝца* умал., *снагѝчка* умал., *снàжа се* 'получавам сили, черпя сили' (Дюверну̀а), *снàже* ср. умал. (Корово, Пещерско), *снàжен* прил. 'който има развита снага; мъжествен, здрав', 'едър, хубав' (Кадлица, Благоевградско), 'който се отнася до снага, плътски, телесен' (Гоце Делчев; Тешово, Гоцеделчевско), *снàжест* диал. 'снажен', *снàджес* прил. 'снажен' (гребенски говор в Силистренско), *снàжист* диал. 'който има хубаво тяло, снажен' (Геров), *снажѝца* умал. (Копривщица; Софийско; П. Р. Славейков), в съчет. *дулбѐр снажѝца* 'красива снага' (преселници в Новопазарско от с. Гьобел – Мала Азия), *сньжица* умал. (Трявна), *снаджица* умал. 'снага' (Копривщица), *снàжица* умал. (Смолян; Хвойна, Асеновградско), *снажѝчка* диал. умал., *снàжка* (Родопите; Ситово, Пловдивско; Бобошево; Геров), *снàшька* също (Райково, Смолянско), *снàжност* 'качество на снажен', *снàжчица* умал. (Петково, Ардинско; Смолян), *снàзес* прил. '(за човек) снажен' (Трънчовица, Никополско), *сначка* с вероятно знач. 'снагичка' в нар. песни: *Севдице, пиля шарянко / чем ти са сбираш, торнуваш, / я меня кому йоставеш, ... тьонкаса сначка да сохня.* (Беден, Девинско), *Яла ми, яла, севдице / за тебе берам китчица / за тебе гиздям сначкаса.* (Смолян), *снàчкъ* 'снагичка' (Съчанли, Гюмюрджинско); *снагоболие* 'болки в тялото' (Велешко); *тънкоснàг* (Геров); ЛИ: *Снàжа, Снажàна, Снажàнка; Снàжен*; ФИ: *Снагов* (Маданско). – Срхр. *снáга* 'сила, мощ; чистота; (диал.) тяло', сръб. чслав. снага 'напредък, успех, прогрес', словен. *snága* 'спретнатост, прибраност, украса', рус. *снáга* 'сила, мощ', струс. снага 'успех; работа', укр. *снагá* 'сила', чеш. *snaha* 'усилие, старание, стремеж', диал. 'чистота', словаш. *snaha* 'стремеж, усилие, опит', пол. *snaga* 'спретнатост, украшение', кашуб. *snaži* 'хубав'. – Праслав. **snāgā*. – Според Ст. Младенов, ЕтР 596, от ие. кор. **snō(u)-/*snā-*, който е в

сновà (вж.) и *оснòва* (вж.), което е правдоподобно. Вж. и Skok 3, 296. Според Ж. Ж. Варбот, Этимология 1964, 28–30, сродно с **naglъjь* (вж. *нàгъл*), прилагателно с наст. *-l-* и коренна дума (**snaga*) от изгубения в славянските езици глагол с корен **(s)nag-*. Според Brugmann, Grundriss 1, 572, от ие. **snāgo-* 'чист, хубав', приемано като възможно и от Bezlaj 3, 278–279. Bezlaj, пак там, приема за възможно да произлиза от ие. **snōgo-*. Според Machek 564, чеш. *snaha* е поствербал от *snažiti se* и е сродно с лит. *nogė́tis*, безлично *nõgis* 'иска ми се, обичам да правя нещо'. Някои автори като Miklosich, EtWb 31, неоснователно сравняват с гр. *νήχω* 'плувам', *νάω* 'тека', лат. *nō*, *nāre* 'плувам', стинд. *snā́ti*, *snāyatē* 'къпе се', авест. *snayeitē* 'чисти'. За семантиката се сравнява с лат. *lautus* 'великолепен, значителен, голям' от гл. *lavāre* 'мия'. – Вж. още Vasmer, REW 2, 679, Brückner, SEJP 504, Holub–Kopečný 343, Fr. Kopečný, Základní všeslovanská slovní zásoba 334. – Заето в рум. диал. *snágă* 'телесна сила, мощ', *znágă* също (Цонев, История 2, 130), мегленорум. *snágă* 'човешко тяло' (E. Scărlătoiu, RomSl 27, 1989, 194–195).

снадàвам, снадàм 'пришия още плат на дреха или привържа към въже част от друго въже, за да стане по-дълго' (Тетевен). – Произв.: *снадавка* 'снадена част на дреха' (Тетевен), в текст: *двойна желязна халка, с която се закрепя снадавка на стърчило, на напречник за допълнително ветрило и др.* – Произв. от *наддàвам, наддàм* също, произв. от *дàвам* (вж.), *дам* (вж.), с опростяване *д – д* > *д*. Възможно е обаче да е във връзка със *снàдя* (вж. *нàдя*). – Срв. *наддàвок*.

снажалèло се с вероятно знач. 'домъчнее ми, дожалее ми' в текстове: *На Бòга се снажалèло, / та Тỳдора сисъживѝл...* (Горни Чифлик, Белоградчишко), *...Онà се млòго вѝла, чудѝла / що йе брайка не дòдде!/ На Бòга се снажалèло / та йе стàрият брат възкреснỳл...* (Стакевци, Белоградчишко; СбНУ 51, 418). – Произв. от *нажалѝ се* 'натъжа се', произв. от *жал* (вж.).

снàждам, снàдвам, снàдя 'пришивам, приковавам, прилепвам и пр. къс от същата или подобна материя към нещо, за да стане по-дълго', **снàждам (се), снàдам (се), снàда (се)** 'съединявам (се), съшивам (се); удължавам се' (Радовене, Врачанско). – Произв.: *снадка* шивашки термин 'парче за снаждане при кроене на дрехи', *снàдка* медникарски термин 'мястото, където се съединява дъното на бакъра за къснàка' (Попина, Силистренско), *снаждане* шивашки термин 'при шев, когато се прави снадка за по-едра фигура с по-големи размери'. – Произв. от *нàждам, нàдя* (вж.). – Срв. *нàдка*.

снàйдам, снàйда диал. 'намирам, сполитам, постигам' (Геров; Кулско; Видинско; Белоградчишко; Гоцеделчевско), **снàйде ме** 'сполети ме, разболея се от нечиста сила' (Брусен, Тетевенско), '(за смърт) намери ме; сполети ме' (Тешово, Гоцеделчевско). – Произв. от *нàйда* (вж.). Срв. семантично *снамѝрам, снахàждам, снахòждам, снохòдлив*. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Сб. Перницка 2006, 307.

сна̀йпер спец. 'оптически мерник за точна стрелба; стрелец с такъв мерник; (разг.) извънредно точен стрелец'. – Произв.: *снайперѝст* 'стрелец със снайпер; (разг.) извънредно точен стрелец', *сна̀йперов* прил. '(за оръжие) снабден с оптически мерник, със снайпер', *сна̀йперски* 'който се отнася до снайперист, стрелец с точен мерник'. – Чрез рус. *сна́йпер* също, от англ. *sniper* също; или направо от англ. *sniper*.

снале̏та ма 'идва ми на ум; ще ми се' (Мугла, Девинско). – Произв. от *нале̏та ма* 'решавам, идва ми на ум; ще ми се' (вж. под *летя̀*[1]), което е произв. от **ле̏там = ля̀там* (вж.) с *е̏* в говора от стб. **ѣ** в **лѣтати**.

снамѝрам диал. 'прихващам', **снамѐря** нар. 'сполетя, постигна' (П. Славейков, Ил. Волен), **снаме̏рвам, сна̀ме̏ра** '(за болест, беда) постигам, сполетявам някого' (Радовене, Врачанско), **снаме̏рвам са, сна̀ме̏ра са** 'заболявам от болестта снаме̏рница' (Радовене, Врачанско), **снамѐрвам са** 'намирам се някъде' (Дюверну а). – Произв.: *снаме̏рница* 'заболяване, при което гласът на човека става неестествен, нечовешки; болест епилепсия' (Радовене, Врачанско), *снаме̏рничав* прил. 'който е болен от снаме̏рница' (Радовене, Врачанско), *снаме̏рничов* също (Радовене, Врачанско). – Произв. от *намѝрам, намѐря* (вж.). – Срв. *сна̀йда, снаха̀ждам, снахо̀ждам, снохо̀длив*. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Сб. Пернишка 2006, 307.

снап м. 'чеиз на девойка, нареден покрай стената' (Момчиловци, Смолянско, ДА), **сна̀пь** 'чеиз на невеста' (Левочево, Смолянско, ДА). – Вероятно погрешно записано *снап* вместо *спап* (вж.). По-малко вероятно е да бъде от първонач. **свап* също, което е с изпадане на *е-* на българска езикова почва чрез тур. *esvap = espap* 'дрехи, облекла' от араб. *ä<u>t</u>wāb* 'облекло; плат; покривка', с рядка промяна *в > н*, както вероятно в *нарѝя* 'вид чук' от *варѝя* също; заето и в срхр. *ѐспāп, ѐсбāп* 'плат, рокля; стока'. Срв. Skok 1, 495, Škaljić 271, Stachowski, Stud. arab. 1, 58, Fonetyka zapoż. 61, 149.

снарѝя 'чук като мотика' (Кръвеник, Севлиевско). – От лексикализирано съчет. *с нария*, съставено от предлог *с* и *нарѝя*[2] 'калайджийски или медникарски чук; остра част на чук' (вж.).

снаря̀д воен. 'метатилическо тяло, напълнено с взривно вещество, което бива изхвърлено с оръдие върху някаква цел'. – Произв.: *снаря̀ден* прил., *земснаряд* (1959, Серафим Северняк). – От рус. *снаря́д* също. Вж. А. Пиронков, РР 1928–1929/2, 245, Damerau 126. За етимологията на руската дума вж. Фасмер – Трубачев 3, 697.

снаряжѐние 'всичко, с което бива снабден отделен войник или армия; военна екипировка', **снаражѐние** хамутчийски термин в съчет. *ко̀нско снаражѐние* 'хамут, седло, юзда, въобще всичко, каквото е нужно за кон' (Видин). – От рус. *снаряже́ние* 'екипировка; военна екипировка'. Вж. А. Пиронков, РР 1928–1929/2, 248, Damerau 126.

снàсям, снесà '(за птици или друго женско животно) отделям, изкарвам от организма си яйце; (диал.) свалям, снемам от по-високо място', 'понасям, изтърпявам' (Ив. Вазов, Ц. Церковски), **снàсам** 'свалям' (Кюстендилско), 'снемам от по-високо' (Долна баня), 'донасям нещо от горе долу' (Радовене, Врачанско), **снàсам, снесà, снèсвам** '(за птици, влечуги, насекоми) отделям яйца' (Радовене, Врачанско; Самоковско; Костурско; Геров), **снàса** '(за кокошка) снася' (Ихтиманско), **снàсе** също (Банат), **снàсам са, снèса са** '(за яйце) отделям се от организма' (Радовене, Врачанско), **снѝсъ** '(за кокошка) снася яйца' (Тихомирово, Старозагорско; Неново, Провадийско). – Произв.: *снеси* 'название на почва' (Лесидрен, Тетевенско), *сньѐсьено* 'място, където се свлича земята след дъжд' (Неделино, Маданско). – Префигирани итеративни форми от *несà* (вж.), *нòся* (вж.).

снахà 'жена на син; жена на брат или близък роднина', 'жена на шурея' (Господинци, Гоцеделчевско), **снаà** 'жена на шурея' (Боянци, Асеновградско), 'братова жена' (Барйе, Босилеградско), **снàа** 'снаха' (Милчина лъка, Кулско; Долна Митрополия, Плевенско; Ленково, Никополско), 'жена на син' (Ружинци, Белоградчишко), 'жена на шурея' (Долен, Гоцеделчевско; Ихтиманско), 'жена на син; съпруга на брат' (Долно Тлъмино, Босилеградско), **снахъ** 'съпруга на син; съпруга на брат или на близък роднина' (Банат), **снàъ** 'снаха' (Съчанли, Гюмюрджинско; Неново, Провадийско), **снъхà** диал., **снъà** 'снаха' (Лозенец, Ямболско; Стърмен, Беленско), **снъхъ** 'снаха' (Габровско, Дряновско), **снъъ** 'снаха' (Долна Студена, Беленско), **снъ̀ха** 'жена на шурея' (Мулдава, Асеновградско), **снъ̀хъ** 'снаха' (Съчанли, Гюмюрджинско), **снàя** 'снаха' (Костурско), **снъя̀** 'снаха' (Потур, Северна Добруджа); стб. **снъха** (Номоканон на св. Методий от 13 в.). – Произв.: *лъжлива снаха* 'раст. снахица, Picris hieracioides', *снàхин* прил. нар. 'който е на снахата' (Геров), *снахин* също (Л. Каравелов; Светлен, Поповско; Копривщица), *снàи* стара родителна форма и *снàин* прил. от *снахà* в нар. песни: *Тя ми й ублàклъ снàини дрѐи,/ и ми зъбърдѝ снàинъ кърпъ,/ и ми упàсъ снàи си пòйъс/ и ми пувѐди снàину дитѐ.* (Войнягово, Карловско), *снайна* с вероятно знач. 'снахина' в нар. пес.: *На рàката бỳрма позлàкьсна, рàка прилѐгаше, мàйко, кàко братова ми/ а бурма прилѐгаше кàко снайна ми.* (Велес; СбНУ 15, 87), *снаина* също в нар. пес.: *Куга ида да сижния,/ ке облеча снаина ми/ снаина ми, бела сая…* (Благоевградско), *Скрий ма, мале, скрий ма/ у снаинта люлка.* (Скрът, Петричко), *снàине* мн. ч. с вероятно знач. 'снахини' в нар. пес.: *Игра е била Янка гидѝя,/ та се применѝ снàине дрѐи/ та отѝшла за вода студѐна.* (Кнежа, Троянско), *снаини* също в нар. пес.: *Я кь ублека снаините, снаините нови дрехи…* (Градево, Благоевградско), *снàино* прил. в нар. пес.: *Рѝпну Пàвол на тъ̀нкье кошỳлье/ рѐдом рѐди пот снàино зглàвье/ та си трàжи кървàво ножѐнце.* (Гоз, Брезнишко), *снахѝца* 'раст. горчивка, боли-глава, Picris hieracioides', *снъхѝца* умал. (Елена), *снахѝчка* умал. (Геров), *снъхичка* умал. (Червена вода, Русенско), *снахòвам* в нар. пес.: *Щеро Драгано, Драгано/ яко те зимат за слуга –/ хубаво да хми слуговаш,/ пък ку те зимат за снаха – / хубаво да хми снахòваш!* (Заберново, Малкотърновско;

СбНУ 57, 95), *снаховки* мн. ч. с вероятно знач. 'снахици' в нар. пес.: *Нице, Нице, госпожице,/ кьд ти съ снаховките?* (Пресиян, Търговищко), *снъшѝйни* прил. мн. ч. от *снахà* в нар. пес.: *Чỳмо ле, чърнà мурѝйо,/ ни стѝгът ли ти девет синкуфци,/ мòити дèвит снъшѝйци/ и дèвит снъшѝйни дичѝцъ...* (Ловеч; СбНУ 6, 146), *снàшин* 'който принадлежи на снаха' (Геров; Копривщица; Елешница, Софийско; Ботевградско), *снашѝна* прил. ед. ч. и *снашѝйни* прил. мн. ч. от *снахà* в нар. пес.: *Зашò ма остàви/ на снашѝйни рèце?, снашѝна отмяàна,...* (Тетевенско; СбНУ 31, 217), *снашѝца* 'добра снаха' (Сухиндол; Видинско; Влашка махала, Ломско), умал. (Ихтиманско; Дупница; Копривщица; Суходол, Софийско; Портитовци, Монтанско; Кнежа, Раховско), *снъшица* умал. (Руждене, Драмско), *снъшѝца* също (Ловеч), *снъшица* също (Долен, Гоцеделчевско), *снàшка* умал. (Дренак, Кумановско), *снàшкин* прил. (Никуляне, Кумановско), *снàшче* умал. (Степанце, Кумановско). – Срхр. *снàха*, диал. *снȁа, снàја*, хърв. *snȁ*, сръб. чслав. **снъха**, словен. *snáha*, диал. *snéha*, рус. *сноха́*, струс. **снъха, сноха**, чеш. *snacha* (според Machek 563, заемка от сърбохърватски), пол. диал. *sneszka*. – Праслав. **snъxā*, което според Meillet, Études étym. 246–247, RESl 3, 197, произлиза от ие. основа от ж. р. на *-o-*. – Сродно със стинд. *snuṣā́* 'снаха', герм. *snuzō̆* също, ствиснем. *snur*, англосакс. *snoru*, нем. *Schnur*, лат. *nurus*, гр. *νυός*, арм. *nu*, алб. *nusɛ* (според Bezlaj 3, 279, алб. *nuse* 'невеста, снаха' е от **nubh-tiā*, срв. лат. *nupta* 'невеста, жена, снаха', които са от ие. **snusiā*). – Ие. **snusó-s*, оттук и **snusā* по модел на основите на *-ā*. Според Brugmann, IF 21, 317, приемано от Преображенский 2, 345, и от Трубачев, Терм. родства 131–132, думата *снахà* е във връзка с ие. **sneu-* 'свързвам', откъдето е *сновà* (вж.), както и ие. ** sneu̯-bh-* 'снобя' (вж. *снàби, снобя̀, снубник*). За семантиката се привежда пример с гр. *πενθερός* 'тъст, сродник' от ие. **bhendh-* 'свързвам'. Според Трубачев, пак там, вокализмът на корена в бълг. форма *снахà* е под влияние на сръбски, а бълг. *снъхà* е изконна форма. Според Kluge, IF Anz. 24, 6, Pedersen, BB 19, 297, IF 5, 34, Ст. Младенов, ЕтР 597, ие. **snu-so-s* е от ие. **sū̆nus* 'син' със синкопа на *-u-*, а Szemerényi, Syncope in Greek and Indo-European and the Nature of Indo-European Accent 331, извежда *снахà* от ие. **sū̆nu-sū* 'синова жена' (срв. пол. *synowa* 'снаха'), което се оспорва от Specht 90–91, Walde–Hofmann 2, 190, Uhlenbeck, Aind. Wb. 349. Loewenthal, WuS 10, 165, и Kořínek, LF 44, 316, 59, 125, свързват със стинд. *snáuti* 'доя'. – Вж. и Miklosich, EtWb 312, Holub–Kopečný 343, Machek 563, Vasmer, REW 2, 682–683, Meyer, EtWb 356, Фасмер–Трубачев 3, 700, Fr. Kopečný, Základní všeslovanská slovní zásoba 334, Skok 3, 297, Bezlaj 3, 279. – Заето в рум. *snaia, znaică* (Банат), които според Scurtu 209, 215, са от срхр. *снàха, снȁа*. – Срв. *сана* 'снаха', *съна* също.

снахàждам 'сполитам, постигам, намирам' (Геров). – Итератив от *снахòждам* (вж.). – Срв. *снохòдлив, снамèря, снàйда*.

снахàчество 'полови връзки на свекър със снаха си' (Геров). – Вероятно от рус. *снохáчество* също, произв. от рус. *снохáч* 'свекър, който има полови връзки със снаха си' (М. Рачева, устно).

снахòждам 'сполитам, постигам, намирам' (Геров), диал. '(за болест) сполитам някого' (П. Цончев), **снаòди** '(за болест, лудост) прихваща, навестява' (Станьовци, Брезнишко), **снъòди ма** 'прихваща ме, обхващат ме налудничави мисли' (Ново село, Видинско), **снаòжа ме** 'припадам от епилепсия' в примери: *Мàра ѝма фнòго лòша бòлес – снаòжа а. Вчѐра а снàйде настрѐт пàте. Нѐго три гòдин вѐке къ гò снаòжа. Сна шлò го код рекàта и паднàл в нѐа.* (Банско). – Произв.: *снаòдлив* 'епилептичен' (Банско), *снаòдливчѝна* 'болест епилепсия' (Банско). – Произв. от *нахòждам (се), нахòдя (се)* (вж.). – Срв. *снахàждам, снохòдлѝв, снàйда, снамѐря, снамѐрничав* 'болен от епилепсия'. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Сб. Пернишка 2006, 306–308.

сне 'сме' (Неново, Провадийско; Тихомирово, Старозагорско; Виево, Кутела, Река, Смолянско; Разложко; Кондорби, Костурско), **сни** 'сме' (Върбица, Преславско; Бяла черква), **снѝ** в съчет. *ний ни снѝ* 'ние не сме' (Стара Загора). – От *сме*[1] (вж.), диал. *сми* (вж.), с *-н-* под влияние на личното местоимение за 1 л. мн. ч. *нѝе*, диал. *ний*. Вж. ESSJ 2, 106.

снебѝвам се 'лутам се без дом' (обл. Пиянец, Кюстендилско; Самоков), 'скитам се безцелно' (Комщица, Годечко), 'лутам се, мотая се без работа' (Кадица, Благоевградско), 'скитам, ходя да си търся лек, храна' (Бръложница, Софийско), 'ходя насам-натам' (Станьовци, Брезнишко; Трън), 'суетя се, търся нещо напразно' (Радуил, Ихтиманско), 'скитам се' (Брезнишко), 'лутам се; трепя се от работа' (Софийско), 'уморявам се от много работа' (Искрец, Софийско). – Произв. от *бѝвам* (вж.). Срв. срхр. *снебѝвати се, снѐбӣвāм се*, но със знач. 'смущавам се, стеснявам се; смайвам се, слисвам се'. За образуването срв. стб. **сънѣгаадати сѧ, изнѣбыти**, нбълг. *изнемòгвам*, пол. *odniechcieć* и др., за които срв. ESSJ 2, 446. – Срв. *снабѝвам се*.

снѐвам, снейъ 'свалям, снемам' (Банат), **снѐя** 'снема, сваля' (Могила, Новопазарско), **снѐвам, снѐсъ** '(за кокошка) снеса яйца' (Съчанли, Гюмюрджинско; Сухо, Висока, Солунско), **снѐвум** 'снасям' (Кукуш). – От *снѐмвам* (вж. *снѐмам*) с асимилация *м – в > в – в* и с опростяване *в – в > в*.

сневолѐн прил. рядко 'изпаднал в неволя, измъчен' (П. Славейков). – Вероятно от прич. на рус. гл. *сневóлить* 'свържа насила с нещо, свикна по неволя; бивам принуден по неволя' (Даль 4, 245).

снегàр 'някаква птица' (Охрид, Геров), **снегар** 'име на езерна птица (галеб)' (ЮЗ). – Срхр. *снигарица* 'птица Fringilla coelebs', укр. *снiгáр* 'вид птица'. – Праслав. **sněgārъ*, произв. от **sněgъ* (вж. *сняг*). От **sněgъ* са и срхр. *снјегулица = снјегулика* 'птица Fringilla coelebs', словен. *snegúlja* 'птица Emberiza nivalis', рус. *снегúрь, снигúрь* 'пойна птица Pyrrhula vulgaris', *снегýрка* и *снегýрочка* 'птица Emberiza nivalis', укр. *снигúр* и *снiгýр* 'птица Pyrrhula', белорус. *снигýр* също, чеш. *sněhule* 'птица Emberiza nivalis' (според Machek 564, от полски, което е неубедително), *sněhulák* 'вид птица', словаш. *snehuliak* 'вид птица', пол. *śniegula* 'птица Plectrophenax nivalis; птица Pyrrhula', горлуж. *sněhula* 'птица Pyrrhula pyrrhula', доллуж. *sněgula* също. – Сродно с лит. *sniegìnis* 'птица

Pyrrhula', букв. 'снежен', латв. *sniedze* 'птица Pyrrhula'. Срв. семантично и нем. *Schneeammer* 'бяла яребица'. Срв. Miklosich, EtWb 312, J. Rozwadowski, RS 2, 111–112, Преображенский 2, 346, Brückner, SEJP 533, Vasmer, REW 2, 681, Machek 564, Skok 3, 297, Schuster-Šewc 17, 279, Bezlaj 3, 279.

снѐданок 'сутрешна закуска; обед' (обл. Херсон, в Украйна; СбНУ 29, 94). – Срв. укр. *снідáнок* 'закуска', с *е* вероятно под влияние на рус. *снедь* 'храна, ядене'. – Срв. *снѝдам*.

снезѝла в нар. приказка: *Химàло снѝъ жинъ, па химàла тà три мòнчета. Еннòто химàла вечеръ, другòто се и добàвило на дванàесе саàта, на срèкь нощь; а трекьòто на зоръ; па се гьи звàли първòто – мезѝла, другòто – снезѝла, а трекьòто – зурѝла.* (Банат; СбНУ 22 и 23, 114). – Неясно.

снѐмам, снѐма 'свалям; правя снимка, фотографирам; прекопирвам, правя препис', канц. 'изпращам до по-долните служби и организации', в израз *снѐмам анамнѐза* '(за лекар) разпитвам болен', **снѐма** 3 л. ед. ч. 'загине' (Прилеп), **снемàго** диал. 'изчезна, изгуби се', **снѐмал** 'станал невидим' (Прилеп; Конушко), **снѐмам** 'навършвам еди-коя си година' (Гулица, Варненско), **снѐмва** 'снема, фотографира' (Неново, Провадийско), **снѐмвам, снѐмнувам** 'свалям' (Геров), **снѐмна** 'сложа, сваля' (Дебрене, Добричко), **слѐмна** 'сваля, снема' (Слатина, Ловешко), **снѐмам се, снѐма се** '(за кройки) смъквам се', шивашки термин 'махам се, откачам се' в текст: *Кройките се снемат, след като се очертаят контурните линии,* мутафчийски термин 'сваля се' (Трявна), 'отпадам от умора или пиене' (Габрово), **снѐмам са** 'фотографирам се' (Суворово, в Украйна), **снѐма се** 'изгубя се, изчезна' (Леринско), **снѝмам** 'свалям, смъквам' (Геров; Преслав; Нови Пазар; Дългопол, Варненско; Кирсаново, Кирютна, Молдавия), 'фотографирам', терм. 'прибирам войски от дадено място, което ще заемат' (1876, Ив. Кишелски), **снѐма, снѝмам, снѝмвам** 'свалям' (Геров); стб. **сънимати, сънимаѭ, сънимаѥши** 'снемам' (Зогр., Мар., Асем.), **сънѧти, сънимѫ** също (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр.). – Произв.: *снѝмаджиа* 'фотограф' (Ихтиманско; Кърналово, Петричко; Тръстеник, Плевенско; Кадица, Благоевградско; Ръждавица, Кюстендилско), *снимàем* 'който се снема', *снимàлки* мн. ч. 'дреб, която остава от дарака и от която се правят черги' (Риш, Преславско), *снѐмалница* 'извадената от мотовилката прежда' (Теплен, Гоцеделчевско), *снѐманица* 'прежда, снета от мотовилка и направена на чиле' (Абланица, Балдево, Вълкосел, Годешево, Гърмен, Дряново, Лещен, Огняново, Скребатно, Слащен, Гоцеделчевско), *сньѐманица* 'извадената от мотовилката прежда' (Богомил, Гоцеделчевско), *сньѐманье* 'сватбен обичай – сваляне булото на невестата от девера' (Ягодина, Девинско), *снемàтка* 'дребното, влакната, които остават в дарака, когато се влачи повлясмото при изработката на коноп' (Гостилица, Дряновско), *снимàтка* 'дребта, която остава от вълната' (Бериево, Севлиевско), 'по-лошото, което остава след влачене на гръсти на дарак' (Ново село, Троянско), *снемачни* в съчет. *снемачни преносни котли*

'медни котли за производство на лакове', *снима̀ч* 'фотограф' (Кърналово, Петричко; Кадиица, Благоевградско; Кюстендилско), *снима̀чен* прил., *снѐмен* страд. прич. 'снет' (Геров), *снѐмка* 'снимка, фотография' (Неново, Провадийско), *сни̇мка* (вж.); *заснѐмам* спец. 'чертая план на готова, построена вече сграда', *заснѐмам, засни̇мам* 'започвам да свалям, да смъквам' (Геров); *доснѐма, доснѐмвам* 'снема и останалото, снема, колкото е още необходимо' (Геров); *преснѐма, преснѐмам, пресни̇мам* 'снимам отново, повторно; префотографирам', 'чистя лен след мънене' (Геров) (срв. *наднѐмам, разнѐмам*), *пресніма̀ло* 'сечиво за чистене на лен след мънене' (Геров); *приснѐма, приснѐмам* 'одялвам нещо отгоре, за да стане по-ниско' (Еленско), в съчет. *приснѐмам харма̀н* 'прибирам слама от харман' (Еленско); *а̀еросни̇мка*. – Срхр. *сни́мати, сни̑ма̄м, сни́мити, сни̑мати, сни̑мљем*, словен. *snẹ́ti, snámem, (-)snệmati, snệmam, snệmljem,* струс. **сънѧти**, рус. *снять, сниму́, снима́ть, снима́ю*, укр. *сня́ти*, стчеш. *snieti, sejmu* и *sentu, sejmouti, sejmu,* чеш. *snímati, snímám* 'снемам, свалям; фотографирам', словаш. *sňat', sním.* – Праслав. **sъnętі, *sъnьmą, *sъnіmāti, *sъnіmājǫ,* образувано от **sъ-* със знач. 'от (за означаване на движение отгоре надолу)' (вж. *с¹*) и **(j)ęti* 'вземам' (вж. *ѐмвам*). Срв. семантично лат. *dēmō* от *de-* 'от' и *emō* 'вземам'. Срв. *отнѐма*. – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 597, Bezlaj 3, 280. Срв. Vasmer, REW 2, 684, Machek 231, под *jmouti,* Skok 3, 778, под *jéti*. – Формата *слѐмна* е с дисимилация *н – н > л – н* от *снѐмна* (вж. *снѐма*). Срв. срхр. *сли́мати* 'снемам' от *сни́мати* и *сли́мити* също, от *сни́мити,* за което вж. Skok 3, 778, под *jéti*. – Срв. *снѐмвъм, со̀нема, со̀невам, сънѐма, съни̇мам*.

снѐмога 'започвам да не мога, да отпадам' (Самоковско), 'заболея' (ЮЗ), **снеможа̀вам, снеможа̀** 'изтощавам телесно, сломявам' (Габрово), **снемо̀жвам (се), снемо̀жа (се)** 'разболявам (се)' (Смърдеш, Костурско), **снимужа̀а ми са** 'отпадам, отмалявам, губя сили, призлява ми; леко заболявам' (Еленско), **снъмо̀жвам, снъмо̀жа** 'разболявам' (Костурско). – Произв.: *снъмужни̇ца* 'хрема' (Черешница, Костурско). – Произв. от *немо̀га* 'немощен съм, слаб съм', *немо̀жа* също (вж. *мо̀га*). – Срв. *изнемо̀гвам, изнемо̀жвам, изнеможа̀вам*.

снетѐй м. диал. 'чернилка в житото; главня' (Геров). – От един произход със срхр. *сни̑јет* 'болест главня по житото', хърв. чак. *snȋt* също, словен. *snệt* м. и ж. р. също, рус. *снить* 'раст. Aegopodium podagraria', *сныть* също, укр. *сні́ть* също, чеш. *sněť* също, диал. *sněť* също, пол. *śnieć* също, горлуж. *sněć, snjeć* също, диал. *smjeć,* доллуж. *sněś*. – Праслав. **sněťь*, което Bezlaj 3, 280, извежда от **sněti̇ti* 'запалвам' (наред с **gněti̇ti* също). Според Machek 564, е във връзка с чеш. *nítiti* 'запалвам'. У Ст. Младенов, ЕтР 596, думата е в едно етимологично гнездо със *снѐмам* (вж.), което е неправилно. А. Погодин, Следы 275, свързва със *снит* 'раст. Aegopodium podagraria' (вж.), което според Преображенский 2, 346, е неубедително. Skok 3, 298, реконструира от **sъgněťь*, което е във връзка с *гни̇я* (вж.), *гной* (вж.), образувано с префикс *sъ-* и със суфикс *-ťь* за абстрактни съществителни, което не приема Bezlaj 3, 280. Според Skok, пак там, думата е общославянска, но не сочи български и руски съответствия. Brückner, SEJP 533, свързва с пол. *knieć, kniat* 'название

на растение, цъфтящо жълто, Caltha palustris', изведено от *kniet = niet,* пол. *niecić* 'разпалвам, разгарям', вероятно наречено по цвета. – Вж. и Miklosich, EtWb 312, Holub–Kopečný 343, Machek 564, Ст. Младенов, ЕтР 596, Vasmer, REW 2, 681, В. А. Меркулова, Очерки по русской народной номенклатуре растений. Травы, грибы, ягоды 62–63, Фасмер–Трубачев 3, 699, Skok 3, 297–298, Schuster-Šewc 17, 1326–1327, Bezlaj 3, 280. За наставката срв. *пѝрей, рѐпей* и др.

снеха̀вам рядко 'изоставям, занемарявам' (П. Славейков). – Произв. от *неха̀я* 'бездействувам; не обръщам внимание' (вж.). За образуването срв. *рида̀я > разрида̀я се, разрида̀вам се.*

снѐ̂шѐ̂вам съ 'навеждам се, клякам ниско, дебнешком' (Ленково, Никополско). – От *снишѐвам се* = книж. *сниша̀вам се* (вж. *нѝша се*) с асимилация *и – ѐ̂ > ѐ̂ – ѐ̂,* с изпадане на билабиално *-в-* в интервокална позиция.

сни 'сме', вж. *сне.*

снѝвам 'сънувам' (Геров; Дупнишко), **снѝва ми се** 'явява ми се привидение, призрак' (Геров), **снѝва ми се** гл. в текст: *Оди сестро Нѐвено, така ти се чинит... така ти се снѝва, сти си замислена.* (Прилеп; СбНУ 15, 128), **снѝем** гл. несв. 'сънувам' (Ново село, Видинско). – Произв.: *присни̇ва ми се* 'присънва ми се' (Доброславци, Софийско). – Срхр. *снѝти* 'сънувам; бленувам, мечтая', *санити* също, рус. *сни́ться* 'сънувам, присънва ми се', укр. *сни́ти* също, *сни́ться,* чеш. *snít, sním* 'сънувам, мечтая'. – Праслав. **sъniti,* деноминатив от **sъnъ* (вж. *сън*). Срв. Skok 3, 309, под *späti*.– Срв. *спя, спѝя.*

снѝгарца 'зелен гущер' (Девесилица, Крумовградско). – Вариант на *синѝгурица* 'жълт гущер' (вж.). Във връзка със синьозеления цвят на влечугото. – Срв. *синя̀гар.*

снѝдам 'закусвам' (Олшанка, в Украйна). – Произв.: *снѝдану* същ. 'закуска' (Олшанка, в Украйна). – От укр. *снíдати, снíдаю* 'закусвам', с бълг. глаголно окончание *-м* за 1 л. ед. ч. – Срв. *снѐданок.*

снѝзан прил. диал. 'нареден, нанизан' (А. Страшимиров; РРОДД 468). – Произв. от *снѝжа, снѝзвам* (вж. *нѝжа*) с незасвидетелствано значение 'правя редица от еднородни неща'.

снизходѝтелен прил. 'който показва снизхождение; отстъпчив, мек, търпелив'. – Произв.: *снизходѝтелност* 'качество на снизходителен'. – От рус. *снисходи́тельный* също, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 251. – Срв. *снизхо̀ждам, снизхождѐние.*

снизхо̀ждам книж. рядко 'слизам ниско' (П. Славейков). – По рус. остар. *снисходи́ть, снисхожу́* 'спускам се ниско' (Даль 4, 246), побългарено [срв. стб. **нисъходити, нисъхождѫ** 'слизам' надолу' (Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав.), цслав. **снисхождѫ**]. – Срв. *снизходѝтелен, снизхождѐние.*

снизхождѐние 'отстъпчивост към чужди грешки или недостатъци'. – От рус. *снисхожде́ние* също. – Срв. *снизходѝтелен, снизхо̀ждам.*

сни̇зък 'нисичък' (Геров), **сни̇зок** 'възнисък, къс' (Велес), **сниска** ж. 'нисичка' (Велес). – Фонетичен вариант на **суни̇зък*, образувано с предст. *с-* = *су-* (от праслав. **są-*) от *ни̇зък* 'невисок' (вж.), вероятно нормализирано у Геров. Формата *сниска* е от първонач. **сунизка* с обеззвучаване *-з-* > *-с-* пред *к*. За образуването срв. *сулу̇дничав, суни̇какъв*.

сниза̇вам, сниза̇ и **снижа̇** 'снишавам; (за болест) разнебитва, съсипва', **сниза̇вам се, сниза̇ се** и **снижа̇ се** 'навеждам се ниско; разпадам се, разкапвам се', **сниза̇ се** диал. 'отпадна, оклюмна' (А. Каменова), **сни̇жа се, сни̇звам се** диал. 'навеждам се ниско' (О. Василев, Д. Марчевски), **сни̇звам се** 'отслабвам, свивам се, смалявам се' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), **сниза̇м (се)** 'снишавам (се), свалям (се) по-ниско' (Красава, Брезнишко; Трънско). – Произв: *сниже̇ние* с вероятно знач. 'скромност' или 'послушание', букв. 'навеждане ниско' в текст: ... *Ами̇ слу̇шай и ова, сре̇тец Господоф, о̇ти дру̇го не не̇ ги̇бат, ни мо̇лбата, ни по̇стот, колку сниже̇нието*. (Охрид; МПр 1, 1925, 4, 75). – Произв. от *ни̇з¹* (вж.).

сним с вероятно знач. 'сме' в нар. пес.: *Ни̇й сним чу̇ли, чу̇ли, да сним душле, / станъм станани̇не, млади̇ гуспуди̇не, /ти си и̇мъл иднуго̇ си̇нка, /злату̇уста сребрумръкъ*, ... (Добричко; СбНУ 10, 3, 4). – Вероятно от *сни* 'сме' (вж.) с допълнително прибавено глаголно окончание *-м* за 1 л. мн. ч.

сни̇мам 'фотографирам', вж. *сне̇мам*.

сни̇мка 'изображение, получено чрез фотографиране; топографска скица на местност', **сни̇мки** мн. ч. 'изображения, получени чрез фотографиране; снимачен период'. – Произв.: *сни̇мков, сни̇мкови* прил. мн. ч. в съчет. *сни̇мкови архи̇ви, сни̇мчица* умал. – Произв. от *сни̇мам* 'фотографирам' (вж.), образувано както диал. *сне̇мка* 'фотография' от *сне̇мам* (вж.). Според Н. А. Начов, ПСп 1898, 55–56, 316, от рус. *сни̇мок* също. Според Damerau 126, бълг. *сни̇мка* е възникнало по формата за мн. ч. *сни̇мки* от рус. *сни̇мок*.Срв. за образуването и семантиката пол. *zdjęcie* 'снимка', произв. от гл. *zdjąć, zdejmę*. Срв. още чеш. *snímek* 'копие; снимка', което се смята за зaето от руски. Срв. и рус. *съёмка* 'снимка'.

сни̇мнина 'наем, плащан за нива' (Геров). – От първонач. **сни̇внина*, образувано с предлог *с* 'по отношение на' от *ни̇внина* 'наем за нива, плащан обикновено в натура' (вж. *ни̇ва*) с промяна *-вн-* > *-мн-*, както в *стръмни̇ца* вместо *стръвни̇ца*.

сни̇сам '(за кокошка) снасям яйца' (Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Маданско; Девинско; Трънчовица, Никополско). – Итератив от *снеса̇*, произв. от *неса̇* (вж.).

сниса̇вам, сни̇свам, сни̇са, сниса̇ 'правя нещо да стане по-ниско, снизявам, снишавам' (Геров), **сни̇са са, сни̇свам са** 'отпускам се, смъквам се' (Дювернуа), **сни̇сам** 'свалям от по-високо на по-ниско' (Родопи; Банско), **сни̇сам са** 'смъквам се' (Триград, Девинско), **сни̇скам, сни̇сна** 'навеждам, наклонявам

ниско; понижавам' (Радовене, Врачанско), **снѝскам са, снѝсна са** 'навеждам се, наклонявам се ниско; понижавам се; ставам по-нисък или по-тих; (прен.) умилквам се, унижавам се пред някого, за да извлека полза; раболепнича' (Радовене, Врачанско), **снѝскам** с вероятно знач. 'ставам по-нисък или по-тих' (Цариградски вестник), представено у Панчев 294, без тълкуване, а само в текст: *кога има свиска, кога нема сниска*, където *снѝска* е форма за 3 л. ед. ч., **снисяѝвам се** 'ставам по-нисък, снишавам се; навеждам се' (Геров). – Произв.: *поснѝсувам* 'снишавам, свалям долу' (Смолянско; Асеновградско; Ардинско; Сатовча, Гоцеделчевско). – Произв. от *нис* (вж.).

снит 'раст. седмолист, Aegopodium podagraria', само в БотР 514, където обаче липсва под лат. название. – Срв. рус. *сныть* 'раст. Aegopodium podagraria', диал. *сныть* също, укр. *сніть* също, белорус. *снытка* също. – А. Погодин, Следы 275, свързва със срхр. *снѝјет* 'житна главня', *snȇt* също, словен. *snȇt* също, чеш. *snět* също, словаш. *sneť* също, пол. *śnieć* също, горлуж. *sněć*, доллуж. *sněś*, които са от един произход с бълг. *снѐтей* (вж.), което Преображенский 2, 346, смята за неубедително. Вж. Фасмер–Трубачев 3, 698–699, В. А. Меркулова, Очерки по русской народной номенклатуре растений. Травы, грибы, ягоды 62–63.

снѝчаво нареч. диал. 'внимателно' в текст: *Райна още по-сничаво гледаше образът*. (Дювернуа, Ел. Мутева). – От първонач. **снѝчам*, което е от един произход с *нѝча*[2] 'навеждам главата си' (вж.), *нѝчѐм* 'навеждам се надолу' (вж.). За семантиката срв. от същия произход *внѝчам* 'вглеждам се, взирам се', *занѝчам* 'заглеждам се крадешком и нахално', *изнѝчам* 'гледам, наблюдавам скрит зад нещо', *принѝчам* 'залягам да разгледам нещо, взирам се, гледам внимателно'.

снишàвам, снишà 'правя нещо да стане по-ниско'. – Произв. от *нѝша се* 'навеждам се' (вж.).

снишчèва се '(за куче, котка) дебне' (Малък Девесил, Крумовградско), **снѝщен** прил. 'който е станал по-нисък' (Ботевградско; СбНУ 38, 140). – Производни от *нѝсък* (вж.).

снѝще ср. с вероятно знач. 'сън' в текст: *Нощèска съм зъл сън сънувàло... „Дѝк се, дѝк се, у лòва да ѝдеш! Товà снѝще онò не е нѝщо"*. (Брезье, Софийско; СбНУ 44, 65), **снѝшча** мн. ч. 'сънища' (Банско; Благоевградско). – С изпадане на -ъ- в неударена позиция от първонач. **сънѝще* = книж. *сънище*, увеличителна форма от *сън* (вж.); или по форма за мн. ч. *сънѝща* от *сън* (вж.). Формата *снѝшча* е фонетичен вариант на **снѝща*, мн. ч. от *снѝще*, т. е. с диал. *шч* вм. *щ*, за което срв. *нѝшчо* вместо *нѝщо*, *нѝшчи* вместо *нѝщи*.

сноб 'човек от беден или неблагороден произход, който иска да минава за богаташ или благородник; човек, който се старае строго да следва модата, на висшето общество; човек с претенции за изискано-изтънчен вкус, който се отнася към хората с високомерно пренебрежение'. – Произв.: *снобарѝя* жарг.,

снобàрски жарг., *снобèса* жарг. 'жена снобка', *снобèя се* 'правя се на сноб', *снòбка* 'жена сноб', *снòбски* прил. – От англ. *snob* също, с първонач. знач. 'обущар, човек от беден или неблагороден произход'.

снобѝзъм книж. 'поведение, държане на сноб'. – Заемка от рус. *снобúзм* също.

снобит се 3 л. ед. ч. в съчет. *немој да се снобит* 'срамува се' (Кичевско). – Може би от един произход със *снобя̀* (вж.)

снòбник 'посредник, сватовник', вж. *снобя̀*.

снобя̀ 'посредничка между двама души' (Геров); стб. **сноубити** (**снѫбити**) 'сводничка' (Симеонов сб. 1073), чслав. **снѫбити, снѫблю** 'стремя се към ръката на девойка'. – Произв.: *снòбник* 'посредник; сватовник' (Геров; Родопите; Пещерско; Загоричане, Костурско), *снòбница* 'жена, пратена от момкова страна да иска момата' (Брацигово, Пещерско), 'посредница; сватовница' (Геров); *наснобя̀, наснòбям, наснòбвам, наснобя̀вам* 'нагласявам' (Геров) (вж. *наснòбя*), *наснòбвам* 'искам девойка от родителите ѝ за жена на този, който ме е изпратил' (вж. *наснòбя*); *девоснòб* 'годежар, сват' (Геров), *девоснòбник* също (Геров), *девоснòбница* 'годежарка, сватя' (Геров), *девеснòпове* 'изпратените от страна на момъка няколко жени да искат момата' (Чепино, кв. на Велинград), *девоснòпове* също (Чепино, кв. на Велинград), *девослобàре* мн. ч. 'сватовници, пратени от момчето да искат момата' (Костандово, Ракитово, Велинградско), *девоснàре* също (Дорково, Велинградско). – Срхр. *сну́бити, сну̑бӣм* 'уговарям, мамя, уговарям девойка за женитба; вербувам войници', словен. *snúbiti, snubim* 'действам да получа ръката на някое момиче за себе си или за друг', *snobiti, snobim* диал. също, рус. остар. *снубить, снублю* 'сватосвам, свързвам, своднича', в укр. само композитни образувания, като *дівоснýб* 'сватовник', чеш. *snoubiti (se), snoubím (se)* 'сгодявам (се)' (срв. стчеш. *dĕvosnub* 'сватовник'), словаш. *snúbit' sa, snúbim sa* 'сгодявам се; съчетавам се, свързвам се', стпол. *snąbić* 'омъжвам се', *snębić* също (срв. *dziewosłąb* 'сватовник', *dziewosłębować* 'искам ръката на девойка от името на някого, сватосвам'), доллуж. *snubiś, snubim* 'омъжвам се' (*husnubiś* 'сгодявам се'). – Праслав. **snubiti*, **snubją*, с вторична назализация **snąbiti, snąbją*. – Сродно с лат. *nūbō, nubere* 'омъжвам се', къснолат. 'женя се', *conubium* 'брак', *pronuba* 'шаферка; сватовница', гр. *νύμφη* 'годеница, булка, невеста, любима', *νύμφιος* 'годеник, младоженец', *νυμφεύω* 'омъжвам (се), оженвам (се)'. – Ие. **sneubh-/ *snoubh-*. – Вж. Miklosich, EtWb 312, Trautmann 273, Walde–Hofmann 2, 183–184, Fraenkel, ZfslPh 13, 212, Brückner, SEJP 504, **H**olub–**K**opečný 343, Brugmann, IF 21, 320, Pokorny 977, Machek 564, Vasmer, REW 2, 683, Skok 2, 298, Н. Кандева-Радева, ЕзЛит 23/3, 1977, 63–65, Bezlaj 3, 281. По всяка вероятност част от формите са със свръхстарателно *о* вместо *у* или с *о* вместо *ô* (от стб. **ѫ**), неотбелязано в изворите. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 123–124, който под *девѝца* дава производните *девоснòб, девоснòбник, девоснòбница* и ги свързва с лат. *nubo* 'женя (се)'. В БЕР 4, 532, под *наснобя̀* (вж.), погрешно се съобщава, че

в съвременния български език глаголът съществува само в префигиран вид. У Skok, пос. съч., без български материал. – Срв. *сна̀би, сно̀вник, сну̀бник, слу̀бник.*

снова̀ 'нареждам, натъкмявам основа за тъкан; (прен.) скитам нагоре-надолу', 'създавам основа за тъкан от прежда на масури' (Смолско, Пирдопско; Ботевградско; Котел; Бериево, Градище, Севлиевско; Марковча, Шуменско; Копривец, Беленско; Ново село, Троянско; Кирютна, Твардица, Молдавия), 'навивам основата на кросно, когато се приготвя за тъкане' (Падеж, Благоевградско; Копривщица), таен зидарски говор 'нареждам греди върху мост' (Галата, Тетевенско), **снова̀ се** 'движа се натам-нататък' (Копривщица; Кюлевча, Шуменско; Трънчовица, Никополско), **сновъ̀** 'натъкмявам, навивам основа около специален уред, наречен дола̀п' (Тръстеник, Плевенско), **снува̀** 'прекарвам нишките на основата през нищелките при тъкане' (Ленково, Никополско; Стамболово, Павликенско; Лозенец, Ямболско), 'ходя насам-нататък' (Лозенец, Ямболско; Троянско), 'ходя без работа' (Смолянско), **снувъ̀** 'натъкмявам основа за тъкан, снова' (Банат), **сно̀ва, сно̀вна** също (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Радовене, Врачанско), **сно̀ва** таен зидарски говор 'бия' (Брацигово), **сно̀въ** 'приготвям основа за тъкане; (прен.) ходя, скитам в различни посоки' (Съчанли, Гюмюрджинско), **сно̀ва са, сно̀вна са** 'отивам донякъде и се връщам много пъти; ходя насам-натам, напред-назад' (Радовене, Врачанско), **сно̀вам** 'подготвям прежда за тъкане, като я навивам на кросно; движа се безцелно насам-нататък; бия някого' (Асеновградско; Смолянско; Ардинско; Маданско; Девинско; Яковица, Момчилградско; Корово, Велинградско), **сно̀ваям** 'навивам основата на кросно' (Велес), **сновѐм** 'турям основа на тъкан, като съединявам нишки от намотани цеви' (Софийско; СЗ; Ново село, Видинско; Щип), 'снова, приготвям материала (основата) за тъкане; (прен.) движа се постоянно насам-нататък' (Самоков; Милчина лъка, Кулско), **снувя̀** 'навивам прежда; движа се насам-натам' (Тихомирово, Старозагорско); чслав. **снѫти, сновѫ**. – Произв.: *снова̀лка* 'уред за сноване; рамка с напречни пречки, на които са нанизани цеви с прежда за основа на плат', 'совалка' (Мързево, Малкотърновско; Батово, Сърнец, Добричко; Лилково, Ситово, Пловдивско; Трънчовица, Никополско), 'част от тъкачен стан' (Домуз дере, Дедеагачко; Гюмюрджинско; Яна, Визенско), 'направа за сноване' (Неготинско; Айлагюн, Лезгар, Малгарско), 'дълга дървена надупчена плочка, през която минават нишките на основа при сноване за тъкане' (Смолянско; Асеновградско; Давидково, Ардинско; Девинско), прен. 'нечестна жена' (Чобанкьой, Гюмюрджинско), *снова̀лька* 'сновалка на стан' (Змеица, Девинско), *снува̀лка* 'дървено приспособление, в средата на което се слага масур за вмъкване вътък между основата' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'совалка' (Стойките, Девинско; Динево, Хасковско; Козаново, Асеновградско), *снува̀лька* 'совалка' (Кукуш; Тарфа, Чаталджанско; Тьойбелен, Мала Азия), 'приспособление при тъкане' (Върбица, Преславско), *снофа̀лькя* също (Банско; СбНУ 48, 526), *снува̀лник* 'дървено приспособление, на което се поставят масури за сно-

ване' (Дервент, Дедеагачко), *сновалница* 'уред за навиване на прежда' (Драгойново, Пловдивско), *снувàльница* също (Древишна, Ивайловградско), *снуя̀льница* 'сновалка' (Твардица, в Молдавия), *снувàльньък* 'четвъртита рамка с пръчки за масури, която служи за сноване' (Нова Надежда, Хасковско), *снувàлу* 'рамки с хоризонтални пръчки, на които са нанизани цеви с прежда за основа на тъкан' (Съчанли, Гюмюрджинско), *сновàлчица* 'малка сновалка', *снòван* 'сноване; простнатите нишки на тъкан, между които се прокарва вътъкът, основа' (Геров), м. 'основната прежда за стана' (Злокучене, Шуменско), 'това, което ще се тъче на стана' (Сливенско), *снован* ж. 'основа' в нар. пес.: *Що платно тъчеш и кълнеш?/ Дали й снован късклива,/ или йе бръдо колесто?* (Копривщица), *сновън* ж. р. мутафчийски термин в текст: *Шàркътъ съ израбòтвъ при сновънтъ.* (Дебнево, Троянско), *снòвън* ж. 'основната прежда за стан' (Върбица, Преславско; гребенски говор в Силистренско), *снувън* 'сноване на платно' (Велико Търново), *снованѝна* 'прежда, наснована за основа, но още ненавита на долното кросно' (Тетевен), *снуванѝна* 'основа за тъкане' (Еленско), *сновàните* в съчет. *сновàните пòли сос тритѐ кàпици* 'вид везба' (Говедарци, Рельово, Райово, Белчин, Самоковско), *сновъните* в съчет. *сновъните вѐжди* 'везба по пола на риза' (Райово, Самоковско), *сновàно* 'наснованите жички на мутафчийски стан' (Трънчовица, Никополско), *снòваното* в съчет. *снòваното шъвѐ сос еднàта глàва* 'везба по ръкав на женска риза' (Рельово, Самоковско), *сновантà* също (Смядово, Шуменско), *сновантъ* също (Градище, Севлиевско), *сновàтелка* 'дървена рамка, на която се поставят масурите, когато се снове' (Смолско, Пирдопско), 'сновалка' (Абланица, Тетевенско), 'четвъртита рамка с поставка, в която успоредно са препречени железни пръчки, в които са вкарани калмукани' (Ботевградско), 'дървен уред, с който преждата се снове за основа' (Ардинско; Сливенско; Котленско; Тотлебен, Плевенско; Бели Осъм, Ново село, Троянско; Радовене, Врачанско; Трънчовица, Никополско), 'част от чарк на дъскорезница' (Брусен, Тетевенско), 'рамка, към която е закачен трион за струговане' (Ново село, Троянско), 'голям трион, който служи за разрязване на дървени трупи' (Махалата, Плевенско; Брусен, Тетевенско), диал. 'жена, която наснова преждата за тъкане', *сновàтейкъ* 'уред, на който се поставят цевите при нареждане основата за тъкан' (Тръстеник, Плевенско), *снувàтьълкъ* 'дървено приспособление за навиване на прежда' (Троян; Кръвеник, Севлиевско), *сновàтелкя* 'сновалка' (Нови хан, Елинпелинско; Бяла Рада, Видинско; Стубел, Монтанско; Радовене, Врачанско), 'четвъртита рамка с поставка, в която успоредно са препречени железни пръчки, в които са вкарани масури с навита около тях прежда' (Ботевградско), *сновàтелька* също (Милчина Лъка, Кулско; Добролево, Белослатинско; Ъглен, Луковитско; Долна Студена, Беленско), *снувàтелькъ* 'сновалка' (Трънчовица, Никополско), *снувàтълкя* също (Банат), *снувàтьълка* 'дървено приспособление за навиване на прежда' (Троянско), *сновàтелник* 'уред от две вертикални, прикрепени в основата си поставки, между които са опънати телове за насноваване на прежда за основа' (Горна Любата, Босили-

градско; Кюстендилско), *сновàтка* 'дървен станок за сноване на прежда за тъкан' (Сухиндол; Русаля, Великотърновско), *снувàтка* 'дървено приспособление за навиване на прежда' (Стамболово, Павликенско), 'уред за насноваване' (Вишовград, Великотърновско), *сновàч, сновàчка* 'сновалка' (Долно Ново село, Софийско; Румянцево, Луковитско), 'жена, която снове прежда срещу възнаграждение' (Тетевен), 'надупчена дъска, през дупките на която минават жичките на основата при сноване' (Ракитово, Велинградско), 'работничка, която снове с тъкачни машини', *сновачни* в съчет. *сновачни машини* 'вид тъкачни машини', *сновеж* диал. 'сноване на контурите на различни видове бодове при изработване на шевици', *снòвен* м. 'опъната прежда на стан, в която се втъква вътъкът' (Шуменско), *сновене* 'действие, което предшества тъкането' (ЮЗ), *сновенùна* 'подготвена прежда за сноване' (Трънчовица, Никополско), *снувенùна* 'конопена връв, с която се измерва дължината на основата' (Банат; СбНУ 51, 83), *снувеньына* също (Банат), *сновùлка* 'сновало' (Твардица, в Молдавия), *сновùло* 'уред за навиване на прежда' (Трявна), 'насснованата и готова за навиване прежда' (Копривец, Беленско), *снòвка* 'основата (преждата, която се слага за основа на платното) при сноване' (Слатина, Ловешко), 'контурите на мотив в бродерията' (Шишковци, Кюстендилско), *сновка* 'ушиване границите на шарките с черен конец' (Милушев; Архив Н. Геров), *сновотùна* 'основа за тъкане' (Мариово), *сновỳтък* 'сновало, т.е. това, което се снове' (Малотино, Рамно, Кумановско), *сновъ̀тък* 'преждата, която се снове' (Ново село, Видинско); *досновà, досновàвам* 'завършвам да снова' (Геров); *засновà, засновàвам* 'започвам да снова тъкан; започвам да се движа насам-натам' (Геров); *изсновà, изсновàвам* 'насновавам много или всичко' (Геров); *насновà, насновàвам* 'изработвам със сноване' (Геров; Момино, Варненско), 'завършвам сноването; (прен.) набивам' (Смолянско, Ардинско; Копривщица; Риш, Преславско), *насновà се, насновàвам се* 'омръзна ми да снова; (прен.) издължавам се, израствам висок' (Сухиндол; Геров), *наснувъ* 'свърша да снова, наснова' (Банат), *нàснувъ* 'снова до край основа за тъкане' (Съчанли, Гюмюрджинско), *наснòвувам* 'насновавам, приготвям основата за тъкане' (Самоков), *наснòвувам се* 'вмъквам се, успявам да се вмъкна някъде' (Самоков), *насновàн* '(за човек) дълъг, висок' (Тетевен), '(за човек) здрав, набит и възнисък, здравеняк' (Габрово), *наснòван* 'приготвен за тъкане на основа; (прил. прен.) израснал много на ръст' (Самоков), 'наедрял, набит, висок' (Габаре, Белослатинско), в съчет. *наснòван у двàесе* 'много висок' (Доброславци, Софийско), *насновàничък* 'едричък, високичък, силен, здрав' (Велико Търново; Панчев); *обсновà, обсновàвам* 'покривам целия масур с прежда' (Геров), *обсновà се, обсновàвам се* 'покривам се с прежда' (Геров); *основà, основàвам* 'слагам основа на нещо; насновавам нишките на тъкан' (Геров), *основàвам се* 'бивам основан' (Геров), *оснòва* 'долна част на стена, на сграда, върху която се гради; началото на всяко нещо, което служи за основа' (Геров), 'наредените нишки на тъкан, между които се прокарва вътъкът' (Геров; Радовене, Врачанско), 'четирите основни дървета на домашен стан' (вж.), 'глав-

на част на някое действие', грам. 'корен на думата заедно с наставки и представки без окончания (флексия)', хим. 'съединение на метал с хидроксилна група OH', *осно̀ви* мн. ч. 'принципи, елементи, главни начала', *о̀снувъ* 'надлъжни нишки на тъкан, между които е прокаран вътък' (Съчанли, Гюмюрджинско), *уснува̀н* прил. 'който е навит на кросно и готов за тъчене' (Съчанли, Гюмюрджинско); *поснова̀* 'снова кратко време' (Геров); *преснова̀, преснова̀вам* 'снова отново, повторно'; МИ: *Снова̀телката* при Черни Осъм, Троянско (метафорично название). — Срхр. *сно̀вати, сну̏jе̄м* 'нареждам основа за тъкан; (прен.) ходя насам-натам', словен. *snováti, snújem* 'нареждам основа за тъкан; (прен.) готвя, замислям', рус. *снова́ть, сную́* 'нареждам основа за тъкан; (прен.) ходя нагоре-надолу', укр. *снува́ти* 'снова', белорус. *снава́ць* също, чеш. остар. *snouti, snuji, snovati, snovám* 'нареждам основа на тъкан; (прен.) готвя, замислям', словаш. *snovat', snujem, snujú* и *snut', snujem, snujú* 'мотая, намотавам', пол. диал. *snować, snuję* 'правя основа на тъкан; мотая', пол. *snuć się, snuję się, snować się, snuję się* 'правя основа за тъкане; мотая; усуквам; преда; (прен.) замислям, намислям', полаб. *snüvət* 'снова', кашуб. *snowac* също, горлуж. *snować, snowam, snować so, snowam so* също, доллуж. *snowaś, snowam* 'нареждам основа за тъкане', *snuś, snuju* също, *snuś se, snuju se* 'снова се'. – Праслав. **snuti*, **snavą*, **snavāti*, **snuję*. – Сродно с латв. *snaujis* 'примка, клуп', гот. *sniwan* 'бързам', *snjumjan* също, стисл. *snúa* 'въртя, мотая, плета', *snúðr* 'възел', *snögr* 'бърз'; стангл. *snówan* 'бързам', санскр. *snā́van* 'връзка, жила', зендски *snāvarə* 'суха жила', арм. *neard* 'влакно, суха жила', гр. *νεῦρον* 'нерв', лат. *nervus* също, ствиснем. *snour* 'шнур', нем. *Schnur* също, норв. *snor* също. – Ие. **(s)neu-/ *(s)nou-* 'свързвам; преда'. – Вж. Miklosich, EtWb 281, Meillet, MSL 14, 357, Преображенский 2, 344–345, Trautmann 272, Brückner, SEJP 505, Holub–Kopečný 343, Uhlenbeck, PBB 30, 309, Torp 523, Holthausen, Awn. Wb. 270, Ст. Младенов, ЕтР 597, Vaillant, Grammaire comparée 203, Machek 565, Vasmer, REW 2, 682, Трубачев, Рем. терм. 113–115, Fr. Kopečný, Základní všeslovanská slovní zásoba, 334, Skok 3, 298, Schuster-Šewc 18, 1329, Polański, SEJDP 5, 739, Bezlaj 3, 280–281. – *Снофа̀лькя* е от *сновалька*, срв. *софа̀лка* от *сова̀лка*. Срв. и *снофа̀лка*. Думата *осно̀ва* 'фундамент' е от руски.

сно̀вник 'стройник, сватовник' (Косинец, Костурско). – От *сно̀бник* (вж. *снобя̀*) с промяна *-бн-* > *-вн-*. – Срв. *сна̀би, сну̀бник, слу̀бник*.

сновойница 'храна, която се носи на родилка' (Кюстендилско; ДА). – С асимилация *а – о* > *о – о*, както в *новой* от *навой*, от първоначално **снавойница*, което е от един произход с *навой* 'вид болест у малки деца и родилки' (вж.). – Срв. *на̀ви, на̀вия, навѐйнина*.

снога̀ 'снага' (Панчев), **сно̀га** 'снага' (Галичник, Дебърско; Дебърско). – Произв.: *сно̀жен* 'снажен' (Дебърско). – От *снага̀* (вж.) с *о* вм. *а* в говора, вероятно по *сноха* (вж.) в същия говор.

сно̀двам 'правя, върша' (Ломско; ДА). — Произв. от *нѐдя* 'правя' (вж.).

сно̀квя се, сно̀кви се 'мръква се' (Геров), **сно̀ки се** 'мръкне се' (Геров), **сно̀кьи се** също (Дебърско). – Произв. от *нокь* 'нощ' (вж.). За образуването срв. *свечеря̀ва се, смрача̀ва се*.

сноп 'голяма връзка от житни, ръжени или други стъбла с класа; нещо свързано заедно', народна мерна единица, 'връзка от шума на царевичен кочан, с която той се окачва да съхне' (Ръждавица, Кюстендилско; Сърница, Хасковско), 'добре увит тревен фураж, приготвен за товарене на добитък' (Долно Луково, Тешово, Гоцеделчевско; Зърнево, Драмско), 'връзка от стъбла на коноп' (Беляковец, Миндя, Великотърновско; Енина, Казанлъшко; Орешак, Троянско; Кръвеник, Севлиевско), **сно̀пи** мн. ч, **сно̀пе** мн. ч. събир. (Долна Митрополия, Плевенско; Неново, Провадийско; Слатина, Ловешко; Шумнене, Тетевенско; Сушица, Горнооряховско; Чепеларе; Трънчовица, Никополско), **сно̀пье** 'вързани заедно, на едно място, царевични кочани' (Попско, Крумовградско), **сно̀пия** мн. ч. 'снопи' (Пенека, Лозенградско), **сно̀пове** мн. ч. (Геров), **снопа̀** 'половината от закланото за Коледа прасе' (Калофер), 'предната четвърт на заклано прасе' (Банско), 'един от късовете сланина, на които се разснопява заклaната свиня' (Веригово, Карловско), **снупа̀** 'голям закръглен къс сланина' (Чешнегирово, Пловдивско), **снупъ̀** 'голямо парче сланина' (Троян; Войнягово, Карловско), 'голям правоъгълен къс сланина, месо от свиня' (Кръвеник, Севлиевско), **сноп̀и** мн. ч. 'големи четвъртити парчета свинско месо и сланина' (Бериево, Севлиевско; Банско); стб. **снопъ** (Зогр., Мар., Асем., Ундолски листи, Супр.). – Произв.: *снопа̀к* с вероятно знач. 'голямо количество снопи' в текст: *Има седем-осемстотин кола снопа̀к, много снопе, бе!* (Тотлебен, Плевенско), *снопа̀р* 'човек, който подава снопи по време на вършитба' (Тръстеник, Плевенско), 'човек, който извозва снопите' (Ихтиманско; гребенски говор в Силистренско; Кадица, Благоевградско; Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Смолско, Пирдопско), *снопар* 'притежател на снопи' (Разградско), *снопа̀рка* 'жена, която прекарва снопи' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Смолско, Пирдопско), 'ритла за возене на снопи; върлина, която притиска снопи' (Троянско), *снопарлъ̀к* 'возене на снопи' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *снопа̀рска* прил. в съчет. *снопа̀рска върли̇̀на* коларожелезарски термин 'приспособление за връзване на снопи в кола' (Тетевен), *снопа̀рски* в съчет. *снопа̀рски ри̇̀тли* коларожелезарски термин 'ритли в кола, които придържат снопите да не падат' (Тетевен), *сно̀пен* прил. диал. 'който е предназначен за превоз на снопи' (Ст. Марков; Мерданя, Великотърновско), 'който е направен от снопи' (Ръждавица, Кюстендилско; Ихтиманско; Кърналово, Петричко), 'натоварен със снопи' (Геров), прил. 'който е със снопи' (Дюверноа), *сно̀пена* в съчет. *сно̀пена жерт* 'върлина, която държи снопите' (Марково, Шуменско), *сно̀пени* в съчет. *сно̀пени ри̇̀кли* коларожелезарски термин 'ритли в кола, които придържат снопите да не падат' (Радaново, Великотърновско; Велико Търново), *сно̀пеница* 'ритла, която се слага при возене на снопи' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сно̀пъ-*

ница 'върлина, която притиска снопи' (Каленца, Троянско), *сно̀пъьница* и *сно̀пьъница* ж. 'ритла със заострени шипове за возене на сено или снопи' (Кръвеник, Севлиевско), *сно̀пено* в съчет. *сно̀пено врѐме* (Неново, Провадийско), *сно̀пец* 'малък сноп' (Геров), *сно̀пина* 'върлина, с която отгоре се притискат натоварени на кола снопи' (Шуменско; Драгоево, Преславско; Стара речка, Омуртажко), *сно̀пице* същ. умал. от *сно̀пе* в текст: *Прибра̀х сно̀пицето от полѐто.* (Ботевградско), *сно̀пови* прил. мн. ч. в съчет. *сно̀пови клѐтки* спец. 'група от клетки в гръбначния мозък', *снопува* прил. с вероятно знач. 'която е от снопи' в нар. пес.: *Ръзбуля съ Неда/ нъ върх нъ плънина/ нъ гуляма нива/ пут снопува сянка.* (Свиленград), *сно̀пци* мн. ч. 'малки снопове' (Трънчовица, Никополско), *снопци* мн. ч. с вероятно значение 'връзки, вързулки' в нар. пес.: *Изведи си ранян коня../ препаса го пъстри снопци,/ йобюзди го жълта юзда*... (Тръница, Провадийско), *сно̀пче* умал. (централен балкански говор; Банат; Прилепско), *снопчѐ* умал. 'малък сноп' (Дювернуа), *снопче* мед. 'сбор от мускулни влакна', *сно̀пченце* умал. (Тотлебен, Плевенско), *сно̀пчест* прил. 'който има вид на сноп' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *снопчъсти* прил. в нар. пес.: *Куги идиш, Гано/ нъ свекруву двори/ ни ут кула слазйъй,/ ни ръкъ цълувъй/ дуру ти ни дъдът,/...Сажба и снопчъсти*... (Котел), *снупя̀* 'нарязвам месото на свиня на парчета' (Кръвеник, Севлиевско), *снопянски* в съчет. *снопянски литри* 'ритли на кола за прикрепяне на снопите' (Софийско), *сньо̀псикки* 'ритли на кола' (Северна Добруджа); *наснопя̀*, *насно̀пвам*, *насно̀пям*, *наснопя̀вам* 'режа, правя нещо на снопѝ, на късове; връзвам нещо на сно̀пи' (Геров), *насно̀пям се*, *наснопя̀вам се* 'бивам нарязан на късове' (Геров); *посно̀пица* 'нещо нападало като снопи' (Прилеп; Църско, Битолско; Мияци, Дебърско), 'група хора, убити изведнъж' (Дебър), *поснопице* 'нещо нападало като снопи' (Йедоарце, Тетовско); *разснопя̀*, *разснопя̀вам* 'разсичам свиня на две снопи; нарязвам на снопи' (Геров; Калофер), *расснопа̀*, *расснопя̀вам* също, *расснòпвам* 'разсичам по определен ред опърлено прасе на части за осоляване и запазване' (Странджа), *расно̀пувам*, *расно̀па* 'разрязвам заклано прасе, като отделям сланината от крехчината' (Смолско, Пирдопско), *расно̀пуам* 'разпределям сланина от заклан шопар на отделни части' (Чешнегирово, Пловдивско); *сноповръзва̀чка* 'машина, уред за връзване на снопи', 'вид жътварска машина, която жъне и връзва на снопи', *сноповързва̀чка* 'тракторна жетварка, която връзва снопите' (Тотлебен, Плевенско; Слатина, Ловешко), *снопоносач* 'част от жетварска машина, която събира по 5–6 снопа и ги изхвърля на куп', *снопоподавач* спец. 'част от вършачка, която се състои от дъсчено корито, в което се движи лента и служи за по-лесното придвижване на разстланите снопи към барабана на вършачката'. – Срхр. *сно̑п*, словен. *snо̀p*, струс. **снопъ**, рус. *сноп*, укр. *сніп*, белорус. *сноп*, чеш. *snop*, словаш. *snop*, пол. *snop*, кашуб. *snop*, полаб. *snüp*, горлуж. *snop*, доллуж. *snop*. — Праслав. **snopъ*. – Сродно със ствиснем. *snuaba* 'връзка', *snuobili* ср. р. 'верижка, синджирче'. Преображенский 2, 345, Ст. Младенов, ЕтР 597, Skok 3, 298, свързват и с лат. *napūrae* 'въже от слама', но Vasmer, REW 2, 682, смята тази връзка за съм-

нителна, тъй като латинската дума би могла да се окаже от етруски произход. – Ие. **snē-(u)-* 'връзвам', **snō-p-*. Преображенский, пак там, Brückner, SEJP 504, Ст. Младенов, пак там, сравняват със *снова̀* (вж.), рус. *нить* 'конец', пол. *nić* също. Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 13–14, 1920, свързва с лат. *neo* 'преда', *nēmen* 'тъкан, прежда', ирл. *snāthe* 'конец', ирл. *yshoden* 'лентичка, ивица, превръзка', корн. *snod* 'превръзка, лента за глава (при жреци, весталки и пр.); свещена превръзка (на олтари, при жертвени животни, на изображения на богове)', лет. *snaujis* 'примка', ствисн̀ем. *snuar* 'връв, връзка, въже' (вж. *шнур*), и извежда от ие. **snə-po-s*. Ст. Младенов, ЕтР 597, свързва и с *нерв* (вж.). – Вж. още **Miklosich**, EtWb 312, **Trautmann** 272, **Torp** 523, Specht, KZ 68, 124, **Ernout–Meillet** 761, Lidén, KZ 41, 3, St. Mladenov, AslPh 36, 126, **Holub–Kopečný** 343, Vasmer, REW 2, 682, Pokorny 975, Fr. Kopečný, Základní všeslovanská slovní zásoba, 334, Skok 3, 298, Schuster-Šewc 18, 1329, **Polański**, SEJDP 5, 739. – Заето в рум. *snop* 'сноп; куп, купчина' (H. Dumke, JIRSpr 19–20, 1913, 88, Rosetti, Influenţa 39, 41; Цонев, История 2, 71, **Mihăilă** 31, E. Scărlătoiu, RomSl 24, 1986, 96). Формата *снопа̀* с фонетични варианти *снупа̀* и *снупъ̀* и с основно знач. 'къс сланина от свиня' е вероятно по формата за мн. ч. *снопѝ* (вж. по-горе) под влияние на думи като *копѝ – копа̀, тълпѝ – тълпа̀*.

снопя̀ 'скастря, насиля, наръгам, унищожа с един удар' (Сливен), **снопѐ** мин. св. вр. 3 л. ед. ч. 'насили' в нар. пес.: *Алѝ делѝ ѝска това̀ и да чу̀е,/ снопѐ ко̀ня, прес по̀рти прескòчи/ конь привъ̀рза за дебѐл дирѐк...* (Дивотино, Пернишко; СбНУ 49, 322). – Вероятно от *снапѐ*, произв. от *напѐ* 'напъна' в Софийско, вж. *напѐвам (се)*, с промяна *а > о* под влияние на следходната лабиална съгласна. За образуването срв. *сбу̀та* (за кон), произв. от *бу̀там*. – Срв. *сопе се* 'спъва се'.

снòсвам[1] диал. 'свалям, смъквам от по-високо място', **снòся** '(за патка) снеса яйце' (Градище, Севлиевско), **снòси** 'смъква от по-високо място' (Делчево), вж. *нòся*. – Срв. *снòсвам*[2].

снòсвам[2]**, снòсям** диал. 'понасям, изтърпявам' (К. Пишурка, К. Христов). – Произв.: *снòсен* (вж.), *снослѝв* книж. остар. 'поносим' (Св. Миларов). – Срхр. *снòсити* 'понасям, търпя', рус. *сносѝть* 'понасям, изтърпявам (обида и т.н.)', пол. *znosić* 'понасям, търпя'. – Праслав. **sъnasiti*, произв. от **nasiti* (вж. *нòся*). – Срв. *снòсвам*[1].

снòсен прил. 'който може да се търпи, не лош, но не и много добър; среден', 'поносим, с добър външен вид' (Стърмен, Беленско), **снòсно** нареч. 'приемливо, прилично'. – Произв.: *неснòсен* прил. 'който не може да се понася; непоносим, търпелив'. – Срхр. *снȍсан* 'поносим, търпим', *снȍсно* нареч. 'поносимо', словен. *znósen* 'поносим', рус. *снóсный* 'поносим, търпим, доста добър', *снóсно* нареч. 'поносимо', пол. *znośny* 'поносим'. – Праслав. **sъnasьnъ*, произв. от **sъnasiti*, **sъnašǫ*, което е от **nasiti*, **našǫ* (вж. *нòся*). Срв. и чеш. *snesitelný* 'сносен, поносим', *snesitelně* нареч. 'поносимо'. – Срв. *снòсвам*[2].

снотвòрен книж. остар. 'приспивателен' (Ив. Вазов). — От рус. *снотвóрный* също.

снофàлка 'сребърно герданче с нанизана златна монета, което годеник подарява на годеница' (Ковачевица, Гоцеделчевско). – Вероятно от един произход със *сновàлка* 'рамка с напречни пречки, на които са нанизани цеви с прежда за основа на плат' (вж. *сновà*) с първонач. знач. 'нещо нанизано'. За промяната *-в-* > *-ф-* срв. *снофàлькя* 'сновалка', *софàлка* от *совàлка* (вж. *сòвам*) в същия регион.

снохa 'снаха' (Дебърско). – От *снахà* (вж.) с рефлекс *o* на стб. **ъ** в говора.

снохòдлив прил. 'който страда от епилепсия' (Банско; СбНУ 48, 37), **снoòдлив** също (Банско). – Произв.: *снoòдливчѝна* 'епилепсия' (Банско). – От **снахòдлив*, произв. от *сна(х)òдя* (вж. *снахòждам*), с асимилация *а – о > о – о*. Срв. *нодджа* в същия говор. Формата *снoòдлив* е от *снохòдлив* с изпадане на *-х-* в интервокална позиция. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Сб. Пернишка 2006, 306.

снòчка 'снощи' (Баба, Брезнишко; Ново село, Видинско). – Еднакво със *снòщка* (вж. *снòщи*) и *снòшка* (вж.), с диал. *ч* от **tj*, срв. *нощ* и *ноч*.

сношàвам се 'имам някаква връзка с някого или с нещо; намирам се в полова връзка с някого', вж. *нòся*.

сношèние ср. 'общуване, допир, съприкосновение', в съчет. *пòлово сношèние* 'coitus'. — От рус. *сношéние* също (Б. Цонев, ПСп 64, 251).

снòшка нареч. 'снощи' (Милчина лъка, Старопатица, Кулско; Белоградчик; Боровица, Карбунци, Протопопинци, Салаш, Белоградчишко; Радовене, Врачанско; Радово, Трънско; Доброславци, Долна Малина, Мировяне, Батулия, Брезе, Софийско; Славотин, Монтанско; Лакатник, Свогенско; Голеш, Разбоище, Годечко; Гоцеделчевско; Новосел, Пловдивско; Бачково, Асеновградско; Габрово), **снòшкъ** също (Неново, Провадийско; Добролево, Белослатинско), **снòшкя** също (Чепино). – От *снòщка* (вж. *снòщи*) с фонетично опростяване *штк* > *шк*.

сношкан нареч. 'снощи' в нар. пес.: *Пусни ма, пусни ма, хайдутче,/ че имам мъжко детенце,/ та й ми е сношкан повитко,/ отзарна ми е развитко;* ... (Стойките, Девинско), **снòшкън** нареч. в нар. пес.: *Сърцето му були за сношнуту либе,/ снòшкън гъ зълйбюф, сà утрин зъминъф.* (Болярово, Хасковско, СбНУ 38, 3, 14). – От първонач. **снòшкана*, образувано от *снòшка* (вж.) с деиктична частица *-на-*, с елизия на крайната гласна в неударена позиция.

снòщи нареч. 'вчера вечерта', **снòщы** (Банат), **снòшчи** (Долна Корешчата, Костурско; Режанци, Брезнишко; Самоков), **снощ** (Царево), **снòща** нареч. 'снощи' (Чокманово, Триград, Смолянско; Гела, Девинско; Манастир, Проглед, Асеновградско; Чепеларе), **снòще** (Дюверноуа). – Произв.: *снòщен* прил. 'който е станал снощи; който е от снощи', *снòшен* 'който е от миналата вечер' (Турия, Казанлъшко; Ленково, Никополско; Милчина лъка, Кулско;

Лиляче, Врачанско; Тръстеник, Плевенско; Кърналово, Петричко; Падеж, Благоевградско; Ихтиманско; Каменово, Кубратско), *сно̀шън* също в нар. пес.: *Зъщо̀ ми сь сърдиш, лю̀бе / зъщо̀ ни дува̀ждъш, / сно̀шън вѐчър, мѝлу лю̀бе / и по-първѝйъ вѐчър.* (Бяла Черква), *сно̀щка* нареч. 'снощи' (Геров) (образувано с деиктична частица *-ка*), *сно̀щна* прил., *сно̀шна* прил. 'снощна' (Копривщица; Банско; Чучулигово, Петричко; Широка лъка, Смолянско), *сно̀шни* нареч. 'снощи' в текст: *Сно̀шни ни дойдо̀я го̀сти.* (Пополе, Костурско), *сно̀шница* 'вода в съдовете, останала от предната вечер' (Смолско, Пирдопско), *сношница* в нар. пес.: *Често му лебец подадва, / макар във три дни коричка/, по често вода студена / макар девета сношница.* (Славовица, Пазарджишко); *досно̀щи*. – Словен. *snoči*, укр. *сночи*, диал. *зночи*, стчеш. *s noci*, *s nóci*. — Праслав. **sъnakti*, образувано от предлог **sъ* и **nakti*, род. пад. от **naktь* (вж. *нощ*). — Вж. Zubatý, Studie 1, 2, 201–205, ESSJ 2, 621. – Срв. *снъщи*, *сино̀кь*.

снỳбник 'сгледник, посредник' (Плевня, Драмско), **снỳбница** 'сгледница, посредница' (Плевня, Драмско), **снубници** мн. ч. диал. 'лица, които отиват да сватуват за мома' (СбНУ 11, 499). – От един произход със *сна̀би* (вж.) и *снобя̀* (вж.). Според Н. Кандева-Радева, ЕзЛит 23/3, 1977, 65, от праслав. **snub-*. – Срв. *сно̀бник*, *сно̀вник*, *слỳбник*.

снỳвам таен зидарски говор 'крия' (Скребатно, Гоцеделчевско). – С изпадане на неударено *-у-* от първонач. **сунỳвам*, образувано от *сỳна* 'пъхам, всвирам' (вж.). Срв. семантично *со̀вам*, *со̀вна* 'пъхам, всвирам, тикам' и 'скривам'. Възможно е обаче да е от първонач. **сувнỳвам*, което е с редукция *о* > *у* в неударена позиция от **совнỳвам*, вариант на *со̀внувам* 'пъхам, навирам' (вж. *со̀вам*), с изпадане на билабиално *-в-* и на *-у-* в неударена позиция. – Срв. *снỳвам се*.

снỳвам се 'увивам се' (Балчик). – От първонач. **сунỳвам се*, образувано от *сỳна се* 'пъхам се, втиквам се, всвирам се; простирам се' (вж.), с изпадане на *-у-* в неударена позиция. – Срв. *снỳвам*.

снуша̀ва се, снỳши се 3 л. ед. ч. със значение 'смъчва се' у Геров 5, 215, в текст: *От мно̀гуто вѝканье нѐзино, му се снỳши на Бо̀га и ѐдно ỳтро до̀шол Господ прѝ нея.* (Прилеп; СбНУ 3, 134). – С изпадане на неударено *-ъ-* от първоначално **сънуша̀ва се*, образувано от **сън-** (< праслав. **sъn-*, вж. под *с*[1]) и произв. от *ухо̀* (вж.), с начално знач. 'влиза в ушите, стигна до Божиите уши'. – Срв. *внуша̀*, *внуша̀вам*.

съъбнѝтел 'лице, което се грижи за снабдяване на предприятие и др. с всичко необходимо' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От *снабдѝтел* (вж. *снабдя̀*) с асимилация *н* – *д* > *н* – *н* и с редукция на неударена *-а-* в *-ъ-*.

снъжо̀вниот прил. чл. в текст: *Да йе слѐчам гнъсотѝата от снъжо̀вниот зефк и да о̀блечам освествѐньето от чистотѝата дỳшовна* (Охрид; МПр 1, 1925, 4, 79), **снъжовно** прил. ср. в текст: ... *а о̀вой сѝромаф Ла̀зар ѝмаше жа̀лой... а сѐга се вѐселит... И тѝ пък што̀ ѝмаше то̀га сѐкаква снъжовно разго̀дрвенье, да̀ се мъчиш сѐга пък вѐчно.* (Охрид; МПр 1, 1925, 4, 73). – Неясно.

снъщи нареч. 'снощи' (Геров). – Фонетичен вариант на *снòщи* (вж.). – Срв. *нощ* и *нъщ*.

снъ̀рна̀ ми се 'втръсна ми се' (Банско). – От първонач. **снавърнà ми се* (произв. от *върна*, вж. *връщам*), с редукция на неударено *а* в *ъ* и с изпадане на *-в-* в интервокална позиция. Срв. семантично *отвращàвам се,* произв. от *врàщам* (вж.).

сньо̂ть м. 'мързеливо, тежко подвижно същество' (Смолянско; Проглед, Асеновградско и другаде; БДиал 2, 269). – Вероятно субстантивирано прич. от *снèмам* 'смъквам' (вж.), *снèмам се* 'отпадам от умора или пиене' (вж.), от стб. **сънѧти** с мекост и широко *о̂* в говора от стб. **ѧ**. За семантиката срв. *смъ̀кнат* 'отслабнал', произв. от *мъ̀кна* (вж.), *отпỳснат* 'мързелив, неподвижен, отпаднал', произв. от *пỳскам* (вж.), *отпàднал*, произв. от *пàдам*.

снюпъл прил. със знач. у Дюверну а 'наркотичен' в текст: *Кахве, чай и всичкы другы снюпѧлы и спиртливы питія много врѣдять дѣцата*. – Неясно. Срв. нем. *Schnupftabak* 'емфие, тютюн за смъркане'.

сняг 'замръзнал на бели кристалчета валеж', **снег** също (Ружинци, Белоградчишко; Ихтиманско; Кърналово, Петричко; Ръждавица, Кюстендилско; Бабяк, Разложко; Прилеп; Костурско), **снѐга** в съчет. *снèга дебèла* в нар. пес.: *Бòже ле, мѝли бòже ле,/ я задàй тèшки ю̀гове,/ да дѝгнат снèга дебèла.* (Подгумер, Софийско) (родително-винителна падежна форма), **снѐкь** 'сняг' (Банат), **снеговѐ** мн. ч., **снягове** мн. ч. (Л. Каравелов), **снягове** мн. ч. (Марково, Шуменско), **снегои** мн. ч. (Л. Каравелов); стб. **снѣгъ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр.), **снѣговидьнъ** (Ман. хр.), **снѣгообразьнъ** (Ман. хр.), **снѣгозрачьнъ** (Ман. хр.). – Произв.: *àгнешки сняг* 'сняг, който вали на празника Свети Четирийсе, когато се ягнят агнетата' (Слатина, Ловешко), *алпийски сняг* 'вид цвете, наричано още снежàнка и балкàнски сняг' (Градище, Севлиевско), *балкàнски сняг* 'вид цвете' (Градище, Севлиевско), *кòюф сняг* 'сняг, който вали през пролетта, когато започват да идват вече щъркелите' (Странджа), *кỳкув снег* 'сняг, който вали след празника Благовещение' (Кукуш), *кỳкувиче сняг* 'сняг, който вали по Благовещение' (Странджа), *кукувѝчи сняг* 'сняг, паднал през пролетта' (Еленско), *лаништият сняг* прен. 'нещо ненужно, излишно', *лапандарест сняг* 'едър сняг, който вали на парцали' (Геров), *лапушàт сняг* 'сняг на големи парцали' (Махалата, Плевенско), *мòкър сняг* 'сняг, примесен с дъжд' (Бели Осъм, Ново село, Троянско; Габрово), *пàтешки сняг* 'последни снегове през март, когато се люпят патенцата' (Слатина, Ловешко), *пашкỳлест сняг* 'едър сняг, който вали на парцали' (Геров), *пашкулят снег* 'едър сняг, който вали на едри парцали и е последен, след него идат щъркелите, щърков сняг' (СЗ), *пръхък сняг* 'сух сняг, носен от вятър' (Геров), *щръклов сняг* 'сняг, който вали след идване на щъркелите' (Геров), *щръков сняг* също (Геров), *щърков сняг* 'мокър сняг, примесен с дъжд' (Панчев), *ю̀гов сняг* 'сняг, който вали и се топи, не се задържа' (Геров), *капàн снег* 'сняг със замръзнала повърхност, по който трудно се върви' (Чепино), *снег карашѝк*

'лапавица (дъжд, примесен със сняг)' (Стрижба, Крумовградско); *Снегàр* 'южен вятър, който топи снега' (Дупнишко, Санданско), 'североизточен вятър, който докарва валежи' (Краево, Ботевградско; Пороминово, Дупнишко; Лечевци, Кюстендилско), 'студен северен вятър' (Кърналово, Петричко; Падеж, Благоевградско), *снегàр* 'някаква птица' (Охрид; Геров), 'вид птица' (вж.), *снегàро* също, 'източен вятър, който докарва сняг, наричат го още белио и самокòвеца' (Бобошево; Лечевци, Кюстендилско), *Снегàрь* 'западен вятър' (обл. Каменица, Кюстендилско), *снягов* в съчет. *Снягов вятър* 'който духа от юг през късна есен' (Асеновградско), *снѐгов* прил. 'снежен' (Дювернуа), *снѐгова* прил. в нар. пес.: *У чешата руйно вино червено,/ у виното една грудка снегова.* (Лешко, Благоевградско; Крушево, Македония), *снѐгоа* прил. в нар. пес.: *Ако йе зима, сòколе, да ни дòнесеш,/ да ни дòнесеш, сòколе, грỳтка снѐгоа.* (Охрид), *снегоя* прил. в нар. пес.: *Станаф пиле шарено/ пойдоф в гора зелена/ найдоф грутка снегоя...* (Миладинови, Бълг. нар. песни 470), *снеговйт* прил. 'през който има много сняг' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Тръстеник, Плевенско), 'снежен' (Костурско; Бусманци, Софийско), *снегувыт* прил. 'който е с изобилен сняг' (Банат), *снегоита* 'снежна' в нар. пес.: *Да йе грутка снегоита/ би се грутка, нано, растопило.* (Прилеп), *снѐговица* диал. 'снежна топка', *снегòвник* в съчет. *Гòрния снегòвник* 'северен вятър, който носи сняг' (Малина, Грудовско), *Снегòвника* също (Малина, Грудовско), *снегỳшка* умал.'малък сняг, снежец' (Геров), в текст: *Правим дълбока есенна оран до снегỳшката.* (Трънчовица, Никополско; гребенски говор в Силистренско), *снѐгъц* умал. 'снежец' (Панчев), *снегье* в нар. пес.: *Я сам цвекье у гора зелена.../ Зима раста под дебело снегье/ лете раста под дебела сенкя.* (Локорско, Софийско), *снѐжав* 'който е с много сняг' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *снежàвица* 'вода от разтопен сняг' (Суходол, Софийско), *снежавица* 'снежна вода' (Софийско; Архив Н. Геров), *снежàнка* 'вид цвете, наричано още балкански сняг или алпийски сняг' (Градище, Севлиевско), кожухарски термин 'пъстри кожи, бяло и черно, които се правят от аргасани агнешки кожи' (Беброво, Еленско), *снежано* 'бяло като сняг' в текст: *Ходиш ли, млада девойко/ходиш ли и ти на нива/ да гориш лице снежано/ да косиш ръце нежани?* (П. Р. Славейков), *снежàнов* 'снежен' (Геров), *снѐжаня се, снежàня се* 'правя да полепне по мене сняг' (Еленско), *снѐже* 'вали слаб сняг' в текст: *Испаднà бѐгут, беше зафатйло по-мàлце да снѐже и влизѐ.* (Воденско), *снѐже* събир. с вероятно знач. 'много сняг' в нар. пес.: *Юначе лудо, лудо и младо,/ не си ли хòдвал по планинôна / не си ли вйдвал бѐлоно снѐже / Мойно е лйце дваж, триж по-бело!* (мах. Катраница, Смолянско), *снѐджев* прил. 'засипан със сняг' (Банат), *снѐжен* 'който е от сняг; придружен със сняг; (за време) когато има сняг', в съчет. *Снѐжен вѐтер* 'вятър, който духа от север и носи сняг' (Димитровградско), *снѐжен клймат* 'климат, при който вали често или много сняг', *снѐжен леопàрд* 'животно Felis uncia със сивосинкав косъм с големи тъмнокафяви петна, обитаващо предимно Средна Азия', *снѐжен човѐк* 'човешка фигура, направена от сняг', *снѐжена* 'която е от сняг' (Дупнишко; Захари- Стояно-

во, Беленско), *снѐжени* в съчет. *снѐжени гърдѝ* с вероятно знач. 'бели като сняг' в нар. пес.: *Прибрала ми се расотка / Анка си флезе ю протка / Снѐжени гърдѝ раскрива,/ бяло си лице отрива*... (Трявна), *снежѐц* умал., *снеджец*, умал. (Локорско, Софийско), *снежѝ* диал. 'вали по малко сняг', *снѐжи* гл. '(за сняг) вали' (Курило, Софийско), *снѐжи* ср. в съчет. *бя̀лу снѐжи* 'бял снежец' (Новопазарско), *снежѝнка* 'отделна звездичка от падащ сняг', *снежѝнки* жарг. 'негри', *снежѝнци* мн. ч. диал. 'снежинки', *снежки* 'снежни топки' (Олшанка, в Украйна), *Снѐжко*, название на снежен човек, *снежлѐ* ср. умал. (Съчанли, Гюмюрджинско), *снежлива* '(за вода) снежна' в текст: *От планинските рътища водица снежлива ниско, като че пълзи*... (П. Р. Славейков), *снежна* в съчетания: *снѐжна бу̀ря* спец. 'множество петна от просено до царевично зърно, наблюдавани по белите дробове при рентгенография', *снѐжна бу̀ца* 'раст. картоп, Viburnum opulus', *снѐжна гра̀ница* 'границата, до която снежната покривка във високите планини достига през най-топлите дни от годината', *снѐжна гъска* 'бяла гъска с черни или тъмнокафяви махови пера, Ancer hyperbereus', *снѐжна кѝтка* 'градински храст, видоизменение на калината, с едри бели кълбовидни съцветия, картоп, Viburnum opulus' (Дупница; Чирпан; Сливен), *снѐжна лѝния* 'границата в планина, над която има постоянен сняг', *снежна овесарка* 'дребна птица Plectrophenax nivalis, с голяма надлъжна бяла препаска по крилата, с бели гърди и корем', *снежна овца* 'прилична на аргала овца, която се среща в Северен Сибир', *снежна полевка* 'птица Microtus nivalis със сивокафяв гръб и по-светъл корем', *снѐжна слепота̀* 'вид заболяване на очите, предизвикано от ултравиолетовите лъчи', *снѐжна со̀ва* 'птица бяла сова, Nyctea scandiaca', *снежна солданела* 'високопланинско растение, което цъфти рано, докато има още сняг' (вж. *солданела*), *снежна топка* 'раст. картоп, Viburnum opulus', 'раст. целина с едър топчест кореноплод', 'сорт цветно зеле', *снежно* в съчетания: *снежно звънче* 'раст. Soldanella montana', *снежно кокиче* 'раст. Galanthus nivalis, Galanthus elvesii' (превод от латински), *снежно лютиче* 'вид растение, което във високите планини се среща в близост или дори само по периферията на снежните преспи' (Д. Воденичаров, Екскурзии по ботаника 1969, 158), *снежно рало* 'натиск с петите върху задниците на ските, когато те се разтварят, за намаляване на скоростта при право спускане', *снежниче* 'раст. кокиче, Galanthus elvesii', *кичеста снежна топка* 'картоп, Viburnum opulus', *обикновена снежна топка* също, *снежна чинка* 'птица Montifringilla nivalis с голямо бяло надлъжно поле на краката и с бели странични опашни пера с тъмен край', *снежна ягода* 'раст. маргарит, Symporicarpus racemosus', *снежник* 'раст. картоп, Viburnum opulus', *снѐжник* 'вид късно зреещо грозде, което берат дори по сняг' (Сливен), *Снѐжник* 'северозападен вятър, който носи сняг' (Девинско, Горнооряховско), *снѐжница* диал. 'вода от разтопен сняг', *снежница* 'плаващ във водата сняг във вид на мека незамръзнала безформена маса', *снѐжовица* диал. 'снежна топка', *снежовица* в нар. пес.: *Що ми се белеи, лелеит?/ ... Да ѝе грутка снежовица / от сънце ке скопнеию*... (Миладинови, Бълг. нар. песни 363), *снежовца* в нар. пес.: *Що ми се*

белеи, лелеит?/ … Елими йе бели шатор?/ Ел ми йе грутка снежовца? (Миладинови, Бълг. нар. песни 363), *снеджо̀вица* 'вода от стопен сняг' (Смолско, Пирдопско), *снежёвца* 'топка сняг' (Миладинови, Бълг. нар. песни 363; Архив Н. Геров), *снижовна* прил. с вероятно знач. 'снежна' в нар. пес.: *Стуян нъ кончи думъши:/ „Кончо льо, ти мой гарвънчо / мули съ, кончо, нъ Богъ,/ дъно й дъждовнъ гудинъ/ дъждовнъ, кончо, снижовнъ…"* (Хамамджий, Северна Добруджа) (образувано по *дъждовна*), *снежу̀шка* 'малък сняг, от който едва побелява земята' (Странджа), *сня̀жев* 'снеговит, снежен' (Копривщица); *заснежѝ, заснежа̀ва* 'покрива, затрупва със сняг', *заснежѝ се, заснежа̀ва се* 'покрива се със сняг'; *на̀снежавам* 'надонеса сняг по нещо' (Ботевград), *наснѐжана си* 'посипя със сняг част от тялото си' (Еленско), *наснѐжаня (са)* 'посипя (се) със сняг' (Еленско), *наснѐжен* 'покрит със сняг' (Панчев); *оснежѝ, оснежа̀ва* 'покрива със сняг'; *преснѐжи, преснѐжва* 'вали по малко сняг, превалява сняг' (Кондорби, Костурско); *уснѐжа* ' оцапвам със сняг' (Геров), *уснѐжани* 'превърне дъжд в сняг' (Еленско), *уснѐжаня са* 'оснежавам се' (Еленско); *белоснѐжен* 'бял като сняг', *белоснежна* в съчет. *белоснежна топка* 'картоп, Viburnum opulus', *дъждовно-снежен режим* '(за реки) режим с дъжд и сняг', *снеговалѐж* 'валеж от сняг', *снегозадъ̀ржане* 'изкуствено задържане на сняг по полето за запазване на влагата и за защита на посевите от замръзване', *снегозащѝтен, снегоизхвърга̀ч* 'вид снегочистач', *снеголѐд* 'замръзнал мокър сняг върху повърхността на леда', *снеголо̀м* 'чупене клони на дървета или на цели млади дървета под тежестта на натрупалия се сняг', *снегомѐр* 'уред за определяне плътността на снега', *снегомерен, снегонавалявания* 'преспи' (1958, Л. Манчев), *снегонавѐй* м. 'снежна пряспа' (Дълбок дол, Калейца, Троянско), *Снегоно̀сец* 'вятър, който духа от изток и превръща есенните дъждове в сняг' (Тутраканско), *снегоочистител* 'пътна машина за почистване на снега' (Д. Вълков, 1958), *снегоподо̀бен* 'който прилича на сняг', *снегоприемни* в съчет. *снегоприемни шахти, снегорѝн* рядко 'снегориначка', *снегорѝни* мн. ч. 'пътни машини за почистване на снега', *снегорина̀чка* спец. 'приспособление или специална кола за разчистване на снега от пътища', *снеготопене* 'превръщане на снега в течна вода (при температура на въздуха по-висока от 0°С)', *снегото̀пец* диал. 'топъл предпролетен вятър', *снегочиста̀ч, снегочиста̀чен, снегочиста̀чни* в съчет. *снегочиста̀чни машини, снегохо̀дка* 'приспособление, което се привързва под обувките, за да не потъват при ходене по дълбок сняг', *Снегоя̀д* 'име за южен вятър, който топи снега през пролетта' (Дряновско; Никополско; Сливенско; Етрополе; Ботевградско; Алеко-Константиново, Пазарджишко; Русе), *снежинкоподобен, снѐжнобя̀л* прил. 'бял като сняг, белоснежен'; ЛИ: *Снегу̀рка* – от детското *снегурка,* за да се различава от *Снежа̀нка* (Монтана; Илчев, Р 457), *Снѐжа* (съкр. от *Снежа̀на), Снежа̀н* (Бургас; Бистрец, Врачанско; Разград), *Снежа̀на, Снежа̀нка* (ЛИ и име на белоснежно момиче от приказка от нем. *Schneewittchen* 'снежнобелка', *Снежѝн* (Варна), *Снежѝна* (Видрица, Балчишко), *Снежѝнка, Снѐжка, Белоснѐжка,* име на героиня от приказка; ФИ: *Снега̀ров* (Охрид), *Снѐгов* и *Сня̀гов* (Ямбол),

Снѐжина – псевдоним на артистката Елена Кирчева; МИ: *Снѐговеца* при Крушово, Севлиевско, *Снягово, Snagov* в обл. Букурещ (зап. половина), обл. Питещи, ок. Куртя де Арджеш (Rosetti, Influenţa 57), *Снежа̀нка,* пещера при Дряново, Асеновградско, *Снеженѝца* в Драмско, *Снѐжник,* ново име на връх Ка̀рлак (Ка̀рлък) при Смолян. – Срхр. *снêг, снѝјег,* чак. *sni̇g,* сръб. чслав. **снѣгъ**, словен. *snẹ̑g,* рус. *снег,* укр. *снiг,* белорус. *снег,* чеш. *sníh,* диал. *sněh,* стчеш. *snieh,* словаш. *sneh,* пол. *śnieg,* полаб. *sneg,* кашуб. *śńeg,* горлуж. *sněh,* долнолуж. *snĕg.* – Праслав. **snĕgъ.* – Сродно със стпрус. *snaygis* 'сняг', лит. *sniẽgas* също, латв. *sniegs* също, гот. *snaiws* също, нем. *Schnee,* стирл. *snechta,* стангл. *snāw,* англ. *snow,* стинд. *snēha-,* зенд. *çnizh.* – Ие. **snoi̯-gʷho-s.* От ие. корен **snigʷh-s* е лат. *nix* 'сняг', гр. *νίφα* също. — Вж. Miklosich, EtWb 312, Преображенский 2, 346, Fraenkel, LEW 853, Trautmann 272–273, Pedersen, Kelt.Gr. 1, 85, Walde–Hoffmann 2, 169–170, Vaillant, Grammaire comparée 2, 177, Uhlenbeck, Aind. Wb. 348–349, Torp 522, Holub–Kopečný 343, Machek 564, Brückner, SEJP 533, Ст. Младенов, ЕтР 597, Vasmer, REW 2, 680, Pokorny 974, Mayrhofer 3, 534–535, Zubatý, Studie 2, 152, Фасмер–Трубачев 3, 697, Fr. Kopečný, Základní všeslovanská slovní zásoba 334, Skok 3, 297, Schuster-Šewc 17, 1327–1328, Polański, SEJDP 5, 737, Bezlaj 3, 279.

снѝдоъі-те в съчет. *снядоъі-те стоки* 'хранителни стоки' (само в РР 9/1965, 105). – От първонач. **снядовы-те,* чл. ф. за мн. ч. от **снядов,* което вероятно е производно на бълг. езикова почва от рус. *снядáть, сня́сти* 'ям'. Срв. и рус. диал. *сня́довать* 'ям', *снéдовать* 'закусвам'.

снѝмвъм 'снемам' в изречения *Мàмъ гу снѝмвъши. Тѝ ги снѝмвъ дòлу.* (Велико Търново; СбНУ 13, 1.470). – Итеративен вариант на *снѐмам* (вж.).

со[1] възвр. част. 'се' например в глаголна форма *препòнах сọ* (Чепино, Ракитово, Велинградско), **сô** 'се' (Смолянско). – Вероятно със затвърдяване *сь- > с-* от първонач. **сьô,* от стб. **с** (вж. *се*[1]), с рефлекс *ьô* от стб. **ѫ** в говора, както в *кльòтва, пьòтък.* Срв. горлуж. *so,* обяснявано у Schuster-Šewc 18, 1330, като резултат от развой **sę > se > so.* – Срв. *с*[5], *сèбе.*

со[2] спом. гл. мн. ч. 'са' (Чепино, Ракитово, Велинградско; Смолянско; Прилеп) ; стб. **сѫтъ**. – Диалектен вариант на *са*[1] (вж.). – Срв. *с*[4].

со[3] предл. 'с, със' (Чепино, Ракитово, Велинградско; Якоруда; Обидим, Разложко; Западни Родопи; Градево, Грамада, Благоевградско; Върба, Радомирско; Бохово, Радово, Трънско; Витановци, Пернишко; Дяково, Дупнишко; Бобошево; Банско; Охрид; Кукуш; Щип; Велес; Прилеп; Костурско; Дебърско; Върбени, Леринско; Струга), в съчетания: *кòтка со дỳпки* 'детска игра' (Охрид), *со пояси* 'детска игра' (Прилеп), *со три щѝци* 'безумен' (Прилеп), **со-** предст. диал. – Диалектени варианти на *с*[2] (вж.), *с-* (вж. *с*[2]). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 597.

со[4] мест. 'този' (Хасково; Чучулигово, Петричко; Галичник; Брягово, Драгойново, Първомайско; Старцево, Маданско; Дервент, Дедеагачко; Съчанли,

Гюмюрджинско), **сō** мест. 'този' (Динево, Хасковско), **-со** определителен член за близки предмети ср. р. ед. ч. в пример *детѐсо* (Родопите). – От стб. **сь** 'този' (праслав. **sь*) със завършек по аналогия с показателното местоимение *то* (вж.). Вж. ESSJ 2, 618. – Срв. *сой*[2], *сòя*[2], *сей, сòзи, сòйзи, сю*[1].

со[5] с вероятно знач. 'така' в текст: *Най-многу айлякчии селани има во градоите и си работат аргатлък та си живеат до некаде арно. Со денеска, со утре – еви ти го грагянец се сторил и си останал во градо.* (Прилеп; СбНУ 16 и 17, 3. 391), **сō** с вероятно знач. 'така' в текст: ...: *кадѐ да йдиш, сѝнку: – Ей сō и сѝ сōй ѝмам мàйка бòлна, сѝчку ѐ смѐ примòчили, ут нѝщу хи ни уминòва.* (Левочево, Смолянско; СбНУ 5, 139). – Варианти на *сой*[3] 'така' и *сōй* също (вж. *сой*[3]).

со[6] числ. 'сто' в текстове: – *Кòй ве наỳчи тàка да прàшате? – Еден стàр човек, со гòдини стàр, ни кàжа.* (Велес), *И завистина беше му излегло на аирлия, чункьи от той ден беше му напреднала многу силно работата, що се стори со од иляда лири и згора сермия.* (Прилеп). – От *сто* (вж.) с изпадане на *-т-*, срв. форми на числителни с изпадане на гласни и съгласни, като *пейсѐ* от *петдесѐт*, *петнàйсе* от *петнàдесет*. – Срв. *су*[2].

сòа[1] гл. 3 л. ед. ч. '(за ревматична болка) боли, боде, мушка' (Никопол). – От *сòвам* '(за болест) пробождам' (вж.) с изпадане на интервокално *-в-*, както в *соалка* вместо *совалка*.

сòа[2] и **соà** 'разклонено дърво', вж. *сохà*. – Срв. *суà, сой*.

сòа[3] мест. 'този' (Новопазарско; Сатовча, Гоцеделчевско; Динево, Жълти бряг, Хасковско; Съчанли, Гюмюрджинско; Каяджик, Софлийско; Булгаркьой, Кешанско). – От *сòя*[2] 'този' (вж.) с дейотация на *-я* (*-йа*). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 597.

сòа[4] мест. 'това' в текст: *Аз другу ни могъ дъ помня, ама сòа помня: чуя ли веднъж приказка, в мене си остава!* (Славяново, Харманлийско). – От *сòва*[2] 'това' (вж.) с изпадане на интервокално *-в-*.

сòа[5] 'птица сойка' (Съчанли, Гюмюрджинско). – С дейотация на *а* от първонач. **сòя*, което е от праслав. **sajā*, от което са и срхр. *шоја*, словен. *šója*, рус. *сóя*, укр. *сóя*, белорус. *сóя*, чеш. диал. *soja*, пол. *soja*, горлуж. *soja*, доллуж. *soja*. – Праслав. **sajā*, което е с друга отгласна степен в *сиàя* (вж.), *син* (вж.) и евентуално *сив* (вж.), като птицата е назована по цвета на перата. – От ие. **sk̑ei-* 'светя, блестя'. Според Skok 3, 301, думата е от звукоподражателен произход – по гласа на птицата, което е неприемливо. Според Machek 566, думата е сродна със ствиснем. *hehara*, нем. *Häher*, стсакс. *higara*, което е неоснователно. Горяев 339, сравнява с фр. *geai*, стфр. *gai* 'сойка', което също е неоснователно. – Вж. Miklosich, EtWb 313, Преображенский 2, 363–364, Holub–Kopečný 344, Brückner, SEJP 506, Machek 566, Ст. Младенов, ЕтР 598, Vasmer, REW 2, 705, Skok 3, 301, Schuster-Šewc 18, 1331, Snoj 640. – Срв. *сòйка*.

соа̀-екрю̀ шивашки професионален говор 'вид тънък копринен плат от слабо усукана прежда'. – От фр. *soie écrue* също, букв. 'сурова коприна'. Вж. Ст. Младенов, Чужд. 384, Н. Намеранов, БДиал 1, 226.

соай нареч. 'тъй, така' (Панчев). – От един произход със *сой*[3] 'така' (вж.), *со*[5] също (вж.).

соа̀кра ж. остар. 'свекърва' (Ново село, Видинско). – От рум. *soácră* 'свекърва, тъща'.

соа̀-лава̀бъл м. шивашки професионален говор 'вид тънък копринен плат за рокли и други женски дрехи'. – От фр. *soie lavable* също, букв. 'коприна, която може да се пере'. Вж. Н. Намеранов, БДиал 1, 226.

соалка 'совалка' (Прилеп). – Вариант на *сова̀лка* (вж.), с изпадане на интервокално *-в-*.

соа̀н в съчет. *соа̀н лук* 'кромид лук' (Лясково, Девинско). – От тур. *soğan* 'лук'. Съчетанието *соа̀н лук* е тавтологично и е възникнало на българска езикова почва. – Срв. *суа̀н, сова̀н, сува̀н, сованлъ̀к*.

соана̀к м. 'период от време (не точно определено)' в текст: *На два соана̀ка га изура̀.* (Нова Надежда, Хасковско), **со̀анак** също (Нова Надежда, Воден, Хасковско). – Неясно.

соарѐ остар. 'домашна вечеринка, вечерен прием'. – От фр. *soirée* също. Вж. Ст. Младенов, Чужд. 384.

соа̀рнек 'вид гъба' (Славеино, Смолянско). – Вероятно със свръхстарателно *о* вместо *у* и с изпадане на *-х-* в интервокална позиция от първонач. **суха̀рнек*, произв. от *сух* (вж.). За семантиката срв. *сухогризка*, название на гъбата Amanita vaginata. За наст. *-ек* срв. други названия на растения, като *босѝлек, ко̀нек, пу̀плек, пчелек* и т. н.

соа̀рта ж. 'плацента' (Ново село, Видинско; Видин; П. Цончев). – От рум. диал. *soártă* 'плацента'. Срв. М. Младенов, ТБД 6, 168.

соа̀т[1] 'място, където добитъкът пие вода' (Момино, Варненско), 'едър добитък (общо)' (Тънково, Хасковско), **соа̀ть** м. 'праднище за добитък' (Карнобатско); МИ: *Соа̀тя* при Долна Липница и Караисен, Павликенско, *Голѐмия соа̀ть* при Грачен, Зиляковско. – От *сова̀т* (вж.) с изпадане на интервокално *-в-* в говора. – Срв. *сава̀т, съва̀т, сува̀т*.

соа̀т[2] 'нрав' в израз: *соа̀т магарешки* (Сухиндол). – Неясно.

со̀ба 'стая за спане' (Ц. Гинчев; Кръвеник, Севлиевско; Кюстендилско; Тръстеник, Плевенско), 'голяма стая' (Геров), 'голямо помещение в къщата, където се спи' (Макоцево, Софийско), 'стая с легла в селска къща' (Ботевград), 'стая' (Ново село, Видинско; Берковско; Банат; Страхилово, Свищовско), 'стая със зидана печка' (Смолско, Пирдопско; Добричко), 'стая с огни-

ще' (Каспичан), 'стая без огнище' (Разделна, Старозагорско), 'гостна стая в селска къща' (Гецово, Разградско; Енина, Казанлъшко), 'голяма стая (в нова къща) с прозорци към улицата за посрещане на гости, която се отоплява от печка в коридора и в която рядко се спи' (Кирютна, в Молдавия), 'стая в стара къща (обикновено за спане)' (Радовене, Врачанско), 'вътрешна стая' (Бракница, Поповско), 'стая с по-малки размери в многоделно жилище в полски села' (Калековец, Пловдивско), 'второто жилищно помещение в тревненска къща' (Боженци, Габровско), 'стая на долния етаж с печка' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Давидково, Петково, Ардинско), 'жилищно помещение в килийно училище' (Боженци, Габровско), 'антре' (Мечковци, Ихтиманско), 'вътрешна стая' (Каменар, Разградско), 'печка' (Странджа; Момчиловци, Соколовци, Смолянско; Ситово, Пловдивско; Хасково; Свиленград; Кукуш; Костурско), 'тухлена печка за отопление' (Кръвеник, Севлиевско), 'метална или тенекиена печка' (Приморско, Бургаско), 'ламаринена печка' (Жеравна, Котленско), 'зидана печка в едноделна полска къща' (Добричко; Трънчовица, Никополско), 'закрита отоплителна пещ в добруджанска къща' (Белица, Малък Преславец, Тутраканско), 'голяма зидана печка, която се пали отвън; пещ за печене, фурна' (Банат), **собè** ср. 'стая с по-малки размери в триделно жилище' (Видинско; Ломско; Кулско; Пловдивско; Пазарджишко; Ихтиманско; Плевен; Врачанско; Оряховско; Добричко), 'по-малка стая в старите къщи' (Ихтиманско; Тръстеник, Плевенско; Алдомировци, Софийско; Копривщица), 'малка стая' (Галата, Тетевенско), **собьè** 'малка стаичка' (Тетевен), **сòбя** 'печка' (Радово, Трънско), **сòбе** мн. 'малки стаи' (Лом; Белоградчишко). – Произв.: *голя̀ма сòба* 'голяма неотопляваща стая с прозорци откъм улицата, която се използва в празнични случаи за гости, а във всекидневието за съхраняване на дрехи' (Кирютна, в Молдавия), 'второ жилищно помещение' (Алфатар, Владимирово, Гешаново, Добричко), *гулѐма сòба* 'гостна стая' (Банат), *гòрна сòба* 'второ жилищно помещение' (Гешаново, Добричко), *дòлна сòба* 'второ жилищно помещение' (Гешаново, Добричко), *дòлня сòба* 'голяма неотопляваща стая, използвана за гости в празнични случаи и за съхранение на дрехи в други случаи' (Твардица, в Молдавия), *льѐтна сòба* 'лятна печка' (Суворово, в Украйна), *мàла сòба* 'помещение, в което се пазят дрехи, хранителни припаси и др.' (Стакевци, Белоградчишко), *мàлка сòба* 'малка стая в нови къщи с прозорец, обърнат на север' (Кирютна, в Молдавия), 'второ жилищно помещение' (Алфатар, Гешаново, Владимирово, Сърнец, Добричко), *мàлката сòба* 'килер' (Владимирово, Сърнец, Добричко), *мъ̀нена сòба* 'малка стая' (Банат), *мърчилѝта сòба* 'стая без осветление, свързана с джамлък с друга стая' (Шумен), *сòба с кумѝн* 'вид печка с прав отвор за излизане на дима' (Шикирли-Китай, Бесарабия), *срѐде сòба* 'пространството между горната част на зидана печка и стената' (Банат), *сòбаджия* диал. 'човек, който прави печки' (Ст. Чилингиров), остар. 'който държи стая за отсядане на пътници в село', 'майстор, който прави стенни печки' (Беброво, Еленско; Неманци, Кукушко; Ново село, Троянско) (от тур. *sobacı* 'майстор или търговец на печки'), *сò-*

баджийство 'работене на печки' (Махалата, Плевенско), *сòбалък* 'издадена част на стената като лавица между àшевото (стая в къщата) и собата, която нагоре постепенно се стеснява, пробива тавана и завършва на покрива с комина' (Разградско), *собълък* 'навес над комина' (Кацелово, Беленско), *сòбар* м. 'който прави печки' (Желево, Леринско), *сòбен* прил. (Боженци, Габровско), *сòбена* в съчет. *сòбена дỳпка* 'дупка, която служи за огнище и е свързана с джамала за отопление' (Габровско), *сòбени* 'стайни' прил. мн. ч. в съчет. *сòбени вра̀та* 'врата на соба' (Севлиевско, Троянско, Тетевенско), *сòбини* мн. ч. в нар. пес.: *Расърди се войвòдата, / че си рѝтна уратàта. / Ютòри са сòбините, / бя̀ла Рàда ю сòбата, / ю сòбата на òдъра.* (Великотърновско), *сòбинка* 'малка печка' (Златоград, Мадански), *сòбинце* умал. 'стая' (Трънчовица, Плевенско), *сòбица* 'малка стаичка, обикновено за багаж' (Ново село, Видинско; Лиляче, Врачанско; Геров), *сòбичка* 'второ жилищно помещение' (Бабук, Силистренско; Долна Митрополия, Плевенско), 'стаичка за живеене през зимата, стая за стари хора' (Гостилица, Дряновско), 'малка стая с пещ за отопление' (Геров), 'малка отопляема стая в нови къщи, в която спят и държат дрехи' (Кирютна, в Молдавия), *сòбище* увел. 'стая' (Трънчовица, Никополско), *сòбньи* прил. в нар. пес.: *Избрà си се сам татàрин / с чѝзма рѝтна сòбньи врàта, / та си фàна тънка Стàна*... (Желязна, Монтанско), *сòбче* 'стаичка; вътрешна стая с прозорец към двора, която служи за всекидневна' (Банат), 'килер' (Винга, в Банат), *собье̂нце* ср. 'малка стая без огнище' (Тетевен); Пр: *Сòбаджи* (Попово) (от диал. *сòбаджия* 'който поддържа соба (стая) за пътници в някои села'); ФИ: *Сòбаджиев* (Попово, Силистра, Търговище, Шумен), *Сòбев* и *Сòбов* (Шумен, Русе, вж. Илчев, Р 457); МИ: *Сòбата* при Баня, Разложко. – Заето от унг. *szoba* 'стая', остар. 'печка, пещ'. – Заето и в срхр. *сȍба*, словен. *sôba* също, стчеш. *soba*, рум. *sobă* 'печка; стая', тур. осм. *soba* 'печка', укр. *собаянка*, пол. диал. рядко *soba* 'стая; мазе'. – Вж. Kniezsa 1/2, 755–756, R. Wołosz, Stud. Slavica 35, 1989, 3–4, 300, G. Weigand, JIRSpr 3, 1896, 326, H. Thalmann, JIRSpr 4, 1897, 92, Цонев, История 2, 27. Според Х. Ерен, БЕз 24/5, 1974, 410, тур. *soba* 'печка' е проникнало в турския книжовен език с посредничеството на балканските говори, а *sobe* 'стая' в турските говори от Видин е заето от български. J. Pelikán, LF 45/1918, 19-23, 88–92, 173–178, изхождайки от значението 'фамилия, семейство' на стчеш. *soba*, смята, че думата е сродна със стинд. *sabhā* 'къща за събрания, общество'. Според Ст. Младенов, ЕтР 598, думата е от тур. *soba*, заемка от западноевропейските езици, стгерм. *stuba* (нем. *Stube* 'стая'), от което е фр. *étuve* 'стая с пещ; сушилня'. Според Ст. Младенов, пак там, думата е сродна с *ѝзба* (вж.), стб. **истъба**. – Срв. *сòбълка*.

собàкь в съчет. *песни на собàкь* 'песни, които се изпълняват на трапеза и угощение (при годеж, сватба, гостувания и др.)' (Странджа). – От *собàть* (вж. *собàт*) с промяна *ть* > *кь* в говора. – Срв. *суфпѐт*, *субàт*, *субàть*, *субàк*, *субàкь*, *сабаàт*, *сабàт*, *събàт*.

собàрам 'повалям, събарям' (Ръждавица, Кюстендилско). – Диалектен фонетичен вариант на *събàрям* (вж. *бòря се*).

собàт 'гощавка с ядене и пиене, с веселие; пир; събрание' (Геров), 'гощавка с ядене и пиене' (Българи, Царевско), 'събиране за веселба и гощавка' (мах. Касовци, Дряновско), 'седянка' (Вардун, Търговищко), 'гости' (Ново село, Троянско), **собàть** м. в съчет. *на собàть* 'бавно свирене, при което всеки един играе с бъклицата и я подхвърля' в текст: *На края на яденето свирците засвирят на собàть* (Валовищко; СбНУ 4, 343). – Произв.: *собатя са* 'пирувам' (Дювернуа 2213). – Чрез тур. *sohbet* 'разговор, беседа' от араб. *ṣuhbă(t)* 'приятелство, дружба; разговор', с *-а-* на българска езикова почва поради широкия характер на *-е-* в турски език и с изпадане на *-х-*. – Вж. Miklosich, Tü. Elem. 158, EtWb 312, Räsänen 425. Срв. Škaljić 568, Skok 3, 299, Stachowski, Stud. arab. 4, 80–81. – Заето и в срхр. *сóбет* 'разговор; седянка; ядене', *сòхбет* също (Škaljić 569). – Срв. *собакь, суфпѐт, субàт, субàкь, сабаàт, сабàт, събàт*.

соббота 'събота' (Стойките, Девинско). – От *собота* = *сȍбота* (вж.) с експресивно удвояване на *б*. Срв. рус. *суббóта*, обяснено у Vasmer, REW 3, 37, с влияние на писането *-bb-* в западноевропейските езици. Срв. срлат. *sabbatum*, сргр. *σάμβατον*.

собèрвам, собèра 'съединявам, приближавам; късам плодове от дърветата' (Костурско), 'повиквам на едно място' (Черешница, Костурско), 'събирам' (Самоков; Грамада, Благоевградско; Дяково, Дупнишко; Ресен, Ръждавица, Кюстендилско; Охрид; Прилепско; Баница, Леринско), **собèрвам се, собèра се** 'натрупвам се; ставам по-малък по размер, свивам се; срещам се', **сòбера** 'събера' (Дервент, Дедеагачко), **собèрем** 'събирам, трупам на едно място; намествам, вмествам, побирам' (Ръждавица, Кюстендилско). – Произв.: *собранѐ* 'събрание' (Банско) (вж. *берà*), *сòбрашчѝна* (вж. *берà*), *собирàлище* 'площад, където се събира добитъкът' (Кондофрей, Пернишко), *собирѝще* 'площад' (Поповяне, Самоковско), *собирѝще* в нар. пес.: *Глѐдум гòре, глѐдум дòлу, дѐвойко,/... низ Кукỳшко рàмно пòле,/ низ момѝнско собирѝще.* (Кукуш). – Диалектен фонетичен вариант на *съберà* (вж. *берà*).

соблàчва се, соблàчи се 'заоблачава се' (Костурско). – Произв.: *соблàчен* 'облачен' (Костурско). – Произв. от *ȍблак*[1] (вж.), с представка *с*.

соблàчим 'съблѝчам' (Филиповци, Пернишко), **сòблеча се** 'съблека се' (Банско), **сòблече** 3 л. ед. ч. 'съблече някого' (Църско, Битолско), **соблъчỳвам са, соблъчѐм са** 'разсъблѝчам се' (Ново село, Видинско). – Диалектни варианти на *съблàчам (се), съблечà (се)* [вж. *съблѝчам (се)*]. – Срв. *облàчам (се), облачỳвам са*.

собода̀н с вероятно знач. 'свободен' в нар. пес.: *Ни ходи, Димо, собода̀н, хайде/... собода̀н, Димо, разпасан,/ по този поле широко.* (Гоце Делчев). – От първоначално *свободан*, диалектен вариант на *свобòден*, произв. от *свободà* (вж.), с фонетично опростяване. – Срв. *субòден, субòнну*.

собол 'самур, Mustela zibellina', 'вид златка или бялка' (1967, Й. Заимов). – Произв.: *горски собол* 'самур, Mustela zibellina', *сòболец и соболѐц* 'животно лалугер, Mus citillus' (Геров), *собòлев* книж. остар. 'самурен' (Ив. Вазов); СелИ: *Соволяно* в Кюстендилско (според Й. Заимов, Заселване на бълг. славяни 66, от *собол*). – Словен. *sóbolj* 'Mustela zibellina' (според Bezlaj 3, 282, заето от руски), рус. *сóболь* също, укр. *сóболь* също, чеш. *sobol*, словаш. *soboľ*, пол. *soból*. – Праслав. **sabalь*. Срв. лит. *sabalá*, което според Преображенский 2, 348, и Uhlenbeck, Aind. Wb. 303, е заето от руски. За краесловното ударение в лит. *sabalá* Ст. Младенов, ЕтР 598, сравнява с бълг. *соболѐц*. Според Vasmer, REW 2, 685, по всяка вероятност праслав. **sabalь* е сродно със стинд. *çabálas, çabáras* (= *śabálas, śabáras)* 'пъстър, петнист', като се позовава на Zubatý, AfslPh 16, 413, Uhlenbeck, PBB 20, 328, и Преображенский 2, 348. Vasmer, пак там, смята за съмнителна връзката на староиндийската дума с *кобы́ла* (вж. *кобѝла*), както приема Petersson, BslWortst 26–27). Според Ст. Младенов, пак там, думата е сродна със стинд. *śabála-s* 'пъстър, петнист', нем. *Zobel*, фр. *zibeline*, срлат. *sabellum*, както и със *самỳр* (вж.). – По всяка вероятност думата е заета през средните векове от славянски езици в западните езици, най-вероятно от руски, тъй като кожи от животното собол са били изнасяни от Русия през Новгород на Запад. Срв. ствиснем. *zebelus*, срвиснем. *zobel*, нем. *Zobel*, срлат. *sabellum* и *sabellinus*, срдолнем. *sabel*, стисл. *safal(i)*, стфр. *sable*, фр. *zibeline*, итал. *zibelino*, исп. *cibelina*, португ. *zibelina*. Според Ив. Петканов, Изсл. Романски 133–135, две са основните форми от рус. *сóболь*, проникнали в романските езици, едната през Средновековието в италиански, а другата – чрез немски във френски и оттам в иберийските езици. Miklosich, EtWb 312, Tü. Elem. 184, предполага връзка с тюрк. *samur* (срв. тур. *samur*), което би могло да е заето с посредничеството на тюркските езици в Поволжието, но това е по-малко вероятно. Според Meyer-Lübke 626, турската дума е от арабски произход. Според Brückner, SEJP 505, и Holub–Kopečný 344, европейците са заели думата от славяните, а те от унгарците (от тяхната финска прародина), т.е. от унг. *szoboli*, *czoboli*, което според Vasmer, пак там, е необосновано. – Вж. и Machek 565, Bezlaj 3, 282, Moszyński, Zasiąg 133. – Заето в рум. *soból* 'къртица; самур, самурена кожа' (Rosetti, Influenţa 44; Mihăilă 87), рум. 'животно Talpa europaea; животно Mustela zibelina' (Цонев, История 2, 55), нгр. *σομπόλια* мн. ч. 'мишлета' (О. Младенова, БЕз, 37/1–2, 1987, 90). – Срв. *събулец, съболец, съболѝки* (под *събулѐц*).

собòр 'събор, сбор, панаир' (Бързожница, Софийско; Житуша, Радомирско; Бохова, Трънско; Кралев дол, Пернишко; Дяково, Дупнишко; Ръждавица, обл. Краище, Кюстендилско; Горно Тлъмино, Босилеградско; Прилеп), **сòбур** 'събор' (Смолянско; Петково, Ардинско), **соборье** диал. мн. ч. 'събори без стопанско значение, които най-често стават в деня на селския храмов светец', **соборьѐ** мн. ч. също (обл. Пиянец, Кюстендилско; Долни Романце, Брезнишко). – Произв.: *соборджѝя* 'мъж, който е ходил на събор' (Ръждави-

ца, Кюстендилско), *соборджѝка* 'жена, която ходи на сбор' (Ръждавица, Кюстендилско; Падеж, Благоевградско), *собòрище* ср. в текст: ... *нò тòй когàто си отѝде пострàмен и расжелѐн от собòрищѐто* (Тешово, Гоцеделчевско), *соборкувàнье* ср. 'събиране' (Гевгелийско). – Варианти на *събòр* (вж.), *събор* (вж. под *събòр*), с *о* или *ȏ* в говорите вместо ъ, стб. **ъ**. – Срв. *сбор, събор, събър, сàбор, сàбер, сàбир, сàбур*.

собòря 'съборя, сваля' (Ракитово, Брезнишко). – Произв.: *соборѐтина* ж. 'стара сграда, която скоро ще рухне' (Самоков). – От *събòря*, произв. от *бòря* (вж. *бòря се*), с *о* в говора вм. ъ от стб. **ъ**.

сȍбота в съчет. *погàна сȍбота* 'съботата преди Богоявление' (Чепеларе; Павелско, Хвойна, Асеновградско). – Произв.: *сȍботѐм* с вероятно знач. 'гостувам в събота' в нар. пес.: *Мале, стара мале,/ садила сам босилчѐк/ ... та ми го залѝвай,/ дордè са рàзварнам/ ... дордè дойда, мале, / да си ти сȍботѐм*. (Чепеларе), *сȍботене* 'гостуване на младоженците у техни близки в събота срещу неделя, където могат и да нощуват' (Момчиловци, Полковник-Серафимово, Славеино, Смолянско; Смолян; Проглед, Асеновградско; Чепеларе; Петково, Ардинско). – Диалектен фонетичен вариант на *събота* (вж.), с *о* или *ȏ* от стб. **ѫ**. Срв. *събутỳвъне* 'посещение на младоженците в дома на булката в първата събота след сватбата' и *съботнина* 'първата съботна вечер след сватба, когато младоженците гостуват на родителите на булката' (вж. под *събота*). – Срв. *собỳтят, сỳбота, соббота*.

сòбствен прил. 'лично свой, напълно свой; направен, казан, създаден и т. н. лично от някого'. – Произв.: *сòбственик* 'който има право на собственост над нещо; притежател, владетел', *сòбственица* ж., *сòбственически* 'който се отнася до собственик', *сòбственишки* също, *сòбствено* нареч. разг. 'всъщност, дето ще рече, с други думи', *сòбственост* 'имущество, с което някой може свободно да разполага, което напълно принадлежи някому; система за притежаване и използуване на имуществата (средствата за производство и предметите за потребление); право на ползуване и разпореждане с вещите по най-безусловен начин, стига само да не се прави с тях нещо, което законите или правилниците забраняват'; *собствено-генетичен подход* спец., *собственоцветен* спец. '(за минерали) идиохроматен', *собственорѫчен* прил. 'направен със собствена ръка', *собственорѫчно* нареч.; *дребносòбственик, дребносòбственически*. – От рус. *сóбственный*. За етимологията на руската дума вж. Vasmer, REW 2, 685.

сòбствено ѝме грам. 'име на човек, животно, град, село, река, планина, местност'. – Калка на лат. *nomen proprium*, което е калка от гр. *ὄνομα κύριον*, срв. Vasmer, REW 2, 685. В допълнение към Vasmer, цит. съч., Jakobson 2, 1971, 643, посочва, че се отнася до средновековната църковно-славянска граматична терминология, преведена направо от гръцки. Срв. граматиката на Й. Дамаскин в черковнославянски превод, традиционно приписвана на Й. Екзарх.

со̀бти 'гривни от цветни мъниста' (Русенско, Тутраканско). – Неясно.

собу̀дувам се 'събуждам се' (Самоков), **собуждам са** (Л. Каравелов). – Диалектни фонетични варианти на *събу̀дувам се, събу̀ждам се* (вж. *бу̀дя* и *събу̀ждам се*).

собу̀р в съчет. *собу̀р ка̀мик* 'твърд скъпоценен камък' в текст: ... *и га помолѝл да ю ку̀пи от там за спо̀мен собу̀р ка̀мик и сре̂бърно ноже̂.* (Гърло, Брезнишко; СбНУ 49, 431). – Неясно.

со̀бур м. 'търпение; опрощение' (Смолянско; Петково, Ардинско), – Фонетичен вариант на *са̀бур*[2] 'спокойствие, сдържаност; търпение' (вж.).

собутѝлник книж. рядко 'другар по чашка, по пиене' (П. Славейков). – От рус. *собуты́льник* също, вж. РРОДД 469.

собу̀тят гл. 3 л. мн. ч. с вероятно знач. 'гостуват в събота' в текст: *В събота след сватбата младоженците отиват у момините родители да собу̀тят.* (Средни Родопи). – От първонач. **со̀ботят*, форма за 3 л. ед. ч. от **со̀ботем* (вж. *со̀ботѐм* под *со̀бота*), с редукция на неударено *о* в *у* и с премет на ударението. – Срв. *събуту̀вне, су̀бота, соббота, събота, съботнина.*

собу̀ше 'изпиха' в нар. пес.: *Онѝ доде̂ка ю собу̀ше / та им у̀ши примръда̀ше* (Трънско; СбНУ 21, 262). – От първоначално **сорбну̀ше*, форма за 3 л. мн. ч. мин. св. вр. в говора от диал. *со̀рбна* = книж. *сръбна* (вж. *сърбам*), с фонетично опростяване *-рбн-* > *-рб-* > *-б-*.

собщила са прич. с вероятно знач. 'присъединила се; показала се' само в нар. пес.: *Вчера Стояна убиха/ на Ирин-Пирин планина/ че му са й душа явила/ при тебе да са й собщила.* (Полско Косово, Беленско). – Произв. от **-общя̀ се* в *приобщя̀ се* (вж. *общ*). Срв. диал. *разобще̂н* 'откъснат от света', прич. от **разобщя̀*.

со̀бълка ж. 'приспособление към огнище' (Бабук, Силистренско; ДА). – От *со̀бълъка*, членувана форма от *со̀балък* (вж. *со̀ба*), с редукция *-а-* > *-ъ-* и с изпадане на *-ъ-* в неударена позиция; преосмислено като същ. от ж. р.

со̀ва[1] 'вечерна птица, подобна на кукумявка, но по-голяма, Strix flammea; нощна птица, подобна на бухал, Asio otus', 'кукумявка' (Чомаковци, Врачанско). – Произв.: *бла̀тна со̀ва* 'птица Asio flammens', *бя̀ла со̀ва* 'птица Nyctea scandiaca', *го̀рска со̀ва* 'птица Asio otus', *дългоу̀ха со̀ва* също, *забу̀лена со̀ва* 'птица Tyto alba', *късоу̀ха со̀ва* 'птица Asio flammens', *ма̀лка уша̀та со̀ва* 'птица чухъл, Otus scops', *поля̀рна со̀ва* 'вид птица', *сне̂жна со̀ва* 'птица Nyctea scandiaca', *со̀вичка* умал.; *совоо̀к* в съчет. *совоо̀к дъждосвѝрец* 'птица турилик, Burhinus oedicnemus'; МИ: *Совяни*, с. в Южна Албания (Селищев, Слав. нас. 329). – Срхр. *со̏ва*, сръб. члав. *сова*, словен. *sóva*, рус. *сова́*, укр. *сова́*, белорус. *сава́*, чеш. *sova*, диал. *sůva*, словаш. *sova*, пол. *sowa*, доллуж. *sowa*, горлуж. *sowa*. – Праслав. **savā*. – Сродно с арм. *sag* 'гъска' и лат. (от гал.) *cavānnus* 'сова', стбретон. *couann* също, бретон. *kaouen*, кимр. *cuan* 'нощна сова', ствиснем.

hūwo 'сова', срвисием. *hiuweln*, *hiulen* 'стена, вия', лит. *šaukti* 'крещя'. – Ие. **k'ău̯-* / **k'ēu̯-*, от което е и стинд. *kắuti* 'врещя', *kokā* 'сова; куче', лит. *kaũkti* 'крещя', от звукоподраж. произход. – Вж. Miklosich, EtWb 317, Преображенский 2, 348, Holub–Kopečný 346, Brückner, SEJP 508, Trautmann 300, Vasmer, REW 2, 685–686, Pokorny 535–536, Machek 568, Skok 3, 306, Schuster-Šewc 18, 1336, Bezlaj 3, 294, Snoj 594. – Заето в рум. диал. *şova*, *şove* ж. 'голям ястреб, голяма граблива птица' с промяна *s* > *ş* на румънска почва (Й. Мойсе, БЕз 23/5, 1973, 392).

сòва[2] мест. 'това' (Павелско, Асеновградско), 'онзи' (Странджа; Геров), **сова̀** мест. 'това' (Смолян; Чепеларе; Петково, Ардинско; Руждене, Драмско; Геров). – Произв.: *асува̀* 'това тук' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), *ясува̀* 'това тук, това, онова' (Широколъшки район). – Образувано от *сой* 'този' (вж. *сой*[2]) по модела *той* (вж.): *това̀* (вж.). Вж. ESSJ 2, 622. – Срв. *сва*[1], *съва̀*.

сòва[3] 'рамка, част на тъкачен стан' (Дервент, Домуздере, Дедеагачко; Съчанли, Гюмюрджинско; Айла гюн, Лезгар, Малгарско), **сови** мн. ч. 'колчета, забити в земята или на стената на разстояние 1–3 см, на които се опъват и кръстосват нишките приснoването' (Кочово, Преславско), **совъ** 'тази част от колата, върху която се прикрепят ритлите' (Преслав), **сòвье** също (Търговищко), **сьòвя** ж. също (Кесарево, Горнооряховско; Асеново, Великотърновско), коларо-железарски термин 'климия на кола' (Копривец, Беленско), **сьòве** ср. 'климия на кола' (Попина, Силистренско; Малък Преславец, Тутраканско), 'пръчките отстрани, които държат ритлите на кола' (Копривец, Беленско), **сьòви** мн. ч. 'гредите, които държат сандъка на колата' (Алваново, Търговищко; Сеново, Разградско; Попина, Силистренско), 'дървета, които се слагат по дългите стени при строеж на нова къща' (Разградско), **сьои** мн. ч. коларо-железарски термин 'климии на кола' (Русаля, Великотърновско), **соа̀** 'отвесна подпорка на страничната дъска на колата' (Банско). – От тур. диал. *söve* 'подпорки от четирите страни на колата за задържане или за завързване на товара; рамка, каса на врата или прозорец' (SDD 3, 1251). Формите *сòва*, *сови*, *совъ* и *сòвье* са с депалатализация на *с-*. За завършека *-а* срв. *чешма̀* от тур. *çeşme*. Формата *сьои* е от *сьови* с изпадане на интервокално *в* в говора. – Срв. *сьова̀*, *сювя̀*, *сòфа*[1], *софа̀*.

сòва[4] ж. 'балкон пред къща' (Доброславци, Софийско), **сова** 'балкон' (Кътина, Драговищица, Софийско), **сова̀** 'сайвант' (Софийско), **совѐ** ср. остар. 'покрит чардак пред къща' (Витановци, Пернишко). – От *сòфа* 'тераса' (вж.) с промяна *-ф-* > *-в-*, за която срв. диал. *Сòвия* вместо *Сòфия*, *Стѐван* вместо *Стѐфан*. – Срв. *сова̀та*.

сòва[5] 'чаталесто клонче' (Кюлевча, Марково, Шуменско). – Произв.: *сова̀ть* 'място, където се съединяват две реки или два дола' (Бориково, Смолянско) (срв. *разсоха̀т*, *ръсуа̀т*); *разсова̀т* 'чаталест' (Геров), *ра̀зсовец* 'дълги плоски пръти желязо от самоковска преснина' (Панчев), *разсовач* 'кюлче желязо' (К. Иречек), *разсвач* също (Панчев), *расвач* също (Панчев), *развач* също

(Панчев), *разсова̀чка* 'чатал'; МИ: *Разсова̀чката* при Дива Слатина, Монтанско. – От *со̀ха* = *соха̀* (вж.) с промяна *-х-* > *-в-* в интервокална позиция, както в диал. *ста̀нава* вм. *ста̀наха*. – Срв. *со̀а*.

со̀ваджия 'който работи мазилка' (Боженци, Габровско). – Произв.: *соваджилък* 'мазилка с кал, вар, пясък' (Боженци, Габровско). – От **съваджѝя*, **саваджѝя*, което е от тур. *sıvacı* 'мазач; бояджия', с лабиализация на тур. ı (бълг. ъ) в *о* под влияние на *-в-*, за която срв. *това̀н* от *тава̀н*, и с отмет на ударението. Срв. *сува̀* 'мазилка от хоросан', *сааджия* 'мазач'.

сова̀к[1] 'насекомо стоножка, Julus terrestris'. – От **совяк*, вариант на *су̀як* (вж.), с дейотация и с вметнато *-в-*. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 619. – Срв. *со̀як, соя̀к, су̀ек, су̀йек, су̀як, су̀ица*. – Срв. Ст. Младенов, ЕтР 619.

сова̀к[2] 'част от моторна мелница' (Махалата, Плевенско). – Произв.: *я̀лов сова̀к* 'капан, през който минава излишната вода' (Махалата, Плевенско). – От *сава̀к* 'подвижна преграда на воденична вада, канал и др.; уред за спиране на воденичен улей' (вж.) с лабиализация на ъ в *о* под влияние на лабиалното *-в-*.

сова̀лка 'продълговата като лодка дървена рамка, с която се прокарва вътък между основата на тъкан; приспособление на шевна машина, на което е поставен долният конец; двете кости на ръката между лакътя и китката', 'раменна кост, раменица, Brachium' (П. Цончев), 'желязна ос в сновалката, на която е поставен масурът с прежда' (Златоград), 'тънка пръчка със слабо заострени краища, на която се намотава вътъкът при тъкане и чрез нея се прокарва основата', 'сноповръзвачка, т. е. дървото, което придава движение на сърпа' (Тотлебен, Плевенско), 'уред към тъкачен стан, в който се поставя цевта с преждата, втъкавана в основата; железен прът за съединяване на процепа на кола с предния колесар' (Радовене, Врачанско), 'животно богородички, калайджийчета, мамарци, Gyrinus natator' (Геров), **сова̀лки** 'вид везба' (Софийско), жарг. 'крака', **сова̀лките** 'вид шевица' (Раданово, Великотърновско), 'тъкана везба по престилка' (Стежерово, Свищовско), 'тъкана везба по тъкменик' (Слатина, Ловешко), **совалка** 'част от крак на животно (гущер, жаба), който се състои от две сраснали помежду си костици', **сова̀лкя** 'уред към тъкачен стан, в който се поставя цевта с преждата, втъкавана в основата; железен прът за съединяване на процепа на кола с предния колесар' (Радовене, Врачанско), 'уред към тъкачен стан, в който се поставя цевта с преждата, втъкавана в основата' (Кюстендилско краище; Ракита, Брезнишко; Бов, Софийско; Косача, Радомирско; Нови хан, Елинпелинско; Милчина лъка, Кулско; Годечко; Банат), 'приспособление, с което се прекарва вътък между основа на стан; (ирон.) крачка' (Доброславци, Софийско; Долна баня, Ихтиманско), **сова̀лькя** 'уред към тъкачен стан, в който стои цевта с вътъка при тъкане' (Филиповци, Трънско; Самоков; Кюстендилско), **сува̀лка** също (Кирютна, в Молдавия), 'тъкана везба' (Слатина, Ловешко), **сува̀лька** 'уред към тъкачен стан, в който се поставя цевта с преждата, втъкавана в основата'

(Кирсаново, в Молдавия), **свàлка** също (Геров). – Произв.: *совàлките* в съчет. *совàлките пъстрѝца* 'везба по рамо на женска риза' (Гиген, Никополско), *совалков* прил., *сувàлки* в съчет. *на сувàлки* 'тъкана везба (наводка)' (Ново село, Троянско), *сувàльки* в съчет. *на сувàльки* 'мотив от домашно тъкана материя, чиято основна фигура напомня совалка на тъкачен стан' (Кирсаново, Кирютна, в Молдавия); МИ: *Совàлката* при Карлиево, Пирдопско. – Схрх. *совàљка* 'тъкачна совалка'. – Праслав. **savādl-ъkā*, съответно произв. от **savādla* (< гл. **savāti*, вж. *сòвам*), от което са горлуж. *saßuwadło* 'резе', доллуж. *sassuwadło* също. Срв. от същата основа и следните названия за совалка: схрх. *сувањца, суваница, сòвила, сòвиља, сòвилица*, словен. *sovâlnica, suvâlnica*. – Сродно с лит. *šaudyklė* 'совалка', латв. *šaudeklis, šautava, šautuva* също. – Вж. Т р у б а ч е в, Рем. терм. 38, 120–121. Срв. B r ü c k n e r, SEJP 526, S k o k 3, 362, B e z l a j 3, 344, S c h u s t e r-Š e w c 18, 1380–1381. Срв. пол. от 16 в. *suwałka* 'за казашки и татарски лагер и за татарското нападение', което B r ü c k n e r, SEJP 527, с резерви свързва със *suwanie* (< гл. *suwać*, вж. *сòвам*). – Заето в алб. *sovajkë* (Д е с н и ц к а я 11). – Срв. *соалка, суалька, сòлка, софàлка, суфàлка, совèлка, совèлька, совèлкя, сувèлкя, сувèлька, софèлькя, сухàлка, съвàлкя.*

сòвам нар. 'бързо или небрежно вкарвам, пъхам, провирам; (прен.) лапам, пъхам нещо в устата си', 'навирам в устата си, лапам' (Самоков, Ботевград), 'тъка' (Девенци, Плевенско; Слатина, Ловешко; Долно Левски, Панагюрско), 'работя със совалка; (за болест) пробождам' (Трънчовица, Никополско), 'подхвърлям, мятам; хвърлям надалеч тояга и пр.' (Станьовци, Брезнишко), 'крача, ходя с големи крачки' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), 'правя големи крачки' (Доброславци, Софийско), 'тичам презглава' (Смолско, Пирдопско), **сòвам, сòвна** 'прекарвам веднъж вътък със совалка при тъкане; (прен.) ям лакомо и бързо' (Тръстеник, Плевенско), 'пъхам, вкарвам, провирам; муша, бода, пробождам; бъркам, разбърквам' (Банат), 'мятам остен, тояга или прът така, че да не се премята във въздуха, а да лети успоредно със земята или да се плъзга по нея; прехвърлям совалка при тъкане от едната в другата ръка през отвора между нишките на основата' (Радовене, Врачанско), **сòвна** 'прекарвам веднъж вътък при тъкане на стан' (Долна Митрополия; Гаганица, Берковско), **сòвна** 3 л. ед. ч. мин. вр. 'скри се, зави нанякъде' (Въбел, Плевенско), 'пъхна совалката в устата на стана' (Бериево, Севлиевско), **сòвам, сòвнем** прен. 'удрям рязко, бързо; ям лакомо и бързо' (Милчина лъка, Кулско), **сòва ме, сòвне ме** 'имам бодеж, пробожда ме' (Банат), **сòвам се** 'провирам се, пъхам се', 'влизам бързо някъде; пресягам се пред някого на трапезата' (Софийско), 'мушкам се, завирам се' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **сòввам (се)**, **сòвна (се)** св. нар. 'совам се поединично', **сòвна се** 'шмугна се' (Брусен, Тетевенско), 'бързо отида и се върна' (Бръложница, Софийско), 'мярна се' (Крушуна, Ловешко), **сòвам са** 'затичам се, спущам се да ида някъде много за бързо' (Тетевен), **сòвам са, сòвна са** 'спускам се, полетявам, стрелкам се плавно; бягам много силно, стремглаво' (Радовене, Врачанско), 'влизам бързо, пъхам се; политам при тичане или при падане' (Смолско, Пирдопско; Патрешко, Троянско; Врабево,

Ловешко), **со̀вна са** 'спусна се бързо' (Троян; Габаре, Белослатинско), 'пъхна се' (Брусен, Тетевенско), **со̀внем се** 'втурна се' (Доброславци, Софийско), **со̀внувам** 'прекарвам совалка' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **со̀внувам се** 'промъквам се незабелязано, шмугвам се' (Самоков), **со̀въм съ, совну̀въм съ, со̀внъм съ** 'спускам се изведнъж, провирам се' (Ново село, Видинско); стб. **совати, соваѭ** 'изблъсквам, изтласквам; (за вода) преливам, прекипявам' (Супр.). – Произв.: *сова̀лка* (вж.), *со̀ване* ср. 'детска момчешка игра с мятане на остен или тояга; манипулиране със совалка при тъкане; стремително бягане, летене' (Радовене, Врачанско), *соване* ср. 'движение на совалката надясно и наляво при тъкане със стан' (СЗ), *со̀ванка* 'детска игра – хвърляне на тояги' (Брусен, Тетевенско), *со̀ванкя* 'детска момчешка игра с мятане на остен, тояга или прът' (Радовене, Врачанско), *со̀вънкя* 'детска игра с тояги, при която едно дете хвърля във въздуха своята тояга, а другите я замерват, преди да падне на земята' (Ново село, Видинско), *совѐлка* (вж. *сова̀лка*), *сове̏н* м. 'основната прежда за стан' (Илия-Блъсково, Шуменско), *сова̀лница* 'совалка' (Мраморен, Врачанско), *софа̀лка* (вж.); *досо̀вам* 'довършвам докрай провирането' (Геров); *засо̀вам* 'започвам да провирам' (Геров), *засо̀вка* 'заключалка, която се движи наляво и надясно, за да се отваря или затваря вратата' (Добърско, Разложко), 'проста дървена брава на врата' (Банско), *засо̀вница* 'заключалка, сюрме' (Геров); *изсо̀вам, изсо̀ввам* 'свършвам провирането; провирам много, всичкото' (Геров); *насо̀вам, насо̀ввам (се)* 'провирам много, доста; натиквам (се), напъхвам (се), завирам (се)' (Геров); *пресо̀вам* 'промъквам през нещо' (Геров); *просо̀вам* 'провирам' (Геров); *усо̀в* 'болест със силен бодеж като от шип, понякога придружен с оток, устрел' (Геров), 'възпаление на гърдата на жена кърмачка, Mastitis' (Кюстендилско; Панчев), *усов* в съчет. *усов вто̀рник* 'вторникът на чистата неделя' (Панчев), *усовиче* 'раст. възтег, посечено биле, Prunella vulgaris' (Герман; Панчев), *усо̀вски* в съчет. *усо̀вски вто̀рник* 'един определен вторник през годината, който се тачи за болест усов, черен вторник, сух вторник' (Геров). – Срхр. *су̏вати, сува̄м* 'блъскам, бутам, тикам', словен. *sováti, sújem* също, *súvati, súvam* също, рус. разг. *сова́ть, сую́* 'пъхам, мушкам, втиквам', укр. *со́вати, со́ваю* 'движа; пъхам', белорус. *со́ваць, со́ваю* също, стчеш. *sovati, suju* 'придвижвам, побутвам', чеш. *souvati, souvám* 'блъскам, бутам, движа; пъхам, мушкам', пол. *suwać, suwam* 'пъхам, мушкам', горлуж. *suwać, suwam* също, доллуж. *suwaś, suwam* също. – Праслав. **sovāti, *sujǫ, *sovājǫ*. – Сродно с лит. *šáuti, šáuju, šóviau* 'пъхам, мушкам (хляб в пещ); стрелям', латв. *šaũt, šaũju, šãvu* 'стрелям; бързо пъхам, блъскам, бутам', гот. *skewjan* 'ходя', ствиснем. *sciozan*, нем. *schiessen* 'стрелям, движа се стремително', стисл. *skjóta* 'стрелям, движа, бутам', алб. *heth* 'хвърлям; отвявам зърно', аор. *hodha*, хет. *šuu̯āi-* 'бутам, движа', стинд. *suvati* 'привеждам в движение'. – Ие. **sk̑eu̯-/ *sk̑ou̯-*. Torp 467–468, и Holthausen, Awn. Wb. 254, са против връзката с нем. *schiessen* и сродните му думи. – Вж. Miklosich, EtWb 328, Преображенский 2, 348–349, **H**olub–**K**opečný 361, **B**rückner, SEJP 526, Ст. Младенов, ЕтР 598, СпБАН 6/4, 1913, 95–96, Machek 592, V.

Machek, Slavia 16, 189, Fraenkel, LEW 969, Pokorny 955, Vasmer, REW 2, 686, Skok 3, 362, Трубачев, Рем. терм. 38, Schuster-Šewc 18, 1380–1381, Фасмер–Трубачев 3, 705, Bezlaj 3, 344. – Срв. *сѝвам се, сѝна се.*

со̀вам се[1], вж. *со̀вам.*

со̀вам се[2] 'сопвам се' в пример: *Ка̀кво ми се со̀ваш?* (Софийско; БДиал 1, 267). – Вероятно от *со̀пвам се* (вж.) с асимилация *п – в > в – в* и с опростяване *в – в > в.*

сова̀н 'лук' (Горнооряховско). – Произв.: *сова̀нсница* ж. 'набързо приготвено ястие от лук, пресни зелени пиперки и червени домати' (Обнова, Плевенско); МИ: *Сова̀н тарла̀* при Драганово, Горнооряховско, *Сованлъ̀ чаѝр* при Мирково, Пирдопско; ФИ: *Сованджѝев* (Плевен) (от тур. диал. *sovancı*, вариант на *soğancı* 'търговец на лук'). – От тур. *sovan* = *soğan* 'лук'. – Срв. *сога̀н, сува̀н, соа̀н, суа̀н, суга̀н.*

сованлъ̀к 'зеленчукова градина' (Деветаки, Ловешко; Чифлик, Троянско); МИ **Сованлъ̀кът** при Лешница, Троянско. – От тур. *sovanlık* = *soğanlık* 'място, засадено с лук'. – Срв. *соа̀н, сова̀н, сува̀н, соа̀н, суа̀н, суга̀н.*

сова̀нци мн. ч. 'сребърни стари монети, които се слагат на наниз за украшение' (Тодорово, Плевенско), 'парички, от които правят гердан' (Петокладенци, Плевенско). – Вероятно произв. от *со̀вам* (вж.) със семантичен развой 'вкарвам, провирам' > 'нанизвам'.

сова̀т 'пасище', вж. *сува̀т.*

сова̀та ж. 'навес пред помещение с огнище в уземна къща' (Софийско). – Членувана форма за ж. р. от *сова̀* (вж. *со̀ва*[4]). – Срв. *со̀фа, софа̀.*

соваталдѝсан с вероятно знач. '(за добитък) угоен за клане' в текст: *Имахме седемстотин-осемстотин овце тамазлък и триста-четиристотин соваталдѝсани* (Трънчовица, Никополско). – Прич. от **соваталдѝсам*, което е от първонач. **суваталдѝсвам* '(за добитък) събирам се в кошара или оградено място за угояване', лексикализирано съчет. от тур. *suvat* същ. (вж. *сува̀т* и *сова̀т*) и от основата на мин. св. вр. *ağılladı-* на тур. гл. *ağıllamak* 'събирам добитък в кошара или в оградено място на открито', с наст. *-ис-* от аористната основа в гръцки, с изпадане на *-ğ-*, с асимилация *а – ı > а – а* и с опростяване *а – а > а.* – Срв. *соватландѝсвам.*

соватландѝсвам, соватландѝсувам, соватландѝша 'охранвам, угоявам добитък, овце за клане' (Геров). – С изпадане на *-а-* в неударена позиция от първонач. **соваталандѝсвам* < **суваталандѝсвам* със знач. '(за добитък) събира се в оградено място за угояване', лексикализирано съчет. от тур. *suvat* същ. (вж. *сува̀т*) и от основата на мин. св. вр. *ağıllandı-* на тур. гл. *ağıllanmak* '(за добитък) събира се в кошара или в оградено място на открито', с наст. *-ис-* от аористната основа в гръцки, с изпадане на *-ğ-*, с асимилация *а – ı > а – а* и с опростяване *а – а > а.* – Срв. *соваталдѝсан.*

совѐлка 'уред към тъкачен стан, в който се поставя цевта с преждата, втъкавана в основата' (Геров), **совѐлкя** 'уред към тъкачен стан, в който стои цевта с вътъка при тъкане' (СЗ; Пирот; Геров), 'тъкана везба по престилка' (Вълчедръм, Ломско), **сувѐлкя** 'уред в тъкачен стан, в който стои цевта с вътъка при тъкане' (Ново село, Видинско), **совѐлька** също (Винце, Градище, Орашъац, Кумановско), **сувѐлька** също (Орашъац, Винце, Градище, Кумановско). – Вероятно от срхр. диал. *совељка* 'тъкачна совалка', за което вж. Skok 3, 362. Според М. Младенов, ТБД 6, 282, *сувѐлкя* е от румънски, но според Цонев, История 2, 60, и Mihăilă 34, рум. *suvéică, suvélniţă* 'совалка' са заети от български. – Срв. *сова̀лка, сва̀лка, соалка, суалька, со̀лка, софа̀лка, суфа̀лка, софѐлькя, суха̀лка.*

со̀вест 'ум, разум, съзнание; нравствено съзнание' (Геров). – Произв.: *со̀висну* нареч. 'съвестно' (Олшанка, в Украйна). – От рус. *со́весть* също. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 598, 620. – Срв. *совѐт* и *съвѐт.*

со̑вест ж. с вероятно знач. 'съзнание' в нар. пес.: *На десетѐн го прочухме,/ че го са ситно сдробили,/ та го чевермьѐ изпекли/ Га̀ му са любе научи,/ нийде го нѐма вав со̑вест.* (Средни Родопи). – Еднакво със *съвест* (вж.), с диал. *о̑* от стб. **ъ** в **съвѣсть**. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 598. Срв. *совѐт* вм. *съвѐт.*

совѐт 'съвет' (Панчев, П. Берон) в текст: *Собра̀ла ги ма̀кя на совѐт.* – Еднакво със *съвѐт* (вж.), с *о* от стб. **ъ** в **съвѣтъ.** У Берон е заемка от рус. *сове́т* също. Срв. *со̀вест* и *со̑вест* вм. *съвест.*

совѐтник, савѐтник м. 'член на селсъвет' (Ихтиманско). – Диалектни варианти на *съвѐтник* (вж.).

со̀вис таен цигуларски език 'спане, сън' в израз. *пра̀йи со̀вис* 'спи'. – Произв. с наст. *-iz* от циг. *sovav* 'спя' [сродно със стинд. *svāpiti* '(той) спи']. За *-ис* срв. *чорис.* – Заето и в тур. *suis* също, срхр. *soviška* също. Вж. К. Костов, ИИБЕз 4, 1956, 420, K. Kostov, Балк. езикозн. 14/2, 1970, 91.

совичка 'зидана печка в стая' (Кюлевча, Шуменско). – От *со̀бичка* (вж. *со̀ба*) с рядка диалектна промяна *-б-* > *-в-*, за която срв. *со̀ваджия* вм. *со̀баджия.*

Со̀вия, вж. *Со̀фия.*

со̀влак 'пълзящо растение, което цъфти бяло' (Доброславци, Софийско; Якоруда, Разложко), 'вид бурен' (Горни Лозен, Софийско), 'вид бурен с бели фуниевидни цветове, който се увива около други растения' (Банско). – Еднакво със *съвлак* 'раст. Convolvulus arvensis' (вж. *влак*[1], *вла̀ча*), с диал. *о* вместо стб. **ъ** в говорите. – Срв. *со̀влек, са̀вляк, со̑ляк, со̀флек.*

со̀влек 'раст. поветица, всевлек, Convolvulus arvensis' (Енина, Казанлъшко; Петково, Ардинско, Давидково, Манастир, Проглед, Чепеларе, Смолянско; Съчанли, Гюмюрджинско), 'дива сладка градинска билка, която наподобява дивия фасул и се готви на супа или се слага в баница' (Петково,

Давидково, Манастир, Проглед, Чепеларе, Смолянско), 'раст. скреба; попадали стръкове коноп' (Геров), со̂влек 'трева, чиито листа се слагат в баница' (Проглед, Асеновградско), **со̀влек** 'растение повитица' (Смолянско, Петково, Давидково, Ардинско, Широка лъка), 'гол охлюв' (Лилково, Пловдивско), **со̀вльек** 'охлюв с черупка' (Забърдо, Осиково, Смолянско), 'гол охлюв' (Брезе, Смолянско; Ситово, Пловдивско), в съчет. *со̀вльек без сама̀р* 'гол охлюв, който излиза по мивки и други влажни места' (Забърдо, Смолянско), **совльък** 'късовлакнести конопи, събрани от попадали стръкове' (Могилово, Чирпанско). – Еднакво със *съвлек* (вж.) (вж. и *влека̀*) с диал. *о* или *о̂* вместо стб. **ъ** в говорите. – Срв. *со̀влак, са̀вляк, со̂ляк, со̀флек, со̀глек, по̀влек, по̀влак, повла̀к, всѐвлек, псѐвлек, сла̀чец, сла̀чка.*

со̀вма са 'започва да се разсъмва' (Витина, Маданско). – От *со̀мва са* (вж. *со̀мва се*) с метатеза *м – в > в – м*.

со̀вна се 'съмна се' (Левочево, Малка Арда, Тикале, Чепеларе, Смолянско), **со̀внува** 'започва да се разсъмва' (Буково, Осиково, Гоцеделчевско; Слащен, Благоевградско), 'съмва се' (Ракитово, Велинградско), **со̀внува се** 'разсъмва се' (Горно Райково, Голяма Арда, Смолянско; Широколъшки район; Асеновградско; Петково, Ардинско; Борино, Маданско). – Произв.: *со̂вналу* прич. в съчет.: *бѐлу со̂вналу* 'добре разсъмнало' (Устово, Смолянско), *осо̀внувам* 'осъмвам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско). – Фонетичен диалектен вариант на *съвна се* (вж. под *съвнува се*). – Срв. *съвѝня се, со̀мва се, съмва се, со̀лна.*

совойница 'обред, при който на Богоявление група моми обикалят по къщите и с китка босилек ръсят с вода, донесена в „потайна доба"; момата, която ходи по къщите' (Балван, Великотърновско), **свойница** 'обичай, при който момичета обхождат домовете в нощта срещу Водици и ръсят за здраве със свойнишка вода' (Великотърновско). – Произв.: *совойнишка* в съчет. *совойнишка вода* 'вода, донесена в „потайна доба" срещу Водици за ръсене на Богоявление' (Балван, Великотърновско), *свойнишка* в съчет. *свойнишка вода* също (Великотърновско), *свойнишки* в съчет. *свойнишки песни* 'песни, които се изпълняват по време на обичая свойница' (Великотърновско). – Вероятно от първонач. **сово̀дьница*, **сводьница*, съставени от диал. *со* 'с, със' (вж. *со*[3]) или от *с* (вж. *с*[2]) и **водьница*, произв. от *вода̀* (вж.), с антиципация на мекостта (**соводьница > *совойдница*), с асимилация *д – н > н – н* и с опростяване *н – н > н*. За семантиката срв. производни от *вода̀* названия на празника Богоявление: *Водѝци, Водокръ̀ст, Водо̀кръщи.*

совокуплявам 'събирам' (1835, Н. Бозвели). – Произв.: *совокупленни* с вероятно знач. 'съединени' в съчет. *совокупленни жителства американски* 'Северноамерикански съединени щати – съюзна държава в континента Северна Америка' (К. Фотинов). – От рус. *совокупля́ться* книж. 'съединявам се, събирам се', което е заето от стб. **съвъкоуплꙗти (сѧ)**, **съвъкоупити (сѧ)**, от което

е бълг. *съвъкупя̀вам (се) = съвокупя̀вам (се)* (вж. *куп*[1]). Срв. V a s m e r , REW 2, 686. – Срв. *съвъкỳпя (се), съвокỳпям (се), съвокупя̀вам (се), съвокуплѐние*.

совочислям 'събирам' (1835, Н. Бозвели). – Произв. от *числя̀* (вж. *числò*), образувано по *совокупля̀вам* (вж.).

совра̀ 'ниска кръгла маса за правене на баница и за хранене' (Долно Неново, Провадийско; Връбница, Доброславци, Софийско; Китина, Омуртажко; Марково, Шуменско; Ивановци, Соволяне, Ръждавица, Кюстендилско; Велес), 'трапеза' (Доганица, Босилеградско; Цацоровци, Трънско; Неново, Провадийско). – Произв.: *соврѝчка* 'малка ниска кръгла масичка' (Марково, Шуменско). – От *софра̀* (вж.) с озвучаване *-ф- > -в-*. – Заето и в срхр. *сȍвра* 'трапеза; кръгла масичка'. – Срв. *сафра, сафрò, сафралòк, сафралȍк, сохра̀, софралъ̀к*.

сòвра се 'пъхна се, вмъкна се' в нар. пес.: *Пỳщиньо, пỳщиньо / Защò ме така̀ изгорѝ?/ Защо ме така̀ изѐде?/ У мѐне ли на̀йде да се сòвреш?* (Самоковско), **сòврем** 'свра' (Говедарци, Самоковско). – Еднакво със *свра (се)* (вж. *вра*). – Срв. *съ̀врем*.

сòвраки 'дълги долни мъжки гащи' (Бродилово, Малкотърновско; Малко Търново; Веселие, Бургаско), **соврѐки** 'долни дрехи' (Индже войвода, Бургаско). – От нгр. *σώβρακο* 'мъжки долни гащи', *σωβράκι* също.

совỳйка 'вид кръгла червена слива' (Певец, Търговищко; ДА). – Неясно.

совỳк 'голям овчарски нож с ножница' (Корово, Велинградско). – Вероятно от първонач. **сулỳк*, от тур. диал. *suğluk* 'малък нож' (SDD 3, 1253), с *-л- > -в-* в говора и с хиперкоректно *-о-*. – Според Т. С т о й ч е в, БДиал 2, 270, думата е заета от турски, но той не сочи етимон.

сòга мест. 'тогова, оногова' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), **сòгу** също (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв: *сòгва* мест. с вероятно знач. 'тогова' в текст: *Ам ка да го ѝтиш сòгва, шчо ѝмам видѐно дѐнес у сòгва!* (Бобощица, Корчанско), *сòгвака* мест., тълкувано в СпБАН 56, 78, с 'такива' в изреч.: *Тийе сòгвака бьѐха, дѐто му не сечѐ юмò.* (Широка лъка, Смолянско), *согòва* диал. 'на този; този', *сòгув* '(за човек) на този' (Съчанли, Гюмюрджинско), *сòгува* също (Съчанли, Гюмюрджинско), *сòгувака* мест. с вероятно знач. 'този' в нар. приказка: *Туга̀ва ю̀дата избра̀л най хѝтрут у пѝлê и му рêкôл: „На̀, прида̀вам ти сòгувака чилêка да гу удьведêшь у нòгувака ца̀рê…* (Смолянско). – Родително-винителни падежни форми от *со* 'този' (вж. *со*[4]), *сой* също (вж. *сой*[2]). Срв. *нòга* 'тогова, оногова', *тòга* също, в същия говор. Срв. ESSJ 2, 619.

сога̀в 'в това време' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско), в съчет. *сога̀в-нога̀в* нареч. 'сегиз-тогиз' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско; Върбина, Равнища, Маданско), **суга̀в** нареч. 'тогава' (отнася се за време и събитие, на което говорителят е бил свидетел или зрител) (Момчиловци,

Смолянско), в съчет. *сугàв-нугàв* нареч. 'отвреме-навреме' (Момчиловци, Смолянско). – Вариант на **сегàв* (от по-ранно **сегàва,* срв. в Смолянско *сигàва* 'сега', вж. *сегà*), с *-о-* вместо *-е-* по показателни местоименни наречия *ногàв* = *ногàф* (вж. *но*[1] и *нугàф*), *тогàв* (вж. *тогà*).

согàн 'червен лук' (Смолян; Меричлери), **согàнь** 'кромид лук' (Тракиец, Хасковско). – Произв.: *согàн лук* 'кромид' (Бостина, Писаница, Хасовица, Смолянско). – От тур. *soğan* 'лук'. – Заето в срхр. *сòган, сàган* 'лук' (Škaljić 569). – Срв. *совàн, соàн, сугàн, суàн, сувàн.*

согàрничье 'късно родено агънце' (Чавдарица, Девинско). – От *сугàрничье* също (вж. *сугàре*), със свръхстарателно *-о-*.

сòгаръц 'въгарец' (Ранковце, Страцин, Кумановско). – Във връзка с *въгарѐц* (вж. *въгърѐц*).

сòгва 'много голям чувал' (Банско). – Вероятно във връзка със *согми* (вж.).

соглавя̀ диал. 'сваля забрадката на някого' (К. Петканов). – Произв. от *главà* (вж.). Образувано с диалектна глаголна представка *со-* 'раз, от' = *с-* (< стб. **съ**-). За образуването срв. *оглавя̀, обезглавя̀, възглавя̀.*

соглàсвам се 'съгласявам се', св. в. **соглàса се** също (Кондорби, Костурско; Прилеп), **соглàсувам се** 'съгласявам се' (Самоков). – Произв.: *сòгласа* с вероятно знач. 'съгласие' в нар. пес.: ... *йот ми я йòлън свързана/ мѐчката пиливàнката./ Та ка ща, мàле, да йда, га нямам, мàле, сòгласа/ сòгласа, мàле, тидарък?* (преселници в Новопазарско от с. Гьобел, Мала Азия), *согласа* с вероятно знач. 'съгласие' в текст: *Нам е войвода нашта свобода/ нам е богатство нашето братство/ обич согласа, волност принася*... (П. Р. Славейков). – Диалектен вариант на *съглася̀вам се, съглася̀ се* (вж.).

соглѐдувам 'забелязвам' (Самоков, Банско), **соглѐдам** 'забележа' (Житуша, Радомирско; Ярлово, Самоковско; Чуйпетлово, Пернишко; Долно Кобиле, Кюстендилско), **соглиждам** с вероятно знач.. 'оглеждам' в нар. пес.: *Ей сейбио, ти мой млад сейбио/... дали мене ке ме продадеш,/... та ме мене толко ти соглиждаш?* (Първомай, Петричко). – Произв.: *сòглед* м. 'показ; сгледа' (Банско), *сòгледа* '(за невяста) сгледа' (Падеж, Благоевградско), *соглѐдник* диал. 'сгледник' (Панчев). – Диалектен фонетичен вариант на *съглѐдам* (вж. под *съглѐждам*).

сòглек 'охлюв с черупка' (Габрово, Ксантийско; ДА). – Вероятно от **сòвлек* също = *сòвлек* (вж. под *сòвлек*) с промяна *-в-* > *-г-*; или погрешно записано вместо *сòвлек.*

согми мн. ч. 'големи чували за 150 кг памук, наричани по-общо вреки' (Сярско; ДА). – Форма за мн. ч. от **согма,* което е може би от тур. **sığma,* отглаголно същ. от *sığmak* 'вмествам се (в някакви рамки), влизам', с първоначално знач. 'нещо, в което се вместват продукти'. Би могло да бъде със

свръхстарателно *-о-* вместо *-у-* от **suğma*, поствербал от тур. диал. *suğmak* 'скривам се; съхранява се, пази се' (SDD 3, 1251), с първоначално знач. 'някакъв съд за съхраняване на продукти'. За семантиката срв. *врѐкя* и *врещ* 'чувал' (вж.) с начално знач. 'предмет, в който се пъхат, навират неща'. – Срв. *сòгва*.

согна с вероятно знач. 'бръкна' в нар. пес.: *Че ни рече „Ох леле, сърчице!"/, ам и рече „Ох леле, другари/ согните ми в десна пàзувчинка/ ѝзвадите пръстен и ѝебълка..."* (Петково, Ардинско). – Със затвърдяване от **сьо̀гна*, еднакво със *сѐгна* (вж. *ся̀гам*), с *-ьо̀* от стб. **ѧ** в говора.

согна се с вероятно знач. 'затичам се, хукна' в нар. пес.: *Та да си вържем малко татарче,/ да си го вържем в гора зелена,/ да са согниме, назад да с идем...* (Литаково, Ботевградско). – Вариант на *съгна се*[2] 'втурна се' с диал. о на мястото на стб. **ъ**. – Срв. *зàгна се, пòгна*.

согòлвам, согòля, согòлям 'оголвам, изпразвам' (Геров), **сòголи си** 3 л. ед. ч. 'изпразни' (Прилеп), 'оголи се' (Църско, Битолско). – Произв. от *гòля* (вж. *гол*[1]), с диал. представка *со-* = книж. *съ-*. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 598.

согрàдвам, согрàда 'ограждам' (Смърдеш, Костурско). – Произв.: *сòграде* мн. ч. с вероятно знач. 'градежи, сгради' в текст: ... *та в морѐто да вѝдите селò, сту тавà тỳка нѝшчо нѐ е. Там са еднѝ сòграде, една е стòка...* (Банско, СбНУ 48, 294) (срв. същ. *огрàда* от *оградя̀*). – Диалектен фонетичен вариант на *съградя̀* (вж. *съгрàждам*).

согрàшина 'скреж, който вали при студено време' (Долно село, Кюстендилско). – С диал. представка *со-*, вариант на *су-* (вж.) от *грàшина* (вж. *грах*). – Срв. *согрàшица, сугрàшица, сугрàшец, сугрàшка, съгрàждица*.

согрàшица 'скреж, който вали при студено време' (Осиково, Гоцеделчевско). – Диалектен вариант на *сугрàшица* (вж.). – Срв. *согрàшина, сугрàшец, сугрàшка, съгрàждица*.

согрѐби 'копривна треска' (Ресилово, Дупнишко) в изречения: *Лòши согрѐби нагазѝхь. Згазѝ согрѐбите. Нагазѝл ѝе въчешки согрѐби.* с вероятно знач. 'следи в пръст, оставени от вълци или кучета' (Банско). – Диалектен вариант на *сугрѐби* (вж. *сỳгреб*). Срв. *зàгреб* 'болест сугреб; трапчинка'.

согрѐвям, согрѐем 'сгрявам, стоплям' (Кюстендилско). – От от стб. **съгрѣвати, съгрѣти** с рефлекс *о* на стб. **ъ** в говора. – Срв. *сугрѐва се, сугрѐе се*.

согрешавам 'извършвам грях' (П. Р. Славейков), **согреша** също (Ботевградско), **согрешà, согрешàвам се** 'правя грях', **согрѐшувам се** също (Велес). – Произв. от *грешà* (вж. *грях*). – Срв. *сугрѐшил, съгрешàвам*.

согрòзна с вероятно знач. 'грозна, лоша' в нар. пес.: *Заглавѝ са лỳдо млàдо,/ ... заглавѝ са на далекò/ ... казòват му согрòзна я,/ согрòзна я, мòшно грòзна...* (Валовишко). – Произв.: *согрознела* прич. 'станала грозна, погрозняла' в нар. пес.: *Заглави се, мале, това лудо/ ... кажуват га, че е мома/ че е мома*

согрознела,/ согрознела, мошне грозна (Елешница, Петричко). – Вариант на *су̀грозен* (вж.).

согру̀жина 'скреж, който вали при студено време' (Вердикал, Софийско), **согру̀жица** също (Скакавица, Кюстендилско). – Варианти на **сугру̀жина* и *сугру̀жица* (вж. *сугру̀ждица*), които са с представка *су-* (вж.). – Срв. *сугру̀ждица*.

согу̀ч диал. 'почерпка, пари за почерпка' (П. Р. Славейков, П. Ю. Тодоров). – Неясно. Според РРОДД 469, от турски, но не се сочи етимон.

согу̀щер 'възпаление на гръкляна, гърлобол, Laringitis' (Ловеч). – От диал. представка *со-* = *су-* и *гу̀щер* 'болест круп' (вж. *гу̀щер*). Срв. словен. *kúščarji* мн. ч. 'рани в областта на сливиците' (формата за ед. ч. е *kúščer* = *guščer* = *guščar*).

согя са 'съдя се' в текст: *Кату не могли да са сгудьот, утъшли да са согят.* (Стойките, Девинско). – Вместо **со̀гя са* от **со̀дя са* = *съдя се* (вж. *съдя*), с широко *ô* на мястото на стб. **ѫ** и с промяна *-дь-* > *-гь-* в говора.

со̀да 'бяла химическа сол, натриев карбонат; вода, газирана с въглероден двуокис', 'препарат за пране' (Кирютна, Кирсаново, Твардица, в Молдавия), 'газирана вода; шише с такава вода' (Банат), 'лимонада' (Овчеполци, Пазарджишко; Тихомировци, Старозагорско), **со̀тъ** 'сода за хляб' (Градище, Севлиевско), **су̀да** 'сода каустик' (Ново село, Видинско), **содѐ** 'сода каустик' (Ботевград; Дондуково, Ломско; Овчеполци, Пазарджишко; Видинско; Търнак, Белослатинско), **судѐ** също (Девенци, Плевенско). – Произв.: в съчетания: *со̀да бѝка* 'сода за хляб, за пиене; сода бикарбонат' (Банат), *со̀да ка̀устик* 'индустриална натриева основа, употребявана за сапун', *со̀да погача̀рска* 'сода за месене на пита' (Ранинци, Кюстендилско), *со̀да пра̀шък* 'сода за хляб, за пиене; сода бикарбонат' (Банат), *кѝсела со̀да* 'сода за хляб, за пиене', *лу̀гава со̀да* 'сода за миене и пране', *ля̀бна со̀да* 'натриев бикарбонат' (Бериево, Севлиевско), *хлѐбна со̀да* също (Кирсаново, в Молдавия), *со̀дав* прил. '(за сапун) който е направен със сода каустик' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *со̀даджия* разг. 'производител и продавач на сода – газирана вода с въглероден двуокис' (Ихтиманско; ЮЗ), *содаджила̀к* 'търгуване със сода' (ЮЗ), *содаджѝлница* 'работилница за производство на сода' (ЮЗ), *содаджѝйски* прил. от *содаджия* (ЮЗ), *содайв* прил. '(за сапун) с много сода, остър' (Самоков), *сода̀к* 'стъклено топче за игра' (Козарско, Пещерско; Овчеполци, Пазарджишко), *со̀ден* 'направен със сода; предназначен за сода – газирана вода', *со̀дена* в съчетания: *со̀дена пѝта* 'безквасна пита' (Болярци, Боянци, Асеновградско), *со̀дена пѝтка* също (Габровско), *со̀дьена* в съчет. *со̀дьена пѝта* също (Гугутка, Ивайловградско), *со̀дънъ* в съчет. *со̀дънъ пѝта* също (Лясково, Асеновградско), *со̀дено* в съчетания: *со̀дено то̀пче* 'стъклено топче за игра от лимонадено шише' (Варвара, Пазарджишко), *со̀дено шишѐ* диал. 'лимонадено шише', *со̀динка* 'стъклено топче за игра' (Парил, Гоцеделчевско), *со̀дов* прил. 'който съдържа сода, направен със сода', *со̀дово* в съчет. *со̀дово*

топче 'стъклено топче за игра' (Дебращица, Паталеница, Пазарджишко), *со̀дьенче* също (Дорково, Велинградско); ФИ: *Со̀даджиев* (Сливен), *Со̀дин* от Пр *Со̀дата* (Казичене, Софийско). – Книжовна заемка от итал. *soda* или чрез тур. *soda* също, нгр. *σόδα* също, от итал. *soda*. Според Преображенский 2, 349, първоизточник е итал. *sodo* 'твърд, здрав', *soda* ж. р. (< медиц. лат. *soda* от *solidus*), като названието вероятно е по твърдостта на продукта. – Вж. още Vasmer, REW 2, 687, Ст. Младенов, ЕтР 598, Чужд. 384. – Заето и в тур. *soda*, нгр. *σόδα*, рум. *sódă*.

сода̀дниче 'дете, родено без баща' в нар. пес.: *Скоро, вис, два ангела мой,/ ... Духнете ю, море, воф уста̀та / да се за̀чне детѐ сода̀дниче / да се роди детѐ сода̀дниче...* (Геров; ПСп 1890, 35, 758). – Фонетичен вариант на *съда̀дниче* също (вж. под *съда̀вам*). Срв. *созда̀дниче* (вж. под *создам*).

содажа в нар. пес.: *Под дрѐна терзи̇̀и седът,/ бей олмиш дулмиш содажа,/ ... та кро̀ят бе̇ли дулуми̇̀.* (Извор, Видинско). – Неясно. Може би от първонач. съчет. **с одаджъ*, което е от предлог *с* (вж.) и *одаджъ* 'прислужник' от тур. *odacı* също (вж. *одаджия*), с хиперкоректно *-а* вм. *-ъ*.

содек 'натрий' (1882, Михалаки Георгиев). – От чеш. *sodík* също. Вж. Св. Иванчев, ЕзЛит 30/4, 1975, 22.

содера 'съдера' (Л. Каравелов), **соди̇̀рам** 'скъсвам' (Самоков). – Диалектен фонетичен вариант на *съдера̀* (вж. *дера̀*).

соджвечило̀ гл. мин. вр. 3 л. ед. ч. в нар. пес.: *Зоврелe вода, турилe;/ тогай ми мома ста̀нала,/ га̀йтан от му соджвечило̀.* (Прилеп; СбНУ 6, 447). Панчев 295, възстановява гл. форма *соджвеча* и прич. *соджвечил* с въпросителна.– Неясно по значение и произход.

соджу̀к 'наденица' (Шумен). – От *суджу̀к* също (вж.), със свръхстарателно *-о-*.

содзи̇̀дувам 'съзиждам' (Самоков). – Диалектен фонетичен вариант на *съзи̇̀д(у)вам* (вж. *зид, дзид*).

Содо̀м име на библейски град, **Содо̀м** в израз *Содо̀м и Гомо̀р* 'сборталище на развратни лица; вертеп; възмездие за развратен живот', **содо̀м** м. рядко 'тълпа, множество' (Ново село, Видинско); стб. **содомъ** 'Содом' (Зогр., Мар., Асем., Остром., Слепч. ап.), **содомьскъ** и **содомскъи** прил. 'содомски' (Зогр., Мар., Син. пс., Супр., Слепч. ап.). – Произв.: *содо̀мски* в съчет. *содо̀мски грях* 'полово действие между лица от мъжки пол'. – От гр. *Σόδομα*, библейското име на града Содом, както и от гр. израз *Σόδομα καί Γόμορα*, названия на древни градове, които според библейското сказание били унищожени заради безнравствеността и разврата на жителите им. Срв. рус. *содо́м* 'шум, суматоха', както и *содо́м и гомо́р*. – Срв. Преображенский 2, 349, Фасмер, Гр.-сл. эт. 188, Vasmer, REW 2, 687, Ст. Младенов, Чужд. 384. Думата *содо̀м* от Ново село, Видинско, е заемка от румънски, вж. М. Младенов, ТБД 6, 280. Срв. рум. *sodóm* 'тълпа, множество' (DLR 10, 1178). – Срв. *содоми̇̀т, содоми̇̀я*.

содомѝт книж. 'полово извратен човек'. – Произв.: *содомѝтски* прил., *содомѝтство* 'полова извратеност педерастия'. – Вероятно чрез фр. *sodomite* също, което е от нгр. *σοδομίτης* 'педераст'. Според РЧДБЕ 1982, 796, от нем. *Sodomit*. – Заето и в рум. *sodomít* също (DLR 10, 1179). – Срв. *Содо̀м, содомѝя*.

содомѝшам (судумѝшъм) гл. св. 'опустоша, поразя' (Ново село, Видинско). – Образувано на българска езикова почва от рум. *a sodomí, sodomésc* 'унищожавам, изтребвам'. Вж. М. Младенов, ТБД 2, 176.

содомѝя ж. книж. остар. 'вид полова извратеност: полово сношение между лица от мъжки пол; разврат'. – От научнолат. *Sodomia*, от сргр. *σοδομία* 'педерастия', а то от *Σόδομα* (вж. *Содо̀м*). Срв. РЧДБЕ 1982, 796. – Срв. *Содо̀м, содомѝт*.

содрузовам 'отвързвам' (Долновардарско). – От първоначално **с-от-връзовам*, произв. от *връзвам* (вж.), с озвучаване *-т-* > *-д-* пред *-в-*, с опростяване на съгласкова група *-двр-* > *-др-*, с асимилация ъ – *о* > *о* – *о* и с редукция *о* > *у* в неударена позиция.

со̀дръпам с вероятно знач. 'издърпам, изтегля' в нар. пес.: *Па си срѐтна ва̀кла жѐлкя (сжу-межу)/ со̀сеца я, со̀дръпа я,/ ра̀сипа ю чорбѝчката.* (Голямо Бучино, Пернишко; СбНУ 49, 285). – Образувано с диалектна глаголна представка *со-* 'из' = *с-, съ-* и *дръпам*, което е от *дърпам* (вж.) с метатеза.

со̀дуем 'ходя тук-там и разглеждам с цел да задигна или науча нещо' (Станьовци, Брезнишко), **со̀дуйем** 'шетам на болен' (Трън). – С изпадане на *-х-* от **схо̀дуем*, диалектен вариант на **схо̀дя*, произв. от *хо̀дя* (вж.); или от **из-хо̀дуем* > **ис-хо̀дуем* > **с-хо̀дуем*. – Срв. *со̀жда се*.

со̏дя 'съдя' (Чепеларе). – Произв.: *со̂дба* ж. с вероятно знач. 'съдене' в нар. пес.: *Та си ми Сто̀йка фа̀наха,.../ та гу са со̂дба со̂дили/ гуле̂ма гло̀ба глубѝли.* (Устово, Смолянско). – Диалектен вариант на *съдя* (вж.) с *о̏* от стб. **ѫ**.

со̀е[1] 'стан, на който се тъче килим' (Чипровци). – От **со̀ве* = *со̀вье* (вж. *со̀ва*[2] 'част на тъкачен стан') с изпадане на *-в-* в интервокална позиция; или от **сохѐ* = *сохѐ̏* 'част от тъкачен стан', мн. ч. *сохѝ* 'части от тъкачен стан' с изпадане на интервокално *-х*. Би могло да бъде от *со̀йе*, което е от *со̀я* (вж. *со̀ха* и *со̀я*[3]), с преглас *-я* > *-йе* и с дейотация. – Срв. *со̀е*[2].

со̀е[2] с вероятно знач. 'дървени подпорки' в нар. песен: ... *я съм сичко направѝла/ одър съм му приготвѝла: /све су со̀е босилько̀ве/ И пречàнкье стратуро̀ве.* (Чупреня, Белоградчишко). – Мн. ч. от *со̀я* (вж. *со̀я*[3] и *со̀ха*). – Срв. *со̀е*[1].

соета̀ж с вероятно знач. 'гайтан, ширит' в изречения: *Сла̀гал съм шнур, соета̀ж и гайтан чер, ален, гивѐзен. Шнура се тура отдолу по полѝте, до шнура соета̀жа.* (Махалата, Плевенско). – От *суета̀ж* (вж.) със свръхстарателно *-о-*. Срв. и тур. *sutaşi* също. – Срв. *сута̀ж, сюета̀ж*.

сожа̀гам 'срежа дърво с трион' (Говедарци, Самоковско). – Произв. от *жа̀гам* 'режа с трион' (вж. *жа̀га*) с диалектна глаголна представка *со-* = *с-*, *съ-*.

сожва̀кам 'сдъвча' (Геров; Банско, Прилеп), **соджва̀кам** също (Геров), **сожва̀кувам** 'сдъвквам' (Кюстендилско), **со̀джвакам** също (Прилеп). – Диалектен фонетичен вариант на *съжва̀кам*, произв. от *жва̀кам* (вж.). Формата *соджва̀кам* е с африкатизация *-ж-* > *-дж-*. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 598.

со̀жда се 'събира се' в нар. пес.: *Седѐнка се со̀жда, ле, джа̀нам / мѐне му̀ка ста̀я.* (Красава, Брезнишко; СбНУ 49, 207). – От първонач. *схо̀жда се*, произв. от *хо̀дя* (вж.), с изпадане на *-х-*. Срв. *со̀дусм*. За образуването срв. *дохо̀жда*, *захо̀жда*.

сожежа̀ 'изгоря' в нар. пес.: *Ами накладѝ два силни огня / та с положѝ между два огня / та с сожежѝ ситан пепелчок.* (Панчев 295), **сождежа** също в нар. пес.: *На̀тури си до два о̀гня / та ма турѝ яс да горя / сождежи ма прах и пепел / та ма збери в твои скути.* (Осиково, Гоцеделчевско). – Произв. от *жежа̀* 'нагорещявам' (вж. *жег*), с диалектна глаголна представка *со-* 'из'. Формата *сождежа* е с метатеза от **соджежа*, което е от *сожежа̀* с африкатизация *-ж-* > *-дж-*.

со̀жêжа в поговорка: *Адѝнан со̀жежи, дру̀ген по̀сипи.* (какъвто единият, такъв и другият) (Смолянско). – Вероятно еднакво със *сожежа̀* (вж.).

сожѝвя 'съживя' (Рельово, Самоковско). – Произв.: *соживнѝче* в съчет. *биле соживнѝче* (Кралев дол, Пернишко). – Диалектен фонетичен вариант на *съживя̀* (вж.).

сожнѝам 'оженвам' (ЮЗ; Дювернуа). – Образувано с диалектна глаголна представка *со-* = книж. *с-* и диалектния глагол *жнѝям* (вж.), вж. и *жѐна*.

со̀зъби нареч. 'начин на дърпане чрез теглене или захапване със зъби' (Самоков). – Лексикализирано съчет. от диал. предлог *со* (вж.) и *за̀би*, форма за мн. ч. от *заб*, което е от *зъб* (вж.), с *а* от стб. ѫ в говора. За образуването срв. *со̀здраве*.

со̀зба ж. 'капитал в жито или в пари, който дава господар на имот на изполичар, за да си купи това, което му е необходимо, като капиталът се връща при напускане на изполичаря' (Прилепско; Геров). – Със затвърдяване на *с-* от *сьо̀зба* (вж.), записано у Геров 5, 166, *сй̀озба*, което е от тур. *sözbağı* 'уговорка; договор; контракт'.

созбо̀рувам се в съчет. *се созбо̀рувам* 'събирам се; уговарям се' (Дебърско). – От първоначално **сосбо̀рувам*, образувано с диалектна глаголна представка *со-* = книж. *с-* от *сбо̀рувам* = *сбору̀вам* 'правя сбор; говоря' (вж. *бера̀*), с озвучаване *-с-* > *-з-* пред *-б-*. Срв. и диал. *усбо̀ря се*, *усбо̀рвам се* 'уговоря се'.

сòзбърлѝя прил. неизм. 'които живеят и работят задружно' (Еленско). – По тур. *sözbirliği* 'съгласие, единодушие; сговор, договореност', с промяна *-ö-* > *-о-*; преосмислено като прилагателно на *-лия*, като *табиетлѝя, шкембелѝя*.

сòзгин 'на този' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Образувано с комплексна морфема *-гин*, прибавена към разширена с показателна морфема *-з-* форма *-соз-*, както в *нòзгин, тòзгин* в същия говор, вж. Т. Бояджиев, ТБД 7, 122.

сòзгова мест. 'негова, на тогози' (Кушланли, Гюмюрджинско). – Образувано от разширена с показателна морфема *-з-* форма *-соз-* (вж. *сòзи*) и родително-винително падежно окончание *-го* на показателните местоимения.

создам 'създам' (Велес; Прилеп; Кокаляне, Софийско). – Произв.: *создàдниче* с вероятно знач. 'дете, родено без баща' в нар. пес.: *На бога се смили и съжали/ дал й господ детè создàдниче.* (Кокаляне, Софийско; СбНУ 53, 367). – Диалектен фонетичен вариант на *създàм* (вж.). – Срв. *соддàдниче*.

создè нареч. 'като че ли' (Черешница, Костурско). – Диалектен вариант на *сьоздè* 'уж; нали; като че ли' (вж.). – Срв. *суздè, сюздè, сюздà*.

создѝрам, создèрам 'съдирам' (Кюстендилско). – От първонач. **сосдѝрам*, образувано с диалектна глаголна представка *со-* = *съ-* и *сдѝрам* 'съдирам', произв. от *дерà* (вж.), с озвучаване *-с-* > *-з-* пред *-д*.

создрàве пожелание при сбогуване (Банско). – Лексикализирано съчетание от диалектен предлог *с* 'с' (вж. *со*[3]) и *здрàве* (вж.); или от *сос здрàве*, диал. вариант на *със здрàве* (вж. *здрàве*). За образуването срв. *сòзаби*.

создрама с вероятно знач. 'навес' в нар. пес.: *Седело е, Гюре, дос, седело е Гюре / ... / на малата врата, дос, под создрамата.* (Ломница, Кюстендилско). – От *солдрамà* (вж.) с асимилация *л – д* > *з – д*. – Срв. *сондурмà, сундурмà, сундурмè, сурдурмà, сурдумà, судурмà, судỳрма, салдармà, салдърмà, сълдърмà, здỳрма*.

создрòбам с вероятно знач. 'начупя на парчета' в нар. пес.: *Остра сàбя кье соскършам / бòйно кòпе кье создрòбам.* (Кукуш). – С озвучаване *-с-* > *-з-* пред *д* от **сосдрòбам* = *сосдрòбям* 'строшавам' (вж. *дроб*[1]).

созèма се 'да се вземем, да се оженим', обикн. в 1 л. мн. ч. **созèмем се** (Геров), **созèвам** 'побирам', **созèма** св. в. (Черешница, Костурско; Охрид; Струга; Църско, Битолско; Прилепско), **созè** мин. св. вр. 'обзе' (Долно село, Кюстендилско), **созè се** гл. с вероятно знач. 'взе се, намери се, появи се' в нар. песни: *Де се созè еднò сỳро пѝле,/ та са стъпѝ на кувàн на рàмо,... Дè се созè лỳдо-млàдо,/ та засачѝ мòми вòда.* (Банско), с вероятно знач. 'взе се, загуби се' в текст: – *Òти, òти фнòго страхь пребрàхь, дòрде дòйдеш, та ми се созè гласò.* (Банско). – Диалектен вариант на *съзèма се* (вж.).

сòзи 'този тук, този; онзи' (Златоград, Маданско), **созѝ** 'този' (Гоце Делчев; Кошница, Смолянско; Ситово, Рупчоско), **сузѝ** 'този тук; тази тук' (Забърдо,

Оряхово, Асеновградско; Дилов дол, Заграждѐн, Хамбар дере, Ардинско; Кокорово, Тикале, Смилян, Смолянско). – Произв.: *сѐзива* 'на тогова тук' (Ситово, Рупчоско), *сѐзика* 'този' (Ситово, Рупчоско), *созѝкана* мест. 'този тук, този; онзи' (Исьорен, Кръстополе, Ксантийско), *сѐзин* притежателно показателно мест. 'на тоя, на тая, на това' в изреч.: *Сѐзин дя̀ду то̀й има̀л ѐвци.* (Съчанли, Гюмюрджинско), *сѐзюв* 'на тогова' (Ситово, Смолянско); *асо̨зѝ* 'този тук' (Хвойна, Павелско, Асеновградско). – Образувано от *со*[4] 'този' (вж.) с деиктична частица *-зи*. Вж. ESSJ 2, 618. – Срв. *сѐйзи, съ̀йзи*. Срв. и *саз*[1], *са̀зи*.

созѝдам 'изградя' (Битоля). – Диалектен фонетичен вариант на *съзѝдам* (вж.).

сѐзма ж. 'мир, спокойствие' (употребява се само в клетви): *Данѐ сѐзма да не на̀йдеш и в грѐбът си, була̀ки!* (Странджа). – Произв.: *сѐзмого* ср. 'край на нещо (абстрактно)' в клетва: *Созмого да ни завий, та да ни нема!* (Загоричани, Костурско, ДА). – От нгр. *σώσμα* 'спасяване' произв. от *σώζω, σώνω* 'запазвам, спасявам; свършвам'. Вж. Д з и д з и л и с, Фонетични проблеми 102.

Созѐпол, град на Черно море. – От гр. *Σωζόπολις* 'град на спасението'. Вж. М и к о в 72, В. Б е ш е в л и е в , ИИБЕз 3, 1954, 347.

сои с вероятно знач. 'птици сови' в нар. пес.: ... *лопене са чуло нощя на таваня,/ сои е видяла бойковата щерка*... (Гоцеделчевско; СбНУ 24, 256). – Вероятно от *сѐви*, мн. ч. от *сѐва* 'нощна птица' (вж. *сѐва*[1]), с изпадане на *-в-* в интервокална позиция.

сой мн. ч. с вероятно знач. 'дървени подпорки на одър' в нар. пес.: *Какѐф съм ѐдър напра̀вил:/ даскѝте му са слѐви,/ сойте – босиляко̀ви.* (Церецел, Софийско). – Форма за мн. ч. от *соа̀* (вж. *со̀а*[2]). Срв. *суи* 'гредите, върху които се монтират кросната на мутафчийския стан', *суа̀, су̀а*.

сойна се 'спъна се' (Граница, Кюстендилско; ДА). – Вероятно погрешно записано вместо *сѐпна се* 'спъна се'.

сѐички с вероятно знач. 'ножчета' в нар. пес.: *Да ку̀пя ка̀ки армага̀н/ две зла̀тни вла̀шки я̀бълки/ сѐички белочѝрене,/ да рѐже ка̀ка, да едѐ.* (Добродан, Троянско) само в НПСБ 385. – Мн. ч. от **сѐичка* 'ножче', умал. от *сѐя* също (вж. *сѐя*[4]), в текста от първоначално съчет. *с сѐички* с опростяване *с – с > с* в сандхи.

сой[1] нар. 'род, коляно, корен; порода; произход, потекло', 'род, коляно; нрав; вид' (Геров). – Произв.: *свински сой* диал. прен. '(за човек) с лоши нрави и от лоши роднини', *сѐец,* умал. от *сой* 'род, коляно' (Геров); ФИ: *Сѐев* (от тур. *soy* 'род, поколение', И л ч е в , Р 457). – От тур. *soy* 'род, фамилия; поколение; порода; раса'. Срв. Ст. М л а д е н о в , ЕтР 598, B u d z i s z e w s k a , Słownik bałkanizmów 149. – Заето и в срхр. *со̑ј* 'род, племе; потекло; порода; сорт', рум. *sói* също (S c u r t u 321), арум. *soi̯a* също (P. D a c e s e l t, JIRSpr 1, 1894, 73), алб. *soj*, нгр. *σόϊ*. – Срв. *сойлѝя, сойсу̀з*.

сой² мест. 'този' (Родопите). – От праслав. **sь-jь* (вж. *сей*), което е от показ. мест. **sь*, с *о* по аналогия с показ. мест. *той* (вж.). Вж. ESSJ 2, 618. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 597. – Срв. *со⁴, сòга, сòя, сей, сòзи, сòйзи, суй¹*.

сой³ нареч. 'тъй, така' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), **сôй** нареч. 'така' (Смолян; Смолянско; Проглед, Манастир, Асеновградско; Чепеларе; Петково, Ардинско). – Произв.: *сòйнака* нареч. 'така' (Чепеларе). – Образувано по аналогия с *той, тôй* 'така' (вж.). Вж. ESSJ 2, 612, 635.

сой⁴ мест. 'свой' (Шумен; Кръстополе, Ксантийско), **сòю** мест. 'свое' (Чешнегирово, Асеновградско). – Произв.: *сòсн* 'свой, същи, същински' (Ясъюг, Гюмюрджинско), 'свой, близък, роднина' (Дервент, Дедеагачко), *сòйсн* 'свой' (Дервент, Дедеагачко), *сòйна* 'своя' (Дервент, Дедеагачко; Ясъюг, Гюмюрджинско; Родопите; Долно Луково, Ивайловградско), *сòйту* 'своето' (Въбел, Никополско), *соят* 'своят' (Кръстополе, Ксантийско). – От *свой* (вж.) с изпадане на *-в-* в говора.

сой⁵ 'дървени колове, забити в езеро, които служат за основа на колиба' (Дойран). – Произв.: *разсòй* 'разсоха, чатал' (Геров), *ръсòй* 'подпора с чатал на върха' (Кръвеник, Севлиевско). – Стегната форма от *сòи*, мн. ч. от *сòя³* (вж.).

сойгун 'обир' (Шумен), **сойгунлỳк** 'обирничество' (Шумен), **сойгонлỳк** 'обир, кражба, грабеж' (Смолянско; Ардинско; Маданско; Асеновградско; Девинско; Златоград, Маданско). – От тур. *soygun* 'грабеж', *soygunluk* също. Формата *сойгонлỳк* е със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-*. – Срв. *сойгунджѝя, сойгонжѝê, сойгунджилък*.

сойгунджилък диал. 'грабителство, кражба' (Захари Стоянов), 'обирничество' (Шумен). – От тур. *soygunculuk* 'грабеж', с *-лък* по имена на *-лък*. Вж. РРОДД 469. – Срв. *сойгун, сойгунджѝя, сойгонжѝê*.

сойгунджѝя диал. 'грабител, крадец', **сойгонжѝê** м. 'разбойник' (Родопите). – От тур. *soyguncu* 'грабител, мародер', със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-* в неударена позиция. – Срв. *сойгун, сойгунджилък*.

сойдурдисвам 'съдействам, участвам в обир' (П. Р. Славейков). – От основата на мин. св. вр. *soydurdı-* на тур. гл. *soydurmak* също с наст. *-ис-* от аористната основа в гръцки.

сойжуклѐнко прил. с вероятно знач. 'което е от сой, от добър род' в нар. пес.: *Я ми са мàльшко йоженѝх / яла са ячко измамѝх, / на сойжуклѐнко момѝче.* (Бяла река, Смолянско). – Вероятно от тур. *soycuklu* 'който е сой, от добър род', прил. от първонач. **soycuk*, умал. от *soy* 'род, потекло', по имена на *-ѐнко*, като *малѐнко*.

сòйзи местоим. диал. 'този'. – Образувано от *сой²* (вж.) с деиктична частица *-зи*, вж. ESSJ 2, 618. – Срв. *сòзи, со⁴, сòя, сей*.

сòйзимув 'на този' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Образувано от *сòйзи* 'този' (вж.) с морфема за дат. пад. *-му*, както в *сòму* 'на този', *сòйму* също, и с морфема *-в*, както в *сòгув* 'този' от *сòгу* също.

сойзу̀зин прил. ’опак, зъл, крамолник’ (Банско). – От *сойсу̀зин* (вж. *сойсу̀з*) с асимилация *с – з > з – з*. – Срв. *сой[1]*, *сойлия̀*.

сòйка[1] ’кресливa горска птица с бели и черни пера, Garrulus glandarius’, **сòйкя** ’креслива горска птица с бели и черни петна’ (Ръждавица, Кюстендилско; Ихтиманско). – Произв.: *сòйкин* прил., *сòйкино* в съчет. *сòйкино крилò*, *сòйкино гнездò* (Геров), *сòйчица* умал.; *осòйка* ’птица сойка, Garrulus glandarius’ (Скребатно, Гоцеделчевско; Махалата, Плевенско; Ветрен дол, Пазарджишко), ’вид птица’ (Брусен, Тетевенско; Лопян, Ботевградско; Бериево, Севлиевско), *осòйкя* ’птица с пъстри пера отгоре, сойка’ (Смолско, Пирдопско), *усòйка* също (Корово, Ракитово, Велинградско; Лещен, Гоцеделчевско), *усòйкя* също (Радовене, Врачанско). – Срхр. *сȏјка, шȏјка, шврјка*, рус. *сóйка*, чеш. *sojka*, словаш. *sojka*, пол. *sojka*, горлуж. *sojka*. – Праслав. **sajьkā*, произв. от **sajā* (вж. *сòа[5]*). – Вж. Miklosich, EtWb 313, Преображенский 2, 363–364, Holub–Kopečný 344, Brückner, SEJP 506, Machek 566, Ст. Младенов, ЕтР 598, Vasmer, REW 2, 687, 705, Skok 3, 301, Schuster-Šewc 18, 1331, Snoj 640, Vl. Šaur, Балк. езикозн. 37/1–2, 1994–1995, 113–114. Формата *сòйкя* е със смекчаване на *-к-* под влияние на предходното *-й-*, вж. Хр. Дейкова, Сб. Геров 2002, 294. Според Ив. Шишманов, СбНУ 9, 1893, 626, формите *осòйка, осòйкя* и *усòйка* са преосмислени по народна етимология с *осòе = осòй* ’северно, неогрявано от слънце място’ (вж.). Формите *осòйка, усòйка, усòйкя, усòкя, усòгя* ’птица; птица сврака’ са неправилно дадени като производни от *осòй, осòя, осòе, усòй, усòя, усòе* в БЕР 4, 942. – Заето и в рум. *zắică* ’сойка’, *zaĭță* (Skok 3, 301), унг. *szajkó* ’сойка’ (Цонев, История 2, 165), *zajgó* (Skok 3, 301), тур. *soyka, soyga* (Skok 2, 302), тур. диал. *zoyka* (Tietze 28). – Срв. *сòка[2]*, *соки[2]*, *сòкер*, *сòкя*, *сòа[5]*.

сòйка[2] ’място, в което не прониква слънце’ (Сърница, Хасковско). – От *осòйка* или *усòйка* (вж. *осòй*) с изпадане на началната гласна, схваната като предлог.

сòйка[3] диал. ’просто сгъваемо ножче’ (Долна Корешчата, Костурско; Стамболово, Павликенско), ’джобно ножче’ (Ленково, Никополско; Бяла Черква), ’ножче, което жените носят под престилката’ (Сухиндол), ’ножче, което виси на пояса на всяка жена’ (Охрид), ’дългообразен нож, с който се събира лапад’ (Загоричани, Костурско), ’джобно ножче с рогова дръжка’ (Кукуш), ’малко, извито ножче, чиренче’ (Боженци, Габровско; Раданово, Царева ливада, Великотърновско; Плачковци, Тревненско; Градище, Сръбе, Севлиевско; Въбел, Плевенско), **сòйкъ** ’вид габровско ножче за баби; изтъпено ножче’ (Кръвеник, Севлиевско), ’джобно ножче’ (Пелово, Тръстеник, Плевенско; Алваново, Търговищко). – От тур. диал. *soyka* ’сгъваем нож’ (SDD 3, 1246). – Срв. *сòя[4]*.

сòйка[4] диал. ’пакостник, хитрец’ (Т. Г. Влайков). – Вероятно еднакво със *сòйка* ’вид птица’ (вж. *сòйка[1]*), назовано по поведението на птицата. Срв. епитети за хора по названия на птици, като *гàрга, кỳкувица, сврàка, сокòл, щ́иглец*.

сойл 'сол' (Дряновско; ДА). – От *соль*, диалектен фонетичен вариант на *сол*[1] (вж.), с антиципация на мекостта, както в *койн* от *конь* (вж. *кон*).

сойлѝя 'който е от добър род' (Геров), **сойлѝя** прил. 'породист' (Дювернуа). – От тур. *soylu* 'знатен; от добър род; благороден; породист'. – Заето и в срхр. *сòјли* също (Škaljić 569). – Срв. *сой*[1], *сойзỳзин*, *сойсỳз*.

сòйльо м. в съчет. *длъгий сойльо* 'дълъг, висок, но сух човек, дангалак' (Геров). – Вероятно произв. от диал. *сòя* 'кол, прът, дълго дърво за подпора' (вж. *сòя*[2]) = *сохà* (вж.) с наст. *-льо* към именна основа, както в *гръ̀бльо*, *сънльо*, *дрѝпльо*, *гỳрльо*, *въшльо* и др. За семантиката срв. *върлѝна* 'прът' и прен. 'дълъг човек' и израза *стърчѝш като кол*. – Срв. *сòльо*. Срв. и *суйлѝв*.

сòймя с вероятно знач. 'взема, започна, захвана, понеча', със значение у Панчев 295 'намисля, река, потегля' в текст: *Едно се зàрекло благослòвено цàрство и сòймел егỳменот да излѐгуат нàдвор; àрно ама четириѐсетте каỳгерци беше вàтиле врàтите и нѝщо живо не припỳщале* (Прилеп; СбНУ 8, 3, 167). – От първоначално **сòема*, образувано с диал. глаголна представка *со-* = *с-* и **ѐма* 'взема, хвана', като в *поѐма*, *уѐма* (вж. *ѐмвам*), срв. *нàйма* = книж. *наѐма* (вж. под *наѐмам*[1]). Би могло да бъде и от първоначално диал. **сòумя* (>*сòўмя* > *сòймя* 'наумя си, намисля') = книж. *съумѐ* (вж.). *Сòймел* е форма за мин. вр. За значението срв. изразите *взѐма да излѝзам*, *запòчна да излѝзам*, *хвàна да излѝзам*.

сòйна[1] същ. с вероятно знач. 'усойна гора' в гатанка (за брадва, сатър): *Пишчи Стойко из сòйна* (Заборе, Дебърско). – От *осòйна* 'усое' или *усòйна* също (вж.), с изпадане на начално *о-* или *у-*, схванато като предлог, за което срв. *сòйница* от *осòйница* или *усòйница*.

сòйна[2] прил. в съчет. *сòйна зъмнѣ* 'змия усойница' (Банат), записано и *сòйна замнѐ* в текст: *Спал и сън сънỳвал:/ сòйна замнѐ душлà / у пàзвата м флѐзала,*... (Банат), **сòйнъ** в съчет. *сòйнъ лъмьъ* в нар. пес.: ... *Тъ си утѝди у гурѣ зилѐнъ, куладеле!/ Тъ си разбѝлъ дърву и кàмък, куладеле./ Тъ си извàди сòйнъ лъмьъ, куладеле!* (Русенско), **сойна** в съчет. *сойна земица* в нар. пес.: *Не ми намери студна йодица / най си намери сойна земица.* (Красен, Русенско). – От *усòйна* или *осòйна* (вж. *осòй*), еднакво по произход със *сòйна*[1] (вж.). – Срв. *сòйница*.

сòйнина[1] 'място, изложено на юг, място на припек' (Трънчовица, Никополско). – От *осòен* 'сенчест, неогряван от слънце' или *усòен* също (вж. *осòй*) с наст. *-ина*, с изпадане на *о-* или *у-*, вероятно схванати като предлог. За образуването срв. *тъмнинà* от *тъ̀мен*, *кръвнина* от *кръ̀вен*. За значението срв. от същия произход *присòе* 'място, изложено на слънце' и 'студено северно място', укр. *осовня* 'обърнат към слънцето планински склон'.

сòйнина[2] в текст: *Три касàпи кòле/ не мож да профтàсе/ кòле – тома сòйнина*. (Жижелци, Костурско). – Неясно.

со̀йница 'вид отровна змия, Vipera berus' (Геров; Лерин; Трънчовица, Никополско). – От *осо̀йница* или *усо̀йница*, произв. от *осо̀ен* (вж. *осо̀й*), с изпадане на начално *о-* или *у-*, вероятно схванато като предлог. – Срв. *присо̀йница* (под *присо̀е*).

сойсу̀з 'от просто потекло; неблагороден' (Панчев), прил. 'от лош род, с лоши морални качества' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско, Момчилградско). – Произв.: *сойсу̀зин* 'от лош род, с лоши морални качества' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско, Момчилградско, Банско). – От тур. *soysuz* '(за потекло) незнатен, прост; подъл; презрян'. – Заето и в срхр. *со̀јсуз* 'простак, никаквец' (Škaljić 569). – Срв. *сой¹*, *сойлѝя*, *сойзу̀зин*, *суйзу̀з*, *суйзу̀зин*.

сойтара̀ диал. 'шут, смешник, посмешище' (К. Константинов), 'повлекана' (Сухиндол), 'лъжкиня' (Копривщица), **сойтаръ̀** 'смешник' (гребенски говор в Силистренско), **сойтъръ̀** също (Ганчовец, Дряновско), **сойтарѐ** ср. с вероятно знач. 'лека жена' в нар. пес.: *Али бу̀лка во̀ди, Мѐнко / од го̀рните села̀/ Фатмѐ гевезелѝ, Мѐнко / Фатмѐ сойтарѐто.* (Дерманци, Луковитско), **сойтарѝя** диал. 'смешник' (К. Константинов), **со̀йтарѝйе** 'развалена жена, станала за гавра' (Шумен), **сойтерѝя** 'шут, смешник, посмешище' (Михалаки Георгиев). – Произв.: *сойтараджѝйски* прил. (Иван Вазов), *сойтарджѝя* диал. 'шут, смешник' *сайтарджѝя* диал. също, *сойта̀рин* 'човек, който залъгва другите с празни обещания' (Тръстеник, Плевенско), *сойтарлъ̀к* 'работа, занаят на шут, смешник' (Геров), *сойтерилъ̀к* диал. 'шутовство' (Михалаки Георгиев); ФИ: *Сойта̀ров, Сойта̀рев* и *Сойтарѝев* (Пловдив, Карнобат), *Со̀йтерийски* (Казичене, Софийско). – От тур. остар. *soytarı* 'шут, палячо, смешник; пройдоха; (прен.) хитрец, измамник'. Срв. РРОДД 469. Формите *сойтарлъ̀к* и *сойтерилъ̀к* са от тур. *soytarılık* 'шутовство; занаят на шут; (прен.) измамничество' с изпадане на -ı- в неударена позиция на българска езикова почва. – Заето и в срхр. *сѐјтарија* 'шут; глупав човек', *сејтарѝја* също (Škaljić 569, Skok 3, 214), рум. остар. *soitár* 'смешник, шут', *soitariu* също. – Срв. *суйтара̀*, *суйтъръ̀*, *суйтариа*, *солтарѝе̏*.

сок¹ 'течност, влага, която се намира в клетките, тъканите или празнините на растителен или животински организъм; течност, получена чрез изстискване на плодове; зелева чорба'; стб. **сокъ** 'сок' (Супр.). – Произв.: *со̀ков* прил., *со̀кче* умал., *со̀чав* прил. 'който е приготвен със зелев сок' (обл. Каменица, Кюстендилско; Копривщица; Витановци, Пернишко; Смолско, Пирдопско), *со̀чен* прил. 'който съдържа много сок; (прен.) който е запазил преснотата си, свеж; (прен.) звучен, приятен; (прен.) образен, изразителен', *со̀чно* нареч. 'образно, изразително', в съчет. *со̀чно жѝто* 'неузряло жито' (Геров), *соченѝца* диал. 'зелева чорба, сок' (Панчев), *со̀чец* умал., *сочѐц* също (Дювернуа), *со̀чност* 'качество на сочен'; *насоча (се)* 'изцедя сок; изтека малко по малко; нацедя се' [вж. *насоча (се)²*]; *осо̀ча (се), осо̀чвам (се)* 'изсушавам (се), пресушавам (се)' (Геров); *сокоизтисква̀чка*; *со̀кодвижѐние* 'движение на сокове в лозите' (Слатина, Ловешко), *млекосочен* в съчет. *клен*

млекосочен 'раст. шестил, Acer platanoides'. – Срхр. *сȍк*, род. п. *сȍка* 'сок', чак. *sȍk*, род. п. *sȍka*, словен. *sȏk*, род. п. *sǫ̑ka, sokā̂* също, струс. *сокъ*, рус. *сок, сóка* 'сок; беловина (външният пласт дървесина на дървото)', укр. *сік*, род. п. *сóку* 'сок', белорус. *сок*, също, чеш. диал. *sok* също, пол. *sok*, също, горлуж. *sok* 'сок; леща', доллуж. *sok* също. – Праслав. **sakъ*. – Сродно с лит. *sakaĩ* мн. ч. 'дървесна смола', латв. *sakas* също (с друга отгласна степен *sveķi* мн. ч. 'смола'), алб. *gjak* 'кръв', англосакс. *secg, gār-secg* 'море', гр. *ὀπός* 'сок' (за гръцката дума има и друго обяснение, според което тя е във връзка със стинд. *ā̆p-* 'вода' и пр.) (Solmsen, Untersuchungen 207–208, Meillet, Études étym. 238, Brugmann, Grundriss 2, 1, 165, Boisacq 708). Неясна е връзката с лат. *sūcus* 'сок' (фр. *suc*, итал. *sugo* и т. н.), която правят Persson, Beiträge 123, Brückner, SEJP 506, Ст. Младенов, ЕтР 598, срв. Brugmann, Grundriss 1, 113. Čop, Linguistica 5/1963, 34, свързва с хет. *šakuni-* 'извор' от ие. **su̯ekʷ-* 'извирам, вра; сок'. – Ие. **su̯okʷo-s / *su̯ekʷ-*. Machek, Stud. 54, се опитва да свърже със *сѐкна* (вж.). – Вж. и Miklosich, EtWb 313, Meyer, Alb. etym. Wb. 136, Pedersen, KZ 36, 285, Ernout—Meillet 1170, Преображенский 2, 351, Specht 56, Trautmann 248, Holub—Kopečný 375, Machek 566, Vasmer, REW 2, 688, Skok 3, 302, Schuster-Šewc 18, 1332, Bezlaj 3, 285, Snoj 591. – Срв. *сòчиво, сочивò*.

сок[2] 'нецепено дърво за горене, върлина' (Дебърско), 'чеп, клонче' (Смолянско), **сôк** 'клон на дърво' (Ракитово, Пазарджишко), 'основа на клон в стъбло на дърво, чеп; клонче' (Каменица, Велинградско; Горно Влахово, Смолянско). – Произв.: *сôче* 'клон на дърво' (Ракитово, Пазарджишко); МИ: *Сòковете* при Горно Влахово, Смолянско. – Диалектен фонетичен вариант на *сък* (вж.) с рефлекс *о* и *ô* на стб. **ѫ** в говорите. – Срв. *сак*[2].

сок[3] м. 'дърво бъз за правене на детска играчка като помпа' (Ново село, Видинско). – От рум. *soc* 'дърво бъз, свирчовина', срв. М. Младенов, ТБД 6, 280.

сок[4] 'серкме' (Старцево, Златоградско; ДА). – Вероятно погрешно записано вместо *сак* също (вж.).

сок[5] 'самоделна пита в стар тип кошери' (обл. Пиянец, Кюстендилско), **сòке** мн. ч. (Невестино, обл. Пиянец, Кюстендилско), **сòкье** 'останалият восък на топки след изваждането на меда' (Падеж, Благоевградско). – От **соть* също, диалектен фонетичен вариант на *сот* също (вж.), с промяна *ть > кь* в говора; или по формата за мн. ч. *сòке*. – Срв. *сът*.

сòка[1] 'разсоха, чатал' (Геров). – От **сòха = сохà* (вж.) със субституция *-х-* > *-к-*, като в *млòка* от *молòха*, *въздук* от *въздух*. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 598.

сòка[2] 'птица сойка' (Геров). – От *сòйка* също (вж.) с изпадане на *-й-*, както в *девочетѝя* от *девойчетѝя*. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 598. – Срв. *сòкя, соки*[2], *сòкер, сòа*[5].

сока̀й 'женска украса за глава във вид на шапчица от картон с предница, повдигната над челото, и с кърпа, спусната по гърба до глезените, с ресни на краищата; вид женски фес от копринен плат със сърма; дълга кърпа за глава от бяло платно, която се връзва под брадата и виси по гърба, по краищата обшита с шевици и ресни' (Геров; Сърпци, Битолско), 'сукман, вълнена рокля' (Стражица), **со̀кай** 'носия, която се окачва на главата, връзва се под брадата и виси зад гърба, с реси и други шевици' (Охрид; Струга; Прилеп; Дебърско; Кичевско), **сока̀и** мн. ч. 'особен вид старинно украшение на гърба на женска дреха' (Папрадишта, Велешко), **со̀каи** мн. ч. също (Галичник, Дебърско), **со̀ка** в текст: *Старите (жени) някога са носили на гърба си со̀ка, особена тежка украса с дълги реси.* (Галичник, Дебърско) само в Етнография на Македония 1992, 228, **сука̀й** 'вид женска украса за глава с форма на обръч, на която висят дрънкулки и мъниста' (Геров; Великотърновско; Бериево, Севлиевско; Асеново, Горнооряховско), 'вид украшение за глава от метал във вид на корона' (Ново село, Троянско; Лазарци, Еленско; Гостилица, Дряновско; Батошево, Севлиевско; Боженци, Лесичарка, Габровско), 'плитка шапка за глава от плат' (Тодорчета, Габровско; Пчелище, Великотърновско), 'част от забрадка с мъниста и пайети, която се поставя върху обръч на главата' (Българене, Ловешко), 'извита липова кора, облечена с плат и украсена на челото с метален венец от синджири и пластинки' (Добруджа), 'булчинско було за глава' (Топлеш, Габровско), 'забрадка с пиринчени пръстенчета' (Дряновско), 'женска украса за глава – шапчица с преметната назад кърпа' (Иван Вазов, Цанко Церковски), 'женска дреха' (Медовина, Поповско), **со̀кле** 'особен вид женска украса за глава, която виси на гърба с реси и други шевици' (Зап. Македония). – Произв.: *сокаис месали* 'шапковидни забраждания' (Габровско, Великотърновско), *сока̀йче* умал. (Великотърновско; Геров), *со̀кайче* 'бяло платно, вързано откъм плитката на косата' (Струга), *сока̀ница* диал. 'вид женско украшение за глава като шапчица от мукава с повдигната предница на челото и с кърпа с реси на краищата, спусната по гърба до глезените' (Геров); МИ: *Сока̀й* при Недевци, Габровско, *Сока̀йка* при Горунова могила и Недевци, Габровско. – Неясно. Може би от тюркски произход. – Срв. Р. Сефтерски, БЕз 7, 1957, 69–71, който сочи *саукеле* и *саукеле* 'вид накит' (срв. *со̀кле* погоре) от западната тюркска езикова група – киргизки, башкирски, узбекски и др. Според него думата е заета у нас вероятно от прабългарски. Според Ст. Младенов, ЕтР 598, може би във връзка с лат. *soccus* 'обувка' (вж.), като за семантиката сравнява бълг. остар. *чепи̇̀ци* 'обувки' (вж.) и рус. *чепе́ц* 'вид женска шапка; забрадка'. Той предполага арио-алтайски произход. Според Ст. Младенов, пак там, по народна етимология думата се свързва с корен *сук-* в *су̀ча* (вж.), *су̀кно* (вж.), *су̀кня* (вж.), *сукма̀н* (вж.). Формата *сука̀й* е от *сока̀й* с редукция *-о-* > *-у-* в неударена позиция.

сока̀к диал. 'улица; уличка', 'път' (Буново, Пирдопско; Съчанли, Гюмюрджинско), 'тясна уличка' (Ново село, Видинско; Софийско), 'пуста улица' (Радомир), 'тясна селска уличка' (Райково, Смолянско; Тополово,

Асеновградско), 'тясна стръмна улица' (Рила), 'затънтена улица' (Ярловци, Трънско), 'улица без изход' (Осетеново, Казанлъшко), 'малка крива улица' (Ичера, Котелско; Бяла река, Първомайско), 'прашна, кална улица, често затворена' (Войниково, Тервелско), 'тесен път за пешеходци; пътека в гора' (Стрижба, Крумовградско), 'тясна пътечка между съседи' (Върбово, Смолянско), 'гъсталак в гора' (Тетевен), 'ивица празно място' (Розово, Пещерско), 'място, през което прекарват овцете за доене' (Батанци, Шаренка, Маданско). – Произв.: *кьор сока̀к* 'сляпа, задънена улица' (от тур. *kör sokak* също), *сокака̀на* 'скитница, хаймана' (Свищов), *сокакѝня* диал. 'жена, която обича да се шляе по улиците, по сокаците' (Ст. Л. Костов), *сукакчѝѐ* м. 'уличник, скитник' (Широколъшки район, Смолянско, Маданско), *сока̀кни* прил. диал. 'уличен, който е откъм улицата, откъм сокака' (Ст. Л. Костов), *сока̀че* 'уличка' (Шумен; Габрово; Дряново; Севлиево; Копривщица; Чепеларе; Виево, Проглед, Смолянско; Ореховец, Ардинско), *сокачѐ* също (Средни Родопи), *сокачѐ* ср. 'уличка' (Самоков; Бели Искър, Самоковско), *сука̀че* 'място, през което прекарват овце за доене' (Тънково, Хасковско), *сока̀чна* в съчет. *сока̀чна врата* 'улична врата' (Шишковци, Кюстендилско), *сокачѝне* мн. ч. с вероятно знач. 'улички' в нар. песни: *Ту̀ва су ми тѐсни сокачѝне / нѐма дѐка са̀блю да завъртѝм, / нѐма дѐка боздуга̀н да въръльим / нѐма дѐка Ша̀рка да разѝграм.* (Красава, Брезнишко), *сока̀чка* 'тясна затулена уличка' (Източна Тракия), *сока̀шен* 'пътен, уличен' (Геров), *сока̀шки* прил. диал. 'пътен, уличен' (П. Р. Славейков; Геров), презр. 'уличен, който не се свърта у дома' (Смолско, Пирдопско), *сокашка* прил. 'улична' (П. Р. Славейков); *пресока̀квам се* 'миткам, снова' (Геров) (срв. *престръгвам се* 'минавам през стъргата', произв. от *стръга* = *стърга*, вж.); МИ: *Сока̀ка* при Рустан, Маданско, при Лилякова и Орехово, Асеновградско, *Сока̀кът* при Студенец, Асеновградско, *Сока̀ците* при Богутьово, Асеновградско, *Сока̀к махала̀* при Избеглии, Асеновградско, *Гаджа̀лов сока̀к* при Горски Долен Тръмбеш, Горнооряховско, *Узу̀нски сока̀к* при Смолян. – Чрез тур. *sokak* 'улица' от араб. *ẓuqāq* 'улица; малка уличка'. Вж. S k o k 3, 302, B u d z i s z e w s k a, Słownik bałkanizmów 149. Срв. S t a c h o w s k i, Stud. arab. 3, 81. – Заети и в рум. *socac* 'улица' (Банат) (G. W e i g a n d, JIRSpr 3, 1896, 326), *socác* също (Банат) (DLR 10/4, 1158), арум. *sucáche* също, мегленорум. *sucác* също, срхр. *со̀ка̄к* 'улица', *сока̑к* също диал. (Š k a l j i ć 569, S k o k 3, 302), алб. *sokák* също, гр. *σοκάκι* (S k o k 3, 302, B u d z i s z e w s k a, Słownik bałkanizmów 149). – Срв. *сакочѐ*.

сока̀лкя 'точилка' (Клисура, Трънско). – От *сука̀лка* също (вж. *сука̀ло*, *су̀ча'*), със свръхстарателно *-о-*.

со̀кам, со̀куйем 'свиквам' в текст: *Да со̀каш учѝлишните настоятельс на заседа̀нийе.* (Брьложница, Софийско). – Произв. от *о̀кам* 'викам' (вж.).

сока̀р 'добре увит тревен фураж, приготвен за товарене върху добитък' (Бориково, Смолянско), **сокар** 'въже' (Брягово, Първомайско), **сока̀рье** ж. 'връв, с която се връзват навуща' (Лилково, Пловдивско), **сока̀ре** мн. ч.

'върви за връзване на навуща' (Чепеларе), **сока̀рье** мн. ч. 'върви от коноп за връзване на цървул' (Ягодина, Девинско). – От *сука̀р* 'въже, връв за връзване на навуща' (вж. *су̀кам*[1], *су̀ча*[1]) със свръхстарателно *о* вместо *у* в неударено положение.

сокарді̀чка ж. диал. 'елек' (Енидже Вардар). – Образувано на българска езикова почва от нгр. *σωκάρδι, ἐσωκάρδιον* 'елек, камизолка', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 157. – Срв. *сокардичка, сука̀рда*.

сокардичка 'прибор за ядене' (Долновардарско). – Неясно. Според Ст. Романски, СбВерк 561, от нгр. *σωκάρδι* без посочено значение, може би със знач. 'лигавник'. – Срв. *сокарді̀чка*.

сока̀чьща 'готвачка' (Банат), **сокачьщ́а** 'жена, която готви на сватба; готвачка' (Банат). – От рум. диал. *socaciță* 'готвачка' (DLR 10/4, 1158). Срв. стб. **сокачин** 'готвач', което според Цонев, История, 2, 25, е заето в рум. *socaciu* 'готвач', *socăcesc* 'готвя'. Според DLR 10/4, 1157, рум. *socáci* е от унг. *szakács*. За етимологията на **сокачин** вж. още Miklosich, EtWb 313, Vasmer, REW 2, 688, под *сокал*, K. H. Menges, ZslPh 37, 1973, 19. – Срв. *сака̀ч*[2].

сòкер 'мъжка сойка' (Дряново, Ловеч, Видин, Русе, Велико Търново, Горна Оряховица), **сòкерь** 'птица сойка' (Енина, Казанлъшко), **сòкьер** 'лош нрав' в пример: *Зѐй го с сòкьеръ, ма шъ му с за главъта.* (Тръстеник, Плевенско). – Произв.: *сòкерица* 'птица сойка' (Геров), 'вид хищна птица; (прен.) зла жена' (Самоков, Ихтиман), *сокерица* 'птица лешникарка, Nucifraga caryocatactes'; ФИ: *Сòкеров* (Дряново, Велико Търново, Ловеч, Русе, Горна Оряховица). – Произв. от *сòка*[2] 'сойка' с наст. *-ирь* (от стб. ***-ырь** < праслав. **-yrь*), със свръхстарателно *-е-* на мястото на *-и-* в неударена позиция, както в *кỳкер* < **kukyrь*. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 598, и Хр. Дейкова, Сб. Геров 2002, 294.

соки[1] в текст: *Портите ни са желязни, къщите ни са в соки, на дворът има един бор*... (Карлово). – Неясно. Би могло да бъде погрешно записано вместо *висòки*, мн. ч. от *висòк* (вж.), с изпускане на *-и-*.

соки[2] мн. ч. с вероятно значение 'сойки' в нар. пес.: *Соки пасат по присоки,/ не са соки, девойки са,/*... (Цапарево, Санданско), **сòки** мн. ч. с вероятно значение 'сойки' в нар. пес.: *Сòки поя̀т у осòе / Не са сòки, а девòки.* (Бобошево). – Вероятно мн. ч. от *сòка*[2] (вж.). Срв. Хр. Дейкова, Сб. Геров 2002, 294. – Срв. *сòйка, сòйкя, сòкя, сòкер, сòа*[5].

сòкле ср. 'соколче; раст. синчец, метличина, сини метли, Centaurea cyanus' (Геров; Пателе, Леринско), 'ястреб' (Кондорби, Черешница, Костурско; Прилеп; Ярлово, Самоковско; Чуйпетлово, Пернишко; Стефаново, Радомирско), **соклѐ** ср. 'видграблива птица' (Гълъбово, Пловдивско), **сòкла** мн. ч. 'соколи' (Боснек, Пернишко; Дяково, Дупнишко), **сòкли** мн. ч. 'соколи' (Битоля; Кондорби, Костурско). – Произв.: *соклинàа* мн. ч. с вероятно знач.

'соколчета' в текст: ... *гра̀бнало трѐкьо и си го о̀днесло на сѐдело,/ да си на̀рани соклина̀ата ма̀ли.* (Прилеп, СбНУ 7, 3.191), *сокленѝшча* в пример: *Сокленѝшчата и со̀клите са̀му съ мѐсо се ра̀нe.* (Кондорби, Костурско). – Съответно от *со̀коле = соколѐ* 'соколче' (вж. *сокѐл*) с изпадане на *-о-* в неударена позиция. Формата *со̀кла* е вероятно от *со̀кола* (= *соко̀ла*), бройна форма, с изпадане на неударено *-о-*.

со̀кло ср. 'една от безсмислено подредените думи, ритмично скандирани от децата при определяне на този, който пръв ще започне играта' (В а к а р е л с к и, Етнография 469). – Неясно. Може би от звателна форма *со̀коло* от *соко̀л* (вж.), с изпадане на *-о-* в неударена позиция.

соклу̀ем 'грижа се за някого; грижа се за нещо' (Станьовци, Брезнишко), само в ДА, **суклу̀вам** 'шетам, върша домакинска работа' (Чурен, Елинпелинско). – Произв.: *соклу̀ване* диал. 'работа, слугуване' (Крум Григоров). – Неясно.

сокма̀нче в нар. пес.: Ма̀мното прѐлче девойче,/ мно̀го ще да̀ри да но̀си,/ од ма̀мното сокма̀нче,/ ма̀ма ще му скро̀и сокманче. (Сталийска махала, Ломско). – От сукма̀нче (вж. сукма̀н) със свръхстарателно -о-.

со̂кнам 'чистя сополи, изсеквам някого' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско, Маданско), **со̂кнам са** 'секна се' (Чепеларе), **со̂кна са** 'секна се' (Левочево, Славейно, Долно Фатово, Сивино, Смолянско; Костандово, Велинградско; Петково, Ардинско), **со̂кнем са** 'секна се' (Горна Арда, Смолянско), **со̂кньем са** също (Чокманово, Смолянско), **сьо̂кна са** 'секна се' (Годешево, Благоевградско). – Произв.: *иссо̂кнувам (се)* (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Девинско); *осо̂кнувам* 'почиствам изгоряла част на свещ, дърво и др.' (Ардинско, Асеновградско, Маданско), *осо̂кнувам са* 'почиствам носа си чрез силно духане' (Ардинско, Асеновградско, Маданско), *осо̂кнува са* '(за време) изяснява се' (Ардинско, Асеновградско, Маданско). – Диалектни варианти на *сѐкна (се)* (вж.) със застъпник *'о̂ (> о̂)* на мястото на стб. ѧ в говорите.

сококодѝчкам 'гъделичкам някого' (Зърнево, Драмско). – С епентеза на *о* от *скокодѝчкам* също (вж.).

соко̀л 'граблива прелетна птица със закривен надолу клюн и много силно зрение, Falco', 'птица крагуй, Falco gentilis' (Геров), 'птица обикновена ветрушка, Falco tinunculus' (Геров), 'птица ястреб, Accipiter' (Геров), 'птица Falco peregrinus' (Бобошево), прен. 'храбрец, юнак', **сокол** 'птица яребичар, Falco communis' (Ветрен дол, Пазарджишко), **со̀кол** също (Прилеп), **со̀кал** 'птица Falco' (Костурско), **секо̀л** също (Трънчовица, Никополско), **сико̀ль** м. също (Банат), **ско̀ль** 'птица сокол' (Банат); стб. **соколъ** (Житие на Константин). – Произв.: *соко̀л о̀рко* 'птица Falco subbuteo' (вж. *о̀рко), соко̀л скѝтник* 'птица Falco peregrinus', *благоро̀ден соко̀л* 'птица Falco rusticollis (Falco gyrfalco)', *голя̀м соко̀л* също, *далматѝнски соко̀л* 'птица Falco biarmicus', *ловджѝйски соко̀л* 'птица Falco cherrug', *ло̀вен соко̀л* също, *ма̀лък соко̀л* 'птица Falco

columbarius', *ръждивоглàв сокòл* 'птица Falco biarmicus', *сив сокол* 'птица Falco', *тъмен сокòл* 'птица Falco peregrinus', *соколàн* с вероятно знач. 'сокол' в нар. пес.: *Оплàкала се е птица ѐребица: „Брайно соколàне, що да са гадѝни...“* (Дерманци, Луковитско) (с експресивна наст. *-ан*, като в *мецàн, лисàн, вълчàн*), *соколàр* истор. 'някогашен царски или болярски прислужник, който обучавал ловни соколи; ловец с обучен сокол', *соколàрски* прил., *соколàт* прил. 'соколов' (Пещерско; Лъжене, Велинградско), *соколджѝя* 'лице, което обучава ловни соколи' (Требич, Софийско), *соколѐ* 'соколче' (Суходол, Софийско; Кралев дол, Сопица, Ярджиловци, Пернишко), *соколев* прил. (Реброво, Софийско; Дяково, Дупнишко; Кралев дол, Пернишко), *соколѐнце* 'соколче' (Папрадища, Велешко; Бусманци, Кокаляне, Маслово, Суходол, Софийско; Крапец, Чуйпетлово, Пернишко; Ярлово, Самоковско; Бистрица, Дупнишко; Ръждавица, Кюстендилско), *соколѐта* мн. ч. (Суходол, Софийско), *сокòлец* 'соколче' (Караманово, Стежерово, Свищовско; Геров), *сокòлин* диал. прил., *соколѝн* 'птица сокол' (Геров), *соколина* с вероятно знач. 'птица сокол' в нар. пес.: *Леле Марко дели баша/, като вино пийеш/ като биволина;/ ала очи въртиш,/ като соколина...* (Врачанско) (аугментативна форма на *-ина* като *юначѝна*), *соколѝнка* 'женски сокол' (Гушанци, Берковско; Сталийска махала, Ловешко), *соколѝнче* 'соколче' (Габаре, Белослатинско), *сокòлица* нар. 'женски сокол', *соколѝца* също (Лъжене, Свищовско; Тотлебен, Плевенско; Сопица, Пернишко; Радуил, Ихтиманско), *сокòлка* 'женски сокол', *соколник* 'раст. миши уши, Hieracium pilosella', *соколница* с вероятно знач. 'женска птица сокол' в нар. пес.: *Ей го, ей го, де иди/ сокол носи във ръка,/ соколнице, Петрано/ соколо льо, Иване.* (Юпер, Кубратско), *сокòлов* прил. 'присъщ, характерен за сокол', *сокòлови* прил. мн. ч. в съчет. *сокòлови очѝ, сокòлово* в съчет. *пѝле сокòлово, соколовци* мн. ч. 'соколи' в нар. пес.: *Сам го Господ подари/ с два сиви воловци/ като два соколовци.* (Русе), *сокòловче* 'соколче', *сокòлцки* 'соколов' (Костурско), *сокòлче* умал., *соколче* 'раст. метличина, Centaurea cyanus', *секòлче* 'малкото на соколче' (Трънчовица, Никополско), *сокольово* прил. в нар. пес.: *Мома Неда седи в градинка и шие шъве сокольово,/ криле паунови...* (Войнягово, Карловско); МИ: *Сокòл* при Нареченски бани и Павелско, Асеновградско, с. в Сярско, *Сокòла* при Етъра, Габровско, *Сокòлът* при Градище, Дебелцово, Кормянско, Севлиевско, при Яврово, Асеновградско, *Соколàре*, с. в Белослатинско, *Соколàрци*, с. в Котелско и Кочанско, *Соколѐвци*, мах. при с. Извор, Радомирско, *Сокòленци*, с. в Ивайловградско, *Сокòлец* при Лещен, Гоцеделчевско, при Хирево, Севлиевско, с. в Айтоско, *Сокòлино*, с. в Момчилградско, *Сокòлите*, с. в Кърджалийско, *Сокòлица* при Райково, Смолянско, при Попинци, Панагюрско, р., приток на Сазлийка, с. в Карловско, *Сокòлник*, с. в Добричко, *Сокòлова стенà* при Острец, Троянско, *Сокòловата кьóшкя* при Четрока, Асеновградско, *Сокòловата рътлѝна* при Каменица, Пирдопско, *Сокòлов дол* при Челопеч, Пирдопско, *Сокòлов кàмень* при Соколовци, Смолянско, *Сокòлов кàмик* при Буново, Пирдопско, *Сокòлово стѐне* при Черни Осъм, Троянско, *Сокòлово*, с.

в Карнобатско, с. в Дряновско, с. в Ловешко, с. в Балчишко, *Сокòловото* при Острец, Троянско, *Сокòловци*, с. в Смолянско, махала при Рашовица, Берковско, *Сокòлски манастѝр* при Етъра, Габровско, *Сокòлските кàмене* при Крушово, Асеновградско, *Сокòлско*, с. в Кърджалийско, *Соколчѐвци*, мах. при Койно, Кюстендилско, *Соколя̀не*, с. в Кърджалийско; ЛИ: *Сòкол*, *Сокòл* (Брезнишко, Софийско, Монтанско), *Соколѐна* (Софийско), *Соколѝн* (Върбица, Белослатинско), *Соколѝна*, *Соколѝнка*, *Соколѝца*, *Сокòлка*, *Сокòлчо* (Кюстендил); ФИ: *Сокòлов*, *Сòколов*, *Соколѝнов* (Белослатинско), *Сокòлски* (Бели Извор, Врачанско; Габровско). – Срхр. *сòкō*, диал. *сокô*, род. п. *сокòла* 'Falco', хърв. чак. *sȍkol* също, словен. *sókol*, *sokȍl*, род. п. *sokóla* също, рус. *сóкол* 'птица Falco; (прен.) юнак', род. п. *сóкола*, диал. *сокóл*, род. п. *соколá* 'Falco', струс. *соколъ* 'Falco; (прен.) юнак', укр. *сóкiл*, род. п. *сóкола* 'Falco; (прен.) юнак', белорус. *сóкал*, род. п. *сóкала* също, чеш. *sokol* също, словаш. *sokol* също, пол. *sokół*, род. п. *sokoła* 'Falco', горлуж. *sokoł* също, доллуж. *sokoł* също. – Праслав. **sakalъ*. – Суфиксът **-alъ* се среща в названия на птици, както и **-elъ*. – Според Miklosich, EtWb 313, Brückner, SEJP 506, Uhlenbeck, PBB 35, 171, Sławski, SPs 1, 109, Schuster-Šewc, 18, 1332, основата *sok-* е от звукоподражателен произход, по гласа на птицата. Те сравняват с пол. *sokotać* '(за кокошка) кудкудякам', рус. *сокотáть* '(за сврака) крякам', белорус. *сакатáць* 'кудкудякам', *сóкат* 'кудкудякане', гот. *saihwan*, нем. *sehen* от ие. **sequ̯-* 'говоря, казвам', рус. *сок* 'ищец', *сочѝть* 'търся' (вж. бълг. *сàкам*, *сòча*), което не приемат Vasmer, REW 2, 688–689, Bezlaj 3, 286. Според Miklosich, цит. съч., 313, думата е сродна с лит. *sākalas* 'Falco', обаче според Brückner, SEJP 506, FW 129, следван от Skok 3, 303, и Bezlaj 3, 286, литовската дума е заета от славянските езици, най-вероятно от руски. Според Meillet, Études étym. 419, Uhlenbeck, Aind. Wb. 301, Vasmer, цит. съч., 688–689, Mayrhofer 2, 286, праслав. **sakalъ* е сродно със стинд. *çakunā́s*, *çakúnuṣ*, *çakúntiṣ*, *çakúntas* 'вид птица, голяма птица'. Според Ст. Младенов, ЕтР 598, от ие. **k̑ok-*. Според Lokotsch № 1799, и Булаховский, ОЛЯ 7, 98, думата е заемка в славянските езици от араб. *ṣaqr* 'ловен сокол', откъдето е срлат. *sacer* 'Falco', сргр. *σάκρε*, фр. *sacre*, итал. *sacro* и *sagro*, исп. *sacre*, португ. *sacre*, нем. *Sackerfalke* 'вид ловен сокол', арм. *sakr* 'вид птица', което според Vasmer, цит. съч., 688–689, е неоснователно. В анализ на тезата на Lokotsch, цит. съч., отхвърлена от Vasmer без аргументация, М. Рачева, Заемки от арабски произход в български език. Проблеми на етимологичното проучване (дисертация) 90–93, определя като неубедително предполаганото заемане в славянските езици на араб. *ṣaqr* 'ловен сокол' в резултат на разпространението на лова с обучени соколи от Германия през Византия и посочва източния произход на лова с хищни птици, както и достоверната или вероятна тюрко-монголска етимология на названия на обучени за лов хищни птици: рус. *беркýт*, пол. *birkut*, рус. укр. *балабáн*, пол. *bałwan*, рус. укр. *крéчет*, пол. *krzeczot*, *krzeczet*, но смята, че предположението за ранно тюркско посредничество при евентуално заемане на араб. *ṣaqr* 'ловен сокол' в

славянските езици също не намира достатъчно аргументи. Machek 566 смята, че не е изключено думата да е арабска заемка, но той предлага и вероятно сродство с хет. *kalli-kalli* 'сокол', което не приемат Schuster-Šewc, пак там, Bezlaj, пак там. Палеоевропейски произход предполага Oštir 48, като същевременно свързва слав. *сокòл* и лат. *sacer* с праслав. **sąръ*. Според Walde–Pokorny 1, 456, Walde–Hofmann 1, 212, Ст. Младенов, цит. съч., думата е сродна с лат. *cicōnia* 'щъркел', гр. *κύκνος* 'лебед' и стинд. *çočati* 'блести' (< ие. **k̂eu-k-*), което отхвърлят Boisacq 532, и Vasmer, цит. съч. Погодин, Следы 146, дели думата на *со-кол* и смята, че е образувана от названието на птица **скол* или **кол*, което влиза в състава на пол. *jaskółka* 'лястовица', бълг. *сколовран* (вж.). Brugmann, Grundriss 2, 1, 367, отбелязва, че *сокòл* е получено чрез асимилация от **сокел*. – Вж. и Fick 1, 45, 425, Hübschmann, Arm. Gr. 276, Преображенский 2, 350, **Holub–Kopečný** 344, Brückner, ZfslPh 2, 309, KZ 49, 179, Fraenkel, LEW 757, Moszyński, Zasiąg 133, Snoj 591. – Заето в рум. ЛИ *Socol* (Rosetti, Influenţa 55), алб. *sokól* 'ястреб, орел' (Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 13/8, 12), *sokol'* 'сокол, ястреб' (Селищев, Слав. нас. 198, 304). – Срв. *сакòл, сòкле, сокле̂*.

сокòсна прил. '(за година) високосна' (Тънково, Хасковско; Господинци, Гоцеделчевско). – Алегроформа от *високòсна* (вж. *високòсен*), с изпадане на *ви-*.

сокотела таен майсторски говор 'сметка' (Кривопаланско), **сокотя̀ла** в израз: *Чъ тъ фàтим à тѐбъ нъ сокотя̀лу* (Ново село, Видинско), според М. Младенов, ТБД 6, 280, със знач. 'безизходица, теснотия', с по-вероятно знач. 'ще те хвана на тясно', букв. 'ще те хвана да ти искам сметка'. – От рум. *socoteálă* 'сметка; отчет; мярка'. – Срв. *сукòта, сакòта, сакутя̀ла*.

сòкресто ср. 'секвестиране' в текст: *В кафеньота беше и Мехмед Чауш, който беше присъствал на сòкрестото.* (ДА). – Може би деформиран звуков облик на *секвѐстър* спец. 'запор за обезпечаване неприсъдено още право на вземане', което е от фр. *sequestre* също.

сокрѝвам се, сокрѝя се 'скривам се' (Кюстендилско), **сокрѝя** 'скрия' (Горна баня, Железница, Софийско; Кула). – Диалектни варианти на *скрѝя (се), скрѝвам (се)* (вж.).

сòкрул м. остар. 'свекър' (Ново село, Видинско). – От рум. *sócrul*, членувана форма от *sócru* 'свекър; тъст', срв. М. Младенов, ТБД 6, 280.

сокỳл 'чувал' (Малко Търново). – Вероятно погрешно записано в ДА вместо *сакỳл* 'чувал' (вж.) в същия говор или със свръхстарателно *-о-* от първонач. **сукỳл*, което е с асимилация *а –у > у – у* от *сакỳл* (вж.). – Срв. *сукуле̂, сукỳлька, сукульче, сакỳль, сàкул, съкỳль, съкỳл, секỳль*.

сокърви 'гной' (Банско; Юж.). – Диалектен фонетичен вариант на *сукърви* (вж.). – Срв. *сокървица, сокървиче, сукървица, съкръвица*.

сокъ̀рвица 'гной, смесена с кръв' (Банско), **сокръ̀вица** 'кръв и гной, които текат смесено от рана' (Тръстеник, Плевенско), **сокр̥̀вица** 'течение на гной с кръв от рана' (Житуша, Радомирско; Падеж, Благоевградско; Бобошево). – Диалектни фонетични варианти на *сукъ̀рвица* (вж.), *сукръ̀вица* (вж.). За образуването срв. *сограшица*. – Срв. *сокърви, сỳкарвица, сукърви, сỳкарви, сукървишь, съкръвица, сокървиче*.

сокървиче 'раст. кървавиче, Lychnis coronaria = Agrostemma coronaria'. – Диалектен фонетичен вариант на *сукървиче* (вж.). – Срв. *сокърви, сокъ̀рвица, сукъ̀рвица, сукръвица, съкръвица*.

сокъчѐл 'много малка и тясна уличка' (Ново село, Видинско). – От рум. диал. *socăcél* също, умал. от *socác* 'улица'. Срв. DLR 10/4, 1158. Вж. L. Dimitrova-Todorova, The Romans Balkans 2008, 84. – Срв. *сокàк*.

сồкь м. 'тясно място, дето се прескача река' (Чепинци, Смолянско, ДА). – От тур. *sık* 'тесен' по думи от славянски произход в говора с *-ồ-* на мястото на общобълг. ъ от стб. **ъ, ѫ**. За *ồ* вместо **ъ** срв. Т. Ат. Тодоров, БЕз, 47/4, 1997–1998, 40–46.

сòкя 'птица сойка, Garrulus glandarius' (Лешко, Падеж, Благоевградско; Враца; Бобошево; Замфирово, Берковско), **сокя** 'вид птица, голяма колкото гарван, с тъмносив цвят на перата, по крилата със светлозелени петна' (Горно Озирово, Гушанци, Берковско). – От *сòйка* (вж.) с премет на мекостта, за което срв. *мàкя* от *мàйка*, *девòкя* от *девòйка*. Би могло да бъде и от *сòйкя* с изпадане на *-й-*, както приема Хр. Дейкова, Сб. Геров 2002, 294. – Срв. *сòка²*, *соки*.

сол¹ ж. 'бял минерал (натриев хлорид), който се употребява за подправка на храни, за консервиране и пр.; химическо съединение на киселина с метал', прен. 'нещо много важно, нещо съществено', прен. книж. остар. 'тънко остроумие, духовита насмешка', 'духовитост, ум' в текст: *И ми се стори, че тоз човек има повече сол в главата си и поверение към себе си, отколкото Костаки.* (Св. Миларов), **соль** м. 'готварска сол' (Съчанли, Гюмюрджинско; Черешница, Костурско; Ахряне, Смолянско; Еленско; Каяджик, Суфлийско; Жировница, Тетовско; Твардица, в Молдавия; Банат), **сồй** 'готварска сол' (Тръстеник, Плевенско), **сола** род.-вин. п. в текстове: *Седнал Марко с макя да вечера / сола – леба и вино цървено.* (Благоевградско), *Седнà Мàрко с мàйкя да пладнỳва – / сỳа лѐба и белàго сòла...* (Долна Малина, Софийско); стб. **соль** 'сол' (Зогр., Мар., Син. пс., Супр., Охридски листи), **сольнъ** прил. 'солен' (Син. пс., Син. тр.), **солило** 'съд за сол' (Зогр., Мар., Асем., Остром.). – Произв.: *сòль зѐмата*, със значение у Шклифов, БДиал 8, 311, 'земята е пълна с...' в изречения: *Сòль зѐмата крỳши. Сòль зѐмата слѝви.* (Черешница, Костурско), с по-вероятно знач. 'земята е посипана с...', *английска сол* 'очистително лекарство', *булина сол* 'смляна печена царевица със сол' (Черничево, Карловско), *бя̀ла сол* 'каменна сол', *готвàрска сол, елскà сол* 'морска сол' (Панчев) (в БЕР 1, 493, *елскà сол* е дадено като неясно, а според Дзидзилис, Фонетични

проблеми 117, *елскà* в съчет. *елскà сол* е вероятно от **ялска* < *яло* < нгр. *γιαλός* < стгр. *αιγιαλός* 'крайбрежие; море'), *зàешка сол* 'кварц' в текст: *ниви с бели камъни зàешка сол* (Топлеш, Габровско), *зàйча сол* също (Бутово, Павликенско), *кàменна сол* 'сол на камък, копана от земята', *мòрска сол* 'сол, вадена от морето', *òвча сол* 'морска сол' (Геров), *пача сол* 'мерудия – смес от смляна печена царевица и тиквено семе' (Жеравна, Котелско), *черна нечиста сол* 'морска сол' (Геров), *сòль тòпка* 'игра за момчета с топка от говежди косми' (Банско), *шàрена сол* 'смес от счукани миризливи треви, сол, пипер и пр., която се употребява за ядене с хляб; чубрица', *солàр* рядко 'търговец или производител на сол' (А. Страшимиров, Ил. Блъсков), *соларѝя* 'солна мина' (Банат), *солàрна* 'мандраджийско помещение за осоляване на кашкавал' (Попина, Силистренско), *солàрник* 'съд за сол' (Геров), *сòларник* 'кутия за сол; обикновен дървен долап за сол' (Велес), *соларник* 'ръчна мелница' (Хр. Вакарелски), *солàрници* диал. 'подставки за буци каменна сол, предназначена за кърма на овцете', *соларниче* в скоропоговорка: *Гъргуле мое сол соларниче.* (Велес), *солàрски* прил. в съчет. *солàрски пут* диал. 'път, по който са прекарвали сол', *солàрство* 'производство на морска сол', *солѐн* прил. 'който съдържа (много) сол; запазен от развала, консервиран със сол; който е с вкус на сол; (прен.) скъп; неприятен, долен, неприличен, обиден', *сòлен* прил. 'който се състои от сол; предназначен за (добиване на) сол', *солѐна* 'която е с вкус на сол; която притежава сол', *сòлена* в съчет. *сòлена рѝза* мандраджийски термин 'пенестата маса върху саламурата на сирене' (Попина, Силистренско), *сòлена хартѝя* 'гласпапир' (Мраморен, Врачанско), *солена* в съчет. *солена бигор* 'с голяма доза сол, много солена' в пример: *Солена бигор ви е манджата.* (Копривщица), *бѝгор солѐно* диал. 'много солено', *соленѐе* 'има солен вкус, солен е', *солѐни* в съчет. *солѐни хàпки* 'хапки, посолени с лют пипер, които се ядат от двамата млади при годеж' (Беброво, Еленско), *солѐния* в съчет. *Солѐния вѐтър* 'вятър, който идва откъм морето' (Лясковец; Горнооряховско), *соленѝк* 'съд за сол' (Батак; Геров; Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Челопек, Кумановско), *сòленик* 'малка дървена кутия за сол, която се закача на стената' (Дебърско), *соленик* 'название на почва' (Малашевци, Софийско), 'раст. Salicarnia herbacea' (Богданлия, Елинпелинско; Герман, Кривина, Софийско), *сольенѝк* 'малък кръгъл дървен съд с похлупак за сол' (Лясково, Смолянско), *соленѝло* (Ст. Младенов), *соленѝца* 'солница, малък съд за слагане сол на трапезата' (Самоков), 'дървен съд с две отделения за сол' (Костандово, Велинградско), 'кесийка от плат за носене на сол или червен пипер на нивата' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *соленица* 'солница' в гат.: *На върф бука соленица* (глава с много въшки) (Прилеп), название на почва (Хърсово, Мелнишко), *соленѝче* 'солничка' (Дювернуа; Геров), *солениче* 'джобче' в гат.: *Солениче на дъбиче* (Ресен, Прилеп), *соленѝчка* 'солничка' (Дювернуа; Геров; Ракитово, Велинградско), *сольенѝчка* 'малък кръгъл дървен съд с похлупак за сол' (Лещен, Скребатно, Гоцеделчевско), *солѐничък* умал. 'солен' (Геров), *солѐнка* 'сухо тестено сладкарско произведение с приятно солен вкус',

солѐнко умал. 'соленичко' (Геров), 'нещо слабо солено на вкус' (Ихтиманско; Ръждавица, Кюстендилско), *солѐно* нареч. 'скъпо, с много мъка' (Геров), *сольѐно* прен. 'скъпо' (Самоков), *солѐност, солѐнчак* 'почва с изобилно количество сол' (Дювернуа), *сѐлец* диал. умал., *солѐш* с вероятно знач. 'нещо лошо, прекалено солено' (вм. *солѐж*) в съновник: *Ако сънуваш соль – лошо (солѐш).* (Банско), *солѝлка* 'буца каменна сол за животни' (Горни Лом, Белоградчишко), *солѝло* нар. 'вода или каша с много сол за осоляване на нещо', 'смес от сол с други подправки за солене', 'саламура' (Геров; Одърне, Плевенско; Куфалово, Солунско), 'количество сол за едно осоляване на ястие' (Ракитово, Велинградско), 'буца каменна сол' (Кюлевча, Шуменско), *сулѝлу* 'място, дето се слага сол на добитъка' (Кръвеник, Севлиевско), в нар. пес.: *Уфчѐри чу̀кът кърмѝлу,/ кърмѝлу, о̀ще сулѝлу.* (Богатово, Севлиевско), *со̀лило* 'място, където стои буца каменна сол, от която животните близкат след паша' (Софийско), 'саламура' (Герман, обл. Долна Преспа), *сольило* в гат.: *На врх бора сольило (гола глава)* (Призренско), *солина̀рник* 'солница' (Прилеп; Геров), *со̀линец* 'назвавие на почва' (Глумче, Карнобатско), *солѝще* 'място, където кърмят овце със сол' (Панчев; Севлиевско), *сулѝщи* 'местност, където се изнася посолена храна за добитъка' (Кръвеник, Севлиевско), *солище* 'назвавие на почва' (Брест, Гулянци, Никополско), *со̀лища* 'каменни солници' (Ухловица, Смолянско), *со̀лна* в съчет. *со̀лна киселина̀* хим. 'вода, наситена с хлороводород', в етимологична фигура *сол со̀лна* с вероятно знач. 'изпитваща нужда от сол', в нар. пес.: *Нито съм за вода̀ жа̀дна,/ нѝто съм за сол со̀лна / аз си блѐя за Ива̀на.* (Свищовско), *солна* 'солена' в нар. пес.: *Седна̀л Марко с майка да вечеря/ солна лѐба и вино̀ червено.* (Първомай, Петричко) (вероятно от *со̀лена* с изпадане на *е* в неударена позиция), *солнѝк* 'домашен съд, в който се пази сол, солница' (Броди; Геров; Кърналово, Петричко; Ново село, Троянско), 'разклонен пън с пет-шест чатала, на който слагат камък сол в средата на обора, за да близке добитъкът' (Геров; Трънчовица, Никополско; Тотлебен, Плевенско; СЗ), 'място за солта в кошарата' (Слатина, Ловешко; Градище, Севлиевско; Филиповци, Разложко), 'пробита кратуна, в която се слага сол' (Орловец, Горнооряховско; Долна Митрополия, Плевенско; Слатина, Ловешко), жарг. 'пистолет', разг. ирон. 'джобен часовник' (Ст. Ц. Даскалов), *сольнѝк* 'малък кръгъл дървен съд с похлупак за сол' (Горни Юруци, Малък Девесил, Крумовградско; Беден, Девинско; Господинци, Гоцеделчевско; Буково, Шаренка, Маданско), *сольнѝкь* 'солнѝца' (Гулица, Варненско; Чепинци, Смолянско), *сольньѝк* също (Чепеларе, Ерма река, Маданско), *сульнѝкь* 'солнѝца' (Банат), *сульнѝк* също (Съчанли, Гюмюрджинско), *со̀льник* също (Девесилица, Крумовградско; Беден, Девинско), 'дървен съд за сол без похлупак' (Сърница, Велинградско), *со̀лньикь* 'захлупци за сол' (Габрово, Ксантийско), 'дървена кутия за сол' (Котел), *со̀льньик* 'солница с похлупак' (Покрован, Ивайловградско; Златоград), *со̀льньикь* (Буйново, Стрижба, Крумовградско), *салнѝк* (вж.), *сальнѝк* м. 'дървени захлупци за сол' (Смилянски район; Рудозем, Смолянско, вж. *салнѝк*), *со̀лница* 'оградено равно място край море, в което се влива солена вода за

добиване на морска сол', 'рудник за добиване на каменна сол', 'дървен съд за сол' (Тотлебен, Плевенско), *солни́ца* 'малък съд, в който се слага сол на трапеза', 'поставка от колчета в кошара, на която се слага голяма буца сол, за да я ближат овцете' (Трънчовица, Никополско; Геров), 'малка чутура за чукане на сол' (Ветрен, Кюстендилско), *сольни́ца* 'малък кръгъл съд с похлупак за сол' (Добростан, Асеновградско), 'дървена солничка' (Кирютна, Кирсаново, Твардица, в Молдавия), *сулны́ца* 'дъсчен съд за сол, който е закачен на стената' (Банат), *солница* 'название на почва' (Добри дол, Първомайско), 'пън с пет-шест чатала, на който се поставя сол в средата на обора за храна на добитъка' (СЗ), *солници* мн. ч. 'места със сол' (Беломорска Тракия), *солни́че* 'солничка' (Кърналово, Петричко), *сольни́че* също (Драбишна, Ивайловградско), *солни́чье* също (Тешово, Гоцеделчевско), *солни́чка* 'малка солница', диал. 'глинен съд за сол', 'малка гаванка за сол' (Момино, Варненско), *со̂лничька* 'дървена кръгла солница с похлупак' (Смолянско), *солни́чки* мн. ч. 'обредни сватбени кравайчета, приготвяни за момите, които образуват групата певачки откъм невестата' (Странджа), *со̀лно* в съчет. *со̀лно желѐзо* 'желязно чукало за кълцане на сол в кутел' (Самоков), *солно* в съчет. *солно зеле* 'раст. вълмо, Salsola', *солти́льник* м. 'захлупци за сол' (Проглед, Асеновградско) (от основа *солт-* в членуваната форма *солта̀*), *сольти́льник* също (Бостина, Момарско, Турян, Смолянско), *сольты́льник* също (Долно Фатово, Момчиловци, Полковник-Серафимово, Търън, Смолянско), *сольты́вник* 'солница' (Борино, Мадинско; Влахово, Смолянско), *солти́рьньик* също (Чепеларе; Ерма река, Мадинско), *сольти́льница* 'дървена солница' (Буково, Смолянско), *солу̀вам* диал. 'произвеждам морска сол', *со̀лца* (вж.), *со̀льца* (вж.), *со̀лче* умал. (Куманово), *со̀льче* 'сол' (Жировница, Тетовско), *солчи́ца* умал., *сольчи́ца* също (Суходол, Софийско), *соля̀* 'слагам сол за вкус; подправям със сол; посолявам; консервирам със сол; насолявам; посипвам с нещо ситно', *со̀ля* също (Кърналово, Петричко; Черешница, Костурско; Съчанли, Гюмюрджинско), *со̀ла* също (Тръстеник, Плевенско; Ихтиманско; Ленково, Никополско), *сулъ̀* също, *со̀лим* също (Милчина лъка, Кулско; Ръждавица, Кюстендилско), *со̀льим* 'соля, посолявам' (Самоков), *со̀лян* 'солен' (Геров), *со̀ляр* 'продавач на сол' (Геров), *со̀лярка* 'продавачка на сол' (Геров); *безсо̀лен* 'който е с недостатъчно сол; (прен.) безсъдържателен, глупав', *бѐсолан* също (Давидково, Петково, Ардинско; Славеино, Смолянско; Мадинско, Асеновградско), *безсолнак* 'безсолно ядене' (Габрово); *възсолѐн* прил. 'който е със слабо солен вкус' (Габрово, Дряново, Троян), *възсолѐнко, възсолѐничко*; *досоля̀, досоля̀вам* 'соля допълнително, достатъчно или докрай', *досо̀ля, досо̀лвам* също (Кондорби, Костурско), *досо̀лювам* също (Самоков); *засоля̀, засоля̀вам* 'посолявам малко', *засо̀лна, засо̀лвам* също (Геров), *засоля̀ се* 'хапвам нещо солено', *засоля̀вам си с нѐщо* 'хапвам си нещо, за да усетя нещо солено', *засо̀лювам се* 'хапвам нещо солено' (Самоков), *заса̀лям* 'посипвам с нещо' (Трънско), *заса̀львам* 'посолявам храна на животно със сол' (Доброславци, Софийско); *избезсолнся* 'ставам безсолен' в текст: *ако сольта избезсолнѣе, съ какво ще да ся осоли?*

(Кратко тълкование на Евангелието от Матея, 1867, 57); *изсоля̀, изсоля̀вам* 'соля, колкото трябва, соля всичкото, докрай', *изсолване* спец. 'метод, при който белтъчините се утаяват на групи или фракции'; *насоля̀, насоля̀вам*, диал. *насо̀лвам, наса̀лям* диал. 'соля, колкото е потребно; (прен.) нахоквам', *насо̀ля, насо̀львам* 'соля, колкото е потребно' (Кондорби, Костурско), *насо̀лювам* 'посолявам' (Самоков), *на̀сола* 'посипя със сол; изобщо посипя с нещо' (Ихтиманско), *на̀солам* също (Прилеп), *насо̀ла* също (Долна Митрополия, Тръстеник, Плевенско), *насулъ̀* 'посипя със сол; консервирам с посоляване' (Банат); *нисулѐн* прил. 'безсолен' (Банат); *осоля̀, осоля̀вам* 'турям на нещо сол; посолявам', *осоля̀ се, осоля̀вам се* 'ставам солен'; *о̀сол* 'количество сол за осоляване на едно ястие' (Тихомир, Крумовградско; Павелско, Асеновградско), *о̀сọла* ж. също (Смолянско), *о̀сọлак* м. също (Смолянско, Маданско, Ардинско, Асеновградско); *обезсоля̀, обезсоля̀вам* 'оставям нещо с недостатъчно сол; правя нещо да стане с по-малко сол', *о̀бесола, обесо̀лвам* също (Ботевград), *обессо̀лювам* също (Самоков); *обсоля̀, обсоля̀вам се* 'правя нещо да стане солено' (Геров); *посоля̀, посоля̀вам* 'слагам нужното количество сол', *пусулъ̀* 'сложа необходимото количество сол, посоля' (Зап), *посо̀лвам* 'посолявам' (Геров), *посоля̀ се, посоля̀вам се* 'бивам посолен', *посо̀ля, посо̀львам* 'поставям сол; (прен.) разхвърлям нещо по повърхността' (Кондорби, Костурско), *посолу̀вам, посо̀лим* 'поръсвам със сол, захар' (Ново село, Видинско), *посо̀лювам* също (Самоков), *поса̀лям* 'посолявам' (Геров); *подсоля̀, подсоля̀вам*; *пресоля̀, пресоля̀вам, пресо̀лвам* 'слагам повече сол, отколкото трябва; (прен.) преувеличавам нещо при разговор', *пресо̀ля, пресо̀львам* 'слагам допълнително сол' (Костурско), *пресо̀ли се* безлич. 'става по-солено, отколкото е нужно' (Костурско), *пресо̀ла, преса̀йам* също (Тръстеник, Плевенско), *прѐ̂сола, прѐ̂со̀лвам* 'слагам в нещо повече сол, отколкото е нужно' (Радовене, Врачанско), *прѐ̂со̀ла са, прѐ̂со̀лвам са* 'ставам по-солен от необходимото' (Радовене, Врачанско), *преса̀лям* 'слагам повече сол, отколкото е необходимо' (Геров), *преса̀ля се* 'става по-солено от необходимото' (Геров), *прѐсол* 'кисело зеле' (Кондорби, Костурско), *прѐсой* м. 'таратор с вода вместо с кисело мляко' (Тръстеник, Плевенско), *прѐсул* 'саламура' (Кукуш), *прѐ̂сол* 'солена вода' (Смолянско, Ардинско), 'зелева чорба' (Рудозем, Смолянско; Павелско, Асеновградско), 'солена вода за запазване от разваляне на сирене или на други продукти за ядене; саламура' (Радовене, Врачанско), *пресо̀л* диал. 'на който е сложена повече сол, отколкото трябва; (прен.) (за шеги, закачки и под.) прекален, неприличен', 'саламура' (Ръждавица, Кюстендилско), нар. 'кисело зеле', 'слама, напръскана с топла солена вода и поръсена с трици' (Кюстендилско), 'солена кърма за добитъка' (Горно Тлъмино, Босилиградско; Брезнишко; Витановци, Пернишко), в съчет. *крушо̀в пресо̀л* 'питие, приготвено от круши, накиснати във вода' (Тетевен), *пресо̀ль* (Падеж, Благоевградско; Искрец, Софийско; Загоричани, Костурско), *прѐсал* 'кисело зеле' (Коларово, Благоевградско), *прѐсъл* 'кисело зеле' (Черешница, Костурско), *пря̀сол* 'кисело зеле; нещо, което е прекалено солено' (Габровско), 'зелева чорба' (Първо-

май), *прясул* 'сирище' (Твардица, в Молдавия), *пря̀сул* 'солена вода за туршия' (Страхилово, Свищовско), 'подсолена вода за запазване на сирене или за туршия; саламура' (Странджа; Севлиево; Троян; Бракница, Поповско; Съчанли, Гюмюрджинско), *пря̀суль* м. 'гъст солен разтвор, саламура' (Енина, Казанлъшко), *пресо̀лева* в съчет. *пресо̀лева чорба̀* 'зелева чорба' (Кюлевча, Шуменско), *пресо̀лев* 'пресолен' (Геров), *пресо̀льова* в съчет. *пресо̀льова чорба* 'кисела зелева чорба' (Баня, Пазарджишко), *пресо̀ляв* 'в който се държи или готви пресол; който е приготвен от или с пресол' (Смолско, Пирдопско), *пресо̀лец* 'кисело зеле, кисела зелева чорба' (Геров), *пресо̀лъц* 'пресол за сирене; пресолена вода за кърмене на добитъка' (Страцин, Кумановско), *пресо̀лница* 'кисела зелева чорба' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *пресо̀ловица* също (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Ветрен, Пазарджишко); *разсоля̀ се, разсоля̀вам се* 'ям нещо солено, за да си засоля; почвам да соля много' (Геров), *разса̀лвам се, разса̀лям се, разса̀ля се* '(за дете) запарвам се, подсичам се' (Геров), *разса̀лам се, разса̀лувам се* 'разранявам се, наранявам се от триене и потене' (Дебър), *разса̀лвейнье* 'кожно възпаление, дето се трие кожа о кожа и се поти, Intertrigo' (Охрид), *разсо̀л* диал. 'кисело зеле; пресол; вода с разтворена в нея сол (за туршия, сирене и др.); варено месо само със сол; саламура', *расо̀л* 'кисело зеле' (Самоков), *расо̀й* м. 'сварено и посолено говеждо месо' (Тръстеник, Плевенско), *расо́лъ* 'кисело зеле' (Номоканон от втората половина на 15 в., смесена българско-сръбска редакция, С т о я н о в – К о д о в , Опис 3, 456), *ръсо̀л* 'варено месо за ядене, без да се готви' (Кръвеник, Севлиевско), 'туршия, зелева чорба' (Кукуш), *ра̀сол* 'зелева чорба' (Смолянско; Бабяк, Разложко; Нова махала, Велинградско; Манастир, Асеновградско; Петково, Давидково, Ардинско), 'гозба от сварено кисело зеле, фасул и смляна на хромел царевица' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), 'консервирани чушки със зеле' (Добралък, Асеновградско), 'ошав' (Елховец, Смолянско), *ра̀сул* 'туршия' (Странджа), 'саламура' (Съчанли, Гюмюрджинско), в съчетания: *мехлѐта ра̀сул* 'домати туршия' (Странджа), *пипѐр ра̀сул* 'туршия от чушки' (Странджа), *разсолджѝйски* 'разсолов (за сок от кисело зеле)' (Геров), *разсолец* умал. от *разсол* (Геров), *разсо̀лница* диал. 'зелев сок, зелева чорба' (Геров), *расо̀лница* 'зелева чорба' (Самоков), 'сок от кисело зеле' (Кюстендилско), *ръсо̀лница* 'чорба от кисело зеле' (Кукуш), *ра̀солница* 'каче за кисело зеле' (Смолянско), *разсо̀лов* прил. (Геров), *разсо̀лова* в съчет. *разсо̀лова вода* 'сок от кисело зеле' (Геров), *ра̀солова* в съчет. *ра̀солова во̀да* 'зелева чорба' (Корово, Велинградско), *расо̀ловица* 'кисела зелева чолба' (Пчелина, Ихтиманско); *усоля̀ (се), усоля̀вам (се)* 'консервирам (се) със сол' (Геров), *усо̀лювам* 'обсолявам' (Самоков), *усулъ̀* 'консервирам със сол; осоля; туря сол, посоля' (Банат), *уса̀ля се, уса̀лям се* '(за качамак) развалям се, плесенясвам' (Геров), *уса̀льено* прил. 'старо, пожълтяло от солта месо' (Самоков); *солѝбръснѝца* 'жена, която е на всяко гърне мерудия; бърза, небрежна жена' (Банско), *со̀лодобѝвен, со̀лопроизводѝтел* 'производител на (морска) сол; солар', *пресносо̀л* прил. 'който скоро е сложен в сол, скоро насолен', *пресносо̀лен* също, *пря̀сну-со̀лну* в нар. пес.: *Чи ка̀цнъвъ, Мѝрчу ле, нъ мурѐту / Мурѐ тѝче,*

Мѝрчу ле, пря̀сну-сѐлну,/ ни мужа̀въ, Мѝрчу ле, удѐ дъ пѝет. (Каменово, Кубратско); МИ: *Солана* при Звъничево, Пазарджишко, *Сола̀рите*, с. в Габровско, *Сола̀рска капѝя* при Берковица, *Сола̀рска махала̀* при Берковица, *Сола̀рското* при Острец, Троянско, при Зорница, Смолянско, *Солѐната вода̀* при Еньовче, Кърджалийско, при Мулдава, Асеновградско, при Ловнидол, Севлиевско, при Любенци, Горнооряховско, при Богданово и Пънчево, Грудовско, *Солѐната долчѝна* при Попинци, Панагюрско, *Солѐната пръст* при Леново, Първомайско, *Солѐн гьол* при Бъта, Панагюрско, *Солѐн кла̀денец* при Годлево, Разложко, *Солѐните герѐни* при Кирово, Грудовско, *Соленѝк* при Гърмен, Гоцеделчевско, *Соленико* при Богданлия, Елинпелинско, при Герман и Кривина, Софийско, *Соленица* при Хърсово, Мелнишко, р. при с. Дреново, *Соленѝчко дерѐ* при Гърмен, Гоцеделчевско, *Солѐния дол* при Тракийци, Грудово, *Солѐния ка̀мень* при Новаково, Асеновградско, *Солѐнка* при Малък Вършец, Севлиевско, *Солѐно дерѐ* при Панагюрище, *Солѐното ѝзворче* при Нареченски бани, Асеновградско, *Солѐното кла̀денче* при Богатово, Севлиевско, при Благоево, Горнооряховско, *Солѐн по̀так* при Стрелча, Панагюрско, *Соли* в Южна Албания, р. в Южна Албания (Селищев, Слав. нас. 226, 308, 319), *Солилата* при Брезе, Софийско, *Солѝлата* при Горно Озирово, Берковско, *Солѝлките* при Лехчево, Монтанско, *Солѝло* при Царвица, Валовищко, *Солина̀р* при Лехчево, Монтанско, *Солѝшки дол* при Зелено дърво, Габровско, *Солѝшчата* при Елешница, Разложко, *Солища̀* при Туховища, Гоцеделчевско, при Драгойново, Първомайско, при Орехово и Яврово, Асеновградско, при Кръвеник, Севлиевско, с. в Смолянско, *Солѝщата* при Шипково, Троянско, *Солища̀та* в Новозагорско, при Крушево, Гоцеделчевско, *Со̀лище* при Горно Влахово, Смолянско, *Солѝще* при Тодорчета, Зелено дърво, Габровско, *Солище* и *Солището* в Котленско, Видинско, Разлог, Брезнишко, Дупнишко, Кюстендилско, Самоковско, Сандански, Новозагорско, Пловдивско, *Солѝщенски дол* при Кръвеник, Севлиевско, *Со̀лището* при Ореше и Дебрен, Гоцеделчевско, *Солѝщето* при Бръщен, Крушово, Гоцеделчевско, при Белица, Кремен, Обидим, Разложко, при Долно Фращене, Сярско, при Паспал, Кърджалийско, при Антон, Пирдопско, при Златица, *Солнаря* при Лисичери, Павликенско, *Со̀лниковото* при Габрово, *Солнѝковото* при Югово, Асеновградско, *Со̀лни пазар*, старо тържище в София, *Со̀лнишка долчѝна* при Сухиндол, *Голѐмо солѝще* при Разлог, *Горѐлата солнѝца* при Берковица, *Го̀рното солѝще* при Кремен, Разложко, *Ка̀мено солѝще* при Зелено дърво, Габровско; ФИ: *Сола̀ров* и *Сола̀рски* (Велико Търново; Варна; Куманово; Новачене, Скравена, Ботевградско), *Со̀лев* (Александрово, Ловешко), *Солнѝков* (Казанлък; Върбовка, Севлиевско), *Безсолнаков* (Габрово). – Срхр. *cô*, диал. *сȍл*, род. п. *сȍли*, словен. *sọ̑l*, род. п. *soli*, рус. *соль*, род. п. *сóли*, струс. сольь, укр. *сiль*, род. п. *сóли*, стчеш. *sól*, чеш. *sůl*, род. п. *soli*, словаш. *sol'*, род. п. *soli*, пол. *sól*, род. п. *soli*, кашуб. *sól*, род. п. *sole*, полаб. *süli* род. п. ед. ч. ж., горлуж. *sól*, *sěl*, род. п. *sele*, доллуж. *sol*, род. п. *soli*. – Праслав. **salь*, род. п. **sali* (от стара -*ĭ*- основа). – Сродно със стпрус. *sal* (според Brückner, AfslPh 20, 507; 23, 625, заето от славянски), латв. *sāls* 'сол', лит. *sólymas* 'разсол', лат. *sāl*, стлат. *sale*,

стинд. *sal-ilá* 'солен' и 'море', гр. *ἅλς* м. 'сол', ж. 'море', *ἅλος* също, стирл. *salann*, кимр. *halen*, гот. *salt* 'сол', нем. *Salz* също, англ. *salt* също, тохар. А *sāle* също, В *salyi*, арм. *al*, тв. п. ед. ч. *aliw*. – Ие. **sal-*. – Вж. Miklosich, EtWb 314, Преображенский 2, 354–355, Holub–Kopečný 360, Brückner, SEJP 506–507, Trautmann 248, Fraenkel, LEW 58–59, Pokorny 878, Ст. Младенов, ЕтР 598–599, Kluge 616, Machek 592, Vasmer, REW 2, 693–694, Skok 3, 303–304, Schuster-Šewc 18, 1333, Bezlaj 3, 287, Polański, SEJDP 5, 790, Snoj 591. Ст. Младенов, JIRSpr 2, 47, свързва още с фин. *suola*, мордвинско *sal* и зирянско *sol*. Čop, Dekl. 89, свързва с урал. *sōla* 'сол'. – Срв. *слàдък, слан, слат*. – Заето в рум. *sólniță* 'солница' (Цонев, История 2, 63, Mihăilă 43), рум. *răsol* 'кисело зеле' (Цонев, История 2, 85), алб. *rasój* 'кисело зеле, разсол' (Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/ 18, 12). – Срв. *солена, солèно*.

сол² муз. 'пети тон от музикалната гама, отбелязван още с G'. – От итал. *sol* също.

сол³ зоол. 'широка плоска морска риба, камбала'. – От научнолат. *solea* също. Вж. РЧДБЕ 1982, 796. Срв. Vasmer, REW 2, 694.

солàк¹ 'левак' (Кукуш; Балчик; Кесарево, Горнооряховско), **сулàк** 'човек, който работи предимно с лявата ръка' (Банско). – Произв.: *солàкна* 'лява ръка' (Девесилица, Стрижба, Крумовградско), *солàкне* в съчет. *солàкне ръкà* 'лява ръка' (Малък Девесил, Крумовградско), *солакчѝя* 'левак' (Кесарево, Горнооряховско), *сулъкчѝй* 'левичар' (Енина, Казанлъшко), *солакчѝи* мн. ч. 'леваци' (Добруджа); ФИ: *Солàков* (Плевен, Севлиево, Нова Загора, Пазарджик), *Солàкпетров* (Шумен), *Солàчки* (Радомир); МИ: *Солàк* при Топлеш, Габровско, *Солàковата пèщура* при Герман, Валовищко, *Солàкова чукàра* при Панагюрище, *Солàков бунàр* при Карлъково, Зиляховско, *Солàкови орèи* при Стрелча, Панагюрско, *Солàково бунàрче* при Татарево, Първомайско, *Солàков рат* при Пирдоп, *Солàковско* при Бял извор, Кърджалийско, *Солàшки корѝи* при Мусина, Павликенско, *Солàшкия яз* при Мусина, Павликенско, *Солàшкото* при Дебнево, Троянско. – От тур. *solak* 'левак'. – Заето и в срхр. *сòлак* 'левак' (Škaljić 569). – Срв. *салàкна, сулукчѝя, сулъкмъ*.

солàк² 'раст. бучиниш' (Копривец, Беленско). – От първоначално **стволàк*, произв. от *ствол* (вж.), с фонетично опростяване *ство-* (> *сво-*) > *со-* (срв. *свой* > *сой, твой* > *той*), с наст. *-ак*, както в следните названия на растения: *бъзàк, гулàк, медàк*. Срв. *цòлак* и *сòлика* – названия на същото растение. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Етимология 2003–2005, М., 2007, 49–50.

сòлакав мест. 'толкова голям' (Хасково), **сòлакава** мест. ж. 'голяма, ей такава' (Драгойново, Първомайско; Хасково). – Образувано от *со⁵* (вж.) по модел на *тòлакав* (вж.). – Срв. *солк, сòлко, сòлкав, сòлкова*.

солàн 'слабо усукана прежда' (Девня, Варненско), 'вид изпредена вълна с дебело влакно, изтеглено на ръка' (Кочово, Преславско), 'преждата за вълъ-

ка' (Шумен; Ботевградско), **солан** 'леко пресукана прежда' (Голямо Шивачево, Сливенско). – Произв.: *солàн памỳк* диал. 'слабо усукана памучна прежда' (Орлин Василев), 'неизбелена памучна прежда' (Бръложница, Софийско), *соляново* '(за платно) тъкано от купен разсукан памук' (Панагюрско), *солянови* диал. мн. ч. '(за ризи) от дебела разсукана купена памучна прежда'. – От *сулàн* 'непресукана памучна прежда' (вж. *сулàн*[1]) със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-*.

соландѝсвам 'напоявам във вода маточните пръчки' (Сухиндол). – От *sulandı-*, основа на мин. св. вр. на тур. гл. *sulanmak* 'ставам воден; напоявам се, оросявам се; навлажнявам се', и наст. *-исам*, възникнала от гръцка аористна основа, със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-*. – Срв. *соланева, сулàн*[2].

соланева '(започва) влажна, водниста' (Ракитово, Пазарджишко). – Произв. от *сулàн* 'мокра, задържаща влага почва' (вж. *сулàн*[2]), със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-*. – Срв. *соландѝсвам* 'напоявам във вода маточни пръчки'.

соланки 'щайги' (Петрич). – Неясно.

сòлба 'клонче, стрък, вейка' (Геров), в нар. песен: *Юрвай ми, моме, солба босильок,/ солба босильок, гранка карафил.* (РРОДД 470), *Бог да убийст морскиот ветер! Що си подуна силен и вилен,/ тà си скърши солба босильок!*, **сồльба** 'издънка на корен на дърво, която може да се сади' (Осиково, Гоцеделчевско). – Еднакво със *сълба* 'стълба' (вж.) с рефлекс *о, ô* на мястото на стб. **ъ в стълба**. – Срв. *сàлба*[1], *съба, сàба*.

солвия диал. 'дърво кипарис, Cupressus sempervirens' в текст: *В повечето покрайнини у нас кипарисът се нарича по турски селвия, солвия и сюлвия.* (СбНУ 9, 1, 409). – Със затвърдяване на *с-* от **сьолвѝя* също, което е с хиперкоректно *-о-* вместо *-у-* от диал. *сюлвѝя* 'кипарис', фонетичен вариант на *селвѝя* също (вж.). – Срв. *селвѝя, селфѝя, силивѝя*.

солд м., **сòлдия** ж. книж. рядко 'италианска дребна монета' (К. Величков, П. Р. Славейков), **солдо** също. – От итал. *soldo* също, вж. РРОДД 470. – Срв. *солдàт*.

солданела в съчет. *снежна солданела* 'високопланинско растение, което цъфти рано, докато има още сняг'. – От научно-лат. *soldanella*, съставна част в названия на растения: 'раст. *Soldanella pusilla*', 'раст. снежно звънче, *Soldanella montana*'.

солдàт 'войник' (Ловеч; Михалци, Павликенско; Пиргово, Русенско), **солдàти** мн. ч. 'войници' (Ново село, Великотърновско; Големаново, Кулско; Кула; Светлен, Поповско), 'тъкани мотиви по кърпите за пояс' (Русенско, Тутраканско), **солдàтите** 'тъкана везба по края на пешкир' (Тотлебен, Плевенско; Гиген, Никополско; Стежерово, Свищовско), **солдàте** мн. ч. 'войници' (Ловеч), **солдàтье** мн. ч. също (Булгаркьой, Кешанско), **солдàк** 'войник' (Ковачица, Ломско), **солдàкето** събир. член. 'войниците' (Пенека, Лозенградско), **солдàците** мн. ч. 'тъкана везба по престилка' (Брест, Никополско). – Про-

изв.: *солдàтин* остар. 'войник' (Дювернуа; Ив. Вазов; Костурско; Самоков; Ново село, Великотърновско; Светлен, Поповско; Станчев хан, Дряновско; Муртинци, Белоградчишко; Горна лука, Монтанско; Шумен; Бяла), *сулдàтин* също (Войнягово, Карловско), *солдатяна* същ. с вероятно знач. 'войници' в гатанка: *Шейсе солдатяна с бяли дрипи и църни калпаци (кибрит)* (Преславец, Харманлийско), *сълдàтин* 'войник' (Софийско), *солдатлък* 'войниклък' (Дювернуа), *солдаклък* също (Видин), *солдàтски* прил. остар. 'войнишки', *солдàтски* прил. в нар. пес.: *Стана Маруда, надена/ солдатски дрипи чошани/ та са на конянъ покачи* (Стойките, Девинско), *солдàшка* 'войнишка' (Дряново; Иванча, Поповско; Голяма Желязна, Троянско), *солдàшки* прил. остар. 'войнишки', *солдàтче* умал. 'войниче' (Равно, Кубратско; Долно Дере кьой, Смолянско), *солдàтчета* мн. ч. 'войничета' (Кралев дол, Пернишко), *солдàщина* остар. 'военщина'; ФИ: *Солдàтов* (Миндя, Еленско; Враца). – От рус. *солдáт* също, заето от итал. *soldato* също, с първонач. знач. 'наемен войник, който получавал пари в солда', по произход страд. прич. от гл. *soldare* 'наемам; плащам в солдо', произв. от *soldo* (вж. бълг. *солд*, *сòлдия*). Вж. Ст. Младенов, ЕтР 599, Damerau 126. За етимологията на руската дума вж. Vasmer, REW 2, 689, Преображенский 2, 352. Формата *солдàтин* е образувана с наст. *-ин* на българска почва. Формата *солдàк* е по **солдàкьс*, което е от *солдàтьс*, форма за мн. ч., получена с диалектна промяна *ть* > *кь*.

сòлдзи мн. ч. 'сълзи' (Охрид; Л. Каравелов). – С африкатизация *з* > *дз* от *сòлзи*, мн. ч. от **сòлза*, диалектен фонетичен вариант на *сълзà* (вж.). Срв. *дзвънèц* вм. *звънèц*. – Срв. *солжици*.

сòлдрама ж. 'навес' (Кюстендилско), **солдрамà** 'навес' (Гюешево, Кюстендилско), **сòлдръма** 'сайвант' (Поповяне, Самоковско), 'неголяма стая, направена върху издаден напред балкон на селска къща' (Мърводол, Дупнишко), **сòлдрома** 'закрита част от двора, под къщата или под плевнята' (Самоков), **сòлдрума** 'навес пред обора или пред друга сграда' (Самоковско; Долна баня), 'стряха на къща' (Самоков), 'сушина, навес, сайвант; зимник, мазе' (Говедарци, Самоковско), 'стряха; пристройка към къщата, в която се намира фурната, земеделският инвентар и др.' (Шишковци, Кюстендилско), **сòлдрум** 'пруст' (Враца, Кюстендилско), **солдурмà** 'навес' (Вердикал, Софийско), 'салонче' (Пленимир, Генералтошевско), **солдурма** 'навес пред къщата' (обл. Пиянец, Кюстендилско), 'трем, предната част на къща' (обл. Каменица и Кюстендилско Краище). – Формите *солдурмà* и *солдурма* са от *сондурмà* също (вж.) с дисимилация *н – д* > *л – д*. Формите *сòлдрума* и *сòлдрум* са от *солдурмà* с метатеза *-ур-* > *-ру-*. Формата *сòлдрома* е от *сòлдурма* с асимилация *о – у* > *о – о*. Формите *сòлдрама*, *солдрамà* са от *сòлдрома* с асимилация *о – о – а* > *о – а – а*. – Заето и в срхр. *сȍлдурма* 'предна, издадена част на къща', *сȍлдрма* също, *сӯлдурма* също, *сӯлдрма* също (Škaljić 569, 573). – Срв. *создрамà*, *салдармà*, *салдърмà*, *сълдърмà*, *сундурмà*, *сундурмè*, *сундỳма*, *сурдурмà*, *сурдумà*, *судурмà*, *судỳрма*, *здỳрма*, *создрама*.

солѐй шивашки професионален говор 'вид силно плисирана пола'. – От фр. *soleil* също, първоначално знач. 'слънце'. Названието идва от това, че плохите излизат радиално откъм колана като лъчи на слънце. Вж. Н. Н а м е р а н о в , БДиал 1, 234, РЧДБЕ 1982, 796.

солена таен калайджийски говор 'риба'. – Произв. от *сол* (вж. *сол*[1]). Срв. в таен говор *сулѐну* 'море' под *солѐно*.

соленàр 'ледена висулка на стряха' (Кърналово, Петричко). – От **солинàр* = *сулинàр* (вж.), от гр. *σωληνάρι* 'тръба; цев; канал, улей'. – Срв. *солѝна, солиндàр, солендàр, сòлиндар, солѝндар, сулиндàр, сулундàр, сỳлнар, шулнàр, шỳлнер*. – Заето и в срхр. *сулѐна̄р* 'кюнец'.

солендàр 'ледена висулка' (Долна баня), **сулендàр** 'ледена висулка на стряха' (Варвара, Пазарджишко). – От *солиндàр* (вж.) със свръхстарателно *-е-*. Формата *сулендàр* е с редукция *-о-* > *-у-* на българска или гръцка диалектна почва. – Срв. *солѝна, соленàр, сулинàр, сулундàр, сỳлнар, шулнàр, шỳлнер*.

сòленек мест. 'толкова голям', ж. р. **сòленка,** ср. р. **сòленко, мн. ч. сòленки** (Павелско, Хвойна, Асеновградско). – Образувано от *со*[5] (вж.) по аналогия с *тòленек* (вж.).

солѐно таен кошковски говор 'град; пазарен център' (Илинден, Гоцеделчевско; Куманич, Драмско), **сулѐну** таен кошковски говор 'море', **сулѐнуту** 'град; пазарен център' (Илинден, Гоцеделчевско). – Произв от *сол* (вж. *сол*[1]). – Срв. Й. Н. И в а н о в , Трудове ПУПХ 17, 1979, 5, 52, 54, който за знач. 'град; пазарен център' отбелязва: „от града купували сол". Срв. *солена* 'риба' в таен говор.

солжици мн. ч. с вероятно знач. 'сълзици' в нар. пес.: *Трима ми сина убиха,/ девет сираци устават/ дребни солжици да ронет/ и бубайквене да тросат.* (Родопи). – Фонетичен вариант на **солзици,* мн. ч. от диал. *солзà* = *сълзà* (вж.). – Срв. *сòлдзи*.

сòливам, сòлина 'събарям' (Г е р о в 5, 217), **сòлина** с вероятно знач. 'събарям' в нар. пес.: *...кога пòмина прѐку плото,/ плот ми сòлина / кога влезе во грàдина / цвеке ми изгази...* (Прилеп; СбНУ 4, част 3, 33). – Вероятно Г е р о в , цит. съч., неправилно възстановява несв. в. *сòливам* по *сòлина*, схванато от него като глагол от св. в. със знач. 'съборя' (Г е р о в 5, 218), който глагол по всяка вероятност взема от СбНУ 4, ч. 3, 33, дето е погрешно набрано *сòлина* вм. **сòрина* (= *сòринем*, вж. под *сорѝвам*).

солидàрен прил. 'който е свързан с еднакви възгледи, интереси или отговорности; съгласен, задружен, общ'. – Произв.: *солидàрност* ж. 'единомислие, единодушие, общност на интересите'. – От рус. *солида́рный* също, което е от лат. *solidaris*, произв. от *solidus*, срв. *солѝден*. Възможно е *солидàрност* да не е производно от бълг. *солидàрен*, а да е заемка от рус. *солида́рность* също. Срв. Ст. М л а д е н о в , Чужд. 385, който извежда *солидàрен* от нарлат. *solidaris*.

солидаризѝрам се 'проявявам солидарност, солидарен съм'. – По нем. гл. *solidarisieren* също.

солѝден прил. 'здрав, траен, масивен, надежден, сигурен; (прен.) важен, сериозен, нелекомислен; (прен.) значителен, голям'. – Произв.: *солѝдност* 'качество на солиден'. – Заето от рус. *солѝден* = *солѝдный* също. За етимологията на руската дума вж. Vasmer, REW 2, 690. Срв. Парашкевов, Етим. дублети 148. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Этимология 2003–2005, М., 2007, 49–50. – Срв. *солидàрен*.

сòлика 'раст. бучиниш, цволика, Conium maculatum' (Дебър; Геров). – От **ствòлика*, произв. от *ствол* (вж.), с наст. *-ика* в названия на растения, с фонетично опростяване *ство-* > *со-*, както в *солàк*[2] също (вж.). Растението е наречено така по високото си кухо стъбло. Срв. други названия на бучиниша: *цвòлика, цволига, цòлка, цвол, цòлак* и пр. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 607–608, под *ствол*. – Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Этимология 2003–2005, М., 2007, 49–50. – Срв. *солàк*[2], *солувати*.

солимàна ж. укор. 'прякор за жена' (Доброславци, Софийско). – Неясно. – Срв. *солимѐндра*.

солимѐн 'сублимат, отрова' (Банско), **солѝмен** 'отрова' (Макреш, Кулско), **солимѐнт** диал. също, **солимѐна** ж. диал. с вероятно знач. 'отрова' в нар. песни, срв. *Фала тебе, мое пръвно либе / я подѝгни свилена зглавница, / та си зѐми сърмена кисия / ... та си кỳпи белà солимѐна.* (Бистрица, Софийско; СбНУ 53, 632). – От *сулимѐн* също (вж.) със свръхстарателно *-о-*. За формата *солимѐнт* срв. срхр. *сулимѐнт* 'отрова'. – Срв. *сулюмѐн, сюлюмѐн*.

солимѐндра 'несериозна жена' (Банско; СбНУ 488, 525). – Неясно. – Срв. *солимàна*.

солѝна диал. 'тръба, кюнец', **сулѝна** диал. също. – От нгр. *σωλήνα* 'тръба', което е от стгр. *σωλήν* също. Вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 157. – Срв. *солиндàр, солендàр, сулундàр, сулиндàр, сулинàр, сỳлнар, шулнàр, шỳлнер*.

солѝнгенка ж. разг. рядко 'малко остро ножче' (В. Чертовенски). – Образувано на българска почва от нем. *Solingen*, название на немска фирма за производство на ножове.

солиндàр 'ледена висулка под стряха; сопол' (Доброславци, Софийско), 'ледена висулка' (Филиповци, Трънско), **сòлиндар** 'ледена висулка; сталактит' (Панчев, Геров), **солѝндар** 'червенобяла гъба' (Благоевград), 'един вид гъба' (Геров), **солиндарѐ** с вероятно знач. 'чучури' в нар. пес.: *Мàрко грàди дѐвет кадевлъци / кàлни дрỳме, кàмени калдърмѐ / и по дрỳми чешмѝ солиндарѐ...* (Връбница, Софийско), **сулиндàр** 'висулка от замръзнала по стряха вода' (Софийско; Самоков; Клисура, Рила, Червен бряг, Дупнишко; Годечко; Нова Камена, Добричко; Драганово, Великотърновско; Радуил, Ихтиманско; Пернишко; Кюстендилско; Благоевградско; Момина клисура, Пазарджишко;

Аканджиево, Костиево, Пловдивско; Велинград; Пирот), 'сталактит' (Геров), **салиндàр** диал. 'ледена висулка', **сулундàр** 'ледена висулка' (Калояново, Пловдивско). – От гр. *σωληνάρι* 'тръба; цев; канал; улей' с промени *н > нн > нд*, срв. *кàндула* 'канела' от гр. *κάννουλα*. Вж. Б е р н а р, Бълг. изсл. 348–349, М. Ф и л и п о в а - Б а й р о в а, Гр. заемки 160, Д з и д з и л и с, Фонетични проблеми 45. Формата *сулиндàр* е от *солиндàр* с редукция *-о- > -у-* (*-ω- > -ου*) на българска или гръцка (северногръцка) езикова почва. Формата *салиндàр* е от *солиндàр* с далечна асимилация *о – а > а – а*, а *сулундàр* е от *сулиндàр* с асимилация *у – и > у – у*. Ст. М л а д е н о в, ЕтР 617, погрешно извежда от корен в тур. *su* 'вода', а K o s e s k a, Bułg. słown. meteorol. 62, смята думата за неясна. – Заето и в срхр. *сулу̀ндāр* 'кюнец' (S k o k 3, 360). – Срв. *солѝна, сулинàр, солснàр, солсндàр, сỳлнар, шулнàр, шỳлнер*.

солинка 'раст. стъкленка, Salicornia herbacea' (БотР 268), **солинока** (БотР 268) също. – Вероятно полукалка от лат. название на растението Salicornia herbacea 'соленорогова билка'. Би могло да бъде произв. от *сол*[1] (вж.). Растението е наречено така поради това, че расте по влажните солени почви – у нас по Черноморското крайбрежие. – Срв. *солънка, солянка*.

солѝя 'сорт круши' (Меляне, Монтанско); МИ: *Солѝята* при Меляне, Монтанско. – От *сулѝя* 'вид едри сочни полски круши' (вж.) със свръхстарателно *-о-* от *-у-*. За семантиката срв. *воднѝци* 'сорт водни круши'.

солк мест. 'толкова голям' (Смолян). – От първоначално **сòлък = солък* (вж.), образувано от *со*[4] (вж.) по модела на *тòлък* (вж.). – Срв. *сòлкав, сòлакав*.

сòлка 'сновалка' (ЮЗ). – Със стягане *-оа- > -о-* от първоначачално **сòалка = соалка* (вж.). – Срв. *совàлка, суалька, свалка, сфàлка, софàлка, суфàлка, софèлькя, сухàлка*.

сòлкав мест. 'толкав' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'такъв' (Смолянско), **сòлкава** 'такава' (Стойките, Смолянско; Аврен, Крумовградско), **сòлкъва** също (Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско). – Образувано от *со*[4] (вж.) по модел на *тòлкав* (вж.). – Срв. *солк, сòлакав, сòлко, сòлкова*.

сòлко 'толкова' (Бръщен, Гоцеделчевско; Кестен, Девинско; Орехово, Добралък, Асеновградско; Геров), **сòлку** 'толкова' (Беден, Девинско; Динево, Хасковско; Хасково; Съчанли, Гюмюрджинско; Хвойна, Павелско, Орехово, Добралък, Асеновградско). – Произв.: *сòлченка* мест. 'толкова' (Дервент, Дедеагачко); *досòлко* 'дотолкова' (Геров). – Образувано от *со*[4] (вж.) по модел на *тòлко* (вж.). Вж. ESSJ 2, 612. – Срв. *солк, сòлкав, сòлакав, сòлкова*. Срв. и *нòлко*.

сòлкова нареч. 'толкова, толкоз' (Смолянско; Широколъшки район; Ардинско; Асеновградско; Чепеларе; Габрово, Ксантийско; Аврен, Крумовградско), **сòлкува** 'толкова' (Стойките, Левочево, Турян, Устово, Смолянско), **солкувия** нареч. с вероятно знач. 'толкова' в текст: *(братът)... туку айде*

пригот̀ви се бърго за да одиме... Мило брате, ти се молам, право да ме кажиш, що солкувия ме викаш? (Прилеп; СбНУ 6, 128), **сѐлков** 'толкова' (Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско; Чепеларе; Асеновградско; Маданско). – Произв.: *досѐлкова* 'дотолкова' (Геров). – Образувано от *со*[4] (вж.) по модел на *тѐлкова* (вж.). Вж. ESSJ 2, 612. – Срв. *солк, сѐлкав, сѐлакав, сѐлко.* Срв. и *нѐлкова.*

сѐлмен 'охлюв, Helix' в съчетания *гол сѐлмен* 'гол охлюв' (Елховец, Смолянско), *сѐлмен сас самаро* 'охлюв с черупка' (Елховец, Смолянско), **сѐлмьен** също (Водни пад, Ждребово, Кожаре, Смолянско; Триград, Девинско; Широка лъка, Смолянско), в съчетания *гол сѐлмьен* 'охлюв без черупка' (Долни Рудозем, Маданско), *сѐлмьен сас самѐрь* 'охлюв с черупка' (Долни Рудозем, Маданско), **сѐлмьень** 'охлюв с черупка' (Буково, Смолянско), **сѐльмен** 'охлюв с черупка' (Туховища, Гоцеделчевско), в съчет. *гѐл сѐльмен* 'гол охлюв' (Туховища, Гоцеделчевско), **сѐльмен** 'охлюв' (Славеино, Смолянско), 'охлюв с черупка' (Петров дол, Маданско), в съчетания *гол сѐльмен* 'охлюв без черупка' (Смолянско), *тѐрски сѐльмен* 'гол охлюв' (Смолян), **сольмѐн** 'охлюв' (Смолянско), **сѐльмень** 'охлюв' (Петково, Ардинско; Проглед, Манастир, Асеновградско; Чепеларе; Бойково, Дедово, Пловдивско; Смолянско, Годешево, Благоевградско), **сѐльмень** 'охлюв' (Петково, Ардинско; Проглед, Чепеларе, Манастир, Асеновградско; Бойково, Дедово, Пловдивско), 'охлюв с черупка' (Левочево, Славеино, Хасовица, Смолянско; Батанци, Шаренка, Маданско; Джурково, Асеновградско; Петково, Ардинско), в съчет. *див сѐльмень* 'вид охлюв' (Славеино, Смолянско), **сѐльмьен** 'охлюв с черупка' (Бориково, Момарско, Турян, Чепинци, Смолянско; Смолян; Беден, Девинско; Пловдивци, Маданско), 'гол охлюв, който излиза по влажни места' (Богутево, Асеновградско), в съчетания *сѐльмьен сас самѐрь* 'охлюв с черупка' (Витина, Маданско), *агѐпски сѐльмьен* 'вид охлюв' (Солища, Смолянско), *гѐл сѐльмьен* 'гол охлюв' (Витина, Маданско), *тѐрцки сѐльмьен* 'гол охлюв' (Турян, Смолянско), **сѐльмьень** 'охлюв с черупка' (Влахово, Горно и Долно Райково, Дряново, Кремене, Сивино, Смолянско; Чавдарица, Девинско; Наречен; Мъглища, Маданско), в съчетания *гол сѐльмьень* 'гол охлюв' (Смолянско), *голь сѐльмьень* също (Търън, Смолянско), *йегѐпски сѐльмьень* 'вид охлюв' (Кремене, Смолянско). – От *сълмен* 'охлюв' (Гоце Делчев, Драма) с *ѐ, о* на мястото на ъ в ударена позиция. Формата *сълмен* е от тур. диал. *sölümen* 'охлюв' (SDD 3, 1249) или тур. диал. *sülümen, sülemen* също (DS 10, 3678). Срв. J. Zaimov, ZfSl 5/2, 1960, 195. – Срв. *шѐлмен, шюлмен.*

сѐлна гл. 3 л. ед. ч. мин. св. вр. 'светна, блесна', тълкувано у Геров 5, 218, като „гл. ср. свр. 'да светна'", в нар. песни: *Солна дзвезда по честна трапеза,/ солна дзвезда, та не било звезда, токо било оно малко момя...*, **сѐлнала** гл. 3 л. ед. ч. мин. неопр. вр. 'светнала' в нар. пес.: *Солнала дзвезда покрай трапеза,/ не ми е звезда, мало е момя,/ мало е момя около татка* (Геров). – Вероятно от **сѐвна (се)* (вж. *сѐвна се*) с промяна на *-в-* в *-л-* и със семантичен развой 'разсъмна се' > 'стана светло' > 'светна'. – Срв. *сѐмва се, съмва се, съвѝня се.*

солнарче 'нанизани мъниста, които се слагат под брадата и се закрепват за обеците' (Маломир, Ямболско). – Вероятно произв. от **солнар* = *сулна̀р* 'тръба; цев; чучур на чешма' (вж.). – Срв. *сурна̀р* 'ледена висулка'.

солни̇ца[1] 'малък съд, в който се слага сол на трапеза' (вж. *сол*[1]).

солни̇ца[2] 'вид горска по-едра ягода' (Яворово, Асеновградско; ДА). – От **сонни̇ца*, което е с експресивно удвояване *н > н – н* и с дисимилация *н – н > л – н* от *сони̇ца* също (вж.).

со̀лнце 'слънце' (Голямо Дряново, Гоцеделчевско), в съчет. *и̇згрев со̀лнце* 'изгрев' (Голямо Дряново, Гоцеделчевско). – С метатеза от *сло̀нце*, диалектен фонетичен вариант на *слъ̀нце* (вж.).

соло нареч. спец. '(при игра на карти преферанс) с двойна загуба за играча' (А. Константинов). – От нгр. *σόλο* 'пропускане на две вземания при преферанс'. Според РРОДД 470, от италиански или чрез гръцки от италиански.

со̀ло[1] 'музикално произведение, предназначено за изпълнение от един инструмент или глас; танц, изпълняван от едно лице; самостоятелно изпълнение на музикално произведение или танц', нареч. 'еднолично, самостоятелно'. – Произв.: *соли̇ст* 'певец, музикант или балетист, който изпълнява нещо сам, соло' (от рус. *соли̇ст* също), *соли̇стка* ж. също, *со̀лов* прил. 'който се изпълнява от едно лице'. – От итал. *solo* 'един, единствен, самотен', от лат. *solus* също. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 599.

со̀ло[2] в нар. пес.: Чѐрни тръ̀нки бѐреше,/ староли̇сти Пѐро,/ перди̇ со̀ло ди влади̇/ ди влади̇ка со. (Тошево, Кулско). – Неясно.

Соломо̀н староеврейски цар (1015 – 975 г. пр. н. е.); стб. **соломонъ** и **соломоѹнъ** (Син. пс., Син. тр., Супр., Слепч. ап.), **соломонь** и **соломоѹнь** прил. (Зогр., Мар., Асем., Остром.). – Произв.: *Соломони̇я* 'книга, написана уж от цар Соломон, в която се казва как се правят свръхестествените работи; премъдрост Соломонова в книга' (Геров), *соломони̇ја* 'голям и неудобен предмет, който не подхожда за работа и употреба, който затруднява' (Смолско, Пирдопско), *Соломо̀нова* в *„Премъ̀дрост Соломо̀нова"* – книга от Библията, *Соломо̀нови* в *„При̇тчи Соломо̀нови"* – книга от Библията, *соломо̀новски* прил. 'който е на Соломон; (прен.) премъдър като Соломон'; ЛИ: *Соломо̀н* (Банско, Русе), *Соломони̇да*, *Соломони̇я* ж. монашеско име, *Соломо̀нка* ж., *Солому̀н* (Брезник); ФИ: *Соломо̀нов* (Омуртаг), *Солому̀нов* (Брезник). – Чрез гр. *Σολομῶν* от евр. *šᵉlōmō* 'който е мирен, миролюбив'. Срв. Ковачев, ЧЕРЛИ 477.

солому̀ра 'солена вода, в която се поставя сирене, зеленчук и др. за запазване от разваляне' (Самоков; Геров), **солому̀р** 'солена вода, в която се слага сирене, риба, туршия, за да се запази за дълго; нещо много солено' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Произв.: *солому̀рка* 'солена вода, в която се слага сирене, риба, туршия, за да се запази за дълго; (прен.) нещо много солено' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – С асимилация *о – а > о – о* от

първонач. **соламỳра,* което е от *саламỳра* (вж.) с *-о-* поради преосмисляне със *сол*[1] (вж.). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 599.

сòлонски в съчет. *сòлонски трън* 'салкъм, Robinia pseudoacacia' (Геров). – От *сòлунски трън* също (вж. *Сòлун*) с асимилация *о – у > о – о*. За свързване на названието на растението с името на голям град срв. диалектното название на същото растение *бечко дърво* 'Виенско дърво'. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 599.

солопàтняк 'силен, остър студен вятър' (Трънско). – Неясно.

солотѝ 3 л. ед. 'бърбори' (Гоз, Брезнишко). – Вероятно звукоподраж. За образуването срв. *бободѝ, ломотѝ.*

сòлп 'дебел кол' (Чепеларе), **сòльп** 'доста дебела талпа, дъска; стълб' (Средни Родопи; Смолянско, Асеновградско). – Диалектен фонетичен вариант на *слъп* 'клон на дърво; стълб' (вж.) с *ô* от стб. **ъ**. – Срв. *слъб, сòлба, сълба, слъба, сàлба*[1]*, съба, сàба.*

солскòтее гл. 'лъскаха, бляскаха' в нар. пес.: *Мòри Нѐда ѝграт на чàрдакот / мòри, алтàните солскòтее / мòри, гердàните щрекòтее,...* (Папрадища, Велешко). – От първоначално **со лскòтее* = книж. *лъскаха се,* схванато като една дума, където *со* е възвратна частица (вж. *со*[1]), а *лскòтее* е глаголна форма за мн. ч. от несв. вид, която е с изпадане на ъ от **лъскòтя* 'лъскам, бляскам', произв. от *лъскам* (вж.), образувано с експресивна наставка *-от-я,* за която срв. *дремòтя, мръсòтя.* Срв. *щрекòтее* в цитирания горе текст.

солтанка 'дърво пирамидална топола, Populus pyramidalis'. – От *султàнка* – название на различни дървета, произв. от *султàн* (вж.), с хиперкоректно *-о-* вместо *-у-.*

солтарѝê 'строен, развит физически, но съвсем изостанал умствено човек' (Славеино, Полковник-Серафимово, Турян, Смолянско; Равнища, Маданско). – Фонетичен диалектен вариант на *сойтарѝя* 'шут, смешник' (вж. под *сойтарà*), вероятно с промяна *й > ль > л.* За семантиката срв. срхр. *сȍјтарија* 'шут; глупав човек'.

солтòква ж. 'птица дрозд' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), 'птица сойка' (Славеино, Смолянско; Проглед, Асеновградско), 'едър врабец с жълти пера в областта на корема и с кафяви пера на гърба, с жълта или червена човка' (Чепеларе), **сультòква** 'вид пойна птица' (Райково, Смолянско). – Произв.: *солтòквица* ж. 'дрозд' (Добралък, Асеновградско). – Фонетичен вариант на *салтòква* 'вид хубава горска птичка' (Чепеларе; Средни Родопи), 'славей' (Пловдивци, Маданско) (може би с *-о-* вместо широко *-ô-* в говора или с асимилация *а – о > о – о*), което е произв. от *салтòк* 'птица дрозд; птица сойка' (Добралък, Асеновградско), а то е вероятно от **слатох* с метатеза. Формата *салтòква* би могла да произлиза от родителна падежна форма ***слатъкъве** на стб. ***слатъкы**, както новобълг. диал. *радòква* от стб. ***радъкы**, ***радъкъве**, *смѝква*

в родопските говори 'добре усукана връв, която опасва колело на чекрък; тънък кожен ремък за шиене на амуниция' от стб. ***смъкы**, ***смъкъвь**, *цъ̀рква* от стб. **цръкы, цръкъвь** и пр., за което вж. Й. Заимов, Slawische Wortstudien 1975, 173–174, според когото думата е произв. от *слат* 'солен' в *сла̀тина* 'слаб извор (със солена вода)', МИ *Сла̀тина,* често име на извори и реки, сродни с рус. *со́лоть* 'застояло блато; есенни калища; кал, която не засъхва', *со́лотные по́косы* 'мокри ливади, поляни' (Даль). По всяка вероятност птицата е наречена така, както предполага и Й. Заимов, цит. съч., поради това, че обитава блата, влажни или кални места, за което срв. *тръстиков дрозд = блатен кос*, название на птица с местообитаване блата, мочурища и речни разливи, обрасли с тръстика. За семантиката срв. *блата̀р* 'птица Circus', *тръстиков блатар* също. Срв. срхр. *слатак, слатка*, название на блатното растение Convolvulus arvensis. Й. Заимов, пак там, предполага, че *салто̀ква* би могло да бъде и от **слат-ок-ва,* с премет *слат- > салт*, характерен за среднородопските говори, напр. *барстави̂нê, барсти̂нка* 'клон, чиито листа са изядени от добитък' от *бръст-*, с наст. *-ок-* или *-ък-*, с изясняване *-ъ- > -о-* и със старинна наст. *-ва*, като в *клѐт-ва, моли̂т-ва, кỳр-ва*. Й. Заимов, Actes II Congr. Balk. 3, 196, свързва основата *солт-* с трак. *σαλδ : ζαλδ* от ие. **g'hel-d-* 'жълт, златен', като в тракийския език формите с нач. *δ* вм. *ζ* са варианти, може би диалектни. Това обяснение обаче се натъква на фонетични трудности, както приема и самият Й. Заимов. Срв. *салдо̀ква* 'птица дрозд; птица сойка' (Ягодина, Девинско), фонетичен вариант на *салто̀ква*.

солу̀ 'дъх, въздухът, който вдишваме и издишваме' (Кочан, Гоцеделчевско). – От тур. *soluk* 'дъх' (вж. *солу̀к*) с изпадане на *-k* в края на думата на турска диалектна почва, както *кайна̀* от тур. *kaynak*. Срв. тур. диал. *sulū* 'дъх'. – Срв. *солу̀к, сулу̀к, сулу̀ф, сулу̀х, салу̀к, сюлу̀к, сюлю̀к.*

солувати прил. мн. ч. с вероятно знач. 'клонести; които са с много стволове; които са с голям, хубав ствол' в нар. пес.: *Чи ги Стувенчу пудлъннил/ пуд солувати орефи/ пуд клонувати чиреши...* (Шуменско; СбНУ 35, 371), **солувату** с вероятно знач. 'кичесто' в нар. пес.: *Пумамил е сиву стаду/ по ливади солувату/ солувату, кършувату.* (Сливица, Русенско). – От форма за м. р. ед. ч. **солуват*, което е от *стволова̀т* 'клонат; който има голям, хубав ствол; който има много стволове; кичест, стеблист' (вж. *ствол*), с опростяване *ство- > сво- > со-*, както в *соли̂ка* (вж.), *сола̀к*[2] (вж.). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Этимология 2003–2005, М., 2007, 49–50. – Срв. *столова̀т*.

сȍлу̀да 'чудноват, налудничав човек' (Радуил, Ихтиманско, ИССФ 8 и 9, 383). – Вероятно с елипса на втория компонент от първоначално съчет. **сȍлу̀да глава* (срв. израза *лу̀да глава̀*), където *сȍлу̀да* е фонетичен вариант на **сулу̀да* 'възлуда', форма за ж. р. от **сулу̀д = су̀луд* 'възлуд, смахнат' у Геров 5, 299, под *сълудничав*, образувано с представка *су-* като в *су̀грозно, су̀малечок* (вж. *су-*). Срв. срхр. *су̏луд, сулу̂д* и *су̏лудан* 'смахнат, полулуд'. – Срв. *солу̀дничав, солу̀дничêв, сулу̀дничав, су̀лудничав, сулу̀дничев, сълу̀дничав.*

солуджа̀н-оту̀ 'раст. глиставиче, Artemisia maritimia' (Варненско). – От тур. *solucan otu* 'глистава трева', изафетно съчетание от *solucan* 'глисти' и *ot* 'трева'.

солу̀дничав 'лудичък, немирен, буен, палав, налудничав' (Геров), 'неуравновесен' (Самоковско), 'чудноват, налудничав човек' (Радуил, Ихтиманско), **солу̀дничѐв** 'налудничав, нервен, смахнат' (Банско). – Диалектен вариант на *сълу̀дничав* (вж. *-лу̀дя*), произв. от *лу̀дничав* (вж. в съчет. *лу̀дничаво биле* под *луд*). – Срв. *налу̀дничав, прилу̀дничав, сулу̀дничав, су̀лудничав, сулу̀дничев, сòлу̀да*.

солу̀к нар. разг. 'дъх', **со̀лук** 'дъх' (Битоля), **сулу̀к** 'дъх, отдих, почивка, поемане на дъх' (Страхилово, Свищовско; Беленско; Великотърновско; Шуменско; Габровско; Севлиевско; Троянско; Преславско; Силистренско; Еленско; Самоков; Софийско; Пернишко; Ихтиманско; Копривщица; Панагюрско; Карловско; Старозагорско; Казанлъшко; Сливенско; Първомайско; Пловдивско; Харманли; Чирпан; Асеновградско; Крумовградско; Ивайловградско; Маданско; Смолянско; Хасковско; Съчанли, Гюмюрджинско; Кукуш), **сулу̀кь** също (Лозенец, Ямболско; Могилица, Смолянско); ФИ: *Солу̀ков* (Стръмци, Тревненско). – От тур. *soluk* 'дъх'. Вж. РРОДД 470. Според Ст. Младенов, ЕтР 599, вероятно от арио-алтайски корен, като сравнява с англ. *soul* 'душа', гот. *sáiwala*, нем. *Seele*, гр. *aiólos (*sai-)* 'подвижен'. Формата *сулу̀к* е от *солу̀к* с редукция *о* > *у* в неударена позиция. – Заето и в срхр. *сȍлук* 'дъх', *со́лук* също (Škaljić 570, Skok 3, 305). – Срв. *солу̀, салу̀к, сулу̀ф, сулу̀х, солуклама̀*.

солуклама̀ 'яйцевиден отвор на около 80 см над огнището, през който се изтласква въздушната струя, когато коминът се изпълни с дим' (Черковна, Провадийско). – От тур. *soluklama* 'вдишване; издишване', отгл. същ. от *soluklamak* 'вдишвам; издишвам, изкарвам въздух'. – Срв. *солу̀к, солу̀, сулу̀к, сулу̀ф, сулу̀х, салу̀к*.

солу̀м с вероятно знач. 'пакост' в нар. пес.: – *Мър, рѐчи хим, мър, ка̀жи хим:/ Солу̀м па̀дна на юда̀та / на юда̀та на кладенецът, /скъпо во̀да прода̀дохме...* (Сив Кладенец, Ивайловградско; СбНУ 39, 300). – Еднакво по произход със *золу̀м* 'пакост' (вж. *зулу̀м* от тур. *zulüm*), с промяна *з-* > *с-* вероятно на турска диалектна почва. За промяната срв. *сапкъ̀н* вместо *запкъ̀н* (вж. *зъпкъ̀н*), *суруна̀* от тур. *zoruna*.

Со̀лун град в Гърция на Егейско море; стб. **солоунь** (Асем., Супр.), **солоунь** (Супр., Охр. листи), **солоуньскъ** прил. 'солунски' (Супр.), **солоуньскъ и солоуньскꙑи** също (Супр., Слепч.), **солоунꙗнинъ** 'жител на гр. Солун' (Супр.), **солоунꙗнинъ** също (Супр., Слепч.). – Произв.: *со̀лунка* 'жителка на гр. Солун', *солу̀нка* 'череша, която дава едър тъмночервен плод' (вж.), *со̀лунски* 'който е от Солун', в съчет. *со̀лунски дирѐци* учен. говор 'дебели крака' (София), *со̀лунски трън* 'дърво акация, Robinia pseudacacia' (ЮЗ), *со̀лонски трън* диал. също, *со̀лунци* 'всички гурбетчии, завръщащи се по Гергьовден, а не само тези, които идват

от Солун' (Галичник, Дебърско), *солунча̀нин* 'жител на гр. Солун' (Горна Диканя, Радомирско; Брезница, Санданско), *солунчанче* с вероятно знач. 'което е от гр. Солун' в нар. пес.: *Тютюн продава, Личо, пари бе печели.../ за едно ханъмче... пусто солунчанче.* (Самуилово, Петричко), *сунлу̀шки* 'солунски' в нар. пес.: *Прида̀й съ, мъри, кълѝну/ приимнѝ минъ гуля̀мъ/ гуля̀мъ минъ сунлу̀шкъ!* (Войнягово, Карловско). – От нар. гр. *Σαλονίκη*, което е от стгр. *Θεσσαλονίκη*, а то е по личното име на жената на древния македонски пълководец Касандър. – Вж. Ст. Романски, МПр 5/2, 1929, 78–84, В. Бешевлиев, ИИБЕз 3, 1954, 347. Според Ст. Романски, цит. съч., нар. гр. *Σαλονίκη* при заемането от славяните е преоформено в ***Солоунъць**, където суфиксът **-ьць** изпълнява умалителна функция (Солун е втори по големина град след Цариград) или служи за означаване на жителско име със знач. 'произхождащ от Солун', за което срв. **Трънювьць** и др. Skok 3, 305, разглежда срхр. *Со̀лун* като предславянски, предримски, гръцки топоним от гр. *Θεσσαλονίκη*, като обяснява начално *Со-* с хаплология от новогръцки тип, както в *τεσσαρακοντα* > *ταράντα*, с промяна на кратко гр. *о* в *у*, за която срв. бълг. *друм* от гр. *δρόμος*, и с изпадане на наст. *-ίκη* в балканския латински, както в *Trsat* < *Tarsatica*. Според A. Vaillant, L'Antropologie 34, 1924, 292–293, названието е дадено от македонските славяни по името на голяма християнска митрополия в Далмация *Salona* и е приспособено към старобългарската фонетика в **Солоунъ**. По-късно Vaillant, RESl 7, 1927, 268, ревизира първото си обяснение, като приема, че *Salona* е съкратено от романското население на Балканския полуостров, което по-късно славяните в Далмация променили в *Sòlīn* (за етимологията на *Sòlīn* вж. Skok 3, 304–305), а славяните в Македония го променили в **Солоунъ** с по-късна промяна *ō* в *u*. A. Mazon, Contes slaves Macéd. 23, извежда от **Ζαλώνη*, което е неубедително. Срв. и G. Holzer, FOCr 8, 1988, 88–90. По народна етимология *Со̀лун* се свързва със *сол* (вж.), за което вж. Ив. Шишманов, СбНУ 9, 580. Срв. Miklosich, EtWb 314, Vasmer, REW 2, 693. – Заето и в алб. *Solúnë* 'Солун' (Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/8, 12), арум. *Sărună*, което според T. Papahagi е от лат. *Salona* (с *l* > *r*), според Th. Capidan – от латински, а според П. Скок, Гласник 2, 277, 308–309, основата на славянската и арумънската форма е една и съща, а *Sărună* било предславянско поради преход на интервокалното *l* в *r*. Ст. Романски, цит. съч., смята, че арум. и мегленорум. *Sărună* е стара заемка от старобългарски след спущането на румъните към Македония и Епир от Север, за което свидетелства стб. окончание *-ă* вместо ъ и тъкмо като стара заемка в него се явява и преходът на междугласно *l* в *r*, за което срв. *Nicoară* от стб. **Никола** (гр. *Νικολάος*). – Формата *сунлу̀шки* е с метатеза от първонач. **сулу̀ншки*, а то е от *солунски* с редукция *о* > *у* в неударена позиция и с промяна *-ск-* > *-шк-*. – Заето и в тур. *Selianik, Selânik*.

солу̀нка 'череша, която дава едър тъмночервен плод' (Смолянско). – Вероятно произв. от *Со̀лун* (вж.). За семантиката срв. *со̀лунски трън*. Срв. обаче и *солинка, солънка, солянка* 'раст. Salicornia herbacea'.

солу̀ф 'дъх' (Любча, Смолянско). – Еднакво със *сулу̀ф* (вж.), *сулу̀х* (вж.). – Срв. и *солу̀, солу̀к, салу̀к, солуклама̀*.

солфѐджио муз. 'пеене по ноти без текст, с имената на тоновете', **солфѐжио** също, **солфѐджо** ср. също. – От итал. *solfeggio*, по имената на тоновете *сол, фа*, които произнася пеещият. Вж. Ст. Младенов, Чужд. 385. – Срв. *солфѐж*.

солфѐж 'вокално упражнение за развитие на слуха и за придобиване на навик да се пее по ноти без текст и инструмент'. – Произв.: *солфежѝрам* 'пея, изпълнявам музикално произведение, като произнасям названието на нотите; упражнявам се на солфеж'. – От фр. *solfège* също, а то от итал. *solfeggio*. Вж. РЧДБЕ 1982, 796. – Срв. *солфѐджио*.

со̀лца, умал. от *сол* (Дебърско; Геров; Прилеп), 'сол' в поговорка: *На сиромайот ја̀сьето му от лѐбец, со со̀лца и пѝперца.* (Мала Река, Прилепско), **со̀льца** 'сол' (Галичник, Дебърско; Струга; Дювернуа; Л. Каравелов). – От **со̀лица* с изпадане на *-и-* в неударена позиция или от **со̀лчица = солчѝца*, умал. от *сол* (вж. *сол*[1]), с изпадане на неударено *-и-*, с асимилация *ч – ц > ц – ц* и с опростяване *ц – ц > ц*.

со̀лце 'слънце' (Прилеп). – От **со̀лнце*, което е с метатеза от *сло̀нце*, диалектен фонетичен вариант на *слъ̀нце* (вж.), с промяна *-нц- > -ц-*. Срв. *со̀нце* в същия говор.

со̀лченка мест. нареч. 'толкова' (Дервент, Дедеагачко). – Умал. от *со̀лко* (вж.).

солъ̀к мест. 'толкова голям' (Праужда, Белоградчишко). – Образувано от *со*[4] (вж.) по модела на *то̀лък* (вж.).

солъ̀нка 'раст. стъкленка, Salicornia herbacea' (БотР 515). – Еднакво по произход със *солинка* (вж.), *солинока* (вж. *солинка*), *солянка* (вж.).

со̏львяк 'охлюв с черупка' (Слащен, Благоевградско). – От **со̏вляк = со̏вльек* 'охлюв с черупка' (вж. *со̀влек*) с метатеза *-лв- > -вл-*. – Срв. *со̀влак, са̀вляк, со̏ляк, со̀флек, соглек*.

со̏льма 'глезен човек' (Смолян). – Произв.: *со̏льмêм са* 'глезя се' (Смолянско, Маданско, Асеновградско, Ардинско), *со̏лми са* '(за дете) глези се' (Осиково, Смолянско), *со̏льми са* също (Горно и Долно Райково, Смолянско), *со̂льмѝ са* също (Ягодина, Девинско), *со̏льмьи са* също (Лъджа, Смолянско), *со̏лмьє са* '(за дете) глези се' (Върбово, Смолянско), *со̏лмьє са* също (Солища, Долно Фатово, Полковник-Серафимово, Смолянско). – Диалектен фонетичен и акцентен вариант на *салма̀* 'лудетина' (вж. *салма̀*[2]). За корелацията *а : ô* в говора в думи от турски произход вж. обяснение у Т. Ат. Тодоров, БЕз 47, 1997/1998, 42–45.

со̀льо в гат. за дим: *Длъгий сольо без кокали.* (Геров). – Вероятно от *со̀йльо* (вж.) с изпадане на *-й-*.

солю̀к 'медицинска пиявица, Hirudo medicinalis; (прен.) сопол' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – От *сулю̀к* 'пиявица' (вж.) с хиперкоректно *-о-* вместо *-у-*. – Срв. *сюлу̀к, сюлю̀к.*

солютя̀вам се, солютя̀ се 'разгневявам се, ядосвам се' (Житуша, Радомирско; Геров). – Произв. от *лютя̀ (се)* 'сърдя (се), ядосвам (се)' (вж. *лют*). – Срв. със същото значение *разлютя̀вам се, влютя̀вам се.*

солю̀ция книж. остар. 'разтвор на лекарство' (Иван Вазов), **солу̀ция** също. – Чрез нем. *Solutio* от лат. *solutio* 'развързване; разпадане; разлагане' или направо от латински. Вж. РЧДБЕ 1982, 797. Според РРОДД 470, от фр. *solution* 'разтвор'.

сѐляк 'пълзящ дълъг бурен с бели цветчета, който лепне по дрехите' (Годешево, Благоевградско). – От първоначално **сѐwляк,* фонетичен вариант на *сѐвльск* (вж. *сѐвлек*), с изпадане на билабиално *-в-*.

солянка 'раст. стъкленка, Salicornia herbacea'. – Еднакво по произход със *солинка* (вж.), *солинока* (вж. *солинка*), *солънка* (вж.).

сом¹ същ. 'голяма тлъста сладководна риба с дълги мустаци, Silurus glanis', ирон. 'тъп човек' (Беглеж, Плевенско), 'най-големият трион за рязане на дървета в гора, наричан още крап, шаран, трупачка' (Боженци, Габровско), **со̀мове** мн. ч., **со̀мве** мн. ч. (Банат); чслав. *сомъ*. – Произв.: *сомен* прил. от *сом* 'риба' (Дюверноа), *сомена* в съчет. *сомена риба* 'риба сом' (Тотлебен, Плевенско), *со̀мена* в съчет. *ри̇ба со̀мена* също (Горско Косово, Севлиевско), *со̀мяна* в съчет. *ри̇ба со̀мяна* също (Килифарево, Великотърновско), *со̀мец* умал. (Геров), *со̀мина* ж. 'солено месо от риба сом' (Енина, Казанлъшко), *сомле̇* умал., *со̀мов* прил. 'който е от сом', *со̀мче* умал., *сомя̀га* м. 'голям сом' (Ново село, Видинско), *сомя̀те* мн. ч. 'големи сомове' в изреч.: *Колко̀ сомя̀те съм фъти̇л!* (Ново село, Видинско); ФИ: *Со̀мов* от прякор *Со̀м(а)* или от тур. *som* 'сбит, плътен, грудест' (Поликраище, Казанлък, Бургас, Монтана); МИ: *Со̀мови лива̀ди* при Поликраище, Горнооряховско, *Со̀мовия бива̀к* при Ковачовица, Гоцеделчевско, *Со̀мовото* при Зла река, Троянско, *Со̀мско* при Голяма Желязна, Троянско, *Со̀мското* при Съево, Троянско. – Срхр. *со̑м*, словен. *sо̀m*, рус. *сом*, укр. *сом*, белорус. *сом*, стчеш. *som*, чеш. *sumec*, чеш. диал. *somic*, *somíc*, *sumíc*, словаш. *sumec*, стпол. *som*, пол. *sum*, долнлуж. *som*. – Праслав. **samъ*. – Сродно с лит. *šãmas* 'сом', латв. *sams* също, гр. *καμασήν* 'вид риба'. – Според Machek 592, Schuster-Šewc 18, 1333, от ие. **k̑omos,* а според Bezlaj 3, 289, от ие. **k'am-* в гр. *κάμαξ*. Според Преображенский 2, 355, и Ст. Младенов, ЕтР 599, във връзка с лат. *salmō* 'сьомга' (> фр. *saumon* 'вид лакерда, сьомга', вж. *сомо̀н*; итал. *salmone*), което не приема Vasmer, REW 2, 694. Според Skok 3, 306, би могло да бъде от балк. лат. *salmo* с опростяване *l – m > m*, както в *balneae > baneae > banja*, *Almissas > Omiš*. Skok смята, че не е изключен прединдоевропейски субстрат, който се открива в други ихтиоложки термини. Bezlaj 3, 289, приема и евентуално родство със словен. *smûč* 'риба Lucioperca

sandra' (вж. под *смъдòк*), което е невероятно. – Вж. и Miklosich, EtWb 289, Solmsen, Gr. Wortf. 1, 122–123, Trautmann 298, Brückner, SEJP 525, Holub–Kopečný 361, Frisk 1, 771, Фасмер–Трубачев, 3, 716, Machek 592, Skok 3, 306, Schuster-Šewc 18, 1333, Snoj 592. Срв. още Moszyński, Zasiąg 188, Топоров–Трубачев, Лингвистический анализ 247. – Заето в тур. диал. *som* 'вид едра риба, сом' (Tietze 28, П. Миятев, БЕз 19/2, 1969, 179), рум. *somn* 'риба сом', което според H. Brücke, JIRSpr 26–29, 1921, 66, е заето от руски.

сом² спом. гл. 1 л. ед. ч. 'съм' (Тетовско; Панчев). – Диалектен фонетичен вариант на *съм* (вж.). – Срв. *сам, сум*.

сома 'раст. сома, Sarcostemma acidum, виреещо в Индия, което играе важна роля във ведическите ритуали и което се е превърнало в божество Сома, символ на свещеното опиянение, на което са посветени химни и са правени жертвоприношения; сок, извлечен от това растение'. – От стинд. *sṓmaḥ* също (Д. Борисова, устно). За етимологията на староиндийската дума вж. по-подробно у Klein 2, 1472, под *soma*.

сомак 'продълговата покривка за постилане под софра' (Геров), 'софра след погребение, направена на дълъг пешкир' (Охрид). – Чрез тур. *somat* 'маса, покрита с ястия', с вторична мекост на *т*, с промяна *ть* > *кь*, и със затвърдяване на *-кь* в *-к* от араб. *simāṭ* 'покривка за маса'. За турската и арабската дума вж. Räsänen 432.

сомакѝ хамутчийски термин 'камък за заглаждане на бичкия' (Видин). – От нгр. *σουμακί* 'разноцветен мрамор; нещо, направено от мрамор' или от тур. *somaki* 'разноцветен мрамор, порфир'.

сомальòв прил. в нар. пес.: *Там пече слȏнце пекливо / там дус вȇтер сомальòв.* (Чепеларе). – Неясно. Може би по топоним.

сомàр 'самар' (Кукуш). – От *самàр* (вж.) с преход на неударено *а* в *о*, както в други късни турски заемки в българските говори, напр. *позàр* от *пазàр*, *товàн* от *тавàн* и др. Вж. Й. Заимов, Slawische Wortstudien 1975, 175.

сòмбал 'попова лъжичка' (Певец, Търговищко). – От тур. *sombalığı* 'риба сьомга, Salmo salar'.

сȍмва се 'започва да се развиделява' (Ракитово, Костандово, Велинградско; Егрек, Крумовградско). – Диалектен фонетичен вариант на *съмва се* (вж.). – Срв. *сȍвна се, съвѝня се, сòлна*.

сомѐля 'смеля' (Падеж, Благоевградско; Охрид; Църско, Битолско). – Вариант на *съмѐля* (вж. *мѐля*), с диал. *о* вм. ъ. – Срв. *сòмеля* под *мѐля*.

сомзому с вероятно знач. 'на този' в текст: *Кажи сомзому учѝтелю* (Широка лъка, Девинско; СпБАН 56, 78). – С асимилация *о – и* > *о – о* и с изпадане на неударено *-у-* от първонач. **сомузиму*, образувано от *сòму* мест. 'на този' с деиктична частица *-зи* и с морфема за дат. п. *-му*.

сомѝтам, сометà 'помитам; премахвам; смитам' (Геров). – Вариант на *смѝтам, сметà* с диал. *со-* вм. *съ-*.

со̀мище 'дупка в тухлите на къща, обикновено над езлъка – външна издатина на къща, където бабите слагат завързани в кърпа семена' (Малорад, Врачанско; ДА). – Неясно. Може би от първоначално **со̀смище* 'място, което събира много неща' или **со̀димище* също, образувано от диал. *со-* = книж. *съ-* в *собо̀р* (вж.) = *събо̀р* (вж.) и от стб. **имати, имѣ** (вж. *ѐмвам, ѐмна*). Срв. *у̀ем, имо̀вище, вместѝлище, скривàлище*. Би могло обаче да бъде от **со̀вище* 'място над со̀ва – балкон пред къща' (вж. *со̀ва*[4]), с промяна *-в-* > *-м-*, за която срв. *колѝмо* вместо *колѝво*, *мисо̀к* вместо *висо̀к*, *мъстъгàрка* вместо *въстегàрка* (*сомището* се намира над *со̀вата*).

со̀мка 'последното родено дете' (Раданово, Великотърновско). – От **со̀нка*, произв. на българска езикова почва от тур. *son* 'край; последен; краен'. – Срв. *со̀ндюлюм, со̀ньчье*.

сом-кабзалѝя прил. неизм. в текст: *На силяфлъка си имаше един сом-кабзалия ятаган.* (Панчев). – От тур. *som kabzalı* 'който има дръжка от моржов зъб', съставено от *som* 'моржов зъб, от който се правят дръжки за ножове; риба сьомга' и *kabzalı* 'който е с дръжка', прил. от *kabza* 'дръжка'. Срв. срхр. *со̀мли* прил. неизм. в *сомли-камзе* 'дръжка от рибя кост', *сомли-нож* 'нож с дръжка' у Škaljić 570, според когото тур. *som* вероятно е съкратено от фр. *saumon* 'риба сьомга, Salmo salar'. – Срв. *сомо̀н*.

сомнамбу̀л книж. 'лунатик, човек, който става и ходи несъзнателно в съня си'. – Произв.: *сомнамбу̀лен, сомнамбу̀лски, сомнамбулѝст* остар. 'лунатик'. – От фр. *somnambule* също; или от нем. *Somnambule* също. Срв. РЧДБЕ 1982, 798, Ст. Младенов, Чужд. 385. – Срв. *сомнамбулѝзъм*.

сомнамбулѝзъм мед. 'пристъп на особено помрачение на съзнанието, при което болният се движи и извършва действия, без да се събуди и без спомен за станалото; лунатизъм'. – От рус. *сомнамбулѝзм* също; или от научнолат. *somnambulismus*, по лат. *somnus* 'сън' и *ambulo*, *ambulare* 'ходя, разхождам се'. Срв. РЧДБЕ 1982, 798, Ст. Младенов, Чужд. 385. – Срв. *сомнамбу̀л*.

соможѝу̌нук 'саможив човек' (Кривня, Разградско). – От *самож́иуник* също, в същия говор (вж. под *сам*[1]), което е от *саможѝвник* (вж. под *сам*[1]), с *у̌* вместо *в* в говора, с асимилации *а – о > о – о* и *у – и > у – у*.

сомо̀н книж. рядко 'риба лакерда' (Иван Вазов). – От фр. *saumon* 'риба сьомга'. Срв. РРОДД 470. Заето и в рум. *somón* също, тур. *somon* също.

со̀мрак 'вечерен здрач' (Елешница, Кремен, Разложко). – Вариант на *съмрък*[1] (вж.) с диал. *о* на мястото на *ъ*. – Срв. *су̀мрак*[1].

сомсо̀л 'човек, който умишлено се прави на глупав' (Бели Осъм, Троянско). – От тур. диал. *somsom* 'старо овчарско куче; ядно животно, гладник; вампир', с дисимилация *м – м > м – л* и със семантичен развой 'остаряло куче'

> 'оглупяло куче' >'оглупял човек' > 'човек, който се прави на глупав'. За промяната срв. от същия произход *съмсỳл* 'свит, завързан, убит човек' и *съмсỳляк* също. За тур. диал. *somsom* вж. DS 10, 3663, U. Dukova, Балк. езикозн. 28, 1985, 2, 40. За произхода на тур. диал. *somsom* от библейското ЛИ *Σαμψών* и за неговата семантична еволюция, отразена в заемки в балкански езици, вж. M. Račeva, Балк. езикозн. 40/2, 1999–2000, 151–157. – Срв. *самсомòлец, самсòнин, самсỳняк, сумсỳнь, сунсỳнь, сымсỳнь, сурсỳнь, сурсумàнин*.

сòму мест. 'на този' (Съчанли, Гюмюрджинско), **сòему** също (Съчанли, Гюмюрджинско), **сòйму** също (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв. *сòмув* 'на този' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Дателна падежна форма от *со* 'този' (вж. *со*[4]), *сой* също (вж. *сой*[2]). Срв. в същия говор *тòму* 'на този', *тòему* също, *тòйму* също. Вж. Т. Бояджиев, ТБД 7, 121.

сомỳн разг. 'кръгъл хляб или изобщо отделен хляб', 'пита хляб' (Геров), 'хляб, печен във фурна' (Брезнишко; Дивотино, Пернишко; Перник; Трънско), 'голяма пита хляб' (Гулица, Варненско; Сливен; Прилеп), 'кръгъл хляб' (Годешево, Благоевградско), **сомỳнь** 'голям домашен хляб' (Вълчан дол, Смолянско; Вълкосел, Гоцеделчевско; Бешенов, в Банат), **сомуньè** мн. ч. (Брезнишко), **сумỳн** 'голям домашен хляб' (Кесарево, Горнооряховско; Певец, Търговищко; Еленско; Топчии, Разградско; Камбурово, Омуртажко; Витановци, Пернишко; Слащен, Благоевградско), **сумỳнь** 'голям домашен хляб' (Банат; Съчанли, Гюмюрджинско; Давидково, Загражден, Ардинско). – Произв.: *сомунар* 'мързеливец, който яде наготово' (обл.Тиквеш), *сумунджия* 'хлебар' (гребенски говор в Силистренско), *сомỳнсна* прил. в съчет. *сомỳнсна бàница* 'малки милинки, които се пекат общо в една тава' (Алваново, Търговищко), *сомỳнец*, умал. диал., *сомунжѝс* м. 'готованец' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *сомунѝца* 'продълговат хляб; (подигр.) несполучливо омесен хляб' (Брезнишко), *сомỳнка* 'бяла ядлива гъба, гъба манатарка, Boletus edulis' (Омуртаг), *сумỳнска* в съчет. *сумỳнска лопàта* 'лопата, с която се мята хляб в пещта' (Загражден, Ардинско), *сумỳнцки* в съчет. *сумỳнцки грибàч* 'железен прът за разбъркване на жарта в пещ' (Вълчан дол, Смолянско), *сомỳнче*, умал. диал., *сумун-душманъ* остар. 'гладник' (от тур. *somun düşmanı* също, букв. 'враг на хляба'); МИ: *Сòмунджука* при Недан, Павликенско (метафорично название). – Чрез тур. *somun* 'кръгъл хляб; кравай' от нгр. *ψωμί(ον)* 'кръгъл хляб'. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 599, И. Скорчев, БЕз 6, 1956, 165. Срв. и Budziszewska, Słownik balkanizmów 143. Формата *сумỳн* е с редукция *о > у* в неударена позиция. – Заето и в срхр. *сòмӯн*, диал. *сомӯн* 'кръгъл хляб' (Škaljić 570, Skok 3, 199), рум. *somun* също, арум. *somunǎ* също, алб. *somun* 'отделен хляб' (Skok 3, 199).– Срв. *самỳн*.

сомун 'бурма за затягане' (Тетовско). – От тур. *somun* 'гайка, железен болт'. Срв. *сумỳн*[2] 'гайка, която свързва оста с колелото на каруца', *самỳн* 'желязна капачка на ос на кола'.

сомунтѝе м. 'едър и глупав човек; готованец' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Широколъшки район). – От тур. диал. *soytana* 'недодялан, тъп човек; негодник' с асимилация *о – а > о – о*, с редукция *-о-* > *-у-* на българска езикова почва в неударена позиция и с изпадане на *-й-* (от тур. *-у-*). – Срв. *сомутнѝе, сумантѝя, сюймантѝя, самантѝя*.

сому̀р 'сопол' (Трънско), **сѐмур** също (Софийско). – Произв.: *сомура̀н* 'сополиво дете; растение с цветове във вид на дълги висулки' (Софийско), *сомура̀ча* 'едра, зъбеста жена, с широко, лошо оформено, грубо лице' (Стрезимировци, Трънско). – От срхр. *мо̏сӯр* 'сопол; масур; ледена висулка', с метатеза. Формата *сомура̀ча* е образувана със срхр. наст. *-аћа*.

сомустра̀к 'висок и слаб човек, дългуч' (Геров; П. Цончев), **сѐмустрак** 'дълъг човек, дангалак' (Велес; СбНУ 7, 1, 476). – Може би от първонач. *самострък* 'с един стрък' (вж. под *сам[1]*), композитум от *сам* (вж. *сам[1]*) и от глаголна основа в *стърча̀* (вж.), като *водопа̀д, самосва̀л, самохо̀д*, с асимилация *а – о > о – о* и с редукция *-о-* > *-у-* в неударена позиция, със свръхстарателно *а* вместо *ъ* или с *а* от стб. ѫ в говора, със семантичен развой 'стрък' > 'нещо високо, тънко, което стърчи' > '(за човек) висок, слаб, дълъг; който стърчи'. Срв. *върлѝна* 'дълъг човек', *стърчѝ като кол* 'за висок човек'. Срв. *само̀страк* 'затворен, необщителен човек', *съму̀стърк* 'човек без семейство; цвете с едно цветче на стрък', *сомутра̀к* (всички под *сам[1]*).

сомутнѝе 'едър и глупав човек; готованец' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Широколъшки район). – От *сомунтѝе* (вж.), с метатеза *-нт-* > *-тн-*. – Срв. *сумонтѝя, сумунтѝя, сумантѝя, сюймантѝя, самантѝя*.

сомутра̀к 'дълъг, висок и сух човек' (Геров). – От *сомустра̀к* също (вж.) с дисимилаторно изпадане на второто *-с-*.

сомълне гл. 3 л. ед. ч. с вероятно знач. 'удари, порази с мълния' в текст: *Ега го Бог сомълне!* (Царибродско, Пиротско; само в СбНУ 13, 3, 232). – Вероятно произв. от св. в. на глагола *мълнѐя* (вж. *мълнѐя се*), засвидетелстван в диалектите със знач. 'виждам се отдалеч неясно', с първонач. знач. 'светя като мълния, святкам' (срв. струс. от 16 в. **молнѣти** 'светя като мълния'), развило се в знач. '(за мълния) удрям, поразявам (някого)'. За семантиката срв. *блъска се* 'святка се' (вж. под *блъскам*), *мълсне* 'светне, блесне' и *мълскам* 'блъскам', както и в други клетви в същите говори: *Ега го Бог убѝе! Ега го Бог сотрущѝ! Ега го Бог трѐсне!*

сон[1] 'спане; съновидение' (Банско; Бобошево; Смърдеш, Костурско; Дебърско), **сѐн** 'спане' (Чепеларе), **сѐна** 'сън' (Върбово, Стойките, Девинско), **со̀не** също в нар. пес.: *По̀йди, ка̀жи на та̀тка ти/ шчо си со̀не ти со̀нила!* (Прилеп), **сѐне** също в нар. пес.: *Стойко си майка не слуша,/ та си кесьо̀на празнѐше/ и си сѐнето губѐше.* (Чепеларе), **сонь** също (Банско), **соня** 'сън' в текст: *Потничe е уморено, кльотана соня га заспи.* (Родопи; ДА). – Произв.: *со̀нам* 'сънувам' (Хърсово, Мелнишко), *со̀нвам* 'сънувам' (Костурско; Ембо-

ре, Кайлярско), *сòнвя* също (Геров), *сонѐвам* също (Дебърско), *сȍнем* също (Виево, Кутела, Тикале, Смолянско), *сòни са* 'присънва се' (Ситово, Пловдивско), *сонѝт* 'сънен' (Кюстендилско), *сòнище* 'съновидение' (Геров), *сондòвник* 'съновник' (Черешница, Костурско), *сонòк* 'сън' (Кюстендилско), *сòнок* също (Велес, Костур), *сòньок* също (Обидим, Разложко; Банско), *сонỳвам* 'сънувам' (Кюстендилско), *сòнувам* също (Дебърско; Леринско), *сòнче* умал. (Емборе, Кайлярско), *сȍнчѐк* 'сън' (Чепеларе), *сòнчок* също (Прилеп), *сòнчук* също (Забòрйе, Дебърско), *сòня* 'сънувам' (Геров), *соням* също (Горно Влахово, Смолянско), *соняна* прич. 'сънувана' в нар. пес.: *Ти сеташ ли са, разбираш ли са / каква е нàя сона, сона соняна?* (Стойките, Девинско). – Диалектни форми на *сън* (вж.) с *о, ȍ* от стб. **ъ** в говора. – Срв. *сòненко*.

сон² м. 'последна ръка при игра на карти' (Енина, Казанлъшко). – От тур. *son* 'край, финал; последен, краен'. – Заето и в срхр. *сȍн* 'край, завършек; последен' (Škaljić 570).

сòнала прич. с вероятно знач. 'смъкнала' в текст: *Кобѝлата, кога се закълнала во Велѝтеся, слѐгла момѝчката од дървото, го сòнала сѐдлото и ỳздато од дървото*,...(Дебърско; СбНУ 11, 151). – Вероятно от първонач. **сòнела*, мин. действ. прич. от *сòнема* 'сваля, смъкна' (вж.) в същия говор, с асимилация *е – а > а – а*, или погрешно записано вместо *сòнела*.

сонàлка 'пътека за свличане на трупи в гората' (Лъджа, Смолянско). – От *сунàлка* 'пързалка' (вж. *сỳна се*) с хиперкоректно *-о-* вместо *-у-*.

сонàнт спец. 'съгласен звук, който сам може да образува сричка'. – Произв.: *сонàнтен* прил. език. '(за съгласен звук) който може сам да образува сричка', *сонантѝчен*. – Чрез рус. *сонáнт* или нем. *Sonant* от лат. *sonans, sonantis* 'звучащ'. Вж. РЧДБЕ 1982, 798. Срв. Ст. Младенов, Чужд. 385.

сòнапур в детска игра : *Сòнапур, нàмур,/ срѐбица, рѝбица*... (Самоков). – Може би от **сòнапор*, лексикализирано съчет., съставено от диал. предлог *со* (вж.) = книж. *с* и *нàпор* = *напòр* 'натиск, напън' (вж.), с редукция *-о-* > *-у-* в неударена позиция, срв. *нàпоречки* нареч. 'на зло, на криво' в същия говор. Срв. и *нàсопор* под *сопòр* (вж.). Думата *нàмур*, която не е представена в Български етимологичен речник, вероятно е от **нàмор*, адвербиализирано съчет. от *на мор* със знач. 'на криво, намусено', с редукция *-о-* > *-у-* в неударена позиция. Срв. израза *глѐдам на мòр* 'гледам накриво, намусено' от първоначално знач. 'гледам на умряло'.

сонàта 'вид музикално произведение за един или два инструмента', **сонатѝна** 'малка соната'. – Произв.: *сонàтен* прил. 'присъщ, характерен за соната'. – От итал. *sonata* 'вид инструментално музикално произведение', итал. *sonatina* 'малка соната'. До 17 в. със *сонàта* е била означавана всяка инструментална музикална творба за разлика от вокалните (кантати).

сонгара 'лек, несериозен, глупав човек' (Стойките, Девинско; ДА). – Неясно. Може би звукоподраж. Срв. *зънгър-зънгър* 'дрън-дрън, дзън-дзън; зву-

кове от гъдулка' от тур. *zıngır-zıngır* (вж.), *зъ̀нгам* 'дрънкам, свиря на тамбура'. Семантичният развой би могъл да бъде: 'човек, който дрънка на някакъв инструмент' > 'несериозен човек; глупав'.

сонг-опера 'естрадна опера'. – От англ. *song* 'песен, пение; поема, стихотворение' и *ò̀пера* (вж.). Вж. Л. Йорданова, БЕз 26/6, 1976, 496–497.

сòнда 'съоръжение за изследване на земни или морски дълбочини; медицински уред за изследване вътрешностите на орган; дълбока дупка за геоложки изследвания, пробита със специални съоръжения; балон за метеорологични изследвания', **сòнта** 'сонда' (Ихтиманско). – Произв.: *сòндов* прил., *сòндов* прил. – От фр. *sonde* също, от гл. *sonder* 'изследвам', а то от лат. *subundo* 'спущам се под водата'. Вж. РЧДБЕ 1982, 798. Срв. Ст. Младенов, Чужд. 386. – Срв. *сондàж, сондѝрам, сондьòр*.

сондàж 'изследване, проучване със сонда; (прен.) осведомяване, допитване'. – Произв.: *сондàжен* 'който се отнася до сондаж; който се изследва със сонда; който служи за направа на сонди'. – От фр. *sondage* също. Вж. РЧДБЕ 1982, 798. – Срв. *сòнда, сондѝрам, сондьòр*.

сондѝрам 'изследвам със сонда; (прен.) предварително разузнавам, подпитвам, вземам мнение, правя сондаж', **сондѝрам се** 'изследвам се със сонда'. – По нем. *sondieren* също. – Срв. *сòнда, сондàж, сондьòр*.

сондурмà диал. 'отвод пред къща; трем, пруст' (Ил. Блъсков, Ив. Гайдаров), **сондỳрма** 'външно дървено балконче' (Войниково, Тервелско), **сондурма** диал. 'място за сядане, направено от тухли или пръст пред къщата', **сондурмѣ** 'трем' (Бабук, Силистренско). – От тур. *sondurma* 'навес'. Срв. РРОДД 470. – Срв. *сундурмà, сундурмè, сòлдрама, сòлдрома, сòлдрума, солдурмà, сурдурмà, судурмà, судỳрма, здỳрма, сурдумà, салдармà, салдърмà, сълдърмà, создрама*.

сондьòр 'лице, което прави сонди, което пробива със сонди или работи на сонда'. – Произв.: *сондьòрски* прил. – От фр. *sondeur* също. Вж. РЧДБЕ 1982, 799. – Срв. *сòнда, сондàж, сондѝрам*.

сòндюлюм 'последното родено дете на многодетни родители' (Горни Юруци, Крумовградско). – От тур. *son dölün*, изафетно съчетание от *son* 'последен' и *döl* 'потомък, поколение', с промяна *-н* > *-м*, за която срв. *налъ̀м* вместо тур. *nalın*. – Срв. *сòмка, сòньчьс*.

сòневам 'снемам' в гатанка за ягодка: *Цървено мàло цàря от кòня сòневат* (Дебърско), **сонѐвает** 3 л. мн. ч. 'свалят' (Галичник, Дебърско), **сòнема** 'снема, сваля' (Дебърско). – Варианти на *снѐвам* (вж.), *снѐма* (вж.). – Срв. *сънѐма, ѐмвам, ѐмна, сòнала*.

сòненко прил. с вероятно знач. 'съненко' в нар. пес.: *Момѝче стàна сòненко,/ юнàкан нѝйде не вѝде / Момѝче жѐлно заплàка,/ до небѐ глàса вѝсше,...* (Бяла река, Смолянско). – Умал. от **сòнен* 'сънен', произв. от *сон¹* (вж.).

сонѐт 'стихотворение от 14 стиха, разпределени в 2 четиристишия и 2 тристишия с особено разположение на римите'. – Произв.: *сонѐтен* прил. книж. 'който се отнася до сонет', в съчет. *сонѐтен венѐц* 'цикъл от 14 сонета, като всеки нов сонет започва с последния стих на предишния'. – Чрез рус. *сонѐт* също, от фр. *sonnet,* което е от итал. *sonetto* също. Според Vasmer, REW 2, 695, рус. *сонѐт* е от итал. *sonetto* също, а то от стфр. *sonet* 'песничка', *son* 'звук', лат. *sonus* 'звук'. Срв. Ст. Младенов, Чужд. 386, Преображенский 2, 355.

сѝнет с вероятно знач. 'обрязване (при мохамедани)' в текст: ... *а бре чѝнгене, ти сàкаш да бѝдиш турчин; арно àма нàшио дѝн не го дават, ѝляким лѐли си дѝшол да ме прàшаш, ке ти кàжам: нàшио дин трѐба де се праиш сѝнет, да се кланяш*....(Прилеп). – От *сунѐт* 'обрязване' (вж.) със свръхстарателно *о* вм. *у* и с премет на ударението върху първата сричка. – Срв. *сонетисуе.*

сонетисуе гл. 3 л. ед. ч. 'тормози, измъчва' (Люлин, Пернишко). – Вероятно произв. от *сѝнет* 'обрязване' със семантичен развой 'обрязвам' > 'чрез обрязване предизвиквам болка' > 'тормозя, мъча'. Срв. срхр. *сỳнетити* 'обрязвам', произв. от *сỳнет* 'обрязване'.

сонѝца 'дива планинска ягода' (Беден, Настан, Брезе, Девинско; Забърдо, Асеновградско), 'горска ягода' (Гинци, Софийско; Пловдивци, Маданско; Сивино, Смолянско), 'градинска ягода' (Елховец, Смолянско; Витина, Маданско); МИ: *Сонѝчевица* при Добралък, Асеновградско. – Произв.: *сонички* с вероятно знач. 'диви ягодки' в нар. пес.: ... *здрави отнисети моминому любя/ да си ми приводи сонички планинички.* (Стойките, Девинско). – Вариант на *сунѝца* също (вж.) със свръхстарателно *о* вм. *у.* Срв. пол. *sonica = sunica* 'горска ягода'. Срв. *планинѝца* 'дива ягода'. – Срв. *зỳна*[3], *зунѝца, зонѝца, зѝниница, солнѝца*[2], *зỳничка* (под *зỳна*[3]).

сонлък 'вид почва' (Говедаре, Пазарджишко). – От **соланлък*, което е от първоначално **суланлък*, произв. от *сулàн* 'мокра, задържаща влага почва' (вж. *сулàн*[2]), с хиперкоректно *-о-* вместо *-у-*, с дисимилаторно изпадане на *-л-* и с фонетично опростяване. Странски 3, 339, неправилно смята, че думата вероятно е производно от тур. *son* 'край, резултат' и е със знач. 'почва, която дава резултат, т. е. плодородна'. Срв. *соланева* '(за почва) която е влажна', *соландѝсвам* 'напоявам във вода маточни пръчки'.

сонм остар. поет. 'тълпа, множество, събрание, сборище' (П. Р. Славейков, Ив. Вазов, Г. Райчев), **сѝнмище** остар. 'събрание, тълпа, множество, рояк'. – От рус. *сонм* също (което е от черковнославянски, а то от стб. **сънмъ** 'синагога'), рус. *сѝнмище* също. Вж. Б. Цонев, ПСп 254, Сб. Медведев 1922, 44, Damerau 126. Срв. Vasmer, REW 2, 695.

сонѝждам, сонѝдя диал. 'върша нещо заедно с някого', **сонодем** диал. 'направя', **сонѝдуем** 'свършвам, сработвам нещо, направям нещо' (Комщица, Годечко), **сонодяйте са** заповедна ф. за мн. ч. в текст: ... *сонодяйте са, утре пак ще дойдем.* (Чепино). – Произв. от *онѝждам* (вж. *онѝдя*).

со̀нокь 'цяла нощ' в изреч.: *Со̀нокь су сѐдал, за̀ тея ми се спи́ет*. (Дебърско). – Лексикализирано съчет. **всьо нокь*, което е от стб. ***вьсѭ ноштъ**, с *'о* от стб. **ѭ** и *кь* вместо *щ* в говора, с изпадане на *в* пред *с*, както в *се* от *все*, *си́чко* от *вси́чко*. – Срв. *са̀нок, санокь, сънош, са̀нош*.

сонондан ' после, след това' (РДТГ). – От тур. *sonunda*, *sonradan* също. Вж. Grannes – Rå Hauge – Süleymanoğlu 234.

сонѝр език. 'звучна съгласна, която няма беззвучен съответник'. – Произв.: *сонѝрен* книж. 'звучен', в съчет. *сонѝрен звук* език. 'съгласна, при произнасянето на която звукът преобладава над шума, звучна съгласна'. – От фр. *sonore* също, от лат. *sonorus* 'звучен'. Вж. РЧДБЕ 1982, 799, дето обаче *сонѝрен* се извежда от рус. *соно́рный*.

со̀нце 'слънце' (Прилеп, Битоля). – Произв.: *со̀нцоглед* 'раст. Helianthus annuus' (Прилеп) (вж. *слънцоглед*), *сонцоглед* също (БотР 515) (вж. *слънцоглед*). – От **со̀лнце*, което е с метатеза от *сло̀нце*, диалектен фонетичен вариант на *слънце* (вж.), с асимилация *л – н > н – н* и с опростяване *н – н > н*. Срв. срхр. диал. *сонце*. Срв. *солце* в същия говор.

сончо в съчет. **сончо майка** в нар. приказка 'слънчева майка' (Прилеп; СбНУ 6, 109). – Алегроформа от съчет. **сончова майка* (диалектен фонетичен вариант на *слъ̀нчова ма̀йка*, вж. *слънце*), съставено от *сончова*, произв. от *со̀нце* 'слънце' (вж.) в същия говор, и *ма̀йка* (вж.). – Срв. *слъ̀нца* в съчет. *слъ̀нца ма̀йкя*.

со̀ньчье 'последното родено дете на многодетни родители' (Жълтуша, Ардинско). – Образувано на българска диалектна основа от тур. *son* 'последен; край'. – Срв. *со̀ндюлюм, со̀мка*.

сообщим с вероятно знач. 'съобщя' в нар. пес.: – *Честит царо, честито ти царство,/ да сообщиш у Стамбола града/ да се в Стамбол никой не уплаши*. (Чеканец, Софийско), **собща̀вам, со̀бща** 'съобщавам' (Красава, Брезнишко; Ихтиманско), **собща̀вам, собщѝм** също (Арзан, Кривонос, Брезнишко), **со̀бшувам** също, **со̀бшчувам** също (Самоков). – Диалектен фонетичен вариант на *съобщя̀* (вж. *съобща̀вам*). Формите *собща̀вам, собща̀, собщи́м* са съответно от **сообща̀вам, сообща̀, сообщи́м* със стягане *о – о > о*.

сооклук 'вид ястие – компот' (Пороище, Разградско). – От *соуклу̀к*[1] 'студен десерт' (вж.) с асимилация *о – у > о – о*. – Срв. *соу̀к*[2], *соуклу̀к*[2], *сувуклу̀к*.

соп[1] 'чучур' (Геров; Копиловци, Монтанско), 'къса метална или дървена тръба или улей на чешма' (Шумнене, Тетевенско; Т. Харманджиев, Ив. Вълов), 'желязна цев на чешма' (Ботевградско), 'тръба, от която тече вода или друга течност' (Радовене, Врачанско), **со̀пове** мн. ч. (Геров; Мечка, Никополско), **со̀пови** мн. ч. 'ледени висулки' (Геров). – Произв.: *со̀пка* 'чучур' (вж. *со̀пка*[1]); МИ: *Со̀пи*, с. в Южна Албания (Селищев, Слав. нас. 229), *Со̀па чешма* при Антон, Пирдопско, *Сопо*, често МИ в Софийско, Кюстендилско, Самоковско, *Сопи́ца*, с. в Брезнишко, *Сопища* в Скопско, *Со̀пово* при Вър-

шец, Гаганица, Горно и Долно Озирово, Берковско, при Гореме, Санданско, *Сопово*, с. в Дупнишко, *Соповци*, мах. при Сливито, Казанлъшко, *Σῶπη*, с. в обл. Елея, Гърция (Селищев, Слав. нас. 229). – Срхр. *соп* 'бърза струя вода в поток; бърза вода, която тече през камъни; място, където водата пада от височина; внезапен дъжд; тежко дишане, пъхтене', срхр. диал. чак. *sòpȁ* 'издишване; дъх, пара', словен. *sop* 'дихание' (Преображенский 2, 357), рус. *соп* 'лежаща тръба' (Даль 4, 273), с друга отгласна степен срхр. *са̏па* 'издишване; дъх, пара', словен. *sápa* 'дъх, дишане; раздвижен въздух, вятър', рус. разг. *сап* 'хъркане', укр. *сап* 'хъркане; сумтене; (за кон) пръхтене', белорус. *сап* също, пол. диал. *sap* 'дишане; (за звук, издаван при заливане на огън с вода) съскане, шипене; пръхтене'. – Праслав. **sapъ, *sāpъ, *sāpā*, поствербали от звукоподражателни глаголи **sapěti, *sapiti, *sapsti, *sapti, *sāpāti* 'издавам глас, шум, звук', откъдето са срхр. *со̀пити*, *со̀пи̑м* 'дишам тежко, задъхвам се, пъхтя', словен. *sopéti*, *sópsti*, *sópem* 'дишам шумно; (за кон) пръхтя', рус. *сопе́ть*, *со́пнуть*, *сопну́ть*, *соплю́*, диал. *со́пать*, *сопти́* '(за човек) дишам тежко, шумно и през носа; (за вятър) духам; (за въздух, пара, огън и пр.) изсипвам се силно, промъквайки се през тясно място; шумя', диал. 'крещя, рева, плача; пея силно, с всички сили' (Даль 4, 273–274), струс. **сопѣти**, **соплю** 'свиря на свирка' (Vasmer, REW 2, 695–696, смята, че може би трябва да бъде отделено от думите със знач. 'пъхтя'), укр. *сопти́*, *сопу́* 'пъхтя', белорус. *сопці́* също, чеш. *sopiti*, *sopím* 'пъхтя'; с друга степен на коренната гласна срхр. *сапати*, *сапам* 'дъхтя' (16 в.), словен. *sápati*, *sapam* 'пъхтя', струс. **сапѣти**, **сапля** 'сумтя, пъхтя', чеш. *sapati se* 'сърдя се на някого; нахвърлям се на някого', пол. *sapać* 'пъхтя, сумтя', горлуж. *sapać* също, доллуж. *sapaś* 'горя, пламтя' (от праслав. **sāpāti, *sāpěti*, които са сродни със стинд. *çāpati* 'проклина', *çápate* 'уверявам, убеждавам', *çábdas* 'звук, глас, шум, дума'). Miklosich, EtWb 316, Ст. Младенов, ЕтР 599, и Vasmer, REW 2, 695, свързват с бълг. *со̀пам се* (вж.). Ст. Младенов, ЕтР 599, извежда от кор. **съп-*, с изясняване *соп-*, с друга степен *сип-* в *си̇пвам* (вж.), като свързва с рус. *со́пка* 'малък вулкан', *сопо̀л* (вж.), но, от друга страна, свързва със *со̀пот* (вж.). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 57–58. Според Skok 3, 306, *соп* 'тръба, кран' не е известно в южнославянските езици. – Срв. Преображенский 2, 357–358, Miklosich, EtWb 316, Brückner, SEJP 483, под *sapać*, Vasmer, цит. съч., под *сопе́ть*, Skok 3, 306, Schuster-Šewc 17, 1270, под *sapać*, Bezlaj 3, 291, под *sópsti I*. – Заето в алб. *sop* 'канелка на бъчва; кран' (Селищев, Слав. нас. 154–155). – Срв. *со̀пел, сопѐц, со̀пка¹, со̀пов¹, со̀повец, со̀пот, со̀поф, со̀пуй, со̀пух*.

соп² 'дървена част на тъкачен стан, на която се поставя едното кросно' (Беден, Девинско), **со̂п** 'основната греда, на която са заковани останалите греди на покрива' (Буково, Гоцеделчевско). – Диалектен фонетичен вариант на *сап* 'дървена дръжка на сечиво' (вж.). За корелацията *а : о̂* в говора в думи от турски произход срв. *со̂лъма* и вж. обяснение у Т. Тодоров, БЕз 47/1, 1997–1998, 42–45. Срв. в родопските говори *са̀повє* 'двете пръчки, които се намират в основата при тъкането в домашния стан, за да делят жичките', *са̀пвє* също.

со̀па[1] 'дебела тояга за бой', 'стъбло на слънчоглед' (Мали Вършец, Севлиевско), 'остен (островърха тояга за подкарване на добитък)' (Аврен, Егрек, Горни Юруци, Тихомир, Черничево, Крумовградско; Покрован, Ивайловградско), 'голяма овчарска тояга' (Калояново, Пловдивско), 'бастун; подпорка' (Тахтаджик, Дедеагачко; Драбишна, Ивайловградско), 'голяма пръчка' (Суворово, в Украйна), 'пръчка за подпиране на фасул' (Гугутка, Долно Луково, Ивайловградско), 'прът' (Котел, Първомай), **со̀пи** мн. ч. 'дървени куки за окачване на котлите върху тясна хоризонтална греда' (Бабук, Силистренско), 'кокили' (Ягодина, Девинско). – Произв.: *со̀паджийски* 'побойнически', *со̀паджийство* 'побойничество', *со̀паджилък* разг. също, *со̀паджия* разг. 'човек, който употребява сопа за бой, побойник', *со̀пъджийъ* 'човек, който винаги е готов за бой и носи със себе си сопа' (Страхилово, Свищовско), *со̀пажия* също (Еленско), *со̀пъжийъ* също (Съчанли, Гюмюрджинско), *со̀пица* умал. (Геров), *сопица* с вероятно знач. 'малка сопа' в нар. пес.: *Та го врза̀ коньо за сопица / прока̀ра го низ деведесе града,...* (Ярлово, Самоковско), *со̀пичка* умал. (Кюлевча, Шуменско; Копривец, Беленско; Каменово, Кубратско; Опака); ФИ: *Со̀паджиев* (Пловдив, Казанлък). – От тур. *sopa* 'дебела пръчка, тояга'. – Заето и в срхр. *сȍпа* 'тояга', рум. *sópă* и *soápă* също (Skok 3, 306, DLR 10, 4, 1237).

со̀па[2] ж. 'женско муле' (Геров), 'малко муле, още неоседлано' (Лъджа, Смолянско; Петров дол, Неделино, Маданско), **сопа** 'муленце' (Първомай), **сопа̀** ж. 'младо неоседлавано още муленце' (Сливка, Ардинско; Асеновградско; Широколъшки район), **сопо̂** 'малко муле, още неоседлавано' (Вълкосел, Гоцеделчевско; Годешево, Слащен, Благоевградско; Борикево, Виево, Кремене, Кутела, Момчиловци, Полковник-Серафимово, Хасовица, Писаница, Търън, Смолянско; Широколъшки район; Долни Рудозем, Пловдивци, Шаренка, Маданско; Ситово, Пловдивско; Богутево, Асеновградско; Сливка, Ардинско), **сопъ** 'малко муле' (Черничево, Крумовградско; Гугутка, Ивайловградско; Старцево, Златоградско; Златоград; Лъкавица, Орешец, Асеновградско; Момарско, Турян, Смолянско). – Произв.: *сопѝчка* 'малко муле, още неоседлавано' (Гугутка, Ивайловградско), 'малко конче' (Кутела, Смолянско). – Чрез тур. *sıpa* 'магаренце; триножник; статив', осмтур. 'жребче', а то от перс. *sih-pa(y)* 'статив'; *сопо̂* вероятно с *ô* на мястото на тур. ı под влияние на думи с *ô* в говорите. – Срв. *супа̀*, *сипъ*, *сипо̂*, *сыпа̀*.

со̀пазя 'забележа, съгледам, съзра' (Вердикал, Голямо Бучино, Софийско; Земен; Житуша, Радомирско; Кюстендилско Краище; Криворечна Паланка). – Диалектен фонетичен вариант на *съпа̀зя* също (вж. *па̀зя*). Срв. под *па̀зя* (вж.) *сопа̀звам, сопа̀зя* 'опазвам, запазвам; възпирам, задържам', *сопа̀зим* 'издебвам'. Според Ст. Младенов, ЕтР 599, *сопа̀зя, сопа̀звам* е образувано с предст. *с-* и с предст. *о-* от *па̀зя* (вж.) и е успореден облик на *упа̀звам* (вж. *па̀зя*).

со̀пам се 'говоря, отговарям сърдито, дръпнато, грубо; подвиквам, тросвам се', **со̀пвам се, со̀пна се** 'говоря, отговарям сърдито веднъж или няколко пъти по веднъж в определен случай', **со̀пвам се** 'смъмрям, скарвам се' (Казанлък), **со̀пам се, со̀пна се** 'отвръщам, карам се' (Монтана), 'казвам нещо грубо' (Ба-

нат), **со̀пвам са, со̀пна са, со̀пя са** 'отговарям грубо, нервно, неучтиво' (Хасково), **со̀пам са, со̀пнем са** 'подвиквам сърдито; говоря грубо' (Милчина лъка, Кулско; Тръстеник, Плевенско; Ленково, Никополско; Ихтиманско), **со̀пе се̨** 'заплашвам' (Странджа), **со̀пнувам се** 'заплашвам, говоря заплашително' (Странджа), 'отговарям сопнато, дръзко' (Самоков). – Произв.: *со̀пнат* прил. 'сърдит като на караница; троснат; който обича да се сопа', *со̀пнато* нареч. 'строго, сърдито, троснато'; *всо̀пвам са* 'сопвам се, скарвам се остро' (Славеино, Смолянско; Асеновградско); *насо̀пам се* 'накарам се, навикам се; сопам се много' (Геров); *осо̀пи ми се* 3 л. ед. ч. 'дръзко ми възрази' (Странджа); *усо̀пвам се* 'наежвам се, ставам сериозен, готов да взема да се бия' (Странджа), *усо̀пвам са, усо̀пя са* 'отговарям грубо, троснато' (Хасково), *усо̀пен* прил. 'сърдит, наежен' (Странджа).'сопвам се, скарвам се остро' (Славеино, Смолянско; Асеновградско). – Съществуват няколко етимологии за думата. Най-убедително е тълкуването на R. Bernard, RESl 28, 1951, 143–146, според когото *со̀пам се* по всяка вероятност е префигирана форма със *с-*, каквато е *съ̀пна се* 'спъна се' = *с-пъ̀на* се от стб. **пьнѫ, пѧти** (вж. *пъ̀на*), с първонач. знач. 'спъна се', за което срв. *со̀пна (се), со̀пвам (се)* 'спъна (се), спъвам (се)' и под. Срв. и *сопъ̀на се* 'започна да се държа грубо с някого и да го обвинявам напразно' (Тръстеник, Плевенско) (вж.). Според R. Bernard, цит. съч., е трудно да се определи дали *о* произхожда от бълг. диалекти, където *о* е редовен рефлекс на стб. **ъ**, или е в резултат от влияние на други думи. Най-вероятно *о* е от говорите с рефлекс *о* от стб. **ъ**. За отношението *спъ̀на се, съ̀пна се* и *со̀пна се* той сравнява с *тръ̀сна се* (вж.) и *тро̀сна се* (вж.), срв. *тръ̀сна глава̀* и *тро̀сна ми една обѝда, изтъ̀рси ми една обѝда,* или *той ми отговори тро̀снато. Со̀пам се* е нерегулярна форма за 1 л. ед. ч., която е образувана от *со̀пна се, со̀пвам се* по аналогия на *тро̀пам* в корелация с *тро̀пна, тро̀пвам, спря̀пам се* диал. 'спъвам се' от *спрѐпна се, спрѐпвам се,* от стб. **сътрѧпнѫти**. За семантичния развой Bernard сравнява със значенията на лат. *offendere* 'спъвам се в нещо, натъквам се на нещо' и 'нагрубявам, обиждам'. Би могло да бъде префигирана форма от *пъ̀на се* (вж.) със *со-* диал. = *съ-* или от *опъ̀на се* с префикс *с-* (срв. *опъ̀на се* 'просна се, изтегна се' и разг. 'противя се; не се съгласявам', *запъ̀на се* 'подпре се нещо, за да не се движи' и 'противя се, не се съгласявам да свърша нещо'). – Поради възвратната си форма е по-малко вероятно *со̀пам се, со̀пна се* да е от звукоподражателен произход, от праслав. **sapāti, *sapiti, *sapěti, *sapsti, *sapti* 'издавам глас, шум, звук' в *соп*[1] (вж.) и *со̀пот* (вж.), както приемат Miklosich, EtWb 316, Ст. Младенов, ЕтР 599, Vasmer, REW 2, 695–696. Вж. и Преображенский 2, 357–358, Schuster-Šewc 17, 1270, под *sapać*, Bezlaj 3, 291, под *sópsti I*. Machek 537, свързва *со̀пам се* с чешки експресивни глаголи *sápati* 'тегля, късам, дера; нахвърлям се върху някого', *osopiti se* и *osápiti se* 'нагрубя, наскърбя някого, нахвърля се върху някого с думи', с нем. *sappen* също. – Според П. Скорчев, ЕзЛит 2/2, 1947, 21, от гр. *σιώπα* 'млък! тихо!', *σώπα* също, повелително накл. от *σιωπῶ* 'мълча; умирявам, укротявам', *σωπαίνω* също, което е неприемливо. – Срв. *сопъ̀на, со̀пка*[2].

со̀пангѐси нареч. ирон. 'нанякъде си' само в СбНУ 48, 525, в текст: *Вѝе откара̀хьте та̀а рабо̀та къх со̀пангѐси* (Банско). – Неясно.

сопандря̀ 'висока, дълга грозна жена' (Сухиндол). – Неясно. Срв. *сопантѝя*, *сувантѝя*.

сопантѝя 'дръглива жена' (Сухиндол). – Неясно. Срв. *сувантѝя*, *сопандря̀*.

сопа̀свам, сопа̀ша 'отпасвам, разпасвам' (Геров), **сопа̀сувам** 'отпасвам, разпасвам' (Геров), 'разпасвам, смъквам' (Горна Диканя, Радомирско; Расник, Брезнишко; Дивотино, Пернишко; Гурмазово, Райлово, Софийско; Зелени град, Радово, Трънско; Трън; Бели Искър, Ярлово, Самоковско; Костурско; Кутугерци, Кюстендилско), 'развързвам (разкопчавам) пояс, колан, престилка' (Самоков), **со̀паша** 'разпаша, развържа пояс, колан' (Бобошево; Банско; Богослов, Кюстендилско; Баба, Брезнишко; Доспей, Ярлово, Самоковско; Църско, Битолско; Прилеп; Папрадища, Велешко), **со̀паша се** 'разпаша се' (Прилеп; Крушово; ЮЗ), **сопа̀шувам, сопа̀шем** 'развивам, свалям пояс' (Кюстендилско), **сопа̀шуем** 'разпасвам' (Велес), **сопъшу̀вам са, сопа̀шъм са** 'разпасвам си пояса' (Ново село, Видинско). – Диалектен фонетичен вариант на *съпа̀свам* (вж.), *съпа̀ша се* (вж.) (вж. *по̀яс*). Вж. Ст. Младенов, ЕтР 599.

со̀пел муз. 'духов дървен инструмент от рода на правите флейти със свирков наустник, приличен на дудук', стб. **сопль** 'свирка, пищялка' (Слепч. ап., Охр. листи). – Срхр. диал. *сопела* 'свирка, пищялка', *сопила* също, рус. *сопе́ль* също, струс. **сопѣль** също, пол. *sopiel* също. – Праслав. **sapělь*, **saplь*, произв. от **sapti, *sapsti, *sapǫ* 'свиря на флейта', от звукоподраж. основа **sap-* 'дишам тежко през носа; пъхтя, сумтя; издавам шум' (вж. под *со̀п¹*). Срв. стб. **сопьць** 'свирач (на свирка, флейта)' (Асем., Мар., Остром.). Преображенский 2, 357, Miklosich, EtWb 316, Brückner, SEJP 481, под *sapać*, Skok 3, 306, под *sòpiti*, Schuster-Šewc 17, 1270, под *sapać*, Bezlaj 3, 291, под *sópsti I*, свързват със звукоподражателни глаголи. Vasmer, REW 2, 695, поставя староруските форми **сопѣль** и **сопль** под *сопе́ть* 'пъхтя, дишам тежко', но отбелязва, че може би трябва да бъдат отделени славянските думи със знач. 'сумтя, пъхтя' от думите, означаващи 'свиря на свирка', а рус. форма *сопе́ль* отделя като заглавка, но неправилно я свързва със *сопо̀л* (вж.). Skok, цит. съч., също свързва със *сопо̀л*. – Според РЧДБЕ 1982, 799, българската дума е от рус. *сопе́ль* също, което е по-малко вероятно поради различното ударение в българската и руските думи. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 58–59. – Срв. *со̀пелка, соп¹, со̀пка¹, со̀пот*.

со̀пелка диал. 'свирка' (Ст. Младенов, ЕтР 599), **сопѐлка** 'народен музикален инструмент' (Хр. Вакарелски, Етнография 403). – Срхр. диал. *со̀пи̑лка* 'музикален инструмент', рус. *сопе́лка* 'вид духов инструмент (обикновено детска глинена свирка с форма на някаква фигурка)', укр. *сопiлка* 'свирка', белорус. *сопёлка* също. – Праслав. **sapělъka*, произв. от **sapělь* (вж. *со̀пел*). – Заето от славянски в лит. *sapelka* също. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 59. – Срв. Ст. Младенов, ЕтР 599, Skok 3, 306, под *sòpiti*. – Срв. *соп¹, со̀пка¹, со̀пот*.

со̀пень в съчет. *со̀пень кочь* 'скопен овен' (Разлог), само в ДА. – Вероятно погрешно записано вместо *ско̀пень* = *скопѐн* (вж. *скопя̀вам*).

сопѐри се 3 л. ед. ч. 'препира се' (Роман, Врачанско). – От един произход със *сопѝрам* (вж. *прѣ се* 'препирам се'). – Срв. *со̀пор*.

со̀пет '(за добитък) спънат; свързан, обвързан' (Банско). – Произв.: *сопетàн* същ. 'човек, който при ходене често се спъва' (Кюстендилско, Самоков), *сопетѝло* 'човек, който ходи невнимателно, блъска се, настъпва и пр.' (Дупница), *сопетѝя* 'пречка, спънка' (Банско). – Според R. Bernard, Изсл. Романски 373, от стб. **съпѧтъ** (новобълг. *спъ̀нат*, вж. *пъ̀на*), прич. от гл. **съпѧти.** – Срв. *за̀пет, на̀пет, напѐт, сопѝнам, со̀пна, съпя̀т*.

сопец 'част от шейна' (Кичевско), мн. ч. **сопци** 'части от шейна' (Кичевско). – Произв. от *соп²* 'дървена част на тъкачен стан' (вж.).

сопѐц 'лалугер' (Радуил, Ихтиманско); стб. **сопьць** 'свирач' (Мар., Асем., Остром.). – Вероятно от основа *соп-* в праслав. **sapěti, *sapiti* 'дишам тежко, сумтя, пъхтя, съскам', поради звуците, които издава, с наст. *-ец* като в *скорѐц*. – Срв. *соп¹, сопѐл, сопѐлка, со̀пот*. За семантиката срв. *съсел* 'лалугер; плъх' от основа в *със-кам* (вж.). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 58.

сопѝл 'червена кърпа за глава за девойки и млади жени' (Габрово, Еникьой, Кръстополе, Ксантийско). – Неясно.

сопѝнам, сопѝнвам, со̀пна '(за добитък) спъвам; преча' (Геров; Банско; Кадиица, Благоевградско), **сопѝнвам** 'спъвам' (Бобища, Костурско; Охрид), **сопѝням, со̀пнем** 'спъвам' (Кюстендилско; Стефаново, Радомирско; Бобошево), **сопѝням, сопѝнювам** 'спъвам кон с букаи' (Говедарци, Самоковско; Самоков; Рельово, Самоковско), **со̀пина** 'спъна някого' (Дебърско), **сопѝнам се** 'спъвам се' (Банско; Вердикал, Софийско), **сопѝням се, со̀пнем се** също (Долно село, Кюстендилско; Бобошево), **со̀пина се** също (Дебърско; Охрид), **сопѐнам** 'спъвам, връзвам за краката' (Трекляно, Кюстендилско; Папрадища, Велешко), **сопнѝвам, сопну̀вам, со̀пна** 'препъвам някого, за да падне; слагам спънка на животно' (Черешница, Костурско), **со̀пна** 'спъна кон с букаи' (Папрадища, Велешко; Струга), **со̀пвам се** 'спъвам се' (Кюстендилско), **со̀пнувам се** 'спъвам се' (Самоков; Геров), **со̀пем се** 'спъвам се' (Бобошево), **сопе се** гл. 3 л. ед.ч. мин. св. вр. 'спъна се' в текст: *Той се пущи по нея и на срет скалата се сопе и падна стърмоглавички надолу,...* (Църско, Битолско), **сопнѝвам се, сопну̀вам се, со̀пна се** 'препъвам се' (Черешница, Костурско), **со̀пна се** 'спъна се' (Прилеп; Якоруда). – Произв.: *со̀пенка* 'здрава дебела връв за връзване на двата предни крака на товарен добитък' (Родопи), *со̀пьенка* 'пречка; нещо, което препречва пътя' (Илинден, Гоцеделчевско), *со̀пинячка* 'заключалка' (Враца), *со̀пнат* '(за добитък) спънат; свързан' (Банско), *сопнѐ* ж. 'спънка' (Банско), *сопнива̀т̂е* 'препъване' (Кондорби, Костурско); *засо̀пна се* диал. гл. 3 л. ед. ч. 'спъна се, препъна се' в нар. пес.: *Засо̀пна се на бял камък/ засо̀пна се и паднала; подсо̀пна* 'спъна' (Геров); *пресо̀пна, пресо̀пкам* 'спъвам' (Геров).

– Морфологични варианти на *спъна* (вж. *пъна*). – Срв. *сòпка²*, *сòпам се*, *сòпна се*, *сопъна*, *сопъна са*.

сопѝрам, сòпра 'спирам, съпирам, запирам' (Геров; Говедарци, Рельово, Самоковско; Самоков; Прилеп), **сопѝрам, сòпрем** 'спирам' (Кюстендилско), **сопѝрам** 'преча, досаждам' (Банско, Разлог), 'преча някому в работата' (Благоевград), **сопѝрам се** 'преча някому' (Ръждавица, Кюстендилско). – Фонетичен вариант на *съпѝрам* (вж.). – Срв. *сопèри се*, *сопòр*.

сòпка¹ диал. 'тръба или улей на чешма' (Ив. Вазов), 'чучур на чешма' (Геров); МИ: *Сопково*, с. в Албания (Селищев, Слав. нас. 229). – Произв. от *соп¹* също (вж.). Срв. рус. *сóпка* 'вулкан'. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 58.

сòпка² 'нещо, което спъва някого и предизвиква падане; спънка, преграда, пречка' (Геров), 'слагане на крак с цел да се препъне някой; въже, с което връзват краката на животно, за да не бяга' (Кондорби, Костурско), 'спъвало на кон; пречка, спънка' (Кюстендилско; Кадийца, Благоевградско), '(за коне) спъвало' (К. Петканов; Бобошево), 'връв, с която връзват краката на овцете при стригане' (Кукуш), 'малко конопено въженце, с което се спъват предните крака на коня, когато се пуска да пасе свободно на полето' (Бобов дол), 'спирачка, спънка за колело на кола' (Вердикал, Софийско), 'приспособление, което се привързва на колело на кола из нанадолнище, за да възпира движението' (Самоков), 'синджир, който се завързва за задното колело и за лисиците на каруца, за да спира колата по нанадолнище' (Косача, Радомирско), 'дървено приспособление, което се прикрепва към каруца, за да я спира по нанадолнище' (Воденско), 'спъване' (Охрид), в съчет. *прèпка-сòпка* '(за жена) която се спъва на всяка крачка' в нар. пес.: *Ми вѝкаше мàйко моя:/ „Кèрко прèпке-сòпке...“* (Папрадища, Велешко). – Може би с наст. *-ка* от основа *соп-* в *сòпем се, сòпвам се, сòпна се* 'спъвам се' (вж. под *сопнѝвам*). – Срв. *спънка, спòна, сопѝнам, сопнѝвам*.

соплива прил. в нар. пес.: *...а онò си, мале / на прàго седèше/... сòполье тòчеше./ Петèло ги клюфа,/ а онò си, мàле / на петèло дỳма/: Чèкай, сѝне пèтле,/ на тàта да кажа/ и теб да ожèни/, ... та да вѝдиш, пèтле,/ каквà е женѝтба: женѝтба е, пèтле,/ дремлива, соплива.* (Раково, обл. Пиянец, Кюстендилско). – Вероятно от *сополѝва* 'която е придружена със сополи, т. е. тъжна, нещастна', произв. от *сопòл* (вж.), с изпадане на *-о-* в неударена позиция, за което срв. *сòпляв* 'сополив', *сòпли* 'сополи'.

соплѝтам, соплетà 'сплитам, оплитам' (Геров). – Фонетични варианти на *съплѝтам*, *съплетà* (вж. *плетà*).

сòпна се¹, вж. *сопѝнам*.

сòпна се², вж. *сòпам се*.

сòпоа с вероятно знач. 'чучури' в нар. пес.: *Напрàви Стоя̀н, напрàви/ напрàви чешмà шàрена / със дванàдесе сòпоа...* (Галата, Тетевенско). – От пър-

вонач. **со̀пова*, бройна форма от *со̀пов[1]* (вж.), с изпадане на билабиално *-в-* в интервокална позиция; или от **со̀пуха*, бройна форма от *со̀пух* 'чучур' (вж.), с изпадане на *-х-* в интервокално положение и с асимилация *о – у > о – о*. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 61. – Срв. *со̀п[1]*, *со̀пел, сопѐц, со̀пка[1]*, *со̀повец, со̀пот, сопу̀й, со̀поф, со̀пух.*

со̀пов[1] диал. 'тръба или улей на чешма' (М. Ягодов), 'отвор на канела на чешма, през който тече водата' (Кнежа), **сопов** същ. с вероятно знач. 'чучур' в гатанка за зъбите: *Тридесет и два коня на един сопов вода пият*. (Бяла Слатина). – Вероятно по формата за мн. ч. *со̀пове* (вж. *соп[1]*); или от *со̀поф* (вж.) в същия регион с *-в* вместо *-ф* поради това, че е схванато като прил. от *соп[1]* (вж.), както се приема в РРОДД 470. За образуването срв. *ко̀нчов* от форма за мн. ч. *ко̀нчове*. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 60. – Срв. *со̀пел, со̀пка[1]*, *со̀повец, со̀пот, со̀пуй, со̀поф, со̀пуф, со̀пух*.

со̀пов[2] диал. 'годеж; гощавка в момината къща след годежа; черпня с пиене във връзка с годеж' (Панчев). – Може би погрешно набрано у Панчев 295; или в СбНУ 1, 25, вместо **со̀пив*, вариант на *съпѝв* 'голям годеж, запив' (вж. *пѝя*), срв. *впив, за̀пив, прѐпив* със същото значение и образуване.

со̀повец диал. 'носова дупка, ноздра, Nases' (П. Цончев), **со̀повци** мн. ч. 'дупките на носа, ноздри' в гат.: *Гъста горица, под горица равнище, под равнище наплати, под наплати кладенци, под кладенци соповци, под соповци кръпчица, под кръпчица чуканец*. (Геров; Етрополе; Елин Пелин). – От *со̀пов[1]* (вж.) с наст. *-ец*. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 61. – Срв. *соп[1]*, *со̀пел, сопѐц, со̀пка[1]*, *со̀пот, со̀поф, со̀пуй, со̀пух.*

со̀пово ср. 'място, където долина променя силно планинския си характер в полски' (Стубел, Монтанско; РР 1932–1933/6, 151). – Вероятно субстантивирано прил. от първонач. съчет. **со̀пово мя̀сто* '„спънато“ място, т.е. място, препречено от равнината', с елипса на втория компонент, където *со̀пово* е във връзка със *соп-* в *со̀пам се* 'спъвам се' (вж.), *сопѝнам, со̀пна* и *сопѝнвам* 'спъвам; преча' (вж. *сопѝнам*). Срв. *прѝпор* 'стръмнина', произв. от *пръ (се)*, от което е *запѝрам, запра̀* 'спирам', *со̀прувам* също. – Срв. *спъвам, спъна* 'спирам, преча'.

сопо̀л 'слузеста течност, която се отделя от носа; месест израстък над клюна на пуяк и на някои други птици', 'ледена висулка' (Геров), 'хобот на слон' (1824, П. Берон; Геров), **сопол** 'раст. мисирек, Polygonum orientale; раст. стратор, червен щир, Amaranthus paniculatus', 'раст. елда, Polygonum fagopyrum' (Сливен), **сопо̀ль** 'секрет от носа при хрема' (Бачево, Бабяк, Добърско, Разложко; Цветино, Велинградско), **со̀пол** 'секрет от носа' (Неново, Провадийско), 'увиснала кожа на гушата у пуяк' (Кочово, Преславско), **со̀поль** 'секрет от носа' (Самоков; Дупнишко; Витановци, Пернишко; Ръждавица, Кюстендилско), **сопу̀ль** 'червен израстък, който виси на клюна на пуяк' (Кочово, Преславско), **со̀пъл** 'секрет от носа' (Долно Броди, Гоцеделчевско; Суворово, в Украйна), **сипо̀ль** 'слузеста течност, която се отделя от носа' (Банат), **споль** също (Банат), **съпо̀л** 'секрет от носа; увиснал израстък на клюна

на пуяк; ледена висулка; раст. стратор, Amaranthus' (Геров), **сопòли** мн. ч., **сопòле** мн. ч. (Белица, Разложко), **сопòйе** мн. ч. (Годлево, Разложко), **сòполе** мн. ч. (Варвара, Пазарджишко; Дупнишко; Ихтиманско), **сòпли** мн. ч. 'секрет от носа' (Горни Юруци, Крумовградско; Евлогиево, Никополско); стб. **сополь** 'секрет от носа', чслав. **сополь**, **сопль**. – Произв.: съчет. *мисѝрски сопòл* 'раст. лисец, Polygonum persicaria', *мисирчи сопол* 'раст. мисирек, лютиче, Polygonum orientale', *мисѝрчи сòполь* 'вид цвете' (Аспарухово, Варненско), *мисѝрчи сапòл* 'раст. лютиче, Polygonum orientale' (Панчев), *пуѝчи сопол* 'раст. стратор, Amaranthus paniculatus' (Разградско), *сòпльо* 'сополанко' (Горни Юруци, Крумовградско), *сòпляв* 'сополив' (Горни Юруци, Крумовградско), *сополàн* 'сополив човек; (прен.) млад, неопитен, неразумен', *саполàн* 'сополив човек' (Геров), *съполàн* също (Геров), *сополàна* ж. 'сополива жена' (Геров), прен. 'млада, неопитна жена', *саполàна* също (Пирот; Архив Геров), *съполàна* също (Геров), *сополàнко* 'сополан', *сополàнка* 'сополана', *сополàнковски* прил. 'който се отнася до сополанко', *сополàновски* също, *сополàрка* 'кърпа за нос' (Банско; Благоевградско), *сопòлец*, умал., *сапòлец* също (Геров), *съпòлец* също (Геров), *сополѝв* 'чийто нос не е избърсан от сополите; изцапан със сопол', *саполѝв* също (Геров), *съполѝв* също (Геров), *сополѝвичък*, умал., *саполѝвичък* също (Геров), *съполѝвичък* също (Геров), *сополѝвост*, *сополѝвщина* 'сополива жена' (Геров), *съполѝвщина* също (Геров), *саполѝвък* 'сополивичък' (Геров), *сополѝвя* 'цапам със сополи', *саполѝвя* също (Геров), *съполѝвя* също (Геров), *сополѝвя се* 'текат ми сополи от носа, хремав съм; (разг.) плача, цивря се', *сòполива се* 'глезя се, държа се неприлично' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *саполѝвя се* 'текат ми много сополи' (Геров), *съполѝвя се* също (Геров), *съпулѝва са* 'сополивя се; плача' (Войнягово, Карловско), *сополѝшник* 'сополанко' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сопòлка* 'сополана' (Геров), *сапòлка* също (Геров), *съпòлка* също (Геров), *сопòлко* 'сополан', *сополко* 'раст. стратор, Amaranthus paniculatus' (вж.), *сопòлкьо* 'дете, на което постоянно текат сополи' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Црънча, Гоцеделчевско), *сополкьо* укор. 'нечист човек' (Бобошево), *сопòлько* 'сополанко' (Годлево, Горно Драглище, Разложко; Разлог), *сопòлькьо* м. 'сополив човек, сополан' (Самоков; Банско), *сопòлковски* 'който се отнася до сополанко', *сапòлко* 'сополан; раст. стратор, Amaranthus' (Геров), *съпòлко* също (Геров), *сапòлковица* 'сополана' (Геров), *съпòлковица* също (Геров), *сополỳша* 'сополанка' (Геров), *съполỳша* също (Геров), *сополю̀ша* 'сополиво момиче, сополана' (Шишманово, Самоковско; Самоков; Рила; Дупнишко), укор. 'нечиста жена' (Бобошево), *сопòлче*, умал., *сополче* 'раст. мисирек, лютиче, Polygonum orientale' (срв. *сополко, сополя̀н*), *сопòльчо* 'сополанко' (Белица, Добърско, Разложко), *сополя̀ (се)* 'текат ми сополи от носа' (Геров), *съполя̀* също (Геров), *сополявѐнье* ср. 'плачене, при което текат сополи' (Самоков), *сополя̀н* 'вид растение' (вж.), *сополя̀нко* м. 'дете, на което постоянно текат сополи' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сополя̀нчо* 'сополанко' (Козарско, Пещерско), *сополя̀сам*, *сополя̀свам*, *сополя̀сувам* 'ставам сополив' (Геров), *саполя̀сам*, *саполя̀свам* също (Геров), *съполя̀сам*, *съполя̀свам* също (Геров), *су-*

пулясвам са 'имам изобилие от сополи' (Кръвеник, Севлиевско), *сополяци* мн. ч. 'сополи' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сиполев* прил. 'сополив' (Банат), *сполев* също, в съчет. *сполев захар* 'мека бяла халва с орехи, която се разтяга при дърпане' (Банат); *засополивея* 'потекат ми сополи, стана сополив' (Добричко; Панчев); *насополивя (се), насополивям се* 'изцапвам (се) със сополи', *насополявувам* също (Самоков), *насополявен* прил. 'изцапан със сополи' (Самоков), *насаполивя (се), насаполивям (се), насополивя (се), насополивям (се)* също (Геров), *насъполивя (се), насъполивям (се)* също (Геров); *разсополивя се, разсополивям се* 'почвам да се сополивя, потичат ми сополи; (прен.) разплаквам се, разхленчвам се', *расополявям се* 'пускам сополи; започвам да плача' (Доброславци, Софийско), *рассополявувам се* 'пускам сополи; (презр.) плача с подсмърчане' (Софийско), *рассъпулива са* 'затичат ми сополи; (прен.) плача, хленча' (Войнягово, Карловско); *усаполивя (се), усаполивям (се)* 'изцапвам (се) със сополи' (Геров); *сопол-китка* 'раст. елда, Polygonum fagopyrum = Fagopyrum esculentum' (Велинградско); *мисир-сопол* 'раст. стратор, Amaranthus paniculatus' (Калофер). – Срхр. *сопољ* 'сопол', сръб.-цслав. сопль 'слуз от носа', рус. *сопля* също, обикн. мн. ч. *сопли*, диал. *сопель*, рус. диал. *сопули* мн. ч. 'ледени висулки', струс. сопль, укр. *сопiль* 'сопол; ледена висулка', белорус. *сопель* също, чеш. диал. *sopel* 'слуз от носа', *snopel* също, словаш. *sopel'* също, пол. *sopel* 'сопол; ледена висулка', полаб. *süpål* 'сопол'. – Праслав. **sapalъ, *saplь*. – Сродно със стисл. *safi* м. 'сок от дърво, мъзга', срдолнем. *sabben* 'пръскам със слюнка', *sabbelen* 'цапам, калям, замърсявам', нем. *Sabbel* 'изтичаща слюнка', лат. *sapa* 'сироп от гроздова мъст', арм. *ham (*sapmo-)* 'сок', авест. *vī-šāpa-* 'който притежава отровни сокове'. Според Ernout–Meillet 3, 708, сродно с лит. *sapuli* мн. ч. 'сополи', но според Vasmer, REW 2, 696, лит. *sapuli* е заето от рус. диал. *сопули* също. Ст. Младенов, ЕтР 599, извежда от ие. **s(u)ep- : *s(u)op- : *sup* 'изсипвам, лея', разширение с **p* на **s(u)e- : *seu-*, и свързва с лит. *sulà* 'изтичащ дървесен сок', санскр. *sū́pas* 'супа', стнем. *sūf*, србнем. *suf, sof* 'супа', гр. *ὑετός* 'силен дъжд', алб. *shi* 'дъжд', тохар. *swese*, както и с бълг. *соп'* (вж.), *сопот* (вж.). Преображенский 2, 357, Vasmer, REW 2, 696, под *сопеть*, Skok 3, 306, под *sòpiti*, Bezlaj 3, 218, под *sàpa*, свързват със звукоподраж. основа **sap-* (изписана у тях **sop-*). – Вж. и Miklosich, EtWb 316, Holub–Kopečný 344, Ernout–Meillet 3, 708–709, Brückner, SEJP 481, 507, Machek 567, Slavia 16, 189–190, Koseska, Bułg. słown. meteorol. 61, Polański, SEJDP 5, 790. – Срв. *сапол, соповец, securitypolicy, сополко, сополян*.

сополда същ. 'нос' в гатанка: *Бахчийка, полянка, гайтанки, стъкълца, сополда, еж бурда, башка-башка чокорда. ('коса, чело, вежди, очи, нос, уста, брада')* (Добродан, Троянско). – Възникнало в условия на българско-турски билингвизъм от *сопол* (вж.) и тур. локативна наст. *-da* 'на', със знач. 'мястото на сопола', както са образувани *бурда* и *чокорда* в гатанката. – Срв. *соповец*.

сополко 'раст. стратор, Amaranthus paniculatus' (Кюстендил). – Произв. от *сопол* (вж.). Срв. семантично *сапол, securitypolicy, сополян, мърсол, мърсоли,*

сопо̀л-ки̇тка, мисир-сопол, названия на същото растение. Вж. Choliolčev, Bulg. Phytonyme 130. – Срв. *со̀повец, сополда*.

сополя̀н 'раст. елда, Polygonum fagopyrum = Fagopyrum esculentum' (Кремиковци, Софийско; Геров), 'раст. лисец, Polygonum persicaria', **сополя̀на** също (Софийско). – Произв. от *сопо̀л* (вж.). Срв. названията на растения в *сополко* (вж.), *сополче* (вж. *сопо̀л*), *сопо̀л-ки̇тка* (вж. *сопо̀л*), *мисир-сопол* (вж. *сопо̀л*). Срв. и бълг. *мърсол* и *мърсоли* (под *мърсо̀л*[2]), названия на същите растения, срхр. *мрсољ* 'раст. Polygonum orientale'. Вж. Choliolčev, Bulg. Phytonyme 97. – Срв. *сапо̀л, со̀повец, сополда*.

сопо̀р в съчет. *на сопо̀р* нареч. 'грубо, с рязък тон' в изреч.: *Какво̀ и да ка̀же, се го ка̀ра на сопо̀р*. (Софийско), записано в БДиал 1, 256, *на со̀пор* нареч. 'троснато, напротив' (Софийско), докато в примера в пос. съч. ударението пада върху последната сричка: *И̇де се̇ на сопо̀р*. 'все говори троснато'. – Произв.: *на̀сопор* нареч. 'грубо, троснато' (Доброславци, Софийско), *на̀спор* също (вж.), *на̀супор* 'напротив; наопаки; напук' в пример: *О̇пак е, се̇ е на̀супор*. (Радовене, Врачанско). – Поствербал от *сопи̇рам, со̀пра се* (вж.) с първонач. знач. 'препирам се; споря; противя се' (срв. *сопѐри се* 'препира се'), отдето се развива знач. 'отговарям разгорещено, троснато, грубо при спора'. Срв. за значението 'препирам се' сродните глаголи *пръ се, надпи̇рам се, препи̇рам се*. За образуването срв. *за̀пор* и *запо̀р, на̀пор, напо̀р, отпо̀р, по̀дпор, при̇пор, спор, у̀пор*. По-малко вероятно е предположението в БЕР 4, 533, че *на̀спор* вероятно е от един произход със *со̀п(в)ам се* (вж.), където под една заглавка с *на̀спор* неправилно е поставен и глаголът от Долна Рикса, Монтанско, *насопѐрвам* 'насилвам някого'. По всяка вероятност *насопѐрвам* е произв. от *пѐрвам* 'удрям някого' (вж. *пера̀*) с двойна префиксация *на-* и *со-*, както в *насмета̀, наспорѐд*, и със семантичен развой 'удрям някого' > 'насилвам някого чрез бой' > 'насилвам някого'. Срв. *запера̀* 'подкарвам насила, с бой някого', *напера̀* 'набия', *напѐрвам* 'заплашвам с насочване към някого на тояга или ръка'. Формите *на̀сопор* и *на̀супор* са лексикализирани съчетания. Формата *на̀спор* е от *на̀сопор* с изпадане на *-о-* в неударена позиция. – Срв. *сопѐри се*.

со̀пот диал. 'чучур на чешма; дървена водопроводна тръба; вада' (Геров), **со̀поть** 'дървена водопроводна тръба, чучур' (Лещен, Драмско); стб. и србълг. (1585 г.) **сопоть** 'водосток, тръба, улей' (Цонев, Опис 1, 153). – Произв.: *сопотище* 'място на изворче, изведено с тръби на близкия път' (Севлиевско), *сопотни̇к* 'място като улей, направено, за да изтичат през него помии и други нечистотии' (Геров), *со̀потница* 'хрема' (Вардун, Търговищко); МИ: *Со̀пот*, град и две села в България, села в Кумановско, местности при Студенец, Асеновградско, при Водица и Ковачевец, Поповско, при Крамолин, Севлиевско, при Сухиндол, при Рудозем, *Со̀поть* при Лещен, Драмско, *Сопота̀* и *Сапато̀т* при Рудозем, *Со̀потот*, с. при Рудозем, *Со̀потска река* при Сухиндол, *Со̀потската стена̀* при Сухиндол, *Сопотя̀нската тѐпавица* при Голяма Желязна, Троянско, *Го̀рния Со̀пот* при Ковачевец, Поповско, *До̀лния Со̀пот* при Кова-

чевец, Поповско, *Со̀пот чешма̀* при Антон, Пирдопско; *Sopot*, село около Аргирокастро в Албания (Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/8, 8*), Σιόποτος, Σόποτον* в Гърция (Vasmer, Die Slaven 50, 60, 102, 138); ФИ: *Сопотля̀нови* (Елховец, Маданско). – Срхр. *сõпōт* 'извор, който с шум извира от земята; вода, която пада със силен шум от височина; водопад; извор със силна вода', хърв. *sȍpōt* 'извор', словен. *sopȍt* 'водопад', *sopót* също, *sopȇt* 'течаща вода; бърза струя вода в поток', рус. диал. *со́пот* 'силна тяга на пламък; шум на въздух от огъня' (Даль 4, 273), белорус. *со́пот* 'гъст дим', чеш. рядко *sopot* 'сумтене, пъхтене', пол. диал. *sopot* 'извор; бликане на вода; бълбукащ извор; водоскок' (Karłowicz, SGP 5, 189, SJP 6, 268). Чест топоним в славянските страни (срхр. МИ и СелИ *Сõпōт*, рус. РечИ *Сопот*, укр. РечИ *Сопот*, *Со́піт*, чеш. СелИ *Sopoty*, пол. СелИ, РечИ и МИ *Sopot*). – Праслав. **sapatъ* 'място с шум; шумяща вода; извор; водопад', първонач. nomen actionis 'шумене, пъхтене', образувано от звукоподраж. основа с наст. **-atъ* (> бълг. *-от* в *пу̀кот*, *шѐпот*) от **sapěti, *sapsti, *sapti, *sapěti, *sapiti, *sapāti* 'издавам глас, шум, звук' (вж. под *со̀п¹*). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 59–60. – Вж. Miklosich, EtWb 316, Ст. Младенов, ЕтР 599, който обаче свързва неправилно и със *сопо̀л* (вж.), Skok 3, 306, под *sòpiti*, Bezlaj 3, 291. Според AR 15/63, 920, от корен в срхр. гл. *сùпати* (вж. *сùпя*), което е неправдоподобно. – Срв. *соп¹*, *со̀пел*, *сопѐлка*, *сопѐц*, *со̀пов¹*, *со̀повец*, *со̀поф*, *со̀пуй*, *со̀пух*.

сопотѝсвам, сопотѝсам 'хвърлям, захвърлям' в текст: *Той хвана камъка и го сопотиса вън от градината.* (Димча, Великотърновско; ДА). – Еднакво със *супуттѝсвам* 'захвърлям нещо с яд' (вж.). – Срв. *сопурдѝсам*, *супурдѝсвам*.

со̀поф м. 'чучур' (Тръстеник, Плевенско), **со̀пуф** също (Ленково, Никополско). – От *со̀пох* (вж. *со̀пух*) с промяна *-х-* > *-ф-*, за която срв. *о̀реф* вместо *о̀рех*, *хо̀диф* вместо *хо̀дих* и т.н., и със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-*. Би могло да бъде от *со̀пов* (вж.) с обеззвучаване *в* > *ф* в крайна позиция. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 60. – Срв. *соп¹*, *со̀пов¹*, *со̀пуй*, *со̀пел*, *со̀пец*, *со̀пот*, *со̀повец*, *сополда*, *со̀поа*.

сопра̀н 'най-високият женски глас при пеене; певица с такъв глас', в съчет. *колорату̀рен сопра̀н*, **сопра̀но** ср. книж. 'най-високият женски глас при пеене; певица с такъв глас, в съчет. *колорату̀рно сопра̀но*. – Произв: *сопра̀нов* 'който има качествата на сопрано'. – Формата *сопра̀н* е чрез нем. *Sopran* също от итал. *soprano*, а формата *сопра̀но* е от итал. *soprano* 'висок глас', което е от лат. *superānus* 'висш, върховен'; или чрез рус. *сопра́но* от итал. *soprano*. Вж. Парашкевов, Етим. дублети 148. Срв. РЧДБЕ 1982, 799.

сопра̀шка 'изгаснала пепел от огнище' (Ихтиманско), 'гореща пепел, полята с вода; женска пепел' (Радуил, Ихтиманско). – Еднакво със *сопра̀шка* (вж. *пра̀ша¹*). – Срв. *супра̀шка*, *супра̀шица*.

соприча̀стник книж. остар. 'съучастник' (Г. Кръстевич, А. Гранитски). – Фонетичен вариант на *съприча̀стник* (вж.). – Срв. *съприча̀ствувам*, *прича̀стник*.

сòпуй 'чучур (цев, през която тече водата на чешма)' (Тетевен, Етрополе). – От *сòпух* (вж.) с промяна *-х-* > *-й-*, за която срв. *òрех* > *òрей*. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 60. – Срв. *соп¹*, *сòпов¹*, *сòповец*, *сòпка¹*, *сопѐлка*, *сòпец*, *сопѐц*, *сòпот*, *сòпоф*.

сопỳра в текст: *Сѝчко с сỳра и сопỳра – нис с Марѝнка Дỳнина прѐбрана пченѝца*. (Банско; СбНУ 48, 367). – Неясно.

сопурдѝсам 'съборя' (Сапарево, Дупнишко), **супурдѝсувам** 'разваля̀м, повреждам' (Самоков), **сопурдосуе** гл. 3 л. ед. ч. 'тормози, измъчва' (Люлин, Пернишко). – От тур. *süpürdü-*, форма за мин. св. вр. от гл. *süpürmek* 'мета; (прен.) измитам, унищожавам', с *-ис-* от гръцка аористна основа, с промяна *ü* > *u* на турска езикова почва и със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-* на българска езикова почва. – Заето и в срхр. *супỳрдисати*, диал. *супурдѝсат* също, *супỳрисати* 'помета, измета; потроша неразумно', *сутỳрисати* също. – Срв. Skok 3, 363, Škaljić 575, Stachowski, Fonetyka zapoż. 81. – Срв. *супурдѝсвам*, *сопотѝсвам*, *супуттѝсвам*.

сòпух 'чучур' (Тетевен). – Рус. диал. *сóпуха* 'отдушник в печка', *сопухá* 'сажди в комин в стена или в селска къща без комин', укр. *сóпух* и *сопýх* 'дим, пушек', *сопуха* 'сажди', чеш. *sopouch* 'комин', стчеш. *sopúch*, чеш. диал. *sopóch*, *sopuch*, *capuch*, *capouch*, *copich*, словаш. *sopúch* 'комин', *sopucha* също, пол. *sopuch(a)* също. – Праслав. **sapaxъ*, **sapuxā*, **sapuxъ*, което според Преображенский 2, 357, Vasmer, REW 2, 696, е произв. от **sapěti* 'изпускам дим, пъхтя' (вж. под *соп¹*). Вж. и Фасмер–Трубачев 3, 720, Machek 567. Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 60. – Срв. Bezlaj 3, 291, под *sópih*. – Срв. *соп¹*, *сòпов¹*, *сòпел*, *сопѐлка*, *сопѐц*, *сòпка¹*, *сòповец*, *сòпот*, *сòпуй*, *сòпоф*.

сòпчикар нареч. остар. 'неопределено, объркано' (Троянско). – Неясно.

сòпъл¹ 'сопол', вж. *сопòл*.

сòпъл² 'първата желязна тръба на духало за огън' (Геров; Броди, Сярско), **сòпъль** рударски терм. 'специална глинена фуния, с която масурите на духалата се поставят в пещта за топене на рудата' (Гоцеделчевско), **сòпаль** рударски термин 'глинена фуния, през която се вмъква цевта и духалото в пещта или в огнището на самокова' (Гоцеделчевско), **сòполь** 'духалната цев на ковашкия мях' (Гоцеделчевско), **сопло** 'съставна част от реактивен самолет – канал, предназначен за увеличаване скоростта на течностите или газовете до определена степен' (от рус. *сопло́* също), **сòпли** мн. ч. – Рус. *сóпло* и *сопло́* 'желязна тръба в ковашки мях, по която се изкачва огънят в пещта'. – Праслав. **saplь* (> стб. **сопль** 'свирка', вж. *сòпел*, *сопѐлка*). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, Stud. etym. Brun. 3, 2006, 59. – Срв. *соп¹*, *сòпов¹*, *сòпел*, *сопѐлка*, *сопѐц*, *сòпка¹*, *сòповец*, *сòпот*, *сòпуй*, *сòпух*, *сòпоф*. Срв. Преображенский 2, 357, Й. Н. Иванов, БЕз 21/4, 1971, 338.

сопъна 'подгоня' в текст: *Сопънаа мъ унѐъ кỳчьътъ, ни мòъ съ утървъ*. (Троян). – Произв.: *насупъвам*, *насупъна* 'подгонвам; принуждавам' (Еленско). – Произв от *пъна* (вж.)

сопъна са 'започна да се държа грубо с някого и да го обвинявам напразно' (Тръстеник, Плевенско). – Еднакво по произход със *со̀пна се* (вж. *со̀пам се*). – Срв. *сопни̇̀вам, со̀пем се, сопъна.*

сор[1] м. 'куп' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'събрано, струпано на едно място голямо количество от нещо или много предмети' (Дервент, Дедеагачко), 'купчина от предмети' (Светлен, Поповско), 'куп овършано жито, след като е отвяно' (Странджа), 'купчина жито на харман заедно с плявата' (Костандово, Велинградско), 'купчина жито на харман' (Плетена, Гоцеделчевско), 'куп жито' (Добростан, Лясково, Асеновградско; Кремен, Разложко), 'овършано жито, складирано на куп' (Голямо Дряново, Гърмен, Долен, Корница, Лъжница, Лещен, Плетена, Скребатно, Църнча, Гоцеделчевско; Елешница, Обидим, Разложко; Дебращица, Пазарджишко; Гугутка, Ивайловградско; Аврен, Бряговец, Егрек, Царино, Крумовградско; Долни Рудозем, Лещак, Маданско; Дорково, Велинградско; Смолян), 'куп наредени дърва за зимата' (Аврен, Царино, Крумовградско), 'купчина пясък' (Аврен, Бряговец, Крумовградско; Върбина, Егрек, Ерма река, Средногорци, Стрижба, Маданско; Лъджа, Смолянско), 'бучка пръст' (Батанци, Маданско), 'купчина пръст, изровена от къртица, къртичина' (Гугутка, Ивайловградско; Ерма река, Маданско), **сорь** 'овършано жито, складирано на куп' (Батанци, Витина, Бориново, Неделино, Средногорци, Маданско; Ахряне, Върбово, Елховец, Касъка, Смолянско; Малък Девесил, Горни Юруци, Крумовградско; Наречен; Жълтуша, Ардинско), 'купчина пясък' (Батанци, Неделино, Маданско; Черничево, Крумовградско), 'купчина пръст, изровена от къртица, къртичина' (Батанци, Маданско; Черничево, Крумовградско), **сȍр** 'купчина пясък' (Златоград, Петров дол, Маданско), 'къртичина' (Петров дол, Маданско), 'куп жито' (Доспат, Беден, Забърдо, Девинско; Славейно, Солища, Чепинци, Смолянско; Тихомир, Крумовградско), 'овършано жито, складирано на куп' (Малък Девесил, Горни Юруци, Крумовградско), **сȍрь** 'куп дърва, наредени за зимата' (Малък Девесил, Тихомир, Крумовградско), в съчет. *къртѝчин сȍрь* 'купчина пръст, изровена от къртица' (Малък Девесил, Крумовградско), **сьор** 'куп наредени и складирани дърва за зимата' (Девесилица, Крумовградско). – Произв: *со̀рище* 'куп' (вж.), *сора̀вам се* 'сдружавам се с някого да си изорем с моя и неговия вол взаимно нивите' (Триград, Ягодина, Девинско), *сору̀вам се* 'сдружавам се за оран с друг човек, когато и двамата имат по един вол' (Филипово, Разложко), *соря̀вам са* също (Скребатно, Гоцеделчевско), *со̀рник* 'съдружник' (Брезе, Осиково, Смолянско; Балдево, Огняново, Гоцеделчевско), 'беден човек, който се съюзява с друг човек, за да изоре нивата си, като впряга вола и на другия човек' (Скребатно, Гоцеделчевско), *сȍрник* 'съдружник – един от двамата стопани с по един вол, които се уговарят заедно да изорат нивите си' (Голямо Дряново, Гърмен, Кочан, Лещен, Гоцеделчевско), *со̀рньек* също (Осиково, Гоцеделчевско), *сьо̀рица* 'съдружник' (Забърдо, Смолянско), *со̀рчье* 'купчина пръст, изровена от къртица, къртичина' (Шаренка, Мъглища, Маданско), *со̀рьчье* също (Бориново, Смолянско); *насо̀р* нареч. 'заедно, общо' (Левоче-

во, Смолянско; Малка Арда, Мугла, Чокманово, Ардинско), *на сор* нареч. 'по ред, едно след друго' (Смолян), *насòрвам са* 'събирам се, сдружавам се' (Смолянско; Ардинско; Старцево, Маданско; Лозенградско; Момчилградско), 'сдружавам се с някого при оран, за да изорем нивите си колективно с моя и неговия вол' (Забърдо, Смолянско; Боголин, Ваклиново, Гърмен, Кочан, Лещен, Голямо Дряново, Гоцеделчевско; Ягодина, Триград, Девинско). – От нгр. *σωρός* 'куп, купчина; множество'. Срв. Бернар, Бълг. изсл. 359. Формата *сьор* е от *сорь* с премет на мекостта. За *сòрник* срв. обаче словен. *sovȏrnik* 'човек, който заедно със съседа си използува животно за оране', което Bezlaj 3, 295, извежда от **sǫ-vorь-nikъ*, произв. от **sǫ-vora* ж. 'която свързва' или от **sǫ-vorъ* м. също, като сравнява с пол. *sprzążnik* 'стопанин, който впряга своя кон с коня на друг стопанин', което е от **sъ-prężьnikъ*. *Сорàвам се, сорỳвам се* и *сорявам са* обаче биха могли да бъдат и производни от *орà* (вж.), както е в БЕР 4, 911. – Срв. *сур², суръ*.

сор² диал. 'рогозка'. – Може би от тур. диал. *sor* 'слой, пласт, ред дърва за горене; окосена ливада със събрана на снопове трева' (DS 10, 3664) (рогозката се плете от отделни снопове тръстика, шавар, от царевична шума, ръжени стъбла и пр.', т.е. тя се състои от отделни редове, пластове стъбла).

сор³ 'сечиво, с което обрязват лозя; косер' (Геров; Велес; Охрид), **соро**, записано в СбНУ 16–17, 295, като същ. от ср. р., а всъщност членувана форма за м. р. с вероятно знач. 'крив нож за рязане на лозя' в нар. приказка: *На първи сечко си зел сфети Трипун едно кравайче ф торба, си закачил соро за пояс и тргнал да оди в лозье, да го кроит*. (Прилеп), **сорот** чл. м. с вероятно знач. 'сечиво за обрязване на лозя' в текст: *Закачил сорот за пояс, кренал торбата на рамо и му дошол на лозьето*. (Прилеп). – Произв: *сòрче* 'косерче' (Геров; Велес). – Вероятно от *кòсор* 'крив лозарски или градинарски нож' (вж.) (вж. и под *кòсер¹*) с преразлагане поради схващане на *ко* като нареч. 'като' в същия говор (вж. *ко⁴*), или от **косòр* < *кòсор* с премет на ударението, с изпадане на неударено *-о-* и промяна *кс-* > *с-*, както в *сѝстро* вместо *ксѝстро* от гр. *ξύστρο*.

сор⁴ 'сур' в нар. песни: *Ни намèри дòбър юнàк,/ ни намèри, дрèбна лòъ/... най намèри сòр илèнъ*. (Добричко), *...я̀ла ми бѝлу добър юнàк,/ добър юнàк за бърза кòня,/ та си гòни сор илèна*. (преселници в Новопазарско от с. Гьобел в Мала Азия). – От *сур* 'светлосив; с размесени тъмни и бели косми; сив, пепеляв; сивобял; ръждивокафяв' (вж.) с *-о-* вместо *-у-* в нар. песни. Срв. обаче севернотюрк. *soro* 'сив'.

сòра¹, ссòра ж. и **ссор** м. 'крамола, кавга, караница' (Геров). – Рус. *ссóра* 'кавга, караница'. – Праслав. **sъsarā*. Сродно със срхр. *ȍсбран* 'рязък, груб; раздразнителен, избухлив', *ȍсбрљив* също, словен. *osóren* 'неприветлив, рязък, груб'. – Сродно с лат. *sermo* 'разговор, беседа, диспут; мълва', наред със **sver-* (вж. *свàра*), санскр. *svárati* 'звучи', гот. *swaran* 'кълна се', нем. *schwören* също, гр. *ἑρμηνεύς* 'тълкувател', *ἑρμηνεύω* 'излагам', стисл. *svara* 'отговарям', англ.

swear 'кълна се; ругая, псувам', *answer* 'отговор' и др. – Ие. **s(u)er-/ *s(u)or-* 'издавам глас'. – Вж. D. Škarić, ZslPh 13, 1936, 346–348, Trautmann 297, Ст. Младенов, ЕтР 599, Vasmer, REW 2, 712, Bezlaj 2, 258. Срв. Skok 2, 571, под *ȍsōran*. Ст. Младенов, цит. съч., сравнява с *вря̀ва* (вж.). Matzenauer, LF 12, 173, свързва корена *sor-* със ствиснем. *har* и *harawer* 'груб, необуздан, строг'. Срв. *осо̀рлив* 'свадлив, зъл'.

со̀ра² нареч. 'утре, после' (Снежина, Провадийско), **со̀ръ** 'после, кажи пак (при разговор)' (Бериево, Севлиевско). – От тур. *sora* = *sonra* 'след това, после'. – Срв. *сорада̀н*.

сора диал. 'леля, сестра на майката'. – От рум. или арум. *sóră* 'сестра'. Срв. DLR 10/4, 1239–1241, Papahagi 1103. – Срв. *соро²*.

сора̀вам, сора̀ 'изоравам, разоравам' (Панчев; Калугерица, Новопазарско; Ихтиманско; Връбница, Софийско; Ракита, Брезнишко), 'ора горска целина' (Беляковец, Великотърновско; Ганчовец, Дряновско), **соръ̀** св. 'изора напълно' (Тръстеник, Плевенско). – Произв.: *со̀рано* 'изорано; (за лице) набраздено, сбръчкано' (Доброславци, Софийско). – Произв. от *ора̀* (вж.).

сорада̀н с вероятно знач. 'после, впоследствие' в нар. приказки: *Йега̀ дашла̀ на ю̀что парю̀каванье, и дё̀фиштье гьой са расарди̇̀ли, лье йзмакни но̀жештье, та лье прьсе̇̀кло жё̀ньстомо главо̂та, та па̀ннала и амрье̇̀ла. Сорада̀н мо гьой па прьмьсно̂ла йофькьо̀та, та йезва̀дил сви̇̀рчецата и зьо̀л да сви̇̀ри, да си ажеве̇̀.* (Родопи), *Та зна̀йеш, йе̇ сам е̇цье яфькьели̇̀йе, та га ми са расарди̇̀, йей сье̇й пра̀вье бьели̇̀, чета сорада̀н ста̀навам пьешма̀н.* (Родопи). – От тур. *soradan*, фонетичен вариант на *sonradan* 'после, по-късно, след това, впоследствие', произв. от *sora* 'после' = *sonra* също. – Срв. *со̀ра²*.

сора̀ту в съчет. *сора̀ту шурье* 'шурей, брат на снахата' (Гърмен, Гоцеделчевско; ДА). – Може би във връзка със *сора* 'леля, сестра на майката' (вж.).

сȍрбам 'сърбам ястие с шум' (Бориково, Брезе, Влахово, Върбово, Елховец, Горно и Долно Райково, Ждребово, Кожаре, Момарско, Момчиловци, Писаница, Полковник-Серафимово, Солища, Славеино, Турян, Хасовица, Чепинци, Смолянско; Чепеларе; Богутево, Джурково, Асеновградско; Стойките, Девинско; Горно Дряново, Гоцеделчевско; Петково, Ардинско; Лилково,Ситово, Пловдивско; Ракитово, Велинградско; Малък Девесил, Крумовградско), **сȍрбувам** 'пия (независимо какво)' (Горно Дряново, Гоцеделчевско), **сȍрбнувам** 'ям ястие с шум' (Туховища, Гоцеделчевско). – Диалектен фонетичен вариант на *сърбам* (вж.).

сȍрбеж 'сърбеж, краста по краката на човек' (Горно Дряново, Гоцеделчевско). – Диалектен фонетичен и акцентен вариант на *сърбе̇ж* (вж.).

со̀рва в съчет. *со̀рва игла̀* 'женско украшение с десет сребърни синджирчета с нанизани мъниста' (предимно у българомохамедани) (Смолянско, Асеновградско, Ардинско), 'вид украшение с десет сребърни висулки с мъниста'

(Средни Родопи). – Може би с изпадане на неударено *-о-* от първонач. **со̀рова* 'която има много висулки с мъниста', прил. от *сор¹* 'събрано на едно място голямо количество от нещо или много предмети' (вж.). Срв. *со̀рена* в съчет. *со̀рена игла, со̀рка*.

со̀рвакам 'сурвакам; (ирон.) ходя да моля или прося нещо; бия с пръчка' (Еленско). – Произв.: *со̀рвакня* 'сурвакане' (Йовковци, Еленско). – От *сурва̀кам* също (вж.) със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-* и с премет на ударението. – Срв. *Сорва̀ки, Со̀рвъки, со̀рвакница, со̀рвъкници, со̀ркуам, со̀ркувница*.

Сорва̀ки мн. ч. 'Нова година, когато се сурвака' (Твардица, в Молдавия), **Со̀рвъки** мн. ч. също (Еленско). – От *Сурва̀ки* също (вж. под *су̀рвак*) със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-*. Формата *Со̀рвъки* е от *Сорва̀ки* с премет на ударението и с редукция а > ъ в неударена позиция. – Срв. *со̀рвакам, со̀рвакница, со̀рвъкници, со̀ркуам, со̀ркувница*.

со̀рвакница 'дрянова пръчка, обикновено украсена, с която се сурвака на Нова година' (Еленско). – От *сурва̀кница* също (вж.) със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-* и с премет на ударението. – Срв. *сорва̀кам, Сорва̀ки, Со̀рвъки, со̀рвъкници, со̀ркуам, со̀ркувница*.

со̀рвъкници мн. ч. 'сурвакари' (мах. Гащювци, Еленско). – От *сурва̀кници* също (вж.) със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-* и с премет на ударението. – Срв. *сурва̀кник, су̀рвакници, со̀рвакам, со̀рвакница, Сорва̀ки, Со̀рвъки, со̀ркуам, со̀ркувница*.

со̀рго книж. 'просо'. – От итал. *sorgo* също, като градинарски термин. Вж. I. P e t k a n o v, Lingua Nostra 26/4, 1965, 121.

соргун 'дърво ива, вид върба, Salix cinerea', **со̀ргун** ж. 'горичка от жилава кошничарска върба' (Енина, Казанлъшко), 'меко дърво за плетене на кошове' (Добрина, Провадийско), прен. 'висок, не особено спретнат човек' (Воден, Елховско), **соргу̀н** 'гъст ракитак на речен бряг' (Кесарево, Горнооряховско), **соргу̀нь** мн. ч. събир. 'червени върбови пръчки' (Върбица, Преславско). – Произв.: МИ: *Со̀ргуна* при Антон, Пирдопско, при Еленово и Кошничари, Поповско, *Соргу̀на* при Бяла Черква, Павликенско, при Ломци, Поповско, *Соргуна* при Прилеп, Карнобатско, *Со̀ргуня* при Козаревец и Писарево, Горнооряховско, *Со̀ргунлука* при Кошничари, Поповско, *Соргунлу̀ка* при Душово, Севлиевско, *Со̀нгурлука* при Антон, Пирдопско (от *Со̀ргунлука* с метатеза), *Со̀ргунлукот* при Светлен, Поповско. – От тур. *sorgun* 'прътовидна върба, Salix viminalis', тур. диал. *sorgun* 'раст. кошничарска върба, Salix cinerea' (SDD 1243). – Срв. *су̀ргун, сургуни*.

сӧрдан прил. 'сърдит', **сӧрден** също, вж. *сърдя*.

сордома с вероятно знач. 'навес' в нар. пес.: *Седело е Гьорс... на малата врата/ под сордомата,/ ситен гергев везе,...* (Ломница, Кюстендилско). – Фонетичен диалектен вариант на *сурдума* 'покрито пространство пред къща; на-

вес' (вж. под *сурдурмà*). – Срв. *сондурмà, сундурмà, солдурмà, сòлдрума, сòлдрама, салдармà, салдърмà, съ̀лдърма, создрамà.*

сорѐва гл. 3 л. ед. ч. '(за вода) срива, подкопава' (Долно Церовене, Ломско). – Произв. от *рѝя¹* 'ровя, копая' (вж.). За *-е-* вместо *-и-* в корена срв. *зарѐвам* 'окопавам, гърля царевица; заравям', *отрѐвам* 'отравям лозе'. – Срв. *сорѝвам, сорѝнувам.*

сорѐдя се 'натъкмя се' (Гевгелийско). – Произв. от *редѝ (се)*, което е произв. от *ред* (вж.). – Срв. *суредѝ (се)* 'наредя (се); натъкмя се' (вж. *ред*).

сòрена в съчет. *сòрена ѝгла* 'група работници; група близки махали; дълга сребърна игла, използувана в миналото като украшение на жените' (Маданско; Елховец, Смолянско). – Може би произв. от *сор¹* 'събрано на едно място голямо количество от нещо, много предмети; множество' (вж.). – Срв. *сòрва* в *сòрва иглà, сòрка.*

сорѐпица същ. 'избухлив човек, крамолник, зъл човек' (Банско), вж. *рѐпам²*.

сорѝвам, сорѝнувам 'събарям, сривам' (Говедарци, Ярлово, Самоковско; Самоков; Кюстендил; Долна Гнойница, Раховско), **сòринем, сорѝвам** 'сривам' (Кюстендилско). – Произв.: *сориньòк* 'нищо, липса, нямане' в текст: *Найдѐ ли орѐси? – Епà, нàйдех сориньòк.* (Самоков). – Произв. от *рѝя¹* (вж.), *рѝна* (вж.). – Срв. *сорѐва.*

сорѝч 'опърлена за ядене свинска кожа' (Ново село, Видинско). – От рум. *sorici* също. Срв. М. Младенов, ТБД 6, 280. Вж. L. Dimitrova-Todorova, The Romance Balkans, 2008, 84.

сòрище 'куп, купчина' (Геров). – Произв. от *сор¹* 'куп' (вж.). Според Бернар, Бълг. изсл. 359, направо от гр. *σωρός* 'куп' със славянската наставка *-ище*, която е продуктивна в български при образуването на думи от чужд корен, като в *пазàрище* от тур. *pazar*.

сòрка 'реса' (Мургаш, Одрено, Кумановско). – Може би произв. от *сор¹* 'събрано на едно място голямо количество от нещо или много предмети' (ресата се състои от много власинки или от много нишки). – Срв. *сòрва.*

сòркам 'сърбам' (Дебърско; Гевгелийско; Равногор, Пещерско; Жировница, Тетовско), **съ̀ркам** 'сърбам ястие с шум' (Илинден, Гоцеделчевско). – Фонетични варианти на *съ̀ркам* 'сърбам' (вж.).

сòркуам 'сурвакам' (Казанлък). – Произв: *сòркувница* 'дрянова пръчка, с която децата сурвакат на Нова година; сурвакница' (Казанлък). – От първоначално **сòрвакувам*, диал. вариант на *сòрвакам* (вж.), с фонетично опростяване. – Срв. *сỳркоъм, Сòрвъки, сòрвакница, сòрвъкници.*

сòрлим се 'сбием се като орли', вж. *òрля¹*.

сорлин морски термин 'късо въженце с диаметър около 8 мм, с което се връзва рулят за задната част на лодка или кораб, за да не падне рулят във

водата' (Созопол). – Чрез рус. *сорлинь* от хол. *zorglijn*. Вж. Hyrkkänen, Seefahrt- und Fischereiterminologie 123. Срв. нем. *Sorgleine*.

со̀рлица 'птица, по-малка от ястреб' (Бели Осъм, Троянско). – От *осо̀рлица* 'ястреб' (вж.) или от *усо̀рлица* също (вж.) с изпадане на *о-* или *-у*, схванати като предлози, за което срв. *со̀йница* от *осо̀йница*, *со̀йна* от *усо̀йна*. Срв. *осорля̀к* 'вид ястреб'.

сормѝ ж. диал. 'облекло'. – Вероятно от нгр. *συρμός* 'мода'. Срв. обаче и *су̀рма¹* 'група жички на платно в стан', което е от един произход със *съ̀рма* (вж.), *сърма̀* (вж.).

сорна̀к 'сито от косми от конска опашка' (Геров). – От *сурна̀к* също (вж. *сурна̀к²*) със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-*.

сорна̀лка 'пътека в гора за свличане на дървени трупи' (Буково, Смолянско). – От *сурна̀лка* също (вж. под *су̀рвам²*), със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-*. – Срв. *сорнола̀тка*.

со̏рналь 'неразтворена още млада гъбичка' (Чепеларе), **со̏рнель** също (Левочево, Смолянско), **со̏рньель** също (Джурково, Ивайловградско), **со̏рьньель** също (Турян, Смолянско). – От *со̏рна* 'сърна', което е вариант на *сърна̀* (вж.), с *ô* вместо стб. **ъ** в говорите, с наст. *-ал*, *-ел*. От същия произход са *сърнѐла* 'вид гъба' и *сърнѐлка* също. За образуването срв. *кѫдѐля* 'снопче от няколко влакна вълна' и *кѫдѐлка* 'вид растение', *рога̀л* и *рога̀лка* 'раст. мораво рогче'. – Срв. *со̏рнек*, *со̏рник*, *со̏рненка*, *со̏рнешка*, *со̏рницье*, *сърненка*.

со̏рнек 'вид гъба' (Славейно, Виево, Кутела, Момчиловци, Соколовци, Смолянско), **со̏рнекь** също (Момчиловци, Смолянско), **со̏рньек** 'неразтворена още млада гъбичка' (Петково, Ардинско), **со̏рник** 'неразтворена малка гъбичка' (Кремене, Смолянско), **со̏рьньик** също (Могилица, Смолянско). – Произв. от *со̏рна*, диалектен фонетичен вариант на *сърна̀* (вж.). – Срв. *со̏рналь*, *со̏рнель*, *со̏рненка*, *со̏рнешка*, *со̏рницье*, *сърнѐла*, *сърнѐлка*, *сърненка*.

со̏рненка 'гъба сърнела' (Костандово, Ракитово, Велинградско). – Диалектен фонетичен вариант на *сърненка* също, произв. от *сърна̀* (вж.). – Срв. *со̏рнек*, *со̏рник*, *со̏рналь*, *со̏рнель*, *со̏рненка*, *со̏рнешка*, *со̏рницье*, *сърнѐла*, *сърнѐлка*.

со̏рнешка 'гъба сърнела' (Костандово, Ракитово, Велинградско). – Вероятно от първонач. **со̏рнечка*, произв. от *со̏рнек* (вж.), с промяна *-чк-* > *-шк-*. – Срв. *со̏рник*, *со̏рналь*, *со̏рнель*, *со̏рницье*, *сърнѐла*, *сърнѐлка*, *съ̀рненка*.

сорник 'място за изсипване на пепелта и сметта в двора' (Одеска област, в Украйна). – Образувано в условията на българско-руски билингвизъм от рус. *сор* 'боклук, мръсотия'.

со̏рница 'сърна' (Чепеларе; мах. Катраница, Смолянско), **со̏рницье** ж. 'неразтворена още млада гъбичка' (Бориково, Смолянско). – Акцентно-фо-

нетични варианти на *сърни̂ца* 'млада сърна', произв. от *сърна̀* (вж.), с *о̂* от ъ (стб. **ь**) . – Срв. от същия произход *со̂рнек, со̂рник, со̂рналь, со̂рнель, со̂рненка, со̂рнешка, сърнёла, сърнёлка, сърненка.*

сорнола̀тка 'пътека в гора за свличане на трупи' (Кожаре, Смолянско). – От *сурнала̀тка* също (вж. под *су̀рвам*²) със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-* и с асимилация *о – а > о – о*. – Срв. *сорна̀лка.*

сорнопо̀ла 'непридирчива' (Братя Даскалови, Чирпанско), **сорнупо̀л** 'небрежен човек' (Брезово, Пловдивско). – Фонетични варианти на *сурнупо̀ла* 'неприбрана, мързелива жена, нечистница' и на *сурнопо̀л* 'небрежен' (вж. под *су̀рвам²*).

со̀ро¹ нареч. '(за дрехи) голямо количество, куп' (Черешница, Костурско). – Еднакво със *сор¹* (вж.). – Срв. *сорь, со̂р, сьор, сорове, сур², суръ¹.*

со̀ро² с вероятно знач. 'сестро' в нар. пес.: *Бу̀фел бу̀ха на буни̂ще / со̀ро, со̀ро, си̂н-дево̀йке.* (Огоя, Софийско). – От рум. *sóră* 'сестра', в зват. п. *sóro*. – Срв. *сора* 'леля, сестра на майката'.

сорове мн. ч. с вероятно знач. 'купчини с овършано жито' в коледарска благословия: *Дал му Госпоть до два вола,... по земята орали, та наорали на голем и ниви чест и големи кръсци, на харманe големи сорове, а житница пълна сас жълта пченица.* (Първомай). – Форма за мн. ч. от *сор¹* 'куп; купчина жито на хармана, след като е овършано' (вж.). – Срв. *сорь, со̂р, сьор, сур², суръ¹.*

соро̀вям (се), соро̀вя (се) 'събарям (се), развалям (се), разсипвам (се)' (Геров; Дупнишко). – Фонетичен вариант на *съро̀вя, съро̀вувам* 'събарям, развалям' (вж. *ро̀вя²*). – Срв. *сра̀вем* със същото значение под *ро̀вя².*

сорои мн. ч. с вероятно знач. 'ножове за обрязване на лозя' в нар. приказка: ... *и видел во кочината една сфиня многу голема, со едни заби колку едни сорои и како да му се ежеше на мечката, – да я яди.* (Прилеп). – С изпадане на *-в-* в интервокална позиция и с редукция *-е > -и* от първонач. **сорове*, форма за мн. ч. от *сор³* 'крив нож за рязане на лозя' (вж.) в същия говор.

соро̀к 'срок' (Арчар, Видинско). – От рум. *soróc* 'срок; време, времетраене', което според DLR 10, 1252, е заето от стб. **сърокъ**.

со̀рок 'прът, на който се носи знаме на сватба' (Галичник, Дебърско), **сорока** бройна форма с вероятно знач. 'прът, кол' в нар. пес.: *Де да найда, бре юначе, два сорока / два сорока, бре юначе, чемширени?* (Бойково, Средни Родопи). – От *саро̀к* 'прът, върлина' (вж. под *саръ̀к¹*) с асимилация *а – о > о – о* и с премет на ударението.

Соро̀ко 'югоизточен вятър', **серо̀ко** също, **сиро̀ко** също. – Произв.: в съчет.: *Остър сороко̀* 'вятър', *Соро̀ко-Лева̀нт* 'югоизточен вятър, който носи дъжд' (Созопол, Бургаско). – Чрез нгр. *σορόχος* 'югоизточен вятър' от итал. *scirocco* също. Формата *Соро̀ко-Лева̀нт* е чрез нгр. **σορόχος λεβάντες* също,

срв. *σιρόχος λεβάντες*, което е от итал. *scirocco levante*. Формата *сирòко* е чрез гръцка форма от итал. *scirocco*. – Вж. А. Спасова, Изсл. Романски 1960, 412, която обаче извежда *Сорòко-Левàнт* направо от итал. *scirocco levante*. Вж. и Н. Ковачев, Трудове ВПИКМ 5/2, 31.

сòрокче ср. 'змия сивяк' (Геров), в съчет. *змùя сорокче* 'змия пепелянка, Vipera ammodytes' (Прилеп). – Лексикализирано съчет. **со рогче*, съставено от предлог *со* (вж. *со*[2]) = книж. *с* (вж. *с*[2]) и *рогче*, което е с обеззвучаване *-г-* > *-к-* пред *-ч-* от *рòгче*, умал. от *рог* (вж.). Змията е наречена така поради това, че муцуната ѝ е с рогче. За семантиката срв. *качулàта змиѝ* и *качулѝста змиѝ* 'Vipera ammodytes'.

соромащѝя 'немотия, беднотия' (Ихтиманско). – От *сиромашѝя* (вж. *сиромàх*) с асимилация *и – о > о – о* и с *-щ-* по вариант на *сурмащинà*. – Срв. *сурмащинà, сурмàх, сурѝмàх, сурумà*.

соронѝ гл. мин. св. вр. 3 л. ед. ч. с вероятно знач. 'отрони, изрони' в нар. пес.: *Дочу го тàтко ву дойдè / постоѝ от край, погледà, / соронѝ сълзи, па бега.* (Кратово). – Вариант на *срòни* (вж.). Срв. *сурòня* (под *рòня*).

сòрп 'нож за рязане на тръни' (Влахово, Смолянско), **сòрпове** мн. ч. в съчет. *агỳпци сòрпове* (Борино, Смолянско). – Вариант на *сърп* (вж.) с *ô* вместо ъ (стб. **ь**) в говорите.

сорт[1] 'разновидност на културно растение; вид, качество, разряд', 'чешит, особен своенравен човек' (Ръждавица, Кюстендилско), в израз *от сòрта на* 'подобно на'. – Произв.: *сòртов* прил. 'който е от висок сорт, от високо качество'. – Чрез рус. *сорт* от фр. *sorte* 'вид, род', което е от лат. *sors, sortis*. Вж. РЧДБЕ 1982, 800. Според Ст. Младенов, Чужд. 386, от фр. *sorte*.

сорт[2] просяшки език 'брат', например в съчет. *На кèвис ми сòрт* 'чичо ми (на баща ми брат)' само в СбНУ 16–17, дял 1, 870. – Неясно.

сортàчвам се, сортàча се разг. 'ставам ортак с някого, сдружавам се, влизам в сдружение' (Ем. Станев, Б. Шивачев), **сортачàвам се, сортачà се** също (Геров), **сортàчвам са** 'сдружавам се за обща търговия' (Сухиндол), **сортàчувам се** 'ставам съдружник' (Софийско; Бобошево), **сортàчуем се** 'уговарям се с някой друг да орем заедно, като всеки един даде по един вол' (Брезнишко). – Произв. от *ортàк* (вж.).

сортѝрам (се) 'разпределям (се), подреждам (се) по големина, вид и качество', **сортѝрвам (се)** също (Слатина, Ловешко; Габрово). – От нем. *sortieren* също, вж. РЧДБЕ 1982, 800.

сортирòвам разг. 'сортирам', **сортирòвам се**. – Произв.: *сортировàч* 'работник, който сортира материали или готова продукция', 'част от вършачка, която разпределя житото по големина' (Слатина, Ловешко), *сортировàчка* 'жена сортировач; машина, която сортира'. – От рус. *сортировáть* също. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 599, БЕз 3/1, 1953, 69, Damerau 126.

сортиро̀вка 'разпределяне по вид, по сорт, по качество', **сортиро̀въчен** прил. 'който се отнася до сортировка'. – От рус. *сортиро́вка* също, *сортиро́вочный* също. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 599, БЕз 3, 1, 1953, 69, Damerau 126, РЧДБЕ 1982, 800.

сорубà̀я 'голяма мома' (Перник). – Неясно. Срв. рум. *sóră* 'сестра' и *băiátă* 'момиче; девойка, мома'.

сору̀жам (се), сору̀жа (се) 'окачам (се), накичвам (се) с оръжия', вж. *оружà*.

сорхара прил. в съчет. *сорхара ламя* в нар. пес.: *Припадна ми тъмна мъгла/... не ми било тъмна мъгла / най ми било сорхара ламя...* (Пиргово, Русенско). – Неясно. Срв. *хà̀ро* 'страшилище', *хà̀ла* 'ламя, змей'. Срв. и съчет. *софра ламя* под *софрà*.

сȍрце 'сърце; корем' (Чепеларе), 'сърце' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Манастир, Проглед, Асеновградско), 'сърцевина на диня, най-хубавата вътрешна част без семки' (Годешево, Благоевградско; Малка Арда, Долни Рудозем, Чепинци, Смолянско; Витина, Маданско), 'дизентерия' (Средни Родопи), **сȍрцьe** 'сърцевина на дърво' (Туховища, Гоцеделчевско). – С *ô* на мястото на ъ (стб. **ь**) от *сърце* (вж. *сърцè*).

сȍрч м. 'сърцевина' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), 'сърцевина на дърво' (Горно и Долно Райково, Влахово, Полковник-Серафимово, Търън, Смолянско; Батанци, Маданско), **сôрчь** също (Бостина, Долно Фатово, Левочево, Момарско, Момчиловци, Писаница, Славеино, Турян, Хасовица, Чепинци, Чокманово, Смолянско; Джурково, Ивайловградско; Петково, Ардинско), **сôрьчь** 'сърцевина на дърво' (Шаренка, Маданско), 'сърцевина на зеле, след като се махнат листата' (Дряново, Смолянско). – Диалектен фонетичен вариант на *сърч*[1] 'сърцевина' (вж.).

сорча 'чаша за вода' (Жерновница, Реканско). – Диалектен фонетичен вариант на *сърчà*[1] 'стъкло; стъклено изделие или парче от него; стъклен съд и пр.'. Срв. *сръчà*, *срча* 'стъклена чаша' (вж. *сърчà*[1]).

сȍрченце ср. с вероятно знач. 'сърчице' в нар. пес.: – *Севдице, кузум, пиленце,/ синь ми си пламень наклала/ на мойсо бело сȍрченце – / можеш ли да го изгасиш?* (Забърдо, Асеновградско). – Вариант на *сърчѐнце*, запазено със знач. 'желязна ос в сновалката, на която е поставен масурът'. Срв. *сърчѝце* и *сърчицѐ* също. – Срв. *сôрчȍци* 'сърчице'.

со̀рчета диал. мн. ч. 'дребни триъгълни фигурки – шарки по ръкавите и полите на женските ризи'. – Вероятно във връзка със *сȍрце* (вж.) поради прилика по форма или диалектен фонетичен вариант в мн.ч. на *сърчѐ*[2] 'женски метален накит с форма на сърце' (вж.).

со̑рчно 'бързо, сръчно' (Смолянско; Петково, Ардинско; Широка поляна, Ксантийско; Проглед, Манастир, Асеновградско). – От *сръчно* (вж. *сръчен* и *ръка̀*) с *-ô-* вместо -ъ- от стб. ѫ в говора, с метатеза *-рô-* > *-ôр-*.

сорчо̀ 'желязна ос в сновалка, на която е поставен масурът с преждата' (Костандово, Велинградско). – Диалектен фонетичен вариант на *сърчѐ²* също (вж.), *сърчѐ* също (вж. под *сърчѐ²*).

сôрчо̀ци с вероятно знач. 'сърчице' в нар. пес.: *Чиф са кубу̀ри пу̀кнали,/ та са Калѝна удрѝли/ ф среди̇̀ бѐлоно сôрчо̀ци.* (Широка лъка, Девинско).– Фонетичен вариант на *сърчо̀це* 'сърчице' (вж.) в същия говор. – Срв. *со̀рченце.*

со̀рчье 'къртичина', **со̀рьчье** също, вж. *сор¹*.

со̀рчьесва гл. несв. 3 л. ед. ч. '(за кон) разболява се от сърдечна болест' (Кремене, Смолянско). – Фонетичен вариант на *сърчѐсва* също (вж. *сърча̀свам*).

сорѝ 'софра' (Кюлевча, Шуменско). – С изпадане на билабиално *-в-* в говора от **совръ̀*, а то от *софръ̀* = *софра̀* (вж.). – Срв. *суръ̀²*.

соря̀сува се 'срутва се, събаря се' (Самоков). – От аористната *с*-основа на гл. *σοριάζομαι* 'строполясвам се, сгромолясвам се'. Вж. Д з и д з и л и с , Фонетични проблеми 102. – Срв. *суря̀свам*.

сос¹ 'рядка като каша приправка към ядене; течност в ядене' (1863 г.), 'доматен сос' (Банат), **со̀сове** мн. ч., **со̀са** бройна форма, **соус** 'сос' (1869 г.). – Формата *сос* е от фр. *sauce* също, по лат. *salsus* 'солен', а *соус* е чрез руски *соус* от англ. *souce*. Вж. П. С к о р ч е в , БЕз 6, 1956, 168, Л. В а н к о в , ИИБЕз 8, 1962, 542, РЧДБЕ 1982, 800, Ст. М л а д е н о в , Чужд. 386. Срв. Ст. М л а д е н о в , ЕтР 600.

сос² предл. 'с, със' (Суходол, Софийско; Горни Окол, Долно село, Каменица, Трекляно, Кутугерци, Кюстендилско; Бобошево; Дяково, Дупнишко; Кралев дол, Витановци, Пернишко; Радомир; Върба, Лобош, Радомирско; Благоевград; Рельово, Самоковско; Самоков; Якоруда, Разложко; Чепино, Велинградско; Кърналово, Яворница, Петричко; Велес; Прилеп; Кукуш; Елхово, Маданско; Пашовик, Ксантийско). – Диалектен фонетичен вариант на *със* (вж.). Срв. ESSJ 1, 245. – Срв. *с²*.

сос³ прил. 'нормален, с всичкия си ум' (Странджа), 'свестен, разбран' (Дервент, Дедеагачко; Воден, Нова Надежда, Хасковско). – От *сост* 'нормален; който е със здрав разум и пр.' (вж.) с изпадане на крайно *-т* след *-с-*, както в *мос* от *мост*, *пос* от *пост*.

сос⁴ 'стига, доста', вж. *со̀сам¹*.

со̀са¹ ж. 'шосе, път' (Сливен; Желю войвода, Сливенско; Милево, Бургаско; Ямбол; Калипетрово, Силистренско), **со̀съ** ж. 'шосе' (Енина, Казанлъшко), 'хубаво шосе' (Маломир, Ямболско; ДА). – От *шосѐ* 'широк път с настил-

ка от камъни, асфалт, бетон и др.' (вж.) с премет на ударението, с асимилация *ш – с > с – с*, схванато като същ. от ж. р.

со̀са[2] диал. 'раст. бяла съсънка, горска съсънка, Anemone nemorosa' (БотР 515). – Произв: *жълта со̀са* 'раст. жълта съсънка, Anemone ranunculoides' (БотР 101). – От един произход със *соса̀н* 'вид растение' (вж.), *суса̀н* също (вж. *соса̀н*), *съсън* (вж.), *са̀сан* (вж.). Срв. обаче срхр. *са́са* 'раст. Anemone; раст. Pulsatilla pratensis', словен. *sasa* 'раст. Anemone ranunculoides', *ča̋sa* също, чеш. *sosí* 'Anemone pulsatilla'. Срв. и чеш. диал. *sesí* 'раст. съсънка, Anemone pulsatilla', извеждано от M a c h e k 538, от **sesьje*. S k o k 3, 206, свързва срхр. *са̀са* със *са̏се*, гл. 3 л. ед. от *сати* < *съсати* 'суча, бозая'. B e z l a j 3, 219, поставя *sasa* и *sasanka* 'раст. Anemone ranunculoides' под *sásiti se* 'страхувам се' и свързва с основа **sos-*, която според него е най-вероятно със стара монофтонгизация от **sous-* 'сух', покрай **sŭs-* 'съхна'. – Срв. Fr. B e z l a j , Linguistica 11, 1971, 24, B e z l a j 1, 74 под *ča̋sa*.

со̀са[3] 'стига', вж. *со̀сам[1]*. – Срв. *сос[4]*.

сосав 'навес; странична стая, която служи за килер и за спане' (обл. Тиквеш). – Може би произв. от *со̀сам[1]* 'снаждам' (вж.), т. е. с първонач. знач. 'нещо допълнително пристроено, снадено'. Срв. производни от *со̀сам* 'снаждам': *на̀соска* 'еркер на къща', *насо̀сам* 'удължавам, наддавам; допълвам, добавям', *прѐсос* 'наставка от плат на риза'.

соса̀дено ср. 'болки в кръста поради вдигане на голяма тежест, Lumbago' (Кюстендил), вж. под *садѝ[1]*.

сосадѝ гл. св. в. 3 л. ед. ч. с вероятно знач. 'вдлъбна' в нар. пес.: *Та улезна̀, морѐ, у ла̀дни земнѝци/ та убо̀де, морѐ, това̀рни коньо̀ве/ и сосадѝ, морѐ, до дѐвет ко̀шара...* (Кюстендилско). – Диалектен фонетичен вариант на *саса̀да (са)* '(за почва) хлътне, вдлъбне се от подпочвени води' (вж. *садѝ[1]*). – Срв. *са̀сат* 'стръмнина, дето земята е хлътнала'.

со̀сам[1], со̀свам, со̀сувам 'уморявам се много, падам от умора, от слабост; капвам, изнемощявам, изнемогвам; отслабвам, отпадам; давам на заем, заемам' (Геров), 'снаждам' (Смолянско, Маданско, Ардинско, Асеновградско, Девинско), **со̀сам, со̀свам** 'губя сили; изморявам се много, отпадам; остарявам, нямам сили, отпадам' (Еленско), 'привършвам' (Костурско), 'давам на заем' (Върбени, Ленско, Леринско; Архив Н. Геров), 'привършвам' (Костурско), 'спасявам' (Черешница, Костурско), **со̀сам (се), со̀свам (се)** 'свършвам (се)' (Бесвина, Леринско), **со̀свам** несв. диал., **со̀сва ми** диал. 'стига ми, задоволявам се' (Ил. Блъсков), **со̀свам** 'стигам, достатъчен съм' (Доброславци, Софийско), **со̀сам** диал. 'избавям от беда или нужда; подпомагам; стигам, достатъчен съм', 'изнемощявам' (Оризаре, Пловдивско), 'свършвам, довършвам; убивам' (Смолско, Пирдопско), 'отпадна, уморя се' (Златарица, Еленско; Хамамджии, Северна Добруджа), 'стигам, достатъчен съм' (Олшанка, в Украйна), **со̀сам** '(за пари) стигам' (Чепеларе), **со̀сам** също (Широка лъка, Девинско), **соса ми**

'омръзна ми, дотегна ми' (Ив. Вазов, нар. пес.), **со̀сам се** 'избавя се, спася се' (Геров; Дювернуа), **со̀сам се, со̀свам се** 'свършвам се; спасявам се; оправям си лошото икономическо положение' (Черешница, Костурско), **со̀саме се** с вероятно знач. 'свършим се' в пословица: *Днѝте не ке се со̀саат, а ние ке се со̀саме.* (Прилеп), **сосет се** с вероятно знач. 'спасят се' в нар. пес.: *По трага им потера достигна,/ и се чудет тридесет юнаци,/ къде да се юнаци сосает.* (Братя Миладинови, Български народни песни 334), **со̀саат** с вероятно знач. 'хванат, поберат' в текст: ... *начукале (напо̀лниле) бочвите со вино и ра̀кия, напо̀лниле сите гърнци и шутарци и па̀к нѐмаа во̀ що да го со̀саат.* (Прилеп), **со̀сувам** несв. 'достигам до някакъв предел, граница' (Съчанли, Гюмюрджинско), **со̀суват** с вероятно знач. 'стигат' в нар. пес.: *Не ходи ситно по дворе, де,/ не задавай ми ядове, де:/ мен си со̀суват моине, де,/ моине и майчинине, де.* (Павелско, Асеновградско), **со̀суем**, тълкувано в СбНУ 49, 380, 785, с 'насищам', с по-вероятно знач. 'стигам, достатъчен съм' в изречения: *Соса̀ ли ти му̀теница на̀й-после?* (Брезнишко), *До мѐне живѐе едън бога̀т кръчма̀р. Нѝкьига не му со̀сує имо̀т.* (Долни Романци, Брезнишко), **со̀суйу** 'задоволяват; стигат' в пример: *На Пѐтка не со̀суйу и илядница паре.* (Бърложница, Софийско), **со̀са, со̀сва, со̀сува** 'достатъчно е, стига; снажда' (Смолянско, Маданско, Ардинско, Асеновградско, Девинско), **со̀сва** 'стига' (Копривщица; Златоград; Чепеларе; Славеино, Смолянско; Мадан), **со̀сива** 'достатъчно, стига' (Старцево, Маданско), **сосво̀й** с вероятно знач. 'стига' в нар. пес.: *Излези, пиле, изфо̀ркай,/ сосво̀й ми лежи в гнѐздоно / чи са летоно измина...* (Малка Арда, Ардинско), **со̀са** 'стига' (Богданлия, Елинпелинско; Своге; Козичино, Поморийско; Гюмюрджинско; Копривщица; Шумен; Кайнарджа, Калипетрово, Силистренско; гребенски говор в Силистренско; Олшанка, в Украйна; Новопазарско), 'стигна' в пример: *Солто̀с ми со̀са.* (Смолянско, Маданско, Ардинско, Асеновградско; Габрово, Кръстополе, Ксантийско), безл. 'стигне, задоволи' (Банско), 'стигне – думата се употребява при проява на алчност, лакомия, заграбване' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), **соса ми** с вероятно значение 'омръзна ми, стига ми вече' в нар. пес.: *Гьо̀ргьовица мла̀да бу̀лка / тя си Гьо̀ргю отгова̀ря... Денѐ лежѝш в а̀лища / нощѐ йо̀диш по планинѐ / Соса ми, додѐя ми / дай ми про̀шка да се жѐна!* (Пирдопско), **соса̀** 'омръзна' (Гушанци, Берковско), с вероятно знач. 'омръзна' в нар. пес.: *Леле ва̀ре бо̀лен Гѐрги / не соса̀ ли ти да лежѝш,/ че мен соса̀ да те дѝгам,/ да те дѝгам и постѝлам...* (Голяма Желязна, Троянско), с вероятно знач. 'стигна' в нар. пес.: *То̀доре, джѐнъм, То̀доре,/ дѐ ти ота̀де бога̀тство?/ Далѝ те вѝно не соса̀ / ли люта бѐла ракѝа?* (Банско), **со̀сьой** 'стига' (Родопите), **сос** 'стига, доста' (Тополовград; Геров); србълг. **соса** 'стига, достига' (Влахобългарски грамоти от 15 в.). – Произв.: *со̀саната* в съчет. *со̀саната рѝза* 'риза от две части, съединени пряко дължината ѝ' (Неделино, Златоградско), *со̀ска* 'допълнително зашито парче плат към горната част на трапецовидни клинове, които се вмъкват най-често под мишниците на риза' (Малка Арда, Ардинско); *досо̀сам, досо̀свам* диал. 'набавям, доставям', 'достигам, достигна' (Топчии, Разградско; Каменово, Кубратско), *досо̀сам* 'преча,

омръзвам' (Веригово, Карловско; Тетевен), *досо̀свам* 'довършвам, доправям' (Странджа), *досо̀сам, досо̀сувам* 'доставям, набавям' (Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Маданско; Девинско; Сив кладенец, Ивайловградско; Велинград), *досо̀сам са, досо̀свам са* 'добирам се до нещо, успявам да се снабдя с нещо' (Еленско), *досо̀са ми, досо̀сва ми* диал. 'достатъчно ми е, дотяга ми, омръзва ми', *дососо̀л* диал. 'слаб или болен съм', *дусо̀са* с вероятно знач.'достигна' в нар. пес.: *Ду всякигу китка дусоса / ду нейно лебе китка не са.* (Аткьой, Гюмюрджинско); *насо̀сам, насо̀свам* 'достигам, стигам' (Геров), 'удължавам, наддавам; преувеличавам' (Хасково), 'допълвам, добавям; наваксвам' (Осмар, Преславско; Медвен, Котленско), *насо̀свам* 'наддавам, правя да приляга' (Котел), 'снаждам; прибавям от себе си по някоя измислица' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско, Маданско), 'донаждам; (прен.) клюкарствам, създавам клюки' в пример: *Я тя̀ва ра̀боти не съм хи ду̀мала – тӣ си хи насо̀сваш!* (Странджа), *насо̀свам се* 'присъединявам се, присламчвам се към някого' (Странджа), *насо̀сувам се* 'влизам някъде, където не съм очакван, натрапвам се' (Софийско), *насо̀сувум са* 'присъединявам се към някого, без да съм желан' (Кукуш), *насо̀сване* с. 'доизмисляне, лъжене' (Хасково), *насоса̀лка* 'снадена част от ручило на родопска гайда' (Момчиловци, Соколовци, Левочево, Славеино, Чокманово, Смолянско; Широколъшки район), *насо̀сан* прил. 'снаден; (прен.) много висок' (Родопите), 'удължен' (Хасково), *насо̀сана* в съчетания *насо̀сана коса̀* 'изкуствена плитка, с която жените удължават косите си' (Бориново, Вълчан дол, Смолянско; Долно Луково, Ивайловградско), *насо̀сана плӣтка* също (Абланица, Слащен, Благоевградско; Върбово, Смолянско; Горни Юруци, Попско, Крумовградско; Камилски дол, Ивайловградско; Баничан, Гоцеделчевско), *насо̀сато* 'допълнително зашито, принадено парче плат' (Барутин, Пещерско; Беден, Девинско; Ахряне, Смолянско), *насо̀ска* 'нещо наддадено, допълнително зашито към парче плат' (Котел; Ичера, Котленско; Панчев; Кочан, Скребатно, Гоцеделчевско), 'принаждане' (Тича, Котленско), 'изкуствена плитка, с която жените удължават косите си' (Гърмен, Гоцеделчевско), 'пришита с ново платно скъсана дреха' (Кукуш), *на̀соска* 'пришита с ново платно скъсана риза' (Странджа), 'принадено, допълнително зашито към нещо парче плат' (Доспат; Бостина, Писаница, Смолянско; Гайтаниново, Лещен, Горно Дряново, Гоцеделчевско; Зърнево, Драмско), 'еркер на къща' (Ляски, Гоцеделчевско), 'везмо на ръкави на женска дреха' (Смилян, Могилица, Кошница, Арда, Смолянско; Средногорци, Старцево, Маданско), 'парче плат за наставяне на друго парче или дреха' (Смолянско), *на̀сосник* също (Смолянско; Павелско, Хвойна, Асеновградско); *на̀сося* прил. ж. 'недостатъчна' (Старцево, Маданско); *осо̀сам, осо̀сувам* 'пострадвам, закъсвам' (Самоков); *посо̀сам, посо̀сува̀м* 'подарявам' (Банско), *посо̀сам, посо̀сувам* 'давам в заем, за да помогна да се свърши работа, допълвам остатъка' (Габрово, Ксантийско), 'отглеждам растения и животни' (Тръстеник, Плевенско), *посо̀свам* 'додавам, допълвам' (Габрово, Ксантийско и др.); *пресо̀сва ми* 'имам в излишък' в израз: *Не са̀ му пресо̀сали пари̇̀те.* (До-

брославци, Софийско), *пресо̀сува* гл. само 3 л. 'прелива от изобилие' (Софийско), *пресоса̀ло* 'надминало, останало в повече' (Локорско, Софийско), *пре̏сос* 'наставка от плат на риза' (Родопи), *пре̏соса* ж. 'наставено украшение на пола, риза' (Хвойна, Павелско, Асеновградско; Смолянско), *пресо̀сана* 'риза от две части, съединени пряко дължината ѝ' (Лъки, Дряново, Асеновградско), *пре̏соска* 'наставено украшение на пола, риза' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Кожари, Жребово, Буйново, Мугла, Кестен, Триград, Девинско; Югово, Асеновградско); *пре̏саска* 'наставка от плат, желязо или дърво' (Смолян), *пря̀суска* също (Чепеларе); *пре̏суска* също (Широка лъка, Смолянско); *присо̀сам* диал. 'намина бързешком; мярна се', *присо̀са ми* диал. 'дотегне ми, дойде ми до гуша, не мога повече да търпя', *присо̀свам, присо̀сувам* гл. 'снаждам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *присо̀сано* 'принадено, допълнително зашито към нещо парче плат' (Турян, Смолянско), *при̏соска* 'наставено украшение на пола, риза' (Хвойна, Павелско, Асеновградско; Смолянско), 'пола, която се зашива на долния край от вътрешната страна на горната дреха и се показва съвсем малко' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Широколъшки район), *при̏суска* 'наставка към дреха' (Чешнегирово, Пловдивско), *пръсо̀свам* '(за плат) снаждам' (Солища, Смолянско), *пръсо̀сано* 'принадено допълнително парче плат' (Солища, Смолянско); *усо̀свам* 'извършвам сполучливо нещо; лошо извършвам работата' (Странджа); *понасо̀свам* 'поснаждам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско); *напосо̀свам, напосо̀сувам* 'остро се скарвам на някого' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Широколъшки район), 'изпъждам' (Смилянски район; Полковник-Серафимово, Турян, Смолянско; Средногорци, Маданско), *напасо̀свам* 'снаждам; (прен.) изгонвам, изпъждам' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско). – От нгр. *σώσω*, аористен конюнктив от *σώνω* 'свършвам, завършвам; изчерпвам запаси от нещо; изпадам, отслабвам; досягам; запазвам; спасявам; извеждам някого от затруднено положение; стига, достатъчно; омръзва'. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 599–600, Ал. Ничев, ИИБЕз 8, 1962, 348, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 157, 130, под *насо̀свам*, Budziszewska, Słownik balkanizmów 149, РЧДБЕ 1982, 800. Според К. Мирчев, ЕзЛит 2, 1947, 24, ИИБЕз 1, 1959, 235–236, думата е стара заемка от гръцки (преди 8 в.) в езика на седмиградските българи. М. Филипова-Байрова, цит. съч., с. 130, неправилно поставя тук и *насо̀свам* 'напия се', което е във връзка със *со̀сам³* (вж.). – Заето и в рум. *a sosi, sosesc* 'стига, достатъчно; сломен; достигам, досягам' (DLR 10, 1257), арум. *susèscu* 'свършвам', алб. *sos* 'свършвам; стигам; спасявам'. – Срв. *сос⁴*, *со̀са³*, *со̀сам²*.

со̀сам², со̀свам 'приличам, прилягам, стоя добре, отговарям, уйдисвам' (Геров), **со̀свам** диал. 'приличам, отивам', **сосам** 'приличам, отивам' (Ловеч; Ловешко), **со̀са** 'прилича' в нар. пес.: *Не ми било̀ мря̀нка ри̏ба / най ми било̀ ма̀лка мома̀,... пъстропо̀ла дългоко̀са / дългоко̀са, мене со̀са.* (Варненско). – Еднакво по произход със *со̀сам¹* (вж.). За семантиката срв. *насо̀свам* 'правя да приляга', нгр. *σοστός* 'точен, правилен, верен; истински', произв. от *σώζω*,

σώνω 'свършвам, завършвам; изчерпвам запаси от нещо; изпадам, отслабвам; досягам; запазвам; спасявам; стига, достатъчно'. – Срв. *сòсана, сòсав, сост*.

сòсам³ несв. рядко 'смуча, бозая' (РРОДД 471; Н. Каралиева), **сосафме** с вероятно знач. 'смукахме' в нар. пес.: *А Янкула, верни мой другаре,/ све нис си сосафме благо / не остана пара половница / за пиенье винце и ракия.* (Прилеп), **сòсуйем** 'пия, ям, гълтам много, смуча' (Трънско). – Произв.: *насòсам се* 'напия се, насмуквам се' (вж.), *насòсвам* 'напивам се' (вж.), *насòсвам се* също (вж.), *насòсувам се* също (вж.), *насосуйем се* 'насмукам се, наям се' (вж.). – Засвидетелстваната в литературата форма *сòсам* вероятно е от рус. *сосáть, сосý* 'суча, бозая, смуча' (РРОДД 471), а диалектната форма и производните ѝ са от стб. **съсати, съсѫ** с диал. *о* вм. **ъ**. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 130, неправилно свързва *насòсвам, насòсам* 'напия се' с *насòсвам, насòсам* 'допълвам, добавям; наваксвам', което е произв. от *сòсвам¹, сòсам¹* (вж. *сòсвам¹*). Срв. *сѝсам*, с друга отгласна степен, *съсец, съска¹*.

сосàн 'градинско цвете с виолетови цветове' (Смолско, Пирдопско), **сусàн** също (Смолско, Пирдопско). – Във връзка със *сòса²* (вж.) и със *съсънка* (вж.), което Ив. Дуриданов, Stud. Ling. Spławiński 1963, 81, свързва със староегипетско *s-šš-n (s-š-n)* 'раст. лотос', коптско *šošen* 'раст. лилия', ствевр. *šōšan* 'лилия', араб. *susan* 'лилия', гр. *σοῦσον* 'лилия', перс. *susän* 'раст. лилия; раст. перуника, Iris', татар. *susan* 'раст. перуника, Iris', които са преминали в праславянски (вероятно чрез старогръцки): **sъsъnъ, *sъsьnъ* или **sъsenъ*. Според Ив. Дуриданов, цит. съч., промяната в значението се дължи на това, че някои видове от растението Anemone се използуват като декоративни растения, както лилията. Rejzek 562–563, под *sasanka*, не приема тази етимология и смята, че думата е с неясен произход. От праслав. **sъsъnъ, *sъsьnъ* или **sъsenъ* са бълг. *съсън* (вж.), *съсѐн* (вж.), *сàсан* (вж.), *сасàн* (вж.), *съсънка* (вж.), словен. *sasanka* 'раст. Anemone ranunculoides', чеш. *sasanka* 'раст. Anemone' (според някои автори чешката дума е заемка от полски, вж. Machek 537), пол. *sasanka* 'раст. Anemone', *sasanek* също, *sank* също, *sanka* също, *sosenka* също (полските думи Karłowicz, SGP 6, 34, извежда от ствевр. *šōšan, šusan* 'лилия'*), sasenki, sesenki, sesanki*. – Срв. Machek 537–538, Fr. Bezlaj, Linguistica 11, 1971, 24, Bezlaj 1, 74 под *časa*, Bezlaj 3, под *sásiti se*. Според Ст. Младенов, ЕтР 625, думите *съсън* и *съсънка* са с неясна етимология. Срв. Brückner, SEJP 484.

сòсана прил. '(за домашен плат) плътен; (прен.) умен' (Кръстополе, Ксантийско) (БДиал 2, 270), **сòсьън** прил. 'свестен' (Нова Надежда, Хасковско). – Произв. от *сос²* 'нормален, с всичкия си ум; свестен, разбран' (вж.), което е от *сост* '(за домашен плат) плътен, сбит; добър, свестен; умен' (вж.). – Срв. *сòсам¹*.

сосбòрвя (се) 'сговоря (се), сдумам (се), надумам (се), нагласям (се)'. – Произв. от *сбòрвам* 'говоря' (ЮЗ) (вж. *сбор²*).

сосвàтам се, сосвàта се 'ставам сват с някого, сродявам се по сватовство; сватосвам се' (Геров), вж. *сват*. – Срв. *сусвàтам се*.

сосдрибняй гл. с вероятно знач. 'раздробявай' в нар. пес.: *Карамфило, малай моме,/ ... Направи ме суо дърво/ ... та си вземи бълтийкътъ/ ... сосичай ме, сосдрибняй ме* (Чучулигово, Петричко). – Повелителна глаголна форма за 2 л. ед. ч. от **сосдрибням*, произв. от *дребня̀, дребнѐя* 'разбивам на дребно, ситня' (вж. под *дрѐбен*). – Срв. *сосдрѐбям, сосдрѐбя.*

сосдрѐбям, сосдрѐбя 'строшавам, счупвам' (Геров). – Фонетичен вариант на *съсдрѐбям* също (вж. *дроб*[1]). – Срв. *сосдрибняй.*

сосѐ[1] нареч. 'с всичко, заедно с всички' в изреч.: *Сосѐ сѝла го ударих. Он се повлѐкал сосѐ дечурлѝята.* (Самоков), 'заедно с всичко, общо' (Долно село, Скакавица, Кюстендилско), **сѐсе** също (Велес), записано у Панче в 295, **сосѐ** в съчетания *сосѐ чѐйли* и *сосѐ семкьи* в изречения: *Що влезуеш у одаята сосѐ чѐйли! Не бива грѐзьето да го гълташ сосѐ семкьи.* – Лексикализирано съчетание от първонач. **со сѐ*, съставено от предлога *со*[3] (вж.) и *сѐ* диал. 'всички; всичко; още повече' (вж. *все*), в което е отпаднало начално *-в-* (от стб. **вь-**). – Срв. *сосѐ*[2], *сосѐм, софсем, съвсѐм, сусѐ.*

сосѐ[2] нареч. 'напълно, съвсем' (Самоков; Бобошево; Кюстендилско; Кукуш; Църско, Битолско; Солунско; Костурско). – Фонетичен вариант на *съсѐ* 'съвсем' (вж.). – Срв. *сосѐ*[1], *сасѐ, сосѐм, софсем, сусѐ, съсѐм, съвсѐм.*

соседлàвам се, соседлàя се 'слизам от кон' (Геров). – Произв. от *седлàвам* 'слагам седло на кон' (вж. *седлò*) или от *оседлàвам* също (вж. *седлò*).

соседлак 'свлачище; бряг със свличане на почвата' (Разложко); МИ: *Сосѐдлако* при Добърско, Разложко. – Произв. от *седлò* 'вдлъбнато място между два хълма или на било на хълм'. – Срв. *сосѐдналик.*

сосѐдналик 'вдадено място навътре в земята от обикновената равнина на една местност' (Благоевград). – Фонетичен вариант на *съсѐдналик* 'плитка долина в равно поле, долинка, падина' (вж. под *седя̀*). – Срв. *соседлак.*

сосек 'хамбар' (Банско, Благоевградско), **сѐсек** 'хамбар с разпределение за разни зърнени храни и брашна' (Смолянско; Петково, Давидково, Проглед, Манастир, Чепеларе, Зорница, Асеновградско), 'надробени царевични кочани със зърната, изсушени и смлени за храна на добитъка' (Полковник-Серафимово, Райково, Смилян, Смолянско; Сатовча, Гоцеделчевско), **сѐсьек** 'сандък за брашно в къщи' (Солища, Смолянско), **сѐсьек** също (Смолянско), **сѐсак** 'отделение в хамбар' (Пиянец, Кюстендилско), 'сандък за брашно' (Делчево, в Македония), **сѐсак** 'хамбар с разпределение за разни зърнени храни и брашна' (Момчиловци, Смолянско; Петково, Давидково, Проглед, Манастир, Зорница, Асеновградско; Чепеларе), 'надробени царевични кочани със зърната, изсушени и смлени за храна на добитъка' (Полковник-Серафимово, Райково, Смилян, Смолянско; Сатовча, Гоцеделчевско), 'сандък за брашно в къщи' (Брезе, Смолянско; Джурково, Асеновградско; Чепеларе), **сѐсàк** 'сандък за брашно в къщи' (Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско), **сѐсак**

'хамбар' (Райково, Смолянско), **сòсок** също (Петково, Ардинско), **сосѐк** също (Банско), **сося̀к** също (Разлог), **сòсяк** 'сандък за брашно в къщи' (Богутево, Асеноградско); МИ **Сòсека** при Осиково, Гоцеделчевско, при Богутево, Асеновградско. – Фонетични варианти на *съсек* (вж.), с диал. *о* или *ô* вм. стб. **ѫ** и с диал. *е*, *ê* или *я* вм. стб. **ѣ** от стб. **сѫсѣкъ** 'водохранилище, водоем, цистерна', от праслав. **sq-sěkъ*, откъдето са рус. *сусе́к* 'хамбар; плевник; отделение в хамбар за съхранение на зърно', диал. 'каца, ведро', струс. **сѹсѣкъ**, укр. *сусíк*, чеш. *sousek* 'дървен сандък за зърнени храни; навес за снопи', чеш. диал. *sósek* 'дървен сандък за жито', *súsek* също, *susek* също, словаш. *súsek* също (оттук заето в унг. *szuszék* също), пол. *sąsiek* 'отделение в хамбар'. – Вж. Vasmer, REW 3, 50, Fr. Sławski, JP 38, 1958, 230, Machek 568, R. Bernard, Изсл. Romanski 366, Бернар, Бълг. изсл. 250. – Заето в рум. *sîsiac* 'сандък за овес', *săsiac* 'хамбар за царевица', *sîsiác* 'изплетен от пръти хамбар за царевица'. – Срв. *сàсек, сася̀к, съсек.*

сосѐм нареч. 'съвсем, напълно' (Самоков; Бобошево; Кюстендилско; Костурско), **сòсем** също (Прилеп), **сосѐма** нареч. 'съвсем' (Логодаш, Благоевградско; Благоевград), **сòсема** също (Прилеп, Велес). – Фонетичен вариант на *съсѐм* (вж.). Срв. белорус. *зу́сим* 'съвсем'. – Срв. *съвсѐм, сасьѐм, софсем, сосѐ[1], сосѐ[2], сусѐ.*

сòсер диал. 'вид бозайник, сysел, Myoxus glis' (СбНУ 7, 1.417). – Вариант на *съсер* 'вид бозайник' (вж.) с диал. *-о-* вместо *-ъ-*. – Срв. *сàсер.*

сòсерица 'раст. пръшлица, Marrubium peregrinum' (Драгоман; БотР 206). – Еднакво по произход със *съсерка* също (вж.), *су̀серка* също (вж.). Срв. *кучосѐр*, название на същото растение.

сосѐтам са 'разсънвам се' (Мъглища, Маданско), **сòсьетем са** също (Шаренка, Маданско). – Произв. от *сѐтя (се)* (вж. *сѐщам)* със семантичен развой 'възприемам със сетивата си (при събуждане)' > 'разсънвам се'.

сосѝпвам (се), **сосѝпя (се)**, **сосѝпувам (се)** 'съсипвам (се), повреждам (се), разсипвам (се), изсипвам (се)' (Геров; Самоков), **сосѝпувам (се)**, **сосѝпем (се)** 'изсипвам (се)' (Кюстендилско), **сосѝпувàм** '(за конци) обърквам, сплитам' (Банско), **сосипà** гл. мин. св. вр. 3 л. ед. ч. 'разсипа' (Рельово, Самоковско; Преколница, Кюстендилско; Дупнишко), 'изсипа' (Горна Диканя, Радомирско). – Произв.: *сòсип* 'съсипия' (Раково, Кюстендилско), *сосѝпан* '(за прежда, конци) объркан' (Годлево, Горно Драглище, Разложко; Якоруда; Банско), *сосѝпашчѝна* 'объркано, сплетено нещо' (Банско), *сосѝпище* ср. 'урва на планина, на бряг, дето пръстта се сипе; сипей' (Геров), *сосипѝя* 'съсипия, разорение' (Самоков), *сосѝпляк* 'място, което се срива поради това, че е много песъчливо, каменисто или с голям наклон' (Самоков). – Фонетични варианти на *съсѝпвам, съсѝпя* (вж. *сѝпвам*).

сосѝс[1] книж. рядко 'луканка, наденица' (А. Константинов). – От фр. *saucisse* 'наденица, луканка; кренвирш', вж. РРОДД 471. – Срв. *сосѝс[2]* , *сосисон.*

сосѝс² 'дълга торба, пълна с барут'. – Еднакво със *сосѝс¹*, с метафорична употреба. Срв. РЧДБЕ 1982, 800. – Срв. *сосисон*.

сосисон 'луканка; салам' (1856, Г. С. Раковски). – От фр. *saucisson* 'салам, колбас', заето от итал. *salsiccione* през 16 в. Срв. *сосѝс¹*, *сосѝс²*. Вж. Л. Ванков, ГСУ–ФФ 54, 2, 1960, 245, ГСУ–ФЗФ 60, 1966, 182.

сосѝтнувам, сосѝтним 'надребнявам' (Кюстендилско). – Вариант на *съситня̀вам, съситня̀* (вж. *сѝтен¹*).

сосѝчам 'погубвам със сечене, убивам; разсичам' (Самоков; Марикостеново, Чучулигово, Петричко), **сосѐка** 'изсека' (Стефаново, Радомирско), **сосяка** с вероятно знач. 'съсека' в нар. пес.: *Дъ отепам майка ти, мъри моме,/ дъ сосяка браат ти, мъри море...* (Чучулигово, Петричко), **со̀сѐка** 'съсека' (Чепеларе). – Варианти на *сосѝчам* и *съсека̀* (вж. *сека̀*).

со̀ска¹ 'печка от тухли' (Смолница, Добричко), 'кирпичена печка' (Овчарово, Добричко), 'зидана печка от керемиди, която се пали от съседно помещение' (Бабук, Силистренско), 'камина' (Голеш, Силистренско), 'печка от тухли, замазана с пръст, която се прави на двора' (Генерал-Тошево; Пленимир, Генералтошевско), 'огнище в новите къщи, строени около 1920 г.' (Алфатар, Бабук, Кайнарджа, Професор-Иширково, Ценович, Силистренско), 'котлон' (Пролез, Балчишко). – Срв. рус.-чслав. *сасъка* 'топилна пещ' (Срезневский 3, 263), стб. **сасъгъ** също (Светославов изб. 1073), което би могло да бъде във връзка със *сас* 'сакс, саксонец', което обаче според Vasmer, REW 2, 582, под *сас*, е недостоверно. Бълг. *со̀ска* би могло да бъде стара германска заемка с *о* от кратко *а*, във връзка със *сас*, тъй като саксонските рудари у нас са използували топилни пещи. Връзката на зиданите печки със *сас* 'саксонец' може да идва от типичните за немските къщи кахлени печки.

со̀ска² 'мечка' (Копривлен, Гоцеделчевско, ДА). – Неясно.

соска 'снежна пряспа' (Трън). – Вероятно погрешно записано вместо *со̀спа* 'пряспа' (вж.).

со̀скам 'насъсквам куче' (Чепеларе), вж. *съскам*.

соскапа гл. с вероятно знач. 'унищожа, разсипя' в нар. песен: *Карамфило, малай моме,/ ... Направи ме суво дърво,... / земи балтя, сосичи ме / сосичи ме, соскапи ме...* (Марикостеново, Петричко). – Произв. от *ска̀пя* 'чупя, троша нещо, унищожавам' (вж. *ка̀пя*).

соскѝна 'скъсам, разкъсам' (Геров). – Произв. от *скѝна* 'скъсам, откъсна, съдера' (вж.).

со̀скук 'водопад' (Върбово, Смолянско), **со̀скукь** също (Беден, Девинско). – От първонач. **со̀скок*, произв. от *скок* 'водопад', с редукция на *-о-* > *-у-* в неударена позиция, за семантиката срв. *скока̀ло, ско̀кут*. – Срв. *со̀стук, състук*.

сѐскуров 'който е от скоро' (Кърналово, Петричко). – От първонач. **сѐскоров*, произв. от *скор* 'бърз' (вж.), с редукция на неударено *-о-* в *-у-*.

соскършвам, соскършам, соскърша 'сдробявам, счупвам' (Геров), **соскършам** 'счупя' (Кукуш). – Фонетичен вариант на *съскършвам* (вж. *кърша*).

сосливам с вероятно знач. 'поливам, заливам' в нар. пес.: *Кога Дуйна дарувала / ... Дарувала мнучитата, / със вода я сосливали.* (Долно Спанчево, Петричко). – Произв. от *слѝвам¹* (вж.).

сосмѝ 'шевици на ръкава от лакета до китката' (Кривня, Разградско), 'риза, по ръкавите на която е извезана шевицата сосми' (Кривня, Разградско). – Фонетичен вариант на *сусмѝ* 'везани мотиви по ръкави на женска риза', форма за мн. ч. от *сусмà* 'везба по ръкав на женска риза, спусната надолу' (вж.). – Срв. *сисме*.

сѐсну с. 'бор' (Олшанка, в Украйна). – От първоначално съчет. **сѐсново дървò*, образувано в условия на българо-руски билингвизъм, с изпадане на втората съставка, от рус. *сосна́* също.

сосѐлим 'приказвам високо и неразбрано' (Доброславци, Софийско). – От звукоподражателен произход. За образуването срв. *кокѐлим се*. Вж. T. Szymański, Derywacja 65. – Срв. *сосѐтим*.

сосѐтим 'приказвам с дебел глас' (Софийско). – Произв.: *сосотàна* 'жена, която приказва с дебел глас' (Софийско). – От звукоподражателен произход, съставено от удвояване на сричката *со-* + наст *-от-*, както в *бобѐтя*. – Срв. *сосѐлим*.

сѐспа 'снежна пряспа' (Геров; Ив. Вазов; Самоков), 'голям мъж или жена' (Самоковско), 'пряспа; (за човек) едър, висок' (Доброславци, Софийско), 'снежна пряспа; (за човек или животно) едър' (Банкя, Трънско), 'пряспа' (Долно Кобилье, Друмохар, Топли дол, Соволяно, Пиянец, Ръждавица, Кюстендилско; Горна и Долна Василица, Радуил, Ихтиманско; Ботевградско; Враца; Вердикал, Искрец, Костинброд, Драгалевци, Априлово, Рашково, Софийско; Разлог; Бачево, Гулийна баня, Годлево, Горно Драглище, Кремен, Обидим, Осеново, Разложко; Балдево, Баничан, Белица, Корница, Ляски, Лъжница, Гоцеделчевско; Падеж, Благоевградско; Витановци, Пернишко; Филиповци, Трънско; Радомир; Доганица, Босилеградско; Бургаско; Бродилово, Малкотърновско; Варвара, Пазарджишко; Православен, Чешнегирово, Пловдивско; Дорково, Цветино, Велинградско; Боянци, Болярци, Козаново, Асеновградско; Банско; Кукуш; Съчанли, Гюмюрджинско; Делчево; Куманово; Страцин, Пчиня, Кумановско), 'лавина' (К. Константинов), **сѐсьпа** 'пряспа' (Буково, Гоцеделчевско). – Произв.: *сѐспица* умал. (Геров), *сѐспичка* 'преспичка' (Геров); *Соспàро* 'северен вятър, наричан още Студенàко, който навява снежни преспи' (Церовица, Кюстендилско); *насѐспим* 'навея сняг на преспи' (Априлово, Софийско). – От стб. ***сѫсъпа, *съсъпа**, които са от праслав. **sąsъpā*, **sъsъpā*, произв. от праслав. гл. **sąsuti*, **sąsъpą*, **sъsuti*, **sъsъpą*. Стб.

***съсъпа** е сродно с рус. диал. *су́сница* 'плява; това, което остава след отвяване на жито', укр. диал. *су́спиця* 'смесено зърно (напр. пшеница с ечемик); смесено брашно от различни зърнени култури', белорус. диал. *сусьпи́ца* 'събиране на средства с благотворителна цел', пол. диал. *súspica*, с вторична мекост *súśpica* 'смесено житно брашно'. Срв. и пол. *zaspa* 'пряспа'. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 600, Vasmer, REW 3, 51, под *су́спица*, Boryś, Prefiksacja 107, Koseska, Bułg. słown. meteorol. 61. – Срв. *су̀спа, пря̀спа, прѐспа*.

соспеци диал. мн. ч. 'сандъци за храна'. – Вероятно от първоначално **со̀спец* 'нещо, в което се сипва, изсипва', еднакво по произход със *со̀спа* (вж.). За образуването срв. *на̀сипец* под *си́пвам* (вж.), *со̀спица* под *со̀спа* (вж.). – Срв. *соцпеци*.

сост 'умствено здрав' (Бесвина, Леринско), прил. 'хубав, добър' (Първомай), 'хубав' (Динево, Хасковско), 'хубав, сносен' (Православен, Пловдивско), 'нормален' (Костурско), 'добър, свестен' (Хасково), '(за домашен плат) плътен; умен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'човек със здрав разум, въздържан; (за плат) плътен, сбит' (Момчиловци, Смолянско), в израз *не е сост* 'неспособен е за нищо, не е напълно на себе си, нещо му липсва' (Странджа), **со̀ста** ирон. 'нормална' в текст: *Мари́, ти ми со̀стата, дѐту хо̀диш с чу̀зди мъжи́е!* (Странджа), 'умствено здрава' (Бесвина, Леринско), **со̀сто** ср. 'вид, начин на тъкане по-гъсто' (Жълтуша, Падина, Ардинско), '(за тъкане) гъсто; тъкане с две нишки при вдяване по две жички в зъб' (Родопите), '(за дете) умствено здраво' (Бесвина, Леринско), **со̀сту** 'свястно, разбрано' в текст: *Йскъм дъ ка̀жъ нѐщу со̀сту дъ ѝ*, в израз *нѐ е со̀сту* 'не е с ума си' (Дервент, Дедеагачко), 'хубаво, както трябва' (Хасково). – От нгр. *σωστός* 'цял; правилен, верен, точен; истински; справедлив; (като същ.) вярното, родното' (произв. от *σῴζω* и *σώνω*, вж. *со̀сам*[1], вж. 'Ανδριώτης 357). Вж. Ал. Ничев, ИИБЕз 8, 1962, 348, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 157, Budziszewska, Słownik bałkanizmów 149. – Срв. *сос*[3].

со̀ста 'шосето' (Воден, Ямболско). – От *со̀сата*, членувана форма на *со̀са* 'шосе' (вж.), с изпадане на неударено *-а-*.

со̏ста 'секретно копче' (Годешево, Слащен, Благоевградско), в съчет. *со̏ста ко̀пка* 'телено копче' (Горно и Долно Райково, Смолянско), **со̏сту** в съчет. *со̏сту ко̀пчьѐ* 'телено копче' (Райково, Смолянско). – Вариант на *су̀ста* също (вж.). – Срв. *сю̀ста*.

сôста̀вêм 'заставам, спирам се' (Велинград). – Произв.: *со̏става* 'спиране, прекъсване' (Славеино, Смолянско). – Произв. от *ста̀вам* (вж.), срв. *заста̀вам* от същия произход и със същата семантика.

составя се гл. 3 л. ед. ч. с вероятно знач. 'свързва се, съединява се' в нар. пес.: *Лист сос го̀ра се соста̀вя / а я̀цека нѐма с ко̀го*... (Щип), **состава** гл. 3 л. ед. ч. с вероятно знач. 'свързва' в нар. пес.: ...*та ми купи́ сърмен ко̀ван колан / дваж ме, трижж ме кола̀н обидеше, / сега, Марко, току едвам еднъш / едвам*

еднъш краища состава. (Чу̀йпетлово, Пернишко), **сосѝвеет се** гл. 3 л. мн. ч. с вероятно знач. ʼсъберат сеʼ в нар. пес.: *Едно дрѐо кра̀й Ду̀нафа, дру̀го кра̀й море/ кога кье се соста̀веет тѝйе двѐ древья/ тѐга кье се сира̀к юнак, сира̀к дженит.* (Охрид), **составит** гл. 3 л. ед. ч. с вероятно знач. ʼсъбере, съединиʼ в нар. приказка: *Радоста нивна* (на мъжа и жената) *не может да се докажет, оти Господ бил милостив пак да и составит заидно.* (Църско, Битолско). – Диалектен вариант на *съста̀вя (се)* (вж. *съста̀в*).

со̀страна нареч. ʼнастранаʼ (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско). – От лексикализирано съчет. *сô странà,* съставено от *сò* = *со* ʼотʼ (вж. *со*[3]) и *странà* (вж.). Срв. *съсрън.*

со̀страхом нареч. ʼсъс страхʼ (Виево, Славейно, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско), вж. *страх.*

сострѐтвам, сострѐта, сострѐтувам ʼсрещамʼ (Геров), **сострѐти** гл. 3 л. в нар. пес.: *Сострѐти е лу̀до и мла̀до в тѐсни у̀лици/ прога̀варат, зага̀варат тѐва малѐй моме...* (Дебърско). – Произв. от *стрѐтвам* (вж.).

состру̀шка ʼтестени трохички, остъргани от нощвите след омесване на домашен хлябʼ (Самоковско). – От първоначално **состру̀жка* с обеззвучаване *-ж-* > *-ш-* пред *-к-*, произв. от *стру̀жа*[1] (вж.).

со̀студе гл. 3 л. ед. ч. с вероятно знач. ʼстана студеноʼ в нар. прик.: *Коа са прозору̀ише, на царската̀ кьерка йе со̀студе от сѝлното лѐтанье, за тѐа той за̀върте ко̀ньот да слѐзат на една пла̀нина.* (Църско, Битолско). – Произв. от *студя̀* ʼправя студено, докарвам студʼ (вж. *студ*). Срв. *застудя̀ва се* ʼстава студеноʼ.

со̀стук ʼводопадʼ (Брезе, Смолянско). – От *со̀скук* също (вж.), с дисимилация *к – к* > *т – к.* – Срв. *състук, ско̀кут.*

состъпкам, состъпча ʼстъпквам, потъпквам, смачквам, сгазвам, погазвамʼ (Геров). – Произв. от *стъпча* (вж. *тъпча*).

състъпя ʼвърна се назад, обърна назад, отстъпяʼ (Геров), **со̀стôпи са** гл. 3 л. ед. ч. с вероятно знач. ʼотстъпиʼ в нар. пес.: *Че си го, Петре, во̀сêдни/ и си ми конче посбутай;/ ако са назад со̀стôпи/ любе не щеш да завта̀саш...* (Чепеларе). – Фонетичен вариант на *състъпя (се)* също (вж. *стъпя, стъпвам*). Срв. *сустъпя* (под *стъпвам*).

со̀стърка ʼзалепнало по дъното на съда загоряло мляко или друго готвено, което се изстъргваʼ (Слащен, Гоцеделчевско), вж. под *състар* ʼмъчен, нетърпимʼ. – Би могло да се предположи, че думата е произв. от *търкам* ʼ(за съдове) чистя с триене, жуляʼ (вж.), с първоначално знач. ʼнещо, което се чисти с триенеʼ.

сосу̀грува̀м ʼнабръчквамʼ (Банско), вж. *су̀грам.*

сосул 'плъх' (Певец, Търговищко), **сòсуль** също (Вардун, Търговищко), вж. *съсел*.

сòсурци 'билка мента' (Котел). – Може би с асимилация *о – ъ > о – о* и с редукция *е > и* в неударена позиция от първоначално **сòсърце*, произв. от *сърцè* (вж.). Растението може да е наречено така поради това, че се употребява за предизвикване на обич у противния пол, за което срв. названията на същото растение *воленѝка* (вж.) и *вòленица* (вж.), от *вòля* 'обичам' (вж.), или поради това, че лекува стомашни заболявания, срв. *сърцè* със знач. 'корем'. Срв. названия на растения, производни от *сърцè: сърдечник, сърцеболево билье, сърцеболец, сърцеболка, сърчице*.

сòсъл 'едра мишка' (Лиляк, Търговищко), вж. *съсел*.

сося̀дам, сосѐдна, сосѐднувам 'слизам от кон' (Геров; Ярлово, Самоковско). – Произв. от *ся̀дам, сѐдна* (вж. *седя̀*). Срв. *възся̀дам, възсѐдна* 'сядам върху нещо; яхам кон'.

сот 'самоделна пита мед в стар тип кошери' (Багренци, Кюстендилско), 'пчелна пита с меда в нея' (Кичевско). – Произв.: *сòтка* 'нетопен мед' (Дебърско), *сотка* с вероятно знач. 'нетопен мед' в текст: *Хляба пекат във фурната на сомуни, наречени „пѐшници". От „угодения како сотка" хляб ще се посвиди да си похапнат и богатите сътрапезници.* (Дебърско; СбНУ 30, 14), *сòтке* мн. ч. 'самоделни пити мед в стар тип кошери' (Багренци, Кюстендилско). – Диалектен фонетичен вариант на *сът* също (вж.) с *о* от стб. **ъ** в говора. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 624. – Срв. *сòти, сотка*.

сота̀тковник 'съотечественик' (Геров; Дювернуа), **сота̀тковница** 'съотечественица' (Геров), вж. *та̀та*. – Срв. *та̀тковина, татковнѝна*.

сотѐ ср. готварски термин '(за бъбреци, картофи и др.) пържен; позапържени резени месо; месо, приготвено с гъст сос като яхния'. – От фр. *sauté(e)* 'запържен; ястие сотѐ', което е причастие от *sauter* 'пържа, като разклащам тигана'. Срв. Ст. Младенов, Чужд. 386, П. Скорчев, БЕз 6, 1956, 168.

сòтеня м. и ж. ирон. 'човек, който се препъва при ходене' в текст: *Шчо сѐ сопѝняш такòф, бре, сòтеньо* (Самоков). – Може би с асимилация *г – н > н – н* и с опростяване *н – н > н* от първоначално **сòтегня*, произв. от *тя̀гам (се), тѐгля (се)* 'дърпам се, опъвам се, сепвам се' (вж.), срв. *спъна (се), сòпна (се), сòпенка* от *пъна (се)* (вж.). За образуването срв. *врътня̀, лигня̀*.

сòти само мн. ч. 'пчелни (восъчни) пити' (Суворово, в Украйна). – Произв.: *сòтка* 'килийка във восъчна пита' (Суворово, в Украйна). – От рус. *сóты* 'медна (восъчна) пита'. Формата *сòтка* вероятно е образувана в условия на българо-руски билингвизъм. – Срв. *сот*.

сотира гл. 3 л. ед. ч. с вероятно знач. 'гони, напъжда' в текст: *Свети Ересмия да и сотира змиите и смокойте...* (Прилеп). – Произв. от *тѝрам* (вж.). Срв. *тѐрам* 'гоня, пъдя'.

Сотѝрчанин 'югоизточен вятър, който духа откъм с. Сотир, Пловдивско' (Брестовица, Пловдивско). – Произв. от селищно име *Сотѝр*, което е по лично име *Сотѝр*.

сѐтка[1] 'нетопен мед', вж. *сот*.

сѐтка[2] 'килийка във восъчна пита', вж. *сѐти*.

соткàвам, соткàя 'изтъкавам' (Костурско, Леринско). – Произв. от *ткàя* 'тъка' (вж. *тка*).

сѐтки мн. ч. 'игра на топчета' (Гайтанево, Софийско). – Неясно. Може би еднакво със *сѐтке* мн. ч. 'самоделни пити мед в стар тип кошери' (вж. *сот*) поради асоциация на дупките, които се издълбават и в които се целят топчетата при играта, с дупките в медените пити. Би могло да бъде и произв. от *тъ̀кна* 'пъхам' (вж.), тъй като при играта на топчета те с тласък се вкъкват в дупка.

сѐтник истор. 'командир на сто души' (Н. Михайловски, Дювернуа), 'казашки офицерски чин' (Н. Бончев, Дювернуа). – От рус. *со́тник* истор. 'командир на войскова част от сто души; казашки офицерски чин, съответствуващ на подпоручик', което е от стб. **сътьникъ** 'сотник, центурион' (Зогр., Мар.), което от своя страна е калка от стгр. *ἑκατοντάρχης*. Срв. Vasmer, REW 2, 703, РРОДД 471, Ст. Младенов, Чужд. 386. – Срв. *сѐтня*.

сѐтня книж. рядко 'войсково поделение от стотина души' (З. Сребров, Ст. Ботьов), 'част от село, в което за известно време е разполагано войсково поделение от стотина души' (Олшанка, в Украйна). – От рус. *со́тня* воен. 'войскова единица в древноруските войски; войсково поделение в казашките войски; военна и административно-териториална единица в Украйна през 16–18 в.; стотица, сто'. Срв. РРОДД 471. – Срв. *сѐтник*.

сѐтога 'тънки жилави пръти, свити на окръжност, които служат за стягане на два забити кола на ограда' (Лилково, Пловдивско). – Вероятно с асимилация *о – е* > *о – о* от първоначално **сѐтега*, произв. от *тя̀гам* 'опъвам, дърпам, влача' (вж.). Срв. *гъ̀жва* и *гу̀жва* със същото значение и *загъ̀жвя* 'стягам, затягам'.

сѐтона ж. 'сатана, дявол' (Геров), **сотонà** 'дяволска работа, магия' (Кръвеник, Севлиевско); стб. **сотона** 'дявол' (Мар., Зогр., Син. пс., Супр.), **сотонинъ** 'дяволов' (Супр., Син. тр.), **сотониньскъ** 'дяволски' (Супр.). – Произв.: *сотоня̀свам* 'скривам нещо; омагьосвам' (Кръвеник, Севлиевско), *сотѐньим* 'омайвам със силата на магия' (Трънско); *осотоня̀, осотоня̀вам* 'замайвам някого с магии, измама или хубост; прелъстявам' (Геров); *обсѐтоним* 'омагьосвам чрез магия' (Трънско). – Стара заемка, в която двете *о* са от кратко неударено *а* (срв. срхр. *сòтона*, диал. *сȍтона*, *сотȍна*, рус. *сотона́*, рус. чслав. **сотона**, укр. *сотона*, стчеш. *sotona*, словаш. *sotona* 'зла жена', *sotoňa* също) от стгр. *σατανᾶς* 'дявол', което е от стевр. *śāṭān* 'противник, враг'. Вж. Miklosich, EtWb 317, U. Dukova, Балк. езикозн. 28, 2, 1985, 40–41, Skok 3, 207, Дзи-

дзилис, Фонетични проблеми 14. Според Stender–Petersen 430–431, ZfslPh 13, 250, *сотона* е от гот. *satana*, което е неубедително. Срв. Преображенский 2, 253–254, Kiparsky, Die gemeinslav. Lehnwörter 130, М. Фасмер, ИОРЯС 12, 2, 277, Греко-славянские этюды 175, Vasmer, REW 2, 583, 703, Ст. Младенов, ЕтР 600, К. Мирчев, ИИБЕз 1, 1952, 235, Machek 538, В. И. Георгиев, Вокалната система 66, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 21, Budziszewska, Zapożyczenia greckie 10, Bezlaj 3, 219, под *sátan*. – Срв. *сатана̀, сата̀н, са̀тън, сатона, са̀тона, сату̀на, сътунъ, шейта̀н*.

соторя̀свам, **соторя̀сам** укор. 'затурям, запилявам някъде' (Смолско, Пирдопско), **соторя̀свам са**, **соторя̀сам са** презр. 'запилявам се, пръждосвам се' (Смолско, Пирдопско; Долно Левски; Панагюрско). – Експресивно образуване от *ту̀рям* (вж.) със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-*. За образуването срв. *ботуря̀свам, сгромоля̀свам*.

сото̀чи гл. 3 л. ед. ч. с вероятно знач. 'покрие, обточи' в клетва: *Дано̀ та ръжда̀ изедѐ / дано̀ те му̀та сото̀чи.* (Лютово, Пазарджишко). – Вероятно произв. от *то̀ча* 'простирам се на тънка ивица; тегля и пр.' (вж.).

со̀тра 'нещо безполезно, непотребно, което пречи' (Разложко), 'зла съдба' (Банско; Благоевградско). – Фонетичен вариант на *сътра* 'загуба, поквара, развала, щета' (вж.). Срв. *за̀тра* 'щета, загуба'.

сотресале с вероятно знач. 'отвързали' в текст: *...како я виделе от далеку невестата вързана да плачит... отишле къде нея, я сотресале от дрвото, та така я куртулисале.* (Охрид), **сотрешат се** гл. 3 л. мн. ч. 'отвържат се' в гатанка за синджир, верига: *Триста егюпци, пърст за пърст вързани, никако не можат да се сотрешат.* (Охрид), **сотрешеет** гл. 3 л. мн. ч. с вероятно знач. 'отвържат' в нар. прик.: *Той, кутрийот мъж, вързан за дирег, викал, пишчел, се молел да го сотрешеет, ама никой го не послушвал, зашчо секой го имал за хулав!* (Охрид), **сотрешит** гл. 3 л. ед. ч. с вероятно знач. 'отвърже' в нар. пес.: *Маркоъ майка од ощо се зарадва / не чекаше фортоми да сотрешит, / тукь исече со фрушки ножина,...* (Миладинови, Бълг. нар. песни 1942, 231). – Варианти на *сотре̂швам, сотре̂ша, сотре̂шувам* 'развързвам, отвързвам', произв. от *отре̂швам* (вж.).

сотри̇вам (се), **сотри̇я (се)** 'затривам (се), загубвам (се), погубвам (се), премахвам (се), убивам (се)' (Геров; Самоков), **со̀трам, со̀трием, со̀тра** 'затривам, погубя' (Прилеп; Охрид), **со̀трам се** 'погубвам се, затривам се' (Прилеп), **со̀трувум** 'унищожавам, затривам, изобличавам някого' (Кукуш). – Фонетичен вариант на *сътри̇вам, сътри̇я* (вж. *три̇я*).

сотром нареч. с вероятно знач. 'сутрин' в нар. пес.: *Не, пей, пиле, сотром рано / ... Не буди ми първо любе,...* (Банско). – От *су̀тром* нареч. 'сутрин; сутринта' (вж. *су̀тро*) със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-* при пеене.

сотру̀чвам, сотру̀ча диал. 'подсещам, наумявам, подканвам, напомням, подсказвам' (Геров), **сутру̀чам** 'подканям, подтиквам някого към действия' (Ново село, Троянско), **сутру̀чвъм** 'наумявам, подсещам' (Котел), 'съветвам, наставлявам' (Казанлък). – Неясно.

сотрущѝ в клетви: *Ега го Бог сотрущи! Ега те сотрущѝ света̀ Недѐля!* (Царибродско; Пиротско), вж *сутру̀щвам*.

соту̀рувам, соту̀рим 'срутвам' (Кюстендилско). – Произв. от *ту̀рям* (вж.). Срв. *разту̀рвам* 'разваля̀м нещо, срутвам'.

со̀тъ 'сода' (Градище, Севлиевско), вж. *со̀да*.

со̂тьек мест. 'толкав, толчав' например в съчет. *со̂тьек чильѐк* (Беден, Девинско), **со̂тьки** мн. ч. с вероятно знач. 'толчави, толкова малки' (представено като умалително у Е. Меракова, Диалектен речник на с. Беден 95) в пример: *Со̂тьки са ми карто̀фсьс, адни̇̀ бабу̀льки ги беа натисна̀ли – ни ста̀наа.* (Беден, Девинско). – Във връзка със *со*[4] мест. 'този' (вж.) или *сой*[2] мест. 'този' (вж.), но образуването е неясно.

соу̀к[1] 'въздух' (Чанакча, Чаталджанско). – От тур. *soluk* също (вж. *солу̀к*), с изпадане на твърдо *л*.

соу̀к[2] диал. 'студен', в *Соу̀к рюзгя̀р* 'студен северен вятър' (Шуменско), в МИ *Соу̀к буна̀р* при Гърчиново и Посабина, Поповско, *Соу̀к пуна̀р* при Водица, Гърчиново и Посабина, Поповско, при Душанци, Пирдопско, *Соу̀к оту̀л* при Конак, Поповско, *Соу̀к пънарджък* при Крепча, Поповско, *Соу̀к хоту̀л* при Ковачевец, Поповско. – От тур. *soğuk* 'студ, хлад; студен, хладен'. Названието *Соу̀к рюзгя̀р* е от тур. *soğuk rüzgâr* 'студен вятър', вж. Н. Ковачев, Трудове ВТУКМ 10/1, 1974, 28. – Срв. *сооклук, соуклу̀к*[1], *соуклу̀к*[2], *сувуклу̀к*.

соуклу̀к[1] диал. 'студен десерт' (З. Стоянов, Ц. Гинчев), **соуклук** 'вид ядене' (Средни Родопи). – От тур. *soğukluk* 'студен десерт; разхладителна напитка'. – Вж. РРОДД 741, срв. Радлов 4/1, 518. – Срв. *сооклук, сувуклу̀к, соу̀к*[2].

соуклу̀к[2] 'стая пред баня за събличане и почиване в нея' (Геров). – От тур. *soğukluk* 'стая пред баня; прохлада; хлад'. – Срв. *сооклук, соуклу̀к*[1], *соу̀к*[2], *сувуклу̀к*.

со̀унчоглед 'раст. слънчоглед, Helianthus annuus' (Ресен). – Вариант на *слънчоглѐд* (вж.).

соуру̀к 'слаб човек' (Сухиндол). – Вероятно от първонач. **сухру̀к*, което е със *сухр-* както в *същу̀хрен* (вж.), със свръхстарателно *о* вм. *у* в неударена позиция. Срв. семантично *сух човѐк* 'слаб човек'.

соус, вж. *сос*[2].

соутевере 'горна женска зимна дреха' (Йедоарце, Тетовско). – Неясно.

софа 'кукумявка, бухал' в нар. пес.: *Зажени се самовила / ... всички птички поканила, / само софа не канила.* (Алваново, Търговищко). – Фонетичен вариант на *со̀ва*[1] също (вж.).

со̀фа[1] 'рамка, част от тъкачен стан' (Мархамлии, Дедеагачко), **софа̀** 'кол, върху който се закачат жичките от сновалката при насноваване на преждата' (Момино, Варненско), **софе** мн. ч. коларо-железарски термин 'пръчките, които придържат канатите на каруца' (Динево, Хасковско), **со̀фи** мн. ч. 'рамки на тъкачен стан' (Мархамлии, Дедеагачко), диал. 'приспособления за разчленяване на чардака в старите къщи', **софѝ** мн. ч. 'колчета с двурог връх, които се забиват в земята, подредени в права линия на 60–70 см разстояние, и на които се снове' (Дебрене, Оброчище, Добричко; Калипетрово, Професор-Иширково, Силистренско; Момино, Варненско). – Произв.: *софѝчки* 'колчета, забити в земята в права линия на разстояние 60–70 см, на които се опъват и кръстосват нишките при сноването' (Дебрене, Оброчище, Добричко; Калипетрово, Професор-Иширково, Силистренско). – Фонетичен вариант на *со̀ва*[3] 'рамка, част на тъкачен стан' (вж.). – Срв. *сьова̀, сюва̀*.

со̀фа[2] 'тежко неподвижно канапе; диван', диал. 'дървена част на миндер; широк миндер; каменна скамейка', 'издигнато място на пода в стаята, на което вечер постилат за спане; издигнато място, постлано с черги' (Котел), 'тераса' (Падеж, Благоевградско), 'покрита тераса пред къща' (Кадиица, Благоевградско), 'голям балкон' (Ресилово, Дупнишко), 'балкон' (Бобошево), 'дървен балкон' (Бистрица, Дупнишко), 'малък кьошк, балконче за почиване лятно време' (Ерменкьой, Узункюприйско), 'открита площ във втория етаж на къща, чардак' (Благоевградско; Бухово, Елинпелинско), 'навес пред помещението с огнището в уземна къща' (Софийско), 'покрито пространство пред входа на шопска къща; покрито пространство, на което има врата за помещението с огнището' (Потоп, Софийско), 'навес пред помещението с огнището в уземна къща' (Софийско), 'сайвант' (Софийско), 'открита от три страни предна част на хамбар' (Благоевградско), диал. 'открито преддверие на етажа', **со̀фи** мн. ч. 'дивани', 'ъгли за завет на овцете и козите' (Мархамлии, Дедеагачко), в нар. пес.: *Ди̇мо и̇ма ра̀вни двòрс / ра̀вни двòрс за шета̇йньс / бѐли со̀фи за седѐйньс...* (Петрово, Гевгелийско), **софа̀** 'диван, канапе, голямо кресло' (Шумен), 'миндер' (Овчарци, Дупнишко), 'одър, обикновено край стена с прозорци, за да гледа домакинята от там' (Шумен), 'дъсчена пейка около стените на стая' (Търговище), 'издигнато място на чардак, където се поставят празни предмети, а през лятото се спи' (Алваново, Търговищко), 'веранда' (Софийско), 'дървен балкон' (Бистрица, Дупнишко), 'дървен балкон с навес' (Фролош, Кюстендилско), 'коридор в долен етаж' (Смилянски район; Павелско, Хвойна, Асеновградско), **суфа̀** 'открит трем, по-издигнато място в салон' (Кукуш), **софа** 'балкон в планинските и подпланинските двуетажни къщи' (Кремиковци, Потоп, Софийско). – Произв.: *хамба̀рска со̀фа* 'открита от три страни предна част на хамбар' (Благоевградско), *со̀фичка* 'малка тераса пред къщата' (Падеж, Благоевградско), 'антре, пруст' (Бураново, Дупнишко), 'ан-

тре' (Малешево, Македония). – Като народна дума е чрез тур. *sofa* 'каменна пейка пред врата на джамия; диван, канапе; коридор, вестибюл' от араб. *ṣuffā(t)* 'каменна пейка около чешма за почивка; (каменно) издигнато място; корниз, перваз', а като книжовна дума е заета с посредничеството на западните езици. Вж. Lokotsch 1935, Skok 3, 300, Škaljić 568, Шипова 288–289, Stachowski, Stud. arab. 3, 79, Räsänen 424. Според Ст. Младенов, ЕтР 600, Чужд. 386, е чрез френски *sofa* от арабски. Срв. Преображенский 2, 362, Vasmer, REW 2, 703. – Заето и в срхр. *сòфа* 'диван; чардак; вестибюл; издигнато място пред джамия до самия джамийски зид, където мюсюлманите се кланят, когато няма достатъчно място в джамията', рум. *sofá* 'диван, канапе', арум. *sufae* също, алб. *sofá* 'диван, канапе; каменна пейка пред врата на къща', нгр. *σοφᾶς* 'диван; миндер'. – Срв. *сòва⁴*, *совà* и *сове̇* (под *сòва⁴*), *совàта*, *софтà³*.

софàлка 'приспособление към тъкачен стан, в който се поставя цевта с вътъка при тъкане' (Бабяк, Разложко; Нова махала, Велинградско; Ресилово, Дупнишко; Радилово, Пещерско), **софàлки** 'везба по пола на риза' (Долни Пасарел, Самоковско), **софàлкя** 'совалка за тъкане' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Бобошево; Багренци, Кюстендилско; Делчево, ЮЗ), **софàлькя** също (Банско; Ръждавица, Кюстендилско; Самоков; Струмско, Благоевградско; Сапарево, Дупнишко), **софàльча** също (Банско). – Произв.: *софàльките* в съчет. *софàльките йормѐ* 'везба по ръкав на женска риза' (Сапарево и Крайници, Дупнишко). – Варианти на *совàлка* (вж.), *совàлкя* (вж. под *совàлка*) с диал. *ф* вм. *в*. – Срв. *суфàлка*, *суфàлкя*, *сухàлка*.

сòфанда оскърбително название на девойка, едра на ръст, която не е облечена добре, не е чиста и е с лошо отношение към околните, в текст: *Станàла си дỳри стрàшна сòфанда, а ồшче не знàеш да се опрàвиш и да кàжеш добрà дỳма.* (Самоковско; ДА). – Неясно. – Срв. *сòфандра¹*, *сопадрѝ*.

сòфандра¹ шеговито название на висока и тънка девойка и жена (Смолско, Пирдопско). – Може би от първонач. **сухàндра* 'суха, слаба жена или девойка', образувано от *сух* (вж.) с експресивна наст. *-андра*, със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-* и с премет на ударението. Срв. обаче *сопандрѝ* 'висока дълга грозна жена' в Сухиндол. – Срв. *сòфандра²*.

сòфандра² наименование на младежка игра на Власовден (Родопите). – Неясно.

софарлъ̀к 'постилка за под софрата, за да не остават трохи на чергата' (Самоков). – От *софралъ̀к* също (вж.) с метатеза *-ра-* > *-ар-*. – Срв. *сафралòк*, *сафралъ̀к*.

софѐлькя 'совалка' (обл. Каменица, Кюстендилско). – Фонетичен вариант на *совѐлкя* (вж.). – Срв. *совѐлка*, *совѐлька*.

сòфен прил. диал. 'сукнен' (Калина Малина). – Прилагателно, образувано с наст. *-ен* от тур. *sof* 'вълна; вълнена тъкан; мохер; вид груб вълнен

плат; памучна материя', което е от араб. *ṣūf* 'вълна; памучна материя'. Срв. Lokotsch 1934, Räsänen 424, Stachowski, Stud. arab. 3, 79.

софѐнка 'бял фасул с много едри зърна, биволско око' (кв. Чепино и Каменица на Велинград), **софѐнки** мн. ч. 'вид едър фасул с разноцветни зърна' (Костандово, Ракитово, Велинградско). – Неясно.

софѐр с вероятно знач. 'вид птица или животно' в нар. пес.: *Соферѝна, софѐр пъстра гадѝна,/ попѐзи ми Демѝр пашѐ войвѐда.* (Бели Осъм, Троянско). – Произв.: *соферѝна* с вероятно знач. 'вид птица или животно' в нар. пес.: *Соферѝна, софѐр пъстра гадѝна*... (Бели Осъм, Троянско). – Неясно.

сѐферя 'тача, зачитам' в пример: *Хич ни гу сѐфери за нищу* (Кесарево, Горнооряховско, ДА). – От *сефѐря* също (вж.) с дисимилация *е – е > о – е* и с премет на ударението.

софѝда 'голям кюп за вода' (Габрово, Ксантийско). – Неясно.

софѝзъм филос. 'формално и правилно, но лъжливо по същината си умозаключение, основано на преднамерено неправилен подбор на положенията, от които се излиза; (прен.) хитро и умело извъртане', **софѝст** филос. 'платен учител в Древна Гърция по философия и ораторско изкуство; древногръцки философ, принадлежащ към създадената в Атина през втората половина на 5 в. пр. н. е. школа на софистите – философи-просветители, които клонели към релативизма; древногръцки философ, който често изпада в дребнавости; човек, който си служи със софизми като доказателство', **софѝстика** книж. 'употреба в спор на неправилни доводи, софизми за доказване'. – Произв.: *софѝстка* 'жена софист', *софистѝчен* книж. 'присъщ на софист, т.е. на човек, който си служи със софизми за доказателство' (срв. рус. *софистѝчный*), *софистѝчески* също. – Чрез рус. *софѝзм*, фр. *sophisme*, рус. *софѝст*, фр. *sophiste*, рус. *софѝстика* от нгр. *σόφισμα* също, произв. от *σοφίζομαι* 'измислям, съчинявам; хитроумно мъдрувам', нгр. *σοφιστής* 'софист', *σοφιστική* 'софистика'. Срв. Ст. Младенов, Чужд. 386. Според Л. Ванков, ГСУ–ФЗФ 66/1, 1973, 27, думата *софѝст* е заета от гр. *σοφιστής* през Възраждането. Според Ст. Младенов, Чужд. 386, *софѝзъм* е от гр. *σοφισμός*. Вж. РЧДБЕ 1982, 800.

софисаш 2 л. ед. ч. с вероятно знач. 'умреш' в нар. приказки: Лисицата попитала воденичаро: „... ти мене какво добро ще ми направиш?" – „Кю те погрѐба с музика и литии, кога софисаш". (Софийско), **софисал** прич. 3 л. ед. ч. ... защото тоя човек днес умре, и отидохме да му сакаме парите, додето не бе софисал... (Локорско, Софийско). – От *псофѝсам* също (вж. *псовѝсвам*), с опростяване на съгласковото съчетание *пс-* в *с-* в началото на думата на българска езикова почва. Срв. Дзидзилис, Фонетични проблеми 66.

Сѐфия град, столица на България; име на светица, **София** 'първият понеделник след Светлата седмица' (Тревненско), **Сѐвия** град, столица на България (Нѐново, Провадийско); стб. **софиа** 'мъдрост' (Син. тр., Конст.) в текст от

1329 г.: **въ светѣи Софи митрополи Срѣдечьскои...**, **Софиа** 1376 г. (Дубровнишка грамота), 1382 г. (Грамота на Иван Шишман), **Софие** в стари записи от османски документи от 1420 г., 1491 г., 1576 г., 1591 г., **Софиа** (Празничен миней от началото на 17 в.). – Произв.: *софийски* прил., *Софийски* 'западен вятър' (Оризово, Чирпанско), в съчет. *Софийски ва̀тър* 'вятър, който идва от София' (Мещица, Пернишко), *софийченка* с вероятно знач. 'софиянка' в нар. пес.: ... *Па̀ съ три̇̀те натпева̀ли/ натпева̀ли, надмета̀ли/ надмѐтна ги софийченка/ надмѐтна ги, пофа̀ли се...* (Дебово, Никополско), *софишки* диал. 'софийски' (Дюверпуа), *софия̀не*, записано в СбНУ 43, 413, като прилагателно, с вероятно знач. 'софиянци' в нар. пес.: *Ка̀та годи̇̀на ми̇̀нат, проми̇̀нат/ ми̇̀нат, проми̇̀нат бюлю̀к айду̀ци/ ... шѐсти бюлю̀к се софия̀не.* (Богослов, Кюстендилско), *совиянѐ* мн. ч. с вероятно знач. 'софиянци' в нар. пес.: *Пропея̀ ми си̇̀ви петѐл,/ си̇̀ви петѐл Ца̀ригра̀да:/ царо̀гра̀дци-аспрали̇̀и/ ... совиянѐ – се бекри̇̀и...* (Софийско, Кюстендилско), неправилно определено в СбНУ 2, отд. 3, 67, като прилагателно, *софия̀нек* 'човек от София' (Неново, Провадийско), *софия̀нец* 'жител на София', *София̀нец* и *София̀нецът* 'западен вятър' (Брезник), 'вятър, който разваля времето' (Неделище, Сливнишко), 'западен вятър, който духа откъм София' (Яна, Софийско), 'западен вятър, който разгонва градоносните облаци' (Лесново, Елинпелинско; Пирдоп), *Совиа̀нец* 'източен вятър' (Шишковци, Кюстендилско), *Совия̀нъц* 'източен вятър' (Бурел), *софиѐнец* диал. 'жител на София' (Дюверпуа), *совия̀ньец* 'който е от София' (Неново, Провадийско), *софия̀нин* 'софиянец' (Рибарица, Етрополско; Българска Бела, Врачанско), *София̀нино* 'североизточен вятър в областта Краище, който духа откъм гр. София' (Брест, Долно Уйно, Извор, Злогош, Кюстендилско), *Совия̀нино* 'източен вятър' (Босилеград; Кюстендилско), *софиа̀нин* 'софиянец' в нар. пес.: *Стоя̀н си прегна̀ би̇̀воли/... „Вра̀нчо ле, врача̀нино ле,/ Брѐшко ле, софиа̀нино ле...* (Горни Богров, Софийско), *софия̀нка* 'жителка на София', *совия̀нка* 'която е от София' (Долни Лом, Ружинци, Белоградчишко), *софия̀нско* диал. 'софийско', *софянско* прил. в нар. пес.: *Какво се черно черняе/ пустото поле софянско – дали ми й черно угари/ или ми е сирек биоля.* (Риш, Преславско), *софия̀нче* ср. умал.; *софи̇̀ндень* 'понеделникът на Томината неделя' (Шумен); МИ: *Софѐнски ни̇̀ве* при Алачовци, Панагюрско, *Софи̇̀йка*, с. в Източна Тракия, *Софийски пат* при Челопеч, Пирдопско, *Софийския мост* при Калтинец, Горнооряховско, *Софийци*, с. в Тутраканско, с. в Хасковско, *Софи̇̀шкия пат* при Челопеч, Пирдопско, *Софияна*, махала във Визенско, Източна Тракия, *София̀нка* при Дюлево, Панагюрско, *Софя̀нски ни̇̀ве* при Алачовци, Панагюрско; ЛИ: *Со̀фия*, *Софи̇̀я*, *Со̀вия* (Трънско), *Со̀фа*, *Софи̇̀йка* (Брезник), *Софи̇̀ца*, *Сови̇̀ка*, *Сови̇̀ца* (Трънско), *Со̀фка*, *София̀н*, *София̀на*, *София̀нка*; ФИ: *Софийски*, *София̀нски* (Желява, Елинпелинско). – По името *(Света̀) Со̀фия* на катедралния храм от Второто българско царство в града. Личното име *Со̀фия* е от гр. *σοφία* 'мъдрост'. Формата *Со̀вия* е с диал. *в* вместо *ф* в интервокална позиция, за което срв. *Стѐван* вместо *Стѐфан*.

сѐфка 'контури на мотив (в бродерия)' (Шишковци, Кюстендилско). – От първонач. **сѐвка*, произв. от *сѐвам, сѐвна* 'пъхам, провирам; тъка; пробождам' (вж. *сѐвам*), с обеззвучаване *-в-* > *-ф-* пред *-к-*. Ср. *засѐвка* 'заключалка'. – Срв. *сѐфкам са*.

сѐфкам са 'затичам се, спущам се да отида някъде много за бързо' (Тетевен). – От първонач. **сѐвкам са*, произв. от *сѐвам се* 'тичам презглава; спускам се изведнъж, бързо; бързо отивам и се връщам' (вж. *сѐвам*), с обеззвучаване *-в-* > *-ф-* пред *-к-*. – Срв. *сѐфка*.

сѐфлек 'вид плевел с бели цветчета, Convolvulus arvensis' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Фонетичен вариат на *сѐвлек* (вж.).

софора бот. 'раст. Sophora japonica', в съчет. *японска софора* също. – От латинското название Sophora.

софпàвам 'натиквам, напълвам' в изреч.: *Софпàвам въна фо врêтишче,* в нар. пес.: *Собùрай, Мàро, софпàвай, кс кс далèко да ùдеш.* (Банско). – Вероятно с обеззвучаване *-в-* > *-ф-* пред *-п-* от първонач. **совпàвам,* префигирана диалектна форма, с рефлекс *а* от стб. **ъ** в говора (срв. *тàнê* 'тъня, изтънявам, правя тънък' в Банско, вариант на *тънѝ* със същия рефлекс) от *впъхвам* 'втиквам, завирам' (вж. *пъхам*[1]), с изпадане на *-х-*. Срв. *пъвам* 'пъхам', *софпàр*.

софпàр м. 'който много яде' в текст: *Тòа Кòце е голêм софпàр – цал самѝнь изêде насднàш.* (Банско). – Произв. от *софпàвам* (вж.). Срв. *тъпча се* 'ям много'.

софрà нар. 'ниска кръгла маса за ядене; (прен.) хранене, ядене, трапеза; маса за ядене', 'дълга ниска трапеза за много гости; (рядко) трапеза изобщо' (Смолско, Пирдопско), 'ниска кръгла маса за сядане или за точене на кори; (прен.) гуляй' (Самоков), 'маса, на която е сложено ядене' (Софийско), 'ядене, трапеза' (Долно Драглище, Разложко; Тутракан), 'следпогребален обичай, който е свързан със слагане на трапеза' (Дебрене, Оброчище, Църква, Добричко), 'маса, на която е сложено ядене' (Искрец, Софийско), 'вълнена покривка, с която се покрива омесеният или изпечен хляб, за да не изстива или за да не се праши' (Осеново, Разградско; Равногор, Пещерско), диал. 'дървена кръгла поставка, на която се меси', 'дървена основа на преса за грозде' (Кирсаново, в Молдавия), 'трапеза; (прен.) далачно заболяване; повърнатото при далачно заболяване' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Широколъшки район; Проглед, Манастир, Асеновградско), 'тясна и дълга дъска на четири крака, на която се нарежда хлябът, след като се опече' (Негушево, Елинпелинско), 'малка кръгла трикрака масичка' (Крушево, Великотърновско), **софрѝ** мн. ч. 'широки табли, изработени чрез гаванкаджийско струговане' (1977, Хр. Вакарелски), 'едри ромбични, верижно свързани форми, втъкани в централното поле при покровите, изпълнени на отвесен стан' (Долен, Плетена, Сатовча, Гоцеделчевско), 'разноцветни геометрични орнаменти по килими, черги, престилки, кърпи' (Брълцен, Долен, Плетена, Гоцеделчевско), **софрѝте** мн. ч. 'модели, по които са тъкани вадените възглавници' (Добру-

джа), **софра̂** 'ниска кръгла масичка' (Златоград), **со̀фра** 'маса за ядене; гозба' (Костурско), 'трапеза' (Ресен, Леринско; Дебърско; Велес, Щип, Гевгелия), 'домашно тъкана кърпа за покриване на омесения хляб, за да втаса' (Гълъбово, Смолянско), 'покривка за хранене, която се постила на земята' (Вълчан дол, Смолянско), 'вълнена кърпа, с която се покрива изпеченият хляб, за да не изстива и не се праши; тъкана дълга покривка, която се постила на земята при хранене на много хора' (Загражден, Смолянско), 'дъсчица за месене, кръг' (Жировница, Тетовско), диал. 'полукръгла кожа, която майсторът и чиракът поставяли върху коленете си, за да се събират в тях падащите сребърни частици и прах', **софра** 'трапеза' (Ватилък, Солунско), 'съзвездието Северна корона' (Слатино, Земенско, СбНУ 30, 22), 'геометричен мотив в котленска килимена черга', 'фигура от бозова вълна върху бяло кепе' (Западни Родопи), **софръ** 'трапеза' (Долно Левски, Панагюрско; Габрово; Дряново; Великотърновско), 'маса' (Неново, Провадийско; Стежарево, Свищовско; Малко Търново; Кочово, Преславско), 'дървена кръгла малка маса за храна' (Беброво, Еленско; Кирково, Преславско; Трънчовица, Никополско; Шумен), 'малка дървена кръгла ниска масичка; дълга ниска правоъгълна маса' (Радилово, Пещерско), 'пръстен на кладенец' (Гарван, Силистренско), 'задната част на кладенеца над земята' (Момино, Варненско), **софри** мн. ч. диал. 'мотив в панагюрска килимена черга, наричан още „колела"', диал. 'геометрични мотиви, състоящи се от взаимно проникващи концентрично развиващи се колела, с които са изпъстрени пиротските килими', **суфра̀** 'ниска кръгла масичка' (Лощиновка, Болградски район, Измаилска област – в Украйна), 'трапеза' (Кукуш), 'софра за ядене; съзвездие' (Странджа), 'голяма кожена пътническа торба за хранителни продукти, която се разтваря като кръгла дървена софра', **суфръ** 'трапеза, маса за ядене' (Страхилово, Свищовско), **суўръ** също (Страхилово, Свищовско), **совра̀** 'ниска кръгла маса' (вж.), **сувра̀** 'ниско дървено приспособление, върху което се поставя храната при ядене' (Съчанли, Гюмюрджинско), **соврѐ** 'ниска кръгла масичка, изрязана най-често от ствола на дебело дърво' (Тотлебен, Плевенско; Копривец, Беленско), **софрѐ** с. 'кръгла дървена табла за носене колак в черква' (Софийско), **софро̂** 'трапеза; (прен.) далачно заболяване; (прен.) повърнатото при далачно заболяване' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Широколъшки район; Проглед, Манастир, Асеновградско), 'дървена маса за храна' (Чепеларе), 'ниска кръгла масичка' (Малка Арда, Смолянско), 'дървена маса за храна' (мах. Бориева, Смолянско), **софро̂** 'вид домашна тъкана покривка, която се постила на земята при хранене' (Водни пад, Кожаре, Жребево, Смолянско) (вж.). – Произв.: *кумова софра* 'трапеза, която довършва поканването на кръстника, прави го кръстник на сватба (кум)' (Ловчанци, Добричко), мн. ч. *софрѐ* в съчет. *шарени софрѐ* (Бохова, Трънско), *софрада̀н* 'покривка за маса' (Асеновград) (от тур. *sofradan*, тур. отделителен пад. от *sofra*), *софраджѝя* 'лентяй, готованец' (Яврово, Асеновградско), *софралъ̀к* (вж.), *софрало̀к* (вж.), *софарлъ̀к* (вж.), *софърлъ̀к* (вж. *софарлъ̀к*), *софрѝца* 'малка маса', *софрѝчка* 'малка маса', *суфрѝчка*

'зидарски уред, върху който се поставя мазилка' (Аспарухово, Провадийско); *крепй-софрà* 'човек, който обича да гуляе, да се весели' (Габрово); МИ: *Софра*, с. в Северна Албания (Селищев, Слав. нас., карта 2 С), *Софрàта* при Добралък, Асеновградско, *Софрйчките* при Долно Дряново, Гоцеделчевско, *Попòва софрà* и *Пòпска софрà* при Стрелча, Панагюрско. – Чрез тур. *sofra* 'маса; трапеза; сервирана маса; кръгла дъска с къси крачета за месене на тесто', диал. 'ниска маса; кръгла дъска за хранене; вид килим с кръгла форма', тур. диал. *sufra* 'ниска маса за хранене' от араб. *sufra* 'ниска маса за хранене'. Значението 'покривка за маса, за хранене на земя, за хляб' е елипса на втората съставна част в тур. съчет. *sofra bezi* 'покривка' или *sofra örtüsü* също. Вж. Lokotsch 1937, Räsänen 425, Skok 3, 300, Škaljić 568, Budziszewska, Słownik bałkanizmów 148, Stachowski, Stud. arab. 3, 80, Eren 376. Според П. Скорчев, БЕз 6, 1956, 163, чрез тур. *sofra* от араб. *sefer* 'път, поход', което е невероятно. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 600. – Заето в срхр. *сȍфра*, *сȍвра* и *сȍпра* 'трапеза, синия; кръгла кожа с кожени връзки в краищата, която служи за носене храна на нивата', рум. *sofrá* 'кръгла масичка за закуска', арум. *sufra* и *sufră* 'малка маса', алб. *sofrë*, *sofër*, *sufrë*, *sufrá* също, нгр. *σοφράς* също. – Срв. *сафра*, *сафрȍ*, *сафралòк*, *сафралȍк*, *сохрà*, *софралък*, *софраджйя*.

софра в съчет. *софра ламя* 'ламя, която изяжда всичко' в нар. пес.: *Припаднало й темна мъгла,/ по хубава Гюргюмграда,/ не ми е било темна мъгла,/ най е било софра ламя / софра ламя със три глави...* (Цар Крум, Преславско). – Вероятно еднакво със *софрà* 'трапеза, ниска кръгла маса и пр.' (вж.), със семантичен развой на съчет. *софра ламя* 'ламя, която яде софри и хората, които участват в софри, трапези' > 'ламя, която изяжда всичко'. Срв. *сорхара ламя* под *сорхара*.

софраджерия 'трапезария' (Хр. Ботев). – От рум. *sofragerie*, *sufragerie* 'трапезария, столова'. Срв. B. Simeonov, Балк. езикозн. 11/2, 1967, 64. – Срв. *софрà*, *суфрà*.

софраджйя 'лентяй, готованец' (Яврово, Асеновградско). – Произв. от *софрà*, с наст. *-джия* от тур. *-cı* на българска езикова почва, с преносно развитие на значението 'човек на софрата, на масата, който обича трапези, но не обича да работи' > 'готованец, лентяй'. Срв. *sofracı* 'слуга, който сервира на маса; домоуправител', произв. от *sofra* (вж. *софрà*). За семантиката срв. *крепй-софрà* 'човек, който обича да гуляе, да се весели'.

сòфраки 'дълги долни гащи' (Ясна поляна, Бургаско), 'мъжко бельо' (Заберново, Малкотърновско), **сòфреки** 'мъжки долни дълги гащи' (Визица, Малкотърновско). – Фонетичен вариант на *сòвраки* също (вж.), и *соврèки* също (вж. *сòвраки*).

софралък нар. 'постилка за софра' (Д. Талев, Т. Г. Влайков), 'вид домашно тъкана дълга постилка, която се постила на земята при хранене на много хора' (Змеица, Девинско; Лъкавица, Асеновградско), 'покривка за маса' (Пе-

щера; Рила; Дупнишко; Ветрен, Пазарджишко), ’постелка под софра’ (Сливен; Самоковско), ’черга, която е постлана под масата за хранене’ (Враца), ’вълнена домашна кърпа, с която се покрива изпеченият хляб’ (Ерма река, Маданско), колароженезарски термин ’желязото, което обхваща пѐтиците отгоре’ (Ряхово, Русенско), колароженезарски термин ’вид железен материал 30 на 6 м’ (Кривня, Разградско), **софралък** ’плат за постилане на софра и под софра’ (Котел), ’чаршаф, домашна тъкан, която се употребява при хранене’ (ЮЗ), **софралъци** диал. мн. ч. ’големи синии’, ’домашни покривки, които се употребяват при хранене’ (ЮЗ), **софрала̀к** ’вид домашно тъкана дълга покривка, която се постила на земята при хранене на много хора’ (Забърдо, Смолянско), **софрало̀к** ’вълнена кърпа, с която се покрива изпеченият хляб; дълга домашна кърпа, която се използва при много гости’ (Корово, Велинградско), ’вид домашно тъкана дълга покривка, която се постила на земята при хранене на много хора’ (Горна и Долна Арда, Петров дол, Маданско; Смолян; Корово, Велинградско; Девесилица, Крумовградско; Триград, Девинско; Лилково, Пловдивско), ’дълга домашна вълнена кърпа, с която се покрива изпеченият хляб, за да не изстива’ (Чепеларе; Боршково, Буково, Смолянско), **софрълъ̀к** ’вид домашно тъкана дълга покривка, която се слага под софрата’ (Златоград). – Вероятно образувано на бълг. езикова основа с наст. *-лък* (< тур. *-lık*) от *софра̀* (вж.) или на турска основа с наст. *-lık* от *sofra* (вж. *софра̀*). – Заето и в срхр. *софра̀лук* ’дълга кърпа за постилане на софра’ (Škaljić 568). – Срв. *софарлъ̀к, софърлък, сафрало̀к, сафрало̀к, сохралъ̀к, софраджѝя, совра̀, суфра̀, сохра̀, сафра.*

софру̀чен прил. ’набръчкан’ (Смилянски район в Родопите; Габрово, Кръстополе, Ксантийско). – Причастие от **софруча се* ’набръчквам се, нагъвам се’, което вероятно е образувано на бълг. езикова почва от нгр. *σουφρώνω* ’набръчквам; (за плат) измачквам, смачквам’, със свръхстарателно *ου > ο* на гръцка или бълг. диалектна почва и с промяна *ω > у* под ударение, както във *варду̀ни* от нгр. *βορδώνα*, *зу̀на* от нгр. *ζώνη* и др. Вж. Д з и д з и л и с, Фонетични проблеми 22, 25. Срв. *фру̀чка* ’бръчка’ (вж.) в същите говори. Срв. и *сафру̀чи се* ’(за плат) несполучливо се боядиса’ (вж.) (семантиката вероятно се дължи на това, че платът е смачкан при потапяне в боята и се оцветява неравномерно. Срв. и нгр. *σούφρα* ’гънка, бръчка’, *σουφρωτός* ’смачкан, измачкан; набръчкан’.

софсем нареч. с вероятно знач. ’съвсем’ (Болградско) в нар. пес.: *Ф йогнум гурят/ дур три млади... / трету младу/ софсем ф йогнум.* – От *совсѐм* (вж.) с обеззвучаване *-в-* > *-ф-* пред *с*. – Срв. *сосѐм, сосѐ*[2], *сусѐ, съвсѐм.*

соф-софа̀ в съчет. *соф-софа̀* в нар. пес.: *...соф-софа̀ през по̀ле бѐга,/ видо̀а те коза̀ре,/ видо̀а те говеда̀ре...* (Кюстендилско). – Неясно. Може би във връзка със *софа* ’кукумявка, бухал’ (вж.).

софта̀[1] остар. ’мохамедански религиозен учител или проповедник’ (З. Стоянов, П. Карапетров), ’турски учител; ученик в турско висше училище’

(Геров; Чепеларе, мах. Водни пад, Девинско), **софта** 'учител в турско религиозно училище' в гатанка за костенурка: *Отгоре дъска, отдолу дъска, вътре седе църни софта.* (Свиница, Кичевско), с вероятно знач. 'мохамедански религиозен проповедник' в текст: *Та по онова време дошел в сѐлуту един ходжа от Анадола, софта го зовали.* (Зорница, Асеновградско), **софти** 'мохамедански религиозни проповедници' (Прилеп). – Произв.: *софтинскьи* прил. в текст: *Додуайкьи во Стамбол, двайцата руге се облекле во едни софтинскьи алища и се сториле едни страшни оджи.* (Прилеп) (образувана с наст. *-ин-ски* по думи като *ба̀щински*), *софтинцкьи* прил. в текст: *Гяконо видел еден сон, како да беше се потурчил; преоблечен бил во софтинцкьи алища.* (Самоковско). – Чрез тур. *softa* 'ученик в медресе' от перс. *soḫta* 'студент' (Räsänen 425), *suḫte* и *sūḫte* 'запален, горящ (в науката)', от инфинитив *sūḫten* 'паля' (Škaljić 568 – 569). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 600, Чужд. 387, Skok 3, 300, РРОДД 471. – Заето в срхр. *со̀фта*, *со̀хта* и *со̀пта* 'ученик в медресе' (Škaljić 568 – 569, Skok 3, 300), рум. *softa* също (DLR, 10/4, 1183), арум. *sóftă* също (Papahagi 1102). – Срв. *софта̀²*.

софта̀² 'вид източен копринен плат, от който са шиели празнични дрехи' (Котленско). – Вероятно еднакво със *софта̀¹* 'мохамедански религиозен учител или проповедник' (вж.) с метонимичен пренос 'мохамедански проповедник' > 'плат за монашеско расо, плат за дрехи на софта̀ – мохамедански проповедник' > 'плат (копринен) за празнични дрехи'. За семантиката срв. араб. *ṣūfī* 'ислямски мистик; вълнен; който е облечен в памучно или вълнено монашеско расо'. В миналото мистиците са носели вълнени наметала. Срв. Škaljić 568, под *со́фија*, Stachowski, Stud. arab. 79–80 под *sofi*. – Срв. *софен*.

софта̀³ ж. 'коридор' (Копривлен, Гоцеделчевско). – Вероятно от членувана форма *со̀фата* от *со̀фа* 'коридор в долен етаж' (вж.) с изпадане на неударено *-а-* и с премет на ударението. – Срв. *со̀ва⁴*, *сова̀* и *совѐ* (под *со̀ва⁴*), *сова̀та*.

соха̀ ' разклонен като вила прът; разсоха, тояга с чатал на единия край', 'тояга, побита в земята, за да държи нещо; две изправени дървета, в които стоят кросната на разбой за килими; разклонен като вила прът; разклонено дърво, в което затискат котле с качамак при бъркане; побито в земята дърво за подпиране на колиба, чардак, плет и пр.' (Геров), 'разклонен кол' (Зап), диал. 'рало без плазове', **соха̀,** мн. ч. **сохѝ** 'една от гредите на постройка' (Ятрос, Визенско), **сохѝ** мн. ч. диал. 'два забити в земята ко̀ла, които подпират покрива на колибите-землянки; дървени приспособления за окачване на съдове над огнището, за закачалки на различни предмети, за вили, влакове, столчета, бастуни и т. н.', 'дървета, върху които се закрепя билото на покрива на къщата' (Зап), 'дървени подпори на навеса на кошара за овце' (Драгичево, Пернишко), 'съставни части от покрива на избата' (СЗ), 'части на тъкачен стан' (СЗ), 'разчленена дървена подпорка в стан' (Мархамли, Дедеагачко), 'разклонена подпора' (Троянско), 'разклонено дърво, чатал' (Орешак, Троянско), диал. 'забит в земята кол, на който е подпрян геранът', **со̀ха** 'раздвоен

естествено от два клона стълб за поставяне на него надлъжно дърво на покрив на плевня или колиба' (Странджа), 'вилообразна двурога подпорка на плет' (Момчиловци, Смолянско; Асеновградско; Ардинско; Маданско; Широколъшки район), мн. ч. 'крака, на които стои домашният стан' (Смилянски район; Чокманово, Рудозем, Смолянско; Маданско; Долен, Момчилградско), 'рамка, част от тъкачен стан; страна' (Каяджик, Димотишко), 'дървено приспособление за подпиране на наклонен плет' (Батанци, Боринов, Мъглица, Маданско; Лъкавица, Асеновградско; Дряново, Смолянско), 'дърво за подпиране на въже за дрехи; тояга за подпиране самара на добитъка от едната страна, докато товарят другата' (Пловдивци, Маданско), диал. 'греда от конструкцията на покрив', **сòхи** мн. ч. 'крака на мелица (уред за мънене на гръсти)' (Церово, Софийско; Родопите), 'кокили' (Златоград), **сохи** мн. ч. 'колове, които са заострени на единия край за забиване в земята, а на другия – естествено раздвоени за закачване в плета; дървени подпирачки' (Средни Родопи), 'високи колове, които подпират навеса за овцете' (Крън, Енина, Казанлъшко), **сохъ̀** 'дълъг и дебел прът, кол; забити в земята стълбове при правия стан за килими' (Котел), 'дрянова пръчка с чатал за насноваване на прежда' (Козичино, Поморийско), **сохѐ** 'мотовилка, употребявана при сноване' (Козичино, Поморийско), **сòа** 'разклонено като вила дърво, побито до кладенец, на което е прикрепено друго със завързана дървена кофа' (Доброславци, Софийско), 'подострено в единия край дърво за забиване; дървено приспособление за подпиране на наклонен плет' (Лъжница, Корница, Осиково, Гоцеделчевско), 'стълба' (Гевгелийско), 'конструкция от стопанска сграда, която поддържа покрива' (Банско), 'греда' (Шишковци, Кюстендилско), 'тояжка за подпиране' (Мариово), **соà** 'побито в земята чаталесто дърво, с отсечени по-далеко от стъблото клони, което служи за окачване на сечива и др.; ракла' (Трънско), 'отвесна подпорка на страничната дъска на колата' (Банско), 'дъбово дърво, дебело около 40 см и дълго около 3 м, което се изправя в средните основни греди при направа на покрива на хижа' (СЗ), 'съставна част на рало'(СЗ), 'дървен кол за подпиране на плетища' (Нови хан, Елинпелинско), **соа** 'закачалка в овчарска колиба' (Мечковци, Ихтиманско), **сòя** 'забито отстрани на каца с мляко дърво при варене на млякото с горещи камъни (в кацата) и биенето му за масло – при бачуване' (Пиянец, Кюстендилско), **сòйе** ж. 'дървено приспособление за подпиране на наклонен плет' (Лясково, Смолянско); стб. **соха**. – Произв.: *сохѝца* умал. (Геров), *сохѝци* мн.ч. 'диви ягоди' (Лилково, Пловдивско), *сохѝчка* умал. (Геров), *сохова* прил. в съчет. *сохова конструкция* в текст: ... *имаме т. нар. „сохова конструкция", при която тежестта на покрива лежи върху „сохѝте" и върху гредата на билото.* (Софийско), *соши̇ца* 'клечка, клин в сохите на разбой за килими' (Геров), *соши̇ци* мн. ч. 'клинчета, които се забождат в дупките на сохите, които крепят кросната в килимарски стан' (СЗ), *сошка* умал. 'приспособление за подпиране при товарене на коне' (вж.); *пòсох, посòх* и *пòсъх* остар. диал. 'патерица, тояга за подпиране'; *рàзсоха* 'разклонено като чатал дърво или друго нещо; вилка, соха, чатал' (вж.), *раз-*

cò̀xa 'раздвоено като вила дърво, чатал; чатал, на който се прикрепва чукът на мадан; раздвоено дърво, в което слагат или затискат котлето с качамак при бъркане' (Геров) (вж.), *рàсуха* 'чатал, разклон' (Ботевград), *рàсоа* 'разклонено като чатал дърво; част от човешкото тяло от кръста надолу' (Ботевград), *расòа* 'разклонено дърво; (прен.) човешкото тяло от кръста надолу' (Радовене, Врачанско), *ръсòъ* 'подпора с чатал на върха' (Кръвеник, Севлиевско), *разсòй* 'чатал', *ръсòй* м. 'разсоха, чатал' (Кръвеник, Севлиевско), *разсòя* 'чатал, разсоха' (Геров), *разсохàт* прил. 'с форма на разсоха; вилообразен, чаталест' (Махалата, Плевенско; Ново село, Троянско; Галата, Брусен, Тетевенско), *ръсуàт* прил. 'разклонен, с разсоха' (Кръвеник, Севлиевско), *разсовàт* 'чаталест, разклонен' (Геров), *рàссохач* 'дърво, което се раздвоява като вила; две дървета, между които има един-два метра разстояние, където се складира шума за добитък' (Елховец, Смолянско; Старцево, Буково, Маданско; Долен, Момчилградско), *разсовач* 'кюлче (топка или прът) желязо' (Панчев), *рàсовач* 'първият валяк, първата топка най-чисто желязо, която излиза най-напред от виднитe' (Геров), *разсвàч* 'кюлче желязо' (Панчев), *развàч* също (Панчев), *расвàч* също (Панчев), *рàзсовец* 'дълги плоски пръти желязо от самоковска пресниина' (Панчев), *расовùто дърво* 'дърво с ъглови клони, чаталесто дърво' (Церово, Софийско); МИ: *Сòхите* при Смилян, Смолянско, *Сошани*, с. в Ресенско, с. в Албания (Й. Заимов, Заселване на бълг. славяни 171), *Мùхова соя̀* при Шипково, Троянско, *Разсохàтата пùшура* при Косталево, Врачанско, *Разсохàтия дол* при Кръвеник, Севлиевско, *Разсохàтата вòда* при Превала, Монтанско, *Разсоàт кàмик* при Смоляновци, Монтанско, *Рàзсои* при Горна Вереница, Монтанско, *Рàзсоите* при Бели Брод и Трифоново, Монтанско. – Срхр. *сò̀ха, сȍа, соја, сȍха* 'вилообразен прът; вила за сено с рог; раздвоен кол; дръжка на плуг; тояга, прът; дръжка на коса; бесилка', хърв. чак. *sohȁ* 'вила с рогове', сръб.-черк. *сохa* 'прът', словен. *sóha* 'статуя', диал. 'прът, кол; раздвоен прът; двурога вила; стълб с напречна греда', диал. *sòha* 'кол; статуя; горна част на стъбло с окастрени клони, която се използва за стълби', рус. *coxá* 'примитивно рало с вилообразен палешник', диал. 'разклонен прът, подпиращ ограда; вилообразна подпорка; подпори за плевници и други селскостопански постройки', струс. *coxa* 'кол, тояга; подпорка; рало; мярка за площ', укр. *coxá* 'стълб; примитивно рало с вилообразен палешник; подпорка, предимно вилообразна; мярка за орна земя', белорус. *coxá, caxá* 'рало; раздвоена подпорка; колона', чеш. *socha* 'статуя, скулптура', диал. 'вилообразен прът; вилообразна лопата; закривени дръжки на плуг', словаш. 'раздвоен прът; подпорен стълб; колона; двураменна вилка на кладенец; обърнат пън с корените нагоре, между които се поставя буца сол за близане от овце', пол. *socha* 'рало; стълб; разклонен прът', горлуж. *socha* 'стълб, кол; разклонен прът, дървена подпорка; климия (стълбец) на кола; статуя', доллуж. *socha* 'стълб; раздвоен прът; дървена подпорка'. – Праслав. **saxā* 'раздвоен прът, нещо разцепено, разделено', с неясно *-x-*. Според Brückner, SEJP 505 – 506, слав. *-x-* е хипокористичен суфикс, какъвто има в пол. *brach* от *brat* (бълг. *брат*), прието и от

Machek 566. Думата не е заета от други езици в славянски, както предполагат някои автори. Съществуват две възможности относно етимологията на думата, както приема Ст. Младенов, ЕтР 600. По всяка вероятност праслав. **saxā* е от по-старо **sakā: *sěkǫ, *sěkti* (вж. *сека̀*), от ие. **sek-/*sok-,* като *-х-* се обяснява като спирантизация на *-k-*. За вокализма срв. рус. *осо́ка* 'раст. Carex acuta' (вж. *осо̀ка*) от същия произход. Вж. Štrekelj, AfslPh 28, 488 – 489, Uhlenbeck, IF 17, 99, Persson, Beiträge 1, 140, Zupitza, GG 138, J. Janko, WS 1, 106, Трубачев, Рем. терм. 160 – 161, M. Furlan, Zb. Miklošič 1992, 337, Bezlaj 3, 285, Snoj 590. Някои от тези автори свързват с лат. *saxum* 'скала, каменна отломка', ствиснем. *sahs* 'нож, меч', стинд. *śasāmi* 'режа', гр. *ξίφος* 'меч', а други отхвърлят идеята за сродство. Би могло обаче праслав. **saxā* да бъде от ие. **k̑āk-*, като в този случай е сродно с лит. *šakà* 'клонче, сък, чеп; раздвоен прът', латв. *saka* 'разклонение на дърво', *sakas* 'хомот, ярем', стинд. *śā́khā* 'клон', новоперс. *šāχ* 'клон, сък, рог', арм. *çax* 'клон', гот. *hôha* 'плуг, дървено рало', вж. Потебня, Этим. зам. 2, 12, Pedersen, IF 5, 49 – 50, KZ 40, 177 – 178, Meillet, Études étym. 174 – 175, Miklosich, EtWb 313, Эндзелин, СБЭт 120, 127, Petersson, AfslPh 35, 357, Vaillant, Grammaire comparée. 1, 31, Trautmann 297, Brückner, SEJP 505, KZ 43, 311, Pokorny 523, Machek 566, Vasmer, REW 2, 703 – 704, ZfslPh 4, 144, Skok 3, 301, Schuster-Šewc 18, 1331. Според Meringer, IF 17, 117–118, 18, 279, думата е германска заемка (от ствиснем. *suohha* 'нивица, малък участък земя', нововиснем. *Seh* 'лемеж, палешник'), което е неправдоподобно. – Вж. и Преображенский 2, 363, Holub–Kopečný 344, 360, Moszyński, Zasiąg 216. Формите *со̀а* и *соа̀* са съответно от *со̀ха* и *соха̀* с изпадане на интервокално *-х-*. – Срв. *суа̀*.

соха диал. 'куп' в текст: *Палиси от гола душа натрупа цяла соха дърва...* (Й. Груев). – Вероятно еднакво със *со̀ха, соха̀* (вж.). Първичното знач. вероятно е 'голямо чаталесто дърво, върху което се натрупват куп дърва'.

соха̀р м. 'тънки сухи клони за горене' (Дряново, Смолянско). – От *суха̀р* с подобни значения, произв. от *сух* (вж.), със свръхстарателно *-о-* вместо *-у-* в неударена позиция.

со̀хна гл. диал. с вероятно знач. 'съхна' в нар. пес.: *Дру̀шки, мо̀ри дру̀шки!/ Мо̀ри как да ни вя̀на,/ ни вяна, ни со̀хна.* (Илинден, Гоцеделчевско; само в СбНУ 36, 25), **сохнат** гл. с вероятно знач. 'съхнат' в нар. пес.: *... дето да плачат чернине очи / пък те да сохнат белине бузки.* (Мостово, Асеновградско), **со̏хне са** гл. с вероятно знач. 'съхне се' в нар. пес.: *Бекири, любе Бекиру / от севдьо̏ да се умира ... само са со̏хне и ве̏хне.* (Чепеларе). – Фонетичен вариант на *съхна* (вж.), с диал. *о, о̏* от стб. **ъ**.

сохра̀ диал. 'кръгла и ниска маса за ядене' (Панчев; Котел). – От *софра̀* (вж.) с диал. *-х-* вм. *-ф-*. – Срв. *сохралък, совра̀, суфра̀, сафра, софраджѝя.*

сохралък 'конопена покривка, която се постила под софрата, за да не падат трохи на земята' (Котел). – От *софралък* 'постилка за софра или под софра' (вж.) с диал. *-х-* вм. *-ф-*, както в *сохрà* вместо *софрà*. – Срв. *софарлък, сафралòк, сафралòк.*

социàл- първа съставна част със значение 'социален, социалистически, обществен' в думи, като *социàлдемокрàт, социàлдемокрàция, социàликоном̀ически* и пр., **социàлен** прил. 'който се отнася до живота на хората и техните отношения в обществото; обществен; който предизвиква изменения в производствените отношения на обществото; който е предизвикан от условията на обществения живот; който се отнася до отделните групи в обществото', **социализàция** 'превръщане на частната собственост в обществена; преминаване към социализъм', **социàлно** нареч., **социàлност**. – Произв.: *асоциàлен* 'необществен'. – Чрез нем. *sozial* от фр. *social* или чрез рус. *социáльный* от лат. *socialis* 'обществен; другарски; съюзнически'. Срв. Vasmer, REW 2, 704, РЧДБЕ 1982, 800. – Срв. *социалѝзъм, социалѝст.*

социалѝзъм 'държавен и обществен строй, при който обществената собственост на средствата за производство е основа за производствените отношения; учение за преобразуване на обществения (капиталистически или други) строй така, че да се въведе обществен начин на производство и обществено ползване на добитите блага; название на различни буржоазни и дребнобуржоазни учения за реформи, но не за смяна на капиталистическия обществен строй; социалдемократизъм', **социализм** (1870 г.), **сосиализъм** (1851 г.), **сосиализм** (1851 г.), **сосиалисм** (1851 г.), **социялѝзъм** 'социализъм' (Банат), **сочиялѝзъм** м. нов. също (Банат), **социалѝст** 'привърженик и последовател на социализма; член на социалистическата партия', **социалист** (1869 г., Ив. Богоров), **социалисти** (1850 г.), **сосиалист** (1850 г., Цариградски вестник), **сосиалисти** (1850 г.), **сусиалисти** (1851 г.), **социялѝс** нов. 'социалист' (Банат), **социялѝста** м. също (Банат). – Произв.: *социалѝстка* 'жена социалист', *социалистѝчески* прил.; *национàлсоциалѝзъм* 'нацизъм', *национàлсоциалѝст* 'нацист', *национàлсоциалистѝчески* 'нацистки'. – Думата *социалѝзъм* е чрез рус. *социалѝзм* също, което е от фр. *socialisme*, познато от началото на 19 в., но с политическото си значение от 1830 г. Старите форми *сосиализъм, сосиализм* и *сосиалисм* са преки заемки от фр. *socialisme*, за което вж. Л. Ванков, ГСУ–ФЗФ 60, 1966, 182. Думата *социалѝст* е чрез рус. *социалѝст*, което според Vasmer, REW 2, 704, е от нем. *Sozialist*. Старите форми *сосиалист* и *сусиалисти* са заети от фр. *socialiste*, което е получило политическото си знач. към 1830 г., а формата *социалист* от 1869 г. е съобразена с латинското произношение, за което вж. Л. Ванков, БЕз 11, 1961, 204; ГСУ–ФЗФ 60, 1966, 182 ГСУ–ФЗФ 66/1, 1973, 25. Вж. и Ст. Младенов, Чужд. 387, Jakobson 2, 1971, 635, РЧДБЕ 1982, 801. Банатската форма *сочиялѝзъм* е по рум. *socialism*, а формата *социялѝста* е по рум. *socialistă*. – Срв. *социàл-, социàлен, социализàция.*

соцнеци мн. ч. в текст: *Странджанските къщи имат голямо огнище с фурна отстрана, помещение за „натурия", в което стоят социецитe за храна и стобор.* (Странджа). – Вероятно погрешно набрано вместо **соцпеци*, което е с далечна асимилация *с – ц > ц – ц* от *соспеци* със знач. 'сандъци за храна' (вж.).

соция̀ция простонар. 'вид земеделско производително дружество', **шуцѝяция** ж. нов. също (Банат). – От *асоциа̀ция* остар. 'сдружение, дружество' (вж.) с изпадане на начално *а*-.

со̀ча 'с движение, с жест, с пръст или по друг начин обръщам внимание на някого върху нещо; указвам, показвам; давам, представям, простирам нещо да се види; определям, установявам; давам указание за направление, посока; изтъквам някого или нещо; давам указание за нещо; давам основание за изводи, заключения, означавам, показвам; служа за белег, за знак да се разбира нещо, означавам; обръщам оръжие към някого или нещо, насочвам, премервам се', **со̀чи** 'гледа, клони (например в израз *сто̀ката со̀чи да поскъ̀пне*), 'изглежда' в изречения: *Тя со̀чи мла̀да* (гребенски говор в Силистренско), *Той со̀чи непривѐтлив* (Мокреш, Ломско), **со̀ча се** 'показвам се; бивам сочен'; чслав. **сочити** 'показвам', *сокъ* 'обвинител, прокурор'. – Произв.: *со̀чка* 'белег, знак' (вж.), *со̀чния* м. 'вторият пръст на ръката, показалец' (Банат), *со̀чум* нареч. с вероятно знач. 'със сочене' в нар. песен: ... *Събор момци ко̀лъдници,/ прѐчум пречът / со̀чум сочът/ у Добрюви чимшир порти*... (Башкьой, Северна Добруджа); *засо̀ча, засо̀чвам* 'започвам да соча' (Геров); *насо̀ча, насо̀чвам* 'давам насока, упътвам, обръщам към нещо; показвам на някого къде да върви, напътствам го; (прен.) давам разяснения, наставления за нещо на някого, упътвам, напътвам', *насо̀чам (се)* също (Геров), *насо̀ча се, насо̀чвам се* 'отправям се в известна посока, тръгвам', 'бивам насочен' (Геров), *насо̀ка* остар. 'посока, посока на движение' (К. Христов), 'път на развитие, област на дейност; обществено движение главно в областта на изкуството, идеи и под.; стремеж, развитие към определена цел, направление', *насо̀ченост* 'устременост към нещо'; *осо̀ча, осо̀чвам* 'показвам' (Тръстеник, Плевенско), неодобр. 'насочвам остър предмет срещу някого или в такова положение, че той да пречи и смущава' (Смолско, Пирдопско); *посо̀ча*, *посо̀чвам* 'соча в определен случай; показвам, отбелязвам, указвам; определям, избирам, набелязвам някого за нещо; соча с глава; помагам на някого да види, да намери, да научи нещо; улучвам, замервам, прицелвам се', *посо̀ча се, посо̀чвам се* 'показвам се, изтъквам се; бивам посочен' (Геров), *посо̀ка* 'път или линия, която се следва, по която се движи или към която се насочва някой или нещо; направление, насока; (прен.) цел на движението на нещо; път на развой', *напосо̀ка* нареч. 'без да се замислям много; без да знам или да се съобразявам с пътя' (Геров), 'както ми хрумне' (Тръстеник, Плевенско), *напосо̀ки* 'без да знае или да се съобразява с пътя, наслуки; без да се замисля, без да знае предварително точно как'; *пре̏сок* 'посока, направление' (Славеино, Виево, Полковник-Серафимово, Софрониево, Кутела, Турян, Смилянски район, Смолянско), *пресо̀ка* 'посока, следа' (Банско); *усо̀ча, усо̀чвам* 'показвам на някого нещо да го види;

посочвам, упътвам, напътвам; показвам, научавам' (Геров), *усо̀ча се, усо̀чвам се* 'бивам посочен; бивам упътен' (Геров); *изпо̀сочвам* гл. 'изпъждам' (Средногради, Маданско). – Срхр. *со̀чити, со̀чӣм* 'намеря, открия, издиря; уличa, изобличa', сръб.-čслав. **сочити** 'посочвам', рус. *сочи́ть, сочу́* 'търся, диря, издирвам; (за крадец, звяр) проследявам; предявявам иск; призовавам в съд; водя съдебен процес', струс. **сочити**, *сочѫ* 'търся, издирвам; водя съдебен процес', укр. *сочи́ти, сочу́* 'причаквам, издебвам', белорус. *сачы́ць* също, пол. *soczyć* 'хуля, клеветя, ругая, тормозя, преследвам, измъчвам с клевети и интриги'. – Праслав. **sačiti, *sačǫ*, произв. от **sakъ* 'обвинител, ищец, тъжител; съгледвач, шпионин', откъдето са срхр. *сȍк* 'обвинител, свидетел', рус. *сок* 'ищец; съгледвач, шпионин', струс. и рус.-čслав. *сокъ* 'обвинител', чеш. *sok* 'съперник, противник', стчеш. *sok* 'ищец', словаш. *sok* 'съперник, противник', пол. *sok* 'обвинител'. – От ие. **sok(w)-, *sek(w)- (*sokʷ-, *sekʷ-, *soqu̯-, *sequ̯-)* 'казвам, показвам'. – Сродно с лит. *sakýti, sakaũ* 'говоря', *saka* 'приказка', латв. *sacīt, saku* също, стсакс. *seggian*, ствиснем. *sagên* 'говоря', нем. *sagen* 'казвам', англ. *say* също, гот. *saíƕan* 'виждам', гр. *ἐννέπω* 'говоря, разказвам', лат. *insequе* 'следвам; преследвам; хуля', лат. *sequor* също. Вероятно сродно и с лит. *sekù* 'следвам', стинд. *sáčatê* 'следва', както приемат M e i l l e t, Études étym. 226, Ст. М л а д е н о в, ЕтР 600, РФВ 63, 308–309, и B r ü c k n e r, SEJP 506, под *sok*. – Вж. T o r p 425, M i k l o s i c h, EtWb 313, П р е о б р а ж е н с к и й 2, 351, T r a u t m a n n 255, B r ü c k n e r, SEJP 506. F r a e n k e l, LEW 20, 251–252, V a s m e r, REW 2, 688, под *сок II*, 704–705, под *сочи́ть*, ZfslPh 3, 189, H o l u b – K o p e č n ý 344, Вж. и Ст. М л а д е н о в, ГСУ–ИФФ 13–14, 1920, 106–112, M a c h e k 566, S k o k 3, 302. – Срв. *са̀кам, со̀чка*.

со̀чав прил. 'който е приготвен със зелев сок' (Смолско, Пирдопско). – Произв. от *сок*[1] 'зелева чорба' (вж.). – Срв. *сочанец, со̀чена, со̀ченица, со̀чница*.

сочя̀к 'стряха' (Пирот; Царибродско). – От *сача̀к* също (вж.), с дисимилация *а – а > о – а*. – Срв. *сачѐк, съча̀к*.

сочанец 'твърдата зелена обвивка на ореха' (Жупа, Дебърско), **сочанци** мн. ч. 'зелените люспи от орех, които се употребяват за боядисване' (Охрид). – Вероятно произв. от *сок*[1] 'течност, влага, която се намира в тъканите на растителен организъм' (вж.). – Срв. *со̀чав, со̀чена, со̀ченица, со̀чница*.

со̑че мн. ч. 'елхови пръти' (Костандово, Велинградско), 'клони' (Велинград), **со̑чье** мн. ч. 'съчки, клони' (Ракитово, Чепино, Велинградско), **со̑чьѐ** също (Чепинско). – Събирателна форма от **со̑к*, фонетичен вариант на *сък* (вж.), с *ô* на мястото на стб. **ѫ** в говора. – Срв. *со̑чев, со̑чки, съчка*.

со̑чев прил. 'съковит (клонест)' (Чепино, Велинградско), прил. '(за дърво) който е с много чепове' (Костандово, Велинградско). – Произв. от първонач. **со̑к*, фонетичен вариант на *сък* (вж.), с *ô* на мястото на стб. **ѫ** в говора. Срв. *сачӣв* със същото значение в същите говори. – Срв. *со̑че, со̑чки*.

сочѐвам, сочѐна диал. 'зачевам плод, забременявам' (П. Цончев), **сочѐвам се, сочѐна се** '(за дете) зараждам се в майчината си утроба, зачевам се' (Геров; Самоков). – От стб. ***съчѧти** (произв. от **чѧти, чьнѫ**), по образуване като **зачѧти** (вж. *зачѐвам*), **начѧти** (вж. *начѐвам*). – Срв. *по̀чвам*.

со̀чена 'сочна' (Копривец, Беленско; Костурско). – Произв. от *сок*[1] (вж.). – Срв. *со̀чав, сочанец, со̀ченица, со̀чница*.

со̀ченица 'супа от зелев сок с лук и люти чушки' (Микре, Ловешко), **со̀чница** 'супа от кебап и зелева чорба' (Българене, Ловешко), 'ястие от зелева чорба, разбъркана с малко царевично брашно, от което се прави попара' (Бели Осъм, Троянско). – Произв. от *со̀чен* (вж. *сок*[1]). – Срв. *со̀чав, сочанец, со̀чена*.

со̀чиво диал. 'рядко, течно ядене; чорба; вариво (боб, леща, грах)', 'рядко ястие, чорба; раст. фасул, Phaseolus vulgaris' (Геров; БотР 232), **сочиво̀** също (Геров), 'течно топло ядене; чорба, супа' (Дювернуа), **сочиво** 'вариво' (Брезнишко, Трънско, Царибродско; Й. Груев, 1852, П. Р. Славейков), в гатанка за пъп и корем: *Ф сред тапан зрно сочиво.* (Битолско), 'грах' (Кичевско), **со̀чио** 'фасул, боб' (Гостивар, Тетовско; Битолско), **сочио** 'грах' (Кичевско, Стружко; Гостивар, Тетовско); стб. **сочиво** 'шушулкови, бобови растения' (Симеонов. сб. 1073 г., Йоан Екзарх, Син. патерик от 11 в., Патриарх Евтимий, Бдински сборник от 1360 г.), **сочивьнъ** прил. (Йоан Екзарх). – Произв.: *сочиарница* 'шушулки от грах' (Кичевско), *сочивни* прил. мн. ч. в съчет. *сочивни растения* (1871, сп. Читалище). – Срхр. *со̏чиво* 'леща, вариво; бобови растения', словен. *sočîvo* също, рус. *со́чиво* 'сок, мляко от семена (конопени, макови и др.), ядене от семена, каша' (Даль 4, 367), струс. *сочиво* 'зърно леща'. – Праслав. **sačiva* 'нещо сварено, сготвено, т. е. шушулкови растения, които не се ядат сурови', произв. от **sačiti* 'готвя; намокрям, приготвям със сок; правя нещо сочно' или от **sakъ* (вж. *сок*[1]). Срв. от същия произход горлуж. *sok* 'леща', доллуж. *sok* също, горлуж. диал. *čočk* също, срхр. *сочи̏вица* 'леща, фасул', словен. *sočivîca* 'раст. Lemma palustris', *šošivîca* също, рус. *чечеви́ца* 'леща', укр. *сочеви́ця* също, белорус. *сачаві́ца* също, *сачи́ўка*, стчеш. *sočovice* 'леща', чеш. *sočovice* също, *šočovice, čočka, čečovice, čečka, čečůvka*, словаш. *šošovica* 'леща', *šušovica* също, пол. *soczewica* 'леща', *soczowica* диал. също. – Вж. Miklosich, EtWb 313, Преображенский 2, 351, Brückner, SEJP 506, под *soczewica*. Vasmer, REW 2, 704, Ст. Младенов, ЕтР 600, Machek 106, под *čočka*, Skok 3, 302, под *sok*[1], Schuster-Šewc 18, 1332, Bezlaj 3, 283, Л. Стефова, БЕз 46/1, 1996, 51 – 58, Snoj 589, под *sočivje*. – За семантиката и образуването срв. *варѝво*. За наст. *-иво* срв. също *горѝво, сушѝво, ядѝво, сечѝво, огнѝво*. Формата *сочио* е от *сочиво* с изпадане на интервокално *-в-*.

сочѝнувам 'съчинявам' (Самоков). – Диалектен вариант на *съчиня̀вам* (вж.).

со̀чка 'личба, поличба, знамение' в текст: *Такъва со̀чка стана̀ като умря̀ къщникът ми... ку̀чето вуя̀ше.* – Произв. от *со̀ча* 'посоча, указвам; служа за

белег, за знак да се разбира нещо, означавам', с първично знач. 'нещо, което сочи, дава знак'. За образуването срв. *прѐчка, разсрȍчка*.

сȍчки мн. ч. 'тънки сухи клони за горене' (Голямо Дряново, Ореше, Осиково, Гоцеделчевско). – Диалектен фонетичен вариант на *съчки*, мн. ч. от *съчка* (вж. *сък*), с *ô* на мястото на стб. **ѫ**. – Срв. *сȍче, сȍчьс*.

сочу̀ва с вероятно знач. 'опази, запази' в пожелания: *Го̀спод да те сочу̀ва от ту̀ня бѐда, Бог да те сочу̀ва* (Бобошево). – Форма за 3 л. ед. ч. от *сочу̀вам*, произв. от *чу̀вам* 'гледам, пазя' (вж.).

соши̇̀вам, сошѝя 'съшивам, ушивам' (Геров; Мендово, Петричко), **соши̇̀вам, сошѝем** 'съединявам две части от плат с шев' (Бараково, Градево, Грамада, Падеж, Благоевградско; Благоевград; Сапарево, Дупнишко; Самоков; Ръждавица, Кюстендилско; Гостун, Разложко; Софийско; Желево, Костурско; Дойран; Сетина, Леринско). – Произв.: *сȍшив* 'вид шев при съединяване на два плата' (Говедарци, Самоковско). – Вариант на *съшѝвам, съшѝя* (вж. *шѝя*), с диал. *со-* вм. *съ-*.

сȍшичко нареч. умал. 'съвсем малко' (Девин, Девинско). – Вероятно от първонач. **сȍлчичко*, произв. от *солк* 'толкова голям' (вж.), с дисимилация *ч – ч > ш – ч*, с изпадане на твърдо *-л-* и със семантичен развой 'толкова малко' > 'съвсем малко'. – Срв. *сȍлкав, сȍлко, сȍлкова, солъ̀к, сȍлченка*.

сошка умал. 'приспособление за подпиране при товарене на коне' (Кичевско). – Рус. *со́шка* 'рало', белорус. *сошка* също, чеш. *soška* 'статуетка', словаш. *soška* 'подпорка; раздвоена пръчка', пол. *soszka* 'подпорка; дървено пособие за окопаване на картофи, моркови, цвекло; ловна вила за капан', пол. диал. *sożka* и *szoska* 'подпорка' (Karłowicz, SGP 6, 270), горлуж. *soška* 'подпорка, климия на кола'. – Праслав. **saxьkā*, произв. от **saxā* (вж. *сȍха*). – Срв. *сощки*.

сȍщи прил. м. с вероятно знач. 'същински' в нар. пес.: – *Уйку, уйку, сȍщи уйку*... (Чепеларе), **сȍща** ж. р. 'съща, същинска'. – Диалектни фонетични варианти на *същи, съща* (вж. *същ*).

сощки мн. ч. ж. с вероятно знач. 'подпорки, патерици' в нар. прик.: *После я клал да седит; ама умрен чоек можит ли да седит? ... Тога той, видел, не видел, я подпрел со две сощки или паторошки под мишките*... (Охрид). – Вероятно погрешно записано у К. Шапкарев, кн. 3, 75, вместо *сошки*, мн. ч. от *сошка* (вж.), поради свръхстарателност, дължаща се на думи като *овȍщка, прѝщка* по стария правопис. – Срв. *сȍха, сохà*.

соѐ в съчет. *гюл соѐ* 'розова вода' в нар. пес.: *Накѝчи кѝтка кѝчеста/ и йъ съз злàто облѐла/ и йъ с гюл соѐ порѐси,*... (Кочово, Преславско, само в СбНУ 42, 159). – От тур. *suyu* от изафетно съчет. *gül suyu* 'розова вода', съставено от *gül* 'роза' (заето в бълг. *гюл*, вж.) и *suyu*, изафетна форма от *su* 'вода'.

союзлу̀к 'съюз' в текст: *Развалѝме союзлу̀ко со ср̀бино*. (Пиянец, Кюстендилско). – Произв. от **союз*, диалектен фонетичен вариант на *съюз* (вж.), с наст. *-лук* (от тур. *-luk*, с която се образуват абстрактни съществителни от именни основи), по думи като *достлу̀к* 'приятелство' (вж. *дост*).

со̀я[1] 'бобово растение Soja hispida, Glycine hispida'. – Произв.: *соя-боб* 'раст. соя, Soja hispida' (Виповград, Павликенско); *со̀ев* прил. 'приготвен от соя', *со̀ен* прил. също, *со̀еница* 'олющените шушулки и стъбло на соята, използвани за фураж' (Слатина, Ловешко), *со̀енище* 'място, засято със соя' (Слатина, Ловешко), *сойенѝще* 'остатък от соя след отделяне на зърното' (Владина, Ловешко; Ганчовец, Дряновско; Мали Върщец, Севлиевско); МИ: *Со̀я* при Борово, Асеновградско (често засаждали соя). – Чрез рус. *со́я* или чрез нем. *Soja*, хол. *soja* от япон. *shōyu, shoy, soy* също. В БТР 903, неправилно е определено като заемка от индийски. Срв. Ст. Младенов, Чужд. 387, Kluge 678, Фасмер–Трубачев 3, 731, РЧДБЕ 1982, 802, Bezlaj 3, 285, Snoj 591.

со̀я[2] мест. 'този' (Съчанли, Гюмюрджинско; Дервент, Дедеагачко; Старцево, Маданско; Смолян; Годешево, Гоцеделчевско; Светлен, Поповско; Ясъюг, Гюмюрджинско), 'този тук, онзи' (Родопите), **со̀е** 'онзи' (Странджа), **со̀ê** 'този, този тук' (Триград, Девинско; Левочево, Смолянско; Чепеларе), **соѐ** 'този' (Родопите), **со̀йе** 'този' (Смолянско). – От *сой* 'този' (вж.) със завършек като в показателното мест. *то̀я* (вж.). – Срв. *со́й, сей, со̀зи, со̀йзи, со*[4], *со̀а*[3].

со̀я[3] 'дърво, забито отстрани на каца за варене на мляко' (Пиянец, Кюстендилско), **соя̀** 'разклонена подпора, чатал' (Шипково, Троянско). – Съответно от *со̀ха* 'дърво за подпиране на плет, въже за простиране на дрехи и пр.', *соха̀* също (вж.), с промяна на *-х-* > *-й-*. – Срв. *соха̀, соя̀*[2], *со̀ва*[5], *сой*[5].

со̀я[4] 'ножче' (Сухиндол; Градище, Севлиевско), 'извито ножче' (Брестово, Ловешко), 'малко ножче с извита дръжка' (Русаля, Великотърновско), **соя̀** 'вид ножче, което се затваря' (Шипково, Троянско). – Произв.: *со̀йче* 'остро ножче, вид ножче' (Прилеп). – От тур. диал. *soya* 'сгъваем нож' (SDD 3, 1244). – Срв. *соя̀*[1], *со̀йка*[3].

соя̀[1] 'вид ножче, което се затваря' (Шипково, Троянско), вж. *со̀я*[4].

соя̀[2] 'разклонена подпора, чатал' (Шипково, Троянско), вж. *со̀я*[3].

со̀як 'насекомо стоножка, Scolopendra' (Щип), **соя̀к** също (Веригово, Карловско). – От първоначално **со̀вяк, *совя̀к*, вариант на *сова̀к* също (вж. *сова̀к*[1]), с изпадане на интервокално *-в-*. – Срв. *су̀як, су̀ск, суя̀к, су̀ица*.

соя̀к 'вуйчо' (Бели Осъм, Троянско). – От **своя̀к = сво̀як* 'свой, роднина' с изпадане на билабиално *-в-* в говора.

спаала̀рски в съчет. *Спаала̀рски вя̀тър* 'югоизточен вятър, който духа откъм с. Спаалар' (Садина, Поповско). – Образувано от СелИ *Спаала̀р*, вариант на *Спахала̀р* (старо име на с. Ломци, Поповско), което вероятно е от

**Спахилàр* с асимилация *а – и > а – а*, от тур. *sipahilar*, мн.ч. от *sipahi* (вж. *спахѝя*).

спадѝкос диал. 'раст. горицвет, слети-коса, Adonis vernalis'. – Композитум, образуван от *спàдам* (вж. *пàдам*) и *косà¹* (вж.). – Семантичната мотивация се базира на лечебното свойство на отварата от това растение срещу опадане на коса. Срв. *опадѝкос*.

спажу̀ри се 'увехне, изсъхне и се свие – за цвят, плод, кожа' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **спажу̀ря** 'прегоря от слънце или огън' (Съчанли, Гюмюрджинско), **спажурѐвам** 'прегарям' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Би могло да се предположи контаминация между *спàря се* (вж. *пàря*) и *жу̀ря* (вж.). – Срв. *спижу̀ри се*.

спазду̀ша се диал. 'отпадна, съсипя се' (К. Христов), **спъзду̀шъ съ** 'спадна, свия се' (Енина, Казанлъшко), **спъзду̀шувъм съ** 'спадам, свивам се' (Енина, Казанлъшко). – Неясно. – В БДиал 5, 139, погрешно набрано *спъздъшъ съ* (срв. там в примерите: *спъзду̀ши, спъзду̀шил*).

спàзма и **спàзъм** 'болезнено свиване на мускул; конвулсия, гърч; припадък с гърчове', **спазматѝчен** 'конвулсивен; с гърчове; мъчителен'. – С два възможни пътя на проникване: чрез рус. *спазм, спáзма, спазматúческий* или рум. *spasm* от фр. *spasme*, което е от лат. *spasmus* < гр. *σπασμός* < *σπάω*.

спàлен 'предназначен за спане', **спàлня** 'стая, предназначена за спане; комплект от мебели за такава стая'. – Произв.: *спàлница* рядко остар. 'стая за спане' (Т. Икономов) (срв. рус. диал. *спáльница* 'лятна селска спалня'). – От рус. *спáльный* 'спален', *спáльня* 'спалня', производни от *спать* (вж. *спя*). – Срв. *спàлище*.

спàлище рядко остар. 'спалня стая' (С. С. Бобчев). – Образувано от основа *спал-* на *спàлня* (вж. *спàлен*) или от инфинитивната основа на стб. **съпати, съпѫ** (вж. *спя*), с разширена наставка *-ал-ище*, срв.: *читàлище*. – Срв. *спàлен, спàлня*.

спанàк 'вид градински зеленчук, Spinacea oleracea', диал. 'раст. див. спанак, чувен, Chenopodium bonus henricus; раст. градински киселец, Rumex potentia', в съчетания *влàшки спанàк* диал. 'раст. чувен, Chenopodium bonus henricus', *див спанàк* диал. 'лобода, Blitum capitatum', 'раст. бодливо зеле, змийско грозде, кисела трева' (Геров), *зѝмен спанàк* диал. 'раст. Spinacea oleracea', *мексикàнски спанàк* диал. 'раст. миризлива лобода, Chenopodium ambrosioides', *меризлѝв спанàк* диал. също, *обикновѐн спанак* диал. 'раст. Spinacea oleracea', *пѝтомен спанàк* диал. също, **спънàкь** 'спанак, Spinacea oleracea' (Съчанли, Гюмюрджинско), **спаня̀к** също (Тетовско). – Произв.: *спанàков, спанàково* в съчет. *спанàково цвеклò* диал. 'раст. Beta vulgaris', *спанàчен, спанàчец* умал. (Геров), *спанàчник* 'баница с пълнеж от спанак'. – Вероятно от нгр. дим. *σπανάκι*, срgr. *σπανάκιον*, от изходно персийско *äspänāh*, срв. Ст. Младенов, ЕтР 600,

Meyer, Neugr. Stud. 3, 62, Ανδριώτης 336, Филипова-Байрова, Гр. заемки 157. – Заето и в рум. *spanác;* арум. *spănác, spănáke, spăvákĭŭ* (Papahagi 1974[2], 1105); алб. *spanak;* тур. *ıspanak*.

спанлѝв рядко 'който обича да спи' (К. Христов). – Вероятно от по-ранно **спаллѝв*, получено с редупликация *л* > *лл* от **спалѝв* (срв. диал. *поспалѝв*), с дисимилация *лл* > *нл*.

спанчове 'място за разходка' (Геров). – Неясно.

спа̀ньо диал. рядко 'без косми, кьосе', **спа̀ний о** 'кьосе' (Долновардарско). – От нгр. *σπάνιος* 'рядък', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 157.

спап 'зестра, чеиз' (в рупски говори; Архив Геров), **спапь** 'дарове, които девойката дава на момъка и близките му при омъжването си' (Смолянско, Асеновградско; Бойково, Ситово, Пловдивско; Златоград, Маданско; Широколъшки район). – Произв.: *спа̀повам* 'давам спап' (Смолянско; Чепеларе; Проглед, Асеновградско; Бойково, Ситово, Пловдивско; Златоград, Маданско). – От тур. *espap* 'стока', вж. Ст. Младенов, ЕтР 600. – Заето и в арум. *spápe* 'текстилна материя' (Papahagi 1974[2], 1104). – Срв. *испа̀п*.

спапарджо̀свам 'отмъквам, открадвам', св.в. **спапарджо̀сам** (Смолско, Пирдопско). – Неясно.

спа̀плям 'разрошвам, сплъстявам (коса)', св.в. **спа̀пля** (Геров). – Произв.: *спа̀плен* 'разрошен' (Ботевградско). – Неясно.

спара̀нгел 'раст. вилина метла' (Брестовица, Пловдивско), 'спаржа, вилина метла, калинка, Asparagus officinalis'. – Вероятно от рум. *sparánghel* също. – Срв. *аспѐржа*, *спра̀жа*, *спара̀нги*.

спара̀нги мн. ч. 'раст. спаржа, вилина метла, Asparagus officinalis' (Геров), 'аспержи' (Ив. Богоров). – От нгр. *σπαράγγι*, което е от сргр. *σπαράγγιον*, умал. от *ἀσπάραγος*, вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки, 158. – Заето и в рум. *sparángă*; арум. *spărángă* (Papahagi 1974[2], 1105). – Срв. *спара̀нгел*.

спарапу̀тьвам 'сбутвам, правя нещо как да е', св.в. **спарапу̀тя** (Хасково). – Неясно. Срв. *спарпу̀тя*.

спардо̀свам 'скъсвам' (Доброславци, Софийско), **спардо̀сувам** 'бързо късам, износвам облекло и обувки' (Софийско). – Неясно.

спарду̀шам се и **спарду̀швам се** 'повяхвам, посървам и се свивам', св. в. **спарду̀ша се** (Геров). – Може би контаминация от *спа̀ря* се (вж. *па̀ря*) и *(за)-душа̀* (вж. *душа̀* гл.). – Срв. *спазду̀ша се*.

спа̀ржа 'раст. зайча сянка, Asparagus officinalis (зеленчуково растение, стеблата на което се ядат, докато са още крехки, а корените – варени)'. – Вероятно чрез рус. *спа́ржа* също, от итал. *spáragio*, от къснолат. *asparagus*, което е от гр. *ἀσπάραγος*, сродно с авест. *fraspar*ə*γa* 'израстък; клонче', лит.

spùrgas 'пъпка на растение'. За руската дума вж. Преображенский 2, 364, Vasmer, REW 2, 705. – Срв. *спара̀нгел, спара̀нги, аспѐржа*.

спарпу̀твам 'изгонвам някого' (Малко Търново). – Неясно. Може би от едни произход със *спарпу̀тя* (вж.), *спарапу̀тьвам* (вж.).

спарпу̀тя диал. 'намеря случайно' (П. Ю. Тодоров). – Неясно. Срв. *спарапу̀тьвам*, *спарапу̀тя*.

спа̀рта 'черта, теглена с помощта на изопнат конец; дъсчица с изопнати на нея успоредни конци за теглене на черти на книга' (Геров). – Произв.: *спарто̀свам* (вж.). – Може би от нгр. *σπαρτά*, форма за мн. ч. от *σπαρτό* 'посев' (срв. и *σπαρτός* 'посаден'), с метонимичен развой на значението. Според Ст. Младенов, ЕтР 600, от нгр. *σπαρταρῶ* 'трепкам, мятам се, пъркам' (неточно отбелязано у него като *σπαρτάρω* 'шавам'), което е неубедително.

спарто̀свам и **спарто̀сувам** 'тегля черта; с изопнато въже тегля черта на нива за редовете, където нещо ще се сади', св. в. **спарто̀сам** (Геров). – Образувано, вероятно на българска езикова почва, като деноминално производно от *спа̀рта* (вж.), с наставка *-са-* по типа глаголи, образувани от изходна гръцка аористна основа.

спарто̀ска 'твърд материал за корсаж' (Твардица, в Молдавия). – Неясно.

спару̀жва се '(за растение, цвят) изгубва сока си, та се свива и сбръчква', прен. 'отслабва в лицето, сбръчква му се кожата', св. в. **спару̀жа се; спару̀жвам се** 'спарвам се' (Доброславци, Софийско), **спару̀жува се** '(обикн. за плод) съсухря се' (Самоков). – Произв.: *спару̀жен* 'увехнал, изсъхнал и свил се (за цвят)' (Софийско), 'изсъхнал, набръчкан от съсухряне (обикн. за плод)' (Самоков). – Може би от изходно *спару̀ша се* (вж.), но с неясно озвучаване *ш* > *ж*. Възможно е и от *спажу̀ря (се),* откъдето – *спару̀жа (се)*.

спару̀шам се и **спару̀швам се** 'изсъхвам, сбръчквам се', св.в. **спару̀ша се** (Панчев), **спару̀шува се** 'губи свежия си вид, увяхва', св.в. **спару̀ши се** (Ново село, Видинско). – Произв.: *спару̀шън* 'увяхнал' (Ново село, Видинско). – Може би от *спа̀ря се* (вж. *па̀ря*), с експресивна наставка *-уша*.

спа̀рям 'спестявам, икономисвам' (Кръвеник, Севлиевско). – Неясно.

спа̀с[1] 'калъч, нож, в рало' (ЮИ). – Може би вторично образувана форма за единствено число от **спаси́*, от нгр. *σπαθί* 'меч, шпага, сабя', с отпадане на краесловното *ι* и често срещана субституция на нгр. *θ* с бълг. *с*.

спас[2] в текст: *Друго нема, попадио, спас, тики да идемо на онъ мос и да ги врьимо под мосъат.* (ЮЗ). – Може би поствербално образуване от *спася̀* (вж.), със знач. 'спасение, избавяне', срв. срхр. *спас* в съчет. *нема му спаса* 'няма отърваване', рус. *спас* в съчет. *спа́су нет* 'няма спасение'.

спаса̀[1], вж. *спася̀*.

спасà² 'опаса, смолясам' (Геров). – Произв. от *пасà* (вж.).

спасè се '(за труп) разлага се, сплува се' (Габрово). – Неясно.

спàсовският в съчет. *спàсовският месец* диал. 'месец май или юни, когато се пада четиридесетият ден след Великден (Спасовден)'. – Произв. от ЛИ *Спас* (вж. *спася̀).* Вж. Й. Заимов, ИИБЕз 3, 1954, 120.

спàстра същ. 'запазване, икономисване, спестяване' (Пирот, Архив Геров). – Поствербално обрауване от *спàстрям (*вж.*).* Вж. Е. Машалова-Начева, ИИБЕз 14, 1967, 179.

спàстрям и нар. остар. **спàстрювам** 'запазвам, прибирам, спестявам, икономисвам, скътвам', св. в. **спàстря.** – Произв.: *поспàстря* 'поскътам, икономисам малко' (Геров). – Произв. от *пàстря* (вж).

спася̀вам 'запазвам от беда, избавям, отървавам', св.в. **спася̀;** стб. **съпасти, съпасѫ** (Зогр., Мар., Асем., Супр. и др.), **съпасати, съпасаѭ** (Зогр., Мар., Асем., Супр. и др.), **съпасение** (Зогр., Мар., Асем., Супр. и др.), **съпаситєль** 'спасител; Спасителят (Исус Христос)' (Супр.), **съпасъ** 'спасение; Спасителят (Исус Христос)' (Зогр., Мар., Асем., Супр. и др.). – Произв.: *спасèние, спасѝтел* 'който спасява някого', название на Исус Христос, *спасѝтелка, спасы̀тель* название на Исус Христос (Банат), *спасѝтелен, спàсьникь* название на Исус Христос (Банат); *Спàсовден* 'църковен празник на четиридесетия ден след Великден', *Спàсувдень* също (Банат), *спàсовденски*; *душеспасение, душеспасѝтелен*; ЛИ: *Спас, Спàса, Спасèна, Спасѝя* (Геров). – Срхр. *спа̏сти, спа́се̄м, спасти, спасу́* 'спася', рус. *спаса́ть(ся)* 'спасявам (се)'. – Праслав. диал. **sъpāsti, *sъpāsǫ, *sъpāsāti, *sъpāsājǫ*, произв. от **pāsti, pāsǫ* (вж. *пасà*), с по-късна специализация на значението под влияние на християнската религия. Стб. **съпасъ** и **съпаситєль** за назоваване на Исус Христос са калки от сргр. *Σωτήρ*, което съответтства на къснолат. *Salvator*. Срв. Miklosich, EtWb 232–233, Ст. Младенов, ЕтР 600, Vasmer, REW 2, 706, Skok 3, 309. – Заето в рум. *Ispas, Ispasul* 'Спасовден' (Цонев, История 2, 107), *a spăsí spăsésc* остар., диал. 'спасявам' (DLR 10/4, 1992, 1317).

спася̀ се 'изплаша се' (Кесарево, Горнооряховско). – Може би със специализация на значението от *спася̀ се* 'избавя се' (възвратна форма от *спася̀*, вж.).

спат 'чекрък за правене на цеви' (Ново село, Видинско). – Може би чрез нефиксиран румънски посредник от нгр. *σπαθί* 'меч, сабя', с преносно развитие на значението, срв. *спас¹, спатѝлка¹*.

спàта 'карта за игра с кръстовидни черни знаци като лист на детелина, трефа', **спатѝя** също, **спатѝи** мн. ч., в съчет. *зная някому спатиите* разгов. 'зная някому тайните, тайните слабости', **испатѝя** диал. 'карта за игра трефа'. – От нгр. *σπαθί* 'вид карта за игра, трефа', от изходно значение 'шпага, сабя, меч', по формата. Вж Ст. Младенов, ЕтР 600, Ст. Илчев, БЕз 11, 1961, 337–338, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158.

спàтено в съчет. *спàтено ткàйво* 'вид родопска тъкан, от която се изработват одеала, покривки, пътеки, килими' (Славеино, Райково, Устово, Смолянско; Петково, Ардинско). – Неясно.

спàти ма 'хрумне ми, дойде ми нещо ненавременно и глупаво на ум, вълпя си нещо' (Смолско, Пирдопско). – Неясно.

спатѝлка[1] 'дървена сабя' (Широколъшки район), 'дъска за чукане на коноп' (Широколъшки район). – Вероятно от нгр. *σπαθί* 'шпага, сабя, меч' (срв. *спат*), образувано на българска езикова почва с наставка *-ил-ка*. – Срв. *спас*[1].

спатѝлка[2] 'жена, девойка' (Широколъшки район). – Неясно. – Би могло да се предположи развитие на преносно значение от *спатѝлка*[1] (вж.) за назоваване на стройна женска фигура.

спатѝсвам 'удрям някого, без да мисля къде и с какво' (Родопите), **спатѝсувам** също (Смолянско, Ардинско, Мадanско, Асеновградско, Девинско). – От аористната основа *(ἐ)σπάθισα* на нгр. *σπαθίζω* 'удрям (със шпага, меч, сабя)', произв. от *σπαθί* 'шпага, меч, сабя' (срв. *спас*[1], *спат, спàта, спатѝя, спатѝлка*[1]). Срв. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158.

спатѝя, вж. *спàта*.

спатръувам 'с последни усилия и възможности направям нещо' (Самоков). – Вероятно във връзка със *спàтрям* 'набавям, намирам' (вж. *пàтря*[2]).

спаф 'дарове, които девойка при омъжване дава на момъка и близките му' (Ситово, Пловдивско). – От диалектен вариант на тур. *çspap*, вж. *спап, спапь*.

спахилък 'военноленна система в Османската империя; спахийски имот; времето, когато войник-спахия е служил на господаря си; данъците, които спахия е взимал от подарените му земи' (Геров). – Производно на турска или на българска езикова почва от тур. *sipahi* (вж. *спахѝя*). – Заето и в арум. *spăhidlĭke* (Papahagi 1974[2], 1105), срхр. *спахѝлук* (Skok 3, 308).

спахѝя истор. 'притежател на владение в султанска Турция; конен войник, кавалерист; господар на чифлик' (Геров), **спахѝ** (Панчев), **спайя** 'едър земевладелец, чифликчия' (Банат). – Произв.: *спаййкя* 'съпруга на чифликчия, чифликчийка' (Банат), *спъйѝка* 'следобедна закуска' (Енина, Казанлъшко), *спахѝйски* 'който се отнася до спахия', *спаййскьи* също (Банат), *спахѝйство, спахѝица* (Геров), *спахѝйче* умал. (Геров), *спахѝца* (Геров). – От тур. *sipahi*. – Заето и в рум. *spahíu*, арум. *spahíĭ*, нгр. *σπαχής*, срхр. *спàхиjа̄, спа̄jа, спа̀jа* (Skok 3, 308).

спàхнува се 'спада, след като е бил подут' (Самоков). – Произв.: *спàхнато* 'спаднало, след като е било надуто' (Самоков). – Срв. *спѝхна се*.

спахòдар 'войник спахия' (Геров). – Вероятно от един произход със *спахѝя* (вж.). – Според Ст. Младенов, ЕтР 600, *-дар* е от перс. *dārem* 'имам'. Образувано като *байрактар* (вж. *байряк*), *хазнадар* (вж. *хазна*).

спа̀цир 'разходка' (Прилеп), **спа̀цирам** 'разхождам се' (Прилеп). – Вероятно със сърбохърватско посредничество от нем. *Spazier* 'разходка', *spazieren* 'разхождам се'.

спа̀ям 'спојавам' (Панчев). – Срхр. *спа́јати, спа̏јāм,* словен. *spájati, spájam*, рус. *спая́ть, спа́яю,* укр. *спая́ти, спая́ю,* белорус. *спая́ць,* чеш. *spájeti, spájim*, словаш. *spájat', spájam*, пол. *spajać, spajam* 'спојавам'. – Праслав. диал. **sъpājāti, sъpājājǫ,* итеративна форма, получена с удължаване на кореновата гласна от **sъpajiti, *sъpajǫ* (вж. *споя̀вам*).

спев, вж. *пѐя¹*.

спекма̀ 'най-хубавата вълна при влачене' (Ново село, Видинско). – Неясно.

спѐнджа диал. 'вид данък по време на турското господство' (Геров), вж. *испенджѐ*.

спенжа̀вам само в произв.: *доспенжа̀вам* 'нуждая се' (Банско). – Неясно.

спенца̀ра 'къса горна дреха' (Котел), **спѐнцер** книж. рядко 'късо палто, сако' (Й. Йовков). – Вероятно чрез рум. *spénţer, spénţeră* също, от нем. *Spenzer*, а то от англ. *Spencer* също, по ЛИ *spencer* (на човека, който е въвел на мода подобни сака). За типа номинация срв. *ѝдънка* 'вид шапка' (по англ. ФИ *Eden*).

сперж диал. 'раст. Asparagus officinalis'. – От един произход с *аспѐржа* (вж.).

сперпелѐва '(за заклана птица) трепере и подскача' (Павелско, Асеновградско). – Вторично образувана имперфективна форма от **сперпелѝ*, произв. от *перпелѝ* (вж.), от звукоподражателен произход.

спѐрус 'раст. Asparagus' (Шумен). – Вероятно погрешно набрано в СбНУ 21, 31–32, вм. *сперж* (вж.).

спестъ̀рна 'успея да направя нещо с мъка' (Тръстеник, Плевенско). – Неясно.

спѐтрам 'успея да направя нещо с мъка' (Доброславци, Софийско), 'добивам, припечелвам' (Банско; Радуил, Ихтиманско; Брезнишко, Трън), **спетръ̀вам** 'скривам' (Софийско). – Вероятно от общ произход със *спатръ̀увам* (вж.).

спетя̀за 'дъска на тъкачен стан, с помощта на която се оформят фигури при тъкане; част от ритли на кола' (Ново село, Видинско), **спетя̀зи** диал. мн. ч. 'два по-дебели и плоски жегола в краищата на ритлите' (Геров). – От рум. *spetează* с подобни значения.

спец 'майстор, вещ познавач'. – От рус. *спец* също, съкратено от *специа́льный* (вж. *специа̀лен*). Вж. Б. Парашкевов, БЕз 31/1, 1981, 64.

спецерѝя остар. 'аптека' (РРОДД), **спецѐрия** остар. 'аптека, дрогерия', **спицарѝя** и **спицерѝя** остар. 'аптека'. – Чрез нгр. *σπετσερία* от итал. *spezierìa*, вж. Л. Ванков, Итал. заемки 290, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158.

спецнѐрин остар. 'аптекар'. – От нгр. остар. *σπετσιέρης* също, вж. РРОДД 472.

спешà диал. 'бързам, върша нещо бързо', 'изпреварвам' (Берковско), 'накарвам, насилвам някого да свърши някаква работа' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **спешàвам** диал. и разгов. 'насилвам някого да свърши бързо някаква работа'; **спешàвам се** диал. и разгов. 'насилвам се да свърша някаква работа'; стб. **спѣшити, спѣшѫ** 'впущам се, устремявам се; старая се, стремя се' (Супр.). – Произв.: *спѐшен* 'бърз, който не търпи отлагане', *спѐшност*, предимно в съчет. *по спѐшност* 'неотложно'; *поспешà* (Геров), *поспешàвам* (Геров). – Словен. *spẹ̑šiti, spẹ̑šim* 'бързам, успокоявам', рус. *спешить*, чеш. *spíšiti, spěšiti*, 'бързам', пол. *śpieszyć się*, горлуж. *spěšić*, долнлуж. *spěšyś*. – Праслав. **spěšiti, *spěšǫ*, произв. от **spěxъ*, вж. *спѐя*. – Вж. Vasmer, REW 2, 707. В съвременния български език думата вероятно е презаета чрез руски, вж. А. Пиронков, РР 2, 1928–1929, 248.

спешà се 'слизам от коня и тръгвам пеша'. – Произв.: *спешѐн* '(за конник) слязъл от коня и тръгнал пеш'. – Произв. от *пеш*[1] (вж.).

спѐшен, вж. *спешà*.

спешѐн, вж. *спешà се*.

спѐя 'вървя, отивам напред, успявам' (Геров); стб. **спѣти, спѣѭ** (Остром., Асем.). – Произв.: *прѐспел* 'превтасам, втасал повече отколкото трябва' (Трънско); *успѐя* (вж.). – Срхр. *до̀спјети, до̀спије̄м* 'успявам, смогвам; дозрявам', словен. *spéti, spẹ̑jem* 'бързам', рус. *спеть, спе́ю* 'зрея, узрявам', струс. **спѣти, спѣю**, укр. *спíти, спíю*, белорус. *спець*, чеш. *spěti* 'бързам; устремявам се нанякъде', стпол. *śpiać, śpieję* 'бързам', горлуж. *spěć* 'възнасям се; издигам се, изкачвам се; бързам'. – Праслав. **spěti, spějǫ*, сродно с лит. *spė́ti, spė́ju* 'успявам', латв. *spêt, spẽju* 'в състояние съм, смогвам', стинд. *spháyate* 'процъвтявам', ствиснем. *spuon* 'удава се', нем. *sich sputen* 'бързам'. Вж. Schulze, KZ 27, 426, Trautmann 274, Буга, ИОРЯС 17, 1, 39, Brugmann, Grundriss 2, 433. Поствербално образуване е стб. **спѣхъ** (Супр.), незапазено в съвременния български език без представка (вж. *успѐх*), със съответствия словен. *speh*, рус. *спех*, струс. **спѣхъ**, укр. *спіх*, белорус. *спех*, чеш. *spěch*, словаш. *spech*, пол. *śpiech*, горлуж. *spěch*, долнлуж. *spěch*. – Праслав. **spěxъ-*, сродно с лат. *spes* 'надежда', вж. Соболевский, ЖМНП 1886, септ., 146, Brugmann, Grundriss 2, 536, 545, Walde–Hofmann 2, 573. – Вж. и Vasmer, REW 2, 707, Schuster-Šewc 18, 1338–1339, Snoj 2003², 685. – Заето в рум. *a dospí, dospésc* 'подквасвам, правя да шупне, втасвам, шупвам; тлея, назрявам' (Rosetti, Influenţă 44, 62).

спѝда¹ 'вихрен буен вятър, вихрушка; вятър с дъжд и сняг; лапавица', **спида̀** също (Церово, Софийско), **спѝдъ** 'вихрушка' (Дервент, Дедеагачко), 'зъл, сприхав човек; лошо време' (Доброславци, Софийско), 'студен вятър, който замразява всичко' (Странджа). – Може би с метонимично развитие на значението от *аспѝда* (липсващо на съответното азбучно място в БЕР), със знач. 'самовила; грозна и развалена жена', откъдето биха могли да се развият значения 'вихрушка', 'лошо време' и т.н. За *аспѝда* вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 74.

спѝда² 'скала, камък' (Геров). – Може би от един произход със *спѝла* (вж.).

спижу̀рвам се 'съсухрям се, набръчквам се, спаружвам се', св. в. **спижу̀ря се** (Кюстендилско). – Произв.: *спижу̀рен* диал. 'сбръчкан, изсъхнал'. – Може би от изходно **спажу̀ря се*, което би могло да се интерпретира като контаминация на *спа̀ря (се)* (вж. *па̀ря*) и *жу̀ря* (вж.).

спѝздя разгов. и диал. 'сбръчкам, смачкам, набръчкам'. – Произв.: *спѝздсен* 'набран, набръчкан' (Русаля, Великотърновско). – Вероятно произв. от *пѝзда* (вж.).

спѝкват ми се 'започвам да имам киселини в стомаха' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Неясно.

спил 'камък от голяма каменна река, образувана от разрушени скали' (Девинско). – Вероятно преоформено от *спѝла* (вж.), където завършекът е преосмислен като показател за членна форма.

спѝла 'канара, зъбер, стена' (Геров), 'плочеста скала, която може да се цепи' (Кукуш), 'скала' (Прилеп; Архив Геров). – Произв.: *спѝлка* 'камък от голяма каменна река, образувана от разрушени скали' (Триград, Девинско), 'стръмна висока карпа' (Порече), 'голям камък, скала' (Дедово, Бойково, Пловдивско), *спила̀ци* събир. 'название на почва', *спило̀к* 'стръмно каменисто място, което не може да се обработва' (Смолянско), *спило̀чье* мн. ч. също (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – От нгр. *σπήλαιον* 'пещера', мн. ч. *σπήλια*, срв. Ст. Младенов, ЕтР 601, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158. – Заето и в арум. *spílă* 'пещера' (Papahagi 966).

спѝлчев книж. остар. 'раздразнителен, избухлив' (Ст. Ботьов; РРОДД). – От рус. *вспы́льчивый* също, произв. от *пыль* 'прах'.

спѝна в съчет.: *спѝна на синджѝр* 'кука на бадия (кофа за вода)' (Твардица, в Молдавия). – От рус. *спина́* 'гръб', укр. *спи́на*. За рус. *спина́*, укр. *спи́на* вж. Vasmer, REW 2, 708.

спѝнам са (**спѝнъм съ**) 'препъвам се' (Хасково). – Възвратна форма от *спѝнам* (вж. *пъ̀на*).

спѝнува се 'спада', св. в. **спѝне се** (Кюстендилско), **спѝнувам** '(за оток, мехур, сварено мляко) свивам се, спадам' (Банско; Говедарци, Самоковско; Трън, Брезнишко). – Варианти на *спѝхвам се*, *спѝхна се* (вж. *спѝхвам*).

спѝнка шивашки професионален говор 'нерязана гънка на крачол, където се зашива коланът'. – От итал. *spina* 'шип', вж. Н. Намеранов, БДиал 1, 234.

спѝням 'преча на нещо свободно да се движи' (Тръстеник, Плевенско), **спѝням са** 'препъвам се' (Тръстеник, Плевенско). – Варианти на *спѝнам*, *съпѝням* (*са*), (вж. под *пъна*).

спир 'спиране, застой, почивка, край, свършек'. – Поствербално образуване от *спѝрам* (вж.).

спѝрам 'преставам да се движа, да действувам; ставам причина нещо или някой да престане да се движи, да действува; отсядам някъде; не позволявам, забранявам', **сапѝрам** 'преставам да се движа' (Доброславци, Софийско). – Произв.: *спиръ̀ц* 'конец от коприна, който се вплита в плитка, за да не се разплита' (Ново село, Видинско), *спира̀ч* 'железопътен служител, който затяга и отпуска спирачките на вагоните', *спира̀чка* 'приспособление за спиране на превозно средство; пречка', *спѝрка* 'спиране, застояване, заставане; място, където се спира; малка железопътна гара'; *поспирам*; *кръвоспѝрче* 'раст. Capsella bursa pastoris' (Габровско). – Префиксално образуване. Вж. *пръ се*.

спѝри в израз *за какви спири* 'за какво, за какъв дявол' (1875, превод), в изреч. *Ами аз за какви спири съм тука?* 'За какво съм, за какви чемери съм тука?' (Геров).– Вероятно от **спѝрии*, с асимилаторно вмъкване на *и* между *п* и *р* и контракция на удвоената краесловна гласна от изходно *спрѝи* 'вещици, самодиви и под.'. За значението срв. израз *за какъв дявол*. Срв. и *спирѝ* 'нещо съвсем непотребно', което би могло да бъде в основата на семантичния развой в посока: 'за какви дребни, маловажни неща'.

спирѝ 'нещо съвсем непотребно' (Троян). – Вероятно от нгр. *σπειρί* 'зърно, зрънце, хапка, пъпка, хапче', *σπυρί* също, с преносно развитие на значението.

спирѝсвам и **спирѝсувам** 'по един особен начин изработвам метала мед', св. в. **спирѝсам** (Геров). – Може би във връзка с нгр. *πυρ* 'огън'.

спѝрит в съчет. *ка̀мфоров спѝрит* 'камфоров спирт' (1873, Книжица за народа). – Вероятно чрез срхр. *спирит* 'спирт, алкохол', което чрез итал. *spirito* 'дъх; спирт, алкохол' е от лат. *spiritus* (произв. от *spiro* 'дишам, изпарявам се'). – Срв. *спирт*.

спирт 'органическо вещество (лесно запалима течност, получена от съдържащи захар плодове); алкохол' (1863, Т. Хрулев), **шпирт** 'спирт, силна ракия' (Доброславци, Софийско) **шпѝрто** 'спирт' (Кукуш), **спѝртове** мн. ч. (1872, превод). – Произв.: *спѝртен* 'който съдържа или се отнася до спирт'

(1859, Цариградски вестник), *спиртлив* 'спиртен' (1868, превод), *спѝртник, спѝртност* 'съдържание на спирт', *спѝртов* 'който съдържа спирт' (1869, Дунавска зора), *спиртовит* също (1868, П. Р. Славейков), *спиртòсам* (вж.); *спиртомѐр* (1874, Гюзелев), *шпиртулòкь* 'спиртник' (Кукуш). – Вероятно чрез срхр. *спирт* 'алкохол', рум. *spirt* също или рус. *спирт* от лат. *spiritus*. Облиците *шпирт*, *шпѝрто* са с *ш*- на българска почва. Формата *шпиртулòкь* е образувана под влияние на нгр. *σπιρτόλογος* или тур. *ispirtoluk* със същото значение. – Срв. Преображенский 2, 365, Vasmer, REW 2, 708, Skok 2, 540. – Заето и в тур. *ispirto* 'алкохол', нгр. *σπίρτο* също. – Срв. *спѝрта, спѝрто*[1].

спѝрта мн. ч. 'спиртове' (1824, П. Берон). – От нгр. *σπίρτα*, форма за мн. ч. от *σπίρτο* 'спирт'. – Срв. *спирт*.

спѝрто[1] 'кибрит' (Смолянско; Маданско; Асеновградско; Девинско; Златоград, Маданско). – От нгр. диал. *σπίρτο* също, което е със специализация на значението на новогръцка почва от *σπίρτο* 'спирт' (вж. *спирт*). Вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158. – Срв. *спѝрто*[2].

спѝрто[2] в съчет. *спирто-ракис* 'алкохол' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Вероятно образувано като композитум на базата на нгр. *σπίρτο* 'алкохол, спирт'.

спиртозен 'който съдържа спирт' (1871, Пчелица), **спиртуозен** също (1875, Знание). – Вероятно чрез рум. остар. *spirituós* 'спиртен' или срхр. *спиртуозан* също, от западноевропейски езици, на базата на лат. *spirituosus* 'спиртен', произв. от *spiritus* (вж. *спирт*).

спиртòсвам 'препарирам със спирт', св. в. **спиртòсам**; **спиртòсвам се** разгов. 'напивам се', св. в. **спиртòсам се; шпиртòсвам** 'спиртосвам' (Доброславци, Софийско). – Произв. *шпиртòсин* 'спиртосан' (Кукуш). – Производни от *спирт, шпирт, шпѝрто* (вж. *спирт*), с наст. *-ос-*, както напр. в *ядòсам* (от *яд*).

спиртуозен, вж. *спиртозен*.

списàние 'печатно издание с повече сътрудници, отделните книжки на което излизат в равномерни промеждутъци от време', вж. *пѝша*[1].

спѝски мн. ч. 'списъци, анали' (1875, Сб. Сокол). – От рус. *спѝски*, мн. ч. от *спѝсок* (сродно с бълг. *спѝсък*, вж.).

спѝсък 'регистър', вж. *пѝша*[1].

спитàл рядко остар. 'болница' (1872, Летоструй), **спитàля** също (Геров), **спитàло** рядко остар. също (Летоструй). – Чрез нгр. *σπιτάλι* от итал. *ospitale*, което е от къснолат. *hospitale*. Срв. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158.

спѝтен 'смачкан, сритан, спухан' (1884, З. Стоянов). – Еднакво със *спѝтен* 'сплескан' (вж. под *пѝта*). – Срв. *спѝтлям*.

спѝтлям (**спѝтльъм**) 'смачквам', св. в. **спѝтля** (**спѝтльъ**) (Хасково). – Произв.: *спѝтлен* 'смачкан' (Хасково). – Вероятно от *спѝтя* 'смачкам нещо като пита' (оттето е *спѝтен* 'сплескан' и 'смачкан, сритан, спукан', вж.), с формант -*л*- по експресивни причини, срв. *сбутам* : *сбутлям*; *тутам* : *тутлям* : *тутлява*.

спитърхвам 'спестявам, нареждам, постигам с големи усилия', св. в. **спитърхам** (Котел), 'струпвам' (Шумен). – Неясно. Срв. *спитъ̀рън*.

спитъ̀рън 'спестен' (Енина, Казанлъшко). – От **спитърхан*, причастна форма от *спитърхам* (вж. *спитърхвам*).

спѝхвам 'спадам, свивам' (РРОДД), **спѝхвам се** 'свивам се', св.в. **спѝхна се**. – Еднакво със *спѝхвам се* 'излиза ми въздухът' (вж. под *пѝхам*[2]).

спихтя̀вам се 'ставам на пихтия', св. в. **спихтя̀ се** (Геров), **спихтя̀вам са** 'смачквам се, сплувам се' (1875, Ступан). – Произв. от *пихтѝя* 'сгъстена течност; нещо смачкано' (вж.).

спѝца 'дърво или желязна пръчка, която съединява главината на колело с обиколката; заострена клечка' (Геров), 'чамова треска' (Кукуш), 'игла за плетене' (Кочан, Гоцеделчевско; Доспат, Пещерско; Кестен, Девинско), 'ос на совалка' (Ягодина, Девинско), 'подострена клечка за дупчене на нещо' (Кръвеник, Севлиевско). – Срхр. *спи̏ца*, словен. *špíca*, рус. *спи́ца*, струс. **стъпица**, **стьпица**, **спица**, укр. *спи́ця*, белорус. *спі́ца*, чеш. *špice*, стчеш. *stpice*, словаш. *spica*, пол. *sztpica*, *śpica*, горлуж. *stpica*, *stwica*. – С две възможности за праславянска реконструкция: **stъpica*, при която могат да се очакват като съответствия латв. *stups*, *stupe* 'прът с увит на него парцал за измитане (например на фурна)', *stupas* 'пух; малки клонки', гр. *στύλος* 'пръчка; дръжка; стъбло, стрък', стисл. *stúfr* 'огризка', стинд. *stupas* 'кичур коса', вж. Ильинский, РФВ 275, Uhlenbeck, Aind. Wb. 374; **stьpica*, което предполага родство с лит. *stìpinas*, мн. ч. *stipinai* 'подпорка на шейна', *stiprus* 'силен, як', *stipti*, *stimpu* 'втвърдявам се, вкочанявам се', латв. *stiprs* 'силен, як', лат. *stipulus* също, *stipula* 'стъбло; сламка', *stipes* 'стъбло; кол; прът', срвиснем. *stif* 'корав, твърд', вж. A. Brückner, AfslPh 41, 50, Trautmann 287, Walde–Hofmann 2, 594. – Ие. **(s)teup-*, *steu-*, **stā-*, **stip-*, **stib-*, вж. Skok 3, 310. – Срв. Vasmer, REW 2, който се обявява против свързването с нем. *Spitze* 'острие' (Miklosich, EtWb 317) или с нем. *spitz* 'островърх', *Spiess* 'копие, пика' (Преображенский 2, 365), а така също и против предполагания германски произход (от ствиснем. *speihha* 'спица'). – Заето в рум. *spiţă* (Thalmann, JIRSpr 1897, 94), 'род, коляно, степен на роднинство, обществено стъпало' (Mihăilă 25), алб. *shpicë* (Десницкая 11).

спицàрин остар. 'аптекар' (1871, Училище), **спицàре** мн. ч. 'аптекари, дрогеристи' (1880, превод). – Произв.: *спицарский* (1880, превод). – Вероятно вторично образувано от *спицарѝя* (вж. *спицерѝя*).

спицарѝя, вж. *спецерѝя*.

спицèр остар. рядко 'аптекар' (1862, П. Р. Славейков), **спицèрин** (1866, Дунав). – Произв.: *спицèрски* (1880, превод). – По *специèрин* също (вж.), от нгр. σπετσιέρης. Срв. от същата гръцка дума рум. *spițér* 'аптекар'.

спицерѝя, вж. *спецерѝя*.

спициàрия остар. 'аптека' (Копривщица). – Вероятно от срхр. *спицијарӣја* също (за което вж. Skok 2, 311).

спичàр остар. 'аптекар' (Кукуш). – Произв.: *спичàрница* 'аптека' (Кукуш). – От срхр. *спичāр* (за което вж. Skok 3, 311).

спѝчки 'спечени белези от изгорено по тялото' (Панчев). – Форма за мн. ч. от **спѝчка*, образувано с наставка *-ка* от *спѝчам*, имперфективен глагол от *спекà*, произв. от *пекà* (вж.). За образуването срв. *срѝчка* от *срѝчам*.

спѝшувам 'хващам някого ненадейно на тясно място', св. в. **спѝшим** (Кюстендилско), **спѝшувам** 'сгащвам, залавям, притискам' (Самоков), вж. *пѝша*[2].

спѝя[1] гл. 'спя' (Геров), **спѝем** също (Зап.). – Във връзка със *спя* (вж.), стб. **съпати, съпѫ**.

спѝя[2] същ. 'сън, спане' (Геров). – Рядко образуване от *спя* (вж.), с наставка *-ия*.

сплав 'смес от две или повече твърди вещества, обикновено метали, стопени заедно'. – Вероятно от рус. *сплав* 'съединение, спойка', поствербално образуване от *сплáвить* (вж. *сплàвям*).

сплàвям 'стопявам', св.в. **сплàвя; сплàвям се** '(за метал) образувам сплав; (нар.) стопявам се, слягам се', св. в. **сплàвя се**. – Вероятно по рус. *сплáвить*, *сплавля́ть* 'съединявам метали чрез разтопяване', произв. от *плáвить* (вж. *плàвя*).

сплàзва се диал. 'попарва се, сплува се', св. в. **сплàзи се; сплàзя се** диал. 'смачкам се, сплескам се' (Елин Пелин). – Неясно. Срв. *сплезя̀вам*.

сплезя̀вам 'смачквам, сниишавам плет, за да може да се преминава от това място' (Странджа). – Неясно. Срв. *сплàзя се*.

сплескỳнь 'лежач, мързеливец' (Годечко). – Вероятно образувано от *сплèскам*, произв. от *плèскам* (вж.), с наставка *-ун* (за експресивното ѝ значение срв. *врескỳн, пискỳн*) и преносно развитие на значението.

сплетнà, обикн. в мн. ч. **сплетнѝ** 'клюки, интриги', **сплèтник** 'клюкар, интригант', **сплèтница** 'клюкарка, интригантка', **сплèтнича** 'разнасям клюки, интригантствувам'. – Производни от *плетà* (вж.). Срв. производни от съответствия на *плетà* в други славянски езици: срхр. *сплèтка* 'клюка', *сплèткāр* 'клюкар', рус. *сплéтник* 'сплетник', *сплéтня* 'сплетня, клюка'.

сплин книж. 'досада, мъка, тъжно настроение, неразположение'. – Вероятно чрез рус. *сплин* 'уныние, хандра' от пол. *splin* 'меланхолия, лошо настроение', културна заемка от англ. *spleen* също, което обикн. се извежда от гр. *σπλήν* 'далак', тъй като лошото настроение се свързва със състоянието на далака. – Срв. от същия произход *сплѝна*.

сплѝна диал. 'далак, Splen, Lien' (Геров), 'дроб' (Долновардарско), 'мъка, потиснато настроение', 'далак' (Хасково; Кукуш; Ново село, Видинско; Смолянско; Ардинско; Маданско; Яковица, Момчилградско; Златоград), 'далак на животно' (Странджа), 'мършаво и слабо животно' (Широколъшки район), **саплѝна** 'далак' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско), 'мършаво и слабо животно' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско), **сплю̀на** също (Съчанли, Гюмюрджинско); чслав. **сплина** 'слезка, далак'. – Произв.: *сплѝница* умал. (Геров), *сплѝнка* умал. (Геров). – От сргр., нгр. *σπλήνα*, което е от стгр. *σπλήν*. Вж. Miklosich, EtWb 318, Ст. Младенов, ЕтР 602, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158. – Заето и в рум. *splínă* 'анатомичен орган'. – Срв. *сплин*.

сплит 'сплетени или завързани на венец предмети, като лук, царевични кочани и под.; връзаница, свесло', 'сплетен като женска коса кромид' (Тръстеник, Плевенско), 'тънки корени в река, преплетени като коса' (Панчев). – Произв.: *сплѝтка* 'плитка, гайтан, венец' (Геров), 'връвчица' (Геров), *сплѝтец* умал. (Геров), *сплѝтче* умал. (Геров). – Поствербално образуване от *сплѝтам*, произв. от *плета̀* (вж.).

сплитнѐва '(за вода) спада, намалява' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Образувано от основата *плит-* в *плѝтък* (вж.), от незасвидетелствувано **(с)плитьнъ* 'направен да стане плитък'. За образуването срв. *бѐден* : *обедня̀вам; гла̀ден* : *огладня̀вам*.

сплу̀скам 'плесна с ръце от изненада' (Прилеп). – Звукоподраж., срв. *плѐскам, пля̀скам, пльо̀скам*.

сплу̀тник 'болник, туберколозен' (Веригово, Карловско). – Вероятно от причастна основа *сплут-* на *сплу̀я се* 'разлагам се' (вж. *плу̀я*).

сплъчквам и **сплъчкувам** диал. 'сплъстявам', св. в. **сплъ̀чкам** (Геров); **сплъчквам се** и **сплъчкувам се** диал. 'сплъстявам се', св. в. **сплъ̀чкам се** (Геров); **сплъ̀чкам се** 'струпам се безредно' (А. Константинов; РРОДД 473). – Произв.: *сплъ̀чкан* диал. 'невчесан, сплъстен' (РРОДД 473). – Неясно.

сплю̀квам 'счупвам', св. в. **сплю̀кна** (Лещен, Гоцеделчевско). – Произв. от *плю̀кам* (вж.) със знач. 'удрям с нещо, което издава пукот'.

сплю̀снат диал. 'сплеснат' (Ив. Вазов). – Призв.: *сплюснатѝна* диал. 'сплеснатост' (И. Н. Гюзелев). – Мин. страд. прич. от **сплю̀сна*, произв. от *плю̀сна*, св. в. от *плю̀скам* 'пукам, удрям' (вж.)

сплю̀тенина диал. 'вид кожно заболяване, екзема, Eczema' (Архив, Ценчев), **сплю̀теница** диал. 'мехурчета по възпалени устни, Herpes labialis', 'при-

лепчива краста по лицето, Eczema, Herpes' (Габрово), **сплю̀то** диал. 'екзема, Eczema' (Архив Цончев). – Производни от причастна основа *сплют-* на *сплю̀я* '(за пъпка, циреи) избия', произв. от *плю̀я* (вж. *плю̀вам*).

сповàда 'крамола' (Широколъшки район; Смолянско; Асеновградско). – Неясно. Може би от изходно **вàда*, с декомпозиция на *с* от *свàда* (вж.), с двойна префиксация за интензификация на експресивността на значението.

сповòйница 'женско угощение по случай раждане на дете' (Кюстендилско). – Вариант на *повòйница* 'погача, която се носи на родилка при първо повиване на бебе' (вж. *повòй*). Вероятно поствербално образуване от **сповѝя*, произв. от *повѝя* (вж. *вѝя*[1]).

спогòда 'сговор, съгласие' (Геров), **спогòдба** също (Геров), 'споразумение'. – Девербативи от *спогодя̀* (вж. *годя̀*).

сподàвям 'потискам, заглушавам', св.в. **сподàвя**. – Произв.: *сподàвен* 'заглъхнал, задушен, потиснат, едва чут'. – Произв. от *дàвя* (вж.).

сподвѝвам 'смогвам, успявам да добия или да доставя', св.в. **сподвѝя** (Смолско, Пирдопско). – Може би произв. от *вѝя*[1], с двойна префиксация. В подкрепа на това предположение срв. *подвѝя* 'задигна, открадна', *свѝя* също.

сподвѝжник 'другар, помощник в някоя трудна и благородна работа', **сподвѝжница** ж. – Произв.: *сподвѝжнически* 'който се отнася до сподвижник', *сподвѝжничество* 'дейност на сподвижник'. – От рус. *сподвѝжник, сподвѝжница* също, получени с префиксация от основата в *двѝгаться* (вж. *двѝжа*).

сподèлям 'разделям, давам и другиму; изказвам пред някого свои мисли, чувства, тайни, скръб, радост; изпитвам същите чувства с някого, съчувствувам', св. в. **споделя̀**. – Произв. от *деля̀* (вж.).

спòдичев[1] и **спòдничев** '(за плат) неравен, негладък с дефекти при тъкането' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско). – Неясно.

спòдичев[2] и **спòдничев** 'който клюкарства' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). – Неясно. Едва ли във връзка със *спòдичев*[1], *спòдничев* (вж.).

сподя̀ла книж. рядко 'съчувствие' (П. Р. Славейков). – Поствербално образуване от *споделя̀* (вж. *сподèлям*).

споенжѝке 'близка роднина' (Хвойна, Павелско, Асеновградско). – Неясно.

споймва диал. 'идва време' (Геров), **споймело**, в съчет. *спойме́ло я да роди* 'дошло време да роди' (Геров). – Може би от **споемва, *споемне*, произв. от *ѐмва, ѐмне* (вж. *ѐмвам*), с първоначално знач. 'започва да има, да става'.

спòйка 'заварка, място, където нещо е споено обединяване', вж. *споя̀вам*.

спокòен 'обладан от спокойствие; неподвижен, несмущаван от вълнение; равномерен', **спокòйствие** 'липса на грижи и вълнение, на шум и безредие; покой, мир, тишина'. – Вероятно от рус *спокóйный, спокóйствие* също (производни от *покóй, покóить* 'пазя, грижа се за някого, пазя от тревога, от грижи, от вълнение', вж. под *покòй*[1]).

спокòйствувам рядко 'стоя спокоен, не се тревожа' (само у Ив. Вазов). – Вероятно авторски неологизъм, образуван като деноминатив от *спокòйствие* (вж. *спокòен*).

сполàй и **сполàйти** нар. 'жив да си, благодаря; благодаря', **сполàйте** също (Геров), **сполàвити** 'отговор на „наздраве"' (Малко Търново), **исполàети** 'за много години' (1855, П. Радов). – Образувано от сргр. съчет. *εἰς πολλά ἔτη* 'за много години', чрез декомпозиция на завършека *-τη*. Наличието на форми от типа *сполавам, сполавай* в Чергедските текстове дава основания да се смята, че *сполай* възниква като преосмислена форма за императив, като *-ти* се преосмисля като Dativus Ethicus. Вж. Sandfeld 42, Шишманов, СбНУ 9, 641, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158, В. Анастасов, Проучв. Вл. Георгиев 1980, 172 и сл., К. Мирчев, ИИБЕз 1, 1952, 236.

сполỳка 'успех, благополучие, добро'. – Поствербално образуване от *сполỳча* (вж. *сполỳчвам*).

сполỳчвам 'постигам нещо добро, преуспявам, смогвам', рядко остар. **сполỳчювам** диал., **сполỳчам** (Геров), св. в. **сполỳча.** – Произв.: *сполучлѝв, сполучлѝвост, сполỳчен; несполỳчен, несполучлѝв, несполучлѝвост*. – Произв.: от *лỳча*[2] (вж.).

спòмен 'нещо, което човек помни, следа в паметта'. – Произв.: *спòменик* остар. 'сборник с оставени за спомен адреси'. – Поствербално образуване от *спомен*à (вж. *споменàвам*).

споменàвам 'изричам, бегло напомням', св. в. **споменà**; **споменỳвам** също, **спомèням** и **спомèнем, спомѝням** 'напомням, споменавам' (Кюстендилско), **споменя̀вам** диал. също. – Двойно префигирани форми от *мня* 'мисля, на мнение съм' (вж.). – Срв. *пòмен, поменà, поменàвам*.

спомоществỳвам остар. 'помагам при издаване на книга или друга благотворителна дейност' (Геров). – Произв.: *спомоществовàтел* остар. 'човек, който предварително плаща книга, та спомага за издаването ѝ; помощник, сътрудник в някоя работа' (рус. остар. *вспомоществовáтель*), *спомоществовàтелка* ж. остар., *спомоществовàние* остар. (рус. *вспомоществовáние*). – От рус. остар. *вспомоществовáть, вспомоществýю* 'оказвам някому помощ', произв. от *пóмощь* (заето от стб. **помощь**), вж. *пòмощ*. – Срв. Б. Цонев, ПСп 64, 251.

спòна диал. 'въже, с което спъват един преден и един заден крак на кон' (Геров), 'въже или верига, с която се спъва кон' (К. Христов), 'въжено или желязно проспособление за спъване на кон, спъвало' (Банат), 'въженце за

завързване на предните крака на кон' (Кръвеник, Севлиевско). – Произв.: *спо̀нец* диал. 'отвесно дърво между горния и долния праг на вратата; греда в паянтова постройка', 'отвесно поставено дърво при строеж, подпора' (Ив. Богоров), 'стръка на кола, климия' (Якоруда), 'стълб, на който стои сграда или друго нещо; двата стълба отстрани на врата между горния и долния праг' (Геров), *спо̀нки* мн. ч. 'три стълба във валявица, тепавица, на които стои столът' (Геров). – Срхр. *спо̏на* 'съединителна греда; скоба; телено копче', струс. **съпона** 'препятствие', словаш. *spona* 'фиба', чеш. *spona* 'закопчалка; брошка; скоба', пол. остар. *spona* 'катарама; напречна греда' – Праслав. **съpanā*, поствербално образуване с друг вокализъм от **sъpęti, sъpьnǫ*, вж. *спъна*.

спо̀нда диал. 'спохождане на родилка с ядене и пиене, понуда' (Геров). – Може би от **спо̀нуда*, акцентен вариант на *спону̀да* (вж.), с изпадане на неударено *у*. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158, неправилно извежда от нгр. *σπονδή* 'възлияние в чест на боговете, празнично тържество'.

спону̀да диал. 'понуда'. – Словообразувателен вариант на *пону̀да* (вж.), с двойна префиксация.

спо̀пвам 'искам настойчиво' (Доброславци, Софийско). – Неясно.

спор[1] 'препирня'. – Произв.: *спо̀рен* (вж. *спо̀рен*[1]), *спо̀ря* (вж.). – Срхр. *спо̏р*, словен. *spȏr*, рус. *спор*, укр. *спір*, род. п. *спо́ру*, белорус. *спор* 'спор', струс. **съпоръ** 'несъгласие, противоречие', чеш. *spor*, словаш. *spor*, пол. *spór* 'спор'. – Праслав. **sъpaгъ*, поствербално образуване от **sъperti*, **sъpьrǫ* възникнало с предст. **sъ-* от **perti*, **pьrǫ* (вж. под *пръ се*). – Срв. Преображенский 2, 366, 43, Brückner, SEJP 510, под *spór*, 441—442, под *przeć*, Ст. Младенов, ЕтР 603, под *спор II*, Vasmer, REW 2, 709, Skok 3, 37, под *prȇti (se)*, Rejzek 595.

спор[2] 'изобилие, плодородие; успех в работата', **споря̀** 'давам добър резултат', **спори̇̀** гл. 3 л. ед. ч. 'върви успешно, удава се; (за храна) насища, задоволява; изработва се за късо време'. – Произв.: *споре̂ж* (вж. *споре̂ж*[1], *споре̂ж*[2]), *спо̀рен* (вж. *спо̀рен*[2]), *спореч* (вж.), *споре̂ш* (вж.), *спо̀рина* (вж.), *спорица* (вж.), *спориш* (вж.), *споровит* 'който спори̇, трае дълго време' (Славеино, Смолянско; Яврово, Асеновградско); *наспоря̀*, *наспоря̀вам* 'умножавам, давам в изобилие', *наспоре̂вам* и *наспа̀ре̂м* '(за земеделски произведения) правя нещо да спори' (Смолянско, Девинско); *неспо̀рен*, *неспо̀рност*. – Срхр. *спо̀рити, спо̀ри̑м* 'споря̀' (Вук), рус. *спор* 'струпване (на нещо на едно място), задръстване, затлачване', *спори́тся* гл. 3 л. ед. ч. 'спори̇, върви (ми)', белорус. *спор* 'изобилие, спор', чеш. *spořiti, spořím* 'икономисвам, пестя', словаш. *sporiť, sporím* също, пол. *sporzyć* 'споря̀, увеличавам се; спори̇ (ми), удава (ми) се. – Праслав. **sparъ, *spariti*, **sparjǫ*. – Сродни със стинд. *sphira-* 'обилен, богат', *sphārá-* 'широк, голям', ствисмен. *sparēn* 'пестя', нем. *sparen* също, стисл. *sparr* 'пестелив', арм. *pʿartʿam* 'обилен', лит. *spė́rus* 'силен'. – Ие. **sphə-ro-*. – Срв. Преображенский 2, 366–367, Brückner, SEJP 510, Ст. Младенов, ЕтР

602–603, Vasmer, REW 2, 710, под *спо́рый,* Pokorny 983, Machek 571, под *sporý*, Skok 3, 313, под *spȍr*, Schuster-Šewc 18, 1343–1344, под *spory.*

спорѐд 'съобразно, съгласно, по; по мнението или думите на някого', диал. 'покрай', 'поради' (Св. Миларов), 'срещу' (Попско, Ивайловградско; Малъкьой, Дедеагачко), **спу̀рид** 'срещу' (Войнягово, Карловско), **спуред** 'поради; съобразено с, по' (Банат), **спуред чи** 'защото, понеже, тъй като' (Банат), **спо̀ред** 'спроти, срещу; по; при, покрай' (Геров). – Произв.: *наспо̀ред* 'според' (Тръстеник, Плевенско), *наспорѐд* (Геров), *наспо̀рекь* предл. за означаване на място, пространство, успоредно на дължина на която се извършва действието (Банат), нареч. 'едно до друго, успоредно, подред' (Банат). – С двойна префиксация от *ред* (вж.). Срв. срхр. *според*, вж. Skok 3, 122–123.

спорѐдничав диал. 'разпръснат, неравен' и **спорѐдничев** диал. също (РРОДД). – Едва ли във връзка със *спорѐд* (вж.), което води към противоположна семантика. Може би от **сподрѐдничав / *сподрѐдничев,* с възможно първоначално знач. 'безреден', с дисимилаторно изпадане на *д* в първата сричка.

спорѐж[1] 'спор, изобилие' (Геров). – Произв. от *споря̀* (вж. *спор*[2]).

спорѐж[2] 'бурен с червени цветни кошнички, Senecio vulgaris; раст. бял равнец, Achillea millefolium'. – Образувано от *споря̀ (*вж. *спор*[2]*),* с наставка *-еж*.

спо̀рен[1] 'подлежащ на оспорване, несигурен'. – Срхр. *спо̑ран*, рус. *спо́рный,* словаш. *sporný* 'дискусионен', пол. *sporny*. – Праслав. **sъpor'ьnъ*, произв. от **sъporъ* (вж. *спор*[1]).

спо̀рен[2] 'който върви леко, успешно и резултатно','който се използува дълго време, траен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), 'благодатен, берекетен' (Геров), 'който спори' (Смолско, Пирдопско; Странджа), **спо̀ран** 'който се използува дълго време, траен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), **спо̀рян** 'доходен, изобилен' (Чешнегирово, Пловдивско). – Произв. от *спор*[2] (вж.).

спо̀рен[3] диал. 'годежен обичай, при който на другия ден след запива майката на годеника, снаха му и сестра му отиват у годеницата с ястие и питие и се сговарят с нея за някои дарове' (Геров). – Произв.: *спо̀рници* (вж.). – Произв. от *спо̀ря* (вж.).

спореч диал. 'раст. върбинка, Verbena officinalis'. – Произв. от *споря̀* (вж. *спор*[2]), с неясно образуване. – Срв. *спорѐж, спо̀риш.*

спорѐчкам се диал. 'спречкам се, скарам се' (С. С. Бобчев). – Вероятно кръстоска от *спо̀ря* и *спрѐчкам се* (вж.). Срв. срхр. *спо̀речкати се* 'спречквам се'

спорѐш 'раст. равнец, Achillea millefolium' – Произв.: *спорешка* 'сложноцветен бурен, от който се туря едно венче в първия чувал от овършаното

и почистено жито, за да бъде спорно, да се напълнят от него много чували' (Чешнегирово, Пловдивско). – Вероятно от *спорѐж* (вж.), с обеззвучаване на краесловната съгласна. – Срв. *спориш*.

спòрина 'изобилие' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), диал. **спорина** 'спор, изобилие' (Геров). – Произв. от *спор*[2] (вж.), с наставка *-ина*. Срв. рус. диал. *спорина́* 'удача, успех'.

спорѝтиче 'някакво растение' (Геров). – Неясно. Би могло да се предполага основа *спор-* в *спорѐж, според* (вж.), но образуването остава неясно.

спорица диал. 'раст. върбинка, Verbena officinalis. – Вероятно образувано от основата *спор-* в *спорѐж, спорѐш* (вж.) с наставка *-ица*.

спорѝчам се 'скарвам се' (Доброславци, Софийско). – Еднакво със *спорѝчам се* 'поспречквам се' в БЕР 6, 214, под *рекà*[1] (дето значението е погрешно отбелязано 'поспречквам' вм. 'поспречквам се').

спориш диал.'раст. върбинка, спреж, Veribena officinalis; раст. бубакерка, Senecio vulgaris' (БотР). – Срхр. *спòриш* 'Verbena officinalis', словен. *sporiš* също, рус. *спорыш*, 'раст. Polygonum aviculare', укр. *спори́ш* също, чеш. *sporýš* 'раст. Verbena officinalis', словаш. *sporyš* също, пол. *sporysz* също, доллуж. *sporyš* също. – Праслав. **sparyšь*, произв. от **sparъ* 'спор, изобилие; спорен, изобилен' (вж. *спор*[2]). – Вж. Vasmer, REW 2, 710, Machek 571, Skok 3, 313, Schuster-Šewc 18, 1343, под *sporušk*. – Срв. *спорѐж*[1], *спорѐж*[2], *спòрен*[2], *спорч*, *спореш*.

спòркувам 'направям нещо криво-ляво' (Самоков). – Неясно.

спòрници 'майката, снахата и по-малката сестра на годеник, когато са отишли у годеницата на „спорен"' (Геров). – Произв. от *спòрен*[3] (вж.).

спòрниче диал. 'раст. Veronica spuria' (Геров). – Вероятно произв. от *спорѝ* (вж. *спор*[2]). – Срв. *спорѐш, спорица, спориш*.

спòря 'водя спор, препирам се'. – Произв.: *заспòря, заспòрвам; наспòря се, наспòрвам се; поспòря, поспòрвам*. – Срхр. *спòрити, спòри̑м*, рус. *спо́рить, спо́рю*, укр. *спо́рити, спо́рю*. – Праслав. **sъpariti*, произв. от **sъparь* (вж. *спор*[1]). – Срв. Преображенский 2, 366, 43, Ст. Младенов, ЕтР 603, Vasmer, REW 2, 709, под *спор*.

спорѝ, вж. *спор*[2].

спорѝвам се 'падам, завалям се, като вървя по неравно място' (Луковит), **спорѐвам са** 'спъвам се' (Габаре, Белослатинско), **спорѐвам се** 'препъвам се' (РРОДД). – Неясно.

спòсоб 'начин на действие; похват, метод', **спосòб** (1835, Н. Хилендарец), **способ** (1844, Царственик, Будим; 1846, сп. Любословие), **спосòбен** 'който има способности; даровит, талантлив; годен за нещо; който е в състояние, който може да извърши нещо' (1835, Н. Хилендарец), **спосòбност** обикн. вмн. ч. 'вро-

дена възможност за умела, творческа проява в дадена област; дарба, заложба, талант, умение, възможност да се извърши нещо; свойство' (1850, Г. Йошев) **способствувам** книж. 'спомагам, съдействам, допринасям', **способствовам** (1873, Н. Михайловски). – От рус. *спо́соб* също и производните му *спосо́бный, спосо́бность, спосо́бствовать*, вж. А. Пиронков, РР 2,1928–1929, 248 (за *спо̀соб*). Според Jakobson 2, 1971, 643, рус. *спо́соб* е заемка от чеш. *způsob* също, чрез пол. *sposób*, което може да се приеме, като се има предвид, че рус. *спо́соб* е засвидетелствано от началото на 18 в. (1704 г.). – Срв. *посо̀бие*.

споя̀вам 'съединявам, слепвам на огън с разтопен метал или с някакво лепило; крепко съединявам', св. в. **споя̀**. – Произв.: *спо̀йка* 'заварка, място където нещо е споено, обединяване'. – Срхр. *спо̀јити*; *спо̏јӣм*, словен. *spojíti, spojím*, рус. *спои́ть, спою́*, укр. *спо́їти, спо́ю*, чеш. *spojiti*, *spojím*, словаш. *spojiť*, пол. *spoić, spoję*, доллуж. *spojś, spoju* 'споя'. – Праслав. **sъpajiti, *sъpają*, произв. от **pajiti, *pają* (вж. *поя̀*[2]). – Срв. Brückner, SEJP 426, Schuster-Sewc 18, 1342. – Срв. *спа̀ям*.

справедлѝв 'който действува съгласно с правдата, с истината; обективен, безпристрастен; който е основан на истината, на правдата; който е такъв, какъвто трябва да бъде; основателен', **справедлив** (1859, Царигр. в-к, сп. Бълг. книжици. – Произв.: *справедлѝво, справедлѝвост*. – Вероятно от рус. *справедли́вый*, което според Brückner, SEJP 510, е от пол. *sprawedliwy* (от 14 в. в библ. текст), а то е вероятно от чеш. *spravedlivý*, съществуващо паралелно със *spravedlný*. Чеш. *spravedlivý, spravedlný* са според Machek 481, различни суфиксални образувания от съчет. *s pravdou*. Срв. стчеш. *pravedlivý, pravedlný* (Šimek, SSČ). Славянските отименни прилагателни на *-liv(-)* се налагат на един по-късен етап в отделните езици под влияние на подобните отглаголни образувания. Според Л. Селимски, СъпЕз 4/2, 1979, 75, бълг. *(не)справедлив*, както и *злоблив, милозлив* и др., не са заети от руски, а са получени чрез възобновяване със суф. *-лив* на стари образувания със суф. *-ив*, като *правдив, незлобив, милостив*.

спра̀ма диал. 'срещу, спрямо' (Геров). – Вариант на *спрѐма, спро̀ма, спрома̀* също (вж.).

спрѐга[1] 'впрегнати на едно два чифта волове на един товар; четворка' (Трънско), 'добитък за един ярем' (Ботевградско), 'място, където е било или където нещо е спрегнато' (Геров), **спрьѐга** 'съдружник, един от двамата стопани, които заедно изорават нивите си, когато имат по един вол' (Лилково, Пловдивско), **спрьѐ̏га** ж. също (Обидим, Разложко; Ерма река, Мааданско), **спрьо̀га** ж. 'тока̀' (Смилян, Смолянско), **спря̀га** ж. 'взаимно овършаване или изораване с добитък на двама стопани' (Яврово, Асеновградско; Ситово, Лилково, Пловдивско), 'съдружник' (Сърница, Хасковско), хамутчийски термин 'тока̀' (Тетевен), м. 'съдружник – един от двамата стопани с по един вол или кон, които се уговарят заедно да изорат нивите си' (Наречен, Асеновградско), **спря̀ги** мн. ч. 'торбичка за мъжките семенни жлези (scrotum)' (ДА); стб.

съпрѧгъ 'ярем, хомот; двойка впрегнати животни; двойка'. – Срхр. *спрѐга, спрѐг* 'впрягане в плуг или кола на животно с това на съседа; плуг или кола с впрегнат добитък', *спрѐг* 'съединяване, свързване', словен. *sprêga* 'впряг', укр. *супря́га* 'впрегната за съвместна работа двойка коне или волове на двама стопани', пол. *sprzęg, sprząg* 'хамут, впряг', глуж. *spřah* 'впряг'. – Праслав. **sъpręgъ, *sъpręgā*, отглаголни имена от **sъpręgti* (вж. *спря̀гам*[1]). За *спря̀га* с -*я̀*- от стб. ѧ срв. диал. *пя̀та* (от стб. пѧта), *гря̀да* (от стб. грѧда), като последното се среща редовно в много родопски и тракийски диалекти, вж. Сл. Керемидчиева, Говорът на Ропката 113. В източните говори *спря̀га* е по гл. *спря̀гам* (вж. *спря̀гам*[1]). – Срв. *спрѐжда*[1].

спрѐга², вж. *спря̀гам*[2].

спреж диал. 'раст. кукуряк, Helleborus odorus', 'раст. Helleborus niger' (Геров), 'раст. Adonis vernalis', 'клечица от билково растение, с което се лекува рана; раст. Senecio vulgaris' (Горна Рибница, Гореме, Вракуповица, Цапарево, Санданско; Сушица, Благоевградско), 'начин на лекуване на едър рогат добитък с кукуряк' (Българене, Ловешко), в съчетания *питомна спреж* диал. 'раст. Helleborus odorus' (БотР 179), *спреж дива* 'раст. Adonis vernalis' (БотР 516), **спраж** 'кукуряк' (БотР 516); стб. **спрѧжь** 'кукуряк' (Йоан Екзарх, Шестоднев). – Произв.: *спрѐжа* ж. (вж.), *спрежу̀вам* 'лекувам болен от шап добитък' (Филипово, Разложко), *спреджо̀сам, спреджо̀свам, спреджо̀сувам* също (Обидим, Осеново, Кремен, Разложко); *за̀спрежа, заспрѐжвам* 'слагам стрък кукуряк на болни места на домашни животни (предимно в ушите), за да ги излекувам' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), *за̀спрежа, заспрѐжувам* 'пускам кръв на болно животно, като в направения разрез поставям за лек клечка от специална билка' (Вракуповица, Горна Рибница, Гореме, Цапарево, Санданско; Сушица, Благоевградско), *заспрѐжам* 'лекувам болен от шап добитък' (Белица, Разложко), *заспрѐжем* също (Неделино, Мааданско), *заспрѐжвам* също (Балдево, Баничан, Скребатно, Гоцеделчевско; Якоруда; Бабяк, Бачево, Горно Драглище, Долно Драглище, Разложко; Равногор, Пещерско; Сърница, Дорково, Костандово, Велинградско; Паталеница, Пазарджишко; Банско; Средногорци, Маданско; Джурково, Ивайловградско; Момарско, Смолянско), 'лекувам чрез изтегляне на вода от добитъка' (Жижево, Гоцеделчевско), *за̀спрежвам* 'лекувам болен от шап добитък' (Козарско, Пещерско), *заспрьѐжвам* също (Лъжница, Гоцеделчевско), *заспро̀жвам* също (Полковник-Серафимово, Долно Райково, Горно Райково, Смолянско; Богутево, Асеновградско), *заспро̀жьвам* също (Брезе, Смолянско), *заспрьо̀жьвам* също (Горна Арда, Смолянско), *заспрѐжавам* също (Ракитово, Пазарджишко), *заспрьежьѐвам* също (Водни пад, Смолянско), *заспрьо̀жьевам* също (Буйново, Смолянско), *заспрѐжувам* също (Делчево, Ляски, Нова Ловча, Лъки, Осина, Тешово, Гоцеделчевско; Годлево, Добърско, Разложко; Разлог; Варвара, Пазарджишко). – Срхр. *спрѐж* 'Helleborus', хърв. диал. *sprȇž* също, словен. *sprȇž* също, *sprž̑* 'Helleborus viridis'. – Праслав. диал. **sъpręžь*, образувано с наст. *-jь*

от основата на гл. **sъpręgti* (вж. *спрѝгам*[1]). Вж. Л. Димитрова-Тодорова, БЕз 23/1–2, 1972, 110–111. Skok 3, 38, отхвърля Daničić 294, който също свързва срхр. *спрêж* с праслав. корен **pręg-*, и го обяснява от срхр. *прêзати* 'скачам'. Bezlaj 3, 300, смята етимологията на Скок за неубедителна, а думата за неясна. С резерви приема връзка с лит. *spùrgas* 'възел, възлеста част на дърво; пъпка', *spùrga* 'хмелов плод', латв. *spurdze* също, тъй като билката се е използувала против въшливост, за което привежда немски паралели, като *Lauswurz*; допуска и родство със словен. диал. *spržȇlj* 'насекомо', прилаг. *spržìv* 'червив' и реконструира неправилно **sprěžь* покрай **sprьžь*.

спрѐжа ж. 'ваксина' (Бобошево). – Произв.: *зàспрежа, заспрѐжувам* 'ваксинирам' (Бобошево), *заспрежувач* 'ваксинатор' (Бобошево). – Произв. от *спреж* (вж.) с обновяване и специализиране на значението в говора. Възможно е да е поствербално образуване от *-спрѐжа*, засвидетелствано в *зàспрежа* (вж. *спреж*), развило в говора знач. 'ваксинирам'. Вж. Хр. Дейкова, За някои проблеми при разработване на етимологична статия от гнездови тип (върху материал от „Български етимологичен речник“) (под печат).

спрѐжда[1] диал. 'токà', 'прът за притягане на връзки (въжета, синджири) на товар, затегалка, стяга' (Елена), **спрьо̀жда, спро̀жда** 'токà' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско). – Произв.: *заспрѐждьъ, заспрѐждьъм* 'притягам силно с прът натоварени дърва, върлини и др., за да не изпадат при возене' (Елена). – Поствербално образуване от **спрѐжда*, произв. от **прѐжда*, което е от праслав. **pręzgāti, *pręždą*, а то е вероятно във връзка с **pręgti, *pręgą* (вж. за праславянската форма *прѐжда*[2]). Вж. *спрѝга* 'токà' (под *спрѐга*[1]). Срв. *прѐждало* 'катарама', *прѐждело* 'токà, катарама', *преждело̀* също, *прѐждило* също, *преждѝло* също, и под., които неправилно се извеждат от *прѐжда*[2] (вж.), за което вж. *спрѐжда*[2]. Вж. Хр. Дейкова, За някои проблеми при разработване на етимологична статия от гнездови тип (върху материал от „Български етимологичен речник“) (под печат).

спрѐжда[2] 'кукуряк' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). – Произв.: *спрѐждям* 'поставям лековита билка под опашката на простудено добиче' (Елена), *спрѐждвам, спрьѐждувам* 'слагам спреж на ухото на болен добитък' (Павелско, Хвойна, Асеновградско); *заспреждям* 'лекувам овце от болестта крачан, като поставям на ухото сух корен от кукуряк' (Веригово, Карловско), *заспрѐждвам, заспрѐждувам* диал. 'на подпухнало и отекло място на добитък прокарвам под кожата спреж', *заспрѐждим* 'лекувам болен от шап добитък' (Добростан, Асеновградско), *заспреждювам* 'лекувам болен от шап добитък, като с кукуряк пробождам ушите му' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), *заспрьо̀жгювам* 'лекувам болен от шап добитък' (Тела, Солища, Смолянско), *заспрьо̀жгувам* също (Върбово, Смолянско). – Еднакво със *спрѐжда*[1], но с друг развой на значението. Срв. *прѐжда*[2] 'лекувам болна овца или коза, като слагам корен от кукуряк в дупка на ухото' (Смолско, Пирдопско), което е образувано чрез преразлагане от **спрѐжда* със същото значение (произв. от *спрѐжда* 'ку-

куряк'). Вж. Хр. Дейкова, За някои проблеми при разработване на етимологична статия от гнездови тип (върху материал от „Български етимологичен речник") (под печат). – Срв. *спреж*.

спрежѐние грам. 'изменение на глаголните форми по лице, число, време и под.; група глаголи, които имат еднакви форми на изменение' (1806, Софроний Врачански, Неделник; 1859, Т. Хрулев, Българска граматика). – От рус. *спряжéние* също (калка на лат. *coniugātio* също), адаптирано към фонетичната система на българския език.

спрѐжник 'съдружник в оране' (Вердикал, Софийско), **спрежник** сарашки термин 'тока̀' (Слатина, Ловешко), **спрежници** 'хора, които работят някой имот заедно' (Панчев). – Срхр. *спрȅжнӣк* 'един от двамата съдружници в общ впряг с по едно животно; кон или вол, впрегнат с друг', словен. *sprẹ̑žnik* 'другар, събрат'. – Праслав. диал. (южнослав.) **sъprężьnikъ*, образувано от основата в **sъpręg-ti* (вж. *спря̀гам*[1]) и суфикс *-ьnikъ*.

спрема̀ 'срещу, спрямо; в сравнение с' (Кутугерци, Кюстендилско; Кюстендилско краище, Босилеград), **спрѐма** 'насрещу, според' (Велес; Старо Нагоришно, Кумановско), **спрема** 'срещу, спрямо; в сравнение с' (Кюстендилско), 'срещу' (Зап.). – Произв.: *спрѐмам* 'приготвям, стягам', св. в. *спрѐма* (в 3 л. ед. ч. *спрѐми*) (Геров; Прилеп; Брезник; Великовци, Брезнишко; Гърци, Видинско; Петралица, Кумановско) (Геров). – От **sъ* (вж. *с*) и **prěmā* (> срхр. *према* 'срещу, напротив'), срв. и сродното *пря̀мо*. Бълг. диал. *спрѐмам* съответствува точно на срхр. *спрéмати, спрȇмāм* 'приготвям'.

спрѐпинам, вж. *пъна*.

спрѐчквам (се), **спрѐчкам (се)**, вж. *пряк*.

сприя̀[1], вж. *сприя̀*.

сприя̀[2] 'зъл, сприхав човек' (Доброславци, Софийско). – Отглаголно същ. от **спри̏хам* (вж. *при̏хам*); еднакво със *сприя̀*. (вж.). – Срв. *спри̏хав*.

сприпет 'стегнат, тесен, притеснен' (Банско). – Образувано с представки *съ-* и *при-* въз основа на стб. причастие **пѧть** (вж. *пъна*), вж. R. Bernard, Изсл. Романски 1960, 373.

спри̏хав 'който лесно се гневи; раздразнителен, избухлив', **сприя̀в** 'сприхав' (Доброславци, Софийско; Тръстеник, Плевенско; Долна Баня, Ихтиманско; Дебърско). – Произв. от **спри̏хам* (вж. *при̏хам*). Срв. *сприя̀*. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 603.

сприя̀ 'вихрушка, виелица, буря', 'внезапен буен вятър, който се вие спираловидно, често пъти отнася трева, листа и прашинки (смятан за „нечист вятър", свързан с духове, които пакостят на хората)' (Видин; Цар-Петрово, Кулско; Севлиево; Чипровци, Монтанско), 'буря' (Владиславци, Сливнишко; Комщица, Годечко), 'вихрушка с прах' (Чипровци, Монтанско), 'вихрушка'

(СЗ), 'силен вятър, придружен с дъжд или град' (Дондуково, Ломско), 'силен вятър' (Царибродско), 'самодива' (СЗ), **спрѝа** 'буря, лошо време' (Доброславци, Софийско), 'силен дъжд, буря' (Ленково, Никополско), 'силен вятър' (Габаре, Белослатинско), 'буря' (Долна Митрополия, Плевенско), 'силен, проливен дъжд' (Тръстеник, Плевенско), **спрѝъ** 'буря, стихия' (Кулско), **спрѝи** мн. ч. диал. 'митични същества, които нямат определен образ, но срещата с тях носи нещастие, болест (апоплексии, парализи и др.)' (Вакарелски, Етнография 437), **сприхѝè** 'студена буря, която замразява' (Странджа). – От **спрѝха*, отглаголно произв. от **спрѝхам*, вж. *прѝхам;* вж. Ст. Младенов, ЕтР 603. – Срв. *спрѝа²*, *спрѝхав.*

спрѝгам са 'сдружавам се с някого при оран, за да използуваме заедно воловете си' (Петров дол, Маданско), **спрьѝгам са** също (Влахово, Смолянско). – Произв.: *спрьѝга* 'тока' (Смилян, Смолянско), *спрьѝгник* 'съдружник при оране' (Шаренка, Мъглища, Бориново, Маданско), *спрѝгници* 'двама стопани, които имат по един вол или кон и се уговарят заедно да изорат нивите си' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско; Долен, Момчилградско; Манастир, Асеновградско). – Варианти на *спрѝгам¹* (вж.), с *ѝ, ьѝ* на мястото на стб. **ѫ**.

спромà 'срещу, спрямо' (Метохия, Кюстендилско краище; Горни Коритен, Долно Кобилье, Кюстендилско), **спрòма** също (Извор, Брезнишко), **спрома** в нар. песни: *мома умрела спрома неделя...* (Бусинци, Трънско), *спрома ньѐга любе стои* (Радово, Трънско). – Въпреки липсата на съответствия в другите славянски езици вероятно старинна форма. – Праслав. **pramā*, сродно с гот. *fram* 'по-нататък', ствисонем. *fram* 'напред, по-нататък, веднага', стгр. *πρόμος* 'челен', умбр. *promom* 'отначало, за пръв път', които са сродни и с праслав. **prěma, *prāma* (вж. *прѝмо*, срв. *спрѐма, спрàма*).

спротѝ 'срещу' (Радилово, Пещерско; Софийско; Самоков; Ковачевица, Гоцеделчевско; Костандово, Велинградско; Нови хан, Елинпелинско), 'срещу, против' (Макоцево, Софийско), 'според, срещу' (Тръстеник, Плевенско), 'според, срещу, отсреща' (Тетевенско), 'според, покрай, съответно' (Сливенско), 'според' (Самоков), **спрутѝ** 'срещу, насреща' (Кукуш), 'срещу, успоредно' (Троянско), **спрòти** 'срещу; според' (Доброславци, Софийско; Ихтиманско), 'според' (Костурско), **спрот** в нар. песен: *Сън сънува будинска кралица / сън сънува спрот света неделя* (Връбница, Софийско). – Произв.: *спротѝя* 'отсреща' (Дебърско; Папрадища, Велешко); *наспротѝ* диал. 'спрямо, според' (Геров), 'срещу, против' (Смолско, Пирдопско), *наспрòти* 'срещу, насреща' (Доброславци, Софийско). – Срхр. *спрȍти*, словен. рядко *sprôti* 'срещу', *nasprôti* също. – Праслав. диал. **sprati*, вж. *протѝв*.

спрѝга¹ ж., вж. *спрѐга¹*.

спрѝга² ж., вж. *спрѝгам²*.

спря̀гам[1], **спрѐгна** 'впрягам; усуквам две или повече нишки заедно, в едно', 'прегъвам веднъж или два пъти нишка, връв и след това я усуквам като едно' (Смолско, Пирдопско; Долно Левски, Панагюрско), **спрѐгам, спрѐгвам, спрѐгна, спрѐгнувам** диал. 'впрягам; (прен.) впрягам някого на работа', **спрѐгам, спрѐгна** 'от две или повече нишки правя една' (Ихтиманско; Громшин, Монтанско; Тръстеник, Плевенско; Софийско), 'впрягам мое добиче в кола заедно с добичето на съседа' (Тръстеник, Плевенско), **спрѐгам, спрѐгнем** 'от две или повече нишки правя една; (прен.) повтарям учебната година' (Милчина лъка, Кулско), **спрѐгам се, спрѐгвам се, спрѐгна се, спрѐгнувам се** диал. 'сядам на работа, впрягам се за работа', **спрѐгам се** 'сдружавам се с някого при оран, когато и двамата имаме само по едно животно' (Лилково, Пловдивско), 'скитам безцелно' (Доброславци, Софийско), **спрегам се** 'приготвям се, стягам се, подготвям се' (Долна баня, Ихтиманско), **спрȅгам се** 'сдружавам се с някого при оран, когато и двамата имаме само по едно животно' (Разлог), **спрȅгам са** също (Батанци, Маданско), **спрьȅгам са** също (Смолянско, Маданско, Асеновградско, Девинско), **спрьẹгнàвạм сạ** също (Кремене, Смолянско), **спрѐгнуам** 'впрягам' (Прилеп), **спрѐдзам** 'съединявам две или повече нишки в едно; слагам двойно – от два ката' (Бърложница, Софийско; Трънско; Долни Романци, Брезнишко), **спря̀гам** 'впрягам мое добиче с друго, което е пак тек' (Сухиндол), **спря̀гам са, спрѐгна са** 'сдружавам се с някого при обработване на земята, когато и двамата имаме само по един вол' (Асеновградско, Ивайловградско; Ягодина, Девинско; Крумовградско; Господинци, Гоцеделчевско) **спря̀гвъм съ** също (Червен, Асеновградско); стб. **съпрѧщи, съпрѧгѫ** 'свържа, съединя' (Йоан Екзарх, Шестоднев), **съпрѧщи сѧ, съпрѧгѫ сѧ** 'свържа се, съединя се; оженя се' (Супр.), **съпрѧгнѫти, съпрѧгнѫ** 'свържа, съединя; опъна, обтегна' (Супр.), **съпрѧгнѫти сѧ, съпрѧгнѫ сѧ** 'оженя се' (Супр.), **съпрѧѕати** 'впрягам' (Ман. хр.). – Произв.: *спрьѐгарь* диал. 'съдружник за оране, когато и двамата имат по един вол', *спрегàт* диал. 'който се впряга, който е за впрягане', *спрьѐгател* 'съдружник' (Виево, Кутела, Смолянско), *спрегàч* също (Търъп, Долно Райково, Горно Райково, Смолянско), *спрьегàч* също (Водни пад, Смолянско; Триград, Девинско), *спрегàчь* също (Лещак, Маданско), *спрьегàчь* също (Жребово, Девинско), *спрѐгване* 'работене на имот заедно, като се впрягат три-четири ярема волове или биволи на трима-четирима стопани', *спреглò* ср. 'уред от сурова (жилава, гъвкава) пръчка и връв, с който се ловят сойки' (Големаново, Кулско), *спрегнàк, спрьẹгнàк* 'съдружник за оране, когато и двамата имат по един вол' (Смолянско), *спрегнàр* също (Елховец, Смолянско), *спрьегнàр* също (Смолянско), *спрѐгник* също (Ситово, Пловдивско; Добростан, Орешец, Асеновградско; Върбово, Маданско; Старцево, Златоградско; Ахряне, Хамбардере, Ардинско; Долен, Момчилградско), *спрьȅгник* също (Малка Арда, Ардинско; Кожари, Девинско), *спрȇжник* (вж.). – Срхр. *спре́гнути, спре́ћи* и *спрȇћи, спрȇгнēм* 'впрегна в същия плуг или кола; впрегна въобще; стисна, свържа; обуздая, овладея', *спре́гнути се* 'впрегна се; свържа се с някого или нещо, сдружа се за някаква работа; обуздая се, овладея се', *спре́зати, спрȇжēм (се)*, словен. *spréči, sprẹ̑žem* 'впрегна заедно', *sprégati*,

sprégam и *sprézati, sprézam* 'впрягам', рус. *спря́чь(ся), спря́гу(сь)* 'впрегна (се) заедно в един впряг; съединя (се), обединя (се)', *спряга́ть(ся), спряга́ю(сь),* 'впрягам (се)', укр. *спря́гти(ся), спряга́ти(ся),* белорус. *спрэ́гчы, спрагу́, спрага́ць, спрага́ю,* чеш. *spřáhnout, spřáhnu* 'впрегна, свържа (изобщо); скача, скрепя', *spřahat, spřahám* 'впрягам', *spřahat se* 'сдружавам се за образуване на един впряг', *spřáhnout se* разг. 'съюзя се, сдружа се (против някого)', словаш. *spriahnut', spriahnu* 'впрегна в един впряг; свържа, обединя', *spriahat', spriaham* 'впрягам', *spriahnut' sa* 'впрегна своето впрегатно животно заедно с това на някой друг; свържа се, съюзя се', пол. *sprząć, sprzęgnąć, sprzęgnę* 'съединя, свържа, скрепя', *sprząć się* 'впрегна общо с някого конете в една кола, плуг', *sprzęgać, sprzęgam* несв., горлуж. *spřasć* 'впрегна', *spřahać* несв. в., долнлуж. *spśěgaś* също. – Праслав. **sъpręgti (sę), *sъpręgą (sę)/ *sъpręgnąti (sę), *sъpręgną (sę)/ *sъpręgāti (sę)* и **sъpręzāti (sę), *sъpręgāją (sę)* и **sъpręzāją (sę),* производни от **pręgti, *pręgnąti, *pręgāti, *pręzāti* (вж. *пря̀гам* и *прѐзам*). Формата за несв. в. *спря̀гам* е с неетимологично *-я-* на мястото на стб. ѫ и е възникнала към формата за св. в. *спрѐгна* по образец на такива двойки глаголи, като *ля̀гам : лѐгна, ся̀дам : сѐдна*. Срв. *кля̀кам, клѐкна* (от праслав. **klęk-*). Вж. Хр. Дейкова, За някои проблеми при разработване на етимологична статия от гнездови тип (върху материал от „Български етимологичен речник“) (под печат). – Заето в рум. *a sprijini, a sprijoni, a sprejeni* 'подпирам, подкрепям, поддържам, помагам', *ne sprijinim* възвр. 'помагаме си взаимно' (с промяна на значението от 'свързвам, обединявам' в 'подпирам, подкрепям', вж. Skok 3, 31).

спря̀гам², спрѐгна рядко 'сгъвам, сдиплям', 'прегъвам, сдиплям плат, платно' (Смолско, Пирдопско), **спрѐгам, спрѐгвам, спрѐгна, спрѐгнувам** диал. 'сгъвам, свивам дреха или плат, за да не се мачка, сдиплям', **спрѐгам, спрѐгна** 'сгъвам' (Радуил, Ихтиманско; Самоковско), **спрѐгнувам** също (Самоков). – Произв.: *спря̀га* ж. 'слабина на човешкото тяло (Regio inguinalis)' (Врачанско), *спрѐгя* ж. също (Куманово), *спрѐга* диал. 'гънка, дипла, бръчка', 'място, дето нещо е сгънато или се сгъва' (Дювернуа), *спрѐгав* '(за вол) тънък, слаб, който едва служи' (Станьовци, Кривонос, Брезнишко), *спрѐгла* 'много слаба жена, слаба, тънка, превита жена' (Трън; Станьовци, Брезнишко). – Формата *спрѐгна* е от **прѐгна*, което е с изпадане на неударено *-ъ-* от **прѐгъна*, акцентен вариант на *прегъ̀на* (вж. *гъ̀на*). *Спря̀гам* е образувано по *спрѐгна*. Срв. диал. *впря̀гам²* 'сгъвам, сдиплям, удвоявам', както и *пря̀гвам* 'прегъвам' (последното – в БЕР 5, 837, където неправилно се привеждат *спря̀гам, спрѐгна* със значения съответно 'прегъвам веднъж или два пъти нишка, връв и след това я усуквам като едно' и 'събирам две или повече нишки в едно', за които вж. *спря̀гам¹*). Вж. Хр. Дейкова, За някои проблеми при разработване на етимологична статия от гнездови тип (върху материал от „Български етимологичен речник“) (под печат).

спря̀гам³, спрѐгна грам. 'изменям глаголните форми по лице, число, време и под.', прен. разг. 'споменавам често името на някого или на нещо'. – Про-

изв.: *спрегателни* в съчет. *спрегателни причастия* (1859, сп. Бълг. книжици). – От рус. *спряга́ть, спряга́ю* също.

спря̀мо, вж. *пря̀мо*, срв. *спрѐма, спрдо̀ма, спра̀ма*.

спуд в съчет. *под спудом* 'скрито, в тайна, без използуване' (П. Р. Славейков). – От рус. *спуд* 'шиник, крина' в съчет. *под спу́дом* 'в скрито, потайно място'. Погрешно у М. Филипова-Байрова, СлСб 1973, 283, от нгр. *σπουδή* 'бързина; усърдие', а то произв. от *σπεύδω* 'бързам'. – За етимологията на рус. *спуд* вж. Vasmer, REW 2, 711. – Срв. *спута̀свам (се)*.

спу̀за 'гореща пепел с малки въгленчета' (Геров; Ново село, Видинско), 'гореща пепел и дребна жар' (Силистренско, Копривщица), 'жар, жарава' (Куфалово, Солунско; Кукуш), 'ситни въглища; пепел' (Загоричане, Костурско), 'пепел от въглен или дърво' (Сопот), 'пепел' (Смолянско; Брусен, Тетевенско), 'нагорещена пепел и въглищен прах на дъното на въглищарска яма' (Мървашко), 'топла пепел' (Враца, Лерин), 'гореща пепел, която се полива с вода и се употребява за компрес' (Долно Левски, Панагюрско; Смолско, Пирдопско), 'полята с вода гореща пепел, която се употребява за компрес' (Ботевград), 'прах и дим, произведен от гореща пепел, която е била залята с вода' (Благоевград), 'вода, смесена с гореща пепел' (Ботевград), 'пепелива вода за пране' (Ботевградско, Силистренско). – Според St. Romansky, JIRSpr 15, 1909, 129, от лат. *spodium* 'пепел; шлак, пепел от метал' (което е заето от гр. *σποδία* 'топла пепел, жарава'), което чрез алб. гег. *shpuzë* 'гореща пепел' прониква в нгр. *σπούζα* 'пепел с малки горещи въгленчета', бълг. диал. *спу̀за* и рум. *spuză* 'гореща пепел' (от което е заето укр. *спу́за, спу́дза*). Според Štrekelj 59, Фасмер, Жив. стар. 15, 3, 52, изходната форма за балканските форми е гр. *σποδία* 'топла пепел, жарава', но вж. против това твърдение Romansky, цит. съч. Според Ст. Младенов, ЕтР 604, Й. Н. Иванов, БЕз 21/4, 1971, 341, наследена от праславянски форма в български и украински от ие. **spong̑- / *speng̑-* (срв. стпрус. *spanxti* 'искра', лит. *spingė́ti* 'светя, блестя', англ. *spunk* 'искра', нем. *Funke* също). Доколкото сродните форми в другите ие. езици са от **spong̑- / spn̥g̑-*, очакваният рефлекс в редица от българските диалекти е *ъ*, а не *у*, както е в *спу̀за*.

спуза̀лям се 'плъзгам се' (Кюстендилско; Бобошево), **спузна̀ се** 'плъзна се' (Бобошево). – Произв.: *спуза̀лкя* 'пързалка' (Бобошево). – Вж. *пуза̀лям се*.

спу̀здра 'жилаво месо' (Сухиндол), 'слабо месо или слаб добитък' (Славеино, Смолянско). – Вж. *пу̀здра*.

спузни̇̀ца 'саморасла череша, на която плодът е дребен и сладък' (Рила, Кюстендилско), **спузница** 'вид череша, раст. Prunus mahaleb' (Бобошево). – Неясно.

спу̀зъ 'жилаво, ципесто месо' (Кръвеник, Севлиевско). – Произв.: *спу̀зъв* 'жилав, ципест' (Кръвеник, Севлиевско). – Сродно с рус. *пу́зо* 'част от стомах на животно', укр. *пу́зо* също, белорус. *пу́зо* също, вж. *пу̀здра*.

спу̀скам, вж. *пу̀скам*.

спута̀свам (се), св. в. **спута̀сам (се)** диал. 'трудя се усърдно, побързвам'. – От аористната основа на нгр. диал. *σπουτάζω*, сргр. *σπουδάζω* 'бързам' (произв. от *σπεύδω* 'бързам'), вж. П. Скорчев, ЕзЛит 2/2, 1947, 21, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158.

спъ̀хвам се нар. '(за нещо надуто, напомпено) слягам се, спадам', св. в. **спъ̀хна се**, вж. *пъ̀хам*[2].

спя 'намирам се в състояние на сън', диал. **спим** също (Зап.), **спа̀въм** 'спя' (Съчанли, Гюмюрджинско); стб. **съпати**, **съплѭ** (Мар., Зогр., Асем., Супр. и др.), **просъпати, просъплѭ, оусъпати, оусъплѭ**. – Произв.: *спайлѝв* 'комуто често се спи, дремлив' (Церово, Бов, Софийско; София), *спа̀нко* 'човек, който много спи и постоянно му се спи, поспалив' (Ресен); *доспя̀, доспѝвам; заспя̀, заспѝвам, заспа̀вам* (Геров), *зъ̀спъ, зъспа̀въм* 'заспивам' (Съчанли, Гюмюрджинско), *зъспѝм, зъспѝвъм, зъспу̀въм* 'започвам да спя', 'намирам се в състояние на сън, спя' (Ново село, Видинско), *заспѐйнувам* 'позаспивам, заспивам малко' (Смилянски район, Райково, Смолянско), *за̀спувам* 'заспивам' (Самоков), *заспъ, заспывам* (Банат); *изспя̀, изспа̀вам, изспѝвам* (Геров), *испъ се* 'спя до насита, наспя се' (Банат); *наспя̀ се, наспѝвам се, на̀спувам се* 'наспивам се' (Самоков); *оспя̀ се, оспѝвам се; отспя̀ си, отспѝвам си; поспя̀, поспѝвам, по̀спиам* 'поспивам' (Долновардарско), *по̀спим, по̀спувам* 'поспивам, спя по малко' (Самоков), *по̀спав* м. 'сън, колкото трае изработването на един по̀став' (Славеино, Смолянско), *поспалѝв* 'който обича много да спи' (Смолянско, Пирдопско), *пуспълѝв* (Хасково), 'сънлив' (Троян), *поспалѝвост, поспала̀нко, пуспъла̀нку* 'сънливец' (Троян); *преспя̀, преспѝвам, преспъ, преспѐвам* 'приспивам; преспивам' (Банат), *преспъ се, преспѐвам се* 'не се събуждам на време, успивам се' (Банат); *приспя̀, приспѝвам, прѝспувам* 'приспивам' (Самоков), *приспива̀лки* 'приспивни песни' (Геров), *приспива̀ч* 'някой, който приспива', *приспива̀чка* ж.; *проспя̀ (се), проспѝвам (се); разоспя̀ се* 'успя се' (Геров); *успя̀ се, успѝвам се, успѝвам, успя̀* 'приспивам' (Локорско, Софийско), *у̀спа* 'приспя' (Църварица, Кюстендилско), *успа̀вам, успу̀вам* 'приспивам' (Трънско; Панчев), *успу̀вам се, у̀спим се* 'успивам се' (Кюстендилско), *у̀спувам* 'приспивам' (Самоков). – Срхр. *спа̏ти, спи̑м* 'спя', *спа́вати* също, словен. *spáti, spím* също, струс. **съпати, съплю** също, рус. *спать, сплю*, укр. *спа́ти, сплю* също, белорус. *спаць* също, чеш. *spáti, spím* също, словаш. *spat', spím* също, пол. *spać, śpię* също, горлуж. *spać* също, доллуж. *spaś* също. – Праслав. **sъpāti, *sъpją*. – Сродно със стисл. *sofa*, англосакс. *swefan* 'спя', стинд. *svápiti, svapati* 'той спи', авест. *xvafsaiti* също, които са от ие. **swep-*, като най-близко до праслав. **sъpāti, *sъpją* е хет. медиопасив *supiani* 'той спи' с нулева степен на коренната сричка (ие. **sup-*). Първоначално атематичен коренен глагол ие. **swepti, *supenti* (мед. **sup-to*), срв. Vaillant, Grammaire comparée 3, 404 – 405, Jasanoff, Stative and middle 98, 104, като предположението за старинен медиален перфект като източник на праслав. **sъpją* е несигурно. – Вж. Miklosich, EtWb 334, Trautmann 292,

Walde–Pokorny 2, 524, Brückner, SEJP 508, Holub–Kopečný 346, Ст. Младенов, ЕтР 604, Vasmer, REW 3, 57, Pokorny 1048–1049, Skok 3, 309–310. – Срв. *сън*.

сра̀ка 'къса лека риза' (СЗ), 'дреха от бяло платно, къса до кръста, с къси до лактите ръкави, употребявана като долна' (Горна Малина, Елинпелинско), **срайка** 'горна памучна дреха' (Пчелище, Великотърновско); стб. **срачица**, 'долна дреха, риза' (Зогр., Мар., Супр.), чсл. срака, сракы, сракъве. – Произв.: *сра̀чник* 'женска дреха' (Раданово, Великотърновско). – Срв. словен. *sráčica, srajca* 'риза', струс. сорочька, рус. *соро́чка* 'селска риза', диал. *сорочи́ца* също, укр. *соро́чка* също, белорус. *саро́чка* също, които са производни от праслав. **sarkā (>* бълг. *сра̀ка*), което е точно съответствие на лит. *šarkas* 'дреха, платнен рибарски кафтан'. Съгласната *-v-* в лит. *švarkas* 'сако; халат', латв. *svā̆rks* 'сако' се е появила може би под влияние на лит. *švarùs* 'чист, спретнат', латв. *svarus*. – Вж. Fortunatov, BB 3, 70 и сл., Trautmann 299, Būga, KS 1, 289, Vasmer, REW 2, 700. Началното *š* в лит. *švarkas* затруднява предположението за заемка от германските езици, срв. стисл. *serkr* 'риза, кафтан, гащи', англосакс. *sierce* (**sarkjôn-*) също, поддържано от Соболевский, ЖМНП 1911, май, 165, AfslPh 33, 480, Hirt, PBB 23, 336, Torp 435, Schrader–Nehring 1, 495. Според Būga, KS 1, 289, Fraenkel, IF 52, 298, заемка от срлат. *sarica, sērica* 'коприна', което е неприемливо поради различието в значенията, вж. Vasmer, цит. съч. Предположението, че германските думи са заемки от славянски (Miklosich, EtWb 316, Шаровольский, Изб. Флоринский 30 и сл., Соболевский, цит. съч.), е невероятно, вж. Vasmer, цит. съч., както и сравнението със стгр. *ἕρκος* 'плет, ограда', лат. *sarciō* 'кърпа', предложено от Meringer, IF 17, 157 и сл. (вж. Walde–Hofmann 2, 479, Vasmer, цит. съч.). Според Steinhauser, SlRev 3, 284 и сл., заедно с алб. *sharkë* 'бял копринен кафтан с червени точици' от араб. *šarqī* 'източен', което също е неприемливо, вж. Vasmer, цит. съч.

сра̀кина 'глинен съд' (Бръщен, Илинден, Гоцеделчевско), 'глинена гледжосана купа или чиния' (Ботевградско). – От *стра̀кина* 'глинена паница' (вж.) с диал. *ср-* от *стр-*.

срам 'свян; неприличие, безчестие, позор', в съчетания *срамъ на мумыте* 'растение див морков' (Банат), *момински срам* 'раст. морков, Daucus carota'; стб. **срамъ** (Мар., Асем., Зогр., Супр.). – Произв.: *сра̀мвам се* 'срамувам се' (Доброславци, Софийско), *срамежли̂в* (вж.), *сра̀мен, стра̀мен* 'посрамен' (Долновардарско), *срамли̂в, сра̀мниче* разг. 'последното бонбонче, сладкиш, цигара и под. при черпене на гости, което човек се стеснява да вземе; раст. Laserpitium', *срамни̂че* 'последното бонбонче, сладкиш, цигара и под. при черпене на гости, което човек се стеснява да вземе' (Тръстеник, Плевенско), 'вид бяло цвете с черно в средата' (обл. Тиквеш), *мъжко срамниче* 'раст. морков, Daucus carota', *срамота̀* (вж.), *срамотя̀, срамỳвам се, срамỳлкя* остар. 'воал' (Софийско), 'невестинска кърпичка за нос' (Самоков), *срамульче* таен майсторски го-

вор 'кърпа' (Кривопаланско), *срамя̀* (вж.); *безсра̀мен, безсра̀мие, безсра̀мник, безсра̀мница, безсра̀мност, бисра̀мнус* 'безсрамност' (Банат), *безсра̀мство; засра̀мя, засра̀мвам, засра̀мувам* 'засрамвам' (Самоков); *нѐсрамен* 'безсрамен' (Заселе, Софийско); *отсра̀мя се, отсра̀мвам се, отсра̀мувам се* 'отсрамвам се' (Самоков); *посра̀мя, посра̀мвам; пресра̀мя се, пресра̀мвам се.* – Срхр. *сра̑м* 'срам', словен. *srȃm* също, струс. *соромъ*, рус. *сóром* също, укр. *сóром* също, белорус. *сóрам* също, пол. *srom* също, доллуж. *srom* също. – Праслав. **sarmъ.* – Стисл. *harmr* 'грижа, мъка, тъга, досада, огорчение, оскърбление', станг-гл. *hearm* 'мъка, тъга, болка; вреда, щета', стсакс. *harm* 'болка, огорчение, оскърбление', срдолнем. *harm* 'болка', ствиснем. *harm, haram* 'мъка, скръб, страдание; оскърбление, обида', авест. *fšarəma-* 'срам', перс. *šarm* също. – Ие. **k̑ormo-*, от което е и латв. *sērmelis* 'ужас'. – Вж. Meillet, Études étym. 428, Bartholomae, Altiran.Wb. 1029, Trautmann 299, Rozwadowsky, RO 1, 103, Benveniste, MSL 23, 403, Walde–Pokorny 1, 463, Brückner, SEJP 511, Ст. Младенов, ЕтР 604, Holthausen, WA 107, Kluge–Goetze 233, Vasmer, REW 2, 700, Pokorny 615, Skok 3, 314 – 315. – Рус. *срам* е заемка от старобългарски, вж. Vasmer, цит. съч.

срамежлѝв 'който изпитва срам', **срамежлъ̀в** също (Банат). – Произв.: *срамежлѝвец, срамежлѝвост.* – Срхр. *срамѐжљив* 'срамежлив', словен. *sramežljìv* също, укр. *сором'яжливий* 'срамежлив'. – Праслав. диал. **sarmě̆žlivъ*, произв. от праслав. **sarmě̆žь* (> словен. *srȃmež* 'срам'), а то с наст. *-ě̆žь* от праслав. **sarmъ* (вж. *срам*).

срамлѝв 'срамежлив, свенлив'. – Произв.: *срамлѝвче* 'последно нещо, което остава при черпене на гости и което всички се стесняват да вземат' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *срамлѝвост.* – Словен. *sramljìv* 'срамежлив', укр. *соромлúвий* също. – Праслав. диал. **sarmljivъ*, произв. от праслав. **sarmъ* (вж. *срам*).

срамотà 'позор, безчестие, срам', 'срам; женски полов орган' (Самоков), 'женски полов орган' (Софийско), **срамотѝ** мн. ч. 'мъжки полов орган' (Софийско), **срамотѝте** също (Габрово), **сръмотà, стръмотà** 'срам, стеснение' (Ново село, Видинско), **срамутà, срамтà** 'позор, срам, срамота' (Банат), **сръмутà** също (Сьчанли, Гюмюрджинско), **срамòта** също (Пезово, Кумановско). – Произв.: *срамòтен* 'срамен', *срамòтно* нареч. 'неприлично' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско), *сръмòтну* нареч. 'срамно, позорно' (Сьчанли, Гюмюрджинско), 'срамно' (Троянско), 'цинично' (Бракница, Поповско), *срамотилак* 'срам, срамота, срамотия' (ЮЗ), *срамотѝя* 'нещо много срамно; неприлично разголени части на тялото', 'срам' (Софийско), *сръмутѝйъ* също (Кръвеник, Севлиевско), *срамòтник* 'човек, който няма срам, безобразник' (Геров), *срамòтница* ж. р., *срамотя̀* (вж.). – Срхр. *срамо̀та, срамо̑та* 'срамота', словен. *sramóta* също, укр. *соромóта* също. – Праслав. диал. **sarmatā*, произв. с наст. *-atā* от праслав. **sarmъ* (вж. *срам*). – Рус. остар. *срамотá* 'срамота' е заето от старобългарски.

срамотя̀ 'срамя', **срамутъ** 'засрамвам, срамя' (Банат). – Произв.: *осрамотя̀, осрамотя̀вам; посрамотя̀, посрамотя̀вам* (Геров), *поосрамоте̏вам са* 'позасрамям се' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско); *усрамотя (се)* 'засрамя (се)' (Долновардарско; Сб. Веркович 567), *устрамо̀тя* (Геров), *усрамутъ* 'засрамя, посрамя' (Банат), *усрамоте̏вам* 'засрамвам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *усрамотѐн* 'посрамен' (Давидково, Петково, Ардинско; Чепеларе; Манастир, Проглед, Асеновградско; Смолянско), *усурумтѐн* 'засрамен' (Габрово, Ксантийско). – Срхр. *срамо̀тити, срамо̀тӣм* 'срамя, петня, позоря, безчестя', словен. *sramotiti, sramotim* 'срамя'. – Праслав. диал. **sarmatiti, *sarmatjǫ,* деноминативен глагол от праслав. **sarmatā* (вж. *срамота̀*). – Рус. остар. и диал. *срамоти́ть, срамочу́* 'срамя' е заето от старобългарски.

срамя̀ 'докарвам срам някому; засрамвам, посрамвам', диал **сра̀мим** (Зап.); стб. **срамити, срамлѭ** (Мар., Зогр., Супр.). – Произв.: *досрамѐе, досрамя̀ва; засрамя̀, засра̀мям, засрамя̀вам, засрамъ* 'накарам някого да изпитва срам' (Банат); *изсрамя̀ се; осрамя̀, осрамя̀вам; обезсрамя̀ се, обезсра̀мям се, обезсра̀мвам се* (Геров); *отсра̀мя се, отсра̀мям се, отсрамя̀вам се,* диал. *о̀сръмьъ се* 'отсрамвам се' (Съчанли, Гюмюрджинско); *посрамя̀, посрамя̀вам*, диал. *пусрамъ, посра̀мен, посрамна* 'посрамена' (Долновардарско); *пресрамя̀ се, пресрамя̀вам се, пресра̀мям се; присрамя̀, присрамя̀вам (се); усрамя̀, усрамя̀вам, усра̀мям (се)* (Геров), *усра̀мим* 'посрамвам, засрамвам' (Кюстендилско). – Срхр. *сра́мити се, сра̑мӣм се* 'срамувам се, срамя се', рус. *соро́мить, соро́млю* 'срамя'. – Праслав. диал. **sarmiti*, **sarmjǫ,* деноминативен глагол от праслав. **sarmъ* (вж. *срам*).

срани̇̀ле 'запазили, погребали' в нар. пес.: *Коги е било ф недѐля, Бонка однеле, сраниле…* (Кула, Видинско). – От *съхрани́ли* със синкопа на ъ и опростяване на *схр-* в *ср-*.

сра̀тор диал. 'раст. стратор' (Геров), **сра̀тура** 'ръжена слама, с която тъпчат самарите' (Плевня, Драмско), **сра̀тул** 'раст. стратор' (Войнягово, Карловско). – Произв.: *сра̀торов* 'страторов', *сра̀тулувъ* в съчет. *ки́тка сра̀тулувъ* (Войнягово, Карловско), *сря̀турува* в нар. пес.: …*с китка босилкова, с вейка сря̀турува* (Перущица). – С диал. *ср-* от *стр-*, вж. *стра̀тор, стра̀тур; сра̀тул* и *сра̀тулувъ* са получени чрез дисимилация *р – р* > *р – л*.

срачѐва са 'заоблачава са, притъмнява' (Славеино, Смолянско). – С опростяване на *смр-* в *ср-* от *смрача̀ва се* (вж. под *мрак*).

сребро̀ 'вид метал', в съчет. *жи́во сребро̀* 'живак' (Геров), **срѐбро** 'вид метал' (Чепеларе; Ихтиманско; Странджа; ЮЗ), в съчет. *жи́ву срѐбро* 'живак' (Странджа), **сребро** в съчетания *живо сребро* 'живак' (Прилеп; Архив Геров, вж. Е. Машалова-Начева, ИИБЕз 14, 1967, 131), *лесиче сребро* 'слюда' (Средни Родопи), 'раст. дяволски пери, лъскавче, Vitrum ruthenicum (Родопите; Панчев), стб. **сьребро** (Мар., Зогр., Асем., Супр., Клоц.), **сьребрьнъ** (Син. пс., Супр., Слепч. ап.), **сьребролюбие** (Слепч. ап., Макед. ап., Охр. ап.), **сьребролюбьць** (Слепч.). – Произв.: *сребра̀р* в нар. песни: …*занесе го при сребра-*

ро... (Чоролево, Ломско), ... *па го прати при сребраро*... (Чипровци), *сребрѐя* 'ставам сребрист, изглеждам сребрист', *сребрѝст* 'подобен по нещо на сребро', *сребриста* в съчет. *сребриста върба* 'раст. Salix alba', *сребрища* мн. ч. в нар. пес.: ...*като бръкнеш само по торбища, ти че вадиш само бре сребрища*. (Гинци, Софийско), *срѐбърен* 'направен от сребро; който съдържа сребро', *сребран* 'сребърен' (Долни Богров, Брезе, Софийско), *сребаран* 'сребърен' (Чепеларе), *сребаранка* в нар. пес.: ...*нарица ми убрица, сребаранка паничка* (Смолянско), *срѐбарен* 'сребърен' (Смолянско), *срѐбрен* 'сребърен' (Ковачевци, Самоковско; Кривина, Софийско), *сребрѐн* също (Банат), *срѐбрьсн* също (Неново, Провадийско), *срѐбрън* 'сребърен' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сребранлѝа* в нар. пес.:...*та му тури седло сребранлѝа*... (Брезье, Софийско), *сребренец* 'раст. бяла топола', *сребреница* в съчет. *чаша сребреница* (Световрачане, Софийско; Годеч), *сребрѐсан* 'посребрен' (Средни Родопи), *сребрец* 'раст. Populus alba', *срѐбърник* остар. 'сребърна монета', *сребърник* 'раст. Dryas octopetala', *сребърници* остар. 'дребни сребърни пари' (Бунархисар), *сребърница* в съчет. *чаша сребърница* 'сребърна чаша' (Цацаровци, Софийско; Копривщица; Обидим, Разложко), *стребр̥нòва* 'сребърна' в нар. пес.: ...*у тебе е чаша стребр̥нòва* (Кюстендилско), *сребърка* 'риба Atherina' (В а к а р е л с к и, Етнография 167), *сребърцѐ* умал., *сребарцѐ* умал. (Пирдоп; Ботевградско), *сребрѝ* рядко 'посребрявам'; *осребрѝ, осребрѝвам; посребрѝ, посребрѐя, посребрѝвам, посрѐбрям; сребрѝстобял* книж., *сребробистър* в градска песен: ...*сребробистър лей се Дунав*... (Русе), *сребровръх* в нар. пес.:...*имаш сина златокоса, златокоса, сребровръха*... (Раковица, Новоселско), *среброглàв* 'с посребрена глава' (Геров; Долни Лозен, Долни Богров, Софийско), *среброзърна* диал. в нар. пес.: ...*нивата да ожанеме*, ...*нивата среброзърната*..., *среброклонно* в нар. пес.:...*едно дърво златовръхо, златовръхо, среброклонно*... (Ябланица, Тетевенско), *среброклòно* (Севлиевско, Троянско, Тетевенско), *среброкорена* в нар. пес.: ...*нива златокласа и среброкорена*...(Копривщица), *среброкòс, сребролистна* в съчетания *сребролистна върба* 'раст. Salix alba', *сребролистна липа* 'раст. Tilia argentea', *сребролистна топола* 'раст. Populus alba', *сребролиста* в съчет. *сребролиста топола, сребролю̀бец, сребролюбѝв, сребролюбие, сребролю̀бка, сребропера* (Койнаре, Белослатинско), в нар. пес.: ...*златоуста риба, сребропера*... ... *риба златоуста, риба сребропера*...(Слатина, Никополско), *сребророг* в нар. пес.: *югича да ми докара,/ югича – сребророгия,/ с кавал да ми засвиря*... (Велковци, Еленско), *среброрък* 'който е със сребърни ръце и каквото похване, на сребро става' (Геров); *безсрѐбърник* 'който няма пари, бедняк; който пренебрегва парите и материалните облаги, безкористен човек', *безсрѐбърница* ж. – Срхр. *срѐбро* 'сребро', словен. *srebrȏ* също, струс. *съребро* също, рус. *серебрó* също, укр. *серебрó, срíблó* също, белорус. *серебрó* също, чеш. *stříbro* също, словаш. *striebro*, също, пол. *srebro* също, горлуж. *slěbro* също, доллуж. *slobro, slabro* също, полаб. *srebrű* също. – Праслав. **sьrebra*, срв. лит. *sidãbras* 'сребро', латв. *sidrabs, sudrabs* също, стпрус. *sirablan* (вин. пад. ед. ч.) също, гот. *silubr*

също, ствиснем. *silabar* също, нем. *Silber* също. Старинна заемка вероятно от някой източен език. Редица автори сравняват *Σιβρυς* река в Либия. – Вж. Uhlenbeck, PBB 20, 44, Meillet, BSL 24, 138, Torp 441, Trautmann, Apr. Sprachd. 427, Vasmer, REW 2, 613–614. Извеждането от МИ *Ἀλύβη* в Мала Азия (вж. Schrader–Nehring 2, 394 и сл.) е съмнително, вж. Vasmer, цит. съч. Според Mikkola, Balt. u. Slav. 41, лит. *sidãbras* е сродно със стгр. *σίδηρος* 'желязо', а германските и славянските форми са заемки, което е също неприемливо. Според Преображенский 2, 279, германските думи са заети от славянски, което е невероятно.

сред 'всред', диал. **сряд, срят, срекь** също, **стред** също (Кукуш; Бр. Миладинови; Архив Геров), **стрет** също (Кюстендилско). – Произв.: *всред*; *досрèд; изсрèд (*Геров*); насред, настрèт* също (Самоков), *нъсред* също (Ново село, Видинско), *насрѐкь* също (Банат); *посрèд; усрèт* 'всред, в средата' (Самоков; Страцин, Кумановско; Ново село, Видинско); *средзùма* 'празник Св. Атанас, 15 януари' (Геров), *средлèтен* 'което става сред лятото' (Геров), *среднòщ, среднощ* 'север' (Белослатинско; Панчев), *срѐкьнòш* 'среднощ, полунощ; север' (Банат), *сря̀днъш* нареч. 'много късно, в полунощ' (Хасково), *срѐкьноштин* 'среднощен, полунощен; северен' (Банат), *средполунощи* 'среднощ' (Панчев; Шуменско). – Срхр. остар. *srjed, сред* 'сред, посред', словен. остар. *srêd, srèd* също, рус. остар. *серед* също, укр. *серед* също, остар. *середь* също, белорус. *сярод, сéрад, сéред* също, стчеш. *střěd* също, словаш. остар. *stred* също, пол. *śród* , горлуж. *srjedź* също, доллуж. *srjeź* също. – Редуцирани форми от праслав. **serdě* (вж. *среде*), вж. ESSJ 1, 232–233.

средà 'място, еднакво отдалечено от всички краища; център; време, момент, еднакво отдалечен от началото и края; меката част на хляб; съвкупност от природни или социални условия', 'сърцевина на диня' (Буково, Осиково, Гоцеделчевско; Стрижба, Тихомир, Крумовградско), 'средната част на диня, зелка и др.' (Ботевградско; Калугерица, Новопазарско), 'сърцевина на дърво' (Стрижба, Крумовградско), **срèда** 'среда на хляб' (Стрижба, Крумовградско; Кочан, Гоцеделчевско), **срѐда** също (Смолянско; Бориково, Средногорци, Маданско; Петково, Ардинско), **средъ** 'средна част, среда' (Банат; Шумнене, Тетевенско), 'среда на хляб' (Габрово; Казанлък; Горноселци, Гоцеделчевско), **средъ̀** също (Ахряне, Смолянско), **срêдъ** 'средна част, среда; среда на хляб' (Ленково, Никополско), **срьедà** 'среда на хляб' (Бряговец, Девесилица, Крумовградско; Лещен, Гоцеделчевско), **срьèда** също (Плетена, Ореше, Гоцеделчевско; Загражден, Кутела, Смолянско), 'сърцевина на диня' (Нова Ловча, Гоцеделчевско), **срьѐда** 'среда на хляб' (Маданско; Смолянско; Лъкавица, Асеновградско, Джурково, Ивайловградско; Златоград; Лилково, Пловдивско; Црънча, Гоцеделчевско), **срьедъ** също (Старцево, Златоградско), **средя̀, сердя̀** 'среда' (Сьчанли, Гюмюрджинско), **срет** 'среда, център' (Троян); стб. **срѣда** (Мар., Асем., Зогр. и др.), **срѣдынь** (Мар., Асем., Зогр. и др). – Произв.: *срèден* 'който се намира по средата', в съчетания *срèден клин* 'дебела желязна пръчка, част от волска кола' (Ботевградско), *срèден корỳп* 'право дърво, част

от тъкачен стан' (СЗ), *срѐдните* мн. ч. в съчетания *срѐдните коньдови с бòристе мегю нѝх* 'везба по пола на риза' (Райово, Самоковско), *срѐдни мѐчки* 'вид поставка за главните в огнището', 'везба по пола на риза' (Гецово, Разградско), *срѐдните чỳкънчитъ* 'везба по пола на риза' (Шкорпиловци, Варненско), *средѝна* (вж.), *средѝца* (вж.), *срѐдище* 'среда, център', *средѝще* 'сърцевина на диня' (Господинци, Гоцеделчевско), *срѐдищен, срѐдка* 'склон между долове' (Черни Осъм, Троянско), *срѐдник* 'клечка, железен клин, който минава през предния стол, опашницата и предната ос на кола и държи предната и задната колесарка' (Смолско, Пирдопско), *срѐнник* също (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *срѐдняк* и *срѐнняк* също (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *средня̀к* диал. също (Геров), 'железен прът с глава на върха' (Нови хан, Елинпелинско), 'което е средно по величина (обикновено за котел)' (Трънско), 'среден клин' (Бобошево), *сръдня̀к* 'железен клин на волска кола, с който се закрепват лисиците за стърчишката; напречна дъска, която свързва двете основни части на тъкачния стан' (Ново село, Видинско), *среднина* 'среда' (Смолян), *среднинà* 'сърцевина на зеле, дърво' (Тихомир, Крумовградско), *среднѝст, среднѝстка, срѐдница* 'неизорано пространство, което остава в средата на нивата преди края на орането' (Ценович, Гарван, Калипетрово, Силистренско), 'опашка на каруца' (Долец, Поповско), *срѐ̀дныца* 'средна част на нещо; дърво, което минава през средата на ритла' (Банат), *срѐдничка* също, *среднѝще* (Мургаш, Кумановско), *средòк* (вж.), *средȍнька* 'сърцевина на зеле' (Смолянско), *срѐдор* 'работна земя между две долчини или рупи' (Ботевградско), *срѐдство, средỳл* 'средната най-издута част на вретеното' (Кюлевча, Марково, Риш, Шуменско), *средỳль* 'средна част на зелка' (Чифлик, Троянско), *срѐдуль* 'средна част на диня или зелка' (Енина, Казанлъшко), *средỳлек* 'среда на диня, зелка' (Силистренско, Шуменско), *средулѝна* 'сърцевина на зеле' (Ситово, Пловдивско), 'среда на хляб' (Горни Юруци, Крумовградско), *средульѝна* 'сърцевина на диня' (Наречен, Асеновградско), *срьедулѝна* 'сърцевина на диня' (Осиково, Смолянско), 'сърцевина на зеле, дърво' (Бачково, Смолянско), *средỳлка* 'среда на нещо' (Геров), 'сърцевина' (Ракитово), 'среда на хляб' (Пловдивци, Витина, Рудозем, Маданско; Смолянско; Драбишна, Ивайловградско; Габрово, Ксантийско; Ляски, Гоцеделчевско; Елешница, Разложко), 'сърцевина на дърво' (Солища, Смолянско; Жълтуша, Ардинско; Пловдивци, Бориново, Маданско; Барутин, Пещерско; Зърнево, Драмско), 'сърцевина на диня' (Барутин, Пещерско; Скребатно, Долен, Теплен, Гоцеделчевско; Солища, Смолянско; Бориново, Неделино; Маданско; Наречен, Асеновградско; Габрово, Ксантийско), 'сърцевина на диня, пъпеш' (Зърнево, Драмско; Гайтаниново, Гоцеделчевско), 'сърцевина на зеле' (Горно и Долно Райково, Вълчан дол, Хасовица, Смолянско; Смолян; Бориново, Шаренка, Маданско; Габрово, Ксантийско; Стрижба, Крумоградско), 'среда на тиква, диня, пъпеш' (Парил, Гоцеделчевско), 'меката вътрешна част на тиква, пъпеш' (Малък Девесил, Крумовградско), 'меката вътрешна част на тиква' (Девесилица, Крумовградско), 'огризка от плод' (Габрово, Ксантийско; Смоли-

ща, Смолянско), 'място, където се съединяват две реки или два дола' (Пловдивци, Маданско), *срѐду̀лка* 'сърцевина на дърво, зеле, диня' (Горно и Долно Райково, Смолянско), *раду̀лка* 'сърцевина, вътрешност' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско), *среду̀лкя* 'средна трапецовидна част на потури' (Старцево, Златоградско), 'сърцевина на диня, пъпеш и др.' (Бачево, Разложко), *среду̀лкъ* 'сърцевина на зеле' (Разлог), *среду̀лька* 'среда на хляб' (Смолянско), 'сърцевина на зеле' (Годешево, Благоевградско; Елешница, Разложко; Разлог; Доспат; Ракитово; Старцево, Маданско), 'сърцевина на диня' (Кремене, Смолянско; Ерма река, Маданско), 'среда на тиква' (Тихомир, Крумовградско), 'сърцевина на дърво' (Кремене, Смолянско; Ракитово), *среду̀лькя* също (Белица, Разложко), 'сърцевина' (Банско), *срьеду̀лка* 'среда на хляб' (Смолянско; Годешево, Благоевградско; Богутево, Добростан, Асеновградско; Върбина, Маданско; Зърнево, Драмско), 'сърцевина на диня' (Смолянско; Неделино, Върбица, Мъглища, Маданско; Ягодина, Чавдарица, Триград, Девинско; Богутево, Асеновградско; Джурково, Ивайловградско; Сърница, Хасковско; Велинградско; Равногор, Пещерско; Гоцеделчевско), 'меката вътрешна част на пъпеш, тиква' (Тешово, Гоцеделчевско; Богутево, Асеновградско), 'сърцевина на зеле' (Смолянско; Маданско; Чепеларе; Змеица, Девинско; Жълтуша, Ардинско; Зърнево, Драмско; Гоцеделчевско), 'огризка от плод' (Лясково, Смолянско), 'сърцевина на дърво' (Смолянско; Неделино, Мъглища, Върбина, Маданско; Скребатно, Боголин, Гоцеделчевско; Богутево, Асеновградско; Сърница, Хасковско; Велинградско), *срьеду̀лька* 'сърцевина на дърво' (Ягодина, Змеица, Девинско), 'среда на хляб' (Бориково, Смолянско), 'сърцевина на зеле' (Беден, Девинско; Дорково, Велинградско; Върбово, Смолянско), 'сърцевина на дърво' (Ягодина, Змеица, Девинско; Доспат; Лъджа, Смолянско; Петров дол, Маданско; Златоград), 'сърцевина на диня' (Лъджа, Долно Фатово, Кремене, Смолянско), *срьѐду̀лка* 'среда на хляб' (Туховища, Гоцеделчевско), *среду̀лькя* 'сърцевина на зеле' (Бачево, Разложко), *среду̀лькъ* 'среда на хляб' (Бабяк, Разложко), *стриду̀лник* 'среда (на хляб)' (Кукуш), *средульо̀к* 'средна част на зеле, кочан' (Кюстендилско), *среду̀люк* 'средна част на тиква' (Костандово, Велинградско), *среду̀льчица* 'сърцевина на зеле' (Добростан, Асеновградско), *среду̀льчичка* 'сърцевина на диня (Добростан, Асеновградско), *среду̀льца* 'среда на хляб' (Цветино, Велинградско), *среду̀ляк* 'среда на нещо' (Геров); *Досреда̀лче* име, което лисицата дава на кръщелничето си в приказка (Софийско; Панчев); *о̀средно* нареч. 'по средата' (Смолянско; Старцево, Средногорци, Маданско; Ардинско); *посрѐдник, посрѐдница, посрѐднича; усредя̀, усредя̀вам; средобря̀г, стредобря̀г* 'остров в река' (Панчев), *средоно̀с* 'място между две дерета, които се събират в единия си край' (Говедарци, Самоковско), *стредоно̀с* 'по-нисък баир между два по-високи' (Банско), *средопос* 'среда на пост' (Брезнишко), *средопо̀стна* в съчет. *средопо̀стна недѐля* нар. 'четвъртата неделя на великите пости' (Геров), *средопо̀стница* нар. 'среда на четвъртата неделя през великите пости' (Геров), *средопо̀сница* 'средата на постите за Великден (Кръстопоклонната

неделя)' (Трънско; Брезнишко; Куманово), *сряда-средопосница* 'срядата на четвъртата седмица на Великите пости' (Тетевенско), *средорѐк* 'ниско място край река, което често се залива при пришждане' (Геров), 'речен остров' (Поречe), 'място, оградено от ръкавите на река, речно островче' (Ботевградско), 'остров в река' (Долни Лозен, Връбница, Софийско; Радуил, Долна Баня, Ихтиманско), 'място между две реки, които се сливат' (Доброславци, Софийско), 'място между две реки или в средата на река' (Кичевско; Любинце, Кумановско), *средоря̀к* 'място между два дола' (Габровско), *средурѐк* 'остров' (Горно и Долно Драглище, Разложко; Якоруда), 'средата на река' (Ботевградско), *средорѐ̌к* 'място в полето между две реки' (Банско), *средорецu* мн. ч. в нар. пес.: *Видохте ли негде нещо / у Дунави в средорецu*... (Горни Богров, Софийско), *средурѐ̌кь* 'място, където се съединяват две реки или два дола' (Елховец, Смолянско), *средуря̀к* 'място между две реки; междуречие, междина' (Чавдар, Пирдопско), *средорѐ̌чье* 'остров в река' (Елховец, Смолянско), *средоречище* (Любинце, Кумановско), *среднобългарски, средновекòвен, средновекòвие* книж., *средношкòлец, средношкòлник, средношкòлница, средношкòлски.* – Срхр. *срије̏да, срѐда* 'среда', словен. *sréda* 'среда', струс. **сѣреда**, рус. *середа́* 'среда', укр. *середа́* също, чеш. *střed* 'среда, център', *střída* 'среда на хляб', словаш. *stred* 'среда, център', стпол. *śrzoda* 'среда', горлуж. *srjeda* също, доллуж. *srjoda* също, полаб. *sréda* също. – Праслав. **serdā* и **serdъ*. – Сродно с изт.-лит. *šerdis*, вин. пад. ед. ч. *šerdį* 'сърцевина', *šerdė*, вин. п. ед. ч. *šérdę* също, латв. *serde* също; старинни форми за им.-вин. пад. с пълна степен на коренната гласна покрай формите на косвените падежи с нулева степен, генерализирана в *сърцѐ* (вж.). – Заето от старобългарски в струс. *срѣда*, рус. *среда́*, вж. Б. Цонев, Слав. глас 1/1, 1902, 27, Б. Цонев, Сб. Медведев 1922, 39.

срѐ̌дам 'подреждам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Вж. *ред*, срв. срхр. *срѐдити, срѐдӣм* 'привеждам в порядък'.

средѐ и **стреде** предл. диал. 'сред' (Геров), **среде** предлог 'сред' (Велес; Прилеп; Кралев дол, Горна баня, Софийско; Чепино, Велинград; Лъджа, Ардинско; Триград, Девинско; Смолянско; Манастир, Асеновградско; Батово, Добричко; Дряново, Разградско; Момино, Търговищко; Никола-Козлево, Новопазарско; Банат), **срадѐ, средѐ** 'на средата, в средата' (Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Драбишна, Ивайловградско), **сръдѐ** 'в (на) средата' (Хасково), **стрѐде** 'сред' (Кюстендилско), **средя** предлог в нар. песни, срв. *Седнала е Ангелина /средя море на бял камък*... (Светлен, Поповско), ...*байрак си забоде /йъф средя хорото*... (Руждене, Драмско), *Дялку е дошел средя нош*... (Ясъюг, Гюмюрджинско), *Запил се е юнак Марко/ средя ми Дренополе*... (Приморско, Бургаско), **средѐ̌** в съчетания *средѐ̌ лѐ̌то* 'месец август' (Осиково, Смолянско), *средѐ̌ нощь* 'полунощ' (Вишна, Маданско), *срьедѐ̌* в съчет. *срьедѐ̌ льѐто* 'месец август' (Селча, Девинско), **срьеде** в съчетания *срьеде наш* 'средата на нощта' (Старцево, Маданско), *срьеде нош* 'полунощ' (Осиково, Смолянско). – Произв.: *насрѐде* 'в средата' (Банат); *усрѐде* 'в средата' (Ба-

нат); *средѐнош* 'полунощ' (Благоевградско; Влахово, Смолянско), *средѐношь* също (Търън, Смолянско), *срѐденош* също (Драбишна, Ивайловградско), *средѐнȍш* също (Бориково, Смолянско), *срѐденȍш* също (Ерма река, Маданско), *средендȍш* също (Смолянско), *срѐденȏш* също (Петров дол, Маданско; Джурково, Асеновградско), *средѐнош* също (Солища, Смолянско), *средѐнаш* също (Ваклиново, Гоцеделчевско; Средногорци, Маданско), *среденьѐш* също (Барутин, Пещерско), *средя̀нош* също (Бряговец, Крумовградско; Боголин, Гоцеделчевско), *средьенȍш* също (Кремене, Смолянско), *средьѐношь* също (Лясково, Смолянско; Чавдарица, Девинско), *средьенȍшь* също (Момчиловци, Смолянско), *срѐдьенаш* 'средата на нощта' (Брыщен, Гоцеделчевско), *средьѐнаш* 'среднощ, полунощ' (Църнча, Гоцеделчевско), *срьедѐнош* 'полунощ' (Лъжница, Гоцеделчевско; Зърнево, Драмско; Върбово, Смолянско), *срьедѐношь* също (Кожаре, Брезе, Смолянско), *срьедѐнȏш* също (Водни пад, Жребово, Смолянско), *срьедьенȍш* също (Неделино, Маданско), *срьедьѐнош* също (Малка Арда, Давидково, Ардинско), *срьедѐнашь* също (Ягодина, Змеица, Девинско), *срьедьѐношь* 'полунощ' (Триград, Девинско), *срьедьѐнош* също (Буйново, Смолянско; Туховища, Гоцеделчевско), *срьедьѐнаш* 'полунощ' (Загражден, Смолянско), *срьедьѐнашь* също (Селча, Девинско), *срьѐдънощ* 'полунощ' (Забърдо, Асеновградско), *сьрьедѐношь* 'полунощ' (Върбина, Ардинско). – Струс. середѣ. – Праслав. **serdě*, мест. п. ед. ч. от праслав. **serdā* (вж. *средà*), с редуцирана в славянските езици форма **serdь* (вж. ESSJ 1, 232–333).

срѐдел 'свредел' (Кюлевча, Шуменско; Велико Търново; Копривец, Беленско; Царевец, Врачанско), **срѐдьел** също (Еленско), **срѐдил** също (Слатина, Ловешко), **средѝл** също (Върбица, Преславско), **срѐдьъл** също (Велико Търново; Бяла Черква, Великотърновско; Патрешко, Троянско; Тихомирово, Старозагорско), **срьѐдьел** също (Еленско), **средàло** 'част от совалката' (СЗ), **срьѐдело** 'свредел; съзвездие' (Странджа). – Варианти на *сврѐдел* (вж. *свърдел*).

срѐден род грам. – Калка от лат. *neutrum*, в българските граматики вероятно чрез рус. *срѐдний род*. – Вж. Vasmer, REW 2, 712.

среди нареч. и предл. 'сред, среде, посред' (Геров), **средѝ** в съчет. *средѝ нȍш* 'полунощ' (Бориково, Смолянско). – Произв.: *срединȍщи*, *срединȍщ* 'посред нощ' (Панчев), *средѝнощ* 'полунощ' (Годешево, Благоевградско; Пловдивци, Маданско), *средѝнȏш* също (Златоград), *срединъ̀ш* също (Орещец, Асеновградско), *срединȍш* също (Буково, Смолянско), *срьедьѝнош* също (Могилица, Смолянско), *срьедынош* също (Върбово, Смолянско). – Срхр. *срѐди* 'сред', словен. *srẹ́di* също, рус. *средѝ* остар., *середѝ* също, долнлуж. *srjeźi* също. – Праслав. **serdī*, вж. ESSJ 1, 232. Срв. **serdě* (вж. *средѐ*).

Средизѐмно морѐ. – Произв.: *Средиземномòрие* 'земите около Средиземно море', *средиземномòрски*. – Вероятно от рус. *Средизѐмное мòре* (където *Среди-* е старобългаризъм), което (вж. Vasmer, REW 2, 711–712) е калка на пол. *Śródziemne Morze* или нем. *Mittelländishes Meer* 'Средиземно море', които

от своя страна калкират лат. *Mare Mediterraneum*, стгр. *Μεσόγειος Θάλασσα* също.

средѝна 'среда', 'среда на хляб' (Софийско, Кюстендилско, Ихтиманско), 'средната мека част на хляба' (Годечко), 'петà на брадвата' (Белово, Пазарджишко), **сръдѝна** 'среда на хляб' (Ново село, Видинско), **стредѝна** 'хляб без кора' (Кюстендилско), 'среда от хляб' (Делчево), **страдѝна** 'среда на хляб' (Бобошево, Дупнишко). – Произв.: *средѝнка* 'среда на хляб' (Махалата, Плевенско), *средѝнканъш* 'среднощ' (Странджанско). – Срхр. *средѝна* 'среда, център', словен. *sredína* 'средна част, среда; център; вътрешност (на земя); костилка', рус. *середи́на* 'среда'. – Праслав. **serdinā*, произв. от **serdā* (вж. *среда̀*).

средѝца умал. от *среда̀* (Геров), 'среда на хляб' (Осиково, Гоцеделчевско). – Произв.: *средѝчка* умал. – Срхр. *срѐдица* умал. 'средичка; среда (напр. на зеле)', словен. *sredíca* 'вътрешна част на нещо; трохи; месеста част на плод', рус. *серéдица* 'средно тежък товар'. – Произв. с наст. *-icā* от праслав. **serdā* (вж. *среда̀*).

средо̀к 'място, където се събират няколко вододелни била' (Странджа), 'тесен склон между два дола' (Троянско), 'място между две реки или в средата на река' (Кичевско), **средо̀к** 'средно място, път между два дола' (Смолянско), **сридо̀к** 'среда, вътрешността на плод' (Троян). – Произв.: *средо̀чка* 'тесен склон между два дола' (Троянско), 'пасище между две долчета' (Врабците, Дебел дял, Габровско; Габрово); МИ *Средо̀чето* и *Средо̀чево* (Смолянско), СИ *Стредок* (Северна Албания, вж. Селищев, Слав. нас. 285–295). – Рус. диал. *серёдок* 'остров или плитчина сред реката'. – Праслав. диал. **serdakъ*, произв. с наст. *-akъ* от **serdā*, **serdъ* (вж. *среда̀*).

средом предлог в нар. песни: *Къига̀ буде средом полуночи,/ че излъжем Айкуна девойкя* ...(Сопица, Пернишко), нареч. в нар. пес.: *Средом оди од мърша на мърша/ секого ѝе кошуля дарила*... (Връбница, Софийско), **средьом** в нар. пес.: *Пишти, пишти пъстра стичка, коладе ле/ средьом нощи пред полугар*... (Русе), **срѐдем** нареч. 'сред, посред' (Геров). – Срхр. остар. *средом* 'сред; всред', чеш. *stŕedom* също, словаш. *stredom*. – Старинна форма за тв. пад. ед. ч. от **serdъ*, срв. *среда̀, средѐ, сред, среди*.

срѐксвъм 'съгласявам се, давам обещание', св. в. **срѐксъм, срѐксиъ** (Хасково). – С диал. *ср-* от *стр-* от *стрѐксвам, стрѐксам*, вж. *стрѐксовам*.

срѐкя 'щастие, сполука, късмет' (Трънско; Царибродско; Битолско; Велес; Видинско; Дупнишко; Граово, Софийско; Банат; Милчина лъка, Кулско; Сопица, Брезнишко; Витановци, Пернишко; Каменица, Кюстендилско), **срѐкъ** 'щастие' (Кулско, Видинско, Белоградчишко). – Произв.: *срѐкьин* 'щастлив, честит' (Банат), *срѐкня* 'щастлива' (Банат), *срѐкьну* 'щастливо, благополучно' (Банат); *нѐсрекен* 'на когото срещата не е добра, който няма късмет и докарва нещастие' (Велес; Т. Панчев). – Вероятно от срхр. *срѐħа* 'щастие, късмет' (вж. *срѐща*[1]).

срем диал. 'кочия, талига, вид кола' (Геров), в *срем-кучѝя* в нар. пес.: *Прошетна си срем-кучѝя / низ улици, воз улици...* (Войнягово, Карловско), *срем-талига* (Чепино). – Произв.: *сремджѝя* 'който кара талига' (Геров), *срѐмник, сремнѝк* 'стрела' (Трънско), *сремов* прил. в нар. пес.: *Та стегнале сремова кучиа / та отишле у пашови двори...* (Петково, Елинпелинско), *срѐмска* прил. в нар. пес.: *Изведе им Айкуна девойкя, / качили я у сремска кочия...* (Кралев дол, Софийско). – По тур. *serem arabası*, срв. Skok 3, 320. – Заето и в срхр. *стрѐм* 'конска кола' (срв. и *стрѐмджија* 'кочияш'), вж. Skok, цит. съч.

срѐми се в текст : *Новите лозя се садят през пролетта, но преди това почвата трябва да се разкопае дълбоко с копач, да се срѐми* (Покровник, Благоевградско; цит. по Mladenova, Grapes and Wine 233). – От *стреми се* (вж. *стрѐма*[2]) с изпадане на *-т-*, както в *срѝнъ* (вж.), *сръмен* (вж.).

срѐтвам, срѐтна, срѐтя 'срещам' (Геров), **срѐте** 3 л. ед. ч. 'срещна' (Романовце, Кумановско), **срѐтам (се)** 'срещам (се)' (Лева река, Лешниковци, Цацаровци, Трънско; Марино поле, Скрът, Петричко), **срѐта се** 'събера се с някого, срещна се' (Банат), **срѐтим** 'срещам' (Гоцеделчевско; Марикостеново, Петричко), **срѐтна** 'срещна' (Софийско; Стефаново, Долни Раковец, Радомирско; Долно Спанчево, Петричко; Ощава, Санданско; Грамада, Рилци, Благоевградско; Дяково, Дупнишко; Церовица, Кюстендилско; Скопско; Ошане, Белоградчишко), **срѐтнем** 'срещам' (Кюстендилско; Ярджиловци, Пернишко; Радово, Трънско; Протопопинци, Белоградчишко; Облавце, Атно село, Кумановско), **срѐтнъм, стрѐтнъм** 'срещна; видя, забележа' (Ново село, Видинско), **срѐтним се** 'срещна се' (Лешко, Благоевградско). – Произв.: *стрѐтба* (*стрѐдба*) диал. 'среща' (Панчев), *сретѝням* 'срещам' (Ивановци, Кюстендилско), *срътѝньем* 'срещам; виждам, забелязвам' (Ново село, Видинско); *достревам* 'срещам' (Долновардарско) (от *дострѐтвам* с дисимилация *т – т > т – 0*); *пусрѐта* 'посрещна' (Банат), *посрѐтна* 'посрещна' (Геров), несв. в. *посрѐтвам* (Панчев), *посрътнѝвъм, посрѐтнъм* 'срещам, за да прибера нещо' (Ново село, Видинско); *предстрѐтя, предстрѐтвам* 'пресрещам' (Геров). – Срхр. *срѐсти, срѐтēм* 'срещна', чеш. *střetnouti* също, словаш. *stretnúť* също, срв. и *срѐщна, срѐщам*. – Праслав. **sъrěsti, *sъrětjǫ*. – Вероятно сродно с лит. *surěsti, sùrěčau* 'хващам, улавям' (вж. Bezzenberger, BB 26, 168), може би и с лит. *ràsti, randù,* 'намирам', гот. *wraton* 'вървя, яздя', стисл. *vrata* 'странствувам; намирам', стинд. 3 л. ед. ч. имперфект мед. *àvradanta* 'колебаеха се', стгр. *περιρρηδής* 'разклатен, наведен', вж. Schmidt, Vok. 1, 36, 61, Fraenkel, Slavia 13, 15, Brückner, KZ 46, 234, стинд. *rátha-* 'колесница', авест. *raθa-* също, лат. *rota* 'колело', стирл. *rethim* 'бягам'. Родството със стгр. *εὑρίσκω* 'намирам' (K. Brugmann, IF 30, 376 и сл.) е несигурно, вж. Brükner, SEJP 534, Holub–Kopečný 357, Ст. Младенов, ЕтР 606, Walde–Pokorny 1, 280, 2, 367, Vasmer, REW 1, 236, Skok 3, 319. Според A. Vaillant, BSL 40, 25, сродно с лит. *ratas* 'колело', ствиснем. *rad* 'колело'. Според Brückner, KZ 46, 223, *съ-* в **sъrěsti* е съответствие на стинд. *su-* 'добър'.

сретѐние остар. 'среща', название на църковния празник на 2 февруари в памет на срещата на стареца Симеон с Христос-младенец'; стб. **сърѣтение господьне** (Супр., Слепч. ап.) (калка на гр. *ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου,* (вж. Vasmer, REW 2, 712). – Рус. *Сре́тенье* название на църковния празник на 2 февруари. – Произв. от праслав. **sъrěsti* (вж. *срѐтвам*). – Заето в рум. *strétenie* 'Сретение' (17 в.) (Lacea, JIRSpr. 5, 1898, 135). Рум. *Intâmpinarea Domnului* е калка на **сърѣтение господьне** (вж. Цонев, История 2, 30).

срѐтцело 'мястото в средата на селото, дето става хорото' (Доброславци, Софийско), **сретцѐло** също (Тръстеник, Плевенско), **срѐцало** също (Доброславци, Софийско), **срецѐло** 'сред село' (Долна Митрополия, Плевенско). – От синтагма *сред сѐло* (вж. *сред* и *сѐло*), като формата *срѐцало* вероятно е повлияна от продуктивните форми на *-ало*.

среч 'дума, съгласие' (Веригово, Карловско). – Вероятно от *с* и *реч,* като за образуването срв. *прѝквечер* и пр.

срѐча 'среща' (Бърложница, Суходол, Гинци, Софийско; Трънско; Брезнишко; Пиротско). – Заето от срхр. *срѐћа* (вж. *срѐща*[1]).

среш 'скреж' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Срхр. *срѐш, срѝјеш,* 'винен камък, зъбен камък', словен. *sȓȇž* 'иней, първи тънък лед; плаващ лед; замръзнала кора по земята', чеш. *stříž* 'първи тънък лед; тънък лед', пол. *śreż,* 'тънък лед', горлуж. *sřěž, sřěš* 'слана по дърветата, иней', доллуж. *sřěž* 'тънък лед'. – Праслав.: **srěžь* (вж. под *скреж*[1]).

срѐща[1] 'събиране в една точка при движение от различни страни', 'виждане; събрание; посрещане, прием', диал. 'щастие'; стб. **сърѧща.** (Син. пс., Супр.). – Произв.: *срѐшка* 'среща' (Света Петка, Чепино, Велинградско; Мостово, Асеновградско), *срѐшкъ* също (Хасково). – Срхр. *срѐћа*, хърв. диал. *srìća* 'щастие', срв. и рус. *встре́ча* 'среща', укр. *встрі́ча* също. – Праслав. **sъrět-jā*, произв. от **sъrěsti*, вж. *срѐтвам*. – Заето в рум. *strinșe* 'случка; нещастие', *striște* също (13 – 16 в.), унг. *szerencse* 'щастие' (вж. Цонев, История, 2, 175).

срѐща[2] предл., вж. *срѐщу*.

срѐщам, срѐщна 'приближавам се до някого, който иде от противоположната страна', **срѐщем** също (Банат), **срѐшчам, срѐснем** също (Самоков), диал. **срѐшнъ** 'срещна', **срѐснем** също (Софийско), **срѐшкъм** 'срещам' (Дервент, Дедеагачко; Съчанли, Гюмюрджинско), **срѐшнувъм** 'също' (Съчанли, Гюмюрджинско); стб. **сърѣсти, сърѧщѫ** 'срещна, посрещна' (Супр.). – Произв.: *срѐжба* 'среща' (Кукуш); *засрѐщам, засрѐшнувам* 'пресрещам; поставям две неща едно срещу друго' (Самоков); *посрѐщна, посрѐщам, пусрѐштем* 'посрещам' (Банат), *пòсрешнъ, пусрѐшнувъм* също (Съчанли, Гюмюрджинско), *посрѐснем, посрѐснувам* също (Самоков), *пусрѐшкъм* също (Съчанли, Гюмюрджинско), *посрѐштане* 'гостуване на младоженци българомохамедани на втория ден след сватбата у родителите на девойката, за да съобщят, че е девстве-

на, при което младоженецът поднася дар на родителите ѝ' (Върбина, Маданско), *посрещàч, посрещàчка; пресрèщна, пресрèщам, пресрèщвам; просрèщна* 'посрещна' (Панчев). – Срв. рус. *встрéтить, встрéчу* 'срещна', както и итеративите срхр. *сриjèтати, срûjeћêм* 'срещам' (Вук), словен. *sréčati, sréčām* също, рус. *встречáть, встречáю* също. – Праслав. **sъrětiti, *sъrěsti, *sъrět-jǫ*, итератив **sъrětjāti, *sъrětjājǫ*, вж. *срèтвам*. – Срв. *сретèние, срèща*[2], *срèщу*.

срещу предл. 'против', диал. **срèща** също (Тръстеник, Плевенско), **срèще** също (Банат). – Произв.: *срèщен* 'който се намира срещу; насрещен', *Срещнян* име на южен вятър, който вее насрèща (Павликенско; вж. Н. Ковачев, Трудове ВТУКМ 10/1, 1974, 28); *насрèща, насрèщу, насрèщен; отсрèща, отсрèщу, отсрèщен; усрèща* 'насреща' (Геров). – Срв. словен. *vštríc* 'покрай, насред' (може би заемка от чешки), рус. *встрéчу, встреч, навстрéчу* 'насреща; срещу', *сýстреч*, укр. *зустрiч*, чеш. остар. *vstříc*, които са от **sъ-rětj-* (вж. *срèща*[1] и срв. ESSJ 1, 255–256).

срик 'сряда' (Радушев; Архив Геров, Е. Машалова-Начева, ИИБЕз 14, 1967, 222). – Неясно.

срѝнъ ж. 'стрина, по-възрастна жена' (Троянско). – От *стрѝна* (вж.), с диалектно изпадане на *-т-* от *стр-*.

срок 'определен промеждутък от време; определена дата за изпълнение на нещо'; чсл. *съракъ*. – Произв.: *сро̀чен; просро̀ча, просро̀чвам; дългосро̀чен*. – Срхр. *сро̑к*, род. пад. ед. ч. *сро̏ка* 'знак', словен. *sròk*, род. пад. ед. ч. *sróka* 'приветствие; рима', струс. *сърокъ*, рус. *срок* 'срок', чеш. *srok* 'срок', словаш. *srok* също. – Праслав. **sъrakъ*, с първоначално значение 'съгласие, договореност', произв. от праслав. **sъrešti, *sъrekǫ* (вж. *река*[1]), вж. Vasmer, REW 2, 712, Skok 3, 121. – Заето в рум. *soróc* 'срок, падеж; време, времетраене; паристас, четиридесет дни; отсрочка; промеждутък; менструация; сметка, ред; определено място' (вж. Цонев, История 2, 77, Rosetti, Influenţa 42, Mihăilă 100, 110).

сърболèц, вж. *сърболèц*.

сръ̀бца 'клони' само в нар. пес.: *на два сръбца дор две люлки...* (Тръница, Провадийско). – От диал. *слъ̀бца*, бройна форма от *стъ̀лбец*, произв. от *стълб* (вж.), като промяната на *л* в *р* остава неясна; може би погрешно записано.

сръ̀га 'място, където прекарват овцете за доене' (Равногор, Пещерско; Нова Ловча, Гоцеделчевско; Червен, Асеновградско; Лясково, Смолянско), **сръ̀гъ** също (Лъжница, Гоцеделчевско). – С диал. *ср-* от *стр-*, вж. *стръ̀га*.

сръгдàвам се 'хълцам след плач' (Тихомир, Крумовградско). – Неясно.

сръ̀мен 'стреме' (Геров). – От *стръ̀мен* (вж. *стръ̀мен*[2]) с изпадане на *-т-*.

сърн 'стъбла на житни растения под класовете' (Войнягово, Карловско). – Произв.: *сръ̀нка* 'стърнище' (Нова Надежда, Хасковско). – С диал. *ср-* от *стр-*, вж. *стрън*.

сря̀да 'третият ден на седмицата', диал. **сря̀дъ, срѐда** също, **сарѐда** също (Кетенлик, Ксантийско; Смолянско), **стрѐда** също (Кумановско, Самоковско, Кюстендилско). – Произв.: *бла̀га сря̀да* 'сряда, в която се блажи' (Смолско, Пирдопско), *бла̀га стрѐда* 'сряда, в която не се пости, понеже в тоя ден се е случил някой празник (напр. Коледа)' (Кюстендилско), *Велѝка сря̀да* и *Вѐля сря̀да* 'срядата през Великата неделя' (Геров), *лу̀да стрѐда* 'сряда преди Тодоровден (този ден не се работи за предпазване от лудост) (Кюстендилско), *руса̀лска (руса̀лна) сря̀да* 'срядата, която се пада на половината между Великден и Духовден' (Геров), *руса̀лня стрѐда* 'срядата по средата между Великден и Св. Троица' (Кюстендилско), *ру̀сата сря̀да* 'сряда, която се пада на 28-ия ден след Великата сряда; болест в слабините на човека' (Странджа), *То̀дорова сря̀да* 'първата сряда на великите пости' (Кюстендилско; Панчев); *среда̀н* диал. и *среда̀нчо* определение на вол, роден в сряда (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *среда̀на* определение на крава, родена в сряда (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *Срѐдко* име на животно (Кумановско). – Срхр. *сријѐда* 'сряда', словен. *srẹ́da* също, рус. *середа́* също, укр. *середа́*, белорус. *серада́*, чеш. *stře̋da* също, словаш. *streda* също, стпол. *śrzoda*, пол. *środa* също, горлуж. *srjeda* също, доллуж. *srjoda* също. – Праслав. **serdā*, вж. и *среда̀*. – Значението 'среден ден на седмицата' е вероятно резултат от калкиране на ствиснем. *Mittawëcha* 'сряда' или на народнолат. *media hebdomas* също, вж. Miklosich, EtWb 292, A. Brückner, AfslPh 23, 537, SEJP 534 (като калка от старовисоконемски) и Р. Брандт, РФВ 24, 150, J. Melich, Jagić, Festschrift 213, P. Skok, RESl 5/1–2, 1925, 14, Skok 3, 319 (като калка от народнолатинското название). – Според Ст. Младенов, ЕтР 605–606, предположението за калка от немски е неоснователно, тъй като в немски 'сряда' е *Mittwoch*, сложна дума от *Mitte* 'среда' и *Woche* 'седмица'; според него в славянски е станало разграничаване между 'среда̀' и 'сря̀да' по ударение (и наставка, срв. *среди̇́на*). – Заето в унг. *szerda* 'сряда' (Цонев, История, 2, 173, Mladenov, Geschichte 63), рус. *среда́* (вж. Vasmer, цит. съч.).

стаболѐц диал. 'животно лалугер, Mus citillus' (Геров). – Във връзка със *ста̀мболец* също (вж.), *соболѐц, собол* (вж.) и др.

став 'прешлен в растение', диал. 'става', **ста̀ва** 'място, където се съединяват костите', диал. 'тяло на човека; кръстец (снопове)', 'копа от 26 снопа' (Делчево), 'наредени на куп халища, дрехи'; чсл. **ставъ** 'състояние', 'строеж'. – Произв.: *ста̀вен, ставенка* 'кръстец' (ЮЗ), *ставит* 'хубаво развит, строен' (ЮЗ), *ставитост* (ЮЗ), *ставниче* 'лековита билка, с отварата на която се спира кръвотечението на жените' (Беровско), *ста̀вче* ('прешлен на житно стъбло') (Трънчовица, Никополско), 'става' (Дорково, Ракитово, Костандово, Велинградско), *ста̀вец* 'моминска прическа от плитки, които се „ста̀ват", постепенно се събират косите в обща плитка' (Поповско, Разградско), *ставѐц* 'коляно на житно стъбло' (Ихтиманско), 'кокалче на пръст' (Ихтиманско), *ставѝна* 'кръстец' (обл. Тиквеш), *ста̀вица* умал. 'кръстец снопи', 'ръкойка' (Зап.), *ща̀вка* 'става на ръце на човек и на крака на добитък' (Широколъш-

ки район), *ста̀вяк* 'раст. хвощ'. – Словен. *stâva* 'копа; поставяне; постройка; примка за лов на птици; залог, премия', рус. *став* 'замръзване на реката; помпа в рудник; ред дърва; рамка на пила', укр. *став* 'малко езеро', белорус. *став* 'бент, дига', чеш. *stav* 'тъкачен стан; състояние; съсловие', словаш. *stav* 'състояние', пол. *staw* става; малко изкуствено езеро', горлуж. *staw* 'състояние; призвание', доллуж. *staw* също. – Праслав. **stāvъ, *stāvā*, поствербални образувания от *stāviti* (вж. *ста̀вям*), вж. Skok 3. 330; същото образуване в лит. *stovà* 'място', латв. *stâvs* 'ръст, форма', англосакс. *stów* 'място', гот. *staua* 'съд', гр. *στοά* 'колона'. – Вж. Specht 182, Trautmann 283, Holthausen, Altengl. Et.Wb. 324, Torp 493, Brückner, SEJP 514–515, Vasmer, REW 3, 1, Pokorny 1008. – Заето в рум. *stávă* 'оградено място за коне, хергеле', алб. *stavë* 'натрупани дърва', 'купа сено' (Meyer, EtWb 392, Skok 3, 330). Произв. *ста̀вица* заето в рум. *stáviță* 'купчина житни снопи, в която има пет или седем снопа' (в крайдунавските говори, вж. М. Сл. Младенов, Проучв. Вл. Георгиев 195).

ста̀вам, ста̀на 'вдигам се, изправям се; променям се в нещо друго', **ста̀ва** 'случва се; отговаря на мярка; вирее', диал. 'забременявам' (Габрово), **ста̀нва** 'вирее; ражда се' (Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Маданско; Съчанли, Гюмюрджинско), **ста̀ям** 'ставам' (Смолско, Пирдопско; Самоков), **ста̀ем** също (Кюстендилско краище); стб. **стати, станѫ** (Супр.). – Произв.: *заста̀на, заста̀вам, заста̀нвам, заста̀ям* 'спирам се; стоя пред нещо; (за птица) кацам; грижа се за нещо', *за̀станам, заста̀нвам* 'изоставам назад от другите, закъснявам в работата' (Костандово, Велинградско), *заста̀ва* диал. 'чер облак, зад който се скрива слънцето или луната' (СЗ; Панчев); *изста̀нем* диал. 'станем всички заедно; *наста̀на* 'настъпя, настигна, пораста; настоя, залегна', *наста̀ваме* 'ставаме всички', *наста̀нвам, наста̀ям* диал. 'започвам да зрея (за плодове, зеленчуци)', *настана̀л* 'узрял' (Пиянец, Кюстендилско); *оста̀на, оста̀вам, оста̀нвам, оста̀ям* 'задържам се на същото място; запазвам нещо; вървя бавно, изоставам', *йоставам* (Миладинови), *оста̀нки, оста̀тки* диал. 'останки' (Геров), *изоста̀на, изоста̀вам, изоста̀ям; поста̀на* 'стана за малко', диал. 'отслабна; получа длъжност' (Банат), 'уморя се' (Банат), *поста̀вам* 'ставам понякога', *поста̀нвам, поста̀нувам* 'поизоставам на път поради слабост и преумора' (Смолянско, Асеновградско, Маданско), *поста̀нува̀м* 'ставам на някого на крака' (Банско); *подста̀нува̀м* 'ставам някому на крака' (Банско); *преста̀на, преста̀вам, преста̀ям* 'спирам', *преста̀на, преста̀вам* 'съгласявам се' (Банат), *преста̀нувам* 'съгласявам се, приемам' (Долен, Момчилградско; Ситово, Пловдивско), *преста̀н* 'приставане' (Севлиевско, Троянско, Тетевенско), в съчет. *преста̀н преста̀нало* 'престанало' (в нар. пес.), *преста̀нка* в съчет. *без преста̀нка* 'без прекъсване', *безпреста̀нен, непреста̀ен, непреста̀нен; приста̀на, приста̀вам, приста̀нвам* 'съгласявам се на нещо', '(за мома) побягвам из бащиния дом и против волята на родителите си взимам някого за мъж', *прѝстан* (вж.), *приста̀ница*, (вж.), *прѝстанка, пристану̀ша* 'пристанала мома; *проста̀на, проста̀вам* 'запирам, падам, изнемогвам' (Геров); *соста̀вем*

'заставам, спирам се' (Велинград), *со̀става* 'спиране, прекъсване' (Славеино, Смолянско) *съста̀нци* 'място, където се сливат две реки' (Кумановско); *едноста̀йно* 'постоянно' (Говедерци, Самоковско; Кюстендилско краище; Тетевен). – Срхр. *ста̏ти, ста̏не̄м* 'стана; започна; спра', словен. *státi, stânem* 'стана', рус. *стать, ста́ну* 'стана', укр. *ста́ти, ста́ну*, струс. **стати, стан҄ѫ**, чеш. *stávati* 'стоя често; съществувам', *stanouti, stanu* 'застана', *státi se* в 3 л. *stane se* 'стане, случи се', пол. *stać, stanę* 'стана', *stawać, stawam* 'ставам', *stanąć, stanę* 'стана', горлуж. *stanyć, stanu* 'стана', доллуж. *stanuś, stanu*. – Праслав. **stāti, *stānǫ, *stājāti, *stāvāti*. – Сродно с лит. *stóti, stóju* 'пристъпвам, започвам', латв. *stât* 'ставам', стпрус. *postāt* 'стана', стинд. *asthāt* аор. 'станал', *tíṣṭhati* 'той стои', авест. *hištaiti* също, тох. *ṣtäm* 'стоя', лат. *stare stō* 'стоя', гр. *ἵστημι* 'слагам, ставам', ствиснем. *stân, stên* 'стоя', лат. *sistō* 'слагам', ирл. *táu, at-táu* 'аз съм' (< **stājō*). – Ие. **stā-* 'стоя'. – Праслав. **stānǫ* < ие. сег. вр. на *n-* **stə-nā-*, срв. стпрус. *postānimai* 'ние ставаме', *postānai* 'да бъде', лат. *dēstināre* 'определям', *obstināre* 'настоявам', алб. *shtoj* 'размножавам', авест. *fra-stanvanti* 'те напредват', гр. крет. *σταννύω* 'поставям', гр. *ἱστάνω*, тох. B *stäm-* 'стоя'. Вж. Trautmann, 281, Mühlenbach–Endzelin 3, 1052, Brückner, SEJP 512–513, Младенов, ЕтР 605, Machek² 575–576, Holub–Kopečný 350–351, Vasmer, REW 3, 4 (*ста́ну*), 5 (*стать* I), Pokorny 1004–1005, Skok 3, 329. – Произв. *приста̀на* заето в рум. *pristănesc* 'съгласявам се' (Цонев, История, II 99). – Срв. *ста̀вям, ста̀до, стан, ста̀я, стоя̀*.

ста̀вара 'дъсчена ограда' (Странджа), 'навес, под който се ходи в нужник на селска къща' (Малко Търново), **ставара** 'дървена ограда' (Вършило, Бургаско), **ставари** 'еркерообразни наддавания, заемащи цялата дължина на една или повече външни стени', **ста̀вра** 'закрит дървен балкон, водещ към клозета' (Заберново, Малкотърновско), 'ограда' (Ясна поляна, Бургаско), 'дупка на желязно сечиво за поставяне на дървена дръжка' (Кремен, Разложко). – От мн. ч. *στάβαρα* на нгр. *στάβαρο(ν)* 'дървен кол, ограда' < сргр. *στάβαρον* = *σταύαρον* 'кол' (= *σταυρός*). Според М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158, от нгр. *σταβάρα*, увел. от *σταβάρι* 'процеп; теглич, аръш', което е неубедително в семантично отношение.

ста̀велец 'мъжец' (Тънково, Хасковско), **ста̀въльец** 'езиче в гърлото' (Гърмен, Огняново, Гоцеделчевско), **ста̀влец** 'мъжец' (Гарваново, Тракиец, Хасковско). – От *ста̀фелец, ста̀фълъц* също (вж. *ста̀фелец*), с промяна *ф* > *в*.

ставелка 'грозд, поставен да виси, за да се запази' (ЮЗ). – От нгр. *σταφύλι* 'грозде' с бълг. наст. *-ка*. – Фонетичната промяна *ф* > *в* може да е подпомогната от народноетимологично осмисляне със *ста̀вям*, за което срв. *ста̀велец* от *ста̀фелец*.

ставлѐвам 'угоявам' (Смолянско, Маданско, Ардинско, Асеновградско), **ставля̀ се, ставля̀вам се** 'поправям се, напълнявам', вж. *тавля̀*.

ста̀вна 'съд за вода от глина' (Чурен, Елин Пелинско). – От стб. **стамьна** 'стомна', с дисимилация *мн* > *вн*. Вж. *сто̀мна*.

ставо̀р диал. 'плъх' (Геров), **стаор** (Прилеп). – Произв.: *ста̀ворец* 'плъх' (Велес, Крушово, Струмица, Петрич), *ста̀воръᵉц* 'гущер' (Градище, Кумановско), *ста̀върец* 'лалугер' (Розово, Пещерско), *старовец* 'плъх' (Крушево). – Според Ив. Шишманов, СбНУ 9, 626, от нгр. диал. σταυρὸς 'гущер'; срв. *ставри̇д* от нгр. диал. σταυρίδι = σαυρίδι. Срв. срхр. *ста̏вор* (Бања Лука), *ста̏хор, ста̏ор,* кайкав. *št̃äkor* 'плъх, голяма мишка', *стра̄̈ор* също (обл. Косово), словен. *štákor* 'плъх', 'животно земеровка, Sorex araneus'. Въз основа на облика *стра̄̈ор* Skok 3, 324 и 340, колебливо предполага идентичност със *стрӓор* в нар. песен, която се пее по време на пост и в която се загатва за война (и оттам връзка със *страх*).

ставри̇̀д 'риба сафрид'. – От нгр. диал. σταυρίδι също, получено от σαυρίδι под влияние на σταυρός 'кръст', вж. Дзидзилис, Фонетични проблеми 100. – Заето и в алб. *stavrith,* тур. *istavrit* (Дзидзилис, цит. съч.).

ста̀врòв диал. 'септември' (Бобощица, Дреновяне, Корчанско; Жужолци, Костурско). – От нгр. Σταυρός 'Кръстовден' (празнуван на 14/27 септември)', вж. Й. Заимов, ИИБЕз 3, 1954, 134, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158.

ста̀врома 'дупка на брадва, мотика и др.' (Заберново, Малкотърновско), **ста̀врама** (Осеново, Разложко), **ста̀връма** (Филипово, Разложко), **ста̀върма** (Скребатно, Гоцеделчевско; Чепеларе), **ста̀варма** 'дупка на желязно сечиво за поставяне на дървена дръжка' (Кочан, Лъжница, Боголин, Гоцеделчевско; Беден, Девинско). – От нгр. σταύρωμα 'кръстосване; заграждане с колове'.

ставропигиа̀лен църк. '(за манастир, черква) зависим направо от патриарха или синода, а не от местния митрополит'. – Срв. нгр. σταυροπηγιακός също, произв. от сргр. σταυροπήγιον 'издигане на кръст на място, където ще бъде построена църква (кръстът се изпраща от епископа или патриарха на епархията)'. – Срв. рум. *stavropighiacésc* '(за манастир) зависим от патриаршията'.

ставрофор църк. 'висш свещеник, протойерей'. – От нгр. σταυροφόρος 'който носи кръст'.

ста̀вям, ста̀вя 'слагам; слагам маса; спирам; срещам, събирам, сближавам', **ста̀вям** 'правя нещо на някого, причинявам' (Семчиново, Ковачево, Пазарджишко), **ста̀вувам** 'събирам' (Самоков); стб. **ставити, ставлѭ, ставити** (Супр.). – Произв.: *став* (вж.), *ста̀ва* (вж. *став*), *става̀лка* диал. 'отбив, отвод', *ставѐлка* 'булчински колан със сърма' (Загоричане, Костурско), *стави̇̀лка* диал. 'дървен капак за отбиване вода да не тече в улей' (Геров), *стави̇̀ло* диал. 'необходимата част, за да се направи нещо' (Самоков), диал. 'отвод, място на река за отбиване на водата' (Геров), *стави̇̀лце* умал., *ста̀вило* ирон. 'несръчен, непохватен човек' (Ново село, Видинско), *ставло̀* остар. 'съпруга, другар' (Самоков), *ста̀вля* 'среща' (Банище, Пернишко), *ставя̀ло* 'мястото, гдето се отбива водата, която ще задвижи воденичните камъни' (Самоковско), 'отвесна греда, за която е скачено устройството на воденицата; лост за спиране на

воденица да не меле' (Банско), *ставяло* 'прибежище' (ЮЗ), *става̀лце* 'лост за спиране на воденицата' (Банско); *доста̀вя, доста̀вям, доста̀вка, доста̀вчик; заста̀вя, заста̀вям* 'спирам', 'закачвам нещо за друго' (Кюстендилско), *заста̀ва* 'копа снопи, приготвени за вършитба' (Кюстендилско), *заста̀вок* 'нещо, което е снадено' (Преколница, Кюстендилско); *изста̀вя, изста̀вям* диал. 'изваждам; събувам; избавям, освобождавам; оставям' (Геров); *наста̀вя, наста̀вям* 'добавям; удължавам; поучавам', *наста̀вям се* 'събирам се с някого' (Самоков), *наста̀вка* 'нещо надено', *наставлѐние, наста̀вник, наста̀вница, наставниче* диал. 'раст. горски хвощ, Equisetum silvaticum; раст. гушевица, Cucubalus baccifer', *наста̀вци* 'части, късове, с които става снаждането' (Самоков), *наста̀вче* диал. 'раст. полски хвощ, Equisetum arvense'; *оста̀вя, оста̀вям, уста̀вувум съ* 'развеждам се' (Кукуш), *уста̀йям съ* също (Бракница, Поповско), *оставачка* 'напущане, разделяне, развод' (Велес; Панчев), *ръзуста̀ян* 'разведен' (Съчанли, Гюмюрджинско); *поста̀вя, поста̀вям* 'слагам', диал. 'подплатявам' (Панчев), *по̀став* 'кораб за грозде', 'корито на чешма' (Бракница, Поповско), диал. 'корито за киснене на кожи; сандък за солене на риба; сдиплени постелки, завивки, дрехи; топ (плат); парче тъкан', 'част от нива, градина и др., определена със знаци, върху която се свършва известна работа за определено време' (Смолянско, Ардинско), *поста̀ва* 'постат; някакъв плат', *по̀става* 'постеля за добитък' (Калайджидере, Чадърли, Манастир, Гюмюрджинско), 'подплата на горно палто или завивка' (Странджа), *поставѐло* 'дълъг месал, който се постила на трапезата, когато се хранят много хора' (Широколъшки район; Славеино, Смолянско), *поста̀вник* диал. 'вълнен месал за земята или стол, върху който се яде', *поста̀вок* 'част на ралото, на която се прикрепя палешникът' (Каменица, Кюстендилско); *подста̀вя, подста̀вям* 'подлагам', *подста̀в* диал. 'скеле', *подста̀вка* 'подпора'; *преста̀вя, преста̀вям* 'заприщвам вада, за да тече в друга посока; отбивам; преграждам, препречвам', 'снаждам, удължавам' (Костандово, Ракитово, Велинградско), 'сменям долните скъсани части (на чорапи, високи обуща)' (Смолско, Пирдопско), *преста̀вя се, преста̀вям се* диал. 'умирам; представям се пред някого' (Геров), *преста̀вен* 'снаден, удължен' (Корово, Костандово, Ракитово, Дорково, Велинградско; Славеино, Кутела, Виево, Момчиловци, Устово, Райково, Смолянско), *прѐстава* 'бразда на дълга нива; пътека между лехите на разсад за тютюн и др.' (Костандово, Ракитово, Велинградско), 'такса от 1 кг ракия, която се плаща на изварен казан' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *преста̀вка сая̀* 'нова сая със старо везмо' (Кюстендилско), *преста̀вки* 'подновени, сменени долни части на чорапи и обуща' (Смолско, Пирдопско); *предста̀вя (се), предста̀вям (се)* (вж.); *приста̀вя, приста̀вям* диал. 'слагам нещо някъде; наставям, добавям; слагам нещо на огън да се вари' (Геров; Кюстендилско, Софийско, Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'пазаря, ценя', *приста̀вям се* диал. '(за ратай) спазарявам се', 'умирам' (Кръвеник, Севлиевско), *прѝстав* (вж.), *приста̀вка* 'пришита част на дреха, обувка; *разста̀вя, разста̀вям* 'разделям, отделям, раздумвам', *разста̀на се, разста̀ям се,* 'разделям се', *ра̀ставачка*

'дърво, което се раздвоява като вила', 'две дървета, между които има един-два метра разстояние, където се складира шума за добитък' (Хамбардере, Дилов дол, Ардинско), *разста̀виче* диал. 'раст. Equisetum Telmateja, с което правят магия за напущане' (Панчев), 'раст. самодивски свещи, Equisetum maximum' (БотР 160), *разста̀вка* диал. 'разделяне, раздяла' (Геров), *разста̀вничав бу̀рен* диал. 'раст. разставниче, Equisetum Telmateja' (Панчев), 'самодивски свещи Equisetum maximum' (БотР); *сста̀вя, сста̀вям* 'събирам, срещам; сплотявам' (Геров), *сстав* и *сста̀ва* 'става' (Геров), *съста̀вя, съста̀вям* 'сглобявам', 'подпомагам' (Трънчовица, Никополско), *са̀ставниче* 'раст. хвощ, Equisetum arvense' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *устава̀лка* и *устава̀чка* диал. 'приспособление на вада, за да се отбива водата' (Геров); *злепоста̀вя, злепоста̀вям*. – Срхр. *ста̏вити, ста̏вӣм*, словен. *stáviti, stȃvim,* рус. *ста́вить, ста́влю,* укр. *ста́вити,* струс. **ставити**, чеш. *staviti, stavím* 'слагам, нареждам, спирам', словаш. *stavit',* пол. *stawić* 'поставям, издигам, представям', горлуж. *stawić,* доллуж. *stawiś*. – Праслав. **stāviti, *stāvją* 'поставям, слагам'. – Сродно с лит. *stovė́ti, stóviu* 'стоя', латв. *stãvêt* 'стоя', гот. *stojan* 'направлявам', англосакс. *stówian* 'задържам', срдолнем. *stouwen,* нем. *stauen* 'заприщвам', гр. *στῦω* 'издигам'. – Ие. **stāu-,* с разширение *-u-* от **stā-* 'стоя', вж. Trautmann 283 и сл., Kluge–Mitzka[20] 741, Vasmer, REW 3, 1 – 2, Machek 574, Pokorny 1008, Skok 3, 330 – 331; сродно и с лат. *restaurare* 'възстановявам', гр. *σταυρός* 'кол', за които вж. Ernout–Meillet 1155 и сл. – Заето в рум. *a stăví* 'поставям' (Skok 3, 330). Произв. *стави̇ло* заето в рум. *stávilă* 'ставило (на шлюз); бент; преграда; пречка' (Mihăilă 56); произв. *преста̀вям се* 'умирам' калкирано в рум. *a se repune* 'умирам' (Цонев, История 2, 29).

ста̀га диал. 'връзка на престилка' (РРОДД; К. Петканов). – Може би от нефиксирано писмено **стя̀га*, възможно поствербално образуване от *стя̀гам* (вж.), с диал. затвърдяване *я* (*'а*) > *а*. – Срв. *стаго̀свам*.

стагна̀ция 'застой, отсъствие на развитие в стопанството и търговията', разгов. 'икономически упадък, глад, нищета'. – Вероятно чрез рус. *стагна́ция*, заемка от западноевропейските езици, срв. пол. *stagnacja*, нем. *Stagnation*, фр. *stagnation*, от изходно лат. *stagnum* 'блато, застояла вода'.

стаго̀н 'много черен предмет' (Яврово, Асеновградско). – Неясно. – Едва ли във връзка с нгр. *σταγών* 'капка', *σταγόνα* също (< сргр. *σταγών* 'капка, сълза') предвид на отдалечеността на значението. Срв. рус. *стагане́ц* 'мравка', *стогане́ц* (Vasmer, REW 3, 2).

стаго̀свам 'притеснявам' (Широколъшки район). – Може би образувано от изходна нефиксирана писмено основа **стаг-* = **стяг-* в *стя̀гам* (вж.), разширено с формант *-са-/-с-ва-* по типа глаголи, образувани от изходна гръцка аористна основа. За фонетичната промяна срв. *ста̀га*.

ста̀до 'множество животни от един вид'; стб. **стадо** (Зогр., Мар., Остром., Супр.). – Произв.: *стада̀р* 'овчар' (Смолянско; Проглед, Асеновградско;

Габрово, Кръстополе, Ксантийско), *стада̀рка* ж. (Геров), *стада̀рски* (Геров), *стада̀рче*, (Геров), *ста̀ден*, *ста̀дник* диал. 'собственик на стадо', *ста̀дност*. – Срхр. *ста̏до*, словен. *stádo*, рус. *ста́до*, струс. стадо, укр. *ста́до*, чеш. *stádo*, словаш. *stádo*, пол. *stado*. – Праслав. **stādа*. – Според Vasmer, REW 3, 2, Skok 3, 324, сродно с англосакс. *stód* 'конезавод, стадо', ствиснем. *stuot* също, нем. *Stute* 'кобила', а така също и с лит. *stodas* 'садиво, растение', латв. *stàds* също, *stãdît*, *stãdu* 'садя'. – Ие. **stā-* 'стоя'. – Вж. Miklosich, EtWb 319, Holub–Kopečný 350, Ст. Младенов, ЕтР 606, Vasmer, REW 3, 2, E. Fraenkel, IF 50, 165, Trautmann 280, Brückner, SEJP[3], 512, A. Brückner, KZ, 48, 194, AfslPh, 29, 119. Според Vasmer, цит. съч., няма основания да се мисли за германска заемка въпреки Торр 479.

ста̀ен, вж. *ста̀я*.

стаѐн, вж. *тая̀*.

ста̀жен диал. 'мярка за дължина (три аршина, около два метра)', вж. *съжен*.

ста̀жнува ми се диал. 'става ми лошо'. – Произв. от *та̀жен*, диалектен вариант на *тъжен*, вж. *тъга̀*.

стакечѝниме таен зидарски говор 'направим' (Ростуше, Тетовско), **стакечѝни му** таен зидарски говор 'тури му' (Дебър). – Вероятно композитум, съставен от неясна първа съставка и *чѝня* 'правя' (вж.).

стакли в текст: *На главите калимафки/ Под мишките стакли позлатени* (СбНУ 55, 65; Панчев). – Неясно. Едва ли във връзка със *стакло* = *стъкло̀* (вж.).

ста̀кюу 'стан за тъкане на халище' (Странджа). – Вероятно чрез форма **ста̀кьово*, субстантивирано прилагателно, произв. от нефиксирано писмено **ста̀кям*, вероятна диалектна форма от *тъка̀* (вж.), с изпадане на интервокалното *в* и редукция.

ста̀ла диал. рядко 'капка'. – От нгр. *στάλα* също. Вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158.

ста̀лац 'приспособление, на което се крепи прохождащо дете, стоялка, проходилка' (Банат). – От срхр. *ста́лац* също, произв. от *ста̀јати* (вж. *ста̀ям*).

стала̀шче диал. 'малка полица'. – Вероятно от *стела̀жче*, произв. от *стела̀ж* (от нем. *Stellage*), с асимилация *е – а > а – а* и обеззвучаване *ж > ш* пред беззвучно *ч*.

сталига 'част от рибарска мрежа, която свързва двата ѝ края, когато се извлича' (Македония). – Срв. рус. *стелю́га* 'греда, прът' (произв. от рус. *стлать*, *стелю́*, вж. под *стѐля¹*), което Г. Ильинский, Slavia 5, 656, свързва с рус. *теле́га* (вж. *талѝга*).

сталѝйска в съчет. *сталѝйска ру̀жа* 'раст. бял слез, Althaea officinalis' (Панчев). – Може би произв. от *ста̀ла* 'капка' (вж.).

стамакѐти в текст: *Уу! Стамакети! Така ли кьс ни дочуваш?!* (Велес; Панчев). – Неясно.

Ста̀мбол, Ста̀мбул 'Цариград', **стамбо̀л** 'най-малкият от седемте звънеца, които се връзват на дребен добитък' (Златоград; Старцево, Маданско; Момчиловци, Смолянско). – Произв.: *стамбо̀лец* 'вид боб с шарени зърна' (Църварица, Кюстендилско), *стамбо̀лка* 'вид ябълка' (Корово, Велинградско; Преколница, Кюстендилско), 'малка златна паричка, която момък подарява на девойка при годежа' (Корово, Велинградско), диал. 'вид едри череши', *стамбо̀лки* мн. ч. също, 'вид сливи' (Твардица, в Молдавия), *стамбо̀лски* 'който се отнася до Стамбол, цариградски', в съчет. *стамбо̀лски здра̀вец* диал. 'раст. мушкато, Pelargonium roseum' (Геров), *стамболско цвете* диал. 'раст. стамболски здравец' (Панчев), *стамбо̀лче* 'раст. мушкато' (РРОДД, Ив. Вазов), 'раст. Dahlia variabilis' (Панчев), *стамболчето* членув. 'везба по ръкав на женска дреха; моитвът е донесен от Цариград' (Маджаре, Самоковско); ФамИ: *Стамболо̀в*. – Чрез тур. *Istanbol, Istanbul*, турско наименование на Константинопол (Цариград), от нгр. синтагма *εἰς τῆν πόλιν*, букв. 'във, към града', вж. Miklosich, EtWb 320, Tü. Elem. 1, 313, Meyer, Tü. Stud. 1, 14, 89, Ст. Младенов, ЕтР 606, Skok 3, 326. – Срв. рус. *стамбу̀лка* 'турска тръбичка за пушене' (произв. от *Стамбул* от струс. **Станбулъ, Стамбулъ**), което Vasmer, REW 3, 2–3, извежда от нгр. *Στημπόλι*. Срв. и срхр. *Ста̀мбол, Ста̑мбол*. – Срв. *стамболѝя*.

стамбо̀лец, вж. *Ста̀мбол*.

ста̀мболец диал. 'животно лалугер, Mus citillus' (Геров). – Във връзка със *стаболѐц* също (вж.).

стамболѝя диал. 'човек или предмет, произхождащ от Стамбол; цариградски', **стамболлѝя** диал. също. – Произв.: *стамболѝйски* диал. 'цариградски'; ФамИ: *Стамболѝев*, *Стамболѝйски*. – Образувано от *Ста̀мбол* (вж.), с *-лия* от тур. *-lı*. – Срв. срхр. *Стамбо̀лија, Стамболѝја* 'цариградчанин' (вж. Skok 3, 326).

ста̀мен 'скромен, приличен' (Панчев), 'мирен' (Едоарце, Тетовско), в съчетания *стамен камен* 'голям и неподвижен, затънал в земята камък' (Геров), *стамно хоро* 'тихо, кротко хоро' (Геров); ЛИ: *Ста̀мен* (Геров), *Ста̀мо* (Геров); ФамИ: *Ста̀менов*. – Срхр. *ста̑ман* 'стар', *ста̑мен* 'твърд, който не се чупи', рус. *стамо́й* '(за лед) постоянен, който не се топи; упорит, непослушен', в съчет. *стамая гора* 'стръмна планина'. – Праслав. диал. **stāт-*, образувано от основа **stā-*, с разширение *-т-* от **stāti*, вж. *стоя̀, ста̀ям, ста̀вам, ста̀на*. – Сродно с лит. *stomuõ*, вин. п. *stómenį* 'фигура, ръст', латв. *stāmenis* 'туловище', стинд. *sthāma* 'място на пребиваване', гр. *στήμεναι*, 'стоя', *στήμων* 'основа на тъкачен стан', лат. *stāmen* също, гот. *stōma* 'основа', ствиснем. *stam* 'ствол

на дърво', ирл. *tamun* също, тохар. А *ṣtām* 'дърво', тохар. В *stām* също, гр. *στάμνος* 'стомна'. – Вж. Miklosich, EtWb 319, KZ 68, 128, Walde–Pokorny 2, 606, Trautmann 282, Uhlenbeck, Aind. Wb. 347, Skok 3, 326, 329.

стаменѝя тълкувано у Геров 'яко нещо'. – Неясно. Може би във връзка със *стàмен* (вж.).

стан 'височина на човешкото тяло; място, където нощуват пътници; лагер; място за лятна почивка; уред за тъкане; разбой', 'възраст' (Софийско), 'тезгях за стругуване' (Кръвеник, Севлиевско), 'камъче, което се мести, за да се печели във всички случаи при игра на дама' (Гълъбово, Пловдивско; Смолянско; Ардинско; Асеновградско), 'мярка за количество плат' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'плат, който излиза от стана' (Семчиново, Пазарджишко), 'дълга отвесна част на риза' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'предна и задна част на долна риза' (Кюстендилско), 'цяло платно човешки ръст от шията до под колената' (Геров), 'два плата за риза' (Геров), 'клин на риза' (Геров), 'задна част на вълнен джемпер' (Дебърско), 'везана част на женска риза отзад' (Едоарце, Тетовско), 'цялата ширина на платното' (Кичевско), в съчет. *копан стан* 'забит в земята сглобен стан' (Панчев), 'тъкачен стан, неподвижно закрепен в пода на приземно помещение' (Горна Кремена, Оходен, Врачанско), **стъ̀н** 'стан за тъкане' (Корово, Ракитово, Велинградско), **станове** мн. ч. 'предна и задна част на долна риза' (Кюстендилско); стб. **станъ**. – Произв.: *стано̀в*, в съчет.: *стано̀в аршàк* 'скрипец за домашен стан' (Беден, Девинско), *становѝт* (вж.), *стано̀к* (вж. *стано̀к¹*), *стано̀вник* (вж.), *стану̀вам* 'разполагам се, престоявам на стан', 'пребивавам, живея, жител съм' (Банат), 'спирам на конак' (Софийско); ЛИ: *Стан, Стàна* (Геров), *Стàнко, Стàнка;* ФамИ: *Стàнев, Стàнков*. – Срхр. *стâн* 'жилище; тъкачен стан; ставка', словен. *stȃn* 'постройка; жилище; туловище; състояние, положение; чин, състав; талия', рус. *стан* 'стан, лагер; тъкачен стан', чеш. *stan* 'палатка', словаш. *stan* 'шатра, палатка', пол. *stan* 'състояние, положение; чин, състав; талия', горлуж. *stan* 'палатка', долнолуж. *stan* също. – Праслав. **stānъ*, стара основа на *-u-*; сродно: с лит. *stónas* 'състояние', стинд. *sthānam* 'място; място на пребиваване', авест. *stāna* 'място, стоянка', стперс. *stāna* също, нперс. *sitān* (откъдето *-stan* в *Afghanistan, Türkestan*), гр. *δύστηνος*, дор. *δύστανος* (<**δύσστᾶνος* 'който се намира в лошо състояние'), *ἄστηνος* 'нещастен', ствисием. *stân* 'стоя', *stên* също. – От един произход със **stāti* (вж. *стàвам*). – Вж. Jagić, AfslPh 10, 571, 581, Miklosich, EtWb 319, Trautmann 282, Ernout–Meillet 2, 1052, Uhlenbeck, Aind. Wb. 347, Bartholomae, Altiran. Wb. 1605, Hofmann, GrEtWb 65, Holub–Kopečný 349, Brückner, SEJP[3], 513, Ст. Младенов, ЕтР 606. – Заето в алб. *stánë* 'дървендом' (Селищев, Слав. нас. 165), *stan* 'помещение за животни' (Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/8, 12), 'лагер' (Meyer, Neugr. Stud. 2, 59), гр. *στάνη* 'кошара, овчарник, заградено място' (Mladenov, Geschichte 65), рум. *stînă* 'мандра' (Цонев, История 2, 69).

стàна, вж. *стàвам*.

станадѝсвам и **станадѝсувам** 'съзирам, забелязвам; зачитам, уважавам' (Родопите), вж. *танадѝсвам*.

станана̀к, вж. *станенѝк*.

ста̀нва 'ражда се, виреe' (Хасково), **ста̀нвам** 'изправям се на крака, вдигам се' (Банат), 'будя се насън и напускам леглото' (Банат), 'придобивам ново качество, променям се' (Банат). – Вторично образувана имперфективна форма с наставка *-вам* от *ста̀на* (вж.), със специализация на значението.

стангѝдав 'с вкус на развалено нещо, гранив' (Панчев). – Вероятно от нефиксирана писмено нгр. форма **σταγγίδος* от *τσάγγος* 'гранив', с метатеза *τσ* > *στ*, образувано на българска почва с наставка *-ав*, както в *клѝсав, тѝклав*.

станенѝк диал. 'женен мъж, който най-добре знае коледните песни и благословии и който предвожда коледари; стопанин, домакин', диал. 'мъж, който дава или търси стан' (Геров), **станенѝн** нар. 'стопанин, домакин (главно в коледни песни и благословии)', диал. 'който дава или търси стан' (Геров), **стананѝк** диал. 'стопанин, домакин, женен мъж, който предвожда коледари; мъж, който дава или търси стан' (Геров), **станянѝк** и **станянѝн** диал. 'женен мъж, който предвожда коледари; стопанин, домакин, мъж, който дава или търси стан' (Геров). – Произв.: *станенѝца* (Геров), *станенѝшки* (Геров). – Срхр. *станјанин* 'гостилничар' (стсръб. **станьникъ** 'обитател, жител'). – Южнослав. **stānjānikъ, *stānьnikъ, *stānjāninъ*, образувани с наставки *-jānikъ -ьnikъ, -jāninъ* от **stānъ* (вж. *стан* в знач. 'жилище').

станенѝн, вж. *станенѝк*.

станѝще 'пожънатa нива, на която стоят още корените, стърнище' (Геров). – Може би от *старнѝще* = *стърнѝще*, с изпадане на съгласната *р* поради възможно преосмисляне със *ста̀на* (вж.), което би било мотивирано от изходно значение 'нещо изоставено, останало'.

ста̀нище 'подслон, убежище, място за почивка' (Банат). – Произв. от *стан* (с подобни значения), разширено с наставка *-ище* както в *жѝлище, легѝвище, убѐжище*.

ста̀нка диал. в съчет. *ма̀лка ста̀нка* диал. 'следобедно ядене'. – Отглаголно образуване от *ста̀на* (вж.), с изходно значение 'прекъсване (на работа)' или 'заставане, сядане'. – Срв. за образуването *оста̀на : оста̀нка, гъна : гъ̀нка, спъна : спъ̀нка*. Възможно е и видоизменение от *стоя̀нка*, произв. от *стоя̀* (вж.).

становѝт 'голям' (Долновардарско), '(за камък) неподвижен, непоклатим, с дълбоки основи в земята' (Странджа), '(за камък) без пукнатини; много здрав и стабилен; сериозен, стабилен' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'който е от един къс, монолитен; (за човек) имотен, състоятелен; еднакъв във всичките си части' (Геров), **становѐн** 'имотен; еднакъв във всичките си части' (Геров), **становѝтен** 'имотен; еднакъв във всичките си части' (Геров). –

Срхр. *станòвит* 'определен, установен; крепък; неподвижен'. – Отглаголно образуване, от праслав. **stānavitъ*, от **stānъ* (вж. *стан*). – Обликът *становèн* е получен от основата *станов-* и наставка *-ен*, *становѝтен* е с разширение *-ит-*. – Срв. *станòвище*.

станòвище 'гледище, мнение, гледна точка', 'място или сграда за престой' (РРОДД). – Срхр. *стàновйште* 'гледище, позиция', словаш. *stanovište* 'място', пол. рядко *stanowiszcze* 'гледище'. – Произв. от **stānъ* (вж. *стан*), с наст. *-av-išče*.

станòвник '(за камък) здраво заседнал в земята' (РРОДД; Кр. Григоров), **станòвникъ** 'лице, което живее в населено място, жител; поданик' (Банат). – От основа *станов-* в *становѝт* (вж.), *станòвище* (вж.), с наст. *-ник*.

станòк[1] 'основни дървета на домашен стан' (Чокманово, Смолянско), 'желязна основа на домашно рало, което отмята почвата само надясно' (Корово, Велинградско). – Произв. от *стан* (вж.). Срв. рус. *станóк* със знач. 'тъкачен стан', произв. от рус. *стан* (вж. под *стан*).

станòк[2] спец. 'подставка за дърво или металообработваща машина'. – От рус. *станóк* също (вж. под *станòк*[1]).

станỳвам, вж. *стан*.

стàнца книж. остар. 'зала за картини' (К. Величков). – От итал. *stanza*, 'стая', вж. РРОДД 477.

стàнция 'гара; клон от управление със специално предназначение за обслужване на известна област'. – Вероятно чрез рус. *стáнция* от пол. *stancja*, което е от итал. *stanza* 'стая, жилище'. За руската дума вж. Vasmer, REW 3, 4.

станянѝк, станянѝн, вж. *станенѝк*.

стап диал. 'тояга, пръчка, сопа' (Геров), 'тояга' (Кукуш; Долновардарско; Ружинце, Кумановско), 'стълб, дирек' (Тръстеник, Плевенско), в съчет. *овчàров стап* диал. 'раст. киселец, Rumex alpinus' (Геров), **щап** диал. 'тояга' (Геров). – Произв.: *стàпец* тъкачески термин (Кичевско), *стàпци* мн. ч. също (Кичевско), 'пръчица, тояжка' (Геров), *стàпче* умал. също (Геров); *трỳшнистап* 'игра с тояга, която трябва да се хвърли така, че да се удря о земята само с краищата' (Кукуш). – Срхр. *стâп*, *штâп* 'тояга', словен. *ščèp* 'треска, тресчица'. — Праслав. **ščěpъ*, сродно с праслав **ščěpāti* (отдето е рус. *щепáть* 'цепя, разцепвам на трески'). Срв. Vasmer, REW 3, 443, под *щап*, 449, под *щепá*. – Вж. и Miklosich, EtWb 320, Ст. Младенов, ЕтР 607, Holub–Kopečný 375, Brückner, SEJP 543, Walde–Pokorny 2, 564, Skok 3, 412. – Заето в алб. *shtap* 'дълъг прът' (Селищев, Слав. нас. 170).

стар 'преживял доста години; който съществува отдавна; употребяван, вехт; запазил се от прежни времена, старинен; отживял времето си; предшестващ', **старѝо** диал. членув. название за най-голям брат на бащата, **стàра**

обръщение на децата и по-младите братя към жената на най-стария брат (Светиниколско), **стàрата** диал. 'жената на най-големия брат на бащата', разг. 'майка; съпруга', **стàри** мн. ч. 'баща, майка, вече остарели' (Геров), в съчетания *стар вя̀тър* 'вятър, който през пролетта топи снега' (Великотърновско, Горнооряховско, Кубратско), *стар бащà* 'дядо' (Геров), *Стар Завѐт* книж. 'дял от Библията, който се отнася до епохата преди християнството', *стар ручòк* диал. 'голям обед, пладне' (Геров), *стар тàтко* 'дядо' (Геров), *стàра бя̀ла* 'един вид пшеница за месене на бял хляб, който лесно изпръхва' (Велес), *стàра мàйка* 'баба, майка на майката или бащата', 'майка на майка ми' (Светиниколско), 'баба откъм бащина страна' (Геров), *стàра мàкя* 'баба, майка на майката или бащата' (Самоков), *стàра трапѐза* 'гощавка у момъка в събота вечерта срещу венчавката' (Геров), *бàба стàра* 'прабаба' (Банат), *мàйкя стàра* 'баба на съпруга; баба' (Банат), *мàма стàра* 'баба на съпруга; баба' (Банат), *стàра годѝна* 'старини' (Ново село, Видинско), *стàри бащà* название за най-голям брат на бащата, *стàри сват* 'сродник или приятел на младоженците, който се разпорежда за пренасяне на чеиза на булката и доставя вино при венчавката' (Смолско, Пирдопско), *стàрият вя̀тър* 'западен силен вятър, пърли-кожух' (Геров), *старо биле* 'едро отровно горско растение с топчести като череша меки морави плодове, Atropa belladonna', диал. 'раст. самодивски бурен, Asarum europaeum', *старо цвете* диал. 'раст. смил, смин, Helichrysum arenarium' (Геров); стб. **старъ** (Зогр., Мар., Асем., Супр.). – Произв.: *старѐй* (вж.), *старѐйко* 'стари сват' (вж.), *старѐйшина* (вж.), *старѐк* (вж.), *стàрец* (вж. *стàрец¹*), *старѐшки*, *старѐя* гл. 'остарявам' (вж.), *старѝк* 'старец, стар човек, дядо' (Геров), *старѝлкя* 'старост, стари години' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *старѝло* 'стар човек, стари хора' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *старинà* (вж.), *старѝца*, *стàричък*, *стàрчок* (Кюстендилско), *старячяк* (Орешец, Кумановско), *старичòк* 'много стар човек' (Самоков), *старѝще* увел. (Панчев), *старѝя* диал. 'стар човек' (Геров), *стàрка* (вж. *стàрка¹*, *стàрка²*), *старòйка* (вж.), *старòйкя* (вж.), *старòк* (вж.), *стàрост* 'времето, когато човек остарее, стари години, старо време, старина' (Геров), *стàрски* 'взет от едно време, от старо време, старовремешен, вехт, стар' (Геров), *старчески* 'предназначен за старци' (Кюстендилско), 'старовремски' (Кюстендилско), *стàрцки* 'старешки' (Съчанли, Гюмюрджинско), *старотѝя* 'старост' (Доспат, Пещерско), *старỳя* (вж.), *стàрчак* 'старец' (Геров), *стàрче* (вж.); *възстар* 'не много стар' (Съчанли, Гюмюрджинско); *прѝстар* 'доста стар' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *състар* 'мъчен, нетърпим човек' (Малкотърновско); *състàра* 'дъртуша, старуха' (Странджа); *старобѝтен* 'старовремски, от старо време, който знае много стари работи' (Тръстеник, Плевенско; Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *старобългарски*, *старобългарѝстика* 'комплекс от науки, отнасящи се до езика, литературата и културата на старите българи', *старовѐрец* (вж.), *староврѐмешен* (Геров), *староврѐмски* (Геров), *стърувря̀мцки* 'старинен; някогашен' (Съчанли, Гюмюрджинско), *стародàвен* 'старовремски, старинен', *стародѐтина* (вж.),

старозавèтен 'който се отнася до Стария Завет', *старокỳмя* (вж.), *старолѝк* 'който изглежда стар', *старомòден* 'излязъл от мода, направен по стара мода', *старомòдност*, *старопечàтен* 'печатан в стария, началния период на книгоиздаването у даден народ', *старопланѝнски, старосвàт* (вж.), *старосвàха* (вж.), *староседèлица* (вж.), *староцвèт* 'раст. смин, Helichrysum arenarium' (Геров); МИ: *Стàра Бàба* 'Стара планина във високата си част към връх Кадемлия и връх Ботев'; ФамИ: *Стàрев*. – Срхр. *стâр*, словен. *stàr*, рус. *стáрый, стар*, струс. *старъ*, укр. *старѝй*, чеш. *starý*, словаш. *starý*, пол. *stary*, горлуж. *stary*, доллуж. *stary*. – Праслав. **stārъ* . – Сродно с лит. *stóras* 'тлъст, обемист', стисл. *stórr* 'голям, силен, важен, мъжествен', с друг вокализъм стинд. *sthirás* 'крепък, силен', вж. Vasmer, REW 3, 5, Meillet, Études étym. 404, Fortunatov, KZ 36, 45, Trautmann 282, Wiedemann, BB 27, 223. Сближаването със ствиснем. *starên* 'неподвижен', поддържано от Uhlenbeck, Aind. Wb. 347, се оспорва от Torp 479, 485. – Вж. Miklosich, EtWb 320, Brückner, SEJP 514, Holub–Kopečný 349–350, Ст. Младенов, ЕтР 607, Osthoff, IF 19, 234, Hujer, LF 50, 319–320, Johansson, IF 3, 232, Iljinskij, AfslPh 24, 227–228.

старàя се 'правя нещо с усърдие, полагам усилия, залягам, грижа се'. – Произв.: *старàние* 'стремеж да се извърши нещо добре, съвестно; усърдие, грижа', *старàтелен* 'който проявява старание, усърден, грижлив', *старàтелност* 'качество на старателен, усърдие'; *постарàя се, постарàвам се; престарàя се, престарàвам се*. – Срхр. *стâрати се, стâрам се*, словен. *stárati se*, рус. *старáться, старáюсь*, укр. *старáти ся*, чеш. *starat se*, словаш. *starat' sa*, пол. *starać się*, горлуж. *starać so*, доллуж. *staraś se*. – Праслав. **stārāti sę*, **stārājǫ sę*. – Обикновено се сравнява с латв. *stārgs* 'усърден', лит. *starìnti, starìnù* 'тегля с труд', стпрус. *stūrnawiskan* творит. п. ед. ч. 'сериозност, важност', англосакс. *stierne* 'сериозен, строг', лат. *sternāx* 'луд, необуздан', *consternō* 'подплашвам, смущавам, възбуждам, подстрекавам', *strēnuus* 'деен', гр. *στρηνής* 'твърд, остър', *στρῆνος* 'сила', кимр. *trīn* 'схватка, напрежение', вж. Walde–Hofmann 2, 601, Vasmer, REW 3, 4. Предполага се родство със *стар* (вж.), вж. Brückner, SEJP 513. Вж. и Фасмер–Трубачев 3, 746. – Заето в рум. *stăruiésc* 'настоявам, упорствувам' (Цонев, История 2, 95).

старèй 'стар човек, старец; старейшина' (Геров). – Произв.: *старèйство* диал. 'старшинство' (РРОДД; М. Георгиев); стб. **старѣи**. (Супр.). – Произв. от *стар* (вж.), с наст. *-ей* (праслав. *-ějь*, вж. Sławski, SPS 1, 87. – Срв. *старèйко, старèйшина, старòйка, старòйко, старèк*.

старèйко диал. 'стари сват (възрастен роднина на младоженците, който се разпорежда на сватбата)' (Панчев; Орашец, Дреняк, Опила, Кожинце, Кумановско), 'второто по важност лице след кума на сватбата' (Ивановци, Кюстендилско). – Произв. от *старèй* (вж.), с наст. *-ко*. – Срв. *старòйка, старòйко*.

старèйшина 'избран по-стар човек от народа да върти селски общи работи' (Геров), '(в задруга) най-старият, който я оправя, домакин, глава' (Геров), 'водач на дружина на карнавал на Великденски Заговезни' (Широко-

лъшки район); стб. **старѣишина** (Зогр., Мар., Асем., Супр.). – Рус. *старе́йшина*. – Праслав. диал. **stārějšinā*, с наст. *-inā* от **stārějši*, сравнителната степен от **stārъ* (вж. *стар*).

старѐк 'стари сват, побащим на сватба' (Геров). – Произв. от *стар* (вж.) с наст. *-ek*.

стàрец[1] 'човек, достигнал старост, дядо', 'глава, войвода на коледари, станеник' (Геров), в съчетания *мòят стàрец* 'съпругът ми, мъжът ми' (Тръстеник, Плевенско), *кукуляст старец* 'раст. костен зъб' (Врачанско), *кукуляц стàрец* диал. 'раст. конски зъб, Erythronium dens canis' (Геров), *старец баба гони* 'везба по сокай' (Габровско), **стàрът** 'моят дядо' (Ново село, Видинско); стб. **старьць** (Супр., Клоц., Остром.). – Произв.: *стàречки* 'старешки' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *стàречката* 'по старешки, както старите умеят' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *стàрче*, *стàрческѝ* 'старешки', *старчѐтина* увел. диал. (Панчев), *стàрчец* 'раст. Thlaspi arvense' (Силистра; Трънско), *стàрчина* 'стара жена, баба' (Ивайловградско), *старчински* 'старешки' (Прилеп), *старчѝще* увел. диал. (Геров), *стàрчо* 'старче' (Манастир, Гюмюрджинско), *стàрчов* в съчет. *старчов зап* 'цвете костен зъбец' (Боженица, Новачене, Ботевградско), *старчỳга* увел. диал. (Геров). – Срхр. *стȁрац*, словен. *stárec*, рус. *ста́рец*, чеш. *stařec*, словаш. *starec*, пол. *starzec*. – Праслав. **stārьcь*, произв. от **stārъ* (вж. *стар*), с наставка *-ьcь*. – Вж. Miklosich, EtWb 320, Holub – Kopečný 349–350, Brückner, SEJP[3], 514, Ст. Младенов, ЕтР 607, Skok 3, 328. – Заето в рум. *staret*.

стàрец[2] 'малкият стомах на свиня, напълнен с дребно месо, тлъстина и миризми и изсушен' (Геров), 'свинско дебело черво, напълнено с мляно месо' (Кюстендилско), 'стомах на прасе, напълнен с месо' (Лещен, Гоцеделчевско; Батак, Пещерско; Ракитово, Велинградско), **стàриц** 'колбас от свинско месо' (Чешнегирово, Пловдивско). – Еднакво със *стàрец*[1] (вж.). За семантиката срв. диал. *бàбяк* 'стомах' (произв. от *бàба* 'стара жена', вж.).

стàрец[3] 'място на нива между браздите, прескокнато и оставено неизорано' (Геров). – Може би с метафорично развитие на значението от *стàрец*[1] (вж.).

стàрец[4] 'приспособление на тъкачния стан, което не позволява на предното кросно да се върти' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'лост за раздалечаване на воденичните камъни' (Преколница, Кюстендилско), 'дървена кука, на която се редят гроздове' (Тиквеш), в съчет. *старец баба гони* 'част от стан (приспособление за намотаване на платно или черга около предното кросно)' (Доброславци, Софийско). – Може би със специализация на значението от *стàрец*[1] (вж.).

старѐя[1] същ. 'старей' (Панчев). – Успоредно образуване на *старѐй* (вж.) с наст. *-ея* (праслав. *-ějā*, вж. Sławski, SPS 1, 86–87).

старѐя² гл. 'ставам стар; дъртея' (Панчев). – Произв.: *застарѐя; остарѐя, остърѐем* 'стана стар; стана вехт, износен' (Ново село, Видинско); *постарѐя* (Геров); *престарѐя*; *състарѐя, състарѐя се, състарѐн; устарѐя* 'стана стар, остарея' (Банат). – Срхр. *ста̑рети, ста̑ри̑м*, рус. *старе́ть, старе́ю*, словаш. *starieť*, пол. *starzeć się*. – Праслав. **stārěti (sę)*, произв. от **stārъ* (вж. *стар*).

стари̇к 'старец, стар човек'. – Рус. *стари́к*, пол. *starzyk*. – Праслав. **stārikъ*, произв. от **stārъ* (вж. *стар*).

старина̀ 'старо време; стара постройка, ценна като архитектурен или исторически паметник', 'наследено от деди и прадеди' (Банско), 'времето, когато луната намалява' (Кичевско). – Произв.: *старина̀р* 'търговец на антики, стари книги и др., антиквар', *старина̀рски, старина̀рство, стари̇нен* 'останал от отдавнашни времена', *стари̇нност, стари̇нски* 'останал от старо време, старинен' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *стъринскьй* 'старинен' (Ново село, Видинско). – Срхр. *стари̑на*, рус. *старина́*, чеш. *stařina*, словаш. *starina*. – Праслав. **stārinā*, произв. от **stārъ* (вж. *стар*), с наст. *-inā*.

стари̇нско 'вид хоро' (Ново село, Видинско). – Субстантивирано след елипса от *стари̇нско о̀ро* 'старинско хоро', произв. от *старина̀* (вж.).

старинѝ 'старо време' (Берсин, Полето, Кюстендилско), 'старост' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Тръстеник, Плевенско), 'стари хора, старо поколение' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Произв.: *стариняц* (Кожинца, Кумановско). – Производно от *стар* (вж.), с наст. *-иня*, успоредно образуване на *старина̀* (вж.).

стари̇ф в израз *от млади̇ф до стари̇ф* (Павелско, Асеновградско). – Произв. от *стар* (вж.). – Срв. *млади̇в*.

ста̀рищ, вж. *ста̀рец²*.

ста̀рка¹ 'баба' (Ерма река, Маданско; Златоград; Забърдо, Асеновградско), 'баба ми' (Самоков), диал. 'жена на брата на бащата', **ста̀рко** диал. 'брат на бащата'. – Произв. от *стар* (вж.), с наставки *-ка, -ко*. Срв. пол. *starka* 'стара жена'. – Срв. *ста̀рка²*.

ста̀рка² 'млада кокошка, започнала вече да носи яйца' (Ново село, Видинско). – Срхр. *ста̑рка* 'птица с пиленца', рус. *ста́рка* 'женска птица, която има пиленца', пол. *starka* 'женска птица, която води малки'. – Праслав. **stārъkā*, произв. от **stārъ* (вж. *стар*). Семантичната мотивация може би се основава на елемента 'стар' като белег за биологична зрялост на съответните животни, достатъчна, за да имат малки.

старко̀с 'раст. копър, Anethum graveoleus' (Геров). – Неясно.

ста̀рнина 'дял, който се дава на майка от имущество, останало след смъртта на баща, и остава на оня син, който я гледа' (Геров). – Вероятно произв. от *стар* (вж.), с разширена наст. *-(н)-ина*, срв. *връх : връхнина*.

старовѐрец 'човек, който се придържа към стари религиозни обреди' (РРОДД; А. Каралийчев). – От рус. *старовѐрец* също.

старовѐрци мн. ч. в приказка 'животните' (Геров). – Мн. ч. от *старовѐрец* (вж.), със специализация на значението, за което срв. *погàнец, погàнци* за назоваване на определени животни.

старòвнина 'есенна сеитба' (Тиквеш). – Вероятно произв. от *стар* (вж.). За образуването срв. *нѝва : нѝвнина, тревà : трѐвнина*.

стародѐтина 'прякорно название за стара мома' (Трънско, Панчев). – Вероятно композитум, образуван от *стар* (вж.) и *дете* (вж.). – Срв. със същото значение *старосѐдѐлица*.

старòйка диал. 'стари сват' (Геров), **старòйко** също (Тръстеник, Плевенско; Дреняк, Опила, Кумановско), **старòйкя** също (Ботевград), 'мъж, прикрепен към кума, който се грижи за него по време на сватбата' (Кюстендилско), 'жената на стария сват' (Макоцево, Софийско). – Произв.: *старòйквица* 'стара сватя, подкума' (Банат), *старойкѝница* 'жена на стари сват' (Кюстендилско). – Произв. от *стар* (вж.). Срв. *старѐйко*.

старòйкул 'стар сват, подкум' (Банат). – От *старòйко* (вж. *старòйка*), с *-ул* от рум. *-ul* (следпоставен определителен член).

старòк 'стари сват', **старòкя** 'мъж или жена, които се грижат за кума и стават роднини с него' (Доброславци, Софийско), **стърòкя** 'пръв помощник на кум по време на сватба' (Ново село, Видинско). – Произв.: *старокѐница* 'старокиня' (Панчев), *старòкиня* диал. 'жена, която на сватба стои наместо майка и върти сватбата, старосваха' (Геров), 'жена на старок' (Геров), *стърокьйца* 'помощница на кумата по време на сватба' (Ново село, Видинско). – Образувано от *стар* (вж.), с наст. *-ок*. – Срв. *старòка*.

старòка 'старо дърво' (Геров). – Произв.: *старòкав* в съчет. *старòкаво дърво* 'крехко дърво, от което нищо не става' (Геров), *старòков* '(за дърво) възстар' (Геров), '(за дърво) остарял, засъхнал, със засъхнали клони' (Смолско, Пирдопско), 'който е от старо, стар' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Произв. от *стар* (вж.), с наст. *-ока*.

старòковец остар. 'дядо' (Банско). – Произв.: *старòковица* остар. 'баба' (Банско). – Произв. от *старòков* с незасвидетелствувано значение 'стар' (вж. *старòка*).

старокỳмя 'калесвам, поканвам някого за кум' (РРОДД; Ил. Блъсков; Зайчар; Панчев). – От незасвидетелствувано изходно **старокỳм* – сложна дума, образувана по модела на *старосвàт* (вж.).

старолàк 'стан, разбой' (Долновардарско). – Неясно.

старосвàт 'сродник или приятел на младоженците, който се разпорежда за пренасяне на чеиза на булката и доставя вина при венчавката', 'мъж,

който на сватба стои наместо баща и върти сватбата' (Деиловце, Кумановско). – Произв.: *старосвàта* 'взимам, калесвам някого за старосват' (Геров), *старосвàтец* (Геров), *старосвàтица* (Длъбочица, Кумановско), *старосвàтка* (Геров), 'съпруга на стария сват, която заедно с него присъствува при венчаването' (Смолско, Пирдопско), *старосвàтя* 'калесвам, поканвам някого за стар сват' (РРОДД; Ил. Блъсков). – Образувано на базата на съчетанията *стар сват, стари сват* (вж. *стар*) като композитум, със съединителна гласна *-о-*.

старосвàха 'старосватица' (Геров). – Образувано по същия принцип, както *старосвàт* (вж.), от *стар* (вж.) и *свàха* (вж.).

староседѐлица 'стара мома' (Трънско). – Композитум, образуван от *стар* (вж.) и *седя̀* (вж.), т.е. 'мома, която до стари години седи (неомъжена)'. Срв. в същия говор и със същото значение *стародѐтина*.

старỳки 'мъжки, здраво, като опитни здрави хора' (Банско). – Вероятно от по-ранно деепричастие **старỳайки, *старỳйки*, от глаголи *старỳя, старỳвам* (вж.). Специализацията на значението се развива от изходното 'заповядвам (бидейки по-силен)'.

старỳя диал. 'заповядвам, господарувам' (Геров), **старỳе** '(за жена на мъж) заповядва, нарежда' (Гърбино, Полето, Кюстендилско), **старỳвам** диал. 'господарувам, заповядвам, справям' (Панчев). – Произв. от *стар* (вж.).

стàрци мн. ч. 'карнавал' (Корово, Велинградско), 'карнавал, уреждан в първия понеделник след Сирни Заговезни' (Орехово, Павелско, Асеновградско; Лилково, Пловдивско; Габрово, Кръстополе, Ксантийско), в съчетания *песѐцки стàрци* също (Широколъшки район; Орехово, Павелско, Асеновградско; Лилково, Пловдивско; Габрово, Кръстополе, Ксантийско), *пустòски стàрци* 'маскирани младежи на Сирни Заговезни' (Смолянско), *пòсни стàрци* 'карнавал, който се устройва в понеделника след Сирни Заговезни' (Хвойна, Павелско, Асеновградско). – Форма за мн. ч. от *стàрец*[1] (вж.), с преносна употреба.

старчинàре 'карнавал, уреждан през първия понеделник след Сирни заговезни' (Гълъбово, Пловдивско; Дорково, Велинградско). – Произв. от *стàрци* (вж.), но с трудно за обяснение образуване.

стàрши 'който стои пред други по длъжност, по-висш по степен, по значение; работник или военен, който е поставен начело на малка група, на подразделение', в съчет. *стàрши офицѐр* 'офицер от майор до полковник'. – От рус. *стáрший*, сравнителна степен от *стáрый* (вж. *стар*). Вж. Б. Цонев, ПСп 64, 259, Сб. Медведев 1922, 47.

старшинà 'сержант с най-висок чин'. – Произв.: *старшинствò* 'първенство пред други по възраст, звание, срок на (военна) служба'. – От рус. *старшинá*, също, произв. от *стáрший*, сравнителна степен от *стáрый* (вж. *стар*).

ста̀ршия остар. 'старши офицер или подофицер'. – Преоформено от *ста̀рши* (вж.) по примери от типа *ста̀рия* (вж.).

ста̀рьц, вж. *ста̀рец*[1].

стас диал. 'ръст, бой' (Г. С. Раковски), **ста̀са** диал. също (П. П. Славейков). – Вероятно от срхр. *ста̑с* 'ръст, размер' (за което вж. Skok 3, 328). Според РРОДД 478, от нгр. *στάση* (без отбелязано значение; срв. знач. 'положение на тялото, поза' на новогръцката дума).

ста̀свам 'втасвам, фтасвам', св. в. **ста̀сам** (Геров), **ста̀сувам** също, св. в. **ста̀сам** (Геров), **стасу̀вам** 'ставам готов' (Кюстендилско), **стасу̀ем** също (Гърбино, Полето, Кюстендилско). – Произв.: *доста̀сам, доста̀сувам* 'пристигам' (Кюстендилско); *преста̀са, преста̀сува* 'преминава, станало е отдавна готово' (Кюстендилско). – Вариант на *вта̀свам* (вж.), със субституция *ф* > *с* на българска езикова почва. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 663, К. Мирчев, ЕзЛит 2/2, 1947, 24–25, П. Скорчев, ЕзЛит 2/2, 1947, 21, Ал. Ничев, ИИБЕз 8, 1962, 242, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158, 168.

стасио̀н 'гара' (Кукуш). – Пряка заемка от фр. *station* също.

стасѝя 'свободно време' (Церово, Софийско). – Вероятно образувано на българска езикова почва от *ста̀сам, ста̀свам* (вж.). По-малко вероятно от нгр. *στάση* 'поведение, държане', предвид на отдалечеността в значението.

стат[1] 'вкопан тъкачен стан', **стать** 'изправен тъкачен стан', (Проглед, Асеновградско), **ста̀тила** 'всичките части, принадлежности на стан' (Геров), **статю̀ф стан** 'изправен тъкачен стан, на който тъкат жени' (Левочево, Смолянско). – Сродно със *стан* (вж.), във връзка със *ста̀вам* (вж.)

стат[2] 'държава' (Банат). – Вероятно чрез рум. *stat* също.

ста̀тия 'прозаично съчинение за вестник, списание или сборник', книж. остар. 'перо в бюджета; член в закон, правилник' (К. Величков). – Вероятно заето от рус. *статья́* също.

ста̀фелец 'мъжец' (Хасково), **ста̀фълъц** 'край на мекото небце, мъжец' (Нова Надежда, Хасковско), **ста̀филец** също (Нова Надежда, Хасковско), **стафѝлец** 'мъжец' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско; Кръстополе, Ксантийско; Долен, Момчилградско; Тихомир, Крумовградско). – От основата *σταφυλ-* в нгр. *σταφυλίτις* 'мъжец', образувано на българска езикова почва с наставка *-ец*.

стафѝда 'зърно сушено грозде' (Геров), обикн. в мн. ч. **стафѝди** 'сушено грозде на зърна', **ставѝда** 'зърно от сухо грозде' (Чешнегирово, Пловдивско), **стафьѝда** 'сушено грозде' (Банат), **стъфѝда** също (Ново село, Видинско), **стъвѝда** 'стафида' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *стафѝдица* умал. (Геров), *стъфидѝшъ съ* 'изсушава се, като се набръчква' (Ново село, Видинско), *стафѝдка* умал. (Геров); ФамИ: *Стафидаров* (Маданско), вж. Ат. Са-

ламбашев, ИИБЕз 16, 1968, 139, 157. – От нгр. *σταφίδα* 'сухо грозде', което е от стгр. *σταφίς, σταφίδος*. – Заето и в рум. *stafidă*, алб. *stafidhë*, арум. *stăfidă*. – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 607, П. Скорчев, БЕз 6/2, 1956, 160, Papahagi 1112, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 158–159.

стафидо̀свам 'изгубвам цвета на лицето си от страх' (Бесвина, Леринско), **стафидо̀сувъм се** 'изсъхвам, съсухрям се' (Енина, Казанлъшко). – От аористната основа *σταφιδιασ-* на нгр. гл. *σταφιδιάζω* 'сбръчквам се, изсушавам се', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159. – Срв. арум. *stăfiduséscu* 'изсушавам се' (Papahagi 1112). Срв. *стъфидѝшъ съ* (под *стафѝда*).

стафила̀к 'грозденце' (Гюмюрджина, Ксанти). – От нгр. *σταφυλάκι*, умал. от *σταφύλι* 'грозде', с деминутивна наставка *-ακι*.

ста̀филец, вж. *ста̀фелец*.

ста̀флик 'мъжец' (Кръстополе, Ксантийско). – Вероятно алегроформа от *стафила̀к* < нгр. *σταφυλάκι*. – Срв. *ста̀фелец, ста̀филец, стафила̀к, ста̀фълъц*.

ста̀форец диал. 'плъх', **ста̀фурец** 'горски плъх' (Смолско, Пирдопско). – Варианти на *ста̀ворец* 'плъх' (вж. *ставо̀р*).

ста̀фълъц, вж. *ста̀филец, ста̀фелец*.

ста̀чка 'едновременно преустановяване на работа от работниците в предприятие за извоюване на по-добри заплати, трудови условия и пр.'. – Произв.: *ста̀чен* 'който се отнася до стачка', *стачку̀вам* 'обявявам стачка, затова не работя; участвувам в стачка', *ста̀чник* 'работник в стачка', *ста̀чница* ж., *ста̀чкаджия* 'стачник'; *стачкоизмѐнник* 'работник, който нарушава решението за стачка, с което намалява възможността за нейния успех', *стачкоизмѐнница* ж., *стачконарушѝтел* 'стачкоизменник', *стачконарушѝтелка* ж. – Вероятно от рус. *ста́чка* също. За етимологията на рус. *ста́чка* вж. Vasmer, REW 3, 6.

сташу̀вам (стъшу̀въм) 'привършвам работа', св.в. **ста̀шъм** (Ново село, Видинско), **ста̀шем** 'стана готов' (Гърбино, Полето, Кюстендилско). – Произв.: *доста̀шъм, достъшу̀въм* 'завършвам започнатата работа' (Ново село, Видинско). – Вариант на *ста̀сам* (вж.), по модела на *ва̀псам : ва̀пша, лѝпсам : лѝпша*.

ста̀я 'част от жилище (помещение с врати и прозорци)'. – Произв.: *ста̀ен*. – Срхр. *стȁја* 'обор, конюшня, яхър; сграда', словен. *stája* 'убежище; хижа', рус. *ста́я* 'стадо; ято', диал. 'двор за животни; кошара, обор; няколко постройки под един покрив; закрит двор за животни', струс. **стаıа** 'обор; ложа; шатра', укр. *ста́я* 'овчарска колиба; обор', чеш. *stáj* 'конюшня, обор', *staje* също. – Праслав. **stājā*. – Образувано от **stāti, *stājāti* (вж. *ста̀вам*), с вероятно първоначално знач. 'нещо, което стои', специализирано вторично в различните славянски езици. – Вж. Miklosich, EtWb 319, Буга, РФВ 75, 146, Vasmer, REW 3, 6.

ста̀ям 'ставам', вж. *ста̀вам*.

ствар остар. 'предмет, вещ, нещо, твар', 'твар, живо същество' (Ем. Васкидович). – Поствербално образуване от *ства̀рам* (вж.).

ства̀рам 'сътворявам' (Панчев), 'ставам, вирея' (Банат). – Наследник на стб. **сътварити, сътварıѭ**, с по-късна унификация към *-ам*-спрежение. – Вж. *творя̀*. – Срв. *ствар*.

ства̀рвам 'стоварвам', св. в. **ства̀ря** (Геров). – От *стова̀рвам, стова̀ря*, с изпадане на неудареното *о*. – Вж. *това̀р, това̀ря*.

ствол 'надземна част на растение, от което излизат клони или листа', **цвол** 'растение, от чието стебло се правят масури' (Кръвеник, Севлиевско), 'стебло на тиква, диня, пъпеш, кратуна' (Костандово, Ракитово, Дорково, Велинградско), **цволь** 'филиз' (Самоков), 'растение, от което правят цеви за извиване на прежда, Conium maculatum' (Троян). – Произв.: *ство̀лест* 'с голям ствол, стъблест', *стволова̀т* 'който има много стволове, клонест, китест', *столова̀т* също, *цво̀лест* '(за младеж) едър, снажен, строен, здравеняк' (Габрово), *цвула̀к* 'място, обрасло с цвол' (Кръвеник, Севлиевско); *изцво̀ли* 'пусне цвят, цъфне' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *прицво̀люва* 'пуска филиз' (Самоков). – Срхр. *цво̀лика* 'стебло на лук', словен. *stȏlje, cvolína*, рус. *ствол*, чеш. *stvol* 'стебло', горлуж. *stwołk*, доллуж. *stwół*. – Праслав. **stьvalъ*, вероятно от **stьbalъ*, от един произход със *стебло̀, стъбло̀* (вж.). – Вж. Miklosich, EtWb 327, Преображенский 2, 377, K. Štrekelj, AslPh 28, 1906, 497, Ст. Младенов, ЕтР 607–608, Vasmer, REW 3, 6–7, Skok 1, 283, R. Bernard, RESl 27, 1951, 38–39.

створя̀вам 'сътворявам, сторвам, направям' (Геров), св. в. **створя̀; створя̀вам се** 'ставам, сторвам се; явявам се, излизам, мяркам се, показвам се', св. в. **створя̀ се** (Геров); стб. **сътворити, сътворıѭ** (Супр., Клоц.). – Произв. от *творя̀* (вж.).

ствя 'стоя' (Геров). – Алегроформа от **стовя̀*, **стувя̀*, варианти на *стоя̀* (вж.), с вмъкнато интервокално *в* за избягване на хиатуса.

стебло̀, вж. *стъбло̀*.

стег[1], вж. *стяг*[1].

стег[2] м. 'стягане, строго изискване да се стори нещо' (Светиниколско), 'стягане, строго държане', обикновено в съчет. *да̀вам стег* 'стягам, държа строго, отнасям се строго към някого' (Софийско), в съчет. *да̀вам стег* 'упражнявам натиск, принуждавам' (Черешница, Костурско). – Поствербал от диал. *стѐгам* = *стя̀гам* (вж.) със значения, като 'държа строго; насилвам, принуждавам. – Срв. *стяг*[2].

стѐгна гл. св., вж. *стя̀гам*.

стѐгнат таен зидарски говор 'жандарм' (Дебър), **стѐгнати** таен зидарски говор 'войници' (Скопие). – Субстантивирано мин. страд. прич. от *стѐгна* (вж. под *стя̀гам*.). Еднакво със *стѐгнат* 'спретнат'. Срв. *пристѐгнатиот* 'жандарм' от тайния зидарски говор в Янче (Тетовско) (вж. под *стя̀гам*).

стегосѝа ж. (Стубел, Монтанско) само в РР 4, 1930–1931, с отбелязано знач. 'материална част, гидик, инструментариум' (*гидѝк* у Панчев 71, е със знач. 'място, огнище, дюкян на работници с всичките принадлежности'). – От вариант със запазено *γ* на нгр. диал. *στέωση* 'покрив' – **στέγωση*, произв. от *στέγω* 'покривам' (старогръцка дума, заместена в новогръцки от *στεγάζω* 'поставям покрив, покривам; подслонявам'); със следния семантичен развой: 'покрив' > 'покрито помещение за съхраняване на материална част, на инструменти' / 'материална част, инструментариум'. Би могло да бъде и от нгр. *στέγαση* 'поставяне на покрив; подслоняване' (произв. от *στεγάζω* 'поставям покрив на къща; подслонявам'), със семантичен развой 'поставяне на покрив; подслоняване' > 'покрито място, подслон' > 'помещение за съхраняване на материална част, на инструментариум' / 'материална част, инструментариум', с *-о-* вм. *-а-* може би под влияние на съществителни от домашен произход на *-осѝя*, диал. *-осѝа*, като *гиздосѝя, хубосѝя*. Вж. Т о д о р о в, Етим. етюди 176.

стеж и **стежяк** 'дъб Quercus pubescens' (Дивля, Радомирско). – *Стеж* може би с обратна деривация от *стѐжер* 'дърво дъб' (вж.), с изоставяне на наст. *-ер* (срещана напр. в *дъ̀нер*, вж. *дъ̀но*, *кѝчер*, вж.), или от негов вариант; *стежяк* – от *стеж* с наст. *-як*. Не е изключено да бъдат и застъпници на стари съществителни, образувани с наставка *-jь*, *-jākъ* (новобълг. *-як*) от корен *стег-* на *стѐжер* (вж.).

стѐжер 'забито в средата на хармана дърво, около което се въртят животните, които вършеят (стожер)' (Липница, Ботевградско; Батак, Пещерско; Прилеп; Костурско), 'дълъг прът, около който се складира голяма копа сено' (Кремен, Елешница, Разложко; Дорково, Велинградско; Стойките, Девинско), 'дълъг прът, който служи за ос на копа сено, слама и други видове тревен фураж' (Момчиловци, Левочево, Кутела, Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско; Долен, Кърджалийско), 'вид дъб' (Троянско), диал. 'дъб благун, Quercus conferta', **стежер** 'стожер' (Бръщен, Гоцеделчевско; Охридско), 'забит висок кол, около който се складира копа сено' (Могилица, Смолянско), 'вид дъб' (Голяма Желязна, Троянско), 'зимен дъб, Quercus sessiliflora' (Троян, Велчевска махала), диал. 'дъб благун, Quercus conferta; дъб Quercus coccifera', **стѐжêр** 'дълъг прът, около който се складира голяма копа сено' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско; Долен, Момчилградско), **стѐжę̣р** 'дълъг прът, около който се складира голяма копа сено' (Бабяк, Разложко), **стѐжьęр** също (Лъджа, Смолянско), **стѐжар** 'стожер' (Банско), 'дъб' (Болярци, Варненско), 'дъб Quercus pubescens' (Айтоско), **стѐжър** 'дълъг прът, около който се складира голяма копа сено' (Разлог), **стѐджер** и **стѐджър** 'стожер' (Кърналово, Петричко), **стѐджур** м. 'дълъг прът, около който се

складира голяма копа сено' (Ягодина, Девинско), **стрèжер** м. 'стожер' (Лещен, Гоцеделчевско; Барутин, Пещерско; Нова махала, Велинградско). – Произв.: *стежерàк* м. 'стежерова гора' (Голяма Желязна, Троянско), *стѐжерък* м. 'стожер' (Гълъбово, Пловдивско); стб. **стежеръ** 'стожер' (Супр.). – Срхр. *стѐжер* 'стъбло', диал. *стежар* 'дъб', словен. *stežȇr* 'панта на врата; масур за намотаване на прежда', рус. ч.-слав. **стежеръ**, горлуж. *sćežor* 'мачта; 'дълъг прът, около който се складира голяма копа сено', долнлуж. *sćažor* също. – Праслав. **stežerъ*, **stežěrъ*, с наставки *-erъ, -ěrъ* от корен **steg-*. Срв. с друга степен на коренната гласна праслав. *stažerъ, stažěrъ* (вж. под *стòжер*). – Сродно с лит. *stegerỹs* 'сух стрък', латв. *stęga* 'membrum virile', *stēgs* м., *stēga* ж. 'дълъг прът'. – Срв. Miklosich, EtWb 324, под *stogŭ*, Meillet, Études étym. 1902—1905, 410, Trautmann 285, Brückner, SEJP 516, под *stóg*, Ст. Младенов, ЕтР 608, Vasmer, REW 3, 8, Machek 577, под *stěžeje*, R. Bernard, Балк. езикозн. 4, 1962, 98–99, Skok 3, 337 под *stȏg*, Schuster-Šewc 17, 1274. – Формата *стрèжер* – с *р* в първата сричка под влияние на *р* във втората сричка. – Заето в рум. *steájăr* 'стожер' (Цонев, История 2, 71), *stejár* 'вид дъб' (Цонев, История 2, 49), арум. *steájer* 'стожер' (Papahagi 1974², 1114). – Срв. *стòжер*.

стек м. 'добив, печалба', вж. *стекà²*.

стекà¹, вж. *текà*.

стекà² 'добия; спечеля; родя' (Геров 5, 259, под *стѝчам*), **стèкам** 'родя, добия' (Чепеларе; Широка лъка, Смолянско), **стèкали** 'родили' (преселници в Новопазарско от Коджа бунар и Гьобел, Мала Азия), **стечè** 3 л. ед.ч. сег. вр. 'роди, добие' (Чепеларе; Самоков), **стèчиш** 'родиш, сдобиеш' (Кайлярско, Дебърско, Кичевско), **стечем** 'спечеля' (Горна Диканя, Радомирско), **стèчам** 'родя, добия' (Чепеларе), **стечат** гл. 3 л. мн.ч. 'спечелят' (ЮЗ), **стèче** 3 л. ед.ч. мин.св.вр. 'спечели, доби' (ЮЗ), **стèкла** 'добила, родила' (Хасково; ЮЗ). – Вероятно вторично възникнали с отбелязаните значения от диал. същ. *стек* 'добив, печалба' [поствербал от *стекà* '(за вода) изтека отнякъде, изтека надолу; пристигна', *стекà се* '(за поток, река) излея се; слея се с друг поток, с друга река'] по двойки поствербали и глаголи, като *смес – смèся, смет – сметà*, при които значенията на поствербалите са по основното значение на глагола (в случая *смес* ще рече 'нещо смесено' или 'нещо, което е резултат от смесване', *смет* – 'нещо сметено'). Значение 'стичане; сливане на поток с друг поток или на река с друга река (или на река с поток)' на поствербала *стек* не е засвидетелствано в български. Срв. значенията на съответствия на бълг. *стек* в други славянски езици: рус. диал. *стёк* 'стичане, стреха', белорус. *сцёк* 'стичане', пол. *ściek* 'водосток, канал; отток', остар. диал. 'стичане, сливане', които заедно с бълг. *стек* са от праслав. **sъtekъ*, поствербал от **sъtekti*, префигирана форма от **tekti* (вж. под *текà*). Значението на бълг. диал. *стек* 'добив; печалба' се е развило вероятно в резултат на следния семантичен развой: 'стичане' > 'стичане на продукти, на блага, на средства' > 'добив; печалба'. За семантиката на *стек* 'добив; печалба' срв. *стòка¹* 'всяко нещо, с което се търгува;

имот, състояние; благо' (вж.), етимологично еднакво със *стѐка* 'място, дето се стичат, сливат две или няколко реки или два или няколко потока'. – Срв. срхр. *стѐћи, стѐчēм* 'добия, придобия; спечеля' (у Skok 3, 450, под *тѐći*), което е възникнало по съответствие на бълг. *стек* 'добив; печалба' (със значение като на българската дума).

стѐклььън '(за дял, част от хляб) клисав, недоизпечен' (Мезек, Свиленградско) само в ДА. – От основата на гл. **стекля̀* 'направя клисав, като смола, като чамсакъз' (вж. под *стиклѐн*). Може да бъде по произход мин. страд. прич. от **стѐклььм (*стѐклям)* – глагол от несв. в., който се отнася към глагола от св. в. **стекля̀* (вж. под *стиклѐн*), както напр. *слѐпям* (от несв. в.) към *слепя̀* (от св. в.). Вж. Т. Ат. Т о д о р о в, Сб. Пернишка 2006, 303–304.

стѐ̂кне гл. 3 л. ед.ч. сег.вр. 'стъкне' (Тетевен). – Вариант на *стъ̀кне* (вж. *-тъкна*) с *ѐ̂* в говора на мястото на ъ (стб. **ъ**) под ударение.

стел прич. 'искал' (Прилеп), **стѐла** 'искала' (Суходол, Гурмазово, Софийско), **стѐло** 'искало' (Софийско), **стѐли** 'искали' (Връбница, Софийско), **стѐмо** 'искаме' (Пиротско), **стех** 'исках' (Софийско), **стѐше** 'искаше' (Царибродско), **стея̀** гл. 3 л. мин. св. вр. 'иска̀' (Връбница, Софийско), **стеа̀** гл. 3 л. мин. св. вр. 'иска̀' (Връбница, Софийско), **стея̀л** 'искал' (Гурмазово, Софийско). – Варианти с диалектно *ст* вм. *хт* на диал. *хтел, хтѐла, хтѐло, хтѐли, хтѐм(о), хтех, хтѐше;* формата *стея̀* – от **хтея̀*, което се отнася към стб. инф. **хътѣти** (успоредна форма на **хотѣти** 'искам'), както нбълг. диал. *пея̀* 'пя' (в сег. вр. *пѐя*) към стб. инф. **пѣти** 'пея', нбълг. диал. *смея̀* 'смя, дръзна' (в сег. вр. *смѐя*) към стб. инф. **съмѣти**, и е възникнала вероятно под влияние на форми като диал. *всея̀* 'вся' (от стб. **въсѣя, въсѣа**) вм. обикновеното *вся* (от стб. **въсѣ**) (инф. **сѣти** и **сѣяти**) 'сея'; формата *стея̀л* 'искал' – възникнала вероятно под влияние на форми като диал. *сея̀л* (от стб. **сѣялъ, сѣалъ**) вм. обикновеното *сял* (от стб. **сѣлъ**)(стб. инф. **сѣти** и **сѣяти**).

стѐ̂л 'детско стоялце за непроходило дете' (Кремен, Разложко). – Вероятно чрез декомпозиция от *стѐ̂лькя* също (засвидетелствувано в Банско; вж. под *стоя̀*) или от негов вариант.

стели̇̀т прил. 'лаком, яшен' (Копривщица). – Вариант на *ястели̇̀т* (вж.), *истили̇̀т* (вж.), *естели̇̀т* (вж.), всички със знач. 'лаком, яшен; с изпадане на началната гласна.

стѐлма 'отвесна стръмнина като стена над река' (Странджа). – Вероятно от по-ранно субстантивирано прил. от ж.р. **стѐрмна*, вариант на *стъ̀рмна* = книж. *стръ̀мна* (вж. *стръ̀мен*), от стб. ***стрьмьна** (ж.р. от ***стрьмьнъ** 'стръмен'); с *е* на мястото на стб. **ь**, както напр. в *тѐмен* 'тъмен', *тѐнък* 'тънък' в същия говор, и със замяна на съгласковото съчет. *рмн* с *лм*. Срв. в БДиал 7, 231, дума от тайния зидарски говор в Мраченик, Карловско: *сръ̀мнъ* 'стена' (в съчет. *сръ̀мнъ нъ кỳка* 'стена на къща'), което е несъмнено диалектен вариант на

стръмна. За формите с *е* в странджанския говор на мястото на стб. **ь** вж. Г. Горов, БДиал 1, 21. Вж. Т. Ат. Тодоров, БЕз 43–44/3, 1993–1994, 202–204.

стѐлна диал. '(за крава, биволица) бременна, с плод в утробата си'. – Срхр. *стȅона*, словен. *stelna*, рус. *сте́льная*, чеш. *stelná*, горлуж. *sćelna*, доллуж. *sćelna* '(за крава) с плод (теле) в утробата си'. – Праслав. **sъ-telьnā*, възникнало с предст. **sъ-* (вж. под *с*[1]) от **telę* (вж. под *тѐле*). – Срв. Ст. Младенов, ЕтР 608, Vasmer, REW 3, 9, Machek 638, под *tele*, Skok 3, 455, под *tȅle*. – Срв. *скѝзна* '(за коза) бременна' (вж. под *коза̀*), *скѝтна* '(за котка) бременна' (вж. под *кѝтка*), *спра̀сна* '(за свиня) бременна' (вж. под *прасѐ*).

стѐлькя 'проходило за дете' (Обидим, Разложко). – От диал. **стоѐлькя*, вариант на *стоя̀лка* 'проходило за дете' (вж. под *стоя̀*), с фонетично опростяване *оѐ > е*.

стѐля[1] 'покривам с нещо; простирам', **стѐля се** 'бавно се спускам, като покривам широка площ; простирам се, разпростирам се'; стб. **стьлати, стелѭ** 'стеля, постилам; простирам' (Супр.), **настьлати, настелѭ** 'настеля' (Супр.); **постьлати, постелѭ** 'постеля', несв. в. **постилати, постилаѭ** 'постилам' (Зогр., Мар., Асем.). – Произв.: *стѐлка* 'подложка за под чорапи в обувка', 'плочи, с които се постила под, например на баня' (Кюлевча, Шуменско); *застѐля, застѝлам*, *застѝлка* 'нещо изтъкано или изплетено, което се постила', *за̀стелка* 'престилка' (Стралджа, Ямболско), *застѝлкя* 'парче плат, което се слага на пълен чувал отгоре, за да може да се върже; (прен.) ядене на нещо предварително' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'парче плат отгоре на пълен чувал' (Годечко); *настѐля, настѝлам, настѐлям сѐ* и *наскѐлям сѐ* 'нареждам се, нагласявам се' (Костандово, Велинградско) (*наскѐлям сѐ* – с диал *к* от *т* пред предна гласна *е*), *настѝлка* 'пласт от нещо настлано; камъни, пясък, бетон и др., настлани на улица, шосе, площад', 'подплата' (Ново село, Троянско), *настила̀ч*; *постѐля, постѝлам, постѐлка* 'постеля', *постелка* 'дюшек' (Долновардарско), *по̀стелке* 'постеля' (Хвойна, Павелско, Дряново, Асеновградско), *постѐлчица* умал., *постѐля* 'нещо меко (черга, дюшек, сламеник и др.), което човек си постила, за да спи върху него', *постѐлица* умал., *по̀стиль* м. 'дъски за под' (Кюстендилско), *постила̀к* 'черга за постилане' (Хвойна, Павелско, Дряново, Проглед, Чепеларе, Асеновградско), *постила̀ч* диал. 'постелка' (Геров), *постила̀чка* диал. 'постелка' (Геров), *постѝлка* 'постеля', *постѝлкя* 'постеля' (Кюстендилско), 'черга за постилане' (Доброславци, Софийско), *постѝлькя* 'чаршаф, черга, одеяло или др. за постилане' (Самоков), *пустѝлкя* 'долен бял вълнен чаршаф; слама, която се поставя на коне да лежат' (Банат), *постѝлчица* умал., *постѝло* 'дълъг месал, който се постила на трапеза при повече гости' (Ракитово, Велинградско), *постѝлък* диал. 'пелени' (Геров), *постѝлок* 'постеля' (Конявo, Полето, Кюстендилско), *постѝлци* мн.ч. диал. 'пелени' (Геров), *пустѝльци* мн.ч. 'вътрешни малки пеленки' (Сьчанли, Гюмюрджинско), *постѝльок*, обикн. в мн.ч. *постѝльци* 'пелена на бебе' (Самоков), *постиля̀к* 'вълнен парцал, който се слага в цървул' (Софийско),

'вълнена подложка в цървул; (пренебр.) парцал' (Доброславци, Софийско), *постѝляк* диал. 'пелени' (Геров), *пустѝльък* 'парче плат за подсушаване на малко дете' (Кръвеник, Севлиевско), 'детска пелена' (Троян), *пустѝлик* 'вътрешна мека пеленка, която обикновено се поставя между краката на бебето' (Войнягово, Карловско); *престѐля, престѝлам* диал. 'застилам с платно, кърпа и др.; слагам престилка', *престѐлка* диал. 'престилка', *престѐлькя* ж. 'престилка' (Ракитово, Велинградско; Добърско, Разложко), *престѐль* 'престилка' (Ракитово, Велинградско; Добърско, Разложко), *прьѐстелник* 'дълъг месал, с който си покриват колената всички на трапезата' (Странджа), *престѝлка, престѝлчица* умал., *престѝлче* умал.; *прѝстелкъ* 'престилка' (Съчанли, Гюмюрджинско); *разстѐля, разстѝлам* 'стеля, постилам нашироко', *разстѐля се, разстѝлам се* 'простирам се нашироко', *растѝлем* се 'разнасям се, простирам се нашироко' (Банат), *растѝя съ* гл. 3 л. ед.ч. 'простира се нашироко, разпространява се' (Тръстеник, Плевенско) (от **разстѝля се*); *устѐля се* гл. 3 л. ед.ч. сег. вр. 'поляга' (Кумановско). – Словен. *stláti, stẹ̑ljem* 'разсипвам', рус. *стлать* (и *стелѝть*), *стелю́* 'стеля, постилам; настилам', диал., разг. *слать, стелю́*, укр. *стелѝти, стелю́* също, белорус. *слаць, сцелю́* също, струс. **стьлати, стелю** също, чеш. *stláti, stelu* 'постилам, застилам', словаш. *stlat', steliem* 'постилам, застилам; настилам', пол. *słać* (по-старо *stłać*), *ściele* 'постилам', диал. *ścielić, ściele* и *ścielać, ścielam*, горлуж. *słać, sćelu* 'стеля', *łožo słać* 'слагам постеля', доллуж. *słaś* (остар. *stłaś*), *sćelu* 'стеля, постилам'. – Праслав. **stьlāti, *stelją*. – Сродно с латв. *slāt, slāju* 'поставям, слагам; опаковам', стгр. *στέλλω* 'поставям в ред, подготвям; изпращам', лат. *lātus* 'широк' (< **stla-to-*), стлат. *stlatta, stlāta* 'вид широк кораб (търговски, сетне пиратски)' (субстантивирано прил. от ж.р.), арм. *aṙa-stał* 'покрив' (< **stl̥-no*). – Ие. **stel-*, успоредна форма на ие. **ster-* (вж. под *простра̀, страна̀*). – Вж. Miklosich, EtWb 320–321, под *stel-*, Преображенский 2, 387–388, Trautmann 286, Brückner, SEJP 499, Ст. Младенов, ЕтР 608, Vasmer, REW 3, 10, Pokorny 1018–1019, Machek 578, Skok 3, 331, 332, под *stëlja*, Schuster-Šewc 17, 1301–1302, под *słać²*. – Стб. **постилати, постилаѭ** е със закономерно удължаване на коренната гласна ь (в **постьлати**) в и при образуване на итеративни глаголи, срв. Schuster-Šewc 17, 1302.

стѐля² ж. 'мека, напълнена със слама част на самар, която се пришива под дървената; потник на седло', диал. 'стреха на сграда; покривка под седло на кон, под самар на магаре' (Геров), 'постилка на копринени буби' (Кукуш), 'постелка' (П. Р. Славейков), 'парцали от черги, които се поставят под седло на кон, под самар на магаре' (Веригово, Карловско), 'покривка от папрат, шума и др. на куп дърва, предназначени за добиване на въглища; покривка на плет; клонки и недоядени листа от буби' (Еленско), **стѐла** 'стеля (като част на самар или седло)' (Прилеп), **стѐле** ср. диал. 'сравнително дебела конопена подложка на седло, напълнена с неизмачкана слама', **стѐлье** 'покрив на сграда (къща, кошара и т.н.)' (Ломско), ср. 'земя, дебела 20–30 см, която се натрупва отгоре върху покрив на хижа' (СЗ), **стѐлę** ж. 'постелка под седло на кон или мага-

ре' (Странджа); стб. **стєлꙗ** 'покрив' (Супр.). – Срхр. *стѐља* 'подплата на седло или самар; утайка; (остар., нар.) папрат, постлана в стая', укр. *стéля* 'таван'. – Праслав. **steljā*, произв. от **stьlāti, *steljǫ* (вж. под *стѐля¹*). Срв. праслав. **pasteljā* [> бълг. *постѐля*, стб. **постєлꙗ** (Супр., Син. пс.), срхр. *пòстеља*, словен. *pǫ́stelja*, рус. диал. *постéля*, полаб. *püstela* 'постеля'] от гл. **pastьlāti, *pasteljǫ*, префигирана форма от **stьlāti, *steljǫ*.(вж. *стѐля¹*).

стѐма¹ 'дълъг черен облак с равни като на стена краища' (Церово, Софийско). – Вероятно девербатив от диал. *стемнѝ се, стѐмва се* (последната форма – засвидетелствана напр. в Искрец, Софийско) = *стъмнѝ се, стъ̀мва се*, произв. от *тъ̀мен, тъмà* (вж.); с първоначално знач. '(нещо) станало тъмно'. За връзка между значенията 'тъма, мрак' и 'облак' срв. стпол. *ćma* 'тъма' и 'облак; мъгла' (съответствие на бълг. *тъмà*), чеш. *mrak* 'облак; тъмен облак' и произв. *mrákava* 'черен облак', словаш. *mrak* 'облак; мрак' и произв. *mrákava* 'черен облак, дъждоносен облак', горлуж. *mrok* 'облак', долнлуж. *mrok* 'тъмен облак' и произв. *mrokawa* 'черен дъждоносен облак' (сродни с бълг. *мрак*, вж.), пол. *chmura* 'облак' и 'мрак, тъмнина' и сродните с него рус. *хму́ра* 'облак', чеш. *chmoura* 'черен облак', *chmura* 'черен дъждоносен облак'. – Срв. *стѐма²*, *стѐма³*.

стѐма² диал. 'пряспа' (Геров). – Може би еднакво със *стѐма¹* 'дълъг черен облак с равни като на стена краища' (вж.), което е във връзка с *тъмà* (вж.). Значението може да се е развило от знач. 'голямо количество, маса' (каквото би могло да има *стѐма*) през знач. 'нещо, струпано в голямо количество'. За връзката между значения 'тъма', 'облак' и 'голямо количество' срв. пол. *chmura* 'облак', 'тъма, тъмнина' и 'голямо количество', чеш. *mrak* 'облак, тъмен облак' и 'голямо множество, маса, тълпа' (сродно с бълг. *мрак*). – Срв. *стѐма³*.

стѐма³ диал. 'ленивец, мързеливец' (Геров). – Може би еднакво със *стѐма¹* 'дълъг черен облак с равни като на стена краища', но с друга семантика. Значението може да се е развило от възможно първоначално знач. '(нещо) станало тъмно'. За връзка между значения 'тъмен' и 'тъма, тъмнина; мрак', от една страна, и 'ленивец, мързеливец', от друга, срв. рус. *моро́ка* 'палавник, немирник, размирник; безделник (ленивец, мързеливец)' (у Даль 4, 348), сродно с рус. диал. *моро́к* 'мрак; мъгла', *моро́ка* 'гъста мъгла; здрач', бълг. *мрак* и т.н. (вж. под *мрак*); лат. *nebulo* 'безделник (ленивец, мързеливец), негодяй, мошеник', сродно с лат. *nebula* 'мъгла; облак; мрак', лат. *tenebrio* 'тъмна личност, мошеник, хитър измамник' („тъмната" личност, мошеникът, хитрият измамник е безделник, ленивец, мързеливец), сродно с лат. *tenebrae* 'тъма, мрак'. – Срв. *стѐма²*.

стѐмва (се), стѐмнува (се), стемнѝ (се), вж. *стъ̀мва (се)*.

стенà 'отвесна част на сграда, помещение (зид); висока каменна, кирпичена или тухлена ограда; отвесна странична част на нещо', диал. 'голям ка-

мък, канара, скала; стръмно каменисто място' (Геров), 'лицева част на дворна ограда, направена обикновено от камък' (Чешма Варуита, Измаилски уезд, в Украйна), **стѐна** 'скала' (Ягодина, Девинско; Костурско), 'скала, зъбер' (Прилеп), 'канара; голям камък' (Воден), **стена** 'скална маса; скалист бряг' (Троянско), **стено̀** 'висока стръмна скала' (Смолянско), **стѐна** 'скала' (Смолян), 'възправена скала; отвесна скалиста стръмнина' (Смолянско), **стинѐ** 'стена' (Олшанка, в Украйна); стб. **стѣна** 'стена; отвесна стръмна скала' (Син. тр., Син. пс., Супр.). – Произв.: *стѐнен* прил., *стенник* 'килим за стена' (Осетеново, Казанлъшко), *стѐнница* диал. 'насекомо дървеница, Cimex lectularius или Acanthia lectularia' (Геров), *стенѝца* 'дървеница' (Доброславци, Софийско; Бойница, Кулско; Враца; Шумнене, Тетевенско; Махалата, Плевенско), *стеньица* също (Банат), *стẹнѝца* също (Койнаре, Белослатинско), *стеница* също (Видин), *стѐница* 'греда в стена на къща и пр.' (Радуил, Ихтиманско), *стенѝцъ* 'дървеница' (Белослатинско, Белоградчишко) (дотук формите на *-еница* – от първоначално **стенница*), *стенѝца* умал., *стенѝчка* умал. и диал. 'измазана с различна по цвят долна част на стена' (Професор-Иширково, Силистренско), *стеновѝт* диал. 'който е като стена' (Геров), *стинчу̀гъ* 'голяма стена, скала' (Габровско), *стенчушка* умал. 'стеничка' (Топлеш, Габровско), *стинчу̀шкъ* 'голяма стена; скала' (Габровско); *настѐница* 'греда, която се слага над завършена стена и за нея се заковават гредите от покривната конструкция' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *стенобѝтна* в съчет. *стенобѝтна машѝна* истор. и *стенобо̀йна* в съчет. *стенобо̀йна машѝна* истор. 'машина за разбиване на крепостни стени', *стѐнвестник* 'окачен на стена голям лист с ръкописни или машинописни материали в предприятие, учреждение, училище и др.', *стенола̀зка* 'птица Tichodroma muraria' (Геров), *стѐнлист* 'стенвестник', *стенопѝс* м. и ж. 'живопис върху стена' (по рус. *сте́нопись* ж.), *стенопѝсен* прил. (по рус. *стенопи́сный*), *стенопѝсец* (от рус. *стенопи́сец*); *многостѐнен*, *четиристѐнен*. – Срхр. *сте́на*, *стије̑на* 'скала; стена, зид; голям камък', диал. *сти́на*, словен. *stẹ̑na*, рус. *стена́*, укр. *сті́на́*, белорус. *сцяна́*, струс. **стѣна**, чеш. *stěna*, словаш. *stena*, пол. *ściana* 'стена', горлуж. *sćěna* 'стена; отвесна скала', долпуж. *sćěna* 'стена'. – Праслав. **stěnā*. – Сродно с гот. *stains* 'камък', ствиснем., срвиснем. *stein*, нем. *Stein*, стисл. *steinn*, стангл. *stān*, англ. *stone* 'камък'. По-нататък се свързва със стгр. *στία*, *στῖον* 'кремък', стинд. *styā́yate* '(той) затвърдява, втвърдява', а и (напр. у P o k o r n y 1011, S c h u s t e r - Š e w c 17, 1276, под *sćěna*) с лит. *stìngti* 'изстивам; втвърдявам (се); вцепенявам се; съсирвам се; (за мляко) пресичам се', латв. *stingt* 'вцепенявам се; застивам'. Първоначалното значение би могло да бъде 'нещо втвърдено, нещо скрепено', срв. S c h u s t e r - Š e w c, цит. съч. Такова значение обединява значения, като 'стена, зид' и 'скала; камък'. Някои отричат родството на славянските думи със знач. 'стена, зид' с германските със знач. 'камък', като изтъкват факта, че славяните някога са правели стени от дърво и глина (напр. B r ü c k n e r, SEJP 529). – Срв. M i k l o s i c h, EtWb 323, M e i l l e t, Études étym. 1902–1905, 446, П р е о б р а ж е н с к и й 2, 410–411, T r a u t m a n n 281, B r ü c k n e r, SEJP 529, Ст.

Младенов, ЕтР 608, Vasmer, REW 3, 10, Pokorny 1010–1011, Mayrhofer 3, 521, Machek 576–577, Kluge–Mitzka 744, Skok 3, 334–335, Schuster-Šewc 17, 1275–1276, Klein 2, 1518. – Не е заемка от германски, както приемат Schrader, RL 2, 50, H. Hirt, PBB 23, 336, ЖМНП 1911, май, с. 165, Д. Зеленин, Жив. стар. 22, 235, вж. Kiparsky, Die gemeinslav. Lehnwörter 85 и сл. Според Ю. В. Откупщиков, Из истории индоевропейского словообразования 1967, 232 и сл., най-слабата страна на свързването на стб. **стѣна**, рус. *стена́* и т.н. с германските думи е семантичната: древните славяни са правели не каменни, а дървени или глинени стени, а за означаване на каменна стена са имали специална дума – стб. **зьдъ**, срхр. *зи̑д* и т.н. Смята, че е от ранно праслав. **steg-s-nā*, сродно със стгр. *στέγω* 'покривам; скривам; задържам; защищавам', *στεγνόν* 'покрив; дом; палатка', стинд. *sthagáyati* '(той) покрива; скрива', лат. *tegō* 'покривам; защищавам', *tēgula* 'керемида', *teges* 'покривало', нем. *Decke* 'покрив', с друга степен на коренната гласна стб. **стогъ** (вж. под *стог*); с изпадане на *gs*. Според него дълго *e (ē)* в стб. **стѣна** или е изначално (срв. лат. *tēgula*), или е резултат от компенсаторно удължаване на *e* след изпадане на *gs* пред *n*. Връзката със сргр. *σκηνή* 'палатка', както и с лит. *síena* 'стена' е проблематична, срв. Vasmer, цит. съч. Според Ю. В. Откупщиков, цит. съч., 233, свързването с лит. *síena*, латв. *siẽna* 'стена' е погрешно: славянските и балтийските думи освен наставката и еднаквото значение нямат нищо общо помежду си (началното *st-* в славянските думи не може да съответствува на балт. *s-*; началното *s-* в балтийските думи не може да бъде вторично). – Заето в рум. *stélniță* 'дървеница' (от бълг. *стѐнница*, срв. Rosetti, Influența 44, DLR 10/5, 1994, 1562–1563), в алб. *stérë* 'зид' (Селищев, Слав. нас. 151), *stenicë* 'дървеница' (Селищев, Слав. нас. 198).

стѐна 'викам сподавено от болка; охкам, пъшкам', диал. **стѐнем;** стб. **стенати, стенѭ, стенаи** (Супр.), **стенание** (Супр.). – Произв.: *стена̀ние* (от стб. **стенание** чрез традиционния книжовен език и/или по рус. *стена́ние*), *стѐнкам* 'стена' (Велес; Щип); *застѐна, застѐнвам; изстѐна, изстѐнвам; настѐна се, настѐнвам се; постѐна, постѐнвам; пристѐня* 'простена, изстена' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *простѐна, простѐнвам; разстѐна се, разстѐнвам се*. – Срхр. *стѐњати, стѐње̄м* 'пъшкам, стена', словен. *stenjáti, stenjâm*, рус. *стена́ть, стена́ю*, струс. **стенати, стеню**, укр. книж. *стена́ти, стена́ю*, чеш. *sténati, sténám*, словаш. *stenat', stenám* 'стена, пъшкам, охкам; оплаквам се, вайкам се'. – Праслав. **stenāti*, **stenją* или **stenāją*. Срв. с друга степен на коренната гласна праслав. **stanъ* (вж. под *стон*). – Сродно с лит. *stenė́ti, stenù* 'стена', латв. *stenêt, -u, -eju*, стпрус. *stīnons* мин. страд. прич. 'изстрадан, понесен; претърпян', англосакс. *stenan* 'стѐна', стангл. *stenen*, стисл. *stynja* 'стена', стинд. *stánati* 'гърми', стгр. *στένω* 'въздъхвам, стена', срнем., срдолнем. *stenen* 'дишам тежко', нем. *stöhnen* 'стѐна'. – Ие. **(s)ten-*. – Срв. Miklosich, EtWb 321, Преображенский 2, 381, Trautmann 286, Ст. Младенов, ЕтР 608, Vasmer, REW 3, 10, Machek 579, Kluge–Mitzka 753, Mayrhofer 3, 510, Frisk 2, 789–790, Skok 3, 332–333. – Срв. *стон*[1].

стѐнга, вж. *стѝнга*.

стѐнджина 'голяма камара от дърва за горене, обикновено наредени на правилна фигура с размери 1 : 2 : 4 м' (Ботевград). – От рум. *stînjen* 'мярка за дърва за горене (около два кубика)', мн.ч. *stînjeni* (срв. Ст. Илчев, БДиал 1, 202), със субституция на рум. *î* с *е*.

стенѝк 'хайдутин, крадец', мн.ч. **стенѝци** таен кошковски говор (Гайтаниново, Гоцеделчевско). – Според Й. Н. Иванов, Трудове ПУПХ 17/5, 1979, 53, от *стенà* (вж.) и наст. *-ик*. Иванов отпраща към Хр. Стоилов, СбНУ 36, 1926, 170, според когото хайдутинът (или крадецът) е наречен така, „защото се крие около стените, докато му се удаде сгоден случай да открадне“. По-вероятно е да бъде от нгр. *σκηνίτης* 'номад, чергар, катунар' с метатеза *к – т* > *т – к* и свръхстарателно *е* вм. *и* в неударено положение. За свръхстарателното *е* вм. *и* в неударено положение срв. свръхстарателното *о* вм. *у* в неударено положение в *рошàн* 'грозде' (вж.) също от тайния кошковски говор (употребявано и в Гайтаниново) от алб. *rrush* 'грозде' с наст. *-ан*. Вероятен семантичен развой: 'номад, чергарин' > 'катунар' > 'циганин' > 'хайдутин, крадец'. За семантиката срв. пол. *cygańskie kupno* 'кражба', букв. 'циганска покупка'. Вж. Тодоров, Етим. етюди 176–177.

стѐпва се '(за вълна, плат и др.) сбива се, стяга се', св. в. **стѐпа се**, вж. *тѐпам*.

стѐпен ж. 'стъпало в развитие, в състояние на нещо; чин, ранг; близост или отдалеченост в родство; (мат.) числото, което показва колко пъти едно число е умножено само на себе си (0, 1, 2, 3 и т.н. пъти); (грам.) свойство на качествените прилагателни и наречия да означават как е застъпен признак в даден предмет или дадено действие в сравнение с други предмети или действия'; стб. **стєпєнь** (Супр.). – Произв.: *стѐпенен* прил. (вж.). – Срхр. *стȇпе̄н* 'степен; градус; стъпало', рус. *стéпень* 'степен', укр. *стéпiнь*, струс. **стєпєнь**. – Праслав. **stepenь*. – Сродно с лит. *stẽpinti* 'укрепя', латв. *stepis* 'шишко, дебеланко', с ие. *b* вм. *p* англ. *step* 'стъпка; следа от крак; стъпало'. – Ие. **step-* (за англ. *step* : **steb-*), срв. с друга степен на коренната гласна ие. **stop-* (напр. в стб. **стопа** 'стъпка; диря от крак; стъпало', със съответствия в други славянски езици, за които вж. напр. Vasmer, REW 3, 19, под *стопá*. – Срв. Ст. Младенов, ЕтР 608, Vasmer, REW 3, 11, Skok 3, 333. – Заето в рум. остар. *stépenă* 'степен; ранг; стъпало' (C. Lacea, JIRSpr 5, 1898 134, Цонев, История 2, 77, Rosetti, Limba rom. 182, DLR 10/5, 1994, 1568), 'род, племе, потекло; челяд' (Scurtu 326).

стѐпенен прил. мат., напр. в съчет. *стѐпенен показàтел*, диал. 'спокоен, разсъдлив, разумен; умерен, въздържан, тактичен', '(за човек) умен, тактичен, въздържан' (Дупница), *стѐпанен* '(за човек) умен, тактичен' (Дупнишко). – Срхр. диал. (чак.) *стȇпен* '(за мъж, момък, девойка) примерен; як, здрав' (от **степенен*) (за което Skok 3, 333, отбелязва, че може да е във връзка с

корена на същ. *стѐпѐн*), рус. *степе́нный* 'сериозен, солиден, важен; на зряла възраст; почтен' (по Д а л ь 4, 322, под *сте́пень*), '(за мъж) постоянен, делови, скромен, надежден', *степе́нная* в съчет. *степе́нная же́нщина* 'разсъдителна, добронравна жена'. – Българската дума с диалектните си значения и съответствията ѝ в сърбохърватски и руски – от праслав. **stepenьnъ* с първоначално знач. 'стоящ на високо стъпало; от (висок) ранг', произв. от **stepenь* (вж. под *стѐпен*).

стѐпцам¹, вж. *стѐпцвам*.

стѐпцам² св. 'сбъркам, объркам нещо' (Меричлери, Чирпанско). – От аор. основа *(ἐ)πταιξ-* на нгр. глагол πταί(γ)ω 'сгрешавам, сбърквам' или от аор. основа *(ἐ)φταιξ-* на варианта му *φταί(γ)ω* със *с-* вм. *п-*, *ф-*, както напр. в диал. *стѝчка* (= *птѝчка*, диал. *фтѝчка*), с промяна *кс* > *пс* на гръцка диалектна почва и сетне с промяна *пс* > *пц*. Вж. Т. Ат. Т о д о р о в , БЕз 50/2–3, 2003, 74–75.

стѐпцвам 'от нищо направям нещо', св. в. **стѐпцам** (Родопите), диал. 'направям как да е, скопосвам' (Геров), **стѐпцвам, стѐпцувам** 'зачевам, създавам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско, Маданско), **стѐпцвам се** диал. 'мятам се на някого, приличам на някого', св. в. **стѐпцам се** (Геров), **стѐпцало са йе** 'създало се е' (Смолянско), **стѐпцало са** 'зачenало се' (Чепеларе), **стѐпсовам се** 'зараждам се, появявам се' (Странджа), **стѐпсал** 'родил, породил, създал' (Тешово, Гоцеделчевско), **стѐпцъл съ** 'метнал се на някого, заприличал на някого' (Могилово, Чирпанско). – Произв.: *стѐпцън* прич. 'отслабнал, измъчен' (Дервент, Дедеагачко). – От аор. основа *(ἐ)φτ(ε)ιαξ-* на нгр. глагол *φτ(ε)ιάνω* 'правя; изготвям; създавам', със *с-* на мястото на *ф-* (за което срв. при *стѐпцам²*), с промяна *кс* > *пс* на гръцка диалектна почва и сетне (срв. при *стѐпцам²*) с промяна *пс* > *пц*. Вж. Т. Ат. Т о д о р о в , БЕз 50/2–3, 2003, 74–75.

стѐрва остар. разг. 'развратница'. – От рус. *сте́рва* 'мърша, леш' и 'мръсник; мръсница', което се смята за сродно с бълг. *стръв* (вж.). За рус. *сте́рва* вж. V a s m e r , REW 3, 12.

стѐристемѐ нареч. 'от нямай-къде' (Еленско), **стѐрстемес** 'щеш-нещеш, друга възможност няма' (Калояновец, Старозагорско), **стѐрстенес** също (Питово, Сливенско). – Варианти на *истѐр-истемѐз* 'щеш-нещеш' (вж.).

стѐрна, щѐрна 'резервоар за вода' (Солунско; Прилеп). – От нгр. *στέρνα* 'цистерна', наследено от сргр. *στέρνα*, от по-ранно *κιστέρνα*, заето от лат. *cisterna*. Вж. М. Ф и л и п о в а - Б а й р о в а , Гр. заемки 159, Д з и д з и л и с , Фонетични проблеми 53. Срв. Ст. М л а д е н о в , ЕтР 697. – Заето и в арум. *stérnă* 'цистерна' (P a p a h a g i 1974², 1114), алб. *stérnë* 'цистерна'.

стѐтькан '(за хляб) клисав, възсуров' (Ракитово, Велинградско) само в БДиал 5, 210. – Може би погрешно разчетено и написано вм. **стѐтьлъан* (във фонетичен запис: **стет'л'ан*), получено с промяна *кьль* > *тьль* от

**стѐкльан*, а то от **стѐклъан*, вариант на *стѐкльън* 'клисава, недопечена част на хляба' (вж.).

стеф¹ таен зидарски говор 'венец' (Брацигово). – От нгр. *στέφος* 'венец'.

стеф² таен зидарски говор 'задник, анус' (Мраченик, Карловско), таен калайджийски говор 'задник, анус' (Брацигово), **стѐфан** таен зидарски говор 'задник, анус' (Смолско, Пирдопско), **стѐфо** таен мещругански говор 'задник, анус; membrum virile, penis' (Гоцеделчевско), **стѐфот** таен зидарски говор 'задник' (Смолско, Пирдопско). – Формата *стеф* – от нгр. *στέφος* 'венец' и 'обръч, кръг'; *стѐфан* – от нгр. *στεφάνι* със същите значения; *стѐфо, стѐфот* са членувани форми от *стеф*. За семантиката срв. лат. *anus* 'кръг; пръстен, халка' и 'заден проход, анус', нгр. *δακτύλιος* 'пръстен, халка' и 'анус'. Вж. Тодоров, Етим. етюди 177–178. Й. Н. Иванов, БДиал 7, 224, неправилно обяснява произхода на *стѐфо* 'задник; penis' така: „Срв. алб. *sk'if* 'корем, майчина утроба' от гр. *σκύφος* 'чаша' или от *στέφω* 'коронясвам'."

стѐфан¹ 'булчин венец от пиринч' (Провадийско; Шуменско), **стѐфън** прил. таен дръндарски говор 'добър, хубав' (Илинден, Гоцеделчевско), **стефа̀н** диал. 'наниз от монети над чело на жена', 'венец на калпак' (Смядово, Кюлевча, Шуменско), **стифа̀н** 'невестински накит, наричан прочелник' (Шумен); ЛИ **Стѐфан**. – От нгр. *στεφάνος* 'венец; кръг, обръч', *στεφάνι* и диал. *στιφάν'* също; зaето и в арум. *stifáne* 'венец на новобрачни; форма (калъп), в която се втвърдява кашкавал' (Papahagi 1974², 1115).

стѐфан² 'задник, анус', вж. *стеф²*.

стефелѝк 'мъжец' (Парил, Гайтаниново, Гоцеделчевско), **стѝфилик** също (Лъки, Гоцеделчевско), **стефѝлец** също (Добростан, Асеновградско), **стѝфелец** също (Лъки, Гоцеделчевско), **стифа̀лец** също (Пещерско), **стифълѐц** също (Лъжница, Гоцеделчевско), **стьефалѐц** също (Скребатно, Гоцеделчевско), **стефелѐц** 'небце' (Пенека, Лозенградско). – Формата *стефелѝк* вероятно от нгр. *σταφυλίτης* 'мъжец' (произв. от нгр. *σταφυλή, σταφύλι* 'грозде; грозд' и 'мъжец'), отдето с диалектна промяна на *т* в *к* пред предна гласна *и* (както напр. в *кѝквен*, вж., от *тѝквен, ки*, вж. *ки³*, от *ти*) е диал. **стафилѝки*, осъзнато като форма за мн. ч., по която може да възникне форма за ед. ч. **стафилѝк*, с асимилация *а – и > и – и* **стифилѝк* и със свръхстарателно *е* в неударено положение – *стефелѝк; стѝфилик* е с премет на ударението върху началната сричка от **стифилѝк*. Посочената междинна форма **стафилѝк* може да е получена и със загубване на краесловната мекост на *к* от **стафилѝкь*, което от своя страна е с диал. *кь* от *ть* от по-ранно **стафилѝть*, заето от нгр. диал. *σταφυλίτ'*, вариант на *σταφυλίτης*. Формите *стефѝлец, стѝфелец, стифа̀лец, стифълѐц, стьефалѐц, стефелѐц* са варианти на *стафѝлец* 'мъжец' (вж. под *ста̀фелец*), възникнало от нгр. *σταφύλι* 'грозде; грозд' и 'мъжец', с бълг. наст. *-ец; стефѝлец* е от *стафѝлец* с асимилация *а – и > е – и*; *стѝфелец* е с премет на ударението върху началната сричка, от по-

ранно **стифелѐц*, вариант на *стефѝлец; стьефалѐц* е с метатеза *а – е > е – а* от по-ранно **стафелѐц*, вариант на *стафѝлец; стифълѐц* е вариант с *и* вм. *(ь)е* и *ъ* вм. *а* в неударено положение на *стьефалѐц; стифàлец* е с премет на ударението върху средисловната сричка от по-ранно **стифалѐц*, вариант на *стифълѐц; стефелѐц* е от **стафелѐц* (вж. по-горе), с асимилация *а – е > е – е*. Значението 'небце' на *стефелѐц* е възникнало по метонимичен път. – Срв. *стàфелец*.

стѐхнал се мин. деят. прич. 'вмирисал се леко' (Айтос), **стѐхнат** мин. страд. прич. 'леко вмирисан, почти развален; спарен' (Айтос). – Причастни форми от гл. **стѐхна се*, който е вероятно произв. от диал. *теф, тяф, тѐфе* 'сяра' (вж.) (от нгр. диал. *θειάφι*) с първоначално знач. 'превърнал се в сяра; замирисал на сяра'. Вж. Т. Ат. Т о д о р о в , БЕз 50/4, 2003, 84–85. За образуването срв. диал. *схỳмна се* 'от гниене стана на прах, на пепел; изгния' (у Геров), произв. от *хỳма* (вж.) с незасвидетелствано знач. 'прах' (каквото има изходното за *хỳма* нгр. *χώμα* 'пръст, земя; прах'). За бълг. диал. *х* на мястото на нгр. *θ* срв. у Д з и д з и л и с, Фонетични проблеми 46, бълг. диал. *хирѝда* от нгр. *θυρίδα*, бълг. диал. *палхѝр* от нгр. *παραθύρι*.

сти 'свети', напр. в съчет. *сти Ивàн* (Велико Търново). – Алегроформа от *светѝ* (вж. *свят*[2]).

стѝа, вж. *стихѝя*.

стиàло 'звяр, плашило' (Косинец, Кондорби, Костурско). – Според А. Н и ч е в, ЕзЛит 42/4, 1987, 68, от *стѝя* 'митично същество – половина жена, половина риба; таласъм' и 'грозно, отвратително и омразно човешко същество, обикновено стар човек – мъж или жена', с наст. *-ло*, както напр. в *змѝяло* 'човек, лош като змия' от Костурско – от *змѝя* 'змия' с наст. *-ло*. По-вероятно е от нгр. *σκιάχτρο* 'плашило', произв. от *σκιάζω* 'плаша', с фонетични промени предимно на българска почва: заглъхване на *х*, диалектна субституция *к > т* пред предна гласна, както напр. в диал. *тѐшки* (= диал. *кѐшки*, от тур. *keşki*) и метатеза, в резултат на които се получава форма **стиàрто*, схваната на българска почва като синкопирана членувана форма за ср.р. ед.ч. **стиàрото*, от която би могла да възникне нечленувана **стиàро* и сетне вероятно под влияние на активната българска наставка *-ало* – *стиàло*. За възможността да съществуват синкопирани форми в костурския говор срв. у Бл. Ш к л и ф о в, ТБД 8, 45: *урàлто (= орàлото), знàмто (= знàмето), жѐнта (= жѐната* 'женàта').

стиàрец 'плъх' (Косинец, Костурско). – Вероятно от вариант с ударение върху последната сричка на *стàдрец* също (вж. под *ставòр*), засвидетелствувано в Смърдеш (Костурско); преоформено може би и поради кръстосване със *стиàло* 'звяр, плашило' (употребявано в Косинец).

стѝва диал. 'наредени на куп халища, дрехи' (Геров), 'дрехи, наредени на куп до стена' (Голямо Шивачево, Сливенско), 'куп, купчина от одеяла, дюше-

ци, възглавници' (Твардица, в Молдавия), 'наредени дърва за горене' (Сливенско), 'куп дърва или други предмети, наредени правилно' (Лом), **стѝвъ** 'подреден на куп momински чеиз' (Силистренско), **стѝъ** 'място, дето се слагат юрганите' (Черковна, Разградско), **стѝвье** ср. диал. 'наредени на куп халища, дрехи' (Геров), **стѝвя** ж. също (Геров), 'грубо скована маса от пръти, на която се поставят по-едри предмети' (Долна Оряховица, Горнооряховско). – Произв.: *стивòсам, стивòсвам* и *стивòсувам* диал. 'редя на пластове; натрупвам; разбивам памук, вълна, за да се разчепкат' (Геров), *стивосувàч* диал. 'мъж, който разбива памук, вълна' (Геров), *стивя̀* гл. диал. 'редя на пластове; натрупвам; разбивам памук, вълна, за да се разчепкат' (Геров). – Формата *стѝва* е от нгр. *στοίβα* 'куп, купчина', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159; *стѝвье* е по произход събирателно име; същ. *стѝвя* може би е възникнало по форма за мн.ч. ср.р. *стѝвьета*, преосмислена като членувана форма за ж.р. ед.ч. [*я (ьа)* в неударено положение в много говори се изговаря като *ье*]; *стѝъ* е от *стѝвъ* с изпадане на интервокално *в*. – Заето и в рум. *stívă* 'куп предмети от един вид с приблизително еднакви размери (дърва, тухли и под.), подредени един до друг; дървена, метална или смесена конструкция, използувана за подкрепяне на покрив при събаряне на сграда' (DLR 10/5, 1994, 1607–1608), арум. *stívă* 'куп, купчина' (Papahagi 1974², 1117), алб. *stívë* 'купчина подредени дърва; куп, сено'. – Срв. *стивàсвам*.

стивàксвам 'нанасям удари с плосък предмет – летва, тясна дъска' (Златоградско). – Вероятно с метатеза от **стивàсквам*, образувано от **стивàскам*, а то с наст. *-ка-* от *стивàсам* 'ударя' (вж. под *стивàсвам*). За образуването на **стивàсквам* срв. *напрàсквам* от *напрàскам*.

стивалети мн.ч. 'обувки' (Охрид, Струга, Кукуш и другаде в Македония), **стифалѐти** 'обувки' (Щипско и Кочанско). – От итал. *stivaletti*, мн. ч. от *stivaletto* 'вид обувка', умал. от *stivale* 'ботуш'. – Заето и в арум. *stivalétă*, *stifalétă* 'вид обувка' (Papahagi 1974², 1115, 1117).

стивàли, щивàли мн.ч. диал. 'вид летни обувки'. – Чрез нгр. *στιβάλι* 'вид обувка' от итал. (венец.) *stival*, вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159, Дзидзилис, Фонетични проблеми 53. – Заето и в арум. *stivál'e* 'ботуши' (което Papahagi 1974², 1117, сравнява с нгр. *στιβάλι*, изведено от итал. *stivale*).

стивàсвам диал. 'редя нещо на пластове; натрупвам; бия, разбивам памук, вълна; бия, удрям някого', св.в. **стивàсам** (Геров), **стивàсвам** 'чукам стъбла на лен, коноп' (Кремен, Разложко; Ляски, Нова Ловча, Боголин, Црънча, Гоцеделчевско; Мулдава, Асеновградско; Горни юруци, Аврен, Крумовградско; Сърница, Хасковско), 'приготвям памук за предене' (Мандрица, Ивайловградско), 'бия памук; натрупвам' (Ябълково, Хасковско), 'тупам, бия' (Железино, Ивайловградско), **стивàсвам** и **стивàсувам** 'чукам стъбла на лен, коноп; разбивам вълна, памук, парцали' (Павелско, Хвойна, Асеновградско, и другаде), '(прен.) ям бързо, лакомо и много' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско; Проглед, Манастир, Асеновградско), **стивасувам** 'очист-

вам памук чрез биене с лък (леко закривен в горната част прът с опъната корда от здраво усукана козя или овча кожа)' (Добруджа), **стивàсувàм** 'удрям; разбивам памук със стивасарка' (Банско), **стивàсува** в израз *стивàсува като памукчѝя* 'яде много и бързо' (Смолянско), **стивàсува се** '(за памук) минава през дарак, влачи се' (Домуздере, Дедеагачко), **стивàсвъм** 'влача вълна или козина' (Съчанли, Гюмюрджинско), **стивàсувум** 'почиствам памук от семето' (Кукуш), **стивàсам** 'разбивам вълна' (Момино, Варненско), 'разбивам козина' (Смядово, Шуменско), 'удрям, бухам вълна или памук с канап, за да се разчепка; бия, нанасям побой' (Странджа), 'чукам стъбла на лен, коноп' (Филипово, Разложко), **стивàсе** гл. 3 л. ед.ч. 'почиства памук от семето' (Гевгелийско), **стифàсвам** диал. 'натрупвам; разбивам памук, вълна, та да се разчепкат', св.в. **стифàсам**. – Произв.: *стивасàр* 'мъж, който разбива памук, вълна, ярина' (Поморие; Хвойна, Орехово, Павелско, Асеновградско; Банско), 'мъж, който разбива памук' (Софийско), *стивасар* 'мъж, който разбива вълна' (Момино, Варненско), *стивасàрь* 'мъж, който се занимава с разчепкване на памук или вълна' (Странджа), *стивастарь* 'мъж, който разбива памук' (гр. Гоце Делчев), *стивастàрь* също (Гоцеделчевско), *стивасàрка* ж. 'уред, с който се разбива памук' (Банско), *стивасарка* 'уред за разбиване на вълна' (Момино, Варненско), *стивасàрник* 'уред за разбиване на памук, ярина, вълна' (Смядово, Варненско), *стивастàрник* 'дъска, с която се чука лен или коноп' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), *стивастàрцки* прил. (Гоцеделчевско), *стивасурка* 'уред за разбиване на памук' (Мандрица, Ивайловградско); *настивàсам, настивàсвам* 'набивам, натупвам' (Дупнишко), *настивàсвам* 'набивам' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско). – От аор. основа *στοιβαξ-* на нгр. глагол *στοιβάζω* 'натрупвам, напластявам; натъпквам', който е във връзка със *στοίβα* (вж. под *стѝва*), с фонетично опростяване *кс* > *с*. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 608, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159. П. Скорчев, ЕзЛит 2/2, 1947, 21, неправилно извежда от *στηφῶ*. Производните *стивастарь, стивастàрь, стивастàрник, стивастàрцки* са с неорганично *-т-*. Формата *стифàсвам* е с *ф* вероятно по диал. *стиф* 'пласт' (вж.). – Заето и в арум. *stivăsésci* 'натрупвам, струпвам' (Papahagi 1974², 1117). – Срв. *стивàксвам*.

стивòсвам, вж. *стѝва*.

стивя̀свам 'чукам стъбла на лен, коноп' (Тихомир, Крумовградско), **стивя̀сувàм** също (Банско). – Произв.: *стивястàр* диал. 'мъж, който разбива памук, вълна, ярина' (Геров). – Вариант на *стивàсвам* също (вж.), с *-я̀свам* под влияние на глаголи на *-я̀свам*. Произв. *стивястàр* – с неорганично *-т-*, както *стивастàрь* (вж. под *стивàсвам*).

стѝга нар. 'настигане', напр. в поздрав *добрà стѝга* (който се казва, когато някой настигне другиго на път). – Девербатив от *стѝгам* (вж.).

стѝгам 'изравнявам се с някого, догонвам някого; дохождам, достигам; простирам се до нещо, досягам; достатъчен съм; имам нужната възраст, зрялост, положение; (за клетва) сполетявам, сбъдвам се; (нар.) успявам; придо-

бивам, спечелвам; раждам, добивам', 'отивам до определено място; (за плод) узрявам; успявам; ставам готов; наближавам да стана' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), '(за растение) давам плод' (Трънчовица, Никополско), '(за трева) израствам' (Тотлебен, Плевенско), '(за зеленчук) узрявам' (Слатина, Ловешко), '(за човек) пораствам' (Трънчовица, Никополско), св. в. **сти̑гна**; нар. **сти̑гнувам**, св. в. **сти̑гна**; **сти̑гвам** 'пораствам' (Радуил, Ихтиманско), **стигну̑въм** 'отивам до определено място; постига ме нещо, превръщам се в нещо', св. в. **сти̑гнъм** (Ново село, Видинско), **стигни̑вам** (покрай **сти̑гам**) 'догонвам; отивам до определено място или цел, достигам; ставам като някого (по ръст, положение, характер и пр.); дълъг съм, та досягам; достатъчен съм, задоволявам', св. в. **сти̑гна** (Костурско), **сти̑га** нареч. за израз на заповед, подкана, пожелание 'доста, достатъчно, спри, престани; спрете, престанете', **сти̑гъ** диал. също, **сти̑гъти** 'спрете, престанете' (Еленско; Троянско), **сти̑га да** сз. 'само да; само ако, ако, да', **сти̑га ми** 'достатъчно ми е' (Ново село, Видинско), **сти̑гнало ма йе** '(за жена) дошла ми е менструацията' (Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско); стб. **постигнѫти, постигнѫ** 'достигна, постигна' (Зогр., Мар., Супр.). – Произв.: *стиго̀вен* прил. 'комуто стига ръка, който има възможност' (Ботевградско), *сти̑жен* прил. 'богат, имотен' (Мраморен, Врачанско; Еница, Белослатинско; Тетевенско; Душилница, Долно Линяво, Ломско), 'състоятелен' (София), *сти̑жънь* прил. 'заможен' (Бъложница, Софийско); *дости̑гна, дости̑гам* (нар. и *дости̑гвам, дости̑гнувам*), *до̀стигом* нареч. 'при настигане, с настигането' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), 'достигайки' (Странджа), 'където стигна, където (каквото) завърна' (Етрополе, Ботевград), *на до̀стигом* нареч. 'при настигане' (Банско); *засти̑гна, засти̑гам* (нар. и *засти̑гвам, засти̑гнувам*), *за̀стиг* 'жар, поставена при устата на пещта, когато хлябът е метнат, за да хване лице' (Банско); *насти̑гна, насти̑гам* (нар. и *насти̑гвам, насти̑гнувам*) 'догонвам някого или нещо; достигам до някъде, наближавам; сполитам, връхлитам', *насти̑гна, насти̑гам* 'пристигам, дохождам' (Банат), *на̀стигом* нареч. диал. 'настигайки' (Геров); *недо̀стиг; пости̑гна, пости̑гам* (нар. и *пости̑гвам, пости̑гнувам*) 'сполучвам да се сдобия с нещо; сполетявам, сполитам', диал., нар. 'достигам, достатъчен съм; раждам, добивам', *по̀стиг* диал. 'постигане' (Геров); *прести̑гне, прести̑га* 'има повече, отколкото трябва, за да стигне' (Геров), *прѐстиг* диал. 'място, дето пристигат или преварят някого'; *присти̑гна, присти̑гам* (нар. и *присти̑гвам, присти̑гнувам*) 'идвам някъде; доставен съм', диал. 'догонвам някого; сполучвам, успявам', *присти̑гам* 'застигам' (Рудозем, Елховец, Смолянско; Чепинци, Маданско), *присти̑гнем, присти̑гам* 'настигам' (Каменица, Кюстендилско); *състи̑гна, състи̑гам* 'приближавам се, настигам' (Банат), *състи̑га ме* 'постига ме възмездие за лоши дела' (Софийско), *састи̑гна, састи̑гам* 'настигам' (Тръстеник, Плевенско), *састи̑гне, састи̑га* 'настига, сполита зло, възмездие' (Смолско, Пирдопско), *са̀стигна* 'настигна' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *състи̑гна се, състи̑гам се* 'успявам да преживея, задоволявам се с това, което имам; свързвам двата края' (Банат). – Срхр. *сти̏ћи, сти̏гне̄м* 'пристигна; достигна; смогна,

успея', *стѝгнути, стѝгнēм* също, словен. *stígniti, stígnem* 'стигна', рус. *-стичь* в *дости́чь, дости́гну* 'достигна; постигна', *пости́чь, пости́гну* 'постигна, разбера, схвана; сполетя; (остар.) настигна', *-сти́гнуть* в *дости́гнуть, дости́гну* 'достигна; постигна', *пости́гнуть, пости́гну* 'постигна, разбера, схвана; сполетя; (остар.) настигна', *-стига́ть* в *достига́ть, достига́ю* 'достигам; постигам', *постига́ть, постига́ю* 'постигам, разбирам, схващам; сполетявам; (остар.) настигам', укр. *сти́гнути, сти́гну* 'зрея, узрявам', *-стига́ти* в *достига́ти, достига́ю* 'узрявам', *-сти́гти* в *дости́гти, дости́гну* 'узрея', *-сти́гнути* в *дости́гнути, дости́гну* 'узрея', чеш. *stíhati, stíhám* 'гоня, преследвам', *stihnouti* 'застигна; заваря; постигна', *stihnouti co* 'постигна нещо', словаш. *stíhat', stíham* 'преследвам; следвам, вървя след някого', *stihnút', stihnem* 'постигна, сполетя; застигна, заваря; стигна навреме; успея, смогна', пол. *ścigać, ścigam* 'гоня, преследвам', *ścigać się* 'надбягвам се, съревновавам се, надпреварвам се'. – Праслав. **stigti, *stigą, *stigāti, *stigāją, *stignąti, *stigną*. – Сродно с лит. *steĩgtis* 'бързам, старая се', латв. *steigt* 'бързам', стинд. *stighnōti* '(той) върви; издига се', гот. *steigan* 'издигам се', ствиснем. *stīgan*, срвиснем. *steigen*, новонем. *steigen* 'качвам се, изкачвам се, издигам се; (разг.) отивам, отправям се', станг.л. *stīgan*, швед. *stiga*, ирл. *tíagaim* 'крача, ходя', стгр. *στείχω* 'вървя, ходя; идвам; отдалечавам се; издигам се', с друга коренна гласна лит. *staigùs* 'внезапен, неочакван', латв. *staigāt* 'ходя, разхождам се', гр. *στοῖχος* 'ред, редица', алб. *shteg* 'път'. – Ие. **steigh-*. – Вж. Zubaty, Wurzeln 5, A. Meillet, MSL 14, 352, Trautmann 285 и сл., **Brückner**, SEJP 529, Ст. Младенов, ЕтР 608–609, Vasmer, REW 3, 14, Machek 577, Skok 3, 333–334, Fraenkel, LEW 899, Mayrhofer 3, 514–515, Kluge–Mitzka 744, под *steig*, Feist 249–250, Frisk 2, 783–785. – Нареч. *стѝга* 'доста, достатъчно; спри, престани; спрете, престанете' е адвербиализирана форма за 3 л. ед.ч.; *стѝгъти* е с *-ти* вм. книж. *-те*, окончание за 2 л. мн.ч., поради преосмисляне на *стѝгъ* като заповедна форма за 2 л. ед.ч.; *стѝга да* 'само да, само ако, ако, да' е с първоначално знач. 'достатъчно е'.

стѝглиц 'пойна птица щиглец' (Геров), вж. *щѝглец*.

стѝгом нареч. в съчет. *стѝгом настѝгнуват* в нар. пес.: ... *сватове ги стѝгом настѝгнуват*. (Бобошево). – Вероятно възникнало по гл. *настѝгнувам* от същата песен по образец на наречия в етимологична фигура, като *вѝком вѝка*.

стѝдзам 'стигам' (Полето, Каменица, Кюстендилско; Трънско), **стѝдза се** 'стига се' в пословица *С лъжȕ се стѝдза донѐкъде, а с ѝстину – до край*. (Режанци, Брезнишко), **стѝза** гл. 'стига' (Страцин, Кумановско), **стѝже** гл. 3 л. ед.ч. 'стига' (Митровци, Ботевградско; Драготинци, Софийско; Бохова, Врабча, Трънско), гл. 3 л. ед.ч. 'среща' (Трън), **стѝжа** гл. 3 л. ед.ч. 'стига' (Бохова, Трънско). – Срхр. *стѝзати, стѝжēм* 'стигам'. – Праслав. диал. **sti(d)zāti, *sti(d)zājq* и **stiżq*, варианти на **stigāti, *stigq* (вж. под *стѝгам*).

сти̏жа в съчет. *добра̀ сти̏жа* 'добра стига' (Суходол, Горна баня, Софийско), **стижа** 'средства' (Долни Лозен, Софийско). – Срхр. диал. *стижа* в съчет. *добра стижа* 'добра стига'. – Праслав. диал. **stižā*, произв. от праслав. **stigāti* (вж. *сти̏гам*), **sti(d)zāti* (вж. *сти̏дзам*), с праслав. наст. *-jā*. Срв. Skok 3, 333, под *stȉći*.

сти̏йнува ми 'теква ми, сещам се' (Софийско). – Вероятно по *сти̏овс* в съчет. *на сти̏овс* напр. в изреч. *Он е на сти̏овс* 'Той е на моменти, от време на време го прихваща' (от Доброславци, Софийско) (вж. под *стих²*).

стиклѐн '(за хляб) недопечен, клисав' (Съчанли, Гюмюрджинско), **стикнѐн** 'който съдържа много вода' (Ракитово, Велинградско), **стиклѐт** в съчет. *стиклѐт ляб* 'недопечен хляб' (Сърница, Велинградско), **стикльѐт** '(за хляб) недопечен' (Бръщен, Гоцеделчевско). – Формата *стиклѐн* е мин. страд. прич. от вариант с редуцирано *е* в *и* на **стекля̀* 'направя клисав, като смола, като чамсакъз', произв. от *тѐкъл* 'смола, клей; борова смола' (вж.); *стикнѐн* е от *стиклѐн* с асимилация *л – н > н – н; стиклѐт, стикльѐт* са морфологични варианти на *стиклѐн*. За причастните форми на *-ст* вм. на *-сн* срв. в шуменския и смолянския говор *развалѐт, рудѐт*, варианти на *развалѐн, родѐн*, вж. Ст. Стойков, Българска диалектология 1968, 164. Срв. *тѐклен* '(за хляб) клисав, невтасал, недопечен' (Смилян, Смолянско; Ардинско; Асеновградско), произв. от *тѐкъл* (вж.). Вж. Т. Ат. Тодоров, Сб. Пернишка 2006, 303, 304.

стиклива диал. '(за почва) илова, която съдържа много хума и е сбита'. – С редукция *е > и* от първоначално **стеклива*, произв. от **стекля̀* 'направя клисав като смола, като чамсакъз' (вж. под *стиклѐн*), а то произв. от *тѐкъл* 'смола, клей; борова смола' (вж.), във връзка с което са и диал. *стѐкльън* 'клисава, недопечена част на хляб', *стиклѐн* '(за хляб) недопечен, клисав' (вж.). За образуването срв. *разтеглѝв* от *разтѐгля(м)* или от *разтѐгна*, *парлѝв* от *па̀ря*. Вж. Т. Ат. Тодоров, Сб. Пернишка 2006, 303–305. Според Ив. Дуриданов, ИИБЕз 5, 1957, 415–416, от основата на рум. *a sticlí* 'блестя, светя', *sticlós* 'блестящ като стъкло' (които са във връзка със стб. **стькло**) и едва ли във връзка с основата на гл. *сти̏чам се* (вж. под *тека̀*). – Срв. *стиклѐн, стиклѐт, стѐкльън, тѐклен* (под *тѐкъл*).

стилѝт м. църк. 'християнски аскет, който живее на стълб (стълпник)'. – От нгр. *στυλίτης* също, което продължава сргр. *στυλίτης* също, произв. от *στῦλος* 'колона, стълб', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159.

сти̏лна прил. '(за крава) бременна' (Годлево, Разложко). – Вариант на *стѐлна* също (вж.), с диал. *и* на мястото на *е* под ударение.

сти̏ло кожухарски термин 'среда на обработена кожа' (Беброво, Еленско). – От сргр. *στῦλος* 'колона; стълб', във вин. п. *στῦλο* (покрай *στῦλον*). Българската дума ще рече 'нещо, което е като стълб, в средата'.

стѝна 'ставам студен'. – Произв.: *застѝна, застѝвам* (нар. и *застѝнвам*) 'ставам студен; заставам неподвижен, сковавам се; оставам неизменен', *застѝна, застѝнвам* 'разболявам се от простудяване; (за времето) застудявам се' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *зàстин* 'простуда' (Смолянско); *изстѝна, изстѝвам* (нар. и *изстѝнвам*) 'ставам студен; простудявам се; (прен.) загубвам желание, загубвам любов, симпатии към някого, охладнявам към някого', *истѝнем, истѝнувам* 'изстивам; (прен.) губя самообладание от страх' (Кюстендилско), *истѝнувам* 'изстивам' (Самоков), *ѝстинъ, истѝнувъм* 'ставам студен; (прен.) ставам безразличен, равнодушен' (Съчанли, Гюмюрджинско), *истѝна, истѝвам* 'ставам студен, изстивам; простудявам се, настивам' (Банат), *истѝва ми* 'става ми неприятен, досаден' (Корово, Велинградско; Славеино, Кутела, Смолянско), *истѝнат* 'болен от настинка' (Банат), *истѝнът* 'простуден' (Съчанли, Гюмюрджинско), *изстѝнка* 'простуда'; *настѝна, настѝвам* (нар. и *настѝнвам*) 'простудявам се', *настѝнувам* 'изстивам, простивам' (Самоков), *настѝнвам* 'простудявам се; (прен.) помирявам се с положението, безразлично ми е' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Широколъшки район), *настѝнка* 'простуда' (Самоков), *настѝвка* диал. 'простуда' (Панчев); *отстѝна, отстѝвам* и нар. *отстѝнвам* 'охладнявам към някого, преставам да обичам някого'; *постѝна* диал. 'настина (малко)' (Геров); *простѝна, простѝвам* (нар. и *простѝнвам, простѝнувам*) 'простудявам се', *простѝнка* 'простуда' (Преколница, Кюстендилско); *състѝна* 'изстина' (Бериево, Севлиевско), *състѝне* 3 л. ед.ч. 'изстине' (Осиче, Деклавце, Кумановско), *састѝне се* 'втвърди се, като изстине' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *састѝне съ* също (Тръстеник, Плевенско), *састѝнва се* и *састѝнува са* '(за мазнина) изстива и се втвърдява' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Срхр. *стѝнути се, стѝнēм се* 'изстина, простудя се; (за лой, за пача и др.) втвърдя се, сгъстя се', рус. *стыть* и *сты́нуть, сты́ну* 'изстивам; (прен.) охладнявам, ставам безразличен към някого', *сты́нет* '(за течност) замръзва, втвърдява се', укр. *стѝнути; стѝну* 'изстивам', белорус. *стыць, сты́ну*, чеш. *stydnouti*, *stydnu* 'изстивам', словаш. *stydnúť*, *stydnem* 'изстивам', пол. диал., стпол. *stydnąć* 'изстивам'. – Праслав. **stydnąti, *stydnǫ*, дето **styd-* е друга степен на коренната гласна в **stud-* в праслав. **studъ* (вж. под *студ*); формите без *-d-* – със закономерно изпадане на *-d-* в праславянски пред *n*. – Срв. Miklosich, EtWb 327, под **styd-*, Ст. Младенов, ЕтР 609, Machek 590, под *studený*, Vasmer, REW 3, 35–36, под *сты́ну*, Skok 3, 352, под *stȉd*.

стѝнга 'въже в риболовен кораб, което минава през специални халки и служи за събиране на мрежата' (Варна, Несебър), **стѐнга** също (Варна). – Вероятно чрез тур. *istinga* също, от итал. *stinga* [което е от итал. *stringa* 'малко въже, което опъва платно', произв. от *stringere, stringo* 'свивам (платно)']. Срв. А. Спасова, Изсл. Романски 413 (дето се приема, че е от нгр. *στίγγος*, от итал. *stringa* 'ивица, лента за стягане'), К. Костов, БЕз 10/5, 1960, 448 (дето се приема, че е от нгр. *στίγγος*, тур. *istinga*, от итал. *stinga* 'въже', което е от итал. *stringa*, произв. от *stringere*), А. Спасова, БЕз 14/4–5, 1964, 394

(дето се сравнява с итал. *stinga* 'малко въже, което опъва платно', нгр. *στίγγος*, тур. *istinga, istinka*).

сти̏нка 'стотинка' (Кърналово, Петричко). – Алегроформа от *стоти̏нка* (вж. *сто*).

стидо̀сала в клетва *Сти̏я те стидо̀сала!* (Струга), в клетва *Сти̏а те стидо̀сала!* (Охрид) с вероятно знач. 'Стия (стиа) те грабнала' или 'Стия те връхлетяла!'. – Минало деятелно прич. от глагол, възникнал по *сти̏я* 'митично същество' и *сти̏а,* варианти на *стихи̏я* (вж.), в мн. ч. *стихи̏и* 'митични същества без определен образ, срещата с които носи нещастие, болест' (вж. под *стихи̏я*); повлияно може би и от нгр. *στοιχειώνω* 'омагьосвам' с аор. основа *στοιχειωσ-* (произв. от *στοιχεῖο, στοιχειό* 'привидение, призрак, дух'). За възникването на *стидо̀сам* по *сти̏я, сти̏а* срв. диал. *чумя̀свам* 'хваща ме, удря ме чумата, разболявам се от чума' (у Геров 5, 566), произв. от *чу̏ма* 'остро заразна болест' (в народните представи представена като стара грозна жена с дълги несресани коси и с дълги костеливи ръце, облечена в черно, срв. Вакарелски, Етнография 431–432).

сти̏пам 'стъпвам; кацвам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско; Широколъшки район; Ракитово, Велинградско), **стипай** 'тръгвай бързо' (Смолян), 'стъпвай по, тъпчи (по)' в нар. песен: ... *ситничко стипай земьо̀та*... (Соколовци, Смолянско). – Произв.: *застѝпам* 'настъпвам някого с крак; напредвам във възрастта си' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско; Златоград, Маданско); *састѝпвам са* 'отстъпвам няколко крачки назад; (прен.) отстъпвам, отказвам се от нещо' (Смолянско). – Произв. от *тѝпам* 'стъпвам (по); (за добитък) ритам; бутам' (вж.), със *с-* вероятно под влияние на диалектен вариант на *стъ̀пям, стъ̀пя, стъ̀пвам* (вж.). Интересно е да се отбележи, че Т. Стойчев, БДиал 2, 273, под *стѝпам*, като сочи второ значение на *стѝпам*: 'кацва', в примера си дава *сто̏пи* (диалектен вариант на *стъ̀пи*, мин. св. вр. 3 л. ед.ч. от *стъ̀пя*) вм. форма на гл. *стѝпам*.

сти̏пец 'скъперник' (Шумен). – От *сти̏пца* 'скъперник' (вж.), преоформено по съществителни, като *убѝец* (покрай *убѝйца*), *кръвопѝец, краса̀вец*.

стипка 'стиска с три пръста' (Айтос) само в ДА. – Вариант на *щѝпка* 'количество от нещо ситно, колкото може да се задържи с 2 – 3 пръста' (вж. под *щѝпя*), със *с-* вм. *щ-* вероятно под влияние на гръцкия говор в Айтос.

сти̏пца 'бяла химическа сол с тръпчив вкус, Alumen; (прен.) скъперник', 'течност с лимонена киселина и сол, която се слага при боядисване на прежда и дрехи, за да не пада боята' (Туховища, Гоцеделчевско), **сти̏пцъ** също (Горно Драглище, Разложко), **сти̏пце** също (Ракитово, Дорково, Велинградско), **стъ̏пцы** 'стипца' (Банат), **щи̏пца** ж. 'стипца' (Кукуш). – Произв.: *стипца̀р* 'скъперник' (Трънско; Благоевградско; Варвара, Пазарджишко), *стипца̀рь* също (Лъки, Гоцеделчевско), *стипца̀рка* 'скъперничка' (Благоевградско), *сти̏пцов* прил. 'който съдържа стипца', *стипцо̀сам*, *стипцо̀свам* (нар. и

стипцо̀сувам) 'турям в стипцов разтвор, за да стегне боята', *стипцо̀сам се, стипцо̀свам са* '(насмешливо) преставам да живея' (Тетевен), *стипцо̀шеш* в съчет. *да си стипцо̀шеш гъзъ* 'да си стегнеш задника' (Видин), *стипсо̀сам, стипсо̀свам* диал. (Панчев) *(=стипцо̀сам, стипцо̀свам)*, *сти̇пчав* 'който има вкус на стипца; който съдържа стипца', *стипчавина̀*, *сти̇пчена* '(за вода) с разтворена в нея стипца' (Марково, Шуменско), *стипчи̇в* 'който има вкус на стипца; който съдържа стипца', *стипчивина̀*, *стипчи̇вост*; *настипцо̀сам, настипцо̀свам; бий-бий-стипца* диал. 'раст. садина, Andropogon ischaemum'; МИ: *Сти̇пцата* край Калофер; ЛИ: *Сти̇пцата* прякор (Ботевград), *Сти̇пчо* прякор, род *Сти̇пчовци* (Лопян, Ботевградско); ФамИ *Сти̇пцов* (Горна Митрополия, Плевенско; Лопян, Рашково, Ботевградско; Етрополе), *Стипца̀ров* и *Стипца̀рски* (Михайловград; Жабокрът, Кюстендилско; Кромидово, Петричко), *Сти̇пчеков* (Копривщица). – От нгр. *στύψη* 'стипца', по гл. *στύφω* 'предизвиквам свиване, стягане (от лимон, киселина и под.)' (вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159), с *пс* > *пц*, както напр. в диал. *пце (=псе)*, диал. *ли̇пца (=ли̇пса)*. – Заето и в алб. *stypës, styps* (Meyer, EtWb 393), арум. *stípse* също (Papahagi 1974², 1116), срхр. *сти̑пса* 'стипца; скъперник' (Skok 3, 335).

стиропо̀р нов. 'материя във вид на блокове и плоскости, употребявана поради своите топлоизолационни качества в изолационната техника'. – От немска търговска марка *Styropor* (1951), от нем. *Polystyrol* 'полистирол' и *porös* 'поръозен'. Неправилно се изопачава като *стереопо̀р*. Вж. Б. Парашкевов, БЕз 25/6, 1975, 568–569.

стис¹ гл. запов. накл. 2 л. ед.ч. 'дръж' и същ. остар. таен ученически говор 'стискане' (София). – Възникнало по гл. *сти̇скам* (вж.), св. в. *сти̇сна*.

стис² м. таен зидарски говор 'зид, стена' (Смолско, Пирдопско; Леринско; Върбени, Бесвина, Леринско; Желегоже, Смърдеш, Загоричане, Костурско), 'зид; ограда на къща' (Ковачевци, Гоцеделчевско), **фтис** м. 'зид' (Солунско). – От нгр. диал. *χτίσ'* = *χτίση* 'построяване; иззидване; зидария', произв. от гл. *χτίζω* 'зидам; строя', с промени *хт* > *ст*, *хт* > *фт*. Вж. Тодоров, Етим. етюди 178 и сл. Според А. Ничев, ИИБЕз 8, 1962, 349, от нгр. *χτιστός* 'съзидан, иззидан, построен'. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 168, под *фти̇шам, сти̇сам* 'зидам, градя', отбелязва: „срв. и *фтис*, *стис* 'зид'". Й. Н. Иванов, БДиал 7, 1974 225, смята, че е „навярно от нгр. *στήνω* 'поставям, слагам, изправям, изграждам, натрупвам', бъд. вр. *στήσω*", и сравнява с арум. *stízmă* 'зид'. Budziszewska, Słownik bałkanizmów 151, извежда от нгр. *στήσιμον* 'издигане, поставяне'. Т. Кацори, У. Дукова, П. Асенова, СъпЕз 9/1, 1984, 40, смятат, че е от нгр. *χτίζω* 'строя' „чрез алб. *stis* също" и отбелязват, че приведеното от Й. Н. Иванов, цит. съч., арум. *stízmă* 'зид' е „словообразувателен паралел на нгр. *χτίσιμα, χτίσι* "(у тях неправилно вм. *χτίσιμο, χτίση*)".

стѝсам и **фтѝшам** 'зидам, градя' (Солунско, Леринско), **стѝсам** и **стѝша** 'зидам' (Бесвина, Леринско). – От аор. основа *(ἐ)κτισ-* на нгр. гл. *κτίζω* 'зидам' с промени *хт* > *ст* и *хт* > *фт*. Срв. А. Ничев, ИИБЕз 8, 1962, 349, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 168, под *фтѝшам,* Budziszewska, Słownik bałkanizmów 151.

стѝскам 'държа нещо здраво и силно с ръка, клещи и др.; натискам, притискам две неща едно о друго; правя усилие да се сдържам, да търпя; (за обувка, дреха, друг предмет) стягам, притискам; пестя прекалено, до скъперничество', 'жмя (в игра стисканка)' (Кривня, Разградско), **стѝсвам** 'стискам веднъж или няколко пъти по веднъж' (нар. и **стѝснувам**), св.в. **стѝсна; стѝскам се** разг. 'проявявам скъперничество, скъпя се; задържам ходене по малка или по голяма нужда', **стѝсвам се, стѝсна се; стѝскъм съ** 'хващам, пипам; не ходя по малка или по голяма нужда; пестя усилено, проявявам скъперничество' (Еленско), 'притеснявам се' (Златоград); стб. **сътискати, сътискаѭ** 'стискам' (Супр.). – Произв.: *стѝска* 'количество, което човек може да хване, като си свие пръстите на едната ръка', 'количество брашно, което може да се вземе със свита ръка' (Странджа), 'шепа (на една ръка)' (Сърнец, Добричко; Искра, Първомайско; Камилски дол, Ивайловградско; Ракитово, Орешец, Бачково, Лясково, Асеновградско; Якоруда; Бабяк, Горно и Долно Драглище, Разложко; Горноселци, Плетена, Гоцеделчевско), 'шепа' (Доброславци, Софийско; Чепино; Барутин, Девинско), 'количество сол, необходимо за едно посоляване на ястие' (Доспат; Попско, Крумовградско; Гугутка, Ивайловградско; Яврово, Асеновградско; Горно Драглище, Разложко; Парил, Гоцеделчевско), 'мярка за дължина, равна на обхванат от дланта конец в стисната в юмрук ръка' (Котленско), 'едно късче вълна, памук, коноп' (Филипово, Разложко), 'едно късче вълна' (Тънково, Хасковско), 'ръчно менгеме' (Копривец, Беленско), 'специален прибор, който се затяга в клещите на тезгяха и в който се поставя лентата на бичкия за наточване на пила; инструмент за направа на лодки' (Тутракан), *стъ̀ска* 'една шепа' (Тракиец, Хасковско; Ореше, Гоцеделчевско), *стѝскъ* 'една шепа (от едната ръка)' (Червен, Асеновградско; Белица, Горно Драглище, Разложко), 'шепа' (Хасковско), *стѝсчица* (умал. от *стѝска*), *стѝшчицъ* 'стисчица' (Бериево, Севлиевско), *стискàлка* 'приспособление за стискане', *стискàло* 'уред за стискане, стягане или изстискване; менгеме, преса', *стѝсканка* 'игра на момчета и момичета жмичка' (Кривня, Разградско), *стискàч* 'спирачка (част от вятърна мелница)' (Козичино, Поморийско), *стѝско* м. 'скъперник' (Слащен, Гоцеделчевско), *стѝску* м. 'скъперник' (Орешец, Асеновградско), *стислѝв* разг. 'прекалено пестелив, пестелив до скъперничество', *стислѝвичък* умал., *стислѝвост* 'скъперничество', *стисльѝвчина* 'скъперничество' (Самоковско), *стѝсльо* м. 'скъперник', *стисльò* м. също (Дупнишко), *стѝсла* 'скъперничка', *стиснàк* 'скъперник' (Момчиловци, Смолянско), *стьиснàк* също (Лъджа, Смолянско), *стѝснат* мин. страд. прич. (от *стѝсна*) и прил. 'който проявява скъперничество', *стѝснатост*, *стѝснут* прил. 'който е скъперник' (Ново село, Видинско), *стѝс-*

нато '(за времето) стегнато, сухо' (Габрово, Ксантийско), *стисня̀* 'скъперник' (Ветрен, Пазарджишко); *достѝскам, достѝсквам* (нар. и *достѝскувам*); *застѝскам, застѝсна, застѝсквам, застѝсвам* (нар. и *застѝснувам, застѝскувам*); *изстѝскам, изстѝсквам* (нар. и *изстѝскувам, изстѝснувам*); *настѝскам, настѝсквам* (нар. и *настѝскувам, настѝснувам*); *постѝскам, постѝсна, постѝсквам, постѝсвам* (нар. и *постѝскувам, постѝснувам*); *пристѝскам, пристѝсна, пристѝсквам, пристѝсвам* (нар. и *пристѝскувам, пристѝснувам*) 'стискам слабо или от време на време', *пристѝскам се* диал. 'въздържам се и не казвам какво имам' (Геров), *престѝсна, престѝсвам* и *престѝсквам* диал. 'стисвам, стискам нещо през средата; стискам, натискам отново' (Геров); *устѝскам, устѝсквам* разг. 'издържам, устоявам на някоя мъчнотия, съблазън и др.'; *стиснѝ-пущѝ* м. 'скъперник' (Дупнишко). – Срхр. *стѝскати, стѝскāм* 'стискам, притискам; свивам; сгъстявам', *стѝснути, стѝснēм* 'стисна; сгъстя', *стѝснути се, стѝснēм се* 'стисна се; сгъстя се; (за мляко) пресека се; (прен.) огранича се в разходите', словен. *stískati, stískam* 'стискам; притискам; отпечатвам', *stísniti, stísnem* 'стисна; притисна; отпечатам', рус. *сти́скать, сти́скаю* 'стискам, притискам', *сти́снуть, сти́сну* 'стисна, притисна', укр. *стиска́ти, стиска́ю* 'стискам; стеснявам', *сти́снути, сти́сну* 'стисна; стесня, притесня', чеш. *stiskati, stiskám* 'стискам; притискам', *stisknouti, stisknu* 'стисна; натисна', словаш. *stískat', stískam* 'стискам; натискам, притискам; свивам, повдигам; прегръщам', *stisnút', stisnem* 'стисна; натисна, притисна; свия, повдигна', пол. *ściskać, ściskam* 'стискам; стягам; прегръщам', *ścisnąć, ścisnę* 'стисна; прегърна; свия'. – Праслав. **sъtiskāti (sę), *sъtiskājǫ (sę), *sъtis(k)nǫti (sę), *sъtis(k)nǫ (sę),* префигирани форми от **tiskāti (sę), *tiskājǫ (sę), *tis(k)nǫti (sę), *tis(k)nǫ (sę)* (вж. под *тѝскам*). – Срв. Ст. Младенов, ЕтР 609, Vasmer, REW 3, 108, под *ти́скать*, Skok 3, 473, под *tȉskati (se)*. – За значенията 'скъпя се', 'скъперник' срв. арум. *stres* 'стиснат, притиснат' и 'скъперник', алб. *shtrëngúar* 'стиснат, притиснат' и 'много пестелив, пестелив до скъперничество', нгр. *σφιχτός* 'стегнат; тесен' и '(за човек) 'стиснат, много пестелив, пестелив до скъперничество' (прич. от *σφίγγω* 'стискам; свивам; притискам; стягам'), срв. P. Papahagi, JIRSpr 14, 1908, 168.

стиф¹ диал. 'пласт' (Геров), 'неща, наредени едно върху друго', бройна форма за мн. ч. **стѝфа**, напр. в съчет. *два̀ стѝфа* (Странджа), 'куп платове' (Силистренско), 'платове, насложени един върху друг' (Шумен), **стив** диал. 'пласт', мн. ч. **стивови** (Геров), 'наредени върху ракла черги, юргани, дюшеци, възглавници и пр.', членувано **стѝва** (Южна Добруджа), 'куп, камара', мн. ч. **стѝвове** (Габрово), 'дървен сандък за дрехи' (Килифарево, Великотърновско). – Произв.: *нъстѝфъъ* 'наредя близко едно до друго' (Троян). – От нгр. *στῖφος* 'пласт; пълчище, тълпа'. Срв. М. Филипова-Байрова, СлСб 1973, 283, която извежда *стиф* 'пласт, дипла' от гр. *στῖφος*, за което отбелязва: „със същото значение“. Кръстосано поради близост по значение със *стѝва* 'наредени на куп халища, дрехи' и с подобни значения, нгр. *στοίβα* 'куп, купчина'. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159, поставя *стив* и *стиф* под *стѝва*

и извежда от нгр. *στοίβα*. Ст. Младенов, ЕтР 609, отбелязва като изходно за диал. *стиф* нгр. *στῖφος* и още една форма (изписана на латиница: *stivâs*) и отпраща към *стивàсвам*. Срв. *истѝф* 'купчина подбрани и наредени листа на тютюн', което е чрез тур. *istif* 'наредени един върху друг от нгр. *στῖφος*.

стиф[2] 'път' (за кратност) (Гарван, Силистренско). – Еднакво със *стиф*[1] 'пласт' (вж.). За семантиката срв. тур. *kat* 'пласт' и 'път' (за кратност, напр. в съчет. *iki kat* 'два пъти'), бълг. диал. *кат* (от тур. *kat*) в съчет. *два (три и т.н.) кàта* 'два (три и т.н.) пъти' (вж. под *кат*[1]).

стифѝсвам 'стипцосвам (турям в стипцов разтвор)' (Железино, Ивайловградско). – От аор. основа *στυφισ-* на нгр. гл. *στυφίζω* 'правя стипчив; предизвиквам скомина'.

стих[1] 'определен ред в стихотворение'; стб. **стихъ** (Мар., Асем., Син. тр.). – Произв.: *стѝхче* умал.; *стихоплѐт* (от рус. *стихоплёт*), *стихоплѐтец*, *стихоплѐтство* (по рус. *стихоплётство*), *стихосложѐние* (от рус. *стихосложéние*), *стихотвòрен* (от рус. *стихотвóрный*), *стихотворѐние* (от рус. *стихотворéние*), *стихотвòрец* (от рус. *стихотвóрец*), *стихотвòрство* (от рус. *стихотвóрство*). – От гр. *στίχος* 'ред; линия; стих'; производните – от или по руски форми. За рус. *стих* вж. Vasmer, REW 3, 15. Срус. **стихъ** може да е заето и чрез стб. **стихъ**. – Срв. *стих*[2]

стих[2] в съчет. *на едѝн стѝх* 'с един замах или напън, наведнъж' (Ботевград), **стѝхове** диал. в изрази *на стѝхове* 'от време на време, непостоянно', *човек на стихове* 'непостоянен човек, навейничав човек' (Геров), **стѝове** в съчет. *на стѝове* 'с прекъсване, от време на време' (Ботевград), 'на талази, с прекъсване' (Бърложница, Софийско), 'на тласъци, на вълни, с прекъсване' напр. в изреч. *Вѐтера дùа на стѝове* (Смолско, Пирдопско), в изреч. *Он е на стѝове* 'Той е на моменти, от време на време го прихваща' (Доброславци, Софийско), **стѝлове** в съчет. *на стѝлове, на стѝлове* 'на вълни, на вълни', напр. в изреч. *Вòлките ѝдат на стѝлове, на стѝлове* (Ловеч). – Произв.: *стиховѝт* 'непостоянен, навейничав' (Геров), 'странен, особен' (Котел). – От нгр. *στίχος*, *στοῖχος* 'ред, редица; линия', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159. Формата *стѝлове* е с *-л-* може би под влияние на *-стѝлам* в *постѝлам*, *застѝлам*, *настѝлам* (вж. под *стѐля*) (вълните, талазите се „разстилат"). – Срв. *стих*[1].

стихар църк. 'богослужебна тънка сърмена дреха'. – Вероятно чрез рус. църк. *стихáрь*, чсл. **стихарь** от сргр. *στιχάριον* също. Срв. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159. За руската и черковнославянската форма вж. Vasmer, REW 3, 15.

стихѝра църк. 'хвалебствена църковна песен, която се пее на утренна и на вечерня'. – От сргр. *στιχηρά*, мн. ч. от *στιχηρόν* 'стих от църковна песен', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 609, под *стих*. Срв. със същото значение рус. църк. *стихѝра* (от същия произход,

вж. Vasmer, REW 3, 15), срхр. църк. *стихира*, стб. **стихира** (Син. тр.). Българската дума може да е заета и чрез руски.

стихѝя книж. '(у древногръцките философи) основен елемент на вселената (огън, вода, въздух, земя); непреодолима природна сила – буря, вятър, наводнение, пожар и др.; (прен.) любима, добре позната област на действие', **стихѝя** и **стѝя** нар. остар. 'силно, яко нещо, хала; въздушна самовила; митично същество – половин жена, половин риба, с разплетени коси, което живее край река и в дълбоки вирове; таласъм' (Геров), **стѝя** 'митично същество – половин жена, половин риба, с много дълги коси, с които оплита и удавя хора и кораби' (Охрид), 'чудовище, отвратително същество; грозно, отвратително и омразно човешко същество, обикновено стар човек, мъж или жена' (Бесвина, Леринско), в клетва *Стѝя те стидо̀сала!* (Струга), **стѝа** в клетва *Стѝа те стидо̀сала!* (Охрид), **стихя** диал. 'дух-покровител на дадена къща, сграда, нива', **стихя̀** 'лош дух' (Солунско), **стихѝę** ж. 'стихия, буря, която ломи дървета' (Странджа), **стихѝи** мн. ч. диал. 'митични същества без определен образ, срещата с които носи нещастие, болест (апоплексия, парализа и др.)', **стѝи** мн. ч. 'лоши митични същества – жени с дълги разплетени коси, които живеят край реки и по дълбоки места' (Велес), **стѝйе** ср. 'чудовище, отвратително същество; грозно, отвратително и омразно човешко същество, обикновено стар човек, мъж или жена' (Бесвина, Леринско). – Произв.: *стихѝен* прил., *стихѝйност*. – *Стихѝя* като книжовна дума може да продължава стб. **стоухиꙗ** 'елемент, първооснова' (Супр.) (от гр. *στοιχεῖον*, в мн. ч. *στοιχεῖα*) и заедно с това може да бъде и заемка от рус. *стихи́я* (от гр. *στοιχεῖον*, в мн. ч. *στοιχεῖα*), срв. Miklosich, EtWb 327, Vasmer, REW 3, 15; *стихѝя* като народна дума и вариантите ѝ са от нгр. *στοιχεῖο* 'необуздана природна сила; дух, призрак; грозен човек' (в мн. ч. *στοιχεῖα*), *στοιχειό* 'природна сила; привидение; дух, призрак; (прен.) плашилище, страшилище' (в мн. ч. *στοιχειά*). Формата *стихѝя* е по гръцка форма за мн. ч. *στοιχεῖα*; *стѝя* е от *стихѝя* със заглъхнало интервокално *х* и контракция *ии* > *и*; *стѝйе* от ср. р. е от нгр. *στοιχεῖο* (от ср. р.) и е възникнало по образец на български съществителни имена от ср. р. на *-е*, като *а̀гне, дѐте (=детѐ); стихя̀* е по гръцка форма за мн. ч. *στοιχειά*. За *стѝя* в клетва *Стѝя те стидо̀сала!* и за *стѝа* в клетва *Стѝа те стидо̀сала!* вж. и под *стидо̀сала*. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 609, А. Ничев, ИИБЕз 8, 1962, 349, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159, А. Ничев, ЕзЛит 1987/4, 68. – Заето и в срхр. остар. *стихија* 'елемент', стсрьб. **стихиа** (Skok 3, 334), рум. остар. и нар. *stihíe* 'стихия; елемент, първооснова; призрак, привидение, зъл дух' (DLR 10/5, 1994, 1586), арум. *stihíe* 'призрак, привидение; дух', *stihíŭ* 'митичен змей', *stihĭó* 'привидение, призрак; митичен змей' (Papahagi 1974², 1115, 1116), алб. *stihí*, *stihjó* 'призрак, привидение; дух' (Meyer, EtWb 393).

стихьо̀сам 'ударя', обикн. в клетва *Стихѝя те стихьо̀сала!* 'Юда, самовила да те удари!' (Геров). – Вариант на **стидо̀сам*, отдето е причастната форма *стидо̀сала* (напр. в клетва *Стѝя те стидо̀сала!*). Възникнало е по *стихѝя* 'въз-

душна самовила; митично същество – половин жена, половин риба, с разплетени коси, което живее край река и в дълбоки вирове' (вж.), в мн. ч. *стихѝи* 'митични същества без определен образ, срещата с които носи нещастие, болест' (вж. под *стихѝя*); повлияно може би от нгр. *στοιχειώνω* 'омагьосвам; превръщам се в дух, във видение', с аор. основа *στοιχειωσ-* (както и *стидѝсала*, вж.). Според М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159, деноминативен „гл. от гр. *στοιχεῖο, στοιχεῖον*" (за които вж. под *стихѝя*). Според Дзидзилис, Фонетични проблеми 102, от аор. основа на нгр. гл. *στοιχειώνω* 'превръщам се в дух, във видение'. За възникването на *стихьо̀свам* от *стихѝя, стихѝи* срв. *чумя̀свам* (вж. под *стидо̀сала*).

стѝца диал. 'птица' (Русе; Панчев). – Произв.: *стича̀к* 'врабец' (Ботевградско), *стѝче* 'птиче' (Стамболово, Павликенско; Кесарево, Горнооряховско), *стиче* 'птиче' (Генерал-Колево, Провадийско), *стѝчи* също (Бабук, Силистренско; Мердаря, Великотърновско; Кипилово, Еленско), 'врабче' (Бракница, Поповско), *стѝченце* 'птиченце' (Дряновец, Разградско), *стѝчи* прил. 'птичи' (Дряновец, Разградско; Илия- Блъсково, Шуменско), 'врабчи' (Ботевградско), в съчет. *стѝчи гро̀зди* 'вид грозде' (Сухиндол), *стѝчица* 'птичица' (Сухиндол; Вишовград, Великотърновско), *стичица* 'птичка' (Дряновец, Разградско), *стѝчицъ* 'птичица' (Средни колиби, Великотърновско), *стичицъ* също (Благоево, Разградско), *стѝчишки* прил. 'птичи' (Бяла черква, Великотърновско), *стѝчка* 'врабче' (Ботевградско), 'птичка' (Ломец, Троянско; Кесарево, Горнооряховско; Сухиндол), *стичка* 'птичка' (Ломци, Поповско; Търница, Провадийско; Русе), *стичкъ* (Ново село, Русенско, Бяла черква, Великотърновско), *стѝчки* мн. ч. 'птички' (Вишовград, Великотърновско), *стички* мн. ч. 'сърми с ориз или булгур' (Угърчин, Ловешко). – От *птѝца* (вж.) с диал. *ст* вм. *пт*.

стѝъ, вж. *стѝва*.

стѝя, стѝа, вж. *стихѝя*.

сто[1] бройно число, равно на десет пъти по десет; стб. **съто** (Зогр., Мар., Асем.), **сътократицѧ** 'стократно' (Мар., Сав.), **съторицѧ** също (Зогр., Мар., Асем.). – Произв.: *сторѝчен* старин. 'стократен' (РРОДД 480), *стота̀к* 'сто лева', *стота̀рка* 'сто лева', *сто̀тен* прил. 'с пореден номер сто', *сто̀тник* книж. остар. 'началник, командир на сто души във войска, чета, опълчение', *сто̀тница* диал. стотица' (Геров), *стотничѐ* ср. остар. 'монета от сто пари, т.е. 50 стотинки (някогашни)' (Кюстендилско), *стотѝлник* диал. 'стотак; съд, който побира сто драма' (Геров), остар. 'стотник (началник на сто души войници)' (РРОДД 480), *стутѝлник* 'голяма бъчва' (Войнягово, Карловско), *стотѝлница* 'голяма бъчва' (Сухиндол), диал. 'бъчва, която побира сто оки' (Геров), 'риза със сто (много) кръпки' (Пирдоп), *стутѝлничи* ср. 'стъкло за ракия от сто драма' (Кръвеник, Севлиевско), *стотѝна* числ. 'около сто', ж. 'стотица, сто къса от нещо', *стутына* числ. 'около сто на брой' (Банат), *сто̀тин* в съчет. с *ко̀лко, ня̀колко* идр. 'стотини, стотици' (стара форма за род.

п. мн. ч. от *стотѝна*, стб. ***сътотина**), -*стòтин* в числителни (*чѐтиристòтин, пѐтстòтин, шѐстстòтин, сѐдемстòтин òсемстòтин, дѐветстòтин*) (от същия произход, както *стòтин*), *стутѝн* напр. в съчет. *три стутѝн* (Съчанли, Гюмюрджинско), *стотѝнка* 'една стотна част от лева; монета с такава стойност', *стотѝца* 'сто еднакви или еднородни части', *стòтмына* 'сто души' (Банат); *стòгодѝшен* прил. 'на сто години', *стогодкѝня* в съчет. *дỳнкя стогодкѝня* 'дюля столетница' (Волуяк, Софийско), *стогодкина* в съчет. *дỳня стогодкина* 'дюля столетница' (Бучино, Софийско), *стòдрам* 'сто драма' (Папрадища, Велешко), *стодрàмници* диал. 'мерки за вместимост на течности (сто драма)', *стоклю̀ч* диал. 'горско растение, с което развалят магии' (Геров), *стòкилогрàмов* прил., *стокрàк* прил. 'със сто крака', м. 'насекомо стоножка' (Кремен, Разложко), *стокрàчица* 'дълга черна буболечка със сто крака' (Махалата, Плевенско), *стокрàчка* 'стоножка' (Девенци, Плевенско), *стокрàтен* прил. 'повторен или увеличен сто пъти', *столѐвка* 'банкнота или монета от сто лева', *столѐвов* прил. 'който е от сто лева', *столѐтен* 'стогодишен', *столѐтие* 'период от сто години', *столѐтник* 'човек или дърво на сто и повече години', 'едро декоративно растение, у нас отглеждано в големи саксии, с мечовидни, на върха шипести листа, Agave americana', *столѐтница* 'жена столетник', *столѐткьиня* в съчет. *дỳня столѐткьиня* 'дюля столетница' (Трънско), *столѝк* прил. 'с много лица, многообразен' (срв. рус. *столѝкий*), *столиста* в съчетания *столиста роза* бот. 'цвете градински трендафил, Rosa centifolia' (БотР 264) (калка от научнолат. Rosa centifolia), *столиста ружа* диал. 'цвете Althaea rosea' (БотР 97), *столиста ружица* 'вид цвете' (Доспей, Самоковско; Железница, Софийско), *столистен* в съчет. *столистен трандафел* цвете Rosa centifolia' (БотР 264), *столистен тръндафил* също (БотР 264), *столистна роза* също (БотР 264) (калки от научнолат. Rosa centifolia), *столистна ружа* 'цвете Althaea rosea' (БотР 97), *стонòга* 'прешленеста животинка с множество дребни крачка, Julus terrestris', 'животинка Scolopendra' (Геров), *стънòга* 'буболечка с много крачка' (Ново село, Видинско), *стонòгалица, стоногàлка, стонòжец* и *стонòжица* диал. 'животинка Scolopendra' (Геров), *стонòжка* (умал. от *стонòга*), *стòпроцѐнтов* прил., *стохѝляден* прил., *стохѝлядник* 'шофьор, изминал сто хиляди километра без повреди по колата'; *двѐста* 'число и количество 200', диал. *двѐсте, двѐсти* (*двѐсте* е от стб. **дъвѣ сътѣ**, дето **сътѣ** е форма за дв. ч. от същ. от ср. р. **съто**; *двѐста* е по *трѝста*) (вж. съответствия на *двѐста, двѐсте* в славянските езици в БЕР 1, 325), *трѝста* (от стб. **три съта**, дето **съта** е форма за род. п. ср. р. ед. ч.), *чѐтиристòтин, пѐтстòтин, шѐстстòтин, сѐдемстòтин, òсемстòтин, дѐветстòтин* (дето -*стòтин* е от същия произход, от който е *стòтин*; стара форма за род. п. мн. ч. от *стотѝна*, стб. ***сътотина**), *тристòтини* 'триста' (Добричко), *четирѐста* диал. 'четиристотин' (Геров) (от стб. **четыре съта**, дето **съта** е форма за род. п. ср. р. ед. ч.) – Срхр. *стô*, словен. *stộ*, рус. *сто*, укр. *сто*, белорус. *сто*, чеш. *sto*, словаш. *sto*, пол. *sto*, горлуж. *sto*, доллуж. *sto*. – Праслав. **sъto*, род. п. ед. ч. **sъtā*, род. п. мн. ч. **sъtъ*, дв. ч. **dъvě sъtě*. – Сродно с лит. *šim̃tas*, латв. *sìmts*, стинд. *śatám*, авест. *satəm*, нперс. *säd*, осет. *sädä*, гр. *ἑκατόν* (*ἑ-* значи 'един'),

лат. *centum*, ирл. *cét*, ствиснем. *hunt*, гот. *hunda*, стангл. *hund*, тохар. *känt*. – Повечето изследователи изхождат от ие. **kṃtom*. – Вж. Meillet, Études étym., 108 и сл., A. Meillet, MSL 8, 236, A. Meillet, MSL 9, 49, A. Meillet, MSL 10, 140, A. Meillet, BSL 20, 46, A. Meillet, RESl 6, 173, Преображенский 2, 388–389, Trautmann 305, Brückner, SEJP 516, Pedersen, Kelt. Gr. 1, 46, Ernout–Meillet 3, 481 и сл., Walde–Hofmann 1, 1965, 200–201, J. Rozwadowski, RO 1, 110, Mayrhofer 3, 293, Frisk 1, 475, Kluge–Mitzka 320, Ст. Младенов, ЕтР 609, Vasmer, REW 3, 15–16, Machek 578, Skok 3, 336, Schuster-Šewc 18, 1358. Очаквана праславянска форма с *ę* от ие. *ṃ*: **sęta*. Съществуват различни опити за обяснение на праслав. **sъ-* (вм. *sę-*). Според Machek 578, праслав. **sъta* (у него **sъto*) е от по-ранно **sᵘmta* (у него **sᵘmto;* дето *ᵘm* е от ие. *ṃ*), от ие. **kṃtóm*, със замяна в бързия изговор (обичаен при броене) на *ᵘm* с *ᵊm,* след което съгласната *m* отпада и *ᵊ* се усилва и се превръща в истинско ъ. Според J. Otrębski, Die Sprache 10, 1964, 132—133, праслав. **sęta* (у него **sęto*) е преоформено под влияние на *-sąt-* (у него *-sǫt-*) от състава на праслав. **tysątjā* (вж. под *тѝсеща*) в **sąta* (у него *sǫto*) и сетне със съкращаване („Kürzung") на неударените *ą* в ъ, напр. в често употребяваните, и то бързо („im Allegrotempo") изговаряни съчетания **dъvě sątе* 'двеста', **tri sątā* (у него **tri sǫta*) 'триста', **pętь sątъ* 'петстотин' и т.н., в **sъta* (у него **sъto*). Някои се опитват да докажат ирански произход на праслав. **sъta*, напр. J. J. Mikkola, RoczSl 1, 15, Mikkola, Ursl. Gramm. 1, 69, Osten-Sacken, IF Anz 28, 37, Jacobsohn 205, A. I. Sobolevsky, AslPh 27, 240, А. И. Соболевский, РФВ 64, 149, Л. Мсерианц, РФВ 65, 169, J. Kořínek, LF 67, 289, H. Hirt, IF 6, 348. Реконструира се староиранска праформа **sutəm* 'сто'. Използува се и съотношението на формите **Dъněprъ, Δάναπρις* (названия на р. Днепър). Против тези опити вж. Meillet, цит. съч., V. Jagić, AslPh 37, 202. Заемането на числителни със знач. 'сто' се среща, срв. рум., арум., мегленорум. *sútă* 'сто' от стб. **съто**, фин. *sata* 'сто' (от ирански, срв. А. А. Зализняк, ВСЯ 6, 1962, 41), кримгот. *sada* 'сто' (от ирански, срв. А. А. Зализняк, пак там). Kiekers, Acta Univ. Dorp. 30, 7, се опитва да изведе праслав. **sъta* (у него **sъto*) от **sęsęta* (у него **sęsęto*) = гр. *ἑκατόν,* което е неубедително (вж. Vasmer, цит. съч.). Неправдоподобно е обяснението на праслав. -ъ- с влияние на славянско съответствие на лит. *sutis* 'купчина камъни' (вж. Г. Ильинский, ИОРЯС 23/2, 182 и сл.). V. Pisani, For Roman Jakobson 390 и сл. (цитирано по Фасмер–Трубачев 3, 762), извежда праслав. **sъta* (у него **sъto*) от **kŭtom*, от **dkŭ-to-*, редуцирана степен от **dekŭ-* 'десет', и сравнява с лат *decu-ria* 'отделение от десет души', гот. *tigjus* 'десет'. Вж. повече библиография у Vasmer, цит. съч. – Заето в рум. *sútă* 'сто; стотица; стотарка' (Цонев, История 2, 77, Mihăilă 211–212, Rosetti, Influenţa 33, 37, 42), в арум. *sútă* 'сто' (Papahagi 1974[2], 1140) и в мегленорум. *sútă* 'сто' (Mihăilă 211).

сто[2] въпрос. мест. 'какво, що; как' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'защо, какво' (Ясъюг, Гюмюрджинско), в нар. пес. *...да го видим сто юнаство има* (Връбница, Софийско). – Може да е възникнало в съчетания, като *зъ што,*

със што, ъс што, във што (в които *зъ* 'за', *със, ъс* 'със', *във* 'въз' се срещат в Гюмюрджинско), с асимилация *з – ш > с – с* или *с – ш > с – с*. Може да е възникнало и като алегроформа от *защо̀, зъщо̀ (зашто̀, зъшто̀)*, ще рече от *зшто*, с асимилация *з (с) – ш > с – с*, отначало само със значение 'защо', а сетне и със знач. 'какво, що' по значенията 'защо' и 'какво' на мест. *що*.

сто[3] прил. 'свети' пред име на светец, напр. в съчет. *сто Костади̇н* 'свети Константин', *сто Илѝя* 'свети Илия' (Българи, Царевско). – Алегроформа от **свето̀й*, от рус. ч.-слав. **святой**; с изпадане на *-й* вероятно отначало пред имена на светци с начално *И-* или *Й-*, като *св. Ива̀н, св. Илѝя, св. Йоа̀н*. Срв. *ста* 'света', алегроформа от *света̀*, напр. в диал. *ста Бугро̀дица* 'света Богородица'.

сто[4] 'вид тънко платно' (Ново село, Видинско). – Вероятно от рум. *stófă* 'плат, материя, тъкан', може би от диалектен вариант с *-h-* или *-v-* вм. *-f-*, с изпадане на *-х-* или *-в-* в интервокално положение, с асимилация *о – а > о – о*, както напр. в *о̀това* 'сено от второ косене' в същия говор от *о̀тава (= ота̀ва)*, и с контракция *оо > о* (срв. в същия говор *сна* 'снаха' от *сна̀а* 'снаха').

стоа̀, обикновено *стоа̀-стоа̀* подвикване за спиране на вол (Банско), **стоа̑** подвикване за спиране на добиче (Тръстеник, Плевенско). – Формата *стоа̀* – от съчет. *стой а̀*, съставено от *стой*, форма за 2 л. ед. ч. запов. накл. на гл. *стоя̀* (вж.), и *а̀*, междум. за подкана *(= ха̀)*; формата *стоа̑* – от съчет. *стойа-а-а*, дето *а-а-а* е вариант на *а̀, ха̀*. За *-а̀, -а̑* срв. междуметието за спиране на добиче *ва̀а(х)*.

стоа̀към св. 'скълцам на дребно' (Ново село, Видинско). – Произв. от *тоа̀към* 'кълцам' в същия говор (вж.), с предст. *с-*.

стоарѝна 'измислени същества, с които обикновено плашат малките деца' (Банигчан, Гоцеделчевско). – Вероятно с метатеза *ао > оа* от **стаорѝна*, произв. от **стао̀р* 'плъх', получено от *ставо̀р* 'плъх' (вж.) с изпадане на интервокално *в*; с наст. *-ина* със събирателно значение, както напр. в *дружѝна* (вж. под *друг*). С мишки, плъхове плашат малките деца.

стоа̀рчъм гл. несв. 'изстисквам, изцеждам' (Ново село, Видинско). – От рум. *a stoárce, storc* 'изстисквам, изцеждам'.

стобо̀лица 'пъпки по устата на дребен добитък, пасъл росна трева' (Цветино, Велинградско), **сто̀бул** също (Теплен, Гоцеделчевско), **сто̀буль** също (Лъжница, Гоцеделчевско; Филипово, Разложко). – Формата *сто̀бул* – с редукция от по-ранно **сто̀бол*, сложна дума, образувана от числит. *сто* (вж. *сто*[1]) и *бол*[1] 'болка' (вж.), с незасвидетелствувано знач. 'пъпка; рана'; букв. 'сто (т.е. много) пъпки, сто рани'. За знач. 'пъпка; рана' на *бол* срв. сродни с бълг. *бол* 'болка' думи в други славянски езици: пол. *ból* 'болка' и диал. 'цирей; рана', пол. диал. *bolak* 'цирей, пришка, пъпка', *bolęga* също, *boleśnica* също, *bolączki* 'болест краста', рус. *бо̀ля̀чка* 'изрив по кожата; цирей, пъп-

ка, струпей', чеш. *bolák* 'гнойна рана; цирей', словаш. *bol'ačka* '(разг.) малка раничка по кожата (струпей)', *boliak* също. Формата *стободлица* е от **стобол* с наст. *-ица*. За образуването на **стòбол* срв. у Vasmer, REW 3, 17, рус. *стокóлос* 'раст. Bromus', със съответствия укр. *стокóлос*, срхр. *стòкласа* ж., словен. *stóklas* м. и *stóklasa* ж., чеш., словаш. *stoklas*, пол. *stoklos*.

стобòр 'ограда от дървени колове и дъски', 'желязна или дъсчена ограда' (Тръстеник, Плевенско), **стубòр** и **стибòр** 'ограда от забити в земята колове' (с. Винга, в Банат), **стòбор** 'дървена ограда' (Беброво, Еленско), 'ограда' (Бръшлян, Малкотърновско), 'ограда; заден двор' (Малко Търново), 'подстрешие; нужник' (Странджа), **стòборь** м. 'плет от тръни и колове' (Ерма река, Маданско, **стòбур** 'нисък зид с плетена тел' (Мерданя, Великотърновско), 'задна част на селски двор, където се намират клозетът, курникът и др.' (Странджа), 'подстрешие, заградено и използувано като част от вътрешността на жилище – с умивалня, клозет, място за пране' (Граматиково, Малкотърновско), **стòбора** 'клозет' (Ясна поляна, Бургаско). – Произв.: *стобòрец* умал., *стòборец* диал. умал., *стобòрка* 'отделна дъска от стобор' (Смолско, Пирдопско), 'прът от стобор' (Бели Осъм, Троянско), 'желязна пръчка на ограда' (Добродан, Троянско); ФИ: *Стобòрови* (Вехтино, Маданско), *Стобòрски* (Русе). – Срхр. *стȍбор* 'ограден двор', струс. **стобъръ** 'колона', рус. ч.-слав. **стобърие** съб. 'редица стълбове, колонада'. – Праслав. **stabarъ*, с наст. *-arъ*. – Сродно с лит. *stãbaras* 'сухо стъбло', *stãbas* 'стълб; идол, кумир', латв. *stabs* 'стълб', ствиснем. *stab*, срвиснем. *stap*, гот. *stafs* 'пръчка', нем. *Stab* 'пръчка; върлина; колче', швед. *stav*, стангл. *staef*, англ. *staff* 'тояга; стълб (за окачване на знаме)', дат. *staver* 'стълб в ограда', стисл. *stǫpull* 'стълб', *stafr* 'пръчка', стинд. *stabhnā́ti* '(той) поддържа, подкрепя', с носов инфикс лит. *stámbas* 'стъбло; ствол', стинд. *stambha-* 'стълб; колона; опора', с друга степен на коренната гласна латв. *stebere* 'откъснато от опашка'. – Ие. **stab(h)-, *steb(h)-*. – Вж. Trautmann 280, Ст. Младенов, ЕтР 609, Vasmer, REW 3, 16, Klein 2, 1501, Skok 3, 336–337, Kluge–Mitzka 735, Mayrhofer 3, 511. – Заето в рум. *stobór* 'заострена на върха дъска на ограда; стобор; (диал.) гробища' (H. Thalmann, JIRSpr 4, 1897, 128, Цонев, История 2, 78, G. Mihăilă, StSlav 12, 1966, 263), в унг. *szobor* 'статуя' (Цонев, История 2, 169, Kniezsa 1/1 507, G. Mihăilă, StSlav 12, 1966, 263).

стог 'копен снопи' (Бяла Черква, Павликенско; Праужда, Белоградчишко; Бърля, Габер, Годечко; Голямо Малово, Софийско; Ивановци, Кюстендилско; Горна Любата, Босилградско; Битолско; Куфалово, Солунско), 'много снопи, наредени на хармана за вършеене' (Кукуш), 'складирани на гумно снопи' (Протопопинци, Белоградчишко), 'копен снопи; копа сено или слама' (Брезнишко), 'копа сено' (Чуковезер, Сливнишко; Слаковци, Брезнишко), 'голяма копа сено' (Радово, Костуринци, Трънско), 'голяма кръгла копа сено' (Трънско), 'копа сено или слама' (Прилеп; Ресен), 'жито, събрано на голям куп' (Долно Ново село, Софийско), 'житен сноп, побит в хармана в началото

на вършитба с коне' (Кюстендилско). – Произв.: *настòжувам* 'запазвам' (Банско). – Срхр. *стôг, стȍг* 'копен снопи; копа сено или слама около кол в средата', словен. *stôg* 'висока копа сено или слама', рус. *стог* 'копа сено или слама; копен снопи', укр. *стiг* също, в род. п. *стóгу*, белорус. *стог*, рус. ч.-слав. **стогъ** 'копа сено или слама', чеш. *stoh* 'копа сено или слама; копен снопи; купчина, грамада', словаш. *stoh* също, пол. *stóg* 'копа сено или слама', долнолуж. *stog* 'копа сено'. – Праслав. **stogъ*, което е с друга степен на коренната гласна в *стѐжер* (вж.). Сродно със стисл. *stakkr* 'копа сено', *staki* 'прът, върлина; копие', англ. *stack* 'копа сено или слама; копен снопи; куп, купчина'. Други ие. съответствия вж. при *стѐжер, стòжер*. – Срв. Zupitza, GG 167, Torp 479 и сл., Преображенский 2, 390, O. Hujer, Sb. Pastrnek 1923, 48 и сл., Brückner, SEJP 516, Ст. Младенов, ЕтР 609, Vasmer, REW 3, 16, Machek 578, Klein 2, 1501, Skok 3, 337, Schuster-Šewc 18, 1359. – Често се свързва с лит. *stíegti* 'покривам', *stógas* 'покрив', стпрус. *steege* 'плевня; барака', стинд. *stháguti* '(той) покрива; скрива', каузатив *sthagayati*, стгр. *στέγω* 'покривам', *στέγος, τέγος, στέγη, τέγη* 'покрив', лат. *tego* 'покривам', *toga* 'тога', *tectum* 'покрив', стисл. *þak* 'покрив', срв. Trautmann 288, Zubatý, Wurzeln 17, 20. Против това вж. O. Hujer, цит. съч., Machek 579. Moszyński, Zasiąg 52, смята за производно от праслав. **stajāti, *stają* (вж. под *стоя̀*). С ие. **stə-* 'стоя' свързва и Ст. Младенов, цит. съч. – За произв. *настòжувам* вж. R. Bernard, Балк. езикозн. 4, 1962, 98–99. – Заето в рум. *stog* 'копа сено или слама; копен снопи' (Цонев, История 2, 71, Rosetti, Influenţa 37, 39, 43, Mihăilă 31), арум. *stog* 'куп, купчина' (Rosetti, Istoria 3, 59, Papahagi 1974[2], 1118), в алб. *stog* 'копа сено', в унг. *asztag* 'копа сено или слама' (Цонев, История 2, 166, Mihăilă 31, Kniezsa 1/1 64–65). – Срв. *стòжер, стѐжер*.

стòжер 'кол, побит в средата на гумно, около който обикалят коне или други животни при вършитба; (мор.) мачта; (прен.) главна опора, крепител, стълб', 'дълъг прът, около който се складира голяма копа сено' (Козарско, Пещерско; Дряново, Смолянско), 'летен дъб' (Енища, Белослатинско), **Стòжери** диал. мн. ч. 'съзвездието Плеядите', **стрòжел** 'стожер (на гумно)' (Макоцево, Софийско), **стòджер** също (Кюстендилско; Говедарци, Самоковско), **стòжар** също (Пирот; Брезнишко; Доброславци, Софийско; Бобошево, Дупнишко; Голямо Тлъмино, Босилградско), **стожар** в съчет. *стожар дъб* 'бял дъб, Quercus pedunculata', **Стожари** 'съзвездието Плеядите' (Локорско, Софийско), **стòжър** 'стожер (на гумно)' (Изт), **стòжър** и **стòжън** също (Ново село, Видинско), **стòджар** също (Витановци, Пернишко), **стрòджар** също (Самоков), **стòджър** също (Разбоище, Царибродско; Извор, Трънско). – Срхр. *стȍжер* 'стожер (на гумно); ос; панта на врата; полюс', словен. *stožȇr* 'стожер', рус. диал. *стожáр* 'кол в средата на копа сено; ограда около копа сено', *стожáры* 'колове или пръти, поставени конусообразно за сушене на сено на тях', *Стожáры* 'съзвездие Плеядите; съзвездие Телец; съзвездие Голяма мечка; съзвездие Малка мечка', укр. *стожáр* 'колове или пръти, поставени конусообразно за сушене на сено на тях', чеш. *stožár* 'прът за издигане на зна-

ме; мачта', словаш. *stožiar* също. – Праслав. **stažerъ*, **stažěrъ*, производни от праслав. **stagъ* (вж. под *стог*), и сродни с праслав. **stežerъ*, **stežěrъ* (вж. под *стѐжер*). – Сродни с лит. *stãgaras* 'сухо дълго стъбло на растение', латв. *stagars* също, и със съответствията на праслав. **stagъ*, **stežerъ*, **stežěrъ*. – Срв. Преображенский 2, 390, под *стог*, Trautmann 285, Brückner, SEJP 516, под *stóg*, Ст. Младенов, ЕтР 609, Vasmer, REW 3, 17, под *стожа́*, R. Bernard, Балк. езикозн. 4, 1962, 98, Skok 3, 337, под *stôg*. – Диал. *стрòджар* – с *р* в началната сричка под влияние на краесловното *р*; *стрòжел* – с дисимилация *р–р* > *р–л* от **стрòжер*, получено от *стòжер* с неорганично *р*, както в *стрòджар*. – Срв. *стог*, *стѐжер*.

стòйна таен зидарски говор 'стомна' (Брацигово). От **стòмьна*, вариант на *стòмна* (вж.), с антиципация на мекостта и фонетично опростяване *ймн* > *йн*. За промените срв. диал. *гу̀йно* 'гумно' (от Поповско) от **гу̀мьно* = *гу̀мно* (от стб. **гоумьно**), обяснено с посочените горе промени от Л. Димитрова-Тодорова, Местните имена в Поповско 2006, 313.

сток диал. 'място, дето се сливат, се стичат две реки или потоци', **стòка** 'място, дето се стичат, се сливат две реки' (Габаре, Белослатинско), 'място, дето се стичат, се сливат няколко рекички' (Смолянско), 'място, дето се сливат два дола' (Троянско; Пирдопско), **стòкъ** 'място, дето се сливат два потока' (Кръвеник, Севлиевско), **стòки** мн. ч. 'място, дето се стичат няколко рекички или потоци' (Ботевградско), 'местност, дето се сливат два потока' (Габровско). – Произв.: СелИ: *Стòките*, село в Севлиевско, МИ: *Стòка* в Маданско, *Стòката* в Маданско, Смолянско, Габровско, в Троянско (там – име на двадесетина местности), *Стòки* в Разложко, често МИ (в Габровско, Севлиевско, Панагюрско, Монтанско, Троянско, Пирдопско, Смолянско и т. н.). – Словен. *stok* 'стичане', рус. *сток* 'стичане; капчук, улей, улук; канавка; (остар.) водоем', укр. *стік*, род. п. *сто́ку*, чеш. *stok* 'сливане, стичане', *stoka* 'канал, водосточна тръба', словаш. *stok* 'сливане, стичане', *stoka* 'улей, канал', пол. *stok* 'скат, наклон, склон; улук, капчук; канавка; (остар.) стичане', долнолуж. *stok* 'улук, водосточна тръба; канал'. – Праслав. **sъtakъ*, **sъtakā*, девербативи от **sъtekti*, **sъtekǫ*, префигирана форма от **tekti*, **tekǫ* (вж. под текà). Срв. Schuster-Šewc 20, 1512, под *-tok*, дето долнолуж. *stok* се извежда от праслав. **jьz-tok*. – Срв. *стек*, *стòка*[1].

стòка[1] 'всяко нещо, с което се търгува; имот, състояние; благо', нар. 'добитък', прен. 'ненадежден, недобър човек, хубостник' (напр. в израз. *И тòй е еднà стòка*), прен. 'добър, порядъчен' (напр. *в израз не е стòка*). – Произв.: *стокàр* 'който има жива стока (добитък)' (Бобошево), 'пастир; който обича домашен добитък' (район Пиянец, Кюстендилско), 'човек, който отглежда много добитък' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'гледач на добитък' (Горна Любата, Босилиградско), *стокарѐ* мн. ч. 'скотовъдци' (район Пиянец, Кюстендилско), *стòков* прил., *стòковост*, *стòчен* прил. 'стоков', 'който има много стока (добитък)' (Банско), *стòчна* прил. в съчет. *Стòчна гàра* 'място,

дето се товарят и разтоварват стоки', *сточети̇на* (Степанце, Кумановско), *сто̀чица* умал. (Ранковце, Кумановско); *стокозна̀ние*, *стокообмѐн*, *стокооборо̀т* книж., *стокообращѐние* книж., *стокопроизводи̇тел*, *стокопроизво̀дство*; *дрѐбностоко̀в*. – Срхр. *сто̀ка* 'добитък', остар., диал. 'стока (нещо за продаване)'. – Еднакво с бълг. *сто̀ка* 'място, дето се стичат, се сливат две или няколко реки или два или няколко потока' и със съответствията му в други славянски езици (вж. под *сток*), но с друга семантика. – Възможно е да бъде от праслав. диал. (южнослав.) **sъtakā*, еднакво с праслав. **sъtakā* под *сток* (вж.). Възможно е обаче да е възникнало в следпраславянско време. Първоначално значение: 'стичане (събиране) на неща за търгуване, на блага, на домашни животни'. За семантиката срв. бълг. диал. *стек* 'добив; печалба', сродно с рус. диал. *стёк* 'стичане', белорус. *сцёк* също, пол. *ściek* 'водоскок; канал; отток', пол. остар. 'стичане, сливане' (вж. под *стека̀²*). – Срв. Ст. Младенов, ЕтР 610, под *сток*, Skok 3, 451, под *téći*. За връзка между знач. 'стока (нещо за продаване)' и 'добитък' срв. тур. *mal* 'имот, състояние, богатство; стока (нещо за продаване)' и 'едър рогат добитък' (от араб. *māl* 'имот, състояние, богатство'). Според О. Јашар-Настева, МЈ 13–14/1–2, 1962–1963, 126, значенията 'добитък' и 'нещо за продаване' са по тур. *mal* 'добитък' и 'нещо за продаване'. – Срв. *стек, сток*.

сто̀ка² 'място, дето се стичат, се сливат две или няколко реки или два или няколко потока', вж. *сток*.

стокма̀чва са гл. '(за храна в стомаха) втвърдява се, става на кълбо' (Смолянско, Виево, Кутела, Смолянско). – Произв. от *токма̀к* 'чук на хаван, на тепавица и др.' (вж.), с предст. *с-*.

стол¹ 'мебел с облегало или без облегало за сядане на един човек', спец. 'дърво над оста на кола, в което са вкарани климиите', остар. 'престол; столица', 'стол с облегалка' (Бобошево), 'дървена пейка с облегалка' (Южна Добруджа), 'стол; училищен чин' (Банат), 'проходило за дете' (Кремен, Могилица, Смолянско), 'част на каруца' (Добруджа), 'част на шейна' (Ново село, Троянско; Тетевенско; Ряхово, Русенско), 'част на диканя' (Върбица, Преславско), 'част от механизъм на валявица' (СЗ), диал. 'част на меден кавал; ток на обувка; стояло на чаша или на друго нещо; твърдо голямо колкото едно петаче удебеление под цирей'; мн. ч. **сто̀лове,** диал. **сто̀ли; столо̀ви** мн. ч., диал., 'дърво над оста на кола, в което са вкарани климиите' (Орешак, Троянско), **столо̀вци** мн. ч. (Алеково, Свищовско; Софийско; Горни Романци, Брезнишко). – Произв.: *стола̀рка* 'възглавничка за стол' (Замфир, Ломско), *стола̀рчи* 'възглавничка за стол' (Силистренско), *стула̀ти* '(за обувки) високи, които са с ток' (Дервент, Дедеагачко), *стола̀че* в гатанка за гайда: *Сѐди сира̀че на стола̀че, па пла̀че* (Ружинци, Белоградчишко), *столѐ* умал. 'столче' (Чуковец, Радомирско; Самоков; Гърло, Брезнишко; Годечко), 'трикрако столче' (Безден, Софийско), *стольѐ* ср. 'столче' (Тетевен), *сто̀лна* в съчет. *сто̀лна клѐчка* 'клечка, която свързва стол на кола' (Трънчовица, Никополско), *сто̀-*

лец умал., *столѐц* 'подложка, върху която е предният подвижен стол на кола' (Бусманци, Софийско), 'част от ралото' (Бобораци, Радомирско), *стòлиц* 'стол на волска кола или на шейна' (Върбица, Преславско), зидарски термин (= *поп*) (Трявна), *столъ̀ц* 'стол на волска кола или на шейна' (Ново село, Видинско), *столина* 'пейка' (Баня, Ихтиманско), 'престол' (Илия-Блъсково, Шуменско), 'столица' (Битоля), *стòлина* 'престол' (Шоп-Тараклия, Бесарабия), *стòлица* 'главен град на държава, където се намират правителството и други върховни органи' (вж.), *столѝца* 'стол' (Ново село, Видинско; Софийско), 'висок стол' (Полетинци, Кюстендилско), 'дървен стол' (Бояна, Горна баня, Софийско), 'стол с облегалка' (Бобошево), диал. 'стол; пейка', 'пейка' (Долна баня, Ихтиманско; Студена, Пернишко; Доброславци, Гуляновци, Горубляне, Лозен, Софийско; Скакавица, Шишковци, Кюстендилско; Чепино), 'дълъг домашен миндер' (Безден, Софийско), 'трикрако столче' (Стакевци, Белоградчишко), 'столица' (Костурско), 'греда на покривна конструкция, която се слага на билото до стряхата' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), зидарски термин 'централна греда в покрив' (Гостилица, Дряновско), 'ред ребра в покривна конструкция, наредени хоризонтално' (Махалата, Плевенско), 'мястото, където е имот' в нар. пес.: *Па ги покарà Гьòргиа/ у дèдова му кориа,/ на бàщина му столѝца* (Кюстендилско), *столица* зидарски термин 'подпорен стълб от покривна конструкция' (Кюлевча, Шуменско), *столѝчка* 'малко столче (обикновено трикрако)' (Ново село, Видинско), *стòлник* истор. 'титла на боляр, който прислужва на царска трапеза; лице с такава титла', *стòлнина* остар., диал. 'столица', диал. 'полица, лавица', диал. остар. 'царство, държава, земя' (Геров), 'полица, на която оставят икони' (Българи, Царевско), 'столица на държава; седалище на светия; параклисче, където се чествува светия' (Странджа), 'параклисче, манастирче' (Българи, Царевско), *столнинà* остар. 'столица', *столнина* 'стол' (Граматиково, Малкотърновско), 'столица' (Габрово; Хлебово, Чирпанско; Стойките, Смолянско; Крушоградци, Воцарани, Леринско; Охрид), 'високо място' (Преслав), *стòльнина* 'престол' (Смолян), остар. 'столица' (Широколъшки район), *столница* 'столица' (Кукуш), *столовàрка* 'възглавничка за стол' (Ружинци, Белоградчишко), *столовàт* прил. 'който има вид на маса или стол; терасовиден', диал. 'който има подложка като столче', 'едър, внушителен, солиден, мастит' (Стубел, Монтанско), *столоват* 'като стол' в съчет. *столоват камък* (Голяма вода, Шуменско; Преслав), в съчет. *камен столоват* (Благоевград), *столовàта* в съчет. *чàша столовàта* (Стефаново, Радомирско), *столовàти* ед. ч. в съчет. *кàмик столовàти* (Дяково, Дупнишко), мн. ч. 'като столове' в съчет. *столовàти кàманє* (Макоцево, Софийско), *столовати* в съчет. *столовати камък* (Копривщица), *столоватен* в съчет. *столоватен кàмик* (Пирдопско), *столовàтниче* 'възглавничка за стол' (Благоевградско), *столòвен* в съчет. *столòвен кàмик* (Протопопинци, Белоградчишко), *столовѝт* в съчет. *кàмен столовѝт* (Долно Луково, Ивайловградско), *столовит* в съчет. *столовит камик* (Гуцал, Самоковско), *стòлче* умал., 'ниска, малка пейка' (Твардица, в Молдавия), *стòлчи* 'столче;

малка пейка пред дворна врата' (Банат), *стòлчец* умал. диал. (Геров); СелИ и МИ: *Стòлът*, село в Севлиевско, име на две местности в Троянско, *Стòла*, заселище от около 50 къщи в Панагюрско, *Стол*, равнище край Черешовица, Берковско, *Столòве*, местности в Берковско и Монтанско, *Стòлник*, село в Софийско, *Стòлец*, местност в Разложко, *Стòлчето*, местност в Троянско. Срхр. *стô* 'маса', род. п. *стòла*, словен. *stòl* също, рус. *стол* 'маса; обяд; ядене, хранене, храна', укр. *стіл*, род. п. *столá*, белорус. *стол* също, струс. *столъ* 'маса; стол; трон, престол', чеш. *stůl* 'маса; сергия', стчеш. *stól* също, словаш. *stôl* 'маса', пол. *stół* също, горлуж. *stoł* 'стол; престол, трон', доллуж. *stoł* също. – Праслав. **stolъ*. – Може да бъде сродно с лит. *stãlas* 'маса; тезгях', *pastõlai* 'подиум', стпрус. *stalis* 'маса', вин. п. *stallan, stallit,* 'стоя', гот. *stōls* 'трон', стВиснем. *stuol*, нем. *Stuhl* 'стол; трон, седалище; ребра (поп) на покривна конструкция; релсова подложка', англосакс. *stōl*, англ. *stool* 'столче; табуретка; корен или дънер, който пуска издънки; нови издънки от корен или от дънер', във връзка с ие. **sthā-* 'стоя' (вж. под *стоя̀*), с първоначално знач. 'нещо, което стои (нещо поставено)'. Срв. Torp 488, Brückner, SEJP 517, Pokorny 1007, Fraenkel, LEW 983. Може да бъде и с друга степен на коренната гласна в праслав. **stlāti, *steljǫ* (вж. под *стèля*¹), сродно със стинд. *sthála-* ср., *sthalī* ж. 'възвишение, хълм; плосък покрив', стгр. *στέλλω* 'поставям в ред; подготвям; изпращам'; с първоначално знач. 'нещо разстлано'. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 610, Machek 590. – Вж. и Преображенский 2, 391, Trautmann 284, Vasmer, REW 3, 17–18, Фасмер–Трубачев 3, 765, Skok 3, 332, под *stèlja*, Schuster-Šewc 1359, Kluge–Mitzka 761, Klein 2, 1519. – Заетов алб. *stol* 'маса' (Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/8, 12), *stoll* 'седалка; капра на каруца' и *stol* 'столче под крака; сгъваем стол' (Селищев, Слав. нас. 150, 303).

стол² 'трапезария за обществено хранене при предприятие, учреждение, организация и пр.'. Произв.: *столу̀вам* 'храня се на стол' (по рус. *столовáться, столýюсь*). – От рус. *стол* 'маса' и 'обяд; ядене, хранене, храна' (вж. под *стол*¹) с разширение на значението. Вж. М. Въгленов, БЕз 24/1, 1974, 72–73.

стол³ диал. 'ствол' (Геров). – Произв.: *столовàт* 'широко разклонен, кичест' (срв. *стволовàт*), *столовѝт* също (РСБКЕ 3, 310), *столофàта* в съчет. *столофàта курѝя* 'кичеста гора' (Гостилица, Дряновско); *разстòлва се* 'разклонява се' (Нова Надежда, Хасковско), *растòльвам се* '(за дърво или цвете) разклонявам се' (Доброславци, Софийско). – От *ствол* (вж.) с изпадане на *в*, както напр. в *стòрвам, стòря* (вж.).

стòла остар. 'вид дълга и широка, обикн. женска дреха' (Ст. Загорчинов). – От сргр. *στολή*, стгр. *στολίς* 'вид дреха', вж. М. Филипова-Байрова, СлСб 1973, 283.

столàр 'дърводелец-мебелист', разг. **столàрин**. – Произв.: *столàрка* ж., *столàрница, столàрски, столàрство, столàрче* умал. – От рус. *столя́р*, диал.

столáр също, произв. от *стол* 'маса' (за което вж. под *стол*[1]). Вж. Г. Каменов, РР 1942–1943, 187, М. Въгленов, БЕз, 24/1, 1974, 72.

столѝсвам 'украсявам, кича, нареждам' (Костур; Ксанти, Гюмюрджинско), **столѝсувàм** 'измайсторявам', св. в. **столѝсам** (Банско). – От аор. основа *στολισ-* на нгр. гл. *στολίζω* 'украсявам, кича'. Срв. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 159. – Заето и в алб. *stolis* 'украсявам, кича'.

стòлица 'главен град на една държава, където се намират правителството и други върховни органи'. – Произв.: *столичàнин, стòличен*. – Едва ли българска домашна дума с това значение. Срв. диал. *столѝца* с други значения. Вероятно по рус. *столѝца* 'столица', което е вероятно от пол. *stolica* (съответствие на бълг. диал. *столѝца*, вж. под *стол*[1]).

столовà 'стая за хранене, трапезария; място за хранене на групи от хора или за обществено хранене в учреждения, предприятия и пр.', остар. **столовàя.** – От рус. *столóвая*. – Вж. Б. Цонев, Слав. глас 1 1902/1, 26, ПСп 64, 259, Сб. Медведев 1922, 38, 47, Г. Каменов, РР 1942–1943, 187, М. Въгленов, БЕз 24/1, 1974, 72.

столовàт[1] прил. 'който има вид на маса или стол; терасовиден', диал. 'който има подложка като столче', 'едър, внимателен, солиден, мастит' (Стубел, Монтанско), вж. *стол*[1].

столовàт[2] 'широко разклонен, кичест', вж. *стол*[3].

столовàт[3] '(за пръстен на ръка) тежък, железен, направен с халка и кръгла плоскост с малки шипчета по нея' (Софийско), в съчет. *столовàт пръстен* 'вид пръстен, по предната част на чиято халка е споено кухо цилиндрично тяло, високо до 1,5 см, с едро гранулирана лицева плочка с изображение на многоъгълник, розетка и пр.' (Котленско). – Еднакво със *столовàт*[1] (вж.) или със *столовàт*[2] (вж.).

стом сз. 'щом' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Възникнало по *щом* (вж.), употребявано в Съчанли, като корелат към *сто* 'що', вж. *сто*[2]), под влиянието на корелацията *що/щом* (съществуваща в Съчанли, Гюмюрджинско).

стомàна 'специално обработено (калено) желязо, което се отличава с по-голяма твърдост и има сивобял цвят', остар. диал. **стòмана** също, диал. 'стоманена част на сечиво; синкав пласт до долната част на недопечен и клисав хляб', 'клисав пласт над долната кора на недопечен хляб' (Смолско, Пирдопско), **стòмънъ** 'недопечен пласт до самата кора на хляб' (Войнягово, Карловско), **стомона** остар. 'стомана' (1847, Ем. Васкидович), **стомуна** остар. също (1869, Ив. Момчилов), **стòмунъ** диал. също. – Произв.: *стòманев* диал. 'направен от стомана; (за хляб) недопечен и клисав, със синкав пласт на долната кора' (Геров), *стомàнен* 'направен от стомана; отнасящ се до производството на стомана; (прен.) твърд, як, силен, здрав като стомана; (прен. за поглед, очи) с блясък, подобен на стомана', *стòманен* диал. 'направен от стомана' (Геров),

стоманèн диал. също, *стòманица* и *стòманка* умал. диал. (Геров), *стоманùца* диал. 'стоманена плочица с дупки, в които влиза петата на воденично колело' (Геров); *стоманобетòн* 'железобетон', *стоманобетòнен* прил., *стоманолеѝр*, *стоманолеѝрен* прил., *стоманолеѝрна*; ФИ: *Стоманов* (Русе), *Стоманчев* (Юпер, Кубратско), *Стоманяков* (Русе), *Стоманярски* (Враца) (вж. Илчев, Р 467). – Формата *стòмона* от нгр. *στόμωμα* 'каляване на желязо' (в ранния и по-късен новогръцки може би и със знач. 'калено желязо, стомана', срв. стгр. *στόμωμα* 'каляване на желязо; калено желязо'), отглаг. същ. от *στομῶ, στομώνω* 'калявам желязо', стгр. *στομόω*, с дисимилация *м – м > м – н; стòмана* от *стомона* (с ударение върху началната сричка: *стòмона*) с промяна *о – о – а > о – а – а; стомàна* – с отмет на ударението върху средисловно неетимологично *а*. Стгр. *στόμωμα* е заето в лат. *stomōma* '(малък) обгар след загряване на желязо'. За значенията 'синкав пласт по долната кора на недопечен и клисав хляб', 'недопечен пласт до самата кора на хляб' и 'клисав пласт над долната кора на недопечен хляб' срв. рус. *закáл* 'закаляване' и 'клисавина, недопечено тесто'. Вж. Тодоров, Етим. етюди 163 и сл. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 610, който извежда от гр. *στομόνω* 'калявам (стомана)'.

стомàх 'вътрешен телесен орган, където отива и се смила храната', **стомȁ** (Тръстеник, Плевенско), **стомак** (Македония), **стомàк** (Воден), **стумàк** (Банат). – Произв.: *стомàшен* прил. – Формата *стомàх* от нгр. *στόμαχος*, в род. п. *στομάχου*, умал. *στομάχι*. Срв. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 160. Формите *стомак, стомàк* могат да бъдат заети чрез срхр. *стòмак, стȍмак* 'стомах' (за което вж. Skok 3, 338); банатското *стумàк* е вероятно чрез рум. *stomác* 'стомах' или срхр. *стòмак, стȍмак, стȕмак*. В някои говори в Македония *стòмак (стомàк)* може да бъде и с диалектна субституция на *х* с *к* (срв. в говора на Черешница, Костурско, *въздук* 'въздух'). – Заето и в стср. **стомахъ**, рум. *stomáh* (покрай *stomác*) (според Цонев, История 2, 87, заето чрез бълг. *стомàх*), арум. *stomáh, stumáhe* (Papahagi 1974², 1118, 1127), алб. *stomáh* 'стомах' (Meyer, EtWb 393). – Срв. *стомахикà*.

стомахикà диал. 'подправки за ястия, вещества за подобрение на храната и за улеснение на храносмилането'. – От нгр. *στομαχικά*, мн. ч. от *στομαχικόν*, ср. р. от прил. *στομαχικός* 'стомашен; добър за стомаха', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 160. – Срв. *стомàх*.

стòмна 'тесногърлест глинен съд с дръжка, в който носят и държат вода за пиене', 'делва' (Ново село, Видинско), **стòвна** диал. 'стомна' (Геров), 'делва' (Стакевци, Белоградчишко). – Произв.: *стовнàр* 'котел' (Цалапица, Пловдивско), *стомнè* ср. умал. 'стомничка' (Самоков), *стовнè* диал. умал. (Геров), *стомнèнце* ср. умал. (Ст. Младенов, ЕтР 610), *стовнèнце* ср. диал. умал. (Геров), *стомалник* 'омивалник, на който стоят и стомните' (Плевня, Драмско) (от първоначално **стомненик*), *стòмница* умал., *стòвница* умал. диал. (Геров), *стòмничка* умал., *стòвничка* умал. диал., *стовничарство* (Факия и Желязково, Елховско), *стòвниче* ср. умал. диал.; ФИ: *Стомнаров* (Прилеп)

(Ст. Илчев, Р 467). – Ранна заемка от старогръцки, срв. също, стгр. *στάμνος* 'съд за вино', нгр. *στάμνα* 'стомна', с *о* на мястото на кратко стгр. *α*. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 610, П. Скорчев, БЕз 6/2, 1956, 139, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 160. Формата *сто̀вна* е с дисимилация *мн* > *вн* на българска почва (срв. М. Филипова-Байрова, цит. съч.). – Вероятно от български заето в алб. *stómnë* 'стомна' (срв. Десницкая 11). Според E. Çabej, Stud. fil. 20 (3)/1, 1966, 39–40, алб. *stámnë* и *stómnë* са заети от нгр. *στάμνα*. – Срв. *сто̀йна*.

стон[1] 'охкане, пъшкане, стенание'. – От рус. *стон* също, със съответствия в други славянски езици (което представя *о*-степен на кореновата гласна в рус. *стена́ть, стена́ю*, бълг. *стѐна* и т. н., вж. Vasmer, REW 3, 19).

стон[2] и **стън** диал. 'четирите ко̀ла (дирека) на хижа' (Плевенско; Геров). – Формата *стън* може да бъде от поранно **стан* 'четирите ко̀ла на хижа', еднакво със *стан* със значения 'височина на човешкото тяло', 'уред за тъкане' и т.н. (вж.), с неетимологично *ъ* вм. *а* под ударение, както например в диал. *сахън* 'медна калайдисана чиния', *съхъ̀н* 'чиния' от *саха̀н* (тур. *sahan*). Формата *стон* може да бъде вариант на *стън* с *о* на мястото на *ъ*; може да представя неточно записано *стон* вм. *сто̏н* (с широко *о* под ударение), засвидетелствувано в Корово и Ракитово, Велинградско, със знач. 'стан за тъкане' (вж. под *стан*). За знач. 'четирите ко̀ла на хижа' срв. значения на славянски съответствия на *стан*: срхр. *ста̑н* 'жилище', словен. *stȃn* 'постройка, жилище', словаш. *stan* 'шатра, палатка', горлуж., доллуж. *stan* 'палатка'.

стопа̀нин 'човек, който се разпорежда с имот; човек, който умее да реди дом и имот; собственик, господар; (нар.) съпруг', диал. 'таласъм', **стопа̀н** нар. също, 'дух-пазител на къща, черква, мост, река, извор, чешма, път, гроб и др., който, когато бъде раздразнен, прави злини на хората (според поверие)' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), диал. 'митично същество, което живее в сухо дърво край село, предпазва от болести покровителствуваните от него жители на селото, но си взима и жертви; нощем вика с висок глас и който го чуе, умира', **ступа̀н** 'вампир, който живее обикновено в изоставена воденица, къща, кладенец и пр. (според поверие)' (Странджа), **сто̀пан** 'стопанин' (ЮЗ). – Произв.: *стопа̀ница* нар. 'стопанка; съпруга', *стопа̀ничка* умал., *стопани́сам, стопани́свам* 'поддържам имот в добро състояние и използувам разумно доходите от него; притежавам, владея (имот)', *ступани́т* '(за кладенец, воденица, къща) в който (в която) има вампир' (Странджа), *стопани́ша* диал. 'стопанисам' (Геров), *стопа̀нка* нар. 'съпруга', *стопанлък* 'стопанство, домакинство' (Долновардарско), *стопа̀нов* прил., *стопа̀нски* прил., *стопа̀нство* 'система на обществено производство; производство, икономика; организация за производство на земеделски, скотовъдни и други продукти', *стопа̀нствен, безстопа̀нствен, стопану̀вам* нар. 'стопанисвам; господарувам', *стопаня̀* гл. 'имам за свое, владея, стопанисвам' (Панчев), *стопаня̀сам* св. 'дето ида, там си остана' (Банско), *стопаня̀сува* '(за митично същество) появява се в къща' (Банско); *устопа̀ньвам са* 'спирам се, устройвам се' (Смолянско, Асе-

новградско, Ардинско); *стопановѐд* книж. 'икономист' (по сложни съществителни на *-вед*), *стопановѐдка* ж., *стопановѐдски* прил.; *държавностопа̀нски, народностопа̀нски, селскостопа̀нски.* – Срхр. диал. *сто̀панин* 'стопанин', ж. р. *стопа̀ница* (в югозападните краища на сърбохърватската езикова територия). – Без съответствия в източните и западните славянски езици. Срв. рум. *stăpî́n* 'стопанин, домакин; господар; собственик; владетел', алб. *shtëpan* 'сиренар, мандраджия'. С много опити за обяснение. Би могло да бъде субстратна балканска дума – със съответни варианти в тракийски, дакийски и илирийски, както приема и Б. Симеонов, Проуч. Вл. Георгиев 266. Б. Симеонов, цит. съч., с. 266, 267, смята, че първата част на бълг. *стопа̀н*, рум. *stăpî́n*, алб. *shtëpan* – *стоп-*, *stăp-*, *shtëp-* (последното – отразено и в алб. *shtëpí* 'къща') – може да се сравни със ствиснем. *stap* 'подпора, опора, кол, стожер; стълб', гот. *stabeis* и нем. *Stab* 'кол, стожер, стълб', латв. *stobs* 'прът, кол, стожер', лит. *stīpims*, стпрус. *stabis* 'камък; основен камък', стангл. *stēpan* 'подпирам, поддържам', лат. *stīpes*, *stips*, *stipula* 'кол, стълб, стожер', а втората част – с ие. **pāna, *pān* 'пазител, защитник, пастир на добитък, на стадо, на род, на дом' в много ие. думи, които според Detschew, Thrak. Spr. 355, са от ие. корен **pā-* 'пазя, паса добитък', и реконструира праформи **stap-pānos*, **step-pānos*, от които с „опростяване на консонантните съседства" се получават форми **stapān, *stepan,* „легнали в основата" на алб. *shtëpan*, бълг. *стопа̀н*, рум. *stăpî́n.* Според Ст. Младенов, AslPh 33, 1912, 16–19, ГСУ–ИФФ 13-14, 1920, 118–122, ЕтР 610, е с несъмнен славянски произход и възхожда към корена на глагола *стоя* – *сто-*, с разширение *-р-* още на индоевропейска почва – **stop-*, сродно е със стинд. *sthāpayāmi* 'правя да стои, поставям', *sthāpana-m* 'поставяне', *sthapati-s* 'заместник на владетел', лит. *stapytis* 'стоя тихо', със стб. **станъ** 'подслон', бълг. *станянин* 'стопанин, гостоприемен домакин', чеш. *statek* 'стопанство, недвижим имот', *statkář* 'притежател на недвижим имот – със земя, земеделски стопанин' и т. н. (всичко това – „напълно приемливо, но отсъствието на успоредици от други славянски езици" прави съмнително предположението за славянски произход на думата, както отбелязва Б. Симеонов, Проучв. Вл. Георгиев 262). Преглед на многобройни опити за обяснение на бълг. *стопа̀н(ин),* рум. *stăpî́n*, алб. *shtëpan* вж. у Б. Симеонов, цит. съч., 262–267, а и у А. Beyer, SCL 27/6, 1976, 633–637, Skok 3, 339. Според Miklosich, Lex. PSl 885, българската дума е от албански, а според Meyer, EtWb 393, алб. *stopán* 'предводител на овчари' е от български. E. Çabej, Stud. fil. 20 (3)/1, 1966, 41, приема, че алб. *shtëpan* 'мандраджия' е от бълг. *стопа̀н*, а алб. *stopán* е по-късна заемка от български. Рум. *stăpî́n* се смята за българска заемка в румънски от много румънски автори, между които са и Rosetti, Influenţa 40, 62, 66, Mihăilă 135–136. Barić, Alb. Stud. 93–94, извежда бълг. *стопа̀н* и рум. *stăpî́n* от лат. **(h)ospitanus*, произв. от лат. *hospes*, *hospitis* 'гост; оказващ гостоприемство, домакин' (през метатезирана форма **istopanus*). G. Giuglea, Dacoromania 3, 1924, 610–616, изхожда от лат. **stipanus*, произв. от *stips* 'кол, прът; стъбло'. Според D. Moutsos, KZ 84/1, 1970, 142–150,

стопàн, stăpîn и *shtëpan* са от *σπιτανός, получено с метатеза от гр. *σπιτανός* 'хазяин, стопанин', произв. от *σπίτι* 'къща'. О. Н. Трубачев, Этимология 1965, 37, 72–75, извежда от иран. (късно скитско-сарматско) **asta-pāna* 'защитник, покровител на дом', съставено от **asta*, идентично с авест. *asta* 'дом, домашно огнище', и **pāna* 'охрана, защита; защитник', „широко известна и позната иранска дума".

стопѝ 'кълчища' (Варна, Созопол). – От нгр. *στουπί* 'кълчища', със свръхстарателно *о* вм. *у* в неударено положение, срв. Hyrkkänen, Seefahrt- und Fischereiterminologie 78. Според А. Спасова, БЕз 14/4–5, 1964, 396, от итал. *stoppa* 'кълчища'. Спасова привежда и нгр. *στύππη* и сравнява с тур. *stoba, üstübbe*. Итал. *stoppa* (което продължава лат. *stuppa* 'кълчища', от стгр. *στύππη*, вж. Battisti-Alessio 5, 3641) не може да обясни бълг. *стопѝ*.

стѐран и **стѐрен** 'стръмен' (Смолянско), с форма за ср. р. **стѐрно**, дадена от Т. Стойчев, БДиал 2, 273, в следния пример: *Мѐстосо йе стѐрно, та водѐса го смѝва*. – Формите за м. р. *стѐран, стѐрен* са възникнали по форми за ж. и ср. р. и за мн. ч. на *-рна, -рно, -рни* (срв. цитираната горе форма за ср. р. *стѐрно*), които са с фонетично опростяване *рмн > рн* съответно от **стѐрмна, *стѐрмно, стѐрмни*, варианти с метатеза и с диал. *ѐ* на мястото на ъ (стб. **ъ**) под ударение на *стръмна, стръмно, стръмни* (в м. р. *стръмен*, диал. *стърмен*). За преобразуване на формата за м. р. по формите за ж. и ср. р. и за мн. ч. срв. *нѝжен* [по *нѝж(д)на, нѝж(д)но, нѝж(д)ни* – в м. р. първоначално *нѝжден*, стб. **нѹждьнъ**]; *прàзен* [по *прàз(д)на, прàз(д)но, прàз(д)ни* – в м. р. първоначално *прàзден*, стб. **праздьнъ**]. Вж. Т. Ат. Тодоров, БЕз 43–44/3, 1993–1994, 202–203.

стѐрвам 'направям; извършвам; навършвам (възраст); превръщам, преобразявам, променям; (нар.) вземам, помислям нещо за друго или някого за друг', св. в. **стѐря**; **стѐрувам** 'правя' (Каяджик, Софлийско), **сторѝвам** също (Панчев), **стѐрювам** също (Геров), **сторьсам** св. 'погубя, унищожа, умъртвя, убия' (Банат). – Произв.: *стѐрка* 'магия (като причина за заболяване и нещастие)' (Смолско, Пирдопско), *стѐрникь* 'създател, творец' (Банат); *достѐря, достѐрвам* (нар. и *достѐрювам*) 'правя докрай'; *нàстора, настàрам* 'насъсквам, подстрекавам' (Ботевград), *нъстѐрь, нъстѐрьоьм* също (Войнягово, Карловско); *ѐстора* 'сторя, направя' (Радилово, Пещерско), *остѐрвам* 'правя, нареждам, извършвам' (Странджа); *подстѐря, подстѐрвам* 'подтиквам към (престъпно) действие, подстрекавам', *подстѐрник* 'подстрекател'; *престѐря, престѐрвам* 'преправям; преобразявам; вземам, помислям за другиго', *престѐря се, престѐрвам се* 'давам си друг вид', *престѐрен* 'неистински, неискрен, лицемерен', *престѐреност*, *пристѐрьъ, пристѐрювъм* 'престорвам' (Енина, Казанлъшко); *устѐря, устѐрвам* диал. 'направям'; *злостѐрен* 'който извършва зло', *злостѐрник, злостѐрница, злостѐрски* прил. (П. Р. Славейков), *злостѐрие* ср. (Хр. Радевски), *злостѐрство, злостѐрец* (1852, П. Р. Славейков), *злостѐрнича* 'върша злосторства', *злосторнѝчески* прил.,

злостòрничество. – От **створвам*, **ствòрувам*, **створỳвам*, **ствòря* с фонетично опростяване *тв* > *т*, както напр. в диал. *стол* 'ствол' (вж. *стол[2]*) и в диал. *затòря* (= *затвòря*). Формите за несв. в. **ствòрвам*, **ствòрувам*, **створỳвам* са възникнали по формата за св. в. *ствòря*, акцентен вариант на *створя̀* 'направя' (вж.), произв. от *творя̀* (вж. *створя̀вам*). Вж. Т. Ат. Т о д о р о в, RoczSl 54, 2004, 116–117. Формите *стòрвам*, *стòрувам*, *сторỳвам* може не само да наследяват по-ранни **ствòрвам*, **ствòрувам*, **створỳвам*, но и да са възникнали по създадената вече свършена глаголна форма *стòря*. За производните *стòрка*, *нàстора – настàрам*, *нъстòръ* –*нъстòрьо̀м* вж. Т. Ат. Т о д о р о в, цит. съч., с. 115 и сл., дето се отхвърля обяснението на тези думи от Л. В. К у р к и н а, Этимология 1994–1996, 54–56, като продължители на праслав. **nastoriti* и на ие. **(s)ter-* 'трия'. – Срв. *стрỳвам*.

стòту[1] и **стот** сз. 'защото' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Алегроформи от *зъстòту* (засвидетелствувано в Гюмюрджинско), **зъстòт* 'защото', получени от диал. *зъштòту* (= *защòто*), *зъштòт*, с асимилация *з (с) – ш* > *з (с) –с*.

стòту[2] и **стот** въпрос. мест. 'какво' в разговори и ситуации, като следните: *Дя̀лку! – Стòту? (= Дя̀лко ! – Какво ?), Мърѝу! –Йѐс, стот? (= Марѝйо! – Да, какво?)* (Съчанли, Гюмюрджинско). – От *сто* 'какво, що' и *-ту*, *-т* (= *-то*), както в относителните местоимения *щòту*, *щот* (= *щòто* 'каквото'), незасвидетелствувани в Гюмюрджинско. Може отначало да са съществували като относителни местоимения, а като въпросителни да са възникнали по-късно, срв. употребата на *що* и като въпросително местоимение (със знач. 'какво'), и като относително местоимение (със знач. 'какво'), и като относително местоимение (със знач. 'каквото').

стòфа 'пъстър копринен плат, емприме' (Кукуш). – От итал. *stoffa* 'материя; плат; тъкан', вероятно чрез нгр. *στόφ(φ)α* 'брокат (тежък копринен плат)'.

стоя̀ 'изправен съм на крака и не се движа; оставам на същото място; бездействувам; прекарвам време някъде; чакам, очаквам; оставен съм някъде, намирам се; намирам се в някакво състояние; държа̀ се, проявявам се', прен. (напр. за въпрос, обстоятелство, възможност) 'поставен съм; съществувам', **стои̇̀** гл. 3 л. ед. ч. '(за облекло) лежи добре, отива (ми), прилича (ми)', 'изглежда' (напр. в израз. *Това̀ стои̇̀ мàлко сѝньо*), **стои̇̀ му се** диал. 'пада му се', **стой** гл. 2 л. ед. ч. запов. накл. 'спри, не мърдай', **стòйте** гл. 2 л. мн. ч. запов. накл. 'спрете, не мърдайте', **стуйъ̀** 'състоя се' (Банат), **стовьъ̀** диал. 'стоя' (Геров), **стòвам** 'стоя' в нар. песен: *...вода бродям, жаден стòвам,/ ляб си ѝмам, глàден стòя...* (Гугутка, Ивайловградско), **стовяше** 'стоеше' (Марино поле, Петричко), **стòйна** 'застàна за кратко време и стоя неподвижно' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **стойна̀х** 'застанах' (Сапарева баня, Дупнишко), **стойнаха** 'застанаха' (Славеино, Смолянско), **стойна̀л** 'застанал' (Банско), **стойна̀ла** 'застанала' (Света Петка, Велинградско), **стòйнало** 'застанало' (Неделино, Маданско), **стойнали** 'застанали' (Мостово, Асеновградско),

сто̀йнувам 'кацвам' (Света Петка, Велинградско), 'спирам' (Златоград, Маданско), **сто̀йни** гл. 2 л. ед. ч. запов. накл. 'спри' (Чепеларе), **стоя̀ти** в нар. песен: ... *не мо̀гу дива̀н стоя̀ти...* (Радово, Трънско); стб. **стоꙗти**, **стоѭ** 'стоя' (Зогр., Мар., Супр.,), **достоꙗти**, **достоѭ** 'стоя на нещо, прилягам на нещо; принадлежа' (Зогр., Мар., Асем.), **достоꙗниѥ** (Зогр., Мар., Асем.), **достоинъ** 'достоен' (Зогр., Мар., Асем.), **достоинъ** също (Клоц.), **обьстоꙗти**, **обьстоѭ** 'стоя наоколо' (Зогр., Мар., Супр.), **прѣстоꙗти**, **прѣстоѭ** 'стоя пред или при някого или нещо' (Зогр., Мар., Супр.), **състоꙗти сѧ**, **състоѭ сѧ** 'състоя се' (Супр., Хил. листи), **оустоꙗти**, **оустоѭ** 'господарувам над някого; надделявам, преодолявам' (Зогр., Мар., Асем.). – Произв.: *стоѐж* 'изправено положение на тялото при стоене', *стоежка* 'прав жегъл, който подпира процепа да не падне, когато воловете са изпрегнати от колата' (СЗ), *стоечѐвина* 'неполегнало жито' (Бързожница, Софийско), *стоешка̀та* нареч. 'в изправено положение, на крака', *стоечка̀та* също (Самоков), *стоешкъ̀та* също, *стоячкъ̀та* диал. също, *стоешкѝм* също (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Шишманово, Милчина лъка, Кулско), *стоешкѝм* и *стоишкѝм* също (Тръстеник, Плевенско), *стоечкѝм* също (Ръждавица, Кюстендилско), *стоячкѝм*. също (Геров), *стойѐчки* 'стоейки' (Филиповци, Софийско), *стоечкы̀й* също (Брезнишко), *стоешко̀м* нареч. 'в изправено положение, на крака', *стоѐчком* също (Кърналово, Петричко), *сто̀ешчим* също (Бобища, Костурско), *стоешлѝкава* '(за нива) изправена, стояща неполегнала' (Смолско, Пирдопско), *стоишликови* в съчет. *стоишликови дърва* 'дървета, които са изсъхнали при корена, но стоят прави' (СЗ), *стоещѝка* 'неотсечено дърво в гора' (Банско), *сто̀йка* 'изправено положение на тялото при стоене; дървена или метална подложка', коларски термин 'клин, който минава през извитата горна част на процепа и през основната му част' (Ваксево, Кюстендилско; Тетевен), 'тезгях в магазин' (Суворово, в Украйна), в съчет. *пра̀ви сто̀йка* '(за ловно куче) изправя се на задните си крака и гледа неподвижно' (Тотлебен, Плевенско), '(за ловно куче), спира се и застава неподвижно до пъдпъдък' (Бериево, Севлиевско), *стойка* спец. 'част от поилна лампа', диал. 'раст. момкова сълза, Polygonatum', *сто̀йкъ* 'проходило за дете' (Цветино, Велинградско), *стойки* тъкачески термин 'двете крайни летви на кросната', *стойна̀лцки* нареч. 'стоешком' (Банско), *стоя̀счи* 'стоейки' в нар. песен: *...ил на но̀дзе стоя̀ечи?* (Суходол, Софийско), *стоя̀лен* '(за дреха) официален' (Падина, Благоевградско), *стова̀лница* 'венчална невестинска риза, която „стои изправена" на тялото; конопена риза, която стои права на тялото вследствие на коравината на конопеното платно' (Васильовци, Ломско), *стоя̀лище* остар. 'място за престой' (РРОДД 480), *стаялѝще* 'алея, от двете страни на която са наредени статуи на светци или техни икони; поставка на статуя' (Бешенов, в Банат), *стоялѝщу* също (Винга, в Банат), *стоя̀лка* 'дървено приспособление, в което се поставя да стои непроходило дете' (Балдево, Ляски, Господинци, Гоцеделчевско; Годлево, Разложко; Банско; Абланица, Гоцеделчевско), коларски термин 'клин, който минава през извитата горна част на процеп на кола и през основната му част' (Кюс-

тендилско; Тотлебен, Плевенско; Мало село, Дупнишко), *стоя̀лка* 'приспособление за подпиране на кола̀ при отпрягане' (Бобошево), 'долна част на хурка' (Брестовица, Беленско), *стоялка* 'част на кола' (Кочериново, Дупнишко), 'добре забита в земята дъска, дебела 5–6 см, на която се чука лен или коноп, за да се освободи от пъздера' (ЮЗ), *стоя̀lка* 'детско стоялце за непроходило дете' (Ореше, Гоцеделчевско), *стойѐлка* също (Долно Дряново, Долен, Гоцеделчевско), *стѐлькя* 'дървено кошче или кошара за дете' (Банско) (от **стоѐлькя,* а то от **стоѐлька,* вариант на *стоя̀лка* с широко *ê*), *стуя̀лка* 'дървено приспособление за поставяне в него на малко дете, преди да е проходило' (Чешнегирово, Пловдивско), *стоя̀ло* 'подпорка под нещо да се крепи изправено; статив', нар. 'пръчка (дървена или метелическа), която подпира процеп на кола да не пада, когато воловете са разпрегнати; приспособление, в което се поставя да стои изправено непроходило дете', 'стойка на въртележка за намотаване на прежда; подпорка за дете, когато прохожда' (Тръстеник, Плевенско), 'отвесно дърво, което съединява пълзицата с вощето на рало; стойка, на която се крепи въртележката с прежда за насукване; подпорка за дете, когато прохожда' (Ботевград), 'стойка на въртележка за намотаване на прежда; подпорка за дете, когато прохожда' (Доброславци, Софийско), *стойѐло* 'дървено приспособление, в което се поставя да стои непроходило дете' (Давидково, Ардинско), *стоало* 'голяма дъска, прикрепена за греда' (Кичевско), *стуя̀лу* 'пън, подпора на уред за навиване на прежда' (Войнягово, Карловско), 'поставка' (Кръвеник, Севлиевско), *стоя̀лце* коларски термин 'клин, който минава през извитата горна част на процепа и през основната му част' (Лозно, Кюстендилско), 'прав жегъл, с който се подпира процепът, за да не падне, когато воловете са изпрегнати от колата' (СЗ), 'част на кола; проходѝло за дете' (Бърложница, Софийско), 'дървена подставка на въртележка за навиване на прежда' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'дълъг клин в шейна' (Долни Пасарел, Самоковско), 'съставна част на въртележка; право дърво, което долу е завряно в пън, а горе малко е издялано, та в него се въвират две кръстосани плоски дървета' (Зап), диал. 'подпорка на нещо; колелце, което турят долу на хурка, за да стои права' (Геров), *стоа̀лце* 'част от кола (свързва жабката и процепа и върху нея стои процепът)' (Брусен, Тетевенско), *стоя̀лце* 'подпорка, напр. на климия на кола' (Велес), *стоелци* 'кол на чекрък, поставен на широка поставка, върху който се слага въртележката' (Търничени, Казанлъшко), *стуѐлци* коларски термин 'част на кола' (Елена), *стоялцѝ* 'проходило за дете' (Радуил, Ихтиманско), *стоя̀нка* също (обл. Пиянец, Кюстендилско), *стоя̀ньє* в съчет. *пантало̀не за стоя̀ньє* 'официални панталони, които се носят от празник на празник' (Гърло, Брезнишко), *стоя̀тен* прил. '(за дреха) официален, празничен' (Старопатица, Кулско), *стуя̀тьън* 'празничен' (Чешнегирово, Пловдивско), *стуя̀тин* остар. '(за дреха) празничен' (Войнягово, Карловско), *стоя̀тна* в съчет. *стоя̀тна кошу̀ля* 'риза, която жените обличат само в празник' (Ошане, Белоградчишко), *стоя̀тни* в съчет. *стоя̀тни дрей* 'празнични дрехи' (Раковци, Кулско), *стоятни* в съчет. *сто-*

ятни рокли 'празнични рокли' (Зайчар), *стоятно* 'дреха за носене в празник' (Ботевград), *стоя̀чка* 'подпорка на процеп на кола' (Видин), 'среден клин в кола' (Бусинци, Трънско), 'устройство за скачване на колата с ярема' (Неделище, Царибродско), 'част от кола' (Филиповци, Трънско), 'главна зълва на булка, която стои винаги край булката до извеждането ѝ от бащината къща' (Кайнарджа, Силистренско), *стоячка* 'прав жегъл, който подпира процепа да не падне, когато воловете са изпрегнати от колата' (СЗ), *стойѐчка* 'подпорка на процеп на волска кола' (Ново село, Видинско); *въстоѐвам* 'спирам' (Неделино, Старцево, Маданско); *достоя̀, достоя̀вам* 'стоя докрай', диал. 'настоявам, залягам за нещо', *достоя̀ (достоѝа̀), достоя̀вам* 'залягам, без да си скъпя времето' (Смолско, Пирдопско), *достòен* прил., *достòйнство, достоя̀нис; застоя̀, застоя̀вам* 'започвам да стоя' (Геров), *застоя̀ се, застоя̀вам се* 'стоя по-дълго време, отколкото трябва; спирам се за дълго време', *застоя̀л* прил. 'който дълго време не се движи', *застоя̀лост*; *изстоя̀, изстоя̀вам* 'стоя до край' (Геров); *настоя̀, настоя̀вам* 'искам настоятелно; залягам за нещо', *настоя̀ се, настоя̀вам се* 'стоя, докато ми омръзне', *настòен* 'настойчив' (Геров), *настòйник* 'възрастен човек, който се грижи за малолетни и замества родителите им пред училищни и други власти; мъж, който настоява, грижи се за нещо', 'мъж, който поучава младоженеца през първата брачна нощ' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *настòйница* ж., *настòйници* мн. ч. 'млади съпрузи, съветници на младоженци в първата брачна нощ' (Смолско, Пирдопско), *настòйнически, настòйнишки, настòйничество; настойчѝв, настойчѝвост; обстоя̀, обстоя̀вам* нар. 'чета молитви на гроб на петохлебие' (Геров); *отстоя̀, отстоя̀вам, отстòйвам* диал. 'чета молитви на гроб на черковен обред; служа, черпя, гощавам гости' (Геров); *постоя̀, постоя̀вам, пустуйъ* 'състоя се; съставен съм' (Банат), *пòстоям* 'пазя, вардя; почитам; уважавам' (Смолянско, Асеновградско; Петково, Ардинско; Манастир, Асеновградско), *постоя̀лкя* 'пита, замесена с малко квас, която не се оставя да втаса, а само да постои малко, преди да се сложи във фурната' (Софийско), *постоя̀лник* 'хляб от две части царевично и една част пшенично брашно с квас, преди печенето постоял, та добил сладникав вкус' (Ботевград), 'хляб, който се пече още невтасал' (Макоцево, Софийско), *пòстойница* 'жена, която напътства младоженците през първата брачна нощ' (Странджа); *престоя̀, престоя̀вам, престòй, пря̀стойник* 'млад момък, кандидат за женитба, който прислужва на сватбата' (Гоцеделчевско); *предстоя̀, предстоя̀вам* диал. 'грижа се, залягам, настоявам за нещо' (Геров); *пристоя̀, пристоя̀вам* диал. 'грижа се, залягам за нещо' (Панчев), *пристòйник* 'мъж, който се грижи за нещо, обикновено за сватба' (Копривщица), *пристòйница* 'жена , която се грижи, залягa за нещо, обикновено за сватба' (Копривщица); *състоя̀ се, състоя̀вам се* 'съставен съм от, съдържам; осъществявам се, извършвам се', *състуйъ* несв. 'състоя се, съставен съм' (Банат); *устоя̀, устоя̀вам* 'стоя докрай; издържам на натиск; оставам твърд', диал. 'стоя, престоявам, колкото за да узрея, да втасам' (Геров), *устоя̀ле се* '(за плодове) напр. в съчет. *не са̀ се устоя̀ле* '(за плодове) още са зе-

лени' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *устойчив, устойчѝвост; домостойка* 'дърво и плод слива, Prunus domestica' (БотР 252); *самостòен; самостоя̀телен; слънцестоèне;* ЛИ: *Стòйо, Стòю, Стòя* ж., *Стòйко, Стòйка* ж., *Стòйно, Стòйна* ж., *Стòйчо, Стòйца* ж., *Стоя̀н, Стоя̀нчо, Стоя̀на, Стоèнчо, Стоя̀нка* (вж. Илчев, Р 466, 467). – Срхр. *стàјати* (и диал. *стоја̂т, ста̂ти*), *стòјӣм* 'стоя; намирам се; прилягам', словен. *státi, stojím* 'стоя', рус. *стоя́ть, стою́* 'стоя; намирам се; не се движа; държа, настоявам на нещо', укр. *стоя́ти,* белорус. *стая́ць*, чеш. *státi, stojím* 'стоя; не се движа; държа, настоявам (на нещо)', словаш. *stát', stojím* 'стоя; не се движа; бездействувам', пол. *stać, stoję* 'стоя; намирам се; не се движа; бездействувам', горлуж. *stać, steju* и *stejeć, steju, stojeć, stoju,* диал. *stoj(i)m, stoju,* доллуж. *stojaś, stojm* 'стоя'. – Праслав. **stajāti, *stają,* с друга степен (*ā*-степен) на коренната гласна в праслав. **stāti, *stānǫ* (вж. под *стàвам*). – Сродно с оск. *staít* 'стои', *stahínt, staie(n)t* 'стоят', умбр. *stahu* 'стоя', ствисни. *stān, stēn,* 'стоя', нем. *stehen* 'стоя', стинд. *sthitá-* 'стоящ', стгр. *στατός* също, лат. *status* също. Други ие. съответствия вж. под *стàвам*. – Ие. **stā-* и варианти (вж. Pokorny 1004). – Вж. Miklosich, EtWb 319, под *sta* 2., Преображенский 2, 377, под *стать*, Brückner, SEJP 512, Ст. Младенов, ЕтР 610, Vasmer, REW 3, 21, Machek 575, Skok 3, 324–325, Schuster-Šewc 18, 1352. – Срхр. диал. *ста̂ти,* словен. *státi,* чеш. *státi,* словаш. *stát',* пол. *stać* – стегнати форми от **stojati*, праслав. **stajāti*, срв. Brückner, цит. съч., Skok 3, 324, Schuster-Šewc, цит. съч.; в срхр. *стàјати а* е възникнало в резултат на контаминация с формата *ста̂ти* 'стоя' или *стӑти, стӑнēм* (за което вж. под *стàвам*), вж. Skok 3, 324.– Заето в рум. остар. и нар. *a ostoí, ostoiésc, a ustoí, ustoiésc* '(за чувства, усещания, душевни състояния) уталожвам (се), успокоявам (се); спирам (се)' (Цонев, История 2, 140, Rosetti, Influenţa 62, DLR 7/2, 1969, 362), остар. и диал. *a pristoí, pristoiésc* 'спирам' (Rosetti, Limba rom. 182, DLR 8/5, 1984, 1510). – Срв. *стàвам, стàвям.*

стрàга, вж. *стърга.*

страгàли мн. ч. 'обработени нахутени плодове'. – От нгр. *στραγάλι,* мн. ч. *στραγάλια* 'леблебия (печен нахут)'. Вж. П. Ковачева, Трудове ВТУКМ 1, 1975, 454.

стрàдам 'изпитвам телесна или душевна болка; понасям несгоди, лишения, беди; болен съм; търпя някакаво нарушение, нередност', поет. рядко **страдàя;** стб. **страдати, страждѫ,** (Зогр., Мар., Супр.), **страдалць** (Ман. хр.), **страданиѥ** (Супр.), **пострадати** (Ман. хр.), **ꙁлострадати** (Енински ап.), **ꙁлопострадати** 'страдам, измъчвам се' (Слепч. ап.). – Произв.: *страдàлен* (срв. рус. *страда́льный*), *страдàлец, страдàлчески* (срв. рус. *страда́льческий*), *страдàлица* (срв. рус. *страда́лица*), *страдàлка, страдалница* (Т. Г. Влайков), *страдàние, страдàтелен* (по рус. *страда́тельный*), *стрàден* 'петимен, жадуващ за нещо'; *застрàдам, застрàдвам; изстрàдам, изстрàдвам; настрàдам се* (у Геров и *настрадàя се*), *настрàдвам се; пострàдам* (у Геров и *пострадàя*), *пострàдвам; състрадàвам* 'съчувствувам на страдащ(и)', *състрадàние* (срв.

рус. *сострадáние*), *състрадàтелен* (срв. рус. *сострадáтельный*); *злострàдам* 'силно страдам' (Геров; 1867, Кратко тълкование на евангелието от Матея), *злостраждам* (1871, сп. „Пчелица"), *злострадание* (1867, Н. Михайловски). – Срхр. *стра̏дати, стра̏дāм* 'страдам; пострадвам; провалям се', словен. *strádati, strádam* 'бедствувам', рус. *страдáть, страдáю* 'страдам; боледувам', диал. 'трудя се усилно на полето; кося сено; събирам урожай', *страдáет* гл. 3 л. ед. ч. 'слаб е, недостатъчен е, не е в ред', струс. **страдати, страдаю** 'старая се, домогвам се (до нещо)', чеш. *strádati, strádám* 'страдам, търпя лишения, бедствувам', словаш. *strádat', strádam* 'страдам, тегля, мъча се', пол. *-stradać* в *postradać, postradam* 'изгубя, загубя; лиша се от', стпол. *stradać, stradam* 'изгубвам; загубвам; прахосвам', горлуж. *tradać* 'бедствувам, търпя лишения; изнемогвам (от глад)', доллуж. *tšadaś, tšadam* също, доллуж. диал. *stradać, stradam* 'изгубвам; загубвам; прахосвам'. – Праслав. **strādāti, *strādją* и *strādājq*, от ие. **strō-d-*, с друга степен на коренната гласна в ие. **ster-* 'твърд, корав; твърд, корав съм'. – Сродно с лат. *strēnuus* 'силен; старателен, деятелен, предприемчив', стгр. *στρηνής, στρηνός* 'остър, груб, силен', *στρῆνος* 'сила; надменност, горделивост', норв. *sterra* 'силно се стремя', *sterren* 'опърничав', *sterta* 'старая се'. – Ие. **strō-, *strē-*, варианти на ие. **ster-* 'твърд, корав; твърд съм, корав съм'. – Вж. Преображенский 2, 392–393, Brückner, SEJP 518, Ст. Младенов, ЕтР 611, Vasmer, REW 3, 21–22, под *страдá*, Machek 580, Skok 3, 340, Schuster-Šewc 20, 1524, Walde–Hofmann 1972[5], 2, 601–602, под *strēnuus*, Frisk 2, 809–810, под *στρηνής, στρηνός*. Schuster-Šewc, цит. съч., сравнява за семантиката с горлуж. *ćerpjeć*, доллуж. *śerpjeś* 'търпя, страдам' покрай горлуж. *sćerpnyć*, 'вцепенявам се; (за ръка, крак) изтръпвам', доллуж. *sćerpnuś*, също, и със сродното с тях лит. *tir̃pti* също. Machek, Recherches 38 (и Machek 580), смята за сродно с южнослав. „raditi" (бълг. *радѝ, радѐя*, вж., и т. н.) [като предполага подвижно *s-* и епентеза на *-t-* (*-m-*)], което според него е сродно с лит. *darýti* 'работя'. Едва ли е приемливо сравнението със стисл. *strit* 'тежка работа' у Schmidt, Vok. 2, 121, вж. Vasmer, REW 3, 22, под *страдá*. Vaillant, Grammaire comparée 1, 170, и сл., извежда от **sra-*, отдето е и *страх* (*вж.*). – Заето в рум. *a strădui, străduiésc* остар. 'страдам' (DLR 10/5, 1994, 1681), *a se strădui, mă străduiesc* остар.'силя се, полагам усилия, настоявам' (Rosetti, Influenţa 42, DLR 10/5, 1994, 1681), *strădánie* 'усилие, грижливост, усърдие, прилежание', остар. 'страдание' (Mihăilă 146, DLR 10/5, 1994, 1680–1681). – Срв. *страст*.

страж 'пазител, бранител; пазач', **стрàжа** 'въоръжена охрана; помещение на въоръжана охрана', '(прен.) късно през нощта, когато стражата ходи из селото' (Банат), диал. 'изход на стомаха придвана десетопръстното черво, Pylorus ventriculi', м. иж. 'пазач. страж' (Банат); стб. **стражь** 'въоръжен пазач' (Син. тр., Супр.), **стража** 'стража' (Зогр., Асем., Мар., Супр.). – Произв.: *стражàнын* 'ангел, който пази човек (ангел хранител); младеж, който пази тялото на Христа на Велики петък' (Банат), *стражàр* 'полицейски служител в униформа', остар. 'пазач', нар., остар. *стражàрин, стражàрка* ж., *стрàжар* диал., *стражàрница*

остар. 'наблюдателница' (РРОДД 480), *стражàрски, стражàрство, стражевѝ* прил. 'който служи за пазене, за охрана', *стрàжица* умал., *стрàжичка* умал., *стрàжище* рядко 'сграда, в която стои стража' (РРОДД 480), диал. 'високо място в село, в град, откъдето се вижда цялата околност', *стрàжник* рядко 'страж, пазач' (РРОДД 480), *стрàжница* 'помещение на стража; пост', *стражỳвам* 'стоя на стража, пазя' (Банат); МИ: *Стрàжа* в Разложко, в Севлиевско, име на местности в Панагюрско, *Стрàжата* в Севлиевско, в Габровско, Монтанско, *Стрàжето* в Берковско, *Стрàжо* в Монтанско, *Стрàжите* в Разложко, *Стражàрницата* и *Сражàрницата* край Руждене, Драмско; СелИ: *Стрàжа*, име на села в Смолянско, Търговищко, Шуменско, *Стражàр*, село в Старозагорско, *Стрàжец*, квартал в Разград, (по-рано село), *Стрàжица*, град в Горнооряховско, село в Добричко, *Стрàжница*, село в Кърджалийско; ЛИ: *Стрàжо* (Нова Загора), *Стражàн* (Склаве, Благоевградско); ФамИ: *Стрàжев* (Нова Загора, Пловдив, Преслав), *Стражàнов* (Склаве, Благоевградско), *Стражàров* (Пловдив) (Илчев, Р 467), *Стрàжелиев* (Шумен) (по името на с. Стража, Търговищко, вж. Илчев, Р 467). – Срхр. *стра̑жа* 'стража, караул, пост', словен. *stráža* 'стража', рус. *сторож* м. 'пазач, пазител, страж', *сторóжа* ж. остар. 'пазене, караулене; стража', диал. 'вървичка, за която рибар поддържа плаваща мрежа', *сторóжь* ж. 'стража, охрана', укр. *стóрож* 'пазач, страж', *стóрожа* остар. 'стража; караул', белорус. *стóраж* 'пазач', пол. *stróż* м. 'пазач; надзирател', *stróża* остар. ж. 'стража, охрана'. – Праслав. **storžь, storžā*, от по-ранни **stargjь, *stargjā*, поствербали (с промяна на коренната гласна), образувани с наставки съответно *-jь*, *-jā*, от **sterg-ti*, **stergǫ* (отдето са стб. **стрѣщти, стрѣгѫ, стрѣжаи** 'пазя, вардя; стоя на стража' и съответствията му в други славянски езици, вж. Vasmer, REW 3, 12–13, под *стерегу́*). – Срв. Преображенский 2, 383, 384, под *стерéчь*, Brückner, SEJP 520, Ст. Младенов, ЕтР 611, Vasmer, REW 3, 20, Machek 587, под *stříci*, Skok 3, 342–343, Schuster-Šewc 18, 1367, под *stróžić*. – Смята се за сродно с лит. *sárgas* м. 'страж, пазач', латв. *sargs* м. също; неправилно се свързва с гот. *saúrga* 'грижа, безпокойство', ствиснем. *sorga* също, нем. *Sorge* също (у Uhlenbeck, Aind. Wb. 339, Torp 446). Неприемливи са реконструкцията на праслав. **strōg-* и свързването с рус. *стрóгий*, бълг. *строг* у J. J. Mikkola, IF 6, 350. – Заето в рум. *strájă* 'стража; часови, караул; основен стълб на дървена сграда' (и с много други значения) (Rosetti, Influenţa 41, Mihăilă 139, DLR 10/5, 1994, 1658 и сл.), унг. *isztrázsa* 'стража' (Цонев, История 2, 173), алб. *strázhë* (Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/8, 12). От стб. **стража** заето в рус. *стрáжа*, вж. Б. Цонев, Слав. глас. 1, 1902 1, 27, Б. Цонев, Сб. Медведев 1922, 39, 42, срв. Vasmer, REW 3, 22, под *стрáжа*.

страк 'парче от глинен съд' (Драмско), диал. 'глеч', **стракь** 'глеч' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Ксантийско; Павелско, Асеновградско). – Произв.: *стрикьòсвам, стрикьòсувам* 'гледжосвам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско) (от по-рано **стракьòсвам, *стракьòсувам*). – От нгр. *ὄστρακον* 'черупка' и 'парче от глинен съд', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 160.

стра̀кина диал. 'глинена паница', **стра̀киня** 'пръстен гледжосан съд' (Маданско, Смолянско, Асеновградско, Ардинско; Кръстополе, Ксантийско; Гърмен, Гоцеделчевско), **стракѝня** диал. 'паница' (Геров), **стра̀кона** 'паница' (Геров). – Произв.: *стра̀кинев* 'гледжосан' (Маданско, Смолянско, Ардинско, Асеновградско; Кръстополе, Ксантийско; Гърмен, Гоцеделчевско), *стра̀кинка* умал. (Панчев). – От нгр. *ὀστράκινα*, мн. ч. от *ὀστράκινο(ν)*, форма за ср. р. от *ὀστράκινος*, прил. от *ὄστρακον* 'черупка; парче от глинен съд'; преосмислено в български като същ. от ж. р. К. Мирчев, ЕзЛит 2/2, 1947, 24, смята, за старинна гръцка заемка, извежда от гр. *ὀστράκιον*. Същото приема М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 160. П. Скорчев, БЕз 6/2, 1956, 159, извежда от гр. *ὀστράκινος* и привежда формите *ὄστρακον* 'черупка от мида', *ὄστρειον* 'съд от печена глина'. – Заето и в рум. *străchină* 'паница' (DLR 10/5, 1994, 1656), може би с българско посредничество. Според Цонев, История 2, 63, бълг. *стра̀кина* е заето в рум. *străchină* 'паница'.

стра̀льо 'въже, обикновено метализческо, което в наклонено положение придържа мачтата на носовата част на кораб' (Созопол). – Чрез нгр. *στράλιο* също, от итал. *straglio* също, вж. Hyrkkänen, Seefahrt- und Fischereiterminologie 78, срв. А. Спасова, БЕз 14/4–5, 1964, 394, която на първо място сочи италианската, а след това гръцката форма.

страна̀ 'гранична плоскост или черта; лице или опако; място не в средата, а в някой край; буза; държава, земя, област; посока, направление', **странѝ** мн. ч. 'подчелюстни лимфатични възли' (Славеино, Турян, Смолянско), **стра̀на** 'половината от товара на товарен добитък' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'единият от чувалите, които се поставят от двете страни на товарно животно' (Кукуш, Странджа), 'страна; половин конски товар' (Кюстендилско), 'посока' (Ново село, Видинско), **стра̀ни** мн. ч. 'основните успоредни странични дървета на домашния стан' (Гълъбово, Пловдивско), **старна̀** диал. 'страна, буза' (Геров), **стърна̀** 'стръмна, полегата част на хълм, на речно корито, склон' (Странджа), **стърнъ** 'буза; склон, стръмнина' (Кръвеник, Севлиевско), 'гранична плоскост, страна; място към края, не в средата; група хора, съпоставени или противопоставени едни на други', 'страница' (Банат), 'страна, буза' (Енина, Казанлъшко); стб. **страна** (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **страньнъ**, (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **страньникъ.** (Супр.). – Произв.: *стране̏* 'склон, скат' (Яворово, Добралък, Асеновградско), *стра̀нен* 'нетукашен, ненашенски, чужд; чуден, тайнствен', *стра̀ненѝца* 'двете странични дъски на колата' (Банско), *стра̀неница* 'ритла на кола' (Ветрен, Кюстендилско), *стра̀ница* 'едната част на лист от книга, вестник, тетрадка', *стра̀нца* 'странична покривна греда' (Банат), *странѝца* диал. 'едната половина на конски товар' и 'болест заушки скрофули', *странѝци* мн. ч. 'сливици, Tonsillæ', 'болест заушки, Parotitis epidemica' (Бяла Слатина), 'подчелюстни лимфатични възли' (Славеино, Турян, Смолянско), *стърнѝца* 'заушка' (Калофер), *странѝчен* 'който води наляво или надясно; който се намира встрани', *странишко̀та* 'на едната страна, настрана' (Корово, Велинградско), *стра̀нище* и

страни̂ще диал. 'нанадолнище, стръмнина на планина', *стра̀нкъ* 'половината от конски или магарешки товар; странично въже на самар' (Енина, Казанлъшко), *странли̂во* 'стръмно' (Делчево), *стра̀нник* 'странен, нетукашен човек; чужденец; който странствува, пътник', *стра̀нност* 'необичайност, чудноватост', *стра̀нски, стра̀нство* 'чужда страна, чужбина', *стра̀нствувам* 'пътешествувам', *странчев* прил. 'който бяга на страна' (Нeново, Провадийско), *странчу̂шка* 'място от страни на пътя' (Преколница, Кюстендилско), 'една от двете тежести на натоварения добитък' (Лещен, Гоцеделчевско), *страня̀* 'отбягвам, тегля се настрана', *страни̂* '(за добитък) криви (т. е. едната страна на натоварения добитък е по-тежка от другата и ще се обърне заедно със самара)' (Ракитово, Велинградско), *стърнѐ* 'отбягвам от хората, усамотявам се' (Странджа), *стърнъ се* 'държа се настрани, отбягвам, страня' (Банат); *встрани̂; застраня̀, застраня̀вам, застра̀нвам; и̂зстрана* 'настрана' (Панчев), *изстранѐвам са* 'излежавам се, лягам на едната си страна' (Славеино, Момчиловци, Смолянско); *настрана̀* 'по-далеч, не съвсем близо; на друго място, отделно', *на̀страна* 'настрана, не съвсем близо, по-далеч' (Смолянско, Самоковско), *нъсръна̀* също (Съчанли, Гюмюрджинско), *настранъ* също (Тръстеник, Плевенско), *настрани̂, настра̀ничав* 'стръмен, наклонен' (Кюстендилско), *настра̀нлив* 'стръмен, наклонен' (Пиянец, Кюстендилско), *настранлия* също (ЮЗ); *отстрана̀* 'встрани, на една страна', диал. *отстърна̀* също, *о̀страна* също (Странджа), *отстраня̀, отстраня̀вам, усръна̀* 'отстраня' (Съчанли, Гюмюрджинско); *постра̀ница* 'заушка (болест)' (Радуил, Ихтиманско), *постра̀ници* мн. ч. 'болест заушки' (Самоков), *постра̀нствувам; подстра̀нец* 'къси клинове, забити в краищата на насрещниците, за да държат покрива на селска къща' (СЗ; Панчев), *подстра̀нил* 'заболял от заушка' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *подстра̀ница* 'увеличена, възпалена подчелюстна жлеза' (Софийско), *подстра̀нки* 'дъските, с които е обградена чотурата във валявица' (Геров), *подстра̀няк* диал. 'подстранец (къси клинове, забити в краищата на насрещниците, за да държат покрива на селска къща)' (Панчев); *прѐстрана* 'неудобно, отстранено' (Банско), *прѐстрана* 'настрана, не по пътя' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Чепеларе; Манастир, Павелско, Асеновградско), *пря̀стръни* 'далеч, неудобно за минаване оттам' (Странджа), *на̀пресстрана* 'без път, на посока' (Стубел, Монтанско), *пръѐстрана, престрня̀вам* 'разделям нещо на два еднакви дяла, за да се образуват страници за товарене на кон' (Тетевен); *разстра̀нявам* 'изравнявам тежестите за двете страни на товарен добитък' (Батак, Пещерско; Кутела, Виево, Момчиловци, Соколовци, Тикале, Смолянско; Петково, Малка Арда, Ардинско), *разстраня̀вам* 'уравновесявам тежест от двете страни на кон или друго товарно животно' (Странджа); *сѐстрана* 'настрана' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *състраня̀* 'правя двете страни на товар еднакво тежки' (Геров), *састра̂нѐм* 'изравнявам тежести от двете страни на товарен добитък' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско); *страннопри̂ѐмница* 'хан, хотел'; *едностра̀нен, едностранчи̂в, едностранчи̂вост, многостра̀нен.* – Срхр.

стра́на 'страна; страница; чужбина, странство', словен. *strána* 'страна', срус. **сторона**, рус. *сторона́* 'страна', укр. *сторона́* също, чеш. *strana* 'страна, направление; партия', словаш. *strana* 'страна', пол. *strona* също, горлуж. *strona* също, доллуж. *strona* също. – Праслав. **starnā*, срв. и *простѐр, простра̀*. – Сродно с латв. *stara* 'ивица', стинд. *stṛṇā́ti* 'сипе, хвърля', прич. *stṛtá-, stīrṇá-* 'разстлан', *stárīman-* 'разстилане', стгр. *στόρνῡμι* 'обсипвам, разстилам', лат. *sternō* 'стеля', както и със стиснем. *stirna* 'чело', стгр. *στέρνον* 'гръд; плоскост', кимр. *sarn* 'каменна настилка', вж. Miklosich, EtWb 321, Brugmann, Grundriss 2, 135, 140, Persson, Beiträge 449, Trautmann 288, Brückner, SEJP 519, Holub–Kopečný 354, Walde–Pokorny 2, 639, Ст. Младенов, ЕтР 611, Vasmer, REW 3, 20–21, Skok 3, 341–342. – Заето в рум. *strană* черк. 'страничен трон в черква; място на псалт, клир' (Rosetti, Influenţa 45, Mihăilă 146), алб. *stranicë* 'надгробен камък' (Селищев, Слав. нас. 188). – Рус. *страна́, стра́нник* са заемки от старобългарски, срв. Vasmer, REW 3, 22.

страст 'слабост, влечение; разпаленост, увлечение, патос'; стб. **страсть** (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **страстьнъ**, (Супр.), **страстьникъ**, Супр.). – Произв.: *стра̀стен, стра̀стник* 'издатина в горния край на срамните устни на женски полов орган, Clitoris'; *безстра̀стен; встрастя се, встрастя̀вам се; застрастѐност, застрастя̀ се, застрастя̀вам се* (Вазов); *пристра̀стен, пристра̀стност, пристра̀стие, пристрастя̀ се, пристрастя̀вам се, безпристра̀стен, безпристра̀стие; сладостра̀стен, сладостра̀стие*. – Срхр. *стра̑ст* 'страст', словен. *strâst* също, рус. *страсть* също, укр. *страсть* също, белорус. *страсць* също, чеш. *strast* 'страдание, мъчение', словаш. *strasť* също. – Праслав **strāstь* < **strād-tь*, производно от праслав. **strādāti* (вж. *стра̀дам*), вж. Miklosich, EtWb 324, Brückner, SEJP 518, Holub–Kopečný 354, Walde–Pokorny 2, 628, Ст. Младенов, ЕтР 611, Vasmer, REW 3, 22, Skok 3, 340. – Според N. Jokl, AslPh 28, 7, сродно с праслав. **tręsą* (вж. *треса̀*), което е неприемливо, вж. Vasmer, цит. съч.

стра̀тива таен кошковски говор 'път' (Илинден, Гайтаниново, Гоцеделчевско). – Според Й. Н. Иванов, Трудове ПУПХ 17, 1979, кн. 5, 53, от нгр. *στράτα* 'път, друм'.

стра̀тик 'войник' (Гоцеделчевско). – Според М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 160, кръстоска от нгр. *στρατιώτης* 'войник' и *στρατιγός* 'военачалник', а може би и от гр. *στρατός* 'войска'.

стра̀тор 'градинско растение с червен китест цвят, Amaranthus paniculatus', **стра̀тур** диал. също, **стра̀тул** диал. също. – Произв.: *стра̀торов* 'който е от стратор', *стра̀туров* диал., *стра̀турков* диал. 'стратуров', *стра̀торче* умал., *стра̀турче* диал. умал. – Във връзка с нгр. *σταθόρι σταθούρι* също, срхр. *стра̏тор* също. Вероятно заемка от новогръцки. Според R. Bernard, RESl 23, 1946, 160–163, Балк. езикозн. 1, 1959, 88, от нгр. *σταθόρι σταθούρι*. За *-р-* в сричка *стра-* Bernard сравнява с диал. *крастрю̀ля* (в български говор в

Украйна) от рус. *кастрюля*. За -*р*- в сричка *стра*- срв. и бълг. диал. *стрòджар* (от *стòжар*, вж. под *стòжер*).

страх 'боязън, уплаха; страхопочитание', **стра, страй** 'страх' (Банат), **стра** също (Ново село, Видинско), **стра̄** 'боязън, уплаха, безпокойство от опасност, мъчнотия' (Трънстеник, Плевенско), **страф** и **страх** 'страх' (Съчанли, Гюмюрджинско); стб. **страхъ** (Зогр., Мар.), **страшьнъ** (Син. тр., Супр.). – Произв.: *страхлѝв* 'плашлив, плах, боязлив', *сръвлѝв* също (Съчанли, Гюмюрджинско), *страхлѝвец* 'страхлив човек', *страхлѝвко* също, *страхлѝвка* ж., *страхлѝвост*, *стра̄лѝвич* и *стра̄ливиче* 'бурен, билка, прилична на папрат, с тънки корени, която расте по скалисти места' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *страхлѝче* 'раст. пачи крака, Anemone hepatica' (Геров), *стралѝщина* 'страхлива жена, страхливка' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *стрàхльо* 'страхлив човек' (Геров), *стрàхла* ж. (Геров), *страховѝт* 'много страшен, страхотен', *стрàхот* диал. 'страхотия', *стрàот* в съчет. *за стрàот* 'страшно, ужасно' (Смолско, Пирдопско), *стрàхота* (вж.), *страхòтен*, *страхỳвам се* 'изпитвам страх, боя се', *страỳвам съ* също (Трънстеник, Плевенско), *сръỳвъм се* 'също' (Съчанли, Гюмюрджинско), *страшà* (вж.), *страшѐе ма* 'страх ме е донякъде' (Ботевград), *стрàшен* 'който плаши, грозен; твърде голям или внушителен', диал. *стрàшин* също, *стрàшън* 'голям' (Ново село, Видинско), *стрàшно* нареч. 'много, в голяма степен' (Ново село, Видинско), *страшнò* нареч. 'опасно' (Трънстеник, Плевенско), *сръшнѐ* нареч. 'страшно, заплашително' (Троян), *страшѝло* (вж.), *страшинѐ* 'нещо, което вдъхва страх, страшно нещо' (Калофер), в съчет. *страшинѐ бòгово* 'природна стихия' (Габрово, Ксантийско), *сръшинѐ* 'нещо, което навява страх' (Войнягово, Карловско), *страшлѝв* (вж.), *страшлия* 'страхлив' (ЮЗ), *стрàшльо* 'страхлив човек, плашльо' (Геров), *стрàшла* ж. (Геров), *страшнѝк* 'нещо много страшно, страхотия; страшилище', 'ливадно растение' (Годечко), *стрàшница* 'нощен детски страх, Pavor nocturnus' (Ловеч), *страшнѝче* 'бурен, билка, прилична на папрат, с тънки корени, която расте по скалисти места' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'раст. пачи крака, Anemone hepatica; раст. Polytrydium commune', *страшнàк* 'човек, който предизвиква страх у околните' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *безстрàшен* 'който не се страхува', *безстрàшие*; *дострашѐе ме*, *дострашàва ме* 'почва да ме хваща, да ме обзема страх'; *застрахòвам* 'осигурявам' (вероятно от руски), *застраховàтел*, *застраховàтелен* 'осигурителен', *застрахòвка* 'осигуровка' (вероятно от руски); *настрахỳвам се* 'страхувам се много' (Геров); *неустрашѝм* 'когото не могат да изплашат', *неустрашѝмост*; *òстра* нареч. 'страхувайки се, от страх' (Ново село, Видинско) (от съчет. *от страх*); *пострахỳвам се* 'страхувам се малко нещо, късо време' (Геров); *сд̀страхом* нареч. 'със страх' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско); *страхопочитание*, *страхопъ̀зльо* разг. 'много и смешно страхлив човек', *страхопъ̀зла* ж. – Срхр. *стра̑х* 'страх', словен. *strȃh*, също, стрyc. **страхъ**, рус. *страх* също, укр. *страх* също, чеш. *strach* също, словаш. *strach* също, пол. *strach* също, горлуж. *trach*

също, доллуж. *tšach* също, полаб. *stroch* също. – Праслав. **străхъ*. – Сродно с лит. *stregti, stregiu* 'вцепенявам се; превръщам се в лед', латв. *strẽgele* 'ледена висулка', ствисием. *stracken* 'разтегнат съм', нем. *strecken* 'разтягам' (вж. Persson, Beiträge 432, 450, Г. Ильинский, ИОРЯС 20/3, 117), без начално *s-* стангл. *ondrecan* 'плаша се' (вж. Zupitza, GG 169). – Както свидетелстват сродните балтийски и германски форми, праслав. **strāхъ* е с **x* от *ks* < **gs*, вж. Vasmer, REW 3, 23. Според J. Endzelin, KZ 44, 66, Эндзелин, СБЭт 70, сродно с латв. *strùostêt, strùostît* 'заплашвам, строго предупреждавам' и рус. *страсть* 'страх', вж. и Vasmer, REW 3, 23. Сравнението с лат. *strāgēs* 'опустошение, поражение, поваляне на земята' (вж. H. Pedersen, IF 5, 49) се отхвърля от Persson, цит. съч., 450 и сл., и Walde–Hofmann 2, 600, с основание, тъй като оставя без обяснение *-хъ-* в праслав. **strāхъ*. – Ст. Младенов, ЕтР 611, който приема връзката с лат. *strāgēs*, предполага същия корен в *трѐпет* (вж.), което е неприемливо. Според Brückner, KZ 43, 309, праслав. **strāхъ* е новообразуване спрямо **strāstь*, което е съмнително. Сравнението със *стра̀жа* (вж.), предложено от J. J. Mikkola, IF 6, 351, е погрешно. Също така неприемливи са и предложението на N. Jokl, AslPh 28, 7, за родство с праслав. **tręsą* (вж. *треса̀*) и реконструкцията **sъtrāхъ*. – Заето в рум. *străşnic* 'страшен, ужасен, страхотен; строг, суров; прекрасен' (Mihăilă 188) и 'раст. изстравниче, страшник', алб. *štravís* 'предизвиквам тръпки; ужасявам; удивлявам' (вж. Селищев, Слав. нас. 143, 191, 322).

стра̀хота 'нещо, което може да уплаши човек, страшно нещо' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Манастир, Асеновградско; Петково, Ардинско). – Произв.: *страхо̀тен* 'много страшен', *страхотѝя* 'голям страх, ужас; страшилище', *страхукьѐ* 'страшно нещо, страшилище, страхотия' (Банат), *страхо̀тност*. – Срхр. *страхо̀та* 'страхотия, ужас', словен. *strahóta* 'страх', рус. *страхота́* 'нещо, което предизвиква страх, ужас', срв. и укр. *страхі́тний* 'ужасяващ, чудовищен'. – Праслав. **strāхota*, произв. с наст. *-ota* от праслав. **strāхъ* (вж. *страх*).

стра̀чка в съчет. *ди̂ва стра̀чка* 'птица кукувица, Cuculus canorus' (Панчев; Загоричане, Костурско). – С диал. *стр-* от *ср-*, вж. *сра̀чка*.

страша̀ 'плаша'; стб. **страшити, страшѫ** (Син. тр., Супр.). – Произв.: *страшѝло* (вж); *вострашѝл (се)* 'уплашил (се)' (Връбница, Софийско); *дострашѝ ме, достраша̀ва ме* 'хваща ме, обзема ме страх'; *застраша̀, застраша̀вам* 'задавам страх, заплашвам', *за̀стръшъ се* 'оплаша се' (Съчанли, Гюмюрджинско), *застрашѐност; остраша̀* 'да уплаша' (Връбница, Софийско), *остраша̀вам се* 'добивам страх от нещо, изплашвам се, изгубвам смелост' (Странджа), *осраша̀* 'уплаша се' (Долновардарско); *обезстраша̀ се, обезстраша̀вам се* 'добия сърце, премине ми страхът' (Геров); *престраша̀ се, престраша̀вам се* 'преодолявам страха си, решавам се'; *устраша̀, устраша̀вам* 'плаша, уплашвам', *устрашѝтелен*. – Срхр. *стра̏шити, стра̏ши̑м* 'плаша', словен. *strášiti, strášim* също, рус. *страши́ть, страшу́* също, стрyc. **страшити**, укр. *страши́ти, страшу́*

също, чеш. *strašiti* също, словаш. *strašit'* също, пол. *straszyć* също, горлуж. *trašić,* също. – Праслав. **strāšiti, strāšą,* деноминативен глагол, образуван от праслав. **strāxъ* (вж. *страх*).

страшѝло 'нещо измислено, с което плашат децата', 'много страшно нещо' (Банско). – Произв.: *страшѝлище* 'страхотия; чудовище'. – Срхр. *стра̑шило* 'плашило, страшилище, чудовище', словен. *strašilo,* рус. *страши́ло* 'страшилище', укр. *страши́ло* също, чеш. *strašidlo,* пол. *straszydło* също. – Праслав. **strāšidla,* произв. с наст. *-dla* от **strāšiti, *strāšą* (вж. *страшà*).

страшлѝв диал. 'страхлив', **страшльѝв** 'страхлив' (Самоков; Четирце, Кумановско), **страшлъ̀ив** 'страхлив' (Банат), **сръшлѝв** 'страхлив' (Съчанли, Гюмюрджинско; Дервент, Дедеагачко; Троянско). – Произв.: *страшлѝвец* диал. 'страхливец', *страшлѝвка* диал. ж. – Срхр. *стра̀шљив* 'страхлив', словен. *strašljìv,* рус. *страшли́вый* 'страхлив, боязлив', укр. *страшли́вий* също, чеш. *strašlivý* 'страшен'. – Праслав. **strāšьljivъ,* произв. от праслав. **strāšiti* (вж. *страшà*), с наст. **-ьljivъ.*

стред предлог, вж. *сред.*

стрѐксовам 'съгласявам се, приемам' (Странджа), **стрѐксам** 'съгласявам се' (Долновардарско), **стрѐксвам, стрѝксвам** 'приемам, скланям' (Воденско), **стрѐксвам, стрѐксувам** 'обещавам, съгласявам се' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). – От аор. основа *στρεξ-* на нгр. гл. *στρέγω* 'скланям, съгласен съм; подхождам', вж. Ст. Романски, Сб. Верк. 563, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 160. Според Ст. Младенов, ЕтР 612, от нгр. *στρέφω* 'обръщам', което е неправилно, вж. М. Филипова-Байрова, цит. съч.

стрѐкя диал. 'съдба'. – С диал. *стр-* от *ср-*, вж. *срѐкя.*

стрелà 'някогашно оръжие: права пръчка с острие на върха и перо на другия край, която се хвърля с лък; мълния', в съчетания *божà (божлà) стрелà* 'гръмотевица' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *любòвна стрелà* 'новоградински храст с изобилни бели цветове, булчински венец, Philadelphus coronarius' (Ботевград), *самодѝвска стрелà* 'някакво растение' (Панчев; Берковско), **стрелѝте** 'везба по пазва на женска риза' (Брест, Гиген, Никополско), в съчет. *голѐмите стрелѝ* 'везба по пазва на женска риза' (Брест, Никополско); стб. **стрѣла** (Син. тр., Супр). – Произв.: *стрелбà* 'хвърляне стрели; произвеждане на гърмежи, изстрели с огнестрелно оръжие; силен, насочен към целта удар на топка', *стрелбѝще* 'място, дето войници се упражняват на стрелба; специална постройка за упражнения в стрелба', *стрѐлна, стрѐлвам* 'стрелям поединично', *стрѐлвам се* 'спущам се', *стрелѐц* 'който умее добре да стреля и улучва; най-голям нашенски смок', *Стрелѐц* име на съзвездие, *срилѐц* 'змия, смок с червеникав цвят; живеещ високо в планината' (Троян), *стрелкà* 'тясна дълга и подвижна пръчица, която служи като показател в измервателен уред; приспособление на железопътна или трамвайна линия за отклоняване надясно или наляво', 'стрела; светкавица' (Кюстендилско), *стрялка*

'стрела' (Долновардарско), *стря̀лка* 'стрела, вид детска играчка' (Странджа), *стрѐлкя* 'стрела; слънчев лъч' (Банат), *стрѐлкъ* 'къса змия със сребристо тяло' (Дервент, Дедеагачко), *сря̀лкъ* 'отвесни дъски, които прикрепят бърдилата на тъкачен стан' (Дервент, Дедеагачко), *стрѐлкам* 'удрям нещо да литне като стрела; перкам', *стрѐлкам се* 'минавам бързо, като стрела' (Софийско), *стря̀лкъм* 'спускам бързо' (Троян), *стря̀лкам се* 'спущам се като стрела, затичвам се много бързо' (Странджа), *стрелкови̇̀, стрѐлник* 'чанта за стрели; тул, колчан', *стрѐлници* мн. ч. 'пирамида от три големи дървета, забити в земята, на които върховете се връзват и пространството между тях се изпълва с храсти, слама, сено, които вечерта на Сирни заговезни се запалват с особена тържественост' (Лещен, Гоцеделчевско), *стрело̀* 'лък (детска играчка)' (Беден, Настан, Брезе, Девинско), *стрѐлчески* 'който се отнася до стрелец', *стрелю̀тка* 'усойница' (Родопите), *стрѐлям* 'хвърлям, пущам засилена стрела с лък; гърмя с огнестрелно оръжие; силно ритам или подхвърлям топка към целта', 'скитам безцелно; отправям към някого клетва, като движа дясната си ръка' (Доброславци, Софийско), *стрѐлам* 'хвърлям стрела, стрелям' (Банат), *срѐлнъ съ, сря̀лъм съ* 'спущам се като стрела' (Войнягово, Карловско), *срѐльъм, сря̀льъм, срѐльъм* 'стрелям' (Съчанли, Гюмюрджинско), *стрѐля ме* '(за рана) боли ме, щрака ме' (Габрово), *стрѐле ме* 'боли ме силно' (Банско), *стрѐла ме* 'причинява ми болка, боли ме' (Банат), *стрѐльє мъ* 'имам остри болки' (Ново село, Видинско), *стрелѐчка* 'голям огън, който децата палят извън селото на Заговезни' (Банско); *застрѐлям, застрѐлвам* 'убивам с огнестрелно оръжие; почвам да стрелям'; *изстрѐлям, изстрѐлвам* 'давам изстрел с огнестрелно оръжие; стрелям докрай, докато свърша бойните припаси', *ѝзстрел* 'гърмване с огнестрелно оръжие'; *настрѐлям се, настрѐлвам се; надстрѐлям, надстрѐлвам; пострѐлям, пострѐлвам; престрѐля, престрѐлям, престрѐлвам (*Геров*), престрѐла* 'ударя; нараня' (Банат), *прѐстрел* 'название на немирно животно, особено коза, и за грозна и зла жена, за мършава и превзета девойка' (Смолско, Пирдопско), 'много подвижен човек' (Добролево, Белослатинско), *престрѐлок* 'строен човек, тънък, висок и прав' (Банско), *престрѐлка, престрѐлче* 'момче, което стреля' (Геров); *простреля̀м* 'пробия със стрела' (Панчев*), прострѐлям, прострѐлвам, прострѐл* диал. 'раст. синя тинтява, Gentiana cruciata; раст. тинтява, Gentiana verna', *прострел* в съчетания *прострел трава* 'раст. Erysimum repandum' (Трънско), *голям прострел* диал. 'раст. устрел, Cynanchum laxum'; *разстрѐлям, разстрѐлвам, разстрѐл; устрѐлвам* 'пронизвам, поразявам, повалям (за лоша болест)' (Яврово, Асеновградско; Ситово, Пловдивско), *устреля̀вам* 'превръщам в устрел, вампирясвам' (Странджа), *устралѐн* 'ранен; (прен.) възхитително хубав' (Яврово, Павелско, Асеновградско), '(за малко дете) изключително умен' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Манастир, Асеновградско; Петково, Ардинско), *ѝстрел* диал. 'раст. Turritis glabra; раст. клинава трева, Cynanchum laxum; раст. устрелче, Cynanchum vincetoxicum' (Панчев; Божурци, Свищовско), 'гръм' (Панчев; Дебърско – в говора на мияците), 'пришка, подпухнало място, което много боли и щрака; рани, които излизат по краищата на пръстите и разяж-

дат костта и костния мозък' (Панчев; Берковско), 'тежка болест' (Павелско, Асеновградско), 'болест при животните, при която добитъкът пада и умира веднага, като при удар' (Кюстендилско), 'дървесно планинско растение, от което се откъсва клонче с куршум (изстрел) за лекуване на сърдечен удар' (Кюстендилско), диал. 'нечист дух, бяс; разни болести; вампир' (Геров), 'ястреб' (Павелско, Асеновградско), *ỳстрель* 'вид внезапна болест; зъл дух; острие, резец' (Банат), *ỳстрал* диал 'раст. устрел (няколко вида)' (Панчев; Велес), диал. 'раст. змийски лапад, Arum maculatum', *устреличе* 'раст. поветица, Convolvulus arvensis' (Панчев), *ỳстрелница* 'пушка' (Языково, Асеновградско), *устрѐлниче* 'растение, с което лекуват бяс и други болести' (Геров), *устрелче* 'раст. устрел, Cynanchum laxum; раст. клинава трева, Cynanchum vincetoxicum' (Панчев; Божурлук, Свищовско), *устрелниче* 'раст. часовниче, Erodium cicutarium'; *стреловѝден, стрелỳхо* 'вид белег по ухо на овца или коза, за да се разпознава в общото стадо' (Странджа), диал. 'особен белег, като стрела, резната на върха на ухото на овца' (Панчев; Родопите); *далекострѐл* 'който стреля с очи надалеч' (Геров), *двоестрѐлка* в нар. пес. (Геров), *кривострелка* 'раст. Sagina procumbens', *огнестрѐлка* определение на хубава пушка (Геров), *самострѐл* и *самострѐляк* 'лък за хвърляне надалеч на големи стрели' (Геров), *самострѐлец* 'мъж, въоръжен със самострел (лък за хвърляне на големи стрели)' (Геров), *самострѐлок* 'лък' (Банско), *троестрѐлка* название на стрела в нар. пес. (Геров). – Срхр. *стрéла, стриjѐла* 'стрела', словен. *stręla* 'стрела, мълния', струс. *стрѣла*, рус. *стрелá* 'стрела', укр. *стрiлá* също, белорус. *стралá* също, чеш. *střela* също, словаш. *strela* 'снаряд', пол. *strzała*, горлуж. *třěla* 'снаряд', доллуж. *stśela* 'снаряд', словин. *střáula* 'лъч'. – Праслав. **strělā*. – Точни съответствия са лит. *strėlà* 'стрела', латв. *strę̄la* 'стрела; снаряд; порив на вятър; струя', ствиснем. *strâla* 'лъч'. – Вж. Miklosich, EtWb 325, Trautmann 289, Brückner, SEJP 522, Walde–Pokorny 2, 637, Holub–Kopečný 356–357, Ст. Младенов, ЕтР 612, Vasmer, REW 3, 25, Skok 3, 345, Pokorny 1028. Според Peisker 72, заемка от германски, което е неприемливо, вж. Trautmann, цит. съч., Stender–Petersen, Lehnwortkunde 218, Kiparsky, Die gemeinslav. Lehnwörter 86. – Заето в рум. *strelésc* 'наранявам' (Цонев, История 2, 119).

стрѐма[1] диал. 'мярка за земна повърхнина' (Кюстендилско). – От нгр. *στρέμμα*, вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 160. – Срв. *стрѐма*[2].

стрѐма[2] 'нива на мястото на изтребена гора' (Ръждавица, Кюстендилско). – Еднакво със *стрѐма*[1] (вж.) с метонимично развитие на значението: 'декар нива' > 'нива' и с последвало стесняване на значението > 'нива на мястото на изтребена гора'.

стрѐма[3] 'копая нива с права лопата' (Санданско; Сушица, Сенокос, Благоевградско), **стрема** 'риголвам' (Еленско), **стрѐмам** 'изкоренявам остаряло лозе или гора за нива, като копая дълбоко дори под корените' (Охрид, по Шапкарев, Градиво за бълг. речник 215), **стрѐми** гл. 3 л. ед. ч. 'копае дъл-

боко, копае с права лопата' (ЮЗ), 'оре земя, като прави лехи' (Бобощица, Корчанско; по О. Младенова, Етимология 1991–1993, М., 1994, 63), **стреми се** в текст: *Когато се копае лозе за първи път, се рови или се стреми с дикли* (Лозеница, Санданско), **стрѐмят** в текст: *Сега стрѐмят още десет декара за лòзье* (Колош, Радомирско) (последните две цитирани по Mladenova, Grapes and Wine 233). – Произв.: *стремàчка* 'лопата с права метална част' (Сенокос, Сушица, Благоевградско); *ѝстрема* св. 'прекопая нива с права лопата' (Санданско; Сенокос, Сушица, Благоевградско); *престрѐма* в текст: *Товà мѐсто го прерабòтат аргàке, зѝмаат и го престрѐмат* (Соволяно, Кюстендилско; по Mladenova, пак там). – Произв. от незасвидетелствано съществително, заето от нгр. *στρέμμα* (= стгр. *στρέμμα* 'въртене, обръщане; изкълчване'), произв. от *στρέφω* 'въртя, обръщам' (= стгр. *στρέφω* 'обръщам; преобръщам; разоравам с плуг; въртя, вия и др.'). Вж. Хр. Дейкова, СъпЕз 26/2, 2001, 118–120. Срв. Mladenova, Grapes and Wine 233, която привежда гр. *στρεμματίζω* (като десубстантивен глагол от стгр. *στρέμμα* < стгр. *στρέφω*), уточнява, че се използва като земеделски термин и посочва, че е заето в бълг. *с(т)рѐмя*. Срв. и О. Младенова, Етимология 1991–1993, М., 1994, 63–65, където диал. *стрѐми* неправилно се отнася към гнездото на праслав. **strьmě̄ti*, стб. **стрьмити**, бълг. *стремя̀ се*, като се предполага изходно **stremiti* 'повдигам', от което се развива значение 'копая, ора'.

стрѐма⁴ 'товаря едната половина на конски товар, когато другата вече е натоварена' (Бобошево). – Произв. от *стрѐме* (вж.), в говора със значение 'едната половина от конски (магарешки) товар, която не е еднородна с другата и има за цел да държи равновесие'. Вж. Хр. Дейкова, СъпЕз 26/2, 2001, 118–120.

стрѐме 'окачено на ремък отстрани на седлото метално приспособление, в което ездачът си слага стъпалото', 'едната половина на конски товар, която не е еднородна с другата и има за цел да държи равновесие' (Бобошево), мн. ч. **стременà; стрѐме** ср. и **стрѐмен** м. 'клин, който държи кобилката и процепа на воденично колело' (Геров), **стрѐмен** 'клин, който се поставя на кобилката (част от механизъм на воденицата)' (СЗ), **стрѐмена** ж. 'ъгълът, който се захваща от процепа и кобилката в механизма на воденицата' (СЗ), **стременя̀** мн. ч. 'метални стъпала, на които ездачът си слага краката' (Тръстеник, Плевенско), **стрѐмене** мн. ч. също (Ботевград), **стрѐменье** мн. ч. също (Локорско, Софийско), **стрѐмени** мн. ч. също (Ресен, Великотърновско; Кнежа; Оряховско). – Произв.: *стрѐма* гл. (вж. *стрѐма⁴*). – Срхр. *стрѐме̄н* м., *стрѐме* ср., *ст̏рме̄н* м., словен. *stréme* ср., *strémen* м., рус. *стрéмя*, струс. **стрьмѧ, стрѣмѧ**, **стрьмень**, **стрѣмень**, укр. *стрéмéнó*, *стрéмін*, белорус. *стрэ́мя*, чеш. *(s)třemen*, *(s)tř̌men*, словаш. *strmeň*, диал. и *stremeno*, пол. *strzemię*, стпол. (и диал.) *strzemień*, доллуж. *tř̌mjeń*, горлуж. *tšmjeń*. – Праслав. **stremy* / **strьmy*, вин.п. **stremenь*/ **strьmenь*, същ. от м.р. *n*-основи, преобразувано при бълг. *стрѐме* и при някои от славянските продължители на съществителни от ср.р. *n*-основи от типа **imę*, вж. Георгиев, Слав. диахронна морфология 120. При останалите

продължители вин. форма за м.р. се генерализира в именително-винителна. Според О. Младенова, НовРуссЭтим 1, 224–225, първични са **(s)tremenь/ *(s)trьmenь* м., образувани от кор. **strem-/ *strьm-* [от ие. **ster-* 'простирам се' и разширение *-m-* (вж. *стремя̀ се*), вж. и О. Младенова, Этимология 1991–1993, М., 1994, 63–64] и наставка *-enь*, а формите за ср.р. **(s)tremę/ *(s)trьmę* са резултат от преразлагане **(s)tre-mę/*(s)trь-mę;* за възстановеното първично значение 'стъпало, стълба' се привеждат паралели, като: рум. *scară* 'стълба; стреме' < лат. *scala* 'стълба' (< **skand-s-lā* от *scandere* 'повдигам се, издигам се'), тур. *üzengi* 'стреме' и сродното диал. *üzğü* 'стълба', произв. от незасвидетелстван глагол **üz-e-* 'повдигам се, издигам се'. Срв. и Ст. Младенов, ЕтР 612, който свързва с ие. кор. **ster- : *str̥-* 'простирам се' *(< *ster-men : *str̥-men).* Zubatý, Wurzeln 25, Преображенский 2, 397, Brückner, SEJP 522, Vasmer, REW 3, 26, и др. свързват със **strьmъ* 'стръмен; опънат, стегнат'. Machek 586, възстановява праслав. **strem-enъ* м. (от което вторично **stremę* ср.) и допуска връзка с лит. *remti* 'подпирам' и с нем. *Rahmen* 'рамка', като славянският корен според него е със s-mobile и с вметнато *-t-*, а връзката с този корен обяснява редуването в коренния вокализъм. Това предположение отвежда към ие. **rem-* 'почивам (си), подпирам се, подпирам', срв. лит. *ramstis* 'подпора, перила (на стълба)', а за редуцирания коренен вокализъм – стирл. *fo-rim-* 'слагам, поставям, полагам' с първоначално значение 'подпирам' *(ri- < *r̥-),* вж. Pokorny 864. Bezlaj 3, 327, възстановява като първично праслав. **stremę* ср., по чиито форми за косвени падежи (като род. **stremene*) възниква вторично **stremy* м.; смята праслав. **stremę* за идентично с гр. *στρέμμα* 'извиване, въртене', nomen actionis на *-men-* от гл. *στρέφω* 'вия, плета', който отвежда към ие. **strebh-* също, поради предположението, че до 6 в. славяните са изработвали стремената си от сплетени връзки. Според последния, цит. съч., остава неясно съотношението със стфр. *estrieu*, фр. *étrier*, пров. *estreup*, каталунско *estrep* 'стреме', испан., порт. *estribo*, които се извеждат от стфранк. **streup-*, в съотношение с лат. *struppus* 'ремък, каиш' (Wartburg 231, Meyer–Lübke 685). Според Walde–Hofmann 1972[5], 2, 606, лат. *struppus* 'сплетен ремък', както и *stroppus* също, са от гр. *στρόφος* 'връв, връзка'.

стрѐмя ме гл. 3 л. ед.ч. '(за рана) боли ме, щрака ме, мушка ме' (Габрово). Еднакво със *стрѐма²* (вж.). За значението срв. бълг. диал. *въртѝ ме ра̀мото/ коля̀ното,* т.е. 'усещам болки в рамото/коляното'. Вж. Хр. Дейкова, СъпЕз 26/2, 2001, 118–120.

стремя̀ се 'полагам усилия; старая се да постигна нещо; (прен.) копнея за нещо, желая силно нещо; насочвам се, запътвам се', **стръмя се** (1852, П. Р. Славейков), **стръмя са** (1873, С. С. Бобчев), **стремя** остар. = **стремя̀ се** (1867, Н. Павлович; 1870, сп. Читалище; 1873, сп. Летоструй), **стремя̀** рядко поет. 'отправям, устремявам', **стрѐмна се** св. възвр. рядко 'втурна се, хукна' (П. Славейков; РРОДД 482); стб. **оустрьмити сѧ, оустрьмлѭ сѧ, оустрьмиши сѧ** 'нахвърля се на някого, устремя се, спусна се; насоча се, отправя се, налетя, втурна се, реша (се), осмеля се', **оустрьмлꙗти сѧ, оустрьмлꙗѭ сѧ** 'хвърлям се,

хуквам, втурвам се' (Супр.), **стрьмлєниѥ** 'напор, сила, натиск; течение' (Слепч. ап.), **оустрьмлєниѥ** 'бяг, бягство; напор, натиск; направление, насочване; намерение, усилие, замисъл; гняв; тежест, бреме' (Супр., Слепч. ап.). – Произв.: *стремѐж* 'усилие, предизвикано от силно желание да се извърши или постигне нещо; устрем', *стремѝтелен* 'който се извършва с устрем; бърз, силен, напрегнат; който изразява стремеж, устрем, напрегнатост' (вероятно от рус. *стреми́тельный*), *стремѝтелно* нареч., *стремѝтелност, стремлѐние* (1853, С. Доброплодни) (от рус. *стремле́ние*); *устремя̀ (се), устремя̀вам (се)* 'стремително (се) насочвам в известна посока, към определена цел', *ѝстрем* 'стремителна насоченост към нещо; стремителност, бързина, напор', *ѝстремен* прил., *устремѐн* прич. и прил., *устремѐност, ѝстремно, ѝстремност; центростремѝтелен* прил., *целеустремѐн* прил., *целеустремѐност*. – Словен. *strméti, strmím* 'стърча, издигам се, възвисявам се', рус. *стреми́ть, стремлю́* 'насочвам, устремявам', *стреми́ться, стремлю́сь* 'стремя се', чеш. *strměti, strmím* 'стърча, издигам се', *trměti* също, словаш. *strmieť, strmím* също, пол. *trzmić, trzmię* също. – Праслав. **strьmiti* и **strьměti, *strьmjǫ*, като формите, предполагащи праслав. **strьmiti*, се явяват резултат от преобразуване на **strьměti*, тъй като за праслав. основи на *-iti* не е характерен коренов вокализъм в редуцирана степен, вж. НовРуссЭтим 1, 223–224. Праславянските глаголи обикновено се отнасят към ие. **strem-* от кор. **(s)ter-* 'стоя неподвижен, вцепенен', вж. Persson, Beiträge 1, 430. Вж. обаче НовРуссЭтим 1, пак там, където праслав. **strьm-* (с друга степен на коренната гласна **strem-/*strom-*, вж. *стрѐме*) се отнася към ие. **ster-m* от кор. **ster-* 'простирам се', обхващащ лексика, обединена около идеята за движение по хоризонтала, като се допуска, че **ster-* първоначално е могло да означава и движение във всякаква посока. По този начин се подкрепят опитите за сближаване на ие. корени **ster-* 'простирам се' и **(s)ter-* 'стоя неподвижен'. Вж. още О. Младенова, Этимология 1991–1993, М., 1994, 63–65, Ж. Ж. Варбот, Этимология 1994–1996, М., 1997, 39. Trautmann 290, Vasmer, REW 3, 25, и други отнасят славянските глаголи към **strьmъ* 'стръмен' (вж. *стръм*). – *Стремя̀* рядко поет., обикн. в *стремя̀ взор, поглед (към)* (у Вазов), е вероятно по рус. *стреми́ть взор, взгляд*.

стрѝда 'вид вкусна морска мида, Ostrea edulis'. – От нгр. *στρείδα*, срв. стгр. *ὀστρείδιον* също, стгр. *ὄστρεον* 'мида', вж. Ст. Младенов, ЕтР 613, П. Скорчев, БЕз 6/2, 1956, 161, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 160.

стрѝжа 'режа с ножици коса, козина, вълна', **стригà** 'стрижа' (Геров), **стрѝжъ, стрѝжъм** 'стрижа' (Ъъчанли, Гюмюрджинско), **стрыжъ̀** също (Банат); стб. **стрищи, стригѫ** (Син. тр., Супр.). – Произв.: *стриг* 'стрижене на овцете' (Малко Търново; Дорково, Ракитово, Велинградско), *щрига* 'девойче с къси коси' (Дебърско), *стригàч* 'човек, който стриже овце' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Тръстеник, Плевенско), 'насекомо хоботник, което яде цвеклото' (Тръстеник, Плевенско), *стригòль* 'ниско остригано дете с остра коса' (Банско), *стрижàч* 'който стриже овце' (Кюстендилско), *стрижàчки* прил. 'които са за стригане (за ножици)' (Кюстендилско),

стрѝжба 'време, когато стрижат овцете; обичай да се завеждат три-, пет- или шестгодишни момчета у кръстника им, който отрязва на седем-осем места от косата им и ги нагощава' (Геров; Нови пазар), 'стрижене на овце; сезон за стрижене на овце' (Кукуш; Странджа), 'стрижене на овце' (Малко Търново), 'стрижене на овце и кози' (Софийско), 'стригане на дребен добитък; време за стригане' (Смолско, Пирдопско), *стрѝжбъ* 'стригане на овце' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'стрижене; периодът на стрижене на овцете' (Войнягово, Карловско), *сатарѝжен* прил. 'стриган' (Кетенлик, Ксантийско; Смолянско), *стрѝшкам, стрѝчкам* 'леко подрязвам с ножици (за трева, клони на дърво)' (Кюстендилско); *дострижа̀, достригà, дострѝжа, дострѝжам, дострѝгвам; застрижà, застрѝжа, застрѝжам, застригà, застрѝгвам; изстрижà, изстрѝжам, изстригà, изстрѝгвам; настрижà, настригà, настрѝгвам, настрѝжам, настрѝжвам, настрѝжувàм* 'настръхвам' (Банско), *нàстриг* 'руно' (Смолянско; Петково, Давидково, Стърница, Ардинско; Проглед, Асеновградско); *острижà, остригà, острѝгвам, острѝжам, ò стрижъ* 'острижа' (Съчанли, Гюмюрджинско), *устрыжъ* 'орежа коса, вълна; острижа' (Банат), *òстриг* 'стрижене на овце' (Съчанли, Гюмюрджинско); *отстрижà, отстригà, отстрѝгвам, отстрѝжам* 'подстригвам' (Геров); *пострижà, пострѝгвам, пострѝжам (се), пусрѝгуъм* 'подстригвам' (Съчанли, Гюмюрджинско), *пòстриг* 'вълна от корема и опашката на овцата' (Страхилово, Свищовско), 'вълна от коремната част или от крака на овца' (Тръстеник, Плевенско), 'вълна от подстригване руно на овца' (Кръвеник, Севлиевско), *пустрѝг* 'подстригване на овцете през лятото само около корема и около опашката' (Кукуш), *пòсриг* 'дребна вълна; стригане на шилета и овце на есен' (Съчанли, Гюмюрджинско), *пострижѝна* 'вълната, която се стриже за втори път от овцата' (Годечко), *пострѝжка* 'вълна, остригана от крака на овце' (Софийско), *пострищòк* 'вълна от подстригани овце' (Доброславци, Софийско); *подстрѝжа, подстрижà, подстрѝгвам, подстригà, подстрѝгувам* 'подстригвам' (Самоков), *пòдстриг* 'вълна от коремната част или от крака на овца' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'отпадъчна вълна, получена от подстригване на краката и корема на овцете, пасли зелена трева напролет и изцапали се' (Дорково, Велинградско), 'вълна от главата на овца' (Банат), *подстриг* 'подстригване на овцете през лятото само около корема и около опашката; вълна, получена от подстригване' (Странджа), *подстригàч* 'добитък с подстригана козина' (Геров), *подстригàче* умал. (Панчев; Добричко), *подстрѝжба* 'обичай да се водят три момчета на 5–6 години у кръстника, който им отрязва на 7–8 места от косата и ги нагощава' (Панчев); *престригà, престрѝгвам, престрижà; разстрѝжа, разстрѝгвам, разстрѝжник* 'разпопен, разкалугерен' (Панчев). – Срхр. *стри̏ћи, стрѝжēм* 'стрижа', словен. *stríči, strížem* също, струс. **стричи, стригѹ**, рус. *стричь, стригу́* също, укр. *стри́гти, стригу́, стрижу́* също, стчеш. *střici, střihu*, чеш. *stříhati*, словаш. *strihat'*, пол. *strzyc, strzygę* също, горлуж. *třihać* също, доллуж. *stśigaś* също. – Праслав. **strigti, *strigǫ*, итератив **strigāti, strigājǫ*. – Сродно със стпрус. *strigli* 'раст. магарешки трън', англосакс. *strikan* 'мажа; стържа', ствисnем. *strīhhan* също, лат. *stringo, stringere* 'до-

косвам, досягам; свличам, смъквам'. – Ие. **streig-*. – Срв. Vasmer, REW 3, 27, Pokorny 1028–1029.

стрий диал. 'чичо, брат на бащата по отношение на децата му; девер', **стри** обръщение от страна на стринката към събеседник (Бракница, Поповско; Мерданя, Великотърновско). – Стсръб. **стрыи**, струс. **стръи**, **стрыи**, **строи** 'чичо по бащина линия, брат на бащата', рус. *стрый* 'чичо, брат на бащата', *строй* също, диал. 'хром човек, просяк', укр. *стрий* 'чичо по бащина линия', белорус. *стрый* 'брат на бащата', стпол. *stryj* също, пол. *stryj* също, кашуб. *strij* 'чичо', полаб. *stroij* 'чичо по бащина линия'. – Праслав. **stryjь* 'чичо по бащина линия'. – Сродно със стинд. *pítṛvyas* 'брат на бащата', авест. *tūirya*, лат. *patruus* 'брат на бащата', гр. *πάτρως* също, стгорнем. *fatureo* също, *fetiro*, новогорнем. *Vetter*, вж. Mikkola, Ursl. Gramm. 1, 65, IF 23, 124–125, Vasmer, REW 3, 29, Трубачев, Терм. родства 80. – Ие. **ptruu̯i̯o-*, произв. от **pətḗr-* 'баща' с нулева степен на кор. гласна **ptr-* и с развой в праслав. **ptr- > *tr-*, като *t-* в началото на думата пред *r-* претърпява особен развой (вж. горлуж. *tryk*), вж. Mikkola, цит. съч., M. Vey, BSL 32, 65, Vaillant, Grammaire comparée 1, 82, Ст. Младенов, ЕтР 612, Трубачев, цит. съч., Machek 584, Skok 3, 344. E. Hamp, GL 18/1, 1–9, възразява срещу подобен развой в началото на думата и предполага субституция **pə-tr-ōu-* → **at-tr-(o)Hu-* [подобно на субституцията на ие. **pətr-* в праслав. **atiká > *otьcь* (вж. *отец*)], с по-нататъшен развой **at-truH-i̯o-* → **a(t)strū-i̯a-* (> **ostryjь* в праславянски). Според Miklosich, EtWb 327, във връзка с лит. *strujus* 'старец'. К. Буга, РФВ 75/1–2, 1916, 147, извежда слав. **stryjь*, лит. *strūjus* 'дядо', ирл. *struith* 'стар, достопочтен' от **stru-ti*. Други отнасят слав. **stryjь* и ирл. *struith* към ие. **stru-* 'стар, престарял' и смятат литовската форма за заемка от полски, вж. Walde–Pokorny 2, 651. Според A. Šivic-Dular, SlRev 46/1–2, 1998, 1314, реконструкцията на праслав. **stryjь* е възможна и би изхождала от свързването с лит. *strūjus* 'дядо, старец', въпреки че ако се вземат предвид някои акцентологични и фонетични съображения, е по-добре да се изхожда от праслав. **strъjь* (от което са образувани **strъj-ьcь, -à*, **strъjьnà > *strýna*, вж. Дыбо, Слав. акцентология 86), отвеждащо към лит. *strūjus* 'чичо', което е и семантично по-убедително (вж. Fraenkel, LEW 2, 926); вокалът *ý* (в *strýc*) е резултат от контрахиране на **-ъjь-*. Barić, Alb. Stud. 123, обяснява слав. **stryjь* като сложна дума **sъ-[p]tryjь < *sm̥-ptrūi̯o-* и сравнява с гр. *ἀ-νεψιός, ἀ-δελφός*. Вж. Vasmer, цит. съч., Трубачев, цит. съч. Според Георгиев, В. И., Въпроси на бълг. етим. 23, праславянската форма е **tryjь* 'бащин брат' от ие. **pətrū-jo-s* с изчезване на *ə* и с асимилация *pt > tt > t*; праслав. **stryjь* е резултат от контаминация на **tryjь* и **stārъ* 'стар' или изчезналото също **stryjь* 'старец' (= лит. *strūjus* 'старец'), от ие. **stərū-ju-s*. – Срв. *стрик, стрйко, стрйна, стринадя*.

стрик диал. 'чичо, брат на бащата по отношение на децата му; девер', **стрйко** м. диал. 'чичо', 'мъж на бащината сестра' (Петрич), 'брат на съпруга, девер' (Веселие, Стоилово, Бургаско; Пенека, Лозенградско; Странджа),

обръщение към по-голям брат на мъжа (Кавакли, Лозенградско), обръщение към всеки по-възрастен човек у българите християни (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), обръщение на по-млад към по-възрастен (Костурско), **стрѝку** 'чичо' и обръщение към по-малък девер (Батово, Добричко), 'чичо' (Плевня, Драмско), **стрико̀** също (Струга; Приморско, Бургаско), **стрико** 'брат на дядо' (Светлен, Търговищко), **стрѝка** м. 'чичо' (Сухиндол), 'брат на татко' и обръщение на по-млад към по-възрастен (Яновене, Костурско), **стрика̀** м. 'чичо' (Ловеч), **стрѝки** мн. ч. 'чичовци' (Лазарци, Еленско; Ресен, Великотърновско; Голяма Желязна, Ловешко), **стрѝкове** мн. 'чичовци' (Крамолин, Севлиевско), **стрѝци** м. мн. 'девери' в текст от нар. пес.: ... *Ой стрѝци, стрѝци со̀щи и деверe*... (Чепеларе), ... *Стру̀нини стрѝци со̀щи и дѐвре̂*... (Устово, Смолянско), **стрици** м. мн. ч. също (Малко Търново), **стричѐ** м. в текст: *а̀рно, а̀ма нѝгдека како ва̀с чо̀ек несу̀м вѝдел. Ви се молам, стричеле, ако не ми ка̀жиш от ка̀й ме знаиш?* (Прилеп), **стричеи** мн. ч. в нар. пес.: *А Тодора сиротина/ Сираче си останала,../ Стричеи ъ посвършиле* (Миладинови, Бълг. нар. песни 350). – Произв.: *стрѝков* прил. диал., *стрѝкове* субст. прил. мн. ч. 'братовчеди по бащина линия' в текст от нар. пес.: ... *Вземъм тъ, Кольо, вземъм тъ/, нали сме пуста роднина/, татю и титю два брата/, а ний със тебе стрѝкове* (Крамолин, Севлиевско), *стрѝкови* 'домът на семейството на стрико' (Костурско), *стрѝкуви* 'чичови' (Казанлък), *стрикови* 'чичови' (Кривица, Шуменско), субст. прил. мн. ч. 'братовчеди по бащина линия' в текст от нар. пес.: ... *Ний не сме нищо роднина / тате й батита му – два брата/, мама й майка му – стърви/ и ний сме с него стрикови* (Полско Косово, Беленско), *стрикови* мн. ч. в текст: *Сбирайте се стрикови и вие вуйкови, на кръстопът делба делят*... (Ловешко), *стрѝковица* 'жената на стрико' (Ветрище, Шуменско), *стрѝкувицъ* в текст от нар. пес.: *Ази си пла̀чъ и съ кърьъ:/ кътӯ си нѐмам нѝкугу/, ни стрѝнкъ ни стрѝкувицъ*... (Бяла черква, Великотърновско), *стрѝковци* мн. ч. с вероятно знач. 'роднини по бащина линия, в текст от нар. пес.: ... *Нѐмам си нѝде нѝкого / нѐмам си ро̀да нѝкаква/, не ма̀йчен ро̀да, не ба̀щен/ ни стрѝковци*... (Шипково, Троянско), *стрѝкувци* мн. ч. 'братовчеди по бащина линия' в текст от нар. пес.: ... *та̀ти и чѝчу два бра̀тъ,/ ний сме със тебя стрѝкувци* (Ново село, Троянско), *стрѝковче* 'дете на стрина и стрико, братовчед' (Бели Осъм, Ново село, Троянско; Блъсково, Провадийско; Агатово, Севлиевско), *стрѝкувче* 'братовчед' (Козичино, Поморийско), *стрѝкувчи* 'чичово дете' (Бяла черква, Великотърновско), *стрѝчина* 'стрина' (Чепеларе), *стричина̀* 'жена на девер' (Странджа), 'по-голяма етърва' (Стоилово, Бургаско), 'етърва' (Пенека, Лозенградско; Веселие, Бургаско), *стричина* 'леля' в нар. пес.: *Учина, мила стричина,/ ни мъ е майка карала*... (Гоце Делчев), *стричиная* 'чичова жена' (Батово, Добричко), *стричинка* в нар. пес.: *Мари милна стричинко*... (Чокманово, Смолянско), в нар. прик.: ... *какво носиш, стричинку?* (Устово, Смолянско). – Сръб. *стрѝко* 'чичо по бащина линия', струс. **стрыка** 'чичо', укр. диал. *стрик, стрийко, стрико* 'чичо', чеш. диал. (лашско) *stryk* 'брат на бащата', диал. (юизт.) *strýka* също, словаш. *strýko, strik* 'чичо', стпол. *stryk* 'чичо по бащина линия', пол. диал. *stryk, stryjek* също,

словин. *strĭk* 'чичо по бащина линия', горлуж. *tryk* 'чичо', доллуж. *tšyjk* също. – Праслав. **stryjьkъ, *stryjьkā* м., произв. от **stryjь* (вж. *стрий*) с умалителни (хипокористични) наставки **-ьkъ, *-ьk-ā*. *Стрѝко* е от зват. п. на *стрѝка* м. (вж. Вл. Георгиев, БЕз 26/1, 1976, 58–59); *стричѐ* с ударение върху последната сричка е умал.-гальовна форма, вж. Вл. Георгиев, БЕз 20/2–3, 1970, 154–155. – Срв. *стрий, стрѝна*.

стрѝка¹ м., вж. *стрик*.

стрѝка² ж. диал. 'стрина, стринка', **стрика̀** ж. също (Велико Търново). – Образувани като форми за ж.р. по *стрик* (вж.).

стрѝна нар. 'жена на чичо по отношение на братовите му деца; по-възрастна, женена жена', обръщение на по-възрастна жена към по-млад човек или дете, 'жена (селянка)' (Самоков), **стрина̀** 'чичова съпруга' (Говедарци, Самоковско). – Произв.: *стрина̀я* (вж.), *стрѝнин* прил. 'който принадлежи на стрина', *стрѝнини* същ. мн. ч. разг. 'домът и семейството на стрина', *стрѝница* обикн. в зват. *стрѝнице* 'стрино' в нар. песни: *Стрѝно ле, мѝла стрѝнице,/ стрѝнице, попадѝице..., Стрѝнице, мѝла ма̀йчице...* (Голямо Бучино, Пернишко; Граово, Брезнишко; Зимевица, Суходол, Софийско), *стрѝнка* 'стрина, жена на чичо', *стрѝнки* диал. обръщение на стринка към по-млад човек, *стрѝнкъ, стрѝнки* обръщение на стрина към деца (Елена), *стринка̀* 'стрина, жена на чичо' (Горна лука, Монтанско; Милчина лъка, Кулско), *стринка* 'чума' (Вакарелски, Етнография 432), *стрѝнкин* прил. 'стринин', *стрѝнкини* същ. мн. ч. разг. 'домът и семейството на стринка', *стринкови* 'стринкини' (Говедарци, Самоковско), *стрѝнчи* 'стрина' (Върбица, Преславско); МИ *Стриндол*, махала на с. Видрица, Брезнишко. – Срхр. *стрѝна* 'жена на чичо; всяка по-възрастна жена', словен. *strína* 'жена на чичо', *strîna* също, 'всяка по-стара съседка', *strîna* 'по-стара жена', струс. **стрыини** 'жена на чичо', укр. диал. *стрѝйна* 'леля, сестра на бащата; жена на чичо', стчеш. *strýna* също, кашуб. *strĭjna* 'стрина', словин. *strı̂na* 'леля по бащина линия', *strînka* също. – Праслав. **stryjьnā*, субстант. притежателно прил. ж. р. от **stryjь* (вж. *стрий*) и наставка *-ьnā*. Вж. Bezlaj 3, 329. Срв. по-новото образуване *стрѝчина, стричина̀, стричина* (вж. *стрик*). – От старобългарски заето в мегленорум. *strínă* 'леля; обръщение към по-възрастна жена' (E. Scărlătoiu, RomSl 28, 1990, 166).

стрина̀я 'съпруга на брата на бащата, стринка' (Сапарево, Дупнишко), 'по-голяма сестра' (ЮЗ). – Произв.: *стринайка* 'стринка' (Кавакли, Лозенградско). – Чеш. диал. *stryná* 'сестра на бащата', словаш. *stryná* 'жена на чичо'. – Праслав. **stryjьnājā*, образувано от **stryjьnā* (вж. *стрѝна*) и наставка **-jā*. Срв. Bezlaj 3, 329 (без български съответствия). Срв. за образуването диал. *учина̀я, учина̀йка* 'вуйна' и др.

стрѝца 'зълва' (Долно Драглище, Разложко; Банско; Велинград; Розово, Пещерско), 'сестра на съпруг, по-млада от снахата' (Говедарци, Самоковско; Доброславци, Софийско), название, което невеста дава на зълва и на по-млади моми (Банско), **стрѝце** ж. зв. п. обръщение на снаха към зълва (Белица,

Обидим, Елешница, Долно Драглище, Горно Драглище, Кремен, Разложко; Разлог; Банско), обръщение към по-малката сестра на съпруга (Бачево, Разложко), обръщение към жената на шурея (Якоруда, Разложко), 'приятелко, гражданко' (Петрич), **стрице** зв. 'етърво' (Банско), обръщение на снахата към зълва (Мелнишко), **стрици** ж. мн. 'зълви' (Паталеница, Пазарджишко), **стрѝцу** ж. 'обръщение към по-малка зълва' (Банат). – Алегроформа от *сестрѝца* също (вж.).

строг 'който не обича и не допуска шеги, волности, лекомислие; сериозен, сдържан; суров, жесток; взискателен; точно определен, неотменим; (прен.) непретрупан, прост'. – Произв.: *стрѐго*, *стрѐгост*. – От рус. *стро́гий* също, което е по всяка вероятност от пол. *srogi* 'суров, строг, сърдит'. Според Преображенский 2, 384, 399, Ст. Младенов, ЕтР 611, Vasmer, REW 3, 28, сродно с рус. *стерегу́, сто́рож* (вж. *страж*). Machek, ZfslPh 23, 1955, 120, и S. Karaliūnas, Baltistica 4/2, 1968, 267, допускат праслав. **stragъ* (у тях **strogъ*), прасродно с нем. *strack* 'прав, изпънат, стегнат' [срвиснем. *strac (strack)* също, срдолнем. *strak (strack)* 'твърд, корав, изправен; твърдоглав, упорит'], англосакс. *strec*, *stroec* 'твърд, здрав, строг, настоятелен', от ие. **(s)treg-* 'твърд; ставам твърд' (Karaliūnas, цит. съч.). Zubatý, Wurzeln 29, Mühlenbach–Endzelin 3, 1080, и Karaliūnas, цит. съч., привеждат като сродни и лит. *stragùs / stregùs* 'строг, силен, сърдит', *stregti, stregiu* 'втвърдявам се; замръзвам', латв. *streģele* 'ледена висулка' и др. Според Vasmer, цит. съч., обаче това е по-малко вероятно. Срв. още Brückner, SEJP 511, Holub–Kopečný 355, Skok 3, 347, които, като изхождат от пол. *srogi*, свързват с чсл. **срага** ж. 'болест', **срагъ** 'суров, жесток' [Преображенский 2, 384, а след него и Ст. Младенов, ЕтР 611, привеждат стб. (?) **срагъ** 'страшен', което свързват със *страж*], от праслав. **sorg-*, сродно с лит. *sergù, sirgti* 'боледувам', латв. *serga* 'болест', нем. *Sorge*, гот. *sorga* 'грижа, тъга', стирл. *serg* също. Holub–Kopečný 355, и Skok 3, 347, свързват още с нем. *streng* 'строг', англ. *strong* 'силен', които са от назализиран корен **sterg-*.

стрѐга диал., вж. *стръга*.

строй 'група лица, наредени в редица; начин, по който е разположена войскова част; система на държавно или обществено устройство', 'годеж' (Охрид; Дебърско); стб. **строи** 'ред, устройство; порядък; управление' (Супр.). – Произв.: *строевѝк* 'който влиза във военен строй и битки; комуто се предава строево обучение', *строевѝ* 'който непосредствено участвува в подготовката или действията на войската' (рус.), *стрѐен* 'който е сложен телесно добре, висок и прав; който е подреден', *стрѐйност, стрѐйник* 'годежар, сват', *стрѐйница* ж., *стрѐйосам, стрѐйосвам* 'годявам' (Дебърско; Прилеп). – Словен. *strôj* 'машина; състав, структура', струс. **строи** 'ред; управление', рус. *строй* 'строй; режим, система', укр. *стрій* 'строй', муз. 'строй, лад', диал. 'костюм', чеш. *stroj* 'машина', словаш. *stroj* също, пол. *strój* 'разпоредба; облекло'. – Праслав. **strojь*. – Сродно с авест. *urvarō-straya-* 'отрязано от дърво', лат. *stria* 'бразда,

гънка, дипла', *striātus* 'ребрест, с ребра, с процеп'. Вж. Schmidt, Vok. 2, 258, Persson, Beiträge 787, Ст. Младенов, ЕтР 612, Vasmer, REW 3, 29, които свързват и с лит. *straja* 'слама'. Литовската дума обаче вероятно е заемка от немски, вж. Fraenkel, LEW 917. – Срв. *строѝ*.

строп диал. 'таван, таванско помещение', 'празно място между тавана и покрива (и стряхата) на къщата; ред, степен, кат на къща' (Геров), 'комплект дрехи, кат (чифт)' (Дюверну а), 'етаж на къща' (Лозен, Софийско); стб. **стропъ** 'таван, покрив (стряха)' (Супр.). – Срхр. книж. *стро̑п* 'таван' (според Maretić, вж. Skok 3, 347, с това си значение е заемка от руски или чешки), хърв. диал. *strȍp* 'подова настилка', словен. *strȍp* 'таван; покрив; покривно скеле от дъски, подпора на покрив', рус. *строп* 'таван, таванско помещение; покрив', струс. **стропъ** 'покрив', укр. *стрiп*, род. п. *стро́пу* 'покривна настилка; свод', диал. *стрiп, стропа́* (ж.) 'купчина (дърва)', белорус. *строп* 'част от покрив', чеш. *strop*, словаш. *strop*, пол. *strop* 'таван'. – Праслав. **stropъ*. – Сродно със стнорд. *hrōf* 'покрив; заслон, навес', англосакс. *hrōf* 'покрив, корабна горна палуба', англ. *roof* 'покрив', срвиснем. *rōf* 'навес, заслон, сайвант; капак, покривало' (вж. Pokorny 616), а по всяка вероятност и със стирл. *crō* 'оградено място (за вкарване на добитък); навес; обор; колиба', кимр. *craw* 'обор', корн. *crow* също, брет. *kraou* също (Pedersen, Kelt. Gr. 1, 92, Zupitza, IF 13, 51, Trautmann 309, Specht 93, Holthausen, Altwnord EtWb 128, Vasmer, REW 3, 30). – Ие. **k̑rāpo-*. Според Pokorny, цит. съч, келтските форми са сродни с праслав. **kravъ* 'покрив', **kryti, *kryją* 'покривам' от ие. **krəu̯o-*. Според P. Stalmaszczyk–K.T. Witczak, LgB 4, 1995, 226–227, праслав. **stropъ* и **kravъ* със значение 'покрив' са етимологични дублети: **stropъ* е пряк продължител на ие. ***k̑rāpos*, а **kravъ* е заемка от келт. **kra(w)os* < **krahos* (< ие. **k̑rāpos*). Ст. Младенов, ЕтР 613, Zubatý, Wurzeln 23 и сл., Persson, Beiträge 436, Mühlenbach–Endzelin 3, 1081, свързват праслав. **stropъ* с латв. *straps* 'изтегнат, изпънат, напет, изправен' (според Vasmer, REW 3, 30, то е по-скоро заемка от нововиснем. *straff*, срвиснем. *straf*), срвиснем. *straf* 'опънат, стегнат; напет', лит. *stripìnis, strỹpas* 'тояга, сопа', гр. *τράπηξ, τράφηξ* 'кол, дирек; корабна стена, палуба', лит. *stir̃pti, stirpstù* 'израствам; развивам се'. V. Machek, LF 68, 94 и сл., свързва праслав. **stropъ* със стгр. *ὄροφος* 'тръстика', *ὀροφή* 'таван, покрив' от *ἐρέφω* 'покривам (с тръстика)' (от ие. **reph-*, а според Pokorny 853, от ие. **rebh-* 'засводявам; слагам покрив').

строполя̀вам и **стропа̀лям** 'събарям нещо, обикн. с тропот, с шум', св. в. **строполя̀**; **строполя̀свам** също, св. в. **строполя̀сам**; **струполя̀вам** и **струпа̀лям** също, св. в. **струполя̀, струпаля̀** (Геров). – Ст. Младенов, ЕтР 613, смята *строполя̀вам, строполя̀* за звукоподражателни и сравнява с *тро̀пам* (вж.).

строѝ 'правя нещо със строеж; градя, построявам', **стро̀явам** 'поставям в строй', св. в. **строѝ**; стб. **строити, строѭ** (Зогр., Мар., Супр.). – Произв.: *строе́ж* 'правене на постройки, градеж; сграда, която още се строи; устройство', *строи́тел* 'който се занимава със строеж, постройки', *строи́телка* ж.,

стройтелен 'който е предназначен за строеж', *стройтелски* 'който се отнася до строител', *стройтелство* 'правене на постройки; строеж'; *застроя̀, застроя̀вам* и *застрòйвам* 'заемам с постройка известна земна площ', *застроя̀, застрòйвам,* 'слагам застройка на ядене', *застрòя, застрòювам* 'затъкмявам, заприготвям' (Ярлово, Самоковско; Панчев), *застрòйка* 'разбито яйце за подправка на супа', *застройтелен; настроя̀, настроя̀вам* 'строя много', *настрòя, настрòйвам* 'обтягам струни на музикален инструмент, за да се получи определена височина на звука; довеждам в настроение'; *надстроя̀, надстроя̀вам, надстрòйвам* 'строя над друг строеж', *надстрòйка* 'надстроена част на сграда или друга постройка'; *построя̀, построя̀вам, пострòйвам* 'правя постройка, изграждам', воен. 'поставям в строй', *пострòйка* 'сграда, здание', спец. 'изобщо строителна работа', 'строеж на художествено произведение'; *подстрàям* 'направям' (Войняговци, Софийско; Панчев); *престрòйник* диал. 'шетач на сватба'(Геров); *пристроя̀, пристроя̀вам, пристрòйвам* 'строя допълнително към съществуваща сграда', *пристрòйка* 'допълнително построена част от сграда'; *разстрòя, разстрòйвам, разстроя̀вам* 'причинявам разстройство (на стопанство, здраве и пр.); разваллям, нарушавам реда (на войска, музикален инструмент и пр.); докарвам в лошо настроение', *разстрòйство* 'нарушен ред, смущение, бъркотия; заболяване, болезнено състояние'; *устроя̀, устроя̀вам, устрòйвам* 'уреждам, натъкмявам, организирам', *устрòйство* 'начин на направа; конструкция, система', 'начин на наредба, организация', *устрòйствен; благоустрòйствен, благоустрòйство, домостройтел, домостройтелен, домостройтелство, земеустрòйване, земеустрòйствен, земеустроя̀вам се, тросстрой* диал 'камшик с три ремъка' (Геров). – Срхр. *стрòјити, стрòјӣм* 'правя постройка; строя', поставям в строй; щавя', словен. *stróјiti, strójim* 'приготвям; щавя', струс. **строити** 'строя, въздигам, основавам, приготвям', рус. *стрóить, строю́* 'строя; въздигам, основавам', укр. *стрóїти, строю́* 'строя, построявам; настройвам (инструмент), белорус. *стрóiць*, чеш. *strojiti (se), strojím (se)* 'приготвям (се), подготвям (се); обличам (се), гиздя (се), гласи (се)', словаш. *strojit' (sa)* също, пол. *stroić, stroję* 'нагласям (инструмент), настройвам, акордирам, кича', горлуж. *trojić* 'приготвям, въоръжавам', доллуж. *tšojś* също. – Праслав. **strajiti, strają*, деноминативен глагол от праслав. **strajь* (вж. *строй*).

стру̀вам 'имам цена, костувам; влизам в работа; правя, върша, постъпвам; имам значение; (нар.) правя панахида; карам, принуждавам' (Геров), **стру̀вам се** 'изглеждам, виждам се някому някак', **стру̀ва** 'има определена цена, костува', **стру̀ва** и **стру̀ва си** 'заслужава, има смисъл', **стру̀ва ми се** 'мисля, смятам, оставам с впечатление. – Произв.: *стру̀ване* 'народен обичай, при който се канят на трапеза близки, след изминаване на определени дни от смъртта на близък човек (помен, панахида)', *стру̀вка (стру̀фка)* 'трапеза и ядене в къщата на мъртвец' (Кръвеник, Севлиевско). – От *стору̀вам* (вж. *стòрвам*) с изпадане на неудареното *о*.

струг 'машина, стан с колелета за обработване на кръгова форма на въртящо се дърво или метал', диал. 'дълго кацарско ренде за подравняване на

дъги; оберъчка, рукан', 'дърводелско сечиво с две ръчки за гладене с него на нещо; кацарско сечиво като ренде на два крака, за изглаждане с него на дъските, та да се приплатят добре една до друга; направа с колело за изработване на дърво, за дълбане на гаванки и пр.' (Геров). – Произв.: *стругар, стругарлък* (Годечко), *стругарски, стругарство, стругѐвам, стругѐсам, стругѐсвам* (вж.), *стругу̀вам*; *за̀струг* 'дървен съд с плътно прилепнал похлупак' (Банско), 'дървена гаванка с похлупак за носене на сол или ядене по къра' (Странджа), в *заструг-захлупици* (Чешнегирово, Пловдивско). – Срхр. *стру̂г*, стсрб. **стрѫгъ**, словен. *strûg*, рус. *струг*, укр. *струг*, белорус. *струг*, струс. **стрѹгъ**, чеш. *struh*, пол. *strug*. – Праслав. **strugъ*, поствербално образуване от **strugāti* (вж. *стру̀гам*), свързано чрез редуване на коренната гласна със **strъgāti* (вж. *стъ̀ржа*). Сродно с латв. *strûgaîns* 'на ивици', гр. *στρεύγομαι* 'крея, линея', стисл. *strjūka* 'гладя; изтривам', нем. *streicheln*. – От ие. **streug/ *stroug-*, с формант *-g-*, от **ster-* (с формант *-n-* срв. *стру̀на*). – Вж. Vasmer, REW 3, 30–31, Brückner, SEJP 3, 520, Skok 3, 349, Трубачев, Рем. терм. 154, Фасмер–Трубачев 3, 782. – Заето в алб. *struk*, *strug* (Селищев, Слав. нас. 172, Meyer, EtWb 395), рум. *strung*, *strug* (Mihăilă 55), унг. *eszterga* (G. Mihăilă, StSlav 12, 1966, 263, Цонев, История 2, 168, 65).

стру̀га, вж. *стръга*.

стру̀гам 'стържа' (Кюстендилско), **стру̀гна** 'стъргна' (Геров). – Произв.: *стру̀гало* и *стругало* 'сечиво, с което се стържат нощви' (Геров), *стругар* (вж. *стругар*[2]). – Срхр. *стру́гати*, словен. *strúgati*, чеш. *strouhati*, пол. *strugać*, горлуж. *truhać*, доллуж. *tšugaš* 'стържа'. – Праслав. **strugāti*, образувано от основа **strug-*, от ие. *streug-*, с разширение *g* от **streu-*. – Сродно с латв. *strûgaîns*, гр. *στρεύγομαι*, стисл. *strjūka*, нем. *streicheln* (вж. под *струг*[1]). – Вж. Miklosich, EtWb 327, Holub–Kopečný 355, Brückner, SEJP 520, Ст. Младенов, ЕтР 615, Trautmann 288, Walde–Pokorny 2, 628, Tiktin 1520, Skok 3, 349. – Срв. *струг*.

стругар[1], вж. *струг*.

стругар[2] диал. 'момче, което е отишло на сватбата, без да е близко на сватбарите'. – Вероятно произв. от *стру̀гам* (вж.), с първоначално знач. 'човек, който остъргва остатъци от ядене оттук и оттам'.

стру̀гнувам се 'затичвам се, хуквам', св. в. **стру̀гна се** (Банско). – Произв.: *стругнал* таен папукчийски говор 'побягнал' (ЮЗ). – Може би от един произход със *стръкна се*, със същото значение (вж.). Замяната на *к* с *г* би била обаче трудно обяснима, освен ако не се допусне семантично влияние на *стру̀гам*.

стругѐсвам 'работя на струг' и нар. **стругѐсувам** 'изработвам нещо на струг', св. в. **стругѐсам** (Геров), **стругѐсвъм** също (Кръвеник, Севлиевско). – Отименно образуване от *струг* (вж.), с наставка *-ос-* по образец на гръцки глаголи, проникнали в българския език с аористната си сигматична основа. Типът на *-ос-* често заменя изконната славянска наставка *-ова-* при образуването на деноминативни глаголи, срв. *стругѐвам*, *стругу̀вам* под *струг*.

стругу̀чкам 'стържа' (Самоков), 'свиря на лъков инструмент' (Самоков). – Вероятно от *стру̀гам* 'стържа' (вж.), с експресивна наставка -*учкам*, срв. *кла̀тя* : *клату̀цам* : *клату̀чкам; скриб(т)я̀* : *скрибу̀цам* : *скрибу̀чкам*.

стру̀дна 'трудна, тежка, непразна жена' (Геров). – С префиксация от *тру̀дна* със същото значение; образувано както *стѐлна* '(за крава) бременна' от *телѐ* (вж.), *скѝтна* '(за котка) бременна'.

струенѝк 'ситно, гъсто сито' (Ихтиманско). – Вероятно от **струненѝк*, вариант на *стру̀нeник* (вж. *стру̀на*), с дисимилаторно изпадане на първото *н*.

стру̀жа[1] диал. 'стържа', **стру̀жем** също (Кюстендилско; Самоков), **струже** (Кумановско). – Произв.: *стружа̀лькя* 'дъсчица за изравняване на пълна крина със зърнени храни' (Ново село, Видинско), *стружнѝца* 'широко дърводелско длето' (Твардица, в Молдавия); *изстру̀жувум* 'подострям молив' (Кукуш), 'изглаждам дъска' (Кукуш). – Вариант на *стру̀гам* 'стържа' (вж.).

стру̀жа[2] 'изработвам, източвам нещо на струг, стругосвам' (Геров). – Отименно образуване от *струг* (вж.).

стружѝчка 'малка плочка от камък' (Банско). – Вероятно произв. от *стру̀жа*[1] (вж.)

стру̀жка[1] 'метлическо или дървено късче, получено като отпадък при работа на струг'. – От рус. *стру́жка* също, произв. от *строга́ть*, *стружи́ть* (вж. *стържа*).

стру̀жка[2] диал. 'огрибка' (Геров), 'специален уред за изстъргване на тестото от нощвите' (Кичевско), 'огрибка за стъргане на нощви' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Тетовско). – Произв. от *стру̀жа*[1] (вж.).

стру̀жна диал. 'дъскорезница' (З. Сребров), **стру̀жня** 'направа на вода, в която трият, режат дъски, талпи, бичкия' (Геров), 'дъскорезница на водна сила'. – Произв. от *стру̀жа*[1] (вж.).

струк 'стрък, стебло' (Геров). – Вариант на *стрък* (вж.), с диал. *у* на мястото на ъ, стб. **ѫ**.

стру̀ка, обикн. в мн. ч. **стру̀кье** 'дървета отпред на конска каруца, между които влиза конят, за да бъде впрегнат' (Ново село, Видинско), **стру̀ки** 'процеп на волска кола, шейна' (Уши, Краище, Кюстендилско). – Вероятно във връзка със *струк* (вж.).

стру̀ма 'увеличение на щитовидната жлеза, гуша'. – Дума от международната културна лексика, от научнолат. *struma* 'скрофули, гуша'.

стру̀мба 'китка цветя' (Странджа), 'четири повесма обработен коноп' (Странджа). – От нгр. диал. **στρούμπα*, възникнало по нгр. диал. *στρουμπί* 'възел', вж. Chr. T z i t z i l i s, Балк. езикозн. 26/1, 1983, 67.

стру̀на 'жица, която се обтяга на музикален инструмент, за да се издава определен тон; косъм от конска опашка или грива', 'грива на кон или муле' (Лилково, Ситово, Пловдивско),'мека фабрична прежда' (Широколъшки район), **струна̀** диал. 'нишка, жица, тел или тетива, изопната на свирня, на лък; косъм от конска опашка, от грива, примка' (Геров). – Произв.: *стру̀нск* 'сито от косми на конска опашка или грива' (Смолско, Пирдопско), *стру̀няк* 'струнка' (Геров), *стру̀нен* 'който е снабден със струни; който е съставен от струнни инструменти; направен от конски струни или козина', 'козиняв' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), в съчет. *стру̀нен по̀яс* 'пояс с нишки от конски косми, които го държат изпънат' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско), *стру̀ньсн* 'направен от кози косми' (Софийско), *стру̀нян* диал. 'козиняв; направен от струни, примки' (Геров), *стру̀нсник* диал. 'сито от косми от конска опашка' (Панчев 299, под *стру̀нка*), *стру̀неница* 'струнена торба', *струни̇̀ца* умал. (Геров), *стру̀нка* умал. (Геров), диал. 'сито за брашно от конски косми', 'косъм от конска опашка или грива' (Смолско, Пирдопско), 'сито' (Твардица, в Молдавия), таен майсторски говор 'торба' (Кривопаланско), 'решето за брашно с копринено сито' (Кръвеник, Севлиевско), 'рядко сито за брашно' (Енина, Казанлъшко), 'сито' (Съчанли, Гюмюрджинско), *стру̀няник* 'сито от косми от конска опашка' (Геров), *стру̀няница* 'струнена торба, чувал' (Геров), *стру̀нянче* умал. (Геров), *стру̀няче* умал. (Геров); ЛИ *Стру̀на;* стб. **строүна** (Син. пс.). – Срхр. *стр̏на,* словен. *strúna*, рус. *струна́,* струс. **строүна**, укр. *струна́,* чеш. *struna,* словаш. *struna*, пол. *struna*, горлуж. *truna*, доллуж. *šuna*. – Праслав. **strunā,* което според Р. Брандт, РФВ 24, 183, е от изходно **streugnā*, реконструкция, критикувана от Vasmer, REW 3, 31–32, според когото от **strugsnā*, тъй като в друг случай *g* би се запазило. Няма основания да се приеме и предположението на K. Štrekelj, AfslPh 28, 494–496, за изходна основа **stroupnā.* – Според Skok 3, 350-351, праславянската реконструкция възлиза към ие. **strou-*, от **st(e)reu*, разширено с формант *-n-*, от изходно **ster-*, от един произход със *стрела̀* (вж.), *строя̀* (вж.). – Вж. и Miklosich, EtWb 326–327, Holub–Kopečný 356, Brückner, SEJP 521 (където е отбелязано, че пол. *struna* често погрешно се изписва *strôna* под влияние на нем. *Saite* и *Seite*), Walde–Pokorny 2, 637. – Заето в рум. *strúnă* (Цонев, История 2, 101, Rosetti, Influenţa 41), алб. *strúnë* (Meyer, Neugr. Stud. 2, 60).

струнк 'машина струг' (Банат). – От рум. *strung* също, заето от бълг. *струг* (вж. *струг*).

струп[1] 'кора от презряла гнойна пъпка по тялото или от зараснала рана, Crusta' (Велес, Габрово), 'засъхнала кора гной и кръв на цирей или на рана' (Геров), в съчет. *сладък струп* 'вид кожно възпаление, екзема с подмокряне на раната, Eczema madidans' (Архив Цончев), 'суха кора на рана' (Чешнегирово, Пловдивско), **сруп** 'коричка на рана' (Хасково), 'кора' (Дервент, Дедеагачко), 'пришка' (Съчанли, Гюмюрджинско); стб. **строүпъ** 'рана, язва, струпей' (Мар., Зогр., Супр.). – Произв.: *стру̀пка* 'засъхнала кора гной и кръв на цирей или на рана' (Геров), *струпкавица* 'екзема, Eczema' (Архив Цон-

чев), *струпниче*, в съчет. *питомно струпниче* 'раст. жълта мъртва коприва, Lamium galeobdolon' (Великотърновско), *струпя̀сам, струпя̀свам* нар. 'покривам се със струпеи', *струпѐсвам са* и *струпѐсувам са* също (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *стру̀пяв* 'който има струпеи'. – Срхр. *стру̑п*, словен. *strûp*, рус. *струп*, струс. **стрѹпъ**, укр. *струп*, чеш. *strup*, пол. *strup*, доллуж. *tšup*. – Праслав. **strupъ*. – Обикновено се сравнява със ствиснем. *strûben*, срвиснем. *strûben*, долнем. *strûf*, стсакс. *strûf*, срв. Ильинский, РФВ 69, 12–23. От друга страна, според Solmsen, KZ 37, 600, Specht, KZ 68, 123, е възможна връзка с гр. *ῥύπος, ῥύπον* 'кал, нечистотия', *ῥυπάω*, което позволява да се реконструира ие. **reup-*. На базата на предположението за **s*-mobile в **srupъ* V. Machek, Slavia 16, 190, LF 68, 100, сравнява с лит. *raũpas* 'едра шарка', *raũpsas* 'проказа', латв. *raupa* 'настръхнала от студ кожа' и реконструира ие. **reup-*. Според Vasmer, REW 3, 32 родството със стнорд. *hriúfr* 'груб, неравен; прокажен', *houfa* 'кел; краста', ствиснем. *houf* също, е малко вероятно (от своя страна тези думи са свързани с лит. *kraupùs* 'неравен, грапав', латв. *kraũpa* 'кел; краста', рус. *крупа́* 'булгур; грис'). Vasmer, цит. съч., смята за погрешна реконструкцията на Р. Брандт, РФВ 18, 7, **sъtrǫpъ*, която представя друга степен на коренната гласна в **trępъ-* (в рус. *тря́пка* 'парцал'). Ст. Младенов, ЕтР 613, извежда от ие. **srou-* разширено с формант *-p-*. Вж. и Miklosich, EtWb 327, Holub–Kopečný 356, Brückner, SEJP 521, KZ 42, 365, St. Mladenov, AfslPh 36, 128–129. – Заето в алб. *strup* (Десницкая 15). – Срв. *стру̀пей¹*, *струпя̀свам*.

струп² 'огнище на самоков, в което се топи руда, та се вади желязо' (Геров). – Неясно.

струпа̀лям, вж. *стропоя̀вам*.

стру̀пей¹ 'суха кора на рана; твърда кора при някои кожни заболявания, лишей', в съчет. *сла̀дък стру̀пей* 'корички, които излизат по главите на малки деца и не болят' (Геров). – Произв.: *стру̀пейче* умал. (Панчев). – От *струп¹* (вж.), разширено с наставка *-ей*, праслав. *-ьjь*. За праслав. наст. *-ьjь* вж. Sławski, SPS 1, 83.

стру̀пей² 'едно растение, което варят, та пият за кел' (Геров). – Вероятно от *стру̀пей¹* (вж.), с често срещано при лекарствени растения метонимично прехвърляне на страданието върху растението, което го лекува.

струпоя̀вам и **струпа̀лям** 'събарям нещо с шум, с тропот', св. в. **струпоя̀, струпаля̀,** вж. *стропоя̀вам*.

стру̀фка, вж. *стру̀вам*.

струщу̀въм 'унищожавам физически, побеждавам', св. в. **стру̀щим** (Ново село, Видинско), вж. *сутру̀щвам*.

стру̀я 'тънък напрегнат поток от течност'; **строуа** (Супр.).– Произв.: *стру̀ен* 'който тече бързо и на струи', *струи (се)* 'тече във вид на струя, лее се, шурти', *струйст* 'който е на струи', *стру̀йност; застру̀я, застру̀явам* 'за-

вирам, зашумявам' (СЗ); *бистростру̀сн, бързостру̀сн.* – Срхр. *стру́я,* словен. *strȗja,* рус. *струя́,* срус. струꙗ. – Праслав. диал. **struja.* – Сродно с лит. *straujà,* 'порой; струя', латв. *straujа* 'течение'. – Ие. **sreu-.* – Вж. Miklosich, EtWb 318, Holub – Kopečný 258, 351, Brückner, SEJP 385, 520, 521, Trautmann 279, Vasmer, REW 3, 32–33, Ст. Младенов, ЕтР 613, Walde – Pokorny 2, 703, Skok 3, 349–350. – Срв. от същия произход *о̀стров.*

стръв[1] 'месо или нещо друго, поставено за примамка; ябълка, шекер, нахут и други сухи неща за проядка' (Геров), **штѐрф** 'стръв, нещо за ядене, сложено за примамка на дивеч' (Смолянско), **штърф** също (Смолянско). – Произв.: *стръвен* (вж.), *стървѝло* 'стръв' (Геров), *стръвльо* 'лакомник за хубаво ядене', *стръвла* ж., *стръвнѝ* 'лакомства', *стръвнѝк* 'който е настървен към нещо', в съчет.: *стръвнѝк човек* 'мъж, настървен за нещо, лаком, зъл' (Геров), *стръвнѝца* 'жена, настървена за нещо, лакома', в съчет. *мѐчка стръвнѝца* 'мечка, която се е настървила на месо', *штревнѝца* 'мечка стръвница, която налита на човек' (Странджа), *стръвнѝче* 'раст. миши уши, Hieracium pilosella' (Панчев), *стръвнѝшки* 'алчен, злобен', *стръвност, стръволъѝна* 'бонбони, фъстъци, сладки или нещо друго апетитно за хапване' (Самоков), *стръволѝнка* 'месо, сирене и други блажни, ала сухи ястия' (Геров), *стръвост* 'лакомия, лакомство, ненаситност' (Геров), *стръвя̀* 'със стръв примамвам животно да дойде при мен, мамя' (Геров), 'настървявам' (Й. Груев), 'изпущам' (Пирот; Архив Геров), 'разсипвам' (Пирот; Архив Геров), *стъ̀рве* 'ям лакомства; ям скришно нещо хубаво', *щѐрвем* 'свиквам някого редовно да му давам лакомства' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *щервѐ̨* 'настървявам добитък към дадена храна' (Странджа), *щърво̀вам* 'търся вкусни неща за ядене' (Павелско, Асеновградско); *застървя̀* (Геров), *застървя̀вам* (Геров), *застървям* (Геров); *настървя̀ (се)* (Геров), *настървя̀вам (се), настървя̀ам са* 'пристрастявам се към нещо' (Кръвеник, Севлиевско), *настръвувам се* 'настървявам се' (Самоков), *настрву̀вам (са)* също (Смолско, Пирдопско), *настр̥̀ва (са)*, в текст: *Настрви са биволицата, па сѐ ф кукуруза тича* (Смолско, Пирдопско), *нащервя̀вам* 'изтървавам добитък да вкуси веднъж от някоя нива и вече мъчно го опазвам' (Странджа), *нащървуам са* '(за човек или добитък) пристрастявам се към вкусна храна' (Чешнегирово, Пловдивско). – Срхр. *ст̑рв,* словен. *stȓv,* срус. стьрвь, рус. чсл. стьрвь, пол. *ścierw,* горлуж., доллуж. *ścerb.* – Праслав. **stьrvь.* – Дума с неустановена етимология. Според А. Потебня, РФВ 4, 212, и Преображенский 2, 383, може би във връзка със срвнснем. *sterben* 'умирам' и гр. *στερεός* 'твърд'. Други свързват с латв. *stêrdêt* 'изсъхвам, гния', норв. диал. *stor* 'гниене', *stora, storna* 'гния, развалям се', лат. *stercus* 'екскременти', авест. *star* 'изцапвам се, прегрешавам', стперс. *strav* 'изцапвам се' (срв. Persson, Beiträge 458, Ст. Младенов, ЕтР 613, Skok 3, 351). За други етимологии вж. Vasmer, REW 3, 12. – Заето в рум. *stîrv* 'мърша, труп, нещо лошо' (Цонев, История 2, 86, Rosetti, Influenţa 44, 65), алб. *stervít* 'наставлявам, тренирам, упражнявам, приучвам' (Ст. Младенов, ГСУ-ИФФ, 23/8, 1927, 15).

стръв² 'вид риба в Охридското езеро' (Архив Геров), 'риба стръвка' (Геров), **стрв** 'вид риба, по-малка от половин килограм' (ЮЗ). – Произв.: *стръвка* 'особена пъстърва по водите на Западна Македония' (Геров). – Неясно. Може би от един произход с *пъстърва* (вж.), при което би могло да се предполага евентуално изпадане на *па-* от **пастърва*, преосмислено като представка.

стръвен 'алчен, ненаситен; озлобен', 'лаком' (Якоруда), **стрвен** също (Кюстендилско), **стръвинь** също (Кукуш), **щервен** 'настървен' (Странджа). – Произв. от *стръв¹* (вж.).

стръвно 'стръмно' (Якоруда), **стрвно** 'място около бряг' (Болетин, Реканско). – Произв.: *стръвнинà* 'стръмнина' (Геров). – От *стръмно, стръмнинà* (вж. *стръмен¹*), с *в* от *м* в съгласкова група *мн*. – Заето в алб. *stërvin* 'стръмнина', *stërvinë* (Селищев, Слав. нас. 139, 325).

стръга 'междина, процеп, пролука' (Долен, Момчилградско; Старцево, Маданско), 'струпеи по уста на току-що отбито от майка му яре или агне' (Средногорци, Маданско), 'голяма кошара за дойни овце' (Павелско, Яврово, Добралък, Асеновградско; Старцево, Маданско), **стръга** и **стрàга, стрỳга** диал. 'проход на кошара за овце, през който пропущат овцете една по една, за да ги доят или броят; пътека, по която овце влизат в кошара и излизат от нея; пътека в гора, по която диви зверове са привикнали да минават; проход за минаване в заградено място', **стрàга** 'временна ограда на полето от дълги греди – за добитък' (Ботевградско), 'разширение между предните горни зъби' (Кюстендилско), 'тясно място в кошара или на изхода на ограда, през което се пропускат овцете преди доене' (ЮЗ), **стрòга** 'проход на кошара за овце, през който пропущат овцете една по една, за да ги доят или броят; пътека, по която овцете влизат в кошара и излизат от нея; пътека в гора, по която диви зверове са привикнали да минават; проход за минаване в заградено място' (Галичник, Дебърско), 'междина между два кола на плет, на стена' (Родопите), **стръгъ** 'междина в егрек, където минават овцете за доене' (Тръстеник, Плевенско). – Произв.: *стргалиа* 'човек, който е с много остри и редки зъби' (Доброславци, Софийско). – Еднакви със *стърга* (вж.). Срв. рум. *strúngă* 'кошара за доене, с тесен изход за отделните овце; тесен проход, теснина, цепнатина; теснина между средните резци', алб. *shtrúngë* 'отделение в кошара, където се доят кози; помещение за доене', нгр. *στρούγγα* 'кошара, оградено място; овчарска кошара', срхр. *стрỳга* 'малка кошара, в която се вкарват овцете и се доят', 'голяма кошара за 300–400 овце' (Черна гора), 'кошара с порутен плет; дупка, отвор в ограда; вход на кошара за овце; тесен проход в кошара, където преминават овцете при доене; път в планина през пролом, по който може да се премине поединично; отвор за изкарване на овцете; голяма врата, през която се излиза от двора навън; тясно място в кошара, към което се подкарва дребен добитък за доене', стсрьб. стрѫга, словаш. *strunga* 'преграда с кошара; помещение за доене на овци, с тесни изходи', унг. *esztrenga* 'овчарска кошара', пол. *strąnga* също, укр. *струнга* също. Вероятно ранна заемка в южнославянски

от субстрата. Срв. Ив. Дуриданов, БЕз 18/4–5, 1968, 404 и сл. Според него „предвид румънското *strúngă* и алб. *shtrúngë*" „може да се приеме утвърденото схващане, че е налице реликт от изчезналия дакийски език" – **strunga* (от ие. **stroŋgā*), със съответствие латв. *strūoga* 'междина, тясно пространство между две сгради или между две гори'. Според Miklosich, EtWb 326, славянските форми са заети от румънски, а румънската – от алб. *shtrúngë*, което свързва с алб. *shtrëngoj* 'натискам, притискам'. Meyer, EtWb 418, не приема това обяснение, смята алб. *shtrëngoj* за заето от лат. *stringere* 'стягам, затягам', алб. *shtrúngë* за неясно. Jokl, Studien 89, приема схващането на Miklosich, цит. съч., и смята за възможно алб. *shtrúngë* да е прасродно с лат. *stringo* 'стягам, затягам' (< от **strengo*) и със стгр. *στραγγός* 'извит', *στραγγεύω* 'въртя' и т.н. Според Ст. Младенов ЕтР 615, във връзка със стб. **стрѫгѫ** 'пазя' (покрай **стрѣгѫ**), рус. *стерегу* и т.н. (което е неприемливо). – Вж. и Е. Çabej, Stud. fil. 20(3)/1, 1966, 43–45 (и литературата там). – Срв. *стърга*.

стръга̀ч 'насекомо сечко или рогач' (Ботевград). – Произв. от **стръгам*, вж. *стръгвам*.

стръгвам диал. 'малко или от време на време стържа', св. в. **стръгна**. – Вторично образувани глаголи от нефиксирано писмено **стръгам*, успореден диалектен вариант на *стържа* (вж.).

стрък¹ 'вейка, клонка, чепка; стъбло, израстък' (Геров), 'корен от цвете или зеленчук' (Странджа), **срък** 'клонка, израстък' (Съчанли, Гюмюрджинско), **стро̀к** 'чиле, прежда' (Петково, Ардинско), 'корен със стъбълце, стрък' (Смолянско, Ардинско), **стъркове** мн. ч., **стръци** мн. ч., **сро̀кье** мн. ч. (Жерновница, Реканско). – Произв.: *стръкче* умал., *сръкче* умал. (Съчанли, Гюмюрджинско), *сръчлѐ* 'стръкче цвете' (Странджа); *еднострък* (Геров), в съчет. *еднострък мъх* 'обикновен мъх, Polytrichum commune', *едностръка тинтява* 'тинтява, Gentiana pneumonafhe', *самострък* 'раст. Monotropa hypopitys', *самостръче* 'раст. Veronica orchidea'. – Срхр. *стру̑к*, словен. *stròk*, рус. *струк*, словаш. *struk*, пол. *strąk*, горлуж. *truk*, доллуж. *tšuk*. – Праслав. **strąkъ*. – Вж. Miklosich, EtWb 326, E. Berneker, KZ 42, 365, Holub–Kopečný 355–356, V. Machek, LF 41–43, 68, 100, Ив. Леков, Slavia 13, 414, Skok 3, 350. – Според Brückner, SEJP 518, от назализиран вариант на *strok-* в рус. *строка́* (вж. *строка́* I у Vasmer, REW 3, 29). Ст. Младенов, ЕтР 614, извежда от праслав. **stron-k-*, разширение на ие. **ster-*, и сравнява с нем. *Strunk* 'стъбло; пън', което според Vasmer, REW 3, 31, е неудовлетворително (срв. и Горяев 350, Преображенский 2, 402, А. Потебня, РФВ 2, 1879, 16). Вж. и Г. Т. Риков, Stud. etym. Brun. 1, 2000, 352–353 (за германско-славянска изоглоса **stronko-* и т. н.)

стрък² 'вертикалните дървета на домашния стан' (Гълъбово, Пловдивско), **стръка** 'двете дървета на кола, между които се впряга кон; двете дървета на шейна от плъзите до хомота, които служат вместо процеп; отвесните пръчки, които държат двете кръстовища и около които стои преждата; ред'

(Геров), 'дървени върлини на каруца, между които се впряга' (Кръвеник, Севлиевско), **стръки** събир., **стъркѝ** 'двете дървета на каруцата, между които се впряга конят' (Троян), иронично название на слаби крака (Троян), **стръкве** събир. 'част от юзда: дълги ремъци за управление, закачени за мундщука' (Банат). – Вероятно във връзка със *стърчà* (вж.). Срв. обаче и *стрък*[1].

стръкна се 'спусна се, затърча се' (Геров). – Вероятно във връзка с *търчà* 'тичам' (вж.). Срв. *стру̀гна се* (вж. под *стру̀гнувам се* 'затичвам се, хуквам').

стръм рядко 'стръмнина' (Вазов); стб. **стрымь** (Супр.).– Произв.: *стръмен* (вж. *стръмен*[1]), *стръмоль* (вж.). – Срхр. *стр̏м* 'стръмен', словен. *strm* също, рус. диал. *стрёмый* 'ловък, чевръст', чеш. *strmý* 'стръмен', словаш. *strmý* също. – Праслав. **strьmъ*. – Вероятно сродно с лит. диал. *pastramẽnо* 'изплашил се', латв. *stramenes* 'мочурлива равна ливада' (Trautmann 290), гр. *στερεός* 'твърд', *στέριφος* също, нем. *stramm* 'опънат, стегнат', диал. *bestremmen*, от ие. **ster*, вж. Skok 3, 346, Machek, Recherches 44, LF 68, 100, търси родство с лит. *remti, remiù* и с лит. *trìmti, trimù*. – Вж. и Miklosich, EtWb 325, Holub–Kopečný 354, Brückner, SEJP 519, Ст. Младенов, ЕтР 612, 614, Walde–Pokorny 2, 628, Vasmer, REW 3, 25, под *стремгла́в*. – Заето в алб. *strem* (Десницкая 11).

стръме и **стръмен** диал. 'стреме' (Геров). – Варианти на *стре̂ме* и *стре̂мен* (*стре̂ме*), с диал. *ъ* вм. *е* (от стб. **ь**, праслав. *ь* в праславянските форми **strьmę*, **strьmenь*, вж. под *стре̂ме*).

стръмен[1] 'който остро, с голям наклон се спуща надолу или издига нагоре', **сръмен** (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *стръмнинà* 'стръмно място; качество на стръмен', *стръмнинкà* умал., *стръмничък* умал., *стръмнѝшка* 'стръмнина' (Яврово, Добралък, Асеновградско), *стръмнѝще, стръмност, стръмнотà*. – Срхр. *стр̏мен* 'стръмен', рус. диал. *стрёмный* 'ловък, чевръст'. – Праслав. диал. **strьmьnъ*, произв. от **strьmъ*, вж. *стръм*. – Заето в рум. *strămínă*, 'стръмнина' (Цонев, История, 2, 39, Lacea, JIRSpr 5, 1898, 135). – Срв. *стръмоль*.

стръмен[2] диал. 'стреме', вж. *стръме*.

Стръмец име на вятър, който духа откъм с. Калище (Стружко), име на вятър, който духа откъм с. Лин (Стружко), име на западен вятър, който духа през лятото и носи свежина (Стружко). – Вероятно във връзка със *стръмен*[1] (вж.), с оглед на топографските особености на местността.

стръмнѝца, в съчет. *ме̂чка стръмнѝца* 'мечка, която яде месо и напада хора' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – От *стръвнѝца* (срв. съчет. *ме̂чка стръвнѝца*), произв. от *стръвен* (вж.), с асимилаторна промяна *вн* > *мн*.

стръмоль 'стръмнина, спусък надолу' (Якоруда), **стърмоль** 'стръмно място със сипеи' (Годечко). – Произв.: *стрмолѝя* 'планинска страна с голям наклон' (Кичевско), *стармулàк* 'стръмно място' (Славеино, Виево, Кутела,

Смолянско; Средногорци, Маданско; Петково, Загражден, Ардинско). – Произв. от *стръм* (вж.), от изходно **стръмул*, с наставка *-ул*, както напр. в *крѝвул* (вж.), със свръхстарателно *о* в неударено положение.

стрън ж. 'стърнище' (Бариево, Софийско), 'стъбло на жито' (Троян), 'обратна страна на класа на снопа, която е рязана от стърнището' (Енина, Казанлъшко), **стрънтъ̀** членув. (Кръвеник, Севлиевско), **стрънуѐ** мн. ч. 'стърчащи, отрязани житни стебла на стърнище' (Кръвеник, Севлиевско), **стръни** мн. ч. 'житни стебла'. – Произв.: *стърнишка* 'стърнище' (Съчанли, Гюмюрджинско), *стърнѝщу* 'стърнище' (Банат), *стрньище* (Винце, Кумановско), *стрнище* 'пожъната нива' (Тръстеник, Плевенско), *стрношина* 'черно грозде, което расте по присоите' (Тиквеш). – Срхр. *стр̑н*, словен. *stŕn*, рус. *стернь*, пол. *ścierń*, горлуж., доллуж. *sćerń*. – Праслав. **sьrnь*, свързвано обикновено с **tьrnъ* (вж. *трън*), от ие. **(s)ter-*. Вж. Miklosich, EtWb 322, Ст. Младенов, ЕтР 616. Свързва се и с гр. *στερεός* 'твърд', вж. Преображенский 2, 385, Skok 3, 347. – Вж. и Holub–Kopečný 355, 259, Brückner, SEJP 529, Walde–Pokorny 2, 631, 633, 641, Vasmer, REW 3, 14, Фасмер–Трубачев 3, 759.

стръфел, обикн. в мн. ч. **стръфеле** 'рядка, мръсна и разчорлена коса' (Тръстеник, Плевенско). – Неясно.

стръ̀хна 'вдигам се, изправям се, щръквам, наежвам се, настръхвам' (Геров). – Произв.: *застръ̀хвам* (Геров); *настръ̀хна*, *настръ̀хвам*. – Срхр. *стр̀шити, стр̀ши̑м* 'наежвам', словен. *sŕšiti, sȓšim* също, рус. *сёрхнуть, сёрхну* 'изтръпвам, губя чувствителност'. – Праслав. диал. **sьršiti* (от по-ранно **sьrhiti*), св. в. **sьrhnǫti*, деноминативен глагол от **sьrhъ* (запазено напр. в словен. *sȓh* 'тръпка'), сродно с праслав. **sьrstь* (запазено напр. в чеш. *srst* 'козина, вълна', рус. *шерсть* също, вж. напр. Vasmer, REW 3, 393). – Вж. Miklosich, EtWb 293, Holub–Kopečný 348, Brückner, SEJP 490, Walde–Pokorny 1, 427, Trautmann 305, Schmidt, KZ 32, 388, Pedersen, IF 5, 76, Skok 3, 322.

стръ̀чка 'църкало от бъз, бъзгалка' (Геров). – Неясно.

стря̀ха и **стреха̀** диал. 'завършек на покрив, който излиза навън от стените; покрив на сграда; (прен.) дом, подслон', 'малък покрив над нещо, за да го пази от лошо време, заслон, навес' (Геров), в съчет. *под стряхата* 'нужник' (Вакарелски, Етнография 443), **стря̀а** (Шумнене, Тетевенско), **стрѐа** (Ихтиманско; Сапарево, Дупнишко; Ружинци, Белоградчишко), **стреа̀** (Банско), 'отворено откъм двора покрито пространство, което се намира винаги на главното лице на къщата' (Софийско), **стрия̀** 'стряха' (Суворово, в Украйна); стб. **стрѣха** 'покрив' (Супр.). – Произв.: *стрѐше* ср. р. 'необитаема къща, почнала да се събаря' (Банско), *стрѐшина* 'стряха' (Ихтиманско, Ботевградско), 'навес, подслон' (Смолско, Пирдопско), *стрѐшинъ* 'стряха' (Кулско), *стрьѐшина* 'сайвант' (Тетевенско), *стрѐшки* мн. ч. в текст: *Кой та напа̀да, юначе,/ в ра̀нян бусѝляк да лижѝш/ пуд момски стрѐшки да сидиш* (Смолян-

ско), *стрѐшна* 'част от покрива под стряхата' (Суворово, в Украйна), *стрешна* (Охрид; Архив Л. Каравелов 1964, 667), *стрѐшник* 'навес' (Вердикал, Софийско), *стрешник* също (Сулица, Старозагорско); *подстря̀ха* 'място около къща покрай стената под стряхата' (Геров), *пудстрѐшник* 'тъмна задна стая за складиране на дрехи и храни, килер' (Жеравна, Котленско), *пусрѐшник* също (Котел), *посрѐшник* 'летва, която се прикова към коловете на плета; тънка напречна греда на покрив или на ограда' (Банско), *посрѐшници* мн. ч. 'греди, с които се подпира покрив на порта' (Банско). – Срхр. *стре̏ха* 'завършек на покрив, който излиза навън от стените', словен. *stréha* 'покрив; хамутчийско покривало', рус. *стреха́* 'покрив; сламен покрив; издадената напред част от покрива', струс. **стрѣха**, укр. *стрíха* също, белорус. *страха́*, чеш. *střecha* 'покрив', словаш. *strecha* също, пол. *strzecha* също, стпол. и кашуб. 'колиба, подслон', горлуж. *třěcha*, долнолуж. *tšěcha, sćěcha* 'навес, козирка'. – Праслав. **strěxā* (< **straisā*). – Вероятно сродно с праслав. **strajь* (вж. *строй*), вж. Brückner, SEJP 522, Holub–Kopečný 356, Vasmer, REW 3, 26. Вж. и J. Otrębski, Сб. Балан, 332–333, според когото **strajiti* се е използвало с първоначално значение 'поставям (строя) покрив' и постепенно е развило по-общото значение 'строя (изобщо)'. Смята, че първоначалното значение на **strěxā* (**strai-sā*) е било 'постелка, покривало'. Според Fraenkel, LEW 921, 916, Vaillant, Grammaire compareé 4, 663, Machek 585, сродно с лит. *stríegti, striẽgti* 'покривам (покрив) със слама', *striẽgė* 'покривно покритие със слама', както и със *straĩgas* 'дълга пръчка в ограда' от ие. **s(t)roįHg-sā*, вж. Bezlaj 3, 326. J. Otrębski, цит. съч., обаче смята лит. *stríegti* за резултат от контаминация между **strei-tēi* (от него **strajь*) и **steg-tēi* 'покривам, поставям покрив' (сродно с лит. *stógas* 'покрив'). Bezlaj, цит. съч., допуска също образуване със слав. **-xā* от ие. **strē-, *ster(H)-* 'разстилам, простирам, разпръсвам' [като привежда словен. *zastréti* 'помрачавам (се), потъмнявам', *nastréti* 'покривам' от **-sterti, *-stьrq* (вж. *простѝрам*)], както смятат Koštiál, AslPh 37, 1920, 397, и Ст. Младенов, ЕтР 614. Според Vasmer, цит. съч., възстановяването на праслав. **ster-sā* е неоснователно, а сравняването с ие. **ster-* проблематично. Несигурно според Vasmer, цит. съч., и Bezlaj, цит. съч., е и извеждането от ие. **k̑rēdsā* и свързването с гр. *κρησφύγετον* 'подслон, убежище', гот. *hrōt* 'стряха' от K. Oštir, AfslPh 36, 1916, 441. Други опити за тълкуване вж. у Vasmer, цит. съч. – За значението на *стрѐше* вж. R. Bernard, Изсл. Романски 1960, 367. – Заето в нгр. *ἀστριάχα, ἀστράχα* 'издадена напред част от покрива', *(ὀ)στρέχα* (Епир и Пелопонес), арум. *streáhă* 'издадена напред част от покрив', рум. *streașină* 'стряха' (Papahagi 980, R. Bernard, цит. съч.), алб. *stréhë* 'издадена напред част от покрив; покрив', *stréhë, stréjë, strē* 'приют, убежище, подслон', *shtréhë, shtrē* 'капчук' (срв. Meyer, EtWb 394), унг. *eszterha* 'издадена напред част от покрив; покрив; таван' (Kniezsa 1/1, 169–170).

сту̏бел 'широк издълбан дънер на дърво, през който изтича водата на извор или кладенец; кладенец с такова приспособление; кладенец с корито за поене на добитък', 'широк дънер, през който протича вода на извор' (Стубел,

Монтанско), 'издълбано дърво, поставено върху извор, за да тече през него водата' (Искрец, Софийско; Ботевград), 'кладенче, извиращо от дърво' (Бояна, Горна баня, Софийско), 'кладенец в стъбло' (Сеславци, Софийско), 'кладенец с вкопана коруба вместо зид' (Смолско, Пирдопско), 'кладенец, иззидан отвътре с камъни, а при възможност укрепен и с хралупат дънер' (В а к а р е л - с к и , Етнография 267), 'полско кладенче' (Горна баня, Софийско), 'кладенче' (Софийско), 'циментиран кладенец' (Ябланица, Ловешко), 'извор в блатлива влажна почва, чиято вода трябва да се изолира с дървен дънер' (Габровско), 'закрит извор с чучурче' (Долно Тлъмино, Босилиградско), 'кошер за пчели, издълбан в дърво' (Малък Преславец, Тутраканско), 'кошер от кух дънер, покрит отгоре с дъска или керемида' (Силистренско), 'пчелен кошер' (Попина, Силистренско; гребенски говор), 'качка, кофа' (Габровско), **стубел** 'кухо дърво; издълбан дънер на дърво' (Смядово, Шуменско), 'късо кухо дърво (при извор), за да не се мърси водата' (Пирдопско), 'извор, който изтича от дървесен дънер (случайно попаднал или сложен от хора)' (Габровско), 'малък извор, каптиран в дървена чешма (чучур)' (Говедарци, Самоковско), **сту̀биль** 'дълбок кладенец' (Еленско); **стубѐль**, мн. ч. **стубелѐ**, и **скубѐль**, мн. ч. **скубелѐ**, 'долна част на сноп' (Банат); **сту̀бяль** 'улей' (Олшанка, в Украйна), **стубол** 'извор, ограден с външната част на гнило дърво' (Брезнишко, Трънско, Царибродско), **сту̀бъл** 'кладенче' (Бракница, Поповско), **сту̀бла** ж. нар. 'плитък кладенец със стубел', диал. 'широк кух, издълбан дънер от дъб или бук, поставен на извор (за да тече през него водата) или на устието на кладенец (за да се налива от него вода)' (Геров), 'издълбан дънер, в който е хваната водата на извор като в резервоар' (Ботевградско), 'дънер, поставен на извор' (Севлиевско), 'извор в издълбано голямо дърво' (Портитовци, Монтанско), 'извор, който изтича от дървесен дънер (случайно попаднал или сложен от хора)' (Лома, Габровско), 'извор, който тече през дънера на старо прерязано дърво, чиято вътрешност е или изгнила, или издълбана' (Румянцево, Луковитско), 'плитък кладенец с дървена ограда' (Стубел, Монтанско), 'кладенец' (Шумнене, Тетевенско), диал. 'капан, който представя цилиндрична или полуцилиндрична хралупа или дъсчен улей, през който може да мине лисица; вид клопка' (В а к а р е л с к и , Етнография 163, 164), **сту̀блъ** 'кухо дърво, поставено в средата на извор, за да се събира в него вода' (Бериево, Севлиевско), 'кладенец в тресавище, чиято вода се изолира чрез дървен резервоар' (Кръвеник, Севлиевско), 'кладенец' (Млечево, Севлиевско), 'извор в блатлива местност, чиято вода е изолирана с кух цилиндър от ствол на дърво' (Троянско), **стубла̀** 'изворче изпод дърво' (Тишевица, Врачанско), **стубла** 'изворче, приспособено за кладенче' (Драгана, Ловешко), 'кладенец, извор, при който водата изтича от широк кух дънер (от голямо дърво)' (Дърманци, Врачанско), 'съоръжение за лов от рода на клопките' (Етнография 2, 61), **сту̀бли** мн. ч. 'кухи дънерни кошерища' (В а к а р е л с к и , Етнография 156), **стубли** мн. ч. 'каменни пръстени за облицовка на кладенци' (Етнография 2,124), 'пчелни кошери, направени от издълбани дънери' (СИ); СелИ: *Стубел*, село в Мон-

танско; МИ: *Стỳбелъ*, равна местност в Ломско, заета от ниви, където преди е имало дебели дървета, *Стỳблата*, местност в Ломско, заета от водни градини и ниви, из които има кладенци; многочислени микрохидроними (кладенчета и др.), *Стỳбел*, извор в Панагюрско, *Стỳбела*, извор и тресавище в Габровско, извор в коруба на вековен дъб в Панагюрско, *Стỳбла*, кладенец в Севлиевско и мн. др. – Произв.: *стỳбелче* 'чучурче, чешмица' (Стражица, Горнооряховско), *стỳблена* прил. в съчет. *стỳблена пѐчка* 'кръгла печка за отопление' (Брусен, Тетевенско), *стỳблица* нар. 'стубел', диал. 'стубел, стубла; дървена чучурка на извор; дървено корито при кладенец, при извор за поене на добитък' (Геров), 'извор с дървено корито' (Китино, Омуртагско), 'извор, на който водата е изведена през дънер на дърво' (Присойна, Омуртагско), 'извор със сложено буково дърво, през което тече водата' (Преколница, Кюстендилско), 'кладенец във върба' (Банище, Брезнишко), 'кладенче' (Радомир), *стỳблицъ* 'дълбок кладенец' (Еленско), *стублица* 'извор, който е изграден от камъни с малък отвор, от който водата се черпи с чаша' (Гюешево, Кюстендилско), 'кошерище без пчели' (Въбел, Плевенско), *стỳбълиц* 'дълбок кладенец' (Мерданя, Великотърновско). – Срхр. *стубал* 'коруба на дъб, служеща за улей на кладенец', *стубла* 'кухо дънерно кошерище', *стỹбао*, стсръб. **стоубль** 'извор', словен. *stúblo* 'тръба, улей, изработен от ствол на дърво', укр. диал. *стýбла* 'старо корито на река с дълбоки блатисти ями; заблатени извори при тресавище; блатисто място, обрасло с трева и тръстика; тинесто блато', чеш. *stbel* 'извор'. – Праслав. **stubьlъ, *stubьlь, *stubьlā, *stubьla*. – Сродно с латв. *stauben(i)s* 'дънер на дърво; дърво, което е без връх', лит. *staubūnas* 'дръжка, стъбло, статуя'. – Ие. **(s)teu-b(h)-* 'удрям, блъскам, тласкам; тояга, прът; пън, дънер'. Срв. от същия ие. кор. с друга отгласна степен словен. *stebẽr* 'колона, дирек', хърв. *stübar* 'дърво, дънер' (< праслав. **stъbъrъ*) и сродните лит. *stùburas*, (изт.), *stũburas* 'гръбначен стълб; греда за сушене при пещ', лит. диал. *stùbras* 'дънер на дърво', латв. *stuburs* 'дънер на дърво; дирек; стара употребена метла', *stubs* 'останал край от нещо отчупено; употребена, изтъркана метла; (прил.) къс, тъп', латв. *stublājs* 'корен, стъбло от житни растения', както и стнорд. (стисл.) *stubbr* 'ствол на дърво', *stubbi* 'дънер на дърво', англосакс. *stybb* 'дънер на дърво', срвиснем. *stubbe* 'пън, дънер'. Срв. Pokorny 1034, Vasmer, REW 3, 33, Fraenkel, LEW 928, Bezlaj 3, 314. За значението 'долна част на сноп' на банатските форми *стубѐль* и *скубѐль* срв. пол. диал. *knowie* 'долна част на сноп', което е във връзка с *kien*, gen. *kna* 'отсечен дънер' (вж. В. Будзишевска, ЕзЛит 33/6, 1978, 113).

стуглица 'кладенче в дънера на дърво' (Полски Тръмбеш, Великотърновско; ДА). – Срв. срхр. *стỹга* 'дървен съд, каца (за държане на зърнени храни)', *стỳглина* 'дебело кухо дърво = *стỳблина* (вж. *стỳбел*), рус. *Стугна* РИ, струс. **Стугна**. Би могло да се предположи, че *стуглица* е получено в резултат на комбинаторна промяна от *стублица* (вж. *стỳбел*), но е много вероятно да е произв. от праслав. **stug-*, от същия ие. корен като в *стỳбел* (вж.), но с различно ие. разширение (*-g-*), и да е сродно със ствиснем., срвиснем.

stoc 'пръчка, тояга, дървесен ствол', англосакс. *stocc* 'пръчка, ствол, пън, дънер', стисл. *stokkr* 'дървесен ствол, кол, дирек, пън', за които вж. Pokorny 1033. – Vasmer, REW 3, 33, свързва рус. РИ *Стугна* с рус. *сту́гнуть* 'мръзна' и *сты́гнуть* 'охладявам, изстудявам', пол. *stygnąć* също, сродни с лит. *stúkti*, *stúksti* 'стоя изправен, ставам твърд', все от същата ие. основа, но с различен развой на значението, вж. Pokorny, цит. съч. – Срв. Skok 3, 352, който обяснява срхр. *сту̏глина* като контаминация от *сту̏га* и *сту̏блина*.

студ 'състояние на ниска температура на въздуха; време на най-голямо понижение на температурата във въздуха'; стб. **стоудъ** (Супр.). – Произв.: *студе̑н* 'който е с ниска температура', прен. 'равнодушен, безстрастен', *студен* таен зидарски говор 'камък' (Кривопаланско), *студена* таен зидарски говор 'змия' (Шлегово, Кратовско), *студена* таен зидарски говор 'вода' (Кривопаланско), *студени* таен зидарски говор 'клинци' (Кривопаланско; Шлегово, Кратовско), *студени̑йо* 'северен студен вятър' (Преколница, Кюстендилско), *студена̀к*, диал. 'студен, коравосърдечен човек', *Студена̀к* име на студен северен вятър (Девинско; Хасковско; Н. Ковачев, Трудове ВТУКМ 10/1, 1974, 28), *Студене̑ц* име на вятър, веещ през пролетта (Павликенско; Н. Ковачев, пак там), *студенци* таен зидарски говор 'клинци' (Кривопаланско), *студене̑я* 'изпитвам студ; мръзна; постепенно ми спада температурата', *студени̑ло* диал. 'студ или нещо много студено', *Студени̑к* име на вятър, идващ през есента от северозапад (Харманлийско; Н. Ковачев, пак там), *студенина̀* 'студ, мраз', *студе̑ница* 'студен извор' (Ксантийско), *студени̑ца*, обикн. в мн. ч. *студени̑ци* диал. 'студени тръпки по тялото, мразници, морници', *студеница* 'название на почва' (Дорково, Велинградско), *студьъни̑цъ* 'насекомо, което живее в студени изворни води' (Кръвеник, Севлиевско), *студени̑чев* и *студени̑чев* 'възстуден, усоен' (Дорково, Ракитово, Костандово, Велинградско), *Студе̑нко* име на северозападен студен вятър (Белоградчишко, Монтанско, Пернишко, Радомирско; Н. Ковачев, пак там), *студеня̀к* 'човек със студено сърце' (Банско), '(пренебр.) студено жилище; студен северен вятър' (Кюстендилско), *Студеня̀к* има на северен вятър (Бистрица, Софийско; Косово, Церовица, Леска, Кюстендилско; Босилеградско; Н. Ковачев, Трудове ВПИКМ 5/2, 1968, 32), *студли̑в* 'който болезнено понася студ, зиморничав; който докарва студ', *студови̑т* 'студен, мразовит', *студя̀* 'правя нещо да стане студено; изстудявам', *студи̑* 'студено е' (Кюстендилско), *студу̀вам* 'намирам се на студено, измъчвам се от студ, стина, мръзна'; *достуди̑ ми* 'стане ми студено' (Злогош, Кюстендилско); *застуди̑ (се), застудя̀вам (се)* 'става студено', *застуде̑ва* 'застудява, става студено (за времето)' (Самоков); *изстудя̀, изстудя̀вам* 'правя нещо да изстине, да стане студено', *изстудителен* (1874, П. Н. Гюзелев); *настудя̀ се, настудя̀вам се* 'стоя на студено или леко облечен, та се разтрепервам и после не мога да се стопля', *настуду̀вам се* 'студувам много'; *остудя̀, остудя̀вам* 'правя нещо топло да стане студено; изстудявам, разхлаждам', *остудъну̀въ същ, остудъне̑с същ* 'изстудява се, охлажда се' (Ново село, Видинско); *пристуди̑, пристудя̀ва* 'става студено' (Панчев); *простудя̀, простудя̀вам* 'оставям няко-

го или нещо да настине, да хване простуда', *простỳда* 'болезнено състояние на организма, причинено от студ; настинка'; *разстудя̀, разстудя̀вам* 'наливам студена вода в гореща, та да стане хладка', *разстỳдка* 'студена вода, която се излива в топла за разстудяване' (Геров); *Студовѐй* име на студен зимен вятър (Ловешко; Н. Ковачев, Трудове ВТУКМ 10/1, 1974, 28); *студоустòйчив, студоустойчѝвост, студенокръвен.* – Срхр. *стȳд* 'студ', словен. *stȗd* 'отвращение', рус. *стýда* 'студ', диал. *студь* също, чеш. *stud* 'срам', словаш. *stud* също. – Праслав. **studъ*. – Според Torp 495, E. Berneker, IF 10, 154, сродно с гот. *stautan* 'блъскам, тласкам', стинд. *tudáti, tundate* 'блъска, тласка, жили', лат. *tundō, tutudī* 'бия, удрям', алб. *shtynj* 'блъскам'. Според Ст. Младенов, ЕтР 614, Hofmann, GrEtWb 324, и Zubatý, Wurzeln 25, с разширение **-d-* от ие. **steu-*, срв. стгр. *στόω* 'правя твърд' и бълг. *стѝна*.

студенѐц диал. 'кладенец; извор със студена вода'; стб. **стоудєньць** (Мар., Асем.). – Срв. срхр. *студѐнац* 'извор', словен. *studénec* също, рус. *студенéц* 'извор, кладенец', укр. *студнѝця* също, белорус. *студзень* също, чеш. *studna, studně* също, пол. *studnia* също, горлуж. *studnja* също, доллуж. *studńa* също. – Произв. от **studъ* (вж. *студ*), вж. Vasmer, REW 3, 29.

студѐнт 'лице, което следва във висше учебно заведение' (1863, Т. Хрулев, Краткий речник). – Произв.: *студентин* (1875, в. Знание), *студѐнтка* ж., *студѐнтски* прил., *студѐнтство* 'съвкупност от всички студенти; годините, през които някой е студент', *студѐнтствувам* 'уча, прекарвам като студент', *студенчески* остар. (1881, сп. Наука) (от рус. *студéнческий*). – От рус. *студéнт*, което според Vasmer, REW 3, 34, е през пол. *student* или нем. *Student* от лат. *studens*, в род. п. *studentis*, прич. от *studēre* 'работя усърдно, старая се; уча, изучавам', а според Преображенский 2, 406, направо от латински.

ступ 'пчелен кошер' (Ново село, Видинско; Банат), 'мястото, където се стича и изстива разтопената руда' (Самоковско), диал. 'дъно на пещ, пепелище (за претопяване на рудоносен пясък)' (Вакарелски, Етнография 372), диал. 'корубеста желязна плоча, поставена на дъното на пещта, за да се събира в нея разтопено желязо'. – От рум. *stup* 'естествена хралупа (заслон, прикритие) от кух дънер или направена като кош от сплетена слама, пръчки; кошер; пчелен рой', което в DLR 10/5, 1994, 1820–1821, се сравнява с нгр. *στύλος* 'дънер, пън; тояга, пръчка; дръжка; стъбло', сродно с бълг. *стỳбел* (вж.). Срв. арум. *stup* 'кошер; рой, рояк', което Papahagi 986, извежда от лат. *stupus* (?), а то от гр. *στύπος* 'пън, дънер'.

стъблò и **стеблò** 'част от тялото на растение, което се намира между корена и горните разклонения или цвета, класа и под.', 'клон на растение, вейка, гранка; ствол' (Геров), **стъблò** 'част от наковалня' (Махалата, Плевенско), 'обеци (монета, окачена на конец или на металическа кукичка)' (Градец, Котленско), 'обеци (златна или сребърна монета), носени от невестите и годеницsmåците като подарък от годеника по време на годежа' (Котленско), **стъъблò**

'стъбло на слънчоглед' (Борима, Орешак, Троянско; Енина, Борущица, Казанлъшко), **стебло̀** 'клон на дърво' (Горни Лозен, Софийско), 'част от бубината на делкото' (Слатина, Ловешко), **стѐбло** 'клон на дърво' (Преколница, Цървен дол, Кюстендилско), 'стъбло на картофи' (Сапарево, Дупнишко), **стъ̀бел** 'стъбло; част от клон между две стави, между две колена като на лозовите пръчки, на тръстиката и проч.' (Геров), 'равната част от коленце до коленце на някоя пръчица, както е напр. у лозовата пръчица' (Ботевград), 'вътрешното на царевичен кочан' (Трънчовица, Никополско), **стъ̀бъл** 'стъбло на растение' (Бадевци, Еленско; Мерданя, Великотърновско), 'царевично стъбло от плода надолу' (Бадевци, Еленско), **стъ̀мбел** 'стъбло' (Дивдядово, Шуменско), 'стъбло на боб' (Неново, Провадийско), **съ̀бел** (вж.), **стъ̀бла** 'клон на дърво' (Куфалово, Солунско). – Произв.: *стебла̀то* с вероятно знач. 'разклонено' в текст: *Над кладенеца има̀ло стебла̀то дърво* (Долни Романци, Брезнишко), *стъ̀блен* прил., *стъ̀блена* в съчет. *стъ̀блена решетка* 'раст. Carlina vulgaris' (БотР 126, 518), *стеблѐнце* 'млада издънка направо от стеблото на дърво' (Горно Лисино, Босилеградско), *стебленце* в нар. пес.: *Мъгличка ми се замъгли/ край оревово стебленце/ и на стебленцеременче*... (Ощава, Санданско), *стъ̀блест* 'който има много стъбла; който има голямо стъбло', *стѐблес* '(за дърво) който има здрава, голяма средна част', в ж. р. *стѐблеста* (Ръждавица, Кюстендилско), *стѐблесто* в съчет. *стѐблесто др̥во* 'разклонено дърво' (Сапарево, Дупнишко), *стъбли̇̀ст* 'който има много стъбла', *стъбля̀* 'пущам стъбла' (Геров), *стебля̀* също (Геров), *стъбълцѐ* умал., *стебълцѐ* 'клонче' (Геров), *стебълца̀* умал. диал. 'клонки (стилизирана украса на надгробен паметник)'; *растеблил* 'разклонил се, пуснал клони' (Ветрен, Кюстендилско); *високостѐблен* и *високостъ̀блен*, *нискостѐблен*. – Срхр. *стȁбло* 'стъбло, ствол', сръб. чслав. **стьбло**, **стьбль** м. също, хърв. остар. *cablo*, диал. (чак.) *stablȍ*, словен. *stéblo* ср. 'стъбло', диал. 'зеле; слама; ствол', *steblȍ* ср. също, *stebȅl* ж., рус. *стѐбель* м. 'стъбло', *стебло́* 'дръжка на нещо; дръжка, кол, сърцевина на нещо', струс. **стьбло**, **стьбль** 'стъбло', укр. *стѐбель, стебло́* 'стъбло; дръжка; куко стъбло, цев', белор. *сцябло́* 'стъбло', чеш. *stéblo* също, стчеш. *stblo*, диал. *zblo*, словаш. *stebló* също, пол. *ździebło, źdźbło* също, долнолуж. *spło*, диал. *zbło* 'стъбло на житно растение или трева', полаб. *stablü*. – Праслав. **stьbla, *stьblь*. – Сродно с лит. *stìbliai* м. мн. 'голи (без листа) клони', *stìbilas, stìbiras* 'стъбло; дръжка; кочан; пън', *stìbis* 'membrum virile', латв. *stibis* 'малка суха пръчка', *stiba* '(голяма) пръчка', стгр. *στίβος* 'утъпкана пътека, следа', *στιβάς, -άδος* 'постеля от слама или плява', стинд. *stibhi-* 'метличина; снопче класове; китка (цветя), кичур (коса)', срв. и стинд. *sthí-ti-* 'стоене; стоянка; неподвижност', *sthi-tá-* 'стоящ', лат. *sti-pula* 'стъбло, сламка' от същия ие. корен, но с други разширения и образуване; с друга отгласна степен: лит. *stíebas* 'стъбло, сламка; кол, стълб; мачта', латв. *stiebrs* 'стъбло; тръстика; куко стъбло, цев', *stiebs* 'висок дървесен ствол', лит. *stáibis* 'подбедрица', стгр. гл. *στεί-βω* 'тъпча, газя; ходя'; срв. и лат. *stī-pes* 'ствол; стълб; кол; пръчка' с друго консонантно разширение на корена. – Ие. **stī̆b(h)-, *stē̆ib(h)-, *stōib(h)-*. Вж. Zubatý,

Wurzeln 19, Trautmann 287, Pokorny 1015, Vasmer, REW 3, 7, Fraenkel, LEW 903–904, Откупщиков 180. Според Bezlaj 3, 314, от словообразувателна гледна точка праслав. **stьbla*, **stьblь* са субстантивирани прилагателни (по произход причастни форми) от незапазен глагол **stьbe/o-* 'издигам (се), възвисявам (се), стърча; ставам твърд; стоя изпънат, изправен' = латв. *stibt, stiebu* 'омайвам, замайвам, упоявам' и лит. *stýbti, stybstù* 'протягам се, изпъвам се нагоре; раста на височина' (покрай *stypti* също, *stìpti, stimpù* 'втвърдявам се'. Вж. още Pokorny 1016, Fraenkel, LEW 903). – *Стъмбел* е с вторична назализация, а *стъбла* е вероятно по мн. ч. **стъбли* от *стъбел* м. – Заето в рум. *stéblă, stiblă* 'стъбло'.

стъгда̀ 'широко равно място между къщите в град или село; площад, мегдан'; стб. **стьгна** 'улица; зала, вестибюл' (Зогр., Асем., Мар., Супр.), **стьгда** 'улица' (Супр.). – Словен. *stegnê* 'път, по който минава добитък, обикновено между две огради', струс. **стьгна**, рус. *стóгна* 'площад, улица', стпол. *ściegna* 'кръстопът', пол. диал. *ściegna* 'изкарване на (добитък); мера, пасище'. – Праслав. **stьgnā* и **stьgā*, сродни със *стѝгам* (вж.). – Сродно с латв. *stiga* 'пътека; път за пешеходци', ствиснем. *stëg* също, гот. *staiga* 'път', ствиснем. *steiga* 'пътека', стгр. *στίχος* 'ред', алб. *shtek* 'пътека'. – Вж. Meillet, Études étym 1902–1905, 446, H. Pedersen, KZ 38, 322, A. Brückner, AfslPh 12, 498, Trautmann 286, Walde–Pokorny 614–615, Ст. Младенов, ЕтР 615, Vasmer, REW 3, 17, Pokorny 1017–1018.

стъжен диал. 'мярка за дължина (три аршина, около два метра)' (Геров), вж. *съжен*.

стъкло̀ 'прозрачно, твърдо и чупливо вещество, приготвяно от пясък; съд, направен от стъкло, шише; тънка стъклена плоча за прозорци', мн. ч. **стъкла̀**, диал. 'очила', **цъкло̀** 'стъкло' (Войнягово, Карловско; Ново село, Видинско); стб. **стькльница** 'стакан, съд, чаша' (Зогр., Мар., Асем., Супр.). – Произв.: *стъкла̀р* 'който продава или изработва стъклени изделия', *стъкла̀рин* също, *стъкларѝя* 'стъклени изделия, предмети', *стъкла̀рница* 'магазин за стъклени и порцеланови изделия', *стъкла̀рски* 'който се отнася до стъклар; който е предназначен за стъклария', *стъкла̀рство* 'поминък на стъклар', *стъклен* 'който е направен от стъкло', *цъклин* 'стъклен' (Войнягово, Карловско), *стъклѐнен* 'стъклен' (Банат), *стъкленѝца* 'стъклен съд, шише', *стъклѐницъ* 'зеница' (Дервент, Дедеагачко), *стъклѐнка* 'шише, буркан' (Банат), *стъклѐнче* 'шишенце; ракиена чашка' (Банат), *цъклѐнцъ* 'шишенце' (Ново село, Видинско), *стъкълцѐ* умал.; *устъкля̀ се* 'стана като стъкло, изцъкля се' (Велико Търново; Панчев); *стъкловѝден, стъклопѝс, цъклин-за̀р* 'вид рафинирана захар на едри кристали, небет-шекер' (Войнягово, Карловско). – Срхр. *ста̀кло, скло̏, цкло̏* 'стъкло', словен. *steklò* също, рус. *стекло́* също, диал. *скло* също, струс. **стькло** 'стъкло; съд', укр. *скло* 'стъкло', белорус. *шкло* също, стчеш. *sklo* също, чеш. *sklo* също, словаш. *sklo* също, пол. *szkło* също, горлуж. *škla* 'паница, чиния', доллуж. *škla* също. – Праслав. **stьkla*,

заето от гот. *stikls* 'бокал, чаша', вж. Miklosich, EtWb 328, Brückner, SEJP 549, Stender-Petersen, Lehnwortkunde 397 и сл., Kiparsky, Die gemeinslav. Lehnwörter 209 и сл., Ст. Младенов, ЕтР 615, Vasmer REW 3, 9, Machek 546, Skok 3, 325–326. – Заето в рум. *isticlă* 'стъкло; ламбено шише; бутилка' (Цонев, История 2, 61, Rosetti, Influenţa 41).

стълб 'висок цилиндричен труп от дърво, метал, бетон и пр., който се забива в земята за закачане на нещо; (прен.) опора, подкрепа', мн. ч. **стълбове**, диал. 'клон на растение, вейка, гранка, стъбло; греда от покривна конструкция', в съчет. *гръбна̀чен стълб* '(анат.) гръбнак', **стълбе** мн. ч. 'клони' (Кралево, Търговищко);чсл. **стлъпъ** 'колона' (Miklosich, Lex. Psl 884). – Произв. *стълбе́ц* 'стълб; колона от редове, цифри', диал. 'кол, дирек на плет, на стобор; дърво, което се поставя отстрани в стола на кола, за да крепи ритлите, товара (климия)', *Стълбци* мн. ч. в съчет. *Три Стълбци* 'Три Светители (празник на 30 януари)' (Геров), *Стобци* мн. ч. в съчет. *Три Стобци* също (Геров), *стълбче*, *стълбьъл* 'стъбло на житно растение' (Борущица, Казанлъшко); *стълбови́ден, стълбообра̀зен, стълбообра̀зно*. – Срхр. *сту̑б* 'колона; стълб, дирек', словен. *stólb* 'кол, дирек; прът, върлина; колона; подпорен стълб', рус. *столб* 'колона, подпорен стълб', диал. *сто́лоб*, струс. **стълпъ**, укр. *стовб*, белорус. *стоўб*. – Праслав. **stьlbъ*. – Сродно с лит. *stul̃bas* 'дирек, кол; изправен прът, върлина; стълб, колона, дирек', латв. *stulbs* 'подпорен дирек, стълб; (анат.) пищял, прасец', стнорд. *stolpi* 'стълб', с друга степен на коренната гласна лит. *stalbúotis* 'спирам се; успокоявам (се)', латв. *stilbs* 'предлакътник; подбедрица'. – Ие. **stl̥-bo-* покрай **stel-b-*, от кор. **stel-* 'поставям; стоя неподвижен; колона; ствол, пън'. – Вж. Miklosich, EtWb 321, Trautmann 290, Ст. Младенов, ЕтР 615, Pokorny 1019–1020, Vasmer, REW 3, 18, Fraenkel, LEW 930, 893, Bezlaj 3, 320. – Срв. *стъ̀лба, стълп*.

стъ̀лба 'подвижно приспособление за изкачване и слизане с прикрепени на две дървета или въжета напречни ленти', разг. 'стъпало на стълби', 'направа със стъпала за изкачване; стъпка, стъпало на стълба; стълп; стълб, клон' (Геров), 'неподвижна стълба на къща' (Туховища, Гоцеделчевско; Цветино, Велинградско), 'подвижна дървена стълба; неподвижна стълба на къща' (Горно Драглище, Долно Драглище, Разложко), 'подвижна дървена стълба; стълбище (на къща)' (Равногор, Пещерско; Мулдова, Асеновградско), 'дървена стълба' (Добруджа), 'стъпала (в къщи)' (Бериево, Севлиевско), 'стъпало на дърво' (Горни Лозен, Софийско), 'стълба в изба, мазе' (Суворово, в Украйна), **стълбъ** 'подвижна дървена стълба; неподвижна стълба на къща' (Якоруда, Разложко), 'дървена стълба' (Слатина, Ловешко), **стълби** мн. ч. 'приспособление от неподвижно наредени по наклон стъпала за качване и слизане', 'стълби, направени от две успоредни дървета, между които са засвредлени напречни клинове или пък са наковани напречни дръвчета за стъпала' (Вакарелски, Етнография 278), 'стълбище' (Козаново, Асеновградско), 'стръкове' в текст: *Ъ̀ршта пу̀шва мно̀гу стълби* (Кондорби, Костурско), **сто̀льба** (Смолянско, Асеновградско, Девинско, Ардинско), 'неподвижна стълба на къща; подвижна

дървена стълба' (Костандово, Велинградско), 'стълбище' (Ракитово, Велинградско), 'разстоянието между клоните на стъблото при боровете, чрез което се измерва възрастта им' (Ореше, Гоцеделчевско), **стòльби** 'стъпала на къщна стълба' (Ракитово, Велинградско), **стъ̀ба** 'стълба' (Благоевградско, Разложко); чсл. **стлъба** 'стълба; подвижна стълба; стъпалце' (Miklosich, Lex. PSl 884). – Произв.: *стълбица* умал. 'редица от последователни степени на нещо; скàла', в съчет. *нòтна стълбица*, *стълбица* с вероятно знач. 'стръкче, клонче' в нар. пес.: *От чепни ми стълбица / през лице да го махнам / ой не било бусилек*,... (Давидково, Ардинско), 'вид брана – рамка от четвъртито сковани или сглобени дървета' (Вакарелски, Етнография 104), *стълбичка* умал., 'вид шарка от бяла козина по средата на конски колан' (Самоков), диал. 'вид орнаменти на мутафчийски тъкани', *стълбичка* 'дървен уред, единият край на който завършва с два зъбеца, служи за оправяне на дъги в бъчварството' (Кюлевча, Шуменско), *стъльбичка* 'чаталесто клонче с череши' (Баничан, Гоцеделчевско), *стъльбѝчка* също (Горноселци, Гоцеделчевско), *стълбище* 'част от сграда, в която се намират стълбите; стълба на сграда; широки, обикновено каменни стълби в подножие на паметник и под.', *стълбка* 'стълб, стълба, клон, стълбец, стъбло' (Геров). – Срхр. *стȕба* 'стълба', хърв. диал. *stelba*, словен. *stólba* 'стъпало', мн. ч. *stólbe* 'стълба', укр. *стóвба* 'част от плуг; част от рало; корен на дърво, растящ вертикално в земята'. – Праслав. **stьlbā* покрай **stьlbъ* (вж. *стълб*). – Срв. *слъба*, *стълб*, *стълп*, *сълба*.

стълп, мн. ч. **стъ̀лпове** 'стълб', остар. 'кула', диал. 'издялано дърво за подпора, стълбец, дирек; висока каменна сграда за стража, кула; стъпка, стъпало на стълба', 'част на рало' (Етнография 2, 18), 'колонка, която държи покрива на терасата' (Попина, Силистренско), **стъ̀п** 'стълб, дирек' (Тръстеник, Плевенско), диал. **стап** 'тояга, пръчка, сопа' (Геров); стб. **стлъпъ** 'стълб; кула' (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **стлъпьникъ** (Асем., Остром., Слепч. ап.), **стлъпотворениѥ** (Супр.). – Произв.: *стълпец* умал., *стълпец* 'част на рало' (Етнография 2, 18), *стàпец* умал. диал. (Геров), *стълпник* 'отшелник, който е живял на стълп, на кула в пост и молитва', *Стлъпник* диал. име на Св. Симеон = Св. Симеон Стлъпник и народен празник, посветен на Св. Симеон Стлъпник, който се чества на 1 септември, *стълпче* умал., *стàпче* умал. диал. (Геров); *стълпотворèние*, обикн. в съчет. *вавилòнско стълпотворèние* библ. 'строене на вавилонската кула', прен. 'бъркотия, неразбория, объркване; разноезичие'. – Срхр. *stȗp* 'стълб, колона', словен. *stólp* 'прът, кол; опорен дирек; колона', рус. *столп* 'колона, подпорен стълб, дирек', укр. *стовп* също, белорус. *стоўп* също, чеш. *sloup* 'стълб', стчеш. *stlúp, slúp*, диал. *slp, stúp*, словаш. *stĺp* също, пол. *słup* също, глуж. *stołp*, длуж. *słup*, полаб. *staub* 'престол в олтар'. – Праслав. **stьlpъ*. – Сродно с лит. *stul̃pas* 'дирек, кол; изправен прът; стълб, колона, дирек', латв. *stùlps* 'подпорен дирек, стълб; (анат.) прасец, пищял'. – Ие. **stl̥-po-* (редуцирана степен от **stel-p-*) покрай **stl̥-bo-* (вж. *стълб*), с друго консонантно разширение (*-p-*) на ие. корен **stel-*. Вж. Miklosich, EtWb 321, Trautmann 290, Ст. Младенов, ЕтР 615, Pokorny 1020, Vasmer, REW 3,

18, F r a e n k e l , LEW 931, B e z l a j 3, 320. – Формата *стап* е с диал. *-ал-* от *-ъл-* и с изпадане на *-л-* (вероятно през билабиално *-ŷ-*). – Заето в рум. *stîlp* 'стълб, колона, подпора', унг. *oszlop* 'колона, стълб' (13 в.). – Срв. *стълб, стълба*.

стън 'четирите кòла на хижа', вж. *стон*².

стънжен диал. 'мярка за дължина (три аршина, около два метра)' (Геров), вж. *съжен*.

стъ̀па 'дървен съд за чукане на жито или червен пипер' (Банско), 'дървен съд за чукане на жито' (Попина, Силистренско), 'съд от камък, в който чукат сол, пипер и др.' (Алваново, Търговищко), 'съд за чукане на сол, пипер и др.' (Певец, Търговищко; Черковна, Провадийско; Гецово, Разградско), 'съд за чукане на жито' (Кривня, Разградско), 'дънер, издълбан до половина, който служи за кълцане на сол, пипер и др.' (Гарван, Силистренско), 'голям дървен хаван' (Търговище), 'дървен уред, в който се чука жито, сол, чер пипер и др.' (Айтос, Разград, Шумен), 'хаванче за червен пипер' (Попово, Шумен), 'чутура за чукане на жито' (Голямо Враново, Русенско), 'уред за ръчно счукване на жито' (Ямбол), 'чутура' (Плевенско; Шумен; Ловешко; Неново, Провадийско; Средногорци, Пирдопско), 'дървен съд за чукане на сол, пипер; чутура; малък бронзов съд, хаван' (Банат). – Срхр. *стŷпа* 'уред за ръчно разбиване на масло; издълбано отвътре дърво за счукване на царевица; преса', словен. *stúpa*, рус. *сту́па* 'хаван, чутура, кутел', укр. *сту́па* също, белорус. *сту́па* също, чеш. *stoupa* 'голям хаван; трошачка; тепавица', пол. *stępa* 'стъпа, хаван', горлуж. *stupa* също, доллуж. *stupa* също. – Праслав. **stǫpā*. – Според M e r i n g e r , WS 1, 8 и сл., 19 и сл., S c h r a d e r , RL 2, 80, U h l e n b e c k , AfslPh 15, 491, K i p a r s k y , Die gemeinslav. Lehnwörter 266, заемка от германски, срв. срдолнем. *stampe* 'трамбовка', англосакс. *stampe* също, ствиснем. *stampf* също. Според Z u b a t ý , Wurzeln 17, П р е о б р а ж е н с к и й 2, 408, Ст. М л а д е н о в , ЕтР 616, изконно-славянска дума от ие. **stu(m)p-*, без носовка в рус. *сто́па* 'стъпка'.

стъ̀пвам, стъ̀пя, стъ̀пям, стъ̀пна 'слагам си крака върху нещо; ходя; идвам, дохождам; влизам, навлизам', **ста̀пнем, ста̀пим** 'стъпвам' (Кюстендилско), **стъ̀пнувъм** също (Съчанли, Гюмюрджинско); стб. **стѫпати, стѫпаѭ** 'вървя, крача; настъпвам' (Супр.), **стѫпити, стѫплѭ** 'закрача; настъпя' (Супр.), **ꙁастѫпати** 'застъпвам' (Супр.), **ꙁастѫпити** 'застъпя' (патр. Евтимий) (Син. тр., Супр.), **ꙁастѫпьникъ** 'застъпник' (Син. тр., Супр.), **ꙁаконопрѣстѫпьнъ** (Супр.), **ꙁаконопрѣстѫплениѥ** (Син. пс.). – Произв.: *стъпала̀тки* и *стълпа̀тки* мн. ч. 'каменни стъпала, взидани в каменна стена, които стърчат навън' (Гълъбово, Пловдивско), *стъпа̀ло* 'долната част на крака; ходило; долната част на чорап, на обувка; напречна плоскост на стълба, на която се стъпва', *стопало* 'стъпало; длан на ръка' (Таймище, Кичевско), *стъпала* 'тераси' (Харманлийско), *стапа̀лкя* 'стъпало' (Кюстендилско), *стъпа̀лки* мн.ч. 'подножки' (Батак, Пещерско), *стъпанец* 'ходило на крак' (Софийско), *стъпѝлу* 'напречна плоскост на чин, стол и др., върху която се стъпва; издадена част на права лопата, върху която се стъпва при копаене' (Банат), *стъпѝнка* 'лека подвижна стълба,

въжена стълба' (Твардица, в Молдавия), *стапѝням* 'стъпвам' (Кюстендилско), *стапица* 'капан' (Долноврадарско), *стъпка* 'едно престъпяне с крак, крачка; следа от стъпване с крак', *стъпкъ* диал. също, *стỳпка* също (СЗ), *врàнска стъпка* диал. 'раст. пукалче, Leontice leontopetalum', *зàйча стъпка* 'раст. Geum urbanum', *камѝлска стъпка* диал. 'раст. лопуш, Petasites albus; раст. водна роза, Nymphaea alba', *кòзя стъпка* диал. 'раст. щавел, Rumex; раст. нокът, Lonicera caprifolium', *кокòша стъпка* диал. 'раст. звездан, Lotus corniculatus', *кòтешки стъпки* 'тъкана везба (вид находка)' (Беброво, Еленско), *кòткините стъпки* 'везба по ръкав на женска риза' (Пирин, Санданско), *кòча стъпка* 'тъкана везба по тъкменик' (Тотлебен, Плевенско; Слатина, Ловешко), *мѐча стъпка* диал. 'раст. меча пета, Salvia sclarea; раст. подбел, Tussilago farfara; раст. градински девесил, Heracleum ternatum; раст. девесил, Heracleum Sphondylium; раст. иглика, Primula; раст. бяла какула, Salvia aethiopsis; раст. кокоши гребен, Clavaria coralloides; раст. пълзящ горещник, Ajuga reptans', *ю̀дина стъпка* диал. 'раст. Sclerochloa dura; раст. метлица, Poa dura', *мѐчите стъпки* 'везба по възглавница' (Шкорпиловци, Варненско), *стъпỳнка* 'следа от стъпване с крак върху сняг, кал и др.; стъпка, диря', *стъпỳнкъ* 'отпечатък на стъпка върху кал, сняг, под и др.' (Бракница, Поповско), 'дължина на едно стъпало, стъпка', 'мярка за дължина, приблизително 30 см.' (Банат); *встъпя, встъпям, встъпвам* 'постъпвам, влизам, започвам'; *въстъпен* 'възрастен' (Съчанли, Гюмюрджинско); *достъпя, достъпям* 'пристъпям до нещо'; *дòстъп* 'възможност за влизане', *достъпен, достъпност; застъпя, застъпвам* 'стъпвам върху края на нещо, настъпвам; замествам лице в съдебен процес и защитавам неговите интереси; излагам, прокарвам', *зàстъп* 'стъпка от животно в замързнала, засъхнала кал' (Трявна; Панчев), 'замръзналите трапчинки по пътя, станали от стъпките на добитък, кога е било кално, но още не е замръзнало' (Велико Търново), *застъпка* 'на стена издадено и равно отгоре, като да може да се стъпи' (Геров), *зàстъпки* мн.ч. 'който е във вид на стъпала, направени по хлъзгав стръмен път, за да се задържа човек' (Странджа), *застъпник* 'покровител, защитник, ходатай', *застъпница* ж., *застъпничество* 'работа, дейност на застъпник'; *изстъпя се, изстъпвам се* (П. П. Славейков, П. Ю. Тодоров), *ѝзстъп*, срв. текст: *ѝзстъп смел и ход напет*... (П. П. Славейков, Кървава песен), *изстỳпя се, изстỳпям се* 'отстъпям, отдалечавам се' (Царибродско; Панчев), *изстъпѝша се* 'отстъпя малко, та да забегна, да си взема сила' (Геров), *ищъпнът* 'който е стъпил настрани, где то не трябва' (Еленско); *настъпя, настъпям, настъпвам* 'стъпвам връз нещо, застъпвам; приближавам се до някого с цел да го нападна', *настъпевъм* 'настъпвам' (Съчанли, Гюмюрджинско), *настàпувам* 'настъпвам, стъпвам въртху нещо' (Самоков), *настъпàлца* мн.ч. 'крака на стан' (Геров), *настъпàтелен, настъпàтелност* 'качество или проява на настъпателен'; *обстъпвам* 'ограждам, обсаждам'; *отстъпя, отстъпям, отстъпвам* 'връщам се назад; отказвам се (от мнение, убеждение и под.); отказвам се в полза на някого', *òтстъп* 'намаление, което се прави от основната цена', *отстъпàтелен*

'който се отнася до отстъпление, свързан с отстъпление', *отстъпѝтелен* прил. грам., *отстъ̀пка* 'отказване от нещо в полза на другиго; намаление, което се прави от основната цена', *отстъ̀пник* 'човек, който е изменил на предишните си убеждения', *отстъ̀пница* ж., *ѝтстапница* 'странична подпора на лека ограда' (Орехово, Асеновградско), *отстъ̀пнически* 'свойствен на отстъпник', *отстъ̀пничество* 'измяна на предишни убеждения', *отстъпчѝв* 'който е готов да прави отстъпки', *отстъпчѝвост* 'качество на отстъпчив'; *постъ̀пя, постъ̀пям, постъ̀пвам* 'извършвам някаква постъпка, действувам; влизам, зачислявам се нейде; (за нещо изпратено) достига мястото на предназначението си', *пѝстъп* 'походка' (Геров), *постàпалка* 'прощапалник' (Велес; Панчев), *постапàлка* 'специално месени хлебчета, които се раздават на роднините, когато в къщата е проходило дете' (ЮЗ), *постапỳлькя* 'обичай да се дава угощение с пита при прохождане на малко дете; питата, която се изяжда в този случай' (Самоков), *постапỳлка* също (Самоков), *постъпàлка* също (Геров), *постъпàлник* също (Геров), *поступàлка* също (Геров), *постъпàлниче* умал., *постъ̀пка* 'извършено от някого действие'; *подстъ̀пя, подстъ̀пям, подстъ̀пвам* 'стъпвам полека-лека и вървя към нещо; стъпвам над нещо; застъпвам, настъпвам', *пѝдстъп* 'начин на пристъпване; удобно място за минаване или за нападение', *пѝдстап* 'основа на строеж' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско и др.); *престъ̀пя, престъ̀пвам, престъ̀пям* 'нарушавам нещо установено', 'стъпвам едвам-едвам, стъпка по стъпка; прекрачвам' (Геров), *престъпнам* 'престъпвам' (Долновардарско), *престъплѐние, престъ̀пен* 'свързан с престъпление', *престъ̀пник* 'който е извършил престъпление', *престъ̀пница* ж., *престъ̀пнически* 'който се отнася до престъпник', *престъ̀пност* 'качество на престъпен; съвкупност от престъпления', *престъпàлка* 'прощъпалник' (Геров), *престапỳлка* също (Геров), *престапỳлкя* 'обичай по случай прохождане на дете' (Кюстендилско), *престъпỳлькя* 'прощъпалник' (Банско), *преступỳлка* 'раздаване на пита на близки и съседи по случай прохождане на дете' (Костандово, Велинградско), *прещапỳлка* 'прощапалник' (Геров); *пристъ̀пя, пристъ̀пям, пристъ̀пвам* 'движа се стъпка по стъпка, вървя много бавно; идвам близо, приближавам се; започвам, захващам да правя нещо', *пристъпкам* 'престъпям' (Долновардарско), *прѝстъп* 'стремително нападение, атака; момент на изостряне, усилване, припадък', *пристъ̀пен* 'при който може да се отиде; достъпен', *прищупàлник* 'баница, която се раздава в чест на току-що проходило дете' (Енина, Казанлъшко); *простъ̀пя, простъ̀пвам* 'прохождам', *прощàпам, прощàпвам* 'прохождам' (Геров), *простъпàлник* 'прощъпалник', *простъпàлка* също (Геров), *пръстъпỳлник* 'специална погача, която се прави, когато детето проходи, за да не се спъва' (Кукуш), *прощапàк* 'прощапалник, проходник' (Панчев), *прощапỳлка* 'прощапалник' (Геров), *прощъпỳлкя* 'пита, която се меси по случай прохождане на дете' (Софийско), *прощъпàлник, прощапàлник* също (Геров), *прощапàлниче* умал. (Геров), *прущъпàлник* 'обичай да се меси пита с мед при прохождане на малко дете' (Кръвеник, Севлиевско), *прущъпỳквъм* 'прохождам' (Кръвеник, Севлиевско);

разстъпя се, разстъпям се, разстъпвам се 'отстъпвам, измествам се встрани, та отварям някому път', *ра̀зстъп* 'мястото от един предмет до друг' (Геров); *состъпя* диал. 'повърна назад' (Геров), *састо̀пи* 'отстъпи назад' (Левочево, Смолянско), *състъпя се, състъпям се* 'отстъпям, стъписвам се' *(Геров), състъпвам се* 'отстъпвам назад' (Смолянско, СбНУ III, 77; Архив Н. Геров; Е. Машалова-Начева, ИИБЕз 14, 1967, 187), *састо̀пено* в съчет. *састо̀пено хо̀ро* 'свърнато хоро, при което се дават няколко крачки напред и толкова назад' (Широколъшки район, Смолянско), *сустъпя* 'повърна назад' (Геров); *усту̀пувам се* 'стъписвам се' (Софийско), *у̀ступ* междум., при баене изричано от баячка, която допира острия край на железен лост до втвърдена жила и казва: *У̀ступ! Сега̀ те видо̀, вѐче да те не вѝда.* (Кюстендилско); *настапипа̀тка* 'малък, дребен' (Самоков). – Срхр. *сту́пати, сту̑па̄м*, св.в. *сту́пити, сту̑пӣм* 'встъпвам, влизам; постъпвам; стъпвам, настъпвам', словен. *stópati, stópam, stópiti, stȏpim* също, струс. **стѫпити**, рус. *ступа́ть, ступа́ю, ступи́ть, ступлю́* 'стъпвам, крача, правя крачка, прекрачвам', укр. *ступа́ти, ступа́ю, ступи́ти, ступлю́* също, чеш. *stoupati, stoupám* 'възкачвам се, изкачвам се; издигам се, покачвам се', *stoupiti, stoupím* остар. 'встъпя, вляза', словаш. *stúpat', stúpam, stúpit', stúpim* 'стъпвам върху нещо; повдигам се, покачвам се', пол. *stąpać, stąpam, stąpić, stąpię* 'стъпвам, крача, вървя', горлуж. *stupać, stupić* също, доллуж. *stupaś, stupiś* също. – Праслав. **stąpāti, *stąpīją, *stąpiti, *stąpją*. – Сродно със стисл. *stappa* 'тъпча, набивам; събарям, пробождам', ствиснем. *stampfôn* 'тъпча, набивам', стгр. *στέμβω* 'тъпча, набивам; отнасям се зле с някого; засрамвам' (с ие. *-b-)*, стгр. *'αστεμφής* 'непоколебим' (с ие. **-bh-*), вж. Torp 484, Matzenauer, CSl 78, Vasmer, REW 3, 35, Machek 580, Skok 3, 354.

стърва 'пъстърва' (Кюстендилско), **стървь** диал. 'вид риба'. – Произв.: *стръвка* 'особен вид риба във водите на Зап. Македония' (Геров). – Вж. *стръв²* 'вид риба в Охридското езеро'.

стърви в *зли̇ стърви* 'раст. Delphinium consolida' (Татар-Пазарджик, Панагюрско). – Вероятно печатна грешка в ПСп 35 (1890), 635, срв. *зли стърви* диал. 'раст. ралица, Delphinium consolida; раст. етърва, фасуличе, Orobus' (под *стърва*).

стървиа 'овца, която винаги се отделя от стадото' (Пазарджишко). – Произв. от *стървя¹* 'разпилявам', срв. *пилѐя се* разг. 'бягам; кръжа; губя се, изчезвам', *пелѐа се* диал. 'махвам се'.

стървя¹ диал. 'разпилявам', **стървим** също (Ново село, Видинско и другаде). – Еднакво със *стръвя̀*, вж. *стръв¹*.

стървя² (**стърве**) 'ям лакомства; ям тайно нещо хубаво' (Банско), **стървя̀** нар. 'примамвам животно със стръв', **стърви се** 'привиква, приучава се' (Ботевград). – Произв.: *стървен* 'лаком' (Долни Лозен, Софийско; Прилеп), *стърволи̇на* 'нещо сладко, лакомство' (Банско); *настървя̀ам са* 'пристрастявам се към нещо' (Кръвеник, Севлиевско). – Произв. от *стръв¹* (вж.).

стърг, вж. *стърга*.

стърга 'проход, през който пропускат овци при доене' (Боянци, Асеновградско; Искра, Първомайско; Тракиец, Хасковско; Камилски дол, Ивайловградско; Крумовград; Съчанли, Гюмюрджинско), 'място, през което прекарват кози за доене' (Варвара, Пазарджишко), 'място, през което прекарват овци и кози за доене' (Радуил, Ихтиманско), 'прелез в ограда на кошара, през който минават овцете' (Троян; Кнежа; Трънчовица, Никополско; Русаля, Великотърновско), 'тясна врата на кошара, през която се прекарват овци за доене; тясно място' (Кръвеник, Севлиевско; Певец, Търговищко; Неново, Провадийско; Тюркмен, Пловдивско; Марково, Новопазарско; Козаново, Асеновградско; Кочан, Банічан, Долен, Делчево, Корница, Ляска, Скребатно, Ваклиново, Гоцеделчевско; Чадърли, Калайджидере, Гюмюрджинско), 'врата, отвор на кошара или на мандра за доене' (Странджа), 'вход на кошара или на ограда за овце' (Ятрос, Визенско), 'място в оградата, през което овчарите прекарват овцете за доене' (Стамово, Старозагорско), 'място за преминаване през плет на заграден имот' (Крумовградско; Ивайловградско), 'място за преминаване през заграден имот' (Покрован, Ивайловградско), диал. 'пътека, по която преминава добитък', 'място за доене' (Градище; Бериево, Севлиевско; Котел; Тича, Котленско; Тетевенско; Симеоново, Видинско; Никополско, Русенско, Монтанско, Хасковско, Пещерско, Смолянско; Кърджали;Валовищко), 'място за доене на овци' (Салманово, Шуменско; Пополе, Костурско), 'тясно място' (Кръвеник, Севлиевско), 'плетена врата на кошара' (Софийско; Странджа), 'пътна врата на ограден селски двор' (Калайджидере, Чадърли, Гюмюрджинско; Паталеница, Пазарджишко), диал. 'врата между вътрешния двор, където затварят овцете, и външния двор, където ги доят', 'подвижна ограда за овчи обор по нивите' (Енина, Казанлъшко), 'преграда' (Патрешко, Шипково, Троянско), 'празнина между предните зъби' (Костур), **стърга** 'кошара' (Котленско; Нови пазар), **стърг** 'място, през което се прекарват овцете за доене' (Боянци, Асеновградско). – Произв.: *стъргалѝя* 'човек с редки зъби' (Софийско), *стъргàло* 'място, през което прекарват овцете за доене' (Карловско; Калоферско; Болярци, Асеновградско); *престърга* диал. 'празното между двата предни зъба' (Геров); МИ: *Амѝнова стърга* при Метох, Сярско, *Кàменъ стърга* при Ракищен, Драмско, и др. – От *стръга* със същите или подобни значения (вж.), с метатеза. – Заето в тур. *ıstırga, ıstırıga* 'покрита отгоре кошара, оградена отстрани с камъни и храсти' (Х. Мемова-Сюлейманова, СъпЕз 6/3–5, 1981, 121).

стъргàло 'сечиво за стъргане, ренде', 'кухненско ренде' (Раданово, Великотърновско; Бели Осъм, Троянско; Смолянско; Годечко), 'скоба за чистене на обувки' (Твардица, в Молдавия), 'гребло' (Добралък, Асеновградско), 'желязна вила с повече от два рога' (Господинци, Гоцеделчевско), 'уред, с който се чисти курник' (Неново, Провадийско), разг. 'улица или площад в селище, които са място за постоянна разходка на млади хора, обикновено привечер', **стъргàлу** 'уред за стъргане, ренде' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'ренде' (Ха-

сково), 'желязно приспособление, обикновено пред външна врата, за почистване на кал от обувките' (Тихомирово, Старозагорско), 'парче, изплетено от царевична шума, за изчистване на обувките' (Кочово, Преславско), **стръга̀ло** 'кухненско ренде' (Тръстеник, Плевенско; Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **сръга̀ло** 'гребло' (Троянско; Старцево, Мадански; Скребатно, Балдево, Лещен, Гърмен, Ореше, Огняново, Гоцеделчевско; Зърнево, Драмско), **стъргло̀** 'гребло' (Устово, Райково, Чокманово, Софрониево, Турян, Смолянско), **сръгло̀** 'дървено гребло за събиране на сено' (Долно Фатово, Смолянско). – Произв.: *стърга̀лка* 'инструмент за изстъргване; желязна или дървена пластинка пред вход на къща за стъргане на кал от обувки', диал. 'малка желязна лопатка с острие за изстъргване на нощвите' (Махалата, Плевенско; Трънчовица, Никополско), *стърга̀лкя* 'приспособление за изравняване отгоре на жито в крина; нож за щавене на кожа' (Банат), *стр̥га̑кьъ* 'желязна или дървена пластинка пред входа на къща за стъргане на кал от обувки' (Тръстеник, Плевенско), *стърга̀лце* умал., *стърга̀лница* 'дъскорезница' (Козичино, Поморийско). – Словен. *strgálo* 'вид инструмент за изстъргване', стчеш. *strhadlo*. – Праслав. **strъgādla*, образувано с наст. *-dla* от **strъgāti*, **strużą*, вж. *стържа*. – Формите *сръга̀ло*, *сръгло̀* са с изпадане на *-т-* в съчет. *стр-; стъргло̀* – с изпадане на неударено *-а-*, а *стр̥га̑кьъ* – на *-л-*.

стъргам, стъргъм, вж. *стържа*.

стъргу̀к 'раст. жиловлек, Plantago' (Ловеч, Търново), **стъргук-стъргук** 'раст. голям жиловлек, Plantago major', **стръгу̀к- стръгу̀к** диал. също, **стъргу̀к-стъргу̀к-платънцѐ** също (Ловеч, Троянско), **стъргу̀ц-платънцѐ** диал. също (Панчев). – От звукоподражателен произход, паралелно образуване на *скърбу̀ц -скърбу̀ц платънцѐ* със същото значение (вж. под *скърбу̀цам*). Срв. други глаголи за подражание на скърцане: *скъргу̀цам, скрибу̀цам, скърбу̀цам, скрипу̀цам, скрибу̀ча, скриву̀ча,* а за редупликацията *стъргук-стъргук* срв. *скрибу̀ц-скрибу̀ц* (под *скрибу̀цам*). За връзката на названието на раст. Plantago с дейност тъкане срв. други негови имена: *тъчец, тъчѝ-тъчка, тъчѝ платнò, тъчѝ-тъчѝ стан, сучѝ-тъчѝ, съчи-тъчи бърда* (поради точещите се след разкъсване на листата или стеблото на растението нишки, като за тъкане, вж. под *су̀ча'*). За скърцането при тъкане срв. названия на части от стан: *скрип, скрипѐц, скрипу̀ци,* произв. от гл. *скрипя̀* 'скърцам'.

стърж, стърж междум. за отпъждане на свиня (Ново село, Видинско). – Звукосимволично.

стържа 'трия с нещо остро или ръбато; правя нещо на дребни частици; издавам остър звук при триене', 'почиствам от трева' (Широка лъка, Девинско; Павелско, Асеновградско; Жеравна, Сливенско), 'режа с трион' (Банат), 'изчиствам нещо със стъргалка, нож и под.; правя нещо на дребни частици, като го трия със зъби и пр.' (Съчанли, Гюмюрджинско), **стържем** (Зап.), **стърже ми** разг. 'гладен съм', **стръжа** 'почиствам, като трия с нещо остро' (Тръстеник, Плевенско), **стръжем** (Зап.), **стърджам** 'стържа' (Сърни-

ца, Велинградско; Пещерско; Тихомирово, Старозагорско), **стъргам** 'стържа, остъргвам' (Наречен, Асеновградско), **стъргъм** също (Банско; Боянци, Болярци, Лясково, Асеновградско; Крумовградско); стб. **стрьгати, строужѫ** (Супр., Слепч.). – Произв.: *стъргàлка, стъргàлкя* (вж. *стъргàло*), *стъргàло* (вж.), *стъргънàк* шег. 'северен вятър' (Еленско), *стъргàница* 'залепнало по дъно на съд загоряло мляко или ястие, което се изстъргва' (Влахово, Малка Арда, Търън, Смолянско; Доспат; Девинско; Гоцеделчевско), *стърганѝца* също (Лъкавица, Асеновградско), 'песъчлива почва' (Осиково, Смолянско), *стърганка* 'седянка за стъргане на дини' (гребенски говор в Силистренско), *стъргàч* 'гребло за събиране на сено' (Търън, Бориново, Смолянско; Девинско), *стъргàчь* също (Върбина, Маданско), 'бъбрица' (Сливенско), *старгàч* 'метла от елови клони' (Родопите), 'желязно гребло' (Смилянски район, Елховец, Серафимово, Райково, Смолянско; Средногорци, Маданско), *сръгàч* 'метла от елови клони' (Господинци, Гоцеделчевско; Момчиловци, Смолянско), 'стригач на овце' (Лъжница, Гоцеделчевско), *стъргàчка* също (Пазарджишко; Драбишна, Ивайловградско), *стъргàчкье* също (Осиково, Смолянско), *стърготѝна,* обикн. в мн. ч. *стърготѝни* 'дребни късчета, които отпадат при стъргане', 'залепнало по дъно на съд загоряло мляко или друго ястие' (Лъки, Гоцеделчевско), *стъргỳлка* 'залепнало по дъно на съд прегоряло мляко или ядене' (Девесилица, Крумовградско), *стъргỳлька* 'последно дете на многодетни родители' (Нова Ловча, Гоцеделчевско), *стъргỳлки* мн. ч. 'остри дървени лопатки за обработване на глина' (Петрич), *стъргỳлче* 'мъжки полов член' (Копривец, Беленско), *стъргỳч* 'висок човек' (Поройна, Първомайско); *достъ̀ржа, достъ̀ргвам, достъ̀ргувам* 'довършвам стъргане'; *застъ̀ржа, застъ̀ржам, застъ̀ргвам, застъ̀ргувам* 'започвам да стържа'; *изстъ̀ржа (се), изстъ̀ржам (се), изстъ̀ргвам (се)* 'изчиствам се с нещо остро'; *настъ̀ржа, настъ̀ржам, настъ̀ргвам* 'правя нещо на дребни частици'; *остъ̀ржа, остъ̀ржам, остъ̀ргвам* 'изчиствам нещо с остър предмет', *остру̀жка* диал. 'уред за почистване на нощви от полепнало тесто след месене' (Геров), *остругàлка, остругàчка* също (Геров); *обстъ̀ржа, обстъ̀ргвам, обстъ̀ржам, обстръ̀жям* диал. 'остъргвам нещо отвсякъде, изглаждам' (Геров); *обистъ̑ргвам* 'стържа навсякъде, където е необходимо' (Родопите), 'сгребвам сено отвсякъде и го събирам на куп' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско); *постъ̀ржа* 'стържа известно време, стържа малко', *постружàлкя* 'залепено по нощвите тесто' (Благоевградско), *постру̀жка* диал. 'сечиво за остъргване на нощви, огрибка' (Геров), *постру̀жки* 'залепено тесто по нощвите' (СЗ); *подстъ̀ржа, подстъ̀ргвам, подстъ̀ржам, подстръ̀жям* диал. 'остъргвам нещо отдолу' (Геров); *престъ̀ржа, престъ̀ргвам* диал. 'стържа повторно; стържа повече, отколкото трябва; изстържа', *престръ̀гна се, престръ̀гвам се* диал. 'кръстосвам улици и пътища, миткам нагоре-надолу' (Геров); *састъ̑ргвам* 'събирам сено с гребло' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *састъ̑ргувам* 'изстъргвам' (Средни Родопи); *небостъргàч;* ЛИ: *Стъ̀ржилуков* (Шумен). – Срхр. *стру̏гати, стру̏жēм*, *словен. str̀gati, str̀gam, strúgati, strúgam, strúžem*, рус.

стругáть, стругáю, строгáть, строгáю, стружи́ть, стружу́, струс. **стрѫгати, стрѹгати**, **стрѹжѹ**, чеш. *strouhati, strouhám, struhati, stružu*, словаш. *strúhat'*, пол. *strugać*, горлуж. *trugać*, доллуж. *tšugaś*. – Праслав. **strъgāti, *stružǫ*. Сродно с латв. *strūgains* 'наивици', гр. *στρεύγομαι* 'обезсилвам, линея', стисл. *striúka* 'гладя, пера; прекарвам, изпращам', изт. фриз. *strôk* 'ивица, лента'. – Ие. **streug-*. – Вж. Miklosich, EtWb 327, **Holub – Kopečný** 355, **Machek** 583, Schmidt, Vok. 1, 161, Bechtel, Lexilogus 303, **Trautmann** 288 и сл., Mühlenbach – Endzelin 3, 1097, **Torp** 503, **Hofmann**, GrEtWb 340, Holthausen, WA 285, Zupitza, GG 168, Vasmer, **REW** 3, 28. – Срв. *стру̀гам, струг, стру̀жа[1]*.

стърк[1] 'вейка, клонка, чепка, гранка, стъбло', вж. *стрък[1]*.

стърк[2] 'място, през което се прекарват овците при доене' (Богомил, Гоцеделчевско). – С обеззвучаване на *-г-* от *стърг* също (вж.).

стърк[3] 'част от тъкачния стан; странична дълга хоризонтална греда' (Момино, Варненско; Дебрене, Добричко), 'част на стан; странична дъска на стан' (Градище, Севлиевско), **стърка̀** 'едно от двете разклонения на процепа на кола; единият от двата пръта, чрез които кон тегли шейна' (Еленско), 'двете странични дървета на щръклото' (Галата, Тетевенско), 'част от кола' (Ново село, Бели Осъм, Троянско; Сръбе, Севлиевско; Стубел, Монтанско), коларожелезарски термин 'ок на кола за чифт коне' (Видин), 'част от шейна' (Ново село, Троянско; Боженци, Габровско), 'дръжка на плуг' (Слатина, Ловешко), **стъ̀рка** коларожелезарски термин, обикн. в мн. ч. 'о̀кове, воище за впрягане на един кон' (Малък Преславец, Тутраканско), **стъ̀ркъ** 'едно от двете разклонения, на които се разделя процепът, за да се залови за колата' (Мерданя, Великотърновско), **стъркъ̀**, обикн. в мн. ч. **стъркѝ** 'дървени върлини на кола, между които се впряга кон' (Кръвеник, Севлиевско), **стъ̀рки** мн. ч. 'детска шейна; горните странични летви на детска шейна' (Кесарево, Горнооряховско), 'дъските под предното и задното кросно на стан' (Добруджа), 'част на конска кола' (гребенски говор в Силистренско), 'основни греди на тъкачен стан' (Малък Преславец, Тутраканско), **стъркѝ** 'двете дървета, между които се впряга кон' (Плевенско; Патрешко, Троянско), диал. 'дървета от двете страни на впрегнато животно за закрепване на хамута', 'основни греди на тъкачен стан; част на волска кола' (Дунавец, Тутраканско; Трънчовица, Никополско; Габрово), ковашки термин 'части на клещи' (Елена), ирон. 'крака' (Патрешко, Троянско). – Вж. *стрък[1]*.

стърка̀лям се 'търкалям се' (Гоце Делчев, Банско, Прилеп), **стърколя̀ се** също (Шуменско; Дивдядово, Шуменско). – С изпадане на неударено *и-* в *изтърка̀лям се, изтърколя̀ се* (вж. *търка̀лям, търколя̀*, както в *гу̀мен* < *игу̀мен, талиа̀нка* < *италиа̀нка*, и обеззвучено начално *з-*.

стърквам се 'спускам се, изтичвам' (Искрец, Суходол, Софийско), **стъркнем се** 'затичам се' (Брезнишко). – Вж. *стръкна се*.

стърколя̀ се, вж. *стърка̀лям се*.

стъркỳвъм, стъркъм 'стривам' (Ново село, Видинско), вж. *търкам*.

стърлỳзя 'смъкна, свлека' (Троян). – Вероятно с изпадане на *и-* от **изтърлỳзя*, което е от *търлỳзя*, вариант на *търлям, търля* (вж.). За експресивното образуване срв. диал. *тътрỳзя* от *тътря* 'влека, влача'.

стърм 'стръмен' (Разбоище, Годечко), **стърмен** диал. също, вж. *стръм, стръмен*[1].

стърмен 'стреме' (Охрид; Турски извор, Тетевенско), **стърмена** мн. ч. (Рогозен, Оряховско). – Вж. *стръме, стръмен*[2].

стърмнѝца диал. в съчет. *мѐчка стърмнѝца*. – От **стървнѝца*, вариант на *стръвнѝца* (вж. *стръв*[1]), с асимилаторна промяна *-мн-* > *-вн-*, както в *грѝмна* от *грѝвна*.

стърмолàк 'стръмна нива' (Дряново, Смолянско), 'стръмно място в планина' (Аспарухово, Провадийско), **стърмулồк** 'стръмна нива' (Солища, Смолянско), **стърмолѝк** 'стръмна нива' (Славеино, Смолянско). – Произв.: *стърмолàчьева* '(за нива) стръмна' (Върбина, Маданско). – Произв. от **стърмол*, вариант на *стръмоль* (вж.).

стърмолѝя, мн. ч. **стърмолѝи** 'стръмно място' (Църско, Битолско). – Вж. *стрмолѝя* (под *стръмоль*).

стърмулồк, вж. *стърмолàк*.

стърн[1] 'стръмнина' (Родопите), прил. 'стръмен' (Павелско, Хвойна, Асеновградско; Костурско). – Вариант на *стърм* 'стръмен' (вж.), с *-н* < *-м*, срв. *налън* < *налъм*, *салкън* < *салкъм*.

стърн[2] 'ожъната нива, стърнище' (Върбица, Преславско; Родопите), 'част от стъблото, което остава в земята след ожънване' (Борима, Ловешко). – Произв.: *стърнка* 'стърнище' (Прилеп). – Вж. *стрън* 'стърнище'.

стърнà[1], **стъ̀рна** диал. 'страна', 'стръмна, полегата част на хълм, на речно корито, склон' (Странджа), **стърнѣ̀** 'буза; склон, стръмнина' (Кръвеник, Севлиевско), 'страна; гранична плоскост; страница' (Банат). – Произв.: *стърнѐ* гл. диал. 'отбягвам хора, усамотявам се', *стърнѣ̀ се* диал. също; често в МИ: *Стърнàта* при Охрид, Монтанско; Мездра и Песочница, Берковско, *Бàлтина стъ̀рна* и *Бỳкова стъ̀рна* при Драганица, Берковско, и др. – Вж. *странà*.

стърнà[2] прил. '(за нива) стръмна' (Доспат; Лясково, Стърница, Смолянско; Лъкавица, Асеновградско), **стъ̀рна** в МИ: **Стъ̀рна полянà** при Спанчевци, Берковско, **стъ̀рно** прил. '(за място) стръмно' (Загражден, Давидково, Кутела, Смолянско), 'сипей' (Лъкавица, Асеновградско). – От *стърмна, стърмнà, стъ̀рмно* (вж. *стръмен*[1]), с *-н-* < *-мн-*, както *нồго* < *мнồго*.

стърна 'вързоп стока или покъщнина, денк' (Габрово). – Вероятно еднакво със *стърнà*[1] 'страна' (вж.) с развой на значението: 'половината от товара

на товарен добитък, която се носи от едната му страна' (вж. под *страна̀*) > 'товар, вързоп' > 'стока, покъщнина'.

стърнѐ диал. 'отбягвам хора, усамотявам се', вж. *стърна̀*^{1}.

стъ̀рница 'стреме (обикн. от въже)' (Охрид). – Произв. от *стърмен* 'стреме' в същия говор (вж.), с *н* < *мн*, или от *стърна*^{1} 'страна' (вж. *стърна*^{1}) поради това, че стремената са разположени от двете страни, срв. *стърнъ̀* 'буза', вж. и *стърна* и *стърнѝца*.

стърнѝца 'подуване на вратните лимфни жлези' (Пазарджишко). – Произв. от *стърна̀*^{1} 'страна' (вж.), срв. *странѝца* 'болест заушка; болест Scrophula' (под *страна̀*).

стърнѝшка^{1} 'ожънатa нива' (Яврово, Добралък, Асеновградско), **стрънѝшка** 'стърнище' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв. от *стърн, стрън* (вж. *стърн*^{2}).

стърнѝшка^{2} 'стръмнина' (Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско; Яврово, Асеновградско). – Произв. от *стърн*^{1} (вж.).

стърнѝще 'пожъната нива наскоро след жътва; пожънати житни стъбла по нива', 'ожъната нива' (Мандър, Мала Азия), 'останалите след жътва житни стебла, които се постилат в обора на добитък' (Джурково, Асеновградско; Ореше, Гоцеделчевско; Ботевградско), **стърнѝщье** 'слама, останала след жънене' (Беброво, Еленско), **стъ̀рнище** 'ожъната нива' (Софийско; Трънчовица, Никополско; Бели Осъм, Троянско; Бериево, Севлиевско), **стърнище** 'дъница на ожъната нива' (Прилеп; Ломско; Шумен), **стрнище** 'пожъната нива' (Тръстеник, Плевенско), **стрнище** също (Винце, Кумановско), **стърнѝщу** 'пожъната нива наскоро след жътва' (Банат). – Произв.: *стъ̀рнищен* прил., *стърнѝщен*, *стърнѝщйън*, *стърнѝщйъв*, *стърнѝщьъу* в съчет. *стърнѝщьъу сѝъно̀* (Еленско). – Срхр. *стр̀њѝште*, словен. *strnìšče*, чеш. *strnisko*, *strniště*, словаш. *strnisko*, пол. *ściernisko*, долнолуж. *šćerniščo*, *šćernisko*. – Праслав. **stьrniska*, **stьrnišče* (< **stьrniskj-*), произв. от **stьrnъ*, срв. *стърн*^{2} 'стърнище', вж. *стрън*. – Вж. Miklosich, EtWb 322, Ст. Младенов, ЕтР 614, 616, **H**olub–**K**opečný 355, Machek 582, Skok 3, 347. – Заето в алб. *sternishtë* (Десницкая 11).

стърно̀ль 'сипей' (Господинци, Гоцеделчевско). – С *-н-* < *-м-* от **стърмо̀ль*, вариант на *стръ̀моль* (вж.).

стъ̀ро̀йка 'майстор' (наречен така от чирак) (Кокаляне, Севлиевско), **стъ̀ро̀кя** 'пръв помощник на кума при сватба' (Ново село, Видинско). – Произв.: *стъ̀ро̀куф* '(за дърво) старо, просъхнало' (Еленско). – Вж. *старо̀йка*.

стърп 'сърп' (Сухо, Висока, Солунско). – С вметнато *-т-*, вж. *сърп*.

стъ̀рсок 'последно родено дете на многодетни родители' (Шопския край). – С изпадане на неударено *и-* от *изтърсо̀к* (вж. *изтърса̀к* също), срв. *гу̀мен* < *игу̀мен*, и обеззвучено начално *з-*, срв. *стърка̀лем се, стърколя̀ се*.

стъртѝшка в гатанка: *Кън кърa отива – кън село гледа, кън село отива – кън кърa гледа? (стъртушката)* (Бяла черква). – Вероятно става дума за стърчишка на кола, произв. от *стърчà* (вж. *стърк*[2]), тук с наст. *-уш-* и асимилация *т - т* < *т - ч*.

стърхав 'твърд; грапав; бодлив; (за житно растение) с дебело, грубо стъбло' (Еленско). – Вж. *стръ̀хна* 'изправям се, вдигам се, щръквам; настръхвам'.

стърчà 'стоя прав, неулегнал, вирнат нагоре; стоя високо изправен, издигам се нагоре; извисявам се; показвам се над нещо, подавам се, издавам се; (разг.) стоя, ходя без работа; рядко стоя прав някъде'. – Произв.: *стърчѝга* колароржелезарски термин 'надлъжно дърво, което минава през средата на сандъка на колата и служи за удължаване или скъсяване на колата' (Средни колиби, Еленско; Елена), *стр̥чѝга* 'средно дърво на кола, част от което стърчи отзад' (Кюстендилско; Бобошево), *стр̥ачѝга* също (Кюстендилско), *стърчѝка* диал. 'задната част на ок за кола', *стр̥чѝка* също (обл. Кàменица, Кюстендилско), *ср̥чѝка* също (обл. Пиянец, Кюстендилско), *стърчѝчка* 'дървото, което съединява предницата със задницата на кола и се издава зад колата' (Ряховец, Русенско; Гарван, Попина, Силистренско; Тутраканско; Поморийско; Широка лъка, Смолянско), *стърчичка* 'вид птица Motacilla alba', *стръчѝчка* 'опашка на кола' (Геров), 'птица стърчи-опашка' (Геров), *стърчѝшка* 'дърво, което свързва двата колесника на волска кола и стърчи назад; разтока' (СИ; Павел баня, Розово, Казанлъшко; Тихомирово, Старозагорско; Твърдица, Сливенско; Твардица, в Молдавия; Полковник-Серафимово, Стойките, Смолянско; Каравелово, Елховско; Бъзовица, Коняво, Кюстендилско; Кочериново, Стоб, Дупнишко; Душанци, Пирдопско), *стр̥чѝшка* също (Брусен, Тетевенско), *стъртишка* също (Горско Сливово, Павликенско), *стършѝчка* също (Смядово, Преславско) (от *стърчѝшка* с метатеза), *стърчѝще* 'част от волска или конска кола' (Банат; Девинци, Махалата, Плевенско; Брусен, Тетевенско; Мало село, Дупнишко), 'климия на шейна' (Стубел, Монтанско), *стръчѝще* 'опашка на кола' (Геров), *стр̥чѝще* също (Габаре, Белослатинско), *стърчыще* също (Белене, Свищовско), *стърчыщу* също (Банат), *стърчỳга* също (Беброво, Еленско; Гостилица, Дряновско; Мердапя, Миндя, Русаля, Раданово, Великотърновско; Кесарево, Горнооряховско; Стражица; Долец, Поповско; Неново, Провадийско), *стърчỳшка* 'върлина, която съединява предната и задната ос на кола' (Сухиндол; Русаля, Великотърновско; Стамболово, Павликенско; Гостилица, Дряновско; Ковачевец, Поповско; Антимово, Тутраканско; Варненско; Провадия; Ловешко), *стъртушка* 'стърчишка на волска кола' (Лесичери, Павликенско) (вж. *стъртỳшка*); *застърчà, застърчàвам; настърчà се* (Геров); *постърчà* (Геров); *стърчѝ-опаш* 'птица сойка, сврака' (Карбинци, Белоградчишко), *стърчѝопàшка* 'прелетна птица, горе черна или сива, отдолу бяла, с дълга подвижна опашка, Motacilla', *жълта стърчѝопàшка* 'вид птица Motacilla sulfurea' (Свищов), *стърчупàшка* 'вид птица' (Дебращица, Пазарджишко), *стръчѝ-пѝшка* диал. 'птица говедарка, Motacilla' (Геров). – Срхр.

стр̑чати, стр̑чӣм 'стърча', словен. *stȓčati, stȓčim* също, рус. *торча́ть, торчу́* 'стърча', укр. *сторча́ти, сторчу́* 'стърча', чеш. *trčeti, trčím* 'стърча', словаш. *trčat', trčím* 'стърча', пол. *sterczeć, sterczę* 'стърча'. – Праслав. **(s)tьrčěti, *(s)tьrčǫ*. – Ие. **(s)ter(k)-* от **(s)ter-*, разширено с *-k-*. Връзката с латв. *terglis* 'своенравен, заядлив човек', ствиснем. *strach* и срвиснем. *strac* 'силно опънат, обтегнат' би могла също да бъде обяснена само с различни разширения на корена. Вж. Brückner, SEJP 513, Machek 650, Pokorny 1022–1023, Ст. Младенов, ЕтР 616, Vasmer, REW 3, 21, под *сторчь*, 127–128, под *торча́ть*, Schuster-Šewc 18, 1361.

стърча̀вам се, стърча̀ се 'затичвам се, спускам се, дотичвам', **стръкна се** също (Геров), **стъ̀рчам се** с вероятно знач. 'спускам се' в текст: *Тогай Ку̀рто со пу̀шката в ра̀це ке се стърчаше вамо̀-тамо гьда го глѐдат ва̀пиро и ке намеру̀аше со пу̀шката на ва̀пирот, за да го у̀биет.* (Прилеп). – Произв. от *търча̀* (вж.).

стърчана̀ре мн.ч. 'маскирани младежи, които обикалят къщите по Сирни заговезни' (Паталеница, Пазарджишко). – От *старчина̀ре* 'карнавал, уреждан през първия понеделник след Сирни заговезни' (вж.) с редукция на неударено *а* > ъ и с асимилация *и–а* > *а–а*.

стъ̀рче 'стръкче' (Котел), **стърчѐ** (Градище, Севлиевско), **стърчек** 'стръкче' (Кутела, Смолянско), **стърчец** диал. 'дребно растение от кръстоцветните, което расте по сухи и каменисти склонове, с приземна розетка и гол стрък', **стърчѐц** 'стръкче' (Комарево, Белослатинско; Далгач, Търговищко), **стърчѐнци** ср. 'стръкче, което излиза от семето, когато прораства, прорастък' (Севлиевско). – Произв. от диал. *стърк* = *стрък* (вж.), с наставки *-е, -ек* (диалектно = *-як*), *-ец, -енци* (диалектно = *-енце*).

стърчѐяк 'сухи пръти от гора, паднали във водата, където се крие рибата и където се лови с рибарска мрежа' (Махалата, Плевенско). – Вероятно от **стърчѐляк*, събирателно от *стърче* (вж.) и *стърчѐ* (вж. *стъ̀рче*), с диалектна промяна *ль* > *й*.

стърчина̀ 'стринка' (Дервент, Дедеагачко), 'съпруга на по-възрастен брат' (Железино, Ивайловградско), **стърчина̀а** 'жена на по-голям мъжов брат' (Балъкьой, Домуз дере, Дедеагачко; Тьойбелен, Мала Азия), **стърчина̀я** 'жената на големія брат' (Габрово, Ксантийско; Родопи). – Варианти на *стричина̀* 'жена на девер', *стри̂чина* 'стрина', *стричиная* 'чичова жена' (вж. *стрик*).

стъ̀ршел 'насекомо от рода на осите, по-голямо от обикновената оса, Vespa crabo; (прен.) сатиричен и хумористичен стенвестник', 'лош, зъл човек' (Габрово), **стръшей** 'стършел' (Тръстеник, Плевенско), **стршељ** (Кумановско), **стъ̀ршей** 'насекомо' (Русаля, Великотърновско), **стъ̀ршейель** 'муха-щръклица' (Лещак, Маданско), **стършен** 'бъзун' (Шумаци, Еленско), **стъ̀ршен** 'стършел' (Прилеп), **стршен** 'стършел' (Тетовско), **стъ̀ршьелье**

'щръклица' (Старцево, Маданско), **щършел** диал. 'стършел', **шршељ** (Кумановско). – Произв.: *стършелов* прил. 'който се отнася до стършел', *стършелче* умал., *стършенов, щършелов* диал., *щършелски* диал.; ФИ: *Стършенов* (Кичево). – Срхр. *стр̏шљён, ср̏шљён,* словен. *sršen,* рус. *ше́ршень* 'стършел', диал. 'зъл човек', струс. **сьршень, шьршень**, рус.-чслав. **стръшень, сръшень**, укр. *ше́ршень,* белорус. *шэ́ршань,* чеш. *sršeň,* словаш. *sršeň,* пол. *szerszeń,* стпол. *sierszeń,* кашуб. *šeršèń,* словин. *sèršel,* полаб. *sârsén,* горлуж. *šeršeń,* долнлуж. *šeršeń.* — Праслав.**sьršenь, *šьršenь, *sьršelь, *šьršelь.* — Сродно с лит. *širšuõ, šìršė, širšlỹš, šir̃šinas* 'голяма оса, стършел', латв. *sir̃senis,* стпрус. *sirsilis,* ствиснем. *hornaȥ, hornuȥ* 'стършел', нем. *Hornis,* хол. *horzel,* лат. *crābrō* (от *crāsrō*) 'стършел', ср. ирл. *crebar* 'конска муха'. Срв. и гр. *κέρας* 'рог'. – Ие. **(s)k̑rs-, *sk̑rs-/ *(s)k̑er-.* – Вж. Miklosich, EtWb 293, Trautmann 305–306, Holub-Kopečný 348, Brückner, SEJP 490, Vasmer, REW 3, 394, Machek 572, Ст. Младенов, ЕтР 616, 699, Pokorny 574, Skok 3, 322323, К. Гутшмидт, СлавБалкЯз 1975, 204, Schuster-Šewc 19, 1429–1430.

стършин м. 'стъбло на жито' (Опицвет, Софийско). – Вероятно във връзка с диал. *стърк = стрък* (вж.).

стърàйка в нар. пес.: – *Пътници, вѝе, дрỳмници, / пътници, дъ не вѝдьъхте / мòстук синъ Стуя̀нъ? – Бàбу ле, стàръ, стърàйку, не гу, бàбу ле, вѝдьъхме.* (Бургаско). – От **старàйка,* произв. от *стар* (вж.), с редукция на неударено *а* в *ъ*. – Срв. *старòйка, старòйкя, старѐйко.*

стъ̀тен 'тътен, тътнеж' в нар. пес.: *Урàл дя̀ду на мугѝлка, / в сѐлу му са стъ̀тен чỳлу, / стъ̀тен чỳлу, гàйда свѝри, гàйда свѝри, тъпън бѝи.* (Трявна; Панчев). – Във връзка с *тътен* (вж.), но образуването е неясно.

стътлям 'скривам, махам от пред очите' (Трън), 'скривам, закривам, отстранявам нещо да не е на очи, да не се вижда' в текст: *Стътля̀ла бѐе нѐколко, по прве ка ме напѐче зор, гьи изнѐсо.* (Станьовци, Брезнишко), 'скрия, открадна със скриване' (Трънско). – Неясно.

стъфилѐц 'мъжец, езиче в гърлото, увула' (Господинци, Гоцеделчевско), **стъфѝльец** също (Горноселци, Гоцеделчевско; Брезе, Лясково, Смолянско), **стъфѝлиц** също (Бачково, Долнослав, Асеновградско), **стъфълѐц** също (Корница, Гоцеделчевско). – Варианти на *стàфелец* също (вж.).

стъчи в съчет. *стъчи просò* 'вид растение' (Градище, Севлиевско), **стъчка** 'сива птичка, врабче' (Градище, Севлиевско). – Формата *стъчка* – от стб. ***пътъчька**, умал. от ***пътъка** (със съответствия чсл. **пътъка** 'птичка', стб. **непътъка** 'нептица'), паралелно образуване на стб. **пътица** (вж. под *птѝца*); с промяна *пт* > *ст*, както в *стѝца* 'птица' (вж.), *стѝчка* 'птичка' (вж.). Формата *стъчи* – произв. от *стъчка*. Срв. названията *птиче просо, врабчово семе* на растението Lithospermum. За чсл. **пътъка** вж. Vasmer, REW 2, 418, под *пóтка*. Вж. Т. Ат. Тодоров, Slavia 79/1, 2010, 121–122.

стъчки 'начупени тънки клонки за подклаждане на огъня' (Жеравна, Котленско). – Контаминация от *съчки*, мн. ч. от *съчка* (вж.), и *стъ̀квам, стъ̀кна* 'подготвям огън чрез подреждане на съчки' (вж.).

стъшу̀въм, ста̀шъм 'привършвам работа' (Ново село, Видинско). – Варианти на *стасу̀вам* 'ставам готов' (вж.) и на *ста̀шем* също (вж.) = *ста̀сам* (вж.).

стъ̀ръв прил. 'бодлив, грапав, настръхнал' (Троян; Патрешко, Троянско). – От **стъхрав*, което е с метатеза от *стъ̀рхав* 'твърд; грапав; бодлив' (вж.) с изпадане на *-х-* и компенсаторно удължаване на ъ, с редукция *а* > ъ.

стя̀ва 'картонена звезда, с която децата ходят срещу Коледа и пеят песни' (Ново село, Видинско), в съчет. *пъѐм стя̀ву* 'участвам в коледуване'. – От рум. *steáua*, членувана форма от *steá* 'коледарска звезда (от цветна хартия)', с *-в-* на бълг. езикова почва. Вж. L. Dimitrova-Todorova, The Romance Balkans 2008, 84–85.

стяг[1] остар. 'знаме' (Ив. Вазов, Ст. Загорчинов, Геров), в съчет. *жѐнски стяг* 'сватбено знаме, изработено от дружките на младоженката' (Добралък, Югово, Павелско, Асеновградско), *мъ̀ски стяг* 'сватбарско знаме, изработено от девойки, близки на момъка' (Бойково, Ситово, Пловдивско; Югово, Павелско, Добралък, Асеновградско), **стег** 'пряпорец, сватбарско знаме' (Ситово, Бойково, Пловдивско; Добралък, Югово, Павелско, Асеновградско). – Срхр. *стȇг* 'знаме', *стѝјег* също. – Праслав. **stěgъ*. Срв. рус. книж. *стяг* 'знаме', диал. 'прът, върлина; дебел прът, използуван като лост', укр. *стяг* 'знаме', белорус. *сцяг* също, които са от праслав. **stęgъ*. Според Skok 3, 334, от ие. **stēg-* 'кол, греда', което представя друга степен на коренната гласна в *стог* (вж.), *сто̀жер* (вж.). Според Ст. Младенов, ЕтР 616, е от ие. **stē(n)gh-* : **stongh-*, което е сродно със стсканд. *stǫng* 'върлина', старогл. *steng*, ствиснем. *stanga*, нем. *Stange* 'върлина'. Miklosich, EtWb 323, сравнява също с горепосочените думи, както и с латв. *stēga*. Според Skok, пак там, извеждането от ие. **stē(n)gh-*:**stongh-* не задоволява фонетически. Според V. Jagić, AfslPh 5, 665, думата е изконнославянска, което не приема Преображенский 2, 412, тъй като според него думата не съществува в другите славянски езици, освен в руски, белоруски, украински и сърбохърватски, като приема, че сърбохърватската дума е заета от руски. Според Преображенский, пак там, и Vasmer, REW 3, 36, Фасмер–Трубачев 3, 790, рус. *стяг* наследява струс. **стѧгъ** 'бойно знаме', а то е стара заемка от германските езици. Vasmer, пак там, смята, че руската, украинската и белоруската дума трябва да се разграничават от изконнославянското **stěgъ*, откъдето е срхр. *стѝјег* и старчеш. **stěh** 'знаме', които са във връзка със *стежер* и *стожар*. Според него не може да се смята за праславянска формата с носовка, тъй като тя е ограничена само в източнославянските езици. Според А. Пиронков, РР 2, 1928–1929, 249, бълг. *стяг* е заемка от руски. – Заето в рум. *steág* 'знаме; върлина' (Цонев, История 2, 64, Mihăilă 139, Rosetti, Influența 41).

стяг² 'възпиране, държане строго' (Геров). – Поствербал от *стя̀гам* (вж.).

стя̀га 'прът, с който се пристягат връзките (въжета, синджири) на натоварени дърва, вършина и друг товар' (Еленско), 'дървена греда, скоба за притягане на грънчарската пещ от външната страна за предпазване от повреда при разширяване на горещата пещ' (Троянско), 'пръчка, закована, вглавена в две изправени неща, за да ги стегне и да ги държи право; клуп на врата в хижа', в израз: *стя̀га да̀вай на сина̀ си* 'стягай сина си, не го отпущай' (Геров), **стега** 'положено дебело дърво, на което се цепят други дърва' (Требища, Реканско), **стѐга** 'дърво за пристягане на въжето, с което са свързани снопите или сеното в колата' (Шумен), 'конска сбруя' (Девесилица, Крумовградско), 'дърводелски инструмент за притягане и залепване с туткал на две парчета' (Трънско; Слатина, Ловешко; Махалата, Плевенско), 'част на тепавица' (Бели Осъм, Троянско), 'железен уред, с който се закачва вратата за отвесна греда (в селска хижа)' (СЗ), 'дървена греда в грънчарска пещ' (Бели Осъм, Троянско), 'пръчица, закрепена на горния край на всяка от дванадесетте дървени спици на колелото на чекръка; две дъски, които стягат страничните диреци на стана' (Рип, Смядово, Шуменско), 'дисциплина' (Банско), 'прашка на люлка или торба' (Кърналово, Петричко), **стѐги** мн. ч. 'две хоризонтални летви, които съединяват рамката на тъкачен стан; две тесни летви, прикрепени на греда във воденица (в дупки на долния край са прокарани пръчки, наречени жегли, на височина 80–90 см от земята, на които се прикрепва разтворен чувал, който се пълни с брашно)' (Смолско, Пирдопско). – Поствербал от *стя̀гам, стѐгна* (вж.).

стя̀гам 'завързвам, свивам здраво, опъвам; омотавам здраво, обвързвам; силно притискам, натискам; втвърдявам; поправям, потягам, закърпвам; запичам; стъкмявам, приготвям всичко необходимо; (прен.) засилвам, укрепвам; държа строго, не позволявам своеволия; насилвам, принуждавам; стискам, пестя', св. в. **стѐгна; стя̀гам се** 'завързвам, обтягам нещо около себе си; (прен.) готвя се, тъкмя се; икономисвам, въздържам се да харча, скъпя се; запичам се; (за време) става сухо и студено; ставам твърд, втвърдявам се, сгъстявам се', св. в. **стѐгна се; стя̀гъм съ** 'строя къща, събирам дом; (за земя, кал и др.) вкоравявам се от студ; опасвам се, закопчавам се, придобивам спретнат вид' (Еленско), св. в. **стѐгнъ съ; стѐгам, стѐгна** диал. 'натъкмявам, стъкмявам; направя годно за живеене или за използване', **стѐгне съ** 'стане твърд, втвърди се' (Тръстеник, Плевенско), 'стягам с ръка, с въже и др.; приготовлявам; захваща' (Самоков), **стя̀дзам** 'правя нещо да стане здраво, завързвам здраво' (Геров), **стъ̀гна** 'завържа здраво, стегна' (Банат). – Произв.: *стяг* (вж. *стяг*²), *стя̀га* (вж.), *стѐгльо* 'скъперник, скръндза' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *стѐгнато* нареч. 'здраво, чевръсто, плътно; строго' (Геров), *стегнотѝя* 'скъперник, скръндза' (Долна и Горна Василица, Ихтиманско), *стя̀жба* 'стягане, недаване воля' (Геров), *стя̀гом* в израз *стя̀гом стя̀га* 'много стяга' (Геров), *стегу̀шка* 'протягане' (Кюстендил); *застя̀гам, застѐгна, за̀стѐга* 'копче' (Смолянски район; Рудозем, Смолянско); *настѐгна, настя̀гам; постѐгна,*

постя̀гам, постега̀ло 'вървите на цървули в гатанка' (Кюстендилско); *престѐгна, престя̀гам* 'стягам на определено място напречно; стягам повече, отколкото е потребно'. – Срхр. *стѐгнути, стѐгнēм, стѐзати, стѐжēм* 'стягам, затягам; стискам; притискам', рус. *стяга́ть, стяга́ю* (остар.) 'стягам, затягам; струпвам, събирам; (разг.) сгърчва се, изкривява се (при спазми, конвулсии); смъквам, свличам, свалям', св в. *стяну́ть*, укр. *стяга́ти, стяга́ю, стягну́ти, стягну́* също, пол. *ściągać, ściągam, ściągnąć, ściągnę* 'стягам, затягам, събувам, свалям, свивам'. – Праслав. **sъtęgāti, *sъtęgnąti*, произв. от **tęgāti, *tęgnąti* (вж. *тѐгна*). Банатското *стъгна* с ъ на мястото на стб. **ѧ**, праслав. *ę*. – Заето в рум. *a răstigní, răstignésc* 'разпъвам на кръст' (Ц о н е в, История 2, 107).

стяжа̀ние книж. остар. 'имот, богатство' (П. Р. Славейков). – От рус. *стяжа́ние*. Вж. РРОДД 483.

су[1] предл. диал. 'с', напр. в съчет. *су здраве* (Брацигово, Пещерско; Воден; Охрид), **су-** предст. диал., напр. в *сувържа* 'свържа' (Геров). – С редукция от *со*[3] (вж.), *со-* (вж. *со*[5]).

су[2] 'какво' напр. в изреч. *Су щеш тỳкъ?* 'Какво търсиш тука?' (Троян). – С редукция *о > у* от **со* 'какво', което е от *сто*, вариант на *що* (вж.), с изпадане на *-т-*, както в *шо* 'какво' (вж.) от *що* (вж.). – Срв. *со*[6].

су[3] гл. 1 л. ед. ч. 'съм' (Велес; Папрадища, Велешко; Цръско, Битолско), в текст: *Kòньо му рѐкол: Не ме глѐдаш ли шчо су? Я су конь.* (Прилеп). – С изпадане на *-м* от *сум* 'съм' (вж.).

су[4] гл. 3 л. мн. ч. 'са' (Брацигово; Воден, Дебърско). – Вариант на *са*, форма за 3 л. мн. ч. от гл. *съм* (вж.), от стб. **сѫтъ** 'са', с диал. *у* на мястото на стб. **ѫ**.

су[5] 'френска монета от 5 сантима' (1857, 1870), **су̀а** мн. ч. (1850). – От фр. *sou* също, вж. Л. В а н к о в, ГСУ–ФЗФ 60/1, 1966, 183.

су[6] 'вода' (Виница, Варненско). – От тур. *su* също.

су[7] прил. 'сух' (Камена Рикса, Монтанско), в съчет. *су алтън* 'злато, продавано от рудари под това име' само в ИЕИМ 13, 1971, 96, в съчет. *су тутỳнь* (Трънско), **су̀а** в съчет. *Сỳа Кòльда* 'денят срещу Коледа' (Чешнегирово, Пловдивско), **су̀о** 'изсъхнало' в съчет. *сỳо дърво* (Милчина лъка, Кулско). – От *сух* (вж.), *сỳха, сỳхо*, с изпадане на *х*.

су- предст. в съществителни, като *сукръвица, суръжица*, в качествени прилагателни и производните им наречия, като показва качеството като слабо, в малка мяра, напр. в *сỳгрозно, сỳмалечок* (Геров); стб. **сѫ-** (напр. в **сѫсѣдъ** 'съсед'), рядко **соу-** (напр. в **соугоубъ** 'двоен', покрай **сѫгоубъ**). – Срхр. *су-*, словен. *so-*, рус. *су-*, укр. *су-*, белорус. *су-*, чеш. *sou-*, стчеш. *sú-*, словаш. *sú-*, пол. *są-*, горлуж. *su-*, доллуж. *su-*. – Праслав. **są*. Във връзка с праслав. **sъ(n)*, **sъ(n)-* (вж. и под *с*[2]). – Старобългарските форми с **оу**, вместо **ѫ** (като **соугоубъ**), новобългарските с *у* вм. с ъ са възникнали вероятно под влияние на форми с редуване **ѫ** ↔ **оу**, новобълг. ъ ↔ *у*, като стб. **гнѫсьнъ** – **гноусьнъ**, новобълг. *гнỳсен*

– диал. *гнъсен*; стб. **мѫдьнъ** – **моудьнъ**, новобълг. *мӳден* – диал. *мъден*. – Срв. Ст. Младенов, ЕтР 616–617, под *сугрàшица, сӳгреб, сӳмрак,* 619, под *със, съ, со,* Мирчев, Историческа граматика³ 1978, 118, Vasmer, REW 2, 36–37, под *су- I,* 564, под *с, со,* Borуś, Prefiksacja 87 и сл. За стб. **соу-** вж. van Wijk, Geschichte 142, Meillet, Études étym. 1902 1905, 161.

суа мест. 'този' (Дрангово, Кърджалийско). – Фонетичен вариант на *сòа³* 'този' (вж.).

сӳа нареч. 'тука' (Пенека, Лозенградско). – Възникнало по диал. *тӳа* 'тука' (вж.), с деиктичен елемент *с-* под влияние на диалектни форми, като *сòа³* 'този' (вж.), *сòа⁴* 'това' (вж.).

суà същ. 'чаталесто дърво, което се слага в средата на стан, за да подпира цялата покривна конструкция' (Ихтиманско), 'летва, която се приковава към коловете на плета' (Осеново, Разложко), **сӳа** 'наименование на гредите, върху които се крепи мутафчийският стан' (Видин). – От *сохà* (вж.) с редукция *о* > *у* в неударено положение и с изпадане на *-х-* между гласни. Формата *сӳа* е от *суà* с премет на ударението. – Срв. *сòха, сохà, сой, суи, сòва³, сувъ.*

сӳаво прил. с вероятно знач. 'сух' в съчет. *от сӳаво злàта* в нар. пес.: *Изнèсе му рӳо понòсито,/ изнèсе му свѝлени чашѝре,/ на чашѝре сӳи скопци,/ сӳи скòпци от сӳаво злàта,*...(Цацоровци, Трънско), **сӳаго** в съчет. *от сӳаго злàта* в нар. пес.: *Мàрко прòси и блàго дàва, ...и дàва пърстене злàтни, сдън си йе от сӳаго злàта,*... (Врабча, Софийско). – Формата *сӳаго* е от първоначално **сӳхаго,* род. п. м. и ср. р. от *сух* (вж.), с изпадане на *-х-*. Формата *сӳаво* е вариант на *сӳаго* с *в* от *г* в интервокална позиция.

суàджбина 'сухоежбина' (обл. Пиянец, Кюстендилско). – От *сухоàжбина* (вж. *сух*) с изпадане на *-х-*, стягане и африкатизация *ж* > *дж*.

суàлкя 'точилка' (Шишковци, Кюстендилско), **суалька** 'дълго дърво с диаметър до 20 см, на което се намотава вътъкът' (Тетово). – От *сувàлкя* (вж.) с изпадане на *-в-* в интервокална позиция.

суàлнувàм се 'засилвам се, стягам се' в изречения: *Наближѝ Велѝден, и той се суална да си прае̏ й нòва дрèа. Лèнка се суалнà да предè за дарове.* (Банско). – С редукция *о* > *у* от първонач. **совàлнувàм се,* произв. от *валя̀* 'старая се, бързам' (вж.), еднакво с *вàлям, вàлна* (вж.), с префикс *со-* в говора, срв. *сосѝпувàм, сопѝнам.*

суàн в съчет. *суàн лук* 'кромид лук' (Лясково, Смолянско). – От *соàн* също (вж.) с редукция *-о-* > *-у-* в неударена позиция.– Срв. *сувàн, совàн, сугàн.*

суанталък диал. 'название на почва', **суантлък** 'вид почва'. – От *сувънтълък* 'мочурище, място с вода в почвата' (вж. под *сувантия*) с изпадане на *-в-* в интервокална позиция и с две *а* вм. *ъ* в неударено положение. Според Ив. Дуриданов, ИИБЕз 5, 1957, 417, от тур. *su* 'вода' и *hantalik* 'безформеност, грубост', което е неубедително. Формата *суантлък* е от *суанталък* с изпадане на неударено *-а-*.

су̀ар таен зидарски говор 'Penis', **суа̀рь** 'обелено дърво' (Осина, Гоцеделчевско). – От *су̀хар* = *суха̀р*, произв. от *сух* (вж.), с изпадане на -*х*- в интервокална позиция.

суаргъ ж. 'вила' (Аврен, Крумовградско). – Вариант на *суу̀рга* (вж.), *сурга̀*, *сургъ* (вж. *суу̀рга*).

су̀ате мн. ч. 'отпадъци от ориз, леща, фасул и др. при чистенето им' (Разлог) само в ДА. – Вероятно погрешно записано вместо *су̀щте* = *су̀ще* със същото значение (вж. *су̀ще*, *су̀щьте*).

суа̀ть 'кърлеж' (Ваклиново, Гоцеделчевско). – От **суха̀ть*, произв. от *сух* (вж.), с изпадане на -х- в интервокална позиция.– Срв. *суа̀ч, суа̀чь*.

суа̀ч 'гора от сухи дървета' (Банско), **суа̀чь** 'паразит по добитъка' (Долен, Гоцеделчевско), **суа̀че** ср. с вероятно значение 'сух клон' в залъгалка *Га̀рван гра̀че, гар, гар, гар, на суа̀че*. (Толовица, Белоградчишко). – От *суха̀ч* и **суха̀чь*, произв. от *сух* (вж.), с изпадане на -*х*- в интервокална позиция. – Срв. *суа̀ть*.

су̀ба 'работник при видня, който меси хляб и готви на работниците, заети с леене на желязото' (Самоковско; Геров). – Вероятно във връзка със *су̀баш*, *су̀баша* (вж. *субаш*). Формата е получена вероятно поради свързване с тур. *subay* 'офицер'. Срв. тълкуването на думата *суба* в ИНЕМ 1921, 3–4, 130: *Единият от виднярите се казвал таинджия – доставчик на продукти за храна, другият – суба (субаша) – месил хляб и готвил*.

субалтѐр книж. остар. 'младши офицер' (Т. Г. Влайков). – От рус. *субалтѐрн* = *субалтѐрн-офицѐр* остар. 'младши офицер'. Вж. РРОДД 483.

суба̀т 'събиране за веселба и гощавка' (Котел; Саръгьол, Северна Добруджа; Нови пазар; преселници в Новопазарско от с. Гьобел – Мала Азия; Козлево, Новопазарско), диал. 'гощавка с ядене, пиене и с веселие; събрание' (Геров), **суба̀ть** 'седянка' (Дервент, Дедеагачко; Ясъюг, Гюмюрджинско), **суба̀кь** 'гощавка, веселие, придружено с ядене' (Странджа), **суба̀к** 'гуляй, трапеза', в съчет. *на суба̀к* 'на гуляй, на трапеза' (Малко Търново), **суба̀п** 'трапеза' в нар. пес.: *Снощи нъ суба̀п удийми / нъ суба̀п нъ мо̀мин гудѐж*. (Войнягово, Карловско; СбНУ 46, 2, 151). – Произв.: *субъту̀въм* 'богато и продължително угощавам' (Енина, Казанлъшко). – От *соба̀т* (вж.), *собать* (вж. *соба̀т*), с редукция *о > у*. Формата *суба̀кь* е от *суба̀ть* с промяна *ть > кь*, а *суба̀к* е от *суба̀кь* със затвърдяване на -*кь*. Формата *суба̀п* вероятно е погрешно изписана вместо *суба̀т*. – Срв. *соба̀кь*.

суба̀тка 'куче' (Мраченик, Карловско). – Вероятно от рус. *соба́ка* 'куче', *соба́чка* също, но с деформации поради това, че думата не е ясна. Срв. *саба̀к* 'голямо овчарско куче'.

субаш 'пъдар, полски пазач' (Габровско), 'представител на турската власт в миналото' (Тревненско), **су̀баш** остар. 'турски началник в далечното минало в градче или село; началник на стража; длъжностно лице в турската ад-

министрация, на което е било възлагано събирането на данък десятък; един от работниците в голям чифлик – помощник на кехаята' (Геров; Ново село, Троянско; Паскалевец, Самоводене, Великотърновско; Светлен, Поповско; Ботевградско; Ракитово, Велинградско), 'полски пазач, стражар; местен феодален владетел' (Трънчовица, Никополско; Лакатник, Софийско), **су̀бъш** 'местен феодален владетел' (Енина, Казанлъшко), **суба̀ш** 'полицейски началник в стара Турция; чиновник за събиране на десятък' (Нови пазар; Еленско), 'управител на чифлик по време на турското владичество' (Българи, Царевско), 'пъдар на полски имоти' (Войнягово, Карловско; Ловешко), **су̀баша** остар. 'турски началник – ага в далечното минало в малко градче или в по-голямо християнско село; началник на стража; чиновник за събиране на данък десятък; един от работниците в голям чифлик – помощник на кехаята' (Геров; Оряховско; Свищовско; Еленско; Сливенско; Тетевен; Ломско; Ботевградско; Смолянско; Пловдивско; Банско; Самоковско; Трънско; Софийско; Прилепско), 'заповедник' (Сухиндол), **субаша̀** остар. 'полицейски началник в стара Турция' (Мекиш, Великотърновско; Писанец, Русенско; Дупнишко), **су̀башия** остар. 'турски началник в малко населено място в миналото; началник на стража; чиновник, който събира данък десятък; един от работниците в голям чифлик – помощник на кехаята' (Геров; Ботевградско; Устово, Смолянско; Гоцеделчевско), 'къшлар, който се грижел за носене вода на добитъка' (Котел), **субъшѝ** 'турски чиновник, който определя и събира данъци' (Дервент, Дедеагачко). – Произв.: *су̀башица* 'жена на субашия' (Геров), 'готвачка, домакиня на чифлик' (Брусник, Битолско; Прилепско), *су̀баше* умал. 'малък, млад субашия' (Геров), *субашка* прил. ж. (Светлен, Поповско; Лазарци, Еленско), *субашки* прил. мн. ч. (Малко Търново), *су̀башки* прил. мн. ч. (Панчев), *су̀бъшки* прил. (Лазарци, Еленско), *субашко* прил. ср. (Хърсово, Испериxско), *суба̀шуви* прил. мн. ч. (Войнягово, Карловско), *су̀бъшув* прил. (Лазарци, Еленско); ФИ: *Су̀башев, Су̀башиев* (Великотърновско, Еленско, Горнооряховско), *Суба̀шки* (Троян; Кюстендилско). – От тур. *subaşı* истор. 'чиновник в Османска Турция, отговарящ за градското водоснабдяване и за разпределение на водата; главен инспектор към община в Османска Турция; командир на армия; управител на чифлик'. За произхода на турската дума има различни мнения. Според Räsänen 431, *subaşı* е от сттюрк. *sü* 'армия, войска' и *baş* 'главен; началник', с точно съответствие в чагат. *subaši* 'командир на армия'. Според Skok 3, 355, е от тур. *su* 'вода' и *baş* 'глава'. Според Ст. Младенов, ЕтР 616, РР 2, 1929–1930, 156–157, от тур. *subaşı* 'извор, глава на река'. Вероятно в първата съставна част на *subaşı* са се смесили две думи: тур. *su* 'вода' и сттюрк. *sü* 'армия, войска', което показват значенията 'чиновник, отговарящ за градското водоснабдяване и за разпределение на водата' и 'командир на армия'. – Заето и в срхр. *сӯбаша* 'началник на стража, управител на село; пъдар' (Škaljić 572, Skok 3, 355), рум. *subắşă* 'полицейски началник', алб. *subash* 'управител, началник'. – Срв. *су̀ба*.

сỳбашье 'невестулка' (Триград, Смолянско), **субо̀ш** м. 'невестулка' (Жребево, Смолянско), **субо̀шье** също (Водни пад, Смолянско). – Неясно. Може би във връзка със *сỳбаш* (вж.), но в такъв случай не е ясно *о* под ударение във формите *субо̀ш* и *субо̀шьє*. Срв. обаче тур. диал. *başa* 'съпруга, жена' с названието *невестỳлка* и с другите названия на това животно: *байнова булчица, кадъ̀нка, невѐстка, цàрева невѐста*.

субо̀ден прил. 'свободен' (Съчанли, Гюмюрджинско), **субо̀дьън** също (Тихомирово, Старозагорско), **субо̀нну** нареч. 'свободно' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От *свобо̀ден, свобо̀дно*, произв. от *свободà* (вж.), с редукция *о* > *у* и с изпадане на *в* пред *у*. – Срв. *сободан*.

сỳбота 'събота' (Гърло, Брезнишко). – Произв.: *сỳботка* 'име на крава, родена в събота' (Барите, Босилградско), *сỳботна* прил. с вероятно знач. 'родена в събота' в нар. пес.: *Нали е Сто̀йна сỳботна,/ та си вампѝри познàла.* (Станьовци, Брезнишко), *суботнѝк* 'човек или животно, родени в събота, та могат да виждат вампирите (умрелите, които добиват своя образ и скитат невидими)' (Станьовци, Брезнишко). – Вариант на *събота* (вж.) с диал. *у* на мястото на стб. ѫ.

сувà остар. 'мазилка от хоросан', **сува** в съчет. *аладжа сува* 'вар, смесена с пясък' (Средни Родопи). – От тур. диал. *suva* = тур. *sıva* 'мазилка', вж. Grannes–Rå Hauge–Süleymanoğlu 235. Срв. РРОДД 484. Съчетанието *аладжа сува* е от тур. диал. *alaca suva* 'пъстра мазилка'. – Срв. *сòваджия*.

сувàк 'специална игла за кожени обувки' (Твардица, в Молдавия). – Вероятно с редукция *о* > *у* от **совàк*, произв. от *сòвам* 'вкарвам, пъхам, провирам' (вж.), с редукция *о* > *у* извън ударение, или произв. от *сỳвам* (вж.).

сувактѝсвам 'закарвам добичета на мера, където има кошари за нощуване през топлия сезон', св. в. **сувактѝсам** (Елена). – Образувано от *сувàкь* (вж. *сувàт*) на българска диалектна почва по форми на *-тѝсвам*.

сувàлкя, суфàлкя, вж. *совàлка*.

сỳвам се 'простирам се, протягам се', св. в. **сỳна се** (Геров), **сỳам се** 'посягам; (за куче) спускам се към човек' (Витановци, Пернишко), 'спускам се бързо да хвана нещо' (Станьовци, Брезнишко), 'пружа се' в нар. пес.: *Немà къгà от ко̀ня да слѐзи;/ нел се сỳа от добро̀га ко̀ня,/ та си ванà тая модрà пло̀ча*,… (Брезнишко), **сỳнувам се** 'втурвам се' (Самоков), **сỳунувам** 'пъхам' (Софийско); стб. **совати (соуѭ, соуѥши)**, **соунѫти** 'кипвам, прекипявам, преливам' (Супр.). – Произв.: *до̀сувам* в израз *до̀сува ми* 'ще ми (да направя нещо)' (Кюстендилско), 'натрапчиво ми се иска нещо' (Самоков); *засỳна (се), засỳвам (се)* 'затулям (се), засланям (се), скривам (се)', 'намирам се на тясно' (Геров), *засỳна, засỳвам* 'нападам някого в безизходно място' в изреч.: *Засỳнал го йе ф клетò.* (Смолянско); *насỳнувам се* презр. 'наяждам се' (Самоков); *отсỳвам са* 'оттеглям се, отдръпвам се; (прен.) отказвам се от някаква работа' (Смолянско,

Ардинско, Асеновградско, Маданско); *посу̀вам* 'помествам, премествам' (Смолянско, Маданско, Асеновградско, Ардинско, Девинско), *посу̀нвам* 'отместям нещо; (прен.) отлагам за по-късно' (Смолянско, Маданско, Асеновградско, Ардинско, Девинско); *подсу̀вам са* 'подхлъзвам се' (Смолянско; Ардинско; Маданско; Асеновградско; Девинско; Златоград), *подсу̀нвам са* също (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *подсу̀унувам* 'пъхам отдолу, подпъхвам; давам подкуп' (Софийско); *прису̀вам са* 'приближавам се чрез влачене напред' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *прису̀нало ма йѐ* гл. безл. 'закъсняла ми е менструацията' (Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско); *просу̀на, просу̀вам* 'провирам (се), втиквам (се)' (Геров); *рассу̀вам* 'отлагам за по-късно' (Славеино, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско); *сасу̀вам са* 'придвижвам се напред, като се влача' (Смолянско). – Срхр. *су̏вати, сувāм* 'блъскам, бутам', *су́нути, су̏нēм* 'налея, сипя; блъсна, бутна; нападна някого; връхлетя върху някого', словен. *sováti, sújem* 'блъскам, бутам', св. в. *súniti, sũnem*, рус. *сова́ть, сую́* 'пъхам, мушкам, въвирам, втиквам', св. в. *су́нуть, су́ну*, рус. диал. *сува́ть, сую́* 'движа, местя; блъскам', *су́нуться* разг. 'въвра се, пъхна се', струс. **совати, сѫнѫти** '(за копие) мятам', укр. *со́вати, со́ваю* 'пъхам', белорус. *со́ваць* също, *су́нуць* също, стчеш. *sovati, suju* 'движа, местя; пъхам', чеш. *sunouti, sunu* също, пол. *suwać, suwam* 'пъхвам, мушвам; местя; движа', *sunąć, sunię* също, горлуж. *suwać, suwam, sunuć*, доллуж. *suwaś, sunuś*. – Праслав. **sovāti*, **sują*, **sunąti*, **suną*. – Сродно с лит. *šáuti, šáuju, šóviau* 'пъхам (хляб в пещ); стрелям', латв. *šaũt, šaũju, šaũnu, šãvu* 'стрелям; бързо пъхам; блъскам, бутам', гот. *skewjan* 'вървя, отивам', ствисчнем. *sciozan*, нем. *schiessen* 'стрелям', стисл. *skjóta* 'стрелям; движа; блъскам', стангл. *scēotan* движа бързо; бутам; стрелям', алб. *heth* 'хвърлям, вея зърно', аор. *hodha*, хет. *šuu̯āi-* 'блъскам, бутам, движа', стинд. *suvati* 'привеждам в движение'. – От ие. *skēu-* / **skou-* 'бързо движа; бутам, блъскам; мятам'. – Вж. Miklosich, EtWb 328, Преображенский 2, 349, Brückner, SEJP 526, Ст. Младенов, ЕтР 598, 616, Vasmer, REW 2, 869, Pokorny 954 – 955, Holub–Kopečný 361, Fraenkel, LEW 969, Machek 592 – 593, Trautmann 300, Фасмер–Трубачев 3, 705, Skok 3, 362, Schuster-Šewc 18, 1380–1381. Torp 467–468, и други автори (вж. у Фасмер–Трубачев 3, 705) са против свързването с нововиснем. *schiessen* 'стрелям' и сродните му глаголи. – Срв. *со̀вам*.

сувàн 'лук' (Вииница, Варненско; Чирпан), в съчет. *сувàн-аший* 'вид ястие от мляко с лук и пържен пипер' (Кривня, Разградско), *сувàн къвърмъсъ* 'вид ядене с лук' (Връбница, Преславско), в съчет. *кабà-сувàн* диал. 'раст. сладък кромид лук, Allium cepa'. – Произв.: *суванджѝя* диал. 'търговец на лук'; ФИ: *Суванджѝев* (Горнооряховско; Еленско; Карлово; Пловдив; Хасковско), *сувàненица* 'гозба с лук' (Александрово, Ловешко), *суваненица* 'салата от пресни зеленчуци' (Драгановец, Търговищко). – От *совàн* също (вж.) с редукция *-о-* > *-у-* в неударена позиция. Формата *суванджѝя* е от тур. *sovancı*, вариант на тур. *soğancı* също. – Срв. *суàн, сугàн, соàн*.

сувантия 'вид почва' (Любимец, Свиленградско), **сувънтълѝв** прил. '(за почва) в която се задържа вода; мочурлива' в израз.: *Нѝвътъ ми сувънтълѝвъ, къкво̀ ше искàръм ут нѐго сувънтълѐк.* (Енина, Казанлъшко), **сувантлѝва** '(за почва) в която се задържа вода' (Елена), **сувънтълѐк** 'мочурище, място с вода в почвата' (Енина, Казанлъшко); МИ **Сувантията** при Любимец, Свиленградско. – Вероятно заемка от турски, във връзка с тур. *su* 'вода', сттюрк. *suv* 'вода, влага, течност', срв. сттюрк. *suvlan-* 'намокрям'. Според С т р а н с к и 3, 391, думата *сувантия* вероятно произлиза от тур. *soğan* 'лук', която има и вариант *sovan*, и има първоначално знач. 'почва, годна за лук, лукова почва', което е неубедително. – Срв. *суанталък, суантлък.*

сувантѝя 'едра жена' (Равногор, Пещерско). – Неясно. Може би експресивно образуване от *сух* (вж.) с диалектна промяна *-х- > -в-*. – Срв. *сѐфанда, сѐфандра*[1].

суварѝя м. остар. 'въоръжен конник; конен стражар' (Жълтуша, Софийско; Самоковско; Яврово, Асеновградско; Чепино; Смолянско; Ватилък, Солунско), **сувърѝйъ** м. 'войник-конник' (Съчанли, Гюмюрджинско), **суварѝе** м. диал. 'войник, кавалерист' (Панчев), **суварѝ** мн. ч. 'въоръжени конници, кавалеристи' (Геров), **суарѝи** мн. ч. в нар. пес.: *...и дигнàа суарѝи, / суарѝи, коня̀ците, / и дигнàа сѐдъм то̀па, / да се бѝя сас рая̀та,...* (Връбница, Софийско). – Чрез тур. *suvari* = *süvari* също, което е от перс. *suwārī*. Срв. Ст. М л а д е н о в, ЕтР 616. – Заето и в срхр. *суварија, сувāрӣја, суāрӣја* (Š k a l j i ć 576, S k o k 3, 366), алб. *suvari* (M i k l o s i c h, Tü. Elem. 162).

суварлàк 'сухи дърва, безредно довлечени от реката' (Сухиндол), **суварлѝга** също (Сухиндол). – Произв. от *сув* (вж. *сух*).

сувàт диал. 'лятно пасище на планина' (А. Страшимиров), 'място за поене и пасбище едновременно' (Страхилово, Свищовско), 'пасище' (Ленково, Никополско; Габаре, Белослатинско; Самоводене, Великотърновско; Троян; Патрешко, Троянско; Мечка, Плевенско), 'изоставени места за паша на добитък' (Троянско), 'паша за угояване на добитък' (Сливен), 'угоявано стадо добитък за клане на свободна високопланинска паша' (Енина, Казанлъшко), 'мера за паша на овце; стадо овце с кошарата' (Еленско), 'угощение' (Кочово, Преславско), 'езеро' (Твардица, в Молдавия), **сувàть** 'водопой' (Смолянско), 'малък язовир; оазис' (Турян, Смолянско), 'мера за паша на овце; стадо овце с кошарата' (Еленско), 'стадо овце, говеда; (прен.) група, множество' (Хасково), 'черда добитък или стадо овце, които се угояват за клане' (Смолянско), 'голяма група от хора' (Орешец, Асеновградско), **сувàкь** 'паша' (Странджа), 'мера за паша на овце; стадо овце с кошарата' (Еленско), 'водопой' (Стойките, Девинско), диал. 'корито за боб', **совàт** 'общинско пасище за овце или едър добитък' (Радовене, Врачанско), 'голямо пасище' (Трънчовица, Никополско; Брусен, Тетевенско; Габаре, Белослатинско; Долна Митрополия, Плевенско), 'обширно пасище, дето е построен и чифлик' (Румянцево, Луковитско), 'пасище' (Ломско), 'пасище; хубаво, приятно място за почивка' (Тръстеник,

Плевенско), 'чифлик' (Староселци, Плевенско; Ябланица, Ловешко), 'място с необработена земя, в която пасат стада без пазачи' (Врачанско), 'сборно стадо за гоене' (Панагюрско), 'голямо стадо добитък' (Слатина, Ловешко), 'голямо стадо добитък, който се угоява за клане' (Смолско, Пирдопско), 'добитък, който се угоява за клане; лятно планинско пасбище; голяма група, тълпа (обикновено шумна)' (Самоков), 'добитък, който се храни отделно, защото е за клане' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'стадо за клане' (Бериево, Смолянско), 'добитък, пуснат на паша за угояване' (Витановци, Пернишко), в съчет. *совàт волове* в нар. пес. (Суходол, Софийско), **совàть** 'място, през което се прекарват овцете за доене' (Момарско, Турян, Смолянско), **совàти** мн. ч. 'локви, от които овцете пият вода' (Раздел, Елховско), 'овце за клане' (Нови хан, Елинпелинско), 'стада' (Дивотино, Пернишко), **сават** 'пасище' (Ломско), **съвàт** 'гьол, в който лежат биволи' (Шумен), 'оградено пасище за угояване на биволи' (Разградско), **съвàкь** 'голямо стадо овце' (Паталеница, Пазарджишко). – Произв.: *суватски* прил. (Чирпанско), *совàтски* прил. (Разград-махала, Ломско), *суватчùя* диал. 'търговец на добитък, който се угоява на суват' (А. Страшимиров), *соватчùя* 'човек, който събира добитък за суват' (Геров), *соватчия* 'търговец на добитък' (Русокастро, Бургаско), *соватчùйски* прил., *соватчилъ̀к* 'работа, занаят на соватчия' (Геров); МИ: *Суват*, приток на р. Шипочница, Вакарелско, *Совàт* при Старошево, Валовишко, *Совàта* при Гайтанево, Елинпелинско, при Кобиляк, Лехчево и Мадан, Монтанско, при Елшица, Панагюрско, *Сувàто* при Обидим, Черешево, Разложко, *Совàто* при Елешница, Разложко, при Вършец, Бързия, Долна Бела речка, Долно Озирово, Заножене, Комарево, Котеновци, Берковско, *Сувàтя* при Черково, Карнобатско, при Априлово и Горско Абланово, Поповско, *Совàтя* и *Сохàтя* при Православен, Първомайско, *Совàдя* при Горно Фращене, Сярско, *Совàтът* при Терзийско, Троянско, *Совàтат* при Копривщица, *Софàто* при Клисура, Самоковско, *Сувàтите* при Ковачец, Поповско, *Совàтете* при Рудозем, *Сỳватлък* при Кардам, Поповско, *Суватлъ̀ка* при Гърчиново, Поповско, *Соватлъ̀ка* при Карлиево, Пирдопско, *Совàче* (от **Совàтче*) при Добринище, Разложко, *Совàт дерè* при Душанци, Пирдопско, *Бунàйски совàт* при Панагюрище, *Совàтската чешмà* при Караисен, Павликенско, при Мертьово, Сярско, *Совàтски дол* при Стрелча, Панагюрско, *Совàтското дерè* при Копривщица. – Ст. Младенов, ЕтР 598, 616, смята, че думата е от турски произход, без да сочи изходна форма, като вероятно има предвид тур. *suvat* 'водопой', тур. диал. *suvat* 'място, предназначено за поене на овце или говеда' (SDD 4, 1703). Ив. Дуриданов, Изсл. М. Дринов 436–437, отбелязва, че семантичният развой 'водопой' > 'пасище за угояване на добитък' се обяснява лесно, понеже пасищата се намирали обикновено до реки и блата, където е бил поен добитъкът, така че *сувàт* започва да означава не само 'място за водопой', но и 'пасище'. Въз основа на тезата на Fr. Bezlaj, SlRev 10, 1957, 174, че биха били абсурдни османотурски пастирски термини в Юлийските Алпи,

МИ *Sovata* в Седмоградско и унг. МИ *Szováta*, Дуриданов с основание смята, че е налице стара обща за южнославянските езици заемка от някой тюркски език, каквито са бълг. *белег,* срхр. *бѝљег* 'цел, знак за мерене', словен. *beléžen* и пр. [срв. Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 17, 1921, 219, според когото е тюркска (българско-тюркска) заемка в южнославянските езици]. Според Ив. Дуриданов, пак там, *suvat* е много старо тюркско образуване от кор. *suv-* 'вода', срв. *suv* 'вода' в староуйгурски (5 в.) и пр. Запазването на начално *s-* в *суват, сопат* и пр. на славянска почва показва, че са от друг тюркски език, а не от български, където *s* би дало в подобно положение *š*. Облиците с *о* и *а* в южнославянските езици се дължат на тюркски фонетични особености. Б. Симеонов, БЕз 29/5, 1979, 44, смята, че думите *сoвaт* и *суват* са от прабългарски произход, приемайки етимологията на Ив. Дуриданов. В османотурски освен *suvat* има и форма *savat, sıvat*, откъдето са бълг. *савàт* и *съвàт*. Формата *сувàкь* е от *сувàть* с промяна *ть* > *кь*. Формата *съвàкь* е от **съвàть* = *съвàт,* с промяна *ть* > *кь*. – Заето и в срхр. *су̏ва̄т* 'планинско пасище; място за угояване на говеда', *сaвaт* диал. 'пасище' (Miklosich, Tü. Elem. 35, Škaljić 576, Skok 3, 366), рум. *suhát* 'пасище за угояване на добитък' (Tiktin 1529).

сувѐлкя 'совалка' (Ново село, Видинско), вж. *совѐлка*.

су̀више нареч. 'прекалено много, повече отколкото трябва, премного' (Велес). – От срхр. *су̏више* (за което вж. Skok 3, 597, под *visok*).

суворỳкав прил. 'който не може да направи почти нищо, не е способен, не го бива за майсторлък' (Станьовци, Брезнишко). – Сложно прилагателно, съставено от *сув* (вж.) = *сух* (вж.) и *рукà*, диалектен вариант на *ръкà* (вж.). – Срв. *суврък.*

суврà 'ниска кръгла дървена маса за хранене' (Лозенец, Ямболско; Неново, Провадийско; Съчанли, Гюмюрджинско), в израза *срѐщъм месàль (суврà)* 'сватосвам' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *суврѝчка* 'ниска кръгла малка масичка за хранене' (Твърдица, Сливенско). – От *соврà* също (вж. *софрà*), с редукция на неударено *о* в *у*.

суврѐт в текст: *Едѝн суврѐт съм, сàмо кòкали* само в СбБАН 34, 424, с непосочено значение (район Съртовете, Провадийско), вж. *суфрѐт*.

су̀вросам таен зидарски говор 'открадна' (ЮЗ). – От аор. основа *σουφρωσ-* на нгр. гл. *σουφρώνω* 'правя гънки; набръчквам; измачквам; смачквам' и '(прен.) крада', с промяна *фр* > *вр,* както напр. в *суврà, соврà* 'софра' (вж.). Вж. Т. At. Todorov, Балк. езикозн. 41/2, 2001, 135. – Срв. *сурòсам*.

су̀врф 'планинско жълточервеникаво цвете, което се употребява като чай за домашно лекуване (на кашлица и др.)' (Дебърско). – От първонач. сложно прил. **суоврф*, съставено от *су*[7] (вж.) = *сух* (вж.) и *врф;* или лексикализирано съчет. *су врф*, съставено от *су*[7] (вж.) и диал. *врф* = книж. *връх* (вж.).

сувръ̀к прил. 'несръчен' (Енина, Казанлъшко). – С изпадане на неударено *-о-* от първоначално **суворъ̀к*, сложно прилагателно, съставено от диал. *сув* = книж. *сух* (вж.) и *ръка̀* (вж.). За образуването срв. *еднорък*. – Срв. *суворъ̀кав*.

сувръ̀шки прил. 'който е засят смесено с жито и ръж' (Енина, Казанлъшко). – От *суъ̀ршки*, мн.ч. от *суъ̀ршка* 'пшеница, смесена с ръж' (вж.), с развитие на *в* след лабиално *у*.

сувуклу̀к остар. 'студена закуска' (З. Стоянов). – С редукция на неударено *о* > *у* от тур. *sovukluk* = *soğukluk* 'хлад, студ; студен десерт'. – Срв. *сооклук*.

сувъ̀ ж. 'чаталче, което е част от сак за ловене на риба и което се залавя за връвта отдолу и обръча отгоре и крепи сака' (Аспарухово, Провадийско). – Генерализирана форма от стар вин. п. от **соха̀* (вж.) с диалектна промяна *х* > *в*. – Срв. *суа̀*.

су̀га нареч. 'сега' (Трънско). – От един произход със *сега̀* (вж.), но *у* вм. *е* не е ясно. – Срв. *сога̀в*.

су̀галец таен ботушарски говор, с неясно значение, само в СбНУ 8, 3, 286, в текст: *Не му̀ дават пеперу̀гата, ама кора е о̀бтегнат, кога о̀ди по̀ пат, одо̀што е по̀ган, се мандори, како нѐкой су̀галец ко̀зинав.* (Прилеп). – Неясно.

су̀галька 'точилка' (Галичник, в Македония). – Произв.: *суга̀лчина* 'проточено тесто, като тънка ролка' (Прилеп). – Вероятно от *су̀калька* 'точилка', произв. от *су̀кам* 'точа кори за баница' (вж.), с *г* вместо *к* вероятно под влияние на *су̀гна се* 'свия се' (вж.).

суга̀н 'кромид лук' (Козаново, Червен, Асеновградско; Ахряне, Ардинско; Маданско; Харманлийско; Старозагорско; Сливенско; Огнянов, Софийско), 'лук' (Хасково; Кольо-Ганчево, Разделна, Старозагорско; Добростан, Асеновградско), 'червен лук' (Орешец, Харманлийско; Троян; Дюлево, Панагюрско; Свиленград), в съчет. *суга̀н лу̀к* 'кромид' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), **суга̀нь** 'лук' (Свиленград; Динево, Хасковско; Сталево, Първомайско), 'кромид лук' (Ардинско; Мезек, Асеновградско; Любимец, Царева поляна, Хасковско; Свобода, Старозагорско; Димитровград; Харманлийско; Добричко). – Произв.: *суганлѝя* и *суганьлѝя* прил. неизм. диал. 'който съдържа много кромид', в съчет. *суганлѝя ма̀нжъ, суганлѝя гювѐч* (Хасково), *суга̀нов* в съчет. *суга̀нов лук* 'кромид лук' (Попско, Крумовградско; Драбишна, Камилски дол, Ивайловградско); ФИ: *Суга̀нов* (Тополовград, Стара Загора). – От *сога̀н* също (вж.) с редукция *-о-* > *-у-* в неударена позиция. – Срв. *суа̀н, сува̀н, сова̀н, соа̀н*.

суганѝсам 'мърморя, роптая с тих глас' (Родопи), 'шикалкавя' (Смолянско, Девинско, Асеновградско, Ардинско), **суганѝсвам, суганѝсам** 'преструвам се, увъртам; мърдам, движа се непрекъснато' (Смолян), 'говоря тихо неодобрително, мърморя' (Момчиловци, Смолянско), 'неясно се изказвам' (Турян, Смолянско), 'мърморя без плач' (Смолян). – Неясно. Срв. *гано̀сам*,

гандо̀свам 'калайдисвам' (за семантиката срв. *калайдѝсвам* 'покривам съд с калай' и 'мъмря, хокам').

сугарѐ нар. 'късно родено животно, обикн. агне', 'късно родено агне' (Бабяк, Белица, Бачево, Разложко; Горни Лозен, Софийско; Банище, Брезнишко; Зелени град, Радово, Трънско; Беренде, Габер, Годечко; Долен, Гоцеделчевско; Гоце Делчев; Витановци, Пернишко; Бобошево; Махалата, Плевенско; Трънчовица, Никополско; Драговита, Царибродско; Караш, Луковитско; Горно Уйно, Кюстендилско; Самоков), 'агне, родено късно през лятото' (Софийско), 'агне, което се е обагнило късно през пролетта' (Доброславци, Софийско), 'късно родено животно, най-често агне' (Чурен, Елинпелинско), 'агне с къдрава вълна' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Падеж, Благоевградско; Горна Любата, Босилиградско; Ръждавица, Кюстендилско), 'дете на възрастни родители, родено късно' (Падеж, Благоевградско), **су̀гаре** 'късно родено агне' (Прилеп; Велес; Папрадница, Велешко; Щип), **суга̀ре** 'късно родено агне' (Баничан, Господинци, Горно Дряново, Плетена, Гоцеделчевско; Цветино, Велинградско; Костурско; Ломско), 'първо агне' (Копривщица; Плевня, Драмско), **суга̀рѐ** 'късно родено агънце' (Осеново, Разложко), **суга̀рье** 'късно родено агне' (Делчево, Корница, Лъжница, Тешово, Гоцеделчевско; Долно Дряново, Костурско), **сугаре** в гатанка за въшка: *Сиво сугаре по парцела пасе* (Банско), **сугарь** нареч. 'късно' (Геров), **суга̀рь** 'късно родено агне' (Осиково, Парил, Гоцеделчевско), нареч. 'късно' (Ботевград). – Произв.: *суга̀ранко* 'късно родено агънце' (Пловдивци, Маданско), *суга̀ранько* също (Буково, Смолянско), *сугарен* в съчет. *сугарен кукуруз* 'царевица, която никне по-късно' (СЗ), *суга̀рен* 'късен' (Разложко; Брусен, Тетевенско; Беброво, Еленско; Ружинци, Белоградчишко; Старцево, Маданско; Добролево, Белослатинско; Рашково, Софийско), 'който зрее късно' (Селище, Търън, Смолянско), 'късен, закъснял; засят късно' (Драганчетата, Лютаци, Топлеш, Габровско; Кюстендилско), 'закъснял' (Средни Родопи), 'късен, последен по раждане или засяване' (Странджа), 'последен' (Софийско), *суга̀рин* '(за растение или животно) късен' (Еленско), 'кьснозреещ' (Златарица, Еленско), *суга̀рьън* '(за плод, добитък) късен, несвоевременно роден, закъснял' (Могилово, Чирпанско; Кръвеник, Севлиевско), *су̀гарно* 'късно родено агне' (Петров дол, Маданско), *суга̀рно* 'късно родено агне' (Левочево, Ножаре, Смолянско), 'последното дете на многодетни родители' (Бориново, Маданско), нареч. 'късно' (Кюстендилско; Турян, Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Маданско; Девинско), прил. в съчетания *суга̀рно а̀гне* 'късно родено агне' (Селище, Търън, Смолянско), *суга̀рно я̀гне* 'агне, което се е обагнило късно през пролетта' (Доброславци, Софийско), *суга̀рну* нареч. 'по-късно, сетне' (Хасково), *сугърѐну* в съчет. *а̀гни сугърѐну* 'късно родено агне с рога' (Войнягово, Карловско), *суга̀ренце* 'късно родено агънце' (Буково, Ваклиново, Гоцеделчевско), *суга̀реньце* също (Скребатно, Гоцеделчевско), *суга̀рьенце* също (Църнча, Гоцеделчевско), *сугарѐнце* 'късно родено агънце' (Гайтанино-

во, Гоцеделчевско; Горно Драглище, Годлево, Разложко; Суходол, Софийско; Кюстендилско), в съчет. *я̀гне сугарѐнце* също (Прилеп), *сугà̀рьец* 'пиле, излюпено през есента' (Сивино, Смолянско), *сугарѝнче* 'късно родено агънце' (Слащен, Благоевградско), *сугарѝци* мн. ч. 'пилета, излюпени през есента' (Сърница, Велинградско), *сугарѝче* 'късно родено агънце' (Боголин, Вълкосел, Илинден, Осина, Гоцеделчевско; Абланица, Благоевградско), *сугарѝчье* също (Буйново, Смолянско), *сугарьѝчье* също (Любча, Смолянско; Доспат), *сугарѝчка* също (Сърница, Велинградско; Кочан, Гоцеделчевско), *сугарѝчь* 'пиле, излюпено през есента' (Буйново, Смолянско), *сугà̀рне* 'пиле, излюпено през есента' (Ореше, Гоцеделчевско), *сугà̀рни* мн. ч. 'пилета, излюпени през есента' (Лъкавица, Асеновградско), *сугарни* мн. ч. 'плодни дръвчета, които късно зреят; ниви, в които зърното бавно зрее' (Родопи), *сугà̀рник* 'плод, зеленчук и др., който късно зрее (поради късното му засяване)' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *сугà̀рниче* 'късно родено агънце' (Горно Райково, Смолянско; Драбишна, Ивайловградско), *сугà̀рничье* също (Долно Райково, Смолянско), *сугà̀рьньичье* 'пиле, излюпено през есента' (Късак, Пещерско), *сугà̀рче* 'най-късно обагнено агне или окозено яре' (Странджа, Кукуш, Златоград), 'бозайник – обикновено яре' (Силистренско), *сугà̀рьче* 'късно родено агне' (Гърмен, Лещен, Гоцеделчевско), *сугà̀рчье* също (Зърнево, Драмско), *сугà̀рчево* в текст: *Житото е сугà̀рчево, когато един клас е узрял, друг неузрял.* (Трънчовица, Никополско), *сугà̀рън* 'късно засят' (Смолян); *осугаря̀ се* '(за овца) обагня се много късно' (Кр. Григоров); *усугарнѐвам* 'закъснявам, изоставам' (Смолянско), *усугърнѐъ* 'закъснея с работата' (Троян), *усугърня̀ъ* 'закъснява с поникването' (Кръвеник, Севлиевско), *усугърня̀л* прил. 'закъснял да поникне' (Кръвеник, Севлиевско); МИ: *Сугарево*, с. в Мелнишко, *Сугарица* при Крамолин, Севлиевско; ФИ: *Сугà̀рев* и *Сугà̀ров* (Пещера, Кюстендил, Самоков, Банско, Пловдив, Бургас, София). – Според Ст. Младенов, ЕтР 616, от корен *суг-* (в лат. *sugo*), успореден облик на *сук-* в *суча*. Ив. Дуриданов, ЕзЛит 25/5, 1970, 60–61, приема, че думата е късна заемка от рум. *sugár* м., *sugáre* ж. 'дете-бозайниче, агне сукалче', произв. от рум. *a suge, sug* 'суча, бозая', от лат. *sugo* също. Според Ив. Дуриданов, пак там, румънската дума е проникнала и в срхр. *сугäре* 'агне или яре, което се ражда късно през лятото; (прен.) последно дете на възрастни родители', *сỳгаре* 'черно агне', като във втората дума е получила ново значение: 'черно агне' (от 'късно родено агне'). Именно това вторично значение според Дуриданов е обяснено погрешно от Ф. Ивекович и Й. Броз: от префикс *su-* и осн. (кор.) *gar-* в *gâr* 'сажди'. Според Skok 3, 357, българската и сърбохърватската дума са от арум., мегленорум. *sugár* 'кърмаче, агне, което още суче'. – Заето и в алб. *sugár* 'бозаещо агне или яре'.

суглу̀мин диал. 'глупав; идиот', **суглу̀мен** 'идиот, умопобъркан' (Видин), **суглу̀мък** 'едър и глупав човек' (Кулско), 'луд човек' (Бойница, Кулско). – Произв. от *глу̀ма* (вж.) (срв. там *глу̀мец*, *глу̀мчо* 'глупав човек'), с диал. представка *су-* за образуване на качествени прилагателни, които означават слабо,

малко застъпено качество, срв. *сỳголем*, *сỳгрозен*, *сумàлечок*. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 616, който отбелязва, че е от корена в *глỳма*.

сугмѐчувам 'опипвам; измачквам' (Света Петка, Велинградско). – Вариант на *сгмѐча*, *сгмѐчкам*, *сгмѐчквам* (вж. под *гмѐча*).

сỳгна се диал. 'наведа се, свия се' (Геров), в нар. песен: *Кьe се сỳгнат, сѝну, да си бѐрат / к'е се сỳгнат мàлко и голѐмо / да си бѐрат дрѐбни àспри...* (Кукуш). – С рефлекс *у* на стб. **ѫ** в говора, вж. Ив. Дуриданов, Изсл. Стойков 1974, 579–580, вж. *съгна се* също (под *съгвам се*).

сỳголем 'възголям' (Велес). – Произв. от *голѐм* (вж. *голя̀м*) с представка *су-* за качествени прилагателни, които означават слабо, малко застъпено качество, срв. *сỳгрозен*, *сỳмалечек*, *сурỳс* 'възрус'. Срв. също *прѝголем* 'възголям', където *при-* е с функцията на *су-*.

сугрàда същ. 'сграда' (Гоцеделчевско), **сỳградя** диал. 'направя', **сугрaдил** 3 л. ед.ч. 'съградил' (Струга). – Произв. от *град*, *градя̀* (вж. *град[1]*), с диал. *су-* < *съ-* в говорите. Срв. *согрàда*, *согрàдвам*. Вж. *съградя̀*, *съграждàм*.

сỳграм 'правя гънки на плат чрез гладене; плисирам' (Разложко); **сỳгря** диал. също. – Произв.: *сỳгра* 'гънка' (Банско; Разложко); *насỳгра*, *насỳграм* диал. 'правя гънки, набръчквам', *насỳгривам (се)*, *насỳгрувам (се)*, *насугарѝвам се* диал. 'набръчквам се от старост'; *сусỳгря се* диал. 'набръчквам', *сосỳгрувàм* 'набръчквам'(Банско). – Неясно.

сугрàшец 'снежен валеж на дребни замръзнали зрънца' (Махалата, Плевенско; Кривня, Разградско). – Произв. от *грàшец* 'раст. див грах'(вж. *грах*), поради формата, с диал. представка *су-*, вариант на *съ-* от стб. **сѫ-**. – Срв. *сугрàшка*, *сугрàшица*.

сугрàшица 'снежен валеж на дребни замръзнали зрънца', 'замразени дъждовни капки' (Кръвеник, Севлиевско), 'валеж едновременно на град и дъжд' (Трънско), 'дребен град' (Геров), 'ситен и сух град' (Габаре, Белослатинско), 'валеж от дребен град' (Долна Баня, Ихтиманско), **сугрàщица** диал. 'валеж на дребен град'. – Произв. от *грàшица* (вж. *грах*), поради формата и големината. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 616. Срв. срхр. *грашица* 'грах; ситен валеж от град'. Срв. и други названия за валеж от дребен град: *грахол*, *граворика* < от *грав* 'грах' (ЮЗ). С представка *су-*, както в *сурỳжица* 'смес от ръж и пшеница; смес от дъжд и дребни зърна лед', или 'който наподобява, приблизителен, подобен', а и в *супѐтлица*, *судлàница*, *сумỳжляк*, *сỳмрак*. Срв. други названия на валежа: *сугрỳжица*, *согрỳжица*, *сугрỳждица*, *сугрỳшчица*, *сугрàшец*, *сугрàшка*, *сỳгършчица*, *суодрàжица*, *суоздрàжица*, *сългрàждица*, при които има смесване на форми, производни от *грах*, с форми, производни от *град*. – Заето в нгр. *ζοὺγραβο*, *ζουγραβίττα* 'суграшица', вж. Meyer, Neugr. Stud. 2, 29. – Срв. *сугрàшка*.

сугрàшка 'дребна градушка' (Троян; Бели Осъм, Патрешко, Троянско). – Произв. от *грàшка* диал. 'грах' (под *грах*). – Вж. *сугрàшица*. – Срв. *сугрàшец*.

сӱгреб 'болест Urticaria или Prurigo с болезнен сърбеж и изрив по кожата' (СЗ; Троянско; Трявна; Габаре, Белослатинско; Тръстеник, Плевенско; Родопите; Страцин, Кумановско), **сӱгреб** 'изсип по тялото; болезнено състояние' (Костандово, Ракитово, Велинградско), 'драскотини от куче върху пръст' (Видинско, Кулско, Белоградчишко; Габаре, Белослатинско), 'място, където е рило куче' (Вердикал, Софийско), **сугреб** диал. 'подкожна болест', **сӱгрьеб** 'сърбеж, краста по крака на човек' (Пазарджишко), **сӱгриб** 'възпаление на кожа след ужилване; копривна треска' (Веригово, Карловско), 'изприщване по тяло (след стъпване на нечисто място според народно поверие)' (Габрово), **сӱгребе** мн. ч. 'изприщване по тяло (според поверие станало вследствие заразяване), болест Urticaria; следи от драскане на куче по земя' (Самоков; Брезнишко), 'болезнен сърбеж и изрив по кожата' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Радуил, Долна Баня, Ихтиманско; Ръждавица, Кюстендилско; Тетевенско), прен. 'неприятност' в израз: *кье береш сугребе* (Долна Баня, Ихтиманско), **согрѐби** мн. ч. диал. 'ситни пъпчици по тяло', **сӱгреби** мн. ч. 'копривна треска, Urticaria' (Софийско; Ресилово, Дупнишко; Банско; Самоков; Радомир, Трън, Габрово), 'пъпки по тяло след ужилване на пчела и под.' (Витановци, Пернишко), **сугрѐби** мн. ч. 'изрив, изсипване по тялото; Psoriasis' (Кюстендилско; Бобошево; Црънча, Пазарджишко), 'вид болест сипаница; място, където е имало куче или вълк' (Делчево), **сугреби** мн. ч. 'място, където се търкалят кучета' (Гюешево, Кюстендилско). – Произв.: *кѝзи сӱгреб* диал., *кӱчешки сӱгреб* диал., *свѝнски сӱгреб* диал., *сух сӱгреб* диал., *врà бчеви сугрѐби, жàбини сугрѐби, кокòшини сугрѐби, кӱчешки сугрѐби* и *мàчкини сугрѐби* (Кюстендилско), *сугребѝни* мн. ч. 'малки бразди, направени от кучешки или вълчи нокти' (Черешница, Кондорби, Костурско), *сугребица* 'обрив по кожа, приличен на обрив при болест краста' (Доброславци, Вердикал, Софийско; Трънско, Брезнишко; Величково, Пазарджишко). – Произв. от *гребà* (вж. *греб*), вж. Ст. Младенов, ЕтР 617. Срв. *зàгреб* 'болест сугреб' и 'трапчинка' и *согрѐби*. Срв. срхр. *сӯгреб, су̑греб* 'вид кожна болест' (у Skok 1, 601, под *grȁbiti*).

сугрѐва се, сугрѐе се '(за време) позатопля се' (Елешница, Горно Драглище, Разложко), '(за печка) нагорещява се' (Якоруда, Разложко). – От стб. **съгрѣвати, съгрѣти**, с рефлекс *о* (> *у*) на стб. **ъ** в говора. Вж. *грѐя*, срв. *сгрѐя, сгря̀вам, согрѐя, согря̀вам, согрѐвям, согрѐем*.

сугрешил 'сгрешил' (Дебърско), **сугреших** в нар. пес.: ...*тя си речи черну кълугерчи:/ – Прусти, оче, дету ти сугреших!* (Чирпанско). – Произв. от *грешà* (вж. *грях*), срв. там *согрешà се, согрешàвам се*, с редукция *у* < *о*.

сӱгрозен 'възгрозен' (Геров), **сугрозно** в нар. пес.: ...*Ала й момчето сугрозно,/ без ръка, сестро, без нога!* (Долен, Въргово, Гоцеделчевско). – Произв. от *грòзен* (вж. *грозà*), с представка *су-* за означаване на слабо, малко застъпено качество, срв. *сӱголем, сӱмалечек, суглӱмин, сурӱс* 'възрус'. Срв. *прѝгрозен* със същото значение, където *при-* означава също слабо, малко застъпено качество и *согрòзна*.

сугрỳждица 'дъжд, примесен с град' (Своге), 'дъжд, примесен с лед и сняг' (Редина, Софийско), **сугрỳжица** 'ситен и замръзнал сняг, ситен град' (Геров), 'валеж от ситен лед' (Ботевград), 'скреж; ситен град' (Владиславци, Сливнишко), 'сух зърнест сняг' (Безден, Софийско), 'сняг и студ' (Нови хан, Елинпелинско). – Вероятно от **сугрỳджица* от **грỳджа*, фонетичен вариант на *грỳда* 'буца' (срв. срхр. *груђа* също). Или произв. от *град* 'валеж от дребни замръзнали зрънца' (вж.), срв. *съгрàждица, суодрàжица*, с -*у*- може би под влияние на гл. *грỳхам* 'удрям, бия', срв. разг. *удàри град, бùе град*, или поради отдалечаване от основната дума. Или контаминация на *сурỳжица* 'смес от дъжд и дребни зърна лед' (вж. *ръж*) и *съугрàждица*. – Срв. *согрỳжина, сугрàшица*.

сугрỳшчица диал. 'валеж на нещо средно между сняг и лед'. – Срв. *сугрàшица, сугрỳжица, сугрỳждица*.

сугурец, сỳгурци, вж. *сỳгърк*.

сугурци мн. ч. в гатанка за църква: *Верверци върват, сугурци носат; петлето пей, котара зей?* (Прилеп). – Вероятно мн. ч. от *угарец* диал. 'нещо недогоряло от свещ или цигара' (Геров): *Угарец от свещ*, произв. от *угарям* (вж. *горя*), с асимилация *у–у < у–а*. Или мн.ч. от **угорец*, срв. *угорèшка* 'угарка' (под *горя̀*). Началното *с*- остава неясно.

сугуря̀свам 'помирявам, сдобрявам': *Да глèш да хи сугуря̀саш двàмата да не се кàрат вèйке...* (Странджа). – Може би от **сговоря̀свам*, вж. *сговòря, сговàрям* 'споразумявам' (под *гòвор*), с елизия на интервокално -*в*-, стягане *о–о > о*, редукция на неударено *о* в *у* и епентетично *у* в начална група *сг*-.

сỳгърк 'възелче на конец или нишка, които са здраво препредени или пресукани; червей под кожа на говедо' (Трънско), **сугурец, скугурец** 'удвоен и повторно засукан конец' (Кичевско), **сугурец** диал. 'тестяно топче', 'пъп' (Прилеп; Дупян, Кичевско), **сỳгърци** диал. мн. ч. 'възелчета на конци или нишки; червейчета под кожа на говедо'. – Продължение на праслав. **ǫgrъ*, вж. *въгърèц, въгàрец* 'вид червей по добитъка; оток, рана по кожа на добитък, причинени от този червей', *вагрък, ягърец, ягър, въгрè*, вероятно с асимилация *у – у < у – ъ* в някои от формите. Срв. срхр. *ỳгрк* 'въгърец', словен. *ôgrk, ogrc* 'лигинка; конска муха; червейче' и т. н. За значението 'топче, възелче, пъп' срв. лит. *ánkštara, inkštiras* 'мехур, пъпка (по лице)'. – Срв. *сòгаръц*.

сỳгършчица 'валеж между сняг и град' (Комщица, Годечко). – Вариант на *сугрàшица* (вж.), *сугрỳждица* (вж.), *сугрỳжица* (вж. *сугрỳждица*).

суд 'съд, judicium' (Геров). – Произв.: *судсн* в *судни маки* 'тежки, големи мъки' (Банско, Прилеп, Струга, Охрид, Велес; Дебърско), *судия̀* диал. 'съдия' (Геров), *сỳднак* диал. също (Геров), *сỳдя* диал. 'съдя' (Геров). – С рефлекс *у* < **ѫ** в говорите от стб. **сѫдъ** (вж. *съд*[2]), а по книжовен път от руски черковнославянски, вж. Ст. Младенов, ЕтР 617.

сỳда[1] диал. 'съдене, съд' (Геров). – С рефлекс *у* < **ѫ**, вж. *съда*, срв. *суд*.

су̀да² 'стръмно място на планина, на бряг, където пръстта се сипе; сипей' (Беден, Лясково, Върбово, Солища, Селча, Девинско; Делчево, Парил, Гоцеделчевско), 'голяма стръмнина, пропаст' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Яврово, Асеновгрдско, Широка лъка, Настан, Брезе, Лесково, Осиково, Девинско), 'пътека в гора за свличане на дървени трупи' (Бачково, Асеновградско; Брезе, Селча, Лесково, Девинско; Пещерско), 'материали, носени от порой или от свличане на земни пластове' (Павелско, Асеновградско). – Произв.: *су̀дно* прил. (за място) където се свлича земята след дъжд (Осиково, Девинско). – С деглутинация на *у-* от *у̀суда* диал. 'сипей, усип, урва' (Геров) (вж.), вж. Тодоров, Етим. етюди 115–121. – Според R. Bernard, Балк. езикозн. 2, 1960, 95–96, Chr. Tzitzilis, Балк. езикозн. 26/1, 1983, 67, от нгр. *σοῦδα* 'дупка, яма, ров, окоп (първоначално оградени с колове)' < сргр. *σοῦδα*, а то от лат. *sudis* 'кол'. – Срв. арум. *súdă* 'планински проход; клисура', което е вероятно от български, а не от нгр. *σοῦδα*, както смята Papahagi 1974², 1129.

су̀да³ 'сода каустик' (Ново село, Видинско; Ленково, Никополско), вж. *со̀да*.

суда̀жица 'дъжд, примесен със зърнест лед' (Величково, Пазарджишко). – Срв. *суодра̀жица, сугра̀шица* и множество фонетични варианти там. Формата може би е повлияна и от *дъжд*.

суда̀нка 'едра трева от рода на садината, отглеждана за фураж, Andropogon Sudanense', 'вид изкуствена трева, прилична на захарна тръстика' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Тръстеник, Плевенско; Лиляк, Търговищко; Суворово, в Украйна). – Произв.: *суда̀нска трева̀* 'раст. Andropogon Sudanense'. – По името на държавата Судан.

су̀дба книж. (1873, в преводна литература от руски) и диал. 'съдба' (Геров). – С *у* < **ѫ** в говорите, в книжовния език от руски черковнославянски, вж. *съдба̀*.

су̀де нареч. 'навсякъде' (Сливница; Бърложница, Софийско; Радово, Стрезимировци, Трънско; Брезнишко; Комщица, Годечко; Царибродско – сега Димитровградско), **судѐм** (Медовница, Долни Лом, Белоградчишко). – От **всу̀де*, с рефлекс в говорите *у* < **ѫ** в стб. **вьсѫдѣ** (вж. *всъ̀де*).

судѐ¹ 'чиния' (Радомир), 'съд за ракия' (Бърложница, Софийско; Кюстендилско краище). – Произв.: *судлѐ* 'съдинка' (Годечко). – С рефлекс *у* < **ѫ** в говорите, вж. *съд¹*.

судѐ² 'сода каустик' (Дондуково, Ломско; Видинско; Търнак, Белослатинско). – Вж. *со̀да*, срв. *су̀да³*.

суденици диал. мн. ч. 'орисници, които идват на третия ден при новородено, за да определят съдбата му'. – Срхр. *суђѐница, су̑ђеница*, мн. ч. *суђенѝце* 'орисници, които три или седем вечери след раждане определят съдбата на дете'. – Праслав. диал. **sǫdenicā*, произв. от **sǫdъ* (вж. *съд²*). – Тук с диал. рефлекс *у* < **ѫ**.

судѐрувум '(за плат) раздирам, разкъсвам' (Кукуш). – Произв.: *судѐринь* 'скъсан' (Кукуш). – Вариант на *съдерà, съдѝрам* (вж. *дерà*). – Срв. *содера, содѝрам*.

суджѝя 'лице, което носи вода на жътвари' (централен балкански говор). – От тур. *sucu* 'водоносец; продавач на вода'.

суджỳк 'вид луканка с форма на подкова; 'наденица', диал. 'сладка каша от вино, изляна като свещ върху нанизани на конец ядки; замръзнала на пръчици вода върху стреха', 'всичко, което има формата на луканка' (Самоков), 'название на част от хамута на кон: черво, пълно със слама' (Кривня, Разградско; Трънчовица, Никополско; Ряхово, Русенско; Бяла), **сужỳкь** 'луканка' (Съчанли, Гюмюрджинско), в съчет. *суджỳк бàница* 'вита баница' (Самоков). – Произв.: *лѐден суджỳк* 'ледена висулка' (Калайджидере, Чадърли, Манастир, Гюмюрджинско), в съчет. *кефтѐр суджук* 'каша от гроздов сок, изляна и оформена във вид на суджук' (Търговище), *суджуклỳк* 'всичко, което има форма на наденица' (Момино, Варненско) (с *-лук* от тур. *-luk*), *суджỳче* умал., *суджучѐ* умал. (Самоков). – От тур. *sucuk* 'говеждо черво, пълнено със скълцано месо', балкански турцизъм: срхр. *сỳђук*, рум. *sugiúc*, алб. *suxhúk*. – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 617, П. Скорчев, БЕз 6/2, 1956, 164, Tiktin 1528, Lokotsch 1938, Škaljić 573, Skok 3, 357. – Срв. *соджỳк*.

суджỳм 'въже' (Сталево, Хасковско; Кольо-Ганчево, Старозагорско). – С лабиализация *у* < *и*, вж. *сиджѝм*.

судѝрма (судъ̀рма) 'спојавам, залепвам с калай' (Банат). – Неясно. Срв. рум. *a sudá* 'спојавам, заварявам метали', *sudáre* 'спояване, заварка', *sudúră* 'спойка, заваряване'.

судлàница 'мярка за дължина, колкото е широка дланта' (Трънско). – Произв. от *длан* (вж.). Представката *су-* означава вероятно 'приблизително, подобно' поради различието в големината на дланите, срв. *супѐтлица, сугрàшица, сумỳжляк, сумỳжничава, сулỳдничав*.

судлѐ 'съдинка' (Годечко), вж. *судѐ[1]*.

судрѝвам са 'схождам си с някого, допадам си' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Мадanско, Девинско). – Срв. срхр. *сỳдрити се, сỳдрӣм се, сỳдарити се, сỳдарӣм се* 'съгласявам се; схождам се', произв. от *удрѝти, ỳдарити* (у Skok под *drijèti, drêm*) и семантично нар. *ỳдря (на някого)* '(за човек) прилича, сходен е (на някого)'.

судумѝшъм 'опустошавам, опропастявам' (Ново село, Видинско). – С редукция *о* > *у* от *содомѝшам* (вж.).

судурмà 'тераса пред къща' (Берковско; Ихтиманско; Пирдопско; Беглеж, Плевенско; Русаля, Великотърновско; Русенско, Разградско, Исперихско), 'навес' (Малък Преславец, Тутраканско), 'чардак' (Панагюрище; Дряновско; Русаля, Великотърновско), 'покрита къщна тераса' (Пушево, Великотър-

новско; Кошничари, Поповско), 'дървена тераска на втория етаж на къща' (Поибрене, Оборище, Бъта, Попинци, Пазарджишко), 'отвод пред къща; балконче над плевня' (Смолско, Пирдопско; Долно Левски, Панагюрско), 'отворено към двора открито пространство в къща' (Боженци, Габровско), 'антре пред пруст с врати за двора и стаите' (Орешак, Троянско), 'стая за прибиране на разни неща' (Брезово, Пловдивско), 'външна стая' (Посабина, Поповско), 'лятна кухня или антре' (Голямо ново, Поповско), 'обор' (Орешец, Харманлийско), **судурмъ̀** 'тераса на горен етаж на къща' (Бракница, Кръшно, Поповско), 'открита тераса пред къща' (Енина, Казанлъшко), 'открита или покрита тераса пред къща' (Алваново, Търговищко; Мерданя, Великотърновско), 'леко преградено място пред къща, където лете се прекарва на открито' (Шумен), 'голямо антре в предна част на къща, открито към двора' (Разградско), 'преддверие' (Щръклево, Русенско; Панагюрище; Казанка, Старозагорско), 'стайно помещение с три стени, обърнато към двора' (Гецово, Разградско), 'открит салон' (Вишовград, Павликенско), 'лятна кухня' (Кочово, Преславско), 'пейка от кирпич и кал пред къща' (Шумен), **суду̀рма** 'салон' (Посабина, Поповско; Милево, Бургаско), **зду̀рма** 'закрита или открита тераса пред къща' (Енина, Казанлъшко), **сурдумà** 'сайвант' (Софийско, Пазарджишко), 'отвод пред къща или малко балконче пред плевня' (Смолско, Пирдопско). – Произв.: *судурмѝчка* 'малка издатина вдясно до огнището' (Разградско). – С дисимилаторно изпадане *н – м* > *ø – м* от *сундурмà* (вж.). Срв. срхр. *суду̑рма* също. – Формата *сурдумà* е с метатеза, *зду̀рма* е с дисимилаторно изпадане *у – у* > *ø – у*.

судюрмѐ 'ядене от надробено бито сирене и сурово масло' (Бабяк, Разложко), **сюдюрмѐ** 'каша от брашно, сирене и масло' (Лъжница, Гоцеделчевско), **сюзюрмѐ** (Ляски, Гоцеделчевско). – Варианти на *сюндюрмѐ, сюндюрмьò, синдирмѐ, сундремѐ, сульдермѐ, суларумѐ* (вж.).

суѐ, вж. *всу̀е*.

суевѐрие (1872) 'вяра в съществуването на свръхестествени сили, като вампири, самодиви, във влиянието на магии, уроки, пълна и празна среща и т. н.'. – Произв.: *суевѐрен* (1871) 'който проявява или се отнася до суеверие', *суевѐрец* 'суеверен човек', *суевѐрност* 'качество и състояние на суеверен'. – От рус. *суевéрие*, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 251. От един произход с *всу̀е* 'напразно' (вж.), *суетà* (вж.).

су̀евлу 'вада за оттичане дъждовна вода на съседи' (Шумен), **суел** 'отточна тръба за вода' (Болярово, Ямболско). – От тур. *suyolu* 'водопровод', от *su* 'вода' и *yol* 'път; канал, водопровод'. – Вж. *су̀юл*.

су̀ек 'животно лалугер, Citellus citellus' (Видинско, Ломско, Монтанско, Врачанско; Добролево, Белослатинско; Свищовско; Трънчовица, Никополско; Девинци, Махалата, Плевенско; Кнежа; Оряховско; Александрово, Ловешко; Самоводене, Великотърновско; Неделище, Годечко), 'пуяк; малка

вкусна рибка' (Бойница, Кулско), **суѝèк** 'животно стоножка' (Лъжница, Гоцеделчевско). – Произв.: *сусечева* '(за почва) преровена от суяци' (Одърне, Плевенско), *сусечеви* '(за места) с жълтопръстница почва, изпълнена с варовити ситни камъни' (Владина, Ловешко), *сусѐчка* 'жълто червейче, което живее в картофите и им придава лоша миризма' (Котел). – Вж. *су̀як, су̀ица, суѝца.* – Срв. *со̀як, соя̀к.*

суета̀ книж. 'всичко нищожно, безполезно, което не представя истинска, трайна ценност; желание за външен блясък, склонност към парадиране; тщеславие'; стб. **соуѥта** 'нищожност' (Син. пс.), **соуѥтьнъ** (Син. пс., Клоц., Супр.), **соуѥтнъ** 'пуст, нищожен' (Ман. хр.). – Произв.: *суѐтен* 'който не е истински ценен; напразен, безсмислен; който държи само на външното', *суетлѝв* 'който се суети без нужда', *суетлѝвост, суѐтност* 'суета', *суетня̀* разг. 'грижи, залисия', *суетя̀ се* 'безсмислено се движа насам-натам; въртя се безцелно; лутам се'; *осуетя̀, осуетя̀вам* 'правя нещо да не успее или да не стане'. – Абстрактно образуване от стб. **соуи** 'пуст, празен' (Ман. хр.), срв. **въсоуѥ** 'напразно' (Син. пс., Супр., Мар., Зогр., Клоц.) (вж. *всу̀е*), **соуѥтиѥ** 'суета' (Слепч.). – В новобългарски заето от рус. *суета́* (вж. Б. Цонев, ПСп 64, 251), където е от черковнославянски. Сродни със стинд. *śū́nam* 'празнина, пустота', *śūnyá-s* 'пуст, празен', авест. *a-sūna-* 'нямащ недостатък', лат. *cavus* 'кух; пуст', арм. *sor* 'пещера'; възможно и с арм. *sin* 'празен; горд', гр. *κενός* също. – Вж. Miklosich, EtWb 328, Meillet, Études étym. 380; MSL 9, 139, Uhlenbeck, Aind. Wb. 314, Vasmer, REW 3, 41. – Според A. Bezzenberger, BB 2, 157; 23, 305, сродни и с лит. *sáuja* 'шепа', латв. *saũja* също, срещу което вж. Mühlenbach–Endzelin 3, 771. Според Ж. Ж. Варбот, Этимология 1983, 37-39, праслав. **sujь* (стб. **соуи** 'пуст, празен', сродно със **savāti, *sują,* вж. *со̀вам, су̀на*) развива значенията 'пуст, празен' > 'напразен' > 'блуждаещ' > 'мятащ се' > 'суетлив', които имат паралел със значението на гр. *μαίομαι* 'беснея, буйствам, бушувам'. Срв. от същия произход *суевѐрие, суевѐрен.* – Вж. още Ст. Младенов, ЕтР 617, N. Jokl, IF 27, 315, H. Pedersen, KZ 39, 428, K. Brugmann, IF 27, 268.

суета̀ж, сута̀ж шивашки професионален говор 'зашит за украшение гайтан върху дреха, обикновено във вид на някакви фигурки'. – От фр. *soutache* 'гайтан върху дреха'. – Срв. *сюета̀ж, соета̀ж.*

сужни мн. ч. 'осъдени': *У темнѝца, сужни затфо̀рени, затфо̀рени, та забово̀рени;...* (Ярлово, Самоковско; Суходол, Софийско) в Сб. Шапкарев 1, кн. 3, 49; стб. **ѫжьникъ** 'затворник' (Супр., Син. тр.). – Срхр. *су̏жањ* 'роб'. – Праслав. диал. **s-ǫžьnъ < *ǫz-jo-*, с предст. *sъ-* към произв. от **ǫz-jo-* (вж. *въжѐ*). Вж. Miklosich, EtWb 56, Skok 3, 367. – В Сб. Шапкарев е тълкувано неточно 'осъдени' вместо 'затворници'. – От един произход с *вѐжа* (вж.), *веза̀¹* (вж.).

су̀жник, вж. *су̀жън.*

сужу̀къ, вж. *суджу̀к.*

сужу̀м 'връв' (Съчанли, Гюмюрджинско; Брягово, Първомайско), **сюжю̀м** също 'връв; дебел канап' (Плевня, Драмско). – С лабиализация *ю – ю* < *и – и*, *у – у* < *и – и* от *сиджѝм* (вж.).

су̀жън 'непохватен, неумел; неподвижен, парализиран' (Трънско). – Произв.: *су̀жник* 'мързеливец, нескопосник' (Редина, Софийско). – Еднакво със *сужни* (вж.), от един произход с *въжѐ*, *вѐжа*, *вежа̀*[1] (вж.), с развой на значението 'вързан' > 'неподвижен' > 'парализиран' > прен. 'неумел, непохватен', срв. *вързан* разг. 'непохватен, неумел' > 'нескопосник' > 'който не върши нищо, мързеливец'.

сузара̀на 'утрин, заран' (Ковачевица, Радомирско; Геров). – Произв. от *за̀ран* (вж.), срв. *дозара̀на*, *отзара̀на*.

су̀зда 'Тихо! Млък!': *Дя̀ца, су̀зда, че та̀тко ви си йде* (Странджа). – От тур. *sus* 'Мълчи! Млък! Тихо!' < гл. *susmak* 'мълча'.

суздѐ диал. нареч. 'уж, като че ли'. – Вариант на *сюздѐ* (вж.). – Срв. *создѐ*.

сузѐн 'ловна хайка за глигани' (Бродилово, Малкотърновско), **сюзѐн** (Нови Пазар). – От тур. диал. *süzen* 'ловна хайка'. – Срв. *сюзѐкь*, *сюзѐнкь*.

сузѝ 'този тук, тази тук' (Орехово, Забърдо, Асеновградско; Хамбардере, Дилов дол, Заграждeн, Ардинско; Кокорово, Тикале, Смилян, Смолянско). – Произв.: *асузѝ* 'този тук' (Орехово, Хвойна, Павелско, Асеновградско). – С редукция *у* < *о* от *созѝ* (вж). Срв. *тузѝ*, *нузѝ*, *атузѝ*, *анузѝ*.

сузѝма в *сузѝма ме* 'обхваща ме нещо отвътре и ме мъчи или подтиква' (Станьовци, Брезнишко). – Произв. от *зѝмам*, диал. вариант на *взѝмам* (вж.). – Срв. *созѐма се*.

сузмо̀ ж. р. 'създърма' (Влахово, Смолянско). – Срв. *сюзмѐ* диал. 'раздробен ориз', от тур. гл. *süz-mek* 'прецеждам, филтрирам'. Срв. и *създърма̀*.

су̀знем 'емна; завзема' (Трънско). – Произв. от *у̀знем*, западен вариант на *взѐмем* (вж. *взѐмам*), срв. *сузѝма*.

суи мн. ч. диал. 'гредите, върху които се монтират кросната на мутафчийския стан'. – От *сохѝ*, мн. ч. от *соха̀* също (вж.), с диалектно изпадане на интервокално *х* и *у* < неударено *о*.

сундиня̀вам съ 'съединявам се' (Суворово, в Украйна), вж. *съединя̀вам (се)* (под *едѝн*); в говора повлияно от рус. *соединя́ться*.

су̀нца 'животно лалугер, Mus citillus' (Самоков и Самоковско; Кюстендилско краище; Долни Лозен, Безден, Гинци, Бракьовци, Бухово, Бучин проход, Росоман, Софийско; Гоз, Брезнишко; Витановци, Пернишко; Неделище, Годечко; Патрешко, Троянско; Съчанли, Гюмюрджинско), 'къртица' (Ихтиман), 'дребно полско животно' (Софийско), 'лалугер' (Бобошево, Дупнишко),

суйца 'лалугер' (Макоцево, Софийско); МИ: *Суйчарнико, Суйча̀рниковио пат* при Говедарци, Самоковско. – Вж. *су̀як, су̀ек.*

сучмѐс 'пияница' (Самоков; Стърмен, Беленско). – Съкратено от **сучмезоолу*, лексикализирано тур. *su içmez oğulu* 'който е от тези, дето не пият вода', срв. *сюичмѐзоолу.*

суѝш 'сватбен подарък' (Кукуш). – Фонетичен вариант на *сеѝз, сеѝзин* 'коняр; товарен кон' (вж.). За развоя на значението срв. *сейсана̀* 'кон, натоварен предимно с имане или дрехи', срхр. *сѐјсана* 'кон, натоварен с девически сватбен чеиз', *сѐиз, сѐјиз* 'коняр; товарен кон; водач при сватба'.

суй[1] мест. 'тази тук; тази' (Орехово, Хвойна, Асеновградско; Смолян). – Произв.: *асу̀й* 'това тук' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). – Вж. *сой*[2] също. – Срв. *съй.*

суй[2] диал. 'сух'. – Диалектен вариант на *сух* (вж.), с *-й* < *-х* в говорите, срв. *страй* < *страх.*

су̀йек, вж. *су̀як.*

суйенѝще 'остатък от соя след отделяне на зърното' (Владиня, Ловешко; Ганчовец, Мали Вършец, Габровско). – Произв. от *со̀я* (вж.), с редукция *у* < *о.*

суйля̀в 'слаб, хилав' (Щип). – Може би произв. от *суй* 'сух' (вж. *суй*[2]), срв. *сух* '(за човек) слаб, мършав', повлияно от прилагателни, като *жо̀ляв* също (вж.), *жю̀ляв* (вж. *жу̀льо*), *гъ̀рчав* също (вж. *гъ̀рча се*), *кльо̀щав, мъ̀ршав*, характеризиращи слабия човек. С *-л-* в завършека може би се избягва зевът. Или от изходно **су-хѝлав* [където *су-* придава значение 'не много, не напълно', както в *сугро̀зен* (вж.), *су̀голем* (вж.), *су̀малечок* (вж.)], с изпадане на *-х-* в говора и отмет на ударението. Срв. обаче и *со̀йльо* в съчет. *дъ̀лгий со̀йльо* (Геров) (вж.).

суйсу̀з 'овца, която непрекъснато се дели от стадото' (Осина, Гоцеделчевско), **суйсу̀зин** 'лош човек, измамник' (Турян, Смолянско). – От тур. *soysuz* 'прост, никаквец, не знатен; подъл; презрян', от *soy* 'род, племе; нрав' (вж. *сой*[1]) и *suz* 'без'. Срв. срхр. *сојсуз* 'простак' (Skaljić 569). Вж. *сойзу̀зин, сойсу̀з.*

суйтара̀ 'развалена жена, развратница' (Еленско; Плевен), **суйтъ̀ръ** 'шут, палячо, смешник' (Страхилово, Свищовско; Енина, Казанлъшко), **суйта̀рия** (Долновардарско). – Вж. *сойтара̀, сойтарѝя.*

сука̀й 'вид украшение за глава от метал във вид на корона' (Ново село, Троянско; Лазарци, Еленско; Боженци, Батошево, Лесичарка, Габровско; Гостилица, Дряновско), 'украшение за глава – обръч, на който висят дрънкулки и мъниста' (Геров; Бериево, Севлиевско; Асеново, Русаля, Великотърновско), 'плитка шапка за глава от плат' (Тодорчета, Габровско; Пчелище, Великотърновско), 'плоска шапчица, издигната над челото' (Дебелец, Великотър-

новско), 'женска украса за глава – шапчица от дъсчица с преметната назад кърпа' (Ив. Вазов, Ц. Церковски), 'част от забрадка с мъниста и висулки, която при забраждане се поставя върху обръч на главата' (Българене, Ловешко), 'извита липова кора, облечена с плат и украсена над челото с метален венец от синджири и пластинки' (Добруджа), 'забрадка с пиринчени пръстенчета' (Дряновско), 'булчинско було за глава' (Топлеш, Габровско), 'женска дреха' (Медовина, Поповско). – С редукция *-о-* > *-у-* от *сока̀й* (вж.).

сука̀ло диал. 'чекрък', 'вид чекрък' (Беброво, Еленско; Бели Осъм, Троянско; Трънчовица, Никополско; Нови хан, Софийско; Горнооряховско; Олшанка, в Украйна), 'желязна пръчка на чекрък, върху която се поставят масурите или се усуква прежда' (гребенски говор в Силистренско), 'пръчка за точене на кори' (Куфалово, Солунско), таен дръндарски и кошковски говор 'праз лук' (Илинден, Гоцеделчевско), **су̀кало** 'точилка за точене на тесто' (Велешко, Тетовско, Гевгелийско; Охрид). – Произв.: *сука̀лка* 'уред, който замества чекръка' (Тотлебен, Плевенско), диал. 'точилка за точене на тесто', *сука̀лкя* 'точилка за точене на кори за баница' (Горочевци, Ломница, Трънско), *су̀калька* 'уред за сучене на пита' (Дебърско), 'уред за точене на тесто' (Костурица, Трънско; Белут, Доганица, Извор, Долно Тлъмино, Босилиградско), 'тояжка' (Белут, Босилиградско), *сука̀лька* 'пръчка за точене на тесто' (Агино село, Кумановско), *сукалкя* 'качамилка' (Царибродско – сега Димитровградско; Кюстендилско), *сука̀льник* (вж.). – Срхр. *су̀кало* 'чекрък; точилка', словен. *sukālo* 'различни видове уреди', укр. *сýкало* 'уред в тъкачен стан за намотаване нишки', пол. диал. *sukadło* 'уред за навиване нишки на цев'. – Праслав. **sukādla*, произв. от **sukāti* (вж. *су̀кам*[1], *су̀ча*[1]), с наставка за имена на инструменти *-dla*. – Заето в рум. *sucálă* 'чекрък' (K. Schuffert, JIRSpr 19–20, 1913, 170).

сука̀льник диал. 'парцал, закрепен на дървен прът за почистване на пещ'. – Произв. от *сука̀ло* (вж.), срв. *су̀ча*[1].

су̀кам[1] диал. 'преда; точа тесто за баница', 'завивам, увивам около нещо' (Ръждавица, Кюстендилско), **су̀кам се, су̀ка се** 'въртя се, обикалям наоколо; мотая се' (Църско, Битолско). – Произв.: *сук* 'сучене, въртене' (София), 'усукване на нишката при въртене кечето на мутафчийски чекрък' (Смядово, Шуменско), мутафчийски термин 'налягане на усукан конец, което се усеща с края на пръстите' (Елена; Трявна; Момино, Варненско), 'край на вретено' (Котел), 'място в река, където водата тече бързо; леговище на река' (Хаджиевци, Реканско), *сукь* 'прежда' (Горна Арда, Смолянско), *сука* 'раст. змийска хурка, Equisetum Telmateja' (Софийско), *сука̀лка, су̀калька, сука̀лкя* (вж. под *сука̀ло, су̀кало*), *сука̀ло, су̀кало* (вж.), *су̀кан* мин. страд. прич., *су̀кано* ср. р., 'тестен вид' (Прилеп), 'баница' (ЮЗ; таен кошковски говор), *сука̀р* 'тънко силно усукано въже' (Илинден, Гоцеделчевско), 'тънко въже' (Железино, Ивайловградско), 'въже, връв' (Драгойново, Първомайско; Индже войвода, Бургаско; Дебър), 'връв за връзване на цървул и навуща' (Искра, Първомай-

ско; Чернигчево, Царино, Крумовградско; Тънково, Хасковско), 'конопена връв за връзване на цървул' (Църнча, Гоцеделчевско), 'масур, къдра': *косата му на сукàре* (Кулско, Видинско, Белоградчишко), 'суха кал, навита върху велосипед' (Вердикал, Софийско), 'мънистена огърлица' (Войнягово, Карловско), *сукàрь* 'козинява връв, с която се връзват навуща' (Смолянско, Ивайловградско; Странджа; Боянци, Асеновградско), 'връв за връзване на навуща и цървули' (Широка лъка; Девинско; Върбово, Смолянско), 'конопена връв за връзване на цървул' (Годешево, Абланица, Гоцеделчевско; Смолянско; Крумовградско), 'късо плетено вълнено въже' (Сталево, Първомайско), *сукàра* 'връв от коноп за връзване на цървул' (Момчиловци, Смолянско), *сукàре* ср. р. 'конопена връв за връзване на цървул или навуща' (Равногор, Пещерско), мн. ч. 'върви за цървули и навуща' (Серафимово, Смолянско; Долен, Гоцеделчевско; Батово, Добричко), *сукàрье* мн. ч. 'върви от коноп за връзване на цървули или навуща' (Лъкавица, Асеновградско; Покрован, Ивайловградско; Любча, Полковник-Серафимово, Смолянско), *сукàри* мн. ч. 'козиняви върви за навуща' (Странджа), 'връзки на цървули от изсъхнала козя кожа' (Любимец, Свиленградско; Прилепци, Кърджалийско), *сукàрька* 'връв, с която връзват навуща' (Болярци, Асеновградско), *сукàрник* диал. 'връв за връзване навуща на цървули', *сукàтен* диал. прил., *сỳкер* 'засукване на неопъната връв или нишка' (Долно Левски, Панагюрско), *сỳком* стар творит. п. (Карнобат); *насукàльчувам* 'преда неравно и грубо' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско). – Вж. *сỳча¹*. – Срв. *сỳкно*.

сỳкам² диал. 'бозая', **сỳкнувам** 'глътвам' (ЮЗ). – Произв.: *сукàлник* диал. 'животно, което още бозае', 'дете или малко животно, които още бозаят' (централен балкански говор; Асеновградско, Смолянско, Крумовградско), *сукàлче* също, *сукàльчье* също (Давидково, Смолянско), *сỳкальче* 'кърмаче' (централен балкански говор; Добростан, Червен, Асеновградско), *сукалчè* 'малко прасенце' (Покровник, Благоевградско), *сукàр* диал. 'дете или добиче, които още бозаят', *сукàтник* 'дете или животно, които бозаят' (централен балкански говор), *сукàче* 'дете, което бозае' (Крумовградско), *суклè* също (Софийско; Габрово), 'агне или друго животно, които бозаят' (Габрово), *сỳкур* 'агне, което бозае' (Габровско). – Вж. *сỳча²*.

суканица диал. 'пързалка', вж. *сỳча¹*.

сукано диал. 'огърлица', вж. *сỳча¹*, срв. *сỳкам¹*.

сукàр, вж. *сỳча¹*, *сỳкам¹*.

сỳкарвица, вж. *сукръвица*.

сукàрда диал. 'горна дреха за дъжд; ямурлук, гуня'. – От гр. *εσωκάρδιον* 'жилетка, камизола', *σωκάρδι* също, с промяна на *ω* в *у* в северните гръцки диалекти и изпадене на *ε-*, срв. *σώβρακον* < *ἐσώβρακον* 'гащи; долни гащи', вж. R. Bernard, Étude 1946, 39, Балк. езикозн. 1, 1959, 91.

сука̀ре нареч. таен кошковски говор 'много' (Гайтаниново, Гоцеделчевско), **сука̀ри** мн. ч. '10 стотинки (20 пари)' (Гайтаниново, Гоцеделчевско). – Според Й. Н. Иванов, Трудове ПУПХ 17/5, 1979, 54, сближени със *сука̀р* 'връв' (вж. *су̀кам¹*), поради дължината (?).

сука̀че 'място, през което прекарват овце за доене' (Тънково, Хасковско), **сукаче** диал. умал. 'сокак'. – Умал. от *сока̀к* (вж.).

сука̀чица (сука̀чыца) 'готвачка' (Банат), вж. *сока̀чица*.

сука̀чка диал. 'парцал за почистване на пещ, закрепен на дървен прът', вж. *су̀ча¹*, *су̀кам¹*. – Срв. *сука̀льник*.

су̀квам, су̀кнувам 'хвърлям; открадвам нещо; набързо замазвам стена', вж. *су̀кна*, *су̀ча¹*, *су̀кам¹*.

су̀кел диал. 'висок слаб човек' (Геров), **су̀кьела** укор. 'дангалак' (Велес). – Произв. от *су̀кам* (вж. *су̀кам¹*), т. е. 'висок, "насукан" човек'; *су̀кьела* е първоначално членуван прякор, вж. К. Мирчев, БЕз 25/3, 1975, 229.

су̀кер, вж. *су̀ча¹*, *су̀кам¹*.

сукма̀н 'дълга женска дреха без ръкави от дебел домашен вълнен плат; женска дреха без ръкави', 'женска дреха; широка вълнена пола' (Посабина, Поповско), 'лятна дреха от бял памук или коноп' (Малкотърновско, Дедеагачко, Трънско), 'пола от бяло хасе, силно набрана в кръста' (Разложко), 'пола от домашно тъкан плат' (Твардица, в Молдавия), **сукма̀нь** 'дълга вълнена женска дреха' (Проглед, Чепеларе, Асеновградско), 'дълга женска дреха без ръкави от домашен плат' (Банат), *бу̀чов сукма̀н* 'сукман с много клинове' (Панагюрско), *вѐзан сукма̀н* (Добричко), *дѝплен сукма̀н* 'сукман с набори и чупки' (Ново село, Троянско), *кѝтен сукма̀н* 'сукман с 5–10 клина' (Махалата, Плевенско), *кърпѝ-сукма̀н* 'раст. минзухар, кърпи-кожух' (Врачанско). – Произв.: *сукма̀нен* прил., *сукма̀нче* умал. 'детска рокля от фабричен плат' (Банат). – M. Räsänen, ZslPh 20/2, 1950, 448, R. Gauthiot, MSL 16, 87, Wichmann, Tschuw. LW 95 и сл., T. Korsch, AslPh 9, 495, Radloff, Wb. 4, 799, Цонев, История 2, 170, предполагат заемане от тюркски чрез чуваш. *səkman, sexman* 'кафтан'. Radloff, пос. съч., сравнява с тоболски *sükmän, čikmän* 'дълъг кафтан, сукно', татар. *čikmän*, алт. *čekmen*, чагат. *čekmen* 'широка зимна дреха'. Според Е. Боев, БЕз 15/1, 1965, 13–14, *сукма̀н* е прабългарска дума, вероятно повлияна от слав. *сукно̀*. Miklosich, EtWb 333, Tü. Elem. 1, 22, Ст. Младенов, ЕтР 617, Преображенский 2, 415 и сл., A. Sobolevskij, AslPh 33, 610, са привърженици на изконнославянски произход, сравняват със **sukāti* (вж. *су̀кам¹*, *су̀ча¹*) и **sukъna* (вж. *сукно̀*). Обяснението на тюрк. думи със *s*- като заемки от славянски, което дават привържениците на изконнославянската етимология, е съмнително според Vasmer, REW 3, 42. Niederle, Starožitnosti 1, 2, 1931, 447, смята, че сукманът е общославянска дреха. Според Кр. Миятев, СпБАН 71/34, 1950, 236–254, дрехата първоначално е била българска болярска, заета от Византия, а след покоряването ни от турците става народна

дреха. Според Ив. Шишманов, СбНУ 9, 1893, 616, първоначалното значение на *сукма̀н* е 'вид пантофи', а под влияние на *сукно* се развива значението 'фистан'. – От български заето в рум. *suсmán* 'сукман' (Цонев, История 2, 81, Tiktin 3, 1524), *sumán* 'сукман, дълга шаячена дреха или женска селска дреха, аба; груб селски вълнен плат, аба' (Rosetti, Influenţa 43, Цонев, пос. съч.), *sugman* 'сукман' (G. Weigand, JIRSpr 16, 1910, 229, Ch. Geagea, JIRSpr 17–18, 1911, 118–119), в унг. *szokmány, szukmány* 'клашник' (Цонев, пос. съч., G. Weigand, пос. съч.). – Срв. *чукма̀н*.

су̀кна, су̀кна се, су̀кна са, су̀кнем, су̀кнувам, су̀кновам, вж. *су̀кам*[1], *су̀ча*[1].

су̀кно[1], **сукно̀** остар. 'мек вълнен плат за горни дрехи'; стб. **соукно** 'женска дреха, рухо; кърпа' (Супр.). – Произв.: *сукна̀р* остар. 'производител или продавач на сукно', *сукна̀рски* прил., *сукнарска чешлика* диал. 'раст. Dipsacus fullonum', *сукна̀рство* остар. 'поминък на суканар', *су̀кнен, сукнѐн, сукня̀н* прил., *су̀кнeник* 'вид сукман' (Българени, Ловешко; Бериево, Севлиевско), 'женска дреха от вълнен плат' (Ботевградско; Посабина, Поповско), 'вид женска дреха' (Русаля, Великотърновско), *сукнени̇ца* 'ивица сукно за украса на женско облекло' (Тетевен), *сукни̇ца* диал. 'горна дълга дреха от вълнен плат', *су̀кница* 'сукман' (Момино, Варненско), диал. 'дреха от вълнен плат', 'част от потури' (Козичино, Поморийско). – Срхр. *су́кно, су̑кно*, словен. *suknò*, рус., укр. *сукно́*, струс. **сѫкъно**, чеш., словаш., пол., горлуж., доллуж. *sukno*, чеш. диал. *soukno*, полаб. *sáuknö*. – Праслав. **sukъna* прил., произв. от **sukāti* (вж. *су̀кам*[1], *су̀ча*[1]). – Вж. Miklosich, EtWb 333, Ст. Младенов, ЕтР 617, Holub–Kopečný 360, Brückner, SEJP 525, Meillet, Études étym. 1902–1905, 446, N. Jokl, IF 27, 309 и сл., Vasmer, REW 3, 42–43, Skok 3, 359 (под *súkati*). – Заето в нгр. *τσούκνα* 'вид дебел вълнен плат, шаяк', *σ'ικνούν* 'груб селски дебел вълнен плат; вълнена горна овчарска дреха от такъв плат' (Гермас, Костурско) (М. Филипова-Байрова, БЕз 18/4–5, 1968, 416, ИИБЕз 19, 1970, 882). – Срв. *су̀кня*.

су̀кно[2] ср. 'точено' (Кукуш), вж. *су̀кам*[1], *су̀ча*[1].

су̀кнувам 'глътвам' (ЮЗ), вж. *су̀кам*[1], срв. *су̀ча*[1].

су̀кня 'сукман' (Геров; Берковско; Световрачене, Софийско), 'пола' (Босилиградско). – Срхр. *су̑кња* 'рокля', словен. *sȗknja* 'пола, кител', рус. *су́кня* 'рокля', укр., белорус. *су́кня* 'вълнена пола', чеш. *sukně* 'пола', словаш. *sukňa*, пол. *suknia* 'вид дреха', горлуж. *suknja*, доллуж. *sukńa* също. – Праслав. **suknjā*. – Произв. от **sukāti*, вж. *су̀кам*[1], *су̀ча*[1]. – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 617, Holub–Kopečný 360, Machek 592, Meyer, Neugr. Stud. 2, 58, Bloch–Wartburg 574, Meyer–Lübke 8441, Vasmer, REW 3, 42–43, Skok 3, 358 и сл. Според Skok, пак там, думата прониква чрез полски и южнославянски на запад през Северна Италия в Германия, срв. истрорум. *suchigna* (Триест, 14 в.), стфр. *soucanie, souscanie* (12 в.), фр. *souquenille* < срвиснем. *sukenîe, suggenie* 'дреха, която се носи под палто; пола', където е от славянски; от запад се връща в румънски *sucnă*, трансилв. *sugnă* 'пола; женска дреха' (DLRM 817), *sucniţă, sugniţă, sugnuţă* (G. Weigand, JIRSpr 16, 1910, 229, Ch. Geagea, JIRSpr

17–18, 1911, 118–119) и в нгр. *σουκανία*. Ив. Петканов, СъпЕз 6/3–5, 1981, 157, смята тази теза за неприемлива и допуска проникването на думата *сỳкня* на запад да е във връзка с кръстоносните походи, чрез богомилски източник, а в немски – чрез френски език. – Срв. *сỳкно¹*.

сукòта 'сметка' (Банат). – От рум. диал. *socoátă* 'сметка; мнение; грижа'.

сукрѐвица 'гной с кръв, която тече от рана, пришка' (Геров; Габаре, Белослатинско; Момина клисура, Пазарджишко; Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **сукѐрвица** (Трънско; Габрово; Бериево, Севлиевско; Казанлък; Енина, Казанлъшко; Троян; Патрешко, Троянско; Войнягово, Карловско), 'кръв и вода' (Трънско), **сỳкарвица** (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Девинско; Гоцеделчевско), 'гной и кръв, които изтичат при пробиване на цирей или рана' (Странджа). – Произв.: *сукѐрвиче* 'раст. свиларка, Lychnis flos cuculi' (Трънско), 'раст. Agrostemma coronaria' (Трън), диал. 'раст. руменка; натъртено място по тялото, Contusio', *сукѐрвичина* диал. 'кръв с гной'. – Срхр. *сỳкрвица*, *сỳкрвица* 'кръв с гной', рус. *сýкровица* 'жълтеникава течност, изтичаща заедно с кръв от рани', белорус. *сýкарвица*, укр. *сýкровиця*, също, чеш. диал. *súkrvica*, *sókrvica*, пол. *sukrwica* (16–17 в.), диал. *sukrawica*. – Праслав. **sǫ-krъv-icā*, произв. от **kry*, род. п. **krъve* (вж. *кръв*). Представката *sǫ*- (> стб. **сѫ-**, бълг. *съ-*, диал. *со-*, *су-*) вероятно е със значение 'присъединяване, връзка'. Вж. Boryś, Prefiksacja 122, 131. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 617, Brückner, SEJP 525, Skok 3, 217 (под *krv*). – Срв. *сокрѐвица*, *сокѐрвица*, *сукѐрви*, *сукѐрвѝшь*, *сѐкрѐвица*.

сук-сук междум. за примамване на овци (Банат). – Звукоподраж. – Вж. *сък*.

сукулè 'торбичка' (Кадиица, Благоевградско). – Произв.: *сукỳлька* диал. 'торбичка от плат за държане на тютюн', *сюкỳлька* диал. 'торбичка от цяла кожа на дребен добитък', *сукульче* 'торбичка' (Щип). – От *сакулè* (вж. *сакỳль*). Срв. *съкулке* 'шарена торбичка'.

сукѐрви ср. 'гной с кръв' (Родопите; Кръстополе, Ксантийско), **сỳкарви** в текст: ... *парстето се надува, распуква се и от тях затица гной и сỳкарви* (Гоце Делчев). – Успоредна форма на *сукѐрвица* (вж.). – Срв. *сукѐрвѝшь*.

сукѐрвица, вж. *сукрѐвица*.

сукървѝшь 'гной с кръв' (Кръстополе, Ксантийско). – Произв. от *сукѐрви* в същия говор (вж.). – Срв. *сукрѐвица*, *сукѐрвица*.

сỳкя 'жена, която ходи нагоре-надолу (без работа)' (Банско). – Може би във връзка със *сỳкам се*, *сỳка се* (под *сỳкам¹*) 'въртя се, обикалям наоколо'.

сỳла 'нагорещен шиш с дървена дръжка' (Мраморен, Врачанско), **сулà** 'шило' (Ново село, Видинско). – Срхр. диал. *сул* 'колец, пръчка, тояга' (вж. Skok 3, 359, под *sulica*), укр. *сýла*, *сулó* 'дървена ръкохватка на желязна вила'. – Вторично от *сỳлица* (вж.). От един произход със *сòвам* (вж.), *совàлка* (вж.),

сỳна (вж.); *сỳкам¹* (вж.), *сỳча¹* (вж.); срв. рум. *súlă* 'шило' (според DLRM 819, от лат. *subula*). – Вж. *сỳлица*.

сула̀к 'човек, който работи предимно с лявата ръка' (Банско), вж. *сола̀к*.

сула̀н¹ прил. '(за памук) непресукан' (Енина, Казанлъшко; Габрово; Алваново, Търговищко), 'непресукана памучна прежда' (Смолско, Пирдопско; Ново село, Троянско), 'козина от памук, която служи за вътък на мутафчийски изделия' (Смядово, Шуменско), нареч. 'начин на предене' (Шумен), **сула̀нь** 'непресукана памучна прежда' (Върбица, Преславско; Певец, Търговищко; Гарваново, Хасковско). – Произв.: *сула̀нен* '(за конец) непресукан' (Дебнево, Троянско). – От тур. диал. *sulağan, sulaan* '(за конец, нишка) усукан, засукан' (SDD 3, 1254). – Срв. *сола̀н*.

сула̀н² 'мокра, задържаща влага почва' (Аврен, Крумовградско). – Произв.: *бяла суланка* диал. 'вид почва'; МИ: *Кара̀ сула̀на* при Блатница, Панагюрско. – Заемка от турски, срв. тур. диал. *sulan* 'мочурливо място' (SDD 3, 1254), от *sulanmak* 'овлажнявам се; намокрям се; поливам се; ставам воднист'. – Срв. *соланева, соландѝсвам*.

сularумѐ 'ядене от бито сирене, надробено в сурово масло' (Банско). – Вероятно вариант на *сюндюрмѐ, сюдюрмѐ, сундрсмѐ, судюрмѐ, сюзюрмѐ, сульдсрмѐ, синдирмѐ* (вж.).

сулва̀то 'хинин' (Тополовград; Дервент, Дедеагачко), 'сулфат на прах' (Дебрене, Добричко). – С озвучено *-ф-*, вж. *сулфа̀то*.

сулдѝсувам 'унищожавам, ликвидирам' (Самоков). – С асимилация *а – у* > *у – у* от *салдѝсувам* 'спускам се, налитам на нещо' (вж. *салдѝсвам*).

сулдурма̀ 'покрита тераса пред къща' (Трявна; Боженци, Габровско; Микре, Слатина, Ловешко; Гостилица, Дряновско; Снежина, Неново, Провадийско; Марковча, Кюлевча, Шуменско; Добрич; Балчик; Попина, Силистренско; Ихтиманско; Съчанли, Гюмюрджинско), 'навес пред помещението с огнище в уземна къща' (Софийско, Пазарджишко), 'отворено помещение пред стаите в селска къща' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'плевня' (Ихтиман), **сулдурмъ̀** 'навес между хамбара и коша за царевица' (Гарван, Силистренско), **сулдурмѝ** мн. ч. (гребненски говор в Силистренско). – Вариант на *сундурма̀* (вж.), с промяна *нд* > *лд*. Срв. срхр. *сȳлдурма, сȳлдрма, сȳлдрама* 'господарска къща; прилепена към къща тераса с удължен покрив' (Skok 3, 198, Škaljić 573). – Срв. *судурма̀, сурдума̀*.

сỳлек 'кърлеж' (Доспат), вж. *сюлю̀к*.

сулендàр 'ледена висулка върху капчук на стряха' (Варвара, Пазарджишко). – Вариант на *сулина̀р* (вж.). – Срв. *сулинда̀р*.

сулѝлу в текст: *Уфчѐри чỳкът кърмѝлу / кърмѝлу, о̀ще сулѝлу.* (Богатово, Севлиевско). – Вж. *солѝло* (под *сол*).

сулимѐн м. остар. 'силна химическа отрова – сублимат или мишеморка' (Ботевград), 'отрова' (Самоков; Софийско, Кюстендилско, Дупнишко), 'амалгама за огледало' (Ботевград), **сулимени** мн. ч. 'отрова' (Грамада, Благоевградско). – С дисимилация *у – и* < *у – ю* от *сулюмѐн* (вж.).

сулѝна[1], **солѝна** диал. 'тръба, конец'. – От нгр. *σωλήνα, σωλήνας, σωλήν* 'водопроводна и водосточна тръба', което е от стгр. *σωλήν* 'тръба; канал', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 157. – Срв. *сулинàр, сулиндàр, шю́лец, шю́лнарь, шю́лнер*.

сулѝна[2] 'мида' (Дервент, Дедеагачко; Устово, Смолянско). – Произв.: *сулѝнаджис* 'рибар' (Рупчос), *сулинаджия* 'който продава миди' (Устово, Смолянско). – От нгр. диал. *σουλήνα* = нгр. *σωλήνα* < гр. *σωλήν*, вж. Chr. Tzitzilis, Балк. езикозн. 26/1, 1983, 67. *Сулѝнаджия*, *сулинаджис* са с тур. наст. *cı* > *-джия, -джис*. –Заето и в арум. *sulină* (Papahagi 1132).

сулинàр 'замръзнала вода; ледена висулка върху капчук на стряха' (Кукушко, Босилеградско), **сулинàри** мн. ч. 'тръби на печка, кюнци' (обл. Тиквеш; Неготинско), **сулиндàр** също (Самоков; Софийско, Годечко, Ихтиманско, Трънско, Кюстендилско, Пернишко, Дупнишко, Благоевградско; Велинград; Пирот), 'висулка от замръзнала по стряха вода' (Софийско; Самоков; Клисура, Рила, Червен бряг; Дупнишко; Годечко; Нова Камена, Добричко; Драганово, Великотърновско; Радуил, Ихтиманско; Пернишко, Кюстендилско, Благоевградско, Пазарджишко; Аканджиево, Костиево, Пловдивско; Велинград; Пирот), диал. 'свещи от камък по входове на пещери и мостове, където се процежда варовита вода' (Геров), **сулендàр** 'ледена висулка на стряха' (Варвара, Пазарджишко), **сулундар** 'ледена висулка' (Калояново, Пловдивско), **сулнàр** 'чучурка на чешма' (вж.). – От нгр. *σωλινάρι*, *σωληνάρι*, в катаревуса *σωληνάριον* умал. 'тръба', които са от стгр. *σωλήν* 'тръба; канал', вж. R. Bernard, BSL 44/1, 1948, 96–97, Балк. езикозн. 1, 1959, 91, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 160. – Според Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 22, 1927, 42–43, ЕтР 617, *сулинàр, сулиндàр, сулнàр* са от тур. *su* 'вода', сродно със *sulandırmak* 'мокря', *sulamak, sulanmak* 'мокря се' и др. – Заето и в срхр. *сулу̀ндāр* 'тръба, кюнец на печка', *сулѐнāр* също (Skok 3, 360). – За промяната на *ω* в *ου* в северните гръцки диалекти вж. R. Bernard, Балк. езикозн. 1, 1959, 91, Дзидзилис, Фонетични проблеми 45. – Срв. *соленàр, солиндàр, сулѝна*[1], *шю́лнарь, шю́лнер, шю́лец*.

сỳлица остар. 'късо копие за хвърляне' (Геров, Ив. Вазов, Ст. Загорчинов), 'копие' (Чомаковци, Врачанско; Горна Оряховица), **сỳлца** (Банат); стб. **соулица** 'копие' (Ман. хр.). – Срхр. *сулица* 'копие', сръб.-цслав. **сѹлица**, словен. *sȗlica* 'пика', рус. *су́лица* 'метателно копие', укр. *су́ла, су́лица*, струс. **сѹлица** (1299) също (Срезневский 3, 616), чеш. *sudlice* 'копие', пол. *sulica* 'стрела' (от руски). – Праслав. **su-dl-icā*, произв. от **su-dla*. – Вж. Miklosich, EtWb 328, Ст. Младенов, ЕтР 617, Machek 591, Holub–Kopečný 360, Brückner, SEJP 525; Pokorny 955, Pedersen, IF 5, 71, KZ 36, 281, Petr, BB 22, 273–279, Mühlenbach–Endzelin 4, 9, Uhlenbeck, Aind. Wb. 354, J.

Charpentier, MO 13, 20 и сл., Vasmer, REW 3, 44, Skok 3, 359–360. Според Lidén, Arm. Studien 78 и сл., сродно със стинд. *çūkas* 'игла', авест. *sūkā* също. – Според Б. Цонев, Слав. глас, I (1902), 1, 27, Сб. Медведев, 1922, 39, думата е от руски (което е неправдоподобно) или е бълг. диалектна. – Заето в рум. *sul* 'копие; кросно' (Цонев, История 2, 173), *súliţă* 'копие; острота, жило' (Rosetti, Influenţa 41, H. Thalmann, JIRSpr 4, 1897, 115, Mihăilă 140, StSlav 12, 1966, 263), в унг. *szuca* 'копие' (Цонев, История 2, 173), *súca* също (G. Mihăilă, StSlav 12, 1966, 263). – Сродно със *со̀вам* (вж.), *су̀на* (вж.), *су̀кам* (вж.), *су̀ча* (вж.). – Срв. *су̀ла*.

сулѝще, вж. *солѝще* (под *сол*).

сулѝя 'вид едри сочни полски круши' (Митровци, Монтанско; Ноевци, Брезнишко; Кюстендилско). – От тур. *sulu* 'воден, сочен'. – Срв. *солѝя*, *су̀луджа*.

су̀лнар диал. 'чучур на чешма' (Геров). – От вариант с ударение на първата сричка на *сулина̀р* (вж.), с изпадане на неударено *-и-*.

суло̀вар 'надробен в солена вода и задушен в сирене и масло корав хляб' (Дорково, Костандово, Пазарджишко; Буково, Гоцеделчевско; Бачево, Разложко; Елешница, Обидим, Кремен, Разложко), 'попара от хляб, яйца и сирене' (Осеново, Филипово, Разложко; Ракитово, Пазарджишко), **суло̀вра** също (Бачево, Разложко), **сулу̀вер** 'надробен корав хляб' (Ракитово, Пазарджишко). – Неясно.

суло̀гав 'недъгав' (Кюстендилско). – Срв. *уло̀гав* също (вж. *уло̀г*), *вло̀гав*, *ло̀гав* в същия говор.

суложам 'ставам недъгав, улог, и не мога да се движа' (ЮЗ), **суло̀жувам** 'съсипвам от бой' (Дебър), **сулoжил** в клетва: *Да би те Господ сулoжил!* (Охрид). – Произв. от *суло̀гав* (вж.).

султа̀н¹ 'титла на мохамедански владетел; титла на татарски господари в някои области на България през османското робство', диал. 'вид бурен', **султа̀нь** (Банат). – Произв.: *Султа̀н бей* 'титла на татарски господари в някои области на България през османското владичество' (Геров), *султан-оту* диал. 'раст. бъзовина, Sambucus ebulus', *султа̀на* 'жена на султан', *султанѐ* 'вид грозде' (Айтос) (тур. *sultaniye* 'вид грозде'), *султание-оту* диал. 'раст. жълта тинтява, Gentiana lutea', *султанѝни* 'вид бяло грозде без семки', *султа̀нка* 'жена на султан', 'черно десертно грозде' (Ботевградско), 'сорт вишна' (Софийско), 'лятна круша със зелени едри плодове' (Еленско), обущарски термин 'основа на ток' (Русаля, Великотърновско), *султанлѝя* 'който обича да се хвали' (Раздел, Елховско) (тур. *sultanlı*), *султа̀нов* прил., *султа̀нски* прил., *султа̀нцки* (Съчанли, Гюмюрджинско); ЛИ: *Султан*, *Султа̀на*, *Султа̀нка*, *Султа̀нов*, *Султа̀нски*; МИ: *Султа̀ни*, махала при Буйновци, Великотърновско, *Султанци*, с. във Варненско. – От тур. *sultan* 'монарх, господар', което е от араб. *sulṭān* 'господство; владелец' < арамейско *šalat* 'владея'; европейски и балкански турцизъм. Вж. T. Korsch, AslPh 9, 669, Elezović 2, 283, Lokotsch 1945, Vasmer, REW 3, 44, Skok 3, 360, Škaljić 574.

султа̀н[2] книж. остар. 'перо или китка на военна шапка'. – От рус. *султа́н* също, вж. РРОДД 484.

сулу̀ гю̀ргян 'раст. воден габър' (Черковна, Провадийско). – От тур. *sulu gürgen* от *sulu* 'воден' и *gürgen* 'габър', вж. *гьо̀ргсн*.

су̀луджа 'вид круша (жълта, трайна, сладка)' (Беброво, Еленско), **сулу̀джа** също (Стара река, Сливенско), **су̀лужа** също (централен балкански говор). – Произв.: *сулуджѐйка* умал. (Казанлък), *сулужѐйка* (централен балкански говор). – От тур. *sulu*ca 'доста сочен', произв. от *sulu* 'воден; сочен', срв. *сулйя, солйя, сулу̀ гю̀ргян*.

сулу̀дничав 'който лудува отвреме-навреме' (Бърложница, Софийско), 'малко луд' (Кюстендилско), 'луд, ненормален' (Доброславци, Софийско), '(за вятър) силен южен' (Топли дол, Кюстендилско), **су̀лудничав** диал. 'налуднигчав; буен, палав' (Геров), **сулу̀дничев** 'който избухва и прави пакости, неуравновесен' (Ново село, Троянско), **сулу̀дняк** 'непослушен' (Станьовци, Брезнишко). – Произв. от *луд, -лудя* (вж.), (срв. там *налу̀дничав, прилу̀дничав*), вж. Ст. Младенов, ЕтР 617, със специализирана семантика, мотивирана от представката *су-*, която означава 'подобен, който наподобява', както в *суглу̀мин* (вж.), *суглу̀мък* (вж.), *суму̀жляк* (вж.), *супѐтлица* (вж.), или способства за образуване на качествени прилагателни, означаващи 'слабо, малко застъпено качество', срв. *су̀голем, су̀грозен, су̀малечок*. Срв. още срхр. *су̀луд, сулу̑д, су̀лудан* 'полулуд', *су̀луднӣк, сулу̑дник* също, *су̀лудница, сулу̑дница, сулу̑дниче*. – Вж. *сълу̀дничав*.

сулу̀к 'въздухът, който вдишваме, дъх' (Софийско, Пернишко, Ихтиманско; Самоков, Копривщица; Панагюрско, Карловско, Габровско, Троянско, Севлиевско, Беленско, Великотърновско, Еленско, Старозагорско, Сливенско, Първомайско; Пловдив; Асеновградско, Крумовградско, Хасковско; Харманли, Чирпан; Смолянско, Маданско, Ивайловградско, Преславско, Силистренско; Съчанли, Гюмюрджинско), **сулу̀кь** (Могилица, Смолянско; Лозенец, Ямболско). – Вж. *солу̀к, сулу̀ф, сулу̀х*.

сулукчѝя 'който работи с лявата ръка, левак' (Нова Черна, Силистренско). – С редукция на неударено *-о-* от *солакчѝя* (вж. *сола̀к*, срв. *сула̀к*) и асимилация *у – у* < *у – а*. – Срв. *сулъкчѝй*.

сулунда̀р 'ледена висулка' (Калояново, Пловдивско). – С асимилация *у – у* < *у – и* от *сулинда̀р* (вж.). Срв. срхр. диал. *сулу̑ндāр* 'кюнец'.

сулу̀ф 'дъх, въздухът, който вдишваме и издишваме' (Тешово, Лъки, Делчево, Гоцеделчевско). – С *-ф* < *-х* от *сулу̀х* (вж.) в същия говор. За промяната *-ф* < *-х* срв. *беф* < *бех (= бях), дуф* < *дух, страф* < *страх*.

сулу̀х 'дъх, въздухът, който вдишваме' (Буково, Лъжница, Осина, Гоцеделчевско; Барутин, Доспатско). – Вариант на *сулу̀к* (вж.). Срв. тур. диал. *sulū* 'дъх'.

сулфа̀то остар. диал. 'хинин' (Ив. Вазов; Самоков, Котел, Чирпан; Покровник, Благоевградско; Кукуш; Странджа), **сулфа̀ту** (Войнягово, Карловско). – Чрез нгр. дим. *σουλφάτο* от итал. *sulfato* < срлат. *sulfatum*, произв. от *sulfur* 'сяра', срв. Ст. Младенов, ЕтР 617, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 160, РРОДД 484. Срв. тур. *sulfato* разг. 'хинин'. – Срв. *сулва̀то*.

су̀лица 'копие' (Банат), вж. *су̀лица*.

сулъкмъ̀ 'който работи и си служи с лявата ръка, левак'. – От тур. *solakm*, *solakma*, произв. от *solak*, вж. *сола̀к*. – Срв. *сула̀к*, *сулъкчѝй*.

сулъкчѝй 'левичар' (Енина, Казанлъшко). – С редукция на неударени -*о*- и -*а*- от *солакчѝй* (вж. *сола̀к*, *сула̀к*). – Срв. *сулукчѝя*, *сулъкмъ̀*.

сульдермѐ 'ядене от бито сирене, надробено в сурово масло' (Бантчан, Гоцеделчевско). – Вариант на *сюндюрмѐ*, *сюндюрмьѐ*, *сюдюрмѐ*, *сундрeмѐ*, *судюрмѐ*, *сюзюрмѐ*, *суларумѐ*, *синдирмѐ* (вж.).

су̀льо 'размъкнат, изцапан, мръсен', **су̀лю** човек, който ходи размъкнат и не държи на външността си' (Кесарево, Горнооряховско; Веригово, Войнягово, Карловско), обиден епитет за мъж (Софийско), в съчет. *сулю и пулю* разг. 'без избор, тоя и оня', **сульо̀** в пример: *Де бре, сульо̀, фно̀гу се сѝльиш!* (Самоков), тълкувано вероятно произволно от Шапкарев–Близнев 'човек, който се изсилва, изфуква' (вж. БДиал 3, 278), **су̀ля** само в съчет. *су̀ля и пу̀ля* 'всички' (Ново село, Видинско). – Вероятно във връзка с гл. *изсу̀лвам*, *изсу̀лям*, *изсу̀ля* (вж.). Срв. там *изсу̀ля се* 'обличам се небрежно'.

сулю̀га 'ледена висулка на стреха' (Горни Юруци, Ивайловградско). – Срв. *сулѝна¹*.

сулю̀к 'пиявица' (Славеино, Чепинци, Смолянско). – Произв.: *во̀ден сулю̀к* също (Тихомир, Крумовградско). – Вж. *сюлю̀к*.

сулюмѐн 'цинков прах, с който се прави помада' (Смолско, Пирдопско; Долно Левски, Панагюрско; Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'сублимат, от който моми и млади жени са си правели белило' (Смолско, Пирдопско), **сюлюмѐн** 'много силна отрова' (Плевенско), **сюлюмень** диал. 'отрова, която, смесена с живак, е средство против въшки'. – Чрез тур. *sülümen* 'живачен двухлорид; сублимат' от араб. прил. *sulaimānī*, което е от *Sulaimān* = *Salomo*; балкански турцизъм от козметичната терминология. – Срв. срхр. *сулимен*, *сулимѐнт* 'арсеник, мишемор', рум. *sulіman* 'козметичен препарат за гримиране', нгр. *σουλιμᾶς*. Вж. Tiktin 1531, Lokotsch 1942, Skok 3, 360. – Срв. *сулимѐн*.

сум спомаг. гл. 1 л. ед. ч. 'съм' (ЮЗ), в съчет. *сум на два ума* 'колебая се' (Кукуш). – Диалектен вариант на *съм* (вж.), *сам* (вж.).

су̀ма¹ нар. нареч. 'много; твърде много'. – Еднакво със *су̀ма²* (вж.), вж. Ванков, Итал. заемки 292, Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим. 51. Според В. Г. Егоров, Соврем. чув. литер. язык 1, Чебоксары 1954, 25, прабъл-

гарска дума, вж. Е. Боев, БЕз 15/1, 1965, 7. Вж. и Е. Боев, ИИБЕз 16, 1968, 183, според когото *сỳмата* в *сỳмата (хòра)* се отнася към сферата на прабългарското влияние. Срв. алб. *shumë* 'много'.

сỳма² 'число, получено при събиране, сбор; някакво количество пари' (Писмовник 1784), 'много' (1854) в Писмо на Хр. Георгиев (Архив Геров), **сỳмъ** 'пари; сбор от черти на лицето, физиономия' (Енина, Казанлъшко). – Според Ванков, Итал. заемки 292, чрез нгр. *σούμα* (в Кондиката на Пловдивския абаджийски еснаф 1727) от венец. *suma*. У нас е проникнало през 17 в. чрез търговски сметки със знач. 'сбор', а в началото на 19 в. е разпространено чрез първите учебници по аритметика, преведени от гръцки. Според Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим. 51, В. Simeonov, Балк. езикозн. 11/2, 1967, 62, чрез рум. *súmă* 'сбор; маса, голямо количество' от лат. *summa* 'общо число' < *summus* 'висш'. Вж. и Ст. Младенов, ЕтР 617, който сочи фр. *somme* 'сума' и лат. *summa*. Вж. *сỳма¹*.

сумалèвам '(за пари) намалявам' (Велинград), **сумàлиш** 2 л. ед. ч. в нар. пес.: *Ке поронищ ситни ми сълзй, ке огрдзиш белото лйце, ке сумàлиш рàвната снàга*...с вероятно знач. 'смалиш' (Лъжене, Пещерско). – Произв. от *мал* 'малък' (вж. *мал¹*).

сỳмалечек диал. прил. 'възмалък' (Геров), **сумàлечок** 'мъничък' (Велес), **сумàлечки** мн. ч. 'мънички' (Велес). – Вероятно произв. от *маличек, мàлечок* (вж. *мал¹*) с предст. *су-* за качествени прилагателни, които означават слабо, малко застъпено качество, срв. *сỳголем, сỳгрозен, сулỳдничав, суглỳмин*, вж. Boryś, Prefiksacja 140. Срв. *прймалък, прймалко* със същото значение, където *при-* е с функцията на *су-* и *омалàчек* 'дребничък' (под *мал¹*). Или от *сумалèвам* (вж.).

сумàлично прил. ср. 'мъничко' (Велес). – Вероятно печатна или ръкописна грешка вм. *сумàличко*, вж. *сумàлечок* във Велес (под *сỳмалечек)*.

сумантѝя 'развратница' (Кръвеник, Севлиевско). – Вариант на *сюймантѝя* (вж.), тур. диал. *soytarı* 'недодялан, тъп човек; негодник', с допълнителен развой на значението, срв. *самантѝя, сумунтѝя*.

сỳма се, вж. *сỳмвам се*.

сỳмати нареч. 'много' (Вишовград, Павликенско; Кесарево, Горнооряховско; Бабук, Силистренско), **сỳматия** разг. 'много', **суматѝя** (Габрово), **сумътè** нареч. 'твърде много' (Кръвеник, Севлиевско), **сỳмътъ** нареч. 'много' (Бракница, Поповско; Шуменско; Сухиндол). – Произв.: *сỳматишке* нареч. 'твърде много' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). – От *сỳма* 'много' (вж. *сỳма¹*) и *ти-* – dativus ethicus, изразяващ интимност в разговорната реч. Срв. *коджàмити, такѝва ми ти, èле ми ти*. Вж. Ст. Илчев, БЕз 21/5, 1971, 472.

суматòха 'пълно объркване, безредно тичане нагоре-надолу поради уплаха; паника'. – От рус. *суматóха* също, съставено от *су-* (< **сѫ-*) и поствербил от *матошйть* 'бъркам', вж. Преображенский 1, 584, Vasmer, REW 3, 45.

сумба̀лки мн. ч. 'вид сливи' (Воденичарово, Старозагорско). – Вероятно вм. **кумба̀лки*, срв. *ко̀мбалка слива* 'вид слива' (под *ко̀мбал* 'буца, топка'), *ку̀мбальки* 'топчета неразбито брашно в каша' (под *ку̀мбалка*).

су̀мвам се, су̀ма се 'обмислям, размишлявам': *се су̀ми и о̀йде на чужѝна* (Костурско), **сумя̀ се** диал. 'науча (се) на ум, вразумя (се)', **су̀муя** диал. 'споменавам; спомням; приказвам за някого нещо' (Геров). – Произв.: *насу̀мнувам* 'напомням, споменавам' (ЮЗ), *на̀сумне* 3 л. ед. 'напомни, спомене' (ЮЗ). – Срхр. *су̀мати, сума̄м, сумјати, су̑мити, сумӣм, сумљѝти, сума̀вати, су̀ма̄ва̄м* 'смислям, помислям, намислям' (Черна Гора), словен. *sŕmiti, sŕmim* 'предполагам; подозирам (някого)', укр. *сумува́ти, суму́ю* 'тъжа', пол. диал. *sumować (się)* 'замислям се; загрижвам се, тревожа се'. – Праслав. **sъ-umiti*, **sъ-umovāti*, произв. от **umъ* (вж. *ум*). Според Ив. Дуриданов, Изсл. Стойков 1974, 580–581, звуковият облик на префикса *съ-* от по-старо **săm-*, **săn-* сочи по-късен праславянски период след отваряне на затворените срички. – Срв. *съумя̀, сумя̀свам, сумѐсам, сумѝсам*.

сумѐдия 'много нещо' (Кесарево, Горнооряховско). – Вероятно фонетичен вариант на *су̀матия* (вж. *су̀мати*), с *е* от неударено *а*, озвучено *т* и отметнато ударение, срв. и *су̀мъсиъ*. Срв. рум. *sumedénie* 'много' (в DLRM 820, изведено от *sumă* 'сума', вж. *су̀ма*).

су̀мен, су̀мено, вж. *су̀мна са, сумнувам (са)*.

сумѐсвам (се), сумѐсам (се), сумѐсвам (се), вж. *сумя̀свам*.

сумѝрам книж. 'събирам; обобщавам, правя изводи'. – От нем. *summieren* също, вж. *су̀ма*[2].

сумѝсам, вж. *сумя̀свам*.

су̀мйъ съ '(за краставици, зеле и др.) разлага се, смачква се, изгнива' (Казанлък), **су̀ми съ** св. в. 'отпуска се, набръчква се, омеква' (Мерданя, Великотърновско), **сумя̀сува се, сумя̀са се** '(за туршия) омеква, разваля се' (Кюстендилско). – С изпаднало *-х-*, вж. *сху̀мвам се*.

су̀мка[1] книж. воен. 'войнишка чанта за патрони, паласка', 'полева чанта' (Суворово, в Украйна). – От рус. *су́мка* 'чанта'. – Срв. *су̀нка*[2].

су̀мка[2] 'пътека в гора за свличане на дървени трупи' (Ситово, Пловдивско). – С *-мк-* < *-нк-* от *су̀нка*, вж. *су̀нка*[1].

су̀млет 'мързелив' (Мокреш, Ломско; Локорско, Софийско), 'мързелив и нечист човек' (Долна Кремена, Врачанско), 'мръсен човек' (Малорад, Ораховско). – Срв. срхр. диал. *су̑млата* 'несппретнат човек', което според Skok 3, 260, е с представка *су-* (в думи с пейоративно значение като *сулуд*), от *мла́тити* (вж. *мла̀тя*). Семантично срв. *блъснат, уда̀рен, чу̀кнат, пѐрнат* '(за човек) неадекватен, луд'. В такъв случай от първоначалното значение 'неадекватен' се развиват значения 'несръчен', 'мързелив', 'неспретнат', 'мръсен'.

су̀мна (са), сумнувам (са) 'разкашкам се и стана като размекната хума' (Тетевен), **су̀мна са** '(за сноп) поврежда се' (Брусен, Тетевенско), **су̀мнува̀м се** 'разпадам се, стопявам се', (Банско), **су̀мне се** 'раздробява се (като негасена вар или печена хума във вода)' (Бързожница, Софийско), **су̀мноб съ, су̀мни съ** '(за туршия) скапва се, става много мека' (Войнягово, Карловско). – Произв.: *су̀мен* '(за човек и животно) умрял и разложен' (Гостилица, Дряновско), *су̀мено* 'преварено' (Смилец, Силистренско). – Варианти на *схѝмвам се, схѝмнувам се, схѝмна се* също (вж.). – Срв. *су̀мйъ съ, су̀ми съ*.

су̀мник 'зъб мъдрец' (Корница, Гоцеделчевско), **су̀мници** мн. ч. (Цветино, Велинградско). – Произв. от *ум* (вж.), срв. семантично *мъдрѐц* (под *мъ̀дър*). Начално *с-* остава неясно.

сумня̀вам се, сумня̀ се остар. диал. 'съмнявам се'. – По рус. чсл. **сѫмьнѣти сѧ** от стб. **мьнѣти**, с представка *сѫ-*, *съ-*. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 617. Срв. срхр. *сумњати* 'съмнявам се', словен. *sumnjáti, súmnẹti*. Вж. *съмня̀вам се, мня̀, мнйя*.

сумня̀свам са, сумня̀сам са 'размислям се, съмнявам се, безпокоя се' (Смолско, Пирдопско), **сумня̀сам се** диал. 'усъмня се'. – Образувани от основата в *сумня̀ (се), сумня̀вам (се)* (вж.) и наставка *-са* по глаголи със същата наставка от гръцка аор. основа. Срв. *съмня̀свам се* също, *мня, мнйя* 'мисля', *сумня̀вам се, сумня̀ се*.

сумонтѝя 'безделник' (Смолян). – С асимилация *у – о < у – а* от *сумантйя* (вж.), срв. *самантйя* също.

су̀мпара 'гласпапир' (Беброво, Еленско; Рилци, Добричко). – От тур. *zımpara* 'гласпапир'.

су̀мпор остар. 'сяра, сулфур'. – С дисимилация *l – r > m – r* от лат. *sulphur*. Срв. срхр. *су̀мпор, су̀мпур, су̑нпур, су̑нфар*, словен. *sȗmpor, sumper*, струс. **сѹмпоръ**. Източник е може би балканският латински език, вж. Skok 3, 361. Вж. още Elezović 2, 284, Ст. Младенов, ЕтР 627, Miklosich, EtWb 329.

сумразя̀вам 'намразвам' (Шумен; Сухиндол; Севлиевско; Бяла Черква), **сумразя̀вам (се)** диал. 'причинявам омраза, смразявам (се)'. – Произв. от *мра̀зя* (вж.), срв. *смразя̀вам*.

су̀мрак[1] 'слаба тъмнина, която настава вечер след залез слънце; полумрак, здрач, дрезгавина' (Софийско; Бяла черква; Троянско; Търнско), **су̀мръка** 'вечерен здрач' (Осеново, Разложко). – Произв.: *су̀мрачен* прил., *сумрачй се, сумрача̀ва се* 'мръква се' (Кюстендилско; Царибродско – сега Димитровградско), *су̀мрачка* 'вечерен здрач' (Буково, Гоцеделчевско); *усу̀мрак* нареч. 'на смръкване' (Самоков). – Срхр. *су̀мра̄к, су̀мра̄к, су̀мрк* 'полумрак', словен. *sómrâk, súmrak*, рус. *су̀мрак*, белорус. *су̀мрак*, чеш. *soumrak*, словаш. *súmrak*, пол. *sąmrok*. – Праслав. **sąmārkъ*, произв. от **mārkъ* (вж. *мрак*). – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 617, Vasmer, REW 3, 45, Skok 2, 467 (под *mrknuti*), Boryś,

Prefiksacja 97, 107. – Представката **sq-* > *су-* придава вероятно значение 'подобност', срв. *сумỳжляк, сумỳжничава, супѐтлица, судлàница, сугрàшица*, или 'непълнота', срв. *сугрòзен, сỳголем, сумàлечок, сулỳдничав, суглỳмин*. – Според Ст. Младенов, пос. съч., *у* вм. *ъ* < *ѫ* в *су-* е вследствие лабиализация пред *м*. – Срв. *съмрък, смракò, смрачùна* (под *мрак*).

сỳмрак² 'животно прилеп, Vespertilio' (Благоевград). – Еднакво със *сỳмрак¹*.· Срв. други имена на животното: *вечѐрно пùле, мрачнùк, мрачьùк*, словен. *mračnik*.

сум срадѐ диал. 'точно в средата'. – С преразлагане от *насỳмсрадѐ* също (вж. под *насỳм*).

сумсук '(за човек) свит, затворен' (Свобода, Чирпанско). – Вариант на *сюмсюк* 'човек, който не се сеща за нищо' (вж.).

сум-сум междум. за звук, издаван при хъркане (гребенски говор в Силистренско). – Звукоподраж. Срв. *сумтя̀*.

сумсỳнь 'порода едро куче; дебело животно', укор. 'едър и дебел човек' (Банат). – От тур. остар. *samsun* 'порода едро куче, използувано за война' с асимилация *а – у* > *у – у*. – Срв. *сунсỳнь, сурсỳнь*.

сумсỳтин 'намръщен човек' (Воден, Елховско). – Би могло да е вариант на *сумсỳк* (вж.), с по-нататъшен развой на значението 'свит, затворен' > 'намръщен'.

сумтя̀ 'дишам тежко и шумно през носа'. – Произв.: *засумтя̀, засумтя̀вам; изсумтя̀, изсумтя̀вам; насумтя̀ се, насумтя̀вам се; посумтя̀, посумтя̀вам*. – От звукоподражателен произход, срв. междум. *сум-сум*, нем. *summen* 'бръмча, жужа', вж. Ст. Младенов, ЕтР 617.

сумужляк 'момиче, приличащо на момче' (Ярловци, Трънско), **сумỳжничава** '(за жена) с мъжки качества' (Туряковци, Трънско). – Произв. от *муж*, диалектен вариант на *мъж* (вж.), с представка *су-*, означаваща 'подобен, който наподобява'.

сумỳн¹ 'голям домашен хляб' (Слащен, Благоевградско; Витановци, Пернишко; Еленско; Кесарево, Горнооряховско; Топчии, Разградско; Певец, Търговищко; Камбурово, Омуртажко), **сумỳнь** 'голям домашен хляб' (Малка Арда, Давидково, Загражден, Ардинско; Банат; Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *сумỳн-душманъ* остар. диал. 'гладник' (тур. *somun düşman*), *сумунджия* 'хлебар' (гребенски говор в Силистренско), *сумỳнка* 'бяла ядлива гъба, манатарка, печурка, Boletus edulis' (Омуртаг), *сумỳнска лопàта* 'лопата, с която се мята хляб в пещ' (Загражден, Ардинско), *сумỳнцки грибàч* 'железен прът за разбъркване на жар в пещ' (Вълчан дол, Смолянско). – Вж. *сомỳн*, срв. *самỳн*.

сумỳн² коларожелезарски термин 'гайка в края на оста, която придържа колелото на колата' (Елена; Ряхово, Русенско), вж. *самỳн* 'желязна капачка на ос на кола'.

сумунтѝя 'скитник' (Чепеларе), **сумунтовам** 'скитам' (Чепеларе), вж. *сумантѝя, сумонтѝя, самантѝя.*

сỳмуя диал. 'споменавам', вж. *сỳмвам се.*

сумълъкъ нареч. 'извънредно много' (Еленско; Мерданя, Великотърновско). – Произв. от *сỳма* 'много' (вж. *сỳма¹*) със завършек по други думи на *-лък* от тур. *-lık*, напр. *калабалък* 'много хора' (вж.).

сỳмъсиъ нареч. 'много' (Кулско, Видинско, Белоградчишко). – Вж. *сỳмати, сỳматия.*

сумя̀свам, сумя̀сувам се диал. 'дохожда ми на ум, сещам се, намислям; дохождам на себе си, свестявам се, вразумявам се' (Геров, Дювернуа), **сумя̀свам** 'спомням си' (Габрово), **сумясвам се** 'сещам се; поумнявам' (Странджа), **сумѐсвам (се), сумѐсам (се)** диал., **сумѐсвам се** 'опомням се' (Родопите), **сумя̀суам са** 'дохожда ми умът' (Поповица, Чешнегирово, Пловдивско), **сумѝсам, сумя̀сам** диал. 'подсетя'. – Произв.: *несумѐсан* 'неразумен; необмислен' (Д. Войников). – Образувано по образец на глаголи с наставка *-яс(в)ам*, от гръцки произход, от *сỳмвам се, сỳма се, сумя̀ се* (вж.), срв. *сỳмуя се.* Вж. Ив. Д у р и д а н о в, Изсл. Стойков 1974, 581.

сумя̀ се, вж. *сỳмвам се.*

сỳна¹ диал. 'женски катър'. – Произв.: *сỳница* диал. също. – Според Ст. М л а д е н о в, ЕтР 617, от **σ-ον-* 'вмагарено', произв. от *ὄνος* 'магаре' с *ỳ* вм. *ò*, повлияно от новогръцки език.

сỳна² 'премествам' (Момчиловци, Смолянско), **сỳна се** диал. 'простирам се; протягам се' (Геров), **сỳнем** 'мушкам' (Бърложница, Софийско), **сỳнем се** 'протягам се' (Витановци, Пернишко; Бързия, Берковско; Комщица, Годечко; Пирот), 'втурна се изведнъж' (Доброславци, Софийско; Пернишко, Брезнишко; Говедарци, Самоковско; Лом), **сỳна са, сỳнем са** 'плъзвам се' (Искра, Първомайско; Лилково, Пловдивско; Крумовградско), **сỳням (се)** 'пързалям се' (Камилски дол, Ивайловградско; Вълче поле, Хасковско), **сỳнам са** 'плъзгам се' (Родопите), 'местя се напред или назад, без да ставам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско; Ягодина, Девинско), **сỳне** безл. 'плъзга' (Смолянско, Ардинско, Девинско, Асеновградско), **сỳне се** '(за куче) спусне се към човек' (Витановци, Пернишко), 'покаже се' (Трън), **сỳнье са** 'подхлъзва се' (Горноселци, Гоцеделчевско), **сунѝ!** диал. 'смъкни!', **сỳнвам** диал. 'събарям', **сỳнувам се** диал. 'простирам се; протягам се' (Геров); стб. **соунѫти** 'изваждам, измъквам' (Син. тр.), 'кипвам, преливам, прекипявам' (Супр.). – Произв.: *сунàлка* 'пързалка' (Горно Броди, Сярско), *сунатица* 'почва, която се смъква' (Поречe); *сỳнка* 'пързалка' (Широколъшки район; Чепе-

ларе), 'пътека в гора за свличане на трупи' (Солища, Осиково, Върбово, Девинско; Райково, Смолянско; Наречен, Асеновградско; Джурково, Ивайловградско; Чепеларе), *сю̀нкьс* 'пропаст' (Лъкавица, Асеновградско), *сю̀нькьс* 'пътека в гора за свличане на трупи' (Беден, Девинско); *засу̀нвам* 'препречвам пътя някому, за да не избяга' (Родопите), *засу̀нвам са* 'затварям се; не мога да пробия път' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Широколъшки район); *ису̀на (се), ису̀нвам (се)* диал. 'измъквам (се)', *изсу̀нвам* 'отлагам някоя работа' (Родопите), *изсу̀нвам са* 'оттеглям се' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *изсу̀на (са), изсу̀нувам (са),* (Смолско, Пирдопско); *насу̀нувам се* диал. 'вмъквам се'; *осу̀нвам* 'отлагам за по-късно' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско); *обсу̀не, обсу̀нува* 'обхваща' (Смолско, Пирдопско); *отсу̀нвам са* 'оттеглям се, отдръпвам се' (Родопите), прен. 'отказвам се от някаква работа' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско); *попосу̀нвам са* 'премествам се малко' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско); *прису̀вам са, прису̀нвам са* 'приближавам се чрез влачене напред' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), прен. 'присламчвам се; пристигам неканен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско); *просу̀на (се), просу̀вам (се)* 'провирам (се), втиквам (се)' (Геров); *разсу̀нвам* 'отлагам за по-късно' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско); *сасу̀нвам са* 'примъквам се' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско); *усу̀на са* 'изгуби се' (Асеновград), *усу̀нвам се* 'вмъквам се, влизам насила' (Доброславци, Софийско); *фсу̀на са, фсу̀неш са* 'вмъкна се през или в нещо тясно' (Макоцево, Софийско). – Срхр. *су́нути (се), су̂не̄м (се)* 'бутам; спускам (се); нападам; плъзвам (се); свличам (се)', словен. *súniti, sûnem,* рус. *су́нуть, су́ну*, струс. **сунути** 'хвърлям (копие)', чеш. *sunouti (se), sunúti (se),* словаш. *posunúť*, пол. *sunąć*, горлуж. *sunuć*, доллуж. *sunuś*. – Праслав. **sunąti, *suną*. – Сродно с лит. *šáuti, šáuju, šoviau* 'пъхам; мятам; стрелям', латв. *šaũt, šaũju, šaũnu, šãvu* 'стрелям; бързо мятам; бутам', гот. *skewjan* 'ходя, отивам', ствиснем. *sciozan*, нем. *schiessen* 'стрелям, движа се стремително', стисл. *skjóta* 'стрелям; движа; бутам', алб. *heth* 'хвърлям; отвявам зърна', аор. *hodha*, хет. *šuu̯āi-* 'бутам, движа', стинд. *suvati* 'привеждам в движение'. – Вж. Miklosich, EtWb 318, Holub–Kopečný 361, Machek 592, H. Pedersen, IF 5, 71, Trautmann 300, J. Endzelin, ZfslPh 16, 114, Uhlenbeck, Aind. Wb. 354, Vasmer, REW 3, 46, R. Bernard, Балк. езикозн. 4, 1962, 87, Фасмер–Трубачев 3, 705. Против родство с виснем. *schiessen* 'стрелям', вж. Torp 467 и сл., Holthausen, Altwnord. EtWb. – Вж. *со̀вам, су̀вам се, сова̀лка*. – Срв. от същия произход *су̀кам, су̀ча, су̀лица*.

сунатица 'почва, която се смъква, помества' (Порече). – Произв. от *су̀на*[2] (вж.).

сунгер диал. прост. 'морска гъба', **сунгѐр** 'гъба за бърсане на училищна черна дъска' (Самоков), **сунгьѐр** 'гъба' (Кюстендилско Краище), **су̀нгьер** също (Охрид). – Произв.: *сунгерлиа* в нар. песен: *Аль се пиет вода, вода сун-*

герлиа, аль се ядит круша шербетлиа,... (Миладинови 1942, 447) (с *-лия* от тур. *-li, -lı*). – Вж. *сюнгѐр*.

сѝнгия 'щик' (Прилеп), вж. *сюнгѝя*.

сундремѐ 'каша от брашно, масло и сирене' (Обидим, Осеново, Разложко). – Вж. *сюндюрмѐ, сюндюрмьѐ*. – Срв. *судюрмѐ, сульдермѐ, суларумѐ, синдирмѐ, синдѐро*.

сундѝма 'веранда, пруст' (Безмер, Ямболско). – С изпадане на *-р-* от *сундурмà* (вж.).

сундурмà диал. 'пруст, коридор' (Геров), 'покрита тераса' (Провадийско, Новопазарско, Търговищко, Преславско, Поповско, Разградско, Добричко, Варненско, Силистренско, Русенско, Павликенско, Горнооряховско, Габровско, Великотърновско, Дряновско, Ловешко, Тревненско; Първомай, Пещера), 'покрита тераса пред къща; отворено помещение в селска къща пред стаите' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'навес' (Вердикал, Софийско; Калояново, Пловдивско; Кесарево, Горнооряховско; Котел; Силистренско; Добруджа), 'преддверие в селска къща' (Балчик; Тревненско; Лозенец, Ямболско), 'схлупена постройка или стая' (Мартен, Русенско; Харманли), 'лятна кухня' (Салманово, Шуменско), 'обор' (Голям Дервент, Дедеагачко; Суфлийско), **сундурмъ̀** 'покрита тераса пред къща' (гребенски говор в Силистренско), 'празно покрито място пред хамбар' (Гостилица, Дряновско), 'преддверие' (Разградско), 'открита стая на горен етаж на къща' (Еленско)', 'коридор; издадена стена за поставяне на вещи' (Шумен), 'печка' (Преслав), **сундурмѐ** 'тераса' (Любча, Девинско; Неготин), **сурдумà** 'сайвант' (Софийско, Пазарджишко), 'отвод пред къща или малко балконче през плевня' (Смолско, Пирдопско). – От тур. *sundurma* 'отворена отпред сграда'. – Заето и в срхр. *судурма, судӯрма* също, рум. *şandramá* 'барака', арум. *şandarmae*, алб. *sundurmá* 'покрив, който пази'. – Вж. Meyer, EtWb 396, Ст. Младенов, ЕтР 617, Lokotsch 1948, Skok 3, 356–357. – Срв. *сулдурмà, судурмà, сондурмà*.

сундурмѐ, вж. *сундурмà*.

сундю̀к 'човек, който издава неприятна миризма' (Доспат), вж. *сюндю̀к*.

сѝнек 'вид горска ягода с по-високо стъбло и по-дребни топчести и възкисели плодове' (Смолско, Пирдопско). – От един произход със *сунѝца* (вж.). Срв. *зѝна*[2] и *зунѝца, зонѝца* за същото растение.

сѝнем (се), сѝнем (са), вж. *сѝна*[2].

сунѐт диал. остар. 'обрязване', вж. *сюнѐт*.

сунѝкакав, ж. р. **сунѝкаква** прил. 'с неопределен цвят' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **сунѝкаков** 'който е с неустановена форма или цвят' (Софийско), **сунѝкакво** прил. 'никакво, непределено по цвят, вкус, размер и други показатели' (Самоков; Софийско). – Произв. от *нѝкакъв, нѝкакво* (вж.), като *су-* подсилва неопределеността.

суни̏ца 'ягода, Fragaria vesca' (Кюстендилско, Трънско, Софийско, Асеновградско; Ситово, Лилково, Пловдивско; Родопите; Душанци, Пирдопско), 'дива ягода' (Смилянски район, Кестен, Девинско; Широколъшки район; Смолянско, Чепеларско, Асеновградско; Ракитово, Пазарджишко), 'боровинка' (Павелско, Асеновградско), **суни̏ци** мн. ч. диал. 'вид диви ягоди; червени боровинки', **суница** 'раст. боровинка, Vaccinium' (Чепеларе). – Срхр. *су̏ница* 'малина', рус. *суни́ца, суни́ка* 'ягода' (Даль), укр. *суни́ця* също, белорус. *суні́ца* също, стпол. *suniса, sumniса* (15 в.), *soniса* също, полаб. *saunéitsa* също. – С неустановена етимология. Brückner, SEJP 526, KZ 45, 38 и сл., R. Bernard, RESl 27, 1951, 36; 42, 1963, 96, извеждат от **sq-* и **nісь*, вж. стб. **ниць** 'наведен' (под *ни́цом*), *ни́цам* 'навеждам се' (срв. там *зани́ца* 'горска ягода'). Според Miklosich, EtWb 329, Потебня–Булич, ИОРЯС 10/2, 427 и сл., J. Rozwadowski, RO 1, 94, H. Petersson, BSL 13, PBB 40, 87, Skok 3, 362, сродно със стинд. *śōṇas* 'червен', *çōṇitam* 'кръв; смола', от ие. **k̑eu-: *k̑ou-* 'ясен, светъл', с формант *na-*, поради червения цвят, а според Endzelin, RoczSl 10, 221 – с латв. *sũna(s)* 'мъх', *sũnũkslis* 'мехур'. Преображенский 1, 607, възстановява форма **samonika* (вж. *сам* и *ни́кна*), което е фонетично съмнително, вж. Vasmer, REW 3, 46. Погодин, Следы 274 и сл., Schrader, RL 1, 85, тълкуват като 'кучешка ягода' и свързват с гр. *κύων*, срещу което вж. Потебня–Булич, цит. съч., Александров, РФВ 54, 411. Според G. Iljinskij, PF 13, 503 и сл., сродно с лит. *šaũnas* 'славен, доблестен', *šaunùs* също, вед. *śunám* 'ръст, процъфтяване', което едва ли е удачно според Vasmer, REW, цит. съч.. Срв. *зони́ца, зу̀на, зуни́ца, зу̀ница, дзвоница,* отнесени в БЕР 1, 658, към **звона* 'камбана', което е неубедително, тъй като са пренебрегнати съответствията на думата в другите славянски езици. Срв. *су̀нек* 'вид ягода'.

суница диал. 'пояс'. – Диалектен вариант на *зу̀ница* (вж. под *зу̀на*[1]).

су̀нка[1] диал. 'пързалка; пътека за свличане на трупи в гората'. – Произв. от *су̀на*[2] (вж.).

су̀нка[2] 'паласка'. – От *су̀мка* (вж.) с *-нк-* < *-мк-*.

суно̀сникяв 'зеленикав' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – От първоначално *суроси́някяв* 'с неопределен цвят' (вж. *сур*), с асимилация *р – н* > *н – н* и метатеза *син* > *сни* (писмено от М. Рачева). – Възможно е фонетичните промени да са повлияни и от *суни́какав* '(за цвят) неопределен' (вж.), *белезни́кяв* '(за цвят) неопределен, но светъл, близък до белия'. Значението 'зеленикав' е възникнало поради смесване на представите за 'син' и 'зелен', за което срв. *зелено бостанче* 'вид синьо цвете' (вж. *зелѐн*).

сунсу̀нь 'порода едро куче; дебело животно', укор. 'едър и дебел човек' (Банат). – От *сумсу̀нь* в същия говор (вж.), с асимилация *н – н* < *м – н*.

су̀нувам се, вж. *су̀на се*.

суодрàжица, суоздрàжица 'снежен валеж на дребни замръзнали зрънца' (Ихтиманско). – Срв. *съгрàждица* също, произв. от *град* 'валеж на дребни замръзнали зрънца', и хърв. *sŭgradica* също (Дубровник), *sódraga* и *sódrašica* също, словен. *sàdražica, sadrag, sàdraga, sàdrga, sodrga, sódraga, sódra, sódrag, sódrah* 'валеж на дребни замръзнали зрънца', според Pleteršnik 2, 530, от *drgnuti* (вж. *дръгна*); според Skok 3, 356, *sòdraga* е с метатеза от **sógrada*, произв. от *grad* (вж. *град*[2]) и *су-* в знач. 'полу', както в *сулŷд* 'полулуд'. Представката *су-* може да е със значение 'който наподобява, подобен', срв. *сумỳжляк, супēтлица*. Формата *суодрàжица* може да е повлияна от *су* 'сух' в говора, срв. *суокръвица*. Формата *суоздрàжица* е претърпяла по-нататъшна деформация.

суокръвица 'съсирена кръв' (Самоков). – От *сукръвица* (вж.), вероятно повлияно от *су* 'сух' в говора, срв. *суодрàжица*.

сỳпа 'течно варено ястие, обикновено с месо, зеленчук и др.'. – Произв.: *сỳпен* прил., *сỳпица* умал., *сỳпичка* умал., *сỳпник* 'голям дълбок съд, в който се поднася супа', *сỳпняк* също (Кирнички, Бесарабия). – Чрез нгр. *σούπα* (1709), у нас засвидетелствана през 1835 г. в Разговорникъ греко-болгарскій, от венец. *supa* (итал. *suppa*), вж. Ванков, Итал. заемки 292, ИИБЕз 8, 1962, 542. Според П. Скорчев, БЕз 6/2, 1956, 167, от фр. *soupe*, където е от нем. *Suppe*, от *supen* 'сърбам, лоча'. Ие. **su-*, с разширения: нем. *saufen* 'сърбам', лат. *sugo*, в славянските езици **sukāti* (вж. *сỳкам*), вж. Ст. Младенов, ЕтР 617. Срв. рум. *súpă*.

супà 'малко муле, още неоседлавано' (Лилково, Пловдивско; Бачково, Долнослав, Червен, Асеновградско; Давидково, Загражден, Ардинско; Горноселци, Гоцеделчевско), **супъ** (Върбина, Ерма река, Мауданско; Лясково, Смолянско; Гоцеделчевско, Ивайловградско), **супȍ** също (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), **супьȍ** също ((Смолянско, Асеновградско; Батанци, Маданско). – Произв.: *супѝчка* 'малко муле' (Вълчан дол, Смолянско; Добростан, Пловдивско), *супьѝчка* (Жълтуша, Ардинско; Ерма река, Маданско), *сюпѝчька* (Малка Арда, Смолянско). – Вж. *съпà* също (Съчанли, Гюмюрджинско), от тур. *sıpa* 'едногодишно магаре или еленче'. – Срв. *сопà*.

супѐтлица 'кокошка, която се държи като петел' (Трънско). – Произв. от *петѐл* (вж.) (представката *су-* означава 'който наподобява, подобен'), срв. *сугрàшица, судлàница, сумỳжляк, сỳмрак*.

супѝнам 'спъна' (Дервент, Дедеагачко). – Произв.: *супѝна* 'пречка' (Якоруда; Добърско, Разложко). – Вж. *сопѝнам* (под-*пѝнам*), срв. *пъна*.

суплѝна 'слезка, далак' (Горни Юруци, Крумовградско; Кръстополе, Ксантийско), вж. *сплѝна*, срв. *саплѝна*.

супȍ диал. 'малко муле, още неоседлавано', вж. *супà*.

супостàт църк. остар. 'противник, враг' (Пенчо Славейков). – От рус. чсл. **сѫпостатъ** 'противник, дявол', което е от стб. **сѫпостатъ** (Супр.), субстантиви-

рано прил. от стб. **статн, станѧ** (вж. *стàвам*), с префиксация. Вж. Brugmann, Grundriss 2, 1, 398, Meillet, Études étym. 302, Trautmann 283, Vasmer, REW 3, 47, които сравняват с лит. *stòtas* 'поставен', авест. *stāta-* 'стоящ', лат. *praestatus*. В семантично отношение срв. лат. *antistes* 'началник', гр. *ἀντιστάτης* 'противник', вж. Meillet, пос. съч. – Срв. *съпостат*.

сỳправам, сỳправа 'поставям всяко нещо вкъщи на мястото му; прибирам, нареждам, скътавам' (Дебърско, Велес, Битолско, Прилеп), **супрàвям (се), супрàвя (се)**, вж. *прàвя* и *су-*.

супрè '(за валеж) спира' (Разложко). – Произв. от *-пра*, срв. там *спра*.

супрѐжница диал. 'втора съпруга'. – От стб. **сѫпрѫжьница** 'съпруга' (по Vasmer, REW 3, 47, под *супрýг*). – Срв. *супрỳжница*.

супротив нареч. 'насреща' (Царибродско – сега Димитровградско), **сỳпротива** предл. 'срещу, насреща' (Трънско); стб. **сѫпротивь** (Супр.). – Срв. срхр. *сȕпрот, насупроти, насупротива* предл., рус. *супротúв* нареч. и предл., струс. *сѫпротивъ*. Вж. *протùв*, срв. там *оспротùва* 'срещу, насреща', *спрòтива*, *спротùва* 'насреща, срещу', *спротив* също, *спрòти* 'срещу; според', *съпротùва*, и *су-* < **sq-*.

супрỳжница 'съпруга' (Разложко), **супрỳжица** (Монастир, Смолянско); стб. **соупроужьница** (Син. пс.). Срв. **сѫпроужьница** (под *съпрỳг*). – Срв. *супрѐжница*.

супрѝгам, супрѐгна 'карам някого да работи много, без почивка' (Еленско). – Произв. от *прѝгам* (вж.), срв. *спрѝгам*, *спрѐгна*.

супурдѝсвам 'обърквам' (Радуил, Ихтиманско), 'удрям' (Дупнишко), **супурдисвам се** несв. 'падам' (Искрец, Софийско), **супурдѝсувам, супурдѝшем** 'развалям, повреждам нещо' (Самоков), 'притеснявам някого' (Радомир), **супурдѝсуем** '(за човек и едро животно) падам, сгромолясвам се' (Комщица, Годечко), 'събарям; повалям някого, нанасям удар' (Трън; Брезнишко), **супурдòсуем** 'строполясвам, съсипвам някого с удар или с думи' (Станьовци, Брезнишко). – Произв.: *супурджùя* 'човек, който поврежда нещо' (Самоков). – От тур. *süpürdü*, аор. основа на гл. *süpürmek* 'помествам; хвърлям, махам всичко', вж. Škaljić 575, Skok 3, 363, с наставка *-ис-* от гръцка аористна основа, срв. *капладùсвам, парладùсвам, назландùс(у)вам се*, и с по-нататъшен семантичен развой. – Заето и в срхр. *супỳрдисати, супурдишēм* 'помествам; изхвърлям; потрошавам неразумно; опропастявам'.

супурдѝшем, вж. *супурдùсвам*.

супуттѝсвам 'захвърлям нещо с яд' (Сухиндол). – Срв. *супурдùсвам*.

супъ̀ диал. 'малко муле', вж. *супà*.

супъ̀на 'подгоня' (Патрешко, Троянско), вж. *пъ̀на*.

супьò, вж. *супà*.

сӯпя се диал. 'цупя се, мръщя се, въся се' (Ив. Вазов). – Произв.: *насӯпя (се), насӯпвам (се), насӯпувам (се)* диал. 'намръщвам се'. – Рус. *сýпить, сýплю, насýпить (брóвы),* обикн. *насýпиться*, укр. *насýпити (чóло),* брус. *супiць* 'мръщя се', чеш. *posupiti, nasupiti se* 'мръщя се', пол. *sępić się* 'мръщя се'. – Праслав. **sǫpiti, *sǫpją.* Срв. чслав. **сѫпъ** 'вид орел' (погледът на орела, е мрачен), вж. Miklosich, EtWb 315, Ст. Младенов, ЕтР 618, Holub–Kopečný 361, Machek 593, Л. А. Булаховский, Изв. АН СССР, ОЛЯ 7, 119, 279, Vasmer, REW 3, 47 (под *суп*[2] и *насýпиться*). – Срв. *зӯпя се, цӯпя се.*

сур[1] 'светлосив; с размесени тъмни и бели косми', 'който има бели и черни косми, който е с различни шарки; сив, пепеляв' (Геров), 'сив' (Бяла Слатина, Врачанско; Дондуково, Монтанско; Годеч; Софийско; Радово, Трънско; Горно Уйно, Кюстендилско; Босилиградско; Странджа), 'сивобял' (Кръвеник, Севлиевско), '(за животно) сив' (Смолянско, Ардинско, Маданско; Ситово, Пловдивско; Широколъшки район), 'сив, ръждивокафяв' (Доброславци, Софийско), 'светлокафяв, бежов' (Лопян, Ботевградско), '(за човек) рус' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Павелско, Асеновградско; Петково, Ардинско), 'светлозеленикав като неузряло добре жито' (Смолско, Пирдопско), 'с цвят между сив и черен' (Мошино, Пернишко), 'пъстър, шарен' (Перник), в съчет. *сур дуд* 'черница със сиворозови плодове' (Ботевград), **сурàго** в нар. пес.: ... *она ѝзди сурàго елêна* ... (Суходол, Софийско), **сӯро** 'домашен шаячен плат от естествено оцветена вълна – смесена бяла и черна' (Горановци, Полето, Кюстендилско), **сӯра** в съчет. *сӯра вòда* 'малко затоплена вода' (Кюстендилско), **сура** диал. 'ламя' (във фолклора), **суръ** '(за вода) мътна, която е започнала да се избистря' (Троян). – Произв.: *сӯреста* '(за вода) която не е много мътна' (Падеж, Благоевградско), *сӯристи* (Ташманлий, Каваклийско), *суретине* мн. ч. 'сиви дрехи' (Трънско), *сурѝкав* диал. 'сив, бозав' (Геров), *сурѝнкяв* 'белезникав' (Тръстеник, Плевенско; Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сӯрка* диал. название на сиво животно (Геров), в нар. пес.: ...*сӯрка сӧрница, êврум, с пôстри рòжкове*... (мах. Катраница, Смолянско), в нар. прик.: *На сѝте пчêли тàтко беше му клал по идне ѝме: коя кàлешка, коя лѝска, трêкя брêза, чèтвърта сӯрка, пета сàгьинка*... (Прилеп), *суркà* '(за прежда) светлосива' (Тръстеник, Плевенско), *сурлак* диал. 'вид неплодородна почва', *сӯрно* в нар. пес.: *Пиленце, сурно пиленце*... (Чепеларе), *сурно* 'светлокафяво' (Лопян, Ботевградско), в нар. пес.: *Сурно с пѝли стъпило*... (Могилица, Смолянско), в нар. пес.: *Сурно ê пилê стôпило*... (Средни Родопи), *сӯрни* в нар. пес.: ... *пӯстинê ти ѝдчи, / сӯрни та мамлифьки*... (Смолянско), *сурӯсен* 'сив, бозав' (Габрово, Ксантийско) (вж.), *сурулѐв* 'сив, мътен' (Троян), *сурча* таен зидарски говор 'вълк' (Кривопаланско); *насурѐвам* диал. '(за плод) почвам да се избистрям, да узрявам' (Геров), '(за плод) давам признаци на узряване' (Странджа); *усӯря се, усӯрвам се* 'ставам замислен, печален, с потъмняло лице' (Тетевен) (вж.); *сурабозес* 'шарен, но със сивкав оттенък' (Ряхово, Русенско), *суросинкава* 'безцветна, изгубила цвета си' (Бобошево), *суросинкава земля* название на почва (Стакевци, Белослатинско), *суросѝнкаво* 'меланж' (Цариброд), *суросѝнкяв*

'сивосинкав' (Софийско; Доброславци, Софийско), *сурусинкя̀в* 'с неопределен цвят' (Кюстендилско), 'безцветен, пепелявосин' (Бобошево), *сурусѝнькяв* 'с неопределен цвят' (Самоков); *кафявосура* определение на почва (Радуй, Брезнишко). – Срв. срхр. *сȳр* 'сивопепеляв', словен. *sur* 'бледосив, възкафяв', рум. *sur* 'сив, пепеляв; стар'. По всяка вероятност от тюркски произход. Срв. тюркски форми у Räsänen 433: *sūr* 'сив', *sur* 'синьосив' и др. – Може би от прабългарски произход, както предполага и Вл. Георгиев, ИИБЕз 2, 1952, 87–89. Вероятно от български заето в сърбохърватски, румънски и (чрез сърбохърватски) в словенски. Е. Боев, ИИБЕз 19, 1970, 901–902, приема, че е от тюркски произход – прабългарски или кумански, като сравнява с казах. *сӯр* 'сив; блед(ен)', смята, че от български е проникнало в срхр. *сȳр* 'сивопепеляв'; с право отхвърля мнението на Ст. Младенов, ЕтР 618, че е от корен ариоалтайски и че други степени на коренната гласна са представени в слав. *сив, серый,* както и в бълг. *ся̀ра*. Според Ст. Младенов е изключено да бъде турска заемка, тъй като липсва в турски (в книжовния турски език и в турските диалекти в България) и очевидно е проникнало преди идването на турците (по свидетелство напр. на Miklosich, Lex. PSl. 904). Според Р. Бернар, БЕз 19/1, 1969, 38–39, турският (така, вместо правилното тюркският) произход на *сур* е съмнителен. Това, че Miklosich, Lex. PSl. 904, отбелязва форма **соүръ**, показва според R. Bernard, Сб. Стойков 1974, 575 (и Бернар, Бълг. изсл. 291), че той „смята думата за стара славянска, въпреки че не е наблюдавана в старите славянски текстове". Miklosich, EtWb 329, извежда от севернотюрк. *soro* 'сив'. R. Bernard, Сб. Стойков 1974, 574–576 (и Бернар, Бълг. изсл. 291–294), решително отхвърля тюркския произход на *сур*; прави преглед на предишни етимологични обяснения на думата; отхвърляйки извеждането от Tiktin на рум. *sur* 'сив' от *syrus* 'сириец', предлага като по-вероятно друго обяснение: че рум. *sur* може да бъде от къснолат. *saurus* 'светлокафяв' (заето от франкско *saur* 'изсушен, с цвят на сухи листа'), оставило следи в западните романски езици [итал. *sauro* '(предимно за кон) червеникавокестеняв', старин. *soro*, фр. *saur* в съчет. *hareng saur* 'пушена херинга', в „Песен за Ролан" *sor* 'жълтокафяв', исп. *soro* '(за сокол) който не си е още сменил перата'], по-точно, че е заето чрез южнослав. *сур*, дето е е преминало чрез италиански от германски; поддържа като най-вероятно схващането за славянски произход на бълг., срхр. *сур*, рум. *sur*: смята, че южнослав. *сур* е контаминация от праслав. **syrъ* (напр. в рус. *сыро́й* 'влажен, суров, необработен') и праслав. **suravъ* 'суров, необработен; жесток' (у него **surovц*), като отбелязва, че значението 'сив; светлосив и т. н.' е възникнало от основното значение на корена – 'влажен, суров, необработен', от което е могло да се развият значения за означаване на цветове, които клонят към зеленото, сивото, червеникавото (ръждивото), към цвета напр. на влажно дърво, запазило своя сок, което се нарича на френски *bois vert* 'зелено дърво', към сивозеления цвят на още неузряло жито или към цвета на плодове, недостигнали пълното си развитие, които на френски се наричат *fruits verts* 'зелени плодове', към цвета на необработена коприна,

назовавана на френски *soie crue* или *soie écrue* 'сурова, необработена коприна' и в някои диалекти *rousset* (произв. от *roux* 'червеникав, с червеникав цвят', в ж. р. *rousse*), към сивия цвят на земята и т. н. – Вж. и Б. Симеонов, БЕз 29/5 1979, 413–414. Skok 3, 363, цитира някои неприемливи обяснения. – Формата *сура̀го* е стара родително-винителна на **-аго**, срв. стб. **новаго** (с контракция от **новааго**); *су̀ро* 'домашен шаячен плат от естествено оцветена вълна – смесена бяла и черна' е субстантивирано прил. от ср. р. *су̀ро*. Според Ив. Шишманов, СбНУ 9, 1893, 639 и сл., *сур* е преосмислено по народна етимология със *суро̀в*. – Вж. подробно у M. Račeva, Stud. Stachowski 2005, 353 и сл.

сур² диал. 'овършано, още неотвято, а натрупано на гумно зърно' (Геров). – Възникнало по *суръ(т)*, получено с редукция *о* > *у* от *соръ(т)*, членувана форма от *сор* 'купчина жито на харман заедно с плявата' (вж. *сор¹*) (от нгр. *σωρός* 'куп, купчина; още неотвято жито на харман'). Изходно може да бъде и нгр. диал. *σουρός*, вариант на *σωρός*. Формата *суръ(т)* е схваната като членувано *сур*. Срв. диал. *връх* 'врах (на гумно)' от *връхъ̀т*, получено с редукция *а* > *ъ* от *врахъ̀т*, членувана форма от *врах* 'снопи, разхвърляни на гумно за вършитба; жито, овършано за един ден'. – Срв. *суръ*, *сор¹*.

су̀ра¹ 'стадо говеда' в нар. пес.: *Добих си о̀вци с овчаре̂ / голя̀ма су̀ра гове̂да*... (Дупнишко). – От *су̀ря* 'стадо' (вж.) със затвърдяване на *р*. У Геров 5, 288, форма *су̀ра* е на азбучното място на *сурѩ* (дадено под *сури̂ѩ* и *сюри̂ѩ*, вж. под *су̀ря*).

су̀ра² в съчет. *су̀ра и бу̀ра* 'множество' напр. в изречения *По шосе̂то е су̀ра и бу̀ра: лю̀де, гове̂да, о̀вци, Су̀ра и бу̀ра се стѐче да го посрещне* (Банско). – Еднакво със *су̀ра¹* 'стадо говеда' (вж.), срв. в БТР 1976, 946, *сюри̂я* 'голямо стадо овце или кози; голямо множество, върволица' (*су̀ра* е от *су̀ря*, което е от **су̀рия* = *сури̂я*, което пък от своя страна е от *сюри̂я*). За *бу̀ра* в съчет. *су̀ра и бу̀ра* срв. в БДиал 1, 243, *бу̀ра* със знач. 'насъбрала се в бучило вода, която тръгва като буен поток'.

суралия 'глинен съд за вино' (Малкотърновско). – От първоначално **сюрахилия*, от тур. *sürahi* 'съд за вода', с наст. *-лия* (от тур. *-lı, -li, -lu, -lü*), със затвърдяване на *с-*, изпадане на първото *и* (неударено във вероятна форма **сюрахили̂я*) (така се получава форма **сурахли̂я*) и заглъхване на *х* (тур. *h*). Срв. от *sürahi* срхр. *сура́хиjа* 'съд за вода' (Škaljić 575).

сура̀т разг. 'човешко лице; образ', 'лице; престиж, достойнство, чест' (Еленско), '(презр.) човешко лице, образ; (прен.) нахалство, безочливост' (Самоков), 'лицева страна на материя, на рокля' (Твардица, в Молдавия), 'лице; маска на кукер' (Кюстендилско), **сура̀ть** 'лице; престиж, достойнство, чест' (Еленско), **сура̀кь** 'лице, образ' (Странджа), 'лице; престиж, достойнство, чест' (Еленско), в съчет. *да̀вам сура̀кь* 'правя лоша физиономия, смръщвам се' (Странджа), **суре̂т** 'израз на лицето, физиономия' (Неделино, Маданско), **сурѐть** 'лице, физиономия' (Преслав), 'външен вид, маска, портрет' (Смолян-

ско, Ардинско, Асеновградско, Широколъшки район), **сурьѐт** 'физиономия' (Неделино, Маданско), **сурьѐть** 'физиономия' (Любча, Девинско; Кремене, Смолянско; Наречен, Асеновградско), **сурьѐти** мн. ч. 'маскирани младежи, които обикалят къщите по Сирни Заговезни' (Орешец, Асеновградско), **сурьѐ̀т** 'физиономия' (Църнча, Гоцеделчевско), **сурѐ̀ть** 'физиономия' (Забърдо, Асеновградско), – Произв.: *суратлѝе* 'строг, намръщен' (Странджа) (от тур. *suratlı*), *суратсъз* разг. 'безочлив, безсрамен' (от тур. *suratsız*), 'мрачен, лош' (Шумен), *сурацъс* 'лош човек' (Ряхово, Русенско), *суратсъзлъ̀к* разг. 'безочливост, безсрамие' (от тур. *suratsızlık*). – Чрез тур. *surat* 'лице, образ, физиономия; (прен.) недоволна физиономия', *suret* 'вид, форма; външен вид; изображение; портрет; копие', от араб. *ṣūrä(t)*. – Заето и в срхр. *сурāт* 'физиономия', *сӯрет* 'изображение' (Škaljić 575, Skok 3, 363), рум. остар. *surét* 'препис, копие (от писмо, от документ)', (DLR 10/5, 1994, 2078, под *surét¹*), арум. *suráte* 'лице; маска', *suréte* 'лице; вид, форма; фигура' (Papahagi 1974², 1136), алб. *surrát* 'лице, физиономия', *surét* 'портрет; маска' (Meyer, EtWb 397).

сѝрва начало на народната новогодишна благословия: *Сѝрва, сѝрва годѝна*, ж. 'дрянова пръчка, с която сурвакарите сурвакат (сурвакница)' (Игнатиево, Варненско – в говора на преселници от Одринско; Хасковско), 'върбово клонче, с което децата сурвакари удрят възрастните, произнасяйки приветствия и благопожелания (сурвакница)' (Шикирли-Китай, в Бесарабия), 'сурвакане на Нова година' (Гърмен, Лъки, Баничан, Огняново, Гоцеделчевско; Кремен, Разложко; Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Тънково, Хасковско), **Сѝрва** 'първият ден на годината, Нова година, Василовден' (Пловдивско; Банско), **Сѝрвъ** 'Нова година' (Дервент, Дедеагачко), **сѝрова** ж. 'сурвакане на Нова година' (Тръстеник, Плевенско), **сѝрувъ** ж. също (Белица, Разложко), **Сѝрова** ж. 'Нова година, Василовден' (Кричим, Пловдивско), в съчет. *Сѝрова годѝна* диал. също (Геров), **Сѝрува** ж. също, **сурава** ж. 'обичаят сурвакане' (Долна Баня, Ихтиманско), **Сѝрава** ж. 'Нова година, Василовден' (Пловдивско), **Сурава** ж. също (Долна Баня, Ихтиманско), **Сѝръва годѝна** диал. 'Нова година, Василовден' (Геров). – Като начало на народната новогодишна благословия – от диал. *сѝрва, сѝрова, сѝрува, сѝрава, сѝръва* 'сурова, неизсъхнала, влажна' и '(за година) дъждовна и плодородна', форми за ж. р. съответно от *сѝров, сѝрув, сѝрав, сѝрън* (вж. под *суро̀в*), срв. в Сб. Пловдивски край 250, текст за названието *Сѝрва* (и *Сѝрава*) 'Нова година': „Според населението то се тълкува често като пожелание за *сѝрава* (дъждовна и плодородна) година..." Определението *сѝрва (сѝрава, сѝръва, сѝрова, сѝрува)* към думата *годѝна* е в несъмнена връзка със суровата дрянова (или някъде от друго дърво) пръчка, която в обичая сурвакане символизира животворното начало (малки дрянови клончета с пъпки се слагат и в новогодишната баница с късмети). Значенията 'сурвакница', 'сурвакане на Нова година', 'първият ден на годината, Нова година' са вторични. Ст. Младенов, ЕтР 618, извежда *сѝрва* от *сурова*, ж. р. от прил. *суров*. Според М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, от нгр. *σούρβα* 'плодове от дърво скоруша, Sorbus', мн. ч. от *σούρβο* (от лат. Sorbus

'скоруша'). М. Филипова-Байрова, БЕз 15/6, 1965, 517, сочи, че *σούρβα* в някои гръцки говори, особено в Тракия и Македония, значи и 'дрян' и че знач. 'дрян' на *σούρβα* е „вероятно вторично, пренесено от дивата круша върху дряна" (у Филипова-Байрова – *дива круша* вм. *скоруша*). – Заето в нгр. диал. *σούρβα* (в Тракия и Македония) в начало на новогодишна благословия при сурвакане: *Σούρβα, σούρβα, γερό σταυρί, γερό κορμί* 'Сурва, сурва, здрав кръст, здрава снага…' и със значения 'сурвакница', 'дрянова сурвакница', 'дрян' (знач. 'дрян' се е развило вероятно през знач. 'сурвакница от дряново дърво'), 'шествие от малки деца, които пеят новогодишни песни; подаръците, които получават тези деца – сухи плодове, стафиди, орехи, лешници, бадеми и др.'; арум. *súrvă* 'първият ден от годината, Нова година' (Papahagi 1974², 1139, под *súrvă²*), рум. диал. *súrvă* 'сурвакница' (DLR 10/5, 1994, 2097). – Разпространението на *сỳрва*, на негови варианти и на производни от него из цялата българска езикова територия прави малко убедителни внушенията на М. Филипова-Байрова за заемане от гръцки език, в който *σούρβα* и производни от него са с ограничена диалектна употреба: в Македония и Тракия, където гърците – в условията на гръцко-български билингвизъм – са могли да заемат обичая сурвакане и думи във връзка с него от българите. – Вж. подробно у Т. Ат. Тодоров, БЕз 43–44/4, 1993–1994, 343 и сл. – Срв. *сурвава̀кам, сỳрвак, сурва̀кам, сурвака̀р, сурва̀кник, сурва̀кница, сурвакчица, сỳрвам¹, сỳрванца, сурвар, сурва̀скъ, сурва̀скъм, сурва̀тка², сурва̀ткам, сурваткар, сурва̀чка, сурвѝсвам, сурвѝска, Сурвѝчки, Сỳрква, сỳрквам, сỳркоъм, суркува̀ри, суроваска̀р, суровеската, суровиска̀р, суровичница, суровѝшкам, суровишкарѐ, Суро̀ка, суро̀кам, сỳруквам, суруфка̀р, сỳръквам, суръква̀р.*

сурвава̀кам 'сурвакам' (Бешенов, в Банат). – Вероятно с дисимилация *о – а > а – а* от по-ранно **сурвова̀кам*, получено от *сурова̀кам* (вж. под *сурва̀кам*) с вмятане на лабиалната съгласна *в* след *р* пред лабиалната гласна *о*.

сỳрвак м. 'сурвакане на Нова година' (Смолян; Турян, Момарско, Смолянско; Чепеларе; Попско, Крумовградско; Пещерско), **Сỳрвак** м. 'празник на 1 януари, в който децата сурвакат; ден, в който децата, преди да сурвакат, поднасят на свои близки тежък объл речен камък с пожелание за здраве и честит живот и получават като дар пари' (Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско; Манастир, Асеновградско), 'Нова година, Василовден (когато се сурвака)' (Странджа), Суровак 'коледен празник' (Родопите), **сурва̀к** м. 'голям дрянов клон, който се украсява от девойките в деня преди Василовден и който служи за реквизит при вадене на пръстените' (Мечка, Цар Асен, Бъта, Панагюрско), **сурва̀ци** мн. ч. 'сурвакари' (Новаково, Добростан, Асеновградско), **сỳровак** 'суровакане на Нова година, на Василовден' (Витина, Маданско), **сỳрувак** 'сурвакане' (Бориново, Маданско), **сурова̀к** 'сурвакница' (Ярджиловци, Пернишко), **сỳрвок** м. 'сурвакане на Нова година' (Дряново, Смолянско), **сỳрук** също (Горноселци, Гоцеделчевско; Покрован, Ивайловградско), **сỳрвака** ж. 'сурвакница' (Разградско; Дуванли, Пловдивско), 'малки клончета дрян с пъпки по тях в новогодишна баница' (Разградско), **сурва̀ка** 'сурвакница' (Бу-

кьовци, Врачанско), **сурва̀къ** ж. 'сурвакница' (Съчанли, Гюмюрджинско), **суровака** също (Стоилово, Малкотърновско), **сѝрвакя** ж. диал. също, **сѝровакя** 'сурвакане' (Говедарци, Самоковско), **сѝрваки** мн. ч. 'сурвакари' (Разградско), **Сѝрвака** 'Нова година, Василовден' (Разградско; Черна, Северна Добруджа), в съчет. *Ста̀ра Сѝрвака* 'вторият ден от празник Сурваки (празнуван два дни)' (Нова Черна, Стефан Караджа, Тутраканско), **Сѝрвакъ** 'Василовден' (Неново, Провадийско), **Сѝрваки** нар. мн. ч. 'Нова година (когато се сурвака)', **Сѝрвъки** също (Русаля, Великотърновско), **Сурва̀ки** диал. 'Нова година, Василовден' (Геров), 'Нова година' (Пловдивско; Добричко), **Сурова̀ки** нар. 'Нова година (когато се сурвака)', **Суроваки** 'Нова година' (Кесарево, Горнооряховско), **Суръва̀ки** диал. 'Нова година, Василовден' (Геров), **Сорва̀ки** 'Нова година' (Твардица, в Молдавия). – Произв.: *Сурва̀кьден* 'Василовден (когато се сурвака)' (Тешово, Гоцеделчевско). – Девербативи от *сурва̀кам* (вж.), *сурова̀кам*, диал. *сурува̀кам, сѝрвакам*. *Сѝрваки* и другите форми на *-и* (формално за мн. ч.) са по названия на празници, като *За̀говезни*, *По̀клади; сѝрвок* е от *сѝрвак* с лабиализация на *а* в *о* под влияние на *в; сѝрук* е от *сѝрвок* с изпадане на *в* и редукция *о* > *у*. – Заето в нгр. диал. *σουρβάκα* 'сурвакница'. – Вж. подробно у Т. Ат. Т о д о р о в, БЕз 43–44/4, 1993–1994, 347.

сурва̀кам 'удрям леко по гърба със сурвакница и казвам новогодишна благословия; (прен.) бия', **сурова̀кам** също, **сурува̀кам** също (Бряговец, Крумовградско), **сурва̀квъм** също (Кръвеник, Севлиевско) **сѝрвакам** също (Певец, Алваново, Търговищко; Разградско). – Произв.: *сурвака̀чка* 'сурвакница' (Брестница, Ловешко), *сурвакачница* 'сурвакница' (Ботевградско); *засурва̀кам, засурва̀квам; насурва̀кам, насурва̀квам; осурва̀кам, осурва̀квам; посурва̀кам, посурва̀квам; разсурва̀кам се, разсурва̀квам се*. – Образувани по *сѝрва* (вж.) и варианти на *сѝрва* с *-кам*, както напр. в *айдѐкам* 'карам някого да бърза като често повтарям думата *а̀йде*' и *божѐкам* 'вайкам се, като повтарям често думата *бо̀же*' (от Софийско) и в звукоподражателните глаголи *гѝкам* и *гугѝкам, пиу̀кам, хихѝкам, мяу̀кам* и т.н.; с първоначално знач. 'казвам благопожеланието *сѝрва*'. – Може да е заето в нгр. диал. *σουρβακῶ* 'сурвакам' (както приема М. Ф и л и п о в а - Б а й р о в а , БЕз 15/6, 1965, 518), което обаче може и да е било създадено на гръцка почва – по *σουρβάκα* 'сурвакница', с първонач. знач. 'удрям със сурвакница', срв. нгр. *ξυλίζω* 'бия, набивам (някого)', произв. от *ξύλο(ν)* 'дърво'. – Заето в рум. *a sorcovi* 'сурвакам' (DLR 10/4, 1992, 1247). – Вж. подробно у Т. Ат. Т о д о р о в, БЕз 43–44/4, 1993–1994, 346. – Срв. *сѝрвам*.

сурвака̀р 'момче, което на Нова година ходи да сурвака', **сурвака̀рин** нар., **сурвака̀рь** (Странджа), **сурувака̀р** диал. – Произв.: *сурвака̀рка* 'момиче, което на Нова година ходи да сурвака', 'сурвакница' (Караджалово, Първомайско; Ситово, Пловдивско), **сурвака̀рче** умал. – Произв. от *сѝрвака* 'сурвакница', *сурва̀ка* също, и от техни варианти (вж. под *сѝрвак*) и/или от *сурва̀кам* (вж.), диал. *сѝрвакам*. За съществителни от глаголна основа на *-ар* срв. *пъда̀р* (произв. от *пъ̀дя*, вж.), диал. *скъпа̀р* 'продавач, който продава много скъпо'

(произв. от *скъпя̀ се*, вж.), *вапсàр* 'бояджия на прежди и платове' (произв. от *вàпсам*, вж.).

сурвàкник 'сурвакар' (Певец, Търговищко), **сурвàкници** 'сурвакари' (Момино, Варненско; Разградско), **сỳрвакници** 'сурвакари' (Разградско). – Произв.: *сурвàкниче* 'сурвакарче' (Разградско). – Произв. от *сурвàкам* (вж.), диал. *сỳрвакам* (вж. под *сурвàкам*), с наст. *-ник* към глаголна основа, както напр. в *оглѐдник* 'мъж, който оглежда мома или момък' (произв. от *оглѐдам*, вж. под *глѐдам*), *хỳлник* 'мъж, който говори хули' (произв. от *хỳля*, вж.).

сурвàкница 'дрянова пръчка, обикновено украсена, с която се сурвака на Нова година', **суровàкница** 'сурвакница' (Кубрат; Сърнец, Кладенци, Тервелско; Никола-Козлево, Смядово, Шуменско; Яребична, Варненско; Староселци, Плевенско), **сурувàкница** диал., **сурàкницъ** 'сурвакница' (Кочево, Преславско), **сурвàкница** ж. 'дрянова пръчка, с която се сурвака' (Певец, Търговищко). – Произв.: *сурвàкничка* умал., *сỳрвакнишки* в съчет. *сỳрвакнишки зѐлник* 'баница, която се прави срещу Сурваки' (Шумен). – Произв. от *сурвàкам* (вж.), *суровàкам*, диал. *сỳрвакам* (вж. под *сурвàкам*), с наст. *-ница* към глаголна основа, както напр. в *пỳкница* 'ракия; спиртно питие' (вж. под *пỳкам*), *одỳмница* 'жена, която одумва някого (клюкарка)' (произв. от *одỳмам*, вж. под *дỳма*).

сурвакчица 'сурвакница' (Перущица). – От **сурвàччица*, умал. от *сурвàчка* 'сурвакница' (вж.) (срв. *тòпчица*, умал. от *тòпка; чỳшчица*, умал. от *чỳшка*), с дисимилация *ч – ч* > *к – ч* (*-к-* може да бъде и под влияние на *сỳрвака* 'сурвакница', *сурвàкам*).

сỳрвам¹ 'сурвакам на Нова година; (прен.) удрям, бия' (Лилково, Пловдивско), 'сурвакам' (Винга, в Банат), **сỳрувам** 'сурвакам (Суворово, в Бесарабия). – Произв. от *сỳрва* (вж.) Срв. *сурвàкам, сỳрвакам, сурвàткам, сурвѝсвам, сурвѝскам, сурвàскам, суровѝшкам, сỳръквам, сỳрквам*.

сỳрвам² диал. 'събарям; слизам' (Геров), 'повличам, помъквам, потътрям' (БТР 1976, 930) , **сỳрва** гл. 3 л. сег. вр. ед. ч. 'слезе' (Дъмбени, Костурско), **сỳрвам се** 'плъзвам се, свличам се, падам; спускам се със сила', св. в. **сỳрна се; сỳрвам са** 'плъзвам се, пързулвам се' (Стрижба, Крумоградско; Долно Луково, Ивайловградско; Нова Ловча, Скребатно, Боголин, Лещен, Гоцеделчевско), **сỳрвам съ** 'подхлъзвам се' (Тихомир, Крумовградско), **сỳрвя се** диал. несв. 'събарям се' (Геров), **сỳркам** 'влача' (Забърдо, Асеновградско; Лилково, Пловдивско) 'влача, тътря' (Кипра, Варненско), 'карам да бърза' (Банско), 'карам силно; лошо третирам' (Разложко), 'разкарвам (човек, добитък) насам-натам' (Бобошево), **суркам** 'влача, тътря; разкарвам; карам силно' (Малко Асеново, Хасковско), **сỳркам се** 'плъзвам се' (Банат; Елешница, Разложко), **суркам се** 'пъхам се' (Господиново, Варненско), **сỳркам са** 'подхлъзвам се' (Равногор, Пещерско; Яврово, Наречен, Долно Луково, Забърдо, Асеновградско; Лилково, Пловдивско; Солища, Смолянско; Царино, Девесилица,

Крумовградско; Змеица, Девинско; Слащен, Благоевградско; Господинци, Плетена, Кочан, Парил, Теплен, Скребатно, Осина, Гоцеделчевско), **су̀ркам съ** 'подхлъзвам се' (Лъкавица, Асеновградско; Любча, Девинско; Делчево, Гоцеделчевско), **суркам (се)** 'движа (се) провлечено, с провличане' (Сливен), **су̀ркнам се** 'плъзвам се' (Илинден, Гоцеделчевско), **су̀рна** св. диал. 'съборя; слезна' (Геров), 'повлека, помъкна, потътря' (БТР 1976, 930), 'плъзна' (Кюлевча, Шуменско), несв. 'влека' (Чешнегирово, Пловдивско), 'тегля' (Момчиловци, Смолянско), 'влека, тегля' (Нова Надежда, Хасковско), 'влача' (Хасковско; Сталево, Първомайско), 'нося' (Пенека, Лозенградско), 'влача, тегля' (Странджа), 'ързалям' (Проглед, Асеновградско), гл. 3 л. ед. ч. 'дърпа, влачи' (Ново Панчарево, Звездец, Малкотърновско), **су̀рна се** несв. 'плъзгам се' (Сев. Родопи; Малко Търново), гл. 3 л. ед. ч. 'спуща се със шейна по нанадолнище' (Чепино, Велинградско), **сурна се** св. 'втурна се' (Въбел, Плевенско), несв. 'сривам се, срутвам се' (Копривщица), **сурна са** св. 'подхлъзна се, плъзна се' (Левочево, Смолянско), несв. 'движа се съвсем бавно' (Родопите), **су̀рна съ** 'подхлъзвам се' (Делчево, Гоцеделчевско), **су̀рнъ** несв. 'влача' (Дервент, Дедеагачко; Съчанли, Гюмюрджинско), **су̀рнъ съ** несв. 'влача се' (Съчанли, Гюмюрджинско), св. 'подхлъзна се' (Турян, Смолянско), **су̀рнъ (съ)** несв. 'влача (се)' (Хасково), **су̀рнам** несв. 'влека' (Родопите), 'влача' (Хасковско), 'влека, влача' (Турян, Смолянско), 'влача, тегля, дърпам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско; Добралък, Асеновградско), 'влача, тегля, дърпам; плъзгам' (Смолянско), 'влача; пързалям' (Смолян), 'извличам' (Опан, Старозагорско), 'свалям' (Бургаско), **су̀рнам са** несв. 'пързалям се' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'плъзвам се, пързулвам се' (Равногор, Пещерско; Чепеларе; Лясково, Яврово, Забърдо, Болярци, Асеновградско; Смолян; Търън, Долно Фатово, Влахово, Буйново, Кутела, Ножаре, Райково, Смолянско; Царино, Малък Девесил, Крумовградско; Ягодина, Беден, Девинско; Габрово, Ксантийско; Годешево, Благоевградско; Ляски, Бръщен, Туховища, Гоцеделчевско), **су̀рнъм съ** 'плъзвам се, пързулвам се' (Бориково, Дряново, Смолянско), **су̀рнем се** св. 'спусна се, затичам се' (Банско), **сурнишем се** св. '(за земя, пръст) срутя се' (Вердикал, Софийско; Годеч), **су̀рнувам** несв. диал. 'събарям; слизам' (Геров), **су̀рнувам се** несв. 'втурвам се' (Софийско), **су̀рнувам се** и **су̀рнувам са** несв. 'подхлъзвам се' (Зърнево, Драмско), **су̀рнува̀м се** 'затичвам се, забързвам се, хуквам' (Банско), **су̀рньѐм са** несв. 'плъзвам се, пързулвам се' (Писаница, Бостина, Смолянско; Наречен, Асеновградско; Петров дол, Неделино, Маданско; Хасовица, Смолянско), **су̀рнѐм са** несв. 'плъзвам се, пързулвам се ' (Ситово, Пловдивско), **су̀рне** гл. 3 л. ед. ч. сег. вр. 'влачи' (Средни Родопи), **су̀рне се** несв. 'влачи се (Странджа), св. 'спусне се' (Българи, Мичуринско), **сурнѐ са** несв. 'влече се' (Родопите), **су̀рнеше** гл. мин. несв. 'влече се' (Родопите), **су̀рнеше** гл. мн. несв. вр. 'влачеше' (Жълтуша, Ардинско; Чепеларе), **сурнеше** гл. мин. несв. вр. 'влачеше' (Ардинско; Забърдо, Асеновградско), **су̀рнешъ** гл. мин. несв. вр. 'влачеше' (Широка лъка, Смолянско), **су̀рнат** гл. 3 л. мн. ч. сег. вр. 'влачат' (Чепеларе), **сурнат** гл. 3 л.

мн. ч. сег. вр. 'потъркват по повърхността на нещо' (Теплен, Гоцеделчевско), **сурнат се** гл. 3 л. мн. ч. сег. вр. 'влачат се' (Странджа), **су̀рнехъ** гл. 3 л. мн. ч. мин. несв. вр. 'влачеха' (Бургаско), **сурна̀ли се** 'втурнали се' (Банско). – Произв.: *сурка̀вица* 'вид проста дървена брава, която се движи хоризонтално' (Ваклиново, Гоцеделчевско), *сурка̀льница* 'пързалка' (Настан, Девинско), *су̀рканица* 'пързалка' (Лилково, Пловдивско) *суркулѐга* 'пързалка' (Асеновградско), *су̀рльо* 'развлечен, небрежен към себе си човек' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), *сурна̀вица* 'пътека в гора за свличане на дървени трупи' (Долно Фатово, Смолянско), *сурна̀вище* 'следа по трева или по почва, останала от нещо влачено по земята' (Странджа), *сурна̀вка* 'пързалка' (Смолян; Смолянско), *сурна̀к* м. 'пътека в гора за свличане на дървени трупи' (Осина, Гоцеделчевско), *сурнала̀тка* 'пътека в гора за свличане на дървени трупи' (Триград, Девинско), *сурналѐшка* 'детска дървена шейна' (Долно Фатово, Смолянско), *сурна̀лка* 'пързалка' (Смолянско, Ардинско, Маданско; Чепеларе; Манастир, Асеновградско; Момчиловци, Смолянско), 'пътека в гора за свличане на дървени трупи' (Малка Арда, Ардинско; Любча, Девинско; Момчиловци, Търън, Смолянско; Пловдивци, Лещак, Маданско; Барутин, Гоцеделчевско), 'детска дървена шейна' (Богутево, Асеновградско; Бориново, Смолянско; Стрижба, Крумовградско), 'дървено приспособление, поставяно водоравно за залостване на врата' (Селча, Смолянско), *сурна̀лька* 'пътека в гора за свличане на дървени трупи' (Борпково, Долна Арда, Влахово, Касъка, Смолянско; Давидково, Ардинско; Змеица, Девинско; Джурково, Ивайловградско), *сурна̀льки* мн. ч. 'пътеки в гора за свличане на дървени трупи' (Момарско, Смолянско), *сурна̀lка* 'пързалка' (Могилица, Смолянско), 'пътека в гора за свличане на дървени трупи' (Витина, Маданско), *сурна̀лькѣ* 'пътека в гора за свличане на дървени трупи' (Загражден, Вълчандол, Ардинско; Ягодина, Девинско; Сърница, Велинградско, Лъкавица, Асеновградско), 'място, където се свлича земята след дъжд' (Орешец, Асеновградско), *сурна̀лкѣ* 'детска дървена шейна' (Пловдивци, Маданско), *сурна̀тка* 'пързалка' (Гълъбово, Пловдивско), *сурна̀чка* 'пързалка' (Сев. Родопи; Малкотърновско), *сурнелѐшка* 'пързалка' (Смолян), *сурнельѐшка* 'пътека в гора за свличане на трупи' (Ахряне, Ардинско), *сурнѐшка* 'пързалка' (Гълъбово, Пловдивско), 'бавен, пипкав човек (мъж или жена)' (Габрово, Ксантийско) (от *су̀рна* 'влека, влача', срв. семантично *повлека̀н* 'тромав, развлечен и неспретнат човек'), *сурнешка* 'пързалка' (Габрово, Ксантийско), *су̀рник* м. 'гущер' (Перущица) (с букв. знач. 'който се влачи, пълзи по земята', срв. по-долу *пресу̀рне се* 'проточи се като смок'), *сурни̇̀ч* ч. 'добитък, който върви винаги най-подир на стадото' (Странджа), *су̀рно* в съчет. *су̀рно хо̀ро* 'тежко, бавно хоро' (Долно Луково, Ивайловградско); *досу̀рнувам* 'довличам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *досу̀рнувам са* '(прен.) пристигам нежелан, неканен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *досу̀рновам* 'довличам' (Странджа); *засу̀рна, засу̀рвам* и *засу̀рнувам* диал. 'отвличам, открадвам (мома)' (Геров), *за̀сурнъ, зъсу̀рнувъм*

'отнасям нещо, като го влача по земята' (Съчанли, Гюмюрджинско), *засѝрнат* 'небрежен към себе си, развлечен' (Златоград, Маданско) (със семантика като при *разсѝрнат*, вж. по-долу); *изсѝрновам* 'удрям някого изотзад' (Странджа) (от *сѝрна* 'влача, тегля', 'плъзна', срв. израз *тѐгля едѝн ритнѝк* 'ударя един ритник', *лѝзгам* 'плъзгам, плъзвам' и 'бия, удрям', вж. *лузгам*¹ и *лѝзгам*²), *изсѝрновам се* 'измъквам се мързеливо от леглото, довличам се' (Странджа), *исѝрнувъм* 'изтеглям, измъквам' (Съчанли, Гюмюрджинско); *обисѝрнувам* 'влача нещо непрекъснато; (прен.) водя непрестанно някого със себе си' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Девинско); *отсѝрнувам* 'отвличам някого или нещо' (Смолянско, Асеновградско, Маданско, Широколъшки район), *отсѝрнувам са* 'отивам с голяма мъка, довличам се' (Смолянско, Асеновградско, Маданско, Широколъшки район), *отсѝрнат* 'отвлечен, откраднат' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско); *посѝрнувам* 'влача на известно разстояние; пързалям се малко' (Родопите); *подсѝрнувам са* 'влача се' (Смолянско, Ардинско); *пресѝрне се* 'проточи се като смок' (Странджа); *присѝрнувам са* 'приближавам се чрез влачене напред' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Девинско); *разсѝрнувам са* 'проявявам небрежност в облеклото си' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Широколъшки район), *разсѝрнат* 'небрежен към облеклото си, развлечен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Широколъшки район), 'провлечен, нестегнат човек' (Момчиловци, Смолянско; Средни Родопи), *ръзсѝрнът* 'развлечен, небрежен към облеклото си' (Хасково) (за семантиката срв. под *влекà: повлекàна* 'мързелана' и 'неспретната жена', *развлекàна* 'развлечена жена'); *сасѝркам* 'свличам, плъзгам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *сасѝркам са* 'свличам се, плъзгам се; придвижвам се надолу чрез плъзгане, пързаляне' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско); *сурнупòла* ж. 'неприбрана, мързелива жена, нечистница' (Странджа) [може би от първоначално *сурни-пола*, букв. 'влачи-пола' (= която влачи пола, която е с развлечена пола)', срв. семантично и по образуване под *влàча: влачѝ-клàшня* 'разпасан човек, повлекан', *влачѝ-клàшно* 'мързеливец'; преоформено под влияние на сложни прилагателни, възникнали по съчетания на прилагателни и съществителни, като *късопòла* 'с къса пола' (по съчет. *с къса полà*)], *сурнопòл* прил. 'небрежен' (Черна гора, Старозагорско), диал. 'дрипав, парцалив' (Геров) (възникнало вероятно по формата за ж. р. *сурнопòла*, цитирана у Геров). – Формите (от несв. в.) *сѝрвам* 'събарям; слизам' и 'повличам, помъквам, потътрям', *сѝрвам се* 'плъзвам се, свличам се, падам; спускам се със сила' са с предст. *с-* от *ѝрвам* диал. 'събарям, катурям, повалям; свалям; откъсвам', нар. 'стремително се впускам в бяг, хуквам (последното – в РСБКЕ 3, 496), *ѝрвам се* 'падам, събарям се, свличам се; слизам, свалям се; спущам се в бяг, затичвам се, хуквам' (вж. под *ѝрвам*), също от несв. в., възникнали по форми за св. в. **ѝрва*, **ѝрва се* (за 1 л. ед. ч. сег. вр.), застъпници на стб. ***оурꙑвати**, ***оурꙑвѫ** (незасвидетелствувани), **оурꙑвати сѧ**, **оурꙑвѫ сѧ**, 'откъсна се', които имат като съответствия в другите славянски езици срхр.

ѝрвати, ѝрвāм 'срутя, срина', рус. *урвáть, урвý* 'откъсна, отскубна; отделя', *урвáться, урвýсь* 'откъсна се', рус. диал. *урвáть, урвý* 'избързам; избягам с всички сили, хукна', чеш. *urvati, urvu*, 'откъсна, изтръгна, изскубна', словаш. *urvat', urvem* 'изтръгна, откъсна', пол. *urwać, urwę* 'откъсна, скъсам, прекъсна', *urwać się* 'откъсна се, скъсам се, прекъсна се' и остар. 'откъсвайки се, отправя се нанякъде, излетя' (всички форми в другите славянски езици – от св. в.) и заедно с тях са от праслав. **urъvāti, *urъvą, *urъvāti sę, *urъvą sę*, образувани с предст. **u-* от **rъvāti, *rъvą, *rъvāti sę, *rъvą sę* (вж. под *ръвà* 'късам със зъби, ръфам'). Точно съответствие (относително точно поради разликата в глаголния вид) на *сѝрвам* 'събарям' е срхр. *сѝрвати, сѝрвāм* 'съборя, сгромолясам, катурна, срутя', образувано с предст. *с-* от *ѝрвати, ѝрвāм* (също от св. в.). Бълг. *сѝрвя се* 'събарям се' е с предст. *с-* от *ѝрвя се*, възвратна форма от *ѝрвя*, което е със засвидетелствувано знач. 'слизам' (от праслав. **urъviti, *urъvją*, успоредна форма на праслав. **urъvāti, *urъvą*; или от **ѝрва*, за което вж. по-горе, с *-я* вм. *-а* по глаголи като *прàвя*, дето *-я* е първично). Бълг. *ръвà, ѝрвам, ѝрвам се, ѝрвя се*, срхр. *ѝрвати, ѝрвāм* са сродни с бълг. *рòвя* 'правя дупки, дълбая, копая' (вж.), *рѝя* също (вж.), срхр. *рòвити, рòвӣм* 'ровя', *рӣти, рӣјēм* 'рия' (едните и другите представят различни степени на коренната гласна, вж. съответно под *ѝрвам, рòвя, рѝя*). Значения 'събарям, катурям, повалям', 'повличам, помъквам, потътрям' може да са се развили от знач. 'ровя (подравям)' през знач. 'ровя (подравям), за да съборя (катурна, поваля), за да повлека (помъкна, потътря)'. Значения 'плъзвам (се)', 'падам', 'спускам се със сила', 'стремително се спускам в бяг, хуквам' може да са се развили от значения 'събарям (се)', 'повличам (се)' и под. За значенията 'спускам се със сила' на бълг. *сѝрвам се*, 'спущам се в бяг, затичвам се, хуквам' на бълг. *ѝрвам се*, 'избързам; избягам с всички сили, хукна' на рус. диал. *урвáть* и 'откъсвайки се, отправя се нанякъде, излетя' на пол. *urwać się, urwę się* срв. значенията на съответствия на бълг. *ръвà* 'късам със зъби, ръфам' в други два славянски езика: рус. *рвáться* 'силно се стремя, желая да се откъсна от нещо и да избягам', пол. *rwać się, rwę się* 'стремя се към нещо'. Знач. 'слизам' на бълг. *сѝрвам, сѝрнувам* и *ѝрвам се* се е развило от значения 'събарям се, падам', 'свличам се'. Интересно е да се отбележи това, че голяма част от значенията на *сѝрвам се* се покриват със значенията на съответствието на *ръвà* в латински: *ruo* 'втурвам се; устремявам се към нещо; събарям се, сгромолясвам се, рухвам, падам' и 'събарям, повалям', 'изравям, повдигам от дълбочина'. За връзка между знач. 'късам (се)' [и значения 'разкъсвам (се)', 'скъсвам (се)', 'откъсвам (се)'] и значения 'спускам се със сила', 'спускам се в бяг, затичвам се, хуквам' и под. срв. англ. *tear* 'късам (се)', 'скъсвам (се), разкъсвам (се), откъсвам (се)' и 'втурвам се, затичвам се, летя, нося се' (с различни предлози и наречия: *down, along, out of* и др.). Бълг. *ѝрвам, ѝрвам се, сѝрвам, сѝрвам се* са несвършени глаголни форми (*ѝрвам* се е по стб. **оуръвати сѧ, оуръвѫ сѧ** – глагол от св. в.), възникнали под влияние на двойки глаголи, като *катѝрвам* (от несв. в.) – *катурна* (от св. в.), *втѝрвам се* (от несв. в.) – *втѝрна се* (от св. в.), за разлика от

съответствията им в сърбохърватски (*ѝрвати, ѝрва̄м, сѝрвати, сѝрва̄м*) и съответствия на *ѝрвам, ѝрвам се* в другите славянски езици (дето са от св. в. и закономерно продължават праславянската форма от св. в. **ъrъvāti, *ъrъvǫ*). От българските форми от гнездото на *сѝрвам* единствено *сѝрва* 'слезна' от Костурско се е запазила като форма от св. в. По формите от несв. в. *ѝрвам, ѝрвам се, сѝрвам, сѝрвам се* са възникнали съответно форми *ѝрна, ѝрна се, сѝрна, сѝрна се* под влияние на двойки глаголни форми от несв. и св. в., като *блъ̀свам* (от несв. в.) – *блъ̀сна* (от св. в.), *вѝквам* (от несв.в) – *вѝкна* (от св. в.): отначало като форми от св. в., сетне – повече като форми от несв. в. За преосмисляне на първоначални свършени глаголни форми като несвършени срв. бълг. диал. *кѝна* 'късам' (вж.), с варианти *кѝнам, кѝнем* (срв. по-горе *сѝрнам, сѝрнем*), *кѝнум* – несвършени глаголни форми със съответствия в останалите славянски езици само свършени глаголни форми (от праслав. **kydnǫti*, св. в. от **kydāti*). По *сѝрвам, сѝрвам се* възникват и форми *сѝрнувам, сѝрнувам се, сѝрньем са, сѝрнем са, сѝрнам* (срв. *кѝнам* по *кѝна*), *сѝркам* (срв. глаголи, като *пръ̀свам – пръ̀сна – пръ̀скам, тла̀свам – тла̀сна – тла̀скам, втѝрвам се – втѝрна се – втѝркам се*). Обяснения относно семантиката на *сѝрна, сѝркам, сѝрнам* и други форми: значения 'влача', 'влача, тътря', 'влека', 'тегля', 'дърпам', 'влача се' и под. може да са се развили от знач. 'повличам, помъквам, потътрям'; значения 'карам силно', 'карам да бърза' на преходни глаголни форми може да са се развили от знач. 'плъзвам (тикам нещо да се плъзга)' или по значения 'спускам със сила' (на преходен глагол) и 'втурвам се', 'затичвам се, забързвам се, хуквам' (на непреходни глаголни форми); значения 'разкарвам', 'разкарвам (човек, добитък) насам-натам', 'лошо третирам' може да са се развили от знач. 'влача, тътря'; знач. 'нося' се е развило от знач. 'влача', срв. *вла̀ча* 'тегля след себе си' и '(презр.) нося'; знач. 'пъхам се' може да се е развило от знач. 'плъзвам', срв. фр. *glisser* 'плъзгам' и 'тиквам, пъхвам, поставям лекичко' (напр. в изреч. *Il glisse la clef dans sa poche* 'Той пъхва ключа в джоба си'). – Вж. Т. Ат. Тодоров, Сборник „Диалектология и лингвистична география", 1999, 130 и сл. – Ст. Младенов, ЕтР 618, разграничава в *сѝрвам, сѝрна, сѝрвя се, сѝрнувам* (без значения у него) една представка: *с-*, а не две: *с-, у-*, както напр. в *сприка̀звам се*; изписано у него така: *с(при)-ка̀звам се*); отбелязва, че са от арио-алтайски корен; сравнява със стинд. *r̥ṇōti* , *r̥ṇváti* 'дига се, движи се, стгр. *ὄρνυμι* 'движа, тласкам', стгерм. *runs* 'течение, река'; отпраща и към *юрюш* (?); не отпраща към *ѝрвам, ѝрвам се, ѝрна се*, които поставя (на с. 654) под заглавна дума *ѝрва*, в които разграничава предст. *у-* и за които правилно отбелязва, че са с друга степен на коренната гласна в *рѝя, ро̀вя, ров*. М. Филипова-Байрова, БЕз 11/4, 1961, 340, извежда *сѝрнам* 'влача, влека, мъкна', *сѝрна се, сѝрнам се* 'плъзгам се, пързалям се' от нгр. (димотики) *σούρνω* = нгр. *σύρνω*, от стгр. *σύρω* 'тегля, влача, мъкна'. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, извежда *сѝрвам, сѝрнувам* 'събарям; слизам', св. в. *сѝрна*, и *сѝрвам се, сѝрна се* 'премествам се, хлъзгам се, влача се, мъкна се' от сегашната основа на нгр. (от димотики) гл.

σούρνω = нгр. (от катаревуса) *σύρνω*, от стгр. *σύρω* 'тегля, влача, мъкна'. Дзидзилис, Фонетични проблеми 28, сочи бълг. *сѐрвам* (без значение у него, както по правило в първата част на изследването на Дзидзилис) като заето от нгр. *σούρνω* (< *σύρω*), вероятно имайки пред вид *сѐрвам* 'събарям; слизам' у М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161.

сурва̀на 'дълга неспретната жена' (Воден, Елховско)о, **сурава̀на** 'мързелива, флегматична жена, мързелана' (Смолско, Пирдопско), **сурава̀н** 'мързелив; флегматичен мъж, мързелан' (Смолско, Пирдопско), **сурова̀на** 'мързелива, флегматична жена' (Долно Левски, Панагюрско), **сурова̀н** 'мързелив, флегматичен мъж' (Долно Левски, Панагюрско), **сурувaн** 'мързелив човек' (Спанчевци, Берковско). – Произв. от *сѐрвам*[2] 'повличам, помъквам, потътрям' (вж.), с наст. *-ан*, за ж. р. *-ана* към глаголна основа, както напр. в *повлека̀н, повлека̀на* (вж. под *влека̀*), *забрава̀н* 'мъж или дете, юноша от мъжки пол, който лесно забравя' (произв. от *забра̀вя, забра̀вям*, вж.). Срв. други производни от *сѐрвам*[2]: *сурнѐшка* 'бавен, пипкав човек (мъж или жена)', *разсѐрнувам са* 'проявявам небрежност в облеклото си', *разсѐрнат* 'небрежен към облеклото си'. За семантиката срв. и *влека̀нкьо* 'бавен, ленив човек', *повлека̀н* 'мързелан', *повлека̀на* 'мързелана; неспретната жена' (за които вж. под *влека̀*).

сѐрванца 'сурвакница' (Любенова махала, Сливенско). – Може да бъде произв. от диал. *сѐрвам*[1] 'сурвакам' (вж.), с наст. *-аница*, диал. *-ица*, както напр. в *бя̀ганица* 'бягане', диал. *бя̀ганца* (произв. от *бя̀гам*, вж.), *вѝканица* 'викане', диал. *вѝканца* (произв. от *вѝкам*, вж.); с първоначално знач. 'сурвакане'. Знач. 'сурвакница' може да е възникнало, както при думи със знач. 'сурвакане' и 'сурвакница', като *сѐрва* (вж.), *сурвѝска* (вж.), или под влияние на такива думи.

сурвар 'сурвакар' (Малий Буялък, Херсонска губерния), **сурува̀р** също (Долна Корешчата, Костурско), **сурва̀ри** мн. ч. 'сурвакари' (Белозем, Пловдивско), **сурова̀ри** мн. ч. диал. 'преоблечени и маскирани момчета, които ходят от къща на къща, подобно на бабугерите (излизат на празника на Св. Василица)'. – Произв.: *сурова̀рка* 'сурвакане на Нова година' (Боголин, Гоцеделчевско), *сурува̀рки* мн. ч. 'сурвакници' (Дюлево, Панагюрско). – Произв. от *сѐрва* 'сурвакница' (вж.) и/или от *сѐрвам*[1] 'сурвакам' (вж.). За съществителни от глаголна основа на *-ар* срв. *пъда̀р* (произв. от *пъ̀дя*, вж.), диал. *вапса̀р* 'бояджия на прежди и платове' (произв. от *ва̀псам*, вж.).

сурва̀скъ сурвакница' (Дервент, Дедеагачко), **сурова̀ска** 'сурвакница' (Елхово, Ямболско; Благоевград; Стенско, Преколница, Кюстендилско), **сурuваска** 'сурвакница' (Благоевградско). – По *сурва̀скъм* 'сурвакам' (вж.) и негови варианти. Срв. *сурвѝска* 'сурвакница' (вж.) по *сурвѝскам* 'сурвакам'.

сурва̀скъм 'сурвакам' (Дервент, Дедеагачко). – Може би от аор. основа **σουρβασ-* на нгр. диал. гл. **σουρβάζω* 'сурвакам' (произв. от нгр. диал. *σούρβα*,

възклик в начало на новогодишна благословия и със значения 'сурвакница', 'дрянова сурвакница', 'дрян', вж. под *су̀рва*), успоредна форма на *σουρβίζω* 'сурвакам' (вж. под *сурвѝсвам*). За образуването на нгр. **σουρβάζω* срв. нгр. *θαυμάζω* 'удивлявам се, възхищавам се' (произв. от *θαύμα* 'чудо'), *μοιράζω* 'деля' (произв. от *μοῖρα* 'дял'). – Срв. *сурвѝсвам, сурвѝскам, суровѝскам*.

сурва̀тка[1], вж. *сурова̀тка*.

сурва̀тка[2] диал. 'сурвакница' (Геров), **сурова̀тка** 'сурвакница' (Богьовци, Опицвет, Сливнишко; Голяновци, Драговищица, Софийско), 'дъбово дърво, пригодено за сурвакане на Нова година' (Фролош, Кюстендилско), **суро̀ватка** 'сурвакница' (Велико Търново). – Вероятно по *сурва̀чка* 'сурвакница' (вж.) или по *сурва̀кница* (вж.) със замяна на *-ачка, -акница* с *-атка* поради преосмисляне с прил. **сурова̀т* 'възсуров' (сурвакницата се прави обикновено от сурова дрянова пръчка), срв. *су̀ровица, суровѝца* 'дебела сурова тояга' (вж. под *суро̀в*).

сурва̀ткам диал. 'сурвакам' (Геров). – Възникнало по *сурва̀тка*[2] 'сурвакница' (вж.) под влияние на двойки съществителни и глаголи, като *свѝрка – свѝркам, стѝска – стѝскам*.

сурватка̀р диал. 'сурвакар' (Геров). – Възникнало по *сурва̀тка*[2] 'сурвакница' (вж.) и/или по *сурва̀ткам* 'сурвакам' (вж.). За *-ар* към глаголна основа вж. при *сурвака̀р*.

сурва̀чка 'сурвакница', 'дрянова пръчка, с която се сурвака на Нова година; дрянова пъпка, дряново клонче, което се поставя в баницата, точена за Нова година, за да се види кой какъв късмет ще има през годината' (Странджа), **сурова̀чка** 'сурвакница' (Бела Рада, Видинско; Лисец, Ловешко; Златна Панега, Рибарица, Тетевенско; Градище, Габровско; Житница, Пловдивско; Железница, Софийско), **сурува̀чки** мн. ч. 'сурвакане на Нова година' (Добърско, Разложко), **сурърва̀чка** диал. 'сурвакница' (Геров). – Произв.: *су̀рвачнце* 'сурвакничка' (Севлиевско). – Умал. от *сурва̀ка* 'сурвакница', *су̀рвака* 'сурвакница' и 'малки клончета от дрян с пъпки по тях в новогодишна баница' (вж. под *су̀рвак*) и от техни варианти, със стара наст. *-ька* (праслав. *-ькā*), както напр. в *пътѐчка* (умал. от *пътѐка*, вж.), диал. *уну̀чка* (умал. от *уну̀ка*, вж.); или произв. от *су̀рвам* 'сурвакам' (вж.), с деятелна наст. *-ачка*.

сурвѝсвам 'сурвакам на Нова година; (прен.) удрям, бия (Хвойна, Павелско, Асеновградско; Ситово, Пловдивско), **сурвѝскам** диал. 'сурвакам' (Геров; Желязково, Бургаско; Долна Баня, Ихтиманско), **сурвискувам** 'сурвакам' (Банско), **суровѝскам** 'сурвакам; (прен.) бия' (Доброславци, Софийско), 'сурвакам' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **сурувѝскам** 'сурвакам на Нова година' (Самоков). – От аор. основа *σουρβισ-* на нгр. диал. гл. *σουρβίζω* 'сурвакам', произв. от *σούρβα* (вж. под *су̀рва*). Вж. М. Филипова-Байрова, БЕз 15/6, 1965, 518, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161.

сурвѝска ж. 'сурвакница' (Банско; Разлог; Сандански), 'сурвакане' (Ракитово, Велинградско; Ситово, Пловдивско; Ляски, Балдево, Гоцеделчевско; Банско; Якоруда; Горно Драглище, Долно Драглище, Филипово, Елешница, Бачево, Обидим, Разложко), **сурвѝскъ** 'сурвакане на Нова година' (Разлог; Горно Драглище, Разложко), **суровѝска** 'сурвакница' (Белица, Благоевградско), **сурувѝска** 'сурвакане' (Годлево, Разложко), **сурувѝски** мн. ч. 'сурвакници' (Панчев). – По *сурвѝскам* 'сурвакам' (вж. *сурвѝсвам*), срв. двойки глаголи и съществителни, като *свѝркам* (гл.) – *свѝрка* 'малък инструмент за свирене' (същ.), *трѐпкам* 'трептя' (гл.) – диал. *трѐпка* 'клепка на око; нещо окачено да виси и трепере'. (същ.).

Сурвѝчки мн. ч. 'Нова година' (Съчанли, Гюмюрджинско), **суровѝчка** 'сурвакане на Нова година, на Василовден' (Забърдо, Асеновградско), **сурувѝчка** 'сурвакница' (Старосел, Карловско). – Произв.: *сурувичка̀р* диал. 'сурвакар' (Геров), *сурувичкар* също (Равно поле, Софийско). – Умал. от *Су̀рва* (вж. под *су̀рва*), *су̀рва* (вж.) и от техни варианти; сближени фонетично със *су̀ровичка, суровѝчка* и техни варианти, умалителни от *су̀ровица, суровѝца* 'прът, тояга, върлина' (вж.).

сурга̀, вж. *суу̀рга*.

су̀ргам са 'подхлъзвам се' (Абланица, Благоевградско). – Възникнало по *су̀рвам са* 'плъзвам се, пързулвам се' (вж. под *су̀рвам*[2]), с *-г-* вм. *-в-* вероятно под влияние на синонимните *лу̀згам се, лу̀згам са, лъ̀згам се, лъ̀згам са* в двойките глаголи *лу̀звам се – лу̀згам се, лу̀звам са – лу̀згам са, лъ̀звам се – лъ̀згам се, лъ̀звам са – лъ̀згам са*.

су̀рганицъ 'детска игра дама, при която се хвърля плочка и се подскача на един крак върху начертана на земята фигура, като с крак се побутва плочката' (Орешец, Асеновградско). – Произв. от вариант с *-г-* на *су̀рвам*[2] 'събарям', 'повличам, помъквам, потътрям', с незасвидетелствано знач. 'плъзвам'; възникнал под влияние на формите *лу̀згам, лъ̀згам* в двойките глаголни форми *лу̀звам – лу̀згам, лъ̀звам – лъ̀згам;* или произв. от *су̀ргам са* (вж.) със засвидетелствано знач. 'подхлъзвам се' [плочката в играта дама се „събаря" (подхвърля) и сетне с крак се „повлича, помъква, потътря, плъзва"].

сурговѝца 'сватбено украшение' (Костурско). – По *су̀ргуч* също, в същия говор (вж.), със замяна на завършъка *-уч*, схванат като български (както напр. в *дългу̀ч*, вж. под *дълъг*), с наст. *-овица*.

сургу̀н[1] диал. 'заточение' (Геров), **сургюн** 'заточение' (Самоков; Прилеп). – От *сюргю̀н* също (вж.), от тур. *sürgün*; *сургу̀н* – със затвърдяване на *с* и *г*, *сургю̀н* – със затвърдяване на *с*. – Заето и в срхр. *су̀ргун* 'заточение' (Škaljić 575), арум. *surgúne, surğúne* 'заточение' (Papahagi 1974², 1136, 1137), рум. *surgún, surghiún* 'заточение, изгнание' (DLRM 1958, 824). – Срв. *сургу̀н*[2].

сургу̀н² 'хаймана (безделник, скитник, нехранимайко)' (Ветрен, Пазарджишко), **сургу̀нь** м. 'пропаднал човек' (Беренде, Годечко). – Еднакво по произход със *сургу̀н¹* 'заточение' (вж.), *сургю̀н* също, от тур. *sürgün* 'заточение' и 'заточеник, изгнаник'. Значенията 'хаймана', 'пропаднал човек' са възникнали по метафоричен път. – Заето и в срхр. *су̏ргун* 'заточеник' (Škaljić 575), рум. *surgún, surghiún* остар. 'заточеник; изгнаник'. – Срв. *сургу̀н¹*.

сургу̀н³, вж. *соргу̀н*.

су̀ргун 'върба' (Смолча, Годечко). – От *сургу̀н* 'върба' (вж. *соргу̀н*) с отмет на ударението върху първата сричка.

сургу̀ч¹ диал. 'женско гиздило (игла за коси с ресничкиi)', **су̀ргуч** 'сватбено украшение' (Черешница, Костурско). – От тур. *sorguç* 'чучул, качулка у птица', остар. 'украшение във вид на перо или пискюл, поставено на калпак на султаните' и 'украшение за глава на турска дама', с редукция *о > у*. – Заето и в рум. остар. *surgúci* 'перо (за шапка, за калпак), украсено със скъпоценни камъни' (DLRM 1958, 824), срхр. *со̏ргуч* 'украшение на шапка; перо на шапка или калпак' (Škaljić 570).

сургу̀ч² 'висок човек' (Войнягово, Карловско; Беласица, Петричко), 'дангалак' (Гъблевци, Иванили, Габровско), 'слаб и висок човек; прост, недодялан човек' (Страхилово, Свищовско), 'прост, недодялан, нечистоплътен човек' (Странджа), 'висока кокалеста жена' (Енина, Казанлъшко), **сургу̀ч** и **сургу̀чин** 'дълъг, висок човек' (Кръвеник, Севлиевско). – От по-ранно **сюргю̀ч* – със знач. 'висок човек' от тур. диал. *sürgüc* 'гребло за сняг (дълъг прът с прикована към него широка плоска дървена част за изгребване на снега)', със знач. 'нечистоплътен човек' от тур. диал. *sürgüç* 'кърпа за избърсване на кухненски съдове и прибори'; със затвърдяване на *с* и *г*. За затвърдяването на съгласните срв. в част от говорите, в които се среща думата: *гюрултѝйъ* 'врява, шум, караница' вм. *гюрюлтѝя* в Страхилово (Свищовско) от тур. *gürültü*; *сурю̀ç* 'стадо; купчина, голямо количество' в Странджа и *сурѝйъ* 'стадо добитък' в Кръвеник (Севлиевско) вм. *сюрѝя* от тур. *sürü*. За знач. 'висок човек' и под. срв. *върлѝна* 'голям прът' и разг. 'висок човек'.

сурда̀ва са '(за мляко) пресича се, разваля се при варене' (Тръьн, Влахово, Смолянско). – Произв. от **урдав* 'с качества на извара, като извара', прил. от *у̀рда* 'извара' (вж.). За образуването срв. *разхалта̀вям се* 'ставам халтав', произв. от *ха̀лтав* (вж.); диал. *укора̀вям се* 'ставам твърд, корав', произв. от *кора̀в* (вж.).

су̀рджек 'птичка кос' (Вишовград, Великотърновско). – Вероятно от звукоподражателен произход. Срв. диал. *свъ̀рчък* 'щурец' (произв. от гл. *свърча̀* 'цвърча'), диал. *цвъ̀рчък* 'щурец' (произв. от *цвърча̀*, вж.).

сурдѝсвам в израз. *От ѐнно врѐме ме е сурдѝсала ѐнна прашнѝца, та не мо̀ да се до̀йда на алѐмът.* (Странджа) в БДиал I, 148, със знач. 'изтощавам', с вероятно по-точно знач. 'повлякла' и в такъв случай от основата на мин. св.

вр. *sür(ü)dü* на турския гл. *sürümek* 'влача, влека, повличам; повлека', с *-ис-* по гръцка аористна основа, със затвърдяване **сюр-* > *сур-* (от тур. *sür-*).

сурдурма̀ 'покрито пространство пред къща' (Калипетрово, Професор-Иширково, Силистренско), **сурдума̀** също (Професор- Иширково, Силистренско), 'неоградена тераса на земя, висока 50 см' (Поройна, Първомайско), 'навес пред помещението с огнище в уземна къща' (Софийско, Пазарджишко. – Формата *сурдурма̀* – от *сундурма̀* с подобни значения (вж.), с асимилация *н – р* > *р – р*; *сурдума̀* – с дисимилаторно изпадане на второто *р*.

су̀рдюва са '(за прясно мляко) пресича се, става на извара' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Широколъшки район), **сурдило са** диал. '(за мляко) пресича се' (Полковник- Серафимово, Смолянско). – Производни от *у̀рда* 'извара' (вж.). Срв. *сурда̀ва са*.

сурѐк м. 'стадо' (Малорад, Оряховско; Кнежа), вж. *сюрѐк*.

сурѐн м. 'прът, на който е окачена кофа на кладенец' (Побит камък, Разградско). – От тур. диал. *seren* 'дървено приспособление, подобно на манивела, за вадене на вода от кладенец' (SDD 3, 1208), срв. тур. книж. *seren* '(мор.) подвижно напречно дърво, прикрепено на мачтата, на която се поставят платната; (техн.) стрела на подемен кран; напречна греда на подемен кран'; с редукция *е* > *и* в неударено положение и с подсилена мекост на *с* пред предната гласна *и*: така се получава формата **сьирѐн*, с лабиализация **сюрѐн*, от което с последвало затвърдяване на *с-* – *сурѐн*. – Срв. *серѐн*.

сурѐт, вж. *сура̀т*.

сурзалѝна ж. 'зарзала' (в говора на преселници в Шумен от Чанакча, Чаталджанско). – Преиначено *зарзалѝна* 'дърво и плод дива слива; джанка, Prunus divaricata' (от Странджа) (с дисимилация *з – з* > *с – з* и *а – а* > *у – а*). За значението срв. фонетичен вариант на *зарзалѝна*: *дзърдзълѝна* 'зарзала' (от Кукуш, вж. БДиал 3, 324).

сурима̀х м. 'голтак, беден човек' (Бачево, Горно Драглище, Долно Драглище, Разложко). – С метатеза от *сирума̀х*, диалектен вариант на *сирома̀х* (вж.).

сурѝя 'стадо; група, множество, тълпа', **сурѝа**, вж. *сюрѝя*.

су̀ркам таен зидарски говор 'лъжа' (ЮЗ). – Еднакво по произход със *су̀ркам* 'влача, тътря', *су̀ркам се* 'подхлъзвам се' (вж. под *су̀рвам*[2]). Знач. 'лъжа' може да е възникнало от знач. 'хлъзвам, хлъзгам, пързалям', срв. разг. *пърза̀лям някого* 'лъжа някого', *изпърза̀лям някого* 'излъжа някого', *лу̀згам* 'плъзгам, хлъзгам' и '(прен.) мамя, лъжа' (вж. под *лу̀згам*[1]).

Су̀рква 'Нова година, Василовден' (Ново село, Троянско), **су̀ркова** 'сурвакница (Сушица, Пловдивско). – Произв.: *су̀рковица* 'сурвакница' (мах. Нешковци, Черни Осъм, Ловешко; Мечковица, Габровско), *су̀ркуйцъ* ж.

'сурвакница' (Троян; Патрешко, Троянско), *сỳркувница* 'сурвакница' (Васил Левски, Карловско). – Девербативи от *сỳрквам* 'сурвакам' (вж.), **сỳрковам* също (вж. под *сỳркоъм*) или с метатеза от по-ранно **сỳрвока*, получено с лабиализация на *а* в *о* след лабиалната съгласна *в* от *сỳрвака* 'сурвакница' (вж. под *сỳрвак*); *Сỳрква* – с изпадане на неударената средисловна гласна. За лабиализацията срв. *сỳрвок* 'сурвакане на Нова година' (вж. под *сỳрвак*) от *сỳрвак*.

сỳрквам 'сурвакам на Нова година; (прен.) удрям, бия' (Габрово, Ксантийско), 'сурвакам' (Ново село, Троянско). – С изпадане на неударeното ъ или *о* съответно от *сỳръквам* (вж.), **сỳрковам* (вж. под *сỳркоъм*).

сỳркоъм 'сурвакам' (Троян; Патрешко, Троянско). – Произв.: *сурковàч* диал. 'сурвакар' (РРОДД 485), *суркувàч* също (Троян; Троянско; Бели Осъм, Троянско). – От по-ранно **сỳрковам*, получено с метатеза от **сỳрвокам*, а последното от *сỳрвакам* с лабиализация на *а* в *о* след лабиалната съгласна *в*, както напр. в *сỳрвок* от *сỳрвак* (вж.).

суркувàри мн. ч. 'сурвакари' (Дъбене, Мраченик, Васил Левски, Карловско). – По вариант на *-увъм* на **сỳрковам* (вж. под *сỳркоъм*); или по вариант на *-ува* на *сỳркова* (вж. *Сỳрква*). – Срв. *сурукв̀ар, суръкв̀ар*.

сỳркъм гл. 'futuo' (Илинден, Гоцеделчевско), **сỳркъм съ** 'сношавам се полово' (Илинден, Гоцеделчевско). – Произв.: *сур̀къни* мин. страд. прич. в бележка в ДА, че подвисчани (жители на с. Подвис, Котленско) казват на касъмчани (жители на съседното село Есен, Котленско, наричано преди време Касъмчево), че *„били суркъни (бегълци), т. е. момите пристават"* (Подвис, Котленско), *сурканỳше* таен кошковски говор 'публична жена, проститутка' (Илинден, Гоцеделчевско), *сурканỳшка* таен кошковски говор 'публична жена, проститутка' (Куманич, Старчища, Драмско), *суркàчка* 'проститутка' (Гайтаниново, Гоцеделчевско), *суркàчкъ* таен кошковски говор 'проститутка' (Илинден, Гоцеделчевско). – Еднакви по произход със *сỳркам* 'влача, тътря', *суркам се* 'пъхам се' (вж. под *сỳрвам²*). За връзка между знач. 'влача, тътря' и 'futuo' срв. рус. *потаскýн* 'развратник', *потаскýнья* и *потаскýха, потаскýшка* 'развратница, проститутка' (производни от *потаскáть* 'повлача, повлека, помъкна'). Би могло знач. 'futuo' да се е развило и от някое друго значение (незасвидетелствувано) на *сỳркам (се)* (*сỳркъм съ*), срв. някои значения на *сỳрвам, сỳрна*, от които може да се образува *сỳркам (сỳркъм)*: 'събарям', 'свалям', 'тегля'. Й. Н. Иванов, Трудове ПУПХ 17/5, 1979, 54, извежда от диал. *сỳркам* 'търкам' (което обаче не бе открито в източници).

сỳрла¹ 'музикален инструмент зурла' (Прилеп), 'муцуна на прасе' (Лещен, Гоцеделчевско), 'бърна, устна' (Станьовци, Брезнишко), обръщение към омразен човек, който е обидил (Сапареева баня, Дупнишко), **сурла** 'музикален инструмент зурла' (Църско, Битолско), **сỳрлъ** 'муцуна, зурла' (Съчанли, Гюмюрджинско; Дервент, Дедеагачко). – Произв.: *сурлàн* 'мъж, който се

сърди; мъж с голям нос и подвита нагоре устна' (Станьовци, Брезнишко), *сурлесто* прил. 'зурлесто (с големи и дебели устни)' (Самоков), *сỳрлес* 'с големи устни', ж. р. *сỳрлеста* (Лешниковци, Трънско), *сурлёвам* 'скарвам се с някого силно' (Врачанско), *сỳрлим* 'надувам ноздри, сърдя се' (Станьовци, Брезнишко), *сỳрличкъ* 'муцунка, зурличка' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Вариант на *зỳрла* 'вид кларинет' (вж. *зурлà*) и 'предна част от глава на животно, муцуна' (вж. *зỳрла*). От вариант със *s-* на тур. *zurna* 'вид кларинет' : осм. тур. *surna* (вж. тази форма напр. у Radloff 4/1, 771), което е от перс. *surnā, sūrnā*. Срв. от същия турски етимон рум. *súrlă* 'музикален инструмент зурла; свирка, пищялка; свинско рило; свиня; овчарска колиба с конусовидна форма' (DLRM 1958, 825), арум. *súrlă* 'музикален инструмент (свирка, кларинет)' (Papahagi 1974², 1137), срхр. *сȳрла* 'зурла, муцуна на животно; хобот' (вж. Skok 3, 665, под *surna*), алб. *súrle* 'музикален инструмент зурла'. Срв. и рус. диал. *сýрла* 'лице' у Vasmer, REW 3, 48 (дето се отпраща към *сурнá*, изведено от тур., татар. *surna*). – За знач. 'надувам ноздри, сърдя се' на *сỳрлим* срв. *зỳрля се* 'намръщя се; разсърдя се' (вж. под *зỳрла*).

сỳрла² 'дере' (Долни Лозен, Софийско). – Във възможна връзка с МИ *Сỳрля дерè* в Пирдопско, което Й. Заимов, Пирдопско 264, обяснява така: „Най-вероятно от гл. *сур(и)вам се, сурна се* 'сривам се, срутвам се' или по-старата форма *сурнувам се*, понеже след дъждове реката прииждa и срива бреговете си, от **Сỳрня* с дисим. *н > л*, често в завършъци." Й. Заимов смесва *сỳрвам се* и *сурйвам се*; находчиво свързва със *сỳрвам се, сỳрнувам се*, които имат засвидетелствувани значения: 'плъзвам се, свличам се' (гл. *сỳрвам се*), 'подхлъзвам се' (гл. *сỳрнувам се*). Думата *сỳрла* може да бъде по *сỳрвам* 'събарям; повличам', *сỳрвам се* 'плъзвам се, свличам се, падам' или по техни морфологично-словообразувателни варианти, като *сỳркам* 'влача', *сỳркам се* 'плъзвам се', *сỳрна* 'влача', *сỳрнам* също, с наст. *-ла*. Първичното значение на *сỳрла* може да е било '(място) което се свлича, събаря, пада (от водата при дъжд)', срв. у Геров 1, 285, тълкуване на *дерè:* 'място, вдлъбнато между две висини или измито от водите'.

сурлексано нареч. 'бързо (Копривщица) само в РР 12, 1938–1939, 14. – Вероятно погрешно набрано вм. *сурлосано* 'бързо, силно, непохватно' (пак от Копривщица; по данни от ДА, вж. под *сурлòсан*).

сурлòсан 'смахнат' (Ботевградско), 'груб, несръчен, налудничав' (Смолско, Пирдопско), 'налудничав, дръпнат' (Царибродско), **сурлосан** 'смахнат' (Ботевград), **сурлосано** нареч. 'бързо, силно, непохватно' (Копривщица), 'бързо' (Пирдопско), **сурлòсън** 'сприхав, избухлив' (Троянско). – Мин. страд. прич. от гл. **сурлòсам (се)* 'подлудявам; побеснявам', възникнал по нгр. *ζούρλα* 'лудост, безумие; лудория', *ζουρλός* 'луд, умопобъркан, безумен, смахнат', със *с-* вм. *з-*. Срв. възникналите по нгр. *ζούρλα, ζουρλός:* рум. *zurliu* 'смахнат' (срв. DLRM 1958, 960), арум. *zúrlu* 'луд, безумен смахнат, бесен', *zurléscu* 'ставам луд; правя луд' (срв. Papahagi 1974², 1305). За значения 'бързо', 'бързо, силно' срв. бълг. *лỳдо* 'бързо', напр. в израз. *Кòнят лỳдо препỳска*.

сѝрма¹ 'кичур косми' (Габрово), 'влакно от кон; група жички на платно в стан' (Кесарево, Горнооряховско), тъкашки термин 'десет жички в основата' (Твърдица, Сливенско), в съчет. *цъ̀рната сѝрма* 'вид шарка на сукман' (Чанакча, Чаталджанско), **сѝрмъ** 'кичур коса; сноп прежда' (Еленско), 'кичур' (Вишовград, Великотърновско), 'шарка (украса)' (Малко Тръново, Чирпанско), **сѝрми** мн. ч. в съчетания *жъ̀лтите сѝрми* 'вид шарка на сукман' (Чанакча, Чаталджанско), *престѝлки на сѝрми* 'престилки с цветни черти по основата' (Котленско), **сурмà** ж. 'кичур' (Раданово, Великотърновско), **сурма** с вероятно знач. 'кичур' в нар. пес.: *Като се мачката разсърди, / чи го от перчан улови / Сурма го по сурма тъ̀ргаше.* (у Панчев 301, със знач. 'теглене, влачене'). – Произв.: *сѝрмичка* тъкашки термин '10–15 жички от основата' (Беброво, Еленско), 'най-хубавата част от овлачени кълчища' (Тотлебен, Плевенско). – Със затвърдяване на *с-* от *сю̀рмъ*, засвидетелствувано със знач. 'кичур женска коса' (от Златарица, Еленско; по данни от ДА) и от негов вариант с нередуцирано *-а*, а то от нгр. *σύρμα* 'жица; тел' (произв. от *σύρω, σύρνω* 'влача, тегля'); или от вариант на нгр. *σύρμα* с *ου*, както в *σούρνω* 'влача, тегля' (от *σύρνω*). За семантичния развой от 'жица; тел' до 'група (снопче) жички на платно в стан', 'кичур косми', 'десет жички от основа на платно' и под. срв. *сърма* 'тънки, обикн. посребрени или позлатени нишки за шев и бродерия' от тур. *sırma* 'златен или сребърен конец', а то (срв. Räsänen 419) от нгр. *σύρμα* 'жица; тел'.

сѝрма² диал. 'подуване на шийните лимфни жлези, живеница, къртичина, Scrophulosis', 'заболяване, при което се подуват шийните лимфни жлези, Limphadenitis' (Плевен, Ловеч), 'болест, при която се подуват лимфатичните жлези' (Малорад, Врачанско), 'оток, подутина' (Луковит), 'болка в крайник от пресилена работа (крайникът се подува и много боли)' (Осиково, Врачанско), народно название на болести Adenitis, Gumma и др., при които се получават големи подутини, от които тече гной (не цирей), **сѝрмъ** 'оток по тялото' (Тръстеник, Плевенско), 'подута лимфатична жлеза, често пъти гноясала' (Кулско, Видинско, Белоградчишко). – Вариант на *сѝрма* 'оток на ръка, на крак' (вж.), от нгр. *σύρμα* 'влачене, теглене, дърпане', произв. от *σύρνω* 'влача, тегля, дърпам', със запазване на мекостта на *с* (пред предната гласна *и*), последвала лабиализация на *и* в *у* (така се е получила форма **сю̀рма*) и сетне със затвърдяване на *с*. За тези фонетични промени срв. диал. *сурмàх* от *сирмàх* (= *сиромàх*). Може да бъде и от вариант с *ου* на нгр. *σύρμα*, както в нгр. *σούρνω* 'влача, тегля, дърпам' от *σύρνω*. Вероятно при заболяванията сурма се усеща дърпане.

сурмà остар. 'боя за боядисване в черно на коса, на вежди' (Геров), диал. **сурмѐ** също (Геров). – Произв.: *сурменце* 'боица (малко боя) за боядисване в черно на очи' (Прилепско), *сурмѐсвам* и *сурмѐсувам* 'боядисвам в черно коса, вежди, мустаци', св. в. *сурмѐсам* (Геров), *сурмесувàх* в нар. песен: *Цъ̀рни очѝ, що ви сурмесувàх?* (Ярлово, Самоковско), *сурмило* 'чернило за очи' (ЮЗ), 'черна боя за коса' (Брезница, Санданско) (срв. рус. остар. *сурьмѝло*, произв.

от *сурьми́ть* 'боядисвам коса в черно', която от своя страна е произв. от *сурьма́*), *сурмосани* '(за очи, вежди) почернени' (Прилепско). – От тур. *sürme* 'черна боя (прах) за боядисване на коса, клепки'. Може и чрез рус. *сурма́, сурьма́* също (от тур., крим.-татар. *sürme* 'черна боя (прах) за боядисване на коса, клепки', срв. Vasmer, REW 3, 48, 50, Шипова 295). – Заето и в нгр. *σουρμές* 'черна боя за боядисване на коса, клепки', срхр. *сỳрма* също (Škaljić 675, Skok 3, 364), алб. *surmë* 'боядисани с черно клепки' (Meyer, EtWb 397).

сурмàх 'сиромах' (Габрово; Долно Луково, Ивайловградско). – Произв.: *сỳрмашинка* диал. 'сиромахкиня', *сурмашки* 'сиромашки' (Чепеларе), *сурмащинà* 'бедност, беднотия' (Горно Драглище, Долно Драглище, Разложко). – Със затвърдяване на *с* от *сюрмàх* (вж.), получено от *сиромàх* с лабиализация на гласната *и* вероятно под влияние на лабиалната гласна *о* от следващата сричка и последвало изпадане на неудареното *о*.

сурмè 'вид проста дървена брава за врата, която се движи хоризонтално' (Неделино, Маданско; Кремен, Добърско, Разложко), 'дърво, с което се затваря врата от вътрешната страна' (Малорад, Врачанско), 'дърво за затваряне на врата' (Вердикал, Софийско), 'дървен прът за затваряне на врата' (Радомир), 'дебело дърво, което се спуска от стаята в мазето и залоства зимничната врата' (Кюстендилско), 'приспособление за затваряне на врата (от дърво или желязо)' (Долно Ново село, Софийско), 'клин на врата' (Радуил, Ихтиманско), 'част от брава за затваряне на врата' (Витановци, Пернишко), 'желязно езиче, с което се затваря врата отвътре' (Софийско), 'езиче на ключалка на врата' (Долна Митрополия, Плевенско), 'заключалка на врата' (Бърложница, Софийско), 'вид заключалка' (Говедарци, Самоковско), 'ключалка' (Лешко, Благоевградско; Струга, Охрид), 'райбер' (Медковец, Ломско), **сурмèта** мн. ч. 'железни пръчки, предпазители на прозорците' (Долна Кремена, Врачанско), 'чекмедже' (Габровица, Пазарджишко; Самоков), **сурме** 'чекмедже на маса' (Говедарци, Самоковско), **сурьмьè** 'вид проста дървена брава, която се движи хоризонтално' (Осеново, Разложко), **сурмя̀** ж. 'дървено приспособление, което се поставя водоравно за залостване на врата' (Кочан, Гоцеделчевско). – Със затвърдяване на *с*- от *сюрмè* с подобни значения (вж.), от тур. *sürme* '(за)ключалка; желязно мандало; езиче на ключалка; чекмедже на маса'.

сурмèк 'диария' (Самоков), вж. *сюрмèк*.

сурнàк¹ 'пътека в гора за свличане на дървени трупи', вж. *сỳрвам²*.

сурнàк² 'сито с много дребни дупки' (Гоцеделчевско), **сурнак** м. 'ситно решето за отделяне на триците от брашното, по-едро от сито' (Плетена, Гоцеделчевско), **сорнàк** диал. 'сито от косми от конска опашка' (Геров). – От по-ранни **струнàк, *струнак*, варианти на *струня̀к* 'вид сито' = *стрỳняк* 'сито от косми от конска опашка' (вж. под *стрỳна*); с изпадане на *т* от звукосъчет. *стр*, както напр. в диал. *сисръ* (= *сестрà*), и с метатеза. Формата *сорнàк* – със свръхстарателно *о* вм. *у* в неударено положение. Вж. Т. Ат. Тодоров, БЕз 43–44/1, 1993–1994, 47–48.

сурна̀р 'ледена висулка' (Стоилово, Бургарско). – От *сулна̀р* също (вж. *сулина̀р*), с асимилация *л – р > р – р*.

су̀рник 'съдружник в оране на ниви (един от двамата стопани с по един вол или кон, с които се уговарят да изорат заедно нивите си)' (Скребатно, Гоцеделчевско). – Произв. от **съора̀* 'ора заедно с някого', произв. от *ора̀* (вж.), с *у* от *ъу/ъо* (вероятно в по-ранно **съурник* или **съорник*); с наст. *-ник*.

су̀рни съ 'започне да зрее' (Кръвеник, Севлиевско). – Произв. от *сур* 'светлосив; сив' (вж.). Срв. *насуря̀вам* '(за плод) почвам да се избистрям, да узрявам' (вж. под *сур*[1]).

су̀рно нареч. 'стръмно' (Лъджене, Чепино – сега квартали на Велинград). – Произв.: *су̀рнина* 'стръмно място' (Чепино – сега квартал на Велинград), *су̀рнище* 'стръмно място' (Лъджене, Чепино – сега квартали на Велинград). – Възникнало по *су̀рна* 'съборя', 'плъзна', *су̀рна се* 'спущам се с шейна по нанадолнище' (с последното значение – засвидетелствувано в Чепино), *сурна се* 'сривам се, срутвам се' (вж. под *су̀рвам*[2]). Семантично срв. *у̀рва* 'нанадолнище, стръмнина' (във връзка с *у̀рвам* 'събарям, катурям') (със съответствия в другите славянски езици). За семантиката срв. и срхр. диал. *ривине* мн. ч. 'стръмни склонове' (произв. от срхр. *рйти, рй̏јēм* и сродно с бълг. *ри̂я* 'копая, ровя', *ро̀вя, у̀рвам* 'събарям, катурвам', *у̀рва* 'стръмнина'), рум. *surpúş* 'стръмно място, което се срутва (произв. от *surp* 'сривам, срутвам, събарям, подривам, подкопавам').

су̀рньç в съчет. *су̀рньç го* '(за куче) разкъса го, ръфне го със зъби' (Чепинци, Смолянско). – Еднакво по произход със *су̀рне*, 3 л. ед. ч. сег. вр. от *су̀рна* 'съборя; слезна', 'повлека, помъкна, потътря', 'плъзна' (и с други значения; вж. под *су̀рвам*[2]), но с друга семантика. С предст. *с-* от *у̀рне*, 3 л. ед. ч. сег. вр. от у̀рна 'съборя; катурна; сваля; откъсна', от стб. ***ѹрънѫти**, в 3 л ед. ч. ***ѹрънєть**, еднократен глагол към ***ѹрꙑвати** (срв. засвитеделствуваното стб. **ѹрꙑвати сѧ** 'откъсна се) (**в** пред **н** отпада), префигирана форма от ***рꙑвати**, ***рꙑвѫ** (откъдето в новобългарски *ръва̀* 'късам със зъби, ръфам').

суро̀в прил. '(за хранителен продукт) който не е варен, печен или пържен или е недостатъчно сварен, опечен или изпържен; който не е изсъхнал добре, останал е още влажен; който тепърва ще се обработва (необработен, недообработен); груб, жесток, безмилостен; неблагоприятен, труден за живот', **сров** 'суров' (Дервент, Дедеагачко), 'който е в естествено състояние; който не е достатъчно опечен или сварен' (Банат), **су̀рав** нар. '(за хранителен продукт) който не е варен, печен или пържен или е недостатъчно сварен, опечен, изпържен; който не е изсъхнал добре, останал е още влажен', 'суров' (Самоков; Смолско, Пирдопско; Долна Митрополия, Плевенско; Ленково, Никополско), 'суров, непечен, неварен, неизсъхнал' (Ботевград), **су̀рава** '(за година) дъждовна и плодородна' (Пловдивско), **су̀рва** диал. също, **су̀раво** 'сурово' (Искрец, Софийско), **су̀ров** 'който не е още изсъхнал, още е

влажен; който е в естествено състояние, непечен; необработен' (Тръстеник, Плевенско), **сѝров** и **сѝрав** 'който не е още изсъхнал, още е влажен; който е в естествено състояние; необработен' (Долна и Горна Василица, Ихтиманско), **суров** 'болен' (Долновардарско), **сѝрув** 'неизпечен; (за човек) който е с неразвити мускули', ж. р. **сѝрвъ**, ср. р. **сѝрву** (Кръвеник, Севлиевско), **сѝрѣв** диал. 'който не е изсъхнал, който още има влага; който не е варен, печен; (за човек) груб, недодялан' (Геров), **сурви** '(за цървули) направени от нещавена кожа' (Панагюрско); стб. **соурѡвъ** (Супр.). – Произв.: *суровàна* 'вид гъба за ядене (жълта отдолу, отгоре червена)' (Бериево, Севлиевско), *суровинà* 'качество на суров, суровост; суров, необработен материал за индустриално производство', обикн. в мн. ч. *суровинѝ; суравинà* и *сурѣвинà* диал. 'суровост' (Геров), *суровѝнен* прил., *сѝровица* 'неизсъхнало и нецепено младо дърво, отсечено за горене или други цели; стъбло на такова дърво; дебела (сурова) тояга, сопа', 'най-голямото дърво, върху което са наредени другите дърва в огнище и което поддържа огъня' (Баничан, Гоцеделчевско), *сѝровицъ* 'неокастрено сурово дърво' (Тръстеник, Плевенско), *суровѝца* 'дълъг дебел прът, върлина' (Корово, Велинградско), 'стъбло на току-що отсечено младо дърво; (прен.) невъзпитан човек' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'дебела тояга' (Ботевградско), 'неокастрено сурово дърво' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *суровѝца* и *сѝрѣвица, сурѣвѝца* диал. 'младо отсечено дърво за горене или друга цел, още нецепено и неизсъхнало; прът, тояга, върлина, сопа; (прен.) висок, сух и глупав човек' (Геров), *суровица* в съчет. *бяла суровица* диал. 'бял дъб, Quercus pedunculata', *сурувѝца* 'младо и високо дъбово дърво' (Смолско, Пирдопско), *сурувѝцъ* 'сурова жилава пръчка' (Кръвеник, Севлиевско), *сурвѝца* 'дълъг дебел прът, върлина' (Корово, Велинградско), 'стъбло на току-що отсечено младо дърво; (прен.) невъзпитан човек' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'суровица' (Костурско), 'отрязано дърво, готово за горене' (Петрово, Санданско), 'отсечено късо дърво (дълго около един метър)' (Чепеларе; Ахряне, Смолянско; Туховища, Гоцеделчевско), 'най-голямото дърво в огнище, което поддържа огъня' (Ляски, Гоцеделчевско), 'сурово дърво, което не дава пламък, а само пуши' (Селча, Осиково, Девинско), 'най-голямото дърво, върху което са нередени другите дървета в огнище' (Черничево, Крумовградско), 'дъб' (Кривня, Разградско), 'вид дъб' (Попина, Силистренско), в съчетания *бя̀ла сурвѝца* 'дърво бял дъб' (Дряновец, Разградско), *чѐрна сурвѝца* 'дърво чер дъб' (Дряновец, Разградско), *сурвѝцъ* 'дълга неогладена тояга' (Казанлък,), *сурвѝци* мн. ч. 'кокили (високи дървени патерици, с които ходят деца)' (Горно Райково, Долно Райково, Смолянско), *сурвица* 'младо дъбово дърво' (Долна Баня, Ихтиманско), *сѝрѣвичка* същ. умал. диал. (Геров), *сурѣвѝчка* също (Геров), *сѝрѣвичък* прил. умал. диал. (Геров), *сурòвост* 'качество и състояние на суров човек', *сѝравщина* диал. 'недружелюбност, враждебност' (РРОДД; Вазов), *сѝрѣвък* прил. умал. диал. (Геров); *òсурава* 'оставя нещо недоизпечено или недосварено' (Ботевград), *òсурава, осурàвям* 'недоварявам, недоизпичам,

оставям сурово (ядене, което се вари или пече)' (Смолско, Пирдопско). – Рус. *суро́вый* '(за живот) суров, неблагоприятен; (за човек) мрачен, строг; (за човек) жесток, безмилостен; (за материал) необработен, груб', укр. *суро́вий* 'груб, необработен', белорус. *суро́вы* също, струс. *сѹровъ* 'суров, необработен; див', чеш. *surový* 'суров, необработен; груб, жесток', словаш. *surový* '(за хранителен продукт) суров, необработен (неварен, непържен, непечен); (за материал) необработен', пол. *surowy* '(за хранителен продукт) суров, необработен; (за човек) строг, груб, жесток', горлуж. *surowy* 'суров, строг; (за материал) необработен', доллуж. *surowy* '(за плат) неизбелен', източнодоллуж. *surowy* '(за хранителен продукт) неварен, непържен, непечен; влажен, неизсъхнал'. – Праслав. **surovъ*. Срв. с друга степен на коренната гласна праслав. **syrъ* (вж. под *сѝров* 'влажен'). – За знач. 'груб, жесток, безмилостен' срв. лат. *crudus* 'кървав', 'суров, несварен; груб, необработен' и 'безмилостен, жесток' и лат. *crudelis* 'безжалостен, безмилостен, жесток', произв. от *crudus*. – Бълг. диал. *сỳрав* е от *сỳров* с *а* вм. *о* в неударено положение, срв. диал. ЛИ *Тòдар* вм. *Тòдор*, най-вероятно и под влияние на прилагателни за цветове, като *бòзав* (вж.), *мòрав* (вж.), и изобщо на прилагателните на *-ав*; според R. Bernard, Изсл. Стойков 1974, 576, произв. от *сур* 'светлосив; сив и т.н.' (вж. *сур¹*), с наст. *-ав* (Bernard пише за смесване на *сурòв* и *сỳрав* в някои български диалекти). – Сродно със стисл. *saurr* 'влажна земя', нем. *sauer* 'кисел; (прен. за човек) недоволен, намръщен, кисел; (прен.) тежък, труден, нелесен; (за вятър) неблагоприятен', *Säure* 'киселина; кисел вкус', англ. *sour* 'кисел; вкиснал; подквасен; (прен.) раздразнителен, кисел'. – Ие. **sou-ro-*. – Вж. Trautmann 294, Brückner, SEJP 526, Ст. Младенов, ЕтР 618, Vasmer, REW 3, 49, Pokorny 1039, Skok 3, 242, под *sȉr*, Schuster-Šewc 18, 1379–1380. – От някои се сближава с праслав. **sěverъ* (вж. под *сèвер*), лит. *šiaurùs* 'суров (преди всичко за вятър)', лат. *caurus* 'североизточен вятър', срв. К. Буга, РФВ 67, 545, след него Machek 593. Други приемат тюркски произход, срв. Шипова 294, която смята рус. *суро́вый* '(за тъкан, прежда) небелен, необработен' за тюркска заемка и сравнява с даденото у Radloff 4/1, 764, тюркско *сур* 'сивосин', с кирг. *сур* '(за цвят на косъм на кон) син; сив', татар. *соры* 'сив', казах. *сур* 'сив; блед; безцветен', *сур кенеп* 'небелено платно'. – Срв. *сѝров*.

суроваскàр 'сурвакар' (Ръждавица, Кюстендилско; Босилиградско), **суроваскарьè** мн. ч. 'момци сурвакари, които сурвакат срещу Нова година' (Шишковци, Кюстендилско), **сурувàскаре** мн. ч. 'сурвакари' (Благоевград). – Производни от **суровàскам*, **сурувàскам*, варианти на *сурвàскъм* 'сурвакам' (вж.) и/или от *суровàска* (вж. под *суровàскъ*), *суруваска* 'сурвакница' (последното – засвидетелствувано в Благоевград). За *-ар* към глаголна основа вж. под *сурвакàр*.

суровàтка 'течност, която се отделя от подсирено мляко; (спец.) серум', **сурувàтка** диал. 'суроватка' диал. (Геров), **суравàтка** 'суроватка' (Годечко), **суръвàтка** диал. 'суроватка' (Геров), **сурвàтка** диал., разг. 'суроватка', 'бито

подсирено мляко, за да се получи масло' (Лилково, Пловдивско), **сѝратка** 'суроватка' (Дебърско), вж. *сироватка*.

сѝровен 'червен' (Пещера, Радомирско). – От по-ранно **сѝрусн*, образувано от *су-* (вж.) и *рѝсн* 'жълточервен' (вж.) със свръхстарателно *-овен* вм. *-усн*. Вж. М. Рачева, БЕз 45/4, 1995, 325–326.

суровескат 'сурвакат' (Долновардарско) само в МПр 8/1 1933, 139. – Вероятно думата е с пропарокситонно ударение (*суровескат*) и в такъв случай тя е вариант на *суровѝскат*, 3 л. мн. ч. от *суровѝскам* 'сурвакам' (вж. под *сурвѝсвам*); със свръхстарателно *е* вм. *и* в неударено положение.

суровискàр 'сурвакар' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **сурувискàр** 'сурвакар; (прен.) дангалак' (Самоков; Радуил, Ихтиманско). – Произв.: *суровискàрка* 'сурвакарка' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Производни от *суровѝскам, сурувѝскам* 'сурвакам' (вж. под *сурвѝсвам*) и/или от *суровѝска, сурувѝска* 'сурвакница' (вж. под *сурвѝска*). За *-ар* към глаголна или именна основа вж. под *сурвакàр*.

суровичница 'сурвакница' (Кладница, Софийско). – Във връзка със *Сурвѝчки* 'Нова година' (вж.), *суровѝчка* 'сурвакане на Нова година', *сурувѝчка* 'сурвакница' (вж. под *Сурвѝчки*). Произв. от **суровица* 'сурвакане', **Суровица* 'Нова година'', умалителни съответно от *сѝрова* 'сурвакане на Нова година', *Сѝрова* 'Нова година' (вж. под *сѝрва*). За образуването срв. *ѝличница*, произв. от *ѝлица*.

суровѝшкам 'сурвакам' (Софийско; Ярджиловци, Пернишко). – Вариант на *суровѝскам* 'сурвакам' (вж., с *-ш-* вероятно под влияние на диалектни глаголни форми на *-иш-* вм. на *-ис-*, като *изтрѝшам* (засвидетелствувано напр. в Софийско) = диал. *изтрѝсам* 'изтърсвам'.

суровишкарè мн. ч. 'сурвакари' (Ярджиловци, Пернишко), **сурувишкарь** 'вид печен кравай от тесто, който изобразява кукла и с който даряват сурвакарите' (Хърсово, Шуменско), **суровѝшняк** м. 'сурвакница' (Софийско; Бегуновци, Ярджиловци, Пернишко; Бояна, Горна Баня, Княжево, Симеоново, Филиповци, Чепинци, Гурмазово, Дружево, Софийско), **суровищняк** 'сурвакница' (Ярджиловци, Пернишко), диал. 'лескова пръчка, дълга до 1 м, дебела до 3 см, в долния край с изображение на змия, създадено чрез изрязване и обелване на спираловидна ивица от кората на пръчката'. – Възникнали по *суровѝшкам* 'сурвакам' (вж.).

сурогризка 'гъба Lactarius subdulcis' (Габрово), **сурогрѝшка** 'вид гъба' (Брусен, Тетевенско), **сурогрѝшки** мн. ч. 'дребни малко продълговати круши (употребявани за ракия)' (Митровци, Монтанско). – Вариант на *сирогрѝзка* 'гъба Lactarius velenius (вид млечница)' (вж.), със *сур-* (от *суров*, вж.) вм. *сир-* (от *сѝров*, вж.).

суроджия м. 'овчар, който има стадо' (Марикостиново, Петричко). – От по-ранно **сюрюджия*, от тур. *sürücü* 'мъж, който подкарва стадо', произв. от *sürü* 'стадо', със затвърдяване на *с* и *р* и свръхстарателно *о* вм. *у* в неударено положение.

суродỳпчина 'място с много дупки' (Ново село, Видинско). – Възникнало вероятно по съчет. *сỳри дỳпки* 'сиви дупки' (от *сỳри*, мн. ч. от *сур¹* 'светлосив; сив', вж., и *дỳпки*, мн. ч. от *дỳпка*, вж.).

сурòка 'пърхут, Lichen' (Радомирско). – От вариант с ударение на първата сричка на *стрòка* 'пърхот; лишей' (вж. Геров 5, 270), сродно с рус. *строкá* 'ред (ръкописен или печатан)'; с изпадане на *т* и с епентетично *у* между *с* и *р* в сричката *сро-*. За етимологията на рус. *строкá* вж. Vasmer, REW 3, 29.

Сурòка 'Нова година, Васильовден' (Кривня, Разградско). – Девербатив от сурòкам 'сурвакам' (вж). Срв. *Сỳрвака* (вж. под *сỳрвак*).

сурòкам 'сурвакам' (Разградско). – Произв.: *сурòкане* 'сурвакане' (Бабук, Силистренско), *сурòканка* 'сурвакница' (Разградско), *сурòканки* мн. ч 'сурвакари' (Кривня, Разградско), *сурòкница* 'сурвакница' (Бабук, Силистренско). – От вариант с ударение върху средисловната сричка на **сỳрвокъм* (вж. под *сỳркоъм*), получен от *сỳрвакам* с лабиализация на *а* в *о* след лабиалната съгласна *в*; с изпадане на *в*.

сỳросам таен зидарски език 'открадна' (ЮЗ). – От *сỳвросам* също (вж.), с изпадане на *в*, както може би в диал. *сурѣ* 'ниска масичка' (вж.) от **суврѣ*, вариант на *суврà* (вж.); или от аор. основа *σουρωσ-* на нгр. гл. *σουρώνω* 'правя гънки; набръчквам; смачквам, измачквам' със семантичен развой 'правя гънки; набръчквам; смачквам, измачквам' > 'крада' (както при *σουφρώνω*, вж. под *сỳвросам*), вж. Т. At. Todorov, Балк. езикозн. 42/2, 2001, 135.

сурòса се гл. 3 л. ед. ч. 'измъчи се' (обл. Мариово). – Вероятно от *σουρωσ-*, аор. основа на нгр. *σουρώνω* 'правя гънки, набръчквам; смачквам', прен. 'линея, съхна, вехна'. Семантично срв. бълг. *мàчкам* '(прен.) угнетявам, потискам, тормозя (гнетя, мъча, измъчвам) някого', *смàчкан* '(прен. разг.) с измъчен вид', фр. *chifonner* 'съдирам' и 'мачкам', '(прен.) огорчавам, безпокоя (някого)'.

сурсàм 'ангария (безплатна принудителна работа)' в нар. пес.: *Сурсамджѝи съ ми дошлѝ/сурсàм селòто да кàрат.* и в края на същата песен: *Помолѝ, лѝбе, бащà си, / мен сурсàм да ме не пѝше/че съм еднѝчък на мàйка.* (Бутан, Оряховско) само в НПТВ 775. – Произв.: *сурсамджѝи* мн. ч. 'набирачи на хора за ангария' в нар. пес.: *Сурсамджѝи съ ми дошлѝ/ сурсàм селòто да кàрат.* (Бутан, Оряховско). – Чрез тур. остар. *sursat* 'принудителен труд; принудителна доставка на продоволствие' от перс. *sursāt* 'фураж, продоволствие за войска; реквизиция'. Замяната на *-т* с *-м* може да е станала в резултат на редица фонетични промени в позиция пред дума с начално *д-*

(срв. в песента:... *мен сурса̀м да ме не пи̇̀ше*...): *-т–д-* > *-д–д-* (озвучаване на беззвучна пред звучна съгласна) > *-н–д-* (дисимилация) > *-м–д-* (допълнителна дисимилация: съгласната в първата дума – **сурса̀н* – губи денталността си). Думата с осъществена в определена позиция замяна на *-т* с *-м* е започнала да се употребява и в други позиции (не пред *д-*), срв. в песента:...*сурса̀м село̀то да ка̀рат.* (което може отначало да е звучало така:... *сурса̀м да ка̀рат село̀то*.).

сурсу̀нь и **сумсу̀нь, сунсу̀нь, сымсу̀нь** м. 'порода едро куче; дебело животно; (укор.) едър и дебел човек' (Банат), **сурсума̀нин** 'едър на ръст младеж, но глуповат, мързелив' (Странджа). – От тур. остар. *samsun*, *sansun* 'порода едро куче, използвано за война' диал. *somsom* 'старо овчарско куче' (SDD 3, 1242). Формите *сумсу̀нь, сунсу̀нь* – с асимилация *а–у* > *у–у; сымсу̀нь* – от не по-рано **съмсу̀нь* (с ъ от *а* в неударено положение); *сурсума̀нин* – разширено с наст. *-ан*, както в *българа̀н* (вж. *българин*), *широка̀н* (вж. *широ̀к*) и със сингулативна наст. *-ин*. Срв. от тур. *samsun* срхр. *самсо̂в* 'овчарско куче' у S k o k 3, 199. Срв. M. R a č e v a, Балк. езикозн. 45/2, 1999–2000, 151–158, Т. Ат. Т о д о р о в, БЕз 51/1, 2004, 90. – Срв. *самсо̀нин*.

су̀рта 'вид мъжка дреха' (Ново село, Слана бара, Видинско), 'вид горна дреха' (Симеоново, Видинско), **су̀рти** ср. 'сако' (Върба, Видинско). – От рум. *scúrtă* 'дебела подплатена дреха до над коленете'; с метатеза *ск* > *кс* и с фонетично опростяване *кс* > *с*. Вж. Т. Ат. Т о д о р о в, Slavia 79/1, 2010, 121–122.

сурту̀к разг. 'скитник, непрокопсаник', 'празноскитащ, безделник' (Царибродско), 'непрокопсаник' (Самоков), 'негодник' (Витановци, Пернишко), '(пренебр.) момчурляк; лош човек' (Кюстендилско), 'невъзприемчив и неспособен за нищо младеж' (Софийско), 'неспособен, невъзприемчив човек' (Доброславци, Софийско), **су̀ртук** 'скитник, непрокопсаник' (Костурско), **суртук** 'строг, намръщен човек' (Благоевградско), 'омразник, негодник' (Банско). – От *сюртю̀к* с подобни значения (вж. *сюртю̀к*[1]) със затвърдяване на *с* и *т*.

сурувѐндъ 'едра мръсна мързелива и тромава жена' (Кулско, Видинско, Белоградчишко). – Вероятно възникнало по *сурова̀на* 'мързелива, флегматична жена' (вж. под *сурва̀на*) и по негов вариант с *-у-* на мястото на *-о-*.

суру̀ен 'сив, бозав' в нар. пес.: *Суру̀йно я̀гне пѐчено*... (Габрово, Ксантийско; БДиал 2, 245). – Възстановена форма за м.р. ед. ч. от *суру̀йну*, вариант на *су̀руну*, форма за ср.р. ед.ч. с диалектен определителен член *-ну* (= *-но*) (= книж. *су̀рото*) на прил. *сур* 'светлосив' (вж.) в текст на нар. пес. от Средните Родопи: *Чѐ ги ѐ Малю пусъбрал/ на ѐдно да вечеруват/ суруну ѐгнѐ печену/ ройнуну вину чѐрвену*...(СбНУ 38/1934, 31), с *-й-* под влияние на *-й-* в *ройнуну* в текста на песента. Вж. подробно у М. Р а ч е в а, БЕз 45/4, 1995, 325–326.

су̀руквам диал. 'сурвакам' (Геров), **суру̀квам** диал. също (РРОДД 485). – Произв.: *суруква̀р* диал. 'сурвакар' (Геров), *суруква̀рка* диал. 'сурвакарка' (Геров). – С метатеза от вариант **су̀рвукам* на *су̀рвакам* (= *сурва̀кам*, вж.); *суру̀квам* – с премет на ударението.

сурума̀ 'беден, сиромах', 'горкият' (Загоричани, Костурско). – От *сирома̀* също (употребявано напр. в Кондорби, Костурско), с редукция *о* > *у*, лабиализация на гласната *и* вероятно под влияние на *о* или *у* от следващата сричка и затвърдяване на *с*.

суруна̀ нареч. 'напразно' (Твърдица, Сливенско). – От тур. *zoruna* 'с голям труд, с големи усилия', произв. от *zor* 'трудност, мъчнотия, затруднение; сила', със замяна на *з*- със *с*- и семантичен развой 'с голям труд, с големи усилия' > 'с незначителна полза, с незначителен резултат '> 'без полза, без резултат (т.е. напразно)'.

сурунтилък 'тълпа, навалица' (Софийско). – Образувано с наст. -*лък* (от тур. -*lık*) по тур. *sürünti* (отдето е и *сурунтѝя*, вж.), произв. от *sürünmek* със знач. 'скитам се, живея без дом и подслон'; с първично знач. 'празноскитащи, скитници'.

сурунтѝя събир. 'пухкави отпадъци от вълна' (Ботевград), **сурунтия** 'животински косми, които се смесват с вар при облепване на таван' (Тетевен). – Произв.: *сурунтия̀ш* събир. 'дрипави нечистоплътни, мързеливи хора' (Типчевица, Врачанско). – От тур. *sürünti*, произв. от *sürünmek* 'търкам се, трия се; мажа се, намазвам се; влача се'. – Заето и срхр. *сурӱнтија* 'нещо старо, похабено' (Škaljić 576).

сурӱтка диал. 'суроватка' (Геров), **су̀рутка** също (ЮЗ), вж. *сурова̀тка*.

сурутлѝйче диал. в нар. пес.: *Мо̀ре, дѐка слънцето захо̀жда, / та̀мо си ми ро̀бе продава̀ли. / Прода̀ва ги сѝлен бѐг войво̀да, / купу̀ва ги турчѐ сурутлѝйче.* – Вероятно от тур. *suratlı* 'недоволен, сърдит', откъдето е и *суратлѝҫ* 'строг, намръщен' (вж. под *сура̀т*); с асимилация *у* – *а* > *у* – *у* в неударено положение, с българска умалителна наст. -*че*.

суруфка̀р 'сурвакар', мн. ч. **суруфка̀ри** (Съединение, Неделино, Маданско; Михалци, Карловско). – Произв.: *суруфка̀рка* 'сурвакница' (Михалци, Карловско). – От *сурувака̂р* 'сурвакар' (вж. под *сурвака̂р*) с изпадане на неударенoто средисловно *а* и с обеззвучаване на *в*, попаднало пред беззвучната съгласна *к*.

су̀рча 'мъжко куче' (Мошино, Пернишко). – Еднакво със *сурча* 'вълк' от тайния зидарски говор в Криповапаланско (вж. под *сур*[1]).

суръ[1] ж. 'купчина още неотвяно жито на харман' в изреч. *Вѐем сурѐта, чи ще залетѝ.* (Лещен, Гоцеделчевско). – Възникнало по *сурѐ*, членувана форма (от м. р.) от *сур*[2] 'овършано, но още неотвяно, а натрупано на гумното зърно' или (с редукция *о* > *у*) от *сор*[1] 'купчина жито на харман заедно с плявата' (вж.), схваната като форма от ж. р. – Срв. *сур*[2], *сор*[1].

суръ[2] ж. 'ниска масичка' (Провадийско). – От **сувръ* = *суфръ* = *софра̀* (вж.); с изпадане на *в*; или от диал. *сухръ* 'софра' (вж.), от тур. *sofra*, с изпадане на -*х*-.

сурѐ[3] 'дървен печат за просфори' (Енина, Казанлъшко). – Вероятно еднакво по произход със *сурѐ*[2] (вж.), срв. знач. 'дъска за месене'.

суръжица нар. 'смес от пшеница и ръж', **съражица** също (Чепеларе), **суражьица** 'брашно от смес от пшеница и ръж' (Кремене, Смолянско), **сурỳжица** 'дъжд, примесен с дребни зрънца лед' (Кюстендилско), 'ръж, смесена с пшеница' (Благоевград), диал. 'смес от ръж и пшеница' (Геров), **сỳрожица** 'смес от ръж, царевица, пшеница и др.' (Гайтаниново, Гоцеделчевско), **суръжка** 'пшеница, примесена с ръж' (Кръвеник, Севлиевско; Енина, Казанлъшко), **сурỳжка** 'смес от пшеница и ръж, приготвена за посев' (Кюстендилско), 'жито; вледенен сняг' (Шишковци, Кюстендилско). – Срхр. *сỳржица, сỳражица*, словен. *soržica*, чеш. *souržice*, словаш. *suržica*, пол. *sążyca* 'смес от ръж и пшеница'. – Праслав. **sąrъžica*, образувано от предст. **sq-* (вж. *су-*) и **rъžь* (вж. *ръж*), с. наст. *-ica*. – В българските форми *су-* може да наследява стб. **соу-** (както напр. в стб. **соугоубъ** 'двоен', за етимологията на което вж. Vasmer, REW 3, 48, под *сугýбый*), вариант на стб. **сѫ-**, възникнал вероятно под влияние на редувания **ѫ** ↔ **оу**, както в стб. **сѫгоубъ** ↔ **соугоубъ**, **нѫжда** 'нужда' ↔ **ноужда** също – Срв. Vasmer, REW 3, 48 под *сýржанка*, Machek 513, под *rež*, Skok 3, 116, под *raž*, Borуś, Prefiksacja 122. Формите *сурỳжица, сурỳжка* – от *сỳражица, *сỳръжица, *сỳръжка, *сỳражка* с асимилация *у – ъ (а) > у – у* и премет на ударението върху нееетимологично *у* във втората сричка; или вм. *сурѐжица*, *сурѐжка* с *у* вм. ъ в Кюстендилско и Благоевградско по думи в говора там, в които на общобълг. ъ (от стб. **ѫ**) отговаря *у*, както напр. в *туп* 'тъп' (от стб. **тѫпъ**) в кюстендилския говор (рефлекс *у* на общобълг. ъ се простира и върху случаите, когато общобълг. ъ продължава стб. **ъ**).

сỳръквам диал. 'сурвакам; бия, удрям с пръчка' (Геров). – Произв.: *насỳръквам* диал. 'сурвакам много, сурвакам мнозина' (Геров). – От **сỳрвъквам*, вариант на *сурвàквъм* (вж. под *сурвàкам*), с изпадане на първото *-в-*.

сурквàр диал. 'сурвакар' (Геров). – Произв.: *сурквàрка* 'сурвакварка' (Геров). – По *сỳръквам* 'сурвакам' (вж.) или по **сỳръква*, получено с метатеза от *сỳрвъка = сỳрвака* 'сурвакница' (вж.).

сурѐт м. 'местност под най-високата част на хълм' (Троянско). – От предст. *су-*, както напр. в *сурѐжица* (вж.), *сỳмрак* (вж.), и *рът* 'продълговат рид; бърдо, хълм'.

сỳря ж. диал. 'стадо' (Геров 5, 286, под *сурѝя*, 313, под *сюрѝя*). – От вариант на *сурѝя* (вж.) с ударение върху началната сричка, с промяна *ия > я* в неударено положение.

сурясвам 'събарям, повалям с шум' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – От аор. основа *σωριας-* на нгр. гл. *σωριάζω* 'струпвам' и '(прен.) събарям с шум, срополясвам, сгромолясвам'. С оглед на липсата на редукция в ихтиманския говор трябва да се приеме, че или думата е приета от говор с такава редукция, или е заемка от северногръцки говори с такава редукция. Срв.

сорѝсува се 'срутва се, събаря се' в самоковския градски говор (от аор. основа на нгр. гл. *σωριάζωμαι* 'строполясвам се, сгромолясвам се', вж. Д з и д з и л и с , Фонетични проблеми 102).

сус междум. 'млък; млъкнете' (Странджа; Маломир, Ямболско; Хасково; Самоков; Страхилово, Свищовско). – От тур. *sus*, запов. накл. от *susmak* 'млъквам, мълча'. – Заето и в нгр. *σούς* 'млък; млъкнете'.

сусаз диал. 'раст. водолюба, Butomus umbellatum'. – От тур. *susazı*, букв. 'водна тръстика'.

сусàк[1] 'вид сочни дюли' (Балчик). – От тур. *susak* 'кратуна за вода', отдето е и *сусак* 'кратуна' (вж.) (поради прилика с кратунки). Би могло да бъде и от тур. *susak* със знач. 'жаден'.

сусàк[2] 'кратуна, Lagenaria vulgaris (Cucurbita lagenaria)' (Шуменско; Омуртаг). – Произв.: *сусàчкъ* 'кратунка за вода' (Каменово, Кубратско). – От тур. *susak* 'кратуна за вода'; произв. *сусàчкъ* – с *-ачкъ* (= *-ачка*) под влияние на умалителни на *-ачка*, диал. *-ачкъ* от домашен произход. – Заето и в алб. *susák* 'кратуна за вода', срхр. *сỳсāк* 'меден черпак с дълга дръжка за черпене на вода от дълбок съд; вид тиква с форма на такъв черпак' (S k o k 3, 365, Š k a l j i ć 576).

сусàм 'тревисто маслодайно растение с дребни зрънца, Sesamum indicum', в съчет. *чер сусàм* 'раст. Nigella sativa'. – Произв.: *сусàмец* умал., *сусамùка* 'раст. Impatiens balsamina' (Плевня, Драмско), *сусамùна* 'стъбло на сусам без семе' (Нова Надежда, Хасковско), *сусàмка* 'сладкарско изделие, приготвено от сусамово семе', *сусàмче* (умал. от *сусàмка*), *сусамници* диал. 'стрели, които момци хвърлят на Сирни заговезни в дворовете на момите (с четири перки на единия край, хвърляни за плодородие на сусама)', *сусàмов*. – Заето по два пътя: чрез тур. *susam* също, от нгр. *σουσάμι, σησάμι*; пряко от нгр. *σουσάμι*. Нгр. *σουσάμι* може да е възникнало на гръцка почва от *σησάμι* или да е било презаето от тур. *susam*. Вж. А. Н и ч е в , ЕзЛит 42/4, 1987, 68. Според П. С к о р ч е в , БЕз 6/2, 1956, 164, от тур. *susam*. – Заето и в срхр. *сỳсам* също (Š k a l j i ć 576), рум. *susám, susán* също (DLR 10/5, 1994, 2108), арум. *susáme* също (P a p a h a g i 1974[2], 1139), алб. *susam* също.

сусè нареч. 'съвсем' (Кукуш), 'общо взето, всичко заедно' (Чепино, квартал на Велинград), вж. *съвсèм*.

сỳсерка 'раст. Marrubium peregrinum' (Велес; Щипско; Кочанско; Кумановско), **сусерка** също (Лиляче, Кюстендилско). – Вариант на *съсерка* (вж.), с диал *су-* вм. *съ-*.

сỳска диал. 'болест туберкулоза, Phthisis' (Геров). – Вариант на *съска* също (вж. под *съскà*). Според Ст. М л а д е н о в , ЕтР 618, с корен в прил. *сух* (вж.), гл. *сушà* (вж.), семантично като рус. *сухóтка* 'туберкулоза' (произв. от *сýхий*, вж. под *сух*).

суслатърдѝсвам 'заставям някого да замлъкне' (Шумен). – От *susturuldu*, аор. основа на тур. гл. *susturulmak* 'принуден съм да замлъкна', получен с *-ul-* от гл. *susturmak* 'заставям да замлъкне', получен от своя страна с *-tur-* от *susmak* 'млъквам, замлъквам'; с *-исвам* от гръцка аор. основа (така е получена форма **сустурулдѝсвам*), с метатеза (така е получена форма **суслутурдѝсвам*) и с дисимилация *у–у–у* > *у–а–ъ*.

сусмà 'везба по ръкав на женска риза, спусната надолу' (Татарето, Свищовско; Разградско, Никополско, в съртските села в Провадийско), **сусмѝ** мн. ч. 'везани мотиви по ръкави на женска риза' (Разградско). – Произв.: *су̀смен* в съчет. *су̀смен бод* 'вид бод при везане на капански шевици' (Разградско), *сусмèният* в съчет. *сусмèният бод* 'вид бод на везмо' (селата по долината на Русенски Лом), *сусмя̀ну* 'шито с дълги бодове' (Слатина, Ловешко). – От турски, срв. тур. диал. *susma* 'тъкан пояс; тясна ивица тъкан плат като украшение в горния край на чадъра; лента, сложена като украшение на кърпа за глава; изтъкано от коприна във форма на триъгълник или четириъгълник'. – Срв. *сисме*. – Заето и в алб. *súsme* 'вид везмо'.

су̀спа 'снежна преспа' (Кърналово, Петричко). – Вариант на *сòспа* 'снежна преспа' (вж.), с диал. *у* от *о* (под ударение), както в диал. *нус* 'нос', *нỳсер* (вж.). Или от стб. ***соусъпа**, успоредна форма на ***сосъпа**, ***сѫсъпа** (отдето е *сòспа*, вж.), ***прѣсъпа** (отдето са *прèспа, прякспа*, вж.), със *су-*, както в *сурѐжица* (вж.), срв. рус. *сỳспица* 'плява; това, което оставя след отвяване на жито', умал. от **сỳспа* (от струс. ***сѹсъпа** = стб. ***соусъпа**, срв. Vasmer, REW 3, 51).

су̀ста 'пружина' (Костурско), 'секретно копче' (Златоград; Малко Търново; Визица, Малкотърновско; Загоричани, Костурско), 'вид копче' (Неготин), 'вид игра' (Маломир, Ямболско), **су̀стьê** ср. 'секретно копче' (Туховища, Гоцеделчевско), **сю̀ста** 'секретно копче' (Могилица, Смолянско). – Чрез нгр. *σούστα* 'пружина; копче', тур. *süsta* 'пружина' от итал. *susta*; *сỳстьê* – с *-ьê* и от ср. р. вероятно по вариант на *кòпче* (вж.); *сю̀ста* – с вторична мекост на *с-*. – Заето и в алб. *sústë* 'пружина; копче на електрически звънец', арум. *sústă* 'капак; пружина на легло' (Papahagi 1974[2], 1140).

су̀суан 'сорт воднист лук' (Силистренско). – От тур. *susoğan*, букв. 'воден лук'.

су̀сул 'плъх' (Провадийско), 'лалугер' (Овчарово, Шуменско), **сусул** 'плъх' (Марково, Варненско). – Сродно с рус. *сỳслик* 'лалугер', струс. **сѹсоль** също, пол. *susel* 'сысел', с друга степен на коренната гласна бълг. *сѐсел* (вж.), чеш. *sysel* 'сысел; лалугер', словаш. *sysel'* 'сысел; лалугер'. Заедно със *сѐсел* от звукоподражателен произход. Вж. за други мнения под *сѐсел*. – Възможно е *сỳсул* да е от по-ранно **сỳсъл* с точни съответствия струс. **сѹсолъ**, пол. *susel* (от праслав. **susъlъ*).

су̀сур 'бивол' (Марково, Провадийско). – От тур. *susığırı* 'животно бивол, 'Bubalus bubalis', букв. 'водно говедо' (лете биволът може по цял ден да

лежи във вода), по произход лексикализирано изафетно съчетание *su sığırı* (от *su* 'вода и *sığır* 'говедо'); с отпадане на -ъ, схванато вероятно като кратък определителен член за м. р., и с асимилация *у – ъ > у – у*.

сусуру̀шка 'стръмно място' (Кръстополе, Ксантийско, и другаде). – Произв. от вариант със *су-* на **съсу̀рвам* 'плъзгам, свличам', **съсу̀рвам се* 'плъзгам се, свличам се' (срв. под *су̀рвам*[2] форми *сасу̀ркам* 'свличам, плъзгам', *сасу̀ркам са* 'придвижвам се надолу чрез плъзгане, чрез пързаляне'). За семантиката срв. *су̀рно* 'стръмно' (с производни *су̀рнина* 'стръмнина', *су̀рнище* 'стръмно място'), възникнало по *су̀рна* 'съборя, плъзна', *су̀рна се* 'спущам се със шейна по нанадолнище'; *у̀рва* 'нанадолнище, стръмнина' (във връзка с *у̀рвам* 'събарям, катурям').

сут междум. 'млък; млъкнете' (Костурско). – От нгр. *σούτ* също (звукоподраж., срв. бълг. *с-с-с-т, ш-ш-ш-т).*

су̀та числит. рядко 'сто' (Локорско, Софийско). – От арум. *sútă* 'сто' (от стб. **сѫто**, вж. Papahagi 1974[2], 1140).

сута̀ж и **суета̀ж** шивашки говор 'зашит гайтан върху дреха за украшение във вид на някакви фигурки'. – От фр. *soutache* 'гайтан, ширит върху дреха', вж. Н. Намеранов, БДиал I, 234. За *-ж* вм. *-ш* срв. диал. *фара̀жа* вм. *фара̀ша*, членувано от *фара̀ш*, от тур. *faraş*.

сутажѐр шивашки говор 'приспособление, което се монтира на шевната машина за зашиване на ширити върху плат'. – Вероятно възникнало по фр. *soutacher* 'украсявам с гайтан, с ширит', в транскрипция с кирилски букви *суташѐ*, разчетено некоректно като **суташѐр*, от примерно съчет. *dispositif à soutacher* 'приспособление за украсяване с гайтан, с ширит'; с *-ж-* под влияние на *сута̀ж* 'зашит гайтан върху дреха' (вж.) от същия говор. За *-ер* в **суташер* срв. в същия говор (в БДиал I, 232) *лежѐр* 'лек набор на дреха; място, където се събират малки гънчици' от фр. *léger* 'лек', коректно изговаряно *леже* и некоректно *лежер*. Срв. Н. Намеранов, БДиал I, 221, който отбелязва: „от фр. *soutache* 'ширит, гайтан'".

су̀тара 'лоша съдба' (Странджа). – Вероятно от нгр. *σκοτούρα* 'грижа, залисия; виене на свят, прилошаване', с преместване на ударението върху неетимологичното началословно *у*, с редукция *о – у* на гръцка или българска диалектна почва, с промяна *у – у – а > у – а – а* и изпадане на *к*. Може да бъде и от нгр. диал. **σχουτούρα*, вариант на *σκουτούρα*, възникнал по гръцки думи с колебание *σχ ↔ σκ*, като *μόσχος ↔ μόσκος* 'теле', *σχολειό ↔ σκολειό* 'училище'; със заглъхване на *х*. Вж. Т. Ат. Тодоров, Slavia 79/1, 2010, 121–122.

сутля̀ш и **сутлия̀ш** 'сварено мляко с ориз', **сутля̀ш** и **шутля̀ш** също (Хасково), **сутля̀ч** (Костурско), **сутляч** (Малкотърновско), **сутла̀ш** (Енина, Казанлъшко). – Формите *сутля̀ш, сутлия̀ш, сутла̀ш* – от тур. *sütlü aş* също, букв. 'млечно ястие'; *сутля̀ч, сутляч* – от тур. *sütlâç* 'мляко с ориз', получено

от *sütlü aş*.– Заето и в срхр. *сỳтлијāш* 'сутляш' (Škaljić 576), алб. *sytliaç* 'сутляш'.

сѝтмавия 'възбял гълъб' (обл. Тиквеш). – От тур. *sütmavi* 'млечносин', от *süt* 'мляко' и *mavi* 'син (цвят)'. – Заето и в срхр. *сутмáви* 'светлосиня боя' (Škaljić 576).

сѝтрешен, сѝтрин, вж. *сỳтро*.

сѝтро 'сутрин', обикновено в съчет. *сỳтро рàно* 'рано сутринта' (Сърпци, Битолско; Прилеп), **сѝтру** 'сутрин' (преселници в Новопазарско от с. Гьобел в Мала Азия; Жеравна, Котленско), в съчет. *рàну сỳтру* 'рано сутринта' (Болградско), в съчет. *сỳтру-вѐчър* 'сутрин-вечер' (Казанлък), в съчет. *сутру-вечер* 'сутрин-вечер' (Карнобатско), **сѝтре** нареч. 'утре' (Чирпанско; Долно Спанчево, Петричко; Софийско), 'сутринта, в ранните часове на деня' (Банат), 'заран' (Чепинци, Маданско), **сѝтрьъ** нареч. 'утре' (Велико Търново; Сухиндол; Бяла Черква, Великотърновско; Оряховица; Златарица, Еленско), 'утре сутринта' (Вишовград, Мерданя, Великотърновско), **сѝтра** 'утре' (Трявна), 'сутринта' (Прилеп), 'утре сутринта' (Еленско), в съчет. *уд сỳтра ду мрак* 'от сутринта до вечерта' (Банат), **сѝтрѫ** 'утре сутринта' (Бракница, Поповско), в съчет. *съмà сỳтрѫ* нареч. 'рано сутринта' (Енина, Казанлъшко), **сѝтром** нареч. 'сутрин' в съчет. *сỳтром рàно* 'сутрин рано' (Живовци, Монтанско), в съчет. *сỳтром рану* също (Черни връх, Бургаско), в нар. пес.: ... *сỳтром, вѐчер, Дòбро ле*... (Варненско), **сутром** 'сутринта' в нар. пес.: ... *да станеш сутром по-рано*... (Бачево, Разложко), **сѝтрум** нареч. 'сутрин' (Добрич; Добричко), 'тази сутрин' в нар. пес.: *Вчѐра са с мàйка лѐгнали/ сỳтрум биз мàйка стàнали*. (Манастир, Гюмюрджинско), в нар. пес.: *Не йъ бѝлу лютъ змѝйъ,/ ми йъ бѝлу злàтну злàту,/ злàтну злàту, сỳтрум срѐбру*. (Пирок, Лозенградско), в съчетания *сỳтрум рàно* (Бабяк, Разложко), *сỳтрум рàну* (преселници в Новопазарско от с. Гьобел в Мала Азия), **сутрум** нареч. 'сутрин(та)' в съчетания *сутрум рано* (Дропла, Добричко; Бели бряг, Старозагорско), в съчет. *сутрум рану* (Черна, Башкьой, Северна Добруджа), **сютрум** нареч. 'сутрин(та)' (Свиленград; Цар Крум, Преславско), **сѝтрун** нареч. 'сутрин' в нар. пес. : ... *стỳдена вòда – сỳтрун нòсена,/ сỳтрун нòсена, цут нарòсена*. (Папрадища, Разложко). – Произв.: *сỳтреник* нар. 'лек сутрешен вятър', *сỳтрено* в нар. пес.: ... *вечерта ща та залива,/ сỳтрено ща та прикрива*. (Малка Арда, Ардинско), *сỳтрешен* прил. (по образуване срв. *ỳтрешен*, под *ỳтро*, вж.), *сỳтрин* ж. 'утро', нареч. 'в първите часове на деня', *сутринтà* същ. и нареч. *сỳтрен* и *сỳтрена* същ. 'утро', нареч. 'в ранните часове на деня' (Геров), *сỳтринь* и *сỳтрень* ж. 'утро' (Банат), *сутриньтъ* и *сутреньтъ* нареч. 'в началото на деня' (Банат), *сỳтрина* 'утро', нареч. 'в началото на деня' (Горна Василица, Долна Василица, Ихтиманско; СЗ; Ново село, Троянско; Копривщица), *сутрина* нареч. 'в ранните часове на деня' (Хърсово, Исперихско; Черешово, Кубратско; Пороище, Разградско; Самоков; Джигурово, Санданско; Обидим, Разложко; Въргово,

Гоцеделчевско; Родопите), *сутринъ* нареч. 'сутрин' в нар. пес.: ... *другийъ пеи сутринъ*... (Лазарци, Еленско), *сѝтрини* нареч. 'сутрин' (Кобиляк, Габровица, Монтанско), *сутрынѣ* ж. рядко 'изток'(Банат), *сѝтрына* и *сѝтырна, сѝтърна, сѝтерна* ж. 'утро' (Банат), нареч. 'в ранните часове на деня' (Банат), *сутырнъта* и *сутърнъта, сутернъта* нареч. 'в началото на деня' (Банат), *сѝтринен* прил. 'сутрешен', *сутринка* нареч. 'сутрин' в съчет. *сутринка рано* (Побит камък, Разградско), *сутринкъ* нареч. 'сутрин' в съчет. *сутринкъ рану* (Гацювци, Еленско); *оцѝтра* нареч. 'днес сутринта, тази сутрин' (Самоков; Смолянско; Асеновградско; Ардинско; Странджа), *уцѝтръ* нареч. 'тая сутрин' (Енина, Казанлъшко) (от съчет. *от сѝтра*, лексикализирано), *оцѝтрашен* 'отзараншен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Мадáнско, Девинско), *одоцѝтра* 'тази сутрин (вече минала); от тази сутрин насам' (Кюстендилско) [от съчет. *од (= от) оцѝтра*, лексикализирано]. – Срв. срхр. *сȕтра* 'утре', диал. *сјȕтра* също. – Формата *сѝтро* е очевидно стара: с метатеза от **устро*, стб. ***оустро** [запазено във формата си за род. п. **оустра**, от праслав. **ustrā*, в **ꙃа оустра (ꙃаоустра)** 'утре', отдето е новобълг. *зàстра* 'сутрин, утро' (вж.)], праслав. **ustra* (вж. под *ѝтро*). Праслав. **ustra*, с вариант **justra*, е запазено освен в стб. **ꙃа оустра (ꙃаоустра)** 'утре' (продължено от новобълг. *зàстра* 'сутрин, утрин', вж.), успоредно образувание на стб. **ꙃа оутра (ꙃаоутра)** 'утре' (от **ꙃа** и **оутра**, род. п. от **оутро** 'утро'), на което съответствува струс. **ꙃаѵтра** 'утре' (продължено от новорус. *зáвтра* 'утре'), и в старополски: *justrzejszy* 'утрешен' (= нпол. *jutrzejszy*), *justrzenka* 'зора; звезда зорница' (= нпол. *jutrzenka*), *nazajustrz* 'утре' (= нпол. *nazajutrz*), производни от стпол. **justro* 'утро'. Vasmer, REW 3, 194–195, под *ýтро*, напълно неоснователно смята праслав. **ustra* (у него **ustro*) за „недостатъчно достоверно“, макар да сочи стб. **ꙃаоустра**, нбълг. *зàстра* и стпол. *justrzenka*, които са предостатъчни свидетелства за наличието на праслав. **ustra*. Формата *сѝтре* е по произход мест. п. от *сѝтро* (стб. ***соутро**, ***оустро**), срв. *ѝтре* от стб. **оутрѣ**, мест. п. от **оутро** (вж. под *ѝтро*); *сѝтрьъ* е с мекост на *р* и *ъ* от *е* (стб. **ѣ**) в неударено положение. Формата *сѝтра* 'утре', както и срхр. *сȕтра* 'утре' могат да бъдат стар род. п., стар творит. п. (на *-ā*) за означаване на време. Срхр. *сјȕтра* може да бъде от *сȕтра*, със *сј-* под влияние на срхр. *јȕтро* 'утро, сутрин', или с метатеза от **justra* (от праслав. **justrā*), Skok 1, 787, смята срхр. *сјȕтра* за получено от *с јȕтра*, съчетание от предл. *с* и *јȕтра*, род. п. от *јȕтро*. Интересно е твърдението на Skok 3, 788, че *јутро* (*jutro*) може да се обясни на основата на дисимилация *c (s) – c (s) > c (s) –* ø и че както стб. **ꙃа оустра** се е лексикализирало и се застъпва в новобългарски от *зàстра*, така и от **s ustra* (т. е. от предл. *s* и **ustra*, род. п. от **ustro*) в сърбохърватски е могло да възникне *сутра* (подразбира се: с дисимилация *s – s > s –* ø, т. е. с дисимилаторно изпадане на второто *s*). Бълг. диал. *сѝтра* може да е възникнало в някои случаи и от съчет. *от сѝтра*, дето *сѝтра* е стар род. п. от *сѝтро*, в други случаи – да представя форма **сѝтрьа* (вариант на засвидетелствуваното *сѝтрьъ*) с изпадане на мекостта на *р*; *сѝтръ* в съчет. *съмà сѝтръ* 'рано сутринта' е преосмислено като съществително от

ж. р. ед. ч.; *сỳтром* по произход е стара творителна падежна форма [както напр. *ỳтром* 'в ранните часове на деня' от *ỳтро*, вж., стб. **оутро**); *дèнем* от стб. **дьньмь**, творит. п. от **дьнь** 'ден']; *сỳтрум* е с редукция *о* > *у* от *сỳтром; сютрум* е с мекост на *с* вероятно под влияние на диал. *ютро* = *ỳтро*, диал. *ютре* = *ỳтре* или реликтна форма, получена с метатеза от по-ранно **юстром*, от стб. ***юстромь**, творит. п. от ***юстро**, вариант на **оустро**; *сỳтрун* в съчет. *сỳтрун носсна* (в народна песен) е вариант на *сỳтрум* с *-н* вм. *-м* под влияние на *н-* от следващата дума (*нòсена*); *сỳтрено* е наречие *сỳтре*, преосмислено като същ. от ср. р., членувано с диалектен определителен член за ср. р. ед. ч. *-но* (по образец напр. на *сутринтà* 'в ранните часове на деня' от същ. *сỳтрин, зарантà* 'в ранните часове на деня' от същ. *зàран* 'сутрин'; *сỳтрин, сỳтрина* са с *-ин, -ина*, както *ỳтрин, ỳтрина* (вж. под *ỳтро*); *сỳтрен, сỳтрена* са със свръхстарателно *е* вм. *и* в неударено положение. За праслав. **ustra* (изписвано **ustro*) и вариант **justra* вж. напр. Brückner, SEJP 209, под *jutro*, Vasmer, REW 3, 194–195, под *ỳтро*, Machek 229, под *jitro*, Sławski, SPS 1, 594–595, под *jutro*, Skok 1, 787–788, под *jũtro*. – Ст. Младенов, ЕтР 618, отделя *с-* в *сỳтра, сỳтрешен, сỳтрина, сỳтрена, сỳтрин, сỳтрен, сỳтром*. Не дава никакви обяснения. – Вж. подробно у Т. Ат. Тодоров, БЕз 43–44/5–6, 1993–1994, 493 и сл. – Срв. *ỳтро, ỳтре, ỳтрин, ỳтрина, ỳтром*.

сутрỳчам 'подканям, подтиквам някого към действие' (Ново село, Троянско), **сутрỳчвъм** 'наумявам, подсещам' (Котел), 'съветвам, наставлявам' (Казанлък). – Неясно. Срв. *сотрỳчвам*.

сутрỳщвам 'убивам' (Редина, Софийско), **сутрушчѝло** в клетви *сутрушчѝло га* 'Господ да го убие' и *сутрушчѝло те* 'Господ да те убие' (Комщица, Годечко), **сотрущѝ** с вероятно знач. 'тресне, порази' в клетви: *Ега го Бог сотрущѝ!*, *Ега те сотрущѝ светà Неделя!* (Царибродско, Пиротско), *струщỳвъм* 'унищожавам физически, побеждавам', св. в. *стрỳщим* (Ново село, Видинско). – С представки *су-*, *со-*, *с-* по диалектен вариант (диалектни варианти) с *у* (на мястото на праслав. *ą*, стб. **ѫ**, новобълг. *ъ*) на застъпник (на застъпници) на праслав. **trątiti* (в бълг. *тръ̀тя, тъ̀ртя*, итератив *тръ̀щам* 'хвърлям, тръшкам, повалям', вж., срхр. *трỳhumu* 'хвърлям', чеш. диал. *trútit*, пол. *trącić* 'блъсна, тласна, бутна'). Срв. L. Selimski Prasłowiańszczyzna 1998, 235–236 (за *сутрỳщвам*, *струщỳвъм, струшчѝло*). Т. Ат. Тодоров, БЕз 44–45/1, 1993–1994, 48–49, обяснява *сутрỳщвам* като вариант на *струщỳвъм* (у него *стрỳщувъм* вм. правилното *струщỳвъм*), възникнал по формата за св. в. *стрỳщим*, която от своя страна е с епентеза на *т* от *срỳщим*, префигирана форма от *рỳщим* диалектен вариант на *хрущѝ*, морфологичен вариант на *хрỳскам* 'издавам особен звук при натиск, раздробяване' (за значенията сравнява разг. *Ще те схрускам* 'Ще те унищожа (физически или морално), ще те убия', а *сутрушчѝло* – като мин. деят. прич. от гл. **сутрỳшчим*, вариант на *стрỳщим*. L. Selimski, цит. съч., отхвърля тази етимология.

сутунъ ж. 'дяволска работа, магия' (Кръвеник, Севлиевско) само у Н. Ковачев, БДиал 5, 42 (в изреч. *Фа̀ньлъ мъ й идни сутунъ).* – Произв.: *сутунина* диал. 'дявол' (Панчев), *сутуно̀сва* в изреч. *Сутуно̀сва като риишстарка* (Тетевенско), *сутуня̀свъм* 'скривам нещо; омагьосвам' (Кръвеник, Севлиевско). – От *сотона̀* 'дявол' (вж.), с редукция и промяна на значението, с -ъ (от стб. ѫ), обобщено и за им. п. винително по произход окончание. Производните *сутунина, сутуно̀сва* – от *сутунъ* със знач. (незасвидетелствувано) 'дявол'; *сутуня̀свам* – от *сутунъ* със знач. 'дяволска работа, магия'.

суу̀к 'студено' (Свиленград). – Вариант на *соу̀к*[2] (вж.), от тур. *soğuk* 'студен; студено'.

сууклу̀к 'течен десерт от вода и захар' (Минда, Велинградско), 'водно течно ядене; ошав, размит маджун и пр.' (Кесарево, Горнооряховско). – Вариант на *соуклу̀к*[2] 'студен десерт' (вж.), от тур. *soğukluk.*

суўрга 'дървена вила' (Тихомир, Крумовградско), **сурга̀** 'дървена вила с много рогове за събиране на сено и отвяване на жито' (Стрижба, Крумовградско), **сургъ** 'дървена вила с много рогове' (Аврен, Крумовградско). – От един произход със *савургўйе* (вж.) (от Малък Девесил, Крумовградско). Заедно със *савургўйе* могат да бъдат и от тур. диал. *sıyırga* 'голямо дървено гребло за чистене на сняг в обор зиме' (SDD 3, 1223), *sıyırgı* 'голямо дървено гребло за чистене на сняг; трирогова вила за събиране на слама; оборно гребло' (SDD 3, 1223): *суўрга* – с лабиализация *йъ > ю (йу),* асимилация ъ – *йу > у – йу,* дейотация *йу > у* и премет на ударението върху предпоследната сричка; *сурга̀, сургъ* – с лабиализация *йъ > ю (йу),* асимилация ъ – *йу > у – йу,* дейотация *йу > у* и контракция *уу > у*; *савургўйе* – от вариант със завършек *-и* на *sıyırga, sıyırgı*: **sıyırgı*, с лабиализация *йъ > ю (йу),* със замяна на *й* с *в* и на ъ в неударено положение с *а* във вокалната група ъ*йу* (за завършека -*ўйе* на мястото на тур. -*и* срв. *кору̀е* 'гора' от тур. *koru*). – Срв. *савургўйе.*

суўръ ж. 'ниска кръгла маса, софра' (Бабово, Русенско; Певец, Търговищко). – От *софра̀* (вж.) с редукция *о > у* и с диал. *ў* от по-ранно *в* на мястото на *ф*.

суфа̀лка 'совалка' (Шикирли-Китай, в Бесарабия; Софулар, Одринско), **суфа̀лкя** 'совалка' (Банат). – Варианти на *сова̀лка* (вж.), *сува̀лкя* (вж. под *сова̀лка*), с диал. *ф* вм. *в*.

суфарѝи мн. ч. 'въоръжени конници' (Радомирско; Житуша, Пернишко), **суфарѝ** мн. ч. също (Хасковско). – Варианти на форми за мн. ч. на *суварѝя* 'въоръжен конник' (вж.), с диал. *ф* вм. *в*. Срв. арум *sufarí* 'конник' (от турс. *suvari*, вж. Papahagi 1974[2], 1129).

суфѐр 'пътуване' (Ново село, Видинско). – От **сюфѐр*, получено от *сефѐр* 'пътуване' (вж.) с лабиализация на гласната след *с* (запазило своята мекост) вероятно под влияние на лабиалната съгласна *ф;* със затвърдяване на *с*.

суферѝна 'жълтица, която се слага на гердан' (Ново село, Видинско), **суфирѝн** м. остар. 'вид монета' (Велико Търново). – От англ. *sovereign* 'някогашна английска монета (лира)', изговарянo *сòврин,* откъдето е и напр. книж. бълг. *соверѐйн* 'английска златна монета лира' у Ст. Младенов, Чужд. 384; с диал. *ф* на мястото на *в,* както напр. в диал. *суфарѝи* (вж.) вм. *суварѝи; суферѝна* като форма за ж.р. – образувано по формата за мн. ч. *суферѝни*.

суферѝшъм 'търпя' (Ново село, Видинско). – От рум. *a suferi* 'търпя, понасям', с *-ишъм*, както напр. в други заемки от румънски в същия говор, срв. *повестѝшъм* (вж.).

суфпѐт 'заседание' (Недобърско, Разложко). – Чрез тур. *sohbet* 'разговор, беседа' от араб. *suhbä(t)* с диал. *ф* вм. х. – Заето и в срхр. *сòхбет, сóбет* 'разговор; седянка; среща' (Škaljić 567).

суфрà диал., **суфръ̀** диал. 'ниска кръгла маса за хранене'. – Произв.: *суфрàк* 'дълга покривка, която се постила на земята при хранене на много хора' (Филиповци, Разложко). – От *софрà* също (вж.) с редукция *о* > *у*.

суфрàн у Панчев 301, погрешно вм. *суфтàн* (вж.). У Панчев, пак там, се цитира СбНУ 10, 213, дето е изписана форма *суфтàн*.

суфрѐт 'ред, положение' напр. в израз. *Я на кскъ̀ф суфрѐт и душѐл* 'Я колко е отпаднал' (Кесарево, Горнооряховско), **суврѐт** в текст: *Едѝн суврѐт съм, само кокали*, само в СбБАН 34, 424 (район Съртовете, Провадийско). – Формата *суфрѐт* може да бъде с диал. *ф* от *суврѐт*, получено с метатеза от по-ранно **вусрѐт*, което от своя страна може да бъде чрез тур. *usret* 'затруднение' от араб. *'usrä(t)* 'затруднение, бедствено, тежко положение; нужда', с протетично *в-*, както напр. в диал. *вỳрда* 'извара' от *ỳрда, вỳрва* от *ỳрва*, *вỳя* 'вода' от алб. *ujë*. Формата *суфрѐт* може да бъде и с метатеза от по-ранно **фусрѐт*, получено от тур. *usret* с протетично *ф-*, както напр. във *фурдà* 'извара' от *ỳрда*; или с диал. *ф* вм. *х* от по-ранно **хусрѐт*, получено от тур. *usret* с протетично *х-*, както напр. в диал. *хабà* (= *абà* 'груб домашен плат', от тур. *aba*), диал. *хàсъл* 'действителен, истински; досущ, наистина' (= *àсъл*, от тур. *asıl*). – Диал. *суврѐт* може да бъде с метатеза от **вусрѐт* или от *суфрѐт* с диал. *в* на мястото на *ф*, както напр. в диал. *соврà, суврà* от *софрà, суфрà* (от тур. *sofra*). Вж. подробно у Т. Ат. Тодоров, Балк. езикозн. 36/1, 1993, 71.

суфтàн 'фустан' (Чирпанско), 'едноцветна вълнена пола' (Меричлери, Чирпанско), **суфтàнь** м. 'женска дреха, подобна на сукман' (Свобода, Старозагорско), 'рокля' (Дебър, Първомайско). – От *фустàн* 'женска рокля от груб домашен плат' (вж.), с метатеза. Срв. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, дето се отпраща към *фустàн*.

суфтанѐла 'плетена пола' (Меричлери, Чирпанско), **суфтънѐлъ** 'памучна пола' (Тюркмен, Пловдивско). – От *фустанѐла* 'къса набрана пола, каквато носят гърци, албанци, каракачани' (вж.), с метатеза.

сух 'който не е мокър или влажен; пресъхнал, безводен; останал без хранителни сокове; изгубил свежестта си; през който не е имало валежи; (прен.) слаб, мършав; (прен.) хладен, нелюбезен; (прен.) неинтересен, скучен; (прен. за глас, за звук) дрезгав; постен, не блажен; (за скъпоценен метал, пари) чист, несмесен', в съчетания *Сух втòрник* нар. 'вторник, който се празнува против болести и суша', диал. 'първият вторник след Заговезни за Великденските пости, смятан за лош ден (през който не се работи, за да няма суша през лятото)', *Сух тòрник* 'вторникът след Томина неделя' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Проглед, Манастир, Асеновградско), *сух грѐбен* диал. 'места, където кучетата препикават и дращят със задните си крака' (Геров), *сух гребен* 'копривна треска, Urticaria' (Софийско), *сух пит* 'изпечени под връшник разджуркани яйца с малко царевично брашно; яйце, счупено и изпечено на нагорещен ръжен, лопатка и др.' (Ботевград), **сỳха** в съчет. *сỳха бòлест* диал. 'болест охтика туберкулоза, Phthisis', **суха** *болест* 'туберкулоза' (Радуил, Ихтиманско), *Сỳха вичѐрня* 'Бъдни вечер' (Габрово, Ксантийско), *Сỳха Кòледа* също (Клокотница, Хасковско), диал. 'денят преди Коледа', *Суха Коледа* 'двата дни преди Коледа, когато колят прасетата' (Малово, Хасковско), *Суха Коледица* диал. 'Бъдни вечер', *Сỳха Кòлада* 'денят преди Коледа' (Славеино, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско), *сỳха кòмка* диал. 'причастие, което носят вкъщи на болен' (Геров); *сỳхата трева* диал. 'раст. Alsine rostrata' (Панчев), **сỳхъ** в съчет. *Сỳхъ Кòледъ* 'денят преди Коледа' (Хасково), **сỳа** 'суха' в съчет. *Сỳа Кòльда* 'денят срещу Коледа' (Чешнегирово, Пловдивско), **сỳва** 'суха' в съчет. *сỳва бòлес* 'туберкулоза' (Яковица, Дрангово, Джарово, Чакаларово, Горно Кадиново, Долно Кадиново, Момчилградско), 'ишиас; епилепсия' (Банат), **сỳхо** ср. прил., същ. 'суша, земя; сухо място; сушина; сухо време, добро време', в израз *оставам на сỳхо* 'не получавам никаква облага', в съчет. *сỳхо мѐсто* 'остров' (Долен, Гоцеделчевско), **сỳho** 'остров (суша, заобиколена с вода)' (Влахово, Смолянско), **сỳхи** мн. ч., **сухи** в съчет. *сухи рогове* 'вентузи' (Софийско), **суф** 'сух', ж. р. **сỳва** (Кюстендилско; Банат; Костурско), **суф** 'сух', ж. р. **сỳвъ** (Съчанли, Гюмюрджинско), **сỳфа** 'суха' в съчет. *сỳфа жàба* 'голяма сухоземна жаба' (Мулдава, Асеновградско), **сув**, ж.р. **сỳва**, ср. р. **сỳво** (ЮЗ), **су** 'сух (Тръстеник, Плевенско); стб. **соүхъ** (Зогр., Мар., Асем.), **соүхота** (Супр.). – Произв.: *суhайль* м. 'паразит по добитъка' (Лещак, Маданско), 'паразит по добитъка, който се забива под кожата и смуче кръв' (Мъглища, Маданско), 'паразит, по-малък от кърлеж, който се среща по овци и кози' (Бориново, Маданско), *сухайле* ср. 'червейчето на мухата щръклица, която се развива под кожата на едър добитък' (Пловдивци, Маданско), *суhàйл* 'кърлеж' (Петров дол, Маданско), *сухàк* рядко 'сухо отсечено дърво', *суhàк* 'червейче на мухата щръклица, което се развива под кожата на едър добитък' (Цветино, Велинградско), *сỳхаль* 'кърлеж' (Турян, Момарско, Смолянско), 'възгрец' (Виево, Кутела, Смолянско), *сỳhаль* 'кърлеж' (Лъкавица, Асеновградско; Ягодина, Девинско), 'вид кърлеж' (Джурково, Ивайловградско), *суханàв* 'възсух, със сухо лице, възмършав' (Тетевен), *сухàр* диал.

'сухо дърво; сухи пръчки от клони на дървета' (Геров), 'дърво, изсъхнало от корена, с оголени клони' (Смолянско, Ардинско, Девинско; Чепино), 'просъхнало стърчащо дърво' (Троянско), 'право сухо дърво' (Банско), 'изсъхнало дърво' (Еленско), 'червейче на мухата щърклица, което се развива под кожата на едър добитък' (Момчиловци, Смолянско), *сухар* 'сухо дърво на корен' (Долно Камарци, Пирдопско), *сухари* 'сухи клони' (Търън, Смолянско), *сухàрь* 'изсъхнало, но изправено още дърво' (Странджа), *сухаръ* в нар. пес.: *Иссъхнъ, гòру, йссъхнъ, / та станъ сухъ сухаръ...* (Стойкинте, Смолянско), *суhàр* 'тънки сухи клони за горене' (Ягодина, Девинско), *суhàри* мн. ч. 'тънки сухи клонки за горене' (Турян, Момарско, Смолянско), *суhàре* мн. ч. също (Бостина, Писаница, Смолянско), *суhàрьę* мн. ч. също (Хасовица, Смолянско), *суàр* 'пресъхнало изправено дърво в гора' (Банско), 'сухо дърво, на корен или отсечено; сух клон' (Смолско, Пирдопско), 'дърво, изсъхнало на корена си' (Горна Василица, Долна Василица, Ихтиманско), 'изсъхнал клон от плодно дърво' (Годечко), събир. 'сухи клони, които хората събират от гората за огрев' (Годечко; Самоков), *суаро* 'вид почва (лека, сива, прошарена с варовити камъни с плоческа структура, плитка, слаба, при поройни дъждове свличаща се заедно с растенията)' (Борнарево, Радомирско), *сувар* 'вид почва' (Скриняно, Кюстендилско), *сухарàк* 'просъхнала гора' (Троянско), *суърàк* събир. 'гора с изсъхнали дървета' (Кръвеник, Севлиевско), 'просъхнала гора' (Троянско), *сухорàк* 'сухи клони' (Враца), *свърàк* 'гора с изсъхнали дървета' (Кръвеник, Севлиевско), *сухàрка* 'част от съвсем изсъхнало дърво, сухо като прахан, с която най-лесно се разпалва огън' (Тетевен), в съчет. *бя̀ла сухàрка* 'вид растение, което расте по сухи места, Teucrium polium' (Великотърновско), *сỳхарки* диал. мн. ч. 'сухи съчки' (Панчев), *суhàрка* 'върв от коноп за връзване на цървул' (Наречен, Асеновградско), *сувàрка* 'малка платнена кесийка за тютюн, прахан, кремък и огниво; по-голяма торба за продукти' (Корово, Велинградско), *сỳварки* 'сухи съчки' (Велес), *сухарлàк* диал. 'насъборени, нападали сухи дърва в гора' (Панчев), *сухàрово* прил. в нар. пес.: *... сухо дъ̀рво сухàрово...* (Лъжене, Пещерско), *сухарче* в нар. пес.: *... скутче му сьодна / кайно на грамада, / на ръка му льогна / кайно на сухарче.* (Жребево, Девинско), 'червейче, което се развива под кожата на едър рогат или товарен добитък; възгърец' (Света Петка, Велинградско, и другаде), 'възгърец' (Долен, Гоцеделчевско), *сỳhач* 'червейче на мухата щърклица, възгърец' (Търън, Смолянско), *суàч* 'гора от сухи дървета' (Банско), *сỳфеници* ср. 'малка суха цепеница, тресчица, сухо дръвче за горене' (Айтос), *сỳхичък* умал., *сỳхички* мн. ч. 'пресни домашни бисквити' (Твардица, в Молдавия), *сухлач* 'кърлеж' (Райково, Смолянско), *сỳхлек* 'кърлеж' (Беден, Девинско), 'вид кърлеж' (Първомайско), *сỳхлък* 'кърлеж' (Долнослав, Асеновградско), *сỳhlяк* 'по-малко от кърлеж кафяво насекомо, което се забива под кожата на овцете' (Широка лъка, Смолянско), *суhльек* 'кърлеж' (Доспат), *сỳфльęк* също (Червен, Асеновградско), *сухòвам* 'ям постно; (прен.) живея в мизерия' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *суховàт* 'възсух, слабичък' (Смолянско, Асеновградско,

Девинско), *сѝхост, сухотà, сухòтен* диал. 'безводен, неплодороден; който яде само сухо, не блажи' (Панчев), 'който не блажи, яде само постно' (Средни Родопи), *сухòтно* '(за лято) сухо' (Копривщица), *сухòтина* диал. 'сухи съчки и др.' (РРОДД 485; Ц. Церковски), *суотѝна* 'суша' (Страцин, Кумановско), *сухочà* 'суша' (Видинско, Кулско, Белоградчишко, Берковско, Ломско, Оряховско, Врачанско), *сухотòвам* в съчет. *сухотòвам за òдъ* диал. 'жадувам за вода', *сухотỳвам* 'ям само постни ястия' (Тетевен), *сухутỳвъм* 'храня се със суха храна' (Еленско; Кесарево, Горнооряховско), *суотỳвам* 'ям само сух хляб' (Софийско), 'ям само постна или суха храна' (Горна Василица, Долна Василица, Ихтиманско), 'ям суха храна; лишавам се от нещо' (Доброславци, Софийско; Тръстеник, Плевенско), 'храня се с постна храна, без мазнина' (Ботевград), *суутỳвам* 'храня се оскъдно, със сухоежбина и повече с хляб, туршия и ошав' (Смолско, Пирдопско), *суутỳъми* гл. 1 л. мн. ч. 'ядем сухоежбина' (Могилово, Чирпанско), *сувутỳвъм* 'храня се само с постна или суха храна' (Войнягово, Карловско), *сухỳвам* диал. 'ям сухо, минавам с оскъдно ядене' (Геров), 'храня се със суха и постна храна' (РРОДД 485; Т. Г. Влайков), *сухувам* 'стоя жаден, жадувам' (Копривщица), *сỳхуль* 'кърлеж' (Ягодина, Девинско), *сỳфка* прил. 'сухичка' (Костурско), *сушàлки* мн.ч. 'сухи плодове (круши, ябълки)' (Панагюрище), *сушàр* 'вид черни гръсти' (Ново село, Троянско), *сỳша* същ. (вж.), *сушà* гл. (вж.), *сỳшар* 'сухо, изгнило отвътре дърво' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сỳшьęк* 'кърлеж' (Змеица, Девинско), *сỳшелка* и *сушёлка*, обикн. в мн. ч. *сỳшелки, сушёлки* 'нарязани изсушени плодове', *сушёлки* диал. 'сушени плодове (ябълки, круши и др.)' (Геров), *сушёльки* 'сушени плодове' (Еленско), *шушёлка* 'сушен плод' (Банско; Долна Василица, Горна Василица, Ихтиманско), *сỳшер* 'кърлеж' (Забърдо, Асеновградско), *сỳшър* 'сухо дърво; естествена прахан за огниво от гнилак' (Кръвеник, Севлиевско), *сушърѝв* 'който е с изгнила сърцевина', ж. р. *сушърѝъ* (Кръвеник, Севлиевско), *сушарлѝв* '(за дърво) изгнил отвътре' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *шỳшур* 'прогнила дървесина' (Еленско), *сỳшец* 'дребен и рядък сняг' (Велес), *сушец* диал. 'суграшица; дъжд, ситен като прах' (Геров), 'сух сняг' (Тетовско), *сỳшьец* 'кърлеж' (Селча, Смолянско), *сỳшина* 'запазено от дъжд място; лека постройка, само с покрив (навес)', *сỳщęна* 'подслон, сушина' (Червен, Асеновградско), *сушинà* 'шатра, където се слагат дърва и пр.' (Кесарево, Горнооряховско), *сушинъ* 'навес, сушина, място, запазено от дъжд (Троян), 'сухо място; сграда навес' (Кръвеник, Севлиевско), *сỳшинка* (умал. от *сỳшина*), *сушинкà* 'навес' (Върбица, Преславско) (умал. от *сушинà*), *шỳшинъ* 'място, предпазващо от дъжд, сушина' (Войнягово, Карловско), *сушѝца* диал. 'болест туберкулоза', *сỳшка* диал. също, *сушлец* 'суграшица' (Кичевско), *шушлец* също (в поречките говори в Македония); *насухòвам са* 'дотяга ми да ям постно' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *насухỳвам се* също (Геров); *съсỳхря се, съсỳхрям се* 'отслабвам, изпосталявам, ставам кожа и кости; почвам да изсъхвам', *съсỳхрен* 'сух, отслабнал', *съсỳхреност; суховрѣх* 'със сух връх', *суховрѣхо* в съчет. *дрѣво суховрѣхо* (Копривщица), *сухогризка* 'гъба Amanita

vaginata', *суходòл* 'дол, в който има вода само при валежи', *суходòлис* 'суходол' (Кратовско), *суходòлина* 'суходол', *сувòдолица, суòдолица, судòлина* 'суходол (дере, в което не тече вода)' (Горно Уйно, Ранинци, Цървен дол, Кюстендилско), *суодòлина* 'суходол' (Любинце, Ранковица, Кумановско), *суходòлица* 'река или поток, които текат само когато вали дъжд или когато се топят снеговете' (Геров), *суодолица* и *сòдолица* също (Кичевско), *сухоежба* 'сухоежбина' (П. Р. Славейков), *сухоѐжбина* 'храна, несготвена и суха, която се яде направо, обикн. при пътуване', *сухожѝлис, сухозѐмен, суховѝдица* 'зид, стена само от камъни, без мазилка', *сухукъ̀рвица* 'течност от рана, преди да се превърне в гной' (Еленско), *сухомѐлица* 'воденица, която върти кон' (Стара Загора), *сухомрàзица* 'сух студ, без сняг', 'голям сух студ' (Геров), *суомрàзица* 'сух студ, без сняг' (Смолско, Пирдопско), *суоплàт* '(за дърво) засъхнал или изцяло изсъхнал на корена, но непаднал' (Смолско, Пирдопско), *сухоплàтив* диал. '(за клас), който е изсъхнал още на цвят, преди да завържe' (Геров), *сухоплатив* '(за клас) изсъхнал още по време на тичинките' (Софийско), *суоплàтичав* 'сух, мършав' (Ботевград), *сухоплàтничав* '(за житен клас) слаб, недоразвит; (за човек) телесно слаб' (Ботевград), *сухопътен* прил., *сухорòдица* 'раст. фий, Vicia sativa' (Брезе, Софийско), *сухородица* също (Казичене, Софийско), *сухоустойчѝв, сухоустойчѝвост, сухоя̀жбина (= сухоѐжбина), суоя̀жбина* 'суха храна' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); СелИ: *Суха река*, село във Великотърновско, село в Шуменско, *Сухово*, село в Кърджалийско, *Суходòл*, село в Софийско (сега квартал на София), село в Бургаско, *Сушина*, село в Шуменско, *Сушица*, име на няколко села в България; МИ: *Сух дол*, име на две местности в Панагюрско, *Сỳхи дол*, ляв приток на р. Арда, *Су(х)ѝ извòр* край Долно Озирово, Берковско; *Суха река (Сỳъ ръкà)*, дол в Севлиевско, *Сỳха ря̀ка*, суходол край Плевня, Драмско, *Сỳ(х)а бàра* край Крапчене, Монтанско, *Сỳа река*, име на местности в Ломско, *Сỳото дерѐ*, име на местности в Пирдопско, *Сỳ(х)ите ливàде* в Панагюрско, *Су(х)àра*, име на местности в Панагюрско, *Суарето* край с. Годлево, Благоевградско, *Сухарьето* край Рудозем, *Су(х)àрето*, име на местности в Панагюрско, *Суаро* край Божурище, Софийско, *Сухаракът* край Столът и Черни Осъм, Ловешко, *Сухарака (Суърàкъ)*, име на местности в Севлиевско, *Су(х)арàк*, гора край Чипровци, *Суходòл (Суводòл)*, име на местности в Севлиевско, *Суодòл* край Банско и край Разлог, *Suha*, река в Албания, десен приток на Дринос, ляв приток на Воюса, *Suha gora*, планина в Албания, МИ *Suhodol, Sohodol* в Албания (Селищев, Слав. нас. 226, 224, 204. 305, 326, Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/8 8), *Suhodol* в обл. Клуж, околия Къмпени в Румъния (Rosetti, Influenţa 57). – Срхр. *сȳх*, диал. *сȳ*, ж. р. *сȳа, су́ва*, словен. *suh*, рус. *сухóй, сух*, укр. *сухи́й*, белорус. *сухí*, струс. *сѹхъ*, чеш. *suchý*, словаш. *suchý*, пол. *suchy*, горлуж. *suchi*, доллуж. *suchy*, полаб. *sàuche* 'сух'. – Праслав. **suxъ*. – Сродно с лит. *saũsas* 'сух', латв. *sauss* 'сух', стпрус. *sausai* нареч. 'сухо', стгр. *αὖος* 'сух', стдолнем. *sôr* 'сух', англосакс. *sēar* 'сух, увяхнал', стинд. *śoṣaḥ* прил. 'който изсушава','изсъхване; засуха; сухота', алб. *thanj* 'сушà'. – Ие. **saus-os-*. – Вж.

Miklosich, EtWb 333, Trautmann 250 и сл., Brückner, SEJP 524, Ст. Младенов, ЕтР 618, Vasmer, REW 3, 53–54, Machek 591, Skok 3, 357–358, Schuster-Šewc 18, 1376–1377, Fraenkel, LEW 766, Frisk 1, 188–189, Pokorny 880–881, Mayrhofer 3, 362—363, 380, Meyer, EtWb 88. – Произв. *суhа̀йл* е с антиципация на мекостта от **суhа̀ль*, акцентен вариант на *сỳхаль*; от вариант с меко *-л (-ль)* на *суhа̀йл* е *суhайль*. За промените в *суhа̀йл* срв. диал. *кура̀йк* от *кура̀къ*; за *и* от *й* в *суhайль* срв. Тодоров, Етим. етюди 158–159, диал. *змилайк* от **змила̀къ* (от нгр. диал. *σμιλάκ' = σμιλάκι*). Формите *шушѐлка, шỳшур, шỳшинь, шушлец* са от съответните форми с начално *с-* с асимилация *с – ш > ш – ш*. Знач. 'кърлеж' на производни от *сух* е възникнало поради прилика на кърлежа със суха люспица. – Срв. с друга степен на коренната гласна *съхна*.

сухѝлка 'совалка' (Еленско). – От *сова̀лка* (вж.) с редукция *о > у* и с промени *в > ф > х* .

сухан в съчет. *каба сухан* 'раст. лук, Allium сера' (Бесарабия). – От *сува̀н* в съчет. *каба̀ сува̀н* 'лук Allium сера' (вж. под *сува̀н*), с промени *в > ф > х* .

сухѝр 'специално приготвен или допълнително печен хляб, който трае дълго време'. – Произв.: *сухѝрен* 'приготвен от сухар; предназначен за сухар' (по рус. *суха́рный*). – От рус. *суха́рь*, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 251, Сб. Медведев 1922, 38.

сухарѝда 'слаба, суха жена' (Странджа). – От нгр. диал. *τσιχαρίδα*, вариант на нгр. *τσιγαρίδα* 'пръжки' и 'слаба жена', преосмислено с бълг. *сух*. Вж. Дзидзилис, Фонетични проблеми 139–140.

сухарлѝк 'плат, който се постила под софра при ядене' (Жеравна, Котленско). – Вариант на *софралък* 'покривка на софра' (вж. под *софра̀*) с диал. *х* вм. *ф* (както в *сухра̀* от *суфра̀ = софра̀*) и с метатеза.

сухрѝ 'софра' (Котел; Добричко), **сухръ** (Сокол, Нова Черна, Тутраканско; Професор-Иширково, Силистренско). – От *суфра̀*, вариант на *софра̀* (вж.), със субституция на *ф* с *х*.

сỳча[1] увивам две или повече нишки в едно; навивам (намотавам) нишка на цев; вия, завивам, засуквам', диал. 'точа (кори за баница); въртя, увъртам, казвам със заобикалки' (Геров), **сỳчъ** и **сỳчъм** 'усуквам; навивам' (Съчанли, Гюмюрджинско), **сỳчем** 'точа кори за баница' (Горни юруци, Малък Девесил, Крумовградско), **сỳчем** 'навивам прежда на масури или цеви; влача' (Момчиловци, Соколовци, Смолянско; Проглед, Асеновградско; Брезе, Девинско), **сỳчêм са** 'бърша се, изтривам се' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско; Долен, Яковица, Момчилградско), **сỳчкам** 'влача си краката при особен вид родопско хоро (обикновено така правят жените)' (Славейно, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Манастир, Асеновградско), 'суча' (Жировница, Тетовско), **сỳкам** 'точа тесто за баница' (Кюстендилско; Куфалово, Солунско), **сỳкам се** 'мотая се, суетя се' (Кладница, Благоевградско),

'въртя се, обикалям наоколо' (Прилеп), **су̀кам се** 'имам полово сношение с някого', св. в. **су̀кна се** (Костурско), **су̀кам са** 'подхлъзвам се' (Лясково, Смолянско), **сукат се** 'точат се (кори за баница)' (Кичевско), **су̀ка** съкратен инфинитив, напр. в съчет. *недѐй су̀ка,* **су̀кна** св. 'захвърля' (Устово, Смолянско – сега квартал на Смолян), **су̀кна се** 'спусна се, затичам се' (Чепино – сега квартал на Велинград), **су̀кна са** 'плъзна се, пързулна се' (Лясково, Смолянско), **сукна са** 'спусна се, затичам се' (Банско), **су̀кнем** св. 'дръпна' (Говедарци, Самоковско), **сукна̀л** 'захвърлил' (Банско), **су̀квам** 'хвърлям' (Ветрушка, Ивайловградско), 'откраднвам нещо, вземам нещо умишлено, без да ме видят' (Веселие, Бургаско), **су̀квъм** 'набързо замазвам стена', св. в. **су̀кнъ** (Хасково), **су̀кнувам** 'силно завъртам вретено при предене; завъртам чекрък; (прен.) хвръл ям нещо с досада и пренебрежение' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), **су̀кнувъм** 'хвърлям, мятам', св. в. **су̀кнъ** (Сючанли, Гюмюрджинско; Дервент, Дедеагачко), **су̀кнувъм** '(за месен продукт) започвам да се развалям', св. в. **су̀кнъ** (Сючанли, Гюмюрджинско), **су̀кнуwъм съ** 'отслабвам, ставам слаб' (Нова Надежда, Хасковско), **су̀кновам** 'леко засягам, опирам някого; докосвам някого; наточвам леко бръснач или нож; обръсвам' (Странджа). – Произв.: *сука̀ло* 'чекрък' (Доброславци, Софийско), 'уред за мотаене на прежда' (Фролош, Кюстендилско), 'кръстачка за навиване на прежда' (Орловец, Горнооряховско), 'желязна пръчка на чекрък, върху която се поставят масурите' (Шумен; Момино, Варненско), 'желязно вретено' (Риш, Шуменско), 'точилка' (Кукуш; Костурско), *су̀кало* 'точило' (Тетевенско), *сукало* 'чекрък' (Дебърско), *сука̀лу* също (Банат), 'вид чекрък' (Златарица), 'тъкашки уред, подобен на чекръка' (Гостилица, Дряновско), 'желязна пръчка на чекрък, на която се навиват масури или се усуква прежда' (Еленско), 'вретено на чекрък' (Силистренско), *сука̀лно* в съчетания *сука̀лно вретѐно* 'вретено, което се използва за насукване преждата на масури' (Боголин, Гоцеделчевско), *сука̀лно вритѐно* също (Малък Девесил, Крумовградско), *сука̀льньо* в съчет. *сука̀льньо вретѐно* също (Влахово, Смолянско), *сука̀льник* също (Теплен, Гоцеделчевско), *сука̀льньик* 'парцал, закрепен на дървен прът за почистване на пещ' (Чепинци, Смолянско), *сука̀лка* 'точилка за точене на кори за баница; дърво за бъркане на качамак' (Геров), 'топка; част от изпражнение' (Смолян), 'цяло изпражнение на овца' (Батанци, Маданско), *сука̀лька* 'точилка за точене на баница' (Кюстендилско; Ломница, Горочевци, Трънско), *сука̀лькъ* 'голяма цев за навиване на прежда' (Градище, Севлиевско), *сука̀лькя* 'точилка за точене на кори за баница' (Присойна, Търговищко; Главановци, Трънско; Горна Любата, Доганица, Долно Тлъмино, Извор, Босилеградско), *сука̀лкя* също (Бураново, Дупнишко; Кюстендилско; Бобошево), 'дърво за бъркане на качамак' (Царибродско), *сука̀льки* 'изпражнение на мишка' (Селча, Смолянско), *су̀кан* мин. страд. прич., ж. диал. 'сукане, усукване' (Панчев), *су̀кано* диал. 'нещо точено, баница' (Геров) (субстантивирано мин. страд. прич. за ср. р.), в съчет. *су̀кано hòро* 'тежко и бавно хоро, при което няма скачане' (Момчиловци, Смолянско), *сукано* 'огърлица с множество ситни мъниста

около връвта' (Веригово, Карловско), 'точено' (Кукуш), *сỳкно* 'точено' (Кукуш), (от *сỳкано* с изпадане на неударено средисловно *а*), *суканица* 'пързалка' (Лясково, Девинско), *сỳканьче* 'цвете, което цъфти през юни' (Трънчовица, Никополско), *сукàр* 'парче нещо усукано' (Геров), 'усукана връв' (Смолянско), 'добре усукана конопена връв' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Девинско), 'дебел, усукан няколко пъти синджир' (Гоцеделчевско), 'сено, свито добре, приготвено за товарене на добитък' (Могилица, Смолянско), 'свитък' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), 'въже от косми' (Малко Търново), 'черно въже' (Първомай), 'черна връв, с която се връзват навоите' (Меричлери), 'канап' (Смолянско), 'кир, която се получава при изтриване в баня' (Самоков) (за образуването и семантиката срв. сродното рус. диал. *сукáрка* 'мръсотия, която се отделя от кожата при триене в баня' у Д а л ь 4, 358), 'топчица от мръсотия по задник' (Ботевградско), *сукар* 'желязна халка, прикрепена къмситото, с която то се окачва' (Ясна поляна, Бургаско), *сукàрь* 'добре увит тревен фураж, приготвен за товарене върху добитък' (Кремене, Могилица, Смолянско), 'връв от коноп за връзване на цървул' (Парил, Горно Дряново, Скребатно, Гоцеделчевско), 'връв, с която се връзват навущата' (Козаново, Асеновградско; Сталево, Първомайско; Камилски дол, Ивайловградско; Тракиец, Динево, Хасковско), 'черна връв за увиване около навоите' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'черна връв за навиване на навущата' (Нова Надежда, Хасковско), *сукари* мн. ч. 'черни върви, които се навиват над навущата' (Опан, Старозагорско), диал. 'тестени елементи върху обредни хлябове', *сукàрье* мн. ч. 'гайтани' (Тополите, Варненско), *сукарèнце* 'тънка жичка от тесто за правене на различни фигурки върху обредния хляб за Бъдни вечер' (Кюстендилско), *сукàрка* 'връв, с която се връзват навущата' (Буково, Гоцеделчевско), *сукàрки* мн. ч. 'върви, с които се връзват навущата' (Долнослав, Мулдава, Асеновградско), 'черни върви за навуща' (Якоруда), *сукàрник* 'козинави върви за връзване навущата на овчарите' (Розово, Пещерско), 'връв, с която се връзват навущата' (Лясково, Асеновградско), 'черна връв, добре усукана, за стягане на навуща' (Михалково, Девинско), *сукàрници* мн. ч. 'върви от козина за връзване на навуща' (Яврово, Асеновградско; Маданско), *сукàрньеца* 'връв, с която се връзват навущата' (Ситово, Пловдивско), *сукàрче* 'конопена връв за връзване на цървул' (Огняново, Гоцеделчевско), *сукàрчę* също (Лъжница, Гоцеделчевско), *сукàтен* прил. нар. 'който служи за сукане, пресукване' (Геров), *сỳкач* таен зидарски говор 'пита' (Дебър), *сукâчка* 'парцал, закрепен на дървен прът, за почистване на пещ' (Долно Райково, Влахово, Горно Райково, Смолянско), *сỳкер* 'клуп, засукване на неопънатата връв, нишка и др.' (Смолско, Пирдопско), диал. 'котешко изпражнение' *(-ер* – от по-ранно *-ир*, стб. **-ъръ, -ърь**, праслав. *-ygъ, -ygь*, в неударено положение; срв. *-ер* в *кỳкер[1]*, *кỳкер[2]*, вж., от по-ранно *кỳкир*), *сỳкър* 'мънистена огърлица' (Войнягово, Карловско), *сỳком* в съчет. (етимологична фигура) *сỳком се засỳка* (Геров) (*суком* – стар творит. п. от същ. **сук*, поствербал от *сỳча*; или аналогично образуване по гл. *сỳча* по образец на поствербали в етимологични фигури,

като *вѝком вѝка*), *су̀чсно* диал. 'точено, баница' (Геров), *су̀чаница* 'тежко и бавно хоро, при което няма подскачане' (Бостина, Хасовица, Писаница, Смолянско), *су̀чка* таен ботушарски говор 'цигара' (Прилеп); *всу̀ча, всу̀чвам* и *всу̀квам, всу̀кнувам* диал. 'усуквам едно нещо около друго' (Геров); *възсу̀ча, възсу̀чам* и *възсу̀квам, възсу̀кувам* диал. 'засуквам' (Геров), *въсу̀квам* 'дигам нагоре, запретвам, засуквам (напр. гащи, ръкави)' (Банат), *въсу̀квам се* 'запретвам се; нахвърлям се, налитам' (Банат), *вазсу̀квам* 'засуквам, запретвам' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Чепеларе, Манастир, Асеновградско; Широколъшки район), *вазсу̀квам са* 'запретвам ръкави' (Славеино, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско); *досу̀ча, досу̀квам* и нар. *досу̀кувам* (Геров); *засу̀ча* (диал. и *засу̀кна*), *засу̀квам* (диал. и *засу̀кувам, засу̀чам*) 'почвам да суча, да усуквам' завивам, възвивам', диал. 'запретвам, замахвам (да ударя); удрям; вземам (пари) повече, отколкото трябва', *засу̀ча, засу̀квам* 'хвърлям нещо с досада' (Гълъбово, Руен, Пловдивско), *засу̀кан* прил. 'извит, заострен', прил. '(прен. разг.) издокаран, напет', *засу̀кано* нареч. 'мъчно, трудно' (Ракитово, Велинградско), *засуканица* диал. 'вид ястие' (А. Каралийчев), *засуква̀чка* 'уред за усукване на върви' (Панчев); *изсу̀ча, изсу̀квам* (диал. и *изсу̀кувам*) 'суча докрай; изработвам със сукане; (прен.) удрям с голям замах', диал. 'наточвам (кори за) баница', *изсу̀ча са, изсу̀квам са* 'замахвам широко, с извиване на горната част на тялото' (Смолско, Пирдопско); *насу̀ча, насу̀квам* (нар. и *насу̀кувам*); *осу̀квам* 'обърсвам, изтривам; чрез сучене правя преждата по-здрава; надминавам някого по способности' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Мадански, Девинско), *ѐсучи* диал. гл. 2 л. ед. ч. запов. накл. 'избърши'; *обсу̀ча, обсу̀квам* и *обсу̀кувам, обсу̀чам* 'завивам, усуквам; засуквам, запретвам (ръкави)' (Геров); *отсу̀ча, отсу̀квам* (и нар. *отсу̀кувам*) 'разсуквам', диал. 'отвръщам, отговарям на казано' (Геров); *посу̀ча, посу̀квам* (нар. и *посу̀кувам*) 'суча малко време', *посу̀ча са, посу̀квам са* 'замахвам да ударя; плаша, че ще ударя' (Смолянско, Маданско, Асеновградско, Ардинско, Девинско); *подсу̀ча, подсу̀квам* 'засуквам отдолу', *пудсу̀квам* 'подшивам отдолу' (Банат), *по̀дсук* 'подшивка, поръбване' (Бешенов, в Банат), *пудсу̀к* също (Винга, в Банат); *пресу̀ча, пресу̀квам* (и нар. *пресу̀чам*) 'суча, усуквам наново; суча, усуквам повече, отколкото трябва; усуквам едно с друго', *прѐсук* диал. 'ръчен прибор за пресукване на прежда', 'уред като голямо вретено с колелце за пресукване на прежда; по-дебела нишка, пресукана на две по-тънки с различен цвят' (Ботевград), 'начин на предене чрез усукване' (Белица, Разложко), *прѐсок* 'вид вретено за пресукване на кълчищени конци' (Софийско) (със свръхстартелно *о* вм. *у* в неударено положение), *прѐсук* диал. 'дървен уред за пресукване на прежда' (Кръвеник, Севлиевско), 'пресукана прежда' (Тотлебен, Плевенско; Кривня, Разградско; Мартен, Русенско), *пресуква̀ч* 'работник, който пресуква прежда', *пресуква̀чка* 'работничка, която пресуква прежда'; *разсу̀ча, разсу̀квам* (нар. и *разсу̀кувам*, диал. *разсу̀чам*) 'развивам нещо усукано', диал. 'точа, разточвам баница', *разсу̀квам са* 'запретвам ръкави' (Славеино, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Манастир, Проглед, Асенов-

градско; Бойково, Пловдивско), *расу̀чен, расу̀кувам* 'разсуквам конци; точа кори за баница' (Самоков), *ръсу̀чъм, ръсу̀чувъм* 'отсуквам' (Ново село, Видинско), *ра̀зсук* диал. 'точилка' (Геров), *ра̀сук* също (Брезнишко), *разсука̀лка* диал. също (Геров), *расука̀лка* също (Ботевградско, Софийско), *расука̀лькя* също (Самоков), *расука̀лкя* също (Доброславци, Софийско; Годечко), *разсуча̀л* диал. 'бяла памучна кърпа за глава' (Геров); *съсу̀ча, съсу̀квам* и *съсу̀кувам* диал. 'увивам две или повече нишки в едно' (Геров); *усу̀ча, усу̀квам* (и нар. *усу̀кувам, усу̀чам*) 'изработвам със сукане; засуквам; завивам, омотавам', разг. 'въртя, увъртам, извъртам, избягвам да кажа истината, не казвам направо; протакам извършването на нещо', диал. 'ям много бързо и лакомо (Геров), *усу̀ча се, усу̀квам се* (нар. и *усу̀кувам се, усу̀чам се*) 'въртя се, вия се, извивам се; (прен.) подмилквам се, умилквам се; не се решавам да кажа или да извърша нещо', *о̀сучъ се, усу̀кувъм се* 'избягвам' (Съчанли, Гюмюрджинско), *у̀сук* диал. 'трудно положение; мъка, усилие', 'затруднено положение' (Годечко), 'преприщане на няколко нишки прежда заедно; (прен.) тежко положение' (Павелско, Асеновградско), *усукня̀* диал. 'треперене, свиване, гърчене на тялото; маене, въртене, нежкане' (Геров), *усу̀кашчѝна* 'забърканост' (Банско), *су̀чипрё̀ди* ж. 'птичка сипка' (Самоков), *сучѝ-ткай* диал. 'пролетна птица, която, като пее, издава особен звук' (Геров), *су̀чи-ткай* 'вид птичка' (Прилеп) (в СбНУ 3, 134, с пояснение: *...и да по̀дсетат жѐните да ва̀тат да зара̀ботат: да су̀чат и да ткаст.), сучѝ-тъчѝ* диал. 'раст. жиловлек' (Геров), *сучи-тъчи* 'раст. жиловлек, Plantago maior' (Горно Броди, Сярско) (жиловлекът е наречен така поради точещите се след разкъсване на листата или стеблото на растението нишки, като за тъкане); *вр̀ти-су̀чи* 'така и иначе, нагоре-надолу' (Доброславци, Софийско); фам. имена: *Разсука̀нов* и *Разсука̀нски* (Елена, Чепеларе, Пловдив, Враца), за които Ст. Илчев, ИИБЕз 11, 1964, 446 (и Илчев, Р 418) допуска, че са образувани от диал. **разсука̀н* 'разточен, разнизан или много щедър човек'. – Срхр. *су̏кати, су̏че̄м* 'усуквам; извивам; цокам, пия', словен. *súkati, súkam*, рус. *сучи́ть, сучу́, сучи́шь* и *су́чишь* 'усуквам; увивам две нишки в едно; преплитам', диал. 'точа тесто за баница; запретвам ръкави; правя свещи', рус. диал. *сука́ть* също, укр. *сука́ти, сучу́, су́чиш* и *сука́ю, сука́єш, сучи́ти, сучу́, су́чиш* 'усуквам; вия, свивам (връв и т.п.)', белорус. *су́каць*, чеш. *soukati, soukám* 'пресуквам; бавно промъквам', чеш. диал. *sukat'*, стчеш. *súkati, súkam* 'суча', словаш. *súkat', súkam* 'усуквам, пресуквам (прежда); завивам; запретвам ръкави; разказвам, говоря бързо; (експр.) пия и/или ям бързо, лакомо, без мярка', пол. диал. *sukać, sukam* 'намотавам нишка на цев (с помощта на чекрък); усуквам, увивам; увивам две или повече нишки в едно', горлуж. *sučić, suču* 'правя възли, връзвам на възел; увивам; намотавам прежда на цев за тъкане', *sukać, sukam* също, доллуж. *sukaś, sukam* 'намотавам прежда на цев'. – Праслав. **sukāti*, **sukājǫ* и **sučǫ*. Срв. с друга степен на коренната гласна праслав. **съkāti*, **съkǫ* [> рус. *скать, ску* 'суча, вия (например прежда)', струс. **съкати** също, стчеш. *skáti, sku* също], итер. **sykāti*, **sykājǫ* (> рус. *сыка́ть* 'суча, усуквам'). – Сродно с лит. *sùkti, sukù* 'въртя; вия, свивам; намотавам прежда на цев'. – Ие. **seu-k-*. – Вж. Trautmann 291, Brückner, SEJP 525, под

sukno, Ст. Младенов, ЕтР 617, под *сукàлка*, Vasmer, REW 3, 42, под *сукáть*, 54, под *сучи́ть* II, Vasmer, REW 2, 634, под *скать*, Pokorny 914, Machek 545, под *skáti*, Skok 3, 358–359, Schuster-Šewc 18, 1374–1375. – Знач. 'цокам, пия' (на срхр. *сýкати, сŷчēм*) и знач. 'пия и/или ям бързо, лакомо, без мярка' (на словаш. *súkat', súkam*) могат да бъдат резултат от определен семантичен развой, но биха могли да бъдат и модификация на знач. 'бозая' на праслав. **sukāti* (**sukāją* и **sučą*), запазено със сигурност само в бълг. *сѝча* 'бозая' (вж. *сѝча²*). – Бълг. диал. *сѝкнувъм* със знач. '(за месен продукт) започвам да се развалям' е със семантичен развой, за който срв. лат. *torqueo, torquere* 'въртя, завъртам, усуквам' и 'изопачавам, преиначавам (= развалям първоначалния вид на нещо)', фр. *tort* със знач. 'щета, пакост, увреждане' от лат. *tortum* (прич. от *torquere*), англ. *twist* 'засуквам, усуквам, суча; вия, свивам; завъртам' и 'изопачавам, преиначавам (= развалям първоначалния вид на нещо)'. – Заето в рум. *a suci, sucésc* 'насуквам, усуквам, навивам; въртя; изкривявам, извивам, изкълчвам; завъртам, замайвам ум, глава' (Mihăilă 194), *sucală* 'сукало (за цеви); совалка; вид прост чекрък' (Цонев, История 2, 60, Mihăilă 34–35), *a răsuci, răsucésc* 'суча, усуквам, пресуквам; преда; засуквам (мустаци); свивам (цигара); извивам, вия, въртя'.

сѝча² 'бозая', св. в. **сѝкна; сѝкнувам** 'лапвам, глътвам' (Велес). – Произв.: *сукàлу* 'биберон' (Еленско), *сукàлник* 'животно, което още бозае' (Долна и Горна Василица, Ихтиманско), *сукȁник* също (Тръстеник, Плевенско), *сукàлничи* 'агне, което бозае' (Владиня, Ловешко; Мали Вършец, Севлиевско), *сукȁниче* 'животно, което още бозае' (Тръстеник, Плевенско), *сукàлче* 'дете бозайниче, кърмаче; животно, което още бозае', 'агне, яре или прасе, което още бозае' (Странджа), *сукàлчи* 'агне, което бозае' (Милево, Казанлъшко), 'агне, яре, прасе, дете, докато бозае' (Страхилово, Свищовско), *сѝкалче* диал. 'дете или животно, което още бозае' (Геров), *сѝкълчи* 'агне, което бозае' (Белица, Тревненско), *сѝкличи* също (Враниловци, Габровско), *сукàр* 'дете, което още бозае' (Корово, Ракитово, Велинградско; Тикале, Река, Смолянско; Малка Арда, Ардинско), 'добиче, което бозае' (Гълъбово, Пловдивско; Ракитово, Велинградско), 'захарна пръчка за смукане' (Самоков), *сукàрник* 'кърмаче' (Славеино, Смолянско) *сукàрче* 'късно родено агънце' (Болярци, Асеновградско), *сукàрчьс* 'кърмаче' (Ситово, Пловдивско), *сукàрчьѕ* също (Наречен, Асеновградско), *сукàрчи* 'агне, което бозае' (Кръвеник, Севлиевско), *сукàтник* 'агне, което бозае' (Борила, Троянснко), *сукàче* 'кърмаче' (Плетена, Гоцеделчевско; Царино, Крумовградско; Дорково, Велинградско), *сукàчѕ* също (Долен, Гоцеделчевско; Яврово, Асеновградско), *сукàчьѕ* също (Брезе, Лясково, Долно Райково, Смолянско; Бачково, Асеновградско), *сѝче* същ. 'малко животно, което суче' (Банат), *сѝчки* дет. мн. ч. 'цицки на коза' (Варвара, Мичуринско), *сѝкур* 'агне, което бозае' (Буря, Дряновско); *досѝча, досѝквам* и нар. *досѝкувам* (Геров); *засѝча* (диал. и *засѝкна*), *засѝквам* (диал. и *засѝкувам, засѝчам*) (Геров); *изсѝча, изсуквам* 'избозавам'; *насѝча, насѝквам*

(нар. и *насу̀кувам*), *насу̀ча се насу̀квам се* (нар. и *насу̀кувам се*) '(за кърмаче) набозавам се'; *посу̀ча, посу̀квам; пресу̀ча, пресу̀квам* '(за дете кърмаче) суча повече, отколкото е нужно'; *ссу̀ча* 'бозая, суча' (Геров). – Без съответствия или без сигурни съответствия в другите славянски езици и поради това вероятно оставено без внимание в етимологичните речници освен у Miklosich, EtWb 329. Срхр. *су́кати, сŷчēм* със знач. 'цокам, пия' и словаш. *súkat', súkam* със знач. '(експрес.) пия и/или ям бързо, лакомо, без мярка' (вж. под *су̀ча¹*) може да са еднакви със срхр. *су́кати, сŷчēм* 'суча, усуквам; вия, извивам', словаш. *súkat', súkam* 'суча, усуквам, пресуквам прежда' (вж. под *су̀ча¹*) и да са резултат от определен семантичен развой, за който срв. банатското *въсу̀квам* 'дигам нагоре нещо, запретвам, засуквам', *въсу̀квам се* 'дигам нагоре нещо, запретвам се' и '(прен.) нахвърлям се, налитам' (вж. под *су̀ча¹*) напр. в изреч. *Въсу̀ква се на я̀деньѐту* 'Нахвърля се на яденето'. – По всяка вероятност реликтна индоевропейска дума в български – от ие. **souk-, *seuk-*. Сродна с латв. *sukt, sukū* 'суча, бозая' (с друга, *ŭ*-степен на коренната гласна) и с друго разширение на корена и със същата или друга степен на коренната гласна лат. *sūgō* 'суча, бозая; смуча, всмуквам', *sūcus* 'сок; течност', ствиснем. *sūgan* 'бозая', срвиснем. *sūgen*, нем. *saugen*, стангл. *sūgan* и *sūcan* 'бозая', англ. *suck* също, стисл. *sūga* също, ствиснем. *sūfan* 'пия, лоча, сърбам (шумно)', срвиснем. *sūfen* също, нем. *saufen* също, стисл. *sūpa* също, стинд. *sū́pa-h* 'супа', стб. **съсати, съсѫ** (и рус. *coса́ть, сосу́*, рус. диал. *ссать, ссу*, струс. **съсати, съсѹ**, укр. *сса́ти, ссу*, белорус. *ссаць, ссу* и т. н., вж. Vasmer, REW 2, 701, от праслав. **sъsāti*), бълг. диал. *су̀сам* 'бозая' (вж.), срхр. *сŷсати, сŷсāм* 'бозая' (от праслав. **sysati*), бълг. диал. *са̀я* 'бозая' (вж.). Срв. Miklosich, EtWb 329 (дето бълг. *су̀ча* 'бозая' се свързва с латв. *sukt*). За родството на латв. *sukt* с лат. *sūgō*, нем. *saugen* и т. н. вж. напр. Vasmer, REW 2, 701, под *coса́ть*, Pokorny 913.

су̀ча³ таен мещругански говор 'плача' (Гоцеделчевско), в таен кошковски говор със същото значение (Илинден, Гайтаниново, Гоцеделчевско; Кумания, Драмско). – Вероятно произв. от *су̀ча¹* със знач. 'вия, завивам, усуквам', в преносна употреба (срв. *су̀чко*, възникнало вероятно от същия глагол със същото значение). Според Й. Н. Иванов, Трудове ПУПХ 17/5, 1979, 54, БДиал 7, 1974, 225, еднакво със *су̀ча* 'бозая' (вж. *су̀ча²*), *сука̀лче* 'бозайниче', т. е. 'плача като бозайниче'.

су̀чке мн. ч. 'съчки' (Чипровци; Чупрене, Белоградчишко) = *съ̀чки* (вж. под *сък*), с диал. *у* вм. *ъ* (от стб. **ѫ**).

су̀чко таен зидарски говор 'вълк' (ЮЗ), таен зидарски говор 'вятър' (Дебър). – Вероятно произв. от *су̀ча¹* (вж.) със знач. 'вия, завивам, усуквам', от което може да са се развили преносни значения '(за вълк) вие', с деятелна наст. *-ко*, както напр. в *лъ̀жко* от *лъ̀жа¹* (вж.), *трепѐрко* 'страхливец' от *трепѐря* (вж.). Според СбНУ 16–17, 1900, отд. 1, 857, вълкът е наречен така, „защото усуква човека, когато го яде“.

суш м. 'прашинка' (Троян; Патрешко, Троянско). – Вероятно възникнало по *сỳшка* 'шушка, прашинка' (вж.).

сушà гл. 'правя нещо да стане сухо; правя някого слаб, сух', **сушѝм** (Зап), **шушъ̀ (съ)** 'суша (се)' (Войнягово, Карловско), **шушѝ** гл. 3 л. ед. ч. сег. вр. 'суши' (Лъжене, Пещерско), **шỳшим съ** 'суша се' (Ново село, Видинско); стб. **соушити, соушѫ** (Син. тр., Киевски листи, Супр.), **исоушити, исоушѫ** 'изсуша' (Син. тр., Супр.), **осоушати, осоушаѭ** 'изсушавам' (Син. тр.), **оусоушити, оусоушѫ** 'изсуша' (Супр.). – Произв.: *сушлѝв* 'сушовит' (Панчев), *сỳшеница* 'сушено месо, пастърма' (Павелско, Асеновградско), 'пастърма' (Враца), 'пушено месо' (Бойница, Кулско), *сỳшеницъ* 'парче дълга ивица от осолено свинско месо' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), *сỳшеници* мн. ч. 'пушено месо' (Безден, Софийско), *сỳшьеница* 'сушено и осолено месо' (Витина, Маданско; Елховец, Лесково, Смолянско), *сушенѝца* 'пушено над огнището свинско месо' (Витановци, Пернишко), 'сушено месо; филия пастърма' (Брезнишко), 'тънко дълго парче, което се закача на прът и се суши на огън' (Преколница, Кюстендилско), *сушенѝци* мн. ч. 'напълнени черва на прасе' (Тотлебен, Плевенско), *сушьенѝца* 'солено и изсушено месо, пастърма' (Буково, Могилица, Сивино, Чепинци, Смолянско), *сушеница* 'раст. безсмъртниче, Xeranthemum' (БотР 314), 'раст. бял смин, Antennaria dioica' (БотР 102), *сушàнца* 'сушено и осолено месо' (Горно юруци, Ивайловградско), *шушенѝца* 'свинско месо, опушено на комин' (Комщица, Годечко), *шушêнѝца* 'сушено месо' (Девинско), *сỳшенка* 'сушен плод' (Долна и Горна Василица, Ихтиманско), *сỳшено* 'изсушен за зимата зелен фасул' (Бабяк, Разложко), *сỳшиво* 'сушени плодове', *сушивò* диал. също (Геров), *шỳшиво* и *шушивò* диал. също, *сушѝлка* 'пещ, в която се сушат сливи' (Брусен, Тетевенско), 'нещо, което се суши; (прен.) разглезено дете' (Славейно, Виево, Кутела, Смолянско), *сушѝлкъ* 'сушени плодове' (Тодевци, Еленско), *сушѝльки* мн. ч. 'сушени плодове' (Белица, Разложко), *сушѝльник* 'част от къща, където се простират дрехи за сушене' (Буйново, Смолянско), 'част от къща, където се простират дрехи или други неща за сушене' (Филипово, Разложко), *сушѝлня* 'помещение за сушене; пещ за сушене на плодове и зеленчуци', *сушѝлнъ* 'пещ, в която сушат сини сливи' (Бели Осъм, Троянско), *сушѝльне* 'послон, покрито място, сушина' (Момарско, Смолянско), *сушѝлна* 'отделение в цигларна фабрика, където се суши тютюнът' (Махалата, Плевенско), 'подслон, сушина' (Боголин, Гоцеделчевско), *сушѝло* 'приспособление за сушене на нещо', *сушѝлу* 'място, където се сушат плодове на слънце; сито, върху което се нареждат плодове и се пекат в пещ на сушилня за печене; количество плодове, изсушени на слънце на един път' (Еленско), *сỳшка* диал. 'болест охтика', *сỳшчав* диал. 'охтикав'; *досушà, досушàвам; засушà (се), засушàвам (се), зàсуха* ж. 'продължителна липса на дъжд, засушаване', *засỳха* диал. също (Геров), *засух* 'засуха' (Яворов), *засушлѝв; изсушà (се), изсушàвам (се), ишушъ̀* 'изсуша' (Банат), *изсỳшувъм* 'изсушавам' (Самоков), *изсỳшеник* диал. 'изсушен босилек' в нар. пес.: *Ти що се хвалиш, абре босиляк,/ със хубавина, изсушенику...* (Геров); *насушà (се), насушàвам (се); осушà (се), осушàвам*

(се), ошу̀шим, ошу̀шувъм 'изсушавам' (Ново село, Видинско), *ошу̀ши съ, ошу̀шувъ съ* 'престава да бъде зелено, изсъхва; престава да е мокро, изсъхва' (Ново село, Видинско); *обсушà (се), обсушàвам (се)* 'осушавам (се) навсякъде' (Геров), *ò бсушен* 'пръхкав, сух' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско), 'сух, безводен' (Павелско, Хвойна, Асеновградско); *посушà, посушàвам; подсушà (се), подсушàвам (се), пудшушъ̀* 'направя нещо сухо, подсуша' (Банат), *пò дсушна* ж. 'навес, покрито място' (Кръстополе, Ксантийско, и другаде); *пресушà, пресушàвам* (нар. и *пресу̀швам*); *суши-грѐбка* 'скъперник' (Банско), *сушикоблица* 'западен вятър, който през пролетта изсушава тревата и овцете не дават мляко' (Шещеово, Костурско), *сушику̀тъл* 'западен вятър, който през пролетта изсушава тревата и овцете не дават мляко' (Черешница, Костурско); *зърносушѝлка, зърносушѝлня*. – Срхр. *су́шити, су̑ши̑м*, словен. *sušíti, suším*, рус. *суши́ть, сушу́*, укр. *суши́ти, сушу́*, белорус. *суши́ць, сушу́*, чеш. *sušiti, suším*, словаш. *sušit', suším*, пол. *suszyć, suszę*, горнолуж. *sušić, sušu*, долнолуж. *sušyś, sušym* 'суша'. – Праслав. **sušiti, *sušą*, произв. от праслав. **sukъ* (вж. под *сух*). – Вж. Miklosich, EtWb 333, Brückner, SEJP 524, под *suchy*, Ст. Младенов, ЕтР 619, под *суш*, Machek 591, под *suchý*, Skok 3, 358, под *sȗh*, Schuster-Šewc 18, 1377, под *suchi*. – Формите *шушъ̀ (съ), шушѝ, шу̀шим съ, шушенѝца, шушѐнѝца, шу̀шиво, шушивò* са от форми с начално *с-* с асимилация *с – ш > ш – ш*.

су̀ша ж. 'продължително време без дъжд; земя, земно пространство', 'остров' (Равногор, Пазарджишко), **шу̀ша** 'суша, бездъждовно време' (Банат), **шу̀шъ** също (Войнягово, Карловско); стб. **соуша** 'земя, земно пространство' (Зогр., Мар., Син. пс.). – Произв.: *су̀шав* 'бездъжден', *шу̀шав* 'сушав' (Шумен), *шу̀шъвъ* '(за година) сушава' (Войнягово, Карловско), *су̀шавна* '(за година) суха, без валежи' (Кюстендилско), *сушевѝт* 'бездъжден' (Геров), *су̀шен* 'сушав' (Геров), *сушина* '(за година) сушава' (Чепино), *су̀шно* в съчет. *су̀шно врѐме* 'сушаво време' (Прилеп), *су̀шница* диал. 'сухоземна жаба', *сушница* диал. в съчет. *сушница жаба* 'сухоземна жаба', *сушòвьън* 'сушав' (Кръвеник, Севлиевско), *сушòвна* в съчет. *сушòвна годѝна* 'сушава година' (Преколница, Кюстендилско), *су̀шовно* в съчет. *лѝто су̀шовно* 'бездъждовно лято' (Шияковци, Никополско), *сушовѝт* 'сушав' (Кожинци, Трънско; Софийско; Кюстендирско), *сушовѝто* в съчет. *сушовѝто мѐсто* 'сухо място' (Шопско Рударе, Кумановско). – Срхр. *су̑ша* 'суша, бездъждно време', словен. *súša* също, рус. *су́ша* 'земя, суша; бездъждно време', укр. *су́ша* 'земя, суша', белорус. *су́ша* също, чеш. *souše* 'земя, суша; сухо дърво, сухи дърва', пол. *susza* 'суша, бездъждно време'. – Праслав. **sušā*, по-ранно **suxjā*, произв. от **sukъ*. – Вж. Vasmer, REW 3, 54, срв. Skok 3, 357, под *sȗh*.

сушàх 'ошав' (Твардица, в Молдавия). – Кръстоска от *ошàф* (вж.), диал. *ушàф*, и *сух* (вж.), *сушà* (вж.) и производни от тях. (ошавът се приготвя от изсушени плодове).

су̀шка 'шушка, прашинка' (Момчиловци, Смолянско), 'прашинка; смет, боклук' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), в изреч. *Тò фсѐ хми йе су̀шка ф òко* (Смолянско) според БДиал 2, 275, със знач. 'вина', 'част от смет' (Банско), 'отпадъци при чистене на леща, ориз, фасул' (Лъкавица, Асеновградско), в съчет. *су̀шка кòпец* 'нищо' в изреч. *Нѐмам су̀шка кòпец* 'Нямам нищо' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско), в съчет. *до су̀шка* 'всичко, докрай, съвсем' (Левочево, Смолянско; Смолянско), **су̀шки** мн. ч. 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул' (Вълчан дол, Смолянско; Ваклиново, Туховища, Корница, Боголин, Гоцеделчевско), 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул и др.' (Теплен, Долен, Гоцеделчевско), 'отпадъци от ориз' (Равногор, Пещерско), 'мръсотия' (Плетена, Гоцеделчевско), **су̀шкьи** мн. ч. 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул и др.' (Абланица, Благоевградско), **су̀шкье** мн. ч. 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул и др.; отпадъци при обработка на вълна и парцали' (Бабяк, Разложко), **су̀шька** в съчет. *нѐма нѝту су̀шька* 'няма никак, няма съвсем' (Смолянско), **су̀шкье** ж. 'мръсотия' (Цветино, Велинградско), **су̀шкьę ж.** 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул' (Неделино, Маданско), **су̀шьки** мн. ч. 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул и др.' (Кочан, Гоцеделчевско), **су̀шькьи** мн. ч. също (Рудозем, Маданско), 'мръсотия' (Осина, Гоцеделчевско), **сушькьи** мн. ч. 'отпадъци от ориз, фасул, леща' (Витина, Маданско), **су̀шькьę** мн. ч. също (Средногорци, Маданско), **су̀шькę** мн. ч. 'разхвърлени дребни боклуци' (Върбово, Смолянско). – Произв.: *досу̀шка* нареч. 'всичко, докрай, съвсем' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско; Маданско; Девинско), *досу̀щка* и *досу̀шка* 'всичкото, докрай; съвсем, напълно' (Геров), *досу̀щ* 'съвсем, напълно', диал. 'всичкото, докрай, съвсем, напълно' (Геров). – От *шу̀шка* 'много малка, най-дребна частица; най-дребно нещо; прашинка, троха' (вж.) с дисимилация *ш – ш > с – ш*. Формата *досу̀шка* (и *досу̀щка*) е вариант на *дошу̀шка* (и *дошу̀щка*) 'всичкото, докрай; съвсем, напълно', което от своя страна лексикализирано съчет. *до шу̀шка* (и *до шу̀щка*) със същото значение; *досу̀щ* (*досу̀ш*) е от *досу̀щка* (*досу̀шка*) с изоставяне на *-ка* вероятно под влияние на форми, като *вън* с вариант *вънка*, *днес* с вариант *днѐска*. За семантиката на *до шу̀шка* (и *до су̀шка*) срв. *до трохà* 'напълно, докрай' (РСБКЕ 3, 435), *до кàпка* 'докрай, до дъно, съвсем' (РСБКЕ 1, 584) и със същите значения *до зрънце, до прашѝнка, до перцѐ*. Срв. и тур. *kırıntı kırıntı* 'съвсем, напълно', получено с редупликация на *kırıntı* 'отломък, отломка' и 'троха', фр. *goutte* 'капка' в изреч. *Il ne voit goutte* 'Той не вижда съвсем', букв. 'Той не вижда капка'. В БЕР I, 415, *досу̀щ, досу̀щка* (посочени и двете като диалектни) са обяснени така: „Произв. от *до* и *сущ*, от черк.-слав. **сѫщи**, срв. стб. **сѫшти** (вж. *същ*), със замяна **ѫ** с *у*, срв. срхр. *сући*". Това обяснение е може би повлияно от случаи на семантична близост на *същ* и *досу̀щ* (срв. изреч. *Той е същ ту̀рчин = Той е досу̀щ ту̀рчин*). Семантичната близост на *досу̀щ* и *същ* е довела до кръстосването им във форма *досъщ* (напр. у Л. Стоянов, вж. РСБКЕ 1, 285). Ст. Младенов, ЕтР 619, отбелязва за *-суш* в *досу̀ш*, че е от корен в *сух* (вж.), а *-сущ* в *досу̀щ* отпраща

към -*суш*. – За *досу̀щ, досу̀щка, досу̀ш; досу̀шка, досъщ* вж. Т. Ат. Тодоров, БЕз 45/3, 1995, 228 и сл. – Срв. *суш, сущàвя, су̀ще, су̀щêм*.

су̀шлак м. 'много ситен замръзнал сняг, който, когато пада, шушка; ситен град, ситна градушка' (обл. Тиквеш) = *шу̀шляк* (вж.), с дисимилация *ш – ш > с – ш*.

сушоàр 'електрически уред за сушене на коса, сешоар'. – От бълг. *сешоàр* < фр. *séchoir* също, преосмислено с гл. *сушà* (вж. *сух*), вж. В. Константинова, БЕз 15/4–5, 1965, 419.

су̀шъм гл. 'чувам; внимавам да чуя и разбера всичко' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Вариант на *слу̀шъм*, засвидетелствувано в същия говор = *слу̀шам* (вж.), с диалектна промяна *л > w* и сетне с изпадана на *w*.

сущ 'същ' (Кюстендилско краище), **су̀ща** 'напълно еднаква' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **су̀щи** 'същи' (Софийско), **су̀щио** 'същият' (Кюстендилско) = *същ, съща, същи, същия(т)*, с диал. *у* на мястото на ъ (стб. ѫ).

сущàвя диал. 'праша' (Геров), **сущàвъъ** 'праша, вдигам прах' (Котел), **су̀шчаве** 'правя боклук, замърсявам' (Банско). – Произв.: *насущàвя, насущàвям* 'напрашвам' (Котел). – Производни от **су̀щав* 'пълен с боклук; (за път) прашен' (срв. под *су̀ще* форми *су̀щави* 'замърсени', *су̀щяво* 'отпадъци при обработка на вълна, памук' – субстантивирано прил. от ср. р.) и от вариант *су̀шчав* 'пълен с боклук; (за път) прашен' (вж. под *су̀ще*). – Срв. *суш, су̀шка, су̀ще, су̀щêм*.

су̀ще същ. съб. 'смет, боклук; (прен.) гад, паразити; (прен.) богатство, пари' (Родопите), 'мръсотия' (Годешево, Благоевградско), ср. 'боклуци, смет' (Проглед, Чепеларе, Асеновградско), 'дребно нещо, боклук' (Якоруда), 'мръсотия' (Неделино, Маданско), 'отпадъци при обработка на вълна и парцали' (Вълчан дол, Смолянско), 'остатък след обработване на конопени стъбла' (Вълчан дол, Смолянско), 'отпадъци при чистене на боб, ориз, леща и др.' (Смолян, Ягодина, Девинско; Богутево, Асеновградско; Горно Дряново, Гоцеделчевско; Горно Драглище, Долно Драглище, Разложко), 'отпадъци при чистене на ориз, леща, боб' (Бачево, Разложко), 'отпадъци при обработка на вълна и парцали; отпадъци при чистене на ориз, леща и др.' (Змеица, Девинско), 'отпадъци при обработка на вълна и парцали' (Слащен, Гоцеделчевско), 'мръсотия' (Барутин, Гоцеделчевско; Лъкавица, Асеновградско), 'боклук' (Смолян; Разлог), 'смет' (Якоруда; Разложко), 'мръсотия' (Теплен, Гоцеделчевско; Дорково, Велинградско), **су̀щи** мн. ч. отпадъци от ориз, леща, боб и др.; мръсотия, боклук' (Ахряне, Ардинско), **су̀щę** мн. ч. 'остатък след обработване на конопени стъбла' (Малък Девесил, Крумовградско), **су̀щье** мн. ч. 'отпадъци при чистене на боб, леща, ориз' (Црънча, Гоцеделчевско), 'мръсотия, боклук' (Любча, Смолянско), 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул и др.' (Сърница, Велинградско), 'мръсотия' (Костандово, Велинградско), **су̀щьę** мн. ч. 'отпадъци при чистене на ориз, леща' (Смолян), 'отпадъци при чистене

на ориз, леща, фасул и др.' (Елховец, Момарско, Смолянско; Чепеларе; Горно Дряново, Гоцеделчевско), 'сух боклук' (Розово, Пещерско), **сущье̨** мн. ч. 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул и др.' (Ерма река, Маданско), **су̀щя** ж. 'мръсотия' (Богутево, Асеновградско; Ваклиново, Бръщен, Кочан, Гоцеделчевско), **су̀щье̂** 'отпадъци от ориз, леща, фасул' (Райково, Смолянско), **су̀ща̨ ж.** 'отпадъци при чистене на ориз, леща и др.' (Костандово, Велинградско), 'мръсотия' (Сърница, Велинградско), **су̀шьте** мн. ч. 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул' (Елешница, Добърско, Разложко), **сушьте̨** мн. ч. 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул и др.' (Дорково, Велинградско), **су̀шьтье** мн. ч. 'отпадъци при обработка на вълна и парцали' (Чавдарци, Девинско), 'мръсотия, боклук' (Върбина, Маданско), **сушьтье** мн. ч. 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул и др.' (Бориново, Върбина, Маданско), **су̀шьтье̨** мн. ч. също (Петров дол, Маданско; Барутин, Гоцеделчевско), 'мръсотия' (Джурково, Ивайловградско; Неделино, Маданско), **су̀щий** 'прашец' (Котел), **сющье** ср. 'отпадъци от ориз, леща, фасул и др.' (Жълтуша, Ардинско), **сюшьте̨** ср. 'отпадъци при чистене на ориз, леща, фасул' (Наречен, Асеновградско), **су̀шче** 'смет' (Банско). – Произв.: *су̀щаво* ср. 'отпадъци при обработка на вълна, памук' (Ваклиново, Гоцеделчевско) (субстантивирано прил.), *су̀щави* 'замърсени' (Виево, Смолянско), *су̀шчав* 'пълен с боклук; (за път) прашен' (Банско), '(за човек) сух, мършав' (Воден, в Македония), *сущѐк* 'пущинак, храсталак' (Троян), *сущак* 'неопределена посока, неизвестно къде' (Беглеж, Плевенско), *су̀щяво* ср. 'отпадъци при обработка на вълна и парцали' (Годешево, Благоевградско (субстантивирано прил.), *су̀щев* 'нечист, боклучав' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско; Чепино – квартал на Велинград), *сущев* 'замърсен' (Средни Родопи), *су̀щево* ср. 'отпадъци при обработка на вълна и парцали' (Кочан, Гоцеделчевско) (субстантивирано прил.), *су̀щьево* също (Забърдо, Асеновградско) (субстантивирано прил.), *су̀щье̨ву* ср. 'останали след жътва неприбрани житни зърна' (Брезе, Смолянско) (субстантивирано прил.), *су̀щеву* 'мръсно, непометено' (Ахряне, Смолянско), *су̀щец* диал. 'прашец, прашинка' (Геров), *сущѝв* 'боклучив' (Чепинци, Маданско), 'дребен, ситен; боклучив' (Вердикал, Софийско), *сущѝва* в съчет. *сущѝва вълна* 'отпадъци при обработка на вълна и парцали' (Теплен, Гоцеделчевско), *сущѝльник* 'изсушен за зимата зелен фасул' (Елховец, Смолянско; Пловдивци, Маданско), *су̀щяк* диал. 'прашец, прашинка' (Геров). – От *шу̀ще* и варианти със същите и/или подобни значения (вж.), с дисимилация *ш – ш* > *с – ш*. За формата *су̀щий* срв. *шу̀щей* 'прашинка, сламчица във вода, шушка' (от Енина, Казанлъшко). Формите *сющье*, *сюшьте̨* са с дисимилация *ш – ш* > *с – ш* от техни варианти с *ш-* (меко) (срв. фонетични варианти на *шу̀ще* с меко *ш-*: *шющье* 'отпадъци при чистене на ориз, леща и др.' (от Попско, Крумовградско, *шюшьтье̨* със същото значение от Тракиец, Хасковско). – Срв. *суш*, *су̀шка*, *сущѐвя*, *су̀ще̂м*.

су̀ще̂м 'правя боклук, замърсявам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), **су̀щеше** гл. 3 л. ед. ч. мин. несв. вр. 'мътеше (вода)' (Смолян – Мисирска махала), **су̀шке̂т** с вероятно знач. 'разнищват' в нар. пес.: ...*два сивъ*

го̀лаба /...та си цвêт сабарêт/ и си вêзмо сỳшкêт... (Широка лъка, Девинско). – Произв.: *насỳщьвам, насỳщювам* 'замърсявам; (прен.) обърквам работата, която съм започнал' (Смолянско). – От *шỳщêм* 'правя боклук, замърсявам' (вж.), засвидетелствувано в Асеновградско и Маданско, с дисимилация *ш* – *ш* > *с* – *ш*; или произв. от *сỳще* 'смет, боклук' (вж.), а и от *сỳшка* 'прашинка; смет, боклук' (срв. *лỳщя* от праслав. **luskā*). Формата *сỳшкêт* – от *сỳщêт* с диал. *к* на мястото на *т* пред предна гласна *е*. – Срв. *суш, сỳшка, сущà вя, сỳще*.

суъ̀ршка 'пшеница, смесена с ръж' (Одрено, Кумановско). – От *сурѫ̀жка* също (вж.), с метатеза и с обеззвучаване на *ж* пред беззвучно *к*.

сỳюл 'канал за оттичане на дъждовна вода между дворове' (Самуилово, Сливенско). – От тур. *suyolu* 'водопровод': *su* 'вода', *yol* 'път; водопровод, канал'.

суѝош 'чорба или гозба от агнешко месо с магданоз и джоджен' (Бобошево). – От тур. *söğüş* 'студено варено месо', вж. П. Скорчев, БЕз 6/2, 1956, 165.

суя̀к[1] 'свако' (Троян), вж. *своя̀к*.

суя̀к[2], вж. *сỳяк*.

сỳяк 'лалугер', диал. 'насекомо стонога, Scolopendra; насекомо Julus terrestris' (Геров), 'хлебарка' (Смолянско), **суя̀к** диал. 'едра горска стонога', 'вид насекомо' (Странджа), **сỳек** диал. 'животно лалагур, Mus citillus', **сỳица** диал. също (Геров). – Произв.: *сусчева* '(за почва) прерована от лалугери (суяци)' (Одрене, Плевенско), *сусчеви* в съчет. *сусчеви места* 'места с почва жълтопръстница, изпълнена с варовити ситни камъчета' (Владиня, Ловешко). – Произв. от *сòвам се* 'въвирам се, вмъквам се', стб. **совати сѧ, соѹѩ сѧ**, (вж. под *сòвам* 'пъхам, провирам'). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 619, дето *сỳяк* 'вид насекомо' се извежда от *сòвам се*, R. Bernard, RESl 40 (Mélanges André Vaillant), 1964, 33, Бернар, Бълг. изсл. 340, дето се обяснява по този начин *сỳяк* 'насекомо Julus terrestris' и насекомо стоножка, Scolopendra'. Ст. Младенов, цит. съч., сравнява *сỳяк* 'вид насекомо' със *сỳек* 'животно лалугер, Mus citillus', което обаче според него е от друг корен. Ст. Младенов, ЕтР 617, сравнява *сỳек* с бълг. *съсел, рус. сýслик*, чеш. *sysel* 'сьсел', и добавя, че *сỳек* е с друга степен на кореновата гласна „в общослав. *съсати : сысати*"; предполага и връзка с „общослав. *су-и* в *су-ета*, и.-е.**k̑ou-* 'празнина, дупка'" (Младенов предполага за *сỳек* 'лалугер' първоначално знач. 'що живее в дупки').

сфадѐм нар. 'навсякъде' (Смърдан, Татарджик, Видинско; Лом; Сталийска махала, Ломско), срв. *свадѐм*, (вж. *всъ̀де*).

сфат 'управителен орган на селище, народен съвет' (Банат). – От рум. *sfat*, 'съвет, наставление; събрание, съвещание; беседа, разговор', което е от стб. **съвѣтъ** (вж. *съвѐт*), срв. DLRM 764.

сфатбѐж 'сватба' в съчет. *годѐж и сватбѐж* (Болградски район, Одеска област в Украйна). – Произв. от *свàтба* (вж.), повлияно от *годѐж* (вж.).

сфенàв 'слаб, с бледи устни' (Габаре, Белослатинско). – От един произход със *сфѐнат* (вж.) .

сфѐнат '(за човек) бледен, повехнал' (Прилеп). – С обеззвучаване *-ф-* < *-в-* от **свѐнат,* произв. от *свѐна,* западна форма на *свѐхна* (вж. *вѐхна*, срв. там *ве(х)нàтие* остар. нар. 'вехнене'). – Срв. *сфенàф*.

сфѐра 'кълбо; тяло с формата на кълбо', прен. 'област, кръг, среда, предели'. – Произв.: *сферѝчен* 'кълбовиден', *сферѝчески*, *сферѝчност*. – От гр. *σφαῖρα* 'топка, ядро' > лат. *sphaera* също, вж. Ст. Младенов, ЕтР 619; може би чрез рус. *сфéра*, където е чрез пол. *sfera* или нем. *Sphäre*. Вж. Vasmer, REW 3, 54.

сфинкс 'митологично същество с лъвско тяло и човешка глава; грамадно каменно изваяние на такова същество', прен. 'загадъчно същество'. – От гр. *σφίγξ* също, сродно с лат. *spiežu*, *spiēst, spaidīt* 'притискам, стискам', вж. Ст. Младенов, ЕтР 619. Срв. лат. *sphinx*.

сфирѐ таен кошковски говор 'праз лук' (Илинден, Гайтаниново, Гоцеделчевско; Кумания, Драмско). – От диал. *сфѝре* 'свиря' с *в* > *ф*, сближено със *свѝрка*, вж. Й. Н. Иванов, Трудове ПУПХ 17/5, 1979, 54–55.

сфѝчко 'всичко' (Раковица, Кулско). – С метатеза от *всѝчко* (изговаряно *фсѝчко*) (вж. под *всѝчки*).

сфо 'всичко' (Макреш, Кулско). – С обеззвучено *в* от *сво*, вж. *све* (под *все*).

сфонгàр, вж. *сфунгàр*.

сфрасна 'ударя, стоваря с нещо' (Карбинци, Белоградчишко), вж. *фрàсна*.

сфръкнал в нар. песен: *Сфръкнал ми беше, Коладе, Коладе ле, сив сокола...* (Садина, Поповско), вж. *фръквам*, *фръкна*, срв. *хвърчà*.

сфунгàр, сфонгàр 'гъба, сюнгер' (Странджа). – От гр. *σφουγγάρι*, срвгр. *σφουγγάριν*, умал. от стгр. *σφόγγος*, *σπόγγος* 'гъба', вж. Ἀνδριώτης 2, 45, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161. Формата *сфонгàр* е с *ου* > *о* на гръцка или българска почва, вж. Дзидзилис, Фонетични проблеми 25, 43. – Срв. *свингàр, свънгàр, сфънгар*.

сфунгарѝсвам, сфунгарѝсам диал. 'изтривам, изчиствам' (Гюмюрджина, Ксанти). – От нгр. *σφουγγαρίζω* (аор. конюнктив *σφουγγαρίσω* 'бърша, чистя'), произв. от *σφουγγάρι* с наставка *-ίζω*, вж. Ἀνδριώτης 2, 65, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161. Вж. *сфунгàр*.

сфунгàто 'пържени яйца с лук' (дамаскините; Тракия). – От срвгр. *σφουγγάτο(ν)* също, у нас може би от северните гръцки диалекти, където се

употребява често, вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161. Срв. срхр. *сфунгато*.

сфуня̀въ със 'гранясва, получава лош дъх' (Паталеница, Пазарджишко). – Произв. от *воня̀* (вж.), срв. *фувоня̀вам се, въвоня̀вам се, увоня̀вам се* също (вж. под *воня̀*).

сфуя̀к 'насекомо Scolopendra, стоножка' (Паталеница, Пазарджишко). – С неорганично *-ф-* (*-в-*) от *су̀як* също (вж.).

сфъкнъл в нар. песен: *Сфъкнъл ми беше син бял гълъбчиц,/ чи мис ка̀цнъл нъ прет бу̀лкини,/ нъ прѐт бу̀лкини ма̀ли врътицà*... (Топчии, Разградско). – С изпадане на *-р-* от *сфръкнал* (вж.).

сфънгàр, сфънгàрь диал. 'гъба, сюнгер' (Странджа). – От гр. *σφουγγάρι* (вж. *сфунгàр*) с *ου* > ъ на българска почва, вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, Дзидзилис, Фонетични проблеми 24, 32, 33, 44. – Срв. *сфонгàр, сфунгàр, свингàр*.

схасабѐвам диал. 'смятам; мисля, премислям', вж. *схесапя̀вам*.

схвàщам, схвàна, вж. *хвàщам, хвàна*.

схѐдено '(за плат) изядено от мишки, молци и др.' (Кесарево, Горнооряховско). – Със свръхстарателно *-х-* от *сѐдено*, вж. *я̀ден* (под *ям*).

схѐдио рядко 'рисунка; план' (Солунско). – От нгр. дим. *σχέδιο*, в катаревуса *σχέδιον* 'план, скица', от прил. *σχέδιος*, вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, Дзидзилис, Фонетични проблеми 58.

схѐма 'чертеж на устройство на апарат, машина и пр.; план; изображение, описание в общи, основни черти'. – Произв.: *схематѝчен* книж. 'представен в общи основни черти', *схематѝчност*, *схематизѝрам* книж. 'представям нещо в общи черти, в опростен вид', *схематизàция*. – От гр. *σχῆμα* 'изражение на лицето, осанка, фигура, вид, външност, дреха' > лат. *schema*, вж. Ст. Младенов, ЕтР 619, Парашкевов, Етим. дублети 119, вероятно чрез рус. *схéма*, което е чрез пол. *schema* (вж. и Vasmer, REW 3, 55).

схесапя̀вам, схесапя̀ диал. 'пресмятам' (Геров), **схасабѐвам** 'правя сметка, смятам' (Родопите), 'мисля, премислям' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско). – Произв. от *хесàп*, вж. Ст. Младенов, ЕтР 619.

схѝзма книж. църк. 'църковно разцепление; отцепване от църквата, разкол'. – Произв.: *схизматѝк* книж. 'църковен отцепник; разколник', *схизматѝчен* прил., *схизматѝчески* прил. – От сргр. *σχίσμα* < *σχίζω* 'цепя, скъсвам', срв. рум. *shisma*, арум. *shisma*, вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, Дзидзилис, Фонетични проблеми 58.

схѝма църк. 'най-строга степен на монашески живот, която изисква от привържениците ѝ големи ограничения и пълно отричане от света; дрехите на такъв монах'. – От сргр. *σχῆμα* 'монашеско облекло', вж. А. Matzenauer,

LF 19, 252, Фасмер, ИОРЯС 12/2, 1908, 274, Vasmer, REW 3, 55, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, Дзидзилис, Фонетични проблеми 58, Парашкевов, Етим. дублети 119. Срв. от същия произход *схѐма*.

схѝмник книж. църк. 'монах, който води строго отшелнически и аскетичен живот'. – Произв. от *схѝма* (вж.). – Заето в рум. *schimnic* също (Rosetti, Influenţa 39, 45).

схлѝпвам 'хълцам след плач' (Чавдарица, Девинско), вж. *хлѝпам*.

схлу̀мвам се диал. '(за зеле и др.) омеквам, скашквам се'. – От *схỳмвам (се)* също (вж.), с неорганично *-л-*.

схлу̀пен 'нестроен, западнал, прихлупен', вж. *хлу̀пя*.

схо̀ден 'който много прилича на друг, подобен, близък', **схо̀дност** 'подобие, близост', **схо̀дство** също. – От рус. *схо́дный* също, *схо́дность* също, *схо́дство* също, произв. от *сходи́ты(ся), схожу́(сь)* (вж. *хо̀дя*). Вж. Б. Цонев, Слав. глас 1/1, 1902, 26, Сб. Медведев 1922, 38 (за *схо̀ден*). – Срв. *схо̀ждам се*.

схо̀ждам се 'много приличам на друг; подобен съм', 'върша полов акт' (Габрово), вж. *хо̀дя*. – Срв. *схо̀ден*.

схоластѝк книж. 'средновековен философ, последовател на схоластично философско течение', прен. 'лице, което възприема само външната, формалната страна на науката'; стб. **схоластикъ** (Супр.), **схола̀стика** книж. 'общо название на средновековните идеалистически философски течения, подчинени на черковната догматика; формално знание, откъснато от живота и практиката'. – От лат. *scholastica*, което е от гр. *σχολαστικός* 'педантичен' < *σχολάζω* 'прекратявам работа; свободен съм' < *σχολή* 'училище', вж. Ἀνδριώτης 357, Vasmer, REW 3, 55.

схъ̀лцвам са 'плача, като от време на време хълцам' (Смолянско; Манастир, Проглед, Асеновградско). – Диал. вариант на *схълцвам* (вж. *хъ̀лцам*), срв. *схъ̀льцва са*.

схоратя̀вам се, схоратя̀ се, вж. *хо̀ра*.

схỳмвам се, схỳмна се, схỳмнувам се 'изгнивам, разлагам се и ставам на прах и пепел; скапвам се' (Геров; Момино, Варненско; Ботевградско; Първенец, Бургаско), **схỳмва се, схỳмне се** нар. 'разпада се от гниене; скапва се', **схỳмйъм съ, схỳмйъ съ** възвр. 'изгнивам, развалям се' (Еленско), **схỳмил са** '(за картоф) разварил се' (Шумен), **схỳмни се** запов. накл. 'затичай се, избързай' (Странджа). – Произв. от *хỳма*, срв. Ст. Младенов, ЕтР 619.

схълмен книж. рядко 'изпъкнал, издаден', вж. *хълм*.

схъльцва (се) 'хълца' (Ахряне, Смолянско), вж. *хъ̀лцам*, срв. *схъ̀лцвам са*.

схърлу̀зя се 'подхлъзна се'. – Произв. от *хърлу̀зя*, което вероятно е с метатеза от *хързу̀ля*, вж. *хърза̀лям, хързо̀ля*.

сцѐждам (се), сцедя̀ (се) диал. 'изцеждам (се), отцеждам (се)', вж. *цедя̀*.

сцеля̀вам се диал. 'ставам цял; сраствам се, слепям се' (Геров), вж. *цял*.

сцѐна 'издигнато място в театър, където става театрално представление; отделна част от действие на пиеса; отделен епизод в роман, повест, разказ с действащи лица', прен. 'театър, театрална дейност; проява, случка, събитие; шумен скандал, разправия', **сценѝчен** 'свързан с театрално представление; удобен, подходящ за игра на сцена', **сценѝчност**. – Чрез лат. *scaena* 'сцена, театър; случка' от гр. *σκηνή* 'шатър, сенник', с руско посредничество'. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 619, Walde–Hofmann 2, 485, Schulze, KZ 51, 242, Vasmer, REW 3, 56. Срв. рус. *сце́на*, фр. *scène*. *Сценѝчен* и *сценѝчност* са от рус. *сцени́чный*, *сцени́чность*.

сценà̀рий 'съдържание, текст на филм с подробно описание на развоя на действието и указания за оформяне на филма; разгърнат план-програма', **сценарио** остар., **сценарѝст** 'автор на сценарий'. – Формата *сценàрио* е възникнала на итал. почва, срв. итал. *scenario* 'сценарий; театър; заден декор', от *scena* 'сцена, театър; случка' (вж. *сцѐна*), вж. К. Иванова, БЕз 25/2, 1975, 145–146. Срв. нем. *Szenario*, фр. *scénario*. *Сценàрий* и *сценарѝст* са вероятно чрез рус. *сцена́рий*, *сценари́ст*. Срв. и фр. *scénariste*.

сцѐпвам се, сцѐпя се 'схваща ми се снагата, вдървявам се'. – Произв.: *сцепенѝл се* 'вкочанил се от студ; станал неподвижен; умрял' (Бърложница, Софийско), *сцеплѐнка* 'малко парче отцепено дърво, тресчица' (Банат). – Произв. от *цѐпя* (вж.).

сцѐпка рядко 'закачени една за друга каруци или шейни' (Б. Обретенов). – Произв. от *цѐпя* (вж.). Срв. рус. *це́пка*, умал. от *цепь* 'верига, редица от разположени едни след други лица и предмети'. Вж. РРОДД 485.

сцеплѐние книж. 'стегнатост, якост'. – От рус. *сцепле́ние* също, вж. Ал. Пиронков, РР 2, 1928–1929, 248.

сцѝбря се '(за зърно) свия се, съсухря се' (Воднянци, Белоградчишко), вж. *цѝбря се, цѝбър*.

сцѝлия рядко 'кучка' (Ив. Вазов). – От нгр. *σκυλία*, мн. ч. от *σκυλί*, в катаревуса *σκύλ(λ)ος* 'куче', вж. М. Филипова-Байрова, СлСб 1973, 284.

сцѝркувàм 'смачквам' (Банско). – От звукоподражателен произход, вж. *цѝркам*. – Срв. *сцъркам*.

сцопàндрям са 'нося се лошо, неугледно' (Сухиндол). – С експресивна наставка, вж. *сцо̀пвам са*, срв. двойки глаголи: *чѐпя се – чепàндря се, глѐзя се – глезу̀ндря се*.

сцо̀пвам са 'занемарявам външния си вид' (Сухиндол). – Произв. от *цо̀пвам* (вж.) с допълнителен развой на значението, срв. там за семантиката *цопакьс* 'много скъсан' (Дебърско). – Срв. *сцопàндрям са*.

сцъ̀ркам 'смачквам' (Мерданя, Великотърновско). – Експресивно образуване от звукоподражателен произход, вж. *цъ̀ркам*. – Срв. *сци̇̀ркува̀м*.

сча част. за бъд. време 'ще' (Брацигово). – Вариант на *ща* (вж.). – Срв. *ще, щъ, чъ, чу, че, жъ, же, жа, ше, шъ, ша, ке*[1], *късъ, кю, ки*[1], *зъ*.

сча̀вим 'чепкам вълна' (Цветино, Велинградско). – Произв.: *счавсньйна* 'вълна, оскубана от одрана кожа' (Велинградско). – Вариант на *ща̀вим*, вж. *ща̀вя*.

счастли̇̀в (Охрид). – Диалектен вариант на *щастли̇̀в* (вж.).

счѐзна се, счѐзнувам се диал. '(обикновено при силна кашлица или гняв) примра, посинея', **счѐзнъ (съ)** 'свия (се), стегна (се)' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), **счѐзна се** 'схващам се' (Бойница, Кулско). – Произв. от *чѐзна* (вж.).

счѐквам се, счѐкувам се, счѐкам се диал. 'счепквам се' (Геров), **счѐкна се** диал. '(за дърво) натегна от цвят, отрупам се' (П. Ю. Тодоров), вж. *чѐкна*.

счепа̀тя диал. 'сгащя, хвана някого натясно' (РРОДД 486), вж. *чепа̀тя*.

счѐпва са '(за плодни дървета, чиито клони са се свели до земята от тежест) разчеква се' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). – Произв.: *счѐпьснь* '(за конец) объркан' (Ерма река, Мáданско). – Произв. от *чѐпя* (вж.).

счепѐтвам са 'покатервам се' (Сухиндол). – Експресивно образуване, произв. от *чѐпя* (вж.), срв. *зачепѐтям се* 'кълча се'.

счѐпквам (се), счѐпкувам (се) диал. 'хващам някого изведнаж и ненадейно; схващам (се)', вж. *чѐпкам*.

счѐра 'вчера' (Вишовград, Павликенско). – Произв.: *счера̀шен* 'малолетен' (Сухиндол). – Със *сч-* < *вч-* от *вчѐра* (вж.), срв. *счѐсвам, счѐша*.

счѐсвам (се), счѐша (се) диал. 'вчесвам (се), причесвам (се), сресвам (се)' (Геров), **счѐшям** 'вчесвам' (Чепеларе), **счѐсем (се)** 'вчесвам (се)' (Карнобат), **счѐса (се)** диал. също, **счѐшлям се** също (Брезнишко), вж. *чѐсам, чѐша*.

счестя̀ се, счестя̀вам се '(за мляко) сгъстява се' (Градище, Севлиевско), **счѐствам се** 'сгъстявам се' (Русаля, Великотърновско). – Произв. от *чест* 'гъст' (вж.).

счет 'сметка'. – От рус. *счёт*, вж. А. Пиронков, РР 2, 1928–1929, 248.

счета̀, счи̇̀там 'броя, смятам; зачитам; мисля, приемам някого за някакъв или нещо за някакво', вж. *чета̀*.

счетоводи̇̀тел 'счетководител'. – От рус. *счетоводи́тель*, вж. А. Пиронков, РР 2, 1928–1929, 248.

счетово̀дство 'водене на служебни или търговски сметки; помещение, където се водят тези сметки', **счетово̀ден** прил. – От рус. *счетово́дство, счетово́дный*, производни от *счёт* 'сметка' и *води́ть* (вж. *во̀дя*).

счѐшям, вж. *счѐсвам (се).*

счѝпка 'щипка' (Щип). – Фонетичен вариант на *щѝпка* (вж.).

счир 'меката част под долната челюст, предната част на врат, гуша, Struma' (Крива Паланка). – Произв.: *счѝрка* 'малък цирей' (Цветино, Велинградско; Щип). – Вж. *чир.*

счѝтам, вж. *четà, чѝтам.* – Срв. *четà.*

счѝтка книж. остар. 'прочитане на драматично произведение от театрална комисия' (Ив. Вазов). – От рус. *счѝтка* 'прочит'.

счѝчка са 'сбие се, струпа се' (Ботевград; Смолско, Пирдопско), **счѝчкам се** диал. 'натрупам се' (Ел. Пелин). – Произв.: *счѝчкан* диал. 'сбит'. – Произв. от *чѝчкам* (вж.), срв. *начѝчкам* 'натурям нагъсто'.

счо в текст: *... ами да вѝдеш сал счо гяволйа ти курдисàле...* (Щип). – Диалектен вариант на *що* (вж.).

сч҄окам 'счупя, отчупя' (Скребатно, Гоцеделчевско), вж. *-ч҄окам* в *пооч҄ок(в)ам, расч҄ок(в)ам.*

чсоловѐчвъм са 'подобрявам се': *Киро започва да са чсоловѐчва* (Сухиндол). – Вероятно със *сч-* < *вч-* от *вчоловѐчвъм са,* произв. от *чоловѐча (са)* (вж. *чловѐча*). Срв. *сч҄опи.*

сч҄опва са '(за плодно дърво, чиито клони са се свели до земята от тежест) разчеква се' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Вариант на *счѐпва са* (вж.).

сч҄опи 'сграбчи' (Долна Мелна, Трънско). – Вероятно със *сч-* < *вч-*, срв. *вч҄опвам* 'хващам някого за гушата' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Вж. *сч҄опва са.*

счуботѝна 'вълна, оскубана от одрана кожа' (Цветино, Велинградско). – Вариант на *скуботѝна, скубòтина* също (вж. под *скỳбя*). Срв. в същия говор *счавеньѝна* със същото значение (под *счàвим* 'щавя').

счỳвам 'дочувам' (Кръвеник, Севлиевско; Широково, Беленско; Нисово, Русенско; Нови пазар; Сев. Добруджа; Брезнишко), вж. *чỳвам, чỳя.*

счỳмрен диал. 'начумерен', **счỳмрено** нареч. (П. П. Славейков, Ц. Церковски), вж. *чỳмря се,* срв. *чумѐря се.*

счупàрник 'счупен съд (Сухиндол), вж. *чỳпя.*

счуфрѐвам съ 'набръчквам се' (Тихомир, Крумовградско), **счюфрьем са** (Ерма река, Маданско). – Произв.: *счуфрòсан* 'намръщен' (Стара Загора). – С диал. *-ф-* < *-х-* от **счухревам съ, *счюхрьем са* 'изсъхвам; набръчквам се', срв. *счỳхрен* 'съсухрен', произв. от *чỳхна* 'съхна' (вж.), срв. *чỳфки* мн. ч. 'сушен зелен фасул'. Първоначално значение 'изсъхвам', оттам 'набръчквам се' > 'намръщвам се, намръщен'.

счу̀хрен диал. 'съсухрен' (Г. Караславов). – Произв. от *чу̀хна* 'съхна' (вж.).

съ[1] гл. 3 л. мн. ч. сег. вр., стб. **сѫть**, вж. *са*[1].

съ[2] диал. 'се', вж. *се*[1], срв. *са*[2], *с*[5].

съ[3] част. за образуване на бъд. време (Съчанли, Гюмюрджинско; Бадома, Дедеагачко; Голям Дервент, Софлийско; Тьойбелен, Мала Азия), вж. *са*[6], срв. *за*[2], *жа, жъ, ще, ша, ше*.

съ[4] диал. 'цял, цяла, цяло', вж. *са*[4], *са̀а*[1].

съ[5] показ. мест. 'тази тук', вж. *са*[5].

съ[6] в: *Съ (де)!* междум. за отпъждане на свиня (Неделище, Софийско), **съ-съ** междум. за прогонване и за насъскване на куче. – Звукосимволично, срв. с подобен произход *сю-сю*.

съ-; стб. **съ-, сѫ-** предст. в глаголи и имена със значение 'връзка, съединение': *съберà* (стб. **съберѫ**), *съвéт* (стб. **съвѣть**), *съсéд* (стб. **сѫсѣдъ**); 'движение отгоре надолу, отвътре навън': *съблѝчам, събу̀вам, събрàждам*. – Вж. *с*[2]-, срв. *з-, са-, со-, су-*.

съà[1], **съя̀** диал. 'вид дреха', срв. *са̀а*[5], вж. *сая̀*[2].

съà[2] диал. 'кошара', срв. *саà*[2], вж. *сая̀*.

съазѝ гл. 3 л. ед. ч. 'изпуща течност на капки или на тънка струя' (Тръстеник, Плевенско), вж. *сълзѝ* под *сълзà*.

съалàм, съълàм, сълàм нареч. 'здраво, хубаво; съвсем здраво; добре', прил. 'издръжлив; здрав' (Странджа). – Варианти на *съглàм* (вж.). – Срв. *саглàм*.

съàн 'бакърена чиния' (Ямболско, Павликенско, Поповско, Новопазарско, Провадийско, Търговищко, Преславско). – С изпадане на *-х-*, вж. *сахàн*.

съàт, сат 'часовник' (Великотърновско; Енина, Казанлъшко), 'час' (Енина, Казанлъшко; Севлиево; Ямболско; Дервент, Дедеагачко), **съàть** (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *съàтньък* 'часовник' (Лозенец, Ямболско; Желю войвода, Сливенско), *съàтничев* 'непостоянен, неуравновесен' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От *сахàт* (вж.) с изпадане на *-х-*.

съб 'стълб' (Якоруда). – Диал. вариант на *стълб* (вж.) с изпадане на *-т-* и *-л-*, срв. *съба*.

съба 'стълба' (Ихтиманско, Кюстендилско, Дупнишко, Благоевградско; Добърско, Бачево, Разложко; Якоруда; Велинградско, Момчилградско). – Диалектен вариант на *стълба* (вж.), срв. *съб, са̀ба*.

съба̀альън, съба̀альам, съба̀ълън, събъълънтъ, съба̀йле, съба̀йлен, съба̀йлин, съба̀йлинъ, съба̀йльън, съба̀йльъм, съба̀йлъм, съба̀йля, съба̀йлян, съба̀ле, съба̀лейн, съба̀лин, съба̀лем, съба̀льъм, съба̀льън, съба̀лън, съба̀лханм, съба̀лхем, съба̀хлен, съба̀хлин, съба̀хлян, съба̀хльън, съба̀хлън, съба̀хльъм, вж. *саба̀хлен*.

съба̀илдъзъ диал. 'звезда зорница', **съба̀йлдизъ, съба̀елдъзъ, съба̀ялдъза̀**, вж. *саба̀х ялдъзъ*.

съба̀кърши̇̀, вж. *саба̀х* и *кърший*.

съба̀лаим (гребенски говор в Силистренско). – От *съба̀лхаим* (вж. под *съба̀альън*) с изпадане на *-х-* в говора, срв. *саба̀хлен*.

съба̀лен (Лозен, Софийско; Марково, Пловдивско). – С изпадане на *-х-* от *съба̀хлен* (вж. под *съба̀альън*), срв. *саба̀хлен*.

съба̀рям, съб̀оря 'повалям, карам някого, нещо да падне', **съба̀рем се, съб̀ора се** 'падам, повалям се; (за слънце) започва да залязва, клони на запад' (Банат), вж. *бо̀ря се*.

съба̀т, вж. *сабаа̀т* 'веселба', *саба̀т* 'събрание; женско събиране на приказки; нощни сборища на вещици; голям шум и врява', *соба̀т* 'събиране на веселба и гощавка'. Срв. и *шаба̀т*.

събѐждам се, събедя̀ се нар. 'съвземам се; съобразявам се', 'идвам в съзнание (след припадък), свестявам се' (Брусен, Тетевенско; Борован, Врачанско), **събѐждам съ, събѐда съ** 'съобразявам се' (Тръстеник, Плевенско), **събедя̀вам се** 'опомням се; досещам се' (Стубел, Монтанско; Габрово), **събя̀ждам се** 'възвръщам се от безсъзнателно състояние в съзнателно' (Тетевен), **събеди̇̀сам се** 'идвам в съзнание' (Брусен, Тетевенско). – Производни от *беда̀* (вж.).

събел 'стъбло' (Трънчовица, Никополско). – Произв.: *събелче* умал. (Трънчовица, Никополско). – От *стъбел* (вж. *стъбло̀*) с опростяване на начално *ст-* в *с-*.

съберна в нар. песен: *Ой дружина съберна, неверна* (Чучулигово, Петричко). – Вероятно произв. от *съби̇̀рам, събера̀* (вж. *бера̀*), нагласено по *нев̀ерна* поради ритмични съображения.

събесѐдник 'лице, с което някой беседва, което участва в разговор', **събесѐдница** ж. – Заето от рус. *собесе́дник* също, *собесе́дница* вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256, Сб. Медведев 1922, 45.

съби̇̀е се 'сбъдне се' в текст: *...когѝ се съби̇̀е думата...* (Копривщенски дамаскин). – Вж. *сбѝя се, сбѝвам се* диал. 'сбъдвам се' (под *бѝвам*).

съби̇̀рам, събера̀ 'слагам, надокарвам, събирам на едно място; вземам, получавам от различни места; прибавям едно число към други; съединявам, приближавам, допирам, скачвам', **съби̇̀рам се, събера̀ се** 'надохождаме на едно място; срещам се, общувам; натрупвам се; свивам се', **събирах се** 'виждах се' (Кулско; Видинско); стб. **сънирати, сънираѭ** несв. и **събьрати, събєрѫ** св. (Зогр., Мар., Асем., Супр.). – Произв.: *са̀бир* 'сбор, събиране' (Смолско, Пирдопско) (вж.), *са̀би-ир* за привикване на излязъл от кошера рояк пчели: *Ма̀ат, ма̀мо, ма̀ат... са̀би-ир, са̀би-ир*. (Смолско, Пирдопско), *съби̇̀ране* 'съвокупяване,

Coitus' (Габровско; Ново село, Троянско), *събирàтелен* 'който означава множество еднородни предмети', '(за човек) който не прахосва' (гребенски говор в Силистренско), *събирàтелство, събирàч* 'който събира нещо; колекционер', *събирàчка, събирàчество, събòр* (вж.). – Сърх. *сабѝрати, сабѝрāм*, рус. *собирáть, собирáю*, чеш. *sbírati, sbírám*, стпол. *zabierać, zbirać*, пол. *zbierać, zbieram*. – Праслав. **sъbirāti, *sъbirājǫ*, итератив към **sъbьrāti, *sъberǫ*. – Вж. *берà*.

събѝтие 'важна случка или произшествие с големи, понякога съдбоносни последици'. – Произв.: *събитѝен* прил. 'който се отнася до събитие' (от рус. *событѝйный* 'наситен със събития и факти'), *събитѝйност* (от рус. *событѝйность*). – Вж. *битиè, бѝвам*, срв. Ст. Младенов, ЕтР 619.

съблаз 'слаб човек' в текст: ...*кыкъв съблаз е станỳл, когà пред змѝе е бегал*... (Брезнишко). – Значението 'слаб човек' в СбНУ XLIX, 786, вероятно не е съвсем точно, по-вероятно е знач. 'малодушен, изплашен; обезпокоен; смахнат, луд, ударен'. За възможно знач. 'обезпокоен (човек)' срв. стб. **съблажнити** 'безпокоя', рус. *соблáзн* 'безпокойство, смущение'. За възможно знач. 'смахнат, луд, ударен (човек)' срв. пол. *zbłaźnić się* 'сглупя', *błaznić* 'водя към лудост', чеш., словаш. *blázniti* 'полудявам', чеш. *blazen* 'луд', укр. *блазень* 'глупец', пол. *błazen* също, луж. *błazn* също, които са близки до началното значение на *блàзня* 'удрям' и **блаз-нъ* 'ударен', от които се е развило преносно значение 'ударен', т.е. 'смахнат, луд', срв. *блъ̀снат, пѐрнат, чỳкнат* 'луд'. – Срв. *блàзня, съблàзън, съблазнявам*.

съблазнявам, съблазнѝ 'привличам, увличам с изгледи за нещо хубаво и приятно; подмамвам, увличам в грях'; стб. **съблаꙁнити, съблажнѭ** 'съблазнявам; преча, ограничавам; колебая се; греша; възмущавам; оскърбявам' (Зогр., Мар., Син. тр., Слепч., Асем), **съблажнꙗти, съблажнꙗѭ** 'безпокоя, ограничавам; възмущавам; въвеждам в грях' (Зогр., Мар.). – Произв.: *съблазѝя* диал. 'страст, омраза', *съблазнѐние* остар. 'нещо, което примамва и обещава нещо хубаво', *съблазнѝтел* 'който съблазнява, прелъстител', *съблазнѝтелка, съблазнѝтелен* 'който блазни или съблазнява; който обещава нещо хубаво', *съблазнѝтелност, съблазнѝтелски*. – Сърх. *саблáзнити, саблáзнӣм, саблажњавати се, саблажњујем*, рус. *соблазнѝть, соблазнять, соблазняю* 'привличам, въвеждам в грях'. – Праслав. **sъblāzniti, *sъblāznjǫ*, деноминативно образуване от **sъblāznь* (вж. *съблàзън*). – Заето в рум. *a săblăzni* 'съблазнявам'. – Срв. *блàзня*.

съблàзън 'нещо, което силно привлича; приятно изкушение, лъст'; стб. **съблаꙁнь** 'изкушение, падение' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Супр., Слук., Слепч.). – Сърх. *сȁблāзан, саблазна* 'изкушение', словен. *sóblazen* 'яд, неприятност', *soblazan* в клетва: *Soblazan te vzela!*, рус. *соблáзн* 'изкушение', остар. 'вълнение, безпокойство, смущение; грях'. – Праслав. **sъblāznь*. – Вероятно заето чрез черковнославянски, където е от старобългарски. – Вж. Vasmer, REW 2, 685, Skok 1, 170 (под *blȃzan*). – Заето в рум. *săblaznă* 'скандал' (Цонев, История 2, 97). – Срв. *блàзня*.

съблàчам, вж. *съблѝчам.*

съблѝцам 'съблигчам' (Нова Надежда, Хасковско; Делчево, Гоцеделчевско). – С характерна за говорите итеративна наставка, срв. *изпѝцам, облѝцам, насѝцам, навлѝцам се, тѝцам,* вж. *съблѝчам.*

съблѝчам (се), съблекà (се) 'свалям дрехи от тялото (си)', 'люща, беля' (Неново, Провадийско), '(за копринена буба) сменям си кожата' (Кирютна, Твардица в Бесарабия), **съблы̀чем, съблечѝ** (Банат), **съблàчам (се)** 'свалям дрехи от тялото' (Търговищко; Монтанско), **съблàчам са** (Кирсово, Бесарабия), **съблечѝ** (Долна Митрополия, Плевенско), **соблъчу̀въмсъ, соблъчѐм съ** 'разсъблигчам се' (Ново село, Видинско). – Произв.: *съблàк* 'раст. повитица' (Илинден, Гоцеделчевско), *съ̀бльек* 'гол охлюв, който излиза по влажни места' (Скребатно, Гоцеделчевско), *съблѝкло* 'съблечена змийска кожа' (Троянско; Зафирово, Тутраканско); *досъблѝчам (се), досъблекà (се)* 'съблигчам до край'; *засъблѝчам (се)* 'започвам да (се) съблигчам'; *посъблекà (се)* диал. 'свалям някои дрехи, но не много, от тялото (си)'; *разсъблѝчам (се), разсъблекà (се).* – Рус. диал. *соблокáть, соблачи́ть* 'свалям дреха' (Даль). – Праслав. диал. *sъ-belkti, *sъbelkǫ, под влияние на *a-belkti, *a-belkǫ, което с преразлагане от *ab-(v)elkti, *ab-(v)elkǫ (вж. *облѝчам, облекà*). – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 619. – Срв. *соблàчим, сòблеча се, соблъчу̀вам са, соблъчѐм са.*

съблюдàвам 'спазвам, придържам се о нещо; съобразявам се', **съблюдѐние.** – От рус. *соблюдáть, соблюдéние* (< стб. **блюдѫ, блюсти**). – Срв. *наблюдàвам.*

съболезновàние 'участие в чужда скръб или болка; състрадание, съчувствие', **съболезновàтелен** прил. – От рус. *соболезновáние, соболезновáтельный.* Срв. *болѐзен, болѐзни,* от стб. **болѣзнь**.

съ̀болец диал. 'животно лалугер, суек, Mus citillus' (Геров), вж. *собол, сòболец, соболѐц,* срв. *събулѐц, стаболѐц, стамболѐц.*

събòр 'събрани множество длъжностни или избрани хора да разгледат и решат някои въпроси', разг. 'панаир; хора, събрани на игри и веселби', 'събиране на сватба, годеж или друго празненство' (Аспарухово, Провадийско), **съ̀бор** (Лазарци, Еленско; Фрикапей, Сев. Добруджа), **съ̀бор** 'хоро' (СЗ), в съчет. *събор момци* в нар. пес.: *Събрали ми са събор момци...* (Башкьой, Сев. Добруджа); стб. **съборъ** (Зогр., Сав. кн., Остр., Слепч., Син. тр., Супр.). – Произв.: *събордж́ия* 'който отива на пазар' (Софийско), *събòрен* църк. прил., *съборѝсти* (вж.), *съборя̀нин* 'участник в събор', *съборя̀нка, сборя̀нин, сборя̀нка* диал. също, *сборянка* 'паница, основна мярка около 2,5 л, използвана на събори' (Берковица). – От черковнославянски, където от стб. **съборъ**, срв. срхр. *сабор* 'празник на манастир', рус. *собóр* 'църква', пол. *sobór* също (от руски); първоначално значение 'събиране, събрание (на духовенство)', калка на гр. *συναγωγή*, вж. Jagić, Entst. 264 и сл., P. Kretschmer, KZ 39, 548, P. Skok, RESl 7/3–4, 1927, 178, Vasmer, REW 2, 685. – С друга отгласна степен срв. *сбѝрам, съберà, събѝрам.* – Срв. *сбор*[1], *собòр.*

съборѐтина 'стара постройка, започнала да се разрушава'. – Произв. от *събо̀ря* (вж. *съба̀рям*), с експресивна наставка *-ет-ина*, срв. *схлупѐтина* 'схлупена къща' (под *хлу̀пя*). Срв. *соборѐтина* също (под *собо̀ря*).

събористи 'участници в VI събор (конгрес) на Демократическата партия през 1907 г., съборяни'. – Произв. от *събо̀р*, с наставка *-ист*, вж. Л. В а н к о в, ГСУ–ФЗФ 66/1, 1973, 33.

събо̀рно (събо̀рну) 'болест херния' (Банат). – Вероятно произв. от *събо̀ря* (вж. *съба̀рям*), през форма *събо̀рено*, с изпадане на неударено *-е-*. – Срв. *изсѝпано* и *изтъ̀рсено* диалектни названия на същата болест.

съборньѐ 'стара постройка' (Еленско). – Произв. от *събо̀ря*, вж. *съба̀рям*.

събо̀рювам, събо̀рвам, събо̀ря, вж. *съба̀рям*. – Срв. *собо̀ря*.

съборя̀свам, съборя̀сам нар. 'събарям с трясък или силен удар', 'залитам, спъвам се' (Панагюрище). – Произв. от *събо̀ря* (вж. *съба̀рям*), с експресивна наставка, срв. *буторя̀свам*, *тупуря̀свам*.

събота 'шестият ден в седмицата', **събутъ** диал., **съмбо̀та** (Костурско) (вж.), **Съпта** в съчет. *Съпта на Велѝгьдень* 'събота преди Великден, Велика събота' (Банат), **са̀бота** диал., в съчетания *Бяла събота* 'съботата през Сирница' (Карловско), *Бѐла събота* също (Долна Вереница, Монтанско; Гурково, Видинско; Гоцеделчевско), *Бѐла са̀бота* 'съботата преди Сирни заговезни' (Кюстендилско), *Бела̀ събота* също (Самоковско; Свидня, Софийско), *Велѝка събота* нар. 'събота преди Великден', *Вѐля събота* диал., *Вели съботъ* 'Велика събота (през Страстната неделя)' (Охрид), *Вели съмбо̀та* 'последната неделя преди Великден' (Костурско), *Въртоглава събота* 'една от съботите, в която жените в Мървашко празнуват' (ЮЗ), *Длъга са̀бота* 'събота преди Великден' (Кюстендилско; Доброславци, Софийско), *Душна̀ събота* 'задушница' (Болград), *Ду̀шна събота* (Козичино, Бургаско), *Заду̀шна съпта* 'събота преди Заговезни, когато се отива на гробище' (Банат; Дебелец; Беленско; Разградско), *занѐсена събота* 'заблуден, занесен човек' (София), *Лазарова събота* 'събота преди Връбница, Лазаровден' (Велико Търново), *Лѐдена събота* 'съботата преди Гергьовден, когато се празнува срещу градушка' (Граово), *Марийна събота* 'първата събота на месец март' (Ихтиманско; Величково, Пазарджишко; обл. Граово), *Мрътва събота* диал. 'събота преди Месни заговезни, преди Петдесетница и преди Коледни заговезни' (Геров), *Пога̀на сѫ̀бота* 'съботата преди Богоявление' (Чепеларе; Павелско, Хвойна, Асеновградско) (вж. *сѫ̀бота*), *Проклѐта събота* 'събота преди Халвени заговезни' (Алваново, Търговищко), *Пръва събота* диал. 'първата събота след погребение' (Геров), *Сля̀па събота* (още *Кьдрава недѐля*) диал. 'време за женене' (Геров), *Тодорова събота* 'Тодоровден' (Тодьовци, Еленско), *Ту̀дорова събота* също (Видинско), *Ту̀дорска събота* също (Добруджа); стб. **сѫбота** (Зогр., Асем., Сав. кн., Супр.), **собота** (Мар., Син. пс.). – Произв.: *съботен* прил., *сѫ̀ботене* 'гостуване на младоженците у техни близки в събота срещу неделя,

където могат и да нощуват' (Райково, Устово, Полковник-Серафимово, Момчиловци, Смолянско; Смолян; Чепеларе; Проглед, Асеновградско; Петково, Ардинско) (вж.), *съботник* нар. 'човек, роден в събота; зло куче, родено в събота; зъл, проклет човек; член на религиозна секта, адвентист', *съботнѝк* 'човек, роден в събота' (Видинско, Кулско, Белоградчишко, Берковско, Ломско, Оряховско, Врачанско, Софийско, Валовищко), *саботнѝк* 'название на зло куче, родено в събота' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Чурек, Софийско), *съботнина* диал. 'помен за умрял, който се прави всяка събота до четиридесетия ден от смъртта му; първата съботна вечер след сватба, когато младоженците гостуват на родителите на булката; ходене на баня на булката и женските роднини в първата събота след сватбата', *Съботнина* и *Седмий ден* 'първата събота след сватбата, когато жените от къщата на зетя и найблизките роднини завеждат булката на баня' (Охрид, Струга, Кукуш и др.), *съботнѝца* в съчет. *кỳчка съботнѝца* в текст: *Пàвол има девет сѝлни пцѐта, дѐвет пцѐта се първощѐнчета и десета кỳчка съботнѝца, що не дàва пѝле да прелети...* (Дивотино, Пернишко; Дяково, Дупнишко), *съботници* мн. ч. в съчет. *пцета съботници* (Копривщица; Ярловица, Ломско), *съботничав* нар. прил. 'роден в събота', *съботничàв* също, *съботнѝче* в съчет.: *кỳче съботнѝче* диал. 'зло куче' (Геров), *съботниче* в нар. пес.: *Че ѝмам... дѐвет мàле кỳчета, кỳчета съботничета...* (Разград-махала, Ломско), *саботнѝче* 'дете, родено в събота' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *събутничев* 'човек, роден в събота; сомнамбул' (Странджа; Еленско; гребенски говор в Силистренско), *събутнычев* също (Банат), *съботешен* диал. прил. 'който е от събота', *събутỳвъне* 'посещение на младоженците в дома на булката в първата събота след сватбата' (Съчанли, Гюмюрджинско), *съботя̀нин* 'член на религиозна общност, която вместо в неделя празнува в събота, адвентист', *съботя̀нка* ж., *съботя̀нски*; ЛИ: *Съботѝн, Саботѝна* за жена и название на крава, родена в събота, *Съботѝнов, Съботѝнко, Съботѝнков, Съ̀бю* за мъжко животно, родено в събота (Еленско). – Срв. срхр. *сỳбота, сoбȍта, собôта*, словен. *sabóta, sobóta*, струс. **сѫбота**, рус. *суббóта*, укр., брус. *субóта*, чеш., словаш., пол., доллуж. *sobota*, полаб. *sübüta*. – Формите със **sq-* са от сргр. **σάμβατα* мн. ч., **σάμβατον* ед. ч., вж. Фасмер, ИОРЯС 11/2, 1906, 388; 12/2, 1908, 280, Kiparsky, Die gemeinslav. Lehnwörter 130 и сл., E. Schwarz, AfslPh 41, 124 и сл., N. Durnovo, RESl 6, 1926, 108, Ст. Младенов, ЕтР 626, Парашкевов, Етим. дублети 141, или от балк. лат. **sambata* (срв. рум. *sâmbătă*), вж. P. Skok, RESl 5/1–2, 1925 14–23. Формите със **so-* са от срлат. *sabbatum* ед. ч., *sabbata* мн. ч., вж. J. Melich, Zb. Jagić 1908, 213 и сл. – Според Stender-Petersen, Lehnwortkunde 432 и сл., B. Mikovsky, Indiana Slavic Studies 1, 1956, 209–224, с готско посредничество, според Miklosich, EtWb 314 и сл., C. C. Uhlenbeck, AfslPh 15, 1893, 491, със ствиснем. посредничество, срещу които вж. O. Hujer, LF 35, 221 и сл., Kiparsky, пос. съч., Skok, пос. съч., поради разпространението на формата във всички западни славянски езици. Латинската и гръцката форма възлизат към арам. *šabbətā* или стевр. *šabbāt* 'ден на почивка', вж. E.

Schwyzer, KZ 62, 1, и Littmann 29 и сл. Вторичната носовост възниква в късния гръцки разговорен език, вж. W. Schulze, Kl. Schr. 295 и сл., KZ 33, 384, G. Meyer, IF 4, 326, Парашкевов, Етим. дублети 141. – Вж. и E. Berneker, KZ 57, 248–249, Holub–Kopečný 344, Brückner, SEJP 505, KZ 42, 347, Vasmer, REW 3, 37, W. Schulze, ZfromPh 17, 562–566, J. Knobloch, StSlav 12, 1966, 235–243, A. Vaillant, RESl 33, 1956, 119. – Заето в рум. *sîmbătă* (според Mladenov, Geschichte 59, W. Domaschke, JIRSpr 21–25, 1919, 165, от славянски, според Densusianu 1, 1902, 273, I. Pătruţ, Actes I Congr. Balk. 323, от лат. *sambata*), в унг. *szombat* 'събота' (Mladenov, Geschichte 64, Цонев, История 2, 172). – Срв. *соббота, сòбота*.

събрàждам се диал. 'свалям забрадка от главата си, разбраждам се, отбраждам се' (Геров). – Произв. от *брадà* (вж.) с представка *съ-* в значение 'движение отгоре надолу, сваляне', срв. *съ-бличам, съ-бувам, с-вличам, с-валям, с-немам*.

събрàние 'събиране на множество лица за някаква работа; самите събрани хора; събрани и издадени съчинения на писател', диал. 'сбор, събор' (Геров); стб. **съвьраниѥ** (Супр.). – Произв. от *съберà* (вж. *събѝрам*), стб. **съвьрати**, **съберѫ** (вж. *берà*).

събрàт, вж. *брат*.

събу̀вам (се), **събу̀я (се)** 'свалям, снемам нещо обуто'. – Произв.: *засъбу̀я (се), засъбу̀вам (се),* 'започвам да (се) събувам'; *досъбу̀я (се), досъбу̀вам (се),* 'събувам (се) докрай'; *посъбу̀я (се), посъбу̀вам (се)* 'снемам всичко обуто от себе си или от някого'. – Рус. диал. *собу́ть, собу́ю,* белорус. *собу́ць*. – Праслав. диал. **sъ-buti, *sъ-bujǫ,* с *-b-* под влияние на **a-buti, *a-bujǫ,* които са в резултат на преразлагане от **ab-uti, *ab-ujǫ*, вж. *обу̀вам (се), обу̀я (се)*. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 620. – Вж. *изу̀вам, изу̀я, обу̀ща, наву̀ща*.

събу̀ждам (се), **събу̀дя (се)** 'прекъсвам (си) съня', **събудъм, събудьъ, сàбудьъ** (Съчанли, Гюмюрджинско), **събу̀дувам се** диал. – Произв.: *събу̀ден* 'който се е събудил', прен. 'възприемчив, разумен, буден, бодър', *събуденàк* 'буден мъж' (гребенски говор в Силистренско), *събу̀деничък* умал. – Вж. *бу̀дя*. – Срв. *собу̀дувам се, собу̀ждам се*.

събулèц диал. 'животно Sabelum', **събулцѝ** мн. ч. 'животно лалугер, къртиче, зимно куче, Mus citillus' (Банат), **събулѝки** мн. ч. също (Неново, Провадийско), вж. *сòболец, соболèц*. – Срв. *стаболèц, стамболèц*.

събурльòсвам, събурльòсам 'събарям, повалям' (Еленско). – С епентеза на *-л-* от **събурьòсвам*, срв. *съборя̀свам*.

съб ър диал. 'сбор' (Геров). – Вж. *събòр, съ̀бор, сбор, собòр*.

събя̀ждам се, вж. *събèждам се, събедя̀ се*.

съв 'цял; всичкият', **сва** ж. р., **сво** ср. р. (Ново село, Видинско; Брезнишко; Трънско; Бърложница, Батановци, Софийско; Царибродско), **съв** в съчет. *съв дън* (Челопек, Оратац, Кумановско; Куманово), **сва** ж. р. в съчет. *сва нокь* (Агино село, Кумановско), **све** в съчет. *све зѝма* (Степанце, Кумановско), **сво** ср. р. в съчет. *сво сѐло* (Ранковце, Кумановско). – С метатеза от стб. **вьсь, вьса, вьсѥ (въсѥ, всѥ)** 'цял, всеки' (Супр., Син. тр., Ман. хр.), вж. *все, се*[2], *све, сав, са*[4], *сàа*[1].

съвà 'това' (Смолян), **съва** 'онази': *Ко йскаш тъва, ко йскаш съва* (Странджа). – Произв.: *съвана* 'тази': *Съвана гòра зелѐна*... (Булгаркьой, Кешанско) (със следпоставна деиктична частица *-на*). – Вж. *сàва, сòва*[2], *сай, сой*[2], срв. *ся̀, са*[5], *сàа*[2].

съвàк 'уред за спиране вода на воденичен улей; предна дъска, която се слага като облегалка на волска кола', вж. *савàк*, срв. *совàк*[2].

съвàлкя 'совалка' (Трънско). – С асимилация *ъ – а < о – а* от *совàлкя* (вж. *совàлка*).

съвàт диал. 'общинско пасище за овце или едър добитък', вж. *совàт* и *сувàт*.

съвгьо в нар. песен: *Лоша ма й съвгьо надвила, нах болъсь май извила*! (Стойките, Широка лъка, Смолянско). – Вероятно с *-гь- < -дь-* от *съвдьо* (вж. *съвда*), срв. *севгьò*.

съвда в нар. пес.: *То не е било люта ябълка, /ами е било моята съвда*. (Старцево, Маданско; Барутино, Девинско; Славеино, Смолянско) с вероятно знач. 'любов, изгора'. – Произв.: *съвдана* в нар. пес.: *Икиндия се помина, майчо / съвдана ни дойде*... (Златоград), *съвдьона* в нар. пес.: ...*днеска се жени съвдьона*... (Славеино, Смолянско), *съвдица* умал. (Широка лъка, Смолянско). – Фонетичен вариант на *севдà* 'любов' (вж.).

съвест книж. 'вътрешна проява на нравствено съзнание; ум, разум, съзнание', стб. **съвѣсть** (Супр.). – Произв.: *съвестен* прил.; *добросъвестен, добросъвестност*. – Обратна заемка от черковнославянски, срв. срхр. *са̏вјест, са̏вест*, рус. *сòвесть*. Вж. *свяст* 'съзнание, разум', пряко продължение на стб. **съвѣсть < вѣсть** от праслав. **vě̄stь* (вж. *вест*). – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 620, Skok (под *vijest*), Vasmer, REW 2, 686, Парашкевов, Етим. дублети 56. *Съвест* е калка на гр. *συνείδησις* 'съзнание', вж. С. Булич, РФВ 15, 361, B. Unbegaun, RESl 12, 39, Vasmer, пос. съч. – Срв. *сòвест*.

съвѐт 'указание как да се постъпва, какво да се прави; събрани хора, които заедно обмислят нещо и вземат решения; заседание; орган на държавна власт в някои страни; управително тяло на село, град, околия и др.'; стб. **съвѣтъ** (Остром., Клоц, Супр.), **съвѣтовати** (Ман. хр.), **съвѣтьникъ** (Ман. хр.). – Произв.: *съвѐтвам* 'уча някого как да постъпи, какво да прави; препоръчвам', *съветвàч* разг. 'който (обича да) дава съвети', *съветвàчка* ж.р., *съветйсувам* презр.

'съветвам' (Софийско), *съветлѝв* 'умен, годен да дава съвети' (Бяла Слатина), *съвѐтник* 'който съветва някого; изборно или длъжностно лице в народен съвет, легация или др.', *съвѐтница* ж.р., *съвѐтничка* ж.р., *съвѐтнически* прил., *съвѐтничество; засъвѐтвам*; *посъвѐтвам*, *посъвѐтувам* диал. (Геров); *дòмсъвѐт, жѐнсъвѐт, рàйсъвѐт*. – Произв. от стб. **вѣть** (праслав. **vĕtъ*), вж. *вѐтам (се),* калка на гр. *συμβούλιον* 'съвещание'. – Срв. срхр. *сàвет, сâвјет* (13 в.), *свјȅт, сјȅт*, словен. *sovèt, svet,* рус. *совéт,* струс. **съвѣтъ**, **свѣтъ**. – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 620, Vasmer, REW 2, 686, Skok 3, 589 и сл. (под *vijèće*). – Заето в рум. *svat, sfat* 'съвет, наставление; събрание, съвещание; беседа, разговор' (Rosetti, Influenţa 42, Mihăilă 166, G. Weigand, JIRSpr 3, 1896, 327), *svĕt* (Mihăilă, пос. съч.). – Срв. *совѐт*.

съвещàвам се книж. 'уговарям се; обсъждам'; стб. **съвѣщавати**, **съвѣщаваѭ**, **съвѣщати**, **съвѣщаѭ**, **съвѣштати сѧ**, **съвѣщаѭ сѧ** (Супр.). – Произв.: *съвещàлище* рядко 'място, където стават обществени съвещания', *съвещàние* 'обсъждане', *съвещàтел* 'който участва в обсъждане', *съвещàтелен* прил. – Срв. рус. *совещáться*, което е от черковнославянски, произв. от стб. **съвѣть** (вж. *съвѐт*). Калка на гр. *συμβουλεύομαι* 'съветвам се', вж. Vasmer, REW 2, 686 (под *совéт*).

съвзѐмам се, съвзѐма се, съвзѝмам се 'възстановявам се, идвам на себе си'. – Произв. от *взѐмам, взѐма, взѝмам* (вж.).

съвѝвам, съвѝя 'огъвам' (Ружинци, Белоградчишко), **съвѝвъм**, **съвѝвувъм** несв., **съвѝем** св. 'превивам, свивам' (Ново село, Видинско), **съвѝ** в нар. пес.: ... *сестра при брата йе пришлà, /съвѝ поли, та при него седнà,* ... (Суходол, Софийско), **съви** в песни (Драготинци, Софийско; Годечко, Трънско, Брезнишко), **съвѝла** в нар. пес.: ...*съвѝла се бела лозà вѝнова*... (Кула). – Произв. от *вѝя* (вж. *вѝя*[1]), срв. *свѝвам, свѝя*.

съвѝня се несв. 'съмва се' (Ружинци, Белоградчишко; Видинско; Ново село, Видинско), **съвѝнье се** (Ново село, Видинско). – Произв.: *съвинѝло* 'разсъмване, съмване' (Годечко, Царибродско – днес Димитровградско, Трънско; Ново село, Видинско; Лом; Кадънче, Кърджалийско), *съвинѝне* също (Ново село, Видинско; Брезнишко), *съвѝняне* (Монтанско). – Несв. в. от глагола *съвна (се), съвне (се)* (вж. *съвнува се*), срв. *стъмва се*.

съвкỳпен, вж. *съвокỳпен*.

съвладѝвам (се), съвладѐя (се), съвлàдам (се) диал. 'овладявам (се)'. – Произв.: *съвладѐлец* 'който притежава заедно с други', *съвладѐлчески* прил., *съвладѐние* 'съвместно притежаване'. – Произв. от *владѐя, влàдам* (вж.).

съвлак 'раст. повитица, поветица, Convolvulus arvensis' (Драгоман; Геров), 'дива градинска билка, подобна на див фасул' (Старцево, Буково, Маданско; Долен, Момчилградско), **съвлък** диал. 'повитица, поветица, Convolvulus arvensis' (Габаре, Белослатинско), 'цвете, телефонче' (Бохот, Плевенско),

съвлъ̀к 'вид плевел' (Малко Търново), **съвлък** 'вид растение' (СЗ). – Чеш. *svlak, svlačec* 'раст. мокрица, Malachium aquaticum'. – Праслав. **sъvalkъ*, девербатив от **sъvalčiti* (вж. *вла̀ча*), което е с друга степен на коренната гласна в праслав. **velkti, *velkǫ* (вж. *влека̀*). Наречено така поради това, че пълзи по предмети и земя. Вж. Machek 184. – Заето в унг. *szulak* 'раст. съвлак' (Цонев, История 2, 164). – Срв. *съвлек, со̀влак, со̀влек, са̀вляк, со̀ляк, со̀флек, со̀глек, со̀влек, по̀влек, по̀влак, всѐвлек, псѐвлек, сла̀чец, сла̀чка.*

съвлек 'раст. повитица, поветица, Convolvulus arvensis, Convolvulus sepium' (Софийско; Чирпан; Глоджево, Разградско; Славеино, Виево, Кутела, Устово, Смолянско; Пъстрогор, Свиленградско), 'вид трева' (Меричлери, Чирпанско; Брусен, Тетевенско; Съчанли, Гюмюрджинско), 'раст. киселец' (Болярци, Асеновградско), **съвлек** 'раст. Convolvulus arvensis' (Алада, Опицвет, Софийско; Чирпан), **съвляк** също (Патрешко, Троянско; Троян), 'излишен израстък на растение, който трябва да бъде откършен' (Плетена, Гоцеделчевско). – Вж. *влека̀.*

съвлек 'гол охлюв' (Павелско, Хвойна, Лясково, Смолянско; Гълъбово, Лилково, Пловдивско), **съвльек** (Наречен, Асеновградско). – Еднакво със *съвлек.* – Срв. *со̀влек.*

съвмѐстен книж. 'който става едновременно или в съгласие, заедно с друг', **съвмѐстност, съвместѝм** 'възможен заедно с друг, като не му противоречи', **съвместѝмост, съвместѝтелство, несъвмѐстен.** – От рус. *совме́стный, совме́стность, совмести́мый, совмести́мость, совмести́тельство, несовме́стный.* Вж. за *съвмѐстен, несъвмѐстен* Б. Цонев, ПСп 64, 251.

съвнува се, съвне се диал. 'съмва се' (Геров), **съвна се** (Ново село, Видинско; Брезнишко, Карловско, Първомайско), **съвна съ** диал., **съвнува (са)** (Гоцеделчевско, Разложко; Виево, Смолянско), **со̀внува са** (Смолянско, Асеновградско, Широколъшки район; Петково, Ардинско). – Произв.: *съвнълу* нареч. в съчет. *пу съвнълу* 'на разсъмване' (Войнягово, Карловско), *съвнова̀ньє* 'съмване' (Перник; Радово, Трънско), *съвну̀шка* 'разсъмване' (Трънско). – С метатеза от стб. **свьнѧти, свьнєть** 'става светло', с *н* < *тн,* срв. срхр. *сванути, савнути, савне, свањивати, свањива, свањује* 'съмва'. – С друга отгласна степен срв. праслав. **svě̀tъ*, стб. **свѣтъ** (вж. *светлина̀*), рус. *рассвену́ть* 'разсъмва', словен. *sveniti* '(за слънце) изгрява'. – Вж. Miklosich, EtWb 332, Ст. Младенов, ЕтР 574, Mladenov, Geschichte 153, Holub–Kopečný 365, Brückner, SEJP 535, 538, Trautmann, 310–311, Walde–Pokorny 1, 368, 470, A. Vaillant, RESl 19, 304, 21, 22, Vasmer, REW 2, 493, Skok 3, 368, Ст. Илчев, БЕз 29/6, 1979, 506–511. – Вж. *съмва се, съмне се, со̀вна се.*

съвокуплѐние 'полово сношение, coitus'. – От рус. *совокупле́ние*, а там чрез черковнославянски от стб. **съвъкоуплѥниѥ.** Срв. *съвоку̀пям (се)* (вж.), *съвъку̀пям (се), совокуплявам.*

съвоку̀пям (се), съвоку̀пя, съвокупя̀вам (се), съвоку̀пен, съвоку̀пност, вж. *съвъку̀пям (се), съвъку̀пя (се).*

съвпа̀дам, съвпа̀дна 'ставам едновременно с друго нещо, оказвам се еднакъв с други', **съвпадѐние**. – Произв.: *съвпа̀дане, съвпадѐж* 'съвпадение'. – От рус. *совпада́ть* също, *совпаде́ние*, вж. *па̀дам*.

съврѐдлу 'сечиво, с което се пробиват дупки' (Банат), вж. *свъ̀рдел*.

съврем 'скрия, подслоня' (Трънско). – Морфологичен вариант на *сврà (се), свѝрам (се)* (вж. *вра*).

съврѐменен 'който става или живее в същото време, години, поколение и др.; днешен', **съврѐменност** 'днешно време'. – Вероятно от рус. *совреме́нный* също, *совреме́нность* също. Рус. *совреме́нный* е калка от лат. *synchronus* или гр. *σύγχρονος*, вж. F. Dornseiff, Die griechischen Wörter im Deutschen 1950, 18 (по Vasmer, REW 2, 686). – Срв. *съврѐменник*. Вж. *врѐме*.

съврѐменник 'който живее в същото време, години, поколение'. – Заето от рус. *совреме́нник* също, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256.

съвсѐм нареч. 'напълно, всецяло, също, до възможния предел', при отрицание 'никак, ни най-малко', **сасвѐм** (Страцин, Кумановско), **сосѐм** (Кюстендилско, Кумановско) (вж.), **сосѐ** (Кюстендилско) (вж.), **сусѐ** (Кукуш) (вж.); стб. **съ вьсѣмь**, тв. п. ед. ч., произв. от **вьсь** 'цял', вж. Ст. Младенов, ЕтР 620. Срв. рус. *совсе́м* 'съвършено, абсолютно, окончателно'. Формата *сасвѐм* е с метатеза *-св-* < *-вс-*, срв. срхр. *сасвим*. Вж. *всѐки, все, все-*.

съвъку̀пям (се), съвъку̀пя (се) 'събирам (се) заедно, съставям (се)' (Геров), **съвоку̀пям, съвоку̀пя** диал., **съвоку̀пявам се** 'събирам се заедно; coire'; стб. **съвъкоупити** 'свързвам' (Остром., Супр.). – Произв.: *съвъку̀пен* страд. прич. 'единен, еднороден, цялостен, сборен, заедно с други', *съвоку̀пен, съвку̀пен, съвъку̀пен, съвъку̀пяне* 'събиране; coitus', *съвъку̀пност* 'общност, цялост', *съвоку̀пност, съвку̀пност*. – Произв. от стб. **въ коупѣ** 'заедно, вкупом' (Патриарх Евтимий, Козма), което от **коупъ** (вж. *куп*[1]), срв. там **коупьнъ** 'заедно, на куп', **коупьнъи** 'общ'. – Срв. срхр. *савку̏пити, савкуп* (1527), рус. *совокупи́ть(ся), совокупля́ть(ся)* 'съединявам (се), съчетавам (се)', *совокупле́ние, совоку́пный* 'обединен', *совоку́пность* 'неразривна свързаност; обща сума', *совку́пно* 'съвместно, заедно' (от черковнославянски). – Вж. Ст. Младенов, ЕтР 620, Berneker, SEW 1, 646, Vasmer, REW 2, 686, Skok 2, 236 (под *kȕp*[1]). – Срв. *съвокуплѐние, совокуплявам*.

съвършѐн книж. 'без недостатъци', **съвършѐнство**. – Произв.: *усъвършѐнствам*. – От рус. *соверше́нный*, което е от стб. **съврьшенъ** 'без недостатъци' (Зогр., Мар., Асем.), мин. страд. прич. от стб. **съвршити** 'извърша, свърша' (Остром., Клоц., Супр.) (вж. *свъ̀рша, свъ̀ршен, въ̀рша*), *соверше́нство*. Семантично срв. от същия произход *ѝзвършен* диал. 'по-добър, по-майсторски направен' (под *връх*[1]). Срв. срхр. *са̀вршен, са̀вршеност*. – Вж. Ст. Младе-

нов, ЕтР 620, Б. Цонев, ПСп 64, 256 Сб. Медведев 1922, 46, Парашкевов, Етим. дублети 57.

съга¹ нареч. 'сега' (Видинско, Ломско, Белоградчишко, Годечко, Трънско, Царибродско – днес Димитровградско; Винце, Миладиновци, Никуване, Орашъц, Кумановско; Горно Уйно, Кюстендилско; Койнаре, Скопско), **съга̀** (Ново село, Видинско), **съг** диал. нареч. (Кулско, Чипровци, Царибродско – днес Димитровградско; Пиротско, Кратовско и др.), в съчет. *съг-сега* нареч. 'скоро, ей-сега' (Витошко, Пернишко; Багренци, Кюстендилско). – Произв.: *съгай* 'сега' (Страцин, Кумановско), *съгайке* също (Петралица, Кумановско), *съга̀кана* също (Милчина лъка, Кулско), *съгакана* също (Слана бара, Видинско), *съгана* също (Извор, Видинско), *съгинка* диал. също, *съгьика, съгьикана* също (Габаре, Белослатинско), *съга̀шно, съга̀шни* (Винце, Мургаш, Кумановско). – С рефлекс ъ на ь в **sьg(d)ā*, вж. *сега̀*. – Срв. *суга̀*.

съга² диал. 'плесен върху вино, туршия и др.', **съгъ** 'плесен върху вино' (Тръстеник, Плевенско; Разградско), 'бяла утайка в съд, в който има сирене, туршия' (Добролево, Белослатинско), **съга̀** диал. 'плесен върху туршия, вино и др.', 'боя, цвят на вино; плесен' (Енина, Казанлъшко), 'боя, цвят на вино' (Пирот), **съгъ** 'плесен върху сирене и др.' (Енина, Казанлъшко), 'бяла тънка ципа плесен по повърхността на туршия' (Войнягово, Карловско), 'плесен върху сирене' (Кръвеник, Севлиевско), 'бяла плесен по вода, в която има зеле, краставици, сланина или сирене' (Слатина, Ловешко; Мердания, Великотърновско), **са̀га** 'бяла плесен по туршия, саламура на сирене и др.' (Ботевград). – Произв.: *съгав* прил., *съгя̀свам* 'плесенясвам' (Кръвеник, Севлиевско). – Неясно.

съгвам се, съгна се диал. '(за река, вода) спада, намалява', прен. 'отслабвам, измършавявам', 'дръпвам се бързо' (Троян; Патрешко, Троянско), **съгна се** диал. 'наведа се, свия се', '(за прилив на вода) оттеглям се, свивам се, изчезвам' (1869, П. Р. Славейков); **съгвъм съ** 'дръпвам се; свивам се' (Кръвеник, Севлиевско), **съгнувъм съ, съгнъ съ** 'отдръпвам си ръката инстинктивно; оттеглям се малко' (Енина, Казанлъшко), **съгнавам** 'стресвам се, сепвам се, изненадвам се' (Айтос); стб. **съгънѫти, сѫгнѫти** (Остром.). – Срхр. *са̀гнути (се), са̏гне̄м (се)* 'навеждам (се), прекланям (се), превивам (се)', словен. *zgéniti, zgánem* 'свивам, надиплям', рус. *согну́ть, согну́* 'свивам, сгъвам, прегъвам', чеш. *sehnouti (se), sehnu (se)* 'прегъвам (се), свивам (се), навеждам (се)', пол. *zgiąć, zegnię* 'сгъвам, свивам, препъвам'. – Праслав. **sъgъnǫti (sę)*, произв. от **gъnǫti* (вж. *гъна¹*), вж. Ив. Дуриданов, Изсл. Стойков 1974, 579–580, Skok 1, 576, под *-gnuti*. – Срв. *су̀гна се*.

съгла̀м прил. 'здрав, солиден' (Бойница, Кулско), вж. *сагла̀м*.

съгла̀сна 'звук от човешката реч, който не може сам да образува сричка, консонант', стб. **съгласьнъ** (Супр.). – Вж. *гла̀сна* (под *глас¹*, стб. **гласъ**). Калка на лат. *consonans* или гр. *τὰ σύμφωνα* мн. ч.. От черковнославянски в рус. *согла́сный* (звук), вж. Vasmer, REW 2, 686.

съгла̀сно книж. нареч. 'в съответствие с нещо; съобразно, съответно, според', нар. 'сговорно, дружно'. – Произв. от *съглася̀ се, съглася̀вам се* (вж.). С книж. значение е от руски. Срв. рус. *согла́сно* нареч. и предл. 'съобразно', струс. **съгласьно** 'единогласно, стройно' (Срезневский 3, 688), което е от старобългарски.

съглася̀вам се, съглася̀ се 'възприемам и поддържам същото мнение, както други; давам съгласието си; позволявам', **съгласьъ** 'съгласявам се' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *съгла̀са* диал. 'сговор' (Геров), *съгла̀сен* 'който се съгласява; при който има съгласие', *съгла̀сие* 'еднакво мнение и воля у неколцина; положителен отговор', *съгласи́телен* остар. 'основан на съгласие или с който се постига съгласие', *съгла̀сно* нареч. и прил. (вж.), *съгласу̀вам* 'нагаждам едно към друго'. – Произв. от *глася̀* (вж. *глас*[1]), калка на гр. *συμφωνεῖν* 'съгласен съм', вж. Vasmer, REW 2, 687. Рус. *согласова́ть, согласу́ю* 'съгласувам', остар. *согласу́ет* 'съгласява се', са от старобългарски, срв. рус. *го́лось*. – Срв. *согла̀свам се, согла̀са се, согла̀сувам се*.

съглаша̀телство 'опортюнистично съгласяване и съдействие с противник', **съглашѐние** остар. 'постигнато съгласие', **съглашѐнски** остар. прил. – От рус. *соглаша́тельство, соглаше́ние*, които са от стб. **глашатн** (Зогр., Супр.). Вж. *глас*[1], срв. *глашата̀й, съглася̀вам се, съглася̀ се*.

съглѐждам, съглѐдвам, съглѐдам 'гледам внимателно, разглеждам; прави ми впечатление, та виждам и запомням; виждам отдалече'. – Произв.: *съгледва̀ч* 'който следи какво вършат други; шпионин', *съгледва̀чка* ж., *съгледва̀чество* 'дейност на съгледвач', *съгледа̀тел, съгледа̀телка* диал. 'който следи какво вършат другите', *съгледа̀телски* прил., *съгледа̀телство* 'дейност на съгледател', *съглѐдка* диал. 'нагласена среща между млади, за да се огледат преди женитба; съглеждане на мома от годежари с цел да я проучат'. – Произв. от *глѐдам* (вж. *глед*). Срв. срхр. *сагле̏дати, сагле̏да̄м*. Вж. и *сглѐдам, сглѐждам, соглѐдам*.

съгма̀л 'овца, която се дои' (Троянско), 'бременна овца или коза' (Вълчан дол, Смолянско), в нар. пес. 'жена кърмачка' (Войнягово, Карловско), 'овца, на която е умряло или продадено агнето' (Петково, Ардинско; Левочево, Смолянско), 'стадо от дойни овце с отлъчени агнета' (Котел; Жеравна, Котленско, Сливенско; Бели Осъм, Троянско; Енина, Казанлъшко; Кръвеник, Севлиевско; централен балкански говор), 'болест при домашните животни, при която изтича млякото им' (Враниловци, Габровско). – Произв.: *съгмалджѝя* 'пастир на стадо с дойни овце' (Гоцеделчевско; Ивайловградско; Наречен, Асеновградско), *съгмалджѝйе* (Лъжница, Гоцеделчевско), *съгмальджѝйе* (Пещерско; Върбово, Кремене, Смолянско; Тешово, Гоцеделчевско), *съгмалжѝя* (Долно и Горно Райково, Смолянско), *съгма̀лжия* 'човек, който пасе и дои стадо' (Стежарово, Свищовско; Кръвеник, Ганчовец, Севлиевско; Пазарджишко; Пещерско; Гоцеделчевско; Барутин, Доспатско; Мулдава, Асеновградско; Славеино, Петково, Ардинско; Широка лъка, Смолянско), *съгмаlжѝйе*

'пастир на дойни овце' (Долно Фатово, Солища, Смолянско; Делчево, Лъки, Гоцеделчевско), *съгмальжѝйе* (Лясково, Асеновградско; Хасовица, Писаница, Смолянско; Илинден, Гоцеделчевско), *съгмълджѝй* (Ракитово, Пазарджишко; Велинградско), *съгмъльжѝя* (Бостина, Смолянско), *съгмължѝйе* (Чокманово, Смолянско), *съгмълджѐе* (Войнягово, Карловско), *съгма̀лицъ* 'дойна овца с агне' (централен балкански говор; Разград махала, Ломско; Столът, Габровско). – Вж. *сагма̀л*.

съгна се[1], вж. *съгвам се*.

съгна се[2] диал. 'втурна се'. – От един произход с *го̀ня* (вж.), с редуцирана степен на коренната гласна (праслав. **gъnāti)*, срв. *согна се, за̀гна се, за̀гнувам се, по̀гна, по̀гвам, про̀гна, про̀гвам* (вж. под *го̀ня*).

съгнѝва, съгнѝе 'изгнива', **съгнѝва съ, съгнѝе съ** също (Ново село, Видинско). – Произв. от *гнѝя* (вж.), срв. *сгнѝя, сгнѝвам*.

съгра̀ждам, съградя̀ 'направя сграда или др., построявам, изграждам'. – Произв.: *съгра̀да* диал. 'място с лозе'. – Произв. от *градя̀* (вж. *град[1]*), срв. там *сградя̀, сгра̀ждам, соградя̀, согра̀ждам, су̀градя*. Срв. и *согра̀да, согра̀двам*.

съгра̀ждица диал. 'валеж от дъжд, примесен с град' (Геров). – Произв. от *град* 'градушка' (вж. *град[2]*). Вж. и *сугра̀шица*.

съгреша̀вам, съгреша̀ остар. 'правя грях, прегрешавам; правя грешка, сбърквам'; стб. **съгрѣшити, съгрѣшѫ** (Супр.), **съгрѣшати, съгрѣшаѭ** (Зогр., Мар., Асем., Остр.). – Произв. от *грях* (вж.), срв. срхр. *сагрије̏шити, сагрије̏шим*, итератив *са̏грешивати, сагре̏шује̄м*, рус. *согреши́ть, согреша́ть*. Срв. *сгреша̀, сгреша̀вам, согреша̀, согреша̀вам* (под *грях*). Вж. Skok 1, 617 (под *grȉjeh*).

съгря̀вам (се), съгрѐя (се) 'стопля (се)'. – Вж. *сгрѐя, сгря̀вам* (под *грѐя*). – Срв. *согрѐвам, согрѐем*.

съгъчка̀, съчка̀ нареч. 'сега, по това време' (Ново село, Видинско). – Произв. от *съга̀* (вж. *съга[1]*). Формата *съчка̀* е с изпадане на интервокално *-г-* и стягане ъъ > ъ.

съгя̀лъ в нар. пес.: *Донка й нъ свиркъ удбралъ / чи си на пъкьъ излези, / дету кирванъ шъ мини. / Нъ сикьъ пъкь бе съгьалъ / Николу пъкь и минълъ...* (Елена) с вероятно знач. 'седяла'. – Вероятно с *-гь-* < *-дь-* от *съдя̀лъ* = книж. *седя̀ла* (вж. *седя̀*), с ъ от ѣ в стб. **сѣдѣти, сѧдѫ**.

съгя̀свам, вж. *съга[2]*.

съд[1] 'домакински прибор, в който се поставя или държи течност, зърно и др.; вместилище за течности, газове и др.', диал. 'обор за добитък', 'пикочен мехур, Vesica urinaria' (Габрово), **сад** 'торба, чувал и др.' (Ботевград); стб. **сѫдъ** 'съд, паница; инструмент; част на тяло' (Син., Супр.). – Произв.: *съ̀дьве* 'поставка за съдове за вода' (Вълчан дол, Смолянско), *съдѐ* диал. 'вид съд за ракия', 'малък дървен или стъклен съд за ракия' (Витановци, Пернишко),

'глинен съд за ракия с две дръжки' (Софийско), 'пръстен плосък съд за ракия' (Искрец, Вердикал, Софийско), *съдèц* умал. диал. 'малък съд', *съдѝна* диал. 'съд' (Геров), *съдѝнка* умал. диал.; *посъ̀да, посàда, посъ̀дка, посàдка, посъ̀дье, посàдие* диал. 'домашни съдове, менци, сахани и др.' (Геров). – Сръб. *су̑д* 'съдина', диал. 'голям или малък глинен съд', хърв. *sud* 'бъчва', словен. *sôd* 'съд', рус. *суд* 'съд', чеш. *sud* 'бъчва; плавателен съд', словаш. *sud* 'буре', пол. *sąd*, горлуж. *sud* 'бъчва, ведро'. – Праслав. **sǫ-dъ*, с вероятно първоначално значение 'съставено, заедно', от **sǫ-* (вж. *съ-, със, со-, су-*) и **-d-ъ*, ие. **dhē-* 'поставям, правя' (вж. *дѐло, дѐя*). – Сродно с лит. *samdà* 'наем, договор', *iñdas* 'съд', стинд. *samdhí-, samdhā́* 'договор, съединение, съглашение', гр. *συνθήκη* 'съглашение', *θήκη* 'хранилище'. – Вж. Miklosich, EtWb 315, Holub–Kopečný 360, Brückner, SEJP 483, Machek 591, Ст. Младенов, ЕтР 627, Jokl, Unters. 145, W. Osten-Sacken, IF 33, 266 и сл., J. Scheftelowitz, KZ 56, 176, AslPh 29, 573, A. Meillet, RESl 6, 1926, 169, Vasmer, REW 2, 702, 3, 39, Skok 3, 355 и сл. Основата **dh(o)-, *dh(ē)-* играе важна роля в старата социална терминология на индоевропейците, вж. Трубачев, Ремесл. терминология 235–237. Szemerény 183, извежда от ие. **kend(h)-* 'съдя, заседавам', което е неудачно, вж. Трубачев, пос. съч. - Срв. *съд*[2], от което се отличава само по праславянска интонация, вж. Meillet, Études. étym. 1902–1905, 162, 234. – Срв. *съсъ̀д*.

съд[2] 'обществена институция, която разглежда и отсъжда разпри съгласно законите; съдебна сграда, съдилище; разглеждане на съдебно дело; присъда'; стб. **сѫдъ** (Зогр., Супр., Клоц.). диал. **съ̀да** 'съдене, съд' (Геров). – Произв.: *съден* в съчет. *съдния дѐн* 'последният ден от съществуването на света' (Банат), *съденица* диал. 'караница' (Геров), *съдѐйски* прил., *съдѝйски* прил., *съдѝйство*, *съдѝлище* нар. 'съд', *съдѝлищен* прил., *съдъ́ща* ж. рядко 'присъда' (Банат), *съдия̀, съдя̀* също (Ръждавица, Кюстендилско), *съ̀днак* диал. 'съдия' (Геров), *съ̀дник* рядко 'заповедник, господар', нар. 'съдия' (Геров), *съ̀дникь* (Банат), *съ̀дница* диал. 'съдийка' (Геров), *съ̀днически* прил., *съдо̀вище* книж. остар. 'съд, съдилище' (Геров), *съдовище* също (Долновардарско), *съдо̀вищен* книж. остар. 'съдебен', *съдо̀вия* ж. 'Второ пришествие на Христос на земята' (Геров), *съдо̀вникь* 'съдия' (Банат), *съ̀дя* 'разглеждам, водя съдебно дело срещу някого; мъмря, карам се, поучавам; правя извод, заключавам; изразявам мисъл, разсъждавам', 'мисля, считам' (Панчарево, Бургаско) (вж.); *самосъ̀д, самосъ̀дник, самосудник* диал. 'раст. Veronica austriaca'; *съдопрѐние* книж. остар. 'съдебно разискване', *съдопроизво̀дство* (от рус. *судопроизво́дство*, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256; Сб. Медведев 1922, 46), *съдопроизво̀дствен*, *съдоустро̀йство*, *съдоустро̀йствен; безсъ̀дно* нар. остар. 'без съд, без присъда' (Панчев); ЛИ: **Dobrosǫdъ* в СелИ *Δοβροσώντος* 1301 (Халкидика). – Срхр. *sȗd*, словен. *sôd*, рус. *суд*, белорус. *суд*, укр. *суд*, чеш. *soud*, пол. *sąd*. – Праслав. ** sǫ-dъ* 'Iudicium; сграда на съда': **sǫ-* (вж. *съ-, със, со-, су-*) и **-dъ*, ие. **dhē-* 'поставям, правя' (вж. *дѐло, дѐя*). – Сродно с латв. *sõdīt, sùdīt* 'съдя', лит. *samdà* 'наем, договор', *iñdas* 'съд', гот. *dōms* 'съждение', сргорнем. *zander, sander*,

стсканд. *dōmr* 'съд', стинд. *dhā́man-* 'закон, положение', авест. *dāta* 'закон', гр. *θέμις* 'закон', *συν-θήκη* 'съглашение'. Лит. *sudas, sudī́ti* 'съдя', *sū́džia* 'съдия' са заемки от славянски. – Вж. Miklosich, EtWb 315, Berneker, SEW 1, 178, 483, Holub–Kopečný 345, Ст. Младенов, ЕтР 627, Brückner, SEJP 483, Trautmann 48, Walde–Pokorny 1, 827, A. Meillet, RESl 6, 1926, 169, M. Vasmer, ZslPh 10, 96–27, REW 3, 38, Tiktin 1096, Meyer, EtWb 396, KZ 57, 278, D. Šahmatov, AslPh 27, 1–2, 141, Meillet, Études étym. 1902–1905, 162, 234, V. Jagić, AslPh 27, 141–142, AslPh 14, 286, R. Nahtigal, Študije 47 (вж. A. Vaillant, RESl 17, 99), N. van Wijk, Slavia 15, 231–232, Skok 3, 356. – Вж. *съд[1]*, от което се отличава само по праславянска интонация. – Заето в рум. *osîndesc* 'осъждам' (стб. **осѫдити**) (вж. Mladenov, Geschichte 62), в истрорум. *sәndéts* 'съдия', *sәndí* 'съдя', *osәndí* 'осъждам', *posәndí* 'заемам' (заети от бълг. говор, вж. Em. Petrovici, Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 206), в алб. *sundój* 'господствам, управлявам' (Rosetti, Influenţa 69).

съда̀вам, съда̀м диал. 'създавам' (Геров), **съдай** запов. накл. 'дай!' в нар. пес.: *Съдай ми, Боже, рожденье...* (Софийско, Трънско, Годечко, Лом). – Произв.: *съда̀дниче* диал. 'дете, родено без баща, с помощта на Бог' (Геров), диал. 'дете, родено след смъртта на баща си'. – Произв. от *да̀вам* (вж.). – Срв. *со да̀дниче*.

съ̀дба остар. 'съдебен процес, дело' (Софийско; Копривщица; Великотърновско; Копривец, Беленско; Шуменско; Провадийско; Търговищко; Гоцеделчевско; Санданско; Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *съдѐбен, съ̀дбина* 'съд, дело' (Гайтаниново, Гоцеделчевско). – Срхр. *судба*, рус. *судьба́* (1627). – Вж. *съдя* (вж.). – Срв. *съдба̀*.

съдба̀ 'в митологически представи: сила, която предопределя всичко в живота на хората; участ, жизнен път; бъдеще'; стб. **сѫдьба** (Син., Ман. хр.). – Произв.: *съдбина* 'съдба' (Габрово; Васильово, Ловешко; Битоля; Солунско), *съдбина̀, съдбинѝ* мн. ч. 'бъдеще, бъднини, съдба, каквато човек си я заслужи и изкове', *съдбо̀вен, съдбоно̀сен*. – Еднакво със *съ̀дба* (вж.).

съдѐ[1], вж. *съд[1]*.

съдѐ[2] нареч. 'навсякъде' (Комарево, Белослатинско; Плевен; Горна баня, Връбница, Суходол, Софийско; Копривщица; Марино поле, Петричко; Чирпанско), **съ̀де** (Чибаовци, Софийско; Тръстеник, Плевенско), **съду̀** (Тръстеник, Плевенско), **съдя̀** (Ловешко; Гложене, Тетевенско; Лопян, Ботевградско; Дервент, Дедеагачко), **съдѐм** диал. 'навсякъде' (Геров) (вкаменен стар косвен падеж). – Произв.: *отсъдѐ* 'отвсякъде' (вж.). – Вж. *всъде, всъдѐ, всъду̀*.

съдѐ[3] нареч. 'тук; наблизо' (Родопите); стб. **сѫдѣ** (Асем., Син. тр., Сав., Клоц., Супр.). – Произв.: *съдя̀ва* остар. диал. нареч. 'тук, тъдява, наблизо' (Нова Надежда, Хасковско; Геров), *съдѐка* нареч. 'тук' (Лезгар, Малгарско); *асъде* 'тук' (Павелско, Хвойна, Асеновградско) (вж. *атъде, анъде*); *досъде* диал. 'до тук' (Геров); *отсъде, отсъди, отсъд, отса̀д* 'отсам' (вж.). – Стсръб.

суду 'тук', словен. *sôd*, рус. *сюда́, сюды́* 'тук', рус. диал. *суда́, суды́*. – Праслав. **sǫd-*. – Вж. ESSJ 2, 553, **Holub–Kopečný** 325, **Machek** 713, **Преображенский** 1, 248, **Vasmer**, REW 3, 60. – Срв. *отсъд*.

съдѐ[4] диал. нареч. 'само, единствено, изключително', **съде** (Л. Каравелов, Архив 1964, 628), **судя̀** нареч. 'само' (Малко Търново; Чирпанско; Соколово, Добричко; Дервент, Дедеагачко), **съдя** в текст: *Слава тебе, света Недельо, што си съдя тъй глупава* (Кралево, Търговищко). – Вж. *садѐ[1]*.

съдѐ[5] 'пъстра дреха' (Марица, Харманлийско), вж. *садѐ[2]*.

съдѐйствие 'помощ, подкрепа, сътрудничество', **съдѐйствам** 'оказвам съдействие, помагам'. – От рус. *содѐйствие, содѐйствовать*. Вж. **Б. Цонев**, ПСп 64, 256.

съделѝйъ прил. 'натурален, чист', вж. *садѐ[2]*.

съдѐнка 'седянка' (Плетена, Гоцеделчевско), **съдя̀нка** (Попина, Силистренско). – Произв. от *съдя̀*, диалектен вариант на *седя̀* (вж.), срв. *седя̀нка*.

съдѐр, седер 'издигнато място за сядане край стена, миндер' (Дребишна, Ивайловградско), вж. *садѐр*.

съдеро̀сам с вероятно знач. 'скъсам, съдера, унищожа' (само у Чудомир). – Произв.: *съдеро̀сан* 'унищожен' (Бойница, Кулско). – От *съдера̀*, произв. от *дера̀* (вж.), с експресивна наст. *-осам*, срв. *майсторя̀* и *майсторо̀сам*, *циганя̀* и *цигано̀сам*.

съдеро̀свам диал. 'изглаждам', **садро̀свам се, садро̀сам се** диал. 'изглаждам се' (Странджа; Севлиево; Тетевенско), **съдро̀соъм** 'наказвам; уязвявам някого'. – Фонетичен вариант на *сидеро̀свам, сидеро̀сам* (вж.), с *ъ* < *и* на българска почва, вж. **Дзидзилис**, Фонетични проблеми 20.

съдѝрам, съдера̀ диал. 'късам на части; откъсвам; износвам до скъсване', **съдеръ** диал. – Срхр. *садирати, садѐрати, садѐрēм*, рус. *содра́ть, сдеру́*. – Произв. от *дера̀* (вж.). – Срв. *содера, содѝрам, судѐрувум*.

съдро̀свам с непосочено значение (Ив. **Шишманов**, СбНУ 9, 641). – Може би от изходно *садро̀свам* 'гладя', което е от *сидеро̀свам* (вж.). – Според Ив. **Шишманов**, цит. съч., по народна етимология като че ли от *дросам* (липсва в БЕР), със съюз *с*. – Би могло да се предполага и произход от *съдеро̀сам* (вж.).

съдру̀га 'който седи при някого или пътува заедно с него, дружина, другар', 'съдружник, дружник' (Геров). – Поствербално образуване от *съдружа̀, съдружа̀вам*, вж. *дружа̀*.

съдружа̀, 'вървя с някого, свърша с някого нещо заедно, придружа', **съдружа̀ се** също (Геров), **съдружа̀вам** 'вървя, върша заедно, придружавам' (Геров), **съдружа̀вам се** също (Геров); стб. **съдроужити** (Супр.) – Произв.: съ-

дрѝжие 'организация, групировка на няколко лица за търговия, индустрия, упражняване на занаят', *съдрѝжник* 'спътник' (РРОДД, Ст. Станчев), 'сдружник, съдруга, ортак, ортакчия' (Геров), 'член на сдружение, другар по работа', *съдрѝжница*, *съдрѝжничка* умал., *съдрѝжнически*, *съдрѝжничество*. – Произв. от *дружа̀* (вж.).

съдъ̀ржам 'имам, заключавам в себе си, вмествам, притежавам', **съдъ̀ржам се** 'пазя се, стопанисвам се' (Ив. Вазов); стб. **съдрьжати** (Супр. и др.). – Произв.: *съдържа̀ние* 'това, което се съдържа, намира в нещо; същина, смисъл; основа, същност; основна мисъл, основни факти или събития; списък от заглавия и отделни разкази, стихотворения, статии в една книга с посочване на страницата, на която започват', *съдържа̀тел* 'стопанин на търговско или занаятчийско предприятие, заведение, хотел и пр.', *съдържа̀телка*, *съдържа̀телен* 'който има богато или полезно съдържание', *съдържа̀телност*, *съдържа̀телски*, *съдържи́м*, *съдържи́мост*. – От рус. *содержа́ть*, *содержа́ние*, *содержа́тель*, *содержа́тельный*, *содержа́тельский*, *содержи́мый*, произв. от *держа́ть* (вж. *държа̀*, където част от посочените тук форми са дадени като преки производни). Вж. Б. Ц о н е в , ПСп 64, 256, Сб. Медведев 1922, 46.

съ̀дя 'водя съдебен процес срещу някого; разглеждам съдебно дело; изразявам съжаление, мисъл, разсъждавам; правя извод, заключавам; мъмря, карам се, поучавам', **съ̀да** 'разглеждам съдебно дело, съдя' (Банат), **со̀дем** 'разпореждам, заповядвам, командувам; съдя, раздавам справедливост' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Проглед, Чепеларе, Манастир, Асеновградско; Девинско); стб. **сѫдити**, **сѫжда** (Син. пс., Клоц., Супр.), **осѫдити** (Ман. хр.), **осѫждати** (Ман. хр.), **осѫждание** (Ман. хр.), **присѫдити** (Ман. хр.), **присѫждати** (Ман. хр.), **разсѫдити** (Ман. хр.), **разсѫждати** (Ман. хр.). – Произв.: *съ̀дба* 'съдебен процес, дело' (вж.); *досъ̀дя; засъ̀дя;* (Геров); *насъ̀дя се* (Геров), *насо̀дьвам* 'давам нареждане, поръчвам да се изпълни' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско); *осъ̀дя, осъ̀ждам* (Геров); *отсъ̀дя, отсъ̀двам* (Геров), *отсъ̀ждам, утсъ̀да* 'призная някого за виновен, осъдя' (Банат), *утсъ̀дин* 'осъден човек' (Банат); *посъ̀дя* (Геров), *посу́дим* 'смъмря, нахокам' (Ново село, Видинско); *присъ̀дя, присъ̀ждам, присъ̀да, пресъ̀дя, пресъ̀ждам, пресъ̀двам* (Геров), *присо̀дьвам* 'отсъждам, отсичам, нареждам' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Чепеларе, Проглед, Манастир, Асеновградско), *пресъ̀гювам* 'обявявам се за собственик на нещо, считам го за свое' (Странджа), *пресъ̀дба* 'присъда, съдебно решение' (Прилеп; Архив Геров); *разсъ̀дя, разсъ̀ждам, разсъжда̀вам, разсъждѐние, разсъди̂телен, разсъди̂телност, поразсъ̀дя* (Геров), *ра̀зсъд* 'разсъждане, обмисляне' (Геров); *безразсъ̀ден, безразсъ̀дност, безразсъ̀дство; самосо̀дник* 'човек, който всичко върши на своя глава и не търпи чужди мнения' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Срхр. *су̏дити, су̂дӣм*, словен. *sóditi, sódim*, рус. *суди́ть, сужу́*, чеш. *souditi*, словаш. *súdit'*, пол. *sądzić, sądzę*, горлуж. *sudźić*, доллуж. *suźiś*. – Произв. от праслав. **sǫdъ* (вж. *съд*). – Вж. M i k l o s i c h, EtWb 315, B e r n e k e r, SEW 1, 178, 483, H o l u b – K o p e č n ý 345, Ст. М л а д е н о в, ЕтР 627, S k o k 3,

356. – Заето в рум. *a osăndi* 'осъдя' (C. Lacea, JIRSpr 5, 1898, 120), алб. *sundój, sunnoj, sundúes* 'повелител', *sundaar* (Селищев, Слав. нас. 180).

съединя̀ 'събера две или повече неща в едно, свържа, слея, сплотя', **съединя̀ се** също, **съединя̀вам** 'събирам, свързвам, сливам, сплотявам; разбърквам, мешам', **съединя̀вам се** 'събирам се, свързвам се, сливам се'. – Произв.: *съединя̀ване, съединя̀вание* (Геров), *съедини̇̀тел, съедини̇̀телен, съедине̇̀ние* 'събиране, свързване в едно; място, дето нещо е съединено, споено; вещество със сложен химически състав', в съчет.: *късо съедине̇̀ние, Съединението* истор. 'събитие от новата ни история – присъединяването на Източна Румелия към Княжество България през 1885 г.', *съедини̇̀ст* 'привърженик на Съединението от 1885 г.'. – От рус. *соединя́ть, соедини́ть, соедине́ние, соедини́тель, соедини́тельный*, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256. – Вж. *еди̇̀н*.

съѐстен, предимно в съчет. *съѐстни проду̇̀кти* 'хранителни продукти'. – От рус. *съе́стный* също, срв. *ям*.

съѐша, съеша̀, съеша̀вам 'правя да се оплоди женско животно от съответното мъжко', разгов. 'комплектувам двойни предмети – чорапи, обувки и пр.', **съѐша** диал., **съѐшвам** също. – Произв. от *ѐша (се), еша̀вам (се),* което от своя страна е производно от *еш*[2] (вж.).

съждѐние 'отделен момент, отделно звено от мисловната дейност'. – От рус. *сужде́ние*, което е от стб. **сѫждєниѥ** предвид на *жд* от **dj*. – Вж. *съд, съдя̀*.

съждѐц 'пепелява вода, седж' (Геров). – Вероятно от **саждец*, образувано по *са̀жда* (вж.). Според М. Рачева (под печат) с диалектен преход на неударено *е* в *ъ* от първоначално **сеждѐц* също, произв. от **сеждь*, засвидетелствувано чрез варианта *седжь* 'пепелива вода' (Геров) (липсва в БЕР), което, от своя страна, е вариант на *цеждь (цѣждь)* 'пепелива вода' (Геров), продължение на праслав. **cě̄dj̆ь*, поствербално образуване от *cě̄diti > цедя̀* (вж.). За съответствията в други славянски езици вж. подробно ЭССЯ 3, 175, Sławski, SPs 2, 69. Преходът на начално *ц* в *с* е резултат от междусловна асимилация *с – ц > с – с* в съчетанието *с(ъс)цеждь > с(ъс)*сеждь*, чиято честа употреба се е основала на широката употреба на пепелявата вода като миещо средство в традиционния бит.

съжен, стъжен, стънжен, ста̀жен диал. 'мярка за дължина три аршина (около два метра)' (Геров), **са̀жен** остар. също; стб. **сѧжєнь** 'мярка за дължина около 2 м.' (Струмишки ап. 12 в. и другаде). – Схр. *се̏жа̄нь, сажань, шежань, жежань*, словен. *sežênj*, рус. *са́жень* (струс. **сѧжєнь, сажєнь**), укр. *са́жень*, чеш. *sáh* (стчеш. *sažeň*), словаш. *siaha*, пол. *sążeń*, горлуж. *sažeń*, долнлуж. *sežań, sěžań*. – Праслав. **sęgъ, *sęženь*, от един произход с **sęgnąti, *sęgną*, срв. стб. **сѧгнѫти, сѧгнѫ** (вж. *съ̀гам, сѐгна*), вж. Miklosich, EtWb 291, A. Brückner, KZ 46, 234, Преображенский 2, 244, Vasmer, REW 2, 568, който смята за необоснована реконструкцията **sōgeni-* и сравнението с лит. *síeksnis*, въпреки J. J. Mikkola, IF 8, 302. – Заето в рум. *stînjen* (Б. Цонев, История 1, 86), *stînjan*.

– Рум. *stînjen* е презаето в *стънжен*, за което Skok 3, 214, предполага контаминация със стб. **растѫщи, растѫгѫ**. – Бълг. *стъжен* липсва сред славянските съответствия у Skok и Vasmer, цит. съч. Вж. Mihăilă 59.

съжѝтел 'който живее заедно с други – в една стая, къща, държава – без да са много близки'. – Произв.: *съжѝтелски, съжѝтелство* 'съвместно живеене', *съжѝтелствувам* 'живея заедно, съвместно с други'. – От рус. *сожи́тель, сожи́тельствовать,* производни от *сожи́ть*.

съзаклѝтие 'тайно съглашение за съвместно действие срещу някого, заговор'. – Произв.: *съзаклѝтник, съзаклѝтница, съзаклѝтнича, съзаклѝтнически, съзаклѝтничество, съзаклѝтничка*. – От рус. *созакля́тник, созакля́тничать*, произв. от *клясть*, вж. *кълна̀ (се), клѐтва*. – Срв. словообразувателно и семантично *конспирация* от лат. *conspiratio*, от *con* 'със' + *spiro* 'дишам', т.е. 'заедно с някого извършвам някаква (тайна) дейност'.

съзва̀нник книж. остар. 'лице, което има същото звание, положение, чин'. – От рус. остар. *созва́нник* също, произв. от *созва́ть*, което е от *звать*, вж. *зов, зова̀*.

съзвѐздие 'група звезди с определено взаимно разположение'. – От рус. *созвѐздие* също, калка от фр. *constellation* също, което е образувано по лат. *constellatio* от *stella* 'звезда'. Вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256.

съзву̀чие 'хармонично съчетание на няколко тона или звука; хармония'. – Произв.: *съзву̀чен* 'който образува съзвучие, хармоничен', *съзву̀чност*. – От рус. *созву́чие, созву́чный, созву́чность*. – Вж. *звук, звуча̀*.

създа̀вам 'изработвам, написвам, сътворявам; работя, полагам грижи да възникне, да се появи и съществува нещо; образувам, основавам; причинявам, докарвам; направям' (Геров), св. в. **създа̀м**; стб. **съꙁьдати, съꙁиждѫ** (Супр. и др.); **богоꙁданиѥ** (Ман. хр.), **прѣвосъꙁданиѥ** (Ман. хр.). – Произв.: *създа̀ние* 'произведение, творба; същество, човек', *създа̀вник* книж. остар. 'създател' (Ив. Вазов), 'Бог' (Ив. Богоров), 'творец'. – Срхр. *саздати*, рус. *созда́ть, создава́ть, созда́тель*. – Форма с ограничено разпространение в част от славянските езици, образувана на базата на стб. **съꙁьдати, съꙁиждѫ**, произв. от **ꙁьдати, ꙁиждѫ**, вж. *зид, зѝдам* с преносно развитие на значението. Преосмислено по-късно с *дам, да̀вам* (вж.). Вж. Р. Брандт, РФВ 25, 223, Vasmer, REW 2, 687, Skok 3, 653–654. – Заето в рум. *săzdánie* (C. Lacea, JIRSpr 5, 1898, 132). – В съвременния български език глаголната форма вероятно е презаета от руски.

създърма̀ 'нарязано на късове месо, изпържено в лой и насипано в тулуми; варено и изпържено в лойта месо, поставено в животински стомах или черва', вж. *саздърма̀*

съзѐма се 'взема, побера, сбера, вместя' (Геров), 'дойда на себе си, стана по-добре' (Геров), 'сключа брак' (Геров), **съзѐмат ме** 'изпадна в лошо настроение, започна да се карам' (Троян), **съзѐмам се** 'зимам, побирам, сбирам' (Ге-

ров). – Произв.: *съзèт* рядко 'предвзет' (Д. Войников). – Еднакво със *съвзèма се, съвзѝмам се*, произв. от *взèма, взѝмам* (вж.).

съзерцàвам 'наблюдавам продължително и мечтателно'. – Произв.: *съзерцàние* 'мечтателно, пасивно наблюдение; мечтателно настроение', *съзерцàтел, съзерцàтелка, съзерцàтелен, съзерцàтелност, съзерцàтелство*. – От рус. *созерцáть, созерцáтель, созерцáтельный*. – От един произход със *зрак* (вж.), *зя̀рвам* (вж.), *зъ̀ркели* (вж.), *взор* (вж.).

съзи 'тази' (Геров), **съзика** също (Геров). – От стб. показателно местоимение **сь**. Образувано по диал. *тъзи, онъзи* (вж.). Формата *съзика* е разширена допълнително с деиктична частица *-ка*, срв. *тогàзика, òнзика*.

съзѝя 'ревматизъм' (Архив Цончев). – От тур. *sızı* 'ревматизъм'.

съзнàвам, св.в. **съзнàя** 'зная какво върша, имам ясна представа за постъпките и състоянието си'. – Произв.: *съзнàние* 'мисъл, чувство, усет; способност да се мисли и разсъждава, свойство на висшата нервна дейност у човека да установява своето отношение към околната действителност; състояние и способност на човека да възприема света и да си дава сметка за своите преживявания и постъпки', *съзнàтелен* 'който притежава съзнание; съвестен; обмислен, преднамерен', *съзнàтелност*. – От рус. *сознáть*, образувано от *знать, знáю*. Срв. Б. Ц о н е в, ПСп 64, 256. Срв. V a s m e r, REW 2, 687, който обяснява рус. *сознáние* като калка от лат. *conscientia* и който се съмнява в достоверността на твърдението на B. U n b e g a u n n, RESl 12/1–2, 1932, 39, че рус. *сознáние* е по нем. *Gewissen* 'съвест'. – Вж. *знам, знàя*.

съзовà 'повикам, призова', **съзовàвам** 'повиквам, призовавам мнозина'. – Образувано по рус. *созвáть, созвý*, произв. от *звать*, вж. *зов, зовà*.

съзъ̀бие книж. рядко 'съвкупността от всички зъби в устата' (РРОДД). – Събирателна форма от *зъб* (вж.).

съ̀й 'тези' (Яковица, Дрангово, Домище, Момчилградско; Златоград, Маданско). – Във връзка със стб. **сь**, срв. *съзи, съква*.

съизволя̀ книж. остар. 'позволявам, съгласявам се, благоволявам'. – Произв.: *съизволèние* книж. остар. 'съгласие, позволение, благоволение' (Кр. Пишурка). – По рус. *соизвóлить*, вж. Б. Ц о н е в, ПСп 64, 256, Сб. Медведев 1922, 45.

съизмерѝм 'който може като друг да се измери с една и съща величина; съпоставим, сравним'. – Произв.: *съизмерѝмост; несъизмерѝм, несъизмерѝмост*. – От рус. *соизмерúмый*.

съискàтел книж. остар. 'съперник, конкурент' (Н. Михайловски). – От рус. *соискáтель*, произв. от *искáть* в значение 'търся', т.е. 'който заедно с мене се стреми към нещо'.

съй диал. 'по тоя начин, така, тъй' (Геров), 'така' (Габрово, Ксантийско), в съчет. *лейсъй* 'само тъй' (Смолянско, Ардинско, Маданско), 'наистина, да'. – Образувано от стб. **сь** по *тъй, онъй* (вж.).

сък[1] във възглас: *със-сък-сък* 'за дразнене овни да се борят' (Делчево). – Декомпозирано от *съкам* (вж.).

сък[2] 'корен, основа на клон в стъблото на дърво, греда, дъска; чвор, чеп; клонче, съчка' (Кукуш); стб. **сѫкъ** (Син. тр., Супр.). – Произв.: *съкел* диал. 'сък, чвор' (Геров), *сàкел* също (Смолско, Пирдопско), *съкъл* диал. също (Геров), *съкил* диал. също (Геров), *съкелѝв* диал. (Геров), *съкилѝв* диал. (Геров), *сакелѝв* (Смолско, Пирдопско), *съклѝв* диал. '(за дърво) който има съкове, чворест' (Геров), *съковѝт* 'който има клони' (Тръстеник, Плевенско), *съкълче* умал. диал. (Геров), *съкилче* умал. диал. (Геров). – Срхр. *сук*, словен. *sǫ̂k*, рус. *сук*, струс. **сѫкъ**, укр. *сук*, чеш. *suk*, словаш. *suk*, пол. *sęk*, горлуж. *suk*, доллуж. *suk*, полаб. *sąk*. – Праслав. **sǫkъ*. – Сродно с лит. *at-šankė* 'пръчка, израстък на дърво', стинд. *çankuḥ* 'остро колче, дървен гвоздей, кол', кимр. *cainc*, стисл. *hár*, вж. Miklosich, EtWb 298, A. Bezzenberger, BB 16, 241, Uhlenbeck, Aind. Wb. 301, Vasmer, REW 3, 41–42. Според Ст. Младенов, ЕтР 627, сродно със *сохà* (вж.), което Skok 3, 358, предпазливо отхвърля. Вж. и Miklosich, EtWb 316, Holub–Kopečný 360, Brückner, SEJP 3, 476, H. Pedersen, IF 5, 48, J. J. Mikkola, IF 8, 312.

сък[3] в съчет.: *сък-сега* 'ей-сега' (Кюстендилско), **съксега** 'току-що' (Самоков), **сък сега** също (Орашец, Табановце, Ружинце, Кумановско). – От първоначално **съг-* в *сегà, съга*, вж. *сегà*, повторено с екпресивна цел.

съкà 'по такъв начин; в това положение, по следния начин; за израз на някаква неопределеност, при въпрос за подчертаване и усилване' (Съчанли, Гюмюрджинско), в съчет. *à такà à съкà* за да се означи колебание при осъществяване на действието (Съчанли, Гюмюрджинско), в съчет. *ут тỳа съкà* за да се означи, че действието се извършва от определено място към друго (Съчанли, Гюмюрджинско), в съчет. *пу съкà* 'по толкова' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *нъсъкà* 'нататък' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От изходно показателно местоимение стб. **сь**, разширено с деиктична частица *-ка*, образувано по *такà* (вж.). Вж. *сакà*[2].

съкам 'съскам, сюкам, казвам „съ", за да накарам да млъкнат, да не гълчат' (Геров), 'насъсквам куче срещу някого' (Тръстеник, Плевенско; Доброславци, Софийско; Самоков; Странджа; Смолско, Пирдопско; Кюстендилско), 'съскам; говоря със злоба; съскам като змия' (Доброславци, Софийско), в текст: *Ако ядеш люта пиперка, ке съкаш* (Светиниколско), **съкъм** 'прогонвам, разпъждам куче' (Войнягово, Карловско), **сѫкна** 'изсъскам' (Геров), 'насъскам куче' (Плевенско; Софийско; Кюстендилско; Странджа; Самоков; Смолско, Пирдопско). – Произв.: *засъкам* (Геров); *насъкам* (Банат), *насъквам, насъчѐ* (Костандово, Велинградско; Батак, Пещерско), *насъкувам* (Самоков),

насъкуванье 'насъскване куче по някого' (Самоков). – Образувано от звукоподражателна основа **съ-*, срв. *сю, сък¹, сюкам*.

съкàменица 'барабонка' (Сливен), **съкàменца** 'дърво черница' (Сливен), **съкàменци** 'ягоди от дърво черница, барабонки, мурви, скандали' (Геров). – Вариант на *сакàменица* (вж.), срв. *сакàмен* (вж.) и произв. Възможно е вторично преосмисляне по народна етимология с *кàмен* (вж.), за което срв. срхр. *каменица* 'вид билка'. Вж. Э. И. Зеленина, Сб. Бернштейн 1971, 325.

съкàрес, вж. *сакàр, сакàреет*.

съквà 'такава, онакава' (Добралък, Лесково, Асеновградско), вж. *сакъв*.

съклèт 'вътрешно притеснение, умора, тегоба, мъка' (Геров), 'душевно притеснение, мъка, притеснение' (Съчанли, Гюмюрджинско; Доброславци, Софийско; Смолско, Пирдопско), скука, притеснение' (Кукуш), **саклèть** 'притеснение, угнетение' (Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Маданско; Девинско; Златоград, Маданско), **секлèкь** 'притеснение, тъга' (Странджа). – Произв.: *съклетùя* 'който действува притеснително, досаден', *саклетлùйа* 'притеснителен'. – От тур. *siklet* 'тежест, досада, притеснение'. Вж. P. Skok, Slavia 15, 494, Tiktin 1422, Skok 3, 321, Škaljić 571. – Заето и в рум. *siclet*, нгр. *σεκλέτι*, срхр. *срклет, секлет, саклет*.

съклèтен в съчет. *съклèтна игла* 'безопасна игла' (Ново село, Видинско). – Според М. Рачева (писмено), деформирано от *секрèтен* в *секрèтна иглà*, вж. под *секрèт*.

съкмù 'тесни потури' (З. Стоянов). – Бълг. форма за мн. ч. от тур. *sıkma* 'вид тесни панталони', образувана по *потùри* (вж.)

съкратя̀, съкратя̀вам, съкрàщам, вж. *кра̀тя*.

съкрòви книж. остар. 'недра, глъбини' (Ст. Чилингиров); стб. **съкровъ** 'скривалище; свод; сводообразен покрив' (Зогр., Мар., Сав., Супр.), **съкровьнъ** 'съкровен, скрит' (Супр.). – Произв.: *съкровèн* '(за мисли, желания, чувства) който не се проявява външно, скрит, свиден, интимен', *съкрòвище* 'голяма ценност, богатство, имане; нещо мило, ценно, скъпо' (стб. **съкровище** 'съкровище, съкровищница'; **скровищенъ, скровищохранитель**, Ман. хр.), *съкровищник* остар. 'касиер' (З. Стоянов), *съкрòвищница* 'място, където се пазят съкровища; богатство, сбор от много ценни неща'. – Образувано от основата **krov-*, с друг вокализъм от **kryti, *kryją* (вж. *крùя*), за който срв. *покрòв : пòкрив*. В съвременния български език по-голямата част от формите са презаети от руски (срв. рус. *сокровéнный, сокрóвище*), вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256.

съкрушàвам 'унищожавам, отчайвам, разбивам', св. в. **съкрушà**. – Произв.: *съкрушàвание* (Геров), *съкрушùтелен* 'унищожителен, разрушителен'. – От рус. *сокрушáть, сокрушáю* също, св. в. *сокрушúть, сокрушý*, от един произход с основата в *крух, крушèние* (вж.).

съкрѐвица диал. = *сукрѐвица* (вж.).

съкълдѝсвам 'безпокоя, притеснявам', св. в. **съкълдѝсам**, **съкълдѝсвам се** 'притеснявам се, дотяга ми', св. в. **съкълдѝсам се**, **съкълдѝсувам се** диал. също (Геров), **сакалдѝшувам се** диал. също, **сакалдѝшем се** 'хване ме съклет' (Кюстендилско), 'стане ми лошо; стане ми мъчно' (Кюстендилско), **съка̄дѝсвам съ** 'слагам яд на сърцето си, ядосвам се', св. в. **съка̄дѝсам съ** (Тръстеник, Плевенско). – От формата за мин. св. вр. *sıkıldı* на тур. *sıkılmak*, образувано на българска почва с наст. *-ас-* от гръцка аор. основа. – Срв. *съкълмà*.

съкълмà 'притеснение, нетърпение' (Троян), **сака̄мѐ** 'притеснение, скука' (Тръстеник, Плевенско). – От тур. *sıkılma*, отглаголно съществително от *sıkılmak* 'притеснен съм, засрамен съм'.

съкѐн 'по никакъв начин, да не си посмял' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Вж. *сакѐн*.

съкънà 'стеснително, плахо' (Хасково). – Може би образувано от изходно тур. *sıkane*, което от *sıkı* 'досадителен, отвратителен; в беда, в нужда', с наставка *-ane*, която служи за образуване на наречия от изходни именни основи. Според М. Р а ч е в а (писмено), от тур. *sakına* в *sakına – sakına*, произв. от *sakın-* 'въздържам се'.

съкънтѝя 'затруднение, мъка, досада, отегчение', **съкънтиа** 'нужда, оскъдица' (Кукуш), диал. 'стеснение, затруднение, мъка', **съкънтѝйѐ** 'мъка, грижа, тревога' (Съчанли, Гюмюрджинско), **сакантѝа** 'затруднение, безпаричие' (Смолско, Пирдопско). – От тур. *sıkıntı* 'досада, тревога, притеснение, объркване'.

съкънѝ се 'свеня се, не смея' (Енина, Казанлъшко). – Еднакво със *саканѝ се* (вж.).

съкѐска диал., в съчет. *тиква съкъска* 'раст. тиквичка, Cucurbita melopero'. – Вж. *сакѐз*.

съкѐу 'така' (Съчанли, Гюмюрджинско), **съкѐуту** за означаване самостоятелно на предмет или явление, конкретизирани и назовани в текста (Съчанли, Гюмюрджинско). – Вж. *сакѐв*.

съкѐф 'от същия вид, за който се говори' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'при разказване, изброяване – следният' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Вж. *сакѐв*.

съл рядко книж. остар. 'посланик, пратеник'; стб. **сълъ** (Супр.). – Словен. *səl, sla*, рус. *сол, сла*, струс. *сълъ*. – Праслав. диал. **sъlъ*, поствербално образуване от **sъlāti*, **sъljǫ* (срв. стб. **сълати, сълѭ**, Супр.), запазено в основата на съвр. бълг. *послàник* (вж.). Вж. M i k l o s i c h, EtWb 333, П р е о б р а ж е н с к и й 2, 320, V a s m e r, REW 2, 689. – Заето в рум. *sol* 'посланик, пратеник, вестител' (M i h ă i l ă 134–135).

сълба 'стълба' (Твардица в Молдавия). – Може би с метатеза и изпадане на *т* от **сълтба, *слътба*, което от **стлъба = стълба* (вж.).

сълбъ 'клон' (Дервент, Дедеагачко). – Вероятно от един произход със *стълб* (вж.), с вторична адаптация към ж. р. За изпадането на *т* срв. *сълба*.

сълце 'само' (Кукуш). – Еднакво със *салдè*, вж. при *салт*.

сълèх 'огнестрелно оръжие' (Широколъшки район). – От *силях* (вж.) с вторично затвърдено ъ < 'ъ < *и* в говора и *е* < *ê* < *'а*.

сълзà 'бистра солена течност, която се отделя от очните жлези', 'бистра капка вода, що изтича от очите' (Геров), в съчетания *дива моминска сълзà* 'раст. момкова сълза, Polygonatum latifolium', *ергенска сълзà* 'раст. паричюи, Bellis perennis' (Геров), 'цвете момини сълзи, маргаритар, Bellis perennis' (Геров), *зъминска сълзà* 'раст. змийско мляко, Chelidonium majus', (Геров), *кукувича сълзà* 'раст. петнист салеп, Orchis latifolia' (Геров), *момина сълзà* 'раст. паричюи, Bellis perennis; раст. помниче, Myosatis palustris; раст. момкова сълза, Polygonatum; раст. Veronica trithyllos', *момска сълза* 'раст. момкова сълза, Polygonatum', *моминска сълза* 'раст. ергенски сълзи, бисер, Convalaria majalis; раст. бяла съсънка, Anemone nemorosa', *момкова сълза* 'раст. Polygonatum officinale' (Геров), 'раст. Polygonatum latifolium' (Геров), *мъжка сълза* 'раст. момкова сълза, Polygonatum', **сълзъ** 'течност, която се отделя от очите' (Съчанли, Гюмюрджинско), **сълдзъ** също (Дервент, Дедеагачко), **сълзъ** също (Банат), **сълдзъ** също (Банат), в съчетания *мумынска сълдзъ* 'пролетно цвете момина сълза' (Банат), **сълзи** мн. ч., прен. 'плач, скръб', в съчет.: *бàбини сълзи* 'раст. трепетушка, Briza media', *ергèнски сълзи* 'раст. момини сълзи, маргаритка, Bellis perennis', *кукувѝчини сълзи* 'растение някакво' (Геров), 'кичест салеп, Orchis maculata', *мòмини сълзи* 'раст. сълзица, ергенски сълзи, арапско просо, Briza media; раст. лютиче, Ranunculus illirycus; Convalaria majalis'; стб. **сльꙁа** (Остром., Супр.). – Произв.: *сълзѝ* (вж.). – Срхр. *сȕза*, словен. *sólza*, рус. *слезá* (струс. **сльꙁа**), укр. *сліза*, чеш. *slza*, словаш. *slza*, пол. *łza*, горлуж. *sylza*, долнолуж. *łdza*. – Праслав. **slьzā / *slьdzā* или **slъzā / *slъzā*. – Според Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 13–14, 1920, 114–115 сродно с гр. *λίβος* 'сълза', лит. *lė̃ju, lė̃ti* 'лея', *lýja, lýti* 'вали', *lytùs* 'дъжд', алб. *lot* 'сълза', гот. *leiþu(s)* 'сладко питие', стисл. *līð* 'дъжд'; Skok 3, 366 обръща внимание върху липсата на паралели в балтийските езици, но смята, че може да се търси родство с лит. *žliùgti, žliungù*, а така също и със стинд. *srjati* 'излива се', срвиснем. *silken* 'капя', гр. *λύζω* 'хълцам', нем. *schluchzen* също, и възстановява ие. **selg̑-* 'изливам'. Срещу тази позиция, както и срещу свързването с лит. *šlãkas* 'капка' се обявява Vasmer, REW 2, 659, който смята, че думата е сродна с рус. *слѝзкий, слизь* и сравнява с долнем. *slik, slīk* 'слуз', нем. *schlickern* 'проливам', срвиснем. *slîch, slich* 'тиня'. – Вж. и Miklosich, EtWb 309, Holub–Kopečný 340, Brückner, SEJP 316, Ст. Младенов, ЕтР 621, W. Nehring, IF 4, 402–403.

сълзѝ гл. '(за око) пуща сълзи; (за съд, тръба) изпуща течност на капки или на тънка струя; (за течност) изтича по мъничко, капе', **слъзѝ** '(за око) пуска сълзи; (за съд, тръба) капе' (Самоков), **съ̂зи** 'изпуща течност на капки или на тънка струя' (Тръстеник, Плевенско), **слузи** 'сълзи' (Никуляне, Романовце, Кумановско), **слизѝ** 'тече, сълзи (за течност, която се просмуква през някаква преграда' (Ново село, Видинско); стб. **сльꙁити, сльжѫ, сльꙁиши** (Супр.). – Произв.: *сълзѐвя* 'леко мокря, сълзя' (Кръвеник, Севлиевско), *сълзелѝв* 'сълзлив', *сълзен* също, *сълзлѝв* 'който лесно плаче; сладникаво тъжен, сантиментален', *сълзлѝвост; насълзя̀ се, насълзя̀вам се* (Геров); *просълзя̀ се, просълзя̀вам се* (Геров), *пурсулздъ се* 'протичат ми сълзи, просълзя се' (Банат). – Деноминативно образуване от *сълза̀* (вж.). – Срв. *сълзя̀свам*.

сълзѝка 'сълза от смола, която изтича от наранено дърво или дъска' (Славеино, Смолянско). – Вероятно произв. от *сълза̀* (вж.), срв. *бор : борѝка*.

сълзя̀свам 'покривам се със сълзи, намокрям се' (Кръвеник, Севлиевско). – От *сълзя̀* (вж.), с наставка *-с(в)ам*, по типа глаголи, образувани от гръцка аористна основа.

-сълна само в произв.: *потсълна са* 'прикрия се под нещо (дърво, сушина и пр.), за да се запазя от дъжд или силен вятър; подслоня се' (Макоцево, Софийско). – Еднакво със *-слъна* в *заслъ̀на се, заслъ̀нвам се* (вж).

сълп 'клон, слъп', **слп** 'клон на дърво' (Смолско, Пирдопско). – Вж. *стълп*.

сълу̀дничав 'който не е напълно с ума си; малко луд, смахнат, налудничав', 'възлуд, сулуд, прилуд, смахнат' (Геров). – Произв. от *луд* (вж.), със специализирана семантика, мотивирана от представката *съ-*, срв. *сулу̀дничав*.

съм[1] спомагателен глагол, който служи за образуване на сложни глаголни форми, 'съществувам, има ме', 'намирам се някъде', 'имам някакво качество, длъжност', **с** 'съм' (Банат), **са** също (Банат), **сам** също (Банат), **сум** диал. също, в съчет.: *сум на два ума* 'колебая се' (Кукуш); стб. **ѥсмь**. – Срхр. *jѐсам, сам*, словен. *səm*, рус. *есмь*, чеш. *jsem*, словаш. *som*, пол. *jestem* (стпол. *jeśm*). – Праслав. **jesmь*. – Сродно с лит. *esmì*, стпрус. *asmai*, стинд. *ásmi*, авест. *ahmi*, армен. *em*, гр. *εἰμί*, алб. *jam*, гот. *im*. – Вж. Uhlenbeck, Aind. Wb. 18, Berneker, SEW 1, 265, Trautmann 71, Brückner, SEJP 206–207, Ст. Младенов, ЕтР 622, Vasmer, REW 1, 405, Skok 1, 160.

съм[2] само в съчет. *съм ко* 'точно като' (Бесвина, Леринско). – Според Ал. Ничев, ИИБЕз 8, 1962, 349, от гр. *σαν* с диал. *ъ* от нгр. *α*.

съма̀л 'стадо овце, които имат малки агнета' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Еднакво със *сама̀л* (вж.).

съмва (се) 'става светло, развиделява се, разсъмва се', **съмне** (се) 'разсветлее, развиделее се, разсъмне се', **съмни** 'стане светло, съмне' (Банат), **са̀мнува** 'развиделява се, разсъмва се' (Геров), 'прояснява се, настъпват

топли дни' (Аврен, Крумовградско), **съмѝня се** 'развиделява се, разсъмва се' (Доброславци, Софийско), **съмѝня** 'съмва се, става светло' (Тръстеник, Плевенско; Куманово), **самѝня се** 'съмва се' (Ботевград; Смолско, Пирдопско), **са̀мне се** също (Смолско, Пирдопско), **съмнува се** също (Съчанли, Гюмюрджинско), **съмнъ се** 'съмва се' (Съчанли, Гюмюрджинско), **са̀мнува се** също (Самоков), **съвѝня се** (Ново село, Видинско), **съвѝне се** 'съмне се' (Ново село, Видинско), **съвне се** също (Ново село, Видинско), **съвнува се** 'съмва се' (Ново село, Видинско), **съвѝнье се** също (Ново село, Видинско), **съвнъ съ** също (Ново село, Видинско), **со̀внува са** също (Смолянско; Асеновградско; Широколъшки район; Петково, Ардинско). – Произв.: *съмвань* 'съмване' (Банат), *съмѝняло* 'разсъмване' (Доброславци, Софийско), *самѝняне* също (Тръстеник, Плевенско), *са̀мнало* 'просветлело сутрин' (Самоков), *самна̀ло* 'развиделяване' (Смолско, Пирдопско), *савѝняне* 'разсъмване' (Ново село, Видинско), *съвиняло* също (Ново село, Видинско), *съмну̀шка* 'зора' (Длъбочица, Кумановско); *осъмна, осъвна, осъмвам, осъввам, осъмнувам, осъвнувам* (Геров), *осамѝням* 'осъмвам' (Доброславци, Софийско; Тръстеник, Плевенско; Смолско, Пирдопско), *оса̀мна* (Смолско, Пирдопско), *оса̀мнувам* също (Самоков), *осъ̀мнъ* 'осъмна' (Съчанли, Гюмюрджинско); *осамѝням* 'осъмвам' (Ботевград), *осо̀внувам* също (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *усъ̀мна, усъ̀мвам* (Банат); *пресъ̀мване* 'разсъмване, зора' (1897, превод); *разсъ̀мва се, разсъмне се, ръсъмне се* (Съчанли, Гюмюрджинско), *расса̀мнува се* (Самоков), *расса̀мне се* (Самоков), *расъмвань* 'разсъмване' (Банат), *расса̀мнуванье* също (Самоков); *съмнѝ-мръкнѝ* 'пълзящо градинско растение със ситни фуниеобразни цветове, които сутрин се отварят, а вечер се затварят' (Доброславци, Софийско). – Срхр. *сванути, савнути, савне, самнут, свањивати, свањива, свануjе*. – Праслав. **svьmǫti > *svьnǫti*, сродно със *свят* (вж.). – Вж. Miklosich, EtWb 332, Holub–Kopečný 363, Brückner, SEJP 535, 538, Ст. Младенов, ЕтР 574, Trautmann 310–311, Walde–Pokorny 1, 368, 470, A. Vaillant, RESl 19, 304, 21, 22, Skok 3, 368. Вж. и Ст. Илчев, БЕз 29/6, 1979, 509.

съмѐля 'смеля' (Геров), **съмѝлам** 'смилам, умилам' (Геров). – Произв. от *мѐля* (вж.).

съ̀мна се диал. 'пъхна се, скрия се бързо, шмугна се'. – От *съ̀вна се* (вж.), с преход *мн > вн*.

съмня̀вам се 'проявявам съмнение, не храня пълно доверие', 'мисля за нещо, че не е така, както ми го казват, както се види, не ми се вярва' (Геров), св. в. **съмня̀ се** също, **съмну̀је** също (Кумановско); стб. **сълмѣти** (Ман. хр.). – Произв.: *съмнѐние* 'отсъствие на твърда увереност, сигурност в истинността на нещо; предположение, че е извършено нещо осъдително, подозрение', *съмнѝтелен* 'който възбужда спрямо себе си съмнение, несигурен; който не внушава доверие, подозрителен; *посъмнѝла* 'усъмнила, възникнало съмнение у нея' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *усъмня̀ се, усъмня̀вам се* (Геров). Вж. *мня*.

съмня̀свам се 'мисля за нещо, че не е така, както ми го казват, както се види, не ми се вярва, съмнявам се' (Геров), **съмня̀сувам се** също (Геров), **сумня̀свам са** 'размислям се, съмнявам се, безпокоя се', св.в. **сумня̀сам са** (Смолско, Пирдопско). – Произв.: *съмня̀сване, съмня̀суване* (Геров), *съмня̀сан* (Геров). – Образувано от основата в *съмня̀вам се* (вж.), с наставка *-с(в)-ам* по типа глаголи, образувани с наставка от гръцка аористна основа, срв. *(из)майсторя̀вам : майсторо̀с(в)ам.*

съмрък 'смрачаване вечер след заход слънце, сумрак, сдрач, дрезгавина'. (Геров). – Вероятно от незасвидетелствувано **съ-мрак,* със *съ-* вм. обичайното *су-* в *сумрак* (вж.).

съмрътен, в съчет. *съмрътна вода* 'вода, която умрял съживява и от която който пие, никога не умира' (Геров). – От стб. **съмрьтьн(ъи)**, произв. от **съмрьть** (вж. *смърт*).

съмсъкъ̀ 'напълно', **съм-сакъ̀м** 'съвсем пълен, препълнен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско). – От тур. *sımsıkı* 'натъпкан, сбит', 'стъпкан, смачкан, притиснат', 'тесен'.

съмъто̀к 'неоплодено яйце' (Кукуш). – Вж. *мъто̀к* (под *мътя*).

сън[1] 'физиологическо състояние, при което се получава отмора поради намаляване или спиране на работата на съзнанието; образите, които се явяват при спане, съновидение; мечта, блян; липса на духовен живот, застой', **сънове** мн. ч. (Геров), **сънища** също, **снишча** също (Банат); стб. **сънъ**. – Произв.: *сънен, сънѐц* умал. (Геров), *сънище* 'видяно, гледано нещо насън' (Геров), *сановѝт* 'сънен' (Самоков), *сънѐвник* 'книга, която съдържа тълкуване, обяснение на сънища', *санок* 'сън' (Кюстендилско), *сънчо* '(в детски приспивателни песни) сън, спане' (Тръстеник, Плевенско), *сънчук* умал. (Геров), *съня̀* (вж); *безсъние, безсъница; на̀съне* 'насън, през съня', *на̀сане* също (Смолско, Пирдопско), *наснѐ* също (Доброславци, Софийско); *недосъница* 'недоспиване, безсъница' (Брезе, Девинско); *просъница* 'полусън' (Софийско); *съновидѐние* 'образите, които се явяват насъне, сън', *сънгу̀б* 'човек, който не спи, губи си напразно съня', *сънотво̀рен* 'който докарва сън, приспивателен', *сънотълкува̀тел* 'лице, което тълкува, обяснява сънища', *сънотълкува̀телка* ж., 'съновник', – Срхр. *са̏н, сан (сна), сана, санове* мн. ч., *снови* също, словен. *sə̀n / sna*, рус. *сон*, струс. **сънъ**, укр. *сон / сна*, чеш. *sen / sna*, пол. *sen / sna*, горлуж. *son / sona*, доллуж. *soń / sni*. – Праслав. **sъnъ < *sъpnъ,* от основа, еднаква с основата в **sъpāti* (вж. *спя*). – Сродно с лит. *sãpnas* 'сън, съновидение', *sãpnis* също, латв. *sapnis* 'съновидение', стинд. *svápnas* 'сън, съновидение', авест. *χvaina* също, арм. *k̊un*, гр. *ὕπνος* 'сън', лат. *somnus* 'сън', тохар.А *ṣpäm,* В *ṣpäne* също, стисл. *svefn*, ирл. *súan*, алб. *gjumë* също. Срв. също и лат. *somniun* 'сън', гр. *ἐνύπνιον*, стинд. *svápnyam*, гр. *ὕπαρ* 'пророческо съновидение', хет. *šuppariia* 'спя'. – Ие. **sup-* покрай **swep-/*swop-*. – Вж. Trautmann 292, Uhlenbeck, Aind. Wb. 355, Walde–Hofmann 2, 557, Vasmer, REW 2, 694, Фасмер–Трубачев

3, 717. Вж. и Miklosich, EtWb 334, Holub–Kopečný 330, 346, Brückner, SEJP 508, Ст. Младенов, ЕтР 604, 622, Pokorny 1048, Skok 3, 309–310, V. Pisani, Essays R. Jakobson 1967, 2, 1588.

сън² 'на воденично колело дърво, на което стои паприцата, та върти горняка' (Геров). – Неясно.

сънàк 'момент, миг' (Енина, Казанлъшко). – Може би производно от *сън¹* (вж.), срв. срхр. *санак* умал. 'сънче' (Skok 3, 309–310), със специализация на значението.

сънгàн 'замислен, загрижен' (Тиквеш), **сънгъ̀н**, в израз: **сънгъ̀н ми е** 'нямам желание, противно ми е' (Хасково). – Вероятно произв. от тур. *sinmak* 'разгромявам, поразявам, съсипвам', с наст. *-gın* или *-gan*, които често служат за образуване на отглаголни имена със значение за качество.

сънда 'седя' (Брацигово, Пещерско). – Неясно.

сънделия 'стол' (Тетовско). – От тур. *sandalye* също < араб. – Заето и в срхр. *сандалија* също, вж. Skok 3, 200 (у когото турската форма е означена като *sandalı* със значение 'престол на европейски владетел').

съндардѝсвам 'побеждавам, разгромявам', 'смущавам', **сьндардисам** също, **съндардѝша** остар. 'силно смущавам, омаломощавам' (Т. Г. Влайков), **сьндърдѝсóм** 'измъчвам, уморявам прекомерно', св.в **сьндърдѝшъ** (Войнягово, Карловско). – Произв.: *съндардѝсан* прич. остар. 'смутен, омаломощен' (Ив. Вазов). – От тур. *sındırmak* 'поразявам, разгромявам, съсипвам', с наст. *-ис(в)ам* по типа глаголи, образувани от изходна гръцка аористна основа.

съни 'шейна' (Геров). – Произв.: *съняр* 'едно от двете дървета, на които се влачи шейна' (Геров). – Вж. *сан⁵*.

сънѝмам 'снимам, свалям' (Геров), **сънèма** 'снема, сваля' (Геров); стб. **сънимати, сънѧти**. – Еднакво със *снѝмам, снèмам* (вж.), със запазена ерова гласна в представката, както в *съмèля, съмѝлам* (вж.).

сънки 'како да' (Делчево). – Вж. *сàнки¹*.

сънкотка 'полско цвете, вид мъхната съсънка с лилави цветове, Anemone pulsatilla, Anemone pratensis; раст. Pulsatilla vulgaris, Pulsatilla pratensis', 'съсънка, сънсънкотка, съсън, зуница, мачка, котка; съсънка, Pulsatilla vulgaris, Pulsatilla pratensis' (Геров), **сън-котка** 'раст. Pulsatilla vulgaris', **сънсън котка** 'раст. Pulsatilla vulgaris, Pulsatilla pratensis, съсънка' (Геров), **син-сън-котка** 'раст. съсънка, Anemone pulsatilla', **сън-сън-котка** 'раст. Pulsatilla vulgaris' (Софийско). – Неясно. Срв. *съсън*. За вторичното, по народна етимология, сближение с *кòтка¹* (вж.) вж. Ив. Шишманов, СбНУ 9, 1893, 583.

сънмище остар. 'тълпа, множество, рой' (Н. Райнов); стб. **сънъмъ** 'събор' (Остром., Клоц., Супр.). – Рус. *сонм*, струс. **сънъмъ**, чеш. чсл. *sinim*, стчеш. *snem*, словаш. *snem*. – Образувано от основата в **jęti, *jьmą* (вж. *èмна, ѝмам,*

взѐма), с представка **sъn-*. – Вж. Vasmer, REW 2, 695, Фасмер–Трубачев 3, 717. – Срв. *сонм*.

сънорник 'змия Elaphis quadriliniatus' (Геров), 'синорник, стрелец, смок, плаз' (Геров), **сънърник** 'змия Elaphis quadriliniatus' (Геров), 'синорник, стрелец, смок, плаз' (Геров). – Произв. от *сънор*, *сънър*, диалектни варианти на *сѝнор* (вж.).

сънохо̀дец остар. 'човек, който ходи на сън; сомнамбул' (Ал. Кръстевич). – Изкуствено образувано от *сън*[1] (вж.) и *хо̀дя* (вж.).

сънош 'цяла вечер' (Кукуш). – Еднакво със *сано̀ш* (вж.).

сънтоа̀дър 'Тодоровден' (Ново село, Видинско). – От рум. диал. *Sfînt Toador* 'Свети Тодор'.

сънӯвам 'виждам насън, присънва ми се; говоря небивалици, бълнувам', 'казвам нещо, което никак не е било, което по никой начин не ще може да бъде' (Геров), прен. 'мечтая, бленувам', разгов. 'не внимавам, разсеян съм, спя', 'виждам образи, видения, като спя' (Банат), **сънӯвъм** 'виждам насън, присънва ми се; говоря небивалици; бълнувам' (Съчанли, Гюмюрджинско), **сънѝ** 'сънувам' (Геров), **съньъ** също (Съчанли, Гюмюрджинско), **съни се** 'явява се, вижда се насън' (Геров), **снѝем** 'сънувам' (Ново село, Видинско), **снѝвам** също (Геров), **снѝва ми се** 'явява ми се призрак, привидение' (Геров), **сънӯйе** 'сънувам' (Кумановско), **со̀нем** също (Виево, Кутела, Тикале, Смолянско), **со̀ни са** 'присънва се' (Ситово, Пловдивско). – Произв.: *сънен* 'който току-що е станал от сън и още не е дошъл в съзнание; комуто много се спи, полузаспал; близък, подобен на сън', 'във време на сън' (Панчев), *сънѝт* 'който е в сънно състояние, който спи' (Суходол, Софийско), 'сънен, сънлив' (Герман, Радибуш, Жегняне, Челопек, Кумановско), *сънѝта* 'сънливец, заспал човек' (Г. Райчев), *сонит* 'сънен' (Кюстендилско), *са̀нет* 'сънлив, сънен' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сънльо* 'който обича да си поспива, поспаливец', *сънлѝв* 'който много (обича да) спи', 'комуто още се спи, сънлив' (Банат), 'комуто още се спи или още не се е събудил добре, сънен, сънит', *сънлѝв* 'комуто още се спи, сънлив' (Банат), *санлѝвко* 'човек, на когото все му се спи' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сънлѝвец* 'сънлив човек, сънльо', *сънлѝвко*, *сънлѝвка* също, *сънлѝвост*, *санлѝвщина* 'сънлива мома или жена' (Смолско, Пирдопско), *санлѝщина* 'човек, който все дреме' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сановѝт* 'сънен' (Самоков); *възсънӯвам* 'сънувам' (Панчев); *засъ̀ньвам са* 'унасям се в сън, съм в същото състояние' (Габрово, Ксантийско), *засънӯвам* (Геров), *засо̀ня* 'сънувам' (Долновардарско); *насънӯвам се* (Геров); *осанѝвя са*, *осанѝвям са* 'разсънвам се, след като някой ме е събудил от дълбок и сладък сън, но не мога да дойда на себе си' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско); *посънӯвам* (Геров), *посъ̀ня* (Геров), *посъ̀ни ми се* (Геров); *присъ̀ня се*, *присънѝвам се* (Геров), *приса̀нува ми се* 'присънва ми се' (Самоков), *приснѝва ми се* също (Доброславци, Софийско), *ми се привсѐнвет* 'струва

ми се, виждa ми се, но мътно, неясно' (Дебърско), *присъ̀ньва ми се* 'явява ми се насън' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско); *разсъ̀ня се, разсъ̀нвам се, разсънявам се* (Геров), *расъ̀на* 'събудя от сън, разсъня' (Банат), *расъ̀на се* 'събудя от сън, разсъня се' (Банат), *разсъ̀нка* 'безсъница' (Геров), 'липса на сън, безсъница, Insomnia' (архив Цончев), 'разсънване' (Конопчие, Чирпанско), *разсънỳшка* също (Говедарци, Самоковско). – Срхр. *санити, саним, снити, сним*. – Праслав. **sъniti, sъnjq/*sъnavāti, *sъnujq*. Деноминални образувания от **sъnъ* (вж. *сън¹*). – Вж. Miklosich, EtWb 334, Holub–Kopečný 330, 346, Brückner, SEJP 508, Ст. Младенов, ЕтР 604, 622, Skok 3, 309.

сънỳвчица 'призрак' (Котел, архив Цончев). – Произв. от *сънỳвам* (вж.), чрез форма **сънỳвка*, деминутивно образуване с табуистична цел, както *целỳвам : целỳвка : целỳвчица*.

сънчоглед 'слънчоглед' (Годечко). – От *слънчоглѐд* (вж.) с изпадане на *л* в говора.

сънър 'синор' (Съчанли, Гюмюрджинско), **сънъ̀р** диал. 'синор, граница, крайнина, краище, межда, стар, слог, предел' (Геров). – Вж. *сѝнор*.

сънь 'медна чиния' – Вж. *сан³*.

съобразя̀вам се 'вземам под внимание, съпоставям в ума си, обмислям; съгласувам действията си с нещо, взимам предвид нещо', св. в. **съобразя̀ се**. – Произв.: *съображѐние* 'способност да се съобразява, умение да се разбира; разбиране; мисъл, мислен план, проект, предположение', *съобразѐн* 'съгласуван с нещо, съответен', *съобрà зен* също, *съобразѝтелен* 'който се съобразява, внимателен към условията, предпазлив, пресметлив', *съобразѝтелност, съобрàзно* 'според, в съгласие с нещо'. – С побългаряване на представката от рус. *сообразѝть, сообразѝтельный, сообрáзно, сообразовáть, соображѐние*.

съобращѐние книж. остар. 'общуване' (РРОДД). – Вероятно от незасвидетелствувана остаряла руска форма **сообращѐние*, произв. от **сообращáть(ся)*, за което срв. съвр. рус. *обращáть(ся)* 'отнасям се към някого, контактувам с някого', с побългаряване на представката.

съобхòждам се книж. остар. 'общувам с някого' (РРОДД). – Произв.: *съобхождение* книж. остар. 'общуване' (РРОДД). – Вероятно заемка от руски. Срв. рус. *обходѝться* 'отнасям се към някого, контактувам с някого'.

съобщàвам 'казвам някому нещо, уведомявам, предавам сведения; служа за общение, свързвам', книж. остар. 'предавам, вдъхвам' (К. Величков), св. в. **съобщя̀**. – Произв.: *съобщѐние* 'казване, уведомяване, предаване на сведение; известие, новина; средство за общуване, връзка' (рус. *сообщѐние*), *съобщѝтелен, съòбщник* 'съучастник' (Н. Михайловски). – По рус. *сообщáть(ся), сообщѝть(ся), сообщѐние*, с побългаряване на представката. Вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256, Слав. глас 1/1, 1902, 26, Сб. Медведев 1922, 39.

съоръжа̀вам 'снабдявам, инсталирам, окомплектовам', св. в. **съоръжа̀**. – Произв.: *съоръжѐние* 'сбор от всички уреди, инсталации, които улесняват и подпомагат известна дейност'. – От рус. *сооружа́ть, сооруже́ние*, с побългаряване. – Вж. Б. Цонев, ПСп 64, 255, Сб. Медведев 1922, 45.

съотвѐтен 'който отговаря на определен случай, мярка или цел', **съотвѐтствувам** 'в съответствие съм, отговарям' – Произв.: *съотвѐтствие* 'съотношение, което отразява съгласуваност, еднаквост, хармония'. – От рус. *соотве́тствовать, соотве́тствие*.

съотѐчественик 'човек, който има едно и също отечество с другиго, сънародник', **съотѐчественица** ж. – От рус. *соотѐчественник*, *соотѐчественница*, с побългаряване на представката.

съотна̀сям 'поставям нещо (някого) в съотношение с друго (другиго)', **съотнеса̀** 'поставя в съотношение'. – Произв.: *съотносѝтелен* 'който се намира в съотношение с нещо', *съотносѝтелност, съотношѐние* 'взаимно отношение, връзка между два или няколко предмета или явления'. – От рус. *соотносѝть, соотносѝтельный, соотношѐние*, с побългаряване на представката.

съп 'дебело дърво, което подпира покрив на сграда' (Велинградско; Бабяк, Разложко). – Може би от *съпа̀* (вж.), с отпадане на краесловното *а*, поради преосмисляне с членна форма и преносно развитие на значението, срв. *магаре* в същото значение. По-малко вероятна е връзката със *сап* (вж. *сап*²), по фонетични причини.

съпа̀ 'малко магаре, пърле' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Заето от тур. *sıpa* 'едногодишно магаренце или еленче'. – Вж. *сапа̀*².

съпѐрник 'лице, което съперничи някому в нещо', **съпѐрница** ж. – Произв.: *съпѐрнича* 'стремя се да надмина някого в нещо; имам еднакви качества и достойнства, изравнявам се', *съпѐрнически, съпѐрничество* 'стремеж да се достигне някого, да се надмине'. – От рус. *сопе́рник, сопе́рница, сопе́рничать, сопе́рничество*, с побългаряване на представката.

съпѐтничав¹ 'който често се спъва' (Софийско), вж. *пъна*.

съпѐтничав² 'диал. 'несретен, жалък'. – Произв.: *сапетничавън* 'несретен' (Кумановско), *сапѐтльив* също (Кумановско), *сапѐтничавъц* 'несретник' (Страцин, Кумановско). – Еднакво със *съпѐтничав*¹ (вж.), със специализация на значението.

съпѝв 'голям годеж, запив, впив, препив' (Геров). – Поствербално образуване от незасвидетелствувано **съпѝвам*, произв. от *пѝя* (вж.).

съпика̀свам 'съглеждам, забелязвам', св. в. **съпика̀сам**, **съпика̀свам се** 'усещам се, стряскам се, съобразявам', 'съобразявам се, държа се прилично' (РРОДД), св. в. **съпика̀сам се.** – Вж. *сапика̀свам*,

съпѝрам 'спирам, възпирам, преча' (Геров), **съпира̀ се** 'спира се' (Ранковце, Кумановско). – Еднакво със *спѝрам* (вж.), с представка *съ-* вм. *с-*.

съ̀пка 'едра шарка, сипка, Variola vera' (Ксанти; Пловдив; Миладиновци, Кожинце, Кумановско; Куманово). – Произв. от продължение на стб. **соути, сыпѫ**, праслав. **suti, *sъpą*, в отгласни отношения със **sypāti*, вж. *сѝпвам, сѝпя*.

съплѝтам, вж. *плета̀*.

съпо̀нка 'окови за спъване на кон'. – В отгласни отношения с *пъ̀на*, срв. същата отгласна степен в стб. **опона** 'завеса' (Супр.) със съответствия, за които вж. подробно Vasmer, REW 2, 272, под *опо́на*.

съпоста̀вям 'поставям мислено или в действителност едно нещо наред с друго, за да ги опозная по-добре, сравнявам', св. в. **съпоста̀вя**. – Произв.: *съпоста̀вка* 'съпоставяне, сравнение'. – По рус. *сопоста́вить*, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 253. Представката е побългарена. Формата *съпоста̀вка* е поствербално образуване, адаптирано към български форми от типа *зая̀вка* вм. *заявлѐние*.

съпостат остар. рядко 'противник, враг, опонент'. – Продължение на стб. **сѫпостатъ**, срв. **съпостатъ** (Ман. хр.). – Рус., укр. *супоста́т*, струс. **сѫпостатъ**. – Праслав. **sąpastātъ*, вж. подробно Vasmer, REW 3, 47, и посочената литература. – Срв. *супоста̀т*.

съпрегнат рядко остар. 'съпроводен, придружен, свързан' (Ст. Михайловски); стб. **съпрѧщи сѧ, съпрѧгѫ сѧ** (Супр.). – Произв. от *пря̀гам* (вж.).

съпредѐлен книж. рядко 'пограничен, съседен' (РРОДД). – Произв.: *съпредѐлница* книж. остар. 'съседка по граница' (РРОДД). – От рус. *сопреде́льный* 'съседен, пограничен, допиращ се', с побългаряване на представката.

съпрѐжен книж. остар. 'свързан, придружен, съпроводен', **съпря̀жен** книж. остар. също (РРОДД); стб. **съпрѧщи сѧ, съпрѧгѫ сѧ** (Супр.). – От един произход със *съпрѐгнат*, най-вероятно от рус. *сопряжённый* 'свързан, съединен, спрегнат', с побългаряване на представката.

съприкаса̀вам се книж. остар. 'влизам в допир, общувам' (РРОДД). – Вероятно по рус. *соприкаса́ться* 'докосвам се, допирам се', 'общувам, влизам в допир', с побългаряване на представката.

съприкосновѐние 'допир, досег'. – От рус. *соприкоснове́ние*, с побългаряване на представката. Вж. А. Пиронков, РР 2, 1928–1929, 248.

съпритежа̀тел 'притежател на нещо заедно с други', **съпритежа̀телка** ж. – Произв.: *съпритежа̀телен, съпритежа̀телски* 'който е притежание на няколко души'. – Произв. от *притежа̀вам* (вж.).

съпричàствувам книж. остар. 'споделям' (РРОДД), **съпричàстен** 'посветен, съучастник в нещо', **съпричàстие** книж. остар. 'споделяне, съчувствие' (РРОДД), **съпричàстник** 'другар по нещо' (РРОДД), **съпричàстница** ж. (РРОДД), **съпричàстност** 'съучастие'. – От рус. *сопричáствовать, сопричáстие, сопричáстный, сопричáстник, сопричáстница, сопричáстность,* с побългаряване на представката.

съпровàждам 'съпътствувам, изпращам някого'. – Произв. от *водя* (вж.). Може би под влияние на рус. *сопровождáть* 'съпровождам, придружавам'. Вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256, според когото думата е заета от руски.

съпровòд 'придружаване с музикален инструмент, акомпанимент', в съчет. *воѐнен съпровòд* 'конвой'. – Поствербално образуване от *съпровòждам, съпровòдя* (вж.).

съпровòждам 'вървя заедно с някого, придружавам; придружавам с музикален инструмент, акомпанирам', св. в. **съпровòдя**. – Произв. от *вòдя* (вж.), може би под влияние и на рус. *сопроводúть, сопровождáть.*

съпротùва 'противодействие, противопоставяне', 'движение против окупационни войски, съпротивително движение'. – Произв.: *съпротивùтелен.* – Поствербално образуване на българска езикова почва от *съпротивя̀вам се, съпротивя̀ се* (вж.).

съпротивя̀вам се 'оказвам противодействие, противопоставям се', св. в. **съпротивя̀ (се), съпротùвям (се)** също (Геров). – Образувано по рус. *сопротивля́ть(ся)* също.

съпротивлѐние 'противодействие, противопоставяне, съпротива; пречка, която оказва едно тяло, когато по него минава електричество, топлина и под.', **съпротивля̀емост** 'степен на съпротивление, способност за съпротивление. – От рус. *сопротивлéние, сопротивля́емость.* Вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256; Сб. Медведев 1922, 45. – Вж. *протùв.*

съпрỳг 'мъж по отношение на жената, с която е в брак', 'един от двойката впрегатен добитък' (Мустафчево, Ксантийско), **съпруг** 'всеки вол от двата, що се впрягат заедно' (Геров), **съпрър** 'съпруг' (Геров), 'два вола, впрегнати заедно' (Геров), **съпрỳга** 'жена по отношение на мъжа, с когото е в брак', **съпрузи** мн. ч., 'чифт впрегатен добитък' (Кирково, Момчилградско); стб. **сѫпрѫгъ** 'впрягане, свързване, връзка' (Зогр., Мар.). – Произв.: *съпрỳжески* 'който се отнася до съпрузи', *съпрỳжество* книж. остар. 'брак, брачен живот', *съпрỳжница* 'съпруга' (Геров). – Рус. *супрýг*, струс. **сѫпрѫгъ** 'съпруг', 'съпружеска двойка; мъж и жена', 'впряг от няколко коня'. – Праслав. **sǫprǫgъ,* в отгласни отношения с праслав. **pręgti, *pręgą* 'впрягам', **sъpręgti* (вж. *пря̀гам, прѐгна), спря̀гам¹, спрѐгна*); аналогично образуване по лат. *coniux*, гр. *σύζυγος.* – Вж. Trautmann 278, Vasmer, REW 3, 47, О. Н. Трубачев, Этимология 1983, 10. – Според Б. Цонев, ПСп 64, 253, Ст. П. Василев, РР 2, 1928–1929, 110111, думата е презаета в съвременния български език от руски.

съпу̀к 'човек, който има неморални прояви' (Хасково), **съпък** 'смахнат, налудничав човек' (РРОДД). – От звуков вариант на тур. *sapık* 'заблуден, залутан; ексцентричен; смахнат'.

съпърен в текст: *Горниот да ти е съпърен...* (Охридско), *Свети Климент да ти е съпърен* (Охридско). – Неясно.

съпъ̀тствувам 'вървя заедно с някого, нещо; придружавам, съпровождам'. – Вероятно по рус. *сопу́тствовать* със същото значение. Срв. *съпъ̀тник* (вж. *път¹*).

съпя̀т 'който мъчно изговаря някои думи, който заецва в говоренето' (Геров). – Вм. *съпѐт* също, вж. под *пъна*, с *я* вм. *е* от стб. **ѧ**.

сърà 'ред; случай' (Хасково), 'време; наред, по ред; сгода, слабо място' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'ред; ред на зърната в класа' (Дервент, Дедеагачко), **сърà-върà** 'често' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От тур. *sıra* 'ред, място, последователност, случайност'.

съразмѐрен 'който има правилни, хармонични или подбрани според нуждата размери; симетричен, пропорционален', **съразмѐреност** 'качество на съразмерен; пропорционалност', **съразмѐрност** също. – От рус. *соразме́рный, соразме́рность*. Вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256.

сърà̀тник 'другар по борба, по обществена дейност', **сърà̀тница** също. – Произв.: *сърà̀тнически* 'който се отнася до сратник', *сърà̀тничество* 'обща борба, обща обществена дейност'. – От рус. *сора́тник* също.

сѐрбам 'пия течност или ям с лъжица, като силно поемам въздух, та се чува особен шум', прен. 'пиянствувам', 'нещо воднисто ям с лъжица или по друг начин, сръкам, кусам; пия вино повечко, смуча' (Геров), **сръ̀бвам** също (Геров), **сръ̀бна** 'хапна, пийна, кусна', **сръ̀бнувам** 'сръбвам; понапивам се' (Самоков). – Произв.: *сѐрбало* 'чорба от вода, оцет и захар' (Ракитово, Велинградско), *сръ̀бкам* (Геров); *досъ̀рбам, досръ̀бвам, досръ̀бувам; засъ̀рбам, засръ̀бвам; изсръ̀бвам; насъ̀рбам се, насъ̀рбвам се; осъ̀рбам; отсъ̀рбам, отсръ̀бвам, отсръ̀бнувам* 'отпивам по малко' (Самоков), *отсръ̀бнем* също (Самоков); *посъ̀рбам, посръ̀бвам, посръ̀бна*. – Срхр. диал. *срѐбати*, словен. *srébati, srébam, srébljem, sŕbati, sŕbljem*, рус. *серба́ть, сёрбать, стерба́ть*, струс. **сръбати**, **сръблю**, укр. *серба́ти*, белорус. *серба́ць*, чеш. *sřebati*, словаш. *srebat'*, пол. *sarbać, serbać*, кашуб. *strzebać*, горлуж. *srěbać*, доллуж. *sŕebaś*. – Праслав. **sьrbāti, *sьrbāją / *sъrbāti, *sъrbāją*, успоредно със **serbāti, *serbāją*. – Сродно с лит. *sur̃bti, surbiù, surbiaũ*, латв. *surbt*, лат. *sorbeō*, гр. *ῥοφέω*, срвиснем. *sürpfeln*, алб. *gjerp*, арм. *arbi*. – Вж. A. Bezzenberger, BB 17, 215, Trautmann 294, Skok 3, 321, Ст. Младенов, ЕтР 294. – За сравнението с рус. *хлеба́ть* вж. А. Потебня, РФВ 4, 204, Vasmer, REW 2, 612. – Вж. и Miklosich, EtWb 292, Holub–Kopečný 348, 356, Brückner, SEJP 481, E. Fraenkel, Slavia 14, 507, Vaillant, Grammaire comparée 3, 312, 317. – Срв. *сѐркам* (вж.).

сърбидўпци мн. ч. 'плод на шипка' (Ново село, Видинско). – От **сърбидў-пец*, образувано от основата в *сърбя̀* (вж.) и *дўпе* (вж.). – Срв. *сърбогъзица*.

сърбин[1] 'човек от основното население на Сърбия', **сръбкѝня** ж., **сръбин** (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **сръбе** събир., **сърбянин** (Съчанли, Гюмюрджинско), **сърбиянка** 'сръбкиня', **сръбкѝна** (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **сърбулѝ** събир. 'сърби' (Троян). – Произв.: *ср̥̀бльачка*, в съчет. *ср̥̀бльачка страна* 'Сърбия' (Челопек, Кумановско), *сръбски, сръбските* 'везба по пола на риза' (Сапарево, Дупнишко), в съчет. *сръбски вя̀тър* 'северозападен вятър, който вее откъм София' (Бързия, Берковско), *сръбщина* определение за качество на нещо сръбско, с леко негативен оттенък; *посърбя, посърбя̀вам, посръбчвам*; ЛИ: *Сърбо*, *Сръбин*; МИ: *Сръбци* (Битолско). – Срхр. *ср̏б*, *ср̏бин*, стсръб. **срьбинь, срьблинь**, горлуж. *serb* 'лужишки сърбин', доллуж. *serb* също. – Праслав. **sьrbъ*, според Vasmer, REW 2, 611–612, с първоначално значение 'съюзник', свързано с рус. *па́серб* 'доведен или заварен син', пол. *pasierb*, укр. *присе́рбитися* 'присъединя се', Brückner, SEJP 485, Slavia 3, 193, срв. и J. J. Mikkola, AfslPh 42, 91, I. Миккола, РФВ 48, 273, F. Solmsen, KZ 37, 592. Skok 3, 316, предполага родство с лат. *Sorabi*, нем. *Surben*, *Sorben* и посочва, че думата е заета в алб. *sërp, sërbi, sërpkë, Sërbī*. Предполага, че може да се мисли за далечна връзка с балк. лат. *sclavus*. Според него евентуалното възстановяване на праслав. **srъbъ* би довело до прасродство със **sębrъ* 'свободен селянин'. Цитира литература за търсена връзка със *servus*, която отрича. Смята, че опитите за свързване с балтослав. корени **serbh-, *srebh-, *surbh-, *srubh-* са погрешни, тъй като са ономатопеични и могат да се свързват по-скоро със срхр. диал. *срёбати*, словен. *srbati*, бълг. *сърбам*. За други недостатъчно убедителни опити за обяснение, вж. Vasmer, цит. съч. – Фасмер – Трубачев 3, 604 допълва литература за реконструкция на ие. **ser-* 'пазя', сродно със скитско **xarv-*, откъдето слав. **xr̥vati*. Вж. и Miklosich, EtWb 292, Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/8, 1927, 12.

сърбин[2] 'силен северозападен вятър' (Девинско), **сърбина** членув. диал. също (Н. Хайтов, РРОДД), **сърбино** също (Н. П. Ковачев), **сърбинът** също (Н. П. Ковачев), **ср̥̀бинат** също (Н. П. Ковачев), 'вид вятър, духа откъм Сърбия' (Орешец, Белоградчишко; Топлеш, Габровско; Рудозем, Маданско; Сливен; София; Леска, Кюстендилско; Горна Росица, Добромирка, Севлиевско). – Произв.: *сърбинец* 'западен вятър, който духа откъм Сърбия (Лисичарка, Габровско). – Преносна метонимична употреба на *сърбин*[1] (вж.).

сърбин[3] 'вид лук, който образува няколко малки глави и се яде зелен' (Кръшалево, Кюстендилско). – Предвид на местоговора може да се предполага метонимия от *сърбин*[1] (вж.).

сърбогъзица 'слободия' (Геров), **сърбугъзица** 'слободия, прищявка' (Енина, Казанлъшко), **сърбогъзка** 'червен плод на шипка' (Геров), **сърбугъзка** 'шипка, Rosa Canina' (Троян), 'шипка – храсти и плод' (Войнягово, Карловско), **сърбога̀зка** 'плодът на шипка' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско),

сърбигъ̀з 'шипка – дърво и плод' (Батак, Пещерско), **сърбогъ̀з** 'прищявка' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), **сърбогъ̀щина** диал. 'прищявка, слободия'. – Образувани от основите в *сърбя̀* (вж.) и *гъз* (вж.), с два различни типа семантична мотивация: при растенията – предвид на бодлите им, а в другите случаи като преносна употреба. Формата *сърбогъщина* е от **сърбогъзщина*. – Срв. *сърбидупци*.

сърболѐц или **сръболѐц** 'животно стаболец' (Геров). – Вероятно фонетичен вариант на *съболец* (вж.), с неясно вмъкване на *р*.

сърбя̀ 'докарвам особено възпаление на кожата, та иска да се чеше' (Геров), **сърби̇̀ ме** 'усещам сърбеж', **сърбы̀ ме** също (Банат). – Произв.: *сарбѐвица* 'място по тяло на човек, където периодически се явява силен сърбеж' (Батак, Пещерско), *сърбѐж* 'раздразнение на кожата, което кара човек или животно да се чеше', *сърбел* 'сърбеж' (Геров), *сърбель* 'сърбеж' (Банат), *сърбеле* мн. ч. също (Банат), *съ̏бей* също (Тръстеник, Плевенско), *сарбелѐшка* 'място на тялото на човек, където периодически се явява силен сърбеж' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско), *сърболѐшка* 'пъпка, която боли и сърби' (Широколъшки район); *досърбѝ*, *досърбя̀ва* (Геров); *засърбя̀*, *засърбя̀вам* (Геров); *посърбя̀*, *посърбя̀вам* (Геров); *пресърбя̀* 'престана да сърбя' (Геров); *присърбѝ*, *присърбя̀ва* (Геров); *разсърбѝ*, *разсърбя̀ва* (Геров). – Срхр. *србиjети*, *сербети*, *свербети*, *сврби*, словен. *srbéti*, *srbím*, рус. *свербе́ть*, *свербл*, укр. *свербі́ти*, *свербл́ю*, чеш. *svrběti*, *svrbí*, словаш. *svrbjet'*, пол. *świerzbieć*, горлуж. *swjerbjeć*, *swjerbić*, долнолуж. *swerb'es*, свързано чрез отгласни отношения със стб. **свракъ** 'краста' (Супр.), срхр. *сврâб*, словен. *svrâb*, рус. *свораб*, чеш., словаш. *svrab*, кашуб. *svôrb*. – Обикновено се сравнява с латв. *svãrpsts*, ствнснем. *swërben*, стисл. *svarf*, гот. *af-swaírban*. Вж. Trautmann 295, Ст. Младенов, ЕтР 623. Според Vasmer, REW 2, 589, фонетически трудна е връзката с лит. *skverbiù*, *skver̃bti*, *skvarbýti*, *skvarbaĩ*, която се предполага у Miklosich, EtWb 330, и Преображенский 2, 257. – Вж. и Holub–Kopečný 364, Brückner, SEJP 536, Walde–Pokorny 2, 473, 529, 602.

сърдевцѐ 'сърце' (Тресанче, Дебърско). – Вероятно произв. от *сърцѐ*[1] (вж.), но с неясно образуване.

сърдѐчен 'свързан със сърцето; близък, мил, интимен; приветлив, задушевен', 'мил, драг, любезен' (Геров), 'бърз, пъргав, спретнат, сърцат' (Геров). – Произв.: *сърдѐчност*; *сърдѐчносъдов* 'който се отнася до сърцето и кръвоносните съдове'. – Срхр. *ср̏дачан*, рус. *сердѐчный*, чеш. *srdečný*, пол. *sierdeczny*. – Праслав. **sьrdьčьnъ(jь)*, произв. от **srьdьce* (вж. *сърцѐ*). Българската форма би могла да е заета и от руски *сердѐчный*.

сърдѐчница 'болест Diarrhea' (Геров). – Произв. от *сърдѐчен* (вж.). За семантичната мотивация срв. срхр. *срце* в значение 'стомах'. Срв. и срхр. *срдобоља* 'дизентерия' (Skok 3, 316–317).

сърдобòл диал. 'състрадание, милосърдие, жалост' (Ив. Вазов, РРОДД), 'кога боли някого сърце за нещо' (Геров); стб. **срьдоболи** 'родственица' (Супр.). – Произв.: *сърдобòлен* диал. остар. 'състрадателен, милостив' (Ив. Вазов, РРОДД). – Срв. рус. *сердобóльный*, струс. **сьрдоболь, сърдоболь** с първоначално значение 'родственик', свързано със *сéрдце* (вж. *сърцè*) и *болéть*, в израза *болéть сéрдцем* 'боли ме, страдам за някого', вж. Преображенский 2, 277, Vasmer, REW 2, 612. – В цитираните български източници думата може би е заета от руски.

сърдус 'сръдня, гняв' (Банат). – От **сърдост*, произв. от основата в *сърдя се* (вж.).

сърдя 'ставам причина някой да се сърди, дразня, ядосвам', **сърдя се** 'изкарвам недоволството си от неприятна възбуда и раздразнение, ядосвам се, гневя се; не съм в добри отношения с някого, скаран съм', 'дуя се, дърля се, муся се' (Геров), **сърда се** 'ядосвам се, гневя се' (Банат), **сърдъ се** също (Банат), **сърдъ се** също (Банат); чсл. **срьдити**. – Произв.: *сръдба* 'сърдене, сърдеж, сръдня' (Злогош, Кюстендилско), *сърджба* 'сръдня' (Софийско), 'сърдене' (Годечко), *сръжба* 'сръдня' (Самоков), *сърдѐж* 'сърдене, сръдня' (Геров), *сърден* 'разсърден' (Геров), *сръден* 'сърдит, ядосан' (Росен, Бургаско), *сòрдан* 'сърдит' (Смолянско), *сòрден* също (Смолянско, Асеновградско), 'сърдит' (Балъкьой, Дедеагачко), *сърдѐтина* (Геров), *сърдѝт* 'обзет от раздразнение, който се сърди; който изразява раздразнение; скаран с някого, в обтегнати отношения', 'който се сърди някому за нещо, не е добре с него; гневен, ядосан' (Геров), *сърдыт* 'обзет от раздразнение' (Банат), *сърдыту* 'разстроено, сърдито' (Банат), *сърдѝтко* 'който от малко се сърди, сръдльо', *сърдитнѝ* 'сръдня, скарване' (Геров), *сръдла* (Геров), *сръдлѝв* 'който лесно се сърди и не му минава' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сръдльо* (Геров), *сръднѝ* (Геров); *насърдя се* (Геров); *обисръждам се* 'минава ми сръдната' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *отсърдя се, отсърдвам се* 'минава ми сръднята' (Геров); *посърдя се, посръдвам се* (Геров); *подсърдя се* (Смолянско), *подсръдвам се* 'поразсърдвам се' (Геров), *подсърдено* 'раздразнена, подлютена рана, Irritatio' (Габрово, Архив Цончев); *пресърдя се, пресръждам се* (Геров), *пресръдвам се* (Геров); *разсърдя (се), разсърдвам (се), разсръждам се* (Геров), *ръсърдувъм са* (Ново село, Видинско), *ръсърдим са* 'ставам сърдит, почвам да се сърдя' (Ново село, Видинско), *расърдъ са* (Банат), *расърдыт* 'ядосан, разсърден' (Банат), *расърдыту* 'сърдито, разстроено, ядосано' (Банат); *усърдъ* 'разсърдя, разгневя' (Банат); *усърден* 'обзет от раздразнение; който изразява раздразнение, сърдит' (Банат); ФИ: *Сърдàнов* (Пирдоп; Ст. Илчев, ИИБЕз 11, 1964, 447). – Срхр. *ср̏дити (се), ср̏дӣм (се)*, рус. *сердѝть(ся), сержу́(сь)*, укр. *сердѝти(ся), серджу́(ся)*, пол. *sierdzić (się)*. – Праслав. диал. **sьrditi (sę), *sьrdjǫ (sę)*, образуване на *-iti* от основата **sьrd-* в **sьrdьce* (вж. *сърцè*). Семантичната мотивация за свързването със *сърцè* се базира на схващането за този орган като вместилище на гнева, срв. и лит. *šìrdai* мн.ч. 'разпра', хет. *kartimmija* 'гневя се', произв. от *kard-* 'сърце', вж. Vasmer, REW 2, 612, Фасмер–Труба-

чев 3, 605. – Вж. и Trautmann 302, Miklosich, EtWb 292, Ст. Младенов, ЕтР 623, Holub–Kopečný 348, Brückner, SEJP 534, KZ 43, 317, Skok 3, 316–317.

съревновàвам се 'участвувам в съревнование', **съревновàние** 'стремеж да се надмине някой или нещо; състезание'. – От рус. *соревновáние, соревновáться*, с побългаряване на представката.

сѐркам 'сърбам' (Мъгленско; Желегоже, Костурско), 'сърбам, ям' (Батак, Пещерско; Сатовча, Гоцеделчевско), 'пръскам' (Геров), **ср̥̀кам** 'сърбам', св. в. **ср̥̀кна** 'сръбна' (Пиянец, Кюстендилско), **сръквам, сръкнувам, сръкна** (Геров), **сѐркам се** 'секна се' (Трън). – Срхр. *ср̏кати, ср̏чēм, ср̏кнути*, чеш. *srkati*, пол. *sarkać*. – Праслав. диал. **sьrkāti, *sьrkāją*. – От един произход със *сърбам* (вж.). В прасродство с лат. *sorbere*. – Вж. Miklosich, EtWb 292, Ст. Младенов, ЕтР 605, 623, Holub–Kopečný 348, 356, Brückner, SEJP 481, Skok 3, 321.

сърма 'тънки посребрени или позлатени медни жички за шев и бродерия; нишка от злато, сребро или друг метал за шев или бродерия', **сърмà** 'сребърни нишки, с които се украсява плат или друг предмет' (Кукуш), 'златни и сребърни нишки за шев и бродиране' (Смолско, Пирдопско), 'дреха, обшита с много сърма' (Смолско, Пирдопско), **ср̥̀мъ** 'сърма, тънки, обикновено посребрени или позлатени медни жички за шев и бродерия' (Тръстеник, Плевенско), **сърмò** диал. 'злато, златен'. – Произв.: *сърмен* 'обшит, украсен със сърма', 'който е от сърма', 'направен от сърма или обшит със сърма' (Смолско, Пирдопско), *сърмалѝя* 'украсен със сърма' (Кукуш) (тур. *sırmalı*). – Чрез тур. *sırma* 'дантела или бродерия с втъкани нишки от сребро' от гр. *σύρμα* също. – Според Skok 3, 321, заето направо от гр. *σύρμα* 'бродирана дреха', произв. от *σύρω* 'влача', чрез сргр. значение 'филигран, нещо с втъкани сребърни или златни нишки'. – Заето и в срхр. *срма*, алб. *sërmë, sërma*, рум. *sîrmă*. – Вж. и Ст. Младенов, ЕтР 623, Tiktin 1435.

сърмà 'бучка по тялото, голяма колкото яйце' (Чипровци), **сърмъ̀** 'топче месо, ориз, завито в зелев или лозов лист, сарма' (Банат), 'ястие с такива топчета, сарми' (Банат), в съчет. *галỳшка сърмъ̀* 'сарма' (Банат), *галỳшче сърмъ̀* също (Банат), *сърмы ут пипер* 'пълнени чушки' (Банат). – Вж. *сармà*.

сърнà 'женско тревопасно горско животно', **сърнъ̀** също (Банат; Съчанли, Гюмюрджинско), **срнà** 'вид тъкана везба по възглавница' (Котеновци, Ломско). – Произв.: *сърнèла* 'ядивна гъба из гори и храсталаци, отгоре мъхната, сива, отдолу с бели ресни, Lepiota procera', *сърнèлка* умал., *сърненка* 'вид ядивна гъба', *сърнеста* 'която прилича на сърна или коза' (Яврово, Добралък, Асеновградско), *сѐрнешки* 'който е от сърна', *сърнèц* 'мъжка сърна', *сърнѝца* умал., *сърнѝчка* също, *сръндàк* 'мъжка сърна', *сърънда̀к* диал. също (Геров), *сърандàк* диал. също. – Срхр. *ср̏на*, словен. *sŕna*, рус. *сéрна*, струс. *сьрна*, укр. *сéрна*, чеш. *srna*, словаш. *srna*, пол. *sarna*, горлуж. *sorna*, доллуж.

sarna. – Праслав. **sьrnā*. – Сродно с латв. *sirna*, стпрус. *sirvis*, лат. *cervus* 'елен', *cornu* 'рог', гот. *haúrn* също. – Началното *s* е от ие. *k̑*, от корен **k̑er-*. – Вж. Miklosich, EtWb 294, Holub–Kopečný 348, Brückner, SEJP 482, KZ 43, 313, Ст. Младенов, ЕтР 623, Vasmer, REW 2, 615–616, J. Endzelin, KZ 42, 378, Trautmann 260, Skok 3, 321–322. Според Vasmer, цит. съч., сближението с лит. *stìrna* 'сърна' и латв. *sirãna* е трудно от интонационно гледище.

сърп[1] 'дълъг, извит на дъга с назъбено острие нож, който се употребява за жънене', 'работник със сърп, жътвар' (Геров), 'раст. Hippuris vulgaris' (Геров), **ср̑п** 'фаза на луната' (Кичевско), в съчетания *двата сърпа* 'везба по ръкава на женска риза' (Сапарево, Дупнишко), **сръповете** също (Крайници, Сапарево, Дупнишко), *сръповете и лозетата* също (Сапарево, Дупнишко), **сърпувте** 'везба по пола на риза' (Шкорпиловци, Варненско). – Произв.: *сърпа̀р* 'вид дебел, голям, топчест, черен щурец' (Архив Геров), *сърпа̀рник* също (Архив Геров), *сърпа̀рница* 'специално приспособление, на което се закачват сърповете' (Ново село, Видинско), *сърпѐ* 'тревисто полско растение, с което се боядисва жълто, Serratula tinctura', *сърпѐта* в съчет. *сърпета големи и мали* 'везба по ръкава на женска риза' (Сапарево, Дупнишко), *сърпец* умал., *сърпче* умал. (Геров), *српчета* 'частична везба по пазва на мъжка риза' (Марулево, Благоевградско), *сърпѝца* 'тревисто растение, с което се боядисва синкавочерно, Serratula tinctura', *сръпла̀к* 'луна, извита като сърп' (Кръвеник, Севлиевско), *сръпла̀чъс* 'с форма на сърп' (Кръвеник, Севлиевско); *сърповѝден* 'извит като сърп'. – Срхр. *ср̑п*, сръб. чсл. **срьпъ**, словен. *sȓp*, рус. *серп*, диал. *се́реп*, струс. **сьрпъ**, укр. *серп*, белорус. *серп*, чеш. *srp*, словаш. *srp*, пол. *sierp*, горлуж. *serp*, долнлуж. *serp*, полаб. *sárp*. – Праслав. **sьrpъ*. – Сродно с латв. *sirpis* също, *sirps* също, гр. *ἅρπη* също, *ἁρπάγω* 'хващам', *ἁρπάγη* 'мотика', лат. *sarpio* 'подрязвам лоза', *sarpo* също. Според Vasmer, REW 2, 616, вероятно във връзка със ствиснем. *sarf* 'сърп', срвиснем. *sarph* 'остър, груб, жесток', вж. Trautmann 260, Walde–Hofmann 2, 480. Допълнителна литература за връзката с осет. *æxsyrf* 'сърп' вж. у Фасмер–Трубачев 3, 610. – Вж. и Miklosich, EtWb 294, Holub–Kopečný 348, Brückner, SEJP 489, Ст. Младенов, ЕтР 624, Skok 3, 322.

сърп[2] таен кошковски говор 'сабя' (Илинден, Гоцеделчевско). – Еднакво със *сърп*[1] (вж.), с преносна употреба на значението. Вж. Й. Н. Иванов, Трудове ПУПХ 17/5, 1979, 55.

сърпа̀р диал. 'вид голям дебел топчест черен щурец' (СбНУ 3, 129; Архив Геров). – Произв.: *сърпа̀рник* диал. 'вид голям дебел топчест черен щурец' (СбНУ 3, 129; Геров). – Вероятно производно от *сърп*[1] (вж.), тъй като щурците се появяват обикновено по време на жътва, срв. *сърпен*.

сърпа̀рница 'специално приспособление, на което се закачват сърповете' (Ново село, Видинско). – Производно от *сърп*[1] (вж.).

сърпен 'име на месец юли' (Камилар, Самоковско), диал. 'юли или август', **сърпан** също (Л. Каравелов). – Срхр. *ср̏пањ* 'юли', *мали српањ* 'юни', *велики српањ* 'юли', хърв. кайк. *srpen*, сръб. чсл. **срьпьнь** 'юли', словен. *srpȁn* 'юли или август', рус. *сéрпень* 'август', струс. **сьрпьнь**, чеш. *srpen* 'август', пол. *sierpeń* също. – Праслав. **sьrpьnь*, букв. 'месец на сърпа, на жътвата', произв. от **sьrpъ* (вж. *сърп^{1}*). – Вж. Miklosich, EtWb 294, Holub–Kopečný 348, Brückner, SEJP 489, Ст. Младенов, ЕтР 624, Vasmer, REW 2, 616, Skok 3, 322. Вж. и Й. Заимов, ИИБЕз 3, 1954, 127.

сърпѐц 'тревисто полско растение, с което боядисват жълто, Serratula tinctoria; раст. Isatis tinctoria'. – Вероятно производно от *сърп^{1}* (вж.), но не с особено ясна семантична мотивация. Срв. срхр. *српац* 'раст. Belonica officinalis', *ср̏пак* 'вид билка за боядисване на прежда', което Skok 3, 322, извежда от срхр. *срп*. Срв. за същото и чеш. *srpek* у Св. Иванчев, ЕзЛит 30/4, 1975, 23. – Срв. *сърпѝца*.

сърпѝца 'тревисто растение, с което боядисват синкавочерно, Isatis tinctoria'. – Вероятно производно от *сърп^{1}* (вж.) или образувано по *сърпѐц* (вж.) като форма за женски род.

сърпѝя 'ограда за държане в нея на жито, царевица и др., хамбар' (Геров), диал. 'житница, хамбар', диал. 'стая за дрехи, килер'. – Вж. *сарпѝя*.

сърпкосѐлките 'везба по пола на риза' (Мала Църква, Самоковско). – С метонимия от старото название на селото *Сърпкосѐл*.

сърт^{1} диал. 'голо било, гребен на хълм', 'хребет, било на хълм' (РРОДД, Й. Йовков), 'голо планинско било' (Енина, Казанлъшко), 'малка височина, баир' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'голямо било на хълм, планина' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), често в МИ. – От тур. *sırt* 'гръб; хребет; било; ръб'.

сърт^{2} 'раст. борика, Hippuris vulgaris' (Геров). – Неясно.

съртам^{1} 'занимавам се с нещо сръткаво', **съртим се** 'работя, занимавам се' (Софийско). – Произв.: *съртѐш* (вж.), *сръткав* диал. 'бавен и несporen', *сръткаф* бавен, несръчен' (Самоков), *сръткаво* 'бавно, непохватно' (Самоков), *сrътняв* 'неспорен, поглъщащ много време и сили' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *срътняво* 'бавно, отегчително' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *присрътам* 'върша нещо бавно, внимателно, сръткаво' (Самоков). – Може би от **срътам*, произв. от **рътам* (вж. *ръ́тя*) с преносно развитие на значението.

съртам^{2} и **съртя̀** диал. 'вглеждам се, взирам се, занигчам', **сръта** 'взирам се, вглеждам се' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **сърта** също (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Може би от един произход със *съртам^{1}* (вж.), с преносно развитие на значението. Едва ли във връзка със *зра, (съ)зра, (над)зъртам*, което би било трудно доказуемо по фонетични причини.

-съртѐвам само в производни *осъртѐвам* 'изгладнявам' (Самоков), *осъртѐл* 'изгладнял' (Самоков). – Неясно.

съртѐш 'внимание, старание, бавна работа' (Самоков). – От **съртѐж*, произв. от *съртам¹* (вж.).

сърỳч 'сребърно украшение, което се поставя на главата на булката, над булото' (Дервент, Дедеагачко). – Неясно.

сърц ср. 'централен орган на кръвообръщението, сърце' (Банат), 'съвкупност от душевни качества, характер' (Банат). – От *сърци* в същия говор (вж.) с отпадане на краесловното *и*.

сърцѐ¹ 'централен орган на кръвообращението, който у човека се намира в лявата страна на гърдите; този орган като символ на чувствата и преживяванията на човека; съвкупност от душевните качества на човека; отзивчивост, сърдечност; мъжество, безстрашие', 'нещо много мило; нещо много хубаво, нещо отбор; скрити неща, мисли у човека; подтик за нещо' (Геров), в съчетания *бучимѝшево сърцѐ* 'плах, страхлив човек' (Геров), *дàмско сърцѐ* 'раст. момино сърце, Dicentra spectabilis', *добрò сърцѐ* 'добър, кротък, милостив човек; търпелив човек, широко сърце' (Геров), *желя̀зно сърцѐ* 'корав, непреклонен, як човек' (Геров), *зàешко сърцѐ* 'плах, страхлив човек, бъзльо', *кора̀во сърцѐ* 'корав, непреклонен, як човек' (Геров), *мòмино сърцѐ* 'градинско цвете дамско сърце, Dicentra spectabilis' (Самоков), *момѝнско сърцѐ* също; *плѝтак на сърцѐ* '(за човек) плах, страхлив' (Геров), *широ̀ко сърцѐ* 'търпелив човек' (Геров), *трѐва за сърцѐ* диал. 'раст. пясъчна трева, Arenaria sepyllifolia', **срце** 'сърце' (Доброславци, Софийско; Кюстендилско), **сърцъ** също (Ново село, Видинско), **сърце**; стб. **срьдьце** (Супр.), **милосрьдъ**, (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **тяжькосрьдъ** 'коравосърдечен' (Син. пс., Син. тр.). – Произв.: *сърцàн* 'сърцат човек' (Етрополе), *сърцàт* 'смел, мъжествен, храбър, безстрашен', 'който няма страх, не се бои, храбър; който ходи и работи бързо, пъргаво, спретнат, чевръст' (Геров), *сръцàт* 'сръчен, енергичен; смел, мъжествен' (Тръстеник, Плевенско), *сърцàтост* 'качество на сърцат, мъжество, безстрашие', *сърцелѝв* 'смел, сърцат' (РРОДД, Св. Миларов), *сръдчѐвен* 'който няма страх, не се бои, сърцат, сърдечен, безстрашен, юначен' (Геров), *сърчест (срьдчястый)* 'който ходи на работа бързо, скоро; бърз, пъргав, спретнат, сърцат, чевръст' (Геров), *сърчист (срьдчистый)* също (Геров), *сърчòвен (срьдчёвный)* 'който няма страх, не се бои, сърцат, безстрашен, юначен' (Геров); *сърцебѝене* 'ускорено биене на сърцето поради душевно вълнение или болестни прояви, тахикардия', *сърцевàдица* 'зло същество, злина, болест по децата' (Геров), 'болест' (Панчев), *сръдчовàдица* 'болест по децата' (Кюстендилско; Панчев), *сърцевѐдец* 'познавач на човешкото сърце, душеведец', *сърцевѝден* 'който има вид, форма на сърце', *сърцеѐд* рядко 'който яде сърцето, много тежък, непоносим' (РРОДД, П. К. Яворов), *сърцелòмен* рядко 'пленителен' (РРОДД, Ив. Вазов), *сърцераздирàтелен* 'който силно вълнува, покъртителен, трогателен'; *жестокосерд* (1806, С. Врачански), *жестокосърдечие* (1875, Зна-

ние), *жестокосърдно* (1871, Пчелица), *милосърдниче* 'раст. Asperula taurina', *твардосарц* 'коравосърдечен' (Родопите), 'жесток, безмилостен' (Петково, Ардинско, Смолянско), *тесносърц* 'който има тясно сърце, неспокоен, плах' (Ботевград); ФИ: *Сърцанов* (Етрополе; Ст. Илчев, ИИБЕз 11, 1864, 447). – Срхр. *ср̑це*, словен. *srcê*, рус. *се́рдце*, диал. *се́реце*, струс. **сьрдьце**, укр. *се́рце*, белорус. *се́рце*, чеш. *srdce*, словаш. *srdce*, пол. *serce*, стпол. *sierce*, доллуж. *serce*. – Праслав. **sьrdьka*, образувано както **sьlnьka* (вж. *слъ̀нце*), с деминутивен суфикс *-ka*. – Древният корен се пази в стб. **милосрьдъ**, **тѫжькосрьдъ**, стпол. *milosirdy* (срв. *сърдѐчен, сърдобо̀л*), срв. E. Fraenkel, ZfslPh 13, 211, Trautmann 302, J. Zubatý, LF 25, 239. – Първоначалният корен **sьrd-*/**sьrdь-* (според Skok 3, 316–317 с нулев вокализъм **srd-*, вариант на **serd-*/**srēd-* с основно значение 'среда', от което се развива знач. 'централен телесен орган'), е сроден с лит. *širdìs* 'сърце', латв. *sir̃ds* 'сърце, мъжество, гняв', стпрус. *seyr* 'сърце'. – Вж. Vasmer, REW 2, 613, който сравнява още със стинд. *hŕ̥d-*, *hŕ̥dayam*, авест. *zərəd-*, за което срв. и Walde–Hofmann 1, 271. – Ие. **k̑erd-*/**k̑ērd-*, откъдето връзката с арм. *sirt*, гр. *κῆρ, καρδία*, лат. *cor, cordis*, стирл. *cride*, хет. *kard*, нем. *Herz-*. – Вж. Miklosich, EtWb 292, Holub–Kopečný 348, Brückner, SEJP 534, KZ 43, 317, Ст. Младенов, ЕтР 623, A. Vaillant, RESl 12, 90, Grammaire comparée 2, 138, 167, 175, В. В. Иванов, ZSl 19/2, 1974, 190–200.

сърцѐ² '(за жена) утроба', '(за животно) стомах' (Софийско, Самоковско), **съ̀рце** нар. 'стомах, корем', **ср̑це** 'вътрешност на тяло' (Кюстендилско). – Произв.: *сърчка* 'диария, дизентерия' (мияци в Дебърско); *сърцебо̀л* 'болки в стомаха или корема'. – С вариантно значение на *сърцѐ¹* (вж.), което се развива успоредно с него на базата на схващането за функцията на сърцето като централен телесен орган. Срв. срхр. *срце* в значение на 'стомах' (Skok 3, 316). Срв. и рум. *inimă* 'сърце' и под българско влияние 'стомах'.

сърцѐ³ само в съчет. *до̀лно сърцѐ* 'мъжки полови органи' (Банско). – Вероятно семантично свързано със *сърцѐ²* (вж.). Възможна е и връзка с преносното значение на *сърцѐ¹* 'мъжество' или пък връзка между пулсацията на сърцето и пулсацията при еякулация.

сърцѐ⁴ 'среда, средина на някои плодове или зеленчуци; средна, по-трайна част в стъблото на някои дървета', 'среда на нещо' (Геров), 'шиш на совалка, на който е надяната цевта с вътъка, средало' (Геров), **съ̀рце** 'желязна ос, в совалката на която е поставен масурът с преждата' (Яковица, Дрангово, Домище, Завоя, Дружинци, Момчилградско). – Произв.: *сърцевина̀* 'вътрешността, по-меката част на дърво, растение; средоточие, най-важно място, най-важна част, средата на дърво, на растение, около което се напластява то' (Геров), *сърцивинъ* 'средна част на растение' (Кръвеник, Севлиевско). – Еднакво по произход със *сърцѐ¹* (вж.), със запазено първично значение 'среда, средина' на изходната праславянска основа.

сърцецѐ 'тичинки' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Може би от *сърчицѐ* (вж.), с асимилация *ч – ц > ц – ц* и *и – е > е – е*.

сърци 'централен орган на кръвообръщението, сърце; съвкупност от душевни качества, характер' (Банат). – От *сърце* (вж. *сърцѐ*[1]) с редукция на неударено *е* в *и*.

сърч[1] 'сърцевина' (Хвойна, Павелско, Асеновградско). – Произв.: *сърчов* '(за дърво) който има голяма здрава средна част' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *сърчовина* 'сърцевина, най-вътрешната част на дърво' (Странджа), *сръчовина* 'средна, най-здрава част на дърво' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Вероятно от един произход със срхр. *ср̏ч* '(костен) мозък; гной; жлъч', което Skok 3, 317, свързва със срхрбохърватски диалектни варианти *стр̑ж, стр̏ж, ср̑ж, ср̑ш,* откъдето търси сродство с рус. *сте́ржень* 'сърцевина на дърво', струс. **стрежень** също, укр. *стри́жень* също, белорус. *стры́жень* 'съдържанието на гнойно възпаление, абсцес', рус. цсл. **стръжень** 'сърцевина', словен. *stržên*, чеш. *stržeň* 'сърцевина', словаш. *stržeň* също, пол. *zdrzeń* също. Ако тази етимология се приеме за вярна, то би могло да се реконструира праслав. **strьženь* или **strъžьnь*, сродно със стпрус. *strigeno* 'мозък', швед. *streke* 'талвег', вж. Trautmann 290. Според Skok, цит. съч., *č* (*г*) се явява на мястото на *ž* (*ж*) поради контаминация със *сърцѐ* (вж.). Vasmer, REW 3, 1213, предполага, че първоначалното значение на думата е било 'сърцевина'. Смята, че е недостоверно сближаването с лит. *strìgti, stringù* 'стърча', латв. *strigt* също, *straîgne* 'тресавище' (срв. Zubatý, Wurzeln 29). – Вж. пак там цитирана литература против сближаването с рус. *сте́ржень* 'ос', пол. *sierdzeń* 'болт', чеш. *srdeň* също, срхр. *срчаница* 'околосърдие, торбичка на сърцето, перикардий', рус. *сердечник* 'сърцевина' (срв. Преображенский 2, 384). – Според Skok, цит. съч., следва да се реконструира праслав. **stьrg-еnь.* – Вж. и Miklosich, EtWb 322, 292, 330, Holub Kopečný 356, A. Brückner, KZ 51, 222, A. Vaillant, Slavia 9, 492493.

сърч[2] диал. 'дърво бъз' (Г. Караславов). – Произв.: *сърчев* диал. 'бъзов, от дърво бъз' (Кр. Григоров), *сърчевина* диал. 'цвят от бъз' (Г. Караславов). – Вероятно от един произход със срхр. *срч* 'бъз', *срч* също = *стрж, стрж, срж, срш* също. Срв. и срхр. *срч* 'дъб', *срчина* 'бъз', 'ябълка'. – С две възможности за обяснение: като сродно с лит. *strìgti, stringù* 'стърча', латв. *strigt* също, рус. *сте́ржень* 'ос', пол. *sierdzeń* 'болт', чеш. *srdeň* също, против което се обявява Vasmer, REW 3, 1213; втората вероятно е свързана с преносно развитие на производните на *сърч*[1] (вж.), което е по-малко вероятно. – Вж. Skok 3, 315–316, който свързва двата типа дума с един произход. – Вж. и Miklosich, EtWb 322, 292, 330, Holub–Kopečný 356, A. Brückner, KZ 51, 222, A. Vaillant, Slavia 9, 492493.

сърча̀[1] ж. 'стъкло' (Първомайско; Бояна, Горна Баня, Софийско; Перник; Филиповци, Трънско; Ихтиман), 'парче, отломка от стъкло' (Беренде, Годечко; Елена; Самоков), 'стъклено изделие или парче от него' (Кукуш), 'парче стъкло от прозорец; стъкло' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'стъкло; стъклария' (Пирот; Брезнишко), 'всякакъв вид стъкло; прозорец'

(Радово, Трънско), 'стъклен съд' (Габер, Годечко), 'шише за ракия' (Църква, Софийско), 'стъклена бутилка, стъкло' (Друган, Пернишко), 'шише за вода' (Чуковец, Радомирско), 'дамаджана' (Боборица, Радомирско), 'обла гривна, обикновено от стъкло' (Странско, Чирпанско), **сарча̀** 'стъкло' (Геров), 'стъклена гривна' (Айтос), **сорчи** 'гривни' (Обручище, Айтоско), **сърча** 'наниз от стъклени маниста за гердан' (Войниково, Тервелско), в пословици *Умот е сърча* (Дебърско и Кичевско; СбНУ 16 и 17, 3, 355), *Чоекот ет по-слап от яйце, како сърча* (Прилеп; СбНУ 2, 3, 176), *Сърча не е, да се окършит* (Дебърско и Кичевско; СбНУ16 и 17, 3, 356), **сърча** в нар. песен: *Камени ми са дворове…Йот сърча ми са сарае* (Копривщица, СбНУ 14, 3, 79), в изрази *чисто коо сърча* (за небе) (Църско, Битолско; СбНУ 19, 2, 40), *от сърча слеано* (Църско, Битолско; СбНУ 19, 2, 30), **сърчъ** 'гривна' (Казанлък), **сръча̀** 'парче стъкло от прозорец; стъкло' (Ихтиманско), 'стъкло; парче от стъкло' (Самоков), 'шише' (Гълъбник, Радомирско), **сръча** 'стъкло' (Градоман), 'къс счупено стъкло' (Говедарци, Самоковско), **срча** 'стъкло' (Бърложница, Софийско; Кюстендилско), 'парче от счупен глинен или порцеланов съд; парче от счупено стъкло' (Падеж, Благоевградско), 'стъклена чаша' (Бобошево), **сърчѐ** 'парче стъкло' (Чепино), 'гривна' (Млечево, Севлиевско; Масларово, Великотърновско), **сърче** 'стъкло' (Долновардарско), **сръчѐ** 'стъклено топче за игра' (Якоруда, Разложко), **сърчѐта** мн. ч. 'вити восъчни гривни' (Горно Абланово, Беленско), **сърчѝ** 'гривни от цветни маниста' (Русенско, Тутраканско), 'гривни' (Делелино, Ямболско), в нар. песни: …*сърчѝ грѝвни нѐмаш*,… (Вировско, Белослатинско), *Истроши Гани сърчите, одреза Гани косата*… (Манастирище, Оряховско), …*Коги ми сърчѝ потроши, ти ми сърцето извади*… (Горна Гнойница, Ломско), **сръчѝ** 'парчета от счупено стъкло' (Ихтиманско). – Произв.: *сърчен* в *чаши сърчени* (Прилеп; СбНУ 11, 112) *сърчѐн* в *сърчѐн сандък* (Банско; СбНУ 48, 344), *срчени* в гатанка за прозорец: *Срчени му очи, дървени му вежди* (Багренци, Кюстендилско), *срчен* 'стъклен' (Кюстендилско; Бърложница, Софийско), *сръчен* диал. 'стъклен' (Сб. БАН 34, 298), *сръчки* 'висулки от маниста' (Оборище, Добричко), *сърчалѝя* в *чаша сърчалѝя* (Софийско), *сърчълѝа* ж. 'стъклено шарено топче за детска игра' (Кукуш), *сърчълия* в нар. песен: … *дъ му земъ сърчълия сърай*… (Чирпанско; Керемидчиев 1954, 150). – От тур. *sırça* 'стъкло', тур. диал. 'гривна от цветно стъкло'. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 624. – Заето и в срхр. *срча, срча, серча* (18 в.) 'парче стъкло; стъкленица', *срче* 'стъкленица' (Вук), *срчали* 'стъклен'.

сърча̀[2] ж. 'прилеп, Vespertilio' (Енидже Вардар). – Срв. тур. диал. *sırçan* 'мишка; плъх', за семантиката срв. рус. *летучая мышь* 'прилеп'.

сърча̀[3] ж. 'сърцевина на дърво' (Брьщен, Гоцеделчевско). – Вероятно чрез декомпозиция от *сърчо̀вина* също (вж.), по модела *зѝма – зимо̀вина, леска̀ – леско̀вина* и др.

сърча̀[4] 'разболявам се от сърдечна болест' (Варвара, Пазарджишко; ДА). – Вероятно от произв. от *сърцѐ*, за образуването срв. *насърча̀*.

сърча̀[5] 'сърцат' в текста: *И дин чира̀к си пазарѝу, ама̀ сърча̀ мунчѐ* (Сухиндол, Великотърновско; ДА). – С оглед на засвидетелствуваното значение еднакво със *сърча̀т* 'пъргав, смел' (вж.), но формалните изменения не са достатъчно ясни.

сърча̀в 'страдащ често от болки в стомаха' (Габрово), 'с болно сърце' (Сухиндол, Великотърновско), **сърчав** в текст: *Тес дене сърчав бях – кът гу були стумаха.* (Русаля, Великотърновско). – Произв. с наст. *-ав* от *сърцѐ* (вж.) в значенията 'орган на кръвообращението' и 'стомах'.

сърчава в *кладенец със сърчава вода (*Ломец, Троянско*)*. – Вероятно от един произход със *сърча̀в* (вж.), може би във връзка с предизвиквано или лекувано с такава вода заболяване на вътрешен орган (в говора *сърце* е 'стомах').

сърча̀вче диал. 'някаква лековита билка' (РРОДД). – Вероятно произв. от *сърча̀в* (вж.).

сърчак 'стъклен' в нар. песен: ... *ще му черѝже, ърѝже /мо̀ите сърча̀к сърàе/ ъс белите си ънъмки*... (Нови Пазар; СбНУ 47, 229). – От турски, срв. тур. диал. *sırçak* 'гривна от цветно стъкло', *sırça* 'стъкло'.

сърчалѝйче в нар. песен: ...*Ко̀нче доброво̀лче,/ ко̀нче сърчалѝйче*... (Церова кория, Великотърновско; НПССБ 121), **сърчелийче** в *конче сърчелийче* (Кривня, Разградско; ДА). – Може би във връзка със *сърцѐ* (вж.), но и значението, и образуването не са достатъчно ясни.

сърча̀лъ 'болест по конете' в текст: *сърча̀лъ – сърцсту гу булѝ* (Русаля, Великотърновско; ДА). – Вероятно свързано по произход със *сърча̀свам* 'добивам болест на сърцето' (вж.), но образуването не е достатъчно ясно.

сърча̀н[1] 'желязна ос в сновалката, на която е поставен масурът с преждата' (Сърница, Велинградско), 'тънка дълга желязна пръчица, която се нагорещява до зачервяване, за да се правят дупки на дърво' (Ягодина, Девинско), 'тел на совалка за поставяне на масур' (Елена), **сърча̀н** (**сръча̀н**) 'желязна пръчка на вретено на чекрък' (Геров), **сърчани** 'железни пръчици, на които се нанизват масури с прежда при сноване' (Лилково, Пловдивско), **сърчѐн** 'желязна ос в сновалката' (Бръщен, Горно Дряново, Гоцеделчевско; Равногор, Пещерско), **сърчѐнь** също (Црънча, Гоцеделчевско; Широка лъка), **сърчѐ̀нь** 'желязна ос в сновалката, на която е поставен масурът с преждата' (Триград, Девинско), **сарча̀н** също (Годешево, Благоевградско; Буйново, Смолянско), **сарчѐ̀нь** също (Чавдарица, Ягодина, Девинско; Водни пад, Кожаре, Ждребово, Смолянско), **сръчан** 'железен тел, на върха подострен' (Копривщица). – Произв.: *сърча̀нка* 'желязна ос в сновалката, на която е поставен масурът' (Яворово, Асеновградско, Теплен, Гоцеделчевско), *сърчѐнка* също (Кочан, Ореше, Гецеделчевско), 'вретено за насукване на преждата на масури' (Вaклиново, Гоцеделчевско); стб. **стръжьнь** 'сърцевина' (Йоан Екзарх). – Рус.

стéржень 'предмет с удължена форма, служещ обикновено за ос или за опорна точка на нещо: ос, дръжка; прът; сърцевина на дърво; жило на цирей', рус. цсл. **стрьжень** 'сърцевина', укр. *стри́жень* 'най-дълбокото място в река или езеро, фарватер; малка рекичка; струя; сърцевина на дърво; жило на цирей', белорус. *стрижень* 'жило на цирей; бърза струя; течение в река; сърцевина в смолисто дърво или смолист клон', чеш. *střeň* 'жило на цирей; сърцевина; течение, талвег', диал. *stržan, tržan, (v)ostržan, (v)ostržěň, sršeň, sršan,* словаш. *stržeň* 'сърцевина на дърво; медена пита', пол. *(z)drzeń, rdzeń, drdzen*, горлуж. *drijen*, долнолуж. *dźeń*. – Предполагаеми праславянски форми **stьržеnь (*stьrg-enь)* и **stьržьnь (*stьrg-ьnь)*, сродни със стпрус. *strigeno* ж. 'мозък', швед. *streke* 'талвег на течение' (<**strikan-*), ствиснем. *strîhhan*, срвиснем. *strîchen* 'прокарвам, бързо движа'. Според А. И. Соболевский, РФВ 64, 116, изходно е праслав. **strъžь*, свързано чрез редуване на гласните с праслав. **strugā* (отдето и името на гр. *Стрỳга*), при което формата **stьržь*, следва да е възникнала чрез много стара асимилация на гласните ъ – ь > ь – ь. Българските диалектни форми (вж. по-горе), които не са били включвани в досегашни проучвания в кръга на останалите славянски съответствия, се отличават с ударението си върху последната сричка и свидетелстуват по-скоро за наст. *-ěнь* > -'*ан, -снь, -ѐнь-*. Изпадането на съгласната *-m-* от изходна група *st-*, характерно и за някои от сърбохърватските и чешките диалектни форми (вж. по-горе), и замяната на изходното *ž* с *-ч-* могат да бъдат резултат от влияние на производните от *сърцè* (вж.), срв. подобно мнение за сърбохърватските форми у Skok 3, 317–318. Следва да бъде отбелязано застъпването в български език само като технически термин от областта на традиционното текстилно производство. Срв. Miklosich, EtWb 292, 322, 330, Holub–Kopečný 356, Machek 478, Vasmer, REW 3, 12–13, Skok, цит. съч., и посочената там литература. – От български език заето в тур. диал. *sırčan* 'навита на кълбо памучна прежда; навързани на връв царевични кочани; извадена от вретеното прежда; кълбо навита прежда; къделя памук за предене; царевичен кочан', *sirçen* 'кълбо навита прежда', срв. и *sırçancı* 'тъкач; тъкачка', *sırçan etmek* 'вкатявам вълнена прежда', срв. част от формите и значенията у Tietze 29, Х. Мемова-Сюлейманова, СъпЕз 6/3–5, 1981, 130, където е представено изходно бълг. *sъrdčan* (така!) с непосочено значение. – Срв. *сърч¹*.

сърчàн² в *сърчани гривни* (М. Минев, РРОДД), **сръчàн** 'гривна' (Ъглен, Луковитско). – Произв. от *сърчà¹* 'стъкло' (вж.). Формата *сръчàн* 'гривна' е вторично субстантивирана от употреба в съчетания като напр. *сръчàн белезѝк* 'стъклена гривна'.

сърчаник 'раст. тинтява, Gentiana pneumonathe' (БотР). – Вероятно във връзка със *сърцè²* (вж.) в знач. 'стомах' поради употребата на растението като лекарствено средство при стомашно-чревни заболявания.

сърчàнце 'желязна ос в сновалка' (Доспат). – От **сърчàнче* също, произв. от *сърчàн¹* също (вж.), с дисимилация *ч – ч > ч – ц*. – Срв. и *сърчèнце* също.

сърча̀свам, **сърча̀сувам** 'добивам болест от сърцето' (Геров), **сърча̀сувам** 'заболявам в стомаха (корема)' (Самоков), **сърча̀соъм** 'заболява ме сърцето' (Патрешко, Троянско), 'заболява ме сърцето; задушавам се' (Троян), **сърча̀свам** 'простивам (за кон)' (Странджа), **сърча̀свъм** 'разболявам се от стомах' (Кръвеник, Севлиевско; Добролево, Белослатинско; Силистренско), 'разболявам се от стомах (за кон)' (Мерданя, Великотърновско), 'простудявам се' (Елена), **сърча̀сам** 'разболявам се (за овце)' (Градище, Севлиевско; Гостилица, Дряновско), **срчасвам, срчасам** 'заболява ме стомах' (Тръстеник, Плевенско), в текста: *Овцъта като я боли корем, казваме, че е сърчасала* (Галата, Тетевенско), **сърча̀соӧ, сърча̀съ** 'простива, разболява се (за говедо или кон)' (Войнягово, Карловско), **сърча̀шам** 'заболява ме стомах от ядене на слама (за кон)' (Априлово, Софийско), **сърча̀шем** 'получавам болки в стомаха (от студена вода – за човек, от ядене на слама – за кон)' (Априлово, Софийско), **сърча̀сува** 'гранясва (за орех)' (Зърнево, Драмско), **сърча̀сва** 'разболява се от сърдечна болест (за кон)' (Доспат; Сърница, Хасковско; Лясково, Смолянско; Странджанско), **сърча̀суа** 'разболява се от сърдечна болест' (Тешово, Неврокопско), **сърчѐсва** 'разболява се от сърдечна болест (за кон)' (Ореше, Гоцеделчевско), **сърча̀сол** 'разболял се от сърдечна болест (за кон)' (Добростан, Червен, Боянци, Асеновградско), **сръча̀саш** в клетва *Да сръча̀саш, да би дал Бог.* (Дупнишко), **сръчѐсва** 'разболява се от сърдечна болест' (Драглище, Разложко), **срча̀суйем** 'боледувам; припадам от силни болки в корема' (Бърложница, Софийско), **срча̀свам** 'заболява ме корем' (Доброславци, Софийско). – Произв.: *сърча̀сълу* 'болест по овцете' (Гостилица, Дряновско), *сърча̀суванис, сърча̀сванис* 'разболяване от сърце, стомах; простуда, настинка' (Геров), *сърча̀суванье* 'болки в стомаха' (Радуил, Ихтиманско), *сърча̀свъне* 'колики у коне' (Гостилица, Дряновско). – Отименен глагол с наст. *-асвам*, производен от *сърцѐ*[2] (вж.) в значенията му 'орган на кръвообращението' и 'стомах; корем'. За образуването срв. *бабича̀свам, слънча̀свам, уроча̀свам* и др.

сърча̀т 'смел' (Николово, Русенско), 'пъргав' (Горноджумайско). – От *сърца̀т* 'смел', 'пъргав', произв. от *сърцѐ* (вж.), с *-ч-* вм. -ц- под влияние на други производни от същата основа.

сърчба 'сръдня' (Геров), в нар. песен: *немой си нещо пакос станати, никому сърчба да немам!* (Перник; СбНУ 43, 320), в текста: *Сада за тоа нешто сърчба нема помегю агата и ортакчията…* (Прилепско; СбНУ 16, 17, 3, 392), **сръчба** 'сръдня' (Красава, Брезнишко), в нар. песен: *…сръчба да нѐма* (Брусник, Брезнишко), **сръчма** в текста: *Секакоф йемиш…на лугье кье се дели, никому сръчма да не му остане* (Прилепско; СбНУ 16 и 17, 3, 390). – Отглаголни съществителни, произв. от **сърча̀* 'сърдя се', срв. *сърча̀*[4] 'разболявам се от сърдечна болест' (вж.).

сърчѐ[1] 'боюндрук, халка (в хамутчийството)' (Бяла), в текст: *сърчѐ съ казва дървѐту нъ амутя за кон* (Копривец, Беленско). – Вероятно от един произход със *сърчѐ* 'гривна' (вж. *сърча̀*[1]).

сърчѐ² 'женски метелически накит с форма на сърце' (Сухиндол, Великотърновско). – Въпреки посочената в значението „форма на сърце'' вероятно от един произход със *сърчѐ* 'гривна', *сърчà* 'обла гривна, обикновено от стъкло; наниз от стъклени маниста за гердан' (вж. *сърчà¹*), с първоначално значение 'украшение от стъкло'.

сърчѐ³ ср. 'желязна ос в сновалката, на която е поставен масурът с преждата' (Ракитово, Пазарджишко; Касъка, Смолянско), **сърчѐ** също (Дорково, Пазарджишко), **сърче** 'пръчица, на която се нанизва цевта на сновалката' (Махрамлии, Дедеагачко). – Вероятно от *сърчѐце* също (вж.), с изпадане на краесловно *-це*, схванато като умалителна наставка.

сърчев¹ 'дъбов' (Каменица, Кюстендилско; СбНУ 40, 93), **сръчòф** 'който има голяма здрава средна част (за дърво)' (Ихтиманско), **сръчѐва** 'дъбова' (Добри дол, Кюстендилско), **сръчѐво** в *сръчѐво дърво* 'дъбово дръво' (Кюстендилско Краище). – От незасвидетелствувано **сърч* 'дъб', от един произход със *сърч¹, ²* (вж.), срв. срхр. *срч*.

сърчев², **сърчов** в *сърчево биле, сърчово биле* 'раст. равнец, Achillea millefolium' (Чепеларе, Асеновградско). – Едва ли произв. от *сърцѐ* (вж.) в значение 'вътрешен орган', тъй като лекарственото растение Achillea millefolium се употребява най-вече като кръвоспиращо средство и при кожни заболявания, а не за лекуване на вътрешни органи. Най-вероятно произв. от *сърч* 'дърво бъз' (вж.), тъй като цветовете на белия равнец силно напомнят по форма бъзов цвят (също лекарствено средство).

сърчѐльник 'желязна ос в сновалката, на която е поставен масурът с преждата' (Добростан, Чепеларе, Асеновградско; Брезе, Левочево, Долно Фатово, Серафимово, Солища, Върбово, Смолянско), **сърчѐльник** също (Момчиловци, Смолянско, Джурково, Ивайловградско), **сарчàльник** 'желязна ос в сновалката' (Долно Райково, Заграждeн, Смолянско; Беден, Девинско), **сарчѐльник** също (Серафимово, Турян, Смолянско; Проглед, Асеновградско, Райково, Смолянско), **сръчàльнек** 'желязна ос в сновалката, на която е поставен масурът с преждата' (Лясково, Асеновградско). – От един произход със *сърчинлък*, *сарчинлòк* също (вж.), вероятно с метатеза *-нл-* > *-льн-* и адаптация на краесловието под влияние на домашната наставка *-ник*.

сърчѐльце 'желязна ос в сновалката' (Ахряне, Смолянско). — Вероятно от *сърчѐнце* също (вж.) със замяна *н* > *ль* под влияние на *сърчѐльник* със същото значение (вж. *сърчѐльник*).

сърчен 'юначен, смел' (Шумен; Силистренско; Неделище, Годечко), **сърчън** 'смел, бърз, пъргав' (Казанлък), 'смел, сърцат' (Силистренско), 'старателен, подвижен, безгрижен, с широко сърце' (Елена), **сърчин** 'смел, сърцат' (Шумен), **сърчено** нареч. 'бързо, чеврьсто' (Искрец, Връбница, Церецел, Софийско; Чурен, Елинпелинско; Цар-Петрово, Кулско; Габровица, Кутловишко; Бяла Рада, Видинско; Лом; Сталийска махала, Ломско; Кунино, Бе-

лослатинско; Чипровци; Ружинци, Белоградчишко), сърчъну 'смело, бързо, пъргаво' (Казанлък), **срчено** 'бързо' (Ботевградско, Кулско, Видинско, Белоградчишко; Доброславци, Бърложница, Софийско; Смолско, Пирдопско). – Произв.: *срченко* 'бързо' (Тетевенско, Кулско, Видинско, Белоградчишко), *срченичко* 'бързо, пъргаво' (Тетевенско). – Произв. с наст. *-ен*, праслав. *-ěnъ*, от *сърцѐ* (вж.). Според М. Рачева (под печат) еднакво със *сръчен*, нареч. *сръчно*, диал. *со̀рчно* (вж.), *сръчност*, представени като производни от *ръка̀* (вж.) у Ст. Младенов, ЕтР 606, и в БЕР под влияние на народната етимология, което влияние личи и в значението 'изкусен в работата с ръце, комуто иде отръки; пъхватен, ловък' на *сръчен* в БТР и РСБКЕ, докато написанието *сьрчный* и неповлияното от народноетимологичната връзка с *ръка̀* значение 'който ходи на работа бързо, скоро; бърз, пъргав, спретнат, сърцат, чевръст' у Геров, както и общобългарското съчетание *сръчни ръцѐ*, което не е и не се възприема като плеоназъм, свидетелствуват за етимологична връзка със *сърцѐ*[1] (вж).

сърчѐн 'желязна ос в сновалката', **сърчѐнь, сърчѐ̀нь** също. –Вж. *сърча̀н*.

сърчѐнце 'пръчица, на която се нанизва цевта на сновалката' (Серген, Визенско). – Вероятно от първоначално **сърчѐнче* също, произв. от *сърчѐн* също, вж. *сърча̀н* също, с дисимилация *ч – ч > ч – ц* под влияние на умал. форма от *сърцѐ* (вж.). Срв. *сърча̀нце* също.

сърчест 'бърз, спретнат, пъргав, чевръст', вж. *сърцѐ*[1].

сърчѐ̀ц 'желязна ос в сновалката, на която е поставен масурът с преждата; зеница на око' (Боголин, Гоцеделчевско). – От един произход със *сърча̀н*[1] (вж.), но образуването не е достатъчно ясно.

сърчѐце 'желязна ос в сновалката, на която е поставен масурът с прежда' (Вълкосел, Осиково, Гоцеделчевско; Сърница, Хасковско). – Вероятно от *сърчѐнце* също (вж.), с дисимилативно изпадане на *-н-*.

сърчѐчь м. 'желязна ос в сновалката' (Вълчан дол, Смолянско). – Свързано по произход със *сърча̀н*[1], но недостатъчно ясно като форма.

сърчин (срѣ̀чин) диал. 'червени смолисти пластове в борина; сърце на борина' (Геров). – Еднакво със *сърчѝна* 'сърцевин а на дърво' (вж.), но едва ли пряко свързано в словообразувателно отношение. Написанието *срѣ̀дчинъ* у Геров потвърждава народноетимологичната връзка със *сърцѐ* (вж.). Най-старият прототип би могъл да се търси в стб. **срѣжынъ** 'сърцевина' (Йоан Екзарх). За съответствията в славянските езици вж. при *сърч* 'сърцевина' и *сърча̀н*[1] (вж.).

сърчин в нар. песен: ...*Не гради кула шарена ... и триста сърчин пенджере*... (Ангелов–Вакарелски, Трем 365). – Вероятно със значение 'стъклени' и в такъв случай от първоначално *сърчени*, мн. ч. от *сърчен*, произв. от *сърча̀*[1] 'стъкло' (вж.), с редукция *е > и* и изпадане на краесловно *-и* поради изисквания на метриката.

сърчина 'стрина' (Доганхисар, Дедеагачко), **сърчина̀**, **сръчина̀** 'стринка' (Съчанли, Гюмюрджинско), **сърчина̀йъ** също (Съчанли, Гюмюрджинско), **сърчина̀я** 'съседка' (Пчеларово, Кърджалийско). – Срв. *сърчѝна* 'сърцевина' (вж.), отнесено към плод или нещо ценно, срв. и сърбохърватското съответствие *срчина* 'бъз' и 'ябълка', както и възникналите от преносна употреба роднински названия (названия на зълвата) *дѝнка, калѝна, малѝна, я̀бълка* (вж.).

сърчѝна 'сърцевина на дърво' (Триград, Девинско; Касъка, Брезе, Смолянско; Яворово, Асеновградско), 'сърцевина на зелето, след като се махнат листата' (Забърдо, Смолянско; Яврово, Асеновградско). – Произв. от *сърч*[1] 'сърцевина' (вж.).

сърчинлъ̀к, **сърчанло̀к** 'желязна ос в совалката, на която е поставен масурът с преждата' (Беден, Девинско). – Произв. от *сърча̀н*, *сърчѐн* също (вж.) с наст. -*лък* или от съответно турско диалектно образуване.

сърчист 'спретнат, бърз, пъргав' (Геров), вж. *сърцѐ*[1].

сърчѝце 'желязна ос в сновалката, на която е поставен масурът' (Господинци, Гоцеделчевско), **сърчицѐ** 'част от совалка' (Кюлевча, Шуменско). – Преоформено под влияние на умал. форма от *сърцѐ*[1] (вж.) от *сърча̀н*[1], *сърчѐн* също (вж.), срв. и *сърчѐнце* също (вж.), *сърчѐце* също (вж.)

сърчка 'диария, дизентерия', вж. *сърцѐ*[2].

сърчма 'сръдня'. – Вж. *сърчба* също.

сърчняк 'желязо за бутане на жарта в огнището' (Годечко). – Едва ли свързано по произход със *сърча̀н*[1] (вж.). По-вероятно произв. от *ръчкам* (вж.).

сърчо̀вен 'който няма страх', вж. *сърцѐ*[1].

сърчовина 'дърво, което цъфти на бели гроздове' (Кирилметодиево, Старозагорско), **сърчо̀вна** 'бъзак' (Стожер, Добричко), **сърчевина** 'цвят от бъз' (Г. Караславов). – Произв. от *сърч*[2] 'дърво бъз' (вж.).

сърчовѝна 'сърцевина от дърво' (Чепеларе, Асеновградско), 'сърцевина, най-вътрешната част на дърво' (Странджа), **сърчувѝна** 'сърцевина на дърво' (Якоруда, Разложко), 'сърцевина на диня' (Ситово, Пловдивско), **сърчувѝне** ср. 'сърцевина на дърво' (Ситово, Пловдивско), **сърчъвѝна** също (Любча, Смолянско), **сръ̀човина** 'средна, най-здрава част на дърво' (Ихтиманско), **срчо̀вина** 'средната тъмноцветна част на орехово, дъбово и др. 'дървета' (Тетевен). – Произв. от *сърч*[1] 'сърцевина' (вж.).

сърчо̀це 'сърчице' (Широка лъка, Смолянско; ДА). – Свързано със *сърцѐ* (вж.), но образуването е неясно.

сърчулѝнъ 'сърцевина на дърво; сърцевина на диня' (Лясково, Асеновградско; Лилково, Пловдивско). – Еднакво със *сърчовѝна* (вж.), но промяната *в* > *л* не е достатъчно ясна.

сѐрчъс 'с голям корем' (Велико Търново). – Произв. с наст. *-аст* > *-ъс* от *сърцѐ*[2] (вж.) със значение 'стомах, корем'.

сърѐвам 'разкъсвам' (Воден; СбНУ 3, 149; Архив Н. Геров). – Вж. *рѐвам*.

сърѐк[1] 'дълъг прът'. – Вж. *сарѐк*[1].

сърѐк[2] 'плетено вълнено шалче за увиване около главата, подобно на чалма' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От тур. *sarık* 'чалма, тюрбан', от което е и *сарѐк*[2] (вж.).

сърълѝя 'вид баница'. – Вж. *саралѝя*[1], *сарайлѝя*.

сърълѐк 'вълнен шал, който се завива на главата' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От турски език, произв. от *sarıl-* 'обвивам се, завивам се'.

сърълѐкту 'болест жълтеница' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От турски език, срв. тур. *sarılık* също, но образуването не е достатъчно ясно. Вж. *саралѐк*.

сърѐм 'тънко изрязана кожена ивица от конски или телешки щавени кожи' (Софийско), 'обработена конска кожа, от която се режат тънки ивици, тасми, за зашиване на такъмите' (Момино, Варненско), 'вид телешка кожа' (гребенски говор в Силистренско; Бяла), **сарѐм** 'вид обработена конска кожа за шиене на такъми' (Попина, Силистренско). – Произв.: *сърѐмка* хамутчийски термин (Видин), *сарѐмка* 'козешка или телешка кожа, от която правят дармон (едро сито за пресяване на житото') (Тракия). – От тур. *sırım* 'вид груба обработена кожа, сахтиян; кожен ремък', срв. тур. диал. *sırım* 'здрав, изпечен, силен, държелив'. Вж. *сарѐм*[2].

сърънди̇̀свъм (се), сърънди̇̀съм (се). – Вж. *сарандѝсвам*.

сърѐош 'пияница'. – Вж. *сархо̀ш*.

сърѐ тупра̀к 'вид почва' (централен балкански говор). – От тур. *sarı toprak*, букв. 'жълта почва', срв. в същия говор *жълтопрѐстица* 'песъчлива почва'.

сърѐфо̀шън. – Вж. *сархо̀ш*.

сѐрьънуа в съчет. *сѐрьънуа ка̀ша* 'каша с брашно, масло и сирене' (Тракиец, Хасковско). – Еднакво със *сѝренова*, произв. от *сѝрене* (вж.), с диал. ъ от старо **ы**, редукция на неударени гласни и изпадане на *-в-* между гласни.

сѐсано 'лилаво' (Вресово, Айтоско). – Вероятно от **сѐсъново*, произв. от *сѐсън* 'вид растение' (вж.), с отпадане на интервокално *-в-* и стягане *оо* > *о*.

съсвѐ 'без остатък' (Бърложница, Софийско). – От *със* или *съ* (вж. *с*[2]) и *све* 'всичко', срв. *все*.

съсвест 'някакво растение' (Берковско; СбНУ 21, 10; Панчев), **сасвес** 'смин' (Троян; ДА). – Неясно. Допускането на основа *свяст* (вж.) и представка *съ-* се нуждае от допълнителна аргументация. Синонимът *смин* е название на раст. Antenaria dioica, употребявано като лекарствено средство, и на раст. Xeranthemum annuum.

съсветъ 'добре' (Милчина лъка, Кулско), **са̀света, са света̀** 'здрав, нормален, както трябва (обикн. с отрицание)' (Смолско, Пирдопско; Ботевградско). – От лексикализирана синтагма *със света,* т. е. 'с хората на земята; както е прието от хората', вж. *с*[2], и *свят*[1].

съсѐ 'съвсем' (Великотърновско, Горнооряховско), 'с всичко' (Бързожница, Софийско), 'заедно с' (Искрец, Софийско; Кюстендилско Краище), **сасѐ** 'изцяло, напълно, заедно' (Долна Баня, Ихтиманско; Доброславци, Софийско), 'съвсем, всичкото без изключение' (Тетевен), 'напълно, изцяло, съвсем' (Долно Левски, Панагюрско), в нар. песен: *...ще ти арижа, арижа биволе сасе кирия...* (Шишманово, Софийско), **сѧсѐ** 'с всичко' (Ленково, Никополско), **сосѐ** 'съвсем' (Самоков, Кюстендилско, Кукуш, Солунско), в текста *донесе едни алища сосе нови* (Църско, Битолско; СбНУ 19, 2, 10), 'заедно с' (Самоков; Скакавица, Долно село, Кюстендилско), в текста: *да го дигнат магарето сосе тоар* (Църско, Битолско), **сусѐ** 'съвсем' (Кукуш), 'заедно с' (Чепино). – От лексикализирана синтагма *съ(с) все*, вж. *с*[2] и *все*.

съсѐд 'човек, който живее близо, наред с някого или има съседен имот; който е седнал или застанал досам някого'; стб. **сѫсѣдъ** (Зогр. и др.). – Произв.: *съсѐден, съсѐдка, съсѐдче, съсѐдкин, съсѐдски, съсѐдство, съсѐдник* 'съсед' (Зайчар; ПСп 1884, 9, 84). – Срхр. *су̏сјед, су́сјед*, словен. *sósẹd,* рус. *сосе́д*, диал. *сусе́д*, укр. *сусíд*, белорус. *сусе́д*, струс. **сѫсѣдъ**, чеш. *soused*, словаш. *súsed*, пол. *sąsiad*, горлуж. *susod*, доллуж. *sused* също. – Праслав. **sąsědъ*, съставено от предст. **są-* и основата в праслав. **sěděti*, вж. *седя̀*, срв. стинд. *samsád(-d)* ж. 'събрание; владетелски двор; съдилище', *samsādas* м. 'общество, компания', авест. *maiδyōišad-* 'седящ по средата', вед. *apsuṣád-* 'обитаващ водата', лит. *viensēdis* 'еднодворец, чифликчия', лат. *praeses*, *praesedis* 'попечител'. Според Соболевский, Лекции 198, руската форма за мн. ч. *сосе́ди* дава основание за реконструкция на праслав. **sąsědь*. Според Meillet, Études étym. 234, налице е първоначална атематична основа. Срв. Miklosich, EtWb 289, Brückner, SEJP 488, Ст. Младенов, ЕтР 577, Holub–Kopečný 328, Vasmer, REW 2, 701, Skok 3, 251–252 и посочената литература. – От български език заето в унг. *szomszéd* 'съсед'.

съсек 'разпределение в хамбара, в което се поставя жито, овес и др.' (Ъглен, Луковитско), 'дъсчена камера в хамбар за насипване на жито' (Сухиндол, Великотърновско), 'отделение в хамбар' (Глоджево, Разградско), 'сандък за храна' (Малкотърновско), 'сандък за брашно в къщи' (Боянци, Асеновградско), съсек 'преграда в хамбар' (Беглеж, Плевенско), **съсѐк** 'хамбар' (Оряхово, Смолянско), **съсьек** в текста *Вътре амба̀ря е разделѐн на гьозове или*

съсъеци (Риш, Преславско), **съсяк** 'преграда в хамбар' (Слатина, Ловешко), **съсък** 'хамбар' (Павелско, Асеновградско), **съсъци** 'резпределения на хамбари' (Инже войвода, Бургаско), **са̀сек** 'съд за зърнени храни' (Буново, Софийско), 'голям дървен ковчег за пазене на жито' (Нови хан, Елинпелинско), 'дървен сандък в хамбар, предназначен за запазване на житото' (Софийско), **сася̀к** 'отделение от хамбар' (Смолско, Пирдопско), **со̀сак** 'отделение в хамбар' (Пиянец, Кюстендилско), **сосак** 'хамбар' (Райково, Смолянско), **суо̑сак** 'сандък за брашно в къщи' (Славеино, Смолянско), **суоса̀к** също (Петково, Ардинско), **со̑сак** също (Чепеларе; Джурково, Асеновградско; Брезе, Смолянско), 'хамбар' (Момчиловци, Смолянско; Павелско, Хвойна, Асеновградско), **со̑сак** и **со̑сек** 'хамбар с разпределения за разни зърнени храни и брашна' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Проглед, Манастир, Чепеларе, Зорница, Асеновградско), 'надробени царевични кочани със зърната, изсушени и смлени за храна на добитъка' (Серафимово, Райково, Смилян, Смолянско; Сатовча, Гоцеделчевско), **сосек** 'хамбар' (Банско, Благоевградско), **со̀сьек** 'сандък за брашно в къщи' (Малка Арда, Солища, Смолянско), **со̑сяк** също (Богутево, Асеноввградско), **сьо̑сьък** също (Върбово, Смолянско). – Рус. *усе́к* 'отделение в хамбар за съхраняване на зърно', диал. 'ведро; каца', струс. **сѹсѣкъ** 'крина', пол. *sąsiek* 'отделение в хамбар'. – Праслав. *sąsěkъ с основа в праслав. *sěkti, вж. *сека̀*. Срв. Vasmer, REW 3, 50, Fr. Sławski, **JP** 38, 1958, 230. – Срв. *са̀сек, сася̀к, сосек.*

съсел 'животно от рода на плъховете, Myoxus glis' (Габровско, Плевенско, Тетевенско, Силистренско, Врачанско, Великотърновско, Провадийско, Севлиевско, Преславско, Разградско, Русенско, Ловешко, Беленско), **съсель** 'плъх' (Банат; Кривня, Разградско), **съсиль** и **съсьъл** 'вид едър плъх; лалугер; птичка зидарка' (Елена), съсьъл (Мерданя, Бяла Черква, Великотърновско; Велико Търново; Троянско; Стамболово, Павликенско), **съсъл** 'воден плъх' (Разградско), **съсул** 'плъх' (Професор-Иширково, Силистренско), мн. ч. **съселе** 'плъхове' (Банат; Галата, Тетевенско), **съсли** (Русаля, Великотърновско), со̀сьл 'едра мишка' (Лиляк, Търговищко), **сосул** 'плъх' (Певец, Търговищко), со̀суль също (Вардун, Търговищко), **су̀сул** също (Кайрадъй, Провадийско), сусу̀л 'плъх' (Неново, Провадийско), **сусул** 'плъх' (Марково, Варненско), 'лалугер' (Овчарово, Добричко). – Срв. рус. *су́слик* 'лалугер, суяк', струс. **сѹсолъ**, чеш., словаш. *sysel* също, пол. *susel* също, с колебания във вокализма на основата, които, според Vasmer, REW 3, 51–52, са свързани вероятно със стари отгласни отношения между звукоподражателни основи, срв. *съ̀скам* (вж.), *сѝскам* също (вж.), чсл. **сысати** 'съскам', рус. диал. *су́сара* 'бавно и неясно говорещ човек' както и латв. *susuris* 'животно сляпо куче, Spalax typhlus', *susers* 'горска мишка', ствиснем. *sûsôn, sûsan* 'бръмча'. Според Г. Ильинский, Zb. Jagić 293, Ст. Младенов, ЕтР 617, свързано със *sъsāti 'суча', което е неубедително. Търсена е връзка и с кълч. *sausar* 'белка', чагат., казах., татар., *susar* 'животно сибирска невестулка', алт. *suzar*, монг. *suusar*, *sausar*, калм. *sūsr* и др., които са по-далечни в звуково отношение, вж. Miklosich, Tü. Elem. 2,

160. За други неубедителни опити на тълкуване вж. Vasmer, REW 3, 51–52, срв. Brückner, SEJP 526, Machek 492. Срвнснем. *Zieselmaus* се смята за заемка от славянските езици (срв. чеш. *sysel*). – От български език заето в тур. *sosal* 'голяма мишка', вж. Tietze 29.

съсел 'раст. Carduus crispus' (Сопот), 'раст. Anemone' (БотР), в *съсел-котка* 'раст. сънкотка, съсънка и пр., Pulsatilla vulgaris и Pulsatilla pratensis' (Панчев, БотР), **съсъл** в *съсъл-котка* 'раст. Anemone pulsatilla Z.' (БотР). – Произв.: *съселка* 'раст. Anemone pulsatilla' (Сливенско), *съселче* също (Сливенско), – От *съсън* (вж.) с промяна на краесловието под влияние на *съсел¹* (вж.).

съсѐм 'съвсем' (Върбица, Софийско; Банат), **сосѐм** също (Кюстендилско, Костурско, Бобошево), **сасьѐм** също (Тетевен), **сòсема** в текста *На жѐна не вѐруй се сòсема* (Прилеп), **сосѐма** 'съвсем' (Благоевград; Логодаш, Благоевградско), **сосема** в текстове: *...и я пробол прао ф сърце и после я убил сосема...* (Прилеп; СбНУ 13, 3, 206),*...сурдисан бил од Анадол сосема ти жена, синои и керки...* (Прилеп; СбНУ 13, 3, 207), *...и видел попот...сосема ти камилафка* (Прилеп; СбНУ 13, 3, 209). – От *съвсѐм* (вж.) с опростяване *вс* > *с*.

съсер, мн. ч. **съсери** в текст: *съсери – вървят по дърветата, като катерицата* (Бели Осъм, Троянско; ДА), **съсери** 'вид мотив върху престилка' (Банско), **сòсер** 'вид бозайник, Myoxus glis' (СбНУ 7, 1, 417). – Вероятно еднакво със *съсел* 'животно Myoxus glis' (вж.) със замяна на наст. *-ел* с *-ер*.

съсерка 'раст. Marrubium peregrinum, раст. Marrubium vulgare' (БотР), **сỳсерка** 'раст. кръшлика, Marrubium peregrinum' (Кюстендил), 'трева, от която правят кошарината на копринената буба за завиване на кожурците' (Щипско, Кочанско), **сусерка** 'раст. Marrubium peregrinum' (Велес; Лиляче, Кюстендилско), **сòсерица** 'раст. Marrubium peregrinum' (Драгоман, Софийско). – Вероятно с представки *съ-* и *су-* (вж.) и основа в *серà* 'изпражнявам се' (вж.), тъй като едно от основните приложения на раст. Marrubium е като лекарствено средство в народната медицина при диария. Срв. *кучосер*, название на същото растение.

съсец старин. 'бозка' в текста: *Двата ти съсца като две сърнета близнета...* (Песен на песните; РРОДД), диал. **съхцѝ** 'женски гърди' (архивни материали Цончев; ДА). – Рус. *сосéц* 'бозка', струс. **съсьць** също. – Праслав. **sъsьcь*, произв. с наст. *-ьcь* от праслав. **sъsāti* 'бозая' > стб. **съсати** (Супр. и др.).

съска¹, мн. ч. **съски** обл. 'бозки'. – Рус. *сóска* 'биберон', *сосóк* 'зърно на гърда, бозка', струс. **съсъкъ**, **съсъ** 'бозка'. – Произв. от праслав. **sъsъ* 'бозка', девербатив от **sъsāti* в стб. **съсати**, **съсъ** 'бозая'. Срв. *съсец* (вж.).

съска² 'цигарена угарка' (Мулдава, Добростан, Асеновградско; Чешнегирово, Пловдивско), 'угарка' (Боянци, Червен, Козаново, Асеновградско), 'запушалка на съд' (Гугутка, Ивайловградско). – Вероятно с метафоричен развой на значението от тур. диал. *siska* 'луково семе', по формата на завръза.

съска̀ 'туберкулоза' (Самоков, Куманово), 'туберкулоза; слаб, мършав човек' (Радуил, Ихтиманско), в текст: *Съската да те фа̀не, та да те не пущи* (Дупнишко), **съска** в израз *фана̀ла га съ̀ска* 'разбеснял се е' (Куманово; Страцин, Кумановско), **съска** 'бъбречна болест' (Пиянец, Кюстендилско), **съсъка** 'болест във вид на рана по плешката на кон' (Странджанско), **су̀ска** 'туберкулоза' (архивни материали Цончев; ДА), **сусък** 'болест по конете' (Гостилица, Дряновско). – Произв.: *съско̀свам* диал. 'заболявам от туберкулоза' (архивни материали Цончев; ДА). – Срв. тур. *siska* 'водянка, водна болест; слаб, мършав човек'. Формата *съсъка* съдържа вмъкнато *ъ*. Формата *сусък* е вторична, възникнала вероятно от **сусъка* (срв. *съсъка*), схванато като членувана форма от м. р. Според Ст. Младенов, ЕтР 624, основната форма е *суска* вм. **су̀шка'*, която сравнява с рус. *сухо́тка* 'болест, водеща до изтощение', но липсва обяснение за звуковите отношения.

съскам 'издавам продължителен звук *с-с-с*', 'насочвам кучета срещу някого с възгласа „със"' (Покрован, Ивайловградско; Габрово, Ксантийско; Лясковец, Асеновградско), **сѐскам** 'насъсквам' (Чепеларе, Асеновградско), **съсвъм** 'насъсквам (за куче)' (Доспат). – Произв.: *съскав* '(за звук) подобен на съскане', *съскавост* 'качество на съскав', *съсък* 'съскане'; *засъскам, засъсквам* 'започвам да издавам звук *с-с-с*'; *изсъскам, изсъсквам* 'внезапно издавам звука *с-с-с*'; *насъскам, насъсквам* 'подстрекавам куче; подучвам към злина; внушавам омраза'. – От звукоподражателна основа *със-*, за образуването срв. *бръмкам, шиткам, цъкам* и др.

съсладица 'валеж – поледица, ситни ледени зърна' (Розово, Пещерско), **съслѐдица** 'кога вали дъжд и се заледява' (Марково, Пловдивско). – От първоначално **съслъдица* също, произв. с наст. *-ица* от **съслъть* също, вж. *съслуть* също, при което вторичното озвучаване на краесловно *-тъ* > *-дь* е станало по модела *твърт* (от *твърд*) – *твърдѝца*. Звуковата промяна *ъ* > *е* и промяната на мястото на ударението **съслъдица* > *съсладица* > *съслѐдица* са резултат от народноетимологична връзка с *лед* (вж.) по семантични причини.

съслек, съслък 'валеж от сняг и дъжд'. – Вж. *съслуть*.

съсло̀вие 'обществена група с наследствени права и задължения; група лица с еднаква професия'. – Произв.: *съсло̀вен, съсло̀вност*. – От цсл. **съсловие**, калкиращо гр. *κατάλογος* 'списък', презето чрез рус. *сосло́вие* също (вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256), което е резултат от т. н. второ южнославянско влияние в руски (вж. В. В. Виноградов, Этимология 1966, 133 и сл.). Според Vasmer, REW 2, 701, по-подходящо като източник е гр. *σύλλογος* 'събрание' < *συν* + *λόγος*.

съслуть 'валеж от сняг и дъжд; киша' (Съчанли, Гюмюрджинско), **съслък** 'лапавица (валеж на сняг и дъжд едновременно)' (Бряговец, Крумовградско), **съслек** м., **съслъ** ж. 'градушка' (Дервент, Дедеагачко). – Вероятно от първоначално **съслоть* също, а то вторично възникнало от **съслотье* също, съби-

рателна форма от предст. *съ-* и *сло̀та* 'валеж от сняг и дъжд' (вж.). Формата *съслък* с посоченото значение е възникнала от *съслоть*, *съслуть* вероятно чрез асимилация *ъ – о* или *ъ – у* > *ъ – ъ* и *-ть* > *кь* (>*к*), характерно за източните рупски говори. Формата *съслек* със същото значение е повлияна от производните с наст. *-ек*. Формата *съслъ* (**съсла*) е възникнала вероятно от *съслек* м. в същия говор поради осмислянето на краесловието *-ек* като наставка за същ. от м. р. – По-малко вероятно изглежда изходно **съслеть*, **съслъть* също, съставено от предст. *съ-* и **слеть*, **слъть* също, възникнало чрез обобщението на стари косвени падежни форми от праслав. **slękъtь*, р. п. **slękъti*, застъпено в рус. *сля́коть* 'киша, лапавица – валеж от сняг и дъжд', *слять* също, последното възникнало чрез обобщение на косвени падежни форми: **slękъti* и т. н. Същата праславянска основа **slęk-* е застъпена и в пол. *śląkwa* 'дъждовно време, валеж от сняг и дъжд', *śląknąć* 'прогизвам' и е сравнявана от някои с лит. *sliñkti* 'пълзя', *slinkė́ti* 'смъквам се', *sleukti* 'пада', а от други – с лит. *šlãkas* 'капка', *šlė̃kti* 'пръскам', вж. A. Brückner, KZ 42, 340, Vasmer, REW 2, 669, и посочената литература. В този случай формите *съслък* и *съслек* с посочените значения биха имали изходни **съслъть* и **съслеть* със същия характерен за местоговорите преход *-ть* > *-кь (>к)*, а формата *съслуть* би възникнала от *съслъть* чрез лабиализация след *л*.

съсредоточа̀вам, **съсредоточа̀** 'събирам в една точка, на едно място, струпвам, сгрупирам; напрягам; устремявам върху един обект'. – Произв.: *съсредото̀чен* 'събран, струпан, групиран на едно място; с насочена мисъл, внимание, вдълбочен, замислен', *съсредото̀ченост*. – От рус. *сосредото́чить* също, което според B. Unbegann, RESl 12/1–2, 1932, 39, е калка от фр. *concentrer* също. Според В. В. Виноградов, Этимология 1965, 168–169, изходно е рус. *средото́чие*, образувано под влияние на нем. *Mittelpunkt*, което в научния език от 17 в. се означава отначало с гр. *κέντρον*, а после с лат. *centrum* 'въображаема точка в средата на кръг или кълбо'.

съсрън 'настрана' (Нова Надежда, Хасковско), **съсрен** 'отстрани' (Малък извор, Хасковско; Дервент, Дедеагачко), **съсрену** 'настрана' (Хасковско). – От лексикализирана синтагма *съ стран*, с изпадане на съгласната *-т-* и асимилация *ъ – а* > *ъ – ъ: състран* > *съсран* > *съсрън*. Формата *съсрен* е от *съсрън*, преосмислено като наст. *-ен, -ън* < *-ьнъ*. От *съсрен* е възникнало *съсрено* > *съсрену*, като прилагателно от ср. р. и наречие, срв. *пра̀во, пря̀ко* и др. Основната форма **състран* > *съсрън* сочи застъпване в български език на праслав. **storнь*, покрай **stornā* (вж. *страна̀*), застъпено и в срхр. *стра̑н* = *стра́на* 'страна', струс. **сторонъ** 'редом', чеш. *straň* = *strana* 'страна', кашуб. *stran* ж. 'страна'.

съста̀в 'отделните лица, вещества или предмети, от които се състои нещо', **съста̀ва** в нар. песен: *...На кола на растỏката, на плетỏ на съста̀вата...* (Краводер, Врачанско; НПТВ 340), **съста̀вям** 'образувам цялост от отделни части, построявам, сглобявам; представям определено количество или част

от нещо; създавам, образувам, изработвам'; стб. **съставъ** (Супр.). – Произв.: *съста̀вен, съста̀вка, съставѝтел, съставѝтелка.* – Срхр. *са̏став* 'състав', *са̀ставити, са̀стављати* 'съставям', рус. *соста́в* 'състав', *составля́ть* 'съставям'. – Праслав. **sъ-stāvъ, *sъ-stāviti, *sъ-stāvěti*. Съществува мнение за калков произход на стб. **съставъ**, предаващо гр. *σύστημα*, вж. Vasmer, REW 2, 702, което не би могло да се отнася за всички посочени форми. – Срв. с по-различна семантика *состàвêм* 'спирам се' (Велинград), *со̀става* 'спиране, прекъсване' (Славеино, Смолянско), *са̀ставиче* 'раст. хвощ, Equisetum arvense' (Ихтиманско), последното название вероятно свързано с употребата на растението като кръвоспиращо средство (срещу разни видове кръвоизливи).

състар, състаро 'мъчен, нетърпим' (Малко Търново), **състара** 'дъртуша', тълкувано по текста: *Имаме си и ние еннà състара ф къщи да ни буглòсва* (създава грижи) (Странджа; БДиал 1, 142), **со̀стърка** 'залепнало по дъното загоряло мляко или друго готвено, което се изстъргва' (Слащен, Благоевградско). – Основно за повечето приведени форми е най-вероятно значението 'нещо, което дразни', а то е резултат от преносната употреба на нгр. *ξύστρο(ν)* 'стъргалка'. Формалните изменения имат основа в осмислянето на формата *сѝстро*, заета и в прякото си значение 'стъргалка' (вж. *сѝстро*[1]), като форма на българско прилагателно от ср. р., откъдето е възникнала чрез декомпозиция формата **сѝстър*, с асимилация *и* – ъ > ъ – ъ: **състър*. Под формалното и семантичното въздействие на домашното прилагателно *стар* 'отдавнашен, вехт; отживял времето си' са възникнали *състар* и *състаро* (вж. по-горе), доказателство за което е и възникналата като субстантивирана форма на прилагателно от ж. р. вторична форма *състара* 'дъртуша' (вж. по-горе). Формата *со̀стърка* с посоченото значение е от **състърка*, произв. от **състър* > **сѝстър* (вж. по-горе). Тя не е претърпяла формалното влияние от страна на домашното прилагателно *стар*, тъй като нейното по-различно значение 'нещо, което се изстъргва' е в по-пряка (метонимична) връзка с изходното значение на заемката: 'стъргалка'.

състеза̀ние 'надпреварване, изпит за изтъкване на най-достойния; спортни игри пред публика за определяне на първенство', **състеза̀вам се** 'надпреварвам се, боря се за първенство'. – Произв.: *състеза̀тел* 'участник в състезание', *състеза̀телка, състеза̀телен.* – От рус. *состяза́ние* също, *состяза́ться* също, срв. и рус. *состяза́тель, состяза́тельный*, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256, Сб. Медведев, 1922, 46.

състоя̀ние 'положение; условия, възможности, в които се намира лице или предмет в определен момент; богатство', **състоя̀телен** 'имотен, заможен', **състоя̀телност** 'имотност, богатство; платежоспособност', **несъстоя̀телен** 'който няма възможност да плаща; неподкрепен с доказателства; неприемлив, неубедителен', **несъстоя̀телност**. – От рус. *состоя́ние* също, *состоя́тельный* също, *состоя́тельность* също, *несостоя́тельный* също, *несостоя́тельность* също, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 256, като изходният руски глагол *состоя́ть*

'състоя се' се основава на стб. **състоıати** (Супр.), калка от гр. *συνίστασθαι*, вж. Schumann 57.

състру̀зи 'дървени съдове за носене храна' (Копиловци, Михайловградско). – От *застру̀зи* също, вж. *за̀струг* с асимилация *з – с* > *с – с*.

съступ 'водопад' (Лясково, Смолянско), **с**[ъ]**о̀стук** 'водопад' (Брезе, Смолянско). – От първоначално *съскок* също, съставено от *съ-* (вж. *с*[2]) и *скок* 'водопад' (вж. *скок* с различни значения), с диал. [ъ]*о* < *ъ*, неударено *о* > *у* и дисимилация *к – к* > *т – к*, срв. *со̀скук* 'водопад' (Върбово, Смолянско), *со̀скукь* също (Беден, Смолянско), с неударено *о* > *у* и вторична краесловна мекост *-к* > *-кь* в *со̀скукь*. Написанието *с'ъстук* (ДА) вм. *състук* не намира опора при съпоставка с варианта *со̀стук*.

състък в текста: *Дошюл часот за рожданьє. Било сред ношч. Темница състък.* (Охрид; Шапкарев 3, 134). – С недостатъчно ясно значение. Може да бъде произв. от *тъкна* (вж.).

съсъд 'съд, съдина' (П. Р. Славейков); стб. **съсѫдъ** (Супр., Остром.). – Рус. *сосу̀д*, струс. **съсѫдъ**. – От **sъ-* (вж. *с*[2]) и **sǫdъ* (вж. *съд*[1]).

съсъка 'вид болест'. – Вж. *съска̀*.

съсън 'раст. Hepatica triloba' (Севлиевско), **съсъ̀н** 'раст. Pulsatilla vulgaris' (Панагюрище), **съсън** 'раст. Anemone pulsatilla' (Панагюрище; Бездън, Драгоман, Софийско; Момина клисура, Бельово, Пазарджишко), 'горско цвете' (Медвен, Котленско; Войнягово, Карловско), в *съсън-котка* ж. 'раст. Anemone pulsatilla' (БотР), **съсънь** м. диал. 'синя лилия, Pulsatilla vulgaris', **са̀сан** 'вид горско цвете', Anemone pulsatilla' (Ихтиманско), **саса̀н** 'раст. съсънка' (Софийско), **сасан** 'раст. Hepatica triloba' (Локорско, Софийско), **со̀сан, суса̀н** 'градинско цвете с виолетови цветове' (Смолско, Пирдопско), **соса** 'раст. Anemone memorosa' (БотР), **суса̀н** 'вид горско цвете' (Ихтиманско). – Произв.: *саса̀няф* 'виолетов' (Смолско, Пирдопско), *съсънка* 'пролетно горско цвете с перести трицелни листа и бели цветове; Anemone memorosa' (БотР), 'вид растение' (Пирдопско), в *бяла съсънка* 'раст. Anemone memorosa' (БотР), *белоцветна съсънка* също (БотР), *водна сасанка* 'раст. Hippuris vulgaris' (БотР), *жълта съсънка* 'раст. Anemone Ranunculoides' (БотР), *морава съсънка* 'раст. Anemone pulsatilla' (БотР), *съсенка* също (Разградско), *са̀санка* 'раст. Anemone pulsatilla' (Ботевград), *съсеново* 'недобре боядисано' (Айтос). – С неясен произход, вж. Ст. Младенов, ЕтР 625. Формата *соса* (вж. по-горе) може да бъде обяснена като резултат от декомпозиция, основана на членувана форма *сосан-а* > *соса-на*.

сът[1] 'пита с пчелен мед' (Геров; Глоджево, Разградско; Беренде, Разбойна, Годечко; Брезнишко; Витановци, Пернишко; Ошане, Белоградчишко; Пирот; Доспат), мн. ч. **сътове** (Пирот), мн. ч. **съке** (Кюстендилско Краище), **сот** 'самоделна пита мед в стар тип кошер' (Багренци, Кюстендилско), 'пчелна пита с мед' (Кичевско); стб. **сътъ** (Мар., Асем. и др). – Произв.: *со̀тка* 'нетопен мед'

(Кичевско), *сòтке* 'самоделни пити мед в стар тип кошер' (Багренци, Кюстендилско). – Срхр. *сат* 'пита с пчелен мед', словен. *sat*, кайк. *sêt*, рус. *сот*, мн. ч. *сóты* също. – Праслав. **sъtъ* без съответствия в други индоевропейски езици, с недостатъчно ясна етимология. Според Трубачев, допълнение към тълкуването на рус. *сот* у Фасмер–Трубачев 4, 428, най-правдоподобно е предположението на Р. Брандт, РФВ 24, 189, и Г. Ильинский, РФВ 62, 239 и сл., за родство с рус. *сытá* 'отвара с мед', укр. *сита́* също, струс. **сыта** също, възлизащо към праслав. **sytъ*, вж. за посочената руска дума Vasmer, REW 2, 702703, и цитираната литература. Според Skok 3, 206, непотвърдената от друг източник хърв.-кайк. форма *sit* 'пита с пчелен мед' отразява праслав. **sytъ* с удължение на гласната спрямо праслав. **sъtъ*. Ст. Младенов, ЕтР 624, след Osthoff, Parerga 1, 23, сближава с лит. *siū̃ti*, лат. *suo* 'шия', което е неубедително. За други недостатъчно убедителни опити за тълкуване вж. Vasmer, цит. съч.

сът[2] 'всичкият, целият', **сътно** чл. (Крушоради, Леринско), **сътa** 'цялата' (Банат; Разградско; Русенско; Връбница, Софийско; Пополе, Костурско; Струга; Ракита, Кайлярско; Елена – Радивоев дамаскин; СпБАН 56, 77; в гатанки от Ресен, Бяла черква, Великотърновско; Лешко, Благоевградско; Прилеп; Охрид; Струга – Ст. Стойкова, Български народни гатанки 363), **сътъ** също (Лазарци, Еленско; Елена), **сътo** 'всичкото' (Милетково, Гевгелийско; Балтаджи, Пловдивско; Церово, Ленско, Върбени, Леринско; Воденско), 'цялото' (Трънчовица, Никополско), **сътy** 'всичко' (Банат; Трънчовица, Никополско), **сътe** 'всички, всичките' (Банат; Трънчовица, Никополско; Воденско; Емборе, Кайлярско; Мегленско), **сътье** също (Трън), **сътu** 'всички' (Леринско; Гевгелийско; Лесково, Мегленско; Дебрец, Кайлярско; Пополе, Костурско). – Произв.: *сътмòжин* 'всемогъщ' в текста: *Саму господын бок и сътможин* (Банат). – С опростяване на началната група съгласни *вс-* > *с-* от първоначално **всът*, членувана форма за м. р., която продължава стб. **вьсь** 'всеки; цял' и която впоследствие е била генерализирана като основа за формите за ж. и ср. р. и за мн. ч. Срв. възникналата след тази генерализация вторична членувана форма за м. р. *сътио*. – Срв. *всe, всѐки* (вж.).

сът[3] 'са' в текст: от нар. пес. *Яз да ти кажам ядови, джанъм / какви сът мои пусти дердови* (с непосочен местоговор; ИЕИМ 2, 1955, 289). – Продължение на стб. **сѫть**, вж. *са*[1].

сът[4] звукосъчетание за отпъждане на куче (Банско; ДА). – Произв.: *съткам* 'отпъждам котка' (Долно Тлъмино, Босилиградско). – Звукосимволично.

сътàксвам, сътàксам 'виждам, забелязвам' (Елена), **сътàксовам** 'забелязвам; заглеждам' (Странджа). – Според М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, видоизменено от гр. *κοιτάζω* 'виждам, гледам', аор. к. *κοιτάξω*, с промяна на началното *к* в *с*, което е неубедително в звуково отношение. По-вероятно от един произход със *сътàксвам се* (вж.) с развой на значението 'внимавам' > 'забелязвам, виждам'.

съта̀ксвам се 'внимавам; придирвам; не съм небрежен' (Айтос), **съта̀ксовам се** 'държа се прилично; съобразявам се с обстановката' (Странджа). – Според М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, образувано с бълг. наст. *съ-* от гр. *τάσσω* 'нареждам, турям', аор. к. *τάξω* (погрешно вм. гр. *τάξω* с посоченото значение, аор. к. *τάσσω*) с преосмисляне на значението. Може да се предполага семантичен развой 'подреждам (се), нареждам, внасям ред' > 'бивам взискателен, придирвам' > 'внимавам, съобразявам се'. Срв. за образуването *сапика̀свам (се)* (вж.).

сътвор 'плашило, човек за смях на другите; негодник, лош човек' (Доброславци, Софийско), 'нищожно същество, нищожество' (Комщица, Годечко; архивни материали Емануилова – ДА), 'творение на страха, на въображението' (Бърложница, Софийско; архивни материали Чекански – ДА). – Девербатив от *сътворя̀*, вж. *творя̀*, с изходно значение 'нещо направено; дело; вещ'. Срв. словообразувателно и семантично **сътварь** 'дело' в хърватски глаголически текст от 14 в., срхр. *ствар* 'вещ, предмет; дело'.

сътворя̀вам, сътворя̀ 'създавам нещо, което по-рано не е съществувало, изобретявам'; стб. **сътворити** (Супр. и др.), стб. **сътворениѥ** (Супр.). – Произв.: *сътворѐние* 'създаване, образуване'. – Произв. от *творя̀* (вж.). – Книжовни старобългарски заемки в струс. **сътворити (сѧ)**, рус. *сотвори́ть*, струс. **сътворение**, рус. *сотворе́ние*.

сътѐр 'къса брадва' (Тетевен). – Еднакво със *сатър* (вж.), тук с редукция *а* > ъ и вторично изясняване ъ > *ѐ* в говора.

сътки̇̀вам 'губя нещо, някакъв предмет' (Бутан, Оряховско; архивни материали Москов – ДА). – Вероятно графична деформация на *сътри̇̀вам*, вж. *три̇̀я*.

сътна̀к 'слаба ракия' (Равногор, Пещерско), **сътно̀к** 'най-слабата ракия при варенето ѝ втори път' (Върбово, Смолянско). – Произв. от *сѐтен* 'последен, краен' (вж.) с неударено *е* > ъ в говорите. Срв. семантично *първа̀к* 'първата най-силна ракия при варене'.

сътни в съчет. *сътни кру̀ши* 'плодовете на дивата круша' (Златоград, Маданско), **сътно** нареч. в текст от нар. пес.: *Тя нъ стол сидеши/ нъ сътно йъ плитяхъ/ зъ булкъ йъ згадът* (Болярово, Хасковско; СбНУ 38, 3, 14). – С недостатъчно ясни значения. Тълкуването като варианти на *си̇̀тен* 'дребен; гъст, сбит' с преход *и* > ъ под ударение не е достатъчно сигурно в звуково отношение. Би могло да се предположи смесване със **си̇̀тен* като произв. от *сит* (вж.) в значението 'плътен, нехлабав', в който случай ъ би било отражение в посочените говори на старата гласна **ы**.

сътра 'загуба, пагуба; поквара, развала; щета; денгубие' (Геров), прен. 'слаб човек' (Разлог). – Отглаголно съществително от *сътри̇̀я*, префигирана форма на *три̇̀я* (вж.). Срв. словообразувателно и семантично *за̀тра* (вж.). За

думата с преносно значение 'слаб човек' вж. R. Bernard, Балк. езикозн. 4, 1962, 83.

сътрѐ 'сако' (Борован, Белослатинско; архивни материали Москов – ДА). – Еднакво със *сетрѐ* (вж.), с диалектен преход на неударено *е* в *ъ*.

сътресѐние 'разтърсване, раздрусване, раздвижване от удар или падане'. – Произв. от префигирана форма на *треса̀* (вж.), в съвременния български език адаптирана форма на рус. *сотрясе́ние*, възникнало на основата на старобългарска форма през черковнославянски.

сътру̀дник 'който работи в помощ на другиго; помагач, помощник; който участвува с материали в списването на вестник или списание; название на работници в някои специалности', **сътру̀дничка** ж., **сътру̀днически** прил., **сътру̀днича** 'работя в помощ на някого; помагам, подкрепям, участвувам в списването на вестник или списание', **сътру̀дничество** 'помагане в работата някому, помощ, подкрепа, поддръжка, участие, съдействие при списването на вестник или списание'. – В съвременния български език адаптирани форми на рус. *сотру́дник, сотру́днический, сотру́дничать, сотру́дничество*, но срв. струс. **сътрѹдникъ**, което отразява старобългарска форма през черковнославянски.

съттърдисувъм 'продавам на каква да е цена' (Енина, Казанлъшко). – Вж. *сатардѝсвам*.

сътунъ в съчет. *сътунъ вичѐрньъ*, **сътуницъ** в съчет. *сътуницъ вечерница*, вж. под *сатона*.

съту̀рница 'вид болест', вж. под *сатона*.

сътуря̀съм 'забравя къде съм оставил нещо' (Троянско; архивни материали Ковачев – ДА). – Експресивно образуване с наст. *-ясам* от префигирана форма на *ту̀рям* (вж.).

сътъджѝй 'продавач', вж. *сатъджѝй*.

сътъло̀свъ мъ, сътъло̀съ мъ 'удря ме, получавам удар' (Мерданя, Великотърновско; ДА). – От **сатъро̀сва ме*, произв. с наст. *-освам* от *сатър* (вж.), с редукция *а* > ъ и *л* вм. *р* може би поради индивидуален говорен дефект на информатора.

сътъщѝсвъм, сътъщѝсъм 'срещам' (Хасково), **сътъщѝсувъм** 'забелязвам, съзирам' (Енина, Казанлъшко). – Образувано с наст. *-исвам* от гръцки произход от аористната основа *sataşıs* на тур. *sataş-* 'закачам, провокирам', с метафоричен развой на значението.

съумя̀вам, съумѐя 'намирам правилен начин за постъпване, успявам, смогвам'. – Префигирана форма на *умѐя* (вж.). – Срв. рус. остар. *съуме́ть* (речник от 1834 г.), възникнало на основата на старобългарска форма през черковнославянски, срв. рус. *суме́ть*.

съурỳк 'неспособен, непохватен; несръчен човек' (Змеево, Старозагорско; ДА). – От тур. *savruk* 'разсеян, невнимателен' с диалектна редукция *а* > *ъ* и диалектен преход *в* > *у*.

съучàстие 'участие заедно с други', **съучàстник** 'участник заедно с други', **съучàстница**, **съучàстничка** ж., **съучàстнически** прил., нареч., **съучàстничество** 'действие на съучастник'. – Формите *съучàстие*, *съучàстник* и *съучàстница* са преки адаптации на рус. *соучáстие*, *соучáстник*, *соучáстница*, а формите *съучàстничка*, *съучàстнически* и *съучàстничество* са възникнали на основата им в съвременния български книжовен език.

съученѝк 'училищен другар от същия клас'; стб. **съоучєникъ** (Житие на Константин, SJSt). – Произв.: *съученѝчка* ж., *съученѝчески* прил. – Старобългарска калка на лат. *condiscipulus* също. – Заето от старобългарски език чрез черковнославянски в рус. *соученѝк* също.

съфèръ 'почитам, тача, уважавам' (Добролево, Белослатинско). – Еднакво със *сефèря* също (вж.), където връзката със *сефèр* 'пътуване, път' е определена като несигурна. Всъщност значението на *сефèр* 'път' поражда синонимна връзка между *сефèр* и *път* в значението 'повторение или еднократност, количество на извършено действие' (вж. *път*[2]), което значение е пряко свързано с представата за броене. Оттук възниква предположението, че изходното значение на *сефèря* и варианти е 'броя', от което значение би възникнало и значението 'считам, смятам' > 'зачитам, почитам, тача, уважавам'. Срв. *броя̀ (се)* 'смятам (се), считам (се)' и *четà (се)* 'броя (се), имам (се), мисля (се), считам (се)'.

съфѝ 'само; чист; съвсем', **съфѝн** 'съвсем', вж. *сафѝ*.

съфиря̀свам се, **съфирèсвам се**, вж. *сафиря̀свам се*.

съфрà 'жлъчка; жлъчни киселини', вж. *сафрà*.

съфтия̀н 'обработена козя кожа', вж. *сафтия̀н* и *сахтия̀н*.

съфурѝнъ 'голяма жълтица, пендара'. – Форма за ед. ч. от *сафурѝни* (вж.).

съфънàк в текст: *Мостъ е на два съфънакъ и пак гу зъля рикътъ* (Тихомирово, Старозагорско; ДА). – Според източника, значението е 'нещо, направено на два етапа'. Според приведения текст по-вероятно е значението 'нещо наставено, настав'. В такъв случай произв. с наст. *-ак* от префигирана форма **съфàна* на диал. *фàна* < *хвàна*, вж. *хвàщам*. Срв. семантично *хват* в значението 'място на захващане'.

съхàн, вж. *сахàн*.

съ̀хат, вж. *сахàт*.

съхàччи 'раст. Epodium cicutarium' (Велико Търново; СбНУ 15, 1, 21). – Еднакво със *сахàтче* също, вж. под *сахàт*, тук с асимилация *тч* > *чч*.

съхмени в текст: *Братята хи са съхмени* (Широка лъка; Д. Георгиев, Широка лъка 168). – Вероятно еднакво със *сеймѐни*, вж. *сеймѐн*, тук с неударено *е* > ъ в говора и *х* от *ğ* в изходната турска форма *seğmen*, срв. за последното *съхмъльджѝе* (вж.).

съхмъльджѝе 'пастир на дойни овце' (Лещен, Гоцеделчевско). – Еднакво със *сагмалджѝя*, вж. под *сагма̀л*, с диалектна редукция *а* > ъ и *х* от *ğ* в изходната турска форма *sağmalcı*, за което срв. *съхмѐни* (вж.).

съ̀хна 'ставам сух, губя влага, изсъхвам; губя жизнени сокове, вехна, чезна, линея'; **сахна** 'съхна' (Рибарица, Етрополско), **сохна** в текст от нар. пес.: *...ни вяне, ни сохне* (СбНУ 36, 25), **со̀хне** 3 л. ед. ч. (Чепеларе), **сохнат** 3 л. мн. ч. (Мостово, Асеновградско), **съънъ** (Радилово, Пещерско); стб. **съхнѫти с** (Супр.). – Произв.: *сахна̀р* 'който е сух и слаб' (Бабек, Велинградско), *съхлѝв* 'който лесно съхне' (вж.); *досъ̀хна, досъ̀хвам; засъ̀хна, засъ̀хвам; изсъ̀хна, изсъ̀хвам; насъ̀хна, насъ̀хвам* 'изсъхвам върху нещо' (Геров); *посъ̀хна, посъ̀хвам; пресъ̀хна, пресъ̀хвам; просъ̀хна, просъ̀хвам; съсъ̀хна се, съсъ̀хнувам се* (Геров). – Срхр. *са̀хнути, са̑хне̄м* 'съхна', словен. *səhníti, sáhnem*, рус. *со́хнуть*, укр. *со́хнути*, чеш. *schnouti*, словаш. *schnúť*, пол. *schnąć*, горлуж. *skhnuć*, доллуж. *schnuś*. – Праслав. **sъxnǫti* с друга степен на коренната гласна в *сух* (вж.). Срв. лит. *saũsti, susù* 'покривам се с краста', латв. *sust, susu* 'ставам сух, стинд. *çúṣkas* 'сух', авест. *huška* също. Срв. Miklosich, EtWb 333, Brückner, SEJP 524, Holub– Kopečný 330, 336, Ст. Младенов, ЕтР 618, Trautmann 251, Vasmer, REW 2, 404, Skok 3, 357358, и посочената литература. За *съхлѝв* 'който лесно съхне' срв. **съхль** 'сухи съчки' (паметници с хърватска глаголица от 14 в., SJSt). Възможно е формата *сахна̀р* < *съхна̀р* с необичайна приглаголна употреба на наст. *-ар* да има вторичен произход.

съхраня̀вам, съхраня̀ 'пазя от разхищение или повреда нещо поверено', **съхранѐние** 'пазене, опазване'. – Произв. от *хра̀ня* (вж.) в старинното му значение 'пазя', продължаващи стб. **съхранити**, **съхранꙗти** и **съхранениѥ**. – Заети от старобългарски език през черковнославянски в рус. *сохрани́ть, сохраня́ть, сохране́ние*.

съхтаре 'раст. Fumaria officinalis' (БотР). – Неясно.

съхтѝм 'съскам' (Софийско). – От първонач. **състѝм* също, експресивен глагол от един произход със *съскам* (вж.), с дисимилация *с - с* > *с - х*.

съхтия̀н 'обработена козя кожа', вж. *сахтия̀н*.

съхцѝ диал. 'женски гърди, бозки' (архивни материали Цончев, ДА). – С дисимилация *сц* > *хц* от първоначално **съсцѝ*, мн. ч. от **съсѐц*, произв. от **сѫс*, което продължава стб. **сѫсъ** 'женска гръд' (Супр.), срв. стб. **сѫсати** 'бозая' (Супр.). – Срхр. *са̏с, сасац* и *сац*, словен. *ses*, струс. **сѫсъ**, рус. *сосе́ц*. – Праслав. **sъsъcь*, произв. от **sъsъ*, девербатив към праслав. **sъsāti* в стб. **сѫсати** 'бозая', срхр. *са̑ти, се̏м*, словен. *səsáti, səsȃm*, рус. *соса́ть, сосу́*, укр. *ссати, ссу*, бело-

рус. *ссаць, ссу*, срус. **съсати, съсѫ**, чеш. *ssati*, словаш. *sat'*, пол. *ssać, ssę* също, в основата на който стои ие. ономатопеична основа **su-*. В отгласни отношения със *сѝсам* (вж.).

съхълѝйъ в съчетание *съхълѝйъ къща* 'голяма гостна стая' (Върбица, Преславско). – Вероятно изходното значение на *съхълѝйъ къща* е 'стая за удоволствие, за развлечение'. В такъв случай *съхълѝйъ* е вариант на **сафалѝя* 'приятен, развлекателен', заемка от тур. *safalı* също, с диалектен преход *ф* > *х*. Срв. *сафà* (вж.), *сефà* (вж.), *сефалѝя* под *сефà*.

съхън, съхънь 'вид съд', вж. *сахàн*.

съч 'тенекиен кръг', вж. *сач*.

съчàг, съчàк, съчьѐг, вж. *сачàк*.

съчàк 'питка' (Стара Загора; архивни материали Москов, ДА). – С недостоверно представено значение вероятно поради графична деформация: 'питка' вм. 'плитка', за което срв. *съчàк* 'перука от плитки', вж. под *сачàк*.

съчàн 'мишка' (Мраченик, Карловско), 'вид шарка по мутафчийска тъкан' (Копривец, Беленско; Елена), в устойчивите съчетания *съчàн гюзѝ* 'вид шарка по мутафчийска тъкан' (Севлиево), *съчàн диший* също (Дебнево, Ловешко), *келемле съчан* 'полска мишка' (Горнооряховско), *кьор съчан* 'прилеп' (Благоевград), *съчàн кузỳ кулà* 'раст. киселец' (Певец, Търговищко; архивни материали Топалова – ДА). – От тур. *sıčan* 'мишка' в турски съчетания *sıčan gözü*, букв. 'мише око', *sıčan dişi* 'вид орнамент по текстилни изделия', букв. 'миши зъб', *kelemle sıčan*, букв. 'мишка полевка', срв. *келемле* под *келеме* (вж.), *kör sıčan* 'животно сляпо куче', букв. 'сляпа мишка'. – Съставката *съчàн* в *съчàн кузỳ кулà* вероятно е привнесена вторично, тъй като в действителност не присъствува в турското название на раст. киселец *kuzu kulağı*, букв. 'агнешко ухо'.

съчàсвам, съчàсам 'подсичам се, разранявам се поради постоянно изпотяване' (Елена). – Вероятно от **сърчàсвам*, вж. под *сърцѐ*, със специализация на значението 'боледувам'. – Срв. със същия произход *сачѐсва* (вж.).

съчѐ 'излишен израстък на растение, който трябва да бъде откършен' (Дебращица, Пазарджишко). – Произв.: *съчѐнцъ* 'клонче' (Радилово, Пещерско; ДА). – Умал. от *сък* (вж.).

съ̀че в текста: *съче брала, та ги е греяла* (Брезе, Софийско; СбНУ 44, 71). – Събирателна форма от *сък* (вж.).

съчелъ̀к 'дълъг гайтанен косичник' (Бяла). – Може би с дисимилативно изпадане на *к* от първоначално **сачаклъ̀к* също, произв. от *сачàк* (вж.) като название на някои съставки от женски народни накити за глава < тур. *saçak* 'ресни'.

съчѐнцъ[1] 'клонче', вж. *съчѐ*.

съчѐнцъ[2] 'мотив, орнамент' (Радилово, Пещерско; ДА). – Вероятно от първоначално **съчѐнче*, умал. от *съча̀н* (вж.), срв. *сача̀н* 'вид шарка, вид украса' (вж.), с дисимилация *ч – ч > ц – ц*, диалектен преглас *а > е* и преход на неударено *е > ъ* в говора. Възможно е и смесване на формата със *съчѐнцъ* 'клонче' (вж.) със същия местоговор.

съчета̀вам, съчета̀я 'съединявам две или повече неща в цялост, обединявам, свързвам, комбинирам'; стб. **съчетати** (Зогр. и др.), **съчетаниѥ**. – Произв.: *съчета̀ние* 'събиране, нареждане две или повече неща в цялост, съединение, комбинация, единство'. – Според V a s m e r, REW 2, 709, при *сочета́ть*, произв. от рус. *чета́*. Поради ранната фиксация още в старобългарски би трябвало да се има предвид изходното праславянско значение 'група от определено количество' или 'част' на *чѐта* 'група въоръжени хора, отряд, дружина' (вж.). Може да бъде образувано и от **čеtъ > чет* (вж.) с подобно значение. – Старобългарски заемки в струс. **съчетати**, рус. *сочета́ть*, струс. **съчетаниѥ**, рус. *сочета́ние*.

съчѝк 'зелен камък' (Бериево, Севлиевско). – Декомпозирано от *сачи̍кабръс* също, или от други варианти на същата дума, вж. при *са̀чи-къбръз*, поради неясната вътрешна форма на думата. Срв. в същия говор *сачик абру̀с*, вж. при *са̀чи-къбръз, съчка*[2] (вж.).

съчикабру̀с 'зелен камък', вж. *са̀чи-къбръз*.

съчиня̀вам, съчиня̀ 'пиша, съставям съчинение; (разг.) измислям, заблуждавам, лъжа', **съчинѐние** 'писмено литературно произведение – художествено или научно; (грам.) свързване на самостоятелни прости изречения в едно сложно', **съчинѝтел** 'автор на съчинение', разг. 'автор на измислици, клюки, клевети', **съчинѝтелка** ж., **съчинѝтелен** грам. 'който свързва самостойни синтактични единици', **съчинѝтелство** 'дейност на съчинител'. – Производни от префигирана с предст. *съ-* форма на *чѝня* (вж.). Формите *съчиня̀вам* и *съчинѐние* продължават стб. **съчинити** (Супр.) и **съчинѥниѥ** (Супр.). Формите *съчинѝтел, съчинѝтелен* и *съчинѝтелство* най-вероятно са адаптации на рус. *сочини́тель, сочини́тельный* и *сочини́тельство*, възникнали на основата на посочените старобългарски думи през черковнославянски.

съчирла̀к, вж. *съчурла̀к*.

съчирмъ̀ 'слабо и лошо добиче, което ходи безспир и върши пакости' (Кесарево, Горнооряховско). – От тур. *sıçırma*, отглаголно съществително от *sıçır-* 'ходя по голяма нужда; замърсявам с екскременти; (прен.) развалям, похабявам'. Срв. със същия произход тур. диал. *sıçırgan* 'животно, което често и навсякъде оставя екскременти'.

съчка[1] 'клонче от дърво, обикновено сухо и отчупено', 'клонче с череши' (Варвара, Пазарджишко), съшка 'съчка' (Габрово, Ксантийско), мн. ч. съчки 'ситни дърва', съшки (Еникьой, Кръстополе, Ксантийско), съчици (Бабук, Силистренско). – Произв. от *сък*[2] (вж.).

съчка² в *съчка брус* 'зелен камък' (Кюлевча, Шуменско; Шумен). – Резултат от декомпозиция на *съчика брус* също, вж. *сачѝ-кѐбрѐз*, която е настъпила след изпадането на средисловната неударена гласна поради преосмисляне по народна етимология със *съчка¹* (вж.).

съчкаран диал. 'болест по повърхността на кожата, причинена от гъбички, Herpes tonsurans capilis' (архивни материали Цончев, ДА). – Еднакво със *сàчкъран* също (вж. *сàчкаран*), тук с метатеза *а – ъ > ъ – а*.

съчкъ таен зидарски говор 'джобно ножче' (Мраченик, Карловско). – С метафоричен развой на значението от *съчка¹* (вж.).

съчлък в текст: *надена коса – съчлък му казвъми* (Бериево, Севлиевско). – От тур. диал. *saçlık* 'фалшива коса'.

съчмà 'фуражна царевица', вж. *сачмà*.

съчỳвствувам и **съчỳвствам** 'изпитвам съчувствие, състрадавам; идейно близък съм, поддържам определени идеи', **съчỳвствам, съчỳвствие** 'отзивчиво отношение към чужди страдания, състрадание', **съчỳвствен** 'в който има съчувствие, състрадателен, дружески, приятелски', **съчỳвственик** 'който съчувствува някому', **съчỳвственица** ж. – Производни от префигирана с наст. *съ-* форма на *чỳвствувам* (вж.), *чỳвствам*, като продължение на стб. **чоувьствовати**, срв. и стб. **чоувьствие**. Възстановени в съвременния български език като адаптации на рус. *сочýвствовать, сочýвствие, сочýвственный, сочýвственник*, където са възникнали на основата на старобългарски форми през църковнославянски.

съчурлàк 'дребна вършина' (Елена, Троянско), съчирлàк събир. 'съчки' (Бериево, Севлиевско). – С диалектни звукови промени (редукция *а* > ъ и *о* > *у*, преглас *у* > *и* след *ч*) от първоначално **съчорлàк*, произв. от *сък²* (вж.).

съчъ кабръс 'зелен камък', вж. *сàчи-къбръз*.

съшардѝсвам 'омайвам' (Чудомир, Разградско), **съшърдѝсоъм** 'учудвам силно' (Тихомирово, Старозагорско; Троянско). – От *шашардѝсвам* (вж.) с дисимилативна промяна *ш – ш > с – ш*.

съшвàлкюем 'направям валчесто' (Трън), **съшвàлкям** 'смачкам, събирам както ми падне' (Станьовци, Брезнишко). – Вторично префигирана с предст. *съ-* диалектна форма, производна с предст. *-к-* от *швàлям* 'валям, тепам шаяци във валявица, в тепавица' (Геров), вариант с експресивна промяна *св-* > *шв-* на *свàлям* с подобно значение, срв. *свàлвам, свàлювам* 'с валяне, с търкаляне направям нещо' (Геров), което, от своя страна, е префигирана форма с предст. *с-* на *вàлям* (вж.). Срв. и производното от същия глагол *свалмò* 'голямо кълбо; пряспа', вж. под *вàлям*. Вторичната префиксация с предст. *съ-* в *съшвàлкюем, съшвàлкям* е възникнала най-вероятно след промяната *св-* > *шв-*, която промяна е затъмнила вътрешната форма на *свàлям* и с това е способствала за възникването на своеобразната редупликация на наставката.

За същия тип вторична префиксация с предст. *съ-* и същия тип експресивна промяна на началната група съгласни срв. *сашмѝквам* 'бързо набирам заедно с шумата и тревата' (вж.) от първоначално **съсмѝквам*. За подобна редупликация на глаголната представка, но без съпътстващи звукови промени, срв. разг. *препредàвам, попочѝна* и др. С по-различна история на възникването на редупликацията – на основата на сраставането на предлози, срв. разг. наречия *нанатàтък, ототдàвна* и др.

съшѝквам, съшѝкам 'примамвам стадото към себе си', вж. *шѝкам*.

съшка, вж. *съчка, сък*.

същ и **същи** 'не друг, а тъкмо тоя или такъв, за който говорим, мислим и т. н.; напълно еднакъв, съвсем приличен; истински, естествен, рожден', **съш** диал. 'напълно еднакъв', **съща**, **също**, мн. ч. **същи**, **също** нареч., **съще** 'също' (Охрид, Банат), **същий** остар. 'истински', диал. също (Кривня, Разградско), **същио** чл. в съчетание *същио сват* 'девер' (Кирково, Преславско). – Произв.: *съществò, същèствен, същèственост, съществовàние, съществѝтелно* в *съществѝтелно ѝме*, *съществỳвам*, *същинà*, *същина* 'истинска майка' в текста от нар. пес.: *Мале ле, стара майчице/ я ни та имам мащиа/ я най та имам същина* (преселници в Новопазарско от Гьобел, Мала Азия; СбНУ 47, 17), *същѝнски*, *същност*, *същък* 'същият' (Рибарица, Етрополско); *същеврèменно*. – Продължение на стб. **сѫшти** (Супр.), сегашно действ. прич. от **ѥсмь** 'съм'. – Прaслав. **sǫtj-*, сродно със старолит. *sãnt* деепригч. 'бидейки', вж. *са*[1]. – Заето от старобългарски през черковнославянски в срхр. *сушти̅* 'истински', рус. *сỳщий*. Вж. Ст. Младенов, ЕтР 627, Vasmer, REW 3, 54, Skok 1, 161, и посочената литература. Формите *съществò* и *същèствен* продължават съответно стб. **сѫщьство** и **сѫщьствьнъ**, формите *същèственост, съществовàние, съществѝтелно (ѝме), съществỳвам, същност* са адаптации на рус. *сущéственность*, *существовáние*, *существѝтельное (ѝмя)*, *существовáть*, *сýщность*, които са възникнали на основата на старобългарски форми през църковнославянски.

съща в текста от нар. пес.: *Каличка каза: Ази го не ща. Иванка каза: Ази го съща* (Разградско; НПРО 54). – Употребата в текста свидетелствува за значение 'искам, желая'. Може да бъде звуков вариант на префигирана с предст. *съ-* форма на *ища*, вж. *ѝскам*, срв. стб. **съискание** (Хомилия на Григорий Велики) покрай **съниcкание**, вж. SJSt. Изпадането на началната гласна на основния глагол *ища* може да е станало поради смесване с глагола *ща* (вж.), който има същото значение. Срв. съответствието в украински език *ськáти* 'търся' (Гринченко) покрай *іскáти*, където изпадането на началната гласна може да има друго обяснение.

същим 'гледам внимателно с цел да открадна или да шпионирам' (Трън; ИССФ 7, 71). – Може да бъде еднакво по произход със *съща* (вж.), при което значението 'гледам внимателно с определена цел' намира опора в значенията

'търся', 'домогвам се', 'старая се да намеря', засвидетелствувани за редица съответствия на основния глагол *ѝскам, ѝща* в други славянски езици, за които вж. конкретно ЭССЯ 8, 238, под **jьskāti*. Преминаването в друго спрежение е въпрос, чието изясняване е затруднено от изолираността на засвидетелствуваната форма на глагола. Срв. словообразувателно и семантично рус. *сыска́ть* 'намирам; разкривам, проследявайки, престъпник', *сыскно́й* 'разузнавателен', *сы́щик* 'детектив', вж. Vasmer, REW 3, 60.

същѝсвам, същѝсам диал. 'смайвам, учудвам', същѝсвам съ диал. 'объркback се'. – От *шашти́свам (се)* (вж.), с дисимилативна промяна *ш – ш > с – ш*.

съла̀м 'здрав, верен', нареч. 'здраво, силно; съвсем, напълно; истински', вж. *саала̀м*.

съ̀н 'медно блюдо', вж. *саха̀н*.

съю̀з 'тясно обединение между лица, групи; съгласие между лица, групи и пр. за съвместни действия; споразумение, договор; държавно или обществено обединение; (грам.) неизменяема част на речта, която свързва синтактични единици'. – Произв.: *съю́зен, съюзи́ст* остар. 'член на Българския учителски съюз', *съю́зник, съю́знически, съюзя̀вам се*. – Звукова адаптация на рус. *сою́з* също, което е заемка чрез черковнославянски от стб. **съѫзъ** (Супр. и др.) 'връзка, отношение', срв. от същия произход *въже̑, възел* (вж.). Като граматически термин думата калкира лат. *conjunctio* или гр. *σύνδεσμος*, вж. Thomsen, Geschichte 12, Jakobsson, IJSLP 1/2, 1959, 272.

съова̀ 'климия на волска кола' (Силистренско, Тутраканско, Търговищко, Разградско, Беленско, Павликенско, Севлиевско), **сювя̀** зидарски термин 'хоризонтална греда в паянтов градеж' (Ряхово, Русенско). – Вероятно заемка от турски език, срв. тур. *söve*, диал. *söva* 'рамка, каса на врата или на прозорец', диал. 'странични подпорки от четирите страни на колата, които служат за задържане или за завързване на товара'.

съоз 'дума' (Геров), в съчет. *съоз вердим* 'дадох дума' (Геров), съозлѝя прил. неизм. 'словесен' (Геров). – От тур. *söz* 'дума', в съчет. *söz verdim* 'дадох дума', *sözlü* 'устен, словесен'.

съо̀зба, со̀зба 'пари, които господар на имот дава на исполджия, за да си купи щото му трябва' (Геров). – От тур. *sözbağı* 'договор, уговорка'.

съо̀мга 'риба Salmo salar от рода на пъстървите', в съчет. *съо̀мга хайве̑р* 'хайвер от рибата Salmo salar'. – От рус. *сёмга* също, което бива свързвано с фин. *tonka* 'вид дребна риба', но с фонетични трудности. За други също така недостатъчно сигурни сближения вж. Vasmer, REW 2, 607.

сю¹ 'този тук' (Лилково, Пловдивско). – Застъпник на стб. **сь**, вж. *сей*.

сю² в междум. *сю-сю-сю* за насъскване на куче (Геров). – Произв.: *сю̀кам* 'казвам на куче, на животно *сю-сю-сю*, дръж, дръж!' (Геров); *насю̀кам* 'насъскам' (Геров). – Звукосимволично, срв. с подобен произход *съ-съ* (вж.), *съ̀кам*.

сюбѐт 'причина за нещастие' (Калояновец, Старозагорско; ДА). – Най-вероятно неточно записано вм. **сюбѐп*, а то, с лабиализация на гласната от първата сричка, от тур. *sebep* 'причина', срв. *себѐп, себѐб* 'повод, причина, вина'.

сювѝш 'подарък за младоженката от сватовете' (Петково, Ардинско). – Вероятно заемка от турски език, срв. тур. диал. *sövüş, söviş, söyüş* 'подарък за младоженеца, даван на сватбата от приятелите му и роднините му'.

сюврѐть м. 'портрет' (Шумен; ДА). – Неясно. Срв. *суврѐт* с предполагаемо значение 'образ, портрет'.

сюени в текста: *Възглавницата се задържа на климиите – по старому сюени* (Черковна, Провадийско; ДА). – Вероятно форма за мн. ч. от **сюен*, заемка от турски език, срв. тур. диал. *söğen, söven, söyen, süğen, süven, süyen* 'дълъг кол в плетовете на градина; сопа, прът, дълго дърво', за значението срв. *климѝя* (вж.).

сюетàж 'вид шнур' (Махалата, Плевенско). – От *суетàж*, *сутàж* 'зашит гайтан върху дреха за украшение, обикновено във вид на някакви фигурки' (вж.), с вторична мекост на началната съгласна, за която срв. *сюичмѐзоолу* и др.

сюжѐт 'основна тема, предмет на художествено произведение' (1857, Цариградски вестник). – Произв.: *сюжѐтен* прил. – От фр. *sujet* също, а то продължение на лат. *subjectum* 'подлог'. Според Л. В а н к о в, ГСУ–ФЗФ 61/1, 1967, 330–331, думата, която е засвидетелствувана най-рано в текст на Н. Михайловски, е могла да бъде усвоена и чрез руски език. Срв. П а р а ш к е в о в, Етим. дублети 91.

сюздѐ нареч. 'уж, като че ли' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Девинско), сюздà нареч. 'уж'. – От тур. *sözde* 'тъй да се каже; сякаш'.

сюздѝсвъм, сюздѝсъм 'гася вар' в текст: *Зъ лѐпьъ, тъ сюздѝсъф мàлку кирѐч* (Хасково; БДиал 5, 91). – С гръцка аор. наст. *-ис-* от основата за мин. св. вр. на тур. *süz-* 'прецеждам'. Значението 'гася вар', засвидетелствувано в източника, може да е възникнало чрез допълнителен семантичен развой на изходното значение 'прецеждам', тъй като употребеният в текста глагол *лѐпьъ* в говора е със значение 'белосвам' (вж. *лепѝ*), а при традиционното белосване гасената вар се прецежда. – Срв. *сюздѝсъх съ* (вж.).

сюздѝсъх съ 'подхлъзнах се' (Хасково; ДА). – Еднакво по произход със *сюздѝсвъм* (вж.), срв. възвратно-средната форма *süzül-* 'плъзгам се' на тур. *süz-* 'прецеждам'.

сюзѐкь, сюзѐнкь 'ловна хайка; ловджийско викане' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Широколъшки район). – От тур. диал. *süzen* 'ловна хайка', при което формата *сюзѐкь* е вероятно вторично възникнала от *сюзѐнкь*, където краесловното *-нкь* може да отразява *ŋ* от езика източник.

сюзмѐ¹ 'раздробен, неолющен ориз' (Павелско, Асеновградско), **сизмьо** в *кармо сизмьо* 'трошен ориз' (Средни Родопи). – От тур. *süzme* с основно значение 'нещо прецедено, филтрирано', срв. изходния турски глагол *süz-* 'прецеждам, филтрирам', диал. 'прочиствам'. За специализираните значения 'раздробен, неолющен ориз' и 'трошен ориз', основаващи се вероятно на традиционна техника при обработването на оризовите зърна, срв. тур. диал. *süzleme* 'раздробен ориз'. Формата *сизмьо* е с делабиализация *'у > и*.

сюзмѐ² 'средно вино, което вкисва бързо, не трае повече от година' (П. Р. Славейков). – Вероятно еднакво по произход със *сюзмѐ¹* (вж.), но с недостатъчно ясен развой на значението. Срв. М. В ъ г л е н о в, БЕз 16/4, 1966, 377.

сюзмѐ³ в съчет. *гàщи със сюзмѐ* 'гащи с един или няколко ката гайтанени шарки' (Калово, Разградско), **сизмѐ** 'вид шарки на антерията, които се правят с гайтан' (Момино, Варненско). – Вероятно еднакво по произход със *сисмѐ* (вж.), но озвучаването *с > з* не е достатъчно ясно.

сюѝта¹ 'музикално или хореографско произведение от няколко части, свързани с общ замисъл'. – Според П а р а ш к е в о в, Етим. дублети 91, чрез рус. *сюùта* от фр. *suite* също, букв. 'продължение', което чрез метатеза от първоначално *siute* продължава субстантивирана форма за ж. р. на народнолатинското причастие *sequitus* към лат. *sequor* 'следвам'. – Срв. от същия произход *свùта³*.

сюѝта² 'върба' (Виница, Варненско). – От тур. *söğüt* също, като формата на същ. от ж. р. на заемката в български би могла да възникне или като вторична форма за ед. ч. от формата за мн. ч. на същ. от м. р. **сюùти*, или чрез генерализация на членуваната форма за м. р. **сюùта* на изходно **сюùт*. И в двата случая е допустимо влиянието по род на българското название *върбà*.

сюичмѐзоолу 'пиян човек' (Сухиндол, Великотърновско). – От лексикализацията на тур. *su içmez oğulu*, букв. 'който е от тези, дето не пият вода', с вторична палатализация на началното *с-*, за което срв. *сюстàж, сюймантùя* и др.

сюйдѝсвъм, сюйдѝсувъм 'обирам, ограбвам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско, Маданско, Ксантийско). – Образувано с гр. аор. наст. *-ис-* от основата на мин. св. вр. на тур. *soy-* 'одирам кожата; събличам; ограбвам, обирам', с вторична палатализация на начално *с-*, за което срв. *сюичмѐзоолу, сюймантùя* и др.

сюйлетѝсвъм, сюйлетѝсъм 'засрамвам' (Хасково). – Образувано с гръцка аор. наст. *-ис-* от основата за мин. св. вр. *söyletti* на тур. *söylet-* 'заставям да говори; заставям да си признае вината'.

сюймантѝя 'човек, който безцелно скита' (Странско, Чирпанско). – От тур. диал. *soymant* 'недодялан, тъп човек; негодник', с допълнителна палатализация на началната съгласна, за която срв. *сюстàж, сюичмѐзоолу* и др.

сю̀кам, сю̀кна 'насъсквам куче' (Геров). – Произв.: *насю̀кам*, *насю̀квам* (Геров). – От звукосимволична основа *сю* (вж. *сю*[2]). Срв. словообразувателно и семантично *сѝкам* (вж.) и *съ̀кам* (вж.).

сю̀клия 'широк кладенец' (Юпер, Кубратско). – Вероятно заемка от турски език, за основата срв. тур. диал. *süyük* 'улей; водоскок'.

сюктѝсвам, сюктѝсувам 'откъсвам; разглобявам; събирам задължително' (Родопите), 'прочитам, разгадавам' (Смолянско), 'спирам диария' (Енина, Казанлъшко), 'търкалям' (Турян, Смолянско), 'отпушвам' (Сухиндол, Великотърновско), **сюктиса са** 'изпразни се, отприщи се с помощта на някого или нещо' (Шумен). – Образувано с гръцка аор. наст. *-ис-* от основата за мин. св. вр. на тур. *sök-* 'разпарям; отделям; разглобявам; изтръгвам; разбирам (напр. написано); преминавам; (физиологично) отделям секрети'.

сюлгѝя 'хавлия' (Кюстендилско). – Заемка от турски език, срв. тур. диал. *sülgü* 'банска принадлежност, хавлия', тур. *silgi* 'парцал; изтривалка; гума за изтриване на молив', диал. 'банска принадлежност, хавлия; покривало за главата, чаршаф; чувал', произв. от тур. *sil-* 'изтривам'. Срв. от същия произход *силеджик* 'хавлиен плат, с който жените се обвивали на излизане от баня' (вж.).

сюлендисвам се 'ядосвам се' (Ямбол). – Вероятно заемка от турски език, образувано с гръцка аор. наст. *-ис-* от основата за мин. св. вр. на тур. *sil-* 'изтривам се; изчезвам', с лабиализация на гласната от първата сричка и метафоричен развой на значението. Срв. от същия произход *силдѝсвам* 'изтривам; губя от теглото си' (вж.), в звуково отношение срв. *сюлгѝя* (вж.), *сюлмѐ* (вж.).

сюлмѐ 'вид ренде' (Гостилица, Дряновско; Бериево, Севлиевско). – От един произход със *сильмѐ* 'инструмент за обработване на дебели дъски' (вж.). За лабиализацията на гласната в първата сричка срв. *сюлгѝя* (вж.), *сюлендѝсвам се* (вж.).

сюльмѐн 'живак за белило' (Хасково). – От тур. *sülümen* 'живачен двухлорид, сублимат'.

сюлю̀к 'гол охлюв' (Тихомир, Крумовградско; Загражден, Бани Лъджа, Ардинско), 'пиявица' (Съчанли, Гюмюрджинско; Смолянско; Ардинско; Маданско; Асеновградско; Девинско), 'сопол' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско), 'ледена висулка на стряха' (Старцево, Маданско), **силю̀к** 'пиявица' (Смолянско; Девесилица, Крумовградско; Драбишна, Ивайловградско; Витина, Маданско; Петково, Ардинско; Бръщен, Гоцеделчевско), 'гол охлюв' (Лилково, Пловдивско), 'охлюв с черупка' (Малък Девесил, Крумовградско). – От тур. *sülük* 'пиявица; ластар на виещо се растение', диал. 'охлюв', 'ледена висулка', османотур., чагат. 'сопол'.

сюлюма̀нка 'вид ябълка' (Беброво, Еленско), вж. *силима̀нкъ*, *силюма̀нкъ*.

сюлюрмѐ 'капак на огнище' (Чирпанско). – Вероятно с метатеза *р – л > л – р* от първоначално **сюрюлмѐ* също, а то заемка от турски език, производно на тур. *sürül-*, страдателен залог на *sür-* 'движа пред себе си, бутам', с първоначално значение 'това, което се движи, бута' > 'капак'. – Срв. с подобен произход и значение *сурмѐ* (вж.).

сюмсю̀к 'човек, който не се сеща за нищо' (Любимец, Хасковско). – От тур. *sümsük* 'наивен човек, глупчо'.

сюмьо̀сан 'с недостатък в крак, в ръка или в главата (според вярването, защото е работил на Симеоновден)' (Калипетрово, Силистренско). – Неясно. Може би силно повлияно във формално отношение от ЛИ *Симео̀н*, поради народна етимология.

сюнгѐр 'низше многоклетъчно животно със скелет от рогово вещество, Spongia officinale; скелетът на това животно, който служи за изтриване, бърсане; гъба', **сю̀нгер** също, **сю̀нкер** също (Дервент, Дедеагачко), **сю̀нкерь** също (Съчанли, Гюмюрджинско), **сѝнгер** 'вълнено парче, което служи за мокрене на дрехата при гладене' (Слатина, Ловешко), **свингѐр** 'морска гъба' (Кукуш). – Произв.: *сюнгерлѝя* 'който е като гъба' (Геров). – От тур. *sünger* също, а то от нгр. *σφουγγάρι* също, срв. Miklosich, EtWb 297, Meyer, Tü. Stud. 25, Ст. Младенов, ЕтР 617, 626, Kahane–Tietze 582, А. Спасова, БЕз 16/4, 1966, 338, Н. Цв. Кочев, СъпЕз 6/2, 1981, 68, Symeonidis, Vokalismus 44, и посочената литература. Групата *св-* в *свѝнгер* не би могла да представя пряко отражение на изходно *σφ-* в *σφουγγάρι*, а е по-късен преход *с'у > сви-*. – Заето и в срхр. *сунђер* също, вж. Skok 3, 362.

сюнгѝя 'щик на пушка' (Беломорци, Омуртагско; Върбица, Шуменско), сюнгѝйъ също (Кръвеник, Севлиевско). – От звуков вариант на тур. *süngü* също.

сюнгюрлю̀к 'разстройство, диария' (Асеново, Горнооряховско). – От първонач. **сюргюнлю̀к* също с метатеза *р – н > н – р*, а то произв. с наст. *-люк* (тур. *-lük*) от *сюргю̀н* (вж.).

сюндю̀к 'лаком, стръвен' (Дервент, Дедеагачко), 'лаком' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'който обича сладко' (Смолянско), 'чревоугодник' (Турян, Смолянско), 'готованец, лентяй; чревоугодец' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), 'мек човек' (Варна), 'куче, което не лае' (Преслав), 'сокашко, мръсно' в израза: *Кучето ще станe сюндю̀к* (Средни Родопи; СбНУ 19, 89; Панчев), **сюндюк** 'чревоугодник' (махала Бориева, Смолянско), **сю̀ндюк** прил. неизм. 'мързелива, немарлива' (Драгойново, Пловдивско), 'прост човек' (Кацелово, Русенско), обидно обращение (Садина, Поповско), **сюндюкь** 'глупав, бездеен, безволев, мързелив човек' (Шумен), **сюндѝк** 'нахален човек, който не се срамува да взема подаяния от други хора' (Снежина, Провадийско), **синдю̀к** 'овца, която непрекъснато се дели от стадото' (Боголин, Гоцеделчевско). – Произв.: *сюндю̀чес* 'мързелив' (Шумен),

синдючàва са гл. 'престава да дава мляко преждевременно' (Брьщен, Гоце-делчевско). – От тур. диал. *sündük* 'безсрамен, алчен; глупак', с допълнителен развой на някои от изходните значения.

сюндюрмѐ, сюндюрмьȍ 'каша с брашно, сирене и масло; картофи на пюре; каша без сирене' (Смолянско, Девинско, Асеновградско). – Заемка от турски език, срв. тур. диал. *sündürme* 'вид сладко ястие от сирене и захар; вид сирене; сирене, изпържено в масло; пържено яйце; вид ястие от зеле и булгур'. – Срв. със същия произход *синдирмѐ* 'каша от брашно, масло и сирене' (вж.), *синдѐро* също (вж.).

сюнѐт 'обрезание' (Геров), **сюнѐть** 'обрязване, на което биват подлагани момчетата мохамедани' (Родопите), **сюйнѐт** 'мюсюлмански празник, придружен от тържество, на което се обрязват правоверните деца' (Чепино). – Чрез тур. *sünnet* 'свещено предание за живота и делата на Мохамед; обряд на обрязване' от араб. *sunna(t)* 'обичай; закон', 'превърнатите в закон постъпки и изказвания на Пророка'. Срв. Ст. М л а д е н о в, ЕтР 617, 626. – Заето и в срхр. *сјунȇт, сӯнет, сунȇт*, алб. *synet*, нгр. *το σουνέτι*.

сюнкѐр, сюнкѐрь 'гъба Spongia off.', вж. *сюнгѐр*.

сюнкерѝя 'вид сладкиш, пандишпан' (Алваново, Вардун, Търговищко). – Вероятно произв. от *сюнкѐр* 'гъба сюнгер', вж. при *сюнгѐр*, с първоначално значение 'което е като сюнгер'.

сюнтю̀к 'нехранимайко; лош, разхайтен' (Меричлери, Хасковско), 'затворен, неприказлив' (Сливен). – От тур. диал. *süntük* 'мързеливец; некадърник; малодушен човек; инертен човек'. – Срв. *сюндю̀к* 'лаком, стръвен' и варианти (вж.).

сюпрѐмен 'върховен, висш' (Ив. Вазов, К. Величков, П. К. Яворов). – От фр. *suprême* също с бълг. наст. *-сн*. Срв. РРОДД 491.

сюпюргѝя 'висока дълга жена' (Сухиндол, Великотърновско). – С метафоричен развой на значението от тур. *süpürge* 'метла; дворна метла; четка с дълга дръжка за чистене'.

сюргѝя 'вид брана' (Шуменско, Ивайловградско, Свиленградско), 'брана' (Горичане, Балчишко), 'уред за изравняване (за завличане)' (Пчеларово, Добричко), сюргѝйъ 'влекушка, брана' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'уред от тръни за заравяне нивите след посев' (Добричко), 'влачка' (Смолница, Добричко), 'плош, плетена от пръти, служи за завличане на нивата' (Кривня, Разградско), 'направена от клони брана за завличане на орана нива' (Дервент, Дедеагачко), 'връшина, вързана с въже да се влачи след колата, служи за спирачка по стръмен път' (Кривня, Разградско). – От звуков вариант на тур. *sürgü* 'брана'. – Срв. със същия произход *сиргиѐ, сиргьѐ, сергьȍ*.

сюргюльдѝсъм 'завличам нивата с брана' (Дервент, Дедеагачко), 'бранувам, завличам' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Образувано с гръцка аор. наст. *-ис-* от основата за мин. св. вр. на тур. *sürgüle-* 'бранувам'.

сюргю̀н[1] 'заточение' (Сливен, Кукуш; Ил. Блъсков, Геров), 'изгонване, изпращане на заточение' (Павелско, Асеновградско; Смолянско; Ардинско; Маданско), **сургу̀н** 'заточение' (Геров). – От тур. *sürgün* 'заточеник; заточение'. – Срв. от същия произход *сургу̀н*[1] и *сургу̀н*[2]. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 626. – Заето и в срхр. *сјургјун, су̀ргун, су̑ргӯн*, рум. *sirghiun, sirghiună*, алб. *syrgyn*, нгр. *σουργούνι* също.

сюргю̀н[2] 'диария' (Марково, Варненско; Ветрушка, Крумовградско; Сливен; Кукуш), 'диария; рициново масло или друго пургативно средство' (Павелско, Асеновградско; Смолянско; Ардинско; Маданско), **сюргю̀нлюк** 'стомашно разстройство' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), **сюргюнли̇̀к** 'диария' (Сливен). – От тур. *sürgün* също, диал. *sürgünlük* също. Еднакво по произход със *сюргю̀н*[1] (вж.), тъй като турският глагол *sür-*, от който е производно отглаголното турско съществително *sürgün*, има значения 'гоня, прогонвам, заточавам' и 'карам; прокарвам'. Срв. със същия произход и *сиргю̀н* 'тясно място, дето се прескача река' (вж.).

сюрди̇̀са 'поправи' (Проглед, Смолянско). – Еднакво по произход със *сюрди̇̀свам*[1], *сюрди̇̀свам*[2], *сюрди̇̀свам*[3] (вж.), с вероятен развой на изходното значение на тур. *sür-*: 'карам' > 'привеждам в движение' > 'поправям (нещо, което е било престанало да се движи)'.

сюрди̇̀свам[1], **сюрди̇̀сувам, сюрди̇̀ша** 'продължава се, протака се, простира се, трае, провлача се' (Геров), 'протакам, продължавам (за работа, болест и др.)' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), **сюрди̇̀сувъм, сюрди̇̀съм** 'трая, продължавам' (Енина, Казанлъшко), **сюрди̇̀съ** 'продължи' (Хасково). – Образувано с гръцка аор. наст. *-ис-* от основата за мин. св. вр. на тур. *sür-* 'продължавам, трая'.

сюрди̇̀свам[2] 'затварям; заточавам' (П. Р. Славейков). – Еднакво по произход със *сюрди̇̀свам*[1] (вж.), от изходното значение 'прогонвам, заточавам' на тур. *sür-*. – Заето със същото значение и в алб. *syrdis* 'заточавам'.

сюрди̇̀свам[3] в текст: Тука ли са кавалите на Добря?... Да ги намажете, да ги приготвите, че довечера кейф ще сюрдисваме. Цонеолу ще ни посвири някоя от бащините си свирни (Ц. Гинчев). – Според РРОДД, със значение 'нареждам, устройвам', което няма опора в засвидетелствуваните значения на изходния турски глагол sür- (за образуването вж. сюрди̇̀свам[1] и сюрди̇̀свам[2]). По-вероятно със значение 'карам', срв. значението на глагола ка̀рам във фразеологичното съчетание карам си кефа 'блаженствувам', което очевидно е полукалка на турското фразеологично съчетание keyif sür- със същото значение.

сюрди̇̀свам[4], **сюрди̇̀сувам, сюрди̇̀ша** 'докарва ми сюрмек' (Геров), **сюрди̇̀сам** 'освобождавам се от запек чрез очистително' (Кесарево, Горнооряховско), **сюрди̇̀са ма** 'прокара ме, т. е. получих стомашно разстройство' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско). – Еднакво по произход със

сюрдѝсвам¹, *сюрдѝсвам²*, *сюрдѝсвам³* (вж.), от значението 'имам разслабване на стомаха' на изходно тур. *sür-*. За развоя на значението срв. изходно тур. *sür-* 'карам' и бълг. разг. *прокàрва ме* 'получавам стомашно разстройство', разг. *изкàра ме* 'получих стомашно разстройство'. – Срв. със същия произход *сирдѝсан* 'прочистен от запек' (вж.).

сюрѐк 'стадо говеда' (Геров), 'стадо говеда за клане' (Панчев), 'голямо стадо добитък; черда' (Й. Йовков, по РРОДД), 'стадо' (Кесарево, Горнооряховско; Сливен; Тича, Котленско; Кюлевча, Шуменско). – От тур. *sürek* 'стадо', диал. 'стадо добитък, подкарано за продан на пазара'. – Срв. със същия произход *сирѐк²* (вж.), *сурѐк* (вж.). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 626. – Заето и в срхр. *сӯрек* 'стадо'.

сюрекчѝя 'водач на стадо' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'пастир на сюрек' (Й. Йовков; по РРОДД). – От турски, срв. тур. диал. *sürekçi* 'който се занимава с търговия на добитък'.

сюремѐтна в *сюремѐтна кòжа* 'вид кожа за каиши' (Кривня, Разградско). – От *сиромѐтна* в *сиромѐтна кòжа* (вж. *сиромѐтен*), с лабиализация на гласната от първата сричка и асимилация *о – е > е – е*.

сюрѐн 'хайка' (Дервент, Дедеагачко). – От турски, срв. тур. диал. *süren avı* 'ловджийска хайка за претърсване'.

сюрѐт 'образ' (Ц. Гинчев, по РРОДД), **сюрѐти** 'маски, маскирани хора' (Дервент, Дедеагачко). – Еднакво по произход със *сурàт* (вж.), за звуковия облик срв. османотур. *süret* 'лице' (18 в.), по Stachowski, Stud. turc. 3, 83.

сюрѝя 'голямо стадо овци или кози; изобщо голямо множество; върволица', 'стадо овце до хиляда глав' (Геров), 'стадо овце' (Бръщен, Гоцеделчевско; Енина, Казанлъшко), 'стадо овце, кози' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'стадо' (Търнава, Белослатинско; Сливен; Партизанин, Чирпанско; Гулица, Варненско; Страхилово, Свищовско; Кръвеник, Севлиевско), 'голямо стадо овци или кози' (Маломир, Ямболско), 'тълпа' (Троянско), 'група, тълпа' (Смолянско), 'купчина' (Русенско), нареч. 'много' (Ямбол), **сюрѝа** 'стадо' (Кукуш), 'голямо стадо овце; (презр.) тълпа, сган' (Смолско, Пирдопско), сюрѝъ 'тълпа; стадо' (Патрешко, Троянско), **сюрѐё** 'стадо говеда или овце' (Войнягово, Карловско), **сурѝя** (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), 'бутилка, шише; множество' (Самоков), **сурѝя, сурѝ** 'стадо овце до хиляда глави' (Геров), **сурѝа** 'стадо' (Кюстендилско), **сурѝе** 'стадо; купчина, голямо количество' (Странджа). – Произв.: *сюрѝйски* в *сюрѝйски овцѐ* 'голямо стадо овце' (Родопите; Панчев). – От звуков вариант на тур. *sürü* 'стадо'. Рядкото диалектно значение 'бутилка, шише' би могло да се основава на тур. диал. *sürü* 'виме на доен добитък' с метафоричен развой на значението. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 626. – Заето и в срхр. *сурија* 'стадо рогат добитък; множество животни'. – Срв. със същия произход *сирѝя¹* (вж.). – Срв. *сурунтилък* 'тълпа, навалица' (Софийско) със същата турска изходна основа

sür- 'водя; гоня; бутам; заточавам; пробутвам; смазвам; ора; трая; продължавам; прораствам и т. н.'. Най-близка в семантично отношение произвеждаща основа е може би тур. диал. *süruntü* 'който непрекъснато мени мястото си, мотае се, скитник, безпътник'. Текстът, в който единствено е засвидетелствувана формата *сурунтилък*: *Не сакам да ми влачи у къщи сурунтилъко* (БДиал 1, 268), позволява да се възстанови значение 'тълпа от безпътници, нехранимайковци, хаймани'.

сюркѐ 'оцет' (Златоград). – Вж. *сиркѐ*.

сюрктисва се в текста: *Кожътъ... са испиръ в чистъ вудъ и се сюрктисвъ – къдету имъ мисо, съ махъ...* (Бериево, Севлиевско; ДА). – Вероятно с лабиализация на гласната в първата сричка от първоначално **сирктисва се*, образувано с гръцка аор. наст. *-ис-* от основата за мин. вр. на тур. *sirk-*, *silk-* 'изтърсвам, отстранявам чрез изтупване (прах и др.)', тук – технически термин, означаващ отстраняването на остатъците от месо по кожа по време на обработката ѝ.

сюрлюк 'фуста' (Карлово; ДА). – Неясно. Срв. *сюртю̀к*[2].

сюрма̀х, сюрма̀син, сюрма̀ш, сюрмашлък, сюрма̀шки, вж. *сирома̀х*.

сюрмѐ 'приспособление, вид ключалка за затваряне извътре врата, капак и под.; мандало', 'заворка, завърница, заключалка, засовница' (Геров), 'резе на врата' (Енина, Казанлъшко), 'приспособление за заключване на врата отвътре' (Хасковско), 'плъзгаща се заключалка; плъзгащ се вътрешен капак на прозорец' (Смолско, Пирдопско), 'резе за затваряне на врата' (Кукуш), 'капак за камина' (Партизан, Старозагорско), 'камина' (Малко Търново, Чирпанско), 'капак над огнището' (Поройна, Първомайско), 'дървен капак, който затваря прозореца отвътре и който се плъзга по длаб' (Котел), 'приспособление за затваряне капаците на прозорци' (Буново, Пирдопско), 'брава' (Оризаре, Пловдивско), 'дървен прът за затваряне на врата' (Православен, Пловдивско), 'голяма дървена ключалка' (Николово, Русенско), 'заключалка; железен лост за затваряне на врата' (Банско), 'желязна заключалка на врата' (Ново село, Свиленградско), 'дърво, с което се залоства врата, като краят му се пъхва в специална кухина в зида' (Момино, Варненско), 'чекмедже, долап' (Пещера), 'резе за затваряне на врата' (Алваново, Търговищко; Жедна, Радомирско; Котел), **сюрмѐ** и **сюрмьо̀** 'запиналка на врата, която се движи хоризонтално' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско; Маданско), **сюрьмя̀** и **сюрьмѐ** 'желязно или дървено приспособление за затваряне на врата; закопчалка на дреха' (Съчанли, Гюмюрджинско), **сурмѐ** 'желязно езиче, с което се затваря вратата отвътре' (Софийско), 'чекмедже; вид ключалка на врата за затваряне отвътре' (Самоков), 'дебело дърво, което се спуска от стаята в мазето – залоства зимничната врата' (Кюстендилско). – Произв.: *сюрми̂ца* 'част от брава' (Любча, Девинско). – От тур. *sürme* 'мандало, резе'. – Заето и в срхр. *су̀рма* 'приспособление за затваряне на врата отвътре'. – Срв. със същия произход *сирмя̀*[3], *сирмьо̀*.

сюрмѐк остар. 'болест Diarrhoe' (Ботевград; Перущица, Пловдивско), **сюрмѐкь** също (Кукуш), **сурмѐк** също (Самоков). – Заето от турски език отглаголно съществително от тур. *sür-* 'имам стомашно разстройство'.

сюрмѐн 'чекмедже на кухненско шкафче' (Горски извор, Хасковско). – От един произход със *сюрмѐ, сурмѐ* 'чекмедже', (вж.), но появата на краесловно *-н* не е достатъчно ясна.

сюрмя̀ 'вид женска дреха' (Драгойново, Пловдивско). – Вероятно заемка от турски език, срв. тур. диал. *sürme* 'украса във вид на линия под шарките на някои вълнени тъкани'.

сюрнѐк 'Diarrhoe' (Сухиндол; ДА). – От един произход със *сюрмѐк* (вж.), но замяната *н > м* не е достатъчно ясна.

сю̀рнъ съ 'влача се' (Хасково). – Глаголът, представен на азбучно място в БДиал 5, 91, е в несъответствие с приведеното в текстовете: *Нугите гъ булът, едвам съ сурни. Сурнъ съ кът бъхтану куче,* където е представена непалатална начална съгласна: *сѝрни, сѝрнъ*, срв. *сѝрна се* (вж.).

сюрпрѝз 'изненада; неочакван подарък' (1869, Ив. Богоров). – Произв.: *сюрпризѝрам* 'изненадвам'. – От фр. *surprise* също, вж. Л. Ванков, ГСУ–ФЗФ 61/1, 1967, 331.

сюртмя̀ 'вид риболовна мрежа' (Ямбол). – От тур. *sürütme* 'трал, мрежа за ловене на риба от плавателен съд'. – Срв. от същия произход *сертмѐ, серкмѐ* (вж.).

сюрту̀к остар. 'горна мъжка дреха – военна или цивилна, дълга докъм коленете и с два реда копчета' (1840, Карлово), в текста: *Сюртукъ с без ръкави кожух, пушит пу краювити съз лисичи кожи зъ катъ ден* (Боженци, Габровско, ДА), **сюртука** ж. (1849, Любовник; Велико Търново), **суртук** (1850, Разговори французко-греческо-болгарски; писмо от 1851 г., Архив Н. Геров). – Чрез рус. *сюрту́к* от фр. *surtout* също, букв. 'върху всичко', вж. Л. Ванков, ГСУ–ФЗФ 60/1, 1966, 183, и БЕз 10, 1960, 35, L. Vankov, RESl 46, 1967, 115, срв. и Н. Намеранов, БДиал 1, 134, Ст. Младенов, ЕтР 626. Според Vasmer, REW 3, 61, руската дума е възникнала чрез дисимилация *т – т > т – к*. – Заето, вероятно чрез руски език, и в рум. *surtuc* (откъдето и бълг. вариант *суртѝк*, вж. по-горе), нгр. *σουρτούκα*, вж. Л. Ванков, пак там, нгр. *σουρτούκος* 'връхна дреха', вж. Meyer, Neugr. Stud. 4, 85, Ал. Ничев, ЕзЛит 34/5, 1979, 31.

сюртю̀к[1] 'лош, проклет човек' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'безделник, скитник, непрокопсаник' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), 'диване' (Чепеларе), 'смахнат, неспособен човек' (Редина, Софийско), 'небрежен човек' (Кърджали), 'будала' (Хасковско, Харманли), сюрту̀к 'смахнат човек' (Комщица, Годечко), 'лош човек' (Гулийна баня, Разложко), 'непрокопсаник' (Хасково), 'изучен човек' (Злогош, Кюстендилско). – От

тур. *sürtük* 'лекомислена жена, проститутка; нахалник, безсрамник', произв. от тур. *sürt-* 'влача се, скитосвам се', срв. семантично *повлека̀н* 'неспретнат човек', рус. *потаску́ха* 'развратница, лека жена'. Значението 'изучен човек' вероятно се основава на някаква субективна връзка между представа за 'образован' и 'непрокопсан' (?). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 618. Според Ал. Ничев, ЕзЛит 34/5, 1979, 31, еднакво по произход със *сюрту̀к* 'горна мъжка дреха' (вж.), което е неубедително. – Заето и в срхр. *су̏ртук* 'мързеливец', арум. *surtuc* 'безделник', нгр. *σουρτούκης* 'празноскитащ'.

сюртю̀к[2] 'дреха, подплатена с памук' (Карлово). – От *сюрту̀к* (вж.) с асимилация *ю – у > ю – ю*. – Срв. тур. диал. *sürtüke* 'дреха, подплатена и пълнена с памук'.

сюру̀м 'площ, която не е работена и предстои да се работи' (Смолянско). – От тур. *sürüm* 'оран' с допълнителен развой на значението.

сюрунтѝсам се 'карам се, обиждам някого, като го бия едновременно' (Дебели лак, Радомирско; ДА). – Образувано с гръцка аор. наст. *-ис-*, с формално съответстваща основа за мин. св. вр. на тур. *sürün-* 'трия се, влача се; засягам; докосвам; влача жалко съществование, животувам', но развоят на значението в такъв случай не е достатъчно ясен. По-вероятна изходна основа е тур. *sürül-* 'бивам преследван' с асимилация *лт > нт*: **сюрюлтѝсам* > **сюрюнтѝсам*, и с преосмисляне и преоформяне на залоговото значение под влияние на *ка̀рам се* 'хокам'.

сю̀рьъ 'свиря' (Дервент, Дедеагачко). – Произв.: *сю̀ркъм* 'свиря' (Дервент, Дедеагачко). – Еднакво със *свѝря* (вж.) с лабиализация на гласната в първата сричка.

сюрюджѝя 'който пренася пощата, пощаджия' (Геров; П. Хитов, по РРОДД). – От тур. *sürücü* остар. 'кочияш на пощенска кола'. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 626. – Заето и в срхр. *суруџија*, рум. *surugiu*, арум. *surugi*, нгр. *σουρουζής* също.

сюрюкчѝя 'пастир, овчар' (Свобода, Старозагорско). – От ***сюрекчѝя*** също (вж.), с асимилация *ю – е > ю – ю*.

сюрюсю̀льлъ 'със стадото; (прен.) заедно с много други придружвачи' (Енина, Казанлъшко). – Лексикализация на тур. *sürüsü ile* > **sürüsüllä*, букв. 'със стадото'.

сю̀скъм 'карам куче да хапе, насъсквам' (Войнягово, Карловско). – Със звукосимволична основа, срв. *съ̀скам* (вж.), срв. със същото значение *сю̀кам* (вж.).

сюсяк 'сандък за брашно' (Малко Търново; Тагарево, Бургаско). – Еднакво със *съсѐк* и варианти (вж.), с асимилативна мекост на началната съгласна.

сю̀та 'жена, от която си сукал като бебе, млечна майка' (Лясково, Девинско; ДА). – Вероятно от първоначално **сютана* също, лексикализирано съчетание, от тур. *sütanne*, букв. 'млечна майка', с отпадане на краесловното *-на*, схванато като родопска членна форма за ж. р. *-на*, срв. *врата̀*, членувано *врата̀на*.

сютчѝе 'овчар, който пасе дойни овце и дои овце на мандра, като срещу работата му се дава мляко' (Смолянско, Ардинско, Девинско). – От тур. *sütçü* 'млекар', със специализация на значението.

ся[1] в текст: на нар. пес. *Много си им здраве/ на ся чорбаджии,/на ся чорбаджии/ до сички хаджии...* (Ангелов–Вакарелски, Трем 238). – Вероятно форма за мн. ч. на местоимение, но значението не е достатъчно ясно.

ся[2] в текст: *Искъй, рекъл той, сряди зимя да нахрани ся свята з грозди* (преселници в Новопазарско от с. Гьобел – в Мала Азия; СбНУ 47, 200), в нар. пес.: *Божик ми йе на небеси/славà му йе по ся земя...* (Охрид; СбНУ 16 и 17, 3, 39). – Вероятно форми, застъпващи стб. **вьсь** 'цял', ж. р. **вьсꙗ** (вж. *все*).

ся[3] нареч. 'в този момент, когато се говори за нещо; този път; във времето около момента, в който се говори; тогава, в онзи момент, когато се е мислило или говорило; преди малко' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'сега, ето вече' (в нар. песни от Руждене (Гюреджик), Драмско; СбНУ 50, 127, 164, 182), срв.: *Малку ви млогу слугувъф, ся ставъ девьът гудини...* (Хаджигьол, Северна Добруджа; СбНУ 35, 183), *Ся има девет години не съм го чул да дохуда* (Попово, Ивайловградско; СбНУ 39, 127), 'сега' (в нар. песни от Невски, Поповско; Долно Осеново, Благоевградско; Сив кладенец, Ивайловградско; Кърчово, Демирхисарско; Булгаркьой, Кешанско). – От *сега̀* (вж.) с изпадане на преградната съгласна между две гласни и следващо стягане: **сеа̀ > с'а*. – Срв. *сѐ* също.

ся[4] възвр. мест.: *Жестокостта ми ся сломи* (П. Р. Славейков). – С графично *я* вм. *е* < стб. **ѧ** в *се*[1] (вж.).

сявам 'блестя, светя; поглеждам към някого' (Михалаки Георгиев). – Еднакво със *сия̀я* (вж.).

са̀вга 'всякога' (Суворово в Украйна; Габрово; Спасово, Чирпанско; Войнягово, Карловско), **са̀вгаш** също (Суворово, в Украйна). – От *вся̀кога, вся̀когаш* (вж.) с изпадане на началната съгласна и на преградната съгласна между две гласни с последвал преход *о > у > ў > в; са̀ога > са̀ўга > са̀вга*.

са̀гам 'посягам' (Мраморен, Врачанско; ДА), **са̀гна** (Дивдядово, Шуменско), **са̀гам, сѐгна** (в нар. песни от Каменово, Кубратско; Забърдо, Смолянско), **са̀гъм** (в нар. песен от Каменово, Кубратско), са̀гъй (в нар. песен от Яковци, Еленско), **сѐ̈гам** 'посягам, пипам' (Забърдо, Смолянско; Ситово, Пловдивско). – Еднакво със *сѐгам* (вж.), като появата на форми с *'а или е* < стб. **ѧ** в коренната сричка се дължи вероятно на влиянието на глаголи като

ля̀гам, лѐгна, лежа̀, ся̀дам, сѐдна, седя̀ и др., срв. *фсѐгам, фсѐгам* 'посягам с ръка да взема нещо, бръквам' (Долно Луково, Ивайловградско; Ковачевица, Гоцеделчевско; Чепино; Ситово, Пловдивско), *просѐгам* 'посягам' (Долно Луково, Ивайловградско), свидетелствуващи за изравняването на коренната гласна с *ѐ* от стб. ѣ в говора. Произв. от *сѐгам* (вж.) са и *до̀сег* 'досягане, допир, съприкосновение; общение', *досѐжно* 'относно; що се отнася до; за', *надо̀сег* 'когато при тъкане не може да се стигне с ваталите до тъканото' (Велико Търново; Панчев, у когото с написание *надос*ѣгъ, с ѣ вм. *е* <), *насьо̀гнувам са* 'протягам ръка да взема или извърша нещо' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *обсѐгам, обсѐгвам, обсѐгна (се)* 'простирам ръка да взема, да достигна нещо' (Геров), 'имам възможност', срв. *Не мога да обсегна да купя това* 'нямам средства' (Геров). Срв. и *засуга̀нювам* 'засягам, завличам със себе си' (Странджанско, само в БДиал 1, 86), което може да бъде произв. от *сѐгам, сѐгна* (вж.), ако формата е проникнала от съседните родопски говори *(*засьо̀гам?)*. – А. Е. Аникин, Этимология 1983, 48–56, разширява кръга на възможните съответствия на слав. **sęg-* (бълг. *сѐгам, ся̀гам* и вар.), сравнявайки слав. материал с герм. **sinkʷan*, чиито застъпници имат значения 'спускам се; потапям се; залязвам, изчезвам' и др., и реконструира за ие. **se(n)g-* значението 'прикрепям, окачам, фиксирам'.

ся̀гна 'бременна (за овца)' (Добърско, Разложко; Банско; Говедарци, Самоковско; Ерма река, Маданско; Ихтиманско; Господинци, Гоцеделчевско; Доброславци, Софийско; Абланица, Благоевградско; Бобошево; Тетовско), в *ся̀гна коза̀* 'бременна коза' (Сърница, Велинградско). – Срхр. *сјагна* 'бременна (за овца)', *сјаја̀на* също, рус. диал. *су̀ягна* 'бременна овца', *су̀ягность* 'бременност на овца'. – Възможно е българската и сърбохърватските форми да са по-късни модификации на изходно праслав. **sąjāgnā* > рус. *су̀ягна*, произв. от праслав. **āgnę > агне* (вж.), тъй като праслав. представка **są-* е характерна за именни, а праслав. представка **sъ-* – за глаголни образувания. Срв. Vasmer, REW 3, 37, и посочената литература, Skok 1, 746, който сочи за срхр. форми представка *с-*.

ся̀дам[1] 'заемам седящо положение; (прен.) спирам се на едно място, мирясвам, отпочивам; (прен.) заемам се усърдно с някаква работа'. – Нов несвършен вид на *седя̀* (вж.).

ся̀дам[2] в текста: *Върху я̀нъ и пустра̀нкътъ нъ дува̀ръ ся̀дъ пудмъка̀зникъ* (Слатина, Ловешко; ДА). – Еднакво със *ся̀дам*[1] (вж.), за конкретното значение в текста срв. тур. *otur-* 'сядам' и 'бивам пригоден, нагласен, натъкмен към нещо'.

ся̀дам[3] 'лягам' в текста: *Кокошката... ся̀да и почва да мъти* (Момино, Варненско), '(за бременна жена) раждам' (Габрово; архивни материали П. Цончев, ДА). – Еднакво със *ся̀дам*[1] (вж.), за значението срв. тур. *otur-* 'сядам' и 'прилягам', *oturak* 'лежащо болен'.

ся̀дам са 'заяждам се' (Сухиндол, Великотърновско), **сядѐм** в израз *сас зъби да сядѐм* (Суходол, Софийско; СбНУ 43, 105), **ся̀ден** 'наяден' (Съчанли, Гюмюрджинско), **ся̀дено** 'проядено' (Пещерско), вж. *ям*.

ся̀дба[1], вж. *ся̀йъ, сѐя*.

ся̀дба[2] 'процес' (Козичино, Поморийско; ИССФ 2, 179). – Вероятно със значение 'съдебен процес', в такъв случай еднакво със *съдба* (вж.), с *'а (ê)* от стб. ѫ в говора.

ся̀дъ ми, сѐдне ми 'струва ми, костува ми': *Ко̀лку тисѐдне къщъть?* (Енина, Казанлъшко). – Произв.: *сѐдане* в съчет. *сѐдане на ру̀бата* 'откупване чеиза на сватбата' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Домище, Момчилградско). – Вероятно калка на тур. *otur-* 'сядам' и 'имам определена цена, струвам', срв. тур. *bu size pahalıya oturacak* 'това ще ви струва скъпо'.

сядя̀нку 'влачещо градинско растение със синкави цветове, които сутрин и вечер се разтварят, а през деня се затварят' (Еленско). – Еднакво със *седя̀нко* 'вид растение', вж. Ст. М л а д е н о в , ЕтР 577, под *седя̀* (вж.), срв. и *седя̀нка* 'градинска поветица, чадърче, Convolvulus tricolor L.' (БотР), *сидя̀нкуту* също (Елена, Трявна; БотР).

ся̀зва са, ся̀зи са 'сгъстява се, става на пихтия, съсирва се' (Ботевград), **ся̀здювам се** 'започвам да се съсирвам, **сгъстявам се** (за сирене, мляко)' (Странджа). – Вариант на *сѐ̈за са* 'съсиря се' (вж.) с вторичен якав облик на коренната гласна, застъпваща стб. ѫ, а във формата *ся̀здювам се* – с вмъкнато експресивно *-д-*, вж. М. Р а ч е в а , БЕз 46/1, 1996, 172 l.

ся̀йник 'навес, покрит с клони' (Чанакча, Чаталджанско). – От **ся̀нник* 'сенник' (срв. *сѐнник* под *сен*) с диалектен преход *н' > й*.

ся̀йчи нареч. 'сякаш че, като че ли' (Троян). – От *ся̀каш че* (вж. *ся̀каш*) с изпадане на сричка и лексикализация на съчетанието.

сяк[1] 'знак, направен от брадва на дърво, което е на корена си' (Тетевен), 'вдлъбнатина в ръчния струг; пън за сечене на дърва' (Ново село, Троянско), 'изсичане' в текст: *Честа гора сяк няма* (Дедово, Пловдивско; СбНУ 39, 106; със същото значение в подобни текстове от народни песни от Драмско; Тополово, Павелско, Асеновградско; преселници в Новопазарско от с. Гьобел – Мала Азия, и другаде), 'сеч' в текст: от нар. пес.: *Пушка тегли, огън ни фаща,/ сабя тегли, сяк ни фата* (Кърчово, Демирхисарско; СбНУ 6, 62), в *крив сяк* 'начин за свързване на греди' (Ново село, Троянско). – Еднакво със *сек* (вж.).

сяк[2] 'всеки' (Карабунар, Новопазарско; Дервент, Дедеагачко), **сяк** и **ся̀куй** 'който и да е от всички, всеки' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От *всяк* (вж.).

ся̀кам[1] 'кълцам месо със сатър' (Сърница, Хасковско; Доспат), **сякъм** също (Горноселци, Гоцеделчевско), **сякѐ** 'сека' (Олшанка, в Украйна), **ся̀кнъ** 'ударя с брадва или нож' (Казанлък). – Еднакво със *сека̀* (вж.).

сѐкам² 'удрям с кремък огнило, за да хване огън' (Марковча, Шуменско), **сѐкнувъм, сѐкна** също (Енина, Казанлъшко), **сѐкъм, сѐкна** също (Слатина, Ловешко), **сѐкъ** 'удрям с чакмак върху кремък' (Дервент, Дедеагачко). – Еднакво със *сѐкам¹* (вж.), *сека̀* (вж.).

сѐкам³ 'мисля' (Бояджик, Ямболско), 'мисля, предполагам' (Каспичан, Новопазарско; Дебрене, Стефан Караджа, Добричко; Авланкьой, Омуртагско; Бяла Черква, Великотърновско; Налбант, в Северна Добруджа; Патрешко, Троянско; Върбица, Преславско; Габрово; Черна, Башкьой, в Северна Добруджа; Дивдядово, Шуменско), 'мисля, струва ми се' (Сухиндол, Великотърновско; Шумен; Калипетрово, Бабук, Силистренско), 'предполагам, струва ми се' (Смолско, Пирдопско), **сѐкъм** 'мисля, считам' (Богатово, Севлиевско; Долна Студена, Беленско; Войнягово, Карловско; Троян), 'мисля, имам намерение' (Неново, Провадийско, 'струва ми се' в текст: *Сѐкъм извѝка нѐкуй* (Кесарево, Горнооряховско), 'като че ли' в текст: *Сѐкъм флѐзи нѐкуй* (Лозенец, Ямболско), срв. в текстовете от народни песни: *И Сто̀йну сѐкъ ѝст'ънъ* (Казанлък; СбНУ 35, 1, 9), *Вятър ще вейне, звънец ще зръкне, /а ти ще сякаш, че Гюна иде* (Колибето, Троянско; НПССБ 510), ... *а ти ще сякаш, мамо ле, / че сам си азе засвирил* (Тетевен; СбНУ 31, 230), *Ю Дойнини гости дошле../ Дойна ги сяка сватовници...* (Бели бряг, Старозагорско), *Димѝтър у кърви потънъл, тя сѐка, чи и пупутѐн* (Садина, Поповско; СбНУ 42, 124), *Слънци зъд облък зълези/ юсчер гу сякъ мрък нъ съ* (Бяла черква, Великотърновско; СбНУ 3, 84), *Слънцето трепти, залязва,/ увчери сякат месеца* (Завет, Исперихско; НПСИБ 329), в текст: *Оплашил са Патлей, зер сякал, че липир гу въсседнал да му пиѐ кръфтъ* (Шумен; архивни материали В. Петров – ДА), **сѐкълъ** 'мислела' (нар. песен от Налбант, в Северна Добруджа), **сѐкаш** 'мислиш' (Ново село, Троянско). – Еднакво със *сѐкам²* 'мисля, струва ми се' (вж.), за чийто източник е указан речникът на Геров. Приведените по-горе случаи на употреба само в източнобългарски говори сочат, че тълкуването на написанието *сѣкамъ* в речника на Геров като *сѐкам* (ѣ > е) е недостоверно. Според К. Мирчев, СпБАН 71/34, 1950, 69–70, от *сѐкам* 'сека', метафорично 'мисля ясно', с опора в изрази като *сече му умът* и *сече му главата*. Срв. семантично тур. *kes-* 'сека; режа', но също и 'определям, оценявам', *kesip biç-* 'преценявам, решавам', *biç-* 'режа; жъна; сека; кроя', а също и *кроя* 'обмислям'.

сѐкам⁴ в текстове от нар. песни: *Ко̀лку ми сѐчеш да вѝе? – Сѐкам ти, сѐкам, Гюргѝно, дваш двана̀йсит хѝляди...* (Бахтяр, Демирхисарско; СбНУ 36, 60), *Зарар съ сякали зърно за хиляда* (Попово, Ивайловградско; СбНУ 39, 104). – Вероятно със значение 'преценявам, решавам, определям', в такъв случай калка на тур. *kes-* също.

сѐкам⁵ 'искам' (Скриняно, Кюстендилско; ДА). – Еднакво със *са̀кам* също (вж.), с неясна мекост на началната съгласна.

сѐкаш 'като че ли', **са̀каш** също (Макоцево, Софийско). – Произв.: *сѐкащу* 'като че ли' (Сухиндол, Великотърновско). – Адвербиализирана форма за

2 л. ед. ч. на *са̀кам[2]* 'мисля, предполагам' (вж.). Формата *са̀каш* е със затвърдяло *с* в говора. Формата *ся̀кащу* може да се обясни като лексикографирано съчетание *ся̀каш че > ся̀каще > ся̀кащу* с лабиализация *е > у* след африкатата *ч* и последвала дисимилация *шч > шт*.

ся̀ква '(за мляко на кърмачка, крава и др.) спира' (Габрово), ся̀кна 'престана (за дъжд)' (П. Р. Славейков), **ся̀кна сь** 'изчиствам си носа' (Бачково, Асеновградско), **са̀кна се** също (Банат), **са̀кна са** също (Бръщен, Гоцеделчевско). – Произв.: *фся̀кне*, *фся̀кнува* 'намалява, спира' (Корово, Велинградско). – Еднакво със *сѐквам* (вж.), като появата на формите с *'а* вм. *е* < стб. ѣ в коренната сричка (в част от тях с допълнително затвърдяване на началната съгласна) се дължи вероятно на влиянието на глаголи като *ся̀дам*, *сѐдна*, *седя̀* и др. с ѣ или *е* от стб. ѧ в корена, срв. за възможно подобно влияние при *ся̀гам* (вж.). – Производни от *сѐквам* 'спирам, намалявам' са и *всѐкам се* 'нащърбвам се (за луната)' (Геров, у когото *всякамся* с *я = е* < стб. ѧ), *засѐквам* 'спирам' (Геров с аналогично *я = е* < стб. ѧ).

ся̀квам[1], ся̀кна '(за болест и др.) появявам се изведнъж' (Шуменско, Еленско; архивни материали П. Цончев, ДА), **ся̀квам се** '(за болест) появявам се изведнъж' (Еленско; ДА), **сякна сь** в текстове от нар. песни: *Чернъ сь чумъ сякнълъ, чи мури, маму, чи тръшкъ* (Шумаци, Еленско; СбНУ 27, 262), *Чернъ сь й чумъ сякнълъ, синкити ис къщи измури...* (Велико Търново; СбНУ 26, 43), *...чернъ сь й чумъ сякнълъ* (Елена; СбНУ 10, 3, 78). – Вероятно от един произход със *ся̀кам[2]* 'удрям с кремък огниво, за да хване огън', с метафоричен развой на значението по мигновената поява на огъня. Срв. за по-нататъшния развой *пла̀мвам* '(за болест) появявам се внезапно или в особено широки размери'.

ся̀квам[2] 'сбивам плата, като тъка' (Шумен; ДА), 'с движение на бърдото правя да се сбият нишките' (Момино, Варненско), мутафчийски термин в текста: *Тарак, с негу става сякваниту, с негу сь сякваплатъ* (Елена; ДА), тъкачески термин в текст: *С ватала като въргаме, сякваме* (Марковча, Шуменско), в текстове: *Затъках, мятам совалката, сяквам с бердото... Не го сякнала* (плата), *не е гъсто... Навущата не ги сякваме...* (Момино, Варненско; ДА), *Дъсчиците се обръщат и се сяква с йедин ко̀пан* (при тъкане с коланджийски стан) (Смядово, Шуменско; ДА). – Произв.: *ся̀кнат* 'сбит (за плат)' (Шуменско; Сливенско; Сухиндол, Мерданя, Великотърновско), *ся̀кнато* в *ся̀кнато платно̀* (Дъскот, Великотърновско; ДА), *ся̀кнът* прич. '(за плат) гъст, плътен' (Казанлък), *ся̀кнъту плътно̀* (нар. песни от Габровско, СбНУ 25, 1, 139; Златар, Шуменско, СбНУ 42, 119), *ся̀кнато да̀ри* (Козаревец, Горнооряховско; ДА), определение на платно в нар. песни (от Топчии, Разградско, СбНУ 7, 2, 20; Лазарци, Еленско, СбНУ 27, 189; Бяла черква, Великотърновско, СбНУ 38, 55), *ся̀кнъти* 'хубави, здрави (за платове)' (Неново, Провадийско). – Еднакво по произход със *ся̀кам[1]* 'кълцам и т. н.' (вж.), тук в значение 'правя отсечено движение (с бърдото, тарака = дарака), за да постигна плътност на

тъканта', срв. употребата на глагола *сбия* при тълкуването на *сѝквам*[2] и произв. или в текстовете с употребата му.

сѝквам[3] (**сѝквъм**) 'затварям здраво врата или прозорец' (Казанлък), **сѝкнувъм, сѐкна** 'затварям плътно' (Енина, Казанлъшко; в БДиал 5, 137: е изписано *сѝкнувъи* – с *и* вм. *м* очевидно поради печатна грешка). – Вероятно еднакво по произход със *сѝкам*[1], тук 'правя отсечено движение, в резултат на което затварям здраво, плътно', срв. за развоя на значението *сѝкна* 'дръпна със сила и ненадейно' (вж.).

сѝквам са 'внезапно ме заболява кръстът поради неправилно движение' (сливенски говор). – Еднакво по произход със *сѝкам*[1] 'кълцам и т. н.' (вж.), тук 'правя отсечено движение, поради което ме заболява кръстът', срв. *сѝкна* 'дръпна със сила и ненадейно' (вж.). – Срв. формално и семантично *сѐцам*[1] (вж.).

сѝквъм съ, сѝкнъ съ 'втвърдявам се' в израза *Зимѐтъ съ сѝкнъ* (Елена; ДА). – Еднакво със *сѝквам*[2] 'сбивам плата, като тъка' със семантичен развой 'сбивам' > 'правя твърд, плътен; правя гъст'.

сяки-яки 'всякакви' в нар. песен: *Сбирайте са, сяки-яки пилци, да идеме доле долно поле*... (Ярлово, Самоковско; СбНУ 53, 318), **саки-яки** в нар. пес.: *Отиди у Стамбола града, та си купи саки-яки шейък*... (Кожинци, Трънско; СбНУ 21, 2, 48), **сако-яко** в нар. пес.: ... *да се роди сако-яко, вай дудуле, дудуле: от два класа – шиник жито*... (Гърло, Брезнишко; СбНУ 49, 306). – От *всѝки-ѝки* 'всякакъв; всякакви', вж. *сяк*[2], *всяк* и *як* < стб. **ѩкъ** 'какъв' (Супр. и др.).

сѝкна 'дръпна със сила и ненадейно' (Козичино, Поморийско; ДА). – Еднакво със *сѝкам*[1] 'кълцам и т. н.' (вж.), тук 'правя отсечено движение'.

сякнъту 'узряло' в текста: ... *житуту съ мъносвъ. Дължи съ нъ туй, че житуту ни йе сякнъту – ни йе узрялу* (Беброво, Еленско; ДА). – Вероятно от по-ранно значение 'твърдо, плътно', вж. *сѝквъм съ* 'втвърдявам се', а то с развой на значението от *сѝквам* 'сбивам плата, като тъка' (вж.), еднакво по произход със *сѝкам*[2] 'удрям кремък с огнило, за да хване огън', вж. *секѝ*.

сякѝ 'заразна болест по преживния добитък, от която се възпаляват и окапват копитата' (Левочево, Смолянско; ДА). – Еднакво със *сакѝ*[4] (вж.), но палатализацията на началната съгласна не е достатъчно ясна.

сѝкой 'всеки' (Марино поле, Петричко), **сѝкуй** също (Неново, Провадийско), **сѝка** ж. (Скребатно, Гоцеделчевско; ДА), **сѝко** ср. (Копривщица), вж. *всѐки*.

сякот в текста: ... *абе аратлик, защо ксядиш варх сякот, ти жда падниш*... (Широка лъка, Смолянско; ДА). – Вероятно членувана форма на *сяк* м., означаващо в текста 'място (на клона на дърво), където се сече', в такъв случай еднакво със *сяк*[1] 'знак, направен от брадва на дърво' (вж.), *сек* (вж.).

ся̀куга 'всякога' (Копривщица), **ся̀когаш** също (Шумен), **ся̀коги** също (Шумен), **сакуги** също (Тетевен), вж. *вся̀кога*.

сякутрий 'всеки' (Калипетрово, Силистренско), **сякутрия** чл. ф. (?) в текста: *Сякутрия ъку разбирава тъс рапта* 'всички ако разбираха тази работа' (Калипетрово, Силистренско), **сякотра** 'всяка' (Петрово, Санданско), **сякутра** също (Калипетрово, Силистренско), **сякутру** 'всяко' (Калипетрово, Силистренско). – От лексикализирана синтагма **всяк котри* 'всеки който' и 'всички които', вж. *всѐки* и *котрѝ*.

ся̀кушен 'който е на някого' в текста: *Сякушнити му ду̀лувс ф къщи* (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв. от *сякуй* или *сяк* 'всеки' в говора, със семантичен преход 'всеки' > 'който и да е' > 'някой'. За образуването срв. *та̀мошен* (в говора *та̀мушен*), *ту̀кашен* (в говора *ту̀къшен, ту̀ъшен*) и под.

ся̀куъ 'всякога' (Дервент, Дедеагачко), вж. *вся̀кога*.

сякъв 'всичките' (нар. песни от Родопите; НПРК 968), срв. в текста: *Ъчине ми са вър сякъв, сърцено ми е вър ъдин...* (Старцево, Маданско; НПРК 470). – Вероятно от първоначално **вся̀ког* (вж. *вся̀кой, вся̀кого*) в значение 'всеки' и 'всички', с преход *г > в* поради междусловна асимилация: *вър сякъг > вър сякъв*. За значението 'всички' срв. *сякутрия* 'всички' покрай *сякутрий* 'всеки' (вж.).

ся̀къде (Съчанли, Гюмюрджинско; Врачеш, Ботевградско), *ся̀каде* (Тетевен), вж. *вся̀къде*.

ся̀кък (Съчанли, Гюмюрджинско; Габрово), вж. *вся̀как*.

ся̀къкъф (Дервент, Дедеагачко; Съчанли, Гюмюрджинско; Войнягово, Карловско), вж. *вся̀какъв*.

сян 'сянка', вж. *сен*.

сяни̇̀къ 'клонче или кол, забити в ливада като знак, че е забранено влизането на добитък, или за означаване на собственост' (Забърдо, Асеновградско). – Формално близко до *ся̀ник* 'подслон, сушина' (Боянци, Асеновградско), еднакво по произход със *сѐнник* 'лек заслон за сянка от клони, трева и др.', вж. под *сен*, но обяснението на семантичната връзка се натъква на трудности. Най-вероятно от един произход със *сенѝк* 'дълъг прът, около който се складира голяма копа сено' (Средногорци, Маданско), *сеннѝк* също (Чепинци, Смолянско) и др., вж. под *сено̀*.

ся̀нка 'неосветено пространство, между което и светлината има непрозрачен предмет; полутъмно очертание на предмет върху плоскост от другата страна на светлото; място, дето не прониква слънце, та е хладно; тъмно петно на човешко лице; призрак, привидение; (прен.) отслабнал, изнемощял, полужив човек; (прен.) едва доловима следа; признак; спомен', 'част от модерен кошер – дъска, която пази сянка на пчелите' (Слатина, Ловешко), 'чадър'

(Старчища, Драмско), 'вампир, който подвиква, хлопа на вратата, плаши' (Тотлебен, Плевенско), 'сянка на зазидан човек, която се явява в полунощ, плаче, вика и пее и може да приема различни животински образи' (Литаково, Софийско; Козар-Белене, Плевенско; СбНУ 28, 220), 'невидимо същество, което могат да видят само родените в събота; в дом, в който живее такова същество, обитателите са постоянно болни' (Valовищко; СбНУ 4, 3, 11), 'дълга бяла дреха, с която уж са били облечени самодивите, юдите' (Геров), 'осанка' в текст: *Тя ни с толкуз нъ лице личнъ, ъмъ сянкътъ й многу хубавъ!* (Българи, Бургаско; Р. Ангелова, Игра по огън 187), **ся̀нке** 'чадър' (Барутин, Доспатско; Доспат), **сѐнка** Зап., 'чадър' (Върбина, Мадански), **сѐнкя** 'сянка' (Банат), **сѐнкѐ** също (Забърдо, Павелско, Хвойна, Малево, Асеновградско; Корово, Велинградско; Широколъшки район; Ситово, Пловдивско), **сѐнкя** диал. 'чадър' (РР 1935, 185), 'вампир, който възниква от кръвта на убит човек и се връща на мястото на убийството толкова дълго, колкото би живял иначе убитият' (Пиринско), в съчетания *засшка сянка* 'раст. бабин косъм, Asparagus tenuifolius' (БотР), 'вид трева със ситни листенца – при цъфтене е бяла и пухкава' (Българене, Ловешко), 'някакво растение' (Геров), *заяшка сянка* 'раст. Asparagus tenuifolius' (Хлевене, Ловешко; Казанлъшко; Панчев), *засчка сянка* също (Берковица), *зайкова сянка* също (Геров; БотР), *зайова сенкя* (БотР), *за̀йча ся̀нка* също (Панчев; БотР; Стара Загора), 'раст. Geum urbanum' (БотР), *кокоша сянка* 'храст със сини цветове и червени плодове, големи колкото глогинка' (Прохорово, Новозагорско), *нощна сянка* 'раст. разводник, Solanium L' (БотР). – Произв.: *ся̀нкъжийъ* 'човек, който обича сенките, мързелан' (Еленско), *сѐнчест* прил., *сянчинка* 'сенчица' (Руждене, Драмско), *сенчѝло* 'покрив, подслон от клони, папрат и др., за сянка и хлад', *сѐнчица* умал.; *засѐнча, засѐнчвам, засѐнчувам* (Самоков); *изсенчен* в текст: *лицето й беше уморено и очите й потъмнели и изсенчени* (Д. Немиров); *отсѐнка, отся̀нка* 'малка разновидност на багра, звук, мисъл, значение и под.'; *светлося̀нка* 'степенуване на светло и тъмно при изграждане на обемни изображения в графиката и живописта', 'светло петно на картина или пейзаж' (БТР), 'разпределение на светли и тъмни петна върху картина' (РСБКЕ). – Срхр. *сјенка*. – Праслав. **sěnъkā*, произв. с праслав. наст. -*ъkā* от праслав. **sěnь*, вж. *сен*.

ся̀но в *зилѐну ся̀но* 'трева' (Медово, Добричко), **ся̀ну** 'сено' (Неново, Провадийско; Динево, Хасковско; ДА), вж. *сенò*.

ся̀нъ 'шейна' (Неново, Провадийско; ДА). – От *са̀ня* също (вж. *сан*[5]) с метатеза *а* – *'а* > *'а а*. Срв. с основата в *сенѝлец* 'част от шейна, плаз', което не е свързано по произход със *сен* 'сянка' (вж.).

сяр (**сѐръ**) 'бардзав, бозав, пепеляв, сив, сур' (Геров), **сяру** в нар. песен: *...до щи Иван дувечъръ, мъри, той щи дуне сяру агни, мъри* (Войнягово, Карловско; СбНУ 46, 2, 188), в нар. пес. *Ой ви вази се уфчери, я туку дъ ви прикажъ: улувсти сяру агни, дей бузалу девид майки, девид майки приодници* (Войнягово, Карловско; СбНУ 46, 2, 204), **сери** в *сери бивули* (нар. песен от

Войнягово, Карловско; СбНУ 46, 2, 188); **сѣръ** 'γλαυκός' (Троянска притча, 14 в.). – Произв.: *ся̀ръу* 'бозав, сив' (Преславец, Харманлийско; АИР), *серỳша (сърушa)* 'растение някакво' (ПСп 11–12, 138; Панчев); ЛИ *Ся̀ро, Ся̀рко, Са̀ро, Сѐро, Сѐра, Сѐрьо,* ФИ *Ся̀ров, Сѐров.* – Срхр. *сиjер, сир* 'жълтав като сяра; синьобял; зеленикав; сив', 'вид гъба', *сиjерак* 'название на вид просо', словен. *sęr* 'посивял (за коса); рус', рус. *се́рый* 'сив (общо означение, но рядко за коса)', укр. *сíрий* 'сив', белорус. *шэри* 'сив', но *сера́к* 'сив заяк; сива селска дреха', чеш. *šerý* 'тъмносив; мрачен', словаш. *šerý* 'тъмносив; тъмен', пол. *szary* 'сив', кашуб. *šari* също, горлуж. *šěry*, долнлуж. *šery* също. – Праслав. **sěrъ(jь),* западнослав. **šěrъ(jь),* вероятно сродно с герм. **haira-* в стисл. *hárr* 'сив', англосакс. *hār* 'сив; посивял от старост', ствиснем. *hêr*, нем. *hehr* 'великолепен; прелестен; величествен'. Според Vaillant, Grammaire comparée 1, 50, праславянската основа е продължител на ие. **skei-* в гот. *skeinan* 'блестя', *skeirs* 'светъл', при което праформата **skoi-ro-* е метатезирана в **ksoi-ro* > **xaira* > **xěrъ* > **sěrъ(jь)* или **šěrъ(jь).* Според Meillet, Études étym. 321 и сл., 403, славянското цветоозначение е заето от герм. **haira-*, което е теоретично възможно, но създава трудности при обяснението на цветоозначението **sědъ(jь)* (вж. при *седѝна*). Според H. Pedersen, KZ 38, 1905, 392, сродно и с гр. *χοῖρος* 'прасенце', което обаче е от *χορ-jos.* Други по-малко убедителни опити за обяснение: според C. C. Uhlenbeck, IF 17, 19041905, 97, славянските форми са с двояк произход, като западнослав. **šěrъ(jь)* възлиза към ие. **k̑ē- / *k̑oi- / *k̑ai* в стинд. *śyāma-* 'черносив', което е неубедително в звуково отношение; според A. Brückner, KZ 45, 1913, 48, M. Rudnicki, MPKJ 5, 1912, 258, от един произход с праслав. **sěrā* (вж. *ся̀ра¹, ся̀ра²*), като западнославянските форми с *š* са възникнали аналогично на пол. *mniszy* покрай *mnisi*, мн. ч. от *mnich* 'монах', което е неубедително; според Petersson, Bsl. Wortst. 30 и сл., от ие. **khai-*, **khəi-*, ие. **khiā* = в стинд. *khayāti* 'блестя', което също е неубедително; според Liewehr по Solta, Farbenbezeichnungen 49, западнослав. **šěrъ(jь)* е експресивно образуване от **sěrъ(jь),* което не намира подкрепа в семантиката на думата. Вж. по-подробно V. Machek, Slavia 16, 19381939, 164, Herne 111-112, срв. и Miklosich, EtWb 295, Holub–Kopečný 368, Brückner, SEJP 489, 541, Ст. Младенов, ЕтР 626, Walde–Pokorny 1, 360, Pokorny 541, Vasmer, REW 2, 616–617, Machek 605–606, Skok 3, 231232. – В ЛИ *Са̀ро* има затвърдяване на началната съгласна, аналогично на ЛИ *Ба̀ло, Ба̀льо* < *бял, Са̀до* < **sědъ.* За българските застъпници вж. Ст. Илчев, Р 441, М. Рачева, II Международен конгрес по българистика. Доклади 2. София 1987, 165.

ся̀ра¹ 'химически елемент S, твърдо чупливо вещество с лимоненожълт цвят, симпур'. – Произв.: *сѐрен* 'който се отнася до сяра или съдържа сяра', *ся̀рна, ся̀рно*, мн. ч. *сѐрни*, в *ся̀рна киселина̀* 'безцветна хигроскопична масловидна течност със силни корозионни свойства', *серѝст* 'който съдържа доста сяра', *сернѝст* в *сернѝста киселина̀* 'воден разтвор на серен двуокис'; *серовъглеро̀д* 'съединение на сяра с въглерод, безцветен газ със специфична

миризма', *серовъглерòден* прил., *сероводорòд* 'съединение на сяра с водород, безцветен газ със специфична миризма', *сероводорòден* прил. – Думата не е разпространена със значението 'химически елемент S' в народния език (срв. с такова значение *симпур, кюкюрт, тикюрт, тюкюрт, тяф, теф*), с изключение на говора на Съчанли, Гюмюрджинско (по Т. Бояджиев, БДиал. 6, 82), което би могло да се обясни като късно влияние на книжовния език (от 60-те години на 20-ти век?). Това обстоятелство покрепя тезата на О. Н. Трубачев, Этимология 1968, 36, че бълг. *ся̀ра* 'химически елемент S' е заемка от руски в съвременния български език, звуково адаптирана по книжовната норма за изговор на старата гласна ѣ. Същото се отнася и за производните *сероводорòд* по отношение на рус. *сероводорóд*, *серовъглерòд* по отношение на рус. *сероуглерóд*, *сéрен* и рус. *сéрный*, *серни́ст* и рус. *серни́стый* като химически термини. За етимологията вж. *ся̀ра²*.

ся̀ра² 'първото мляко на току-що отелила се крава' (Сухо, Висока, Солунско; Габрово, Кръстополе, Ксантийско; Егрек, Попско, Царино, Бряговец, Стрижба, Крумовградско; Покрован, Драбишна, Гугутка, Ивайловградско; Тьойбелен в Мала Азия; Манастир, Съчанли, Гюмюрджинско; Асеновградско; Девинско; Ситово, Пловдивско; Благоевградско; Златоградско; Петров дол, Неделино, Маданско; Мезек, Свиленградско; Гоцеделчевско; Вълчан дол, Райково, Смолянско), 'особена мазнина, която съдържа вълната, преди да бъде изпрана' (Странджа), 'мръсното по вълната' (Скребатно, Гоцеделчевско), **сяра** 'гъсто мляко' (Кущанлъ, Гюмюрджинско), **ся̀ръ** 'първото мляко на животните и у човека' (Балъккьой, Дедеагачко; Коджабунар, в Мала Азия), 'първо мляко на току-що родила крава' (Искра, Първомайско; Паталеница, Дебращица, Пазарджишко; Лясково, Асеновградско; Ахряне, Смолянско), 'коластра' (Съчанли, Гюмюрджинско), **сѐра** 'първото мляко на отелила се крава' (Смолянско; Шаренка, Долни Рудозем, Мъглища, Маданско; Златоград; Банско), 'нечистотия по непрана вълна' (Банско), 'мътилка от първата вода, в която е прана вълната' (Родопите), 'серей във вълна' (Банат), 'угощение у стопани на току-що отелила се крава, на което се яде от първото ѝ мляко' (Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Бабяк, Разложко; Кочан, Гоцеделчевско; Доспат, Пещерско; Тихомир, Крумовградско), **сьѐра** 'първо мляко на току-що родила крава' (Чепеларе, Богутево, Долнослав, Джурково, Асеновградско; Обидим, Филипово, Елешница, Разложко; Ракитово, Пазарджишко), **сѐра** 'първо мляко на току-що родила крава' (Върбово, Солища, Загражден, Давидково, Виево, Кутела, Смолянско; Ваклиново, Кочан, Гоцеделчевско), 'първото мляко от животно' (Филиповци, Трънско), 'нечистотия по непрана вълна' (Банат), 'нечистотия по вълната' (Иваняне, Софийско; Бърложница, Софийско), **сера** 'първото мляко на жена или животно' (Бродилово, Малкотърновско), 'засъхнала пот по вълната на овце' (Кърналово, Благоевградско), **сьерь** 'първото мляко на току-що родила крава' (Ореше, Гоцеделчевско), **сѐрей** (*сѣрѣй*) 'пот, кир от пот по овците' (Ге-

ров), 'засъхнала пот по вълна на овце' (Тръстеник, Плевенско; Ихтиманско), 'мазнина от вълната на овцете' (Кулско), **сѐрей** 'първата вода, в която кисне руно вълна, употребява се при боядисване за получаване син цвят, „модро"' (Македония; Сб. Милетич 1912, 259), 'вода от опрана вълна' (Върбица, Преславско), 'водата, която остава, като се изпере вълната' (Бели Осъм, Троянско; ДА), **сьерей** ж. в текст: *Тъсь с'ерей мойе дъ испиръ блажно. Кътьсъ испирс убаво от с'ерейтъ...* (Градница, Севлиевско; ДА), **серей** ж. в текст: *Като изперем вълната, със серейта боядисваме синьо* (Градец, Котленско; ДА), в текст: *Изваждаме я от серейтъ – пепелявата вода, след като е стояла вълната вътре*' (Ново село, Троянско), **сѐряй** 'нечистотия във вълната на овцете' (Сухиндол); чсл. сѣра 'химически елемент Sulfur' (в късни сръбски и руски паметници, вж. Miklosich, Lex. PSl 972). – Произв.: *ся̀рав* в *ся̀раву мля̀ку* 'първото мляко на животно или жена след раждането' (ИЕИМ 13, 1971, 46), *серейф* определение за вълна, която има по себе си много серей (Тетевен), *сераив* в *сераива вълна* 'вълна с много „сера" (пот, мазнини)' (Бърложница, Софийско), *серѐва* 'мръсна, непрана (за вълна)' (Ленково, Никополско), *серив* (*сѣривъ*) в *серива вълна* 'вълна, що е непрана' (Геров), *сериев* (*сѣриевъ*) в *сериева* (*сѣриева*) *вълна* (СбНУ 18, 191; Панчев), *серейлѝв* (*сѣрѣйлѝвъ*) в *серейлѝво* (*сѣрѣйлѝво*) *мляко* 'първото мляко у жена и животно след рожбата' (Геров), *серейлѝф* 'който съдържа серей': *серейлѝва вѝна* (Ихтиманско), *серейливо* определение за първо мляко, наричано още „кюкюртливо" (Охрид; Шапкарев, кн. 7, 19), *ся̀рен* в *ся̀рна въ̀лна* 'непрана вълна' (Съчанли, Гюмюрджинско), *сярна во̀лна* също (Тополово, Асеновградско; Смолянско; Ардинско; Асеновградско), *сярна вълна* също (Тополовград), *сѐрна* в *сѐрна во̀лна* 'непрана вълна, която съдържа сяра' (Ракитово, Велинградско), *ся̀рник* 'мляко, печено на фурна, понякога с разбити яйца' (Нова Надежда, Хасковско), 'баница с първото мляко' (Балъккьой, Дедеагачко; Чадърли, Манастир, Гюмюрджинско; Бадома, Доганхисар, Дедеагачко). – Срхр. *сјȅра, сȅра, сȉра* 'първо мляко у овца, коза, крава, кобила; първо мляко у жена' (Черна гора), *сиј̏ер* 'произвеждана от гъбички сладка роса, която пада по дървета и растения', *сјȅрина, сјȅравина, сȅрај, сȅрина, сȉревина* 'вода, в която е прана овча вълна и която след това притежава свойствата на сапун', *сȉрина* 'вода, в която е била топена непрана вълна' (Косово, Метохия), *сирайва вода* също, *сјȅрава, сȅрава* 'непрана (за вълна)', словен. *sȇrec*, р. п. *serca* 'сяра' (трето значение след 'побелял от старост човек' и 'бял кон' у Pleteršnik 2, 470), рус. *се́ра* 'леснозапалим металоид с жълтеникав или сивкав цвят, употребяван в медицината и техниката; гъсто мазно вещество с жълт цвят, което се образува в ушната раковина', диал. 'дървена смола; смола от иглолистни дървета'; струс. сѣра 'горливо вещество; смола; сяра', 'мазнина', 'топена смола от лиственица, която дъвчат като лакомство и за белина на зъбите' (Даль), *церь* 'протекла смола по дърво' (Смоленск), струс. **цѣрь** 'сяра?' (Повесть временных лет, под 946 г.); чсл. **цѣрь** 'т. н. медена роса, ἐρυσίβη, rubigo', укр. *сíра* 'сяра', *сíрка* 'сяра; ушен секрет', белорус. *се́ра* също, чеш. *síra* 'сяра', пол. *siara* 'коластра', диал. 'овче мля-

ко', *siarka* 'хим. елемент S', доллуж. *sera* 'първо мляко на крава', *syrik* 'сяра', горлуж. *syra* 'сурово мляко; коластра'. – Праслав. **sěrā, *sěrь*, праслав. южнослав. **sěrěji*, традиционно биват свързвани с цветоозначението **sěrъ(jь)*, вж. *сяр*, срв. Miklosich, EtWb 295, Brückner, SEJP 489, 541, Ст. Младенов, ЕтР 578, Holub–Kopečný 368, Skok 3, 231232. Съмнения изказват Machek 445, Vasmer, REW 2, 611, заради началното *s*- вм. очакваното *š*- в западнославянските езици. О. Н. Трубачев, Этимология 1968, 3258, аргументира родството с лат. *serum*, мн. ч. *sera* 'коластра', възлизащо към ие. **ser*- 'тека' в стинд. *sarati* 'тече; бърза', *sarāh* 'течен', гр. *ὀρός* 'суроватка', за последното вж. Walde–Pokorny 2, 704705, Ernout–Meillet 3, 2, 10931094, Frisk 15, 425, Pokorny 1, 487. Според автора става въпрос за праслав. дума с извънредно голям семантичен обем, претърпяла богата еволюция, чиите отделни етапи, независимо от различната степен на относителна древност, са добре запазени чрез живи свидетелства в различните славянски езици. Допълнена от значителен български материал, който не е бил своевременно достъпен на О. Н. Трубачев, предложената от него схема на семантичната еволюция на праслав. **sěrā, *sěrь*, праслав. южнослав. **sěrějь* може да бъде представена по следния начин: 1. 'коластра' (застъпници на праслав. **sěrā, *sěrь* в бълг. и срхр., на праслав. **sěrā* в горлуж., доллуж.); 2. 'овче мляко' (застъпник на праслав. **sěrā* в пол.), 'гъсто мляко' (застъпник на праслав. **sěrā* в бълг.); 3. 'твърда мазнина' (застъпник на праслав. **sěrā* в струс.); 4. 'особена мазнина по вълната на овцете' (застъпници на праслав. **sěrā* в бълг. и срхр., на праслав. **sěrějь* в бълг.); 5. 'вода, в която е топена непрана овча вълна' (застъпници на праслав. **sěrā, *sěrějь* в бълг. и срхр.); 6. 'ушен секрет (ушна кал)' (застъпници на праслав. **sěrā* в рус. и укр.); 7. 'дървесна смола' (застъпници на праслав. **sěrь* в струс., рус.), т. н. 'сладка роса по растения и дървета' (застъпници на праслав. **sěrь* в чсл. и срхр.); 8. 'битум' (застъпници на праслав. **sěrā* в струс.); 9. 'химическо вещество S' (застъпници на праслав. **sěrā* в бълг. (заемка?), рус., струс., укр., белорус., чеш., доллуж., пол., застъпник на праслав. **sěrь* (?) в словен.). Не са известни данни за застъпване на думата в стб. паметници, в словашки и в полабски език. – Заемката в алб. *sēre* 'катран, течна смола' (Селищев, Слав. нас. 173), *sérë* 'катран, пъкъл' (Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/8, 1927, 12) позволява да се предполага, че значението 'смола', засвидетелствувано за застъпници в струс., рус., е било застъпено в по-ранен период и в български език. Срв. и СИ *Sera* в Северна Албания, *Serasel* в Южна Албания (Селищев, Слав. нас. 296).

сяри 3 л. ед. ч. на глагол в нар. песен: *Веднъж фърли, дваж удари, сяри коня, сломи града*... (Побит камък, Разградско; НПСИБ 40). – Префигирана форма на *ӑря* 'разигравам, разкършвам (кон)' (вж.).

сӑрна[1] в *сӑрна киселинӑ*, вж. *сӑра*[1].

са̀рна² 'бременна (за коза)' (Гоцеделчевско; Сърница, Хасковско; Абланица, Благоевградско). – Произв. от *я̀ре* 'малкото на коза' (вж.), за образуването срв. *са̀гна* (вж.).

сярсѐмщина 'глупачка' (Сухиндол, Великотърновско). – Произв. от *серсѐмски*, вж. *серсѐм¹*, диал. *сярсѐм*.

сярска в *сярска тиква* 'вид бяла кръгла тиква за печене' (Балдево, Гоцеделчевско). – Вероятно произв. от СИ *Сяр* и *Сер* < нгр. *Σέρες*, град в Тесалия, Гърция, срв. *серско цвете* 'раст. Chrysanthemum' (Панчев).

сяртлѝк 'сприхавост; нервиране' (Еленско). – Еднакво със *сертлѝк* (вж.).

са̀там се 'сещам се' (Гарваново, Хасковско), **са̀тъм съ** (Дервент, Дедеагачко), **са̀тъм съ, сѝтъм съ** 'отгатвам, досещам се; спомням си, припомням си' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Еднакво със *сѐтам се* (което липсва под *сѐщам*, вж.).

са̀чи 'сякаш, като че ли' (Радомирци, Плевенско). – От *са̀каш че*, вж. *са̀каш* и *че*, с лексикализация и изпадане на неударена сричка в средисловието.

сячѝло 'острие, остра страна на сечиво' (Банигчан, Гоцеделчевско), **са̀чище** също (Гърмен, Гоцеделчевско). – Производни от *секà* (вж.).

сяш 'сякаш' (Сухиндол, Великотърновско). – От *са̀каш* (вж.) с изпадане на преградната съгласна между две гласни и стягане: **сяаш* > *сяш*.

са̀шен 'сегашен' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От *сега̀шен* (вж. *сега̀*) с изпадане на преградната съгласна между две гласни и стягане: **сеа̀шен* > *са̀шен*.

са̀щам се 'сещам се' (Копривщица; преселници в Новопазарско от с. Гьобел – Мала Азия). – Еднакво със *сѐщам се* (вж. *сѐщам*).

сящи 'сякаш' в текста: *Ба, ти сящи ма лъжиш* (Сухиндол; ДА). – От *са̀каш че*, вж. *са̀каш* и *че*, с лексикализация, предхождана от промяна *сякаш* > *сяш* (вж.) в същия говор, след което се осъществява промяната **сяш че* > **сяш чи* > **сяшти* с дисимилация.

са̀я (**са̀йъ**) и **сѐйъ** 'хвърлям семена в земята, за да израсне растение' (Съчанли, Гюмюрджинско), сяе в нар. песен: *По-хубаво, божне ле, сяме сяе...* (СбНУ 57, 55). – Произв.: *са̀тба* 'сеитба' (Яврово, Асеновградско; Неново, Провадийско), 'зимен посев' (Банигчан, Гоцеделчевско), *сядба* 'сеитба' (Странджа), в нар. песен: *Заспала ми е Гирана йут как съ й сядба ле посяла, дор ми е сядба втасала* (Плевня, Драмско; НПЮЗБ 30), *са̀дбъ* 'времето, когато се сее; засяване на земеделски култури' (Енина, Казанлъшко; Милево, Старозагорско; Кръвеник, Севлиевско), *сядбъ* 'сеитба' (Конопчие, Чирпанско), 'изникнали млади житни растения' (Враниловци, Габровско), *сядби* в текст: *сядбити хим умачкаха* (Тешово, Гоцеделчевско), *сяване* 'сеитба' (Сталево, Първомайско). – Вж. *сѐя¹*.

т¹ деветнадесета буква от съвременната българска азбука. – От стб. **т** (с числена стойност 300), наричано **тврьдо**.

т² диал., разг. лич. мест. 2 л. ед.ч. вин. п. 'те', напр. в съчет. *да т наỳчат* 'да те научат'. – Алегроформа от *те¹* (вж.).

т³ диал., разг. лич. мест. 2 л. ед. ч. дат. п. 'ти', напр. в съчет. *да т остàне* 'да ти остане'. – Алегроформа от *ти²* (вж.).

т⁴ диал., разг. част. 'да', напр. в изреч. *Ни мòгъ т тъ вѝдъ* 'не мога да те видя'. – Алегроформа от *да* (вж.).

та¹ сз., част. за добавяне на ново, сродно и по-силно качество или образ (= *и, че*), за изразяване на връзка и следствие (= *и, да, за да*), за въвеждане на подчинено изречение за цел (= *за да*) или за следствие (*поради което, че*), за поясняване на нещо загатнато (= *че*), за изрязяване на противопоставяне или съпоставяне (= *но, ала, обаче*), в началото на самостойни изречения за усилване, за подчертаване (= *ами че, че, па, и тъй*), сз. 'пък, възможно е; който; какъвто' (Долна и Горна Василица, Ихтиманско), **тъ** сз., част. диал. (= *та*); стб. **та** 'и' (Супр.). – Срхр. *тȁ* 'и, та', *тȁ – тȁ* 'както – така и', словен. *ta* 'да, но', рус. диал. *та* 'и', укр. *та* 'и', белорус. *та* 'и', струс. **та**, словаш. диал. *ta* напр. в изреч. *Teraz se zjavil, ta ho doháňam* 'Сега се появи, та го гоня', пол. диал. *ta* 'и; но; ами че', напр. израз *on ta ja* 'той и аз' и в изреч. *Ta daj mu światła* 'Ами че дай му светлина'. – Праслав. **tā*. – Сродно със стгр. (хом.) *τῶ* 'тогава', стинд. *tāt* 'затова, ето защо', лит. *tuo-* в *tuojaũ* 'веднага, тутакси'. Вероятно всички тези форми (заедно с праславянската) са петрифицирани падежни форми от мест. **tos* 'този' (вж. под *той*), напр. аблативна за м. и ср. р. ие. **tād*. – Срв. Brugmann, Grundriss 2/3, 998, Trautmann 312. Brückner, SEJF 562, Ст. Младенов, ЕтР 627, Vasmer, REW 3, 65, ESSJ 2, 631.

та² показат. мест. 'тази' (Котел, Елена, Дряново; Горно Павликени, Ловешко; Войнягово, Карловско; Ковачевци, Самоковско; Церово, Софийско; Брезница, Санданско; Мендово, Петричко; Ситово, Пловдивско; Селча, Девинско; Тихомир, Крумовградско; Златоград, Маданско; Хасково; Сярско; Македония), лично мест. 3 л. ед. ч. ж. р. 'тя' (Котел, Елена, Дряново, Ардинско, Асеновградско, Маданско; Широколъшки район; Велинград; Манастир, Калайджидере, Гюмюрджинско; Банат; Крушово, Охрид, Прилеп, Ресен, Леринско, Костурско, Долна Преспа); стб. **та** 'тази'. – Вж. *той*.

та³ нар. част. при обръщение към баща (винаги ударено: *тà*). – Съкратено *тàто, тàте, тàтко*. Срв. *ба* (съкратено *бàбо*), *ка³* (съкратено *кàко*), *ле²* (съкратено *лèльо*), *ма⁴* (съкратено *мàмо*), които са също винаги ударени (*бà, кà, лè, мà*).

та⁴ лич. мест. вин. п. 2 л. ед. ч., **тъ** също, вж. *те¹*.

тàа диал. = *тàя*, вж. *тòя*.

тàале таен зидарски говор 'membrum virile'. – Неясно.

таанѐ ср. 'парче' (Сухиндол). – Еднакво с *танѐ* (вж.), от тур. *tane* 'бройка; парче; семе, зърно'.

таàр и **тахàр** остар. 'плоча, на която в студено време поставяли жар по-далече от огъня, за да се затопли жилището' (Костандово, Велинградско). – От тур. диал. *taar* 'малък сгревателен уред; пръстен мангал' (SDD 3, 1297), *tağar* 'къщен сгревателен уред; пръстен мангал' (SDD 3, 1298), *tahar* 'пъстен мангал' (SDD 3, 1299), варианти на тур. *dağar* (вж. под *тагàр*). – Срв. *тагàр*.

тàа-сарà нареч. 'този път' (Разлог, Якоруда). – Съставено от *тàа* 'тази' и *сарà* 'ред, редица' и 'случай', 'момент'. Вероятно полукалка от тур. *o sırada* 'в този момент, този път'.

табабѝя 'група хора, орда' (Кукуш). – Чрез тур. *tevabi* 'свита; съпровождачи; последователи, привърженици' от араб. *tawābiʿ* мн. ч. от *tābiʿ* 'който следва някого или нещо; последовател' с консонантна асимилация *в – б > б – б*, вокална асимилация *е – а > а – а* и завършек *-ия* от тур. *-i*, както в много турски заемки в български. – Заето и в арум. *tăbăbíe* 'стадо; група; ято; глутница' (Papahagi 1974², 1168), срхр. *тевабиjа* 'свита, конвой; домочадие; привърженици; последователи' (Škaljić 615). Възможно е българската дума да е била заета чрез арум. *tăbăbíe*.

табàк¹ 'голям лист хартия'. – Чрез тур. *tabak* 'паница, чиния; лист; хартия' от араб. *ṭabaq* 'похлупак; чиния; бюдо, поднос'. – Заето и в алб. *tabák* 'чиния, паница; лист хартия' (Meyer, EtWb 421), срхр. *тàбак* 'чиния, паница; поднос; лист хартия' (Škaljić 593).

табàк² остар. 'занаятчия, който щави кожи за обувки, ремъци и под.', **тъбàк** диал. 'кожар'. – Произв.: *табаклък* остар. 'работа, занаят на кожар' (от тур. *tabaklık*), *табàков* прил. (Копривщица), *табàшки* прил., *табàшка* в съчет. *табàшка метлà* 'раст. метла, Centaurea maculosa' (Геров), *тъбàшкъ* в съчет. *тъбàшкъ вълнъ* 'отпадъчна вълна при работа на кожар' (Енина, Казанлъшко) *табàчки* 'табашки', *табàчка* в съчет. *табàчка вълна* 'вълна, оскубана от одрана кожа' (Банско), в съчет. *табàчка кòжа* 'кожа от слаба овца или коза, която се употребява за мешин и вълна' (Светиниколско), *табàчкъ* в съчет. *табàчкъ вълнъ* 'вълна, оскубана от одрана кожа' (Белица, Разложко), *табакчѝ* 'кожар' (от *табàк* и *-чи* от тур. *-çı, -çi*, на българска почва), *табакчѝйница* 'работилница за щавене на кожи' (Брусен, Тетевенско), *табàчина* 'оскубана вълна от щавена кожа' (Комщица, Годечко, Годечко), *табàчинъ* в съчет. *табàчинъ вълнъ* 'вълна, оскубана от одрана кожа' (Белица, Разложко), *табàчница* 'работилница за щавене на кожи' (гр. Бяла); ФИ: *Табàков* (вж. Илчев, Р 474). – Чрез тур. *tabak* също, от араб. *dābbāġ* 'занаятчия, който дъби кожи'. – Заето и в алб. *tabák* 'кожар' (Meyer, EtWb 421), срхр. *тàбак* 'кожар' (Škaljić 593), рум. *tabác* също (DLR 11/2 1982, 1), арум. *tăbác* също (Papahagi 1974², 1168), нгр. *ταμπάκης* също (Ἀνδριώτης 360).

табàк[3] 'работилница за щавене на кожа' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Еднакво с *табàк*[2] 'кожар' (вж.), вм. *табакханà* 'работилница за щавене на кожи' (вж.).

табàк[4] разг. 'тютюн', шивашки професионален говор прил. неизм. '(за плат) с тютюнев цвят, кафявозеленикав', **табак** 'тютюн' (1835), **табако** остар. 'тютюн' (1843). – Чрез нгр. *ταμπάκος*, рус. *табáк*, фр. *tabac*, нем. *Tabak* от исп. *tabaco*, а то вероятно от езика на хаитянско племе. Според В а н к о в, Роман. заемки 249, чрез нгр. *ταμπάκος*, рус. *табáк*.

табак в съчет. *деве табак* 'раст. Nuphar luteum' в БотР 219, погрешно вм. *деве-табан* (както е изписано в БотР 365) или *девеmабан* (вж. в БЕР 1, 332, *девѐтабàн* 'раст. водна лилия, Nymphaea, Nuphar).

табакà 'табакера, кутия за цигари' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско), **табака** 'кожена торбичка за тютюн' (Царино, Крумовградско), **тъбъкà** ж. 'кутия за тютюн, табакера, кутия за цигари' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско; Тихомир, Крумовградско). – От тур. *tabaka* 'кутия за цигари, табакера', което вероятно е възникнало по итал. *tabacco* 'тютюн' (срв. R a d l o f f 3/1, 962) под влияние на тур. *tabaka* 'слой, пласт, ред; лист (хартия)'. – Заето и в алб. *tabaká* 'кутия; кутия за цигари'.

табакèра 'джобна кутийка за тютюн или цигари'. – Чрез нгр. *ταμπακέρα*, рум. *tabachéră*, срхр. *табакéра* също, от итал. *tabacchiera*, дето е заето от фр. *tabaqière* (по-рано; по-късно и съвременно фр. *tabatière)*, произв. от *tabac* 'тютюн' (вж. под *табàк*[4]).

табакханà остар. 'работилница за щавене на кожи', **табакхàни** мн. ч. остар. диал. 'помещения и дворища край река, в които кожарите са обработвали кожи', **табакхани** мн. ч. 'работилници за обработване на кожи' (Панагюрище; Габровско), **табаханà** остар. 'работилница за щавене на кожи', **табаханò** 'кожарска работилница' (Устово, Смолянско), **табахнà** остар. също, **табàхна** също (Шумен), **тъбàхнъ** също (Сливенско), **табаанà** също (Банско), **табаанъ̀** също (Бериево, Севлиевско), **табàана** също (Прилеп), **табȁна** също (Енина, Казанлъшко), **табаани** мн. ч. 'работилници за обработване на кожи' (Ловеч), **табанà** 'кожарска работилница' (Орешак, Троянско), 'щавилня за кожи' (Панагюрско). – Произв.: МИ: *Табàхана* квартал в Златоград, Маданско, *Табанàта* в Елешница, Разложко, *Таба(х)анùте*, център на Панагюрище. – От тур. *tabakhane* (простонар. и *tabhane*) 'работилница за щавене на кожи' – сложна дума, съставена от *tabak* 'кожар' и *hane* 'помещение'. Формите *табаханà, tabhane* и други форми с изпаднало *х (h)* са получени с промяна *кх (kh)* > *х (h)* на турска и българска почва. – Заето и в срхр. *табакхàна, табакàна, тȁбхана* 'табакхана' (Š k a l j i ć 594), алб. *tabakhane, tabakhánia, tabahane* също.

табàн[1] 'долна страна на ходилото на крак; стъпало на обувка', 'ходило на обувка' (Смолско, Пирдопско), 'парче плат, скроено по ходило на крак'

(Долна Митрополия, Плевенско), 'подметка; обущарски калъп' (Твардица, в Молдавия), 'ходило; хълм с правилна овална форма' (Софийско), 'ходило на човек, на животно; шина на волска кола' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'наплат на колело' (Куфалово, Солунско) 'шина на колело' (Горни Пасарел, Самоковско; Дълбоки, Старозагорско), 'железен обръч на колело' (Корово, Велинградско; Лилково, Пловдивско), 'част на колело на кола' (Радуил, Ихтиманско), коларожелезарски термин 'част на кола' (Елена), 'плаз на шейна' (Алфатар, Силистренско; Сърнец, Добричко), 'долна част на рало, която се влачи' (Добралък, Асеновградско), диал. 'подпорка на воище на рало; дебела греда', 'дъбова греда' (Боженци, Габровско), 'основна греда, на която са заловени останалите греди на покрив' (Обидим, Разложко), 'греда, която се поставя под покрив' (Тополово, Асеновградско), 'дълга тънка греда' (Баничан, Гоцеделчевско), 'стълб, който подпира дървената конструкция на покрив' (Смолянско), 'постилка на пещ за печене на хляб' (Кръстина, Айтоско), 'основа' (Павелско, Хвойна, Асеновградско, Асеновградско), 'дълбочина на изкоп' (Силистренско), **табан** 'част на рало (плъзица)' (Чернозем, Пловдивско), диал. 'кòла хартия' (Панчев), **табàнь** 'метална обковка на колело' (Павелско, Асеновградско), 'основна греда, на която са заловени останалите греди на покрив' (Филипово, Разложко; Тешово, Гърмен, Гоцеделчевско), 'основна хоризонтална греда на къща, на която се подпират другите греди' (Корница, Гоцеделчевско), 'дълга тънка греда' (Кремен, Елешница, Разложко), **табàни** мн. ч. 'завити напред плъзгащи се по снега пластини, на които е поставена шейната' (Твардица, в Молдавия), **тàбани** 'периферна част на колело на кола' (Делчево), **табàнье** мн. ч. 'греди на под' (Бозовая, Дупнишко), 'греди, върху които се постила подът на стая; хоризонтална странична свързваща греда на тъкачен стан' (Пиянец, Кюстендилско), **тàбъне** мн. ч. 'къси дебели вълнени чорапи' (Ново село, Видинско), **тъбàн** 'ходило, стъпало на крак; мярка за дължина, равна на едно ходило (по-специално за дебелина на земен пласт); желязна шина на кола' (Енина, Казанлъшко), 'подметка на обувка; долна част на ходило на крак; вид хартия за рисуване' (Троян), 'подметка на обувка' (Патрешко, Троянско), 'подметка на терлик' (Ряховците, Севлиевско), 'пета на крак' (Страхилово, Свищовско), 'хартия за рисуване' (Патрешко, Троянско), 'кòла хартия' (Котел), 'железен обръч на колело' (Желю войвода, Сливенско; Търничане, Казанлъшко; Стоилово, Бургаско), 'плаз на шейна' (Професор-Иширково, Стефан Караджа, Силистренско; Нова Черна, Тутраканско; Нова Надежда, Хасковско), 'плъзица на рало' (Оброчище, Църква, Добричко), 'трап, дълбок 60–70 см.' (Неново, Провадийско), **тъбàнь** 'основна греда, на която са заловени останалите греди на покрив' (Доспат), **дъбàнь** 'стъпало на крак; длан' (Дервент, Дедеагачко). – Произв.: *табанари* в нар. пес.: …*искаха ме табачани, /табачани, табанари*… (Красен, Русенско), *табàнек* диал. 'дебела греда; стъпало, ходило на крак' (Геров), *табàнец* 'долна част на калцуни' (Бели Осъм, Троянско), *табанлùи* само в съчет. *табанлùи колà* 'кола с шини' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *табанче* 'част от грънчарския уред

стъпало' (СЗ), диал. 'горен диск на грънчарско колело', *табаньдсам* св. 'сложа шини на кола' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *табан-каран* диал. 'раст. гръмотрън, Ononis spinosa' (от тур. *taban kıran*), *табàн хастàр* обущарски термин 'най-тънката част на гьона, към която се пришива лицевата кожа' (Ново село, Троянско), *табàн-хастарѝн* обущарски термин 'подложки, които се поставят в долната част на калъпи' (Беброво, Еленско), *табàнъстърѝ* 'материя, която крепи рамката на гьона' (Силистренско), *табàн астàр* 'подложка на обувка, която свързва кожата с гьона' (Самоков), *тъбàн-хъстàр* (Русаля, Великотърновско), *тъбàн ъстàрь* 'вътрешна обложка на обувка' (Енина, Казанлъшко) (от тур. *taban astarı); деве табан* диал. 'раст. лотос, Nelumbium speciosum (вж.), *дюстабàн* разг., нар. 'човек с равно (плоско) ходило' (вж.). – От тур. *taban* 'стъпало, ходило; подметка; под; дъно; основа на нещо; плоска, равна, гладка местност; доброкачествено желязо', диал. 'шина на колело; долна част на стена, на дърво и пр.' (SDD 3, 1297). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 627. – Заето и в срхр. *тàбан* 'долна част на стъпало; стъпка (като мярка за дължина); желязна част на пушка между приклада и цевта; задна част на лемежа' (Škaljić 593), рум. *tabán* 'подложка, подплата отвътре на обувка', диал. 'плаз на плуг; дебела греда, която се поставя в основата на конструкция; дълга и тънка дъска; всяка една от дългите и тънки дъски под керемиди на покрив; дъсчици, които се употребяват за покриване на сервизно помещение; дъсчен под; дъсчена тераса в селска къща; дърво, от което се прави сал; вид обшивка (поръбен край) на овчи овчарски кожух; висококачествена стомана, употребявана за направа на саби' (DLR 11/2, 1982, 2), арум. *tăbán* 'греда' (Papahagi 1974², 1168), нгр. *ταμπάνι* 'греда; ходило на крак; дъсчен под; (тех.) втулка; (прен.) бой, пердах', алб. *tabán* 'ходило на крак; подметка; строителна площ; покривна греда'.

табàн² 'смокиня (плод)' (Варна, Шумен, Котел, Елена; Блатец, Сливенско), 'зърно смокиня' (Котел) (Панчев), **табàни** мн. ч. 'смокини' (Търговище; Провадийско), 'сушени плодове' (Търговище), **табани** мн. ч. също (Николово, Русенско), **тъбàн** 'смокиня' (Силистренско; Котел; Златарица, Еленско). – Произв.: *табàнки* мн. ч. 'смокини' (Ямболско). – По тур. *tabanincir*i 'дива смокиня', получено чрез лексикализация на съчет. *taban inciri*, изафетна конструкция от *taban* (вж. под *табàн¹*) и *incir* 'смокиня'; с изоставяне на втората част. – Заето и в рум. диал. *tabană* 'смокиня' (DLR 11/2, 1982, 2).

табанджà диал. 'пищов' (Панчев), **табанджè** 'приклад на пушка' (Нови пазар). – От тур. *tabanca* 'пистолет; револвер'. – Заето и в срхр. *табàнџе* 'малка пушка; пистолет' (Škaljić 593 – 594). – Срв. *тапанджà*.

табарина 'плащ, дебела връхна дреха, дълга до петите' (Струга). – Може да бъде произв. от *табàро, табàра* (вж.) и от други форми с етимон итал. *tabarro* 'плащ, горна дреха' (вж. под *табàро*), с наст. *-ина* (на българска езикова почва), както напр. в *кòзина*. Срв. срхр. (от Черна Гора) *тамбарина*, образувано според Skok 3, 428, със сърбохърватска наст. *-ина* и с *м* пред лабиал-

ната съгласна *б* от срхр. *тàбар* 'дебело палто, зимно палто' (вж. под *табàро*). Ст. Младенов, ЕтР 627, поставя под *табар*, сравнява с *тàбор*, *тàбур* (вж.), смята за дума от семитски корен, сочи нгр. *ταμπάριον*, итал. *tabarro*, срлат. *tabardum*. – Срв. *табàро*.

табàрка 'каца с тръба за варене на ракия' (Трън), 'голяма каца (най-често за правене на ракия)' (Дълга Лука, Пернишко), 'каца с тръба, през която се доизстудяват ракиените пари при варене на ракия' (Станьовци, Брезнишко). – От срхр. *тàба̄рка* 'дестилационен котел (каца за варене на ракия с лула за изтичане на ракията)' (от *стàба̄рка* със същото значение, с изпадане на *с*-. схванато като представка *с*-, вж. Skok 3, 323, под *stàbar*). Може да бъде и от срхр. *стàба̄рка* с изпадане на *с*-, преосмислена като предлог на българска езикова почва. Вж. Т. Ат. Тодоров, БЕз, 48/6, 1999–2000, 45.

табàро ср. остар. 'три четвърти дамско палто, вталено силно, разкроено и подплатено около яката и отвътре с лисичи кожи, носено само от чорбаджийки' (Загоричани, Костурско), **табàра** 'зимна горна дреха' (Загоричани, Костурско), **тàбаре** ж. 'сако до петите' (Велес), **тъбàре** ср. остар. 'вид женско палто' (Костурско). – Формата *табàро* – чрез нгр. *ταμπάρο* 'дебела връхна дреха' от итал. *tabárro* 'връхна дреха, плащ'. Срв. с етимон итал. *tabárro* : арум. *tămbáre* 'плащ от козя кожа с гугла', *tîmbáre* също (Papahagi 1974[2], 1174, 1184), алб. *tabáre* 'дълга зимна връхна дреха', *tabárr* 'плащ с ръкави' (Meyer, EtWb 421), срхр. *тàбар* 'дебело палто, зимно палто' (Skok 3, 428) (срхр. *тàбар* може да бъде и пряко заето от италиански). – Бълг. *табàра* може да е възникнало като форма за ж. р. по акцентен вариант на *тàбаре* : **табàре*, схванат като форма за мн. ч.; *тàбаре* може да е заето чрез алб. *tabáre* или арум. *tămbáre*. – Срв. *табарина*.

табиач манджа 'вкусно ядене' (Преколница, Кюстендилско). – От тур. *tabiaça manca* 'ядене (направено) с табиет, с вкус, с тънък вкус', дето *tabiaça* е с наст. *-ça*, от *tabiat* 'вкус, изисканост, тънък вкус' (вж. под *табиèт*).

табиèт разг. 'характер, нрав; природа', **табиàт** остар. 'душевна природа; характер, нрав; навик, обичай', **табийèт** 'характер, нрав; навик' (Самоков), **табихèт** диал. 'характер, нрав, навик, обичай' (РРОДД 493; Ив. Вазов), 'нрав, навик' (Сливен), **табихèтъ** 'характер; навик' (Шумен), **табихети** мн. ч. 'привички, навици' (Климентово, Великотърновско, присъединено към Полски Тръмбеш), **табеèт** 'навик' (Копривщица), **табехèт** диал. 'навик, нрав' (Геров), **табехет** 'характер' (Копривщица), **табаèт** 'привичка' (Банско; Тешово, Гоцеделчевско), 'характер, нрав' (Кондорби, Костурско), **тъбаèтъ** 'навик, привичка' (Сталево, Първомайско), **табèт** 'характер' (Чанакча, Чаталджанско), **табахèтъ** 'обичай' (Петрово, Санданско), **табахèкь** 'нрав, навик' (Странджа), **тъбиèтъ** също (Енина, Казанлъшко), **тъбихèт** 'нрав, характер' (Дядово, Новопазарско), **тъбъèтъ** 'навик, привичка' (Хасково), 'навик, нрав' (Съчанли, Гюмюрджинско), **тебеèтъ** 'навик, привичка' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), **табихàт** 'навик, привичка' (Плачковци, Тетевенско), **табиàт** 'обичай, навик, характер' (Смолско, Пирдопско; Кюстендилско), **табàт** 'ду-

шевна природа; характер, нрав; навик, обичай' (Тръстеник, Плевенско), **табят** 'вкус към хубавото' (Крушуна, Ловешко), **тъбиа̀т** и **тъбя̀т** 'характер, вкус' (Страхилово, Свищовско), **тъбя̀т** 'характер, нрав' (Еленско; Бракница, Поповско), 'нрав, вкус' (Павликенско; Долна Студена, Беленско). – Произв.: *табиѐтец* и *табия̀тец* разг. умал., *табехѐтец* умал. (Геров), *табиетли̇́* 'който обича да работи и работи добре' (Стрижба, Крумовградско), *табиетли̇́я* и *табиятли̇́я* разг. 'своенравен, особен', *табиетли̇́а* прил. неизм. 'който има установени добри навици, изтънчен вкус, проявен в работа' (Смолско, Пирдопско), *табеетли̇́йка* 'уредна, спретната жена' (Ново село, Троянско), *табихетли̇́йе* 'с добър характер' (Шумен), *табехетли̇́я* диал. прил. неизм. 'който е с определени навици и се придържа към тях' (Геров), *табетли̇́я* 'уреден, спретнат човек' (Ново село, Троянско; Слатина, Ловешко), 'с качества на къщовник' (Девесилица, Крумовградско), *табахетли̇́ę* прил. неизм. 'който има лоши навици, придирчив, сприхав' (Странджа), *табиятли̇́я* 'който работи хубаво, изпипва' (Гостилица, Дряновско), *табятли̇́а* 'човек с установени навици; човек с голям инат; човек, който обича хубавата работа и работи с усърдие и вкус (Тръстеник, Плевенско), *табатли̇́я* '(за работник) който обича работата си и работи добре' (Малък Девесил, Крумовградско), 'своенравен' (Кондорби, Костурско), *табаатли̇́йско* в съчет. *табаатли̇́йско о̀ро* 'тежко и бавно хоро, при което няма скачане' (Гърмен, Гоцеделчевско), *тъбиетли̇́йъ* прил. неизм. 'взискателен' (Енина, Казанлъшко), *тъбъетли̇́йъ* прил. неизм. 'който има установени добри навици и вкус' (Съчанли, Гюмюрджинско), *тъбъйътли̇́йъ* прил. неизм. 'който има някакъв лош навик' (Нова Надежда, Хасковско), *тъбьътли̇́йъ* прил. неизм. 'който има добър вкус' (Еленско), *тъбаятли̇́йкъ* 'жена, която бродира добре' (Горно Драглище, Разложко), *тъбитли̇́йъ* прил. неизм. 'който е с взискателен вкус' (Троян), *тъбятлъ̀к* 'майсторство' (Страхилово, Свищовско); *табиѐтсайбѝя* прил. неизм. 'който има изтънчен вкус' (РРОДД 493), *тебеѐтьсайбѝȇ* 'уреден стопанин' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско . – Чрез тур. *tabiat* 'природа, натура, характер, нрав; привичка, навик, обичай; вкус, изисканост; усет', остар. и *tabiyet*, от араб. *ṭabīʿa(t)*. – Заето и в срхр. *таби́јат*, *та̏бӣјат*, *табӣјāт* 'нрав, привичка, природа, характер' (Škaljić 594, Skok 3, 428), *табија̀тли*, *табија́тли*, *та̄бија́тли* 'капризен, с тежък характер' (Škaljić 594, Skok 3, 428), рум. *tabiét* 'вкус, усет; привичка, навик; своенравие', диал. *tabét* (DLR 11/2, 1982, 5–6), *tabietlíu* 'с определени навици; маняк, педант', същ. рядко 'човек с изтънчен вкус' (DLR 11/2, 1982, 6), арум. *tabiéte* и *tăbiéte* 'навик, привичка' (Papahagi 1974[2], 1163), *tabietlí* 'с лоши навици, с лош нрав' (Papahagi 1974[2], 1163), алб. *tabiát* 'табиет' (Meyer, EtWb 421).

та̀бия остар. 'окоп, укрепление', **та̀бии** мн. ч. 'окопи' (Острец, Троянско), **та̀бие** ср. 'укрепление' (Софийско), 'високо място, укрепление' (Еньово, Новозагорско), **та̀бя** ж. 'окоп, укрепление' (Котел; Пирдопско), **та̀бȇ** ср. 'окоп, укрепление' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско),

та̀бѐ 'военно укрепление, окоп' (Енина, Казанлъшко), **та̀бье** (Суходол, Софийско), **та̀би** ср. 'окоп' (Еленско), мн. ч. 'окопи' (Спасово, Чирпанско), 'вид окопи по време на Руско-турската освободителна война' (Българене, Ловешко), **табѝя** 'окоп' (Миндя, Великотърновско; Панагюрско), **табьее** мн. ч. 'окопи' (Котел; Велико Търново; Новозагорско), **табье** (Давидково, Ардинско), **таби** ср. 'окоп' (Троянско). – Произв.: *та̀биица* умал. (Геров), *та̀бийка* умал. (Геров); МИ: *Та̀биите*, турски окопи край Пирдоп, с. Душанци и с. Църквище, Пирдопско, рид около с. Блатница и местност край Елшица, Панагюрско, *Та̀бити* край Севлиево и край Бели Осъм, Троянско, *Табѝте* край с. Елес, Драмско, *Та̀бйето* край с.Рустан, Маданско. – Чрез. тур *tabiye, tabya* от араб. *ṭābīyä(t)*. – Заето и в срхр. *та́бија, та̑бија, табѝја* (Škaljić 594, Skok 3, 428), рум. *tábie* (DLR 11/2, 1982, 5), арум. *tábye* (Papahagi 1974², 1163), нгр. *τάμπια* и *τάπια* ('Ανδριώτης 360, 361), алб. *tábje*.

та̀бла[1] 'метален поднос за кафе, сладко и под.; широк и плитък съд, като тава; голяма плоска част на мебел (напр. на креват, на врата и пр.); училищна черна дъска; (остар.) плоча за писане; (остар.) табела', 'фирма (надпис на дървена или метална плоскост с наименование на предприятие, учреждение, работилница и т. н.); капак на прозорец; горна плоскост на маса' (Банат), 'железен лист, от който подковачите правят подкова; тънка медна плочка, от която се кроят бакъри' (Попина, Силистренско), 'зидарски инструмент за размазване на мазилката; част от плетачна машина (където са иглите)' (Махалата, Плевенско), 'вид инструмент, който се употребява при мазане, за да не пада хоросанът' (Корово, Костандово, Каменица, Велинградско), 'долна част, ходило на терлик' (Ряхово, Русенско), 'острие на мотика' (Бабук, Силистренско), градинарски термин 'градинска площ' (Слатина, Ловешко; Ново село, Троянско), 'капан за птици' (Осиково, Гоцеделчевско), мутафчийски термин 'вид шарка на чул (покривало за добиче)' (Бяла), **табла** 'шарка на възглавница' (Русаля, Великотърновско). – Произв.: *табла̀рка* 'вид ренде' (Средногорец, Пирдопско), *таблѐ* 'малък плосък пиринчен (месингов) пепелник' (Самоков), дърводелски термин 'част на врата' (Елена; Боженци, Габровско; Брусен, Тетевенско), 'табла на креват (една при главата и втора при краката)' (Гостилица, Дряновско), *та̀блен* прил., *та̀блена* в съчет. *та̀блена врата̀* дърводелски термин (Ряхово, Русенско), *та̀блица* 'нагледно представяне на числа, на други данни, подредени по някакъв принцип', 'училищна черна дъска' (Кукуш), *та̀блицъ* 'долна част, ходило на терлик' (Кочово, Преславско), *та̀блыче* ср. 'формичка; капаче; (остар.) плочка за писане' (Банат), *та̀бличка* умал. (от *табла*), *та̀бличкъ* в съчет. *цвстенцъ с та̀бличкъ* 'везба по пола на риза' (Шкорпиловци, Варненско), *та̀блалия* диал. 'с табли' (от тур. *tablalı*), *таблелйи* в съчет. *таблелйи вратй* (Боженци, Габровско), *таблу̀шка* 'малка табла' (Костурско). – Чрез тур. *tabla* 'дървен или метален поднос; подставка (във форма на поднос); сергия на амбулантен търговец; чиния на везни; диск; пепелница', рум. *táblă* 'плоча; четвъртита плоча; плоча за писане; черна дъска; фирма (надпис на дървена или метална плоскост с наименование на

предприятие, учреждение, работилница и т. н.); лист покривна ламарина, лист тенекия; таблица; дървена или метална плоскост; различни неща, направени от дървена или метална плоскост', диал. 'капак на прозорец; плоска част на мебел (креват и т. н.); метална част на брадва, на коса; острие на трион; обработена, засята площ; долна част, ходило на крак', *tablá* 'поднос, сергия на амбулантен търговец; тава', а и чрез срхр. *та́бла, та̑бла* 'дъска; черна дъска; плоча; фирма (надпис на дървена или метална плоскост с наименование на предприятие, учреждение, работилница и т. н.); таблица' от лат. *tabula*, народнолат. *tabla* 'дъска; плоча (дървена или метална); плоча с написани закони; плочка за писане или смятане; маса на сарафин'. За турската, румънските и сърбохърватските форми вж. напр. Räsänen 452–453, DLR 11/2, 1982, 7–9, 6 [дето се сочат като източници на рум. *táblă* след лат. *tab(u)ла* : унг. *tábla* 'дъска; черна дъска; плоча; ивица земна площ', фр. *table* 'маса, дъска; таблица; списък'], Skok 3, 428–429 (дето се сочи като източник на сърбохърватските форми и унг. *tábla*). – Срв. *тàбла²*, *тàбла⁴*.

тàбла² 'вид широка дървена кутия с пулове и зарчета за игра; игра в разтворена такава кутия'. – Произв.: *тàбладжия* 'играч на табла', *тàбладжийка* ж., *табладжийски* прил. – От рум. *táblă* също, което според DLR 11/2, 1982, 9, е от нгр. *τάβλι* 'игра на табла' [умал. от *τάβλα*, от лат. *tab(u)la*, вж. 'Ανδριώτης 358], тур. *tavla* 'игра на табла'. Срв. *тàбла¹*, *тàбла⁴*.

тàбла³ обикн. в мн. ч. **тàбли** 'стари окопи от Руско-турската война' (Ботевград). – Формата за ед. ч. *тàбла* е възникнала вероятно по формата за мн. ч. *тàбли*, която от своя страна е вероятно от форма за ед. ч. **тàбля*, получена с епентеза на *л* от *тàбя* 'окоп, укрепление' (вж. под *тàбия*). Срв. МИ: *Тàблята* в Горно Камарци, Пирдопско (название на същата месност, която в Долно Камарци, Пирдопско, наричат *Тàблите*), което е с епентетично *л* от **Тàбята*, от тур. *tabya* 'окоп' (срв. Й. Заимов, Пирдопско 265).

тàбла⁴ 'плетен панер (разлат плитък кош за дрехи)' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Велес), **табла** 'панер, изплетен от върбови клонки или от широки шперплатови изрезки' (Стоб, Дупнишко). – Еднакво с *тàбла¹*, особено със значение 'широк и плитък съд, като тава' (вж.). Вероятно от тур. *tabla* (със същото значение), получено с елипса от тур. *tabla çamaşır sepeti* = *tablalı çamaşır sepeti* 'панер (плитък разлат кош за бельо) с широка плоскост' (дето *tablalı* 'който има широка плоскост' е произв. от *tabla* 'дървен или метален поднос' и с други значения, вж. под *тàбла¹*). Може да бъде и от първоначално **таблала*, от тур. *tablalı* 'който има широка плоскост', заместило съчет. *tablalı çamaşır sepeti*; с дисимилаторно изпадане на едното *ла*.

таблакяр 'амбулантен търговец с дървена табла (по улиците)' (Прилеп). – От тур. *tablakâr* също.

табланèт 'вид игра на карти', ученически говор 'задник' (София), **таблонèт** остар. 'вид игра на карти'. – Произв.: *табланèтче* умал., учениче-

ски говор 'задниче' (София). – От фр. *tablenette* 'вид игра на карти', пряко и чрез румънски *tablanét, tablonét*. За румънските думи вж. DLR 11/2, 1982, 6, под *tabinét*.

таблò 'широка плоскост на мебел или на друго нещо; широка дъска за скачване на обяви, съобщения; платно с картина; мраморна или друга плоча с ключове за електроуреди и под', авиац. 'плоскост в кабината на самолет, на която са поместени бордните уреди'. – От фр. *tableau*, произв. от *table* (от лат. *tabula*). За думата като авиационен термин вж. А. Спасова, ИИБЕз 16, 1968, 693.

тàбор остар. 'турско войсково поделение полк,дружина; стан, лагер', **тàбур** диал. остар. 'място за вършитба с вършачка' (Долна Рикса, Монтанско), **табỳр** 'турски полк, дружина' (Чепеларе), **тъбỳр** 'войскова част дружина' (Кукуш). – Произв.: *табòрагасъ* 'началник на табор' (от тур. *tabur ağası*, срв. РРОДД 493). – Срв. срхр. *та́бор, та̑бор* 'стан, лагер; голямо войсково поделение, батальон; строй; група' (Škaljić 594, Skok 3, 429), рум. *tábără* 'лагер (масто, където лагерува военно поделение); временно пребиваване в бараки, в палатки и т. н.; почивен лагер; група (в ход или спряла), керван; войска; чета; групировка (напр. политическа)' и варианти *táberă, tábăr, táboră, tắbără, tábură, tábore, taboáre* (DLR 11/2, 1982, 3–4) , дето се извеждат от „slavonul **таборъ**", унг. *tábor* 'лагер, стан; множество', арум. *tabóre* 'батальон' (Papahagi 1974[2], 1163, дето се отпраща към *tăbúre*), *tăbúre* 'батальон; някаква група' (Papahagi 1974[2], 1163, дето се извежда от тур. *tabur*), нгр. *ταμπούρι* 'окоп, укрепление; табар' ('Ανδριώτης 360, дето се извежда от тур. *tabur*), алб. *tabór, tabórr* (Meyer, EtWb 421, дето *tabor* се извежда от тур. *tabur*), рус. *та́бор* 'стан, лагер, разположение на войсково поделение; обоз; разпънати шатри на номадско племе; цигански катун; турско войсково поделени (= *батальон*)', рус. диал. 'ято птици; група зверове; стадо животни', укр. *та́бор* 'лагер; обоз', чеш. *tábor* 'лагер (военен, почивен и т. н.); цигански катун; голяма групировка (напр. политическа)', словаш. *tabor* 'лагер (военен, почивен); цигански катун; голяма групировка (напр. политическа); групировка от държави; (остар.) човешко сборище', пол. *tabor* 'табор; обоз; цигански катун; лагер, стан; парк (напр. железопътен)'. – От тюркски произход. Срв. тур. *tabur* 'батальон; отряд; дивизия; колона', крим.-татар. *tabur* 'барикада от коли; обоз', чагат. *tapkur* 'отряд, изпратен на рекогносцировка или за грабеж', тур. остар. *tapkur* 'пояс; ограда от колове; барикада от коли', *tabğur* 'пояс; ограда от колове' (Radloff 3/1, 987, 953, 980). Срв. Miklosich, Tü Elem. 2, 167 и сл., Miklosich, EtWb 346, П. М. Мелиоранский, ИОРЯС 10, 4, 130, F. E. Korsch, AslPh 9, 672, D. Pais, UJb 15, 601, J. M. Kořínek, ZslPh 15, 417 сл., 541 и сл., Vasmer, REW 3, 66, Шипова 298–299. – Бълг. *тàбор* като книжовна дума е заето преди всичко от руски; диал. *табỳр, тъбỳр* – от тур. *tabur*. Началното ударение в руски свидетелствува в полза на заемане чрез полски или унгарски (срв. Brückner, SEJP 563; за възможността да бъде заето чрез унгарски вж. и Н. К. Дмитриев, Лексикогр. сб. 3, 1958, 43). Отхвърлят тюрксия произход и се опитват да

обяснят с името на библейския град *Tabor* – с посредничество на чеш. *tábor* и на името на чешкия град *Tábor* (в Южна Чехия) – или като унгарска по произход дума T. I. Itkonen, FUF 32, 82, и след него B. Havránek, NŘ 38, 1955, 2 и сл., J. Németh, ALH 3, 1953, 431 и сл., D. Pais, ALH 5, 1955, 219 и сл., J. Németh, ALH 5, 1955, 224, Machek 633, Fr. Sławski, JP 38, 1958, 230.

табрица 'дъска' (Габровско). – С метатеза от по-ранно **тарбица*, а то от **тарабица*, умал. от *тàраба* 'дъсчена ограда, стобор; дъска на такава ограда'.

табỳ ср. (без форма за мн. ч.) 'забрана да се изговарят думи, да се извършват действия и пр.; забранени предмети, действия, постъпки; (у първобитните народи) религиозно-суеверна забрана да се изговарят някои думи, да се извършват някои действия, да се докосват някои предмети и лица'. – Чрез рус. *табý*, нем. *Tabu*, фр. *tabou*, англ. *taboo* от един полинезийски език. За френската, немската, и английската дума вж. Bloch–Wartburg 591, Kluge–Mitzka 706, Klein 2, 1564.

табỳн книж. 'стадо коне' (РСБКЕ 3, 379), 'стадо коне' (Ленково, Никополско), остар. 'табор (турски полк); войска; стан, лагер' (Тръстеник, Плевенско). – Като книжовна дума – чрез рус. *табýн* 'стадо коне', рум. *tabún* също, като диалектна – чрез рум. *tabún* 'стадо коне' и 'стадо говеда; голямо стадо овце; голяма група хора; (остар.) група татарски разбойници; (остар.) татарски заселища (място за престой); стан, лагер на коли' от тюрски. За руската дума вж. Vasmer, REW 3, 66, а за румънската – DLR 11/2 1982, 12.

тàбур[1], вж. *тàбор*.

тàбур[2] 'дъсчена ограда' (Севлиево), 'ограда на двор' (Боженци, Габровско). – Произв. *тàбурка* 'отделна летва на ограда' (Боженци, Габровско). – Вероятно от по-ранно **тàбара*, получено от *тàраба* 'дъсчена ограда, стобор' и 'дъска от ограда' (вж.), от тур. *taraba*, с метатеза, лабиализиране на *-а-* в *-у-* пред лабиално *б* в неударено положение, изпадане на краесловно *-а*, вероятно схванато като кратък определителен член за м.р., и промяна на рода. Възможно е да е възникнало по формата за мн. ч. **тàбури* по образец на двойки форми за ед. и форми за мн.ч., като *кѝчур* (от м. р.) – *кѝчури* (форма за мн. ч.), *чỳчур* (от м. р.) – *чỳчури* (форма за мн. ч.).

табурèтка 'нисък тапициран стол без облегало'. – Чрез рус. *табурéтка* също, произв. от *табурéт*, което е чрез нем. *Taburett* от фр. *tabouret*. За руската дума вж. Vasmer, REW 3, 66.

табут 'носилка за умрели хора' (Лясково, Девинско). – Чрез тур. *tabut* 'ковчег' от араб. *tābūt* 'сандък; кутия; ковчег; саркофаг'. – Заето и в срхр. *тäбут*, *тáбӯт*, *тàбут* 'ковчег без похлупак (при мюсюлманите); уред от издълбано дърво за чистене на жито' (Škaljić 594–595, Skok 3, 429), алб. *tabút* 'ковчег'.

тав остар. 'влага, влажност, мокрота' (1855, РДТГ), диал. 'състояние на разтопена мед, за да може, като изтине, да се работи добре с нея'. – От тур. *tav* 'висока степен на нагорещяване, висока температура; влажност, мокрота'.

тава̀[1] 'разлат съд за поднос, за печене на баница и под.; дълбока тепсия за варене на мармалад, сладко и под.', 'форма за хляб' (Твардица, в Молдавия), 'тиган' (Радомир; Жедна, Радомирско; Капатово, Кадийца, Падеж, Благоевградско; Добърско, Разложко; Кюстендилско; Долна Грашица, Фролош, Кюстендилско; Бистрица, Дупнишко; Бобошево; Гевгелийско), 'дървено корито' (Слатина, Ловешко), 'долно голямо колело на грънчарски уред колело' (Добрич), 'дебело желязо, което лежи в основата на воденечната ос' (Тича, Котленско) **тавъ̀** 'тепсия; четвъртит съд за печене, готвене и др.' (Банат), 'място за нощвите; помещение, в което се меси хляб' (Старцево, Маданско), ковашки термин 'горна част на наковалня' (Бяла), **та̀ва** 'тиган' (Покровник, Благоевградско). – Произв.: *тавени́к* 'царевичен хляб, печен в тава' (Малък Девесил, Крумовградско), *тавани́кь* 'царевичен хляб, печен в тава' (Егрек, Крумовградско), *та̀веник* 'голям домашен хляб' (Девесилица, Крумовградско), *тави́ца* умал., *тави́чка* умал., 'продълговата тепсия' (Ихтиманско), *тъвълъ̀к* 'кисело зеле с месо, препечено в тава' (Свиленград), 'печено с ориз в тава' (Първомай) (с *-лък* от тур. *-lık*). – Чрез тур. *tava* 'тава; тиган; съдържимо в тава; корито за вар' от перс. *tāve*, вариант на *tābe* 'тиган'. – Заето и в срхр. *та̀ва* 'тава; тиган; готвено ядене в тава' (Škaljić 603, Skok 3, 447), нгр. *ταβᾶς*, *ταβάς* 'тава, тепсия' (Ἀνδριώτης 358), рум. *távă* и *tăvá* 'тепсия, тава; табла; салфетка за покриване на тава', рум. диал. 'корито; чиния на кантар; тенекия, с която се запушва отвор на пещ' (DLR 11/2, 1982, 73), алб. *távë* 'тава; готвено в тава; тиган' (Meyer, EtWb 425), арум. *távă* 'тава' (Papahagi 1974², 1168).

тава̀[2], вж. *то̀я*.

та̀ва[1], вж. *тава̀*

та̀ва[2], вж. *то̀я*.

тава̀н 'горна страна, горен под на стая или друго помещение; място между покрив на къща и стаите; най-голяма височина, на която лети самолет; най-висока степен на нещо или в нещо', 'част от грънчарска пещ' (Ново село, Троянско), 'най-горна част на вършачка' (Махалата, Плевенско), **тава̀нь** диал., **това̀н** и **това̀нь** диал. 'небе на къща; празно място между покрив и таван на сграда; малка таванска стая' (Геров), **това̀н** 'таван' (Смолско, Пирдопско). – Произв.: *таванъ̀ркє* диал. мн. ч. 'греди, които се поставят на таван при строеж на къща', *тава̀нен* 'тавански' (Галата, Тетевенско), *това̀нец* диал. умал. (Геров), *таване́ла* 'таван' (Гърмен, Лещен, Гоцеделчевско), *таваница* 'греда от таванския гредоред' (Кюстендилско), 'напречна греда, която свързва горните две греди на градеж' (обл. Пиянец, Кюстендилско), 'греда от тавански гредоред' (Бозовая, Дупнишко), *тава̀нка* 'дълга тънка греда' (Гърмен, Гоцеделчевско), 'напречна греда на таван' (Суворово, в Молдавия), *тъва̀нка* 'напречна

дъска над греда на таван' (Ново село, Троянско), *тъвàнкъ* 'дървена дъска за облицовка на таван в стара къща' (Троян; Патрешко, Троянско), 'дъска за облицоване на таван на грънчарска работилница' (Троянско), *тъвàнки* мн. ч. 'дялани дъски за таван на къща или минна галерия' (Енина, Казанлъшко), 'водоравни греди от скеле на таван' (Ново село, Троянско), *товàнка* 'греда на таван' (Брусен, Тетевенско), *таванлѝя* 'с таван' (Кърналово, Петричко), *таванлъ̀к* 'таван на стая' (Гайтанинов, Гоцеделчевско), *тавàнлък* 'всички дървета, наковани върху гредите на таван' (Кръстина, Айтоско), *таванòсвам* (вж.), *тавàнски* прил., *тавàнска* в съчет. *тавàнска купрѝя* зидарски термин 'напречна греда, простряна по цялата дължина на тавана, върху която се строи дървената конструкция на покрива' (Кюлевча, Шуменско). – От тур. *tavan* също, срв. Ст. Младенов, ЕтР 627; *товàн*, *товàнь* – с лабиализация *а* > *о* в неударено положение вероятно под влияние на лабиалното *в*. – Заето и в срхр. *тàван* 'таван; под, долна част на помещение; слой, пласт; етаж' (Škaljić 603, Skok 3, 448), нгр. *ταβάνι* 'таван' Ἀνδριώτης 358), рум. *taván* 'таван', диал. 'всеки един от краищата на кораб, където се намират помещенията на моряците; под, долна част на помещение; подутина на копито на говедо, около ноктите', рум. диал. tăván 'таван' (DLR 11/2, 1982, 72 – 73), арум. *tăváne* 'таван' (Papahagi 1974², 1173), алб. *taván* 'таван' (Meyer, EtWb 425). – Срв. *таванòсвам*.

таванòсвам 'правя таван' (Доброславци, Софийско; Ятрос, Визенско), **таванòсфам** също (Габаре, Белослатинско), **тъвънòсвъм** 'подковавам дъски на таван' (Кръвеник, Севлиевско), **таваньòсвам** 'правя таван', св. в. **таваньòсам** (Тръстеник, Плевенско; Банат), **тованòсвам** и **тованòсувам** диал. 'слагам таван на къща; правя таван на стая' (Геров). – Произв.: *таваньòсан* 'който е с таван' (Тръстеник, Плевенско) *таваньòсана* 'която е с таван' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *тъвънòсан* 'подкован с таван' (Кръвеник, Севлиевско). – Производни от *тавàн* (вж.), *тавàнь, товàн, товàнь* (вж. под *тавàн*), по образуване като *варòсвам* 'замазвам с вар' (произв. от *вар* 'печен варовик', вж.), *белòсвам* 'боядисвам с бяла боя; варосвам' (произв. от *бял*, вж.), с *-ос-* по гръцки заемки в български на *-ос-* (гр. *-ωσ-*, от аористна основа на глаголите на *-ώνω*). Формата *таваньòсвам* – с мекост по *тавàнь*. Би могло *таванòсвам* (в някои случай) да бъде от нгр. *ταβανωσ-*, аористна основа от *ταβανώνω* 'правя таван' (произв. от *ταβάνι* вж. под *тавàн*).

тавàр 'товар' (Смилянски район; Смолян; Старцево, Средногорци, Маданско), 'товар на животно' (Смолян; Борисково, Старцево, Пловдивци, Неделино, Маданско; Жребово, Водни пад, Триград, Девинско; Тихомир, Крумовградско), **тавàрь** 'товар на животно' (Витина, Маданско; Рудозем). – Произв.: *таварѝца* 'тояга за подпиране самара на добиче от едната страна, докато товарят от другата' (Рудозем; Елховец, Смолянско; Водни пад, Жребово, Буйново, Девинско; Тихомир, Крумовградско; Неделино, Маданско), *таварнѝца* 'тояга за подпиране на самара при товарене на добиче' (Витина, Маданско). – Родопски акав вариант на *товàр* (вж.).

тава̀рим 'товаря' (Милчина лъка, Кулско). – От *това̀рим* (вж. *това̀ря*) с *а* на мястото на *о* в неударено положение, може би поради асимилация *о – а* > *а – а*; или от *тва̀рим* (вж. *това̀ря*) с епентеза на *а*.

та̀варма 'дупка на желязно сечиво за поставяне на дървена дръжка' (Корница, Гоцеделчевско). – От *ста̀варма* също (вж. под *ста̀врома*), засвидетелствувано в Гоцеделчевско; с изпадане на *с*-, преосмислено като предлог, вж. Т. Ат. Тодоров, БЕз 50/4, 2003, 85.

таватлѝя прил. неизм. 'удобен, широк' (Самоков). – Вероятно произв. от *тава̀* 'разлат съд за подник' (вж.), с наст. *-ат* (както напр. в *брада̀т* от *брада̀*, вж.) и *-лия* (от тур. *-lı, -li. -lu, -lü*).

тавату̀р диал. 'глъч, шум, вик, мълва' (Геров), 'глъчка, мълва' (РРОДД 493), 'суматоха' (Самоков), **тъвата̀р** и **тъвъта̀рь** 'шум, врява, глъчка' (Еленско), **тъвъта̀р** 'шум, глъчка' (Хасково). – Чрез тур. диал. *tavatur, tavatir* = тур. книж. *tevatür* 'мълва, слух', от араб. *tawātur*. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 627. – Заето и в срхр. *тавāтӯр* 'глас, мълва' (Skok 3, 448), нгр. *ταβατούρι* 'шум, глъч, суматоха' (Ἀνδριώτης 358), рум. *tevatúră* шум, врява; караница, разправия, скандал' и диал. *tevătúră, tavatúră, tăvătúra, tivatúră* (DLR 11/2, 1982, 231), арум. *tăvătúră* 'врява, глъч' (Papahagi 1974², 1174). – Срв. *тевату̀р*.

тавджѝя диал. 'работник каменар' (Геров). – От по-ранно **тафчѝя*, получено от *ташчѝя* 'каменар' (вж. под *таш*) с промяна *шч*>*фч* (изписвано *вч*), както напр. в диал. *но̀фчи* от *но̀шчи* (= *но̀жче*, умал. от *нож*, вж.); със замяна на *-чия* с *-джия*, както в диал. *боклуджѝя* (от по-ранно *боклучѝя*, вариант на *боклукчѝя*, вж. под *боклу̀к*). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 627, който отбелязва: „вм. *ташчия*; тур. *taš* 'камък' …". – Срв. *та̀вчия*.

та̀вла¹ 'обор, конюшня', вж. *тавла̀*.

та̀вла² 'поднос, табла' (Долновардарско), 'дълго бяло платно с червени линии по краищата, което се постила на трапеза при големи угощения' (Кръстополе, Габрово, Ксантийско). – Със знач. 'поднос, табла' – от тур. *tavla* 'поднос на амбулантен търговец' (Radloff 3/1, 989), нгр. *τάβλα* 'дъска', *ταβλάς* 'поднос, табла'; със знач. 'дълго бяло платно с червени линии по краищата, което се постила на трапеза при големи угощения' – от нгр. *τάβλα* 'маса, трапеза' и диал. 'платно, с което завиват хляб, след като го омесят'. Срв. арум. *távlă* 'поднос' (което Papahagi 1974², 1168, извежда от нгр. *τάβλα* 'дъска'), алб. *távllë* 'маса; угощение; пепелник'. Ст. Romanски, СбВерк 564, извежда *та̀вла* 'поднос, табла' от тур. *tavla*, нгр. *τάβλα*, алб. *távllë* (без да сочи значения), а М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, извежда *та̀вла* 'табла' от нгр. *τάβλα* (от лат. *tabula*).

тавла̀ 'обор, конюшня' (Павел, Свищовско; Своге, Желява, Суходол, Софийско; Чирпанско; Доспат, Пещерско), 'обор; хранене на кон, завързан за ясла, без да се пуска да се движи и да хаби енергия' (Странджа), **тавлъ̀** 'обор,

конюшня' (Котел; Горна Оряховица), **тавлѐ** 'конюшня' (Чепеларе), **та̀вла** 'обор, конюшня' (Козичино, Поморийско; Смолянско; Прилеп; Папрадища, Велешко), 'обор, ясла' (Българи, Царевско), **та̀влъ** 'конюшня' (Нови пазар; Тръстеник, Плевенско), **тавла** 'обор, конюшня' (Момчиловци, Смолянско; Ичера, Сливенско). – От тур. *tavla* 'конюшня'. – Заето и в срхр. *тȁвла* и *та̑вла* 'конюшня' (Škaljić 604).

тавладѝсвам[1] и **тавладѝсувам** диал. 'накисвам, натопявам, намокрям', св. в. **тавладѝша** (Геров). – От тур. *tavladı,* аор. основа на гл. *tavlamak* 'натопявам, намокрям', с -*ис*- от гръцка аористна основа. – Заето и в срхр. *тавлайсати*, -*ишēм* 'намокрям, напръсквам с вода нещо, за да бъде по-лесно за обработване' (Škaljić 604).

тавладѝсвам[2] диал. 'охранвам, угоявам', св. в. **тавладѝсам** (Панчев). – От аор. основа *tavladı* на тур. диал. гл. *tavlamak* 'угоявам' (Skok 3, 1324), с -*ис*- от гръцка аористна основа. – Срв. *тавландѝсвам*, *тавлѐ*.

тавлама̀ и **тавламѐ** 'скелет на покрив; най-висока точка от покрив на къща, покрита със слама' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – От тур. *tavanlama,* по произход отглаголно същ. от *tavanlamak* 'правя таван, изграждам таван' (за което вж. напр. Radloff 3/1, 984); с метатеза (така се получава форма **тавланама̀*), изпадане на третото неударено *а* (така се получава форма **тавланма̀*) и с фонетично опростяване *нм* > *м*. Формата *тавламѐ* – по думи от домашен славянски произход на -*ѐ* от стб. **ѫ** (винително окончание на имена от ж. р. на -*а*).

тавландѝсвам 'храня се добре' (Ичера, Сливенско). – От тур. *tavlandı*, аор. основа от гл. *tavlanmak* '(за животно) тлъстея'.

тавлатѝсвам (тъвлътѝсвъм) 'загрявам сърп, за да омекне и да бъде годен за ремонт', св. в. **тавлатѝсам (тъвлътѝсъм)** (Еленско). – От аор. основа *tavlattı* на тур. гл. *tavlatmak,* каузативна форма от *tavlamak* 'нагрявам', с фонетично опростяване *тт* > *т*.

тавлѝи мн. ч. 'обори' (Връбница, Софийско; Слатина, някогашно село в Софийско, сега квартал на София). – От тур. *tavla* 'конюшня', преоформено в български. За преоформянето срв. разг. *кирѝя* 'наем' (вж.) от тур. *kira.*

та̀влия 'плитка плетена кошница с кръгло дъно, с която жените носят храна за раздаване на гробищата' (Лешек, Тетовско), 'широка кошница, в която се носи хляб в църква' (Едоарце, Тетовско,). – Може да бъде: от по-ранно **тавлалия*, от тур. *tavlalı* 'с широка като поднос плоскост', произв. от *tavla* 'поднос (на амбулантен търговец)' (вж. под *та̀вла*[2]), с фонетично опростяване -*лалия* > -*лия;* от тур. *tavla* 'поднос на амбулантен търговец', преоформено в български като *кирѝя* 'наем' (вж.) от тур. *kira,* срв. *тавлѝи* 'обори' (вж.) от тур. *tavla* 'конюшня'. – Срв. *та̀бла*[4].

тавлѝ прил. неизм. 'угоен, тлъст' (Смолянско, Ардинско, Маданско), **тавлѝя** прил. неизм. диал. 'влажен; охранен, угоен, тлъст' (Геров), '(за кон) охранен' (Сашево, Вързулица, Великотърновско; Медвен, Котленско), 'здрав, с добро здраве' (Сухиндол, Великотърновско), **тавлѝви** мн. ч. 'тлъсти' (Сърнец, Добричко), **тъвлѝйъ** '(за кон) охранен, угоен' (Елена; Медвен, Котленско). – От тур. *tavlı* '(за добитък) угоен, охранен; (за предмет) намокрен, навлажнен'. Формата *тавлѝви* – от **тавлѝйи, тавлѝи* с *-в-* под влияние на прилагателните на *-иви*. – Заето и в срхр. *тàвли* 'влажен, овлажнен; угоен, дебел' (Škaljić 604, Skok 3, 448). – Срв. *тавля̀*.

тавля̀ диал. 'охранвам, угоявам' (Геров), **тавли се** гл. 3 л. ед. ч. 'угоява се' (Кръшно, Поповско), **тъвлѝ** запов. накл. 2 л. ед. ч. 'угоявай' (Елена), **тъвли** запов. накл. 2 л. ед. ч. 'угоявай' (Лясковец), **тъвлѝш** гл. 2 л. ед. ч. 'охранваш, угояваш' (Кесарево, Горнооряховско), **тѐвлѐм** 'гоя, угоявам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско). – Произв.: *тавлѐн* прил. 'гоѐн' (Смолянско), 'добре гледан, охранен, угоен' (Българи, Царевско); *поотавлѐвам* 'угоявам малко' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско; Манастир, Гюмюрджинско; Крумовградско); *ставля̀ се, ставля̀вам се* диал. 'поправям се, напълнявам', *ставлѐвам* 'угоявам' (Смолянско, Маданско, Ардинско, Асеновградско). – Възникнали по *тавлѝ* 'угоен, тлъст' (вж.), *тавлѝя* също (вж. под *тавлѝ*) и по техни варианти, а и по сегашната основа *tavla* на тур. диал. гл. *tavlamak* 'угоявам' (SDD 3, 1324), произв. от *tav* 'затлъстялост на добитък'. За *тѐвлѐм, ставлѐвам* вж. и Т. At. Todorov, Балк. езикозн. 36/3, 1993, 281–284, БЕз 47/4, 1997–1998, 40 и сл. За *тѐвлѐм* вж. и отделно.

тавмакя̀р 'скъперник' (Църско, Битолско). – От *тамахкя̀р* 'скъперник' (вж.) с метатеза и замяна на *х* с *ф* и сетне с *в* (пред *м*, както напр. в *тавмин*, вж., от тур. *tahmin*).

тавмату̀рг диал. 'чудотворец', **тавмату̀ргия** и **тамату̀ргия** диал. 'чудотворство'. – От сргр. *θαυματουργός* 'чудотворец', *θαυματουργία* 'чудотворство', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161.

тавмин в съчет. *по тавмин* 'напосоки, наслуки, както се случи', букв. 'по предположение' (Църско, Битолско), **тàвмина** 'приблизително' (ЮЗ), 'навярно', напр. в изреч. *Тàвмина е Дòлина мàйка ỳмрела* (Годивие, Охридско), **тавмина** 'приблизително' (Църско, Битолско). – Произв.: *тавминджилѝк* диал. 'оценяване на око' (Геров) (по *тавминджѝя*), *тавминджѝя* диал. 'човек, който оценява на око, приблизително' (Геров) (от тур. *tahminci*). – Формата *тавмин* – еднаква с *тахмѝн* (вж.), от тур. *tahmin* 'предположение, догадка'; с диал. *в* от по-ранно *ф* на мястото на *х*; формата *тàвмина* – от диалектен вариант на *-а* вм. на *-en* на тур. *tahminen* 'приблизително, на око; навярно'. За промените *х* > *ф* > *в* пред следващо *м* срв. *завмет* вм. *захмет* (от тур. *zahmet* 'труд, затруднение, мъка') в текст от Църско (Битолско), в който е употребена и думата *тавмина*; *...не чини завмет да и броиш колку се, ами тавмина кажи дали се доста* ('... не си прави труд да ги броиш колко са, ами наслуки

(приблизително) кажи дали са доста'). За формата с *-а* – *тàвмина* – срв. срхр. *тàхмӣнā* 'вароятно' (от тур. *tahminen*, вж. Škaljić 595).

таволòца книж. остар. 'палитра'. – От итал. *tavolozza* 'палитра', вж. РРОДД 493.

таврà 'контене, гиздене, докарване' (Доброславци, Софийско; Брезнишко; Пирот; Витановци, Пернишко; Трънско), 'кипрене, гиздене; гордост' (Маслово, Софийско), 'гордост' (Витановци, Пернишко), 'премяна' (Беренде, Годечко; Драгоман), 'труфило' (Брезнишко), **тàвра** 'премяна' (Брезник), диал. 'перчене, самохвалство' (РРОДД 493); **тавра** 'хубост' (Трънско). – Произв.: *тавралѝя* 'който обича да се гизди' (Бърложница, Софийско), *тавралъ̀к* 'склонност към гиздене' (Горна Студена, Свищовско), *тàврим* 'докарвам, обличам в ново, китя' (Станьовци, Брезнишко), *тàврим се* 'докарвам се с дрехи, с накити' (Бърложница, Софийско), 'труфя се, гиздя се, глася се' (Комщица, Годечко; Брезник; Брезнишко; Трънско), *таври се* гл. 3 л. ед. ч. 'готви се, кани се, гласи се, тъкми се' (Могилово, Чирпанско), *тàвримо* в нар. песен: *Че тàвримо Секỳла детѐнце...* (Сливница), *таврòса се* 'гордее се; облича се хубаво' (Ръждавица, Кюстендилско); *натàвря, натàврювам* диал. 'накичвам, нагиздвам' (Геров); *таврогъ̀за* '(за жена) която обича да се облича добре и да се кичи' (Софийско). – Вариант на *тафрà* 'контене, гиздене; хвалба' (вж.), от тур. *tafra* 'високомерие, надменност, пъчене, надуване', с *-в-* вм. *-ф-*, както напр. в разг. *шаврантѝя* 'развалена жена' вм. *шафрантѝя* 'развалена жена' (от тур. *şırfıntı*); може би кръстосано с тур. *tavır* 'държание, поведение; тон, начин; форма, фасон' и 'важност, високомерие, надменност, високо самомнение' (от араб. *tawr*). Срв. РРОДД 493, дето *тàвра* 'перчене, самохвалство' се извежда от тур. *tafra*.

тàвря[1] 'отнасям се внимателно, грижливо към някого, глезя някого' (Чирпан), 'забавлявам' (Широка лъка, Девинско), 'чистя вътрешностите на заклано прасе' (Странджа), **тавря** 'успокоявам' (Костанденец, Русенско), **тàврьъ** 'подреждам, върша нещо в къщи; забавлявам, бавя дете' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'отнасям се снизходително, с прекалени грижи към дете' (Енина, Казанлъшко), **тàврьъ съ** 'споглеждам се с някого, сговарям се с някого' (Казанлък), **тàwрьъ** 'глезя' (Нова Надежда, Хасковско), **тàврę** подреждам, върша някаква къщна работа; заколвам и почиствам коледно прасе' (Странджа), **тàвре** 'успокоявам' (Шумен), **тàвряше** 'примиряваше; утешаваше' (Одърне, Плевенско), **тàврêм** 'проявявам нежност, галя, забавлявам някого' (Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско), **тàврêм са** 'галя се' (Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско), 'предпазвам се' (Смолян), **тàвра** 'умиря, укротя, успокоя разплакано дете' (Тетевен), **тàвръ** и **тàфръ** 'галя; разглезвам някого (обикновено дете)' (Войнягово, Карловско). – Произв.: *утàврювам* 'почиствам, подреждам коледно прасе след заколването му' (Странджа), *утàврювам се* 'привършвам си работата' (Странджа), *утàврен* 'подреден, спретнат' (Странджа). – С преразлагане от **стàвря*, в което *с-* се е схванало като представка, срв. диал. *стàври*

'дойде на себе си' (ЮЗ; вж. MJ 9/1–2, 1958, 102), *ста̀врувà̀м се* 'успокоявам се' (Банско; вж. СбНУ 48, 496). Знач. 'дойде на себе си' е синонимно на знач. 'успокои се'. Диал. **ста̀вря, ста̀ври, ста̀врува̀м се* са от нгр. *σταυρῶ* 'правя кръстен знак (кръстя се) на (над) човек или над нещо, за да привлека върху него божествената благословия и за да отклоня от него лошото' и нар. 'правя кръстен знак над болно място, за да отмине болката'. От тези значения, особено от по-конкретното второ, могат да се развият значения 'успокоявам (напр. болка на дете)', 'усмирявам, умирявам, укротявам дете или буен човек', 'утешавам отчаян човек', 'примирявам скарани хора', 'умиря, укротя, успокоя разплакано дете', както и значения 'бавя дете, забавлявам дете, отнасям се грижливо към дете', 'проявявам нежност към дете, глезя дете'. От знач. 'отнасям се грижливо' могат да се развият значения 'споглеждам се с някого, сговарям се с някого' (ще рече 'отнасям се грижливо, внимателно към някого и се сговарям с него') и 'предпазвам се' (ще рече 'отнасям се грижливо към себе си'), както и знач. 'подреждам, върша нещо в къщи' (= 'подреждам, върша някаква къщна работа', ще рече 'отнасям се внимателно, грижливо към различните вещи в къщи'), от което пък биха могли да се развият по-тесните значения 'чистя вътрешностите на заклано прасе' и 'заколвам и почиствам (вътрешностите на) коледното прасе'. Вж. подробно у T. At. Todorov (под печат). – Срв. *та̀вря*[2].

та̀вря[2] 'настоявам' (Винарово, Чирпанско). – Еднакво по произход с *та̀вря*[1] 'отнасям се внимателно, грижливо към някого, глезя някого' (вж.), от нгр. *σταυρῶ* 'правя кръстен знак (кръстя се) на (над) човек или над нещо' Срв. семантично бълг. *кръстя се* със значения 'правя кръстен знак' и '(прен.) уверявам, твърдя, кълна се (като правя кръстен знак)' (вж. БТР 1976, 376), от второто от които може да се е развило знач. 'настоявам на казаното' и сетне 'настоявам'. Вж. подробно у Т. Ат. Тодоров (под печат).

тавря̀з прил. неизм. диал. 'трезвен', **твъря̀з** също (Изт), **таврѐз** също (Павелско, Хвойна, Асеновградско), **твърѐз** също (Банат, с. Бешенов), **твърѐзын** също (Банат, с. Бешенов), **тъфрѐз** също (Банат, с. Винга). – Произв.: *изтаврезя* диал. 'изтрезнея' (1879, Ил. Блъсков), *изтаврѐзя, изтавря̀звам* диал. (Геров, под *утавря̀звам*), *изтъврѐзя, изтъвря̀звам* 'изтрезнявам от опиване с алкохол' (Изт), *изтъврезя̀* диал. 'изтрезнея' (РРОДД 173; П. Р. Славейков); *утаврѐзя, утавря̀звам,* и *утавря̀зувам* диал. 'изтрезнявам' (Геров). – От **трязв, трезв*, стб. **трѣзвъ** (вж. под *трѐзвен*), с епентеза на *а* или ъ (така се получават форми **таря̀зв, *тарѐзв, *търя̀зв, *търѐзв*) и с метатеза. Срв. метатезирани форми – съответствия на стб. **трѣзвъ** – в други славянски езици (у Vasmer, REW 3, 96, под *терёзвый)*: струс. **тверезъ** покрай **терезвъ**, рус. *тверёзый* покрай *терёзвый*, укр. *твере́зий* (диал. *тере́звий*). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 628, дето е отбелязано: „ с премет вм. стб. **трѣзвъ**; срав. особ. малоруски *тверезый* вм. *терезвый*…“. – Срв. *теврѐс*.

тавта̀бити мн. ч. 'дървеници' (Прилеп; Долно Ботево, Хасковско), **тавта̀бица** 'дървеница' (Прилеп), **тавтаби** таен зидарски говор мн. ч. 'дървеници' (Шлегово, Кратовско), вж. *тахта̀бити, тахта̀бита, тахта̀ба.*

та̀вче 'тасче' (Прилеп). – От *та̀сче* умал. от *тас* (вж.), с промени *сч* > *шч* > *фч* (*вч*), срв. диал. *нѐфчи* от *нѐшчи* (= *нѐжче*, умал. от *нож*, вж.).

та̀вчия 'каменар' (Прилеп). – От тур. *taşçı* 'каменар' с промяна *шч* > *фч*, както в диал. *нѐфчи* (= *ножче*, умал. от *нож*, вж.) и хиперкоректно изписване на *в* вм. *ф*. – Срв. *тавджѝя*.

та̀га 'тъга' (Прилеп), **та̀ги** мн.ч. 'душевна болка, жал, жалба' (Прилеп). – Вариант на *тъга̀* (вж.), с диал. *а* на мястото на стб. **ѫ** под ударение.

тага̀[1] 'тогава' (Турян, Смолянско), **тага̀я** 'тогава' (Годечко), **тага̀й** 'тогава' (Суходол, Софийско), **тага̀вка** 'тогава' (Чешнегирово, Асеновградско), **-тага̀в** в *сага̀в-тага̀в* 'сегиз-тогиз' (Хвойна, Павелско, Асеновградско), **тага̀зикана** 'тогава' (Кетенлик, Ксантийско), **тагѝванка** 'тогава' (Еница, Белослатинско), вж. *тога̀*.

тага̀[2] 'небесна дъга (след дъжд)' (Шумен). – Произв.: *тагѝца* умал. 'дъгица' (Шумен). – Вариант на *тъга̀*[2] 'небесна дъга' (вж.).

таганѝца 'мекица' (Костандово, Ракитово, Велинградско). – Вариант на *тиганѝца* (вж. *тига̀н*), с диал. *а* на мястото на *и* в неударено положение.

тага̀р диал. 'малък шиник, шиниче, кринче; пръстена саксия; малък тъпан, само от едната страна закрит, като шиник; кош с островърхо дъно за държане в него на дете пеленаче' (Геров), 'шиник, крина' (Хърсово, Исперихско), 'шиник; саксия; остродънен кош за пеленаче' (Панагюрско), 'кринче' (Побит камък, Разградско), 'кръгло сандъче, като крина, за мерене на жито, овес' (Гостилица, Дряновско), 'кош за фураж' (Родопите, предимно в речта на българомохамедани), 'кош във вид на отсечен конус, който служи за поставяне във вертикално положение на пеленаче' (Плевня, Драмско), **тага̀рь** 'крина, която побира 8 – 10 кг' (Певец, Търговищко), **тъга̀р** 'голям пръстен съд, в който доят овце' (Шаренка, Маданско; Кукуш), **тъга̀р** и **тъга̀рь** 'неголям съд за зобене на добитък' (Еленско), **тъгар** 'ламаринен съд за пукане на царевица' (Лясково, Старозагорско), **та̀гар** 'крина' (Ресен), 'съд във вид на сито с кожено дъно' (Кондорби, Костурско), 'сито, цедилка за по-грубо отсяване; опъната телешка кожа, в която се слага пшеница за отсяване' (Загоричани, Костурско), 'корем, Abdomen' (Струга), **тагар** 'крина' (Ряхово, Русенско), 'мярка за зърнени храни с вместимост половин крина' (Гостилица, Дряновско), 'дървена цилиндрична мярка за зърнени храни, побираща 14 кг' (Голям извор, Разградско), 'малък тъпан, открит от едната страна; вид кожена торба' (ЮЗ), 'мангал' (Тетовско; Едоарце, Тетовско). – Произв.: *тага̀рец* диал. умал. (Геров), *тъга̀рко* таен зидарски говор 'тестикул; женска гърда' (Брацигово), *тага̀рче* 'малък дървен съд, който се използва за отмерване заплащането в натура' (Тръстеник, Плевенско), *тъга̀рчи* 'кринче' (Габрово), 'малък дървен съд' (Никополско), *тъга̀рчъ* 'малък шиник, в който се забърква зоб' (Ново село, Видинско) *тагарче* 'малка крина' (Беглеж, Плевенско), 'торба за хляб' (Църско, Битолско), *тага̀рчица* 'торба; чанта' (Прилеп); ФИ: *Тага̀ров*, *Тага̀рев*,

Тагàрков, Тагàрчев (вж. Илчев, Р 474). – От диалектен вариант на тур. *dağar* 'кожена торба; кожен чувал; глинен съд с широко гърло; (остар.) мярка за зърнени храни (жито, ечемик и т. н.)' с *t-* вм. *d-* : *tağar,* засвидетелствуван със знач. 'къщен съгревателен уред; голям пръстен съд (гърне, делва и т. н.) без дръжка; пръстен съд за вода с широко гърло; пръстен мангал' (SDD 3, 1298), а и чрез нгр. *ταγάρι* 'торба', нгр. диал. *ταγάρ* 'мярка за зърнени храни (жито, ечемик и т. н.) с вместимост около 22 оки'. Тур. *dağar, tağar*, както и даденото под *таàр* (вж.) тур. диал. *taar* 'малък съгревателен уред; пръстен мангал' са очевидно тюрски по произход: техни съответствия са чагат., таракчинско *taγar* 'големи чували за провизии, които се поставят на седлото', телеутско *tār* 'ленен чувал' (вж. Räsänen 454, Шипова 301). Според Ἀνδριώτης 358–359, нгр. *ταγάρι* 'торба' (от по-ранно *ταγάριον*) е произв. от *ταγή* 'хранене на добитък'. – Заето и в алб. *tagár* 'мангал; мярка за храни с вместимост окол 62 кг.' (Meyer, EtWb 422), арум. *tăgár* 'крина', *tăgáre* също (Papahagi 1974[2], 1169). – Ст. Младенов, ЕтР 628, сочи като източници за бълг. *тагàр* (без отбелязано значение у него) турски и новогръцки (нгр. *ταγάρι*). М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, извежда диал. *тагàр* (със знач. 'торба') от нгр. *ταγάρι.* Според Budziszewska, Słownik bałkanizmów 159, чрез нгр. *ταγάρι* 'торба' от тур. *tağar*. За знач. 'тестикул' на произв. *тъгàрко* срв. напр. знач. 'кожена торба' на тур. *dağar* и знач. 'тестикули' на бълг. *торбѝчки* (умал. от *торбà*, вж.). – Срв. *таàр, тагàр, тагарджѝйка, тагарджѝк.*

тагарджѝйка диал. 'вид чанта' (Геров), **тагарджика** в съчет. *чанта тагарджика* 'вид чанта' (ЮЗ; Миладинови, Бълг. нар. песни 513). – Формата *тагарджѝйка* – по диалектен вариант с *t-* вм. *d-* на тур. *dağarcığı*, падежна форма от *dağarcık* 'кожена чанта'. За завършека *-джѝйка* срв. *кавгаджѝйка* 'жена, която обича да се кара', възникнало по форма за м. р. *кавгаджѝя* 'мъж, който обича да се кара', която е от тур. *kavgacı*, произв. от *kavga* 'караница, разправия'. Формата *тагарджика* – от *тагарджѝйка* с фонетично опростяване *-ѝйка* > *-ика.*

тагарджѝк диал. 'торба; чанта; кожена торба за брашно, боб, леща и др.' (Геров), 'кожена торба' (РРОДД 494), 'торбичка' (Воден), 'торба, направена от цялата кожа на дребен добитък' (Долно Луково, Кърджалийско), **тагàрджик** 'кожена торба за хляб' (обл. Мариово), **тагарджик** 'възглавница за сядане от мях' (Мандрица, Ивайловградско), **тагърджѝк** диал. (Ст. Младенов, ЕтР 628; без значение), **тагарчỳк** 'възглавница, направена от кожа (използува се от овчарите)' (Тагарево, Грудовско), 'столче, направено със слама' (Желязково, Ямболско), в съчет. *тагарчỳк боб* 'сух боб' (Жеравна, Котленско). – Формита на *-джик* – от диалектен вариант с *t-* вм. *d-* на тур. *dağarcık* 'кожена чанта', произв. от *dağar* (вж. под *тагàр*). Срв. Budziszewska, Słownik bałkanizmów 159. Формата на *-чук* – със замяна на *-джик* с *-чук* под влияние на думи от турски произход на *-чук* (от тур. *-çuk, -çük*); или от съответен архаичен и/или диалектен вариант с *t-* вм. *d-* на тур. *dağarcık.* За *тагарчỳк* срв. *тегарчỳк[1], тарджỳк, търджỳк* (под *тараджѝк*), както и по-долу дадените срхр. *та̑рчук*,

тàрчӯг. Според РРОДД 494, *тагарджѝк* и *тагарчỳк* са от тур. *dağarcık*. – Заето и в срхр. *тагàрчик* 'пастирска торба, направена от цяла ярешка (без козината) или агнешка (без вълната) кожа', *тàрчӯг* също (Škaljić 595), *тâрчук* 'кожена торба, в която селянки носят малко дете, когато пътуват' (Skok 1, 371, под *dagára*), арум. *tăγărčícă* и *tărγăčícă* 'пастирска кожена торба' (Papahagi 1974[2], 1169, 1173), алб. *tarçuk* 'кожена торба за хляб' (вероятно чрез срхр. *тâрчук*). – Срв. *тараджѝк, тахарджѝк*.

тагàре са 'претоварвам се' (Шумен). – Вероятно произв. от *тагàр* (вж.) със знач. 'шиник; крина' и под., с първоначално знач. 'товаря се с крина, с нещо тежко като крина'.

тàгаря се диал. 'гордея се надувам се' (Геров), **тàгари се** гл. 3 л. ед. ч. 'надува се, гордее се' (Прилеп). – Вероятно произв.: *натагàря се* 'надигна се, възгордея се' (Дупнишко) (у Панчев 225, погрешно изписано *натегàря се*). – Вероятно произв. от *тагàр* (вж.) със значения 'шиник, крина', 'малък тъпан', *тàгар* (вж. под *тагàр*) със значения 'крина', 'корем', *тагар* (вж. под *тагàр*) със значения 'малък тъпан', 'вид кожена торба'; с първоначално знач. 'надуя се като издутата част на шиник, като торба, като тъпан и т. н.'.

тàгвам 'жаля, жалея' в нар. пес.: *Или тàтка тàгваш, мòри леле, или тàтка тàгваш?* (Емборе, Кайлярско). – Вариант на *тъгвам* също (вж.), с диал. *а* на мястото на стб. **ѫ**.

тàгма истор. книж. остар. 'военен отряд'. – От нгр. *τάγμα* 'батальон, дружина', вж. РРОДД 494.

тагя̀сва гл. 3 л. ед. ч. 'набира талог, покрива се с талог; (за тяло) изгнива', св. в. **тагя̀са** (Ботевград). – От **талогя̀сва*, произв. от *тàлог* (вж.), с изпадане на *о* и фонетично опростяване *лг* > *г*; с наст. *-ясва*, както в *ръгя̀сва* 'добива ръждивочервен цвят от допир с плодове' и *скоминя̀сва* '(за зъб) изтръпва от кисело ядене' в същия говор.

тадà нареч. диал. 'тогава' (Геров), **тада** нареч. 'тогава' в гатанка за сняг и пръст: *Кад се чедо рага/тада мати плаче/а кад умира/тада мати пее*. (Призенско; Тетовско). – От срхр. *тàда* 'тогава', което е във връзка с бълг. *тогàва* (вж.), диал. *тогà*, стб. **тогда**. За сърбохърватската дума вж. напр. Vasmer, REW 3, 113, под *тогдá*, Skok 3, 433.

тадаръ̀к 'необходими инструменти или принадлежности за извършване на дадена работа' (Странджа), **тадарȍк** 'домашни храни' (Турян, Смолянско), **тадаръ̀к** и **тадарȍк** 'необходими неща за живеене; необходими материали за извършване на някаква работа' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Момчилгредско). – От диалектен вариант на тур. *tedarik* 'доставяне, доставка; приготовление', което е от араб. *tădāruk*. – Заето и в срхр. *тедâрӯћ* 'икономичност, икономично стопанисване' (Škaljić 505, Skok 3, 451), рум. остар., диал. *tedaríc, tedaríc, tidaríc* 'снабдяване, доставка; смисъл на работа; инструменти, необходими за някаква работа' (DLR 11/2, 1982, 150).

таде нареч. диал. 'по тукашните места, тъдява' (Геров), **та̀де** (**-та̀де**), напр. в *от таде* (*оттаде*) 'оттам' (Бобошево), в *о та̀де* в съчет. *о та̀де ми йлен до̀йде* 'от там ми тъжен дойде' (Ярлово, Самоковско), **-тадѐ** в *оттадѐ* диал. 'отвъд; оттам' (Геров), **-та̀да** в *отта̀да* 'отвъд, оттам' (Благоевградско). – Формите *та̀де, -та̀де, таде, -тадѐ* са варианти на *тъдѐ* и *тъде* 'по тукашните места, тъдява' (вж.), с диал. *а* на мястото на стб. **ѫ** под ударение. За *а* на мястото на стб. **ѫ** под ударение в Бобошево, Самоковско и Благоевградско вж. напр. Ст. Стойков, Българска диалектология[4] 1968, 109, 108, 110. Формата *-та̀да* – от праслав. **tǫdā* (отдето е рус. *туда́,* за което вж. Vasmer, REW 3, 148).

тадѐзи, тадѐз, тадѐс нареч. 'тъдява', вж. *тъдѐзи.*

та̀дури нареч. 'чак; доридо' и сз. 'докато' (напр. в изреч. *Ку̀чката, та̀дури не си я ма̀ане опа̀шката, кучи̇̀ната не ѐдат по̀ нея* (Велес). – Лексикализирано съчет. *та дури* (= *та дори̇̀*), съставено от *та* (вж. *та*[1]) и *дури* (=*дори̇̀*, вж.). У Панчев 303, нормализирано в *та̀дори.*

тадя̀ва, тадѐва, тадѐа, вж. *тъдя̀ва.*

та̀ен 'известен на малцина или никому, скрит, скришен; (за чувства, мисли, преживявания и под.) съкровен, скрит; тайствен, загадъчен; (за човек) потаен, скрит'; стб. **таинъ** (Зогр., Мар., Асем., Супр.). – Произв.: *та̀йната* нареч. 'тайно', *та̀йник* диал. 'горско цвете с два срещуположни яйцевидни листа в рядък грозд от кръстати зеленикави цветчета, Listera ovata' (вж.), 'детектив, таен агент' (Забърдо, Асеновградско), *та̀йници* мн. ч. 'потераджии' (Забърдо, Асеновградско), *тайнини* мн. ч. същ. 'тайни' (Обидим, Разложко), *та̀йничък* умал., *та̀йничко* нареч. умал., *та̀йничката* нареч. умал., *тайно* нареч., *та̀йном* нареч. диал. 'тайно' (Геров), *та̀йност* остар. рядко 'тайна' (П. Р. Славейков; РРОДД 494), *тайнот* нареч. 'тайно' (Охрид). – Срхр. *та̑јан, та̑јнӣ*, словен. *tájen*, рус. *та́йный,* струс. **таинъ**, укр. *та́йний,* белорус. *та́йны,* чеш. *tajný*, словаш. *tajný*, пол. *tajny,* горлуж. *tajny.* – Праслав. **tajьnъ*, произв. от **tājiti, *tājǫ* (вж. под *тая̀*), с наст. *-ьnъ*. За праслав. *-ьnъ* към глаголна основа срв. праслав. **dajьnъ* 'доен' у Sławski, SPs 4, 44 (там изписано **dojьnъ*). Праслав. **tajьnъ* може да бъде и произв. от праслав. същ. **tājь* (вж. под *та̀йом*), с наст. *-ьnъ*. Срв. Brückner, SEJP 563, под *taić.* Ст. Младенов, ЕтР 628, Vasmer, REW 3, 69, под *та́йна*, Machek 634, под *tajiti*, Skok 3, 434–435, под *tājiti*, Schuster-Šewc 20, 1495, под *taić*. – Срв. *та̀йна.*

та̀жа гл. 'тъжа̀' (Долни Богров, Софийско), **та̀жам** 'тъжа̀' (Прилеп), **та̀жат** гл. 3 л. мн. ч. 'тъжат' (Прилеп; Ихтиманско), **та̀жи** гл. 3 л. ед. ч. 'тъжи' (Банско). – Варианти на *тъжа̀* (вж.), с диал. *а* на мястото на стб. **ѫ** под ударение.

та̀жель 'вид билка' (Банско). – Словообразователен вариант на *та̀жен*[2] 'вид цвете' (вж.), с наст. *-ель.*

та̀жен[1] 'тъжен' (Бобошево; Ботевградско), 'твърде много сладък' (Велес), **та̀жно** 'прекалено сладко' (Бобошево, Неготин), '(за време) тежко, топло, ду-

шно' (Радуил, Ихтиманско), 'горещо, задушно' (Смолско, Пирдопско), 'топло, задушно' (Ботевградско), 'задушно' (Самоковско), 'мараня, тежка горещина' (Ботевград). – Произв.: *та̀жнина* 'силна горещина' в нар. пес.: *Пла̀днина е братко, та̀жнина е.* (Кюстендилско). – Варианти на *тъжен¹* (вж.), засвидетелствувано и със знач. '(за време) задушен, тежък', *тъжно* (вж. под *тъжен¹*), засвидетелствувано и със значения 'горещо', 'топло'; с диал. *а* на мястото на стб. **ѫ**. Значението 'прекалено сладко' се е развило от знач. 'тежко', срв. разг. *тѐжко я̀дене* 'много сладко или много тлъсто ядене'.

та̀жен² 'вид цвете' (Ватеш, обл. Тиквеш). – Вариант на *тъжен²* 'раст. перуника, Orchis' (вж.), с диал. *а* на мястото на стб. **ѫ**.

тажерѐт 'родитба, урожай, плодородие, реколта' (Чепеларе; Елховец, Смолянско; Рудозем), **тъжарѐть** също (Искра, Първомайско), **тъжерекян** в съчет. *да прибере тъжерекян* 'да прибере реколтата' (Широка лъка, Смолянско), **тяжерѐтия** ж. 'плодородие, реколта' (Турян, Смолянско), **тьъжьърѐть** 'реколта, уражай' (Нова Надежда, Хасковско). – Варианти на *тиджарѐт* (вж.), от тур. *ticaret* 'печалба, полза, добив, припечелване'. Формата *тъжерекян* – от по-ранно **тъжеретян* (**тъжеретьан*) с промяна *ть* > *кь*.

та̀жник 'клетник' (Велес), **та̀жникот** 'клетият!' (Велес). – Произв. от *та̀жа* 'тъга' (вж.), по образуване като *насѝлник* от гл. *насѝля*; или от *та̀жен¹* 'тъжен' (вж.), по образуване като *вечѐрник* от *вечѐрен*, *го̀рник* от *го̀рен*.

тажове мн. ч. 'тъги' (Скребатно, Гоцеделчевско), вж. *тъжови*.

таз¹ анат. 'широките кости на човека под кръста (корито)'. – Произв.: *та̀зов* прил.; *тазобѐдрен* (по рус. *тазобе́дренный*). – Чрез рус. *таз* 'широк и плитък метален съд за гребане на вода' и 'таз', от тур., крим.-татар. *tas* 'чаша' (от араб. *ṭās* чаша; леген'), срв. Б. Цонев, Слав. глас 1/1, 1902, 27, Сб. Медведев 1922, 39. За руската дума вж. Vasmer, REW 3, 68.

таз², вж. *то̀зи*.

тазѐ прил. неизм. 'пресен' (Смолско, Пирдопско; Церецел, Своrенско; Доброславци, Софийско; Кюстендилско; Самоков; Говедарци, Самоковско; Чирпанско; Чирпан), 'прясно' (Турян, Смолянско) 'пресен, свеж' (Ихтиманско; Хисаря, Пловдивско), 'нещо прясно' (Бръложница, Софийско), **тъзѐ** прил. неизм. 'пресен' (Хасково), **тъ̆зѐ** прил. неизм. 'пресен, скорошен' (Войнягово, Карловско), **тъ̄зѐ** прил. неизм. 'пресен' (Енина, Казанлъшко), **тьъзѐ** прил. неизм. 'пресен' (Нова Надежда, Хасковско), **та̀зе** прил. неизм. 'пресен, свеж' (Костурско), **тазе** в съчет. *тазе джигер* 'раст. градински чай, Salvia officinalis' (Цариброд; вж. БотР 270) (срв. друго име на растението: *зелѐн джигѐр*, вж. под *джигѐр*). – Произв.: *тазѐшен* в съчет. *тазѐшен пинѝр* 'прясно меко сирене' (Царино, Крумовградско). – Чрез тур. *taze* 'свеж, пресен, нов' от перс. *tāze*. – Заето и в срхр. *та̏зе* 'свеж, пресен, нов' (Škaljić 604, Skok 3, 448), арум. *tazé* 'пресен' (Papahagi 1974², 1168), алб. *tazë* '(за плод, ядене) свеж' (Meyer,

EtWb 425), нгр. *ταζέδικος* 'пресен' (от тур. *taze* + нгр. *-δικος*; вж. 'Α ν δ ρ ι ώ τ η ς 359).

тазелетѝсам диал. 'напълня с нещо прясно' (Ил. Блъсков; РРОДД 494). – От тур. *tazeleti*, аор. основа от гл. *tazeletmek*, каузативна форма от гл. *tazelemek* 'заменям с прясно, пълня с прясно', произв. от *taze* 'пресен' (вж. под *тазѐ*), с *-ис-* от гръцка аор. основа. Срв. РРОДД 494.

тазенѐ ср. диал. 'перо или пластинка за свирене на струнен инструмент' (Ц. Гинчев; РРОДД 494). – От тур. *tazene* също, вж. РРОДД 494.

та̀зи, вж. *то̀зи*.

тазѝя 'хрътка' (Яврово, Асеновградско), **тазия** таен зидарски говор 'куче' (Кривопаланско), **тъзѝя** 'хрътка' (Кукуш; Шаренка, Маданско). – Произв.: *тазчѝя* остар. 'водач на хрътки' (по тур. *tazıcı* също, произв. от *tazı*, с изпадане на неударено ъ и със замяна на *-джия*, от тур. *-cı*, с *-чия*, от тур. *-çı*; неправилно изведено в РРОДД 494, от тур. *tazçı*). – Чрез тур. *tazı* 'ловно куче' от перс. *tāzi* също.

тазята̀р диал. остар. 'продавач в магазин' (Геров). – Чрез нгр. *τεζιαχτάρι* 'продавач в магазин' от тур. *tezgâhtar* 'продавач в магазин, бюфетчия' (вж. под *тезгяхта̀р*; с *а* на мястото на *е* в неударено положение, както напр. в диал. *тапсѝя* вм. *тепсѝя*. За *τεζιαχ-* в *τεζιαχτάρι* срв. нгр. *τεζιάχι* (от тур. *tezgâh*, вж. под *тезгя̀х*).

тайм в текст: *Ние, шопето, що сме, с добра дума, с таим свето че обърнеме*... (Е. О г н я н о в а , Ние, шопето 1985, 56), с вероятно значение 'начин, подход (за справяне с работа)' и в такъв случай вариант на *талѝм* 'военно обучение; игра на войници; начин, подход' (вж.), по-точно от **тальѝм*, вариант на *талѝм*, с меко *л* пред предната гласна *и*, с промяна *ль* > *й* и с изпадане на това *й* пред *и* (както в диал. *найвам* 'наливам' от **нальѝвам*, вариант на *налѝвам* с меко *л* пред *и*).

тайн¹ остар. 'дневна или месечна заплата на войник; дажба', остар. 'храна определена за ден или месец, която се дава на служител като заплата' (Геров), 'дажба' (Драготинци, Софийско; Самоков; Странджа; Кукуш), 'определена дажба хляб за ядене' (Странджа), 'дял, част, нещо определено за изработване, за изваждане и пр.' (Асеновград), 'дял; пенсия' (Церово, Леринско), 'дажба, дял' (Гълъбник, Радомирско), 'заплата' (Годечко), 'голям домашен хляб' (Теплен, Гоцеделчевско), **тайнь** 'порция' (Кръстополе, Ксантийско), **такѝн** диал. остар. 'храна, определена за ден или за месец, която се дава като заплата' (Геров), **та̀ин** 'дажба' (Велес), **тайн** 'порция, храна' (Черешница, Костурско), **таин** 'дажба' (Църско, Битолско; Охридско; Прилеп), **тъйн** 'самун хляб' (Ново село, Видинско), 'ястие, което се дава по дажба' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'определено количество за ядене' (Еленско), в съчет. *с тъйн* 'със сметка' (в говора на преселници в Новопазарско от с. Гьобел в Мала Азия).

– Произв.: *таинджѝя* остар. 'служител, натоварен да доставя хранителни продукти за работници в самоковските мадани (пещи за леене на желязо)' (Самоковско), диал. 'който дава таин' (Геров), *таинджиски* в съчет. *фурни таинджиски* 'фурни за хляб таин' (Петърч, Софийско), *тайнец* умал. (Геров), *тайнче* умал. (Ст. Младенов, ЕтР 628). – Чрез тур. *tayın* 'дажба, порция (за денонощие); боен комплект' от араб. *ta'yīn* 'назначение, определение; порция, дажба'; *тахѝн* – със свръхстарателно *-х-*. Срв. РРОДД 494. – Заето и в срхр. *тâин*, *тâјин* 'войнишки хляб; дажба, порция; снабдяване' (Škaljić 596–597, Skok 3, 431), рум. *taín* 'дажба; порция ядене; дажба храна за животни; ядене; провизии; дял от нещо' (DLR 11/2, 1982, 23, под *taín*[2]), арум. *tăíme, tăíne* 'войнишка дажба' (Papahagi 1974[2], 1174, 1175), нгр. *ταγίνι, ταΐνι* 'дажба, порция (храна); (прен.) тупаница, пердах' ('Ανδριώτης 359).

тайн[2] 'навик, ред, система' (Веригово, Карловско), **тайнь** 'навик, ред' (Турян, Смолянско), **тъйн** 'навик' (Хасково). – Чрез тур. *tayin* 'определяне, определение; установяване; назначение' от араб. *ta'yīn* 'назначение; определение'; с първоначелно значение 'нещо определено, нещо установено'.

тàистро 'торба' (Солунско). – От нгр. диал. *τάιστρο* 'торба' (напр. у Andriotis, Archaismen 544), от сргр. *τάγιστρον* 'торбичка за храна на впрегатно животно'. Според М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, от сргр. *τάγιστρον*. –Заето и в рум. *táistră, tráistă* 'торба от грубо сукно; шише, стъкленица' (DLR 11/3, 1983, 480–481), алб. *trájstë* 'торба, торбичка', арум. *tástru* 'вълнена или козинявва торба' (Papahagi 1974[2], 1167), Срв. Vasmer, REW 3, 70, под *тáйстра*, дето се твърди, че думата липсва у южните славяни. – Срв. *трàсла*.

тай[1] сз. 'та' (Лиляче, Врачанско; Митровци, Монтанско; Софийско; Трънско; Банско; Богутево, Косово, Павелско, Асеновградско; Доспат, Пещерско; Лясково, Жребово, Широка лъка, Стойките, Девинско). – Вариант на *та*[1] (вж.), с *-й*, възникнал о в сандхиални условия, например пред дума с начални *й-, -я-, е* (*йе*) в съчетания, като *та йе отишла* (което може да стане *тай йе отишла*).

тай[2] диал. показ. мест. 'тая', вж. *тòй*.

тай[3] диал. показ. мест. 'тоя', вж. *тòй*.

тай[4] нареч. 'така', вж. *тъй*.

тай[5] 'конче' диал. (Геров), 'малко конче' (Дервент, Дедеагачко), 'жребче' (Долно Дряново, Гоцеделчевско), 'жребец' (Нова Надежда, Хасковско). – Произв.: *тàйка* 'току-що родено конче' (Змеица, Девинско), *тàйче* 'жребче' (Балчик; Миндя, Великотърновско; Странджа; Смолян; Турян, Смолянско, Сърница, Тънково, Хасковско; Камилски дол, Гугутка, Ивайловградско; Долен, Гоцеделчевско; Кръстополе, Ксантийско; Тьойбелен, в Мала Азия), 'жребче, малко конче' (Голям извор, Хасковско; Свиленград; Мезек, Сви-

ленградско; Бряговец, Крумовградско; Покрован, Драбишна, Горни юруци, Ивайловградско; Богутево, Асеновградско; Горноселци, Гоцеделчевско; Съчанли, Гюмюрджинско), 'малко конче' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско; Чадърли, Гюмюрджинско), 'конче (мъжко или женско) до 3–4 месеца' (Приморско, Бургаско), 'жребче; още неоседлано муле' (Тракиец, Хасковско), *тàйчьъ* 'конче, жребче до 1 година' (Нова Надежда Хасковско), *тàйча* 'конче на 1 година' (Куфалово, Солунско). – От тур. *tay* 'жребче', вж. РРОДД 494; заето и в рум. *tái* 'конче до 3 години' (DLR 11/2, 1982, 21).

тайгà 'дива, трудно проходима гора в Северна Европа и Азия'. – От рус. *тайгá* също, заето от тюрк. *taiγa* 'скалисти планини', с първоизточник вероятно монголска дума, сродна с тур. *dağ* 'планина'. За руската дума вж. Vasmer, REW 3, 69.

тайѐга 'остен, тояга с остър връх' (Витина, Маданско), 'пръчка за подкарване на добитък' (Смолян; Елховец, Смолянско). – Родопски акав вариант на *тоя̀га* (вж.), с *ѐ* на мястото на *я*.

тàйка м. 'татко, баща' (Ново село, Видинско). – Произв.: *тàйкьин* 'който принадлежи на моя баща' (Ново село, Видинско), *тàйкьинсин* 'който принадлежи на бащата на трето лице' (Ново село, Видинско), *тàйкьинтин* 'който принадлежи на твоя баща' (Ново село, Видинско), *тъйкỳца* 'татенце' (Ново село, Видинско) (от рум. *tăicúță* също). – Вариант на *тàйко* 'татко' (вж.). Може да бъде родително-винителна форма на *тàйко*: *тàйка*, обобщена и за имен. п. Много вероятно е да е презаето от рум. *táică* също (вж. под *тàйко*), срв. М. Сл. Младенов, ТБД 6, 284.

тàйко диал. 'татко' (Геров), 'татко' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), обръщение към баща ('татко') и 'баща' (Банат). – Произв.: *тàйков* 'бащин' (Видин), *тàйкув* също (Банат). – Вариант на *тàтко* (вж.), вж. Ст. Младенов, ЕтР 628. Възникнало вероятно в детската реч (по *мàйка, мàйко*). – Заето в рум. *táică* 'татко; бащица, татенце' (Mihăilă 124–125), обръщение на постар към по-млад и обратно, нар. 'господ'. – Срв. *тèйко*.

тайлàда 'обичай срещу Васильовден, при който момите пускат пръстените си в котле с вода, вадят ги оттам и гадаят за кого ще се оженят (ладуване)' (Летница, Ловешко), **тайлàдъ** 'обичай по Васильовден да се гадае (ладуване), при който моми и ергени пускат в менче с овес и вода пръстените си, сетне всички наричат, примерно така: „Свинска главъ Василевъ, *тайлàдо ле, тайладо*, бръкни пръстен, извади пръстен." (в гадаене за свинар), а един от тях вади пръстен след пръстен' (Бели Осъм Троянско), **тъйлàдъ** 'обичай ладуване, при който момите пускат пръстените си в съд с вода и пеят песни, за да гадаят какви ще са бъдещите им мъже' (Троянско), **тъйладъ** 'обичай по Васильовден да се гадае (ладуване), при който моми и ергени пускат в менче с вода пръстените си, после наричат примерно така: „Свѝнскъ глъвъ̀ Въсѝлевъ, *тъй-ладольо*" (в гадаене за свинар) и един от тях вади пръстен след пръс-

тен' (Троян). – Формите *тайла̀да, тайла̀дъ, тъйла̀дъ* възникват по *тайла-до, *тъйла̀до* (срв. по-горе *тъй-ладольо*), които са от съчет. *дай ладо* (вж. под *дайла̀да*; от *дай*, форма за 2 л. ед. ч. запов. накл. от *дам*, и *ла̀до*, звателна форма от *ла̀да* 'мома, която участвува в обичая ладуване'), с *т*- вм. *д*- поради десемантизация на съчет. *дай ла̀до* [доказателство за тая десемантизация е и слятото или полуслято изписване: *тайладо, *тъйла̀до, тъй-ладольо* вм. *тай ладо*, *тъй ладо льо*, представящи по-ранни *дай ла̀до, дай ладо льо* и (с редукция *а* > *ъ*) *дъй ла̀до* (*льо*)]. От съчет. *дай ла̀до* [от нарицането „Бъркни, булне, извади пръстен, дай ладо ле", в което *дай ладо ле* (в същност *дай, ладо ле*, което е призив към едно от момичетата, участнички в обичая ладуване – лада, да даде, т. е. да подаде извадения пръстен, за да бъде той разпознат чий е)] възниква същ. *дайла̀да* (вж.) (= *дай-лада*, вж. под *ла̀да*).

тайла̀к 'мъжко конче до три години' (Алфатар, Силистренско). – От тур. диал. *taylak* 'конче на година; още необязден кон' (SDD 3, 1326).

та̀йна 'нещо тайно, скрито, неразгадано; потайност'; стб. **таина** (Зогр., Мар., Асем., Супр.). – Произв.: *та̀йница* умал., *та̀йничка* умал., *та̀йнство* 'църковен обред, при който чрез определени молитви и ритуални действия се призовава участието на бога, напр. кръщене, венчавка, маслосвет и др.', *та̀йнствен* 'който крие или има вид, че крие някаква тайна', *та̀йнственост; тайновѐдец* и *тайновѝдец* книж. рядко 'човек, който владее тайните на вселената' (Н. Райнов, Ст. Чилингиров; РРОДД 494). – Срхр. *та̑jна*, словен. *tájna*, рус. *та́йна*, струс. **таина**, укр. *та́йна*, стукр. **таина**, белорус. *та́йна*, словаш. остар. книж. *tajina*. – Праслав. **tājinā*, произв. от **tājь* 'тайна' (вж. под *тайом*), с наст. -*-ina*; или от праслав. **tājьnā*, субстантивирано прил. ж. р. от **tājьnъ* (вж. под *та̀ен*). – Срв. Ст. Младенов, ЕтР 628, Vasmer, REW 3, 69, Skok 3, 434, Schuster-Šewc 20, 1495, под *tajić*. – Заето в рум. *táină* 'тайна; тайнственост, загадъчност; скрито място, скривалище; (църк.) тайнство; (остар.) тайно съвещаване, таен съвет; (диал.) разговор, бъбрене; (диал.) място в река, където водата тече спокойно и е дълбоко' (Mihăilă 146, Rosetti, Influenţa 42, 45, DLR 11/2, 1982, 23–25). – Срв. *та̀ен*.

тайнадѝсвам, вж. *танадѝсвам*.

тайналъ̀к 'тихо място' (Чанакча, Чаталджанско). – От *техналъ̀к* (вж.), засвидетелствувано със знач. 'спокойствие, тишина', което е от тур. *tenhalık* 'самотност, уединеност; тихо спокойно място', с *й* вм. *х* както напр. в *тѐйни* вм. *тѐхни*, и с *а* на мястото на *е*, както напр. в *тазенѐ* (вж.) от тур. *tezene*.

та̀йник диал. 'горско цвете с два срещуположни яйцевидни листа и рядък грозд от кръстати зеленикави цветчета, Listera ovata'. – Произв. от *та̀ен* (вж.) Според Choliolčev, Bulg. Phytonyme 86, от основата на гл. *тая̀* (вж.), не е изключено да е произв. от *та̀йна*, обаче отсъстват данни за употребата му в заклинателни действия за „запазване на тайни". Според БотР 200, под Listera ovata, цветето тайник е наречено така вероятно защото цветовете му отчасти са скрити между двата големи листа.

та̀йнъ съ несв. 'вървя леко, плавно' (Троянско). – Може би от *тая̀ се* 'крия се, спотайвам се' (вж. *тая̀*), с *-на* (за образуване на свършени глаголни форми от несвършени). Възникнал като глагол от св. в., *та̀йнъ съ* може да е преминал по-късно към категорията на глаголите от несв. в., срв. *кѝна*[1] 'късам' (по произход глагол от св. в.). За семантиката срв. рус. *тайко́м* 'тайно, скришом, крадешком, тихичко, леко, предпазливо, внимателно', сродно с бълг. *тая̀, та̀ен* (вж.).

тайом нареч. 'тайно' (Кралев дол, Софийско). – Заето от срхр. *та̑јом* също, или заедно със срхр. *та̑јом* застъпник на праслав. **tājaть*, творит. п. от **tājь*, запазено в словен. *kaj* 'отричане, отрицание', струс. **таи** 'тайна'. Стб. **таи** е форма за мест. п. (от незасвидетелствувана именителна форма ***таи**). Праслав. **tājь* е поствербал от праслав. **tājiti* (отдето са бълг. *тая̀*, стб. **таити**). За стб. **таи** 'тайно' като форма за мест. п. с безпредложна употреба от поствербал на стб. **таити** 'тая' вж. Vaillant, Grammaire comparée 5, 101.

тайо̀р таен шивашки говор 'вид кройка на дамски костюм', 'вид женски костюм от пола и жакет' (Силистренско). – Произв.: *тайо̀рче* 'късо женско палто от различна материя' (Попрусаново, Тервелско). – Чрез рум. *taiór* 'женски костюм от жакет и пола' от фр. *(costume) tailleur* също, а и направо от фр. *tailleur*. За румънската дума вж. DLR 11/2, 1982, 27.

тайпра̀вѐм 'правя така (по този начин)' (Смолянско, Ардинско, Маданско), **тайста̀рам** и **таста̀рам** също (Славеино, Виево, Смолянско; Петково, Ардинско). – Получени чрез срастване на *тай*[4] 'така' (вж.) и съответно **пра̀вѐм* (вариант на *пра̀вя*, вж.), **ста̀рам* (от **ства̀рам*, несв. в. от *творя̀*, вж. под *творя̀*); *таста̀рам* – с фонетично опростяване *йст* > *ст*. Вж. Т. Ат. Тодоров, БЕз 50/4, 2003, 86. – Срв. *такѐчинам*.

тайфа̀ разг. 'група хора, деца, ученици; неголяма дружина от работници, пътници, а още по-често от безделници и пакостници', 'зидарска група; група безделници' (Смолско, Пирдопско), 'група градинари' (Добруджа), 'чета, дружина' (Ватилък, Солунско), 'чета' (Добърско, Разложко), 'неголяма група хора, често безделници и пакостници' (Самоков), 'родство, роднинство; група хора, които са се събрали с някаква цел' (Странджа), в съчет. *тайфа̀ риба̀ри* 'група рибари (Тутракан), **тайфъ̀** диал. (= *тайфа̀*), **тайфо̀** 'семейство' (Вълкосел, Гоцеделчевско), **тъйфа̀** 'семейство; група хора, събрани с някаква цел' (Счанли, Гюмюрджинско), 'семейство, домакинство' (Кукуш), **тъйфъ̀** 'група хора, събрани за обща работа или пакост' (Енина, Казанлъшко), 'дружина, чета, сбирщина' (Страхилово, Свищовско), 'тълпа хора' (Кръвеник, Севлиевско), **та̀йфа** 'семейство' (Куфалово, Солунско), 'група работници' (Кукуш), **та̀йфъ** 'група' (Троян), 'група нехранимайковци' (Патрешко, Троянско), **тайфа** 'група рибари' (Средни Родопи), таен зидарски говор 'дружина' (Янче, Тетовско), 'семейство' (Обидим, Разложко), 'голямо семейство, живеещо колективно' (Воденско, Дебърско, Солунско), 'челяд' (Дупнишко), **тайфи** мн.ч. 'зидарски дружини' (Широка лъка, Девинско). – Произв.: *тайфа̀йлен*

нареч. 'групово, колективно' (Странджа) (от тур. *tayfa ilen*), *тайфалѝя* диал. '(за жена) с голяма челяд' (Геров), *тайфьѐ̨ се* 'родея се, имам родство с някого' (Странджа). – Чрез тур. *tajfa* 'свита; група хора; екипаж; (остар.) партия' от араб. *ṭā'ifa* 'група хора; народ; разред, клас; партия'. – Заето и в рум. *taifá* остар. 'група, дружина, тайфа, екипаж; банда музиканти', диал. *táifă* 'група хора' (DLR 11/2, 1982, 22), срхр. *та̏јфа* 'група хора', *тајва';* 'група хора, които тръгват на печалба' (Skok 3, 434), алб. *tájfë* 'партия; свита; екипаж' (Meyer, EtWb 422), арум. *táifă* 'група хора' (Papahagi 1974², 1164), нгр. *ταϊφᾶς* 'група хора; екипаж' ('Ανδριώτης 359).

тайфу̀н 'стихийна морска буря в Индийския океан и околните области'. – Чрез рус. *тайфу́н*, нем. *Taifun*, англ. *typhoon* от кит. *taifung* 'силен вятър'. Срв. Vasmer, REW 3, 70, Kluge–Mitzka 767–768, Klein 2, 1670.

так¹ междум. за уподобяване на звук от леко удряне о нещо, на почукване, на тракане на часовник, **так-так** междум. за уподобяване на звук от изстрели на пушка (П. Р. Славейков), на шум от машини (Крум Григоров), **так-так-так** междум. за уподобяване на револверни изстрели (Д. Талев), на шум от падащи капки, **та̀ка-та̀к** междум. за уподобяване на тракане на пътуващ влак. – Произв.: *та̀кам* '(за пътуващ влак) тракам'. –Звукоподраж. Срв. *тик-так*, рум. *tac* междум. за уподобяване на звук от удряне на предмет през равни интервали о дърво, на тиктакане на часовник и т. н. (DLR 11/2, 1982, 12, под *tac¹*), нем. *tack, tack-tack* междум. за уподобяване на звук от равномерно удряне о нещо, фр. *tac, tac-tac* междум. за уподобяване на звук от удряне о нещо, тур. *tak, tak-tak* междум. за уподобяване на звук от удряне с твърд предмет, араб. *ṭaqṭaqa* 'чукам; трещя; хрущя; скърцам' (звукоподражателен глагол).

так² 'част от бъчварски инструмент' (Брусен, Тетевенско). – Вероятно чрез нгр. *τάκος* 'парче дърво; дървена подпора; парче хляб' от итал. (венец.) *taco*. За гръцката дума вж. ('Ανδριώτης 359). Срв. рум. *tac* 'билярдна щека' (DLR 11/2, 1982, 12, под *tac²*, дето се извежда от нгр. *τάκος*), срхр. *та̏к* 'дърво, на което се реже месо; подпорна греда; подпорка; подметка' (заето пряко от италиански, вж. Skok 3, 435).

така̀ нареч. 'по такъв начин; по същия, по познатия начин; (при цитиране, разказване, изброяване и под.) по следния начин; до такава степен, дотолкова, толкова много; без повод или цел', част. за усилване на смисъла (напр. в израз. *Как така не знаеш?*), в съчетания *и така̀* (сложен съюз), *по̀ така̀* 'по-особен; по-особено', *така̀ и така̀* 'и без това, и без друго, независимо от всичко друго', *така̀ че* и *така̀ щото̀* (сложен съюз), *току̀ така̀* 'без повод, без причина', *и така, и така̀* 'и по един, и по друг начин; и добре, и зле', **тъка̀** диал. 'така', **тека̀** също (Доброславци, Софийско), **та̀ка** също (ЮЗ), **та̀ко** също (ЮЗ; Ясна поляна, Бургаско), **тако̀** също (ЮЗ) (Дювернуа 2, 2312), **та̀ке** също (Дебърско); стб. **тако** (Зогр., Мар., Асем.). – Произв.: *така̀на* диал. нареч. 'така', *така̀нка* диал. също, *така̀нък* диал. също (Ст. Младенов, ЕтР 628), *така̀чка* нареч. умал. диал. (Геров), 'тъкмо така' (Горна и Долна Васи-

лица, Ихтиманско); *така̀ете* 'ето така' (Плана, Софийско); *тетака̀* нареч. също (Зап), *тетека̀* нареч. също (Доброславци, Софийско), *тетека̀ете* нареч. 'така, ето така' (Доброславци, Софийско); *та̀ка-ва̀ка* 'така-онака' (ЮЗ), *такава̀к* диал. 'българин от Македония откъм Прилеп, който често казва „така-вака"' (Геров), *такава̀ковци* мн. ч. 'българи от Македония, които често казват „така-вака"' (Крушово), *така̀-онака̀*. – Сърх. *та̏ко̄*, старин. и диал. *та̏к, так*, словен. *takȯ́, tȧ́k*, рус. *так*, струс. **тако, такъ**, укр. *так, та́ко*, белорус. *так,* чеш. *tak*, поет. *tako,* стчеш. *tako,* словаш. *tak,* пол. *tak,* горлуж. *tak*. – Праслав. **tākъ, *tākā, *tāka*, по всяка вероятност адвербиализирани форми съответно за м., ж. и ср. р. ед. ч. на показателни местоимения **tākъ* 'такъв', **tākā* 'такава', **tāka* 'такова' (вж. под *такъв*). Формата *така̀* може да представя и адвербиализирана старобългарска форма за мн. ч. ср. р. **така** (праслав. **tākā*). Срв. Brückner, SEJP 564, Ст. Младенов, ЕтР 628, Vasmer, REW 3, 70, Machek 634, под *taký*, Skok 1, 20, под *-ако¹*, Skok 3, 432, под *tāj¹*, ESSJ 2, 1980, 634 и сл., Schuster-Šewc 20, 1495–1496. – Формата *тека̀* (от Доброславци, Софийско) може да е възникнала по *тетека̀* (от същия говор), което от своя страна може да е от *тетака̀* (от показателна частица *тѐ* и *така̀*) с асимилация *е – а > е – е*; *та̀ке* (от Дебърско) може да е от съчет. *та̀ка ѐ*, съставено от *та̀ка* и показателна частица *ѐ* (вж. БЕР 1, 473). – Срв. показателните местоименни наречия *ова̀ка, овака̀, ова̀ко, она̀к, онака̀, она̀ко*.

та̀ка¹, вж. *така̀*.

та̀ка² и **та̀кай** нареч. 'татък, нататък, натам' (Велес). – Произв.: *по̀така* диал. 'по-нататак' (Геров); *такаго̀ре* 'нагоре' (Смърдеш, Костурско), *такадо̀лу* 'надолу' (Костурско). – Застъпник на старобългарска форма за ж. р. **така** 'такава' (отначало употребявана в съчетание със същ. от ж. р.) или за ср. р. мн. ч. **така** 'такива' (отначало в съчетание със същ. от ср. р. мн. ч.), адвербиализирани. Срв. диал. *она̀ка* 'не така, а другояче' и 'нататък, натам' (вж. под *она̀к*) и вариант *уна̀ка* 'нататак, натам'. За *та̀кай* (с деиктична частица *-й*) срв. *она̀кай* и *ва̀кай* в *она̀кай-ва̀кай* 'насам-натам, нагоре-надолу' (вж. под *она̀к*).

та̀ка³ ж. 'количество, което може да се вземе в една ръка' (Присойна, Търговишко). – От тур. *takı* 'дар, подарък, награда, която се пуска в ръката на дарения'; с лека промяна на значението. – Срв. *такѝя*.

такавац таен зидарски говор 'пистолет, револвер' (Шлегово, Кратовско). – Вероятно звукоподраж., произв. от звукоподражателен глагол **та̀кам* 'стрелям с пистолет', по междум. **так* за уподобяване на звук от пистолетен изстрел. Срв. *так-так-так* междум. за уподобяване на звук от пистолетни изстрели (вж. под *так¹*).

такавраци мн. ч. 'непотребни дребни неща' (Дебърско). – Мн. ч. от **таклавакь*, вариант с *-кь* от *-ть* на *таклава̀ть* 'разни пособия за работа' (вж.), или мн. ч. от **таклаватець*, умал. от *таклава̀ть* или от негов вариант; със замяна на *л* с *р*, както в *такрафа̀ти* 'различни предмети' (вж.), и с метатеза. Изходно за *таклава̀ть, такрафа̀ти* и *такавраци* е тур. *taklavat* (вж. под *таклава̀ть*).

такàз диал. 'хокане, мъмрене; укор' (Геров). – Произв.: *потакàзя*, *потакàзям* диал.'посмъмрям' (Панчев). – Чрез тур. *takaza* 'укор, упрек' от перс. *taqāżā* 'молба; изискване; настоятелно искане', а то от араб. *taqāḍā*, произв. от *qaḍā*, *qaḍā'* 'съдя; решавам; изисквам' (производно от което е и араб. *qāḍī* 'съдия', заето в тур. *kadı*, отдето е бълг. *кадѝя* 'съдия', вж.). Крайната гласна (*-а*) вероятно се схваща като съкратен определителен член за м. р. и отпада. Значението 'укор, упрек' може да е възникнало в резултат на следния семантичен развой: 'молба; изискване; настоятелно искане' > 'молба, изискване, настоятелно искане, придружено с укори, упреци' > 'укор, упрек'. Значението 'хокане, мъмрене; укор' е във връзка със знач. 'съдя' (каквото има араб. *qaḍā*, *qaḍā'*), срв. бълг. *съдя* със знач. 'укорявам, мъмря някого за нещо' (РСБКЕ 3, 350). Вж. Т. Ат. Т о д о р о в , Сб. Геров 2002, 89–90.

тàкане варджийски термин 'ритмично прибутване на дърва с дълъг прът във варницата, за да се поддържа равномерно силно горене' (Паволче и Челопек, Врачанско). – Фонетичен вариант на **тъкане*, отглаголно същ. на *-не* от **тъкам* (от стб. **тъкати, тъкѫ** 'тъка; бутам, прибутвам'); с *а* в говорите на мястото на стб. **ъ** под ударение.

тàкат 'сила, мощ' (Дебърско). – Произв.: *такàтлия* 'силен, мощен' (Дебърско) (от тур. *takatlı*). – Чрез тур. *takat* 'сила, мощ' от араб. *ṭāqa(t)* също. – Заето и в срхр. *тàкат*, *тāкāт* 'телесна сила, мощ, способност' (Š k a l j i ć 597), алб. *takát* 'сила, мощ' (M e y e r , EtWb 422), нгр. диал. *τακάτ* също.

тàка-тàк междум. за уподобяване на такане на пътуващ влак, вж. *так*[1].

тàка-тàка междум. за примамване на кокошки-токачки (Враца). – Звукоподраж. Срв. друго междуметие за примамване на кокошки: *тъка-тъка* (от Софийско и Ботевградско). Може да бъде врачански фонетичен вариант на *тъка-тъка*, с диал. *а* на мястото на общобълг. ъ (от стб. **ъ, ѫ, ь**). Срв. словаш. *ták* междум. за уподобяване на звук, издаван от патици, патки.

такатýка диал. 'табла за пепел от цигари' (Геров), **тàкатýка** 'пепелница за изтърсване на пепел от цигарите или чибуците' (Пирот). – Чрез тур. *takatuka* остар. 'пепелник за изтърсване на пепелта от дълги чибуци', вариант на *tak–tuka* 'четириъгълна пепелница', от араб. *ṭaqṭūqa* 'пепелник' и 'пушкало, плюкало', възникнало по звукоподражателен глагол *ṭaqṭaqa* 'хлопам, чукам, тракам; тропом; пращя, пукам'. – Заето и в алб. *taketúke* 'пепелница'.

такàчка[1] диал. 'птица токачка, Numida meleagris' (Панчев). – Вариант на *токàчка* също (вж.), с асимилация *о – а* > *а – а*. Може да бъде и родопски акав вариант на *токàчка* (вж.).

такàчка[2] 'кречетало на воденица' (Дорково, Велинградско). – Звукоподраж. Образувано с наст. *-ачка* от гл. **тàкам*, възникнал по междум. *так* за уподобяване на звук от леко удряне о нещо. Срв. други звукоподражателни думи със знач. 'кречетало': *татрàк, татрàлка, татрàч татрàчка*.

та̀квам, та̀кнувам диал. 'тръгвам, упътвам се за някъде', св. в. **та̀кна** (Геров), **та̀кнувам** 'тръгвам изведнъж' (Родопите), **такну̀вам** 'тръгвам' (Банско; Разложко), **та̀кна** 'тръгна' (Чепино; Якоруда), **та̀кнем** 'тръгна' (Банско); стб. **такати, такаѭ** в съчет. **такати колесьницеѭ** 'надбягвам се с колесница' (Супр.). – Произв.: *ота̀кна се, ота̀квам се* диал. 'завръщам се' (Геров). – Словен. *tákati, tákam* '(за нещо на колела) търкалям се', рус. *та́кать, та́каю* 'гоня, подгонвам', рус. ч.-слав. **такати, такаю** също. Срв. стб. **таканиѥ** 'бягане' (Супр.). – Праслав. **tākāti*, **tākājǫ* (итеративна форма към **tačiti, *tačǫ*) (вж. *то̀ча*), което от своя страна представя друга степен на коренната гласна в праслав. **tekti, *tekǫ* 'тека' и 'бягам, тичам' (вж. *тека̀*). – За връзка между значения 'тека' и 'тичам, бягам', от една страна, и 'тръгвам', от друга, срв. *бя̀гам* 'тръгвам' и разг. у Г е р о в 1, 94, знач. 'отхождам си от някъде (=тръгвам си от някъде)', с пример у него: *Да си бягами: стига толкова седение* (= *Да си тръгваме: стига толкова седене*); пол. *uciec, uciekne̜* 'избягам, офейкам (= тръгна си от някъде, бързо си тръгна от някъде)', сродно с бълг. *тека̀* '(за течност, вода) движи се' и 'бягам, тичам'; араб. *säribä* '(за течност, вода) тека, протичам' и 'незабелязано (си) тръгвам'. – За формите в другите славянски езици вж. V a s m e r, REW 3, 70, под *та́кать II*.

та̀ке 'малък полукълбест албански фес; (разг.) малка мека шапка без периферия'. – Произв.: *такеджийство* (Пловдив). – От тур. *takye, takke* 'вид малка шапка'. – Заето и в алб. *taqí* 'таке' (M e y e r, EtWb 423).

такѐчинам таен зидарски говор 'таковам' (ЮЗ). – От съчет. *та̀ке чѝнам*, съставено от *та̀ке* 'така (по такъв начин)' (вж. под *така̀*) и *чѝнам* 'правя' (вж. под *чѝня*); лексикализирано. За образуването и семантиката срв. *онѐдя, тайпра̀вём, тайста̀рам*.

та̀ки 'замах за забиване на ножче в земята, когато ножчето се превърта във въздуха при играта „на ножче"' (Кривня, Разградско). – Вероятно звукоподраж. Срв. *так*, междум. за уподобяване на звук от леко удряне о нещо, тур. *tak* 'шум от удар върху твърд предмет'.

такѝ в съчет. *такѝ сърчен човѐк* 'такъв сърцат човек, толкова сърцат човек, така сърцат човек' (Шумен), в нар. пес.: *...туй бу̀лче, туй убавѐлче / такѝ е кат мо̀йто бу̀лче* с вероятно знач. 'с такива качества, такова; със същите качества, също(то)' (Комарево, Провадийско), 'така' в израз. *Такѝ съ слъ̀нце за̀бави* (Кривня, Разградско), междум. 'ех че' в израз. *Такѝ челя̀к, такѝ чу̀ду!* (Шумен), **тъкѝ** в съчет. *тъкѝ злучѐсти гудѝни* 'такива злочести години, толкова злочести години, така злочести години' (Нови пазар), в съчет. *тъкѝ мло̀гу прилѝчет* с вероятно знач. 'така; толкова' (Нови пазар). – Формата *такѝ* в съчет. *такѝ сърчен човѐк* 'такъв сърцат човек, толкова сърцат човек, така сърцат човек' може да бъде от стб. **такы**, вариант на стб. **такыи**, удължена форма на стб. **такъ** 'такъв'. Показателното местоимение (стб. **такы**, нбълг. диал. *такѝ* 'такъв') в случая отбелязва по-висока степен на застъпеност на качеството, изразено с прилагателното (в случая *сърца̀т*) и може да бъде заместено с на-

речие за степен *толкова* или *така*. В изреч. ...*туй бу̀лче, туй убавѐлче/ такй е кат мо̀йто бу̀лче* формата *такй* е адвербиализирана и поради това е загубила белезите си на родова принадлежност. Като адвербиализирана местоименна форма трябва да се резглежда *такй* 'така' и в изреч. *Такй съ слъ̀нце забàви* (от Кривня, Разградско). В изреч. *Такй челя̀к, такй чу̀ду*! (от Шумен) формата *такй*, загубила първоначалната си семантика на показателно местоимение от м. р. със знач. 'такъв' и затова употребена и пред същ. от ср. р. *чу̀ду* 'чудо', е с функция на междуметие *(ех, че)*. Със значения 'толкова', 'така', 'с такива качества', 'със същите качества' *такй* може да бъде и адвербиализирана форма за мн. ч. стб. **такы** (за им. п. ж. р. мн. ч. и за вин. п. м. и ж. р. мн. ч.). Към такова заключение насочва формата *тъкй (*вариант на *такй*, получен с редукция *а* > *ъ)* в съчет. *тъкй злучѐсти гудѝни* 'такива злочести години, толкова злочести години, така злочести години'. За семантичните равенства *такъв сърцат човек = толкова сърцат човек = така сърцат човек, такива злочести години = толкова злочести години = така злочести години* срв. пол. *taki człowiek* 'такъв човек' и *taki wielki człowiek* 'такъв голям човек (= толкова голям човек)', рус. *тако́й челове́к* 'такъв човек' и *тако́й до́брый челове́к* 'такъв добър човек (= толкова добър човек)', словаш. *taký človek* 'такъв човек' и *taký múdry človek* 'такъв умен човек (= толкова умен човек)'.

такики мн. ч. 'минути' (Копривщица). – Форма за мн. ч. от същ. от ж. р. на *-а*, заето от диалектен вариант с *t-* вм. *d-* на тур. *dakika* 'минута' (от араб. *daqīqa*), от което е бълг. диал. *дàкика* 'минута' (вж.).

та̀кина показ. мест. 'тази жена' (Средни Родопи). – От стб. ***такына**, получено чрез срастване на унифицирана по формата за м. р. ед. ч. **такъ** 'такъв' основа **такъ-** (както в *такъв*, стб. ***такъвъ**, диал. ж. р. *тàква* и *таквà* 'такава', стб. ***такъва**, диал. ср. р. *тàкво* и *таквò* 'такова', стб. ***такъво**, диал. мн. ч. *тàкви* и *таквй* 'такива', стб.***такъвы**, ***такъви**) и стб. **ина** 'една', ж. р. от **инъ** 'един'. По образуване както *нàкина* 'онази жена', *какинà* 'какво, що; колко', *сàкина* 'тази жена' съответно от стб. (и србълг.) ***(о)накына**, ***какына**, ***сякына**, получени чрез срастване на унифицирани по формите за м. р. ед. ч. **(о)накъ** 'онакъв', **какъ** 'какъв', ***сякъ** (последното – старобългарска и среднобългарска форма, възникнала на мястото на стб., србълг. **сикъ** 'такъв' под влияние на **такъ** 'такъв', **онакъ** 'онакъв', **какъ** 'какъв', **инакъ** 'инакъв') основи **(о)накъ-**, **какъ-** ***сякъ-** и стб. (и србълг.) **ина** 'една', ж. р. от **инъ** 'един'. Унифицирани по формите за м. р. ед. ч. **(о)накъ, какъ**, ***сякъ** основи **(о)накъ-**, **какъ-** ***сякъ-** съществуват и във формите *онакъв*, диал. ж. р. *онаквà, онàквъ, накв*à, *нàква*, диал. ср. р. *онаквò*, *наквò*, *нàкво*, диал. мн. ч. *онаквй, наквй, нàкви* (вж. под *онакъв)* (от стб. ***онакъвъ**, ***онакъва**, ***онакъво**, ***онакъвы**, ***онакъви**), *какъв*, ж. р. *каквà*, ср. р. *каквò*, мн. ч. *каквй*, диал. *кàкви* (от стб. ***какъвъ**, ***какъва**, ***какъво**, ***какъвы**, ***какъви**), диал. *сакъв* 'такъв', ж. р. *саквà*, ср. р. *саквò*, мн. ч. *саквй* (вж. под *сакъв*) (от стб. ***сякъвъ**, ***сякъва**, ***сякъво**, ***сякъвы**, ***сякъви**). – Не е изключено *тàкина*, както и *какинà, нàкина, сàкина* да са възникнали чрез срастване на **такъ-**, **(о)накъ-**, ***сякъ-** не само с **ина**, но и със стб. (и србълг.) **едьна** 'една', форма за ж.

р. от **кдынъ** 'един'. За употребата на *едѝн, една̀, едно̀, еднѝ* след показателни местоименни форми в новобългарски и за срастване на думи със знач. 'един' при образуване на местоименни форми вж. примери при *са̀кина.* Срв. Т. Ат. Тодоров, БЕз 25/1, 1975, 44–45, Тодоров, Етим. етюди 98. – В БЕР 4, 478, неправилно се твърди, че Miletič, Rhodopemund., кол. 147, извежда диал. *на̀кина* 'онази жена' от стб. *(о)накына, образувано от (о)накъ 'онакъв' и стб. **нна** 'една' (Miletič, цит. съч., само сочи родопска форма *на̀кина*; приписаното на него обяснение е на Т. Ат. Тодоров, БЕз 25/1, 1975, 44–45). – Срв. *какина̀* (под *кина̀*), *на̀кина, са̀кина.*

такѝть нареч. за израз на съмнение, колебание 'дали, да не би' (Славеино, Виево, Кутела, Тикале, Смолянско), само в БДиал 2, 277, в изреч. *Такѝть и нѐ да по̀дим в учѝлището?* 'Дали и ние да отидем в училището?'. – Чрез тур. *takyit* 'уговорка, условие; ограничение' от араб. *taqyīd* 'увиване във вериги; завързване; ограничение'. За адвербиализацията на първоначално същ. *такѝть* срв. тълкуването на дадения в БДиал 2, 227, пример със замяна на *дали* с *уговорка* или *ограничение: Уговорка (ограничение) да отидем в училището?*

такѝя 'подаръци, които се дават на майстора на новостроящата се къща, след като върху скелета на покрива е сложен дървен кръст' (Момино, Варненско; Беброво, Еленско), 'благословия, която майсторът на новостроящата се къща произнася от скелета на покрива, където е направен дървен кръст' (Разградско; Сухиндол; Жеравна, Котленско). – От тур. *taki* 'дар, подарък; награда (прикрепена на рокля, сложена на шия, ръка и т. н.)'. – Срв. *та̀ка*[3].

такла̀ 'премятане презглава' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), 'премятане' (Русенско), 'отвесно спускане изведнъж на гълъби, на хвърчило' (Сливенско), в съчет. *пра̀вя такла̀* или *въ̀ргам такла̀* диал. 'преобръщам се, премятам се презглава' (Геров), **тъкла̀** 'вид гълъб, който се премята във въздуха' (Батулия, Софийско), **та̀кла** в съчет. *та̀кла да те у̀дри* 'да умреш' (Костурско). – Произв.: *тъкладжѝя* '(за гълъб) който се премята във въздуха' (Вердикал, Софийско), *такла̀к* 'гълъб' (Оризаре, Пловдивско). – От тур. *takla* 'премятане презглава', срв. Ст. Младенов, ЕтР 628, Skok 3, 436, под *takladžīn*; заето и в нгр. *τακλᾶς* 'премятане презглава'. За значението на *тъкла̀* 'вид гълъб, който се премята във въздуха' и на *такладжѝя* '(за гълъб) който се премята във въздуха', *такла̀к* 'гълъб' срв. *премѐткач* 'гълъб, който се обръща при спускането от височина' (вж. под *мя̀там*). – Може би заето и в рум. *taclá*, обикновено в мн. ч. *taclále* 'приказки, бръщолевения, бъбрене, повърхностен разговор' (срв. DLR 11/2, 1982, 15).

таклава̀ть събир. 'разни пособия за работа' (Смолянско, Ардинско, Маданско). – По *такъ̀м-таклава̀ть* 'разни пособия за работа' (вж. под *такъ̀м*), възникнало по тур. съчет. *takım taklavat* 'цял (пълен) комплект от пособия (инструменти)'; с вторична мекост на краесловното *т.* – Срв. *такрафа̀ти.*

таклѝт диал. 'лъжлив, подправен' (Геров), 'фалшив, неистински' (Шумен), 'негоден, взел-дал' (Сливенско), прил. неизм. 'лъжлив, неистински, променен'

(Родопите), **тъклѝт** 'фалшив, подправен' (Кукуш; Енина, Казанлъшко), **тъклѝть** 'лош, некачествен' (Хасково), 'който не е в ред, който не отговаря на никакви условия' (Нова Надежда, Хасковско). – Произв.: *таклѝтьов* 'неистински, фалшифициран' (Смолянско). – Чрез тур. *taklit* 'подражание, имитиране; фалшификация' от араб. *taqlīd* 'подражание, имитация; фалшификация'. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 628. – Заето и в срхр. *та̀клид* 'подражание, имитиране' (Škaljić 597), *таклѝд* прил. неизм. 'фалшив, неистински' (Skok 3, 436), може би в рум. *taclít* (остар.) 'чалма или широк пояс за кръст, носени от румънските боляри; (диал.) вълнен шал или вълнена забрадка; (диал.) кълчищена тъкана ивица, с помощта на която спускат ковчег в гроб' (DLR 11/2, 1982, 159).

таклѝф остар. 'данък' (Геров) и диал. (Орехово, Асеновградско). – Вариант на *теклѝф* също (вж.), може би от диалектен вариант с *-а-* вм. *-е-* на тур. *teklif* 'данък'. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 628.

такма̀к 'чукало на дървен съд за чукане на жито' (Водни пад, Девинско), **такма̀ци** мн. ч. 'неразтворени топчета брашно в каша, ястие' (Елховец, Смолянско). – Произв.: *такма̀чка* 'дървено чукало за чукане на сол, чесън' (Тихомир, Крумовградско). – Акав вариант на *токма̀к* също (вж.), с родопско *а* вм. *о* в неударено положение.

так ми Бога 'кълна се в Бога' (Дебърско) вм. *та̀ко ми Бо̀га* (вж под *та̀ко[5]*), със съкращаване на *та̀ко* в *так*.

та̀кмим 'тъкмя, глася' (Говедерци, Самоковско), **та̀кмувам** 'сгодявам' (Самоков). – Варианти на *тъкмя̀* (вж.), диал. *тъ̀кмим;* с диал. *а* на мястото на ъ, под ударение.

та̀кмо нареч. 'тъкмо' (Лъжане, Ботевградско). – Вариант на *тъ̀кмо* (вж.) с диал. *а* на мястото на ъ, под ударение.

такмъ̀ 'тясна кожена ивица' (Батово, Добричко). – От тур. *takma*, *tıkma* и/или *tıkama*, отглаголни съществителни от *takmak* 'прикрепвам, закрепвам', *tıkmak* 'втиквам, пъхам', *tıkamak* 'запушвам, затварям, затъквам'.

та̀кна[1], вж. *та̀квам*.

та̀кна[2] 'кича (с цветя)' (Банско), 'закича, забода' (Долна и Горна Василица, Ихтиманско). – Вариант на *тъ̀кна* (вж.), с диал. *а* на мястото на ъ под ударение. Срв. R. Bernard, Изсл. Романски 367.

такньефьѐзяв в съчет. *такньефьѐзяв кон* 'кон, болен от задух' (Чавдарица, Девинско). – Произв. от същ. **такньефьес*, от тур. *tıknefes* 'болест задух, астма'. – Срв. *текнефѐс*.

тако 'та ако' (Родопите). – От съчет. *та ако* (от част. *та*, вж. *та[1]*) и сз. *ако* (вж. *ако̀*); лексикализирано. – Срв. *та̀ко[2]*.

та̀ко[1], вж. *така̀*.

та̀ко² нареч. 'а̀ко (нищо, няма значение, въпреки това, нека)' (Смолско, Пирдопско; гр. Елин Пелин; Челопечене, Софийско). – От съчет. *та а̀ко*, съставено от част. *та* (вж. *та¹*) и нареч. *а̀ко* 'нищо, няма значение, въпреки това, нека' (вж. *акò*); лексикализирано. – Срв. *тако*.

та̀ко³ в съчет. *та̀ко ми* диал. 'кълна се в(ъв)', напр. в съчетания *та̀ко ми Бòга* 'кълна се в Бога', *та̀ко ми кръст* 'кълна се в кръста', *та̀ко мь Бога* диал. 'кълна се в Бога, ей Богу, Бога ми' (Геров), *та̀ко ти Бòга* 'бъди благословен от Бога' (Връбница, Софийско), **такò** в съчет. *такò ми Бòга* диал. 'ей Богу, Бога ми' (Геров), **тако** в съчетания *тако ми тия очи* диал. 'кълна се в тия очи', *тако ми кръста* диал. 'кълна се в кръста' (Геров), *тако ти Бога и вера* диал. 'благословени ти Бог и вяра' (Геров), *тако ти пост* диал. 'благословен ти пост' (Геров), *та̀ко-* в *та̀ком Бòга* 'кълна се в Бога' (Стакевци, Белоградчишко; Чипровци; Софийско; Владая, Връбница, Софийско; Мошино, Пернишко – сега квартал на Перник; Кралев дол, Пернишко; обл. Граово; Горно Уйно, Кюстендилско; Мала църква, Рельово, Ярлово, Горни Окол, Самоковско; Ковачевица, Радомирско), *та̀кот Бòга* 'да те благослови Бог' (Цацаровци, Трънско), **такò-** в *такòм Бòга* 'кълна се в Бога' (Кутугерци, Кюстендилско), *такòд-Бога* 'да те благослови Бог' (Трънско), **таку** в съчет. *таку ми та̀-а-я клòпчица* 'пустата му клопчица' (Софийско), **та̀ку-** в *та̀куми Бòга* 'в името на Бога' (Софийско), *та̀кум Бòга* 'в името на Бога' (Софийско; Мало Бучино, Горно Бучино, Софийско; Брезник; Чупрене, Белоградчишко; Горни Пасарел, Самоковско); стб. **тако ми** 'кълна се в(ъв)' (заклинателна формула) в съчетание със съществителни в имен. п. или във вин. п., като **тако ми бози** 'кълна се в боговете' (**богъ** – в имен. п. мн. ч.) или **тако ми богы** 'кълна се в боговете (**богъ** – във вин. п. мн. ч.). – Срв. срхр. *та̏ко̄ ми, та̏ко̄ ти* в съчетания, като *тако ми Бога* 'ей Богу, Бога ми; кълна се в Бога', *тако ми живота* 'кълна се в живота', *тако ти заната* 'благлословен ти занаята'. В някои български говори *та̀ко ми, та̀ко ти* може да са от срхр. *та̏ко̄ ми, та̏ко̄ ти*. Формите *та̀ком, та̀кот* са получени чрез срастване на елементите на съчетания *та̀ко ми, та̀ко ти* и съкращаване на *-ми* в *-м*, на *-ти* в *-т*; *такòд* (в *такòд-Бога*) е получено чрез срастване на елементите на съчет. *такò ти*, съкращаване на *-ти* в *-т* и озвучаване на *-т* в *-д* пред звучна съгласна *б*. Възможно е срхр. *та̏ко ми* да е било заето в старосърбохърватския период по книжен път (и сетне да е проникнало и в народната реч) от стб. **тако ми**, възникнало за предаване на стгр. *νὴ*, напр. в съчет. *νὴ Δία* или *νὴ τὸν Δία* 'кълна се в Бога' или на стгр. *μὰ*, напр. в съчет. *μὰ τὸν Δία* 'кълна се в Бога'. Съчет. **тако ми** е заето в рус. църк. *тако-ми*, срв. у Даль 4, 388; *тако-ми страха Божия* 'кълна се в страха Божий'.

такò показ. мест. 'такова' (Габрово, Ксантийско). – От *таквò* 'такова' (вж. под *такъ̀в*) с изпадане на *-в-*, както в *такòз* 'такова' от *таквòз* (вж. под *такъ̀в*).

такòвам 'върша нещо', вулг. 'futuo', **такòвням** 'върша, правя нещо си' (Странджа), **таквòзвам** 'таковам' (Паламарца, Поповско), **такòждам** разг. 'таковам', **тъкòждъм** 'правя, върша нещо' (Дервент, Дедеагачко), **такòзям** разг. също, **тъкъждьъм** също (Нова Надежда, Хасковско). – Формата *такòвам* е възникнала по показ. мест. *такòва*, ср. р. от *такъв* (вж.); *таквòзвам* – по *таквòз* 'такова' (вж. под *такъв*); *такòждам* – по *такà* (вж.) или по *такò* 'такова' (вж.), със *-ждам*, както в *онòждам* (вж. под *онòдя*); *такòзям* – по диал., разг. *такòз* 'такова' (вж. под *такъв*); *тъкъжьдъм* – по диал. *тъкъ̑* 'такова' (вж. под *такъв*) или (ако е по-старо по образуване) – от **тъкъ*, винителна по произход форма (от стб. **такѫ**, вин. п. ж. р. от **такъ** 'такъв', вж. под *такъв*) и *-ждьем*, вариант с меко *д* (вероятно под влияние на мекото *ж* в говора) на *-ждам*, както в *такòждам*. За семантиката и образуването на *такòвам* вж. П. Пашов, ГСУ–ФФ 59/2, 1965, 482–483. – Срв. *онакòвам, онòдя, онòждам, онàждам*.

такòй нареч. 'така' (Ломско; Видинско; Кюстендилско краище; Доганица, Кюстендилско; Кратово), **тъкòй** нареч. 'така, по такъв начин' (Ново село, Видинско). – От *такò* 'така' (вж. *такà*), стб. **тако**, с деиктична частица *-й*. Вж. Б. Велчева, ИИБЕз 10, 1964, 222.

тàкохче зидарски термин, обикн. в мн. ч. **тàкохчета** 'зазидани клинове за приковаване на касите на врати и прозорци' (Момино, Варненско). – Образувано с умал. наст. *-че* от **такòз*, от тур. *takoz* 'дървен клин'; с промяна *-зч (сч)* > *шч* > *хч*, както в *кръстòхче* от **кръстòсче*.

такрафàти мн. ч. 'различни предмети' (Смолянско; Сатовча, Гоцеделчевско). – Вариант на *таклавàти*, мн. ч. от *таклавàть* 'разни пособия за работа' (вж.); със замяна на *л* с *р* и с диал. *ф* вм. *в;* вероятно с посредничеството на алб. *takraváte* мн. ч. 'покъщнина; домашни инструменти'.

такрùр и **такрùл** диал. 'писмен документ', **такрùль** 'позволително, разрешително' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), 'завещание' (Чирпанско). – Чрез тур. *takrir* 'изложение, обяснение; писмено донесение; рапорт; съобщение; заявление, декларация; признание, показание' от араб. *taqrīr* 'решение, постановление; доклад, отчет'; *такрùл* – с дисимилация *р – р* > *р – л*. Срв. Дювернуа 2, 2313 (дето се сочи араб. *taqrīr*), РРОДД 495 (дето се извежда от тур. *takrir*). Срв. и Ст. Младенов, ЕтР 628. – Заето и в срхр. *тàкрӣр* 'съобщение; изявление; заключение; изпълнение на договор за покупко-продажба на недвижим имот' (Škaljić 597), рум. остар. *tacrír* 'доклад, изложение, рапорт; декларация; признание; показание; протокол; разпит', остар. рядко *tacríl, taclír, tecrír, , tracrír* (DLR 11/2, 1982, 15), арум. *tacríre, tăcríre* (Papahagi 1974², 1169).

тàкса 'цена, която се заплаща за превоз, за издаване на документ и под.' – Произв.: *таксỳвам* 'събирам или определям такса'; *изтаксỳвам* 'таксувам всички или мнозина'. – Чрез рус. *тáкса* също, нем. *Taxe*, фр. *taxe* от срлат. *taxa*, отглаг. същ. от *taxare, taxo* 'оценявам, определям цена'. За руската, нем-

ската и френската дума вж. Vasmer, REW 3, 71, Kluge–Mitzka 20, 774, Bloch–Wartburg 597.

та̀ксам и **та̀ксувам** диал. 'обещавам', **та̀ксувам** диал. 'давам обещание, обричам', св. в. **та̀ксам** (Геров), **та̀ксвам** 'обещавам' (Костурско), **та̀ксфам** също (Дъмбени, Костурско), **та̀ксуам** също (Прилеп), **та̀ксуям** 'давам обет, обещание за някакъв подарък на свято място' (Велес), **таксу̀вам** 'обещавам', св. в. **та̀ксам** (Костурско), **таксу̀вам** 'обещавам' (Воден), **тъксу̀вум** също (Кукуш). – Произв.: *та̀ксан (та̀ксън)* 'обещан' (Дервент, Дедеагачко), *та̀ксувачка* диал. 'обещаване, обричане' (Геров), *таксу̀ачка* 'обещание' (Прилеп); *вта̀ксам, вта̀ксвам, вта̀ксувам* диал. 'обещавам' (Геров), *вта̀ксувам* (*фта̀ксувам*) 'обещавам да дам зестра при женитба' (Странджа), *вта̀ксвам са* 'обещавам' (Шумен), *вта̀ксувъм* 'обещавам' (Съчанли, Гюмюрджинско), *вта̀ксувъм съ* 'обещавам да свърша нещо' (Енина, Казанлъшко), *вта̀ксвъм* 'уговарям се с някого, обещавам', св. в. *вта̀ксъм* (Еленско), *вта̀ксвъм съ* 'обещавам, заричам се', св. в. *вта̀кснъ съ* (Хасково). – От нгр. *(ἐ)ταξ-*, аор. основа на гл. *τάζω* 'обещавам; обричам, правя обет', срв. Ст. Младенов, ЕтР 628, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161, Тодоров, Етим. етюди 182. За произхода на *вта̀ксувам, вта̀ксам* вж. БЕР 1, 196, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 79, Тодоров, цит. съч. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 168, неправилно извежда диал. *фта̀ксувам* 'обещавам да дам зестра при женитба' (от Странджа) от нгр. *φτειάνω, φκιάνω* 'правя, оправям', с аористен конюнктив *φτ(ε)ιάξω*, (*фта̀ксувам* е графичен вариант на *вта̀ксувам*). Вж. правилно обяснение за произхода на *фта̀ксувам* у Дзидзилис, Фонетични проблеми 106, Тодоров, цит. съч. – Заето и в алб. *taks* 'обещавам; давам обет' (Meyer, EtWb 422), мегленорум. *tăcsés* 'обещавам, обричам', арум. *tăcsésku* също (Budziszewska, Słownik bałkanizmów 160).

таксѐ диал. и разг. 'наемен лек автомобил'. – От *таксѝ* (вж.), с *-ѐ* по много умалителни думи от ср. р. от домашен произход на *-ѐ*, като *котлѐ*, *гърнѐ*, диал. *динѐ* 'малка диня'.

таксѝ 'наемен лек автомобил'. – От фр. *taxi* 'също, съкратена форма на *taximètre* (вж. *таксимѐтър*).

таксиа̀рх църк. 'архангел', книж. рядко 'командант'. – От нгр. *ταξιάρχης* 'архангел; бригаден командир', *ταξίαρχος* 'бригаден командир', срв. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 161. – Заето и в рум. *taxiárh* остар. 'командир на войскова част' (DLR 11/2, 1982, 75).

таксида̀р[1] 'пътник' (Солунско). – От нгр. *ταξιδιάρης* 'човек, който обича да пътува', произв. от *ταξιδεύω* 'пътувам, пътешествувам', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162. – Срв. *таксидио̀т, таксѝт*[1].

таксида̀р[2] 'бирник', вж. *тахсилда̀р*.

таксидио̀т църк. остар. 'калугер, който пътува, за да събира помощи за някой манастир или да кани богомолци', остар. 'пътешественик', **такси-**

дио̀тин остар. нар. също. – Произв.: *таксидио̀тски* прил. остар. нар. – От нгр. *ταξιδιώτης* 'пътник', произв. от *ταξιδεύω* 'пътувам, пътешествувам', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 628. – Срв. *таксѝт¹*, *таксида̀р¹*.

таксилда̀р, таксилда̀рин, вж. *тахсилда̀р*.

таксѝм остар. 'резервоар', 'място, отдето се разпределя водата, когато е нужно да отива по няколко тръби' (Самоковско). – Чрез тур. *taksim* 'делене, разделяне; разпределяне', остар. 'прелюдия; изпълнение соло' от араб. *taqsīm* 'делене, разделяне; разпределяне; прелюдия; изпълнение соло'. – Заето и в срхр. *та̀ксӣм* 'делене; турска мелодия', в израз *та̀ксӣм учѝнити* 'разделя', диал. и *таксӣм* (Škaljić 597, Skok 3, 436), рум. *taxím* остар. и диал. 'народна песен, изпълнявана в съпровод с цигулка или с музикалния инструмент кобза; прелюдия; музикална партитура'. – Според Skok 3, 436, „балкански турцизъм от гръцки произход" (тур. *taksim* 'прелюдия' било от нгр. *τάξιμο* 'обещание, обет'). Skok, цит съч., не дава араб. *taqsīm* със значения 'прелюдия' и 'изпълнение соло'.

таксимѐтър 'апарат за определяне таксата на изминат с наемен автомобил път; наемен лек автомобил с такъв апарат'. – От фр. *taximètre*, също, образувано по гр. *τάξις* със знач. 'такса' и фр. *mètre*, служещо за образуване на сложни думи, които означават уреди (приспособления) за измерване (от гр. *μέτρον* 'мярка').

таксѝр диал. 'злощастие, несполука, беда' (Геров), **та̀ксир** 'беда, нещастие' (Прилеп). – Произв.: *таксѝрлия* 'злощастен' (Прилеп). – Чрез тур. *taksir* 'небрежност, недоглеждане, пропуск, небрежно изпълнение; грешка; простъпка; недостатък; вина' от араб. *taqṣīr* 'небрежност, недоглеждане, небрежно изпълнение; грешка; недостиг; неспособност; недостатъчност; простъпка; вина'. – Срв. *таксира̀т*.

таксира̀т диал. 'беда, нещастие, загуба', 'тегло, мъчение' (Загоричани, Костурско; Скребатно, Гоцеделчевско), 'премеждие' (Софийско), 'премеждие, злополука' (Смолско, Пирдопско), 'неуспех' (Студена, Пернишко), **тексира̀т** 'предзнаменование, белег, признак' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско) **таксира̀ть** 'тегло, мъчение' (Тешово, Лъки, Гоцеделчевско), **таксера̀ть** 'съдба; злополука, беда' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско, Момчилградско; Златоград, Маданско), **тъксира̀т** 'беда, нещастие' (Кукуш), **тъксера̀ть** 'съдба; положение' (Съчанли, Гюмюрджинско), **та̀ксират** 'беда, нещастие' (Прилеп; Прилепско; Воденско), 'тегло, мъчение' (Велес), **таксѝрат** 'беда, нещастие' (Костурско), **таксират** също (Църско, Битолско), 'тегло, зло' (Долновардарско). – Произв.: *таксиратлѝя* диал. 'претърпял нещастие, злощастен' (Геров), *таксира̀тлиа* 'нещастен, злощастен' (Прилеп). – Чрез тур. *taksirat* 'пропуски, небрежност, немарливост, грешки, несполука; простъпка, вина' и '(простонар.) съдба, участ, орисия' от араб. *taqṣīrāt*, мн. ч.

от *taqṣīr* 'небрежност, недоглеждане, небрежно изпълнение; грешка; недостиг; неспособност; недостатъчност; простъпка; вина' (вж. под *такси̇̀р*). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 628, РРОДД 495, Budziszewska, Słownik bałkanizmów 160. – Заето и в срхр. *такси̇̀ра̄т* 'нещастие, беда (като последствие от някоя грешка или нечовешка постъпка)' (Škaljić 597, Skok 3, 436), алб. *taksirat* 'нещастие, беда', *taksërat* 'нещастие; съдба' (Meyer, EtWb 422), арум. *taxiráte* мн. ч. 'нещастие' (Papahagi 1974², 1168), мегленорум. *ticsirát* 'съдба, участ'. – Срв. *такси̇̀р*.

таксирда̀р 'бирник, събирач на вересии на търговец', вж. *тахсилда̀р*.

такси̇̀т[1] 'пътуване' (Крушево, Солунско; Дупница), **таксит** 'пътуване, път' (Долновардарско). – От нгр. *ταξίδι* 'пътуване', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162, по-точно от диалектен вариант *ταξίδ'*. – Заето и в рум. остар. *taxíd* 'пътуване, което предприемат търговци в чужбина, за да продават или купуват стока' (DLR 11/2, 1982, 75), арум. *tăxíðe* 'пътуване' (Papahagi 1974², 1174). – Срв. *таксида̀р¹, таксидио̀т*.

такси̇̀т[2] 'срочна вноска' (Кукуш). – Чрез тур. *taksit* 'срок; разсрочка, поредна вноска (падеж)' от араб. *taqsīṭ* 'разсрочка, разплащане по части'.

таксу̇̀вам[1] 'събирам или определям такса', вж. *та̀кса*.

таксу̇̀вам[2] 'обещавам', вж. *та̀ксам*.

такт муз. 'всяка една от равномерно редуващите се малки групи звукове от една мелодия; редуване на равномерни последователни движения, обикн. при вървене в строй; (прен.) умело държане в обществото, чувство за мярка'. – Произв.: *та̀ктов* прил., *такту̇̀вам* 'давам такт при пеене или свирене'; *затакту̇̀вам; изтакту̇̀вам; натакту̇̀вам (се); потакту̇̀вам; разтакту̇̀вам се*. – Чрез рус. *такт*, нем. *Takt*, фр. *tact* от лат. *tactus* 'допир, съприкосновение; осезание; чувство'. Срв. Vasmer, REW 3, 71, Kluge–Mitzka 20, 767, Bloch–Wartburg 591–592.

такти̇̀к 'човек, който умее да определи тактиката на някакви действия; военачалник с добра тактика', **та̀ктика** воен. 'наука и умение да се организират военни действия; (прен.) начин на действие за постигане на определена цел'. – Произв.: *такти̇̀чен* 'който проявява такт; извършен с такт', *такти̇̀чност, такти̇̀чески* 'който се отнася до тактика'. – Чрез рус. *та́ктик, та́ктика*. Рус. *та́ктика* е чрез нем. *Taktik*, фр. *tactique* от гр. *τακτική* 'тактика', което е съкратено *τακτική τέχνη* 'тактическо изкуство'. За руската дума вж. Vasmer, REW 3, 71.

такти̇̀сувам 'предавам' (Софийско), **тъкти̇̀сувъм съ** 'заемам място, сядам някъде, където не ми подхожда' (Енина, Казанлъшко). – От тур. *takı*, основа за мин. св. вр. на гл. *takmak* 'прикрепвам, скрепвам; надявам; слагам, поставям; вмъквам', с *-ис-* от гръцка аор. основа. За връзка между знач. 'предавам' на *такти̇̀сувам* и значенията 'надявам', 'слагам', 'вмъквам' на тур. *takmak* срв.

фр. *passer* със значения 'надявам', 'слагам', вмъквам', от една страна, и 'предавам', от друга.

так-тук жарг. 'горе-долу, малко', напр. в израз. *Знае турски так-тук* (София). – От тур. *tak-tuk* 'чук-чук, трак-трак, трак-чук', с развой на значението както при тур. *çat pat* 'горе-долу, малко' (отдето и бълг. *чат-пат* 'горе-долу, малко', вж.), букв. 'трак-трак, трак-чук' (съставено от междуметия за уподобяване на шум от удряне, чукане *çat* и *pat*).

такумдисан в текст: *...еден църн коньь пред него, се така такумдисан до дорията* ... (Църско, Битолско; само в СбНУ 19, отд. 2, 108) с вероятно знач. 'прикрепен' или 'впрегнат, с поставени впрегатни такъми' и в такъв случай мин. страд. прич. от глагол, възникнал по тур. *takındı*, основа за мин. св. вр. на гл. *takınmak* 'прикрепен съм към нещо', с -*у*- вм. -*ъ*- може би под влияние на нерегистрирано в говора **такум* 'принадлежности за впрягане на кон' (заето от срхр. *такум*, вж. под *такъ̀м*).

такӯн и **токӯн** диал. 'ток на обувка' (Геров), **такӯне** мн. ч. 'налъми' (Царева поляна, Вългарово, Хасковско), **тъкӯнь** 'налъм' (Хасково). – Чрез нгр. *τακούνι* 'ток на обувка' или тур. *takunya, takunye* също, от итал. *taccone* 'ток на обувка'. Д ю в е р н у а 2, 2313, извежда от нгр. *τακούνιον*. Според R. B e r n a r d , Étude 1946, 50, чрез нгр. *τακούνι* от итал. *taccone*. – Заето и в арум. *tăcúne* 'ток на обувка' (P a p a h a g i 1974[2], 1169), тур. *takunya, takunye* също.

такур-такур 'крака' в гатанка за краката и ушите на магаре: *Четири такур-такур и две таратини* (Бели бряг, Старозагорско). – Звукоподраж., по тур. *takır-tukur* междум. за наподобяване на силен шум, грохот, тракане, трясък (и при ходене на магаре).

такъ̀в показ. мест. 'от определен вид, от същия вид, за който се говори (се е говорило); до такава степен; много голям; (при разказване, изброяване) следният; (разг.) с лоши качества или прояви', в съчетание със съществителни за подсилване на качества (напр. в съчет. *лъжѐц такъ̀в*), ж. р. **така̀ва**, ср. р. **тако̀ва**, мн. ч. **такѝва**; **така̀в**, ж. р. **така̀ва**, ср. р. **тако̀во**, мн. ч. **такѝви**, **такѝва** (Долна и Горна Василица, Ихтиманско), **та̀ков** и **тако̀в**, **тако̀ф**, **та̀куф**, ж. р. **таква̀** и **та̀ква**, **такwа̀**, **катва̀**, ср. р. **такво̀** и **та̀кво**, **такwо̀**, **катво̀**, мн.ч. **таквѝ** и **та̀кви**, мн. ч. ж. р. **та̀кве** (ЮЗ), **та̀ков**, ж. р. **та̀ква**, ср. р. **та̀кво**, мн. ч. **та̀кви** (Смърдеш, Костурско), **теко̀в** 'такъв' (Доброславци, Софийско), **такъ̀в**, ж. р. **такъ̀ва**, ср. р. **такъ̀во**, мн. ч. **такъ̀ви** диал., **тъкъ̀в** диал., **тако̀в** 'такъв' (Бобошево, Шумен; Каяджик, Софлийско), **тъко̀в** 'такъв' (Дервент, Дедеагачко), **тако̀̈в** 'такъв' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), **такѐ̈в** 'такъв' (Олшанка, в Украйна), **такво̀** 'такова' (Тешово, Гоцеделчевско; Гюешево, Кюстендилско), 'толкова' в текст:...*флизѐ у дукя̀нът и къ го видѐ такво̀ пра̀зън*... (Солунско), в *сакво̀-такво̀* 'това-онова, туй-онуй' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско), в **сикво̀-такво̀** диал. 'едно-друго' (Геров), **такво̀га** вин. п. (Пирот), **та̀кво** 'такова' (Прилеп), **тъкъ̀ў** 'такова' (замества име на предмет или

явление, чието име не знаем или не искаме да назоваваме) (Съчанли, Гюмюрджинско), **таквѝ** 'такива' (Тешово, Гоцеделчевско), в *саквѝ-таквѝ* 'такива-онакива' (Банско), **та̀кви** 'такива' (Петрич), **тъкъ̀й** 'такива' (Жълти бряг, Хасковско); стб. **такъ** 'такъв', ж. р. **така**, ср. р. **тако**, мн. ч. м. р. **таци**, мн. ч. ж. р. **такы**, мн. ч. ср. р. **така** (Зогр., Мар., Супр.), **таковъ**, ж. р. **такова** и т. н. (Зогр., Мар., Супр.). – Произв.: *такъ̀ва* диал. 'такъв', *та̀квия* и *таквѝя, таквòй, таквàй, та̀квай* 'такъв' (ЮЗ), *таквàя* 'такава' (Софийско, Царибродско, Дупнишко), *теквàа* 'такава', *текòва* 'такова', *теквѝя* и *теквѝа* 'такива' (Доброславци, Софийско), *тъквàя* 'такава' (Бръложница, Софийско), *таквàа* 'такава' (Горни Лозен, Софийско; Банско), *такавàа* 'такава' (Бобошево), *таквỳю* показ. мест. ж. р. вин. п. 'такава' (Топли дол, Кюстендилско), *тъквòва* 'такова' (Бръложница, Софийско), *таквòя* 'такова' (Царибродско; ЮЗ), *таквòй* 'такова' (Чипровци, Монтанско), *таквѝа* 'такива' (Бобошево), *таквѝя* 'такива' (Самоков; Суходол, Софийско; Царибродско; Пиротско; Горни Лом, Белоградчишко; ЮЗ), *таквѝа* 'такива' (ЮЗ), *таквис* 'такива' (Дупнишко); *та̀квис* 'такива' (Прилеп), *тъквѝи* 'такива' (Българи, Царевско), *таквѐя* 'такива' (Царибродско), *таквòй*, ж. р., *таквàя*, ср. р. *таквòе*, мн. ч. *таквѝе* (Кондорби, Костурско), *таквѐйе* 'такива' (Бръложница, Софийско), *такъ̀взи* нар. 'такъв', ж. р. *таквàзи* и *таквàз* (*таквàс*), ср. р. *таквòзи* и *таквòз* (*таквòс*), мн. ч. *таквѝзи* и *таквѝз* (*таквѝс*), мн. ч. *таквѝзи* и *таквѝз* (*таквѝс*) диал., *такв́ъзы* и *такъ̀с* 'такъв', ж. р. *таквàзы*, ср. р. *таквòзы*, мн. ч. *таквы̀зы* (Банат), *тъкъ̀взи* диал. 'такъв', *такъ̀вцък* диал. 'такъвичък', *такъ̏взи* 'такъв' (Тетевенско), *такỳвзи* 'такъв' (Корово, Велинградско), *таквòз* 'такъв' (ЮЗ), *такъ̀зи* диал. 'такъв', *такъ̀зы* 'такъв' (Банат), *такъ̀з* и *тъкъ̀з* диал. 'такъв', *катвàс* 'такава' (ЮЗ) (с метатеза от *таквàс* = *таквàз*), *каквàс* 'такава' (ЮЗ) (от *катвàс* с асимилация *к – т > к – к*), *такàз* и *тъкàз* диал. 'такава', *теквàзикана* 'такава' (Исьорен, Ксантийско), *катвòс* 'такова' (ЮЗ) (от *таквòс* = *таквòз*, с метатеза), *такòзи* и *такòз* диал. 'такова', *тъквòзи* диал. 'такова', *тъкòзи* и *тъкòз* диал. 'такова', *тъкỳз* 'такова' (Генерал-Николаево, Пловдивско) (вариант на *тъкòз* с *у* под ударение на мястото на *о* в говора), *таквòзика, таквòзикана* 'такова' (Чепино; Велинград), *таквòзикано* 'такова' (Исьорен, Ксантийско), *таквòзина* диал. 'такова', *таквòзинка* диал. 'такова', *таквòзинак* диал. също, *таквòзинък* диал. също, *таквòзинака* диал. също, *таквòзинакс* диал. също, *таквòзнак* диал. също, *такòзнаки* също (Сухиндол), *тъкòзнък* 'такова' (Кръвеник, Севлиевско; Равна, Провадийско), *тъкòзинкъна* 'такова' (Сухиндол), *таквòзцък* диал. 'толкова малко', *тъкòзцък* нареч. 'ей толкова мъничко' (Сухиндол), *таквѝзнак* диал. 'такива', *такѝз* 'такива' (Кривня, Провадийско), *таквѝзцък* диал. 'такива' (Кривня, Провадийско), *тъквѝзцък* диал. 'такива', *таквѝзекь* 'такива' (Шумен), *такòванака* 'такова' (Габаре, Белослатинско), *такòванкана* 'такова' (Сухиндол), *тъкòънкънък* 'такована' (Троян; Патрешко, Троянско), *тъкъ̀ỳту* мест. (замества име на предмет или явление, чието име не знаем или не искаме да назоваваме) (Съчанли, Гюмюрджинско), *тъкъ̀вя* 'такъв' (Трънско); (с предпоставни показателни частици) *атакъ̀в* 'такъв',

ж. р. *атаква̀* 'такава', ср. р. *атакво̀* 'такова' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), *айтако̏в* 'такъв' (Широколъшки район), *ѐтакъв* диал. 'ей такъв', *тетеко̀в* 'такъв' (Доброславци, Софийско); *такъ̀в-онакъ̀в*, ж. р. *така̀ва-онака̀ва*, ср. р. *тако̀ва-онако̀ва*, мн. ч. *такѝва-онакѝва*, *такъ̀вზи-онакъ̀взи* 'такъв-онакъв' и *такъ̀з(и)-онакъ̀з(и)* 'такъв-онакъв', ж. р. *такваз(и)-онакваз(и)*, ср. р. *такво̀з(и)-онакво̀з(и)* и *тако̀з(и)-онако̀з(и)*, мн. ч. *таквѝз(и)-онаквѝз(и)* и *такѝз(и)-онакиз(и)* диал. – Срхр. *та̀кӣ*, ж. р. *та̀ка̄*, ср. р. *та̀ко̄* и *та̀кав*, ж. р. *та̀ква*, ср. р. *та̀кво*, мн. ч. м. р. *та̀кви*, мн. ч. ж. р. *та̀кве*, мн. ч. ср. р. *та̀ква*, срхр. диал. *та̀ков*, *тако̏в*, *та̀ковӣ*, словен. *tákov*, рус. *тако́й*, ж. р. *така́я*, ср. р. *тако́е*, мн. ч. *таки́е* и *тако́в*, ж. р. *такова́*, ср. р. *таково́*, мн. ч. *таковы́*, рус. старин. *таково́й*, струс. **такъ̈ıи**, укр. *таки́й* и *тако́вий*, белорус. *такí*, чеш. *taký*, ж. р. *taká*, ср. р. *také* и *takowý*, *taková*, словаш. *taký*, ж. р. *taká*, ср. р. *také* и диал. *takowý*, ж. р. *taková*, пол. *taki*, ж. р. *taka*, ср. р. *takie* и (старин.) *takowy*, горлуж. *tajki*, *taki*, доллуж. *taki* и (рядко) *takowy*, 'такъв'. – Праслав. **tākъ*, от *t-* в показателно местоимение **tъ* (вж. под *той*) и *-ākъ*, както в праслав. **kākъ* (вж. под *какъ̀в*), **anākъ* (вж. под *онакъ̀в*), **avākъ* (вж. под *ова̀ка*); ж. р. **tākā*, ср. р. **tāka;* в късния праславянски с разширения: *tākъ-jь*, ж. р. **tākā-jā*, ср. р. *tākā-je* и **tākavъ*, ж. р. **tākāvā*, ср. р. **tākavā* (и по-късни южнославянски формации **tākъvъ*, ж. р. **tākъvā*, ср. р. **tākъvа*). – Сродно с лит. *tóks* 'такъв', ж. р. *tokià*. – Срв. Ст. Младенов, ЕтР 628, Vasmer, REW 3, 70–71, Machek 634, Skok 3, 432, ESSJ 2, 643–644, Schuster-Šewc 20, 1495. – Бълг. *та̀ква*, *таква̀*, *та̀кво*, *такво̀*, *та̀кве* и други форми и срхр. *та̀ква*, *та̀кво*, *та̀кве* и т. н. са образувани от унифицирани по формата за м. р. **такъ** 'такъв' (старобългарска), **такь** 'такъв' (старосръбска, старохърватска) основи **такъ-**, **такь-** в първоначални *****такъва**, *****такъво** (старобългарски), *****такьва**, *****такьво** (старосръбски, старохърватски) и т. н. форми, с изпадане на **ъ** (**ь**) в слаба позиция. – Срв. *овакъ̀в* (под *ова̀ка*), *онакъ̀в*, *сакъ̀в* и техни варианти.

такълдѝсувам се 'пристрастявам се към нещо' (Софийско). – От тур. *takıldı*, основа за мин. св. вр. на гл. *takılmak* 'бивам прикрепен, бивам прикачен, привързвам се (към нещо)'. – Заето и в срхр. диал. *такалди̏сат се*, *такалди̏шем се* '(за кашлица) прилепя се, прикача се' (Skok 3, 435). – Срв. *такълма̀*.

такълма̀ 'човек, който се привързва към нещо' (Софийско). – От тур. *takılma*, отглаголно същ. от *takılmak* 'бивам прикрепен, бивам прикачен; привързвам се (към нещо)'. – Срв. *такълдѝсувам се*.

такъ̀м нар. 'съвкупност от вещи, инструменти и под., които съставят определено цяло и имат общо предназначение (комплект); необходим уред за някоя работа; прибор, принадлежност', 'уред за работа, прибор; покъщнина' (Доброславци, Софийско), 'уред за работа, прибор; покъщнина; накит' (Тръстеник, Плевенско), 'премяна; принадлежности за оседлаване на кон' (Странджа), 'цигаре' (Тънково, Тракиец, Хасковско; Бряговец, Крумовградско; Драбишна, Камилски дол, Ивайловградско; Смолян; Наречен, Асеновградско;

Искра, Първомайско), 'част от стомах на добитък, надиплена като книга' (Белица, Разложко), 'вътрешности на заклано агне, кокошка и др., употребявани за ястие' (Бабяк, Разложко), **тъкъм** 'неща, които образуват един комплект (за впрягане)' (Кукуш), 'хамут и други принадлежности за впрягане на кон; инструмент, уред и пр. за извършване на някаква работа; начин; път, ред; (шег.) мъжки полови органи' (Еленско), 'цигаре' (Дервент, Дедеагачко), 'цялата премяна и накити на млада невеста' (Странджа), 'предметите, с които невестата дарява свекъра на сватбата' (Кукуш). – Произв.: *такъмджийка* 'жена или мома, която умее да се облича с вкус, по модата' (Странджа), *такъмец* умал., *такъмче* умал., *тъкъмче* 'цигаре' (Попско, Крумовградско); *такъм-таклавàть* 'разни пособия за работа' (Турян, Смолянско) (от тур. *takım taklavat*, вж. под *таклавàть*). – От тур. *takım* 'прибор; комплект; комплект принадлежности, комплект прибори; чибук', диал. 'цигаре'. Срв. Дювернуа 2, 2314. – Заето и в срхр. *тȁкум* 'прибор; комплект принадлежности; хамути; дузина предмети: 12 кърпи, 12 лъжици и т. н.; тази част от чибука, която се поставя в устата' (Škaljić 597), рум. *tacîm* 'комплект предмети или инструменти за работа; (остар., рядко) част от чибук, през която минава димът; (остар.) кехлибарен мундщук на лула или цигаре; (остар. и диал.) принадлежности за впрягане на добитък; комплект принадлежности за маса (чиния, нож, вилица, чаша, салфетки и т. н.), които се поставят обикновено пред всекиго от седналите да се хранят; (остар.) комплект неща; (диал.) пристройка около богатска къща; (остар.) свита; (остар. и диал.) група (музиканти); (остар.) група, банда, шайка; (пренебр.) хаймана, непрокопсаник, нехранимайко' (DLR 11/2, 1982, 14), алб. *takëm* 'принадлежности (за ядене, за пиене на кафе и т. н.); комплект (дрехи и т. н.); група (хора)' (Meyer, EtWb 422), арум. *tăcîme* 'комплект (принадлежности и т. н.)' (Papahagi 1974², 1169), нгр. *τακίμι* 'снаряжение, екипировка' (Ἀνδριώτης 359).

такърдàк 'звънец на животно' (Горноселци, Гоцеделчевско), 'странично сплескан звънец на крава' (Камилски дол, Ивайловградско), 'звънец на овци и кози' (Плевня, Драмско), **такардàк** 'звънец на крава' (Бръщен, Гоцеделчевско), 'сплескан меден звънец за добитък' (Габрово, Ксантийско), 'кречетало' (Черничево, Крумовградско), **тъкърдàк** 'голям звънец на крава или вол' (Сухиндол), 'по-малък звънец на овце' (Каменар, Разградско), **такардàч** 'кречетало на воденица' (Козлукьой,Derekьой, Гюмюрджинско). **тъкърдàч** 'кречетало на воденица' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Формата *такърдàк* (и вариантите ѝ) – от сегашната основа на тур. *takırdamak* 'тракам, тропам; вдигам шум' или от сегашната основа на тур. *tıkırdamak* 'звънтя, дрънкам; пращя, пукам', с наст. *-ак* на турска или българска почва. Срв. тур. диал. *takırdak* 'дървени обувки, налъми' (очевидно произв. от *takırdamak*). Би могло да бъде образувано от гл. **такърдам* (от сегашната основа на тур. *takırdamak*) или от гл. **тъкърдам* (от сегашната основа на тур. *tıkırdamak*), с бълг. наст. *-ак*. Формите *такардàч*, *тъкърдàч* – от **такърдам*, **тъкърдам* с наст. *-ач*.

та̀кю остар. 'баща, татко' (Еленско; Угърчин, Ловешко). – От диал. *та̀тю* 'тате, татко' (вж. *та̀то*), с диал. *кь* от *ть*.

тал[1] 'обор, конюшня' (Козичино, Поморийско). – От *та̀ла* също (вж.), регистрирано в същия говор, с промяна на рода поради преосмисляне на съществителното от ж. р. *та̀ла* като членувана форма на съществително от м. р. *тал*.

тал[2] 'част, дял; всичко което донася жената при женитбата си (зестра); наследство' (Бешенов, в Банат). – От нем. *Teil* 'част, дял; част, дял от наследство', по-точно от диалектен вариант на нем. *Teil*, може би чрез рум. *tal* 'част от обработваема земя, парцел' (Банат) или чрез срхр. *та̑л* 'част, дял; зестра' (употребявано на много места, включ. в Банат). В DLR 11/2, 1982, 27, рум. *tal* се извежда от сърбохърватски. Skok 3, 437, извежда срхр. *та̑л* от нем. *Teil*.

та̀ла 'обор, конюшня' (Козичино, Поморийско). – От *та̀вла* също (вж. *тавла̀*), регистрирано в същия говор, с промени *вл* > *wл* > *л*. – Срв. *тал*[1].

талага̀н 'сламеник' (Ваклиново, Гоцеделчевско), 'дебела постеля, напълнена с вълна, памук, която се слага над дъските или пружината (дюшек)' (Кочан, Гоцеделчевско). – ФИ: *Талага̀нов* (Илчев, Р 475). – От тур. диал. *talagan*, засвидетелствувано със знач. 'овчарски ямурлук' (SDD 3, 1305). – Заето и в срхр. *тала̀ган* 'ямурлук' (Škaljić 598), алб. *tallagan* 'горна мъжка тъмна дреха от козина или вълна с качулка' (**Meyer**, EtWb 423), арум. *tălăgán* и *tălăgáne* 'вълнено наметало с качулка' (**Papahagi** 1974[2], 1170), нагр. *ταλαγάνι* също.

тала̀з 'вълна̀ (водна); (прен.) силен лъх', 'лошо нещо, което сполетява човека' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **тала̀зи** мн. ч., 'тръпки' (Смолянско, Широколъшки район). – Произв.: *тала̀зен* 'вълнист' (Дювернуа), *тала̀зец* умал., *талазли̇̀в* 'който е на талази'; *по̀талаза, потала̀звам* 'с тласък заваля̀м някого или нещо да падне' (Ботевград); *талазови̇̀ден* 'вълнообразен'; ФИ: *Тала̀зов* (Одрин, Стара Загора, Шумен) (Илчев, Р 475). – Чрез тур. *talaz* 'вълна̀' от нгр. *θάλασσα* 'море; морска вода; морска буря'. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 628. За връзка между знач. 'море' (на нгр. *θάλασσα*) и знач. 'вълна̀' (на тур. *talaz*) срв. фр. *onde* 'вълна̀' и 'море'. – Заето и в рум. *taláz* 'голяма марска вълна̀; (нар.) голяма речна вълна̀; (диал.) скок, подскачане' (DLR 11/2, 1982, 30), арум. *taláză, tăláze* 'вълна̀' (Papahagi 1974[2], 1170), алб. *talláz* 'морско вълнение' (Meyer, EtWb 423), срхр. *та̏ла̄с* 'вълна̀, талаз' (Škaljić 598, Skok 3, 437–438).

тала̀ки мн. ч. 'пирончета, които се поставят за прикрепване на изпънната изтеглена с клещи кожа върху дървен калъп за обувки' (Райково, Смолянско). – От нгр. *τελάκι*, букв. 'телче', умал. от *τέλι* 'тел', с *а* на мястото на *е* в неударено положение, както напр. в *тапсѝя* (вж.) вм. *тепсѝя*. Гръцката форма на *-άκι*, от ср. р., е преосмислена като форма за мн. ч.

тала̀л 'телялин, глашатай, кехая' (Ярджиловци, Пернишко; Кожинци, Трънско), **тала̀лин** 'телялин' (Лом; Чипровци; Брезник; Връбница, Софийско, Гурмазово, Чеканец, Софийско; Ярджиловци, Пернишко), **тала̀нин** 'телялин' (Софийско). – От *тела̀л, тела̀лин* (вж.) с асимилация *е – а > а – а; тала̀нин* – с асимилация *л – н > н – н*. – Срв. *теля̀л*[1].

та̀лам 'скитам' (Дебърско), **та̀лат** гл. 3 л. ед. ч. 'скита се' в нар. пес.: *Шѐтат мо̀ма, та̀лат мо̀ма из росни ливади…* (Дебърско), **та̀ла** гл. 3 л. ед. ч. 'лута се, скита' (Дебър), **та̀лкам** 'скитам се' (Прилеп), диал. 'скитам се, бродя, лутам се шляя се' (Геров). – Вероятно звукоподраж., по междум. **тал-тал* или **та̀ла–та̀ла*. Срв. рум. *tála*, повторено *tála-tála* междум. за наподобяване на дълго тихо говорене, на сподавен шум при говорене, като наречие със знач. 'полека-полека' (звукоподраж., вж. DLR 11/2, 1982, 27), *tála-bála* в израз *a umblá tála-bála* 'скитам (се), шляя се, хойкам' (дето *-bála* в *tála-bála* е образувано чрез повтаряне на *tála*, но със замяна на *t-* с *b-*; според DLR 11/2, 1982, 27: „Спонтанно образуване от *tala*"), а *tălălăí, tălălăiésc* 'дърдоря, бъбря, дрънкам' и диал. 'хойкам, скитам (се), шляя се' (произв. от междум. *tála*, вж. DLR 11/2, 1982, 98). Срв. и чеш. *taláceti se*' 'лутам се, скитам се', което вероятно е от зукоподражателен произход, а според Machek 635, „вероятно е *koláceti se*, контаминирано с някоя друга дума". Срв. *тълъм* 'миткам, много ходя' (от Енина, Казанлъшко, вж. БДиал. 5, 142) (вероятно възникнало по междум. **тъл-тъл* или **тъла-тъла*).

талама̀чкам 'притискам; кърша; мачкам' (Шумен), 'тормозя, измъчвам' (Сухиндол), **тълъма̀чкъм** 'мачкам, свивам, стягам, бъхтя' (Еленско), **тълма̀чкъм** също (Еленско). – Вероятно получено чрез кръстосване на *тълча̀* 'чукам нещо да стане ситно или на каша, кълцам' (вж.) или на негов вариант и *ма̀чкам* 'натискам нещо да се смаже, притискам' (вж.); *талама̀чкам* – със свръхстарателно *а* на мястото на коренно *ъ* в сричката *тъл-*. Знач. 'тормозя, измъчвам' се е развило от знач. 'мачкам', срв. израз *ма̀чкам ня̀кого* 'тормозя, измъчвам някого'.

таламба̀з диал. 'тъпан от метално полукълбо' (Геров), 'дъсчен полукръг, поставен над огнището, за да отвежда дима в комина' (Петелово, Хасковско), 'дъсчен полукръг над огнище, на който се подреждат съдове' (Пчеларово, Кърджалийско), 'дъсчена част над огнището' (Долно Луково, Ивайловградско), 'полица над огнище' (Любимец, Хасковско), **талъмба̀з** 'голям тъпан' (Ярлово, Самоковско) **таламба̀зи** мн. ч. 'барабани' (Паскалево, Добричко), **таламбаз** 'тясна полица около комина' (Мандрица, Ивайловградско), **таламба̀с** 'голям тъпан' (Радовене, Врачанско; Долни Богров, Софийско; Павелско, Хвойна, Асеновградско), 'издадена полуокръжност над огнището' (Нова Надежда, Хасковско), прил. 'гръмогласен' (Сухиндол), **таламба̀си** мн. ч. 'големи тъпани' (Трънско), **та̀ламбас** 'голям тъпан', мн. ч. **тала̀мбаси** (Прилеп), **тълъмба̀с** 'полуцилиндрично дървено приспособление на огнището в горната му част' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От тур. *tulumbaz* 'голям барабан, голям

тъпан', вж. Дювернуа 2, 2314, Ст. Младенов, ЕтР 628. – Заето и в срхр. *таламбас* 'тъпан, барабан' (Škaljić 207, Skok 3, 437), алб. *tollombas* 'голям тъпан' (Meyer, EtWb 432).

талант[1] 'голяма дарба, способност (главно на хора на изкуството, науката и обществения живот); (прен.) талантлив човек'. – Произв.: *талантлив, талантливост*. – Чрез рус. *талант*, фр. *talent* (от лат. *talentum,* заето от стгр. *τάλαντον* 'количество сребро или злато на определена стойност'). Според Vasmer, REW 3, 72, рус. *талант* е заето чрез фр. *talent* от лат. *talentum,* но е претърпяло влиянието на рус. *талант* 'количество сребро или злато в древността'. Значението 'голяма дарба, способност' се е развило във френски. За френската дума вж. Block–Wartburg 592–593. – Срв. *талант[2]*.

талант[2] '(в древността) количество сребро или злато на стойност около 5 000 златни лева'; стб. **таланъть** (Зогр., Мар., Остром.). – От стгр. *τάλαντον* също. Рус. *талант* 'количество сребро или злато в древността' е заето от старобългарски. Срв. М. Фасмер, ИОРЯС 12, 2, 280, F. Solmsen, IF Anz 32, 87, P. Kretschmer, Glotta 3, 286, Vasmer, REW 3, 72, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162. – Срв. *талант[1]*.

талар диал. 'дървена или метална чиния', 'дървена чиния' (Дойренци, Плевенско), 'дървен или глинен съд, в който се слага до софрата смес от сол, сминдух, чубрица, пукана царевица и др. за топене с хляб' (Бобошево), 'малка гладка паничка, направена от дърво, която служи за подложка' (Бериево, Севлиевско), 'дървена подложка на съд' (Ново село, Орешак, Троянско), 'кръгла дървена поставка за рязане най-често на месо' (Павликенско), 'плитка дървена съдина, изработена от габровски колибари' (Шумен), 'дървена солница' (Брестово, Ловешко; Бели Осъм, Троянско; Козичино, Поморийско), 'солница' (Момино, Варненско; Аспарухово, Провадийско; Риш, Кюлевча, Шуменско; Сухиндол; Брезнишко), **таларь** 'дървена солница' (Поморийско), 'солница' (Слатина, Ловешко), **талар** 'дървена чиния' (Въбел, Плевенско), 'блюдо' (Струга, Охрид), 'плитко дървено блюдо' (Тетевен), 'дървена солница' (Беглеж, Плевенско), 'вид дървена солница' (Гулица, Варненско), 'солница' (Ботево, Варненско), **тълар** 'дървена солница' (Горна Липница, Великотърновско), 'солница' (Кюлевча, Шуменско), 'дървена или пръстена чинийка за сол' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), **тълàрь** 'солничка' (Дебрене, Добричко), 'дървена солница' (Патрешко, Троянско). – Произв.: *таларка* 'плитка чиния' (Ново село, Троянско), 'плитко дървено бюдо' (Тетевен), 'солница' (Певец, Търговищко); *таларче* 'солничка' (Слатина, Ловешко), *таларчета* мн. ч. 'вид везба по тъкана възглавница' (Аспарухово, Провадийско), *таларче* умал. 'малко плитко дървено блюдо' (Тетевен), 'дървена чинийка за рязане на месо' (Сломер, Плевенско), *таларчи* 'дървена солница' (Кривня, Разградско), 'солница' (Певец, Търговищко). – От нгр. *ταλάρι*, умал. от сргр. *τάλαρος* 'кошче; дървено каче за сирене', стгр. *τάλαρος* 'панер, кошче', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162. Семантично сближено с *талер*

(вж.) поради звуковата си близост с него. – Заето и в арум. *tálar* 'каче за биене на мляко' (Papahagi 1974², 1164), алб. *talër* 'каче за съхраняване на солено сирене' (Meyer, EtWb 423).

таля̀ска 'детска игра на надхвърляне с жилави пръчки, като при хвърлянето на пръчките единият им край се опира в земята' (Вратица, Айтоско). – Вероятно от първоначално **тля̀ска*, девербатив от *тля̀скам* 'силно бутам, блъскам тикам' (вж.); с епентеза на *а*.

таласъ̀м '(в представите на суеверните) зъл нощен дух, нещо като вампир, който обитава големи сгради, воденици, мостове, чешми и др. и се явява в различен образ, като плаши хората', диал. 'змия, която се въди в къщите' (Геров), **таласъ̀мин** нар. също, **талъсъ̀м** 'лош поглед' (Костурско), **таласъ̀н** 'вампир, дух' (Белиш, Дебнево, Троянско), **таласън** 'дух-пазител на постройка или имот' (Белослатинско), **тѐлосом** 'таласъм' (Охрид), **тълъсъ̀м** 'потаен нощен дух'; (прен.) 'скитник' (Кръвеник, Севлиевско), **тъ̀лъсъм** прил. 'страшен, лош' (Велес), **тълсъ̀м** диал. 'таласъм'. – Произв.: *таласъ̀мен* прил. 'който принадлежи на таласъм(и)', *таласъ̀мче* умал., *таласъмлѝя* нар. 'обитаван, посещаван от таласъми', *таласъмня̀сам, таласъмня̀свам* диал. 'ставам таласъм' (Геров), *таласъмня̀ша, таласъмня̀свам* също (Софийско), *таласъ̀мски* прил., *таласъмя̀ се* диал. 'правя се на таласъм'; *вталасъмя̀ се, вталасъмя̀вам се* диал. 'ставам таласъм' (Геров); ФИ: *Таласъ̀мов* и *Таласъ̀мски* (Русе, Варна, Стара Загора, Сливен, Бургас, кв. Каменица във Велинград) (вж. Илчев, Р 475). – Чрез тур. *tılsım, tılsım* 'талисман; чародейство, вълшебство, магия; призрак, привидение' (срв. Skok 3, 470) от араб. *ṭalāsim*, мн. ч. от *ṭilasm* 'талисман', заемка от сргр. *τέλεσμα* 'осветен предмет; талисман' (отглаг. същ. от *τελέω* 'извършвам; освещавам'). Вж. Skok 3, 470, дето срхр. *тали̏сун* (и негови варианти) се определя като „балкански турцизъм от арабски произход“ и се дава бълг. *таласъ̀м*. Срв. Геров 5, 321 (дето *таласъ̀м* се сочи като заемка от турски). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 628, дето за *таласъ̀м* е отбелязано, че е от гръцки корен, и се изписва гр. *télesma (= τέλεσμα)*. Богата бибилиография вж. у U. Dukova, Балк. езикозн. 28/2, 1985, 44–45 (дето обаче не става ясно кои автори по-рано са обяснили произхода на бълг. *таласъ̀м* и вариантите му). – Заето и в срхр. *телисум, тили̏сум, тилисун* 'дух на вграден в стена човек или на вградено в стена животно', *тилсун* 'талисман, муска', *таласу̏м* 'дух' (U. Dukova, Балк. езикозн. 28/2, 1985, 45), *ти̏лсум, тили̏сум, ти̏лсун* 'магическа тайна; магическо изражение (знак, рисунка)' (Škaljić 617), нгр. *ντελεσίμι* 'дух на вграден в стена човек' (оттето е бълг. диал. *делесѝна* 'вампир, караконджо, таласъм' – от Странджа, неубедително обяснено в БЕР 1, 336, като заемка от нгр. *ντελής* 'буен, побъркан', вж. U. Dukova, Балк. езикозн. 28/2, 1985, 45). – Срв. *талисма̀н*.

талата̀р, вж. *талтъ̀р*

талатѝн в нар. пес.: *Извади конче хранено / тури талатѝн дисаги / и сипи шиник жалтици / и половина грошове.* (Славовица, Пазарджишко) с вероятно

знач. 'лачен, от лачена кожа', **тълътѝн** 'обработена кожа за обувки' (Ново село, Видинско). – Произв.: *талатѝнен, талатиньов* диал. '(за обувка) лачен' (РРОДД 496; Т. Г. Влайков). – От *телятѝн* 'лачена кожа' (вж.) със затвърдяване на *л* (така се получава **телатѝн*) и с асимилация *е – а > а – а*.

талàф диал. 'лоша болест по конете' (Геров), 'вид тежка болест по конете' (Суворово, в Украйна). – От тур. диал. *talav* 'много опасна, смъртоносна болест' (SDD 3, 1306).

талàчи '(за река) засипва с тиня, с талог' (Смолско, Пирдопско). – От *тлàчи*, форма за 3 л. ед. ч. от *тлàча* (вж.), с епентеза на *а*.

талàчкам (са) 'блъскам (се), тикам (се), клатя (се) насам-натам', св. в. **тàлачна (са)** (Радовене, Врачанско). – Вариант на *тлъ̀чкам (се)* (срв. у Геров 5, 340, *тлъ̀чкам се* 'чукам се на Великден с яйца'), произв. от *тълчà* 'чукам' (вж.), от стб. **тлъшти, тлъкѫ (тлькѫ)** 'чукам (на врата); блъскам, тласкам, тикам; с *а* в говора на мястото на стб. **ь, ъ** и с епентеза на *а* в съгласковата група *тл*. Гл. *талàчкам (са)* пази по-архаични значения. Значения 'блъскам, тлъскам, тикам' и 'клатя се' имат и съответствия на *тълчà*, стб. **тлъшти, тлъкѫ (тлькѫ)** в други славянски езици, срв. рус. *толо́чься, толку́сь* 'блъскам се, бутам се, тикам се', чеш. *tlouci, tluku* 'чукам, удрям; бутам', *tlouci se, tluku se* 'бия се; клатя се, друсам се във влак', словаш. *tĺct', tlčiem* 'чукам; кълцам; удрям, блъскам', пол. *tłuc, tłukę* 'разбивам, троша; чукам; удрям, бия; блъскам', *tłuc się, tłukę się* 'разбивам се; блъскам се; удрям се', горлуж. *tołc, tołču* 'чукам, кълцам; блъскам, тласкам, тикам', доллуж. *tłuc, tłuku* 'бода (с рога); пресувам'.

талàш 'лентовидни тънки дървени изрезки при изглаждане на дърво с ренде', 'кадаиф' (Буново, Пирдопско), **тàлаш** 'лентовидни тънки дървени изрезки при изглаждане на дърво с ренде' (ЮЗ). – Произв.: *талàша* гл. 'бия някого' (Кръвеник, Севлиевско), *талàшец* умал., *тàлашки* 'талаш' (Дебърско), *талàшово* ср. 'незавършена част от къща' (Свежен, Карловско). – От тур. *talaş* също; заето и в срхр. *тàла̄ш* също (Škaljić 598), алб. *tallásh* също, рум. *taláș* 'талаш; едра слама, от която се правят сламени шапки, дюлгерски, обущарски и други занаятчийски сечива' (DLR 11/2, 1982, 30).

тàлвег 'средната и обикновено най-дълбоката част на река по продължение на течението ѝ'. – От нем. *Talweg* 'път по долина' и 'талвег', сложна дума, съставена от *Tal* 'долина' и *Weg* 'път'.

талекàт в изреч. *Тàа се виждàла да е от друг талекàт* с вероятно знач. 'род; племе' (Крушоради, Леринско), 'хора от един род' (Слатина, Ловешко), **талакѐть** 'род' (Долно Ботево, Хасковско). – Формата *талекàт* – може би чрез тур. *talâkat* 'красноречие' от араб. *ṭalāqa(t)* 'красноречие'; със семантичен развой: 'красноречие' > 'реч, говор, език' > 'реч, говор, език на определена племенна група' > 'племенна група със свой специфичен говор, език' > 'род; племе'. Срв. стб. **ѩзыкъ** 'език' и 'народ; племе; род'. Формата *талакѐть* може да бъде вариант с *-et* вм. *-at* на тур. *talâkat*: **talâket* [може би

по перс. *ṭälāqät*, заето от араб. *ṭalāqa(t)*]. Вж. подробно у Т. At. T o d o r o v, Stud. Stachowski 2005, 467–469. B u d z i s z e w s k a, Słownik bałkanizmów 160, сравнява *талека̀т* (без тълкуване у нея, само с примера) с тур. *talâkat* 'красноречие'. – Срв. *талика̀т*.

та̀лер 'стара немска сребърна монета', '(остар.) пара, монета, която се употребява за украшение на главата' (Ново село, Видинско), **та̀лир** диал. остар. (Панчев), **талир** (Русенско), **та̀лири** мн. ч. (Прилеп), **таљѝр** 'стара австрийска сребърна монета' (Банат), **таљѝре** мн. ч. 'гердан от монети талери' (Банат). – От нем. *Taler* 'някогашна монета', възникнало чрез съкращаване от Joachimstaler. Монетата е назована така по географското название на Joachimstal, букв. 'долината на Йоаким', дето са се секли сребърни монети още през първата половина на 16 в. Формите от Банат и другаде на *-ър*, *-ир* – с посредничеството на срхр. *та̀лӣр*.

талѐр диал. 'дървена чиния', **талер** 'дървено струговано блюдо, в което се слагат сол и червен пипер на трапезата' (СЗ), **тарѐл** диал. 'дървена чиния' (Геров), **та̀лер** и **та̀рель** 'чиния' (Банат). – Произв.: *талѐрка* диал. 'дървена чинийка' (Геров), 'малка плитка съдина, подобна на чинийка' (Кесарево, Горнооряховско), 'чиния' (Ямболско; Пирдоп), *тълѐркъ* 'по-малка чиния' (Еленско), *та̀лерка* 'чиния' (Габрово), *талѐрки* мн. ч. 'вид фунийки, които се слагат върху барабана на центрофугата' (Слатина, Ловешко), *талѐрче* умал. диал. (Геров), *тарѐлче* диал. 'дървена чинийка' (Геров). – Чрез срхр. *та̀лер* 'чиния', *таљер* 'голяма чиния, на която се реже месо', нгр. *ταλέρι* 'чиния' от нем. (бавар.) *Taller* 'чиния' (= нем. *Teller*) (от срвиснем. *talier* 'дялан, стругован предмет', от италиански), итал. *tagliére* (произв. от итал. *tagliare* 'режа, дялам'). Срв. S k o k 3, 439. Срв. рум. *táler* 'дървен, глинен фаянсов или метален съд, който служи за ядене или за други нужди в кухнята', което според DLR 11/2, 1982, 32–33, е от нем. диал. *Taller* 'чиния'. Нгр. *ταλέρι* е заето от итал. *tagliére*, вж. M e y e r, Neugr. Stud. 4, 88. Формите *тарѐл, та̀рель* са с метатеза от *талѐр* и от негов вариант с ударение на първата сричка, срв. полученото с метатеза рус. *тарéлка* (чрез пол. *talerz*, чеш. *talíř* от срвиснем. *talier*, бав. *taller* = нем. *Teller*, от итал. *tagliere*, вж. V a s m e r, REW 3, 79). – Срв. *талю̀р, талу̀р, таню̀р, тану̀р*.

та̀ли и **та̀лия** 'макара за вдигане на тежести' (Несебър). Чрез нгр. *τάλια* също, от итал. *taglia* 'уред за вдигане на тежести, състоящ се от два или повече чифта макари', вж. А. С п а с о в а, Изсл. Романски 413, А. С п а с о в а, БЕз 14/45, 1964, 395.

талѝга и **та̀лига** нар. 'проста конска кола, каруца за пътници и товар', **талѝга** и **телѝга** 'овчарска двуколка, в която се впряга магаре' (Банат), **та̀лига** 'конска кола, каруца; файтон' (Радовене, Врачанско), **та̀лигъ** 'каруца' (Букьовци, Оряховско), **талѝка** 'каруца, теглена от кон' (Долно Луково, Ивайловградско), **тълѝкъ** 'каруца' (Дервент, Дедеагачко; Дядово, Новозагорско; Любимец, Свиленградско). Произв.: *талѝгаджия* 'талигар', *талигаджѝйче* 'човек,

който има или кара талига' (Шумен), *талѝгажиц* 'каруцар, който кара талига' (Странджа), *талѝгаджийски* прил., *талѝгажицки* 'талигаджийски' (Странджа), *талига̀р* 'мъж, който кара талига', *талига̀рин* нар. също, *талига̀рка* 'жена, която кара талига', 'предна част на кола с двете колела' (Странджа), *талѝгарджия* диал. 'талигар' (Дювернуа), *талига̀рски* прил., *талига̀рство* 'занятие на талигар', *талѝгица* и *талѝжка* умал., *талѝжен* диал. '(за кон) който се впряга в талига' (Геров), *талѝчка* 'ръчна количка с едно колело' (Твардица, в Молдавия); ФИ: *Талигаджиев* (Чирпан), *Талига̀ров* и *Талига̀р*ски (Беброво, Еленско; Габрово, Търговище; Врачеш, Ботевградско) (Илчев, Р 475). Дума с несигурна етимология, срв. Vasmer, REW 3, 8990, Skok 3, 438439. Срв. срхр. *та̀љиге* мн. ч. 'талига', словен. *toliga* и *talíga* 'вид количка с едно колело', чеш. *taliga* 'двуколка', словаш. *taliga* 'двуколка, *talička* умал., рус. *теле́га*, укр. *телíга*, струс. **тълѣга**, чсл. **тълга**, рум. диал. *tălígă, tolígă, toígă, táigă, tălágă* 'малка каруца с две колела', *teleágă* 'малка каруца, обикновено с две колела, за превозване на хора или на леки товари; двете колела, на които се крепи процеп на плуг' и *tileágă, telégă, telígă, tilígă, tiágă*, арум. *talíngă, dálingă* 'талига', алб. *talikë* 'малка каруца', унг. *taliga* 'талига', *talicska* 'ръчна количка с едно колело', тур. *talika* 'кабриолет', тур. диал. *taliga* 'конска каруца', *talika* 'вид дълга каруца', *talaka* 'товарна кола с четири колела; кола с ресори'. Според Miklosich, Tü. Elem. 2, 169, от тур. *talika*. Ст. Младенов, ЕтР 628, сравнява с тур. *talika* и счита за културна заемка от корен ариоалтайски. Според Kraelitz 53, турската дума е заета от славянски. Според Tietze 30, тур. диал. *taliga, talika, talaka, talaha* 'талига' са от бълг. *талѝга*, срхр. *та̀љиге*. Според Menges, Oriental Elem. 50 и сл., славянските думи са от форма, близка до телеут. *täγäräk* 'кръг; пръстен', лебед. *tägäläk* също, татар. *tägärämäk* 'търкалям се', тур., крим.-татар. *teker* 'колело'. Според N. Poppe, Word 9, 1953, 97 и сл., от монголски, срв. монгол. *telege(n)* 'кола, каруца', от монгол. *tele*- 'пренасям, превозвам'. Съмнително е извеждането от славянски етимон у Г. Ильинский, ИОРЯС 24/1, 1919, 117 и сл., дето се свързва с рус. *стелю́, слать* 'стеля' и с рус. *стелю́га* 'дълга дебела греда; дъска' (произв. от *слать*). Според Machek 635, източна дума от турско-татарски произход. Според Цонев, История 2, 166, бълг. *талѝга* е заето от унг. *taliga*. Според DLR 11/3, 1983, 399, рум. диал. *tolígă, talígă, toígă, táigă, tălágă* са от унг. *taliga*; според Mihăilă 24, **DLR** 11/2, 1982, 159, рум. *teleágă, tileágă, telégă, telígă, tilígă, tiágă* са от стб. ***тълга** (чсл. **тълѣга**). Papahagi 1974², 1165, сравнява арум. *talíngă, dálingă* с алб. *talikë*, бълг. *талѝга* и тур. *talika*. Kniezsa 1/2, 759 и сл., приема, че унг. *taliga* е славянска заемка.

талика̀т в нар. пес.: *На можа̀х да се науча / на тво̀я пу̀сти табия̀т, / табия̀т, либе, талика̀т.* (Крамолин, Севлиевско) само в НПССБ 1931, 465, с вероятно знач. 'добри навици, добри обноски' и в такъв случай вероятно от тур. *talâkat* 'красноречие', отдето е вероятно и *талека̀т* 'род, племе' (вж.). Знач. 'добри навици, добри обноски' може да бъде резултат от следния семантичен развой: 'красноречие (умение да се говори)' > 'умение да се говори и да

се показват добри обноски пред хора' > 'добри навици, добри обноски'. Вж. подробно у T. At. Todorov, Stud. Stachowski 2005, 467–469. – Срв. *талека̀т*.

талѝм остар. 'военно строево учение; детска игра на войници; военни игри; начин, подход, цака', **тълѝм** диал., **тъйлѝм** 'игра на войници' (Великотърновско). – Произв.: *талимлѝя* остар. 'добре обучен, добре подготвен', *талемлѝя* диал. също (Дювернуа), в съчет. *ко̀ня талемлѝя* в нар. пес. 'добре обучен' (Връбница, Софийско), *таламлия* '(за кон) добре обучен' (Кралев дол, Пернишко); ФИ: *Талѝмов* (Стара Загора, през Възраждането) (Илчев, Р 470). – Чрез тур. *talim* 'учение, обучение; военни упражнения; упражнение, тренировка' от араб. *taʿlīm* 'учение, обучение; тренировка'. – Заето и в срхр. *та̏лим* 'упражнение; военно обучение; дресиране' (Škaljić 598), рум. *talím* и *talím, tălím* остар. 'комплимент; жест, маниер; поклон до земята; обичай, склонност; вид народен танец' (DLR 11/2, 1982, 35), арум. *tălime, tilime* 'военни упражнения' (Papahagi 1974², 1179). – Срв. *талима̀т, талимън*.

талима̀т диал. остар. 'документ за собственост на добиче', 'документ' (Тръстеник, Плевенско; Доброславци, Софийско), **тълима̀т** 'документ' (Троян; Патрешко, Троянско; Долна Студена, Стърмен, Беленско). – Чрез тур. *talimat* 'инструкция, указание, директива, предписание' от араб. *taʿlīmāt* също, мн. ч. от *taʿlīm* (вж. под *талѝм*).

талимън (**тълимън**) в нар. пес.: *Пък ся съм яце налесно, / ся са и турцки научих, / научих конче да яхам, / тълимън с кончено.* (Старцево, Маданско). – От *талѝм* (*тълѝм*) 'военно строево учение; военни игри; детска игра на войници', членувано с определителен член за м. р. *-ън* в говора. Срв. в същата песен *кончено = конче,* членувано с опред. член за ср. р. *-но*.

талио̀н 'вид лекарство' (Лекарственик от края на 18 в. или началото на 19 в.), **талион** диал. 'мушамяна ивица, намазана с лекарство, която се залепва на болно място'. – От тур. *talyon* 'вид ружа'; заето и в рум. *talión* диал. 'тревисто растение с приятен вкус, употребявано в народната медицина и в кулинарното изкуство', остар. 'мушама (пластър), която служи за прикрепване на превръзка на рана или е намазана с лекарствени средства' (DLR 11/2, 1982, 34).

талиплѝя остар. 'кандидат' (Дювернуа). – От тур. *talipli* 'кандидат, претендент', произв. от *talip* 'който иска, който желае, който претендира', заемка от араб. *ṭālib* 'който иска, който желае; проситeл'.

талисма̀н '(в представите на суеверни) малък магически предмет, който предпазва от беди и носи щастие (муска)'. – Чрез рус. *талисма́н*, нем. *Talisman*, фр. *talisman*, итал. *talismano* от перс. *ṭelesmān*, мн. ч. от *ṭelesm*, заето от араб. *ṭilāsm* 'талисман', което от своя страна е заето от сргр. *τέλεσμα* (вж. под *таласъм*). Срв. Vasmer, REW 3, 72, Kluge–Mitzka 20, 768, Bloch–Wartburg 593, Devoto 423.

та̀лия 'извивка на кръста у човек; част от дреха около кръста'. – От итал. *taglia* също, вж. Н. Намеранов, БДиал 1, 234.

талк 'мек, мазен на пипане минерал (магнезиев силикат), употребяван при производство на хартия; примес към пудра и др.'. – Произв.: *та̀лков*. – Чрез рус. *тальк*, нем. *Talk*, фр. *talc* от араб. *talq* 'талк'. Срв. Vasmer, REW 3, 73, Kluge–Mitzka 20, 768, Bloch–Wartburg 592.

талкана̀ 'плевня' (Ружинци, Белоградчишко), 'място за сено' (Видинско), 'горен етаж на къща, използуван за плевня' (Реановци, Белоградчишко), 'помещение, долната част на което е обор за добитък, а горната – хамбар' (Долна Рикса, Монтанско), 'обор' (Белоградчик), **тълкънъ̀** 'сайвант', **талкана** 'сеновал' (Ломско). – С метатеза от *тлакана̀* 'плевня' (вж.). – Срв. *талку̀на*.

талку̀на 'дървен таван над яхъра за сено, люцерна или друга храна за добитък' (Лом). – Може да бъде от *тлукана̀* 'плевня' (вж.) или от негов вариант; с метатеза и премет на ударението върху средисловната сричка (така се получава **тлаку̀на*) и с последвала втора метатеза (така се получава *талку̀на*). – Срв. *талкана̀*.

таллъ̀ 'буен кон' (Тънково, Хасковско). – От тур. *tavlı* '(за добитък) добре охранен, отгледан' с асимилация *вл* > лл. – Срв. *тавлъ̀*.

та̀лма шивашки професионален говор 'дълго женско наметало без ръкави'. – Вероятно чрез рус. *та́льма*, вариант на *тальма́* 'горна женска дреха', възникнало по фамилното име на френския артист François Joseph Talmas (фамилното име – по МИ *Talmas* в департамента Сома). Срв. Н. Намеранов, БДиал 1, 234. Vasmer, REW 3, 73, предполага за рус. *тальма́* турскотатарски произход и сравнява с тур. *dolama*.

та̀лог 'нанесено от вода и наслагано на дъното на река; клечки и други неща, които влачи рака, когато придойде' (Геров), 'тиня, клечки и др., довлечени от река или порой; утайка' (РСБКЕ), 'съвсем дребна пръст, наслагана от вода' (Бърложница, Софийско), **талог** 'вид почва' (Ямбол; Старозагорско, Пазарджишко, Ихтиманско, Радомирско, Софийско, Дупнишко, Царибродско, Кюстендилско, Елинпелинско, Белоградчишко, Кулско, Монтанско, Берковско, Оряховско, Белослатинско, Ловешко, Тетевенско, Плевенско; Искрец, Луковитско), **та̀луг** диал. 'талог', **талога** 'вид почва' (Луковит), **талуга** също (Мухово, Ихтиманско; Рогозен, Оряховско), **талози** мн. ч. също (Брезово, Пловдивско; Ябланица, Тетевенско), **та̀лодзи** мн. ч. 'тиня' (Тетевенско), **та̀лок** 'утайка; довлечена от река или порой тиня' (Самоков), 'утаена кал; тиня' (Радовене, Врачанско), 'тиня; тинесто място' (Доброславци, Софийско; Тръстеник, Плевенско), 'утайка' (Софийско), **тало̀к** 'утайка' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Произв.: *тало̀жа* книж. остар. 'утаявам; наслагвам утайки, тиня, кал и др.', *талджа се* книж. остар. 'утаявам се; (за утайка) наслагвам се', *таложива* '(за почва) съдържаща талог' (Кобиляк, Монтанско), *таладжива* също (Монтанско), *таложлива* '(за почва) на която реката е нанесла талог' (Ботевградско), '(за почва) съдържаща талог' (Реслец, Белослатинско), *таложно* в съчет. *таложно място* 'нива с нанесен на нея талог'

(Скравена, Ботевградско), *тàложна* '(за почва) съдържаща талог' (Арчар, Видинско; Гулянци, Никополско), *талòклив* '(за пясък) мек като памук' (Падеж, Благоевградско), *талоклив* в съчет. *талоклив песок* 'пясък, съдържащ талог' (Световрачене, Софийско), *талоклива* '(за почва) съдържаща талог' (Цървище, Дупнишко; Чепинци, Славовци, Софийско; Ружинци, Белоградчишко), *талочива* също (Садовец, Луковитско), *талачива* също (Безденица, Монтанско), *тàлочна* '(за земя, почва) тучна' (Слатина, Ловешко); *económico*, *уталòжвам* и диал. *уталàгам* 'успокоявам, умирявам, укротявам', *уталòжа се, уталòжвам се* и диал. *уталàгам се* 'утаявам се; (прен.) успокоявам се' (вж. и под *уталòжвам*); МИ: *Талог* в землището на Горно Павликени, Ловешко. – Срхр. *тáлог* 'утайка', долнолуж. *talug* 'гной; гнойна маса', диал. *talog* 'очен секрет, гурел', стчеш. *tálov* 'кръв, течаща от мъртвец; гной', словаш. диал. *tálov* 'кръв, изтичаща от тяло на умрял'. – Праслав. **tālagъ, *tālugъ,*tālavъ*, образувани с наставки *-agъ, -ugъ, -avъ* от **tāl-* [в словен. *tal* 'разтопен, безснежен', *taliti* 'топя се, разтопявам се', рус. *тáлый* 'разтопен, стопен, размръзнал се', *таль* 'пролетно топене на снегове и ледове', *талóк* 'място, местенце, където снегът се е стопил', *тáлы* мн. ч. '(шеговито) очи', чсл. **талъ** 'течен'], получено с разширение *-l-* на корена в праслав. **tājāti, *tāją* 'топя се, разтопявам се' (вж. под *тая̀*, производни от което са *утая̀, утая̀вам, утàйка*). Вж. Schuster-Šewc 20, 1496. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 629. За рус. *тáлы* вж. Vasmer, REW 3, 73. Miklosich, EtWb 346, сравнява с бълг. *утолѐвам* (вж.), стб. **оутолити** и т. н. (от ие. **tel-*). Срв. и Skok 3, 438. – Диал. *тàлок* може да бъде нормален фонетичен запис на *тàлог*, но производни, като *талòклив, талочива, тàлочна*, дават известно основание да се предполага, че *тàлок* би могло да бъде и с първично *-к*, с точно съответствие рус. *талóк* 'място, местенце, където снегът се е стопил' (у Даль 4, 393), т. е. от успоредна на **tālagъ* праславянска форма **tālakъ*, макар че *талòклив, талочива, тàлочна* могат да бъдат производни и от вторично възникнало от *тàлог* същ. *тàлок*, срв. диал. *бѐлеци* 'белези', мн. ч. от диал. *бѐлек*, вторично възникнало от *бѐлег* (вж.). Диал. *талога, талуга* за назоваване на почви могат да представят членувани форми *тàлог, тàлуг*.

талòн 'част от квитанция, продоволствена карта и др., която остава в кочана; част от облигация, която остава след изрязване на купоните', в игра на карти 'най-долната карта на тестето' (Самоков). – От фр. *talon* с основни значения 'пета' и 'ток', може би чрез рум. *talón* със значения като на българската дума (за което вж. DLR 11/2, 1982, 36).

тàлпа[1] диал. 'дебела дъска', 'дебела дъска за под на обор' (Гулийна баня, Разложко), 'дебела груба дъска, направена със секира' (Брезнишко), 'дъска, дебела от 5 см. нагоре' (Брусен, Тетевенско), 'дъска, дебела от 4 см нагоре' (Ряхово, Русенско), 'дъска за под или таван' (Кривонос, Брезнишко), 'дървено парче, дъска за под или таван' (Радовене, Врачанско), 'дъска' (Троян; Троянско; Патрешко, Троянско), диал. 'неподвижна част на тезгях', 'основна греда на сграда' (Банат), 'напречна греда на таван' (Разградско), 'греда' (гр. Елин

Пелин), 'строителен материал' (Странджа), 'примитивно мостче от едно или две дървета за преминаване през река' (Добърско, Бабяк, Разложко; Якоруда; Козарско, Барутин, Пещерско), 'мостче от едно или две дръвчета за минаване през река или дол' (Доспат, Пещерско; Нова махала, Велинградско), 'примитивно мостче за преминаване през река' (Сърница, Велинградско), 'малко и тясно дървено мостче' (Габровица, Пазарджишко), **та̀лпъ** 'дебела дялана дъска за под' (Страхилово, Свищовско), 'дебела дъска, дялана на ръка с брадва' (Кръвеник, Севлиевско), **та̀лпи** мн. ч. 'дъски, употребявани за покриване на под и таван' (Търнак, Белослатинско), 'къси дъски за наковаване върху гредите на под' (Кюстендилско). – Произв.: *та̀лпен* прил. 'направен или състоящ се от талпа, от талпи' (Ресен, Великотърновско; Шуменско), *та̀лпена* в съчет. *та̀лпена къща* 'къща във форма на правоъгълен четириъгълник със или без навес откъм тясната страна, която е и фасада, с помещения, наредени едно зад друго в дълбочина' (Странджа), *талпови* в съчет. *дъски талпови* в нар. пес.: *Дъски талпови да дялам* ... (Садина, Поповско), *талпо̀свам* 'покривам, обковавам с талпи', св. в. *талпо̀сам* (Радовене, Врачанско); МИ: *Та̀лпите* (*Та̀лпити*) край Стойките, Севлиевско. – От рум. *tálpă* (вж. под. *та̀лпа²*) със значения 'греда или няколко греди в основата на конструкция', 'долна, по-широка част на предмет, на конструкция', 'дърво, греда в долната част на врата', 'опора, подпора, стълб', 'дебела дъска', 'всяка една от двете греди, прикрепени на колове, над вода, на които се държи оградата на бент, направен от рибари'. Срв. РРОДД 496. – Заето и в срхр. *талпа* 'голяма дъска, която се слага пряко при строеж на мост' (Skok 3, 438), тур. диал. *talpa* 'широка и здрава дъска, дълга 1 1/2 метра' (срв. Tietze 30). – Ст. Младенов, ЕтР 629, привежда стб. **талии** 'вейка', сравнява с тур. *dal* 'клон', санскр. *talpa* 'легло', лит. *pa-talas* 'подставка на одър', гр. *θαλλός* 'издънка, израстък', рус. *тал* 'вид върба'; приема, че е от корен арио-алтийски и че е образувано с наст. *-па*, както в *дрѝпа, крỳ-па*. Той не изяснява връзките между сравняваните от него думи от различни езици. За рус. *тал*, чсл. **талии** (а не старобългарско!), гр. *θαλλός* вж. напр. у Vasmer, REW 3, под *тал*. – Срв. *та̀лпа²*.

та̀лпа² 'стъпало' (Ново село, Видинско), 'подметка на обувка' (Банат), 'ходило на терлик' (Малък Преславец, Тутраканско), 'част от колело, наплат; част от плуг, която се плъзга по земята' (Банат), **та̀лпъ** подковачески термин 'долна част на копито' (Попина, Силистренско). – От рум. *tálpă* 'ходило, стъпало на крак; подметка', заето от унг. *talp* 'подметка; стъпало; крак, нога'. За румънската дума вж. DLR 11/2, 1982, 36–38. Според Magyar Etim. 3, 831–832, унг. *talp* е с несигурна етимология, вероятно заемка от немски: сравнява се със срвиснем. *talpe* 'лапа (на животно)', нем. старин., диал. *talpe* 'лапа; човешка ръка', преценява се като невероятен угрофинският произход и като погрешно извеждането от латински. – Срв. *та̀лпа¹*.

талтѝя (**тълтѝя**) сарашки термин 'потник на кон' (Слатина, Ловешко). – От *телтѝя* също (вж.) с *а* (*ъ*) на мястото на *е* в неударено положение.

талтъ̀р 'вид сърма (тънки, обикновено посребрени или позлатени медни жички за шев и бродерия)' (Перник), 'снопче от тънки метални жички, различно оцветени, което някога служело за украса на женски горни дрехи' (Доброславци, Софийско), 'лъскава кръгла метална пластинка, с която се обшива или обковава нещо за украса' (Горна Вереница, Монтанско). – Формата *талтър* – от тур. *tırtıl* 'везмо със сърма; везмо; сърма (тънки, обикновено посребрени или позлатени медни жички за шев и бродерия)' с метатеза и с *а* в първата сричка на мястото на *ъ* в неударено положение. Формата *талата̀р* – от *талтър* с епентеза на *а* между *л* и *т*, с премет на ударението от крайната на началната или средисловната сричка (така се получава форма **та̀латар* или **тала̀тар)* и сетне с преместване на ударението отново върху крайната сричка. – Срв. *таратъл, таратър, таратър, та̀ртар, търтър, търтър, тара̀тари.*

талу̀р диал. 'дървена чиния' (Геров; Ново село, Троянско), **талур** 'дървен съд, в който носят на нивата вода' (Ряхово, Русенско). – Произв.: *талу̀рки* 'солница' (Веригово, Карловско), *талу̀рник* 'солница' (Карлово), *талу̀рче* умал. диал. 'дървена чинийка'. – От *талю̀р* също (вж.) със затвърдяване на *л*. – Срв. *талю̀р, таню̀р, тану̀р.*

тальвьо̀ ж. 'утайка от кафе' (Търън, Смолянско), **talвьо̀** ж. също (Рудозем, Маданско). – От тур. *telve* 'утайка в чаша за кафе; остатък в чаша от недопито питие'. От по-ранно **тялвя̀*, което е с меко *т* и *а* като субституция на *t* + широко тур. *e* и с меко *в* и *а* като субституция на *v* + широко тур. *e*, със затвърдяване на *т* и със завършек по думи от домашен славянски произход на *-ьо̀*, [вм. *-я (-ьа)*], винително по произход окончание (на място на стб. **-ѭ**, под ударение). – Заето и в срхр. *тѐлва, тѐлфа, тѐљва* и *тѐлва, тѐлфа, тѐљва* 'утайка от кафе' (Škaljić 609), рум. *telveá* също (DLR 11/2, 1982, 169). – Срв. *тельвѐ.*

талю̀р диал. 'дървена чиния' (Геров; Грамада, Кулско), **талюр** също (Горски Сеновец, Горнооряховско; Лешко, Благоевградско; Струга, Прилеп, Щип; Мачуково, Долновардарско; Охрид; Кукуш; Солунско). – Чрез срхр. *тањур* 'чиния' от италианска диалектна дума, вариант на *-or-* вм. на *-er-* на *taglière* 'чиния'. За срхр. *тањур* вж. Skok 3, 439. – Заето и в алб. *talure* 'голяма, широка чиния' (Meyer, EtWb 428), арум. *tăl'ĭúr* 'чиния' (Papahagi 1974², 1171). – Срв. *талу̀р, таню̀р, тану̀р.*

талямбѐк 'хлопатар, звънец' (Равногор, Пещерско). – От **тулюмбѐк*, получено със затвърдяване на *т* от *тюлюмбѐк* 'малък тъпан' (вж.); с *а* вм. *у* (както напр. в диал. *бату̀ш* вм. *боту̀ш*, диал. *буту̀ш)* и с *я* вм. *ю* в неударено положение.

таля̀н 'преградено с мрежи пространство за ловене на риба край морски бряг; ограда в диаметър около 120 м от мрежи, високи 4–5 м, привързани към дълги дървени стълбове, закотвени с помощта на камъни и железа' (Бъл-

гарското Черноморие). – Чрез нгр. *ταλιάνι*, тур. *talyan* от итал. *italiano* със същото значение, букв. 'италианско (съоръжение)'. Според М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162, от нгр. *ταλιάνι*, тур. *dalyan*. Според Kahane–Tietze 481, чрез турски от нгр. *τ'άλιάνιον* (дето τ' е съкратен определителен член за ср. р. *τὸ*), произв. от *ἁλιεύω* 'ловя риба'. Срв. А. Спасова, БЕз 16/4, 1966, 338, Hyrkkänen, Seefahrt und Fischereiterminologie 103. – Заето и в рум. *talean* 'място, оградено в река или в морето, където се лови риба; голяма рибарска мрежа, прикрепена с котва и колове, използвана за ловене на пасажни риби' (според DLR 11/2, 1982, 33, заето от нгр. *ταλιάνι*), рус. *талья́н* 'риболовна мрежа на колове', което у Vasmer, REW 3, 74, се извежда от тур. *talyan*, *dalyan*). – Срв. *даля̀н*[1].

таля̀нец диал. 'италианец', мн. ч. **таля̀нци**, и **таля̀нин** диал. 'италианец', мн. ч. **таля̀не**, **талийѐнец** 'италианец' (Тетевен), **тълѐниц** също (Велико Търново). – Произв.: *таля̀нка* диал. 'италианка' също (Тетевен), *таля̀нки* 'вид кокошки' (Кюстендилско), 'вид сливи' (Шишковци, Кюстендилско), *таля̀нски* остар. диал. 'италиански' (в. Дневница), *таля̀нцки* диал. също, *талийѐнски* също (Тетевен), *талийѐнче* 'италианче' (Тетевен). – Диалектни варианти без начална гласна *и-* на *италиа̀нец*, което е по рус. *италья́нец* (от итал. *italiano*). За рус. *италья́нец* вж. Vasmer, REW 1, 491, под *Ита́лия*.

там нареч. 'на място, където не се намира лицето, което говори; на онова място; не тук, а по-далече, по-настрана; тъкмо в това, в това именно', частица за изразяване на неопределеност, несигурност или пренебрежение, **та̀мо** книж. рядко, диал., **та̀му** диал.; стб. **тамо** (Зогр., Мар., Супр.). – Произв.: *та̀мен* 'там' (Кюстендилско краище); *та̀ма* също (Гърци, Видинско; Враца; Прилеп), *тамѐ* 'хей там, недалеко', в *таме-самѐ* 'тук-там' (Еленско), *тамѐс* 'ето тук, наблизо' (Тръстеник, Плевенско), *тамѝи* нареч. 'ето там' (Типченица, Ботевградско), *тамѝй*, *тамѝйкъ* и *тамѝйкъна* 'ето тук, наблизо' (Тръстеник, Плевенско), *та̀мошен*, *та̀мушен* диал., *та̀машен* 'особен, необикновен, чужд' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *та̀машно* в израз *та̀машно ми йе* 'не ми е добре, в особено състояние съм' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *та̀мшен* диал. 'тамошен', ж. р. *та̀мшна*, ср. р. *та̀мшно*, мн. ч. *та̀мшни*, *та̀мшин* 'тамошен', ж. р. *та̀мшна* (Банат), *та̀мка* разг. диал. 'там недалеко', *та̀мкъ* 'там' (Войнягово, Карловско), *та̀мкашен* разг. 'тамошен', *та̀мкана* 'там' (Нова Надежда, Хасковско), *та̀мкънъ* също (Войнягово, Карловско), *та̀мканак* диал. също, *та̀мкънцък* също (Въбел, Търговищко – сега квартал на Търговище), *та̀мока* диал. също (Геров), *та̀мука* диал. също, *та̀мукана* диал. също, *та̀мака* също (Долно Линяво, Ломско), *та̀мъка* също (Лом), *тамуна̀ка* 'там някъде' (Кондорби, Костурско), *тамхѐ* диал. 'хей там'; *ата̀м* 'ей там' (Забърдо, Асеновградско; Ляскaво, Девинско); *дота̀м* 'до това място; до такава степен', *дотамѐ* диал. 'дотам' (Геров); *ната̀м* 'към това място, нататък', *ната̀мо* 'нататък' (Доброславци, Софийско); *отта̀м* 'от това място, дето не се намира лицето, което говори; от онова място; откъм другата, обратната страна; оттогава; (книж.) поради това, вследствие на това', *утта̀м*

диал. 'оттам', 'до такава степен' (Банат), *оттта̀мо* диал. 'оттам', *ота̀мо* също (Кюстендилско), *ота̀мока* също (Доброславци, Софийско; Кюстендилско); *по̀там* 'по-нататък' (Софийско); *нава̀м-ната̀м* 'насам-натам' (Доброславци, Софийско), *са̀м-там* 'тук-там' (Смърдеш, Видинско; Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'насам-натам' (Чорлево, Ломско), *ту̀ф-та̀м* 'тук-там' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Срхр. *та̑мо*, диал. *там*, словен. *táto*, *tam*, рус. *там*, диал. *та́ма*, струс. **тамо**, укр. *там*, *та́ма*, белорус. *там*, диал. *та́ма*, чеш. *tam*, словаш. *tam*, пол. *tam*, полаб. *tam* 'там', горлуж. *tam*, доллуж. *tam*. – Праслав. **tāma*, **tāmъ* (< ие. *tō*, в което *t-* е в стб. **тъ** 'тоя', вж. *той*, *то̀я*. По образуване като праслав. **kāma* (вж. *кам¹*), **anāma* (вж. *она̀м*). – Сродно с латв. *tām* в съчет. *nuo tām* 'оттам', стгр. *τῆμος* 'там; тогава', дор. *τᾶμος*. – Вж. Miklosich, EtWb 367. E. Berneker, IF 37, 371, Ст. Младенов, ЕтР 629, Kozlovski, AslPh 10, 657, Hujer 14, 25 и сл., Vasmer, REW 3, 74, Frisk 2, 894, Machek 635, Skok 3, 433, ESSJ 2, 644–646, Schuster-Šewc 20, 1497, Polański, SEJDP 5, 843–844. – За българските форми със следпоставни показателни частици (*та̀мка* и др.) срв. срхр. диал. *тамо́ка*. рус. диал. *та́мока*, *та́мка*, *та́мочка*, *та́монька*, *та́мой*, укр. диал. *тамечка* (Грінченко), белорус. диал. *тамо́ка*, чеш. диал. *taměčka*, словаш. диал. *tamak*, *tamek*, пол. диал. *tamoka*, *tamka*, *tamuk* доллуж. *tamko* 'там' и др. (вж. ESSJ 2, 645, Vasmer, цит. съч.). – Заето в рум. *nitám-nisám* нар. (обикновено предшествувано от *așa* 'така') 'неочаквано, ненадейно, изведнъж, ей така; нито едното, нито другото' (писано и *ni-tam nisam*, *ni tam ni sam*) и *netám-nesám* (писано и *ne-tam ne-sam*), *netám-nisám*, *nisám-nitám* (писано и *nisam ni tam*) (Цонев, История, 2, 142 – за *netam-nesam*, *nitam-nisam* и *nisam-nitam*, Цонев, История, 2, 27 – за *ni-sam -ni-tam*, Graur, ER 29 – за *netam-nesam*, DLR 7/1, 1971, 437, дето всички цитирани форми се извеждат от бълг. *ни там ни сам*).

та̀ма¹, вж. *там*.

та̀ма² таен зидарски говор 'майка' (Смолско, Пирдопско), таен мещругански (зидарски) говор 'майка', напр. в изреч. *Ка̀сри на та̀ма* 'псува на майка' (Гърмен, Лещен, Сатовча, Ковачевица, Скребатно, Гоцеделчевско), таен зидарски говор 'майка' (ЮЗ). – От алб. (гег.) *t'ama* 'майка ти', вж. О. Јашар-Настева, MJ 4/5–6, 1953, 134.

тамазлъ̀к нар. 'добит и отгледан в къщи добитък (а не купен)', **тъмъзлъ̀к** 'добиче за разплод' (Патрешко, Троянско), 'домашно отгледано животно; недостатък, характерен за някого' (Силистренско). – Произв.: *тамазладжѝйка* 'жена, която ражда много' (Брусен, Тетевенско), *тамазлъ̀чен* в съчет. *тамазлъ̀чен билѐт* 'разрешително за отглеждане на домашни животни вкъщи' (Копривец, Беленско), *тамазлъ̀чна* в съчет. *тамазлъ̀чна женъ̀* 'жена която има много деца' (Слатина, Ловешко), *тамазлъкчѝя* 'човек, който си развъжда животно вкъщи' (Ново село, Троянско), *тамазлъ̀ча* 'отглеждам и развъждам дотмашно животно' (Ново село, Троянско), *тъмъзлъ̀ча* също (Еленско). – От диалектен вариант с *t-* вм. *d-* на тур. *damızlık* 'животно или растение за разплод

(жребец, бик, ябълка и т. н.)', отдето е *дамазлъ̀к* (вж.). Срв. Ст. Младенов, ЕтР 629. – Заето и в рум. *tamazlîc, tamaslîc* 'угояване на едри домашни животни; мястото, където се угояват едри домашни животни; развъждане на едри домашни животни (и на коне); всички едри домашни животни на един собственик или на едно стопанство; стадо едри домашни животни; (диал.) стадо свини, които есен отвеждат в място с буков жълъд' и диал. *tamazlîc, tazmalîc, tazmazîc, tamoslîc* (DLR 11/2, 1982, 40, дето се извеждат от бълг. *тамазлъ̀к).*

тамà̀м и **тамà̀н** нареч. 'тъкмо, точно, ни повече ни по-малко, достатъчно, по мярка', **тамà̀нь** 'тъкмо' (Банат), 'тъкмо, точно, достатъчно' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), 'тъкмо, точно' (Руждене, Драмско; Банат), **тъмà̀м** диал. 'тъкмо, точно, по мярка', **тъмà̀н** 'точно, стига' (Страхилово, Свищовско), 'тъкмо, точно, достатъчно' (Съчанли, Гюмюрджинско), **тъмà̀нь** 'точно' (Хасково), 'тъкмо, точно, достатъчно' (Дервент, Дедеагачко), **тамъ̀м** 'точно, тъкмо' (Кондорби, Костурско), **тамъ̀н** също (Тополите, Варненско; Севлиевско; Лом; Кула; Софийско; Кожинци, Трънско; Кутугерци, Кюстендилско; Радуил, Ихтиманско, Марково, Пловдивско; Копривщица), 'точно по мярка' (Станьовци, Брезнишко), в съчет. *тамъ̀н му е* 'пада му се' (Доброславци, Софийско), **тамъ̀нь** 'тъкмо, точно, по мярка' (Странджа), **тамѐн** 'тъкмо, току-що' (Гложене, Тетевенско), **тъмъ̀н** 'тъкмо; точно по мярка' (Ново село, Видинско), 'тъкмо, точно' (Брезнишко; Красава, Брезнишко; Перущица, Пловдивско; Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *тъмъньо̀съм, тъмъньо̀свъм* 'гласям, подреждам' (Еленско), *тамамя̀* диал. 'тъкмя, правя нещо да е тамам, по мярка, както трябва' (Геров), *таманя̀* разг. 'тъкмя, натъкмявам, правя нещо да е таман, по мярка, както трябва', диал. 'пресмятам точно' (Кр. Григоров; РРОДД 496), *тама̀ня* 'докарвам по мярка' (Сухиндол); *дотаманя̀, дотаманя̀вам* диал. 'дотъкмявам' (Панчев), *дотама̀нувам* 'довършвам нещо точно както трябва' (Самоков); *изтаманя̀, изтаманя̀вам* диал. 'дотъкмявам според друго нещо; изравнявам' (Геров), *изтама̀нувам* 'нагласявам нещо точно' (Самоков), *изтамъ̀нвам се* ирон. 'представям се, показвам се' (Доброславци, Софийско); *натаманя̀, натаманя̀вам* и *натама̀ням*, диал. 'натъкмявам; направям всичко така, както трябва', *натаманя* 'натъкмя' (Долновардарско), *натамана̀, натаманя̀вам* 'натъкмявам, попълвам определено количество, комплектувам' (Смолско, Пирдопско), *натама̀ним, натама̀нувам* 'натъкмявам' (Кюстендилско), *натама̀нувам* 'нагласявам, направям както трябва' (Самоков), *натамъ̀нувам* 'нагласявам точно' (Софийско); *утъмъньъ̀* 'нагласям, уточня' (Троян), *утаманъ̀, утаманѐвам* 'нагласявам по мярка' (Тръстеник, Плевенско); *тан-тъма̀н* 'съвсем по мярка, добре приляга' (Кулско, Видинско, Белоградчишко) (вж.), *тъ̀с-тама̀нь* 'съвсем точно' (Смолянско, Ардинско) (от тур. *tas taman* също). – Чрез тур. *tamam* 'цял, цялостен; точен; точно, тъкмо, достатъчно; речено-сторено, разбрахме се; готово, стига' от араб. *tāmām* 'пълен, цял, завършен; пълнота, цялост, завършеност'. – Заето и в срхр. *та̀ма̄м, та̀ма̄н, тама̄м, тама̄н* 'тъкмо, току-що, точно; добре, речено-сторено, разбрахме се; както трябва, по мярка' (Škaljić

599, Skok 3, 440), рум. нар. *tamán* 'тъкмо, точно; току-що; едвам; след дълго време' и *támaп* и *tămán, tămám, tóman, atamán* (DLR 11/2, 1982, 39), арум. *tamám* 'тъкмо, точно; напълно' (Papahagi 1974², 1165), мегленорум. *tamám* 'тъкмо, точно, именно', алб. *tamám* 'тъкмо, точно' (Meyer, EtWb 423), нгр. нар. *ταμάμ* 'именно, точно така' (Budziszewska, Słownik bałkanizmów 161).

тама̀х 'алчност' (Софийско), 'скъперничество, алчност' (Смолско, Пирдопско), 'благоденствие, благополучие' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'скъперник' (Черногорово, Пазарджишко), 'алчен, ненаситен човек' (Гецово, Разградско; Шумен), прил. 'алчен' (Самоковско), прил. неизм. 'алчен, ненаситен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско, Маданско), **тъма̀х** 'нанаситен стремеж, желание за постигане на нещо, ламтеж за богатство, имот; последно усилие, напън да се извърши нещо' (Странджа). – Чрез тур. *tamah* 'алчност, користолюбие' от араб. *ṭamaʿ* 'силно желание; алчност, користолюбие'. – Заето и в арум. *tămáh* 'лакомник' (Papahagi 1974², 1171), срхр. *тамах* 'добив, печалба' (Skok 3, 440, под *tamâ²*), нгр. *ταμάχι* 'лакомия, алчност' ('Ανδριώτης 360).

тамахкя̀р диал. 'скъперник' (Геров), 'алчен човек' (Шумен; Осиково, Гоцеделчевско), 'добър работник' (Лъжница, Гоцеделчевско), **тамахкяр** 'скъперник' (Калояново, Пловдивско), остар. също (1851, П. Радов), **тамахкѐр** прил. неизм. 'алчен, ненаситен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско, Ксантийско), **тамафкяр** 'алчен човек' (Ямболско), **та̀мавкяр** 'алчен човек' (Прилеп), **тамахчя̀р** 'стар ергенин' (Бачево, Разложко), **тамашчя̀р** 'добър работник' (Осина, Гоцеделчевско), **тамакя̀р** също (Баничан, Гоцеделчевско), 'алчен' (Воден), **та̀макяр** 'алчен, ненаситен' (ЮЗ) **тъмъхкя̀р** 'прекалено работен, със стремеж да забогатее' (Кукуш), **тамахкя̀рин** 'скъперник' (Разлог), 'алчен човек' (Софийско), 'човек, алчен за богатство' (Черногорово, Пазарджишко), 'човек, който много работи' (Мулдава, Асеновградско), 'добър работник' (Бачково, Асеновградско; Лъки, Гоцеделчевско), 'добър стопанин, къщовник' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **тамахкярин** остар. 'алчен човек' (1855, РДТГ), **тамахкѐрин** прил. неизм. 'алчен, ненаситен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско, Ксантийско), **тъмạхкьѐрин** 'прекалено работлив и грижовен стопанин' (Странджа), **тъмъхкѐрин** 'скъперник' (Енина, Казанлъшко) **тамахча̀рин** 'къщовник, добър стопанин' (Банско) **тамахча̀ринь** 'добър работник' (Белица, Разложко), **тъмъхча̀рин** също (Горно Драглище, Разложко), **тамахкѐрин** 'алчен за богатство човек, скъперник' (Смолско, Пирдопско), 'добър работник' (Тешово, Гоцеделчевско), **тъмъхкѐрин** 'скъперник' (Енина, Казанлъшко). – Произв.: *тамахкя̀рка* диал. 'скъперничка' (Геров), 'къщовница' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *тъмахкя̀рка* 'прекалено работлива и грижовна стопанка' (Странджа), *тамахкерлъ̀к* 'скъперничество, алчност' (Смолско, Пирдопско; Родопите), *тамахкерлъ̀̂к* също (Родопите), *тамъхкьẹрлъ̀к* 'голямо желание за работа' (Лъки, Гоцеделевско), *тамяхкярлѝк* остар. 'алчност' (1854, А. Гранитски), *тъмахкерлъ̀к* 'прекален стремеж за имот, за печалба' (Странджа)

(от тур. *tamahkârlik*), *тамахкàрски* прил. (Геров), *тъмахкерьѐ* 'лакомя се, искам всичко да обсебя' (Шумен); ЛИ: прякор *Тамахкàр* (Кюстендил), ФИ: *Тамахкàров* (Пазарджик, Ямбол) (Илчев, Р 475). – От тур. *tamahkâr* 'скъперник, скръндза; алчен, користолюбив, ненаситен, лаком', възникнало по перс. *ṭämä'kār* (от *ṭämä'*, от араб. *ṭama'*, вж. под *тамàх*, и персийска наст. *-kār*). – Заето и в срхр. *тамàхħāр, тамàшħāр* 'алчен човек' (Škaljić 599, Skok 3, 440, под *tamä*[2]), рум. диал. *tamachiár* 'алчен, скъперник' (DLR 11/2, 1982, 39), арум. *tămăkeár, tăhmăkeár* 'лакомник' (Papahagi 1974[2], 1171, 1169), мегленорум. *tămăchiár* 'скъперник, алчен за пари', нгр. *ταμαχιάρης* 'алчен човек' (Ἀνδριώτης 360).

тамбѝс 'пропаст, голяма дълбочина' (Трънско). – От *амбѝс* 'пропаст' (вж.), заето от срхр. *àмбис* 'пропаст, бездна', вариант с вметнато *м* пред устнената съгласна *б* на *àбис*, което според Skok 1, 3, е книжовна заемка (от лат. *abyssus*, а то от гр. *ἄβυσσος)*, влязла в езика чрез църквата. Началното *т-* може да се е развило в съчетания с предлога *от* и с предлози с крайно *-д* (изговаряно *-т*), като *над, под, зад, пред* (изговаряни *нат, пот, зат, прет*): *от амбѝс, над амбѝс (нат амбѝс), под амбѝс (пот амбѝс), зад амбѝс (зат амбѝс), пред амбѝс (прет амбѝс),* в които крайното *-т* от предлога се схваща и като начално *т-* от *амбѝс*, тъй че съчетанията *от амбѝс, над амбѝс, под амбѝс, зад амбѝс, пред амбѝс* се преосмислят като съчетания *от тамбѝс, над тамбѝс, зад тамбѝс, под тамбѝс, пред тамбѝс* и т.н. и така възниква формата *тамбѝс*. Вж. Т. Ат. Тодоров, БЕз 50/4, 2003, 85–86.

тамбурà 'народен струнен музикален инструмен, на който се свири без лък, чрез дърпане на струните', **тамбỳра** (Копривщица; Софийско; Трънско; Брезник; Банат; Костурско), **тамбỳре** мн. ч. (Кожинци, Трънско), **тàмбура** (Равно поле, Софийско; Бобошево; ЮЗ), **трамбỳра** 'тамбура' (Чепино – квартал на Велинград), **трамбула** също (Долновардарско). – Произв.: *тамбурàш* 'свирач на тамбура' (от срхр. *тамбỳрāш*), *тамбурàшки* прил. (от срхр. *тамбỳрāшкӣ), тамбурджѝя* 'свирач на тамбура' (Етъра, Ябълка, Габровско) (от тур. *tamburacı*), *табурджѝйски* и *тамбуржѝски* прил. (Етъра, Ябълка, Габровско), *тамбуринка* умал. (П. Р. Славейков), *тамбурѝца* умал. (Геров), *тамбурица* умал. (Софийско), *тамбỳричка* умал. (Ст. Младенов ЕтР 629), *тамбуркà* умал. (Геров). – Чрез тур. *tambura* 'тамбура' (покрай *tambur* 'шестструнен музикален инструмент, подобен на тамбура') от араб. *ṭunbūr, ṭunbūra* 'струнен инструмент, подобен на китара, на лютня, на който се свири, като се дърпат струните'. Срв. Дювернуа 2, 2316, Ст. Младенов ЕтР 629. – Формата *трамбỳра* е с *р* в началната сричка под влияние на *р* в краесловието; *трамбула* е от *трамбура* с дисимилация *р – р > р – л*. – Заето и в срхр. *тàмбура, танбура, тāмбỳра, тāмбура* 'тамбура' (Škaljic 599, Skok 3, 440—441), рум. *tambúră* също, с варианти *tămbúră, tambur, tambór,tombur, tombór* (DLR 11/2, 1982, 41, дето се извеждат от нгр. *ταμπουρᾶς*, тур. *tambura*), арум. *tămbúră* също, с варианти *tămbără̆, tîmbîră̆* (Papahagi 1974[2], 1165, 1171, 1184), нгр. *ταμπουρᾶς* също, алб. *tamburá, tamurá* също (Meyer, EtWb 423).

тамбуре-туре в гатанка за вретеното: *Тамбуре-туре, стана като буре.* (Грудовско). – Възникнало в детската реч като резултат от повтаряне на част от думата **тамбуре*, вероятно диал. умал. от *тамбỳра, тамбурà* (вж.): *-уре*, с прибавяне на *т* пред него под влияние на *т-* в *тамбуре-*.

тамина̀, тамине, вж. *тахмѝн*.

тамиса̀н 'спретнат човек' (Загоричани, Костурско). –Вероятно от тур. *temiz insan* 'спретнат човек' (от *temiz* 'спретнат' и *insan* човек', за което вж. под *инса̀н*), с *а* на мястото на *е* в неударено положение, както напр. в *талтѝя* (от *телтѝя*, тур. *telti*), и с фонетично опростяване **тамѝс инсан* > **тамѝс иса̀н* и сетне с дисимилаторно изпадане на едното *-ис-* – *тамиса̀н*).

та̀мне се 'дърпа се' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Възникнало по *ота̀мне се*, форма за 3 л. ед. ч. на гл. *о̀тамна се* 'отърва се, избавя се' (от същия говор, вж. БДиал 3, 128), схванат като образуван с предст. *о-* (вм. с предст. *от*, стб. **отъ**). За етимологията на *о̀тамна се* вж. под *ота̀мнувам*. Знач. 'дърпа се' е във връзка със значението на гл. *отървà се* в тълкуването на *о̀тамна се* [= *изтръгна се = издърпам се (със сила)*]. За образуването срв. *блѝжа* по *облѝжа*, произв. от *лѝжа; ба̀гня се* по *оба̀гня се*, произв. от *а̀гня се*. За преместването на ударението от представката върху коренната сричка срв. в същия говор *о̀тегна се* 'облека се прилично, пременя се', в 3 л. *отѐгне се* (вж. БДиал 3, 128). – Вж. Т. Ат. Т о д о р о в БЕз 50/4, 2003, 85.

та̀можна остар. 'митница' (Габрово). – От рус. *тамо̀жня* 'митница', произв. от *тамга̀* 'клеймо', струс. **тамъга**, от тюрк. *tamga*, сродно с тур. *damga* (отдето е бълг. *дамга̀* 'петно', вж.). За руската дума вж. V a s m e r, REW 3, 75.

тамòнзи показ. мест. 'оня там' (СИ), **тъмòнзи** 'оня' (Горско Сливово, Павликенско; Градище, Севлиевско; Жеравна, Сливенско; Лозенец, Ямболско) и **тъмнòйзи** (Тича, Котленско), **тамнòз** също (СИ; Щипско, Петров дол, Провадийско; Изгрев, Варненско), **тъмнòз** (Ботево, Варненско; Тича, Котленско; Шумен; Марково, Шуменско; Дряновец, Разградско), **тамòз** (Опанец, Чернооково, Добричко; Имренчево, Кочово, Драгоево, Комарево, Преславско; Лозево, Дивдядово, Салманово, Ивански, Кълново, Шуменско; Момино, Садово, Варненско; Костанденец, Разградско; Козичино, Поморийско; в козичинския подтип добружански говори), **тъмòз** (Ичера, Сливенско; Шумен; Шуменско; Лозенец, Ямболско; Костанденец, Разградско), за ж. р. **тамна̀з** 'оная' (Щипско, Провадийско) и **тамнъ̀з** (СИ; Петров дол, Провадийско; Кочово, Преславско), **тамнѐз** (Щипско, Провадийско; Изгрев, Варненско; Козичино, Поморийско), **тъмнъ̀з** (Горско Сливово, Павликенско; Градище, Севлиевско; Тича, Раково, Котленско; Аспарухово, Провадийско; Шумен; Марково, Шуменско; Кочово, Преславско; Дряновец, Разградско; Жеравна, Сливенско), **тъмнѐз** (Ботево, Варненско), **тамъ̀з** (Садово, Варненско; Горно Александрово, Сливенско), **тъмъ̀з** (Костанденец, Разградско; Шумен; Лозенец, Ямболско), **тана̀з** (Козичино, Поморийско), за ср. р. **тамнỳй** 'онова' (СИ; Опанец, Дебрене, Добричко; Новаково, Голица, Варненско; Петров дол, Провадийско; Козница, Паницово,

Козичино, Поморийско) и **тъмну̀й** (Горско Сливово, Павликенско; Градище, Севлиевско; Прилеп, Карнобатско; Марково, Шуменско; Осенец, Дряновец, Резградско; Жеравна, Сливенско; Козичино, Поморийско), **таму̀й** (Щипско, Комарево, Провадийско; Засмяно, Николаевка, Водица, Изгрев, Момино, Садово, Добри дол, Варненско; Ивански, Кълново, Шуменско; Черноооково, Добричко; в козичинския подтип добруджански говори; Горно Александрово, Сливенско; Подвиг, Карнобатско), **тъму̀й** (Ичера, Сливенско; Костанденец, Разградско), **тану̀й** (Козичино, Поморийско), за мн. ч. **тамнѐз** 'ония' (Засмяно, Николаевка, Водица, Варненско; Ивански, Кълново, Шуменско) и **тамня̀з** (Щипско, Провадийско; Крумово, Изгрев, Голица, Варненско; Козница, Паницово, Козичино, Поморийско), **тамне̏з** (Имренчево, Драгоево, Преславско; Лозево, Дивдядово, Салманово, Шуменско; Петров дол, Провадийско), **тъмнѐз** (Горско Сливово, Павликенско; Градище, Севлевско; Тича, Раково, Котленско; Дряновец, Разградско; Жеравна, Сливенско; Шуменско), **тъмня̀з** (Ботево, Варненско; Марково, Шуменско), **тъмѐз** (Костанденец, Разградско; Ичера, Сливенско; Скала, Славянци, Карнобатско; Аспарухово, Провадийско; Страцин, Поморийско; Лозенец, Ямболско), **тамя̀з** (Опанец, Добричко; Момино, Садово, Добри дол, Варненско), **таме̏з** (Комарево, Провадийско). – Образувани чрез срастване на елементите на съчетания *там о̀нзи, там уно̀й-зи, там оно̀з,* за ж. р. *там она̀з*, за ср. р. *там ону̀й* и на техни варианти, в които първи член винаги е показателното местоименно наречие *там* (вж.), а втори членове са показателните местоимения *о̀нзи, уно̀йзи, оно̀з, уно̀з,* за ж. р. *она̀з, уна̀з, унъ̀з, уне̏з* (последното – с диал. *е̏* на мястото на ъ в ударено положение, стб. ѫ), за ср. р. *ону̀й, уну̀й,* за мн. ч. *онѐз, унѐз, уня̀з, уне̏з* (последното – с *е̏* на мястото на *я*). В сврастванията неударените *о, у* от *оно̀з, уно̀з, она̀з, ону̀й, уну̀й, онѐз* и т. н. изпадат; в *тамо̀нзи, тъмо̀нзи о* е ударено и се запазва. Някои от формите може да са възникнали от варианти на *оно̀з, она̀з, ону̀й* и т. н. без началното *о-* или *у-*. Част от формите са претърпели фонетично опростяване *мн > м* (*тамо̀з, тъмо̀з* и т. н.) или *мн > н* (*тану̀й*). Срв. горлуж. *tamón*, доллуж. *tamon* (от *tam* 'там', сродно с бълг. *там*, и съответно *wón, won* с архаично знач. 'оня'), както и горлуж., доллуж. *tamny*, ж. р. *tamna*, ср. р. *tamne*, горлуж. ср. р. и *tamno* (от *tam* и *wony* 'оня', *wona* 'оная', *wone* 'онова', *wono* 'онова', сродни с бълг. *он,* ж. р. *она̀*, ср. р. *оно̀*, вж. под *он*), а също така техни варианти, получени с фонетично опростяване *mn > m*: горлуж. *tamy* 'оня' (от *tamny*), *tame* и *tamo* 'онова' (от *tamne, tamno*), доллуж. диал. *tamo* 'онова' (от вариант с *-o* на *tamne*), горлуж., доллуж. диал. *tama* 'оная' (от *tamna*). V a i l l a n t, Grammaire comparée 2/2, 392, е склонен да извежда *tamón, tamo, tame, tamny, tamy* направо от *tam*. Българските и лужишките форми по структура са като напр. укр. диал. *там-той* 'оня', *таммая* 'оная', *таммо* 'онова' (от *там*, сродно с бълг. *там*, и *той* 'оня', *тая* 'оная', *то* 'онова'), чеш., словаш., пол. *tamten* 'оня', *tamta* 'оная', *tamto* 'онова' (от *tam*, сродно с бълг. *там*, и *ten* 'тоя', *ta* 'тая', *to* 'това'). – Вж. Т. Ат. Т о д о р о в, Втори международен конгрес по българистика, Доклади 2, История на българския език 72–74.

тамрà 'мараня (въздушни вълни, които трептят над земята в горещи дни)' (Кочан, Гоцеделчевско), **тамрѐ** 'омара (лятна прозрачна мъгла при топло време)' (Шумен), **тъмрѐ** също (Салманово, Шуменско). – Вероятно първична е формата **тъмрà* (от праслав. **tьmьrā*), сродна с рус. диал. *тéмриво* ср. 'тъма, мрак', *тéмрива* ж. също, *темрéй* м. също, укр. *тéмрява* също, словаш. *temrava* 'тъма, мрак', пол. диал. *ciemra* 'глупава, ленива жена', *ciemrza* 'тъмна нощ; тъмно място, пещера; горски гъсталак', *ciemrzyć się* 'стъмнявам се', от праслав. основа **tьmьr-*, от корен **tьm-* в *тъмà (*вж.*)* и разширение *-ьr*. – Сродно със стинд. *tamráḥ* 'затъмняващ', *timiráḥ* 'мрачен, тъмен; мрак, тъма; потъмняване на очите', ствиснем. *dëmar*, срвиснем. *demere* 'здрач', ствиснем. *demerunga*, срвиснем. *demerung*, нем. *Dämmerung* 'здрачаване', лат. *temere* 'случайно, без план', букв. 'в мрак, в тъма', *tenebrae* мн. ч. 'нощен мрак, нощ; мъгла, неясност; тъмно място, затвор' (< **temefrā*, **temafrā*, с дисимилация на *m* в *n* пред следващата лабиална съгласна). – За връзката между знач. 'тъма, мрак', от една страна, и знач. 'мъгла' или 'омара' (лятна прозрачна мъгла при топло време)', от друга, срв. срхр. *тáма* 'тъма, мрак' и 'мъгла', рус. диал. *мóрок* 'мрак' и 'мъгла'. – Miklosich, EtWb 349, в речникова статия за стб. **тьма**, новобълг. *тъмà* и т. н., привежда белорус. *темря, потемря* 'куцайки слепешката', рус. *тéмрива*, ствиснем. *dëmar*. Brückner, SEJP 65, под *ćma*, сочи пол. *ciemrza*, *ciemrzyć się* и сродните с тях стинд. *timira* 'тъма', лат. *tenebrae*, *temere*, нем. *Dämmerung*. Vasmer, REW 3, 92, сочи рус. диал. *тéмриво, темрéй*, укр. *тéмрява*, които сравнява със стинд. *tamráḥ*, ствиснем. *dëmar*. Machek 641, под *tma*, привежда словаш. *temravý* 'тъмен, мрачен, навъсен' като образувано с *r-ова* наставка. – Срв. Т. Ат. Тодоров БЕз 50/4, 2003, 86–87. – Срв. *тамрък, тъмрък, тъмрек.*

тамрък 'мъж, който много не приказва, който не поздравява' (Слатина, Ловешко), **тъмрък** 'мрачен, сърдит, намусен' (Банат), **тъмрек** 'темерут човек (опак, навъсен, мрачен, мързелив човек)', напр. в израз *Мълчи като тъмрек* (Беглеж, Плевенско). – Формата *тъмрък* – от основа *тъмр-* в *тъмрѐ* със засвидетелствувано знач. 'мъгла' (с първично знач. 'тъма, мрак'), с наст. *-ък*, стб. **-ъкъ** (праслав. *-ъkъ*); *тъмрек*, с ударение вероятно върху началната сричка (*тъ̀мрек*) – по всяка вероятност от по-ранно **тъ̀мряк*, образувано от същата основа, от която е образувано *тъмрък, с наст. -як* (праслав. *-jākъ*), и с точно съответствие рус. диал. *темря́к* 'тъмен, мрачен, навъсен домосед' (Даль 4, 398) (бълг. **тъ̀мряк* и рус. диал. *темря́к* – от праслав. **tьmьrjākъ*). За семантиката срв. сродното с *тъмрѐ* (вж. под *тамрà*) словаш. *temravý* 'тъмен, мрачен, навъсен'. Формата *тамрък* е със свръхстарателно *а* на мястото на *ъ* в неударено положение. Възможно е отначало ударението на *тамрък, тъмрък* да е падало върху коренната сричка, а сетне под влияние на многобройни турцизми на *-ъ̀к* (ударено) (от тур. *-ık*) то да се е преместило върху крайната сричка. Много възможно е *тъмрък, тъмрек* да са производни от гл. **тъмря (се)* 'тъмнея се, стъмнявам се', със съответствие пол. диал. *ciemrzyć się* 'стъмнявам се' (вж. под *тамрà*). За праславянските наставки *-ъkъ*, *-jākъ* към

глаголна основа вж. Sławski, SPs 1, 93, 90. Съответствие на *тъмрък, тъмрек* освен рус. *темря́к* е и пол. диал. *ciemrak* 'глупец; ленив човек'. За връзка между знач. 'глупец' и знач. 'ленив човек' срв. пол. диал. *ciemra* 'глупава, ленива жена' (вж. под *тамра̀*). За връзка между знач. 'тъмен' и знач. 'глупав' срв. пол. *ciemny* (точно съответствие на бълг. *тъмен*), което освен знач. 'тъмен, мрачен, неясен' има и знач. 'глупав, прост, невежествен, непросветен'. – Срв. *тамра̀, тамрѣ, тъмрѣ*.

та̀м-такър нареч. 'неуредено, объркано' (Сливенско), 'разпиляно, разхвърляно, пропаднало' (Шумен). – От тур. *tamtakır* 'съвършено празен', с лека промяна на значението.

тамтѝ 'тътне' (Говедарци, Самоковско), **тамтѐшь** 'тътен' (Говедарци, Самоковско). – Варианти на *тънтѝ* (вж.), *тънтѐж* (вж. под *тънтѝ*) с *а* на мястото на *ъ* в неударено положение и с назална съгласна *м* вм. *н*.

таму̀зикана показ. мест. 'томува, на тогова' (Кетенлик, Ксантийско). – От *тому̀зи* 'томува, на тогова', със следпоставни показателни частици *-ка, -на;* с диал. *а* на мястото на *о* в неударено положение.

таму̀р в нар. пес.: *Едно турчѐ челебийче / на кра̀й седѝ с таму̀р свѝри...* (Лакатник, Софийско) само в СбНУ 44, 266, с вероятно знач. 'тамбура' или 'музикален инструмент, подобен на тамбура' и в такъв случай от тур. *tambur* 'шестструнен музикален инструмент, подобен на тамбура' (вж. под *тамбура̀*), с фонетично опростяване *мб* > *м*. Би могло да бъде и от *тамбу̀ра* (вж. под *тамбура̀*), със съкращаване на *тамбу̀ра* в **тамбу̀р* по прозодични причини при пеене (във втория от цитираните два стиха *тамбу̀ра* – вм. **тамбу̀р* или *таму̀р* – би затруднило изпяването му, тъй като стихът би излязъл с една сричка по дълъг) и с фонетично опростяване *мб* > *м*. Може да бъде и погрешно набрано в СбНУ 44, 266, вм. *тамбу̀р*.

тамя̀н 'благовонна смола от южно дърво, която се употребява за кадене при богослужебни и други обреди', **темя̀н** остар., диал. също, **темян** 'раст. Cistus ladaniferus' (БотР 523), **темнян** диал. 'тамян' (Геров) и **темѐнь** (Златоград, Маданско), **тимя̀н** диал., **тимя̀нь** (Съчанли, Гюмюрджинско), **тимѐнь** (Смолянско); **тамиян** 'раст. Cistus ladaniferus' (БотР 137), **тамия̀н** 'тамян' (Кумановско; Банат) и **тъмя̀н** диал., **тъмня̀н** (Ново село, Видинско), **тъймя̀н** (Кръвеник, Севлиевско; Патрешко, Троянско, Троян); стб. **тымиамъ, тымиаиъ, тимиаиъ** (Зогр., Мар., Супр.). – Произв.: *тамя̀нен* прил., *темя̀нен* прил. остар., диал., *тамя̀нец* умал., *тамяника* 'раст. огничево биле, Ajuga chamaepitus' (Драгоман, Софийско), *тъмненѝка* 'сорт лоза' (Банат), *тамяница* 'кадилница' (Берковица), *тъмѐница* 'сорт круши' (Трявна), *тъмньенѝца* 'малък съд от кратуна, в който се пази тамян' (Ново село, Видинско) *тамяниче* диал. 'раст. мащерка, Thymus' (БотР 522), *тамя̀нка* 'сорт бяло грозде с приятен силен дъх', 'раст. огничево биле, Ajuga chamaepitus; 'сорт круши' (Галата, Тетевенско), *таймянка* 'сорт летни ябълки, които миришат на тамян' (Бели Осъм, Троянско), *тъмя̀нкъ*

'сорт ароматно грозде' (Лозенец, Ямболско), 'сорт круши' (Трявна), 'лятна круша – дърво и плод – с дъх на изгорен тамян' (Еленско), *тъмйа̀нка* 'сорт ябълки' (Шумнене, Тетевенско), *тъймя̀нкъ* 'сорт круши' (Троян; Зла река, Патрешко, Троянско), *темя̀нка* остар. 'сорт бяло грозде със силна приятна миризма; вино от такова грозде', *тамя̀нко* 'сорт грозде' (Айтос), *тъмя̀нко* 'сорт червено грозде за вино' (Виповград, Великотърновско), *темя̀нник* остар. диал. 'съдче за кадене с тамян', *тамя̀нов* прил., *тамя̀ново* в съчет. *грòздс тамя̀ново* 'сорт грозде' (Криводол, Врачанско), *темя̀нов* остар. диал. 'тамянов', *темя̀новина* и *темяно̀вина* диал. 'миризма на тамян' (Геров), *темня̀нов* диал. 'тамянов', *тамя̀нци* мн. ч. 'сорт круши, които миришат силно на тамян' (Бойновци, Врабците, Габровско), *таймѐнци* 'сорт круши' (Ново село, Троянско), *тамянче* диал. 'раст. розмарин, Rosmarinus officinalis' (БотР 522), *тъмнянче* 'раст. маясълче, Sideritis montana' (Поганово, Царибродско), *темя̀нчец* умал. остар., диал. *тъмнярѐ* мн. ч. 'превозвачи на търговци на тамян' (Кривонос, Брезнишко) (от **тъмянярѐ* с изпадане на *-я-* в неударено положение или от **тъмнянярѐ* с дисимилаторно изпадане на едното *-ня-*). – От гр. *θυμίαμα* 'тамян' (вж. Ст. Младенов, ЕтР 629, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162) с дисимилация *м – м* > *м – н* и със завършек по съществителни на *-н* (твърде чести в българския език). – Заето и в срхр. *та̀мјан* и *тӣмјан, тамја̂н*, диал. *та̀мљан, тамља̂н, та̀мњан, тамња̂н* (Skok 3, 441), алб. *thimjámë, thymjámë* 'тамян' (Meyer, EtWb 92–93), арум. *θimeátă, θimn'ĕată* 'тамян' (Papahagi 1974², 1211), рум. *tămîie* 'тамян' (остар. и нар.) дърво, от което се произвежда тамян; (остар. и нар.) растение със силно миризливи цветове; раст. боже дърво, Thuja occidentalis; раст. боже дръвце, Thuja orientalis; (прен.) ласкаене, подлизурство, ласкателство' (DLR 11/2, 1982, 108–109). – Формите *тъймя̀н*, *таймя̀нка* са от *тъмя̀н*, *тамя̀нка* с *-й-* под влияние на мекостта на *-м-* в сричка *-мя-* (*-мьа-*); *таймѐнци*, вариант на *тамя̀нци*, е произв. от **таймя̀н* [< *тамя̀н*, с *-й-* под влияние на мекостта на *-м-* в сричка *-мя-* (*-мьа-*)]. – Срв. *темя̀н*.

тан¹ междум. за наподобяване на гърмеж от пушка (Тетевенско). – Звукоподраж., срв. *дан²* междум. за наподобяване на звук от стрелба.

тан² в съчет. *нах тан* 'натам' (Смолянско). – Вариант на *там* (вж.) с *-н* вм. *-м*.

тан³ в съчет. *тан алва* 'тахан халва' (Прилеп). – Със стягане *аа* > *а* от *таа̀н*, което е със заглъхване на интервокално *х* от *таха̀н* (вж.).

танадѝсвам 'забелязвам, съглеждам', св. в. **танадѝсам** (Ботевград), **танадѝсвам** и **танадѝсувам** 'забелязвам, съглеждам; (прен.) зачитам, уважавам', (Смолянско, Ардинско; Асеновградско; Маданско), **танадѝсвам** 'съглеждам, забелязвам' (Сливенско; Сухиндол;Градина, Първомайско), 'забелязвам; вглеждам се' (Шумен), **тайнадѝсвам** 'внимавам, наблюдавам' (Турян, Смолянско), **танадѝсам** 'съгледам' (Кесарево, Горнооряховско) **тънадѝсвъм** 'съглеждам, съзирам, забелязвам', св. в. **тънадѝсъм** (Еленско), **тънъдѝсо̂м** 'забелязвам', св. в. **тънъдѝшъ** (Войнягово, Карловско) **тънъдѝсо̂м съ** 'съобразявам

се', св. в. **тъньдѝшъ съ** (Войнягово, Карловско), **тъньдѝсвъм** 'забелязвам, обръщам внимание на нещо' (Страхилово, Свищовско), 'виждам, съглеждам; познавам' (Съчанли, Гюмюрджинско), **тъньдѝсувъм** 'съзирам, забелязвам' (Енина, Казанлъшко), **тъньдѝсувум** 'припознавам' (Кукуш), **тъньдѝсъм** 'разбера, усетя' (Русаля, Великотърновско), **тънадисат** 3 л. мн. ч. 'подиграват' (преселници в Новопазарско от с. Гьомбел в Мала Азия). – Произв.: *станадѝсвам* и *станадѝсувам* 'съзирам, забелязвам; (прен.) зачитам, уважавам' (Родопите). – От тур. *tanıdı,* аор. основа на гл. *tanımak* 'разпознавам, познавам; различавам, отличавам', с *-ис-* от гръцка аористна основа. Значенията на българските форми са синонимни на значенията на турския етимон. Формата *тайнадѝсвам* – от *танадѝсвам* с метатеза (така се получава **таандѝсвам*), йотация [така се получава **таяндѝсвам* (**тайандѝсвам*)] и последвала нова метатеза (така се получава *тайнадѝсвам*). – Вж. Т. Ат. Т о д о р о в, Сб. Кънчев 2005, 242–243.

та̀нак 'тънък', ж. р. **та̀нка**, ср. р. **та̀нко**, мн. ч. **та̀нки** (Бачково, Асеновградско; Мугла, Девинско; Дорково, Флорово, Велинградско; Пирдоп; Долна и Горна Василица, Ихтиманско, Бобошево, Прилеп). – Произв.: *та̀нкачь* 'питка, опечена на специална плоча' (Вълкосел, Гоцеделчевско). – Вариант на *тънък* (вж.), с диал. *а* на мястото на стб. **ь**.

тана̀ли мн. ч. диал. 'вид клещи, с които се изтегля саята върху калъпа', 'пълни обущарски клещи' (Момчиловци, Соколовци, Устово, Горно Райково, Долно Райково, Смолянско), **танали** диал. обущарски термин 'вид клещи за изтегляне на було на обувка, за да се положи съответно върху формата', **тъна̀ли** 'обущарски клещи' (Русаля, Великотърновско), **тана̀лия** ж. диал. 'вид клещи, с които се изтегля саята върху калъп', **дана̀ли** диал. също, **данали** диал. обущарски термин 'вид клещи за изтегляне на було на обувка, за да се положи съответно върху формата'. – Чрез нгр. *τανάλια* 'клещи' от итал. *tanaglia* също, вж. К. К о с т о в, БЕз 3/3, 1953, 257, I. P e t k a n o v, Lingua nostra 26/4, 1965, 117, М. Ф и л и п о в а - Б а й р о в а, Гр. заемки 162. Формата *дана̀ли* – от вариант с *ντ* на нгр. *τανάλια*. – Заето и в арум. *tanále* мн. ч. и *dinál'e* 'обущарски клещи' (P a p a h a g i 1974², 495).

тананана припев в нар. пес.: *Запа̀ли си фенѐря/ на седѐнкя да йде, тананана нишана, нишана*... (Липен, Врачанско). – Звукоподраж. – Срв. *тананѝкам*.

тананѝкам 'пея си тихичко и без думи, напявам', 'треперя от студ' (Дорково, Пазарджишко) **тънънѝкъм** диал. също. – Произв.: *затананѝкам, затананѝквам; изтананѝкам, изтананѝквам* 'изпявам песен с тананикане'; *натананѝкам се, натананѝквам се; потананѝкам, потананѝквам; размананѝкам се, разтананѝквам се*. – Звукоподраж., по припеви **танана̀*, **тананѝ*, срв. припев *тананана* (вж.). Знач. 'треперя от студ' е във връзка с издаването на особени звуци (особено тананикане) на премръзналия. Срв. рус. диал. *тананы́кать, тананы́каю* 'тананикам' у Д а л ь 4, 390, дето са дадени и форми *таны́кать* и *тана́кать* със същото значение, както и израз *тананы́ водѝть* 'безделнича,

клатя си краката'. Срв. и рум. диал. *tananá* 'народен танц и мелодия, по която се изпълнява танцът', *tananánă* също (за които в DLR 11/2, 1982, 43, се отбелязва, че са звукоподражателни формации), *tananícă* 'народен танц и мелодия, по която се изпълнява танцът' (вж. DLR 11/2, 1982, 43, дето се отбелязва, че е от *tananá* и наст. *-ică*). Срв. Szymański, Derywacja 51, дето се отбелязва, че *тананѝкам, тънънѝкам* 'пея тихичко и без думи' не са нормални производни от *танана̀* (не е засвидетелствувана форма **танана̀кам*) и че са образувани със суфиксален елемент *-ик-*, зает от *тининѝкам*. – Срв. *тининѝкам, тънинѝкам).*

тана̀с 'овършано жито, складирано на куп' (Бряговец, Крумовградско) 'овършано жито през един ден' (Лозево, Енево, Шуменско; Градинарово, Варненско), 'куп жито на харман; куп неизвети зърна, стъбла, слама на харман' (Кавакли, Лозенградско), вж. *тъна̀с*.

та̀нгара ж. 'подиграване, разкарване' (Кюстендилско). – Произв.: *тангарджѝя* 'подигравчия, присмехулко' (Ранинци, Кюстендилско); *тангаро̀сам, тангаро̀сувам* 'разкарвам; подигравам се; лъжа' (Кюстендилско). – Може би по тур. *tangır* междум. за наподобяване на тракане, на звън от празен котел, от празно ведро и под., *tıngır-tıngır* 'дрън-дрън, дзън-дзън', *tıngır* същ. 'звън, дрънкане', диал. 'тенекия'. Вероятен семантичен развой: 'дрънкане' > 'шум, врява' 'безсъдържателни приказки' > 'подигравателни, присмехулни думи'/'измислици, лъжи' > 'подиграване; разкарване, разиграване, създаване на трудности, за да се пречи някому или за да бъде подигран той'. Знач. 'подиграване' може да бъде и от първоначално знач. 'тенекия' (каквото има тур. *tıngır*) и да бъде във връзка с жестокия обичай да се връзва на опашката на куче тенекия, срв. израза *връзвам ня̀кому тенекѐ (тенекѝя)* 'подигравам жестоко някого'. М. Москов, ГСУ–ФСФ 62, 1969, 471, приема, че е от тур. (тюркско) **tangara*, от звукоподражателен произход, и сравнява с *тангартия* 'силен шум от удряне, крясъци'. – Срв. *тангър*[1], *тангър*[2], *тангър*[3], *тангър*[4].

тангарда̀к 'малък меден звънец, който се връзва на добитък' (Девесилица, Крумовградско). – От сегашната основа на тур. гл. *tangırdamak* 'звъня; дрънкам' или на тур. гл. *tıngırdamak* със същото значение, с наст. *-ак* на турска или българска почва. По-образуване и семантика срв. *такърда̀к* 'звънец на животно'. Тур. *tangırdamak, tıngırdamak* – по междуметия *tangır, tıngır-tıngır* (вж. под *тангър*[1]).

тангартия 'силен шум от удряне и крясъци' (Първомайско). – От тур. **tangırtı* със същото значение, възникнало по междум. *tangır* за наподобяване на тракане, на звън от празен котел, от празно ведро и под.; или със свръхстарателно *а* вм *ъ* в неударено положение от тур. *tıngırtı* 'дрънкане, звънтене', възникнало по тур. *tıngır-tıngır* междум. 'дрън-дрън, дзън-дзън', *tıngır* същ. 'звън, дрънкане'. Срв. М. Москов, ГСУ–ФСФ 62, 1969, 471, който сравнява (освен с *tıngırtı*) и с тур. *tangırtı* 'удряне на кух предмет'. – Срв. *тангър*[1].

та̀нглере мн. ч. 'вехтошари' (Банат). – Формата за мн. ч. от същ. на *-ер*, заето от нем. австр. *Tandler* 'вехтошар' (= нем. *Tändler*); с промяна *дл* > *гл*, както напр. в диал. *глето̀* (вж.) от *длето̀*. – Вж. Т. Ат. Тодоров БЕз 50/4, 2003, 83.

танго̀ 'вид танц; мелодия за такъв танц'. – Чрез фр. *tango* от исп. *tango*.

тангу̀р 'сорт кюстендилски сливи', мн. ч. **тангу̀ре** също (Панагюрско), **тангури** мн. ч. 'вид сливи' (Баня, Панагюрско). – С метатеза от **таргу̀н*, срв. форма за мн. ч. *таргуни* 'сини сливи' (вж.). Според М. Москов, ГСУ–ФСФ 62, 1969, 471, от тюрк. (тур.) **tangır* със същото значение (от звукоподражателен произход). Москов сравнява с диал. *дангурки* 'вид сливи', което според него е заето от тюркска звукоподражателна дума.

тангурка 'магарешка двуколка' (Каменар, Поморийско). – По *tıngır* в тур. *tangır-tungur* 'с голям шум' (от звукоподражателен произход, вж. под *тангър[1]*).

тангър[1] междум. за наподобяване на шум, издаван при търкаляне на дървен предмет (шиник или буре)' (Разградско), същ. диал. 'шум, дрънкане', **тънгър** диал. междум. за наподобяване на шум, в *тънгър-мънгър* диал. междум. за наподобяване на шум, **тъѝгъ̀р** в *тънгъ̀р-мънгъ̀р* междум. за наподобяване на трополене (Енина, Казанлъшко). – От тур. *tangır* междум. за наподобяване на тракане, на звън от празен котел, от празно ведро и под., *tingır-tingır* междум. 'дрън-дрън, дзън-дзън', *tıngır* същ. 'звън, дрънкане'; *тънгър-мънгър, тънгъ̀р-мънгъ̀р* – от тур. *tıngır-mıngır* междум. за наподобяване на звънкане, на дрънкане, на трополене (напр. на кола, на каруца). М. Москов, ГСУ–ФСФ 62, 1969, 470, извежда *тангър* от тур. диал. *tangır* 'звук при търкаляне', същ. *тангър* – от първия елемент на тур. *tangır-tungur* 'с голям шум'. М. Москов, ГСУ–ФСФ 62, 1969, 471, извежда междум. *тънгър* от тур. *tıngır* междум. за наподобяване на шум, *тънгър-мънгър* – от тур. *tıngır-mıngır*. –Срв. *тангър[2]*, *тангър[3]* *тангър[4]*.

тангър[2] 'ходене с бърза, но къса крачка' (Трудовец, Ботевградско). – По тур. *tangır-tangır* междум. за наподобяване на шум от бавен вървеж, вж. М. Москов, ГСУ–ФСФ 62, 1969, 470. – Срв. *тангър[1]*, *тангър[3]*, *тангър[4]*.

тангър[3] 'тенекия за печене на царевица' (Оризово, Чирпанско). – От тур. диал. *tıngır* 'тенекия', с *а* на мястото на тур. *ı* в неударено положение; или от тур. *tangır* междум. за наподобяване на тракане, на звън от празен котел, от празно ведро и под., с незасвидетелствувано знач. 'тенекия'. М. Москов ГСУ–ФСФ 62, 1969, 470, приема, че е от тур. *tangır*, първи елемент на тур. *tangır-tungur* 'с голям шум' (тенекията може да бъде наречена така поради дрънкането, издавано при удряне), и сравнява с тур. *tıngır* 'тенекия'. – Срв. *тангър[1]*, *тангър[2]*, *тангър[4]*.

тангър[4] 'връшник (железен изпъкнал похлупак, с който се покрива глинен съд при печене)' (Казанлъшко). – От тур. диал. *tıngır* 'тенекия; какъвто

и да е съд, направен от ламарина, желязо или цинк', с *a* на мястото на тур. *ı* в неударено положение; или от негов вариант с *a* вм. *ı* в началната сричка. Според М. М о с к о в ГСУ–ФСФ 62, 1969, 471, от тур. **tangır* със същото значение (етимологично еднакво с междум. *tangır,* вж. под *тангър[1]*). – Срв. *тангър[1]*, *тангър[2]*, *тангър[3]*.

тангъркам '(за хлопка и звънец на добитък) дрънкам' (Верен, Чирпанско), 'звъня' (Малко Търново), **тангъркам се** '(за керванджия) превозвам с мулета оцет (по две бурета на муле)' (Яврово, Асеновградско), **тънгъркам** 'трополя' (Поройна, Първомайско), 'ходя бавно' (Елинпелинско), **тънгъ̀ркъм** 'трополя' (Енина, Казанлъшко). – Произв.: *затангърка* диал. '(за талижка) затрополи', *затънгърквам* 'затропвам, започвам да тропам' (Русаля, Великотърновско). – По междум. *тангър* за наподобяване на шум, издаван при търкаляне на дървен предмет (вж. *тангър[1]), тънгър* междум. за наподобяване на шум (вж. под *тангър[1])*, тур. *tangır* междум. за наподобяване на тропане, на звън от празен котел, от празно ведро и под., *tıngır-tıngır* междум. 'дрън-дрън, дзън-дзън', *tangır-tangır* междум. за наподобяване на шум от бавен вървеж. Срв. М. М о с к о в, ГСУ–ФСФ 62, 1969, 471, S z y m a ń s k i, Derywacja 35.

тангъ̀р-лангъ̀р 'тракане' (Овчарово, Добричко), **тангър-лангър** 'хлопане' (Ковачевец, Поповско). – По тур. *tangır* междум. за наподобяване на тракане, на звън от празен котел, на празно ведро и под. и тур. *langır* междум. за наподобяване на дрънкане. Според М. М о с к о в, ГСУ – ФСФ 62, 1969, 470, от тур. *tangır-langır* или образувани по образец на други подобни съчетания от думите *тангър* и *лангър,* заети поотделно от турски. Той сравнява с бълг. *чангър-лангър* 'звънтене, тракане; хлопане'. – Срв. *тангър[1]*.

тангъ̀р-тангъ̀р нареч. 'безгрижно, едва-едва' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **тангър-тангър** междум. за наподобяване на звук от тракане ('трак-трак') (Караново, Старозагорско), 'полека-лека' (Малорад, Оряховско). – От тур. *tangır-tangır* междум. за наподобяване на тракане, на звън от празен котел, от празно ведро и под. ('трак-трак'), на шум при бавен вървеж. Срв. М. М о с к о в, ГСУ – ФСФ 62, 1969, 470, който извежда *тангър-тангър* 'трак-трак' от тур. *tangır-tangır* междум. за наподобяване на тракане. – Заето и в срхр. *тангр-тангр* междум. за наподобяване на шум. – Срв. *тангър[1]*.

тандъ̀р 'приспособление за по-удобно сушене на пелени' (Самоков), 'съд за пукане на пуканки' (Алеко-Константиново, Пазарджишко), диал. 'вид печка' (РРОДД 496), 'надупчена тенекия' (Ихтиман). –Чрез тур. *tandır* (покрай засвидетелствувано и *tandur*) 'изрито в земята огнище; приспособление за топлене на крака (мангал, столче и одеяло)' (вж. РРОДД 496) от араб. *tännūr* 'печка; пещ; доменна пещ'. – Заето и в срхр. *та̏ндара* 'скара; евтина гостилница (със скара и т. н.)' (Š k a l j i ć 599, дето не се сочи арабският етимон), рум. *tandír* '(диал.) каменен или тухлен зид, върху който е разположена пещ за хляб; (диал.) приспособление около печка (пещ) за сушене на дрехи; (диал.) укритие, заслон в кошара, направени от пръст и покрити със сено, слама;

(диал.) издигната площадка на селска къща, приспа', *tandur* 'стол или маса, заметнати с покривка, под които се поставя мангал за топлене на краката на седящия' (DLR 11/2, 1982, 44), нгр. *ταντούρι* 'вид нагревател'.

танè диал. остар. 'зърно; отделно зърно; парче от нещо' (Геров), 'бройка, парче' (Шумен). – Произв.: *танелùя* прил. неизм. диал. остар. 'който (която, което, които) е (са) на парчета' (Геров). – Чрез тур. *tane* 'бройка, чест, парче, глава; зърно, семе' от перс. *dāne* 'зърно; семе'. – Заето и в срхр. *та̏не* 'зърно, куршум, гюлле, снаряд' (Škaljić 600, Skok 3, 442), рум. *taneá* остар. 'парче кожа' (DLR 11/2, 1982, 45).

та̀нê гл. 'изтънявам, правя тънък' (Банско), **та̀на** също (Смолско, Пирдопско). – Варианти на *тъня̀* 'правя тънък, изтънявам' (вж.) с ударение на коренната гласна (*а*), която е на мястото на стб. **ь** в говорите.

танекè 'ламарина; висок съд, направен от ламарина' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **таникьè** 'ламаринен съд за прясно мляко' (Богданов дол, Пернишко), **танекѝя** 'тенекия; висок ламаринен съд' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **танакѝа** 'тенеке; тенекиен съд' (Смолско, Пирдопско). – Произв.: *танекèн* 'направен от ламарина' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *танекеджѝя* 'тенекеджия' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Варианти на *тенекè*, *тенекѝя* (вж.), от тур. *teneke*; *танекè*, *таникьè*, *танекѝя* – с *а* на мястото на *е* в неударено положение; *танакѝа* – с две *а* на мястото на двете неударени *е*.

танени 'тънки' в съчет. *танени гласове* 'тънки гласове' (Ярлово, Смоковско), **та̀нина** в съчет. *та̀нина вър̀ба* 'тънка върба' (преселници в Новопазарско от с. Гьобел в Мала Азия), **та̀нино** 'тънко' (Шипково, Троянско). – Варианти на *тънени* 'тънки', *тънина* 'тънка', *тънино* 'тънко' (вж. под *тънин*); с диал. *а* на мястото на стб. **ь**.

танèрка 'вид тенекиена чинийка' (Трявна). – От *талèрка* (вж. *талèр*) с промяна *л* > *н* вероятно в резултат на дисимилация *л – р* > *н – р*.

танзима̀т истор. 'административни реформи на султан Абдул Меджид през 1839 г.'. – Чрез тур. *tanzimat* 'реформа, преобразование; (истор.) реформата на султан Абдул Меджид през 1839 г.' (срв. РРОДД 496) от араб. *tänẓīmāt* мн. ч. от *tänẓīm* 'привеждане в ред; устройство, организация'. – Заето и в срхр. *танзимāт* 'реформи' (Škaljić 600), рум. *tanzimát* 'реформа' (DLR 11/2, 1982, 47).

танѝ диал. '(за вода) просмуква се, капе по малко'. вж. *тонѝ*.

та̀нинка 'много тънка' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **та̀ничак** 'много тънък' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Варианти на *тънинка* (вж. под *тънинък*), *тъничък* (вж.); с диал. *а* на мястото на стб. **ь**.

танир с вероятно знач. 'чиния' в гатанка за слънцето: *Един танир целио свет сияе* (Трънско). – От срхр. *тањир* 'чиния', получено с дисимилация *л – р*

> *н – р* от *таљир* 'чиния', вариант на *таљер* (вж. под *талèр*). За срхр. *тањир* вж. Skok 3, 439, под *taljur*. – Заето и в арум. *tánir, tániră* 'чиния', *tănír* също (Papahagi 1974[2], 1165, 1172).

танк воен. 'вид бронирана бойна кола'. – Произв.: *танкѝст, танкѝстка: тàнков; танкостроѝтел*. – Чрез рус. *танк*, нем. *Tank* от англ. *tank* също. За руската, немската и английската дума вж. Vasmer, REW 3, 75, Kluge–Mitzka[20] 769, Klein 2, 1570–1571.

тàнка таен зидарски говор 'цигаре; пушка' (ЮЗ). – Субстантивирано прил. от ж. р. ед. ч. *тàнка* 'тънка' (вж. *тàнак*). За знач. 'пушка' срв. съчет. *тънка пỳшка*.

тантанà и **тантанò** 'веселба, голям шум' (Асеновградско, Ардинско, Смолянско, Девинско, Мааданско). – Чрез тур. *tantana* 'великолепие, блясък, разкош, тържественост; звън, шум' от араб. *ṭanṭanā(t)* 'звън, камбанен звън; шум; разкош'.

тантанѝсам 'треперя от студ' (Любимец, Мезек, Свиленградско). – Звукоподраж., по междум. **тан-тан*. Срв. *татàнкам* 'треперя от студ)', *татанѝзам са* 'треперя от студ; треперя от страх или нервна възбуда'.

тантèла[1] 'плетеница от конци за украса на женски дрехи, кърпи, чаршафи и др.', **тънтèла** диал. също, **тънтèлу** ср. също (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *тантèлен* прил., *тàнтелина* 'украшение на женска народна носия' (Веринско, Ихтиманско). – Вариант на *дантèла* също (вж.). Началното *т*- може да е и под влияние на нгр. *ταντέλ(λ)α* 'тантела'.

тантèла[2] във фразеологично съчетание *тантèла мàрка съм* разг. 'нямам никакви пари, съвсем съм закъсал', **тънтèла** в съчет. *тънтèла съм* ученически говор 'без пари съм, тънък съм' (София). – Възникнало по *тантèл-мàрка* 'беднотия, сиромашия' (вж.) в израз *тантèл-мàрка съм* 'много беден съм, без никакви пари съм, без никакви средства съм', в което *тантèл*- е преосмислено като *тантèла*[1] (вж.). Вж. Т. Ат. Тодоров, БЕз 46/5, 1996, 64–65.

тантелèво в нар. пес.: *На овено ремик за две иляд / на ремико дзванец за три иляд / у дзванецо зърно тантелèво / леком бие, далеком се чуе*... (Говедарци, Самоковско) с неясно значение. – Неясно.

тантèл-мàрка разг. 'беднотия, сиромашия', в израз *тантèл-мàрка съм* 'много съм беден, без никакви пари съм, без никакви средства съм', **тънтèл-мàркъ** 'беднотия, сиромашия' (Троян). – От вариант с *t* вм. *d* на нем. австр. *Tandelmarkt* 'битпазар, пазар със стари неща' (= нем. *Tändelmarkt*), сложна дума, възникнала по нем. *Tand* 'дреболия, дреболийка', *tändeln* 'търгувам със стари неща, вехтошарствувам' и *Markt* 'пазар'; първият елемент – *Tandel* – или негов вариант с *t* вм. *d* – преосмислен с *тантèла*[1] (вж.), а вторият – с *мàрка* (вж.). Вж. Т. Ат. Тодоров, БЕз 46/5, 1996, 64–65.

тàнто в съчет. *тàнто за тàнто* разг. 'това за това, квит'. – От итал. *tanto* 'толкова', по съчет. *tanto per tanto* 'толкова за толкова'. Срв. РРОДД 497.

танту̀н 'празна работа' (Самоковско), 'слух, мълва' (Благоевград), **танту̀на** нареч. диал. 'напразно, мърцина' (РРОДД 497; Ц. Гинчев), в израз *отѝваш танту̀на* 'отиваш повраги' (Ц. Гинчев). – По тур. *tantun* в израз *tantuna gitmek* 'загивам напразно, затривам се напразно, навличам си беля, изпадам в бедствие', букв. 'отивам на тантун(а)'. Знач. 'слух, мълва' се е развило от знач. 'празна работа'.

тантура 'специално питие, приготвяно в гр. Сяр' (Сярско), 'тинктура' (Лекарственик от края на 18 или началото на 19 в.), **ттъту̀ра** 'карамфилов ликьор' (Кукуш). – Преиначено от *тинкту̀ра* 'спиртен разтвор' (вж.) (отначало като аптекарски термин), с фонетично опростяване *нкт* > *нт* и с *а* на мястото на *и* в неударено положение.

танту̀ра (**тънту̀ра**) 'дебелана' (Енина, Казанлъшко). – Произв.: *танту̀рест* разг. '(за човек) дебел, набит; дебел и с нисък ръст', *танту̀рес* '(за човек) дебел, с голям корем' (Радовене, Врачанско), *та̀нтурест* 'набит, пълен' (Глоджево, Разградско), *тантурес* '(за човек) дебел' (Лиляче, Врачанско), *танту̀рист* диал. 'дебел, як, набит' (Геров), *тънту̀рес* 'нисък, дебел човек' (Златарица, Еленско), 'пълен, шишкав човек' (Енина, Казанлъшко), '(за човек) дебел' (Неново, Провадийско), *тънту̀рьъс* 'пълен, месест', ж. р. *тънту̀рьъстъ* (Кръвеник, Севлиевско), *тънту̀рьс* '(за човек) пълен, дебел' (Еленско), *танту̀рко* разг. 'тантурест човек', *танту̀рник* 'дебелан, мързелан' (Сухиндол). – Вероятно поствербал от **танту̀рам се* 'люлея се, друсам се', произв. от което е *танту̀ркам* 'люлея, друсам на колената си, дундуркам' (вж. под *та̀нтура*); с първоначално знач. 'която (който) се люлее, друса (от пълнота)', срв. за образуването и за семантиката диал. *дру̀са* 'дебела жена',. поствербал от *дру̀сам* (вж. под *друс*). Семантично срв. и *дру̀сла* 'дебела жена' (вж. под *друс*). – Срв. *та̀нтура, тунту̀рест, ту̀нтурест*. Вж. подробно у Т. Ат. Тодоров (под печат).

та̀нтура гл. 'увивам, натрупвам, натоварвам с нещо в голямо количество' (Радовене, Врачанско), **та̀нтура са** 'увивам се, натрупвам се, натоварвам се с нещо; ходя, влача се, натоварен с нещо' (Радовене, Врачанско), **тантурам се** 'бавя се, забавям се', 2 л. ед. ч. **тантуриш се** (ЮЗ), **танту̀ркам** разг. 'люлея, друсам на колената си, дундуркам', **тънту̀ркъм** 'влача, мъкна бавно, клатя' (Еленско). – От звукоподражателен произход. Най-прозирен е звукоподражателният произход при *танту̀ркам*. Срв. *данду̀ркам* 'люлея, друсам (дете)', обяснено в БЕР 1, 318, като звукоподражателно и сравнено с *танту̀ркам*, а от М. Рачева, БЕз 25/4, 1975, 346–349 – като заемка от турски. За *танту̀ркам* като звукоподражателна дума вж. Szymański, Derywacja 12. — Основно е знач. 'люлея, друсам'. Знач. 'влача, мъкна' може да се е развило от знач. 'люлея (клатя)' (при влачене, мъкнене човек се клати, поклаща); знач. 'увивам, натрупвам, натоварвам с нещо в голямо количество' може да се е развило от знач. 'влача, мъкна'; знач. 'бавя се' може да се е развило от знач. 'влача се'. Вж. подробно у Т. Ат. Тодоров (под печат). – Срв. *танту̀ра*.

тантỳрест '(за човек) дебел, набит; дебел и с нисък ръст', вж. *тантỳра*.

тан-тъмàн 'съвсем по мярка, добре приляга' (Кулско, Видинско, Белоградчишко). – От тур. съчет. *tam tamam* също, съставено от *tam* 'пълен, цял, точен; тъкмо, точно, изцяло, по мярка' (от араб. *tām* 'пълен, цял, завършен') и *tamam* 'цял, цялостен; точен; точно, тъкмо, достатъчно' (вж. под *тамàн*). – Тур. *tam* – заето и в рум. *tam* 'тъкмо, точно' (DLR 11/2, 1982, 39), арум. *tam* също (Papahagi 1974[2], 1165).

тантър 'съд за печене на пуканки' (Белово, Пазарджишко). – Вариант на *тандър* със същото значение (вж.), от диалектен вариант с *-t-* вм. *-d-* на тур. *tandır*.

тантя̀ва 'цвете тинтява' (Краводер, Врачанско; Голям извор, Тетевенско; Горни Богров, Софийско), **тънтя̀въ** също (Ряхово, Русенско), **тантява** 'цвете богородични свещи, Gentiana asclepiadea' (Бистрица, Софийско), **тантèва** 'цвете тинтява' (Габаре, Белослатинско; Суходол, Софийско), **тънтèва** също (Мокреш, Ломско), **тантева** също (Чипровци). – Произв.: *тантевиче* 'вид цвете' (Горни Пасарел, Самоковско). – Вж. *тинтя̀ва*.

танỳр диал. 'разлата дървена чиния', 'плитка дървена чиния' (Килифарово, Великотърновско; Кесарево, Горнооряховско), 'плоска дървена чиния' (Гореща вода, Великотърновско; Трявна), 'плоска дървена чиния за рязане на нея' (Плачковци, Тревненско), 'малка кръгла дървена чиния' (Гостилица, Дряновско), 'талерка' (Враца), 'кръг за точене на кори за баница' (обл. Каменица, Кюстендилско), 'кръгла дъска с дръжка за носене на хляб' (Долна Оряховица, Горнооряховско), 'солница' (Стражица, Горнооряховско), 'солница' (Стражица, Горнооряховско), 'дървена чиния' (обл.Тиквеш; Прилеп; Струга), 'кръгла дъска за носене хляб на фурна и от фурна у дома' (Ваташа, обл. Тиквеш), 'дъсчен кръг, гладко рендосан, с дръжка, на който точат кори за баница' (Дебърско), **танур** 'дървен съд за сирене' (Маломир, Ямболско), **танури** мн. ч. диал. 'широки дървени табли', **тънỳр** 'талерка, дървено блюдо' (Плевен), 'плосък кръгъл дървен поднос' (Кръвеник, Севлиевско), 'дървена солница с похлупак' (Страхилово, Свищовско), **тънỳр** и **тънỳрь** 'дървен домакински прибор, подобен на чиния, но плитък, за рязане на месо и др. по време на хранене' (Еленско). – Произв.: *тàнурец* умал. 'чинийка' (Прилеп), *танỳрка* 'дървена чиния' (Алваново, Търговищко; Сливенско), *танурка* 'вид паничка' (Жеравна, Котленско), *тънурка* 'малка плитка дървена чиния' (Казанлък), *тънỳркъ* 'стругувана плоска дървена паница' (Енина, Казанлъшко), *танỳрче* 'дървена паница' (Плевенско; Ново село, Троянско), 'дървен стругуван кръг за поставяне на подправка – сол, пипер, чубрица' (Южна Добруджа), *тънỳрче* 'дървена плоска чиния' (Беброво, Еленско). – Със затвърдяване на *н* от *танюр* (вж.) или от срхр. диал. *танур* 'чиния'. – От български заето в тур. диал. *tanur* 'кръгла дъска, върху която се меси тесто за мекици; медна или бронзова табличка за ядене' (Tietze 30).

танц 'игра, обикновено на двойки, при която се правят ритмични движения с тялото и особено с краката; мелодията към такава игра', мн. ч. **та̀нци**, диал. мн.ч. **та̀нцве** (Банат); **та̀нец** 'танц', 'начало (глава) на хоро' (Софийско; Кюстендилско; Горна Любата, Босилеградско; Дебърско), 'край на хорото' (Долни Лозен, Софийско), в съчет. *дечѝца на та̀нец* 'тъкана везба по краища на кърпа за лице' (Котеновци, Ломско), **та̀нъц** 'един от двата края на хорото (ляв или десен)' (Трънско), **танъц** 'човек, който води хорото' (Чипровци, Копиловци, Монтанско; Брезнишко). – Произв.: *та̀нцов, танцу̀вам* (вж.), *та̀нцим* (вж. *танцу̀вам*), *танцьо̀р* (вж.), *танча̀р* 'играч, който води хорото' (Кюстендилско), *танча̀рка* 'жена, която води хоро' (Бобища, Костурско), *тънчарка* 'мома, която води хоро' (Гевгелийско), *та̀нчар* 'водач на хоро' (Велес; Дебърско), *та̀нчер* 'хороводец' (Кукуш), *танчар* също (обл. Мариово), *танчарка* 'мома, която води хоро' (Мегленско), 'първата жътварка от наредените на нивата да жънат' (Ватилък, Коритен, Солунско), 'предводителка на лазарки' (Охрид, Струга, Кукуш), *танчо̀р* диал. 'водач на хоро' (Геров), *танчо̀рка* диал. 'водачка на хоро' (Геров); *танчово̀д* 'хороводец' (Горно Уйно, Кюстендилско), *танчово̀да* също (Трънско; Кюстендилско краище; обл. Каменица, Кюстендилско; Милевци, Босилеградско), *танчово̀дец* диал. 'играч, който води хорото' (Геров); *та̀нцма̀йстор* 'лице, което ръководи, поставя танци; учител по танци' (по нем. *Tanzmeister*). – От нем. *Tanz* (наследено от срвиснем. *tanz*, заемка от стфр. *dance*). Книж. *та̀нец* – вероятно с посредничеството на рус. *та́нец* (чрез пол. *taniec* от нем. *Tanz*, срвиснем. *tanz*), *та̀нец* в някои говори и *та̀нъц, танъц* – вероятно по срхр. *та̏нац*. За нем. *Tanz*, рус. *та́нец* и срхр. *та̏нац* срв. Kluge – Mitzka[20] 769, Vasmer, REW 3, 75, Skok 3, 442.

танцу̀вам 'играя танц', **та̀нцим** ученически говор 'танцувам' (София). – Произв.: *танцува̀лен* прил. (срв. рус. *танцева́льный*, остар. *танцова́льный*), *танцува̀ч, танцува̀чка* ж.; *дотанцу̀вам; затанцу̀вам; изтанцу̀вам; натанцу̀вам се; потанцу̀вам; разтанцу̀вам се.* – Произв. от *танц* (вж.), вероятно по рус. *танцева́ть, танцу́ю* 'танцувам'; *та̀нцим* – с *-им* по диалектни глаголни форми на *-им*.

танцьо̀р 'лице, което по професия танцува; лице, което танцува'. – Произв.: *танцьо̀рка, танцьо̀рски.* – Произв. от *танц* (вж.), вероятно по рус. *танцо́р* 'танцьор', както и под влияние на фр. *danceur* 'танцьор' и на заемки от френски на *-ьор* (от фр. *-eur*), като *дубльо̀р,* (вж. под *дублѝрам*).

та̀нчи се гл. 3 л. ед. ч. 'става тънък, изтънява' в посл.: *Правѝната се та̀нчи, ама не сѐ кинит.* (Прилеп). – Фонетичен вариант на *тънчи се,* гл. 3 л. ед. ч. от *тънча се* (вж. *тънча̀*), с диал. *а* на мястото на стб. **ь**.

танъ̀щ 'нощес, тази нощ' (Родопите). – Сраствaне на показ. мест. *та* 'тая', стб. **та** (вж. под *той*) и диал. *нъщ* 'нощ' (вж.).

таню̀р 'солница' (Добруша, Врачанско), **танюр** 'дъсчица за кръгъл хляб' (ЮЗ), **тъню̀р** 'дървена солница с капак за носене на сол и пипер на полето'

(Ново село, Видинско). – Произв.: *танюрче* 'дървена солничка с похлупак' (Протопопинци, Белоградчишко). – От срхр. *тàњур* 'чиния', получено с дисимилация *л – р > н – р* от *таљюр* (вж. под *талю̀р*).

таòлк с вероятно знач. 'талог (нанесен от вода)' в нар. пес.: *Керва̀ня в тѝня затъ̀нал, / не мо̀же тао̀лк да изга̀зи.* (Радомирци, Луковитско). – С метатеза от *тало̀к* = *та̀лог* 'нанесено от вода' (вж.) (ако не е погрешно набрано в НПТВ 988, вм. *тало̀к*).

тап и **та̀па** междум. за наподобяване на шум от удар на падащ предмет с друг предмет. – Звукоподраж.

та̀па 'запушалка на шише, обикновено от корк; парче корк, което поддържа въдицата за ловене на риба да не потъва във водата; много малка бомбичка, първоначално с форма за коркова запушалка; вид игра на табла', 'глава на гвоздей' (Кършалево, Кюстендилско). – Произв.: *та̀пичка* умал., *та̀пка* умал. 'запушалка за съд от корк' (Парил, Гоцеделчевско), *та̀палия* 'детско пищовче, което гърми с тапи', *та̀пълиъ* също (Троян), *та̀пелник* 'вид пищовче, което гърми с тапи, направени като бомбички' (образувано по *та̀палия*); *зата̀пя, зата̀пвам* и *зата̀пям* 'запушвам с тапа' и разг. 'казвам нещо по толкова безспорен начин, че отнемам възможността за отговор'. – Чрез тур. *tapa* 'запушалка на шише, обикновено от корк; глава на снаряд; взривател' от итал. *tappo* 'запушалка за бурета, бутилки и др.', вж. Ванков, Роман. заемки 250, Парашкевов, Етим. дублети 124. Едва ли от фр. *tape* 'запушалка', срв. Парашкевов, пак там. – Заето и в срхр. *та̑па* 'запушалка от корк' (срв. Skok 3, 442), рум. *tápă* 'чеп на бъчва' (DLR 11/2, 1982, 47, дето се извежда от бълг. *та̀па*, нгр. *τάπα*, тур. *tapa*), арум. *tápă* 'кръгъл капак на съд' (Papahagi 1974[2], 1166, дето се сравнява с нгр. *τάπα* 'чеп на бъчва', алб. *tápë* 'коркова тапа'), нгр. *τάπα* 'тапа, запушалка' (Ἀνδριώτης 361, дето се извежда от фр. *tape* 'запушалка'), алб. *tápë* 'коркова тапа'.

та̀па-кю̀та междум. за наподобяване на шум от бой (Красава, Брезнишко). – С метатеза от *па̀та-кю̀та* (вж.); или от *па̀та-кю̀та* със замяна на *па̀та-* с *та̀па* (вж. *тап*).

тапа̀л 'човек с болна ръка; недъгав човек' (Тихомир, Крумовградско). – Вариант на *топа̀л* 'хром, куц' (вж.) с диал. *а* на мястото на *о* в неударено положение.

тапа̀лам са 'движа се, мърдам се' (Смолянско; Хамбардере, Ардинско; Манастир, Проглед, Асеновградско). – Произв.: *потапа̀лвам (са)* 'помръдвам (се)' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Манастир, Асеновградско); *утапа̀лвам са* 'бавно се движа; бавно върша работа' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско; Манастир, Асеновградско). –Може би произв. от акав родопски вариант на *топа̀л* 'куц, хром' (вж.); с първично знач. 'куцам'. Срв. *тепа̀льъм* 'ходя, вървя' в говора на Съчанли (Гюмюрджинско), което може да бъде от **тапа̀лам* с промяна *та- > те-* както напр. в родопско-

то *текàть* 'сила' (вж. в БДиал 2, 278) от тур. *takat* и което според Szymański, Derywacja 109, е произв. от *тèпам* 'бия, удрям' (вж.), с наст. *-алям*.

тапалѝ диал. 'показвам, че не съм доволен от нещо' (Геров), **тъпълѝш** гл. 2 л. ед. ч. 'изказваш недоволство, неблагодарност от положението си' (Котел). – От сегашната основа *tapala-* на тур. диал. гл. *tapalamak* 'укорявам, упреквам; обиждам, оскърбявам', с промяна на значението.

тапанджà 'спусък на пушка или пистолет' (Кюстендилско), остар. 'дръжка на пушка или пищов' (РРОДД 497), **тапàнжа** 'спусък на пищов' (Ново село, Щипско), **тапанжò** 'цев на пушка или пищов' (Кутела, Виево, Славеино, Смолянско), **тъпънжъ̀** 'приклад на пушка' (Каменово, Кубратско). – От диалектен вариант с *p* вм. *b* на тур. *tabanca* 'пистолет; револвер', срв. РРОДД 497. – Заето и в рум. *tapangeá* 'пистолет; удар с длан' (DLR 11/2, 1982, 47), арум. *tapáñğe, tapáñče, tăpáñğe* 'пистолет' (Papahagi 1974², 1172), алб. *tapanxhë* 'пистолет'. – Срв. *табанджà*.

тапанджъ̀ 'малко грънчарско колело, върху което се слага обработваема пръст' (Попина, Силистренско), **тàпънджа** 'част от грънчарско колело' (Беброво, Еленско), **тъпънджъ̀** 'най-горната част на грънчарско колело (гладък диск, върху който се поставя и обработва глината)' (Троянско). – Може би от диалектен вариант с *p* вм. *b* на падежна форма *tabancığı* на тур. *tabancık*, умал. от *taban* 'стъпало, ходило; основа на нещо'. Срв. *табàнче* със значения 'част от грънчарския уред стъпало' и 'горен диск на грънчарско колело, на който грънчарят слага глината и извърта съда', умал. от *табàн¹* 'долна страна на ходилото на крак' (и с други значения), от тур. *taban*.

тàпара-тỳпара 'тупа-лупа' (Самоков), **тàпара** в изрази *фанà си тàпарата* 'отиде си' (Дупнишко), *взе си тàпарата* (Банско) с вероятно знач. 'отиде си' (в СбНУ 48, 362, без отбелязано значение). – Звукоподраж., срв. междуметия *топỳр, тупỳр* за наподобяване на шум от падане с търкаляне и т. н.

тапарòсвам 'изобразявам; отпечатвам' (Сухиндол). – Произв.: *изтапарòсам, изтапарòсвам* диал. 'нарисувам, изписвам с живописни средства' (вж.). – От **типарòсвам* също, произв. от *типàр* 'образец' (вж.), от нгр. диал. *τυπάρι*, с *а* на мястото на *и* (нгр. *υ*) в неударено положение. Вж. у Дзидзилис, Фонетични проблеми 28, примери с *а* на мястото на *и* (от нгр. *υ*) в неударено положение: *загѝя* (от нгр. *ζυγίον*), *трагѝя* (от нгр. *τρυγία*).

тапàци мн. ч. 'неразтворени топчета брашно в каша, в ястие' (Триград, Девинско). – Мн. ч. от дума, заета от тур. *topak* 'кръгло парче тесто, кръгло късче от нещо', с *а* на мястото на *о* в неударено положение в говора.

тапѐт 'плат или цветна хартия за облепяне на стени; шарка на стена, направена със специален валяк', мн. ч. **тапѐти; тапета** ж. остар. 'тапет' (1860, Д. В. Попов). – Произв.: *тапѐтен* прил., *тапетѝрам* 'облепям стени с книжни тапети' (1870) (от *тапѐт*, с *-ирам* по нем. *-ieren*). – От нем. *Tapete* ж. 'тапет' (от

средновек. лат. *tapeta*, преосмислена като форма за ж. р. ед. ч. форма за мн. ч. от *tapetum*, което е от стгр. *τάπης*, род. п. *τάπητος*) или от итал. *tappeto*; пряко и/или с посредничеството на нгр. *ταπέτο*, рум. *tapét* със същото значение. Срв. Т. Балкански, БЕз 25/5, 1975, 442, Парашкевов, Етим. дублети 120, които приемат, че *тапѐт* е от нем. *Tapete*.

тапийо̀ка остар. 'нишесте' – Вероятно чрез тур. *tapyoka* или чрез други езици от порт. *tapioca* също (от индиански езици) (хранителният продукт се заема с името си). Срв. рум. *tapiócă*, фр. *tapioca*, нем. *Tapióka* англ. *tapioca* също.

тапицѐр 'занаятчия, който тапицира мебели и стени', **тапицѐрия** 'плат или кожа, с които се обшива меката част на стол, кушетка и др.', **тапицѝрам** 'слагам тапети или тапицерия'. – Произв.: *тапицѐрка* ж., *тапицѐрски* прил., *тапицирȍвка* 'тапициране; тапет; тапицерия'; *претапицѝрам*. – Думата *тапицѐр* – по рум. *tapițér* (според DLR 11/2, 1982, 48, от фр. *tapissier*, итал. *tappezzière*, нем. *Tapezierer; тапицѐрия* – по рум. *tapițeríe*) (вариант на *tapiseríe*, от фр. *tapisserie*, вж. DLR 11/2, 1982, 48); *тапицѝрам* – по нем. *tapezieren*. Според Т. Балкански, БЕз 25/5, 1975, 442, *тапицѐрия* е заето от фр. *tapisserie*.

тапѝя остар., разг. 'документ за собственост (нотариален акт); (прен.) документ', **тъпѝя** диал. също, 'детска игра „дама"' (Елешница, Разложко). – Произв.: *тапъджѝя* диал. 'чиновник, който дава тапии' (Геров). – От тур. *tapu* 'документ за собственост на недвижим имот'. – Заето и в срхр. *та̏пија* 'документ за собственост' (Škaljić 600, Skok 3, 443), рум. *tapíe* също (DLR 11/2, 1982, 49), арум. *tăpíe* (Papahagi 1974², 1172), алб. *tapí* също (Meyer, EtWb 424). – Срв. *тапу̀*.

тапка̀ 'пълна прилика, точно подобие' (Странджа), **тапкасѝ** нареч. 'напълно еднакво, също като нещо' (Самоков). – От тур. *tıpkı* 'който много прилича на някого; без никаква разлика, съвсем като (някого, нещо); сходство, прилика', *tıpkısı* 'жив портрет, точно копие (на някого, на нещо)'; с *-а-* на мястото на тур. *-ı-* в неударено положение и с *-а* по думи от домашен славянски произход на *-а*; *тапкасѝ* – с *-и* на мястото на тур. *-ı*. – Срв. *тъпкъ̀*.

таплама̀ 'оран, при която се получават гребени' (Генерел-Тошево). – От тур. *toplama*, отглаголно същ. от *toplamak* 'събирам, натрупвам, трупам' (гребените при оран са резултат от неравномерно натрупване на пръст), с диал. *а* на мястото на *о* в неударено положение.

тапо̀н 'лоша, недоброкачествена стока' (Боженци, Габровско). – От тур. *tapon* 'долнокачествен, недоброкачествен', по-точно по тур. *tapon mal* 'лоша, недоброкачестввена стока', с изпадане на втория член на съчетанието *(mal)*.

тапо̀р 'простак' (Смолян). – Родопски акав вариант на *топо̀р* 'секира, брадва' (вж.), в преносна употреба. Може би преосмислено с *тъп*.

тапсѝя 'голяма, но плитка тава' (Кесарево, Горнооряховско). – Вариант на *тепсѝя* (вж.), с диал. *а* на мястото на *е* в неударено положение.

тапу̀ остар. 'документ за собственост (нотариален акт)' (Чешнегирово, Пловдивско). – От тур. *tapu*, отдето е и *тапѝя* (вж.).

тапу̀з 'желязна топка на кантар' (Самоков; Баничан, Лъжница, Гоцеделчевско; Пловдивци, Маданско; Попско, Крумовградско; Камилски дол, Ивайловградско). – Произв.: *тапузѐ* ср. умал. 'цвят и плод на камъш, приличащ на топуз (желязна топка)' (Самоков), *тапу̀зище* 'голяма метална топка' (Родопите), *тапузлѝйка* 'топлийка' (Елховец, Смолянско) (по тур. *topuzlu* 'с желязна топка'). – Вариант на *топу̀з* 'желязна топка на кантар' (вж.), от тур. *topuz*, с *а* вм. *о*, както напр. в диал. *бату̀ш* вм. *боту̀ш;* в родопски акави говори – с акане.

та̀пча 'човек, който е с безформен крак' (Ново село, Видинско). – Може би от рум. диал. *țápșă* '(за човек) малък, дребен и пълен, шишкав' и (в Трансилвания) 'ходило на крак'; с африкатизация на *ш* (проходна съгласна) след преградната съгласна *п* в *ч* (преградно-проходна съгласна).

та̀ра 'тегло на опаковка или съд, в който е стоката'. – Чрез нгр. *τάρα* също, от итал. *tara* (от араб. *ṭarḥa*); а и направо от итал. *tara*. – Срв. *да̀ра*.

та̀раба 'дъсчена ограда, стобор; дъска на такава ограда', 'странична дъска на улей, по който водата отива в корубата на воденица' (Говедарци, Самоковско), **та̀раби** мн. ч. 'дъсчена ограда' (Неново, Провадийско; Певец, Търговищко; Русаля, Великотърновско; Свищов; Дойренци, Плевенско), **та̀ръби** мн. ч. 'дървена ограда' (Бракница, Поповско), **та̀рба** 'дървена ограда' (Ямбол; Ичера, Котленско), 'ограда' (Якимово, Ломско), 'дъска на ограда' (Дондуково, Монтанско), **та̀рбъ** 'дъсчена ограда на балконче на стара къща' (Троянско), **тарабѝ** – мн. ч. 'големи дворни врати' (Долна Гращица, Кюстендилско), **търа̀ба** 'дъска от дъсчена ограда' (Ново село, Видинско), **търа̀би** мн. ч. 'дъсчена ограда' (Ново село, Видинско), **търа̀бъ** 'плитък сандък за излагане на зеленчуци за продан' (Еленско; Изгрев, Никополско). – Произв.: *тара̀бичка* 'ограда' (Неново, Провадийско), – От тур. *taraba* 'дървена ограда', диал. *tarabı* 'вид дъска' (SDD 3, 1315). Срв. М. М о л л о в а, БЕз 14/6, 1964, 537. – Заето и в срхр. *та̀раба* 'ограда; дъсчена ограда; дъска за покрив', *та̀рабе* 'дъсчена ограда' (Š k a l j i ć 600, S k o k 3, 443), рум. *tarábă* 'маса, на която амбулантен търговец излага стока за продан на пазар, на площад или на улица; маса в търговски магазин с изложена за продан стока; тезгях в кръчма; (диал.) дъсчена ограда; (диал.) врата на изба, на таван, на печка' (DLR 11/2, 1982, 30, дето се извеждат от тур. *daraba*, диал. *taraba*, срхр. *тараба*, бълг. *тараба*), алб. *tarabá* и *tarábë* 'прозоречен капак; напречно дърво на прозоречен капак'. – Според РРОДД 497, бълг *та̀раба* е заето от рум. *tarábă*.

тарабу̀ка, тарамбу̀ка, вж. *тарбу̀ка*.

тарабулу̀з диал. 'шал или копринен пояс от Триполи', **тара̀болу̀з, тара̀булу̀с** и **тара̀була̀с** диал. 'копринен пояс или копринена чалма' (РРОДД 497; Вазов, Ст. Заимов, З. Стоянов), **тарболу̀с** 'шалче' (Смолянско, Ардинско,

Маданско, Девинско). – От тур. *Tarabulos, Tarabulus* 'Триполи', срв. Г е р о в 5, 323, РРОДД 497. – Заето и в рум. остар. *tarabulus* 'чалма; пояс' (и *tarabuluz, tarabulos, tarabolus*) (DLR 11/2, 1982, 30).

тарàв-тарàв 'настойчиво дирене на някого' (Бърложница, Софийско). – Вероятно от тур. *taraf-taraf* нареч. 'на всички страни, на всички посоки, по всички направления, навсякъде, по всички места', субстантивирано. Значението 'настойчиво дирене на някого' вероятно е възникнало по съчетание на *taraf-taraf* с глагол със знач. 'търся, издирвам', напр. *aramak*. – Срв. *тарàф*.

тараджѝк 'торбичка за брашно, жито и др., направена от цялата кожа на дребен добитък' (Паталеница, Пазарджишко; Девесилица, Крумовградско), 'кожена торбичка за брашно' (Жълтуша, Ардинско), **тараджѝкь** 'торба за брашно, жито и др., направена от цялата кожа на дребен добитък' (Малък Девесил, Крумовградско), **тарàджик** 'сандък за брашно' (Жълтуша, Ардинско), **таражѝк** 'торбичка за брашно, жито и др., направена от цялата кожа на дребен добитък' (Шаренка, Лещак, Средногорци, Маданско; Оряховец, Ардинско; Горни юруци, Крумовградско), 'възглавница от обърната овча кожа, напълнена със слама или сено и служеща за сядане на земята' (Светлен, Поповско), **таражѝкь** 'торбичка за брашно, жито и др., направена от цялата кожа на дребен добитък' (Егрек, Крумовградско), **таражьѝк** също (Кремене, Смолянско; Върбина, Могилица, Маданско), **тарджѝк** също (Стрижба, Крумовградско), 'торба' (Мартен, Русенско; Кривня, Разградско), 'просешка торба' (Шумен), 'сандък за брашно; торбичка за брашно, направена от цялата кожа на дребен добитък' (Тихомир, Крумовградско), **таржѝк** диал. 'торба; чанта; кожена торба за брашно, боб, леща и др.' (Геров), 'торбичка за брашно, жито и др., направена от цялата кожа на дребен добитък' (Искра, Първомайско; Мулдава, Асеновградско), 'мях за сирене' (Камилски дол, Ивайловградско), 'вид чанта, в която носят стрели' (Копривщица), **търджѝк** 'торба, направена от груб плат' (Троян), 'голяма циганска торба' (Страхилово, Свищовско), 'циганска торба' (Гецово, Разградско; Жеравна, Сливенско; Сухиндол), **тържѝк** 'торбичка за брашно, жито и др., направена от цялата кожа на дребен добитак' (Покрован, Гугутка, Ивайловградско; Козаново, Боянци, Асеновградско), 'кожена торба' (Бургаско), 'кожена торба; торба' (Еленско), 'торба' (Долна Оряховица, Горнооряховско), 'циганска торба; (прен.) (човек, който безразборно се тъпче с всякаква храна' (Златарица, Еленско), 'люлка' (Радомир), в съчет. *цѝгънски тържѝк* 'циганска торба; нещо, в което има безразборно наслагани разни неща' (Еленско), 'вид престилка' (Момино, Варненско), **тарджỳк** 'оскубана овца' (Аспарухово, Поморийско), **търджỳк** 'торба (овчарска, циганска)' (Сливенско). – От варианти с *t-* вм. *d-* на тур. *dağarcık* 'кожена, чанта, кожена торба', произв. от *dağar* 'кожена торба, кожен чувал' (вж. под *тагàр*). Нататък вж. под *тагарджѝк*. Формите *тарджỳк, търджỳк* – със замяна на *-джик* (от тур. *-cık*) с *-джук* под влияние на турски заемки в българския език на *-джук* (от тур. *-cuk, -cük*); или от съответен архаичен и/или диалектен вариант с *t-* вм. *d-* на тур. *dağarcık*. Срв. *тагарчỳк* (под *тагарджѝк*). Началното *тара-* в част

от формите (напр. *тараджѝк*) – от *таар-* (от тур. *tağar-*) с метатеза; *тар-* в друга част от формите (напр. *тарджѝк*) – със стягане *аа* > *а* от *таар-; тър-* – с редукция *а* > *ъ* от *тар-*. – Срв. *тагарджѝк, тахарджѝк*.

тара̀к диал. често, мутафчийски термин 'тежък метален гребен (желязно бърдо), в който се набива прекараната през основата вътъчна нишка при тъкане с мутафчийски стан', 'гребен за ресане на човешка коса' (Борико-во, Смолянско), 'гребло за камъни' (Петрич), зидарски термин 'инструмент за оглаждане на камък' (Силистренско – в гребенски села), 'вид конска болест, при която червата на коня не работят, и той се лекува, като го търкат с кобилица по корема' (Слатина, Ловешко), 'дървена кама (колче), която съединява части на самар' (Беломорска Траакия), **тара̀кь** 'дървено гребло за събиране на сено' (Баничан, Гоцеделчевско), 'плосък железен инструмент, с който се дели камък' (Кюлевча, Шуменско), **та̀рак** мутафчийски термин 'тежък метален гребен (желязно бърдо), с който се набива през основата вътъчната нишка при тъкане на мутафчийски стан' (Видин), **тарак** също (Тетово; Дебнево, Троянско), 'уред с железни зъби за вадене на клечици, бодли и др. от вълната на обработвана кожа' (СЗ), 'уред с железни зъби за първо почистване на обработвана кожа' (Светиниколско), 'гребен за ресане на коса' (Лясково, Девинско), 'вид чук за дялане и оглаждане на камъни' (Кюлевча, Шуменско), **таръ̀к** 'зидарски чук' (Драгойчинци, Кюстендилско), 'дървена брана' (Делчево, Гоцеделчевско), **търъ̀к** 'дървено гребло за събиране на сено' (Делчево, Гоцеделчевско). – Произв.: *тараклъ̀к* 'дървено приспособление, което се слага на коса при косене' (Марково, Шуменско), *та̀ръклък* 'дървена надстройка над земеделско сечиво коса, прилична на кафез, за косене на пшеница' (Малък Преславец, Тутраканско – преселници от района на гр. Тулча в Румъния), *тарак-оту* диал. 'раст. чесалка, Dipsacus laciniatus' (БотР 156) (от тур. *tarakotu* също), *тараклѝя* '(за стъпало) широко' (гр. Рила) (от тур. *taraklı*); ФИ: *Тара̀ков* (Петрич) (Илчев, Р 476). – От тур. *tarak* 'гребен; гребло; вид длето; бърдо; бърдо в мутафчийски стан; каменарски чук със зъбци', вж. М. Москов, БЕз 14/2–3, 1964, 188. Формите *таръ̀к, търъ̀к* – с вторично *ъ* вм. *а* под ударение. – Заето и в срхр. *та̀рак* 'гребен; бърдо в мутафчийски стан' (Škaljić 600, Skok 3, 443–444), рум. *tarác* 'говежди гърди, котлет' (според DLR 11/2, 1982, 30, неясно), арум. *tărácă* 'дъсчена ограда' (Papahagi 1974[2], 1172), нгр. *ταράκι* 'вила'. – Срв. *дара̀к*.

тара̀ксвам се 'ядосвам се' (Огражден, Благоевградско). – От нгр. (*ἐ*)*ταραξ*-, аор. основа на гл. *ταράσσω* 'вълнувам, тревожа, създавам ядове'. – Заето и в алб. *taraksem* 'развълнуван съм' (Meyer, EtWb 424).

та̀рала в съчет. *та̀рала та ма̀рала* 'много приказки' (Трънско), в съчет. *та̀рала па̀рала* 'празни приказки' (Станьовци, Брезнишко). – Звукоподраж. Срв. *таралѝкам*.

тарала̀кия 'бъбрица, дърдорко' (Трънско). – Вероятно звукоподраж. Срв. *та̀рала, таралѝкам, таралѝга, та̀рало*.

таралѐж 'дребен бозайник с остри бодли по кожата на гърба (еж), Erinaceus europaeus', прен. 'бодливо растение с разположени на кълбо бели или сини цветчета, Echinops', диал. **търалѐж** и **търълѐж, тароѐж** (Самоков; Самоковско), **тара̀еж** (Кюстендилско; Бобошево, Дупнишко; Витановци, Пернишко; Доброславци, Софийско; Годечко), **тара̀йеж** (Софийско), **тараеж** (Желюша, Царибродско). – Произв.: *таралѐжа се* разг. 'сърдя се, силно се гневя', *таралѐжко* умал., *таралежко* диал. 'раст. Echinocactus horisothallonius' (БотР 157), *таралѐжче* умал., *таралежче* 'раст. Sparganium siplex' (БотР 285), *таралежник* диал. 'таралеж', *таралѐжов* прил., *таралѐжък* 'таралеж' (Елена), *таралежък* също (Габровско), *таралѐжак* също (Галата, Тетевенско), *таралежак* също (Лопян, Ботевградско), *таральѐжак* също (Тетевен; Тетевенско), *таралежик* също (Стара Загора), *търълѐжък* 'таралеж; (прен.) човек с изправена коса' (Кръвеник, Севлиевско), 'таралеж' (Троян; Патрешко, Троянско; Еленско), *таралѐшък* 'таралеж' (Казанлък, Габрово), *таралѐшяк* диал. 'таралеж' (Геров), *таралешек* също (Габровско), *тралешек* също (1863, Ив. П. Чорапчиев), *търалѐшък* също (Трънчовица, Никополско), *търълѐшък* също, (Бабук, Гарван, Ценович, Силистренско), *търълешък* също (Горнооряховско, Габровско), *търълѐшук* също (Професор-Иширково, Силистренско), *таралешук* също (Шуменско), *таралѐшкул* също (Банат); *натаралѐжа се, натаралѐжвам се* 'разсърдвам се, силно се разгневявам', *натараѐжвам се* 'нагърбвам се; наежвам се, сърдя се' (Доброславци, Софийско); *таралежоподо̀бен; таралеж-трън* 'раст. Echinops sphaerocephalus' (БотР 158); *трънтаралеж* диал. 'раст. челядник, Echinops' (БотР 157), *тум-таралеж* диал. 'раст. класатица, Hardeum murinum' (БотР 182) (срв. друго име на същото растение; *тум-тум-тъпанче*); прякор *Таралѐжа* (Карнобат), ФИ: *Таралѐжов* и *Таралѐжовски* (Карнобат, Свищов; Баница, Врачанско), *Таралѐжков* (Ихтиман, Монтана, Казанлък, Шумен; Драгоево, Преславско), *Таралешков* (Шумен) (вж. И л ч е в, Р 477). – Сложна дума с втора съставна част *еж*. Първата съставна част не е сигурна. Ст. М л а д е н о в, ЕтР 629, предполага сближение с корен **tar-, *tr-*, с гл. *търка̀лям се*. Според него *таралѐж* по някаква народна етимология било получено чрез разширение на *еж*, което в североизточните български говори съвпада със заповедната форма на гл. *ям – еж* 'яж'. Според H e n n i n g e r, Animal Names 101, *таралѐж* е получено чрез кръстосване на бълг. *еж* с тур. *taralı* 'разчесан'. Според него -*еж* в *таралѐж* било впоследствие преосмислено като наст. -*еж*, както напр. в *стремѐж* (произв. от *стремя̀ се*, вж.). За свързването на думата *таралѐж* с тур. *taralı* от H e n n i n g e r срв. перс. *ẖārpošt* 'таралеж' – сложна дума, съставена от *ẖār* 'разчесан', по произход сегашната остова на гл. *ẖāridān* 'чеша, разчесвам', и *pošt* 'гръб' (*таралѐж* ще рече 'с разчесан гръб'). Би могло *таралѐж* да е възникнало чрез срастване на съставните части на съчет. **та̀рли еж*, букв. 'полски еж', дето **та̀рли* е прил. от *тарла̀* 'поле; нива' (от тур. *tarla*). Може да е възникнало и чрез срастване на съставните части на съчет. **търли еж*, букв. 'еж от търлата (еж от търлото)', дето **търли* е прил. от *търла (търло)* 'място в полето, оградено с

нисък плет или с тръне, дето вкарват овце да нощуват' (вж.). В такъв случай срв. англ. *hedgehog* 'таралеж' – сложна дума, съставена от *hedge* 'плет, жив плет' и *hog* 'свиня, прасе'. Първата съставна част (*тарал-, търал-, търъл-*) може да бъде и във връзка с диал. *тъ̀рлям* 'търкам, трия; мачкам'. В този случай *тарал-, търал-* са със свръхстарателно *а* на мястото на ъ в неударено положение. – Формата *тара̀йеж* е от **тара̀льеж* с *-й-* на мястото на меко *л* (*ль*); *тара̀еж* е с дейотация от *тара̀йеж; тараѐж* е с дейотация от **тарайѐж*, а последното – с *-й-* на мястото на *ль* от **таральѐж* (срв. *таральѐжак*, произв. от **таральѐж*); *таралѐшък, таралѐшяк, таралешек, тралешек, търалѐшък, търълѐшък, търълешък, търълѐшук, таралешук* са възникнали по изговор с *-ш* (от обеззвучено в краесловие *-ж*) на *таралѐж* и на негови варианти и по форми, като *таралѐжко, таралѐжче*, в които *-ж-* пред беззвучна съгласна (*к* или *ч*) се изговаря като *-ш-; таралѐжкул* е с *-ул* вероятно по определителния румънски член за м. р. *-ul*. – Срв. *та̀рла, та̀рльо*.

таралѝга 'зурна (дървен музикален инструмент от рода на кларинета)' (Скребатно, Гоцеделчевско). – Звукоподраж. Вероятно девербатив от звукоподражателен глагол **таралѝгам* 'свиря на дървен музикален инструмент' (срв. *таралѝгуем* 'ходя си без работа, на свобода'). Срв. горлуж. *tarakawa* 'духов музикален инструмент от буково дърво, подобен на обой' (обоят е дървен духов музикален инструмент, по височина на тона среден между флейта и кларинет), произв. от горлуж. *tarakać* 'свиря на тромпет', глагол от звукоподражателен произход, сроден с рус. *тара́кать* и *тарара́кать* 'бърборя'. Срв. и доллуж. *trantawa* със значенията 'вид флейта', 'флейта', от звукоподражателен произход, сродно с рус. диал. *таранти́ть* 'бърборя', *та́рандать* 'врещя; крещя; бърборя', чеш. нар. *trandati* 'бърборя'. За лужишките форми вж. S c h u s t e r - Š e w c 20, 1498, 1524–1525.

таралѝгуем 'ходя си без работа, на свобода' (Станьовци, Брезнишко). – Звукоподраж. Срв. звукоподражателните по произход *та̀рала* всъчет. *та̀рала па̀рала* 'празни приказки', *та̀рало* 'дърдорко', *таралѝкам* 'говоря си, бъбря'. За връзка между знач. 'бъбря (празни приказки), дърдоря' и 'ходя си без работа, на свобода' срв. словаш. *tárat'*, *táram* 'празнодумствувам, дрънкам, говоря безсмислици, говоря празни приказки' (от звукоподражателен произход, вж. под *та̀рало*) и възвратната форма *tárat' sa* 'скитам се, лутам се, бродя', рум. *tălălăí, tălălăiésc* 'дърдоря, бъбря, дрънкам' и диал. 'хойкам, скитам, скитам се, шляя се' (звукоподраж., по междум. *tála*, обикновено повторено *tála-tála* за наподобяване на дълго тихо говорене, на сподавен шум при говорене, вж. DLR 11/2, 1982, 98).

таралѝкам 'говоря си, бъбря' (Доброславци, Софийско), 'пея, като вместо думи повтарям само това: *та-ра-ла* или *тра-ла-ла* (тананикам)' (Тетевен), '(за кокошка) издавам особен звук' (Банско), **таралѝкам си** 'бъбря си' (Софийско), **търълѝка** '(за кокошка, когато снесе) издава особен звук, кудкудяка' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **таралѝчам** 'бъбря' (Кюстендилско

краище). – Звукоподраж., вж. Szymański, Derywacja 73. Срв. *таралѝса, тараниса, тартарѝка*. За връзка между знач. 'бъбря' и '(за кокошка) издавам особен звук' срв. фр. *caqueter* 'кудкудякам' и 'бъбря', нем. *gackern* и *gackeln, gacken* 'кудкудякам' и 'бърборя'.

таралѝса '(за кокошка) издава особени звуци' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско), **таралѝсам** 'бъбря, приказвам много' (Смолян; Широка лъка, Смолянско), **таранѝса** '(за кокошка) издава особени звуци' (Ракитово), **таранѝсам** '(за кокошка) кудкудякам' (Гоцеделчевско). – Произв.: *таралѝсник* 'дърдорко' (Левочево, Хасовица, Писаница, Бостина, Смолянско), *таралѝшник* 'бърборко' (Смолян). – Звукоподраж., срв. *таралѝкам* 'говоря си, бъбря' и '(за кокошка) издавамм особени звуци'; с *-иса(м), -ниса(м)* вероятно по *каканѝса* '(за кокошка) издава особени звуци' (засвидетелствувано в Славеино, Виево, Кутела, Смолянско, дето се среща и *таралѝса*), *карканѝса* '(за кокошка) кудкудяка' (засвидетелствувано в Лещен, Гоцеделчевско).

та̀рало 'дърдорко' (Добърско, Разложко), **тарало̀** 'бъбривец' (Тръстеник, Плевенско), 'дребосък, малко човече, джудже' (Сухиндол). – Може да е възникнало по междум. *та̀рала* (вж.) (в съчетания *та̀рала та ма̀рала*) 'много приказки', *та̀рала па̀рала* 'празни приказки'), преосмислено като същ. в мн. ч. от форма за ср. р. на *-ало* (срв. същ. от ср. р. *ма̀ндало* в мн. ч. *ма̀ндала*). По-вероятно е да бъде деятелно име, образувано с наст. *-ало,* както напр. *дрънка̀ло* 'дрънкалка' и разг. 'лице, което много говори, много дрънка (бърборко)' от гл. *дрънкам* с преносно знач. 'бърборя' (вж. под *дрън*[2]), от гл. **та̀рам* 'бърборя' със съответствия чеш. диал. *tárat'* 'брътолевя, бърборя, дрънкам', словаш. *tárat', táram* 'празнодумствувам, дрънкам, говоря безсмислици, говоря празни приказки'. Във втория случай точно съответствие на *та̀рало* би било словаш. *táradlo* 'бъбривко, дърдорко, дрънкало, празнодумец'. За чеш. диал. *tárat',* словаш. *tárat'* (от звукоподражателен произход) вж. Machek 636.

тарал̀уй междум. за наподобяване на шум от търкулване, от падане на нещо, **да̀нгага тарал̀уй** междум. със същото значение в текст: *Та кату се откачи, бре, бра̀кье, од она̀ва дърво, та от сак на сак, от сак на сак, да̀нгага тарал̀уй, да̀нгага тарал̀уй, та тарал̀уй на земя̀та.* (Банско) (само в СБНУ 48, 265). – Звукоподраж., срв. *та̀рала-па̀рала* 'празни приказки', *та̀рала та ма̀рала* 'много приказки' (вж. под *та̀рала*). Първият елемент в *да̀нгага тарал̀уй* е също звукоподраж. Срв. М. Москов, ГСФ–ФСФ 62, 1969, 468–469, у когото вм. *да̀нгага* стои форма *дангата,* която според него е от незасвидетелствано тур. **dangata.* Москов, цит. съч., сравнява **dangata* с тур. *çangata* 'овца за мляко, на която е отнето агнето', привежда рум. *dángăt* 'звън' като заемка от тюркски (турски) и сравнява с бълг. диал. *дангър-лангър* 'звънене на звънци'. – За *тарал̀уй* срв. рус. диал. *тарару́й* 'бърборко' (звукоподраж., вж. Vasmer, REW 3, 78, под *тарара́*). – Срв. *та̀рало, таралѝкам.*

таралянкам 'клатушкам, мятам насам-натам' (Странджа), **търлянкъм** 'приказвам кресливо, досадно' (Патрешко, Троянско), **търлянкъм съ** 'напивам се' (Бракница, Поповско) **търла̀нкам** 'бавя, върша нещо бавно, мър-

зеливо' (Троян,) **търъля̀към** 'приказвам кресливо, досадно' (Троян). – Произв.: *търъла̀нку* 'скитник' (Бракница, Поповско), *тарала̀нкоолу* разг. остар. 'глупак, мухльо' *тара̀нкуулу* 'мухльо' (Еленско) (съкратено **тарала̀нкуулу*); *натараля̀нкам се, натараля̀нквам се* разг. 'напивам се'. – Звукоподраж., по особения шум при клатушкане, при бавни, отпуснати движения, при кресливо говорене. Срв. у Панчев 225, 226, *натирильо̀нквам се* 'напия се' (и цитирана у него причастна форма от Велико Търново *нътрильо̀нкъл се* 'напил се'), *натурулѐкам се, натурулѐквам се* 'напивам се' (от Велико Търново), които също ще да са звукоподражателни по произход. В БЕР 4, 549, *натараля̀нкам се, натараля̀нквам се* се отпращат към *тапалянкам се* (погрешно набрано вм. *тараля̀нкам се*); в БЕР 4, 558, *натурулѐкам се, натурулѐквам се* са включени като неясни по произход. Производното *тарала̀нкоолу* е с *-оолу* (от тур. *-oğlu*), както в *До̀чоолу, Го̀чоолу*, но със съвсем друго значение. Знач. 'бавя, върша нещо бавно, мързеливо' може да се е развило от знач. 'клатушкам (се)'. Знач. 'напивам се' може да се е развило също от знач. 'клатушкам се'.

тарамà 'разбит на гъста каша хайвер', в съчет. *тарамà хайвѐр* 'хайвер, разбит на гъста каша'. – От тур. *tarama* също, отглаг. същ. от *taramak* 'вчесвам; развлачвам; претърсвам, изследвам', вж. М. М о с к о в, БЕз 14/2–3, 1964, 188. – Заето и в рум. *taramá* 'хайвер от по-ниско качество, подсолен и пресован (смачкан)' (DLR 11/2, 1982, 51), арум. *tirimâ* 'подсолен хайвар' (P a p a h a g i 1974[2], 1185), нгр. *ταραμάς* 'тарама хайвер' ('Α ν δ ρ ι ώ τ η ς 361).

тарани̇̀гам 'люлея се на хоризонтално поставена греда с опора в средата' (Лясково, Смолянско), **тарани̇̀гам са** също (Брезе, Селча, Смолянско; Триград, Девинско). – Звукоподраж. Срв. *таранини*.

таранини 'уши на магаре' в гатанка за краката и ушите на магаре: *Четири такур-такур и две таранини* (Бели бряг, Старозагорско). – Звукоподраж. Срв. *такур-такур*. Срв. и *тарани̇̀гам*.

таранти̇̀сувам 'обирам сено с гребло' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Произв. от дума, заета от тур. *taranti* 'отпадъци от вълна, лен и др.; смет след чистене'; с *-ис-* от гръцка аористна основа.

таранту̀вам 'грижа се за някого, губя си времето около него' (Тръстеник, Плевенско), вж. *транту̀вам*.

тарапхана остар. 'работилница за сечене на пари' (само у Г е р о в 5, 323, в тълкуването на *тарапанà*), **тарапанà** разг. 'навалица, блъсканица, тълпа', остар. 'работилница за сечене на пари; (разг.) изобилие от средства, продукти и пр., които могат да се използват без сметка', 'изобилие на средства или материали, за които не се държи сметка; насъбрани много хора, които се възползуват от такова изобилие' (Самоков), 'изобилие' (Доброславци, Софийско), 'изобилие; нещо, придобито безплатно или на безценица' (Сливенско), нареч. 'през пръсти' (Говедарци, Самоковско), нареч. 'между другото', напр. в изреч. *Минàме тарапанà* 'Минахме между другото' (Говедарци, Самоковско), **тара-**

панъ 'работилница за сечене на пари; изобилие, богатство' (Радовене, Врачанско), **тарпанà** остар. 'фабрика за металически съоръжения' (Орешак, Троянско), **тарпанъ** остар. 'навалица, блъсканица; тълпа' (Тръстеник, Плевенско), 'голяма група хора' (Тешово, Гоцеделчевско), **търпанà** 'блъсканица, много хора' (Сливенско), 'изобилие' (Ямбол), **търъпънъ** 'работилница за сечене на пари; склад за пари' (Енина, Казанлъшко), нареч. 'през пръсти' (Страхилово, Свищовско), **търпънъ** 'машина за сечене на пари; сборище, където се събират много хора' (Троянско), **тарапàана** 'работилница за сечене на пари' (Прилеп), **тарàпана** също (Пазарджишко), **трапканȍ** 'работилница за сечене на пари; (прен.) голямо оживление, пазар с много хора и стока' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), **тръпкънà** 'навалица' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Чрез тур. *taraphane* (вж. Ст. Младенов, ЕтР 629, РРОДД 497), вариант с *t*- вм. *d*- на тур. *darabhane*, от араб. *ḍarrābḫānä*, букв. 'работилница на майстор, който сече пари', вариант на араб. *ḍarbḫānä*.'работилница за сечене на пари' (сложна дума, съставена от араб. *ḍarb* 'сечене на пари' и *ḫānä* 'дом; постройка', от перс. *ḫāne*), заето в тур. *darphane* 'работилница за пари'. Формите *трапканȍ*, *тръпкънà* – със субституция на *х* с *к*, за която срв. рум. диал. *tarcaná*, вариант на *tarhaná* (вж. под *тарханà*). Знач. 'навалица, тълпа; блъсканица' се е развило от знач. 'изобилие', а последното – от знач. 'работилница за сечене на пари' (представата за изобилие се свързва с работилница за сечене на пари). Абстрактните адвербиални значения 'през пръсти' и 'между другото' (последното напр. в изреч. *Минàхме тарапанà* 'Минахме между другото') са във връзка с представата за изобилие, навалица, множественост [*тарапанà* със знач. 'между другото' би могло да бъде от първоначално съчет. *в тарапанà* с първоначално знач. 'в блъсканица(та), в тълпа(та), в множеството']. – Заето и в срхр. *тарапхàна, тарапàна, тарафхàна, тарафàна* 'работилница за сечене на пари' (Škaljić 600, Skok 3, 444), алб. *tarapánë* също (Meyer, EtWb 424), рум. остар. и диал. *tarapaná* 'работилница за сечене на пари; група, множество, тълпа' (и *tărapaná, tarabaná, taraphaná*) (DLR 11/2, 1982, 52), арум. *tărăp(h)ī̂nắ* 'работилница за сечене на пари' и *trī̂phī̂nắ* (Papahagi 1974², 1172).

та̀рара в гатанка за яйце: *Тàрара! тàрара! Две го вѝдоа, пет го фàтия* (Свиница, Кичевско). – Звукоподраж., срв. *тàрала, таралѝкам*. Срв. и рус. *тарарá* 'бърборене' (у Vasmer, REW 3, 78).

таратà̀йка¹ 'лоша стара полуизхабена кола; лошо старо разнебитено превозно средство'. – От рус. *таратáйка* 'лека двуколка'. За руската дума вж. Vasmer, REW 3, 78.

таратà̀йка² 'дърдорко' (Горно Дряново, Гоцеделчевско). –Звукоподраж. Срв. *таратанѝк* 'дърдорко', рус. *тара-тара, тарата татата* (междуметия у Гогол), *тарантá* 'бърборко', *тарантѝть.* 'бърборя', *тарáкать* и *тарарáкать* 'бърборя'. За руските думи вж. Vasmer, REW 3, 127, под *торотóрить*, 77. Може да бъде и еднакво с *таратà̀йка¹* (вж.), с първично знач. 'който дрънка като стара кола'.

тарата̀нец 'тестикул', мн. ч. **тарата̀нци**, диал. и разг. и **тарта̀нец, тарта̀нци; тарату̀нци** жарг. 'тестикули' (Армянов, Речник 1993, 133). – Може би първична е формата *тарта̀нец*, която би могла да бъде умал. от **тарта̀н*, заемка от тур. *tartan* 'който служи за теглене, за измерване на тежина (напр. топуз на кантар)', причастие от гл. *tartmak* 'тегля, претеглям, измервам тежина' (тестикулите са две топки, две топузчета). Срв. семантично *то̀пки* 'тестикули'. Формата *тарату̀нци* може да е от *тарата̀нци*, преиначено със завършек -*тунци* поради загубване на връзката с първоначална основа **тар(а)тан*-. Формите *тар(а)та̀нец*, *тар(а)та̀нци, тарату̀нци* могат да бъдат и от звукоподражателен произход (срв. лат. и итал. *taratantara* междум. за наподобяване на звук от тръба), с първично знач. 'дрънкалка; дрънкалки' или 'камбана; камбани', срв. евфемизма *камба̀ни* 'тестикули' (разг.), тур. *kampana* 'камбана' и жарг. 'тестикул'.

тара̀тари мн. ч. в гатанка за небето със звездите: *По̀ун блюд с тара̀тари* (Ресен). – По всяка вероятност еднакво с формата за мн. ч. на *таратър* 'кръг от лъскаво петно', *тарат̀ър* 'сребърен или жълт тънък тел за украшение на сукман' (вж. под *таратъл*) (небето и звездите в гатанката се оприличават на блюдо, пълно с лъскави светли кръгчета или с лъскави украшения).

тарато̀р 'вид студена супа от разредено с вода кисело мляко, краставици, чесън, оцет и др.', 'вид студена супа от краставици, чесън, орехи и оцет' (Геров), диал. **търъто̀р**, **търто̀р** 'гозба от кълцани патладжани с лук' (Попина, Силистренско) **тарато̀л** диал.'таратор', **търъто̀л** също (Нова Надежда, Хасковско; Хасково), **търто̀л** също (Войнягово, Карловско), **тартол** (Великотърновско) (ПСп 65, 242) с вероятно знач. 'таратор', у Панчев 304, със знач. 'някакъв зеленчук', **тарато̀ра** ж. 'ядене, направено от краставици, лук и кисело мляко' (обл.Тиквеш), **тарату̀ра** ж. 'таратор' (Банско), **търъту̀р** 'таратор' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *тарато̀рец* умал., *тарато̀рче* умал.;ФИ: *Тарато̀ров* (Илчев, Р 477). – Чрез тур. *tarator* 'сос, приготвен от хляб, гръцки орехи, маслиново масло и оцет' (срв. П. Скорчев, БЕз 6/2, 1956, 165) от перс. *tārotūr* 'трохи'. За тур. *o* на мястото на перс. *ū* срв. тур. *silâhşor* 'оръженосец, мускетар' от перс. *selāḥšūr*, тур. *horoz* 'петел' от перс. *ḫurūs*. Вж. подробно у T. At. Todorov, Балк. езикозн. 40/2, 1999–2000, 185–187. – Заето и в срхр. *тара̀тōр* 'таратор (приготвен от краставици, кисело мляко, оцет и чесън)', *таратôр* също, *таратор* 'вид сос' (Skok 3, 444, дето се привежда и бълг. *тарато̀р* и се отбелязва, че думата е „балкански турцизъм с неизвестен произход"), алб. *taratór* 'таратор', арум. *taratóre* 'таратор', *tărător* (Papahagi 1974², 1166, 1172). – Според П. Скорчев, цит. съч., тур. *tarator* е от перс. *tara* 'чесън, чесновка с кисело мляко'. Ст. Младенов, ЕтР 629, смята, че е от ие. **ter*- 'раздробявам, трия, търкам' в *трици, тор, търло*, сравнява с рус. *тараторить* 'дърдоря, меля като празна воденица' (и *тороторить*), *тарадорить* 'дърдоря', *таратора* 'дърдорко', чеш. *tratořiti* 'дърдоря' и т. н. – Бълг. диал. *тарато̀л, търъто̀л, търто̀л, тартол* са с дисимилация *р – р > р – л*, както напр. в диал. *калидо̀р* 'коридор' (вж.). Диал. *тарато̀ра* може да бъде форма

с определителен член за м. р. *-а*, преосмислена като форма за ж. р.; *търътỳр* може да бъде по турски диалектен вариант на *tarator* на *-ur* вм. на *-or* (срв. у Т. At. Todorov, цит. съч., транскрипционен запис *terãtour*); *таратỳра* може да е възникнало по вариант на *търътỳр* с нередуцирани *а* в *ъ*: **таратỳр*, или да е по *таратòра* с *-ура* вм. *-ора* под влияние на по-често срещаните в български език съществителни на *-ура*.

таратура в гат. за чекрък: *Сантур свири, таратурата играй* (Изт.) – От тур. *tartura* 'колело за чекрък' също, с епентеза на *а*.

таратъл 'женско украшение, прикрепяно на забрадки и плитки' (Никола-Козлево, Новопазарско), **таратър** 'сребърен или жълт тел за украшение на сукман (сърма)' (Хрищени, Старозагорско), **таратър** 'кръг от лъскаво петно' (Пчелище, Великотърновско), **та̀ртар** вероятно прил. неизм. със знач. 'сърмена' в нар. пес.: *Постой, мом, постой, мом, постой моме, почекай, / яс нешчо, яс нешчо, яс нешчо да те прашам: / дал имаш, дал имаш, дал имаш тартар бунда*. (Велес), **търтър** диал. 'сърма за шев' (Панчев), **тъ̀ртър** 'вид сърмени жички, с които се ушиват украсите на литаците' (Брезнишко). – Формата *таратъл* – от тур. *tırtıl* 'везмо със сърма; везмо; сърма (тънки, обикновено посребрени или позлатени медни жички за шев и бродиране)' с *а* на мястото на неударено *ъ* (тур. *ı*) (така се получава форма **тартъл*) и с епентеза на *а* между *р* и *т*. Формата *търтър* – от тур. диал. *tırtır*, засвидетелствувано със значения 'маниста' и 'зашита по ръбовете на обувки емилии или на булчинска чанта жълта тел', или от тур. *tırtıl* с асимилация *р – л > р – р*; *таратър* – вариант на *търтър* с *а* на мястото на неударено *ъ* (тур. *ı*) и с епентеза на *а* между *р* и *т*; *та̀ртар* – фонетичен вариант на *тъ̀ртър*, с диал. *а* на мястото на *ъ*, и акцентен вариант на *таратър* (без епентеза на *а* между *р* и *т*) и на *търтър*. – Срв. *талтър, талата̀р, тара̀тари*.

тара̀ф остар. 'група хора, противопоставена на друга група (страна, партия)' (Геров), остар. 'привърженик' (РРОДД 498), 'сродник, близък човек; род' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'излишен товар' (Родопите), в израз *стори тараф* 'подели се, раздели се' (ЮЗ), **тара̀фа** ж. 'тезгях' (Трънчовица, Никополско), **търа̀ф** 'местност, район' (Еленско), **търа̀фь** 'род' (Съчанли, Гюмюрджинско), **тара̀х** 'род' (Козичино, Поморийско), 'родство' (Поморийско), **тарахт** 'род' (Козичино, Поморийско), 'род; роднинство' (Поморийско). – Произв.: *тарафлък* 'родство' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско) (с *-лък* от тур. *lık*). – Чрез тур. *taraf* 'страна; посока; местност; група хора; близки или роднини от страна на някого; страна в съдебен процес' (вж. РРОДД 498) от араб. *ṭaraf* 'край; страна; група хора по отношение на друга група хора; страна в съдебен процес'. Знач. 'излишен товар' може да е възникнало в резултат на следния семантичен развой: 'страна' > 'страничен (товар)'/ товар откъм едната страна, откъм единия край' > 'не толкова важен товар' > 'излишен товар'. Знач. 'тезгях' може да се е развило по съчетания, като тур. *baş taraf* 'главна част на нещо', *ön taraf* 'предна стра-

на', *yüz taraf* 'лицева страна'. Формата *тарàх* е със закономерно застъпване на общобълг. *ф* с *х* в козичинския говор във всяко положение, срв. там. *хỳрна* 'фурна', *сохрà* 'софра', *хỳбах* 'хубав'; *тарахт* е с вторично *т* (*-т*), както напр. в *рафт* (вж.) от тур. *raf*. – Заето и в срхр. *тàраф* 'страна, край; посока; страна в съдебен процес; партия' (Škaljić 600, Skok 3, 443), рум. остар. *taráf* 'група хора по отношение на друга група хора, партия; шайка, банда единомишленици; малка група народни музиканти' и рядко *tarắfă* (DLR 11/2, 1982, 50–51), арум. *tărắfe* 'партия, коалиция' (Papahagi 1974[2], 1172), алб. *taráf* 'страна; партия' (Meyer, EtWb 424), нгр. *ταράφι* 'партия; секта; общество (общност)'.

тарàш 'претърсване' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), жарг. 'търсене, претърсване', таен ученически говор 'обиск; кражба' (София), 'повторно обиране на плод, след като е извършено веднъж бране' (Чепинци, Райково, Гела, Турян, Смолянско; Чепеларе; Жълтуша, Ардинско; Тракиец, Хасковско; Пловдивци, Маданско; Мезек, Свиленградско), 'претърсване на обрано лозе за недозрели гроздчета' (Шумен), **тараш** 'останала неприбрана част от реколтата' (Родопите), **тарàшь** 'дообиране на последен плод' (Смолян; Смолянско; Витина, Маданско), **търàш** 'претърсване' (Съчанли, Гюмюрджинско; Севлиевско, Троянско, Тетевенско), 'търсене на недообрани плодове: орехи, сливи и др.' (Енина, Казанлъшко). – Произв.: *тарàша* жарг. 'претърсвам, пребърквам', *тарашàк* 'повторно обиране на плод' (Драбишна, Ивайловградско), *търъшàкаме* гл. 1 л. мн. ч. 'повторно обираме недообран плод' (Гугутка, Ивайловградско), *тарàшкам* и *тàрашкам* диал. (вж. *тарàшкам*), *тарашỳвам* (вж.). – От тур. диал. *taraş* 'останало по лозите след гроздобер грозде; останало неприбрано след прибиране на реколтата от посеви, плодове', с незасвидетелствувано знач. 'търсене; претърсване', произв. от *taramak* 'чеша; разчесвам; влача вълна' и 'претърсвам грижливо, оглеждам внимателно (място, местност, друго нещо)'. Вж. T. At. Todorov, Балк. езикозн. 41/1, 2001, 72–73. За връзка между знач. 'чеша; разчесвам' и знач. 'претърсвам грижливо, оглеждам внимателно (място, местност, нещо друго)' срв. рус. *прочесáть* 'разчеша; разчеша, овлача вълна' и 'претърся, прегледам, проверя внимателно местност'. Срв. образувания от *taramak* с наст. *ş* взаимен гл. *taraşmak*, който има и знач. 'претърсвам се, грижливо се преглеждам, оглеждам се внимателно'. За връзка между знач. 'останало по лозите след гроздобер грозде; останало неприбрано след прибиране на реколтата от посеви и плодове' и 'претърсване' на тур. диал. *taraş* (второто значение – незасвидетелствувано) срв. произв. от *taraş*: тур. диал. *taraşlamak* със значения 'претърсвам' и 'обирам останалите неприбрани след беритба плодове; орехи, грозде, кайсии и др.', производно от което – същ. *taraşlama* 'обиране на останалите след беритба плодове: орехи, грозде, кайсии и др. – е заето в бълг. диал. *трашлъмà* 'обиране на последен плод, след като вече е извършено бране' (Стрижба, Крумовградско). – Срв. Т. Стойчев, БДиал. 2, 277, който поставя в скоби след *тарàш* бележка тур. (= турска дума). Карастойчева, Бълг. млад. говор 51, допуска *тарàш* 'претърсване' „да е възникнало чрез съкращаване от диал. *тарашувам* 'търся,

претърсвам'". Липсва у Геров и Ст. Младенов, ЕтР (дето на с. 641 са дадени глаголни форми *тръшу̀вам, търъшу̀вам, тарашу̀вам;* вж. под *тарашу̀вам*). – Срв. *тара̀шкам, тарашу̀вам, тършу̀вам*.

тара̀шкам диал. 'тършувам' (Геров), **та̀рашкам** също (Велес). – Произв.: *изтара̀шкам* диал. 'претърсвам' (Геров). – Произв. от *тара̀ш* 'претърсване' (вж.); по гл. *тара̀ша* 'претърсвам, пребърквам', с *-кам*. Вж. Т. Ат. Todorov Балк. езикозн. 41/1, 2001, 72–73. Може да е възникнало и по акцентен вариант **та̀рашак* или **тара̀шак* на засвидетелстваното *тараша̀к* 'повторно обиране на плод' (вж. под *тара̀ш*), срв. *търъша̀каме* 'обираме недообран плод' (вж. под *тара̀ш*), произв. от **търъша̀к*, фонетичен вариант на *тараша̀к*. Skok 3, 444, под *tarakāt*, неправилно извежда от нгр. *ταράσσω* 'разклащам, разбърквам; смущавам', аор. форма *ἐτάραξα*.– Срв. *тара̀ш, тарашу̀вам, тършу̀вам*.

тарашлѝка 'тръстика' (Доброславци, Софийско). – От срхр. *тр̏шљика* 'тръстика' с епентеза на *а* пред и след *р* в несвойствената за българския език съгласкова група *тршл*. За срхр. *тр̏шљика* вж. Skok 3, 510, под *trsi*.

тарашман 'щурец' (Виден, Казанлъшко). – От тур. диал. *tarışman* 'домашен щурец' (SDD 3, 1317).

тарашу̀вам 'търся грижливо и внимателно из къщи, из джебове, по мебели и другаде', 'претърсвам, преглеждам тайно с намерение да крада' (Шумен), 'търся нещо скритом из стаята' (Ботевградско), 'ровя се, за да намеря нещо' (Брезнишко), таен ученически говор 'претърсвам' (София), **тарашу̀вам** и **таршу̀вам** 'търся, ровя', св. в. **тарашу̀вна** и **таршу̀вна** (Радовене, Врачанско), **търъшу̀вам** диал. 'търся' (Ст. Младенов, ЕтР 641), **таршу̀вам** 'търся, като разхвърлям' (Тръстеник, Плевенско), **тършу̀вам** 'търся грижливо и внимателно из къщи, из джебове, по мебели и другаде' (БТР, РСБКЕ), **тръшу̀вам** диал. 'търся' (Ст. Младенов, ЕтР 641), **тарашу̀ем** 'надниквам тук-там, ровя, търся сред други предмети из къщи, претърсвам' (Станьовци, Брезнишко). – Произв.: *тарьçшо̀вка* 'обиране на последен плод' (Малка Арда, Ардинско); *затарашу̀вам, затършу̀вам; изтарашу̀вам, изтършу̀вам; натарашу̀вам се, натършу̀вам се; потарашу̀вам, потършу̀вам; претарашу̀вам, претършу̀вам; разтарашу̀вам се, разтършу̀вам се*. – Произв. от *тара̀ш* 'претърсване' (вж.), вж. Т. Ат. Todorov Балк. езикозн. 41/1, 2001, 71–73. Ст. Младенов, ЕтР 641. непревилно обяснява *тръшу̀вам* (първа заглавна дума у него) като "вторично произв. от кор. в *търся*" и дава, очевидно като вторично възникнали, форми *търъшу̀вам, тарашу̀вам*. I. Duridanov, Donum Balticum, To Professor Christian S. Stang on the occasion of his seventieth birthday 15 March 1970 (Stockholm), 108–109, свързва неосновно *тръшу̀вам, тарашу̀вам, трашу̀вам* с лит. *taršýti (taršaũ, taršiaũ)* 'разравям; късам, разкъсвам; дърпам, скубя' Skok 3, 444, под *tarakāt*, неправилно извежда *тарашу̀вам* от нгр. *ταράσσω* 'разклащам, разбърквам; смущавам', аор. форма *ἐτάραξα*. – Срв. *тара̀шкам*.

тарбу̀ка диал. 'малък тъпан с кожа само от едната страна, който бият през нощта на рамазана' (Панчев), **тарабу̀ка** остар. 'музикален ударен инструмент

във вид на широко гърне с опъната кожа върху отвора му', диал. 'ударен инструмент, използуван от цигански и турски музиканти', **тарамбу̀ка** остар. 'музикален ударен инструмент във вид на широко гърне с опъната кожа върху отвора му', 'музикален инструмент, направен от пръстен съд, с опъната върху устието му кожа' (Софийско). – Произв.: ФИ: *Тарамбу̀ков* (Илчев, Р 477). – От диалектен вариант с *t-* вм. *d-* на тур. *darbuka* 'вид продълговат пръстен барабан с форма на гърне'; *тарабу̀ка* – с епентеза на *а*, *тарамбу̀ка* – с вторично *м* пред лабиалната съгласна *б*. – Срв. РРОДД 497 (дето се извежда от *darbuka*). – Срв. *дарабу̀ка*.

та̀рга нар. 'малка дъсчена платформа или корито с четири дръжки за пренасяне на строителен материал, пръст и др. от двама души', 'носилка от сковани тънки дървета или дъски за носене на слама, пръст, камъни и пр.' (Радовене, Врачанско), 'малка дъсчена носилка за носене от двама души' (Ново село, Видинско), 'носило върху два пръта, чиито издадени краища се хващат от двама души' (Ботевградско), 'носилка за пренасяне на тежести от двама души' (Кукуш), 'носилка, направена от дъски, за пренасяне на камъни' (Паволче, Челопек, Врачанско), 'носилка за пренасяне на пръст или болен човек от двамина; плетена от лескови пръти решетка с поставка на четири крака за чукане на царевица със сопи' (Странджа), 'правоъгълна рамка за сушене на тютюнови низи; малка дъсчена платформа с дръжки за пренасяне на строителен материал' (Таваличево, район Полето, Кюстендилско), 'количка за малки агнета, направена с пръчки' (Момино, Варненско), 'скелет на самар (само дървената част)' (Ракитово, Велинградско), 'кола с две колела за каране на тор' (Етрополе), **та̀рага** 'носилка от сковани тънки дървета или дъски за носене на слама, пръст, камъни и пр.' (Радовене, Врачанско), **та̀ргъ** 'дървено носило за пренасяне на плодове, зеленчуци и др.' (Хасково), **та̀рги** мн. ч. 'ясли, направени от три греди, съединени с напречни летвички така, че се получават решетки (скари), от които овцете могат да скубят сено или друг фураж' (Алфатар, Силистренско; Оброчище, Добричко). – Произв.: *та̀рґаджия* нар. 'работник, който носи нещо с тарга'. – От рум. *târgă* 'носилка за пренасяне на ранени или болни, състояща се от платно или метална решетка (мрежа), прикрепена за две успоредни върлини; малка платформа от дъски или пръчки за пренасяне на материали; грубна носилка на работник за пренасяне на тухли по скеле; (диал.) приспособление от два дървени пръта за пренасяне на сено на ръце от двама души; (диал.) купчина сено, носено с тарга; кош за пренасяне на риба; (диал.) кош, панер; (диал.) решетка от дъски или пръти, прикрепени към ритлите на кола при пренасяне на царевица; (диал.) задна част на каруца; (диал.) кош от пръчки за тор; (диал.) хамбар за царевица; (диал.) ясли за овце; (диал.) две върлини, свързани в единия край и спуснати от върха надолу на купа сено', което е от нем. *Trage* 'носилка; носилка (за болни); самар; кобилица' (девербатив от *tragen* 'нося'). В DLR 11/2, 1982, 58, рум. *târgă* се извежда от нем. *Trage* и се сравнява с итал. *targa*. – Според Ст. Младенов, ЕтР 629, бълг. *та̀рга* е с друга отгласна степен на коренната гласна в общослав. **tъrg-* в

бълг. *тръгвам*, рус. *торга́ть*, пол. *targać*, *targnąć*, срхр. *тргати* и т. н., с успореден ие. корен. **dhrg-* в гот. *dragan*, нем. *tragen* 'нося'. – От български заето в тур. диал. *targa* 'носилка, тарга', *tarka* 'носилка за пренасяне на пясък и други строителни материали' (Tietze 30).

таргѝя 'загар по лула' (Етрополе). – С метатеза от *трагѝя* (вж.).

таргуни мн. ч. 'сини сливи' (Етрополе), **търгу̀н** 'вид слива' (Спанчевци, Берковско), **търгу̀ня** 'вид слива', мн. ч. **търгу̀ни** (Карбинци, Видинско). – Произв.: *тргу̀нка* 'синя балканска слива' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), *тргу̀нки* 'сини сливи' (Якимово, Ломско). – От диалектен вариант с *t-* вм. *d-* на тур. *dargun* 'слива' (отдето са бълг. диал. *драгу̀н* 'вид слива', вж., *дургу̀н* 'вид едра синя слива', вж.). – Срв. *торгу̀н, тургу̀н*.

тарѝ таен цигуларски говор 'ракия' (ЮЗ). – От циг. *т(х)арѝ* също, вж. К. Костов, ИИБЕз 4, 1956, 420.

тарика̀т 'хитър и нахален, дързък човек, обикновено младеж; изпечен градски вагабонтин, който не подбира средства за постигане на нещо и когото не могат да излъжат', разг. **тарика̀тин**. – Произв.: *тарика̀тка* ж., *тарикатлък*, *тарика̀тски* прил., *тарика̀тство*, *тарика̀тщина; изтарикатя̀ се, изтарикатя̀вам се* и *изтарика̀твам се* 'ставам тарикат; действувам като тарикат; изхитрявам се'. – Чрез тур. *tarikat* 'секта; религиозен дервишки орден' от араб. *ṭarīqa(t)* 'път; способ, метод, средство; религиозно учение; религиозен дервишки орден'. Българската дума е възникнала със значението си в тайни говори, напр. в тайния тарикатски говор (на дребни крадци, джебчии) и в тайния ученически говор, в резултат на следния вероятен семантичен развой: 'секта; религиозен дервишки орден' > 'обособена социална група (напр. на крадци, джебчии, ученици и пр.)' > 'член на такава социална група, който в очите на другите е хитър, нахален, дързък и т. н.' > 'хитър и нахален, дързък човек, обикновено младеж; изпечен градски вагабонтин, който не подбира средства за постигане на нещо и когото не могат да излъжат (т. е. тарикат)'. Срв. Ст. Младенов, РР 1939–1940, 49. – Заето и в срхр. *тарѝкат* 'дервишки орден' (Škaljić 601).

тарѝфа 'система от норми, по които се определя размерът на такси, мита, възнаграждения и под.; разписание за движение на превозни средства'. – Произв.: *тарѝфен* прил. – Чрез нгр. *ταρίφα*, рум. остар. *tarífă*, итал. *tariffa* от араб. *taʿrīfa* 'тарифа'. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 629, дето се извежда от итал. *tariffa*, фр. *tarif*.

тарка̀с 'дръжка за отваряне и затваряне на пътна врата' (Смолянско), 'ръчка за затваряне на входна врата' (Аврен, Крумовградско), вж. *търка̀с*.

таркьо̀сано в нар. пес.: ...*трѐмче вардо̀сано, трѐмче таркьо̀сано* ... (Велес) с вероятно знач. 'лъснато като глинен съд с глеч'. – Мин. страд. прич. от гл. **та̀ркьосам*, получен с изпадане на *с-*, схвано̀то като предст. *с-*, и с метате-

за от **стра̀кьосам* 'гледжосам', произв. от *стракь* 'глеч' (вж. *страк*). Срв. под *страк* формите *стрикьо̀свам, стрикьо̀сувам* 'гледжосвам' (от по-ранни **стракьо̀свам, *стракьо̀сувам*). Срв. Д з и д з и л и с, Фонетични проблеми 103, който обяснява *таркьо̀сано* като причастна форма от **таркьосвам* (вм. от **таркьосам*), което извежда от гр. *στρακώνω* 'покривам с глинени парчета; покривам с хоросан; укрепвам; слепвам', а за завършека сравнява с диал. *катраньо̀сам* 'изцапам с катран, залея с катран'.

тарла̀ 'нива; угар' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско, Момчилградско), 'нива' (Смолян; Панагюрско), 'нива; имот' (Бяга, Пазарджишко), 'панаир, събор, (Русе; Русенско; Плевенско), **търла̀** и **търлѐ** 'панаир, събор' (Русе; Русенско), **тарло̀** 'нива; угар' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско, Момчилградско); често в МИ, напр.: **Тарлѐта** край с. Аламовци, Маданско, край Старцево, Маданско, **Тарло̀та** край с. Сивино, Смолянско, **Тарло̀на** край с. Смилян, Смолянско, и край с. Осика, Маданско, **Тарлѝте** край с. Орешец, Смолянско. – От тур. *tarla* 'нива'. Знач. 'панаир, събор' е във връзка с мястото, където се прави панаир (събор) – вън от селище, където са нивите. – Заето и в рум. *tarlá* 'нива, орана земя', рум. диал. 'леха; леха в градина; тесен път между ниви' (DLR 11/2, 1982, 60).

тарла-бекчеси 'дух-пазител на полето с вид на голям змей, който никому не вреди, ако не го закачат' (Мала Азия). – От тур. *tarla bekçesi*, букв. 'пазител на полето'.

тарла̀р с вероятно знач. 'телалин, кехая, викач' в нар. пес.: *...тарла̀р викна...* (Чепеларе), **тарлар** в нар. пес.: *...та че са тарлар изрукай: / „Продавам либе евтино..."* (Забърдо, Асеновградско), в НПРК 241, 968, определено като наречие със знач. 'силно', но по-точно със знач. 'силно, като с глас на телалин, на кехая, на викач'. – От първоначално **талла̀л*, вариант на *тала̀л* 'телалин, викач' (вж.), от тур. *tellâl*, с дисимилация *л – л – л > р – л – р*. – Срв. *терла̀л*.

тарлата̀н шивашки професионален говор 'вид плат, подобен на муселина'. – Чрез фр. *tarlatane*, нем. *Tarlatan* също, вероятно от индийски (тарлатанът е бил отначало внасян от Индия). Срв. Н. Н а м е р а н о в, БДиал 1, 226. За френската дума вж. B l o c h – W a r t b u r g 596.

та̀рлица[1] 'вид седло (евтино, дървено)' (Видин). – От *та̀рница* със знач. 'седло' и под. (вж.). За промяна *н > л* срв. *лиша̀н* от *ниша̀н, лѐвен*[1] от *нѐвен*. За тази промяна срв. под *та̀рница* и рум. *tárliţă*, вариант на *tárniţă*.

та̀рлица[2] ирон. 'гърбица' (Доброславци, Софийско). – Вероятно еднакво с *та̀рлица*[1] 'вид седло (евтино, дървено)' (вж.) поради прилика по форма със седло.

тарлѐк 'терлик' (Лопян, Ботевградско; Смолско, Пирдопско), **тарлѐци** мн. ч. 'терлици' (Брусен, Тетевенско; Доброславци, Софийско; Обидим, Разложко), 'шаячни пантофи' (Витановци, Пернишко), 'калцуни от дебел вълнен

плат' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **търлъ̀к** мн. ч. **търлъ̀ци** 'терлици' (Ружинци, Белоградчишко; Банско; Царибродско; Самоков; Обидим, Разложко), **търлъ̀ци** 'къси вълнени чорапи' (Румянцево, Луковитско). – Варианти на *терлѝк* (вж.), в мн. ч. *терлѝци;* с *а*, *ъ* на мястото на неударено *е*, с *ъ* в завършека *-лък* под влияние на турски заемки на *-лък*.

тармъ̀к 'гребло; брана' (Сливен), 'брана' (Мезек, Свиленградско), 'гребло за събиране на сено' (Кривица, Разградско; Угърчин), 'дървено гребло за събиране на сено' (Мезек, Свиленградско; Драбишна, Ивайловградско; Бряговец, Крумовградско), 'дървена грапа' (Копривец, Беленско), 'дървена грапа за ситно сено или за издирване на плява под вършачката' (Слатина, Ловешко). – Произв.: *тармъ̀че* умал. (Ново село, Троянско). – Вариант на *търмъ̀к* (вж.) с *а* на мястото на *ъ* в неударено положение.

тарна̀к 'копито' (Чешнегирово, Пловдивско; Смолян; Смолянско, Ардинско, Маданско; Златоград, Маданско; Беден, Девинско). – Вариант на *търна̀к* (вж.) с *а* на мястото на тур. *ı* в неударено положение.

тарнаху̀тка 'глог (храст с дребни назъбени листа, с бели цветове и млади червени плодове')' (Момчиловци, Соколовци, Босотина, Смолянско), 'плод на червен глог' (Джурково, Ивайловградско), **тарнафу̀тка** също (Смилян, Смолянско), **тарнафутка** 'глог' (Проглед, Асеновградско). – С диал. *х, ф* на мястото на *в* от по-ранно **тарнаву̀тка*, получено с епентеза на *в* от **тарнау̀тка*, което от своя страна е с метатеза от **тарану̀тка*, вариант на *тарну̀тка* 'плод на червен глог' (вж. под *тарну̀лька*) с епентетично *а* в съгласковата група *тр*, както в *таръ̀н* 'трън' (вж.), *тарану̀шка* 'глог' (вж. под *тарну̀лька*).

та̀рница 'седло' (Граматиково, Малкотърновско), 'седло на магаре' (Своге; Заберново, Малкотърновско), 'дървено седло на магаре' (Редина, Софийско), 'самар' (Малко Търново), 'самар на магаре или кон' (Странджа), 'дървено седло за товар' (Игнатица, Врачанско), 'тарга, носилка' (Редина, Софийско), 'товар на животно' (Сърница, Хасковско). – От **тва̀рница*, получено с изпадане на *о* от *това̀рница* със засвидетелствувано знач. 'тояга с малка разсоха на върха, с която се подпира едната страна на товар, докато се натовари или разтовари другата', произв. от *това̀р* (вж.). За *тва-* вм. *това-* срв. у Г е р о в 5, 327, гл. *тва̀ря* 'товаря'. За изпадането на *в* от звукосъчет. *тв* срв. *стò̀ря* (вж.) от **ствò̀ря*. За значения 'седло', 'самар' и под. срв. сърбохърватското съответствие на *това̀рница : тò̀ва̄рница* 'самар'. Срв. рум. *tárniță* 'дървено селско или кожено седло (самар), използувано за езда или за пренасяне на някои стоки; стока, която носи кон или магаре; планинска седловина', рум. диал. 'всяка една от двете дървени странични части на седло (самар), които стоят от двете страни на гръб на кон; планински път за овце и говеда' (остар. и *tárliță*), което в DLR 11/2, 1982, 61, се извежда от укр. *тарниця* и което може да е било заето от български. Укр. диал. *та́рниця* 'дървено седло' може да е възникнало от по-ранно **товарниця*, произв. от *товар* 'товар; стока; селскостопански животни' и е с точни съответствия посочените вече бълг. *това̀рница*,

срхр. *то̀ва̄рница*, като е минало през същите етапи, през които е минало бълг. *та̀рница*: **товáрниця* > **твáрниця* > *тáрниця*. Срв. и срхр. *тáрнице* мн. ч. 'товарна кола, платформа', произ. от *тáрнӣ* 'товарен', което Skok 3, 486, под *ю̀var*, извежда от срхр. *тар*, обратна заемка от унг. *iár* 'бреме, тежест, товар' (от срхр. *то̀вар*). – Срв. *та̀рлица*[1].

тарномѐт 'метла от храст, която се употребява за метене на харман и улици' (Смолянско), **тарно̀мет** също (Триград, Девинско), **тарно̀мьет** също (Абланица, Благоевградско; Долно Дряново, Гоцеделчевско), **тарно̀меть** 'метла от храст' (Вълкосел, Гоцеделчевско), **тарномьет** 'метла от храст или от елхови клони, която се употребява за метене на улици или на харман' (Боголин, Гоцеделчевско). – Вариант на *търномѐт* (вж.), с диал. *а* на мястото на ъ в неударено положение.

тарну̀лька 'дърво и плод на глог' (Родопите), **тарну̀тка** 'плод на червен глог' (Кремене, Смолянско), **тарнутки** мн. ч. 'плодове на глог' (Райково, Смолянско), **тарну̀тьки** мн. ч. 'плодове на червен глог' (Турян, Смолянско), **тарну̀шка** 'плод на червен глог' (Лещак, Смолянско), **тарнушки** мн. ч. 'плодове на червен глог' (Бориково, Смолянско), **тарану̀шка** 'глог (храст с дребни назъбени листа, бели цветове и малки червени плодове)' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско). – Производни от *трън* (вж.) или от негови диалектни варианти, с *а* на мястото на ъ в неударено положение.

та̀рнье в съчет. *гла̀весто та̀рнье* 'раст. обикновен бодил, Carduus acanthoides' (Безден, Опицвет, Софийско). – Вариант на *тръ̀нје* в съчет. *гла̀весто тръ̀нје*, друго название на същото растение (БотР 124), в което *тръ̀нје* е събир. от *трън* (вж.); с диал. *а* на място на ъ, стб. **ъ** под ударение.

таро̑н 'трън' (Кетенлик, Ксантийско). – Диалектен вариант на *трън* (вж.), стб. **тръ̂нъ**, с епентеза на *а* в съгласковата група *тр* и с *о̑* на мястото на ъ стб. **ъ** под ударение в говора.

та̀рос[1] диал. рядко 'смелост, кураж'. – От нгр. *Θάρος* също, вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162.

та̀рос[2], вж. *тархос*.

тарпаза̀н 'ограда на тераса' (Прелом, Ловешко), 'ограда на балкон' (Побит камък, Разградско), 'ограда на кьошк' (Орешак, Троянско), 'балкон' (Крушуна, Ловешко; Деляновци, Великотърновско), 'пруст на къща' (Габрово; Стефановци, Габровско), **тарпазан** 'крайна ивица на поръбена забрадка' (Търничени, Казанлъшко), **тарпуза̀н** 'дървена преграда на чардак, на стълбище или на миндер в стаята' (Градец, Котленско), 'дъсчена ограда на балконче' (Трънчовица, Никополско), 'сайвант' (Велчовци, Тревненско), **та̀рпузан** 'дървен парапет на стълба' (Мирково, Пирдопско), **тарпузан** 'дъсчена ограда на летен дом' (Ряково, Русенско), 'дървен парапет на стълба' (Кошнигчари, Поповско), **тарпозан** 'дървено чардаче' (Плачковци, Гобровско). – Вариан-

ти на *търпаза̀н, търпуза̀н* (вж.), с *а* вм. *ъ* в неударено положение. Формата *та̀рпузан* – с вторично ударение върху началната сричка. – Срв. *тръпуза̀н*, *трапаза̀н*.

тарпа̀н 'земеделско сечиво коса' (Самуилово, Сливенско; Ардинско, Смолянско; Неделино, Старцево, Страшимир, Маданско; Тихомир, Яковица, Крумовградско), 'закривен нож за рязане на тръни и бурени' (Златоград, Маданско), 'коса за косене на трева' (Аврен, Крумовградско; Любимец, Ново село, Свиленградско), 'нож за рязане на тръни' (Левочево, Смолянско), 'вид нож с дръжка за рязане на драки' (Кавакли, Лозенградско), 'заострено и закривено желязо, прикрепено към дървена част, което служи за сечене на тръни' (Каменец, Ямболско), 'сърп за камъш' (Твардица, в Молдавия), **тарпа̀нь** 'земеделско сечиво коса' (Смолян), **тарпа̀на** ж. също (Петково, Ардинско), **тарапан** 'малка коса, като сърп, с която се коси с една ръка' (Козичино, Поморийско). – Произв.: *тарпанжѝѐ* 'косач' (Доганхисар, Дедеагачко). – Варианти на *търпа̀н* (вж.), с *а* на мястото на *ъ* в неударено положение.

тарпо̀ш 'женско украшение за глава: навит парцал във форма на кръг, който се поставя под забрадката на темето' (Странджа), 'женско украшение за глава (извита като дъга пръчка, обшита с плат, за която се закрепва с игла отзад забрадка)' (Пчеларово, Кърджалийско), укор. презр. 'жена с чорлава коса' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), **тарпош** 'навит на руло плат, който се поставя под забрадката' (Поляна, Елховско), 'рошльо' (Петково, Кърджалийско), **търпо̀ш** 'плитка полусферична женска шапка с висок, разширяващ се нагоре и малко напред издатък, приличен на обърнато нагоре конско копито, привързана над челото с пъстро извезана превръзка, с наметната отгоре кърпа, драпирана във вид на сенник над челото и падаща свободно по гърба, с букет от изкуствени цветя най-отгоре' (Карнобатско), 'женско украшение за глава с форма на пресечен конус, свит от лозови вейки или от житна или ръжена слама и облечен в бял вълнен или памучен плат' (Преслав), 'женско украшение за глава във форма на кръг от парцали или дърво, закрепен с каишка под брадата, с кърпа отгоре' (Опан, Старозагорско), 'женско украшение за глава във форма на дървен кръг, който се поставя на главата към темето и се връзва под брадата и от който се спуща забрадка' (Чирпанско), 'фес с пришита към него кърпа' (Вресово, Айтоско), 'специална шапчица от кълчищено платно като торбичка за прибиране на косите' (в капански села в Разградско), 'мърляв, нескопосан човек' (Родопите), **търпо̀шь** 'шапка от някогошна женска носия' (Нова Надежда, Хасковско), **търпош** 'шапчица с игла и пискюли, носена от млади жени' (Гранитово, Елховско). – Чрез тур. остар. *tarpoş* = тур. остар. *tarpuş* 'вид женска шапка, украсена със скъпоценни камъни, носена от туркините през 17 и 18 в.; мъжка шапка като фес, носена преди кемалистката реформа от моряците, после от офицерите в армията', варианти на *tarbuş* със същото значение, в по-нови речници със знач. 'фес на алжирци и тунизийци', от араб. *ṭarbūš* 'фес', което е от перс. *serpūš* (от *ser* 'глава' и *pūš* 'покривало', от гл. *pūšīdän*, 'покривам), с *ṭ*- вм. *s*- вероятно под влияние на арабска дума с

ṭ-, срв. араб. *ṭarḥa* 'покривало на глава'. R. Bernard, Étude 39–41, извежда от тур. *tarpuş* с посочените горе значения, което според него е от *serpuş* 'покривало на глава (шапка, кърпа)' (от персийски), променено под влияние на перс. *tarpuz* 'диня' (така у Bernard вм. по-точното *tärbūz*) или поради промяна на начално *s*- в *ş*- откъдето се получава **şerpuş* и сетне с дисимилация *ş – ş > t – ş*. – *tarpuş*. Bernard сочи и фр. *tarbouch* 'малък фес с пискюли' като заемка от араб. *tarbuš* (така у Bernard вм. по-точното *ṭarbūš*). – Заето и в срхр. *mа̀рпōш* 'голяма женска шпка, украсена с бисер и дукати' (Škaljić 601, Skok 3, 445), арум. *tarpoáşe* 'забрадка' (Papahagi 1974[2], 1166).

тартарѝка '(за кокошка) издава особен звук, преди да снесе яйце', св. в. **тартарѝкна** (Костандово, Ракитово, Велинградско). – Звукоподраж., срв. *таралѝкам* '(за кокошка) издавам особен звук', *таралѝса* и *таранѝса* също.

тартѝя (**търтѝйъ**) 'напречно дръвце под дюшаме на кола' (Енина, Казанлъшко) **тартѝа** 'долно дърво на волски ярем' (Дервент, Дедеагачко). – От тур. диал. *tartı* 'отвес; кукест дълъг прът' (произв. от гл. *tartmak* 'тегля, потеглям').

тартол, вж. *таратѐр*.

та̀ртор 'главатар на дяволите; главатар на пакостници, немирници, разбойници; дъно на пъкъла', диал. и **та̀ртур**; **та̀ртар** 'ад' (Кривонос, Брезнишко); сръб. чсл. **тартаръ** 'ад'. – Произв.: *та̀ртарски* прил. – От гр. *τάρταρος* 'ад, преизподня', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162. – Заето (и чрез български) в рум. *tártor* 'водач на дяволите; водач на група зли хора; свиреп водач; който тероризира хората', диал. и *tártur, tártir, tártar, tártore, tártor* (срв. Цонев, История 2, 104, дето се дава само *tártor*, DLR 11/2, 1982, 63–64), *tártar* 'ад', диал. *tartár*, *tártăr* (DLR 11/2, 63, под *tártar*[2]), арум. *tártar* 'непонятен, тъмен човек; дявол', *tartáră* 'ад' (Papahagi 1974[2], 1166).

тару̀л диал. 'дървена чиния' (Геров). – Произв.: *тару̀лец* умал. диал. (Геров), *тару̀лче* умал. диал. (Геров). – От *талу̀р* 'дървена чиния' (вж.), с метатеза. За метатезата срв. срхр. диал. *тарул* 'чиния' (у Skok 3, 439, под *taljur*) от **талур*, получено със затвърдяване на *л* от *таљур*. За метатезата срв. и *та̀рун* (вж.) от *та̀нур*.

та̀рун 'дъсчен кръг, гладко рендосан, с дръжка, на който точат баница' (Дебърско), 'кръгла дъска за точене; табла на халваджия' (Велес, Прилеп), 'кръгъл дървен кръг за ядене' (Неготин), **тару̀н** диал. 'дървена чиния' (Геров). – Произв.: *та̀рунар*, в мн. ч. *тару̀нари* 'продавачи на таруни' (Прилеп), *тару̀нар* диал. 'човек, който изработва таруни; чебър' (Геров), *тарунȁрчиня* 'малки таруни' (Прилеп), *та̀рунец* умал. (Прилеп), *тару̀нец* умал. диал. (Геров). – С метатеза от *та̀нур* (вж. *тану̀р*) (засвидетелствувано в Дебърско със знач. 'дъсчен кръг с дръжка, на който точат кори за баница', а в Прилеп и другаде – със знач. 'дървена чиния') и от *тану̀р* 'разлата дървена чиния' (вж.). За метатезата срв. *тару̀л* (вж.). По всяка вероятност у Геров формите *тару̀н, тару̀нар, тару̀нец* са нормализирани (вм. *та̀рун, та̀рунар, та̀рунец*).

тархàвêм 'безпокоя, дразня' (Смолянско; Проглед, Асеновградско; Чепеларе). – Вероятно с изпадане на второто *а* от по ранно **тарахàвêм*, в което основата *тарах-* е във връзка с нгр. *ταραχή* и *τάραχος* 'безредие, вълнение', прен. 'силно безпокойство, вълнение, душевно потресение'.

тарханà нар. 'сушени тестени зрънца, които се употребяват за ядене; каша, приготвена от такива зрънца', 'вид ядене от кисел квас с пиперки и домати' (Сливенско), **тарханъ̀** 'вид тестено ядене' (Шумен), **търханà** 'тестено ядене от рода на кускуса с подправки' (Никола-Козлево, Новопазарско), 'ядене, приготвено от тестени топчета' (Сотиря, Сливенско), **търхънъ̀** 'вид каша от квас за хляб' (Еленско), **траханà** нар. 'стрито тесто на зърна и изсушено за готвене; каша от такова тесто' (Геров), 'супа от ленти на тънко разточена тестена кора (запържена с мазнина и червен пипер)' (Южна Добруджа), 'юфка' (Панигчери, Пловдивско), **трахнà** 'пита, която се меси на третия ден след раждането на дете' (Батово, Добричко), **тръхнà** 'тархана' (Харманли), **трàхана** 'булгур (олющено и натрошено жито); вид седянка в петък преди сватбата, на която моми и момци се събират да мелят булгур, който се сварява в казан и се поднася като десерт в деня на сватбата' (Странджа), 'изсушен квас, стрит и сварен с прясно мляко' (Средногорци, Старцево, Маданско; Смилян, Смолянско; Ореховец, Ардинско), 'пшеница или царевица, смлени на едро на хромел; ястие от фасул и едро смляна на ръчна мелница царевица' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Проглед, Асеновградско; Широколъшки район), 'лимец, смлян на хромел и сварен с подправки' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), 'бита, грухана пшеница' (Устово, Смолянско), **трàхане** 'тархана' (Банат), **трàхна** 'ядене от брашно' (Солунско), 'юфка' (Козаново, Асеновградско), **трàхнъ** 'изсушен квас, стрит и сварен с други подправки' (Хасково), **трàхано** 'топчета от тесто' (Петрово, Санданско), **таранà** 'тархана' (Самоковско), 'ядене от хлебно тесто, което се размива с вода, докато стане на каша, и сетне се вари в кипяща вода, с надробен стар хляб, запържено с мазнина и червен пипер' (Южна Добруджа), 'ястие от тесто и вряла вода с хляб' (Вардун, Търговищко), 'ястие, приготвено от зелева чорба и малки топчета (зрънца) от втасало тесто' (Александрово, Ловешко), 'супа от ленти на тънко разточена тестена кора (запържена с мазнина и червен пипер)' (Южна Добруджа), 'гъста чорба' (Марково, Смядово, Шуменско), 'вид ядене' (Патрешко, Троянско), **таранъ̀** 'каша, приготвена от тесто, размито във вряла вода' (Алваново, Търговищко), 'точен тестен лист' (Голямо Враново, Русенско), '(подигр.) стар ерген' (Бели Осем, Троянско), **таръ̀нъ̀** 'ядене от тесто, главичка лук, червен пипер, merудия и надробен хляб' (Бериево, Севлиевско), 'вид попара' (Кривня, Разградско), 'зелева чорба със залъчета хляб' (Русаля, Великотърновско), **търъ̀нъ̀** 'гъста чорба с хапки и миризми' (Енина, Казанлъшко), 'рядка каша от варен квас за хляб' (Кръвеник, Севлиевско), 'ядене от квас, мляко, хляб и извара' (Кацелово, Беленско), 'сутрешно ядене (най-често), което се приготвя от квас, разбит в гореща вода, с червен пипер и други подправки, в което след завиране се слагат хапки хляб и орехи' (Кесарево, Горнооряховско), 'попара' (Копривец, Беленско), **тàрана**

'каша от пшенична брашно и вода' (Мърводол, Дупнишко), 'ядене, приготвено от припечено брашно, от рода на качамака' (Дупнишко), 'вид юфка от дребно стрити между дланите топчета, кускус' (Кюстендилско), 'вид тестено изделие, подобно на юфката' (Кадиица, Благоевградско), 'брашнена каша с ядки' (Сухиндол), 'тархана' (ЮЗ), 'тестено вариво' (Добърско), **тарана** 'булгур' (Родопите), 'вид каша' (Топли, Долнопреспанско), **та̀рънъ** 'тесто, замесено със зеленчуци' (Мечка, Плевенско), **траана̀** 'тархана' (Смолско, Пирдопско), **тръна̀** 'изсушен квас, стрит и сварен' (Съчанли, Гюмюрджинско), **тръънъ̀** 'трахана' (Войнягово, Карловско), **тръйнъ̀** 'трахана' (Войнягово, Карловско), **транъ̀** 'супа от ленти на тънко разточена тестена кора (запържена с мазнина и червен пипер)' (Южна Добруджа), **тра̀ънь** м. 'изсушен квас, стрит и сварен' (Съчанли, Гюмюрджинско), **тра̀на** 'вид каша' (Воден), 'тархана' (Костурско), **тра̀но** ср. 'тархана' (Кукуш). – Произв.: *таранeник* 'погача, месена от тархана и кори' (обл. Тиквеш), *търъно̀во* ср. 'изсушено тесто с подправки и миризми за приготвяне на тархана' (Енина, Казанлъшко) (субстинтивирано прил. от ср. р.). – Чрез тур. *tarhana* 'изсушени топчета от тесто и кисело мляко; супа от такива топчета' (вж. РРОДД 498) от перс. *tärḫāne* (= *tärḫine*) 'вид ядене от варена пшеница и гъсто кисело мляко', срв. Škaljić 601, Skok 3, 444. Според М. Моллова, БЕз 14/6, 1964, 537, чрез тур. *tarhana* от перс. *тäрхинe*. – Формите *тра̀хано, тра̀но* може да са възникнали по *тра̀хана, тра̀на* по два начина: или *тра̀хана, тра̀на,* съществителни от ж. р. ед. ч., са били преосмислени като субстантивирани прилагателни от ж. р. ед. ч., по които са възникнали *тра̀хано, тра̀но* като форми на субстантивирани прилагателни от ср. р. ед. ч.; или *тра̀хана, тра̀на,* съществителни от ж. р. ед. ч., са били преосмислени като съществителни от ср. р. мн. ч., по които са възникнали *тра̀хано, тра̀но* като форми на съществителни от ср. р. ед. ч. по образец на съществителни, като *ма̀ндало* (същ. ср. р. ед. ч.) – *ма̀ндала* (същ. от ср. р. мн. ч.). Формата *тръйнъ̀* е с изпадане на неударено то ъ в средисловната сричка от **тръйънъ̀*, получено с йотация на второто ъ от *тръънъ̀*. Формата *тра̀ънь* може да е възникнала от **тра̀ънъ* (от *тра̀хана* със заглъхване на *х* и редуциране на двете неударени *а* в ъ), от което е могло да бъде образувано същ. съб. **тра̀ънe*, което е могло да бъде преосмиселно като форма за мн. ч. на същ. от ср. р., по която е възникнало *тра̀ънь* като форма за м. р. ед. ч. по образец на съществителни, като *тъ̀пънь* (същ. от м. р. ед. ч.) – *тъ̀пънe* (същ. от м. р. мн. ч.) в същия говор. – Ст. Младенов, ЕтР 629, привежда срхр. *тарана, тур. tarhana*, унг. *tarhonga*, сравнява с бълг. *триeница*, диал. *триница* и извежда от корен арио-алтийски. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 164, очевидно под влияние на гръцки автори (вж. по долу), счита, че бълг. *трахана̀* е от „нгр. *τραχανᾶς*, тур. *tarhana* от гр. *τραγανός*", а формата *тархана̀* – „направо от тур. *tarhana*" – Заето и в срхр. *тархàна, тарàна* 'изсушени тестени зърна, от които се прави супа; супа от такива зърна' (Škaljić 601, Skok 3, 444), рум. диал. *trahaná* 'невтасало тесто, стрито надребно в шепа или настъргано на стъргало, което се вари в супа като юфка', *taraná* 'вид ядене, приготвено от хляб и сирене с вряла

вода' (и форми *tarhaná, trahánă, tărhánă, taránă, tăránă, traná, tarcaná*) (DLR 11/3, 1983, 476), арум. *tîrhînắ, trihînắ* 'каша от замесено с кисело мляко тесто, изсушено и стрито на малки топчета, с надробен хляб' (Papahagi 1974[2], 1185, 1196–1197), алб. *tarhaná* 'тархана', нгр. *τραχανάς* 'трахана' (неправилно от D. Georgakas, Glotta 31, 228 и сл., и от 'Ανδριώτης 375, разглеждано във връзка с гр. *τραγανός* 'хрущялен' и под влияние на гр. *τραχύς* 'груб').

тархомѐт 'метла от храст, която се употребява за метене на харман и улици' (Турян, Смолянско, Смолянско). – Вероятно погрешно отпечатано в БДиал 2, 277, вм. *тарномѐт*, дадено пак там.

тархос диал. 'раст. Artemisia dracunculus' (БотР 522), **тѐрхус** диал. също (Геров), **тархус** също (Велико Търново, Лясковец), **тѐрос** 'вид подправка за ястия' (Ново село, Троянско; Марча, квартал на Дряново, по-рано село в Дряновско), 'вид трева за подправка' (Гостилица, Дряновско), **тѐрус** 'раст. Artemisia dracunculus' (Геров), 'вид подправка за ястия' (Свинцов), **тарус** също (Велико Търново, Лясковец), диал. 'раст. бяла ружа, Althaea officinalis' (Ботр 96), **тѐруз** 'тревисто растение, употребявано като подправка', членувано **тѐруза** (Бериево, Севлиевско). – Формата *тархос* може да е от нгр. простонар. **τάρχος*, възникнало по тур. *tarhu*, вариант на тур. *tarhun* 'раст. Artemisia dracunculus', заето от араб. *ṭarḫūn* също, което от своя страна е от гр. *δρακόντιον*, произв. от *δράκων* 'змей; дракон' (корените на раст. Artemisia dracunculus имат змиевидна форма): *tarhu* може да е било преосмислено като форма за род. (и дат.) п. **τάρχου* на същ. от м. р. на *-ος *τάρχος, тѐрхус* е с редукция *о* > *у* на българска или гръцка (северногръцка) езикова почва; *тѐрос, тѐрус* са със заглъхване на *х* от *тархос, тѐрхус*. Тур. *tarhu* (= *tarhun*) вж. у Radloff 3/1, 855. Вж. подробно у Т. Ат. Тодоров, Dzieje Słowian w świetle leksyki 2002, 490–491.

тархѝн (**търхѝн**) 'тахан (каша от смлян печен сусум)' (Кукуш), **търѝнь** също (Дервент, Дедеагачко). – Произв.: *търѝнен* 'таханен' (Дервент, Дедеагачко). – Чрез тур. *tarhun* 'раст. Artemisia dracunculus' (подправка)' от араб. *ṭarḫūn* също. Таханът може да е наречен така поради евентуално използване при приготвянето му на подправката Artemisia dracunculus или поради прилика на смляното сусамово семе със смляно семе на Artemisia dracunculus. – Заето и в рум. *tarhón* 'раст. Artemisia dracunculus; (диал.) раст. Pyrethrum parthenium; (диал.) раст. кимион, Carum carvi; (диал.) раст. анасон, Pimpinella anisum; (диал.) раст. див керевиз, Anthriscus cerefolium; (диал.) сорт едър фасул с червеникав, чер или пъстър цвят' (DLR 11/2, 1982, 59), арум. *tărhúne* 'течност със смлян сусам' (Papahagi 1974[2], 1173).

тарчѝн 'канела' (Трекляно, Кюстендилско), **тарчин** 'канелово дърво, Cinnamomus zeylanicum (БотР 136). – От тур. *tarçın*, вариант с *t*- вм. *d*- на *darçın* (от перс. *dārčīn*, вж. под *дарчѝн*). Вж. П. Скорчев, БЕз 6/2, 1956, 165. – Заето и в срхр. *тăрчин* 'канела' (Škaljić 601).

таръ̀л в израз *облѐчен таръ̀л* 'облечен с износени, изтъркани дрехи' (Сливенско). – Произв.: ФИ: *Таръ̀лов* (Ястребово, Старозагорско; Стара Загора; Казанлък; Меричлери, Чирпанско; Русе) (Илчев, Р 478). – От тур. *tırıl* прил. 'гол; безпаричен' и нареч. 'бедно, сиромашки'.

тас 'дълбока медна паница; метален съд за гребане на вода в баня', 'тенекиен или бакърен съд като паница' (Трънско), 'съд за вода; желязна част на колело (стои около оста)' (Кюстендилско), 'кѝпа, паница' (Кукуш), 'малка метална чинийка; вид ѝдарен музикален инструмент' (Страхилово, Свищовско), 'част от казан за ракия (бакърени надупчени чинийки, през които минава парата)' (Махалата, Плевенско; Брусен, Тетевенско), кантарджийски термин 'метален съд като паница на кантар за мерене на дребни работи' (Габрово), коларожелезарски термин 'широка желязна халка, която крепи главината на колело' (Батак, Пещерско; Гълъбово, Пловдивско; Елена; Габрово; Велико Търново; Русаля, Великотърновско; Ново село, Троянско; Трънчовица, Никополско; Попина, Силистренско; Силистра), мн. ч. **та̀сове**, диал. мн. ч. **та̀суви**, 'част от цилиндър на ракиен казан' (Силистренско), 'бронзови украшения по палдъмите и останалите конски такъми' (Кръстина, Айтоско). – Произв.: *тасѐ* умал. (Тетевен; Тетевенско; Крапец, Пернишко; Кюстендилско краище), 'метално канче за вода' (Бърложница, Софийско), 'метална чаша за вода' (Доброславци, Софийско), 'канче за вода' (Долна и Горна Василица, Ихтиманско), *таслъ̀к* коларожелезарски термин 'железен материал, дебел 3 мм, за правене на тасове на колело на кола' (Ряхово, Русенско; Кривня, Разградско), 'широка железна шина за коларски халки' (Енина, Казанлъшко) (с наст. *-лък* от тур. *-lık*), *таснѝца* 'чинийка, подложка за чаша' (Кумановско), *та̀сче* диал. умал.; *та̀с-кеба̀п* 'вид яхния с дребни късчета месо' (вж.); МИ: *Тас махалѐ (Тасмъълѐ)*, махала в с. Идилево, Севлиевско, *Тас тепѐ*, изкуствена могила край с. Антон, Пирдопско, *Та̀совете (Та̀суити)*, поляна с трапове край Черни Осъм, Троянско. – Чрез тур. *tas* 'метален съд; чаша, чашка' от араб. *ṭās* 'чаша, чашка; дълбока паница, купа'. – Заето и в рум. *tas* '(остар., диал.) чашка (глинена); купа; черпалка; легенче, в което бръснар подготвя сапунена пяна; кръгъл плосък съд; блюдо на кантар; всяка една от двете части на цимбал; метална подложка на чаша; метална халка (метален обръч) на колело на кола; дървени клещи на дърводелец' (DLR 11/2, 1982, 64, 65), арум. *tas* 'метален съд за вода; чиния, паница' (Papahagi 1974², 1167), срхр. *та̏с* 'метален съд за вода с дръжка; съд за загребване на вода в баня; блюдо на кантар; дискос в черква' (Škaljić 601, Skok 3, 445), алб. *tas* метален съд за вода; чиния, купа' (Meyer, EtWb 424), нгр. *τάσι* 'тас; канче; пепелник; блюдо на везни; цимбал' (Ἀνδριώτης 361). – Срв. *та̀с-кеба̀п, сефѐр та̀с, тащ*.

таса̀к 'ятаган' (Кюстендилско). – От срхр. *тѐса̄к* 'широк нож' или (чрез войнишкия жаргон) от рус. *теса́к* 'войнишки нож, къса сабя' (производни съответно от срхр. *тѐсати*, *тѐше̄м* 'дялам дърво, камък', рус. *теса́ть*, *тешу́* също (вж. под *тѐсам*), с *та-* вм. *те-*, както напр. в диал. *таклѝф* (вж.) от *теклѝф*.

таслàк 'ковашко произведение (брадва, тесла, мотика и пр.) в състояние, когато е почти изработено' (Мадан), 'бавен, тромав човек' (Шумен), 'тежък човек' (Самоковско), **тъслàк** 'голяма дебела трескà' (Енина, Казанлъшко), 'мързелив вол, който не тегли' (Неново, Провадийско). – Произв.: *тъслàчес* 'мързелив', в ж. р. *тъслàчесть* (Неново, Провадийско). – От тур. *taslak* 'скица, схема, проект, макет', диал. 'груб, едър, тежък и грозен предмет или човек' (SDD 3, 1319). Знач. 'бавен, тромав човек' се е развило от знач. 'груб, едър, тежък човек'. – Заето и в срхр. *тàслак* 'начален вид на предмет; необработено дърво, от което се прави земеделско сечиво; скица, форма', *та̑слак* 'изгладено дърво за дръжка на брадва, за лъжица и др.', прен. 'груб, неугледен човек' (Škaljić 602, Skok 3, 445).

тàслица 'маншет на мъжка риза' (Реяновци, Трънско; Цариброд), 'маншет' (Годечко). – От срхр. *та̏слица* ж., обикн. в мн. ч. *та̏слице*, произв. от *та̏сле* ж. р. мн. ч., което е от *та́цлије, тàцлије* ж. р. мн. ч. (от нем. австр. *Tazeln*), с фонетично опростяване *цл* > *сл* (отпадане на денталния призвук на африката *ц*). Вж. Т. Ат. Тодоров, БЕз 48/6, 1999–2000, 45–46. Skok 3, 445, поставя погрешно срхр. *та̏сле, та̏слице* под *тàслак* (което правилно извежда от тур. *taslak*).

тасмà нар. 'ивица, лента, дълга изрезка', 'дълга кожена изрезка, която обутите с цървули навиват върху навущата' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско, Маданско), 'тясна кожена ивица над пояса, обкована с жълти пулчета' (Дебрене, Добричко), 'ремък' (Ямбол; Чешнегирово, Пловдивско), 'ремък, доста широк, с който се окачват звънци на добитък' (Дервент, Дедеагачко; Манастир, Гюмюрджинско), 'колан' (Ягодина, Девинско; Долно Луково, Ивайловградско), 'мъжки колан' (Свобода, Старозагорско), 'каиш, който минава под опашката на кон' (Долно Луково, Ивайловградско), 'кожена връв' (Сливенско), 'кожена или памучна връв, с която се връзват навущата' (Дорково, Пазарджишко), 'връв, с която се връзват навущата' (Девесилица, Крумовградско), 'конопена връв за връзване на цървул' (Драбишна, Ивайловградско), 'един от основните пръти на лека ограда' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), **тасмѝ** мн. ч. 'ремъци за стягане на навои' (Розово, Казанлъшко), **тасмъ̀** 'ремъчка, с която е пришито решето от овча кожа към дъсчен обръч' (Кюлевча, Шуменско), **тасмо̀** 'дълга кожена изрезка, която обутите с цървули навиват върху навущата' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско, Маданско), 'колан' (Ягодина, Девинско), 'един от основните пръти на лека ограда' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), **тъсмà** 'кожена изрезка за налъми; тънка ивица' (Хасково), 'кожен колан' (Нова Надежда, Хасковско; Извор, Брягово, Първомайско), 'кожен мъжки колан' (Сливен; Първомай; Поляново, Харманлийско), 'кожена връв' (Чепино – квартал на Велинград; Неделино, Маданско; Загражден, Ардинско; Лозенец, Ямболско), 'връзка за цървул' (Кутловица, Тервелско), 'връв, с която се връзват навущата' (Жълтуша, Ардинско; Лилково, Пловдивско; Златоград, Маданско), 'подкоремен каиш, който залавя за самара и палдъма (на коня)' (Горни юруци, Крумовград-

ско), 'колан от гьон; поводи на юзда; кожена превръзка за навуща' (Съчанли, Гюмюрджинско), **тъсмъ̀** 'ивица' (Еленско), 'тясна ивица земя, кожа и др.' (Енина, Казанлъшко), 'мъжки колан' (Тюркмен, Пловдивско), 'кожена връв' (Търничени, Казанлъшко), 'връв, с която връзват навущата' (Ахряне, Вълчан дол, Смолянско; Тънково, Хасковско), **тъсмо̀** 'връв, с която се връзват навущата' (Смолянско; Широка лъка, Триград, Девинско; Пловдивци, Маданско), 'конопена връв за връзване на цървул' (Върбово, Смолянско). – Произв.: *тъсмѐн* 'кожен' (Чирпанско), *тасмѝца* 'малка изрезка; малка ивица' (Смолянско), *тъсмѝчка* 'връв на цървул; каишка в конски впряг' (Суворово, в Украйна), *тъсмѝчкъ* 'връзка на цървул' (Силистренско), 'панделка' (Дервент, Дедеагачко), *тасмѝчки* мн. ч. 'кожени ремъци' (Южна Добруджа), *тъсмѝчки* мн. ч. 'върви, с които се връзват навущата' (Габрово, Ксантийско); ФИ: *Тасмов* (Топълчане, Сливенско) (Илчев, Р 478); МИ: *Тасмо̀та*, ливади в с. Средок, Смолянско, продълговата нива в Турян, Смолянско, дълга ливада в Черналево, Смолянско. – От тур. *tasma* 'ремък за врат на куче, агне и др.; ръмък на налъм, сандал и др.', вж. РРОДД 498. – Заето и в рум. диал. и остар. *tasmá* 'връв или лента от коприна, кожа и др. (за бродиране); добре оцавена кожа' (и с други значения) (DLR 11/2, 1982, 65), алб. *tasmá* 'ремък за точене на бръснач'.

тасу̀вам книж. рядко 'размесвам карти за игра' (А. Константинов; РРОДД 498). – По рус. *тасова́ть, тасу́ю* също, което е вероятно чрез пол. *tasować, tasuję* 'разбърквам, размесвам карти за игра' от фр. *tasser* 'скупчвам, събирам в купчини' (произв. от *tas* 'купчина'). За руската дума вж. Vasmer, REW 3, 81.

тасчия остар. 'каменар' (Кюлевча, Шуменско). – От тур. *taşçı* 'каменар', с дисимилация *шч* > *сч*.

тат старин. 'крадец; разбойник', 'крадец' (Чомаковци, Врачанско), 'разбойник' (Троянско); стб. **тать** 'крадец' (Зогр., Мар., Асем.), **татьба** (Зогр., Мар., Син. тр.). – Произв.: *та̀тба* старин. 'кражба'. – Срхр. *та̂т* 'крадец', род. п. *та̏та*, словен. *tat* 'крадец, род. п. *táta*, рус. *тать* 'крадец, разбойник', род. п. *та́тя*, струс. **тать** 'крадец', доллуж. остар. *taś* 'крадец; лъжец, измамник'. – Праслав. **tātь* (стара ие. *i*-основа), от корен *tā-* в праслав. **tājiti*, **tāją* (вж. под *тая̀*). – Сродно със стирл. *tāid* 'крадец' (от **tātis*), стгр. *τητάω* 'лишавам', дор. *τᾱτάω* също, както и (без разширението *-t-*) със стинд. *stāyuḥ* 'крадец', авест. *tāyuḥ* също, хет. *taį-* 'крада'. – Ие. *(s)tā-*. – Вж A. Fick, KZ 22, 374, Ernout–Meillet 226, Trautmann 313, Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 13–14, 1920, 128–129, Vasmer, REW 3, 82, Skok 3, 434, под *tájiti*, Schuster-Šewc 20, 1500, Mayrhofer 3, 514. — Според Б. Цонев, Слав. глас 1/1, 1902, 26, бълг. книж. *тат* е заето от рус. *тать*. За *та̀тба*, стб. **татьба** вж. Sławski, SPS 1, 62.

та̀та 'татко' (Оряхово; Бериево, Севлиевско; Заноге, Врачанско; Митровци, Монтанско; Своге; Бухово, Елинпелинско; Василовци, Гурмазово, Горни Лозен, Връбница, Суходол, Локорско, Софийско; Царибродско; Годеч-

ко; Кралев дол, Крапец, Ярджиловци, Пернишко; Перник; Трънско; Самоков; Доспей, Бели Искър, Рельово, Самоковско; Гюешево, Драгойчинци, Кюстендилско; Шатрово, Дупнишко; Бобошево; Благоевград; Лешко, Благоевградско; обл. Граово), 'баща ми, моят баща' (Доброславци, Софийско; Самоков), 'баща, татко; (рядко) дядо' (Ново село, Видинско), **та̀тъ** 'татко' (Войнягово, Карловско), **та̀то** диал., нар. 'татко (= баща ми; баща на някого') и обръщение към собствения баща (БТР), '(остар.) баща ми, моят баща' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **та̀ту** 'моят баща, татко' и обръщение към баща (Банат), **тат** 'моят баща, татко' (Банат), **та̀те** 'баща ми, моят баща; баща на някого', обръщение към собствения баща, обръщение на съпругата към бащата на съпруга, **та̀ти** диал. 'тате', **та̀тьо** диал. 'татко', **та̀тю** 'татко', (Неново, Марково, Провадийско; Певец, Търговищко; Стърмен, Беленско; Троян), **та̀тя** в съчет. *на та̀тя* (Юпер, Кубратско; Щръклево, Русенско; Ковачевец, Поповско; Еленско), в изреч. *Вѝждаш ли ма̀ма и та̀тя* (Добродан, Троянско) (родително-винителна форма). – Произв.: *та̀тев* нар. 'който принадлежи на тате' (произв. от *та̀те*), *та̀теви* мн. ч. '(за омъжена жена) домът и семейството на баща ми' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *та̀тенце* умал. *та̀тин* диал., нар. 'който принадлежи на татко' (произв. от *та̀та*), *та̀тини* мн. ч. диал., нар. 'домът и семейството на баща ми', 'домът и семейството на баща ми или на дядо ми' (Ново село, Видинско), *та̀тинсин* прил. 'който принадлежи на бащата или на дядото на трето лице' (Ново село, Видинско), *та̀тинсини* мн. ч. 'домът и семейството на бащата или на дядото на трето лице' (Ново село, Видинско), *та̀тинтин* прил. 'който принадлежи на твоя баща или дядо' (Ново село, Видинско), *та̀тинтини* мн. ч. 'домът и семейството на твоя баща или дядо' (Ново село, Видинско), *та̀тица* 'бащица' (Суходол, Софийско; Трънско), в гат. за плод на шипка: *Цървен татица: на вѐро му църна капица* (Горочевци, Трънско; Багренци, Кюстендилско), *та̀тко* 'баща ми; баща на някого', обръщение към собствения баща, *та̀тку* диал., *та̀тка* в съчетания *от та̀тка, на та̀тка, при та̀тка* и др., напр. в текст: ...*при та̀тка йскам да йда, / при та̀тка в Ста̀ра планина̀*... (Ботев) (родително-винителна форма), *та̀ткин* диал. 'татков', *та̀тькино-ма̀йкьино* 'дете, което има живи и двамата родители' (Велес), *та̀тков* прил. 'който принадлежи на татко', *та̀тковото* галено обръщение на татко към свое дете, *та̀тковата* галено обръщение на татко към своя дъщеричка, *та̀ткови* мн. ч. '(за син или дъщеря, които живеят отделно) домът и семейството на татко', *та̀ткова-ма̀йкина* 'мома, която има живи и двамата родители' (Галичник), *та̀тковина* 'отечество, родина', диал. 'бащино наследство, бащиния', *татковѝна* диал. също (Геров), *таткойна* 'татковина' (Охрид), *татковнѝна* 'татков дял' (Кондорби, Костурско), *та̀ткове* дат. п. 'на татко' (Папрадища, Велешко), *та̀ткое* дат. п. 'на татко' (Охрид) (от *та̀ткове* с изпадане на интервокално *в*), *та̀тком* нареч. 'с татко' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско), *та̀тник* 'дете, което често вика „тате" или плаче да го заведат при баща му' (Тетевен), *та̀тница* в клетва *Татницата да те фане*, отправена към дете, което до досада повтаря „тате, тате"

(Велес), *та̀тньо* 'момче, което по външност и по характер много прилича на баща си' (Тетевен), *та̀тов* нар. 'който принадлежи на татко, който се отнася до татко' (произв. от *та̀то*), *та̀товото* галено обръщение на татко към свое дете, *та̀товата* галено обръщение на татко към своя дъщеричка, *та̀тче* умал. диал. 'татенце' (Геров), форма за зв. п. (Прилеп; Самоковско), *та̀тчо* в нар. пес.: *Я ела̀, та̀тчо, при мѐне, / жълта ме змия̀ опа̀се.* (Медовница, Белоградчишко), *та̀тча* ж. 'майка на съпругата' (Прилеп, Битоля, Охрид, Ресен, Воден), *та̀тьов* диал. 'татков', *та̀тюви* мн. ч. 'домът и семейството на татко' (Войнягово, Карловско); *прита̀тко* диал. 'втори баща' (Геров); *сота̀тковник* диал. 'мъж, който е от един баща с някого' (Геров), *сота̀тковница* диал. 'жена, която е от един баща с някого' (Геров). – Срхр. *тȁта, тáта, тáто*, словен. *táta*, рус. *тáта*, укр. *тáто*, чеш. *táta*, словаш. *tata, tato*, пол. *tata, tato*, горлуж. *tata*, доллуж. *tata, tato*. – Праслав. **tātā, *tāta*. – Сродно със стинд. *tatáḥ, tātaḥ*, стгр. *τάτα*, зват. п. *τατᾶ*, лат. *tata*, алб. *tatë*, корн. *tat*, англ. *dad*, хет. *tata* 'баща, татко'. – Ие. **tāt-, *tat-*. Срв. ие. **atta* (под *отѐц¹*, вж.). – Дума от детската реч. Срв. бълг. *тѐтьо*, рус. диал. *тя́тя*, лит. *tė̃tis*, латв. *tēta* 'баща', стпрус. *thetis* 'дядо', стгр. *τέττα* 'татко'. – Звуково близки са думи със знач. 'баща' и в езици от други езикови семейства извън индоевропейското: тур. *ata*, унг. *atya* 'баща' и др. (вж. под *отѐц¹*). – Вж. Trautmann 320, **Brückner**, **SEJP** 567, Ст. Младенов, ЕтР 630, Vasmer, REW 3, 81, Pokorny 1056, Machek 637, Skok 3, 446–447, Vl. Šaur **Etymologie slovanských příbuzenských termínů** 1975, 22, Schuster-Šewc 20, 1500, **Mayrhofer** 1, 471, **Frisk** 2, 860, Walde–**Hofmann** 2, 1972, 650, **Klein** 1, 396, **Fraenkel**, **LEW** 1085. – Според Трубачев, Терм. родства 23–24, от ие. *ăta*. Според В. И. Георгиев, БЕз 26/1–2, 1976, 59, бълг. *та̀то* със знач. 'баща ми' и със знач. 'баща на някого' е възникнало въз основа на *та̀та* първоначално като звателна форма. Формата *та̀те* със значения 'баща ми' и 'баща на някого' може да е възникнала от звателната форма *та̀те*, която от своя страна е от *та̀та* с окончание за зват. п. *-е* под влияние на звателните форми на съществителните от м. р. със завършек на съгласна (в старобългарски – на съгласна и -**ъ**), като *во̀ле* (стб. **воле**). За завършека на *та̀тьо* (с точно съответствие пол. *tacio*) срв. *тѐтьо* 'татко', *ба̀тьо* 'батко' и лични имена, като *Ва̀ньо, Нѐдьо, То̀тьо*. Формата за дат. п. *та̀ткове* 'на татко' е с *-е* на мястото на *-и* в неударено положение от по-ранно **та̀ткови*, което е с окончание *-ови* по форми за дат. п. на старобългарски имена от м. р. с ие. *ŭ*-основа, като стб. **сынови**, дат. п. от същ. **сынъ** 'син'. –Според М. Филипова-Байрова, ИИБЕз 19, 1970, 881, бълг. *та̀то* е заето в нгр. *τάτας* и *τατάς* 'татко' (което не е сигурно: Филипова-Байрова пренебрегва обстоятелството, че още в старогръцки има форма *τάτα*). За *τάτας* (*τατάς*) Ἀνδριώτις 351, отбелязва, че е „стара детска дума в много езици". – Срв. *тѐтьо*.

тата̀кам (**тъта̀към**) 'мърморя, бърборя, бъбря' (Еленско). – Звукоподраж., по междум. за наподобяване на брътолевене **та-та*. Срв. Szymański, Derywacja 80, според когото е звукоподраж., с *тат-* като в *тато̀ркам* (вж.).

Срв. рус. *тата́кать, тата́каю* 'бърборя, дърдоря' (звукоподраж., вж. Vasmer, REW 3, 81).

та̀тал 'гълъб гривяк, Columba palumbus (Провадия), вж. *та̀хтал*.

татанѝзам са 'треперя от студ; треперя от страх или нервна възбуда' (Добралък, Асеновградско; Лилково, Пловдивско), **татанѝсам** 'треперя' (Харманли), 'треперя от студ, от страх' (Смолян), **татанѝсам са** 'треперя от студ' (Илинден, Гоцеделчевско), **татаньѝсам** 'треперя' (Жълтуша, Ардинско), **татаньѝсам са** 'треперя от студ' (Върбина, Маданско), – Произв.: *втатанѝзвам са* 'втриса ме от студ, от страх' (Лилково, Пловдивско). – Звукоподраж., срв. *татѐнкам* 'треперя (от студ)'; *татанѝзам са* – с *-изам* по гръцки заемки на *-изам* (дето *-из-* е от сегашната основа на гръцки глаголи на *-ιζω*), *татанѝсам* и останалите форми – с *-ис-* по гръцки заемки, образувани от аористната основа на *-ισ-* на гръцки глаголи. Срв. новогръцкия звукоподражателен глагол *ταρτανίζομαι* 'треперя, треса се' – (по фонетичен състав, по образуване и по семантика). – Срв. *тата̀нкам, татѐнкам, тананѝкам*.

тата̀нкам 'треперя (от студ)' (Ерма река, Маданско), **тата̀нкам са** 'треперя от студ; треперя от страх или нервна възбуда' (Ягодина, Девинско), **татъ̀нкам** 'треперя от студ' (Хвойна, Асеновградско), **тато̀̂нкам са** 'треперя от студ; треперя от страх или нервна възбуда' (Смолянско; Петково, Ардинско; Манастир, Проглед, Асеновградско), **тъть̀нкам** 'треперя от студ' (Малево, Смолянско), **тътънѝкам** 'треперя от студ' (Тракиец, Хасковско; Равногор, Пещерско). – Произв.: *втато̀̂нквам са* 'втриса ме от студ; втриса ме от страх' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско). – Звукоподраж., по междуметия (които човек изговаря, когато трепери от студ, страх или нервна възбуда) **тан-тан* или **татана* и под. (по които може да са възникнали *тата̀нкам, тата̀нкам са*), **тан-тън* или **тън-тън, *татъна, *тътъна, *тътъни* и под. (по които може да са възникнали *татъ̀нкам, тъть̀нкам, тътънѝкам*). Формата *тато̀̂нкам са* – с диал. *о̀̂* на мястото на ъ под ударение. – Срв. *татанѝзам са, татѐнкам, тананѝкам*.

тата̀р[1] диал. 'татарин' (Геров), остар. 'пощаджия', прил. неизм. диал. 'татарски', **та̀тар** 'човек от татарски произход' (Косинец, Костурско), остар. 'пощаджия' (Прилеп), **тата̀рин** 'мъж от тюрско племе с език, близък до турския', остар. 'преносвач на официалната поща в турско време', **татаро** в нар. пес.: *Ей го хи старо татаро, / дето ма тука доведе.* (Копривщица). – Произв.: *татарѝя* пренебр. 'татарин' (Софийско), диал. 'юнак, страшен татарин' (Геров), *татарѝйски* диал. 'татарски' (Геров), *тата̀рка* 'жена от тюрско племе', 'хвойнов плод' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско; Джурково, Ивайловградско), *татарка* 'вид хоро' (Стакевци, Белоградчишко), 'вид някогашно хоро (забравено вече)' (СЗ), 'вид тиква (малка, с твърда шарена кора, неядивна)' (Светиниколско), в *мижи-татарка* 'вид детска игра' (Прилеп), *татаркѝни* мн. ч. 'татарки' (Граматиково, Малкотърновско; Бутан, Оряховско), *татарлъ̀к* 'татарска земя' (с *-лък* от тур. *-lık*), *тата̀рски* прил., в

съчетания *тата̀рски босѝлек* диал. 'раст. Mercurialis annue', *тата̀рски хамба̀р* 'изкопана в земята яма във форма на обърнат конус' (Южна Добруджа), *тата̀рско* в съчетания *тата̀рско гро̀зде* 'раст. Ribes sanguineum' (Геров), *тата̀рско про̀со* 'растение като метла, сято по бостани и по синурите на ниви, от което се правят метли' (СЗ), *татарско* в съчетания *татарско грозде* диал. 'раст. френско грозде, Ribes grossularia' (Велико Търново, Севлиево), *татарско гроздье* диал. 'раст. Ribes rubrum', *тата̀рску* в съчет. *тата̀рску гро̀зди* 'раст. Ribes sanguineum' (Велико Търново), *татару̀шка* 'астраганен калпак' (Якоруда), 'цилиндричен калпак' (Разложко), *тата̀рче* умал., *тата̀рчета* 'бомбички, с които си играят децата' (Радуил, Ихтиманско), *тата̀рщина;* ЛИ: *Тата̀р* (Монтана), ФИ: *Тата̀ринов* (Лом) (от прякор *Тата̀рина*), *Тата̀ров* и *Тата̀рски* (Шумен, Свищов; Лопян, Ботевградско; Бистрица, Софийско; Дупнишко), *Тата̀рчев* (Голям Извор, Тетевенско; Охридско; Ресен, Македония; Пловдив) (по прякор *Тата̀рчето*) (за личното име и за фамилните имена вж. Илчев, Р 478); МИ: *Тата̀р ма(х)ала̀* в гр. Стрелча, *Тата̀ра (Тъта̀ръ),* кладенец в Душово, Севлиевско, *Тата̀рето*, махала в гр. Стрелча, *Тата̀ров кла̀денец* край с. Смилец, Панагюрско, *Тата̀рска усо̀я, Тата̀рската усо̀йна, Тата̀рско калѐ*, руини от крепост край Панагюрище, *Тата̀рско сѐлище,* местност край с. Винище, Монтанско, *Тата̀рски сѐлища*, падина със следи от селище край с. Мадан, Монтанско, и др. – Срв. срхр. *та̀тар, та̀тарин* 'татарин; куриер', словен. *tatar,* рус. *тата́рин*, струс. **татары** мн. ч., укр. *тата́р*, *тата́рин*, булорус. *тата́рын,* чеш. *Tatar*, словаш. *Tatár,* пол. *Tatar, Tatarzyn,* горлуж., долнлуж. *Tatar,* които са от тюркски – тур., сттур., татар., чагат. *tatar* (*Tatar*). Българската дума – най-вече от тур. *Tatar* 'татарин', *tatar* 'татарски; куриер'. – Вж. Miklosich, EtWb 347, Brückner, SEJP 567, Ст. Младенов, ЕтР 629–630, Vasmer, REW 3, 81–82, Škaljić 602–603, Skok 3, 447.

тата̀р² 'дърваница' (Хаджидимово, Благоевградско). – От *тахта̀¹* 'дъска' (вж.), от тур. *tahta*, с бълг. наст. *-ар*. Срв. тур. съчет. *tahta biti* 'дърваница', букв. 'дъсчена въшка'.

тата̀р³ (тъта̀р) 'тръст, от която се правят стайни метли; захарна тръст(ика)' (Ново село, Видинско). – От рум. *tătár de mătúri* 'раст. метла, Sorghum vulgare' и 'раст. захарна метла, Sorghum saccharatum' с изпущане на втората част на синтагмата (*de mătúri*). За рум. *tătár de mătúri* вж. DLR 11/2, 1982, 130, под *tătár*. – Срв. *тата̀рка²*.

тата̀р⁴ 'припадък у конете' (Кюстендилско). 'конска болест (припадък)' (Шишковци, Кюстендилско). – Вероятно по *тата̀р курду̀* 'конска болест' (вж.) с изпущане на втората съставка – *курду̀*. За значението срв. рум. *tătárcă* 'жена от татарски произход' и диал. 'вид болест при хората; някаква болест при говедата (в DLR 11/2, 1982, 130).

тата̀р⁵ 'лък за стреляне' (Каменица, Ракитово, Велинградско). – Произв.: *тата̀рник* 'лък за хвърляне на стрели' (Каменица, Ракитово, Велинградско; Гоцеделчевско; Илинден, Гайтанинoво, Гоцеделчевско), таен дръндарски

(кошковски) говор 'дръндарски лък' (Илинден, Гайтаниново, Гоцеделчевско; Белотинци, Драмско), 'част, която държи задния колесар на каруца' (Сталево, Първомайско), *тъта̀рник* 'играчка дървен лък за хвърляне на стрели' (Енина, Казанлъшко), *та̀тарник* 'детска играчка лък за хвърляне на стрели, който е прикрепен към дъска' (Казанлък). – По тур. остар. *tatar oku* 'лък за хвърляне на стрели' (Radloff 3/1, 903, под *татар*), букв. 'татарска стрела', с изпущане на втората съставка от изафетното съчетание (*oku*, от *ok* 'стрела'). Татарите някога са минавали за добри стрелци. – Срв. *татара̀ну*.

татаран диал. в гатанки за черно грозде: *Чер, чер татаран, / с копчета окован* и *Чер татаран / с гоздеи окован* (Стойкова, БНГ 798). – От *тата̀р*[1] (вж.) с експресивна наст. *-ан*, както в *котара̀н* в две други гатанки за грозде: *Чер котаран / с гоздеи окован* и *Шарен котаран / с габърчета окован* (от същия изговор).

татарану в нар. пес.: *…да донесѐш стрѐлу татара̀ну…* (Бръложница, Софийско). – Диалектна винителна форма от **татара̀на*, получена вероятно с обратна деривация от **татара̀нка*, схванато като умал. от ж. р. на *-ка*, което може да бъде заемка от срхр. *тата̀ра̄нка* от съчет. *стриjѐла тата̀ра̄нка* или *стрѐла тата̀ра̄нка* 'татарска стрела', засвидетелствувано в нар. пес.: *…донеси ми стрелу татаранку…* (у Вук 756), възникнало, както обяснява Skok 3, 447, под *tàtarin*, по същ. *тата̀ран* = *тата̀рхан* 'татарски хан, татарски владетел'. – Срв. *тата̀р*[5].

тата̀р-берѝ 'юфка' (Царино, Крумовградско). – От тур. *tatar böreği* 'вид баница с месо, приготвена по татарски', с промяна на значението. Срв. тур. диал. *tatar* 'вид супа от тесто; вид тестяно ястие с кълцано месо и кисело мляко' (SDD 3, 1322).

татарджик 'маларичен комар' (Кукушко). – От тур. *tatarcık* 'вид малък комар'.

татарѝко м. 'дърдорко' (Странджа). – От основа *татар-* на засвидетелствуваното в говора *татарѝсам* 'дърдоря, говоря непрекъснато' (вж) със завършек *-ико* по гръцки думи на *-ικο(ς)*.

татарѝсам 'дърдоря' (Смолянско, Асеновградско), 'дърдоря, говоря непрекъснато' (Странджа), **тътарѝсам** 'дърдоря, говоря непрекъснато, до втръсване' (Странджа), **татарѝсвам** 'говоря, мърморя' (Заберново, Малкотърновско). – Вероятно от по-ранно **тътрѝсам*, което е от основа *тътр-* в *тътрѐм* 'дърдоря; гърмя, трополя' (вж.), засвидетелствувано в странджанския говор, със завършек *-исам* както в други звукоподражателни глаголи в странджанския говор под влияние на гръцки аористни основи на *-ισ-* (*-ис-*); с епентеза на *а* в звукосъчет. *-тр-;* формата *татарѝсам* – с *а* на мястото на *ъ* в неударено положение. Срв. в странджанския говор *мамарѝсам* 'мърморя', което може да бъде от по-ранно **мъмрѝсам*, възникнало по странджански вариант на *мъ̀мря*: *мъмрѐм*.

тата̀рка[1] 'жена от татарска народност', вж. *тата̀р*[1].

тата̀рка[2] и **тата̀рга** 'раст. метла, Sorghum vulgare; раст. захарна метла, Sorghum saccharatum' (Банат). – От рум. *tătárcă de mătúri* 'раст. метла, Sorghum vulgare' с изпущане на втората част на синтагмата (*de mătúri*). За знач. 'раст. захарна метла, Sorghum saccharatum срв. бълг. диал. *метла̀* 'раст. метла, Sorghum vulgare' и 'раст. захарна метла Sorghum saccharatum'. – Срв. *тата̀р*[3].

тата̀р-курдѝ 'конска болест, при която в аналното черво на коня има червеи' (Марково, Провадийско), 'вид конска болест, при която червата на коня не работят, той се оглежда, туря си главата на коша, ослушва си корема' (Слатина, Ловешко), диал. 'раст. Myosotis palustris' (Панчев 304), **татар-курду** диал. 'болест по конете талаф', **тата̀р-курдусѝ** 'въгърец' (Тракиец, Хасковско), **тата̀р-кордѝ** 'конска болест, при която конят получава възпаление на гъзното черво' (Слатина, Ловешко), 'болест по конете' (Странджа), **тата̀ркурти** 'преплитане на червата' (Велес), **тъта̀р-курдѝ** 'болест по конете' (Бериево, Севлиевско; Гостилица, Дряновско), **тъта̀р-кордѝ** също (Беброво, Еленско). – От тур. диал. *tatarkurdu* 'остра, режеща болка, обикновено във вътрешните органи на човек или животно; вид стомашна болест при конете', по произход изафетно съчет. *tatar kurdu*, съставено от *tatar* 'татарин' и *kurt* 'червей'. Формата *тата̀ркурти* – от диалектен вариант на тур. *tatarkurdu* или преиначено на българска почва *тата̀р-курдѝ; татар-кордѝ, тъта̀р-кордѝ* – със свръхстарателно *о* вм. *у* в неударено положение; *тата̀р-курдусѝ* – със *-сѝ* по турски изафетни съчетания с втори елемент на *-su*.

та̀те, вж. *та̀та*.

татѐнкам 'треперя от студ' (Левочево, Смолянско), **татьѐнкам** също (Турян, Смолянско), **таты̀нкам** 'треперя от студ, от страх' (Жребово, Водни пад, Смолянско). – Звукоподражателни, по междуметия **тан-тен*, **тан-тьѐн*, **тан-тын* и под. Срв. *тата̀нкам, тата̀нкам са, татъ̀нкам, татанѝзам са* с подобни значения.

татѝзин 'скъперник' (Широка лъка, Девинско), вж. *титѝзинь*.

та̀тко, вж. *та̀та*.

татла̀ кадъ̀н диал. 'болест червен вятър, Erysipelas'. – От тур. *tatlı kadın*, евфемистично назвaние, букв. 'сладка, приятна жена', вж. Д. А. Михайлова, БЕз 24/1, 1974, 52. – Срв. *татлѝ*.

татлѝ прил. неизм. 'сладък' (Прилеп; Загоричане, Костурско), **татлѝя** прил. неизм. 'сладък' (Трънско), 'вид сладкиш' (Самоков), 'сладкиш, направен от натопено в сироп тесто' (Софийско), диал. 'вид сладка маслена корабия; сладка баница, като баклава', в съчет. *вечѐра татлѝя* 'сладка вечеря' (Жабляно, Радомирско; Кожинци, Трънско), **татлия** 'баклава' (Брезница, Санданско), название на почва (Доброво, Дупнишко), **татлѝа** 'сладка турска баница' (Самоковско), **тътлѝа** 'ориенталско сладко, подобно на реване' (Ку-

куш), **татлъ̀** в съчет. *татлъ̀ пелѝн* диал. 'раст. жълт равнец, Achillea clypeolata' (Ботр 87). – От тур. *tatlı* 'сладък; сладкиш; десерт'. – Заето и в срхр. *та̀тли* прил. неизм. 'сладък', същ. 'сладко ядиво', *та̀тлиjа* 'сладка баница' (Škaljić 603)'. – Срв. *татла̀ кадъ̀н*.

та̀то¹, вж. *та̀та*.

та̀то² цигуларски език 'кафе' (ЮЗ). – Произв.: *татоджѝя* цигуларски език 'кафеджия' (ЮЗ). – От циг. *tato* 'топъл', вж. К. Костов, ИИБЕз 4, 1956, 420.

татра̀к 'кречетало на воденица' (Загражден, Ардинско), **татра̀лник** 'дребен четвъртит тенекиен звънец, който се връзва на крави' (Селча, Девинско), **татра̀ч** 'кречетало на воденица' (Неделино, Маданско), 'човек, който много приказва' (Ситово, Пловдивско), 'човек, който досажда с много приказки' (Ситово, Пловдивско; Ракитово, Велинградско; Габрово, Ксантийско), **татрачь** 'кречетало на воденица' (Неделино, Маданско; Рудозем; Търън, Смолянско), **татра̀чье** също (Богутево, Асеновградско; Чепеларе; Ситово, Пловдивско). – Производни от *тъ̀тря²* 'приказвам много и необмислено (бърборя, дърдоря)', с незасвидетелствувано знач. 'звъня; гърмя, трополя', вариант *тъ̀трем* 'дърдоря' и 'гърмя, трополя' (вж. под *тъ̀тря²*), с *а* на мястото на *ъ* в неударено положение. Формата *татра̀к* – с наст. *-ак* (праслав.*-ākъ*); *татра̀льник* – с наст. *-альник* (= *-алник*) като в *плюва̀лник* и *прощъпа̀лник; татра̀ч* – с деятелна наст. *-ач*; *татра̀чье* – умал от *татра̀к*. – Срв. *татра̀лка, тътра̀лка, татра̀чка, тътра̀чка*.

татра̀лка 'малък меден звънец, който се връзва на добитък' (Старцево, Маданско), 'малък меден звънец, който се връзва на дребен добитък' (Наречен, Богутево, Асеновградско; Батанци, Маданско), 'малък звънец' (Турян, Смолянско), 'кован звънец без особена звучност; звънец със сплесната форма за всякакъв вид животни' (Смолян), 'звънец, който се връзва на овце' (Виево, Смолянско), 'звънец, който се връзва на едър добитък' (Златоград), 'вид звънец за животно' (Турян, Смолянско), 'вид звънец, който се връзва обикновено на крава' (Шаренка, Маданско), 'желязно ковано звънче, използувано от овчарите' (Мадан), 'кречетало на воденица' (Бориково, Райково, Смолянско; Старцево, Маданско), '(прен.) бъбрив човек, бърборко, дърдорко' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), 'дърдорко' (Шаренка, Батанци, Маданско), 'мъж или жена, които постоянно бърборят' (Тетевен), 'кречетало; (прен.) дърдорко' (Тихомир, Крумовградско), 'раст. Vaccaria parviflora' (Родопите), **татра̀лька** 'звънец, който се връзва на говеда' (Ягодина, Девинско), 'звънец със средна големина' (Бостина, Смолянско), 'кречетало на воденица' (Орешец, Асеновградско), **татра̀льку** м. 'дърдорко' (Селча, Смолянско), **татра̀lка** 'малък звънец от мед или тенекия, който връзват на овце, кози, крави; сплескан отстрани малък звънец за дребен добитък' (Гела, Девинско), 'сплескан звънец от мед, който се връзва на овце и крави' (Широка лъка, Девинско), 'звънец за кози' (Петров дол, Маданско), 'звънец

за овце' (Наречен, Асеновградско), 'кречетало' (Петров дол, Маданско; Гела, Девинско), 'дърдорко' (Витина, Маданско), **та̀таралка** 'вид звънец за добитък' (Царино, Крумовградско). – Варианти на *търа̀лка* (вж.), с *а* на мястото на неударено *ъ*. За знач. 'раст. Vaccaria parviflora' на *татра̀лка* срв. друго име на растението: *дрънчѝлка* (произв. от *дрънча̀*, вж.). – Срв. *татра̀к, татра̀чка, търа̀чка*.

татра̀ч 'високо слабо животно, най-често прасе; висок слаб човек' (Кесарево, Горнооряховско). – Произв. от *търя* (се) 'влача (се)' (вж. *търя¹*), с *а* на мястото на *ъ* в неударено положение.

татра̀чка 'кречетало' (Наречен, Асеновградско; Бостина, Писаница, Горно Райково, Долно Райково, Левочево, Касъка, Смолянско; Змеица, Девинско; Годешево, Благоевградско; Бръщен, Гоцеделчевско), **татра̀чька** също (Давидково, Ардинско), **татара̀шка** 'кречетало на воденица' (Странджа), 'бъбрица' (Габрово, Ксантийско), **татара̀шкам** 'бърборя' (Малко Търново). – Формата *татра̀чка* – вариант на *търа̀чка* (вж.), с *а* на мястото на неударено *ъ*; *татара̀шка* – от *татра̀чка* с епентеза на *а* и с диалектна промяна *чк* > *шк*; гл. *татара̀шкам* – по същ. *татара̀шка* под влияние на двойки от съществителни и глаголи, като *чѐтка – чѐткам*, диал. *дрѐнка – дрѐнкам*. – Срв. *татра̀к, татра̀лка, търа̀лка*.

та̀тул и **тату̀л** 'едър отровен бурен, който расте главно край човешки жилища и торища, с бели фуниевидни цветове и топчест бодлив плод с черни семена, Datura stramonium', **та̀туль** също (Ботевградско), **та̀тула** също (Трънчовица, Никополско; Троянско; Бели Осъм, Троянско; Софийско; Самоковско; Бобошево; Щип; Охрид; Банат), **та̀тулъ** също (Войнягово, Карловско), **татулъ** също (Хаджилари, Северна Добруджа). – Произв.: *татулец* диал. 'татул' (БотР 152), *та̀тулига* също (Банат), *татулѝна* също (Враниловци, Монтанско; Габровско). – Чрез тур. *tatula* също, от перс. *tātule* също, вариант на *tāture*, с краен етимон староиндийска дума (от която е и научнолат. *datura*): *dhattūra* 'раст. татул, Datura stramonium'. Ст. Младенов, ЕтР 630, сравнява със сръб. *татула* и добавя: „от лат. *datura*". – Заето и в срхр. *та̏тула* 'раст. татул' (Skok 3, 447), рум. диал. *tátúlă* 'раст. татул' (най-вече в Северна Добруджа, вж. DLR 11/2, 1982, 133), нгр. *τάτουλας, τατούλα* (R. Bernard, ръкописни бележки), алб. *tátull* 'раст. татул' (според Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/8, 1927, 15, алб. *tátull* е заето от български).

та̀тък нареч. 'някъде отвъд, по други места; на оная страна, в оная посока', диал. **та̀так** и **та̀та** (Геров). – Произв.: *та̀тъшен* 'който е от оная страна, от други места', диал. *та̀ташен* (Геров); *ната̀тък* 'към място, което е оттатък, към друго място; от определен момент насетне', *ната̀тъшен* прил., диал. *ната̀так, ната̀та, ната̀ташен* (Геров); *отта̀тък* 'от другата страна, отвъд, от ония места', *отта̀тъшен*, диал. *отта̀так, отта̀та* и *отта̀т, отта̀ташен* (Геров); *по-ната̀тък, по-ната̀тъшен* и диал. *по-ната̀так, по-ната̀ташен*. – Показателни местоименни наречия, съдържащи *та-* (праслав. **tā-*) като в

там (вж.) и показателни частици *та* (*тъ*), *к* (вариант на *ка*, срв. *тук*/*тỳка*). Срв. Vl. Šaur, ESSJ 2, 646-647.

татънкам, вж. *татàнкам*.

татъркам 'говоря много' (Ерма река, Маданско), **татѐркам** 'влача, тътря, тътразя нещо, което причинява специфичен шум' (Тетевен), **татȍркам** 'влача или търкалям нещо, с което вдигам шум; приказвам много, бръщолевя много' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско). – Произв.: *отатȍрквам* 'отвличам със шум; (прен.) изгарям' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Стърница, Ардинско). – Звукоподраж. Би могло да бъде по междум. **татър*, **татър-татър* или **тътър*, **тътър-тътър;* или от по-ранно **търтъркам*, по междум. **тър-тър* (за уподобяване на бръщолевене, на особен шум при тътрузене на нещо, при търкаляне на предмет, за уподобяване на пращене на огън и т. н.), с *а* на мястото на ъ в неударено положение и с дисимилаторно изпадане на първото *р*, срв. *какълкам* 'пия вода от съд с тясно гърло', получено вероятно с *а* от ъ в неударено положение и с дисимилаторно изпадане на първото *л* от по-ранно **кълкълкам*, възникнало по междум. *кtowл-кьл* за наподобяване на шум от изливаща се течност от съд с тясно гърло. Формите *татѐркам, татȍркам* са с *ѐ, ȍ* в посочените говори на мястото на общобълг. ъ (под ударение). Според Szymański, Derywacja 80, *татȍркам* е от корен *tat-* както и в *татàкам* (вж.). – Срв. *тътря*[2].

тàтьо, вж. *тàта*.

таужàрин остар. 'побойник' (Ново село, Видинско). – От рум. *tăujér* 'бъркалка за суроватка; сопа, тояга' и (диал.) епитет за нехранимайко, за ленивец, с бълг. сингулативна наст. *-ин*. Срв. М. Сл. Младенов, ТБД 6, 288 (дето се сочи румънски произход, но не се изписва форма).

таỳк 'кокошка' (Бужица, Босилиградско). – Произв.: *тъукчѝа* 'ловно куче пилчар' (Кукуш) (по тур. *tavukçu* 'кокошкар'); *кьортаỳклия* прил. неизм. 'който страда от кокоша слепота' (Велес) (по тур. *kör tavuk* 'сляпа кокошка'); ФИ: *Таỳков* (Лясковец; Ресен, в Македония), *Таукчѝев* (Нова Загора, Казанлък, Горна Оряховица) (Илчев, Р 47); МИ: *Таукчѝйка* (*Тъукчѝйкъ*), чешма в с. Сенник, Севлиевско). – От тур. *tavuk* 'кокошка'.

таут остар. 'препоръчано писмо' (Дювернуа 2, 2322), **таутлỳ** остар. '(за писмо) препоръчано' (Геров). – Формата *таут* – чрез тур. *taahhüt* 'обещание, ангажимент, задължение; договаряне' от араб. *tawahhud* (произв от *wahadā* 'давам дума, обещавам'); *таутлỳ* – по тур. *taahhütlü mektup* 'препоръчано писмо' (с изоставяне на втората част от съчетанието). Възможно е *таут* да е възникнало по тур. *taahhüt mektup* (*taahhütlü mektup*). Вж. Т. At. Todorov, Stud. Stachowski 2005, 469–470.

таушàн 'заек' (Разград; Устово, Смолянско; Смолско, Пирдопско), 'хълм със слаба растителност, дето се въдят зайци' (Гавраилово, Сливенско), **тъушàн**

'заек' (Дервент, Дедеагачко), **тъфша̀м** 'заек' (Мраченик, Карловско). – Произв.: *тауша̀нка* 'сорт бяло грозде' (Виноовград, Великотърновско), 'раст. тенекиена трева' (Градище, Севлиевско), *тъушанлӣя* '(за кон) болен от задух' (Смолница, Добричко) (с наст. *-лия*, от тур. *-lı, -li, -lu, -lü*), *тауша̀нче* 'раст. кученце, Anthirrhinum majus' (Банско); *таушан-чиче* 'раст. кученце, Anthirrhinum majus' (гр. Гоце Делчев; БотР 103) (от тур. *tavşançiçeği*, букв. зайче цвете'), *тъуша̀н-гюзю* 'сорт грозде с кръгли прозрачни зърна' (централен балкански говор) (от тур. *tavşan gözü*, букв. 'заешко око'); ФИ: *Тауша̀нов* (Радомир, Кюстендил, Кюстендилско, Карнобат, Сливен), *Тауша̀нски* (Лом) (Илчев, Р 479); МИ: *Тауша̀н тепѐ* или *Тауша̀ница*, голо разлато бърдо край Мирково, Пирдопско, *Тауша̀н тепѐ*, хълм край Карлъково, Зиляховско, *Тауша̀нтепе*, височина, заета от пасище, край с. Пилашево, Първомайско, *Тауша̀нките* в землището на с. Долни Порой, Валовищко, *Тауша̀нски дол* (*Тъуша̀нски дол*) край с. Стойките, Севлиевско, *Тауша̀нската лъка̀* (*Тъуша̀нскъть лъкъ̀*) край Кръвеник, Севлиевско, *Тауша̀нца*, височина кръй с. Искра, Първомайско, заета от ниви и храсталаци. – От тур. *tavşan* 'заек'.

таф[1] 'влага в нива' (Момино, Гулица, Варненско). – От тур. *tav* 'висока степен на нагряване, висока температура' и 'влажност' с обеззвучаване на *в* в краесловие. – Срв. *тав, таф*[2], *таф*[3], *таф*[4], *тафя̀свам*.

таф[2] 'благоприятно време за лов' (Широколъшки район в Родопите; Павелско, Асеновградско; Смолянско; Маданско). – От тур. *tav*, което освен знач. 'висока степен на нагряване, висока температура' и други значения в някои словосъчетания има и знач. 'удобен случай', напр. в съчет. *tavı kaçırmak* 'изпускам удобен случай'; с обеззвучаване на краесловно *-в* във *-ф*. – Срв. *таф*[1], *таф*[3], *таф*[4].

таф[3] таен ученически говор остар. 'лъжа̀' (София), в съчет. *таф ба̀чкам* таен ученически говор 'лъ̀жа' (София). – Произв.: *та̀фим* таен ученически говор 'лъжа; крада' (София), *та̀фя* таен говор 'лъжа, излъгвам'. – От тур. *tav*, което освен знач. 'висока степен на нагряване, висока температура' и други значения има и знач. 'лъжа', напр. в съчет. *tava düşürmek* 'подхвърлям лъжѝ, лъ̀жа'; с обезвучаване на краесловно *-в* във *-ф*. За семантиката срв. производни от *tav* : *tavcı* 'лъжец, измамник', *tavlamak* 'нагрявам (до необходима степен)' и 'излъгвам, измамвам'. – Срв. *таф*[1], *таф*[2], *таф*[4].

таф[4] таен ученически говор 'без пари; (остар.) неготов (с уроците)' (София), в съчет. *таф съм* таен ученически говор 'зле съм (нямам пари; не съм си научил уроците)' (София). – Основно е съчет. *таф съм* 'зле съм (нямам пари, не съм си научил уроците)', което възниква по тур. съчет. *tav olmak* 'излъган съм, измамен съм', образувано от *tav* с основно знач. 'висока степен на нагряване, висока температура' (и с други значения, напр. 'лъжа̀') и *olmak* 'бивам, съм, ставам'. Краесловното *-ф* е от обеззвучено *-в*. Значенията 'нямам пари', 'без пари', 'не съм си научил уроците', 'неготов (с уроците)' са конкретни реализации на по-общото знач. 'зле съм'. Всички тези значения може да са въз-

никнали от знач. 'излъган съм, измамен съм' (излъганият, измаменият може да се окаже без пари, да е останал с ненаучени уроци и т. н., изобщо да е зле, да се чувствува зле). – Срв. *таф*[1], *таф*[2], *таф*[3].

та̀фан 'таван' (Велес), **та̀фани** (мн. ч. 'тавани') (Рудник, Велешко). – Вариант на *тава̀н* (вж.) с диал. *ф* на мястото на *в* и с характерното за велешкия говор пропарокситонно ударение.

тафѐра са 'гордея се, надувам се' (Ботевград). – По *та̀фра са* 'перча се с хубаво облекло и накити', произв. от *тафра̀* 'кичене, контене, гиздене; хвалба; гордост, горделивост'; с епентеза на *е* и с премет на ударението върху сричка *-фе-*. За епентезата срв. *та̀ферен* ' хубав, угледен', в ж. р. *та̀ферна* (в Ботевглад), произв. от *тафра̀* (вж.).

тафла̀н остар. 'раст. лавровишня, Prunus laurocerasus' (БотР 253). – От тур. *taflan* също.

тафлѝя '(за кон) охранен' (Трудовец, Ботевградско). – Вариант на *тавлѝя* също (вж. под *тавлъ̀*), което е от тур. *tavlı*, произв. от *tav* 'затлъстялост (на добитък)'; с *ф* на мястото на *в*, както напр. в *та̀фан* 'таван' (вж.). Възможно е да е било образувано на българска почва от **таф* 'затлъстялост (на добитък)' (от тур. *tav*), с *-лия* (от тур. *-lı, -li, -lu, -lü*).

тафра̀ диал. 'кичене, китене, гиздене; хвалба' (Геров), 'гордост, горделивост; пищност, разкош' (Дювернуа), 'контене, гиздене' (Радуил, Ихтиманско), 'гиздене, издокарване' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'контене, стремеж да се изпъква с нещо в облеклото' (Редина, Свогенско), 'контене, гиздене, докарване' (Доброславци, Софийско), 'показ, докарване; гордеене' (Банско), 'кичене, парадиране с нещо; гордост' (Софийско), 'перчене, надуване с хубаво облекло и накити' (Смолско, Пирдопско), 'големство, възгордяване' (Странджа), 'кокетство' (Говедарци, Самоковско; Мандър, в Мала Азия), 'хвалба' (Самоковско), 'хвалба; самочувствие' (Странджа), в израз *тафра̀ да (си) чѝниш* 'да се показваш важен' (Долни Богров, Софийско; Бобошево; Ярлово, Самоковско), в израз *тафра̀ да почѝниш* 'да се покажеш важен' (Благоевград), в израз *тафра̀ прода̀вам* 'придавам си важност' (Яворница, Петричко), в нар. пес.: *То̀дар Тафралѐца / тафра̀ препрода̀ва, То̀даре, / тафра̀ препрода̀ва.* (Копривщица), в погов. *Голѐма му е тафра̀та, малка му ѝе софра̀та* 'много е надут, но е беден' (Видин), в погов. *Тафра̀ голѐма с мешѝн долама̀* със същото значение (Валовищко), **тъфра̀** 'гордост; кичене' (Искрец, Свогенско), **тафръ̀** 'човек, който обича да се гизди' (Тръстеник, Плевенско), **тъфръ̀** в израз *тъфръ̀ ми е* 'хвала ми е, чест ми е' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), в погов. *Тъфръ̀ гуля̀мъ – кисѝйъ му пра̀знъ* 'много се големее, но е беден' (Топчии, Разградско, Разградско). – Произв.: *тафраджѝя* прил. неизм. диал. 'който се кити, който се гизди' (Геров), 'конте (мъж, който обича постоянно да ходи добре облечен)' (Тетевен), 'мъж, който обича да се кичи с цвете' (Кърналово, Петричко) (от тур. *tafracı*), *тафраджѝйка* диал. 'жена,

която обича да се гизди', *тафраджѝа* 'човек, който обича да се гизди, суетен' (Ленково, Никополско), 'човек, който обича да се гизди (контѐ)' (Тръстеник, Плевенско), *тафраджѝ* в съчет *тафраджѝ гòйо* 'човек, който обича да се гизди (конте)' (Тръстеник, Плевенско) (*гòйо* – от *гòльо* 'голчо, бедняк'), *тафръджѝя* 'мъж, който много се гизди' (Слатина, Ловешко), *тафражѝя* 'хубавец, горделивец' (Руждене, Драмско), *тъфръджѝйъ* 'мъж, който обича да се гизди' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), *тъфръджѝин* 'мъж, който се гизди' (Топчии, Разградско), *тъфръджѝйкъ* 'жена, която обича да се гизди' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), *тàферен* 'хубав, угледен', ж. р. *тàферна* (Ботевград; Скравена, Ботевградско), 'здрав' само в отрицателни изрази: *Не съм тàферен, Не е тàферен* (Кулско, Видинско, Белоградчишко), *тафралѝя* прил. неизм. диал. 'който се кити, който се гизди' (Геров), 'човек, който прекалено много се издокарва' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *тафралѝйка* диал. 'жена, която се кити, която се гизди', *тафралѝка* прил. 'която обича да се облича хубаво и е хубава' (Кадища, Благоевградско), *тафралѝйкя* 'жена, която обича да се гизди' (Софийско), *тафралѝкя* също (Доброславци, Софийско), *тàфралия* прил. неизм. 'който обича да се докарва' (Яворово, Асеновградско), *тафралѝа* 'човек, който е наконтен, гиздав' (Доброславци, Софийско), 'човек, който обича да се облича хубаво, да се гласи' (Кюстендилско), *тафрàлин* диал. 'нагизден, богато облечен мъж', *тафралъ̀к* диал. 'китене, кичене, гиздене; хвалба' (Геров), *тафралъ̀ци* мн. ч. 'хвалби' (Странджа), *тафр̥лъ̀к* 'гиздене, труфене' (Тръстеник, Плевенско), *тъфралъ̀к* 'гордост, горделивост' (Голенци, Ломско), *тàфрувам* и *тàфря се* диал. 'кича се, гиздя се; готвя се, каня се, тъкмя се' (Геров), *тàфра се* 'контя се, гиздя се' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'перча се с хубаво облекло и накити' (Смолско, Пирдопско), *тàфрим се* 'гиздя се, контя се' (Самоков), 'кича се, гиздя се, издокарвам се, надувам се' (Софийско), *тàфреха са* 'кичеха се с цветя' (Копривщица), *тàфриш са* в нар. пес.: *Тòдар Тафралѐца/ тафрà препродàва, Тòдаре,/ да я не увàляш, Тòдаре / с нѐя да са тàфриш.* (Копривщица), *тафрѝ се* гл. запов. накл. 2 л. ед. ч. в нар. пес.: *Тафрѝ се, Рàтко, гиздѝ се.../ данò те мàма харѐса* ... (Прогорелец, Ломско), *тафрьѐ̨ се* 'големея се, възгордявам се' (Странджа); *тафрогàз* 'човек, който прекалено много се гизди' (Кърналово, Петричко), *тафрагàз* 'наперен човек, който се носи по модата' (Кърналово, Петричко), *тафрогу̀зица* 'жена, която много се докарва и контѝ' (Радуил, Ихтиманско); ФИ: *Тафраджѝев* и *Тафраджѝйски* (Мирково, Пирдопско; Кнежа; Долна Диканя, Радомирско), *Тафралѐца* прякор в нар. пес.: *Тòдар Тафралѐца/ тафрà препродàва*... (Копривщица) (от *тафралѝя* или негов вариант с *-ец* по съществителни, вкл. прякори, на *-ец*), *Тафралѝйски* (Стара Загора), *Тàфров* (Свежен, Карловско; Калофер, Пловдив, Асеновград, Дряново), *Тàфрович* (Свежен, Карловско) (Илчев, Р 479). – Чрез тур. *tafra* 'високомерие, надменност, надутост, превзетост; самохвалство, пъчене, надуване' от араб. *ṭafrā* 'скок, подскок; импулсивно движение; стремителност, вихреност; възземане, подем, успешна стъпка по пътя към нещо'. – Заето и в срхр. *тàфра* 'сърдито и пламенно нападане с думи' (Škaljić 595). – Срв. *таврà*.

тафрадо̀свам са 'гиздя се, кича се' (Лесково, Яворово, Добрилък, Асеновградско). – Може да бъде с метатеза от по-ранно **тафардо̀свам са*, възникнало като вариант на **тафаро̀свам са*, което от своя страна може да бъде с епентеза на *-а-* от **тафро̀свам са*, създадено по същ. *тафра̀* 'кичене, контене; гиздене' или по гл. *та̀фря се, та̀фра са* 'кича се, контя се, гиздя се'; с *-д-* вероятно по диал. *гиздо̀свам са* 'гиздя се, кича се' (засвидетелствувано напр. в Смолянско, Девинско, вж. БДиал 2, 144) или по думи от турски произход, като *сиктирдо̀свам* 'проклинам', вариант на *сиктиро̀свам* (вж.). За двойката *та̀фря се* (*та̀фра са*) – *тафрадо̀свам се* срв. *гѝздя се*, диал. *гѝзда са* – диал. *гиздо̀свам са*.

тафта̀ 'тънък лъскав копринен плат за рокли'. – Чрез тур. *tafta* 'тафта', фр. *taffetas*, рус. *тафта́* също, от перс. *tāfte* 'тафта' (произв. от гл. *tāftän* 'блестя, сияя'). Според Н. Намеранов, БДиал 1, 1962, 226, чрез руски.

та̀фтъл 'див гълъб' (Сухиндол), вж. *та̀хтал*.

тафя̀свам 'овлажнявам' (Хаджидимово, Благоевградско). – От **таф* (= *тав* 'влага, влажност, мокрота', вж.), срв. *таф'* 'влага в нива', вж., от тур. *tav*, с наст. *-ясвам*, както напр. в *киря̀свам* 'хващам кир' (произв. от *кир* 'нечистотия по тяло или дрехи', от тур. *kir*), *баталя̀свам* 'напущам, изоставям; излизам от употреба' (произв. от *бата̀л* 'напуснат, изоставен', от тур. *battal*).

таха̀н 'каша от смлян печен сусам', **таа̀н** диал. 'тахан' **тахъ̀н** диал. също, **тъъ̀н** също (Енина, Казанлъшко), **тъъ̀нь** също (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *таха̀нов* прил.; *таха̀н -халва̀* 'халва, приготвена от тахан и захар' (по тур. *tahan - helvası*), *тахъ̀н-халва̀* диал. също (по тур. диал. *tahın helvası*); ФИ: *Тахъ̀нов* (Първомайци, Горнооряховско) (Илчев, Р 479). – Чрез тур. *tahan, tahin*, диал. *tahın* също, от араб. *ṭaḥīn* 'брашно'. – Заето и в срхр. *та̂ан, та̂н* 'тахан', *та̀хан* в *та̀хан-ха̀лва* 'тахан-халва' (Škaljić 595, Skok 3, 427), рум. *tahín* 'тахан' (DLR 11/2, 1982, 20), арум. *tăhíne* 'тахан' (Papahagi 1974², 1169), нгр. *ταχίνι* 'тахан' (Ἀνδριώτης 362).

тахарджѝк 'торба' (Мадан), **тахърджѝк** диал. 'торба; чанта; кожена чанта за брашно, боб, леща и др.' (Геров), **тахаржѝк** 'мях' (Момчиловци, Соколовци, Босотина, Смолянско), 'вулия' (Турян, Смолянско), 'кожено чувалче за брашно' (Смолян), **taһаржѝк** 'торба за брашно, направена от кожата на коза или овца' (Средни Родопи), **taһаражѝк** 'торбичка за брашно, направена от цялата кожа на дребен добитък' (Момарско, Смолянско), **тархаджѝк** 'торбичка за брашно, жито и др., направена от цялата кожа на дребен добитък' (Пловдивци, Маданско). – От вариант на тур. *dağarcık* 'кожена чанта', произв. от *dağar* (вж. под *тага̀р*), с начално *t-* вм. *d-* и с *h* на мястото на *ğ*, както в тур. диал. *tahar* (вж. под *таа̀р*), вариант на *dağar*. Формата *тархаджѝк* – от *тахарджѝк* с метатеза. – Срв. *тагарджѝк, тараджѝк*.

тахѝ нареч. 'дори, ако и да', напр. в израз. *Тахѝ и да ни до̀ди, ти пак идѝ* (Кесарево, Горнооряховско), 'по-добре' (Момчиловци, Соколовци, Босотина,

Смолянско), 'по-добре, за предпочитане' (Момчиловци, Смолянско). – Със знач. 'дори, ако и да' – от диалектен вариант с *t-* вм. *d-* на тур. *dahi* 'и, също; даже, дори'. Със значения 'по-добре', 'по-добре, за предпочитане' – вероятно в резултат на семантичен развой, за който срв. изречение, в което *даже (дори)* може да има знач. 'по-добре': *Не се сърди, дори се радвай, че е станало така* (= *Не се сърди, по-добре се радвай, че е станало така).* Срв. Ст. Кабасанов, ИИБЕз 4, 1956, 85, Т. Стойчев, БДиал 2, 1965, 278, които отбелязват, че *тахѝ* е от турски.

тахмѝль 'сила' (Славеино, Кутела, Виево, Смолянско). – Произв.: *тахмелѝя* в нар. пес.: *Ама ми е касметлѝя/ касметлѝя, тахмелѝя...* (Дупнишко). – Чрез тур. *tahmil* 'натоварване; възлагане' от араб. *taḥmīl* също, със семантичен развой 'натоварване' > 'способност към натоварване' > 'способност', 'сила'.

тахмѝн нареч. остар. 'напосоки, приблизително' (Геров), **тамине** 'напосоки' (Едоарце, Тетовско), **тамина̀** също (Страцин, Кумановско). – Чрез тур. *tahmin* 'преддположение, догадка; приблизително определяне, преценка на око' от араб. *taḫmīn* 'оценка; предположение, догадка'; *тамине* – чрез тур. *tahminen* от араб. *taḫmīnän* нареч. 'предположително: приблизително', със заглъхване на *х* и на краесловното *-н*; *тамина̀* – от вариант с *-а* (*tahmina,* от араб. *taḫmīnā)* вм. *-ен* на тур. *tahminen*, със заглъхване на *х*. – Заето и в срхр. *та̀хмин* 'преценка на око; предположение', *тахмӣна̄* 'вероятно' (Škaljić 595), рум. остар. *tahmín* 'приблизителна сметка; приблизителност', в съчет. *cu tahmín* 'приблизително' (DLR 11/2, 1982, 20), арум. *tahmíne* 'напосоки; внимание' (Papahagi 1974², 1164), алб. *tahmín* 'преценка; приблизително пресмятане; намерение' (Meyer, EtWb 422). – Срв. *тавмин, та̀вмина.*

тахнафьѐсува '(за кон) разболява се от сърдечна болест' (Горно Дряново, Гоцеделчевско). – Произв. от дума, заета от тур. *tık nefes* 'астма; хрипло, астматично дишане; задушаване', с промяна на значението. Срв. *тькньефѐзува са* '(за кон) разболява се от сърдечна болест' (вж. под *текнефѐс*), *такньефьѐзяв* в съчет. *такньефьѐзяв кон* 'кон, болен от задух'.

тахрѝр остар. 'усукана прежда и сърма' (РРОДД 498). – Произв.: *тахрѝрен* остар. 'направен от тахрир' (РРОДД 498). – Чрез тур. *tahrir* 'писмо; драсканица; везмо, везба' от араб. *taḥrīr* 'писмо'. – Заето и в срхр. *та̀хрӣр* 'ширит от шарен памучен конец за украсяване на дрехи, торби и т. н.' (Škaljić 596).

тахсилдѝр и **таксилдѝр** остар. 'събирач на вересии на търговец, бирник' (Панчев), **тъксильдѝр** 'бирник' (Воденско), **таксилдѝрин** диал. остар. 'бирник', **таксирдѝр** и **таксердѝр** диал. остар. 'събирач на дългове на търговец, бирник' (РРОДД 495), **таксидѝр** 'бирник' (Смърдеш, Костурско), 'просяк' (Брацигово). – Чрез тур. *tahsildar* 'събирач на даннъци, бирник' от перс. *taḥṣīldār* също (от *taḥṣīl* 'данък', от араб. *taḥṣīl,* и перс. *-dār,* сегашна основа на гл. *dāštän* 'имам; владея, обладавам'). За *-к-* вм. *-h-* срв. *ма̀ксус* от тур. *mahsus.* Формите

таксирдàр, *таксердàр* – с асимилация *л – р > р – р; таксидàр* – с изпадане на *л*. Срв. Ст. Младенов, ЕтР 628, РРОДД 495. – Заето и в срхр. *тахсӣлдāр* 'събирач на данъци' (Škaljić 596), рум. остар. *taxidár* 'събирач на данъци и *taxildár, taxindár, tacșildár, tahsildár, tahsidár* (DLR 11/2, 1982, 75), арум. *taxidár, taxildár* 'събирач на държавни данъци' (Papahagi 1974², 1168).

тахт[1] остар. 'трон, престол' (Поп Минчо Кънчев, „Видрица"). – Чрез тур. *taht* също, от перс. *taḫt* 'трон, престол'. – Заето и в срхр. *тăхт* 'престол, трон' (Škaljić 596), рум. остар. *taht, tact, taft* 'императорски, княжески трон; престолен град, столица; резиденция на някаква администрация' (DLR 11/2, 1982, 20).

тахт[2] в израз *я̀ бахт, я̀ тахт* диал. 'или всичко, или нищо; или както трябва, или съвсем в батака' (Геров), 'или благополучие, или дъска (т. е. смърт)' (Ст. Младенов, БТР 1, 110), в израз *я̀ тахт, я бахт* 'или много лошо, или много добро' (Ц. Гинчев), **тафт** в израз *я̀ бафт, я̀ тафт* 'я ще спечели, я не' (Прилеп), **тах** в израз *я̀ бах, я̀ тах* 'днес яж, а утре ах!' (Дювернуа 2322), в израз *днес бах, заран тах* 'днес яж, а утре – ах!' (Дювернуа 63, 2322), в израз *от тоя тах ни бах* в стихове: *Но рибата да се опържи във тиганя / все трябва масълце от дяда ти Ивана / Без него – само ний – от тоя тах ни бах!* (П. П. Славейков). – Може да бъде чрез тур. *taht* 'трон, престол' от перс. *taḫt* също. В такъв случай първичното значение на израза *я бахт, я̀ тахт* би било 'я късмет, я трон' (*бахт* 'късмет, щастие' е чрез тур. *baht* от перс. *baḫt)*. Срв. срхр. *бољи је бахт, него царев тахт* 'по-добре е късмет, отколкото царски трон' (Škaljić 112, под *băht)*. Противопоставянето на *бахт* на *тахт* в български и сърбохърватски е могло да доведе до едно или друго общо значение на израза. Значенията 'или всичко, или нищо', 'или както трябва, или съвсем в батака' и под. може да са се развили по-късно – под влияние и на тур. *taht* 'долна част (на нещо); отдолу (на нещо), под (нещо)' (от араб. *taḥt* 'долна част', *taḥta* 'под; отдолу; надолу; по-ниско, по-долу') или напълно независимо от него. – Може да бъде и чрез тур. *taht* 'долна част; отдолу (на нещо), под (нещо)' от араб. *taḥt* 'долна част', *taḥta* 'под; отдолу; надолу; по-ниско, по-долу'. В опозиция с *бахт* 'щастие, късмет' в посочените изрази (като *я̀ бахт, я тахт* 'или всичко, или нищо') *тахт* би могло да развие знач. 'несполука, провал, неуспех'. Срв. Геров 5, 326, дето изразът *я̀ бахт, я̀ тахт* е даден под заглавна дума *тахт* със знач. 'доле' (='долу'), за която е отбелязано, че е от турски. Срв. и РРОДД 498, дето за *тах* (в израз *от тоя тах ни бах*) и за *тахт* (в израз *я̀ тахт, я̀ бахт)* е отбелязано, че са от „ар.–тур." (арабско-турско) *taht*. Тълкуването на Ст. Младенов, БТР 1, 110, „или благополучие, или дъска„ издава, че той свързва бълг. *тахт* с тур. *tahta* 'дъска'. – Формите *тах, бах* са от *тахт, бахт*, с изпадане на краесловното *-т*.

тахтà[1] диал. 'дъска; кожа, изпъната на дъски и изсъхнала' (Геров), 'дъска' (Тополово, Асеновградско), 'дъска; парче от дъска' (Лясково, Девинско), 'парцел в зеленчукова градина' (Сливенско), **тàхта** 'дъска' (Първомайско), **тàхти** мн. ч. 'няколко дъски, свързани заедно, с които се извършва първото

щавене на кожа' (Светиниколско), **та̀hта** 'леха' (Старцево, Маданско), **тъхта̀** също (Любимец, Хасковско), 'линия, шарка' (Хасково), **таhтъ** 'голяма шарка на черга' (Тракиец, Хасковско). – Произв.: *тахтаджилък* 'занятие на дърворезбар' (Самоковско), *тахта̀к* 'дървеница' (вж.) *тафталѝя* ж. 'дъсчена ограда' (Тополовград) (от тур. *tahtalı* 'дъсчен'); *тафтакьои* таен ботушарски говор 'гробища' (Прилеп) (от тур. *tahta köy* = тур. *tahtalı köy* 'гробища', букв. 'дъсчено село'); МИ: *Тахталѝ*, равна местност с наклон на изток край с. Бодрово, Първомайско (от тур. *tahtalı*), *Тахталѝдере*, дол край с. Филево, Първомайско, *Тахта̀йол*, главният път Сяр – Валовища край с. Христос, Сярско (от тур. *tahta yolu*); ФИ: *Тахтаджѝев* и *Тахтаджѝйски* (Пловдив; Рила) (Илчев, Р 479). – Чрез тур. *tahta* 'дъска; дърво (като материал); леха' от перс. *taḫte* 'дъска'. – Заето и в срхр. *tȁxta* 'дъска' (Škaljić 597, Skok 3, 430–431), нгр. *ταχτάς* 'дъска'.

тахта̀² (**таhта̀**) 'дървеница' (Златоград), **тъhтѝ** мн. ч. 'дървеници' (Ахряне, Смолянско), **таhтȍ** 'дървеница' (Батанци, Маданско), **тафта̀** също (Неделино, Маданско). – По тур. *tahta biti* 'дървеница' (вж. под *тахта-бити*) с елипса на *biti*. – Срв. *тахта̀ба, тахта̀бик, тахта̀бит, тахта̀бита, тахта-бити, тахта̀к, тахталѝйка, тахта̀на, тахта̀п, тахта̀пьит*.

тахта̀ба 'дървеница' (Шумен; Сливенско; Плачковци, Тревненско; Стара Загора; Ново село, Троянско; Ямбол; Видинско; Лилково, Пловдивско; Наречен, Бачково, Асеновградско; Беден, Девинско; Мезек, Свиленградско; Кадънче, Кърджалийско; Странджа; Обидим, Разложко; Баничан, Нова Ловча, Балдево, Гоцеделчевско; Щип) и **тъхта̀ба** (Еленско; Яворово, Асеновградско; Кремен, Разложко, Баничан, Ляски, Гоцеделчевско), **тъхта̀бъ** (Кръвеник, Севлиевско; Войнягово, Карловско), **тъхтъба̀** (Съчанли, Гюмюрджинско), **таhта̀ба** (Смолян; Егрек, Крумовградско; Бръщен, Гоцеделчевско), **тъфта̀ба** (Добротица, Дуловско), **тъфта̀бъ** (Дервент, Дедеагачко), **тāта̀бъ** 'дървеница' (Тръстеник, Плевенско). – Произв.: *тахта̀бица* 'дървеница' (Панагюрище; Самоков; Говедарци, Самоковско; гр. Рила; Мърводол, Дупнишко; Цветино, Велинградско; Скребатно, Гоцеделчевско), *тафта̀бица* също (Боголин, Гоцеделчевско) *таhта̀бица* 'дървеница' (Влахово, Кутела, Виево, Смолянско; Туховища, Гоцеделчевско), *таʰта̀бица* също (Осиково, Смолянско), *тата̀бица* също (Радово, Ярловци, Трънско; Дебели лак, Радомирско; Босилиградско; Брезе, Смолянско), *тахта̀вица* също (Смолско, Пирдопско; Негушево, Елинпелинско; Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Кралевдол, Пернишко; Ръждавица, Кюстендилско), *тата̀вица* също (Доброславци, Софийско; Гоз, Брезнишко), *тъхта̀бица* също (Мулдава, Асеновградско; Дорково, Ракитово, Костандово, Велинградско; Лещен, Гоцеделчевско), *тъфта̀бица* също (Осеново, Разложко; Дебращица, Пазарджишко), *тътъбѝца* също (Корница, Гоцеделчевско); ФИ: *Тахта̀бов* (Стара Загора) (Илчев, Р 479). – Получено (с обратна деривация) по форма за мн. ч. *тахта-бити* 'дървеници' (вж.), преосмислено като диалектна членувана форма за мн. ч. Възникнало по съществи-

телни от ж. р., като *тàраба*, в мн. ч. *тàраби*, членувано *тàрабите*, членувана диалектна форма за мн. ч. *тàрабити*. Henninger, Animal names 112, смята, че *тахтàба* е възникнало по *тахтàбица*, което от своя страна било възникнало от **тахтабит(а)-ица* и било схванато като умалително име от *тахтàба*. Ст. Младенов, ЕтР 630, отбелязва за *тахтàба* и умал. *тахтàбица*, че са от тур. *taht* (вм. правилно *tahta*) и *bit*. Според Й. Заимов, БЕз 16/2, 1966, 157, *тахтàба* е „от тур. *tahta biti* (от *tahta* 'дъска' и *bit* 'въшка')". – Заето и в срхр. *тата̑ба* покрай *та̑та̑ба* 'дървеница' (от Косово и Матохия), които според Skok 3, 431, под *tähta*, са по *татабӣт, та̑табӣт* 'дървеница' с изоставяне на *-ит*, схванато като адективна наставка, но които биха могли да бъдат български заемки в сръбския говор в Косово и Метохия. – Ср. *тахтà*², *тахтàбик, тахтàбит, тахтàбита, тахта-бити, тахтàк, тахталѝйка, тахтàна, тахтàп, тахтàпьит*.

тахтàбик 'дървеница' (Варвара, Пазарджишко) и **тахтàбика** (Ощково, Гоцеделчевско), **тафтàбик** (Якоруда, Разложко), **тъфтàбик** (Козарско, Пещерско; Банско), **тъфтàбика** (Делчево, Гоцеделчевско), **тъhтàбик** (Боянци, Асеновградско). – Формата *тахтàбик* може да е възникнала по *тахтàбици*, форма за мн. ч. от *тахтàбица* 'дървеница' (вж. под *тахтàба*), по модела на двойки съществителни от ж. и м. р., като *мъченѝца – мъченѝк, годенѝца – годенѝк; тахтàбика* може да е възникнало по форма за мн. ч. **тахтàбики* под влияние на морфологични двойки, като *иглѝки* (мн. ч.) – *иглѝка* (ед. ч.), *трепетлѝки* (мн. ч.) – *трепетлѝка* (ед. ч.). За възникването на формата от м. р. на *-ик* по форма от ж. р. на *-ица* срв. *кукувѝк* 'мъжкият на кукувицата' (по *кукувѝца*). За формата *тахтàбик* (и другите форми на *-ик*) срв. обаче и арум. *tahtabíc* 'дървеница' (за което вж. Papahagi 1974², 1164). – Срв. *тахтà*², *тахтàба*, *тахтàбит, тахтàбита, тахта-бити, тахтàк, тахталѝйка, тахтàна, тахтàп, тахтàпьит*.

тахтàбит 'дървеница' (Кочан, Гоцеделчевско; Кожари, Девинско) и **тахтàбить** м. (Бориково, Смолянско), **тахтабѝт** (Смолян; Бориково, Момарско, Смолянско; Кукуш), **тахтабѝть** (Жребово, Девинско; Турян, Смолянско), **тахтабьѝть** (Райково, Смолянско), **тахта-бит** (Н. Рилски, 1835), **тахтабит** (А. Т. Живков, 1855), **таhтàбить** (Чепинци, Кремене, Смолянско; Барутин, Пещерско; Витина, Маданско), **таhтàбьить** (Буйново, Девинско), **таhтабѝт** (Давидково, Ардинско), **таhтабѝть** (Хасовица, Момчиловци, Писаница, Кремене, Смолянско; Девесилица, Крумовградско), **та**ʰ**тàбит** (Селча, Девинско), **тъхтàбит** (Павелско, Асеновградско; Бряговец, Крумовградско; Лясково, Смолянско), **тъхтàбить** (Долнослав, Асеновградско; Змеица, Девинско; Горни юруци, Крумовградско; Ваклиново, Гоцеделчевско); **тъхтàбьит** (Ягодина, Девинско; Чепеларе), **тъхтàбьęт** (Чавдарци, Девинско), **тъхтабѝт** (Малево, Асеновградско), **тъхтабѝть** (Теплен, Гоцеделчевско; Сърница, Хасковско; Джурково, Ивайловградско; Царино, Крумовградско), **тъхтабьѝть** (Райково, Левочево, Смолянско; Долно Дряново, Гоцеделчевско), **тъхтабит** (Кукуш), **тъхтъбит** (Гугутка, Ивайловградско), **тъхтъбьить** (Вълчан дол, Смолянско),

тъхтъбѝт (Кукуш; Габрово, Ксантийско), **тъhтàбит** (Дребишна, Ивайловградско), **тъhтàбить** (Арда, Смолянско; Тракиец, Хасковско), **тъhтабѝть** (Орешец, Асеновградско; Солища, Девинско), **тъhтабѝкь** (Гела, Девинско), **тъhтабьѝт** (Върбово, Смолянско), **тъhтабьить** (Бостина, Смолянско), **тъhтабѝкь** (Широка лъка, Девинско), **тъгàбит** (Стрижба, Крумовградско), **тафтàбить** (Попско, Крумовградско), **тъфтàбит** (Горноселци, Гоцеделчевско), **тъфтàбить** (Триград, Девинско; Камилски дол, Ивайловградско), **тъфтабьѝт** 'дървеница' (Черничево, Крумовградско). – По форма за мн. ч. *тахта-бити* 'дървеници' (вж.), вж. Henninger, Animal names 112. Възникнало под влияние на морфологични двойки, като *нàкити* (мн. ч.) – *нàкит* (ед. ч.), *шири̂ти* (мн. ч.) – *шири̂т* (ед. ч.). – Заето и в срхр. диал. *татабӣт, тāтабӣт* 'дървеница' (Skok 3, 431, под *tȁhta*). – Срв. *тахтà*[2], *тахтàба, тахтàбик, тахтàбита, тахта-бити, тахтàк, тахталѝйка, тахтàна, тахтàп, тахтàпьит*.

тахтàбита 'дървеница' (Вълкосел, Гоцеделчевско; Воден) и **тъхтàбита** (Илинден, Гоцеделчевско), **тафтàбита** (Прилеп; Дебър), **тафтабѝда** (Костурско), **таhтабѝта** (Рудозем), **та**[h]**тàбита** (Осиково, Смолянско), **тъхтъбьита** 'дървеница' (Загражден, Ардинско). – Произв.: *тафтабѝтка* 'дървеница' (Ресен). – По форма за мн. ч. *тахта-бити* 'дървеници' (вж.), по образец на морфологични двойки, като *ракѝти* (мн. ч.) – *ракѝта* (ед. ч.), *ланѝти* (мн. ч.) – *ланѝта (*ед. ч.). За *тафтабѝда* срв. *бисквѝда*, вариант на *бисквѝта* (вж. под *бисквѝт*). Срв. Henninger, Animal names 112. – Срв. *тахтà*[2], *тахтàба, тахтàбик, тахтàбит тахта-бити, тахтàк, тахталѝйка, тахтàна, тахтàп, тахтàпьит*.

тахта-бити мн. ч. 'дървеници' (Ив. Богоров, 1884), **тахтàбитьи** мн. ч. също (Кюлевча, Шуменско), **тъхтабьитьи** мн. ч. също (Любча, Смолянско). – От тур. *tahtabiti* 'дървеница', лексикализирано изафетно съчет. *tahta biti*, букв. 'дъсчена въшка', съставено от *tahta* 'дъска; дърво (като материал)' и *bit* 'въшка'; преосмислено в български като форма за мн. ч. Семантично срв. рус. *деревя́нная вошь* 'дървеница', букв. 'дървена въшка'. – Срв. *тахтà*[2], *тахтàба, тахтàбик, тахтàбит тахтàбита, тахтàк, тахталѝйка, тахтàна, тахтàп, тахтàпьит*.

тахтàк 'дървеница' (Касъка, Смолянско; Доспат) и **тафтàк** (Разлог; Горно Драглище, Годлево, Разложко; Зърнево, Драмско), **тъфтàк** (Добърско, Разложко); ФИ: *Тахтаков* (Пазарджик) (Илчев, Р 479). – Произв. от *тахтà*[1] 'дъска' (вж.), с наст. *-ак*. Би могло да бъде и по форма за мн. ч. *тахтàци*, възникнала с изпадане на *-й-* от **тахтàйци* (от **тахтàици*, получено от своя страна с изпадане на интервокално *-в-* от *тахтàвици*, мн. ч. от *тахтàвица*, вж. под *тахтàба*). – Срв. *тахтà*[2], *тахтàба, тахтàбик, тахтàбит тахтàбита, тахта-бити тахталѝйка, тахтàна, тахтàп, тахтàпьит*.

тахта-куш 'птица кълвач, Picus' (Висока, Солунско). – От тур. диал. *tahta kuşu* 'кълвач', изафетно съчетание от *tahta* 'дъска; дърво (като материал)' и *kuş* 'птица', срв. тур. диал. *tahtakı, tahtalı, tahtadelen* 'кълвач' (SDD 3, 1300), производни от *tahta*.

та̀хтал 'птица гълъб гривяк, Columba palumbus' (Светлен, Поповско), **та̀тал** също (Провадия), **та̀фталия** '(за птица гълъб) от особена порода' (Силистренско), **тафталии** мн. ч. 'порода диви гълъби с лъскави като тафта пера' (Алфатар, Силистренско), **та̀фтъл** 'див гълъб' (Сухиндол). – От тур. *tahtalı* 'гълъб гривяк, Columba palumbus', произв. от *tahta* 'дъска; дърво (като материал)'. Формата *та̀фталия* е с диал. *ф* на мястото на *х* и с обичайното бълг. *-лия* от тур. *-lı* (и от тур. *-li*, *-lu*, *-lü*); *та̀хтал* може да е възникнало по **тахталъ* (от тур. *tahtalı*), преосмислено в български като членувана форма за м. р. (с кратък определителен член -ъ = книж. *-а*), или по форма за мн. ч. **та̀хталии* (срв. посочената форма за мн. ч. *тафталии*, фонетичен вариант на **тахталии*), отдето със стягане *ии* > *и* се получава **тахтали*, по което може да възникне форма за ед. ч. *тахтал; та̀тал* е със заглахване на *х* от *та̀хтал; та̀фтъл* е вариант на *та̀хтал* с диал. *ф* на мястото на *х* и с *ъ* от *а* в неударено положение. Знач. 'порода диви гълъби с лъскави като тафта пера' издава преосмисляне със същ. *тафта̀* 'тънък лъскав копринен плат за рокли' (вж.).

тахтали̇̀йка 'дървеница' (Пловдивци, Маданско) и **тъхтали̇̀йка** също (Богутево, Асеновградско), **тъхтали̇̀ка** (Змеица, Девинско), **тафтали̇̀йка** (Паспал, Бял извор, Ардинско; Търън, Смолянско), **тафтальи̇̀йка** (Върбина, Маданско), **тафтальи̇̀ка** (Бориново, Маданско), **тафтали̇̀ка** (Средногорци, Шаренка, Маданско), **тафтаl̇ика** (Петров дол, Маданско; Жълтуша, Ардинско), **тъфтали̇̀йка** (Старцево, Маданско), **тъhтали̇̀ка** 'дървеница' (Ерма река, Маданско). – От тур. *tahtalı* 'дъсчен', произв. от *tahta* 'дъска'; или възникнало на българска езикова почва по тур. *tahta* 'дъска', с наст. *-лия* (от тур. *-lı*, *-li*, *-lu*, *-lü*). Може да е възникнало в речта на двуезично население под влияние на тур. *tahtabiti* 'дървеница' (вж. под *тахта-бити*). – Срв. *тахта̀*[2], *тахта̀ба, тахта̀бик, тахта̀бит тахта̀бита, тахта-бити, тахта̀к, тахта̀на, тахта̀п, тахта̀пьит.*

тахта̀на (тъхта̀на) 'дървеница' (Сърница, Велинградско; Доспат). – Произв.: *тахтаница* диал. 'дървеница', *тафта̀нка* 'дървеница' (Горно Дряново, Гоцеделчевско). – От *тахта̀* 'дъска' (вж.), от тур. *tahta*, с наст. *-ана*, както в *цървула̀на* (вж. *цървỳл*), *парцала̀на* (вж. *парца̀л*). Възникнало под влияние на други названия на насекомото дървеница във връзка с тур. *tahta* 'дъска' : *тахта̀*[2], *тахта̀ба* и т. н.

тахта̀п (**тъхта̀п**) 'дървеница' (Долен, Огняново, Гоцеделчевско). – По *тъхта̀би* (форма за мн. ч. от *тъхта̀бъ*, вж. *тахта̀ба*), от която може да възникне форма за м. р. ед. ч. **тъхта̀б* (по модела на морфологични двойки, като *гълъби – гълъб, кòраби – кòраб*) и с обеззвучаване на краесловното *-б* – *тъхта̀п*. Възможно е да е възникнало и по форма за мн. ч. **тъхта̀бити (= тахта-бити*, вж.), от която може да възникне форма за м. р. ед. ч. **тъхта̀б* [по модела на морфологични двойки, като диал. *кита̀пити* (= книж. *кета̀пите*, членувана форма за мн. ч.) – диал. *кита̀п* (= книж. *кета̀п*, форма за ед. ч.)]

и с обеззвучаване на краесловното *-б* – *тъхта̀п*, както и по форма за мн. ч. **тъхта̀пити* (= **тахта̀пити*, вж. под *тахта̀пьит*). – Срв. *тахта̀²*, *тахта̀ба*, *тахта̀бик*, *тахта̀бит тахта̀бита*, *тахта-бити* , *тахта̀к*, *тахталѝйка*, *тахта̀на*, *тахта̀пьит*.

тахта̀пьит (тъхта̀пьит) 'дървеница' (Покрован, Ивайловградско). – Вариант на *тъхта̀бьит* 'дървеница' (вж. под *тахта̀бит*). Възникнало по тур. диал. **tahtapiti* (= тур. книж. *tahtabiti* 'дървеница', вж. под *тахта-бити)*, схванато в български като диалектна форма за мн. ч. **тахта̀пити* **тъхта̀пьити*), по която може да възникне форма за ед. ч. **тахта̀пит* (*тъхта̀пьит*). Има турски диалекти, включ. в пределите на България, с *p* вм. *b*. – Срв. *тахта̀²*, *тахта̀ба*, *тахта̀бик*, *тахта̀бит тахта̀бита*, *тахта-бити*, *тахта̀к*, *тахталѝйка*, *тахта̀на*, *тахта̀п*.

та̀хче умал. 'тасче' (Кукуш), 'канче за вода' (Чуковец, Радомирско). – От *та̀сче*, умал. от *тас* 'дълбока медна паница; метален съд за гребане на вода в баня' (вж.), с промяна *сч > хч*, както в диал. *кръ̀хче* (вж. под *кръ̀хци*) от *кръс(т)че*. За знач. 'канче за вода' срв. *тасѐ* със знач. 'метално канче за вода' (вж. под *тас*).

тахчии мн. ч. 'каменоделци' (Поп Минчо Кънчев, „Видрица"). – От *ташчии*, мн. ч. от *ташчия* (вж.), от тур. *taşçı* 'каменар; каменоделец', с диалектна промяна *шч > хч*, както напр. в *нѐхче* (вж.) от *нѐшче* (= *нѐжче)*.

тац 'табла, поднос' (Банат). – По нем. (австр.) *Tāzze* 'поднос', вариант на нем. *Tasse* 'чаша' (което е чрез фр. *tasse* от араб. *ṭāsa*, вариант на *ṭās*, вж. под *тас*). Може да бъде и чрез рум. диал. *taț* (дадено в DLR 11/2, 1982, 65, като вариант на *tas* 'чаша', диал. 'метален поднос за чай', и обяснено като заемка от тур. *tas*, нгр. *τάσι*). – Срв. *тас*.

тацѐта остар. 'цвете жълт нарцис, Narcissus pseudonarcissus' (1869, Д. Мутев; РРОДД 498), **тацет** остар. също (БотР 216). – Чрез рус. *таце́та*, нем. *Tazette* от итал. *tazzetta* също, букв. 'чашка, чашчица', което по произход е умал. от *tazza* 'чаша'; а и направо от италиански. Цветето има ясно очертана чашчица. Формата *тацет* е възникнала по форма за мн. ч. *тацѐти*, която предпоставя форма за ед. ч. *тацет* (за м. р.) или *тацѐта* (за ж. р.).

тач остар. 'венец' (1847, в-к Български орел), диал. 'сватбена забрадка с подложка, но без богата украса от монети', 'украшение за глава на венчана жена' (Трънчовица, Никополско), 'женска шапка, която има за основа широка полудъга, извита от чернигчеви вейки или изрязана от дъски и облечена в тънък памучен плат' (Дойранци, Ловешко). – Чрез тур. *taç* 'венец; корона; богато украшение на главата на новобрачна; качул на птица' от перс. *tāǧ* 'венец; корона; качул на птица'. – Заето и в срхр. *та̄џ* 'корона; царска корона; вид дервишка шапка; дума в игра на шах, с която се предупреждава противникът, че е застрашен царят' (Škaljić 595).

та̀ча[1] 'почитам, зачитам, уважавам; пазя, съблюдавам; придържам се към някаква традиция, спазвам някакъв обичай и под.', диал. 'жаля, жалея мъртвец; мисля, струва ми се, предполагам, считам; бъркам някому в нещо, вредя' (Геров), 'нося подарък на годеница, кум, майстор, войник, стар човек' (Батак, Пещерско), 'празнувам; жалея мъртвец' (Родопите), **не та̀ча** диал. 'немаря, нехая, не ща да зная, забравям, пренебрегвам' (Геров), **та̀чъ** 'празнувам' (Дервент, Дедеагачко), 'празнувам; почитам' (Съчанли, Гюмюрджинско), **та̀чам** 'пазя траур, в траур съм' (Гоцеделчевско), 'почитам; в траур съм' (Смолянско), **та̀чêм** 'празнувам; почитам; в траур съм' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Широколъшки район). – Произв.: *та̀чба* диал. 'тачене, уважаване', *та̀чене* 'спазване на известни местни правила в отношенията между годеник и годеница и в отношенията им към другите хора' (Смолянско), *тачѝтба* 'тачене, почитане' (Гоцеделчевско), *тачѝя* (*тачѝа*) 'тачене, почитане' (Банско), *та̀чка* диал. 'тачене, почит' (Геров), *тачлив* 'обичан' (1870, И. А. Богоров); *зата̀ча, зата̀чвам* 'започвам да уважавам'; *пота̀ча, пота̀чам* диал. 'почитам' (Геров), *по̀тачô, пота̀чвам* 'спохождам болен' (Корово, Велинградско), 'спохождам имот или нещо друго' (Костандово, Дорково, Ракитово, Велинградско), *по̀тачка* 'подарък, който се поднася на девойката непосредствено преди сватбата' (Костандово, Ракитово, Велинградско), *по̀ташка* 'лакомства, които близки носят на родилка след раждането' (Корово, Велинградско). – Рус. диал. *та́чить, та́чу* 'правя отстъпки (на някого), глезя (някого); мисля, считам; съветвам, одобрявам' (Д а л ь 4, 393). – Праслав. **tāčiti*, **tāčǫ*. – В етимологична връзка с рус. *тача́ть, тача́ю* 'шия, ушивам обувка); шия на тегел', ч.-слав. **тачати** 'карам, подкарвам', пол. *taczać* 'търкалям; точа (тесто)', кашуб. *tačac* също, долнолуж. *tacaś* 'въртя; търкалям; точа, остря на точило; точа (вино и др.)', които са от праслав. **tāčāti*, интеративна форма от праслав. **tačiti*, застъпено в бълг. *то̀ча* 'пущам да тече; остря (с брус, точило и под.); правя тесто на петури (на тънки листи), от които се приготвя баница', стб. **точити** 'карам', срхр. *то̀чити*, рус. *точи́ть* и т. н. (вж. под *то̀ча[1]*, *то̀ча[2]*), каузативни форми с друга степен на коренната гласна в непреходния праславянски гл. **tekti*, **tekǫ* 'тека; бягам' (оттето са бълг. *тека̀*, стб. **тешти**, **текѫ** 'тека; бягам', срхр. *те̏ћи*, рус. *течь* и т. н., вж. под *тека̀*). Семантичният развой, през който е минало бълг. *та̀ча* 'почитам, зачитам, уважавам', се подсказва от съответствия на бълг. *то̀ча* в други славянски езици и в производни от тях: чеш. *točiti se* 'въртя се, обикалям', словаш. *točit' sa* 'въртя се; обръщам на някого (на нещо) внимание', пол. *toczyć* 'търкалям; заобикалям, обкръжавам, обграждам', *otaczać* 'обкръжавам, обграждам; (прен.) съм в обкръжението (компанията) на някого', укр. *ото́чувати* 'обкръжавам; обграждам (някого, нещо); приближавам до себе си хора; съм в компанията на някого', *ото́чувати любов'ю и ува́гаю* 'обгръщам с любов и внимание'. Той може да е бил следният: 'въртя се, обикалям (около някого, около нещо)' > 'заобикалям, обкръжавам, обгръщам (някого, нещо)' > 'заобикалям, обгръщам (някого, нещо) с внимание, с грижи, с любов' > 'почитам, зачитам, уважавам (някого,

нещо)'. Твърде възможно е родопските *та̀ча* 'нося подарък на годеница, кум, майстор, войник, стар човек' и *пота̀чвам* 'спохождам болен; спохождам имот или нещо друго' да пазят по-ранна степен от семантичния развой на *та̀ча*. Те обаче може да са получили по-специалните си значения и по-късно. За връзка между знач. 'тека [(за течност, река и под.) движа се; (за време, състояние и под.) вървя, минавам; (за реч, мисъл и под.) движа се спокойно, равномерно]; бягам, тичам', от една страна, и знач. 'почитам, зачитам, уважавам', от друга, срв. фр. *courir* 'бягам, тичам; тека' и съчет. *courir les femmes* 'ухажвам жените'; рус. *уха́живать* 'обграждам с внимание (някого), ухажвам, т. е. обгръщам с голямо внимание някого, обикновено жена', несв. в. към *уходи́ть*, произв. от *ходи́ть* 'ходя, движа се, вървя'; хинди *jānā* 'ходя, вървя; (за време) минавам' и (със следлог *par*) 'обръщам внимание на нещо', *calā* 'почит, влияние; авторитет', произв. от *calnā* 'ходя, вървя, движа се'; стинд. *car-* 'ходя, движа се; участвувам' и (с предст. *pari-*) 'обикалям' и 'грижа се за някого, за нещо'; лат. *colo* 'обработвам, култивирам' и 'обгръщам с внимание; почитам, тача', сродно със стинд. *car-* 'ходя, движа се, действувам'; араб. *sāyara* 'отнасям се ласкаво', сродно с араб. *sāra* 'ходя, вървя, движа се; (за електрически ток) тека, протичам'. За връзка между знач. 'почитам, зачитам, уважавам' и знач. 'мисля, струва ми се, предполагам, считам' ср. фр. *estimer* 'ценя, тача, уважавам' и 'мисля, считам'. Знач. 'бъркам някому в нещо, вредя', илюстрирано у Геров с примери *Толко нечто не тачи* (с пояснения „не вреди, малко вреди") и *Това не тачи* (с превод на руски „ это не мешает") е синонимно на знач. 'струва, има цена (стойност), има значение'. За връзка между знач. 'струвам, тежа, имам цена (стойност), имам значение' и знач. 'ценя, уважавам' срв. лат. *pendere*, *pendo*, което освен знач. 'тегля, меря' има и значения 'имам стойност, имам значение' и 'ценя, уважавам', както и словаш. *vážiť*, което освен знач. 'тегля, претеглям' има и значения 'тежа' и 'ценя, уважавам, почитам'. – Семантично рус. *та́чить* не стои толкова далече от бълг. *та̀ча*, както изглежда на пръв поглед. Знач. 'правя отстъпки (на някого); глезя (някого)' на рус. *та́чить* е във връзка със знач. 'почитам, уважавам' на бълг. *та̀ча*: *правя отстъпки (на някого)* или *глезя (някого)* ще рече 'обграждам (някого) с прекалено голямо внимание', *почи̇̀там, уважа̀вам* собствено значат 'обграждам (някого, нещо) с внимание'. Знач. 'мисля, считам' на рус. *та́чить* се покрива със знач. 'мисля, струва ми се, предполагам, считам' на бълг. *та̀ча*. Знач. 'съветвам, одобрявам' на рус. *та́чить*, напр. в изреч. *Не тачь эму жениться* (Д а л 4, 393) е във връзка със знач. 'карам', каквото има ч.-слав. **тачати**, срв. у Г е р о в 2, 351, гл. *ка̀рам* със знач. 'уча, поучавам, съветвам, давам акъл'. – Според V a s m e r , REW 3, 83, рус. *та́чить* е във връзка с рус. *та́кать* 'съгласявам се', *так* 'така'. О. Н. Т р у б а ч е в (във Ф а с м е р – Т р у б а ч е в 4129, под *та́чить*) в скоби сравнява руската дума с бълг. *та̀ча* (без да ревизира етимологията на Фасмер на рус. *та́чить*). – Ст. М л а д е н о в , ЕтР 630, извежда от ие. **tek-/ *te(i)k-* в *тека̀*; сравнява със словен. *tek* 'преуспяване, полза', рус. *тякнути* 'ползувам', лит. *tekti* 'достигам', *tikti* 'годен съм', гот. *theihan*, ствиснем. *dīhan*,

новонем. *gedeihen* 'преуспявам'; приема, че „има и съотв. в тур.-татар. и монгол. (*taki* – почитам)" и че е от „кор. ар.-алт."; не изяснява връзките на *та̀ча* с приведените от него и посочени по-горе думи от други езици. – Вж. Т. А т. Т о д о р о в , БЕз 33/4, 1983, 315–318, Т о д о р о в , Етим. етюди 11–18.

та̀ча² 'тъка на домашен тъкачен стан' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Фонетико-акцентен вариант на диал. *тъчъ* (вж. *тъка̀*), с ударение на първата сричка и с *а* на мястото на ъ (стб. **ъ**) под ударение в говора.

та̀чило 'разположение на зърната при игра на дама, при което с всяко местене насам и нататък се образува дама (при игра с 9 или 12 зърна)' (Ботевградско). – Произв. от *та̀ча²* 'тъка' (вж.), с наст. *-ило*, вж. Ст. И л ч е в , БДиал. 1, 1962, 203 (местенето на зърната се уподобява на действията при тъкане).

та̀чка¹ 'летва (тясна, тънка и дълга изрезка от дъска)' (Копривец, Беленско; Разград; Кривня, Разградско; Хърсово, Исперихско; Силистренско; Неново, Провадийско; Кюлевча, Шуменско, Шумен; Момино, Варненско; Трявна), 'летва; пръчка; тояга за бой' (Бистрица, Софийско), 'борова или дъбова дъска, нарязана 2 см дебела и 5 см широка' (Марково, Провадийско) **та̀чкъ** 'тънка летва' (Страхилово, Свищовско), **та̀чки** мн. ч. 'наковани летви върху мертеците, на които редят керемидите' (Аспарухово, Провадийско; Раданово, Великотърновско), 'разцепени тънки клонки, които се нковават върху талпените стени, за да задържат мазилката' (Габровско). – Еднакво по произход с *та̀чка²* 'количка' (вж.), от праслав. **tăčьkā*, етимологично еднакво с **tăčьkā* под *та̀чка²* (вж.), но с по-друга семантика. Първичното значение може да е било 'нещо изострено и (из)точено, издължено' (тачката е „тясна, тънка и дълга изрезка от дъска"). Праслав. **tăčьkā* може да е произв. от гл. **tăčāti* със знач. 'остря, правя остър; правя тънък' [от което може да се е развило знач. 'режа тънки, дълги дъски (т. е. летви)'], запазено в доллуж. *tacaś*, *tacam* 'точа, остря на точило', срв. застъпници на праслав. **tŏčiti* (от което е възниквал итеративът **tăčāti*): бълг. *то̀ча* 'остря сечиво с брус, точило; правя тесто на петури (тънки листи) за баница (= правя кори за баница)', срхр. *то̀чити*, *то̀чӣм* и т. н. със същите или подобни значения. За семантиката срв. бълг. диал. *ток* 'дъска, дебела 5 см.' (от Троянско), 'дълга дъска, която се влачи върху почвата, за да се заглади' (от Тръстеник, Плевенско), което, заедно с посоченото вече *то̀ча*, е с друга степен на коренната гласна в *тека̀* (вж.) и е най-вероятно поствербално образуване от *то̀ча*. Срв. Й. З а и м о в , БЕз 18/3–4, 1968, 411, който обяснява разградското *та̀чка* 'летва' така: „От друга степен на коренната гласна в *ток* 'дъска, дебела 5 см' (Троянско), 'колело', произв. от *то̀ча* 'карам да тича', т. е. 'режа с трион, движен от колело (точило)'; за степента на коренната гласна срв. *из-такам* – *из-точа*, *про-такам* – *про-точа*.". – Срв. *та̀чка²*.

та̀чка² 'количка' (Смилец, Силистренско), 'дървена количка с едно колело' (Добротица, Дуловско), 'количка с едно колело' (Търнак, Белослатинско), 'количка за извозване на пръст и отпадъци' (Беглеж, Плевенско), **та̀чкъ** 'количка с две дръжки за пренасяне на тежести' (Тръстеник, Плевенско). – Срхр.

та̏чке и *та́чке* мн. ч. 'ръчна количка с едно колело', словен. *táčka* също, рус. *та́чка* 'ръчна количка с едно колело, която се кара, като се държи за ръчките и се тласка напред', укр. *та́чка* 'ръчна количка, обикн. с едно колело, с която се превозват товари на неголямо разстояние, като се държи за ръчките и се тласка напред', чеш. *táčky, tačky* мн. ч. 'колелце; количка с едно колело; количка за въглища, вагонетка', словаш. *táčky* 'ръчна количка с едно колело за возене на пръст (употребявана най-вече в строителството)', пол. *taczka* и остар. *taczki* мн. ч. 'вид ръчна количка с едно колело и с две дръжки'. – Праслав. **tāčьkā*, мн. ч. **tāčьky*, произв. от **tāčāti*, **tāčājq* със значения 'движа (се)', 'търкалям (се)' и под. (по-ранно **tākjāti*, **tākjājq*) [запазено в ч.-слав. **тачати** 'карам, подкарвам', рус. *тача́ть, тача́ю* 'шия, ушивам (обувка); шия на тегел', пол. *taczać, taczam* 'търкалям; точа (тесто)', кашуб. *tačac, tačam* също, доллуж. *tacaś, tacam* 'въртя, търкалям; точа, остря на точило; точа (вино и др.)'], итеративна форма от праслав. **tačiti*, **tačq* [отдето са напр. бълг. *то̀ча* 'пущам да тече; остря (с брус, точило и под.); правя тесто на петури; изтеглям нишки от пашкул', стб. **тоучити, тоучѫ** 'карам', срхр. *то̀чити* също, и т. н., вж. под *то̀ча*[1], *то̀ча*[2]], каузативна форма от **tekti*, **tekq* 'тека; бягам, тичам' (отдето са бълг. *тека̀*, стб. **тешти, текѫ** и т. н., вж. под *тека̀*). За знач. 'количка' и под. срв. нем. Laufkarren 'ръчна количка', букв. 'бягаща количка'; за знач. 'колелце' на чеш. *táčky, tačky* срв. нгр. *τροχός* 'колело' (което представя друга степен на коренната гласна в нгр. *τρέχω* 'бягам; тека, лея се'). – Праслав. **tāčьkā* може да бъде и умал. от праслав. **tākā*, същ. от ж. р. (отдето може да бъде пол. диал. рядко *taka* 'ръчна количка с едно колело'), девербатив от праслав. **tākāti*, **tākājq* и ** tāčq* (представено в срхр. *та́кати, та̑чем* 'търкалям; точа кори за баница'). Би могло пол. диал. рядко *taka*, както и пол. диал. *tak* 'ръчна количка с едно колело', да е възникнало и вторично по пол. *taczka*, преосмислено като умалително под влияние на съществителни на *-ka*, които имат умалителни на *-czka*. – Brückner, SEJP 564, под *taki*, 573, под *tok*, сочи пол. *taczki*, отбелязва чеш., сръб. *taczka* (вм. чеш. *táčky, tačky*, сръб. *тачка*) и свързва с пол. *taczać*. Vasmer, REW 3, 83, извежда рус. *та́чка* от *тача́ть*. Skok 3, 451, под *teć*, сочи срхр. *та́чке* като произв. от *такати (се), тачем (се)* 'търкалям (се)'. Machek 633, под *táčky*, 635, под *taliga*, неоснователно приема, че чеш. *táčky, tačky*, както и пол. *taczka*, рус. *та́чка* са с изпадане на средисловната сричка от умалително същ. (като словаш. *talička* 'таличка'). – Срв. *та̀чка*[1].

та̀чка[3] 'кожена чанта за книжка' (Банат), 'тестяно пликче или топче, напълнено със сирене или мармалад' (Банат), **та̀чкьи** мн. ч. 'ядене от тестени пликчета или топчета, напълнени със сирене или мармалад' (Банат). – Еднакво по произход с *та̀шка* 'много малка кошница за деца, която побира около половин ока' (вж.), с африкатизация *ш* > *ч* в съчет. *шк* под влияние на оклузивния елемент в *к*; със знач. 'тестяно пликче или топче, напълнено със сирене или мармалад' – най-вече по рум. *tășche* мн. ч. 'големи четириъгълни късове тесто, напълнени със сирене, мармалад и т. н.'. Рум. *tășche* вж. в DLR 11/2, 1982, 66, под *tășcă*.

тачнѝк 'дървено чукало за чукане на сол, чесън' (Цветино, Велинградско). – От **тълчнѝк*, вариант с ударение върху последната сричка на *тлъ̀чник* 'дървено чукало за чукане на сол, чесън и под. в хаван' (вж.), с *а* на мястото на ъ в неударено положение и с фонетично опростяване *лчн* > *чн*.

таш диал. остар., 'камък' (Панчев). – Произв.: често в МИ, напр. *Таш-бурун* край с. Караджалово, Първомайско (от тур. *taş burun*, букв. 'каменен нос'), *Таш кюприя̀* във Видин, край с. Бенковски, край с. Душанци и край Златица, Пирдопско, каменен мост край Драма (Гърция) (от тур. *taş köprü* 'каменен мост'). – От тур. *taş* 'камък'; заето и в срхр. *та̏ш* 'камък; зар в игра на табла, в игра на домино' (Škaljić 602). – Срв. *ташладѝсвам, ташлъ̀к, та̀шоолу, ташчия*.

ташà к простонар. 'тестикул'; прякор *Ташà к* (Калофер, 1845). – От тур. *taşak* също. За прякора вж. Илчев, Р 479. – Заето и в срхр. *та̏шак* също (Škaljić 602).

та̀шка диал. 'много малка кошница за деца, която побира около половин ока' (Геров), 'чанта' (Янтра, Великотърновско), 'чанта, изплетена или направена от груба материя' (Крушето, Великотърновско), **та̀шкъ** 'кошница, изплетена от широки ленти' (Белоградчишко), **та̀шки** мн. ч. 'малки кошници, направени за деца' (СЗ). – Чрез рум. *tá̦scă* 'чанта, кесия, торба', срхр. *та̏шка* 'чанта' от немски (ствиснем. *taska*, срвиснем. *tasche*, нем. *Tasche* 'чанта; кесия'). За румънската и сърбохърватската дума вж. DLR 11/2, 1982, 66, Skok 3, 445, под *táska*. – Срв. *та̀чка*[3], *та̀шня*.

ташкъ̀н нареч. 'тежко, усилно' (Смолско, Пирдопско), 'тежко' (Първомай), 'усилно, тежко' (Долна Баня, Ихтиманско), 'много, в голямо количество' (Търничени, Казанлъшко), 'трудно' (Самоков), в израз *ташкъ̀н ми е* 'усещам тегота в корема или изобщо' (Самоков), **ташкън** прил. остар. 'препълнен, прелян' (П. Радов, 1851), **тъшкъ̀н** прил. неизм. 'непосилен' (Енина, Казанлъшко), 'притеснен' (Кръвеник, Севлиевско). – От тур. *taşkın* 'който прелива през нещо, който неудържимо прииждa; буен, екзалтиран, невъздържан', произв. от *taşmak* 'преливам, надхвърлям'. – Срв. *тащѝсвам*.

ташладѝсвам 'иззидвам с издялани камъни', св. в. **ташладѝсам** (Марково, Шуменско). – Произв.: *ташладѝсан* 'иззидан с камъни' (Момино, Варненско). – От тур. *taşladı*, аор. основа на гл. *taşlamak*, познат обикновено със значения 'замервам с камъни', 'вадя (отнякъде) камъни' и др. (произв. от *taş* 'камък'). – Срв. *таш, ташлъ̀к, та̀шоолу, ташчия*.

ташлъ̀к 'наредени камъни за преминаване през дере; пътека през дере' (Капитан-Андреево, Свиленградско), **тъшлъ̀к** 'място, дето се вадят камъни' (Гостилица, Дряновско), **ташлък** 'вид почва (каменлива)' (Хасковско, Карнобатско, Разградско, Търговищко, Павликенско; Преслав), МИ: **Ташлъ̀ка**, ниви с каменлива почва край с. Янтра, Габровско, тясно ждрело между склоновете на планините Сминица и Кушница край Алистратин, Зиляховско, **Ташлъ̀къ**,

равнище, заето от пасище и мера, край с. Воден, Първомайско. – От тур. *taşlık* 'каменисто място; място с камъни', произв. от *taş* 'камък'.

та̀шня 'панер за долни дрехи' (Трън), 'голяма плетена кошница с две дръжки за дрехи' (Главановци, Трънско), 'панер за пране на вълна' (Долна Мелна, Трънско). – Чрез срхр. *та̏шна* 'чанта' от нем. *Tasche* 'чанта; кесия'. За сърбохърватската дума вж. Skok 3, 445, под *taska*. Срхр. *та̏шна* е възникнало вероятно по формата за мн. ч. на нем. *Tasche*: *Taschen*. – Срв. *та̀шка*.

та̀шоолу 'шосе' (Кюлевча, Шуменско). – От тур. *taş yolu*, букв. 'каменен път'. – Срв. *таш, ташладѝсвам, ташлък, ташчия*.

ташчия остар. 'народен лечител през турското робсто, който оперирал при камък в пикочния мехур и при херния'. – От тур. *taşçı* 'каменар; каменоделец'; заето и в срхр. *та̀шчиjа* 'занаятчия, който прави надгробни паметници' (Škaljić 602). – Срв. *таш, ташладѝсвам, ташлък, та̀шоолу*.

тащан в съчет. *тащан, топрактан* остар. 'под камък, под земя' (Ц. Гинчев). – От тур. *taştan, topraktan*, форми за отделителен падеж от *taş* 'камък' и *toprak* 'земя, пръст'.

тащѝсвам (**тъщѝсвъм**) 'преливам', св. в. **тащѝсам** (**тъщѝсъм**) (Шумен), **тащѝса** в израз **тащѝса ми** 'много ми дойде' (Шумен). – От тур. *taştı*, аор. основа на гл. *taşmak* 'преливам; надхвърлям'. – Срв. *ташкън*.

тая̀ (**тайъ̀**) 'пазя нещо в тайна, крия дълбоко в себе си, не казвам, прикривам нещо', **тая̀ се** 'крия се, спотайвам се; (прен.) съдържам се в нещо, без да се проявявам външно', **таę̀ се** 'спотайвам се' (Странджа), **тъйъ̀ съ** 'мълча си, не издавам звук' (Стърмен, Беленско), **тъйѐ съ** 'спотайвам се, прикривам се' (Еленско), **тай са** 'крие се' (Ботевградско), **тъй съ** 'за (куче, котка) дебне' (Балдево, Гецеделчевско), **та̀я** 'държа нещо в тайна' (Тетевен), 'пазя в тайна, крия, тая' (Банат), 'спотайвам' (Банско), **та̀и ми** гл. 3 л. ед. ч. 'спира ми нещо в гърдите, неправилно ми бие сърцето, имам Arithmia cordis' (Банкя), **та̀я се** 'спотайвам се' (Банско), 'в очакване съм' (Черешница, Костурско), **та̀я са** 'мълча; дебна' (Равногор, Пещерско), 'скрил съм се някъде и мълча' (Ботевградско), **та̀я си** 'мълча си, спотайвам се' (Раковица, Кулско), **та̀а са** 'спотайвам се, крия се' (Ботевградско), 'спотайвам се' (Копривщица), **та̀йę са** '(за куче, котка) дебне' (Чепинци, Смолянско), **та̀им** 'пазя нещо в тайна' (Самоков), **та̀им се** 'мълча, не издавам звук' (Софийско), 'крия се, спотайвам се' (Самоков), 'мълча, спотайвам се' (Комщица, Годечко), **тай съ** гл. 3 л. ед. ч. сег. вр. 'мълчи си, не издава звук' (Ленково, Никополско; Тръстеник, Плевенско), **тай се** гл. 2 л. ед. ч. запов. накл. 'мълчи си, спотайвай се' (Чипровци; Софийско; Горна Василица, Ихтиманско; Пиротско; Милетково, Гевгелийско); стб. **таити, таѭ, таиши** 'тая, крия нещо, пазя нещо в тайна' (Зогр., Мар., Супр.), **потаити, потаѭ**, 'скрия' (Зогр., Клоц., Супр., Слепч.), **оутаити, оутаѭ**, 'скрия' (Супр., Слепч., Син. тр.). – Произв.: *та̀йень* 'запазване на тайна, премълчаване' (Банат), *таешка̀та* 'тайно, мълчешком, дебнешком' (Смолско, Пирдоп-

ско), *таешкѐм* 'мълчешком, тайно' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *затая̀, затая̀вам* 'прикривам, запазвам в тайна нещо (чувство, мисли, намерения и др.)', в съчет. *затая̀ дъх, затая̀вам дъх* 'стоя неподвижно и мълчаливо, с напрегнато внимание', *затѐя* 'скрия, укрия, запазя в тайна' (Банат), *затѐям* нар. 'скривам да не се чуе' (Геров), *затѐйвам* 'замълчавам' (Доброславци, Софийско), *затѐйва ме* 'задушава ме при простуда' (Доброславци, Софийско), [вероятно с първично знач. 'кара ме да се затая, да замълча, да притихна (при пристъп на задух)'); за формата срв. *задушѐва ме* 'задушавам се'], *затѐювам* 'направям нещо по-тихо' (Самоков), *затая̀ се, затая̀вам се*, нар. и *затѐйвам се* 'заставам скрито някъде и мълча', *затѐа са, затѐйвам са* 'скривам се и мълча' (Смолско, Пирдопско), *затѐ̃ съ, затѐйвам съ* 'преставам да говоря, смълчавам се, притихвам' (Тръстеник, Плевенско), *затѐювам се* 'спотаявам се' (Самоков) 'задушавам се, преставам да дишам' (Софийско) [(вероятно с първично знач. 'затаявам се, смълчавам се, притихвам (при пристъп на задух)]; *изтая̀* диал. 'запазя нещо тайно за някое време' (Геров); *отѐювѐм* 'успокоявам малко дете да не плаче' (Банско), *отѐювѐм се* 'смълчавам се, смирявам се' (Банско); *потая̀, потѐйвам* 'крия, прикривам нещо', *потая̀* 'скрия, прикрия късо време (нещо)' (Геров), *потѐям* и *потая̀вам* 'държа нещо на потайно място, крия нещо' (Геров), *потая̀ се, потая̀вам се* 'крия се, не се обаждам', *пѐтая (се)* 'омълча (се)' (Ботевградско), *потѐям се* и *потая̀вам се* 'крия се; мълча, не говоря' (Геров), *потѐвам се* диал. 'крия се; спотайвам се' (Панчев), 'скрито върша нещо' (Сливенско), *потѐйо са, потѐям са, пѐтам са* 'млъквам, умълчавам се' (Корово, Костандово, Дорково, Ракитово, Велинградско), *потѐйка* 'раст. потайниче, Anemone hepatica' (БотР 100), *потѐйки* 'раст. пачи крак, Hepatica triloba' (Панчев), *потѐен* 'скрит, потулен; (за човек) неоткровен, скрит', *потѐйна* в съчет. *потѐйна дѐба* поет. 'късна нощ, когато всичко се е спотаило', *потѐйно* в съчет. *потѐйно врѐме* 'време, когато всичко се е спотаило', *потѐйник* 'потаен, скрит човек', 'шпионин' (Странджа), *потайник* 'раст. потайниче, Anemone hepatica' (БотР 100), 'раст. копитник, Asarum europaeum' (БотР 108), *путайник* също (Великотърновско), *потѐйница* 'потайна, скрита жена', *потѐйниче* 'раст. Anemone hepatica', 'раст. обичниче, копитник, Asarum europaeum' (Панчев), *потайниче* диал. 'раст. Hypochoeris maculata' (БотР 185), 'раст. горска майка, Lathraea squamaria' (БотР 194), 'раст. обичник, Saxifraga rotundifolia' (БотР 275), *путайничи* 'раст. копитник, Asarum europaeum' (Великотърновско), *потѐйност; притая̀, притая̀вам* и *притѐйвам* 'правя нещо да стане тихо, да не се чува; прикривам, потискам, спотаявам мисли, чувства и под.', *притая̀ се, притая̀вам се* и *притѐйвам се* 'заставам тихо, спирам да издавам какъвто и да е шум'; *стая̀, стая̀вам* 'притаявам', *стая̀ се, стая̀вам се* 'притаявам се', *спотая̀, спотая̀вам* и *спотѐйвам*, нар. и *спотѐям* 'пазя нещо в тайна', *спотая̀ се, спотая̀вам се* и *спотѐйвам се*, нар. и *спотѐям се* 'крия се, мълча, не се обаждам'; *утая̀, утая̀вам* и *утѐйвам* 'тая нещо докрай, запазвам в тайна', *утая̀ се, утая̀вам се* и *утѐйвам се* 'спотайвам се, скривам се', *утѐювам* 'заставям някого да утихне' (Самоков), *утѐйвам се* 'замълчавам, утихвам'

(Доброславци, Софийско), *ута̀а са, ута̀йвам са* 'утихвам, млъквам' (Смолско, Пирдопско), *ута̀явам се* 'утихвам' (Софийско). – Схрх. *та̏јити, та̏јӣм* и *та̏јати, та̏јим* 'тая, крия, скривам', *та̏јити се, та̏јати се* 'спотайвам се, мълча', словен. *tajíti, tajím* 'отричам', рус. *таи́ть, таю́* 'тая, крия', *таи́ться, таю́сь* 'тая се, крия се; не си признавам', струс. **таити, таю** 'тая, крия', укр. *таїти, таю́,* също, белорус. *таі́ць, таю́* също, чеш. *tajiti, tajím* 'тая, крия', словаш. *tajit', tajím* също, пол. *taić, taję* също, *taić się, taję się* 'крия се, спотайвам се', горлуж. *tajić, taju* 'тая, крия, пазя в тайна', *tajić so, taju so* 'спотайвам се', горлуж. остар. *tawić* 'тая, крия', доллуж. *tajiś, taju* 'тая, крия' и *tawiś, tawim* също. – Праслав. **tājiti*, **tājǫ*. Корен *tā-* – и в *тат* 'крадец; разбойник' (вж.). – Сродно със стинд. *tāyúḥ* 'крадец', *stāyúḥ* също, стгр. *τητάομαι* 'лишен съм, ограбен съм', *τηΰσιος* 'напразен, безполезен', хет. *taj-* 'крада'. – Ие. **(s)tāi-*. – Вж. Miklosich, EtWb 345, под *ta-*, Trautmann 313, Brückner, SEJP 563, Ст. Младенов, ЕтР 630, Vasmer, REW 3, 68, под *таи́ть*, 69, под *та̀йна*, 84, под *таю II,* Pokorny 1010, Machek 634, Skok 3, 434–435, Schuster-Šewc 20, 1495, Mayrhofer 1, 496, Frisk 2, 895, 896. – Горлуж. остар. *tawić*, доллуж. *tawiś* са фонетични варианти съответно на *tajić, tajiś,* вж. Schuster-Šewc, цит. съч. – Знач. 'спира ми нещо в гърдите, имам Arythmia cordis' *на та̀и ми* (от Банкя) може де се е развило по префигирани форми *зата̀йва ме* 'задушава ме при простуда' (от Доброславци, Софийско), *зата̀ювам се* 'задушавам се, преставам да дишам' (от Софийско). За формата *та̀и ми* срв. *горчѝ ми*, напр. в съчет. *горчѝ ми (в уста̀та)* 'усещам горчивина (в устата)'. За семантиката на *зата̀йва ме, зата̀ювам се* вж. по-горе в раздела за производните. – Срв. *та̀ен, та̀йна, тат.*

та̀я¹, показ. мест., вж. *той, тòя.*

та̀я² 'топя се бавно, незабелязано; (за съд) пропущам влага, течност', '(за глинен съд) пропущам течност' (Тетевен), **та̀е** гл. 3 л. ед. ч. сег. вр. диал. '(за сняг) топи се бавно; (за шуплив съд) пропуща течност', '(за глинен съд, тулум) пропуща течност' (Кукуш), **та̀и** гл. 3 л. ед. ч. сег. вр. '(за пръстен съд с вода) пропуща влага' (Софийско), **та̀ê** гл. 3 л. ед. ч. '(за шуплив съд) пропуща течност' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), **тайъ** 'пропущам вода' (Чешнегирово, Пловдивско) **таḙ** '(за глинен съд, тулум и др.); пропущам течност' (Странджа), **тай** гл. 3 л. ед. ч. сег. вр. '(за съд) пропуща вода' (Тотлебен, Плевенско), '(за пръстен съд) пропуща влага' (Софийско), '(за шуплив съд) пропуща вода' (Самоков), '(за глинен съд) пропуща по малко' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **тъйъ** 'прецеждам течност' (Поповица, Пловдивско), **тъй** гл. 3 л. ед. ч. '(за глинен съд) пропуща течност, овлажнява' (Войнягово, Карловско), 'пропуща вода' (Хасково), '(за съд, за почва) пропуща вода' (Съчанли, Гюмюрджинско); стб. **таıатн (с), таѭ (с)** 'топя се, разтопявам се' (Син. пс., Макед. ап.). – Произв.: *дота̀я* диал. 'топя се съвсем' (Геров); *зата̀я, зата̀ям* 'започвам да се топя' (Геров); *изтай, изтаява* 'просмуква се през стените на съд всичката течност, докрай', *изта̀я, изта̀йвам, изта̀ювам* диал. 'разтопявам се, стопявам се' (Геров); *ната̀я се* диал. 'разтопя

се доста' (Геров); *потая̀* диал. 'тая малко време, потопя се' (Геров); *разта̀я се*, *разта̀йвам се* и *разта̀ювам се* 'разтопявам се' (Геров), *разта̀е се, разта̀йва се* 'разтопява се' (БТР); *утая̀* (нар. и *ута̀я*), *утая̀вам, ута̀йвам*, нар. и *ута̀ювам* 'отделям утайка, направям нещо да се утаи', *утая̀ се* (нар. и *ута̀я* се), *утая̀вам се* и *ута̀йвам се*, нар. и *ута̀ям се, ута̀ювам се* '(за утайка) падам на дъното или полепвам по стените на съд; (за мътна течност) давам утайка и се избистрям', *ута̀йка* 'раздробено на малки частици твърдо вещество в течност, което се отделя на дъното; неразтворимо вещество, което се получава след химическа реакция; (прен.) най-долни хора от обществото', *ута̀ечен* прил. (*-чна, -чно, -чни*). – Срхр. *та̏јити, та̏ји̑м* 'капя; тека, пропускам', в 3 л. *та̏је̄*, словен. *tájati, tájim* '(за сняг, лед) топя се, стопявам се', рус. *та́ять, та́ю* също, струс. **таяти, таю** също, укр. *та́яти, та́ю* също, белорус. *та́яць, та́ю* също, чеш. *táti, taji* 'топя се разтопявам се', *taviti, tavím* 'топя, разтопявам, стопявам', словаш. *taviť, tavím* също, пол. *tajać, taję* 'топя се, разтопявам се; разтварям се', горлуж. *tać, taju* 'топя се, разтопявам се, стопявам се', доллуж. *tajaś, taju* и *tajom* също, *tajiś, tajim* също, *tawiś, tawim* 'топя, стопявам, разтапям'. – Праслав. **tājāti, *tāją, *tāješi, *tājiti, *tāją, *tājiši*. За формите на *-jāti/-jiti* срв. праслав. **bājāti, *bāją, *bāješi/ *bājiti, *bāją, bājiši* (Sławski, SPs 1, 182). – Сродно с осет. *thayun* 'топя се, стопявам се', стинд. *tóyam* 'вода', с разширение *-b(h-)-* лат. *tābēs* 'стопяване, гниене, тление', *tābēsco* 'постепенно изчезвам, стопявам се', *tābum* 'гной, гноевидна течност', арм. *t'anam* 'овлажнявам, мокря', с разширение *-к-* стгр. *τῆκω* 'топя, стопявам', дор. *τᾱ́κω* също, *τακερός* 'разтопен; мек', с разширение *-u-* ствиснем. *douwen*, срвиснем. *touwen*, новонем. *tauen* 'топя се, стопявам се', англосакс. *thāwan* също, англ. *thaw* 'топя (се)'. – Ие. **tā-*. – Вж. Miklosich, EtWb 346, под *ta-*[2], A. Meillet, MSL 9, 154 и сл., 23, 50,. и сл., BSL 26, 2, Glotta 14, 221, Trautmann 316, Brückner, SEJP 563, Ст. Младенов, ЕтР 630, Vasmer, REW 3, 84, под *та́ю* I, Machek 637, Skok 3, 434, Schuster-Šewc 20, 1494, Walde–Hofmann 2, 1972, 639–640, Frisk 2, 891, Kluge–Mitzka[20] 773, Klein 2, 1600, Pedersen, Kelt.Gr. 1, 68, Mayrhofer 1, 527. – Според Machek, цит. съч., чеш. *taviti* е дума „изцяло нова", възникнала по *roztaviti* 'разтопя, стопя', което от своя страна е възникнало като преходен глагол от итератива *rostavati*; словаш. *taviť*, доллуж. *tawiś* са с подобен произход. Schuster-Šewc, цит. съч., предава това мнение на Machek и отбелязва, че славянските форми на *-v-* може да са с ие. разширение *-u-*, както в посочени по горе форми от други индоевропейски езици.

та̀ян 'раст. бял равнец, Achillea millefolium' (Крушово, в Македония). – Създадено по *та̀яни* 'обичай, изпълняван от жени срещу Еньовден, на който се вият венци от цветето Achillea millefolium и от други цветя' (вж.). Семантично срв. в БотР 87, други названия на раст. Achillea millefolium : *снюво биле, еньовица бяла, сневичка, енювче*.

та̀яни 'обичай, изпълняван от жени срещу Еньовден, за да не ги хващат при раждане навите (зли женски духове, които измъчват родилките): моми и

булки събират цветята таян (Achillea millefolium), трендафил и косица (Cuscuta europaea), увиват голям венец и всяка една от тях увива за себе си по един малък венец, поставят големия венец около гюм, който пълнят с вода от три чешми, вечерта пускат във водата коя пръстен, коя обеца, коя па̀ра, оставят гюма да пренощува под трендафил в някоя градина, на сутринта отиват на същите чешми, но без да черпят вода, а като се върнат, се плакнат с водата за здраве и турят косицата на главите си, за да им растат косите, големия венец делят помежду си и дяловете запазват за лек, а малките венци хвърлят на керемидите' (Крушово, в Македония), **таяни** 'обичай срещу Еньовден вечерта, при който жени обнизват гюм с всякакви цветя и с булчинска тел, покриват го с превес (було) и го слагат на главата на някое момиче, което го понася, а около това момиче се нареждат други момичета (най-високото – най-отпред, най-ниското – накрая) и така наредени, тръгват по чешмите, като пеят, а хората ги даряват с брашно, пари и с други неща' (Битоля), **тая̀не** и **тая̀ни** 'особен женски обичай срещу Ивановден и на самия празник' (Битоля, Крушово, в Македония) (по М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162), **та̀ян** 'народен женски обичай срещу Еньовден или сутринта на същия празник, при който се вият венци от цветята таян, трендафил и косица (Cuscuta europaea)' (Крушово, в Македония) (по Геров 5, 326–327). – Произв. *таянарка* 'едно от момичетата, които ходят по къщите на Еньовден, пеят и играят за здравето на домакините' (Прилеп). – От нгр. *ταϊγιανίου* = *τοῦ ἁγίου Ἰωάννου* = *ἑορτή τοῦ ἁγίου Ἰωάννου* 'празник на св. Йоан', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162. Формите *тая̀не* и *тая̀ни* у М. Филипова-Байрова, цит. съч., с посочените ударения и дадената граматическа характеристика (обща за двете форми – че са от ср. р. мн. ч.) са недостоверни; в даденото от М. Филипова-Байрова тълкуване погрешно е посочен празник Ивановден вм. Еньовден; *та̀ян* като название на женски народен обичай в Крушово (Македония) у Геров 5, 326–327, е очевидно вм. *та̀яни* (както е у Е. Спространов, СбНУ 15, 1898, отд. 3, с. 166, данните у когото ще да е ползувал Геров).

тва[1] 'това' (Банско; Марино поле, Петричко; Съчанли, Гюмюрджинско; Динево, Хасковско; Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Проглед, Чешнегирово, Чепеларе, Манастир, Асеновградско; Тръстеник, Плевенско; Великотърновско), в *тва-унува̀* 'нещо' (Войнягово, Карловско). – Произв.: *тва̀нака* 'това' (Тръстеник, Плевенско), *тва̀нъкъ* също (Коноплие, Чирпанско), *тва̀нка* също (Доганхисар, Дедеагачко; Смолянско; Ардинско; Асеновградско), *тва̀нкън* 'само туй' (Нова Надежда, Хасковско), *тва̀чка* 'това' (преселници в Новопазарско от с. Гьобел – Мала Азия), *тва̀чко* също (Гоце Делчев). – От *това̀* (вж.) с изпадане на неударената гласна.

тва[2] частица за подсилване значението на думата, пред която стои: *Тва с къкỏ чу̀къш мъ?* (Съчанли, Гюмюрджинско). – Еднакво с *тва*[1], срв. формално и семантично *то* (вж.) в същата функция.

тва³ 'тука' в нар. пес.: *Съна-на гòра зелèна, тва има пùле та пèе* (Булгаркьой, Кешанско; СбНУ 36, 31). – Еднакво с *тва*¹ (вж.) и *тва*² (вж.). Значението 'тука' е вторично, първоначално е частица за подсилване.

тва⁴ 'такава' в нар. пес.: *Немой дỳми тва дỳма, не е дỳма за думенье* (Булгаркьой, Кешанско; СбНУ 36, 89). – Еднакво с *тва*¹ (вж.), но изходното значение е 'тази' вм. 'това'. Липсата на съгласуваност по род може да се обясни с турското влияние (срв. тур. *bu* 'този, тази, това') при особено висока степен на билингвизъм.

твàе 'тогава' (Дервент, Дедеагачко). – От **тогàе*, вж. *тогàва*, с *г* > *в* в говора, за което срв. *трàвъ* 'дъх' < *трàга* (вж.).

твар¹ 'всяко живо същество; живина, животно', 'живо същество; изверг' (гребенски говор в Силистренско); стб. **тварь**. (Супр. и др.). – Срхр. *твâр* 'живина', словен. *tvâr* 'материя', рус. *тварь* 'създание, същество', укр. *тварь* 'животно; лице', белорус. *тварь* 'лице', струс. **тварь** 'изделие, предмет; създание, творение', чеш. *tvář* 'лице; буза', словаш. *tvár* също, пол. *twarz* 'лице', горлуж., доллуж. *twaŕ* 'дървен строителен материал; строеж, здание'. – Праслав. **tvārь* с отгласни отношения с праслав. **tvariti* в *творя̀* (вж.), при което удължаването на гласната в **tvārь* е основно словообразувателно средство по отношение на **tvariti*, вж. Fr. Sławski, JP 38/3, 1958, 229. – Сродно с лит. *tvora* 'ограда', *tvérti* 'хващам; ограждам'. – Ие. **u̯er-*. – Срв. Miklosich, EtWb 366, Brückner, SEJP 587, Ст. Младенов, ЕтР 613, Machek 544, Vasmer, REW 3, 85, Skok 3, 530–531, и посочената там литература.

твар² 'предмети, стока, която се носи или превозва; количество на нещо, колкото може да носи едно товарно животно' (Банат), 'количеството, което може да носи едно добиче или един човек' (Елена; Странджа), 'товар на животно' (Пазарджишко; Благоевградско; Велинградско; Гоцеделчевско; Смолянско; Крумовградско; Първомайско; Асеновградско; Пещерско; Ивайловградско; Маданско; Ардинско; Девинско; Габрово, Ксантийско; Силистренско; Съчанли, Гюмюрджинско; Златоград, Маданско; Ситово, Пловдивско; Кремен, Разложко; преселници в Новопазарско от с. Гьобел – Мала Азия; Шуменско), 'количество сено, слама и др., което може да се носи на гръб' (централен балкански говор), 'добре увит тревен фураж, подготвен за товарене върху добитък' (Осиково, Гоцеделчевско), 'тревен фураж, подготвен за товарене' (Камилски дол, Ивайловградско), **тварь** 'товар на животно' (Плетена, Гоцеделчевско; Ерма река, Маданско; Любча, Горна и Долна Арда, Смолянско; Жълтуша, Ардинско; Чавдарица, Змеица, Девинско; Слащен, Благоевградско; Ивайловградско; Барутин, Доспатско; Габрово, Ксантийско). – Произв.: *твàря* 'товаря' (Олшанка в Украйна), *твàрьъ* (Съчанли, Гюмюрджинско; Лозенец, Ямболско; Караманкьой в Северна Добруджа), *твàре* (Шумен), *твàрем* 'поставям товар, товаря; слагам, турям' (Банат), *твàрен* 'който служи за превозване на стоки и др.' (Съчанли, Гюмюрджинско), *твàрин* 'който е натоварен' (Банат), *тварùца* 'тояга за подпиране самара на добитъка от една-

та страна, докато товарят от другата' (Аврен, Черничево, Крумовградско), *тварѝчка* също (Гоцеделчевско), 'кобилица за медници с вода' (Свирачи, Ивайловградско; Коджабунар в Мала Азия). – От *товàр* (вж.) с изпадане на неударената гласна.

твар³ в нар. пес.: *Ỏсем съм твàре носила, чѐтири съм в зѐмя турѝла* (Марино поле, Петричко; НПЮЗБ 50). – Произв.: *твърнà* 'бременна' (Копривец, Беленско), *тварна* 'бременна (за жена)' (Попско, Крумовградско; Шумен; Стефан Караджа, Добричко; Тънково, Хасковско; Мулдава, Асеновградско; Певец, Търговищко; Силистренско), *твàрена* 'бременна' (Странджа; Федосийски район в Таврия; Болград в Бесарабия; Покрован, Ивайловградско), 'бременна (за жена)' (Камилски дол, Ивайловградско), *твàрина* също (Шумен), *тваровит* 'плодовит, продуктивен' в текст: *... на младенчето (ще дадат) яйце, за да бъде то „тваровито" като яйце* (Струга; СбНУ 9, 2, 137). – Еднакво с *твар²* 'товар' (вж.), тук със значение 'зародиш в утробата, неродено дете; рожба', срв. семантично *брѐме* 'товар' и *брѐменна* 'която носи в утробата си плод'.

твàрба в нар. пес.: *Я пу̀снитя хни сѝнувя, чи хми са булки прѝврядни, мъжка са твàрба твàряни* (Сюют, Новопазарско; СбНУ 47, 163). – Вероятно със значение 'рожба', в такъв случай ново отименно образуване от *твар³* 'зародиш в утробата, неродено дете', което формално възпроизвежда модела на *рòжба*.

твàрвам 'изигравам, измамвам' в поговорка: *Злъ̀йта прàвба сам те твàрва* (Банат; ТБД 4, 230). – Еднакво с *твàрем* 'правя, върша' в говора (вж.), срв. семантично жарг. *рабòтя* 'лъжа, мамя някого'.

твàрем 'правя, върша, работя с нещо' (Банат). – Може да бъде късно образуване от *твар¹* (вж.) в изходното му значение 'творение', срв. *творя̀* 'създавам, правя' (вж.). Срв обаче и срхр. *тваризати* 'често отварям и затварям', което Skok 3, 530, отнася към праслав. **tvār-* (вж. *твар¹*, срв. *творя̀* 'създавам, правя'), но което би могло да се обясни по-скоро като резултат от декомпозицията на префигираните сърбохърватски форми *отварати* и *затварати* с по-различен произход, вж. по-подробно под *-творя*. Може да се предполага, че банатското значение 'работя с нещо' (вж. по-горе) също се основава на изходно значение 'често отварям и затварям', развито впоследствие като 'боравя, служа си' > 'действувам, правя, върша'.

твид м. 'вълнен плат от средно дебела шевиотна прежда, от който се правят манта и спортни костюми', **туид** също. – От англ. *tweed* 'груб спортен плат, обикн. меланж; костюм от такъв плат, обикн. спортен', според Н. Намеранов, БДиал 1, 227, 'влакнест вълнен или полувълнен плат'.

твѝчка 'врабче' (Славщица, Тетевенско; архивни материали Москов, ДА). – С метатеза *вт* > *тв* от първоначално *втѝчка*, *фтѝчка*, а то с дисимилация *пт* > *вт* от *птѝчка*, вж. *птѝца*.

твòзинка в текст: *Кàкто се вйе твòзинка вя̀нче, така да се вият момите около момците* (Сулеолу, Одринско; ДА). – Разширена форма на *тва¹* (вж.) с промяна *а* > *о* под ударение вероятно под влияние на други форми на показателното местоимение.

твой¹ притежателно мест. за 3 л. 'който принадлежи на тебе', **твòя** ж., **твòе** ср., мн. ч. **твòи**; стб. **твои**. – Срхр. *твôј, твòја, твòјe*, словен. *tvój, tvója, tvóje*, рус. *твой, твоя́, твоё*, укр. *твій, твоя́, твоє́*, белорус. *твой, твая́, тваё*, чеш. *tvůj, tvoja, tvoje*, словаш. *tvoj, tvoja, tvoje*, пол. *twój, twója, twóje*, горлуж. *twój, twoja, twoje*, доллуж. *twój, twója, twoje*. – Праслав. **tvojь*, сродно със стпрус. *twais* 'твой', ж. *twaia*, в отгласни отношения с праслав. лично мест. за 2 л. ед. ч. **ty*, вж. *ти*, срв. по-нататък стинд. *tvas* 'твой', авест. *θwa-*, гр. *σος* / **tvos*/, стлат. *tovos*, лат. *tuus*, лит. *tãvas* 'твой', срв. Miklosich, EtWb 331, 332, Brückner, SEJP 578, Holub–Kopečný 398, Ст. Младенов, ЕтР 630, Vasmer, REW 3, 86, Skok 3, 530, ESSJ 2, 703–707, и посочената там литература.

твой² в нар. пес.: *Аде, сину, дома да си идеш, твой дружина оране орса* (Доспей, Самоковско; СбНУ 53, 215). – От *твòи*, мн. ч. на *твой¹* (вж.), съгласувано с определяемото не по граматично число, а по смисъл, поради представата за множественост, характерна за *дружѝна*.

твòйга в нар. пес.: … *Нѝколаю, живота ти твòйга* (Трънско; ПСп 1884, 11, 136). – Продължение на косвена падежна форма от стб. **твои**, вж. *твой¹*.

твойетога в текст: *Твойетога мужа не съм видела* (Царибродско). – Продължение на стара косвена падежна форма, отразяваща срастването на притежателното мест. *твой* (вж. *твой¹*) и старото т. н. слабо показателно мест. **тъ**.

твои 'твоят', **твòна** ж., **твòно** ср. (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Диалектна членувана форма на притежателното мест. *твой* (вж. *твой¹*), развита чрез срастване със старото показателно мест. **онъ** (вж. *он*).

твор¹ 'животно пор, Mustela putorius' (Ново село, Видинско; Кумановско, Скопско), **тор** също (ЮЗ). – Произв.: *творка* 'пор' (Кумановско, Скопско), **творе** също, **твòрче** също (Охридско, Стружко, Геров); **дъхорь** (14 в., Григорий Назиански), **тхорь** (14 в., Евтимий, Житие на Филотея). – Срхр. *твор* 'животно Mustela putorius', *твор, тфор, фор, вор*, стсръб. **тхорь** (15 в.), словен. *dihúr, dihûr, dehor, tvor*, рус. *хорь, тхорь*, укр. *тхір, хір, тхыр*, белорус. *тхор*, струс. **дъхорь, тхорь**, чеш. *tchoř, zhoř, schoř*, словаш. *tchor, txur*, горлуж. *tkhóŕ, twóŕ*, доллуж. *twóŕ*, пол. *tchorz, twórz, tfórz*, словен. *tkőr* също. – За изходно се приема праслав. **dъh-arь* 'животно Mustela putorius', първоначално 'който вони', произв. с праслав. наст. *-arь* от праслав. **dъhāti*, вж. *дъхам* 'издавам миризма', във връзка с характерното за животното зловоние, при което по-голямата част на застъпниците на названието в отделните слав. езици, в това число и бълг. *твор, тор* и произв. (вж. по-горе), са с обеззвучена начална съгласна поради асимилация по звучност след изпадане на еровата гласна в старата форма

dъharь : dx > tx, и последвали дисимилативни и асимилативни промени (вж. конкретно). Срв. Berneker, SEW 243, Vasmer, REW 3, 267, Machek 643, Skok 1, 374, ЭССЯ 5, 177–178, Sławski, SPs 5, 154, Rusek, Studia 138–147. – Срв. *пор*.

твор² 'мазнина, приготвена от восък, някакви билки и пр.' (Велес). – Вероятно заемка от сърбохърватски, срв. срхр. диал. *тво̑р* 'мазило от яйчен белтък'.

творя̀ 'създавам произведение на изкуството или блага', **творим** 'правя' в нар. пес.: ... *Леле Боже, леле мили Боже, я ме твори пиле ластовица*... (Калкас, Софийско); стб. **творити**, **творѭ** (Супр. и др.). – Произв.: *творба̀, творѐние, творѐц, тво̀рчески, тво̀рчество, творѝтелен* в *творѝтелен падѐж; претворя̀, претворя̀вам, претва̀рям* 'пресъздавам, преобразявам; преправям, престорвам', *претворя̀вам се* 'преиначавам се' (Геров), 'чиня се, струвам се, преправям се' (Софийско); *притворя̀ се, притворя̀вам се, притва̀рям се* 'преправям се, престорвам се', *прѝтворен* 'лицемерен' (Доброславци, Софийско), *притво̀рство* 'преструвка', *прѝтвор* 'част от черква откъм главния, западния вход, противоположната страна на олтара'; *разтво̀ря, разтва̀рям* 'правя разтвор', *разтво̀ря се, разтва̀рям се, разтво̀р* 'течност, в която се е разтворило нещо', *разтворѝм, разтворѝмост, разтво̀рен* 'прокисел, който отваря ищях за ядене' (Геров); *сътворя̀, сътворя̀вам, створя̀* (Дяково, Дупнишко; Суходол, Софийско; Геров), *створа* (Кюстендилско), *створя се* (Суходол, Софийско; Геров), *створя̀вам* (Суходол, Софийско; Геров), *створя̀вам се* 'превръщам се, явявам се' (Геров), *створим* (Трънско; Шишковци, Кюстендилско; Суходол, Софийско; Царибродско), *ства̀рам, ства̀ря* (Кюстендилско, Панчев), *сътвор* 'плашило; човек за смях на другите; негодник, лош човек' (Доброславци, Софийско), *створѐнье* 'създание' (Трънско), *стурѐнь* също (Банат), *сътворя̀* (Трънско, Панчев); *животворя* (С. Врачански), *животворящ, животво̀рен, животворност* (1872 г.), *животворителен* (1870 г.), *злотворен, злотворение* (1842 г.), *злотворец* (П. Р. Славейков), *злотворител* (С. Врачански), *злотворник* (Д. Войников), *злотво̀рство, злотво̀рствувам, звукотво̀рчество, идолотворец* (превод, 1870 г.), *миротво̀рец, миротво̀рство, миротво̀рчески, умиротворѐние, умиротворѝтел, умиротворѝтелен, умиротворя̀, умиротворя̀вам; нерѫкотво̀рен, самотвор* в нар. песни 'за двор, който всякога е чист' (Геров), *самотво̀рка* 'трикрако столче, готово пресечено от дърво' (Любинци, Кумановско), *самотво̀рен* (Геров), *стихотво̀рец, часотворец* 'часовникар' (1847 г., Е. Васкидович), *часовникотворец* също (1835 г., Н. Павлович), *часовникотворство* 'часовникарство' (1871 г., сп. Пчелица), *чудотво̀рец, чудотво̀рен, чудотво̀рство*. – Срхр. *тво̀рити*, рус. *твори́ть*, укр. *твори́ти*, белорус. *тварыць*, струс. **творити**, чеш. *tvořiti*, словаш. *tvoriť*, пол. *tworzyć*, горлуж. *tworić*, доллуж. *tworiś* 'правя, създавам'. – Праслав. **tvoriti*, сродно с лит. *tvérti* 'хващам, грабя; държа, издържам, оформям', латв. *tvert* 'грабвам, хващам, държа', с друга степен на коренната гласна стпрус. *turit* 'имам', лит. *turė́ti* също, латв. *turêt* също. – Ие. **tu̯er-*, представено само в

балтослав. Срв. Miklosich, EtWb 336, Brückner, SEJP 587, Ст. Младенов, ЕтР 613, 630, Trautmann 333–334, Vasmer, REW 3, 87, Skok 3, 530–531, и посочената там литература. – Стб. **притворь** е заето в унг. *patvar* 'преддверие'; стб. **потворь** е заето в унг. *patvar* 'караница, разпра' (Цонев, История 2, 175); заемки от български в румънски са *tvorenie* 'творение' (Цонев, История 2, 109), *pretvoreţu* 'преобразеният' (17 в.), вж. C. Lacea, JIRSpr 5, 1898, 127, *tvóreţu* 'творец, автор', вж. C. Lacea, JIRSpr 5, 1898, 138, *ciudotvoreţu* 'чудотворец' (17 в.), вж. C. Lacea, JIRSpr 5, 1898, 103. – Срв. *стòря*.

-творя в *затвòря, затвàрям* 'притварям; заключвам; запушвам, заграждам; поставям под арест'; стб. **затворити** (Супр.). – Произв.: *затвòр* 'тъмница', с неизяснено метафорично значение 'нещо затворено' в нар. пес.: *Аз си имам двори самотвори и си имам от злато затвори, двори ми са сама азе млада, а затвори мое бело лице* (по Геров), *затвòрен, затвòрник, затвòрнически, затвòрнишки*. – Срхр. *затвòрити*, словен. *zatvóriti*, рус. *затворúть*, чеш. *zatvořiti*, словаш. *zatvorit'* 'затворя'. – Праслав. **tvariti* в **zãtvariti* вм. **variti* в **zãvariti* (срв. *завòр*), резултат от рано осъществено преразлагане на семантично свързания глагол **at(ъ)-variti > отвòря, отвàрям* като **ab-tvariti* с последвала замяна на наставката (*zã-* вм. *ab-*). Срв. Vasmer, REW 3, 86. – Срв. аналогични случаи при *притвòря, притвàрям* 'затварям докрай; затварям отчасти' и *разтвòря, разтвàрям* 'отварям докрай'.

твое 'твоят', **твòса** ж., **твòсо** ср. (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Диалектна членувана форма на мест. *твой* (вж. *твой*[1]), развита от срастването със старото показателно мест. **сь**. – Срв. *твон, твот*.

твот 'твоят', **твòта** ж., **твòто** ср. (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – Диалектна членувана форма на мест. *твой* (вж. *твой*[1]), срв. общобълг. и книжовно *твòят* (стб. **твои** и старо показателно мест. **тъ**). – Срв. *твон, твос*.

твръдо в текста от нар. приказка: *Говедаро рекъл да му помогне с нещо, кога се нàйде у твръдо* (Кюстендилско Краище; СбНУ 32, 612). – С вероятно значение 'трудно положение, неволя', в такъв случай еднакво с *твърд*[1] (вж.) (напр. в съчет. **твръдо место* за част от обработваема площ) с допълнителна субстантивация и семантичен развой 'корав' > 'труден за обработване (за почва)' > 'трудно положение'.

твърд[1] 'който е постоянен по форма и размер; който не се поддава на натиск, корав; (прен.) който не се трогва лесно; непоколебим, устойчив', **твърт** 'корав, изсъхнал' (Кърналово, Петричко; Ръждавица, Кюстендилско; Тръстеник, Плевенско), в *твърд камък* 'порода камък, от която се изработват воденичните камъни' (Кюлевча, Шуменско), *твърд лук* 'раст. Allium fistulosum' (БотР), *твърд сѝнявиц* 'вид камък' (Бериево, Севлиевско), **твърда** ж., в *твър-дъ глъвнь̀ъ* 'вид болест по житото' (Гостилица, Дряновско), *твърда пърхудка* 'гъба Scleroderma vulgare' (БотР), **твърдо** ср. р., **тръдви** 'корав; неотстъпчив (за човек)' (Ново село, Видинско) (с метатези *в – р > р – в* и *вд > дв*), **твърде**

нареч. 'много', **твърди** също (Габрово, Казанлък), **твърдьъ** също (Щръкльово, Сливица, Ново село, Мартен, Русенско; Айдемир, Силистренско; Бяла черква, Великотърновско; Лазарци, Еленско; Оряховица, Плевенско), **твърдя** (Стражица; Кесарево, Горнооряховско; Сухиндол, Великотърновско), **твъргя** (Еленско), **твȍрде** (Чепеларе, Смолянско; Асеновградско), **твърдо** нареч. 'здраво?' в нар. пес.: *Що знаете, лепо укитете, що можете, твърдо опашете* (Габер, Годечко; НПЗП 176), **твърдȍ** 'дълбоко (за сън)' в нар. приказка: …*Мъкỳшъ мъкȍ пуслàлъ, Твърдỳшъ твърдȍ зъспàлъ* (Ловешко; СбНУ 4, 1, 571); стб. **тврьдъ**. (Супр. и др.). – Произв.: *твърдàк* 'част от лозе или нива, която е постоянно суха' (Ботевград), название на почва (Боснек, Пернишко), *твр̥дак* 'твърдо за обработване място' (Доброславци, Софийско), *тврдàчен* в *тврдàчно сено* 'хубаво, качествено сено' (Доброславци, Софийско), *твърдèние, твърдеш* 'раст. равнец, Achillea' (Първомай; БотР), *твърдец* 'раст. Potentilla cinerea' (Желюша, Царибродско), 'раст. Potentilla argentea' (БотР), 'лековита билка – варят я и водата дават да пие дете, болно от диария' (Берковско), *твардèц* съб. 'семенца на див фасул' (Славеино, Смолянско), 'вид растение, Potentilla supina' (Желюша, Царибродско), 'раст. равнец' (Брезник; БотР), *твърдѝло* 'нещо много твърдо' (Банско), *твърдинà* 'крепост', *тврдина* таен зидарски говор 'камък' (Шлегово, Кратовско), *тврдини* в съчет. от *жежката тврдини* таен зидарски говор 'тухли' (Шлегово, Кратовско), *твърдиня̀* 'нещо твърдо, корàво' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Ръждавица, Кюстендилско; Годеч), *твърдѝня* 'крепост' в посл.: *Вѐрна дружѝна – я̀ка твърдѝня* (СбНУ 22 и 23, 130), *тврдѝня* 'твърдост' (Страцин, Кумановско), *твърдѝца* 'название на почва' (Мали Върбовник, Дупнишко; Челопеч, Пирдопско), *твръдѝца* 'вид твърда ябълка' (Ботевград), 'ябълка или круша с твърди плодове' (Ботевградско), *тврдица* таен зидарски говор 'камък' (Кривопаланско), *тврдоня* таен зидарски говор 'камък' (Кривопаланско), *твъртка* 'крепост' (Златоград, Маданско, и другаде), *твръ̀тка* 'круша, която се яде само гнила' (Фролош, Кюстендилско), *твърдост, твърдя̀* 'изказвам нещо определено, обявявам като истинно, но без доказателства; настоявам, напирам', *твърдѐ* (Банат), *твърдѐя* 'вкоравявам се', *твръ̀дне* 'става корав, съхне (за хляб)' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *втвърдя̀, втвърдя̀вам, втвърдя̀ се, втвърдя̀вам се, вглъдня̀ се* 'засилвам се' (Бериево, Севлиевско) (< **втвръдня̀ се*), *фтръ̀дновам се* 'втвърдявам се, ставам твърд' (Странджа); *затвърдѐя, затвърдя̀вам; отвъ̀рдуе* (Велес); *потвърдя̀, потвърдя̀вам* (Геров), *потвърждàвам, потвърдя̀ се, потвърдя̀вам се* (Геров), *потвърждàвам се, потвърждѐние, путвърдѐ* (Банат), *путвърдѐнь* 'доказателство, потвърждение' (Банат); *подтвърдя̀, подтвърдя̀вам, потвърждàвам* (Геров); *прѝтвардак* 'официален годеж на девойка с момък, при който последният ѝ подарява „гиздило"' (Орехово, Малево, Асеновградско), 'угощение, което се прави две-три седмици преди сватбата в дома на девойката и на което се определя денят на сватбата' (Добралък, Асеновградско); *протвърдък* 'уговаряне между годени, между сватове за деня на сватбата' (Родопите, Панчев); *ствръ̀дна,*

ствръдня̀вам, ствърдя̀вам 'втвърдя, втвърдявам се' (М. Георгиев, Ботаника, 1882; според Св. Иванчев, ЕзЛит 30/4, 1975, 22, заемка от чеш. *ztvrdnout* също), *ствръ̀дне се* 'стане корав' (Раково, Кюстендилско); *утвърдя̀, утвърдя̀вам, утвърдя̀ се, утвърдя̀вам се* (Геров), *утвърждà вам, утвърждà вам се, утвърждѐние, утвърдѝтелен; твърдовѐрка* 'жена, която стои на думата си' (Панчев), *твърдоглà в, твърдоглà вец, тврдоглà въц* (Любинце, Кумановско), *твърдоглà вие, твърдоглà вство, твърдоглà вщина, твърдоду̀п* 'раст. звъника' (Своггенско; БотР), *твърдокò ст* прил., *твърдоку̀п* 'раст. Hypericum perforatum' (Цръклевци, Софийско; БотР), *твърдосъ̀рц* 'жесток, безмилостен' (Костандово, Чепинско), *твардосà рц* (Петково, Ардинско; Смолянско), *твърдосърдѐчен; жизнеутвърждà ващ* (П. Зарев); СИ: *Твърдица* в Сливенско, Добричко, Бургаско; ЛИ и ФИ: *Твърдин, Твърдинов* (София), *Твърдишков* (Варна, Радомир), *Твърдко* и *Тврдко, Твърдохлябов* (< рус. ФИ *Твердохлебов*, Свищов), прозвище *Твърдуша* в нар. приказка: ... *чи аз имъм двє дєчицъ: Мъкушъ и Твърдушъ* (Ловешко; СбНУ 4, 1, 517). – Срхр. *тврд*, словен. *trd*, рус. *твёрдый*, укр. *твердѝй*, белорус. *цвёрды*, струс. **тврьдъ**, чеш, словаш. *tvrdý*, пол. *twardy*, горлуж. *twjerdy*, доллуж. *twardy*. – Праслав. **tvьrdъ(jь)*, сродно с лит. *tvìrtas* 'твърд, здрав', латв. *tvirts* също, в отгласни отношения с основата в праслав. **tvariti* > *творя̀* (вж.). Срв. Miklosich, EtWb 366, Brückner, SEJP 586, Ст. Младенов, ЕтР 630, Trautmann 333, Vasmer, REW 3, 85, Skok 3, 531, и посочената там литература. Част от производните на *-ина* и *-ка* могат да бъдат отнесени формално и семантично и към съществителното *твърд* (вж. *твърд*[2]). За наречието *твърде* като остатък от стар местен пад. на прилагателното *твърд* вж. Младенов, История 1979, 259. За етимологичната дублетност на праславянско равнище срв. *кварц*, вж. Парашкевов, Етим. дублети 66.

твърд[2] ж. 'крепост' (К. Христов), в *земна твърд* 'земя', *небесна твърд* 'небе' (П. П. Славейков). – Според Б. Цонев, ПСп 64, 256, заето от руски език, срв. струс. **тврьдь** 'небосвод, небесна твърд; укрепление; тъмница'. Срв. обаче стб. **твръдь** (така SJSt), широко засвидетелствувано със знач. 'опора', 'твърдост', 'здравина', 'затвор' и 'крепост' (последното в Болон. пс., Син. пс., Слепч. ап. и др.).

твърд[3] м. социален говор 'кражба, крадене' (РР 4, 74), **твърт** ученически говор 'кражба' и 'открадни' (София). – Произв.: *твърдя* социален говор 'открадвам' (РР 4, 74), *твърдим* ученически говор 'крада' (София), *твърдаджия* ученически говор 'крадец' (София). – Може би свързано по произход с *твърд*[1] и *твърд*[2] (вж.), но семантичните, а също и някои формални отношения не са достатъчно ясни.

твя̀га 'тояга', мн. ч. **твѐги** (Димитровград; Мулдава, Тополово, Асеновградско; Динево, Хасковско; Тихомир, Старозагорско). – От *тоя̀га* (вж.), през диалектни звукови облици **товя̀га, *тувя̀га*.

те[1] кратка вин. форма за ед. ч. на лич. мест. за 2 л. ед. ч., диал. **тъ** (ЮИ), **та** (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), **т** в диал. реч: *За т пьтам нещу (*Банат); стб. **т**. – Срхр. *те*, словен. *te*, стчеш. *tě*, словаш. *t'a*, стпол. *cię*, пол. *cię*, полаб. *ta*, стпрус. *tien*. Срв. Brückner, SEJP 587, Holub–Kopečný 380, 398, Ст. Младенов, ЕтР 630, Trautmann 315, 333, Walde–Pokorny 1, 745, Skok 3, 449, ESSJ 2, 705.

те[2] форма за мн. ч. на лич. мест. *той, тя, то*. – От по-старо **тѣ**, обща форма за мн. ч. за всички родове на старото показ. мест. **тъ**, която обща форма е заместила формите **ти** м., **ты** ж., **та** ср. р. Общата форма **тѣ** > те е образувана под въздействието на формите за косвените падежи **тѣхъ**, **тѣмъ**, **тѣми**, вж. Мирчев, Историческа граматика[4] 183. Според Младенов, История 1979, 267–268, местоименната форма *те* е контрахирана от *тйе, тйя*, което е неубедително.

те[3] 'тези' (Силистренско, Копривщица), в нар. пес.: ... *отвориа те сремски кочии* (Суходол, Софийско; СбНУ 43, 235). – Еднакво с *те*[2] (вж.), тук със запазена функция на показ. мест.

те[4] в нар. пес.: *Мъринчувътъ майчицъ, чи тя ми платну снувялъ, къту й нъ те казали, търтилъ и тя дъ бягъ* (Северна Добруджа; СбНУ 35, 380). – Вероятно показ. мест., но формата е неясна.

те[5] в гат.: *Тя̀ло влѝзи, а рого̀ве не те – Свърдел* (СбНУ 22–23, 1, 151). – От първоначално *хте* 'щат', вероятно югозападна диалектна форма за 3 л. мн. ч., която продължава стб. **хътѣти**, вж. *ща*.

те[6] 'щях' (Каменица, Кюстендилско). – От първоначално **хтех*, продължение на стб. **хътѣти**, вж. *ща*, срв. и *те*[h] 'щях' в текст: *Да има пушка, те*[h] *да ги гагям* (Кюстендилско).

те[7] междум., съюз (Геров; Софийско; Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Самоков, Чупетлово, Говедарци, Самоковско; Александрово, Ружинци, Белоградчишко; Милчина лъка, Кулско; Красава, Брезнишко; Манастирище, Оряховско; Габрешевци, Ръждавица, Кюстендилско; Годечко; Велес). – Срхр. *те* също. – Срв. лит., латв. *te* 'на̀, ето'. Vondrák, Vgl. Gramm. 2, 428, свързва със стинд. *utá* 'също; също и; и'. Вж. и Skok 3, 449, ESSJ 2, 648-651, и посочената там литература. – Сравнимо във формално и семантично отношение и с тюрк. *te* (варианти *te/ta, de/da*) във функцията му на съюз и частица с усилващо значение, за последното вж. Севортян 1, 109–110. – Срв. *де*.

теа 'тези' (Долна Митрополия; Горни Лом, Белоградчишко), **тѐе̂** също (Смолянско, Ардинско, Асеновградско; Доганхисар, Дедеагачко), **тѐо** също (Елховец, Смолянско; Смилянски район). – Разширени форми на *те*[3] (вж.). – Срв. *тйя* (вж.).

теа̀на̀ 'бременна (за крава или биволица' (Тръстеник, Плевенско). – От *тѐлна*, вж. под *тѐле*.

теанъ̀, теаналъ̀к 'тихо и свободно място без навалица' (Долно Левски, Панагюрско), **теаналъ̀к** 'спокойствие; тихо място' (Сухиндол, Великотърновско). – От първоначални **технà, *техналъ̀к,* вж. по-нататък при *тенхà.*

театрàл 'театрален деец; любител на театралното изкуство'. – Произв.: *театрàлен, театрàлност, театрàлнича.* – Чрез рус. *театрáл* също, от фр. *théâtral* 'театрален' със субстантивация, срв. и рус. *театрáльный, театрáльность.*

теàтро остар. 'театър; театрално представление', **теàтру** (Банат), **тъйàтро** 'театрална сграда; театрално представление' (Кукуш). – Чрез посредничеството на съседни езици (срв. рум. *teatro*, тур. *tiyatro*) от итал. *teatro*, а то чрез лат. *theatrum* от гр., вж. *теàтър*. Вж. В а н к о в, Итал. заемки 294–295, който сочи най-ранни форми на заемката от 1852 г. насам.

теàтър 'сграда с голямо помещение за публика и сцена за представления; (разг.) самото представление; театрална трупа; драматично и сценично творчество на автор, народ, епоха и др.; място за важни действия и събития' – Произв.: *театровèд, театрознàние.* – Чрез фр. *théâtre* също от гр. *θέατρον* 'зрелище'. Според В а н к о в, Итал. заемки 294, заемка от нгр., с оглед на формата *θεατρъ*, засвидетелствана в гръцко-румънско-български абецедар от 1827 г. Първият европейски театър (*théâtre franc)* в Османската империя е открит след 1833 г. по времето на султан Махмуд II в цариградския квартал Пера, вж. В а н к о в, пак там.

тебàбия съб. 'люде, които придружават някой големец, свита' (Геров; Прилеп; Ресен; Църско, Битолско), 'поданство?' в текста: *Ако сака некоаш да се одречит чоекот от нивната тебабия, ке го сетат по лицето, що му го имале...* (Прилеп; СбНУ 1, 2, 98). – От османотур. *tevabi* 'следовници; зависими хора, поданици', с асимилация *v – b > b – b*, а то от араб. *tawābi*, мн. ч. от *tābi* 'който следва'. – Заето и в срхр. *тевáбиjа, тебāбиjа* 'свита; съпровождач; спътник; следовници, съмишленици', алб. *tevabi* 'свита'.

тебдѝл 'глупак; плашило' (Софийско), **тѐбдил** в текст: *Един цар станал тѐбдил ... и ошел из чаршията* (Самоковско; СбНУ 3, 189), в текстове: *преоблѐчен тѐбдил, никой да го не познаат* (Църско, Битолско; СбНУ 2, 175), *тебдил беше се сторил* (Църско, Битолско), *се направи крало тебдил* (Прилеп), **тебдѝла** в текст: *да се створиш голема тебдѝла, да не може да си те позная* (Суходол, Софийско). – Значенията 'глупак' и 'плашило' са вторични, възникнали са от нелексикографираното значение 'маскиран, преоблечен човек', което пък е възникнало на основата на употребите от типа *тебдил се сторил* (срв. по-горе), отразяващи частичното калкиране на тур. *tebdil-i kıyafet et-* 'преобличам се', където *tebdil* 'промяна, смяна, изменение' е от араб. *tabdīl* също, срв. и тур. *tebdil gez-* 'движа се инкогнито (т.е. преоблечен)'. – Заето и в срхр. *тѐбдӣл* 'промяна; преобличане в друго облекло, маскиране', *тебдил се учинити* 'преобличам се в други дрехи', *у тебдилу* 'инкогнито', рум. *tiptil, teptil, deptil,* алб. *tevdil, tefdil,* арум. *tiptile* 'инкогнито, маскиран'.

тѐбе форма за вин. п. и дат. п. на мест. *ти*, разг. и диал. **теб**, **теп, тебê** (Родопите), **тѐбъ** (Ново село, Видинско), **тѐбя** (П. Р. Славейков), **тà̀бе** (Черничево, Крумовградско); стб. **тебе** род. и вин. п., **тебѣ** дат. п. – Произв.: *тѐбека* 'теб; на тебе' (Софийско; Ярлово, Самоковско; Кутугерци, Кюстендилско; Марино поле, Петричко; Пернишко); *тѐбка* (Градобор, Солунско), *тебекана, тебекона* (Чепино). – Срхр. *тѐбе* вин. п., *тѐби* дат. п., словен. *tebe* вин. п., *tebi* дат. п., рус. *тебя́* вин. п., *тебе́* дат. п., укр. *тебе́* вин. п., *тобі* дат. п., белорус. *цебе́* вин. п., *табе́* дат. п., чеш. *tebe* вин. п., *tobě* дат. п., словаш. *tebe* вин. и дат. п., пол. *ciebie, tobie*, горлуж. *tebje, tebi*, доллуж. *tebje, teb'e*. – Праслав. **tebe* вин. п. е от първоначално **teve*, сродно със стинд., авест. *tava* род. п. ед. ч., лит. *taves* род. п. ед. ч., диал. *tèvęs*, като промяната *v* > *b* е под влияние на праслав. **tebě* дат. п., което е сродно със стпрус. *tebbei* дат. п., стинд. *túbhyam* дат. п., авест. *taibyā*, умбр. *tefe*, лит. *tibī*. Диал. *тà̀бе* (вж. по-горе) вероятно е от първоначално *тѐбя* (**тебѣ**) с метатеза *е – 'а* > *'а – е* и последвало затвърдяване на съгласната *т*. Вж. Brückner, SEJP 587, Trautmann 315, Skok 3, 449, и посочената литература, срв. Ст. Младенов, ЕтР 630.

тебеѐ̂ть 'навик, привичка' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), в *тебеѐ̂ть сайбѝе* 'уреден стопанин' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), **тебея̀ть** в *тебея̀ть сайбѝя* 'способен стопанин' (Турян, Смолянско), **тêбêà̀ть** 'навик' в текст: *...да се устави ут тòе тêбêà̀ть* (Фатово, Горна Арда, Смолянско), **тебия̀ть** 'къщовник, добър стопанин' (Беден, Девинско), **тибия̀ть** 'обичай; нрав' (Врабево, Ловешко), 'обичай; нрав, характер' (Патрешко, Троянско). – Варианти на *табиà̀т, табиѐт* (вж.). Съчетанията *тебеѐ̂ть сайбѝе* и *тебея̀ть сайбѝя* са адаптации на тур. *tabiyat sahibi bir adam* 'човек с изискан вкус', декомпозирано в последна сметка като *тебия̀ть* 'къщовник, добър стопанин' (вж. по-горе).

тебере нареч. 'отгоре-отгоре; през пръсти, малко' (Беглеж, Плевенско, архивни материали Москов, ДА), **тѐбири** нареч. 'горе-долу; как да е' (Тихомирово, Старозагорско). – Вероятно от вариант на тур. *öteberi* 'какво да е; всякакви неща', с изпадане на началната гласна.

тêбêркулòза 'туберкулоза' (Ленково, Никополско), **тиберкулòза** (Котел). – Произв.: *теберкулѝрвам* 'разболявам се от туберкулоза' (Ленково, Никополско). – От *туберкулòза* (вж.), с асимилация *у – е* > *е – е* и последвала редукция на неударено *е* в *и* в *тиберкулòза*.

тебешѝр 'калциев карбонат, използван за писане върху дъска', **тибишѝр** (Геров; Ново село, Видинско). – Произв.: *тебешѝрен, тебешѝрец* (Геров), *тебешѝрче*. – Чрез тур. *tebeşir* също, от перс. *tebāšīr* също. – Заето и в срхр. *тебешѝр* 'креда', алб. *tebeshir* 'гипс', арум. *tibişire* 'креда', нгр. *τεμβεσίρι* също.

тѐбло 'иконостас' (Чепеларе), **тебло̀** с неизяснено значение в нар. пес.: ... *помина се Марко добър юнак, нема пари тебло̀ да си плати* (Бели Искър, Самоковско; ДА). – Еднакво по произход с *тѐмпло* 'иконостас на църква' (вж.),

като звуковите промени се основават вероятно на новогръцки (диалектен) източник на заемането. Срв. стсръб. **тьмело** (15 в.) покрай *темпло* 'иконостас', алб. *temblë* също. Срв. звуково и семантично рус. *тябло́* също, вж. V a s m e r, REW 3, 166.

тѐва 'тези' в нар. пес.: ... *че ти си, Вачо, открàднал ... тифтѐри и тимислю̀ци, и тѐва стàри рабòши* (Троян; ДА), **тѐва** също (предимно българо-мохамедани в Родопите), **тя̀ва** също (Странджа). – Произв.: *тѐвъкъ* 'тези' (Троян), *тѐванака* също (Заграждени, Ардинско; Елховец, Смолянско). – Разширени форми на *те*[2] (вж.). – Срв. *тѐзи*.

тевату́р 'доказателство пред околни хора, които знаели старото положение и стопанисване на спорните места и които показвали под клетва' (Пловдивско; СбНУ 33, 54), **таватур** 'глъч, вик; мълва; шум' (Геров), 'глъчка; мълва' (П. П. Славейков, А. Страшимиров; по РРОДД), **тиватѝр** 'нещо направено достояние на всички' (Шумен), **тъватѝр, тъвътѝрь** 'шум, врява, глъчка' (Елена), **тъвътѝр** 'шум, глъчка' (Хасково). – Варианти на заемка от турски език с книж. форма *tevatür* 'упорит слух, мълва; злободневно сведение; донесение; съгласие между осведомители относно някакво предание; традиционност, наследственост, приемственост' < араб. *tawātur* 'последователност, непрекъснатост' и с турски диал. форми *tavatur, tavatür, tavatır, tevatır* с разнообразни значения, между които срв. *tevatır* 'глас, звук; слава, известност', *tavatur, tevatür, tevatır* 'общоизвестно предание; слух, мълва'. – Заето и в рум. диал. *tevătură* 'шум, глъчка; мълва', срхр. *таватур* 'вест, известие; мълва', нгр. *ταβατούρι* 'шум, глъчка', арум. *tevătură* също.

тевбьо̀ ж. 'обещание да се извърши някое богоугодно дело' (Батанци, Маданско). – Чрез тур. *tevbe, tövbe* 'разкаяние, покаяние; оброк' от араб. *tawba* 'покаяние, разкаяние; поправяне'. – Заето и в срхр. *тѐвбе, тѐвба, то̀бе, тоба, тӯбе, тјубе* 'разкаяние; оброк'.

тевѐк 'пушка' (Доганхисар, Дедеагачко). – Варинт на *тюфѐк* също (вж.).

тевекѐл[1] 'щедър' (Смолянско), 'разбран, сговорчив' (Малко Търново), 'скромен, добър' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'щедър човек' (Бобошево; Стара река, Сливенско; Батулия, Софийско; Ковачевец, Поповско), **тевекѐль** 'прекалено скромен, добродушен' (Странджанско), 'човек с добър характер' (Ракитово, Пазарджишко), 'глупак' (Долно Луково, Ивайловградско), **тевьекѐл** 'глупак' (Осиково, Смолянско), **тевѐкал** 'разбран, сговорчив човек' (Малко Търново), **тевикѐл** 'щедър, с широка ръка' (Сливен), **тивикѐл** 'развеселен' (Кръвеник, Севлиевско), **тивикѐл, тивикѐль** 'щедър' (Елена), **тъвъкѐл** 'добродушен, скромен и щедър' (Страхилово, Свищовско), **девекѐль** 'добър' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *тивикиля̀* 'започвам да любезнича' (Ряхово, Русенско), *тевекелинка* 'наивник' (Тетовско), *тевекьелѝчка* 'простичък' в текста: *Еднуш еден тевекьелѝчка се женал з една по-умна от него жена* (Охрид; СбНУ 16 и 17, 3, 344). – От тур. *tevekkel* 'безгрижен, който се надява на

случая', тур. диал. 'налудничав, идиот', османотур. *tevekkül* 'упование в бога, оставяне в божиите ръце', което възлиза към араб. *tawakkul* 'упование'. – Заето и в срхр. *тевећел* 'налудничав', рум. *tivichiliu* 'добродушие', алб. *teveçel* 'глупав'.

тевекѐл² нареч. 'напразно, напусто, залудо; току-така' (Геров; Шумен), 'случайно, току-така' (Ил. Блъсков; по РРОДД), **тевекѐль** 'щедро' (Енина, Казанлъшко), 'току-така, напразно' (Шумен), **тивикѐл** също (Габрово, Банско), **тивикѐль** 'нима' в текста: *Тивикѐль ни е тъй*? (Котел). – Еднакво с *тевекелѝ* (вж.), изравнено във формално отношение с *тевекѐл¹* (вж.).

тевекелѝ (**тъвъкъкьълѝ**) 'напразно, напусто, необмислено' (Нова Надежда, Хасковско). – От тур. обл. *tevekkeli* 'напразно, безцелно, безпричинно', свързано по произход с *tevekkel*, вж. подробно при *тевекѐл¹*.

тевекелѝя 'щедър, с широка ръка' (Самоков), 'щедър човек' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Витановци, Пернишко), 'глупав, неразбран' в текста: *Тевекелѝя чо̀век, нѐ разбѐрва от лаф* (Костурско, БДиал 8, 316), **тевекелѝа** 'щедър' (Кюстендилско; Долна баня, Ихтиманско), **тевекьелиа** 'щедър човек' (Доброславци, Софийско), **тевекенлѝя** 'щедър' (Чудомир, Разградско), **тивикилѝйъ** също (Елена), **тивикилѝйъ** 'който е в настроение' (Кръвеник, Севлиевско). – Заемка от турски език, срв. тур. *tevekkülkü* 'който се уповава за всичко на Бога', за семантичните развития срв. *тевекѐл¹* и варианти. – Заето и в срхр. *тевећелија, тевећелѝја* 'луд; завеян; наивен'.

тевекеллѝк 'упование на Бога; щедрост' (Геров), 'смирение, покорност' (Хр. Г. Данов; по РРОДД), **тевекеллъ̀к** 'прекалена доброта, скромност' (Странджанско), **тивикиллъ̀к** 'щедрост' (Елена). – Производни с наст. *-лик* и *-лък* (на българска почва?) от *тевекѐл¹* (вж.).

тевекеллилѝк 'упование на Бога; щедрост' (Геров). – Производно с наст. *-лик* (на българска почва?) от вариант на тур. *tevekkülkü* 'който се уповава за всичко на Бога'.

тѐвен 'тъмен' (Чешнегирово, Асеновградско; Ихтиманско; Корница, Благоевградско; Банско; Тетевенско), **тѐвни** също (Войнягово, Карловско), **тѐвно** нареч. 'мрачно' (Ихтиманско, Лом), 'тъмно' (Якоруда, Разложко; Логодаш, Благоевградско; Сталево, Хасковско), в израз *Цъ̀рно, та тевно!* 'тюх, каква неприятност' (Банско; СбНУ 48, 541), **тѐвну** 'мрачно' (Шумнене, Тетевенско; Чешнегирово, Асеновградско), **тьѐвно** в израз *рок тьѐвно*, *тѐвни* мн. ч. (Мандър, в Мала Азия). – Произв.: *тѐвна, тѐмна* 'затулям светлината' (Смолско, Пирдопско), в нар. пес.: *дену сидѐше, тевнѐше, агà дỳмаше, гармѐше* (Средни Родопи; СбНУ 12, 30, в подобни текстове от Джурково и Чепеларе, Асеновградско), *тевнѐе се* 'тъмнее се' (Ярлово, Самоковско), *тевнѐе са* също (Смолян), *тевнѐе ми* 'премрежват ми се очите' (Беден, Девинско), *тевнѐй* 'тъмнее' (Чепеларе, Асеновградско), *тѐвнина* 'мрак' (Ихтиманско, Панагюрище), *тевнина* също (Долно Осеново, Благоевградско; Годлево, Разложко), *тевниньѐ* ж.

също (Странджа), *тевнинѐ* ж. също (Тетевен), *тевнинено* (членувана форма?) в нар. пес.: ... *сос да ходе, мари, тевнинено, тевнинено, мари, мраковено* (Павелско, Асеновградско; СбНУ 2, 3, 40), *тевнѝца* 'тъмнина, мрак' (Долно Левски, Панагюрско; Гулѝйна баня, Разложко; Тетевен), 'затвор' (Обидим, Разложко; Логодаш, Благоевградско; Долно Левски, Панагюрско; Маслово, Чеканец, Суходол, Софийско; Тетевенско; Смолско, Пирдопско), 'загуба на съзнание' (Банско), *тивнѝцъ* в *тевнъ тивнѝцъ* 'голяма тъмнина' (Чешнегирово, Асеновградско), *тевничàр* 'тъмничар' (Сатовча, Гоцеделчевско; Долно Осеново, Благоевградско; Брезник; Суходол, Софийско), *тевничàрин* също (Ярлово, Самоковско), 'мълчалив човек' (Калояново, Пловдивско), *тевничѐр* 'тъмничар' (Чепеларе, Асеновградско), 'прилеп' (Вълкосел, Гоцеделчевско), *тевничери* 'затворници?' в нар. песен: ...*та отиде право на ъпцъни, та изпусна тевни тевничери* (Долен, Гоцеделчевско; НПЮЗБ 104), *тевничàрко* в *Гюро тевничàрко* (Суходол, Софийско; СбНУ 43, 298), *тевничарски* прил. в *ключи тевничарски* (нар. песен от Чеканец, Софийско; СбНУ 53, 234), *тевничарска пенджера* (нар. песен от Връбница, Софийско; СбНУ 43, 234), *тевничен* в *тевнична врата* (нар. песен от Бобошево; СбНУ 42, 235). – От *тѐмен*, вж. *тъмен*, с дисимилативна промяна *в* < *м* в група съгласни *вн* < *мн* при формите *тѐмна, тѐмно, тѐмни*, впоследствие генерализирани.

тевѝк, тивѝк 'част от ярем като жегла' (Ивановци, Раково, Кюстендилско). – Вероятно заемка от турски език, срв. тур. *tevfik* 'сглобка' < араб.

тѐвка 'изцапана, мръсна жена' (Долно Драглище, Разложко). – От тур. диал. *tevke* 'безделник, мързеливец' с преоформяне, основано на бълг. звателни форми от рода на *стрѝнке, дòкторке* и др.

тевлѝк, тевлѝга, мн. ч. **тевлѝдзи** 'част от ярема' (Кичевско). – Вероятно еднакво по произход с *тевѝк, тивѝк* 'част от ярем като жегла' (вж.), при което промяната на съгласната *ф* > *л* в съчетанието *vf* > *vl* от изходната турска форма *tevfik* 'сглобка' е станала под влияние на активната наставка *-лик* (тур. *-lik*).

теврѐс 'трезв, непиян' (Тръстеник, Плевенско). – От *трезв* също (вж.), стб. **трѣзвъ**, с рядко асимилативно вмъкване на гласна в началната група съгласни *тр* > *тер-: *терѐзв*, и дистантна метатеза *р – зв* > *вр – з: *терезв* > *теврѐз*, аналогично на *таврѐз* (вж.) и варианти. По-различното изместване на *в* от изходната група *зв*, наблюдавано в руския вариант *твери̇зый* и украинския вариант *тверѐзий*, е обусловено от т. н. източнославянско пълногласие на съответните първични форми: рус. *терёзвый*, укр. диал. *терѐзвий*.

тевтекия 'платове от фина вълна или козина' (Сливен). – Произв. от *тевтѝк* (вж.), образувано вероятно по модела на турските относителни прилагателни на *-î*: **тевтикѝ* > **тевтекѝ*, с асимилация *е – и – и* > *е – е – и* и преоформяне (с последвала субституция), както напр. при *мавѝя* от тур. *mavî* 'син' < араб. в *мавѝя чòа* 'синьо сукно' (Самоковско).

тевти̂к 'фабрична прежда, доставяна от пазара за тъкане' (Котленско). – Еднакво с *тефти̂к* (вж.).

тѐвьън 'техен' (Лозенец, Ямболско). – Вж. *тях*.

тѐга 'тояга, пръчка' (Геров; Чепино, Велинградско), 'пръчка за биене на деца и подкарване на добитък' (Осеново, Филипово, Обидим, Разложко), 'остен' (Кремен, Разложко), в *тѐга с рѐски* 'рабош' (Разложко), **тѐ̈га** 'тояга' (Банско; Якоруда, Разложко), 'пръчка за биене на деца; остен' (Кремен, Разложко; Разлог; Костандово, Пазарджишко), **тѐгъ** също (Белица, Разложко). – Произв.: *тѐ̈жка* 'тояжка' (Якоруда, Разложко). – От първонач. **тоѐга*, **тоѐ̈га*, а то от *тоя̀га* (вж.) със стягане на гласните.

тѐгав 'некрехък, жилав' (Геров), **тѐгаф** 'жилав (напр. за месо); труден' (Самоков), 'жилав; бавен; неподатлив' (Стубел, Монтанско), 'жилав; стиснат' (Банско), 'тежък' (Бургас), **тѐгава** 'жилава (за сланина)' (Веригово, Карловско), таен зидарски говор 'кожа' (Кривопаланско), **тѐгаво** 'възтежко, бавно; морно (за време)' (Трънско), нареч. 'тежко; мъчно; полека, бавно' (Геров), 'със запъване, негладко; нелеко' (Софийско), 'бавно, мъчно' (Бърложница, Софийско), 'трудно' (Самоков), 'неудобно, опако' (Радуил, Ихтиманско), 'здраво; мъчноподвижещо се', **тегаво** таен зидарски говор 'месо' (Кривопаланско; Шлегово, Кратовско), мн. ч. **тѐгави** в *тѐгави каргѝи* 'вид бели круши' (Еремия, Пиянец, Кюстендилско), **тегави** таен зидарски говор 'опинци' (Кривопаланско). – Произв.: *тѐгавец* 'раст. жиловлек' (вж.), *тѐгавица* 'вид сладка ябълка' (Кюстендилско), *тега̀вица* 'протягане с прозявка' (Дебър), *тѐгавѐ се* 'съпротивлявам се, противя се; жилав съм' (Банско), *тега̀вим се* 'леня се, бавя се; тежко ми върви работата' (Трънско), *тега̀ви се* 'мъчно се дъвче' (Самоков), *тѐгавщина* 'човек, който се лени, бави' (Трънско). – Произв. с наст. *-ав* от **тег* < праслав. **tęgъ* в срхр. *тȇг* 'тежест; теглене', словен. *tȇg* 'теглене', укр. *тяг*, девербатив от праслав. **tęgāti* в **тя̀гам, тѐгна* (вж.).

тега̀ва 'тогава' (Девинско), **тега̀е** също (нар. песен от Чипровци, Белоградчишко), **тегай** също (нар. песни от Чупрене, Чипровци, Белоградчишко; Годечко), **тига̀й** нареч. (Александрово, Белоградчишко; Бусинци, Трънско). – Вж. *тога̀ва*.

тѐгавец 'раст. Plantago major, жиловляк' (Геров; Воден; Велес; Кадиица, Благоевградско), **тега̀вец** също (Неготин), **тегавец** също (Бобошево), **тѐгаец** също (Битоля; Янковец, Ресенско; Белица, Кичевско; Бух, Леринско; Тетовско), **теговец** също (Геров), **тѐгувец, тѐгувиц** също (Кукуш). – Произв. от *тѐгав* (вж.), срв. семантично названието на същото растение *жѝлавец* (вж.).

***тѐгам** в *тѐга* 3 л. ед. ч. 'движи се в определена посока' (Кърналово, Петричко; ДА), **тѐгна** 'имам тегло, тежа', 'дърпам, влача; тътря; мъкна; точа, изтеглям; отправям се, тръгвам' (Геров), 'дърпам' в гат.: *Живо, живо живалче, на гърмада седеше, живо месо тегнеше – Сукалче* (Охрид; СбНУ 22 и 23, 1, 136), **тѐгнам** 'тегля' (Велес), **тѐгнем** 'тежа' (Софийско; Доброславци,

Софийско; Ружинци, Белоградчишко), **тѐгне** 'тегли' (Церово, Леринско), **тегнàла** 'понасяла' в текст: ... *тòуку годѝни мъ̀ки си тегнàла* (Крушоради, Леринско), **тѐгнит** 'тегли' (Прилеп), **тѐгнъм** 'тръгвам' в нар. приказка: *Ȁйде, àйде, рѐкла лисѝцата, оди пу мѐне, шю ки дойде, яс тѐгнъм* (Воден; СбНУ 4, 3, 157), **тегне** 'върви, бърза' в нар. пес.: *Напред тегне Дете Голомешче, от сите е той по-добър юнак* (Ангелов–Вакарелски, Трем 197), 'насочва се' в нар. пес.: *Право тегне на широко Скопие* (Миладинови, Бълг. нар. песни 217), **тѐгна се** 'хукна' в нар. пес.: *Мехмѐд се тѐгна, побѐгна* (Бабяк, Разложко), *тѐгни 'идѝ'* в гат.: *Ефѐнди, фѐнди, буклѝя – тѐгни, под стрѐа лѐгни – Петел* (Дебърско), 'стреляй' в нар. пес.: *Сум ти клàло во сàмур калпàка, сум ти клàло до три лỳти стрѐли, сѝмни калпàк, стрѐли да извàдиш, прàо тѐгни под бѐла шàтора* (Прилеп; СбНУ 3, 1, 123), **тѐгниш** 'стреляш' в текст: *вѝди гу нѐкуй път прит тебе вàмпирут сàалам, ама да крѐниш пушката, на шю ке тѐгниш? На вѐтърут?* (Воден; СбНУ 3, 148), **тегне ми** 'мъчно ми е' (Искрец, Софийско), **тегнѐе** 'тежи' (Софийско), **тъгнѐе** също (Банско); чсл. растшти. – Произв.: *тегàчка* 'клечка, която се поставя в дупката на привоя, за да го свърже с хомота' (Родопите); *дотѐгам, дотя̀гам, дотѐгна* 'омръзвам, опротивявам', *дутъ̀гна* също (Банат), *дотеглѝв* 'досаден', *дотехчàва ми, дотехчѐе ми* 'става ми тежко' (Смолско, Пирдопско); *затѐгам, затя̀гам* 'стягам; поправям, потягам; задържам; забавям; протакам, отлагам; заякчавам, заздравявам; засилвам', *затегàло* 'запинак за стан' (СЗ; Панчев), *затегàчка* 'жена, която много добре се грижи за дома си, къщовница' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *затѐгльив* 'стиснат' (Кюстендилско), *затегòвен* 'пестелив; стиснат' (Етрополе, Ботевград); *изтѐгам се, изтя̀гам (се), изтѐгна (се), изтѐгнувам се* (Самоков); *натѐгам, натя̀гам, натѐгвам, натѐгна* 'опъвам, изопвам; ставам тежък; климам с тежина на една страна', *натѐгнувам* 'опъвам, изопвам; съм или ставам по-тежък' (Самоков), *натя̀гам се* 'престаравам се', *натѐгам се* 'ям без желание' (Банско), *натегàч* 'който се престарава', *натегàчка, натѐгнат* 'напрегнат; недружелюбен', *натѐгнатост; надтѐгам, надтѐгвам, надтѐгнувам, надтѐгна* 'ставам тежък; излизам по-тежък, климвам на една страна' (Геров), 'отслабвам' в текст: *Остарях, та надтегнах* (Геров), *надтѐгнало* същ. 'превес' (Геров), *надтѐгнал* 'отслабнал, остарял, отпаднал, грохнал; угрижен' (Геров); *отя̀гам се* 'мудно, бавно работя, изоставам от другите в път' (Странджа), *отѐгам* 'отлагам' (Банско), *остѐгам се, отя̀гам се* 'бавя се, помайвам се', **отег* в *òтегом* нареч. 'тежко, важно, строго' (Устово, Райково, Смолянско), *утѐгам, утъ̀гна* и *утѐгна* 'опъвам, обтягам' (Банат), *утѐгам се, утъ̀гна се* и *утѐгна се* 'обтягам се, протягам се, изтягам се' (Банат), *утя̀гъм се* 'протягам се' (Съчанли, Гюмюрджинско), *отегчà, отегчàвам* 'досаждам', 'натоварвам някого с някаква тежест, работа' (Геров), *отегчѐние* 'досада', *отегчѝтелен*; *обтѐгам (се), обтя̀гам (се), обтѐгна (се), обтѐгнат, обтѐгнатост, òбтег* 'тояга, която държи първото кросно на стан да не се отвива, окрепалка' (Геров); *оттѐгам, оттѐгна* 'оттеглям' (Геров); *потѐгам, потя̀гам, потѐгна* 'привеждам в ред, поправям нещо овехтяло, разхлабено', 'издръпвам, изхлузвам' в

текст: *Пòтегни ми дѐсну чѝзму* (Агино село, Кумановско), *потѐгам* 'бавя се, отлагам' (Банско), *потѐглици* 'части от колата, които свързват задницето на колата с лесицата' (Банско); *претѐгам, претя̀гам, претѐгна* 'стягам нещо поотпуснато', *притегàтелен* 'прилекателен, привличащ', *притѐгалка* 'дълъг прът, който се слага над сено в кола и се стяга с въжета, за да не пада сеното'; *пристя̀гам, пристѐгна; протѐгам, протя̀гам, протѐгна* 'простирам, издавам навън', *протѐгам се, протя̀гам се, протѐгна се; разтѐгам, разтя̀гам, разтѐгна (се), рàзтег* 'мярка за дължина; разстояние между дланите на опънати ръце – около 1,5 м', *рàзтак* 'стара мярка, равна на 3 аршина' (Геров), *разтегàрник* 'недобре сложен висок мъж' (Геров), *разтегàвица* 'върлина; недобре сложена висока жена' (Геров), *разтегателен; стѐгам (се), стѐгна (се), стя̀гам (се), стѐгнат, стѐгнатост, стѐга* 'дърводелски уред за стягане; зидарско приспособление за прикрепяне на кофраж'; *утѐгнувам, утѐгнем* 'стягам' (Кюстендилско), *утѐгнат* 'уморен, болен' (Гоце Делчев); *устѐгам, устѐгна* 'стягам' (Геров). – Срхр. *тѐгнути* в *затѐгнути* и други префигирани форми, словен. *tegniti*, рус. *тягáть, тянýть*, укр. *тягáти, тягтú*, белорус. *цягáть, цягнýть*, струс. **тѧгати**, чеш. *tahati, tahnouti*, словаш. *tiahnuť*, пол. *ciągać, ciągnąć*, горлуж. *ćahać, ćahnyć*, доллуж. *śěgaś, śěgnuś*. – Праслав. **tęg-, *tęgāti*, сродно с авест. *θanjayeiti* 'тегли (кола)', 'обтяга (лък)', срв. с други разширения лит. *tem-pin* 'напъвам', лат. *tendō* също. Срв. Miklosich, EtWb 350, Holub–Kopečný 378–379, Brückner, SEJP 60, 570, Ст. Младенов, ЕтР 630, Sławski 1, 98, Vasmer, REW 3, 166, Skok 3, 452–453, и посочената там литература. Формите от типа *дотя̀гам* покрай *дотѐгна*, характерни и за книжовния език, са възникнали под влияние на глаголи с етимологичен ѧ в основата. – От български език заето в рум. *zătignesc* 'отлагам, забавям' (Цонев, История 2, 141), рум. *steji* 'бързам' (13–16 в.) (Rosetti, Limba rom. 13–16, 182).

тегàн 'тиган' (Таврия, Херсон в Бесарабия). – Произв.: *теганѝца* 'мекица' (Бабяк, Разложко), *теганѝци* 'мекици' (Кремен, Разложко). – Вж. *тигàн*.

тегàр[1] 'съд с форма на малък шиник и дъно от опъната овча кожа, с който се загребват фасул, жито или орехи' (Трънско), 'кръгъл дървен съд с плоско тенекиено дъно' (Поповяне, Самоковско), 'тенекиен съд за жито и брашно във форма на сито' (Говедарци, Самоковско), 'плитък кош, панер' (Банско). – Заемка, свързана по произход с тур. диал. *tağar, tagar, taar, tahar, teğar, teğer*, названия на разни пръстени съдове, срв. и среднотюрк. *taɣar* 'торба за зърнени храни', чагат. 'големи торби за провизии, прехвърлени през седлото; мярка за зърнени храни', османотур. *dağar* 'кожена торба', *dağarcık* също. Срв. *тагàр*. Обзор на форми със същия произход, разпространени в ред тюркски езици, в персийски, арабски, монголски, арменски, средновековнолатински, руски и в балканските езици, вж. у Doerfer 2, 512–519, пак там вж. обзор на съществуващи опити за обяснение и обосновка на теза за източноирански произход на странстващата заемка.

тега̀р² 'слабо, недоразвито, изгладняло говедо – само кожа и кости' (Бърложница, Софийско), 'теле, което не пасе, а само гази тревата' (Годечко), 'лошо, упорито теле' (Комщица, Годечко), **тѐгар** 'мързелан; неподвижен, развлечен човек или животно' (Самоков), оскърбителен епитет (Бобошево), **тегарѐ** 'по-дребни на ръст хора' (Каменица, Кюстендилско). – Произв.: *тега̀реста* 'котка' (Смолско, Пирдопско). – Еднакво по произход с *тега̀р¹* (вж.), при което метафоричният развой на значенията се основава най-вероятно на изходното тюркско (турско) значение 'кожена торба'. Срв. подобен семантичен развой, осъществен при *тегарчу̀к²* (вж.). За значението 'мързелан, развлечен човек и т.н.' срв. жарг. *торба̀* 'отпуснат, нежизнен човек'. Вероятно същото значение е в основата на *тега̀реста* 'котка'.

тега̀р³ 'корем' (Бобошево). – От *тега̀р¹* с метафоричен развой на изходното значение 'кожена торба', осъществен и при варианта *тага̀р* (вж.), срв. същия семантичен развой при производните на *мех* 'кожена торба' : *мешѐ* 'кожена торба' и 'коремче', *мешѝна* 'ковашки мех' и 'корем'.

тега̀р⁴ в пословица: *Мечка с тега̀р не може да се бори.* – Вероятно от един произход с *тега̀р¹* в изходното му значение 'кожена торба'. Въз основа на посочената пословица Геров тълкува *тега̀р* като 'тоягата, с която мечкар разиграва мечката', което е неубедително. Има се предвид всъщност кожената торба, в която се носи храната – оттук значението ѝ за подчиняването на животното. – Срв. *тегарчу̀к²*.

тега̀ра 'чистя добиче с чесало; (прен.) бия' (Долна баня, Ихтиманско), **тега̀рим** 'чистя кон с чесало' (Доброславци, Софийско), **тега̀ри** в нар. песен: *Учу̀ди се ста̀ри дѐда дали ра̀ло да това̀ри или ба̀ба да тега̀ри* (Кралев дол, Пернишко). – Произв.: *тега̀рчим* ученически говор 'бия, удрям' (София); *изтега̀рвам* 'прочиствам с чесало кон или магаре; (ирон.) удрям' (Доброславци, Софийско), *изтега̀рувам* 'удрям някого с дърво, с тояга' (Самоков), *изтега̀рювам* 'удрям с тояга животно по дължината на гърба' (Странджа), *изтига̀рвъм* 'нанасям някому удар с тояга по гърба' (Еленско), 'удрям с дърво' (Смолско, Пирдопско). – Експресивно образуване с наст. *-аря* от **тѐгам* (вж.) с основно значение 'дърпам, опъвам, тегля', от което е развито специализираното значение 'чистя добиче с чесало'. За словообразувателния тип вж. подробно Szymański, Derywacja 102–103. За преносното значение 'бия', възникнало от значението 'чистя с чесало', срв. *тимаря̀* 'чеша с чесало' и 'бия, чеша, дъргна някого' (Геров), жарг. *чѐшам* 'бия' (Армянов, Речник 1993, 185). Връзката с *тоя̀га*, по-точно с варианта *тѐга* (вж.), която се проявява имплицитно чрез значенията 'нанасям удар с тояга', 'удрям с дърво', засвидетелствувани при някои от префигираните форми на основния глагол *тега̀ря*, е вторична, основана на народната етимология. Подобна връзка е осъществена, но вече пряко, при производните от *дърво̀* жаргонни глаголи *дървя* 'бия' и *дърва̀ря* също.

тега̀ре се 'опъвам се, противя се' (Банско), **тега̀рим се** 'вдървявам се, сковавам се'. – Произв.: *изтега̀рувам се* 'просвам се по гръб' (Банско), *изтега̀рвам се* 'просвам се тежко' (Смолско, Пирдопско), 'излизам навън в неприличен вид, недостатъчно облечен или гол' (Гълъбово, Пловдивско), *изтега̀рювам се* 'изтягам се в легнало положение, доколкото мога' (Странджа); *натега̀рувам се* 'вдървявам се; умирам' (Самоков), 'вкоравявам се и се свивам' (Банско), *натега̀рен* 'вдървен; умрял' (Самоков), *натега̀рвам се* 'намръщвам се' (Ракитово, Велинградско); *отега̀рувам се* 'вкоравявам се и се свивам; съпротивявам се' (Банско); *прутъга̀рьъм съ* 'бавя се' (Троян). – Експресивно образуване с наст. *-аря* от **тѐгам се*, вж. *тѐгам*, със запазено основно значение 'опъвам се'. При част от формите със значения 'вдървявам се, сковавам се', 'вдървен' и особено 'вкоравявам се и се свивам' се проявява по народна етимология семантичното влияние на *тега̀р*[1] с изходно значение 'кожена торба', срв. *тегарчу̀к*[1] (вж.) и *тегарчу̀к*[2] 'нещо втвърдено'. За значението 'бавя се' на *прутъга̀рьъм съ* срв. *потѐгам* 'бавя се, отлагам', *отѐгам се* 'бавя се, помайвам се', *отя̀гам се* 'мудно, бавно работя; изоставям от другите на път'. Значението 'излизам навън в неприличен вид, недостатъчно облечен или гол' на *истега̀рвам са* е възникнало от засвидетелстваното за същата форма значение 'изтягам се', т.е. 'държа се неприлично'. Значението 'намръщвам се' е възникнало от 'свивам (се)'.

тегарчу̀к[1] 'чувал от кожа за брашно и жито' (Говедарци, Самоковско), 'торба, направена от кожа на коза' (Редина, Софийско). – Свързано по произход с *тагарчу̀к* 'кожена възглавница', *тагарджѝк* 'кожена торба' (вж.), тур. *dağarcık* 'кожена торба, носена през рамо от овчари, ловци и др.', срв. основната форма *тега̀р*[1] (вж.), тур. *dağar* 'кожена торба', тур. диал. *tağar, tagar, tahar, teğar* и др., названия на разни пръстени съдове.

тегарчу̀к[2] 'слабо, недоразвито, изгладняло говедо – само кожа и кости' (Бърложница, Софийско), 'нещо спечено, втвърдено' в текст: *Лѐбо е преседѐл в пешча̀, та е стана̀л тегарчу̀к* (Банско; СбНУ 48, 531). – Еднакво с *тегарчу̀к*[1] (вж.) с преносен развой на значенията: '(празна) кожена торба' > 'слабо животно' и '(стара) кожена торба' > 'нещо вкоравено, втвърдено'.

тегарчу̀к[3] в посл.: *Мѐчката се бой от тегарчу̀ко* (Дупнишко; СбНУ 10, 182). – Вероятно еднакво с *тегарчу̀к*[1] (вж.). Въз основа на същата пословица Геров тълкува *тегарчу̀к* като 'тоягата, с която мечкар разиграва мечката', което е неубедително. Както при *тега̀р*[4] в аналогична пословица, смисълът се основава на засвидетелстваното основно значение 'кожена торба' заради храната, която се носи в нея, и значението ѝ за дресирането на животното, срв. *Гла̀дна мѐчка хоро̀ не игра̀е*.

тега̀тен прил. в нар. пес.: *Тѐмни са но̀щи страдо̀вни, ка̀лни са дру̀ми тега̀тни* (Бухово, Софийско; СбНУ 44, 332). – С вероятно значение 'труден, мъчителен', произв. от **тѐгам* (вж.), *тѐгна* 'тежа', срв. *тѐгне ми* 'мъчно ми е', за образуването срв. *ора̀тен, пера̀тен, стоя̀тен* и др.

тегѐл шивашки професионален говор 'обикновен машинен шев', 'шев' (Страхилово, Свищовско), 'права линия, която се прави на стената, когато се боядисва' (Аспарухово, Провадийско), 'вид шарка на сукман' (Мандър в Мала Азия), 'ажурен бод' (Котленско), 'вез или бод на нагръдника на женска кошуля' (Дебърско), **тегьѐл** 'машинен или ръчен шев' (Доброславци, Софийско), **тегѐй** също (Тръстеник, Плевенско), **техѐль** 'тегел' (Смолянско), **тигѐл** 'машинен шев' (Долна Студена, Стърмен, Беленско; Лопян, Ботевградско; Твардица в Молдавия), 'шев' (Ботевградско; Градище, Севлиевско; Брусен, Тетевенско; Пленимир, Генералтошевско; Самоков), 'шев с конци; поръбен край на плата' (Патрешко, Троянско; Троянско, Копривщица; Тихомирово, Старозагорско; Лозенец, Ямболско), 'хамутчийски шев' (Видин), 'ръб на обущата отзад' (Попина, Силистренско), 'цветна лента върху стена' (Дебрене, Калипетрово, Ценович, Професор-Иширково, Силистренско; Аспарухово, Провадийско), 'начертана линия' (Гостилица, Дряновско), 'цокъл' (Неново, Провадийско), **тигель** 'шев' (Аврен, Черничево, Крумовградско; Стамболово, Павликенско), в *кръстат тигель* 'вид шев на ръка' (Котел), мн. ч. **тегѐли, тигѐли** 'тясна ивичка, притисната с ажурен бод като подгъв на ръкавите на женска риза' (Котленско), 'первази' (Бургаско, Варненско, Габровско, Плевенско, Силистренско, Добричко, Софийско), мн. ч. **тегеле** (Говедарци, Самоковско). – Произв.: *тегьѐлен* 'украсен с шевове' (Доброславци, Софийско), *тигѐлен* 'направен с машинен шев' (Стърмен, Беленско), *тегелѝрам* 'изработвам с (украсни) машинни шевове', *тигѐлски* в *тигелско шило* 'обущарско шило за кърпеж и за изработване на шити сандали' (Гостилица, Дряновско), *тегилѐсам, тегилѐсвам* 'тегелирам, изкарвам шев' (Тръстеник, Плевенско). – Заемка от турски, срв. тур. *teğel* 'зачистване на ръб; груб шев', диал. *tegel* 'рядък и временен шев'. – Заето и в рум. *tighel* 'груб шев', срхр. *тегѐљ* 'шев зад игла', *тећељ, тећеб, тѐгаљ* също.

тѐгец 'раст. жиловлек, Plantago major' (Ресен, Охрид, Прилеп, Тетово; Панчев). – От *тѐгавец, тѐговец* също (вж.) с диалектно изпадане на *в* между гласни и стягане на гласните.

тегѝва 'тогава' (Димово, Видинско, Кърджалийско), **тегѝвана** също (Брусарци, Ломско; Клисурица, Монтанско), **тигѝва, тигѝанка** 'по-преди' (Тръстеник, Плевенско), вж. *тогàва*.

тегин (**теɣин**) 'техен' (Олшанка, в Украйна), вж. *тях*.

тегла 'буркан' (Доганица, Босилеградско). – Заето от срхр. *тегла* също, свързано по произход с *тѐɣла* (вж.).

тѐгла (**тѐɣла**) мн. ч. 'тухли от печена глина' (Олшанка, в Украйна). – Формално съответствува на алб. *tjeglla, tjéggula* 'керемида', заемка от балканско-лат. *tegula* също, срв. и унг. *tegla* също. Преосмислянето на *тѐɣла* като форма за мн. ч. предполага съществуването на вторично възникнала форма за ед. ч. **тѐгло* (?). – Срв. *цѝгла* (вж.).

теглендисан в нар. пес.: *Аз съм на тебе дадина… на гавалу ти писана, писана, теглендисана* (Каменово, Кубратско; ДА). – Вероятно от *телледѝсан* 'украсен с метални нишки' (вж. *телледѝсвам*) с дисимилация *лл* > *гл*.

теглещикь в нар. пес.: *Я край не ми съм фатила как ас е лето минало със мойно бално теглещикь, сас мойно, майчо, мислещикь* (Мостово, Асеновградско; ДА). – Старинна форма на сегашно действително причастие от *тѐгля* (вж.) в срастване с частица *ка*[1] (вж.) > *кь*, срв. в същия текст *мислещикь*.

теглѝк, мн. ч. **теглѝци** в текст: *Стърките (на шейната) завършват накрая с теглѝци* (Ново село, Троянско; ДА). – Вторична форма за единствено число от *теглѝци* вм. *теглѝчи* (вж. *теглѝч*). Промяната *ч* > *ц* в *теглѝци* се дължи на недостатъчната прозрачност на първичната форма *теглѝч*.

теглѝч 'процеп на кола; клин, който крепи ярема към процепа', 'дебело дълго дърво, вглавено с дебелия си край в предната колесарка, на по-тънкия му край с направа за туряне ярема, процеп; желязна или дървена пръчка, която минава през жабката, през горнището на ярема и най-после през самия процеп, та така държи ярема за процепа; триножна направа, на която кожухар обтяга кожите, за да се изопнат' (Геров), 'клин, който крепи ярема към процепа' (Ружинци, Белоградчишко; Милчина лъка, Кулско), 'желязо, което се поставя пред жабката, ярема и процепа, за да не излиза яремът' (Румянцево, Луковитско), 'желязна част, която свързва ярема с дървото, което стига до предните колела на кола' (Бъзовица, Кюстендилско), 'железен болт на ярема' (Девенци, Плевенско), 'клечка, която се поставя в края на воището' (Добруджа), 'дървена или желязна пръчка за закрепване ярема за воището' (Ъглен, Луковитско), 'дървото с ярема, с което се тегли колата' (Манастир, Гюмюрджинско), 'третият от трите клинове между предната част на процепа и извитото дърво над него' (Дивдядово, Шуменско), 'част от хомота за оран' (Стойките, Девинско), 'прът, поставен над кюрюка, който като лост от първи род служи да се свива кюрюкът' (Черковна, Провадийско), 'метална пръчка, която придържа ярема за колата' (Твърдица, Сливенско; Карбинци, Видинско), 'желязна пръчка, съединяваща хомота с процепа на кола' (Българене, Ловешко; Странджа), 'обло желязо с глава или клуп, завъртяно отгоре, за да не може да се извлича хомотът' (Слатина, Ловешко), 'дебела желязна пръчка, с която се поставя яремът на волска кола' (Жеравна, Сливенско; Страхилово, Великотърновско), 'дървен или железен прът; занос' (Нови хан, Елинпелинско), 'желязна пръчка на волска кола' (Долна Митрополия, Плевенско), 'част от кола' (Махалата, Плевенско; Брусен, Тетевенско; Раково, Котленско; Брезнишко; Трънско; Царибродско), коларски термин (Градище, Севлиевско; Мусина, Великотърновско; Кръстина, Айтоско; Аспарухово, Провадийско; Гулица, Варненско; Марково, Шуменско; Смядово, Преславско; Трънчовица, Никополско; Бяла), 'металическа плоча, закрепена върху дървен триножник, на която се теглят оцавените кожи' (Вакарелски, Етнография 381), 'част от кепчията' (Церово, Своге нско), 'бъчварски термин: инструмент за изтегля-

не дъното на бъчвите' (Гостилица, Дряновско), 'каиш, дълъг около два метра, единият му край се закача за „глофката", а другият – за каруцата' (Радомир), 'дърво от предната част на колата, за което закачат ремъците на коня' (Разградско), **тиглѝч** 'желязна пръчка, която прикрепя хомота към процепа или задната част на колата към стърчишката' (Елена), 'желязна пръчка, съединяваща процепа на колата с хомота' (Патрешко, Троянско; Стамболово, Великотърновско; Тихомирово, Старозагорско; Зафирово, Тутраканско), 'дървена или желязна пръчка, с която се закача хомотът за процепа на колата' (Кесарево, Горнооряховско), 'дървото, което свързва колата с хомота' (Нова Надежда, Хасковско), 'средна клечка на хомот, която минава през средната част на процепа; добиче, което има добър тяг' (Кръвеник, Севлиевско), коларски термин (Ряхово, Русенско), 'кратуна с продълговата форма и дълга права дръжка, с която се изтегля виното от бъчвата' (Стефан Караджа, Силистренско), **тъглѝч** 'уред за изтегляне на вино от бъчва чрез изсмукване' (Ново село, Видинско), мн. ч. **теглѝчи**, 'вид юзди' (ИЕИМ 16, 1975, 329), в текст: *две заклимèни в сàнките теглѝчи, старкѝ* (Нови хан, Елинпелинско; ДА), 'някаква обущарска принадлежност' в текста: *Тегличи са за теглене кожата у калъпа* (Ново село, Троянско; ДА). – Произв. с рядка наст. *-ич*, праслав. *-ićь* от *тèгля* (вж.), срв. за образуването *водѝч, бръснѝч, посерѝч*. – От български език заето в рум. *teglici* 'теглич на кола' (Цонев, История, 2, 68), в тур. диал. *tekliç* (Истанбул), *dedegulüç* (Коня, Афион), *dedekalıcı* (Спарта), *dedekalı*, *gedekal* (Болу, Зонгулдак), *dedekal* (Костамону), *gerdevul* (Бурса). Срв. Tietze 30, H. Eren, TDAYB 341, Х. Мемова-Сюлейманова, СъпЕз 6/3–5, 1981, 132.

теглò 'количество на вещество, измерено по единица мярка; тежест, тежина; (прен.) страдание, мъка, патило', 'металическа мярка, която се туря на теглилката, за да се претегли нещо; теглилка за мерене; кукица на обеца, която минава през дупката на ухото' (Геров), 'ок' (ЮИ), 'метална кукичка, на която се окача златната монета, служеща за обеца' (Котленско), 'тази част от обеците, която се вкарва в ушите' (Шуменско), **тегльò** 'тегло' (Лилково, Пловдивско), **тьеглò** също (Старцево, Маданско), **тиглò** 'тежест, тежина; мъка' (Войнягово, Карловско), 'страдание, мъка' (Силистренско; Свиленградско; Мулдава, Козаново, Асеновградско; Пленимир, Генералтошевско), 'тънката част на обецата, която минава през ухото' (Могилово, Чирпанско), 'дръжка на кошница' (Тутраканско, Русенско, Свищовско), 'дръжка на кошница или на съд' (Силистренско), 'дръжка на кофа' (Олшанка, в Украйна), 'дръжка на „гълятъ" или котел' (Попина, Силистренско), **тъглò** 'топчица на обеца; вид обеца, която носи мъж, за да не умре' (Банат). – Произв.: *теглòвен* 'страдащ; тъжен' (Геров), *теглòвник* 'страдалец' (Геров), *теглòвница* 'страдалка' (Геров). – Рус. *тягло́*, укр. *тягло́*, белорус. *цягло́*, чеш. *tahlo, tĕhlo*, стчеш. *tiehlo*, словаш. диал. *cahlo*, пол. *cięglo*. – Праслав. **tęgъla*, образувано с праслав. наст. *-la* от *tęgāti* в **тèгам, тèгна* (вж.). Формата *тегльò* е с вторично омекчаване на съгласната от крайната сричка, пренесено от мекостта на началната съгласна, срв. *тьеглò* в същата диал. област.

тѐгля 'дърпам, опъвам; приближавам към себе си, привличам; влача, карам към себе си, мъкна; (прен.) страдам, мъча се; меря с теглилка; насочвам се, запътвам се; извършвам нещо както трябва; вадя, изсмуквам (течност), 'дърпам; влача; отмествам; отвеждам; прибирам към себе си; привличам; мъкна; точа; скубя; вадя, черпя; прицелвам се, замерям; влача след себе си; карам, тътря; изопвам; меря, обхващам; страдам, търпя; опивам; изписвам; прекарвам линия; залагам в полза на някого, нещо; извършвам нещо добре' (Геров), 'вземам пари от там, където са внесени', 'точа коприна' (Твардица в Бесарабия), 'тръгвам за някъде' (Бяла Черква, Великотърновско), 'върша нещо' в *тегля копънь; тегля идин сън,* (Еленско), **тъ̀гла** 'дърпам, опъвам, изваждам; скубя; поддържам; агонизирам' (Банат), **тѐглим** 'дърпам; опъвам' (Ружинци, Белоградчишко), 'понасям, търпя' в нар. песен: *и си тегли девет рани, не умира, не станува* (Сярско; СбНУ 10, 3, 15) 'разплесквам тестото в тава' (Ляски, Гоцеделчевско), таен ученически говор 'сношавам се полово' (София), **тьѐглим** 'меря' (Неново, Провадийско) **теглъим** 'дърпам; страдам' (Самоков), **тъ̀глем** 'страдам, измъчвам се' (Смолянско, Асеновградско; Ардинско), **тѐглъиме** 'изписваме (за вежди)' в нар. пес.: *... да решиме руси коси..., да теглъиме танки вежди* (Гуцал, Софийско; НПСС 360), **тѐглъем** в *тѐглъем нàду* 'надявам се' (Ново село, Видинско), **тѐгля се** 'опъвам се; отмествам се; оттичам се, отцеждам се (за вода); премятам (зърна на броеница)' (Геров), **тегли са** 'оплодява се (за кобила)' (Бряговец, Крумовградско; Тракиец, Хасковско), **тъ̀гла се** 'дърпам се, опъвам се; издигам се; намирам се в някакво отношение, водя се' (Банат). – Произв.: *теглàч* 'добиче, най-често вол или бивол, което добре тегли кола, рало' (Кесарево, Горнооряховско), 'обущарски пирон' (Махалата, Плевенско), в *теглàчи клещѝ: Тегленето на саите става с теглàчи клещѝ* (Лопян, Ботевградско), *тегляч* 'впрегнат вол или кон, който тегли добре' (Трънско), таен зидарски говор 'вол' (Шлегово, Кратовско), *теглàшки* в *теглàшки пирòни* 'обущарски пирони, броки' (Брусен, Тетевенско), *теглàя* 'кратуна с дръжка, дълга около 1 м, с която се черпи ракия от бурето' (Цар-Петрово, Кулско), *теглàйкъ* 'вид кратуна, подобна на дебел маркуч, дълга около метър' (Видинско), *теглàви се* в гат.: *Дърлàви се, теглàви се, от нèго по-благо нèма – Медът.* (Лобош, Радомирско; Багренци, Кюстендилско), *теглàна* таен зидарски говор 'ока, кило; кантар' (Кривопаланско), *тъгляне* 'предсмъртна агония' (Ново село, Видинско), *теглàнки* диал. 'вид клещи с нарези на челюстите за изтегляне на кожи' (ИЕИМ 16, 1975, 326), *тѐглена* в *тѐглена баница* 'баница, точена на ръце' (Русаля, Великотърновско; Слатина, Ловешко; Ново село, Троянско; Бериево, Севлиевско), *тѐгленѝца* 'пасмо вълна за къделя, увлак' (Панчев), 'фунията, с която се вади вино от бъчви чрез смукане' (Ботевградско), *тъгленьица* 'приспособление за вадене на ракия от буре' (Банат), *тигленѝк* 'теглилка' в нар. пес.:...*крѝнътъ мѐрьъницътъ, кънтàрьъ тигленѝкъ ми* (Лазарци, Еленско), *теглѝло* 'уред за теглене; метолическа мярка, която се туря на теглилката, за да претегли нещо; болка; беда; страдание' (Геров), 'уред за теглене' в нар. песен: *пърѝти със теглѝло*

дъълӣли, лузя̀тъ със сиджӣм дърпъли (Явашево, Търговищко; СбНУ 34, 425), 'чернило за вежди' в нар. пес.: *...лицѐто да си дмия, лицето от белӣлото, вѐждите от теглӣлото* (Доганово, Софийско; СбНУ 44, 304), *тиглӣлу* също в нар. песни: *нъ тънки вежди тиглӣлу* (Хаджилари, Северна Добруджа; СбНУ 35, 279), *Ут Богъ ли си хубъвъ или ут бялу белӣлу, ут къдънскуту тиглӣлу?* (Черна, Северна Добруджа; СбНУ 35, 284), *теглӣла* 'тегло' (Тихомир, Крумовградско), *тъъглӣлу* 'тегло, мъчение' (Гела, Смолянско), *теглӣлка* 'уред за теглене; металическа мярка, която се туря на теглилка, за да се претегли нещо' (Геров), 'мъка; нужда; немотия; несгода, тегло' (Тетевен), 'тегло, мъчение' (Крумовградско, Асеновградско, Гоцеделчевско, Пещерско, Маданско; Ивайловградско, Благоевградско, Драмско, Хасковско, Девинско), 'впрягане' в текст: *Кой (кон) е по-дебел, ... то става за теглӣлка, за пря̀гане* (Трънчовица, Никополско; ДА), *теглӣлкье* 'тегло, мъчение' (Вълчан дол, Смолянско), *тьеглӣлька* също (Борииково, Турян, Момарско, Смолянско), *теглӣлкъ* също (Козарско, Пещерско; Червен, Болярци, Мулдава, Асеновградско), *теглӣтба* 'тегло, мъчение' (Змеица, Девинско); *дотѐгля, дотѐглям; затѐгля, затѐглям; изтѐгля, изтѐглям, изтеглю* таен зидарски говор в израз *ке га изтеглю* 'ще го излъжа' (Кривопаланско), *изтъглывам* (Банат), *изтеглачи* 'работници, които изтеглят стоманени листове в металургичен завод', *изтеглачно* в *изтеглачно отделение* 'отделение за изтегляне на стоманени листове в металургичен завод', *изтеглӣтел* 'част в машина за обработване на памук', *изтегливателни* в *изтегливателни цилиндри* (1950 г., периодичен печат), *изтегливачни* в *изтегливачни машини* (1950 г., периодичен печат); *натѐгля (се), натъгла* 'изтегля повече от необходимото' (Банат); *надтѐгля, надтѐглям; оттѐгля (се), оттѐглям (се); потѐгля, потѐглям* 'тегля по малко; започвам да тегля; тръгвам за нейде', *по̀теглъъ се* 'оттегля се' (Съчанли, Гюмюрджинско), *путѐйлъъ (се)* (Съчанли, Гюмюрджинско), *потѐгли* 'изтегли' (Софийско), *потѐглица* 'процеп; гащник, учкур' (Геров), 'тъкан разноцветен колан' (Годечко), 'две дървета, които се свързват в едно и образуват процеп на шейна' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *потѐгльица* 'предната подвижна част на волска кола, в която се впрягат воловете' (Кюстендилско), 'част на плуг' (Агино село, Кумановско), *потегло̀* 'проводник' (Геров); *разтѐгля, разтеглям (се); претѐгля, претѐглям (се)* 'превличам; премервам (се); претърпявам; пререждам керемидите на къща' (Геров) 'преживявам страдание'; *притѐгля, притѐглям; протѐгля, протѐглям.* – Срхр. *тѐглити*, рус. *тя́глиться.* – Праслав. **tęgliti (sę)*, отименен глагол от **tęgla*, вж. *тегло̀*, изместил в историята на българския език крайно редкия глагол **тѐгам* (вж.), запазен в диал. третолична форма *тега*. Формите *тъгла, тъгляне, изтъглывам* представят резултат от диал. смесване на отраженията на старите носови гласни. – В диал. значение 'изписвам вежди' *тѐгля* калкира тур. *sür-* в значението му 'намазвам с козметични средства, гримирам'; в диал. значение 'чернило за вежди' *теглӣло* калкира тур *sürme* също; диал. израз *ке га изтеглю* 'ще го излъжа' калкира тур. *sür-* 'тегля' и 'пласирам стока; натрапвам, хързулвам нещо някому'.

тѐгна[1] гл., вж. **тѐгам*.

тѐгна[2] ж. зидарски таен език 'ока' (Брацигово). – С метатеза *нг > гн* от **тенга* също, поствербално образуване от **тѐгам* (вж.) със запазени следи от назализъм при застъпването на стб. в стб. **тѧгн**, както при *тенга̀чка* (вж.), *тѐнгало* (вж.) и *тѐнгаль*.

тѐгначка зидарски таен език 'ока' (Брацигово), **тегна̀чка** социален говор 'килограм; мярка' (Скребатно, Гоцеделчевско; Смолско, Пирдопско). – От *тенга̀чка* също (вж.), с метатеза *нг > гн*.

тегоба̀ 'задължение на гражданите към държавата или селището, повинност; тъга, мъка; тегло', 'тегло, мъчение' (Годечко; Горно Драглище, Разложко; Искрец, Софийско; Долна баня, Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'тежка работа; голяма грижа; мъка; задължение' (Доброславци, Софийско), 'тежест' (Радуил, Ихтиманско), 'някакъв тежък предмет' в нар. пес.: *Та и турили тешки томруци, на двете раци две билиндзии, а на градите с ока тегоба* (Локорско, Софийско; СбНУ 14, 3, 31), 'бременност' (Кюстендилско краище), 'загуба' (Софийско), **тегобъ** във *военнъть тегобъ* 'военната служба' (Кулско), **тего̀ба** (Довезенце, Кумановско), **тѐгоба** неизм. определение 'тежък' в нар. пес.: *Мо̀ме Тодо̀ро, Тодо̀ро, со̀блечи дрѐи тата̀рски … та си се лѐпо прѐмени, тѐгоба на̀низ на̀кичи* (Суходол, Софийско; СбНУ 43, 389), **тѐгуба** 'тегло, мъчение' (Разлог), **тегобѝ** мн. ч. (Щипско, Кочанско). – Произв.: *тегоба̀тен* в нар. пес.:…*я че хвърлим ка̀мък тегоба̀тен* (Кривина, Софийско; СбНУ 563, 441), *тего̀бна* 'бременна' (Неготин, Кюстендил), *тегобна̀* също (Долно село, Кюстендилско), *тегобна* също (Светиниколско). – Срхр. *тего̀ба*, словен. *tegóba*. – Праслав. южнослав. **tęgabā*, произв. с наст. *-abā* от *tęgati > *тѐгам* (вж.).

тегобѝя 'тежка работа' (Говедарци, Самоковско), 'тежък товар' в нар. пес.: …*по друм о̀ди, тегобѝя вла̀чи* (Яржиловци, Пернишко; ДА). – Произв. от *тегоба̀* (вж.). с наст. *-ия* в експресивна функция, срв. за подобно образуване *голотѝя* и *голота̀*, *простотѝя* и *простота̀* и др.

тѐгов 'на тоя, негов' (Разложко). – Образувано по *нѐгов* (вж. *нѐго*) от форма на старото притежателно мест. **тъ** (вж. *той*).

тегосии в нар. пес.: *Рано ра̀ни Марковица, …та се убаво нагизди …натура наниз с тегосии* (Бусманци, Софийско; ДА). – Вероятно със значение 'тежести, тежки предмети' (в конкретния текст 'тежки жълтици'?), произв. с експресивна наст. *-ия*. от **тѐгос(т)* с основа **тег-* < праслав. **tęg-*, срв. *тя̀гостен* (вж.). Срв. за образуването *ху̀бос(т)* и *хубосѝя*, *гѝздос(т)* и *гиздосѝя* и др.

тегота̀ 'тежка, неприятна работа или задължение; мъка, грижа, досада; горещо и задушно време', 'голяма тежина, голямо тегло, тегоба; тежка, неприятна работа; мъка, грижа; бреме, товар; горещо и задушно време' (Геров), 'тежест' (Русе; Разград; Радуил, Ихтиманско, Гоце Делчев), 'тежък за дишане

въздух, задуха' (Габрово), **теготъ** 'мъка' (Шумен), 'задуха' в нар. пес.: ...*тегутъ, тѐшкъ мъръньъ* (Шуменско; СбНУ 35, 336). – Произв.: *тего̀тен* 'тежък, нелек, който тежи много' в съчет. *сно̀пе тего̀тно* (нар. песен от Заселе, Софийско), *сребро теготно* (Геров; нар. песни от Лъжане, Ботевградско; Ярлово, Самоковско; Дупнишко), срв. в нар. песни: *ганис теготен* (Долни Богров, Добърчин, Софийско), *рифцьe теготно* (Тетевен), 'който става и се върши с множина и с много салтанат', в съчет. *сватба теготна* (Геров; нар. песни от Чорлево, Ломско; Угърчин, Ловешко; Габровица, Монтанско; Мехмедовци, Белоградчишко), 'важен, достоен, почетен, уважаем' в нар. пес.: ...*кумството тежко теготно* (Челопечене, Новоселско; СбНУ 44, 390), *теготна* 'бременна' (Вълкова Слатина, Монтанско; Горни Лозен, Софийско; Скрът, Петричко; Тетовско), *теготка* 'бременна жена' (Падеж, Благоевградско). – Срхр. *тего̀та*, словен. *tegóta*, рус *тягота́*, укр. *тягота*. – Праслав. **tęgatā*, произв. с наст. *-ata* от **tęgъ* в *тѐгав* (вж.).

теготѝя 'тегло, страдание' (Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Покрован, Ивайловградско), 'едно от превъплъщенията на дракусите, вампир' (Яврово, Асеновградско). – Произв. с наст. *-ия* в експресивна функция от *тегота̀* (вж.).

теготня̀ 'мъчнотия' (Яврово, Асеновградско). – Отглаголно образуване от незасвидетелствувано **тего̀тя*, произв. от **тѐгам*, *тѐгна* (вж.), за образуването срв. *сръдня̀*, *вратня̀* и др., за изходния глагол срв. *драско̀тя* покрай *дра̀скам*, *мачко̀тя* покрай *ма̀чкам* и др.

тегоча̀ 'тежко преживяване; лошо настроение' (Софийско). – Произв. с диал. наст. *-оча*, праслав. *-atjā*, от **tęgъ* в *тѐгав* (вж.).

тедѐва нареч. (Пролеша, Гурмазово, Софийско). – Еднакво с *тъдя̀ва* (вж.), с асимилативна промяна *ъ – е > е – е*.

тедерѝк 'багаж; инвентар; покъщнина' (Суходол, Великотърновско), 'земеделски култури, събрани през лятото за храна на добитъка и запазени през зимата в специални ями' (Пловдивци, Маданско). – Вариант на тур. *tedarik* 'нещо приготвено, подготвено; запас' < араб. *tadāriq* също. – Заето и в срхр. *tedárić* 'пестеливост; добро стопанисване, грижливост'.

теджарѐт 'родитба, берекет' (Стрижба, Крумовградско). – Вариант на *тиджарѐт* (вж.) с развой на изходното значение 'печалба, полза' > 'родитба'.

тее¹ 'тези' (Сярско; Брезник), **тѐê** също (Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Доганхисар, Дедеагачко), **тѐе** 'те' (Войнягово, Карловско). – Разширени форми на *те²* (вж.).

тее² в нар. пес.: ...*за тее вищит коня за юнака, за юнака и за девойка* (Папрадища, Велешко, Църнушанов; Македонски народни песни 104). – Ако значението е 'тези' (т. е. юнакът и девойката), еднокво с *тее¹*. За *вищит* в текста вж. под *виск*.

теелѝм 'предавам, поверявам' (Пещера, Пазарджишко; ДА). – Изкривен запис на *теслѝм* (вж.), погрешно осмислен като самостойна диалектна глаголна форма за 1 л.

теенà 'тишина; място без навалица' (Ихтиманско), 'тишина' (Велес), 'малък брой хора' (Ресилово, Дупнишко), 'наличие на малко хора' (София; Искрец, Софийско), 'тишина; (нареч.) тихо' (Бобошево), 'тихо, спокойно, безшумно' (Доброславци, Софийско). – От *технà* (вж.) с компенсаторно удължаване на гласна *е* след диалектно изпадане на *х*.

теехир, вж. *теѝр*.

тежà 'имам тежина, тежък съм; оказвам влияние; важен съм', **тежѝ ми** 'мъчно ми е (телесно и душевно)', **тѐжъ** (Съчанли, Гюмюрджинско), **тъжъ** (Банат). – Произв.: *дотежà, дотежàвам; затежà, затежàвам, затежàлост; натежà, натежàвам* 'получавам тежест', таен зидарски говор 'старая се; грижа се' (Шлегово, Кратовско); *натъжъ* 'стана тежък' (Банат); * òтежен* 'мъчноподвижен, тежък' (Славеино, Устово, Райково, Момчиловци, Соколовци, Левочево, Смолянско; Петково, Ардинско); *потижàвам* 'уважавам, зачитам' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско); *утежà* 'да дотежа, да домъчнея' (Геров). – Срхр. *тѐжити* 'стремя се; тежа; обработвам земя; работя като ратай', словен. *težiti*, чеш. *těžiti*, словаш. *ťažiť*, пол. *ciążyć* 'тежа'. – Праслав. **tęžiti*, произв. от **tęgъ* в **тегам, тѐгна* (вж.).

тежбà 'коремен тиф' (Самоковско). – Произв. с наст. *-ба*, праслав. *-ьbā*, от *тежà*, за образуването срв. *молбà, съдбà* и др. За семантиката срв. *тѐшката бòлест* 'коремен тиф' (Солунско; Брусен, Тетевенско), *тьòшката бòлес* също (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *тѐшка бòлес* 'тифус' (Ресилово, Дупнишко; Русаля, Великотърновско; Панагюрско), *тежка бòляс* 'петнист тиф' (Малко Търново, Чирпанско), а също и подобни съчетания като названия за туберкулоза (вж. под *тѐжък*).

тежгерò 'носилка' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско; Манастир, Асеновградско). – Вариант на *тезгерè* (вж.), срв. в звуково отношение тур. диал. *tezgira* 'малка плетена кошница с дръжки'. Промяната *з* > *ж* може да се дължи на влияние на народната етимология (връзка с *тежа*?).

тѐжев (**тѐжеф**) 'тежък' (Павелско, Асеновградско). – Произв. с наст. *-ев* от **тег* < праслав. **tęgъ* в *тѐгав* (вж.).

тѐжева 'тежест' (Павелско, Асеновградско), **тежѐва** 'тежест; затруднение' (Костурско). – Срхр. остар. *тежава* 'тежест на везна', словен. *težâva* 'трудност, затруднение; мъка'. – Праслав. **tęžāvā*, произв. с наст. *-(j)āvā* от **tęgāti* в **тѐгам, тѐгна* (вж.), срв. подобно образуване при *държàва, врявà* и др.

тежелив в *торба тежелива* (нар. песен от Гурмазово, Софийско; СбНУ 53, 364). – Произв. с наст. *-ив* от миналото действ. причастие *тежѐл, тежàл*

на *тежà* (вж.), срв. подобно образуване при *търпелѝв, горделѝв, мълчалѝв* и др. За образуването вж. Ст. Младенов–Ст. п. Василев, Бълг. граматика 205.

тежен в нар. пес.: *Заран иде, та му свещи пали и му кади тоя тежен тамян* (Градево, Благоевградско; НПЮЗБ 663). – С вероятно значение 'скъп, драгоценен', развито от основното значение 'тежък' (срв. подобен семантичен развой при *тѐжък).* – Чеш. *tažný* 'впрегатен'. – Праслав. **tęžьnъ,* произв. с праслав. наст. *-ьnъ* от **tęgъ* в основата на *тѐгав* (вж.).

тежербѐ 'премеждие' (Динево, Хасковско), 'нещастие; разправия' (Хасково). – От тур. *tecrübe* 'опит; изпитание'< араб., с диалектен преход *дж > ж* и ред комбинаторни промени във формата, с развой на значението 'премеждие' > 'нещастие > 'неприятна случка' > 'разправия'.

тежерѐкь 'родитба' (Гела, Върбово, Смолянско). – От *тежерѐть* (вж. *тежерет)* с диалектен преход *ть > кь.*

тежерет 'родитба' (Наречен, Асеновградско; Мандра, Хасковско; Царино, Крумовградско; Габрово, Ксантийско), **тежереть** също (Съчанли, Гюмюрджинско; Смолянско; Добростан, Асеновградско), **тежерѐ̑ть** също (Бухово, Кремене, Смолянско). – От *теджерѐт* (вж.) с диалектен преход *дж > ж.*

тѐ̂жѐ̑рьки в нар. пес.: *...Армагàн да ми донѐсѐш масърцки жѐлти алтàнѐ̂, ат Арда да хи окрадѐш, ...ат Смѐ̂лѐ̑нцкинѐ̑ тѐ̂жѐ̑рьки* (Средни Родопи; СбНУ 5, 34). – Може би с асимилация *и – е > е – е* от първоначално **тижѐрьки < *тюжѐрьки*, мн. ч. от **тюжàрка* 'търговка, търговска жена', произв. от **тюжàр* 'търговец', вж. подробно при *туджàр.*

тѐжест, тя̀жест 'тегло, тежина; важност, значение'; стб. **тѧжьсть** (Супр.). – Според Б. Цонев, ПСп 64, 253, Сб. Медведев 1922, 43, заемка от рус. *тя́жесть* също. В такъв случай формата *тѐжест*, в която праслав. *ę* > стб. правилно е представено от *е,* е възникнала вторично под влияние на форми, съдържащи т. н. променливо *е* < стб. ѣ.

тѐжи междум. за подкарване на коне на харман (Софийско; БДиал. 1, 269); стб. **тѧжати** 'тегля; работя' (Житие на Константин в руска редакция от 15 в.; Житие на Методий в руска редакция от 12 в.; Хомилия на Григорий Велики в руска редакция от 13 в., SJSt). – Повелителна форма за 2 л. ед. ч. на *тежà* (вж.), тук в значение 'движа се в определена посока, потеглям' < 'опъвам, дърпам', която поради своята изолираност е схваната от записвача като междуметие. – Срв. за значението срхр. *тѐжити* 'стремя се към нещо; тежа'.

тежѝлан 'тежък; належащ' в *тежилна работа* (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; ДА). – С диал. вариант на наст. *-ен,* праслав. *-ьnъ,* от **тежѝло* 'нещо, което тежи', а то произв. с наст. *-ило* от *тежà* (вж.), срв. за подобно образуване *мастѝло, ходѝло* и др.

тежинà 'тежест, тегло; нещо много тежко', 'горещо и задушно време' (Геров), **тежùна** 'тежест' (Велес; Горна Диканя, Радомирско; Гурмазово, Софийско; Чеканец, Сливнишко), **тèжина** (Прилеп, Кичевско, Дебърско, Велес). – Срхр. *тежùна*, словен. *težîna*. – Праслав. южнослав.**tężinā*, произв.: с наст. *-inā* от праслав. **tężiti*, вж. *тежà*, срв. за подобно образуване *родина*, вж. Sławski, SPs 1, 122.

тèжки 'по-добре' (Кесарево, Горнооряховско), **тèшки** също (Стара Загора). – От първоначално *кèшки* също (вж.) с дисимилация *к – к > т – к*. Съгласна *ж* в първата форма е резултат от свръхстарателен запис.

тежкù в *тежкù човèк* 'чуден човек – удивление, изказано по адрес на някого' (Самоков), *тежкà женà* също (Самоков). – Формата за м. р. представя старата сложна форма **тѧжкън** < **tężьkъjь*, вж. *тèжък*, но значението 'чуден' остава недостатъчно ясно. Може би с първоначално значение 'труден за приемане'.

тежкобàйче 'кратуна, раст. Cuscuta lagenaria' (Геров), **тежко бойче** 'раст. Lagenaria vulgaris (БотР). – Умалителна форма на първоначално **тескобàй*, произв. с наст. *-ай*, праслав. *-ājь*, от **тескòба* 'теснота' в *тезгобùя* (вж.), срв. за подобно рядко и старинно образуване *кравàй* (вж.). Думата е възникнала по формата на плода Lagenaria с неговата характерна, от единия край куха и широка, а по-нататък силно стеснена част, поради което традиционно се използува като удобен за съхраняване и черпене на течности домашен съд, срв. семантично руските названия на раст. Lagenaria *горлянка* и *бутылочная тыква*. Значителните деформации при *тежкобàйче* и *тежко бойче* не са семантично обусловени, а се основават на изолираността на първоначалната форма **тескобàй* и на произвеждащата я основа **тескòба*. Вж. подробно М. Рачева, Stud. etym. Brun. 2, 164–165.

тежнèя 'имам влечение'. – Произв.: *тежнèние* 'влечение, склонност'. – Произв. от *тежен* (вж.) с първоначално значение 'който тегли' > 'който тегне, тежи', срв. подобно образуване при *влажнèя, грознèя, хладнèя* и др.

тежнинà 'тегота, тежина; тегло, мярка; горещо и задушно време; душевна мъка' (Геров). – Произв. от *тежен* 'тежък' (вж.) с наст. *-ина*, праслав. *-inā*, срв. за образуването *зимнинà, книжнинà* и др.

***тежнà** в префигирани форми *стежнè* 3 л. ед.ч. 'забременя' (Сопица, Пернишко; СбНУ 49, 291), *утежнà, утежнèние*. – Произв. от *тежен* (вж.) с основно значение 'тежък', срв. за образуването *равнà*, произв. от *рàвен, леденà*, произв. от *лèден* и др.

тежчи в текст: *Когато въздухът тежчи и се явяват бели облаци – ще вали град* (Росица, Добричко; ДА), – Произв.: *затежчала* 'забременяла (за жена)' (Геров). – Вероятно със значение 'тежи', произв. от *тèжък*, срв. за подобно образуване *горчà*, 3 л. *горчù*.

тежчинà 'горещо и задушно време; душевна мъка' (Геров) **тежчинъ** 'времето пред буря, дъжд, град' (Шумен), **тъшчынъ** 'трудност, мъчнотия' (Банат). – Произв. с наст. *-ина,* праслав. *-inā,* от *тèжък* (вж.), за образуването срв. *плитчинà, крехчинà.*

тèжък, -а, -о 'нелек; мъчен; напрегнат; който предизвиква тревога, вълнение; безрадостен, мрачен; суров, строг, жесток; мощен; бавен, ленив', 'личен, знатен; богат; скъп; пищен; многоброен; дълбок, здрав (за сън)' (Геров), 'задушен' в *тежко време* (Тотлебен, Плевенско) 'голям' (за празник)' в *Тежка неделя* 'Страстната седмица (от Връбница до Великден)' (Плевня, Драмско), *Тешки пости* 'Великденски пости' (Подлес, Велешко), 'пищен' в *тежка сватба* (Връбница, Софийско), 'многолюден' в *тежка тлъка* (Бистрица, Благоевградско), *тежка каща* (Ярлово, Шишманово, Софийско), 'мощен, силен' в *тежки цвилби* (Пролеша, Софийско), *тежко оръжие, тежка войска, тежка потеря,* 'великолепен, разкошен' в нар. песен: *тежък яглък везяхме* (Ружделе, Драмско; ДА), 'ценен, скъп' в *тежко вангелие* (Суходол, Софийско), 'авторитетен, личен' в *тежак трговец* (Копривщица), 'знатен, високопоставен' в *тежък болярин* (Шеремет, Новоселско), 'неразговорлив (за човек)' (Ново село, Троянско), 'непоправим, отявлен, настървен, върл' в *тежка пияница* (Архив Л.Каравелов), **тежак** 'горделив' (Средни Родопи), **тèжка** 'бременна (за жена)', 'плодородна (за година)' (Софийско), 'мъчноизлечима (за болест)' (Горнооряховско), в *тежка болес* 'тифус' (Ресилово, Дупнишко; Русаля, Великотърновско; Панагюрско; Горнооряховско), *тешка боляс* 'петнист тиф' (Малко Търново, Чирпанско), *тешка больъс* 'туберкулоза' (Кръвеник, Севлиевско), *тежката болест* 'коремен тиф' (Солунско; Брусен, Тетевенско), 'туберкулоза' (Дъмбени, Костурско), *тешката болес* 'тифус' (Смолско, Пирдопско), *тешкàта болес* също (Банско), *тешкъть болес* 'туберкулоза' (Хасково), *тьошката болес* 'коремен тиф' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *тежка брана* 'желязна брана, която се употребява пролетно време, за да притяга рохкава почва' (Махалата, Плевенско), *тежка вода* 'вода, която е недобра за пиене' (Ново село, Троянско), *тешко зглаве* 'тежко заболяване' (Банско), **тèшък** (Съчанли, Гюмюрджинско), **тèшък, тèшек** (Дервент, Дедеагачко), **тèшок** (Кюстендилско), **тъшък** (Банат), **тьȍшек** (Смолянско), **тèжко** нареч. 'трудно, мъчно; във висока степен, много', 'значително и безусловно' в примери като: *та се они тежко обложили* (нар. песен от Банско; СбНУ 53, 737), 'горкò' в *тежкò ми* 'горко ми'; стб. **тѧжькъ**. – Произв.: *тежкàр* жарг. 'горделив, надут, наперен, високомерен човек; високопоставен човек'; *тежкàрка, тежкàрче, тежкарèя се* 'държа се горделиво, надуто, наперено, високомерно; голелея се', *тежкаря̀ се* също, *тъшкинà* 'трудност, мъчнотия' (Банат, за образуването срв. *благинà*), *тèжичък* умал., *тежкотà* 'тежка, неприятна работа; горещо, задушно време' (Геров), *тежкотѝя* 'мъка, тегоба'; *тèжковъоръжен, тежкогъ̀зник* 'мързелан' (Енина, Казанлъшко), *тежкогàзец* 'мързеливец' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *тежкокòс* (< *тежкокòст)* 'мъчноподвижен, тромав, непъргав' (Габрово), *тежкотовàрен, теж-*

котоварник. – Срхр. *тѐжа̄к*, словен *težək*, рус. *тя́жкий*, укр. *тяжки́й*, белорус. *цяжкі*, чеш. *těžký*, словаш. *tiažky*, пол. *ciężki*, горлуж. *ćežki*. – Праслав. **tęžьkъjь* вм. **tęg-ьkъjь*, сродно с лит. *tìng-ūs* 'тромав, ленив', *tingė́ti*, *tìngiu* 'мързелувам', стисл. *þungr* 'тежък', дат., швед. *tung* също, при което промяната в славянската форма е станала вероятно под влияние на сравн. степен **tęžii* > стб. **тѧжии**. Срв. Trautmann 318, Vasmer, REW 3, 167, и посочената литература. За значенията 'авторитетен, личен' и 'ценен, скъп, разкошен' срв. тур. *ağir* 'тежък; труден' и 'важен', 'тържествен', 'сериозен', 'ценен, скъп'.

тѐза 'леля' (Забърдо, Чепеларе, Асеновградско). – От един произход с *тѐйза* (вж.).

тезгерѐ 'ръчна носилка, скована от дъски, както и изплетена от мрежа – телена или въжена' (Вакарелски, Етнография 280), 'дървена носилка' (Смолянско), 'дървена поставка за носене на камъни при строеж' (Поповяне, Силистренско), 'ясла – скара от три успоредни греди, съединени с летвички' (Владимирово, Добричко), 'каруца с две колела' (Любимец, Хасковско), 'съд за носене на боклук' (Батак, Пещерско), 'тарга; носилка' (Никола-Козлево, Новопазарско; Славеино, Ардинско; Меричлери, Хасковско; Любимец, Свиленградско; Говедарци, Самоковско), **тезгерьѐ** 'дървено приспособление за пренасяне на вар' (Павелско, Асеновградско), **тезгерьо̀** 'носилка' (Турян, Смолянско), **тезгерѐ** и **тѐзгере** 'тарга' (Самоков), **тѐзгере** 'носилка от дъски за носене на тор или пръст' (Гулийна баня, Разложко), 'дървена носилка, скована от дъски или изплетена, за пренасяне на камъни, тор и др. тежести' (Пастра, Дупнишко), 'дъсчена носилка за тухли' (Ветрен, Пазарджишко), 'тарга на зидари' (Падеж, Благоевградско), 'носило за тухли' (Ихтиманско), 'тарга, носилка' (Кърналово, Петричко; Долно Ботево, Хасковско; Смолско, Пирдопско; Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **тезгѐре** също (Черешница, Костурско), **тезгѐра** също (Кономлади, Костурско), **тѐзгяре** 'дървена носилка' (Банско), **тѐзгьере** също (Дупнишко), **тезгере, тѐзгьере** също (Прилеп), **тѐзгири** и **тизгирѐ** 'малка дъсчена носилка, която се носи от двама души' (Войнягово, Карловско), **тезгере** 'носило за камъни, пясък и др.' (Копривщица), **тезгерьо** 'носилка от 3–4 сковани дъсчици за пренасяне на тор' (Средни Родопи), **тизгирѐ** 'тарга, носилка' (Кукуш), 'ръчна количка с едно колело' (Суворово, в Украйна). – Произв.: *тезгерджѝя* 'човек, който на строеж работи с тарга' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Вариант на тур. *teskere* 'дъсчена носилка за носене на болни, камъни и друго' с по-стари форми *daskere* и *destgâre* също < перс. *dast-gāre* букв. 'ръчен товар', срв. звуково и тур. диал. *tezgira* 'малка плетена кошница с дръжки'. – Заето и в срхр. *тѐзгера*, мн.ч. *тѐзгере* 'носило; ръчна количка с едно колело'. – Срв. *тежгеро̀* (вж.).

тезгета̀р 'механджия' (Суходол, Софийско), **тезгета̀рин** 'човек, който стои зад тезгяха и продава' (Софийско). – Произв.: *тезгета̀рка* ж. в нар. пес.: *две дево̀йки, млади тезгета̀рки* (Суходол, Софийско), *тезгьета̀рче* в нар. пес.: *младо момчѐ тезгьета̀рче* (Брусник, Брезнишко). – Чрез тур. *tezgâhtar*

'продавач; бюфетчия', по-стара форма *dastgâhtar* 'майстор; калфа; продавач' < перс. *dastgāhtar* също.

тезгобѝя 'тежка работа' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; БДиал. 3, 176). – Експресивно образуване с наст. *-ия* от първоначално **теско̀ба* 'теснота' > 'нещо притеснително, трудно' > 'тежка работа', произв. с наст. *-оба*, праслав. *-abā* от старата основа *теск-* в *тѐсен* (вж.), срв. за подобно образуване *зло̀ба, утро̀ба*. Промяната *ск > зг* (**тескобѝя > тезгобѝя*) е асимилативна, по звучната съгласна *б* в предпоследната ударена сричка. – Срв. срхр. диал. (югозападни говори) *тјеско̀ба* 'теснота'. – Срв. *тежко байче* (вж.).

тезгя̀ 'поставка, на която работи дърводелец' (Милчина лъка, Кулско; Ружинци, Белоградчишко; Ново село, Видинско), **тѐзга** ж. диал. 'дървена платформа, на която се измесва глината' (В а к а р е л с к и, Етнография 361), **тезге** 'тезгях' (Прилеп; Църско, Битолско), **тезгье** също (Велес), 'подлога, на която се чукат котлите' (Тетовско), **тизгѐ** 'място, където се строят лодки' (Тутракан). – Еднакво по произход с *тезгя̀х* (вж.), преосмислено по род след отпадането на диалектно равнище на краесловно *х* от изходната форма. – Заето в подобна форма и в срхр. *тȅзга, тѐзга, тезђа, тезја̏* 'поставка, на която работи занаятчия; плот в пекарница; място, където се строят лодки', рум. *tejghiá, tijghiá* 'работна маса; дърводелски тезгях; търговски или кръчмарски плот'.

тезгя̀х 'маса в кръчма или дюкян, на която се извършва продажбата; щанд; поставка, вид маса, на която работи дърводелец и др.', 'в кръчма, в дюкян – направа като маса с наредени на нея чаши и мерки и с чекмедже за пари от продадени стоки' (Геров), 'специална дървена платформа, върху която се измесва глината' (В а к а р е л с к и, Етнография 361), 'дебела широка дъска, на която грънчарят измесва глината си' (Градец, Котленско), 'поставка, подобна на обкован с цинк умивалник, на която се дава форма на керемидите в тухлите' (Риш, Шуменско), 'маса, на която се правят тухли' (Марковча, Шуменско), 'мутафчийски тъкачен стан' (Лозенград), 'работна маса на бъчваря' (Русаля, Великотърновско), 'наковалня' (Бяла; Габрово; Бериево, Севлиевско), 'хамутчийски термин' (Бяла), 'дърводелски термин' (Трънчовица, Никополско), **тезгя̀ф** 'тезгях' (Съчанли, Гюмюрджинско; Милчина лъка, Кулско; Севлиевско; Дряновско; Геров), 'поставка, маса, на която работи занаятчия; голяма поставка, на която се секат тухли' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Кърналово, Петричко), 'част от наковалнята' (Брусен, Тетевенско), 'маса в кръчма или магазин, където се извършва продажба' (Ружинци, Белоградчишко; Тръстеник, Плевенско), 'занаятчийска поставка за работа' (Ленково, Никополско), 'мутафчийски стан' (Чанакча, Чаталджанско), таен ученически говор 'задник; пиян човек' (София), 'уред за сноване' (Добруджа), **тезгя̀в** 'маса, върху която се продава' (Ракита, Брезнишко; Делчево), 'стан за рогозки' (Марковча, Шуменско), **тезгя̀ф, тезгя̀ў** 'поставка за правене на тухли' (Неново, Провадийско), **тизгя̀х** 'груба дървена маса, върху която се поставят глината, изделията и приспособленията за работа' (Троянско), 'работна маса

на дърводелец' (Момино, Варненско), 'груба дървена работна занаятчийска маса' (Тихомирово, Старозагорско; Патрешко, Троянско), 'поставката, на която тухларите работят тухли' (Аспарухово, Провадийско), 'мандраджийска маса за рязане на сирене' (Попина, Силистренско; Ключ, Петричко), **тизгя̀ф** 'работна маса на дърводелец; място, дето стоят стъклениците и чашите в пивница; наковалня' (Кръвеник, Севлиевско). – Произв.: *тизгя̀фче* 'самарджийски термин' (Габрово). – Чрез тур. *tezgâh* 'работна маса на занаятчия; поставка (на оръдие, картечница); щанд в магазин; плот в пивница или ресторант; корабостроителница; място в корабостроителницата за сглобяване и пускане във водата на плавателни съдове; занаятчийска работилница', по-стара форма *destgâh* 'занаятчийска работна маса; тъкачен стан; работилница' от перс. *dast-gāh* букв. 'място за ръката'. – Заето и в срхр. *тĕзђāх, тĕрђāх, (тĕрджāх), тĕхђāј, тĕрђāј, (тĕрджāј)* 'занаятчийска маса; грънчарско колело; рамка за разпъване на кожи', *тезјај* 'поставка, на която работи занаятчия', алб. *tezgjah*, нгр. *τεζιάχι, τεσγάχι* 'занаятчийски и кръчмарски плот'.

тезгя̀хна 'помещение с широчина метър - метър и двайсет, дължина към пет м, което служи за нареждане на козината на къдели, след като мине на дарак' (Трявна), **тизгя̀хнъ, тизгя̀йнъ** 'уред за разбиване и развлачване на козина – четири върви, завързани на четири гвоздеи, забити в земята, от другата страна вързани с пръчка' (Елена). – Вероятно заемка от турски, сложно съществително, образувано от *tezgâh* (вж. *тезгях*) и *hane* 'къща' перс., последното употребявано (във варианти *-hane, -ane, -ne*) и като словообразователен елемент за образуване на имена за място (nomina loci), срв. подобно образуване и звуково развитие при *табахна* 'кожарска работилница' < *tabakhane* също. Значението 'вид уред' (вж. по-горе) е развито очевидно от първоначално значение 'работилница' (едно от значенията на тур. *tezgâh*).

тезе 'пресен' (Първомай; Драгойново, Първомайско; Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Маданско; Девинско; Кулско; Видинско; Белоградчишко), в *тезе пейнирь* 'прясно меко сирене' (Егрек, Крумовградско), **тезе** 'прясно меко сирене' (Ахряне, Смолянско), **тьезье** в *тьезье сирьенье* 'прясно меко сирене' (Селча, Смолянско), **тезѝе, тьезѝе** 'крехко месо' (Неделино, Маданско), **тьези** 'горещ хляб' (Върбина, Маданско). – От тур. диал. *teze* 'пресен; нов', в част от случаите – с допълнителна субстантивация. – Срв. *тазѐ* (вж.).

тезѐк 'буца пръст' (Стоилово, Бургаско), 'дебела буца пръст' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'буца пръст в нива' (Гълъбово, Пловдивско), 'изкопана буца пръст заедно с тревата' (Горни юруци, Малък Девесил, Крумовградско), 'буца пръст, която остава след разораване на нива, обикновено при целина; чим' (Странджа), 'чим' (Скобелево, Сливенско), 'буца' (Харманли), 'изсушен тор за гориво' (Добруджа), 'гориво от органичен произход' (Щръклево, Русенско), **тезѐк, тизѐк** 'вид тухла от тор, употребява се за отопление' (Таврия, Херсон в Бесарабия), 'опадали есенни листа' (Твърдица, Сливенско), **тезѐкь** 'буца пръст' (Дервент, Дедеагачко; Жълтуша, Ардинско), 'изкопана буца

пръст заедно с тревата' (Черничево, Егрек, Крумовградско), 'изпражнения на животни, размесени със слама и изсушени, използуват се за гориво' (Певец, Търговищко), 'мазилка от глина и конски изпражненния' (Силистренско), **тьезѐкь** 'къс втвърдена земя' (Борущица, Старозагорско), **тьезѐци** 'изсъхнали говежди изпражнения, употребявани за огрев' (Неново, Провадийско), **тизѐк** 'буца пръст' (Смилец, Силистренско; Малък Девесил, Крумовградско), 'кюспе от слънчоглед; пресован тор за гориво' (Твардица в Молдавия), **тизѐкь** 'изкопана буца пръст заедно с тревата' (Орешец, Асеновградско), 'буца пръст' (Лозенец, Ямболско), 'изсушена смес от тор и слама, която се гори за отопление' (Шумен), **тизьѐк** 'изкопана буца пръст заедно с тревата' (Покрован, Ивайловградско), **тъзѐк** 'изсушен животински тор за горене' (Страхилово, Свищовско), **тезѐци** 'разкъртени тревни късове' (Етнография 2, 14), 'парчета от твърд оборски тор, използувани за горене' (Неново, Провадийско), 'сух говежди тор' (Старозагорско), 'смес от говежди тор и слама, изсушени за горене' (Добруджа). – От тур. *tezek* 'тор; пресуван и изсушен тор за гориво; торф', диал. 'голяма буца пръст, извадена с рало или лопата'.

тезел 'бързо' (Етрополе). – Едва ли резултат от декомпозиция на *тѐзелден* (вж.). По-вероятно от първоначално тур. *tez ol* 'бързай!, (действувай по-) бързо!' с допълнителна адвербиализация на израза и асимилация на гласните: *о – е > е – е* (**тезол > тезел*).

тѐзелден 'изведнъж' (Кесарево, Горнооряховско; Еньово, Новопазарско), **тѐзельден** 'набързо' (Вардун, Търговищко), **тезелдень** 'на бърза ръка, изведнъж' (Енина, Казанлъшко), **тѐзилден** 'веднага' (Плевенско), **тѐзильден, тѐзильдень** също (Шумен), **тѐзълден** също (Тетевен, Враца), **тезъльдень** също (Нова Надежда, Хасковско). – Заето от турски език адвербиализирано съчетание *tez elden* 'бързо; веднага', букв. 'от бърза ръка', срв. *на бърза ръка* със същото значение.

тезеледисам в текст: *prati elčie na rim da tezeledissat doslukat* (Павликянски ръкопис от 1779 г.). – Издателят на паметника Б. Цонев, ГСУ 15, 1929, 6, 358, отбелязва в скоби значение 'възобновявам'. С оглед на това значение, което добре съответства на текста, заемка от турски език, от един произход с тур. *tazele-* 'обновявам, възобновавам', по типа на заетите от турски език глаголи на *-дис-ам*, вж. М. Рачева, БЕз 24/1, 1974, 83. За изходната основа **teze-* вм. *taze-* срв. *тезе* (вж.), *тезелѝ* (вж.), *тезелѝкь* (вж.), *тезѐшан* (вж.), които потвърждават връзката на паметника с родопските говори. Според Stachowski, Stud. turc. 90, със значение 'ускорявам' – свързано с османотур. *tezle-* 'ускорявам' чрез реконструирана от автора форма **tezele-*, което е неубедително, вж. подробно М. Рачева, цит. съч.

тезелѝ в нар. пес.: ...*тезелѝ кѝндри ласкàти* (Чепеларе, Асеновградско; НПСР 447). – От първоначално **тезелѝк* = *тезелѝкь* (вж.) с изходно значение 'свежест', в случая 'нещо ново', в теста (вж. по-горе) 'нови лъскави обувки',

срв. в звуково отношение *тезѐ* (вж.), за значението 'нещо ново' срв. тур. *taze* 'пресен; нов', както и *прѐсен* 'появил се неотдавна, скорошен'.

тезелѝкь 'изобщо пресни плодове, зеленчуци и др.' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско). – Заето от звуков вариант на тур. *tazelik* 'свежест, преснота', срв. в звуково отношение тур. диал. *teze* 'пресен, нов', *тезѐ* (вж.) и *тезелѝ* (вж.).

тезенѐ 'пластинка от черешова кора, с която се дрънка на тамбура' (Самоковско; Галата, Тетевенско). – Заето от тур. разг. *tezene* 'плектър – тънка рогова или целулоидна пластинка, с която при свирене се придърпва струната на музикални инструменти като мандолина, тамбура и др.', диал. 'пластинка за свирене (на някои струнни инструменти), направена обикновено от кората на черешово дърво'.

тезѐшан 'прясно меко сирене' (Малък Девесил, Крумовградско), **тезѐшно** също (Жълтуша, Ардинско; Девесилица, Крумовградско). – Произв. от *тезе* (вж.) с наст. *-(ш)ен* по етимологично определени случаи като *домàшен* и др., с допълнителна субстантивация, основана очевидно на употреби в съчетания със заемката от турски *пейнѝрь* или със *сѝрене* и варианти в говора, срв. подобни съчетания с *тезе* (вж.).

тѐзи форма за мн.ч. на показателното мест. за по-близък и познат предмет. – Произв.: *тѐзика* 'тези' (Шумен; Злокучене, Шуменско), *тѐзикъ* (Долна Чамурла, Северна Добруджа; Чирпанско). – Разширена форма на старото показателно мест. **тѣ**, вж. при *те*[2].

тезѝменем в текст от нар. пес.: *жѝви дѐчкове сѐчеха и тезѝменем фòрлеха* (РНП 89). – Вероятно от първоначално **тезѝемнем*, родопска членувана дателна пад. форма за мн.ч. от *тезѝя* 'хрътка' (вж.), с метатеза *ем* > *ме*, т.е. 'живи дечица сечаха и на хрътките ги хвърляха' (отразени са трагичните събития в Батак след потушаването на Априлското въстание 1876).

тезитàрка в нар. пес.: *...а пък там са жѐни меснджѝйки и девòйки тезитàрки* (Маслово, Софийско; СбНУ 539, 229). – Вж. *тезгяхтàр*, срв. звуково *тезятàр*.

тезѝя 'хрътка' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). – От един произход с *тазѝя* (вж.).

тезкерѐ 'разрешително за пътуване вътре в Османската империя' (Геров), **тизгирѐ** 'разрешително за продажба на добитък' (Троян; Патрешко, Троянско). – Произв.: *тезкереджѝя* 'който издава тезкерета' (Геров). – Чрез тур. *tezkere* 'записка, писъмце; бележка, документ; уволнителен билет; учрежденска преписка' от араб. *tadkira(t)* и *tadkara* 'записка; билет; документ за самоличност', срв. Ст. Младенов, ЕтР 632. – Заето и в срхр. *тѐскере* 'документ; обява; пътен лист', рум. *tașcherea*, алб. *tesqere* 'паспорт', арум. *tischire*,

нгр. *τεσκερές* 'атестация'. – Формата *тизгирѐ* (вж. по-горе) може би се дължи на смесване с *тезгерѐ* 'носилка' (вж.).

тѐзма ж. 'провинение' (Вършило, Бургаско). – Вторично осмислена като българско същ. от ж.р. форма за мн.ч. от нгр. *θεσμός* 'закон'. Развоят на значението 'закон' > 'наказание' > 'провинение' се основава на утвърдената по житейски път връзка между провинение и наказание, респ. закон.

тѐзо 'обращение към майчина сестра' (Тетовско). – Вж. *тейза*.

тезоименен книж. в *тезоименен ден* 'имен ден на високопоставено лице'. – В съвременния бълг. език вероятно заето от рус. *тезоимени́тый* също, за което вж. подробно Vasmer, REW 88, 89, допълнително изменено по бълг. думи като *именен (именен ден* покрай *имен ден*), *разноименен, безименен* и др.

тезя 'леля' (помаци в Ловешко; Панчев). – Вж. *тѐйза*.

тезяро 'носилка' (Ватилък, Солунско). – От един произход с *тезгерѐ* също (вж.).

тѐин 'неин; техен; свой' (Банат), **тѐйна** ж. **тѐйну** ср.р., мн.ч. **тѐйны**. – Формите със значение 'неин' са специфични за говора производни от личното мест. *тя* (вж.). Формите със значение 'техен; свой' са диал. звукови варианти на *тѐхен*, вж. под *тях*. – Срв. *тêй*[1,2] (вж.).

тейр 'отлагане, оставяне на нещо за друго време' (Геров), в нар. пес.: *Три дни теир, бабо, да ми сториш, дур да пойда при моя невеста* ' (Миладинови, Бълг. нар. песни 112). – Заедно с варианта *теехир*, представен като синоним в тълкуването на *тейр* у Геров, заемка от тур. *techhür* 'закъснение' < араб. *ta'hhur*, мн.ч. от *ta'hīr* 'изоставане'. – Заето и в срхр. *тайр, тейр* 'отлагане', *техи̑р, тер* 'забавяне', алб. *tehir* 'време'.

тей¹ в нар. пес.: *Тей нестели Бога да веруя, що им каза сам свети Илия* (Върбница, Софийско; СбНУ 43, 467), в текст: *тей изядвъ сету* (гребенски говор в Силистренско), срв. *тей ситни синджири* (Бохова, Трънско; СбНУ 53, 624), *тей темни темници* (Крапец, Пернишко; СбНУ 53, 638). – Произв.: *стѐй*, мест. 'тези' (Лилково, Пловдивско, и др.). – Вариант на *тее*¹ (вж.).

тей² в нар. песни: *Три дни съ сабли тучили ..., а тей ги ни усетили* (Войнягово, Карловско; СбНУ 46, 2, 33), *да се качим по тей више гранье* (Салаш, Белоградчишко), в текста: *Той се много посрамил от тей* (Калояново, Пловдивско; СбНУ 53, 761), **тêй** 'тях; домът и семейството на лицето' (Банат). – Вж. *тях*.

тêй¹ 'на нея, ней' (Банат). – От *тя* (вж.), образувано по аналогия на *ней* 'на нея'(вж.).

тêй² 'така, тъй' (Батак; Стойките, Беден, Девинско; Могилица, Ардинско; Каменица, Гложене, Чепинско; Олшанка в Украйна). – Произв.: *тейк, тѐйканака* 'така' (Костандово, Дорково, Велинградско); *стѐй* 'ето така'

(Смолянско, Ардинско). – Разширена форма на *те*[7] (вж.). Срв. за образуването *тъй* (вж.).

тѐйза диал. 'леля, сестра на майката' (ИЕИМ 13, 1971, 276, карта), **тѐйзе** в нар. пес.: ...*тѐйзе ти Финка га нѐма* (Давидково, Ардинско; НПРК 152*)* **тѐйзье** 'обръщение на снаха към зълва' (Виево, Смолянско), **тѐйзе** също (Вълчан дол, Смолянско), **тьѐйзье** също (Малка Арда, Смолянско), **тьѐзьо** също (Беден, Смолянско), **тьѐзю** също (Брезе, Смолянско), **тѐзо** обръщение към майчина сестра (Тетовско), **тезя** 'леля' (помаци в Ловешко; Панчев). – От тур. *teyze* 'леля (от майчина страна)', диал. *teze* също. – Заето и в срхр. *тѐза* 'леля; стара жена без оглед на родство и познанство', алб. *teze* 'майчина сестра'.

тѐйка 'леля' (Ново село, Видинско). – Произв.: *тѐйкьин* 'лелин' (Ново село, Видинско), *тѐйкьини* 'домът и семейството на леля ми' (Ново село, Видинско), *тѐйкьинсин* 'който принадлежи на лелята на трето лице' (Ново село, Видинско), *тѐйкьинсини* 'домът и семейството на лелята на трето лице' (Ново село, Видинско), *тѐйкьинтин* 'който принадлежи на леля ти' (Ново село, Видинско), *тѐйкьинтини* 'домът и семейството на леля ти' (Ново село, Видинско). – Експресивно образуване от *тѐта* 'леля' в същия говор (вж.), срв. за подобно образуване *тѐйко* 'баща, татко' (вж.). Производните форми, представящи неизвестен за друг български говор, освен за този на Ново село, Видинско, тип притежателни прилагателни имена за 2 и 3 л., са образувани от формата за 1 л., като към нея са прибавени кратките дателни неударени форми на личните мест. *ти* и *си* и част от членно окончание *-н-*, вж. подробно М. Сл. Младенов, Говорът на Ново село 62–63. За подобни (но не идентични) редки инкорпорирани форми в говора на галиполските сърби вж. П. Ивић, О говору галипољских Срба 152, 345.

тѐйко 'баща' (Геров; Енина, Казанлъшко), 'татко' (Гулица, Варненско; Веселиново, Шуменско; Цар Крум, Преславско; Юпер, Каменово, Кубратско; Садина, Поповско; Силистренско; Мартен, Пиргово, Русенско; Русе; Гецово, Разградско; Дъскот, Раданово, Мекиш, Великотърновско; Копривщица; Казанлък; Оман, Ямболско; Пет могили, Новозагорско; Врачеш, Ботевградско; Бойница, Кулско; Банско; Обидим, Разложко; Яворница. Мулетарово, Мендово, Драгуш, Ключ, Петричко; Ковачевица, Гоцеделчевско; Павелско, Хвойна, Асеновградско; Смолянско; Стойките, Девинско; Първомайско; Койнско, Гевгелийско; Кукуш), **тейку** 'татко' (Врабево, Ловешко; Габрово; Камбер, в Северна Добруджа; Кочово, Преславско; Бесарабово, Русенско; Олшанка, в Украйна), **тѐйка** в нар. песен: *Майчинко, моя майчинко, оти ма тейка прокълна* (Златоград, НПРК 186), в нар. песен: *сичките ора мъмраа на твойта майка и тейка* (Осенец, Разградско, НПРО 42). – Произв.: *тейков* 'бащин' (Геров). – Според А. Теодоров-Балан, БПр Ром 2/1, 1933, 115, от незасвидетелствано **тетько*, произв. от *тѐтьо* 'татко' (вж.), с промяна *ть* > *й*, както при *ма̀йка* (вж.), *ма̀йкя*. Според Б. Велчева, КМСт 14, 2001, 239–242, приемливо е по-различното определение на Berneker, SEW 2, 8, и Трубачев,

Терм. родства 33, според което бълг. *майка* и срхр. *мајка, маја*, словен. *majka* са гальовно-съкратени форми на *мати, матер, матера*, а успоредицата *па̀йка* покрай *па̀тка*, предложена от К. Мирчев, БЕз 7/3, 1957, 262–265, като пример за осъществен преход *ть* > *й*, е неточна, тъй като не е засвидетелствана форма **патька* (очакваната стара форма всъщност е **патъка**), не е засвидетелствана и българската форма **матька*, а предполаганият западнобългарски преход *ть* > *й* във формата *ма̀йка*, засвидетелствана в Добрейшово ев. (13 в.), е в несъответствие с несъмнените източнобългарски фонетични черти, разкрити в най-нови проучвания на паметника. Посочените съображения важат и за реконструкцията **тетько*, предложена от А. Теодоров-Балан, цит. съч. Според Б. Велчева, цит. съч., посочените случаи представят един специфичен словообразователен модел, осъществен и в други славянски езици, но особено силно проявен в българския език. Този модел се характеризира с разнообразни изменения на основната форма, обединени от нарушаването на коренната морфема, което Трубачев, цит. съч., определя като „изопачаване" („искажение"). Авторката сочи, че моделът е осъществен не само при роднински имена като *ма̀йка, ма̀я, ма̀йна* (срв. срхр. *мајка, маја*, словен. *majka*), *бра̀йко, бра̀йно* (срв. срхр. *брајко*), *та̀йко* (срв. срхр. *тајко, тајка*), *тѐйко, тѐйно* (срв. по-нататък срхр. *се̏ја, сека* 'сестра', *баја, бака* 'баба'), но е представен богато и разнообразно и при личните имена, като напр. *Неда̀лко, Нѐдо, Нѐдко, Нѐйко, Нѐко, Нѐно*, а старинността му и в тази семантична група е засвидетелствувана чрез случаи като ЛИ *Драйко* (средата на 14 в.) < *Драган, Драгомир, Влайко* (15–16 в.) < *Влад, Владимир, Нейко* (15–16 в.) < *Недо, Недялко, Пейо* (16 в.) < *Петър*. Предполага, че моделът е възникнал най-напред при звателни форми. – За някои срхр. форми срв. и Skok 1, 82–83, 199, 2, 389, 3, 447.

тѐйлъъ, вж. *тѐгля*.

тейн 'техен', **-а, -о, -и** (Нестрам, Костурско), **тѐйна** 'техния' (Банат), **тѐйна** 'тяхна' (Селджиково, Пловдивско), **тѐйните** 'домът и семейството на някои, техните; домът и семейството на някоя' (Банат), **тѐйнити** 'членовете на семейството, домашните на лицето, за което говорим; семейството и къщата на родителите на омъжената жена' (Войнягово, Карловско). – Вж. *тях, тѐхен*.

тейна̀ 'място, дето няма шум и навалица' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *тейналък* 'тихо, спокойно място' (Тръстеник, Плевенско), 'завет; тишина, спокойствие' (Войнягово, Карловско; Патрешко, Троянско). – От *техна̀* (вж.) с диал. преход *хн* > *йн* или от *теена̀* (вж.).

тѐйне¹ 'причинява простуда' в израз *Каменът тейне* (Съчанли, Гюмюрджинско). – От *тѐгне* с *гн* > *йн* в говора, вж. *тѐгна* в значение 'тегля', срв. *тѐгля* 'дърпам' и 'изсмуквам (топлина)'.

тѐйне² 'светне; олекне; съмне' в текстове: *Тейне ми нъ ду̀шъта. Ще ми тѐйне нъ ду̀шъта* (употребява се само в подобни случаи в Кулско, Видинско,

Белоградчишко; архивни материали Доковска, ДА). – Вероятно от първоначално *техне*, отименен глагол, произв. от изчезнало в българския език същ. **тѐха* < праслав. **tĕxā*, застъпено в чеш. *těcha*, словаш. *techa* 'утеха'. Срв. същата основа в *тешà* (вж.).

тѐйно 'баща' (Геров), **тѐйна** агломеративна падежна форма в нар. песни; срв. *едничка на мàма, на тѐйна* (Раданово, Великотърновско; ДА), *при тѐйна* (Крамолин, Севлиевско), *од мама и пò-стар тѐйна* (Марино, Великотърновско), *ричѝ …на тѐйна ти* (Сушица, Горнооряховско), **тѐйне** 'татко (в обращение)' (в текстове на нар. песни от Ресен, Великотърновско; Ботевградско; Староверци, Оряховско; Ковачица, Ломско; Горни Богров, Софийско; Митрополит Симеон, Шуменско; Копривщица), в нар. песен: *Чу̀вай, щѐрко, пази се… от свòя тѐйне рождѐни* (Шипочан, Софийско; НПСС 364), **тѐйни** 'татко' (в нар. песни от Йовковци, Лазарци, Еленско; Войняговци, Карловско).– Произв.: *тѐйнêм* 'повтарям многократно думата „тейно"' (нар. песни от Ситово, Пловдивско; Югово, Асеновградско и др.). – Експресивно образуване от *тѐтьо* (вж), срв. за подобно образуване *бàйно, мàйна, брàйно,* вж. подробно Б. Велчева, КМСт 14, 2001, 239–242. – Срв. *тѐйко*.

тек¹ в израз *тек текум варви* 'бързо, засилено върви' (Средни Родопи; СбНУ 6, 199), **теком** 'с тичане' (Геров), 'тичешката' (Войнягово, Карловско), в текст: *И излязох теком* (Елена, Радивоев дамаскин; ДА), в нар. песни: *теком тича, теком вика* (Чокур Ченгел в Мала Азия; НПСИБ 2, 134), *теком тече, сълзи рони* (Миладинови, Бълг. нар. песни), *и тя съ текум тичеши* (Северна Добруджа; СбНУ 35, 348), срв. подобни конструкции в нар. песни от Войнягово, Карловско (СбНУ 46, 2, 52), Кожинци, Трънско (СбНУ 20, 2), Копривщица (СбНУ 46, 33, 77) и другаде. – Поствербално образуване от *текà* (вж.), запазено в повечето случай чрез стара форма за творителен пад. – Срхр. *тек* 'течение, ток; апетит, добър вкус', словен. *têk* 'бяг', рус. *тек* също. – Праслав. **tekъ*, поствербално образуване от **tekti*, вж *текà*.

тек² прил. неизм. 'сам, самичък; нечетен' (Геров), 'единичен, нечетен' (Стамболово, Павликенско), 'единичен' (Ленково, Никополско; Кърналово, Петричко; Ръждавица, Кюстендилско; Ихтиманско; Сталево, Първомайско), 'нечетен, останал сам' (Тихомирово, Старозагорско; Страхилово, Свищовско; Кръвеник, Севлиевско; Лозенец, Ямболско; Тръстеник, Плевенско; Съчанли, Гюмюрджинско; Велес), 'самотен' в нар. пес.: *се се моми чифтосаа …, джан Давина тек остана* (Горно Уйно, Кюстендилско; НПЗП 110), 'нечетно число; единичен' (Патрешко, Троянско), 'нечетно число' (Смолянско; Маданско; Ардинско; Девинско; Ружинци, Белоградчишко; Самоков), 'кола с един кон' (Самоков), 'едноцева пушка' (Загражден, Чепинци, Смолянско; Долни Рудозем, Маданско; Буково, Парил, Долно Дряново, Гоцеделчевско; Камилски дол, Ивайловградско), 'пушка' (Гърмен, Осиково, Огняново, Гоцеделчевско; Бабяк, Разложко; Разлог), 'кола, теглена от едно животно' (Неново, Провадийско; Калоферско; Самоков), в *тек пушка* 'пушка с една цев'

(Лясково, Смолянско; Костандово, Пазарджишко; Лъки, Гоцеделчевско), *тек впрягане* 'единично впрягане' (Бяла), *тек рало* 'рало за единично впрягане' (Бели Осъм, Троянско), *тек плук* 'плуг за един кон' (Слатина, Ловешко), *тек лакърдѝя* (Прилеп; СбНУ 14, 3, 128), *чи ми тек = чифт ми тек?* 'израз при игра на орехи' (Станьовци, Брезнишко), *еш му, тек му?* 'игра на чифт или тек' (Енина, Казанлъшко), **тѐкове** 'вид ножове, изработвани в Габрово, наречени така в зависимост от броя на ножовете в една ножница', **тѐкувн** 'тек животни' (Разлог), **тѐкон** 'коли за един кон' (Брусник, Битолско). – Произв.: *тѐкно* 'нечетно' (Геров), в *тѐкно число* 'нечетно число' (Долно Драглище, Разложко). – От тур. *tek* 'един, единствен; сам, самотен; единен; нечетен, единичен; отделен, самостоятелен; всяка от съставките на неделима двойка; един от двамата', нареч. 'само'. – Срв. *тек*[3].

тек[3] нареч. 'само; нека само; стига да' (Геров), 'само и само, за да' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), срв. *напра̀вил са на чилѐк, тек да хи изма̀ми* (Устово, Смолянско; СбНУ 9, 2, 144). – От тур. *tek* в началото на изречение за изразяване на силно желание: 'само, стига само, стига да'. Вж. ESSJ 2, 652–653. – Заето и в срхр. *тек* 'само, нека само'. Skok 3, 449, разграничава срхр. *тек* 'само, нека само' от *тек* 'нечетен и т.н.' (вж. под *тек*[2]), търсейки връзка с частицата и съюза *те* (вж. под *те*[7]), което е неубедително.

тек[4] междум. за псувня и дразнене (Тетевен; СбНУ 31, 348). – Може би разширена форма на *те*[7] (вж.), срв. за образуването *тук, тука* (вж.).

тека̀[1], **тѐквам, тѐкна** 'движа се в определена посока, спущам се по наклон (за вода, река); бликам, лея се, капя (за течност); отделям се, излъчвам се (за полутечно вещество); пропускам, не задържам течност; преминавам, изминавам (за време)', 'отивам все в една посока (за косми); тичам' (Геров), **текат** 'тичат' (Миладинови, Бълг. нар. песни), **текнъло** 'затичало се' (Охрид), **теснъ съ** 'затича се' (нар. пес. от Шуменско; СбНУ 35, 338), **текле** 'тичали' (нар. пес. от Панагюрище; СбНУ 2, 3, 74; Миладинови, Бълг. нар. песни); стб. **тєштн, тєкѫ** (Зогр., Мар., Асем. Супр. и др.). – Произв.: *втека̀ (се), втѝчам (се); въззтѐка, възтѝчам* 'качвам се тичешком; прииждам (за вода); отичам, подувам се'; *дотека̀, дотѝчам; дотѐкъл* 'придошъл' (Дупнишко, Банско, Прилеп, Щипско), *дотечок* 'последната ракия, която изтича' (Кичевско); *затека̀ (се), затѝчам (се), за̀теча* 'сваря, заваря, стигна' (Етрополе; Ботевград; Самоков; Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Макоцево, Софийско), *затѐчен* 'заварен (за дете)' (Софийско; Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *затѐченик* 'заварено от мащеха дете' (Кюстендилско), *за̀тек* в *на за̀тек* 'насреща, изпреварвайки' (Странджа); *изтека̀, изтѝчам, ѝстечъ* (Дервент, Дедеагачко), *истечѝ* (Банат), *изтѐкъл* 'пораснал' (Граовско; СбНУ 8, 232); *натека̀, натѝчам* (Геров); *отека̀, отѝчам, отѐкъл* 'избягал' (Пирот; Красава, Брезнишко; Софийско; Бобешино, Кюстендилско; Говедарци, Самоковско), *утечъ, утычем* 'подувам се, отичам' (Банат), *утѐкох* 'отървах се; спасих се' (Дебърско; Връбница, Софийско), *утѝча ми* 'допускам да стане нещо против волята ми;

изпускам се, без да искам' (Доброславци, Софийско); *оттека̀ се, оттѝчам се; потека̀, потѝчам, потъчѐ, потъчу̀ва* (Ново село, Видинско), *по̀тичова* 'която има менструация' (Златоград, Маданско и др.), *потѐчище* 'болест редушка, епидемична болест' (Геров), 'инфлуенца' (Калофер), *потекло̀* 'род', *постека̀, постеча̀* 'спечелвам, изкарвам, добивам' (Геров); *претека̀, претеча̀, претѝчам* 'преставам да тека; преварям, надтичвам' (Геров), *прѐтеча* 'пресрещна някого' (Макоцево, Софийско), *прѐтеч* в текст: *Па га сретнале на претеч* (Ругинце, Кумановско), *пря̀теч* ж. 'превара, изпревара по пряк път' (Кулско, Видинско, Белоградчишко); *предтѐча* 'първдеец или вестител на някое събитие; пръв предшественик'; *притека̀ се, притѝчам се, притѐкувам се* (Самоков), *прѝтека* 'протека' (Съчанли, Гюмюрджинско), *прѝтек* 'пряк път' (Родопите), 'изпревара; посрещане, когато се мине по най-прекия път' (Странджа); *протека̀, протѝчам; разтека̀ се; стека̀, стѝчам* 'потичам' (Тресанче, Дебърско), *стѐкъ* 'дотека' (Съчанли, Гюмюрджинско), *стека̀ се, стѝчам се; утека̀, утѐквам, утѐкнувам, утѝчам (се)* 'побягвам, избягвам; изтичам; втичам (се)' (Геров), *у̀тека* 'вада на река, пресушена, отбита за ловене на риба' (мияци в Дебърско), *у̀тик* 'наклон, стръмно' (Банско), *на у̀тик* 'на наклон' (Банско); *скоротѐча* 'бърз пратеник' (Геров), *скоротѐчен*. – Срхр. *тѐћи, тѐчêм*, словен. *téči, téčem* 'тека; бягам', рус. *течь, теку́* 'тека', струс. **тєчи, тєкѫ** 'тека; движа се; бягам', укр. *тікати, тікаю* 'бягам', чеш. *téci, teku*, словаш. *tiecť, tečiem*, пол. *ciec, ciekę*, горлуж. *ćec, ceku*, доллуж. *śec, śeku*. – Праслав. **tekti, *tekǫ* и **tĕk-*, сродно с лит. *tekė́ti* 'бягам; тека', латв. *tecêt, teku* също, гот. *þius* 'слуга', стинд. *tákti, tákati* 'бързам, устремявам се'. Срв. Miklosich, EtWb 347, Trautmann 316, Ст. Младенов, ЕтР 631, Vasmer 3, 114, Skok 3, 449–451, и посочената литература.

тека̀[2] 'така' (Кюстендилско; Гурмазово, Доброславци, Софийско; Стефаново, Жабляно, Радомирско; Самоков; Говедарци, Самоковско; Дупни връх, Врачанско), в *тека̀-току̀* (Говедарци, Самоковско), *тека̀-туку̀* (Доброславци, Софийско), *токо̀-тека̀* (Бърложница, Софийско), *тека̀ ете* 'ето така' (Доброславци, Софийско), **тика̀** 'тъй' (Пиротско). – Вж. *така̀*.

тека̀йте 'ето така' (Доброславци, Софийско). – От лексикализирано съчетание *тека̀ ете* също, вж. *тека̀*[2].

текардъ̀н 'повторно'. – Вж. *текрада̀н*.

тека̀ть 'сила' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). – От един произход с *та̀кат* (вж.), срв. и османотурския вариант *taket* 'мощ, сила; твърдост' (18 в.).

тѐкаут 'човек, който вече не е работоспособен' (Охрид). – Чрез тур. *tekaüd* 'оставка, излизане в пенсия' от араб. *taqayyud* 'ограничаване'.

тѐква ми[1] разг. 'идва ми наум; усещам се; хрумва ми', **тѐкне ми, тѐкни ми** също (Белица, Кичевско), **тѐкну ми** също (Станьовци, Брезнишко), **тѐкнува ми** също (Геров; Кънджали, Дойранско; Кадийца, Благоевградско; Щип; Раз-

лог; Прилеп; Господинци, Гоцеделчевско; Горна Гращица, Кюстендилско), **тъкнỳва ми** също (Ново село, Видинско), **тьо̀кнува ма** също (Смолянско; Чепеларе, Проглед, Манастир, Асеновградско; Петково, Ардинско; Широколъшки район), **текнѝва (ми)** също (Кондорби, Костурско). – Произв.: *фтѐкна* 'хрумна' (Долновардарско). – Според Ст. Младенов, ЕтР 631, форма за еднократност от *текà¹* (вж.). Евентуалният развой на значението би бил 'идва бързо, тича' > 'идва ми внезапно на ум, хрумва ми'. Тази връзка обаче създава трудности пред обяснението на родопската диалектна форма *тьо̀кнува ма*, свидетелстваща за старо **ь** или в основата. – Срв. срхр. *текнути* 'докосвам, побутвам', *текну ме ум* 'хрумне ми', словен. *tẹ́kniti* 'отнасям се до нещо, някого, касая', рус. *тя́кать,* укр. *тякнути* 'докосвам', вж. опити за тълкуване и критични коментари у Miklosich, EtWb 348, Vasmer, REW 3, 167, Skok 3, 453–454.

тѐква ми² 'добре ми идва' в текст: *Не може да ми тѐкне ручỳко от това дете* (Самоков; БДиал. 3, 280). – Може би свързано по произход със срхр. *тек* 'желание за ядене, апетит', за което вж. Skok 3, 453–454.

тѐке 'тогава, прочее' (Чупрене, Белоградчишко), вметната дума 'прочее' (Царибродско; Якоруда, Разложко), 'тогава' (Разлог, Банско), 'дано, дано току' в текст: *Тѐке да ѝма – рекỳф аз. – Ѝма, ѝма – казаа ми* (Троян; СпБАН 56, 80), **тѐки** = *туку* (Куманово; Видоески 241). – Разширена форма на *тек³* (вж.). – Срв. срхр. *тѐке* 'само, прочее', вж. Škaljić 607.

текѐ¹ 'пръч' (Копривец, Беленско), 'скопен козел' (Покрован, Ивайловградско), **тикя̀** 'пръч' (Вардун, Търговищко). – От тур. *teke* 'козел'.

текѐ² 'молитвен дом с жилище на дервиши', 'място, къща, дето живеят дервиши' (Геров), 'гробница на светец у мюсюлманите' (Шумен), 'параклис' (Съчанли, Гюмюрджинско) **текя̀** също (Светлен, Поповско; Съчанли, Гюмюрджинско), **тѐке** 'дервишка обител' (Прилеп). – Чрез тур. *tekke*, по старо *tekye* 'дервишка обител', от араб. *takīya* 'манастир'. – Заето и в срхр. *текија* 'параклис и обител на дервиши край гробове на знаменити хора', алб. *teke*, арум. *tiche* 'обител на дервиши'.

теке в текст: *Женската свиня има до 14 цицки. Биват в теке: 11, 13, та и 15* (Трънчовица, Никополско). – Вероятно със знач. 'нечетни числа', в такъв случай диал. форма за мн.ч. от *тек²* (вж.), покрай *тѐкове, тѐкуви, тѐкуи* (вж. пак там).

текѐн в *текѐн кесѐн* 'нож за рязане на тръни' (Девисилица, Крумовградско). – Вероятно от първоначално **тикѐн* в **тикен кесен* също, букв. 'който реже тръни', където **тикен* е от тур. диал. *tiken* = *diken* 'трън'.

текерлѐк 'колело на кола' (Манастир, Гюмюрджинско; Бургас), 'наредени в кръг тютюневи листа' (Еникьой, Ксантийско), **текерлеци** 'калпаци' (Козичино, Поморийско). – От тур. *tekerlek* 'колело, обръч'. Значението 'калпаци' е вторично, вероятно преносно, от първоначално 'предмети с кръгла форма'.

текерлѐти диал. 'по-големи снопчета от изсушени тютюневи листа' (ДА). – Вероятно от *текерлѐци* (вж. *текерлѐк*) с асимилация *т – ц > т – т* или със замяна *ц > т* поради графична деформация.

текер-мекер 'залитайки' в израза *Той върви текер–мекер* (Банско). – Вероятно от турски език, срв. тур. диал. *tekerlen-* 'губя равновесие, като преплитам крака при ходене'. За аналогични образувания в турски език с т. н. „думи–ехо" срв. *takır–makır yürü-* 'вървя с тропане', *tıngır–mıngır yuvarlan-* 'търкалям се със звън' и др.

текѝнь, тѐкѝнь в текстове: *Ни йо текѝнь да йе не станало нещо* (пример за употреба в Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско; БДиал 2, 272), *не бил текинь, бил друѓочешен човек* (Чепино; СбНУ 12, 216), *то ни йо тѐкѝнь то има нѐква ра̀бута* (Устово, Смолянско; СбНУ 9, 2, 148): *Вруть мо̀мите вйдѐли, чи чѐшките са лю загу̀били … Царювата дащѐрѐ… рѐкла дру̀гѐмтем мо̀мѐм: сува ни йо тѐкѝн* (Средни Родопи; СбНУ 6, 175). – Полукалка на тур. *tekin değil* 'не е спокоен, не е празен, не е чист (т. е. присъствува свръхестествена нечиста сила)', където *tekin* има самостойното значение 'тих, спокоен; празен, пуст, необитаем'. Допълнителният развой на значението е 'който не е пуст, необитаем, спокоен (тъй като в него има нечиста сила)' > 'който е съмнителен, странен, особен'. – Въз основа на текста, приведен в БДиал. 2, 272 (вж. по-горе), Т. Стойчев, цит. м., отбелязвайки, че думата се употребява само в отрицателни изречения, определя за *текѝнь* значението 'възможно, допустимо', което е неубедително. Неточно отразен в източника в синтактично отношение, текстът в посочения източник представя всъщност сложно съчинено изречение и следва да бъде тълкуван така: *Не е празно* (= не е чисто, не е спокойно, т. е. присъствува свръхестествена нечиста сила) – *да не се е случило нещо (недобро)?*.

текир в нар. пес.: *Обзела бяли бакъре, та на текиря отиде* (СбНУ 7, 3, 92), **текири** мн.ч. в текст: *Мома да не ходи на табашките текири* (Чирпанско), **тикир** 'чешма' в нар. песен: *Тук седи, Кито, ни ходи нъ тъбашкити тикири, ни оди уда дъ зимъш* (Чирпанско; Керемидчиев 1954, 211). – Значението 'чешма' в тълкуването на *тикир* у Г. Керемидчиев (вж. по-горе), едва ли е първично. По-вероятно най-общото значение е 'някакъв водоизточник'. Срв. тур. диал. *tekir* 'колело', в конкретните случаи вероятно 'колело за вадене на вода'.

текла[1] 'празник през Сирници' (Ботевградско; ДА). – Едва ли свързвано с ЛИ *Тѐкла*, стб. **Ѳекла, ѳекла** < гр. *θεκλα*, име на календарна светица, празнувана през м. септември. По-вероятно название на Тодоровден (Конски Великден), който се празнува в седмицата след Сирни заговезни и на който стават големи надбягвания с коне. В такъв случай произв. от *тека̀* 'бягам, тичам', старинно образуване с наст. *-ла*, праслав. *-ъlā*, срв. за подобно образуване *метла̀* (вж.).

текла² в *текла огино* 'отнемам температурата (за билки)' (Нови хан, Софийско; архивни материали Романски, ДА). – Вероятно еднакво с *тегла* = *тѐгля* (вж.), с неясна замяна *г* > *k* (грешка?).

теклѝф 'покана', в израз *нямаме си теклиф* 'не си правим церемонии' (Геров), **теклиф** 'намерение' (Дебърско), в съчет. *без теклиф* 'случайно' (Дебърско), 'свободно, без стеснение' (ЮЗ), в *стори теклиф* 'покани' (ЮЗ), **теклѝв** 'покана' (Църско, Битолско). – Произв.: *теклифя* 'поканвам' (Панчев, Прилеп), *текливил* 'поканил' (Самоковско; СбНУ 13, 3, 160). – Чрез тур. *teklif* 'предложение; церемония, етикет' от араб. *taklīf* също, при което *стори теклиф* 'покани' е полукалка на тур. *teklif et-* 'предлагам, препоръчвам', а *без теклиф* 'случайно' е полукалка на тур. *teklifsiz* 'свободно, без стеснение, непретенциозно, свойски'. – Заето и в срхр. *тѐклиф* 'предложение; церемония', *без теклифа* 'безцеремонно', рум. *teklif* 'предложение; искане, претенция', арум. *tiklife* 'етикет, церемония'.

теклифсѝз 'без церемонии, по свойщина' (Геров), **теклифсас** също в текст: *си влегва теклифсас као у пузнат човьек* (Леринско; СбНУ 8, 33, 174). – Произв.: *теклифсизлѝк* 'безцеремонност' (Геров). – От тур. *teklifsiz* също, при което завършекът *-сас* на втория вариант отразява изходна турска форма на *-sız* вм. *-siz* чрез бълг. диал. изясняване ъ > *а* по модела на т. н. „вторичен ер".

теклѝч 'селски кехая' (Ново село, Видинско; Панчев), **тъклѝч** 'разсилен в община' (Ново село, Видинско; ТБД 6, 287). – Срв. срхр. *teklić* като синоним на *peik* 'пратеник', *ulak* също (Skok 2, 631), и на *skoroteča* 'куриер' (Skok 3, 266), с оглед на което е възможна връзка с *текà* 'тичам' (вж.) посредством отименно образуване с праслав. наст. *-it'ь* със знач. 'който тича, бързоходец' > 'куриер, разсилен и т. н.'. Срв. за основата *текла¹* (вж.), *тѐкъл* (вж.). Срв. семантично *скоротѐча* 'бърз пратеник', струс. **тѣча** 'бързоходец'.

теклòсвам, теклòсам 'измазвам с текъл, смола' (Геров). – Произв.: *нateклòсам* (Геров). – Произв. с наст. *-ос-в-ам* от *тѐкъл* 'смола' (вж.), за образуването срв. *варòсвам, кръстòсвам, сватòсвам* и др.

текмѐ¹ 'ритник' (Ряхово, Русенско; Търнава, Белослатинско; Лясковец; Хасково, Първомай, Кукуш; Геров), 'конски или магарешки ритник с един от задните крака' (Самоков), 'конски или магарешки ритник със задните крака' (Тръстеник, Плевенско), 'ритник от кон, муле, магаре, но с единия крак' (Чепино), 'препъване; ритник на кон или магаре' (Долна баня, Ихтиманско; Косталево, Първомайско), 'удар с ритник' (Сливен), **текмѝ** 'ритник' (Съчанли, Гюмюрджинско), **тъкмѐ** 'ритник от животно' (Страхилово, Свищовско). – От тур. *tekme* 'удар с крак, ритник'.

текмѐ² диал. 'ноцви' (с непосочен местоговор; архивни материали Москов, ДА), 'заградено с камъни място, където извира вода; извор' (Доброславци, Софийско), **тѐкме** 'дървено корито, копаня' (Преколница, Кюстендилско), 'чекмедже на печка за пепел' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), **текме**

'нощви' (Кичевско), 'дървено корито за малтер' (Кулско, Видинско, Белоградчишко). – От един произход с *текнѐ* (вж.), за *м* вместо *н* срв. срхр. *тѐкме* 'корито' покрай *тѐкне* също.

текмѐ[3] в текст: *Кьто сѣ изкарат тулите от калъпа, сѣ редът на текмѐ – редът сѣ по земъта да сънат* (Галата, Тетевенско; ДА). – Може би свързано с *текмѐ*[2], но семантиката не е достатъчно ясна.

текменджия 'сват' (Глоговица, Трънско), **текменджие** 'сватове' (в нар. пес. от Дивотино, Царибродско). – От първоначално *тъкменджия* 'сватовник' (вж.), с асимилация *ъ – е > е – е*.

текменѝк 'плисирана пола, която се носи отзад, а отпред е отворена' (Славщица, Тетевенско), 'старовремски пещемал, украсен с разноцветни кадифета, дантела, маниста и шевици чак до горе' (Татари, Свищовско), 'шарен пещемал от дебел плат, употребява се през зимата' (Петокладенци, Плевенско). – Еднакво с *тъкменѝк* 'празнична женска дреха'. Засвидетелстваните значения на формите с *е* вм. *ъ* показват, че основната форма *тъкменѝк*, засвидетелствувана с по-общо значение (вж. по-горе), е произв. от *тъкмя̀* (вж.) поради начина, по който се изработва дрехата („тъкмене" на плисета и на богати и разообразни допълнителни украси). Застъпването на етимологично *ъ* в основата чрез *е* е особеност на тетевенския говор.

текмефѐс 'сърдечна болест по конете' (Влахово, Смолянско), **текмявѐс** 'който постоянно кашля' (Ръждавица, Благоевградско). – Произв.: *тьекмявѐзва са* 'разболява се от сърдечна болест (за кон)' (Чепинци, Смолянско). – От *текнефѐс* също (вж.) с асимилативна промяна *н – ф > м – ф*. За появата на *з* вм. *с* при *тьекмявѐзва са* срв. подобни форми и под *текнефѐс*, а също и заемките в сърбохърватски *текневез*, в арумънски *teknefeze*.

текмѝл нареч. 'пълно, напълно' (Панчев; ПСп 8, 92), 'точно' (Т. Г. Влайков, Ил. Блъсков, по РРОДД; Първомайско; в текстове от нар. песни от Кривня, Разградско, Чепино, Прилеп), **тикмѝль** 'който е в ред, в изправност' в израз *Сичко е тикмил* (Кукуш; БДиал 3, 337). – Чрез тур. *tekmil* 'цялост; цялостен; изцяло, напълно' от араб. *takmīl* 'завършеност; цялост; изправност'. – Заето и в срхр. *тѐкмил тѐћмиљ* 'който е в изправност; цялостен, всичкият'.

текнѐ 'корито' (Пещера, Пазарджишко; Ярловци, Трънско; Софийско), геогр. 'басейн' в *Казанлъшкото текне* (З. Стоянов; по РРОДД), 'дървено кръгло корито' (Меричлери, Хасковско), 'нощви' (Костуринци, Туроковци, Трънско), 'корито за месене на хляб с дълбочина 50–60 см и дължина 2 м' (Ново село, Троянско), 'висок колкото маса долап, на който се меси хляб' (Редово, Трънско), 'фурнаджийско корито за месене на хляб' (Ряхово, Русенско), 'дървено корито, в което се изсипва изпеченото тесто за приготвяне на боза' (Брусен, Тетевенско), 'голямо корито, с което изхвърлят мръсотиите от нужници' (Ботевград), 'леген' (Първомай), 'колело в зеленчукова градина; приспособление за вадене на вода и поливане' (Чепинци, Софийско), 'колело за

поливане' (Храбърско, Софийско), **текне** 'нощви' (Тетовско, Велес), **текньȍ** 'корито' (Смолянско, Момчилградско, Ардинско, Мааданско), 'дървен съд за пране и къпане' (Теплен, Гоцеделчевско; Горни юруци, Крумовградско). – От тур. *tekne* 'корито; леген; ведро; плавателен съд; (геогр.) басейн'. – Заето и в срхр. *тѐкне* 'корито', *тѐкме* също.

текнефѐс 'който има задух, та мъчно диша и често кашля (за кон)' (Геров), 'който боледува от задух' (Ново село, Видинско), 'който страда от задух (за кон)' (Самоков; Априлово, Софийско; Силистренско), 'който кашля (за кон); който се опъва (за кон)' (Софийско), 'сърдечна болест (на кон)' (Горно Драглище, Разложко), **текнефѐсь** 'болен от сърдечна болест (за кон)' (Костандово, Пазарджишко), **тѐкнефес** 'вид конска болест' (Охрид), **текнифѐс** 'болен от кашлица (за кон)' (Енина, Казанлъшко), **текнофѐс** 'сърдечна болест по конете' (Бобошево), **текнефез** 'емфизем на белия дроб при конете' (Стойките, Смолянско), **тьекньѝфьес** 'който страда от задух' (Павелско, Асеновградско), **тикнефѐс** 'болен от сърдечна болест (за кон)' (Баничан, Гоцеделчевско), **тикнифѐс** също (Жеравна, Сливенско). – Произв.: *текньефѐзуф* 'болен от сърдечна болест (за кон)' (Долно Райково, Смолянско), *тьекньефѐзува са* 'разболява се от сърдечна болест (за кон)' (Витина, Маданско). – Чрез тур. диал. *teknefes* 'който бързо се уморява и задъхва', съвр. тур. *tiknefes* 'хрипкаво дишане, задух', по-старо *ziknefes* (1790), *dîk-i nefes* 'астма', от араб. *ḍīk an nafas* също, букв. 'притеснено дишане'. – Заето и в срхр. *текнефѐс* 'задъхващ се (за кон); слаб, болен', *текневез* 'страдащ от задуха кон', рум. *tecnefes, ticnafes, tignafes, tehnafes* 'астма у конете', алб. *teknefes,* арум. *teknefeze* също.

тѐкничев 'непостоянен, безхарактерен, на моменти' (Златоград, Маданско; Павелско, Хвойна, Асеновградско), **тьȍкничев** също (Смолянско; Петково, Ардинско; Проглед, Чепеларе, Асеновградско). – Произв. (вероятно с посредничеството на именна производна форма) от *тѐкне ми* 'хрумне ми', вж. *тѐква ми,* срв. за образуването *припàдничав* 'който припада поради болест, епилептик'.

теко диал. 'название на най-голям брат на бащата' (ИЕИМ 13, 1971, 276). – Хипокористична форма за м. р., основана на *тѐтко* 'мъж на тета', вж. *тѐта* 'леля', срв. подобно образуване при *бàко* покрай *бàте, бàтко*.

текȍв 'такъв' (Софийско), **текȍф** (Доброславци, Софийско), **теквȍйога** (Баница, Брезнишко), **теквàя** 'такава' (Софийско), **теквàй** (Горни Лом, Белоградчишко), **теквỳю** (Гловица, Тръско), **текȍва** 'такова' (Хайредин, Оряховско), **теквȍйо** (Станьовци, Гърло, Ракита, Красава, Брезнишко, Граово), **текѝви** 'такива' (Софрониево, Врачанско), **теквѝя** (Годечко; Гловица, Трънско), **теквѐе** (Красава, Брезнишко). – Произв.: *текѝфки* (Сливовик, Ломско). – Вж. *такъв.*

тѐком 'пичешката', вж. *тек*[1].

тѐкрадан 'отново' (Странджа; Смолско, Пирдопско), **текрада̀н** 'тепърва' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), **тѐкърдан** 'отново' (Неготин), **текар-дън** 'повторно' (Връбница, Софийско), **тѐкардъм** също в текст от нар. пес.: *текардъм па бой да прави* (Софийско; СбНУ 4, 33, 171). – От тур. *tekrardan* 'отново', в някои от формите – с асимилаторно изпадане на *р* (срв. за подобно изпадане срхр. *тѐка̑р* покрай *текра̑р* със същия произход) и други комбинаторни промени, при *тѐкардъм* – с преход *н* > *м* по междусловна асимилация. – Срв. *тѐкрар*.

тѐкрар 'повторно, още веднъж, отново' (Дебърско, Прилеп), **текран** също (Кичевско), **текраф** също (Геров), срв. в текста от нар. песен: *Текраф с чес-тет* (Миладинови, Бълг. нар. песни 1942, 113). – Чрез тур. *tekrar* 'повторение; повторно; многократно' от араб. *takrār* 'повторение', в някои от формите – с допълнителни дисимилаторни промени *р – р* > *р – н* и *р – р* > *р – ф*. – Заето и в срхр. *текра̑р, тѐка̑р* също. – Срв. *тѐкардан*.

тексилда̀р 'бирник' (Смолянско, Ардинско, Маданско). – От един произход с *таксилда̀р* (вж.).

тексира̀т 'предзнаменование; белег, признак' (Ихтиманско), 'съдба, късмет' (Разлог), 'участ' (Огняново, Софийско), **тексира̀ть** 'тегло, мъчение' (Лещен, Гоцеделчевско), 'нещастие' (Турян, Смолянско), **тексера̀ть, тексара̀ть** 'нещастие, злочестина' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), **тиксера̀ть** 'тегло, мъчение' (Корница, Делчево, Лъжница, Гоцеделчевско). – От един произход с *таксира̀т* (вж.), срв. в звуково отношение мегленорум. *ticsirat* 'съдба, участ' със същия произход.

тектен 'недопечен (за хляб)' (Драглища, Разложко; ДА). – От *теклен*, вж под *тѐкъл*, с асимилация *т – л* > *т – т* или с *т* вм. *л* поради погрешно разчитане на ръкописен графичен облик.

тѐкъл 'смола' (Геров), 'клей от ела, бор, който се употребява за лекуване на напукани ръце' (Лома, Габровско), 'клей от бор, слива, череша' (Кръвеник, Севлиевско), 'смола от сливови овошки и иглолистни дървета' (Троян; Патрешко, Ново село, Троянско; Тихомирово, Старозагорско), **тѐкъл, тѐкъль** 'клей от наранени места по овощните дървета' (Елена), **тѐкъль** 'клей от кората на дърветата' (Котел), **тѐкал** 'смола' (Тетевенско), **тя̀кло** 'нещо тестяно, недопечено' (Странджа). – Произв.: *тѐкляв* 'недопечен (за хляб)' (Теплен, Гоцеделчевско), *тѐклен* също (Осина, Гоцеделчевско; Смолянско), 'суров, недопечен' (Турян, Смолянско; Батак), 'мързелив' (Смилян, Смолянско; Ардинско; Асеновградско), *теклѐна* 'клисава' (Неделино, Маданско), в *теклѐна пита* 'безквасна пита' (Царино, Крумовградско), *тѐкльен* 'клисав, недопечен (за хляб)' (Ягодина, Девинско; Осина, Гоцеделчевско; Водни пад, Кожаре, Кутела, Смолянско), *тьѐклен* също (Странджа; Крумовградско; Чепеларе, Богутево, Асеновградско; Елховец, Смолянско), *текляну* 'недопечена част от хляба' (Стрижба, Крумовградско), *тьѐклена* в *тьѐклена земя* (Сърница, Ве-

линградско; Стрижба, Крумовградско; Брезе, Смолянско), *тѐкльъна* 'неплодородна (за почва)' (Гела, Смолянско), *тьѐкльено* 'недоизпечена част на хляба' (Смолянско; Сърница, Велинградско; Барутин, Доспатско; Неделино, Маданско), *тьеклѐно* също (Полковник-Серафимово, Смолянско), *теклѝца* 'жилава земя' (Средногорец, Пирдопско), 'жилава червена земя, която отгоре се спича, а отдолу е влажна' (Панагюрище). – Старинно образуване с наст. *-ъл*, праслав. *-ълъ* или *-ъль*, от *текà* (вж.) с изходно значение 'което тече'. Срв. за подобно образуване (с наст. *-ълъ*) *пъкъл* (вж.). – Срв. струс. **тькль** 'смола' (Срезневский 3, 944), може би заемка от старобългарски. Vasmer, REW 3, 89, който определя за староруската дума изходно значение 'течащо', не представя български материал. Вероятно поради създадената неточна представа, че става въпрос за една изолирана староруска дума, V. Machek, Slavia 28, 1959, 276, 4, смята, че **тькль** е сгрешена от преписвача форма на **пькълъ** (вж. *пъкъл*), което е несъстоятелно. – За формата *тя̀кло* с наст. *-la* (праслав. **tĕk-* покрай **tek-*?) срв. *пъкло*. Вж. подробно М. Рачева, Stud. Rusek 2000, 139–142.

тѐкю 'баща, татко' (Банско, Разлог), **тѐкьо** зв. ф. в нар. песен: *тѐйне ле тѐкьо* (Микре, Ловешко; НПССБ 429). – Произв.: *тѐкьов* 'татков' в нар. песен: *Остàй мѐне тѐкьова ни кòня* (Разложко; СбНУ 5, 77). – От *тѐтьо* (вж.) с диалектен преход *ть* > *кь*, за *тѐйне* в един от текстовете вж. *тѐйно*.

текя̀свам 'скучая' (Сухиндол, Великотърновско; архивни материали Драгиев, ДА). – Произв. с наст. *-яс-в-ам* от *тек*[2] 'сам, самотен' (вж.), с развой на значението 'самотувам' > 'скучая'. За образуването срв. *зеленя̀свам*.

тел[1] м. и ж. 'метална жица', 'електрически проводник' (Суворово, в Украйна), 'жълт варак, който се използва за украса на булката' (Падеж, Благоевградско), 'булчинска украса' (Копривщица), 'сърмена нашивка на литак' (Брезник), **тель** м. 'метална жица' (Кондорби, Костурско; Съчанли, Гюмюрджинско), 'струна на тамбура' (Сярско), 'тънко нарязана станиолова лентичка за украса на булката на сватбата' (Кукуш), 'част от булчинския накит' (Самоков), 'желязна ос в совалката, на която е поставен масурът с преждата' (Белица, Разложко; Долна Арда, Смолянско; Кърналово, Петричко), 'влакно, което царевицата пуща от всеки кочан' (Костандово, Ракитово, Дорково, Велинградско; Гълъбово, Пловдивско), **тѐлове** мн.ч., 'венец от филигранови кръгове, който лежи между бордюра и средната част на накита' (ИЕИМ 5, 1962, 95), 'лъскави метални жички в украсата на булчинския воал' (Панагюрище), **тѐлои** мн.ч. (Прилепско). – Произв.: *тѐлев* 'изработен от или украсен със сърма' в *тѐлева фу̀та* 'невестинска престилка със жълти или бели сърмени нишки' (НБОРБ 128), 'направен от тел' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'на който е опънат или който е направен от тел' (Дервент, Дедеагачко), 'направен от метална жица' в *тѐлева ръшѐтка* (Слатина, Ловешко), *тѐльево ку̀опче* (Сърница, Велинградско), *тьельево копче* (Равногор, Пещерско), *тѐляво кòпче* (Баничан, Гоцеделчевско), *тѐлъво кòпчье* (Дорково, Пазарджишко), *тѐлен* 'изработен от тел', в *тѐлен дарàк* 'вид гребен за чепкане на вълна' (Ва-

к а р е л с к и, Етнография 318), *тѐлена кòпка* (Босотина, Смолянско), *тѐльсна кòпка* (Долна Арда, Смолянско), 'изработен или украсен със сърма' в *тѐлен очкỳр* 'сърмен гащник' (в нар. песен от Баня, Пещерско), *тѐлена скутàча* (Кюстендилско краище), *чеврѣ тѐлена* (в нар. пес. от Златоград), *тѐляна кѝтка* 'китка от цвете, смесена със сърмени нишки – носи се на Коледа от момците' (Чешма Варуита в Бесарабия), *тѐлено либадѐ* 'чохена салтамарка' (Гоцеделчевско), *тѐлени синджѝри* (в нар. песен от Ярлово, Самоковско), *тѐляни куршỳми* (в нар. песен от Габрово), *теля̀на* в *тѐнка пỳшка теля̀на* (в нар. песен от Банско), *тѐлец* умал. (Геров), *тѐлови* прил. (Сърнец, Добричко), *тельòвни* в *куршỳми тельòвни* (в нар. пес. от Емборе, Кайлярско), *тельовница* 'риза, която има най-много сърма' (Едоарце, Тетовско), *телòсвам, тельòсвам* (вж.), *теледòсвам* (вж.), *тѐлче* умал., 'желязна ос в совалката, на която е поставен масурът с преждата' (Марковча, Шуменско), *тьѐлче* също (Плетена, Гоцеделчевско). – От тур. *tel* 'косъм, власинка; влакно, конец, нишка; струна; жица, проводник; (прил. неизм.) влакнест, нишковиден; жичен, проводников'. – Заето и в срхр. *тел, тела* 'струна; сребърна жичка за вътъкаване', рум. *tel* 'медна жица; конец', алб. *tel* и *telë* 'позлатена метална нишка', арум. *teľi,* нгр. *τέλι* също.

тел² 'задна част на шията, тил' (Банат), **тель** 'врат; тил' (Гугутка, Ивайловградско). – Произв.: *телнѝк* 'тилник, тъпата страна на сечиво или нож' (Милчина лъка, Кулско), *телнѝкь* също (Банат), *телнѝшки* нареч. 'с тъпата страна на сечивото' (Ружинци, Белоградчишко; Стубел, Монтанско). – Срв. *тил* също, при което остава труднообяснимо *е* вм. *и* под ударение в основната форма *тел*. Най-вероятно основната форма е резултат от декомпозиция на наст. *-ник* в производното *телнѝк, телнѝкь*, където е възможен преход *и* > *е* на неударената коренна гласна.

тел³ 'щял' (Брезник, Ломско), **тѐла** 'щяла' (Чупрене, Белоградчишко), **тѐли** 'щели' (Пиянец, Кюстендилско; Красава, Брезнишко), **тѐле** също (Долно село, Кюстендилско). – Форми, продължаващи стб. **хътѣти**. – Срв. *ща* (вж.).

тела в нар. пес.: *...Вида беше много убавица... руса коса – тела ибришима* (Кралев дол, Пернишко; СбНУ 49, 177). – Еднакво с *тел¹* (вж.) във функцията на неизменяемо прилагателно със значение 'сърмен', съгласувано с т. н. агломеративна форма на определяемото *ибришѝм* 'вид тънки памучни или копринени конци за шев' (вж.).

теладỳр, телядỳр, телятỳр 'марангозчия' (Геров). – Вероятно заемка.

телàй 'рамка на каменоделски трион от няколко ножа, с който от един камък се режат едновременно по няколко плочи'. – От итал. *telaio* също, вж. К. К о с т о в, Изсл. Младенов 1957, 175, Iv. P e t k a n o v, Lingua Nostra 26/4, 1965, 118.

телàл, телàлин 'глашатай'. – Вж. *теля̀л*.

телалка (**тилалка**) в нар. пес.: *Нъ баш мъ баньъ зъвиди, уткупи най-баш тилалка* (СбНУ 26, 95). – С оглед на текста, най-вероятно от **телàчка* (**тилàчка*) 'жена, която трие и измива къпещи се в баня', произв. от *телàк, теля̀к* (вж.), срв. *телѐчка* също (вж.), Замяната *ч* > *л* може би е буквена грешка в източника, тъй като различните по значение думи *телàк, теля̀к* и *телàл, теля̀л* са от традиционни сфери на употреба и едва ли могат да се смесват.

тѐ̏лам 'едвам се държа на краката си' (Банско), **тѐльни се** 'махни се' (Дервент, Дедеагачко). – Вероятно заемка. Изходно може да бъде нгр. *τελειώνω* 'свършвам; (прен.) умирам', за подобна глаголна заемка, образувана от сегашната основа на новогръцки глагол на -*ώνω*, срв. *пѝзмам* (вж.) < нгр. *πεισμώνω*. При *тѐ̏лам* развоят на значението вероятно е 'свършвам' > 'съм на края на силите си, едва се държа на краката си'. Значението на еднократната форма *тѐльни се* 'махнѝ се' предполага развой 'свършвам' > 'преставам да съществувам' > 'изчезвам, махам се'. – Възможно е и образуване като отименен глагол, произв. от нгр. *τέλος* 'край, завършек' (срв. *тѐлос*[1]), с отпадане на новогръцкото окончание, както е при по-голямата част от заетите в бълг. език новогръцки съществителни от м. р. на -*ος*, при което основното значение 'намирам край, свършвам' на отименния глагол е претърпяло семантичен развой, аналогичен на посочения. Срв. за подобно отименно образуване *калàмя*[1], *калàмя*[2] и др. За възникването на възвратната форма на заетия глагол е повлияло вероятно значението 'махам се'. За очакваната основна форма **тѐ̏лям* вм. *тѐ̏лам* срв. запазената мекост при *тѐльни се*.

телàр 'солница' (Софийско; архивни материали Москов, ДА). – От един произход с *талѐр* (вж.).

телвѝр 'вид дантела' (Смядово, Шуменско), **тельвѝря** мн.ч. 'дантелки' (Кочово, Преславско). – От един произход с *телферѐ* (вж.).

тѐле и **телѐ** 'малкото на крава, биволица, кошута; (прен.) глупав, тъп човек', в *бѝўлну тѐле* 'биволче' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'малкото на крава до една година' (Раданово, Великотърновско), **тѐли** (И), **тьѐли** (Кемал, Одринско), **тѐля** (Широка лъка, Смолянско), **телѐ** (Витановци, Пернишко; Ихтиманско; Копривщица), **телѐ̏** (Банат), **тилѐ** 'теле до една година' (Ново село, Троянско), 'малкото на крава; (прен.) глупаво, доверчиво момче' (Кръвеник, Севлиевско), мн. ч. **тѐлета, телѐта, телѝна** 'телета' (Дъмбени, Костурско), **телѝня** в гат. също (Стойкова, Български народни гатанки 1970, 798), **телѐц** 'теле' (Геров), 'съзвездие и календарен знак – зодия на м. април', в *Злàтния телѐц* 'пари, богатство; власт на парите (по староеврейския езически идол в лицето на изработена от масивно злато статуя на бик)', мн. ч. **телцѝ, тѐлци** (Годечко; Орсоя, Ломско; Бойница, Кулско), 'поотраснали телета, които вече се впрягат, но са още неопитни в тегленето' (Ново село, Видинско), **тѐлце** (Чепеларе), **телчѝна** 'телци' (Годечко; Заселе, Софийско; Вискяр, Станьовци, Кривонос, Брезнишко; Бобошево; Лешниковци, Трънско), **тельчина** 'телета' (Китово, Омуртагско), **телчиня** 'малки телета' (Ярловци, Трънско),

телчини в *бели телчини* (в нар. песни от Софийско и Кюстендилско; СбНУ 2, 3, 68, СбНУ 43, 366), **тѐлчкове** (вж.), **телчо̀р** събир. (Софийско); стб. **тельць** (Супр.), **тельчь** прил. (Супр.). – Произв.: *тилё̀рчи* 'телчарче' (Русе; СбНУ 13, 10; от **телѐрче,* умал. от **телѐр* 'пастир на телета', срв. *крава̀р*), *телё̀нце* умал., *телё̀нче* 'теленце' (вж.), *тё̀лешки* прил., в *тё̀лешки косми* 'косми по главата на новородено' (Трявна), *телё̀щи* 'телешки' (вж.), *телѝца* 'млада, още нетелила се крава или биволица', 'женско теле на една година' (Банат; Копривец, Беленско; Русаля, Раданово, Великотърновско), 'женско теле на година и половина' (Бабук, Кайнарджа, Силистренско), 'женско теле от една до три години' (Ново село, Троянско; Слатина, Ловешко; Костурско; Софулар, Кемал, Одринско), 'женско теле на две години' (Трънчовица, Никополско), 'двегодишна крава, която не се е телила' (Павелско, Асеновградско), 'от две- до тригодишна крава' (Троянско), 'поотраснало женско теле' (Батово, Добричко), 'крава, която още не се е отелила' (Дервент, Дедеагачко; Ракитово, Пазарджишко; Гулица, Варненско; Жеравна, Сливенско; Герен, Търговищко; Кюлевча, Шуменско), 'млада биволица' (Ботевградско), *телѝцъ* 'женско теле на пет-шест месеца' (Трявна), *тельѝца* 'женско теле на една година' (Банат), *тилѝца*, 'крава с първо теле' (Конопчие, Чирпанско), 'крава, която се е отелила' (Патрешко, Троянско; архивни материали Ковачев, ДА), 'неотелена едногодишна крава' (Тихомирово, Старозагорско), 'женско теле на една година' (Вишовград, Великотърновско), 'едно-двегодишно женско теле, което вече се впряга, но още не е свикнало да тегли' (Войнягово, Карловско), 'крава, която се е отелила за първи път' (Троян), *тьильѝцъ* 'женско теле на две години' (Беброво, Еленско), *телѝче* 'женско теле' (вж.), *телѝчка* умал. (Геров), 'женско теле на две години' (Марково, Шуменско; Твардица в Молдавия), *тилѝчка* 'женско теле' (Велико Търново; Суворово, в Украйна), 'женско теле след една година' (Бериево, Севлиевско), *телича̀р* 'телчар' (Геров), *телича̀рка* (Геров), *телича̀рче* (Геров), *телича̀рски* (Геров), *тьельича̀р* 'говедар на телци' (Касъка, Смолянско), *теличѐр* 'говедар на телета' (Полско Косово, Беленско), 'говедар на млади, нетелили се крави' (Горно Драглище, Разложко; Сърница, Велинградско; Кочан, Гоцеделчевско), *телча̀р* 'пастир или гледач на телци', *телча̀ре* мн. ч. (Копривщица), *телчѐр* (Якоруда, Разложко), *телчё̀р* също (Осиково, Смолянско), *тельчё̀р* също (Ваклиново, Гоцеделчевско), *тельчё̀рь* 'говедар на млади нетелили се крави' (Ореша, Гоцеделчевско), *тельчё̀рин* също (Гугутка, Ивайловградско), *телчери* мн. ч. (в нар. песен от Микре, Ловешко), *тилича̀р, тилча̀р* 'телчар' (централен балкански говор), *тилча̀р* (Войнягово, Карловско; Тихомирово, Старозагорско), *тильча̀р* 'говедар на млади нетелили се крави' (Корница, Гоцеделчевско), *тилчѐр* 'пастир на телета' (Българене, Ловешко), *тилчѐрь* 'гледач на говеда' (Троян), 'гледач на телета' (Патрешко, Троянско), *тилчё̀ри* мн. ч. (Русаля, Великотърновско), *телчарица* (в нар. пес. от Гурково, Видинско; ДА), *телча̀рка* 'пастирка на телета' (Скандалото, Троянско), 'раст. Polygala vulg.' (БотР), 'дребна ливадна билка с къси заоблени дълги листа и червени или синкави цветчета, млечник, под-

лес, Polygala comosa' (БотР), в *голяма телчарка* 'раст. Polygala major' (БотР), *тилчарка* 'раст. Polygala camosa' (Ловеч; Хлевене, Ловешко), *телча̀рче* умал. (Кривина, Сгледница, Софийско; Копривщица), мн. ч. *телча̀рчета* (Чепеларе, Асеновградско), *телчарчина* (Кукуш; Миладинови, Бълг. нар. песни), *телча̀рник* 'преградено място в обор за затваряне на телци' (Ботевградско; Слатина, Ловешко; Ново село, Троянско), *тельча̀рник* (Белица, Разложко), *телчьѐрник* (Тетевенско; Кривня, Разградско), *тилча̀рник* 'помещение за телета; стадо от телета' (само у В. Радева, БДиал 9, 1979, 182, 184), *тилчѐрник* 'помещение за телета' (централен балкански говор), *телчинка* в *телчинка белопашки* (в нар. песни от Бобошево, Дупнишко; Каменица, Кюстендилско; Мала църква, Самоковско), *телчици* (вж.), *телиш* 'глупав човек' (вж.), *телѝще* (Станьовци, Брезнишко; Трънско, Годечко), *тѐлна* 'бременна (за крава, биволица)', *телна̀* (Кесарево, Горнооряховско; Слатина, Ловешко; Твърдица, Сливенско; Бели Осъм, Троянско), *телнъ̀* (Бериево, Севлиевско, Ново село, Троянско), *тѐйна̀* (Тръстеник, Плевенско), *тѐльна* (Дорково, Пазарджишко), *тьѐлна* (Костандово, Пазарджишко), *тилна̀* (Сухиндол, Великотърновско), *тилнъ̀* (Елена; Русаля, Великотърновско), 'в напреднала бременност (за крава или биволица)' (Енина, Казанлъшко), *телнѝца* в *кра̀ва телнѝца* (в нар. пес. от Завала, Брезнишко), *тѐля се* 'раждам (за крава, биволица, кошута)', *телѝло* 'отелване' (Одринско; СбНУ 15, 10; Родопите), *тьелѝло* 'матка на крава' (Доспат, Лещен, Скребатно, Гоцеделчевско), *телѝтен* 'що се тели често и редовно' (Геров), *телѝтна* 'бременна (за крава)' (Странджанско), в *телитни кравици* (нар. песни от Войняговци и Горни Богров, Софийско); *втеля̀вам се* 'преструвам се на прост' (вж.), *фтьъля̀въм съ* 'преструвам се, че не разбирам нещо' (Страхилово, Свищовско); *затѐля се, затѐлвам се; изтѐля се, изтѐлвам се; натѐля се, натѐлвам се* 'да се отеля; сасаге' (Геров), *нателя̀к* 'юнец, кога стъпи в третата, в четвъртата си година' (Геров), *нателя̀чка* (Геров); *отѐля се, отѐлвам се, отѐлювам се* (Самоков), *отълу̀вам съ* (Ново село, Видинско), *утѐля се* (Съчанли, Гюмюрджинско; Страхилово, Свищовско); *разтѐлят се* 'да почнат да се телят много' (Панчев); *стелна* 'бременна (за крава, биволица)'; ЛИ *Телча̀рски* (Баховица, Ловешко). – Срхр. *тѐле*, словен. *tẹ́le*, рус. диал. *тѐля, телѝца, телѝчка, телѧ́тко, тельіш, теля́ш*, струс. **тєл, тєльць, тєлица**, укр. *теля́*, белорус. *целя́*, чеш. *tele*, словаш. *tel'a*, пол. *cielę*, кашуб., словин. *cel'ą*, *cìe̯lą*, горлуж. *ćelo*, доллуж. *śele*, полаб. *tėlą*. – Праслав. **telę* с основа на съгласна **telęt-* < **telent-* и **telьcь* с основа на *-i* **telь-*, които са сродни с основите на източнолит. *tẽlias* 'теле', латв. *teļęns* също. – По-нататъшните връзки не са достатъчно ясни. Предполага се ие. корен **tel-* 'нося' и първоначално значение 'телесен плод, дете' със семантична опора в гот. *barn* 'дете' от *beran* 'нося'. Обзор и критика на редица недостатъчно убедителни опити за тълкуването на ие. основа вж. у Vasmer, REW 3, 90, и у Трубачев, Слав. назв. дом. животных 44–45. Срв. и Miklosich, EtWb 348, Holub–Kopečný 381, Brückner, SEJP 61, Ст. Младенов, ЕтР 631, Trautmann 317, Skok 3, 455. – Rosetti, Influenţa 57, свързва рум. МИ *Telciu* (област Клуж) със стб. **тєльчь** 'телешки'.

телебѐ мн. ч. 'ученици' (в нар. пес. от Родопите; НПРК 968). – От турски, срв. тур. диал. *telebe* 'ученик', вариант на *talebe* 'ученици, студенти' < араб. *ṭalaba* също. – Заето и в срхр. *талѐба* 'ученик; ученици'.

телегра̀ма 'съобщение, предадено по телеграф; бланка с такова съобщение', **телогра̀ма** 'телеграма; вест' (Доброславци, Софийско), 'телеграма' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **телограме** мн.ч.? в израза *ударил йе телограме* (Връбница, Софийско), **телегра̀м** (Банат). – Произв.: *телогра̀мче* 'саксийно цвете с дълго провесено стъбло' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – От международната културна лексика, заето най-вероятно чрез рус. *телегра́мма* (срв. при *телегра́ф*, вж.) и (или) чрез фр. *télégramme*, англ. *telegram* също, съставено като технически термин по гр. τῆλε 'далече' и γράμμα 'буква'. Банатската форма *телегра̀м* вероятно е заета чрез нем. *Telegramm*. Диалектната форма *телогра̀ма* е променена вероятно във връзка с *тел* 'жица' (вж. *тел*[1] и *тель*), тъй като думата е схваната като домашно двуосновно съществително със съединителна морфема, както *зъбобо̀л* и др.

телегра̀ф 'електромеханично устройство за жично или безжично предаване и приемане на съобщения на големи разстояния; помещение, в което се приемат за пращане или се получават телеграми', **тилигра̀ф** 'раст. Convolvulus arvensis' (Велико Търново; Арбанаси, Великотърновско). – Произв.: *телегра̀фен* прил., *телеграфѝчен, телеграфѝчески* също (рус. *телеграфи́ческий*), *телегра̀фче* в *жѝво телегра̀фче* 'раст. поветица, Convolvulus arvensis' (БотР), *по̀лско телегра̀фче* 'раст. брей, *Tamus communis*' (БотР), *тилигра̀фчи* 'саксийно цвете, което развива само влечащо стъбло, без да цъфти' (Елена), *телеграфѝст* (рус. *телеграфи́ст*), *телеграфчѝя* остар. 'телеграфист', *телеграфѝстка* ж. – Пряко от фр. *télégraphe* 'телеграф', технически термин, съставен по гр. τῆλε 'далече' и γράφω 'пиша', или чрез рус. *телегра́ф* също. Вероятно е налице смесване на двете влияния поради сравнително късния исторически период между появата на телеграфа по българските земи в пределите на някогашната Османска империя (1855 г.), свързана с френско влияние, и силното развитие за нуждите на руските войски по време на и непосредно след Освободителната война 1877 г. на телеграфните съобщения, които са били обслужвани от руски телеграфисти. Влиянието на турския език като посредник на заемането от френски е представено на фразеологично равнище: *удрям телеграф* 'телеграфирам' < тур. *telegraf vur-*, вж. Ц о н е в, История 2, 335.

теледѝсвам в причастни форми: *теледѝсана* в *га̀йда пѝсана, теледѝсана* (в нар. пес. от Долна Василица, Ихтиманско), *хѝрка пѝсана, теледѝсана* (Балван, Великотървонско), **теллидѝсвам** 'телосвам' (Геров), срв. и причастна форма *тильъдѝсън* в *чушма пѝсънъ, тильъдѝсънъ* (нар. пес. от Лясковец), **тилмидѝсън** в текст: *упрегни кула спѝсъни, спѝсъни тилмидѝсъни* (в нар. пес. от Нисово, Русенско). – Произв. с наст. *-исвам* от основата за мин. св. вр. на тур. *telle-* 'украсявам със сребърни и златни нишки', срв. *тел*[1] (вж.) и *теледо̀свам* (вж.).

Вариантът **тилмидѝсвам* в *тилмидѝсън* представя дисимилативна промяна *лм* < *лл* в първоначално **тиллидѝсвам* < **телледѝсвам*.

теледо̀свам 'нашарвам, украсявам' (Странджа), срв. причастната форма в текста: *чешма камена ... телена, теледосана, варена, варакосана* (нар. пес. от Вардун, Търговищко; НПСИБ 2, 488), **телледосвам* в *руба теллидосана* (нар. пес. от Разград), *тилиддо̀сан* 'облепен със станиол' (Гостилица, Дряновско; Бяла черква, Великотърновско), в *перо тилиддо̀съну, върко̀съну* (нар. пес. от Плачидол, Добричко), **тилидо̀свъм** 'врачувам, бая' (Малко Търново, Чирпанско; архивни материали Бояджиев, ДА). – Произв. с наст. *-освам* от основата за мин. св. вр. *telledi* на тур. *telle-* 'украсявам със сребърни и златни нишки', срв. *теледѝсвам* (вж). Част от представените употреби в текстове свидетелстват за възникване на значение 'украсявам въобще' от първоначалното значение 'украсявам със сърма (златни и сребърни нишки)'. Значението 'врачувам, бая' най-вероятно е свързано с магическото действие, състоящо се в приготвяне на особена двойка куршуми с определение *теллѝя* (вж), с което действие се цели неминуема гибел на този, срещу когото се стреля с такива куршуми.

телекѐт 'род, потекло (при псувня)' (Енина, Казанлъшко). – Срв. *талека̀т, талакет, талика̀т*.

телем м. 'след като се изцеди сиренето, се нарича така' (ТрСб 5, 1, 94). – Еднакво с *телемѐ* [1] (вж.), но промяната във формата не е достатъчно ясна.

телембек 'звънец на овце' (Равногор, Пещерско). – Вероятно заемка от турски език, срв. тур. диал. *tömbürdek, tümbüldek* 'звънец, който се слага на врата на добитък или кучета'. – Срв. *тюмбелек, тюлюмбек* (вж.).

телемѐ[1] 'прясно сирене' (Искра, Първомайско), 'прясно, неосолено сирене' (Болярци, Лясково, Тополово, Асеновградско), 'подсирено, но още непрецедено мляко' (Котленско, Смолянско), 'сирене' (Лихочево, Смолянско), 'меко сирене' (Варвара, Пазарджишко), **телемьѐ** също (Драбишна, Ивайловградско; Витина, Маданско; Черничево, Крумовградско; Босотина, Смолянско), 'бито обезмаслено сирене' (Попско, Крумовградско), **телемьѐ̑** 'прясно сирене' (Буйново, Виево, Смолянско; Ситово, Пловдивско), 'бито обезмаслено сирене' (Наречен, Асеновградско), **телемьо̀** 'подсирено неварено прясно мляко' (Смолян), 'ядене, направено от мляко' (Средни Родопи), 'прясно меко сирене' (Триград, Девинско; Петково, Ардинско), **телемьо̀̑** също (Полковник-Серафимово, Смолянско; Богутево, Асеновградско), 'бито обезмаслено сирене' (Бориково, Смолянско; Джурково, Асеновградско), 'подсирено прясно мляко' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Манастир, Проглед, Асеновградско), 'желиран бульон' (Върбово, Смолянско), **телêмьо̀̑** 'прясно меко сирене' (Елховец, Кремена, Смолянско), **телемя̀** 'изварено прясно сирене' (Средногорци, Маданско), **тельемьо̀̑** 'прясно меко сирене' (Влахово, Долно Райково, Смолянско), **тьелемьѐ** 'прясно сирене' (Тънково, Хасковско),

тьельемьѐ също (Сърница, Хасковско), **тьельемьо̀** също (Могилица, Смолянско), **тилимѐ** също (Бачково, Асеновградско; Габрово, Ксантийско). – От тур. *teleme* 'извара' диал. 'сирене, приготвено от обезмаслено мляко; меко сирене; неотцедено сирене; пресечено мляко; рохко яйце', срв. тур. *tele-* 'желирам се'.

телемѐ² 'място или сграда, откъдето се наблюдава или охранява нещо' (Съчанли, Гюмюрджинско; БДиал 6, 92). – Неясно. Може би представено по недоразумение вм. *беклемѐ* с подобно значение (вж.).

тѐлен в *тѐлен чѐрвей* 'вид жълт червей по царевицата' (Махалата, Плевенско; Ново село, Троянско). – Еднакво с *тѐлен* 'който е от тел' (вж. *тел¹*), с метафоричен развой на значението поради цвета, основан на част от значенията на изходната основа *тел* в названия на украси от жълти метални нишки.

тѐлена 'заплодена (за крава)' (Пленимир, Генералтошевско). – Еднакво с *тѐлна* (вж. под *тѐле*), с вмъкното *е*, повлияно във формално отношение от някои страдателно-причастни форми (срв. напр. *заплодѐна*); такава форма обаче не съществува при *тѐля се* 'раждам теле'.

телѐнга 'талига' (Геров) в нар. пес.: *Помина Марко теленгар с девет теленги по него.* – Произв: *теленгàр* 'талигаджия' (Геров) в същия текст. – От изходно **телѐга* с вторична назализация, характерна за някои от югозападните български говори (срв. *мънгла* в костурския говор и др.), което, заедно с чслав. **тѣлѣга**, рус. *телéга*, укр. *телiга* и рум. *teleágă*, се свързва по произход със стмонг. *tälägän* 'кола, каруца', вж. К. Менгес, Восточные элементы в „Слове о полку Игореве", 137–145, и посочената там литература. – Срв *талѝга* (вж.), за възможния произход на тур. *taliga* и съзвучните форми в български, сръбски, словенски и чешки от унг. *taliga* вж. Менгес, цит. съч., 142–143. Срв. *телѝга*.

телѐнце 'насекомо калинка-малинка' (Бабяк, Разложко). – Еднакво с *телѐнце*, умал. от *тѐле* (вж.), тук едно от названията на калинката с вътрешна форма 'домашно животно, принадлежащо на Бога или на Света Богородица' (покрай крава, бик, вол, овца, агне, овен, коза, свиня, кокошка, пиле, петел, котка, куче в други европейски езици), за което не са известни съответствия в други балкански и славянски езици, но което има точни съответствия в немски названия на същото насекомо: *Kalblein, Kalvle,* букв. 'теленце', *Kleines Kälbchen, Kälber-Kälbchen*, букв. 'малко теленце', *Muh-Kälbchen*, букв. 'му-у-теленце', *Herrgottskälbchen*, букв. 'божие теленце'. Вж. подробно Д. Младенова, Етнографски проблеми на народната духовна култура 3, 1994, 224–229.

телѐнче 'теленце' (Банат). – От *телѐнце*, вж. *тѐле*, променено под влияние на умалителни форми от названията на други домашни или недомашни животни като *жребчѐ, кòнче, свинчѐ, зàйче* и др.

телермàк 'дълга булчинска дреха' (Чепино; БДиал 2, 278), **телярмаг** 'невестинска антерия до земята' (Баня, Чепинско; СбНУ 12, 16), **телярмаго** в нар.

пес.: ...*да сублечеш телярмаго, гелино, гелино* (Чепино; СбНУ 7, 3, 47), в нар. песен: ... *да са льоснат тельовету, тельовету, телярмаго* (Баня, Чепинско; СбНУ 12, 16). – Вероятно двуосновна дума, съставена от *тель* 'метални жички в булчинската украса' (вж. *тел*[1]) и **армаг* 'вид дреха'. Последното вероятно възлиза към тюрк. *örtek* 'нещо тъкано или плетено', за което вж. подробно Севортян 1, 545. За тюркската заемка със същия произход в руски език *армя́к* 'вид селска дреха' вж. Vasmer, REW 1, 25, срв. тур. диал. *örtek* 'пъстър шал, тъкан на ръчен стан'.

телетѝн, вж. *телятѝн.*

телѐф в текст: *Снощс флѐли ф наща нива снни конс, та с сториле телѐф* (Странджа). – Според Г. Горов, БДиал. 1, 144, със значение 'унищожен, изпотъпкан (главно за посев)', което е неточно. Съчетанието *сторили телѐф* означава 'унищожили' и е полукалка на тур. *telef et-* 'унищожавам', където съществителното *telef* 'унищожение, похаба' е от араб. *talaf* също. – Срв. със същия произход срхр. *тѐлеф учинити* 'опропастявам (се)', арум. *tiléfe* 'саможертва'.

телефо̀н 'уредба за разговор на разстояние по проводници чрез електрически ток; апарат за разговор, включен в такава уредба', 'вид градинско цвете' (Бериево, Севлиевско), 'вид детска игра', **телефо̀нь** (Банат), **тилифо̀н** 'телефонен стълб' (Ново село, Видинско), **теливо̀н** (Четирце, Кумановско), **тильо̀н** (Лозенец, Ямболско). – Произв.: *телефо̀нен* прил., *телефо̀нче* 'вид цвете' (Бели Осъм, Троянско), *тилифо̀нче 'саксийно цвете с дълго провесено стъбло'* (Кърналово, Петричко), *телефонѝрам.* – От фр. *téléphone* също, създадено във втората половина на 19 в. като технически термин от гр. *τῆλε* 'далече' и *φωνή* 'глас', при *теливо̀н* – с диал. замяна *ф* > *в*, при *тильо̀н* – с диалектно изпадане на *ф* (> *в*?) между гласни и последвало стягане на гласните.

телефонѝст 'служител в телефонна служба, който свързва отделни постове'. – Произв.: *телефонѝстка, телефуны́скя* (Банат). – От фр. *téléphoniste* също.

телѐц[1] 'название на съзвездие и календарен знак', 'теле' (Геров), вж. *тѐле.*

телѐц[2] 'раст. сминдух, Trigonella coerulea' (БотР). – От *тилѐц* също, вж. под *тил*[2], със свръхстарателен запис на *е* вм. неударено *и* или под влияние на *телѐц*[1].

телѐчка, вж. *теля̀к.*

телешо̀ ж. 'покой, спокойствие' (Корово, Велинградско; Пловдивци, Маданско). – Може би от нгр. дим. *θέλησῃ* 'воля' с развой на значението 'воля, волност' > 'независимост' > 'необезпокоеност, спокойствие', срв. *на во̀ля* 'необезпокоено'. За прехода на нагр. *σ* > *σ* > *ш* вж. подробно Дзидзилис, Фонетични проблеми 52 и сл. Отражението на нгр. *i* от *η* като *е* в неударено

положение е резултат от асимилация *с – и > с – с*. Диалектното отражение на нгр. окончание на думата *-η* = *-i* като *ѐ* показва, че заемката принадлежи вероятно към по-старинната група заети новогръцки съществителни от ж. р. с окончание *-η* като *кàда < κάδη, кѝла < κήλη* и др.

телещи мн. ч. 'телешки' (Неново, Провадийско), **телѐки,** м. ед. ч. 'телешки', **телѐкьо** ср. (Раковце, Кумановско; Куманово). – Произв.: *тѐлешник* 'матка на крава' (Лещен, Скребатно, Вълкосел, Долен, Гоцеделчевско; Слащен, Абланица, Благоевградско), *тѐльешник* също (Кочан, Гоцеделчевско). – Старинно прилагателно, образувано с праслав. наст. *-ĵь: *telętjь*, от старата *-ent-* основа на *тѐле* (вж.).

телѝ в *телѝ куршỳм*, вж. *теллѝя*.

телѝга 'овчарска двуколка, в която се впряга магаре' (Банат). – Вероятно свързано със срхр. *тѐљига* също, покрай *тàљига*, вж. *талѝга*. – Срв. *телѐнга*.

теликѝйе 'стърчишка на кола' (Куфалово, Солунско). – Срв. тур. диал. *tilki* 'дървена част, която съединява двуколката с ярема'.

телѝм[1] 'военно училище' (Родопите; НПРК 968), **тѐлѝм** 'военно обучение' в нар. пес.: *...Юнаците му тỳрнаха, голѐм ги тѐлѝм ỳчѐха* (Чепеларе; НПСР 201). – От един произход с *талѝм* (вж.).

телѝм[2] 'вкус' (Говедарци, Самоковско, ИИБЕз 4, 327). – Вероятно заемка.

телимàт 'свидетелство за добитък' (Кнежа). – Заемка от турски, срв. тур. *talimat* 'инструкция, предписание, указание' < араб.

телѝс 'балкон', мн. ч. **телѝзи** (Добърско, Разложко), **тилѝс** 'хоризонтално поставена греда над другите греди, за да се поставят върху нея споншите на горния етаж' (Елена). – Вероятно заемка. Срв. нгр. *κιγκλίς* 'балюстрада, перила; решетка'.

телифѝр 'ливада с хубава трева' (Неново, Провадийско). – Еднакво с *тилифѝр* 'детелина' (вж.), с развой на значението '(ливада с) детелина' > 'ливада с хубава трева'. – Срв. *дилфѝр* 'детелина', *тилфѝр* също, за вероятното турско посредничество при заемането на всички посочени форми от нгр. *τριφύλλι* 'детелина' срв. тур. *dilfir, dilfil, dirfil, tirfil,* вж. T z i t z i l i s, Griech. Lehnwörter im Türk. 128, срв. М. Ф и л и п о в а - Б а й р о в а, Гр. заемки 163, при *тилифир*.

телиф-ирам 'престилка, оплетена с тел' (? в нар. пес. от Въргово, Гоцеделчевско; НПЮЗБ 496, 950). – От тур. *telli ihram,* букв. 'сърмено (украсено със сърма) покривало', при което тур. *ihram* е отразено чрез метатеза *-их-* > *-хи-* като **хирàм*, с диал. преход *х > ф *фирàм*, след което е последвало преразлагането (най-вероятно графично) на съчетанието: *теллѝ фирàм > телѝ фирàм > телиф ирам*, поради неясната за записвача вътрешна форма на съставките. За етимологията им вж. *ихрàм* и *тел*[1], *теллѝя*.

телѝча 'говедар на още млади, нетелили се крави' (Чавдарица, Девинско; ДА). – Вероятно еднакво с *теличàр* (вж. под *тѐле*), но изпадането на краесловната съгласна не е достатъчно ясно.

телѝче 'женско теле' (Търговищко; Момино, Варненско), 'женско теле на една година' (Гулица, Варненско; Бели Осъм, Троянско), 'женско теле на две години' (Татари, Свищовско), 'теле от две до три години' (Марково, Шуменско; Пенека, Визенско), 'женско теле до тригодишна възраст' (Вакарелски, Етнография 150), 'тригодишна юница' (ИЕИМ 11, 1979, 61), **телѝчи** 'женско теле на една година' (Дебрене, Добричко), **тьельѝчье** 'женско теле след отбиването' (Беброво, Еленско), 'млада неотелила се крава' (Гулица, Варненско), **тилѝчи** 'женско теле' (Жельо войвода, Сливенско), 'млада крава' (Троян), 'женско теле до 1 година' (Певец, Търговищко), 'двегодишно теле' (Кръвеник, Севлиевско), 'теле от една до две години' (Ново село, Троянско), 'женско теле до две години' (Тихомирово, Старозагорско), 'женско теле от една до три години' (Елена), 'крава, която се е отелила' (Патрешко, Троянско; архивни материали Ковачев, ДА). – Произв.: *тьелѝчанце* умал. 'млада, нетелила се крава' (Гулица, Варненско). – Произв. от *телѝца*, вж. под *тѐле*, срв. за подобно образуване *момѝче*, произв. от *момѝца*, вж. *момà*, *сестрѝче*, произв. от *сестрѝца*, вж. *сестрà*.

телѝш 'глупав човек' (Годечко). – Може би, с пейорация както при *телѐ* 'глупав човек' (вж. *тѐле*), от първоначално **телѝщ* 'теленце', произв. от *тѐле* (вж.) с наст. *-ищ*, праслав. *-išь*, застъпена в *детѝши* 'детски' (Стара Загора), произв. от **детѝш* < **детѝщ* 'детенце'. Срв. в посочения смисъл срхр. диал. (кърв.-кайк.) *tèlići* 'телици', което Skok 3, 455, сравнява с *pìlići* мн. ч., произв. от *pìle* . – Възможно е и образуване с праслав. наст. *-yšь*, застъпено в рус. диал. *телы́ш 'теленце'*.– Срв. *телишнявим се* (вж.).

телишѝя 'филигранна техника' (ИЕИМ 13, 1971, 97). – От тур. *telişi*, букв. 'изработка с (позлатена или посребрена) метална нишка', съставено от *tel* (вж. *тел¹*) и *iş* 'работа, изработка, производство', с допълнителна лексикализация на съчетанието и обичайно преоформяне по типа *чинѝя* и др.

телишнявим се 'втелявам се' (Говедарци, Самоковско). – Вероятно с дисимилация *л – шл* > *л – шн* от първоначално **телишлявим се* също, отименен глагол, произв. от *телѝш* 'глупав човек' (вж.). Срв. за подобно образуване *метилявим се*, произв. от *метѝл* (вж.), *втелявам се*, произв. от *тѐле* (вж.), за наст. *-л-яв-я* срв. *пушлява* и др., вж. подробно Szymański, Derywacja 111–113.

тѐлка 'секира, топор' (Геров). – Вероятно еднакво с *пѐлка* също (вж.), но замяната на начално *п* с *т* не е достъчно ясна (грешка?).

телки куйрук 'сорт бяло грозде' (Беласица, Яворница, Габрене, Петричко; Петрич). – От турски, срв. тур. *tilki kuyruğu*, букв. 'лисича опашка', диал. 'вид бяло грозде с продълговати чепки'.

телкѝя[1] 'покривка от плъст или друго нещо меко, която мятат на коня под седлото' (Геров), 'потник на кон; седло' (РРОДД по текстове от М. Георгиев и нар. приказка), 'потник на кон' (Копривщица, Видинско, Пловдивско), **тилкийъ** в нар. пес.: *...нъ сидлòту тилкѝйътъ* (Лазарци, Еленско; СбНУ 27, 128). – От *теркѝя* (вж.) с диалектна замяна *р* > *л*.

телкѝя[2] 'сорт бяло грозде' (Скрът, Петричко), **телекѝя** също (Петрич; БотР). – От *телки* в *телки куйрук* също (вж.), разпространено в същия район, морфологично преоформено след декомпозиция на съчетанието по обичайния начин, както *чинѝя* и др., при *телекѝя* – с асимилаторно вмъкване на *е*.

теллиф в нар. пес.: *...гуръть теллиф стурети, рубинкъ ми нъмерети* (Шуменско; СбНУ 35, 353). – Може би погрешно вм. *телѐф* (вж.), в такъв случай съществително в състава на полукалка от тур. *telef et-* 'унищожавам', което намира задоволително съответствие в текста.

теллѝчен 'теллия' (Геров) в нар. песен: *Удари го с два крошума телличнѝ*. – Произв. с наст. *-ен* от незасвидетелствувана основа, в която се отразява може би изходна турска форма **tellik*, произв. от *tel* (вж. *тел*[1]).

теллѝчък диал. 'червено градинско цвете, с което се кичи главата на булката' (Обреди и обреден фолклор 1981, 59). – Вероятно от първоначално **теллѝ чичѐк* < тур. *telli çiçek*, букв. 'украсено със сърмени нишки цвете', с лексикализация на съчетанието и последвало изпадане на сричка в следударено положение. За етимологията на съставките вж. *теллѝя* и *чичек*.

теллѝя 'който е направен, увит с тел, що има тел' (Геров), в *теллия куршум* (нар. песни от Корово, Чепинско и Щип), **теллии** в *два куршума теллии* (нар. пес. от Прилеп), **тиллѝя** в нар. пес.: *Стуя̀н съ бòльън ръзбулѐ ут тèшкъ бòльъс нивя̀рнъ, ут два куршу̀нъ тиллия* (Трявна; СбНУ 6, 3, 46), в нар. пес.: *...то си й пу̀шкътъ нъбѝлу със два куршу̀нъ тиллѝйъ, тиллѝйъ, със тел вързъни* (Лазарци, Еленско; СбНУ 37, 139), **теллии** в нар. пес.: *...ами та в сърце ударих със два куршума тиллии, тиллии, със тел вързани* (Б 134–135), **тельли** прил. неизм. в *тельли куршум* (нар. пес. от Прилепско), *тельли селямия* (нар. пес. от Щипско и Кочанско), **телѝ** в *телѝ куршу̀ме* (нар. пес. от Пазарджик), **тѐли** в *тѐли ку̀ршум* (нар. пес. от Прилеп), **тиллѝ** прил. неизм. в *тиллѝ перò тиллидòсану, вързкòсану* (нар. пес. от Плачидол, Добричко). – От тур. *telli* 'телен; който е с тел; който е украсен със сребърни и златни нишки'. В *тельли селямия* определяемото е заемка от тур. *selimiye* 'вид старинна тъкан, произвеждана някога в град Селимие', а общото значение на съчетанието е 'ламе'. – Някои от приведените текстове свидетелствуват за употреба на думата като определение за особена двойка вързани с тел куршуми, предназначена за магическо действие, което цели неминуема гибел на този, срещу когото са изстреляни. – Заето (с допълнителна субстантивация) и в срхр. *тѐлија* 'дреха, извезана с метални нишки', *тѐлӣја* 'брокат'.

тѐлмен 'охлюв' (Малко Търново; архивни материали Москов, ДА). – Вероятно вм. *щѐлмен* (вж.), поради смесване на ръкописните облици на *ш* и *т*.

телнѝца 'пръти, които ограждат овцете' (Гайтанево, Софийско; ДА). – Вероятно с допълнителен развой на значението от първоначално 'заградено (с пръти) място за телета', ново производно от *тѐле* (вж.) с наст. *-ница* по модела на *жѝтница* от *жѝто, захарнѝца* от *зàхар* и др. – Срв. словообразователно и семантично *тѐлчек* (вж.).

телò 'теме, горната част на главата' (Кърналово, Петричко). – Вероятно от членувана форма *тилò* на *тил*[1] (вж.), срв. *тел*[2] (вж.).

тѐлос[1] 'данък харач' (Геров). – Произв.: *тѐлосник* 'хараччия, който събира данък „телос"' (Геров). – От нгр. *τέλος* 'такса, мито, данък'.

тѐлос[2] 'край, смърт' (Бесвина, Леринско). – От нгр. *τέλος* 'край', вж. А. Н и ч е в, ИИБЕз 8, 1962, 349, М. Ф и л и п о в а - Б а й р о в а, Гр. заемки 162.

телòсвам 'окачвам тел по булка' (Геров), **тельòсвам** също (Геров), 'зашивам на феса тънки ивички тел за украса на младоженка българомохамеданка' (Чепино, Корово, Велинградско), в причастни форми: *тельосана* (в нар. песни от Охрид; Струга; Кукуш, Света Петка, Пещерско; Яворница, Петричко), срв. *руси коси тельосани* (нар. пес. от Пролеша, Софийско), *тельосани плитчици* (Баня, Чепинско). – Произв. от *тел*[1] (вж.), за образуването срв. *захарòсвам, варакòсвам* и др.

телòтен в *нàниз телòтен* (нар. пес. от Софийско; А н г е л о в – В а к а р е л с к и, Трем 542; Геров). – Според Г е р о в и А н г е л о в – В а к а р е л с к и, цит. съч., значението на съчетанието е 'наниз, нанизан на тел', от което следва недостатъчно убедителното определение на *телòтен* като произв. от *тел*[1] (вж.). По-вероятно това е изкривена (поради погрешно разчитане в ръкописен облик на *г* вм. *л*) форма вм. *тегòтен* в *нàниз тегòтен*, вж. под *теготà*.

телпѝя 'парцали под самара' (Градище, Севлиевско; ДА). – Вероятно графична деформация на *телтѝя* (вж.) поради смесване на ръкописни *т* и *п*.

телтѝя 'плат за завиване на добитък нощно време' (Дюлево, Бургаско), 'подсамарник' (Къкрина, Ловешко), **тельтѝйъ** 'дюшече под самара' (Динево, Хасковско), **тилтѝя** 'стара дрипава дреха' (Хасковско), **тильтѝйъ** 'чул, черга, тънко дюшече за кон или магаре, върху което се слага самарът или седлото' (Нова Надежда, Хасковско).– Произв.: *тилтѝйкъ* 'плъст под седлото (Чирпанско). – От тур. *teğelti* 'потник, плъстена постелка под седлото', срв. тур. диал. *telti* 'самар'.

телферѐ 'вид дантела' (Кюлевча, Шуменско). – Вероятно заемка (< фр. *tire-filet* 'уред за плетене на дантела'?).

тѐлчек 'заграда за телци край обор' (Панагюрско; Й. З а и м о в, Панагюрско 170), **тѐлчик** 'помещение за телета' (Орешак, Кръвеник, Севлиевско).

– Произв. с наст. *-ек* (характерен за някои средногорски говори вариант на *-ак*, *-'ак*), от *телѐц, телци̇̀* (вж. под *тѐле*), съществително събирателно с основно значение 'място, където има много телци', срв. с подобно образуване *орля̀к, мраву̀няк*, както и много по-голямата група събирателни за растения (предимно дървесни масиви, но и други) като *дъба̀к, бука̀к, слива̀к, габра̀к, ореша̀к, тръна̀к* и др.

телчѐц 'раст. Trigonella besseriana' (БотР). – От *тилчѐц* (вж. под *тил*[2]) със свръхстарателен запис на *е* вм. *и* или поради асимилация *и – е > е – е*.

телчѝц 'раст. сминдух, Trigonella caerulea' (Самоводене, Великотърновско; БотР). – От *тилчѐц* също (вж. под *тил*[2]) с метатеза *и – е > е – и*.

телчици в *мали телчици изльчети* (нар. пес. от Ресен, Великотърновско; НПССБ 139). – Вероятно със значение 'теличкн', при което формата за ед. ч. **телчи̇̀ца* може да бъде произв. от незасвидетелствувано **тѐлка*, срв. *телѐц, тѐле* (вж.), както *пу̀шчица* от *пу̀шка* и др. – Срв. рус. *тёлка* 'женско теле'.

телчкове 'телета' (в нар. пес. от Виево, Смолянско; НПРК 735), **тельчкове** също (в нар. пес. от Чепеларе, Асеновградско; НПРК 460). – Форма за мн. ч. от **тѐлчек*, типична по образуване среднородопска умалителна форма с наст. *-ек* (праслав. *-ькъ*) от *телѐц* (вж. под *тѐле*).

телъ̀к 'накит – металическа плоча върху женската шапчица под забрадката' (ДА с позоваване на В а к а р е л с к и, Етнография 218). – Несъществуваща дума в посочения източник. Значението насочва към *тепелъ̀к* (вж.).

тель м. 'телеграф' (Странджа). – Произв. *тѐлеву* в *тѐлеву дърву* 'телеграфен стълб' (Дервент, Дедеагачко). – Еднакво по произход с *тел*[1] 'метална жица' (вж.), като значеннието 'телеграф' е пренесено от тур. *telegraf teli* 'телеграфна жица', срв. и тур. *tel* 'телеграма', *tel çek-* 'телеграфирам', букв. 'дърпам жица' и *tel vur-* също, букв. 'удрям жица', срв. семантично и нем. *Draht* 'метална жица', *drahten* 'телеграфирам', *Drahtantwort* 'телеграфен отговор'.

тельвѐ 'утайка от кафе' (Тихомир, Крумовградско), **тельвя̀** също (Средногорци, Маданско), **телвьо̀** също (Смолян, Могилица, Смолянско), **тельвьо̀** също (Бориково, Буково, Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско; Лясково, Асеновградско), **тêлêвьѐ** също (Върбица, Маданско), **тьельвѐ** също (Златоград), **тьельвьѐ** също (Загражден, Смолянско), **тьельво̀** също (Полковник-Серафимово, Смолянско), **тельфѐ** също (Гугутка, Ивайловградско), **тѐльфе** също (Дебърско). – От тур. *telve* 'утайка'. – Заето и в срхр. диал. *тѐльва, тѐлфа*, рум. *telveá* също. – Срв. *тельо̀*.

тѐльни се 'махни се', вж. *тѐлам*.

тельо̀ 'утайка от кафе' (Турян, Момарско, Смолянско; ДА). – От един произход с *тельвѐ* и варианти (вж.), но изпадането на съгласната в последната сричка не е достатъчно ясно.

тѐльфе, тельфѐ 'утайка от кафе', вж. *тельвѐ*.

телюр 'паница' (Горно Линяво, Ломско). – От един произход с *талу̀р* (вж.).

теля̀к[1] 'лице, което трие и измива къпещи се в баня', **тела̀к** също (Геров). – Произв.: *телякѝня, телакѝня* (Геров), *телечка* 'телякиня' (Шумен). – Чрез тур. *tellâk* също от араб. *dallāk* 'масажист'. – Заето и в срхр. *тѐља̑к* 'масажист в турска баня, баняджия', арум. *tileac* също.

теля̀к[2] 'човек, който върви с разперени ръце и се криви' (Шумен; ДА). – Вероятно еднакво с *теля̀к*[1] (вж.). Възникването на значението може да се обясни с мокрия и хлъзгав под на традиционните турски обществени бани, по който трябва да се движи телякът.

теля̀л[1] 'глашатай' (Дивотино, Софийско; Щип; Охрид; Прилеп; Кукуш; Неманци, Кукушко; Странджа; Паскалево, Добричко), **теля̀лин** (Красава, Брезнишко; Оряхово; Босилиград; Кочани; Столът, Севлиевско; Ярлово, Самоковско), мн.ч. **теля̀ли** (Охрид, Дебърско), **тиля̀л** (Марино поле, Петричко; Ватилък, Солунско; Хаджигьол, в Северна Добруджа), **тиля̀лин** (Лясковец), **тиля̀лен** (Пловдивско), **тилля̀лин** (Енина, Казанлъшко), **тела̀л** (Горановци, Кюстендилско; Връбница, Софийско; Заберново, Малкотърновско; Скопско; Емборе, Кайлярско; Лом; Долни Дъбник, Плевенско), **тела̀лин** (Ямболско; Каравелово, Изгрев, Елховско; Самоков; Говедарци, Самоковско; Странджа; Тетевенско; Угърчин, Ловешко), мн. ч. **тела̀ли** (Горна Диканя, Радомирско; Бусманци, Софийско; Чирпанско; Доспей, Самоковско), **тела̀ле** (Връбница, Маслово, Софийско), **тела̀ль** (Странджа), **тила̀л** (Башкьой, Караманкьой, в Северна Добруджа), 'вехтошар' (Шумен; архивни материали Петров, ДА), **тилла̀л** (преселници в Новопазарско от Гьобел, в Мала Азия), **тилла̀лин** (Казанлък), **тинла̀лин** (Войнягово, Карловско). – Произв.: *тилалче* (в нар. пес. от Станчов хан, Дряновско), *тилалинче* (в нар. пес. от Габрово; СбНУ 26, 30), *тилалува* 'разгласява' в нар. пес.: *Откупи млâдо тилалче да вика, да тилалува: Тук има булки за продан* (Станчов хан, Дряновско; НПССБ 379). –- Чрез тур. *tellâl* 'глашатай, търговски посредник', по-старо *dellâl*, от араб. *dallāl* също, при *тинла̀лин* – с допълнителна дисимилация *лл > нл*. Заето и в срхр. *тѐла̄л, тѐла̑лин, тѐла̄р, рум. telal*, алб. *telal*, арум. *tiľán* 'глашатай, търговски посредник', нгр. *τελλάλης, τιλιάλις* 'глашатай'. Значението 'вехтошар', е възникнало по обичайните викове, с които известяват за себе си пътуващите вехтошари.

теля̀л[2] 'търг' (Кукуш; БДиал 3, 337). – Еднакво с *теля̀л*[1] (вж.), с развой на значението, основан на изходното значение 'търговски посредник, маклер' > 'глашатай на търг'.

телям в нар. пес.: *телям бие във Стамбола града* (Шишковци, Кюстендилско; СбНУ 53, 247). – Вероятно със значение 'глашатай' от първоначално **телян*, вж. *телянин*, с асимилативна промяна *н > м* под влияние на устнената съгласна в следващата дума от текста.

телянин 'глашатай' в текст: *На едън сокак телянин викал, колку глас имал* (Кюстендилско краище; СбНУ 32, 566), в текст: *телянин ходи из село, ходи телянин и вика* (без местоговор, ДА). – От един произход с *тел̀ял* (вж.). За дисимилативната промяна *л – л > л – н* срв. арум. *tiľán* 'търговски посредник, глашатай' със същия произход.

тел̀яр 'глашатай' (в нар. песни от Лютово, Пазарджишко; Градево, Благоевградско; Папрадища, Велешко), **тел̀ярин** също (в нар. песни от Копривщица; Бобошево, Разложко), мн. ч. **тел̀яри** (Чуйпетлово, Пернишко), **тел̀яре** (Софийско), **теляра** бройна ф. в *двамана теляра* (в нар. пес. от Ситово, Пловдивско), **тилѐрин** също (в нар. пес. от Преслав), **тел̀ар** също (в нар. пес. от Ярлово, Самоковско), бройна форма **тел̀ара** в *два тел̀ара бързи* 'двама бързи вестители' (в нар. песен от Горановци, Кюстендилско; СбНУ 53, 297), мн. ч. **тел̀ари** (Горна Диканя, Радомирско), **телл̀ар** 'глашатай' (Чепеларе, Асеновградско). – Произв.: *тилѐрчи* 'глашатайче' (Канлия, в Северна Добруджа). – От един произход с *тел̀ял* (вж.). За дисимилативната промяна *л – л > л – р* срв. срхр. *тѐла̄р* със същото значение и произход.

телят̀ин 'вид обработена телешка кожа', **телет̀ин** 'вид обработена кожа от теле или малаче, от която се изработва горната част на хамутите' (Попина, Силистренско), в *сил̀яф телет̀ин* (Тетевен; СбНУ 31, 174, 216). – Чрез тур. *telâtin* 'руска кожа', *telatin* 'сахтиян, юфт' от струс. **телятина** 'обработена телешка кожа за писане, пергамент' (14 в.), срв. и струс. **телятиный** 'който е от обработена телешка кожа' (16 в.), което има най-пълно формално съответствие с адаптираната турска форма. – Според Skok 3, 455, източникът на заемането в турския език може да е и сърбохърватски (срв. срхр. *тѐлетина* 'телешка кожа') или български, което е неубедително. За български произход, но без необходимата аргументация, споменава и Ив. Шишманов, СбНУ 9, 1893, 622. – Заето и в срхр. *тела̄т̀ӣн* 'юфт, кожа за обувки', нгр. *ταλατίν* 'юфт', арум. *taleatină, tilitină, teletine* също.

тем̀ан, тим̀ан 'темян' (Марковча, Шуменско). – Вж. *тем̀ян*.

темана 'мохамедански поздрав, темане' (Вазов). – От тур. *temennâ* също, с асимилация *е – а > а – а*. – Срв. *теман̀е* (вж.).

теман̀е остар. 'мохамедански поздрав с допиране на ръка до устата и челото', 'поклон' (Шумен; Ватилък, Солунско; Банище, Брезнишко), **тимън̀е** също (Енина, Казанлъшко), **темаане** (Ц. Гинчев). – Вероятно от изходно *темен̀а*, *теменн̀а* (вж.) с метатеза *е – а > а – е*.

темар̀ѐпсан 'прибран, спретнат' (Сатовча, Благоевградско; ДА). – Неясно. Може би вм. **темар̀йсан* със същото значение, срв. *тимар̀я* (вж.).

тембелѐк 'вид звънец от бакър за животни' (Яворово, Асеновградско), **тембелѐкь** 'звънец, който се връзва на овце' (Лясково, Асеновградско), 'меден звънец, който се връзва на дребен добитък' (Годешево, Благоевградско),

тьембельѐк 'звънец, който се връзва на овца' (Вълкосел, Гоцеделчевско), **тьембелѐкь** също (Виево, Смолянско), **тимбелѐк** 'меден звънец, който се връзва на дребен добитък' (Боголин, Гоцеделчевско). – Произв.: *тембелѐче* 'малък меден звънец, който се връзва на дребен добитък' (Яврово, Асеновградско), *тьембельѐчка* 'звънец на животно' (Горноселци, Гоцеделчевско). – Вероятно заемка от турски, срв. *тюмбелѐк, тюлембѐк* (вж.).

тембелѝйеф 'лилав (за цвят)' (Скребатно, Гоцеделчевско; ДА). – От първоначално **пембелѝйев* също, вж. *пембѐ*.

тембѐлка 'кърпа за главата на пеленаче' (Тотлебен, Плевенско). – Произв. от *тюлбѐн* 'тънка кърпа или забрадка' (вж.) с метатеза *л – н > н – л: *тюнбѐл*, и допълнителни асимилативни промени: *нб > мб: *тюмбел,* и *у – е > е – е: *тембел.*

тембеллѝкь 'мързел и тъпота' (Смолянско, Ардинско, Маданско). – От тур. *tembellik* 'леност, мудност', вж. *тембѐль*.

тембѐль прил. неизм. 'мързелив' (Кондорби, Костурско), същ. м. 'мързелив и тъп човек' (Съчанли, Гюмюрджинско), **тембѐлин** също (Смолянско, Ардинско, Маданско). – Чрез тур. *tembel* 'ленив, муден, тромав; ленивец' от перс. *tanbal* 'муден'. – Заето и в рум. *tembel* също. – Срв. *дембѐл*.

тембѝк в израз *тембѝк го сторѝе* 'наложиха му' (Бобощица, Корчанско). – От *тембѝх* (вж.) с *х > к* поради междусловна асимилация в конкретния текст.

тембѝх 'забрана за нещо' (Турян, Смолянско), 'нареждане, заповед' в текстове като *Стòрихми тембѝх да не пỳскат хайвàне ф лювàдето* (Смолянско; Ардинско; Асеновградско; Маданско; Девинско; Габрово, Кръстополе, Ксантийско; Златоград, Маданско), в нар. пес.: *Мàма ми тембѝх прàвила: Не ходѝ, сѝнку, далѐчко* (Чепеларе), *тембѝх чѝни цàре Мурàд бѐго* (Банско), **тимбѝх** 'заповед' (в нар. песни от Ряховица и Елена). – Чрез тур. *tembih* 'наставление, внушение, съвет; мъмрене, порицание; предупреждение' от араб. *tanbīh* 'наставление, съвет; предупреждение, бележка'. Употребите в текст представят полукалки от тур. *tembih et-* 'съветвам, препоръчвам, предупреждавам'. – Заето и в срхр. диал. *тѐнбӣ* 'съд', *тѐнбӣх, тѐмбӣх, тембиј, тембил, тембиљ* 'наредба, забрана', арум. *timbihe* 'наредба'.

тембра 'пощенска марка' (Вазов). – От фр. *timbre* също, с преоформяне по род.

тѐме 'горната част на главата между челото и тила', 'горната част на човешка глава; горната част на устата между зъбите и гърлото, що е като кубе вдлъбната, небце; купол на сграда' (Геров), 'главата на овца над рогата' (Трънчовица, Никополско), 'небце в устата' (Оброчище, Добричко), 'меки части между долната част на корема и краката, слабини' (Скребатно, Гоцеделчевско), в *гòрну тѐме* 'небце в устата' (Слатина, Ловешко), **тѐ̀ме** 'теме'

(Съчанли, Гюмюрджинско; Банат), 'небце в устата' (Църква, Добричко), 'слабини' (Лещен, Гоцеделчевско), **тѐми** 'горна част на главата' (Габрово, Алваново, Търговищко), 'небце' (Стефан Караджа, Соколово, Сърнец, Добричко), **тьѐми** 'слабини' (Дебращица, Пазарджишко), **тьѐми** 'небце' (Суворово, в Украйна), **тя̀ми** 'теме' (Дервент, Дедеагачко); чсл. **тѣм**. – Произв.: *тѐменен* прил. – Срхр. *тјѐме*, р. п. *тјѐмена, теме, тиме*, словен. *tẹ́me*, р. п. *tẹ́mena* 'теме, таван', рус. *тéмя*, р. п. *тéмени*, укр. *тíмя*, струс. **тѣм**, чеш. *témě*, *temeno*, словаш. *temä*, пол. *ciemię*, доллуж. *tyḿe*. – Праслав. **tě̆mę* без сигурни връзки в други ие. езици. За реконструкции **tweH-men* > праслав. **tě̆mę* 'горна част на тялото' и **twoH-men* > гр. *σῶμα* 'тяло' вж. Š. Ondruš, Slavia 45, 1976, 248, Fr. Kopečný, ZSl 24/1, 1979, 71. За други по-малко убедителни опити за обяснение вж. Vasmer, REW 3, 92, Skok 3, 476, и посочената там литература. – Българското диалектно значение 'слабини' може да бъде обяснено чрез връзка с представата за специфичната мекост на темето на новороденото и малкото дете. Със същата представа следва да се свързва и значението 'небце', срв. особено т. н. *меко небце*. – От български език заето в рум. *téme* 'теме', вж. Цонев, История 2, 86.

темѐл остар. 'основа на сграда', 'основа; дебело дърво, на което процепът на воденица е положен и вглавен; праг; подпорка' (Геров), 'основа на кладенец' (Твардица, в Молдавия; Бесарабия), 'каменна основа' (Добротица, Дуловско), 'най-долната основна греда, която лежи върху каменната основа или каменния зид на приземието на къщата' (Бойница, Кулско), 'дебело дърво, върху което е утвърден воденичният процеп' (Зап.), 'зид' (Момино, Варненско), 'клонче, забито като знак в ливада, което означава, че е забранено влизането' (Стрижба, Крумовградско), прил. неизм. 'здраво направен' (Долна Кремена, Врачанско), в *темѐл капа̀к* 'греда, положена по всяка от външните стени на сградата върху подовите греди, които са положени на основите' (Тича, Котленско), в *темел да държиш* 'да имаш неотнимаемо владение' (нар. пес., Ангелов–Вакарелски, Трем 542), **темѐли** мн. ч., 'четири четвъртити камъни, положени в четирите ъгъла на трапа за направа на къща' (СЗ), 'греди, които се слагат в краищата при строеж на мост; гредите, с които се означава разпределянето на къщата на отделни помещения' (Галата, Тетевенско), 'успоредно сложени дебели дървета в основата на яма за правене на дървени въглища' (Пирин, Петричко), 'изкопи, в които се полагат основите на здание' (Крушето, Великотърновско), **темѐль** 'основа' (Банат), 'основа на постройка' (Самоков, Кюстендилско), 'основа на сграда; ров, окоп' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'основен камък при постройката на къща' (Бобошево), 'основа на зид' (Салманово, Шуменско), 'иззидано място в стаята околовръст на стените, отгоре покрито с дъски, което се използва за сядане' (Ресилово, Дупнишко), 'зидана пейка' (Бабино, Кюстендилско), 'иззидана в стената лавица' (Кондофрей, Пернишко), 'стълб' (Странджа), 'клонче, забито като знак, че е забранено влизането на добитък' (Девесилица, Крумовградско), 'клонче, забито като знак за забрана за влизане или за означаване на соб-

ственост' (Стърница, Крумовградско), **темѐль** 'имот (ниви)' (Буково, Смолянско), **темѐлье** мн. ч., 'четири четвъртити камъни, закопани в четирите краища на воденичния кош' (СЗ), 'три неподвижни дървета, в които са вглавени спонците на тепавицата' (Зап.), **темѐлия** мн. ч. 'основи' (Турян, Смолянско), **темѐй** 'основа на сграда' (Тръстеник, Плевенско), **тимѐл** също (Кукуш), 'каменна основа на вятърна мелница; под на печка' (Суворово, в Украйна), 'ров, означаващ граница' (Ясъюг, Гюмюрджинско), **тимѐль** 'основа' (Дервент, Дедеагачко; Енина, Казанлъшко), 'основа на постройка' (Лозенец, Ямболско), 'основа на грънчарска пещ' (Троянско), 'изкоп, в който се градят основите на къщата' (Жеравна, Котленско), 'греда, която се слага хоризонтално най-отдолу върху каменния зид и върху нея се изправят спонците; основа на сграда' (Елена). – Произв.: *темѐлен* 'здрав, солиден' (Милчина лъка, Кулско), 'верен' в нар. пес.: …*вечѐрно лѝбе темѐлно, петлѝно лѝбе лъжовно* (Шишенци, Кулско), *тимѐлен* 'основен; местен, тукашен' (Силистренско), *тимѐлин* 'солиден' (Банат), *темѐлно* нареч. 'здраво направено' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), *темѐлну* 'здраво' (Шумнене, Тетевенско), *тѐмелну* 'здраво, солидно' (Банат), *темѐльно* 'основно, солидно' (Бръложница, Софийско), *тимѐлну* също (Силистренско, Елена), *темѐлни* в *темѐлни гредѝ* 'четири свързани помежду си греди, положени върху четирите основни камъка на сграда' (Софийско), *темѐлец* умал. (Геров), *тимелѝв* таен зидарски говор 'основа на сграда' (вж.), *темѐлище* 'основа на стар съборен зид' (Македония), *темѐльник* 'основа на зид' (Чепино, Велинградско); *утемѐлъ* 'положа основи, основà' (Банат), *утемелени* 'основани' (ръкопис от 1847 г., Цонев, Опис 1, 426); ЛИ *Темѐлко* (засвидетелствувано от 15 в., вж. Цонев, Опис 2, 19). – От нгр. диал. *θεμέλι*, кат. *θεμέλιον*, гр. *θεμέλιος* 'основа', твърде вероятно и чрез тур. *temel* 'основа; основен'. Срв. Miklosich, EtWb 349, Ст. Младенов, ЕтР 631, М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162, Skok 3, 456, и посочената литература. – Заето и в срхр. *тѐмељ, темѐљ, тѐмељ,* рум. *temèiu,* алб. *themel, temel,* арум. *thimeľu* 'основа'. – Значението 'забито клонче като граничен знак' (вж. по-горе) е възникнало вероятно от по-общо значение 'граничен знак', което се свързва с изходното значение 'основа' чрез засвидетелствуваните междинни значения 'изкоп, в който се полагат основи за сграда; ров, окоп' и 'граничен ров' (вж. по-горе).

темелѝ 'дори, сигурно' в текст: *Темелѝ не е идвал тук* (Тетевенско; РР 3, 1929–1630, 31), частица за подбуждане към размисъл (Енина, Казанлъшко, тълкувано без пример за употреба в свързан текст от П. Китипов, БДиал 5, 140). – С несигурни тълкувания на значенията. – Вероятно заемка от турски, която съответствува на тур. *temelli* нареч. 'съвършено, съвсем', диал. *temeli* 'само'. Значението в приведения текст от Тетевенско може би е 'съвсем': *Съвсем не е идвал тук (?).*

темеллàх 'козируване' (Смолянско, Ардинско, Маданско), **темеллѝх** 'теменна' (Геров), **темелях** 'нисък поклон' (Вазов по РРОДД), **тимиллѝх** в нар. пес.: *на царя тимиллàх даде* (преселници в Новопазарско от Гьобел, Мала

Азия; СбНУ 47, 19). – От вариант на тур. *temenna(h)* 'мохамедански поздрав', но звуковите отношения не са достатъчно изяснени. Може да бъде резултат от асимилация *нл* > *лл* в *теменлѝх* (вж.) > *темеллѝх*. – Според РРОДД (при *темелѝх*), от тур. *temellük*, чието значение е 'угодничество' и което не е правдоподобна изходна форма както в семантично, така и в звуково отношение.

темеллѝя неизм. остар. 'солиден', 'богат, с подкрепа, стабилен материално' (Сливенско), **тимеллѝйъ** 'местен жител' (Силистренско), **тимиллѝйъ** 'солиден' (Кръвеник, Севлиевско), **тъмьъллѝйъ** 'основа; камък, който става за всичко; човек, който става за всичко' (Страхилово, Свищовско). – От тур. *temelli* 'здрав, постоянен', в част от случаите с допълнителна субстантивация.

темелѐсвам, темелѐсам диал. 'правя темели'. – Според М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162, от нгр. *θεμελιώνω*, аор. конюнктив *θεμελιώσω* 'слагам основи', при което обаче се очаква българска форма **темельѐсвам*. По-вероятно българско отименно образуване с наст. *-освам* от *темѐл* (вж.), срв. за такова образуване *сватѐсвам* и др.

темѐль¹ 'основа', вж. *темѐл*.

темѐль² 'сезон, време' в съчет. *темѐле на дынете, темѐле на грѐзгьиту* (Банат). Според Ст. Стойков, ТБД 4, 23, с турски произход. Евентуалната връзка с тур. *temel* 'основа' > *темѐл* (вж.) би могла да се основава на семантичен развой 'основа' > 'основен, главен период на съзряване (за плодове)'.

темелѝсан 'изяден' (Кадийца, Благоевградско). – Вероятно с изходно значение 'унищожен' и в такъв случай причастна форма от **темелѝсвам* 'правя (да стигне) до основи' > 'събарям, разрушавам' > 'унищожавам', произв. с наст. *-ясвам* от *темѐл* (вж.), за образуването срв. *плесенѝсвам, бурениѝсвам, годиниѝсвам* и др.

тѐмен¹ в текст: *тѐмен кайш, то е каиша на башлъка на кон (ѐглава), дету минава зад ушите* (Кривня, Разградско; архивни материали Русев, ДА). – От *тѐменен*, вж под *тѐме*, с хаплология; или ново образуване от *тѐме* по случаи като *въжен*, произв. от *въжѐ*, и др.

тѐмен² 'тъмен, лишен от светлина' (Кърналово, Долно Спанчево, Петричко; Хасковско; Съчанли, Гюмюрджинско; Балъккьой, Дедеагачко), в съчет. *тѐмен темничѝрю* (нар. пес. от Брезница, Санданско; НПЮЗБ 205), 'въчерен' в израза *тѐмен сѐди лѐба* (Момина клисура, Пазарджишко; архивни материали Вакарелски, ДА), **тѐмно** нареч. (Гугутка, Ивайловградско; Ихтиманско; Ръждавица, Кърналово, Петричко; Българи, Бургаско), **тѐмну** нареч. (Съчанли, Гюмюрджинско; Лозенец, Ямболско), **тѐмну** 'сляп' (Олшанка, в Украйна) (вж.), **тѝмну** 'тъмно' в нар. пес.: *прилѝзлу в тѝмну аъри...* (Потур, Северна Добруджа). – Произв.: *темнарче* 'приемна стая, която се осветява с малки прозорчета' (Дебърско), *тимник* 'помещение, в което зимуват пчели' (Олшанка, в Украйна), *тѐмнила* 'мрак' (Охрид), *темнѝло* също (Девенци, Плевенско; Софийско), *темнилѐ* 'мъгла' (Банско), *тимнилу си* в текст *Върведе ошче*

шю вървеле и си тимнилу Айде, рекъл, да принойкюваме (Воденско; СбНУ 3, 241), *темнина̀* 'тъмнина' (Кърналово, Петричко), *темнѝна* също (Челопечене, Новоселско; Струмско, Благоевградско; Щип), *тѐмнина* също (Софийско; Самоков; Кюстендилско; Ихтиманско; Грамада, Ръждавица, Кюстендилско), *темнинка* умал. (Кюлевча, Шуменско), *темнинѐ* ср. р. 'мрак' (Лесново, Елинпелинско), *темнѝца* 'тъмнина' (Софийско; Милчина лъка, Кулско; Долна баня, Ихтиманско; Лиляче, Врачанско; Ботевградско; Самоков; Копривщица; Брезница, Санданско; Щипско; Куфалово, Солунско), 'затвор' (Доброславци, Софийско; Чибаовци, Свогенско, Шишковци, Кюстендилско; Кюстендил; Скрът, Петричко), 'мрачен, мълчалив човек' (Ботевградско), *темнѝцъ* 'тъмнина; затвор' (Тръстеник, Плевенско; Съчанли, Гюмюрджинско), *тѐмница* 'мрак' (Прилеп), *тимнѝца* 'тъмнина' (Кукуш), *тимнѝцъ* 'затвор' (Хаджилари, в Северна Добруджа), *темнича̀ф* 'тъмен' (Костурско, Прилеп), *темнича̀р* 'слепец' (Прилеп) (вж. *тѐмну*), *темничарин* 'тъмничар' (Ботевградско; Маслово, Софийско; Яржиловци, Пернишко), 'затворник' (Реброво, Софийско; Брезница, Санданско; Мендово, Петричко; Ботевградско), *темнича̀рко* 'затворник' (Враца), *темнича̀рку* зв. ф. също (Болградско; СбНУ 19, 2, 12), *темничарка* 'сляпа жена' (вж. *тѐмну*), *темничарче* 'затворниче' (Света Петка, Пазарджишко; НБОРБ 208), *тимничери* 'затворници' в нар. песен: *Кръй тимницъ ходъъши, нъ тимничери лебиц давъши* (Хаджилари, в Северна Добруджа), *темничарско* прил. (Колибето, Троянско), *темнѝчина* 'тъмно, засенчено място' (Кузево, Велинградско), 'мрак' в текст: *дека темнѝчина, ту̀ку ми про̀падна (дру̀гарот) во едно рѐчище* (Крушево; СбНУ 16 и 17, 3, 302), *темнички* прил. (Съчанли, Гюмюрджинско), *темня̀ва* 'тъмнина' (Самоков), *тимня̀л* гл. в нар. пес.: *И гуф тимницъ фърлили, сидял ми Димитър, тимня̀л ми цели дур девьът денъ* (Хаджилари, в Северна Добруджа). – С *е* от стб. **ь** в *тъмен* (вж.). Формата *тѝмну* отразява диалектен преглас *е* > *и* под ударение в говора. Формата *тимнилу (си)* е диалектен звуков облик от *тъмня̀* 'затулям някому светлината', тук с по-различно значение на третоличната форма 'настава мрак, стъмнява се'. Формата *тимня̀л (ми)* е диалектен звуков облик на *тъмнѐя* 'ставам тъмен', тук синоним на *чернѐя* 'ставам черен' в преносното му значение 'понасям страдания'.

тѐмен[3] в нар. пес.: *Извай ми, майко, тѐмен и о̀гън, да си подкадам милна ми църква*... (Кайлярско; Ц ъ р н у ш а н о в, Македонски народни песни 28). – Еднакво с *темѐнь* 'тамян' (вж.).

тѐмен[4] 'техен', **тѐмна** ж., **тѐмно** ср. р., мн. ч. **тѐмни** (Корешчата, Дреновени, Костурско), **тьѐмне** в текст: ... *да зема душата бабе тьѐмне* (Бобошчица, Корчанско). – От *тѐхен*, вж. *тях*, диал. **тѐвен*, с асимилативна промяна *в* > *м*, станала първоначално в групата съгласни *вн* > *мн* при форми, като **тѐвна*, ж., **тѐвно* ср. р., мн. ч. **тѐвни*, впоследствие генерализирана. Формата *тьѐмне* представя стара падежна форма от *тьѐмна, темна* 'тяхна', срв. в текст: ... *да взема душата на тяхната баба*. По-малко вероятно производно от дателната форма *тям* 'на тях', стб. **тѣмъ**.

темен в текст: *Тоя нашият брат са прочул темен тежак болярин* (Шеремет, Новоселско; СбНУ 16 и 17, 3, 16). С неясно значение. – Може би еднакво с *тѐмен*[4].

теменà 'кланяне', **тѐмена** 'поздрав', вж. *теменнàх*.

теменѐ в нар. пес.: ... *като при цар влѐзе, теменѐ не дàва* (Галата, Тетевенско; НПТВ 940). – Вероятно със значение 'поздрав', в такъв случай от *теманѐ* (вж.) с асимилация *а – е > е – е*.

теменлах 'поздрав' (Средни Родопи; СбНУ 19, 2, 32). От *теменнàх* (вж.) с дисимилация *нн > нл*. – Срв. *темеллàх* (вж.).

теменлѝя 'който има достойнство' (Самоков), 'човек с добър и благ характер' (Гърмен, Гоцеделчевско). – От *темеллѝя* (вж.) с дисимилация *лл > нл*.

теменнàх 'турско поздравление с ръка' (Геров), **теменах** 'поздрав' (Одринско), **теменнà** 'турско поздравление с ръка' (Геров), **темена** 'кланяне' (Вельо бърдо, Реканско), **тѐмена** в нар. пес.: *Кузман тѐмена му зеде* (Охрид; СбНУ 3, 169). – От тур. *temenna(h)* 'поздрав с ръка', форма, възникнала в османотурски език на основата на араб. *tamannī* 'пожелание'. – Заето и в срхр. *темѐнā(х), теменā*, рум. *temená*, *temenea*, алб. *temená*, арум. *timenee*, нгр. *τεμενά* също.

теменỳга[1] 'пролетно цвете Viola odorata; пролетно и лятно цвете Viola tricolor', 'раст. ботурче' (Разложко), 'раст. Cyclamen neapolitanum' (БотР), в *балкàнска теменỳга* 'раст. Viola dacica' (БотР), *вòдна теменỳга* 'раст. Butomus umbellatum' (БотР), *гòрска теменỳга* 'раст. Viola odorata' (БотР), *дѝва теменỳга* 'раст. Viola canina' (БотР), *кърска теменỳга* също, **кеменỳга** (Яковица, Момчилградско) (вж.); ЛИ: **Теменỳга**. – Произв.: *теменỳжево* 'мастилево' (Бериево, Севлиевско), *теменỳжен* 'който е с мирис на теменужки; който е с багра на теменужки', в *син пищемàл теменỳжен* (Ломци, Поповско; НПСИБ 33), *теменỳжка* умал., *теменỳшка* 'раст. Cyclamen neapolitanum' (Гевгели, Тиквеш, Кукуш), 'раст. Cyclamen europaeum' (Велес, Костур), в *бя̀ла теменỳжка* 'раст. Viola alba' (БотР), *дѝва теменỳжка* 'раст. Viola odorata' (Алваново, Певец, Търговищко), 'раст. гороцвет' (Забърдо, Асеновградско), *космàта теменỳжка* 'раст. Viola hirta' (БотР), *тиминỳшкъ* (Войнягово, Карловско); ЛИ *Теменỳжка*. – От *темянỳга* (вж.) с асимилация *е – 'а > е – е*.

теменỳга[2] 'грозде темянка' (Геров). – От един произход с *теменỳга*[1] (вж.), с първоначално значение 'грозде с аромат на темян'.

теменỳжка 'раст. Viola', вж. *теменỳга*.

теменỳша[1] 'теменуга' (в нар. пес. от Просеник, Сярско; по И л ч е в, Р); ЛИ: **Теменỳша** (И л ч е в, Р). – Вероятно вторично образувано от диал. *теменỳшка* = *теменỳжка* умал. (вж. под *теменỳга*) по форми като *хитрỳшка*, умал. от *хитрỳша*, *ваклỳшка* от *ваклỳша* и др. По-малко вероятно пряко образуване с наст. *-уша* от *темя̀н* (вж.).

темену̀ша² название на болест в заричане за оток: *Теменушю-червенушю, с кола си дошла, с кон ще те изпратя* (Геров), срв. *Темену̀шо, червену̀шо, с кола си дошла, с кон штъ испратим в пусту гѝри Тюлюменску: там да йедеш, там да писш...* (част от баяне против разни отоци по човешкото тяло; Стара Загора; СбНУ 16 и 17, 3, 226). – Вероятно евфемистично название на персонифицираното зло демона, за който се вярва, че предизвиква болестта, а също и на самата болестна проява отока, чрез пренасяне на названието на близък по форма плод, тук название на някакъв ароматен плод, производно от *тѐмен³, темѐнь, темя̀н* (вж.). Срв. семантично *теменци* 'сорт круши', *темянка, темнянка* 'вид круша; вид грозде', произв. от *темя̀н, темня̀н* (вж.).

теменци 'круши' (Торос, Тетевенско; ДА). – Вероятно с първоначално значение 'сорт круши с особен аромат', в такъв случай мн. ч. от **теменец, *темянец,* произв. с наст. *-ец*, праслав. *-ьсь,* от *тѐмен³, темѐнь, темя̀н* (вж.). За образуването с наст.*-ец*, праслав. *-ьсь,* на съществителни, тясно свързани по значение с изходната основа, срв. *гърнѐц,* мн. ч. *грѐнци,* произв. от **гърн* 'огнище' < праслав. **gъrnъ* > рус. *горн* и т. н., словен. *lipac* 'дърво, подобно на липа', произв. от *lipa* 'дърво Tilia', пол. *lipiec* 'м. юли; липов мед', произв. от *lipa* също, рус. *ли́пец* 'липов мед', произв. от *липа̀* също. Срв. семантично и *тимѐненка* 'стар сорт грозде с приятна миризма', *темя̀нка* 'вид бяло грозде със силен аромат', *темня̀нка* 'вид круша'.

темѐнь 'тамян' (Златоград, Маданско), **тимѐнь** също (Златоград, Маданско; Смолянско), **тимѐн** също (Кукуш). – Произв.: *тимѐненка* 'стар сорт грозде с приятна миризма' (Шумен), *тиминѝк* 'кадилница' (Дервент, Дедеагачко). – Еднакво с *темя̀н* (вж.) с *'а* > *е* в говорите.

темеройка-ройка 'пчела' в гат. *Темеройка-ройка, в темен рог седи, бял бисер ниже* (Тагарево, Грудовско; Ст. Стойкова, Български народни гатанки 1970, 274). – Вероятна основа на образуването е съчетанието *темен рог,* метафорично название на пчелния кошер, който в традиционната си форма е коничен, контаминирано с *ройка*, произв. от *рой* (вж.), разбирано като 'пчелен рой'.

темеру̀т, темеру̀тин остар. 'опак, навъсен, мрачен, мълчалив човек', 'прикрит, начумерен и саможив човек' (Яврово, Асеновградско; Габрово; Брусен, Тетевенско; Брезник; Ботевградско), 'неприветлив човек' (Милчина лъка, Кулско; Ружинци, Белоградчишко; Енина, Казанлъшко; Хасковско; Долна митрополия, Плевенско; Бистрица, Дупнишко; Копривщица; Самоков; Ихтиманско), **темеру̀тян** (Любимец, Свиленградско), **темиру̀тен** (Страхилово, Свищовско), **тимиру̀тин** (Патрешко, Троянско; Бохот, Плевенско; Шумен; Ново село, Троянско; Стамболово, Павликенско; Врабево, Ловешко), 'твърдоглавец' (Кръвеник, Севлиевско), **тимиру̀тьън** (Тихомирово, Старозагорско), **темеру̀т** 'зловолен човек' (Трънско), 'човек с тежък характер' (Софийско), **тѐмѐру̀т** 'опак, мрачен човек' (Ленково, Никополско), **тѐмерут** (Дебърско), прил. неизм. 'опак, навъсен, саможив, сърдит; непослушен, твърдоглав' (Ге-

ров), 'скрит' (Съчанли, Гюмюрджинско), 'упорит' (Средни Родопи), 'мрачен, неприветлив' (Искрец, Софийско; Динево, Хасковско), 'мълчалив' (Крушето, Великотърновско), 'опак' (Лешница, Ловешко), **тимеру̀т** 'мълчалив' (Ганчовец, Дряновско), **тимиру̀т** 'навъсен, намусен; затворен' (Казанлък, Шумен). Произв.: *темеру̀ти са* 'задържа се продължително облачно и дъждовно (за време)' (Дорково, Велинградско), *темеру̀тка* 'опака, навъсена, мрачна жена' (Тръстеник, Плевенско; Тетевен), *тимеру̀тка* (Ихтиманско), *темеру̀тски* прил.; *фтемеру̀тьвам са* 'ставам опак, мрачен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско); *затимеру̀тил се* 'станал лош, зъл' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Чрез тур. *temerrüt*, по-старо *temerrüd* 'упорство, инат; непокорство' от араб. *tamarrud* също. – Заето и в срхр. *тѐмерутин* 'злопаметен човек', *тѐмерут* 'тромав, смотан, глупав, неспособен човек', срв. и *тѐмерутка, тѐмеруткиња* 'опака, злопаметна жена'. – Срв. *затумуру̀чен*.

темерутлу̀к 'сприхавост, мълчаливост, упоритост' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Широколъшки район), **темерутлъ̀к** разг. също. – Българско производно от заемката *темеру̀т* (вж.) с наст. *-лък* от турски произход (за активността ѝ срв. напр. *мирли̇̀к, сватлъ̀к* и др.); или заето от съответна незасвидетелствувана турска производна форма, при което и в двата случая е възстановено абстрактното значение на изходната турска форма (вж. при *темеру̀т*).

темесу̀к, вж. *темесю̀к*.

темесут 'разписка' (ЮЗ; Ш а п к а р е в, СбНУ, кн. 7, 259), 'полица' (А. Христофоров; по РРОДД). – От *темесу̀к, темесю̀к* (вж.) с асимилация *т – к* > *т – т*.

темесю̀к 'запис, облигация' (Геров; Яврово, Асеновградско), мн. ч. **темесюци** (сп. Читалище, Цариград), **тимисюци** в нар. пес.: *тифтери и тимисюци* (Троян; НПССБ 21), **темесу̀к** (Геров; Велес; Самоковско), 'полица' (Т. Г. Влайков), **тимису̀к** 'запис за дълг' (Ватилък, Солунско), **темесъ̀к** 'полица', мн. ч. **темесъци** (Мих. Георгиев; по РРОДД); **тимисъ̀ци** в нар. пес.: *Збиръй ми, Тане, сбирай ми... книгити и тимисъ̀ци* (Ряховица, Старозагорско; СбНУ 26, 83). – Чрез тур. *temessük* 'обвързаност; разписка, облигация, полица', диал. *temesük* също, *temesuk* (17 в.) също, от араб. *tamassuk* също. – Заето и в срхр. *тѐмесук, тѐмесуђ*.

темеши̇̀р 'тебешир' (Косинец, Костурско; Светиниколско), **темиши̇̀р** също (Светиниколско; Доброславци, Софийско; Милчина лъка, Кулско; Тръстеник, Плевенско), **тимиши̇̀р** също (Велико Търново), **тимиши̇̀рь** също (Енина, Казанлъшко), **тиминши̇̀р** също (Чанакча, Чаталджанско). – От *тебеши̇̀р* (вж) с промяна *б* > *м* между гласни, при *тиминши̇̀р* – с вторична назализация.

темикши̇̀ло 'късче от кръста на Христа' (Доганхисар, Дедеагачко), **тимикши̇̀ло** 'честно дърво, кръст' (Плевня, Драмско), **тимйокши̇̀ло** 'честно дърво, донесено като свещена вещ от Божи гроб' (Странджа), **тимиши̇̀ло** 'талисман'

(Кукуш). – От нгр. *τίμιου ξύλου* < *τίμιο ξύλο*, букв. 'честно дърво' със северногръцки диал. преход *кс* > *кш*, преход на неударено *и* в *е* и стягане на гласните на българска почва, вж. Дзидзилис, Фонетични проблеми 103.

темѝс прил. неизм. 'чист' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *тѝмизен* 'способен, скромен, добър, работен' (Кърналово, Петричко), *тимѝзанко* нареч. 'чистичко; изкусно направено; красиво, хубаво' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), *тимѝсан* 'натъкмен, приготвен' (Сатовча, Благоевградско), *тѝмисна* 'уредна, скопосна' (Странджа), *тимисно* 'кротко' (Малко Търново; архивни материали Москов, ДА), *тѝмишно* също в израза *Сторете, ама тѝмишно* (кметско разрешение за кукерски игри, Лозенград). – От тур. *temiz* 'чист, спретнат; доброкачествен', нареч. 'чисто, спретнато'. В част от формите *и* вм. *е* под ударение е резултат от преместване на ударението върху неударено *и* < *е* поради диал. редукция. Формата *тимѝсан* най-вероятно е причастие от производен глагол **тимѝсвам*, **тимѝсам* 'спретвам, натъкмявам'.

темисчѝя 'добър стопанин, който се стреми да подреди къщата и стопанството си хубаво и с вкус' (Беглеж, Плевенско), **тимисчѝя** диал. 'човек, който обича всичко да е в ред' (архивни материали Москов, ДА). – Произв. от *темѝс* (вж.) с наст. *-чия* (тур. *-çı*) или заето от съответна турска производна форма, срв. в словообразователно отношение тур. *eskici* 'вехтошар' с адиективна основа.

темѝя 'купчина камъни край село, нахвърляни от минаващите с проклятие към някого' (Видин), 'анатема' (Софийско; СбНУ 37, 283). – От *натемѝя*, *анатемѝя* (вж. *ана̀тема, на̀тема*) с преразлагане на мним предлог *на: натемѝя* > *на темѝя*.

темѝалница 'кадилница' (Костурско). – От **темѝа̀нница* също, произв. от *темѝа̀н* в говора (вж. *темя̀н*) с *нн* > *нл* под влияние на *кадѝлница*.

темѝа̀н, вж. *темя̀н*.

тѐмло 'черковен олтар' (Прилеп). – От *тѐмпло* също (вж.) с опростяване на групата съгласни *мпл* > *мл*.

темля̀к 'ремък с кожена или сърмена топчица, прикрепен към дръжката на сабя'. – От рус. *темля̀к* 'примка с пискюл на дръжката на хладно оръжие, надявана на ръката за удобство на ползването', което според Miklosich, EtWb 349, Vasmer, REW 3, 91, е заемка от тюркски, срв. татар. *tämlik* също. Срв. и Ст. Младенов, ЕтР 631, Шипова 318.

тѐмна таен дюлгерски език 'мъгла'. – От *тѐмна* 'тъмна' (вж. *тѐмен*[2]), с метонимия.

темненуга 'теменуга' (Арх. Л. Каравелов 1964, 667). – Вж. *темнянӯга, темянӯга*, срв. *темня̀н, темя̀н*.

тѐмнна социален говор 'джеб' (Смолско, Пирдопско). – От членуваната форма на *тѐмен²* 'тъмен' (вж.) с метонимия, основана на връзка между представите 'джеб' и 'затворено тъмно пространство'.

темник 'предводител на голяма войска; командир на хилядна войска'. – И. Добрев и А. Добрева, Балк. езикозн. 26/2, 1983, 44, представят думата като български исторически термин с ирански (персийски) произход въз основа на съществуващо тълкуване на струс. **тьма** 'десетки хиляди, безброй много' (и стб. **тьма** също) от тохар. *tumane*, *tuman* или перс. *tuman* 'десет хиляди' (вж. Vasmer, REW 3, 91–92 и посочената литература), откъдето се обяснява тур. *tümen* 'множество; дивизия; военно подразделение от 10 000 души' и унг. *tömeni* 'множество; 10 000 души', считано за дума с прабългарски произход. Остава открит въпросът къде е засвидетелствувана употребата на думата в български език. В случай че действително е документирана, думата *темник* с посоченото значение следва да се определи като заемка от рус. *тёмник* остар. 'татарски предводител на 10 000 души; командир на голяма войска', струс. **тьмьникъ** (13 в.), произв. от струс. **тьма** 'безброй много', считана за заемка от тюрк. *tümen* '10 000 души' с неясен произход. Преглед на съществуващите опити за етимологично обяснение на тюркската дума и аргументи срещу предположението за персийски произход вж. у Doerfer 2, 632–642, № 983, който определя като неприемливо предположението за ие. произход на думата и смята, че в кръга на алтайските езици *tümen* може да бъде изконно тюркска дума.

темнико 'съд за ядене' (Близнаци, Варненско; архивни материали Москов, ДА). – Вероятно изопачено поради неясната вътрешна форма със също така изопачено значение 'съд за ядене' вм. 'съд за кадене', за последното срв. *тимйскò* 'глинесто съдче за кадене с темян' (Странджа), което е заемка от нгр. *θυμιατό* 'кадилница'.

темнò 'пристроено помещение към двуделната полска къща' (Софийско). – Вероятно субстантивирана форма за ср. р. на *тѐмен²* 'тъмен' (вж.). Срв. семантично *темнàрче* 'приемна стая, която се осветява от малки прозорчета', *тимнѝк* 'помещение, в което зимуват пчели', *тъмнѝца, темнѝца* 'затвор'.

тѐмну¹ нареч., вж. *тѐмен²*.

тѐмну² ср. р. 'иконостас в църква' (Велико Търново; СбНУ 13, 1, 458). – От *тѐмло* също (вж.) с асимилативна промяна *мл* > *мн*.

тѐ̏мну 'сляп' (Олшанка, в Украйна), **темничàр** 'слепец' (Прилеп), **темничарка** 'сляпа жена' в нар. пес.: *Ке ги отвъртам очи от глобои, ке ги остаам млада темничарка* (Струга; Миладинови, Бълг. нар. песни). – Особеното и рядко значение 'незрящ човек' обединява форма за ср. р. ед. ч. от *тѐмен²* 'тъмен' (вж.) и производни с наст. *-ар* и *-ар-ка* от *темнѝца* 'тъмнина' (вж. под *тѐмен²*). Значението е развито от изходно значение 'който пребивава в тъмнина', което се основава на по-общо значение 'свързан с мрака, принадлежащ към мрака'. За старинността на последното значение в семантиката

на *тъ̀мен* и варианти срв. стб. **тьмьнъ**, което предава гр. *σκοτώδης* 'тъмен', но и *τοῦ σκότου*, род. п. от *σκότος* 'мрак'. За обобщаващото значение 'сляп (за човешко същество въобще)' на формата за ср. р. *тъ̀мну* срв. подобно обобщаващо значение при *сля̀по* в поговорката: *Пази, Боже, сляпо да прогледа*, в текст: ... *то сляпото окато прави* (Вазов). Преход 'пребиваващ в тъмнина' > 'незрящ' и оттам 'невеж' е бил осъществен очевидно и в семантичния развой на рус. *тёмный* 'тъмен' и 'неграмотен, невеж'. Трите степени на този семантичен развой са засвидетелствувани при производната форма рус. *темнота́* 'тъмнина', остар. 'слепота', разг. 'невежество, простотия' (ССРЛЯ). Значение 'слепец' вж. и при диал. *тъмничар* в текст: ...*просящите слепци казват: „подарете мене тъмничару"* (СбНУ 28, 1, 31).

темня̀н 'тимян' (Геров; Багренци, Кюстендилско; Ихтиманско; Шипочан, Софийско). – Произв.: *темня̀нец* умал. (Дреновец, Ломско; Лом), *темня̀нка* 'вид грозде с аромат на тимян' (Багренци, Кюстендилско), 'вид круша' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), *темня̀нов* прил. (Геров), *темняну̀га* (вж.). – Еднакво с *темя̀н* (вж.), отразява широко разпространена в северните гръцки говори консонантизация на *ι* пред *μ*: *θυμίαμα* покрай *θυμν'άμα*. Отбелязвайки, че подобно явление има и в някои западни български говори в случаи като *земня* < *земя̀, бамня* < *ба̀мя* и др., Дзидзилис, Фонетични проблеми 38, смята, че предвид гръцкия произход на повечето от думите, в които се среща явлението (срв. *димня̀т, ла̀мня, о̀мняс*) и които не са ограничени само в западните български говори (вж. напр. *климня̀*), става въпрос за преки гръцки заемки, а не за паралелна самостоятелна еволюция, станала на българска почва. За явлението в български език вж. и Цонев, История 1, 440, Цв. Тодоров, СбНУ 15, 1936, 971–972, Мирчев, Историческа граматика[3] 153, М. Сл. Младенов, Ихтим. говор 55, Й. Еленски, Трудове ВТУКМ 11, 1975, 97–148. Срв. със същия произход арум. *θimn'ắtă* също.

темня̀но прил. в *темня̀но ко̀рене* (Огняново, Сгледница, Софийско). – Вероятно от първоначално **темня̀нно*, м. р. **темня̀нен*, произв. с наст. *-ен* < стб. **-ьнъ** от *темня̀н* (вж.).

темняну̀га в ЛИ *Темняну̀га* (Багренци, Кюстендилско). – Еднакво с *темену̀га* (вж.), за основата срв. *темня̀н* (вж.).

темо̀н 'кормило на лодка' (Созопол). – От итал. *timone* 'приспособление от дърво, при чието движение на една или друга страна се променя посоката на лодката', венец. *timon*, нгр. *τιμόνι* 'кормило', вж. А. Спасова, ИИБЕз 8, 1962, 336–337. – Заето и в рум. *timonă* 'кормило на лодка', вж. А. Спасова, цит. съч. – Срв. *дюмѐн* (вж.).

темота̀ 'мрак' в текст: *Снищи се тъй из темота̀та и избяга* (Раданово, Великотърновско; архивни материали Трифонов, ДА), **тимутъ̀** 'тъмнина' (Елена). – Образувано с наст. *-ота* от *тъма̀* (вж.), при което предната ерова гласна от старата форма **тьма** е застъпена от *е*, както в *тѐмен*[2] 'тъмен' (вж.), срв. подобно образуване при *срамота̀, грехота̀*.

тѐмпло остар. 'черковен иконостас', 'преграда, що отделя олтара в църква' (Геров). Произв.: *тимпла̀р* 'дърводелец на бяла работа' (Боженци, Габровско), 'дърводелец' (Професор-Иширково, Силистренско), *тимпла̀рин* 'дограмаджия' (Силистренско). – От нгр. *τέμπλο*, сргр. *τέμπλον* 'иконостас' < лат. *templum* 'светилище', вж. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162. – Заето и в срхр. *темпал, темпао, темпло* 'иконостас', алб. *tembël*, рум. *tîmplă* също.

темьену̀шка 'кадилница, с която прекадява попът в църквата' (Гугутка, Ивайловградско). – Произв. от *темя̀н* (вж.), при което са възможни два пътя на образуване: пряко с наст. *-ушка* или от междинна основа *темену̀га* (вж.) с изходно значение 'нещо с аромат на тимян', умал. *темену̀жка* > *темьену̀шка*.

темя̀н 'благовонна смола от дърветата Juniperus turifera и Styrax benzoin, с които кадят при богослужение', **темйа̀н** (Пиянец, Кюстендилско), **тѐмйан** (Костурско); стб. **тьміанъ**, (Супр., Зогр.) **таміанъ** (Мар.). Произв.: *темя̀нец* умал. (Геров), *темя̀нчец* умал. (Геров), *темя̀нка* 'вид бяло грозде със силен аромат; вино от такова грозде', *темйа̀нка* 'вид ароматно грозде' (Пиянец, Кюстендилско), *темя̀нник* 'съдче за кадене с темян' (Геров), *темя̀новина* 'миризма от темян' в нар. пес.: *мирисат… босилковина и темяновина* (Геров), *темяну̀га* (вж.). – Еднакво с *тимя̀н* (вж.), срв. и *тамя̀н*. Дзидзилис, Фонетични проблеми 28, отбелязва, че предаването на *υ* от гръцката изходна форма *θυμίαμα* с *е* в *темя̀н* се наблюдава и в други стари заемки от гръцки език, срв. **Семеонъ** < *Συμεών*. Всъщност става въпрос за закономерно застъпване на стб. **ь**, с който се субституира гр. *υ*, срв. подобно закономерно застъпване **ь** > *а* в стср. **тьміанъ** > срхр. *та̀мјан* покрай *тимјан*. Според В. Gerov, Glotta 29, 1942, 83, при **Семеонъ** има асимилация. В част от засвидетелстванията на диалектно равнище български форми гласната *ι* от гръцката изходна форма е отразена чрез *и* > *й*, в друга част от форми чрез мекост на предходната съгласна.

***темя̀ница** 'кадилница', засвидетелствувано чрез заемката в албански език *temjanicë* също (Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 23/8, 13). – Производно с наст. *-ица* от *темя̀н* (вж.). Срв. *тиминнйк* също под *тѐмѐнь* (вж.).

темяну̀га 'раст. Viola tricolor и Viola odorata; раст. Cyclamen europaeum; грозде тамянка', в *шарена темянуга* 'раст. кокорче, Viola tricolor', **таменуга** в *благовонна тамėнуга* 'раст. Viola odorata' (БотР), **тъменуга** в *бяла тъменуга* 'раст. Viola alba' (Ловеч), **тъмьънуга** в *пъстра тъмьънуга* 'раст. Viola tricolor', **тамянуга** в *бяла тамянуга* 'раст. Viola alba' (БотР), *миризлива тамянуга* 'раст. Viola ambiqua' (БотР), 'раст. Viola odorata' (БотР); ЛИ **Темянуга** (Геров; Пиянец, Кюстендилско). – Произв. с наст. *-уга* от *темя̀н* (вж.), *тамя̀н* (вж.), вж. Ст. Младенов, ЕтР 631, по аромата на раст. Viola odorata. Формата *тамėнуга* е с метатеза *е – 'а* > *'а – е* и последвало затвърдяване на начално *т*. Формата *тъмьънуга* е с редукция *а* > ъ или с промяна на гласната от началната сричка под влияние на *тъмен* (вж.) по народна етимология.

тена̀ 'липса на навалица' (Брезник; Бръложница, Софийско), **тēна̀** 'тишина, място без навалица' (Тръстеник, Плевенско), 'тихо, свободно, спокойно

място' (Долна баня, Ихтиманско), **тенъ** нареч. 'без навалица' (Енина, Казанлъшко). – От *техна̀* (вж.) с компенсаторно удължаване на гласната след изпадане на *х* при *тēна̀*.

тена 'част от черга от едно тъкане' (Тетовско), **тени** мн. ч. в текст: *Во чергите има 3–4 тени* (Едоарце, Тетовско). – Вероятно заемка от турски със значение 'парче, част', срв. тур. диал. *tene*, тур. *tane* 'парче, къс, бройка, нещо, вещ'. Срв. семантично *денелѝя кафта̀н* (вж.), тур. диал. *dene* 'парче'.

теналък 'липса на навалица' (Бърложница, Софийско), **тēналък** 'тишина, спокойствие, безлюдие' (Енина, Казанлъшко), **тийналък** 'тихо, спокойно място' (Тръстеник, Плевенско). – От **техналък* също, с компенсаторно удължаване на гласната в *теналък* след изпадане на *х*, а то от **тенхалък > тинхалък* 'тихо, спокойно място' (Сливенско), 'спокойствие, тишина' (Шумен), заемка от тур. *tenhalık* 'уединение, самота; пустинност; пустинен, безлюден; слаба посещаемост'. – Заето и в срхр. *тенха̏нлук, тена̏нлук* също.

тѐнам в текст: *Чем да тѐнам сичката земиа назад* (Софийско; СбНУ 4, 3, 166). – Вероятно със значение 'дърпам', в такъв случай от първоначално **тēгнам*, вж. **тēгам, тēгна*. Опростяването на групата *гн > н*, което е късно, има успоредица в руското съответствие *тяну́ть*.

теначук 'тъничък' (Шумен; архивни материали Петров, ДА). – Произв. от *тѐнък* (вж.), диалектен звуков вариант на *тъничък*.

тѐнгало 'прашка за замеряне на врабчета' (Прилеп, Битоля, Ресен), **тѐнгаль** 'лък на цигулка' (Драмско, Валовищко). – Произв. от **тēгам, тēгна* (вж.) със запазена следа от назализъм при застъпване на в стб. **тѧти**, вж. К. Мирчев, МПр 7/4, 1932, 98–100, Й. Н. Иванов, БДиал 7, 1974, 225, БЕз 18/2–3, 1968, 172.

тенга̀чка мещругански говор 'килограм; ока; мяра; кантар' (Гоцеделчевско). – Произв. от **тēгам, тēгна* (вж.) със запазена следа от назализъм при застъпването на в стб. **тѧти**, вж. Й. Н. Иванов, БДиал 7, 1974, 225.

тѐнгло 'църковен иконостас; куката, с която се закача обетката (мингушът) за ухото' (Костурско; СбНУ 4, 3, 109). – В източника са смесени две думи: вариант на *тегло̀* 'част от обеца' (вж.) със запазена следа от назализъм при застъпване на стб. (стб. **тѧло**) в говора, от една страна, и силно деформиран вариант на заемката *тѐмпло* 'черковен иконостас' (вж.), от друга.

тенда 'шатра' в съчет. *царева тенда* (дамаскин от 18 в.). – Чрез сргр. и нгр. *τέντα* също, заето след 7 в. от лат. *tenda* също, вж. Ванков, Роман. заемки 82–83. – Заето и в алб. *tendë* 'палатка; навес', рум. *tendă*. – Срв. *тѐнта* (вж.).

тѐндер 'вагон за гориво и вода, закачен непосредно до локомотива' (1869, Богоров, Френско-български речник, в тълкуване на фр. *allège*). – От англ. *tender* също, заето след построяването на първите железопътни линии по българските земи (1860–1866), вж. Ванков, Англ. заемки 23.

тендери̂с 'загладен, поправен, свеж' (Павелско, Асеновградско), **тиндири̂с** 'свеж, крехък' (Сухиндол; архивни материали Драгиев, ДА), 'свеж, пресен, млад' (Свежен, Карловско), 'свеж (за растение, цвете)' (Енина, Казанлъшко), 'сочен, свеж (за плод)' (Айтос), 'бодър (за човек или животно)' (Войнягово, Карловско), 'свеж, младолик' (Шумен), 'пресен (за храна)' (Кесарево, Горнооряховско), 'бодър, пъргав, жив' (Странджа), 'буен' (Хасково), 'пълен, здрав, свеж' (Елена), **тиндирйсь** 'свеж (за растение)' (Стамболово, Павликенско), в гат.: *Тиндирис пъпчица, хоптири у дупчица – Копче и петелка* (Осенец, Разградско; Ловешко), **типтирис** 'ни много пълен, ни много слаб, облечен прилично, гиздаво' (Копривщица; СбНУ 16, 197). – От тур. *tendürüst* 'здрав', диал. *tendürüs* 'чист, изискан, подреден', *tendiriz* 'чист, свеж, жизнен, здрав'.

тѐнджера 'дълбок съд, в който се вари ядене', 'пръстен и рядко меден съд за готвене' (Бобошево), 'глинен съд' (СЗ; СбНУ 18, 2, 190), в *загори̂ тѐнджера* 'заплеснат човек', **тенджѐра** (Костурско), **тѐнджура** (Геров; Долна митрополия, Плевенско; Милчина лъка, Кулско; Конопчие, Чирпанско; Тръстеник, Плевенско; Суворово, в Украйна; Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Ленково, Никополско; Патрешко, Троянско; Бериево, Севлиевско; Шуменско; Тетевенско), **тѐнджора** (Ружинци, Белоградчишко), **тѐнжура** (Странджа; Лиляче, Врачанско), в *пригори̂ тѐнжура* 'ленива жена; заплеснат човек' (Габрово), **тѐнжуръ** (Съчанли, Гюмюрджинско), **тѐнджъръ** (Велико Търново), **тинджи̂ра** (Ново село, Видинско), **тенджерѐ** (Геров), 'малка тенджера' (Самоков), **тенджѐре** ср. р. (Кондорби, Костурско), **тѐнджере** (Папрадища, Велешко), **тенджере** ср. р. (приписка от 17 в. към служба и житие на Св. Иван Рилски, С т о я н о в – К о д о в , Опис 3, 142), **тѐнжере** (Щип), **тенжерѐ** (Демирхисарско), **тѐнджери** мн. ч., 'глинени съдове, в които се приготвят ястия' (В а к а р е л с к и , Етнография 369), **тенджери̂ня** (Велес), **танджари̂ня** (Герман, Кумановско). – Произв.: *тѐнджерка* умал., *тенжеркъ* (Неново, Провадийско), *тенджурка* (Ихтиманско), *тенджерчѐ* умал. (Самоков), *тѐнджурче* умал. (Ихтиманско). – Чрез тур. *tencere* 'съд за готвене' от араб. *ṭenǧara, ṭanǧara* също, а то, според М. М о л л о в а , БЕз 14/6, 1964, 537, арабизирана форма на перс. *tenkire*. – Заето и в срхр. *тѐнџера* 'дълбока медна тава', *тѐнџера* 'пръстен или меден съд за готвене', рум. *tingire*, арум. *tingire*, нгр. *τενζέρι* също.

тендир в гат.: *Тендирено, коситрено, тендир китка накичено – Огледалото и човекът* (Кръшно, Поповско). – Произв.: *тендирено* прил. (в същия източник). – Ако *коситрено* 'калаено' (вж. *коси̂тро*) е иносказателно название за 'огледало' в гатанката, то *тендирено* и *тендир* би трябвало да са иносказателните названия за 'човек'. В такъв случай метафоричният развой на значението вероятно тръгва от заетата в говора турска диалектна дума *tendir* 'коноп', употребена като иносказателно название за 'коса', откъдето чрез метонимичен развой 'коса' > 'глава' се налага представата за '(отразена в огледалото) човешка глава' и в последна сметка за 'човек', по източника.

тѐне в нар. пес.: *Мо̀ма ма̀ле и ти тѐне, не рѐкой ли, пак ще речъ: Недѐйте ме мла̀да жени̇̀* (Ябланица). – Вероятно звателна форма на *тѐньо* 'татко' (вж.), *тѐйно* (вж.).

тенѐ (тьеньѐ) в текст: *Анно̂ш Насардин йефенди йемьѐл тама̀нь доку̀с тьеньѐ мага̀рьета* (Родопите; СбНУ 16 и 17, 3, 337). – Вероятно със значение 'бройка, екземпляр', в такъв случай заето от тур. диал. *tene*, тур. *tane* 'брой, бройка, екземпляр; къс, парче; зърно' т.е. *имал тъкмо девет броя магарета*. – Срв. *тена*.

тенезьо̀ ж. 'пластинка от черешова кора, с която се дрънка музикален инструмент' (Смолянско; Златоград, Маданско). – От първонач. **тезеньо̀* също, с метатеза *з – н > н – з*, а то родопски звуков вариант на *тезенѐ* (вж.).

тенѐйка 'питка от разточено меко тесто, опечена на специална плочка' (Полковник-Серафимово, Смолянско), **тѐнейка** 'мекица' (Смолян), **тене̂̀йка** 'питка от разточено меко тесто, опечена на специална плочка' (Райково, Устово, Смолянско), **тêне̂̀йка** също (Долно Райково, Смолянско), **теня̀йка** 'хлебно тесто, изпечено на грънчарска плоча' (Смолян; ДА), **тêне̂̀йкьи** 'питки от разточено тесто, изпечени на специална плочка' (Долна Арда, Смолянско). – Произв. с наст. *-ка* от изчезнал о същ. **теней*, образувано с праслав. наст. *-ěјь*, *-ājь*, от изчезнало съществително **тен* < праслав. **tьnъ*, запазено в основата на *тѐнък* (вж.), *тъ̀нък* (вж.). За образуването срв. *бързей, ли̇̀шей* и др. – Срв. от същата основа *тени̇̀ца, тену̀рка, тену̀шка, тенени, тѐня*.

тенекѐ, тенекѝя 'тънък метален лист; висок четвъртит съд, направен от железен лист', **тенекѐ** 'тънко старо желязо' (Бойница, Кулско), 'тънък метален лист; висок четвъртит съд, направен от железен лист' (Костурско), 'човек, който вдига много шум около себе си' (Шумен), **тенѐке** 'тъп човек' (Смърдеш, Костурско), **тенеке** учен. говор 'пари' (София), **тенекьѐ** 'ламарина' (Брезник), **тêнêкѐ** 'ламарина, ламаринен съд' (Ленково, Никополско), **тѐнекье** (Охрид), **тиникѐ** (Кръвеник, Севлиевско), 'ламаринена кутия; тънка дъска' (Троян; Патрешко, Троянско), **тиникьѐ** 'тенекиена кофа; човек, който раздрънква, на когото не може да се разчита' (Елена), **тиникя̀** 'ламарина; жица' (Твардица в Молдавия), 'ламаринена кутия; ламаринен лист' (Лозенец, Ямболско), **тенекѝа, танакѝа** 'тенеке; тенекиен съд' (Смолско, Пирдопско), **тенѐкьиа** (Велес), **теникѝя** 'ламарина; ламаринена кутия' (Кърналово, Петричко), 'ламаринен съд' (Нeново, Провадийско), **тиникѝя** прил. неизм. 'ламаринен' в *покрив тиникѝя* (нар. песен от Градево, Благоевградско), **тиникѝйъ** 'ламарина; ламаринена кутия' (Тихомирово, Старозагорско; Кръвеник, Севлиевско), **тиникѝа** (Банско), **тиникѝъ** (Патрешко, Троянско), **тиникѝе** (Пленимир, Генералтошевско), **тинкѝйъ** 'висок съд с четвъртита форма, направен от железен лист, с който се измерва жито, брашно и др.' (Съчанли, Гюмюрджинско), **тънъкѝя** (Трекляно, Кюстендилско; Кюстендилско Краище). Произв.: *тенекя̀в* прил. (Слатина, Ловешко), *тиникя̀р* 'боракс' (Велико Търново), *тенекѐн* прил. (Тръстеник, Плевенско; Горна и Долна Василица,

Ихтиманско), *тенекя̀н* (Геров), *тенекѝен*, *тенекѝйено* в *тенекѝйено ко̀пче* 'метално копче' (Искра, Първомайско), *тиникѝена* в *тиникѝена трева* 'вид нискостеблена трева, която трудно се коси' (Бериево, Севлиевско); *тенекѝйка* умал., *тенекѝчка* умал. (Марковча, Шуменско), *тиникѝчка* умал. (Жеравна, Котленско). – От тур. *teneke* 'ламарина; ламаринен съд; бидон', което, заедно с чагат. *tünükä* 'олово', кирг. *tünüke* 'ламарина', произхожда от перс. *tunak* 'стомна от калай или олово', вж. Räsänen, EtWb 473. Според Въ гленов, БЕз 6/2, 1956, 168, от англ. *tin-case* 'калаена кутия', а според академичния РЧДБЕ 1982, от англ. *tin-can* 'тенекиена кутия', като и в двата случая обясненията са несъстоятелни. – Заето и в срхр. *тенѐће, танѐће, тенѐћа* 'ламарина', рум. *tenechia, tinichia, tinechia*, алб. *teneç*, арум. *tiniche*, нгр. *τενεκές* със същите значения.

тенекеджѝя 'занаятчия, който работи тенекиени изделия', **тенекиджѝя** (Геров; Кърналово, Петричко), **тиникиджѝя** (Тихомирово, Старозагорско; Патрешко, Троянско). – Произв.: *тенекеджѝйница* 'работилница на тенекеджия', *тенекеджѝлница* (ЮЗ), *тенекеджѝйство*, *тенекеджѝйски*. – От тур. *tenekeci* 'занаятчия, който работи тенекиени изделия'. – Заето и в срхр. *тенеќѐџија, тенеќеџѝја*, рум. *tinichigiu* също. – Срв. *тенекѐ*, *тенекѝя*.

тенелик, тененлик в текст: *на цяла кожа агнешка режим вратъ и путпълвъми бушлуцити и съ убрязвъ четвъртиту, тенелик гу наричаме, този тененлик гу квасим с удъ и гу упъвъми на дъска* (Бяла; архивни материали Русев, ДА). – Вероятно със значение 'бройка, къс, съставно парче', произв. от тур. диал. *tene* 'къс, бройка, парче' с наст. *-lik*, срв. за образуването тур. *yaz* 'лято' и *yazlık* 'нещо лятно'. Формата *тененлик* е с асимилаторно вмъкване на *н*. – Срв. *тенѐ*, *тена*.

тенѐлка 'питка, опечена на специална плоча' (Чокманово, Смолянско). – Произв. с наст. *-ел-ка*, праслав. **-elъ*, продължаващо праслав. прил. **tьnъ* 'тънък' в основата на *тѐнък, тъ̀нък* (вж.), срв. за образуването *бързел* покрай *бързей*, както *тенѐлка* покрай *тенѐйка* (вж.). – Срв. от същата основа *тенѝца, тенѝрка, тенѝшка, тененѝ, тѐня*.

тененѝ 'слабини' (Добростан, Асеновградско). – С асимилация *е – и > е – е* от **тениниѝ* също, мн. ч. от **тенина̀*, произв. с наст. *-ина* от изчезнала основна форма на прилагателното **тен*, продължаващо праслав. **tьnъ* в *тъ̀нък* (вж.), срв. за образуването *слабинѝ* със същото значение. – Срв. със същата основа *тенѐлка, тенѐйка, тенѝца, тенѝрка, тенѝшка, тѐня*.

тененѝкам (**тьеньенѝкам**) 'треперя от студ' (Лъки, Гоцеделчевско; Разлог), **тенинѝкам** 'зъзна, треперя' (Банско). – От звукоподражателна основа, както *тананѝкам* (вж.). Срв. с подобно значение *дзиндзѝкам, дзиндзирѝкам, дзиндзилѝкам* и др., вж. и *зинзѝкам, зъзна*.

тененѝя 'дандания, крясъци' (Ружинци, Белоградчишко; ДА). – Може би с *н* вм. *к* в *тенекѝя* 'вид ламаринен съд' поради смесване на ръкописни обли-

ци на буквите *к* и *н*, като семантичният преход вероятно е свързан с резките звуци, които издава ударът върху празен ламаринен съд, срв. за семантиката *тенеке* 'човек, който вдига много шум около себе си'.

тѐнец 'вампир' (Годечко), 'уплътнената душа на умрял човек от язва или от престарялост' (с непосочен местоговор; Вакарелски, Етнография 512), **тенец** 'станал от гроба умрял човек' (Превала, Гаврил-Геново, Монтанско; архивни материали Москов, ДА; Средогрив, Видинско), **тенъц** 'вампир' (Комщица, Годечко; Горно Линяво, Ломско). – Произв.: *утенчвам се* 'вампирясвам' (с непосочен местоговор; U. Dukova, Балк. езикозн. 27/2, 1984, 45). – Срхр. *тѐнац, тѐњац* 'вампир', *утенчити се* 'вампирясвам'. – Праслав. диал. **tě̆nьcь*, произв. от **tě̆nь* 'сянка', срв. рус. диал. *тень* 'сянка; душа на мъртвец; призрак', пол. *cień* 'сянка; дух; душа на мъртвец', вж. U. Dukova, Балк. езикозн. 27/2, 1984, 45, срв. семантично *сѐнище, ся̀нка* с подобни значения, нгр. *ἴσκιος* 'сянка; призрак', алб. *hie* 'сянка; дух', арум. *aúmbră* също, вж. U. Dukova, пак там, 43–44, с посочената литература.

тенѐчка 'алуминиево канче' (Протопопинци, Белоградчишко). – От срхр. *тенѐћка*, умал. от *тенѐћа* 'тенекия' (Косово), вж. *тенекѐ*.

тенжерѐт 'припаси' (Чепеларе; ДА), **тенджьерѐть** 'родитба, берекет' (Долна Арда, Смолянско). – От *тиджарѐт* 'печалба' (вж.) с вторична назализация и асимилация на гласните.

тенжи 'тежи', **теншко** (в говора на силистренски „арнаути"), **тенжина** (Солунско). – Еднакво с *тежѝ, тѐжко, тежина̀*, вж. *тежа̀*, със запазен назален гласеж на стб. ѫ.

тенжу̀х 'корав състав, стрит на прах, докарва кихане' (Геров). – Срв. рус. *тензу̀й* 'прах за смъркане, внасян от Китай' с неясен произход у Vasmer, REW 3, 93, и тур. *tensuh* 'вид ароматизирано тесто, направено на късчета с орнаментална форма, често използувано като лично украшение; свещица от ароматично вещество и въглен'.

тензу̀х шивашки професионален говор 'много рядка и тънка тъкан, която се използува за летни забрадки, пердета и женски блузки', в *цедѝлки ут тензу̀х* (Неново, Провадийско). – Произв.: *тензу̀вка* 'вид памучна женска забрадка' (Боженци, Габровско). – С неясен произход. Срв. с по-различни значения тур. *tensuh* 'рядък и красив' < перс. *tansoh* 'рядка и оригинална вещ', тур. диал. *tenzuf, tenzif* 'вид украса върху женския фес', при което семантичната връзка с названието на вид тъкан би могла да се основава на преход 'рядък' > 'рядка, неплътна тъкан'.

тѐнина в нар. пес.: ... *тѐнина като пр'чица, минина като тичица* (Тетевен; СбНУ 31, 348), **тенано** 'тънко (за предиво)' (Козичино, Поморийско), **тѐнъни** в *плътна̀ тѐнъни* (нар. пес. от Нови пазар; СбНУ 47, 231), *тѐнъни дъски* (в нар. пес. от Нови пазар; СбНУ 47, 401). – Произв.: *тьѐненка* в нар. пес.: ...

тьѐненка Недо хубава (Гоцеделчевско), *тѐнинка* в нар. пес.: *тѐнинка Недо хубава* (Руждене, Драмско; СбНУ 50, 145; Драгойново, Първомайско), *тѐнинка, тѐнинко* (само за ж. и ср. р., Тетевен), *тѐнинко* (в нар. пес. от Копривщица и от Смядово, Шуменско), *тѐнънку* в *тѐнънку дàри* (нар. пес. от Налбант, в Северна Добруджа). – Незасвидетелстваната форма за м. р. ед. ч. е **тѐнен*, разширение с наст. *-ен*, праслав. *-ьпъ*, от незасвидетелствана основна форма **тен* 'тънък' в *тѐнък, тънък* (вж.), която продължава праслав. **tьпъ*.

тенѝца 'малък домашен хляб' (Средногорци, Маданско). – Произв. с наст. *-ица* от продължението на праслав. **tьпъ* в *тѐнък, тънък* (вж.). – Срв. същата основа в *тенѐйка, тенѐлка, тенỳрка, тенỳшка, тѐня* (вж.).

тѐнка[1] таен терзийски говор 'пушка' (Дебърско), таен дюлгерски говор също (Крушево). – С метонимичен развой на значението от *тѐнка* 'тънка' (вж. *тѐнък, тънък*) като постоянно определение на *пỳшка* в нар. песни.

тѐнка[2] в нар. пес.: *полѐка вòди невѐста, тѐнка е войска по нея, голем е твар след нея* (Каменица, Чепинско; Шапкарев, СбНУ, кн. 1, 160). – Вероятно с печатна грешка *н* вм. *ж* в *тѐжка* (вж. *тѐжък*) като постоянен епитет на *войска* в нар. песни.

тенкàч 'малък домашен хляб' (Долен, Гоцеделчевско), **тьенкàч** също (Зърнево, Драмско), 'питка, опечена на плоча' (Тракиец, Хасковско), **тинкàч** 'питка от разточено меко тесто, опечена на специална плоча' (Кочан, Гоцеделчевско), **тьинкàч** също (Годешево, Гоцеделчевско). – Произв.: *тьенкачѐ* 'питка от разточено тесто, опечена на специална плоча' (Слащен, Гоцеделчевско), *тинкàчка* 'малък домашен хляб' (Ваклиново, Гоцеделчевско). – Произв. с наст. *-ач* от *тѐнък* (вж.), представя рядък за българския език пример за употреба на наставката *-ач* с прилагателна основа.

тѐнки мн. ч. 'млади, току-що излюпени въшки' (Калайджидере, Чадърли, Манастир, Гюмюрджинско). – Вероятно от първоначално *пчѐнки*, мн. ч. от *пчѐнка* също (вж. при *пчѐне*), с опростяване на началната група съгласни *пч* > *ч* и последвала деафрикатизация *ч* > *т*.

тенкнефѐзуф (**тьенкнефѐзуф**) 'болен от сърдечна болест (за кон)' (Горно Райково, Смолянско). – От *текнефѐзов* също, вж. под *текнефѐз*, с вторична назализация.

тенкòту таен дръндарски говор 'хорото' (СбНУ 16 и 17, 1, 865). – Членувана форма на *тѐнко*, ср. р. от *тѐнък* 'тънък' (вж.), с метонимичен развой на значението.

тѐнку таен терзийски говор 'баница' (Дебърско). – С метонимичен развой на значението от *тѐнко* 'тънко', вж. *тѐнък, тънък*.

тенлѝк 'тъпата страна на брадва, чук' (Трънчовица, Никополско; ДА). – Неясно. Може би деформиран облик на *тепелѝк* (вж.), срв. *тепелòк*.

тѐнта 'шатра' (1859 г., в. България), 'навес срещу дъжд и слънце върху палубата на кораб или лодка' (1865, в. Турция), 'навес на двор' (1870, в. Дунавска зора), 'дървена рамка, на която се простира да съхне нанизаният тютюн' (Каврово, Асеновградско; Асеновград; Църнча, Гоцеделчевско); чсл. **тента** 'шатра' (14 в.). – Старата форма се обяснява като транслитерация на сргр. *τέντα* 'палатка' > лат. *tenda* също. Формите, засвидетелствувани в източници преди Освобождението, са заети чрез тур. *tenta* 'навес на палуба' (16–19 в.), срв. съвр. тур. *tente* 'палатка, навес' от итал. *tenda* с неясно *nt* вм. *nd*, вж. В а н к о в, Роман. заемки 82–83. Диалектното значение 'дървена рамка за сушене на тютюн' е развито вероятно от значението 'навес' > 'навес за сушене' > 'приспособление за сушене на тютюн'. – Срв. *тѐнда*.

тентало 'прашка за мятане на камъни' (Битоля; архивни материали Бояджиев, ДА). – От *тѐнгало* 'лък' (ЮЗ; по К. М и р ч е в, МПр 7/4, 1932, 98) с асимилация *т – г > т – т* или с *т* вм. *г* поради смесване и погрешно разчитане на ръкописните облици на съответните букви.

тентѐва[1] в *йофчàрска тентѐва* (нар. пес. от Враца; СбНУ 15, 4; Комарево, Белослатинско; Горни Лом, Дълго поле, Белоградчишко), *самà тентѐва* 'раст. кошчета' (Бистрица, Софийско), *сѝня тентѐва* 'раст. Gentiana' (Ихтиманско), *синьогòрска тентѐва* (Ботевград). – Вж. *тентя̀ва, тинтя̀ва*.

тентѐва[2] 'дантела' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – Произв.: *тентѐфска* в *тентѐфска иглà* 'игла, с която се плетат дантели' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – От *тентѐла* (вж.) в същия говор, с дисимилативна промяна *т – л > т – в*.

тѐнтеви в *тѐнтеви гàщи* 'долни женски гащи с ръчно плетена бяла памучна дантела, зашита по ръба на крачолите' (НБОРБ 126). – Вторично възникнала форма поради осмисляне на *тентѐва* 'дантела' (вж.) като форма на прилагателно от женски род с наст. *-ев-а*, срв. *вѝшн-ев-а* и др.

тентѐл 'дантела' (Смолско, Пирдопско; Долно Левски, Панагюрско), **тинтѐль** също (Силистренско). – Вторично възникнала форма от *тентѐли*, мн. ч. от *тентѐла* (вж.), схванато като форма за мн. ч. на същ. от м. р., срв. *щъ̀ркели*, мн. ч. от *щъ̀ркел*, и др.

тентѐла 'дантела' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), **тинтѐла** също (Суворово, в Украйна). – От *тантѐла* (вж.) с асимилация *а – е > е – е*.

тентѐна 'дантела' (Бабяк, Разложко). – От *тентѐла* също (вж.) с асимилация *н – л > н – н*.

тѐнти социален говор 'зъби' (Брацигово; Сб. Бълг. книж. д-во 2, 24). – Форма за мн. ч. от незасвидетелстваното **тент* 'зъб', заемка от алб. *дѐмр* 'зъб' със субституция *д > т* и асимилация *т – п > т – т* и *мт > нт*: **темп* > **тент*, мн. ч. *тѐнти*.

тентѝл 'отвратителен човек' (Воден, Елховско; архивни материали Москов, ДА). – Вероятно еднакво с *тептѝл* 'маскиран човек' (вж.), *тебдѝл* 'глупак; плашило' (вж.), при което *н* вм. *п* в *тентѝл* е резултат от смесване на ръкописните облици на съответните букви.

тентѝсувам 'връщам се, тегля назад, не искам да вървя напред': *конят тентисува назад* (Геров), **тентѝсуе** в текст: *той (конят) тентѝсуе назат* (Велес; СбНУ 16 и 17, 3, 231), **тентѝсуям** '(за кон) хъсвам се' (Велес; СбНУ 20, 2, 73). – От един произход с *дендѝсвам* 'издържам, издрайвам' (вж.). Изходното значение при *тентѝсувам* и варианти е 'задържам'.

тентя̀ва 'високопланинска билка със звънчевидни сини, лилави и жълти цветове и силно горчив вкус, широко употребявана в народната медицина, раст. Gentiana', в *сѝня-бя̀ла тентя̀ва* 'раст. Gentiana cruciata' (БотР), *едностръ̀ка тентя̀ва, жълта тентя̀ва, сѝня тентя̀ва* диал. 'лековита планинска билка', *мъжка тентя̀ва, овча̀рска тентя̀ва* 'вид билка, която се числи към омайните билки' (СЗ; СбНУ 18, 2, 6), *сѝня загѐрска тентя̀ва* (в нар. пес. от Гложене, Тетевенско; НПТВ 65), *сѝнята гѐрска тентя̀ва* (в нар. пес. от Торос, Луковитско; НПТВ 425), 'раст. Scabiosa' (Архив Л. Каравелов 1964, 667). – Еднакво с *тинтя̀ва* (вж.).

тѐну в нар. пес.: *Послу̀ша Ра̀да бащя̀ си, та са искачѝ, искачѝ на висо̀ките чарда̀ци, та па тѐну си говори...* (СбНУ 2, 3, 74). – Вероятно със значение 'баща', вариант на *тѐйно* (вж.), срв. *тѐню*.

тену̀рка 'разточено тесто на листо' (Геров), 'тънка прясна питка, опечена на специална плочка' (Писаница, Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Чепеларе, Асеновградско; Давидково, Петково, Ардинско), 'прясна питка, печена на жар' (Чепеларе, Асеновградско), **тьену̀рка** 'малък домашен хляб' (Средногорци, Маданско), **тьѐну̀рка** 'питка, опечена на специална плоча' (Райково, Смолянско), **тену̀рки** 'сладки от обикновено тесто, замесено с квас и яйца, катми' (Лясково, Девинско; Чепеларе, Асеновградско; Райково, Смолянско), 'палачинки' (Райково, Смолянско). – Произв. с наст. *-ур-ка* от **тен*, продължаващо праслав. прилагателно **tьnъ* 'тънък' в *тѐнък, тъ̀нък* (вж.). За образуването срв. *жълту̀рче*, произв. от *жълт* (вж.). Срв. същата основа в *тенѐйка, тенѐлка, тену̀шка, тѐня*.

тену̀шка (**тьѐну̀шка**) 'питка, опечена на специална плочка' (Малка Арда, Смолянско). – Произв. с наст. *-уш-ка* от **тен*, продължаващо праслав. **tьnъ* 'тънък' в *тѐнък, тъ̀нък* (вж.). – Срв. със същата основа *тенѐйка, тенѐлка, тенѝца, тену̀рка, тѐнина, тѐня*.

тенха̀ 'самотия, тишина' (Геров), **теньхо̀** нареч. 'тихо' (Костандово, Велинградско), **тинха̀** 'тишина' (Сливенско), 'спокойствие, тишина' (Шумен, Елена). – Чрез тур. *tenha* 'пустинен, необитаем, безлюден, уединен', нареч. 'самотно, отделно' от перс. *tanha*. – Срв. със същия произход срхр. *те̏на̄* прил. неизм. 'свободен, незает', вж. и други, по-силно отдалечени варианти на заемката у Skok 3, 457, Škaljić 610. – Срв. *тена̀, теналък*.

тенъдж 'съживил се мъртвец' (Годечко). – От *тенъц* 'вампир' (вж. при *тѐнец*) с *ц > ч > дж* вероятно поради междусловна асимилация. По-малко вероятно със субституция *ц > ч > (дж)*, допустима при турско посредничество (обратна заемка?).

тѐнък 'тънък' (Голямо Конаре, Пловдивско; Динево, Хасковско; Съчанли, Гюмюрджинско; Кюлевча, Шуменско; Канлия в Северна Добруджа), **тѐнок** (Кърналово, Петричко), **тѐнка** 'тънка' (Пенела, Лозенградско), 'оскъдна (за вода в реката)' (Долно Броди, Благоевградско), 'звучна, звънка' в нар. пес.: *... и си викна тая лепа песен, речовита, тенка, гласовита* (Богослав, Кюстендилско; ДА), в *тѐнка бòлес* 'туберкулоза', *тѐнка мъглѝчка* 'омара' (Лъки, Гоцеделчевско), **тьѐнка** 'неплодородна (за почва)' (Неделино, Маданско), **тѐнко** 'тънко', 'рядко' в *тѐнко мля̀ко* (Куфалово, Солунско), **тенкỳ** 'тънко' (Кърналово, Петричко), **тенку** 'деликатно, изнежено' в поговорка (за човек, който иска да минава за аристократичен) *тенку му й дупиту – на какоф биде скомин не сяда* (Шумен; архивни материали Петров, ДА), **тьѐнку** 'фино' в *тьѐнку сѝту* (Мандър, в Мала Азия), **тѐнки** 'изящни' в нар. пес.: *юна̀к дря̀мка напа̀дналу на мòмини тѐнки скỳти* (Белово, Демирхисарско; СбНУ 36, 27). – Произв.: *тенкуля̀к* 'висок, слаб човек' (Кърналово, Петричко), *тенкушка* 'питка от меко тесто, опечена на специална плочка' (Корница, Гоцеделчевско), *тенькỳшка* 'малък домашен хляб' (Буково, Гоцеделчевско), *тинкỳшка* 'питка от разточено меко тесто, опечена на специална плочка' (Лъжница, Гоцеделчевско); *тьенкокòрки* мн. ч. 'с тънки кори' (Кърналово, Петричко), *тьенконòк* 'с тънки крака' (Кърналово, Петричко). – С *е* от стб. **ь** в *тъ̀нък* (вж.).

тѐнъц 'вампир', вж. *тѐнец*.

тень 'на тях' (Банат). – От *тям* (вж.) с *м > нь* вероятно като резултат от междусловна асимилация.

тѐнькям 'ходя по голяма нужда' (Самоков). – Произв.: *натѐнькювам се* 'изхождам се по голяма нужда' (Самоков). – Вероятно от звукоподражателна основа. Срв. със същото значение *а̀кам* (вж.).

теньо и **тѐню** в нар. пес.: *Язи са, тейко, почудих как да им, теньо, обадя, я слевай, теню, чи излизвай из мала врачка в градина* (Дъскот, Великотърновско; НПССБ 143). – Вероятно със значение 'татко', вариант на *тѐйно* също (вж.), срв. *тѐну* също (вж.).

теньòк 'тинята, довлечена от придошла река' (Сърница, Велинградско). – Вероятно с *и > е* в неударена сричка от **тиньòк* също, произв. от *тѝня* (вж.).

тѐня 'разплесквам тестото в тава' (Попско, Крумовградско; Кутела, Виево, Момчиловци, Петково, Давидково, Смолянско), **теня̀** също (Тракиец, Хасковско), **тьѐня** също (Сърница, Хасковско), **тьѐнъ** също (Козаново, Асеновградско), **тѐнêм** 'преда тънко' (Смолянско, Ардинско), **тьѐням** 'разплесквам тесто в тава' (Златоград), 'нанасям методичен побой над човек, който не

е в състояние да се съпротивлява' (Златоградско), **тьени** 'изтънявай' в нар. пес.: *Преди ми, тьени, руданко, тъничко да ми напредеш* (Кутела, Смолянско; НПРК 490), **тѐни са** 'изтънява се' в текста: *лемежа са тѐни, по-рано думаха клепи са* (Момино, Варненско; архивни материали Русев, ДА). – С *е* от стб. **ь** в *тъня* (вж.).

теня̀свам 'просмуквам вода (за съд)', 'влажен съм (за мазилка)' (Геров; Ломско – Архив Н. Геров), **теня̀сва** 'пропуска вода (за глинен съд)' (Кулско), 'мокри се или се размазва, вместо да засъхне (за мазилка)' (СбНУ 7, 3, 229), **теня̀сал** 'обрасъл с трева' (Слащен, Благоевградско). – Произв. от изчезнало в българския език именно образуване от праслав. **tęti* 'тегля', вж. подробно М. Рачева, Етимология 2003–2005, М., 2007, 180 и сл. Срв. *таня̀свам*, *тъня̀свам*, *тоня̀свам*, *туня̀свам*, *тиня̀свам*, *тиня̀с* 'пуска вода (за глинен съд, който не е изпечен добре)' (Банкя, Трънско – архивни материали Москов, ДА; Станьовци, Брезнишко – архивни материали Радованов, ДА).

тѐо мест. 'тези' (Елховец, Смилянски район, Смолянско). – Вж. *те*[2].

теофа̀ния диал. 'Богоявление'. – От нгр. *θεοφάνεια* също, вж. Дзидзилис, Фонетични проблеми 104, срв. М. Филипова-Байрова, Гр. заемки 162.

теофтѝкова 'сива' (Лилково, Пловдивско; ДА). – Вероятно графичен вариант на *тьофтѝкова* също, вж. *тефтѝк*.

тѐпам[1] 'правя по-гъста и по-плътна вълнена тъкан, като я поливам с вода и удрям със специални дървени чукове', разг. 'бия, бъхтя', 'бия, удрям, убивам' (Геров), 'бия, удрям' (Връбница, Софийско; Долновардарско; Дебърско), 'бия' (Кюстендилско), 'бия някого; ходя със ситни крачки (за стар човек)' (Софийско), 'вървя бавно от умора или старост, или ако съм дете' (Габрово), 'вървя' (Чешнегирово, Пловдивско), 'бия; върша нещо напразно, само се изморявам' (Доброславци, Софийско), 'валям шаяк или бало; бия, бъхтя, убивам' (Самоков), **тѐ̏пам** 'чукам стъбла на лен или коноп' (Банско), **тѐпъм** 'бия' (Сливен; Казанлък; Стърмен, Долна Студена, Беленско), 'чукам, удрям; вървя' (Мраченик, Карловско), 'вървя със ситни крачки; бия' (Еленско), **тѐпум** 'бия; убивам' (Кукуш), **тѐпнувам, тѐпна** 'поставям нещо, където не му е мястото' (Енина, Казанлъшко); **тѐпам се** 'измъчвам се от много работа' (Смърдеш, Костурско), **тѐпа, тѐпеш** 'тепам' (БТР), 'тупам аба или шаяк; тепкам лен; трепя, убивам' (Геров), **тѐпе се** '(за плат) обработва се на тепавица' (Бели Осъм, Троянско; Бериево, Севлиевско), **типа̀л съ** 'мъчил се' в текст: *...я̀ска виздѐн съм съ типа̀л* (Воденско; СбНУ, 5, 103), **тѝпам** 'тъпча; тичам насам-натам' (Нова Надежда, Хасковско), 'шетам; разхождам се нервно' (Странджа; Веселие, Бургаско), 'разхождам се нервно, обикалям' (Малко Търново), **тѝпъм** 'шетам; действувам, за да изпълня определена цел' (Хасково), 'вървя на цяло стъпало със ситни стъпки' (Българи, Бургаско), 'ритам, тъпча' (Родопите), 'бутам' (Широколъшки район; Петрово, Санданско), 'ша-

вам' (Пчеларово, Кърджалийско; архивни материали Москов, ДА), **тепа̀ти** запазена инфинитивна форма в нар. пес.: *Я паун му се молеше: немой ме, Па̀вле, тепа̀ти...* (Драгалевци, Софийско; ИНЕМ 1932, 11–12, 177); стб. **тєтн, тєпѫ** (Остром.). Произв.: *ти̂паў* 'клисав, текляв' (Певец, Търговищко), *тепа̀вица* 'устройство с водна сила за сбиване на тъкани', *тѐпавица* (Ботевградско; Копривщица; Бериево, Севлиевско; Калково, Ихтиманско), *тѐпъвицъ* (Бяла черква, Великотърновско), *тѐпавыца* (Банат), *тепавица* 'война, битка' в нар. пес.: *Пенчо на фронта замина, на фронта, на тепавица* (Ключ, Петричко; НПЮЗБ 221), *типа̀йцъ* 'тепавица' (Енина, Казанлъшко), *тѐповица* (Смолско, Чавдар, Пирдопско; Кнежа, Оряхово), *тьѐповица* (Тетевенско), *тепавци* мн. ч. (< *тепавици*?) в нар. пес.: *...нямам нива, ни ливада, ни тепавци, ни воденица* (Мекиш, Великотърновско; НПССБ 600), *тепа̀вичка* умал., *тепавича̀р, тепавичер* (Котел), *тепавича̀рка, тепавича̀рче, тепавича̀рски, типъвджѝя* 'тепавичар' (Еленско), *тепа̀лка* 'тесла' (Лом, Брацигово), 'инструмент за стъргане на кожи' (Махалата, Плевенско), *тепа̀лькя* 'нарочен тъп нож за тепане на лен' (Банско), *типа̀лькъ* 'тъп метален нож за оронване зърна на царевица' (Еленско), *тепа̀льъм* 'ходя, вървя' (Съчанли, Гюмюрджинско), *тепа̀лник* таен зидарски говор 'войник' (Мраченик, Карловско), *тепана* 'която е от плъст' в *тепана капа* (НБОРБ), *тепани* 'цепени с брадва' в *тепани дъски* (Смядово, Шуменско), *типа̀ня* 'бия, удрям' (Казанлък; архивни материали Филипов, ДА), *типа̀йни* 'убиване' в текст: *Типайниту на вампирити съ чинелу и пу друга турлиа* (Воден; СбНУ 3, 149), *тепанѝца* 'сбиване' (Бобошево), *тепарѝа* 'жена, която тепа лен' (Банско), *тѐпач* 'убиец' (Прилепско), 'който е занесъл нещо на тепавица за тепане' (Геров), *типа̀ч* 'тепавичар' (Еленско), *тѐпачка* 'убийство' (Прилеп), *тѐпачка* и *тепа̀чка* 'бой; убийство; убиец; която е занесла нещо на тепавица за тепане' (Геров), *тепа̀чка* (Беляковце, Кумановско), *тѐпкам* 'тупам с крака при ходене' (А. Каралийчев; по РРОДД), 'ръкопляскам с две ръце' (Дорково, Пазарджишко), *тѐпкав*[2] (вж.), *типнѐ* 'ритник' (Шумен), *типка̀йне* 'обработване' в текст: *Никуа жена има̀ла ногу лен за типка̀йне'* (Воден), *тѐпчем* 'ръкопляскам' (Тихомир, Крумовградско); *фтѐпам са* 'вгълпявам си' в израз: *фтѐпало ма са йе* 'внушил съм си' (Смолянско); *дотѐпя, дотѐпувам, дотѐпвам; изтѐпя, истѐпвам, истѐпувам се* 'преуморявам се' (Кюстендилско); *натѐпя, натѐпвам, натѐпам* таен майсторски говор 'спечеля, добия' (Шлегово, Кратовско); *отѐпам, отѐпа* 'утрепвам'; *оттѐпам, оттѐпувам* 'бия до насита' (Кюстендилско); *потѐпя* (Геров); *претѐпувам* 'пребивам от бой' (Самоков), *претѐ̄пувам* 'отслабвам, изнемощявам' (Банско); *стѐпа (се), стѐпвам (се)* 'сбивам (се)', *стѐпувам (се)* също (Кюстендилско); *утѐпвам* 'убивам, пребивам' (Доброславци, Софийско), *утѐпувам* също (Самоков; Кюстендилско; Софийско; Кумановско), *утѐпувам се* 'пребивам се' (Самоков), 'убивам се, наранявам се' (Доброславци, Софийско), *утѐпан* 'убит; пребит; некадърен, непохватен' (Самоков); МИ *Тепковица* 'ливада, на която, според легендата, е имало голяма сеч между българи и юру-

ци' (Говедарци, Самоковско). – Срхр. *тѐпсти* 'удрям, бия', *тѐпсти се* 'хойкам, миткам, шляя се', словен. *tèpsti* 'бия, удрям', рус. *тепти́* 'удрям', *утепти́* 'убивам', итер. *утепа́ть*, укр. *тепти́*, струс. **тепти, тепу**, чеш. *tepati*, словаш. *tepat'*, горлуж. *ćepać*, доллуж. *śepaś* 'бия'. – Праслав. **te(p)ti, tepǫ*, в отгласни отношения с *тъптя̀* (вж.), *тъ̀пча* (вж.), сродно с лит. *tèpti, tepù* 'мажа', латв. *tepju, tept* също, лит. *tapýti* 'лепя', *tap(š)nóti* 'плескам с длан'. Срв. Miklosich, EtWb 352, Brückner, SEJP 568, Holub–Kopečný 383, Ст. Младенов, ЕтР 632, Trautmann 319, Vasmer, REW 3, 95, Skok 3, 459–460 и посочената литература. Ст. Младенов, ГСУ–ИФФ 13–14, 1920, 129–130, смята за сродно с арм. *anťapʻ (an-ťapʻ)* 'нетепан, невалян'. – Част от формите с *и* вм. *е* под ударение могат да получат различно обяснение: могат да отразяват диалектен преглас *е* > *и* под ударение, характерен за павликянския говор, представен и в други рупски говори, както и (системно) във влашките български говори; според Ж. Ж. Варбот, Этимология 1974, 32–36, бълг. диал. *ти̇́пам* е съответствие на срхр. *tipati* 'достигам, докосвам', *tipav* 'бавен, несръчен', словен. *tipati* 'опипвам, усещам; правя с ръце (глинени съдове)', рус. диал. *ти́пать* 'леко удрям; открадвам; кълввам; ухапвам, щипвам; прокрадвам се', чеш. *tipati se čím* 'правя нещо бавно', продължаващи праслав. **tipāti*, което може да бъде в отгласни отношения с **tepāti*, представяйки удължена степен на коренната гласна от изчезналите форми на редуцираната степен – отгласен ред *е : а : (ь) : i*, отразен в **tepāti, *tapāti: *tipāti*. Skok, цит. съч., тълкува срхр. форми като итеративни икавски форми с удължена степен *ē > ě > i*. Vasmer, REW 3, 106, предполага за рус. *ти́пать* звукоподражателен произход.

тѐпам[2] 'говоря неразбрано' (Трънско), **тѐпъм** 'прикривам нещо, не го казвам ясно и открито' (Хасково). – Произв.: *тѐпкам* 'заеквам' (Габаре, Белослатинско; Панагюрско; Тръстеник, Плевенско; Доброславци, Софийско; Ленково, Никополско), 'говоря неясно' (Бобошево, Дупнишко), 'заеквам, като най-често се запъвам при изговора на звука *т*' (Велес; архивни материали Цончев, ДА), 'заеквам; натяквам' (Долна баня, Ихтиманско), 'заеквам' (Ил. Волен; по РРОДД), 'бия лен с тепилок, за да отделя твърдите люспи от стеблата; запъвам, заеквам' (Воден, Кичевско), *тѐпкав* 'който заеква' (Кр. Пишурка; по РРОДД), *тѐпкаф* също (Доброславци, Софийско; Тръстеник, Плевенско), *тепкѝня* 'който говори неразбрано' (Трънско), *тѐпльо* 'човек, който говори бавно и се запъва' (Бобошево, Дупнишко), *тѐпла* 'жена, която говори бавно и се запъва' (Бобошево, Дупнишко); *затѐпквам* 'заеквам, пелтеча' (Доброславци, Софийско; Тръстеник, Плевенско). – Срхр. *тѐпати* 'заеквам; говоря неясно, фъфля; говоря глезено или ласкаво на дете; говоря по детски' и произв., срв. *тѐпкав* 'който заеква' (Косово). – Може би със звукоподражателна основа. Допустима е и връзка с *тѐпам*[1] 'бия, удрям' (вж.) с развой на значението 'удрям' > 'повторно изговарям част от думата, заеквам' > 'говоря неясно, фъфля' и т.н. Срв. подобно предположение при обясненията на сърбохърватските форми у Skok 3, 459.

тепа̀нче 'ушно тъпанче' (Костурско). – Еднакво с *тъ̀панче*, вж. под *тъ̀пан*. Гласната *е* вм. ъ < стб. **ѫ** (**тѫпанъ** < сргр. *τύμπανον)* може да се дължи на народноетимологична връзка с *тѐпам* 'удрям, бия' (вж.).

тепди̇̀л 'преоблечен, маскиран човек; шпионин' (Геров). – Вариант на *тебди̇̀л* (вж.).

тепѐ 'връх; могила, хълм', 'отделен връх' (Геров), 'хълм' (Енина, Казанлъшко; Ганчовец, Дряновско), 'могила, чука, връх' (Панагюрско), 'чукара, връх' (Пирдопско), 'могила' (Ихтиман), 'стръмен планински склон с ронлива пръст, пясък или дребни смъкващи се камъни' (Белица, Разложко), 'връх; теме' (Шумен), 'връх на купа сено' (Кърналово, Петричко), 'овършано жито, складирано накуп' (Долно Луково, Кърджалийско), 'връх на напълнен с нещо съд' (Ихтиманско), 'част от плетена шапка' (Махалата, Плевенско), 'горна част на калпак' (Лопян, Ботевградско), 'част от кожухарски калъп за изработване на калпаци' (Махалата, Плевенско), 'част от рибарска мрежа' (ЮЗ), **тѐпе** 'връх; теме' (Костурско; Велес), **тьепѐ** 'малко възвишение' (Бериево, Севлиевско), **тепя̀** 'купа сено' (Дълбоки, Старозагорско), **тепъ̀** 'основно стебло на растение, очистено от издънки, за да бъде плодътедър' (Певец, Търговищко), **тепьо̀**, **тепѐ** 'могила, хълм' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), 'купа ожънато жито', **типѐ** (Суворово, в Украйна), **тепѐта** мн. ч. диал. 'купи сено' (ИЕИМ 16, 1975, 67), **типя̀та** мн. ч. диал. 'хълмове сред полето' (Гавраилово, Сливенско). – Произв.: *типѝчка* 'къртичина' (Долно Луково, Кърджалийско), *типѝна* 'малка купа сено' (Хрищени, Старозагорско). Често в състава на МИ. – От тур. *tepe* 'връх; горна част на нещо; теме; хълм; височина; насип; могила'. – Като се позовава на В. Т. Е г о р о в, Современный чувашский литературный язык 1, Чебоксары 1954, 25, Е. Б о е в, БЕз 15/1, 1965, 7, определя *тепѐ* като прабългарска дума в български език, което е неубедително. Срв. чуваш. *tüpe*, сттюрк. *töpü*, сртюрк. *töpö*, стkъпч. *töpe*, *tepe* с неизвестен произход, вж. Е г о р о в, ЭтСлЧув 265, D o e r f e r 2, 450, № 872, R ä s ä n e n 494, C l a u s o n 436, С е в о р т я н 3/1980, 197–199, E r e n, TDES 402. – Заето и в срхр. *тѐпе*, *тепа* 'хълм, тепе', алб. *tepé* 'хълм', нгр. *τεπές* също.

тепегьо̀з 'безсрамник, нахалник' (РРОДД), 'който не се трогва' (Средни Родопи), **тепегьо̀с** 'безочлив, безсрамен човек' (Самоков), прил. 'безочлив' (Шумен; Хасково; Царева поляна, Хасковско), **тепигьо̀з** 'нахален човек' (Враца), **тъпьъгьо̀с**, **типигьос** прил. 'безсрамен, безочлив' (Страхилово, Свищовско; Енина, Казанлъшко; Тихомирово, Старозагорско; Лозенец, Ямболско; Патрешко, Троянско), **тъпигьо̀с** прил. 'нахален' (Вишовград, Великотърновско; Бракница, Поповско; Смолница, Добричко; Стамболово, Павликенско). – От тур. *tepegöz* 'човек с ниско чело; чудовище с едно око на темето, циклоп', буквално 'който има око на темето', тур. диал. 'нескопосник, повлекан; заплес; немирно дете; скандалджия'.

тепегьозлу̀к 'безсрамие' (Т. Г. Влайков; по РРОДД). – Образувано на българска езикова почва с наст. *-лук* (тур. $-lık^4$) от *тепегьо̀з* (вж.); или производно, заето пряко от турски език.

тепеджѝк 'приклад на пушка' (Софроний Врачански, В. Мутафчиева; по РРОДД). – От един произход с *дипчѝк* също (вж.), с неясна модификация на формата. В РРОДД е представено като изходно тур. *tepecik* с непосочено значение, срв. с друго значение и друг произход тур. *tepecik* 'хълмче' > бълг. диал. *типиджѝк* 'малък куп сено' (вж.). Срв. словообразователно и семантично срхр. *тѐпелук* 'приклад на пушка; дръжка на пистолет' (Вук).

тѐпек 'стар сорт круша с едър зелен плод' (Бели Осъм, Троянско), **тѐпяк** 'вид круша' (Бобошево, Дупнишко), **тѐпка** 'вид круша' (Лисичарка, Междене, Козирог, Габровско), **тѐпляк**, мн. ч. **тѐпляци** 'есенни круши с формата на ябълка' (Бабино, Кюстендилско; Сапарево, Дупнишко), **тѐповък** 'вид едра круша' (Ново село, Видинско). – Вероятно от един произход със срхр. диал. *тѐпка, тѐпка* 'вид есенна круша, която се яде, след като изгние', за което Skok 3, 460, предполага връзка чрез отгласни отношения със срхр. *тòпити, тòпал* (вж. *топя̀, тòпъл*), но остава неясен семантичният развой. Може да се предполагат и производни форми от *тепѐ* (вж.), за което срв. срхр. диал. *tȅpeoka* 'приклад на пушка' (Skok 3, 459), синоним на срхр. *jȁbuka* 'приклад на пушка, дръжка на бастун и под., ръкохватка; горна част на скиптър'. Връзката може да се основава на прилика по форма, срв. *тѐпляци* 'есенни круши с формата на ябълки', *тѐповък* 'вид едра круша' и др.

тепеледисвам 'обработвам за кожухчета овчи кожи' (Неново, Провадийско). – От основата за мин. св. вр. на тур. *tepele* 'бия' с наст. *-ис-* по гр. аор. основа, с развой на значението 'бия' > 'обработвам'.

тепелѝк 'сребърна плочица, която жени носят на челата или главите си' (Геров), 'метален накит за глава' (Ц. Гинчев; по РРОДД), 'украшение за глава сребърна плочица' (Чепеларе), 'женско украшение, носено на темето' (Смолско, Пирдопско), 'сребърно украшение, носено над горната част на феса от помакините' (Чепино), 'сребърно дъно на шапка, която носят българомохамеданките' (Лясково, Девинско), 'горна част на оглав' (Габрово; Кръстина, Айтоско; Ряхово, Русенско; Бяла, Кривня, Разградско), **тепелѝкь** 'наглавник метална плочка с нанизани по краищата ѝ дребни сребърни или златни монети, носена на главата от девойки и млади невести българомохамеданки' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), **тепеллѝкь** 'украсена метална плочка, зашита като амулет на женския фес' (Шумен), **тепелѝци** 'зашити на фесчето метални украшения' (Кавакли, Лозенградско; Карамаслии, Бабаескийско), **тепелъ̀к** 'шапчица, подобна на фес, от домашно платно, която плътно приляга на главата, носела се под капата' (Кюстендилско), 'част от носия, носи се на главата, със сребърни пари' (Тетовско), 'тънко сребърно или посребрено тасче върху женско фесче – гравирано, отстрани с дупчици, през които се прокарват панделки за връзване под брадичката' (Бобошево, Дупнишко), 'украшение върху феса' (Средни Родопи), **тепелъ̀ци** диал. 'ковани, ажурно изрязани или филигранни кръгли плочки с разнообразна орнаментика' (Етнография 2, 116), 'златни накити за глава' (В а к а р е л с к и, Етногра-

фия 378), **типилѝк** 'част от оглавника' (Мусина, Великотърновско). Произв.: *тепилѝчна* в *тепилѝчна кайшка* 'част от оглавника' (Бяла). – От тур. *tepelik* 'украшение за горната част на шапка, забрадка и под.; нещо, което напомня връх; теме; гребен на птица, на планина'. – Заето и в срхр. *тѐпелик, тѐпелук* 'малка женска шапчица, украсена с нанизи от дукати или бисери, или везана със сърма и злато; плоча на женска шапка, украсена със сърма или злато; горна кръгла част на черногорската и херцеговската шапка; украсена ръкохватка край на приклад или на дръжката на пистолет; кръгла част от капака на мелничката за кафе'.

тепелѝя в израз *ка̀мънте ѝ тепелѝя* (в нар. пес. от Мечка, Русенско), **типелѝя** 'раст. кандилка, Aquilegia vulgaris' (Казанлъшко; БотР). – Вероятно от тур. *tepeli* 'върхат', при названието на раст. кандилка – със субстантивация.

тепелъ̀к, вж. *тепелѝк*.

тепѐль 'приготвен за товарене тревен фураж' (Гугутка, Ивайловградско; Черничево, Крумовградско). – От тур. диал. *tepel* 'бала от окосена трева или от житен посев'.

тепеля̀че с непосочено значение (Геров) в нар. пес.: ... *на главата фино фесче, на фесчето тепеляче*, **тепеляче** 'украшение за фес' (Прилепско; СбНУ 16 и 17, 204). – Вероятно еднакво с **тепелѝче*, произв. (умал.) от *тепелѝк* (вж.), но звуковата промяна в краесловието остава неясна.

теперлемѐ в текст: *ред морска сол, ред месо, докато се извиси „на теперлемѐ" до тавана* (Яврово, Асеновградско). – От **тепеллемѐ* с вероятно значение 'напълване, изпълване', заемка от тур. *tepeleme* също, със свръхстарателно удвояване на *л* (срв. подобно явление при *тепеллѝкь*, вж. *тепелѝк*), и последвала дисимилация *-лл-* > *-рл-*.

тепило 'уред за стъргане на тесто от дъската' (ЮЗ). – Вероятно произв. от *тѐпам* 'удрям' (вж.).

тепилѐк 'желязна пръчка на дръжка, с която удрят лен, за да се отделят твърдите люспи от стеблата' (Геров), 'инструмент за чукане на лен – тъпа желязна пластинка, закрепена с широката си част на дръжка' (Воден; СбНУ 4, 3, 139), 'желязо, подобно на тъпа тесла с дървена ръчица на тъпия край, с което се обработва повесмото на лена и конопа' (ЮЗ; Сб. Милетич 1912, 241), **типѝлук** 'уред за обработване на лен' (Воден). – Вероятно българско образуване със звукови варианти на заетата турска наставка *-lık* от основата на *тѐпам*[1] (вж.), срв. подобно образуване при *пиялъ̀к* 'пиене' (вж. под *пѝя*).

тѐпим в текст: *тѐпим, тѐпим, девокьо, отвори ми вратата* (Градец, Видинско; СбНУ 41, 428). – Вероятно със значение 'чукам', в такъв случай еднакво с *тѐпам*[1] (вж.).

тѐпка[1] 'тебе' (Сухиндол). – Вж. *тѐбе, теб* и *ка*[1].

тѐпка[2] 'вид круша'. – Вж. *тѐпек.*

тѐпкав[1] 'който заеква'. – Вж. *тѐпам*[2].

тѐпкав[2] 'глетав, недопечен (за хляб)' (Луковит). – Произв. от *тѐпам*[1] (вж.), с първоначално значение 'който не е бухнал, който не е пухкав', за семантиката срв. *бия* и *сбит* 'сгъстен'. – Срв. *тѝпаў* също под *тѐпам*[1].

теплица 'топлилник' (Вазов; по РРОДД). – От рус. *теплѝца* също.

тѐпляк 'вид круша', вж. *тепѐк.*

тѐпна 'тъпа' в текст: *кефал – бива по-малка риба, тѐпна в челото* (Раданово, Великотърновско). – Образувано с наст. *-ен,* праслав. **-ьnјь,* от основата в *тѐпам*[1] (вж.).

тѐповък 'вид круша', вж. *тепѐк.*

тепòла 'топола' (Трънчовица, Никополско), **типòла** също (Банат), **типòля** също (Кондорби, Костурско). – От *топòла* (вж.) с дисимилация *о – о > е – о*. За формата *типòля* срв. укр. *топòля*, рус. *тóполь*, словаш. *topol'*.

тепсѝя 'плитка тава', 'кръгла бакърена тава' (Софийско), 'табла за поднасяне на питие, кафе и др.' (Забърдо, Асеновградско), 'тава за печене на хляб' (Паспал, Ардинско), 'разлат съд за печене на баница' (Козарско, Равногор, Пещерско; Сърница, Велинградско), 'кръгла медна калайдисана тава' (Царевец, Врачанско), 'плитка кръгла тава' (Градец, Котленско), 'широк меден съд' (Попина, Силистренско), 'тава' (Ракитово, Пазарджишко, Доктор-Йосифово, Монтанско; Осина, Гоцелчевско; Доброславци, Софийско), 'съзвездие Северна корона' (Слатино, Кюстендилско), **тепсѝйъ** 'тава' (Динево, Хасковско), **тепсѝйе** 'разлат съд за печене на баница' (Скребатно, Гоцеделчевско; Ракитово, Пазарджишко; Мендово, Петричко), **типсѝя** 'тава' (Ново село, Видинско; Цалапица, Пловдивско; Осетеново, Казанлъшко; Жельо войвода, Сливенско; Кесарево, Горнооряховско), **типсѝйъ** (Долна Студена, Беленско; Енина, Казанлъшко; Кръвеник, Севлиевско), **типсѝйе** също (Габрово, Ксантийско), **типсѝйъ, тъпсѝйъ** 'голяма тава или поднос' (Страхилово, Свищовско), **тепцѝя** 'разлат съд за печене на баница' (Огняново, Левски, Осиково, Годлево, Разложко; Буково, Гоцеделчевско; Велинградско; Касъка, Смолянско), 'разлат съд за печене на баница, по-дълбок от тава' (Бериево, Севлиевско), 'тава' (Искрец, Софийско; Самоков; Бели Искър, Говедарци, Самоковско), 'плитка тава' (Кнежа), 'вид съд за готвене' (Ошане, Белоградчишко), **тепцѝйъ** 'малка тава без дръжки за печене на хляб и ядене' (Неново, Провадийско), 'разлат съд за печене на баница' (Разложко), **тепцѝйъ, типцѝйъ** 'вид съд за готвене' (Съчанли, Гюмюрджинско), **тепцѝйе** 'разлат съд за печене на баница' (Гоцеделчевско), **тьепцыйе** също (Доспат), **тепцѝа** 'тава' (Доброславци, Софийско; Долна митрополия, Плевенско; Банско; Милчина лъка, Кулско; Врачанско; Долна баня, Ихтиманско; Бобошево, Дупнишко; Падеж, Благоевградско; Лъжане, Ботевградско), **тепцѝъ** също (Букьовци, Оряхов-

ско), **тепцѝи** мн.ч. 'тенекиени съдове за печене на хляб' (Гарван, Зафирово, Гешаново, Професор-Иширково, Силистренско), **типцѝя** 'тава' (Барутин, Доспатско), 'разлат съд за печене на баница' (Гоцеделчевско; Сухиндол, Великотърновско), 'пръстена плитка плоча за печене на тестени изделия' (Гърмен, Гоцеделчевско), **типцѝйе** 'разлат съд за печене на баница' (Лъки, Банichан, Гоцеделчевско), **тепсѐ** 'тава' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско), в *чукане тепсе* 'игране на хоро у българомохамедани под ударите на тава вместо на барабан в дома на девойката в деня, преди да я заведат у момъка' (Златоград, Маданско), **тьепсѐ** 'тава за печене' (Ерма река, Маданско), **тепсѝ** (Миладинови, Бълг. нар. песни), **тепсьȍ** 'разлат съд за печене на баница' (Слащен, Гоцеделчевско), **тепцѝ** 'тава за печене' (Пленимир, Генералтошевско), **тȅпця** 'разлат съд за печене на баница' (Златоград, Маданско), **тêпцъ** (Разградско), **тепцъ̀** (Кривня, Разградско), **тепцьȍ** 'разлат съд за печене на баница' (Годешево, Благоевградско), **типцѐ** (Кюлевча, Шуменско; Шумен; Аспарухово, Провадийско; Плевня, Драмско), **типцьъ̀** (Певец, Алваново, Търговищко), **типцѝ** (Чешма Варуита в Бесарабия), **тепцѝ** мн.ч. 'медни тави' (Добруджа; Неново, Провадийско). – Произв.: *тепцѝен* в *тепцѝен леп* 'голям домашен хляб, печен в тава' (Разлог), *тепсѝйка* умал. 'поднос за напитки' (Забърдо, Асеновградско), *типцѝйкъ* умал. (Сухиндол, Великотърновско), *тепсѝйче* умал. (Прилеп), *тепцичѐ* умал. (Самоков), *типцѝчкъ* умал. (Певец, Търговищко). – От тур. *tepsi* 'плитък и плосък домашен съд за печене на баница, сладкиши и под.', което се смята за стара културна заемка с китайски произход. Срв. Miklosich, Tü. Elem. 72, Doerfer 1, 249, № 123, Räsänen 468, Clauson 445–446, Eren, TDES 403. – Заето и в срхр. *тѐпсија, тѐвсија* 'меден съд; тава за печене', рум. *tipsíe* (16 в.), алб. *tepsi*, нгр. *τεψί*, чеш. *tepše*, словаш. *tepsa* 'чиния', словен. *tèpsija* 'широк плитък глинен съд'.

теп-теп междум. 'троп-троп' в текста: *теп-теп... отвори да влезъм* (Воден; СбНУ 3, 150). – От основата на *тѐпам¹* (вж.).

тептѝл 'преоблечен, маскиран човек; шпионин' (Геров), **тêптил** прил. 'предрешен' (Устово, Смолянско), **тептѝль** 'който е под чуждо име и с друго облекло' (Странджа), прил. неизм. 'преоблечен; променен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско; Златоград, Маданско), **типтѝл** в нар. пес.: *Теню съ типтѝл приправи, женски съ дрехи приблечи* (Чирпанско; Керемидчиев 1954, 237), нареч. 'напълно, докрай' в текст: *Градъ убѝ типтѝл нивя̀та* (Еленско; БДиал 7, 141). – Вариант на *тебдѝл* (вж.), възникнал вероятно на турска диалектна основа, срв. тур. диал. израз *teptili şaş-* 'паникьосвам'. Значението 'напълно, докрай', представено за наречието *типтѝл* в еленския говор (вж. по-горе), е възникнало най-вероятно като модификация на първоначалното значение 'променен, неузнаваем' на *типтѝл* < *тептѝл* в полукалката *правя тептил* < тур. *tebdil et-* 'променям, изменям, правя неузнаваем' с пропускане на глаголната съставка в приведения български диалектен текст, т.е. 'градът уби, (направи) неузнаваеми нивята'. – Заето от същия тур. диал. облик и в рум. *teptil, tiptil* 'преоблечен', арум. *tiptile* също.

тептѝса в нар. пес.: *Кѝзман си стегна да̀лянот, пусти му да̀лян тептѝса, крѐменот му се ѝскърши* (Охрид). – Вероятно със значение 'отказвам да действувам, запъвам', в такъв случай от основата за мин. св. вр. *tepti* на тур. *tep-* 'ритам, отблъсквам; отказвам да действувам' с наст. *-ис-* по гр. аор. основа. За *да̀лян* в текста вж. *даля̀н*[2] 'пушка'.

тептѝшити в нар. пес.: *Сама̀ ке го мома̀ тептѝшити, тептѝшити...* (Долни Лозен, Софийско; СбНУ 44, 253). – Вероятно със значение 'отблъсне', в такъв случай старинна инфинитивна форма от **тептѝша* 'отблъсквам; отказвам', еднакво по произход с *тептѝса* (вж.).

тепсиджа̀к 'поднос' (Враца). – Изходна е турската умалителна форма *tepsicik* от *tepsi*, вж. *тепсѝя*. За *-джак* вм. *-джик* < тур. *-cik* срв. със същия звуков облик срхр. *tepsidžak* (1773 г.), вж. Skok 3, 459.

тепція̀, вж. *тепсѝя*.

тѐпчини мн.ч. в съчетание *пра̀я тѐпчини* (Стрижба, Крумовградско). – Произв. от **тѐпца, тѐпца* 'съд за печене' (вж. *тепсѝя*), с наст. *-ина: тѐпчина*, мн.ч. *тѐпчини*, срв. за образуването *лисѝчина, къртѝчина* и др.

тѐпчиште в текст: *...во тѐпчиште ѝе кла̀ле (*главата на св. Йоан*) и ѝе за̀несле го̀ре* (Охрид; СбНУ 16 и 17, 3, 36). – Вероятно със значение 'поднос', в такъв случай от първоначално **тѐпцище*, в говора **тѐпцишче*, с асимилация *ц – шч > ч – шч*.

тепъ̀рва 'отсега нататък', **тепръва** (Обидим, Разложко), **тепрва** (Доброславци, Софийско; Тръстеник, Плевенско), **типъ̀рва** (Плевня, Руждене, Драмско), **типъ̀рвъ** (Войнягово, Карловско), **типъра** (Долновардарско), **типу̀ра** в съчет. *типу̀ра ке хода, типу̀ра ке носа* (Геров), **топъ̀рва** 'едва отсега нататък' (Софийско, Ботевградско), **депъ̀рва** (Геров), **дипъ̀рва** (Котленско), **допъ̀рво** (Костурско), **да̀пъръва** (Костурско), **дапо̀рва** (Костандово, Ракитово, Велинградско); стб. **топрьво** (Супр.). – Произв.: *истѐпърве* (Банско); *одипърва* (Котленско); *потепърва* 'късно, със закъснение' (Странджа), *подипъ̀рва* (Котленско, Шуменско). – Стсръб. **топрь**, срхр. остар. и диал. *топрво, топрва, топру, топр, топар, топра, топрам, топрвице*, словен. остар. *topru, stoperu, stoprav, stopram*, струс. **тапьрьво, тепьрьво, тепрьво**, рус. диал. *теперево, теперева*, книж. *теперь*, струс. **топьрьво**, рус. диал. *топе́рво, топе́рево, топе́ре, топе́ря, тапе́рь, тапе́ря* и др., укр. *тепер*, белорус. *цяпер*, стчеш. *teprve, teprv*, чеш. *teprve*, чеш. диал. *dĕpro, depro, deprvej*, словаш. *tepru*, диал. *tepró, teprá, teprdv, teprom, teprum, teprym, teprem*, пол. диал. *dziepiero, dziepro, dziepien*. – Праслав. **ta-pьrv-* и **te-pьrv-*, съставна дума, чиято първа част е праслав. деиктична частица **ta, *te* със случаи на вторично (дисимилативно) озвучаване на началната съгласна *t > d*. Втората част е прилагателното **pьrvъ(jь)*, вж. *пъ̀рви* (според Zubatý, Studie 1, 187, евент. **pьrvь* или **pьrvъ*, съотв. **pьrva* и **pьrvě*), с възможности за по-нататъшно възникване на варианти – вторично адвербиализирани форми с различни родови или падежни окончания. Вж.

ESSJ 2, 684–690, с посочената там литература, срв. Miklosich, EtWb 367, E. Fraenkel, IF 56, 125 и сл., Vasmer, REW 3, 94, Ст. Младенов, ЕтР 632, Skok 3, 62, 432 (под *taj*[1]).

тер 'пот' (Царино, Момчилградско; Стрижба, Чернигчево, Крумовградско). – От тур. *ter* 'пот'.

тералѐж 'таралеж' (Геров). – Вж. *таралѐж*.

теразо̀свам 'закрепям за земята' (Ил. Волен; по РРОДД). – Според РРОДД, от рум. *terasă* 'тераса', което е неубедително. Най-вероятно с първоначално значение 'поставям на равно място, нивелирам' > 'поставям в устойчиво положение, закрепям', в такъв случай произв. от **теразѝя, терезѝя* (вж.), срв. срхр. *теразија* < тур. *terazi* 'нивелир'.

тѐрам диал. 'търся, диря; карам (кола, добитък, човек); гоня, пъдя', 'отивам след някого, след нещо да го стигна, търся, търся да уловя, да прогоня някого, нещо; подкарвам да върви, да ходи; със сила принуждавам да върви; тикам, бутам, тегля; оправям във вървенето, карам; въртя, тикам, карам да работи; силя, принуждавам; искам, ща, воля, желая, рача, сакам; търся, диря; изглеждам, съглеждам' (Геров), 'карам' (Вазов; по РРОДД), 'търся' (Гърмен, Ковачевица, Гоцеделчевско; Ракитово, Велинградско; Батак, Пещерско; Долновардарско; Пиянец, Кюстендилско; Делчевско), 'едвам ходя' (Доброславци, Софийско), 'едвам ходя, ходя с мъка, с усилие' (Тръстеник, Плевенско), **тѐрът** 'върша нещо въобще; карам я' (Еленско), 'карам, подкарвам някого; изпращам някого някъде; изпровождам нещо някому; преживявам; навършвам (за години)' (Ново село, Видинско), **тѐрна** 'отместя настрана' (Разлог), **тѐ̑рна** 'бутна' (Банско), **тѐрам се** 'ходя по съдилища, съдя се с някого; искам се с някого; сватосвам се; диря се, търся се' (Геров). – Произв.: *тѐркам* 'отмествам настрана' (Разлог), '(за дете, кученце) тичам след някого', 'подтичвам със ситни крачки подир някого' (Елин Пелин; по РРОДД), 'тичам бързо' (Лиляче, Врачанско), 'вървя бързо или подтичвам със ситни крачки, ситня' (Ботевградско), 'подтичвам (за дете)' (Смолско, Пирдопско; Долно Левски, Панагюрско; Ружинци, Белоградчишко), 'бутам, блъскам' (Банско), *терач* 'подтик, влечение, наклонност' (Тетовско), *тѐркав* (вж.), *тѐ̑ркач* (вж.); *дотѐрам, дотѐрвам, дотѐрувам; затѐрам; изтѐрам, изтѐрвам, истеруе* в *истеруе игла* 'завършва плетения ред' (Тетовско), 'изпъждам' в текста: *истерат го от царские двори* (дамаскин от 18 в., Цонев, Опис 2, 366); *натѐрам, натѐрвам (се); потѐрам, потѐруам, потѐря* (вж.), *потеря̀вам* 'вървя или върша нещо полека, размайвам се' (Геров), *потѐрът, потъру̀вът* 'подкарвам; пониква (за растение)' (Ново село, Видинско), *поттѐ̑ркувам* 'подбивам; отнасям се лошо, пъдя' (Банско); *претѐрам, претѐрвам (се)* 'прекарвам насила, с бутане, теглене' (Геров), *претѐрвам се* 'преминувам' (Прилеп; СбНУ 3, 136); *протѐркувам* 'протиквам криво-ляво' (Банско); *разтѐрам, растера се, разтѐрвам се* 'намира се в състояние на полов нагон' (Ивановци, Кюстендилско); *растѐ̑ркувам* 'разбутвам, разхвърлям' (Банско). – Срхр. *тјѐрати, tѐrati, tȉrati* 'гоня, преследвам; карам,

управлявам', словен. *terati* 'измъчвам', чеш. *těrěti* 'бягам, тичам', пол. *terać* 'блъскам, удрям; губя; разрушавам, развалям', срв. горлуж. *ćěrić* 'карам, подкарвам; гоня; бягам, тичам', *ćěrjeć* 'бягам, тичам', долнолуж. *śěriś, śeraś* 'карам, подкарвам, гоня; препускам, тичам'. – Праслав. **těrāti* без съответствия в балтийските и в други индоевропейски езици. Ст. Младенов, ЕтР 498, определя корен **ter-, *tar-* (у автора **tor-*) и сравнява с рус. *торопи́ть* 'карам някого да бърза'. Според Skok 3, 476, ако съществува такава връзка, праслав. **těr-* би представяло удължената степен ие. **tēr-* без форманта *p* и би било сродно на праслав. и ие. основа с продължениата на ие. **st(e)rē-* без мобилно *s* в праслав. основи на *тъ́рпя̀* (вж.) и *стръмен* (вж.). Vasmer, REW 3, 99, включва южнославянски форми в статията за рус. *теря́ть* 'губя', но смята, че връзката с тях е несигурна, доколкото източнославянските форми се отнасят към *тере́ть, тру* (вж. *три́я*). Schuster-Šewc 3, 137–138, потвърждава за лужишките форми връзката с праслав. **terti, tьrą* 'трия' и предполага семантичен развой 'измъквам се с интензивно триене' > 'движа се бързо', сравнявайки с рус. *дра́ть и удра́ть*. М. Москов, ГСУ–ФСФ 68/3, 1975, 333, свързва с *ти́рам* (вж.), при което представя и форми с източнобългарско отражение на ѣ : *тярам, изтя̀рам, потя̀рвам*, но с непосочен местоговор. Срв. за такова отражение (с диалектно затвърдяване на предходната съгласна) *по̀тара* 'претърсване, обиск' (Родопите), *по̀търъ* (Гюмюрджинско) при *потѐря*.

тера̀са 'земен насип; голям балкон, веранда; плосък покрив на къща; леко наклонена равнина', **террасса** (от 1853 г.). – Според Л. Ванков, ГСУ–ФЗФ 60/1, 1966, 184 от фр. *terrasse* също. Срв. и рус. *терра́са*.

тераца 'тераса' (1851, 1874). – От итал. *terrazza* също, вж. Л. Ванков, ГСУ–ФЗФ 60/1, 1966, 184. – Заето и в нгр. *τεράτσσα*, тур. *teraça, taraça* също, вж. Л. Ванков, цит. съч.

тербели̇̀я 'вид ястие с варено месо', вж. *тербиели̇́я*.

тербесѝзин, **тербесъ̀с**, **тербесъ̀зин** 'невъзпитан човек' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско, Момчилградско), **тербесъ̀зин** 'невъзпитан, некултурен човек' (Хасково), **тербецъ̀с** 'който няма уважение към другите' (Лясково, Девинско), **тербиѐйс, тирбиѐйс** прил. неизм. 'недисциплиниран, непослушен' (Съчанли, Гюмюрджинско). – От тур. *terbiyesiz* 'невъзпитан, невежлив, неучтив, непристоен'. – Заето и в срхр. диал. *тербиjѐсуз*.

тербехли̇̀я 'възпитан, учтив' (П. Р. Славейков; по РРОДД). – Вероятно от **тербетли̇́я*, вариант на *тербиетли̇́я, тербиели̇́я* (вж.), при което *x* вм. *т* може да бъде резултат от буквена грешка.

терби̇̀ в съчет. *терби̇́ букли̇́й* 'калени, изпечени, храбри' (Странджа; СбНУ 57, 975). – Вероятно заемка от турски, срв. тур. *terbi* 'квадратност; четвъртина; четворка' < араб. Ако *букли̇́й* отразява тур. *boklu*, произв. от *bok* 'excrementum', то цялото съчетание е метафорично и има най-вероятно жаргонен произход.

тербѝе 'благонравие; възпитание' (Геров), 'възпитание' (Бобошево, Дупнишко), 'възпитание; дисциплина; послушание' (Странджа), 'наказание' в *сторих го тербие* (Геров), прил. 'послушен, възпитан' (Кукуш, Странджа), в *тербѝе човѐк* 'възпитан човек' (Самоковско; архивни материали Кабрански, ДА), в *права тербие* 'възпитавам' (Бобошево, Дупнишко; Леринско), *прàвим тербие* също (Самоков), **тербийò** 'наказание' (Турян, Смолянско), **тѐрбиет** в *прàвим тѐрбиет* 'възпитавам' (Софийско; архивни материали Божкова, ДА), **тербѝи** 'поводи' (Лощиновка, Болградски район, в Украйна), 'част от дизгините' (Габрово), **тербѐ** 'каиш, с който се дърпа юзда' (Лилково, Пловдивско), 'възпитан' (според Т. Стойчев, БДиал 2, 279) в израза *сторих го тербе* (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), в израза *шъ гу стòрьъ тербѐ* 'ще му дам да разбере' (Енина, Казанлъшко; БДиал 5, 140), **тербя̀** 'конопено въже' (Хрищени, Старозагорско; архивни материали Москов, ДА), **тербьò** 'възпитан' (според Т. Стойчев, БДиал 2, 279) в израза *стòрих го тербьò* (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско; Момчилградско). – Произв.: *тербейòсвам* в текст: *А мене нотре в сарцесу ми стана кеф, ми гу тербейòсах хубавичку* (Родопите; архивни материали Ат. Примовски, ДА), *тербиосам* 'дресирам' (Смолян; СбНУ 38, 3, 46). – Чрез тур. *terbiye* 'възпитание; правила за приличие, норми за поведение, етикет; подготовка, обучение; дресировка; юзди', *terbiyet* (17 в.) от араб. *tarbiya(t)* 'възпитание, обучение, дресировка'. – Някои форми на заемката в български език, изтълкувани като прилагателно име в част от диалектните лексикографски източници, съответствуват на именната част на тур. *terbiye et-* 'възпитавам, тренирам, дресирам, опитомявам; подправям (ястие)', заето като полукалка в случаи като *сторих тербьò, правим тѐрбиет.* – Заето и в срхр. *тербӣје* 'възпитание, дресура', алб. *terbiét* също.

тербиелѝя 'благонравен, възпитан' (Геров), **тербиетлѝя** 'възпитан човек' (Софийско), **тербилѝе** 'възпитан' (Шумен), **тербелѝя** 'вид ястие с варено месо' (Осмар, Шуменско). – От тур. *terbiyeli* 'благовъзпитан, вежлив, учтив; приготвен с подправки (за ястие)'.

тербилидѝсвам 'възпитавам' (Шумен). – От първоначално **тербилиледѝсвам*, произв. от **тербилѝя > тербилѝе* (вж. под *тербиелѝя*), отименен глагол, образуван по образеца на заети турски отименни глаголи от активния словообразувателен тип с наст. *-la/-le*, с наст. *-д-ис-вам* по турската основа за мин. св. вр. и гр. аор. основа, като *капладѝсвам* и др. Срв. във формално отношение *лекедѝсвам* от първоначално **лекеледѝсвам* < тур. *lekele-*.

тербỳша 'вадя вътрешности' (Момино, Варненско). – Еднакво с *търбỳша* (вж.), с ъ > *е* в говора.

тербюн в нар. пес.: ... *от тербюн да са видиме, балнасу да си кажиме* (Левочево, Смолянско; НПРК 562). – С неясно значение и несигурна форма. Може би деформиран вариант на тур. *dürbün* 'далекоглед' < перс.

тервѐ 'кърпа' (Малко Търново; ДА). – От **шервѐ* < *шеврѐ* (вж.) с *т* вм. *ш* поради смесване на ръкописните облици на буквите *ш* и *т*.

тѐрга, тѐрка 'воденица' (Геров). – Вероятно вм. *жѐрга, жѐрка* (вж.) с асимилативно озвучаване на *к* след *р* при формата *тѐрга*, а замяната на *ж* с *т* е станала поради смесване на ръкописните графични облици на съответните букви.

тергвардѝрам 'дялам повърхността на камъка за оформяне на ъглите му' (Върбешница, Врачанско). – Според А. Спасова, БЕз 17/1, 1967, 56, свързано с итал. *tergere* 'изчиствам, излъсквам, изтривам'.

тергѝя[1] 'вкаменяла утайка от вино в бъчва, дето е било държано' (Геров; Ст. Ц. Даскалов, Ил. Волен – по РРОДД), 'винена киселина по бъчвите' (Дойренци, Тотлебен, Плевенско), 'наслоен тютюнев дим върху лула или цигаре' (Тръстеник, Плевенско), **тьергѝя** 'тютюнев катран' (Доброславци, Софийско), **тêргѝя** 'кир, мръсотия' (Ленково, Никополско), **тергѐ** 'винен камък' (Габрово). – Произв.: *тергя̀свам* 'образувам винен камък; от малко се опивам' (Геров). – От *тиргѝя* (вж.) с преход на неударено *и* > *е*.

тергѝя[2] в нар. пес.: ... *че те вържа коню за тергѝя, че те вода арапка робиня* (Банско; СбНУ 53, 738). – От *теркѝя* 'задна част на седлото' (вж.) с асимилация *рк* > *рг*.

тергя̀свам, вж. *тергѝя*[1].

терджѝк 'торбичка за брашно' (Варвара, Пазарджишко), 'кожена торбичка за храна' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско). – От турска умалителна форма на *-cik*, произв. от тур. диал. *teğar* 'вид съд', вж. по-подробно при *тегарчу̀к*[1]. – Срв. *тарджѝк*.

терджума̀нин 'преводач при разговор' (Т. Г. Влайков, Ив. Вазов; по РРОДД), 'преводач' (Шумен; Тетевенско; Енина, Казанлъшко), **терджума̀н, терджема̀н** 'тълмач, драгоман' (Геров). – Чрез тур. *tercuman* 'преводач', *tercеman* (17 в.), *terciman* (17 в.) от араб. *tarğumān* също.

терджуманлъ̀к, терджеманлъ̀к 'работа на терджуман' (Геров). – От тур. *tercumanlık* също, остар. **tercemanlık*, срв. тур. *terceman* 'преводач' (17 в.).

терѐ 'раст. Lepidium' (Геров, БотР), в *градинско тере* 'раст. гроница, Lepidium sativum' (БотР), **тере оту** 'раст. Anethum graveolens; раст. Lepidium sativum' (Геров; БотР), **терео̀т** 'копър' (Загоричане, Костурско). – От тур. *tere* 'раст. крес, кресон, едногодишно растение, употребявано за салата', *tere otu* 'раст. копър, Anethum graveolens'.

теребентѝн 'терпентин' (Ив. Вазов; по РРОДД). – Вероятно от рум. *terebentină* 'терпентин', преоформено под влияние на *терпентѝн* (вж.).

терезик 'вид речна риба' (Малешево). – Може би свързано с *терзика* (вж. под *терзѝя*), но формалната промяна не е достатъчно ясна.

терезѝя 'ръчна теглилка с лост и две блюда; зидарски уред за измерване на хоризонтално положение', 'везна; равновесие' (Геров), 'везни' (Д. Немиров, Ст. Чилингиров; по РРОДД), 'двураменна везна' (Прилеп), 'ръчен кантар' (Ново село, Видинско), 'зидарски триъгълен нивелир' (Ряхово, Русенско; Бели Осъм, Ново село, Троянско), 'зидарско равнило' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Павелско, Асеновградско), 'дърводелски нивелир' (Попина, Силистренско), 'нивелир' (Кюлевча, Шуменско), 'конструкция, чрез която се впряга добитъкът в какво-годе средство' (Марково, Новопазарско), 'кобилица, за която се захващат ремъците на конете' (Кюлевча, Шуменско), коларожелезарски термин (Кочово, Преславско; Елена; Сръбе, Севлиевско), 'мяра' в поговорката *Рока терезия немат* (Дебърско и Кичевско; СбНУ 16 и 17, 354), **терезѝйе** 'везни' (Шумен), **терезие** също (Сярско), **терезѝетъ** 'вид везба на месал' (Провадийско, съртски села), **Терезѝите** 'съзвездие Вазни' (Беломорска Тракия), **тередзѝя** 'ръчна теглилка, кантар' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'кобилицата на конете' (Горубляне, Софийско; архивни материали Бояджиев, ДА), прил. неизм. 'равно' в съчет. *по̀ле тередзѝя* (Бели Искър, Софийско; НПСС 376), **теридзѝйъ** 'везна' (Енина, Казанлъшко), **тередзѝа** 'везни; триъгълен зидарски нивелир' (Смолско, Пирдопско), 'част от конска кола' (Кюстендилско), **терзѝя** 'везни' (Койнаре, Белослатинско), 'кантар с блюдо' (Етрополе), 'зидарски нивелир' (Махалата, Плевенско), 'зидарски отвес' (Павел, Великотърновско), коларожелезарски термин (Тотлебен, Махалата, Плевенско; Копривец, Беленско; Слатина, Българене, Ловешко; Трънчовица, Никополско; Гостилица, Дряновско), **терзѝйъ** 'кантар' (Съчанли, Гюмюрджинско), **терзѝе** 'нивелир' (Бериево, Севлиевско; Румянцево, Луковитско; Бели Осъм, Троянско), **Терзии** 'звезди от съзвездието Орион' (Ихтиманско), 'име на съзвездие' (Бадома, Дедеагачко), **тердзѝя** 'ръчна везна с лост и две блюда' (Самоков), в съчет. *во̀дна тердзѝя* 'зидарски инструмент за измерване на хоризонтално положение' (Самоков), 'везни с две блюда; нивелир' (Бърложница, Софийско), 'зидарски нивелир' (Брусен, Тетевенско), 'част от каруца и конска шейна' (Махалата, Плевенско), **тердзѝа** 'водна либела' (Ленково, Никополско), **Тердзѝи** 'съзвездие от три звезди' (Горни Лозен, Софийско), 'съзвездие Везни' (Кюстендилско), **тирзѝа** 'теглилка, паланца' (Кукуш). – Произв.: *терезѝйка* умал. (Геров), 'нивелир' (Гостилица, Дряновско), 'къса обла дървена част в предната част на каруцата' (Неново, Провадийско), *терезо̀свам* 'подравнявам' (Риш, Кюлевча, Шуменско), *тиризо̀съм, тиризо̀свъм* 'изравнявам' (Бели Осъм, Ново село, Троянско), *терзо̀свам* 'работя с терзия' (Трънчовица, Никополско; Боженци, Габровско). – От тур. *terezi, terazi* 'везни; нивелир; баланс; мярка; симетрия; съзвездие Везни', 'везна с две блюда в двата края на ос', османотур. 'съгласуване' < перс. *tārāzu* 'съгласуване'. – Заето и в срхр. *тера̄зија* 'кантар; мерило', *теразије* също, *терешије, терезије, терезија* 'отвес; везни; чешма от резервоар; воден резервоар', рум. *terezie, tirizie* 'везна', алб. *terezi* също.

терекѐ 'раст. очеболец' (Велико Търново; ДА), в *тереке оту* 'раст. Potentilla argente' (БотР). – Вероятно заемка от турски. Растението има широко приложение в народната медицина, включително и като противоядие при ухапване от змия (вж. БотР 248), но връзката с *терја̀к* (вж.) не е достатъчно ясна във формално отношение. – Вж. *терекьо̀вото*.

терекилѝк 'състояние, свойство на терекия' (Геров). – От тур. *tiryakilik* 'наркомания; пристрастие, влечение към нещо; мания, фанатизъм'. – Заето и в срхр. диал. *тирјаћильк* 'страст към пушене и пиене на кафе' (Косово), *тирја̀чилук* също. – Вж. *терекѝя*.

терекѝя 'пристрастен към пушене, пиене на кафе и др.' (П. Спасов, Д. Немиров; по РРОДД), 'пристрастен към пиене и пушене' (Пещера, Пазарджишко; Самоков; Вискяр, Брезнишко), **терекѝйъ** 'страстен пушач; пияница' (Енина, Казанлъшко), **тьерьекѝйъ** 'пристрастен към пиене и пушене' (Еленско), **терякия** 'мераклия' (Галичник, Дебърско). – От тур. *tiryâkî* 'пушач на опиум, наркоман; страстен любител на нещо; заядливец' < араб. *tiryāqī*, относително прилагателно от араб. *tiryāq* 'лекарствено средство (пастила), употребявано против някои болести и като противоядие; опиум'. Арабската дума е заемка от средногръцката епоха *(η > ι)* на гр. *θηριακός* 'който се отнася за животни (за медикаменти)' (Frisk 1, 672l), срв. гр. *θηριακά (φάρμακαι)* 'средства против отровно ухапване от животни, противоядие' (Плутарх). – Заето и в срхр. диал. *тирāћија*, *тераћија* 'страстен пушач', *тирјáћија*, *тирја̀кија* 'страстен пушач, любител на кафе; пушач на опиум', рум. *tiriachiu* 'пушач на опиум; опиянен'.

терекьо̀вото 'раст. почудиче, Potentilla recta' (БотР), в *терекьовото биле* също (БотР). – С оглед на съчетанието *терекьовото биле*, възможно е тълкуване като производно (членувано прилагателно) от *терекѐ* (вж.). По-вероятно обаче това съчетание е възникнало вторично, при което формата *терекьо̀вото* е резултат от лексикализацията на съчетанието *тереке оту* (вж. при *терекѐ*) с допълнително вмъкване на *-в-* между гласни при сливането на двете думи: **терекьо̀воту*, и преосмисляне на краесловието по членуваната форма на българско относително прилагателно с наст. *-ов*.

тѐрем 'женско отделение в господарска къща' (Ив. Вазов, Ел. Мутева; по РРОДД). – От рус. *тёрем* истор. 'стая, жилище; горен етаж на къща', ранна заемка в някои славянски езици, вж. по-подробно *трем*.

терементѝна 'вид лекарство' (Лекарственик от края на 18 или началото на 19 в., Цонев, Опис Пловд. 219). – От итал. *trementine*, *trimintina* 'терпентин' < лат. *terebintinus*, вж. *терпентѝн*. Срв. със същия произход срхр. *trementîna* 'лепило за птици', вж. Skok 3, 496.

терешѐ 'ароматно масло, добивано от южно индрише', 'масло от южно растение, с което имитират розовото масло' (Чудомир; по РРОДД), **тершѐ** 'гераниево етерно масло, което служи за фалшифициране на розовото мас-

ло' (Енина, Казанлъшко), 'гераниево масло' (А. Константинов; по РРОДД). – Според РРОДД от тур. *terşih* с непосочено значение. Срв. тур. *terşih* 'филтриране' и особено тур. *tereşşuh* 'изтичане на капки; потене; изпарение' < араб., което вероятно е название на технологичен процес при производството на гераниевото масло, срв. семантично *ракѝя* < тур. *rakı* и тур. *arak* също < араб. *araq* 'пот; течност, получавана от изпарение'.

тереше 'дантела' (Сумер, Монтанско; архивни материали Москов, ДА). – Вероятно заемка от турски, срв. тур. диал. *tirişe* 'гайтан; тънък кожен ширит'.

терешлѐк 'извъртане на истината' (Рибарица, Тетевенско; ДА), 'хитруване' (Тетевен). – Образуване с наст. *-лък*, в говора *-лѐк, -лек,* от основа, съдържаща се в тур. жарг. *tirişko* 'лъжлив, неистински, нагласен (за дума или новини)'.

тержибьо̀ 'опит, наблюдение' (Турян, Смолянско), 'опит, проучване' (Смолянско, Ардинско, Маданско). – Вариант на *тежербѐ* (вж.) със запазено изходно значение на тур. *tecrübe* 'опит, изпитание' < араб.

тѐржъ 'златарски уред за изливане на пръстени' (Ново село, Троянско). – От вариант на тур. *derece* < араб. (вж. *дереджѐ*) със специализация на значението, вероятно на турска почва. – Заето и в срхр. *тѐрећ* 'калъп' (Вук), *тереџа* златарски термин 'калъп за леене'.

терзав 'ниска маса, на която се работи' (Кумановско). – Срв. срхр. *тѐрђāх* и *терџах* 'занаятчийска маса', варианти на срхр. *тѐжђах, тѐзга* 'тезгях', вж. *тезгя̀х*.

терзѝя 'измъчвам душевно, причинявам нравствено страдание'. – Произв.: *терзѝние* 'душевна болка, нравствено страдание'; *изтерзѝя, изтерзѝвам*. – От рус. *терза́ть* 'разкъсвам; мъча', славянско съответствие на *тѐрзам* (вж.), и рус. *терза́ние* 'терзание'.

терзѐк 'буца пръст' (Долно Ряхово, Силистренско). – От *тезѐк* (вж.) с вторично *р*.

терзилѝк 'шивачество' (Геров; Ив. Вазов, Кр. Григоров), **терджилѝкь** също (Енина, Казанлъшко), **терджелѝк** също (Бабук, Силистренско), **терзилък** също (Софийско; Горна баня, Софийско; Ихтиманско; Кърналово, Петричко; Вресово, Айтоско; Полско Косово, Беленско; Стара река, Еленско; Градево, Долно Осеново, Благоевградско; Прилеп), **терзилок** също (ЮЗ), **терзило̀к** също (Чепеларе), **тирзилък** също (Вардун, Търговищко), **тирджилък** също (Суворово, в Украйна). – От тур. *terzilik* 'шивачество'. – Заето и в срхр. диал. *терзѝльк* (Косово), *терзилук* също.

терзѝя¹ 'шивач на селски или полуселски дрехи', 'шивач на памучни дрехи' (Галата, Тетевенско), 'шивач на горни мъжки дрехи' (Котленско), 'шивач' (Прилеп), **терзѝйе** 'шивач на горни дрехи' (Шумен), **терзѝа** (Банско; Бобоше-

во; Главановци, Трънско; Неманци, Кукушко), **тѐрзиа** (Желево, Леринско), **терзѝê** мн.ч. (Чепеларе), **тирзиа** 'шивач' (Кукуш), **тердзѝя** също (Витановци, Пернишко), 'шивач на селски дрехи' (Горна и Долна Василица, Ихтиманско; Долно Тлъмино, Босилиградско; Царибродско; Кокаляне, Софийско; Говедарци, Самоковско; Самоков), **тердзѝйъ** 'шивач' (Трънчовица, Никополско), **тердзѝъ** 'шивач, който шие на ръка' (Кулско, Видинско, Белоградчишко), **тердзѝа** 'шивач' (Доброславци, Софийско), 'шивач; шивач на селски дрехи' (Кюстендилско), **тердзѝй** 'шивач' (Енина, Казанлъшко), **терзѝ** 'кроячи, шивач' (Чанакча, Чаталджанско; Мугла, Девинско), в съчет. като *терзи Вълчо, терзѝ Мине* и др. (Беломорска Тракия; Нови пазар; СбНУ 47, 282), **тирдзийъ** (Войнягово, Карловско; Елена; Неново, Провадийско; Патрешко, Троянско; Долна Студена, Беленско; Долна Чамурла, в Северна Добруджа), **тирдзиа** (Суворово в Украйна), **тирдзѝъ** 'шивач', **терзѝи** мн.ч. (Гевгелийско), **терзѝе** мн.ч. (Софийско; Слатина, Никополско; Горно Уйно, Кюстендилско Влахово, Хвойна, Смолянско), **тирдзии** мн.ч. (Медвен, Котленско; Широка лъка, Смолянско), **тързии** мн.ч. (Широка лъка, Смолянско лъка). – Произв.: *терзиев* в *терзиево либе* (нар. пес., Копривщица), *терзѝйка* 'шивачка; жена на шивач' (Геров), 'шивачка' (Бериево, Севлиевско; Банско; Побит камък, Разградско; Хасково), 'шивачка на горни дрехи' (Шумен), 'жена, която бродира и шие добре' (Търън, Смолянско), 'риба от рода Alburnus' (Етнография 2, 62), *терзѝка* 'шивачка' (Костурско; Неманци, Кукушко), 'вид дребна риба в местната река' (Ломница, Кюстендилско), *терзѝица* 'жена на шивач' (Геров), 'шивачка' (Желево, Леринско), *терзѝйче* умал. (Геров; Петково, Ардинско; Чепеларе; Градево, Благоевградско; Чучулигово, Петричко), *терзѝче* умал. (Радово, Трънско; Банско), *терзифчина* мн.ч. (Миладинови, Бълг. нар. песни), *терзѝшче* (вж.), *терзѝйски* прил., *терзѝйското* 'название на вид хоро', *терзѝцко* (Чепеларе), *тързѝцко* в *тързѝцкото сокаче* (Петково, Ардинско), *терзѝйство*; ФИ: *Терзѝев*, *Терзѝйски*. – От тур. *terzi* 'шивач' < перс. *derzi* също. – Заето и в срхр. *тѐрзија*, *терзѝја*, алб. *terzi* 'шивач'.

терзѝя², вж. *терезѝя*.

терзияш, терзяш коларожелезарски термин в текст: *Дървото да теглят кунете се казва терзияш, терзяш или терезия* (Велико Търново; архивни материали Русев, ДА). – Вероятно произв. от *терзѝя²*, коларожелезарски термин, вариант на *терезѝя* (вж.).

терзу̀лка 'увивно растение, от чиито плодове – зрънца, се прави дъвка' (Странджа). – Вероятно еднакво с *тързу̀лка, тържу̀лка* 'раст. Smilex excelsa' (БотР 282), произв. от *тързам* (вж.), тук с диал. *е* от стб. **ь**, срв. в словообразувателно отношение *вързу̀лка*, произв. от *върззвам* (вж.). За семантиката срв. употребата на растението в народната медицина за възбуждане на отделителните органи, като пикочогонно средство и за пречистване на кръвта.

тернак 'вид лекарствено средство', вж. *теря̀к*.

терѝза 'част от дреха под мишниците на ръцете' (Лопян, Ботевградско), **тирѝз** 'наставено четвъртито парче плат под мишницата на дрехата' (Ичера, Котленско), **тирѝзи** 'парчета под мишниците' (Калово, Разградско). – От тур. *tiriz* 'кант, тясна лента (за украса на дрехи)'. Формата *терѝза* е вторично възникнала форма от форма за мн.ч. **терѝзи, тирѝзи* (вж. по-горе).

териплик, тириплик 'вид макара с по-тънък конец' (Махалата, Плевенско), 'пресукана памучна прежда от три нишки' (Смолско, Пирдопско; Долно Левски, Панагюрско), 'памучна прежда' (Македония), 'дебела жица в кенарено платно' (Елена), **тиреплѝк** 'памучна прежда' (К. Величков; по РРОДД), **тѝриплик** 'бял памучен конец, с който бродират' (Софийско), **тириплик** 'вид прежда' (Копривщица), **тирипнѝк** 'вид бели конци за украса на ризи или готови вълнени дрехи' (Тръстеник, Плевенско; Доброславци, Софийско). – Според РРОДД (при *тиреплѝк*) от тур. *tire* с непосочено значение. Škaljić 617, и Skok 3, 472–473 (при тълкуване на заемката в сърбохърватски), сочат като изходна форма турска синтагма (според Škaljić, цит. съч., *tire ipliği*, с непосочено значение), съставена от тур. *tire* (у Skok, цит. съч., със значение 'памучен', у Škaljić, цит. съч., с непосочено значение, срв. срхр. *tira* 'вид бяла прежда; бели памучни конци за тъкане; двойка памучна прежда', според Škaljić, цит. съч., чрез тур. *tire* от фр. *tirant* с непосочено значение, срв. фр. *tirant* 'връв, шнур', бълг. *тирѐ* 'памучни конци за бродерия и ръчно плетиво', 'дебела памучна прежда', според РЧДБЕ 1982, 859, от фр. *tiret* с непосочено значение, според РРОДД от тур. *tire* с непосочено значение) и от тур. *iplik* 'прежда'. Посочената като изходна турска синтагма *tire ipliği* обаче не е достатъчно сигурна, тъй като не е лексикографирана, а при съпоставката ѝ с формите на заемката възникват и неясноти от звуков характер. По-вероятно изходното турско съчетание съдържа турското диалектно прилагателно *ter* 'тънък, фин', т.е. *ter iplik* 'фина прежда, тънки конци'. От съответната лексикализирана форма *териплик* чрез метатеза *е – и* > *и – е* се обяснява формата *тиреплик*, а формата *тириплик* е с последвала асимилация *и – е* > *и – и*, характерна и за формите на заемката в сърбохърватски и румънски (вж. по-долу). Значението 'дебела жица в кенарено платно' е възникнало вторично и е свързано с употребата на преждата в украсни елементи. Формата *тирипнѝк* е с асимилация *пл* > *пн*, подкрепена от бълг. думи с наст. *-ник*. – Заето и в срхр. *тѝриплик* 'бял памучен конец', *тилиприк* (Босна), рум. *tiriplic, tilipric, triplic* 'памучна прежда за плетене'. – Срв. *тѐрък*.

терк 'образец, модел, кройка; своеобразен, неразбран човек', 'образец, кройка' (П. П. Славейков, Здр. Сребров; по РРОДД), 'модел' (Долна Митрополия, Плевенско), 'образец, мостра' (Странджа; Заберново, Малкотърновско), 'образец; мярка; кройка' (Страхилово, Свищовско), 'образец, модел; кройка' (Кокорево, Ямболско), 'еталон' (Стамболово, Павликенско), 'тип, образец' (Сливен), 'модел' (Добротица, Дуловско; Патрешко, Троянско; Бяла Слатина), 'образец' (Кукуш), диал. 'шаблон' (Етнография 2, 125, 126), 'модел, образец, кройка; своеобразен, неразбран човек' (Тръстеник, Плевенско), 'особен

човек; мярка' (Крушуна, Ловешко), 'образец, модел, кройка; екстравагантен човек' (шивашки професионален говор), 'дървен образец за столове' (Попина, Силистренско), 'модел в златарството' (Ново село, Троянско), 'образец, модел; шивашки модел' (Елена; Милчина лъка, Кулско), 'шивашка кройка' (Махалата, Плевенско; Бериево, Севлиевско), 'обущарска кройка' (Лопян, Ботевградско; Русаля, Великотърновско), 'дървен модел в коларожелезарството' (Видин; Трънчовица, Никополско), 'образец на изработката' (антериджийски термин), 'бъчварски уред за измерване на големината на започната бъчва за изчисляване на литровата вместимост съобразно диаметъра – теркът е разграфен на шестици и петици с пергел' (Аспарухово, Провадийско; архивни материали Русев, ДА), 'част от конската амуниция – декоративно кожено парче, зашито над вратника на палдъма, към което понякога се закачат пискюли и синци' (Сб. Добруджа 1974, 11), **теркь** 'образец' (Енина, Казанлъшко; Кукуш), 'модел за кроене на терлици' (Момино, Варненско), **терькь** 'мостра' (Съчанли, Гюмюрджинско), **теркове** мн.ч. в *златарски теркове* 'метални шаблони в златарството' (ИЕИМ 13, 1971, 113). – С неизяснена етимология. Във връзка със съответната заемка в сърбохърватски Škaljić 611, предполага, че изходната форма е тур. *tırık* 'кожа' с развой на значението 'кожа' > 'парче кожа като образец или мярка', което е неубедително, особено в звуково отношение. Според БТР, РРОДД и Н а м е р а н о в , БДиал 1, 236, думата е турцизъм с арабски произход, но не са посочени определени форми и значения. Според М. Р а ч е в а (под печат), най-вероятно заемка от турски език, вариант на тур. *derk* 'разбиране, постигане, възприемане, усвояване' < араб. *dark* също със специализация на първоначалното значение 'възприемане' > 'възприемане на образец' > 'образец, модел; кройка и т.н.', което се подкрепя от употребата на думата в традиционни занаяти – шивачество, обущарство, златарство, коларожелезарство, бъчварство и др., в които се възпроизвеждат определени модели на занаятчийски произведения. За обеззвучаването на началната съгласна *d* > *t* срв. *тàраба* 'дъсчена ограда < тур. *taraba* също < араб. *darrāba* и др. – Заето и в срхр. *тȅрек, терек* 'образец, мостра, модел (от хартия за дрехи, от картон за обувки); абаджийски модел за кроене; дървена мярка за дължина в самарджийството'.

тèрка 'железен чук в златарството' (Враца; архивни материали Бучински, ДА). – Вероятно произв. от *тèрам* (вж.) в значението му 'бутам, блъскам'.

тêркàч 'вид проста дървена брава за врата, която се движи хоризонтално' (Цветино, Велинградско), **търкàч** 'лък' (Кралев дол, Пернишко), **търкàс** 'проста дървена брава' (Аврен, Крумовградско; ДА), 'дървено приспособление за заключване на порта' (Делчево, Гоцеделчевско; ДА). – Възможен е общ произход с *теркèч* 'лък' (вж.), предположението за който се подкрепя от значението 'лък' на формата *търкàч*. Остава недостатъчно сигурна връзката между значенията 'вид проста брава' и 'лък' < 'стрела' (аналогия в действието?), което пречи за изясняването и на звуковите отношения между различните форми. Възможно е и формално сближение между думи с различен

произход, при което названието за 'вид проста брава' би могло да е българско образуване с наст. *-ач* от *тѐркам* 'отмествам настрана' (Разлог), вж. *тѐрам*. Формата *търкàс* е с диалектен преход *е* > 'ъ > ъ, а краесловно *с* вм. *ч* вероятно е деформация на графична основа, възникнала от погрешно разчитане на ръкописен облик на буквата *ч*.

терке 'софра' (ЮИ), **теркà, тиркà, тюркà** също (Дервент, Дедеагачко), 'маса за ядене' (Железино, Ивайловградско). – Вероятно с турски произход, въпреки семантичното различие със съвр. тур. диал. *terke* 'корито', срв. сттюрк. *tergi, tergü* 'маса', *tirki* също, чагат. *tirki* 'поднос; маса с ястия', тур. диал. *tirki* 'название на различни метални или дървени съдове и прибори', тур. *dirki* 'софра' (14 в.).

теркелѐк 'колело' (Благоевград; Арда, Смолянско), 'колело на кола' (Смолян), 'кръг, окръжност' (Шаренка, Средногорци, Маданско), 'кръг' (Ясъюг, Гюмюрджинско), **теркелѐкь** 'кръг, окръжност; кръгла форма' (Егрек, Крумовградско), 'колело на кола и др.' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), **теркьелѐк** 'кръгла форма, кръг; кравай' (Борино, Маданско), **тѐркьелек** 'кръг, окръжност, кръгла форма' (Кремена, Смолянско), 'колело' (Съчанли, Гюмюрджинско), **терькелѐкь** 'колело на каруца' (Полковник-Серафимово, Смолянско), **тьеркелекь** 'кръг, окръжност; кръгла форма' (Мъглища, Маданско), **търкалѐк** 'кравай' (Царино, Крумовградско), 'колело на кола' (Дервент, Дедеагачко; Съчанли, Гюмюрджинско), 'навита на колело тънка свещ' (Дервент, Дедеагачко), 'кръг, окръжност; кръгла форма' (Царино, Крумовградско), **търкълѐкь** 'колело' (Съчанли, Гюмюрджинско). – Произв.: *теркелѐчнувам (са)* 'търкулвам (се)' (Родопите). – От тур. *tekerlek* 'колело; нещо във формата на колело, обръч; кръг', с метатеза *к – р* > *р – к*, в някои форми – с преход на неударено *е* > 'ъ > ъ, за който срв. *тѐрън* (вж.). – Срв. *керкелѐкь* 'колело на кола' (Средни Родопи), което едва ли е произв. от диал. *керкел* 'обръч' (вж.), а по-вероятно е вариант на *теркелѐкь* със същия ареал (вж. БДиал 2, 297), с асимилация *т – к – к* > *к – к – к*.

теркѐч 'лък – детска играчка' (Яковица, Дрангово, Джарово, Чакаларово, Долно Капиново, Момчилградско). – Произв.: *теркѐчка* 'лък – детска играчка' (Чакаларово, Джарово, Яковица, Момчилградско). – От един произход с тур. диал. *terkiç* 'дървена стрела', вариант на тур. *terkiş* 'колчан със стрели' < перс.

теркѝя[1] 'задна част на коня' (в нар. песни от Лом, Софийско, Трънско, Радомирско, Дупнишко, Кюстендилско), 'страничните части на седлото или самара, дето може да се постави или закачи нещо' (Сб. Бълг. книж. д-во 1, 1, 55), 'привързана дреха за задната част на седлото на коня' (Витановци, Пернишко), 'свит панджак като цилиндър на някой пътник и вързан отзад на седлото (Архив Н. Геров, ИИБЕз 14, 1967, 223), **теркьия** 'задна част на седлото' (Кралев дол, Пернишко; Станьовци, Брезнишко), 'място за багаж зад седлото' (Расник, Брезнишко), 'място за връзване на дрехи или друг товар отзад

на седлото' (Брезник), 'място за привързване на багаж зад седлото и самите връзки' (Дивотино, Пернишко), **теркѝа** 'дреха или малка постелка, която се връзва отзад на седлото на коня' (Враца; архивни материали Москов, ДА), 'задна част на седлото' (нар. песни от Софийско, Трънско, Радомирско, Кюстендилско, Оряховско), **теркѝе** 'конски ремъци' (Маслово, Софийско), **теркьѝе** 'връзките, с които се връзва товар отзад на седлото' (Брезник), **тиркия** 'задна част на седлото' (Тетевенско). – От тур. *terki* 'задна част на седлото; ремъци на задната част на седлото за привързване на нещо; тясно ремъче за закрепване на нещо', диал. 'задна част на коня; товар, с който се товари кон и друг добитък; каиш на седлото'. За съответствията на турската дума в други тюркски езици вж. Doerfer 2, 449–450, № 893, Räsänen 475–476, Eren, TDES 404, и посочената литература. Räsänen, цит. съч., сравнява тюркската дума с рус. *тóрок*, мн. ч. *торокá* 'ремъчета зад седлото' (съответствие на бълг. *трак* 'вълнена прашка' < праслав. **torkъ*). R. Bernard, Étude 1946, 35 (бележка под линия), смята, че турската дума е заета от славянски, вероятно от пол. *troki*, което е неубедително с оглед на наличието на съответствия в други тюркски езици. – Заето и в срхр. *тèрђија, тèркија, терчѝје* 'дисаги'.

теркѝя[2] 'подложка на седло' в текстове от нар. пес.: *Азе да съм знаял, че е малка мома, да съм е узел и да съм е турнал на коня теркия* (Ковачица, Ломско), 'телтия' в *Тури го коню на теркия* (Софийско и Трънско; СбНУ I, 54, Архив Н. Геров, ИИБЕз 14, 1967, 189), 'плъстена постилка под седло; покривка от плат или друго нещо меко, което мятат на кон под седлото' (Геров). – Значенията в посочените текстове и у Геров са тълкувани недостоверно поради смесване със значенията на *телтѝя, телкѝя*[1] (вж.). Действителното значение най-вероятно е 'задна част на седлото', вж. *теркѝя*[1].

тèркоф 'модел' в израз: *Он си вади тèркоф* (Падеж, Благоевградско; ДА). – От *тèркове*, мн.ч. от *терк* (вж.), с декомпозиция от типа на *кòнчов* (вж.), *рòжков* (вж.) и др.

тèрлак 'плетена шапчица у мъжа' (Шишковци, Кюстендилско). – От *терлък* с *ъ > а* в говора, вж. *терлѝк*.

терлар 'глашатай; барабанчик; общински чиновник, който разгласява новини и съобщения с биене на барабан и високо четене' (в нар. песни от Родопите), **тêрлàр** 'глашатай' (Левочево, Смолянско), **тирларь** в нар. пес.: *Тирларь низ града порюка* (Стойките, Смолянско). – От *теллар* (вж. *теляр*) с дисимилация *-лл > -рл-*.

терлах нареч. в текст от нар. пес.: ... *че ми са терлах изрукай: „Имам куприна за продан“* (Давидково, Ардинско; НПРК 368). – Вероятно от първоначално **терлал < *теллал* < тур. *tellâl*, срв. *тилля̀лин* под *теля̀л* 'глашатай' (вж.), със замяна на краесловно *л* с *х* поради буквена грешка. Безпредложната употреба на думата във функция на наречие (изпуснат е предлогът *като*) най-вероятно има прозодична основа.

терлидѐсвам са 'изпотявам се' (Яковица, Момчилградско). – От аор. основа *terledi-* на тур. *terle-* 'потя се' с наст. *-ясвам* от гръцки произход.

терлѝк 'плитка обувка от аба, бало или мешин; плъстена постилка под седло' (Геров), 'плетена или съшита от шаяк домашна обувка' (шивашки професионален говор), 'дълга, разтворена отпред дреха, като предниците ѝ се закопчават в областта на гърдите' (В а к а р е л с к и, Етнография 216), 'женска дреха от лъскав памучен плат, като рокля, отворена отпред, носи се с престилка' (Яйля Гюню в Източна Тракия; архивни материали Москов, ДА), 'вид сукман' (Булгаркьой, Малгарско), 'изкусно оплетена шапка от бял и осукан тир, носи се под феса върху косата' (Средни Родопи), в *бял терлик* 'вид сукман за невеста' (Лезгар, Малгарско), **терлѝци** мн. ч. 'малки плетени памучни шапчици против пот, носени като подкапници' (СЗ), **терлѝкь** 'домашни пантофи – плетени или ушити от дебел вълнен плат' (Сталево, Първомайско; Съчанли, Гюмюрджинско, Хасковско; Странджа), 'плетен къс чорап' (Стамболово, Павликенско), 'малка бяла шапчица, която овчарят носи под феса или калпака си; потник под самар на товарен добитък; вълнени терлици, направени от домашен плат' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско), 'горна женска дреха, цялата обшита, облича се върху „дзибуна"' (Синапово, Тополовградско; архивни материали Москов, ДА), **терлъ̀йкь** 'домашни чехли, направени от аба, поръбени обикновено с гайтан, а за жените украсени със сърма; малка шапка, направена от тънък плат, която старите носели под друга дебела шапка; тънък плат под самара на добитъка' (Момчиловци, Смолянско), **тѐ̂рлѝк** (Ленково, Никополско; Момино, Варненско), **търлѝк** 'домашна обувка от дебел плат' (Страхилово, Свищовско), **терлъ̀к** 'плетена или шита домашна обувка' (Долно Тлъмино, Босилиградско), **терликье** мн. ч. (Неново, Провадийско), **тирлик** 'домашна обувка, шита от шаяк' (Бели Осъм, Троянско; Казанка, Старозагорско), 'шаячен или плетен къс чорап' (Суворово, в Украйна; Патрешко, Троянско; Лозенец, Ямболско; Градец, Котленско), **тарлъ̀к**, мн.ч. **тарлъ̀ци** (Горна и Долна Василица, Ихтиманско), 'вид домашна обувка от плат' (Смолско, Пирдопско), 'чорапи, съшити от шаяк, дълбоки до глезените' (Ломско; Архив Н. Геров, ИИБЕз 14, 1967, 188), 'шаечни чехли, домашно изработени' (Самоков), 'вид домашни обувки, плетени или шити' (Доброславци, Софийско). – Произв.: *терлѝче* умал., *терлъ̀чец* 'детска плетена шапчица, над която се слага друга шапка' (Каменица, Кюстендилско), *терлички* мн.ч. (Котленско), *терлѝчкове* мн.ч. (Чепеларе), *терлишѝнки* (Генерал-Николаево, Пловдивско). – От тур. *terlik* 'домашна обувка; малка шапчица от тънък бял плат; вид леко женско наметало', диал. 'ушита от бяла батиста или оплетена от вълна шапчица; вълнен чорап; манто; леко женско наметало; фередже; дреха от домашнотъкан плат', произв. от *ter* 'пот'. Употребата на основната форма на думата със значение и на форма за мн.ч. отразява семантиката в езика източник. Формата *тарлъ̀к*, мн.ч. *тарлъ̀ци*, с *а* вм. *е* в първата сричка в някои западнобългарски говори отразява широкия характер на гласната *е* в езика източник с последвало затвърдяване на пре-

дходната съгласна на българска почва. – Заето и в срхр. *тѐрлуци* 'женски обувки от мека кожа, върху които може да се обуе още нещо', *трлуци* също, *тѐлуке* 'вълнена долна част на чорап, който се обува под опинците', *тѐрлак, тѐрльк, тѐрлек* 'горна дреха от сукно или сатен; плетена от прежда шапчица под феса или плъстена шапка', алб. *terlik* 'женско манто', *terliqe* ж. 'обувки от тънка кожа, които се носят вкъщи като пантофи', арум. *tirliche* 'лека филцова шапчица', нгр. *τερλίκι* 'пантофи'.

терликчѝя 'който шие или търгува с терлици' (Геров). – От тур. *terlikçi* 'производител или търговец на терлици'. – Заето и в срхр. *терлукчија, телукчија* също.

терлиттисвам са 'правя нещо, за да се сгрея, да се изпотя, че да ми мине изстинката' (Шумен). – От аористната основа *terletti* на тур. *terlet-* 'предизвиквам пот' с *-ис-* от аористна основа в гръцки език.

тȇрлӱм в текст от нар. пес.: ... *Да ти ушѝê бȇл кафтȁн, на ноги тȇрлӱм тȇрлѝци* (Средни Родопи; СбНУ 3, 75). – Вероятно вариант на тур. диал. *telli* 'сребротъкан плат, брокат' (женските терлици имат традиционна украса със сърма). Промяната *лл > рл* вероятно не е резултат от междусловна асимилация *лл – рл > рл – рл* в съчет. *тȇрлӱм тȇрлѝци,* а от дисимилативна промяна в границите на съставката *тȇрлӱм*, за което срв. срхр. *терлидиба, терлидива (по јелеку)* (Вук), = *телли диба, терли диба* 'брокат' (Босна) < тур. *telli diba* също, които Skok 3, 46, несъстоятелно свързва със срхр. *тѐрлуци* и варианти (вж. *терлѝк*).

терльò 'нещо много тежко' (Банско; СбНУ 48, 531). – От тур. *terli* 'потен' със субстантивация и развой на значението 'потен' > 'свързан с изпотяване' > 'изискващ голямо усилие' > 'нещо много тежко'. Преоформянето на българска диалектна почва се основава на обичайна форма на *-лия *терлия*, срв. *темеллия* и др., *чинѝя*, *тепсѝя* и др., срв. за завършека *тепсьò* под *тепсѝя* (вж.).

терминус 'край, крайна точка' (Ив. Вазов; по РРОДД). – От лат. *terminus* 'граница'.

термòс 'тормоз' (Кюстендилско). – От *тормòз* (вж.) с дисимилация *о – о > е – о*.

терномет 'метла от храст или елови клони' (Смолян), **тернаметь** 'метла от храст, която се употребява за метене на харман и улици' (Слащен, Благоевградско). – Еднакво с *тръномѐт* (вж. под *трън*), с рядко за българския език диалектно отражение на *-ьr-* в праславянската форма **tьrnъ* като *-ер-/ -ре*. Срв. за подобно отражение *трѐнки* (вж.), *тренòвка, тренӱлка, трѐнчье* (вж.).

терòлка 'кърпа за глава' (Петрич; архивни материали Москов, ДА), **тиròска** 'кърпа' (Церетелово, Драгойново, Първомайско), 'женска забрадка за глава' (Калояново, Пловдивско), 'шарена кърпа за глава' (Павел баня, Ка-

занлъшко), **тирòла** 'пола с презрамки' (Ковачевец, Поповско). – Названия на части от женското облекло, възникнали най-вероятно в по-ново време вследствие на определено модно влияние: формата *терòлка* е със свръхстарателно *е* от неударено *и* вм. *тирòлка*, произв. от *Тирòл*, название на област в Алпите, чиито жители имат характерни традиционни облекла, срв. словообразувателно и семантично *канàдка* 'вид връхна дреха', произв. от *Канàда*, *маратòнка*, произв. от *маратòн*, и др.; формата *тирòска* е от *тирòлска*, прил. със същата основа, с опростяване на групата съгласни *лск* > *ск* и субстантивация; формата *тирòзка* е със свръхстарателно озвучаване в групата *ск* > *зк* в *тирòска*; формата *тирòла* е вторично възникнала от *тирòлка* с вероятно значение 'вид пола, носена в Тирол', което е било схванато като форма от типа *градѝнка*, произв. от *градѝна*, и др.

тѐрор, мн.ч. **тѐрори** в нар. пес.: *Слушай, бре пашо вàлия,... да не мѐ вадиш на мегдан, зàшчо ке бидам убиен от наши клѐти тѐрори – тѐрори има в Битоля* (Брусник, Битолско; Ц ъ р н у ш а н о в, Македонски народни песни 310). – Вероятно със значение 'терорист', в такъв случай еднакво с *терòр* 'страх, ужас, предизвикан от заплашителни и жестоки мерки на властта или на частни лица', заемка чрез международната културна лексика от лат. *terror* 'ужас', при което промяната в значението е резултат от недоусвоеност на чуждата дума.

терпѐза 'трапеза' (Булгаркьой, Кешанско), 'обреден хляб със сурови яйца заедно с черупките и едно червено яйце в средата, който се приготвя за Великден' (Банichан, Гоцеделчевско), **терпѐзъ** 'вълнен месал, с който покриват омесения хляб, за да втаса' (Банско). – Произв.: *терпѐзник* 'вид домашнотъкана дълга покривка, която се постила на земята при хранене на много хора' (Огняново, Гоцеделчевско). – От *трапѐза* (вж.) с метатеза и асимилация *а – е* > *е – е*.

терпелчѐ 'престилка' (Ресилово, Великотърновско). – Може би свързано по произход с *терпѐнче* (вж.).

терпентѝн търг. 'терпентиново масло; лаков бензин'. – Според В а н к о в, Роман. заемки 254, заемането на итал. *trementina* 'терпентиново масло' (< лат. *(oleum) terebentinae*) в бълг. език е станало след 60-те години на 19 в. с посредничеството на нем. *Terpentin* и рус. *терпентѝн* също.

терпѐнче 'кърпа за глава' (Болярци, Пловдивско). – Основната форма **терпѐн* най-вероятно е възникнала чрез комбинаторни промени от *тюлбѐн* (вж.), срв. *тюрбàн* (вж.).

терс[1] прил. неизм. 'крив, опак' (Хасково; Родопите; Дервент, Дедеагачко). – От тур. *ters* 'обратна, противоположна, опака страна', прил. 'обратен, противоположен, обърнат наопаки', нареч. 'наопаки, обратно'. – Заето и в срхр. *тѐрс* 'опак, своенравен човек', прил. 'опак, своенравен', нареч. 'наопаки', арум. *tersu* 'опак; наопаки'.

терс² в текст: *Убърна мисъ тѐрсът, слънцит у изгря̀ ут към пла̀дньъ* (Енина, Казанлъшко). – П. Китипов, БДиал 5, 140, тълкува думата в този текст като 'ориентировъчно чувство към небесните тела', което е неубедително. В действителност *терс* с изходно значение 'опака страна, опак' (вж. *терс¹*) следва да бъде тълкувано в състава на съчетанието *обръщам терса*, което е полукалка от тур. *tersi dön-* 'обърквам (пътя)', букв. 'обръщам наопаки', срв. и тур. *ters dön-* 'правя грешки', 'обърквам се', за конкретния текст: *Обърках пътя, слънцето изгря от към юг.*

терсана̀ 'сграда, дето се пази оръжие' (Геров), 'каторга' (Н. Михайловски; по РРОДД), **терсена** 'каторга' (П. Р. Славейков; по РРОДД), **терса̀ана** в текст: ... *и от терса̀ана можам да те отпущам* (Прилеп; СбНУ 4, 3, 122), **терсхаана** 'каторга' (в. Свобода; по РРОДД), **терсхана** също (Й. Груев; по РРОДД). – От тур. *tershane, tersane* 'морски арсенал; корабостроителница', а то чрез итал. (генуез.) *tersana* от араб. *dār eṣ ṣinā'a, dār ṣinā'a* също. Значението 'каторга' е възникнало поради обичайното използуване на военнопленници при строежа на корабите. – Срв. *арсена̀л*.

терсенѐ 'опак, неразбран; неудобен', 'опак; наопаки, напротив' (Геров), 'опак; наопаки' (Голямо Конаре, Пловдивско, 'опак; неразбран; наопаки, накриво, неудобно' (Сталево, Първомайско), 'опак; неразбран (за човек)' (Самоков), 'лош, опак' (Костурско), 'опак' (Иваново, Русенско; Крушето, Великотърновско; Чудомир, Разградско), 'опако; нередно' (Самоков), 'неудобно, зле' (Долна баня, Ихтиманско), 'неудобно; чоглаво' (Кърналово, Петричко; Ихтиманско), 'неудобно; необичайно' (Стамболово, Павликенско), ученически говор 'лошо, грозно, зле' (София), 'обратно; неудобно' (Ръждавица, Кюстендилско; Чанакча, Чаталджанско), 'обратно' (Динево, Хасковско), **тêрсêнѐ** 'опако' (Оряхово, Смолянско), **терсенѐ̂** 'наопаки, обратно' (Енина, Казанлъшко), **терсеня̀** 'неразбран; несгоден; наопаки, обратно' (Съчанли, Гюмюрджинско), в *терсеня̀ пънелъ* 'опак човек' (Динево, Хасковско), **терсинѐ** 'опак, несговорчив; много неудобен' (Смолско, Пирдопско), 'несъгласувано' (Кесарево, Горнооряховско), **терсиня̀** 'наопаки, не в реда на нещата' (Тихомирово, Старозагорско), 'опако' (Ямбол), **тирсинѐ** 'опак човек' (Лозенец, Ямболско), 'лош; неудобно' (Троянско; Врабево, Ловешко), **търсьънѐ** 'опак; необщителен; обратно' (Бракница, Поповско), 'опак, несговорчив, необщителен' (Страхилово, Свищовско). – Произв.: *тирсѝняф* 'неудобен' (Троян). – От тур. *tersine* нареч. 'обратно; наопаки', при което част от българските форми са с асимилация *и – е > е – е*. – Заето и в срхр. *терсенȇ*, *терсуна* 'наопаки'.

терслѝкь 'опърничавост' (Хасково). – От тур. *terslik* също. – Заето и в срхр. *тѐрслик* също.

тѐрся 'треса; търся' (Олшанка, в Украйна). – От *търся* (вж.) със стб. **ь** > *ê* в говора.

тертѝп 'ред, наредба; план; начин', 'наредба; ред' (Геров; Ст. Чилингиров; Ем. Станев, Ил. Блъсков; по РРОДД), 'наредба, ред; начин; вкус' (Долна баня, Ихтиманско), 'ред; начин; характер' (Говедарци, Самоковско), 'наредба, ред; начин' (Стърмен, Беленско; Доброславци, Софийско), 'ред; план; начин' (Самоков; Тръстеник, Плевенско), 'намерение; начин' (Турян, Смолянско), 'тип, вид, сорт' (Сухиндол, Великотърновско), 'начин; вид' (Оряховица, Старозагорско), 'ред, начин' (Пещера, Пазарджишко), 'наредба, ред' (Пленимир, Генералтошевско; Копривщица), 'модел' (Лешница, Плевенско), 'план' (Средни Родопи), 'ред; навик' (Брезник), 'наредба' (Силистренско), 'намерение, нагласа; начин; ред, порядък' (Енина, Казанлъшко), 'намерение' (Певец, Търговищко), 'възможност' (Илия Блъсково, Шуменско), 'ред' (Голямо Конаре, Пловдивско; Батак, Пещерско; Голям дол, Чирпанско), 'план; модел' (Църско, Битолско), **тертѝпь** 'ред' (Хасково), 'начин' (Динево, Хасковско), 'възможност; обстановка; обноски' (Шумен), **тиртѝп** 'начин, ред, характер' (Тихомирово, Старозагорско), 'начин, ред' (Стамболово, Павликенско; Лозенец, Ямболско), 'начин' (Патрешко, Троянско), 'наредба, уредба' (Сливен), 'вид; начин; ред' (Сливен), в текст: *ами да сторъм тиртип да доведем Халя гайдарджията* (Широка лъка, Смолянско), **тирьтѝп** 'ред, порядък' (Нова Надежда, Хасковско). – Произв.: *отертѝпим* 'наредя' (Говедарци, Самоковско). – Чрез тур. *tertip*, *tertib* 'подреждане, уреждане, разполагане, устройство, организация; съставяне, изработка, подготовка; план, проект, мероприятие; метод, система; ред' от араб. *tartib* също. – Заето и в срхр. *тёртип*, *тертиб* 'начин', рум. *tertib* 'хватка'.

тертиплѝя 'който обича, има тертип' (Геров), 'който обича реда' (Самоков), 'който има всичко, което му е необходимо за всякакъв вид работи, уреден' (Смолянско, Ардинско, Маданско), 'който е с добър порядък' (Енина, Казанлъшко), 'човек, който обича ред и чистота' (Стърмен, Беленско; Доброславци, Софийско), 'човек, който спазва установения ред за всяко нещо' (Софийско), **тиртиплѝя** 'къщовник, добър стопанин' (Черничево, Крумовградско), 'човек с вкус, който обича хубавото' (Лозенец, Ямболско). – От тур. *tertipli* 'подреден, благоустроен; добре организиран; акуратен; методичен; подготвен, предварително обмислен'. – Заето и в срхр. *тёртиплӣја* 'опитен, вещ, който намира начин'.

тертипчия 'който обича реда' (Ив. Вазов; по РРОДД). – Произв.: *тертипчѝйка* 'уредница, къщовница' (Баня, Пазарджишко). – От тур. *tertipçi* 'организатор, уредник'.

тертỳлия 'групичка' (Д. Димов; по РРОДД). – От исп. *tertulia* също, вж. РРОДД.

тѐртя 'бягам' (Олшанка, в Украйна). – От *търтя* (вж.) с ъ > *ê* в говора.

терчà 'навехване на заден крак, който впоследствие може да изсъхне' (ТрСб 5, 1, 288), 'болест по говедата – навехнат заден крак, който започва

да съхне' (Ахтопол; архивни материали Москов, ДА). – Вероятно заемка от турски, срв. тур. диал. *tirşe* 'вкоравена, изсъхнала кожа'.

тершà 'боядисана кожа, която се употребява за шарки на кожух' (Банат; ТБД 4, 231), 'тесни ивички кожа, които се навиват спираловидно на конеца и се шият с тях украшения по кожените дрехи' (Банат; СбНУ 5, 91). – Заемка от турски, срв. тур. *tirşe* 'тънък пергамент', диал. 'малко парче; каишка; подобна на ширит ивица, вадена от стеблото на върба, леска и под. за плетене на кошници'. – Заето и в срхр. *тирше* 'тънка кожичка, рязана на ивички за украса на дрехи', вж. Skok 3, 473, според когото значението на тур. *tirşe* е 'шарена агнешка кожа, служеща за украса'.

тершѐ 'гераниево етерно масло', вж. *терешѐ*.

тѐръп 'конци за бродиране' (Меричлери, Хасковско; архивни материали Москов, ДА). – Вероятно от лексикализирано турско съчетание *ıer ip* 'тънка нишка, фин конец' с преход *и* > 'ъ > ъ в говора. – Срв. *терипли̇к* (вж.).

терѝк 'състав от различни неща за церене на някои болести' (Геров), **териак, терьек** (Странджа), **теркь** (Лекарственик от края на 18 или началото на 19 в., Цонев, Опис Пловд. 219), в текст: *ама пешин да го намажи сась теркь* (Лекарственик от втората половина на 19 в., Стоянов-Кодов, Опис 3, 460), **терягь** в текст: *Карастафиди скльцай наложи терягь хубафь* (Лекарственик от началото на 19 в., Стоянов-Кодов, Опис 3, 457), **тѐрьък** 'лекарство против ухапване от змия' (Елена). – Чрез османотур. *tiryâq* 'лекарствено средство (пастила), употребявано против някои болести и като противоотрова; опиум' от араб. *tiryāk* също, което е заемка от сргр. *θηριακός* 'който се отнася за животни (за медикаменти)', вж. Miklosich, EtWb 354, който сочи тур. *tıryak*. Срв. рус. *терияк* 'противоотрова', което според Vasmer, REW 3, 97, е чрез нем. *Theriak* също, лат. *theriakum* < гр. *θηριακόν ('αντιδότον)* 'средство срещу животинска отрова'. Заемането на думата в български език пряко от новогръцки е невъзможно поради липсата на преход *η* > *ι*. – Срв. *терекѝя* (вж.), *терекили̇к* (вж.).

терякилък, вж. *терекили̇к*.

терѝсвам 'нагласявам, прогонвам (врати)' (Костурско), 'подхожда, става' (Костурско). – От аористната основа *(ἐ)ταιριάσα* на нгр. *ταιριάζω* 'подбирам, приспособявам; подхождам; съответствувам, ставам; годен съм'.

БЪЛГАРСКИ
ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК

ТОМ VII

СЛО̀ВО–ТЕРЯ̀СВАМ

Българска
Допечатка

Технически редактор *Елисавета Илчева*
Предпечатна подготовка *Даниела Василева*

Формат 60×84/16 Печатни коли 61

Печатница на Академично издателство „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.baspress.com

ISBN 978-954-322-353-4 (т. VII)